DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, OPERVM,

Tomus quartus,

Complectens reliqua τῶν διδακτικῶν:

In quo, preter locorum multorum restitutionem, secundum collationem vetustiorum exemplarium: curauimus remoueri ea omnia, quæ fidelium mentes, hæretica prauitate possent inficere, aut a catholica, & orthodoxa fide deuiare.

Nunc recens impressus, recognitus, & emendatus.

L A

VENETIIS, Apud Iuntas.
M D L X X.

CATALOGVS EORVM QVAE HOC TOMO CONTINENTVR.

D. AVRELII AVGVSTINI A HIPPONENSIS EPISCOPI, De Mendacio ad Consentium Liber.

Materię ptractādæ difficultas ostendit. Cap. 1.

MAGNA quæstio est de mendacio, quæ nos in ipsis quotidianis actibus nostris sępe cōturbat: ne aut temere accusemus mendacium, quod non est mēdacium, aut arbitremur aliquando esse mētiendum, honesto quodam & officioso ac misericordi mendacio. Quam quæstionē tam solicite tractabimus, vt quæramus cū quærentibus. Verum autem aliquid inueniamus, nihil nobis temere affirmantibus, lectori bene attendenti satis indicabit ipsa tractatio: latebrosa est.n. nimis & quibusdam quasi cauernosis anfractibus sępe intentionem quærentis eludit: vt mō rursus B appareat, & rursus absorbeatur. Ad extremum tamen sententia nostra velut certior indago comprehendet, In qua si vllus error est, cū ab omni errore veritas liberet: atq. in omni errore falsitas implicet, nunquam errari tutius existimo q̄ cū in amore nimio veritatis & reiectione nimia falsitatis erratur. Qui.n. seuere reprehendunt, hoc nimium dicunt esse. Ipsa autem veritas fortasse adhuc dicat, nondum est satis. Sanè quisquis legis, nihil reprehendas, nisi eum totum perlegeris: atque ita forte minus reprehendes. Eloquium noli quęrere. Multum.n. de rebus laborauimus, & de celeritate absoluendi tam necessarij quotidianæ vitæ operis. Vnde hactenus ac ꝓpè nulla fuit nobis cura verborum. Exceptis igitur iocis, quæ nūquam sunt putata mēdacia: habent enim euidentissimam ex ꝓnunciatione atque ipso iocantis affectu significationem animi nequaquam fallētis, etsi nō vera enunciantis: quo genere verū sit vtendum perfectis animis, alia quæstio est, quam modo enodandam non suscepi- C mus: exceptis ergo iocis, prius agendum est, ne mentiri existimetur qui non mentitur. Quapropter videndum est, quid sit mendacium. Non omnis qui falsum dicit mentitur, si credit aut opinatur verum esse qđ dicit. Inter credere autem atque opinari hoc distat: ꝙ aliquando ille qui credit, sentit se ignorare quod credit, quanuis de re quam se ignorare nouit, omnino non dubitet, si eam firmissime credit, qui opinatur aūt, putat se scire qđ nescit. Quisquis autem hoc enunciat quod vel creditum animo, vel opinatum tenet, etiam si falsum sit non mentitur. Hoc enim debet enunciationi suæ fidei, vt illud per eam ꝓferat, quod animo tenet, & sic habet & ꝓfert. Nec ideo tamen in nullo vitio est, quanuis non mentiatur, si aut non credenda credit, aut quod ignorat, nosse se putat, etiam si verum sit. Incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur qui habet in animo, & aliud verbis vel quibuslibet significationibus enunciat. Vnde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio: vna rei eius quam veram esse vel scit vel putat & non profert: altera eius rei quam pro ista profert sciens falsam esse vel putans. Ex quo fit vt possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse vt dicit, quanuis non ita sit: & vt possit verum dicere mentiens, D si putat falsum esse & pro vero enunciat, quanuis reuera ita sit vt enunciat: ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate uel falsitate mentiens aut nō mentiens iudicandus est. Potest itaque ille qui falsum pro vero enunciat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici & temerarius: mentiens autem non rectè dicitur, quia cor duplex cum enunciat nō habet, nec fallere cupit sed fallitur. Culpa vero mentientis est, vt in enunciando animo suo fallendi cupiditas: siue fallat cum ei creditur falsum enuncianti: siue non fallat, vel cum ei non creditur, uel cum verum enunciat, voluntate fallendi, quod non putat verum. Quod cum ei creditur, non vtique fallit, quanuis fallere voluerit: nisi eatenus fallit, quatenus putatur, ita etiam nosse vel putare vt enunciat, quanquam subtilissime quæratur, utrum cum abest uoluntas fallendi, absit omnino mendacium. Quid enim si quisque falsum loquens quod falsum esse existimat, ideo tamen facit, quia putat sibi non credi, ut eo modo falsa fide absterreat eum cui loquitur, quem sentit sibi nolle credere? Hic enim studio non fallendi mentitur, si mendacium est nunciare aliquid aliter quàm scis esse uel putas. Si autem mendacium non est nisi cum aliquid enunciatur uoluntate fallendi, non mentitur iste, qui propterea falsum loquitur, quan-

Quòd ioci nō sint mēdacia. Cap. 2.

Quid sit mendacium, & q̄s dicat̄ mentiri vel opinari. Cap. 3.

Differētia inter credere & opinari.

Pōt falsū dicere nō mentiens, & pōt dicere uerū mētiēs.

Quis mentiri dicatur. Cap. 4.

E uis nouerit uel putet falsum esse quod loquitur, vt ille cui loquitur non ei credendo ei non fallatur, quia eum sibi non crediturum vel nouit vel putat. Vnde si appareat, fieri posse vt aliquis propterea falsum dicat ne fallatur ille cui dicitur, existit aliud econtrario genus, propterea verum dicentis vt fallat. Qui enim verum ideo loquitur, quia sentit sibi non credi, ideo vtique verum dicit vt fallat: scit enim vel existimat propterea falsum putari posse quod dicitur, quoniam ab ipso dicitur. Quamobrem cum ideo verum dicit, vt falsum putetur, ideo verum dicit vt fallat. Quęrendum ergo est, quis potius mentiatur: vtrum ille qui falsum dicit ne fallat, an ille qui verum dicit vt fallat: cum & ille sciat vel putet se falsum dicere, & iste sciat vel putet verum se dicere. Iam enim diximus eum qui nescit falsum esse quod enunciat, non mentiri, si hoc putat verum: eumque potius mentiri, qui etiam verum enunciat cum falsum putat, quia ex animi sui sententia iudicandi sunt. De illis itaque non parua quæstio est, quos proposuimus. Vnum qui scit aut putat se falsum dicere, & ideo dicit, ne fallat, Velut si aliquam viam nouerit obsideri à latronibus, & timens ne per illam pergat F homo cuius saluti prospicit, & eum scit sibi non credere, dicam eam viam nõ habere latrones: ad hoc vt illac non eat, dum ideo credit latrones ibi esse, quia ille dixit non ibi esse cui non credere statuit, mendacem putans. Alterum autem qui sciens, aut putans verum esse quod dicit, ad hoc tamen dicit vt fallat: tanquam si homini non sibi credenti, dicat latrones in illa via esse, vbi reuera eos esse cognouit, vt ille cui dicit per illam viam magis pergat, atque ita in latrones incidat, dum putat falsum esse quod ille dixerit. Quis ergo istorum mentitur: ille qui eligit falsum dicere ne fallat: an ille qui eligit verum dicere, vt fallat? Ille qui falsum dicendo egit, vt verum sequeretur cui dixit: an iste qui verum dicendo egit, vt falsum sequeretur cui dixit? An forte ambo mentiti sunt: ille quia voluit falsum dicere: iste qa voluit fallere? An potius neuter eorum mentitus est: ille qa voluntatẽ habuit non fallendi: & ille quia voluntatẽ habuit verum dicendi? Non.n.nunc agitũ quis eorum peccauerit, sed quis mentitus sit. Cito enim vr̃ ille peccasse qui verũ dicendo egit, vt hõ inciderit in latrones: ille aũt non peccasse, sed etiam bñ fecisse q falsum dicendo egit vt hõ pniciẽ deuitaret. G Sed põt exempla ista cõuerti, vt & ille aliquid grauius eũ pati velit, quem falli non vult. Multi.n.qdã uera cognoscendo sibi intulerũt perniciem, si talia fuerunt vt eos latere debuerint: & iste aliquid cõmodi velit adipisci eum quẽ uult falli. Nõnulli.n. qui sibi mortem intulissent si aliquid mali qd̃ vere contigerat de charis suis cognouissent, falsum putando sibi pepercerũt, atque ita falli eis pfuit, sicut alij obfuit uera cognoscere. Nõ ergo id agitũ, quo animo consulendi, aut nocendi, uel ille falsum dixit ne falleret, uel iste uerum dixit ut falleret: sed exceptis cõmodis aut incõmodis eorũ qbus locuti sunt, q̃tũ ad ipsam ueritatẽ falsitatẽq. attinet, q̃rit̃ qs eorũ, an uterque neuterve mẽtitus sit. Si.n.mẽdacium est enũciatio cũ volũtate falsum enũciãdi, ille potius mẽtitus est q falsum dicere voluit, & dixit qd̃ uoluit, q̃uis ne falleret dixerit. Si ãt mẽdaciũ est q̃libet enunciatio cũ uoluntate fallendi, nõ ille sed iste mentitus est qui ẽt uerũ dicẽdo fallere uoluit. Qd̃ si mendacium est enunciatio cũ uolũtate alicuius falsitatis, ambo mentiti sunt: qa & ille suã enũciationẽ falsã eẽ uoluit, H & iste de uera sua falsum credi uoluit. Porrò si mẽdaciũ est enũciatio falsum enũciare uolẽtis ut fallat, neuter mẽtitus est quia & ille habuit uolũtatẽ falsum dicẽdo, uerũ psuadere: & iste ut falsum psuaderet, uerũ dicere. Aberit igit̃ omnis temeritas atq. oẽ mẽdaciũ, cũ & id qd̃ uerũ credendumve cognouimus, cũ opus est enũciamus, & id uolumus persuadere quod enũciamus. Si autem uel quod falsum est verum putãtes, uel quod incognitum est nobis pro cognito habentes, uel quod credendum non est credentes, vel cum id non opus est enunciantes, tamen non aliud q̃ id quod enũciamus persuadere conamur: non abest quidem temeritas & error, sed tamen abest omne mendacium. Nulla.n. definitionum illarũ timenda est, cum bene sibi conscius est animus, hoc se enunciare qd̃ uerũ eẽ aut nouit aut opinat̃ aut credit, neq. velle aliquid nisi qd̃ enunciat psuadere. Sed utrum sit utile aliqñ mendaciũ, multo maior magisq. necessaria quæstio est. Vtrum ergo mentiatur quisque fallendi

fallendi nõ habet voluntatẽ: vel etiã id agit
ne fallat eũ cui aliquid enũciat, quãuis enũcia
tionẽ ipsam falsam habere voluerit, qa ideo
voluit, vt verum psuaderet: Sc verũ mentia
I tur quisquis etiã verũ volens enunciat cau
sa fallendi, dubitari põt, Nemo aũt dubi-
tat mentiri eũ qui volens falsum enunciat
causa fallendi: Quapropter enunciationem
falsam cum volũtate ad fallendũ prolatam,
manifestum est esse mendacium. Sed verum
hoc solum sit mendacium, alia quæstio est.

Mentiri num aliquando profit, aut liceat.
Interim de hoc genere in quod omnes
consentiunt, inquiramus: verũ aliqñ sit vti-
le falsum aliquid enuntiare cũ volũtate fal-
lendi. Nã qui hoc sentiunt adhibent testi-
monia sententię suæ: cõmemorantes Saram
cum risisset, angelis negasse ꝙ riserit: Iacob
Cap. 5. à patre interrogatum, rñdisse, ꝙ ipse esset
Ge. 18. Esau maior filius eius, Aegyptias quoque
Ge. 27. obstetrices, ne infantes Hebræi nascẽtes in-
Exo. 1. terficerentur, etiam deo approbante & re-
munerante mentitas. Et multa eiusmodi
exempla eligentes, eorum hominũ menda-
cia commemorant, quos culpare nõ audeas:
atq; ita fatearis, aliqñ esse posse, non solum
reprehensione non dignũ, sed etiam dignũ
laude mendacium. Addunt etiam, quo non
solos premant diuinis libris deditos, sed ẽt
K omnes homines sensumq; cõem, dicentes,
Si quis ad te cõfugiat qui mẽdatio tuo pos-
sit à morte liberari, non es mentiturus? Si
aliquid ægrotus interroget, quod ei scire nõ
expedit, qui etiam possit te non respõdente
grauius affligi: audebis ne aut verum dice-
re in perniciem hominis, aut silere potius
quàm honesto & misericordi mendacio va-
letudini eius opitulari? His atque talibus
copiosissime se arbitrantur vrgere, vt si cõ-
sulendi causa exigit aliquãdo mentiamur.
Contra illi quibus placet nunquam sit men
tiendum, multo fortius agunt, vtentes pri-
mo authoritate diuina, qm in ipso decalogo
Exo. 20. scriptum est, Falsum testimonium ne dicas:
quo genere complectitur omne mendaciũ.
quisquis enim aliquid enunciat, testimoniũ
perhibet animo suo. Sed ne quis contendat
non omne mendacium falsum testimonium
esse appellãdum: quid dicturus est ad id qđ
Sapiẽ. 1. scriptum est, Os quod mentitur occidit ani
mam? Quod ne quis arbitretur exceptis ali
quibus mentientibus posse intelligi, alio lo
co legat, Perdes omnes qui loquunt mẽ-
dacium. Vnde ore suo ipse dominus sic in-
Psal. 5. quit, Sit in ore vestro, est, est: nõ, non, quod
aũt amplius est, à malo est. Hinc & Apo-
stolus eum exuendum veterem hominem Mat. 5.
preciperet, quo nomine omnia peccata in-
telliguntur, consequenter ait, in primis po-
nens, Quapropter deponentes mendaciũ, L
loquimini veritatem. Nec illis quæ de ve-
teribus libris mendaciorum exempla prola- Ephe. 4.
ta sunt, terreri se dicunt: vbi quicquid ge-
stum est, figurate accipi potest, quamuis re-
uera contigerit. Quicquid autem figurate
fit aut dicitur, non est mendacium. Omnis
enim enunciatio, ad id quod enunciat, refe-
renda est, Omne autem figurate, aut factũ,
aut dictum, hoc enunciat quod significat eis
quibus intelligendum prolatum est. Vnde
credendum est illos homines qui propheti-
cis temporibus digni authoritate fuisse cõ-
memorant, omnia quæ scripta sunt de illis,
prophetice gessisse atque dixisse: nec minus
prophetice eis accidisse, quæcunq; sic acci-
derũt, vt eodẽ prophetico spũ memoriæ li-
terisq; mandanda iudicarentur. De obstetri-
cibus autẽ, quia non eas possunt dicere pro-
phetico spiritu significandi futuri veri grã,
aliud pro alio renunciasse Pharaoni, etiam
si aliquid ipsis nescientibus quod per eas
actum esset significauit, pro gradu suo di-
cũt approbatas & remuneratas à deo. Qui M
enim nocendi causa mentiri solet, si iã con-
sulendi vel proficiendi causa mentiaẽ, mul-
tum proficit. Sed aliud est quod p seipsum
laudabile proponitur: aliud qđ in deterio-
ris cõparatione præponitur. Aliter.n. gra-
tulamur cũ sanus est homo: aliter eum me-
lius habet ęgrotus: Nã in scripturis ipsis, iu-
stificata etiam Sodoma dicitur in compara Eze. 16.
tione scelerum populi Israel. Et ad hanc re-
gulam dirigunt omnia mendacia quæ pro-
feruntur de veteribus libris, nec reprehensa
inueniuntur, vel reprehendi non possunt:
vt aut indole proficientium & spe approbẽ
tur; aut significationis alicuius causa non
sint omnino mẽdacia. Et ideo de libris no-
ui testamenti, exceptis figuratis significatio-
nibus domini, si vitam moresq; sanctorum
& facta ac dicta considerес, nihil tale pro-
ferri potest quod ad imitationem prouocet
mentiendi. Simulatio nanque Petri & Bar
nabę non solum commemorata, verum ẽt
reprehensa atque correcta est. Nõ enim vt
nonnulli putant, ex eadem simulatione etiã
Paulus Apostolus aut Timotheum circun
cidit, aut ipse quædam ritu Iudaico sacramẽ
ta celebrauit, sed ex illa libertate sententiæ

ſuæ qua prædicauit, nec gentibus prodeſſe circuncisionem, nec iudæis obeſſe. Vnde nec
A illos aſtringendos ad cõſuetudiné Iudæorũ
nec illos à paterna deterrendos cenſuit: Vn-
1.Co. 7. de illa verba eius ſunt, Circuncisus quis vo
catus eſt, non adducat præputium: in præpu
tio quis vocatus eſt, nõ circuncidat. Circũ
cisio nihil eſt, & præputiũ nihil eſt, ſed ob-
ſeruatio mandatorũ dei. Vnuſquiſq; in qua
uocatione vocatus eſt, in ea permaneat.
Q́uo.n. poteſt adduci præputiũ quod præ-
ciſum eſt? Sed non adducat dixit, non ita vi-
uat, quaſi pputiũ adduxerit.s. quaſi i eá par-
tem quam nudauit, rurſus tegmen carnis at-
traxerit, & quaſi Iudæus eſſe deſtiterit, ſi-
cut alibi dicit, Circũciſio tua pputium facta
eſt: ſed extiterit: Et hoc nõ tanquã cogẽs
dixit Apoſtolus, aut illos manere in præpu-
tio, aut Iudæos i cõſuetudine patrũ ſuorũ,
ſed vt neutri in alterã cogerent, Poteſtaté
aũt haberet quiſq; manendi in ſua cõſuetu
dine, nõ neceſsitatem. Neq;.n.ſi vellet Iu-
dæus, vbi nullũ perturbaret, recedere à Iu-
daicis obſeruationibus, prohiberet ab Apo-
ſtolo: quandoquidé conſilium in eis perma-
nendi ad hoc dedit, ne ſuperfluis pturbati
B Iudæi, ad ea quæ ſaluti eſſent neceſſaria nõ
uenirent. Neq; ab illo prohiberetur ſi vel-
let quiſquã gentiliũ ideo circuncidi, vt hoc
ipſum oſtenderet, non ſe deteſtari quaſi no-
xium, ſed indifferẽter habere tanquã ſigna
culum, cuius vtilitas iam tempore præterif-
ſet. Non.n.ſi ſalus ex eo iam nulla eſſet, etiã
exitium inde metuendum fuit. Ideoq; & Ti
motheus cum in præputio vocatus eſſet, tñ
quia de Iudæa matre ortus erat, & oſtende-
re cognatis ſuis debebat ad eos lucrifacien-
dos, nõ hoc didiciſſe in diſciplina Chriſtia-
na, vt illa ſacramẽta quæ legis veteris eſſent
abominaretur, circuncisus eſt ab Apoſtolo:
vt hoc modo demonſtraret Iudæis, nõ ideo
gentes non ea ſuſcipere, quia mala ſunt, &
pernicioſe à patribus obſeruata, ſed quia iã
ſaluti non neceſſaria poſt aduentum tanti
ſacramenti, qđ per tam longa tempora tota
vetus illa ſcriptura propheticis figurationi-
Gala. 2. bus parturiuit. Nam & Titum circuncide-
ret cum hoc vrgerent Iudæi, niſi ſubintrodu
cti falſi fratres ideo fieri vellent, vt haberẽt
quod de ipſo Paulo diſſeminarent: tanquã
eorũ veritati ceſſerit, qui ſpem ſalutis Euan
gelicæ in circunciſione carnis atq; eiuſmo-
di obſeruationibus eſſe prædicarent, & ſine
his nemini Chriſtum prodeſſe contende-
rent: cũ cõtra nihil prodeſſet Chriſtus eis, C
qui eo animo circuncideren̄t, vt ibi eſſe ſalu
tem putarent. Vnde eſt illud, Ecce ego Pau-
lus dico vobis, quia ſi circũcidamini, Chri Gala. 5.
ſtus vobis nihil pderit. Ex hac igitur liber
tate Paulus paternas obſeruationes ſerua-
uit, hoc vnum cauens & prædicans, ne ſine
his ſalus Chriſtiano nulla putaret. Petrus
aũt ſimulatione ſua tanquã in Iudaiſmo ſa-
lus eſſet, cogebat gẽtes iudaizare, quod ver
ba Pauli oſtẽdunt dicentis, Q́uo gentes co Gala. 2.
gis Iudaizare? Nõ.n. cogerent, niſi viderẽt
eũ ſic eas obſeruare, quaſi præter illas ſalus
eſſe nõ poſſet. Petri ergo ſimulatio libertati
Pauli non eſt cõparanda. Et ideo Petrũ ama
re debemus libenter correctum: non autem
aſtruere etiam de Pauli authoritate menda
ciũ: qui & Petrũ coram omnibus in rectã
viã reuocauit, ne gentes p eũ Iudaizare co-
gerẽtur, & ipſe ſuæ pdicationi atteſtatus eſt:
qui eum putaretur hoſtis paternarum tradi
tionum, eo q nolebat eas imponere genti- Acto. 15.
bus, non aſpernatus eas ipſe more patrio ce-
lebrare, ſatis oſtendit hoc in eis Chriſto ad-
ueniente remãſiſſe, vt nec Iudæis eſſent per-
nicioſæ, nec gentibus neceſſariæ, nec iam cui
quã hominum ſalutares. Quod ſi authori- D
tas mentiendi, nec de antiquis libris profer-
ri põt, vel quia nõ eſt mendaciũ qđ figura
te geſtũ dictumve recipitur, vel quia bonis
ad imitandũ non proponitur quod in ma-
lis cũ proficere cœperint in peioris compa
ratione laudantur: nec de noui teſtamenti
libris, quia correctio potius quàm ſimulatio
ſicut lachrymæ potius quàm negatio Petri
eſt imitanda. Iam illis exemplis, quæ de Menda-
cõi vita proferũntur, multo confidentius cium an
aſſerunt non eſſe credendũ. Prius enim do- ſit ini-
cent iniquitatem eſſe mendacium, multis quitas.
documentis literarum ſanctarum, & eo ma Cap. 6.
xime quod ſcriptum eſt, Odiſti domine om
nes qui operantur iniquitatem, perdes om
nes qui loquuntur mendacium. Aut enim Pſal. 5.
vt ſolet ſcriptura, ſequenti verſu expoſuit
ſuperiorem, vt quoniam latius ſolet patere
iniquitas, intelligamus nominato mẽdacio,
quã ſpeciẽ iniquitatis ſignificare voluerit,
aut ſi aliquid intereſſe arbitrantur, tãto pe-
ius eſt mẽdacium, quãto grauius poſitũ eſt,
Perdes: quàm, Odiſti. Forte enim odit ali-
quem deus aliquanto mitius vt eũ non per-
dat. Quem vero perdit, tanto vehementius
odit, quanto ſeuerius punit. Odit autẽ om-
nes qui operãtur iniquitatẽ. At oẽs qui lo-
quuntur

E quuntur mendacium etiã perdet. Quo con-
stituto quis eorum qui hæc asserunt cõmo-
uebitur illis exemplis, cum dicitur, Quid si
ad te homo confugiat qui mendacio tuo pos
sit à morte liberari? Illa enim mors quá stul
ti timent homines, qui peccare non timent,
non animam, sed corpus occidit, sicut dñs in
Mat.16. Euangelio docet, Vnde præcepit ne ipsa ti-
meatur: os aũt quod mentitur, non corpus
sed animam occidit. His enim verbis aper-
Sapien.1 tissime scriptum est, Os quod mentitur, oc-
cidit animam. Q̃uo ergo non peruersissime
dicitur: vt alter corporaliter viuat, debere
alterum spiritaliter mori? Nam & ipsa di-
lectio proximi ex sua cuiusq; dilectione ter-
Leui.19. minum accepit, Diliges, inquit, proximum
Mat.22. tanquam teipsum. Q̃uo ergo quisquis dili-
git tanquam seipsum, cui vt præstet vitam
temporalem, ipse amittit æternã? quãquidem
si pro illius tẽporali vita suã ipsam tẽpora-
lem perdit: non est iam diligere sicut seip-
sum, sed plusquam seipsum. Quod sanè do-
ctrinæ regulam excedit. Multo minus igi-
tur æternam suam pro alterius temporali
mentiendo amissurus est. Temporalem pla
nè vitam suam pro æterna vita proximi nõ
F dubitabit Christianus amittere. Hoc.n. præ
Ioã. 15 cessit exemplum, vt pro nobis dñs ipse mo-
reretur. Ad hoc enim & ait, Hoc est man-
datum meum vt diligatis inuicem sicut &
ego dilexi vos. Maiorem dilectionem ne-
mo habet q̃ vt animam suã ponat quis pro
amicis suis. Non.n. quisquam est ita desi-
piens, vt dicat aliud q̃ saluti sempiternæ ho
minum consuluisse dñm, vel faciendo quod
præcepit, vel præcipiendo quod fecit. Cum
igitur mentiendo vita æterna amittitur,
nunquam pro cuiusquam temporali vita
mentiendum est. Et miror isti qui stoma-
chantur & indignantur, si nolit aliquis men
dacio perimere animam suam, vt alius sene
scat in carne: quid si etiã furto nostro, quid
si adulterio liberari possit aliquis de morte,
ideone furandum est, aut mœchandum? Ne
sciunt enim ad hoc se cogere, vt si laqueum
ferat homo & stuprum petat, confirmãs q
sibi collum ligabit, nisi ei concedatur quod
petit, consentiatur propter animam, sicut ip-
si dicunt, liberandam. Quod si absurdum &
nefarium est, cur animam suam quisq; men
dacio corrumpat, vt alter viuat in corpore,
cum si suum propterea corrumpendum da-
ret omnium iudicio nefariæ turpitudinis
damnaretur? Proinde non est in ista quæ-
stione attendendum, nisi vtrum iniquitas sit G
mendacium. Quod cũ supra cõmemoratis
documentis asseratur, videndum est ita quę-
ri: vtrum pro alterius salute mentiri aliquis
debeat, ac si quæreretur, vtrum pro alterius
salute iniquus esse aliquis debeat. Quod si
respuit animæ salus, quæ nõ põt nisi æqui-
tate seruari, & se vt præponamus non solũ
alterius, sed etiã nostrę saluti tẽporali iubet,
quid restat, inquiunt, quo dubitare debea-
mus nũquã omnino esse mentiẽdũ? Nõ.n.
dici põt aliquid in temporibus cõmodis, sa-
lute ac vita corporali maius aut charius. Vn
de si nec ipsa præponenda est veritati, quid
obijci potest pp quod mentiendum esse cõ-
tendant, qui aliqñ putant oportere mentiri?

Pudicitia quippe corporis, quia multũ Ne pudi
honorabilis persona videtur occurrere, & citiæ q-
pro se flagitare mendacium, vt si stuprator dẽ causa
irruat, qui possit mendacio deuitari, sine du mentien
bitatione mentiendum sit: facile rñderi põt, dum.
nullam esse pudicitiam corporis, nisi ab in Cap.7.
tegritate animi pendeat, qua dirupta cadat Quòd
necesse est, etiam si intacta videatur: & ideo pudicitia
non in rebus temporalibus esse numerandã, corporis
quasi quæ inuitis possit auferri. Nullo mo- ab inte-
do igitur animus se mendacio corrũpit pro gritate
corpore suo, quod scit manere incorruptum animi
si ab ipso animo incorruptio non recedat. depẽdet.
Quod.n. violenter non præcedente libidi- H
ne patitur corpus, vexatio potius q̃ corru-
ptio nominanda est. Aut si omnis vexatio
corruptio est, non omnis corruptio turpis
est, sed quã libido procurauerit, aut cui libi-
do consenserit. Quanto aũt præstantior est
animus corpore, tanto sceleratius corrumpi
tur. Ibi ergo seruari põt pudicitia, vbi nul-
la nisi voluntaria potest esse corruptio. Cer
te.n. si stuprator corpus inuaserit, cui nec ui
contrairi possit, nec vllo consilio vel men-
dacio deuitari, necesse est fateamur, aliena
libidine pudicitiam non posse violari. Qua-
propter qm̃ nemo dubitat, & meliorem esse
animum corpore, integritati corporis inte-
gritas animi præponenda est, quæ in æter-
nũ seruari potest. Quis aũt dixerit integrũ
animũ esse mentientis? Etenim libido quo Libido
que ipsa recte definitur, appetitus animi quo quid sit.
æternis bonis quælibet temporalia præpo-
nuntur. Nemo itaq; potest conuincere ali-
qñ esse mentiendum, nisi qui potuerit ostẽ-
dere æternũ aliquod bonum obtineri posse
mendacio. Sed cũ tãto quisq; ab æternitate
discedat, quanto à veritate discurdat: q au-

tem mentitur à veritate discedit: absurdissimum est dicere, discedendo inde posse ad bo-
I ni aliquid aliqué peruenire. Aut si est aliqđ bonū æternū quod nō cōplectatur veritas, non erit verum: & ideo nec bonū erit, quia falsum erit. Vt aūt animus corpori, ita ēt veritas ipsi animo præponenda est: vt nō solū magis q̄ corpus, sed etiam magis q̄ seipsum appetat animus. Ita quippe erit integrior & castior, cum eius potius immutabilitate, q̄
Gen. 19 sua mobilitate perfruetur. Si autem Loth cum ita iustus esset, vt angelos etiam hospites suscipere mereretur, stuprandas filias Sodomitis obtulit, vt fœminarum potius ab eis corpora quam virorum corrumperentur: quanto diligentius atq; constantius animi castitas in veritate seruanda est, cum verius ipse corpori suo, q̄ corpus virile fœmineo corpori præferatur?

Mendaciū causa officij. Cap. 8.

Quod si quisquam putat, ideo cuiquam vel pro aliquo esse mentiendum, ut interim uiuat, aut in his rebus quas multum diligit non offendatur quo possit ad æternam veritatem peruenire discendo: non intelligit, Primo nullum esse flagitium quod non eadem conditione suscipere cogatur, sicut iam superius demon-
K stratum est: Deinde ipsius doctrinæ authoritatem intercipiet penitus interire, si eis quos ad illam s. veritatem perducere conamur, mendacio nostro persuademus, aliqñ esse mentiendum. Cum.n. doctrina salutaris, partim credendis, partim intelligendis rebus constet: nec ad ea quæ intelligenda sunt peruenire possit, nisi prius credenda credantur: quō credendum est ei qui putat aliqñ esse mentiendum, ne forte & tunc mētiatur cum præcipit vt credamus? Vnde.n. sciri potest, vtrum & tunc habeat aliquam cām, sicut ipse putat officiosi mendacij, existimans falsa narratione hominem terrēdū posse à libidine cohiberi, atq; hoc modo etiā ad spiritalia se consulere mentiendo arbitretur? Quo genere admisso atq; approbato, omnis omnino fidei disciplina subuertitur. Qua subuersa, nec ad intelligentiam peruenitur, cui capiendæ ista paruulos nutrit: atque ita omnis doctrina veritatis aufertur, cedens licentiosissimæ falsitati, si mēdacio vel officioso alicunde penetrandi aperitur locus. Aut enim temporalia commoda, vel propria vel aliena veritati præponit quicunque mētitur: quo quid fieri potest peruersius? aut cum veritati adipiscendæ opitulante mendacio vult facere idoneum, intercludit aditum veritati. Volens enim cū mentitur esse aptus, fit cum verum dicit incertus. Quam- L
obrem, aut non est credendū bonis, aut credendum est eis, quos credimus debere aliqñ mentiri, aut non est credēdum bonos aliqñ mentiri. Horū triū primū perniciosum est, sēdm stultum. Restat ergo ut nunquā mentiatur boni.

Mendaciū quo grauius quid uitetur. Cap. 9.

Sic ista qōne ex utraq; parte consyderata atq; tractata, non tñ facile ferenda sententia est: sed adhuc diligenter audiendi, qui dicunt nullum esse tam malum factū, quod nō in peioris deuitatione faciēdum sit. Pertinere aūt ad facta hominū, nō solum quicquid faciunt, sed quicquid etiam cum consensione patiuntur. Vnde si extitit causa ut eligeret vir Christianus thurifica- I
re idolis, ne consentiret stupro quod persecutor ei nisi faceret minabatur: recte uidentur quærere, cur non etiam mentiretur, ut tantam illam turpitudinem deuitaret. Ipsam enim consensionem qua stuprum pati mallet q̄ thurificare idolis, non passionem dicunt esse, sed factum. Quod ne faceret, elegit thurificare. Quanto igitur mendacium procliuius elegisset, si mēdacio posset à sancto corpore flagitium tam immane remoueri. In qua propositione, ista sunt quæ merito quæri possunt: utrum talis consensio pro facto habenda sit: aut utrū consensio dicenda, quæ non hēt approbationem: aut utrum approbatio sit cum dicitur, Expedit hoc pati potius q̄ illud facere: & utrum recte ille M
fecerit thurificare q̄ stuprum pati. & utrum mentiendum esset potius, si ea conditio daretur, q̄ thurificandum. Sed si talis consensio pro facto habenda est, homicidæ sunt ēt qui occidi maluerunt, q̄ falsum testimonium dicere, & quod est homicidium grauius, in seipsos. Cur enim hoc pacto non dicatur, q͡p ipsi se occiderint, qui elegerūt hoc in se fieri, ne facerent quod cogebantur? Aut si grauius putatur alium occidere, q̄ seipsum, quid si hæc conditio martyri proponeretur, ut si nollet de Christo falsum testimonium dicere atq; immolare dæmonibus, ante oculos ipsius alius non quilibet homo, sed pater eius occideretur, rogans etiam filium, ne id perseuerantia sua fieri permitteret, Nonne manifestum est illo in testimonij fidelissimi sententia permanente, solos homicidas futuros fuisse, qui patrem eius occiderent, non illum etiam parricidam? Sicut ergo huius tanti sceleris particeps iste non esset, cum elegisset patrem suum potius

tius

tius ab alijs interfici, et sacrilegũ, cuius ani-
A ma raperetur ad pœnas, quàm fidem suam falso testimonio violaret: sic talis ille cõsensus nõ eum faceret tanti flagitij participem, si malefacere ipse nollet, quicquid alij propterea fecissent, quia ipse nõ faceret. Quid.n. tales persecutores dicunt, nisi fac male, ne nos faciamus? Qui si nobis vere facientibus non fecissent, nec sic eis nostro scelere suffragari deberemus. Nunc vero quũ iam faciunt cum ista dicunt, cur nobiscum potius, quàm soli turpes atque nocentes sunt? Non.n. cõsensus ille dicendus est, quia non approbamus quod faciunt, semper optantes & quantum in nobis est prohibentes ne faciant, factumque ipsorum non solum non committentes cum eis, sed etiam quanta possumus detestatione damnantes. Quo, inquis, non cum eis facit, quũ illi hoc non facerent, si illud ipse faceret. Hoc modo frangimus ianuam cũ effractoribus, quia si non eam clauderemus, illi non frangerent. Et occidimus homines cum latronibus, si scire contingat hoc eos esse facturos: quia si nos præuenientes eos occideremus, illi non occiderent alios. Aut si fateatur nobis aliquis parricidium se facturum,
B nos cum eo facimus, si eum possumus eum priusquam faciat, nõ interficimus, quũ aliter eum vel cohibere vel impedire non possumus. Totidem.n. verbis dici potest, fecisti cum eo, quia hoc ille non fecisset, si tu illud fecisses. Ego vtrunque malum fieri nollem: sed id tantum cauere potui ne fieret, quod erat in mea potestate. Alterum aũt alienũ, quod meo præcepto extinguere non potui, meo maledicto impedire non debui. Non ergo peccantem approbat, qui pro alio non peccat: & neutrum placet ei qui vtrunque nollet admitti. Sed illud quod ad se pertinet & potestate, non perpetrat: quod autem ad alterum, sola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionem atque dicentibus, Si non thurificaueris, hoc patieris: si respondisset, Ego neutrum eligo, vtrunq; detestor, ad nihil horum vobis cõsentio: inter hæc verba atque talia, quę certe quũ vera essent, nulla eius cõsensio, nulla approbatio teneretur, quæcunque ab eis passus esset, illi deputarent iniuriarum acceptio, illis commissio peccatorũ. Debuitne igitur, ait quispiam, stuprũ perpeti potius quàm thurificare? Si quæris quid debuerit neutrum debuit.
C Si.n. dixero aliquid horum debuisse, aliquid horum approbabo, cum improbem vtrunque. Sed si quæritur quid horum potius debuit euitare qui vtrunq; non potuit, sed alterutrum potuit: rñdebo, suũ peccatum potius quàm alienum: & leuius potius quod suũ, quàm grauius quod alienum. Vt.n. salua diligẽtiore inquisitione interim concedã, grauius esse stuprum quàm thurificationẽ: illa tñ ipsius erat, illud alienum factum, quanuis id ipse pateretur. Cuius aũt factum, eius & peccatum. Quanuis.n. grauius sit homicidium, quàm furtum, peius est tñ facere furtũ, quàm pati homicidium. Itaque si cuiquã proponeretur, vt si furtũ facere nollet, interficeretur, hoc est committeretur in eum homicidiũ, quia vtrunque euitare non posset, id euitaret potius, quod suum peccatum esset, quàm quod alienũ. Nec ideo & illud eius fieret, quia in eũ cõmitteretur, & quia id posset euitare, si suũ vellet admittere. Totus itaq; huius q̃õnis nodus ad hoc adducit, vt quæratur, vtrũ alienum nullũ peccatũ quanuis in te cõmissum tibi imputetur, si leuiore tuo peccato id possis euitare ne facias; an excepta est omnis immundicia corporalis. Nemo.n. aliquẽ immundum fieri dicit, si occidatur aut mittatẽ in carcerem, aut in vinculis habeatur, aut flagelletẽ, cæterisq; tormentis & cruciatibus
D affligatur: aut proscribatur, dãnisq; afficiatur grauissimis, vsque ad vltimam nuditatẽ, aut expolietur honoribus, atq; ingentes accipiat contumelias p quæcunq; conuitia. Quicquid horũ quisque iniuste passus fuerit, nemo est tam demens, qui eum immundum fieri dicat. At si fimo perfundatur, aut si tale aliquid ei per os infundatur vel inculcetur, patiaturve muliebria, omnium ferè sensus exhorret, & conspurcatum atque immundum vocant. Ita igitur concludendum est, vt quæcunque aliena peccata, exceptis ijs q̃ immundum faciunt in quem committuntur, non euitet quisque peccatis suis, neque pro se, neque pro quoquam, sed ea sufferat potius fortiterq; patiatur: & nullis peccatis suis ea debet vitare, neque mendacio. Illa vero quæ ita committuntur in hominem, vt eum faciant immundum, etiam peccatis nostris euitare debeamus: ac per hoc nec peccata dicenda sunt, q̃ propterea fiunt vt illa immundicia deuitet. Quicquid.n. ita fit, vt nisi fieret iuste reprehenderetur, non est peccatũ. Ex quo conficitẽ, vt nec illa immundicia vocanda sit, quã euitandi eã nulla facultas est. Habet.n. et tunc quod recte agat qui ea patitur, vt patienter ferat quicquid non

E potest euitare. Nullus autẽ recte agens immundus fieri põt quolibet contagio corporali. Immundus est.n.ante dñm omnis iniquus. Mundus ergo est omnis iustus, & si non ante homines, tñ ante dñm, qui sine errore iudicat: proinde nec cum ea patitur, data euitandi potestate, contactu ipso immũdus fit, sed peccato quo ea cum posset noluit euitare. Nullum.n.peccatum esset, quicquid propter illa euitanda factum esset. Propter hæc igitur euitanda quisquis mentitus fuerit, non peccat. An aliqua & mendacia excipienda sunt, vt satius sit hæc pati, q̃ illa committere? Quod si ita est, non quicquid factum fuerit, vt illa immundicia euitetur, nõ est peccatum. Qñquidem sunt quædã mendacia quæ grauius sit admittere, q̃ illa pati. Nam si aliquis ad stuprum quæratur qui posit occultari mendacio, quis audet dicere nec tunc esse mentiendum? At si tali mendacio posit latere, quod alterius famam lædat, eius immũdiciæ falso crimine ad quam patiendam ille quæritur: tanquam si dicatur quærenti, nominato aliquo casto viro atq; ab huiusmodi flagitijs alieno, vade ad illum

F & ipse tibi procurabit quo libentius vtaris: nouit.n.deus tales & diligit: atque ita iste ab eo quem quærebat posset auerti: nescio vtrum alterius fama mendacio violanda sit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino nunquam pro aliquo mentiendum est, eo mendacio quod alterum lædat: & si leuius læditur, q̃ ille nisi ita mentireris læditur. Quia nec panis alienus inuito quãuis valentiori auferendus est vt alatur infirmior, nec innocens inuitus virgis cædẽdus est, ne alius occidatur. Planè si velint, fiat, quia nec læduntur cum ita volunt. Sed vtrum etiam volentis fama falso stupri crimine lædenda sit, vt ab alterius corpore stuprum auertatur, magna quæstio est. Et nescio vtrum facile reperiatur, quo iustum sit volentis famam falso stupri crimine maculari, q̃ ipso stupro corpus inuiti. Sed tamẽ si talis optio proponeretur ei qui thurificare idolis, q̃ muliebria perpeti maluit, vt si illud vellet euitare, famã Christi aliquo mendacio violaret, insanissimus esset, si faceret. Plus etiam dico, quia insanus esset, si alienæ libidinis euitãdæ causa, ne id in eo fieret quod nulla sua libidine pateretur, Christi Euangeliũ falsis Christi laudibus infalsaret, magis euitans alienam corruptionẽ in corpore suo, q̃ in doctrina sanctificationis animarũ

In reb⁹ fidei nõ esse locum mẽdacio. Cap. 10.

atq; corporum, corruptionem suã. Quamobrem a doctrina religionis, atq; ab eis omnino enunciationibus, q̃ propter doctrinam religionis enunciantur cum illa docetur & discitur, omnia penitus mendacia remouenda sunt. Nec vlla omnino causa inueniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit: qñ nec ideo in ea doctrina mentiẽdum est, vt ad eam ipsam quisq; facilius perducatur. Fracta.n.vel leuiter diminuta authoritate veritatis, omnia dubia remanebunt: Quæ nisi vera credãtur, teneri certa non possunt. Licet igitur vel dissertori ac disputatori atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori vel prænunciatori rerum temporalium ad ædificandam religionem atque pietatem pertinentium, occultare in tempore quicquid occultandum videtur, mentiri autẽ nunquam licet, ergo nec occultare mentiendo. Hoc primitus & firmissime constituto, de cæteris mendacijs securius quæritur. Sed consequenter etiam videndum est, remouenda esse etiã omnia mẽdacia quæ aliquem lædunt iniuste, quia nulli est iniuria vel leuior inferenda, vt ab alio grauior repellatur. Nec illa sunt admittẽda mendacia, quæ quamuis non obsint alteri, H nulli tñ prosunt, & obsunt eis ipsis q gratis mentiuntur. Ipsi.n.proprie mendaces dicendi sunt. Interest.n.inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est etiam qui mentitur inuitus, mendax vero amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mẽtiendi. Iuxta ponendi sunt & qui de mendacio volunt placere hominibus, non vt alicui faciant iniuriam vel inferant contumeliam, iam.n.supra hoc genus remouimus, sed vt suaues sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere in quo mendaces posuimus hoc differunt, q illos mentiri delectat, gaudentes de ipsa fallacia: istis autem placere libet de suauiloquio, qui tñ veris mallent placere: sed qñ non facile inueniunt vera quę grata sint audientibus, mentiri eligũt potius q̃ tacere. Difficile est tñ vt isti totã narrationẽ falsam aliqñ suscipiãt, sed plerumq; veris falsa contexunt, vbi suauitas eos deserit. Hæc autẽ duo genera mendaciorũ non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisq; falluntur, aut de vllo cõmodo vel veritate sua. Sufficit.n.eis vt iudicent fieri potuisse quod dicitur, & fidem habeant homini quẽ I non debent temere existimare mẽtientem. Quid enim mihi obest si credam patrẽ aut auum

Differẽtia mentientis & mẽdacis Cap. 11.

G

A

auum alicuius virũ bonum fuisse, etiã si nõ fuit: aut vsq; ad Persas militando peruenisse, etiã si à Roma nunquã recessit? Ipsis autem mentientibus valde obsunt. Illi quidẽ, quia sic deserunt veritatẽ vt fallacia lætentur, istis quia se malunt placere hominibus q̃ verum dicere. Istis generibus sine vlla dubitatione damnatis, sequitur, genus mendacij tanquã gradatim ad meliora surgentibus, quod beneuolis & bonis vulgo tribui solet, cum ille qui mentitur, nõ solum alteri nõ obest, sed etiã prodest alicui. De isto genere est tota cõtentio, vtrum ne sibi obsit, qui sic prodest alteri, vt faciat cõtra veritatẽ. Aut si veritas illa sola dicenda est, quæ ipsas mentes intimo atq; incõmutabili lumine illustrat. Facit certe cõtra aliquod verum, quia & si falluntur corporis sensus, cõtra verum tñ facit, qui dicit aliquid ita esse, vel nõ ita, qđ ei nec mẽs nec sensus nec opinatio sua fidesve renunciat. Vtrũ ergo nõ sibi obsit qui hoc modo alteri prodest, an illa compensatione nõ obsit sibi qua prodest alteri, magna quæstio est. Si ita est, cõsequẽter etiam sibi prodesse debet per mẽdacium quod nulli obest. Sed ea cõnexa sunt, & illis concessis necessario trahuntur quæ multũ conturbẽt. Si.n. quæratur, quid obsit homini copijs superfluis redundãti, si de innumeris milibus frumentorũ amittat vnũ modium, qui tñ modius possit ad necessariũ victũ prodesse furanti, consequens erit, vt & furtũ sine reprehensione fieri possit, & falsum testimoniũ sine peccato dici. Quo q̃d dici potest peruersius? An vero si alius furatus esset illum modiũ & tu videres, interrogatusq; cẽs, mẽtireris honeste ꝓ paupere? Et si id ꝓ tua paupertate feceris culpaueris, quasi amplius aliũ q̃ te diligere debeas? Vtrunq; ergo turpe atq; vitandum est. Sed fortassis exceptionẽ addendam quis putet, vt sint quædam honesta mendacia, quæ nõ solum nulli obsunt, sed etiã nõnullis ꝓsunt, exceptis his quibus crimina occultantur & defenduntur, vt ideo sit illud turpe mendacium, qđ quamuis nulli obsit, & prosit pauperi, furtum tñ occultat. Si autem ita nulli obesset & prodesset alicui, vt etiam nullum peccatũ occultaret atq; defenderet, turpe nõ esset. Velut si quispiã pecuniam suã te vidẽte absconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atq; inde interrogatus mẽtireris, neq; obesses cuiquã, & ei prodesses cui opus erat illud occultũ, & nullum peccatũ mentiendo texisses, Non.n. quisq; peccat abscondendo rem suã quam timet amittere. Sed si propterea nõ peccamus mentiendo, quia nullius peccatum tegentes, & nulli obsumus, & alicui prosumus, quid agimus de ipso peccato mẽdacij? Vbi.n. positum est, Ne furtũ feceris: ibi positum est, ne falsum testimonium dixeris. Cum ergo singula prohibeãtur, cur falsum testimoniũ tunc est culpabile, si furtum tegat vel aliquod aliud peccatum? Si autẽ nulla defensione peccati per seipsum fiat, non est culpabile, cum ipsum furtum per se culpabile sit, & cætera peccata. An occultare peccatum nõ licet, & facere peccatum licet? Quod si absurdum est, quid dicemus? An falsum testimoniũ nõ est, nisi cum quisque ita mentitur, vt aut crimen confingat in aliquẽ: aut alicuius crimen occultet, aut quoquo modo quenquã in iudicio premat? Videtur.n. testis iudici necessarius ad causæ cognitionem. Sed si hactenus testẽ scriptura nominaret, non diceret Apostolus Paulus, Inuenimur autẽ & falsi testes dei, si testimoniũ diximus aduersus deum, quia excitauerit Christum, quem non excitauit si mortui non resurgunt. Ita.n. ostendit falsum testimonium esse mendacium, etiã si in cuiusquã falsa laude dicatur. An forte tũc dicit falsum testimonium qui mentitur, cum aut peccatum alicuius vel fingit vel tegit, aut alicui obest quoquo modo? Si enim mẽdacium qđ aduersus vitã cuiusquam tẽporalem dicitur, detestabile est, quanto magis qđ aduersus vitã æternam, sicuti est omne mendacium si in doctrina religionis fiat? Et ideo falsum testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo etiam quod ad eius laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mendacium sit, quod neq; cuiusquã peccatum aut confingat aut tegat, nec a iudice quæratur, & nulli obsit, & prosit alicui, nec falsum testimonium esset nec reprehensibile mendacium. Quid ergo si ad Christianum homicida confugiat, aut videat quo confugit, & de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quærit hominẽ hominis interfectorem, mentiendum est? quomodo enim non egit peccatum mentiendo, cum ille ꝓ quo mentitur peccatum scelератum admiserit? An quia nõ de peccato eius interrogatur, sed de loco vbi lateat? Ergo mentiri ad tegẽdum cuiusquam peccatum, malum est: mentiri autem ad tegendum peccatorẽ, non est malum? Ita sanè, ait quispiam: Nõ enim

tunc

Margin notes: Nũ vtiliter mẽtiri liceat. Cap.12 — C — K — L — Exo. 20 — 1.Co.15 — M — Falsum testimonium. Cap.13 — A

Quādo mentiri malum nō sit.

tunc peccat quisquam cùm euitat supplicium, sed cum facit aliquid dignum supplicio. Pertinet autem ad disciplinam christianam, vt neque de cuiusquam correctione desperetur, neq; cuiquam pœnitendi intercludatur aditus. Quid si ad iudicem ductus de ipso loco vbi se ille occultat interrogeris: dicturus es, aut nō ibi est vbi eū scis esse, aut non noui & non vidi, quod nosti & vidisti? Dicturus ergo es falsum testimoniū, & occisurus animā tuā, ne occidatur homicida? An vsq; ad conspectū iudicis mētieris: iudice aūt quærente iam verum dices, ne sis falsus testis? Ipse igitur hominem proditurus & occisurus es? & iam proditorē quippe diuina scriptura detestatur. An forte proditor non est qui iudici interroganti verum indicat, esset aūt proditor si quenquam ad exitium vltro deferret? Quid si de iusto atq; innocente vbi lateat sciens à iudice interrogeris, qui tū ad mortem à maiore ptāte iussus est rapi, vt ille qui interrogat executor sit legis, non conditor: an ideo non erit falsum testimonium, quod pro innocēte mentieris, quia nec ille iudex, sed executor interrogat? Quid si ipse conditor legis interroget, aut quilibet iudex iniquus ad suppliciū quærens innocentē?

B Quid facie, falsus testis an proditor eris? An ille proditor, qui iusto iudici latentē homicidā vltro detulerit, & ille non erit qui iudici iniusto vbi lateat innocens quē quærit occidere, interroganti indicauerit eū qui se fidei eius commiserat? An inter crimen falsi testimonij & proditionis, dubius incertusq; remanebit? An tacendo vel profitendo te non esse dicturū, certus vtrunq; vitabis? Cur ergo non hoc facias, & priusquā ad iudicem venias, vt caueas ēt mendacium? Euitato.n. mendacio, omne testimoniū falsum effugies, siue omne mendacium sit falsum testimonium, siue nō omne. Euitato autē falso testimonio quod tu esse intelligis, non effugies omne mendacium. Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices, nec prodam, nec mentiar? Fecit hoc Episcopus quondam Tagastensis ecclesiæ Firmus nomine, firmior voluntate. Nā cum ab eo quæreretur homo iussu Imperatoris per apparitores ab eo missos, quē ad se confugientē diligentia quanta poterat occultabat, respondit quærētibus, nec mentiri se posse, nec hominē prodere, passusque multa tormenta corporis (nondū.n. erant

Firmus eps Tagastēsis.

C Imperatores Christiani) permāsit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, vsqueadeo mirabilis apparuit, vt ipsi homini quē seruabat, indulgentiam sine vlla difficultate impetraret. Quid hoc fieri pōt fortius atq; constantius? Sed ait quisquā timidior, Paratus esse possum ad quælibet ferenda tormenta, vel ēt mortem subeundā ne peccem. Cum aūt peccatum nō sit ita mentiri, vt neq; cuiquā obsis, neq; falsum testimonium dicas, & prosis alicui: stultū est & graue peccatū, voluntaria frustra sustinere tormēta, & fortassis vtilem salutem, ac vitam incassum sævientibus proijcere. A quo q̄ro, cur timeat quod scriptū est, Falsum testimoniū non dices: & non timeat quod à deo dictum est, Perdes oēs qui loquuntur mendaciū? Nō, inquit, scriptum est, Omne mendacium: sed ita intelligo, ac si sit scriptum, Perdes oēs qui loquuntur falsum testimonium. At nec ibi dictū est, Omne falsum testimoniū. Sed ibi positum est, inquit, vbi cætera quæ omnimodo mala sunt. Num & illud quod ibi est, Non occides? Quod si omnimodo malū est, quo ab hoc crimine excusabuntur iusti, qui post legem datam multos occiderunt? Sed tūdetur, quòd non ipse occidat qui iusti alicuius præcepti minister est. Horum ego timorem sic accipio, vt tū illum laudabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominē prodere, & melius arbitrer intellexisse quod scriptum est, & intellectum fortiter implesse. Sed venitur aliquā ad huiusmodi articulum, vt non interrogemur vbi sit ille qui quæritur, neq; cogamur vt eum prodamus, si sic occultatus est, vt inueniri facile nisi proditus nequeat: sed quæritur à nobis vtrū illo loco sit, an non sit. Vbi si esse scimus, tacendo eum prodimus: vel ēt dicendo nequaquā nos esse dicturos, vtrum ibi sit, an non sit. Ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum esse: vbi si non esset, nihil aliud ab eo qui mentiri nollet, nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per nostram vel taciturnitatem vel alia verba homo proditur, vt intret qui quærit si potestatem habet & inueniat eum: qui tū ab eius inuentione mendacio nostro posset auerti. Quapropter si nescis vbi sit, nulla est causa occultandæ veritatis, sed te nescire fatendum est. Si autem scis vbi sit, siue ibi sit vbi quæritur, siue alibi: non est dicendum cum quæsitum fuerit, vtrum ibi sit, an non sit. Non dico quod quæris: sed dicendum, Scio vbi sit, sed nūquā monstrabo. Nā si de vno loco,

Exo. 20
Psal. 5.
D
E

loco, non respondeas,& te nõ esse proditu rũ fatearis, tale est,ac si eundẽ locũ digito ostẽdas, Mouetur.n.certa suspicio. Si autẽ primo fatearis te scire vbi sit,sed nõ dicere, põt fortasse ab illo loco inquisitor auerti, & tibi iam i ncũbere,vt vbi est,à te prodatur. Pro qua fide atque humanitate quicquid fortiter tuleris,nõ solum nõ culpabile,sed ẽt laudabile iudicaẽ, exceptis dũtaxat his, quæ si passus fuerit homo, nõ fortiter,sed impudice ac turpiter pati dicit.Hoc est.n. vltimũ mendaciũ, de quo diligentius tractandum est.

Mendaciorum genera. Cap. 14

Nam primũ extat euitãdũ capitale mẽdaciũ longeq. fugiẽdum,qđ sit in doctrina religionis:ad qđ mendaciũ nulla conditione quisquam debet adduci. Scđm autem vt aliquẽ lædat iniuste: quod tale est,vt & nulli prosit,& obsit alicui. Tertium qđ ita ꝓdest alteri, vt obsit alteri,quis nõ ad immunditiã obsit corporalẽ Quartum quod fit sola mẽtiendi fallendiq. libidine, quod merũ mẽdacium est. Quintũ qđ fit placẽ F di cupiditate de suauiloquio. His omnibus penitus euitatis atque reiectis, sequtur sextũ genus,qđ & nulli obest,& ꝓdest alicui quocunque interrogante. Septimũ,qđ & nulli obest, & ꝓdest alicui,excepto si iudex interrogat. De quibus duobus generibus solent hr̃e magnã controuersiam,satis tractauimus: & qđ nobis placeret ostẽdimus,vt suscipiẽdis incõmoditatibus,quæ honeste ac fortiter tolerant, hæc quoq. genera deuitẽtur a fortibus & fidelibus & veracibus viris ac fœminis. Octauũ est genus mendacij, & qđ nulli obest,& ad hoc ꝓdest,vt ab immundicia corporali aliquem tueatur, dũtaxat ea quã superius commemorauimus. Nã ẽt non lotis manibus mãducare,immunditiã putabant Iudæi. Aut si & hæc quisquam immũditiã vocat,non tñ talem pro qua euitãda mẽtiendũ sit. Si au G tẽ mendaciũ tale est, quod alicui faciat iniuriam,etiam si ab hac immunditia, quam oẽs homines abhorrẽt ac detestantur, muniar hominem,vtrum & hoc genere mentiendũ sit,si talis fiat iniuria per mẽdaciũ, quæ non sit in eo genere immunditiæ, de quo nunc agimus,alia quæstio est.Non.n. iam de mendacio quæritur, sed quæritur vtrum alicui facienda sit iniuria etiam nõ per mendacium, vt illa ab altero immunditia depellatur.Quod nullo modo putauerim: quãquam proponantur leuissimæ iniuriæ,sicut est illa, quam de vno modio amisso supra cõmemoraui, & multũ perturbẽt,vtrũ non debeamus facere cuiq̃ vel talẽ iniuriã si ea põt alius ne stuprũ patiat defendi aut muniri.Sed,vt dixi,alia q̃stio est.

Frobenianum loco horum habebat, excepto si iudex interrogat.

Mat. 15

Mendacium citra iniuriam. Cap. 15.

Nunc illud quod instituimus peragamus. Verũ mentiendũ sit,etiã si ineuitabilis cõditio proponaẽ, vt aut hoc faciamus, aut stuprũ patiamur,vel aliquã execrabilẽ inquinationẽ, etiã si mentiendo nulli faciamus iniuriam. De qua re patebit aliquis cõsyderationi locus,si prius diuinas authoritates,quæ mendaciũ prohibẽt, diligenter discutiamus. Si.n.ipsæ nullũ dãt locũ,frustra q̃rimus qua exeamus. Tenẽdũ est.n. omnimodo p̃ceptũ dei & volũtas dei, in H iis q̃ tenẽdo præceptũ eius passi fuerimus æquo animo sequẽda:si aũt relaxatur aliquis exitus, nõ est in tali causa recusandũ mendaciũ Propterea diuinæ scripturæ nõ solũ p̃cepta dei cõtinent, sed ẽt vitã moresq. iustorũ:vt si forte occultũ est quẽadmodũ accipiendũ sit qđ præcipitur,in factis iustorũ intelligaẽ.Exceptis itaque his factis,q̃ põt quisq. ad allegoricã significationẽ referre, quis gesta esse nemo ambigat,sicuti sũt ferè omnia i libris veteris testamẽti. Quis.n.ibi aliquid audeat affirmare nõ ptinere ad figuratiuã pnunciationẽ? Quippe cũ Apostolus ẽt filios Abrahã,quos vtiq. naturali ordine propagãdi populi editos esse atq. vixisse facillime dicit:non.n.mõstra & ꝓdigia nata sunt, vt ad significationem aliquam ducãt animã:duo tñ testamenta signare asserat:& beneficiũ illud mirabile,quod deus populo Israel p̃stitit ad eruẽdos eos de seruitute, qua in Aegypto premebãtur,pœnamq. vindictæ cũ in itinere peccassent,in figura cõtigisse dicat:q̃ facta inuenies, quibus istam regulam deroges,& affirmare præsumas ad fi- I guram aliquam non esse redigenda. His ergo exceptis,ea q̃ in nouo testõ a sanctis facta sunt,vbi morũ imitandorum euidentissima commendatio est,valeant ad exempla intelligendarũ scripturarum,quæ in p̃ceptis digesta sunt. Velut eum legimus in euangelio, Accepisti alapam,para alteram maxillam. Exemplũ autẽ patientiæ nullũ Matt. 5. quam ipsius dñi potẽtius & excellentius inuenimus. At ipse cũ alapa pcussus esset, nõ ait, Ecce altera maxilla:sed ait, Si male Ioã. 18. dixi, exprobra de malo:si autem bene,qđ me cædis? Vbi ostendit illam præparationem

nē alterius maxillæ in corde faciendā. Q̄d
ēt Apostolus Paulus utiq. nouerat:nā & ip
se cū esset alapa ꝑcussus ante pontificē, nō
Act.23. ait,Percute maxillam alteram : sed,Percu-
tiet te dn̄s,inq̄t, paries dealbate,& tu sedes
iudicare me sc̄d̄m legem, & contra legem
iubes me percuti? Altisime intuens sacer-
dotium Iudæorū iam tale factum fuisse, ut
noīe forinsecus niteret, intrinsecus aūt lu-
teis concupiscentijs sorderet. Quod transi
turum esse vindicta domini videbat in spi-
ritu,cum illud diceret:sed tamē cor paratū
habebat, non solum ad alias alapas accipiē-
K das , sed ēt quælibet tormenta pro veritate
Matt.5. patienda,cum eorū dilectione a quibus illa
pateretur.Scriptum est etiā,Ego autē dico
vobis,non iurare omnino.Iurauit aūt ipse
Apostolus in epistolis suis , Et sic ostendit
quo accipiendū esset q̄d dictū est,Dico vo
bis non iurare omnino: ne.s.iurando ad fa-
cilitatem iurandi veniatur , & ex facilitate
ad consuetudinem, atq. ita ex consuetudi-
ne in periurium decidatur. Et ideo non in
uenitur iurasse nisi scribens,vbi consydera
tio cautior non habet linguam præcipitē.
Et hoc vtiq. a malo,sicut dictum est, Q̄d
autem amplius est,a malo est : non tn̄ suo,
sed eorum infirmitatis,quibus ēt sic fidem
facere conabatur:nam quod loquens iuras
set,dum non scriberet,nescio utrum aliqua
de illo scriptura narrauerit. Et tn̄ dn̄s ait,
Omnino non iurare. Non.n.concessit ut
id liceret scribētibus.Sed quia præcepti uio
lati reum Paulū,præsertim in epistolis con
scriptis atq. æditis ad spiritalem vitam salu
temq̄. populorum,nephas est dicere intelli
gendū est illud quod positum est, omnino,
ad hoc positum , vt quantum in te est,non
affectas,non ames, non quasi pro bono cū
aliqua delectatione appetas iusiurandum,
L Sicut illud,Nolite cogitare de crastino. Et,
Matt.6. Nolite cogitare quid manducetis, & quid
Ioan.13. bibatis,& q̄d induamini.Cum autem uide
mus & ipsum dn̄m habuisse loculos,quo ea
quæ dabantur, mittebantur vt seruari pos
sent ad usus pro tempore necessarios,& ip-
sos Apostolos procurasse multa fratrū indi
gētiæ,nō solū in crastinū,sed ēt in ꝓlixius
tp̄s impendentis famis,sicut in actib. Apo-
Act.11. stolorū legimus , satis elucet illa ꝓcepta sic
intelligenda, vt nihil operis nostri tempo-
ralīū adipiscendorū amore vel timore ege
statis tanq̄ ex necessitate faciamus. Itē di-
ctum est Apostolis,vt nihil secum portan-
tes in uia,ex euangelio viuerent.Et quodā
loco ēt ipse dn̄s significauit cur hoc dixerit,
cum addidit, Dignus est.n.operarius mer- Mat.10
cede sua.Vbi satis ostēdit ꝑmissum hoc es-
se,non iussum , ne forte qui hoc faceret, ut
in opere ꝓdicationis verbi aliquid ab eis,
quibus prædicaret,in vsus uitæ huius sume
ret illicitum aliquid se facere arbitraretur.
Posse tn̄ laudabilius non fieri, in apostolo Gala.6.
demonstratum est.Qui cum diceret,Com M
municet aūt qui catechizatur verbo,ei qui
se catechizat i omnibus bonis:& cum mul
tis locis id salubriter fieri ab eis,quibus ver 1.Co.6.
bum prædicaret,ostenderet:sed tū ego, in-
quit,non sum vsus hac p̄tāte. Potestatē er-
go dedit dn̄s,cum ista diceret, nō imperio
constrinxit.Ita pleraq. in uerbis intellige-
re non valentes, in factis sanctorum colli-
gimus quemadmodum oporteat accipi: q̄d
facile in aliam partem duceretur:nisi exem
plo reuocaretur.

Sic ergo q̄d scriptum est, Os autē quod Os hoīs
mentitur occidit animam,de quo ore dixe duplex.
rit,quæritur. Plerunq. enim scriptura cum Cap.16
os dicit, conceptaculum ipsum cordis signi
ficat,ubi placet & decernitur quicquid etiā
per vocem cum uerum loquimur enuncia-
tur vt corde mentiatur cui placet menda-
cium,Posit autem non corde mentiri,qui
per vocem aliud quàm est in animo ita ꝓ
fert,ut maioris mali euitandi causa malum
se admittere nouerit , cui tamen vtrunque
displiceat. Et qui hoc asserunt,ita dicunt ēt Psal.14.
illud intelligendū quod scriptum est,Qui
loquitur veritatem in corde suo: quia sem-
per in corde veritas loquenda est, non au-
tem semper in ore corporis,si aliqua causa
cauendi maioris mali aliud quam in animo A
est,uoce proferri exigat. Et esse quidem os
cordis ex hoc iam intelligi potest, quod v-
bi locutio est , ibi os non absurde intelligi-
tur . Nec recte diceretur, qui loquitur in
corde suo : nisi & os in corde recte intelli-
geretur. Quanquam & eo ipso loco , vbi Sapiē.1.
scriptum est,Os autem quod mentitur, oc
cidit animam:si circunstantia lectionis con
sideretur, non accipitur fortasse aliud quā
os cordis. Obscurum.n.responsum ibi est
vbi homines latet qui os cordis nisi ori cor
poris consonet, audire non possunt. Illud
autem os dicit in loco scriptura peruenire
ad auditum spiritus domini,qui repleuit or
bem terrarum:ita vt etiam labia & vocem
& linguam commemoret in eo loco,nec tn̄
omnia

omnia finat intellectus nisi de corde accipi, quia deum dicit non latere quod dicit. Quod autem sono isto ad aures nostras p tinente dicitur, nec homines latet. Ita quippe scriptum est, Humanus est enim spiritus sapientiæ, & non liberauit maledictum

Ibidem. a labijs eius, qm̃ renũ illius testis est deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ illius auditor: qm̃ spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ, & hoc qđ cõtinet omnia sciẽ

B tiã habet vocis. Propter hoc qui loqtur iniqua, non põt latere, sed nec pteriet illũ corripiens iudiciũ. In cogitationibus.n. impij interrogatio erit, sermonum aũt illius auditio a domino veniet ad correptionẽ iniqtatũ illius. Qm̃ auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationũ non abscondet. Custodite ergo vos a murmuratione quæ nihil prodest, & a detractione linguæ parcite, qm̃ rñsum obscurum inuacuum nõ ibit, Os aũt qđ mentit̃, occidit animã. Vr̃ ergo his minari, qui obscurũ putant & secretũ esse, qđ corde agitãt atq. versant, Tã vero clarũ ostendere voluit hoc esse auribus dei, vt etiam tumultum eum appellauerit. Manifeste etiam in Euangelio inuenimus os cordis, ut vno loco & corporis & cordis ora dñs commemorasse inueniatur, ubi ait,

Mat.15 Adhuc & vos sine intellectu estis. Non intelligitis quia oẽ quod in os intrat, in uẽtrẽ vadit, & in secessum emittitur: quæ aũt procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominẽ. De corde.n. exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ,

C hæc sunt quæ coinquinant hominẽ. Hic si vnus quod est corporis intellexeris, qũo intellecturus es, Quę autem procedunt de ore, de corde exeunt: cum & sputus & uomitus de ore procedat? Nisi forte tunc quisq. non coinquinatur, cũ edit aliquid immundum, coinquinatur aũt cũ id euomit. Qđ si absurdissimũ est, restat vt os cordis itelligamus a domino expositũ, cũ ait, Quæ pcedunt de ore, de corde exeũt. Nam & furtũ cum possit, & sæpe ita fiat, in silentio corporalis vocis atq. oris perpetrari, dementissimum est sic intelligere, ut tunc putemus quenquam peccato furti contaminari, cum id fateatur aut indicat: cum autem id tacite committit, incoinquinatũ arbitrari. At vero si ad os cordis quod dictum est referamus, nihil omnino peccati tacite committi põt. Nõ.n. cõmittit̃, nisi ex ore illo interiore pcedat. Sicut aũt q̃rit̃ de quo ore dixerit, Os aũt qđ mentitur, occidit animã, ita Sapie.1.
q̃ri põt, de quo mẽdacio. Vr̃.n. de illo proprie dicere, quo cuidam detrahitur, Ait.n. Abstinete ergo uos a murmuratione quę nihil prodest, & a detractione linguæ parcite. Fit aũt ista detractio p maleuolentiam, cũ quisq. nõ solũ ore ac voce corporis profert qđ cõfingit in aliquẽ, sed ẽt tacitus talem vult credi, qđ est utiq. ore cordis detrahere: quod dicit obscurũ & occultũ deo eẽ D
non posse. Nam quod alio loco scriptũ est, Eccle.7.
Noli velle mentiri oẽ mendacium: non ad hoc volunt, valere, vt nullo mẽdacio q̃sq. mẽtiat̃. Itaq. cũ alius dixerit ex isto scripturæ testimonio, vsqueadeo general iter oẽ mendaciũ esse detestandũ, ut si quis mentiri uelit, ẽt si non mentiatur, iam voluntas ipsa dãnanda sit: atq. ad hoc interpretetur, q non dictum est, Noli mentiri omne mẽdacium: sed Noli velle mentiri omne mendacium: vt non solum mentiri, sed nec uelle mentiri quisque audeat ullo mendacio. De mendacio in utranq. partem disputat Cap.17

Dicit alius, Immo q ait, Nolli velle mẽtiri oẽ mendacium: de ore cordis exterminandum atq. alienandnm esse mendacium voluit: vt a quibusdam mendacijs ore corporis abstinendum sit: sicut illa sunt maxime, quæ pertinẽt ad doctrinam religionis: a quibusdam vero non sit ore corporis abstinendũ, si maioris mali euitãdi cã exigit: ore aũt cordis ab omni mendacio penitus abstinere debeamus: Vbi oportet intelligi qđ dictum est, Noli uelle. Voluntas quippe ipsa quasi os cordis accipitur, ut nõ ptineat ad eos cordis, cũ maius malum cauentes, mẽtimur inuiti. E
Est & tertius intellectus, quo sic accipias, Noli oẽ, vt exceptis aliq̃bus mẽdacijs mentiri te finat. Tanquã si diceret, Noli velle credere oĩ homini: nõ vt nulli crederetur moneret, sed ut nõ omnibus, aliq̃bus aũt crederet̃: & id qđ seq̃tur Assiduitas.n. eius nõ proficiet ab bonũ, ita sonat, quasi nõ de mẽdacio, sed ab assiduo mẽdacio.i.a consuetudine atq. amore mentiendi prohiberi videatur. Quo profecto delabitur, quisquis vel omni mẽdacio ptãtauerit abutẽdum: ita.n. nec illud cauebit, qđ fit in doctrina pietatis & religionis: quo sceleratius quid facile non inuenias, non inter omnia mendacia, sed inter omnia peccata: alicui mendacio, quanuis facili, quanuis innoxio nutum volũtatis accommodauerit,

ut non inuitus euadēdi maioris mali causa,
sed volens libensq. mentiat. Ita dū tria sint
quæ in hac sn̄ia intelligi possint, aut oē mē
dacium non solum mētiri noli, sed nec uel-
le mētiri: aut noli uelle, sed uel inuitus mē-
tire, cum fugiendum est aliquid grauius:
aut noli omne, vt exceptis aliquibus men-
dacijs cætera pmittantur: vnū hic pro his,
quibus mentiri nunquā placet: duo p illis,
qui aliqn̄ putant esse mentiēdū, inueniunt.
F Sed tn̄ quod sequitur, Assiduitas.n.eius nō
proficiet ad bonum: nescio vtrum possit pri
mæ harum trium sniç suffragari, nisi forte
ita, vt perfectorū præceptū sit, omnino nun
quam non solum mentiri, sed nec uelle mē
tiri. Assiduitas vero mētiendi nec proficiē-
tibus pmittatur, Tanquam si cum pcipere
tur, nunquā prorsus non solū mentiendū,
sed nec voluntatem habendam esse mentiē
di, contradicetur exemplis, q̃ aliqua sunt ēt
magna authoritate approbata medacia. Rñ
deretur aūt, illa quidem esse pficientium q̄
habent scd̄m hanc vitam qualecunq. offi-
cium misericordiæ, sed vsqueadeo esse om
ne mendacium malum, & perfectis atq. spi
ritalibus animis omnimò fugiendum, ut
nec ipsis proficientibus assiduitas eius per-
mittenda sit. Dictum est enim iam de obste
Exod.1. tricibus Aegyptijs, q̃ de indole ad melius
proficiēdi mētiētes approbatę sunt, Quia
nonnullus gradus est ad diligendā veram
ac sempiternā salutem, cū quisq. misericor
diter etiam pro alicuius quanuis mortali
Psal.5. salute mentitur. Item quod scriptum est,
Perdes oēs qui loquuntur mendacium. A-
G lius dicit nullum hic exceptum esse menda
cium, sed omne damnatum. Alius dicit: ita
vero, sed qui loquuntur ex corde menda-
cium, secundum superiorem disputationē:
nam veritatem loquitur in corde qui odit
mentiendi necessitatem, quam pœnam hu
ius vitę mortalis intelligit. Alius dicit, Oēs
quidem perdet deus qui loquuntur menda
cium, sed non omne mendacium: Est.n.ali
quod mendaciū quod tunc insinuabat Pro
pheta, in quo nulli parcat, idest, si pc̄tā sua
quisq. confiteri detrectans, defendat ea po
tius, & nolit agere pniam, vt parum sit q̃
operatur iniquitatem, nisi etiam iustus ui
deri volens, medicinæ confessionis nō suc
cumbat, vt ipsa verborum distinctio non
aliud intimare videatur, Odisti omnes qui
operantur iniquitatem, sed nō perdes, si pę
nitendo in cōfessione veritatem loquant,
vt faciendo istam veritatem veniant ad lu
cem, sicut in Euangelio secundum Ioannē
dicitur, Qui autem facit ueritatem, venit Ioan.3.
ad lucem. Perdes aūt omnes qui non solū
operantur iniqtatem, quod odisti, sed etiā
loquuntur mendacium, falsam iustitiam
prætendendo, nec in penitentia confiten-
do peccatum, nam de falso testimonio, qd̄
decem præceptis legis positum est, nullo H
modo quidem contendi potest, dilectionē
veritatis in corde seruandam, & proferen-
dū falsum ad eum, apud quem dr̄ testimo-
nium. Cum.n. deo tm̄ dicitur, tunc tantum
in corde veritas amplectenda est. Cum aūt
homini dicitur etiam ore corporis uerum
proferendum est, quia homo non est cor-
dis inspector. Sed plane de ipso testimonio
non absurde quæritur, apud quoscunq. lo-
quimur, testes sumus, sed apud eos quibus
expedit & debetur per nos cognoscere aut
credere veritatem: sicuti est iudex, ne in iu
dicando erret, aut qui docetur doctrina reli
gionis, ne erret in fide, aut in ipsa doctoris
authoritate dubius fluctuet. Cum autem il
le te interrogat, aut uult ex te aliquid nosse
qui eam rem qnærit, quæ non ad eum perti
neat, aut quam ei nosse non expedit, non
testem, sed proditorem requirit. Itaque
si ei mentiaris, a falso fortasse testimonio
alienus eris, sed a mendacio profecto non
eris.

Saluo igitur eo, qd̄ falsum testimonium De eo q̃
dicere nunquam licet, quæritur utrum li- grauio-
ceat aliquando mentiri. Aut si falsum testi ris mali
monium est omne mendaciū, uidendū est uitandi
vtrum admittat compensationem, vt dica- cā sit.
tur vitandi maioris peccati gratia: sicut il- Cap.18
lud quod scriptū est, Honora patrē & ma- I
trē: rapiente officio potiore contemnitur, Exo.20
vnde ultimum sepulturæ honorem patri
prohibeē exoluere, q ab ipso dn̄o ad regnū
dei annunciādum uocatur. Item quod scri
ptum est, Verbū excipiens filius, a perditio Matt.8.
ne lōge aberit, excipiēs aūt excipit illud si-
bi, & nihil falsi de ore ipsius procedit, Di- Pro.29.
cit aliquis non aliud hic accipiendum esse
quod positum est, Excipiens verbum filius
nisi verbum dei, quod est veritas. Ergo ex
cipiens veritatem filius a pditione longe
abierit, refertur ad illud qd̄ dictum est, Per Psal.5.
des omnes qui loquuntur mendaciū. Qd̄
vero sequitur, Excipiens autem excipit il-
lud sibi, quid aliud insinuat, nisi quod Apo
stolus dicit, Opus aūt suū probet unusq.q.
& tunc

Gala. 6. & tunc in semetipso habebit gloriam, & nõ in altero. Qui.n.excipit Christum.i.veritaté, non sibi, sed vt hominibus placeat, non eam custodit, cùm eis videt placere posse mendacio. Qui auté excipit sibi, nihil falsum de ore ipsius procedit, quia etiam cum placet hominibus mendacium, non mẽtitur ille qui veritaté, non qua illis, sed qua deo placeret, excipit sibi. Itaq; non est cur hic dicatur. Oés quidem perdet qui loquuntur K mendacium, sed non omne mendacium: qm̃ vniuersaliter omnia mendacia circuncisa sunt in eo quo dictum est, Et nihil falsi de ore ipsius procedit. Sed dicit alius, ita esse accipiendum sicut accepit Apostolus Paulus, quod ait dñs, Ego autem dico vobis nõ Matt. 5. iurare omnino. Nam & hic omnia iuratio circuncisa est, sed ab ore cordis: vt nunq̃ voluntatis approbatione fieret, sed necessitate infirmitatis alterius.i.malo alterius, cui nõ aliter videtur persuaderi posse quod dicitur, nisi iurando fides fiat, aut ab illo malo nostro, q̄ huius mortalitatis adhuc pellibus inuoluti, cor nostrum non valemus ostendere: quod vtiq; si valeremus, iuratione opus non esset. Quanq̃ etiam in hac sapientia tota, si, quod dictum est, Excipiens verbũ filius, à perditione longe aberit: de ipsa dictum est ueritate, p quam facta sunt omnia, quæ incommutabilis semper manet: quoniam doctrina religionis ad eam contemplandam perducere nititur, potest uideri ad hoc esse dictum, Et nihil falsi de ore ipsius procedit, ut nihil falsi qđ ad doctrinam pertinet, dicat. Quod mendacij genus nulla omnino compensatione subeundum, L penitusq; ac præcipue deuitandũ est. Aut si quod dictũ est, nihil falsi, absurde accipitur, si nõ ad omne mendaciũ referatur: quod dictum est, de ore ipsius, secđm superiorem disputationem os cordis accipiendum esse cõtendit, qui aliquando putat esse mentiendũ. Hæc certe omnis disputatio quãuis alternet, alijs asserentibus nunq̃ esse mentiendum, & ad hoc diuina testimonia recitantibus: alijs contradicẽtibus, & inter ipsa uerba diuinorũ testimoniorum mendacio locum quærentibus. nemo tamen potest dicere, hoc se aut in exẽplo, aut in uerbo scripturarũ inuenire, ut diligẽdum uel nõ odio habendum ullum mendacium habeatur: sed interdum mentiendo faciendum esse qđ oderis, ut quod amplius detestandum est, deuitetur. Sed in hoc errant homines, q̄ subdũt preciosa uilioribus. Cum enim cõcesseris admittendum esse aliquod malum, ne aliud grauius admittatur, non ex regula ueritatis, sed ex sua quisq; cupiditate atq; consuetudine metitùr malum, & id putat grauius quod ipse amplius exhorrescit, non quod amplius reuera fugiendum est. Hoc totum ab amoris peruersitate gignitur uitium. Cum enim duæ sint uitæ nostræ. Vna M sempiterna, quæ diuinitus promittitur, Altera temporalis, in qua nunc sumus: cum quisq; illam temporalem amplius diligere cœperit, quam illam sempiternam, propter hanc quam diligit, putat esse omnia faciẽda: nec ulla æstimat grauiora peccata, q̃ quæ huic uitæ faciunt iniuriam, & uel ei cõmoditatis aliquid inique & illicite auferunt, aut eam penitus illata morte adimunt. Itaque fures & raptores & contumeliosos & tortores atq; interfectores magis oderũt, q̃ lasciuos, ebriosos, luxuriosos, si nulli molesti sunt. Non enim intelligunt aut omnino curant, quod isti deo faciant iniuriam: non quidem in illius aliquod incommodũ, sed in suam magnam perniciem: cum dona eius in se corrumpunt etiam temporalia, atq; ipsis corruptionibus auersantur æterna: maxime si iam templum dei esse cœperunt: quod Christianis omnibus Apostolus ita dicit. Nescitis quia tẽplum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Quisquis templum corruperit, corrumpet illũ deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et omnia quidem ista peccata, siue quibus iniuria fit hominibus in ipsis uitæ huius incommodis, siue quibus se ipsi homines corrumpunt, & nulli inuito nocent, Omnia ergo ista peccata, etiam si huic temporali uitæ ad aliquam delectationem uel utilitatem uidentur consulere: nam nullus aliquid horum alio proposito ac fine committit: tamen ad illam uitam, quæ sempiterna est, implicatos omnibus modis impediunt. Horũ aũt alia sunt quæ solos facientes impediũt, alia q̃ eos ẽt in q̃bus fiũt. Nã illa quæ utilitatis ad hanc uitã ptinentis gratia seruantur, cũ auferuntur ab iniuriosis, illi soli peccãt & à uita æterna impediuntur, qui ea faciũt, non ij q̃bus faciũt. Itaq; ẽt si ea sibi auferri quisque consentiat, uel ne faciat aliquid mali, uel ne in his ipsis maius aliquid incõmodi patiatur, non solum non peccat, sed illud fortiter & laudabiliter, hoc utiliter & inculpabiliter facit. Quæ autem sancti

Vita hominum duplex.

A

1. Co. 3.

tatis religionisq; causa seruantur, cum hæc violare iniuriosi voluerint, esse peccatis minoribus, non tñ iniuriis aliorum, si conditio proponitur & facultas datur, retinéda sunt. Et tūc iam illa desinūt esse peccata, quæ pp grauiora vitanda suscipiuntur. Sicut.n. in rebus vtilibus, velut in pecunia aliòve commodo corporali, non vocatur damnum, qđ propter maius lucrum amittitur: sic & in rebus sanctis non vocatur pctm̄, quod ne grauius amittatur amittitur. Aut si & illud
B dānum dicitur, quod aliquis perdit ne amplius perdat: vocetur & hoc pctm̄, dum tñ suscipiēdum esse vt amplius euitetur, ita nemo dubitet, sicut nemo dubitat cauēdi maioris dāni causa patiendum esse qđ minus est.

De casti tate, pudicitia, veritate, alijsque uirtutib. Cap. 19. Ista sunt autem quæ sanctitatis causa seruāda sunt, pudicitia corporis, & castitas animæ, & veritas doctrinæ. Pudicitiā corporis, non consentiente ac pmittente anima, nemo violat. Quicquid.n. nobis inuitis, nullā tribuentibus ptātem maiore vi contingit in nostro corpore, nulla impudicitia est, sed pmittendi potest esse aliqua ratio, consentiendi aūt nulla. Tunc.n. cōsentimus, cū approbamus & volumus: permittimus aūt etiam non volentes, euitādæ alicuius maioris turpitudinis gratia. Consensio sanè ad impudicitiam corporalem, ēt castitatem animi violat. Animi quippe castitas est in bona voluntate & syncera dilectione, q̄ nō corrūpitur nisi cum amamus atq; appetimus quod amandum atq; appetendū non esse veritas docet. Custodienda est ergo sinceriter dilectio dei & proximi: in hac.n. castitas animi sanctificatur: & agēdū quibus possumus
C viribus, & pia supplicatione, vt cum violanda appetitur pudicitia corporis nostri, nec ipse animæ sensus extremus, qui carne implicatus est, aliqua delectatione tangatur. Si autē hoc non potest, vel mentis in nō cōsentiēdo castitas conseruetur. Custodienda est aūt in animi castitate, quod ad dilectionē proximi ptinet, innocentia & beneuolentia: Qđ aūt addit pietas, innocentia est, qua nulli nocemus. Beneuolētia, qua etiam prosumus cui possumus. Pietas, qua colimus deū. Veritas aūt doctrinę, religionis, atq; pietatis nō nisi mendacio violaī, cū ipsa summa atq; intima veritas, cuius est ista doctrina, nullo modo possit violari: ad quam peruenire, atq; in illo omnimodo manere, eiq; penitus inhærere
1. Co. 15. non licebit, nisi cum corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatem. Sed quia omnis in hac vita pietas, exercitatio est, qua in illā tenditur: cui exercitationi ducatum præbet ista doctrina q̄ humanis verbis & corporeorum sacrorum signaculis ipsam insinuat atq; intimat veritatem: propterea & hæc quæ per mendaciū corrumpi pōt, maxime incorrupta seruanda est, vt si quid in illa castitate animi fuerit violatum, habeat vnde reparetur. Corrupta.n. authoritate doctrinę, nullus aut cursus aut recursus esse ad castitatem animi potest.

Cōficitur ergo ex his omnibus hæc sententia, vt mendacium qđ non violat doctrinam pietatis, neq; ipsam pietatē, neq; innocentiam, neq; beneuolentiā, p pudicitia corporis admittendum sit. Et tū si quisquam pponeret sibi sic amandam veritatem: non tm̄ quæ in contemplando est, sed etiam in vero enunciando, qđ in suo quoque rerum gñe est: & nō aliter proferendam motu corporis sententiam, q̄ in animo cōcepta atq; conspecta est: vt fidei veridicam pulchritudinem, non solum auro & argento & gēmis & amœnis prædijs, sed & ipsi vniuersę tēporali vitæ omniq; corporis bono ppōneret, nescio vtrum à quoquam sapienter errare diceretur. Et si hoc suis omnibus talibus rebus recte anteferret, plurisq; penderet, recte etiam temporalibus rebus aliorum hominū, quos innocētia beneuolentiaq; sua seruare atq; adiuuare deberet. Amaret.n. pfectam fidem, non solum bene credendi eis q̄ sibi excellēti & fide digna authoritate dicerētur, sed ēt fideliter enūciādi q̄ ipse dicēda iudicaret, ac diceret. Fides.n. appellata est in Latina lingua ex eo q̄ fit qđ dicit. Quā manifestū est nō exhibere mētiētē. Quæ & si minus violatur, cū ita q̄sq; mētitur, vt ei nullo incōmodo, nullaq; pnicie credaī, addita ēt intētione vel salutis tuēdæ vel pudicitiæ corporalis, violatur tñ, & res violaī in animi castitate, sanctitate seruanda. Vñ cogimur nō opinione hominū, q̄ plerūq; in errore est, sed ipsa quæ omnibus supeminet atq; vna inuictissima est veritate, ēt pudicitiæ corporis pfectamq; fidē anteponere. Est.n. animi castitas, amor ordinatus, non subdēs maiora minoribus. Minus est.n. qcqd in corpore q̄ quicquid in animo violari pōt. Certe.n. cum pro pudicitiā corporali quisq; mentitur, videt quidem corrūpendo corpori suo, non suā sed alienā imminere libidinem: cauet tñ ne saltem pmittendo sit particeps.

D pudicitię causa nō mentiēdum. Cap. 20.

Fides.

E

participeps. Permissio vero illa vbi nisi in animo est etiã? Corporalis ergo pudicitia corrũpi nisi in animo non põt, quo nõ consentiente, neq; permittente, nullo modo recte dicitur violari pudicitia corporalis, quicquid in corpore fuerit aliena libidine ꝑpetratũ. Vñ colligitur multo magis animi castitatẽ seruandam esse in animo, in quo tutela est pudicitiæ corporalis, q̃ quicquid in corpore fuerit aliena libidine perpetratum. Qua-
F mobrem quod in nobis est, vtrunq; sanctis moribus & conuersatione muniendum est atq; sepiendum, ne alicunde violetur. Cum autem vtrũq; non potest, quid pro quo sit contemnendum quis non videat, cum videat quid cui sit præponendum: animus corpori, an corpus animo: animi castitas pudicitiæ corporis, an pudicitia corporis castitati animi? Et quid magis in peccatis cauẽdũ, ꝑmissio facti alieni, an commissio facti tui?

Epilogus ꝑdictorum. Cap. 21. Elucet itaq; discussis omnibus nihil aliud illa testimonia scripturarum monere, nisi nunq̃ esse omnino mentiendũ: q̃quidẽ nec vlla exempla mendaciorum imitatione digna in moribus factisq; sanctorum inueniantur, quod ad eas attinet scripturas, quæ ad nullam figuratam significationem referuntur, sicuti sunt res gestæ in actibus Apostolorum. Nam dñi omnia in euangelio, q̃ imperitioribus mendacia uidentur, figuratæ significationes sunt. Et quod ait Apostolus, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem: *1.Co.1.* non cum mentiendo, sed compatiendo fecisse, recte intelligitur, Vt tanta charitate cũ eis liberandis ageret, ac si ipse in eo malo esset, à quo illos sanare cupiebat. Non est igitur mentiendum in doctri-
G na pietatis, Magnum.n. scelus est, & primũ genus detestabilis mendacij. Non est mentiendum secundo genere, q̃a nulli facienda est iniuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius iniuria consulendũ est. Non est mentiendũ quarto genere, ꝑp mendacij libidinem, quæ per seipsam uitiosa est. Non est mẽtiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas sine placendi hominibus enuncianda est: quanto minus mẽdacium, qđ per seipsum quia mendacium est, utiq; turpe est. Non est mentiendum sexto genere: neq;.n. recte etiam testimonij ueritas pro cuiusquam temporali commodo ac salute corrumpitur, Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio, Nõ enim malis conuertẽtium moribus, ad bonos mores conuertendus est, quia si erga illum faciendum est, debet etiam ipse conuersus facere erga alios. Atq; ita nõn ad bonos, sed ad malos mores conuertitur, cum hoc ei præbetur imitandum conuerso, quod ei præstitum est conuertendo. Neque septimo genere mentiendum, Non enim cuiusquam commoditas aut salus temporalis, perficiendæ fidei præferenda est. Nec si quisquam in recte factis nostris tam male mouetur, ut fiat etiam H
animo deterior, longeq; à pietate remotior, propterea recte facta deferenda sunt: cum id nobis præcipue tenendum sit, quo vocare atque inuitare debemus, quos sicut nosmetipsos diligimus: fortissimoq; animo bibenda est apostolica illa sententia, Alijs q- *1.Co.2.*
dem sumus odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Et ad hæc quis idoneus? Nec octauo genere mentiendum est, quia & in bonis castitas animi, pudicitia corporis: & in malis id quod ipsi facimus, eo q̃ fieri sinimus maius est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octauum: tanto amplius, quanto deuergit ad primum. Quisquis autem esse aliquid genus mendacij quod peccatum non sit putauerit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum. Tanta porrò cæcitas hominum animos occupauit, vt eis parum sit, si dicamus quædam mendacia non esse peccata, nisi etiam in quibusdam I
peccatum dicant esse, si mendacium recusemus: eoq; perducti sunt defendendo mendacium, ut etiam primo illo genere, quod est omnium sceleratissimum, dicant usum fuisse Apostolum Paulum. Nam in epistola ad Galatas, quæ utique sicut cęteræ ad doctrinam religionis pietatisq; conscripta est, illo loco dicunt esse mentitum, ubi ait de Petro & Barnaba, Cum uidissem quia non *Galat.2.*
recte ingrediuntur ad ueritatem euangelij. Cum enim uolunt Petrum ab errore, atque ab illa, in quam inciderat, uiæ prauitate defendere, ipsam religionis uiam, in qua salus est omnibus, confracta & comminuta scripturarum authoritate conantur euertere. In quo non uident, non solum mendacij crimen, sed etiam periurij se obijcere Apostolo in ipsa doctrina pietatis, hoc est, in epistola in qua prædicat euangelium. ibi quippe ait priusquam ista narraret, Quæ autem *Galat.1.*

scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Sed iam sit huius disputationis modus, in cuius totius consideratione & pertractatione nihil præ cæteris cogitandum atque orandum est, quàm illud quòd idem Apo-
1.Co.10 stolus dicit, Fidelis deus qui non vos sinet tentari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis sustinere.

Libri de mendacio ad Consentium, finis.

K

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI contra mendacium ad Consentium, Liber vnus.

Hæretici quo refellendi. Cap. 1.

MVlta mihi legenda misisti, Consenti frater charissime, multa mihi legenda misisti: quibus rescripta dum præparo, & alijs atque alijs magis vrgentibus occupationibus distrahor, emensus est annus: atque in eas me detrusisti angustias, vt quomodocunque rescriberem, ne arridente iam tempore nauigandi, perlatorem remeare cupientem diutius detinerem. Itaque omnibus quæ mihi Leonas dei famulus abs te attulit, & mox vt ea sumpsi, & postea cum hæc dictare iam vellem euolutis atque perlectis, & quanta potui consyderatione perpensis, valde sum tuo delectatus eloquio, & sanctarum memoria scripturarum ingenijque solertia, & dolore quo negligentes catholicos mordes, & zelo quo aduersus etiam latentes hæreticos
L frendes. Sed non mihi persuadetur eos de latebris suis nostris esse mendacijs eruendos. Vt quid enim eos tanta cura vestigare atque indagare conamur, nisi vt captos in apertumque productos, aut etiam ipsos veritatem doceamus, aut certe veritate conuictos nocere alijs non sinamus? Ad hoc ergo, vt eorum mendacium deleatur, siue caueatur, dei autem veritas augeatur. Quomodo igitur mendacio mendacia recte potero persequi? An & latrocinio latrocinia & sacrilegio sacrilegia, & adulterio sunt adulteria persequenda? Si autem veritas dei in meo mendacio abundauit, nunquid nam & nos dicturi sumus, Faciamus mala vt veniant bona? Quod vides quemadmodum detestetur Apostolus. Quid est enim aliud mentiamur vt hære- Rom. 3.
ticos mendaces ad veritatem adducamus, nisi faciamus mala vt veniant bona? An aliquando bonum est mendacium, vel ali- M
quando mendacium est non malum? Cur Psal. 5.
ergo scriptũ est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium? Non enim aliquos excepit, aut indefinite dixit, perdes loquentes mendacium, vt quosdam nõ omnes intelligi sineret, sed vniuersalem sententiam protulit dicens, Perdes omnes qui loquuntur mẽdacium. An quia non dictũ est, perdes omnes qui loquuntur mendacium, vel qui loquuntur quodcunq; mẽdacium, ideo putandum est locum alicui relaxatum esse mendacio, vt scilicet sit aliquod mendaciũ, quod qui loquuntur non eos deus perdat, eos omnes perdat qui loquuntur iniustum mendacium, nõ quodcunq; mendacium: quia inuenitur & iustum, quod vtique laudis debet esse, non criminis? Nõne cernis quã- Priscillianistarũ error. Cap. 2.
tum adiuuet hæc disputatio eosipsos, quos pro magna venatione mendacijs nostris capere molimur? Priscillianistarum est enim, sicut ipse monstrasti, ista sententia. Cui cõprobandæ adhibent testimonia de scripturis, exhortantes suos ad mentiendum tanquam exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Angelorum: non dubitantes addere etiam ipsum dominum Christum, nec se aliter arbitrantes veracem suã ostendere falsitatem, nisi veritatem dicant esse mendacem. Redarguenda sunt ista, non imitanda. Nec in eo malo debemus A
Priscillianistarum esse participes, in quo cæteris hæreticis conuincuntur esse peiores. Ipsi enim soli, vel certe maxime ipsi repeiriuntur, ad occultandum suam quam putant veritatem, dogmatizare mendacium: atq; hoc tam magnum malũ ideo iustum existimare, quia dicunt in corde retinendũ esse quod verum est, ore autem ad alienos proferre falsum nullum esse peccatum, &
hoc esse scriptum, Qui loquitur veritatẽ Psal. 14.
in corde suo: tanquam hoc satis sit ad iustitiam, etiam si loquatur quisque in ore mendacium, quando non proximus, sed alienus hoc audit. Propterea putant etiam
Apostolum Paulum cum dixisset, deponen Ephe. 4.
tes mendacium, loquimini veritatem: statim addidisse, vnusquisq; cum proximo suo, quia sumus inuicem membra. vt videlicet cum

cum eis qui nobis in societate veritatis proximi non sunt, neq; vt ita dicam, commembres nostri sunt, loqui liceat oporteatq; mẽdacium. Quæ sententia sanctos martyres exhonorat, immo vero aufert sancta omnino martyria. Iustius enim sapientiusq; facerent secundum istos si persecutoribus suis non se confiterentur esse Xp̃ianos, nec eos sua confessione facerent homicidas, sed potius mentiendo & negando quod erant & ipsi saluum haberent carnis commodum cordisq; propositum, & illos cõceptum animo scelus implere non sinerent. Non enim proximi eorum erant in fide Christiana, vt cum eis deberent loqui veritatẽ in ore suo, quam loquebantur in corde suo, sed ipsius veritatis insuper inimici. Si enim Hieu, quem sibi inter cæteros ad exemplum mentiendi prudenter videntur intueri, seruum Baal se esse mentitus est, vt seruos eius occideret: quanto iustius secundum istorum peruersitatem tempore persecutionis serui dęmonum se mentirentur serui Christi, ne serui dæmonum seruos occiderent Christi: & sacrificarent idolis ne interficerentur homines, si sacrificauit ille Baali vt interficeret homines? Quid enim eis obesset secundum egregiam doctrinam mendaciloquorum, si diaboli cultum mentirentur in corpore, quando dei cultus seruabatur in corde? Sed non sic intellexerunt Apostolum martyres veri, martyres sancti. Viderunt quippe tenuerũtq; quod scriptum est, Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Et, In ore eorum non est inuentũ mẽdacium: ac sic irreprehensibiles abierunt, vbi tentari à mendacibus vlterius non cauebunt; quia mendaces amplius in suis cœlestibus cœtibus vel alienos vel ꝓximos non habebunt. Illum verò Hieu mẽdacio impio & sacrificio sacrilego occidendos impios & sacrilegos inquirentem non imitarentur: nec si de illo qualis fuisset, eadem scriptura tacuisset. Cum vero scriptũ sit, eum rectum cor non habuisse cum deo, quid ei profuit ꝙ pro nonnulla obedientia, quam de domo Achab omnino delenda, ꝓ cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transitoriam regni tẽporalis accepit? Ad sententiam potius veridicam martyrum defendendam te frater exhortor, vt sis aduersus mendaces, nõ mẽdacij doctor, sed veritatis assertor: nam diligentius, obsecro, attende quod dico, vt inueniás q̃ sit cauendum, quod zelo quidẽ laudabili aduersus impios, vt possint comprehendi & corrigi vel vitari, sed tamen incautius docendum putatur.

(Margin: Rom. 3. — Psal. 5. — B — 4. Re. 10 — Priscillianistarum error. — Cap. 2. — Ro. 10. — Apoc. 14 — C — 1. Re. 10)

Mendaciorum genera multa sunt, quæ quidẽ omnia vniuersaliter odisse debemus. Nullum est.n. mendacium quod non sit cõtrarium veritati. Nam sicut lux & tenebræ, pietas & impietas, & iustitia & iniquitas, peccatum & recte factum, sanitas & imbecillitas, vita & mors: ita inter se sunt veritas mendaciũq; contraria. Vnde quanto amamus istam, tanto illud odisse debemus. Veruntamen sunt quædam mẽdacia, quæ credere nihil obsit, quis etiam tali mentiendi genere fallere voluisse, mentienti sit noxiũ, non credenti. Tanquam si frater ille seruus dei Fronto in ijs quæ tibi indicauit, quod absit, aliqua mentiretur, sibi nocuisset ꝓfecto, non tibi, q̃uis tu omnia cred. disses sine tua iniquitate narranti. Quoniam siue illa ita gesta sint, siue non ita, habent tñ aliquid, quod si quis crediderit ita gestũ esse, etiam si non ita sit gestum, regula veritatis & doctrina salutis æternæ iudicẽ esse culpandus. Si autem hoc quisq; mentiatur, qđ si q̃s crediderit, aduersus doctrinam Christi hęreticus erit, tanto est nocentior mentiens, quanto miserior credens. Vide ergo quale sit, si aduersus doctrinã Christi mentiti fuerimus, quod quisquis crediderit, interibit: vt inimicos eiusdem doctrinę capiamus, quos ad veritatem, dum nos ab ea recedimus, adducamus, immò vero cum mẽdaces mentiendo capimus, mendacia peiora doceamus. Aliud est.n. quod dicunt quãdo mentiuntur, aliud quando falluntur. nam cum hæresim suam docent ea dicunt in quibus falluntur. qñ autem se dicũt sentire qđ non sentiunt, vel non sentire quod sentiunt, ea dicunt in quibus mentiuntur. Quod eis quisquis credit, & si eos non inuenit, ipse non perit. A regula quippe catholica non recedit, qui hæreticum catholica dogmata mendaciter ꝓfitentem, catholicum credit. Ac per hoc non est ei perniciosum: quia in hominis mente, de qua latente non põt iudicare, non in dei fallitur fide, quãm debet insitã custodire. Porrò aũt qñ hæresim suã docet, quisquis eis crediderit putando veritatem, erit particeps vt erroris, ita damnationis illorum. Sic fit, vt cum illi sua nefaria dogmata fabulantur in quibus mortifero errore fallũtur, tũc q̃squis crediderit pe-

(Margin: Mendaciorum mala. Cap. 3. — D — Mendaciorum multa genera. — E)

scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Sed iam sit huius disputationis modus, in cuius totius consideratione & pertractatione nihil præ cæteris cogitandum atque orandum est, quàm illud quòd idem Apo-
1.Co.10 stolus dicit, Fidelis deus qui non vos sinet tentari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum vt possitis sustinere.

Libri de mendacio ad Consentium, finis.

K

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI contra mendacium ad Consentium, Liber vnus.

Hæretici quo refellendi. Cap. 1.

Multa mihi legenda misisti, Consenti frater charissime; multa mihi legenda misisti: quibus rescripta dum præparo, & alijs atque alijs magis vrgentibus occupationibus distrahor, emensus est annus: atque in eas me detrusisti angustias, vt quomodocunque rescriberem, ne arridente iam tempore nauigandi, perlatorem remeare cupientem diutius detinerem. Itaque omnibus quæ mihi Leonas dei famulus abs te attulit, & mox vt ea sumpsi, & postea cum hæc dictare iam vellem euolutis atque perlectis, & quanta potui considratione perpensis, valde sum tuo delectatus eloquio, & sanctarum memoria scripturarum ingenijque solertia, & dolore quo negligentes catholicos mordes, & zelo quo aduersus etiam latentes hæreti-
L cos frendes. Sed non mihi persuadetur eos de latebris suis nostris esse mendacijs eruendos. Vt quid enim eos tanta cura vestigare atque indagare conamur, nisi vt captos in apertumque productos, aut etiam ipsos veritatem doceamus, aut certe veritate conuictos nocere alijs non sinamus? Ad hoc ergo, vt eorum mendacium deleatur, siue caueatur, dei autem veritas augeatur. Quomodo igitur mendacio mendacia recte potero persequi? An & latrocinio latrocinia & sacrilegio sacrilegia, & adulterio sunt adulteria persequenda? Si autem veritas dei in meo mendacio abundauit, nunquid nam & nos dicturi sumus, Faciamus mala vt veniant bona? Quod vides quemadmodum detestetur Apostolus. Quid est enim aliud mentiamur vt hæreticos mendaces ad veritatem adducamus, Rom.3.
nisi faciamus mala vt veniant bona? An aliquando bonum est mendacium, vel ali- M
quando mendacium est non malum? Cur Psal. 5.
ergo scriptũ est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium? Non enim aliquos excepit, aut indefinite dixit, perdes loquentes mendacium, vt quosdam nõ omnes intelligi sineret, sed vniuersalem sententiam protulit dicens, Perdes omnes qui loquuntur mẽdacium. An quia non dictũ est, perdes omnes qui loquuntur mendacium, vel qui loquuntur quodcũque mẽdacium, ideo putandum est locum alicui relaxatum esse mendacio, vt scilicet sit aliquod mendaciũ, quod qui loquuntur non eos deus perdat, eos omnes perdat qui loquuntur iniustum mendacium, nõ quodcunque mendacium: quia inuenitur & iustum, quod vtique laudis debet esse, non criminis? Nõne cernis quã- Priscillianistarũ error.
tum adiuuet hæc disputatio eos ipsos, quos pro magna venatione mendacijs nostris capere molimur? Priscillianistarum est enim, sicut ipse monstrasti, ista sententia. Cui cõ- Cap. 2.
probandæ adhibent testimonia de scripturis, exhortantes suos ad mentiendum tanquam exemplis Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Angelorum: non dubitantes addere etiam ipsum dominum Christum, nec se aliter arbitrantes veracem suã ostendere falsitatem, nisi veritatem dicant esse mendacem. Redarguenda sunt ista, non imitanda. Nec in eo malo debemus A
Priscillianistarum esse participes, in quo cæteris hæreticis conuincuntur esse peiores. Ipsi enim soli, vel certe maxime ipsi reperiuntur, ad occultandum suam quam putant veritatem, dogmatizare mendacium: atque hoc tam magnum malũ ideo iustum existimare, quia dicunt in corde retinendũ esse quod verum est, ore autem ad alienos proferre falsum nullum esse peccatum, & hoc esse scriptum, Qui loquitur veritatẽ Psal.14.
in corde suo: tanquam hoc satis sit ad iustitiam, etiam si loquatur quisque in ore mendacium, quando non proximus, sed alienus hoc audit. Propterea putant etiam Apostolum Paulum cum dixisset, deponentes mendacium, loquimini veritatem: sta- Ephe.4.
tim addidisse, vnusquisque cum proximo suo, quia sumus inuicem membra. vt videlicet

cum

cum eis qui nobis in societate veritatis pro-
ximi non sunt,neq;,vt ita dicam,commem-
bres nostri sunt,loqui liceat oporteatq; mē-
dacium. Quæ sententia sanctos martyres
exhonorat, immo vero aufert sancta omni-
no martyria. Iustius enim sapientiusq; fa-
cerent secundum istos si persecutoribus suis
non se confiterentur esse Xpianos, nec eos
sua confessione facerent homicidas, sed po-
B tius mentiendo & negando quod erant &
ipsi saluum haberent carnis commodum
cordisq; propositum,& illos cōceptum ani-
mo scelus implere non sinerent. Non enim
proximi eorum erant in fide Christiana, vt
cum eis deberent loqui veritatē in ore suo,
quam loquebantur in corde suo, sed ipsius
4.Re.10 veritatis insuper inimici. Si enim Hieu,
quem sibi inter cæteros ad exemplum men-
tiendi prudenter videntur intueri, seruum
Baal se esse mentitus est, vt seruos eius oc-
cideret: quanto iustius secundum istorum
peruersitatem tempore persecutionis ser-
uos dęmonum se mentirentur serui Chri-
sti, ne serui dæmonum seruos occiderent
Christi: & sacrificarent idolis ne interfice-
rentur homines, si sacrificauit ille Baali vt
interficeret homines? Quid enim eis obes-
set secundum egregiam doctrinam mendaci
loquorum,si diaboli cultum mentirentur in
corpore, quando dei cultus seruabatur in
corde? Sed non sic intellexerunt Apostolo-
lum martyres veri, martyres sancti. Vide-
runt quippe tenuerūtq; quod scriptum est,
Corde creditur ad iustitiam, ore confessio
Ro. 10. fit ad salutem. Et, In ore eorum non est in-
Apoc.14 uentum mēdacium: ac sic irreprehensibiles
abierunt,vbi tentari à mendacibus vlterius
C non cauebunt, quia mendaces amplius in
suis cœlestibus cœtibus vel alienos vel p-
ximos non habebunt. Illum verò Hieu mē-
dacio impio & sacrificio sacrilego occiden-
dos impios & sacrilegos inquirentem non
imitarentur: nec si de illo qualis fuisset,ea-
1. Re.10 dem scriptura tacuisset. Cum vero scriptū
sit, eum rectum cor non habuisse cum deo,
quid ei profuit q̄ pro nonnulla obedientia,
quam de domo Achab omnino delenda, p
cupiditate suæ dominationis exhibuit, ali-
quantam mercedem transitoriam regni tē-
poralis accepit? Ad sententiam potius veri-
dicam martyrum defendendam te frater
exhortor, vt sis aduersus mendaces, nō mē-
dacij doctor, sed veritatis assertor: nam dili-
gentius, obsecro, attende quod dico, vt
inuenias q̄ sit cauendum, quod zelo quidē
laudabili aduersus impios, vt possint com-
prehendi & corrigi vel vitari,sed tamen in-
cautius docendum putatur.

Mendaciorum genera multa sunt, quæ
quidē omnia vniuersaliter odisse debemus. Menda-
Nullum est.n.mendacium quod non sit cō ciorum
trarium veritati. Nam sicut lux & tenebræ, mala.
pietas & impietas, & iustitia & iniquitas, Cap. 3.
peccatum & recte factum, sanitas & imbe-
cillitas,vita & mors:ita inter se sunt veritas
mendaciūq; contraria. Vnde quanto ama-
mus istam,tanto illud odisse debemus. Ve- D
runtamen sunt quædam mēdacia, quæ cre- Menda-
dere nihil obsit, q̄uis etiam tali mentiendi ciorum
genere fallere voluisse, mentienti sit noxiū, multa ge
non credenti. Tanquam si frater ille seruus nera.
dei Fronto in ijs quæ tibi indicauit, quod
absit,aliqua mentiretur, sibi nocuisset p-
fecto,non tibi,q̄uis tu omnia credidisses si-
ne tua iniquitate narranti. Quoniam siue
illa ita gesta sint,siue non ita,habent tñ ali-
quid, quod si quis crediderit ita gestū esse,
etiam si non ita sit gestum, regula veritatis
& doctrina salutis æternæ iudicet esse cul-
pandus. Si autem hoc quisq; mentiatur,qd
si qs crediderit, aduersus doctrinam Chri-
sti hęreticus erit, tanto est nocentior men-
tiens, quanto miserior credens. Vide ergo
quale sit,si aduersus doctrinā Christi men-
titi fuerimus,quod quisquis crediderit,inte-
ribit: vt inimicos eiusdem doctrinę capia-
mus, quos ad veritatem, dum nos ab ea re-
cedimus,adducamus, immò vero eum mē-
daces mentiendo capimus,mendacia peiora
doceamus. Aliud est.n.quod dicunt quādo E
mentiuntur, aliud quando falluntur. nam
cum hæresim suam docent ea dicunt in qui-
bus falluntur. qñ autem se dicūt sentire qđ
non sentiunt,vel non sentire quod sentiunt,
ea dicunt in quibus mentiuntur. Quod eis
quisquis credit, & si eos non inuenit, ipse
non perit. A regula quippe catholica non
recedit, qui hæreticum catholica dogmata
mendaciter pfitentem, catholicum credit.
Ac per hoc non est ei perniciosum: quia in
hominis mente, de qua latente non pōt
iudicare,non in dei fallitur fide,quam debet
insitā custodire. Porrò aūt qñ hæresim suā
docēt, quisquis eis crediderit putando veri-
tatem, erit particeps vt erroris, ita damna-
tionis illorum. Sic fit, vt cum illi sua nefa-
ria dogmata fabulantur in quibus mortife-
ro errore fallūtur,tūc qsquis crediderit pe-

reat. Nos autem quando catholica dogmata prædicamus, in quibus rectam fidem tenemus, tūc sic reddiderit, inueniatur qcūq; perierat. Quando vero cum sint Priscillianistæ, vt sua venena non prodant, nostros se esse mentiuntur, quisquis nostrum eis credit, etiam illis latentibus ipse catholicus ꝑseuerat. Nos contra vt ad eorū ꝑueniamus indaginem, si Priscillianistas non esse mentimur, quia eorum tanq̄ nostra sumus dogmata laudaturi, quisquis ea crediderit, aut
F confirmabitur apud eos, aut transfertur ad eos interim statim: quid autem hora superuentura pariat, vtrum inde postea liberentur, vera dicentibus nobis, qui decepti sunt fallentibus nobis: & vtrum audire velint docentem, quem sic experti sunt mentientem, quis nouerit certū? quis hoc esse ignoret incertum? Ex quo colligitur perniciosius, aut vt mitius loquar, ꝑiculosius mentiri catholicos vt hæreticos capiant, q̄ mētiuntur hæretici vt catholicos lateant. Qm̄ quisquis credit catholicis mentiendo tentātibus, aut efficitur, aut confirmatur hæreticus. Quisquis autem credidit hæreticis mētiendo sese occultantibus, non desinit esse catholicus. Quod vt fiat planius, aliqua exēpli gratia proponamus, & ex eis potissimū scriptis quæ mihi legenda misisti. Ecce constituamus ante oculos callidum exploratorem, accedere ad eum quem Priscillianistā esse præsenserit, & dictum Episcopi, vel cogniti vitam, vel incogniti famam laudare mendaciter: est hoc tolerabilius adhuc, quia ille putatur fuisse catholicus, atq; ex illo errore correctus. Deinde Priscillianum, hoc enim sequitur in arte mentiendi, venerabiliter commemoraturus est, hominem impiū
G & detestabilem, & pro suis nefarijs sceleribus criminibusq; damnatum. In qua eius venerabili commemoratione, si forte ille cui retia tenduntur hmōi, firmus Priscillianista non fuerat, hac eius prædicatione firmabitur. Cum autem ad cætera explorantis sermo processerit, & dicentis misereri se eorum quos tantis errorum tenebris tenebrarum author inuoluerit, vt honorem animę suæ, & claritatem diuinæ prosapiæ non cognoscant, tum deinde dictum librum, cuius nomen est libra, eo quòd pertractatis duodecim quæstionibus velut vncijs explicatur, tantis extulerit laudibus, vt talem libram, in qua horrendæ blasphemię continentur, multis librarum auri millibus pręciosiorem esse testetur: Nempe hæc astutia mentientis, animam credentis interficit, aut iam interfectam in eadem morte demergit ac deprimit. Sed, inquies, postea liberabitur. Quid si non fiat, siue aliquo interueniente impedimento ne cœpta compleantur, siue obstinatione mentis hæretica rursus eadem negantis, etiam si aliqua iam cœperat confiteri: præsertim quia si cognouerit se ab alieno fuisse tentatum, eoipso audacius illa quæ sentit studebit occultare mendacio, quando id inculpate fieri multo certius didicerit, etiam exemplo ip- H sius tentatoris? Hoc quippe in homine qui veritatem tegendam putat esse mentiendo, qua tandem fronte culpabimus & damnare audebimus quod docemus? Remanet igitur, vt quod sentiunt Priscillianistæ secundum hæresis suæ nefariam falsitatem, de deo, de anima, de corpore, de cæteris rebus, non dubitemus veraci pietate damnare. Quod autem sentiunt, vt veritas occultetur esse mentiendum, sit nobis & illis, quod absit, dogma commune. Hoc tam magnum malum est, vt etiam si conatus hic noster, quo scilicet eos per mendacium capere cupimus & mutare, ita prosperetur vt eos capiamus atq; mutemus, nullis lucris compensentur hæc damna, quibus & nos cum ipsis pro illorum correctione deprauemur. Per hoc nanq; mendacium & nos erimus ex ea parte peruersi, & illi semicorrecti: quandoquidem istud ꝙ putant esse pro veritate mentiēdū, nō in eis corrigimus: q̄a idem nos dicimus & docemus, & fieri oportere ꝓcipimus vt ad eos emēdādos ꝑuenire possimus. Quos tñ non emendamus, q̄bus mendum quo verum tegendum existimant non auferimus: sed nos potius immēdamur, cum ꝑ tale mendum eos quærimus, nec in- I uenimus quemadmodum eis conuersis credere valeamus, quibus peruersis mētiti sumus: ne forte ꝙ vt caperētur sunt passi, faciūt capti, nō solū q̄a facere cōsueuerūt, sed q̄a & ī nobis ad quos veniūt hoc inueniūt.

Et quod est miserabilius, etiam ipsi iam quasi nostri effecti, quemadmodum nobis credant reperire non possunt. Si enim suspicentur etiam ipsi catholica dogmata nos mendaciter loqui, vt nescio quid aliud occultemus quod verum putamus: certe talia suspicanti dicturus es, Hoc tunc ideo feci vt caperem te. Sed quid respondebis dicenti: vnde igitur scio, vtrum etiam nunc id

Mentiē-ti nō ba-beri fidē. Cap. 4.

id facias ne capiaris à me? An verò cuiq̃ ꝑsuaderi potest, hominem non mentiri ne capiatur qui mentitur vt capiat? Vidèsne, quò tendat hoc malum, vt. s. non solum nos illis, ipsiq; nobis, sed omnis frater omni fratri nó immerito videatur esse suspectus? Atq; ita dum per mendacium tenditur vt doceatur fides, id agi potius vt nulli habēda sit fides. Si.n. & contra deum loquimur cum mentimur, quid tm̃ mali poterit in vllo mendacio reperiri, quod tanq̃ scelestissimum omni modo deuitare debeamus? Sed nunc ad-

K uerte q̃ tolerabilius Priscillianistæ in nostra comparatione mentiantur, qñ se fallaciter loqui sciunt, quos nostro mendacio liberandos putamus ab eis falsis in quibus errãdo fallũrur. Priscillianista dicit, ꝙ anima sit pars dei, & eiusdem cuius est ille, naturæ atque substantiæ.

Priscillianistã tolerabilius mẽtiri quã catholicum.

Cap. 5.

Magna hęc est & detestanda blasphemia: Sequitur.n. vt dei natura captiuetur, decipiatur, fallatur, conturbetur atq; turpetur, damnetur atq; crucietur. At si hoc & ille dicit, qui de tanto malo liberare cupit hominem per mendacium, videamus quid intersit inter vtrunq; blasphemum. Plurimũ, inquis. Nam hoc Priscillianista dicit, ita etiã credens: Catholicus autem non ita credens, q̃uis ita loquens. Ille ergo blasphemat nesciens, iste autem sciens. Ille contra sciẽtiã, iste contra conscientiam. Ille habet cæcitatẽ falsa sentiendi, sed in eis habet saltem volũtatem vera dicendi: iste latens videt verã, & volens loquitur falsa. Sed ille inquies, hoc docet, vt erroris sui faciat furorisq; participes: iste aũt hoc dicit, vt ab illo errore ac furore liberet homines. Iam quidem supra ostendi, quantum & hoc noceat quod credi-

L tur profuturum. Verũ interim si appendamus in his duobus mala ꝓsentia, qm̃ bona futura quæ catholicus de corrigendo hæretico inquirit, incerta sunt, quis peccat grauius? verũ q hominẽ decipit nesciẽs, an qui deum blasphemat sciens? Profectò quid sit peius, intelligit quĩ homini deũ sollicita pietate ꝑponit. Huc accedit, q̃a si blasphemandus est deus, vt ad eũ laudãdũ homines adducamus: ꝓculdubio nõ solũ ad laudãdum, verũetiã ad blasphemãdum deum, exemplo & doctrina nostra homines inuitamus, qm̃ quos ad dei laudes ꝑ dei blasphemias molimur adducere, vtiq; si adduxerimus, nõ solũ laudare discent, verũetiam blasphemare.

1. Tim. 1 Hęc illis beneficia cõferimus, quos nõ ignorãter, sed sciẽter blasphemando ab hæreticis liberamus. Et cũ Apostolus homines tradiderit et ipsi satanæ vt discerent nõ blasphemare: nos conamur homines eruere satanæ, vt discãt nõ ꝑ ignorãtiã, sed ꝑ scientiã blasphemare. Nobisq; ipsis magistris eorũ hoc tã magnũ importamus exitiũ, vt ꝓ ꝓ hæreticos capiẽdos prius efficiamur, qđ certum est, dei blasphematores: quo possimus ꝓ ꝓ eos, qđ incertũ est, liberãdos, veritatis eius esse doctores. M

Cũ igit̃ blasphemare deũ doceamus nostros, vt eos Priscillianistæ credãt suos: videamus q̃d mali dicãt ipsi, q̃ ꝓpterea mentiũtur vt eos nostros esse credamus. Anathematizãt Priscillianũ & ad nostrũ arbitriũ detestãtur. Dicũt animã creaturã dei esse, nõ partẽ. Execrãtur Priscillianistarũ falsa martyria: Catholicos Episcopos à q̃bus illa hæresis nudata, oppugnata, ꝓstrata est, magnis efferũt laudibus, & cætera hmõi. Ecce ipsi vera dicũt qñ mẽtiũtur, nõ quo simul possit hoc ipsum verũ esse qđ mendum est, sed in alio qñ mentiuntur, in alio vera dicũt. Qñ enim nostros se esse mentiuntur, de fide catholica uera dicunt. Ac per hoc ipsi ne Priscillianistę inueniantur, loquuntur mendaciter vera. Nos autẽ vt eos inueniamus, non solum mendaciter loquimur vt ad illos pertinere credamur, sed etiam falsa loquimur quæ ad illorum errorem pertinere cognouimus. Itaq; illi qñ nostri putari volunt, & falsum est ex parte, & verum est ex parte quod dicunt, Falsum est enim eos nostros esse: verum est autem, animam partem dei non esse. Nos vero quando ad eos pertinere putari volumus, falsum est verũq; qđ dicimus, & Priscillianistas nos eẽ, & animã partẽ dei eẽ. A Illi itaq; deũ laudãt, nõ blasphemãt qñ se occultãt: & qñ se nõ occultãt, sed sua ꝓferunt, blasphemare se nesciũt. Ideo si ad fidẽ catholicã cõuertãtur, cõsolantur semetipsos, q̃a possunt dicere qđ Apostolus, Qui cũ inter cætera dixisset, Prius fui blasphemus, misericordiã, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci.

1. Tim. 1

Nos contra, vt se nobis aperiant, si hoc quasi iustum mendacium fallendis eis capiendisque proferimus, profectò & ad blasphematores Priscillianistas nos pertinere dicimus, & vt nobis credant sine excusatione, ignorantiæ blasphemamus. Neque enim catholicus qui blasphemando vult hæreticus credi, potest dicere, ignorans feci. Semper fratres

Modus ingrēdi et cōuincēdi hæreticos. Cap.6.

in talibus causis cū timore recolendum est, Quicūq; me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo qui in cœlis est. An vero Christum corā hominibus nō negat, qui eum coram Priscillianistis negat, vt eos latentes blasphemo mendacio nudet & capiat? Quis autem dubitat obsecro te B negari Christum cum sicuti est verus, ita non esse dicitur, & sicut eum Priscillianista credit, ita esse dicitur?

Obiectio.

Sed occultos lupos inquies, indutos pellibus ouium, & dominicum gregem latenter grauiterq; vastantes, aliter inuenire nō possumus.

Responsio.

Vnde ergo innotuerunt Priscillianistæ, priusquam huius mendacij fuisset excogitata venatio? Vnde ad ipsius authoris illorum, profecto astutioris, & ideo tectioris cubile peruentum est: vnde tot tantiq; manifestati atq; damnati, & cęteri innumerabiles partim correcti, partim velut correcti, & in Ecclesia miserante collecti sunt. Multas.n. vias dat dominus quando miseretur quibus ad eorum peruenìatur indaginem. Quarum duæ sunt alijs fœliciores, vt vel ab eis quos seducere voluerunt, aut ab eis quos iam seduxerant resipiscentibus conuersisq; monstrentur. Qđ facilius fit, si nepharius eorum error, non mendacibus captationibus, sed veracibus disputationibus euertatur. Quibus conscribendis operā te oportet impendere, quoniā dominus donauit vt possis: quæ scripta salubria, quibus eorum peruersitas insana destruitur, cum magis magisq; innotuerit, & à catholicis vel Antistitibus qui loquūtur in populis, vel à quibusq; studiosis zelo C dei plenis, fuerit vsquequaq; diffusa, hæc erūt sancta retia quibus capiātur veraciter, nō mēdaciter inqrātur. Sic.n. capti, aut vltro quid fuerint fatebuntur, & alios quos in sua mala societate nouerūt, vel concorditer corrigēt, vel misericorditer ꝓdēt. Aut si eos pudebit fateri, qđ diuturna simulatione texerūt, occulta dei manu medicāte sanabuntur.

Euasio ꝓ mēdacio.

Sed multo facilius, inqes, eorū latibula penetramus, si qđ sunt nos esse mētiamur.

Confutatio.

hoc si liceret aut expediret, potuit Christus ꝓcipere ouibus suis, vt lupinis amictæ pellibus ad lupos venirēt, & eos huius artis fallacijs inuenirēt. Qđ eis nō dixit, nec qū eas in medium luporum se missurum esse ꝓdixit.

Obiectio.

Sed dices, Non erant tunc inqrendi, cū essent apertissimi lupi, sed eorum morsus & sæuitia perferenda.

Responsio.

Quid cum tempora posteriora prænuncians, in vestitu ouiū dixit rapaces lupos esse vētūros? Nonne ibi erat locus vt hæc moneret & diceret: & vos vt eos inueniatis, assumite vestitum luporum, intrinsecus autem oues manete? Non hoc ait, Sed cum dixisset, Multi ad vos venient in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, non addidit, ex mendacijs ve- D stris: sed, ex fructibus eorū cognoscetis eos. Matt. 7.

Veritate sunt cauenda, veritate capiēda, veritate occidēda mendacia. Absit vt blasphemias ignorantiū, sciēter blasphemādo vincamus, Absit vt mala fallacium imitando caueamus. Quomodo.n. cauebimus, si vt caueamus habebimus? Si enim vt capiatur q̄ blasphemat nesciens, blasphemabo sciēs, peius est quod ago quàm quod capio. Si vt inueniatur qui Christum negat nesciens, ego Christum negabo sciens, ad perditionem me secuturus est quem sic inuenero: siquidem vt illum inueniam, prior pereo. An forte qui eo modo Priscillianistas inuenire molitur, ideo non negat Christum, qa ore depromit quod corde non credit: quasi vero quod & pauloante iam dixi, cum dictū esset, Corde creditur ad iustitiam: incassum Ro. 10. est additum, ore confessio fit ad salutem? Nonne penè omnes qui Christum coram persecutoribus negauerunt, quod de illo credebant, corde tenuerunt, & tamen ore ad salutem non confitendo perierunt, nisi qui per pœnitentiam reuixerunt? Quis ita euanescat vt existimet Apostolum Petrum hoc habuisse in corde quod in ore, quando Christum negauit? Nempe in illa negatio- E ne intus veritatem tenebat, & foris mendaciū proferebat. Mat. 26. Cur ergo lachrymis diluit quod ore negauerat, si saluti sufficiebat qđ corde credebat? Cor loquens in corde suo veritatem, tam amaro fletu puniuit mendacium quod ore deprōpsit: nisi quia magnā vidit esse perniciem, ꝙ corde quidem credidit ad iustum, sed ore non confessus est ad salutem? Quapropter illud quod scriptum est, Qui loquitur veritatem in corde suo: Psal. 14. non sic accipendum est, quasi retēta in corde veritate, loquendum sit in ore mendacium. sed ideo dictum est, quia fieri potest vt loquatur quisque ore veritatem, quæ nihil ei prosit si eam in corde non teneat. i. si quod loquitur ipse non credat: sicut hæretici, maximeque iidem Priscillianistæ faciunt, cum catholicam veritatem non quidem credunt, sed tamen loquuntur, vt nostri esse credantur. Loquuntur ergo veritatem

tatem in ore suo, non in corde suo. Propterea distinguendi erant ab illo, de quo dictū est, Qui loquitur veritatem in corde suo. Hanc autem veritatem catholicus sicut in corde loquitur, quia ita credit, ita & in ore

F debet, vt ita prædicet. Contra istam vero nec in corde nec in ore habeat falsitatem, vt & corde credat ad iustitiam, & ore confessionem faciat ad salutem. Nam & in illo Psalmo cum dictū esset, Qui loquitur veritatem in corde suo: mox etiam hoc additum est, Qui non egit dolum in lingua sua.

Ephe.4. Et illud quod Apostolus ait, Deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusq́que cum proximo suo, quia sumus inuicem membra, absit vt sic intelligamus tanquam loqui mendacium permiserit cum eis q̄ nō sunt nobiscum membra corporis Christi. Sed ideo dictum est, quia vnusquisq; nostrum hoc debet quemque deputare quod eum vult fieri, etiam si nondum factus est,

Lucæ.10 sicut dominus alienigenam Samaritanum proximum eius ostendit cum quo misericordiam fecit. Proximus ergo habēdus est, non alienus, cum quo id agendum est, ne remaneat alienus. Et si propter id quod nōdum est fidei nostræ sacramentique particeps factus, aliqua illi occultanda sunt vera, non tamen ideo dicenda sunt falsa. Fue-

Phili.1. runt enim etiam temporibus Apostolorū, qui veritatem non veraciter, id est, non veraci animo prædicarent, quos dicit Apostolus Christum annunciasse non caste, sed per

Cōfutatio mendacij. inuidiam & contentionem. Ac per hoc etiā tunc nonnulli tolerati sunt annunciantes non casto animo veritatem, non tamen

G vlli laudati sunt, tanq̄ annunciantes casto animo falsitatem. Deniq; de illis dicit, Siue

Phili.1. occasione, siue veritate Christus annuncietur. Nullo modo autem diceret, vt postea Christus annūcietur, prius negetur. Quocirca multis quidem modis possunt latentes hæretici vestigari, nec catholica fide vituperata, nec hæretica impietate laudata:

Ne boni quidē cā peccandum. Cap.7. Sed & si aliter omnino non posset educi de cauernis suis hæretica impietas, nisi à tramite veritatis lingua catholica deuiaret, tolerabilius illa occultaretur q̄ ista præcipitaretur. Tolerabilius in suis foueis delitescerent vulpes, quam propter illas capiendas, in blasphemiæ foueam caderent venatores. Tolerabilius perfidia Priscillianistarum veritatis velamine tegeretur, quàm fides catholica ne à Priscillianistis mentientibus laudaretur, à catholicis credentibus negaretur. Nam si propterea iusta sunt non qualiacunq; sed blasphema mendacia, quia hoc animo fiunt vt occulti hæretici detegantur, poterunt isto modo si eodem animo fiant, casta esse adulteria. Quid si, n. ex numero Priscillianistarum impudicarum aliqua fœmina, iniciat oculum in catholicū Ioseph, eiq; promittat proditurā se latebras eorū, Cōfutatio mendacij.

si ab illo impetrauerit stuprum, certumq; sit eam si ei consensum fuerit, quod pollicita est impleturā, faciendumne censebimus, an intelligemus nequaquā tali pretio merces eiusmodi comparandas? Cur ergo non eruimus capiendos hæreticos carne in adulteriū defluente, & eruendos putamus ore in blasphemia fornicante? Aut. n. licebit vtrunq; pari ratione defendere, ut ideo hæc non esse dicantur iniusta, quia ea facta sunt intentione qua deprehenderētur iniusti: aut si sana doctrina nec propter inueniendos hæreticos uult nos cum fœminis impudicis saltem corpore non mēte misceri, profecto nec propter inueniendos hæreticos uult à nobis saltem uoce non mente, aut immundam hæresim prædicari, aut castā catholicā blasphemari. Quia & ipsum mentis imperium, cui debet omnis inferior motus hominis obedire, digno non carebit opprobrio, qū fit qđ fieri nō oportet, seu mēbro seu uerbo. Quanq̄ etiam cum uerbo fit, membro fit: quoniam lingua membrorum est qua fit uerbum. Nec ullum factum nostrum mēbro ullo paritur, nisi quod prius corde concipitur uel potius intus cogitando & consentiendo iam partum, foras æditur faciēdo per membrum. Non itaq; animus à facto

excusatur, qū dicitur aliquid non ex animo I

fieri, quod tū non fieret, nisi animus faciendum esse decerneret. Interest quidē plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea, quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Quot nunq̄ facienda sunt q̄ de se mala sūt, ut inde ueniant bona.

Ea quippe opera hominum, sicut causas habuerint bonas seu malas, nūc sunt bona, nūc mala, quæ non sunt per seipsa peccata. Sicut victū pbere pauperibus, bonum opus est, si fiat causa misericordię cū recta fide. sicut cōcubitus coniugalis, qū fit cā generādi, si ea fide fiat ut gignātur regenerādi. Hęc atq; hmōi, scdm suas causas opera sunt bona vel mala, quia eadem ipsa si habeant malas causas, in peccata vertuntur.

Velut

Velut si iactantiæ causa pauper pascitur: aut lasciuiæ causa cum uxore concumbitur: aut filij generantur, non vt deo sed vt diabolo nutriantur. Cum vero iam opera ipsa peccata sunt, sicut furta, stupra, blasphemiæ, vel cætera talia: quis est qui dicat causis bonis esse facienda, vt vel peccata non sint, vel quod est absurdius, iusta peccata sint? Quis
K est q dicat, vt habeamus quod demus pauperibus, faciamus furta diuitibus, aut testimonia falsa vendamus, maxime si non inde innocentes læduntur, sed nocentes potius damnaturis iudicibus eruuntur? Duo enim bona fiunt huius venditione mendacij, ut & pecunia sumatur vnde inops alatur, & iudex fallatur, ne homo puniatur. Testamenta etiam si possumus, cur non vera supprimimus, & falsa supponimus: ut hæreditates vel legata non habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni, sed hi potius à quibus esurientes pascuntur, nudi vestiuntur, peregrini suscipiuntur, captiui redimuntur, Ecclesiæ construuntur? Cur enim non fiant illa mala propter hæc bona, si propter hęc bona nec illa sunt mala? Iam uero si aliquæ immundæ & diuites fœminæ videantur amatores & stupratores suos insuper ditaturæ, cur non & has partes atq; artes suscipiat uir misericors, quibus pro tam bona causa utatur, ut habeat unde indigentibus largiatur: nec audiat Apostolum dicentem,
Ephe. 4. Qui furabatur iam non furetur, magis autē laboret operans manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat cui opus est. Si-
L quidem non solum ipsum furtum, uerūetiam falsum testimonium & adulterium, & & omne opus malum non erit malum sed bonum, si ea causa perpetretur, ut si unde fiat bonum. Quis ista dicat, nisi qui res humanas omnesq; conatur mores legesq; subuertere? Quod enim sceleratissimum facinus, quod turpissimum flagitium, quod impijssimum sacrilegium non dicatur posse fieri recte atq; iuste: nec impune tm, verūetiam gloriose, vt in eo perpetrando, nō solum supplicia nulla timeantur, sed sperentur & præmia? si semel concesserimus in omnibus malis operibus hominum, ideo non quid fiat, sed quare fiat esse quærendū, ut quæcunq; propter bonas causas facta inueniuntur, nec ipsa mala esse iudicentur. At si iustitia merito punit furem, etiam qui dixerit & ostenderit ideo se subtraxisse superflua diuiti, ut præberet necessaria pauperi, si merito punit falsarium, etiam qui se ideo testamentum alienum corrupisse docuerit, ut ille hæres esset qui facturus inde fuerat eleemosynas largas, non ille qui nullas: si merito punit adulterum, etiam qui demonstrauerit misericordia se fecisse adulterium, ut per illam cū qua fecit, de morte hominē liberaret. Postremo ut ad rem de qua quæstio est propius accedamus, si merito punit eum qui fœminæ alicui Priscillianistarum M
turpitudinis consciæ, propterea se adulterino concubitu miscuit, ut ad eorum latebras perueniret: obsecro te, cū dicat Apostolus, Rom. 6.
ne exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, & ideo nec manus, nec corporis genitalia, nec alia membra flagitijs exhibere debeamus, ut Priscillianistas inuenire possimus: quid nos lingua, qd totum os nostrum, quid organum uocis offendit, ut hæc exhibeamus arma peccato: tantoq; peccato, ubi deum nostrum ut Priscillianistas apprehensos ab ignorātiæ blasphemijs eruamus, sine excusatione ignorātiæ blasphememus.

Dicet aliquis, Ergo æquandus est fur qlibet, ei furi qui misericordiæ uoluntate furatur. Quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo est quisquam bonus, quia peior est unus. Peior est enim qui concupiscendo, quàm qui miserando furatur. Sed si furtum omne peccatum est, ab omni furto est abstinendum. Quis enim dicat esse peccandum, etiam si aliud sit damnabile, aliud ueniale peccatum? Nunc autem quærimus, si hoc aut illud quisq; fecerit, quis nō peccauit: siue peccauit non quis grauius leuiúsue peccauit. Nā & ipsa furta leuius utiq; puniuntur lege q̄ stupra. Sunt autem utraque peccata, quamuis alia leuiora, alia grauiora: A
ita ut leuius habeatur furtum qd concupiscēdo, q̄ stuprū quod subueniendo cōmittitur. In suo quippe genere alijs eiusdem generis peccatis leuiora fiunt, q̄ bono animo uidentur admitti, cum tamen & ipsa alterius generis peccatis, ipso suo genere leuioribus inueniantur esse grauiora. Grauius est.n. auaritia, q̄ misericordia furtū facere. Itēq; stuprum grauius est luxuria, q̄ misericordia perpetrare: & tamen grauius est adulterare misericordia quàm furari auaritia. Neque nunc agitur qd sit leuius siue grauius, sed quæ sint peccata uel num sint. Nemo.n. dixerit debuisse peccare ubi constat esse peccatum: sed debere dicimus si ita uel ita peccatum est, ignosci uel non ignosci.

Num leuiter peccandum. Cap. 8.

Cōparatio peccatorū adinuicē.

Verum

Nemini licet pecandum ob uitandú alienum peccatú grauius. Cap. 9.

Verum quod fatendum est, ita humanos animos quædam compensatiua peccata perturbans, vt etiam putentur debere laudari, ac potius recte facta dicantur. Quis enim dubitet esse grande peccatum, si pater filias suas prostituat fornicationibus impiorum? Et tamen extitit causa qua hoc vir iustus debere se facere existimaret, quando Sodomitæ nefario libidinis impetu hospitibus eius irruebant. Ait enim, Sunt mihi duæ filiæ, quæ non cognouerunt virum, producam

B

Ge. 19.

illas ad vos, & vtimini eis quomodo placuerit vobis, tantum in viros istos ne faciatis iniquum, propterea quia intrauerunt sub tectum. Quid hic dicemus? Nonne ita scelus quod Sodomitæ hospitibus illius viri iusti facere conabantur, horremus, vt quicquid fieret ne hoc fieret, arbitremur fuisse faciendum? Mouet etiam maxime persona facientis, quæ merito iustitiæ liberabatur à Sodomis: vt quoniam minus malum est fœminas quàm viros perpeti stuprum, etiam hoc ad iustitiam iusti illius pertinuisse dicatur, quod in filiabus hoc maluit fieri quàm in hospitibus suis, non tantum id volens animo, verum, & offerens verbo: & si illi assensi fuissent, impleturus & facto.

Quõ sit faciédú minus peccatú, vt ab alio viteť maius.

Sed si hanc peccatis aperimus viam, & committamus minora ne alij maiora committant, lato limite, immo nullo limite, sed conuulsis, & remotis omnibus terminis infinito spatio cuncta intrabunt atque regnabunt. Quando enim fuerit definitum peccandum esse homini minus,

C

ne alius peccet amplius, profecto, & furtis nostris stupra cauebuntur aliena, & incesta stupris: & si qua impietas visa fuerit etiam peior incestis: incesta quoque facienda dicentur a nobis, si eo modo agi potuerint, vt illa impietas non committatur ab alijs: & in singulis quibusque generibus peccatorum, furta pro furtis, & stupra pro stupris, & incesta pro incestis, & sacrilegia pro sacrilegijs facienda putabuntur, nostra pro alienis: non solum minora pro maioribus, verumetiam si & ad ipsa summa, & pessima veniatur, pauciora pro pluribus: si se ita rerum verset incursus, vt aliter alij non se abstineant à peccatis, nisi minus aliquando, sed tamen peccantibus nobis ita: vt omnino vbi dixerit inimicus qui habuerit huiusmodi potestatem, nisi tu sceleratus fueris, ego sceleratior ero: aut nisi tu hoc scelus feceris, ego talia plura faciam: scelus nobis videamus admittere, si velimus ab scelere temperare. Hoc sapere quid est aliud nisi desipere, vel potius insanire? A mea quippe iniquitate, nõ ab aliena, siue in me, siue in alijs perpetrata, mihi est cauenda damnatio. Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur. Si ergo peccare, ne grauius vel in nos vel in quoslibet alij peccent, proculdubio non debemus, consyderandum est in eo quod fecit Lot, vtrum exemplum sit quod imitari, an potius quod vitare debeamus. Magis. n. videtur intuendum & notandum, cum tam horrendum malum ex impietate flagitiosissima Sodomitarum suis impenderet hospitibus, quod cuperet depellere nec valeret: sic etiam iusti animum potuisse turbari, ut vellet facere quod non humani timoris nebulosa tempestas, sed diuini iuris tranquilla serenitas, si consulatur, à nobis faciendum non esse clamabit: & iubebit potius ut sic nostra peccata caueamus, ne vllorũ prorsus alienorum peccatorum timore peccemus.

Eze. 18.

Respondit allegationi factæ de Lot.

Gen. 19

D

Exépla non ita sunt sectanda, ut præcepta uiolentur.

Aliena quippe ille vir iustus timendo peccata, quæ nisi consentientes inquinare non possunt, perturbatus non attendit suũ, quo voluit subdere filias libidinibus impiorum. Hæc quando in scripturis sanctis legimus, non ideo quia facta credimus etiam facienda credamus, ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla. An vero quia iurauit Dauid se occisurum esse Nabal, & clementi consyderatione non fecit, propterea illum imitandum esse dicemus, ut temere iuremus nos esse facturos, quod non esse faciendum postea videamus? Sed sicut illum timor vt prostituere filias vellet, sic istum ut temere iuraret, ira turbauit. Denique si de ambobus interrogando ut dicerent, cur hæc fecerint, fas nobis esset inquirere, posset ille respondere, Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ; posset etiam dicere iste, Turbatus est præ ira oculus meus: ut non miraremur vel illum in timoris tenebris, vel istum oculo turbato non vidisse quod videndum fuit, ne facerent quod faciendum non fuit. Et sancto quidem Dauid iustius dici potuit, quòd nec irasci debuerit, quamuis ingrato & reddenti mala pro bonis. Sed & si ut homini ira subrepsit, non utiq; tantum debuit præualere, ut se facturum iuraret, quod aut sæuiendo faceret, aut peierando non faceret. Illi autem inter libidinosas insa-

1. Reg. 25

E

Psal. 54.

Psal. 6.

nias

nias Sodomitarum constituto, quis auderet dicere, etiā si tui hospites in tua domo, quo eos intrare humanitate uiolentissima compulisti, ab impudicis apprehensi & oppressi muliebria patiantur, nihil timeas, nihil cures, non expauescas, non horrescas, nō cōtremiscas? Quis hæc uel illorū sceleratorū socius hospiti pio dicere auderet? Sed planè rectissime diceretur, Age quicquid potes, ne
F fiat quod merito times. Sed non te timor iste compellat, vt facias quod in se filiæ tuæ fieri si uoluerint, facient cū Sodomitis te authore nequitiam: si autem noluerint, patientur à Sodomitis te authore uiolentiam. Noli facere magnum scelus tuū, dū magis horrescis alienum. Quantumlibet.n. distet inter tuum & alienū, hoc erit tuum, illud alienū. Nisi forte pro defensione huius viri in eas se quispiam coarctet angustias, ut dicat, qm̄ accipere q̄ facere præstat iniuriam: hospites autem illi non erant utiq; facturi iniuriam, sed passuri, maluit uir iustus filias suas iniuriam pati q̄ hospites suos, eo iure quo filiarum dñs erat, & nouerat non eas peccare si id fieret, quia peccantes potius quibus non consentirent, sine peccato proprio sustinerent. Deniq; non se ipsæ stuprandus quanuis pro masculis fœminas pro illis hospitibus obtulerunt, ne reas eas faceret non perpessio libidinis alienæ, sed suæ consensio uoluntatis. Nec pr earū hoc in se fieri pmittebat, cum hoc facere conaretur quibus hospites non prodebat, quanuis minus mali esset quod in vno, q̄ si fieret in duobus. Sed quantum poterat resistebat, ne ipsum quoque ullus proprius macularet assensus, quem libidinosus furor etiam si præualuisset corporis
G uiribus, tamen non consentientem non maculasset alienus. In filiabus autem non peccantibus nec ipse peccabat, quia non eas peccare si opprimerentur inuitæ, sed peccantes ferre faciebat: tanquam si ab improbis ut sui serui cæderentur offerret, ne hospites eius paterētur cædis iniuriā. De qua re nō disputabo, quia longum est, utrum uel dominus iure suæ potestatis recte sic utatur in seruo, ut seruum suum cædi faciat innocentem, ne amicus eius etiam ipse innocens, in domo eius à uiolētibus improbis uapulet. Sed certe Dauit nullo modo recte dicitur iurare debuisse se esse facturum, quod postea cerneret se facere non debere. Vnde constat, q̄ non omnia quæ à sanctis uel iustis uiris legimus facta, transferre debemus in mores: sed

etiam hinc discere quam late pateat, & ad
quos usq; perueniat quod Apostolus ait, Fra- Gala. 6.
tres, & si præoccupatus fuerit hō in aliquo
delicto, uos qui spiritales estis, instruite hu
iusmodi in spiritu lenitatis, intendēs teip-
sum ne & tu tenteris. Præocupationes.n.
sunt istę in q̄bus delinquit, dū qd faciēdū
sit aut ad horā non videtur, aut & qui vi-
derit vincitur, vt scilicet fiat peccatum, cū
vel latet veritas, vel compellit infirmitas. H
In omnibus autem actibus nřis maxime De tro-
etiam bonos turbant cōpensatiua peccata, pis sa-
ita vt nec peccata existimentur si habeāt ta crę scri-
les causas propter quas fiant, & in quibus pturæ
uideatur peccari potius si non fiant. Et prę intelligē
cipue de mēdacijs hoc in hominū opinio- dis.
ne ꝑualuit, vt peccata nō putent illa menda Cap. 10
cia, quinimmo & recte facta esse credantur, Omnis
qn̄ quisq; ꝓ eius cui falli expedit vtilitate qui mē-
mentit: aut ne alijs noceat qui nociturus vi tit uult
det, nisi mēdacijs euitet. Ad hæc mendacio- celare
rū genera defendēda, plurima de scripturis quod ve
sanctis suffragari putantur exēpla. Nō aūt rum est:
hoc est, occultare veritatē, quod est profer- non tñ
re mendaciū. Quāuis.n. omnis qui mentit omnis
velit celare quod verū est, non tñ omnis q̄ qui vult
vult quod verum est celare, mentitur. Ple- quod ue
runq; enim vera non mentiendo occulta- rum est
mus, sed tacendo. Neq;.n. mentitus est do- celare,
minus vbi ait, Multa habeo vobis dicere; mentit.
sed nō potestis illa portare mō. Vera tacuit, Ioā. 16.
non falsa locutus est, quibus veris audien- I
dis eos minus idoneos iudicauit. Quod si Quo ex
eis hoc ipsum non indicasset, id est, nō eos cusat A-
posse portare quæ dicere noluit, occultaret braham
quidem nihilominus aliquid veritatis, sed a mēda-
posse hoc recte fieri forsitan nesciremus, cio, cum
aut nō tanto firmaremur exemplo. Vnde Saram
qui asserunt aliquando esse mentiendū, nō vxorem
conuenienter commemorant Abrahā hoc dixit so-
fecisse de Sara, quam sororem suam dixit. rorem
Non enim dixit non est vxor mea: sed di- suam.
xit soror mea est: quòd erat reuera tā pro- Ge. 20.
pinqua genere, vt soror non mendaciter di Ge. 26.
ceretur. Quod & postea iam sibi ab illo qui Menda-
abduxerat eā reddita cōfirmauit, respon- cium q̄d
dens illi, & dicens, Est vere soror mea sit.
de patre, non de matre: hoc est, de pa- Ge. 27.
terno genere, non de materno. Aliquid Iacob à
ergo veri tacuit, non falsi aliquid di- menda-
xit, quando tacuit vxorem, dixit soro- cio excu
rem. Hoc & filius eius fecit Isaac. Nam fatur, cū
& ipsum nouimus propinquam suam coniu se dixit
gem fuisse sortitum. Non est ergo menda- Esau.
cium

cium cum silendo absconditur verum, sed cũ loquẽdo promitur falsum.

Esau.

Tropi nõ sunt mẽdacia neq; metaphoræ neq; antiphrases et cętera id genus locutionum

Iacob aũt qđ matre fecit authore, vt patrem fallere videretur, si diligenter & fideliter attendatur, nõ est mẽdaciũ, sed mysteriũ. Quę si mẽdacia dixerimus, omnes etiam parabolæ ac figuræ significandarum quarũcunq; rerũ, quæ non ad proprietatem accipiendæ sunt, sed in eis aliud ex alio est intelligendum, dicentur esse mendacia. Quod absit omnino. Nam q̃ hoc putat, tropicis etiã tã multis locutionibus omnibus potest hanc importare calumniam, ita vt hæc ipsa quæ appellatur meta-

K

Metaphora.

phora, hoc est de re propria ad rem non ꝓpriam verbi alicuius vsurpata translatio, possit ista ratione mendacium nuncupari. Cum.n. dicimus fluctuare segetes, gemmare vites, floridam iuuentutem, niuem caniciem, proculdubiò fluctus, gemmas, florem, niuem, quia in his rebus nõ inuenimus, in quas hæc verba aliũde transtulimus, ab istis

1.Co.10.

Ezec.21

Apoc.5.

1.Pet.5.

mendacia putabuntur. Et petra Christus, & cor lapideum Iudæorum. Itẽ leo Christus, & leo diabolus, & innumerabilia talia dicentur esse mendacia.

Antiphrasis.

Quid ꝙ hæc tropica locutio vsq; ad eam peruenit quæ appellatur Antiphrasis, vt dicatur abundare qđ non est: dicatur dulce quod acidum est, lucus quod non luceat, Parcæ quod non parcant? Vnde illud est in scripturis sanctis, Si non in faciem bñdixerit tibi, quod diabolus ait domino de sancto Iob: & intelligitur maledixerit. Quo verbo & Nabuthei fictum crimen à calũniantibus nominatum est. Dictum est enim ꝙ benedixerit.

Iob.2.

3.Re.21

Hi omnes modi locutionum mendacia putabuntur, si locutio vel actio figurata in mendacio deputabitur. Si autem non est menda-

L

Gen.27

Gen.42 et sequẽti.

1.Re.21

cium, quando ad intelligentiam veritatis aliud ex alio significantia referuntur, profecto non solum id quod fecit aut dixit Iacob patri vt benediceretur, sed neq; illud ꝙ Ioseph velut illudendis locutus est fratribus, nec ꝙ Dauid simulauit insaniam, nec cætera huiusmodi mendacia iudicanda sunt, sed locutiones actionesq; Propheticæ ad ea quæ vera sunt intelligenda referendæ.

Tropi in scripturis quare.

Quę propterea figuratis velut amictibus obteguntur, vt sensum pie quærentis exerceãt, & ne nuda ac prompta vilescant. Quanuis quæ alijs locis aperte ac manifeste dicimus, cum ea ipsa de abditis eruuntur, in nostra quodammodo cognitione renouantur, & renouata dulcescunt. Nec videntur discentibus ꝙ his modis obscurantur, sed commendantur magis: vt quasi subtracta desiderentur ardentius, & inueniantur desiderata iocundius. Tamen vera non falsa dicuntur, quoniam vera non falsa significantur, seu verbo seu facto. Quæ significantur enim vtique ipsa dicuntur. Putantur autem mendacia, quoniam non ea quæ vera significantur, dicta intelliguntur, sed ea quę falsa sunt, dicta esse creduntur.

M

Cur Iacob se dixit Esau & qũo à mẽdacio excusatur.

Hoc vt exẽplis fiat planius, idipsum quod Iacob fecit, attende. Hædinis certe pellibus membra contexit: Si causam proximam requiramus, mendaciũ putabimus. Hoc enim fecit vt putaretur esse qui non erat. Si autem hoc factum ad illud propter quod significandum reuera factum est referatur, per hædinas pelles peccata, per eum vero qui eis se operuit, ille significatus est qui non sua, sed aliena peccata portauit. Verax ergo significatio nullo modo mendaciũ recte dici potest. Vt autem in facto, ita & in verbo.

Gen.27.

Nam cum ei pater dixisset, Quis es tu fili? Ille respondit, Ego sum Esau primogenitus tuus. Hoc si referatur ad duos illos geminos, mendacium videbitur. Si autem ad illud propter quod significandum ista gesta dictaque conscripta sunt, ille est hic intelligendus in corpore suo quod est eius Ecclesia, qui de hac re loquens, ait, Cum videritis Abraham & Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno dei: vos autem expelli foras. Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro, & accumbent in regno Dei. Et, ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant nouissimi.

Luce.13

Sic enim quodammodo minor maioris primatum frater abstulit atque in se trãstulit fratris. Cum igitur tam vera tamque significentur veraciter, quid hic debet putari factum dictùmve mendaciter? Cum.n. quæ significantur, non vtique non sunt in

A

veritate, sed sunt, seu præterita seu præsentia seu futura, proculdubio vera significatio est nullumque mendacium. Sed nimis longum est in hac significatione prophetica enucleate cuncta rimari, in quibus palmam veritas habet, quia vt significando ꝓnũciata sunt, ita cõsequẽdo claruerũt.

Qũo disputandũ cum Priscillia.

Neque id isto sermone suscepi, quod ad te magis pertinet qui Priscillianistarum latebras aperuisti, quantum ad eorum attinet dogmata falsa atque peruersa: ne ita inuestigata videantur quasi docenda fuerint,

nistis & rint, & non redarguenda. Magis ergo fac vt mēdacio expugnata iaceāt, quæ fecisti vt prodita parū patro teant. Ne dum volumus ad indaginem hominum fallacium peruenire, ipsas falsitates finamus tanquam insuperales permanere: cum potius debeamus & in latentium cordibus destruere falsitates, quàm parcendo falsitatibus inuenire fallaces. Porrò inter illa dogmata eorum, quæ subuertenda sunt, etiam hoc est vtique, quod dogmatizant, ad occultandam religionem, religiosos debere mentiri, intantum, vt non solum de alijs rebus ad doctrinam religionis non pertinentibus, sed de ipsa quoque religione mentiendum sit, ne patescat alie-B nis: vt videlicet negandus sit Christus, quo possit inter inimicos suos latere Christianus. Etiam hoc, obsecro te, dogma impium nefariumque subuerte, ppter quod astruēdum argumentantes de scripturis colligunt testimonia, quibus videantur non solum ignoscenda vel toleranda, verum & honoranda mendacia. Ad te igitur pertinet sectam detestabilem eum refellis, sic accipienda monstrare ista testimonia scripturarum: vt vel doceas non esse quæ putantur esse mendacia, si eo modo intelligantur quo intelligenda sunt: vel imitanda esse etiam quæ manifestum est esse mendacia: uel certe ad extremum de his saltem rebus quæ ad doctrinam religionis pertinent, nullo modo esse mentiendum. Sic enim uere funditus euertuntur, dum euertitur ubi delitescunt: ut eoipso minime sectandi, & maxime cauendi iudicentur, quo se ad occultandam hæresim suam profitentur esse mendaces. Hoc in eis est primitus expugnandum, hoc eorum uelut idoneum munimentum ueritatis ictibus feriendum atque deijciendum. Nec eis quam non habent, alia latebra quò confugiant est præbenda: ut si forte ab his produntur, quos conati fuerint seducere nec potuerint, dicant: Tentare illos uo-C luimus, quoniam nos prudentes catholici docuerunt ad inueniendos hæreticos id esse faciendum. sed aliquanto commendatius oportet ut dicam, cur ista mihi uideatur tripartita ratio disputādi aduersus eos qui patronas mendacijs suis uolunt adhibere diuinas scripturas: ut prius ostendamus nonnulla quæ ibi putantur esse mendacia, non esse quod putantur, si recte intelligantur. Deinde si qua ibi mendacia manifesta sunt, imitanda non esse. Tertio contra omnes omnium opiniones, quibus uidetur ad uiri boni officium pertinere aliquando mentiri, omnimodo tenendum, in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum. Hæc enim tria tibi exequenda pauloante commendaui, & quodammodo iniunxi.

Cap. 11.

Tria mē daciorū latibula penitus eruēda.

Ad ostendenda ergo quædam quæ putantur in scripturis esse mendacia, non ea esse quod putantur si recte intelligantur, non tibi parum aduersus istos ualere uideatur, quòd non de Apostolicis, sed de Propheticis literis inueniunt uelut exempla mentiendi. Illa quippe omnia quæ nominatim commemorant ubi sit quisque mentitus, in eis libris leguntur in quibus non solum dicta, uerumetiam facta multa figurata conscripta sunt, quia & figurate gesta sunt. In figuris autem quod uelut menda-D cium dicitur, bene intellectum, uerum inuenitur. Apostoli uero in Epistolis suis aliter locuti sunt, aliterq; cōscripti actus Apostolorum, iam uidelicet reuelato testamento nouo, quod illis figuris Propheticis uelabatur. Deniq; in tot Epistolis Apostolicis, atq; in ipso tam grādi libro in quo actus eorum canonica ueritate narrantur, non inuenitur talis aliquis mentiens, ut de illo ab istis ad mentiendi licentiam proponatur exemplum. Quandoquidem illa Petri & Barnabæ simulatio qua gentes Iudaizare cogebant, merito reprehensa atq; correcta est, & ne tunc noceret, & ne posteris ad imitandum ualeret. Cum.n. uidisset Apostolus Paulus quia non recte ingrediuntur ad ueritatem Euangelij, dixit Petro coram omnibus, Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nō Iudaice uiuis, quomodo gentes cogis iudaizare? Id autem quod ipse fecit, ut quasdam obseruationes legitimas Iudaica consuetudine retinendo & agendo non se inimicum legi Prophetisq; monstraret, absit ut mendaciter eum fecisse credamus. De hac quippe re satis est eius nota sententia, qua fuerit constitutum, nec Iudæos qui tunc in Cristū credebāt, phibēdos esse à paternis traditionibus, nec ad eas gētiles cū Chr̄iani fierent esse cogēdos: ut illa sacramenta q̄ diuinitus pcepta esse cōstaret, nō tanq̄ sacrilegia fugerētur: nec tñ putarētur sic necessaria iā nouo testō reuelato, tanq̄ sine ijs qcunq; cōuerterētur ad deū salui esse nō possent. E-E rant.n. qui hoc putabant atq; prædicabant, quāuis iam recepto Christi Euangelio: & eis simulate consenserat Petrus & Barnabas,

Nō esse mēdacia q̄ putantur in sacris literis.

Cap. 12.

De simulatione Petri & Barnabæ.

Gala. 2.

Qualiter legia ceremonias. Paulus obseruauerit.

bas, ideoq; cogebant gentes Iudaizare: Id erat.n. cogere, si ea necessaria prædicare, tanquã & recepto Euangelio nulla sine illis salus esset in Christo. Hoc error quorundam putabat, hoc timor Petri simulabat, hoc libertas Pauli redarguebat. Quod ergo ait, *1.Co.9.* Omnibus omnia factus sum vt oēs lucrifacerē: compatiendo id fecit, non mentiendo. Fit.n. quisq; tanquam ille cui vult subuenire, qñ tanta misericordia subuenit, quanta sibi subueniri vellet, si esset ipse in eadē miseria cõstitutus. Itaq; fit tanquã ille, nõ q̃a fallit illum, sed quia se cogitat sicut illũ. Vnde illud est eius Apostoli quod iam supra commemoraui: *Gala. 6.* Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, intendens teipsum ne & tu F tenteris. Nam si propterea quia dixit, *1.Co.9.* Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, & ijs q̃ sub lege erant tanquam sub lege: ideo putandus est mendaciter suscepisse legis veteris sacramenta: debuit & gentium idololatriam eodem modo mentiendo suscipere, quia dixit etiam ijs qui sine lege erant tanquã sine lege se factum, vt eos lucrifaceret. Quod vtiq; non fecit. Non.n. alicubi sacrificauit idolis: aut adorauit illa figmenta, ac non potius libere tanquam martyr Christi detestanda & vitanda monstrauit. De nullis igitur Apostolicis actibus siue sermonibus isti proferunt imitanda exempla mentiendi. De Propheticis ergo factis seu dictis ideo sibi videntur habere quod proferant, quia figuras prænunciatiuas putant esse mendacia, eo quòd mendacijs sint aliquando similia. Sed cum referuntur ad eas res propter quas significandas ita facta vel dicta sunt, reperiuntur significationes esse veraces, ac per hoc nullo modo esse mendacia. Mendacium est quippe falsa significatio cum voluntate fallendi. Non est autem G falsa significatio, vbi & si aliud ex alio significatur, verum est tñ quod significatur si recte intelligatur. Sunt quædam eiusmodi etiam saluatoris in Euangelio, quia & ipse dñs Prophetarum Propheta esse dignatus est. Talia sunt illa, ubi de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur, ait: Quis me tetigit? Et de Lazaro, Vbi posuistis eum? Sic quippe interrogauit quasi nesciēs quod utique sciebat. Ac per hoc nescire se finxit, vt aliquid aliud illa uelut ignorantia sua significaret. Quæ significatio quoniam ve-

Euangelij locorũ quorũdã qui videtur patrocinari mẽdacio sensus quis. Cap.13.

rax erat, mendacium profecto non erat. Eos nanq; significabant, siue illa fluxum sanguinis patiens, siue ille mortuus quatriduanus, *Luc.8.* quos etiam qui cuncta sciebat, quodammodo nesciebat. *Ioã. 11.* Nam & illa typum gerebat plebis gentium, vnde præmissa fuerat Prophetia, Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. *Psal. 17.* Et Lazarus remotus à viuentibus tanquam ibi iacebat per significatiuam similitudinem, vbi ille cuius vox est, Proiectus sum à facie oculorum tuorum. *Psal.30.* Et ideo tanquam nesciretur à Christo, & illa q̃ fuerit, & iste vbi positus fuerit, verbis interrogantis est figuratũ, & omne vitatũ veraci significatione mendacium. Hinc est etiam illud H quod cõmemorasti eos dicere, dñm Iesum postea quam resurrexit, ambulasse in itinere cũ duobus discipulis, & propinquãtibus eis castello quo ibant, illum longius se ire finxisse: vbi Euangelista dicens, Ipse autem se ire longius finxit, id est etiam ipsum verbum posuit, quo mendaces nimium delectantur vt impune mentiantur: quasi mendaciũ sit oē quod fingitur, cũ veraciter aliud ex alio significandi gratia tã multa fingantur. *Luc.24.* Si ergo nihil aliud significasset Iesus in eo q̃ lõgius ire se finxit, merito iudicaretur esse mendacium. Porrò autem si bene intelligatur, & ad id quod voluit significare referatur, inuenitur esse mysterium. Alioquin erunt cuncta mendacia quæ pp quandã rerum significandarũ similitudinem cum gesta nõ sint, tanquam gesta narrantur. Vnde est illa de *Luc.15.* duobus vnius hominis filijs, maiore qui mansit apud patrem suum, & minore qui longius peregrinatus est, tam prolixa narratio. In quo genere fingendi, humana etiam facta vel dicta, irrationalibus animantibus & rebus sensu carentibus, homines addiderũt, vt eiusmodi fictis narrationibus, sed veracibus significationibus quod vellēt commendatius intimarent. Nec apud authores tantum secularium literarum, vt apud Horatium, mus loquitur muri, & mu- I stela vulpeculæ, vt per narrationem fictam *Hora.l.2. ser.2. sa.6.* ad id quod agitur, vera significatio referatur. Vnde Aesopi tales fabulas ad eum finē relatas, nullus tam ineruditus fuerit qui putaret appellanda mendacia. Sed in literis quoq; sacris, sicut in libro Iudicum, Ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleã, & ad ficum, & ad uitem, & ad rubum. Quod vtiq; totum fingitur, vt ad rem quę intenditur, ficta quidem narratione, non mendaci

Chrs finxerit se longius ire absq; mendacio.

Nedum auctore sed & in literis sacris.

daci

ﬁctiones daci tamen, ſed veraci ſignificatione venia-
ıı periı- tur. Hæc dixi propter id quod ſcriptum eſt
mus. Iu- de Ieſu, Et ipſe ſe finxit longius ire. Ne
dicũ.9. quiſquam ex hoc verbo ſicut Priſcillaniſtæ
Luc.24. licitum volens habere mendacium, inſuper
etiam Chriſtum contendat fuiſſe mentitũ.
Quiſquis autem vult intelligere illud fingendo quid præfigurarit, attendat quid agẽdo perfecerit. Longius nanq; poſtea profectus ſuper oẽs cœlos, non tñ deſeruit diſcipulos ſuos. Propter hoc ſignificandũ futurũ diuinitus factum, ad præſens illud eſt humanitus fictum. Et ideo ſignificatio verax in illa eſt fictione præmiſſa, quia in hac pfectione illius eſt ſignificationis veritas ſubſecuta. Ille igitur contendat Chriſtum mẽ-
K titum eſſe fingendo, qui negat eum quod ſi-
Qũo ſa- gnificauit impleuiſſe faciendo.

cræ ſcrip Quia ergo non inueniunt mendaces he-
turæ exẽ retici in teſtamenti noui literis imitanda
pla fint exempla mendacij, copioſiſsimos ſe exiſti-
imitãda. mant in hac diſputatione qua opinãtur eſſe
Cap.14. mentiendum, cũ de veteribus Propheticis libris, quia non ibi apparet niſi intelligẽtibus paucis quo referantur ſignificatiua dicta vel facta veracia, multa ſibi videntur inuenire ac proferre mendacia. Sed habere cupientes quibus ſe tueantur velut imitanda exempla fallendi ſeipſos fallunt, et mentitur eorũ ini-
Pſal.26. quitas ſibi. Illæ autem perſonæ quas cre-
Regula dendum ibi non eſt prophetare voluiſſe, ſi
pro ſcri- quid faciendo vel dicendo finxerunt volũ-
pturarũ tate fallendi, quãuis ex ipſis quoq; factis ea-
intelligẽ rum, ſiue dictis aliquid Propheticum poſsit
tia. exculpi, per illius omnipotentiam præſeminatum atq; diſpoſitum, qui bene vti nouit etiam malis hominum, tñ quantũ ad ipſas attinet ſine dubitatione mentitæ ſunt. Sed non ideo debent imitanda exiſtimari, quia in eis reperiuntur libris, qui ſancti & diuini merito nominantur. Habent.n. conſcripta & mala hominũ & bona: illa vitanda, iſta ſectanda: & q̃dam ita poſita, vt de illis etiam
L prolata ſit ſententia, quędam vero tacito ibi iudicio nobis iudicanda permiſſa: qm̃ non ſolum nos nutriri manifeſtis, verũ & exerceri oportebat obſcuris. Cur autẽ, iſti imi-
Gen.38. tandam ſibi Thamar exiſtimant mentien-
De mẽ- tem, & imitandum Iudam non exiſtimant
dacio fornicantem? Ibi.n. vtrunq; legerunt, & ni-
Thãar, hil horum ſcriptura illa ſiue culpauit, ſiue
& forni- laudauit: ſed tantummodo vtrunq; narra-
catione uit, & iudicandum nobis vtrunq; dimiſit.
Iudæ. Sed mirum ſi aliquid horum imitandum impune permiſit. Quod enim Thamar nõ meretricandi libidine, ſed concipiendi voluntate mentita ſit, nouimus. Verum & fornicatio etiam ſi Iudæ talis non fuit, poteſt eſſe cuiuſpiã qua faciat vt homo liberetur, ſicut illius mendacium fuit, vt homo conciperetur. Nunquid ppterea etiam fornicandum eſt, ſi pp illud putatur fuiſſe mentiendum? Non de ſolo itaq; mendacio, ſed de omnibus operibus hominũ in qbus exiſtunt velut compenſatiua peccata, conſyderandum eſt, quam ſententiam proferre debeamus, ne aperiamus aditum, non tantum paruis quibusq; peccatis, verumetiam ſceleribus cunctis, nullũq; remaneat facinus, flagitium, ſacrilegiũ, in quo cauſa nõ poſsit exiſtere qua recte videatur eſſe faciendum,
vniuerſamque vitæ probitatem opinio iſta M
ſubuertat. Menda-

Nihil autem iudicandus eſt dicere, qui ciũ ſem-
dicit aliqua iuſta eſſe mendacia, niſi aliqua per eſſe
iuſta eſſe peccata, ac per hoc aliqua iuſta peccatũ.
eſſe quæ iniuſta ſunt. Quo quid abſurdius Cap.15.
dici poteſt? Vnde.n. eſt peccatum, niſi quia iuſtitiæ contrarium eſt? Dicantur ergo alia magna, alia parua eſſe peccata, qa verũ eſt, nec auſcultandum Stoicis qui omnia paria
eſſe contendunt. Dicere autem quædã iniu- Stoicorũ
ſta, quædã iuſta eſſe peccata, quid eſt aliud q̃ opinio.
dicere quaſdam eſſe iniuſtas, quaſdã iuſtas iniquitates, cum dicat Apoſtolus Ioannes,
Omnis qui facit peccatum, facit & iniqui- 1.Ioã.3.
tatem: & peccatum iniquitas eſt? Non ergo poteſt iuſtum eſſe peccatum, niſi cum peccati nomen in alia re ponimus, in qua q̃ſq; non peccat, ſed aut facit aliquid, aut patitur pro peccato. Nam & ſacrificia pro peccatis peccata appellata ſunt, & pœnæ peccatorũ
dicuntur aliquãdo peccata. Hæc planè poſ- Quæ
ſunt intelligi iuſta peccata, cum iuſta dicũ- ſint iuſta
tur ſacrificia vel iuſta ſupplicia. Ea vero q̃ peccata.
contra legem dei fiunt, iuſta eſſe non poſ- Pſal.118.
ſunt. Dictũ eſt autem deo, Lex tua veritas.
Ac per hoc quod eſt contra veritatem, iu- A
ſtum eſſe non poteſt. Quis autem dubitet contra veritatem eſſe mendacium omne? Nullum ergo iuſtum eſſe poteſt mendaciũ. Item cui non clareat, ex veritate eſſe omne
quod iuſtum eſt? Clamat autem Ioannes, 1.Ioã.2.
Omne mendaciũ non eſt ex veritate: Om- Cautela
ne ergo mendacium non eſt iuſtum. Qua- de ppo-
propter quando nobis de ſcripturis ſanctis ſitis mẽ-
mentiendi proponuntur exempla, aut men- dacijs in
dacia non ſunt, ſed putantur eſſe dum non
intelli-

scripturis si imitanda, an non. Exod. 1. Iosuæ. 2 De mendacio obstetricum Hebræorum, & Raab meretrice.

intelliguntur: aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia iusta esse non põt. Sed quod scriptum est, bene deũ fecisse cum Hebræis obstetricibus, & cum Raab Hierichontina meretrice, non ideo factum est quia mentitæ sunt, sed quia in homines dei misericordes fuerũt Non est itaq; in eis remunerata fallacia, sed beneuolẽtia: benignitas mentis, nõ iniquitas mentientis. Sicut.n. mirũ absurdumq; nõ esset, si aliu prius tempore cõmissa ab eis aliqua opera mala deus pp posteriora opera bona vellet ignoscere: ita mirandum non est, q̃ vno tẽpore in vna causa deus vtrunq; conspiciens.i. factũ misericorditer, factũq; fallaciter, & bonũ remunerauit, & pp hoc bonum malum illud ignouit.

B Si enim peccata quę pp carnis concupiscentiam, non pp misericordiam fiunt, pp posteriora opera misericordiæ dimittunt, cur non merito misericordię dimittuntur, quæ pp ipsam misericordiam cõmittunt? Grauius est.n. peccatum quod animo nocentis, q̃ quod animo subuenientis eficitur. Ac p hoc si illud deletur opere misericordię postea subsequente, cur hoc quod est leuius, non deletur ipsa hominis misericordia, & pcedente vt peccet, & comitante cum peccat? Ita quidem videri potest. Verũtamen aliud est dicere, peccare quidem nõ debui, sed opera misericordiæ faciam, q̃bus deleã quod antè peccaui, & aliud est dicere, peccare debeo, quia non possum aliter misereri. Aliud est, inquã, dicere, quia iam peccauimus, benefaciamus: & aliud est dicere, peccemus vt benefaciamus. Ibi dicitur, faciamus bona quia fecimus mala: hic autẽ, faciamus mala, vt veniant bona. Ac per hoc ibi exhaurienda est sentina peccati, hic cauenda est doctrina peccandi. Restat itaque vt in-

C telligamus illis mulieribus vel in Aegypto, vel in Hiericho pro humanitate & misericordia redditam fuisse mercedem vtique tẽporalem, quæ quidem & ipsa æternum aliquid etiam illis nescientibus Prophetica significatione figuraret. Vtrum autem sit aliquando vel pro cuiusquam salute mentiendum cum q̃stio sit in qua dissoluenda ẽt doctissimi fatigantur, valde illarum muliercularum, in illis populis constitutarum, & illi moribus assuetarum excedebat modũ. Itaque hanc earum ignorantiam, sicut aliarum rerum quas pariter nesciebãt, sed sciendæ sunt à filijs non huius seculi, sed futuri dei patiẽtia substinebat: qui tamen eis pro benignitate humana quam famulis eius impenderant, quãuis cœleste aliquid significãtia, præmia terrena reddebat. Et Raab quidam ex Hiericho liberata, in dei populum transitum fecit: ubi proficieos posse ad æterna & immortalia munera peruenire, q̃ nullo sunt quærenda mendacio. Iosue. 1.

Tunc tamẽ q̃n illud opus bonum, & pro suæ vitæ conditione laudabile Israelitis exploratoribus pstitit, nondũ erat talis vt ab ea exigeretur, Sit in ore vestro, est est, non non. Obstetrices autem illæ quanuis Hebrææ, si secundũ carnem tantummodo sapuerunt, quid aut quantum est quod eis profuit remuneratio temporalis, quia fecerunt sibi domos, nisi proficiendo pertinuerunt ad eam domũ de qua deo cantatur, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te? Multum aũt fatendum est propinquare iustitiæ, & quanuis re ipsa nondum, iam tñ spe atq; indole animum esse laudandũ, qui nunquam nisi hac intentione mentitur, q̃a vult prodesse alicui, nocere autem nemini.

Tolerabilius potuisse mentiri in veteri lege quã noua. Cap. 16. Matt. 5. Exo. 1.

D Psal. 83.

Sed nos cum quærimus, sitne boni hominis aliquãdo mentiri, nõ de homine quęrimus adhuc ad Aegyptum, vel ad Hiericho, vel ad Babyloniam pertinente, vel adhuc ad ipsam Hierusalem terrenam, quæ seruit cum filijs suis, de ciue illius ciuitatis quæ sursum est libera mater nostra æterna in cœlis. Et respondetur quærentibus nobis, Omne mẽdacium non est ex veritate. Filij autem illius ciuitatis, filij sunt vtiq; veritatis. Eius ciuitatis filij sunt, de quibus scriptum est, In ore eorum non est inuentum mendacium. Eius ciuitatis filius est, de quo item scriptũ est, Verbum suscipiens filius, à perditione longe aberit. Excipiens autem excepit illud sibi, & nihil falsi ex eius ore procedit. His filijs supernæ Hierusalem & sanctæ ciuitatis ęternæ, si quando vt hominibus obrepit qualecunque mendacium, poscunt humiliter veniam, non inde quęrunt insuper gloriam.

Gala. 4. 1. Ioã. 2 Apo. 14. Pro. 29.

E Obstetrices Hebrææ & Raab nũ peccarint mentiendo. Cap. 17

Sed dicet aliquis, Ergone obstetrices illæ atque Raab melius fecissent, si nullam misericordiam pręstitissent, nolendo mentiri? Immo vero illæ mulieres Hebrææ si essent tales de qualibus quærimus, verum sit eis aliquando mentiendum, nec aliquid falsi dicerent, & fœda ministeria de paruulis occidendis liberrime recusarent. Sed inquies, Ipsæ morerentur. At uide quid sequatur, Morerentur enim cœlestis habitationis incomparabiliter ampliore mercede,

quàm domus illæ quas sibi fecerunt, in terra esse potuerunt. Moreretur.n.futuræ in æterna fœlicitate, mortem ppessæ pro innocétissima veritate. Quid illa in Hiericho? Núquid hoc posset? Nõde si qrentes ciues mentiendo non falleret, uerum dicendo latentes hospites proderet? An posset interrogantibus dicere, Scio vbi sint, sed deum timeo, non eos prodo? Posset hoc quidem dicere si iam esset vera Israelitis in qua dolus nó esset: quod futura erat per misericordiá dei tráSitus ad ciuitatem dei. Verum illi hoc audito, inquiens, illam perimerent; domum scrutarent. Sed nunquid consequens erat, vt

F illos etiam quos diligenter occultauerat inuenirent? Prospexerat enim cautissima mulier, & ibi eos posuerat vbi latere potuissent etiam si ei mentienti creditum non fuisset. Ita & illa, si tamen à suis ciuibus esset occisa, pro misericordiæ opere, vitam istá finiendam preciosa in conspecto. dñi morte finisset & erga illos eius beneficium inane non fuisset. Sed inquies, Quid si & ad illum locum ubi eos occultauerat, ij a quibus quærebant, perscrutando omnia peruenissent? Isto modo dici potest, Quid si mulieri uilissimæ atque turpissimæ non solum mentienti, verùetiam pejeranti credere noluissent? Nempe etiam sic consecutura fuerant, quæ timendo mentita est. Et vbi ponimus voluntatem ac potestatem dei? An forte non poterat & illam, nec ciuibus suis mentientem, nec homines dei prodentem, & illos suos ab omni pernicie custodire? A quo enim; & post mulieris mendacium custoditi sunt, ab eo potuerunt & si illa mentita non esset, vti

Ge. 19. que custodiri. Nisi forte obliti sumus hoc fuisse in Sodomis factú, vbi masculi in masculos nefanda libidine accensi, nec ostium domus, in qua erant, quos quærebant inuenire potuerunt, quoniam vir iustus in causa omnino simillima pro suis hospitibus men

G tiri noluit quos esse angelos nesciebat, & vim morte peioré ne paterentꝰ timebat. Et certe poterat talia rñdere quærétibus qualia in Hiericho mulier illa rńdit. Nam prorsus similiter & illi interrogando qsierunt, Sed hó iustus noluit pro corporibus hospitum animam suam suo mendacio maculari pro quibus voluit corpora filiarum alienæ libidinis iniquitate vim perpeti. Faciat ergo homo etiam pro temporali hominum salute quod potest. Cum autem ad hunc articulum ventum fuerit, vt tali saluti consulere, nisi peccãdo non possit, iam se existimet non habere quid faciat, qñ id reliquú esse perspexerit quod nó recte faciat. Proinde

Raab in Hiericho, quia peregrinos homines dei suscepit hospitio, quia in eorú susceptione periclitata est, quia in eorú deú credidit, quia diligéter eos vbi potuit occultauit, quia p illá uiá remeandi consiliú fidelissimú dedit, et supernæ Hierusalé ciuibus imitãda laudet. Quòd aút mentita est, etiá si aliquid ibi Propheticú intelligenter exponitur, non tñ imitandum sapienter proponitur: quáuis deus illa bona memorabiliter honorauerit, hoc malú cleméter ignouerit. Iosue. 2.

H Quæ cum ita sint, qñ nimis longú est omnia pertractare, q̃ in illo libro dicta sunt posita, velut imitanda exépla mentiendi, ad hác regulam mihi videntur, non solum ista, verum etiá si qua sunt talia redigenda: vt aut quod esse creditur, ostendatur nó esse mendaciú, siue vbi tacetur verú, nec dicitur falsum: siue vbi significatio verax aliud ex alio vult intelligi, quod genus figuratorum vel dictorum vel factorum abúdat in Propheticis literis, Aut q̃ conuincuntur esse mendacia, non esse imitanda monstrentur, & si qua nobis vt alia peccata surrepserint, non eis tribuendam iustitiá sed ueniam postulá dam. Hoc quidem mihi videtur: & ad istá sententiam me superius disputata compellunt. Verú quia homines sumus, & inter homines viuimus, fateorq; me nódum esse in eorú numero, quos compensatiua peccata non turbant, sæpe me in rebus humanis vincit sensus humanus, nec resistere valeo cum mihi dr, Ecce graui morbo periclitatur ægrotus, cuius iá vires ferre nó possint, si ei mortuus vnicus, & charissimus filius nuncietur, Si à te quærit an viuat, quem vitam finisse tu nosti, quid respondebis, qñ quicquid aliud dixeris præter vnum de tribus, aut mortuus est, aut viuit, aut nescio, nihil aliud credit ille quàm mortuum: quod te intelligit timere dicere, & nolle mentiri. Tantundem valet, etiam si omni modo tacuerit. Ex illis autem tribus duo falsa sunt, viuit, & nescio, nec abs te dici possunt nisi mentiendo. Illud autem vnú verum, id est, mortuum esse si dixeris, & perturbati hominis mors fuerit subsecuta, abs te occisus clamabitur. Et quis ferat homines exaggerantes, quãtum sit mali salubre mendacium deuitari, & homicidam diligi veritatem? Moueor his oppositis, uehementer, sed mirum

An verum sic dicendú cui mortem ad ferat.

Ca. 18. Nota casum.

I

Solutio casus & totius q̃stionis.

si etiam sapienter. Cum.n.proposuero ante qualescunq; oculos cordis mei intelligibilẽ illius pulchritudinẽ, de cuius falsi nihil ore procedit, quamuis ubi radians magis magisque clarescit veritas, ibi palpitãs mea reuerberatur infirmitas, tñ sic amore tanti decoris accendor, ut cuncta quæ inde me reuocant humana contemnam. Sed multum est, ut ille intantum perseueret affectus, ne in tentatione desit effectus. Nõ me mouet cõtemplantẽ luminosum bonũ, in quo mendacij tenebræ nullæ sunt, quod nobis mentiri nolẽtibus, & hominibus uero audito mo-

K rientibus, homicida dicitur ueritas. Nunquid enim si stuprum expetat impudica, & te nõ consentiente, sæuo amore perturbata mo-

1.Co.2. riatur, homicida erit & castitas? An uero quia legimus, Christi bonus odor sumus in omni loco, & in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt, alijs quidem odor uitæ in uitã, alijs aũt odor mortis in mortem: etiam odorem Christi pronunciabimus homicidam? Sed quia homines sumus: & nos in huiusmodi quæstionibus & contradictionibus plerunq; superat aut fatigat sensus humanus, ideo mox & ille subiecit. Et ad hæc quis idoneus? Huc accedit ubi miserabilius eiulandum est, q si concesserimus pro salute illius ægri de uita filij eius fuisse mentiendũ, ita paulatim minutatimque succresit hoc malũ, & breuibus accessibus ad tm̃ aceruũ mendaciorũ sceleratorũ sensim subintrãdo perducitur, ut nunquam posit penitus inue-

Eccl. 19. niri, ubi tantæ pesti per minima additamenta in immensum conualescenti posit obsisti. Vnde prouidentissime scriptũ est, Qui modica spernit, paulatim decidit. Quid q uitæ huius tales amatores, ut eam non dubitent

L præponere ueritati, ne homo moriatur, immo ut homo quandoq; moriturus, aliquanto serius moriatur, non tantum mentiri, sed etiam peierare nos uolunt, ut uidelicet ne aliquanto citius transeat uana salus hominis, nomen dei nostri accipiamus in uanum? Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figant finesq; constituant qñ debeat, qñ nõ debeat peierari. O ubi estis fontes lachymarum? Et quid faciemus? quo ibimus? ubi nos occultabimus ab ira ueritatis, si non solum negligimus cauere mendacia, sed audemus insuper docere periuria? Viderint enim insuper assertores defensoresque mendacij, quale genus, uel qualia genera mentiendi eos iustificare delectet. Saltem in dei cultũ concedant non esse mentiendum, saltem sese a periurijs blasphemijsq; contineant: saltem vbi dei nomẽ, vbi deus testis, ubi dei sacramentum interponitur, vbi de diuina religione sermo promittitur siue conseritur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo iustum dicat esse mendaciũ. De cæteris mẽdaciorũ generibus eligat sibi quod putat esse mitissimum atq; innocentissimum mentiendi genus, cui pla-

M cet esse mentiendum. Hoc scio q etiam qui docet oportere mentiri, uerũ docere se uult videri. Nam si falsum est quod docet, quis falsæ velit studere doctrinæ, vbi & fallit docens, & fallitur discens? Si autem vt aliquem posit inuenire discipulum, docere se asserit verum, cum doceat esse mentiendũ, quõ erit vllum ex veritate mendacium, Ioanne Apostolo reclamante, Omne mendacium

non est ex veritate? Non est ergo verum, 2.Ioã.1.

aliqñ esse mentiendum. Et quod non est ve- Núquã

rum, nemini est omnino suadendum. Sed mentiẽ-

agit partes suas infirmitas, & causam uinci- dum.

bilem fauentibus turbis se habere procla- Cap. 19.

mat: Vbi contradicit & dicit, Quõ apud homines, qui proculdubio si falluntur auertuntur à pernicie vel aliena vel sua, periclitantibus subuenitur hominibus, si nos humanus ad mentiendum non inclinet affectus? Si patienter me audit turba mortalitatis, turba infirmitatis, respondebo aliquid pro negocio veritatis. Certe pia, vera, sancta castitas non nisi ex veritate est: & quisquis aduersus eam facit, profecto aduersus veritatem facit. Cur ergo etsi non posit aliter periclitantibus subueniri, non cõmitto stuprum, quod ideo est cõtrarium veritati, q a contrarium est castitati: & vt periclitanti subueniatur, loquor mendacium, quod ipsi

A apertissime est contrarium veritati? Quid apud nos tm̃ promeruit castitas, & offendit veritas, cum omnis ex veritate sit castitas, & sit non corporis sed mentis castitas, veritasq; in mente habitet, sicut etiam corporis castitas? Postremo, qđ & pauloante dixi & iterum dico, quisquis mihi pro persuadẽdo & defendendo vllo mendacio contradicit, quid dicit si verũ non dicit? Si aũt propterea est audiendus qm̃ verum dicit, quõ me vult facere, verum dicendo, mendacem? Quomodo mendacium patronam sibi adhibet veritatem? An aduersario suo vincit, vt à seipsa vincatur? Quis hanc absurditatem ferat? Nullo ergo modo dixerimus eos

qui asserunt aliquã esse mentiendum, id asse-
rendo esse veraces, ne quòd est absurdissi-
mum & stultissimũ credere, veritas nos do-
ceat esse mendaces. Quale est enim vt esse
adulterandũ nemo discat à castitate, deum
offendendũ nemo discat à pietate, cuiquam
nocendum nemo discat à benignitate, & ip-
si mentiendum discamus à veritate? Porrò
si hoc non docet veritas, non est verũ: si nõ
est verum, non est discendũ, si nõ est discen
Hebr.5. dum, nunquam est igitur mentiendum. Sed
perfectorũ est, ait aliquis, solidus cibus. Mul
ta.n. scd'm veniam relaxantur infirmitati,
quamuis syncerissimæ nequaquam placeant
veritati. Dicat hoc quisquis non metuit quę
consequẽtia metuẽda sunt, si fuerint aliquo
B modo aliqua permissa mendacia. Nullo mo
do tñ intantum sunt permittenda conscen-
dere, vt ad periuria blasphemiasque perue-
niant. Nec aliquam causam prorsus oportet
obtendi, cur debeat peierari, vel qd' est exe-
crabilius, cur deus debeat blasphemari. Nõ
enim quia per mendacium blasphematur,
idèo non blasphematur. Potest quippe hoc
modo dici, non peierari, quia per mendaciũ
peieratur. Quis enim per veritatẽ possit esse
periurus, si ẽt per veritatem nullus põt esse
blasphemus? Sanè mitius falsum iurat qui
falsum nescit esse, & verum putat esse quod
1.Tim.1. iurat: sicut & Saulus excusabilius blasphema
uit, quia ignorans fecit. Ideo autẽ peius est
blasphemare, q̃ peierare, qm̃ peierando fal-
sæ rei adhibetur testis deus: blasphemando
autem de ipso falsa dicuntur deo. Tanto est
autem quisq; inexcusabilior, siue periurus,
siue blasphemus: quanto magis ea quæ peie
rando vel blasphemando asserunt, falsa no-
uerunt esse vel credunt. Quisquis itaq; dicit
pro periclitantis hominis salute tpali vel
vita esse mentiendum, nimis ipse ab itinere
exorbitat æternæ salutis & vitæ, si dicit in
ea causa etiam iurandum per deum, vel etiã
C blasphemandum deum. Sed aliquando
An pro nobis ipsius quoque salutis æternæ pericu-
æterna lum opponitur, quod nostro mendacio si ali
hominis ter non potest, depellendum esse clamatur.
salute Velut si quisquam baptizandus in potestate
mentiri sit impiorũ atq; infidelium constitutus, ad
liceat. quem perueniri non possit vt lauacro rege-
Cap.20. nerationis abluatur, nisi deceptis mentien-
do custodibus. Ad hoc inuidiosissimo cla-
more, quo cogimur non pro cuiusquam opi
bus vel honoribus in hoc seculo transeun-
tibus, non pro ipsa huius temporis vita,
sed pro æterna hominis salute mentiri, quò
confugiam nisi ad te veritas? Et mihi abs te
proponitur castitas. Cur enim si custodes
isti vt nos ab baptizandum hominem admit
tant, stupro illici possunt, non facimus con-
traria castitati, & si mẽdacio decipi possunt,
facimus contraria veritati: cum proculdu-
bio nulli esset fideliter amabilis castitas, si
non eã præciperet veritas? Proinde vt per-
ueniatur ad hominem baptizandus, fallan-
tur mentiendo custodes, si hoc iubet veri-
tas. Sed q̃uo iubeat veritas, vt homo bapti- D
zetur esse mentiendum, si non iubet casti-
tas vt homo baptizetur, esse mœchandum?
Cur autem hoc non iubet castitas, nisi quia
hoc non docet veritas? Si ergo nisi quod ve
ritas docet facere non debemus, cum veritas
doceat nec pp hominem baptizandum fa-
cere quod contrarium est castitati, q̃uo nos
docebit facere propter baptizandum homi-
nem quod ipsi est contrarium veritati? Sed
sicut oculi ad intuendum solem parum fir-
mi, ea tamen quæ à sole illustrantur, liben-
ter intuentur: sic animæ iam valentes dele-
ctari pulchritudine castitatis, non tamen o-
mnino per seipsam consyderare veritatem
vnde lucet castitas possuntur cum ventum
fuerit ad aliquid faciẽdum, quod aduersum
est veritati, ita refugiant & exhorreãt, quẽ-
admodum refugiunt & exhorrent, si facien-
dum aliquid proponatur qd' aduersum est
castitati. Ille autem filius qui verbum susci-
piens à perditione longe aberit, & nihil fal-
si ex eius ore procedit, tam sibi clausum de-
putet, si ad subueniendum homini per men
dacium, quàm si per stuprum transire co-
gatur. Et pater exaudit orantem, ut ualeat
sine mendacio subuenire, cui uult pater ip-
se, cuius inscrutabilia sunt iudicia, subueni-
ri. Talis ergo filius ita obseruat a menda-
cio, sicut à peccato. Nã aliquando menda-
cij nomen pro peccati nomine ponitur. Vn
de illud est, Omnis homo mendax Sic enim E
dictum est tanquam diceretur, omnis ho- Ps. 115.
mo peccans. Et illud, Si autem ueritas dei Rom.3.
in meo mendacio abundauit. Ac per hoc
cum mentitur ut homo, peccat ut homo, &
ea sententia tenebitur qua dictum est, Om-
nis homo mẽdax. Et si dixerimus quia pec- Ps. 115.
catum non habemus, nosipsos seducimus, 1.Ioã.1.
& ueritas in nobis non est. Cum vero nihil
falsi ex eius ore procedit secundum eam gra
tiam sic erit, de qua dictum est, Qui natus
ex deo, non peccat. Hæc enim natiuitas si 1.Ioã.3.
sola

sola esset in nobis, nemo peccaret: & qñ sola erit, nemo peccabit. Nunc autem adhuc
1.Co.4. trahimus, q corruptibiles nati sumus, q̃uis
1.Co.15. secundum id q renati sumus, si bene ambulabimus, de die in diem renouabimur interius. Cum vero & corruptibile hoc induerit incorruptionem, vita totum absorbebit, & nullus mortis aculeus remanebit. Aculeus autem mortis est peccatum.

Epilogus. Cap.21. Aut ergo cauenda mendacia recte agendo, aut confitenda sunt pœnitendo: non aũt cum abundent infœliciter viuendo, augēda sunt & docendo. Sed eligat qui hoc putat, vndē subueniat periclitanti homini ad quā-
F libet salutem qualiacunq; mendacia, dum tñ & apud tales obtineamus, nulla causa nos ad peierandum & blasphemandum oportere perduci. Ista saltèm scelera vel ampliora stupris, vel certe non minora iudicemus. Nanq; cogitandum est, sæpissime homines, de quarum adulterio suspicantur, ad iurandum prouocare coniuges suas. Qđ vtiq; non facerent, nisi crederent etiam illas quæ non timuerunt perpetrare adulterium, timere posse periurium. Quia & reuera nōnullæ impudicæ quæ non timuerunt illicito concubitu viros fallere, eisdem viris quos fefellerant timuerunt deum testem fallaciter adhibere. Quid igitur causæ est, vt homo castus & religiosus homini baptizando nolit adulterio subuenire, & periurio velit, quod solent & adulteri formidare? Porrò si nefas est hoc agere peierando, quanto potius blasphemando? Absit ergo vt Christianus neget atque blasphemet Christum, quo possit alium facere christianum: & pereundo quærat inueniendum,
G quem si talia doceat, perdat inuentum.

Cap.17. Sic ergo librũ cui nomen est Libra, te oporret refellere atque distruere, vt caput illud quod dogmatizant occultandæ religionis causa esse mentiendum, prius esse nouerris amputandum, ita vt illa testimonia quibus sanctos libros mendacijs suis, patronos adhibere moliuntur partim non esse mendacia, partim etiam, quæ sunt, non esse imitanda demonstres. Et si tantum sibi vsurpat infirmitas, vt ei aliquid venialiter permittatur quod improbat veritas, tamen vt inconcusse teneas, & defendas in diuina religione nunquam omnino esse mentiendum: latentes vero sicut nec adulteros per adulteria, nec homicidas per homicidia, nec maleficos per maleficia; ita nec mendaces per mendacia, nec blasphemos per blasphemias esse quærendos, secundum ea quæ tam multa in hoc volumine disputauimus, vt vix ad eius terminum quem loco isto fiximus, veniremus.

(In margine: præcedēti in illo libro lege, in illa Libra)

Contra mendacium Libri finis.

D. AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de fide & operibus Liber.

QVibusdam videtur indiscre te omnes admittendos esse eos qui ad lauacrum regenerationis, quæ est in Christo Iesu domino nostro, etiam si malam turpemq; vitam discrimē facinoribus & flagitijs euidentissimis notam mutare noluerint, atque in ea se perseueraturos aperta etiam confessione declarauerunt. Verbi gratia, si quisque meretrici adhæret, non ei prius præcipiatur vt ab ea discedat, & tunc veniat ad baptismum, sed etiam cum ea manens, mansurusque confidens admittatur & baptizetur, nec impediatur fieri membrum Christi, etiamsi membrum meretricis esse perstiterit: sed postea doceatur quàm sit hoc malum, iamq́ue baptizatus de mutandis in melius moribus instruatur. Peruersum enim putant atque præposterum prius docere quē-admodum debeat viuere Christianus, & deinde baptizari. Sed censent præcedere I
debere baptismi sacramentum, vt deinde sequatur vitæ morumq́ue doctrina, quam si tenere & custodire voluerit, vtiliter fecerit. Si autem noluerit, & retenta fide Christiana, sine qua in æternum periret, in quolibet scelere immunditiaque permanserit, saluum eum futurum tanquam per ignem, velut qui ædificauerit super fundamentum quod est Christus, non aurum, 1.Co.3.
argentum, lapides preciosos: sed ligna, fœnum, stipulam, id est, non iustos castosq́ue mores, sed iniquos & impudicos. Ad hanc autem videntur disputationem impulsi, q eos mouerit non admitti ad baptismum illos qui dimissis vxoribus alias duxerint, vel fœminas quæ dimissis uiris alijs nupserint: quia hæc non coniugia, sed adulteria esse dominus Christus sine vlla dubitatione testatur. Cum enim negare non possent esse adulterium, quod veritas adul- Matth.5

(In margine: Contra oēs ad baptismū citra discrimē admittebant. Cap.1.)

terium esse sine ambiguitate confirmet, eisque suffragari vellent ad accipiendum baptismum, quos huiusmodi laqueo irretitos viderint, ut si non admitterentur ad baptismum, sine ullo sacramento mallent uiuere vel etiam
K mori, quam dirupto adulterij vinculo liberari: humana quadam miseratione commoti sunt ad eorum causam sic accipiendam, ut
I omnes cum eis facinorosos & flagitiosos, et nulla prohibitione correptos, nulla instructione correctos, nulla pœnitentia mutatos, ad baptismum admittendos esse censerent: existimantes eos nisi fieret, in æternum perituros, Si autem fieret, etiam in illis malis perseuerantes, saluos per ignem futuros.

De corrigendis malis Christianis. Cap. 2.

Quibus respondens hoc primum dico, quis ea testimonia scripturarum quæ commixtionem bonorum & malorum in Ecclesia vel præsentem indicant, uel futuram prænunciant, sic accipiat, ut disciplinæ seueritatem siue diligentiam soluendam omnino atque amittendam, nonnullis edoctus literis sed sua opinione deceptus existimet. Neque enim quia illam primi populi commixtionem Moyses dei famulus patientissime perferebat, ideo non in multos etiam gla-
Nu. 25. dio vindicauit. Et Phinees sacerdos adulteros simul inuentos ferro ultore confixit. Quod utique degradationibus & excommunicationibus significatum est esse faciendum in hoc tempore, cum in Ecclesiæ disciplina visibilis fuerat gladius cessaturus. Nec quia beatus Apostolus inter falsos fratres tolerantissime congemiscit, quosdam etiam diabolicis inuidentiæ stimulis agitatos, Christum tamen prædicare permittit:
L ideo parcendo censet illi qui uxorem patris
2.Co.11. sui habuit, quem præcepit congregata Ec-
Phili. 2. clesia tradere Satanæ in interitum carnis,
1.Co.5. ut spiritus saluus fiat in die domini nostri Iesu Christi. Aut ideo ipse alios tradidit Satanæ, ut discerent non blasphemare: aut fru-
1.Ti.1. stra dicit, Scripsi uobis in Epistola non cõ-
1.Co.5. misceri fornicarijs: non utique fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis seruientibus alioquin debueratis de hoc mundo exire: nunc autem scripsi uobis non commisceri, si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis seruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum quidem simul sumere. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare? Nonne de ijs qui intus sunt vos iudicatis? De his autem qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis. Ubi quidam quod dictum est, Ex vobis ipsis, ita intelligunt, ut a seipso unusquisque auferat malum, hoc est, ut ipse sit bonus. Sed M. quomodolibet intelligatur, siue ut seueritate Ecclesiæ mali excõmunicationib. corripiantur, siue ut se quisque corripiendo a seipso auferat malum: illud tamen quando supradictum est, non habet ambiguitatem, ubi præcipit non cõmisceri eis fratribus qui in aliquo supradicto vitio nominantur, id est, noti famosique sunt.

Quomodo peccantes corripiendi.

Quo autem animo & qua charitate misericors ista seueritas adhibenda sit, non solum eo loco ubi ait, ut spiritus saluus sit in die dñi nostri Iesu Christi: sed alibi quoque euidenter ostendit dicens, Si quis non obaudit verbo nostro, per Epistolam hunc nota- Cap. 3.
te, & nolite commisceri cum eo, ut erube- 2.Thes. 3.
scat, & non ut inimicum eum existimetis, sed corripite ut fratrem. Et ipse dñs exemplum singulare patientiæ, qua etiam in duodecim Apostolis usque ad passionem diabo- Ioan. 6.
lum pertulit: & qui ait, Sinite utraque crescere usque ad messem, ne forte cum uultis colligere zizania, simul eradicetis & triticum: retiaque illa in similitudine Ecclesiæ usque Matt. 3.
ad litus, hoc est, usque ad seculi finem, bonos & malos pisces habitura prædixit: & cetera, si qua de permixtione bonorum & malorum, siue aperte siue per similitudines locutus est: non ideo tñ omittendam censuit Ecclesiæ disciplinam: immo vero admonuit adhibendam, qñ ait, Attendite vobis, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum A
inter te & ipsum solum. Si audierit te, lucra- Mat. 18.
tus es fratrem tuum. Si autem non audierit te, assume tecum unum vel duos, ut in ore testium duorum, vel trium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem nec Ecclesiam audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus. Deinde ipsius se ueritatis terrorem grauissimum adie-
cit, etiã eo loco dicẽs, Quæ solueritis in ter- Ibidem.
ra, soluta erunt & in cœlo. Quæ ligaueritis Matt. 7.
in terra, ligata erunt in cœlo. Prohibet etiã
sanctum dare canibus. Nec contrarius est 1.Ti. 5.
Apostolus domino quia dicit, Peccantes coram omnibus argue, ut cæteri timorem habeant: cum ille dicat, Corripe eum inter te & ipsum. Utrumque enim faciendum est, sicut & infirmitatis diuersitas admonet, eorum quos utique non perdendos, sed corrigendos curandosque suscepimus, & alius sic, alius autẽ sic sanãdus est: ita ẽt est ratio

di.simu-

dissimulandi & tolerandi malos in Eccle-
sia: & est rursus ratio castigandi & corripiē-
di, non admittendi vel à communione remo
B uendi. Errant autem homines non seruā-
tes modum; & cum in vnam partē procliui-
ter ire cœperint, non respiciunt diuinæ au-
thoritatis alia testimonia, quibus possint ab
illa intētione reuocari, & in ea quæ ex vtrif-
que temperata est veritate ac moderatione
consistere, nec in hac re tm̄ de qua nūc quæ-
stio est, sed etiam in alijs multis. Nam qui-
dam intuentes diuinarum testimonia lite-
rarum, quibus vnus deus colēdus insinuat,
eundem patrē qui est filius, sanctumq; spm̄
putauerunt. Alij rursus veluti morbo con-
trario laborantes, cum attenderent ea qui-
bus Trinitas declaratur, nec valerent intel-
ligere quō sit vnus deus, cum & pater non
sit filius, nec filius sit pater, nec spiritussan-
ctus aut pater, aut diuersitates ēt substantia-
rum asserendas putarunt. Quidā intuentes
in scripturis sanctæ virginitatis laudem, cō-
nubia damnauerunt. Quidam rursus ea te-
stimonia consectantes, quibus casta coniu-
gia prædicantur, virginitatem nuptijs æqua-
uerunt. Quidam cum legerent, bonum est
fratres non manducare carnem, neque bi-
bere vinum: etiam nonnulla similia creatu-
C rarum dei, & quas voluerunt escas immun-
das esse senserunt. Quidam vero legentes,
Omnis creatura dei bona est, & nihil abij-
ciendum quod cū gratiarum actione accipi
tur: in uoracitatem vinolentiamq; collapsi
sunt, nec sibi valentes auferre vitia, nisi eis
econtrario vel tanta vel maiora succedërēt.
Sic ēt in hac causa quæ habetur in manibus,
quidam intuentes præcepta seueritatis, qui-
bus admonemur corripere inquietos, non
dare sanctum canibus, vt ethnicum habere
Ecclesiæ contemptorē, à compage corporis,
membrum quod scādalizat auellere: ita per-
turbant Ecclesiæ pacem, vt conantur ante
tempus separare zizania, atq; hoc errore ex-
cæcati ipsi potius à Christi vnitate separētur.
Qualis nobis causa est aduersus schisma Do
nati. Et hoc non cum illis qui ... erunt Cæ-
cilianum, non veris sed calumniosis crimi-
nibus appetitum, & perniciosa ... sententiam
suam mortifero pudore non deserunt: sed
cum illis quibus dicimus, Etiam si mali fuis
sent propter quos in Ecclesia non estis, vos
tñ eos ferendo, quos emendare aut segrega-
re minime poteratis, in Ecclesia permanere
debuistis. Quidam vero econtrario peri-
clitantes, cum bonorum malorumq; permix-
tionem in Ecclesia demonstratam seu præ- D
dictam esse perspexerint, & patientiæ præ-
cepta didicerint, quæ ita nos firmissimos red
dunt etiam si videntur in Ecclesia esse ziza
nia, non tñ impediatur aut fides, aut chari-
tas nostra, aut qm̄ zizania esse in Ecclesia
cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus: insti-
tuendam putant esse & Ecclesiam & disci-
plinam, quandam peruersissimam securita-
tem præpositis tribuentes, vt ad eos nō per-
tineat nisi dicere quid cauendum quidve fa-
ciendum sit, quodlibet autem quisq; faciat
non curare. Nos uero ad sanam doctri- Propter
nam pertinere arbitramur ex vtrisq; testi- malos
monijs tutam sententiam moderari, vt & ca non re-
nes in Ecclesia pp pacem Ecclesiæ tolere- cedendū
mus, & canibus sanctū ubi pax Ecclesiæ tu- ab Eccle
ta est non demus. Cum ergo siue per negli- sia.
gentiam præpositorum, siue per aliquā ex- Cap. 5.
cusabilem necessitatē, siue per occultas obre Matt. 7.
ptiones inuenimus in Ecclesia malos, quos
Ecclesiastica disciplina corrigere aut coer-
cere non possumus, tunc nec ascendat in cor
nostrum impia & perniciosa præsumptio,
quā existimemus nos ab his esse separandos,
ut peccatis eorum non inquinemur, atq; ita
post nos trahere conemur veluti mūdos san
ctosque discipulos ab vnitatis cōpage quasi E
à malorum consortio segregatos: ueniant in
mentem illæ in scripturis similitudines &
diuina oracula vel certissima exempla, qui-
bus demonstratum & prænunciatum est, ma
los in Ecclesia permixtos bonis vsque in fi-
nem seculi tempusq; iudicij futuros, & nihil
bonis in vnitate ac participatione sacramen
torum qui eorum factis non consenserint
obfuturos. Cum uero eis per quos Ecclesia
regitur, adest salua pace potestas disciplinæ
aduersus improbos aut nefarios exercendæ,
tunc rursus ne socordia segnitiaque dormia
mus, alijs aculeis præceptorum quæ ad seue
ritatem coercionis pertinēt, excitandi sumus,
vt gressus nostros in via domini ex vtrisq;
testimonijs illo duce atque adiutore dirigen-
tes, nec patientiæ nomine torpescamus, nec
obtentu diligentiæ sæuiamus. Hæc ergo Baptis-
secundum sanam doctrinam moderatione mus qñ
seruata, videamus vnde agitur, id est, vtrum & qui-
ad percipiendum baptismum sic admitten- bus dan-
di sunt homines, vt nulla ibi vigilet dili- dus.
gentia, ne sanctum canibus detur: usque- Cap. 6.
adeo vt nec apertissimi adulterij perpetra- F
tores & eius perseuerantiæ professores a sa-

Margin (left column): De perperā intelligētibus scripturam. Cap. 4. — Rom. 14 — 1. Tim. 5

cramento tantæ ſanctitatis videantur arcendi: quò ſine dubio non admitterentur, ſi per ipſos dies quibus eandem gratiam percepturi, ſuis nominibus datis, abſtinētia, ieiunijs, exorciſmiſq́; purgantur, cum ſuis legitimis & veris vxoribus ſe concubituros profiterētur, atque huius rei quanuis alio tempore licitæ, paucis ipſis ſolennibus diebus nullam continentiam ſeruaturos. Quō igitur ad illa ſancta recuſans correptionē adulter admittitur, quo recuſans obſeruationem non admittitur coniugatus? Sed prius, inquiūt, baptizetur, deinde doceatur quid ad bonam vitam, moreſq́; pertineat. Fit hoc vbi quenquam forte dies vrget extremus, vt ad verba pauciſsima, quibus tñ omnia continenē, credat, ſacramentumq́; percipiat, vt ſi ex hac vita migrauerit liberatus exeat à reatu præteritorum omnium peccatorum. Si autem ſanus petit per ſpatium diſcendi q̄ diſcenda ſunt, quod aliud opportunius tempus reperiri poteſt quo audiat quemadmodum fidelis fieri ac viuere debeat, q̄ illud cum attentiore animo atque ipſa religione ſuſpēſo ſaluberrimæ fidei ſacramentum petit? An vſqueadeo diſsimulamus à ſenſibus noſtris, vt vel noſipſos non recordemur q̄ fuerimus attenti atque ſolliciti quid nobis præciperēt

G à quibus catechizabamur, cum fontis illius ſacramenta peteremus, atque ob hoc competentes ēt vocaremur: vel non intueamur alios qui per annos ſingulos ad lauacrum regenerationis accurrunt, quales ſint ipſis diebus quibus catechizantur, exorcizātur, ſcrutantur, quanta vigilantia conueniāt, quo ſtudio ferueant, qua cura pendeant? Si tunc tēpus non eſt diſcendi: quæ vita congrua tanto quod accipere deſiderant ſacramento quū erit? An vero cum acceperint, in tantis criminibus permanentes, ēt poſt baptiſmum, non noui homines, ſed rei veteres: vt videlicet peruerſitate mirabili prius eis dicatur, Induite hominem nouum: & cum induti

Colos.3 fuerint, poſtea dicatur, Exuite veterem: cū

Matt.9. Apoſtolus ſanū ordinē tenens dicat, Exuite veterem & induite nouum: & ipſe dñs clamet, Nemo aſſuit pannum nouum veſtimēto veteri, & nemo mittit vinum nouum in vtres veteres? Quid autē aliud agit totum tempus quo catechumenorum locum & nomen tenent, niſi vt audiant q̄ fides & qualis vita debeat eſſe chriſtiani: vt cū ſeipſos probauerint, tunc de menſa dñi manducent, &

1.Co.11 de calice bibant? Qm̄ qui manducat iudicio, iudiciū ſibi manducat & bibit. Quod H

autem fit per omne tempus quod in Eccleſia ſalubriter conſtitutū eſt, vt ad nomen Chriſti accedētes cathecumenorum gradus accipiant: hoc fit multo diligētius & inſtantius his diebus quibus competentes vocantur, cum ad percipiēdū baptiſmum ſua nomina iam dederunt. Quid ſi, inquiunt, virgo Baptizandos tum

neſciens viro nupſerit alieno? Hoc ſi ſemper neſciat, nunquā ex hoc erit adultera: ſi fidei opera quàm

aūt ſciat, iam ex hoc eſſe incipiet, ex quo cū fidē docendos.

alieno viro ſciens cubauerit. Sicut in iure prædiorum, tandiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſsime dicitur, quandiu ſe poſsidere Cap. 7.

ignorat alienum: cū vero ſcierit, nec ab aliena poſſeſsione receſſerit, tūc malæ fidei phibebitur, tunc iuſte iniuſtus vocatur. Abſit ergo vt ſenſu non humano, ſed planè vano ſic doleamus cum flagitia corriguntur, tanquam connubia dirimantur: maxime in ciuitate domini in monte ſancto eius, hoc eſt, in Eccleſia, vbi nuptiarum non ſolum vinculum, verumetiam ſacramentum ita commendatur, vt non liceat viro vxorem ſuam alteri tradere: quod in republica tunc Romana, non ſolum minime culpabiliter, verumetiam laudabiliter Cato feciſſe perhibetur. Neque hinc diutius modo diſputare opus eſt, cum & illi quibus reſpondeo nō audeant affirmare, nullum hoc eſſe peccatum, neq; negēt eſſe adulterium, ne ipſi dño ſanctoq; Euangelio aperte conuincantur obſiſtere. Sed cum eis placet, primum admittendos eſſe tales ad percipiendum baptiſmi ſacramentum, & ad dominicam menſam, etiā ſi correctionem voce manifeſtiſsima recuſauerint, immo vero nihil eos de hac re prorſus admoneri oportere, ſed poſtea doceri, vt ſi præcepti obſeruationem receperint, culpamque correxerint, habeantur in tritico: ſi autem contempſerint, inter zizania tolerentur: ſatis oſtendunt non ſe crimina iſta defendere, aut quaſi leuia vel nulla ſint agere. Quis.n. adulteriū bonæ ſpei chriſtianus nullum ſeu paruum crimen exiſtimet? Ordinem tamen quo hæc in alijs vel corrigantur, vel ferantur, de ſcripturis ſanctis ſe proferre arbitrantur, cum dicant Apoſtolos ſic egiſſe: & de literis eorum q̄dam teſtimonia pferunt, vbi reperiuntur prius inſinuaſſe doctrinā fidei, ac deinde morum tradidiſſe pcepta. Atque tunc intelligi volunt, fidei tātummodo regulam baptizandis eſſe intimādā: poſtea vero iā baptizatis ēt vitæ in melius

K lius mutandæ præcepta tradenda, quasi aliquas Apostolorum Epistolas legant ad eos qui baptizādi sunt datas, vbi de sola fide disputauerunt, & alias ad baptizatos, quibus præcepta de malis cauendis, bonisq; instituendis motibus continentur. Cum igitur eos ad Christianos iam baptizatos dedisse literas constet, cur vtroque sermone contextæ sunt, & eo scilicet qui ad fidem, & eo qui ad vitam bonam pertinet? An forte illis placet vt baptizandis vtrunq; non demus, & baptizatis vtrunq; reddamus? Quod si absurde dicitur, ergo fateātur Apostolos doctrinā suam ex vtroq; perfectā suis Epistolis indidisse. Sed ꝓpterea plerunq; insinuasse prius fidem, ac deinde quod ad vitā bonam pertinet subiecisse, quia & in homine ipso nisi ꝑcedat fides, vita bona sequi non poterit: quicquid enim homo veluti recte fecerit, nisi ad pietatem quæ ad deū est, referatur, rectum dici non oportet. Quòd si arbitrarentur aliqui stulti & nimis imperiti Apostolorū Epistolas ad catechumenos datas profecto etiā ipsi faterentur, nondum baptizatis præcepta morum, quæ fidei congruant, simul cū fidei regulis intimanda: nisi forte ad hanc ne-

L cessitatem sua nos isti disputatione compellunt, vt primas partes Epistolarum Apostolicarum vbi de fide loquuntur, catechumenis legendas velint: posteriores autem fidelibus, vbi iam præcipitur quemadmodum Christiani viuere debeant: quod stultissimum est dicere. Nullum ergo documentū est hujus opinionis ex Epistolis Apostolorum, cur ideo arbitremur baptizandos de sola fide, batizatos autem de moribus admonendos, quia illi primis partibus literarum commendauerunt fidem, ac postea consequenter vt bene à fidelibus viueretur hortati sunt. Quamuis enim illud prius, hoc posterius, sæpissime tamen vna contextione sermonis vtrunque catechumenis, vtrunq; fidelibus, vtrunque baptizandis, vtrunque, baptizati, siue, vt instruantur, siue ne obliuiscantur, siue vt profiteantur, siue vt confirmentur doctrina sanctissima & diligentissima prædicandum est. Epistolæ itaque Petri & Epistolæ Ioannis de quibus quædam testimonia commemorant, addant & Pauli & aliorum Apostolorum, ea ratione accipiēdum est quòd aduerterunt prius de fide, ac

M postea de moribus dici. quod nisi fallor apertissime exposui. (Christianam) Sed in actibus Apostolórum Petrus, inquiūt, sic allocutus est illos, qui verbo audito baptizati sunt vno die tria milia, vt eis solam fidem qua in Christum crederent prædicarete. Qui cum dixissent, quid faciemus? respondit eis, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donū spiritussancti. Cur ergo non aduertunt qđ dictum est, Agite pœnitētiam: ibi est enim vitæ veteris expoliatio, vt noua induantur qui baptizantur? Cui autem fructuosa est pœnitentia, quæ agitur de mortuis operibus, si in adulterio perseueret alijsque sceleribus, quibus dilectio mundi huius inuoluitur? Sed infidelitatis, inquiunt, tantummodo, quia in Christum non crediderunt, eos voluit agere pœnitentiam. Mira præsumptio, nolo quicquam grauius dicere, quando eo audito quod dictum est, Agite pœnitentiam, solius infidelitatis acta dicuntur, cum vita mutanda ex vetere in nouam doctrinam Euangelica traderetur, vbi vtique & illud est quod in ea sententia ponit Apostolus, Qui furabatur iam non furetur: & cætera, quibus exequitur quid sit deponere veterem hominem & induere nouum. Eph. 4.

In his autem ipsis verbis Petri habent vnde admoneri potuissent, si diligenter attendere voluissent. Cum enim dixisset, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritussancti: nobis enim hæc est promissio facta & filijs nostris & omnibus qui sunt longe quoscunque aduocauerit dominus deus noster: continuo subiecit qui librum scripsit atque ait, & cæteris verbis pluribus testificabatur dicens, Eripite vos à seculo hoc prauo. At illi auidissime capientes exceperunt verba & crediderunt & baptizati sunt, & adiectæ sunt illa die tria milia animæ. Quis hic non intelligat & cæteris pluribus verbis quæ à scriptore propter longitudinem non recitantur, id egisse Petrum vt eriperent se ab hoc seculo prauo, quandoquidem ipsa sententia breuiter indicata est, cui persuadendæ verbis pluribus Petrus instabat? Ipsa quippe summa positum est, cum dictum est, Eripite vos à seculo hoc prauo. Verbis autem pluribus vt hoc fieret testificatur Petrus. In his verbis erat mortuorum operum condemnatio quæ nequiter agunt huius seculi dilectores, & commendatio vitæ quam teneāt atq;

sectentur

Vitā scire & agere ante baptismū necesse. Cap. 8. Acto. 1.

A Acto. 2.

Acto. 2.

sectetur, qui se ab hoc prauo seculo eripiat. B Iam itaq; si placet affirmare conentur, cum se eripere ab hoc seculo prauo, qui tantummodo credit in Christum, etiã si in flagitijs quibus voluerit perseueret vsque ad professionem adulterij. Quod si dicere nefas est, audiant baptizandi, nõ solũ quid credere debeant, sed etiã quẽadmodũ se ab hoc prauo seculo eripiant. Ibi enim necesse est vt audiant, quẽadmodum credentes viuere debeant.

Baptismus spadonis, & quid sit euangelizare Chrm.

Spado, inquiunt, ille quem Philippus baptizauit nihil plus dixit quàm Credo filium dei esse Iesum Christũ, & in hac pfessione continuo baptizatus est. Num ergo placet vt hoc solũ homines respondeat, & continuo baptizentur: nihil de spiritu sancto, nihil de sancta Ecclesia, nihil de remis-

Cap. 9.

sione peccatorũ, nihil de resurrectione mortuorum: postremo de ipso Iesu Christo nihil nisi quia filius dei est, non de incarnatione eius ex virgine, de passione, de morte crucis, de sepultura, de tertij diei resurrectione, de ascensione ac sede ad dexteram patris aliquid dicendum est catechizanti, ac profitendum credenti?

Acto.8.

Si enim spado cũ respondisset, Credo filium dei esse Iesum Christum, hoc ei sufficere visum est, vt continuo baptizatus abscederet: cur nõ id sequimur, atque C auferimus cætera quæ necesse habemus, etiam cum ad baptizandum temporis vrget angustia, exprimere, interrogando vt baptizandus ad cuncta respõdeat, etiam si ea memoriæ mandare non valuit? Si autem scriptura tacuit atque intelligenda admisit cætera quæ cum illo spadone baptizando Philippus egit, recte in eo quod ait, Baptizauit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quæ licet taceantur in scripturis gratia breuitatis, tamen serie traditionis scimus implenda, pari modo etiam in eo quod scriptum est Euangelizasse Philippum spadoni dominum, nullo modo dubitandum est, & illa in catechismo dicta esse quæ ad vitam moresque pertinent eius qui credit in dominum Iesum. Hoc est enim euangelizare Christum, non tantum dicere quæ sunt credenda de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei qui accedit ad cõpagem corporis Christi: imò verò cuncta dicere quæ sunt credenda de Christo nõ solum cuius sit filius, vnde secundum diuinitatem, vnde secundum carnem genitus, quæ perpessus, & quare; quæ sit virtus resurrectionis eius, quod donum spiritus promiserit dederitque fidelibus: sed etiam qualia membra quibus sit D caput quærat, instituat, diligat, liberet atque ad æternam vitã honorem'q; perducat. Hæc cum dicuntur, aliquando breuius atq; constrictius, aliquando latius & vberius Christus euangelizatur, & tamen non solũ quod ad fidem, verumetiam quod ad mores fidelium pertinet nõ prætermittitur.

Scire Christũ crucifixũ quid sit, quãtaq; vicinitas dilectionis dei & proximi.

Hoc intelligi potest etiam in eo quod commemorant dixisse Apostolum Paulum, Nihil me dixi scire in vobis nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. Quod illi putant ita dictum, tanquam nihil aliud eis insinuatum esset nisi vt primitus crederent ac deinde baptizati quicquid ad vitam moresque pertinet discerent. Hoc hi quiuint, Apostolo satis superque sufficit, qui eis dixit, quòd & si multos pædagogos haberent in Christo, sed non multos patres, quia eos in Christo Iesu per Euangelium ipse genuisset.

Cap.10
1.Co.4.

Si ergo ille qui per Euangelium genuit, quamuis gratias agat quòd neminem ipsorum baptizauerit nisi Crispum & Caium & Stephanæ domum, nihil eos amplius docuit quã Christum crucifixum: quid si dicat aliquis, nec resurrexisse Christum eos audisse quando per Euangelium geniti sunt?

1.Co.15

Vnde est igitur quod eis dicit, E Tradidi enim vobis in primis, quia Iesus Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, si nihil nisi crucifixum docuerat? Si autem non ita intelligunt, sed hoc quoque ad Christum crucifixum pertinere contendunt, sciant in Christo crucifixo multa homines discere, & maxime quòd vetus homo noster simul crucifixus est, vt euacuetur corpus peccati, & vltrà non seruiamus peccato. Vnde etiam de seipso dicit, Mihi autem absit gloriari: nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mundus crucifixus est & ego mundo.

Rom.6.
Galat.6

Proinde attendant & videant quemadmodum doceatur atq; discatur Christus crucifixus, & ad eius crucem nouerint pertinere, quòd etiam nos in eius corpore crucifigimur mundo. Vbi intelligitur omnis coercitio malarum concupiscentiarum: ac per hoc fieri non põt, vt eis qui cruce Christi informantur, professa adulteria permittantur. Nam & Apostolus Petrus de sacramento ipsius crucis, hoc est passionis Christi admonet, vt qui ea consecrantur peccare desistant, ita loquens: Christo ergo passo per carnem & vos eadem cogitatione armamini:

1.Pet.4.

F ... mini; quia qui mortuus est carne desiderijs peccare, vt iam non hominum desiderijs sed voluntate domini dei, reliquum in carne viuat, & cætera. Quibus consequenter ostendit eum pertinere ad Christum crucifixum, hoc est, per carnem passum, qui in eius corpore crucifixus carnalibus desiderijs bene viuit

Ibidem.

Mat.22. per Euangelium. Quid quod etiam duo illa præcepta, in quibus dominus ait totam legem Prophetasque pendere, huic suæ opinioni suffragari arbitrantur: & sic ea commemorant, vt quoniam primum præceptum dictum

Deut.6. est, Diliges dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: Secundum autem simile huic,

Leu.19. Diliges proximũ tuum tanquam teipsum: primum pertinere ad baptizandum, vbi dilectio dei præcipitur, secundum autem ad baptizatos, vbi videntur esse mores conuersationis humanæ, sic obliti quod scriptum

1.Ioã.4. est, Si fratrem quẽ vides non diligis, deum quem non vides quomodo diligere poteris? Et illud aliud in eadem Epistola Ioannis,

1.Ioã.2. Siquis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Quo autem pertinet omnia flagitia morum malorum, nisi ad mundi huius dilectionem? Ac per hoc illud primum

G

præceptum ad baptizandos pertinere arbitrantur, hoc bonis moribus obseruare nullo pacto potest. Nolo pluribus immorari, Nam si diligenter consideratur, illo duo præcepta ita ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio dei possit esse in homine si non diligit proximum, nec dilectio proximi si nõ diligit deum. Sed ad rem quæ nunc agitur, quod de his duobus præceptis diximus sufficit. At enim populus Israel primum per mare rubrum ductus est, quo significatur baptismus, & postea legem accepit, vbi disceret quemadmodum viueret. Cur ergo baptizandis vel symbolum tradimus, reddendumque reposcimus? Nihil enim tale factum est erga illos, quos per mare rubrum deus ab Aegyptijs liberauit. Si autem recte intelligunt hoc significari præcedentibus mysterijs de sanguine ouis postibus illito, & de azymis synceritatis & veritatis: cur non etiam illud consequenter intelligunt, ipsam ab Aegyptijs separationem, significare discessionem a peccatis quam baptizandi profitentur? Ad hoc enim pertinet quod a Petro dictum est, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrũ in nomine domini nostri Iesu Christi: tanquam diceret, recedite ab Aegypto, & per mare rubrum transite. Vnde & Epistola,

Exitus Israelitarũ ex Aegypto quid denotet. Cap. 11

Exo.14.

Exo.12

Acto.2.

H

quæ ad Hebræos inscribitur, cum eorũ qui baptizantur commemorarentur initia, posita est ibi pœnitentia a mortuis operibus: hic enim dicit, Ideoque remittentes initia Christi verbum, in consummationem respiciamus: non iterum iacientes fundamentũ pœnitentiæ a mortuis operibus, & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc igitur omnia pertinere ad initia Neophytorum satis aperteque scriptura testatur. Quid est autem a mortuis operibus pœnitentia, nisi ab his quæ oportet mortificari, vt viuamus: quæ si adulteria fornicationesque non sunt, quid iam inter opera mortua nominandum est? Sic autem non sufficit professio recessionis a talibus, nisi etiam lauacro regenerationis cuncta præterita quæ velut persequuntur peccata deleantur: sicut non sufficit Israelitis recedere ab Aegypto, nisi ea quæ insequebatur hostium multitudo eiusdem maris fluctibus interiret, qui dei populo transeunti liberandoque patuerunt. Qui ergo profitetur ab adulterio nolle se mutare, quomodo per mare rubrum ducetur, cum ex Aegypto adhuc recuset abscedere? Deinde non attendunt in ea lege quæ post transitum maris rubri illi populo data est, primum esse præceptum, Non erunt tibi alij dij præter me. Non facies tibi idola, neque vllum simulacrum, quæcunque in cœlo sunt sursum, & quæcunque in terra deorsum, & quæcunque in aqua & sub terra: non adorabis ea, neque seruies eis: & cætera ad hoc præceptum pertinentia. Affirmant isti itaque si volunt, contra ipsam suam assertionem etiam de vnius dei cultu cauendaque idololatria, non adhuc baptizandis sed iam baptizatis esse prædicandum: & non iam dicant, eis qui baptismum percepturi sunt, fidem tantum quæ in deum est, intimandam: & post eius sacramenti perceptionem de moribus vitæ tanquam de secundo præcepto eos quod ad dilectionem proximi pertinet, instruendos. Vtrunque enim lex continet, quam post mare rubrum tanquam post baptismum populus accepit, nec ita facta est distributio præceptorum, vt ante illius maris transitum de cauenda idololatria plebs doceretur, & posteaquam transierunt audirent honorandum patrem & matrem,

Heb.6.

I

Exo.20.

K non mœchandum, non occidendum, & cætera bonæ atque innocentis conuersationis humanæ. Si ergo ita quisque veniat ad sancti lauacri petitionem, vt profiteatur se ab idolorum sacrificijs non recessurum, nisi forte postea quũ placuerit, baptismum tamẽ iamiamque deposcat, templumq; dei viui se fieri flagitet, non solum cultor idolorum, verumetiam in aliquo tam nefario sacrilegio perseuerans: quæro ab istis vtrum eum faciendum vel cathecumenum censeat, quod proculdubio fieri non debere clamabunt. Neque enim aliud de illorum corde sentiẽdum est. Reddant itaque rationem secundum testimonia scripturarum, quæ sic intelligenda putant, quomodo huic audeant cõtradicere, nec admittendum esse confirmẽt reclamantem atque dicentem, Didici & veneror Christum crucifixum, credo filium dei esse Iesum Christum. Nõ me vltra differas, nihil amplius iam requiras. Quos p Euãgelium generabat Apostolus, nihil eos nosse tunc amplius q̃ Christum crucifixũ volebat. Post vocẽ spadonis qua se credere Iesum Christum filium dei esse respondit, continuo Philippus eum baptizare non distulit.

Nũ baptizandus qui vitã impiã mutare nolit.

Cap. 12.

Acto. 8.

L Qui me ab idolorum cultu prohibes, nec ad sacramentum Christi admittis, nisi prius inde discessero. illud à pueritia didici, consuetudine ibi grauissima premor: faciã cum potuero, cum commodum fuerit: quod & si non faciam, non tamen sine Christi sacramento hãc vitam finiam, ne deus exigat animam meam de manibus tuis. Quid huic respondendum existimãt? An placet vt admittatur? Absit. Nullo modo crediderim intantum eos progredi. Quid ergo respondebunt, hæc dicenti, & addenti q nihil sibi de idololatria relinquẽda saltem diei debuit ante baptismum, sicut nihil inde ante mare rubrũ populus ille primus audiuit, qm̃ lex hoc habet quam ex Aegypto iam liberatus accepit. Profecto dicturi sunt homini, templum dei futurus es, cum baptismum acceperis. Dicit autem Apostolus, Quæ compositio templo dei cum idolis? Quare ergo non vident similiter esse dicendum, membrum Christi futurus es, cum acceperis baptismum. Non possunt membra Christi esse membra meretricis: quia & hoc Apostolus dicit alio loco, Nolite, inquit, errare: neque fornicatores, neque idolis seruientes, & cætera quæ illic enumerat, regnum dei possidebunt. Cur ergo ad baptismũ idolis

2. Co. 6

1. Co. 6.

M seruientes non admittimus & fornicatores admittendos putamus, cum & his & cæteris malis dicat, Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini Iesu Christi & in spiritu dei nostri? Quid igitur causæ est, vt cum potestas pateat vtrunque prohibendi, veniẽtem ad baptismum permittam fornicatum permanere, & non permittam idolis seruiẽtem: cum & illis & illis dici audiam, & hæc quidem fuistis, sed abluti estis: sed eo mouẽtur isti, quia putant esse in tuto salutem eorum, quamuis per ignem qui in Christum crediderint, sacramẽtũq; eius acceperint. i. baptizati fuerint, etiam si morum corrigendorum ita negligentes sint, vt nequiter viuant. Vnde mox videbo si deus iuuerit, quid secundum scripturas sentiendum sit.

Ibidem.

Nunc in hac quæstione adhuc versor, in qua eis videtur, baptizatos admonendos esse de moribus ad Christianam vitam pertinentibus, baptizandis autem solam insinuãdam fidem. Quod si ita esset, præter tam multa quæ diximus, non Ioannes Baptista venientibus ad baptismum suum diceret, Generatio viperarum quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructũ dignum pœnitentiæ: & cætera, quæ vtique non de fide, sed de bonis operibus admonet. Vnde & militibus dicẽtibus quid faciemus, non dixit interim credite & baptizemini, post audietis quid facere debeatis: sed ante dixit, ante præmonuit, vt venturo dño in cor eorum tanquam præcursor mundaret vitã. Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrũ. Similiter publicanis quærẽtibus quid facere deberẽt, Nihil amplius, inquit, exigatis prę terquam constitutum est vobis. His breuiter commemoratis Euangelista, non enim totos catechismos inserere debuit, satis significauit pertinere ad eum à quo baptizandus catechizatur, docere & monere de moribus. Quod si respondissent Ioanni, prorsus non faciemus fructus dignos pœnitentiæ, calumniaturi sumus, concussuri sumus, ea quæ nobis non debentur exacturi sumus, & nihilominus eos post hanc professionem baptizaret: nec sic tamen dici posset, vnde modo quæstio est, non esse temporis cum quisque baptizandus est, vt prius illi sermo fiat quẽadmodum vitam bonã agere debeat. Quid ipse dñs, vt alia omittam, cum ab eo diues ille quæreret quid boni faceret vt vitam æternam

Baptismũ fidei opera præcedant.

Cap. 13.

Matt. 3. A

Luc. 3.

Ibidem.

B

nam consequeretur, recolant quid responderit, Si vis venire, inquit, ad vitam, serua mandata. At ille, quæ? tunc dñs commemorauit præcepta legis, Non occides, non mœchaberis, & cætera: vbi cum ille respondisset hæc se fecisse à iuuentute sua, addidit etiam perfectionis præceptum, vt venditis suis omnibus & in pauperum eleemosynis erogatis haberet thesaurum in cœlo, & eundem dominum sequeretur. Videant igitur non ei dictum esse vt crederet & baptizaretur, quo solo adiutorio putant isti venire hominem ad vitam: sed morum præcepta homini data, quæ vtiq; sine fide custodiri obseruariq; non possunt: nec tamen quia hic de insinuanda fide dominus videtur tacuisse, præscribimus nos atque contenti sumus, morum tantummodo præcepta dicẽda esse hominibus ad vitam peruenire cupientibus, Vtraq; n. mutuo connexa sunt, sicut ante dixi: quia neque dilectio dei potest esse in homine, q̃ non diligit proximum, nec dilectio proximi in eo qui non diligit deum. Ideo aliquã alterum sine altero, siue illud, siue illud, pro plena doctrina inuenitur scriptura commemorare, vt ẽt hoc modo intelligatur alterũ sine altero esse non posse: quia & qui credit deo debet facere quod præcepit deus, & qui propterea facit quia præcepit deus, necesse est, vt credat deo. Quare iam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene aũt viuere & bonis operibus viam dei tenere neglexerint. Nam ẽt temporibus Apostolorum nõ intellectis quibusdam subobscuris sententijs Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, faciamus mala, vt veniant bona: quia dixerat, Lex subintrauit, vt abũdaret delictũ, vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. Quod ideo verum est, quia legem accipiẽtes homines qui de suis viribus superbissime præsumebãt, nec diuinum adiutorium vincendarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribusq; delictis etiam lege præuaricata onerati sunt. Ac sic magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium à domino qui fecit cœlum & terram: vt diffusa per spiritumsanctum charitate in cordibus suis, cum dilectione agerent quæ contra seculi huius concupiscentias iuberentur, secundum id quod prædictum fuerat in psalmo. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Cum ergo dicit Apostolus, arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus legis: non hoc agit, vt præcepta ac professa fide opera iustitiæ contemnantur, sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari etiam si legis opera nõ præcesserint. Sequuntur enim iustificatum, non præcedunt iustificandum. Vnde in præsenti opere non opus est latius disputare, præsertim quia modo de hac quæstione prolixum librum ædidi qui inscribitur, De litera & spiritu. Quoniã ergo hæc opinio tũc fuerat exorta, aliæ Apostolicæ Epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer astruãt fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus, non qualemlibet fidem qua in deum creditur, sed eam salubrẽ planeq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt: & fides, inquit, q̃ per dilectionem operatur. Vnde illam fidẽ quæ sufficere ad salutem quibusdã videtur, ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat, Si habeam omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem aũt nõ habeam, nihil sum. Vbi autem hæc fidelis charitas operatur, sine dubio bene viuitur: plenitudo enim legis charitas. Vnde euidenter in secunda Epistola Petrus, cum ad vitæ morum sanctitatem hortaretur, mundumq; istum transiturum prænunciaret, cœlos vero nouos & terram nouam expectari quæ iustis inhabitanda traderetur, vt ex hoc attenderent qualiter eos oporteret viuere vt habitatione illa digni fierent, sciens de Apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententijs nonnullos iniquos accepisse occasionem, vt tanquam securi de salute, quæ in fide est, bene viuere non curarent, commemorauit quædam ad intelligendum difficillima esse in Epistola eius, quæ homines peruerterẽt, sicut & alias scripturas, ad proprium suum interitum: cum tamen & ille Apostolus de salute æterna, q̃ nisi bene viuentibus non daretur, eadẽ sentiret quæ cæteri Apostoli. Sic itaq; Petrus, His ergo, inquit hominibus pereuntibus, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectantes & properãtes ad præsentiam diei domini, per quam cœli ardentes soluentur, & elemẽta ardore ignis decoquẽtur: nouos vero cœlos & terram nouam secundum promissa ipsius expectamus,

Marginalia (left column): Mat. 19. — C — Quod fides sola ad salutẽ non sufficit sine operibus. Cap. 14 — Rom. 5. — Ps. 120. — D — Rom. 5.

Marginalia (right column): Psal. 15. — Rom. 5. — E — Gal. 5. — 1. Co. 13 — Rom. 13 — 2. Pet. 3. — F

ctamus, in quibus iustitia habitat. Quapropter charissimi hæc expectãtes satagite inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace: & domini nostri patientiam salutẽ existimate: sicut & dilectissimus frater noster Paulus secundum eam quæ data est illi sapientiam scripsit vobis, vt & in omnibus Epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt difficilia quædam intellectu quæ indocti & instabiles peruertunt sicut & cæteras scripturas, ad proprium suũ interitum. Vos igitur amantissimi præscientes, cauete ne in talsorum errore seducti decidatis à corroboratione vestra: crescite vero in gratia & intellectu domini nostri & saluatoris Iesu Christi: ipsi gloria, & nunc, & in die æternitatis. Iacobus autem vehementer infestus est eis qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, vt illos etiam dæmonibus comparet dicens, Tu credis quoniam vnus est deus,

Iacob.2 bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt. Quid verius, breuius, vehementius di-

Marc.1. ci potuit, cum & in Euangelio legamus hoc

G dixisse dæmonia, cum Christum filium dei

Mat.16 confiterentur & ab illo corriperentur quod

Iacob.2 in Petri confessione laudatum est? Quid proderit, ait Iacobus, fratres mei si fidẽ quis dicat se habere, opera autem non habeat?

Ibidem. Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, quia fides sine operibus mortua est. Quousque igitur falluntur qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

Opera cũ fide requiri ad salutem.

Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit Apostoli Pauli illa sententia planè ad intelligendum difficilis, vbi ait, Fundamentum enim aliud nemo

Cap.15 potest ponere præter id quod positum est,

1.Co.3. quod Christus Iesus. Si quis autẽ superædificat super fundamentum aurum, argentũ, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestabitur: dies.n. domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius autẽ opus arserit, damnum patietur, ipse autem saluus erit sic tamen quasi per ignẽ. Quod quidam ita intelligendum putant, vt illi videantur ædificare super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, qui fidei quę in Christo est bona opera adijciũt:

H illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cum eandem fidem habeant male operantur. Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti. Hoc si ita est, fatemur istos laudabili charitate conari vt oẽs indiscrete admittantur ab baptismum, non solum adulteri & adulteræ contra sententiam domini falsas nuptias prætendẽtes, verum etiam publicæ meretrices in turpissima professione perseuerantes, quas certe nulla vel negligentissima Ecclesia consueuit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omnimodo admittantur omnino non video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licet ligna, & fœnum, & stipulam congerant, aliquãto certe diuturniore igne purgari quàm in æternum perire? Sed falsa erunt illa quæ obscuritatem ambiguitatemque nõ habent,

Si habeam omnem fidem, ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habeam, nihil 1.Co.13

sum. Et quid proderit fratres mei si fidem di- Iacob.2

cat se quis habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Falsum

erit & illud, Nolite errare, neque fornicato- 1.Co.6.

res, neque idolis seruientes, neque adulteri, neq; molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neq; auari, neque ebriosi, I

neque maledici, neque rapaces regnum dei Galat.5

possidebunt. Falsum est & illud, Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Falsa erunt hæc, Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perseuerent, salui erunt per ignẽ: atque ideo in Christo baptizati etiam quia talia agunt, regnum dei possidebunt. Frustra autem dicitur, Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt.

Inaniter etiam illud a Petro dictum videbi- 1.Co.6

tur, Sic & vos simili forma baptisma saluos

facit, non carnis depositio sordium, sed con- 1.Pet.3.

scientiæ bonæ interrogatio: siquidem & habentes pessimas conscientias, omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma saluos facit: propter fundamentum enim qđ in eo baptismate ponitur, licet per ignẽ,

salui erunt. Illud quoque non video cur do- K

minus dixerit, Si vis venire ad vitam, serua

mandata: & commemorauit ea quæ ad bo- Mat.19

nos

nos mores pertinent, si et his non seruatis ad vitam veniri pōt per solam fidē, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quō verū erit quod eis quos ad sinistram positurus est, dicet, Ite in ignē æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: nec increpat quia in eū non crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profectō ne sibi quisquā de fide, quæ sine operibus mortua est, promittat æternam vitam: propterea omnes gentes segregaturum se dixit, q̄ permixtæ eisdem pascuis vtebantur, vt appareat eos illi dicturos, Domine, qñ te vidimus illa & illa patientē, & non ministrauimus tibi? qui in eū crediderāt, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa fide, mortua ad vitam perueniret æternam. An forte ibunt in ignem æternum, qui opera misericordiæ non fecerunt: & non ibūt qui aliena rapuerunt, vel corrumpēdo in se templū dei, in seipsos immisericordes fuerunt: quasi opera misericordiæ prosint aliquid sine dilectione, dicēte Apostolo, Si distribuā omnia mea pauperibus, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Aut diligat quisquā proximum sicut seipsum, qui non diligit seipsum? Qui.n. diligit iniquitatem, odit animam suam. Neq; illud dici hic poterit, in quo nónulli seipsos seducunt, ignem æternum dictum non ipsam combustionē æternam. Per ignem quippe qui æternus erit, trāsituros arbitrantur eos, quibus propter fidem mortuā per ignē promittūt salutem: vt videlicet ipse ignis æternus sit: cōbustio verò eorum, hoc est, operatio ignis non sit in eos æterna: cū & hoc præuidens dñs, sententiam suā conclusit ita dicens. Sic ibunt illi in combustionem æternam, iusti autem in vitam æternam. Erit ergo æterna combustio sicut ignis, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum non fidem, sed bona opera defuisse declarauit. Si ergo hæc omnia, & cetera, quæ innumerabilia per omnes scripturas sine ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa erunt: poterit verus esse ille intellectus de lignis & fœno & stipula, q̄ hi salui erunt per ignem, qui solam in Christum fidem tenentes bona opera neglexerunt. Si autem ista & uera & clara sunt, proculdubio in illa Apostoli sententia alius requirendus est intellectus: atque in his deputanda est, quæ Petrus dicit esse in scriptis eius quædam difficilia intellectu: quæ non debent homines peruertere ad proprium suum interitū, vt contra euidentissima testimonia scripturarum securos faciant de percipienda salute nequissimos, nec quitiq; suæ pertinacissimè cohærentes, nec emendando aut pœnitendo mutatos. Hic à me fortasse quærat de ipsa Pauli Apostoli sententia, quid ego sentiam, & quonā modo intelligendā putem. Fateor hic me malle audire intelligentiores atq; doctiores, qui illi sic eā exponāt, vt illa omnia vera & inconcussa permaneāt, quæ supra cōmemoraui, & q̄cunq; alia non cōmemoraui, quibus apertissime scriptura testat, nihil prodesse fidē, nisi eā quā definiuit Apostolus. i. quæ p dilectionem operat: sine operibus aūt saluare nō posse, neq; pter ignē, neq; per ignē: quia si per ignem saluat, ipsa vtiq; saluat. Absolute autē dictū est & aperte, Quid pdest si dicat q̄s fidē se habere, opera aūt nō habeat, nunquid poterit fides saluare eū? Dicā tū quambreuissime potero et ipse quid sentiam de illa Apostoli sententia ad intelligendum difficili, dúmodo illud, quod ad meam promissionē attinet, pcipue teneatur, quod de hac me malle dixi audire meliores. Fundamētum Christus est in structura architecti sapientis, hoc expositione nō indiget. Aperte.n. dictum est, Fundamentum.n. aliud nemo pōt ponere prēter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si autē Christus, proculdubio fides Christi: Per fidem quippe habitat Christus in cordibus nostris, sicut idē Apostolus dicit. Porrò fides Christi illa vtiq; quā definiuit Apostolus, quæ p dilectionem operatur. Non.n. fides illa dæmonum, cum & ipsi credant & contremiscant, & filiū dei confiteantur Iesum, pōt accipi in fundamentum. Quare? Nisi quia nō est fides quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides quæ per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed quid sit ædificare super hoc fundamentum, aurum, argētum, lapides preciosos, & ligna, fœnum, stipulam: si subtilius differere coner, vereor ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio. Enitar tamen quantum dominus adiuuat, & breuiter, & quantum potero dilucide expedire quod sentio. Ecce, ille qui quæsiuit à magistro bono quid boni faceret, vt haberet vitam æternam, & audiuit, si ad vitam venire vellet, seruanda sibi esse mandata. Et cum

Marginal notes: Iacob. 2. — Matt. 5. — Ibidem. — 1.Co.13. — Psal. 10. — Mat. 25. — M — Inter-pretatio loci Pauli 1.Co.13. Ca. 16. — Gala. 5. — Iacob. 2 — A — 1.Co. 3. — Ephe. 3. — B — Mat. 19. Mar. 10

Luc.18. cum quæreret, Quæ mādata dictum est ei,
Exo.20. Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices,
Honora patrem tuum & matrem tuam, &,
Diliges proximum tuum tāquam teipsum,
vt hæc faciēs, fidem Christi teneret: & proculdubio fidem, quæ per dilectionem opera
Gal. 5. tur: neque enim diligeret proximum tāquā
seipsum, nisi recepta dilectione dei, sine qua
non diligeret seipsum porrò si faceret etiam
1.Co.3. quod dominus addidit, dicens. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &
da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: ædificaret super illud
fundamentum, aurum, argentum, lapides
preciosos. non enim cogitaret nisi quæ sunt
dei, quō placeret deo: & hæ cogitationes
sunt, quantum existimo, aurum, argentum,
lapides preciosi. Porrò si circa diuitias suas,
quodam carnali teneretur affectu, quanuis
ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad
eas augendas fraudis aliquid rapinæq; mo-
C liretur, aut earum minuendarum vel amittē
darum metu in aliquod facinus flagitiumve
laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret: sed
propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentū
illud fœnum, ligna, stipulam: maxime si &
vxorem sic haberet, vt etiam propter ipsam
cogitaret ea quæ sunt mundi, quō placeret
vxori. Hæc igitur qm̄ affectu dilecta carnali, non sine dolore amittuntur, propterea
qui sic ea habent, cum habeant, in fundamēto fidem quæ per dilectionem operatur, neque huic ista vlla ratione vel cupiditate prę
ponant, in eorum amissione passi detrimentum, per ignem quendam doloris perueniūt
ad salutem. A quo dolore atque detrimento
tanto est quisque securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit. Qui verò propter illa vel tenenda
vel adipiscenda homicidium, adulterium,
fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamētum
per ignem saluabitur, sed amisso fundamento æterno igne torquebitur. Quamobrē
D & illud quod dicunt veluti probare cupientes, quantum valeat sola fides, vbi Apostolus
1.Co.7. lus dicit. Quod si infidelis discedit, discedat:
non est enim seruituti subiectus frater vel
soror in huiusmodi. i. vt propter fidē Christi ēt ipsa vxor legitima societate coniūcta,

sine vlla culpa relinquatur, si cum viro christiano propter hoc q̄ christianus est, permanere noluerit: non attendūnt eo modo illā
rectissimè dimitti, si viro suo dicat, Nō ero
vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias cōgerat, aut nisi solita latrocinia, quibus nostram domum transigebas, etiā christianus
exerceas: aut si quid aliud vel facinorosum
vel flagitiosum in viro nouerat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facile victum
habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tūc
enim ille, cui hoc vxor dicit, si veraciter egit Gal. 5.
pœnitentiam ab operibus mortuis, qn̄ accessit ad baptismum habetque in fundamento
fidem, quæ per dilectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, q̄ carnis luxuriæ. & membrum quod
eum scandalizat, fortiter amputat: quemcū
que autem in hac direptione dolorem cordis Mat.18.
propter carnalem affectum cōiugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur: hic
est ignis per quem fœno ardente ipse salua E
bitur. Si autem iam sic habeat vxorem tanquam non habens, non propter concupiscētiam, sed propter misericordiam, ne fortè
eam saluam faceret, reddens potius q̄ exigēs
debitum coniugale: profecto nec dolebit carnaliter, cum ab illo tali coniugio separabitur, neque enim in eo cogitabat, nisi q̄ sunt
dei, quō placeret deo. Ac per hoc inquātum 1.Co.7.
aurum, argentum, lapides preciosos cogitationibus illis superædificat, intantum detrimentum nullum pateretur, intantum structura eius, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremaretur. siue ergo in hac vita tantū
homines ista patiuntur, siue etiam post hāc
vitam talia quædam iudicia subsequuntur,
non abhorret, quantum arbitror, à ratione
veritatis iste intellectus huius sententiæ.
Veruntamen etiam si est alius, qui mihi nō
occurrit eligendus, istum quādiu tenemus,
non cogimur dicere iniustis, non subditis,
scelestis, contaminatis, parricidis, matricidis,
homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersat̄,
quæ est secundum Euangelium gloriæ beati dei, si tantummodo in Christum credatis, & sacramētum baptismi eius accipiatis, 1. Ti.1.
etiam si vitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis F
mulier Chananæa præscribit, quia dn̄s ei quod
petebat dedit, cum ante dixisset, Non est bonum tollere panem filiorum & mittere ca- Mat.15.
nibus:

nibus:quia ille cordis inspector mutatam vi
dit quam laudauit, & ideo non ait. O canis
magna est fides tua:sed, O mulier magna é
fides tua. Mutauit vocabulum,quia muta-
tum vidit affectum, atq; illam correptioné
ad fructum peruenisse cognouit. Miror aút
si laudaret in ea fidem sine operibus: id est,
Iaco. 2. fidem non tamen q̃ per dilectioné iam possit
operari: fidem mortuam: & quod Iacobus
dicere minime dubitauit, fidem nó Chri-
stianorum,sed dæmonum. Postremo si isti
Chananæam nolũt intelligere mutasse per-
ditos mores,quando eam Christus contem
nendo & corripiendo redarguit,quoscunq;
inuenerint tantummodo credere,vitam ve-
ro inquinatissimam nec saltem occultare,
sed etiam libere profiteri, ac nolle mutare,
sanent filios eorum,si possunt, sicut sanata
est filia Cananææ mulieris: non tamen eos
faciant mébra Xpi,cũ ipsi esse non desinant
G membra meretricis. Illud sané non absurde
intelligunt eum peccare in spiritum sanctũ,
& esse siue venia reum æterni peccati, qui
vsque in finem vitæ noluerit credere in
Gala. 5. Christum: sed si recte intelligerent,quid sit
Obstina credere in Christum. Non enim hoc est,ha
ti in pec bere dæmonum fidem, quę recté mortua
catis, nũ perhibetur, sed fidem quæ per dilectionem
merito à operatur. Quę cum ita sint,quando tales
bapti- ad baptismum non admittimus,non ante té
smo re- pus zizania euellere conamur,sed nolumus
pellant. insuper sicut diabolus zizania seminare:nec
Cap. 17. ad Christum volentem venire prohibe-
mus,sed eos ad Christum venire nolle, ipsa
sua professione conuincimus: nec vetamus
Christo credere,sed demonstramus eos nol
le Christo credere, qui vel adulterium di-
cunt non esse quod ille adulterium dicit es
se:vel credunt adulteros eius membra pos-
Gala. 5. se esse,quos per Apostolum dicit, regnum
1. Ti. 1. dei non possidere: & sané doctrinæ aduer-
Luc. 14. sari, quę est secundum Euangelium gloriæ
beati dei. Vnde non sunt isti inter eos depu
tandi, qui ad conuiuium nuptiarum vene-
runt,sed inter eos qui venire noluerũt. Cũ
enim ipsi doctrinæ Christi audent apertis-
simé cótradicere,& sancto aduersari Euã-
gelio, nequaquam venientes repelluntur,
sed venire contemnunt: qui autem seculo
H saltem verbis,etsi non factis renunciãt,ve
niũt, quidem & inter triticum seminantur,
& in area congeruntur, & ouibus aggre-
gantur, & retia subeunt, & conuiuantibus
admiscentur: sed intus siue lateant, siue pa-
teant,tũc erit rõ tolerandi, si potestas nulla
est corrigendi, nec debet esse præsumptio
separandi. Absit aút vt sic intelligamus qđ Luc. 14.
scriptum est,ad conuiuium nuptiarum ad-
ductos,quos inuenerũt bonos & malos: vt
eos adduxisse credantur, qui se malos perse
ueraturos ꝓfessi sunt, Alioquin ipsi serui Mat. 13.
patrisfamilias zizania seminarunt, falsum-
que erit illud, Inimicus autem qui ea semi-
nat, diabolus est. Sed quia hoc falsum esse
non pót, adduxerunt serui bonos & malos, I
siue qui laterét, siue iã adducti & intromissi
apparerent:siue bonos & malos dictum est,
secundũ quandã humanã conuersationem
in qua etiã ij qui nondum crediderunt,vel
laudari vel vituperari solent. Vnde est etiã Mat. 10.
illud quod dñs monet discipulos, quos ad
Euangelium prædicandum primitus mittit
vt in quãcunq; venerint ciuitatem, quærãt
quis illic dignus sit, vt apud eum habitẽt do
nec inde proficiscant. Profecto ille dignus
quis erit, nisi qui existimatione suorum ci-
uium bonus habebitur? & quis indignus,ni I
si qui eis malus innotuerit? Ex hoc vtroq;
genere ueniunt ad Christi fidem, & sic ad-
ducuntur boni & mali, qua & illi mali à
mortuis operibus pœnitentiam non recu-
sant. Si autem recusant,non intrare cupié-
tes repelluntur, sed ab introitu ipsi aperta
contradictione discedunt. Erit ergo & ser-
uus ille securus, nec inter pigros dãnatur,
q dominicum talentũ noluit erogare,quã-
doquidem illi noluerunt quod erogabat ac-
cipere. Propter illos.n.hæc similitudo pro-
posita est, qui nolunt suscipere in Ecclesia Mat. 25.
dispensatoris officium, desidiosam prætẽ-
dentes excusationem,nolle se rationem red
dere de peccatis alienis: qui audiunt & nó
faciunt,id est,accipiunt & non reddũt. Cũ
vero dispensator fidelis & diligens, in ero-
gando paratissimus, & lucrorum domini-
corum auidissimus, dicit adultero, Noli
esse adulter, si vis baptizari: crede Christo,
qui hoc quod facis dicit esse adulterium, si
vis baptizari: noli esse membrum meretri-
cis, si vis fieri membrum Christi, ille auté
respondet, Non obedio,non facio: ipse non
vult veram pecuniam dominicam accipere,
sed suam potius adulterinam vult thesau-
ris dominicis importare. Si autem se factu-
rum profiteret, nec faceret, nec postea quo- K
libet modo corrigi posset, inueniretur qđ
de illo fieret, ne alijs inutilis esset, qui sibi
vtilis esse non posset: vt si intra retia domi-

ni bona, piscis malus esset, non tamen pisces domini uis malis retibus irretiret, hoc est, vt si haberet in Ecclesia vitam malam, non tamen illic institueret doctrinam malam. Cum enim tales facta sua talia defendunt, vel in eis se perseueraturos apertissime profitentes, admittuntur ad baptismum, nihil videntur aliud prædicare, nisi fornicatores, & adulteros etiam vsque in vitæ huius finem in ea ne-
Iacob. 2. quitia permanêtes regnum dei possessuros, & merito fidei, quæ sine operibus mortua est, ad vitam æternam salutemq; venturos. Hæc sunt mala rêtia, quæ cauere debêt præcipue piscatores, si tamen illa euangelica similitudine piscatores Episcopi, vel inferio-
Matt. 4. ris ordinis Ecclesiarum præpositi intelligendi sunt: quia dictum est, Venite & faciã vos piscatores hominum. Retibus enim bonis capi possunt pisces & boni & mali, retibus autem malis capi non possunt pisces boni. Quoniam in doctrina bona & bonus po-
L test esse qui audit & facit, & malus qui audit & nõ facit: in doctrina vero mala, & qui eam veram putat, quanuis ei non obtempe-
Prohibe rer, malus est: & qui obtemperat, peior est.
ri malos Illud sanè mirabile est, quod fratres qui aliter
à baptis- sapiunt, cum debeant ab ista vel noua vel
mo non vetere, perniciosa tamen opinione discedere
nouum. ipsi insuper dicunt nouã esse doctrinã; qua
Cap. 18. nequissimi homines in suis flagitijs se perseueraturos in propatulo profitentes, non admittuntur ad baptismum: quasi nescio vbi peregrinêtur, quando meretrices & histriones, & quilibet alij publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis ad Christi sacramenta non permittuntur accedere, qui vtique secundum istorum sententiam omnes admitterentur, nisi antiquum, & robustum morem sancta ecclesia retineret, ex illa scilicet liquidissima veritate venientem, qua certum habet, quoniam
Gala. 5. qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Et nisi egerint ab his mortuis operibus pœnitentiam, accedere ad baptismum non sinuntur. Si autem subrepserint, nisi vel postea mutati egerint pœnitentiam salui esse non possunt. Sed ebriosi, auari, maledici, & si qua alia vitia damnabilia apertis factis conuinci redarguique non possunt, præceptis tamen & catechismis validissime
M flagellantur, atque omnes tales mutata in
Exo. 20. melius voluntate, ad baptismum videntur accedere. Sed si forte adulteros, quos non lex humana sed diuina condemnat, id est, qui alienas vxores tanquam suas habent, vel fœminas alienos maritos, alicubi negligentius admitti solere aduerterunt; ex illis rectis debent conari ista corrigere: hoc est, vt etiam isti non admittant: non ex paruis illa recta deprauare, vt neq; de morum correctione catechizandos esse cêseant competentes: & cõsequenter omnes êt illarum publicarum turpitudinum & scelerũ professores, hoc est meretrices, lenones, gladiatores, ac si quid huiusmodi est etiam in illis malis
permanentes, admitti oportere arbitrentur. Gala. 5.
Omnia quippe illa quæ Apostolus enumerat, Non tã
concludens, quoniam qui talia agunt, regnũ tum ob
dei non possidebũt: qui vehementius agũt, tria flgi-
manifestata sibi cõgruenter increpant, & re tia lice-
sistentes atq; in eis se permansuros profitentes, re excõ-
tes, ad accipiendũ baptismũ non admittunt. munica-
Qui autem opinantur & cætera eleemo re.
synis facile compensari, tria tamen mortife- Cap. 19.
ra esse nõ dubitant excommunicatione pu A
nienda, donec pœnitentia humiliore sanentur, impudentiam, idololatriam, homicidium. Neque nunc opus est quærere qualis sit eorum ista sententia, & vtrum corrigenda an approbanda, ne opus susceptum mittamus in longum, propter eam quæstionem, quæ huic absoluendo minime necessaria est. Sufficit etiam, & si omnia non sunt admittenda ad baptismi sacramentum, inter hæc omnia est adulterium. Si aũt tria illa sola excipienda sunt, etiã in his tribus est adulterium, vnde ista disputatio mota est. Sed quoniam malorum Christianorũ mores, qui fuerunt antea etiam pessimi, habuisse non videntur hoc malum, vt alienas vxores ducerent viri, aut alienis viris fœminę nuberêt: inde fortasse apud quasdam ecclesias negligentia ista surrepsit, vt in catechismis competentium nec quærerentur nec repercuterentur hæc vitia. Atque inde factum est, vt inciperent, & defendi: quæ tamen in baptizatis rara sunt adhuc si ea nõ negligendo nõ defensa faciamus. Talê quippe in quibusdã negligentiã, in alijs imperitiã, in alijs ignorantiã probabiliter diu somno in homine significasse intelligitur,
vbi ait. Cum autem dormirent homines, Mat. 13.
venit inimicus, & superseminauit zizania. B
Hinc autem existimandum est nunc ea primum apparuisse in moribus, quanuis malorum Christianorum, quoniam beatus Cyprianus in epistola de lapsis, cum deplo-

Cypria-nus in epistola de lapsis.

plorando & arguendo multa commemoraret, quibus merito dicit indignationem dei fuisse commotã, vt intolerabili persecutione ecclesiam suam sineret flagellari, hæc ibi omnino non nominat: eum etiam illud non taceat, & ad eosdem mores malos pertinere confirmet, iungere cum infidelibus vincula matrimonij, nihil aliud esse asserens, q̃ prostituere gentibus membra Christi: quæ nostris temporibus iam non putantur esse peccata: qm̃ reuera in nouo testaméto nihil inde præceptum est, & ideo aut licere creditum est, aut velut dubium derelictum est. Sicut etiam illud ambiguum est, vtrum Herodes mortui duxerit an viui fratris vxorem: & ideo non ita claret, quid Ioannes ei non licere dicebat. De concubina quoq;, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiam si ab illo cui subdita est, dimittatur: merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti. Quisquis etiá uxorem in adulterio deprehẽsam dimiserit, & aliá duxerit, non videtur æquãdus eis, q excepta causa adulterij dimittunt & ducũt. Et in ipsis diuinis sententijs ita obscurum est, vtrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tñ habeatur si alteram duxerit, vt quantum existimo venialiter ibi quisq; fallatur. Quamobrẽ quæ manifesta sunt impudicitiæ crimina, omnimodo à baptismo prohibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & pœnitentiæ corrigantur: quæ autem dubia, omnimodo conandũ est ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere? Si autem factæ fuerint, nescio utrum ij qui fecerint, similiter ad baptismũ non debere videantur admitti. Quãtum attinet igitur ad doctrinam salubrem veritatis, ne cuiquam mortifero peccato perniciosissima securitas detur, vel etiam pestilentiosissima tribuatur authoritas, iste curationis ordo est, ut baptizandi credant in deum patrem & filium & spiritumsanctum, eo ritu quo symbolum traditur: & à mortuis operibus agant pœnitentiam, omniumq; se omnino præteritorum remissionem in baptismo accepturos esse non dubitent: nec ut peccare liceat, sed vt peccasse non noceat, ut sit factis remissio non permissio faciendi. Tunc vere dici potest, etiam spiritaliter, Ecce sanus factus es, iam noli peccare: quod dñs de corporali sanitate ideo dixit, quoniá sciebat ei quem saluum fecerat, meritis peccatorum illum etiam carnis accidisse languorem. Ij autem ei homini, qui & baptizãdus adulter ingreditur, & baptizatus adulter egreditur, miror quõ dici existiment, Ecce sanus factus es. Quis enim grauis & exitiabilis morbus erit, si adulterium sanitas erit?

Matri-monium cum infi-delibus.

Mat. 14. Herodes.

C

D

Quæ baptizandi facere doceant, ne cuiquam mortifero peccato perni-beant.

Cap. 20.

Ioan. 5.

Sed in tribus milibus, inquiunt, quos vno die Apostoli baptizarunt, & in tot milibus credentium in quibus Apostolus ab Hierusalem vsque in Illyricum Euangelium repleuit, erant vtiq; aliqui alienis vxoribus copulati, vel fœminæ alienis maritis: in quibus regulam Apostoli constituere debuerunt, quæ deinceps in Ecclesijs seruaretur: vtrum non admitterentur ad baptismum, nisi illa adulteria correxissent. Quasi non similiter aduersus eos dici possit, quòd non inueniunt aliquem commemoratum, qui cum talis esset, admissus est. Aut vero possint singulorum hominum crimina qd' infinitum erat, commemorari, cum generalis illa regula satis superq; sufficiat, vbi Petrus pluribus uerbis testificans baptizandis, ait: Eripite vos ab hoc seculo prauo. Quis enim dubitet ad huius seculi prauitatem adulteria pertinere, & illos qui elegerunt in eadem iniquitate persistere? Similiter autem dici potest publicas meretrices, quas vtique ad baptismum, nisi ab illa turpitudine liberatas, nulla admittit ecclesia, potuisse inueniri in tot milibus tunc credentium per tot gentes, & de his suscipiendis vel prohibendis constituere Apostolos exempla debuisse. Veruntamen de quibusdam minoribus possumus coniectare maiora. Si enim ad baptismum Ioannis venientes publicani prohibiti sunt aliquid amplius exigere, q̃ quod eis fuerat constitutum, miror si venientibus ad baptismum Christi posset permitti adulterium. Commemorauerunt etiam Israelitas multa mala & grauia perpetrasse, & effudisse multum sanguinem Prophetarum, nec tamen ex his factis penitus meruisse deleri, sed ex infidelitate sola, qua in Christum credere noluerunt: non intuentes quia peccatum eorum non hoc solum fuit, quia in Christum non crediderunt, verumetiam quia Christum occiderunt: quorum vnum pertinet ad crimen incredulitatis, alterum ad crimen crudelitatis. Illud ergo est contra fidem rectam, istud contra bonam vitam. Vtroque autem uitio caret, qui fidem Christi habet: non sine operibus mortuam, quæ etiam in dæmonibus inuenitur, sed fi-

Apostolos graui-bus pec-catis ob-noxios nõ admi-sisse ad baptis-mum.

Cap. 21.

E

Acte. 2.

Lucæ. 3.

F

Iaco. 2.

 dem

Gala. 5. dem gratiæ, quæ per dilectionem operatur. Hæc est fides de qua dicitur. Regnum cœ-
Luc. 17. lorũ intra vos est. Hãc rapiunt, qui vim faciunt credendo, impetrantes spiritum charitatis: vbi est plenitudo legis, sine qua lex in
Ro. 13. litera reos faciebat etiam præuaricationis.
Mat. 11. Non itaq; putandum est ideo dictum, Regnũ cœlorũ vim patitur, & qui vim faciũt, diripiunt illud: quia etiam mali tantummodo credendo & pessime viuendo perueniũt in regnum cœlorũ: sed quia reatus ille præuaricationis, quem sola lex .i. litera sine spi-
Rom. 5. ritu iubendo faciebat, credendo soluitur. & violentia fidei spiritussanctus impetratur: per quem diffusa charitate in cordibus nostris, lex non timore pœnæ, sed iustitiæ amore cõpletur. Nequaquam ergo mens incauta fallatur, vt se existimet deum cognouisse, si cum fide mortua, hoc est sine bonis operibus confiteatur more dæmonũ: & ideo se iã non dubitet ad vitam æternam esse venturam, quia dñs dicit, Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christũ. Venire quippe debet etiã illud in mentẽ, quod scriptum est, In hoc cognoscimus eum, si mãdata eius seruauerimus. Qui dicit, quia cognouit eũ, & mandata eius non seruat, mendax est, & in hoc veritas non est. Et ne quisquam existimet mandata eius ad solam fidem pertinere: quanquam dicere hoc nullus est ausus, præsertim quia mandata dixit, quæ ne multitudine cogitationes parerent, in illis duo-

Nõ sufficere fide solũ credere. Cap. 12. Ioã. 17. G 1. Ioã. 2.

Mat. 22. bus tota lex pendet & Prophetæ: licet rectè
Gala. 5. dici posset ad solam fidem pertinere dei mãdata, si non mortua, sed viua illa intelligatur fides, quæ per dilectionem operatur: tamen postea Ioannes ipse aperuit quid diceret, cũ ait, Hoc est mandatum eius, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus
1. Ioã. 3. inuicem. Hoc itaq; prodest in deum recta fide credere, deũ colere, deum nosse, vt & bene viuendi ab illo sit nobis auxilium, & si peccauerimus, ab illo indulgentiam mereamur: non in factis quæ odit securi perseuerantes, sed ab eis recedentes, eiq; dicentes,
Psal. 40. Ego dixi dñe miserere mei, sana animam meam qm̃ peccaui tibi: quod non habent cui dicant, qui non in eum credunt: & fru-
H stra dicunt, qui cum tam longe ab illo sint, à gratia mediatoris alieni sunt. Hinc illa verba sunt in libro sapientiæ, quæ nescio quõ intelligit perniciosa securitas, Et si pecca-
Sapi. 15. uerimus, tui sumus: quoniam .s. bonum & magnum deum habemus, qui velit atq; possit pœnitentium peccata sanare, non qui minime audeat permanentes in malignitate disperdere. Deniq; cum dixisset, Tui sumus, addidit, scientes potentiam tuam: vtiq; potentiam cui se subtrahere nequeat, aut occultare peccator. Ideoq; secutus adiunxit, Nõ peccauimus autem, scientes qm̃ tui sumus deputati. Quis .n. digne cogitans habitationem apud deum in qua omnes prædestinatione sunt deputati, qui secundũ propositũ vocati sunt, non enititur ita viuere vt tali habitationi congruat? Quod ergo & Ioan- 1. Ioã. 2.
nes dicit, Hæc scripsi vobis vt non peccetis, & si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est exoratio pro peccatis nostris: non id ait vt cum securitate peccemus, sed vt recedentes à peccato, si quid admissum est, propter illum aduocatum, quem nõ habent infideles minime de indulgentia desperemus. I

Nec de his igitur verbis mitior illa conditio promittenda est, sic in deum credere volentibus vt permaneant in perditis moribus: multo minus de illis vbi Apostolus ait, Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Qui aũt in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: tanquã hoc loco aliquid distet inter perire & iudicari, cũ alio verbo hoc idem significatum sit. Solent .n. scripturæ iudicium etiam pro æterna damnatione ponere. Sicut in Euangelio dñs loquitur, Veniet hora in qua omnes qui sunt in mo- Ioan. 5.
numentis audient vocem eius: & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ: qui autem male egerunt in resurrectionem iudicij. Neq; illud dictum est, hoc qui crediderunt, illud autem non qui nec crediderunt: sed hoc illi qui bene egerunt, illud qui male egerunt. Inseparabilis est quippe bona vita à fide, quæ per dilectionem operatur: immò vero ea ipsa est bona vita. Videmus itaq; resurrectionem iudicij dixisse domi- Gala. 5.
num pro resurrectione damnationis æternæ. De omnibus quippe resurrecturis, ubi procuɩdubio erant etiam ij qui omnino non credunt, neq; .n. ipsi non sunt in monumentis, duas partes fecit, alios in resurrectionem vitæ, alios in resurrectionem iudicij resurrecturos esse declarans. Quòd si dicunt, nõ K
ibi intelligendos etiam eos qui omnino nõ credunt, sed eos qui per ignem salui erunt quia crediderunt, etiam si male uixerunt, ut eorum transitoriam pœnam iudicij nomi-

Iudicare & iudiciũ, quid significet in sacris literis. Cap. 13. Rom. 2.

ne significatam arbitrentur. Quanquā hoc imprudentissime dicatur, cū omnino domi nus omnes resurrecturos, in quibus sine du bio & increduli erunt, in duo diuiserit, vitā & iudiciū: ita volens iudicium æternū intel ligi quamuis hoc nō addiderit sicut & vitā, neq;.n. ait in resurrectionem vitę æternę, cū aliud vtiq; intelligi noluerit. Videant tū
Ioan.3. quid responsuri sint vbi ait, Qui aūt non credit, iam iudicatus est. Nam hic procul-dubio aut iudicium pro pœna æterna positum intelligunt, aut per ignem saluos futuros etiam incredulos dicere audebunt: qm̄ qui nō credit, inquit, iam iudicatus est: hoc est, iam iudicio destinatus: & non erit quod pro magno beneficio polliceantur credentibus, nequtterq; viuentibus, qm̄ & ij qui nō credunt non erunt pdendi, sed iudicandi. Quod si dicere nō audent, non audeant aliquid mitius polliceri eis de quibus dictum est, per legē iudicabunt: quia cōstat iudiciū
L ēt pro æterna dānatione solere nō minari. Quid φ inuenimus non solū minime mitioris, verūctiā deterioris conditionis esse il los qui scientes peccant. Hi sunt.n. maxime
Rom.4. qui legē acceperunt. Nam sicut scriptū est, Vbi lex non est, nec pu̇aricatio. Hinc.n.est & illud, Concupiscentiam nesciebā nisi lex
Rom.7. diceret. Non concupisces, Occasione itaq; accepta peccatū per mandatum operatū est in me oēm concupiscentiam: & alia multa,
Rom.5. q̄ de hac re idē Apostolus dicit. Ab hoc rea tu grauiore, liberat gratia spūsāncti per Iesum Christum dn̄m nostrum, quæ diffusa charitate in cordibus nostris donat iustitiæ delectationem, qua immoderatio concupiscentiæ superetur. Hinc itaq; confirmatur, non solū nihil mitius, sed grauius aliquid
Rmo.2. intelligendū, de quibus dictum est, Qui in lege peccauerunt per legē iudicabuntur: q̄ de illis qui sine lege peccantes sine lege peribunt. Nec pro pœna transitoria hoc loco dictum iudicium, sed pro ea qua ēt non cre
M dentes iudicabuntur. Nā qui hac vtuntur
Rom.2. sententia ad promittendam salutē per ignē, illis qui etiam credentes pessime viuunt, vt eis dicatur. Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: qui autem in lege peccauerūt per legem iudicabuntur: tanquam dictum sit, Non peribunt, sed per ignem salui erūt: nec illud attendere potuerunt, hoc Apostolum de illis qui sine lege, & illis qui in lege peccauerunt dixisse, cum de gentibus & de Iudæis ageret: vt non tantum gentibus, sed vtriusque gratiam Christi, qua liberarenē, necessariam demonstraret: quod totum ipsa epistola ad Romanos euidenter ostendit. Iam ergo etiā Iudæis in lege peccantibus, de quibus dictū est, Per legem iudicabuntur, non eos liberante gratiā Christi promittant, si placet, p̄ ignē salutem: qm̄ de his dictū est, Per legē iudicabuntur. Q̄d si non faciūt, contra seipsos veniūt, qui eos grauissimo infidelitatis crimine obstrictos esse dicunt, vt quod transferunt ad infideles, & fideles, in eo quod ad fidem Christi attinet, illud quod dictum est, de ijs qui sine lege & ijs qui in lege peccauerunt, cum de Iudæis & de gentibus ageretur, vt ad Christi gratiam vtriq; inuitarentur. Neq;.n.
dictum est. Qui sine fide peccauerunt, sine fide peribunt: qui aūt in fide peccauerunt, per fidem iudicabuntur: sed sine lege dictū est, & in lege: vt satis appareret illā causam tangi, quæ inter gentes & Iudæos agebatur, non quę inter bonos malosq; Christianos. Quāquā si illo loco legē pro fide accipi volunt, quod nimis importunū absurdum est, ēt hinc apertissimam pn̄e legere sententiā Apostoli Petri, qui cū loqueretur de ijs q in occasionem carnis acceperant, & in velamentum malitiæ quod scriptum est, Nos ad nouum testamentum pertinentes, nō ancillæ filios eē, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit: & putauerant hoc esse libere viuere, vt tanquam de tāta redemptione securi, quicquid liberet licere sibi arbitrarentur, non intuentes quod dictū est: Vos in libertatem vocati estis fratres, tātum ne libertatem in occasionem carnis detis: vnde & ipse Petrus dicit: Liberi non sicut velamentum malitiæ habentes libertatem: ait de illis & secunda epistola sua: sunt fontes sicci, & nebulæ à turbine exagitatę, quibus caligo tenebrarum reseruata est: superba enim vanitatis loquentes illiciunt in concupiscentijs carnis impudicitię eos, qui paululum effugerunt, in errore conuersati, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. A quo.n. quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionem domini nostri, & conseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superantur, B. facta sunt illis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere vitam iustitiæ, quàm cognoscentibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mā-

Libertas fidei nō sit fidelibus velamē malitię. Ca. 24. A

Gala. 4.

Gala. 5.

2.Pe. 2.

2.Pe. 2.

dato. Contigit enim illis res veri prouerbij, Canis reuersus ad suum vomitũ: & sus lota in volutabris cœni. Quid adhuc promittitur contra istam manifestissimam veritatem conditio melior, ijs qui cognouerunt viã iustitiæ, hoc est dñm Christum, & perdite viuũt, quasi omnino nõ cognouissent: cũ apertissimè dicat, Melius erat illis nõ cognoscere viam iustitiæ, q̃ cognoscẽtibus retrorsum reflecti à tradito sibi sancto mãdato? Neq;.n. illud hoc loco intelligendum est sanctum mandatum, quo præceptum est vt in deũ credamus: quanquã eoipso totum continetur, si eam intelligamus fidem credentiũ, quæ per dilectionẽ operatur: sed aperte expressit quod diceret sanctum mandatum id est, quo præceptum est, vt ab huius mundi coinquinationibus recedentes, casta conuersatione viuamus. Sic.n. ait, Si enim refugientes coinquinationes mundi in agnitionẽ domini nostri, & conseruatoris Iesu Christi, his rursus implexi superantur, facta sunt

Ibidem.

Sanctũ mandatum q d idq; cognoscentes ac trãsgredientes q̃ pœna maneat.

Ca. 25.

2. Pet. 2.

C illis posteriora deteriora prioribus. Non ait, refugientes ignorantiam dei, aut refugiẽtes infidelitatem seculi, vel tale aliquid: sed coinquinationes mundi, in quibus est vtique omnis immunditia flagitiorum. Nam de his superius loquens, dixit, Coepulantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij & indesinentis peccati. Ideo etiam fontes siccos eos appellat, fontes videlicet, quod acceperint agnitionem domini Christi: siccos autem, quia non congruenter viuunt. De talibus quippe etiam Iudas Apostolus loquens: Ij sunt, inquit, qui in dilectionibus vestris maculati coepulantur sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua: & cætera. Quod enim Petrus ait, Coepulãtes vobiscum, oculos habẽtes plenos adulterij; hoc Iudas, in dilectionibus vestris maculati coepulantur. Mixti sunt enim bonis in epulis sacramentorum & dilectionibus plebium. Et quod Petrus ait, fontes siccos: hoc Iudas, nubes sine aqua: hoc Iacobus, fides mortua. Non itaque promittitur pœna ignis transitoria turpiter sceleratèque viuẽtibus, quia viã iustitię cognouerunt, quibus melius erat non cognoscere, sicut veracissima

Ibidem.

Ibidem.

Iudæ vnico capite.

D scriptura testatur. De talibus quippe etiam dominus ait: Et erunt nouissima illius hominis peiora quàm erant prima: quoniam purgationis suæ habitatorem spiritumsanctum non recipiens, fecit in se immundum spiritum multipliciorem redire. Nisi forte

Mat. 12.

Luc. 11.

ideo sunt isti de quibus agitur meliores habendi, quia non redierunt ad immunditiam adulteriorum, sed ab ea non recesserũt, nec purgati se rursus inquinauerunt, sed purgari recusauerunt. Neque enim vt reuelata conscientia intrent baptismum, dignantur saltem vomere pristinas immũditias, quas canum more iterum sorbeant, sed in lauacri ipsius sanctitate pertinaciter crudo pectore indigestam nequitiam tenere contendunt: nec occultant eam pollicitatione vel ficta, sed impudentia professionis eructant: nec exeũtes de Sodomis more vxoris Loth in præterita iterum attendunt, sed omnino de Sodomis dedignantur exire, immo ad Christum cum Sodomis conantur intrare. Paulus Apostolus dixit: Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Et istis dicitur, Tunc potius misericordiam consequimini, si scientes male vixeritis in ipsa fide.

Ge. 19.

1. Ti. 1.

E Nimis longum est, & penè infinitum omnia testimonia scripturarum velle colligere, quibus apparet non solum non esse iniquiorem causam eorum qui scientes, q̃ qui nescientes vitam nequissimam & iniquissimã ducunt, verumetiam hoc ipso esse grauiorem. Proinde ista sufficerint. Caueamus ergo diligẽter in adiutorio domini dei nostri non facere homines male securos, dicentes, quòd si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in eã fide vixerint, eos ad salutem æternam esse venturos: nec sic faciamus Christianos quomodo Iudæi proselytos, quibus dominus ait. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, qui circumitis mare & terram facere vnum proselitum: cum autem feceritis, facitis eum filium gehẽnæ duplo quam vos estis: sed potius sanam doctrinam dei magistri in vtroque teneamus, & sancto baptismo consona sit vita Christiana, ne cuiquã homini si utrumlibet defuerit vita promittatur æterna. Qui enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu non intrabit in regnum cœlorum: ipse & dixit, Nisi abũdauerit iustitia vestra super Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnũ cœlorum. De illis quippe ait: Scribæ & Pharisæi super cathedram Moysi sedent: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: Dicunt enim & non faciunt. Ergo iustitia eorum est dicere, & non facere: ac per hoc nostram esse uoluit abundantem si per illorum

Baptismus ego Christianorũ vita respõdeat.

Ca. 26

Mat. 23.

Ioan. 3.

Matt. 5.

Mat. 23.

lorum dicere & facere, quæ si non fuerit, non intrabitur in regnum cœlorũ. Nõ quia quisquam ita debet extolli, vt non dicã apud alios iactare, sed apud seipsum putare audeat, se in hac vita esse sine peccato: sed nisi essent quædam ita grauia vt etiam excõmunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus: Congregatis vobis & meo spũ tradere eiusmodi hominẽ Satanæ in interitũ carnis, vt spiritus saluus sit in die dñi Iesu. Vñ etiã dicit: Ne lugeã multos ex ijs qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiã super immũditiã & fornicationẽ quã gesserũt. Itẽ nisi essent quædã non ea humilitate pœnitentiæ sananda qualis in ecclesia datur eis qui proprie pœnitẽtes vocantur, sed quibusdã correptionũ medicamentis, non diceret ipse dñs, Corripe eum inter te & ipsum solum, & si te audierit lucratus es fratrẽ tuũ. Postremo nisi essent quædã sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione quã docuit, vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iam satis, quantum arbitror, de illa tota opinione q̃d mihi videretur exposui, vbi tres quæstiones mouerunt. Vna de permixtione in ecclesia bonorum & malorum tanquam tritici & zizaniorum: vbi cauẽdũ est ne ideo putemus esse propositas istas similitudines, vel hanc vel de immundis in arca animalibus, vel quæcunq; alia idem significant, vt dormiat ecclesiæ disciplina, de qua in figura illius mulieris dictum est, Seueræ sunt conuersationes domus eius: sed vt non eousq; progrediatur dementiæ potius temeritas, q̃ seueritas diligentiæ, vt quasi bonos à malis per nefaria schismata separare præsumat. Neq; n. per has similitudines, & prænunciationes consiliũ desidiæ datũ est bonis, qua negligant q̃d prohibere debent: sed patientiæ qua perferãt salua doctrina veritatis quod emendare nõ valent. Nec quia scriptum est introisse ad Noe in arcam etiã immunda animalia: ideo præpositi vetare non debent, si qui immundissimi ad baptismum velint intrare saltantes, quod est certè mitius q̃ mœchantes: sed per hanc figuram rei gestæ prænunciatum est immundos in ecclesia futuros propter tolerantiæ rationem, non pp doctrinæ corruptionem, vel disciplinæ dissolutionẽ. Nõ. n. quacunq; libuit intrauerunt immunda animalia arcæ compage confracta, sed ea integra per unum atq; idem ostium, quod artifex fecerat. Altera quæstio est, in qua eis visum est fidem solam baptizandis esse tradendam, postea vero iam baptizatos docendos esse de moribus: sed satis demonstratum est, nisi fallor, tunc magis pertinere ad curam speculatoris, cum oẽs qui fidelium competunt sacrm, omnia quæ dicuntur intentius & solicitius audiunt, nõ tacere de pœna, quã male viuentibus dñs comminatur, ne in ipso baptismo rei sint grauissimorũ criminũ, quo veniunt vt remittatur reatus omnium pc̃õrũ. Tertia quæstio est periculosissima, qua parũ considerata, & non scd̃m diuinũ eloquium pertractata, tota illa opinio mihi videtur exorta, in qua promittitur scelestissime turpissimeq; viuentibus, etiã si eo modo viuere perseuerẽt, & tantummodo credant in Christum, eiusq; sacramenta percipiant, eos ad salutẽ vitamq; æternã esse venturos: contra apertissimã dñi sententiã, qui desideranti vitam æternã, respondit, Si uis venire, ad vitam, serua mandata: & commemorauit quæ mandata, vbi ea. s. peccata vitantur, quibus nescio quõ salus æterna promittitur propter fidem sine operibus mortuam. De his tribus qõnibus satis, quãtum existimo, disputaui demonstrauiq; sic tolerandos in ecclesia malos, vt non negligatur ecclesiastica disciplina: sic catechizãdos eos, qui baptismum petunt, nõn solum audiant atq; suscipiant quid credere, verumetiã qualiter viuere debeant: sic promitti fidelibus vitam æternam, vt non etiam per fidẽ mortuam, quæ sine operibus saluare non potest, ad eam se quisque peruenire posse arbitretur, sed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur. Non itaq; culpentur dispensatores fideles, non sua negligentia vel pigritia, sed quorundam potius contumacia, qui pecuniam dominicam recusant accipere, & adulterinam suam cogunt seruos dominicos erogare: dum nolunt saltem tales esse mali, quales sanctus Cyprianus commemorat, seculo uerbis solis & non factis renunciantes: quando nec verbis renunciare diaboli operibus volunt, eum se in adulterio permansuros uoce apertissima profitentur, Si quid ab eis dici solet, quod fortè disputando non attigi, tale esse arbitratus sum, cui mea responsio necessaria non fuisset: siue quod ad rem, de qua agitur, non pertinet, siue quod tam leue esset, vt à quolibet redargui facillimè posset.

Marginalia: 1.Co.5. — 1.Co.12. — Mat.18. — G — Matt.6. — Epilogus prædictorũ. Cap.27. — Prou.2. — Gene.7. — H — Mat.19. — I — Iacob.2. — Gala.5. — K

F I N I S.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Quęstionum super Genesim, Liber primus.

CVm scripturas sanctas, quæ appellantur canonicæ, legendo & cum alijs codicibus secundum Septuaginta interpretationem conferendo percurreremus, placuit eas quæstiones, quæ in mentem venirent, siue breuiter commemorando, vel etiam pertractando tantummodo proponerentur: siue etiam qualitercunque tanquam à festinantibus soluerentur, stylo alligare ne de memoria fugerent. Non vt eas satis explicaremus, sed vt cum opus esset, possemus inspicere: siue vt admoneremur quid adhuc
L esset requirendum, siue vt ex eo quod iam videbatur inuentum vt poteramus, essemus & ad cogitandum instructi, & ad respondendum parati. Si quis igitur hæc legere propter incultum in nostra festinatione sermonem non fastidierit, si quas quæstiones propositas inuenerit nec solutas, non ideo sibi nihil collatum putet. Nonnulla.n. pars inuentionis est, nosse quid quæras. Quarum autem solutio placuerit, non ibi vile contemnat eloquium, sed de aliqua participatione doctrinæ potius gratuletur. Nō enim disputatio veritate, sed veritas disputatione requiritur. Exceptis ergo ijs quæ à principio, vbi deus cœlum & terram fecisse narratur, vsq; ad dimissionē duorū hominū primorum de paradiso, tractari multipliciter possunt, de quibus alias quantum potuimus disseruimus: hæc sunt quæ legentibus nobis occurrentia volumus literis attin-
1 gere. Quō Cain potuerit condere ciui-
Gene.4. tatem, cum ciuitas alicui vtiq; constituatur hominum multitudini, illi autem duo parētes & duo filij fuisse referantur, quorum filiorum ab altero alter occisus est, in cuius occisi locum alius natus esse narratur? An
M ideo quæstio est, qm̄ qui legunt, putant solos tunc fuisse homines quos diuina scriptura commemoret, nec aduertūt eos qui prius sint conditi duos, vel eos etiam quos genuerunt tam diu vixisse, vt multos gignerent. Non.n. & Adā ipse eos solos genuit, quorū nomina leguntur, cum de illo scriptura loquens ita concludat, q̄ genuerit filios & filias. Proinde cum multo pluribus illi vixerint annis, q̄ Israelitæ in Aegypto fuerunt, quis non videat q̄ multi homines nasci potuerunt, vnde illa ciuitas impleretur, si Hebræi multo minore tempore ita multiplicari
potuerunt? Quæri solet, quō Mathusa- 2
lem secundum annorum computationem Gene.5.
viuere post diluuiū potuerit, cum oēs, præter eos qui in arcam ingressi sunt, perisse dicantur. Sed hanc quæstionem plurium codicum mendositas peperit. Nō solum quippe in Hebræis aliter inuenitur, verumetiā in septuaginta interpretatione, Mathusalem in codicibus paucioribus, sed veracioribus, sex annos ante diluuium reperitur fuisse de-
functus. Item quæritur, quemadmodum 3
potuerint angeli cum filiabus hominum Gene.6.
concumbere, vnde gigantes nati esse perhibentur: quanuis nonnulli & Latini & Græ A
ci codices, nō angelos habeant, sed filios dei; quos quidā ad soluendā istam quōnem iustos homines fuisse crediderunt, qui potuerūt et angelorū nomine nuncupari. Nā de homine Ioanne scriptū est, Ecce ego mitto angelū meū ante faciē tuā, qui præparabit viam tuā. Sed hoc mouet, quō vel ex hominū cōcubitu nati sint gigantes, vel fœminis miscere se potuerunt, si non homines sed angeli fuerunt? Sed de gigantibus.i. nimiū grādibus atq; fortibus, puto non esse mirandū q̄ ex hominibus nasci potuerunt, quia & post diluuium quidā tales fuisse reperiūtur: & quædā corpora hominum ad incredibilē modū ingentia, nostris, quoq; tēporibus extiterūt, non solū virorum, verumetiā fœminarū. Vnde credibilius est homines iustos appellatos, vel angelos, vel filios dei, concupiscentia lapsos peccasse cū fœminis, q̄ angelos carnē non habentes vsq; ad illud pctm̄ descēdere potuisse: quāuis de quibusdā dæmonibus, qui sunt improbi mulieribus, à multis tā multa dicantur, vt non facile sit de
hac re definienda sententia. De arca Noe 4
quæri solet, verum tanta capacitate quanta Gene.6.
describitur, animalia omnia, quæ in eam in-
gressa dicuntur, & escas eorū ferre potuerit. B
Quam quæstionē cubito geometrico soluit Origenes, asserens non frustra scripturam
dixisse, q̄ Moyses omni sapiētia Aegyptio- Acto.7.
rum fuerit eruditus, qui Geometricē dilexe
runt. Cubitū aūt Geometricū dicit tm̄ vale Cubitus
re quantū nostra cubita sex valent. Si ergo geome-
tam magna cubita intelligamus, nulla quæ- tricus.
stio est, tantæ capacitatis arcā fuisse vt posset illa omnia continere. Item quæritur, 5
verum

Gene.6. vtrum arca tam magna cētū annis potuerit frabricari à quatuor hoībus .i. Noe & tribº filijs eius. Sed si nō potuit, nō erat magnū fabros alios adhibere: quãuis operis sui mercede accepta nō curauerint vtrū eã Noe sapiēter, an uero inaniter fabricaret. Et ideo non in eã intrauerunt, quia nō crediderunt
6 quod ille crediderat. Quod ait cum de
Gene.6. arcę fabricatione loqueretur, inferiora bicamerata, & tricamerata facies ea: queri solet, Num inferiora futura erant bicamerata & tricamerata. Sed in hac distinctione totam structuram eius intelligi uoluit, ut haberet inferiora, haberet media & superiora, q̃ ap-
C pellantur tricamerata. In prima quippe habitatione .i. in inferioribus semel camerata erat arca, in secunda uero habitatione supra inferiorem iam bicamerata erat, ac per hoc in tertia supra secundam tricamerata erat.
7 Quoniam non solū uiuere, sed etiam pasci
Gene.6. in arca aīalia deus dixit, & iussit ut Noe ab omnibus escis sumeret sibi & illis, q̃ ad illū fuerant ingressura. Quæritur quomodo ibi leones uel aquilæ, q̃ cōsueuerunt carnibus uiuere, pasci potuerint: utrum & animalia pter illum numerum propter aliorum escã fuerint intromissa, an aliqū pter carnes, qđ magis credendum est, à uiro sapiente, vel
8 deo demonstrāte prouisa sint, q̃ talium quò
Gene.7. que animantium escis cōuenirent. Quod scriptū est, A uolatilibus mūdis, & à uolatilibus immundis, & à pecoribus mūdis, & à pecoribus immundis, & ab oībus serpētibus in terra: qđ deinde non additur, subauditur mundis & immundis: & adiungit, Duo & duo intrauerūt ad Noe in arcam, masculus & fœmina. Quæritur quo superius distinxerit duo & duo ab immundis: nunc autē siue à mundis siue ab immūdis duo & duo dicat intrasse. Sed hoc refertur non ad numerū mundorū vel immundorum aīaliū, sed ad masculum & fœminam, quæ in omnibus siue mundis, siue immundis duo sunt
9 masculus & fęmina. Notandū quod scri-
Gene.7. ptum est, in quo est spiritus uitæ: non solū
D de hominibus, sed etiam de pecoribus dictū propter illud, quod quidam de spiritusancto volunt intelligere, vbi scriptum est, Et insufflauit deus in faciem eius spiritum vitæ: quod melius quidam codices habent, fla
Gen. 2. tum vitæ. De montium altitudine, quam
10 omnem scriptum est transcendisse aquam
Gen. 7. cubitis quindecim, quidã nō rectè dubitant pp. Olympi montis historiam. Si n. terra inuadere potuit spatium tranquilli illius aeris ubi dicitur, nec nubes videri, nec uentos sentiri, cur non & aqua crescendo? Quod scri- 11
ptum est, Exaltata est aqua super terrã cen- Gen. 7.
tum quinquaginta dies. Quæritur vtrum vsq; ad hunc diē creuerit, an p tot dies in altitudine qua creuerat manserit: qm alij interpretes planius videntur hoc dicere. Nã Aquila dixit, obtinuit, Symmachus, p̃ualuerunt aquæ. Quod scriptū est, exaltatã esse 12
aquã post centum quinquaginta dies, & ad- Gen. 8.
ductum esse spiritum super terrã, & desiisse aquam, & conclusos fontes abyssi, & cataractas cœli, & detentam pluuiam de cœlo. Quæritur utrum post centum quinquaginta dies hæc facta sint, an per recapitulationē omnia cōmemorata sint, q̃ post quadragin- E
ta dies pluuiæ fieri cœperunt, vt hoc solum ad centum quinquaginta dies pertineat, qđ vsq; ad ipsos aqua exaltata est: aut de fontibus abyssi cessante iam pluuia, aut quia mã sit in altitudine sua, dũ in illo spū siccaret, Cætera vero q̃ dicta sunt, non post centum quinquaginta dies omnia facta sint, sed commemorata sint omnia, quæ ex fine quadraginta dierum fieri cęperunt. Quod scri- 13
ptum est, dimissum esse coruū, nec redijsse: Gen. 8.
& dimissam post eum columbã, & ipsam redijsse; quod non inuenisset requiem pedibus suis, qstio solet oboriri. Vtrum coruus mortuus sit, an aliquo mō viuere potuerit: quia vtiq; si fuerit terra vbi requiesceret, ēt colūba requiem potuerit inuenire pedibus suis. Vñ conijcitur à multis ꝙ cadaueri potuerit coruus insidere, quod colūba naturaliter refugit. Item quæstio est quō co- 14
lūba non inueniret vbi resideret, si iam si- Gen. 8.
cut narrationis ordo contexitur, nudata fuerant cacumina montium. Quæ qstio videt F
per recapitulationē posse dissolui, vt ea po- 15
sterius narrata intelligantur, quæ prius fa- Gen. 8.
cta sunt, an potius aquæ nōdum siccatæ fuerant. Quid sibi vult quod dominus dicit, Non adijciam adhuc maledicere super terram propter opera hominū, quia apposita est mens hominis ad malitiam ab iuuentute: Nō adijciam ergo adhuc pcutere omnem carnē viuã, quēadmodū feci. Et deinde iungit, q̃ secundū largitatem bonitatis suæ donat hominibus indignis. Verum hic testamenti noui indulgentia figurata sit, & præterita vltio ad vetus pertineat testamentū: hoc est illud ad legis seueritatem, hoc ad gratiæ bonitatē. Quid est, Et de manu fra- 16
tris

Gen. 9. tris hominis exquiram animá hoís? An om
nem hominem fratrẽ eius hominis nomine
intelligi voluit, secundũ cogitationẽ ex vno
17 ductam. Queritur quare peccans Cham
Gen. 9. in patris offensa, non in seipso, sed in filio
suo Chanaã maledicitur? Nisi quia prophe
tatũ est, terrã Chanaam eiectis Chananeis
inde & debellatis, accepturos fuisse filios Is-
18 rael qui venirent de semine Sem. Quæ-
Gen. 10 ritur quo dictum sit de Nemroth: hic cœ-
pit esse gigas super terrã: cum gigãtes & an-
tea natos scriptura commemoret. An fortè
quia post diluuiũ nouitas generis humani
reparãdi de nouo cõmemoratur, in qua no-
19 uitate hic cœpit esse gigas super terram.
Quæritur quid sit, Et Heber nati sunt filij
Gen. 10 duo, nomen vnius Phalech, quia in diebus
G eius diuisa est terra, nisi forte in diebus eius
linguarum illa diuersitas extiterit, per quã
20 factum est: vt gentes diuiderẽtur. Et erat
Gen. 11 omnis terra labiũ vnum: quomodo hoc po
test intelligi, qñ superius dictum est, quod filij
Noe, vel filiorum eius distributi essent per
terram secundum tribus, & secundũ gentes
& secundũ linguas suas, nisi quia per recapi
tulationẽ postea commemorat, quod prius
erat: sed obscuritatem hic facit quòd eo ge-
nere locutionis ista contexit, quasi narratio
21 de ijs quę postea facta sunt cõsequatur. Ve-
Gen. 11 nite ædificemus nobis ciuitatem & turrim
cuius caput erit vsque in cœlum. Si se hoc
posse crediderunt, nimium stulta audacia &
impietas deprehenditur. Et quia ob hoc dei
vindicta secuta est, vt eorum linguæ diuide-
rentur, non absurde hoc cogitasse credun-
22 tur. Venite descẽdamus, & confundamus
Gen. 11 linguas eorum, ne audiat vnusquisq; vocem
proximi, vtrũ ad angelos dominus hoc di-
xisse intelligatur, an secundum illud accipiẽ
dum est, quod in exordio libri legitur, Facia
Gen. 1. mus hominem ad imaginem & similitudi-
nem nostram. Nam & quod postea dicitur
H singulari numero, quia ibi confudit domi-
nus labium terræ: sicut & illic cum dictum
esset, faciamus ad imaginem nostram: in cõ-
sequentibus tamen non dictum est fecerũt,
23 sed fecit dominus. Quod scriptum est, Et
Gen. 11 erat Arphaxat annorum centum triginta-
quinque cum genuit Chainam, & vixit Ar
phaxat postquam genuit Chainam annos
quadringentos, vel sicut in Græco inueni-
mus, annos trecentos. Quæritur quomodo
dixerit deus ad Noe, Erunt anni vitæ eo-
rum centum viginti, Nondum natus erat

Arphaxat qñ dixit hoc deus, nec fuit in ar-
ca cum parentibus suis. Quo ergo intelli-
guntur deinceps anni vitæ humanæ prædi-
cti cẽtum viginti, cum inueniatur homo vi-
xisse amplius quadringentis annis. Nisi quia
intelligitur ante viginti annos q̃ inciperet
arca fieri, quæ centũ annis facta reperitur,
hoc deum dixisse ad Noe, cum iam prænun
ciaret, se facturum esse diluuium, nec vitæ
humanæ deinceps futuræ in ijs qui post di-
luuium nascerentur spatium prædixisse, sed
vitæ hominum quos fuerat diluuio deletu-
rus. Quæritur quare scriptum sit, Sem 24
erat pater omnium filiorum Heber: cum Gen. 10
inueniatur Heber quintus Sem filio Noe,
verum ex illo Hebræi dicuntur appellati, I
per illum enim generatio transit ad Abra-
ham. Quid ergo probabilius sit ab Heber
tanquam Heberos dictos, an Abræos, me-
rito quæritur. Quomodo accipiendum 25
sit, quòd cum esset Thare pater Abrahæ an Gen. 11
norum septuaginta, genuit Abraham, & po
stea cum suis omnibus mansit in Charram:
& vixit annos ducentos quinque in Char-
ram & mortuus est: Et dixit dominus ad
Abrahã vt exiret de Charram, & exijt in-
de, cum esset idem Abraham septuaginta-
quinque annorum, Nisi quia per recapitu-
lationem ostenditur viuo Thare locutum
esse dominum, Et Abraham viuo patre suo
secundum præceptũ domini, exisse de Char
ram, cum esset septuagintaquinque annorũ,
centesimo & quadragesimo & quinto anno
vitæ patris sui: si dies vitæ patris sui anni du
centi quinque fuerint, & ideo scriptum sit,
Fuerunt anni vitæ Thare ducentiquinque
in Charram quia ibi compleuit omnes an-
nos totius vitæ suæ. Soluitur ergo quæstio
per recapitulationem, quæ indissolubilis re
maneret, si post mortem Thare accipere-
mus locutum esse dominum ad Abrahã vt
exiret de Charram qui non poterat esse ad-
huc annorum septuagintaquinque cum pa-
ter eius iam mortuus esset, quia eũ septua-
gesimo ætatis suæ anno genuerat: vt Abra-
ham post mortem patris sui annorum esset
centum trigintaquinque, si omnes anni pa- K
tris eius ducenti quinque fuerunt. Recapi- Recapi-
tulatio itaq; ista si aduertatur in scripturis, tulatio-
multas q̃stiones soluit, q̃ indissolubiles pos- nis vtili
sint videri, secundum etiam superiorũ quę- tas.
stionum expositionem per eandẽ recapitula
tionem factam: quanquã aliter ista q̃stio à
quibusdã soluatur, ex illo cõputari annos
ætatis

ætatis Abrahæ ex quo liberatus est ex igne Chaldæorum, in quẽ missus est vt arderet, quia eundẽ ignem superstitione Chaldæorũ colere noluit: liberatus inde, & si in scripturis non legitur, iudaica tñ narratione traditur. Pōt & sic solui, quĩ scriptura q̃ dixit, Cum esset Thare annorum septuaginta, genuit Abraham & Nachor & Aram: nō vtique hoc intelligi voluit, quia eodem anno septuagesimo ætatis suæ oẽs tres genuit, sed ex quo anno generare cœpit, eum annum cōmemorauit scriptura. Fieri aũt potuit, vt posterior sit generatus Abraham, sed merito excellentiæ qua in scripturis valde commẽdatur, prior fuerit nominatus: sicut Propheta priorem nominauit minorem, Iacob

Malac. 1 dilexi, Esau aũt odio habui. Et in Paralipo-

1.Pet.4. menon cum sit quartus nascendi ordine Iu

L das, prior est nominatus, à quo Iudaicæ gẽti nomen est datum propter tribum regiã. Cōmodius aũt plures exitus inueniuntur, quibus q̃stiones difficiles dissoluuntur. Cōsideranda est sanè narratio Stephani de hac re, cui magis harum expositionum nō repugnet. Et illud quidẽ cogit, vt non sicut narra

Gen. 12 ri videt in Genesi, post mortem Thare locutus sit deus ad Abraham vt exiret de cognatione sua & de domo patris sui, sed cum esset in Mesopotamia priusquã habitaret in Charram, iam vtiq; egressus de terra Chaldæorum, vt in illo itinere intelligatur ei lo-

Acto. 7. cutus deus. Sed quod Stephanus postea sic narrat, Tunc egressus Abraham de terra Chaldæorũ habitauit in Charram, & inde postquã mortuus est pater eius, collocauit eum in terra hac, nō paruas affert angustias huic expositioni, q̃ fit per recapitulationẽ. Videtur n. habuisse imperium dñi, q̄ ei fuerat locutus in itinere Mesopotamiæ egresso de terra Chaldæorum & eunti in Charrã, & hoc imperium post mortem patris sui obedienter impleste cum dicitur, Et habi-

M tauit in Charram: & inde postquam mortuus est pater eius, collocauit illum in terra hac. Ac per hoc manet quæstio, si septuagintaquinque annorum, sicut euidẽter scriptura Genesios loquitur, fuit quando egressus est de Charrã, quomodo esse possit hoc verum, nisi forte quod ait Stephanus, Túc

Acto. 7. Abraham egressus est de terra Chaldæorũ, & habitauit in Charram, nō sic accipiatur, tunc egressus est postea quam ei locutus est dominus: iam enim erat in Mesopotamia, sicut supra dictũ est, qñ illud audiuit à dño: sed ipsam regulã recapitulationis cōtexere voluit Stephanus, & simul dicere, vnde egressus, vbi habitauerit, cũ ait, Tunc Abraham egressus est de terra Chaldæorum, & habitauit in Charram. In medio aũt. i. inter egressum de terra Chaldæorum & habitationem in Charram, locutus est ei deus. Postea vero quod adiungit Stephanus, Et inde postquam mortuus est pater eius, collocauit illum in terra hac, intuendum est, quia non dixit, & postquam mortuus est pater eius, egressus est de Charram: sed inde collocauit eum deus in terra hac: vt post habitationem in Charram collocaretur in terra Chanaan, nō post mortẽ patris egressus, sed post mortẽ patris collocatus in terra Chanaan: vt ordo verborum sit, Habitauit in Char- A ram, & inde collocauit illum in terra hac, postquam mortuus est pater eius: vt túc intelligamus collocatum vel constitutũ Abraham in terra Chanaan, qñ illic eum nepotẽ suscepit cuius vniuersum semen illic fuerat regnaturum ex promissu dei hæreditate donata. Nam ex ipso Abraham natus est Hismael de Agar, nati & alij ex Cethura, ad quos illius terræ non pertinet hæreditas. Et ex Isaac natus est Esau, qui similiter ab illa hæreditate alienatus est. Ex Iacob autem filio Isaac quotquot filij nati sunt. i. vniuersum semen eius, ad illam hæreditatem pertinuit. Sic ergo collocatus & constitutus est in illa terra Abraham, quoniam vixit vsque ad natiuitatem Iacob si recte intelligitur. Soluta quæstio est secundum recapitulationem, quanuis & aliæ solutiones non sint contemnendæ. Erit ergo cum te viderint 26 Aegyptij, dicent, quia vxor illius hæc. Fa- Gen. 12 ctum est autem statim vt intrauit Abrahã in Aegyptum, videntes Aegyptij mulierẽ, quia speciosa erat valde. Quomodo accipiatur, q̄ Abraham veniens in Aegyptum celare voluit vxorem suam esse Saram, secundum omnia quæ de hac re scripta sunt, vtrũ hoc conuenerit tam sancto viro, an sub defectione fidei eius intelligatur, sicut nonnul B li arbitrati sunt, iam quidem contra Faustũ de hac re disputaui; & diligentius à presbytero Hieronymo expositum est, quare non Lib. 22. sit consequens, vt cum aliquot dies apud cap. 33. regem Aegypti Sara fuerit, etiam eius con- & sequẽ cubitu credatur esse polluta: qm mos erat tibus. regius, vicibus ad se admittere mulieres suas & nisi fomentis & vnguentis diu prius accurato corpore, nulla intrabat ad regem.

Quæ

Quę dum fierét, afflictus est Pharao manu
dei, vt viro reddi iuberet intactā, quam ipsi
deo maritus commiserat, tacens φ vxor es-
set, & non mentiens φ soror esset: vt caue-
ret quod cauere quantum homo poterat, &
deo commendaret quod cauere nō poterat:
ne si & illa quod cauere poterat deo tantū
dimitteret, non in deū credere sed deū ten-
27 tare potius inueniretur. Quod terra So-
Gen. 13 domorum & Gomorreorum antequā dele-
retur cōparatur paradiso dei, eo φ erat irri-
gua vt terra Aegypti quam Nilus irrigat:
satis vt opinor ostenditur quō debeat intel-
ligi ille paradisus quem plantauit deus vbi
constituit Adam. Quis enim alius intelligatur
paradisus dei non video: & vtiq; si arbores
fructiferæ in paradiso virtutes animi acci-
piendæ essent, sicut nōnulli existimant, nul-
C lo corporali in terra paradiso veris ligno-
rum generibus instituto, non diceretur de
28 ista terra, sicut paradisus dei. Respiciens
oculis tuis vide à loco in quo nunc tu es ad
Aquilonem & Aphricum & Orientem &
mare, quia omnem terram quam tu vides
tibi dabo eam & semini tuo vsq; in seculū.
Quæritur hic quomodo intelligatur tantū
terræ promissum esse Abrahæ & semini
eius quantum poterat oculis circunspicere
per quatuor cardines mundi. Quantū est
enim quod ad terram conspiciendam acies
corporalis visus possit attingere? Sed nulla
est quæstio si aduertamus non hoc solum
esse promissum: non enim dictum est, tan-
tum terræ dabo tibi quantum vides, sed tibi
dabo terram quam vides. Cum enim & vl-
terior vndiq; dabatur, profecto hæc præci-
pue quæ videbatur dabatur. Deinde atten-
dendum est quod sequitur, quoniā ne puta-
ret etiam ipse Abraham hoc solum promit-
ti terrarum quod aspicere vel circunspicere
posset, Surge, inquit, & perambula terrā in
longitudine eius & latitudine, quia tibi da-
bo eam: vt perambulando perueniret ad eā,
quam oculis vno loco stans videre nō pos-
D set. Significatur autem ea terra quam prius
populus accepit Israel semen Abrahæ secū-
dum carnem, non illud latius semen secun-
dum fidem: quod ne taceretur, dictum est ei
futurū sicut arenam maris, secundū hyper-
bolem quidem; sed tū tantum quod nume-
29 rare nullus posset. Et nunciauit Abrahā
Gen. 15 transflutiali. Transfluuialem Abraham ap
pellatum etiam Græca exemplaria satis in-
dicant: sed cur ita appellatus sit, hæc vide-
tur causa, φ ex Mesopotamia veniens trā-
sito flumine Euphrate sedes constituit in
terra Chanaam, & transfluuialis appellatus
est ex ea regione vnde venerat. Vnde Iesus
Naue dixit ad Israelitas, Quid vultis serui Iosu. 24
re dijs patrum vestrorum qui sunt trans flu-
men? De eo quod scriptum est, Circa so- 30
lis aūt occasum pauor irruit super Abrahā, Gen. 15
& ecce timor magnus incidit ei, Pertractā-
da est ista quæstio, propter eos qui conten-
dunt perturbationes istas non cadere in ani
mum sapientis: verum tale aliquid sit qua-
le Aulus Gellius commemorat in libris nó Lib. 19.
ctium Atticarum, quendam Philosophum cap. 1.
in magna maris tempestate perturbatū cū De ciui-
esset in naui, & animaduersum à quodā lu- tate dei
xurioso adolescente: qui cum ei post transa- lib. 9.
ctum periculum insultaret, quòd Philoso cap. 4.
phus cito per[illegible]atus esset, cū ipse neque ti E
muerit neq; palluerit: Respondit, ideo illū
non perturbatum, quia nequissimæ animæ
suæ nihil timere deberet, quòd nec digna es-
set, pro qua aliquid timeretur. Cæteris autē
studiosis qui in naui fuerant expectantibus
protulit librum quendā Epicteti stoici: vbi
legebatur, non ita placuisse stoicis, nullam ta
lem perturbationem cadere in animum sa-
pientis, quasi nihil tale in eorum appareret
affectibus: sed perturbationem ab eis defini-
ri, cum ratio talibus cederet, cum autē non
cederet, non dicendam perturbationem. Sed
considerandū est quemadmodū hoc dicat
Aulus Gellius, & diligenter disserendum.
Dabo tibi & semini tuo post te terram in 31
qua habitat, omnem terram cultam in pos- Gen. 17
sessionem æternam. Quæstio est quomodo
dixerit æternam, cum Israelitis temporali-
ter data sit: verum secundum hoc seculum
dicta sit æterna vt ab eo qđ est αἰὼν Græce,
quod seculū significat, dictum sit αἰώνιον, tā-
quam si latine dici posset seculare: an ex hoc
aliquid secundum spiritalem promissionē
hic intelligere cogamur, vt æternum dictū
sit ideo, quia hinc æternum aliquid signifi- F
cat, An potius locutionis est scripturarum
vt æternum appellent, cuius rei finis nó cō
stituitur: aut non ita sit vt deinceps non sit
faciendum, quantum pertinet ad curam vel
potestatem facientis, sicut ait Horatius, Ser Hora-
uiet æternum, qui paruo nesciat vti. Non tius in
enim potest in æternum seruire, cuius ipsa episto-
vita qua seruit æterna esse non potest. Qđ lis.
testimonium non adhiberem, nisi locutio-
nis esset. Verborum quippe illi sunt nobis
authores,

authores, non rerum vel sententiarum? Si autem defenduntur scripturæ secundum locutiones proprias, quæ idiomata vocantur, quanto magis secundum eas, quas cum alijs
32 linguis communes habent? Quæritur
Gen. 17 quomodo dictum sit ad Abraham de filio eius, Et reges gentium ex illo erunt: vtrum quia non prouenit secundum regna terrena; secundum ecclesiam accipi debeat: an propter Esau etiam ad literam contigit. Et
33 videns procurrit in obuiam illis ab ostio ta-
Gen. 18 bernaculi sui, & adorauit super terram, & dixit, Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereas seruum tuum. Quæritur, cũ tres viri essent qui ei apparuerant, quomodo sin
G gulariter dominum appellat, dicens, Domine si inueni gratiam ante te: An intelligebat vnum ex eis dominum, & alios angelos: an potius in angelis dominum sentiẽs, domino potius q̃ angelis loqui elegit: quia vno ex tribus eum ipso Abraham postea remanente, duo mittuntur in Sodomam, & illis sic lo
34 quitur Loth tanquam domino. Sumatur
Gen. 18 aqua, & lauem pedes vestros, & refrigerate sub arbore, & sumam panem & manducate. Quæritur si angelos intelligebat, quomodo potuerit ad hanc humanitatem inuitare, quoniam refectio mortali carni necessaria est, non immortalitati angelorum. Abra-
35 ham autẽ & Sara seniores progresſi in die-
Gen. 18 bus: defecerãt autẽ Saræ fieri muliebria. Seniorum ætas minor est q̃ senum: quãuis & senes appellentur seniores. Vnde si vera sunt quæ a nonnullis medicis asseruntur, quoniam senior vir cum muliere seniore filios facere non potest, etiam si adhuc fœminæ muliebria veniant, secundum hoc admi-
Gen. 17 ratum Abraham de promisſione filij, & mi raculum posuisſe Apostolum, accipere pos-
Rom. 4. sumus, vbi dixit, Emortuum corpus Abrahæ. Emortuum quippe corpus non ita intelligendum est, ac si omnino nullam vim
H generandi habere posset, si mulier iuuenilis ætatis esset, sed secundum hoc emortuum vt etiam de prouectioris ætatis muliere non posset. Nam ideo de Cethura potuit, qa & iuuenẽ illam inuenit. Sic. n. medici tradunt, q̃m cuius corpus viri secundum hoc iam defecit, vt cum fœmina prouectioris ætatis, quamuis menstrua adhuc patiatur, generare non posſit, de iuuencula potest. Et rursus mulier, quæ iam prouecta ætatis est, quamuis adhuc menstrua fluant, vt de seniore parere non posſit, de iuuene potest. Illud itaque ideo miraculum fuit, quia secundum id quod diximus, emortuo corpore viri, fœmina quoque prouectæ ætatis fuit, vt ei destitissent fieri muliebria. Nam quod ait Apo- Rom. 4.
stolus, corpus emortuum, verbo quis premat, quod dixit emortuum? Iam ergo nec animam habuisſe, sed cadauer fuisse intelligi debet, quod absurdisſimæ falsitatis est. Sic itaque soluitur ista quæstio. Alioquin merito mouet, quomodo cum esset Abraham propè mediæ ætatis, secundum quam homines tunc viuebant: & postea filios de Cethura fecerit, dicatur ab Apostolo, corpore emortuo, & pro miraculo, quia genuit, prædicetur. Et dixit dominus ad Abraham, 36
Quare risit Sara in semetipsa dicens, Ego Gen. 18
vero pariam, ego autem senui? Quæritur I
quare istam redarguit dominus cũ & Abraham riserit, nisi quia illius risus admirationis lætitiæ fuit: Saræ autem dubitationis, & ab illo diiudicari potuit qui corda hominũ nouit. Negauit Sara dicens, Non risi: ti- 37
muit enim. Quomodo intelligebant deum esse qui loquebatur, cum etiam negare ausa sit Sara q̃ riserit, tanquam hoc ille posset ignorare? nisi forte Sara homines eos putabat, Abraham vero deum intelligebat: sed etiam ipse illa humanitatis officia præbẽdo, de quibus supra dixi, quæ necessaria nisi infirmæ carni esse non possent, mirum nisi homines prius esse arbitratus est. Sed fortasſis in aliquibus deum loqui intellexit, quibusdam diuinæ maiestatis existẽtibus & apparentibus signis: sicut in hominibus deum sæpe apparuisſe scriptura testatur. Sed rursus quæritur, si ita est, vnde angelos fuisse postea cognouerunt, nisi forte cum eis vidẽtibus in cœlum issent. Scio enim quia con- 38
stituet filijs suis, & domui suæ post se, vt cu Gen. 18
stodiant vias domini, & faciant iustitiam & iudicium, vt adducat dominus in Abraham omnia quæ locutus est ad illum. Ecce vbi promittit dominus Abrahæ, non solum præ K
mia, sed etiam obedientiam iustitię filiorum eius, vt circa eos etiam præmia promissa cõpleantur. Descendens ergo videbo si se- 39
cundum clamorem ipsorum venientem ad Gen. 18
me consummantur, si autem non, vt sciam: verba hæc si non dubitantis, quid duorum potius euenturum sit, sed irascentis, & minantis accipiamus, nulla quæstio est: More quippe humano deus in scripturis ad homines loquitur, & eius iram nouerũ: sine perturbatione eius intelligere qui nouerunt.

Solemus autem etiam sic minaciter loqui.: Videamus si non tibi facio: aut, videamus si non illi facio? &, si non potuero tibi facere: vel sciam.i.hoc ipsum experibor, vtrum non possim: quod comminando, non ignorando dicitur. Irati apparet affectus: sed perturbatio non cadit in deum. Mos autem humanæ locutionis & vsitatus est, vt huma
40 næ infirmitati congruat cui deus coaptat lo
Gen.18 cutioné suam. Quæri solet, vtrum quod de Sodomis dixit deus, nó se perdere locum si inuenirentur illic vel decem iusti, speciali quadam sententia de illa ciuitate, an de omnibus intelligendum sit generaliter, parcere deum loco in quocunque vel decé iusti fue-
L rint. In qua quæstione non est quidem necesse vt hoc de omni loco accipere compellamur. Veruntamen de Sodomis potuit & sic dici, quia sciebat deus ibi non esse vel decem: & ideo sic respondebatur Abrahæ, vt significaretur, nec tot ibi posse inueniri, ad exaggerationem iniquitatis illorum. Non enim necesse erat deo tam sceleratis hominibus parcere, ne cum illis perderet iustos, cum posset iustis inde liberatis, reddere impijs digna supplicia: sed vt dixi ad ostendédam malignitatem multitudinis illius dixit,
Gen.18 Si decem ibi inuenero, parcam vniuersæ ciuitati: tanquá si diceret, Certé possum nec pios cum impijs perdere, nec tñ propterea impijs parcere, q̃a liberatis & separatis inde pijs, possum impijs digna rependere: & tñ si ibi inueniãtur, parco: hoc est quia nec tot ibi possent inueniri. Tale aliquid est apud
Hier. 5. Hieremiam vbi ait, Circumite vias Hierusalem, & videte & quærite in plateis eius & cognoscite si inuenietis hominem faciẽtem iustitiam & quærentem fidem, & propitius ero peccatis eorum.i.inuenite vel vnum & parco cæteris, ad exaggerandum & demonstrandum ꝙ nec vnus ibi posset inueniri.
41 Quod occurrit Loth angelis & adorauit in
Gen.19 faciem, videtur intellexisse ꝙ angeli essent.
M Sed rursus cum eos ad refectioné corporis inuitat, quæ mortalibus necessaria est, videtur putasse ꝙ homines essent: ergo quæstio similiter soluitur, vt soluta est de tribus qui venerunt ad Abraham, vt aliquibus signis appareret eos diuinitus missos, qui tamen homines crederentur. Nam & hoc in epi-
Heb.13 stola quæ est ad Hebræos, cum de hospitalitatis bono scriptura loqueretur, ait, Per hanc enim quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Quod ait Sodomitis

Loch, Sunt mihi duæ filiæ quæ nondum 42
nouerunt viros, producam illas ad vos, vtimini illis quomodo placuerit vobis, tantum in viros istos ne faciatis iniquum: quoniam prostituere volebat filias suas hac compensatione, vt viri hospites eius nihil à Sodomitis tale paterentur, vtrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumcunque peccatorum, vt nos faciamus mali aliquid, ne alius grauius malum faciat: an potius perturbationi Loth non consilium tribuendum sit, quia hoc dixerit, merito quæritur: & nimirum periculosissime admittitur hęc compensatio. Si autem perturbationi humanæ tribuitur & menti tanto malo A
permotæ, nullo modo imitanda est. Viros 43
vero qui erant ad ostium domus percusserunt cæcitate, Græci habent ἀορασία quod magis significat si dici potest, auidentia, quæ faciat non videri non omnia, sed quod non opus est. Nam merito mouet quomodo potuerunt deficere quærendo ostium, si tali erant cæcitate percussi, vt omnino nihil viderent. Hoc enim modo sua calamitate turbati hac, vlterius ostium non requirerent. 4 Reg.6 Luc. 24
ἀορασία & illi percussi sunt qui quærebant Helisæum. Hanc & illi habuerunt qui dominum post resurrectionem cum illo ambulantes in via non cognouerunt, quamuis nó sit ibi hoc verbum positum, sed res ipsa intelligatur. Dixit autem Loch ad illos, 44
Oro domine, quia inuenit puer tuus misericordiam ante te, & magnificasti iustitiam tuam quam facis in me vt viuat anima mea: ego autem nec possum saluus fieri in monte, ne forte comprehendant me mala & moriar. Hac perturbatione timoris non credebat ipsi domino quem in angelis cognoscebat, qua etiam illud de filiabus suis prostituendis dixerat: vt intelligamus non B
pro authoritate habendum, quod dixit de turpitudine filiarum: non enim & hoc pro authoritate habendum est, deo non esse credendum. Et recordatus est deus Abrahá, 45
Gen.19 & exemit Loth de medio euersionis. Commendat scriptura meritis magis Abrahæ liberatum esse Loth, vt intelligamus iustum Loth dictum secundum quendam modum, maxime ꝙ vnum verum deum colebat, & propter comparationem scelerũ Sodomorum, inter quos viuens ad vitam similem non potuit inclinari. Ascendit autẽ Loth 46
Gen.19 de Segor, & sedebat in monte: Mirum vbi ipse mons est in quem sponte ascendit, quo

quo admonente dño ascendere noluit: aut
47 enim nullus est alius, aut non apparet.... Ti
Gen.19 muit enim habitare in Segor. Infirmitati
eius dñs & timori concesserat ciuitatem q̃
Loth ipse delegerat: & in ea promiserat ei
securitatem, ꝙ propter illũ parceret ciuita-
ti: tñ ibi etiam esse timuit, fides ita eius non
48 magni roboris fuit. Dixit aũt Abraham
Gen.20 de Sara vxore sua, soror mea est. Timuit. n.
dicere, vxor mea est, ne forte occiderent eũ
viri ciuitatis propter illã. Quæri solet quo-
modo adhuc in illa ætate pro Saræ pulchri-
tudine Abraham periclitari metuebat: Sed
magis formæ illius vis miranda est, quę ad-
C huc adamari poterat, quàm quæstio diffici-
49 lis putãda. Quod ait deus ad Abimelech,
Gen.20 Propter Saram peperci tibi vt non pecca-
res in me, quando eum admonuit, vxorem
Abrahæ esse quam putabat sororem. Aduer
tendum est & notandum, in deum peccari,
quando talia committuntur quæ putant hó-
mines leuiter habenda, tanquam in carne
peccata. Quod autem dixit ei, ecce tu mo-
rieris: Etiam hoc notandum est, quomodo di
cat deus tanquam prædicens sine dubio fu-
turum, quod admonendo dicit vt à peccato
50 abstinendo caueatur. Merito quæritur
Gen.21 cur Abrahã nec die quo natus est ei filius,
nec die quo circuncisus est, sed die quo abla
ctatus est epulum fecerit. Quod nisi ad ali-
quam spiritalẽ significationem referatur,
nulla solutio quæstionis est. Tunc scilicet
esse debere magnum gaudium spiritalis æta-
tis, quando fuerit factus homo nouus spiri-
1.Co.3. talis: id est, non talis qualibus dixit Aposto-
lus, Lac vobis potum dedi non escam: non-
dum enim poteratis, sed nec adhuc potestis,
51 adhuc enim estis carnales. Quæritur Sa-
Gen.21 ra dicente, Eijce ancillam & filium eius: nõ
enim hæres erit filius ancillę cum filio meo
D Isaac: quare contristatus sit Abraham, cum
fuerit propheta, quam vtique magis debuit
nosse ipse quàm Sara. Sed intelligendum est,
vel ex reuelatione hoc dixisse Saram, quia
prius illi fuerat reuelatum; illum vero quẽ
de hoc postea dominus instruit, paterno affe
ctu pro filio fuisse commotum; vel ambos
prius nesciisse, quidnam illud esset, & per Sa-
ram nescientem hoc prophetice dictum es-
se, cum illa mota esset muliebri animo pro-
52 pter ancillæ superbiam. Notandum ꝙ &
Gen.21 Hismael dictus sit à deo semen Abrahæ: p-
pter illud quod sic accipiendum docet Apo
Rom.9. stolus quod dictũ est, In Isaac vocabitur ti-
bi semen: non filij carnis sed filij promissio
nis deputãtur in semine: vt hoc proprie p-
tineat ad Isaac, qui non filius carnis, sed fi-
lius promissionis fuit. Vbi promissio fit de
omnibus gentibus. Surrexit autem Abra 53
hã mane, & sumpsit panes & vtrem aquæ, Gen.21
& dedit Agar, & imposuit in humeros &
puerũ, & dimisit illam. Fieri solet quæstio,
Quomodo imposuit in humeros puerum
tam grandem: Nam qui fuerat antequã na-
tus esset Isaac tredecim annorum circunci-
sus, cum esset Abraham nonagintanouem, E
& natus sit Isaac centenario patre: Ludebat
autem Hismael cum Isaac quando Sara cõ-
mota est, vtique cum grandiusculo qui iam
fuerat ablactatus profecto annorũ fuit His-
mael quando cum matre sua de domo pa-
tris expulsus est, amplius sexdecim. Sed vt
hoc quod cum paruulo lusit, per recapitu-
lationem accipiamus dictum, tanquam abla
ctaretur Isaac: profecto etiam sic amplius
quàm tredecim annorum puer in humero
matris cum vtre & panibus nimis absurdũ
est vt impositus esse credatur. Quàm faci-
lè autem soluitur quæstio, si non subaudia-
mus, imposuit, sed dedit. Dedit enim Abra-
ham sicut scriptum est, matri ei panes &
vtrem, quæ illa imposuit in humeros suos.
Cum autem adiunctum & dictum esset,
puerum, subaudiamus dedit, qui panes &
vtrem dederat, non in humeros imposuit.
Defecit autem aqua de vtre, & proiecit 54
puerum sub vnam abietem, & discessit, & Gen.21
sedere cœpit contra illum longe quantum
arcus mittit. Dixit enim. Non videbo mor
tem filij mei, & sedit contra eum. Excla-
mans autem puer plorauit. Et exaudiuit
deus vocem pueri de loco vbi erat. Et vo-
cauit angelus domini Agar de cœlo, & di-
xit ei, Quid est, Agar? Noli timere, exau-
diuit enim deus vocem filij tui de loco in
quo est. Surge, accipe puerum & tene illum F
in manu tua, In magnam enim gentẽ faciã
illum. Solet quæri quomodo cum puer es-
set annorum amplius quindecim, proiece-
rit eum mater sub arborem & ierit longe
quantum arcus mittit, ne videret eum mo-
rientem, quasi eum quem portabat proiece-
rit, ita videt̃ sonare quod dicitur, maxime,
quia sequitur, fleuit puer. Sed intelligen-
dum est, proiectum esse, non à portante, sed
vt sit ab animo, tanquam moriturum. Ne-
que ... quod scriptum est, Proiectus
sum à facie ... tuorum, portabatur
qui

qui hoc dixit. Et est in quotidiano loquendi vsu, cum proijcitur aliquis ab aliquo cũ quo erat, ne ab illo videatur aut cũ illo maneat: Intelligendum est autem ꝙ scriptura tacuit, ita discessisse matrem a filio, vt puer ignoraret quò mater abierit: & eam in syluestribus stirpibus latuisse, ne filium siti deficientem videret. Ille autem etiam illa ætate, quid mirum si matre diutius non visa & tanquam perdita eo loco vbi solus remanserat fleuit? Quod ergo postea dicitur, Accipe puerum, non vt eum de terra velut iacẽtem tolleret dictum est, sed vt ei coniũgere
G tur & eum manu teneret deinceps comitẽ, sicut erat: quod plerunq; faciunt simul am-
55 bulantes cuiuslibet ætatis. Factum est au
Gen.21 tem in tẽpore illo, & dixit Abimelech &c.
Quæri potest qñ cum isto Abimelech pactum fecit Abrahã vt appellatus est puteus quem fodit, puteus iurationis: quõ cõgruat veritati: Agar enim de Abrahę domo expulsa cum filio iuxta puteum, sicuti dictum est, iurationis errabat, qui valde postea dicitur factus ab Abrahamo: ibi enim Abimelech & Abraham iurauerunt, quod nõdum vtique factum fuerat, cum de domo Abrahæ Agar cum filio fuisset expulsa. Quomodo ergo errabat iuxta puteum iurationis? An factum iam fuisse intelligendum est, & per recapitulationem postea commemoratum quod egit Abraham cum Abimelech: sed forte ꝗ longe postea librum scripsit, ex nomine putei iurationis appellauit regionẽ in qua cũ filio mater errabat, tanquam diceret, errabat in illa regione vbi puteus iurationis factus est, quamuis puteus postea sit factus, sed longe ante ætatem scriptoris? Sic autem appellabatur puteus cum liber scriberetur,
H nomen tenens antiquum quod imposuerat Abraham. Si autem ipse est puteus quẽ apertis oculis vidit Agar, nihil restat nisi vt per recapitulationem quæstio dissoluatur. Nec mouere debet quomodo puteum quem foderat Abraham nesciebat Agar, si ante est ille fossus quàm illa expulsa. Valde enim fieri potuit, vt pecorum suorum causa, longe à domo in qua cum suis habitabat, puteum
56 foderet quem illa nesciret. Quæri potest
Gen.21 quomodo ad puteum iuramenti agrum plã-
Acto.7. tauerit Abraham, si in terra illa, quemadmodum Stephanus dicit, nec acceperat hæreditatem, nec spatium pedis. Sed ea est intelligenda hæreditas, quam deus munere suo fuerat daturus, non empta precio. Intelligitur autem spatium circa puteum ad illud emptionis pactum pertinere in quo fuerant agnæ septẽ datę, quãdo Abimelech & Abra
ham sibi etiam iurauerunt. Et tentauit 57
deus Abraham. Quæri solet quomodo hoc Gen.22
verum sit cũ dicat in epistola sua Iacobus, ꝙ deus neminem tentet: nisi quia locutione scripturarum solet dici, tentat, pro eo quod est probat. Tentatio vero illa de qua Iaco-
bus dicit, non intelligitur nisi qua quisque Iacob.1
peccato implicatur. Vnde Apostolus dicit,
Ne forte tentauerit vos is qui tentat. Nã & 1.Th.3
alibi scriptũ est, Tentat vos dominus deus I
vester, vt sciat si diligitis eum: etiam hoc ge Deu.13
nere locutionis vt sciat, dictum est, ac si diceretur vt scire vos faciat, quoniam vires dilectionis suæ hominẽ latent, nisi diuino ex-
perimento etiam eidem innotescat. Vox 58
angeli de cœlo ad Abraham, Ne inijcias ma Gen.22
num in puerum, neque facias ei quicquam. Modo enim cognoui, qm̃ times deum tu. Etiã ista quæstio simili locutione soluitur: hoc est.n. nunc cognoui qm̃ times deum tu: quod significat, nunc te feci cognoscere. In consequentibus autem hoc genus locutionis euidenter apparet, vbi dicitur, Et voca-
uit nomen Abraham loci illius, dominus ui Gen.22
dit: vt dicatur hodie in monte dominus apparuit: uidit pro eo quod est apparuit, hoc est, uidit, pro eo quod est uideri fecit: significans per efficientem id quod efficit, sicut frigus pigrum, quod pigros facit. Et non pe 59
percisti filio tuo dilecto propter me. Nun- Gen.22
quid Abraham propter angelum non pepercit filio suo, aut propter deum? Aut ergo angeli nomine dominus Christus significatus est, qui sine dubio deus est, & manifeste a Propheta dictus, magni consilij angelus.
Aut ꝙ deus erat in angelo, & ex persona Esa.9.
dei angelus loquebatur, sicut in Prophetis K
etiam solet. Nam in cõsequentibus hoc ma- Gen.22
gis videtur apparere vbi legitur. Et vocauit angelus domini Abraham iterum de cœlo, Per me metipsum iuraui dicit dñs: Non facile enim inueniẽ dominus Christus patrem dominum dicere tanquã suum dominum, illo præsertim tempore antequam sumeret carnem. Nam secundum id quod formam serui accepit, non incongruenter hoc dici videtur. Nam secundũ huius rei futu-
ræ Prophetiam illud est in Psalmo. Domi- Psal.2.
nus dixit ad me filius meus es tu. Nam neque in ipso Euangelio facile inuenimus à Christo deum patrem dominum appellatũ

quòd eius dominus esset, quanuis deum in-
Ioã. 10. ueniamus in illo loco, vbi ait, Vado ad pa-
trem meum & patrem vestrũ, & deũ meũ
& deum vestrũ. Quod autem scriptum est,
Psal. 19. Dixit dominus domino meo: ad ipsum qui
loquebatur refertur .i. dixit dominus meus
dño meo, pater .s. filio. Et, Pluit dominus à
dño, qui scribebat dixit, vt dñs eius à domi-
60 no eius: id est, dominus noster à domino no
Ge. 22. stro pluisse intelligatur, filius a patre. Qđ
L in his qui nunciauerunt Abrahæ natos esse
filios Melche, nominatur & Camuel pa-
ter Syrorum, non vtique qui nunciaue-
runt, annunciare patrem Syrorum potue-
runt: ex origine quippe illius Syrorum ge-
sup quæ nus longe postea propagatum, Sed dictũ est
stio. 55. à persona scribentis, q post omnia illa tẽpo
ra hæc scribendo narrauit, quemadmodum
61 supra diximus de puteo iurationis. Exur
Ge. 23. gens autem Abraham adorauit populum
Deut. 6. terræ. Quæritur quomodo scriptum sit,
Lucę. 4. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli
seruies: cum Abraham sic honorauerit po
pulum quendam gentium, vt etiam ado-
raret: Sed animaduertendum est in eo-
dem præcepto, non dictum dñm deum tuũ
solum adorabis: sicut dictum est, & illi soli
seruies: quod est Græce λατρεύσεις: Talis
enim seruitus non nisi deo debetur. Vnde
damnantur idololatræ, id est, eiusmodi ser-
uitutem exhibẽtes idolis, quæ debetur deo.
Apo. 13. Nec moueat quod alio loco in quadam scri
ptura prohibet angelus hominem adorare
se, & admonet vt dominus potius adoretur,
Talis enim apparuerat angelus vt pro deo
posset adorari, & ideo fuerat corrigendus
62 adorator. Quod Abraham iubet puero
Ge. 24. suo, vt manum suam ponat sub eius femore,
M & sic eum adiurat per dominum deum cœ-
li, & dominum terræ, solet imperitos moue
re: non attendentes magnã de Christo ex-
titisse prophetiam, q ipse dominus cœli &
dominus terræ in ea carne venturus esset, q̃
63 de illo femore propagata est. Quærendũ
Ge. 23. quid differant augurationes illicitę ab illa
petitione signi, qua petiuit seruus Abrahæ
vt ei deus ostenderet, ipsam esse futuram
vxorem domini sui Isaac, à qua cum peti-
uisset vt biberet, diceretur illi, bibe & tu,
& adaquabo camelos tuos quoadusque bi-
bere desinent. Aliud est enim mirum ali-
quid petere quod ipso miraculo signum fit:
aliud hæc obseruare, quæ ita fiunt vt mira
non sint, sed à coniectoribus superstitiosa
vanitate interpretentur. Sed hoc ipsum etiam
quod mirum aliquid postulatur quo signifi
cetur quod quisq; vult nosse, verum audiẽ-
dum sit, non parua quæstio est. Eò nanque
pertinet q dicuntur qui hoc non recte fa-
ciunt, tentare dñm. Nã ipse dñs cum à dia-
bolo tentaretur, testimonium de scripturis
adhibuit, Non tentabis dñm deum tuum.
Suggerebatur.n. tanquam homini, vt signo Deut. 6.
aliquo exploraret ipse quantus esset, id est, Matt. 4.
quàm multum apud deum posset: quod vi-
tiose fit, cum fit. Ab hoc autem discernitur
quod Gedeon fecit, pugnæ imminente peri A
culo. Consultatio quippe illa magis q̃ tenta
tio dei fuit. Vnde & Achaz apud Esaiam ti- Esaiæ. 6.
met signum petere, ne deũ tentare videatur
cum hoc eum dñs admoneat per Prophetã:
credo existimãs q ab ipso Propheta explo-
raretur, verum pręcepti memor esset quo tẽ
tare deum prohibemur. Seruus Abrahæ 64
narrans quæ sibi mandata fuerant à domi- Ge. 24.
no suo, dicit eũ sibi dixisse, Non sumes uxo
rem filio meo de filiabus Chananęorum,
inter quos ego habito in terra eorum: sed
in domum patris mei ibis & in tribum meã
& sumes vxorem filio meo inde: & cætera
si legantur quomodo illi mandata sint, sen-
tentia eadem reperitur, verba vero non om
nia, vel ipsa, vel ita dicta sunt. Quod admo
nendum putaui propter stultos & indoctos
homines, qui Euangelistas hinc calumniã
tur, quòd in aliquibus verbis non omnino
conueniunt, quanuis rebus atque sententijs
omnino non discrepent. Certe enim istum
librum vnus homo scripsit, qui ea quæ su-
pradixit cum mandaret Abraham, vel rele-
cta sic ponere potuit si ad rem pertinere iu-
dicaret, cum ueritas narrationis non exigi-
tur, nisi vt rerũ sententiarumq; sit, quibus
voluntas, propter quam intimandam ver- B
ba fiunt, satis apparet. Quod habent La 65
tini codices narrante seruo Abrahæ quæ si- Ge. 24.
bi mandauerat dominus eius, Tũc innocẽs
erit a iuramento meo vel iuratione mea:
Græci habẽt à maledicto meo, ὅρκος enim
dicitur iuratio, κατάρα maledictum, vnde
& κατάρατος maledictus vel ἐπικατάρατος
dicitur. Proinde oritur quæstio quõmodo
ista iuratio maledictum posset intelligi, ni-
si quia maledictus est qui contra iurationẽ
fuerit. Si ergo facitis misericordiam, & 66
iustitiam ad dominum meum renũciate mi Ge. 24.
hi. Duo illa quæ assidue ponuntur in alijs
sanctis scripturis, & maxime in Psalmis, mi-

sericordia & iustitia, tantundé.n.valet, mise
67 ricordia & veritas, hinc iam apparere cœpe
Ge. 24. runt. Ecce Rebecca in conspectu tuo: Ac
cipiens eam recurre, & sit vxor filij dñi tui
quemadmodú locutus est dominus. Quæ-
ritur qñ locutus sit dñs, nisi quia vel Pro-
phetam esse Abrahā nouerant, & propheti-
ce à domino dictum, quod per illum dictú
fuerat, agnoscebant: aut signum illud quod
sibi dictum seruus eius narrauit, locutioné
domini appellauerunt: hoc enim magis de
Rebecca expressum est. Nam quod Abra-
ham dixerat non de Rebecca dixerat, sed de
C aliqua fœmina ex tribu vel cognatione sua:
& hoc ad vtrunq;, vt immunis esset à iura-
mento seruus si non impetrasset, quod vti-
68 que non dicitur cum aliquid prophetatur:
Ge. 24. Certum enim decet esse propheti. Qđ
Rebeccæ dixerunt fratres eius proficiscen-
ti. Soror nostra es, esto in milia milium &
hæreditatem obtineat semen tuum ciuita-
tes aduersariorum tuorum: non Prophetæ
fuerant, aut vanitate tam magna optauerūt
sed eos quod promiserat deus Abrahæ late-
re non potuit. Quod scriptum est, Exijt
69 Isaac exerceri in campo meridie, Qui ver
Ge. 24. bum de hac re Græcum nesciunt, exercita-
tionem corporis putant. Scriptum est autē
Græc: ἀδολεσχῆσαι, ἀδολεσχεῖν vero ad ani
mi exercitationem ptinet, & sæpe vitio de-
putatur: More autem scripturarum plerun
que in bono ponitur. Pro isto verbo quidá
interpretes nostri exercitationem, quidam
garrulitatem quasi verbositatem, quæ in bo
num quantum ad Latinum eloquium per-
tinet, vix aut nunquam inuenitur, sed vt di
xi in scripturis plerunque in bono dicitur:
D & videtur mihi significare animi affectum
studiosissime aliquid cogitantis cum dele-
ctatione cogitationis, nisi aliud sentiunt qui
hæc verba Græca melius intelligunt. A-
70 dijciens autem Abraham sumpsit vxorem
Ge. 25. nomine Cethurā. Quæstio & hic esset, si
peccatú est maxime in antiquis dátibus ope
ram propagādæ proli. Quidlibet enim hic
q̃ incontinentia suspicanda est tanti viri, in
illa præsertim iam ætate. Cur autem in hac
filios fecerit, qui cum miraculo de Sara fe-
cerat, supra dictum est: quanquam nonnul-
li donum quod accepit Abraham velut re-
uiuiscentis corporis ad filios procreandos,
diu permansisse asserāt, ita vt posset & alios
procreare. Sed multo est absolutius, de ado-
lescentula potuisse seniorem, quod senior
de seniore non posset, nisi deus illic miracu-
lum præstitisset, maxime pp Saræ, non solú
ætatem, verum ét sterilitatem. Sanè etiam
grandioris ætatis, & sicut scriptura loquitur
plenum dierum posse dici seniorem, hoc est
presbyterum, hinc intelligi pōt, quia hoc
Abraham appellatus est qñ mortuus est.
Proinde omnis senex ét presbyter, nó om-
nis presbyter ét senex: quia plerūq; hoc est E
nomē ætatis, q̃ infra senectutem senectuti
vicina est, & ex hoc ét ipsa à senectute no-
men accepit. In Latina autem lingua pres-
byter senior appellatur, apud Græcos autē
maxime sicut scriptura loquitur πρεσβύτεροι
& νεώτεροι dicuntur etiā si ætates iuuenum Gala. 4.
comparentur, qđ dicimus nos maiorem at-
que minorem. Verumtamen hoc factum
Abrahæ, qꝫ post mortem Saræ de Cethura
filios procreauit, nó sic accipiendú est quasi
humana consuetudine & cogitatione tantū
modo substituendę numerosioris prolis
hoc factum sit. Sic enim possent accipere
homines etiam quod de Agar factum est,
nisi Apostolus admoneret illa fuisse facta
prophetice, vt in vtrisque personis mulie-
rum earumq; filiorum duo testamenta ad
futurorum prænunciationé alegorica signi
ficatió figuraret. Vnde in isto quoque Abra
hæ facto tale aliquid quærendum est, Si
non facile occurrat, ego interim quod oc-
currit, munera quę acceperunt filij concubi
narum, videntur mihi significare quædam
dona dei, vel in sacramentis, vel in quibus-
que signis, etiam carnali populo Iudęorú
& hæreticis data velut filijs cócubinarum,
cum hæreditatis munus, quod est charitas
& vita æterna, non nisi ad Isaac pertineat,
hoc est, ad filios promissionis. Quid si- F
bi vult quod scriptum est, Hęc sunt nomi- 71
na filiorum Hismael secundum nomina ge Ge. 25.
nerationem eorum? Non enim satis elucet
cur additum sit, secundum nomina genera-
tionum eorum: cú ij soli nominentur quos
ille genuit, nó etiam qui ab ipsis geniti sunt.
Nisi forte quia nationes ex illis propagatæ
eorum nominibus appellantur, & hoc si-
gnificatum sit cum dictum est, secundum
nomina generationum eorum, quáuis hoc
modo illæ nationes sint potius secúdum no
mina istorum, non ista nomina secundum
illas nationes, quia illæ posterius extite-
runt. Vñ notāda locutio est, quia & postea
de illis dicitur, duodecim principes secúdú 72
gétes eorum. Quod de Rebecca scriptú Ge. 25.
est,

est, quia venit interrogare dñm cum gesti-
rent puerperia in vtero eius: quæritur quo
ierit. Non.n.erant tunc Prophetæ aut sa-
cerdotes secundum ordinē tabernaculi, vel
templi dñi. Quo ergo ierit merito mouet,
nisi forte ad locum vbi aram constituerat
Abraham.Sed illic quomodo responsa den-
tur,omnino tacet scriptura, vtrum per ali-
quem sacerdotum quod incredibile est, si
erat non fuisse nominatum & nullam omni
G no sacerdotum aliquorum factam esse men-
tionem. An forte ibi cum orando allegassent
desideria sua,dormiebant in loco,vt per som
nium monerentur? an adhuc viuebat Mel-
chisedech, cuius tanta fuit excellentia, vt à
nonnullis dubitetur,vtrum hō, an angelus
fuerit? an erant aliqui tales ēt illo tpe homi
nes dei in quibus posset deus interrogari?
Quicquid horū est, & si quid aliud qđ me
forte ne commemorarem præterierit, men-
tiri tñ scriptura non potest, quæ dixit Re-
beccam isse ad interrogandum dñm,eiq; do
73 minum rñdisse. In eo ꝙ dñs rñdit Rebec
Gen.25 cæ,duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo po-
puli de ventre tuo separabuntur, & popu-
lus populum superabit, & maior seruiet mi
nori: spiritali intelligentia,carnales in popu
lo dei significantur per maiorem filium &
spiritales per minorem quia sicut dicit Apo
1.Co.15. stolus, Non prius quod spiritale, sed quod
animale, postea spiritale. Solet & sic intelli-
gi hoc quod dictum est, vt in Esau figura-
tus sit maior populus dei, hoc est, Israeli-
ticus secundum carnem: per Iacob autem
figuratus sit ipse Iacob secundum spirita-
lē progeniem. Sed etiam historica proprie-
tate hoc responsum inuenitur esse comple-
H tum, vbi populus Israel, hoc est Iacob mi-
nor filius,superauit Idumæos, hoc est gen-
tem quam propagauit Esau, eosq; fecit tri-
butarios per Dauid,quod diu fuerunt vsque
ad regem.s.Ioram, sub quo Idumæi rebel-
lauerunt, & iugum Israelitarum Idumæi à
ceruice sua deposuerunt: secundum Pro-
phetiam ipsius Isaac, quando minorem pro
maiore benedixit, hoc enim dixit & de ma-
iori,cum & ipsum postea benediceret. Ia-
74 Gen.25 cob autem erat homo simplex habitans do-
mum. Quod Græce dicitur ἄπλαστος hoc
Latini simplicem interpretati sunt. Propric
aūt ἄπλαστος non fictus, vnde aliqui Latini
interpretes, sine dolo, interpretati sunt,di-
centes, Erat Iacob sine dolo habitans in do-
mo: vt magna sit quæstio, quō per dolum
acceperit benedictionem qui erat sine dolo.
Sed ad significandum magnum aliquid qđ
scriptura prætermisit. Hinc enim maxi-
me cogimur ad intelligenda illo loco spiri-
talia, quia sine dolo erat qui dolum fecit.
Vnde quid sentiremus,ne sermone quodam
ad populum habito satis diximus. In eo 75
quod scriptum est, Facta est autem fames Gen.26
super terram præter famem, quæ ante facta I
est in tempore Abraam: Abijt autem Isaac
ad Abimelech regem Philistinorum in Ge-
rara. Quæritur,hoc quando sit factū vtrum
posteaquā Esau vendidit primogenita sua
cibo lenticulæ, post illam quippe narratio-
nem hoc narrari incipit: an vt fieri solet
per recapitulationem narrator ad ea reuer-
sus sit, cum progressus de filijs eius ad eum
locum peruenisset qui de lenticula comme-
moratur. Mouet autem,quia ipse inuenitur
Abimelech qui etiam Saram concupierat.
Ipsius enim paranymphus & princeps mi-
litiæ,qui ibi commemorati sunt etiā hic com
memorantur, vtrum vel viuere potuerint.
Quando.n.factus est amicus Abrahæ, nō-
dum natus erat Isaac, sed iam promissus.
Ponamus antequā nasceret Isaac,illud fuis-
se factum. Deinde Isaac suscepit filios cū es-
set annorum sexaginta: illi autem iuuenes
erant qñ vendidit Esau primogenita sua. Po
namus etiā ipsos circa viginti annos fuisse,
fiunt anni ætatis Isaac vsq; ad illud factum
filiorum eius,circiter octoginta. Adolescen
tem accipiamus fuisse Abimelech quando
matrem ipsius concupiuit, & Abrahæ ami-
cus est factus. Potuit ergo iam esse quasi cē-
tenarius,si post illud factum filiorum suorū K
perrexit in eam terram famis necessitate
Isaac. Non ergo ex hoc cogit vlla necessitas
per recapitulationem putare narratam pro-
fectionem Isaac in Gerara. Sed quia ibi diu-
turno tempore fuisse Isaac scribitur, & pu-
teos fodisse,& de his contendisse,& ditatum
fuisse pecunia, mirum nisi recapitulādo ista
commemorātur, quæ ideo fuerant præter-
missa,vt primum de filijs eius vsq; ad illum
locum de lenticula narratio perueniret.
Ideo quod scriptum est de Isaac, Benedi- 76
xit eum autem dñs, & exaltatus est homo, Gen.26
& procedens maior fiebat quoadusque ma-
gnus factus est valde: secundum terrenam
fœcilitatē dictū sequentia docent. Exequi-
tur.n.narrator easdem eius diuitias, quibus
magnus factus est: & hinc motus Abime-
lech, timuit illum ibi esse, ne potentia eius

ſibi eſſet infeſta. Quanquã ego ſpiritale ali-
quid iſta ſignificent, tñ ſecundum id ꝙ ita
contigerunt, ideo præmiſſum eſt, benedixit
eum dñs, vt ſana fide intelligamus etiã iſta
temporalia dona, nec dari poſſe, nec ſpera-
ri debere, etiam cum ab infirmioribus ap-
Luc.16. petuntur, niſi ab vno deo: vt qui in minimis
L fidelis eſt, etiam in magnis fidelis ſit: & qui
in mammona iniquo fidelis inuentus eſt, e-
tiam verum accipere mereatur, ſicut domi-
nus in Euangelio loquitur. Talia etiam de
Abraham dicta ſunt, ꝙ ei munera dei pro-
uenerint. Vnde non parum ædificat ſanã fi-
dem pie intelligentibus iſta narratio, etiã ſi
de his rebus allegorica ſignificatio nulla poſ
77 ſet exculpi. Fiat execratio inter nos & in-
Gen.26 ter te, id eſt, iuratio quæ maledictis obſtrin-
git, quæ accidant ei qui peierauerit: ſecundũ
quam conſyderandum eſt quòd & ſeruus
Abrahæ commemorauit, narrans eis à qui-
78 bus accepit uxorem dño ſuo Iſaac. Quid
Gen.26 eſt quod ſcriptum eſt, quòd cum veniſſent
pueri Iſaac & dixiſſent, Fodimus puteum &
non inuenimus aquam: appellauit eundem
puteum Iſaac iuramentum? An quanuis fa-
ctum ſit, in aliquã ſignificationem ſine du-
bio ducẽdum eſt ſpiritalem: qm̃ nihil habet
conuenientiæ ſecundum literam, vt ideo iu-
ramentum appellauerit puteum, ꝙ ibi aqua
non ſit inuenta: quanquam alij interpretes
pueros Iſaac inuentam potius aquam nun-
ciaſſe dixerunt, ſed etiam ſic quare iuramen
tum appellatum eſt, vbi nulla facta fuerunt
79 iuramenta? Qm̃ tantus Patriarcha Iſaac
Gen.27 antequam moriatur quærit à filio ſuo vena-
M tionem & eſcam, qualem amat pro magno
beneficio & promittit benedictionem, nul-
lo modo vacare arbitramur ſignificatione
prophetica: maxime qm̃ feſtinat vxor eius
vt illam benedictionẽ minor accipiat, quem
ipſa diligebat, & cætera in eadem narratio-
ne multum mouent ad maiora intelligenda
80 vel requirenda. Quod habent Latini Co
Gen.27 dices, Expauit autem Iſaac pauore magno
valde: Græci habent, ἐξέστη δὲ Ἰσαὰκ ἔκστασιν
μεγάλην σφόδρα vbi tanta commutatio intel-
ligitur, vt quædam mentis alienatio ſeque
retur. Ipſa enim proprie dicitur ecſtaſis. Et
quia ſolet in magnarum rerum reuelatio-
nibus fieri, in hac intelligendum eſt factam
eſſe ſpiritalem admonitionem, vt confirma-
ret benedictionem ſuam filio minori, cui
potius iraſcendum fuit quòd ſefellerit pa-
trem. Sic & de Adam cum prophetatur hoc
ſacramentum magnum, quod dicit Apoſto-
lus in Chriſto & in eccleſia, Erunt duo in
carne vna, dicitur ꝙ ecſtaſis præceſſerit.
Qũo annunciata vel renũciata ſunt uer- 81
ba Eſau Rebeccæ, quibus comminatus eſt Gen.27
occidere fratrem ſuum, cum ſcriptura dicat,
hoc eũ in ſua cogitatione dixiſſe, niſi quia
hinc nobis datur intelligere, ꝙ diuinitus ei A
reuelabantur omnia. Vnde ad magnum my
ſterium pertinet, ꝙ filium ſuum minorem
pro maiore voluit benedici. Quod ha- 82
bent Latini codices, Iſaac dicente filio ſuo, Gen.28
Vade in Meſopotamiã in domum Bathuel
patris matris tuæ, & ſume inde tibi vxorem:
Græci codices non habent uade, ſed fuge:
hoc eſt, ἀπόδραθι. Vnde intelligitur etiam
Iſaac cognouiſſe, quod filius eius Eſau de
fratre ſuo in cogitatione ſua dixerit. Et
ſurrexit Iacob de ſomno ſuo, & dixit quia
eſt dominus in loco hoc, ego autem neſcie-
bam: & timuit, & dixit, quàm terribilis lo-
cus hic, hic non eſt niſi domus dei, & hæc
eſt porta cœli. Hæc uerba ad Prophetiam
pertinent, quia ibi futurum erat tabernacu-
lum quod conſtituit dominus in homini-
bus in primo populo ſuo. Portam autem cœ
li ſic intelligere debemus, tanquam inde fiat
aditus credentibus capeſſendum regnum cę
lorum. Quod ſtatuit lapidem Iacob quẽ 84
ſibi ad caput poſuerat, & conſtituit eum ti- Gen.28
tulum, & perfundit illum oleo, non aliquid
idololatriæ ſimile fecit. Non enim uel tunc B
uel poſtea frequentauit lapidem adorando,
uel ei ſacrificando, ſed ſignum fuerat in pro-
phetia euidentiſsima conſtitutum, quæ per-
tinet ad unctionem, Vnde Chriſti nomen
à chryſmate eſt. Et uocauit Iacob no- 85
men loci illius Domus dei, & Vlamaus erat Gen.28
nomen ciuitati ante. Iuxta ciuitatem dor-
miſſe ſi intelligatur, nulla quæſtio eſt. Si
autem in ciuitate, mirum uidetur quomodo
potuerit illum titulum conſtituere. Quod
autem uouit notum ſi proſperaretur eundo
& redeundo, decimasque promiſit domui
dei futuræ in loco illo, prophetia eſt domus
dei: ubi & ipſe rediens deo ſacrauit, non
illum lapidem deum appellans, ſed domum
dei, id eſt, quia in illo loco futura erat do-
mus dei. Quod uenit Rachel cum oui- 86
bus patris ſui, & dicit ſcriptura, quòd cum Gen.29
uidiſſet Iacob Rachel filiam Laban fra-
tris matris ſuæ, acceſsit & reuoluit la-
pidem ab ore putei: magis notandum eſt ali-
quid ſcripturam prætermittere quod intel-
ligere

ligere debemus q̃ vllam quæstionem esse
mouendá. Intelligitur.n.q́ illi cum quibus
primo loquebatur Iacob, interrogati q́ esset
quæ veniebat cum ouibus, ipsi dixerunt fi-
liá esse Laban, quá vtiq; Iacob nó nouerat:
sed illius interrogationé r̃nsionemq; illo-
rum scriptura p̃termittens, intelligi voluit.
87 Quod scriptum est, Osculatus est Iacob
Ge. 29. Rachel, & exclamans voce sua fleuit, & in-
C dicauit ei, quia frater est eius, & quia filius
Rebeccæ est: Cósuetudinis quidé fuit, maxi
me in illa simplicitate antiquorú, vt propin
qui propinquos oscularent, & hoc hodie fit
in multis locis. Sed q̃ri potest quó ab inco-
gnito illa osculú acceperit, si postea indica-
uit Iacob propinquitaté suam. Ergo intelli
gẽdum est, aut illum qui iam audierat quę
illa esset, fidenter in eius osculum irruisse,
aut postea scripturá narrasse per recapitula
tioné quod primo factum erat, id est, quòd
indicauerit Iacob quis esset: Sicut de para-
diso postea dicitur, quomodo deus eum in-
stituerit, cum iam dictum esset, quòd planta
Gen. 2. uit deus paradisum, & posuerit illic homi-
nem quem finxerat: & multa alia per reca-
pitulationem dicta intelliguntur. Quod
88 scriptum est, Seruit Iacob pro Rachel an-
Ge. 29. nis septem, & erant in cóspectu eius velut
pauci dies, eo quòd diligebat illam, quæren-
dum quomodo dictum sit, cum magis etiá
breue tempus longum esse soleat amanti-
bus. Dictum est ergo propter laborem ser-
uitutis, quem facilem & leuem amor facie-
bat. Si parum aduertatur rei huius narra
89 tio, putabitur quòd posteaquam Liam Ia-
Ge. 29. cob duxit vxorem, deinde seruiuit alios se-
D ptem annos pro Rachel, & tunc eam duxit.
Veruntamen non ita est, sed Laban ei dixit,
Consumma itaque septimanam istius, &
dabo tibi & hanc pro opere quod operabe-
ris apud me adhuc septem annos alios. Q̃d
itaque ait, consumma septimanam istius:
ad nuptiarum celebrationem pertinet, quæ
septem diebus celebrari solent. Hoc itaque
ait, Imple dies nuptiarum septem pertinẽ
tes ad istam quam duxisti, & dabo tibi, &
hanc pro eo quod operaberis apud me ad-
huc septem annos alios. Deinde sequitur,
Fecit autem Iacob sic, & impleuit septima-
nam eius, id est, septem dies nuptiarú Liæ:
& dedit illi Laban Rachel filiam suam ipsi
uxorem. Dedit autem Laban Rachel fi-
liæ suæ Balam ancillam suam ei ancillam,
& intrauit ad Rachel. Dilexit autem Ra-
chel magis quàm Liam, et seruiuit illi septẽ
annos alios. Vtique apparet quia posteaquá
duxit Rachel, tunc seruiuit pro ea septem
annos alios. Nimis enim durum, & valde
iniquum fuit, vt deceptum adhuc differret
alios annos septem, & tunc eam traderet q̃
primo debuit. Septem diebus solere nuptias
celebrari, etiam liber Iudicum ostendit in Iudi. 14.
Sansone quádo fecit potum septem diebus. E
Et addidit scriptura, quòd sic solerent face-
re iuuenes: fecit autem hoc propter nuptias
suas. Nó facile dignoscit, quas cócubinas 90
appellet scriptura, quas vxores, quandoqui-
dé & Agar dicta est vxor quæ postea dici
tur concubina, & Cethura, & ancillæ quas Ge. 16.
dederunt Rachel & Lia viro suo. Nisi for- Ge. 26.
te omnis concubina vxor, non autem om- Ge. 30.
nis vxor concubina more loquendi scriptu
rarum appelletur, id est, vt Sara & Rebec-
ca, & Lia & Rachel concubinę dici nó pos-
sint: Agar vero & Cethura, & Bala & Zel
fa & vxores & concubinæ. Quod Latini
habent: nato filio Liæ de Zelfa, quòd dixe- 91
rit, Beata facta vel fœlix facta sum: Græci Ge. 30.
habent εὐτύχη, quod magis bonam fortu-
nam significat. Vnde videtur occasio non
bene intelligentibus dari tanquam illi ho-
mines fortunam coluerint, aut hoc verbum
diuinarum scripturarum authoritas in vsu
receperit: sed fortuna intelligenda est pro
his rebus, quæ fortuitu videntur accidere,
non quia numen aliquod sit, cum hæc ipsa
tamen quæque fortuita videntur causis oc-
cultis diuinitus dentur. Vnde etiam verba,
quæ nemo potest auferre à consuetudine lo
quendi, parata sunt, id est, forte & fortas-
se, & forsitan, & fortuitu. Vnde videtur
in Græca lingua resonare, quod dicũt τύχη F
velut ab eo quod est τύχη. Aut certe Lia p̃-
pterea sic locuta est, quòd adhuc gentilita-
tis consuetudinem retinebat. Non enim
hoc Iacob dixit, ut ex hoc data huic verbo 92
putetur authoritas. Quod Iacob dixit, Ge. 30.
Et benedixit te dominus in pede meo: satis
aduertendum est, & notandus scripturarú
sensus; ne cum ita quisque locutus fuerit,
quasi augurari videatur. Multum enim in-
terest q̃d adiecit, Benedixit te dominus in
pede meo. In ingressu enim meo voluit in-
telligi, hinc gratias agens deo. In facto Ia 93
cob cum virgas excorticauit, detrahens vi Ge. 30.
ride vt album varie appareret, & sic in có-
spectu fœtus pecorum variarentur, cum
matres in alueis aquarum biberent, & vi-

ſis virgis illam varietatem conciperet, mul
ta dicuntur ſimiliter fieri in animalium fœ
tibus: ſed & mulieri accidiſſe traditur, & ſcri
ptū reperitur in libris antiquiſsimi & peri-
tiſsimi medici Hippocratis, quòd ſuſpitio-
Forte ne adulterij fuerat punienda cum puerum
Galeni: pulcherrimum peperiſſet vtiq; parenti ge-
nerią; diſsimilem: niſi memoratus medicus
G ſoluiſſet quæſtionem; illis admonitis quære
re, ne forte aliqua talis pictura eſſet in cubi-
culo, qua inuenta mulier a ſuſpicione libe-
rata eſt. Sed ad hãc rem q̃ fecit Iacob virgã
rum ex diuerſis arboribus trium copulatio
quid contulerit vtilitatis, quod attinet ad va
rias pecudes multiplicandas, nõ apparet om
nino, nec aliquid ad hoc commodum inte-
reſt, verum ex vnius generis ligno varien-
tur virgæ, an plura ſint lignorum genera;
cum ſola quæratur ſignorum varietas: ac p
hoc cogit inquiri prophetiam, & aliquã fi-
guratam ſignificationem res iſta; q̃ ſine du-
bio vt Propheta fecit Iacob, & ideo nec
fraudis arguendus eſt. Non.n. tale aliquid
niſi reuelatione ſpiritali eum feciſſe creden
dum eſt. Quod aũt ad iuſtitiã pertinebat, ſi-
cut alij interpretes apertius hoc narrãt, nõ
ponebat virgas in ſecundo conceptu ouiũ
quod tanto obſcurius, quanto breuius à ſe-
ptuaginta dictũ eſt, Quæ cũ peperiſſent nõ
ponebat: quod intelligiẽ, cũ primum pepe-
riſſent: vt iam non ſolere ponere intelligaẽ,
94 cum ſecundo paritura eſſent, ne ipſe aufer-
Ge. 31. ret oẽs fœtus, quod iniquum fuit. Quod
H Laban dicit. Quare furatus es deos meos:
hic eſt illud fortaſſe quod & augurari ſe di-
xerat, & eius filiũ ſe bonã fortunã nomina-
uerat. Et notandum eſt q̃ à principio libri
nunc primum inuenimus deos gentium, ſu-
perioribus quippe ſcripturæ locis deum no
95 minabant. Quid eſt qđ dicit Iacob ſoce-
Ge. 32. ro ſuo, Et decepiſti mercedem meam decẽ
agnabus. Hoc.n. quomodo & quũ factum ſit
ſcriptura non narrat, ſed vtiq; factum eſt
quod iſte commemorat. Nam dixit hoc &
vxoribus ſuis, quãdo eas vocauit in cãpum.
Conquerens enim de patre illarum, ait in-
ter cætera, Et mutauit mercedem meã de-
cem agnorum, intelligitur ergo per ſingula
tempora partus ouium, cum Laban vide-
ret tales fœtus eſſe natos quales placuerat
vt ad Iacob pertinerent, pactum fraude
mutaſſe, & dixiſſe vt futuro fœtu alios pe-
cudum colores haberet in mercede Iacob.
Tunc autem ille virgas varias non ſuppo-
nebat, & non naſcebantur varij, ſed vnius
coloris, q̃ Iacob ex nouo pacto auferebat.
Quod cũ vidiſſet Labã, rurſus pactũ frau-
de mutabat vt ad Iacob varia pertinerẽt,
tunc illarum ſuppoſitione virgarum varia
naſcebantur. Ergo quod ait Iacob vxori-
bus ſuis, Mutauit mercedem meam decem I
agnorum: & poſtea ipſi Laban, Decepiſti
mercedem meam decem agnabus, non ita
dixit quaſi peruenerit ſocero eius ipſa fraus;
vt enim non ei prouenires, dtum ſibi dixit
aduerſus illum fuiſſe: decẽ vero agnos vel
decem agnas, pro decem temporibus poſuit
quibus oues quas paſcebat per ſexennium
pepererunt. Bis quippe pariebant in anno.
Contigerat autem vt primo anno, quo in-
ter ſe pacti ſunt, & ad eas paſcendas placito
huius mercedis acceſsit, quòd ſemel parerẽt
in fine anni, quia cum acceſsiſſet iam ſemel
pepererant. Rurſuſque ſexto anno, id eſt, vl
timo, cum ſemel peperiſſent, exorta neceſ-
ſitate profectionis prius recederet quam ite
rum parerent: ac per hoc cum primus an-
nus atque vltimus duos ouium partus ſub
illa haberent, hoc eſt, ſingulos, medij vero
quatuor anni binos, fiunt omnes decẽ. Nec
mirum quòd hæc decem temporibus naſce
bantur, velut ſi quiſquam dicat per tot vin-
demias, aut per tot meſſes, quibus numerus
intelligatur annorum. Vnde ait quidam, Virgi-
poſt aliquot ariſtas: per ariſtas videlicet lius in
meſſes, & per meſſes annos ſignificans. Pe- Bucco.
cudum autem illius regionis fœcunditas, ſi- Aegloga
cut Italarum tanta fertur, vt bis in anno pa prima.
riant. Sumpſit aũt Iacob lapidem & con- K
ſtituit eum titulum. Diligenter animad- 96.
uertendum eſt quomodo iſtos titulos in Ge. 31.
rei cuiuſque teſtimonio conſtituebant.
Non vt eos pro dijs colerent, ſed vt eis ali-
quid ſignificarent. Quod aceruum la- 97
pidum quem inter ſe conſtituerant Laban Ge. 31.
& Iacob, aliquanta diuerſitate appellaue-
runt vt eum vocaret Laban aceruum teſti-
monij, Iacob aceruum teſtem traditur ab
eis qui & Syram & Hebræam linguam no-
uerunt, propter proprietatem ſuæ cuiuſque
linguæ factum. Fieri enim ſolet vt alia lin
gua non dicatur vno verbo, quod alia dici-
tur, & vicinitate ſignificationis quidque
appelletur. Nam poſtea dicitur, ꝑpter hoc
appellatum eſt nomẽ aceruus teſtatur. Hoc
enim medie poſitum eſt quod vtrique con-
uenire, & ei qui dixerat aceruus teſtimo-
nij, & ei qui dixerat aceruus teſtis.

Quid

98 Quid est quod loquendo Laban ad Ia-
Gen.31 cob dicit, Testatur aceruus hic, & testatur
titulus hic, propter appellatur nomen, acer-
uus testatur: & visio q̃ dixit. Respiciat deus
inter me & te: nisi forte ordo est, & visio q̃
dixit, deus respiciat inter me & te; Deus q.p-
pe illi dixerat in visione, ne læderet & dele-
99 ret Iacob. Quid est quod dicit in conse-
Gen.31 quentibus Laban, Vide nemo nobiscum est,
nisi forte, nemo extraneorum, aut propter
testificationem dei, q̃ ita habere deberent,
tanquam nemo cum eis esset quem testimo-
100 nio eius adiungerent. Et iurauit Iacob
Gen.31 per timorem patris sui Isaac: Per timorem
vtiq; quo timebat deum, quem timorem e-
tiam superius commendauit, cum diceret
Deus patris mei Abrahæ, & timor patris
101 mei Isaac est. Castra dei quæ vidit Iacob
Gen.32 in itinere, nulla dubitatio est q angelorum
fuerit multitudo: ea quippe in scripturis mi-
102 litia cœli nominatur. Nunciato sibi fratre
Gen.32 suo Iacob veniente obuiam ei cum quadrin-
gentis, turbatus est quidem & mente con-
fusus, q̃m timuit valde: & visum est homini
perturbato diuisam multitudinem suam in
duo castra disponere. Vbi quæri potest, q̃uo
habuerit fidem promissis dei quandoqui-
dem dixit, Si venerit ad castra prima frater
meus & exciderit ea, erunt secunda in salu-
tem. Sed etiam hoc fieri potuit, vt euerteret
castra eius Esau, & tamen deus post illam
afflictionem adesset & liberaret eum, & quæ
M promisit impleret. Et admonendi fuimus
hoc exemplo, vt quamuis credamus in deũ,
faciamus tñ quæ facienda sunt ab homini-
bus in præsidium salutis, ne prætermitten-
tes ea deum tentare videamur. Deniq; post
hæc quæ verba dicat idem Iacob, conside-
randum est. Deus, inquit, patris mei Abra-
ham, & deus patris mei Isaac, domine qui di-
xisti mihi, recurre in terram generationis
tuę, & benefaciam tibi, idoneus es mihi ab
omni iustitia & ab omni veritate quæ feci-
sti puero tuo. In virga enim mea transiui
Iordanem hunc, nunc autem factus sum in
duo castra: Erue me de manu fratris mei,
de manu Esau, quia ego timeo illum, ne cũ
venerit feriat me & matres super filios. Tu
autem dixisti, benefaciam tibi, & ponam se-
men tuum tanquam arenam maris, quæ nõ
dinumerabitur præ multitudine. Satis in
his verbis & humana infirmitas, & fides pię-
103 tatis apparet. Quod Latini codices ha-
Gen.32 bent de Iacob, Dixit enim placabo vultum
eius in muneribus præcedentibus eum: scri-
ptor libri qui narrans ait de Iacob, Dixit n.
placabo uultum eius: hucusq; verba Iacob
dixisse intelligitur, cætera vero sua intulisse
q ait, in muneribus præcedentibus eum: ta-
quam diceret; in muneribus quæ præcede-
bant Iacob, placabo vultum fratris mei. A
Ordo est ergo verborũ Iacob, Placabo vul-
tum eius, & post hoc videbo faciem eius, for
sitan enim suscipiet faciem meam. Interpo-
sita autem sunt verba scriptoris, in mune-
ribus præcedentibus eum. Quod ab illo 104
angelo desiderat Iacob benedici, cui luctan- Gen.32
do præualuit, magna est de Christo prophe
tia. Non eo admonet mysticum aliquid
sapere, quo omnis homo à maiore vult be-
nedici. Quomodo ergo ab eo bene dici iste
voluit quem luctando superauit? Præua-
luit enim Iacob Christo, vel potius præua-
lere visus est, per eos Israelitas à quibus cru-
cifixus est Christus, & ab eo tamen bene-
dicitur in eis Israelitis qui crediderunt in
Christum, ex quibus erat qui dicebat. Nam Rom.11.
& ego Israelita sum ex genere Abraham
de tribu Beniamin. Vnus ergo atque idem
Iacob & claudus & benedictus: claudus in
latitudine femoris tanquam in multitudi-
ne generis, de quibus dictum est, Et clau-
dicauerunt à semitis suis: Benedictus au- Psal.17.
tem in eis de quibus dictum est, Reliquiæ Rom.11.
per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.
Quid sibi vult quod Iacob ait fratri suo, 105
Propter hoc vidi faciem tuam quemadmo- Gen.33
dum cum videt aliquis faciem dei, vtrum B
pauentis & perturbati animi verba vsq; in
hanc adulationem proruperunt: an secun-
dum aliquem intellectum sine peccato di-
cta accipi possunt? Fortasis enim quia dicti
sunt & gentium dij quæ sunt demonia, non
præiudicetur ex his verbis homini dei.
Non enim dixit, quemadmodum si videt
faciem dei: sed, cum videt aliquis: ipse e-
nim aliquis quem significare possit incer-
tum est: atque ita fortasse temperata sunt
verba, ut & ipse Esau sibi delatum tan-
tum honorem grate acciperet, & qui hæc
etiam aliter intelligere possunt, cum à quo
dicta sunt nullo crimine impietatis argue-
rent. Quod etsi benigno animo dicta hæc
uerba fraterna sunt, quoniam & post bo-
nam susceptionem metus ipse transierat,
potuit sic dici, quemadmodum & Moy- Exod.7.
ses Pharaonis Deus dictus est, secun- 1.Co.8.
dum quod dicit Apostolus, Etsi sunt

qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terra,
quēadmodum sunt dij multi, & dñi multi:
maxime quia sine articulo in Græco dictū
est, quo articulo euidentissime solet dei ve-
ri vnius fieri significatio: Non enim dixit
πρόσωπον τοῦ θεοῦ, sed dixit πρόσωπον θεοῦ faci-
A le autem hoc intelligunt qua distantia dica-
C tur, qui Græcum eloquium audire atque
106 intelligere solent. Quæritur verum men-
Gen.33 daciter promiserit Iacob fratri suo, quòd se-
quens pedes suorum in itinere propter quos
si moraretur, venturus esset ad eum in Seir:
hoc enim sicut scriptura deinde narrat, non
fecit, sed eo perrexit ex itinere quo dirige-
bat ad suos. An forte veraci animo promi-
serat, sed aliud postea cogitando delegit?
107 Quomodo scriptura dicit, quòd vidit Si-
Gen.34 chem filius Emor Euæi, princeps terræ, Di-
nam filiam Iacob & accepit eā & dormiuit
cum ea, & humiliauit eam: Et intendit ani-
mo Dinę filię Iacob, & amauit uirginem, &
locutus est secundū sensum virginis ipsius.
Quō virgo appellatur, si iam cum illa dor-
mierat eāq; humiliauerat? Nisi forte virgo
nomen ætatis est secundum Hebræum elo-
quium: an potius per recapitulationē postea
cōmemoratur quod primo factum est. Prius
enim potuit intendere animæ ipsius & ama-
re virginem, & loqui secundum sensum vir-
ginis, deinde cū illa dormire, eamq; humi-
108 liare. Cum paulo ante loquens Iacob cū
Gen.33 fratre suo Esau, infantes filios suos esse signi
Gen.34 ficet, qui Græce dicuntur παιδία, quæri po-
D test quomodo potuerunt facere tantam stra-
gem direptionēq; ciuitatis, interfectis quan-
uis in dolore circuncisionis constitutis, pro
sorore sua Dina. Sed intelligendum est diu
illuc habitasse Iacob, donec & filia eius vir-
Gen.33 go fieret & filij iuuenes. Nam ita scriptum
est, Et venit Iacob in Salem in ciuitatē Si-
cimorum quæ est in terra Chanaan, cū ad-
uenit de Mesopotamia Syriæ, & applicuit ad
faciem ciuitatis, & emit partem agri in quo
statuit illic tabernaculū suum, ab Emor pa-
tre Sichen centū agnis, & statuit ibi aram &
inuocauit deum Israel. Exit autem Dina
Gen.34 filia Liæ quam peperit ipsi Iacob, vt condi-
sceret filias regionis eius: & cætera. Apparet
ergo his verbis, non transeunter, sicut via-
tor solet, illic mansisse Iacob, sed agrū emis-
se, & tabernaculum constituisse, aram in-
struxisse, ac per hoc diutius habitasse: filiam
vero eius cum ad eam venisset ætatem vt
amicas iam habere posset, cōdiscere voluis-

se filias ciuium loci: atq; ita factam esse pro
illa crudelissimam cædem & deprædatio-
nem, quæ iam, vt puto, quæstionem non ha-
bet. Multitudo.n. nō parua erat cum Iacob,
qui plurimum ditatus fuit, sed filij eius in
hoc facto nominantur, quia eiusdem facti E
principes atq; authores fuerunt. Quod 109
ait Iacob timens bella finitimorum apud ci- Gen.34
uitatem Salem, quam expugnauerunt filij
eius. Ego autem exiguus sum numero, &
conuenientes super me occident me: pro-
pter bella plurium qui consurgere poterāt,
se dixit numero exiguum, non quòd minus
multos haberet, quam possent sufficere ad
expugnationem illius ciuitatis, cum suos
in itinere in bina castra diuiserit. Dixit 110
autem deus ad Iacob, Surge & ascende in Gen.35
locum Bethel & habita ibi, & fac ibi aram
deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie
Esau fratris tui. Quid est quòd non dixit,
& fac ibi arā mihi qui apparui tibi: sed deus
dicit, Fac ibi aram deo qui apparuit tibi: v-
trum filius ibi apparuit, & deus pater hoc
dicit, an in aliquo genere locutionis annu-
merandum sit? Quod Iacob ascensurus 111
Bethel, vbi iussus est aram facere, dixit do- Gen.35
mui suæ & omnibus qui cum illo erāt. Tol-
lite deos alienos qui vobiscum sunt de me-
dio vestri: & cætera. deinde dicitur, & dede-
runt Iacob deos alienos qui erant in mani-
bus eorum, & inaures quæ erant in auribus
eorum, quæritur quare & inaures, quæ si or-
namenta erant, ad idololatriam non perti-
nebant, nisi quia intelligendum est phylacte-
ria fuisse deorum alienorum. Nā Rebeccā F
à seruo Abrahæ inaures accepisse scriptura
testatur, quod non fieret si eis inaures habe-
re ornamenti gratia non liceret. Ergo illæ
inaures quæ cum idolis datæ sunt, vt di-
ctum est, idolorum phylacteria fuerunt.
Et factus est timor dei in ciuitatibus quæ 112
circa illos erant, & non sunt secuti post fi- Gen.35
lios Israel. Incipiamus enim aduertere
quemadmodum deus operetur in homi-
num mentibus: A quo enim timor dei fa-
ctus est in illis ciuitatibus, nisi ab illo qui
sua promissa in Iacob filiisque tuebatur?
Venit autem Iacob in Luzan quæ est in 113
terra Chanaan, quæ est Bethel. Animad- Gen.35
uertendum est tria iam nomina huius ciuita-
tis cōmemorata: Vlamaus, quod dictū est
eam prius vocatam, cum illuc prius pergens
in Mesopotamiam venisset Iacob: & Be-
thel, quod nomen ipse imposuit, & inter-
pretatur

præstatur domus dei: & Luza, quod modo
commemoratum est, Nec mirum debet vi-
deri, multis.n.locis hoc accidit in ciuitati-
bus,& in fluminibus, & in quibusq; terra-
rum, vt ex alijs atque alijs causis vel adde-
A rentur vel mutarentur vocabula, sicut etiā
G ipsis hominibus. Iterum in Luza apparuit
114 deus Iacob & dixit ei, Nomen tuum iam
Gen.35 non vocabitur Iacob, sed Israel erit nomen
tuum. Hoc ei dicit ecce iterum deus in be-
nedictione, quæ repetitio confirmat magnū
promissum hoc nomine. Nam hoc mirum
est, quibus tātum semel dictum est amplius
eos non vocari quod vocabantur, sed quod
I eis nomen nouū imponebatur omnino am-
plius aliquid non vocatos nisi quod eis im-
positum sit: istum autem per vitam suam
& deinceps post vitam suam appellatum es-
se Iacob, cui non semel deus dixerat, Non
iam vocaberis Iacob, sed Israel erit nomen
tuum. Nimirum ergo nomen hoc ad illam
recte intelligitur pertinere promissionem,
vbi sic videbitur deus quomodo non est an-
teà patribus visus: vbi non erit nomen ve-
tus, quia nihil remanebit vel in ipso corpo-
re vetustatis, & dei visio summum erit præ-
115 mium. In promissis Iacob dicitur, Gen-
Gen.35 tes & congregationes gentium erunt ex te.
Quæritur, vtrum gentes secūdum carnem,
congregationes autem gentium secundum
fidem: an vtrunque propter fidem gentium
dictum est, si gentes appellari non possunt
116 vna gens Israel secundum carnem. Ascen-
Gen.35 dit autem deus ab eo loco vbi locutus est cū
H eo: & statuit Iacob titulum in loco in quo
locutus est cum eo: titulum lapideum: &
libauit super eum libamen, & infudit super
eum oleum, & vocauit Iacob nomen loci in
quo locutus est cum eo illic deus, Bethel.
Iterum factum est hoc loco quod factū fue
rat, an iterum commemoratum est? Sed
quodlibet horum sit, super lapidem libauit
Iacob, non lapidi libauit. Nō ergo sicut ido
lolatræ solent aras ante lapides constituere,
117 & tanquam dijs libare lapidibus. Quod
Gen.35 duodecim filij computantur Israel qui nati
sunt, vt dicitur, Hi sunt filij Israel qui nati
sunt ei in Mesopotamia, cum Beniamin lōn
ge postea natus sit, cū iam transisset Bethel,
& appropinquarent Bethleem, Frustra qui-
dam conantes istam soluere quæstionē, dixe
runt non legendum, nati sunt, sicut Latini
pleriq; codices habent, sed facti sunt. Græce
.n. scriptum est ἐγένοντο: ita volētes intelligi

ēt Beniamin, quamuis ibi natus non fuerit,
ibi factum tñ, quia iam fuerat in vtero semi
natus, vt prægnans inde Rachel exisse cre-
datur. Hoc aūt modo ēt si nati sunt legerēt,
possent dicere iam in vtero natum quia cō-
ceptus erat: sicut de sancta Maria dictū est
ad Ioseph, Quod.n.in ea natum est, de spiri Matt. 1.
tu sancto est, sed aliud est quod impedit hāc I
solutionē q̄ōnis huius, quia si iam ibi Benia
min conceptus erat, qui filij Iacob grandes
inde exierunt, vix annorum duodecim esse
potuerunt. Viginti nanque annos illic exple
uit, quorum primis septē sine coniugio fuit
donec seruiendo Lia despōsaretur. Vt ergo
primo anno quo duxit vxorem ei filius na-
sceretur, duodecim annorum esse potuit pri
mitiuus, cum inde profectus est. Proinde si
iam conceptus fuerat Beniamin, intra decē
menses illa omnis via peracta est, & quicq̄d
in itinere scriptū est de Iacob: Vnde sequi-
tur, vt filij eius tam paruuli pro sorore sua
Dina tantā stragē fecerint, tot homines tru-
cidauerint, ita expugnauerint ciuitatem: in
quibus Simeon & Leui, q̄ primi gladijs ac-
cincti intrauerint ad illos homines eosque
peremerint, vndecim vnus, alter decem an-
norū fuisse reperiaī, ēt si p̄ singulos annos
sine intermissione illa pepererat. Quod vti
que incredibile est ab illius ætatis pueris il-
la omnia fieri potuisse, qñ & ipsa Dina vix
adhuc sex annorum fuit. Proinde aliter sol-
uenda q̄ō est, vt ideo intelligatur dictū com
memoratis duodecim filijs, Hi sunt filij Ia
cob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syriæ,
q̄a inter oēs qui tam multi erant, vnus tm̄ K
erat non ibi natus, qui tñ inde habuit nascē-
di causam, q̄ ibi mater eius patri copulata
est. Sed solutio ista q̄ōnis aliquo exēplo si-
milis locutionis firmanda est. Nulla tñ est
facilior solutio q̄ōnis huius q̄ vt p̄ synecdo
chen dictum accipiatur. Vbi.n.pars maior
est, aut potior, solet eius nomine ēt illud cō
præhendi quod ad ipsum nomen non perti
net. Sicut ad duodecim Apostolos iam non
pertinebat Iudas, qui ēt mortuus fuit cum
dñs resurrexit à mortuis & tñ ipsius duode- 1.Co.15
narij numeri nomen Apostolus in Episto-
la sua tenuit, vbi ait, eū apparuisse illis duo-
decim. Cum articulo.n.hoc Græci codices
habent, vt non possent intelligi quicunque
duodecim, sed illi in illo numero insignes.
Eo modo locutionis puto & illud à dño di-
ctum, Nonne ego vos duodecim elegi, & Ioan. 6.
vnus ex vobis diabolus est? vt nō ad electio-
nem

nem etiam ipse pertinere videatur. Non.n. facilè inuenitur electorum nomen in malo, nisi qñ mali eliguntur à malis. Quod si putauerimus & illum electum, ut per eius traditionem domini passio compleretur .i. malitiam eius ad aliquid electã, bene vtente deo ẽt malis: illud attendamus vbi ait, Non de omnibus vobis dico ego scio quos elegi: vbi
Ioã.13. declarat ad electionem non pertinere nisi
L bonos. Ac per hoc illud quod dictum est,
Ioan.6. Ego vos duodecim elegi: per synecdochen dictum est, vt nomine maioris melioris que partis, ẽt illud complecteretur quod ad ipsum
Gen.34 nomen nõ pertinet. Hic modus est in hoc eodem loco, vbi Emor pro filio suo Sichem, vt acciperet Dinam filiã Iacob, exijt loqui cum eodem Iacob, & venerunt etiam filij eius qui absentes erant, & ad oẽs dicit Emor. Sichen filius meus elegit animo filiã vestram, date ergo illi eam vxorẽ. Quia.n. potior erat partis persona, per synecdochen filiã vestrã dicens, ẽt fratres tenuit hoc no-
Gen.17 mine quorum non erat filia. Hinc est & illud, Curre ad oues, & accipe inde mihi duos hædos, simul.n. pascebantur oues & hædi. Et quia potiores sunt oues, earũ nomine ẽt caprinum pecus complexus est. Sic quia potior erat numerus vndecim filiorũ Iacob qui nati fuerant in Mesopotamia, ipsorum commemoratione scriptura cõplexa est ẽt Beniamin qui non erat ibi natus, & di-
118 ctum est, Hi sunt filij Iacob qui facti sunt ei
Gen.36 in Mesopotamia Syriæ. Quod post nar-
M rationem mortis Isaac narratur quas vxores Esau acceperit, & quos creauerit, recapitulatio intelligẽda est. Neque.n. post mortem Isaac fieri cœpit, cum iam essent Esau & Iacob centum viginti annorum. Nam eos sexagenarius suscepit, & vixit oẽs annos vitæ
119 suæ centum octoginta. Quæstio est quõ
Gen.36 scriptura dicat post mortẽ Isaac patris sui Esau abscessisse de terra Chanaan & habitasse in monte Seir, eum veniente de Mesopotamia Iacob fratre eius, legatur q̃ iam illic habitabat. Proinde quid fieri potuerit vt scriptura fallere vel falli non credatur, in promptu est cogitare, q̃.s. Esau posteaquã in Mesopotamiam frater eius abscessit, noluit habitare eum parentibus suis, siue ex illa commotione qua dolebat se benedictione fraudatum, siue aliqua causa vel vxorũ suarum quas odiosas videbat esse parentibus, vel qualibet alia: & cœperit habitare in mõte Seir. Deinde post reditum Iacob fratris

sui facta inter eos concordia, reuersus est & ipse ad parentes, & cum mortuum patrem simul sepelissent, quia eos plurimũ ditatos terra illa sicut scriptũ est minime capiebat, abscessit rursus in Seir, & ibi propagauit gẽtem Idumæorum. Quod scriptum est, A
Hi principes Horrei filij Seir in terra Edõ secundum tempus quo viuebat, scriptor cõmemorat. Cum autem Seir habitaret qui istos genuit, nondum veniente in illam terram Esau, nondum vtique appellabatur terra Edom. Non.n. nomen nisi ab ipso Esau inditum est terræ, qm̃ idem ipse Esau & Edom vocabatur, de quo propagati sunt Idumæi, hoc est gens Edom. Quod scriptum 121
est, Et ij reges qui regnauerũt in Edom antequam regnaret rex in Israel: non sic accipiendum est tanquam omnes reges nominati sint vsque ad ea tempora quibus cœperunt reges in Israel, quorum primus fuit Saul. Multi.n. fuerunt in Edom vsq; ad tẽpora Saul, temporibus etiam iudicum, quorum tempora fuerunt ante reges: sed ex his multis eos solos potuit cõmemorare Moyses qui fuerunt antequam ipse moreretur. Nec mirum est q̃ numerantibus ab Abraham per Esau patrem gentis Edom, atq; p̃ Rahuelem filium Esau, & Zaram filium Rahuelis, & Iobab filium Zara, cui Iobab successit in regno Balach, qui primus in terra Edom rex fuisse commemoratur, vsque ad vltimum regem quem potuit nominare Moyses, plures generationes inueniuntur q̃ numerentur ab Abraham per Iacob vsque B
ad Moysen. Nam illic inueniuntur ferè duodecim, hic autem vsque ad Moysen fermè septem. Fieri.n. potuit, vt ideo ibi plures nominarentur, quia citius moriẽdo plures alter alteri successerũt. Sic etiam cõtigit vt
alium ordinẽ sequens Matthæus ab Abraham vsq; Ioseph quadragintaduas generationes numeret. Lucas autẽ in ordine alio numerans generationes, non per Salomonẽ sicut ille, sed per Nathan, ab Abraham vsq; ad Ioseph quinquagintaquinq; cõmemoret. In illo quippe ordine vbi plures nominantur, citius mortui sunt, q̃ vbi pauciores.

Concordat Matthæum cum Luca.

Ne forte aũt moueat aliquem q̃ inter reges Edõ cõmemoratur Balach filius Beor, & de similitudine nominis existimet illum esse Balach qui restitit Moysi ducenti populũ Israel, sciat illum Balach Moabitam fuisse nõ Idumæum, eumq; filiũ fuisse Sephor, Nu. 20
non filiũ Beor. Sed fuisse etiam ibi tunc filium

Nū.22. lium Beor Balaam non Balach, quē Balaam
conduxerat idē Balach ad maledicendū po-
122 pulum Israel. Quo potuerit mors Isaac,
Gen.37 decem & septem annorum inuenire Ioseph
eius nepotē, sicut videtur tanquā ex ordine
scriptura narrare, quocunq; se quisque con-
C uertat inuenire difficile est. Nolo.n.dicere,
nō posse inueniri, ne forte me fugiat qđ aliū
nō fugit. Si enim post mortem aui sui Isaac,
decem & septem annorum fuit Ioseph, quā-
do eum fratres in Aegypto vendiderunt,
proculdubio & pater eius Iacob decimosep-
ptimo anno filij sui Ioseph centum viginti
annorum fuit. Genuit eum autē Isaac cum
esset annorum sexaginta, sicut scriptum est.
Vixit ergo Isaac postea centum viginti an-
nis, quia cētesimo octogesimo mortuus est:
idcirco dimisit filios centum viginti annos
habentes, & Ioseph decē & septem. Ioseph
autem qñ triginta annorū fuit, quādo appa-
ruit in conspectu Pharaonis, secuti sunt au-
tem septem anni vbertatis & duo famis, do
nec ad eum pater cum fratribus venit, tri-
ginta nouem profecto annos agebat Ioseph
quando Iacob intrauit in Aegyptum. Tunc
autem idem Iacob, quod ore suo Pharaoni
dicit, centesimum & trigesimū annum age-
bat ætatis: centum autem & viginti Iacob,
quando erat decem & septem Ioseph, quod
verum esse nullo modo potest. Si enim deci
moseptimo anno vitæ Ioseph, Iacob centū
viginti ageret, proculdubio trigesimo & no
D no anno Ioseph, non centū triginta, sed cen
tumquadraginta & duos annos agere inue-
niretur Iacob. Si autē die mortis Isaac non-
dum erat annorū decem & septem Ioseph,
sed aliquantulo tempore post mortem aui
sui ad decimumseptimum peruenit annum,
quo anno scriptura testante in Aegyptum à
fratribus venditus, plurimum etiam quam
centum quadraginta duorum annorum esse
debuit pater eius, quando est filium in Ae-
gyptum cōsecutus. Scriptura quippe postea-
quam narrauit annum vitæ vltimum Isaac
centesimū & octogesimum, ac eius mortem
ac sepulturam, deinde commemorauit quē-
admodum digressus esset Esau à fratre suo
de terra Chanaam in montem Seir, & con-
texuit commemorationem regum & prin-
cipum gentis ipsius, in qua se constituit, vel
quam propagauit Esau. Post hæc narratio-
nem de Ioseph sit intulit. Habitabat aūt Ia-
cob in terra Chanaam, hæ autem procrea-
turæ Iacob. Ioseph autem decem & septem
annorum erat pascens cum fratribus oues.
Deinde narratur causa somniorū: quemad-
modum odiosus fratribus sit factus & vendi
tus. Aut ergo eodem anno decimoseptimo,
aut etiā aliquāto maior venit in Aegyptū,
ac per hoc vtrolibet modo permanet quæ-
stio. Si.n.decem & septē annorum fuit post E
mortem aui sui, qū pater eius centum vigin
ti fuit, profecto anno eius trigesimo & no-
no quando Iacob venit in Aegyptum cen-
tum quadragintaduos annos idē Iacob age
re debuit. Fuit autē tunc Iacob centum tri-
ginta, ac per hoc si decem & septem annorū
Ioseph in Aegyptum est vēditus, ante duo-
decim annos quàm moreretur auus eius, vē
ditus inuenitur. Decem enim & septem an-
norum esse non potuit, nisi ante duodecim
annos mortis Isaac cētesimo & octauo an-
no vitæ patris sui Iacob. His enim cū adie-
cerimus viginti duos annos quibus Ioseph
vsq; ad aduentum patris sui fuit in Aegy-
pto fient ætatis anni Ioseph trigintanouē,
& Iacob centumtriginta, & nulla erit quę-
stio. Sed quoniam scriptura post mortem
Isaac ista narrauit, putat Ioseph post eius-
dem aui sui mortē decem & septem anno-
rum fuisse. Quapropter intelligamus de vi-
ta Isaac, tanquam multum decrepiti senis ta
cuisse scripturam, cum iam de Iacob & eius
filijs loqueretur, viuo tamen Isaac decem &
septem annorum esse cœpit Ioseph. Qđ 123
dicit Iacob ad Ioseph, Quod est somnium Gen.37
hoc quod somniasti? Nunquid venientes ve
niemus ego & mater tua & fratres tui ado-
rare te super terram? Nisi in aliquo myste- F
rio dictum accipiatur, quomodo intelligi-
tur de matre Ioseph quæ iam erat mortua?
Vnde nec in Aegypto cum sublimaret pu-
tandum est hoc esse cōpletum, quia nec pa-
ter eum adorauit qñ ad eum venit in Aegy-
ptum, nec mater olim defuncta potuit. In
Christi ergo persona facile intelligi potest
etiam de mortuis, secundum illud quod di-
cit Apostolus, Quia donauit ei nomē quod Phil.2.
est super oē nomen, vt in nomine Iesu om-
ne genu flectatur, cœlestium, terrestrium,
& infernorum. Quæritur quare His- 124
maelitas scriptura quibus à fratribus ven- Gen.37
ditus est Ioseph, etiam Madianitas vocet,
cum Hismael sit de Agar filius Abrahę, Ma
dianitæ vero de Cethura? An quia scriptu-
ra dixerat de Abraham, quòd munera de-
derit filijs cōcubinarū suarū Agar.s. & Ce
thurę, & dimiserit eos ab Isaac suo in terrā
Orientis,

Orientis, vnam gentem fecisse intelligendi
125 sunt? De Iacob scriptū est cum lugeret
Gen.37 Ioseph, Congregati sunt autem omnes filij
eius & filiæ, & venerunt consolari eū. Quę
filiæ præter Dinam? An filios & filias dicit
connumeratis nepotibus & neptibus? iam
G enim maiores filij eius filios habere potue-
126 runt. Et noluit cōsolari dicens qm̄ descen-
dam ad filium meū lugens in infernū. Solet
esse magna quæstio qūo intelligatur infer-
nus: vtrum illuc mali tantum, an etiam boni
mortui descendere soleant. Si ergo tantū ma
li, qūo iste ad filium suū se dicet lugentem
velle descendere? Non.n. in pœnis inferni
eum esse credit. An perturbati & dolentis
verba sunt, mala sua etiam hinc exaggeran-
127 tis? Et vendiderunt Ioseph in Aegyptū
Gen.37 Petrefræ spadoni, præposito coquorū, No-
&.39. lunt quidā præposito coquorum interpræ-
tari, qui Græce ἀρχιμάγειρος dicitur, sed pręe-
positum militiæ cui esset potestas occiden-
di. Nam sic appellatus etiā est ille quē Na-
buchodonosor misit, penes quem potius in-
128 uenitur primatus fuisse militiæ. Factum
Gen.38 est aūt in tempore illo descendit Iudas à fra
tribus suis ad hominem quendā Adollami-
tam cui nomē Hiras. Et vidit illic Iudas fi-
liam hominis Chananæi nomine Sue, & ac
cepit eā, & introiuit ad eam, & concepit &
peperit filium: & cætera. Quæritur qñ ista
fieri potuerunt. Si.n. posteaquam Ioseph de
uenit in Aegyptum, qūo intra viginti fer-
mè & duos annos, nā post tantum temporis
H colligitur eos venisse ad eundem Ioseph fra
trem suum in Aegyptū cum patre suo, fie-
ri potuerit, vt Iudæ filij eius ætatis omnes
possent ducere vxores? Nam Thamar nurū
suam mortuo primogenito suo alteri filio
suo dedit: quo etiam mortuo, expectauit vt
cresceret tertius. Et cū creuisset, nec illi eam
dedit, timens ne & ipse moreretur. Vnde fa-
ctum est vt eidem socero suo se illa suppo-
neret. Qūo ergo hæc omnia intra tam pau
cos annos fieri potuerint, merito mouet, nisi
vt forte solet scriptura per recapitulationē
aliquot annos ante venditum Ioseph hoc fie
ri cœpisse intelligi velit, qm̄ sic positum est
vt diceretur, Factum est aūt in illo tempo-
re: vbi tamen quæritur, si decem & septem
annorum erat Ioseph quando venditus est,
quot annorum esse Iudas potuerit quartus
filius Iacob, quando idem ipse primogeni-
tus Rubem, vt plurimum fratrem suū Io-
seph qui que aut sex annos potuerit ætate
præcedere. Euidenter aūt scriptura dicit tri
ginta annorum fuisse Ioseph quando inno-
tuit Pharaoni. Cum ergo ipse anno deci-
moseptimo ætatis suæ venditus fuisse creda I
tur, tredecim annos peregerat in Aegypto
ignotus Pharaoni: ad hos aūt tredecim an-
nos accesserunt septē anni vbertatis, & facti
sunt anni viginti: his adduntur duo, quia se-
cundo anno famis intrauit Iacob in Aegy-
ptum cum filijs suis, & inueniuntur vigin-
tiduo anni quibus absuit Ioseph à p̄re & à
fratribus suis. Quo medio t̄pe qūo fieri po
tuerint de vxore & filijs & nuru Iudæ om-
nia quæ narrātur, indagare difficile est: nisi
forte vt credamus, & hoc enim fieri potuit,
mox vt adolescere Iudas cœpit, eum incidis
se in amorem eius quā duxit vxorem, non- 129
dum vendito Ioseph in Aegyptū. Et de- Gen.38
positis vestimentis viduitatis suæ à se. Hic
insinuatur etiam temporibus Patriarcharū
certa & sua fuisse vestimenta viduarum, nō
vtiq; talia qualia coniugatarum. Quod 130
iterum dicitur, Ioseph aūt depositus est in Gen.39
Aegyptū & possedit eū Petrefres spado Pha
raonis: ad ordinem redit scriptura vnde re-
cesserat, vt illa narraret quæ supra digesta
sunt. Quod aliqui codices Latini habēt, 131
tria canistra alicæ, cum Græci habeant χον- Gen.40
δριτῶν, quod interpretantur, qui vsum eiusdē
linguæ habent, panes esse cibarios. Sed illud
mouet, qūo panem cibarium potuerit Pha-
rao habere in escis. Dicit.n. in superiore ca-
nistro fuisse omnia ex quibus edebat Pha- K
rao, opus pistorū. Sed intelligendum est etiā
ipsum canistrum habuisse panes cibarios,
quia dictum est, tria canistra χονδριτῶν, &
desuper fuisse illa ex omni genere operis pi
storis in eodem canistro superiore. Qđ 132
putabat se stare Pharao super flumen, quē- Gen.41
admodū seruus Abrahæ dixit, Ecce ego sto Gen.42
super fontem aquæ. Nā & ibi Græcus ἐπὶ
τῆς πηγῆς dixit, quemadmodum hic ἐπὶ τοῦ
ποταμοῦ. Hæc locutio si intelligatur in Psal-
mo vbi scriptum est, Qui fundauit terram Psal.23.
super aquam: nō coguntur homines putare
sicut nauem natare terrā super aquam. Se-
cundum.n. hanc locutionem recte intelligi-
tur, q̄ altior sit terra quàm aqua, altius quip
pe ab aquis sustollitur vbi habitent terrena 133
animalia. Quod scriptū est, Obliuiscen- Gen.47
tur vbertatis futuræ in tota terra Aegypti,
non futuræ illis qui famem patientur, tan-
quam postea veniat illis vbertas, sed futura
erat tunc quando loquebatur, tanquam di-
ceret,

ret, Vbertatis huius quam futurā significa-
uerunt boues bonæ, & spicæ bonæ, obliui-
scentur homines in ea fame quam significa-
134 uerunt boues & spicæ malæ. Nunquid
Gen.41 inuenimus hominem talem qui habeat spi-
L ritū dei in se? Ecce iam nisi fallor tertio in-
Gene.1. sinuatur nobis in hoc libro spiritussanctus
Gene.6. .:.spiritus dei. Primo.n.dictum est, Spiritus
dei ferebatur super aquam. Secundo vbi di-
cit deus, Non permanebit spiritus meus in
hominibus istis propter quòd caro sunt. Et
tertio nunc quod Pharao dicit de Ioseph,
esse in illo spiritum dei, nondum tñ legimus
135 spiritumsanctum. Et imposuit Pharao
Gen.41 nomen Ioseph Psotonphanech: hoc nomen
interpretari dicitur, occulta reuelauit, ex il-
lo vtique quòd somnia regi aperuit. Aegy-
ptia vero lingua, saluatorem mundi perhi-
bent appellatū isto nomine. Et dedit ei Asse
136 nech filiam Petrefræ sacerdotis Solis ciui-
Gen.41 tatis ipsi vxorem. Quæri solet cuius Petre-
ἡλίου πό fræ, vtrum illius cuius seruus fuit, an alte-
λεως. rius: sed credibilius æstimatur alterius. Nā
de illo cur non credatur, multa sunt q̃ mo-
ueant. Primū, quia scriptura non cōmemo-
rauit, cū videatur hoc non potuisse præteri-
re, quod ad illius iuuenis non paruā gloriā
pertinebat, vt eius filiam duceret cuius fa-
mulus fuit. Deinde quomodo spado filiam
habere potuerit? Sed rñdetur quo vxorem,
postea quippe credit abscisus, vel casu vul-
M neris, vel ꝓpria voluntate. Et ꝙ honor eius
non ipse cōmemoratur qui solet.i. ꝙ ἀρχιμά-
γειρος fuerit, quem principem coquorū Lati-
ni interpretes posuerunt: principem aūt mi-
litiæ quidam intelligi volunt. Sed etiam hic
respondetur, duos illum honores habuisse,
& sacerdotium Solis, & militiæ principatū.
Congruenter aūt alibi ille honor eius cōm-
memoratus est qui talibus actibus congrue
bat: hic vero postea quā in Ioseph apparuit
non parua diuinitas, ipse honor debuit no-
minari soceri eius, qui pertineret ad diuini-
tatem non paruam secundum opinionem
Aegyptiorum in sacerdote Solis. Verum in
his omnibus, quia & præpositus fuit custo-
diarum carceris, nimis incredibile est hunc
fuisse præpositum officio sacerdotum. Dein
de nō simpliciter dictum est, quod sacerdos
Solis esset, sed de ciuitate Solis, quæ vocatur
Heliopolis: abesse autē dicitur amplius q̃
viginti milibus à ciuitate Memphi, vbi Pha
raones, idest reges maxime commanebant.
Quo ergo deserto officio sacerdotij sui po-
tuit strenue regi seruire militiæ principatu?
Accedit etiam ꝙ Aegyptij sacerdotes perhi
bentur non seruisse semper nisi tēplo deorū
suorū, nec aliquid aliud officio egisse. Sed si
forte tunc aliter fuit, credat quisq; quod pla A
cet: nō tamē est quæstio cuius exitus exclu
sus sit, siue vnus fuerit Petrefres, siue duo.
Quodlibet.n.horum quisq; existimet nō est
fidei periculosum, nec cōtrariū veritati scri
pturarum dei. Et congregauit Ioseph triti- 137
cum sicut arenā maris, multum valde quo Gen.41
adusque non potuit numerari, non .n. erat
numerus: pro eo dictū est, non enim erat nu
merus, quòd nomen numeri omnis vsitati
excederet copia illa, & quomodo appellare-
tur non inueniebatur. Nā vnde fieri potest
vt quantūlibet magnæ, finitæ tamen multi
tudinis numerus non sit? Quamuis hoc po-
tuerit etiam secundū hyperbolē dici. Et cō- 138
memoratus est Ioseph somniorū suorum Gen.42
quæ vidit ipse, adorauerant .n. eum fratres
sui, Sed aliquid in illis somnijs excelsius inq
rendum est: Non.n. potest eo modo de pa-
tre eius ac matre compleri, quæ iam mortua
fuerat, quod de Sole & Luna cū vidisset, à
patre increpāte audierat qui viuebat. Quid
est ꝙ Ioseph vir tā sapiens, atque ita non so 139
lum hominum inter quos viuebat testimo- Gen.42
nio, sed ipsa etiam scriptura teste laudatus,
ita iurat per salutem Pharaonis, non exitu- B
ros de Aegypto fratres suos, nisi frater eorū
minor venerit, An etiā bono & fideli viro
vilis fuerat salus Pharaonis, cui fidem sicut
primitus domino suo seruabat in omnibus?
Quanto.n.magis ipsi qui eū in tāto hono-
re locauerat, si illi seruauit fidē qui eum ser
uum emptitium possidebat? Quòd si nō cu
rabat Pharaonis salutem, nunquid & periu-
rium pro cuiuslibet hominis salute vitare
non debuit? An non est periurium? Tenuit
enim vnum eorū donec veniret Beniamin,
& verum factum est quod dixerat, non exi-
bitis hinc nisi venerit frater vester: Ad om-
nes enim non potuit pertinere quod dictū
est. Nam quomodo esset ille venturus, nisi
ad eum ducendum aliqui redissent? Sed qđ
sequitur magis vrget quæstionem, vbi ite-
rum iurauit dicens, Mittite ex vobis vnū,
& adducite fratrem vestrum: vos autem nō
educemini quoadusque manifesta sint ver-
ba vestra si vera dicitis an non: sin autem,
per salutem Pharaonis exploratores estis,
idest si non vera dicitis, exploratores estis.
Huic sententiæ interposuit iurationē, quia

C si vera non dixissent, exploratores essent.i. exploratorum pœna digni essent, quos tamen vera dicere sciebat. Neque.n periurus est quisque si ei quem castissimum nouit dicat, si hoc adulterium de quo argueris commisisti, damnat te deus, & his verbis adhibeat iurationem, verum omnino iurat. Ibi est enim conditio qua dixit, si fecisti, quem tamen non fecisse certum habet. Sed ait aliquis, verum est, quia si fecit adulterium dānat illum deus: hoc autem quomodo verum est, si non verum dicitis, exploratores estis, cum etiam si mentiantur, non sint exploratores? Sed hoc est quod dixi, ita dictum esse, exploratores estis, tanquam si dictum esset, exploratorum pœna digni estis, hoc est, exploratores deputabimini merito mendacij vestri, Estis autem, potuisse dici, pro habebumini, & deputabimini, innumeræ similes locutiones docent. Vnde est illa Heliæ.
3. Reg. 18 Quicūq; exaudierit in igne, ipse erit deus, Non enim tunc erit, sed tunc habebitur.

140 Gen.42 Quid est q̄ cum inter se pœnitentes filij Israel, loquerentur de fratre suo Ioseph, q̄ cū illo male egerint, & hoc eis diuino iudicio redderetur q̄ se periclitari videbant: adiungit scriptura & dicit, Ipsi ignorabant quod audiebat Ioseph: interpres enim inter illos erat. Hoc scilicet intelligendum est, ideo eos putasse, quia ille nō audierit, q̄ videbāt D interpretem qui inter illos erat nihil ei dicere eorum quæ loquebantur: nec ob aliud adhibitum putabant interpretem, nisi q̄ eorum linguam ille nesciret: nec cura erat interpretis ea dicere illi à quo positus fuerat, quæ non ad illum, sed inter se loquebantur.

141 Gen.42 Et iterum accessit ad eos & dixit illis: nec adiungit quid illis dixerit, Vnde intelligitur hæc eadem dixisse quæ dixerat.

142 Gen.42 Et deducetis senectam meam cum tristitia ad infernum. Vtrum ideo ad infernum, quia cum tristitia? An etiam si abesset tristitia, tanquā ad infernum moriendo descensurus hæc loquitur? De inferno enim magna quæstio est, & quid inde scriptura sentiat, locis omnibus vbi fortè hoc commemoratum fuerit, obseruandum est.

143 Gen.43 Quod à præposito domus audiunt, Deus vester & deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in saccis vestris, argētum autem vestrum probatum habeo: mendacium videtur, sed aliquid significare credendum est. Argentum enim quod & datur & nō minuitur, quia & probatum appellatum est, nimirum illud intelligitur de quo alibi legimus, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatū, probatum terræ, purgatum septuplum, idest perfecte. Biberunt autem & inebriati sunt E cum eo.

144 Solent hinc ebriosi adhibere testimonij patrocinium, non propter illos filios Gen.43 Israel, sed propter Ioseph qui valde sapiens commendatur: sed hoc verbum & pro satietate solere poni in scripturis, qui diligenter aduerterit, multis in locis inueniet. Vnde est illud. Visitasti terrā & inebriasti eā, Psal.64. multiplicasti ditare eam: eo q̄ in laude benedictionis hoc positum est & donum dei commemoratur, apparet hanc ebrietatem saturitatem significare. Nam ita inebriari vt inebriantur ebriosi, nec ipsi terræ vtile est, quoniam maiore quàm satietati sufficit humore corrumpitur, sicut vita inebriosorum qui non satietate se replent, sed mergūt diluuio.

145 Gen.44 Quòd ait fratribus suis Ioseph, Nesciebatis quia augurio auguratur homo qualis ego: de hoc augurio etiam mandauit eis dicendum per hominem suum: quid sibi velit, quæri solet: an quia non serio sed ioco dictum est, vt exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia.n. à mendacibus serio aguntur non ioco. Cum autē q̄ non sunt tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia. Sed magis mouet quid sibi velit ista actio Ioseph, qua fratres suos, donec eis aperiret quis esset, totiens ludificauit & tanta expectatione suspendit: quod F licet tanto sit suauius cum legitur, quanto illis sit inopinatius cum quibus agitur tamen sapientiæ illius grauitate, nisi magnum aliquid isto quasi ludo significaretur, nec ab illo fieret, nec ea scriptura cōtineretur in qua est tanta sanctitatis authoritas & prophetandorum tanta intentio futurorum: q̄ modo exequi exponendo non suscepimus, sed admonere tātum voluimus quid hic oporteat inquiri. Nam nec illud vacare arbitror, q̄ non ait auguror ego, sed auguratur homo qualis ego. Quod si locutionis genus est, in scripturæ corpore simile aliquid reperiendum est.

146 Gen.44 Non negligenter considerandum puto, tantam miseriam in hac perturbatione fratrū suorū quos Ioseph quādiu voluit tenuit, & quanta voluit mora protraxit: non eos vtique faciens calamitosos, quando tantæ etiam ipsorum futuræ lætitiæ exitum cogitabat: & totum hoc quod agebat vt eorum gaudium differretur, ob hoc agebat, vt eadem dilatione cumularetur; tanquam non

non essent condignæ passiones eorum in toto illo tempore quo turbabantur ad futurã gloriam exultationis quæ in eis fuerat reue-
G landa, fratre cognito, quem à se perditũ esse
147 arbitrabantur. Multa in narratione Iu-
Gen.44 dæ aliter dicta sunt quàm cũ illis egerat Ioseph, quamuis apud eũ loqueretur, vt omnino de illa insinuatione ꝙ exploratores essent nihil diceretur. Quod vtrũ cõsultũ tacitũ sit, an & id fecerit perturbationis obliuio, non apparet. Nam & illud quod dixerunt se ab ipso Ioseph interrogatos de patre & fratre suo, se autẽ illa interroganti indicasse: mirum si vel ad sententiã potest ista peruenire narratio, vt eam constet esse veracẽ: quanquam & si aliqua falsa in ea sunt, falli potius per obliuionem potuit quàm auderet mentiri: apud eum præsertim cui nõ sicut nescienti, sed etiam illa quæ nouerat eũ scire ad flectendam eius misericordiam narrationi suæ inserebat.
148 Quid est quod di-
Gen.45 cit Ioseph, Misit enim me deus ante vos, remanere vestrum reliquias super terram, & enutrire vestrum reliquias: mirum est: hoc .n. non vsquequaque consonat, vt reliquias accipiamus Iacob & filios eius, cum omnes sint incolumes. An forte illud significat alto secretoque mysterio quod ait Apostolus,
Ro. 11. Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factę sunt. quia Propheta prædixerat, Et si fue-
Esa. 10. rit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ saluæ fiẽt. Ad hoc enim occi-
H sus est Christus à Iudeis, & traditus gentibus tanquã Ioseph Aegyptijs à fratribus, vt & reliquiæ Israel saluæ fierent. Vnde di-
Ro. 11. cit Apostolus, Nam & ego Israelita sum, vt & plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, idest ex reliquijs Israel secundũ carnẽ, & plenitudine gentiũ quæ in fide Christi secundũ spiritũ sunt Israel. Aut si & genti illi Israelitæ restat fidei plenitudo, ex qua erant reliquiæ in quibus reliquijs tunc & Apostoli salui facti sunt, hoc significatur ea plenitudine liberationis Is-
149 rael, qua per Moysen ex Aegypto liberati
Gen.46 sunt. Intrauit in Aegyptum Iacob & omne semen eius, filij & filij filiorum eius, filiæ & filiæ filiarũ eius cũ eo. Quærendũ quomodo dicat filias & filias filiarũ eius, cum filiam vnã legatur habuisse. Superius autẽ filias eius dixeramus accipi posse neptes eius sicut filij Israel omnes dicuntur, etiam vniuersus populus ab illo propagatus. Sed nũc cum dicit, filias filiarum, propter vnam Dinam pluralis numerus pro singulari positus est, sicut etiam pro plurali singularis solet, nisi nurus eius quisque asserat filias eius potuisse appellari. Quòd dicit scriptura 150
tot animas peperisse Liam: vel tot aut tot I
animas exisse de femoribus Iacob: videndũ est quid hinc respondeatur eis qui hoc testimonio confirmare nituntur a parẽtibus simul animas cum corporibus propagari. Animas enim dictas pro hominibus, à patre totum significante locutione, nullus ambigit. Sed quomodo ipsam partem ex qua totum commemoratum est, hoc est animã, cuius nomine totus homo significatus est, alienemus ab eo quod dictum est, exierunt de femoribus eius, vt carnes tantum ex illo natas, quamuis solæ animæ nominentur, accipiamus, quærendi sunt locutionum modi secundũ scripturas. Hi filij Liæ quos peperit ipsi Iacob in Mesopotamia Syriæ, & Di- 151
nam filiam eius, omnes animæ filij & filiæ Gen.46
eius trigintatres. Nunquid istæ omnes trigintatres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt? Sed vtique filij & vna filia ex quibus neptes commemoratæ sunt. Si ergo de vno Beniamin quæstio nata fuerat, quando numeratis duodecim filijs Iacob & nominatim commemoratis dictum est, hi filij Iacob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syriæ: quãto maior nunc quæstio est, quomodo trigintatres animæ ex Lia in Mesopotamia Syriæ natæ sunt: nisi quia illa locu K
tio cõfirmatur, tanquã ibi omnes ortæ sint, quorũ parentes ibi orti sunt. Deinde & illud iam nõ dubium est, in vna filia filias nominari, plurali numero pro singulari posito. Quod legitur sexagintasex animas in- 152
trasse cum Iacob in Aegyptum, exceptis vi- Gen.46
delicet filijs Ioseph, & deinde illis annumeratis infertur, septuagintaquinque animæ erant cum quibus Iacob intrauit in Aegyptum: sic accipiendum est, qui erant in domo Iacob quando intrauit in Aegyptum. Nam vtique quos ibi inuenit, non cum eis intrauit. Sed quoniam diligentius discussa veritate reperiuntur duo nati iam fuisse cum intrauit, Effrem & Manasses, quod non solũ hoc loco Hebræi codices habere dicuntur, verumetiam ipsa septuaginta interpretatio in Exodo declarat, nec septuaginta interpretes mihi in hoc videntur errasse: qui propter aliquã mysticam significationem quadã velut Prophetica libertate hunc numerũ cõplere voluerunt, si adhuc viuente Iacob

illi ex duobus filijs Manasse & Effrem propagati sunt, quos eidem numero domus Iacob aggregandos iudicauerunt. Sed quia inuenitur Iacob decem, & septem annos vi-
L xisse in Aegypto, quomodo potuerunt filij Ioseph illo uiuo etiam nepotes habere, non inuenitur. Ingressus est enim Aegyptum Iacob secundo anno famis, nati sunt autem filij Ioseph in annis abundantiae. Quibuslibet annis ubertatis vsque ad secundum annum famis, quo ingressus est Iacob in Aegyptum, nouem anni sunt, huc additis decem & septem quibus ibi vixit Iacob vigintisex anni reperiuntur. Quomodo ergo minus, quam uiginti & sex annorum iuuenes etiam nepotes habere potuerunt? Sed neque vlla Hebraica veritate ista soluitur quaestio. Quemadmodũ autem impleri potuit, ut tot nepotes susciperet Iacob anteꝗ intraret in Aegyptum, etiam de Beniamin qui illa aetate uenit ad fratrem? Non solum scriptura filios eum habuisse commemorat, sed & nepotes & pronepotem, qui omnes annumerantur sexagintasex hominibus, cum quibus Iacob in Aegyptum, etiã secundum Hebraicam ueritatem perhibet intrasse. Videndum est etiam quid sibi velit, ꝙ cum Ioseph & filii eius non amplius, quam octo commemorantur. Beniamin uero & eius filii simul undecim reperiantur, nõ decem & nouem omnes sicut sunt octo
M & undecim, sed decem, & octo referantur in summam, & postea Ioseph cum filiis suis non animae octo, sed nouem fuisse dicantur, cum octo inueniantur. Haec omnia quae indissolubilia videntur magnam continent sine dubitatione rationem, sed nescio vtrum possint cuncta ad literam conuenire, praecipue in numeris quos in scripturis esse sacratissimos & mysteriorum plenissimos ex quibusdam quos inde nosse potuimus dignissi-
153 me credimus. Commendantur in Patriar-
Gen.46 chis, ꝙ pecorum nutritores erant a pueritia sua, & a parentibus suis Et merito, nam haec est, sine ulla dubitatione iusta seruitus & iusta dominatio, cum pecora homini seruiunt, & homo pecoribus dominatur. Sic.n.
Gen. 1. dictum est cum crearetur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã & habeat potestatem piscium maris, & volatilium coeli, & omnium pecorũ quae sunt super terram. Vbi insinuatur rationem debere dominari irrationabili uitae. Seruum autem hominem homini, uel iniquitas, vel aduersitas dominari fecit. Iniquitas quidem sicut dictum est. Maledictus Chanaan, erit Gen. 9.
seruus fratribus suis. Aduersitas vero, sicut Gen.37
accidit ipsi Ioseph, vt venditus a fratribus
seruus alienigenae fieret. Itaque primos ser- A
uos quibus hoc nomen in Latina lingua in-
ditum est, bella fecerunt. Qui enim homo Seruus.
ab homine superatus iure belli posset occi- Mancipium.
di, quia seruatus, est seruus appellatus: inde & mancipia, quia manu capta sunt. Est.n. ordo naturalis in hominibus, ut seruiant foeminae uiris & filii parentibus, quia & illic iustitia est haec, vt infirmior ratio seruiat fortiori. Haec igitur in dominationibus, & seruitutibus clara iustitia est, ut qui excellunt ratione, excellant dominatione: quod cum in hoc seculo per iniquitatem hominũ perturbatur, vel per naturarum carnalium diuersitatem, ferunt iusti temporalem peruersitatem, in finem habituri ordinatissimã & sempiternam foelicitatem. Abominatio 153
est enim Aegyptiis omnis pastor ouium. Gen.46
Merito Aegyptijs, in quibus figura est praesentis seculi, in quo abundat iniquitas, abominatio est omnis pastor pecorum. Abominatio est enim iniquo uir iustus. Vene- 155
runt autem in Aegyptum ad Ioseph Iacob, Gen.47
& filii eius, & audiuit Pharao rex Aegypti, & ait Pharao Ioseph dicens, Pater tuus, & fratres tui uenerunt ad te: ecce terra Aegypti ante te est, in terra optima colloca patrẽ tuum, & fratres tuos. Haec repetitio non po B
test misceri, ad quam saepe obscure per recapitulationẽ reditur: sed omnino aperta est. Iam enim dixerat scriptura quomodo venerunt ad Pharaonem fratres Ioseph, & quid eis dixerit, vel ab eis audierit: sed hoc nunc velut ab initio repetiuit, ut inde contexeret narrationem ab his uerbis, quae soli Ioseph Pharao dixit: quorum omnium in codicibus Graecis, qui a diligentioribus conscripti sunt, quaedam obeliscos habent, & significãt ea, quae in Hebraeo non inueniuntur, & in septuaginta inueniuntur, quaedam asteriscos, quibus ea significantur, quae habẽt Hebraei, nec habent septuaginta. Quid est, 156
quod dixit Iacob Pharaoni, Dies annorum Gen.47
vitae meae quos incolo. Sic.n. habent Graeci quod Latini habent ago uel habeo, vel si qd aliud. Vtrum ergo ideo dixit, quos incolo: quia in terra natus est, quam nondum populus diuina promissione haereditatis acceperat, & ibi uitam ducens, utique in aliena terra erat: non solum qũ peregrinabat, sicut in Mesopota-

Meſopotamia, verumetiam qñ ibi erat vbi
natus eſt. An potius ſecundum id accipien-
1.Co.5. dum eſt, quod ait Apoſtolus, Quandiu ſu-
mus in corpore, peregrinamur à dño? Secũ-
dum hoc & illud in Pſalmo dictum intelli-
Pſal.38. gitur, Inquilinus ego ſum in terra, & pere-
C grinus ſicut omnes patres mei. Nam iterũ
dicit de ipſis diebus vitæ ſuæ, Non perue-
nerunt in dies annorum vitæ patrũ meorũ,
quos dies incoluerunt. Non.n.hic aliud vo
luit intelligi, q̃ id quod Latini codices ha-
bent, vixerunt: ac per hoc ſignificauit hãc
vitam incolatum eſſe ſuper terram.i.pere-
grinationis habitationem. Sed credo ſanctis
hoc conuenire, quibus aliam patriam æter-
nam dominus pollicetur. Vnde videndum
Pſal.55. eſt quemadmodum dictum eſt de impijs.
Incolent & abſcondent, ipſi calcaneũ meũ
obſeruabunt. De his.n. conuenientius acci-
pitur, qui vt abſcondant incolunt.i.vt inſi-
dientur filijs non manent in domo in æter-
157 num. Et dedit eis poſſeſsionem in terra
Gen.47. optima, & in terra Rameſſem, ſicut p̃cepit
Pharao. Quærendum eſt vtrum terra Ra-
meſſem ipſa ſit Geſſem: Ipſam.n. petierunt,
158 & ipſam eis Pharao dari præceperat. Et
Gen.47 metiebant triticum patri ſuo Ioſeph: & tñ
eum pater nec quando vidit adorauit, nec
qñ ab illo triticum accipiebat. Quõ ergo
ſomnium Ioſeph modo impletum putabi-
159 mus, & nõ potius maioris rei continere p-
Gen.47 phetiam? Et intulit Ioſeph omnem pecu-
D niam in domum Pharaonis, Pertinuit ad
ſcripturam in hac etiam re cõmendare fidẽ
160 famuli dei. Dixit autem illis Ioſeph, ad-
Gen.47 ducite pecora veſtra & dabo vobis panes p
pecoribus veſtris, ſi deficit argentũ. Quæri
poteſt. Cũ Ioſeph frumenta collegerit, vn-
de homines viuerẽt, pecora vnde viuebant,
cum tanta fames inualeſceret; maxime quia
fratres Ioſeph Pharaoni dixerant, Nõ ſunt
enim paſcua pecoribus puerorum tuorum,
inualuit.n. fames in terra Chanaan, & pp
hanc etiam inopiã paſcuorũ ſe veniſſe com
memorauerant. Proinde ſi ea fame paſcua
defecerãt in terra Chanaã, cur in Aegypto
non defecerant, eadem tunc fame vbiq; in-
ualeſcente? An ſicut perhibetur ab eis qui
loca ſciunt, in multis Aegypti paludibus
poterant paſcua non deeſſe, etiam cum fa-
mes eſſet frumentorum, quæ ſolent Nili
fluminis inundatione preuenire. Magis.n.
161. dicuntur paludes illæ feracia paſcua gigne-
Gen.47 re, qñ aqua Nili minus excreſcit. Mori-
turus Iacob filio ſuo Ioſeph dicit, Si inueni
gratiam in cõſpectu tuo, ſubijce manũ tuã
ſub fœmore meo, & facies in me miſericor Gen.24
diã & veritatem. Ea filium iuratione con-
ſtringit, qua ſeruũ conſtringit Abrahã. Ille E
mandans vnde vxor ducatur filio ſuo iſte
ſepulturã cõmendans corporis ſui. In vtra-
que tñ cauſa nominata ſunt duo illa, quæ
magni habenda atq; pendenda ſunt in ſcri-
pturis omnibus, quacũq; diſperſa leguntur
miſericordia & iuſtitia, vel miſericordia &
iudicium, vel miſericordia & veritas, quan-
doquidem in quodã loco ſcriptum eſt, Vni- Pſal.24.
uerſæ viæ domini miſericordia & veritas.
Ita hæc duo multũ commendata, multum
conſyderanda ſunt. Seruus autem Abrahã
dixerit, Si facitis in dñm meum miſericor- Gen.24
diam & iuſtitiam, ſicut & iſte filio ſuo di-
cit, vt facias in me miſericordiam & verita-
tẽ. Quid ſibi autem velit à tanto viro tam
ſolicita corporis cõmendatio, vt non in Ae-
gypto ſepeliatur, ſed in terra Chanaan iux-
ta patres ſuos: mirũ videtur, & quaſi abſur-
dũ, nec conueniens tantæ excellentię men-
tis prophetice, ſi hoc ex hominum conſue-
tudine metiamur. Si autem in his omnibus
ſacramenta quærantur, maioris admiratio-
nis gaudium ipſi qui inuenerit orietur. Ca-
dauenbus quippe mortuorũ peccata ſigni-
ficari in lege, non dubium eſt, cum iubentur
homines poſt eorum contractationem, ſiue F
qualemcunq; contractũ tanq̃ ab immũdicia Eccleſia
purificari. Et hinc illa ſententia dicta eſt, ſtici.34.
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit
illum, quid proficit lauatio eius? Sic & qui
ieiunat ſuper peccata ſua, & iterũ ambulans
hæc eadem facit. Sepultura ergo mortuo-
rum remiſsionem ſignificat peccatorum, eò
pertinens quod dictum eſt, Beati quorum Pſal.31.
remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta
ſunt peccata. Vbi ergo ſepelienda erant hoc
ſignificantia cadauera Patriarcharũ, niſi in
ea terra vbi ille crucifixus eſt, cuius ſangui-
ne facta eſt remiſsio peccatorum? Morti-
bus.n. Patriarcharũ peccata hominũ figura-
ta ſunt. Dicunt aũt ab eo loco, qđ Abrahe-
niũ vocatur, vbi ſunt iſta corpora, abeſſe
locũ ubi crucifixus eſt dñs, ferè triginta mili
bus, vt etiã ipſe numerus ſignificare intelli-
gatur, qui in baptiſmo apparuit ferè trigin-
ta annorum: & ſi quid aliud de re tanta, vel
hoc modo vel ſublimius intelligi poteſt: dũ
tamen non fruſtra arbitremur tales ac tan-
tos homines dei tantam geſsiſſe curam pro

ſepeliendis corporibus ſuis,cum ſit atq; eſſe
debeat fideliũ iſta ſecuritas, vbicunq; cor-
pora eorum ſepeliantur vel inſepulta etiam
G inimicorũ rabie relinquãtur, aut pro eorũ
libidine dilacerata abſummantur, non ideo
vel minus integra, vel minus glorioſa in eo
162 rum reſurrectione futura. Quod habẽt
Gen.47 Latini codices, Et adorauit ſuper caput vir-
gæ eius: nonnulli codices emẽdatius habẽt,
Adorauit ſuper caput virgæ ſuæ, vel in capi-
te virgæ ſuæ, ſiue in cacumine, vel ſuper ca-
cumen. Fallit.n.eos verbum Græcũ, quod
eiſdẽ literis ſcribitur ſiue eius ſiue ſuæ: ſed
accentus diſpares ſunt,& ab eis qui iſta no-
uerunt, in codicibus non contemnuntur.
Valent.n.ad magnam diſcretionem,quãuis
& vnam plus literam habere poſſet, ſi eſſet
ſuæ,vt nõ eſſet αὐτοῦ,ſed ἑαυτοῦ. Ac ꝑ hoc me
rito quæritur quid ſit quod dictum eſt, Nã
facile intelligeretur ſenem,qui virgam fere-
bat eo more,quo illa ætas baculum ſolet,vt
ſe inclinauit ad deum adorandum, id vtiq;
fecerit ſuper cacumen virgæ ſuæ, quam ſic
ferebat vt ſuper eam caput inclinando ado-
raret deum. Quid eſt ergo, Adorauit ſuper
cacumen virgæ eius.i. filij ſui Ioſeph? An
tulerat ab eo virgam, qñ ei iurabat idem fi-
lius: & dum eam tenet poſt verba iurantis,
nondum illa reddita, mox adorauit deum?
Non.n.pudebat eum ferre tantiſper inſigne
H poteſtatis filij ſui, vbi figura magnæ rei fu-
turę præſignabatur: quãuis in Hebræo fa-
cillima huius quæſtionis abſolutio eſſe di-
catur, vbi ſcriptum perhibent, Et adorauit
Iſrael ad caput lecti, in quo vtiq; ſenex iace-
bat: & ſic poſitũ habebat, vt in eo ſine labo-
re, quando vellet, oraret: nec ideo tamen qđ
163 ſeptuaginta interpretati ſunt, nullũ vel le-
Gen.48 uem ſenſum habere putandum eſt. Etiã
hic commemorans Iacob promiſſiones dei
erga ſe factas, dicit ſibi dictum, Faciam te in
congregationes gentium: quibus verbis ma-
gis fidelium vocationẽ ſignificat, quàm car-
164 nalis generis ꝓpagationem. Quod ſeri-
Gen.48 ptum eſt dicente Iacob de Effrem & Ma-
naſſe, Nunc ergo filij tui duo, qui facti ſunt
tibi in terra Aegypti priuſquã ad te venirẽ
in Aegyptum, mei ſunt Effrem & Manaſ-
ſes, tanq̃ Ruben & Simeon erunt mihi: na-
tos aũt ſi genueris poſtea, tibi erunt in no-
mine fratrum ſuorum, appellabũtur in for-
tibus eorũ. Fallit legentes aliqñ, vt exiſtimẽt
ita dictũ, tanquam ſi alios genuiſſet Ioſeph,
iſtorũ nominibus eos Iacob appellari ꝓcipe
ret, quod non ita eſt. Verborum quippe or-
do contexitur, Nunc ergo filij tui duo, qui
facti ſunt tibi in terra Aegypti priuſquam
ad te venirẽ ad Aegyptum, mei ſunt, Effrẽ, I
& Manaſſes: tanquam Ruben & Simeon
erunt mihi, in nomine fratrum ſuorum ap-
pellabuntur in ſortibus eorũ. Hoc eſt, ſimul
hæreditatem capient cum fratribus ſuis, vt
ſimul vocentur filij Iſrael. Duæ quippe ipſę
ſę tribus adiũctæ ſunt, vt excepta tribu Le-
ui, quæ ſacerdotalis fuit, duodecim eſſent q̃
terram diuiderent, & decimas præberẽt. Il-
lud autem interpoſitum eſt, quod de alijs fi-
lijs Ioſeph ſi naſcerẽtur dixit. Quod Ia- 165
cob filio ſuo Ioſeph tanquam neſcienti vo- Gen.48
luit indicare, vbi & qñ ſepelierit matrẽ eius,
cum & ipſe ſimul fuerit cum fratribus ſuis:
ſed etſi erat tam paruus ætate, vt illud vel
curare vel omnino retinere non poſſet, quę
res compulit modo dici, Niſi forte ad rem
pertinuit commemorare ibi ſepultam ma-
trem Ioſeph, vbi Chriſtus fuerat naſcitu-
rus? Quod ita benedicit nepotes ſuos Iſ- 166
rael, vt dexteram manum minori imponat, Gen.48
maiori autem ſiniſtram: & hoc filio ſuo Io-
ſeph volenti corrigere quaſi errantem atq;
neſcientem, ita reſpondit, Scio fili mi ſcio, &
hic erit in populum, & hic exaltabitur, ſed
frater eius iunior maior illo erit, & ſemen
eius erit in multitudine gẽtiũ. Hactenus de
Chriſto accipiendum eſt quatenus etiam de K
ipſo Iacob & fratre eius dictũ eſt, quia ma- Gen.25
ior ſeruiet minori. Secundum hoc.n.ſignifi
cauit aliquid ꝓphetice hoc faciendo Iſrael,
qđ populus poſterior per Chriſtũ futurus
regeneratione ſpiritali, ſuperaturus erat po-
pulum priorẽ de carnali patrũ generatione
gloriantem. Quod Sichimam dicit Iacob. 167
præcipuam dare filio ſuo Ioſeph, & addit, Gen.48
ꝙ eã poſſederit in gladio ſuo & arcu: Quæ-
ri poteſt quemadmodum valeat ad literam Gen.33
conueniri. Emit.n. centũ agnis poſſeſſionẽ Gen.34
illam, non cepit iure victoriæ bellicæ. An
quia Salem ciuitatem Sichimorum filij eius
expugnauerunt, vt iure belli potuit eius fie-
ri, & iuſtum bellum cum eis geſtum videa-
tur, quia tantam priores iniuriam fecerunt
in eius filia contaminanda? Cur non ergo
illis illam terram dedit, qui hoc perpetraue-
runt, hoc eſt maioribus filijs ſuis? Deinde ſi
modo ex illa victoria glorians dat eam ter-
ram filio ſuo Ioſeph, cur ei diſplicuerunt
tunc filij qui hoc cõmiſerũt? Cur deniq; et
nunc, cum eos benedicerct, exprobrando
id

id commemorauit in factis eorum? Procul-
dubio ergo aliquod hic latet propheticum
L sacramentū: quia & Ioseph quadam praeci-
pua significatione Christum pfigurauit, &
ei datur illa terra, vbi disperdiderat obruē-
do deos alienos Iacob, vt Christus intelli-
gatur possessurus gentes dijs patrum suorū
168 renunciantes & credentes in eum. Vidē-
Gen. 49 dum quō dicant scripturae, quod assidue di-
cunt de mortuis, Et appositus est ad patres
suos: vel appositus est ad populum suū. Ecce
enim de Iacob dicitur iam qdem mortuo,
sed nondum sepulto: & ad quem populum
apponatur, non in promptu est videre. Ex
illo.n. populus prior nascitur, qui dictus est
populus Israel: qui vero eum praecesserunt,
tam pauci iusti nominantur, vt eos populū
appellare cunctemur. Nam si dictum esset,
appositus est ad patres suos, nulla quaestio
fieret. An forte populus est, non solum ho-
minum sanctorum, verum & angelorū, po-
pulus ciuitatis illius, vnde dicitur ad He-
Heb. 12 braeos, Sed accessistis ad montē Sion, & ad
ciuitatem dei Hierusalem, & ad milia ange-
lorū exultantium? Huic populo apponun-
tur qui post hanc vitam placentes deo fiūt.
Tunc.n. dicuntur apponi, qn̄ nulla iam re-
Ecclesia- manet solicitudo tentationum, & periculū
stici. 11. peccatorum. Quod intuens ait scriptura.
M Ante mortem ne laudes hominem quenq̄.
169 Quadraginta dies sepulturae, quos com-
memorat scriptura, forte significant aliquid
Gen. 50 poenitentiae, qua peccata sepeliuntur. Nō.n.
Exo. 34. frustra etiam quadraginta dies ieiuniorum
3. Re. 19 sunt constituti, quibus Moyses & Helias, &
Matt 4. ipse dn̄s ieiunauit: & Ecclesia praecipua ob-
seruatione ieiuniorum quadragesimam vo-
cat. Vnde & in Hebraeo de Niniuitis apud
Ionae. 3. Ionā Prophetam scriptū perhibent, Qua-
draginta dies & Niniue euertetur, vt p tot
dies accommodatos videlicet humiliationi
poenitentium, intelligatur in ieiunijs sua de-
fleuisse peccata, & impetrasse misericordiam
Acto. 1. dei. Nec tamen putandum est istum nume-
rum luctui poenitentium tantummodo con-
uenire: alioquin nō quadraginta dies fecis-
set dominus cum discipulis suis post resur-
rectionem, intrans cum eis & exiens, man-
ducans & bibens, qui dies vtiq; magnae lae-
titiae fuerunt. Nec septuaginta interpretes,
quos legere cōsueuit Ecclesia, errasse credē-
di sunt, vt non dicerent quadraginta dies,
sed triduum & Niniue euertetur. Maiore
qppe authoritate pditi q̄ interpretum offi-
cium est, prophetico spiritu, quo etiam ore
vno in suis interpretationibus, quod ma- A
gnum miraculum fuit consonuisse firman-
tur, triduum posuerunt: q̄uis non ignora-
rent, q dies quadraginta in Hebraeis codi-
cibus legerentur: vt in domini nostri Iesu
Christi clarificatione intelligerētur dissolui
aboleriq; peccata, de quo dictum est, Qui
traditus est propter delicta nostra, & resur- Rom. 4
rexit propter iustificationem nostram. Cla-
rificatio autem domini in resurrectione, & Ioā. 20.
in coelum ascensione cognoscitur. Vnde &
bis numero, q̄uis vnum & eundem spiritū- Acto. 2.
sanctum dedit: primo post q̄ resurrexit, iterū
posteaquam ascendit in coelum. Et quoniā
post triduum resurrexit, post quadraginta
autem dies ascendit, vnū horum quod po-
sterius factum est, per numerum dierum
codices Hebraei significant: alterum autem
de triduo, quod ad eandem etiam rem per-
tineret septuaginta commemorare, non in-
terpretationis seruitute, sed pphetiae autho-
ritate voluerunt. Non ergo dicamus vnum
horum falsum esse, & pro alijs interpreti-
bus aduersus alios litigemus, cum & illi qui
ex Hebraeo interpretantur, probent nobis
hoc scriptum esse quod interpretantur: &
septuaginta interpretum authoritas, q̄ tan-
to etiam diuinitus facto miraculo commen- B
datur, tanta in Ecclesijs vetustate firmetur.
Quod mandauit Ioseph ad potētes Ae-
gypti, vt dicerent Pharaoni nomine eius, 170
Pater meus adiurauit me, dicens, In monu- Gen. 50.
mento qđ ego fodi mihi in terra Chanaan,
ibi me sepelies. Quaeri pōt quō verū sit, cū
haec verba patris eius qn̄ de sua sepultura
mādauit, nō legātur. Sed ad sentētiā verba
referre debemus, sicut in alijs supra simili-
ter iteratis verbis vel narrationibus admo-
nuimus. Volūtati.n. enunciandae, & in no-
titiā pferendae oportet verba seruire: fodis-
se autē sibi Iacob sepulchrū, nusquā supius
in scripturis legitur, Sed nisi fieret, cum in
eisdem terris esset, modo non diceretur.
Quid sibi vult, q cum pergerent ad sepeli- 171
endū Iacob, scriptura dicit, Et aduenerūt ad Gen. 50.
aream Achad, quae est trans Iordanē. Prae-
tergressi sunt.n. locum, in quo erat mortuus
sepeliendus, milia, sicut perhibent qui no-
uerunt, plusquam quinquaginta: tantum
quippe spatij est plus minus, ab eo loco vbi
sepulti sunt Patriarchae in qbus & Iacob,
vsq; ad hunc locum, quō eos aduenisse nar-
ratur. Nam post factum ibi luctū, & plāctū C

magnum redierunt ad locū quem præterierant, rursus Iordane traiecto. Nisi fortè q̄s dicat aliquorū hostium vitandorū causa ꝑ eremum eos venisse cum corpore, qua via etiam populus Israel ductus est ꝑ Moysen ab Aegypto liberatus. Illo q̄ppe itinere vt plurimum circumitur, & ꝑ Iordanē venitur ad Mambram, vbi sunt corpora Patriarcharum.i. ad terram Chanaan. Sed quō factum sit vt trans illa loca ad Orientē versus tantum iretur, & inde ad ea per Iordanem veniretur, significationis causa factum esse credendum est, ꝙ per Iordanē venturus erat ad eas terras postea Israel in filijs
172 suis. Et fecit Iustum patri suo septē dies.
Gen.50. Nescio vtrum inueniatur alicui sanctorū in scripturis celebratū esse luctum nouem dies, quod apud Latinos Nouēdial appellant. Vnde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorū istū in mortuis suis numerū seruant, qui magis est in gentilium cōsuetudine. Septimus vero dies authoritatē in scripturis habet. (Ecclesiastici.22.) Vnde alio loco scriptum est, Luctus mortui septem dierū, fatui aūt omnes dies vitæ eius. Septenarius autem numerus, ꝑp sabbati sacramentum præcipuæ quietis indicium est:
D vnde merito mortuis tanquā requiescentibus exhibetur. Quem tamen numerum in lucta Iacob decuplauerunt Aegyptij qui
173 eum septuaginta diebus luxerunt. Et vi-
Gen.50 xit Ioseph annos centum & decē, & vidit Ioseph Effraim filios vsq; ad tertiam generationem, & filij Machyr filij Manasse nati sunt super fœmora Ioseph. Cū hos filios filiorum, vel nepotes filiorum dicat scriptura Ioseph viuendo vidisse, quō eos iungit illis septuaginta quinq; hominibus, cum q̄bus Iacob Aegyptum dicit intrasse, quandoquidem Ioseph senescendo peruenit vt eos natos videret: Iacob autem cum ingressus est in Aegyptū, iuuenis erat Ioseph, & eum pater moriens quinquagesimum & sextum ferè ætatis annum agentem reliquit. Vnde constat certi mysterij causa illum numerū, id est, septuagenarium & quinariū scripturam commendare voluisse. Si autem quisq̄ exigit quomodo etiam secundum historiæ fidem uerum sit Iacob cum septuaginta quinque animabus in Aegyptum intrasse, non illo uno die quo uenit, eius ingressum oportet intelligi: sed quia in filijs suis plerunq;
E appellat Iacob, hoc est in posteris suis, & ꝑ Ioseph cum constat in Aegyptum intrasse, introitus eius accipiendus est quandiu vixit Ioseph, per quem factum est ut intraret. Toto quippe illo tempore nasci & uiuere potuerunt omnes qui commemorantur, ut XXV. animæ compleantur usque ad nepotes Beniamin. Sicut enim dicit, Hi filij Liæ, Gen.35
quos peperit ipsi Iacob in Mesopotamia Syriæ, loquens etiam de ijs qui non erant nati: quia illic parentes eorum, ex quibus nati sunt, pepererat, ibi eos perhibens natos: quoniam causa qua nascerentur ibi nata est.i.parentes eorum, quos Lia ibi pepererat: ita quoniam causam intrandi in Aegyptum Iacob in Ioseph habuit, totum tempus quo in Aegypto uixit Ioseph, ingressio erat Iacob in Aegyptum per suam progeniem, quę illo uiuo propagabatur, per quē factum est ut ingrederetur.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæstionum super Exodum, Liber secundus.

F

1. DE obstetricum mendacio, quo fefellerunt Pharaonē (Exod.1.) ne occiderent masculos Israel quando nascebantur, dicentes, non ita parere mulieres Hebræas sicut pariebant Aegyptiæ: Quæri solet vtrum talia mendacia approbata sunt authoritate diuina, quandoquidem scriptum est, deum bene fecisse obstetricibus: sed utrū pro misericordia ignoscebat mendacio: an & ipsum mendacium dignum præmio iudicabat, incertum est. Aliud enim faciebant obstetrices, uiuificando infantes paruulos, aliud Pharaoni mentiendo. Nam in illis uiuificandis opus misericordiæ fuit, mendacio uero illo pro se utebantur ne noceret illis Pharao, quod potuit non ad laudem, sed ad ueniam pertinere. Neque hic authoritatem ad mentiendum esse propositam mihi uidetur eis de quibus dictum est, Et non est Apoc.14
inuentum in ore eorum mendacium. Quorundam enim uita longe inferior à professione sanctorū, si habeat ista mēdaciorū peccata, ꝓuectu ipso & indole ferūtur, præsertim si bñficia nōdū norunt expectare cœlestia, sed circa terrena occupantur. Qui aūt G
ita uiuūt ut eorū cōuersatio, sicut dicit Apostolus, in cœlis sit, non eos existimo lin- Phili. 3.
guę suæ modū, quātū ad ueritatē ꝓmēdam attinet

attinet falsitatemq; vitandam, exemplo illo
obstetricum debere formare. Sed diligétius
de hac quæstione differendum est, propter
alia exempla quæ in scripturis reperiuntur.
2 De facto Moysi cum occidit Aegyptium ad
Exo. 2. defendendos fratres suos, satis disputaui-
mus in illo opere quod de vita Patriarcha-
rum aduersus Faustum scripsimus: vtrum
Lib. 22. indoles in eo laudabilis fuerit, qua hoc pec
ca. 60. & catum admiserit, sicut solet vbertas terræ
sequen. etiam ante vtilia semina quadam herbarum
quamuis inutilium feracitate laudari: an om
nino ipsum factum iustificādum sit. Quod
ideo non videtur quia nullam adhuc legiti-
mam potestatem gerebat, nec acceptam diui
nitus, nec humana societate ordinatam. Ta-
Acto. 7. men sicut Stephanus dicit in actibus aposto
lorum, putabat intelligere fratres suos ꝙ
per eum Deus daret illis salutem: vt per hoc
testimonium videatur Moyses iam diuini-
H tus admonitus, quod scriptura eo loco tacet,
3 hoc audere potuisse. Clamauit ad eum do-
minus de rubo, dominus in Angelo, an do-
Exo. 3. minus angelus ille qui dictus est, Magni cō-
Esa. 9. silij angelus: & intelligitur Christus. Su-
pra .n. dixit, apparuit illi angelus domini in
4 flamma ignis in rubo. Educere illos de
Exo. 3. terra illa in terram bonam & multam, in
terram fluentem lac & mel: vtrum terram
fluentem lac & mel spiritaliter accipere de-
bemus, quia secundum proprietatem non
hoc erat illa quæ data est populo Israel: an
locutionis est, qua id ad laudem vbertatis &
5 suauitatis referatur. Et nunc ecce clamor
Exo. 3. filiorum Israel venit ad me, non sicut cla-
mor Sodomorum quo iniquitas sine timo-
6 re & sine verecundia significatur. Quod
mandauit dominus Hebræis per Moysen,
Exo. 3. vt acciperent ab Aegyptijs vasa aurea & ar
gentea & vestem: atq; addidit, & prædabi-
mini eos: mandati huius non potest iniustū
esse iudicium. Mandatum enim Dei est, de
quo non iudicandum, sed ei obtemperandū
fuit. Ille enim nouit quàm iuste mādauerit,
ad seruum autem pertinet obedienter face-
7 re quod mandauit. Quod ait Moyses ad
Exo. 4. dominū, precor domine non sum eloquens
ante hesternum, neq; ante nudiustertianū
I diem, neq; ex quo cœpisti loqui famulo tuo:
intelligitur credere, posse fieri dei volunta-
te subito eloquentem: cum dicit, Neq; ex
quo cœpisti loqui famulo tuo: tanquam o-
stendens fieri potuisse, vt ante hesternum
& nudiustertianum diem qui eloquens nō
fuisset repente fieret, ex quo cum illo do-
minus loqui cœpit. Quis fecit mutum 8
& audientem, videntem & cæcum? Nonne Exo. 4.
ego dominus Deus? Sunt qui Deo calum-
niantur, vel scripturæ potius veteris testa-
menti, quia dixerat Deus, ꝙ ipse fecerat cæ
cum & mutum. Quid ergo dicunt de domi
no Christo aperte in Euāgelio dicente, Ego Ioan. 9.
veni vt qui nō vident videant, & qui vidēt
cæci fiant? Quis autem nisi insipiens cre-
diderit aliquid homini secundum vitia cor-
poralia posse accidere quod Deus nolit? Sed
eum iuste totum velle nemo ambigit. 9
Quod dominus dicit ad Moysen, Sed nunc Exo. 4.
vade tu, & ego aperiam os tuum, & instruā
te quæ locuturus es. Satis hic apparet, non
tantum instructionem oris, sed ipsam etiā
apertionem ad Dei voluntatem & gratiam
pertinere. Non enim ait, Tu aperi os tuū,
& ego instruam te: sed vtrunque ipse pro-
misit, aperiam & instruam. Alibi autem
dicit in Psalmo, Dilata os tuum, & adim-
plebo illud. Vbi significat in homine vo- Psal. 80.
luntatem accipiendi, quod Deus donat vo- K
lenti: vt ad voluntatis exordium pertineat,
Dilata os tuum: ad Dei autem gratiam, Et
adimplebo illud. Hic vero & aperiam os
tuum, & instruam te. Et iratus iracun- 10
dia dominus dixit, Quemadmodum possit Exo. 4.
intelligi irascens Deus, quia non sicut ho-
mo per irrationabilem perturbationem, per
omnia tenendum est vbi tale aliquid scriptu
ra dicit, ne de hoc eadem sæpe dicenda sint.
Sed merito quæritur cur hic iratus de fra-
tre Moysi dixerit, ꝙ illi ipse loqueretur ad
populum: videtur .n. tanq̃ diffidenti non de
disse plenissimam facultatem, quā daturus
erat, & per duos agi voluisse, quod etiam per
vnum posset, si credidisset. Veruntamen ea-
dem verba omnia diligentius considerata,
non significant iratum dominum pro vindi
cta dedisse Aaron. Sic enim dicit, Nonne
ecce Aaron frater tuus Leuites scio quia elo
quens est, loquetur ipse? Quibus verbis Exo. 4.
ostenditur Deus increpasse potius eum, qui
timeret ire quòd ipse esset minus idoneus,
cum haberet fratrem, per quem posset ad
populum loqui quod vellet: quoniam erat L
ipse gracilis vocis, & linguæ tardioris,
quanquàm de Deo totum sperare deberet.
Deinde eadem ipsa quæ paulò antè promise
rat, & posteaquam iratus est, dicit. Dixerat
enim, Aperiā os tuum, & instruam te: nunc
aūt dicit, Aperiam os tuum, & os eius, & in

ſtruam vos quæ faciatis : ſed qm̃ addidit, Et
loquetur ipſe tibi ad populum: videtur oris
apertio præſtita, ꝓpter quod dicit Moyſes
linguæ ſe tardioris. De uocis autem graci-
liate nihil ei dominus præſtare uoluit, ſed
propter hoc adiutorium fratris adiunxit, q
poſſet ea uti uoce, quę populo docendo ſuf-
ficeret. Quòd autẽ ait, Et dabis uerba mea
in os eius : oſtendit ꝙ ea loquendo eſſet da-
turus : nam ſi tantummodo audiendo, ſicut
populo in aures diceret. Deinde quod pau-
lopoſt ait, Et loquetur ipſe tibi ad populũ,
& ipſe erit tuum os:& ſic ſubauditur, ad po-
pulum. Et cum dicit, Tibi loquetur ad po-
pulum:ſatis indicat in Moyſe principatum,
in Aaron miniſterium. Deinde ꝙ ait, Tu
autem illi eris in ijs, quæ ad deum. Magnũ
hic fortaſsis perſcrutandum eſt ſacramen-
tum, cuius figuram gerat, uelut medius
Moyſes inter dominum & Aaron, & me-
M dius Aaron inter Moyſen & populum.
11 In eo quod ſcriptum, Et factum eſt in uia
Exod. 4. ad refectionem obuiauit ei angelus, & quæ-
rebat eum occidere : & aſſumpto Sephora
calculo, circuncidit p̃putium filij ſui, & pro-
cidit ad pedes eius, & dixit, Stetit ſanguis
circũciſionis infantis mei:& receſsit ab eo :
propter quod dixit, Deſijt ſanguis circun-
ciſionis. Primum quæritur quem uolebat
angelus occidere, utrum Moyſen, quia di-
ctum eſt, Occurrit ei angelus, & quærebat
eũ occidere. Nam cui putabitur occurriſ-
ſe, niſi illi qui uniuerſo ſuorũ comitatui p̃-
fuit, & à quo cæteri ducebantur? An puerũ
quærebat occidere, cui mater circunciden-
do ſubuenit:ut ob hoc intelligatur occidere
uoluiſſe infantem, quia nõ erat circũciſus,
atq; ita ſancire præceptum circunciſionis,
ſeueritate uindictæ. Quòd ſi ita eſt, incer-
tum eſt prius de quo dixerit. Quærebat eũ
occidere, quia ignoratur quem, niſi ex con-
ſequentibus reperiatur:mira ſanè locutione
& inuſitata, ut prius diceret, Occurrit ei, &
q̃rebat eũ occidere : de quo nihil antè dixe-
rat. Sed talis eſt in Pſalmo, Fũdamẽta eius
in montibus ſanctis : diligit dominus portas
Pſa. 86. Sion. Inde.n.Pſalmus incipit, nec aliquid
de illo uel de illa dixerat, cuius fundamẽta
A uoluit intelligi, dicens, Fundamenta eius in
montibus ſanctis. Sed quia ſequitur, Diligit
dominus portas Sion: Fundamenta uel do-
mini uel Sion, & ad faciliorem ſenſum ma-
gis Sion, ut fundamenta ciuitatis accipian-
tur. Sed quia in hoc ꝓnomine, qđ eſt eius,
genus ambiguum eſt : omnis.n.generis eſt
hoc pronomen.i.& maſculini, & fœminini,
& neutri:in Græco ãt in fœminino genere
dicitur αὐτῆς, & habet codex Gręcus αὐτοῦ,
cogit intelligere non fundamenta Sion, ſed
fundamenta domini.i.quæ cõſtituit dñs, de
quo dictum eſt, Aedificans Hieruſalem do- Pſa. 146
minus, de quo dictum eſt, Aedificans Hie-
ruſalem dominus. Nec Sion tamen, ne dñm
antea nominauerat, cum diceret, Fundamẽ-
ta eius in montibus ſanctis:ſic & hic nondũ
nominato infante dictum eſt, Occurrit ei, &
quærebat eum occidere:ut de quo dixerit, in
conſequentibus agnoſcamus : q̃q̃ & ſi de
Moyſe accipere quiſquam voluerit, nõ eſt
magnopere reſiſtendum. Illud potius quod
ſequitur ſi fieri poteſt intelligatur, quid ſibi
uelit ideo receſsiſſe angelum ab interfectio-
ne cuiuſlibet eorum, quia dixit mulier,
Stetit ſanguis circunciſionis infantis : non
enim ait, receſsit ab eo, propter quod circũ- B
cidit infantem: ſed quia ſtetit ſanguis circũ-
ciſionis : non quia cucurrit, ſed quia ſtetit,
magno niſi fallor ſacramento. Quod ſu- 12.
perius dictum eſt, ꝙ Moyſes vxorem & in- Exod. 4.
fantes ſuos impoſuit uehiculis, vt cum eis Exo. 18.
in Aegyptum pergeret, poſtea vero Iethro
ſocer eius illi cum eis occurrit, poſteaquam
eduxit populum ex Aegypto, quæri poteſt
qũo vtrunq; ſit verum. Sed intelligendum
eſt, poſt illam quæ ab angelo futura erat in
terfectionem Moyſi vel infantis, reuerſam
fuiſſe cum paruulis. Nam quid putauerunt
pp hoc angelum terruiſſe, ne ad impedimẽ-
tum miniſterij quod diuinitus impoſitum
Moyſes gerebat, fœmineus ſexus comitare-
tur. Quæritur qũo populo dicatur, ꝙ 13.
mandauit deus eiecturum ſe eos de Aegy- Exod. 5.
pto in terram Chanaan, Pharaoni aũt dica-
tur, ꝙ trium dierum iter exire vellent in de
ſertũ, & immolare deo ſuo ex mãdato eius.
Sed intelligendum eſt, quanuis deus ſciret
quid eſſet facturus, quoniam præſciebat nõ
cõſenſurũ Pharaonẽ ad populũ dimittẽdũ,
illud primo dictũ eſſe qđ ẽt primitus fieret
ſi ille dimitteret:vt.n.ſic fierent omnia quẽ-
admodum conſequens ſcriptura teſtatur,
Pharaonis contumacia meruit & ſuorum.
Neq;.n. mendaciter deus iubet qđ ſcit nõ C
facturũ cui iubetur, vt iuſtũ iudicium cõſe
quatur. Verba q̃ dicit Moyſes ad domi- 14.
nũ. Quare afflixiſti populũ hũc, & ut quid Exod. 5.
me miſiſti: ex quo.n.intraui ad Pharaonem
loqui in tuo nomine in hunc populum, non
liberaſti

liberasti populum tuum: Non contumaciæ
verba sunt vel indignationis, sed inquisitionis & orationis. Quod ex his apparet quæ
illi dominus rñdit, Non.n.arguit infidelitatem eius, sed quid sit facturum aperuit.
15. Exo. 6. Sacramenti locum esse dubium non est, ꝙ
scriptura volens originem Moysi demonstrare, quod eius actio iam expetebat, à primogenito Iacob.i. Ruben progenies cœpit,
inde à Leui, vlterà progressa non est, quoniã
ex Leui Moyses. Hi autem cõmemorãtur
qui iam cõmemorati fuerant in illis septuagintaquinq; in quibus Israel intrauit in Aegyptum: non.n. primam neq; secundam, sed
tertiam tribum.i. Leuiticam deus esse voluit sacerdotalem.
16. Exo. 7. Quod Moyses dicit, Ecce ego gracili voce sum, & qũo exaudiet
D me Pharao: non videtur tantum propter
magnitudinẽ populi excusare de vocis gracilitate, verumetiam propter vnum hominem. Mirum si tam gracilis vocis, vt nec ab
vno homine posset audiri. An fortè regius
fastus non eos permittebat de proximo loqui? dicitur autem illi, Ecce dedi te deum
Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus
Propheta.
17. Exod. 7. Notandũ ꝙ cum ad populum
mitteretur, non ei dictum est, Ecce dedi te
deum populo, & frater tuus erit tuus Propheta: sed frater tuus, inquit, loquetur tibi
ad populũ. Dictũ est ẽt, Erit os tuũ, & tu illi quæ ad deum non dictũ est, tu illi deus.
Pharaoni autẽ dicitur Moyses datus deus,
& secundum analogiam Propheta Moysi
Aaron, sed ad Pharaonem. Hic insinuatur
nobis ea loqui Prophetas dei quæ audiunt
ab eo nihilq; aliud esse Prophetam dei, nisi
enunciatorem verborũ dei hominibus, qui
deum vel non possunt vel non merentur
audire.
18. Exo. 7. Assidue deus dicit, Indurabo cor Pharaonis: & velut causam infert cur hoc
faciat, Et implebo signa mea & portẽta mea
in Aegypto: tanquam necessaria fuerit obduratio cordis Pharaonis, ut signa Dei multiplicarentur vel implerentur in Aegypto.
Vtitur ergo Deus bene cordibus malis, ad
E id quod vult ostendere bonis, vel quid facturus est bonis. Et quamuis vniuscuiusq;
cordis in malitia qualitas.i. quale cor habeat
ad malum, suo fiat vitio, quod inoleuit ex arbitrio voluntatis: & tamen qualitate mala
vt huc vel illuc moueatur, cum siue huc,
siue illuc moueatur, causis fit quibus animus propellitur: quæ causæ vt existant vel
non existant, non est in hominis potestate, sed veniunt ex occulta Prouidentia, iustissima planè & sapientissima, vniuersum
quod creauit disponentis & administrantis
Dei. Vt ergo tale cor haberet Pharao quod
patientia dei non moueretur ad pietatem,
sed potius ad impietatem, vitij proprij fuit:
Quòd vero facta sunt ea, quibus cor suo vitio tam malignum resisteret iussionibus dei:
hoc est.n. quod dicitur, Induratum, quia nõ
flexibiliter consentiebat, sed inflexibiliter resistebat: dispensationis fuit diuinæ, qua tali
cordi non solum iusta, sed euidenter iusta
pœna parabatur, qua timentes Deum corrigerentur. Proposito quippe lucro, uerbi gratia, propter quod homicidium cõmittatur,
aliter auarus, aliter pecuniæ contemptor mouentur: ille. s. ad facinus perpetrandũ, ille ad
cauendum: ipsius tamen lucri propositio in
alicuius illorum non fuit potestate. Ita causæ veniunt hominibus malis, quæ nõ sunt F
quidem in eorum potestate, sed hoc de illis faciunt, quales eos inuenerint iam factos propriis vitijs ex præterita voluntate.
Videndum sanè est, vtrum etiam sic accipi
possit, Ego indurabo: tanquam diceret,
quàm durum sit demonstrabo.
Si loquetur vobis Pharao dicens, Date nobis 19 Exod. 7.
signum aut portentum, & dices Aaron fratri tuo, Sume virgam & proijce illam palàm Pharaone & palàm seruis eius, & erit
draco. Hic certè non ministerio vocis erat opus, cum videbatur velut ex necessitate datus Aaron propter gracilitatem vocis Moysi: sed virga erat proijcienda vt draco fieret. Cur ergo Moyses ipse non fecit,
nisi quia ista mediatio ipsius Aaron inter
Moisen & Pharaonem alicuius magnæ rei
figuram gerit?
Etiam hoc notandum est,
ꝙ cum signum palàm Pharaone fieret, scriptum est, Et proiecit Aaron virgam suam. 20 Exod. 7.
Si fortè dixisset. Proiecit virgam: nulla esset quæstio. Quod vero addidit, suam, cũ
eam Moyses dederit, non frustra forsitan dictum est. An erat vtriq; illa virga communis, ut cuiuslibet eorum diceretur, verum
diceretur?
Et absorbuit virga Aaron virgas illorum. Si dictum esset, Absorbuit draco Aaron virgas illorũ: intelligeretur uerus G 21 Exop. 7.
draco Aaron phantastica illa figmenta non
absorbuisse sed virgas. Hoc enim potuit absorbere quod erant, non quod esse videbantur, & non erant. Sed qm̃ dixit, Absorbuit
virga Aaron virgas illorum: draco utiq; potuit virgas absorbere, non virga. Sed eo nomine

mine appellata res vnde versa est, nõ in quo versa est, quia in id etiam reuersa est: ideo hoc vocari debebat quod principaliter erat. Quid ergo dicendum est de virgis magorum, vtrum & ipsæ veri dracones factæ fuerint, sed ea ratione virgæ appellatæ sunt, qua & virga Aaron: an potius videbatur esse quod non erat ludificatione venefica? Cur ergo ex vtraq; parte & virgę dicuntur & dracones, vt de figmentis illis nihil differat loquendi modus? Sed demonstrare difficile est quomodo etiã si veri dracones facti sunt è virgis magorum, non fuerint tamen creatores draconum, nec magi, nec angeli mali, quibus ministris illa operabantur. Insunt enim corporeis rebus per omnia elementa mundi quædam occultæ seminariæ rationes, quibus cum data fuerit oportunitas té-
H poralis atq; causalis, prorumpunt in species debitis suis modis & finibus. Et sic non dicuntur angeli, qui ista faciunt, animalium creatores, sicut nec agricolæ segetum vel arborum vel quorumcunq; in terra gignentiũ creatores dicendi sunt: quamuis nouerint pbere quasdam visibiles opportunitates & causas, vt illa nascantur. Quod autem isti faciunt visibiliter, hoc angeli inuisibiliter: deus vero solus verus creator est, qui causas ipsas & rationes seminarias rebus ipsis inseruit. Res breuiter dicta est, quæ si exemplis & copiosa disputatione explicetur, vt facilius intelligatur, longo sermone opus esset, à quo se ratio nostræ festinationis ex-
22. cusat. Fecerunt autem similiter & incan-
Exod.7. tatores Aegyptiorum veneficijs suis: & induratum est cor Pharaonis, & non exaudiuit eos, sicut dixit dominus. Cum hæc dicũtur, videtur propterea cor Pharaonis induratum fuisse, quia & incantatores Aegyptiorum similia fecerunt. Sed consequentia docebunt quãta fuerit illa obduratio etiã cum
23. incantatores deficerent. Fecerunt autem
Exod.8. similiter & incantatores Aegyptiorum ve-
I neficijs suis, Et eduxerunt ranas super terrã Aegypti. Queritur vnde, si iã vbiq; factũ erat. Sed similis q̃stio est, vnde & aquam in sanguinẽ verterunt, si tota aqua Aegypti in sanguinem conuersa iam fuerat. Vnde intelligendum est regionem, vbi filij Israel habitabant, plagis talibus nõ fuisse percussam: & inde potuerunt incantatores vel aquam haurire quam in sanguinem verterent, vel aliquas ranas educere ad solam demonstrationem magicæ potentiæ: q̃q̃ potuerunt etiam, posteaquam illa compressa sunt, facere: sed scriptura cito narrãdo coniunxit, qđ etiam postea fieri potuit. Et vidit Pha- 24
Exod.8. rao quoniam facta est refrigeratio, & ingrauatum est cor eius, & non exaudiuit eos, sicut dixerat dominus. Hic apparet non illas tantũ fuisse causas obdurationis cordis Pharaonis, ꝙ incantatores eius similia faciebãt, verumetiam ipsam dei patientiam qua parcebat. Patientia dei secundum corda hominum, quibusdam vtilis ad pœnitendum, quibusdam inutilis ad resistendum deo, & in malo perseuerandum: nõ tamen per seipsam inutilis est, sed secundum cor malum, sicut Rom.2.
iam diximus. Hoc & Apostolus dicit, Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam cordis tui K
& impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui 2.Co.2.
reddet vnicuiq; secundum opera eius. Nam & alibi cum diceret, Christi bonus odor sumus in omni loco: etiam illud adiunxit, & in ijs qui salui fiunt, & in ijs qui pereunt. Nõ dixit Christi bonum se odorem esse ijs qui salui fiunt, malum autem ijs qui pereunt, sed tantum bonum odorem se dixit. Illi vero tales sunt, vt & bono odore pereant secundum sui cordis, vt sæpe dictum est, qualitatem, quæ mundanda & bona voluntate in dei gratiam, vt incipiant ei prodesse iudicia dei quæ malis cordibus nocent. Vnde ille immutato in melius corde cantabat, Psal.118.
Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me. Non dixit munera, vel præmia tua, sed iudicia tua. Multum est autem vt syncera fiducia dici possit, Proba me dñe & tẽta me, vre renes meos & cor meũ. Psal.25.
Et ne sibi aliquid ex suis viribus tribuisse videretur, continuo addidit, quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & cõplacui in veritate tua. Factam erga se commemorat misericordiã, vt cõplacere posset in Psal.24.
veritate, qm̃ vniuersæ uiæ dñi misericordia L
& ueritas. Quod dixerunt magi ad Pharaonem. Digitus dei est hic: qm̃ non potuerunt educere cyniphes, senserunt profecto 25.
cum artium suarum nefariarum scirent potẽtiã, nõ talibus artibus, velut potẽtia in eis Exod.8.
esset Moyses suos conatus fuisse frustratos vt non possent educere cyniphes, sed digito dei, qui vtiq; operabatur p Moysen. Digitus autem dei, sicut euangelium manifestissimè loq̃tur, spiritussanctus intelligi. Nãq; vno Euangelista ita narrante verba dñi ve Luc.11.
diceret,

dieeret, Si ego in digito Dei eijcio dæmo-
nia, alius Euangelista idipsum narrans ex-
Mat.12. ponere voluit, quid sit digitus dei, & ait, Si
ego in spiritu Dei eijcio dęmonia. Cũ ita-
que magi faterētur, quorũ Pharao potētia
præsidebat, digitũ dei esse in Moyse in quo
superabantur, & eorum veneficia frustra-
bantur: tñ induratũ est cor Pharaonis nũc
mirabili omnino duritia. Cur autem in ter-
tia ista plaga magi defecerũt, nam plagæ cœ
perunt ex quo aqua in sanguinem versa est,
& sentire & explicare difficile est. Poterant
enim & in primo signo deficere, vbi in ser-
pentem virga conuersa est. & in prima pla-
ga, vbi aqua in sanguinem cõmutata est: &
in secunda de ranis, si hoc voluisset digitus
M dei.i.spiritussanctus. Quis.n. demētissimus
dixerit digitum dei in hoc signo potuisse eo
natus magorum impedire, & in superiori-
bus nequiuisse? Omnino ergo certa causa
est quare illa facere hucusq; permissi sunt.
Cõmendatur.n.fortasse Trinitas, & quod
verum est summi Philosophi gētium quã-
tum in eorum literis indagatur, sine spiritu-
sancto philosophati sunt, quãuis de patre &
filio non tacuerint, quod etiam Didymus in
libro suo meminit quem scripsit de spiritu
26 sancto. Ecce ego mitto in te, & in seruos
Exo.8. tuos & in populum tuum, & in domus tuas
cynomiam, & implebuntur domus Aegy-
ptiorum cynomia: vt scias qm̃ ego sum dñs
Deus omnis terræ: & dabo interuallũ inter
populum meum, & inter populum tuum.
Quod hic scriptura aperuit ne vbicunq; di-
ceret, intelligere debemus, & in posteriori-
bus, & in prioribus signis factum esse, vt ter
ra in qua habitabat populus Dei nullis pla-
gis talibus vexaretur. Opportunum autem
fuit vt ibi hoc apertè poneretur, vnde iã in-
cipiunt signa quibus magi similia nec cona-
ti sunt facere: proculdubio.n.quia vbiq; fue-
rant cyniphes in regno Pharaonis, non aũt
A fuerant in terra Gessen, ibi conati sunt ma-
gi similiter facere, & minime potuerunt.
Quousque ergo deficerent, nihil de eius ter-
ræ segregatione dictum est, sed ex quo cœpe-
runt ea fieri vbi iam illi similia facere nec
27 conari auderent. Quod Latini codices
Exo.8. habent, Euntes immolate domino Deo ve-
stro in terra hac. Græcus habet, Venien-
tes immolate domino Deo vestro in terra
hac. Nolebat enim eos ire quò dicebant,
sed vt illic in Aegypto immolarēt, volebat.
Hoc ostendunt verba Moysi, quæ sequũtur
vbi dicit, non posse fieri propter abomina-
tiones Aegyptiorum. Quod ait Moyses, 28
Non potest fieri sic, Abominationes enim Exo.8.
Aegyptiorum immolabimus domino Deo
nostro.i.hæc immolaturi sumus, quę abomi
nantur Aegyptij, & propterea in Aegypto
non possumus: hoc manifestant verba, quæ
adiungit & dicit, Si.n.immolauerimus abo-
minationes Aegyptiorum, palam ipsis lapi-
dabimur. Hoc.n.non intelligentes quidam
interpretes nostri sic interpretati sunt, vt
dicerent, Non potest fieri sic, nunquid abo- B
minationes Aegyptiorũ immolabimus dño
Deo nostro? Cum magis hoc scriptura di-
xerit, quia Aegyptiorum abominationes im
molaturi sunt. Alij vero Latini sic habent,
Non potest fieri sic, qm̃ abominationes Ae-
gyptiorum non immolabimus domino deo
nostro. Contrarium sensum facit addita par
ticula negatiua, cum Moyses dixerit, Nõ po
test fieri sic, abominationes Aegyptiorũ im
molabimus domino deo nostro: & ideo in
eremum dicebant se ire velle, vbi Aegyptij
non viderent abominationes suas. Hoc aũt
intelligendum est mystice significari, quod
etiam de pastoribus diximus, qui erant Ae-
gyptijs abominabiles: & ideo separatam ter
ram Israelitę acceperunt, cum venerunt in
Aegyptum. Sic.n.& sacrificia Israelitarum Ge. 46.
abominationes sunt Aegyptijs, sicut iniq̃s
vita iustorum.

Cum ablata esset locusta, dictum est de 29
Pharaone, Et ingrauauit Pharao cor suum Exo.8.
etiam in hoc tēpore, & noluit dimittere po-
pulum. Certè nunc non dictum est, Ingra-
uatũ est cor Pharaonis, sed ingrauauit Pha-
rao cor suum, sic utique in omnibus plagis.
In voluntate quippe hominis est origo vi- C
tiorum: mouentur autem causis corda homi
num, alia sic, alia vero sic, etiam non diuer-
sis causis, sæpe diuerso modo secundum pro
prias qualitates, quæ ex voluntatibus ve-
niunt. Videns autem Pharao, quia nõ est 30
mortuum, de pecoribus filiorum Israel vl- Exo. 9.
lum, ingrauatum est cor Pharaonis. Quo
ex contrarijs causis facta est hæc ingrauatio
cordis Pharaonis? Si.n.& pecora Israelitarũ
morerentur, tunc videretur causa cōpetens
qua cor eius ingrauaretur ad cōtemnendũ
Deum, tanquam si & magi eius pecora Is-
raelitarum fecissent mori. Nunc vero vnde
debuit ad timendum, vel credendum moue-
ri, videns nullum pecus mortuũ ex pecori-
bus Hebræorum, hic ingrauatũ est.i.illa in-
grauatio

31 grauatio etiã hucuſq; progreſſa eſt. Quid
Exo. 9. eſt ꝙ dicit Deus ad Aaron & Moyſen, Sumite vobis plenas manus fauillæ de fornace, & aſpergat Moyſes in cœlum corã Pharaone & coram ſeruis eius, & fiat puluis in tota terra Aegypti? Signa.n.ſuperiora, virga fiebant, quã non Moyſes, ſed Aaron vel extendebat ſuper aquam, vel ad terram percutiebat: nunc uero interpoſitis duobus ſignis de cynomyia & pecorum mortibus, ubi nec Aaron nec Moyſes aliquid operati ſunt manu, dicitur vt Moyſes fauillam ſpargat in cœlum de fornace, & hanc ambo ſumere iubentur: ſed ille ſpargere non in terram ſed
D in cœlum, tanquam Aaron qui datus erat ad populum, terram percutere deberet, vel in terram, ſiue in aquam manũ extendere:
Exo. 4. Moyſes vero, de quo dictum eſt, Eritq; tibi in ijs quæ ad deum, in cœlum iubetur fauillã ſpargere. Quid duo illa ſuperiora ſigna, vbi nec Moyſes nec Aaron manu aliquid operantur? Quid ſibi vult iſta diuerſitas? Ne
32 que enim nihil. Et propter hoc ipſum cõ
Exo. 19. ſeruatus es, vt oſtẽdam in te virtutem meã, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Hæc ſcripturæ verba & Apoſtolus poſuit, eum in eodem loco perdifficili verſaretur. Ibi autem & hoc ait, Si autem
Rom. 9. volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare patientiam ſuam, attulit in multa patientia vaſa iræ: parcendo vtiq; ijs, quos malos futuros eſſe præſcierat, quæ vaſa dicit perfecta in perditionem: Et ut notas, inquit, faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Vnde vaſorum miſericordiæ vox eſt in Pſalmis, Deus meus miſericordia eius præ
Pſa. 58. ueniet me: Deus meus demonſtrauit mihi
E inimicis meis. Nouit ergo Deus bene uti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat, ſed eos perfert patiẽter quouſq; ſcit oportere: non inaniter, ſed vtendo eis ad admonitionem vel exercitationem bonorum. Ecce.n. vt annunciaretur nomen Dei in vniuerſa terra, vaſis miſericordiæ vtiq; prodeſt. Ad eorum itaq; vtilitatem Pharao ſeruatus eſt, ſicut & ſcriptura teſtatur, & exitus docet. Quid eſt quod mandauit Deus Pharaoni, cum ſe facturum
33 magnam grandinem minaretur, vt feſtinet
Exo. 5. congregare pecora ſua, & quæcunque illi eſſent in campo, ne grandine intereant. Hoc enim non tam indignanter quàm miſericorditer videtur admonere. Sed hoc non facit quæſtionem, ꝙ Deus etiam iraſcens temperat pœnam; Illud eſt quod merito mouet, quibus nunc pecoribus conſulatur ſi omnia mortua fuerant plaga ſuperiore, vbi ſcriptum eſt, ꝙ diſcreuit Deus inter pecora Hebræorum & Aegyptiorum, ita vt illic nullum moreretur, omnia vero Aegyptiorum pecora morerentur. An eo ſoluitur quæſtio quod prædixerat ea moritura quæ in campo fuiſſent, vt hæc accipiãtur omnia: intelligantur autem euaſiſſe quæ in domi- F bus erant, quæ potuerunt etiam à dubitantibus colligi & in domo teneri, ne fortè verũ eſſet quod Moyſes dominum facturum eſſe prędixerat? & ex his eſſe in campis iterum poterant, quæ modo admonet cõgregari in domos ne grandine pereant? Maximè quia ſequitur ſcriptura & dicit, Qui timuit uerbum domini ſeruorum Pharaonis, congregauit pecora ſua in domos: qui autem non intendit mente in verbum domini, dimiſit pecora ſua in campo. Hoc ergo fieri potuit, quando etiam mortem pecorum minatus eſt Deus, quanquam id ſcriptura tacuerit. 34
Et dixit dominus ad Moyſen, Extende Exod. 9.
manum tuam in cœlum, & erit grando in omni terra Aegypti. Ecce iterum Moyſes non in terram, ſed in cœlum manum iubetur extendere, ſicut ſuperius de fauilla.
Cũ fragore cœli, qui vehemens erat in gran 35
dine, Pharao territus, rogaret Moyſen vt Exod. 9.
oraret pro illo confitenti iniquitatem ſuã & populi ſui: Moyſes ei dixit, Et tu & ſerui tui ſcio ꝙ nondum timetis dominum. Qualem timorem quærebat, cui timor iſte nondum erat ei domini timor? Facile eſt.n. pœnam timere, ſed nõ hoc eſt Deum time-
re, illo.ſ. domini timore pietatis, quem eom Ge. 31.
memorat Iacob, ubi dicit, Niſi Deus patris mei Abraham & timor Iſaac adeſſet mihi, 36
nunc me inanem dimiſiſſes. Dominus in- Exo. 10.
quit ad Moyſen, Intra ad Pharaonem, ego G
enim grauaui cor eius & ſeruorum eius, ut ordine ſuperueniant ſigna mea hæc ſuper eos: tanquam opus habeat Deus cuiuſquam malitia. Sed ſic intelligendum eſt, ac ſi diceret, Ego enim patiens fui ſuper eum & ſeruos eius, vt non eos auferrem, vt ordine ſuperueniant ſigna mea ſuper eos. Quia cum patientia Dei obſtinatior fiebat malus animus, ideo pro eo quod eſt, patiens fui, dicitur, grauaui cor eius. Et non eſt relicta lo- 37
custa vna in omni terra Aegypti, & indura Exo. 10.
uit dominus cor Pharaonis. Beneficium certè Dei commemorauit ſcriptura quo abſtulit

ſtulit locuſtas: & ſecuta, dixit induraſſe dominum cor Pharaonis, beneficio vtiq; ſuo patientia ſua, qua illa fiebat obſtinatio dum ei parceretur, ſicut omnia mala corda hominum patientia dei male vtendo dureſcūt.
38 Tertio dicitur ad Moyſen, Extende manū
Exo.10. tuam in cœlum: ut fieret etiam plaga tenebrarum. Nunq̃ autem dictum eſt, ad fratrē eius Aaron vt extenderet manum in cœlū. Quod ergo dictum eſt ad Moyſen, extende manum tuam ſuper terram Aegypti, & aſcendat locuſta ſuper terram: credo id ſignificatum, etiam minus poſſe qui plus poteſt,
H non autem continuo cui minora conceduntur
39 tur poſſe maiora. Deus ad Moyſen dicit,
Exo. 11. Loquere ergo ſecreto in aures populi, ut petat vnuſquiſq; à proximo, & mulier à proxima vaſa aurea & argentea & veſtem. Nō hinc quiſq; ſumendum exemplum putare debet ad expoliandum iſto modo proximū. Hoc.n. Deus iuſsit, qui nouerat quid quęq; pati oporteret, nec Iſraelitæ furtū fecerunt, ſed deo iubenti miniſterium præbuerunt. Quemadmodum cū miniſter iudicis occidit eum quem iudex iuſsit occidi, profecto ſi id ſponte faciat, homicida eſt, etiam ſi eum occidat quē ſcit occidi à iudice debuiſſe. Eſt etiam iſta nonnulla quæſtio, Si ſeorſum habitabant Hebræi in terra Geſſen, vbi nec plagæ fiebant quibus regnum Pharaonis affligebatur, qūo quiſq; petit à proximo vel à proxima aurum, argentum, & ueſtem, præſertim quia vbi primum hoc mandatur per Moyſen, ſic poſitum eſt, & mulier à vicina ſua & concellaria vel concellanea, ſi ita dicendū eſt, vel cohabitatrice ſua. Vnde intelligendum eſt etiam in terra Geſſen non ſolos Hebreos habitaſſe, ſed eis aliquos Aegy
I ptios in illa terra cohabitatores fuiſſe, ad quos potuerunt merito Hebræorum etiam illa diuina beneficia peruenire, vt hinc eos & diligerēt iidem Aegyptij cohabitatores, ac quod petebant facile commodarent: nec tamen Deus iudicauit ita illos alienos fuiſſe ab iniurijs & contritionibus quas populus Dei pertulit, vt nec iſto damno ferirētur qui plagis illis propterea ꝙ terræ illi parce-
40 batur percuſsi non erant. Dixit autem dominus ad Moyſen, Non exaudiet uos Pharao, ut multiplicem ſigna mea & portenta mea in terra Aegypti: tanquam opus fuerit eius inobedientia vt ſigna illa multiplicarentur, quæ vtiliter fiebant ad terrendum populum Dei, atque ipſa diſcretione ad pietatem informandum. Sed hoc dei fuit, malitia cordis illius bene vtentis, non Pharaonis, Dei patientia male abutentis.
Quæ autem ſuperauerint ab eo in mane 41
igni cōcremabitis. Quæri poteſt quomodo Exo.12
aliquid ſuperauit cum hoc pręmoniti fuerint, ut ſi domus non habuerit conſumendo pecori idoneam multitudinem, vicini aſſumantur. Sed intelligitur quoniam dictum eſt, Os non conteretis ab eo: remanſura vtique fuiſſe oſſa quæ igni cremarentur. A- 42
gnus perfectus maſculus anniculus erit vo- Exo.12
bis. Mouere poteſt iſta locutio, quaſi agnus K
poſsit eſſe non maſculus, neſcientem qua neceſsitate ita ſit tranſlatum. Ouis.n. transferri debuit, quia Grecus πρόβατον habet: ſed πρόβατον in Gręca lingua generis neutri eſt, & potuerunt quæ ſequuntur omnia cōuenire, tanq̃ ſi diceret, pecus perfectū maſculum anniculum erit vobis. Potuit.n. dici Latine maſculum pecus: quomodo dicuntur maſcula thura genere neutro: ouis autē maſculus dici non poſſet, quia fœmini generis eſt ouis. Item ouis maſcula ſi diceretur, eſſet abſurdius: pecus vero ſi poneretur, etiam aliud intelligeretur, nec ſeruaretur ſacramentum. Quod cum ſcriptura de oue loquatur, pòſt dicit, ab agnis & hœdis accipietis illud. Qua in re Chriſtus ſignificari merito accipitur. Quid.n. opus erat ouem vel agnum ab agnis & hœdis accipiendum moneri, niſi ille figuraretur cuius caro non ſolum ex iuſtis, verumetiam ex peccatoribus propagata eſt? Quanquam conentur Iudæi etiam hœdum intelligere accipiendū ad celebrandum Paſcha, & hoc etiam dictū eſſe putant ab agnis & hœdis accipi, tanq̃ diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum, ſi illud deſit, ſumi oportere: appa- L
ret tamen in Chriſto rebus impletis quid illo pręcepto fuerit figuratū. Quod ſcriptū eſt, Et facietis diem hunc in progenies
veſtras legitimū æternū vel æternalē, quod 43
Græce dicitur αἰώνιον, nō ſic accipiendū eſt Exo.12.
tanq̃ poſsit iſtorum prætereuntium dies eſſe vllus æternus: ſed illud æternum eſt, q̃d iſte ſignificat dies: velut cū dicimus ipſum deum æternum, non vtiq; iſtas duas ſyllabas æternas dicimus, ſed quod ſignificant: quanquam diligenter ſcrutandum ſit, quomodo appellare ſcriptura ſoleat æternum, ne forte ita dixerit ſolenniter æternum, quē nephas habeant prætermittere aut ſua ſpōte mutare. Aliud eſt enim quod præcipitur

pitur quousq; fiat, sicut preceptum est vt
Iosue.6. septies muros Hiericho circumiret arca.
Aliud cum praecipitur sic obseruari aliquid,
vt nullus terminus praefiniatur obseruatio-
nis, siue quotidie, siue per menses, siue per
annos solenniter, siue per multorũ vel ali-
quorum annorum certa interualla. Aut er-
go sic appellauit ęternum, qđ non sua spõ-
M te audeant desinere celebrare: aut sicut dixi,
44 vt non ipsa signa rerum, sed res quae ijs si-
Exo.12. gnificantur aeternae intelligantur. Et fa-
ctus est clamor magnus in Aegyptiis. Non
enim erat domus in qua nõ erat in ea mor-
tuus. Nonne potuit esse aliqua domus, quae
primogenitum nõ haberet? Cum ergo pri-
mogeniti tantummodo morerentur, quo
nulla erat quae non haberet mortuum? An
& hoc diuinitus pręsentia dei fuerat pro-
curatum, ut in omnibus omnino essent do-
mibus primogeniti in quibus percuterẽtur
Aegyptij? Ab hac sanè plaga non sunt pu-
tandi immunes fuisse Aegyptij, qui habita-
bant in terra Gessen, hominũ quippe erat,
vel animalium, non terrae. i. homines & ani
malia primogenita moriebantur occulto &
angelico percussu: non aliquid in terra uel
in coelo factum erat, sicut rana vel locusta,
uel tenebrae vnde qui habitabant affligerẽ-
tur. A talibus enim plagis cum terra Ges-
sen fuisset aliena, proculdubio peruenie-
bat beneficium ad eos Aegyptios, qui in ea-
dem terra cum Hebraeis morabantur: hac
uero primogeniti eorum oẽs percussi sunt.

45 Filij autem Israel fecerunt sicuti praece-
Exo.12. perat illis Moyses, & petierunt ab Aegyp-
tiis vasa aurea & argentea & vestem, & do-
minus dedit gratiam populo suo coram Ae-
A gyptijs & commodauerunt illis, & praeda-
ti sunt Aegyptios. Iam hoc factum fuerat
ante mortes primogenitorum Aegyptiorũ:
sed nunc per recapitulationem repetitur.
Nam narratum est quando factum est. Mo
do enim fieri quomodo posset vt in tanto lu
ctu ex mortibus suorum accõmodarent ista
filijs Israel? Nisi fortè quis dicat etiam ista
plaga nõ fuisse percussos Aegyptios qui cũ
Hebraeis inhabitabant terram Gessen.

46 Quid est quod ait, Accipietis autem fasci-
Exo.12. culum hysopi & tingentes ex sanguine qui
est iuxta ostium, linietis super limen & su-
per ambos postes. Quaeritur.n. quem san-
guinem dicat iuxta ostium, cum illius agni
vtiq; velit intelligi sanguinem, cuius immo
latione fit Pascha: vtrum ne eo modo conse
quenter praecepit, quamuis hoc tacuerit, ut
idem agnus iuxta ostiũ occidatur? An quod
est credibilius, ideo dixit ex sanguine qui
est iuxta ostium, quia vtique ille qui linitu-
rus est super limen & postes, vas ipsum in
quo sanguinem excepit, iuxta ostium posi-
turus est, vt ad manum habeat quando tin
gat. Sustulerunt autem filij Israel de Ra- 47
masse in Soccoth, in sexcenta millia peditũ Exo.12.
viri, praeter instructum vel censum. Si isto B
modo potest rectè interpretari quod Grae-
cus habet ἀποσκευὴν: quo verbo non solũ
mobilia, verumetiã mouentia significari in
dicat scriptura, vbi Iudas loquens ad patrẽ
suum dicit, Mitte puerũ mecum & surgen- Gen.43.
tes ibimus vt viuamus & non moriamur,
& nos, & tu, & substantia nostra, Ibi.n. Grę.
cus ἀποσκευὴν habet, ubi substantiam Lati-
nus interpretatus est, quod aliquando cen-
sum interpretantur nostri: sicut nũc instru-
ctum dicere voluimus, dum tamen eo no-
mine & homines & iumenta vel omnia pe
cora intelligantur, Vbi etiam viri & vxores
possent intelligi, nescio. Sexcenta tamen mi
lia peditum cum scriptura commemoret ad
dens & dicens, excepto instructu vel censu
vel substantia, vel si quo alio verbo melius
interpretatur ἀποσκευὴν manifestum est &
homines significatos, siue in seruis, siue in
mulieribus, siue in his aetatibus, quae mili-
tiae non essent idoneae, vt sexcenta milia pe
ditum in eis solis intelligamus, qui possent
militari agmine armari. Quaeri autem so-
let, vtrum ad tantum numerum Hebręi per
uenire potuerint per eos annos in Aegy-
pto, quos ostendere consideratus in scri-
pturis numerus potest, qui primum anni C
quot fuerint, non parua est quaestio. Di-
cit.n. Deus ad Abraham cum factum esset
illud sacrificium de vacca trima, & capra,
& ariete, & turture, & columba, antequam
nõ solũ Isaac, sed nec Hismael quidẽ natus
esset, Sciẽdo scias, quia peregrinũ erit semẽ Ge.15.
tuũ in terra non propria, & in seruitutem
redigent eos & nocebunt illis quadringen-
tis annis. Si ergo quadringentos annos sic ac
ceperimus, vt in seruitute sub Aegyptijs in
telligantur, non paruũ spatiũ tẽporis fuit,
quo ita populus multiplicaretur. Sed tot an
nos non fuisse, apertissimo iudicio scriptura
testatur. Quidã.n. putãt quadringentos tri
ginta annos accipi dẽre, ex quo Iacob intra
uit in Aegyptũ, donec inde populus p Moy
sen liberatus est, qm̃ in Exodo scriptũ est, Exo.12.
incola-

incolatus autē filiorum Israel quē incolue-
runt in terra Aegypti & in terra Canaan
ipsi & patres eorum anni quadringenti tri-
ginta. Seruitutis autem eorum volunt esse
annos quadringentos: propterea ꝙ scriptū
est in Genesi, Sciendo scias, quia peregrinū
erit semen tuum in terra non sua, & in ser-
uitutem redigent eos & nocebūt illis qua-
D dringētis annis. Sed qm̄ seruitutis anni post
mortem Ioseph computantur. Illo. n. viuo,
non solum ibi non seruierunt, verumetiam
regnauerunt: non est quemadmodum com-
putentur quadringēti triginta in Aegypto.
Ingressus est. n. Iacob anno filij sui trigesi-
mo & nono: quoniam triginta annorū erat
Ioseph cum apparuit in cōspectu Pharao-
nis, & regnare cœpit sub illo. Transactis aūt
septem annis vbertatis, secundo anno famis
ingressus est Iacob in Aegyptum cum alijs
filijs suis: & per hoc tunc agebat Ioseph tri-
ginta & nouē annos, qui impletis vitæ suæ
annis cētum & decem mortuus est: vixit. n.
in Aegypto post ingressum ad se patris sui,
septuaginta & vnum annos. Quos si retra-
xerimus à quadringentis triginta annis, re-
manebunt seruitutis anni. i. post mortem
Ioseph, non quadringenti, sed trecenti &
quinquaginta nouem anni. Quod si ex il-
lo putabimus nos cōputare debere, ex quo
Ioseph sub Pharaone regnare cœpit, vt tūc
quodammodo intelligatur intrasse Israel in
Aegyptum, qm̄ ibi filius eius tanta ptāte
sublimatus est, etiam sic trecenti quinqua-
ginta erunt, quos Tychonius vult accipi
quadringentos, vt à toto pars intelligatur. i.
E à toto centenario pars quinquagenaria, &
probat hac loquendi regula solere vti scri-
pturam. Si autem qđ aliquanto probabi-
lius dici potest, tunc habeamus intrasse Is-
rael in Aegyptum, qm̄ illic Ioseph esse ven-
ditus cœpit, detracturi sumus adhuc annos
tredecim, vt trecentos triginta septem an-
nos pro quadringentis accipiamus. Sed cū
scriptura commemoret Caath filium Leui
auū Moysi cū auo suo Iacob intrasse in Ae-
gyptum, dicat aūt eū vixisse annos cētū tri-
ginta, filiū vero eius patrē Moysi Amrā cē-
tū triginta septē. Moysen vero dicat octogin
ta annorū fuisse cū de Aegypto populū libe
rauit: etiā si tunc genuisset Caath patrem
Moysi, quo anno mortuus est, ille quoque
Amram vltimo vitæ suæ anno genuisset
Moysen, computet annos centum triginta,
& centum trigintaseptem, & octoginta, tre-
centos & quadragintaseptem annos faciūt,
non quadringentos triginta. Quod si quis
dicat extremo anno vitæ Iacob natum esse
Caath filium Leui, septuaginta fermè anni
possunt accedere illi summæ, quia septuagin-
ta vnum annos vixit in Aegypto Ioseph
post ingressum patris sui. Quapropter etiā
si septuaginta anni vitæ Ioseph ab ingressu
Iacob in Aegyptum vsq; ad natiuitatem
Caath, si tunc natus asseratur, & centum tri F
ginta anni ipsius Caath, & centum trigin-
ta septem filij eius Amram patris Moysi, &
octoginta ipsius Moysi, quadringentos, &
decem & septem annos faciunt, non qua-
dringentos triginta. Proinde illa nimirum
computatio, quam secutus est Eusebius in
historia sua Chronica, perspicua veritate
subnixa est. Ab illa enim promissione com-
putat quadringētos triginta annos, qua vo
cauit deus Abraham, vt exiret de terra sua
in terram Chanaan; quia & Apostolus cū Gal. 3 5.
Abrahæ laudaret & commendaret fidem,
in ea promissione qua Christum vult in-
telligi Prophetarum. i. qua promisit deus
Abrahæ ꝙ benedicerētur in eo omnes tri-
bus terræ. Hoc autem dico, inquit, quia te-
stamentum confirmatum à deo, post qua-
dringentos & triginta annos facta lex non
infirmat ad euacuandas promissiones. Ex
illa ergo promissione qua vocatus est Abra
hā & credidit deo, post quadringentos & tri
ginta annos factā legē dicit Apostolus, nō
ex tēpore quo Iacob intrauit in Aegyptū.
Deinde etiā ipsa scriptura Exodi satis hoc
significauit. non enim dixit, Incolatus filio-
rum Israel, quem incoluerunt in terra Ae- G
gypti anni quadringenti triginta: sed aperte
dixit, Quem incoluerunt in terra Aegypti
& in terra Chanaan ipsi & patres eorum.
Ac per hoc manifestum est computandum
esse tempus etiam Patriarcharum Abra-
hæ, Isaac, & Iacob, ex quo peregrinari cœ-
pit Abrahā de terra Chanaan id est ex illa
ꝓmissione, in qua eius fidē laudat Aposto-
lus, vsq; ad illud tēpus, quo ingressus est Is-
rael in Aegyptū. Toto quippe isto tēpore
peregrinati sunt patres in terra Chanaan,
& deinde semel Israel in Aegypto: ac sic
completi sunt quadringenti triginta anni à
promissione vsque ad exitum Israel ex Ae-
gypto, quando facta est lex in monte Si-
na, quæ non infirmat testamentum ad
euacuandas promissiones. Septuagesimo
& quinto anno vitæ suæ Abraham, sicut
scriptura

scriptura dicit, egressus est in terram Cha-
naan, & genuit Isaac cum esset annorũ cen-
tum. Fiunt itaq; anni vigintiquinque ex p-
missione vsq; ad natum Isaac. His addun-
tur omnes anni vitæ suæ Isaac.i.centũ octo
ginta, fiunt ducenti quinq;, tunc erat Iacob
annorum centum viginti. Nati sunt.n.sexa-
H genario patre gemini, ipse & Esau: post decẽ
autem annos intrauit Iacob in Aegyptum,
cum esset annorum centum triginta. Ioseph
autem cum esse trigintanouem. Fiunt pro-
inde anni à promissione vsq; ad ingressum
Iacob in Aegyptum, ducenti quindecim.
Ioseph autem ab illo tricesimo & nono an-
no ætatis suæ, in quo eum pater in Aegypto
inuenit, vixit septuaginta & vnum annos:
quia omnes ætatis eius anni centum decem
fuerunt. Cum itaq; ad ducentos quindecim
annos accesserint septuaginta vnus, fiũt an-
ni ducenti octoginta sex. Restant centum
quadragintaquatuor vel quinq;, quibus in-
telligitur seruisse in Aegypto populus Isra-
el post mortẽ Ioseph. His annis quantum
multiplicari potuerint, si fœcunditas homi-
nis consideretur, adiuuante illo qui eos vo-
luit valde multiplicari, reperitur non esse
mirum quod in sexcentis milibus peditũ egres-
sus ẽ populus ex Aegypto: excepto cætero
apparatu, vbi & seruitia erant, & sexus mu-
Gen.15. liebris & imbellis ætas. Quod ergo dixit deus
ad Abraham, Sciendo scias, quia peregrinũ
erit semen tuum in terra non propria, & in
seruitutem rediget eos & nocebunt illis
quadringentis annis, non sic accipiendum
est, tanquàm in illa durissima seruitute qua-
I dringentos annos dei populus fuerit: sed quia
scriptum est, In Isaac vocabitur tibi semen:
Gen.21. ex anno natiuitatis Isaac vsque ad annum
egressionis ex Aegypto computantur anni
quadringenti quinque. Cum ergo de qua-
dringentis triginta detraxeris vigintiquin-
que qui sunt à promissione vsq; ad natum
Isaac, non mirum est si quadringentos &
quinq; annos summa solida quadringentos
voluit appellare scriptura, quæ solet tẽpora ita
nũcupare vt quod de summa perfectioris nu-
meri paululum excrescit, aut infra est, non
computetur. Non ita quod ait, in seruitutem
redigẽt eos & nocebũt illis, ad quadringẽ-
tos annos referẽdũ est, tanquam per tot annos
eos habuerint in seruitute: sed referẽdi sunt
quadringẽti anni ad id quod dictum est, pe-
regrinum erit semen tuum in terra nõ pro-
pria: quia siue in terra Canaan siue in Ae-
gypto peregrinum erat illud semen, antequam
hæreditatem sumerent terram ex promis-
sione dei, quod factum est posteaquam ex
Aegypto liberati sunt: vt hyperbaton hic
intelligatur, & ordo verborum sit, Sciendo
scias, quia peregrinum erit semen tuum in
terra non propria quadringentis annis: il-
lud autem interpositum intelligatur, & in K
seruitutem redigent eos & nocebunt illis:
ita vt ad quadringentos annos ista interpo
sitio non pertineat. In extrema.n.parte an-
norum summæ huius, hoc est, post mortem
Ioseph factum est vt in Aegypto populus
dei duram perageret seruitutem. Quid 48
est quod ait cum de Pasca præciperet, Erit Exo.13.
tibi in signo super manum tuam, An intel-
ligitur super opera tua.i.quod præferre de-
beas operibus tuis? Pertinet.n. Pascha pro-
pter occisionem ouis ad fidem Christi &
sanguinem quo redempti sumus. Hæc autẽ
fides operibus præponenda est, vt si quodã-
modo super manum aduersus illos qui in
operibus legis gloriabantur: de qua re Apo-
stolus loquitur, & nullum ait posse deo pla-„
cere sine fide: qui fidem operibus sic ante-„
ponit, vt ex illa pendeant bona opera, atq;„ He.12.
ab ea præueniantur, non ut ipsa velut me-„
ritis bonorum operum retribui videatur.„ Ro.11
Illa.n.ad gratiã pertinent: si autem gratia„
iam non ex operibus, alioquin gratia iam
non esset gratia. Cum autẽ emisit Pha- 49
rao populum, non deduxit eos deus per viã Exo.13.
terræ Philistijm, quæ propè erat. Dixit.n.
deus. Ne quando pœniteat populũ cũ viderit
prælium & reuertatur in Aegyptum. Hic L
ostenditur omnia fieri debere quæ consilio
recte fieri possunt, ad euitanda quæ aduersa
sunt, etiam cum deus apertissimè adiutor
est. Quinta autem progenie ascenderũt 50
filij Israel de terra Aegypti. Verum proge-
niem in centum annis vult computari, &
ideo quinta progenie, quia post quadrin-
gẽtos & triginta annos? an per hominũ gene-
rationes hoc potius intelligendũ est, ab ipso
Iacob, qui intrauit in Aegyptum vsq; ad
Moysen, qui cum populo egressus est? Ia-
cob.n.primus, secũdus Leui, tertius Caath,
quartus Amram, quintus Moyses inueni-
tur. Has aũt dicit progenies Latinus inter-
pres, quas γενεὰς Græci vocant, quæ in Euã
gelio generationes appellantur, nec nu-
merantur nisi per successiones hominum,
non per numerum annorum. Dixit au-
tem Moyses, Confidite & state & vide- 51

te

te salutem, quæ est à dño quam faciet uobis
Exo.14. hodie. Sicut.n. vidistis Aegyptios hodie, nõ
apponetis amplius videre eos in æternũ tẽ-
pus. Quomodo accipienda sunt hæc verba
cum viderint postea Israelitę Aegyptios?
an quia isti qui tunc videbant non eos vlte-
rius viderint, quia & illi sunt mortui qui cõ-
sequebantur, & isti omnes quinq; die mor-
M tis suę? Nam posteri eorum viderunt poste
ros illorum. An non eos videbitis sicut ho-
die, intelligendum est nõ sicut hodie perse-
quentes & inimicos, & tanto post vos agmi
ne venientes: vt omnino nulla sit quæstio,
nec de æterno tẽpore quod hic posuit, quia
& si videbũt se vtique tempore resurrectio-
52 nis, non sic vtiq; videbũt vt hodie. Quid
Exo. 14 est quod dicit dñs ad Moysen, Quid tu cla-
mas ad me: cum scriptura non dixerit aliqd
de Moysi vocibus, nec eum orantem cõme-
morauerit, nisi quia intelligi voluit hoc cum
53 egisse vocis silẽtio, vt corde clamaret? Et
Exo. 14. tu eleua virgam tuam, & extende manũ tuã
super mare. Hæc est virga illa in qua fiebãt
mirabilia, quæ modo dicitur esse Moysi: tũc
autem fratris eius fuisse dicebatur, quando
54 per illam ipse operabatur. Extendisti ma-
Exo. 15 num tuam, & transuorauit eos terra. Ter-
ra pro aqua non mirũ est posita, Tota quip-
pe pars ista extrema, vel infima mundi ter-
rę nomine censetur, secundum id quod sępe
dicitur, Deus qui fecit coelum & terram: &
in illius Psalmi distributione commemora-
A tis cœlestibus, Laudate, inquit, dominum de
Ps. 148. terra: & ea exequitur in laude, quæ etiam ad
55 aquas pertinebant. Misisti spiritum tuum
Exo. 15 & cooperuit eos mare. Ecce iam quinto cõ-
memoratur spiritus Dei, vt in hoc numero
accipiamus, & quod dictum est, Digitus dei
Exo. 8. est hic. Primo vbi scriptum est, Spiritus dei
Gene. 1. ferebatur super aquas. Secundo vbi dicitur,
Nõ permanebit in istis hominibus spiritus
meus, qm caro sunt. Tertio vbi Pharao dicit
Gene. 6. ad Ioseph, Qm spiritus dei est in te. Quar-
to vbi incantatores Aegyptiorũ dicunt, Di-
Ge. 41. gitus dei est hic. Quinto in hoc Cantico,
Exo. 8. Misisti spiritum tuum & cooperuit eos ma-
re. Meminerimus autem spiritum dei non
solum ad beneficiã, verumetiam ad vindi-
ctam commemorari. Nam quid aliud etiam
supra dixit, Per spiritum iræ tuę diuisa est
aqua? Iste itaque spiritus iræ dei in Aegy-
ptios: nam spiritus iræ eis quibus nocuit a-
quarum diuisio, vt intrantes possent aquis
redeuntibus obrui: filijs vero Israel quibus
profuit, quod aqua diuisa est, non fuit ille spiri-
tus iræ Dei. Vnde significatur propter diuer
sas operationes, & effectus spiritus dei dissi-
militer appellari, cum sit vnus atque idem il
le duntaxat qui et spiritussanctus in vnitate
trinitatis accipitur. Proinde nõ arbitror aliũ
quàm eundem significari vbi dicit Aposto-
lus, Non.n. accepistis spiritum seruitutis ite- B
rum in timore: sed accepistis spiritum ado-
ptionis in quo clamamus, abba pater: quia eo Ro. 8.
dem spiritu dei.i. digito de quo lex in tabu-
lis lapideis conscripta est, timor incussus est
eis qui gratiam nondum intelligebant, vt de
sua infirmitate atque peccatis per legem cõ-
uincerentur, & lex illis fieret pædagogus,
quo perducerentur ad gratiam, quæ est in
fide Iesu Christi. De hoc autem spiritu ado
ptionis, & gratiæ.i. de hoc opere spiritus dei
quo impertitur gratia, & regeneratio in vitã
æternam, dicitur, Spiritus autem viuificat, 1.Co.3.
cum supra diceretur, litera occidit.i. lex con
scripta, tantummodo iubens sine adiutorio
gratiæ. Venerunt autem in Mesra, & non po 56
terant bibere aquam de Mesra, amara enim Exo.15
erat. Si propter hoc appellatum est nomen
loci eius amaritudo, quia non poterant ibi
aquam bibere, eo quòd amara est, Mara.n.
interpretatur amaritudo, quomõ venerunt
in Mesra, nisi quia eo nomine locum scriptu
ra appellauit in quem venerunt, quo iam
appellabatur cum hæc scribebantur, Poste- C
rius enim vtique scripta sunt, quàm illa con
tigerunt? Et ostendit ei dominus lignum 57
& misit illud in aquam: & facta est aqua dul Exo. 15
cis. Genus ligni erat istam habens vim: an
quolibet ligno id facere potuerat Deus qui
tanta mirabilia faciebat? Hoc tamen vide-
tur significare quod dictum est, ostendit ei,
tanquam tale iam lignum esset quo posset
hoc fieri. Nisi forte locus erat vbi ligna o-
mnino non inueniebantur: vt hoc ipsum
esset diuini adiutorij, quòd ei dominus li-
gnum ostendit vbi nullum erat; & per li-
gnum aquas dulces fecit, præfigurans glo-
riam, & gratiam crucis: sed in tali etiam
natura ligni quis nisi creator, & demon-
strator laudandus est? Dixit Dominus 58
ad Moysen, Ecce ego pluam vobis panes Exo. 16
de cœlo: & exiet populus, & colligent v-
nius diei in diem, vt tentem illos si ambu-
lent in lege mea, an non. Tentatio ista pro-
batio est, non ad peccatorum seductio: nec ideo
probatio, vt Deus nouerit, sed vt ipse ip-
sis hominibus ostendat quo humiliores fiant
ad

ad petendum adiutoriũ & agnoscendũ dei grãm. Moyses & Aarõ dicunt ad populum inter cætera, Propter qđ exaudiuit do
59 minus murmuratione vestrã quia vos mur
Exo.16. muratis aduersum nos. Nos aũt quid sumus? Nõ.n.aduersũm nos murmur vestrũ
D est, sed aduersus dominũ. Nõ.n.tantũ se valere voluerunt quantũ deũ. Dixerũt enim quid sumus nos? Vt illi aduersus illũ se scirent murmurasse, qui istos miserat, & per istos operabat. Nec talis est illa sententia, vbi Petrus dicit Ananiæ, Cur ausus es mentiri spiritui sancto? Nõ hominibus mẽtitus es,
Acto.5. sed deo. Qđ simile fuisset si dixisset, nõ spirituisancto mẽtitus es, sed deo. Ita.n.loquẽs negaret deum esse spiritum sanctum. Núc vero cũ dixisset, Ausus es mentiri spiritui sancto cum ille se putaret hominibus fuisse mentitum, ipsum spiritumsanctum deũ esse monstrauit, subiungens, Non hominibus mentitus es sed deo. Deus mãdauit ꝑ Moysen pupulo, Ad vesperã edetis carnes,
60 & mane replebimini panibus, Ecce nõ pro
Exo.16. omni alimẽto panes nominantur. Nã isto nomine carnes complecterentur, quia & ipsæ alimenta sunt: nec tamen panes eos modo dicit qui fiunt ex frumento, ipsos.n.proprie panes appellare consueuimus: manna autem panum nomine appellat. Non autem uacat, ꝙ dicit ad uesperam carnes & mane
E panes se daturum. Tale quippe aliquid etiã
3.Re.17 in Helia significatum est, cũ ei alimẽta coruus afferret. An forte carnibus ad vesperã & mane panibus, ille significatur, qui traditus est ꝑpter delicta nr̃a, & resurrexit ꝑ
Rom.4. pter iustificationẽ nr̃am? Ad vesperã ꝗppe mortuus ex infirmitate sepultus est, mane autem apparuit discipulis, quia resurrexerat
Exo.16. ex virtute. Et dixit Moyses ad Aaron, Ac
61 cipe vas aureum vnum, & mitte illud plenum gomor mannæ, & repone illud ante deum, & seruetur in progenies quemadmodum præcepit dominus. Quæri potest vbi Aaron poneret ante deum, quando nec vllum simulachrum fuit, nec arca testamenti iam fuerat instituta. An forte ideo de futuro dixit, repones, vt intelligeretur tunc ante deum posse reponi quando futura erat arca? an potius ante deum dictum est quod fit ipsa deuotione offerendi, in quo cunque loco poneretur, vbi enim est deus? Sed illud quod adiungit, Et reposuit Aaron ante testimoniũ ad reseruãdũ: priorẽ magis sensum asserit. Hoc enim mõ scriptura dixit per prolepsim, quod postea factum est cum esse cœpit tabernaculũ testimonij.

Filij autem Israel ederunt manna annis 62
quadraginta, quoadusque uenirent in terrã Exo.16.
quæ inhabitatur. Manna ederũt quoadusq; F
uenirent in partem Phœnicis. Significauit scriptura per prolepsim.i.hoc loco commemorando quod etiam postea factum est, non edisse filios Israel in eremo nisi manna. Hoc est.n.quod ait, usque ad terram quæ inhabitatur.i.quæ iam non est eremus: non quia continuo ut uenerunt ad terrã habitabilem, destiterunt uesci manna, sed quia non antè. Traiecto.n. Iordane significatur mãna cessasse, ubi panes terræ manducauerunt: qñ ergo ingressi sunt habitabilem terrã, antequã transierunt Iordanem, vel tantum manna vesci, vel vtroq; cibo potuerunt. Hoc quippe intelligi potest, quando cessasse manna non dicitur nisi Iordane traiecto. Cur autem in illa eremi inopia etiam carnes desiderauerunt, quando de Aegypto cum suis valde multis pecoribus exierunt, magna quæstio est. Nisi forte dicatur, cum per eremum pascua tanta nõ essent, & ex eo minor futura uideretur fœcunditas pecorum, pepercisse illos pecoribus; ne omnibus deficientibus etiam sacrificijs necessaria defuissent: vel si quid aliud dici potest, vnde quæstio ista soluatur. Congruentius tamen credĩtur non eos carnes desiderasse quas de pecoribus habere poterant: sed eas quę deerãt, G
ex aquis videlicet. Ipsas quippe in illa eremo non inueniebant, vnde & illis ortygo- Ortygo
metra data est.i.aues. quas coturnices multi metra.
Latini interpretati sunt, cum sit aliud genus auium ortygometra, quamuis coturnicibus non vsquequaq; dissimile. Nouerat enim deus quid desiderarent, & desiderium eorũ quo carnis genere satiaret. Sed quia scriptura concupiuisse illos carnes dixerat, nec expresserat cuiusmodi carnes, ideo quæstio facta est. Manna ederunt quoadusq; veni- 63
rẽt in partẽ Phœnicis. Iã dixerat quoadusq; Exod.6.
venirent ad terrã ꝗ inhabitatur. Sed qa nõ expresserat proprie ꝗ diceret, repetitione uidetur quandã proprietatẽ expressisse, dicendo, in partẽ Phœnicis. Sed tunc illã terrã sic credendũ est appellatam: modo.n.hoc non uocatur nomine. Alia quippe est quæ, Phœnice appellatur regio Tyri & Sidonis, qua illos transisse non legitur: quanquã scriptura fortasse potuerit terram Phœnicis appellare, vbi palmarum authores iam esse cœperant

perant post eremi vastitaté, quoniã palma
H Græcè sic appellat. Initio.n.profectionis
suæ inuenerant locum vbi septuaginta pal-
marum arbores fuerant, & duodecim fon-
tes: sed postea eos excepit eremi prolixitas,
vbi tale aliquid nõ fuit quousq; venirēt ad
loca quæ colebant. Verũ ille sensus est pro-
babilior, vt credamus sic appellatã tũc fuis-
se terrã. Multarum.n.terrarũ & locorũ,si-
cut fluminũ & vrbium, nomina certis exi-
stẽtibus causis antiquitate mutata sũt. Et di
64 xit dominus ad Moysen, Antecede populũ,
Exo.17. Sume aũt tecum de senioribus populi:& vir
gam in qua pcussisti flumen accipe in ma-
nu tua. Flumeo Aaron legit, non Moyses
virga percussisse. Nã Moyses eadem virga
mare diuisit, non flumen. Quid sibi ergo
vult, Accipe virgam in qua percussisti flu-
men? An forte mare appellauit flumẽ? Quę
rendum exẽplũ locutionis huius, si vita est.
an qđ Aarõ fecit, Moysi potius tributũ est:
quia per Moysen deus iubebat, quę faceret
Aarõ:& in Moyse authoritas, in illo autem
ministeriũ fuit: quandoquidẽ & primis suis
Exod.4. verbis Deus hoc illi ait de fratre suo, Erit
65 tibi ad populũ, tu illi in ijs quæ ad deũ. Et
Exo.17. ecce ego sto super cacumẽ collis, & virga
dei in manu mea, dicit Moyses ad Iesum
Naue cũ pciperet pugnare aduersus Ama-
leh. Nũc ergo virga dei dicitur quæ primũ
Lucæ.1. dicta est virga Aaron, postea vero virga
Moysi: sicut dicitur spiritus Heliæ qui est
spiritus dei, cuius particeps factus est He-
lias: sic illa potuit dici. Dicitur etiam dei
Ro.10. iustitia, quæ nostra est, sed donata à deo:
de qua loquens Apostolus, Iudæos arguit
dicens, Ignorantes dei iustitiam, & suam
iustitiam volentes constituere, id est, tan-
1.Co.4. quã à se sibi paratam. contra quales dicit,
66 Quid enim habes quod non accepisti? Ve-
Exo.18. nit autem Aaron & omnes seniores Israel
manducare panem cum socero Moyse ante
deum: vel sicut alij codices habent, coram
deo: quod Græce scriptũ est ἐναντίον τοῦ θεοῦ
Quæritur vbi ante deum, quando nec ta-
bernaculum fuit, nec arca testamẽti: quæ
postea sunt instituta. Neque enim & hic
de futura dictum accipere possumus, si-
cut dictum est de manna quod positum est
in vase aureo. Ergo ante deum id accipere
debemus factum, quod in honorem dei
factum est. Vbi enim non deus? Moy-
ses socero suo dixit, Quia venit ad me po-
Exo.18. pulus inquirere iudicium à deo cũ eis con-
tigerit disceptatio, & cum venerint ad me,
iudico vnumquenque, & moneo eos pręce- K
pta dei & legem eius. Quæri potest quo- 67
modo ista Moyses dixerit, cum lex dei ad
huc nulla conscripta esset, nisi quia lex
dei sempiterna est, quam consulunt omnes
piæ mentes, vt quod in ea inuenerint, vel
faciant, vel iubeant, vel vetent, secundum
quòd illa incommutabili veritate percepe-
rint. Nunquid enim Moyses quanuis cum
illo deus loqueretur, per singula credendũ
est quòd consulere soleret deum si quid es-
set in disceptationibus tãtæ multitudinis, q̃
illũ in hoc iudicandi negocio à mane vsq;
ad vesperã detinebat? Et tamen nisi suæ mẽ
ti præsidentẽ dominum consuleret, legẽq;
eius æternam sapienter attenderet, quid iu-
stissimum iudicare inter disceptantes pos-
set non inueniret. Ideoque Iethro consilium dat 68
genero suo Moysi, ne occupatus iudicijs Exo.18.
populi & ipse & populus consumeretur cõ-
sumptione intolerabili. Prima quæstio est,
cur hoc deus famulum suũ, cum quo ipse
tanta & talia loquebatur, ab alienigena pas-
sus est admoneri. In quo scriptura nos ad-
monet, per quemlibet hominem detur con-
silium veritatis, non debere contemni. Vi-
dendum est etiam, ne forte ibi vbi voluerit
deus ab alienigena admoneri Moysen, vbi
& ipsum posset tentare superbia: sedebat.n.
iudiciaria sublimitate solus, vniuerso popu L
lo stante. Nam hunc sensum indica, cũ ipse
Iethro eos eligi iussit ad iudicandas causas
populi, qui odissent superbiã. Deinde quàm Ecclesia
sit obseruandum quod alibi scriptura dicit, stici.11.
Fili ne in multis sint actus tui: satis & hic
apparet. Deinde verba Iethro dantis con-
silium Moysi considerãda sunt. Dicit.n.
Nunc itaque audi me, & consilium dabo ti
bi, & erit deus tecum. Vbi mihi videtur si- Exo.18.
gnificari, nimis intentum humanis actioni-
bus animum, deo quodammodo vacuari,
quo fit tanto plenior, quanto in superna at-
que æterna liberius extenditur. Quod ve 69
ro adiungit & dicit, Esto tu populo in ijs Exo.18.
quæ ad deum, & referes verba eorum ad
deum: & testaberis illis præcepta & legem
eius: & demonstrabis illius vias in quibus
ambulabunt in eis, & opera quæ faciant.
Cũ populo vniuerso hoc agendum esse de-
monstrat. Non enim ait, vniuscuiusq; ver-
ba referes ad deum, sed verba eorum, cũ su-
pra dixisset, Esto tu populo in ijs q̃ ad deũ
sunt. Post hæc admonet ne singulorum ne-

gocia quæ inter se habent deferant, electis M videlicet potētibus viris deū colentibus, iustis & qui oderint superbiam, quos constituat super millenos, alios super cētenos, alios sup quinquagenos, alios super denos. Sic & ab ipso Moyse remouit graues & periculosas occupationes, nec istos grauauit. Quandoquidē ipsi mille haberent vnū sup se & sub illo haberēt alios decem, & sub eis alios viginti: & sub his alios centū, vt vix aliquid ad singulos quosq; præpositos perueniret, quod iudicare necesse haberent. Insinuatur hic ēt humilitatis exemplum, qđ Moyses cū quo loquebatur deus, non fastidiuit, neq; contempsit alienigenæ soceri sui consilium: quanquā & ipse Iethro, cū Israelita non fuisset, verum inter viros deum verum colentes, religiosеq; sapientes habendus sit, quemadmodum & Iob cum ex ipso populo non fuisset, merito quæritur immò credibilius habetur: ambigue quippe posita sunt verba, vel vtrum significauerit deo vero in populo eius, quando vidit generum suum, vel vtrum adorauit eum ipse Moyses quanquam de adoratione etiam si expresse positum esset, honor videretur socero redditus, eo modo quo solet hominibus honorificentiæ causa exiberi à patribus. Sicut de Abraham scriptum est, quod adorauerit A filios Heth. Quos autē dicat, γραμματοεισαγωγεῖς Ge. 23. post decuriones, non facile sciri pōt: quoniam hoc nomen in nullo vsu habemus vel officiorū vel magisteriorum. Nā quidā doctores interpretati sunt, vt intelligantur vtique literarum, qui introducant in literas sicut resonat Græcum vocabulum. Hic satè significatur quòd ante legem datam habuerunt Hebræi literas, quæ quando cœperint esse, nescio vtrum valeat indagari. Nónullis enī videtur à primis hominibus eas cœpisse, & perductas esse ad Noe, atque inde ad parentes Abrahæ, & inde ad populū Israel: sed vnde hoc probari posit ignoro:

70 Mensis autem tertij exitus filiorū Israel Exo. 19. de terra Aegypti hac die venerunt in eremum Sina, & profecti sunt ex Raphidim, & venerunt in eremum Sina, & applicuit Israel ibi contra montem, & Moyses ascendit in montem dei, & vocauit eum dominus de monte dicens, Hæc dices domui Iacob, & nunciabis filijs Israel, Vos ipsi vidistis quę fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim vos super alas aquilarū & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meā & custodieritis pactum meū, eritis mihi in peculiū: & cætera. Deinde paulopost, Descēde & testare populo & purifica illos hodie, & cras: & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descē- B det dominus in montem Sina coram omni populo. Hoc die reperitur data lex, quæ Ibidem. in tabulis lapideis scripta est digito dei, sicut consequentia docent. Dies autem iste tertius apparet tertij mensis ab exitu Israel Exo. 31. ab Aegypto. Ex die ergo quo pascha fecerunt, id est, agnum immolauerunt, & ederunt, qui fuit quartusdecimus primi mensis, vsq; ad istū quo lex datur, dies quinqua- Exo. 12. ginta numerantur: decem & septem. s. primi mensis, reliqui ab ipso quartodecimo: deinde omnes triginta secundi mensis, qui fiunt quadragintaseptem & tertius tertij mensis, qui est a solēnitate occisi agni quinquagesimus. Ac per hoc fit in ista vmbra futuri, secundum agni immolati diē festū sicut quinquagesimo die lex data est, quæ conscripta est digito dei: ita in ipsa veritate noui testamenti a festiuitate agni immaculati Christi Iesu quinquaginta dies numerantur, qūo spiritus sanctus de altissimis datus est. Digi- Acto. 2. tum autem dei esse spiritumsanctum, suprà iam diximus teste Euangelio.

71 Quęritur decem præcepta legis quemadmodum C diuidenda sint vtrum quatuor sint vsque ad præceptum de sabbato, quæ ad ipsum deum pertinent, sex autem reliqua, quorum Exo. 20. primum, Honora patrem & matrem: quæ Distinctio præceptorū decalogi. ad hominem pertinent, an potius illa tria sint, & ista septem. Qui enim dicunt illa quatuor esse, separant quod dictum est, Nō erunt tibi dij alij præter me, vt aliud præceptū sit nō facies tibi idolum: & cætera, vbi figmenta colenda prohibentur. Vnum autem volunt esse, Non concupisces vxorem proximi tui: &, Non concupisces domum proximi tui, & omnia vsque in finem. Qui vero illa tria esse dicunt, & ista septem, vnum volunt esse, quicquid de vno colendo deo præcipitur, ne aliquid aliud præter illum pro deo colatur. Hæc autem extrema præcepta in duo diuidant, vt aliud sit præceptum, Non concupisces vxorem proximi tui: & aliud, Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinū, nec omnia quęcunque illius sunt. Decem tamen esse præcepta neutri ambigunt, qm̄ hoc scriptura testatur. Mihi tamen videntur congruentius

accipi

accipi tria illa, & ista septem, quæ Trinitatē
D videntur illa quæ ad deum pertinent insi-
nuare diligentius intuentibus. Et reuera
quod dictum est, Non erunt tibi dij alij
præter me: hoc ipsum perfectius explicatur
cum prohibentur colenda figmenta. Concu-
piscentia porrò vxoris alienæ, & concupi-
scentia domus alienæ, tantum in peccando
differunt, vt illi quod dictum est, Non con-
cupisces domum proximi tui: adiuncta sint
& alia dicente scriptura, neq; agrū eius, ne-
que seruum eius, neq; ancillā eius, neq; bo-
ues eius, neq; subiugalem eius, neq; omne
pecus eius, neq; quæcunq; proximi tui sunt.
Discreuisse autem videtur concupiscentiam
vxoris alienæ à cōcupiscentia cuiuslibet rei
alienę, quando vtrunq; sic cœpit, Non con-
cupisces vxorem proximi tui: &, Non con-
cupisces domum proximi tui: & hinc cœpit
cætera adiungere. Non autem cum dixis-
set, Non concupisces uxorem proximi tui:
huic connexuit alia dicens, neque domum
eius, neque agrum eius, neque seruum eius,
& cætera: sed omnino apparent hæc esse cō-
iuncta quæ in uno præcepto uidentur con-
tineri, & discreta ab illo ubi uxor nominata
est. Illud autem ubi dictum est, Non e-
runt tibi dij alij præter me, apparet huius
E rei diligentiorem executionē esse in ijs quæ
subiecta sunt. Quo.n. pertinet, Non facies
tibi idolū, neq; ullum simulachrum: quæ-
cunq; in cœlo sunt sursum, & quæcunq; in
terra deorsum, & quæcunq; in aqua sub ter-
ra, non adorabis ea neq; seruies illis, nisi ad
id quod dictum est, Non erunt tibi dij alij
præter me? Sed rursus quæritur quid diffe-
rat, Non furtum facies: ab eo quod paulo-
post de non concupiscendis proximi rebus
præcipitur. Non quidē omnis qui rē pro-
ximi sui concupiscit, furatur: sed quia omnis
qui furatur rem proximi concupiscit, pote-
rat in illa generalitate vbi de nō cōcupiscen
da re proximi pręcipitur, etiam illud quod
ad furtum pertinet cōtineri. Similiter etiam
quæritur quid differat quod dictum est.
Non mœchaberis: ab eo quod paulopost di-
citur, Non cōcupisces vxorem proximi tui.
In eo quippe quod dictum est, non mœcha
beris, poterat & illud intelligi: nisi forsitan
in illis duobus præceptis, non mœchandi,
& non furandi, ipsa opera notata sunt, in his
vero extremis ipsa concupiscentia. quæ tā
differunt, vt aliquando mœchetur qui non
concupiscit vxorem proximi, cum alia ali-
qua causa illi miscetur: aliquando autē con-
cupiscat nec ei misceatur, pœnam timens: & F
hoc fortasse lex ostendere voluit, quod vtraq;
peccata sint. Item quæri solet vtrum mœ-
chiæ nomine etiā fornicatio teneatur. Hoc
enim Græcum verbum est, quo iam scri-
ptura vtitur pro Latino: Mœchos tamen μοιχος.
Græci non nisi adulteros dicunt. Sed vtiq;
ista lex non solis viris in populo, verumetiā
fœminis data est. Neque enim quia dictum
est, Non concupisces vxorem proximi tui:
nihil sibi hic præceptum debet putare fœ-
mina, tanquam licite posset concupiscere vi-
rum proximæ suæ. Si ergo hoc ex illo quod
viro dictum est intelligitur, quamuis non
dictum sit quòd etiam ad fœminam perti-
neat: quanto magis ex eo quod dictum est,
non mœchaberis, vterq; sexus constringi-
tur, cum & ipsum præceptum potest referri
ad vtrunque, sicut non occides, non fu-
raberis, & alia quæ similiter non expresso
vno sexu vtrique videntur sonare commu-
niter, Tamen vbi vnus exprimitur, hono-
ratior vtique exprimitur, id est, masculi-
nus, vt ex hoc intelligat etiam fœmina quid
sibi præceptum sit. Ac per hoc si fœmina
mœchata est habens virum, concumbendo
cum eo qui vir eius non est, etiam si ille non
habeat vxorem, etiam vir mœchatus est ha G
bens vxorē, concumbēdo cum ea quæ vxor
eius non est, etiā si illa non habeat virū. Sed
vtrū si faciat qui vxorē non habet cū fœmi
na quæ uirū nō habet, ambo præcepti huius
transgressione teneantur, merito quæritur.
Si.n. non tenetur, non est prohibita in deca
logo fornicatio, sed sola mœchia.i. adulte-
rium: quamuis omnis mœchia etiā fornica-
tio esse intelligitur, sicut loquuntur scriptu-
ræ. Dominus.n. dicit in Euangelio, Quicun
que dimiserit vxorem suam excepta causa Matt. 5.
fornicationis facit eam mœchari. Hoc vtiq;
fornicationem appellauit, si cum alio peccet
quæ virum habet, quod est mœchia, id est,
adulterium. Omnis ergo mœchia etiam for
nicatio in scripturis dicitur, Sed utrum etiā
omnis fornicatio mœchia dici possit, in eis-
dem scripturis non mihi interim occurrit
locutionis exemplum: sed si non omnis for
nicatio etiam mœchia dici potest, ubi sit in
decalogo prohibita illa fornicatio quam fa-
ciunt uiri qui uxores non habent, cum fœ-
minis quæ maritos non habent, verū inue-
niri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene
intelligitur omnis illicita usurpatio rei alię-

H re: non.n.rapinam permisit qui furtũ prohibuit, sed utiq; à parte tm̃ intelligi voluit, quicquid illicite rerum proximi aufertur: profecto & nomine mœchiæ omnis illicitus concubitus atq; illorũ membrorum non legitimus vsus prohibitus debet intelligi. Et quod dictum est, Non occides: non putandum est fieri contra hoc præceptum qñ lex occidit vel occidi aliquẽ deus iubet. Ille.n. facit qui iubet, quando ministerium negare nõ licet, In eo etiã quod dictum est, Falsum testimonium non dices aduersus proximũ tuũ, quæri solet, vtrum ꝓhibitum sit omne mendaciũ: ne forte non sit hoc præceptum aduersus eos qui dicunt tunc esse mentiendum, quando istud mendacium prodest alicui, & nihil obest ei cui mentiris. Tale quippe non est aduersus proximum tuũ, vt ideo videatur hoc addidisse scriptura, quæ posset breuiter dicere, falsum testimonium non dices, sicut dixit, non occides, non mœchaberis, non furaberis. Sed hinc magna quæstio
Psal.5. est, nec à festinantibus commode explicari
Ecclesiastici.7. potest quõ accipiendum sit, Perdes omnes qui loquuntur mendacium: &, Noli velle
I mentiri omne mendacium: & cætera huiusmodi.
72 Et omnis populus videbat vocem
Exo.20. & lampades & vocem tubæ & montem fumantem. Solet quæri quõ populus videbat vocem, cum uox non ad visum, sed potius ad auditũ pertinere videatur. Sed sicut dicitur, sicut modo dixi, videatur de omnibus q̃ à me dicta sunt, sic videre solet pro generali sensu poni, non solum corporis, verumetiam animi: Vnde est illud, Cum vidisset Iacob, quia sunt escæ in Aegypto: vnde vti-
Gen.24 que absens erat. Quanquam nonnulli videre vocem nihil aliud arbitrati sunt esse q̃ intelligere, qui visus mentis est. Cum vero hic breuiter dicendum esset, ꝙ populus videbat vocem & lampades, & vocem tubæ ac montem fumantem, quæstio maior oritur quõ audiebat lampades, & montem fumantem, quod pertinet ad sensum videndi: Nisi quis dicat, nec tam breuiter dicendum fuisse: sed vt totum diceretur, audiebat vocem & videbat lampades, & audiebat vocem tubæ & videbat montem fumantem. Duo quippe genera vocis erant: & de nubibus, sicut tonitrua: & tuba, si tñ ipsam dixit vocẽ quæ de nubibus ædebatur: ac per hoc melius in ijs quæ ad sensum audiendi pertinebant generalis sensus est positus, hoc est videndi, cum breuiter totum vellet scriptura complecti; q̃ vt in ijs quæ pertinent ad videndi sensum, subintelligeretur auditus: quo more loqui nõ solemus, Nam vide quid sonet, solemus dicere: audi quid luceat, non solemus. K
Loquere tu nobis, & non loquatur 73
ad nos deus, ne quando moriamur. Multum Exo.20.
& solide significatur ad vetus testamentum timorem potius pertinere, sicut ad nouũ dilectionem: quanquam & in vetere nouum lateat, & in nouo vetus pateat. Quomodo autem tali populo tribuatur videre vocẽ dei, si hoc accipiendum est intelligere, cum sibi loqui timeant ne moriantur, non satis elucet.
Et dixit eis Moyses, Constantes estote, propterea enim venit deus ad vos tentare vos, vt sit timor eius in vobis ne peccetis. 74 Exo.20.
Sic illi cohibendi fuerant à peccatis, utique timendo ne pœnas sensibiles paterentur, quia nondum poterant amare iustitiam: & in hoc erat eis tentatio à domino qua probabantur, ut apparerent cuiusmodi essent: non ut deo noti fierent, quem non latebat qualescunque essent, sed ut inter se ac sibimet. Multum tamen illis terroribus testamenti ueteris differentia commendatur, quod etiã in Epistola ad Hebræos apertissime dictum est. Heb.12
Moyses autem intrauit in nebulam ubi erat deus, id est, vbi expressiora fiebant signa quibus cognosceretur deus. 75 Exo.20. L
Nam quõ in nebula erat, cum cæli cœlorum non sufficiant, nisi quemadmodum nusquam non est qui in loco nullo deest.
Non facietis uobis deos argenteos, & deos aureos non facietis uobisipsis. 76 Exo.20.
Reperitur quod in primo præcepto inculcatum est, & ex dijs argenteis & aureis utique omnia simulachra intelliguntur, sicut in illo etiam Psalmo, Idola gentium argentum & aurum. Ps.113.
Quæ de seruo Hebræo 77
præcipiuntur, ut sex annos seruiat & dimittatur liber gratis, ne serui Christiani hoc flagitarent à dominis suis, Apostolica authoritas iubet seruos dominis suis esse subiectos, ne doctrina & nomen dei blasphemetur. Exo.22. Ephe.6.
Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptum, quia & pertundi subula eius aurem ad postem præcepit deus, qui libertatem illam recusaret.
Si quis autem uendiderit filiam suam in famulam, non abibit ita ut ancillæ recedunt. 78 Exo.20.
Quod si non placuerit dño suo quam non adnominauit eam, remunerabit eam: Genti autem exteræ nõ est dñs uendere illam: quoniã spreuit in ea. Quòd si filio adnominauerit ea secundum iustifica-

iustificationē filiarū faciet ei. Quòd si aliā accipiet ei, quæ opus sunt & vestem & conuersationem eius non fraudabit ei. Si autē tria hæc non fecerit ei, exibit gratis sine precio. Obscurissimum locum inusitatæ locutiones fecerūt, ita vt interpretes nostri quēadmodum eum explicarēt penè non inuenirent. M In ipso quoq; Græco eloquio multū obscurum est, qđ hic dicitur. Tamen quid videaē vt potero aperiam. Si quis aūt, inqt, vendiderit filiam suam in famulā .i. vt sit famula, quam οἰκέτιν Græci vocant, non abibit ita vt recedūt ancillæ: intelligēdum est, non sic recedet quō recedunt ancillæ Hebrææ post sex annos. Eam quippe oportet etiam in fœminā Hebræam legem datam intelligi quæ seruatur in maribus. Cur ergo ista nō ita recedet, nisi quia in illo famulatu intelligiē humiliata q̄ et se dn̄s miscuerit? Hoc.n. in cōsequentibus vtcunq; clarescit. Sequitur.n. & dicit, Quòd si non placuerit dn̄o suo quam non adnominauit eā, id est, non eam fecit vxorem, remunerabit eā: hoc est quod supra dixit, non abibit ita vt recedunt ancillæ. Iustum est quippe eam aliquid accipere ꝓ eo q̄ humiliata est; quia non ei se ita cōmiscuit vt faceret vxorem id est vt adnominaret eam sibi. Hoc autem quod diximus, remunerabit eā: quidā interpretes dixerunt redimet eam. Quòd si in Græco dictum esset, ἀπολυτρώσεται scriptum esset, sicut scriptū est, Et ipse redimet
Ps. 129. A Israel. Nam λυτρώσεται scriptum est. In hoc aūt loco vocabulum ἀπολυτρῶσαι legiē, vbi intelligitur q̄ accipit magis aliquid, q̄ precio daē vt redimaē. Quomodo.n. dabit dominus eius vt redimat, quā ipse famulā possidet? Genti aūt exteræ non est dn̄s vendere illam, qm̄ spreuit in ea, id est, non quia spreuit in ea, ideo dominus est vendere illā: id est, non tantum ei dominabitur, vt etiam exteræ genti eam licitè vendat. Hoc est autē spreuit in ea, quod est spreuit eam. Spreuit autem eam, hoc est, humiliauit eā, id est concumbendo nec vxorem faciendo. Dixit aūt Græce ἠθέτησεν, quod nos diximus spreuit, quo verbo scriptura vtitur apud Hieremiam, Sicut spernit mulier eum cui commiscetur. Deinde sequitur & dicit, Quòd si filio adnominauerit eam, secundum iustificationem filiarum faciet ei: Hic iam aperire incipit quemadmodum supra dixerit, quam non adnominauit. Nā quid est aliud si filio adnominauit eam, nisi filio coniunxerint eam vxorem, quandoquidem dicit secūdum iustificationē filiarū faciet ei .i. vt sic B tradat tanquā filiā, dotē.s. apponens ei. Deinde adiungit, Quòd si aliā acceperit .i. non istā deputauerit vxorē filio suo, sed ei aliā accipiat, quæ opus sunt & vestem & conuersationem eius non fraudabit ei. Simili lege quæ competunt, qm̄ non mansit vxor filio eius, quemadmodū ei daret si eā sibi nō adnominasset, & tā concumbendo humiliasset. Quod aūt nos diximus, conuersationē non fraudabit, Græcus hēt ὁμιλίαν, id est, locutionē, quo nomine intelligiē scriptura honestius appellare cōcubitū. Quid est aūt concubitū non fraudabit, nisi pro concubitu mercedē dabit? Nanq; apud Danielem Dan. 13.
cōtra Susannā falsum testimoniū dicētes seniores, Venit, inquiunt, ad eā adolescens qui erat in latenti absconditus, & cōcubuit cū ea. Daniel āt de hoc ipso interrogās ait, Sub qua arbore vidisti eos loquentes: quod illi dixerant, concubuit cū ea. Deinde alterum arguens atque cōuincens dixit, Semen Canaan & non Iuda, species delectauit te, & concupiscētia euertit cor tuū. Sic.n. faciebatis filiabus Israel, sed illæ timentes acquiescebant vobis. Græcus autē habet ὡμίλουν ὑμῖν qđ: posset Latine verbū ex verbo dici, loquebanē vobis, quo significaretur concubitus. Nam vbi dicitur, Sub qua arbore cōprehendistis eos: Græcus habet, comprehē- C distis eos colloquentes inuicem: & illic significatur concubitus. Quod ergo de hac de qua agitur adiungit scriptura & dicit, Si aūt tria hæc non fecerit ei, exibit gratis: hoc intelligitur, si eam ipse concubitu non humiliauerit, neque filio suo coniunxerit, neque alia filio suo ducta istam eiecerit, abibit gratis, id est, sufficiet ei non teneri in seruitute. Abibit enim nihil accipiens vt seruus Hebræus, non enim licet domino eius copulari illam viro non Hebræo, quam non licet exteræ genti tradi. Si autem seruo Hebræo eam copulauerit, hoc vtique intelligitur, quòd cum eo gratis exibit nequaquā à marito suo separata. Si quis percusserit 79
aliquem & mortuus fuerit, morte moriatur; Exo. 21.
Qui autem nolens, sed deus tradidit in manus eius, dabo tibi locum in quem fugiat. Quæritur hoc quomodo dictum sit, Si autem nolens, sed deus tradidit in manus eius: quasi & si volens occiderit, posset occidere, nisi deus traderet in manus eius. Intelligitur ergo tantummodo deum fecis-

D fecisse cum quisq; occiditur à nolente: &
pro hoc tantùmodo quia deus id fecit, di-
ctum est, deus tradidit in manus eius. Cú
vero volens, & ipse occidit & deus tradidit
in manus eius: hoc ergo interest, q illic tan
tum deus fecit, hic aût & deus & homo, ꝑ
pter voluntatē facientis, sed nō fecit deus
vt homo, Deus.n.non nisi iuste, homo aût
pœna dignus: nō quia illum occidit quem
deus nollet occidi, sed quia ꝑ iniquitatem.
Non.n.ministerium deo iubenti præbuit:
sed suæ malignæ cupiditati seruiuit. In vno
ipsi eodemq; facto & deus de occulta æqui-
tate laudat, & homo de propria iniquitate
punitur. Non.n.quia deus proprio filio nō
Rom.8. pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit il-
lū, ideo Iudas excusatus est, qui eundem ad
Mat.26. mortē tradidit Christum. Si aût litiga-
80 bunt duo viri, & percusserit quis mulierē
Exo.21. fœtum in vtero habentem, & exierit infans
eius nondū formatus, detrimentum patieť
quantū indixerit vir mulieris, & dabit cum
postulatione. Mihi videtur significationis
alicuius causa dici hæc, magis q̄ scripturā
circa huiusmodi facta occupatā. Nā si illud
attenderet, ne prægnans mulier percussa in
abortū compelleretur: non poneret duos liti-
E gantes viros, cū possit & ab vno hoc admit
ti, qui cū ipsa muliere litigauerit, vel ét non
litigauerit, sed alienæ posteritati nocere vo-
lendo id fecerit. Quod vero nō formatum
puerperiū noluit ad homicidiū pertinere,
profecto nec hominem deputauit quod tale
in vtero geritur. Hic de anima quæstio so-
let agitari, vtrum quod formatum non est,
nec animatū quidē possit intelligi, & ideo
non sit homicidiū, quia nec exanimatū dici
potest, si adhuc animā non habebat. Sequi-
tur.n.& dicit, Si autem formatum fuerit, da
bit animam pro anima. Vbi quid aliud in-
telligitur, nisi & ipse morietur? Nam hoc
& in cæteris ex occasione iam præcepit,
Oculum pro oculo, dentem pro dente, ma-
num pro manu, pedem pro pede, combu-
stionem pro combustione, vulnus pro vul
nere, liuorem pro liuore: talionis videlicet
æquitate. Quæ lex ideo constituit, vt de-
monstraret quæ vindicta debeatur. Nisi
enim per legē sciretur quid vindictæ debe-
retur, vnde sciretur quid venia relaxaret,
vt dici posset, dimitte nobis debita nostra,
sicut & nos dimittimus debitoribus no-
stris? Debitores igitur lege monstranē, vt
Matt.6. appareat quid dimittatur qn̄ ignoscitur. Ne-
que.n.debita dimitteremus, nisi quid nobis
deberetur, lege indice disceremus. Si ergo il F
lud informe puerperiū iā quidē fuerit, sed
adhuc quodāmodo informiter animatum:
qm̄ magna de anima quæstio nō est præci-
pitanda indiscussa temeritate sententiæ, ideo
lex voluit ad homicidium pertinere: quia
nondum dici potest anima viua in eo cor-
pore quod sensu caret, si talis est in carne
nondum formata, & ideo nondum sensibus
prædita. Quod autem dixit, Et dabit cum
postulatione quod maritus mulieris infor-
mi excluso dandum constituerit: non est in-
promptu intelligere. Ad animam quippe,
quod Græcus habet, pluribus modis intel-
ligitur, & tolerabilius cum postulatione di-
ctum est, quàm si aliud diceretur. Fortassis
enim postulabit, vt de eo modo deo satisfa-
ciat, etiam si maritus mulieris non expetat.
Si aût cornu percusserit taurus virū aut 81
mulierem & mortuus fuerit, lapidibus lapi- Exo.21.
dabitur taurus, & nō manducabunē carnes
eius, dñs autem innocens erit. Ad iustitiam
pertinet, vt animal hominibus noxiū peri-
matur, & qđ de tauro positū est, à parte to-
tum intelligendū est quicquid de pecoribus
vsui humano subditū infestum est hoibus.
Sed si necesse est occidi, nunquid lapidari? G
Quid interest.n.animal quod auferendum
est qua morte auferatur? Deinde quod addi
dit carnibus eius nō esse vescēdum, quo per-
tinet, nisi omnia ista significent aliud quod
scriptura maxime solet intueri. Si autem 82
cornu percusserit alicuius taurus taurum Exo.21.
proximi & mortuus fuerit, vendent taurū
viuum & partientur precium eius, & tau-
rus qui mortuus fuerit dispertietur. Nun-
quid in solo tauro hæc iustificatio seruanda
est, & nō de omni pecore in tali casu? Pro-
inde à parte totum in corde intelligendum
est: sed hoc dé carnibus occisi pecoris fieri
non potest quæ non vescuntur. Quę iu 83
stificatio est, vt pro vitulo vno quinq; red Exo.22.
dantur, ꝑ oue autē quatuor, nisi aliquid si- 84
gnificare intelligatur? Si autē perfodiens Exo.22.
inuentus fuerit fur, & percussus mortuus
fuerit, non est illi homicidium. Si autē orie
tur sol super eum, reus est, & morte morie-
tur. Intelligitur ergo, tūc nō ptinere ad ho
micidium, si fur nocturnus occiditur: si aût
diurnus, pertinere. Hoc est.n.quod ait, Si
orietur super eū sol. Poterat quippe discer-
ni quòd ad furandum, non ad occidendum
venisset, & ideo non deberet occidi. Hoc &
in

Hi in legibus antiquis fecularibus, quibus tñ
ff. ad. l. ista est antiquior, inuenitur impuné occi-
Aqui. l. di nocturnum furem quoquo modo; diur-
4. num aũt si se cũ telo defenderit:tam.n.plus
85 eñ q̃ fur. Quid est qui periurio conui-
Exo.22. ctus fuerit per deũ,restituit duplu, nisi quia
86 vult deus aliqñ signo dato prodere peieran-
Exo.22. tem? Deos nõ maledices:Quæritur quos
Exod.7. dixerit deos, vtrum principes qui iudicant populum, sicut dictum est de Moyse quòd datus fuerat deus Pharaoni: vt per expositionem dictum sit quod sequitur,velut osté dendo quos dixerit deos, vbi ait,Et principé populi tui nõ maledices:quod Græcus hêt, non dices male. An sedm illud accipiendũ,
1.Co.8. quod Apostolus ait,Ná etsi sunt qui dicuntur dij,siue in cœlo; siue in terra,sicuti sunt dij multi & dñi multi:addẽdo.n.,sicuti sunt, deos intelligi voluit qui digne etiam dicuntur: ita sanè λατρεία quæ dicitur Græce, & interpretatur Latine seruitus, sed ea quæ ad religionem pertinere intelligitur, non debeatur nisi vni deo vero qui nobis est deus. Illi autem qui dicũtur dij, etiam si qui sunt qui merito dicuntur, prohibiti sunt maledici,non iussi sub sacrificijs vel vllis latriæ obsequijs honorari. Non eris cum plu-
87 ribus in malitia. Ne se inde quisquam defen-
Exo.23. dat,quia cum pluribus fecit,aut ideo nõ pu-
88 tet esse peccatum: Et pauperis non mise-
Exo.23. reberis in iudicio, Nisi addidisset, in iudicio:magna esset quæstio, Sed intelligendum esset etiam si scriptum non esset. Supra enim dixerat, Non apponeris cum multitudine, cum pluribus vt declines iudicium: ac per hoc & pauperis non misereberis: posset intelligi,in iudicio. Sed cum additum est, nulla quæstio est hoc esse præceptum, ne forte cum iudicamus videamus iustitiam esse pro diuite contra pauperem, & nobis rectè facere videamur, si contra iustitiam pauperi faueamus causa misericordiæ. Bona est ergo misericordia, sed nõ dẽt esse cõtra iudiciũ. Iudicium sanè illud appellat scriptura, quod iustum est. Ne quis aũt propter istam sententiam deũ putaret misericordiam prohibere,quod sequitur opportunissime sequit. Si autem obuiaberis boui inimici tui, aut subiugali eius errantibus, reducens reddes ei vt scias non te prohibitum facere misericordiam. Fac eam erga inimicos tuos,cũ potestas est à iudicando libera: non enim cum
89 reducis errantem bouem inimici tui & red
Exo.23. dis, inter aliquos iudex resides. Sex annis seminabis terrã tuam, & colliges fructũ eius: septimo aũt anno remissionem facies, & requiem dabis illi: & edent pauperes gentis tuæ,q̃ aũt superabunt edent feræ bestiæ: sic facies vineam tuã & oliuetũ tuũ. Quæri põt quid colligant pauperes, si septimo anno ita parcit terræ,vt nec seminetur quidem?Non.n.ad vineam & oliuetũ pertinet quod dictum est, Edent pauperes gẽtis tuæ, quia de terra non seminata nihil possunt sumere vbi segetes nasci non possunt. De vinea.n.& oliueto postea dicit similiter esse faciendum: ac per hoc illud de aruis intelligitur quæ frumentis seruiunt. An sic accipiẽdum,Sex annis seminabis terrã tuã, & colliges fructum eius: hoc est,sex annis seminabis & colliges: septimo vero non colliges, vt intelligatur seminabis, etiã si dictum nõ est:vt ad sex annos seminare & colligere pertineat, ad septimũ vero dimittere quod fuerit seminatũ? Nã quid inde habebunt pauperes,quorũ residuũ etiã feris bestijs dedit, eis videlicet quæ illis frugibus uesci possint, sicut sunt apri, & cerui,& si qd huiusmodi? Quod esti non diceretur nisi alicuius significationis gratia. Nã si quod attinet ad præcepta quæ hominibus data sunt, de bobus cura non est deo: quod non sic intelligitur tanquã non ipse pascat ea,quæ nec seminãt, nec metunt,nec congregãt in horreum: sed Matt.6. quia ei curæ nõ est præcepto monere hominé quõ boui suo consulat: quanto minus ei cura est de feris bestijs præcipere, quõ illis ab hominibus consulatur, cum eas ipse pascat diuitijs naturæ vsquequaq; fructiferæ, qui eas etiam per alios sex annos pascit cum colliguntur quæ seminantur. Non co- 90
ques agnum in lacte matris suæ. Quomo- Exo.23.
do intelligatur ad verborum proprietatem nescio vtrum possit reperiri. Si enim alicuius significationis causa prohibitum accipiamus, agnum in lacte coqui, nullus vsus est ita coquendi. Si autem in diebus quibus lactatur, quis hoc habuit vnquam Iudæorum in obseruatione,vt agnũ nõ coqueret, nisi cum desisteret sugere? Quid est autem in lacte matris suæ,quasi posset,etiam si hoc intelligeretur, sine huius præcepti transgressione coqui, si eo nato mortua matre eius, ab oue alia lactaretur cum alicuis profecto rei significandæ cã esse præceptũ nemo ambigat. Sed etiam illa quæ possunt obseruantia factitari, nõ sine causa ita præcepta sunt, significant enim aliquid. Hoc vero quõ ob-

seruetur ad proprietatem verborũ, aut non
M est, aut non elucet: Intellectũ tñ de Christo
Matt. 2. approbo, q̃ hac prophetia prædictus est, nõ occidendus à Iudæis infans, qñ Herodes q̃rens eum vt occideret non inuenit, vt coques quod dictum est, pertineat ad ignē pas-
Ecclesia sionis, hoc est, tribulationem. Vnde dr̃, Vasa
stici. 17. figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quia ergo non est tunc infans passus, cum quærente Herode hmõi periculum imminere videretur, prædictũ est his verbis. Non coques agnum in lacte matris suæ. Illud quoq; forsitan non absurdum est, quod alij dicunt, id esse præceptum: per Prophetam, ne se boni Israelitæ sociarent malis Iudæis, à quibus Christus passus est tanquã agnus in lacte matris suæ, eo tempore quo conceptus est. Dicuntur n. fœminæ ex quo cœperint lac colligere: illo nanq; mense passum esse Christũ, vt Paschæ obseruatio, & dies Ecclesiæ notissimus natiuitatis eius ostendit. Qui enim mense nono natus est octauo calendas Ianuarias, profecto mense primo conceptus est circa octauum calendas Aprilis, quod tempus etiam passionis eius fuit in lacte matris suę,
A hoc est, in diebus matris suæ. Ecce ego
91 mitto angelum meum ante faciem tuam, vt
Exo. 23. seruet te in via, & inducat te in terram quã paraui tibi. Attende tibi & exaudi eum, nec non credas illi: nihil n. subtrahet tibi, nomen enim meũ est super eũ. Hoc de illo nimirũ intelligitur cui nomen mutatum est, vt Israel vocaretur, ipse quippe introduxit po-
92 pulum in terram promissionis. Et seruies
Exo. 23. dño deo tuo, vt benedicam panem tuum, & vinum tuum, & aquam tuam, & auertam infirmitatem à vobis. Non erit qui non generat, neq; sterilis super terram tuam. Numerum dierum tuorum replebo, & timorẽ mittam, qui te ante cedat, & amentes faciã omnes gentes ad quas tu intrabis: & cætera. Quãuis istę promissiones possint & spiritaliter intelligi, tñ cum secundum temporalẽ hominum fęlicitatem intelliguntur, ad vetus testamentũ pertinẽt: ubi quanquã præcepta, exceptis his quæ in sacramẽto aliquid significãt, eadem ad mores bonos pertinẽtiã reperiantur, promissiones tamen carnales
Psal. 72. atq; terrenæ sunt. Vnde in Psal. lxxii. penè lapsos & effusos gressus suos homo dei dicit cum zelaret in peccatoribus, pacẽ peccatorũ intuens. Ea quippe cernebat abundare impijs, quę ipse secundum testamentum vetus expectabat à domino deo, cui hac mercede
B seruiebat. Et eũ hinc ei subrepere cœpisset sensus impius, quòd deum non curare existimaret humana, correptum se dicit, dum authoritatem sanctorum non est ausus improbare, & incœpit cognoscere, & ait, Hoc labor est ante me donec introeã in sanctuarium dei, & intelligam in nouissima. Ibi enim præmia dabuntur ad nouum pertinentia testamentum, quæ impij non accipient: & pœnæ tunc futuræ sunt impiorum, quas nullus piorum sensurus est. Et mittã ve- 93
spas ante te, & ejciã Amorræos, & Euæos, Exo. 23.
Chananæos, & Ethæos. Quæritur de istis bestijs quid intelligendum sit. Nam & pro- Sapiẽ. 12
mittit hoc deus, & liber Sapientiæ dicit impletum, vbi ait, Et misit antecessores exercitus sui vespas. Nõ autẽ legimus factũ, neque Moysi tẽporibus, neq; sub Iesu Naue, neq; sub iudicibus, neq; sub regibus. Ac per hoc vespæ istæ aculei timoris intelligendæ sunt fortasse, quibus agitabantur memoratæ gentes vt cederent filijs Israel. Deus enim loquitur, in cuius sermone si figurate aliq̃d dicatur quod ad proprietatem non sit impletum, nõ impedit historiæ fidem, in qua per- C
spicitur veritas narrationis. Sicut nec Euangelistarum narratio secundum proprietatem impeditur, si aliquid à Christo dicitur figurate. Si seruieris dijs eorum, erunt ti- 94.
bi offendiculum. Hic Græcus δουλεύσῃς habet, Exo. 23.
non λατρεύσῃς. Vnde intelligitur quia & δουλεία debetur deo tanquã domino, λατρεία vero non nisi deo tanquam deo. Et Moy- 95
si dixit, Ascende ad dominum tu & Aaron Exo. 24.
& Nadab & Abiud, & septuaginta seniorum Israel: & adorabunt à longe dominum: & accedat Moyses solus ad dominum, ipsi autem non accedent: populus autem non ascendet cum illis. Introiuit ergo Moyses et narrauit populo omnia verba dei & iustificationes. Respondit auteq; omnis populus voce vna dicentes, Omnia verba quæ locutus est dominus faciemus & audiemus. Vsque ad hũc locum scripturæ, iustificationes intelliguntur quę datæ sunt populo ad obseruandum. Incipiunt aũt quantum ipsa scripturæ verba indicant, vnde hoc nomen iustificationum exortum est, ab illo seruo Hebræo cui auris ad postem pertunditur. In quibus omnibus iustificationibus considerandum est, quæ inde ad agendum vitam & morum bonorum conseruationem duci possint. Multa quippe in eis sacramenta sunt significantia

D ſignificantia potius aliquid q̃ vitam noſtrã
inſtruentia. Iuſtificationes ſanè Latini in-
terpretes eas eſſe dixerũt, quæ Græci δικαιώ-
96 ματα appellant. Notãdum eſt, q̃ iterum po
Exo.24 pulus ita reſpondet, Omnia verba quæ lo-
cutus eſt dñs faciemus & audiemus: cum vi
deatur ordo poſtulare, vt diceretur, audie-
mus & faciemus. Sed mirũ niſi aliquis ſen-
ſus hic latet. Nam ſi audiemus, pro eo poſi-
tũ eſt quod eſt intelligemus, prius oportet
verbis dei reddere faciendi ſeruitutem, vt
ad intelligentiã earum rerum quæ ipſo præ-
cipiente fiunt, merito deuotionis, qua non
contemptæ ſed factæ ſunt, ipſe perducat. Sed
videndum eſt vtrum iſte populus illi filio
ſimilis inueniatur qui patri iubenti dixit,
Mat.21 Ibo in vineam, & non ijt. Gentes enim quę
dominum penitus contempſerunt, poſtea p
vnius obedientiam iuſtificatæ q̃ nõ ſectabã
97 tur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam.
Exo. 24 Notandum ergo q̃ Moyſes ædificauit alta-
2.Co.6. re ſub mõte, & duodecim lapides, & in duo-
decim tribus Iſrael. Intelligitur .n. ex duo-
decim lapidibus altare ædificatũ ſignificaſ-
ſe ipſum populum eſſe altare dei, ſicut eſt tẽ-
98 plum dei. Et immolauerunt hoſtiam ſalu-
Exo.24. taris deo. Non dixit hoſtiam ſalutarem, ſed
E hoſtiam ſalutaris, quod Græcus habet σωτη-
Pſ. 115. ρίου vel σωτηρίας. Vnde & in Pſalmo Calicẽ,
inquit, ſalutaris accipiam: non dixit calicem
ſalutarem. Vbi videndum eſt, ne forte ille ſi-
Luc. 2. gnificetur, de quo dixit Simeõ, Quoniã vi-
derunt oculi mei ſalutare tuũ. Hunc enim
Pſal.95. & Pſalmus cõmendat, vbi legitur, Bene nũ-
ciate diem ex die ſalutare eius. Quid eſt .n.
aliud ſi diligentius attendamus, quod ait diẽ
ex die, niſi lumen ex lumine, hoc eſt, deum
ex deo, qđ eſt vnigenitus filius? Sumens
autem Moyſes dimidiam partẽ ſanguinis,
infudit in craterem, & partẽ reliquam ſan-
99 guinis infudit ad altare: & accipiens librum
Exo.24 teſtamenti recitauit in aures populi. Notan
dum eſt nunc primum ſacrificaſſe Moyſen
euidenter ſcripturam dicere, ex quo ex Ae-
gypto eductus eſt populus. Primo enim de
Iethro dictum erat ſocero eius, quamuis cũ
aliqua ambiguitate, quòd immolauerit deo.
Et aduertendum librum teſtamenti cũ ſan-
guine hoſtiæ recitari, in quo libro iſtas iu-
ſtificationes cõſcriptas debeamus accipere.
Nam decalogum legis in tabulis lapideis
fuiſſe conſcriptum poſtea manifeſtum eſt.
100 Et dixerunt, Omnia quæcunque locutus
Exo.24. eſt dñs, faciemus & audiemus. Nõ aliter re-
ſpondent ecce iam tertio. Et aſcẽdit Moy F
ſes & Aaron & Nadab & Abiud, & ſeptua- 101
ginta ſeniorum Iſrael, & viderunt locũ vbi Exo.24
ſteterat ibi deus Iſrael. Conſtat inter eos
qui recte intelligunt, nullo deum contine-
ri loco, nec aliquo velut ſitu corporis mem-
bra ponere, ſicuti eſt noſtri corporis ſitus, Ioan. 4.
ſedere, iacere, ſtare, & ſiquid huiuſmodi eſt.
Hæc enim ſunt niſi corporum, deus aũt ſpi-
ritus eſt. Quòd autem ſe oſtendit ſpecie cor
porali vel ſignis corporaliter expreſſis, nõ
ſubſtantia eius apparet qua eſt ipſe qđ eſt,
ſed aſſumptio formarũ viſibilium eius om-
nipotentiæ ſubiacet. Et de electis Iſrael nõ 102
diſſonuit nec vnus, & apparuerunt in loco Exo.24
dei, & manducauerunt & biberunt. Quis
dubitet illos quos nominatim expreſſit, &
ſeptuaginta ſeniores nunc appellatos electos
Iſrael, qui procul dubio perſonam gerebant 2. Th. 3.
eorum qui electi ſunt in populo dei. Non .n.
omnium eſt fides, Et nouit dominus qui 2. Ti. 2.
ſunt eius. In magna autem domo ſunt alia
uaſa in honorem, alia in contumeliam. Quo
niam ergo quos ante præſciuit, & prædeſti-
nauit, illos & uocauit: quos autẽ uocauit, ip Rom. 8.
ſos & iuſtificauit: quos aũt iuſtificauit, ipſos G
& glorificauit: profecto de electis Iſrael nõ
diſſonuit nec vnus. Significatur autem in
quaternario numero in Moyſe & Aaron
& Nadab & Abiud, propter quatuor Euan
geliſtas, & totius orbis qui in quatuor par-
tes diuiditur promiſſionem: & ſeptuaginta
de ſenioribus Iſrael numero ſcilicet ſepte-
nario decuplato, qui pertinent ad ſignifican
dum ſpiritumſanctum. Saphiro autem ſigni
ficatur vita cœleſtis, maxime quia dictum
eſt, Sicut aſpectus firmamenti. Firmamen-
tum autem cœlum appellari quis neſciat?
Et forma lateris in eodem ſaphiro quadra-
turam ipſam, vel ſtabilitatem, vel eiuſdem
quaternarij numeri ſacramentum figurat.
Quòd autem manducant & bibunt in lo-
co dei, ſuauitatem ſaturitatemque præfigu-
rat vel ſignificat in illo regno æternitatis.
Beati enim qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã, Matt. 5.
quoniam ipſi ſaturabuntur. Vnde & domi- Luc. 6.
nus dicit venturos multos, quos vtique niſi
electos, præſcitos, prædeſtinatos, vocatos, iu
ſtificatos, glorificatos, & recubituros cum
Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlo- Matt. 8.
rum? Nam & alio loco ipſe hoc promittit Luc. 12
fidelibus ſuis, quòd faciat eos recumbere, &
tranſeat & miniſtret eis. Quid ſibi vult 103
quod Ieſus Naue non commemoratus in Exo.24
illis

Exo.24. illis quatuor subito cum Moyse apparet, &
H cum illo ascendit in montem ad accipiendas
tabulas legis: & subito rursus idem Iesus
absconditur .i. tacetur: & Moyses accepit
legem in duabus tabulis, & cum eo iterum
apparet? An forte significat nouum testa-
mentum nomine Iesu & absconditum esse
in lege, & aliquando apparere intelligenti-
bus. Quòd uero Iesus iam uocatur, cum in
Nu. 14. libro numerorum quando id nomen accepe
rit scriptura testatur, ꝙ iam prope esset, ut
terrã promissionis intraret, per prolepsim
hoc est, ꝑ præoccupationẽ anticipat scriptu
ra quod postea factũ est. Omnia quippe ista
posteaquã facta sunt, scripta sunt, ac ꝑ hoc
qñ factum est quo commemoratur, nondũ
vocabatur Iesus, sed qñ scriptum est iam hoc
104 vocabatur. Et facies in ea cymacia aurea
uersatilia in circuitu. Cymacia dixit quæ in
quadratura extant per quatuor partes, sicut
Exo. 25 mensæ quadræ fieri solent. Nec quod ait
uersatilia, mobilia debemus accipere. Fixa
sunt. n. sicut dixi mensas habere solitas: sed
versatilia dixit tortilia, quæ Græce vocan-
tur στρεπτὰ: uel canalibus sicut sunt colum-
næ tortiles: aut implicatis duabus uirgulis
in modum restis, sicut etiam torques fieri so-
lent. Quod aũt ait. Et fabricabis illi qua-
I tuor annulos aureos, & impones suꝑ qua-
tuor latera arcę, duos annulos in latere u-
no, & duos annulos in latere altero, ad qua
tuor angulos occurrunt quatuor annuli sin
guli in singulis, & per angulorum numerũ
fit, ut quod in duobus lateribus ponitur, etiã
in omnibus quatuor ponatur. Vnus enim
angulus duobus lateribus communis est: a-
lioquin non occurrit, ut bini annuli ponan-
tur per quatuor latera cum sint quatuor
anguli: octo quippe esse debuerũt, si aliter in-
telligimus ꝙ quod dixi fieri numero angu-
lorum. Ad hoc enim annuli in angulis po-
nuntur, ꝙ inducantur supportatoria vel ge-
statoria qbus arca quatuor hominibus hinc
105 atque inde portetur. Propitiatorium ad
Exo.25. quid dicat super imponendum super arcam
quæri solet: sed cum aureum fieri iubeat,
eiusq; longitudinem & latitudinem tãtam
exprimat, quanta & ipsius arcæ dicta est,
proculdubio velut tabulam auream tantæ
formæ fieri præcepit qua tegeretur arca: ita
vt in ipso propitiatorio essent duo Cheru-
bin, hinc atque inde alterutrum attẽdentes:
ita vt vultus eorum in propitiatorium es-
sent, & pennis suis obumbrarent propitia-
torium, quod magnum est sacramentum. K
Aurum quippe significat sapientiam, arca
significat secretum dei. In arca iussa sunt po-
ni lex, & mãna, & uirga Aáron. In lege præ
cepta sunt: virga potestatem significat, mã-
na gratiam, quia nisi cum gratia non est po-
testas præcepta faciendi. Veruntamen quia
lex à quouis proficiente non ex omni par-
te completur, propitiatorium est desuper.
Ad hoc enim opus est, vt propitius sit deus,
& ideo desuper ponitur, quia superexaltat
misericordia iudicio. Duo vero Cherubin Iacobi 2.
pennis suis obumbrant propitiatorium, id
est honorant velãdo, quoniam mysteria ista
ibi sunt: & inuicem se attendunt, quia con-
sonant, duo quippe ibi testamenta figuran-
tur. Et vultus eorum sunt in propitiatoriũ,
quia misericordiam domini, in qua vna spes
est, valde commendant. Denique hinc se
promisit locuturũ deus ad Moysen de me-
dio Cherubin desursum propitiatorij. Por-
rò si creatura rationalis in multitudine sciẽ
tiæ, quoniam hanc interpretationem habẽt
Cherubin, duobus ipsis animalibus signifi-
catur: ideo duo sunt, vt societatem charita- L
tis commendent: ideo pennis suis propitia
torium obumbrant, quia deo non sibi tri-
buunt pennas suas. i. deum honorant virtu-
tibus quibus præstant. & vultus eorum nõ
sunt, nisi in propitiatorium, quia quicunque
profectui ad multitudinem scientiæ spes nõ
erit, nisi in dei misericordia. Quod ait, 106
Erunt annuli in thecis supportatorijs ad tol Exo.25.
lendam mensam: hoc intelligendum est, ꝙ
annuli essent velut thecæ supportatoriæ i.
quo supportatoria tanquam in thecas indu-
cantur. Erunt quippe in thecis. ita dictum
est tanquam diceretur, erunt pro thecis.
Decem aulæorum iubet fieri tabernacu- 107
lum, cum sit decalogus legis. Aulæa vero si- Exo.26.
gnificant latitudinem, propter facilitatem. Rom.13.
Charitas quippe plenitudo legis est: & non
nisi charitati sunt præcepta facilia, vnde ip-
sa dilatio commendatur cum dicitur, Dila-
tasti gressus meos subtus me, & nõ sunt in- Psal.17.
firmata vestigia mea. Sed qm̃ ista dilatatio
per gratiã fit dei: charitas. n. dei diffusa est in Rom.5.
cordibus nostris, non ꝑ nosipsos sed per spi
ritumsanctum qui datus est nobis: ideo hic
mystice ipse numerus etiam commendatur,
qui pertinet etiam ad spiritumsanctum per
quem lex possit impleri. Dicitur. n. aulæum M
lõgitudinem debere habere in cubitis vigin
tiocto. Iste autem numerus, quia per septe-
narium

narium diuidendus est, significauit, cum di
cit latitudinem aulææ in cubitis quatuor.
Quater.n. septem, fiunt vigintiocto. Et est
etiam iste numerus perfectus, quia sicut se-
narius suis partibus constat. Quod vero tã
sæpe dicit, Cherubin facies ea opere texto-
tis: quid aliud in his omnibus multitudinẽ
scientię cõmendat, quod interpretatur Che-
108 rubin? Et facies vela capillacia operire su
Exo.26 per tabernaculum. Vndecim facies ea. Quæ
capillacia vela sunt, idest Cilicina, vndecim
dicuntur esse. In peccatis quippe trangres-
sio est. Trangressio vero vndenario nume-
ro significatur, quoniam transgreditur de-
narium, idest legem: idem ipsa vndecim per
septenarium multiplicata, faciunt septuagin
ta septem. Vbi significauit dominus vniuer
Mat.18. sam remissionem peccatorum dicens, Non
solum septies, verumetiã septuagiessepties:
quot generationes reperiuntur, cum Lucas
a baptismo domini enumeratis sursum ver-
sus ascẽdit & peruenit per Adam vsque ad
deum. Ad hoc enim fit significatio peccato-
rum in his velis, vt per confessionem ex-
primantur, & per gratiam quæ data est Ec-
A clesiæ aboleantur, hoc est tegantur. Vn-
Psal.31. de dicitur, Beati quorum remissæ sunt ini-
quitates, & quorũ tecta sunt peccata. Dein
de iubet ea vela cooperiri pellibus arietinis
rubricatis. Aries autem rubricatus, cui non
occurrat Christus passione cruentatus? Si-
gnificantur his etiã martyres sancti, quo-
rum orationibus propitiatur deus peccatis
populi sui. Ipsis denique superiaciuntur pel
les hyacinthinæ, vt significetur vita æterna
109 viriditate tanquam vigore perpetuo. Fa-
Exo.26. cies duos anconiscos columnæ vni consistẽ-
tes exaduerso, hoc est, vnum hinc, & vnũ
inde de lateribus columnæ: anconiscos autẽ
dicit, quos vulgo vocamus ancones, sicut
sunt in columnis cellarum vinariarum qui-
bus incumbunt ligna quæ cupas ferunt. Du
cta est autem similitudo verbi à cubitis vbi
flectuntur manus, quibus incumbunt recũ-
110 bentes, qui Græce ἀγκῶνες vocantur. Ba-
Exo.26 ses calumnarum duas vni. Bases non eas tã-
tum videtur dicere scriptura quibus colum
næ ab imo fulciuntur, sed etiam superiores
quæ capitella nos dicimus. Ideo dicit duas
bases columnæ vni in ambas partes eius.
Nã quæ sunt ambæ partes, nisi inferior &
111 superior? Quod octo columnas & bases
Exo.26. earũ sedecim secundũ supradictam rationẽ
B a posterioribus tabernaculi scriptura dicit,
cum superius sex dixerit, intelligitur annu-
meratis duabus angularibus octo fieri. Et 112
diuidet vobis velamen inter mediũ sanctũ, Exo.62
& inter medium sanctumsanctorũ, idest vt
inter sanctum & sanctumsanctorũ sit hoc
velamen, de quo nunc loquitur, in quatuor
columnis extentũ. De hac differentia inter
sanctum & sanctumsanctorũ ad Hebræos
Epistola loquitur, quia vbi arca testimonij, Heb. 9.
ibi sanctumsanctorũ, hoc est, intus intra ve
lum: foris aũt mensa & candelabrũ, & cæte-
ra quæ pauloante dixit quẽadmodũ fierent
sancta dicta sunt, & nõ sancta sanctorũ. Et
significat foris vetus testamentũ, intus aũt
& nouũ, cum sit vtrunq; in lectione veteris
testamenti, & expressum operibus, & signi-
ficatione figuratum. Ac per hoc in sanctis
figura figuræ, quia figura est veteris testa-
menti: in sanctis aũt sanctorũ figura est ip-
sius veritatis, quia figura est noui testamẽti.
Totũ quippe vetus testamentum in his re-
bus & celebrationibus, q̃ ita obseruãda prę-
cipiuntur, figura est. De altari quæritur 113
quomodo tribus cubitis altum esse volue- Exo.27
rit, cũ tanta fere sit staturæ hominis altitu C
do. Q̃uo ergo ministrabatur altari, cũ gra-
dus habere altare alio loco prohibeat? Ne Exo.20.
pudenda, inquit, tua reueles super illud. Sed
illud dicebat de altari quod terra vel lapidi-
bus cõstruendum esset, vbi gradus ipsi coæ-
dificati ad corpus altaris vtique pertinerẽt:
nunc vero de tabulis fieri altare pcepit, quò
si apponeretur ad horam administrationis
aliquid vbi staret minister altaris, & pera-
cto ministerio tolleretur, ad corpus altaris
non vtique pertineret. Item quæritur quo-
modo super altare ligneum sacrificium qđ
inferebatur posset incendi, præsertim quia
concauum fieri iubet & craticulam deponi
vsque ad medium eius, idest medium con-
cauitatis eius, opere factum reticulato. An
quoniam dixit, Et facies cornua in quatuor
angulos, ex seipso erunt cornua & teges il-
la æramento: non ad sola cornua referen-
dum est quod ait, teges illa æramento, sed
ad omnia de quibus loquebatur de alta-
ri fabricando præcipiens. Et tu loque- 114
re omnibus sapientibus mente quos reple- Exo.28.
ui spiritu intellectus, αἴσθησις quidem Græ-
cus habet, quem Latine sensum, non in-
tellectum dicere solemus. Sed scriptura
de sensu interiore quem intellectum vo-
camus sic loqui solet, sicuti est ad He-
bræos, Perfectorum est autẽ solidus cibus,
eorum

D eorum qui per habitum exercitatos habent
sensus ad discernendum bonum & malum.
Ibi enim quod posuit sensus, Græcus habet
αἰσθητήρια. Quem ergo istum spiritum, nisi spi
ritum sanctum debemus accipere? Et stolas
quas facies, pectoralem, humeralem, & tuni
cam talarem, & tunicam cū cornibus. Has
appellatas stolas esse & cętera, cum superius
vnam stolam faciendam proposuisset, notan
dum est. Tunicam vero cum cornibus, ho-
nestius putarunt Latini interpretes dici, q̃
si dicerent cum cirris, qui bene dispositi or-
115 namento esse vestibus solent. Aspidiscas
Exo.28 in veste sacerdotali quas dicat, vtrum scutu
las, quæ à scuto Latine appellantur, quia &
Græci scutum ἀσπίδα appellant? An vero
aspidiscas propter diligentem colligantiam
dicit ab aspide serpente, sicut etiā murenulę
Spithamus. appellantur? Spithamus autem longitudo,
& spithamus latitudo, Latini quidā inter-
pretati sunt mensuram extentæ palmæ a fi-
ne pollicis vsque ad finem digiti minimi.
Item quod dicitur, Sumes duos lapides ony-
chinos, & sculpes in eis nomina filiorum Is-
rael, sex nomina in lapide vno, & sex reli-
E qua in altero iuxta ordinem natiuitatis eo-
rum: an intelligendum sit, vt lapides sint de
nominibus filiorum Israel secundum nati-
uitates eorum. i. secundum ordinem quo na-
116 ti sunt? Et facies super rationale fimbrias
Exo.28 complectentes opus catenarum de auro pu-
ro: quod Latini rationale interpretati sunt,
inopia linguæ fecit: Græcus habet.n. λόγιον
non λογεῖον. Rationale autem illud solemus
appellare quod Græci dicunt λογικόν. Sed
quoniam λόγιον in Græca lingua ambiguum
est, vtrum verbum significet, an rationem:
quia vtriusque rei nomen est, vbi putatum
est à verbo ductum λόγιον, eloquium nostri
interpretati sunt. Nam quod habemus, Elo
Psal.11. quia domini, eloquia casta: Græci habent
λόγια. Hic vero in veste sacerdotali, quod
ex auro & hyacintho, & purpura, & cocco
duplici torto, & bysso duplici torta, fieri p̃
ceptum est, quadratum duplex quod esset in
pectore sacerdotis & λόγιον vocaretur, incer-
tum vtrum à ratione an a verbo ductū fue-
rit: interpretes nostri à ratione dictum pu-
tantes rationale appellauerunt. Et impo
117 nes super rationale iudicij demonstratione
Exo.28 & veritatem. Quid sibi hoc velit, vel in
F quali re, vel metallo poneretur super ratio-
nale demonstratio & veritas, quoniam talia
dicit fieri in veste sacerdotis quæ corporali-
ter fiunt, inuenire difficile est. Fabulantur
tamen quidam, lapidem fuisse, cuius color,
siue ad aduersa, siue ad prospera mutaretur
qñ sacerdos intrabat in sancta: & hoc esse
quod ait, Et afferet Aaron iudicia filiorum
Israel super pectus suum: ostendens videli-
cet in illa demonstratione & veritate, quid
de illis iudicauerit dñs, quanquam possit in-
telligi demōstrationem & veritatem literis
impositam super λόγιον. Et facies tunicā 118
talarem hyacinthinam. i. vsque ad talos de- Exo.28
pendentem: & erit peristomium ex ea me-
dium. i. qua caput eijciatur. Hoc est enim
quod Græci dicunt περιστόμιον. Oram ha-
bens in circuitu peristomij, opus textoris
contextam. i. ne ipsa ora extrinsecus assua-
tur: hoc videtur dicere, commissuram con-
textam. Vnde etiam addidit, ex ipsa ne rum
patur. i. vt ex seipsa sit ipsa ora cōtexta cum
ueste. Et erit Aaron cum cœperit fungi 119
sacerdotio, audietur vox eius intranti in san Exo.28
ctuarium in conspectu domini & exeunti
vt non moriatur: intrantis & exeuntis vo-
cem de tintinabulis dicit audiri, tantumque
ibi pondus obseruationis posuit vt diceret,
ne moriatur. Testimonia ergo quædam si- G
gnificari voluit in veste sacerdotali, qua vti-
que significatur Ecclesia, per hæc tintinabu
la, vt nota sit conuersatio sacerdotis: sicut
Apostolus dicit, Circa omnes te ipsum bo- Titū 2.
norum operum præbens exemplum. Aut 2.Ti.2.
illud. Quæ audisti à me per multos testes,
hæc eadem commenda fidelibus, & ijs qui
idonei sunt & alios docere. An quid aliud?
magnum tamen est, quicquid illud est. In-
tranti autem & exeunti, pro intrantis & e-
xeuntis, locutio est: vox pro sonitu, nā tin-
tinabulorum magis sonus quàm vox est.

Et facies laminam auream puram, & for- 120
mabis in eadem formatione sanctitatem do- Exo.28
mini: & impones illud super hyacinthum
duplicem tortam, & erit super mitram: se-
cundum aspectum mitræ erit, & erit supra
frontem Aaron, vt auferat peccata sanctorū
quęcunque sanctificabunt filij Israel omnis
datus sanctorum eorum. Quomodo for-
metur in lamina sanctitas domini, non vi-
deo, nisi aliquibus literis, quas quidam qua-
tuor esse dicunt Hebræas: quod vt Græci
appellant τετραγράμματον nomen dei ineffa-
bile credunt fuisse vel esse adhucusque. Sed H
qualibet sint, vel quomodolibet se habeant
illæ literæ vt dixi sanctitatem domini vel
sanctificationem si hoc magis dicēdum est,
quod

quod Græcus habet ἁγίασμα non nisi in au-
ro literis formari potuisse crediderim. Ibi
auté dicit sacerdoté sanctorum auferre pec-
cata, quæcunque sanctificabunt, inquit, filij
Israel omnis datus sanctorum eorum: quod
arbitror dictum in eis sacrificijs quæ offe-
runt pro peccatis suis: vt nó sanctorum ho
minum intelligamus, sed sanctorum ab eo
quod sunt sancta quæ offeruntur pro pecca
tis. Cum ergo de lamina dixisset, adiunxit at
que ait, Et auferet Aaron peccata eorum q̃-
cunque sanctificabunt filij Israel omnis da
tus sanctorú eorum, idest sacerdos auferet
quæcunque offerunt pro peccatis suis, quæ
dicuntur & sancta, quia iustificantur, & pec
cata, quia pro peccatis offeruntur, sicut mul-
tis locis hoc ipsum euidenter scriptura cō-
memorat. Quod auté adiungit & dicit, Et
erit super fronté Aaron semper acceptú il-
lis in conspectu domini, ad laminá illam re
uertitur. In quo aduertendum, si inueniri
I potest qui non habeat necessitatem ꝓ suis
offerre peccatis præter Christú, qui solus
potest omnium auferre peccata: intelligitur
frontis ornamentú, fiducia bonæ vitæ, quá
qui vere perfecteq;, non significatione, sed
121 veritate sacerdos habet, solus potest auferre
Exo.28. peccata, nec habet necessitatem offerre pro
suis. De Aaron & filijs Aaron, cum præcipe
ret loquens ad Moysen quomodo vestiren-
tur & vngerentur, quid est quod ait, Et im-
plebis manus eorú vt sacerdotio fungantur
mihi. An forte muneribus quæ offerenda
122 sunt deo? Et facies eis femoralia linea, te-
Exo.28. gere turpitudinem corporis eorú, à lumbis
vsque ad femora erunt. Cum vestis tanta
cooperiat totú corpus, quid est quod ait, fe-
moralia facies linea tegere turpitudiné cor-
poris eorum: quasi apparere posset tanta de-
super veste adhibita? Nisi quia signum esse
voluit in hoc castitatis vel continentiæ: quæ
ideo per indumentum significatur, vt non
123 ex seipso habita, sed data intelligatur. Cú
Exo. 28 de filijs Aaron loqueretur, Et indues eos,
lib.3.nu inquit, tunicas, & cinges eos zonis, & circú-
mero.81 dabis eis cidaras. Quam dicit cidarim vel ci
cidarim daras, quoniam non est interpretatum, nec
exponit in vsu modo est, ignoratur: puto tamen nó
pro te- esse capitis tegimen vt nonnulli putauerút.
guméto Neque enim diceret, circundabis eis nisi ta-
capitis. le aliquid esset quod non capiti, sed corpo-
ri vsui esset. Et erit illis sacerdotium mihi
124 in sempiternum. Quomodo dicat in sem
Exo.28 piternum, de his significatiuis rebus, supe-
rius sæpe diximus, Ná vtique mutatum est K
hoc sacerdotium, vt ille esset in ęternum se-
cundum ordinem Melchisedech, nó secun-
dú ordinem Aaron. Ibi enim & iuratio, & Ps. 109.
nulla dei pœnitudo, qua significeẽ mutatio.
Iurauit.n.dominus, & non pœnitebit eum,
tu es, inquit, sacerdos in æternú secundum
ordiné Melchisedech. De ordine auté Aa-
ron dictú est quidem, in sempiternum, vel
propter tépus non præceptú quousq; obser
uaretur, vel quo res significaret æternas:
nusquá est tamé dictú de sacerdotio Aaró,
quia iurauit dominus & non pœnitebit eú:
Et ideo dictum est in illo sacerdotio secun-
dú ordiné Melchisedech, non pœnitebit eú:
vt significaretur, quia de sacerdotio Aaron
pœnituit eum.i.mutauit illud. Quid est 125
& consummabis manus Aaron & manum Exo.29
filiorum eius? An per manus potestatem si-
gnificauit, vt aliquid etiam ipsi consecrare
possent? Potestas autem sanctificatione con-
summabatur, qua præcepti sunt sanctificari
à Moyse. Et adduces vitulum ad ostium L
tabernaculi, & superimponent Aaron & fi- 126
lij eius manus suas super caput vituli in cō Exo.29
spectu domini. Ecce vnde supradictum est,
cōsummandas esse manus eorum.i.perficié-
dam potestatem, vt etiam ipsi sanctificarent
quomodo fit cum ponunt manus suas sup
vitulum immolandú. Quod odor suaui- 127
tatis sæpe domino dicitur sacrificium de vi- Exo.29
ctimis pecorum in scripturis sacris, non vti-
que deus odore fumi delectatur, sed tantú
illud quod hic significatur spiritaliter, deú
delectat cum spiritaliter exhibetur, quoniá
ipse odor dei spiritaliter intelligitur. Non
enim sicut nos odorem corporeis naribus
ducit. Sicut ergo ille olfacit, sic ista signifi-
cant. Et sumens pectusculú de ariete cō- 128
summationis, quod est Aaron, idest ipsius Exo.29.
Aaron. Hoc enim pertinere voluit ad sum-
mum sacerdotem. Et erit Aaron & filijs 129
eius legitimum æternum à filijs Israel: cum Exo.29.
diceret de pectusculo & brachio victimarú.
More illo ergo, æternum dixit, quem sæpe
supra commemorauimus. Et stola sancti
quæ est Aaron, erit filijs eius post eum, vn
gere eos in ipsis & consummare manus eo-
rum, Septem diebus vestiet se ea sacerdos M
qui successerit ei de filijs eius qui intrabit
in tabernaculú testimonij deseruire in san-
ctis. Hæc verba multas quęstiones habét.
Nam primum hic notandum est, quomo-
do cum stolam dixerit sancti, postea plura-
liter

liter dicit vngere eos in ipsis, tãquam in sto
lis. Nam & supra multas stolas eas dixerat,
quibus vna constaret, quanquam ambiguũ
sit vtrum in ipsis ab eo quod sunt ipsa gene
re neutro, quæcunque sunt quibus illa sto
la completur, idest vestis sacerdotalis, quod
magis putandum est, eo quòd in consequen
tibus dicit, septem diebus vestiet se ea sacer
dos qui successerit ei: ea scilicet omnia quæ
commemorauit cum vestem sacerdotalem
describeret, repetiuit sanè quod supra dixe
rat, consummare manus eorum: vnde quid
mihi videretur exposui. Quòd vero ait, se
ptem diebus vestiet se ea sacerdos: nunquid
alijs diebus se non vestiet? sed illis septem
continuis intelligi voluit, quibus eius sacer
dotium quodammodo dedicatur, atque heb
domadis est in eius inchoatione festiuitas.
Successorem autem Aaron cum dicit, qui
intrat tabernaculum testimonij deseruire
in sanctis: eum scilicet significans qui non
poterat esse nisi vnus, non quales erant fi
lij Aaron cum viuo patre suo, sed qualis
successor ipsius Aaron. Quomodo ergo
A proprium dicit huius vnius esse, intrare in
tabernaculum testimonij, deseruire in san
ctis: cum & illa quæ sunt extra velum quo
velantur sanctasanctorum, sancta appellen
tur, & tabernaculum testimonij etiam illud
vocetur, vbi sunt sancta, idest mensa & can
delabrum: vbi eum deseruiant etiam sequẽ
tes sacerdotes ad mensam & candelabrum
& ipsum altare, quomodo vnum dicit suc
cessorem Aaron qui intret in tabernaculũ
testimonij deseruire in sanctis? Si dixisset,
deseruire in sanctis sanctorum, nulla esset
quæstio. Ad hæc enim vbi est arca testimo
nij solus vnus intrabat summus sacerdos.
Hebr. 9. Quod etiam in epistola ad Hebræos dili
gentissime commendatur: nisi forte eo ipso,
quod vnum dicit intrare in tabernaculum
testimonij deseruire in sanctis, non vult vti
que intelligi, nisi in sanctissanctorum: quia
& ipsa vtiq; sancta appellantur. Nec enim
omnia quæ sancta sunt, etiã sanctasanctorũ
dici possunt: quamuis econtrario quæ san
ctasanctorum sunt, proculdubio vtique san
cta sunt. Vnus autem iste qui semel in anno
intrabat in sanctasanctorum, qui Christum
Iesum significabat, apertissime supradicta
ad Hebræos epistola commendatur. Quod
B autem præfiguratum est in sanctasanctorũ,
vt super arcã quæ legem habebat, esset pro
pitiatorium, vbi dei misericordia significa
tur: intelligẽdum est quam propitius sit pec
catis eorum qui legem nõ implent. Hoc mi
hi videtur etiam in ipsa veste sacerdotis si
gnificari. Nam & ipsa quid aliud q̃ ecclesiæ
sacramenta significat, q in λογίῳ rationali
in pectore sacerdotis posito iudicia consti
tuit, in lamina vero sanctificationẽ & obla
tionem peccatorum: tanquã rationale sit in
pectore simile arcæ in qua lex erat, & lam
ma illa in fronte similis propitiatorio quod
super arcam erat, & vtrobiq; seruaretur qđ
scriptum est, Superexaltat misericordiam iu Iacobi 2
dicio. Quid est quod purificatum & san 130
ctificatum altare septem diebus dicit quod Exo. 29
sanctum sancti erit altare? Non quidem di
cit sanctumsanctorum, sicut est illud quod
velo separatur, vbi est arca testimonij. Ve
runtamen & hoc altare extra velum positũ,
per sanctificationem septem dierũ dicit po
tius, q̃ per vnctionem fieri sanctum sancti.
Et addit, Omnis qui tetigerit altare sanctifi
cabitur. Cum de annulis loqueretur al 131
taris incensi, quod altare non inærari, sed Exo. 30
inaurari iussit, Et duos annulos aureos pu- C
ros facies, inquit, sub tortili corona eius, in
duo latera facies in duobus lateribus: quo
niam Græcus habet ita εἰς τὰ δύο κλίτη ποιή
σεις τοῖς δυσὶ πλευροῖς. Nã κλίτη latera sunt, &
pleuræ latera sunt. Vnde quidam Latini sic
interpretati sunt, in duas partes facies in
duobus lateribus. Non autẽ ait Græcus μέ
ρη quod est partes, sed κλίτη quod latera. Nã
hoc verbum est in illo Psalmo vbi scriptũ
est, Vxor tua sicut vinea fertilis in lateribus Ps. 127.
domus tuæ. Ac per hoc tantum casus inte
rest, quia prius accusatiuum, post vero abla
tiuum posuit in duo latera facies, in duobus
lateribus. Quis autem sic sensus difficile est
assequi, nisi forte vt solet scriptura amare
eclipsim, vt aliquid desit & subaudiatur, etiã
hic subaudiatur, erunt: vt ille sit sensus, in
duo latera facies, in duobus lateribus, erunt,
idest ad duo latera facies annulos, quoniam
in duobus lateribus erunt. Et erunt ar 132
cus amitibus ita vt tollãt illud in eis. Quos Exo. 30
annulos dixerat, arcus dicit. Annulos quip
pe pro rotundis ansis posuit. Et qđ est aliud
annulus vel circulus, nisi vndique arcus?
Ideo quidam nolentes arcus dicere, thecas
interpretati sunt, quibus amites inducerentur,
dicentes, Et erunt thecæ amitibus, qua- D
si Græcus hoc non posset dicere, cum etiam
thecæ Græcum verbum sit: dixit aũt ψαλί
δας, quod arcus interpretatur, [illegible]
super

133 super illud incensum continuationis in con
Exo.30 spectu domini in progenies eorum. Continuationis incensum dicit, quod continuatim fieret, idest nullo die prætermitterent. Cum de altari præciperet incensi.i.in quo incensum tantum poneretur, non holocaustum, non sacrificium, non libatio, prædixerat idipsum incensum quotidie poni debere: nunc autem dicit, Et depropitiabit Aaron vel exorabit super cornua eius semel in anno de sanguine purificationis delictorum, Depropitiabit, ab eo qđ est depropitiatio, quæ Græce dicitur ἐξιλασμός. Vnde etiã intelligendum est, hoc quod semel in annos iubet fieri ad propitiandum deum super cornua altaris incensi, idest vt de sanguine purificationis delictorũ, victimarum.s. quæ offeruntur pro delictis semel in anno, tangantur cornua altaris incensi: non pertinere ad illam appositionem incensi, quam quotidie fieri iusserat. Illa enim fiebat aromatibus, non sanguine, & quotidie, non semel in anno. Non ergo sumus intellecturi, semel in anno intrare sacerdotem solere in sanctasanctorum, sed semel in anno cum sanguine: &
E quotidie solere intrare sine sanguine causa incensi imponendi. Cum sanguine autẽ semel in anno, maxime quia sequitur & dicit, Semel in anno purificabit illud, sanctumsanctorum est domino. Non ergo semel in anno ponet illic incensum quod quotidie fieri iussum est: sed semel in anno purificabit illud, quod cum sanguine fieri debere præceptum est: & post hoc adiungit, sanctumsanctorum est dño ac per hoc sanctumsanctorũ nõ extra, sed intra velũ erat, & illud profecto altare de quo nunc agitur, quod poni con-
134 tra velum intrinsecus iussit. Quid est qđ
Exo.30 ait, Si acceperis computationẽ filiorum Israel in visitationem eorum: nisi quia iubet eos aliquando visitari & computari, idest
2. Reg. numerari? Quod in Dauid propterea vin-
24. dicatum intelligendum est, quia deus non
135 iusserat. Aduertendum est etiam & no-
Exo.30 tãdum quemadmodum vnguento chrismatis omnia iussit vngi, tabernaculum scilicet & ea quæ in illo erant, & deinde erunt sanctasanctorũ: Omnia scilicet cum fuerint vncta, erunt sanctasanctorum: Quid igitur distabit iam inter illa interiora quæ velo teguntur, & cætera, si omnia cum vncta fue-
F rint erunt sanctasanctorum, diligentius requirendum. hæc tamen notanda crediderimus, vbi etiam meminerimus, q sicut de illo altari sacrificiorum, quod post vnctionẽ appellari voluit sanctumsancti, continuo dictum est, Omnis qui tangit illud sanctificabitur: ita de omnibus postea quæ de illo vnguento vncta, dicta sunt sanctasanctorũ, eadem sententia subsecuta est, vt diceretur, Omnis qui tangit ea sanctificabitur. Quod duobus modis intelligi potest, siue tangendo sanctificabitur, siue sanctificabitur vt ei liceat tangere: si tamen non licebat tangere populo tabernaculum, quando offerebat hostias, vel quæcunque ab eis oblata offerebantur deo. Nam consequenter non solis sacerdotibus, neque solis Leuitis dicendum admonet, quod ait ad Moysen, Et filijs Israel loquere dicens: vtique filij Israel totus ille populus erat. Iubet autem illis dici, oleum linitio vnctionis, sanctum erit hoc vobis in progenies vestras: super carnem hominis non linietur, & secundum compositionem hanc non facietis aliud, quia similiter sanctum est, & sanctificatio vobis. Quicunque fecerit similiter, & quicunque G dabit de eo exteræ nationi, interibit de populo suo. Iubet igitur non solis sacerdotibus, sed vniuerso populo Israel, vt non faciant tale vnguentum in vsus humanos. Hoc est enim quod ait. Super carnẽ hominis non linietur. Prohibet ergo simile fieri in vsus suos, & interitum minatur si quisquam similiter fecerit, idest vnguentum ad vsus suos, similiter si simile confecerit, vel cuiquam hinc dederit exteræ nationi. Ac per hoc quod ait, Sanctificatio erit vobis: cum hoc populo Israel vniuerso dici iubet, non video quid intelligam: nisi quia licebat eis quando veniebant cum suis quisque muneribus tangere tabernaculum: & tangendo sanctificabantur propter illud oleum quo cuncta peruncta sunt, & hinc dictum, Omnis qui tangit sanctificabitur: non tamen sic quemadmodum sacerdotes, qui vt æterno sacerdotio fungerentur vngebantur ex illo.

Quod præcepit quibus aromatibus fiat thymiama, idest incensum, & dicit vnguentario more coctũ opus vnguentarij: nõ ideo putare debemus vnguẽtum fieri.i.vnde aliquid vngatur: sed vt dictum est thymiama, vel incẽsum quod imponatur illi altari incensi, vbi non licebat sacrificari, & erat intra sanctasanctorũ. Et concides de illis minutim, & pones cõtra testimonia in tabernaculo testimonij, vnde innotescam tibi inde in sanctasanctorũ erit tibi incensum. Ecce iterum 136 Exo.30 137 Exo.30 H

iterum hoc incensum, quia intus ponebatur ad altare incensi quod intus erat, sanctū sanctorū dicitur: & tabernaculū testimonij proprie dr, illud ipsum interius vbi arca erat, adhibita sanè differentia, cū ait, vnde innotescam tibi inde. Sic enim dixerat primum de propitiatorio, quod vtiq; intus est, id est, in-
138. tra velum supra arcam. Quid est φ Be-
Exo.31 seleel cum iuberet adhiberi operibus tabernaculi faciendis, dixit eum se repleuisse spiritu diuino, sapientiæ & intellectus & scientiæ in omni opere excogitare & architectonari, &c. Vtrum spiritussancti muneri etiā ista opera tribuenda sunt quæ pertinere ad opificium videntur? an & hoc significatiue dictum est, vt ea pertineant ad diuinum spiritū sapientiæ & intellectus & scientiæ quæ his rebus significantur? Tamen etiā hic cū spiritu repletus dicatur iste diuino sapiētiæ & scientiæ, nondū legitur spiritussanctus.
139 Quid sibi vult φ cum de sabbato obser-
Exo.31. uando præciperet ait, Testamentum æter-
I num in me & filijs Israel: non ait, inter me & filios Israel? An quia sabbatum requiem significat, & requies nobis non est nisi in illo? Nam profecto filios Israel vniuersum populum suum dicit, id est, semen Abraham: & est Israel secdm carnem & secdm spiritū. Nam si Israel non esset dicendus, nisi ex ge-
1.Co.10. nere carnis, non diceret Apostolus. Videte Israel secdm carnem: vbi profecto significat
Rom.2: esse Israel secundum spiritum qui in abscondito Iudæus est & circuncisus corde. Sic ergo melius fortasse distinguitur. Testamentum æternum in me: vt inde alius sit sensus,
1.Co.10. & filijs Israel signum ęternum. i. æternæ rei signum: quo petra erat Christus, quia petra significabat Christum. Non ergo ita intelligendū est testamentū æternū in me & in filijs Israel, tanquam in deo & filijs Israel sit hoc testamentū æternum: in me, quia in illo promissa est requies æterna: & filijs Israel signum est æternum, quia filij Israel acceperunt obseruandum signum, quo requies significatur æterna veris Israelitis, hoc est filijs promissionis & visuris deum
140 facie ad faciem sicuti est. Et dedit Moysi
Exo.31. statim vt cessauit loqui ad eū, in monte Sina duas tabulas testimonij tabulas lapideas scri-
K ptas digito dei. Cum tam multa locutus sit deus, duæ tantum tabulæ dentur Moysi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonij futuræ in arca. Nimirum omnia cætera quæ præcepit deus ex illis decem præceptis quæ duabus talibus conscripta sunt, pendere intelliguntur si diligenter quærantur & bene intelligantur: quo hæc ipsa rursus decē pręcepta ex duobus illis, dilectione scilicet dei & proximi, in quibus tota lex pendet,
& Prophetæ. Qđ iubet Aaron inaures Mat. 22
demi ab auribus vxorū atq; filiarum, vnde 141
illis faceret deos, non absurde intelligit difficilia præcipere voluisse, vt hoc mō eos ab Exo.32.
illa intentione reuocaret: factum tñ illud ipsum difficile vt esset aurum ad faciendum idolum, pp eos notandum putaui, qui contristantur si quid tale pp vitam æternam diuinitus fieri vel ęquo animo tolerari iubea-
tur. Dñs indicans Moysi si quid fecerit 142
de vitulo populus, hoc est, de idolo qđ ex Exo.32.
auro suo fecerant, dicit eos dixisse, Hi dij tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti: Qđ eos dixisse nō legitur, sed animū eorum hunc fuisse deus oñdit. Horū quippe verborū gerebant in corde sententiam, quę deum latere non poterat. Et propitiatus 143
est dñs de malitia quā dixit facere populo Exo.32.
suo. Malitiā hic pœnam intelligi voluit, si- L
cuti est, Aestimata est malitia exitus illorū. Sapiē. 9.
Secdm hanc dicitur, Bonum & malū à deo, nō secdm malitiam qua homines mali sunt. Malus. n. deus non est, sed malis ingerit mala: quia iustus est. Iratus quidem Moy- 144
ses videt tabulas testimonij digito dei scri- Exo.32.
ptas collisisse atq; fregisse: magno tñ mysterio figurata est iteratio testamēti noui, qm vetus fuerat abolendū & constituendū nouum. Notandum sanè quāta pro populo ad deum supplicatione laborauerit, qui tam seuerus in eos vindicando extitit. Quod aūt in ignem missum vitulum fusilem cōtriuit, & in aquam sparsit, quam populo potū dedit, quid nobis videatur significare, iam alibi scripsimus in opere contra Faustū Mani-
chæum. Et dederūt mihi, & misi in ignē, Li. 22. c.
& exijt vitulus hic. Cōpendio locutus est, 93.
non dicens quod ipse formauerit vt exiret 145
vitulus fusilis. An excusationis causa timen Exo.32.
do mentitus est, tanquam ipse in ignem periturum aurum proiecerit, atque ipso non id agendum hoc cum animo dixisse, quia nec latere Moysen posset quid esset in viro cum
quo deus loquebatur, & fratrem de menda- M
cio non redarguit. Et cum vidisset Moy- 146
ses populum, quia dissipatus est, dissipauit Exo.32.
enim eos Aaron vt in gaudium ueniret aduersarijs suis. Notandum est quemadmodum illud totum malum quod populus fecit,

dit, ipsi Aaron tribuatur, quod eis consenserit ad faciendum quod male petiuerant. Magis enim dictum est, dissipauit eos Aaron, quoniam cessit eis, quam dissipauerunt se ipsi qui tantum
147 malum flagitauerunt. Cum Moyses di-
Exo.32. cit ad deum, Precor peccauit populus iste peccatum magnum & fecerunt sibi deos aureos, & nunc siquidem remittis illis peccatum illorũ, remitte: sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti. Securus quidẽ hoc dixit, vt in consequentibus ratiocinatio concludatur, id est, vt quia deus Moysen nõ deleretur de libro suo, populo peccatum illud remitteret. Veruntamẽ aduertendũ est quantum malũ in illo peccato perspexit Moyses quod tanta cędẽ crediderit expiandum, qui eos sic diligebat, vt pro eis illa verba deo funderet.
148 ret. Merito quæritur, cum superius po-
Exo.32. pulum dissipasse dictus sit Aaron, cur in ip
A sum vindicta nulla processerit: neque cum Moyses interfici iussit oẽs qui Leuitis eũtibus ad portam & redeuntibus occurrissent armatis: neq; cum postea factum est quod scriptura dicit, Et percussit dominus populum pp facturam vituli quẽ fecit Aaron, maxime quia & hic hoc idem repetendo inculcatum est. Nõ enim dictum est. Et percussit dñs populum pp fracturã vituli quẽ fecerunt, sed quem fecit Aaron, & tamen nõ est percussus Aaron: quin etiam illud quod de sacerdotio eius ante peccatum eius deus præcipiebat impletum est: sed iussit & ipsum & filios ablui, & sic ordinati sunt in sacerdotio. Ita nouit ille cui parcat vsque ad commutationem in melius & cui parcat ad tempus, quamuis eũ præscierit in melius nõ mutari: & cui non parcat vt mutetur in melius, & cui non parcat ita vt vitæ mutationẽ eius expectet: & hoc totum ad id redit quod
Ro. 11. Apostolus dicit exclamans. Quàm inscru-
149 tabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles
Exo.33. uiæ eius. Vade & ascende hinc tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti. Deus iratus dicere videtur, tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti, Alioquin dixisset, tu & populus meus quẽ edu-
B xisti de terra Aegypti: sed illi quando idolum poposcerunt ita locuti sunt, Moyses.n. hic homo qui eduxit nos de terra Aegypti, non scimus quid factum sit eis liberationem suam in hominem constituendo defecerãt, Hoc eis modo replicatur cum dicitur, Tu & populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: quod illis est criminis & non Moysi. Non.n. aliud volebat Moyses, nisi vt non in illo, sed in dño spem ponerent, in domini misericordia se cum gratiarum actione crederent ab illa seruitute liberatos: cuius tñ apud deum tanquam fidelissimi famuli tantum erat meritum per illius gratiam, vt ei diceret deus, Sine me, & iratus conterã eos. Quod verum iubentis sit cum ait, Sine me, an quasi potentis sit, vtrunq; videtur absurdum. Nam & si iubebat deus, inobedienter famulus non parebat: & deum hoc a seruo velut pro beneficio petere non decebat, cũ præsertim posset eos etiam illo nolente conterere. Ille itaq; ibi sensus in promptu est, quod his verbis significat deus, plurimũ apud se prodesse illi populo, quia sic ab illo viro diligebantur, quem sic dñs diligebat: vt eo modo admoneremur, cum merita nostra nos grauassent ne diligamur à deo, releuari nos apud eum illorum meritis posse quos deus diligit. Nam cum ab omnipotente dicitur homini, Sine me, & conteram eos: C
quid aliud dicitur quàm contererem eos, nisi diligerẽtur abs te? Ita ergo dictum est, Sine me: ac si diceretur, noli eos diligere, & conteram eos: quia ne id faciam dilectio tua in illos intercepit mihi. Obtemperandum autem esset domino dicenti, noli eos diligere, si hoc iubendo dixisset, & non potius admonendo & exprimendo quid illũ ab eorum supplicio reuocaret: nec tamen ẽt illo intercedente sine flagello disciplinę populum dereliquit. Nescio quo enim modo, vt sic eos diligeret ipse Moyses, deus illos occultius diligebat, qui manifesta voce terrebat. Vbi dicit deus ad Moysen, Vade & 150
ascende hinc tu & populus tuus quem edu- Exo.33.
xisti de terra Aegypti, in terram quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob dicens. Semini vestro dabo eam continuo tanquam ad ipsum Moysen adhuc loquatur, occulta cõuersione, quæ Græcè ἀποστροφή dicitur, iam ad ipsum populum loquitur dicens, Et simul mittam angelum meum ante te, & eijciet Chananeum, & Amorreum, & Hethæum & Pherereseũ Gergeseũ & Eueũ D
& Hiebusæum, & introducet te in terram fluentem lac & mel. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruice es, vt non deleam te in via. Magna sacramenti & mira profunditas, tanquam misericordiam maiorẽ possit angelus habere quàm deus, qui populo duræ ceruicis parceret, cui deus si cum illis esset ipse non parceret, & tamen ẽt

per angelũ ſuum, ſe quodámodo ab eis abſente, qui nuſquã eſſe abſens põt, implere ſe dicit quod patribus eorum iurauit: tanquã & hic oſtendens, hoc ſe ideo facere, quia illius patribus iuſtis promiſit, non ꝙ iſti digni eſſent. Quid ergo ſignificat, niſi forte ideo ſe non eſſe cum eis, quia dura ceruice ſunt: quia non eũ propriũ ſed ſalubrẽ, niſi humilitas & pietas capit. Eſſe aũt deũ cum duræ ceruicis hominibus, nihil eſt aliud q̃ vindicando adeſſe atq; puniendo. Vnde cũ
Pſal.50. eo modo malis nõ adeſt parcendo, facit qđ
Pſal.67. pertinet ad illud ꝙ dicit̃, Auerte faciẽ tuã a peccatis meis, q̃a niſi auertit, aduertit. Sicut.n. fluit cera à facie ignis, ſic pereant pec-
151 Exo.33. catores a facie dei. Et dixit Moyſes ad dominum, Ecce tu mihi dicis, Deduc populũ hunc: tu autem non demonſtraſti mihi quẽ
E ſimul mittas mecũ. Tu autem dixiſti mihi, ſcio te præ omnibus, & gratiam habes apud me. Si ergo inueni gratiam in cõſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te, vt ſim inueniens gratiam ante te: & vt ſciam quia populus tuus eſt gens hæc. Quod habet Græcus γνωστῶς, hoc quidam Latini interpretati ſunt manifeſte, cum ſcriptura nõ dixerit φανερῶς. Potuit ergo fortaſſe potius dici, Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum, vt ſcienter videam te: quibus verbis ſatis oſtendit
Mat.22. Moyſes quòd non ita videbat deum in illa tanta familiaritate conſpectus, vt deſiderabat videre: quoniã illæ omnes viſiones dei quæcunque mortalium præbebantur aſpectibus, & ex quibus fiebat ſonus quo mortalis attingeretur auditus, ſic exhibebãtur, aſſumpta ſicut deus volebat ſpecie quã volebat, vt non in eis ipſa vllo ſenſu corporis ſentiretur diuina natura, q̃ inuiſibilis vbiq; tota eſt, & nullo continetur loco. Et quia in duobus præceptis, hoc eſt, dilectionis dei & proximi, tota lex pendet, ideo Moyſes in
F vtroq; ſuum deſiderium demonſtrabat. In dilectione ſcilicet dei, vbi ait, Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videã te, vt ſim inueniens gratiam in conſpectu tuo: In dilectione autem proximi, vbi ait, & vt ſciam quia popu-
152 lus tuus eſt gens hæc. Quid eſt quod di-
Exo.33. cit deus ad Moyſen, quoniam ſcio te præ omnibus. Nunquid ergo deus nouit plus aliqua & aliqua minus? An ſecundum qđ dicitur quibuſdam in Euangelio. Non noui uos. Secundum hãc enim ſcientiam qua deus dicitur ſcire, quæ illi placent, neſcire quæ diſplicent, non quia ignorat ea, ſed quia non approbat, ſicut ars rectè dicit̃ neſcire vitia cum improbat vitia, præ omnibus deus Moyſen ſciebat, quia deo p̃ omnibus Moyſes placebat. Notandum eſt, quòd prius ipſe Moyſes dixerat deo, Dixiſti mihi, Scio 153
te præ omnibus: quod illi deus poſt eaquæ Exo.33.
hoc ipſe dixit legitur dixiſſe, ante autem nõ legitur, vt intelligamus non omnia eſſe ſcripta, quæ cum illo deus locutus eſt: ſed diligentius inquirendum eſt in prioribus ſcripturæ partibus, an vero ita ſit. Cũ autem dixiſſet Moyſes ad dominum, Oſtende mi- 154 Exo.33.
hi gloriam tuam: reſpondit ei dominus, Ego tranſibo ante te in gloria mea, & vocabo nomen domini in conſpectu tuo, & miſerebor, cui miſertus ero, & miſericordiam præ- G
ſtabo cui miſericordiam præſtitero: Cum paulo antè dixiſſet ipſe, Antecedam te & requiem tibi dabo. Quod Moyſes ſic videtur accepiſſe, antecedam te, tanquam non ei populo qui præſens in itinere futurus eſſet, & ideo ait, Si non tuipſe ſimul veneris nobiſcũ, ne me educas hinc: & cætera. Deus autem neque ei hoc negauit dicens, Et hoc tibi verbum quod dixiſti faciam. Quomodo ergo cum dixiſſet ei Moyſes, Oſtende mihi gloriam, ruſſus tanquam præceſſurus & nõ cum eis ſimul futurus videtur dicere, Ego tranſibo ante te, niſi quia hoc aliud eſt? Ille quippe intelligitur loqui & dicere, Tranſibo ante te, de quo dicit Euangelium, Cum Ioan.13.
veniſſet hora vt tranſiret Ieſus de hoc mũdo ad patrem, qui tráſitus etiam Paſcha interpretatur perhibetur. Hæc itaque magna omnino prophetia eſt. Ipſe enim ante omnes ſanctos tranſiit ad patrem de hoc ſeculo: parare illis manſiones regni cœlorum, quas dabit eis in reſurrectione mortuorum, quoniam tranſiturus ante omnes primogenitus à mortuis factus eſt. Gratiam vero ſuã H
in eoipſo valde commendat cum dicit, Et vocabo nomine domini in conſpectu tuo: tanquam in conſpectu populi Iſrael, cuius Moyſes cum hæc audiret typum gerebat. In cõſpectu enim gentis ipſius vbique diſperſæ vocatur dominus Chriſtus in omnibus gentibus. Vocabo autem dixit non vocabor actiuum verbum pro paſsiuo ponẽs genere locutionis inuſitato, in quo nimirũ magnus ſenſus latet. Sic enim fortaſſe ſignificare voluit ſeipſum hoc facere, id eſt, gratia ſua fieri, vt vocetur dominus in omnibus

bus

bus gentibus. Quod vero addidit, Et miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero. Ibi planè expressius ostēdit vocationē, qua nos vocauit in suum regnum & gloriā: non pro meritis nostris, sed pro misericordia sua. Q̃m enim se gentes introducturum pollicebatur, dicens, Vocabo nomine dñi in conspectu tuo: commendauit se hoc misericorditer facere, sicut Apostolus dicit, Dico enim

Rom. 15 Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem dei, ad confirmādas promissiones patrum: gentes autem super misericordia glorificare deum. Hoc ergo prædictum est, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā præstabo cui misericordiam præstitero. Quibus verbis prohibuit hominem

1. Cor. 1 velut de propriarum virtutum meritis gloriari, vt qui gloriatur in domino glorietur. Non enim ait, Miserebor talibus vel talibus, sed Cui misericors fuero: vt neminem præcedentibus bonis operibus suis misericordiam tantæ vocationis meruisse demonstraret. Etenim Christus pro impijs mor-

Rom. 5. tuus est. Sed vtrum hoc idē repetere voluerit, cum addidit, Misericordiā præstabo cui misericordiam præstitero: vel sicut alij interpretati sunt, cui misericors fuero: an aliquid intersit, nescio. Quod.n. Græca lingua duobus verbis dictum est, ἐλεήσω, & οἰκτειρήσω quod vnum atq; idem videtur significare, non potuit Latinus diuersis verbis dicere, sed diuersis modis eādem misericordiam repetiuit. Si autem diceretur, Miserebor cui misereor, aut Miserebor cui misertus ero; non satis commode dici videretur: & tamen fortius ille ipse ibi sensus est, quòd aut ipsius misericordię suæ firmitatem deus ista repetitione monstrauit: sicut amen. amen: sicut, fiat fiat: sicut repetitio somnij Pharaonis, pluraq; similia: aut in vtrisque populis, id est, gentibus & Hebræis hoc modo deus prænunciauit misericordiam se esse factorum. Quod Apostolus ita dicit, Sicut enim

Ro. 11. vos aliquando non credidistis deo, nunc K autem misericordiam consecuti estis in illorum incredulitate: sic & ipsi nunc, qui nō crediderunt in vestra misericordia: vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnes incredulitate, vt omnium misereatur. Deinde post hanc suæ misericordiæ commendationem respōdet ad illud quod ei dictum fuerat, Ostende mihi gloriā tuam, vel quod supra petiuerat Moyses, dicens, Ostēde mihi temetipsum manifeste, vt videam te: Non poteris, inquit, videre faciem meam. Non.n. videbit homo faciem meam, & viuet: ostendēs huic vitæ quæ agitur in sensibus mortalibus corruptibilis carnis, deum sicuti est apparere nō posse, id est, sicuti est videri in illa vita potest, vbi vt viuatur, huic vitæ moriendum est. Item interposito articulo dicente scriptura, & ait dominus, sequitur & loquitur, Ecce locus penes me. quis.n. locus non penes deū est, qui nusquam est absens? Sed Ecclesiam significat dicendo, Ecce locus penes me, tanquam templum suum commendans. Et stabis, inquit, supra petram: quia super hanc petram, ait dñs, ædificabo Ecclesiam meam: statim Mat. 16. vt transiet gloria mea. i. statim vt transiet L gloria mea, stabis supra petrā, quia post transitum Christi. i. post passionem & resurrectionem Christi stetit populus fidelis supra petram. Et ponam te, inquit, in cauerna petræ: munimen firmissimum significat. Alij autem interpretati sunt, In spelunca petræ: sed Græcus habet ὀπήν, hoc enim foramen uel cauernam rectius interpretamur. Et tegam manu mea super te donec transeam, & auferam manum meam, & tunc videbis posteriora mea, facies autem mea non videbitur tibi. Cum iam dixisset, Stabis super petram, statim vt transiet gloria mea: vbi intelligitur post transitum suum promisisse super petram stabilitatem: quomodo accipiendum est quod ait, Ponam te in cauernam petræ, & tegam manum meā super te, donec & cætera, quasi iam illo in petrā constituto, tegam manum suam super eum, & deinde transeat, cum esse in petra non posset nisi post eius transitum? Sed recapitulatio intelligenda est rei prætermissæ, quali solet vti scriptura in multis locis. Postea quippe dixit quòd ordine temporis prius est. Qui ordo ita se habet, Tegam manum meam super te, donec transeam, & tunc videbis posteriora mea: nam facies mea non videbitur tibi: & stabis super petram statim vt transiet gloria mea, & ponam te in cauerna petræ. Hoc enim factum est in eis, quos M tunc significabat persona Moysi, id est, Israelitis, qui in dominum Iesum, sicut Actus Apostolorum indicant, postea crediderunt, id est, statim ut transiet eius gloria. Nam posteaquam resurrexit à mortuis, & ascendit in cœlum misso de cœlo spiritusancto, cum linguis omnium gentium loquerentur

Acto.2. tur Apostoli, compuncti sunt corde multi
ex eis qui crucifixerant Christum: quem si
1.Co.2. cognouissent, nunquam dominum gloriæ
Rom.11. crucifixissent: cæcitas ex parte Israel facta
est, sicut dictum fuerat, Tegam manum
meam super te donec transeam. Vnde Psal-
mus dicit, Quoniam die ac nocte grauata
est super me manus tua. Diem appellans,
Psal.31. quando Christus diuina miracula faciebat:
noctem, quando sicut homo moriebatur,
quando & illi titubauerunt qui in die cre-
diderant. Hoc est ergo, Cum transiero tūc
videbis posteriora mea: Cum transiero de
hoc mundo ad patrem, posterius in me cre-
dituri sunt, quorum typum geris. Tunc
enim compuncti corde dixerunt, Quid
faciemus? Et iussi sunt ab Apostolis age-
re pœnitentiam, & baptizari in nomine Ie-
A su Christi, vt dimitterentur illis peccata eo-
rum. Quod in Psalmo illo sequitur, cum di-
ctum esset, Die ac nocte grauata est super
1.Co.2. me manus tua, id est, vt cognoscerem. Si.n.
cognouissent, nunquam dñm gloriæ cruci-
fixissent. Sequitur & iungit, Cōuersus sum
in erumna mea, dum configitur spina, id est,
cum essem corde compunctus. Deinde addi-
dit, Peccatum meum cognoui, & facinus
meum non operui: postquam viderunt quā-
to scelere Christum crucifixerunt. Et quia
receperunt consilium vt agerent pœniten-
tiam, & in baptismo remissionem accipe-
rent peccatorum. Dixi, inquit, pronunciabo
aduersum me delictum meum dño, & tu re-
misisti impietatem cordis mei. Hanc autem
prophetiam potius fuisse, quam locutus est
dñs ad Moysen, satis res ipsa indicat, quan-
doquidem est petra vel cauerna eius, & de
manus eius superpositione, de visione poste-
riorum eius, nihil postea visibili opere sub
secutum legitur. Mox enim adiungit inter-
posito articulo scriptura, Ex dixit dominus
ad Moysen, cum ipse dominus vtiq; etiam
illa quæ supra sunt loqueretur, atque inde
contexit quid deinceps dominus dicat, Ex-
B cide tibi duas tabulas lapideas, sicut & pri-
155 mas &c. Quid est quod dictum est de
Exo.34. domino, Et reum non purificabit: nisi,
156 non eum dicet innocentem? Deus in mon
Exo.34. te duas rursus lapideas tabulas conscriptu-
ro dicit Moysi inter cætera, Coram omni
populo tuo faciam gloriosa. Nondum di-
gnatur dicere, Coram omni populo meo.
An ita dixit, populo tuo, quomodo cuilibet
homini eiusdem populi diceretur, Ex quo
populo es? Quō ciuitati suæ dicimus, non
cui dominaris, vel quam constituisti, sed vn
de ciuis es. Sic enim & paulopost dicit, Om
nis populus in quibus es. Alio modo quid
dictum est, nisi populus tuus? Quod autem
non dixit, in quo es, consuetudo locutionis
est. Quid est quod dicitur ad Moysen, 157
Attende tibi, ne qñ ponas testamentum his Exo.34.
qui sedent super terram. Non enim habet
Græcus, Ne quādo ponas, sed nē qñ ponat.
An fortè de populo ei dicere voluit, cuius
ipse ductor fuit? Sed non ipse introduxit po
pulum in eam terram, vbi prohibet poni te
stamentum cum eis qui in illa habitabant.
Mirum itaq; locutionis genus est, & adhuc
inexpertum vel non animaduersum, si ta- C
men locutio est, ac non sensus aliquis. Cū 158
præciperet deus loquens ad Moysen, vt da- Exo.34.
ta terra in potestate, omnis idololatria euer
teretur, nec adorarentur dij alieni, ait, Do-
minus enim deus zelans, nomen deus zela-
tor est, id est, ipsum nomen quod dominus
deus dicitur, zelans est, quia deus zelator est.
Quod non humanæ perturbationis vitio
facit deus, semper atq; omnimodo incom-
mutabilis atq; tranquillus: sed hoc verbo in-
dicat non impune plebem suam per alienos
deos fornicaturam. Ductum est.n. verbum
à tropo metaphora, à zelo maritali quo casti-
tatem custodit vxoris, quod nobis prodest,
non deo. Quis enim tali genere fornicatio-
nis deo nocuerit, sed sibi plurimum vt pe-
reat? Quod deus prohibet, terrore gra- Psal.72.
uissimo zelantem se appellans. Cui dicitur
in Psalmo, Perdidisti omnē qui fornicatur
abs te, mihi autem adhærere deo bonum est.
Denique sequitur, Ne forte ponas testamē-
tum his qui sedent super terram, & forni-
centur post deos eorum. Quod ait, Non 159
videberis in conspectu meo inanis: sicut in- Exo.34.
dicant circumstantia de quibus loquitur, in
conspectu suo, dicit dominus in tabernacu-
lo suo: hoc est autem non ibi videberis ina-
nis, nunquam intrabis sine aliquo munere.
Quod spiritaliter intellectum, magnum sa- D
cramentum est. Verum hæc dicebantur in
vmbris significationum. Cum de sabbato 160
præcepisset, quid est quod addidit, De satio- Exo.34.
ne & messe requiesces. Videtur enim dicere,
tempore sationis & messis. An forte ita ob-
seruandam requiem sabbati præcepit, vt nec
illa tempora habeant excusationem, quæ
agricolis valde sunt necessaria propter vi-
ctum atque vitam? Iussum est ergo vt

etiam

etiam tempore sationis & messis, qñ multū
vrget operatio, requiescatur in sabbato: ac
sic per tēpora, q̃ opus plurimum flagitant,
significatum est omni tēpore sabbato debe-
161 re cessari. Quòd dixit, Non concupiscet
Exo.34. quisquam de terra tua, cum ascendes videri
in conspectu dei tui per tria tempora anni:
hoc vult intelligi, vt securus quisq; ascende
ret, nec de terra sua solicitus esset, deo pro-
mittente custodiā, ꝙ nemo inde aliquid cō-
cupisceret, propter illum qui ascendit, nec
suam inde timeret absentiam. Et hic satis
ostendit quid supra dixerit, Non apparebis
E in conspectu domini dei tui inanis, quia in
illo loco dixit, vbi tabernaculum vel tem-
162 plum deus fuerat habitaturus. Quid est
Exo.34. quod ait, Nō occides super fermentum san-
guinem immolatorum meorum? An illa
hoc loco dicit immolata sua, q̃ per Pascha
occiduntur, & præcepit ne tunc sit in domo
fermentum, qm dies sunt azymorum.

Quid est quod ait, Et non dormiet in
163 mane immolatio solennitatis Paschæ: nisi
Exo.34. qđ superius aperte præcepit ne aliquid ex
pecore quod immolaī carniū relinquaī in
mane? Sed locutio fecit obscuritatem, dor-
miet.n. dixit pro manebit. Non coques
164 agnum in lacte matris suę: Ecce dixit iterū,
Exo.34. quod quēadmodū intelligi possit ignoro.
Magna tamen est de Christo prophetia, &
si fieri ad literā possit, quanto magis si non
potest. In sermonibus enim deiᵉnon sunt ad
proprietatem operum omnia reuocanda, si-
cut nec illud de petra, & cauerna eius, &
manus superpositione. Sed planè de fide nar
rationis hoc exigendum est, vt quæ dicit fa-
cta esse, vere facta sint: & quæ dicit dicta es-
se, vere dicta sint. Quod exigitur etiā à nar
F ratoribus Euangelij: cum enim Christum
165 narrent quædam dixisse, quæ in parabolis
Exo.34. dixit, tamen hæc eum dixisse non paraboli-
ca, sed historica narratio est. Et erat ibi
Moyses in conspectu domini quadraginta
diebus & quadraginta noctibus, panem nō
māducauit, & aquam non bibit. Quod &
ante dixerat, quando tabulas accepit quas
fregit, hoc etiam modo repetit: non recapi-
tulando quod factum est, sed iterum factum
esse commendans. Repetitio quippe legis
iam quid significet diximus. Quod autem
ait, Panem non manducauit, & aquam non
bibit: intelligitur ieiunauit, à parte totum,
id est, nomine panis omnem cibum, & nomi
ne aquæ omnem potum significante scri-
ptura. Et scripsit ī tabulis testamēti decē 166
verba. De Moyse dictū est ꝙ ipse scripserit
cui etiam deus pauloante dixerat. Scribe ti-
bi verba hæc. Cum vero primum legem ac
cepit, cuius tabulas abiecit & fregit, nec ip-
se excidisse dictus est tabulas lapideas, &
modo dictum est, Excide tibi duas tabulas
lapideas: nec ei dictū est vt scriberet, sicut ei
modo dicitur: nec eas ipse scripsisse narraī,
sicut modo narrat scriptura, & dicit, Scrip
sit in tabulis testamenti decem verba: sed
tunc dictum est, Et dedit Moysi, statim vt Exo.31.
cessauit loqui ad eum in monte Sina, duas
tabulas testimonij, tabulas lapideas scriptas
digito dei. Deinde paulopost, Conuersus,
inquit, Moyses descendit de monte, & duæ Exo.32.
tabulæ testimonij in manu eius, tabulæ la- G
pideæ scriptæ ex vtraq; parte earū hinc at-
que hinc erant scriptę: & tabulæ opus dei
erant, & scriptura, scriptura dei & sculpta
in tabulis. Proinde magna oritur quæstio
quō illæ tabulę quas erat Moyses deo vtiq;
pſciente fracturus, nō hoīs opus esse dicant,
sed dei: nec ab homine scriptæ, sed scriptæ
digito dei. Posteriores vero tabulæ tandiu
mansuræ, ac in tabernaculo ac templo dei
futuræ, iubente quidem deo, tam ab homine
excisæ sint, quàm ab homine scriptæ. An
forte in illis prioribus gratia dei significaba
tur, non hominis opus, qua gratia indigni
facti sunt, reuertentes corde in Aegyptum,
& facientes idolum, vnde illo beneficio pri
uati sunt, & propterea Moyses tabulas fre-
git: istis vero tabulis posterioribus significa
ti sunt, qui de suis operibus gloriant. Vnde
dicit Apostolus, Ignorātes dei iustitiam, & Ro. 10.
suam volentes constituere, iustitiæ dei non
sunt subiecti: & ideo tabulæ humano opere
exculptæ, & humano opere conscriptæ da-
tæ sunt, quæ cum ipsis manerent, ad eos si-
gnificandos de suis operibus gloriaturos,
non digito dei, hoc est de spiritu dei. Cer H
te ergo repetitio legis nouum testamentū
significat: illud autem vetus significabat,
vnde confractum & abolitum est: maxime,
quoniam cum secundo lex datur, nullo ter
rore datur, sicut illa in tanto strepitu igniū,
nubium & tubarum, vnde tremefactus po
pulus dixit, Non loquatur deus ad nos, ne
moriamur, vnde significatur timor esse in Exo.20
veteri testamento, in nouo dilectio. Que-
modo igitur hæc soluitur quæstio, quare il
læ opus dei, istæ opus hominis: & illæ con-
scriptæ digito dei, istæ scriptæ ab homine?

An forte ideo magis in illis prioribus vetus significatum est testamentũ, quia deus ibi præcepit, sed homo non fecit? Lex.n.posita est in veteri testõ, quæ conuinceret transgressores, quæ subintrauit vt abundaret de-
Rom.5. lictum. Non enim implebatur timore, quæ non impletur nisi charitate. Et ideo dicitur opus dei, quia deus legem constituit, deus conscripsit: nullum opus hominis, quia homo deo non obtemperauit, & eum potius reum lex fecit. In secũdis autem tabulis homo per adiutorium dei tabulas fecit atque
Matt.5. conscripsit: quia noui testamenti charitas le-
Ro.13. gem fecit. Vnde dicit dominus, Non veni legem soluere, sed adimplere. Dicit autem
Gala.5. Apostolus, Plenitudo legis, charitas: Et fides quæ per dilectionem operatur. Factum est itaque homini facile in nouo testamento, quod in vetere difficile fuit, habẽti fidem quæ per dilectionem operatur: atque illo digito dei, hoc spiritu dei intus eam in corde
1.Co.3. scribente, non foris in lapide. Vnde dicit Apostolus, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: quoniam chari-
Rom.5. tas dei, qua veraciter impletur præceptum, diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hoc est ergo, prima data est lex, vbi significatur vetus testamentum, quod est opus tantummodo
Rom.7. dei, & conscriptio digito dei. Quod Apostolus dicit, Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum, & bonum. Lex ergo sancta & bona, dei opus est: vbi homo nihil agit, quia non obtemperat, sed reatũ potius premitur, lege minante atque damnante. Peccatum enim, inquit, vt appareat peccatum, per bonũ operatũ est mihi mortem. Beatus autem homo est, cum hoc mandatum sanctum & iustum & bonum facit, hoc etiam opus eius, sed per gratiam dei.

167 Moyses ad filios Israel, posteaquã de mõ-
Exo.34. te descendit, habens alias tabulas legis, cir-
K cumposito sibi velamine propter gloriam vultus eius, quam filij Israel non poterant intueri, Hæc, inquit, verba, quæ dixit dominus facere ea: ambigue positum est, vtrum ea facere ipse dominus, an illi: sed vtique manifestum est, quòd illi: iussit quippe ille, quæ fierent. Sed forte ideo sic positum est, vt ex vtroque accipiatur, quia & dominus facit, cum facientes adiuuat, secundum illud Apostoli, In timore & tremore vestrã
Phil.2. ipsorum salutem operamini: deus enim est qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate.

Omnis offerẽs demptionem, argentum & æs attulerunt demptionẽ domino: tanquam diceret, Omnis qui 168 Exo.35.
attulit, attulit illud atq; illud, inter cętera quæ dicebat, & argentum & æs commemorans. Demptionẽ sane interpretati sunt Latini, quod Græcus habet ἀφαίρεμα. Appellata est autem demptio, eo quòd ubi demeret qui domino offerret. Narrante Moyse commemoratum est quòd ei dixit deus de Beseleel eis- 169
dem verbis ac totidem, quod eum impleuerit spiritu diuino sapientiæ & intellectus, Exo.35.
& scientię ad tabernaculi opera facienda, quæ pertinet ad artes opificũ. Vnde quid nobis videretur iam diximus. Sed ideo nunc hoc idem commemorandum putaui, quia non L
frustra e sdẽ omnino verbis repetitum est, quibus antea Moysi à domino fuerat intimatum. Sanè nouo more hic ars architectonica perhibetur, opificum ex auro & argento & quocunq; metallo, cum illa dici soleat architectonica, quæ ptinet ad fabricas ædificiorum. Et omnes qui sponte vellent ire ad opera, vt consummarent ea, & acceperũt 170
à Moyse omnes demptum æs. In notitiam Exo.46.
tantum Moyses pertulit quæ dominus opera fieri præcepit, tabernaculum scilicet, cũ omnibus quæ in eo essent, & vestes sacerdotales. Commemorauit autem quosdã, quibus dixit spiritum diuinitus datum, quòd illa efficere possent: & tamen multi intelliguntur sponte ad eadẽ opera venisse, quibus nec imperatum est, nec eorum nomina commemorata sunt à domino dicta Moysi. Nõ ergo illi soli hoc munus diuinitus habuerunt, qui nominatim cõmemorantur, sed fortasse præcipue atq; excellentius. Laudandus est autem in his omnibus non attractus ad opus seruiliter animus, sed liberaliter & sponte deuotus.

Notandum, quòd illi qui 171
sapientes appellantur, effectores operũ sancti etiam moribus tales erant, vt eum ipsi su- Exo.36.
sciperent omnia, quæ populus offerebat, existimans necessaria ex quibus illa omnia complerentur, viderunt plus offerri quã M
erat necesse, & dixerunt Moysi: atque ille per præconum vltra populũ offerre prohibuit. Poterant autem si vellent, multa auferre, sed modestia prohibuit, vel religio terruit.

Posteaquam descendit Moyses de 172
monte, opera commendantur tabernaculi Exo.36.
construendi, & vestis sacerdotalis, de quibus faciendis antequã aliud preciperet, locutus est ad populũ de sabbati obseruatione.

ne. Vbi non immerito monet cum decẽ verba legis accepit in tabulis lapideis iterum, quas ipse excidit, ipse conscripsit: quare de sabbato solo posteaquã descendit, populum admonuit. Si.n. propterea decem præcepta legis superfluũ fuit, vt populus iterũ audierit, cur & hoc non fuit superfluũ, vt de sabbato audiret, cum & hoc in eisdem decem præceptis legatur? An & hoc simile est velamento, quo faciem obtexit: quia splendore vultus eius filij Israel non poterãt intueri? Nam ex decem præceptis hoc solum populo præcepit, quod figurate ibi dictum est: alia quippe nouem sicut præcepta sunt, etiam in nouo testamento obseruanda minime dubi-
A tamus. Illud autem vnum de sabbato vsq; adeo figurata diei septimi obseruatione apud Israelitas velatũ fuit, & in mysterio pceptum fuit, & quodam sacramento figurabatur, vt hodie à nobis non obseruetur, sed solũ quod significabat intueamur: In illa ãt requie, vbi opera seruilia iubentur cessare,
Galat. 5. magna est altitudo gratiæ dei. Tunc enim
1. Ioã. 4. fiunt cum requie opere bona, cum fides per
Rom. 5. dilectionem operatur: timor autem tormentum habet, & in tormento quæ requies? Vnde timor non est in charitate, charitas autẽ diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum, qui datus est nobis: ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, dei scilicet gratiæ tribuendo, non nobis velut ex nobis. Alioquin nostra opera sic erunt, vt sint humana, aut cum peccato, aut cum timore, nõ cum dilectione: & ideo seruilia sine requie. Plenitudo autem sabbati erit in requie sempiterna. Non enim frustra institutum est & sabbatum sabbatorum. Superius quando prius locutus est deus de tabernaculo vngendo, dixit eadem vnctione sanctificari illa omnia, & fieri sanctasanctorum: Altare ãt holocaustomatum eadem vnctione sanctificatum, dixit sanctum sancti: & hoc interesse videbatur, quod nihil eorum dixisset san
B ctumsanctorum, nisi quod tantum velo separabatur à sancto, id est, vbi erat arca testamenti & altare incensi. Nõ autem cum eadem repeteret, dixit de tabernaculo vncto & his quæ in illo essent, quòd eadem vnctione sanctificaretur, & fierent sancta: illud autẽ altare holocaustomatum, de quo prius dixerat quod fieret sanctumsancti, eadem vnctione nunc dixit fieri sanctumsanctorum. Vnde datur intelligi tantundem valere quod dictum fuerat sanctum sancti, quãtum valet quod dictum est, sanctumsanctorum: ac per hoc & illa omnia vncta, id est, totum tabernaculum, & quęcũq; in eo essent, quæ prius appellauerat sanctasanctorum tantundem valere quod nunc ait sancta: nec vnumquodq; eorum dici tantummodo post istam vnctionem sanctumsancti, vt rursum etiã sanctumsanctorum: sicut altare holocaustomatum, vt iam nihil intersit, quantum ad hanc appellationem attinet, inter illa quæ interius intra velum fuerant, id est, vbi erat arca testimonij, & cætera foris: nisi quòd illa interius ita dicebãtur sanctasanctorum vel sanctumsancti, vt etiam ante vnctionẽ sic appellarentur: cætera vero vnctione sanctificata sunt, vt hoc nomen acciperent. Quod ocio discutiendum est, quid ista signi- C
ficent. Cum scriptura narraret quomo- 173
do Moyses constituerit tabernaculum. Ex- Exo. vi.
tendit, inquit, aulæa super tabernaculum, non vtique desuper tectum, sed cingens columnas: quia de columnis dixerat, quòd sta tuerit tabernaculum. Item cum dicit, Et super atrium in circuitu tabernaculi & altaris, manifestat altare holocaustomatum ad ostium tabernaculi forinsecus fuisse, vt atrio totum arbitretur, & altare esset infra atrium: inter portam atrij & ostium tabernaculi. Notanda est quoque res multum mirabilis quod nube descendente & im-
plente tabernaculum, quæ tamen gloria do- Exo. 40.
mini dicitur, non poterat Moyses intrare
tabernaculum, qui in monte Sina, quando Exo. 19.
legem primitus accepit, intrauit in nubem vbi erat deus. Proculdubio ergo aliam personam tunc figurabat, aliam nunc. Et tunc eorum qui participes fiunt intimæ veritatis dei: nunc autem Iudæorum, quibus gloria domini, quæ in tabernaculo est, quod est gratia Christi, tanquam nubes opponitur non eam intelligentibus: & ideo non intrauit in tabernaculum testimonij. Et hoc credendum est semel factum, mox vt
constitutum est tabernaculum significatio- D
nis huius causa vel alicuius alterius. Neque enim semper sic erat nubes super tabernaculum, vt illuc Moyses intrare non posset, quandoquidem non remouebatur, nisi cum eis hoc signum dabatur disiungendi, hoc est castra mouendi ex eo loco vbi erant, & accedendi quo nubes ducebat per diem, & flamma per noctem. Quæ duo vicissim etiam super tabernaculum manebant, vbi castra posuissent, nubes per diem, flamma per no-

Topographia tabernaculi.

ctem. Quoniã liber qui Exodus dicitur,
in cõstitutione tabernaculi sumit terminũ,
de quo tabernaculo etiã per superiora eius-
dem libri multa dicta fuerant, quæ faciebant
difficultatem intelligendi: sicut solet omnis
τοπογραφία, id est, loci alicuius descriptio in
omni historia facere: visum est mihi de to-
to ipso tabernaculo separatim dicere, quo
intelligitur, si fieri potest, quale illud & q̃d
fuerit: interim proprietate narrationis in-
specta, & in aliud tempus dilata figurata si-
gnificatione: neq; enim ibi aliquid fuisse pu-
tandum est, quod iubente deo cõstitueretur
sine alicuius magnæ rei sacramento, cuius
cognitio fidem formamq; pietatis ædificet.
Iubet ergo Deus Moysi facere tabernacu-
E lum decem aulæorum de hyacintho & pur-
pura & cocco torto & bysso torta, cherubin
opere textoris, αὐλαίας quas Græci appel-
lant, Latini aulæa perlubent, quas cortiuas
vulgo vocant. Non ergo decem atria fieri
iussit, sicut quidam negligentes interpretati
sunt: non.n. aulas, sed aulæas dixit. Opere er
go textili cherubin iussit in aulęis fieri, quo-
rum aulæorum longitudinem esse præcepit
cubitorũ vigintiocto, & latitudinem cubito-
rum quatuor. Cohærere aũt inuicem au-
læa, & cõiungi inter se quinq; hinc, & quin-
que inde, vt spatiũ quod eis cingeretur, hoc
esset tabernaculi spatium. Quomodo autem
inter se connecterentur eadem quina aulęa,
ita præcepit, Facies illis, inquit, ansas hya-
cinthinas, ora summa aulæi vnius ex vna
parte in commissuram: & sic facies summã
ad commissuram secundam. i. vbi committi-
tur aulæum aulæo, tertium. s. secundo, quod
secũdum iam cum primo commissum est. i.
coniunctum atq; connexum, faciem contra
faciem consistentia ex aduerso singula: q̃m
inter se iussit ea coniungi, vt ex aduerso cõ-
stituerentur. Vtrum autem quadrum spa-
tium his concluderetur, ad rotundum non-
F dum apparet: sed apparebit eũ de columnis
cœperit dicere, quibus protẽduntur aulæa.
Non ergo amplius q̃ de trium connexione
dicere voluit, quæ fit in duabus commissu-
ris, secundum ad primum, & tertij ad scd̃m,
vt ex hac veluti regula cætera iungerẽtur.
Ansas ergo p̃cepit fieri primo aulæo quin-
quaginta ex vna parte, qua illi fuerit com-
mittendum secundum: & ansas quinquagin-
ta tertio aulæo ex ea parte, qua secundo cõ-
iungebatur: ipsum autem secundum, id est,
inter vtrasq; ansas quinquagenas medium,
circulos habere voluit quinquaginta aureos,
vtiq; ex vna parte per quos coniungeretur
quinquaginta ansis aulæi primi: ac per hoc
consequens erat, vt ex alia quoque parte cir
culos totidem haberet, per quos coniunge-
retur ansis aulæi tertij. Quod breuiter scri-
ptura ita dixit, Et facies circulos quinqua-
ginta aureos, & coniunges aulęum ad au-
læum circulis, & erit tabernaculum vnum.
Circuli ergo quinquaginta aurei secundi au
læi, inserebantur quinquaginta ansis tertij
aulęi: & deinceps in cætera connectebantur,
vt quinq; complecterentur, atq; ex aduersa
parte alia similiter quinq;. Deinde dicit, Et
facies vela capillacia operire super taberna-
culum, id est, quæ venirent super, non à par G
te tecti, sed supercingendo. Dicimus enim
& sic aliquid superponi, non quemadmodũ
tectum domus, sed quemadmodum tectoriũ
parietis, tanquã super lineã fasciã. Vndecim,
inquit uela facies ea, Longitudo unius ueli
erit. xxx. cubitorum, quatuor cubitorum la-
titudo veli vnius. Mensura eadẽ erit vnde-
cim velorum, & coniunges quinq; vela in
se, & sex vela in se. Q̃uo ergo aulæa uoluit
quina coniungi, sic ista uela quinque & sex,
quæ undecim erant, & non decẽ. Et duplica
bis, inquit, uelum sextũ scd̃m faciẽ taberna-
culi ne moueretur, quia impariliter alteru-
trũ incurrebant sex & quinq;. Deinde dicit
etiam ista uela capillacia, quemadmodum
sibimet iungeretur. Et idem dicit, & fortasse
planius. Et facies, inquit, ansas quinquagin-
ta in ora ueli unius, quod contra medium
est, id est, contra secundum, quia ipsum erit
medium inter primum & tertium, secun-
dum commissuram, id est, iuncturam: &
L. ansas facies super oram ueli, quod cõiun
ctum est ad secundũ uelum, id est, super orã
tertij ueli, quod coniungitur secundo. Et fa
cies circulos æreos quinquaginta, & cõiun-
ges circulos ansis, & coniunges uela, & erit
unum. Circulos ergo medio uelo apponi. i.
secundo, quibus quinquagenis ansis iunge- H
retur primo & tertio. Nihil ibi aliud est, ni-
si quòd circulos non aureos, sed æreos fieri
nunc præcepit. Ansas autem in aulæis hya-
cinthinas dixerat: in uelis autem capillaceijs
q̃m tacuit cuiusmodi essent ansæ: quid ni-
hil capillaceis eas credibilius accipimus?
Quod deinde sequitur ita est ad intelligen-
dum difficile, ut uerear ne exponendo fiat
obscurius. Dicit enim, Et suppones in uelis
tabernaculi dimidium ueli quod superaue-
rit,

rit,subteges quod abundat de velis taberna-
culi, subteges post tabernaculum cubitũ ex
hoc, & cubitum ex hoc: ex eo quod superat
velis de longitudine velorum tabernaculi,
erit contegens super latera tabernaculi,hinc
atque hinc vt operiat. Cum sextum velum
iusserit duplicari secundũ faciem tabernacu
li,quid dicat superare in velis dimidium ve
li: & quid dicat cubitũ ex hoc, & cubitum
ex hoc, cum dimidium veli quindecim cu-
bita sint,quoniã triginta cubitorum iussit es
se vnum velum, quis facile intelligat? At si
propterea superat de longitudine velorum,
quia prima aulæa de bysso & cocco & pur-
pura & hyacintho viginti octo cubitis lon-
ga esse præcepit, ista vero capillacia trigin-
I ta cubitorum esse voluit, duobus cubitis su-
perantur singula aulæa à singulis velis capil
lacijs: quando in summa inducta, excepto
vndecimo quod duplicari iussit, viginti cu-
bita excrescunt, quibus superatur ambitus
aulæorum ambitu capillaciorum. Decem
quippe velorum cubita bina quibus longio
ra erant,viginti faciunt:quorũ ex vtroq; la-
tere decẽ hinc & decem inde poterãt supe-
rare, non cubitũ ex hoc,& cubitum ex hoc,
sicut scriptura loquitur. Quapropter diffe-
renda mihi videtur huius loci expositio, do
nec tabernaculum colũnis omnibus cum
atrio quod circũponitur omni ex parte cõ-
sistat. Fortassis enim per anticipationẽ ali-
quid dicit de his velis capillacijs, quod ad
illa proficiat de quibus nondũ locutus est.
Quod enim dicit, Et facies vela capillacia
operire super tabernaculum: vtrũ vniuer-
sum tabernaculum his velis cooperiri velit,
cum atrio scilicet de quo circumponendo
postea loquitur:an hoc interius tabernacu-
lum quod decem aulæis fieri iussit,incertũ
est. Sequitur ergo & dicit, Et facies operi-
mentum tabernaculo, pelles arietum rubri-
catas. Etiam hoc operimentum vtrum vni-
uerso tabernaculo fieri iusserit in circuitu,
an interiori tantum, similiter habetur incer
K tum. Quod vero adiungit. Et operimenta
pelles hyacinthinas desuper:hoc non in cir-
cuitu, sed à tecto velut camera accipiendum
est. Et facias, inquit, columnas taberna-
culo de lignis imputribilibus, decem cubito
rum columnam vnam, & cubiti vnius & di-
midij latitudinem columnæ vnius, duos
anconiscos columnæ vni consistentes ex ad-
Nume- uerso. Sic facias omnes columnas tabernacu
ro.109. li. Quare iusserit fieri hos anconiscos, de

quibus antea dixi, quid essent, non satis mi-
hi apparet. Si.n.ad columnas portandas fie-
rent quatuor vt in vnũ fierẽt: si aũt vbi ser-
ræ incumberẽt, etiam plures fierẽt, nã qui-
nas serras singulis columnis distribuit. Nisi
forte in his anconiscis nõ aliquis vsus,sed so
la significatio sit,sicut in velo vndecimo ca-
pillacio. Nam columna duos anconiscos ve
lut brachia hinc atq; hinc extendens,figurã
crucis reddit. Nunc iam videamus numerũ
columnarũ,in quibus & forma tabernaculi
possit aduerti, vtrum quadra,an rotũda sit:
an oblongã habeat quadraturam, lateribus
longioribus,breuioribus frontibus,sicut ple
ræq; basilicæ cõstruuntur:hoc enim potius
hic euidenter exprimitur. Nam ita dicit, Et
facies columnas tabernaculorũ, viginti co- L
lumnas ab latere isto quod respicit ad Aqui
lonem:quadraginta bases argenteas facies vi
ginti columnis, duas bases columnæ vni in
ambas partes eius. Et latus secundũ contra
Austrum viginti columnas, & quadragin-
ta earũ bases argenteas,duas bases columnæ
vni in ambas partes eius, & duas bases colũ
næ vni in ambas partes eius. Repetitio non
moueat,quia genus locutionis est, vt omnes
ita intelligantur de quibus non dicit. De ba
sibus autem iam antea diximus,cur vna co-
lumna duas habeat, quia & capita hoc loco
bases vocat. Videmus igitur vicenis colum-
nis porrecta duo latera tabernaculi. Aqui-
lonis & Austri: duo sunt reliqua, Orienta-
le & Occidentale, quæ si totidem columnas
habuissent, proculdubio quadratum esset.
Quot autem habẽt,de Occidentali non ta-
cetur,de Orientali tacetur. Vtrum quia nõ
habuit, & sola illic sine columnis extende-
bantur aulæa,ab extrema columna vnius la
teris vsq; ad alterius alteram extremam,an
& aliqua causa taceatur, vt etiam tacite in-
telligantur,nescio. Postea quippe ex ipsa par
te Orientis decem columnæ commemoran-
tur, sed atrij de quo postea loquitur, quod
huic tabernaculo circumponi iubet. Com- M
memoratis ergo lateribus tabernaculi Aqui
lonio & Australi & vicenis columnis,dein-
de sequitur & adiungit dicens, Et retro ta-
bernaculum per partem quæ est contra ma-
re,facies sex columnas: & duas columnas fa
cies in angulis tabernaculi à posterioribus:
& æquales deorsum versus, & in se conue-
nientes erunt, ac æquales de capitibus in cõ
missuram vnam. Sic facies angulos,duobus
angulis æquales sint,& erunt octo colũnæ,
&

præcedẽti vocat anconicos quos nũe anconiscos.

& bases earum argenteæ sedecim, & duæ
bases columnæ vni, & duæ bases columnæ
vni in ambas partes eius. De basibus similis
ratio, & similis locutio est. Latus itaque Oc
cidétis, nam hoc est ad mare, columnis octo
extenditur, sex medijs, & duabus angulari-
bus, quas æquales ad vnam commissurá di-
cit esse debere. Credo quòd angulus duo in
se latera committat, & sic columna angula-
ris lateri vtrique communis: ista Occidenta
li, & Aquilonari, & ista Occidentali, & Au-
strali. Quod autem dicit etiam æquales de-
orsum versus, hoc vtique dicit, vt ad perpen
diculum libraretur, ne robustiores essent in
fra quàm supra, sicut pleræq; colúnæ sunt.
A Deinde dicit, Et facies serras de lignis impu
tribilibus, quinque vni columnæ ex vna par
te tabernaculi, & quinque serras columnæ
lateri tabernaculi secundo, & quinque ser-
ras columnæ posteriori lateri tabernaculi,
quod est ad mare. Mirum si dubitari potest
latus Orientale columnas non habuisse in
hoc interiore tabernaculo, cui postea circú-
ponitur atrium. Singulas quasque igitur
columnas omnium trium laterum habere
serras quinas iubet. Et serra, inquit, media
inter medias columnas pertranseat ab vno
latere in aliud latus: Hoc videtur dicere, vt
de columna in columnam serra perueniret,
& per interuallum columnarum porrigere
tur à latere vnius vsque in latus alterius: ac
per hoc vna ex his omnibus columna non
erat habitura propria quinq; serras, ad quá
extremam quinque perueniebant á colúna
sibi proxima venientes. Et columnas, in-
quit, inaurabis auro, & annulos facies æreos,
in quos induces serras, & inaurabis auro ser-
ras. Ne columnæ foraminibus cauernaren
tur, quo intrarent serræ annulos fieri iussit,
quibus ex vtraque parte continerentur fi-
B nes serrarum. Proinde intelliguntur hi an
nuli fixi a ligno ansulis pepédisse, vt extre-
mas partes serrarú possent capere, & cóti-
nere. Et eriges, inquit, tabernaculum secun-
dum speciem, quæ monstrata est tibi in mó-
te. Et facies velamé de hyacintho & purpu-
ra & cocco torto & bysso neta, opus textile
facies illud super Cherubin: & superimpo-
nes illud super quatuor colúnas imputribi-
les inauratas auro, & capita earú aurea, &
bases earú quatuor argenteæ & pones vela-
mé super colúnas, & induces illud interius
vbi velamé est, arcá testimonij: & diuidet
vobis velamé inter mediú sanctu & mediú
sanctumsanctorum: & cooperies de velami
ne arcam testimonij in sanctisanctorum.
Hæc omnia manifesta sunt, interius intra
velamé hoc quatuor colúnis impositá fuis-
se arcam testimonij, quam non sic operiri
iussit velamine, vt super arcæ coopertulum
iaceret velamé, sed vt contra mensam sta-
tueretur. Deinde dicit, Et pones mésam fo-
ris extra velamé, & candelabrú contra mé-
sam in parte tabernaculi, quę respicit ad Au
strum: & mensam pones in parte tabernacu
li, quæ respicit ad Aquloné. Etiam hoc plá
num est. Quod autem sequitur, Et facies ad C
ductorium de hyacintho & purpura & coc
co torto & bysso torta, opus variatoris: &
facies velamini quinque colúnas, & inaura
bis illas auro, & capita earú aurea; & cófla-
bis eis quinque bases æreas. Cui vsui vela-
mé hoc fiat quinq; columnis extentú, post
apparebit, nam hic non apparet: Vult.n. il-
lud esse velamé ostij tabernaculi huius, vi-
delicet interioris, cui circúponitur atrium.
Deinde iubet altare fieri sacrificiorum, &
holocaustomatum: & dicit quemadmodum
fiat, nondum aút dicit vbi ponatur: sed hoc
quoque post apparebit. Hic iam de atrio lo-
quitur vsq; ad finé, quod circúponendú est
tabernaculo illi, de quo prius constituédo
locutus est. Et facies, inquit, atrium, quod
dicitur Græce αὐλὴν non αὐλαίας: quod
quidam interpretes nostri non discernétes,
& hoc & illa aulæa, quas aulæas non aulas
Græci dicunt, atria interpretati sunt dicen
tes, Et facies tabernaculum decem atriorú:
vbi decem aulæorum dicere debuerút. Nó-
nulli aút multo imperitiores, ianuas inter-
pretati sunt, & aulas & aulæas. Sicut aút in
lingua Latina inuenimus aulæa, quas Græ-
ci aulæas vocant: ita quam illi appellant
αὐλὴν, nostri aulam vocauerunt. Sed iam D
nó atriú isto noie, sed domus regia significa
tur in Latina lingua: apud Græcos át atriú.
Ergo & facies, inquit, atriú tabernaculo in
latere quod respicit ad Austrú, & tentoria
atrij ex bysso torta: longitudo sit centú cu-
bitorú vni lateri, columnæ earum viginti,
& bases earú æreæ viginti, & circuli earú, &
arcus earú argentei. Sic & lateri quod ad
Aquloné, tentoria centum cubitorum lon-
gitudinis, & columnæ earum viginti, et ba-
ses earum æreæ viginti, et circuli earum, et
arcus columnarum, et bases inargentatæ ar
gento. Latitudo aút atrij, q́ est ad mare, ten
toria eius quinquaginta cubitorum: colú-
næ

uæ earum decem, & bases earum decem, & latitudo atrij quod est ad Orientem, quinquaginta cubitorum, colúmnæ eius decem, & bases earú decem. Hic iam videmus cómemorari colúnas ab Oriente, cú loquitur de atrio, & eas decé dicens cum basibus æreis, sicut dixit etiam de Occidentalibus, ubi difficillima oritur quæstio. Nam facile est qui dé, ut accipiamus ab Oriente vnú ordinem columnarum ad atrium pertinentium, quo tabernaculum interius p oés quatuor partes cingitur, quia nó habebat ex ea parte co-
E lumnas tabernaculum interius. Ab Occidéte autem ubi iam erant interioris tabernaculi columnæ octo, quó etiam illas decem, quas exterioris atrij commemorat accepturi sumus, tanquam ab Occidente duo sint ordines colúnarú, interiorú octo, & exteriorum decem? Quod si ita est, longiora erant etiam latera atrij exterioris, q̃ tabernaculi interioris, vt sit vnde ab extremo in extremú alius columnarú ordo dirigatur, & nó incurrat in ordiné prioré ad interius tabernaculum pertinenté. Et si hoc est, cósequés erit, ut uicenæ illæ columnæ duorú laterú tabernaculi interioris, Austri & Aquilonis, interuallis breuioribus dirimani, q̃ illæ uicenæ quas habet atriú exterius ex eisdem lateribus. Et quia illi exteriores ordines uicenarum columnarum, sicut scriptura loquitur, centena cubita teneant: isti interiores totidé columnarum quamlibet minus cubita teneant, qm̃ hoc scriptura nó expressit, consequens erit, ut octo colúnæ illæ tabernaculi interioris in latere Occidentali, rariores sint q̃ uicenæ illæ eiusdem tabernaculi Australes & Aquiloniæ, ut possit comprehendi spatium quantú sufficit decem il-
F lis aulæis circumtendendis, quibus primitus dixit hoc tabernaculum fieri: habent.n.cubita vicena & octona, quæ fiunt simul ducé ta octoginta. Quorum si centena essent in lateribus duobus Austri & Aquilonis, ubi uicenarum columnarum ordines sunt, quadragena vtiqué cubita tenderentur per alia duo latera Orientis & Occidentis, & proportione occurrerent in octo columnis cubita quadraginta, sicut in uiginti columnis cubita centum: sed non essent longiora latera exterioris atrij, qm̃ centenis cubitis definita sunt, & ideo non esset quemadmodum ille ordo decem columnarum ab angulo Australi in angulú Aquiloniú includeret ordiné interiorú octo columnarú. Proinde ut atrio undiq; circundaretur interius tabernaculú, oportet illud esse etiam longitudinis breuioris, statq; ita necesse sit, uicenas eius columnas in duobus lateribus quibus in longú porrigit densius constitui, q̃ sunt atrij exterioris et ipsæ uicenæ, & rarius octo columnas tabernaculi interioris a parte Occidentis, q̃ decem ex eadem parte atrij exterioris: qm̃ quicquid minus cubitorú ex illis aulæis extendit in colúnis uicenis duorú laterú ad Austrum & ad Aquiloné, cópensandum est latitudini Orientalis & Oc- G
cidentalis lateris, vt ducenta octoginta cubita cósummant aulæorum. Non.n.sicut de uelis capillacijs, vbi vnum plus est, ita & de his aulæis iussit aliquid duplicari. Quapropter si tantum breuiatur longitudo tabernaculi interioris, quod ab atrio exteriore possit includi, ut in uicenis eius columnis non centena cubita tendantur aulæorú, sed uerbi gratia, vt minimum nonagena & sena, ut quaternis cubitis breuiora sint: hæc ipsa quaterna cubita, id est octo cubita in duobus lateribus, utique tendenda sunt Orientali, & Occidentali: ac sic in illis octo columnis Occidentalibus tabernaculi interioris non extenduntur cubita quadraginta, sed quadragintaquatuor, & alia quadragintaquatuor ab Oriente. Cum ergo in decem columnis exterioris atrij tenduntur cubita quinquaginta, in octo autem interioris tabernaculi tenduntur cubita quadragintaquatuor, rariora inueniuntur interualla interiorum octo columnarum, quam exteriorum decem, quia si paria essent, ita in columnis octo quadraginta cubita tenderentur, sicut quinquaginta tendebantur in decem: quoniam quod sunt proportione octo ad decem, hoc sunt quadraginta ad quinquaginta. Quinarium quippe H
numerum quadraginta octies habent, quinquaginta decies. Nec nos mouerent columnarum interualla disparia, quód densiores in lateribus longitudinis ponerentur, ubi uicenæ sunt: rariores autem in latere latitudinis, vbi octo sunt, nisi aliud existeret, quod vrgeret mutare sententiam. Cum enim commemorasset longitudinem atrij ad mare habere tentoria quinquaginta cubitorum, & columnas decem, & bases earum decem: & latitudinem atrii ad Orientem, item quinquaginta cubitorum, & columnas decem, & bases decem: atque his dictis perfecta uideretur forma tabernaculi

naculi cum atrio suo vndique ambiente, iniecit aliud, quod vbi & quo intelligendum sit, difficile reperitur. Et quindecim, inquit, cubitorum tentoriorum altitudo lateri vni, columnæ eorum tres, & bases earum tres: & lateri secundo quindecim cubitorum tentoriorum altitudo, columnæ eorum tres, & bases earum tres: & portæ atrii tegimen viginti cubitorum altitudo ex hyacintho & purpura & cocco neto & bysso torta, varietate acu picta: columnæ earum quatuor, &
I bases earum quatuor. Hæc vbi constituantur, perfecta illa forma tabernaculi non video: sed planè video eundem esse numerũ columnarum decem, in tribus & tribus, & quatuor, ternis scilicet à lateribus, & quatuor in medio. Ac per hoc tẽtoria illa quinquaginta cubitorum non contexta erunt, ne aditus in atrio nullus sit, sed quindenis cubitis media viginti cubita separabuntur, vt faciant portæ tabernaculi tegimen: hoc est velum quod ornamento velamentoq; depẽdeat, vt teneat spatium quatuor columnarum, quod portæ atrij deputatum atque separatum est. Ideo velamẽ ipsum à lateribus quindenorum cubitorum diuisum atq; separatum, etiam specie distingui voluit, vt opere acu picto quatuor illis coloribus variaretur. Sed latera illa quindenorum cubitorum hinc atque hinc ternas columnas habentium, si ad eandem lineæ rectitudinem portæ atrij coniungantur, non erit spatium inter decem columnas exterioris atrij, & octo interioris tabernaculi, vbi sit altare quinque cubitorum, quadrum occupans spatiũ: & ante ipsum altare, vbi seruiatur altari: & inter ipsum & ostium tabernaculi interioris, vbi sit labrũ æneum. Sic.n. poni iussum est, vnde manus & pedes sacerdotes lauent quando intrant tabernaculum, vel qñ acce-
K dunt vt altari deseruiant. Quod nisi foris à tabernaculo in atrio intellexerimus, quo possunt prius lauare manus & pedes, & sic tabernaculum introire? Foris autem ab atrio non possumus altare statuere, quia & tabernaculum & altare circũdari atrio præcepit. Restat igitur vt illa latera quindenorũ cubitorum hinc atque hinc, & columnarum ternarum, sic accipiamus à lateribus, vt ipsa faciãt interuallum aliquot cubitorum inter portam atrij & ostium tabernaculi interioris: portam quidem patentem viginti cubitis & quatuor columnis, & habẽtem velum acu picto opere variatum viginti cubitorũ: ostium vero tabernaculi interius, vbi ponatur velamen illud in quinque columnis extentum. Quod vtique non intra illum ordinem octo columnarum, sed extra foris ad atrium positum intelligere debemus. Nũc enim erit velum ostij tabernaculi, quod ostium tanquam valuis aperiebatur, vbi aulæa inter se circulis & ansis non coniungebantur. Aut si forte intra illum ordinẽ octo columnarum tabernaculi interioris, opponebatur hoc velamen in quinque columnis ostio tabernaculi, vt qñ aperiebatur interio L
ra non nudarentur, ne à prospicientibus viderentur: quod tamen velamen siue interius ab illo ordine columnarum, siue exterius poneretur, quod non satis elucet, proculdubio distabat moderato interuallo ab eodem ordine columnarum, ne quinque columnæ ad quatuor columnas densius constitutæ, intercluderent potius aditum, q̃ velarent. Secundum istum itaque modum, & secundum hanc formam tabernaculi nihil iam opus est vicenas illas columnas laterũ interioris tabernaculi ad Austrum & Aquilonem constituere densiores, & rariores illas octo facere quæ ab Occidente fuerant. Decem quippe illæ atrii exterioris ab eadẽ parte Occidentis non longum ordinem faciunt columnarum, quo includantur octo interiores, sed ternis ab vtroque latere constitutis, & quatuor in portam, spatium concludunt, vbi & altare sit holocaustomatum intra portam atrij ante ostium tabernaculi: & labium inter ostium tabernaculi & altare, & interuallum necessariũ ministerio inter altare & portam atrij: & sic illud totum spatium atrij concluditur columnis decem, tribus ab Aquilone, & tribus ab Austro, & quatuor ab Occidente, tanquam si π Græ- M
cam literam facias. Et sic adiungebatur idẽ spatium longiori ordini columnarum tabernaculi interioris, tanquam si literam memoratam ex ea parte qua non habet adiungas literæ productionem quæ iota dicitur: vt eius parte quæ in medio est ab eo latere cõcludatur, & restent hinc atque inde ex ipso iota reliquæ partes. Poterant ergo numerari decem columnæ in illo longo ordine partis Occidentalis tabernaculi interioris, si cũ illis octo adderentur duæ quæ fuerant vltimæ in ordinibus laterum atrij Aquilonis & Austri. Nam & illæ decem quæ proprie ad atrium pertinerent à parte Occidentis, vnde & intrabatur ad tabernaculum, ternas habebant

bebant in lateribus, & quatuor in frōte vbi
porta erat, atq; ita spatium vsui sacrificiorū
necessarium intra atrium ante tabernaculū
amplectebantur. In ternis autem columnis
quæ fuerant à lateribus, tentoria erant de
bysso quindenorum cubitorum: in quatuor
aut vbi porta erat, velum erat viginti cubi-
torum acu picto opere variatum. Nec mo-
ueat quod dicit Scriptura, quindecim cubi-
torum tentoriorum altitudo, columnæ eo-
rū tres, & bases earum tres: & latus secundū
quindecim cubitorū tentoriorum altitudo,
A columnæ eorum tres, & bases earum tres: &
portę atrij tegimen viginti cubitorum alti-
tudo. Altitudinem quippe eādem dicit, quæ
fuerat longitudo tentoriorum. Eadem quip
pe altitudo est cum texuntur, quæ longitu-
do est cum tenduntur. Quod ne suspicari
videamur, alio loco idipsum scriptura com-
memorans ait, Et fecerunt atrium quod est
ad Austrum, tentoria atrij de bysso torta,
centum per centum. i. centum cubita tento-
riorum per cētum cubita spatium quod tene-
bant viginti columnæ. Deinde sequitur, Et
columnæ eorum viginti, & bases earum vi-
ginti æreæ: & latus quod est ad Aquilonem
centum per centum, & columnæ eorum vi-
ginti æreæ, & bases earum viginti æreæ, &
latus quod est ad mare, aulæa quinquagin-
ta cubitorum, & columnæ eorum decem &
bases earum decem. Eadem dicit aulæa quæ
tentoria, & latus quod est ad Orientē quin-
quaginta cubitorum tentoria. Post hæc re-
dit ad posteriora tabernaculi, vt ostendat
quemadmodum illæ decem columnę spatiū
de quo loquebatur atrij complectebantur.
Quindecim cubitorum, inquit, quod est à
dorso. Dorsum appellat quia posteriora ta-
H bernaculi erant, idest à parte Occidentis.
Et columnæ, inquit, eorum tres, & bases ea-
B rum tres: & à dorso secundo hinc & hinc se-
cundum partem atrij aulæa quindecim cu-
bitorum, & columnæ eorum tres, & bases
earum tres. Manifestum est certe, eadē duo
dorsa dici hoc loco cum commemorantur
omnia quemadmodum facta sunt, quæ late-
ra dicebantur quando præcipiebatur vt fie-
rent. Latera scilicet quia hinc atque inde cō-
iunctæ portæ Occidentalis atrij spatium oc-
cludebant. Dorsum vero, quod à tergo ta-
bernaculi erat hæc pars atrij à parte Occi-
dentali. Sequitur autem & dicit, Omnia au-
læa atrij de bysso torta, & bases columna-
rum æreæ, & ansæ earum argenteæ, & ca-
pita inargentata argento, omnes columnæ
atrij. Deinde adiungit, quod nondum illic
commemorauerat, Et erat memorati atrij
opus, variatoris, de hyacintho & purpura &
cocco neto & bysso torta, viginti cubitorum
longitudinē & latitudinē. Ecce vbi apparet
eādem dictā superius altitudinē, quæ aulæo-
rum extentorum fuerat longitudo. Deinde
addidit. Et latitudinem quinque cubitorū.
Tot enim cubitis latitudinis erigebantur tē-
toria exterioris atrij, sicut interioris cubi-
tis quatuor. Sic autem & superius dixerat,
Longitudo autem atrij centum per centū, &
latitudo quinquaginta per quinquaginta, C
& altitudo quinque cubitorū ex bysso tor-
ta. Hanc latitudinem dicens quam postea
altitudinem dixit, quoniam quæ iacentium
latitudo est, eadem erectorum altitudo. Si-
cut quod paulo antè commemoraui, quę cū
texuntur altitudo est, eadem cum tenduntur
longitudo est. Nunc iam quod distuleram
videamus, quomodo ex hac forma vniuer-
si tabernaculi, quam sicut potui antę oculos
collocaui, difficultas illa soluatur de capilla-
cijs velis. Quæ fortasse ideo erat obstru-
sior, quia per anticipationem ibi aliquid di-
ctum est, quod profecerit operi, de quo po-
stea fuerat locuturus, cum atrium taberna-
culo circumponendum describeret. Nunc
itaque verba ipsi videamus. Et suppones,
inquit, quod superabit in velis tabernaculi,
dimidium veli quod superabit subteges quod
abundat, in velis tabernaculi subteges post
tabernaculum. Hoc totum quod dictum est
vnum sensum habet, quia dimidium veli
quod superauerit: hoc est, id quod superabū-
dauit de velis tabernaculi, subtegendum est
post tabernaculum. Quomodo ergo supe-
ret, idest abundet & restet dimidium veli, ex
illa serie connexorum velorum oportet in- D
quirere; quoniam quinque in se, & sex in
se connecti voluit, sicut superius loquens di- I
xerat, sex, sextum velum à facie tabernaculi
duplicandum, idest ab Oriente. Totius .n.
posteriora tabernaculi à parte Occidentis
esse significauit, idest ad mare. Quid igitur
facies tabernaculi, nisi pars illa intelligenda
est, quæ ad Orientem? Pars ergo illa, qua
vela quinque connexa sunt, habet cubitorū
centum quinquaginta, hoc est quinquies
tricena. Tricenorum enim cubitorum erāt
singula, sicut ea deus fieri iusserat. Illa ve-
ro pars, in qua non erant quinque, sed sex
vela, sibimet similiter connexa cubita habe-

bat centum octoginta, ideſt ſexies tricena;
ac per hoc duplicato ex eis vno velo, ſicut
iuſſum eſt, ſecundũ faciem tabernaculi mi-
nuebantur in ea duplicatione cubita quinde
cim. Quibus detractis, centũ ſexagintaquin
que remanebant: & ideo poſt centum quin-
quaginta cubita, quibus illi parti quinq; ve-
lorum etiã iſta pars ſex velorũ æquabatur;
ſuperabant atq; abundabant cubita quinde-
cim. Illinc.n.erant à parte quinq; velorum,
cubita centum quinquaginta: hinc autem à
parte ſex velorum duplicato vno velo ſecũ-
E dum faciem tabernaculi, erant cubita centũ
ſexaginta quinque. Plus ergo habebat pars
iſta cubita quindecim. Hoc dicit, dimidium
veli, quod iubet ſubtegi poſt tabernaculum,
vt quia illud à facie duplicatum eſt, hoc di-
midium redundans à poſteriore parte taber
naculi non duplicaretur, ſed ſubtegeretur.i.
omnia ipſa quindecim cubita ſubtermiſſa te-
gerentur ac ſi & ipſa illi longitudini detra-
herentur, ſicut illa itidem quindecim a fa-
cie tabernaculi vnius veli duplicatione de-
tracta ſunt. Eoque modo centum quinqua-
ginta cubitis quinque velorum, occurrerẽt
ex alia parte centum quinquaginta cubiti
ſex velorum: triginta ſcilicet à centum octo-
ginta detractis à facie tabernaculi velo du-
plicato, & à poſterioribus tabernaculi dimi
dio velo ſubtecto. Iam illud quod ſequitur
aliud eſt, & aliam quæſtionem infert, pro-
pter quam maxime huius loci expoſitionẽ
differendam putaui, vt prius & formam cõ-
ſtituendi tabernaculi, & de atrio circumpo-
nendo quod ſcriptum eſt videremus. Sequi-
tur ergo, Cubitum ex hoc & ex hoc, ex eo
quod ſuperat velis de longitudine velorum
tabernaculi erit contegens: & ſuper latera ta
bernaculi hinc atque hinc vt operiat. Aliud
eſt quod ſuperauit vna pars ſex velorum
aliam partem quinq; velorum propter am-
F pliorem velorum numerum, vnde iam dixi
mus: aliud quod ſuperauit de longitudine
velorum, vnde nunc dictum eſt. Ita enim
non pars parti comparatur, & altera alterã
ſuperare inuenitur: illa ſcilicet quæ vela ſex
habet, illam quæ vela quinque habet. Quæ
ambæ vt ſibimet æquarentur, à facie taber-
naculi facta eſt vnius veli duplicatio, à ter-
go dimidij ſubtectio. Sed ipſa vela capilla-
cia comparata aulæis, ex quibus decem iuſ-
ſit fieri interius tabernaculum quatuor co-
loribus textis, longiora reperiuntur cubitis
binis. Ea enim erant aulæa ſingula cubito-
rum.xxxviij.iſta.xxx. ideo hic nunc ait, Et
eo quod ſuperat velis de longitudine velo-
rum. Quid eſt ergo, Cubitum ex hoc, & cu
bitum ex hoc erit, contegens ſuper latera ta-
bernaculi: niſi quia illa longitudo, in qua bi
nis cubitis vela capillacia longiora ſunt au
læis, his ſingulis ſingula, non totam in vnã
partem cogenda, ideſt vt quicquid ſuperat,
ad poſteriora tabernaculi colligatur: ſed di-
ſtribuatur ex æquo, tãtumque eius ad prio-
ra tabernaculi; quantum ad poſteriora tri-
buatur, ideſt quoniam duo cubita in ſingu- G
lis velis eandem quæ ſuperat longitudinem
faciunt, vt cubitum inde auferat pars iſta, &
cubitum illa: ita de ſingulis cubitis ſuis ha-
beat pars iſta cubita decem, & illa de ſingu-
lis decem, quoniam decem vela binis cubi-
tis longiora, viginti cubitorum longitudinẽ
faciunt, quã videntur ſuperare ſerie ſua ſe-
riem aulæorum. Deinceps videndũ eſt hæc
viginti cubita, quæ ſuperant à longitudi-
ne velorum, cui ſpatio cingendo proficiant.
Si enim velis capillacijs interius tabernacu
lum circuntegitur, ita ſuperant, vt quid ex
eis cooperiatur non ſit omnino. Vnde re-
ſtat etiam ipſa ſubtegi, & ſubtegendo detra-
hi, quod ſcriptura non dicit. Aulæa quippe
decem, quæ habent cubita vigona & octo-
na, quibus interius tenditur tabernaculum,
circumplectuntur ſpatium quantum poſ-
ſunt circumplecti cubita ducenta octogin-
ta. Vnde latera illa lõgiora Auſtrale & Aq-
lonare, habentia vicenas columnas, aute-
runt ex his cubitis ducenta cubita: reſtant
octoginta quæ duobus reliquis lateribus
breuioribus, Orientali quod non habent or
dinem columnarum, & Occidentali vbi
erant columnæ octo, quadragena diſtribuũ
tur. Proinde in capillacijs velis quoniam de H
tractis triginta cubitis trecenta reſtabant,
ſi trecentis cubitis capillaciorum velorum,
ducenta octoginta cooperiebantur aulæo-
rum, ita ſupererunt viginti vt non ſit qđ
ex eis tegatur. Proinde duo illa cubita quę
ſingula capillacia plus habeat, ex quibus
ſumma viginti cubitorum collecta eſt, ſic
diſtribuenda ſunt, cubitum ex hoc; & cu-
bitum ex hoc, ideſt ne omnia in vnam par-
tem cogantur, vt proficiant operiendis
lateribus tabernaculi; ſed exterioris atrij,
ideſt omnia illa trecenta cubita velorum
capillaciorum extrinſecus tabernaculũ cin-
gant. Adiunctis quippe lateribus atrij exte-
rioris cẽtum cubitorũ.i. Auſtri & Aquilo-
nis,

nis, quinquaginta cubita supersunt Orientis & Occidentis, quæ omnia fiunt trecenta, quibus cooperiendis capillaciorum trecenta sufficiunt. Hoc est quod ait, cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, idest distributio duorum cubitorum, quibus vnumquodque velum capillacium longius est: hoc est ex eo quod superat velis de longitudine velorum, erit contegens super latera tabernaculi: illa scilicet exteriora quæ ad atrium pertinent hinc atque hinc vt operiat: nec illa ipsius atrij quæ centenis cubitis & vigenis columnis tenduntur. Ipsa enim non sunt
I facta longiora quam illa interioris tabernaculi quæ decem aulæis teduntur, & vigenas etiam ipsas columnas habent. Nam sicut interioris tabernaculi duo latera ab Aquilone & Austro centenis cubitis porriguntur, ita & exterioris atrij. Non ergo ad ipsa exteriora totidem columnarum latera tegenda capillaciorum velorum profuit longitudo, quia longitudinem superant aulæorum. Tantum enim dant exterioribus lateribus quantum & interioribus darent. i. cubita centena, quæ fiunt ducenta: sed quia lateribus Orientis & Occidentis sufficerent latera quadragena, si tantummodo interius tabernaculum velis capillacijs cingeretur, additis autem lateribus atrij creuit tabernaculi latitudo, vt tegendis lateribus Orientali & Occidentali iam non quadragena, sed quinquagena cubita sint necessaria: ad ea tegenda proficere potuit capillaciorum velorum longitudo amplior q aulæorum: vt non ambo cubita, quibus binis longiora sunt quinque ex vna parte impenderentur, sed cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ac sic haberet ex ipsa superabundantia latus Orientale
cubita decem, & Occidentale alia decem.
K Viginti enim fiunt bina decem, quia velis vndecim cubita triginta duplicatione & subsectione ab hoc ambitu detrahuntur. Sed quoniam id quod Latine interpretatum est, cubitum ex hoc, & cubitum ex hoc, ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi, erit contegens super latera tabernaculi, Græcus habet πλάγια, quæ Latini nonnulli non latera sed obliqua interpretati sunt: merito mouet, quia & si nihil hic videatur obliquum vbi omnes anguli quatuor laterum recti sunt, πλάγια tamen dici latera illa non possunt, quorum vnum est in facie, alterum retro. i. Orientale & Occidentale, sed πλάγια dici possunt à dextero & à sinistro. i. Aquilonio & Australi. Cum ergo non sunt ea πλάγια quæ habent cubita quinquaginta, quibus lateribus tegendis potuisse diximus superare longitudinem capillaciorum velorum, quo erit verum, cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi, erit contegens super latera tabernaculi? Sed nimirum de illis lateribus tegendis loquitur, q et dorsa appellat quindenorum cubitorum columnarumq; ternarum, q cum porta atrij habente cubita viginti, & columnas quatuor, quinquaginta complent cubita & columnas
L decem. Hæc latera ex istis suis finibus in medium posuerunt atrij portam, ex illis autem ostium tabernaculi: inter portam atrij & ostium tabernaculi spatium iacet, quantum cubita illa concludunt viginti à porta, & dextera læuaq; quindena. In eo spatio est altare tabernaculi, & inter altare tabernaculi labrum æreum, vbi sacerdotes manus & pedes lauabant. Diligenter autem mensuris examinatis, fortasse in istis lateribus ternarum columnarum quæ πλάγια Græce dicta sunt, nonnulla etiam obliquitas inuenitur, vt non frustra quidã interpretes nostri obliqua interpretarentur, quæ in Græco πλάγια repperérunt. Nõ enim vela capillacia quindenis cubitis suis possunt tegere, quindena cubita tentoriorum in illis lateribus, nisi posterioribus partibus tabernaculi antequam ad illa latera deflectantur, non amplius q denа cubita dependerint ex linea recta posterioris tabernaculi. i. à parte Occidentis: quæ linea cum habuisset octo columnas pertinentes ad interius tabernaculum, decem habere cœpit additis lateribus atrij exterioris: & cum habuisset cubita quadraginta ad octo columnas pertinentia, quinquaginta habere cœpit in columnis decem. Ex hac er-
M go linea cum recta fuerint velis capillacijs dena cubita ab vtroque angulo venientia, restabunt in medio triginta non tecta velis capillacijs, sed illis tantummodo aulæis: in quorũ triginta cubitorũ medio p quotlibet cubita tenderet, erat ostiũ tabernaculi. Proinde illa latera trinarũ columnarũ & quindenorũ cubitorũ, si ex illis finibus suis quibus sibi iũgebant portæ atrij, patebãt inter se cubitis. xx. q tm habebat porta q illa latera dirimebat: ex alijs aũt finibus quibus hærebãt posteriori illi lineæ tabernaculi, de qua locuti sumus, hẽbant inter se cubita. xxx. procul dubio erant obliqua, quoniam plus inter se

se patebât ex hac parte vbi habebant media cubita .xxx. q̃ ex illa parte vbi habebant media cubita viginti, Ita illa decẽ cubita capillaciorum velorũ, quod erat dimidiũ abundantis longitudinis quę proficiebât posteriori parti tabernaculi, hoc est Occidentali, sicut alia decẽ proficiebant priori parti, idest Orientali, quinis cubitis complebant tecturã laterum illorum quæ πλάγια dicta sunt, inde quinque & hinc quinq;. Quæ si defuissent, dena cubita regerentur in eiusdem la-
A teribus, & quina nuda essent. Itaque quantum mihi videtur, melius intelligitur hinc esse dictum, cubitum ex hoc & cubitum ex hoc, ex eo quod superat velis de longitudine velorum tabernaculi: non quia erant cũ hinc & inde quina essent, sed quia ex illa lõgitudine redundabant, in qua binis cubitis erant aulæis capillacia longiora, ex quibus duobus cubitis vniuscuiusque veli cubitum profecerat parti Orientali: restabat vtique alterum cubitum parti Occidentali, vt cubitum ex hoc esset contegens super πλάγια tabernaculi. Vnde dictum est, hinc atque hinc vt operiat, quia non operiebat totum, si eadem quina cubita defuissent. Nunc iã quoniam satis disputatum est, quomodo illa omnia intelligenda sint quæ in tabernaculi constitutione videbantur obscura: breuiter si possumus enitamur ostendere, quid sit eadem disputatione confectum. Ab Occidente igitur trahebatur, & prima erat ingrediẽdi porta atrij quæ patebat viginti cubitis, & habebat quatuor columnas quibus dependebat velum viginti cubitis extentum, Erectum autem cubitis quinque, quatuor illis sæpe commemoratis coloribus acu picto
B opere variato. Hac porta ingrediens excipiebatur atrio, cuius latera dextera leuaque quindenis cubitis ternis & columnis porrigebantur introrsus: vt in medio ponerent ostiũ tabernaculi interioris in ea parte qua perueniebant, sicuti in medio ponebant portam atrij ab ea parte vnde incipiebant. Hoc itaque atrium latius erat quàm longius. Nam longitudo eius erat à porta ipsius vsque ad ostium tabernaculi interioris in cubitis fermè quindecim: latitudo autem circa portam in cubitis viginti, circa ostium vero in cubitis triginta. Vnde obliqua illa latera fuisse intelliguntur quæ dextera læuaq; in columnis ternis & quindenis cubitis erant. In hoc atrio erat altare sacrificiorum quadratum, quinque scilicet cubitis longum & totidem latum. Inter portam & altare spatium erat, vbi versabantur qui sacrificia imponebant altari: introrsus vero inter altare & ostium tabernaculi, locus erat cineris ante altare: & deinde labrum æreum vbi manus & pedes sacerdotes lauabant, vel altari in atrio seruituri vel tabernaculum interius ingressuri. Tentoria porrò huius atrij in lateribus ternarum columnarũ byssina erãt, extẽta cubitis quindenis, erecta cubitis quinis. Ab hoc ergo atrio intrabatur ostium ta- C
bernaculi, cum transisset altare & labrum æneum. Intrabatur autẽ apertis aulæis, quibus decẽ, quinq; hinc & quinq; inde ex aduerso sibimet constitutis, totum ipsum interius tabernaculum cingebatur. Quo ostio ingresso, occurrebat velum quod ad ostium fuerat oppositum in quinq; columnis extentum, variatum illis quatuor coloribus: quod velum cum faciendum præciperet, ad ductorium vocauit, credo quòd curreret, ducendo, & reducendo, cum operiret atq; aperiret ingressum. Transito isto velo, excipiebat pars tabernaculi media inter hoc velum & illud alterum interius quod columnis quatuor fuerat impositum, ex illis quatuor coloribus factũ, & separabat inter sancta q̃ forinsecus erant, & sanctasanctorum interius posita. In hoc itaque medio spatio inter ista duo vela, mensa erat aurea, q̃ habebat panes ꝓpositionis in parte Aquilonis: & cõtra eam candelabrũ aureum septem lucernarũ in parte Austri, Hucusq; secundis sacerdotibus licebat intrare. Interius autem .i. in sanctumsanctorũ intra velum quatuor columnarũ, arca erat testimonij deaurata, in qua erant tabulæ lapideæ legis, & virga Aaron & vrna aurea cũ manna: & propiciatorium desuper aureũ, vbi stabant duo Che D
rubin alis obumbrantes propiciatorium & intuentes inuicem ad ipsum. Ante arcam vero .i. inter arcam & velum positum erat altare incensi, quod aliquã aureum dicit scriptura, aliquã deauratum, aureum vtiq; appellans quòd erat inauratum. Ad hæc sanctasanctorum nisi summo sacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferendũ incensum: semel autem in anno cum sanguine ad purificandũ altare: & si quando forte exigebat necessitas pro peccato sacerdotis, aut vniuersæ synagogæ, sicut in Leuitico scriptum est, Sic intrabatur in tabernaculum ab Occidente, idest à porta Austri vsq; ad latus Orientale introrsus vbi erat arca testimonij.

stimonij. Hoc autem interius tabernaculũ quod incipiebat nõ a porta atrij, sed ab ostio quod appellabatur ostium tabernaculi, & finiebatur in longũ latere Orientis vbi erat arca testimonij, decem aulæis concludebatur: quorum erant singula vigintiocto cubitorum, quinq; hinc & quinq; inde, sibimet cõnexa ansulis, & circulis ex aduerso sibimet constituta: & columnis vicenis in lateribus longioribus Aquilonis atq; Austri, & columnis octo a latere Occidentis, à latere autem Orientis nullis columnis, sed solis E aulæis. Quę aulæa decem erigebãtur in cubitis quatuor, & per totum circuitum tendebantur in cubitis ducentis octoginta: quorũ centena in lateribus erant longioribus Austri & Aquilonis per vicenas colũnas: quadragena vero cubita in reliquis duobus lateribus breuioribus: vno Occidentis per columnas octo: altero Orientis vbi columnæ non erant, sed sola tendebantur aulæa, de solis duabus angularibus columnis, medij aũt nullis: & erant hæc aulæa decem de quatuor coloribus texta. Hoc est interius tabernaculum circumdabatur atrio ab Austro viginti colũnis & ab Aquilone viginti. Quæ duo atrij latera æqualem habebant longitudinẽ cum lateribus interioris tabernaculi, quia & ipsa vicenis colũnis porrigebantur in cubitis totidem. i. centenis: a latere autem Oriẽtis atrium concludebatur columnis decem cubitis quinquaginta. Qui ordo columnarum rectus erat, incurrebat in illas duas angulares interioris tabernaculi, quas solas Orientis pars habebat. Proinde cum ipsis F complebantur decem. A latere aũt Occidẽtis habebat quidem atrium decem colũnas, non tamen recto ordine, sed sicut iam ostendimus tanquam triporticũ, quatuor a porta & ternis à lateribus. Vniuersum autẽ atriũ in circuitu tabernaculi tentorijs byssinis cingebatur, quæ erigebantur cubitis quinque: his superueniebant vela capillacia vndecim, ex vna parte sibimet quinque connexa, ex alia sex. In connexione ergo quinq; velorum, cubita erant centum quinquaginta: ex alia vero parte in connexione sex velorum, cubita erant centum octoginta: quũ vela singula tricenorum fuerant cubitorũ. Sed vt alia pars alteri coæquaretur, duplicatum est vnum velum à facie tabernaculi, id est, ab Oriente, & subtractum est dimidium velum à parte posteriore, id est, ab Occidente: atque ita subtracta sunt cubita triginta, quanta erat veli vnius lõgitudo, & remanserunt centum quinquaginta, quãta etiam ex parte altera fuerunt. Circumitus itaque velorum capillaciorũ quo cingebatur atrium tabernaculi, trecentis cubitis tendebatur, sicut circumitus decem aulæorum interioris tabernaculi, cubitis ducentis octoginta. Aulæa quippe singula habebant cubita vicena & octona in lõgitudine, capillacia vero vela tricenis cubitis longa erant. Quapropter ex ambitu aulæorum interioris tabernaculi, qui erat in cubitis ducentis octoginta, centena cubita in lateribus G longioribus erant Austri & Aquilonis, & quadraginta in duobus breuioribus, Orientis & Occidentis. Ex ambitu autem capillaciorum velorum quo atrium exterius tegebatur, quia ambitus erat in cubitis tricenis, centena erant lateribus longioribus Austri & Aquilonis, quoniam æqualia erant lateribus tabernaculi interioris, quinquagena autem in reliquis duabus partibus Oriẽtis & Occidẽtis. Ac per duo illa cubita quibus longius erat aulæo velum capillacium, non lateribus Austri & Aquilonis, quę paria erant atrij exterioris & tabernaculi interioris, sed lateribus Oriẽtis & Occidentis proficiebant. In eis enim lateribus creuerat tabernaculi latitudo, circumposito extriosecus atrio: sed quinquagena cubita velorum capillaciorum à parte Orientis per decem columnas recto ordine tendebantur, eisq; proficiebat vnum cubitum ex duobus illis quibus eorundem velorum maior fuerat lõgitudo: alia vero cubita quinquaginta, quæ Occidentali lateri debebantur, quibus alterum ex duobus illis cubitum proficiebat, non tendebantur per columnarum ordinẽ rectum. Ibi enim erat illa tanquam tripor- H ticus, quæ concludebat spatium atrij, vbi esset altare sacrificiorum, quatuor columnis à porta, & lateribus ternis: ac per hoc non poterant etiam cingere illa cubita quinquaginta, sed vsque ad cooperiendũ obliqua illa latera tendebantur, quæ in columnis ternis & quindenis cubitis erant. Erigebantur autem capillacia vela cubitis quatuor, eisq; tegebantur atrij tentoria byssina, quorum erat erectio in cubitis quinque: pelles vero rubricatæ super capillacia vela veniebant. Desuper autem, id est, à parte tecti, vice cameræ tabernaculum pellibus hyacinthinis tegebatur: vtrum cum atrio & spatium illud interius non apparet: sed credibilius

est, atrij spatia, quæ inter exteriores, & interiores columnas erant, velum apertum habuisse, maxime illud Occidentis vbi erat altare sacrificiorum.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæstionum super Leuiticum Liber tertius.

I

1 Leui. 5. SI autem anima peccauerit, aut audierit vocem iurationis, & ipse testis fuerit, aut viderit, aut conscius fuerit, si non vtique nunciauerit, & accipiet peccatũ. Quid hoc est, si non nunciauerit, accipiet peccatum? Quod enim additum est, locutionis est vsitatæ in scripturis. Verum iste sensus quia obscurus est, exponendus videtur. Hoc enim videtur dicere, peccare hominẽ, quo audiente iurat aliquis falsum, & scit eum falsum iurare, & tacet. Tunc autem scit, si ei rei de qua iurat testis fuerit, aut vidit, aut conscius fuit, id est, aliquo modo eo gnouit, aut oculis suis conspexit, aut ipse q̃ iurat illi indicauit. Ita enim potuit esse cõscius, sed in timorem huius peccati, & timorem proditionis hominum, non parua extitit plerunque tentatio. Possumus ad periurium admonendo vel prohibendo à tam graui peccato reuocare. Sed si non audierit, & coram nobis de re quam nouimus falsum iurauerit, vtrum prodendus sit, si proditus etiam in periculum mortis incurrat, difficillima quæstio est. Sed quia non expressit cui hoc indicandum sit: vtrũ illi cui iuratur, an sacerdoti, vel cuipiam q̃

K non solum eum persequi non potest irrogando supplicium, sed etiam orare pro illo potest. Videtur mihi quòd se homo soluat à peccati vinculo, etiam si indicet talibus qui magis possunt prodesse quàm obesse periuro, siue ad corrigendum eum, siue ad deum pro illo placandum si & ipse confessionis adhibeat medicina.

2 Leui. 5. Post hoc autem peccati genus, quod de periurio alicuius non indicato commemorauit, nullum pro eo sacrificium iussit offerri: sed deinde subiunxit, Animā quæcunque tetigerit omnem rem immundam, aut morticinum iumentorum, aut a fera capti immundi, aut eorum, quæ sunt morticina abominationum immundarum, morticinum iumentorum immundorum, aut tetigerit immunditiam hominis, ab omni immunditia cuiusquam si tetigerit, inquinabitur, & si latuerit eum, post hoc autem cognouerit etiam deliquerit &c. Neque hoc sacrificium pro isto genere peccati quod offeratur commemoraui, sed adhuc adiecit, & ait, Anima quæcunque iurauerit, distinguens labijs malefacere aut benefacere, secundum omnia quæcunque distinxerit homo iureiurando, & latuerit eum, & id L cognouerit, & peccauerit vnum ex his, & confessus fuerit peccatum pro quo peccauit aduersus ipsum. His omnibus sine aliqua interpositione sacrificij connexis, & explicatis, adiungit, & dicit. Et offeret pro ijs, quæ deliquit domino pro peccato quo peccauit fœminam ab ouibus agnam, aut capram de capris pro peccato, & exorabit pro eo sacerdos pro peccato, & remittetur illi peccatum. Quid ergo? quod pro eo tacito cuiusquam periurio, et pro eo quod tangitur morticinum vel aliquid immundum, nullum sacrificium commemorauit: pro eo vero peccato vbi quid falsum quisquam nesciens iurauit, dixit offerri agnam vel capram? An pro omnibus supradictis hoc sacrificium oportet intelligi? Voluit enim prius omnia numerare, & sic inferre quo sacrificio possint expiari. Sed in eis omnibus supradictis generibus peccatorum, sunt quædam propter locutionum modos subobscure posita, sicuti est quod ait, morticinum iumentorũ. Ea enim, quæ Græce κτήνη appellantur, plerique nostrorum iumenta interpretati I sunt, quod nomen in Latina consuetudine eorum animalium est, quorum laboribus M adiuuamur, siue in portandis oneribus, sicuti sunt equi, asini, muli, cameli, & si quid huiusmodi. Quæ vero Græci κτήνη vocant tam late intelliguntur, vt omnia aut prope omnia pecora isto nomine concludantur. Et ideo non genere locutionis velut παρέλκον additum est in Græco, immundorum: cum diceretur, iumentorum: quoniam sunt etiam munda pecora, quæ κτήνη appellantur. Quæ autem iumenta vulgus Latinus appellat, secundum legis distinctionem non nisi immunda sunt. Item quod ait, Anima quæcunque iurauerit, distinguens labijs malefacere aut benefacere: quæritur quid dixerit, 3 Leui. 5. distinguens. Assidue quippe hoc verbum po-

ponit scriptura. Vnde est, & illud, Red-
Psal.65. dam vota mea, quæ distinxerunt labia
Exec.3. mea. Item dicitur ad Ezechielem, Cum
dicam iniquo morte morieris, & tu non di-
stinxisti neq; locutus es. Itē scriptum est, Si
Núc.30 qua in domo patris sui constituta vouerit
votum, distinguens labijs suis aduersus ani-
mam suā. Videtur ergo ista distinctio quasi
definitio esse, qua secernitur aliquid à cæte-
ris quæ solo dicto non tenentur. Sic ergo ac
cipiatur tanquam dictum sit, Anima quæ iu
rauerit, definiens labijs malefacere aut bene
facere, secundum omnia quæ definierit ho-
A mo cum iureiurando, & latuerit eum.i.ne-
sciens faciendum esse vel non faciendum, iu
rauit facere: & id cognouerit, & peccauerit
vnum ex his: siue quia iurauit antequam co-
gnosceret, siue quia fecit, iurauit, & cogno-
uit postea quia non fuit faciendum neq; iu-
randum: & confessus fuerit peccatum quod
peccauit.i.peccatum quod peccauit, locutio
est.n. Quod autem addidit aduersus ipsum,
quod intelligitur, nisi aduersus ipsum pctm
confessus fuerit.i.confitendo peccatum accu
sauerit? Et offeret pro ijs quæ deliquit, dño
pro peccato quo peccauit, fœminam ab oui-
bus agnam. Vsitata locutione agnam fœmi-
nam dicit, quasi possit esse aut agna nisi de
ouibus, aut capra nisi de capris. Nonnulla
autem quæstio est, immo non parua, quid
sit quod assidue dicit, post hoc autem cogno
uerit & deliquerit: quasi tunc fiat delictum
cum fuerit cognitum. An potius quia nisi
pro cognito satis fieri non potest? id non
ait, post hoc autem cognouerit & pœnitue-
rit eum. Quid ergo est, post hoc cognoue-
rit & deliquerit: nisi post cognitionem de-
liquerit: vt si sciens fecerit quod faciendum
non esset, tunc delicto purgatio debeatur?
Sed non ita prælocutus est. Ita quippe vi-
B detur exequi peccata quæ ab ignorantibus
& per hoc à nolentibus committuntur. For
tassis ergo aliquo genere locutionis deli-
querit, dictum est, delictum esse dicicerit.
An potius euerso ordine dictum est, quia
alia genera locutionis habet scriptura; quod
per alia loca similia recto ordine dicebān-
tur? Nam cum alibi totiens scriptum sit, &
deliquerit & cognitum fuerit ei, hic tantum
commutato, vt dixi, ordine, prius dictum
est, cognouerit, deinde deliquerit. Ordi-
ne autem suo ita dici possit, Anima quæ-
cunque tetigerit omnem rem immundam
aut morticinum, aut à fera capti immundi;
aut torum quæ sunt morticina abominatio-
num immundarum, morticinum iumento-
rum immundorum, aut tetigerit immundi-
tiam hominis, ab omni immunditia eius si
tetigerit inquinetur, & si latuerit cum deli-
querit, post hoc autem cognouerit. Si au- 4
tem non valet manus eius quod satis est in Leuit.5
ouem, offeret pro peccato suo quod pecca-
uit, duos turtures aut duos pullos colum-
binos domino, vnum pro peccato, & vnum
pro holocaustomate. Certè hic aperit quę-
stionē de qua superius cum loqueretur am-
bigebamus: Ideo quippe videtur dicere v-
num pro peccato, alterum pro holocausto- C
mate, quoniam non offerebatur sacrificium
pro peccato nisi cum holocausto. Denique
cum prius seorsum de holocaustis loquere-
tur, commemorauit turturem, & non dixit
duos: nunc uero ideo duos dicit, quia sa-
crificium pro peccato sine holocaustomate
non offerebatur. Quod ergo superius dice-
bat, Et impones super holocaustoma: non
est dubium quòd prius holocaustoma, dein-
de illud superimponebatur: nunc vero de
auibus aliter dicit, vt prius offeratur pro
peccato una auis, deinde altera pro holocau
stomate. Quod autem ait, Anima si latue 5
rit, cum obliuio est ei, id est, si obliuione fa- Leuit.5.
ctum fuerit ut lateat eum, uel eam si ad ani-
mam refers, quoniam eum dicendo, ad homi
nem retulit. Animam quippe hic hominem
dicit. Et si peccauerit nolens à sanctis do 6
minum &c. Videtur obscure positum hoc Leuit.5.
peccati genus, sed in consequentibus aperi-
tur, vbi dicit, quòd post oblatum de ariete
sacrificium restituet illud, & quintas adij-
ciet. Ibi enim intelligitur hoc esse à sanctis
obliuione peccare, aliquid per obliuionem
vsurpare quod debetur sanctis, siue sacer-
dotibus, siue oblationibus uel primitia-
rum, vel quicquid huiusmodi. Et anima 7
quæcunque peccauerit & fecerit unum ab Leuit.5.
omnibus præceptis domini quæ non opor- D
tet fieri, & non cognouerit & deliquerit, &
non cognouerit peccatum suum offeret, arie-
tem sine macula de ouibus prætio argenti
in delictum ad sacerdotem: & exorabit pro
eo sacerdos propter ignorantiam eius quā
ignorauit, & ipse non sciuit, & remittetur
illi, Deliquit enim delictum ante Deum:
Excepta locutionum inusitata densitate,
quæ iam propter assiduam repetitionem
debent esse notissimæ, totus iste sensus ob-
scurus est, quoniam quęritur quomodo

discernatur hoc genus delicti ab eis quæ superius quadam generalitate complexus est. Videtur enim hoc ratio poscere, vt certis generibus peccatorum certa quibus expientur sacrificiorum adhibēda sint. Hoc autem quod modo commemoraui, non specialiter exprimit pc̄m, sed in ea videtur generalitate versari, de qua antè cum diceret, constituit sacrificium sacerdoti vitulum, & vniuersæ synagogæ similiter vitulum, principi, caprum, & cuicunque animæ hoc est cuicunque homini, caprum, vel si noluerit ouem, tamen fœmineum pecus. Deinde cœpit excepta facere quædam genera peccatorū,
E nominatim exprimere pro quibus quid offerendum sit. velut de audito & tacito cuiusquam periurio, & de tactu morticinio, & immundo, & iuratione falsa per ignorantiam; & de ouibus agnam aut capram de capris, aut par turturum, aut duos pullos columbinos, aut decimam partem ephi similaginis: pro eo autem peccante qui per obliuionem aliquid sanctorum vsurpauit, arietem & eiusdem rei restitutionē quintis adiectis. Nunc vero non expressa specie peccati, gn̄aliter addit, Anima quæcunq; deliquerit & fecerit vnum ab omnibus præceptis dn̄i quæ non oportet fieri; sic in illa gn̄alitate vbi dicebat, vnum ex præceptis dn̄i qđ non fiet, & non cognouerit & deliquerit, id est, per ignorantiam nolens peccauerit, arietem iubet offerri, non capram aut fœminam ex ouibus, sicut superius in tali peccatorum generalitate constituerat. Quid sibi ergo vult ista permixtio: nisi forte quod hic dixit, deliquit enim delicto delictum ante dn̄m. Hoc quod ait ante dn̄m: in his voluit delictum intelligi quę fiunt ante dn̄m, id est à quibus dn̄o in tabernaculo deseruitur, vnde aliquid pauloante dixerat cum ait, peccauit à sanctis, & intelleximus, & vsurpauit aliquid sanctorum, quod etiam restitui præceperat. Ac per hoc non sic tantum peccari potest in his rebus, si aliquid inde per obliuionem vsurpetur, sed etiam multis alijs modis potest quisque per ignorantiam delinquere in ijs quæ seruituti dn̄i exhibentur: hoc voluit postea genus delictorum generaliter com-
F memorare, & ideo & illic & hic arietem iussit offerri. Plenæ sunt autem scripturæ cum dicitur, ante dn̄m, & non intelligitur, nisi illud quod domino exhibetur, sicut sacrifi-
8 cium, vel primitiæ, vel aliqua in sacris ser-
Leuit. 5. uitus. Quæritur etiam, vtrum vbique sit accipiendum quod dictum est, Si non valet manus eius quod satis est ad ouem, offerre eum debere par turturum, aut duos pullos columbinos: & si hoc quoque non valet, certam similaginis quantitatem: quoniam si vbiq; ita licere intelligitur, non potest quidem dici, sacerdotem non habere vitulum aut vniuersam synagogam, aut principem non habere capram vel ouem. Et si ita est, quid opus erat postea dicere, tacitum cuiusquam periurium, aut tactum immūdum, & periurium per ignorantiam factum purgari sacrificio agnæ & capræ, cum eadem sacrificia præcepta sint etiam in ista genera- G
litate peccati, ad quam generalitatē etiam ista potuerant pertinere? Si autem hinc ista discernuntur quo licebat pro eo, turtures & columbas, vel etiam si hoc non esset similaginem offerri, ibi autem vbi non dictum est non licebat, non uidetur subuentum esse pauperibus: quoniam multa possunt esse delicta nō specialiter expressa, quæ ad illam generalitatem referuntur, vbi grauarentur inopes si tantummodo capram fœminam & agnam ex ouibus, & illas auiculas, & similaginem licebat offerri. Nisi forte quis dicat, hoc discerni ista excepta & nominatim expressa peccata ab illis quæ generaliter commemorata sunt, quia hic agnā dixit, ibi ouem: vt ætas pecorum aliquam differentiam faciat: dum tamen intelligatur pauperibus peræque subuentum, vt si non haberent vlla animalia quadrupedia, aut memoratas aues, aut similaginem offerrēt pro peccatis ignorantiæ suæ. Si autem mouet quare cum generaliter omnia ignorantiæ peccata conclusisset & sacrificia, non pro distantia peccatorum quam non fecerat, sed pro distantia personarum distinxerit: postea uoluerit etiam peccata distinguere, & pro eorum diuersitate sacrificia diuersa præcipere, quasi non ad illam generalitatem omnia H
pertinerent: Sic factam posterius exceptionem oportet intelligi, vt quæcunque remanserint his exceptis quæ nominatim & speciatim commemorantur, dicta in illis generalitate intelligamus. Quem modum locutionis alibi reperiri certum non est, sed esse in scripturis sanctis. Tale est illud vbi 1.Co.6.
Apostolus ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: hinc enim nihil videtur intermisisse peccati, quandoquidem ait omne peccatū quodcunq; fecerit homo: postea tamen excepit fornicationem cum intulit:

intulit: qui autē fornicatur, in corpus pro-
prium peccat. Quod secūdum consuetudinem
nostrę locutionis ita diceretur, Omne pec-
catum quodcunq; fecerit homo, excepta for
nicatione, extra corpus est: qui aūt fornica-
tur, in corpus propriū peccat. Ita & hic, cū
prius generaliter omnia ignorantiæ pecca-
ta diceret illis quæ commemorauit sacrifi-
cijs expianda, postea tñ excepit illa quibus
expresse, & distincte positis certam sacrifi-
ciorum purgationem adhiberet, vt his exce
9 ptis quæcunq; reliqua essent, ad illam ge-
Leui. 6. neralitatē pertinerent. Offeret arietē ab
I ouibus sine macula precio, in quod deliqt.
Non ita distinguendum est, quasi precio in
quod precium deliquit: sed si offeret arietē
precio offerat, id est, Etiam hoc videtur ad
sacramentum alicuius significationis perti-
nere voluisse, quoniam precium ipsum non
definiuit. Nā si definisset, posset videri hoc
præcepisse, ne vile pecus offerretur, vt etiā
si non emeret qui offerret, tale tamen of-
ferret quod tanti valeret. Addito aūt, vt
non solum precio emptus aries offerretur,
verumetiam siclorum sanctorū, ita. n. dicit;
precio argēti siclorū sanctorū, aliquot siclis
vt ematur aries, non vno siclo voluit. Quid
sibi autē velit siclū sanctum, iam vbi visum
est disseruimus. Quod vero cum dixisset, &
delicti sui offeret domino arietē ab ouibus
sine macula precio: deinde addidit, in quod
deliquit: intelligēdū est in id offeret in qđ
deliquit, id est, in eam rem, propter eam rē.
Et auferet holocarpoma quod consumpse-
rit ignis, illā holocaustosim ab altari. Quid
auferet, quod consumptum est? Iussit enim
sacerdotem auferre post totius noctis ignē
holocarpoma, id est, holocaustum quod
ignis consumpserit. Vel quid sibi vult etiā
illud quod addidit, illam holocaustosim:
K cum hoc intelligatur holocarpoma quod
holocaustosis: nisi forte illud est verum qđ
in quodam Græco inuenimus. Non enim
ait auferet holocarposim, sed auferet cata-
carposim, hoc est reliquias holocausti quod
ignis consumpsit? Has autem reliquias, ve
luti est cinis & carbo, appellauit illam ho-
locaustosim, eius rei nomine, quæ consum-
pta est, reliquias ipsius consumptionis ap-
10 pellans. Quod autem supra dixit, Ista
Leui. 6. lex holocausti. & deinde exponens quæ sit
eadem lex dixit, Ista holocaustosis, super
incensionem eius super altare totam noctē
vsque in mane, & ignis altaris ardebit su-
per illud, non extinguetur: planius esset
secūdum nostræ consuetudinis locutionem, si
non haberet, &, Nam ista coniunctione de
tracta ita sensus contexitur, Ista holocausto
sis, super incensionem eius super altare totā
noctē vsq; in mane ignis altaris ardebit su-
per illud, id est, super altare. Deinde ad cu-
mulum exprimendæ sententię intulit, non
extinguetur. Nam hoc iam erat dictum, tota
nocte. Et induet stolam aliam, & abijciet 11
holocarpoma extra castra in locum mūdū: Leui. 6
hoc appellat holocarpoma quod iam con-
crematum est: hoc autem in illo Græco ca-
tacarposis legit. Quidam vero Latini addi L
derunt quod consecratum est, & ita inter-
pretati sunt, Et Abijciet holocarpoma qđ
cōsecratum est extra castra in locum mun-
dum. Et ignis altaris semper ardebit ab 12
eo, & non extinguetur. i. ab illo igne in quo Leui. 6.
arsit holocaustum vsq; in mane. Non vult
enim prorsus extingui, sed cum vsq; in ma-
ne arserit holocaustū, ablatis inde reliquijs
consumptionis nec sic extingui ignem, sed
inde iterum renouari quo ardeant alia quæ
imponuntur. Quod autem sequitur & 13
dicit, Et exuret super illud sacerdos ligna Leui. 6.
mane, & stipabit super illud holocaustum,
superponet super illud adipem salutaris, &
ignis semper ardebit super illud & non ex-
tinguetur: videndum est vtrum mane quo-
tidie voluerit intelligi, vt nullus dies præter
mitteretur quo non inueniretur holocau-
stum & adeps salutaris: an mane ideo, vt
quocunq; die imponeretur non nisi mane
imponeretur. Si .n. quotidie intellexeri-
mus, quid si nullus offerret? Si autem tan-
quam de publico vel de suo sacerdotes quo-
tidiana holocausta procurabant, super ipsa
imponebantur ea quæ iussit à populo obla-
ta pro peccatis super holocausta imponi: & M
non erat necesse offerenti sacrificia pro pec
cato, etiam holocaustum offerre super qđ
illud imponeretur, nisi quando par turtu-
rum offerebatur, aut duo pulli columbini.
Nam ibi omnino definitum est, vnum pro
peccato, alterum in holocaustū offerri opor
tere: & prius pro peccato, deinde holocau-
stum. Deinde quęri potest, vtrum holocau
stum quod mane iussit imponi, ipsum etiā
per totam noctem arderet vsque ad alterū
mane: an illud quod ait, tota nocte ardere
debere, holocaustum fuerit vespertinum,
& deinde cœperit de lege holocausti dice-
re, vt à vespertino holocausto inciperet:

quod mirum est si taceret, nec admonet ta-
14 lia vespere offerre oportere. Et locutus
Leui. 6. est dñs ad Moysen dicens, Istud donű Aa-
ron & filiorum eius quod offerunt dño in
Exo. 19. die quacunq; vnxeris eum. Alia sunt sacri-
ficia quæ commemorauit in Exodo quibus
per septem dies sanctificantur, sacerdotes
vt sacerdotio suo fungi incipiant: & aliud ē
quod modo cõmemorat, quid offeret sum-
mus sacerdos quando constituitur, id est,
quando ungitur. Hoc enim sequitur & di-
A cit, in die quacunque vnxeris eum: Non di-
xit, vnxeris eos: cum etiam secundos sacer
dotes vngi præcipiat. Deinde dicit ipsum sa
crificium, decimam partem ephi similagi-
nis, sacrificium sempiternum. Quęrit quo-
modo sempiternum, si illud eo die offertur
quo vngitur summus sacerdos ab illo qui
vnctus est, nisi vt semper hoc offerat in die
quo vngitur summus sacerdos, hoc est, per
successiones sacerdotum: quãuis & illo mõ
sempiternum possit intelligi, non hoc, sed
15 quod significat. Dimidium eius, inquit,
Leui. 6. mane, & dimidium eius post meridiem: qđ
Græcus habet δειλινόν. In sartagine, inquit,
in oleo fiet conspersa, offerat eam fresam, id
est, eam similaginem. Deinde dicit fresa: si
tamē hoc recte interpretatum est ex illo qđ
Græcus habet ἑλικτά, & pluraliter hoc po-
suit genere neutro. Non enim ait fresam, tã
quam eandem similaginem q̃ dixerat con-
spersam: Hæc autē fresa sacrificium de frag
mentis esse dicitur. Vtrum ergo fresa dicat
ipsa frumenta, id est, cõminuta, an ipsa mi-
nutissima similaginis fresa dixerit, non est
16 euidens. Sequit aút & dicit: Sacrificium
Leui. 6. in odorē suauitatis dño, sacerdos vnctus qui
pro illo est ex filijs eius, faciet illud. Pro-
pter hoc fortassis dixerat sempiternum, vt
B hoc faciat omnis summus sacerdos quando
succedit mortuo, eo die quo vnctus fuerit.
Adiunxit enim & ait, lex æterna: cum pos-
set æternum secundum id intelligi quod si-
17 gnificat. Sequitur autem, Omne consum
Leui. 6. mabitur. Quod habet Grecus ἐπιτελεσθή-
σεται & aliqui interpretes dixerunt, omne
imponetur. vbi vult intelligi esse holocau-
stum, quia nihil exinde remanet. Deniq; ad
iungit, Et omne sacrificium sacerdoti holo-
caustum erit, & non edetur. Hoc ergo di-
18 xerat, omne consummabitur. De sacrifi-
Leui. 6. cio pro peccato cum diceret, Sacerdos qui
imponet illud, manducat illud. Non hoc
quod imponit manducabit, nam illud igni

consumetur, sed quod inde remanserit: Nõ
enim holocaustum est, vt totum ardeat in
altari. Dicit autem postea, Omnia quæ pro
peccato sunt, ex quibus illatum fuerit a san
guine eorű in tabernaculű testimonij exo-
rari in sancto, non edetur, sed igni cremabi-
tur. Quomodo ergo ad sacerdotes pertinet
manducanda q̃ remanent de sacrificijs pro
peccato? Qđ intelligendum est, hæc exce-
pta esse, de quorum sanguine tãgitur illud
altare incēsi in tabernaculo testimonij. Hoc C
enim iussit fieri superius de vitulo quē pro
peccato suo sacerdos offerret, & de vitulo
quem pro peccato vniuersæ synagogæ, vt
carnes quæ remanserint, foris extra castra
comburantur: hoc est quod modo breuiter
commemorauit. Et ista lex est arietis qui 19
pro delicto est, sancta sanctorum sunt, id est, Leui. 7.
ad sacerdotes ptinent mãducanda. Quid 20
est q̃ de ariete ꝓ delicto cű dixisset legem- Leui. 7.
que sacrificij exposuisset, ait, Quomodo qđ
est pro peccato, ita & id quod pro delicto?,
lex vna est eorű? Quæritur inter peccatum
& delictű quæ sit dña: qm̃ si nulla esset nul-
lo modo diceretur, quomodo quod est pro
peccato, & quod pro delicto. Quãuis enim
lex eiusq; sacrificium nihil differt, quia lex
vna est eorum: tamen ipsa duo, quorű vnű
est sacrificium, id est, peccatum & delictű
si inter se nihil differrēt, & si vnius rei duo
nomina essent, non curaret scriptura tam
diligenter cõmendare vnum esse vtriusque
sacrificium. Fortassis ergo peccatum est
perpetratio mali, delictum autem deser- Peccatű
tio boni: vt quemadmodum in laudabili vi- Delictű
ta, aliud est declinare malo, aliud facere bo
num, quod admonemur dicente scriptura,
Declina à malo & fac bonum: ita in dam- Psa. 36.
nabili, aliud sit declinare a bono, aliud fa- D
cere mala: illud delictum, hoc peccatum
sit. Nam & Ipsum vocabulum si discutia-
tur quid aliud sonat delictum, nisi dereli-
ctum, & qui delinquit quod derelinquit ni
si bonum? Græci autem duo nomina vsita-
ta huic pesti imposuerunt, Nam delictum
apud eos παράπτωμα dicitur & πλημμέλεια.
Isto ipso qppe loco Leuitici πλημμέλεια est,
Apostolus autē vbi dicit, Si præoccupatus Gala. 6.
fuerit homo in aliquo delicto, παραπτώματι
Græcus habet: quorum nominum si origo
discutiatur in παραπτώματι tanquam deci
dere intelligitur qui delinquit. Vnde cada-
uer quod Latini a cadēdo dixerunt, Græce
πτῶμα ἀπὸ τοῦ πίπτειν dicit, ἀπὸ τοῦ πίπτειν .i. ab
co

eo qđ ē cadere. Qui ergo peccādo malū facit, pri⁹ delinquēdo à bono cadit. Et πλημμέλεια simile nomen est negligentiæ: nā Græce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia curæ nō est quod negligitur. Sic enim Græcus dicit, nō curo οὐ μέλει μοι. Particula ergo quæ additur πλὴν vt dicatur πλημμέλεια, præter
E significat: vt πλημμέλεια quod vocatur negligentia, videatur sonare sine cura, πλὴν μέλειαν præter curam penè tantundem est. Hinc & quidam nostri πλημμέλειαν non delictum, sed negligentiam interpretari maluerunt. In Latina autem lingua quid aliud negligitur, nisi quod non legitur, id est, non eligitur? Vnde etiam legere à legēdo, id est, ab eligendo Latini authores appellatum esse dixerunt. His quodammodo vestigijs colligitur, quòd ille delinquit qui bonum derelinquit, & relinquendo à bono cadit, quia negligit, id est, non legit. Peccatum vero vnde sit dictum quod Græce ἁμαρτία dicitur, in neutra lingua mihi interim occurrit: Potest etiam videri illud esse delictum quod imprudenter, id est, ignoranter: illud peccatum, quod ab sciente committitur. Huic differentiæ videntur ista testimonia consona-
Psal. 18. re diuina, Delicta quis intelligit: Et illud,
Psal. 68. Quoniam tu scisti imprudentiam meam. Continuo quippe secutus adiunxit, Et delicta mea à te non sunt abscondita: velut alio modo repetens eādem sententiam. Nec ab eadē ratione discordat quod pauloante com-
Gala. 6. memoraui Apostoli dictum, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: hinc, n. quod præoccupatum dicit, imprudenter lapsum esse significat: peccatum vero ad scien-
Iacob. 4. tem pertinere Apostolus Iacobus tanquā deficiens ait, Scienti igitur bonum facere & non facienti peccatum est illi. Sed siue
F illa, siue ista, siue alia aliqua differentia sit peccati & delicti, nisi aliqua esset, non scriptura ita loqueretur vt diceret, Quomodo quod pro peccato, ita & quod pro delicto lex vna est eorum. Indifferenter autem plerunque dicuntur, vt & peccatum nomine delicti, & delictum nomine peccati appelle-
Lucæ. 3. tur. Neque enim cum dicitur in baptismo fieri remissionē peccatorum, mentio fit etiam delictorum: & tamen vtrunque intel-
Mat. 26. ligitur. Sic & dominus ait, Pro multis effundi sanguinem in remissionem peccatorum. Nunquid quoniam non ait, & delictorum, ideo quisquam dicere audebit in sanguine ipsius delictorum nón fieri remissionem?

Item quod scriptum est apud Apostolum,
Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratiam vero ex multis delictis in iustificationem, quid aliud quàm nomine delictorum etiam peccata comprehensa sunt? In hac quoque ipsa scriptura Leuitici qua cogimur aliquam inter delictum peccatumq́; distantiam vel inuenire vel credere, ita legitur, cum de his ipsis quæ pro peccatis offerenda iubebantur sacrificijs deus loqueretur, Si autem omnia, inquit, synagoga filiorum Israel, ignorauerit, & latuerit verbum ab oculis synagogæ, & fecerit vnum ab omnibus mandatis domini quod non fiet, & deliquerit, & cognitum illi fuerit peccatum quod peccauerunt in eo. Ecce vbi dixit, & deliquerit, ibi continuo peccatum quod peccauerunt addidit, hoc ipsum vtiq; quod deliquerunt. Et paulopost, Si autem princeps, inquit, peccauerit, & fecerit vnum ab omnibus præceptis domini dei sui, quod non fecit volens, & deliquerit. Item in consequentibus. Si autem anima, inquit, vna peccauerit nolens de populo terræ, in eo quod facit ab omnibus præceptis domini quod non fiet, & deliquerit & cognitum fuerit ei peccatum quod peccauit in ipso. Item alibi, Anima quæcunque iurauerit, distinguens labijs malefacere aut benefacere, secundum omnia quæcunque distinxerit homo cum iureiurando, & latuerit eum & hic cognouerit, & peccauerit vnum ex his & confessus fuerit peccatum pro quo peccauit aduersus ipsum, offeret pro eis quę deliquit domino pro eo peccato quod peccauit. Et paulopost, Et locutus est dominus ad Moysen dicens, Anima si latuerit eum obliuione, & peccauerit nolens à sanctis domini, offerat delicti domino arietem sine macula de ouibus, precio argenti siclorum sanctorum pro quo deliquit: & pro quo peccauit à sanctis restituet, & quintas adijciet super illud, & dabit illud sacerdoti: & sacerdos exorabit pro eo in ariete delicti & remittetur illi. Sequitur adhuc & dicit, Anima quæcunque peccauerit, & fecerit vnum ab omnibus præceptis domini quæ nō oportet fieri, & cognouerit & deliquerit & acceperit peccatum suum, offeret arietem de ouibus precio argenti in delictum ad sacerdotem: exorabitque pro eo sacerdos pro ignorantia eius qua ignorauit, & ipse non sciuit & remittetur illi: Deliquit enim delicto delictum ante dominum. Et adhuc

Rom. 5.
G
Leuit. 4.
Leuit. 5.
H

ita dicit, Et locutus est dominus ad Moy-
sen dicens, Anima quæcunque peccaue-
rit, despiciens despexerit præcepta domi-
ni,& mentitus fuerit quæ sunt ad proximũ
de cõmendatione aut de societate,aut de ra-
pina, aut iniuriam fecerit aliquã proximo,
aut inuenerit perditionem & mentitus fue-
rit de eo,& iurauerit iniuste de vno ab om-
nibus quæcunque fecerit homo, ita vt pec-
cet in his:& erit cum peccauerit & delique-
rit,reddet rapinam quam rapuit,aut iniuriã
I quam nocuit,aut commẽdatum quod depo-
situm est apud eum, aut perditionem quam
inuenit ab omni re illi quam iurauit pro
ea iniuste: & restituet ipsam,& quintas eius
adijciet ad illud, cuius est ipsi reddet:& qua
die conuictus fuerit delicti sui, offert domi-
no arietem ab ouibus sine macula, precio
in quo deliquit;& exorabit pro eo sacerdos
ante dominum, & remittetur illi de vno ab
omnibus quæ fecit & deliquit in eo. Penè
ergo in omnibus factis quæ dicit esse pecca-
ta, eadem etiam delicta dicit. Quapropter
& indifferenter ea dici manifestum est mul-
tis scripturarum locis:& habere aliquid dif-
ferentiæ scriptura testatur, quæ dicit, Sicut
quod pro peccato, ita & quod pro delicto.
21 Omnem adipem boum & ouium & ca-
Leuit.7. prarum non edetis, & adeps morticinorum
& à fera captorum fiet in omne opus, & ci-
bo non edetur:Omnis qui ederit adipem de
pecoribus quæ auferetis ab eis hostiam do-
mino, peribit anima illa de populo suo. Di-
xerat superius de adipe, Omnis adeps do-
mino, & quæsieramus vtrum omnis omni-
no pecoris mundi duntaxat,nam de immun
dis nulla quæstio est: & quid de adipe fie-
ret quem vetuit in escam venire: nunc au-
K tem dixit quid fieret de adipe morticini à
fera capti, vt sit in omne opus. Omne opus,
vtique illud opus cui tale aliquid necessa-
rium est: Vnde remansit quæstio, quid fie-
ret de adipe cæterorum animalium quæ im-
munda sunt ad uescendum. Sed cum dicit,
omnem animam perire de populo suo qui
ederit adipem eorum pecorum ex quibus
domino offeretur, videtur definisse illum
tantum adipem de pecoribus mundis pro-
hibitum manducari, ex quibus fit sacrifi-
cium, quanuis Iudæos audierimus nullum
omnino adipem in escam sumere. Sed quid
scriptura voluerit, non quid illi opinati fue
rint, requirendum. Denique non inue-
niunt, quid recte de adipe faciant vnde se
abstineant,& quomodo eum proijciant, cum
dictum sit, Omnis adeps domino: si non
adipem sacrificiorum tantum, sed etiam
eorum animalium de quibus non sacrifica-
tur, quanuis immundorum hic voluit in-
telligi. Quid sibi uult quòd de sacrificijs 22
salutaris iterum admonet & dicit, eum qui Leuit.7.
offert donum sacrificijs salutaris sui, pe-
ctusculum & brachium sacerdotibus dare
debere: ita tamen, vt adeps pectusculi offe-
ratur domino cum penna iecoris: cum su-
perius loquens de sacrificijs salutaris, pen- L
nam iecoris cum adipe uentris & renum &
lumborum offerri domino præceperit, ta-
cuerit autem de adipe pectusculi? An quod
ibi prætermisit, hic commemorat? Quare
ergo de penna iecoris & ibi & hic? An for-
te aliquid interest quod superius de sacrifi-
cio salutaris præcepit: hic autem addidit
sui, tanquam aliud sit salutaris, aliud salu-
taris sui? Cum sacrificia pro peccatis 23
prius commemoret, vitulum dixit offeren- Leuit.7.
dum pro peccato sacerdotis qui fecisset po-
pulum peccare: postea etiã narrauit scriptu-
ra quemadmodum ea quæ præcepit domi-
nus gesta sunt. ergo pro Aaron & filijs eius
dicitur oblatus uitulus pro peccato: sed su-
perius de sanguine uituli cornua tãgi præ-
cepit altaris incensi, aspergendum etiam ex
ipso sanguine contra uelum sanctum, reli-
quum uero sanguinem fundandum ad ba-
sim altaris holocaustomatum: postea uero
quando sanctificatur Aaron, de aspersione
sanguinis contra uelum, nihil dictum est:
de cornibus autem altaris dictum est, sed
non additum est incensi: additum est autem,
effundendum sanguinem ad basim altaris:
non dixit ad bases eius, tanquam necesse
fuisset illud accipere, cuius cornua sangui- M
ne tetigisset. Proinde quanuis ambiguè sit
positum, liberum est tamen intelligere fa-
ctum, ut factum fuerat ante præceptum de
uitulo pro peccato. ut non eius altaris cor-
nua tacta intelligamus, ad cuius basim fu-
sus est sanguis sed tacta cornua altaris in-
censi, fusum autem sanguinem ad basim al-
taris sacrificiorũ superius: quia generaliter
præcipiebat, si sacerdos peccasset, ipsum sacer
dotem unctum & consummatum, quẽ uult
intelligi summum sacerdotem, sacrificia ista
offerre: nunc uero cum sanctificatur Aarõ,
Moysen offert & ipse accepit pectusculum
impositionis quod antea prælocutus est sa-
cerdoti esse dandum. Inde aũt puto pectu-
sculum

ſculum impoſitionis dictum, quia imponebatur inde adeps, ſicut commemorauit ſuperius de ſacrificio ſalutaris. Cum ergo videatur ab Aaron cœpiſſe ſummum ſacerdotiũ, quid putamus fuiſſe Moyſen? ſi ergo ſacerdos non fuit, quomodo per illum omnia illa gerebantur? ſi autem fuit, quomodo ſummũ ſacerdotium, ab eius fratre cœpiſſe defi-
Pſal.98. nimus? quanquam etiam Pſalmus ille vbi dictum eſt, Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius: auferat dubitationem, quòd ſacerdos fuerit & Moyſes: veſtem tamen illam
A ſacerdotalem, quæ magnum continet ſacramentum, Aaron iubetur accipere & ſucceſſores eius ſummi ſacerdotis in Exodo, antequam omnino aliquid de ſanctificandis & quodammodo ordinandis ſacerdotibus præcipiatur: quando Moyſe aſcendente in montem, iubentur nõ aſcendere ſacerdotes: quos intelligere alios non poſſumus niſi filios Aaron: non quia iam erant, ſed quia futuri erant, hoc eos iam tunc ſcriptura appellauit per anticipationem, ſicut ſunt pleraque talium locutionum. Nam & filius Naue, Ieſus appellatus eſt, cum longe poſtea hoc nomen ei ſcriptura narret impoſitum. Ambo ergo tunc ſummi ſacerdotes erant, Moyſes & Aaron. An potius Moyſes, Aaron vero ſub illo? an & ipſe ſummus propter veſtem pontificalem, ille vero propter excellentius
Exod.4. miniſterium? Nam à principio ei dicitur, Ipſe tibi quæ ad populum: tu illi quæ ad deum. Quæri etiã poteſt poſt mortẽ Moyſi quis vngebat ſucceſſorẽ ſummi ſacerdotis, qui ſuccedere niſi defuncto non vtique poterat. An quia iam vnctus erat inter ſecundos ſacerdotes? idem quippe fuit oleum & quo ſummus, & quo ſecundi vngebantur: veſtem tantum ſumebat ille pontifex, qua eius ſummitas appareret. Et ſi ita eſt: vtrum ipſe ſumebat, an eum alius induebat, ſicut &
B poſt eius mortem Moyſes filiũ fratris ſui? Si ergo ab alio veſtiebatur: nunquidnam poterat à ſecundo ſummus, præſertim quia talis erat veſtis vt eum ab alio indui neceſſe fuerit? An ſic induebatur prius, vt etiã poſtea? Non enim ſemel indutus non eam ponebat, aut cum poſuiſſet, non eam reſumebat. Fieri ergo fortaſſe poterat, vt ſecundi veſtirent primum, obſequendo, non excellẽdo. Vnde autem apparet quiſnam filiorum ſummo ſacerdoti ſuccedere deberet? Non enim primogenitum, aut maiorem ſcriptura definiuit, niſi intelligamus aliquo diuino indicio fieri ſolere, ſiue per Prophetam, ſiue quolibet alio modo quo conſuli deus ſolet: quanquam ex cõtentione res peruenisse videatur, vt poſtea propterea fuerint plures ſummi ſacerdotes, quia contendentibus excellentioribus, litis finiendæ cauſa pluribus honor ipſe tribuebatur. Quid eſt ꝙ di- 24
cit Moyſes ad Aaron & filios eius cum ſan- Leuit.8.
ctificantur ad ineundum ſacerdotium, Ad oſtium tabernaculi teſtimonij ſedebitis ſeptem dies die & nocte, ne moriamini? Nunquidnam credibile eſt ſitu corporis vno loco ſedere præceptos per dies ſeptem die &
nocte, vnde ſe omnino non commouerent? C
Nec tamen hic tanquam allegorice ſignificatum, quod non fieret cogendi ſumus accipere, ſed potius agnoſcere locutionem ſcripturarum, vbi ſeſsionem, pro habitatione & cõmoratione poſuit. Non enim quia dictum
eſt de Semei ꝙ ſederet in Hieruſalem an- 2.Reg.2.
nos tres, ideo putandum eſt per totum illud tempus in ſella ſediſſe & non ſurrexiſſe. Hinc & ſedes dicuntur, vbi habent commorationem quorũ ſedes ſunt, habitatio quippe hoc nomen accepit. Et factum eſt die 25
octauo, vocauit Moyſes Aarõ & filios eius, Leuit.9.
& ſenatum Iſrael. Quem quidã noſtri ſenatum interpretati ſunt γερουσίαν Græcus habet: hoc eſt ergo ſecutus interpres, quia & ſenatus à ſenio videtur dictus. Non autem apte in Latino diceretur, vocauit ſenectutẽ Iſrael, pro ſenibus vel ſenioribus: quanuis eadem locutio eſſet ſi diceretur, vocauit iuuentutem Iſrael, pro iuuenibus. Sed hoc vſitatum eſt in Latina lingua, illud autem non eſt. Nam hoc proprie diceretur, ſi diceretur, vocauit ſenectutem Iſrael. Vnde quidam inſolenter putantes etiam ſenatum dici, interpretati ſunt ordinem ſeniorum. Cõpendio tamen forſitan melius diceretur, vo-
cauit ſeniores Iſrael. Moyſes dicit ad Aa- D
ron, Senatui Iſrael loquere dicens, Accipite 26
hircum ex capris, vnum pro peccato, & Leuit.9.
arietem & vitulum & agnum anniculum in holocarpoſim ſine macula, & vitulum à bobus, & arietem in ſacrificiũ ſalutaris ante dominum, & ſimilam conſperſam in oleo, quoniam hodie videbitur dominus in vobis. Quatuor genera ſacrificiorum de animalibus ſuperius commendauit: holocauſti, pro peccatis, ſalutaris, & conſummationis, ſed conſummationis ad ſacerdotis ſanctificationem pertinet. Tria ergo genera reliqua hic præcipiuntur offerri, & dicitur

hoc

hoc senioribus Israel, vt pertineat ad vniuersum populum. Sed hoc loco sacrificium pro peccato habet tria pecora, hircũ & arietem, & vitulum: ad holocaustũ vero agnus pertinet: & ad sacrificium salutaris, hircus & aries. Quapropter non est sic distinguẽdum vt pro peccato non intelligatur nisi hircus, tria vero reliqua in holocaustum.i. aries & vitulus & agnus: sed potius prima tria pro peccato.i.quod dictum est, Accipite hircum ex capris vnum pro peccato, & arietem & vitulum, subaudiatur pro peccato: & reliquus: id est, agnus in holocarposim.i.in holocaustum. Quod ideo commonendum à nobis fuit, quoniam posset etiam

E ita distingui, vt cum dictum esset, accipite hircum ex capris vnũ pro peccato, reliqua iam ad holocarposim pertinere dicerentur. Quod vero adiũgit, sine macula, ad omnia referri potest. Cũ ergo ambiguum sit, quomodo aptius distinguatur, illa res adducit, vt tria superiora pro peccato intelligantur, quoniam superius pro peccato principis hircum iussit offerri: & pro peccato cuiusque proprio cum peccat ante dominum faciendo vnum ex his quæ non oportet, præcepit arietem: pro peccato vero vniuersæ synagogæ vitulum: oportebat ergo vt senatui loqueretur, quid vniuersus populus offerre deberet, vt hircus iubeatur propter principes, & aries propter proprium vniuscuiusq; peccatum, & vitulus propter peccatum vniuersæ synagogæ. Aliud est enim quod in populo habet quisque peccatum suum propriũ, & possunt habere omnes propria: aliud quõ cõmune peccatum est, quod vno animo fit & vna voluntate aliquid multitudine comparata committitur. Quòd vero sacrificia salutaris, vitulum & arietem iubet quæ præcipua sunt, vniuersi enim populi causa est.

F Præcipiens autem antea de sacrificijs salutaribus, vndelibet iussit offerri, siue masculum, siue fœminam: dum tamen non nisi de bobus & de ouibus & capris offerantur. Si autem quæritur, quare duo præcepit, vitulũ & arietem, difficile est inuenire: nisi forte vitulum voluit sacrificiũ salutaris vniuersi populi: arietem autem pro vnoquoque, tanquã pro singulis quibusq;: quia videt etiã superius quasi duo genera salutaris sacrificij præcepisse: vnum quod velut vniuersorum esset, appellauit sacrificium salutaris: alterum aũt vbi dixit, si quisq; obtulerit, sacrificium salutaris sui. Vbi et differentiam reperiebamus, quia in illo quod appellauit salutaris, non commemorauit adipem pectusculi offerendũ dño, atque ipsum pectusculum & brachium dextrum danda sacerdoti: sed in illo hoc fieri iussit quod postea dicit sacrificium salutaris sui. Quod forte intelligitur singulorum quorumq; priuatum, nõ publicum vniuersorum. Nã & Moyses obtulit sacrificia salutaris, nec dictum est ibi, salutaris sui: credo pro populo vniuerso obtulit. Vbi aũt vniuersi, ibi & singuli: non autẽ vbi singuli, continuo ibi vniuersi. Singula .n. possunt esse sine vniuerso: vniuersi autẽ G
non possunt nisi ex singulis quibusque constare. Nam singuli quique congregati vel in summam reputati, faciunt vniuersos. Notandum est sanè, cum pro populo offeruntur sacrificia, & pro peccato sacrificia iussa esse offerri, & holocaustum, & sacrificia salutaris: pro sacerdote autem oblatum fuisse pro peccato & holocaustum & consummationis. Non autem salutaris, sed consummationis tunc oblatum est, quando sacerdotes sanctificati sunt vt sacerdotio fungerentur, & hæc obtulit Moyses pro Aaron & filijs eius: postea vero Aaron ipse iam sanctificatus & sacerdotio fungens offerre pro se iussus est vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum. Non autem iussus est pro se offerre consummationis, quod tũc ideo oblatum est, vt consummaretur sanctificatione, & sacerdotio fungi posset, quo iam quoniam fungebatur non opus erat eum ite-
rum consummari. Et ait Moyses ad Aa- 27
ron, Accede ad altare & fac quod pro pecca- Leuit. 9.
to tuo, & holocaustum tuum, & exora pro te & domo tua. Mirum est quomodo prius dicat faciendum quod pro peccato, deinde holocaustum, cum sacrificia pro peccatis super holocausta superius iubeat imponi, excepto quod de auibus præcepit. An forte hic quod prius fiebat, idest holocaustum, H
posterius commemorauit? Nõ enim quemadmodum de auibus dixit, fac prius illud & postea illud: sed fac illud atque illud. Quid autem prius faciendum sit indicat superius exposita instructione, vbi dicit super holocaustum imponi sacrificium pro peccatis: quanquam valde moueat, quod etiam ita narrat scriptura fecisse Aaron quod audiuit, & prius commemorat eum facere pro peccato, deinde holocaustum. Quod vtrũ & ipse prius fecerit, an prius hoc scriptura narrauerit quod postea factum est, sicut.

in

in multis facere solet, habetur incertum, ni-
si quod dixi superius legeretur cum ageret
de sacrificio pro peccato. Ita .n. legitur, Et
superponet illud sacerdos super altare sup
holocaustum dñi, & exorabit pro eo sacer-
dos ꝓ peccato quod peccauit, & dimittetur
illi. Quo ergo posset hoc super holocausto-
mata imponi, nisi holocaustoma prius impo
neretur? Præcepit autẽ hoc & de sacrificio
salutaris, vt super holocaustoma imponere-
tur: sed quia non hoc vbique dicit, non per
omnia sacrificia salutaris, nec per omnia sa-
crificia pro pctõ, potest forsitã dici non hoc
I regulariter fuisse præceptum: sed illic tantũ-
modo vt fieret dictum, idest in sacrificio sa-
lutaris, cum sit de bobus, ibi enim præcepit:
& in sacrificio pro peccato, cum sit de fœ-
mina ex ouibus: cætera vero siue sint saluta
ris, siue pro peccato, non esse necesse vt sup
holocausta imponantur. Mouet etiam quod
cum faceret Aaron dona populi quæ supra
commemorauit, non omnia commemora-
ta sunt immolata quæ fuerant prædicta: sed
tantum hircus pro peccato & holocaustum,
vbi tamen illum agnum non expressit: duo
vero alia quæ ad sacrificia pro pctõ potius
q̃ ad holocaustum pertinere diximus, tacuit,
idest arietem & vitulum: nisi forte à parte
totum intelligi voluit, vt solo capro comme
morato etiam illa subsecuta acciperemus.
Cum de sacrificijs salutaris populi narraret,
quemadmodum ea fecerat Aaron de vitulo
& ariete ait, Et occidit vitulum & arietem
sacrificij salutaris populi, & obtulerunt fi-
lij Aaron sanguinem ad eum, & effudit ad
altare in circuitu, & adipem & cætera, quo-
modo præcepit dominus Moysi. Nunc sin-
gulariter, nunc pluraliter loquitur, cum de
duobus animalibus loquatur, vitulo & arie-
te. Quod ergo dicit duos renes, ab vtroque
K animante intelligendum est, atque ita qua-
tuor fiunt, ita & cætera. Quod vero ait,
Et posuit adipes super pectuscula, cum ipsa
pectuscula non imposuerit altari, sacerdoti
enim debebantur cum brachijs dextris, qd
sibi vult? An intelligendum est, & impo-
suit adipes, qui sunt super pectuscula? ipsos
enim posuit, quos imponeret altari à pectu-
sculis demptos. Nam ita & superius præce-
perat. Denique sequitur, Et imposuit adipes
altari, & pectusculum & brachium dextrũ
abstulit Aaron oblationem ante dominum:
modo singulariter inferens, & pectusculum
dicens vtique vtrunque ex vtroq; animan-
te, quæ pectuscula dixerat. Quid est qđ 28
ait, Cum extulisset Aaron manus super po Leuit.9
pulum, benedixit eos & descendit cum fecis
set quod pro pctõ & holocaustomata & q̃
salutaris? Vbi aũt ista fecit, nisi super altare,
idest altare stans eique deseruiens? Inde er-
go descendit vbi stabat. Nimirũ illius solu-
tio quæstionis adiuuari hoc testimonio vi-
detur, vbi quæsiueramus in Exodo quomo Quæst.
do seruiri potuerit ad altare quod erat altũ 113.
cubitis tribus. Gradum quippe illic intelli-
gere prohibeantur, quia id deus vetuerat, ne
super altare pudenda virilia ministrantis re
uelarentur, quod vtique fieret, si pars alta-
ris gradus esset, idest si compactus adhære- L
ret. Deniq; vbi hoc vetuit, vbi de altari stru
ctili loquebatur: vnum enim esset altare cũ
gradu cuius pars esset gradus, & ideo veti-
tum est: hic vero vbi altaris tanta fuerit al-
titudo, vt nisi sacerdos super aliquid staret
apte ministrare non posset: intelligendum
est, quicquid illud erat quod ad horam
ministrationis ponebatur & auferebatur,
non fuisse altaris partem, & ideo non fuisse
contra præceptum, ꝙ gradum habere prohi
bitum est: hoc aũt qualecunq; fuerit, tacuit
scriptura, & ideo q̃stio facta est. Sed nunc
cum dicit scriptura, sacerdotem cum fecisset
sacrificia descendisse, hoc est cum immolata
imposuit altari, vtique manifestat alicubi
eum stetisse vnde descẽderet. & quia vbi ste-
terat, ideo trium cubitorum altari ministrã
do deseruire potuisse. Et vidit omnis po- 29
pulus & amens factus est. Quod alij inter- Leuit.9
pretes dixerunt expauit, conantes transfer-
re de Græco, quod dictum est ἐξέστη, vnde
ἔκστασις dicitur, qui sępe in scripturis Latinis
legitur mentis excessus. Et exijt ignis à 30
domino, & deuorauit quæ erant super alta- Leui. 9.
re, holocaustomata & adipes. Quid dixerit M
à domino, quæri potest vtrum quia nutu &
voluntate domini factum est, an ab eo loco
ignis exijt vbi erat arca testimonij. Non.n.
in loco aliquo ita est dñs, quasi alibi non sit.

31 Postquã exeũte igne à dño, incẽsi, & mor
tui sunt filij Aaron, qui ausi sunt in batillis Leui.10
suis adhibito igne alieno incensum impone
re domino: quod ideo non licebat, quia ex
illo igne qui diuinitus ad altare venerat
deinceps custodito, omnia erant accenden-
da quæ in tabernaculo accendi oportebat.
Mortuis ergo illis ait Moyses: hoc est quod
dixit dñs dicens, In eis qui mihi appropin-
quant sanctificabor, & in omni synagoga
glorificabor:

glorificabor: eos appropinquare domino vo
lens intelligi qui in tabernaculo sacerdotio
fungebantur: sanctificari aūt in eis etiā vin-
dicando, sicut factum est. Vtrum vt hinc sci
retur, q̄ minus alijs parcat, si illis nō parcit:
1.Pet.4 quo sensu dictū est, Si iustus vix saluus erit,
peccator & impius vbi parebūt? An potius
secundum illud, Cui plus datur, plus exigi-
tur ab eo. Et illud, Seruus qui non cogno-
Luc.12 uit voluntatē domini sui, & facit digna pla-
gis, vapulabit paucis: seruus aūt qui cogno-
uit voluntatē domini sui, & facit digna pla-
A gis, vapulabit multis. Et illud, Exiguo cum
Sapiē.6. conceditur misericordia, potentes autē po-
tentiora tormenta patientur. Sed vbi hoc di-
xerit dominus quod cum dixisse Moyses cō
memorauit, in scriptura quæ retro est non
inuenitur. Tale ergo est hoc, quale in Exo-
Exo.33 do, vbi dicit domino, Tu dixisti scio te præ
omnibus. Quod inuenitur quidē dn̄s ei di-
xisse, sed postea. Sed quoniā mendaciter nū-
quam hoc Moyses diceret, intelligitur idē
etiam antè dixisse, quamuis scriptum nō fue
rit, Ita & hoc. Vnde apparet non omnia scri
pta esse quę deus locutus est eis, per quos no
bis sancta scriptura eius ministrata ē. Quid
32 est q̄ Aaron & reliquos filios eius mortem
Leui.10 illorū duorum lugere prohibens dicit, Ca-
Hoc idē put vestrum cidara nō denudabitis: vbi cer-
alibi ne- te ostendit cidaras tegmina capitū fuisse, ni-
gat. si quia illud faciebant lugentes, quæ cōsuetu
dini ornatus essent contraria. Sicut enim in
nostra consuetudine, qui caput apertum ma
gis habemus, operitur in luctu: sic quia illi
operimento capitis ornabantur, nudandum
erat lugentibus. Quod ideo prohibet, ne lu
gerent eorum in quorum pœna sanctifica-
tus est dominus, idest commendatus est ti-
mor eius. Nec ideo quia lugendi non erant,
B non permittit alios lugere illos: sed quia il-
li lugere tunc non debebant cum dies san-
ctificationis eorum agerentur, nondum cō
pletis septem, quibus eos præcepit de taber-
naculo non abscedere: quanquam possit vide
ri, qui illo oleo fuerant sanctificati, hoc di-
ctum esse quòd nunquā quanquā lugere de
berent. Ita enim dicit, Fratres aūt vestri om
nis domus Israel plorabunt incendium quo
incensi sunt à domino, & ab ostio taberna-
culi testimonij non exibitis, ne moriamini:
oleum enim vnctionis quod est à domino,
super vos est. Et locutus est dominus ad Aa
33 ron dicens, Vinū & siceram non bibetis tu &
Leui.10 filij tui tecum cū intrabitis in tabernaculū

testimonij, aut cū accedetis ad altare, & non moriemini. Quādo ergo eis bibere licebat, quandoquidem in tabernaculum eis quotidie necesse erat introire & accedere ad altare, propter continuā seruitutem? Quòd si quisquā dicit, non omni die sacrificia imponi solere, quid dicet de ingressu in tabernaculum, qui quotidianus erat propter candelabrū & panes propositionis super mēsam ponendos? Si autē respondetur, tabernaculum testimonij nunc quod ait, illud esse intelligendum vbi erat arca testimonij, etiā illud C
necesse erat intrare summū sacerdotem propter incensum continuationis. Nō enim semel in anno intrabat, sed cum sanguine purificationis semel in anno, propter incēsum autem quotidie. An intelligendum est deū præcepisse, vt vinum omnino nō biberent? Cur ergo non ita præcepit potius vt breuiter diceret, vinum non bibetis, sed addidit, cum intrabitis in tabernaculum, aut cū accedetis ad altare? An quia causa non bibendi tacenda non erat, maxime quia deus pręscius erat futuros postea tam multos etiam summos sacerdotes vno tempore, idest non per successionem, qui tabernaculo & sacrificijs & incenso & vniuerso illi ministerio vicibus deseruirent: quando vtique illi non bibebant quorum locus erat deseruiēdi, alij autem bibebant? An quid aliud hoc loco intelligendum est, quoniam cum vinum & siceram sacerdotes bibere prohiberet, secutus ait, Legitimum æternum in progenies vestras. Ambiguum est vtrum superiori sensui connectatur, idest ad vinum non bibendum pertineat: an inferiori vbi sequitur, Distinguere inter medium sanctorum & contaminatorum: & inter medium mundorum & immundorum: & instruere filios Israel D
omnia legitima quæ locutus est dominus ad eos per manum Moysi: vt hoc sit officium sacerdotum legitimum in progenies eorū. Quomodo autem dicat æternum, iam sæpe diximus. Hoc quoque ambigue positū est quod ait, distinguere inter medium sanctorum & contaminatorum, & inter medium mundorum & immundorum: vtrum ab eo quòd sunt sancta & munda, vel inquinata & immunda: an ab eo quod sunt sancti & mūdi vel inquinati & immundi, idest vtrū inter illa sacra quæ rite vel non rite fierent distinguere voluit sacerdotes: an inter ipsos homines probandos vel improbandos: an potius ad vtrunque referendum est, siue

homines

34 homines, siue sacra? Pectusculũ segrega-
Leu.10. tionis, & brachiũ oblationis manducabitis
in loco sancto. Quamuis singula singulis da
ta sint, nimirum tamen vtrunque possit dici
segregationis, quia vtrunque sacerdoti sepa-
ratur: & vtrunque oblationis siue depitio-
nis, quod Græce dicitur ἀφαίρεμα, quia vtrũ-
que demitur & aufertur eis pro quibus of-
fertur vt detur sacerdoti. Pectusculum sanè
impositionis superius legimus, & brachium
oblationis: quia de brachio nihil impone-
batur altari, adeps autem de pectusculo im-
35 ponebatur. Quid est quod dicit, de sacri-
Leu.10. ficijs salutarium: cum ea dicat quæ alibi di-
L xit sacrificia salutaris singulari numero, id
dixerit sacrificium salutaris, cum de eadem
re diceretur? An forte hoc loco vbi ait, à sa-
crificijs salutarium, sanitatum dici debuit?
Psal.64. Nam in illo Psalmo vbi dictum est, Exau-
di nos deus sanitatum nostrarum: hoc ver-
bum habet Græcus quod etiam hoc loco. i.
σωτηρίων qui genitiuus pluralis in Græca
lingua ambiguus est, vtrum à salute, an à sa-
lutari nomen declinatum sit: quoniam σω-
τηρία dicitur salus vel sanitas, vnde fit geni-
tiuus pluralis τῶν σωτηριῶν. Salutare autem
σωτήριον dicitur, & inde genitiuus pluralis
idem ipse est. Si ergo rectè potest intelligi
etiam sacrificium salutis quod est sacrificiũ
salutaris, quoniam salutaris salus datur, &
illud est salutare vnde salus accipitur, non
est necesse vt tanquam multorum salutariũ
sacrificia hic intelligamus, vbi dictũ est de
sacrificijs salutarium, sed multarum forsitã
Ps.115. sanitatum, quæ tamen ab vno salutari acci-
Lucæ.2. piuntur. Quòd si autem salutare dei de quo
F dictum est, Calicem salutaris accipiam: Et
de quo Simeon dicit in Euangelio, Quoniã
viderunt oculi mei salutare tuũ: fides Chri
stiana nouit, possunt sane non absurde intel
ligi vel dici etiam sacrificia salutaria, quę sunt
36 salutaris. Et erit tibi & filijs tuis & filia-
Leu.10. bus tuis legitimum sempiternum. Non fru
stra est additum, filiabus: quoniam quædam
ad escas pertinentia sacerdotum prohibet à
fœminis accipi, sed à masculo iubet. Cum
quæsisset Moyses caprum oblatum pro po-
puli peccatis, & non inuenisset, quoniam fue
rat incensus, & iratus est quod ea quæ pro pec
cato à populo offerrentur constituit domi-
nus sacerdotibus edenda, ablatis inde adipi-
bus & renibus. Iratus autem est non fratri
suo, sed filijs eius, credo quod ad eos suggeren-
di ministerium pertineret: respondit illi

Aaron & ait, Si hodie obtulerunt ea quæ
pro peccato illorum sunt, & holocausta sua
ante dominum, & contigerint mihi talia, vt
comedam quod est pro peccato hodie, num-
quid placitũ erit domino? Et audiuit Moy
ses & placuit illi. Hoc videtur dixisse Aa-
ron, quòd ipso die quod primum obtulerãt
filij Israel pro peccato suo, non debuit à sa-
cerdotibus manducari, sed totum incendi,
non inde regulam faciens: & cætera. Nam
deinceps sacrificia pro peccatis ipsi edebant. G
Sed quia hoc primum fuit ipso primo die
primitus oblatum, credendum est Aaron sa-
cerdotem hoc diuina inspiratione dixisse: vt
& illud circa sacerdotes deinceps seruare-
tur quod præceperat dominus Moysi, & hoc
quod Aaron dixit tanquam diuinitus dictũ
Moyses approbaret. Quid ergo de cæteris
eiusdem diei sacrificijs, id est de ariete & vi-
tulo, quæ diximus etiã ipsa pro peccato ob-
lata debere intelligi? an de vitulo nulla quę-
stio est, quoniam oportebat sic fieri, vt de e-
ius sanguine quemadmodum præceptũ fue-
rat intromitteretur, vnde & tangerentur
cornua altaris incensi, & consequẽs erat vt
totus arderet? Quid ergo de ariete? An
quoniam primum caprũ quæsiuit Moyses,
quod de capro illi responsum est, hoc & de
ariete intelligẽdum est quem ex ordine fue-
rat quæsiturus, nisi illud responsum sacer-
dotis ei placuisset? De vitulo autem quid
quæreret, cum ea lege fieri potuerit quod de vi
tulo pro peccato vniuersæ synagogæ præce
perat deus, sicut de vitulo pro peccato sacer-
dotis. i. vt totus arderet extra castra. Hæc. n.
sunt verba irascentis Moysi ad filios fratris
sui, cum hircum pro peccato quæsitum non
inuenisset, quia fuerat totus incensus, Qua- H
re non comedistis illud quod fuit pro pecca
to in loco sancto? Quoniam. n. sanctasan-
ctorum sunt, hoc vobis dedit edere vt aufe-
ratis peccatum synagogæ, & exoretis pro eo
ad dominum. Non enim illatum est à san-
guine eius in sanctum ante faciem intus.
Edetis illud in loco sancto quomodo mihi
constituit dominus. Vtique cum dicit, non
enim illatum est à sanguine eius in sanctum
ante faciem intus: proculdubio discernit il-
lud quod ita fit pro peccato sacerdotis, siue
pro peccato vniuersæ synagogæ, non de hir-
co, de quo sanguis quoniam non erat iussus
inferri ad tangenda cornua intus altaris in-
censi, non debuit totus incendi, sed à sa-
cerdotibus manducari. Hoc autem quare
sit

ſit factum, id eſt vt etiam ipſe totus incende
retur, reſpondit Aaron & placuit Moyſi.
Sanè quoniam ſex pecora præcepta fuerunt
ſenioribus populi vt offerrentur pro popu-
lo, quorum prius quatuor commemorauit,
hircum & arietem, & vitulum, & agnũ an-
niculum: quorum manifeſtum eſt hircum
pro peccato; manifeſtum eſt etiam agnum
anniculum in holocauſtum: duo vero me-
dia arietem & vitulum ambigue poſita: vi-
I deamus vtrum ad ſacrificium pro peccato
pertinerent, vt hirco adiungerentur, an po-
tius agno vt in holocauſtum offerrentur: vn
de quid nobis videretur, ſuo loco expoſui-
mus. Poſtea vero vt ſex animalia comple-
rentur, vitulum & arietem commemorauit
in ſacrificium ſalutaris: nec tamen in con-
ſequentibus cum immolata ſunt, & identidẽ
commemorata, fit mentio pecorum ipſorũ
arietis & vituli, quæ inter caprum & agnũ
poſuerat: ſed tantum ille vitulus, & ille a-
ries commemorátur, quos in ſacrificium ſa-
lutaris offerri iuſſerat, vt iam non ſex peco-
ra, ſed potius quatuor fuiſſe credantur. Po-
teſt fortaſsis intelligi quę duo illa, quę prius
inter hircum & agnum poſuerat, iterum no-
minauit: & non eſt alius vitulus & alius a-
ries in ſacrificium ſalutaris: vt cum dixiſſet
hircum pro peccato, & arietem & vitulum,
non dicens, ideſt quid, ideſt in q̃ rem: agnũ
vero anniculum in holocauſtum: poſtea di-
cere voluerit, quid de vitulo & ariete facien
dum eſſet. i. quia neque pro peccato ſicut hir
cus, neque in holocauſtum ſicut agnus, ſed
in ſacrificium ſalutaris iubebantur inferri.
Sed ſi hoc intellexerimus, manebit quæſtio,
quare pro peccato ſynagogæ hircus oblatus
ſit, cum de ſacrificijs quæ pro peccatis offe-
renda eſſent ab initio dominus loquens, vi-
K tulum offerri iuſſerit pro peccato ſynago-
gæ, ſicut pro peccato ſacerdotis, non caprũ,
ſed vitulum: de quo vitulo etiam ſanguinẽ
ſimiliter vt pro peccato ſacerdotis ad tangẽ-
da cornua altaris incenſi præcepit inferri.
Et quæ cauſa fuerit vt pro peccato Aaron
Moyſes vitulum offerret, vt ipſe Aaron al-
terum vitulum, ſicut pro peccato ſacerdotis
ſecundum dei præceptũ offerri oportebat:
pro peccato autem populi non vitulus ſicut
præceptum fuerat, ſed hircus potius offerre
tur? Quod commonere viſum eſt nobis,
vt ſupra diximus, quod non ſolus hircus ꝑ
peccato populi, ſed & aries & vitulus offer-
ri iuſſus eſt, vt ad iſta tria ſubaudiatur pro
peccato: quia & principes erant in populo,
pro quibus hircus fuerat offerendus: & ſin-
guli quique habere propria peccata potue-
runt, pro quibus aries: & vnum aliquod pec
catum omnes, pro quo vitulus ſicut ab ini-
tio præceptum fuerat, pro peccato vniuerſæ
ſynagogæ vitulum offerri oportebat. Ideo
autem cum immolata ſunt, hircus tantum-
modo nominatur, vt alia etiam tacita intelli
gerentur, locutione à parte totum, quia om
nia fuerant pro peccatis. Cum ageret de 37
morticinis immundorum animalium. Et Leu. 11.
omne vas fictile, inquit, in quo ceciderit ex L
eis quæcunque ſunt intus, immunda erunt:
& illud conteratur. i. ipſum vas. Et omnis
cibus qui manducatur in quencunque ve-
nerit ſuper illum aqua, immundus erit vo-
bis. Non quæcunque aqua intelligenda eſt
quæ ſuperueniret cibo facit eum immun-
dum: ſed ex illo vaſe quod factum eſt im-
mundum de morticinis immundis, ſi forte
ipſum vas habuit aquam. Inſtrue filios 38
Iſrael inter viuificantia quæ non mandu- Leu. 11.
cantur, quæ Græcus habet ζωογόνα, noſtri Viuipe-
quidam viuificantia interpretari maluerũt, ræ.
quia vtcunque hoc verbum noſter vſus re-
cepit, quàm facere nouum inſolitum ſi dici
poſſet viuigignentia. Non. n. quæ viuificãt,
id eſt viuere faciunt, ſed quæ viuos fœtus gi
gnunt, ideſt non oua, ſed pullos, dicuntur
ζωογόνα. Quid eſt quod ait de muliere 39
quæ peperit, Omne ſanctum non tanget & Leu. 12.
ſanctuarium non introibit? Quod ſan-
ctuarium vult intelligi, cum legatur in ta-
bernaculum non niſi ſacerdotes ſolere in-
gredi, & vſque ad velum interius ſecun-
dum: vltra velum autem ipſum vbi erat ar-
ca; non niſi vnum ſummum ſacerdotem?
An & ante tabernaculum, vbi erat altare M
ſacrificiorum, ſanctuarium dici potuit?
Nam ſæpe appellatur locus ſanctus etiam
ipſum atrium, cum dicitur, In loco ſancto
edent ea. Illuc fortaſsis ſolebant intrare
mulieres, quando offerebant dona ſua quæ
imponerentur altari. Quid eſt quod 40
dicit, Si maſculum peperit mulier, im- Leu. 12.
munda erit ſeptem dies, ſecundum dies
ſeceſsionis purgationis eius immunda erit,
& in die octauo circuncidet carnem præ-
putij eius, & triginta tres dies ſedebit in ſan
guine ſuo mundo. Omne quod ſanctum
eſt non continget, & ſanctuarium non in-
trabit. Quæ differentia eſt inter ſeptem
dies illos quibus dicit eam immundam,
& tri-

& trigintatres dies quibus in sanguine suo mundo sedebit? Si enim iam immunda non est per trigintatres dies, quare non tangit quod sanctum est? An hoc ad hoc interest, quia in sanguine est, licet mundo: vt hoc dicat, quia cum immunda est, vbicunque etiam sederit immundum facit: cum vero iam in sanguine mundo sedet, tantum quod sanctum est non ei licet tangere, & in sanctuarium intrare. Hoc est enim quod ait,
A secundum dies secessionis purgationis suæ, quod dicit alio loco, immunditiam fœminæ quæ menstruis purgatur septem dierum esse, quando omne super quod sederit immundum erit. Secessionis autem dicit, quoniam secedebat aliquantum, ne omnia coinquinaret cum pergeret illos dies. Hos dies immunditiæ eius si fœminam pareret, lex duplicabat, & quatuordecim fiebant, reliquos autem quibus sedebat in sanguine mundo suo, etiam ipsos duplices iussit seruari, idest, sexagintasex, vt omnes essent in partu masculi quadraginta, & fœminæ octoginta. Aliqui autem codices Græci non habent, in sanguine mundo suo, sed in sanguine immundo suo. Et cum impleti fuerint dies purgationis eius, super filio aut super filia, offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullum columbinum & turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij & sacerdoti, & offeret eum ante dominum, & exorabit pro ea sacerdos, & purgabit eam a fonte sanguinis eius. Ista lex eius quæ peperit masculum aut fœminam. Si autem non inuenerit manus eius quod satis est in agnum, & accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum in holocaustum, & vnum pro peccato, & exorabit pro ea sacerdos & purgabi-
B tur. Recte ergo superius non legendum est, offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, aut pullum columbinum, aut turturem pro peccato, sicut nonnulli codices habent: sed sicut dictum est, & pullum columbinum & turturem pro peccato, quandoquidem postea dicit, Si non inuenerit manus eius quod satis est ad agnum, & accipiet duos turtures, vbi, &, plus videtur habere. Nam ea coniunctione detracta, integre sequitur, Accipiet duos turtures, aut duos pullos columbinos, vnum scilicet in holocaustum, alterum pro peccato. Sed quo peccato? nunquid, peperisse peccatum est?
Rom. 5. An hic ostenditur illa propago ex Adam, vnde Apostolus dicit, ex vno in condemnationem: & quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum Psal. 50
mors, & ita in omnes homines pertransijt? Et hic satis apparet quemadmodum dictum sit, Ego in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea in vtero me aluit. Cur ergo non illud quod natum est purgari dicit scriptura per hoc sacrificium, sed ipsam quæ peperit? An ad ipsam quidem vnde illa origo trahebatur relata purgatio est propter sanguinis fontem? Non poterat tamen sine ipsius fœtus purgatione fieri, qui ex ipso sanguine exortus est. Nam quo pertinet quod superius ait, super filio, aut super C
filia offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullum columbinum aut turturem pro peccato, si nihil per hoc sacrificium fiebat pro eis qui nascebantur? Quod si quisquam ita distinguere conabitur, vt dicat non esse iungendum super filio aut super filia offerre agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullum columbinum pro peccato: sed ita potius legendum. Cum adimpleti fuerint dies purgationis eius super filio aut super filia, idest dies purgationis impleti fuerint super illo aut super illa, filio scilicet vel filia: deinde ab alio sensu sequatur. Offeret agnum anniculum sine macula in holocaustum, & pullum columbinum pro peccato, idest pro peccato suo, cum completi fuerint dies purgationis eius sup filio aut sup filia. Quisquis ergo ista distinguendum putauerit, ex Euangelio conuincetur, vbi cum tale aliquid nato ex virgine domino facerent, magis propter cõsuetudinem legis, quam propter necessitatẽ alicuius in eo expiandi purgandique peccati, sic legitur, Et cũ inducerent puerum Iesum Lucæ. 2.
parentes eius vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo: non dictũ est, pro ma- D
tre eius, sed pro eo: quãuis ea fierent quæ hoc loco præcepta sunt de duobus turturibus, aut de duobus pullis columbinis. Sic. n. baptizari ipse etiã dignatus est baptismo Ioãnis, qui erat baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorũ, quamuis nullũ haberet ille peccatum. Merito ergo quidam nostri ita Matt. 3.
interpretati sunt etiam istum in Leuitico locum, vt non dicerent super filio aut super filia: sed pro filio aut pro filia. Hanc. n. vim huius præpositionis esse intellexerunt hoc loco, vbi Græcus ait, ἐφ' υἱῷ ἢ ἐπὶ θυγατρί. Sane aduertẽdum est, quam pauper dñs nasci

volueris,

voluerit, vt non pro illo offerretur agnus
& pullus columbinus aut turtur, sed par turturũ aut duo pulli columbini, sicut in Euãgelio legitur: quod scriptura Levitici tunc
41 iussit offerri, si non habuerit manus offe-
Leui. 13 rentis quod satis est magnum. Homini si
cui facta fuerit in cute corporis cicatrix signi lucida, & fuerit in cute coloris eius tactus lepræ: &c. Velut exponẽdo dixerit posterius, vnde quod primũ dixerat intelligeretur; qm̃ dixerat homini si cui facta fuerit in cute corporis eius cicatrix signi lucida:
E ne cicatricẽ sic intelligeremus quo solet esse vestigiũ sanati vulneris, aperuit hoc se de colore dicere, cũ adiunxit, Et fuerit in cute coloris eius tactus lepræ. Quicquid ergo illud, coloris vitiũ est, quod nomine cicatricis appellat. Quod vero ait, tactus lepræ, nõ quod tactu color sentiatur, sed ita dicit tactum lepræ, tanquã ipse homo vel corpus eius lepra sit tactũ, hoc est maculatũ atque vitiatũ: sicut dici solet, tetigit eũ vel nõ tetigit eũ febris. Deniq; ipsam maculã, tactum vocat, & eã semper isto nomine appellat. Vnde nõnulli nostri non tactum, sed maculã interpretati sunt, quo nomine quidẽ planius videretur sonare quod legit: sed potuit & Græcus non dicere ἁφὴν id est, tactũ, sed μῶμον, id est, maculam: vnde ἄμωμον dicit immaculatum: quanquã non ab illo solo quod in colore contingit, sed ab omni vitio purũ solet scriptura ἄμωμον dicere. Vnde non maculam coloris: sed omnis vitij notã vult intelligi, quod μῶμον appellat. Posset ergo qđ
Eph. 5. ad solum colorem attinet σπίλον dicere: quo
verbo vsus est Apostolus vbi ait de ecclesia, non habentem maculam aut rugam: nec μῶμον aut σπίλον dixit, sed ἁφὴν, id est, tactum: quod in Græca lingua inusitate dicitur in coloribus, & tamen hoc septuaginta inter-
F pretes non piguit Græcè dicere. cur ergo
Latinos piguerit? Quod autem dicitur cicatrix signi: vel ideo dicitur, quòd significet aliquid: vel ideo potius, quòd ipsum homi-
42 nem signo quodam discernit à cæteris: hoc
Leui. 13 est notabilem reddit. Quid est quod ait,
Et videbit sacerdos & inquinabit eum ad quem veniet vt mundetur? Sed inquinabit dictum est, idest inquinatum pronuncia-
43 bit, si hæc in eo viderit quæ scriptura dicit
Leui. 13 de macula lepræ. Si autem lucidus albus
erit in cute color eius, & humilis non fuerit aspectus eius à cute. Lucidus albus subauditur tactus, idest illa macula coloris,

non pilus. Quod postea dicit, Si autem cõuersa mutata fuerit significatio in cute: hãc dicit significationem quod superius signum in Latino legitur. Nam Græcus & supra
& hic vno eodemque verbo vsus est σημα- 44
σίαν dicens. Et segregabit illum sacerdos Leui. 13
septem diebus secundo, & videbit illum sacerdos die septimo secundo: & obscurus tactus non est conuersus in cute: & purgabit eum sacerdos, signum enim est: hoc est, pur-
gatum eum pronunciabit. Non enim est le- 45
pra, sed signum. Si autem conuersa mu- Leui. 13
tata fuerit significatio in cute posteaquam
vidit illum sacerdos vt purget: & visus fue- G
rit denuo sacerdoti & viderit eũ sacerdos, & ecce commutata fuerit significatio in cute coinquinabit eum sacerdos, lepra enim est. Etiam hic inquinabit dixit, inquinatum pronunciabit: aut amplius habenre ex more locutionis scripturæ. Hoc itaque videtur admonuisse, vt cum visus fuerit solus color albus & lucidus, discolor sano colori, adhuc probetur à sacerdote: vt si viderit etiam pilum mutatum in album colorem, & humiliorem factum cutis locum in quo est albus color, tunc pronunciet lepram, idest inquinet hominem pronunciando leprosum. Si autem, inquit, lucidus albus fuerit in cute color eius, idest lucidus albus fuerit ille tactus, quo nomine eandem maculam appellat: & humilis non fuerit aspectus eius à cute, & pilus non fuerit conuersus in albũ, ipse autem est obscurus, idest ipse pilus, quia non est albus: segregabit sacerdos tactum septem dies, & videbit sacerdos tactum die septimo, idest illam maculam. & ecce tactus manet ante eum. Non commutatus est tactus in cute, idest nõ est discolor & dissimilis inuentus à cute. Ergo sanatum est
quod vitiosum erat. Sed adhuc iubet proba- H
ri eandem sanitatem per alios septem dies, atque ideo sequitur & dicit, Et segregabit illum sacerdos septem dies secundo, idest septem alios dies: & videbit illum sacerdos die septimo secundo, & ecce obscurus tactus, idest quia non albus & lucidus, ac per hoc concolor sano colori, non est mutatus tactus in cute, sicut & paulo ante dixit: hoc est, non est dissimilis à cætera cute: & purgabit eum sacerdos, idest purgatum pronunciabit à suspicione lepræ: non quoniam habuerit lepram quam iam non habet, sed quoniam habuerit lepram quam iam non habet, sed quoniam lepra non fuit
quod

quod in illo lucido, & albo colore tactus.i.
maculę illius apparuerat:cum expectaretur:
vtrum humilior fieret locus,& pilus illic in
album conuerteretur non contigit, sed po-
tius ille tactus qui fuit ante lucidus, & al-
bus obscurus inuentus est, id est similis cæ-
tero colori,non lucidus. Non erat ergo le-
pra,signum est enim non lepra quod sic ap-
paruerit. Tamen etiam propter hoc purga-
tus à suspitione lepræ, lauabit vestimenta
sua,quia & in illo signo aliquid fuit propter
quod lauanda fuerant vestimenta, & mun-
46 dus erit. Deinde sequitur. Si autem con-
Leu.13. uersa mutara fuerit significatio in cute, po-
I stea quàm vidit illum sacerdos, ut purgaret
illum,id est posteaquam vidit eum sacerdos
septimo die prius sanum,ut purgaret illum,
mutata est illa significatio.i.illud signum in
cute: & visus fuerit secundo sacerdoti.i.post
alios septem dies:& viderit eum sacerdos,et
ecce commutata est significatio in cute.i.nõ
stetit in illa sanitate in qua cũ viderat post
primos septem dies : & inquinabit illũ sa-
cerdos,lepra est enim.Iam hic quoniã illud
quod visum fuerat post primos septem dies
sanum non stetit in suo,sed mutatum est in
pristinum vitium, lepra pronunciatur: ita
vt non hic expectetur, vel locus humilior,
vel pilus in album conuersus. Cum enim
lepra nõ sit notabilis,atque vitiosa, nisi va-
rietas: hoc ipsum de vitioso colore redire
ad sanum;& de sano redire ad vitiosum, ita
notabile est,vt non ibi fuerit expectandum,
quod in primo expectari præceperat, de hu-
miliori loco, & pu[illegible]andore : sed iam etiam
ista varietate sine dubitatione sit lepra.
47 Deinde sequitur, Et tactus lepræ si fue-
Leu.13. rit in homine,veniet ad sacerdotem,& vide-
bit sacerdos, & ecce cicatrix alba in cute: &
hæc mutauit capillum album, & a sano car-
K nis viuę in cicatrice. Hinc si subtrahamus,
&,more enim locutionis scripturarum po-
situ est,iste erit sensus, Et videbit sacerdos,
& ecce cicatrix alba in cute, & hæc mutauit
capillum album a sano carnis viuæ in cica-
trice. Ordo est, mutauit capillum album in
cicatrice a sano carnis viuę.i.cum caro viua
& sana habebat capillum obscurum, vel ni-
grũ,hæc cicatrix albũ habet: Lepra vetera-
scens est in cute coloris eius: & inquinabit
eum sacerdos.i. inquinatum pronunciabit.
Non segregabit eum, quia immundus est:
hoc videtur dicere, quia vbi inuentus fuerit
pilus in albũ mutatus concolor albo vitio
cutis,iam non segregatur, vt probetur, nec
expectatur verũ etiam humilior fiat locus:
sed ex hoc tantũ, quod alba est cutis discolor a
cætera, & albũ habet pilũ discolorem cęte-
ris qui sunt in carne viua & sana,lepra vete
rascens pronũciatur:ideo veterascens, quia
iam non est probanda illis bis septem die-
bus. Si aũt restitutus fuerit color sanus, &
conuersus fuerit albus, quõ dixerat totũ al-
bum factũ per totam cutem,eoipso iam mũ
dum esse,quia varietas ibi iam nõ esset. De-
inde ait, Et quacunq; die visus fuerit in eo
color,visus inquinabitur: vbi satis ostendit
varietatem improbari. Ac per hoc quod mo L
do dixit, Si autem restitutus fuerit color sa-
nus & conuersus fuerit albus, veniet ad sa-
cerdotem:& videbit sacerdos,& ecce conuer
sus tactus in album: & purgabit sacerdos
tactum,mundus est. Restitutum colorem
sanum,non debemus accipere, vt color sa-
nus esset, etenim ipse erat per quem tamen
fiebat immundus propter varietatem. Resti
tutum ergo dixit colorem sanum, vt illud
esset quod fuerat,idest albus sano pereunte.
Tunc enim rursus mundus erit, cum totus
albus fuerit, quia nulla ibi varietas erit.Sed
restitutum pro pereunte accipere, nimis
inusitata locutio est. Magis enim videtur
dicere debuisse,si autem restitutus fuerit co-
lor albus.Nunc vero ait,restitutus sanus &
conuersus fuerit albus, tanquam diceret,sa-
nus color, si restitutus fuerit in album.
Quid est quòd cum de lepra capitis lo- 48
queretur,eam etiam quassationem appella- Leu.13.
uit,cum in solo colore fiat, vel cutis, vel ca-
pillorum, & quòd humilior aspectus eius a
cætera cute appareat, sine dolore tamen &
sine vlla vexatione? An hoc quod immun
dum est per quassationem voluit appellare
plagam, velut hac immunditia homo per-
cussus sit? Quid sibi vult, quòd cum di- 49
ceret de lepra vestimentorum aliarumque Leu.13.
rerum ad vsus hominum pertinentium, ait, M
Aut in vestimento laneo, aut in vestimen-
to stuppeo, aut stamine, aut in lana, aut in
lineis,aut in laneis, cũ iam supra dixisset in
vestimento laneo,aut vestimento stuppeo?
Nam stuppeũ est vtiq; lineũ. An illic ve-
stimenta intelligi voluit, hic autem quodli-
bet laneũ,& quodlibet lineũ? Non.n.vesti-
menta sunt stramina iumentorũ cũ sint la-
nea,aut vestimenta sunt retia cũ sint linea.
Prius ergo spãliter de vestimẽtis, deinde ge
neraliter de omnibus rebus laneis, & lineis

50 dicere voluit. Quęritur quid dixerit, In
Leu. 13. omni operaria pellę: quod nonnulli inter-
pretati sunt, in omni confecta pelle. Sed nō
ait Græcus εἰργασμένῳ δέρματι ait autem
ἐργασίμῳ. Quod verbum etiam in regnorū
libro positum est, vbi Ionatha loquitur ad
Dauid, Esto in agro in die operaria.i.in die
qua fit opus. Ac per hoc etiam hic pellem
operariam, in qua fit opus debemus accipe-
re.i.alicui operi accommodatam. Sunt.n.
pelles, quæ tantummodo ad ornamentū ha
bentur, non ad opus. Quid est quod ait,
51 In omni vase operario pellis: nisi quod est
Leu. 14. ex pelle factum, hoc est in omni vase pelli-
A ceo? Hoc autem isto loco vas dicit, quod
Græci appellant σκεῦος, hoc.n.nomen gene
rale est omnium vtensilium. Aliud est aūt
quod appellatur ἀγγεῖον, tiam & hoc Latina
lingua vas dicitur: sed ἀγγεῖον illud magis in
52 telligitur vas quod liquorem capit. Quid
Leu. 15. est quod ait, Et quicunq; tetigerit qui fluo-
rē seminis patitur, & manus suas non lauit
aqua, lauabit vestimenta, & lauabit corpus
suū aqua, & īmundus erit vsq; in vesperā?
Ambigue quippe positū est qđ ait, manus
suas nō lauit aqua, velut posteaquā tetige-
rit. Sed intelligendū est, quicunq; nō lotis
manibus tetigerit, ipse quē tetigerit lauabit
53 vestimenta: & cætera. Quid est quod cū
Leu. 16. pciperet qūo intrare deberet sacerdos sum
mus in sanctū, quod est intra velum, ait in-
ter cætera, Et exorabit pro sanctis ab imun
ditijs filiorū Israel, & ab iniustitijs eorū, &
de omnibus peccatis eorū? Qūo ergo pro
sanctis si ab immunditijs filiorum Israel &
ab iniustitijs eorū de omnibus peccatis eo-
rum? An quia nō ait, pro īmunditijs filiorū
Israel, sed ab immunditijs, hoc intelligendū
est, exorabit pro sanctis ab immunditijs fi-
B liorū Israel.i. p eis qui sancti sunt ab imun
ditijs filiorum Israel: non consentientes im
munditijs eorū: non quia pro ipsis tm̄ exo-
randum erat, sed quia etiā pro ipsis, ne quis-
quam putaret ita fuisse sanctos, vt nihil eēt
vnde pro eis exoraretur, quanuis essent ab
immunditijs filiorum Israel, & ab iniusti-
tijs eorum alieni? De omnibus peccatis eo-
rum.i.quæ iniustitiæ veniebāt de omnibus
peccatis eorum. Potest & iste esse sensus,
Exorabit pro sanctis ab immunditijs filio-
rum Israel.i.vt hoc pro illis exorari intelli-
gatur, vt ab immunditijs filiorum Israel tu
ti essent. Sed exorabit, non potest accipi, nisi
quod alio verbo dicitur, propitiabit. Vnde
& propitiatorium vocatur, quod alij exorā-
torium interpretati sunt: Græce autem di-
citur ἱλαστήριον. Et quod hoc loco Latinus
ait, exorabit pro sanctis, Græcus habet ἐξι-
λάσεται, quod non intelligitur nisi pro pec
catis. Vnde scriptum est in Psalmo, Qui p- Ps. 102.
picius fit omnibus iniquitatibus tuis. Hic er
go aptior sensus est, vt intelligatur sacerdos
etiā pro his propiciare dn̄m qui sancti sunt
ab immunditijs filiorum Israel, & quia li-
cet ita sancti sint, vt immunditijs filiorum
Israel, & iniustitijs non consentiant, habēt
aliquid propter quod eis necessaria sit pro-
piciatio dei. Sanè in quodam Græco inueni C
mus, & exorabit sanctū: non pro sanctis: &
illud quidem sanctum genere neutro, id est
τὸ ἅγιον. Nam posset intelligi, exorabit san-
ctum deum, & nulla eēt qō. Qūo aūt pos-
set intelligi, exorabit hoc sanctum difficile
est dicere: nisi forte illud sanctum quicquid
est qđ deus est, quia & spiritussanctus qui
vtique deus est, neutro genere Græce dici-
tur τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et forte hoc est, si tū
ille codex verior ē, qui emēdatior videbaī,
ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον, hoc est, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
quod Latine genere neutro dici non pōt:
quāuis & in tribus alijs codicibus vno Gręco,
& duobus Latinis non inuenimus nisi
quod supra diximus, exorabit pro sanctis.
Quod pōt & sic accipi, vt nō p sanctis ho-
minibus, sed p his, quæ sancta sunt intelliga
tur.i.tabernaculo ipso, & quæcūq; in eis es-
sent sanctificata dn̄o: vt hoc sit, exorabit pro
sanctis ab immunditijs filiorum Israel, pro-
piciabit deum pro ijs, quæ sanctificata sunt
dn̄o ab immūditijs filiorū Israel, qa in me-
dio eorum erat tabernaculum. Sic enim se-
quitur, Nam cum dixisset, exorabit pro san D
ctis, & ab immunditijs filiorum Israel, &
ab iniustitijs eorū de oībus peccatis eorū:
continuo subiecit, Et ita faciet tabernaculo
testimonij, quod creatū est in eis in medio
immunditiæ eorum. vt adhuc necessaria vi-
deatur illa propiciatio pro sanctis.i.pro ta-
bernaculo & omnibus, quę in eo sancta di-
cuntur. Nam & paulopost hoc dicit de alta-
ri, qr aspersione sanguinis mūdaret illud sa
cerdos, & sanctificaret ab imūditijs filiorū
Israel. Et pficiet exorās sctm̄, Verū, per-
ficiet sanctum: an, exorans sanctum, secun- 54
dū id quod supra diximus? Nam & hic neu Leu. 16.
tro genere Græce dictum est τὸ ἅγιον. Verū
ergo exorans dn̄m perficiet sanctū.i. pfecte
sanctificat, quod sanctificat: an perficiet,
quod

quod ait exorans sanctum.i.illud sanctum
55 quod τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον dictum est? De
Leu.16. duobus hircis, vno immolando, & alio in
deserto dimittendo, quem ἀποπομπαῖον vo-
cant, solet esse disceptatio: & à quibusdam
ille immolandus in bono accipitur, ille aût
dimittendus in malo. Non tamen iste sen-
sus ideo confirmandus est, quia homo in
cuius manu in eremum hircus dimittitur,
E cum rediret lauare iussus est vestimenta sua
& corpus suum aqua, & sic ingredi in ca-
stra: tanquam & hoc sit indiciú cur in ma-
lo sit ille hircus accipiendus, à cuius conta-
gione homo abluẽdus est. Sic.n.dicit abluẽ
dum, & eum qui alterius hirci quo in loco
acceperit carnes extra castra combusserit:
quia ita de illo & de vitulo fieri iubet, de
quorum immolatorum sanguine fit asper-
sio, & sunt pro peccatis: ac per hoc non ne-
gligenter istorum duorum hircorum distin
ctio in Allegorica significatione tractanda
est. Itẽ cum constituisset diem decimumse-
ptimum mensis sabbato sabbatorũ, quo fie-
ret supra dicta purgatio à sacerdote illo vno
qui patri succedit, loquens de eodem sacer-
dote ait, Exorabit sanctum sancti. Quod iã
nescio utrum aliter accipiendum sit, q̃ exo-
rabit in sancto sancti, quodam genere locu
tionis, in illo.s. sancto quò solus ipse sum-
mus sacerdos intrabat, quod est intra velum
ubi arca erat testimonij & altare incensi.
Non.n.eundẽ locum tanquam deum exora
bit, sed quia ibi exorabit deum, ita positum
est, Exorabit sanctumsancti. Nam & hoc
genere neutro in Græcó positum est τὸ ἅ-
γιον τοῦ ἁγίου, An forte spiritum sanctũ sancti
F Dei hoc est, τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ ἁγίου θεοῦ?
An potius exorabit dictum est exorãdo pur
gabit? Nam sic verba contexit, Et exorabit
spiritum sancti & tabernaculũ testimonio-
rum, & altare exorabit, & pro sacerdotibus
& pro omni synagoga exorabit. Quõ ergo
exorabit tabernaculum & altare, nisi ut di-
ctum est intelligamus exorando purgabit?
56 Illud quod dicit, Quicunq; occiderit vitu
Leu.17. lum, aut ouem, aut capram in castris: & qui-
cunque occiderit extra castra & ad ostium
tabernaculi testimonij non attulerit: & in
hoc constituit peccatum, & comminatur sa
cienti: non de ijs dicit quæ occiduntur ad
vsum vescendi, vel si quid aliud, sed de sacri
ficijs. Prohibuit enim priuata sacrificia, ne
sibi quisque quodammodo sacerdos esse au-
deat, sed illuc afferat vbi per sacerdotem
offerantur Deo. Ista enim nec vanis sacri
ficabant. Nam & hoc in ea consuetudine ca
uendum præmonuit. Cum ergo non lice-
ret offerri sacrificia nisi in tabernaculo, cui
templum postea successit: vnde & rex Israel
Hieroboam uaccas facere ausus est quibus 3. Reg.
populus sacrificaret, ne huius legis necessita 13.
te seducerentur ab eo qui sub regno eius e-
rãt, dum pergerent Hierusalem ut in tẽplo
Dei offerrent sacrificia sua, in quo facto à G
domino condemnatus est: merito quæritur,
quomodo licite sacrificauerit Helias extra
templum Dei, quando & ignem de cœlo im 3. Reg.
petrauit, & Prophetas dæmoniorum conui 18.
cit. Quod mihi non videtur alia ratione de
fendi, quàm illa qua defenditur & Abrahæ Ge. 22.
factum, q̃ filium Deo iussus voluit immola
re. Cum.n.iubet ille, qui legem cõstituit, ali
quid fieri, quod in lege prohibuit, iussio illa
pro lege habetur, qm̃ author est legis. Non
.n.deesse possent miracula alia præter sacri-
ficium quibus superarentur & conuinceren
tur Prophetæ lucorũ; sed spiritus Dei qui
fuerat in Helia, quicquid de hac re fecit cõ-
tra legẽ esse non potest, quia dator est legis.
Quid est quod prohibens edendum sangui 57
nem dicit, Anima omnis carnis, sanguis eius Leu.17.
est. Quẽ totũ locum sic explicat, Homo fi-
liorum Israel aut de proselytis qui appositi
sunt in vobis, quicunq; ederit omnem san-
guinem, & statuam faciem meam super ani-
mã quæ manducat sanguinem, & perdam il
lam de populo suo. Anima.n.omnis carnis,
sanguis eius est. Et ego dedi illud vobis exo
rari pro animabus vestris: sanguis.n.eius p
anima exorabit. Propterea dixi filijs Israel,
Omnis anima ex uobis nõ edet sanguinẽ, & H
proselytus q appositus est in vobis, nõ edet
sanguinẽ. Nunquidnã si animã pecoris san-
guinem dicimus, ẽt anima hominis sanguis
putanda est? Absit. Quõ ergo ait, nõ anima
omnis carnis pecoris sanguis eius est, sed a-
nima, inquit, omnis carnis sanguis eius est?
In omni utiq; carne, etiam hominis caro de
putatur. An quia & tale aliquid est in san-
guine, quia per ipsum maxime in hac carne
viuitur, qui in omnib. venis & corporis iun
ctura diffunditur, ipsam vitã corporis uoca
uit animã, non vitã quæ migrat ex corpore,
sed quæ morte finitur? Qua locutione dici-
mus istã vitã temporalem esse nõ æternã,
mortalem nõ immortalem: cum sit immor-
talis animæ natura, quæ allata est ab angelis
in sinu abrahæ, & cui dicitur, Hodie me- Luc. 16
k 2 cum

Luc.23. cum eris in paradiso, & quæ in tormentis ardebat inferni. Secūdum istam ergo significationem, qua perhibetur anima, etiā hæc Acto.20 tēporalis vita, dixit Apostolus Paulus, Nō enim facio animam meam preciosiorem quàm me: vbi se ostendere voluit & mori paratū pro Euangelio. Nam secūdum significationem qua anima dicitur illa quæ migrat ex I corpore, magis eam preciosam faciebat cui tantum meritū conquirebat. Sunt & aliæ huiusmodi locutiones. Vita itaq; illa temporalis maxime sanguine cōtinetur in corpore. Sed quid est quod ait, Dedi vobis eū ad altare dei, vt exoret pro anima vestra: tanquam anima pro anima exoret? Nūquid sanguis pro sanguine, quasi de nostro sanguine soliciti simus, cum pro anima nostra volumus exorari? Absurdum est hoc, Sed multo est absurdius vt sanguis pecoris exoret pro anima hominis quæ mori non potest: cum manifeste scriptura testetur in epi-Heb.10 stola ad Hebræos, illum sanguinē victimarum nihil profuisse ad exorandum deū pro peccatis hominū, sed significasse aliquid quod prodesset: Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorū auferre peccata. Restat itaq; vt quoniam pro anima nostra exorat mediator ille qui omnibus illis sacrificijs quæ pro peccatis offerebantur præfigurabatur, illud appelletur anima quod si-Aug.lib. locutio-de gene-si. Gen.41. gnificat animā. Solet aūt res quæ significat eius rei nomine quā significat nuncupari, sicut scriptum est, Septem spicæ, septem anni sunt: Non enim dixit septem annos significant. Et septē boues septem anni sunt: & K multa huiusmodi. Hinc est quod dictū est 1.Co.10 Petra erat Christus. Non.n.dixit, petra significat Christum, sed tanquā hoc esset, quod vtiq; per substantiā non hoc erat, sed per significationem. Sic & sanguis quoniā propter vitalē quandā corpulentiam animā significat, in sacramētis anima dictus est. Verum si quisquam putat animā pecoris esse sanguinem, non est in ista quæstione laborandū. Tantū ne anima hominis quæ carnē humanam viuificat & est rationalis, sanguis putetur, valde cauendum est, & hic error modis omnibus refutandus. Quærendi etiā locutiones per id quod continet id quod continetur, vt quoniam anima sanguine tenetur in corpore, nam si fuerit effusus abscedit per ipsum aptius significata sit anima, & eius nomē sanguis acceperit. Sicut Ecclesia dicitur locus quo Ecclesia cōgregatur, Nā Ecclesia homines sunt, de quibus dicitur, Vt exhiberet sibi gloriosā Ecclesiā, Hāc tū vocari et ipsam domū orationū, idē Apostolus testis est, vbi ait, Nūquid domos nō habetis ad mādūcādū & bibendū? an Ecclesiā dei cōtemnitis? Et hoc quotidianus loquendi vsus obtinuit, vt ad Ecclesiā prodire, aut ad Ecclesiā cōfugere non dicatur, nisi qui ad locū ipsum parietesq; prodierit vel confuge-L rit, quibus Ecclesiæ congregatio continetur. Scriptum est etiā, Et effundit sanguinē qui fraudat mercedem mercenarij. Mercedem sanguinem dixit, quoniā in ea sustentatur vita, quæ nomine sanguinis appellatur. Sed cum dūs dicat, Nisi manducaueritis carnē meam & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quid sibi vult quod à sanguine sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebant tantopere populus prohibetur, si illis sacrificijs vnum hoc sacrificiū significabatur in quo uera sit remissio peccatorum: à cuius tñ sacrificij sanguine in alimētū sumendo, non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur qui volunt habere vitam? Quærendum igitur quid significet quod homo prohibetur in lege sanguinem manducare, cumq; deo fundere iubetur. Nam de animæ natura, cur per sanguinem significata sit, quantum in præsentia satis visum est, diximus. Turpitudinē

Ephe.5. 1.Cor.11. Ecclesiastici.34. Ioan.6.

58 patris tui, & turpitudinem matris tuæ non reuelabis, turpitudo.n. eorum est. Prohibet cū matre concumbere, ibi est.n. turpitudo patris & matris. Nā postea prohibet & nouercæ, vbi dicit, Turpitudinem vxoris patris tui non reuelabis, turpitudo.n. patris tui est: vbi exposuit quō in matre vtriusq; sit M turpitudo.i. patris & matris, in nouerca autē tātū patris. Turpitudinē sororis tuæ 59 ex patre tuo, aut ex matre tua quæ domi est nata, vel quæ foris nata est, non reuelabis, turpitudo.n. earum est. Quæ domi nata est, intelligitur ex patre: quæ foris nata est, intelligitur ex matre, si forte de priori viro eam mater susceperat, & cū illa in domum venerat quā patri eius nupsit. Quoniā monet scriptura, ne reuelet turpitudinem sororis suæ, hic videtur non prohibuisse, & quasi permisisse concubitū cum sorore de vtraq; parēte nata. Non enim dixit, turpitudinē non reuelabis sororis tuæ ex patre & matre, sed ex patre, aut ex matre. Verum quis non videat etiam illud esse prohibitum multo maxime. Si enim non licet sororis turpitudinem

Leui.18. Leui.18.

tudinem reuelare ex quolibet parente na-
tæ, quanto magis ex vtroque? Quid est aút
q interposita prohibitione concubitus, et
cum suis neptibus, siue de filio, siue de fi-
lia, sequitur, & dicit, Turpitudinem filiæ
vxoris patris tui non reuelabis? Si enim
A hucusque dixisset, intelligeremus etiam cú
filia nouercæ prohibitum fuisse concubitú,
quá ex priore viro nouerca peperisset: nec
huius qui prohibetur soror esset, uel ex pa-
tre, vel ex matre. Cum vero addidit, quæ ex
eodé patre soror tua est, nó reuelabis turpi
tudinem eius, manifestat de sorore factá eé
istam prohibitionem, cú fuerit ex patre, &
ex nouerca, de qua iá superius dixerat. An
ideo iterum hoc apertius voluit prohibere,
60 quia superius obscurum fuit, Sæpe.n.hoc fa
Leu.18. cit scriptura. Turpitudiné fratris tui nó
reuelabis, & ad vxorem eius non introibis.
Exposuit quid dixerit turpitudinem fratris
patris tui.i.patrui tui non reuelabis: hoc est
enim ad vxorem eius non introibis. In vxo
re quippe patrui, voluit intelligi turpitudi-
nem patrui sicut in vxore patris, turpitudi-
61 né patris. Turpitudiné vxoris fratris tui
Leu.18. non reuelabis, turpitudo.n.fratris pris tui
est. Quæritur vtrú hoc viuo fratre, an mor
tuo sit prohibitú: & nó parua qó. Si.n.dixe-
rimus de viui fratris vxore locutá scriptu-
rá, vno generali præcepto, quo prohibetur
hó ad vxoré accedere aliená, & hoc vtrique
Exo.20. cótinetur. Quid est ergo q tam diligenter
B has personas, quas appellat domesticas, pro-
prijs prohibitionibus distinguit a cæteris?
Num.n.& quod prohibet de vxore patris,
hoc est, de nouerca, viuo patre accipiendú
esset, & non potius mortuo? Nam viuo pa-
tre quis nó videat multo maxime prohibi-
tú, si cuiuslibet hominis vxor aliena prohi-
bita est maculari adulterio? De his psonis
ergo vr loqui, quæ possent non habentes vi
ros in matrimoniú conuenire, nisi lege pro
hiberentur, sicut fertur esse cósuetudo Per-
sarum. Sed rursus, si fratre mortuo intelle-
xerimus prohibitú esse ducere fratris vxo-
rem, occurrit illud quod excitandi seminis
causa, si ille sine filijs defunctus esset, iubet
scriptura esse faciendum: ac per hoc colla-
ta ista prohibitione cum illa iussione, ne in-
uicem aduersentur intellegéda est exceptio,
id est non licere cuiquam defuncti fratris
ducere vxorem, si defunctus posteros dere-
liquit: aut etiam illud esse prohibitú, ne lice
ret ducere fris vxoré, etiá si a fratre viuo p
repudium recessisset. Tunc.n.sicut dñs di- Mat.19.
cit, ad duritiam Iudæorú Moyses permise-
rat dari libellú repudij, & per hanc dimis-
sioné potuit putari, q licite quisquam sibi
vxoré copularet fratris, vbi adulteriú non
timeret, qm repudio discessisset. Turpitu C
dinem mulieris, & filiæ eius non reuelabis, 62
id est ne putet quisquá licere sibi ducere fi- Leu.18.
liam vxoris suæ. Simul.n.mulieris, & filiæ
eius non licet reuelare turpitudiné, id est,
ambabus misceri, & matri, & filię. Filiam 63
filij eius, & filiá filiæ eius non accipies. Etiá Leu.18
nepté vxoris de filio, vel de filia duci prohi-
buit. Super vxoré sororé eius non accipies
in zelú. Hic non prohibuit superducere qd
licebat antiquis pp abundantiam propaga-
tionis: sed sororem sorori noluit superduci,
quod videtur fecisse Iacob: siue quia nondú Ge. 30.
fuerat lege prohibitum: siue quia supposita
alterius fraude deceptus est, & illa magis de
placito veniebat quá posterius accepit, sed
iniustum erat prioré dimitti, ne faceret eá
mœchari. Hoc aút quod ait in zelum, vtrú
ideo positú est, ne sit zelus inter sorores, qui
inter illas, quæ sorores non essent contem-
nendus fuit: an ideo potius ne pp hoc fiat,
i.ne hoc animo fiat, vt in zelum sororis so-
ror superducatur? Et ad mulierem in se- 64
gregatione immunditiæ eius non accedes Leu.18.
reuelare turpitudinem eius.i.ad menstrua-
tam mulierem non accedes: Segregabatur
enim secundum legem propter immundi-
tiam. Hoc cum superius satis sufficienter D
prohibuisset, quid sibi vult, q etiam hic hoc
eisdem præceptis voluit adiungere? An
forte ne in superioribus quod dictum est, fi-
gurate accipiendum putaretur, etiam hic
positum est, vbi talia prohibita sunt, quæ
etiam tempore noui testamenti, remota vm
brarum veterum obseruatione, sine dubio
custodienda sunt? Quod videtur etiam per
prophetam Ezechielem significasse, qui in-
ter illa peccata, quæ non figurate, sed mani-
festæ iniquitatis sunt, etiam hoc commemo
rat, ad mulierem menstruatam si quis acce-
dat, & inter iustitiæ merita si non accedat.
Qua in re non natura damnatur, sed conci
piendę prolis noxium prohibetur. Et ad 65
vxorem proximi tui non dabis concubitum Leu.18
seminis tui inquinari ad eam. Ecce vbi rur-
sus prohibet adulteriú, quod cú aliena vxo-
re committitur, quod etiá in decalogo pro- Exo.20
hibetur. Vnde apparet illa ita prohibita, vt
etiam mortuis viris suis non ducant vxo-

res quarum prohibet turpitudinẽ reuelare.
66 Et a semine tuo non dabis seruire princi
Leu.18. pi. Hic nõ video quid intelligat, nisi princi
pi qui pro deo colitur. Non.n.ait δουλεύειν,
E sed λατρεύειν in Græco, quod Latinus nõ so-
let interpretari, nisi vt dicat seruire. Pluri-
mum aũt distat. Nam seruire hominibus
quo serui seruiunt, quod non est λατρεύειν,
sed δουλεύειν, scriptura non prohibet: serui-
re autem secundum id quod est λατρεύειν
non iubetur hominibus nisi vni vero deo,
Deut.6. sicut scriptum est. Dñm Deum tuum ado-
rabis, & illi soli seruies. Non solum autem
hoc verbo quod ait λατρεύειν, satis signifi-
cat quem principem dicat. i. cui cultus tan-
quam deo exhibeatur, verumetiã eo, quod
adiungit, Et non prophanabis nomen san-
ctum: siue dei, cui populo datur illo modo
seruire principi: siue nomen sanctum ipsius
populi Israel, propter quod dicitur, Sancti
estote qm̃ ego sanctus sum. Opportunissi-
me etiam hic adiungit, Ego dominus: hoc
67 vtiq; admonẽs, quia illi soli debetur λατρεία,
Leu.18. id est, seruitus, qua seruitur Deo. Quod
dicit, Et exhorrebit terra eos qui insident su
per eam, propter mala facta eorum, quæ su-
perius commemorauit: non ideo dictũ pu-
tandum est, quòd habeat terra sensum quo
ista sentiat & exhorreat, sed nomine terræ
homines significat, qui sunt super terram.
Proinde cum hæc mala faciunt homines, in
quinant terram, quia inquinãtur hoĩes qui
hæc imitantur: & exhorret terra, quia exhor
F rent homines, qui nec faciunt nec imitãtur.
68 Non furtum facietis, neque mentiemini,
Leu.19. neque calumniam faciet vnusquisque pro-
ximo suo. Illud de furto positum est decalo
Exo. 20 go. Quòd autem dicit, Neq; mentiemini,
neque calumniam faciet vnusquisque proxi
mo: mirum si non eo præcepto continetur,
quod ibi positum est, Neq; falsum testimo-
nium dices aduersus proximum tuum: qm̃
neque calumnia sine mendacio fieri potest,
quod falsi testimonij generalitate concludi-
tur. Sed vtrum hæc aliqua cõpensatione ad-
mittenda sint, magna quæstio est: sicut de
mendacio penè omnibus videtur, ꝙ vbi ne-
mo læditur, pro salute mentiendũ est. Verũ
ergo ita & de furto: an furtum fieri potest,
vbi nullus læditur? Quinimo fieri potest
etiam qñ ei cui fit consulitur, tanquã si quis-
quam hominum volenti se occidere, gladiũ
furetur. Nam calumnia nescio verũ cuiquã
ad eius vtilitatem fieri possit: nisi forte, qđ
ad maius gaudiũ fiebat, quo postea fruerentur,
quod Ioseph de cypho calumniabatur
fratribus suis, quibus etiam explorationis
falsum crimen intenderat. Quãquam si de- Ge. 44.
finitionibus ita determinare tentemus, for- G
tasse furtum non est, nisi qñ alieno occulte
ablato proximus læditur: & calumnia non
est, nisi qñ falsi criminis obiectione proxi-
mus læditur: mendacium autem non possu-
mus dicere tunc tantummodo esse, qñ pro-
ximus læditur: cum.n. falsum ab sciente dr̃,
proculdubio mendacium est: siue illo quis-
quam, siue nemo lædatur. Proinde magna
quæstio de mendacio, vtrum possit aliquan-
do iustum esse mendacium, facile solueretur
fortasse, si sola præcepta intueremur, non
exempla. Nam quid isto præcepto absolu-
tius, Non mentiemini? Sic.n. dictum est,
quõ, Non facies tibi idolum: quod factũ nõ
potest aliquando iustum esse: & quõ dictũ
est, Non mœchaberis. Quis aũt dicat aliquã
mœchiam iustam esse posse? Et, Non fura-
beris: secũdum definitionem illam furti, iu-
stum esse furtum nunquam potest. Et, Non
occides. Qm̃ cum homo iuste occiditur, lex
eum occidit, non tu: nunquid ita dici potest
cum homo iuste mentitur, lex mẽtitur? Sed Exod.1.
exempla faciunt difficillimam qõnẽ. Men-
titæ sunt obstetrices Aegyptiæ, & bona illis
Deus retribuit. Mentita est Raab pro ex- Iosue.2.
ploratoribus terræ, & ideo liberata est. An H
ex quo dictum est in lege, Non mentiemi-
ni: ex illo intelligendum est, nec in tali cau-
sa licere mendacium, in quali causa legitur
Raab esse mentita? Sed magis credibile est,
quia iniustum erat mendacium, ideó prohi-
bitum: non quia prohibitum, ideo factum
iniustum. Fortasis ergo, sicut de obstetrici-
bus diximus, non hoc in eis remuneratum,
quod mentitę sunt, sed quod infantes He-
bræos liberauerunt, vt ꝑ hanc misericor-
diã illud peccatũ veniale sit factũ, non tamẽ
existimetur non fuisse peccatũ, Sic etiam de
Raab intelligendum est, remuneratam in il
la liberatione exploratorum, vt ꝑ eãdem
liberationem venia sit data mendacio. Vbi
aũt venia datur, manifestum est esse pecca-
tũ. Sed illud cauendum est, ne ita quisque
existimet etiam de cæteris peccatis, si ꝑ li-
berationes hominum fiant, ita veniã posse
concedi. Multa.n. mala intolerabilia & ni-
mium detestanda istum sequuntur errorẽ.
Nõ nocebis ꝓximo. Si qđ sit nocere, & 69
non nocere pateret hoĩbus, hoc gñale præ- Leu.19.
ceptum

ceptum ad innocentiam retinendam fortaſ-
ſe ſufficeret. Omnia.n. quæ prohibentur
committi in proximum, ad hunc vnum re-
I ferenda ſunt, quod dictum eſt, Non noce-
bis proximo. Nã quod ſequitur Nõ rapies:
niſi ad hoc referatur, ne rapiendo noceatur,
aliquãdo euenit vt non rapiendo quiſq; no-
ceat. Nã gladius inſanienti rapiendus eſt:
70 & ſi non fecerit quis vt oportuerit, magis
Leu.19. nocuerit. Quid eſt quod cum ſupra di-
xiſſet. Non odio habebis fratrem tuum in
animo tuo, arguendo argues proximũ tuũ,
& non accipies propter iſtum peccatũ con-
ſequenter adiunxit, Et non vindicatur ma-
nus tua: verũ pro eo quod eſt, non punitur,
Animo.n. bono facies, cum diſciplinã pec-
cati proximo imponis, ne accipias peccatum
eius negligendo. Ad hoc.n. pertinet quod
antè poſuit, Non odio habebis proximum
tuum in animo tuo. Videri.n. poteſt ei qui
arguitur ꝙ oderis eum, cum non ſit in ani-
mo tuo. An, non vindicatur manus tua: hoc
potius admonet, ne quæras vindicari manũ
tuam, nec vlciſcendi libidine rapiaris? Nam
quid eſt aliud, vindicari velle, niſi lætari &
conſolari de alieno malo? Et ideo dictũ eſt,
Non iraſceris filijs populi tui. Sic.n. recte
ira definita eſt, ꝙ ſit vlciſcendi libido. Qui-
dam vero codices habent. Nec vindicabi-
K tur manus tua, id eſt, ne arguendo vindicare
te velis, ſed potius cõſulere illi quem arguis.
71 Et inciſiones ſuper animam non facietis
Liu.19. in corpore veſtro. Super animam dixit, ſu-
per funus mortui: de anima quippe dolor
eſt quæ receſsit. Ad hunc autem dolorem
pertinet luctus, in quo luctu nonnullæ gẽ-
tes habent conſuetudinem ſecare ſeu inci-
dere corpora ſua. Hoc autem fieri a Iudæis
72 deus prohibet. Ita vt fornicentur princi-
Leu.19. pes de populo ſuo. Non de populo ſuo prin
cipes, ſed de populo ſuo fornicentur. Eos
quippe principes vult hic intelligi, qui pro
dijs colebantur: ſicut Apoſtolus dicit. Secũ-
dum principem potentis aeris: Et in Euange-
Ephe.2. lio dominus, Nunc principes huius mundi
Ioan.12. miſſus eſt foras: Et, Ecce venit princeps mũ
Ioan.14. di huius & in me nihil inueniet. Homo
73 quicunq; adulterauerit vxorem viri, aut
Leu.20. quicunq; adulterauerit vxorẽ proximi ſui,
morte moriantur: pluraliter dixit, morte
moriantur: hoc eſt qui adulterauerit, & quæ
adulterata eſt. Hic aliquid diſtare voluit in-
ter quemlibet virum & proximum: quam-
uis multis locis proximum pro omni homi-
ne ponat. Sed quæ eſt iſta locutio, vt cũ iam
dixiſſet de viro, hoc idem repetierit de pro-
ximo, cũ ſit conſequens, vt multo magis ab
vxore proximi abſtinendum ſit ſi ab vxore
cuiuslibet viri abſtinendũ eſt? Nam ſi prius L
de proximo dixiſſet, ne putaret vxorem li-
cere adulterare non proximi, addendũ fuiſ-
ſet de quolibet viro. Nunc vero ſi quod mi-
nus eſt, non licet: quanto minus licet quod
maius malum eſt? Nã ſi non licet adultera-
re vxorẽ cuiuslibet viri, quanto magis pro-
ximi? An forte iſta repetitio tanq̃ exponit
quid prius dictum ſit: vt ideo intelligat ho-
mo quantum malum ſit adulterare vxorem
viri, quia ſi hoc fecerit, vxorẽ ꝓximi adul-
terat? Proximus eſt.n. omnis homo homi-
ni. Et mulier quæ acceſſerit ad omne pe- 74
cus, aſcendi ab eo, interficietis mulierem & Leu.20.
pecus: morte moriantur, rei ſunt. Quæritur
quõ ſit reum pecus, cum ſit irrationale, nec
vllo mõ legis capax. An quẽadmodũ tranſ-
feruntur verba mõ locutionis quæ Græcè
appellatur metaphora, ab animali ad inani-
male: ſicut dicitur improbus æſtus, vel iratũ
mare, ita & hic tranſlatum eſt à rationali ad
irrationale? Nam pecora inde credendũ eſt
iuſſa interfici, quia tali flagitio contamina-
ta, indignam refricant facti memoriam. 75
Quicunq; acceperit ſororẽ ſuam ex patre Leu.20.
ſuo, aut ex matre ſua, & viderit turpitudinẽ
eius, improperium eſt: exterminabuntur in
conſpectu generis ſui. Turpitudinẽ ſororis M
ſuæ reuelauit, peccatum ſuũ accipiẽt. Quid
ait in hoc loco, viderit, niſi cõcũbẽdo cogno
uerit: ſicut in lege dicitur, Cognouit vxorẽ
ſuam: pro eo quod eſt, mixtus eſt ei? Et quid
ait, peccatum ſuum accipiẽt, cum de pœna
eorum loqueretur, niſi quia & ipſum pœ-
nam peccati, peccatum voluit appellare? 76
Quicunq; dormierit cum cognati ſua, tur- Leu.20.
pitudinẽ cognationis ſuæ reuelauit, ſine fi-
lijs morientur. Quæritur quouſq; ſit intel-
ligenda iſta cognatio, cum ex longo gradu
liceat vtiq; recipere vxorem, ſemperq; li-
cuerit. Sed intelligendum eſt ex his gradi-
bus quos prohibuit non licere, & ſecundum
ipſos dictum, Quicunq; dormierit cum co
gnata ſua, vbi & aliqua nõ cõmemorata in-
telligẽda dimiſit: ſicut ſororẽ de vtroq; parẽ
te, ſicut vxorẽ fratris matris.i. auũculi. Nã
de vxore patrui primũ prohibuit: q̃uis hæc
nõ cognatio, ſed affinitas perhibetur. Sed qd
eſt, Sine filijs morientur: cum filij ex huiuſmodi
cõiũctionibus & ante nati ſint, hodieq; na-

ſcantur? An hoc intelligendũ eſt lege Dei
cõſtitutum,vt quicunq; ex eis nati fuerint,
non deputentur filij.i.nullo parentibus iu-
A re ſuccedant? Et non execrabiles facietis &
animas in pecoribus & in volucribus & in
omnibus ſerpentibus terræ, quæ ego ſegre-
gaui vobis in immunditiam. Videtur hic ſi-
gnificare non hæc natura immunda eſſe,ſed
aliquo ſacramenti ſigno,quandoquidem di-
cit, Quę ego ſegregaui vobis in immun-
ditiam: tanquã immunda eis non eſſent, ſi
77 eis ſegregata non eſſent. Et vir aut mu-
Leu.20. lier, ſi forte fuerit illi ventriloquus, aut in-
cantator,morte moriantur ambo:lapidibus
lapidabitis eos, rei ſunt. Verũ vir & mulier,
an vir & ventriloquus, aut mulier & vẽtri-
loquus ſiue incãtator. Sed hoc magis,& qui
78 habet,& quę habet. Mulierẽ fornicariam
Leui.21. & prophanam non accipient,mulierem eie-
ctam à viro ſuo,qm̃ ſanctus eſt domino deo
ſuo.Superius non accipiant, dixerat: nunc
autem,quoniam ſanctus eſt, non qm̃ ſancti
ſunt: de pluribus qui vno ſunt tempore ſa-
cerdotibus,loquebatur, ſed de vno quoq; eo
rum dixit,qm̃ ſanctus eſt: locutione qua ſo-
let vti ſcriptura. Nam vnũ illũ ſummum
poſtea commemorat, qui intrabat ſancta-
ſanctorum. Nam & pluraliter concluſit,di-
cens,Et ſanctificabis eum, dona dñi dei ve-
ſtri iſte offeret, ſanctus eſt: quoniã ſanctus
& ego dñs qui ſanctifico eos. Quantum aũt
B pertinet ad dona,quoniam dixit, Dona do-
mini dei veſtri ipſe offeret: nõ ſolum ſum-
mus ille offerebat, ſed etiam ſecundi ſacer-
dotes. Ac per hoc quod ait,Mulierẽ fornica
riam & prophanã & eiectam à viro ſuo nõ
accipiet: hoc & ſecũdi ſacerdotes prohibiti
ſunt:nam & de ſummo poſtea dicit, qui etiã
79 non niſi virginem accipere iuſſus eſt. Et
Leu.31. ſacerdos magnus coram fratribus ſuis.i.qui
inter fratres ſuos magnus eſt, Ille.ſ.vnus
magnus ſacerdos, cui fuſum eſt ſuper caput
ex oleo Chriſto. Ipſum oleũ appellat ſcri-
80 ptura Chriſtũ. Et conſummatus manus
induere veſtimenta: illa vtiq; quæ in veſte
Leu.21. ſacerdotali operoſiſsime deſcribuntur.
81 Caput non retegẽt cidari, & veſtimenta ſua
Leu.21. non ſcindet, & ſuper omnẽ animã mortuã
non introibit. Intelligitur ea q̃ ſupra dixit
in luctu facere eũ prohibitum.i. caput nu-
dare cidari,& veſtimẽta ſcindere. Veſtimẽ-
Li.2.nu ta.n.ſcindere lugentiũ erat antiquorũ: ſicut
me.123. de Iob ſcriptũ eſt cũ ei filij eius ruina nũcia
dicit ci- rentur oppreſsi. Nudare autẽ caput cidari
propterea lugẽtis eſſe potuit, quia detractio darim ſi
eſt ornamenti. Quod uero ait, Super omnẽ eſſe tegu
animam mortuam non introibit: qũo dicat mẽtũ ca
animam mortuam corpus mortuum, diffici pitis.
le eſt intelligere:& tñ ſcripturarũ eſt vſitã-
ta locutio,quæ nobis inuſitatiſsima eſt. No C
men ergo rectricis ſuæ etiam corpus acce-
pit anima deſtitutum, qm̃ reddendũ illi eſt
in reſurrectione: ſicut ædificium quod ap-
pellatur Eccleſia, & cum inde Eccleſia exi-
ret,qui homines ſunt, nihilominus Eccleſia
dicitur. Sed cũ corpus non accipiat animæ
nomen in homine viuente, qũo tunc vocẽ-
tur anima,cum caruerit anima, mirum eſt.
Porrò ſi animã mortuam intellexerimus à
corpore ſeparatã: vt ipſam ſeparationẽ mor
tem dixiſſe uideatur.i. vt anima mortua ſit
dirempta à corpore,non natura ſua perdita.
Non.n.& cum dicimur mortui peccato,na
tura dicimur interiſſe,ſed q: iam peccato nõ
viuimur: ut ſic intelligatur anima mortua.i.
corpori mortua,q: vti eo deſierit, cũ in ſua
natura viuat, qũo poteſt quiſquã intrare ſu
per animã mortuã,quod ſacerdos iſte perhi
betur,cum quiſquis intrat, ſuper mortuum
corpus intret,non ſuper animam quæ diſceſ
ſit à corpore? An ipſam vitam temporalẽ
animæ uocabulo appellauit, quæ vtiq; mor-
tua eſt in defuncto corpore,anima illa emi- D
grante,quæ mori non poteſt? Non q: ipſa
vita anima fuerit, ſed q: per animæ præſen
tiam, qua ſubſiſtebat,nomen eius acceperit:
ſicut diſtinximus,cum de ſanguine loquere
mur,quid dictum ſit, Anima omnis carnis,
ſanguis eius eſt. Eſt enim & ipſe ſanguis
mortuus in corpore mortui: non enim cũ
abſcedente anima abſceſsit. Vetuit ergo ſcri
ptura ſummum ſacerdotem etiam ſuper pa-
tris uel matris funus intrare,quod ſecundũ
non prohibuit, Sequitur enim, Super patrẽ
ſuum & ſuper matrem ſuam non inquinabi
tur. Ordo eſt autem verborum,Super patrẽ
ſuum non inquinabitur, nec ſuper matrem
ſuam. Et de ſanctis non exibit: Eo pro- 82
culdubio tempore, quo ſuorum funera Luc. 21.
celebrantur: ſicut eis ſeptem diebus, qui-
bus ſanctificabatur,de ſanctis eſt exire prohi
bitus,non autẽ ſemper. Sanè ſi vxores duce-
re,uel filios gignere non vetabantur ſummi
tunc ſacerdotes,magna oritur quęſtio:cum
lex etiam coniugali concubitu immundũ 2.Retra.
hominem dicat vſq; ad veſperã,& cũ ablue cap.55.
rit corpus ſuũ aqua: & iubeatur ſummus
ſacerdos propter incenſum continuationis

bis in

bis in die quotidie intrare intra velum, vbi
erat altare incensi, nec quenquam immũdũ
E ad sancta fas esset accedere, quomodo id
quotidie summus sacerdos implebat, si filios
procreabat? Nam si ægritudo illi accidisset,
quis loco eius fungeretur, si quis inquirat:
responderi potest, quod gratia dei non ægrota-
bat. Nunquid sic etiam de filiorũ procrea-
tione responderi potest? vnde fit consequẽs,
vt aut continens esset, aut diebus aliquibus
intermitteretur incensum: aut si illud inter-
mitti non posset, quod non nisi per summũ
sacerdotẽ necesse esset imponi, nõ fieret im-
mundus coitu coniugali, merito præcipue
sanctificationis suæ. Aut si etiã ad ipsum p-
tinet, quod de omnibus filijs Aaron in con-
sequentibus dicit, vt nullus eorũ accedat ad
sancta; si cui aliquid acciderit immunditiæ
pro peccato, illud restat accipere, quod nõ
nullis diebus non imponebatur incensum.
83 Quòd autem super funus patris sui sum-
Leui.21. mus sacerdos prohibetur intrare, quæri põt
quomodo iã esse poterat summus sacerdos,
nondum mortuo patre suo, cũ eos patribus
2. Retr. succedere iubeat. Ideo necesse erat nondum
cap. 55. sepulto sacerdote, continuo substitui sacer-
dotem propter continuationis incensum,
quod per summum sacerdotem quotidie
F oportebat imponi: quanquam & illa quæ-
stio de ægritudine summi sacerdotis manet,
si moriturum necesse erat diebus aliquibus
ægrotare: nisi forte & hoc ita soluatur, vt di-
catur non solere summos sacerdotes, nisi
subito mori non præcedenti ægritudine: si-
84 cut de ipso Aaron scriptura testatur. Ad-
Leui.20 uertendum est quotiens dicit, Ego dñs qui
21. et a- sanctifico eum: loqui de sacerdote, cũ hoc et
lijs Moysi dixerit, Et sanctificabis eum. Quõ
ca. sequẽ ergo & Moyses sanctificat & dominus? Nõ
enim Moyses pro domino, sed Moyses visi-
bilibus sacramentis per ministerium suum:
Dñs autẽ inuisibili gratia per spiritum san-
ctum, vbi est totus fructus etiam visibilium
sacramentorum. Nam sine ista sanctificatio-
ne inuisibilis gratiæ, visibilia sacramenta
quid prosunt? Merito autem quæritur, vtrũ
etiam ista inuisibilis sanctificatio sine visi-
bilibus sacramentis, quibus visibiliter homo
sanctificatur, pariter nihil prosit, quod vtiq;
absurdum est. Tolerabilius.n. quisq; dixerit
sine illis istã nõ esse, quàm si fuerit nõ prodesse,
cũ in ista sit omnis vtilitas illorũ: sed et hoc,
quod sine illis ista esse nõ possit, quõ recte di-
catur, intuendum est. Nihil quippe profuit
Simoni mago visibilis baptismus, cui sancti- G
ficatio inuisibilis defuit: sed quibus illa in- Acto.8.
uisibilis, quoniam affuit profuit, etiam visi-
bilia sacramenta perceperant similiter ba-
ptizati. Nec tñ Moyses, qui visibiliter sa-
cerdotes sanctificabat, vbi fuerit ipse ipsis sa-
crificijs vel oleo sanctificatus ostenditur: in-
uisibiliter vero sanctificatum negare quis
audeat, cuius tanta gratia pęminebat. Hoc
& de Ioanne Baptista dici potest: prius.n.
baptizator, quàm baptizatus apparuit. Vnde cũ
sanctificatum nequaquã negare possumus: id
tamen in eo factum visibiliter non inueni-
mus, antequam ad ministerium baptizandi
veniret. Hoc & de latrone illo, cui secũ cru- Lúc.23.
cifixo dominus ait, Hodie mecum eris in 2.Retra
paradiso. Neq;.n. sine sanctificatione inuisi- cta.
bili tanta fœlicitate donatus est. Proinde cap.55.
colligitur inuisibilem sanctificationem qui-
busdam affuisse, atq; profuisse sine visibili-
bus sacramentis, quæ pro temporum diuer-
sitate mutata sunt, vt alia tunc fuerint, &
alia modo sint: visibilem vero sanctificatio-
nem, quæ fieret per visibilia sacramenta, si-
ne ista inuisibili posse adesse, non posse pro-
desse. Nec tamen ideo sacramentum visibi-
le contemnendũ est: nam contemptor eius
inuisibiliter sanctificari nullo modo potest. Acto.10
Hinc est quod Cornelius & qui cũ eo erãt, cũ H
iam inuisibiliter infuso sancto spiritu sancti-
ficati apparerent, baptizati sunt tñ: nec super-
flua iudicata est uisibilis sanctificatio, quam
inuisibilis iam præcesserat. Et locutus est 85
dominus ad Moysen, dicens, Dic Aaron & Leu.22.
filijs eius, vt attendant à sanctis filiorũ Is-
rael, & non prophanabunt nomen sanctum
meum, quæ ipsi sanctificant mihi. Ego dñs.
Et dices illis, In progenies vestras omnis
homo quicunq; accesserit ab omni semine
vestro ad sancta, quęcunq; sanctificauerint
filij Israel dño, & erit immũditia eius in il-
lo, exterminabitur anima illa à me: Ego dñs
deus vester. Ablata est omnis dubitatio, ne-
minẽ sacerdotẽ vel summorũ vel secundo-
rum debuisse accedere ad sancta, si immũdi-
tia eius in ipso esset. Erat ergo consequens,
continentia sacerdotis, ne propter filiorum
procreationem aliquibus diebus non impo-
neretur continuationis incensum, quod à
solis summis sacerdotibus bis in die solebat
imponi mane & vespere: quandoquidem
post coitum coniugalem etiam lotus corpo-
re immundus erat vsq; ad vesperã, à quo id
necesse erat imponi. Quod aũt ait, Quæ san

ctificant

I ctificant filij Israel, intelligendū est, offe-
rendo sacerdotibus offerendum per eos do
mino. Et notandum sanctificationis genus,
quod fit voto & deuotione offerentis. Sed
vtrum sicut isto modo sanctificātur ea quæ
offeruntur ab hominibus, ita & ipsi homi-
nes eodem modo seipsos sanctificare dican-
tur, cū in aliqua re ipsos vouēt, obseruandū
86 est in scripturis. Et quicunq; tetigerit om
Leu. 22. nē immunditiā animæ. i. aliquid morticinū,
87 cuius secundum legem tactus inquinauit.
Leu. 24. Homo si maledixerit deū suū peccatū acci
piet: nominans aūt nomen dñi, morte mo-
riatur. Quasi aliud sit maledicere deū suū,
aliud nominare nomē dñi: atq; illud illi sit
pctm̄, hoc aūt pctm̄ nefas, ut et morte sit di-
gnū. Quamuis hoc loco ita intelligendum
sit, quod dictū est, nomen dñi, vt cum male-
dicto fiat. i. maledicendo nominet. Quid er-
go distat inter illud pctm̄ & hoc tanti scele-
ris crimen? An forte hocipsum repetendo
monstrauit, non leue illud esse pctm̄, sed tm̄
scelus quod morte puniendum sit? Sed quia
per distinctionem hoc intulit, non dicens,
nominans. n. sed, nominans aūt: subobscurū
factum est. Et ideo si hoc recte intelligitur,
notandū est et locutionis genus. Et hō qui
K percusserit omnē animam hominis, & mor-
88 tuus fuerit, morte moriatur. Non ait, Qui-
Leu. 24. cunq; percusserit hominē, & mortuus fue-
rit, sed animā hominis: cum potius corpus
hominis à percussore feriatur: sicut & dñs
dicit, Nolite timere eos qui corpus occidūt.
Mat. 10. Eo more ergo quo solet scriptura, appellat
animā vitam ipsam corporis, quę fit per ani
mam, & hinc voluit ostendere homicidam,
q̄ hominis animam percutiat, id est percu-
tiendo uita hominem priuet. Cur ergo ad-
didit, Et mortuus fuerit, si iā hocipso osten-
dit homicidium, q̄ animam hominis percus-
serit. i. vita homo a percutiente priuatus sit?
An exponere voluit quō accipiendum sit,
quod dixerat, hominis animā percussam, &
sic ait, & mortuus fuerit, tanq̄ diceret, idest
mortuus fuerit? Hoc est. n. animam homi-
nis fuisse percussam. Cum introieritis in
terrā quā ego do uobis, & requieuerit terra
89 quā ego do uobis, sabbata dñi: sex annis se-
Leu. 25. minabis agrum tuū, & sex annis putabis vi
neam tuam, & congregabis fructum eius:
anno āt septimo sabbata, requies erit terræ
sabbata domino. Quomodo intelligendū
est, Cum introieritis in terrā quam do vo-
bis, & requieuerit terra, sex annis semina-
bis agrum tuum &c. Quasi tunc fieri præce
ptum sit, quando terra requieuerit, cum p̄p-
terea terra requiescat, quoniam hoc fit. Re
quiem enim terræ septimo vtiq; anno vult L
intelligi, quo iussit nihil in ea quenq̄ opera
ri per agriculturā. Sed nimirum lōgum hy-
perbaton facit obscuritatem huic sensui. Vt
ergo hic esset ordo verborum, Cum introie-
ritis in terra quam ego do vobis, & requie-
uerit terra quam ego do vobis: sabbata dñi
quæ ab se surgunt, agrum tuum non metes,
& vineam sanctificationis tuæ non vinde-
miabis: annus requiescendi erit terræ. Et
erūt sabbata terræ sancta tibi, & puero tuo,
& puellæ tuæ, & mercenario tuo, & inquili-
no qui applicatus est ad te, & pecoribus
tuis, & bestijs quæ sunt in terra tua: omne
quod nascetur ex eo in esca. Interposuit au-
tem exponendo quō terra requiescat, & ait,
Sex annis seminabis agrum tuum, & sex an-
nis putabis vineā tuā, & cōgregabis fructū
eius: anno autē septimo sabbata requies erit
terræ sabbata dño. Agrum tuum nō semina-
bis & vineā tuam non putabis. Et per hoc
quod ait, Non putabis, omnē culturam eo
anno prohibitā debemus accipere. Neq; . n.
si putanda non est, aranda est, aut adminicu-
lis suspendenda: vel quodlibet aliud, quod M
ad culturam eius pertineat, adhibēdum: Sed
quō solet à parte totum intelligi, ita per pu-
tationē omnis cultura significata est. Et per
agrum atq; uineā, cum & illum seminari, &
hanc putari prohibuit oē agri genus intelli-
gendum est. Neq; . n. in oliueto, vel quodli-
bet alterius generis agro aliquid operādum
est, de quibus tacuit. Qđ vero ait, Et erunt
sabbata terræ sancta tibi, & puero tuo, &
puellæ tuæ &c. Satis aperuit nec dūm agri
prohibitum uesci eis, q̄ nō adhibita cultura
illo anno spōte nascātur, sed fructus redige-
re p̄hibitum. Sic ergo permissus est aliquid
inde in escā sumere, quō transiens; vt hoc so
lum caperet quod statim uescendo cōsume-
ret, non quod in vsus reponeret. Et terra
nō venundabitur in prophanationē: alij co- 90
dices habēt, in cōfirmationē, quā mendosita Leu. 25.
tem in alterutris prius à Græco accidisse ar-
bitror propter verbi similem sonum: βε-
βήλωσις, enim p̄phanatio dicitur, βεβαίωσις,
autem confirmatio: Sed ille sensus apertus
est, Et terra nō uenundabitur in prophana
tionem: id est ne quis auderet terram quā A
accepit à Deo, uendere prophanis, qui ea
vtuntur ad impietatem, cultumq; deorum
alieno-

alienorum atq; falsorũ. Illud autem subobs
curum est, non venundabitur terra in con-
firmationem. Quod puto non intelligendũ,
nisi ne ita venditio confirmetur, vt eã non
recipiat vẽditor tempore remissionis, sicut
præceptum est. Quod vero sequitur, vtriq;
sensui potest congruere, siue legatur, Et ter
ra non venundabitur in prophanationem:
siue, in confirmationẽ. Secutus quippe adiũ
xit, Mea.n. est terra, propter quod proselyti
91 & incolæ vos estis ante me. Et per omnẽ
Leu.25. terram possessionis vestræ mercedem dabi-
tis terræ. Alij autem codices habent, Redẽ-
ptionem dabitis terræ. Sensus ergo hic est,
Non venundabitur terra in prophanatio-
nem.i. illis qui ea vtantur in iniuriam crea-
toris, aut in confirmationem.i. vt eam em-
ptor perpetuo possideat, nec certo secundũ
dei præceptum interuallo annorũ restituat
venditori. Mea est.n. inquit, terra, vnde se
cundum meum præceptũ ea vti debebitis.
Atq; vt ostenderet suam esse, non ipsorum,
B quid ipsi in ea essent, consequenter adiunxit
dicẽs, Propter quod proselyti & incolę vos
estis ante me: hoc est quamuis proselyti.i.
aduenæ, sint vobis, qui ex alienigenis adiũ-
guntur genti vestræ, vt incolæ, non in ter-
ra propria manẽtes, tñ etiam vos omnes an-
te me aduenæ estis & incolæ: hoc deus di-
cit, siue Israelitis, q aliarum gentium ter-
ram quas expulit eis dederit: siue omni ho-
mini, qui ante deum semper manet: & sicut
scriptum est, Cœlum & terram impleo vbi-
Hie.23. que præsentia sua. Omnis homo aduena
est nascendo, & incola viuendo: quoniam
92 compellitur migrare moriendo. Deinde
Leu.25. adiungit & dicit, Per oẽm terram possessio-
nis vestræ mercedem dabitis terræ tanquã
inquilini, vel redemptionem. Illud, nisi fal-
lor, vult intelligi, quod inde reddebant quo
dammodo per cessationes septimorũ quo-
rumcunq; annorũ, & quinquagesima anni,
quem vocat remissionis: vt ipsa vacatio ter-
ræ uelut merces habitationis aut redemptio
esset ab illo cuius est: hoc est ab eius creato-
93 re deo. Et ponam tabernaculũ meum in
Leu.26. vobis, & nõ abominabitur anima mea vos.
Aiam suã deus volũtatẽ suã dicit. Nõ.n. est
C animal habens corpus & animã: neq; substã
tia eiusmodi est, cuiusmodi creatura eius q
anima dicitur, quam fecit. Fecit.n. sicut per
se tamipse testatur, dicens, Et omnem fla-
tũ ego feci: Quod cum de anima hominis di
Esa. 57. cere, consequentia manifestant. Sicut ergo
cum dicit oculos suos, & labia sua, &c. voca
bulo membrorum corporalium, non vtiq;
accipimus eum forma corporis esse definι-
tum, sed illa omnia membrorum nomina
non intelligimus, nisi effectus operationum
atq; virtutum: ita & cum dicit, Anima mea:
voluntatem eius debemus accipere. Perfe-
cte quippe simplex illa natura, quæ Deus
dicitur, non constat ex corpore & spiritu:
nec ipso spiritu mutabilis est, sicut anima:
sed spiritus est Deus, & semper & idem ipse,
apud quem non est commutatio. Hinc aũt
acceperunt Apollinaristæ occasionem, qui
dicunt animam non habuisse mediatorem
Dei & hominum, hominem Christum Ie-
sum, sed tm̃ uerbum & carnẽ fuisse, cum di-
ceret, Tristis est anima mea usq; ad mortẽ:
sed ipso eius actu, qui nobis per euangelicã Mat.26.
declaratur historiam, sic apparent huma-
næ animæ officia, vt hinc dubitare demen-
tis sit. Quid est q cum inobedientiæ pœ 94
nas comminaretur Deus, dixit inter cæte- Leu.26.
ra, Et consumet vos perambulans gladius? D
Deinde ait, Et erit terra vestra deserta, &
ciuitates vestræ erunt desertæ; tunc bene
sentiet terra sabbata sua, omnes dies desola-
tionis suæ, & uos eritis in terra inimicorum
vestrorum. Qũo ergo consumet eos gla-
dius, si erunt in terra inimicorum suorum?
An in ipsa terra consumet, qm̃ strage mor
tuorum facta non erunt ibi? An consumet
vos, sic ait, ac si diceret, interficiet vos:
vt ad istam consumptionem illi pertineant,
qui gladio cadant, non omnes: quandoqui-
dem paulopost dicit, Et eis qui residui sunt
ex vobis, superducam formidinem in cor eo
rum? An secundum hyperbolen dictum est,
Consumet vos, secundum quem loquendi
modum de abundantia eorum dictum est,
Et sicut arena maris. Secundum istum mo-
dum etiam dicitur, quod deinde sequitur,
Et persequetur eos sonus folij volantis, id
est, qua nimius in eis timor erit, vt & le-
uissima quæq; formident.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæstionum super Numeros Liber quartus. E

QVid est q singulos de singulis 1
tribubus eligi iubet principes, quæst.1.
eosq; appellat χιλιάρχους, quos Nu.16.
quidã Latini interpretes tribu-
nos appellauerunt, χιλίαρχοι autem vi-
detur

Exo. 18. detur à mille cognominati. Sed cum consi-
lium Iethro socer Moysi genero suo daret,
quod & deus approbauit, de ordinando po-
pulo sub principibus, vt non omnes omniū
causæ Moysen vltra uires onerarent, χι-
λιάρχους appellauit constituendo super mil
lenos homines, & ἑκατοντάρχους, super cēte
nos, ab ipsis numeris quibus præessent, &
πεντηκοντάρχους, super quinquagenos, & δεκα-
δάρχους ἢ δεκάρχους super denos, ab ipsis nu-
meris quibus præessent cognominatos. Num-
quidnā & hic sic accipiendi sunt χιλίαρχοι,
quod singuli essent super millenos? Nō vt q;.
Neq;.n. vniuersus omnium populus Israel
duodecim hominū millia tunc fuerunt. Sin
gulos.n. elegit de singulis tribubus, quæ duo
F decim tribus proculdubio nō millenos ho-
mines, sed multa milia cōtinebant. Nomen
ergo cōe est cum illis qui in Exodo appellā
tur χιλίαρχοι, quod vnusquisq; illorum esset
mille hominum princeps: istorū aūt vnus-
quisq; miliū princeps, quoniam siue à mille, siue à
milibus, eadē cōpositio nominis resonat ut
appellentur χιλίαρχοι. Merito quæritur,
2 quid sibi velit quod per omnes tribus, vbi com
Num. 2. putantur per singulas quasq; filij Israel in
ætate militari, dicitur secundum propinqui
tates eorum, secundum populum eorum, se-
cundū domos familiarū eorū, secundum nu
merū nominū eorum, secundum caput eo-
rū: & hæc quinq; similiter omnino repetun
tur, donec tribus oēs cōpleantur, quasi aliud
sit, secundum propinquitates, aliud secundū
populos, aliud secundū domos familiarum,
aliud secundū numerū nominum, aliud se-
cundū caput eorum: cum potius uideantur
alijs verbis eadem significare ista nomina.
Intentionem aūt mouet, quia tam diligēter
per omnes tribus eadem repetuntur, vt nō
frustra fieri quiuis iudicet etiam si non in-
telligat. Nimirum ergo numerus ipse ali-
quid insinuat sacramenti, vt hoc idem quin-
G quies uarie repetatur. Nam iste numerus
sicut in ipsis quinq; libris Moysi. i. quina-
rius, in ueteri testamento maxime cōmēda-
tur. Illa vero quæ deinceps quatuor conne-
ctūtur. i. masculina, à viginti annis & supra,
omnis qui procedit in virtute, & recogni-
tio eorum, quamuis & ipsa per omnes tri-
bus eodem prorsus modo repetantur, ha-
bent necessariam differentiam. Cum enim
ageretur de numero vniuersæ multitudinis
ad vnam tribum pertinentis, discernendus
erat sexus, ideo positum est, omnia mascu-
lina. Et ne paruuli etiam computarentur,
adiunctum est à viginti annis & supra. Rur
sus ne imbellis ætas senectutis annumera-
retur, additum est, omnis qui procedit in
virtute. Et omnia concluduntur uerbo eius
operis quod fiebat, vt dicatur, recognitio
eorum. Recognitio enim hæc fiebat, vt
hominum milia computarentur. Quinq;
igitur illa, propinquitas, populus, domus
familiarum, numerus nominum, & caput:
& illa deinde quatuor, sexus, ætas, virtus,
recognitio, fortasse in ipso numero aliquid
insinuant. Si enim horum duorum nume-
rorum. i. quinarij & quaternarij alter multi
plicetur ex altero. i. vt quinquies quaterni,
aut quater quini ducantur, viginti fiunt.
Quo numero & adolescentium ætas illa si- H
gnificatur. Qui numerus commemoratur
& quando intratur ad terram promissionis,
& dicitur illa ætas viginti annorum quæ nō
declinauerit in dexteram aut sinistram. Vbi
mihi videntur significari fideles ex utroq;
testamento fidem verā tenentes. Nam ve-
tus testamentum quinq; libris Moysi ma-
xime excellit, & nouum quatuor Euange-
lijs. Quod ait de tabernaculo distinguen 3
do, leuando, erigendo, Et alienigena qui ac- Num. 3.
cesserit morietur: Hic alienigena intelligē-
dus est etiam ex illis filijs Israel, qui non
de illa tribu fuerat quam tabernaculo ser-
uire præcepit. i. qui non fuerit de tribu Le-
ui. Mirum est aūt, quomodo abusiue alieni-
gena dicitur, quod magis alterius generis
hominē significat. i. ἀλλογενής, & non ma-
gis ἀλλόφυλος, quod significat alterius tri
bus hominem. Quo nomine magis vtitur
scriptura in aliarum gentiū nominibus, vt
allophyli appellentur, quasi aliarum tribuū 4
homines. Et locutus est dominus ad Moy Num. 3.
sen dicens. Accipe tribū Leui & constitues
eos in conspectu Aaron sacerdotis, & mini-
strabunt ei: & custodient custodias eius, &
custodias filiorum. Israel ante tabernacu-
lū testimonij. Quas φυλακὰς Græcus, di-
xit, has nostri interpretes alij custodias, alij
excubias interpretati sunt. Sed mirum nisi I
vigiliæ melius dicantur, quæ solent in ca-
stris ternarū horarū obseruationē habere.
Vnde scriptū est, Quarta aūt vigilia noctis Mat. 14.
venit ad eos ambulans super mare: hoc est
post nonam horā noctis, post tres videlicet
vigilias. Et multis locis scripturarū nostri
vigilias interpretati sunt, quas Græci φυλα-
κὰς vocāt. Vnde nulla dubitatio est, spatia
noctur-

nocturni temporis significari. Quod puto & hic accipiendũ. Quomodo.n. Leuitæ iubentur obseruare custodias Aaron, & custodias filiorum Israel, id est φυλακάς, nisi fortasse dictũ est, ne putarent ab obseruandis vigiliis quæ proprie in castris obseruari solent, propter honorem quo seruiebant tabernaculo, immunes esse debere, cum & ip-
5 sos oporteret propter opera tabernaculi nõ minus uicissim obseruare vigilias, quę obseruarentur in alijs circũquaq; castris filiorum Israel. Alienigena qui tetigerit morietur Quęrendum quõo dixerit in Leuitico. Qui tetigerit tabernaculum, sanctificabitur: cum hic dicat, Alienigena qui tetigerit, morietur: volens intelligi eos qui non essent de tribu Leuit. An forte hic, tetigerit, morietur, ad obsequium dixerit seruitutis, quod a solis Leuitis deberi tabernaculo præcepit? Hoc enim loquebatur. Quid est qđ Leuitas pro primogenitis filiorum Israel si
6 bi deus deputat, vt ita numeratis primogenitis populi, qui plures inuenti sunt quàm erat numerus Leuitarum, argento redimerentur quinq; siclis pro vno datis. Quod pro pecoribus non est factum, cum & pecora Leuitarum pro primogenitis pecorum simul sibi esse voluerit. Quomodo deinceps primogenita eorum vel pecorũ eorum pertinebant ad deum, ubi iussit immunda primogenita vel humana mutari ouibus? Quo modo non etiam pro eis deinceps primogenitis computabantur filij Leuitarum? Manebat.n. in posteris eadem tribus, quæ posset pro primogenitis posterioribus computari, nisi quia illud iustum fuerit, vt qui nascerentur de illis qui iam ad portionem domini pertinebant, datam pro primogenitis, qui de Aegypto exierunt, iam Deus proprios haberet, tanquam suos de suis, nec possent pro illis iuste computari, qui deinceps primogeniti Deo debebantur. De vniuerso quippe populo, & de uniuersis pecoribus populi data est portio Deo pro primogenitis: & hæc portio erat Leuitæ & pecora eorum. Iam si quid genuisset, Dei erat. Non poterat hoc tanquam à populo dari, quod iam alienum erat, ac per hoc debita deinceps primogenita Deo reddi oporte-
7 bat: nec pro his computari posteros Leuitarum vel pecorum eorum. Cum præciperet de tollenda mensa, iussit cum illa & panes tolli, sic dicens: Et panes qui semper super eam erunt. Non utique isti semper super eam erunt, sed similes eorum: quia illi auferebantur, & recentes quotidie ponebantur, dum tamen sine panibus mensa non relinqueretur. Ideo dixit, Qui sem-
per super eam erunt, hoc est quia semper pa 8
nes, non quia illi semper. Et super altare aureum adoperient vestimentum hyacinthinum, & adoperient illud operimento pelliceo hyacinthino. Posset ista locutio uideri, quam velut absurdam & non integram Latini interpretes transferre noluerunt.i. super altare aureum adoperient vestimentum hyacinthinum tanquam debuerit dici, Et altare aureum adoperient vestimento hyacinthino. Nam & operient vestimentũ hyacinthinũ, hoc uidetur significare quod ipsum vestimentum aliunde adoperiretur super altare. Sed mihi uidetur non tam genus locutionis esse, quàm subobscurus sensus. Hoc quippe intelligi potest, Et super altare aureum adoperient vestimẽtum hyacinthinum, vt ipsum vestimentum hyacinthinum alia re operiendũ præciperet, quod vestimentum iam super altare esset: ac si breuiter vtrunque complecteretur, vt vestimento hyacinthino altare operiendum, & vestimentum hyacinthinum alio tegmine operiendum subiunxit. Denique vnde cooperiri vellet vestimentum hyacinthinum, ostendit cum adiecit, Et adoperient illud operimento pelliceo hyacinthino. Vir aut mulier quicunque fecerit ab omnibus 9
peccatis humanis, & despiciens despexerit & deliquerit, anima illa annunciabit peccatum quod peccauit, & restituet delictum & quintas eius adijciet super illud & reddet cui deliquit ei. Si autem non fuerit homini proximus ita ut reddat illi delictum, ipsum delictum quod redditur domino, sacerdotis erit, excepto ariete propiciationis per quem exorabit in illo pro eo. Hic ea peccata intelligenda sunt, quorum in his rebus perpetratio est quæ pecunia restitui possunt. Non enim aliter diceret quomodo restituenda sunt, nisi damna pecuniaria fuissent. Iubet enim restitui caput & quintas .i. totum illud quicquid est, & quintã eius partẽ, excepto ariete qui fuerat offerẽdus in sacrificium ad expiandum delictum. Iubet autem illud quod restituitur sacerdotis esse.i. ipsum caput & quintã, si non est proximus ei in quẽ commissum est. Vbi vtiq; intelligitur tunc domino reddendum quod sit sacerdotis, si homo iste nõ superfit, qui

Marginalia: Nu. 3. Leui. 6. K; Nu. 3.; L; Nu. 4.; Nu. 4.; M; Nu. 5.; A

ſit qui damnũ paſſus eſt:nec proximus eius,
quem puto hæredem intelligi voluiſſe. Sed
de ipſo homine nihil dixit ſcriptura, Verũ-
tamen cum dicit, Si non ei fuerit proximus:
ſub hac breuitate inſinuat, tunc quæri ꝓ ro-
ximum eius ſi ipſe non fuerit. Si autem nec
proximus erit, dño reſtituetur, ne impuni-
tum remaneat quod admiſſum eſt, quod ta-
men non cedat in ſacrificium, ſed ſit ſacer-
B dotis. Sic ſanè verba ſcripturæ diſtinguenda
ſunt. Si autem nõ fuerit homini proximus,
ita vt reddat ille delictum ad ipſum: Locu-
tionis eſt.n. quod addidit, ad ipſum: aut for-
te ad ipſum dixit, quod ad ipſum ꝑtineat.i.
ipſe poſsideat. Deinde ſequitur, Delictum
quod redditur dño ſacerdotis erit. Delictũ
autem dicit cum redditur ea res quæ per de-
10 lictum ablata eſt. Quæri autẽ poteſt quo
Exod.2. modo in Exodo dicitur, Si quis furatus fue-
rit vitulum aut ouẽ, reſtituere debere quin-
que vitulos vel quatuor oues, ſi occiderit,
vendiderit: Si autem quod abſtulerit ſaluum
Num.5. apud eum reperitur, duplum eſſe reſtituẽ-
dum: cum hic reſtitui iubeat caput & quin-
tam, quod longe eſt etiam à duplo, quanto
magis à quadruplo vel quinquies tanto. Ni-
ſi forte, quia hic ait, Vir aut mulier quicũq;
fecerit ab omnibus peccatis humanis: pecca-
ta ignorantiæ, voluit intelligi humana pec-
cata. Fieri.n. poteſt, vt parum attendendo ꝑ
negligentiam traijciat homo rem alienã in
rem ſuam. Quod ideo peccatum eſt, quia ſi
C diligenter attenderetur, non admitteretur.
Et hæc voluit capite & quinta reſtitui, non
ſicut furta mulctari. Nam ſi furta & fraudes
hic intellexerimus, quæ non per ignorantiã
negligentiæ, ſed furandi vel fraudandi ani-
mo committuntur, & ideo dicta humana,
quia in homines fiũt, ille niſi fallor erit exi-
tus quæſtionis huius, vt ideo qui fecit non
reddat vel duplum, quia non reprehenditur
vel conuincitur, ſed ignorantibus à quo fa-
ctum ſit, vel verum factum ſit, ipſe annun-
ciat delictum ſuum. Cum enim dixiſſet ſcri-
ptura, vir aut mulier quicũq; fecerit ab om-
nibus peccatis humanis, & deſpiciens deſpe-
xerit & deliquerit, id eſt, contemnendo iſta
commiſerit: adiunxit & ait, Anima illa an-
nunciabat peccatum quod peccauit, & re-
ſtituet delictum caput & quintas eius: for-
te ergo propterea tantum quia ipſe annun-
ciauit, & ideo non eo damno plectendus
fuit, quo furem comprehenſum vel conui-
11 ctum plecti oporteret. Verba quæ ſcri-
ptura dicit mulieri à ſacerdote dicenda, quã- Num.5.
do ad ſuſpitionem adulterij eam maritus ad
ducit, det eam dominus in maledictum &
in execramentum: Græcus habet ἐνόρκιον.
Quo verbo videtur ſignificari iuramen-
tum per execrationem: velut ſi quiſquam
dicat, ſic non mihi & illud contingat: vel cer
te ità iuret, illud & illud mihi contingat ſi
fecero vel non fecero. Ita hoc dictum eſt,
det te dominus in maledictum & in execra-
mentum: tanquam diceretur, vt de te iurent
qui per execrationem iurabunt: ſic non eis
contingat, aut hoc eis contingat niſi hoc aut D
illud de te fecerint. Et offert munus ſuũ 12
domino, agnum anniculum ſine vitio in ho
locauſtoma, & agnam anniculam ſine vitio Num.5.
vnam in peccatum. Hoc quidam noſtri in-
terpretes transferre noluerunt, veluti locu-
tionem inuſitatam vitantes, & dixerunt ꝓ
peccato, non in peccatum, cum ſit ſenſus in
ea locutione qui non fuerat perturbandus.
In peccatum quippe dictum eſt, quia hoc-
ipſum quod pro pctõ offerebatur, peccatũ
vocabatur. Vnde illud eſt apud Apoſto-
lum de domino Chriſto, Eum qui non no- 2.Co.5.
uerat peccatum, peccatum pro nobis fecit:
deus pater ſcilicet, deum filium pro nobis
fecit peccatum.i. ſacrificium pro peccato. Si-
cut ergo agnus in holocauſtoma, vt ipſum
pecus eſſet holocauſtoma: ſic & agna in pec-
catum, vt ipſum pecus eſſet peccatum.i. ſacri
ficium fieret pro peccato: ſicut de ariete qđ
ſequitur in ſalutare dicit, tanq̃ ipſum ſit ſa-
lutare, cum ſit ſacrificium ſalutaris. Quod
poſtea repetendo manifeſtat, Nam & illud
pro peccato dicit quod prius dixerat in pec-
catum: & hoc ſacrificiũ ſalutaris, quod prius E
dixerat in ſalutare. Locutus eſt dominus 13
ad Moyſen dicens, Hoc eſt de Leuitis. Hoc Num.8.
alij interpretes interpretati ſunt, hæc eſt
lex de Leuitis. Sed quod ſcriptum eſt, Hoc
eſt de Leuitis: intelligitur dictũ, Hæc con-
ſtitutio de Leuitis. Deinde ſequitur, A
quinto & viceſimo ãnno & ſupra, introi- 14
bunt miniſtrare in miniſterium in operi- Num.8.
bus in tabernaculo teſtimonij: & à quin-
quagenario recedat ab hac miniſtratione, &
non operabitur vltra: & miniſtrabit frater
eius in tabernaculo teſtimonij: cuſtodi
re cuſtodias, opera autem non operabitur.
Hunc ſenſum obſcurum facit ὑπέρβατον:
quod ita confuſum eſt, tanquam de ipſo
fratre ſit dictum cuſtodire cuſtodias: cum
dictum ſit de illo qui recedit ab operibus,

Et

Et remanebit ille In tabernaculo testimo-
nij custodire custodias, opera autem non
operabitur, sed operabitur frater eius.i.qui
nondum peruenit ad ætatem quinquagena-
riam, à vigintiquinq; annis incipiens ope-
rari. Ergo ita distinguendum est, Et à quin-
quagenario recedet ab hac ministratione,
F & non operabitur vltra, & ministrauit fra-
ter eius. Deinde redit ad illum quinquage-
narium, de quo loquebatur, & de illo expli-
cat cætera dicens, In tabernaculo testimo-
nij custodire custodias, opera auté nô ope-
rabiur. Quod autem ait, custodire: subau-
ditur, incipiat: tanquam, id uerbo actiuo
ceret, custodiet custodia. Solet enim vsi-
tate etiã in Latinis locutionibus infinitum
15 Num.6. verbum poni pro finito. Cum Paschæ
tempore quidam, qui immundi facti erant
super animam hominis, id est super mor-
tuum, quærerent quomodo Pasca facerent:
quoniam oportebat eos ab immundicijs se-
ptem diebus purificari secundum legem,
consuluit dominum Moyses, & responsum
accepit: cuicunq; tale aliquid accidisset, vel
in tam longinquo itinere constitutus esset,
vt non posset occurrere, alio mense eum fa-
cere debere Pascha propter diem mensis
quartum decimum, vbi lunæ numerus ob-
seruabatur. Sed si quæratur quid facerent, si
forte talis immunditia etiam ad secundum
mensem occurreret. Arbitror id quod dictũ
est de secundo mense, tanquam regulariter
fuisse retinendum, vt tertio mense obserua-
rent: aut certe Pascha non egisse tali necessi-
tate, ad culpam non pertineret.
16 Num.9 Et die, qua statutum est tabernaculum,
G texit nubes tabernaculum domum testimo-
nij: & vespere erat super tabernaculum ve-
lut species ignis vsq; mane, ita fiebat semp.
Nubes tegebat illud die, & species ignis no-
cte. Et cum ascendisset nubes à tabernacu-
lo, & postea promouebant filij Israel: & in
loco vbicunq; steterat nubes ibi castra col-
locabant filij Israel: per præceptum domini
castra collocabunt filij Israel, & per præce-
ptum domini promouebunt. Omnes dies in
quibus obumbrat nubes super tabernacu-
lum, in castris erunt filij Israel. Et quando
protexerit nubes super tabernaculum dies
plures, & custodient filij Israel custodiam
domini, & non promouebunt. Et erit cum
texerit nubes dies numero super tabernacu-
lum: per vocem domini in castris erũt, & p
præceptũ domini promouebũt. Et erit cum
fuerit nubes à vespera vsque ad mane, &
ascenderit nubes mane, & promouebunt
die vel nocte, & cum sic ascenderit nubes,
promouebunt die vel mense diei, abundãte
nube obumbrãte super illud: in castris erũt
filij Israel, & non promouebunt: quoniam
per præceptum domini promouebunt. Cu-
stodiam dñi custodierunt per præceptũ do-
mini in manu Moysi. Totus hic locus diffi-
cilis diligenter exponendus est, qm̃ inusita-
tis generibus locutionum obscuratus est. Et
die, inquit, qua statutum est tabernaculum,
texit nubes tabernaculum domum testimo- H
nij. Idem tabernaculum appellauit domum
testimonij. Et vespere erat super tabernacu-
lum velut species ignis vsq; mane, ita fiebat
semper. Deinde diligẽter exprimit, quid fie-
bat semper. Nubes, inquit, tegebat illud die,
& species ignis nocte. Et cum ascendisset nu-
bes à tabernaculo, & postea promouebunt
filij Israel. Ista sententia obscura non est, ni-
si propter illam locutionem vbi additur, &.
Ordo enim verborum integer sequitur, etiã
si desit ipsa coniunctio: vt sic dicatur, Et cũ
ascendisset nubes à tabernaculo, postea pro-
mouebãt filij Israel: quãuis & ipsum quod
dictum est, postea, si deesset, plena posset esse
sententia. Deinde sequitur, dicens, Et in lo-
co vbicunq; steterat nubes, ibi castra collo-
cabant filij Israel. Hoc autem totum quod
faciebant, ad præceptum domini referens,
ita complectitur, Per præceptum, inquit, do
mini castra collocabunt filij Israel, & per
præceptum domini promouebunt. Præce-
ptum domini appellat signum ipsum quod
fiebat in nube: siue cum staret obumbrans
tabernaculum, vt castra consisterent, siue
cum ascendisset atq; vltra moueretur, vt eã I
eleuatis castris sequerentur. Mutauit sanè
in hac sententia narrantis modum, & tanq̃
prædicens atq; pronuncians uerba futuri
temporis habere cœpit. Neq;.n.ait, per præ
ceptum domini castra collocabant filij Is-
rael, sed collocabunt: nec ait, per præceptũ
domini promouebant, sed promouebunt.
Et hunc modum etiam in consequentibus
seruat, qui modus in scripturis est inusita-
tissimus. Nam per verba præteriti tempo-
ris sæpe futura prædicta esse nouimus, sicut
est, Foderunt manus meas & pedes meos.
Et, sicut ouis ad immolandum ductus est:
ac innumerabilia talia. Vt autem narrator
rerũ gestarum verbis vtatur temporis futu
ri, sicut hoc loco, difficillimè in scripturis
inuenitur

inueniri põt. Ergo posteaq̃ dixit de die & nocte, quo signo promoueret populus vel maneret, ne putarentur per noctem ambulare, & per diem solere consīdere, atq; hoc diebus omnibus facere, secutus adiunxit & ait, Oẽs dies in quibus obũbrat nubes super tabernaculum, in castris erunt filij Israel, & qñ protexerit nubes super tabernaculũ dies plures. Deinde admonens non hoc ex illorũ necessitate fieri, sed dei voluntate, Et custo-
K dient, inquit filij Israel custodiã dñi.i. custodiã quam præcepit dominus, & non promouebunt. Et tanq̃ diceretur, qñ ergo promouebant? Et erit, inquit, cum texerit nubes dies numero super tabernaculum .i. certo numero, qui numerus vtiq; deo placet, per vocem domini in castris erunt & per præceptum domini promouebunt. Hanc videtur dicere vocem domini, signum quod dat de statione & motu nubis, quia & vox loquentis, proculdubio signũ est voluntatis. Quod ergo ait, & per præceptum, hoc idem signũ puto intelligendum, quanquam possit vox & præceptum domini illud ẽt accipi quod locutus est vt solet ad Moysen, & præcepit hoc fieri. Neq; enim scirent illi promouendum esse nube promouente, & standum esse nube stante, nisi hoc eis ante præciperetur. In his autem quæ dicta sunt nondum apparuit verum per diem tm̃ ambularent, an ẽt per noctem: secundum signũ quod nubes motu suo dabat. Fortassis.n. quanuis plures dies in castris manerent nube non promouente, potuit tamen putari nubem non solere ascendere, de castris, & signum itineris dare nisi per diẽ. Sequitur ergo & dicit,
L Et erit cum fuerit nubes à vespera vsq; mane & ascenderit nubes mane, & promouebunt die. Hic illa copulatiua cõiunctio more scripturæ posita est, Nam ea detracta plenus est sensus hoc modo, Et erit cum fuerit nubes à vespera vsq; mane, & ascenderit nubes mane, promouebunt die. Deinde quia & nocte si nubes ascenderet promouebant, atq; iter nocturnum si illud signum acciperent agebant, adiunxit & ait, Vel nocte & si ascenderit nubes promouebunt. Sed locutio est inusitatior, Non n. tantum positum, est, &, sed eo more positum est quo non solet. Vnde mihi videtur præposteratus ordo verborum, sicut sæpe in Latinis locutionibus fieri solet. Quod genus antistrophe dicitur. Proinde si ita dicatur, vel & nocte si ascenderit nubes, promouebunt: aut certe ita, si & nocte ascẽderit nubes, promouebunt, planissimus sensus est. Adhuc autem occurrebat cogitanti, vt scire vellet, vtrum quomodo cognitum est solere illos ad nubis signum diebus & noctibus ambulare, vel diebus & noctibus in castris esse, ita ẽt solerent per dies tantum manere etiam quorum noctibus ambularent: quod arbitror scripturam in consequentibus intimasse cum dicit, Die vel mense diei, abundante nube obũbrante super illud in castris erunt M
filij Israel, & non promouebunt. Quia.n. dixerat, vel nocte & si ascenderit nubes promouebunt: tanquam restabat vt diceret, die autem si non ascenderit non promouebunt, quando quasi promouere debere videbantur. Sed quia hoc ẽt diebus plurimis fieri poterat, vt noctibus ambularent promouente nube, & ea manente diebus non ambularẽt, ideo posuit die vel mense diei. Nõ dixit mẽse, ne ibi & noctes eiusdem mensis acciperẽtur: sed mense diei.i. mense ex ea parte qua dies illi fuit, nõ ex ea qua nox. Die ergo vel mense diei, abundante nube obumbrante.i. abundante in obumbrando, vel abũdantius obumbrante semper illud, illud.s. tabernaculum: in castris erunt filij Israel, & non promouebunt. Postremo repetit, diuina authoritate factum, cui resisti vtiq; non debebat, adiungens. Q m̃ per præceptum dñi promouebunt. Custodiam dñi custodierunt per præceptum domini in manu Moysi. Redijt ad uerbum præteriti temporis, vt diceret, custodierunt. Quod vero in fine posuit, In manu Moysi vsitatissima in scripturis locutio est, quia per Moysen hæc Deus præcipiebat. Et cũ congregaueritis synagogã, tuba A
canetis, & non in signo. Non ergo ad hoc canendũ præcipit vt congregetur synagoga, 17 Nu. 10.
nam si hoc fit, signum est: sed iam congregata synagoga, præcepit tuba canere, tanq̃ ad cantũ iam pertineat, non ad dandũ signũ, quo dato, fieri aliquid admoneat. Proinde cum hoc quod iam congregata synagoga tubis canebant, quisquam homo noui testamẽti ad aliquid spiritale interpretatur, illi signũ est, qui intelligit quare fiat: nõ illis qui non intelligebant, nisi quãdo ad hoc fiebat, 18
vt aliquod opus indicetur. Et auferam de Nu. 11
spiritu qui est in te, & superponam super eos, & sustinebunt tecum impetum populi, & non portabis illos tu solus. Plerique Latini interpretes non vt in Græco est transtulerunt, sed dixerunt, Auferam de

spiritu tuo qui est in te, & ponã super eos,
aut ponã in eis: & fecerunt sensum laborio-
sum ad intelligendum, Putari.n. pôt de spi-
ritu ipsius hominis dictũ, quo humana na-
tura completur corpore adiuncto, quæ con-
stat ex corpore & spiritu, quem, et animam
1.Co.2. dicunt. De quo & Apostolus dicit. Quis.n.
hominum scit quæ sunt hominis, nisi spûs
hominis qui in ipso est? Sic.n.& q̃ dei sunt,
B nemo scit nisi spûs dei. Et quod adiungit ac
dicit, Nos aũt nõ spm huius mundi acce-
pimus, sed spm qui ex deo est: Ostẽdit. vtiq;
alium esse spm dei, cuius particeps fit spûs
hominis per grãm dei: quamuis posset etiam
sicut alij interpretati sunt, intelligi spûs dei
in eo, quod dicitur de spiritu tuo qui est in
te: vt dictum sit, tuo, quia fit et noster, qui
dei est, cũ accipimus eũ: sicut de Ioanne di-
ctum est, in spiritu & virtute Heliæ. Non
Luc. 1. enim anima Heliæ in eum fuerat reuolu-
ta. Quod si quidam hæretica peruersitate
opinantur, quid dicturi sunt in eo quod scri-
4.Re.2. ptum est, Spûs Heliæ requieuit super Heli-
seum, cum iam ille vtique haberet animam:
nisi quia dictum est spiritu dei, vt etiam per
illum operaretur, qualia per Heliam opera-
batur: non ab illo recedens, vt istum posset
implere: aut dispertitus minus esset in illo,
vt posset ex aliqua parte & i isto esse? Deus
enim qui posset esse in omnibus tantus, in
quibus per illam gratiã esse voluerit. Nunc
autem cum ita scriptum sit, Et auferã de spi-
C ritu qui est super te: nec dictum sit, de spi-
ritu tuo: facilior est absolutio quæstionis:
quia intelligimus nihil aliud deum signifi-
care voluisse, nisi ex eodẽ spiritu gratiã il-
los quoque habituros adiutorium, ex quo
habebat Moyses: vt & isti haberent quãtũ
deus vellet, non vt ideo Moyses minus ha-
19 beret. Et dixit Moyses, Sexcenta milia
Nu.11. sunt peditum, in quibus sum in ipsis, & tu
dixisti, Carnes dabo eis, & edent mẽse die-
rum? Nunquid oues & boues occidentur
illis, & sufficient illis aut omnis piscis cõ-
gregabitur eis, & sufficiet eis? Quæri solet
verum hoc Moyses diffidendo dixerit, an
quærendo. Sed si putauerimus eum diffi-
dendo dixisse, nascetur quæstio cur hoc ei
non exprobrauerit dominus, sicut expro-
brauit quòd ad petram, vnde aqua pollu-
Nu.20. xit, videtur de potestate domini dubitas-
se. Si autem dixerimus hoc eum dixisse
quærendo modum quo fieret, ipsa domini
responsio, vbi ad eum dixit, Nunquid ma-
nus domini non sufficiet, quasi redarguen-
tis videtur, quod iste illa non credidisset.
Sed melius arbitror intelligi, dominum ita
respondisse, tanquam modum futuri facti,
quem ille requirebat, dicere noluerit, sed
potius opere ipso suam potentiam demon- Luc. 1.
strare. Poterat enim & Mariæ dicẽti, Quo
modo fiet istud, quoniam virum non co- D
gnosco: a calumniantibus obijci, quòd mi-
nus crediderit, cum illa modum quæsiuerit
non de virtute dei dubitauerit. Quod au-
tem responsum est illis, Spiritussanctus su-
peruenict in te, & virtus altissimi obumbra
bit te: poterat & sic responderi quomodo
hic. Nunquid spiritussancto impossibile ẽ,
qui superueniet in te? ac si idem ipse sensus
conseruaretur. Porrò autem talia quædam
dicens Zacharias, incredulitatis arguitur, &
vocis oppressæ pœna plectitur: Quare? nisi
quia deus non de verbis, sed de cordibus iu-
dicat. Alioquin & ad illam petram, vñ aqua
profluxit, poterant excusari verba Moysi,
nisi in eum clara esset diuina sententia, q̃d Nu.20.
diffidendo talia dixerit. Nam ita se ea ver-
ba habent, Audite me increduli, Nunquid
de petra ista educimus vobis aquam? Dein-
de sequitur, Et eleuata Moyses manu sua
percussit petram virga bis, & exijt aqua mul
ta, & bibit synagoga & pecora eorum. Vtiq;
ad hoc cõgregauit populum, & ad hoc illam
virgam in qua tanta miracula fecerat sum-
psit, eaque petram percussit, atque inde soli
tæ virtutis est consequutus effectus. Ver-
ba ergo illa quibus ait, Nunquid ex hac pe-
tra educimus vobis aquã? possunt sic accipi
tanquam diceretur, Nempe ex hac petra se-
cundum vestram incredulitatem aqua edu- E
ci non potest. Vt denique percutiendo ostẽ-
deretur, fieri diuinitus potuisse quod illi
infidelitate non crediderunt, maximè quia
dixerat, Audite me increduli: ita quidem
intelligi possent hæc verba, nisi deus qui cor
dis inspector est, quo animo dicta fuerint
indicaret. Sequitur enim scriptura & dicit,
Et dixit dominus ad Moysen, & Aaron,
Quoniam non credidistis sanctificare me
in conspectu filiorum Israel, propter hoc
non inducetis vos synagogam hanc in ter-
ram quam dedi eis. Ac per hoc intelligitur
illa verba ita dixisse Moysen, tanquam ad
incertum percusserit, vt si non sequeretur
effectus, hoc prædixisse putaretur, cum
ait, Nunquid ex hac petra educimus vo-
bis aquam: quod in animo eius lateret om-

-nino, nisi de sententia prodiret. E contrario
itaque isto loco debemus intelligere verba
Moysi de promissis carnibus, quærentis po-
tius quomodo fieret quàm diffidentis fuis-
se, quando sententia domini non secuta est
quæ vindicaret, sed potius, quæ doceret.
20 De vxore Moysi Aethiopissa quæri solet,
Nu.12. vtrum ipsa erat filia Iethro, an alteram du-
F xerit vel superduxerit. Sed ipsam fuisse cre-
2.Parali dibile est, De Madianitis quippe erat, qui re
po.14. periuntur in Paralipomenon Aethiopes di
ci, quãdo cõtra eos pugnauit Iosaphat. Nã
in his locis dicitur eos persecutus populus
Israel, vbi Madianitæ habitãt, qui nunc Sar
raceni appellantur. Sed nunc eos Aethio-
pes nemo ferè appellat sicut solẽt locorum,
& gentium nomina plerunque vetustate
21 mutari. Et dixit ad eos. Ascẽdite ista ere-
Nu.13. mo, & ascendetis in mõtem & videbitis ter-
ram quæ sit, & populum qui insidet super
eam, si fortis est an infirmus, si pauci sunt
an multi. Exposuisse intelligit, secundum
quid dixerit, si potens est an infirmus: hoc
est, si pauci sunt an multi. Nam quomo-
do possent de monte prospicientes sentire
humanarum virium fortitudinem? Potest
& alius sensus esse multo congruentior ve-
ritati: quod ait, Ascendetis montem, in-
ipsam terram, dixit, quam explorare vo-
lebam, Non enim possent facile explora-
tores intelligi, vbi tanquam peregrinan-
tes omnia perquirebant. Nam si de mon-
tis vertice eos putauerimus conspexisse ter-
ram, & explorasse: quomodo possent ex-
G quirere omnia quæ Moyses exquirẽda præ
cepit? Quomodo intrare ciuitates quas
eos scriptura dicit intrasse? Quomodo de
illa valle botrum tollere, propter quem, &
loco nomen est inditum vt vallis botri di-
ceretur? In ipso ergo monte explorabatur
terra, quia ipse erat à quo exploraretur:
& ibi erat quidam depressior locus, de qua
22 valle botrus ablatus est. Et protulerunt
Nu.13. pauorem terræ quam explorauerunt. Pauo
23 rem terræ dixit, nõ quod paueat eadem ter-
Nu.14. ra, sed quem ex ea terra conceperant. Ca
leph & Iesus Naue loquentes ad popu-
lum Israel ne timerẽt ingredi terram pro-
missionis, dixerunt inter cætera, Vos autẽ
ne timueritis populũ terræ, quoniam cibus
nobis sunt. Abscessit enim tempus ab eis,
dominus autem in nobis, ne timueritis eos:
Quod dictum est, cibus nobis sunt: intelli-
gi voluerunt, consumemus eos. Quod vero
adiunxerunt, abscessit. n. tẽps ab eis, dñs autẽ
in nobis: satis diligenter non dixerunt, ab-
scessit dñs ab eis, impij quippe antiquitus
fuerunt: sed quoniam & impijs occulta di-
spensatione diuinæ prouidentiæ datur tem-
pus florendi atq; regnãdi, abscessit, inquiunt,
tẽps ab eis, dominus autem in nobis: non di-
xerunt, abscessit tẽps ab eis, & nostrum suc-
cessit: dñs autem in nobis, non tempus. Illi H
enim tempus habuerunt, isti dominum deũ
temporum creatorem & ordinatorem,
quorũq; vt ei placet distributorem. Qđ 24
præcipitur quo expientur peccata quæ nõ Nu.15.
sponte cõmittuntur, merito quæritur quæ
sint ipsa peccata nolentium: vtrum quæ à
nescientibus committuntur: an etiam possit
recte dici peccatum esse nolentis, quod face
re compellitur: nam & hoc contra volunta-
tem facere dici solet. Sed vtiq; vult propter
quod facit cum vult viuere: si.s. quisquam
nisi fecerit mortem minetur. Vult ergo face
re, quia vult viuere: & ideo non per seip-
sum appetendo vt falsum iuret, sed vt fal-
sum iurando viuat. Quod si ita est, nescio
vtrum possint dici ista peccata nolentium,
qualia hic dicuntur expianda. Nam si dili-
genter consideratur, forte ipsum peccare ne
mo velit sed propter aliud fit quod vult qui
peccat. Omnes quippe homines qui scien-
tes faciunt quod non licet, vellent licere, Vs
que adeo ipsum peccare, nemo appetit pro-
pter hoc ipsum, sed propter illud quod ex
eo consequitur. Hæc si ita se habent, non
sunt peccata nolentium, nisi nescientium:
quæ discernuntur à peccatis volentium. I
Et anima quæcunque peccauerit in ma- 25
nu superbiæ, ex indigenis, aut ex prose- Nu.15.
lytis, deum hic exacerbat: & exterminabi
tur anima illa de populo suo, quoniam ver-
bum domini contempsit & mandata eius di
sperdidit. Contritione conteretur anima
illa, peccatum eius in illa. Quæ sint pecca-
ta quæ fiunt in manu superbiæ, id est, de su-
perbia committuntur, scriptura ipsa in con-
sequentibus satis exposuit, vbi ait, quoniam
verbum domini contempsit. Aliud est ergo
præcepta contemnere, aliud magni pendere
quidem, sed aut ignarum contra facere, aut
victum. Quæ duo fortasse pertineant ad il-
la peccata q̃ à nolẽtibus fiunt: de quibus su
perius quemadmodum deo propiciato ex-
piarentur admonuit: ac deinde subiecit
peccata superbiæ, cum quisque superbien-
do .i. præceptum contemnẽdo perperam fa-
cit.

cit. Quod genus peccati non dixit vllo genere sacrificij purgari oportere, tanquam insanabile iudicans, illa duntaxat curatione quæ per sacrificia gerebatur, qualia facienda in hac scriptura præcipiuntur. Quæ si per ipsa attêduntur, nullo pacto possunt me-
K deri. Si autem res ipsæ quarũ hæc sacra sunt inquirantur, in eis inueniri poterit purga-
Pro. 18. tio peccatorum. Quod ergo scriptum est, Peccator cum venerit in profundum malorum contemnit: iste significatus est, quem scriptura hoc loco dicit, in manu superbiæ delinquere. Hoc igitur sine pœna eius qui committit non potest aboleri, atq; ideo non potest non punitum esse: & cum pœnitendo sanatur, ipsa afflictio pœnitentis pœna peccati est, quanuis medicinalis & salubris. Merito quippe magnum iudicatur peccatum cum superbia præceptum contemnit: sed econtrario vt sanari possit, cor contritum &
Psal. 50. humiliatum deus non spernit. Veruntamen quia sine pœna non fit, ideo talia hic dicta sunt: deum, inquit, hic exacerbat: quia deus
Iacob. 4. superbis resistit. Et exterminabitur anima illa de populo suo, q̃m talis omnino in numero eorũ qui ad deum pertinent non est: q̃m verbum domini contempsit & mandata eius disperdidit, contritione conteretur anima illa. Quare aũt contritione conteretur, consequenter adiungit dicens, pct̃m eius in illo: ac per hoc si tali peccato debitam contritionem ipse sibi adhibeat pœnitendo, cor contritum vt dictum est, deus non spernet;
L quanuis in Græco non dictum sit hoc loco, contritione conteretur: sed ex contritione exteretur anima illa. Quod ita accipi põt, quasi omnimodo terendo extinguatur ac si non sit. Sed prius natura immortalitatis animæ hunc intellectum recusat: Deinde si q̃d exteritur, omni modo efficeretur ut nõ sit,
Ecclesiastici. 6. non diceret de sapiente. Et gradus ostiorum eius exteret pes tuus. Verum illa discretio magis magisque consideranda est, vtrum nemo peccet nisi aut ignarus, aut victus, aut contemnens, vnde nunc longum esset
26 disputare. Quid est quòd Dathan & Abi-
Nũe. 16 ron cum in seditionem consurrexissent, uocati à Moyse ac superbe & iniuriose respondentes, Nunquid pusillum hoc, quoniam eduxisti nos in terram fluentem lac, & mel, interficere nos in eremo, quoniam præes nobis princeps, & tu in terram fluentem lac & mel induxisti nos, & dedisti nobis sortem agri & uineas: post hæc addiderunt, Oculos hominum illorum abscidisses: non ascendimus quorum hominum oculos dixerunt? Vtrum populi Israel, tanquam dicentes, Si ita præstitisses, oculos hominum illorum abscidisses. i. ita te diligerent vt oculos suos
eruerent & darent tibi. Q̃d iudiciũ magnũ M
dilectionis, & Apostolus dicit, Q̃m si fieri Galat. 4.
posset oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi. Et deinde plenam contumaciam addiderunt, Non ascendimus, id est, non veniemus, quia uocauerat eos. An potius oculos hominum illorum dicit hostium qui nimis acres & terribiles fuerant nunciati: tanquam dicerent, & si hoc fecisses, non tibi obtemperaremus: nisi quòd modus uerbi alius pro alio positus est, ut non dicerent, non ascenderemus, sed non ascendimus quodam
genere locutionis. Et locutus est domi- 27
nus ad Moysen & Aaron dicens, Abscedite Nũe. 16
uos de medio synagogæ istius. Notandum est tunc iubere dominum separationem fieri corporalem, cum iam uindicta imminet
malis. Sic Noe cum domo sua separatur à Gene. 7.
cæteris diluuio perituris, Sic Loth cum suis Gen. 19.
separatur à Sodomis igne cœlitus consumē-
dis. Sic ipse populus ab Aegyptijs marinis Exo. 14.
fluctibus obruendis. Sic isti nunc à synagoga Chore Abiron & Dathan, qui se primitus per seditionem abrumpere uoluerunt. cum quibus tamen sancti antea uiuentes & conuersantes, & cum cæteris quos reprobat deus secundum uerba quæ in eo increpans
dicit, contaminari tamen ab eis minime po- A
tuerunt: nec separari iussi sunt, quando uindictam dominus, siue differebat, siue talem adhibebat, qua innocētes periclitari lædive non possent, sicut serpentum morsibus, sicut strage mortiũ qua deus quē uolebat sicut uolebat alio percuciebat intacto nõ sicut aqua diluuij, aut ignea pluuia, aut aqua maris, aut hiatu terræ, q̃ permixtos poterat pariter absumere: nõ quia & ibi deus suos conseruare nõ posset, sed q̃a opus erat tētatione miraculi ubi separatio fieri poterat, ut uel aqua, uel
ignis, uel hiatus terræ quos inuenisset aufer- Mat. 13.
ret. Sic & in fine à zizanijs separabunt frumenta, & malos cremantibus flammis, iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.
Q̃d ait Moyses de Chore & Abiron & 28
Dathan, in uisione ostēdet deus, & aperiens Nũe. 16
terra os suũ absorbebit uos. Quidã interpretati sunt, in hiatu ostendet dñs: credo putantes dictũ φάσματι quod Græce positũ est χάσματι quod ꝓ eo dictum est, ac si dicere-

tur in manifestatione; quod apertis oculis
apparebit. Non.n.sic dictú est,in visione:
quemadmodú solent dici visiones,siue som-
niorum,siue quarumcunq; in ecstasi figura
rum:sed vt dixi,in manifestatione. Nonnul
B li autem aliud opinátes, in phantasmate in-
terpretari voluerunt. Quod omnino sic ab-
horret à consuetudine locutionis nostræ, vt
nusquam ferè dicatur phátasma,nisi vbi fal-
sitate visorum intellectus noster illuditur;
quamuis & hoc à videndo sit dictum. Sed vt
dixi,aliud loquendi consuetudo præiudica-
29 uit. Et descenderunt ipsi & omnia quæ-
Núe.26 cunq; sunt eis viuentes ad inferos. Notádú
secundum locum terrenum dictos esse infe-
ros, hoc est in inferioribus terræ partibus.
Varie quippe in scripturis & sub intellectu
multiplici, sicut rerum de quibus agitur sen
sus exigit, nomen ponitur inferorú, & ma-
xime in mortuis hoc accipi solet. Sed quo-
niam istos viuentes dictum est ad inferos
descendisse, & ipsa narratione quid factum
fuerit satis apparet: manifestum est, vt dixi
inferiores partes terræ inferorú vocabulo
nuncupatas, in cóparatione huius superio-
ris terræ in cuius facie viuitur: sicut in com-
paratione cœli superioris vbi sanctorú de-
moratio est angelorum, peccátes angelos in
huius aeris detrusos caligine, scriptura dicit
tanquá carceribus inferi puniendos reserua
C ri. Si.n. deus, inquit, angelis peccantibus non
2.Petr.2 pepercit, sed carceribus caliginis inferi re-
trudens tradidit in iudicio puniendos reser-
uari: cum Apostolus Paulus principem po-
Ephe.2. testatis diabolú dicat, qui operatur in filijs
30 diffidentiæ. Et dixit dñs ad Moysen & ad
Núe.16 Eleazarum filium Aaron sacerdotem, Tol
lite thuribula ærea è medio exustorum: &
ignem alienum hunc semina ibi, quia sancti-
ficauerunt thuribula peccatorum horum in
manibus suis: & fac ea laminas ductiles cir-
cumpositionem altari: quoniam oblata sunt
ante dominum & sanctificata sunt: & factæ
sunt in signum filijs Israel. Hoc loco cur
non ad Moysen & Aaron sicut in superio-
ribus dñs locutus sit, sed ad Moysen & Elea
zarum filium Aaron, hæc mihi causa inte-
rim occurrit. Quoniam quæstio erat de pro-
genie sacerdotum, id est, de quo genere esse
deberent: vnde illi ex alio genere, quia sibi
vsurpare sacerdotium ausi sunt, tam horren
do & mirabili supplicio perierunt: non ad
Aaron, quia iam summus sacerdos erat, sed
ad Eleazarum voluit loqui deus q eí succe-
dere debebat, & secundo iam sacerdotio fun
gebatur, vt eo modo seriem generis commen-
daret quæ in successionibus sacerdotum esse
deberet. Vnde etiam in consequétibus dicit,
Et accepit Eleazar filius Aaron sacerdotis D
thuribula ærea quæ antea obtulerunt qui
exusti sunt, & addidit ea circumpositionem
altaris memoriæ filij Israel; vt non accedat
quisquam alienigena, qui non est de semine
Aaron, imponere incensum ante dñm: & nó
erit sicut Chore & sicut conspiratio eius, si-
cut locutus est dñs in manu Moysi. Hoc er-
go modo voluit per Eleazarum deus nó sa-
cerdotiú quod iam erat in Aaron, sed succes
sionis sacerdotalis progeniem commendare.
Quod vero ait, Et ignem alienum hunc se-
mina ibi sparge, intelligendum est. Et quod
addidit, Quia sanctificauerút thuribula pec
catorú horú in manibus suis: locutione qui-
dé inusitatá expressa sententia est. Sed notá-
dum nouo mó dicta sanctificata pœna eorú,
à quibus hoc peccatum fuerat perpetratum:
quia per eos exemplú datum est cæteris, quo
timerent. Circumpositionem aút altari cur
ex eis fieri voluit, addidit dicés: quoniá obla-
ta sunt ante dominum, & sanctificata facta
sunt in signum filijs Israel: non ergo in eis
reprobari voluit, qd à talibus oblata sunt, sed
hoc potius attendi ante quem oblata sint. i.
quia ante dñm, vt plus in eis valeret nomé
dñi, ante quem oblata sunt, q pessimum me
ritum eorum, à quibus oblata sunt. Hoc au-
tem iam & in Exodo commemorauerat scri
ptura, quando altare fabricatum dicit. Vnde E
intelligitur genera rerum gestarum distri-
buta esse per libros, non temporum ordo
contextus. Nam & de virga Aaron quo-
modo res gesta sit, vt florens & germinans
electionem sacerdotij eius, diuinitus iudica-
ret, in hoc libro scriptura narrauit, & tamen
de ipsa virga in Exodo dicitur, vt in sanctis
sanctorum, cum manna in arca poneretur,
quando præcipitur de tabernaculo fabrican
do: quod vtique longe ante præceptum est,
quàm ipsum tabernaculum fabricatum per-
fectumque consisteret. Stetit autem primo
mense secúdi anni, ex quo de Aegypto egres
si sunt: & liber iste incipit à secundo men-
se eiusdem anni secundi, primo die men-
sis. Vnde clarum est ista, si librorum or-
dinem considerémus, per recapitulatio-
nem, id est, præteritorum recordationem
commemorari, quæ putant, qui minus di-
ligenter intendunt, eodem facta ordine,
quo

quo narantur. Et ait dominus ad Aarô
31 dicens, Tu & filij tui & domus patris tui
Nu.18. tecum accipietis peccata sanctorum: & tu
F & tui accipietis peccata sacerdotij vestri.
Hęc sunt peccata, quæ appellantur sacrifi-
cia pro peccatis. Proinde peccata sanctorû
dictum est, non quæ sancti committunt, sed
ab eo ꝙ sunt sancta sanctorum, quia in san-
ctis offeruntur. Et peccata dicuntur sacrifi-
cia pro peccatis: ideo appellata sunt pecca-
ta sanctorum. Et peccata sacerdotij vestri,
id est, eadem ipsa quæ offeruntur pro pec-
catis: sicut etiã in Leuitico declarat, & per-
32 tinere debere dicit ad sacerdotem. Primo
Nu.18. genita omnia quæcunq; fuerint in terra eo-
rum, quantacunque attulerint domino, tibi
erunt. Hic primogenita, non fœtus pri-
mitiuos pecorum dicit: nam ipsa Grȩce
πρωτότοκα nominant, hæc aût πρωτογεννήματα
Sed Latine duabus his rebus, duo nomina
reperta nô sunt. Et ideo ista πρωτογεννήματα
quidam primitias interpretati sunt, Sed pri
mitiæ ἀπαρχαὶ dicuntur, & aliud sunt. Hæc
igitur ista ita discernunt, quia πρωτότοκα
sunt primitiui animalium fœtus, etiam ho-
minû: πρωτογεννήματα vero primi fructus de
terra sumpti, vel de arbore, vel de vite. Pri
mitiæ autem de fructibus quidem, sed iam
redactis ab agno: sicut de massa, de lacu,
de dolio, de cupa quæ primitus sumebant.
33 De iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquã
Nu.16. aspersionis, eorûq; mundationem qui mor
G tuum tetigerint, proficere lex mãdauit, nec
tangere permittitur. Euidentissimum enim
signû in ea noui testamẽti præfigurabatur,
nec satis digne festinantes dicere de tanto sa
cramento valemus. Primo.n.quòd ita cœ-
pit de hac re loqui scriptura, quem non mo
ueat, & intentissimã mentem faciat in alti-
tudine sacramenti? Et locutus est inquit, do
minus ad Moysen & Aaron dicens, ista di-
stinctio legis quæcunque constituit domi-
nus: proculdubio non est distinctio nisi in-
ter aliqua duo vel plura: nam distinctionẽ
singularitas non requirit. Nec distinctio-
nem cuiuslibet rei commemorauit, sed ad-
didit legis, nec cuiuscûq; legis: assidue qp-
pe in scriptura dicitur de vnaquaq; re, de
qua legitime præcipitur, Hæc est lex illius
vel illius rei: non vniuersalis lex, quæ con-
tinet omnia quæ legitime præcipiûtur: Hic
vero cum dixisset, Hæc est distinctio legis:
secutus adiunxit, Quæcunq; cõstituit do-
minus, præcipiendo vtiq;, non creando. Nã
etiã nonnulli interpretes, Quæcûq; præce-
pit dñs, transtulerût. Si ergo hæc est distin-
ctio legis, quecûq; præcepit dñs: proculdu-
bio magna est ista distinctio. Et recte intelli
gitur duo testamenta distinguere. Eadem H
quippe sunt in veteri & nouo: ibi obumbra
ta, hic reuelata: ibi præfigurata, hic manife-
stata. Nã nô solû sacramenta diuersa sunt,
verumetiam promissa ibi videntur tẽpora-
lia proponi, quibus spiritale præmiû occul-
te significetur: hic aût manifestissime spiri-
talia promittunt & æterna. Tẽporaliû aût
bonorû atq; carnaliû, & spiritalium atque
ȩternorû, q clarior certiorq; distinctio est,
ꝙ passio domini nostri Iesu Christi: in cu-
ius morte satis constitit, non istam terrenã
transitoriamq; fœlicitatem à dño deo pro
magno munere sperandã & optandã, quan-
doquidẽ in vnigenito filio suo, quẽ tanta il-
la perpeti voluit, longe aliud à se peti expe
ctariq; oportere apertissima distinctione de
clarauit. Hanc ergo passionẽ dñi nostri Ie-
su Xpi, velut distinctione duorum testamẽ-
torum, hoc quod de iuuencæ rufȩ mactatio
ne narratur, satis congrue prȩfigurat. Locu
tus est enim dominus ad Moysen & Aarô
dicens, ista distinctio legis quæcunque con-
stituit dominus: ac deinde mandare incipit
hęc adiungens & dicens, Loquere filijs Is-
rael. Potest etiam ita distingui, Et locutus
est dominus ad Moysen, & Aaron dicens. I
Ista distinctio legis quęcunq; constituit dñs
dicẽs non quæcunque constituit dominus
creans, sicut cœlum, & terram & omnia, q
in eis sunt: sed quęcunque constituit domi
nus dicens, in duobus videlicet testamen-
tis: vt deinde sequatur, Loquere filijs Is-
rael, & accipiant à te iuuencam rufam sine
vitio. Iuuenca rufa carnem Christi signi-
ficat, Sexus fœmineus est, propter infirmi-
tatem carnis: Rufa est, propter ipsam cruẽ-
tam passionem. Quod autem ait, accipiãt
à te: in ipso Moyse figuram legis ostendit:
quoniam secundum legem sibi visi sunt oc-
cidere Christum, quia soluebat secundum
ipsos sabbatum, & sicut putabant obserua-
tiones legitimas prophanabat. Quod ergo
sine vitio dicitur hæc iuuenca, mirum non
est, Hanc enim carnem etiam cæteræ ho-
stiæ figurabant, vbi similiter sine vitio pe-
cora immolari iubentur. Erat quippe illa
caro in similitudine carnis peccati, sed non
caro peccati. Veruntamen hic vbi euiden-
tius legis distinctionẽ deus voluit cômen-

 dare,

dare,parum fuit dicere sine vitio,nisi dice-
rẽt,quæ non in se habet vitium. Q̃d si re-
petendi causa dictum est, fortasse non fru-
K stra est, ꝙ eam rẽ ipsa repetitio firmius cõ-
mendauit. Quanquã & illud non abhorret
à vero, ut ideo additũ intelligatur, quæ non
habet in se vitiũ, cũ iam dictũ esset, iuuen-
cã sine vitio, quia in se nõ habuit vitiũ ca-
ro Christi, in alijs aũt habuit qui membra
sunt eius. Quæ.n.caro in hac vita sine pec-
cato,nisi illa sola quę nõ habet in se vitiũ?
Et non est superpositum super eam iugũ.
Ps.115. Non.n.subiugata est iniquitati, cui subiu-
gatos inueniens liberauit, & eorum vincula
dirupit, vt ei dicat, Dirupisti vincula mea,
Ioã.10. tibi sacrificabo hostiam laudis. Super illius
quippe carnẽ non est positum iugum, qui
potestatem habuit ponendi animam suam
& iterum sumendi eam. Et dabis eã, inquit,
ad Eleazarum sacerdotẽ. Cur non ad Aarõ
nisi forte ita præfiguratũ est, nõ ad tempus
quod tunc erat, sed ad posteros huius sacer-
dotij passionem domini peruenturam? Et
eijcient eam extra castra. Sic & electus est
L dñs passurus extra ciuitatem. Q̃d autẽ ait,
in locum mundum: ita significatum est, qa
non habuit causam malam. Et occident eã
in conspectu eius, sicut occisa est caro Chri
sti in conspectu eorum qui futuri erant in
nouo testamento domini sacerdotes. Et acci
piet Eleazar sanguinẽ eius & asperget con-
tra faciem tabernaculi testimonij in sangui
ne eius septies. Hæc testificatio est Christi
secundum scripturas fudisse sanguinem in
remissionem peccatorum. Ideo contra faciẽ
tabernaculi testimonij, quia non aliter decla
ratum est quàm fuerat diuino testimonio
prænunciatum. Et ideo septies, quia ipse nu
merus ad mundationem pertinet spiritalẽ.
Et cremabunt eam in conspectu eius. Puto
quia concrematio ad signum pertinet resur
rectionis. Natura est quippe ignis vt in su-
perna moueatur, & in eum conuertitur q̃d
crematur. Nam & ipsum cremare de Græ-
co in Latinum ductum verbum est à suspẽ
sione. Quod vero additum est, in conspe-
ctu eius, id est, in conspectu sacerdotis: hoc
mihi insinuatũ videtur, quia illis apparuit
resurrectio Christi qui futuri erant regalę
sacerdotium. Iam quid sequitur, Et pellis
eius & carnes & sanguis eius cum stercore
eius comburetur, idipsum expositum est
quomodo concremabitur: & significatum
est, quòd nõ solum substantia mortalis cor-
poris Christi, quæ commemoratione pel-
lis & carnium & sanguinis intimata est: ve- M
rumetiam cõtumelia & abiectio plebis quã
nomine stercoris significatam puto, con-
uerteretur in gloriam, quam conbustionis
flamma significat. Et accipiet sacerdos li-
gnũ cedrinum & hysopum & coccinum,
& immittet in medium combustionis iuuẽ
cæ. Lignum cedrinum spes est, quæ debet
in superius firmiter habitare. Hysopus fi-
des, quæ cum sit herba humilis radicibus
hæret in petra. Coccinum charitas, quod
feruorem spiritus igneo colore testatur.
Hæc tria debemus mittere in resurrectio-
nem Christi, tanquam in medium combu-
stionis illius, vt cum illo sit abscondita vita
nostra, sicut dicit Apostolus, Et vita nostra
abscondita est cum Christo in deo. Et la- Colo.3.
uabit vestimenta sua sacerdos, & lauabit
corpus suum aqua, & postea introibit in ca
stra; & immundus erit sacerdos vsque ad
vesperam. Lauatio vestimentorum, &
corporis quid est, nisi mundatio exterio-
rum & interiorum? Et hæc sacerdos. De-
inde sequitur, Et qui combusserit eam, laua-
bit vestimenta sua, & lauabit corpus suum
aqua, & immundus erit vsque ad vespe-
ram. In eo qui cõbusserit, eos figuratos arbi-
tror qui Christi carnem sepelierunt, resur-
rectioni eam velut conflagrationi mandan
tes. Et congregabit homo mundus cinerẽ A
iuuencæ, & ponet extra castra in locum
mundum. Quid dicimus cinerem iuuen-
cæ, reliquias videlicet illius interfectionis,
& combustionis, nisi famam, quę consecu-
ta est passionem resurrectionemque Chri-
sti, Quoniam sunt reliquiæ homini pacifi- Psal.36.
co. Nam & cinis erat, quia velut mortuus
ab infidelibus condemnabatur: & tamen
mundabat; & resurrexisse à fidelibus cre-
debatur. Et quia hæc fama apud eos ma-
xime claruit qui in cæteris gentibus erant,
& non erant de consilio Iudeorum: ideo
dictum esse existimo, & congregabit ho-
mo mundus cinerem iuuencæ: mundus
vtique ab interfectione Christi, quæ Iu-
dæos fecerat reos. Et reponet in locum
mundum, id est, honorabiliter tractabit.
Tamen extra castra; quia extra celebratio
nem Iudaicæ consuetudinis honor Euan-
gelicus claruit. Et erit synagogæ filiorum
Israel in conseruationem, Aqua aspersio-
nis purificatio est. Postea declarat plenius
quemadmodum ex isto cinere fiebat aqua

asper-

aspersionis, vnde mundabantur à contactu mortuorum, quod vtiq; significatur ab iniquitate moribundæ vel morticinæ vitæ. Sed
B mirum est quod sequitur: Et qui congregat, inquit, cinerem iuuencæ lauabit vestimenta sua, & immũdus erit vsq; ad vesperã. Quo erit ex hoc immundus qui mundus accesserat: nisi quia & ij qui sibi videñt mundi, in fide Christiana se agnoscunt, quia omnes peccauerunt & egent gloria dei, iusti-
Rom. 3. ficati gratis per sanguinem ipsius. Hunc iũ vestimenta sua lauare dixit, non etiam corpus suum, Credo quòd illius cineris congregatione & repositione in loco mundo, si hęc spiritaliter intelligantur, iam intrinsecus vult intelligi fuisse mundatum: sicut Cor-
Act. 10. nelius audiens & credens quod prædicauerat Petrus ita mundatus est, vt ante visibilem baptismum cum suis qui aderant acciperet donum spiritussancti. Veruntamen nec visibile sacramentum contemni potuit, vt ablutus etiam extrinsecus lauaret quodammodo vestimenta sua. Et erit, inquit, filijs Israel, & proselytis qui apponuntur, legitimum æternum. Quid aliud ostenditur, nisi baptismum Christi quẽ significat aqua aspersionis, & Iudęis & gentibus profuturum. i. filijs Israel & proselytis, tanquam naturalibus ramis, & inserto pinguedini, ra-
Rom. 11. dicis oleastro? Quem aũt non faciat intentũ
C quod post ablutionem de singulis quibusq; dicitur: Et immundus erit vsq; ad vesperã? Neq; hic tantum, sed in omnibus, aut penè in omnibus talibus mũdationibus hoc dicitur. Vbi nescio vtrum aliquid aliud possit intelligi: nisi quòd omnis homo post remissionem plenissimam peccatorum permanendo in hac vita contrahit aliquid vnde sit immundus vsque ad eiusdem vitæ finem, vbi ei dies iste quodammodo clauditur, quod significat vespera. Deinde incipit scriptura dicere, & exequitur quemadmodum immundi facti homines aqua illa aspersionis purificentur. Qui tetigit, inquit, mortuum, omnis anima hominis immunda erit septẽ diebus: hic purificabitur die tertio & die septimo, & mundus erit. Et hic nihil aliud intelligendum video, nisi contactum mortui, esse hominis iniquitatem. Septem vero dierum immunditiam propter animam & corpus dictam puto, animam in ternario, corpus in quaternario. Quod quare ita sit, longum est disputare. Secundum hoc arbitror dictum per Prophetam, In tribus & quatuor impietatibus non aduersabor,
Amos. 1. Adiungit autem dicens, Si autem non purificatus fuerit die tertio & die septimo non
D erit mundus. Omnis qui tetigerit ab omni anima hominis & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus, id est, ante mortuus fuerit tacto mortuo quàm fuerit purificatus, tabernaculum dñi polluit: exterminabitur anima „
illa ex Israel. Notandum est quòd difficili- „
me reperitur in his libris aliquid euidẽtius: „
de vita animæ post mortem, fuisse conscriptum. Die tertio & in die septimo: & purificabitur die septimo & lauabit vestimenta sua, & lauabit aqua & immundus erit vsque ad vesperam. Alia est aqua aspersionis, & alia vtique illa qua lauit vestimenta sua. Et lauabitur aqua, quàm puto spiritalem intelligendam per significationem, non per ꝓprietatem. Nam sine dubio visibilis erat: sicut illæ omnes vmbræ futurorum. Proinde qui sacramento baptismi rectè abluitur, quod illa aspersionis aqua figurabatur, mundatur spiritaliter, id est, inuisibiliter in carne & in anima vt sit mundus & corpore & spiritu. Quod vero hysopo dixit
Act. 15. aqua aspersionis aspergi: qua herba supra diximus fidem significari: quid aliud occurrit, nisi quod scriptum est, Fide mundans corda eorum. Nõ enim prodest baptismus, si desit fides. A viro autem mundum dixit hoc fieri, vbi significantur ministri portantes personas domini sui, qui vere mundus
E est. Nam & de his ministris in consequentibus dicit, & qui circumasperget aquam aspersionis, lauabit vestimenta sua, id est, obseruabit & corpus. Et qui tetigerit aquam aspersionis immundus erit vsque ad vesperam. Et omne quodcunque tetigerit immundus, immundum erit. Et aĩa q̃ tetigerit, immunda erit vsque ad vesperam. Iam dixi superius quid mihi significare videatur, vsque ad vesperam. Omnis qui te- 34
Nũe. 18. tigerit super faciem campi vulneratum, aut mortuum, aut os hominis, aut monumentum. Quæri potest quid dictum sit vulneratum, aut mortuum. Si enim aliud voluit intelligi vulneratum, aliud mortuum: cauendum est ne putetur immundus esse etiam qui tetigerit vulneratum viuum, quod vtique absurdum est. Sed quia possunt & mortui esse vulnerati, ipsos mortuos intelligitur discreuisse: vt & vulneratum mortuum intelligamus, id est, vulnere peremptum, & mortuum sine vul-

35 nere. Quòd de petra aqua educta est, Apo-
Núe.20 stolus Paulus quid esset exposuit ubi ait, Et
1.Co.10. oés eundem potum spiritalem biberunt. Bi
F bebant aút de spiritali sequenti eos petra.
Petra át erat Christus. Significata ergo
de Chro profluens gratia spiritalis, qua inte
rior sitis irrigaretur. Sed q virga petra per-
cutitur, crux Christi figuratur. Ligno.n.ac
cedente ad petram, gratia manauit, & q bis
percutitur euidentius significat crucé. Duo
36 quippe ligna sunt crux. Quod de aqua
Núe.20 illa quæ de petra profluit dictum est, Hæc
aqua contradictionis, quia maledixerant fi-
lij Israel ante dominum & sanctificatus est
in ipsis: prius maledixerunt qñ locuti sunt
contra beneficium dñi quòd educti erant de
Aegypto: & postea sanctificatus est in ip-
sis, cum illo miraculo profluentis aquæ e-
ius sanctitas declarata est. An forte duo ge-
nera hominum demonstrauit, & contradi-
centium gratiæ Christi, & percipientium
gratiam Christi: vt illis sit aqua cótradictio-
nis: istis sanctificationis. Nam de ipso dño
in Euangelio legitur, Et in signum cui con-
Lucæ.2. tradicetur. Quod inter mandata Moy-
37 ses ad regem Edom dicit inter cætera, Ne-
Núe.20 que bibemus aquam de lacu tuo: intelligen
dum est gratis, id est, quia non gratis bibe-
mus. Quod postea manifestat dicens, Si au-
G tem de aqua tua bibemus ego & pecora mea
38 dabo pretium tibi. Non declinabimus
Núe.20 in dextera neq; in sinistra. Pluraliter dictú
39 est, in ea quæ dextera sunt, vel quæ sinistra
Núe.20 sunt. Nó introibitis in terram quam de-
di filijs Israel in possessionem: quoniam exa
cerbastis me super aquam maledictionis.
Quam dixit superius aquá contradictionis,
ipsam dicit hic maledictionis. Non enim ait
40 ἀντιλογίας, sed λοιδορίας. Et vouit Israel vo-
Deu.21. tú domino, & dixit, Si mihi tradideris popu
lum istum subiectum, id est, si mihi eum tra
dendo subieceris, anathemabo illum & ciui-
tates eius. Hic videndum est quomodo di-
catur anathemabo, quod vouetur & tamen
pro maledicto ponitur, sicut & de isto popu
Galat.1. lo dicitur. Vnde illud est, Siquis vobis euan
gelizauerit præter quam quod accepistis,
anathema sit. Hinc vulgo dictum est, vt de-
uotatio dicatur, Nam deuotare se quenquá
41 nemo ferè dicit, nisi maledicens. Et ana-
Núe.21 themauit eum & ciuitatem eius, & voca-
tum est nomen loci illius anathema. Hinc
dictum est anathema, quod detestabile al-
quid & abominabile videatur. Vt enim ni-

hil inde victor in vsus suos auferret, sed to-
tum in pœnam luendam voueret, hoc erat,
anathemare, quod vulgo dicitur deuotare.
Origo autem huius verbi est in Græca lin- H
gua ab his rebus quæ votæ & persolutæ,
hoc est, promissæ & redditæ sursum pone-
bantur in téplis, ἀπὸ τοῦ ἀνατίθεσθαι hoc est,
sursum ponere, vel figendo, vel impenden-
do. In itinere filiorum Israel quo castra 42
promouebant atque ponebant, inter cætera Núe.21
scriptum est, Et inde castra collocauerunt
trans Arnon in Hermon, quod exiat à limi-
tibus Amorræorum. Est enim Arnon limes
inter Moab & inter Amorræum. Propterea
dicitur in libro, Bellum domini Moab inflá-
mauit & torrentes Arnon, & torrentes có-
stituit inhabitare. Et in quo libro hoc scri-
ptum sit, non commemorauit, neq; vllus est
in his quos diuinæ scripturæ canonicos ap-
pellamus. De talibus occasiones reperiunt
qui libros apocryphos incautorum auribus
& curiosorum conantur inserere, ad persua-
dendas fabulosas impietates. Sed hic dictum
est scriptum in libro, non dictum est in cu-
ius Prophetæ, vel Patriarchæ sancto libro.
Neq; negandum est fuisse iam libros siue
Chaldæorum, vnde egressus est Abraham,
siue Aegyptiorum, vbi didicerat Moyses o-
mnem illorum sapientiam, siue cuiusq; gen-
tis alterius, in quorum librorum aliquo po-
tuit hoc esse scriptum: qui tñ non ideo sit
assumendus in eas scripturas, quibus diuina
commendatur authoritas: sicut nec Prophe I
ta ille Cretensis cuius mentioné facit Apo- Titú.1.
stolus, nec Græcorum scriptores uel Philo
sophi vel Poetæ, quos idem ipse Apostolus
magnum sanè aliquid & veraciter promptú
apud Athenienses loquens dixisse cófirmat,
In illo enim viuimus & mouemur & su- Act.17.
mus. Licet enim diuinæ authoritati vnde uo-
luerit quod verum inuenerit testimonium
sumere, sed non ideo omnia quæ ibi scripta
sunt accipienda confirmat. Cur autem hoc
isto commemoratum sit loco, non euidenter
apparet, nisi forte vt fines illic inter duas gé
tes constituerentur, bello actum est, quod
bellum eiusdem loci homines propter ma-
gnitudiné, bellum dñi esse dixerunt, vt scri-
beretur in aliquo eorum libro, bellum dñi
Moab inflammatur: q vel arserit eodé bel-
lo ista ciuitas, aut ad pugnandum inflamma
ta sit, hoc est excitata, uel si quid aliud in ob
scuritate loci huius latet. Hic est puteus 43
quem dixit dominus ad Moysen, Congre- Núe.21

ga populum & dabo eis aquam bibere. Ita hoc commemoratum est, quasi alicubi superius hoc ad Moysen dixisse dñs legatur. Sed quia nusquam reperitur, hic intelligendum
K est, & illic bibisse populum qui de siccitate
44 conquerebatur. Et percussit eum Israel
Nu. 21. nece gladij, & dominati sunt terræ eius ab Arnon vsque Oboth, & vsq; ad filios Ammon: quoniam Iazer termini filiorum Ammon sunt. Et accepit Israel omnes ciuitates istas, & habitauit Israel in omnibus ciuitatibus Amorrçorum in Esebon. Hic certe Israel possedit ciuitates Amorrçorum quas bello superauit, quia non eas anathemauit. Nam si eas anathemasset, possidere illi nõ liceret, nec inde ad vsus suos aliquid prædæ vsurparet. Notandum est sanè quemadmodum iusta bella gerebantur. Innoxius enim transitus negabatur, qui iure humanæ societatis æquissimo patere debebat. Sed iam vt deus sua promissa compleret, adiuuit hic Israelitas quibus Amorçrorum terram dari
Nu. 21. oportebat. Nam Edom cum similiter eis transitum denegaret, non pugnarunt cũ ipsa gente Israelitæ, idest filij Iacob cum filijs Esau duorum germanorum, atque geminorum, quia terram illam Israelitis non promiserat, sed declinauerunt ab eis. Propte-
45
Nu. 21. rea dicent ænigmatistæ, Venite in Esebon:
L & cætera. Qui sint ænigmatistæ ideo non apparet, quia non sunt in consuetudine literaturæ nostræ, neque in ipsis diuinis scripturis fere alio loco reperitur hoc nomen. Sed quia videntur quasi canticum dicere quo cecinerunt bellum inter Amorræos & Moabitas gestum, in quo Seon rex Amorræorũ Moabitas superauit, non incredibiliter putantur isti ænigmatistæ sic tunc appellati, quos Poetas nos appellamus, eo ꝙ Poetarũ sit consuetudo atque licentia miscere carminibus suis ænigmata fabularum, quibus aliquid significare intelligantur. Non enim aliter essent ænigmata nisi illic esset tropica locutio, qua discussa perueniretur ad intelle-
46 ctum qui in ænigmate latitarat. Quod di
Nu. 21. cit scriptura, Posteaquã Israel vicit Amorræos, & possedit omnes ciuitates eorum, misisse legatos Balach regem Moabitarum ad conducendum Balaam, à quo maledicentes Israel satis ostenditur non omnes Moabitas venisse in conditionẽ Seon regis Amorræorum quando eos bello superauit. Siquidem remansit gens Moabitarum vsque ad illud tempus vbi regnaret Balac rex Moab.

Quod vero Moab dixit senioribus Madian idest Moabitæ senioribus Madianitarum, Nunc adiunget synagoga hæc omnes qui M
in circuitu nostro sunt, non vna gens erat, sed vicini ad vicinos, dixerunt quod pariter cauendum esset. Nã Moab filius fuit Loth ex vna filiarum: Madiam vero filius Abrahæ de Cethura. Non itaque vna gens erat sed duæ vicinæ atque conterminæ. Quid 47
est quod scriptum est, Et diuinationes in ma Nu. 22.
nibus eorum, cum de ijs diceretur quos miserat Balach ad conducendum Balaam vt malediceret Israel? Nunquidnam ipsi diuinabant? an aliqua ferebant vnde faceret Balaam quo possit diuinare, tanquam aliqua quæ in sacrificijs incenderentur, aut quoquo modo impenderẽtur, & ideo dictæ sunt diuinationes, quia per hæc ille poterat diuinare? an quid aliud? Obscure enim dictũ est. Notandum sanè ꝙ venit deus ad Balaam & dixit ei, Quid homines qui penes te? &c. Nec dictum est, vtrum in somnis hoc factum sit, quanuis per noctem factum satis eluceat, cum post hæc dicit scriptura, Et exurgens Balaam mane. Potest.n. mouere quomodo cum homine pessimo deus locutus sit, quod etiam in somnis factum esse constaret, non ideo nulla quæstio remaneret propter ipsam indignitatem, Sic & dominus Iesus Christus ait de diuite illo qui de- A
struere veteres apothecas & ampliores no- Luc. 12.
uas disponebat implere, dixit ad illum dñs, Stulte, hac nocte anima tua auferetur à te, quæ parasti cuius erunt? Ne quisquam glorietur ꝙ ei loquitur deus eo modo quo talibus loquendum esse nouit: quando potest hoc & reprobis fieri, quia & cum per angelum loquitur, ipse loquitur. Quod ait Ba 48
laam iterum ad se missis honoratioribus nũ Nu. 22.
cijs, Si dederit mihi Balach plenam domũ suam argento & auro non potero præuaricare verbum domini, nec facere illud pusillum vel magnum in mente mea, nullum habet omnino peccatum, sed quod sequitur nõ est sine graui peccato. Iam enim constans esse debuit semel audito quod ei dixerat dominus, Non ibis cum eis, neque maledices populum, est enim benedictus: nec eis vllam spem dare, ꝙ posset dñs tanquam ipse Balaam muneribus & honoribus flexus aduersus populum suum, quem benedictum esse dixerat, suam mutare sententiam. Sed ibi se victum cupiditate monstrauit, vbi loqui sibi dñm de hac re iterũ voluit, de qua

eius

eius iam cognouerat voluntatem. Quid.n.
B opus erat quæ sequuntur adiungere, Et nūc
sustinete ibi & vos nocte hac, & sciam quid
adijciet dñs loqui ad me. Proinde dominus
vidēs eius cupiditatem captam deuictamq;
muneribus, permisit eum ire, vt per iumen-
tum quo vehebatur eius auaritiam coerce-
ret. Hoc ipso confundens illam dementiā,
q prohibitionem domini per angelum fa-
ctam transgredi asina non auderet, quā ille
cupiditate transgredi conaretur, quamuis
eandem cupiditatem timore supprimeret.
Venit enim deus ad Balaam nocte, & ait il-
li, Si vocare te venerunt homines, exurgens
sequere eos, sed verbum quodcunque locu-
tus fuero ad te, hoc facies. Et exurgens Ba-
laam mane strauit asinam suam, & abijt cū
principibus Moab. Cur post istam permis-
sionem domini iterum non cōsuluit, & post
illam prohibitionem iterum consulendum
putauit, nisi quia eius maligna cupiditas ap-
parebat, quamuis timore domini premere-
tur? Denique scriptura sequitur, Et iratus
est animatione deus, quia ibat ipse: & insur
rexit angelus dei, vt nō permitteret eum in
via, & cætera quæ sequuntur donec asina lo-
queretur. Nihil hic sanè mirabilius vide-
C tur, q̄ q loquente asina territus non est, sed
insuper ei, velut talibus monstris assuetus,
ita perseueranter respondit. Postea illi & an-
gelus loquebatur, arguens & improbās eius
viam. Quo viso exterritus adorauit. Dein-
de ire permissus est dicere, vt iam per ipsum
prophetia clarissima proferretur, Nam om
nino permissus nō est dicere quod volebat,
sed quod virtute spiritus cogebatur. Et ipse
quidem reprobus mansit. Nam posterior
de illo sancta scriptura ita locuta est, vt qui-
dam reprahensibiles & reprobi viam eius
secuti dicerentur, Secuti, inquit, viam Balaā
2.Pet.2 filij Beor qui mercedem iniquitatis dilexit.
49 De angelo qui locutus est Balaā in via,
Nu.22. quo viso asina eius progredi non ausa est,
scriptura ita loquitur, Et iratus est anima-
tione deus, quia ibat ipse, & insurrexit ange
lus dei differre eum in via. Vbi primo no-
tandum est quemadmodum iratus est deus,
& insurrexit angelus dei: nec interposuit
iratum deum misisse angelum, sed tāquam
per angelum iratum deum significauit, qm̄
veritas & iustitia dei irasci angelum fecit.
Nam insurrexit quod dictum est, vtique
commotionem intelligendum est. Deinde
quod ait, Differre eum in via: quod Græce
positum est διαβάλλειν, hoc est quod in con-
sequentibus dicit ipse angelus, Et ecce ego
exij in dilationem tuam: vbi Græcus habet
διαβολήν. Vbi fortassis accusatio congruen- D
tius intelligitur, vt hic quod dictum est dif-
ferre eum in via accusare accipiatur. Vnde
creditur etiam diabolus appellatus, tāquam Diabol'.
accusator Latine dicendus sit: non quia ne-
mo possit etiam bene recteq; accusare, sed
qm̄ diabolus amat accusare, vtique inuiden-
tiæ stimulis agitatus, quale illi in Apocaly-
psi testimonium perhibetur. Positum est au
tem hoc verbum & in Comedia, vnde Lati
num esse non dubium est sub eadem signifi-
catione, vel certe vicina, vbi de patre irato
dicitur filio, Rationem sperat inuenisse se Terent.
qua differat te. Solet autem hic intelligi, dif in And.
ferat, velut hac atque illac ferat tempestate
verborum, quasi discerpat & dissipet, quod
vtique ille accusando videbatur esse factu-
rus. Sed & si differre eum in via intellexeri-
mus, quia distulit angelus eius festinationē
remorando, vt ei quod opus erat & demon-
straret & diceret, non absurda est huius ver
bi etiam sub ista significatione positio. Et 50
cum vidisset asina angelum dei resistentem Nu.22.
in via, & euaginatum gladiū in manu eius,
& declinauit asina de via & ibat in campū.
Campus iste adhuc extra macerias vinearū
fuit. Et percussit asinam in virga vt corrige E
ret eam in via. Et stetit angelus dei in sulcis
vinearum, maceria hinc & maceria hinc.
Merito quæritur si hinc atque inde maceriæ
in medio ponebant viam, sicut fieri solet:
quō ibi stās angelus, dicitur stetisse in sulcis
vinearum. Neque.n.in via inter macerias
poterunt sulci esse vinearum. Sed ordo ver
borum est, vt corrigeret eam in via, maceria
hinc, & maceria hinc. In hac ergo via corri-
gere voluit asinam Balaam vt inter mace-
rias ambularet. Interpositum est aūt, & ste-
tit angelus dei in sulcis vinearum, in vna.s.
vinearum quæ in medio ponebant viam. Et
cum vidisset asina angelum dei compressit
se ad parietem.i.ad maceriam illius vtique
vineæ in qua non erat angelus, qm̄ ab alia
parte erat in sulcis vinearum. Et cōpressit
pedē Balaam ad parietem, & adiecit adhuc
cædere eā: & apposuit angelus dei, & adij-
ciens substitit in loco angusto, iam non in
sulcis vinearū, sed inter ipsas macerias.i.in
via, in qua non fuit declinare in dexteram
neque sinistram. Et cum vidisset asina ange-
lū dei, concidit sub Balaā, Cæsa.n.in retro
non

F non ibat & in parietem non se premebat,
quia non ab altera parte terrebatur, sed in me-
dia via in angusto angelus erat. Restat er-
go vt subsisteret. Et iratus est Balaam, &
percutiebat asinam virga. Et aperuit deus os
asinæ, & ait ad Balaam, Quid feci tibi, quia
percussisti me tertio hoc? Et ait Balaã asinę,
Quia illusisti mihi, & si habuissem gladium
in manu mea, iam transfixissem te. Nimirũ
iste tanta cupiditate ferebatur, vt nec tanti
monstri miraculo terreretur, & respóderet
quasi ad hominem loquens, cum deus vtiq;
non asinæ animã in naturam rationalẽ ver-
tisset, sed quod illi placuerat ex illa sonare fe-
cisset ad illius vesaniam cohibendam. Illud
4.Co.2. fortasse præfigurans, quia stulta mundi ele-
cturus erat deus, vt confunderet sapientes,
pro illo spiritali & vero Israel: hoc est, pro-
51 missionis filijs. Et factus est spiritus domini
Nume. 23. super illum, idest super Balaam. Non factus
est spiritus dei, tanquam factura sit spiritus
dei, sed factus est super illum, idest factus
Ioan. 1. est, vt super illum esset: quomodo, Qui post
me venit, ante me factus est, idest factũ est,
vt ante me esset: vt præponeretur mihi, quia
Ps. 117. prior me, inquit, erat. Sicut, Dominus factus
G est adiutor meus. Non enim dominus fa-
Psal. 9. ctum est, sed factũ est vt me adiuuaret. Et, fa-
ctus est dñs refugium pauperum, idest fa-
ctum est vt ad eum refugerent pauperes,
Ezec. 1. & 3. Et facta est super me manus domini .i. fa-
ctum est, vt super me esset, & multa talia in
52 scripturis reperiuntur. Et dixit dñs ad
Nu. 25. Moysen, Accipe duces populi & ostẽta eos
domino contra solem, & auferetur ira ani-
mationis domini ab Israel. Iratus est deus
de fornicationibus Israel & carnalibus &
spiritalibus, nam & filiabus Moab se impu-
dice miscuerant, & idolis fuerant consecra-
ti: hoc ad Moysen dixit vt ostentaret do mi-
no duces populi contra solem. In quo verbo
intelligitur eos iussos esse crucifigi: vt hoc
sit, ostenta eos domino contra solem, idest
palàm in conspectu lucis huius. Nam Græ-
cus ait παραδειγμάτισον, quod dici possit
exempla, quia παράδειγμα exemplũ dicitur.
Nam præter septuaginta interpretes, Aqui-
la perhibetur dixisse, confige, vel potius sur-
sum confige, quod est ἀνάπηξον, Symma-
chus autem verbo euidentiore, suspende.
Mirum est sanè, quod scriptura narrare destite-
rit, vtrũ hoc fuerit ex præcepto domini im-
pletum: quod contemni potuisse non video,
aut si contẽptum est, impune contemni. Si
aũt factum est & tacitũ, cur ex eo quod Phi- H
nees filius Eleazar transfixit adulteros, pla-
catũ fuisse dominum, scriptura testatur, pla-
gamque cessasse: quasi crucifixis ducibus si-
cut præceperat dñs, adhuc indignatio perse-
uerans alio modo placãda videretur: cũ pro-
culdubio falsum eẽ nõ posset quod pronunciaue-
rat & promiserat dñs dicens, Accipe duces
populi & ostenta eos domino contra solẽ,
& auertetur ira animationis domini ab Is-
rael. Quid itaq; opus erat vt adhuc Phi-
nees ad placandum deũ sic in adulteros vin
dicaret, eique testimonium scriptura perhi-
beret quod eo modo placauerit dominũ, Nisi
forte intelligamus cum illud de ducibus po-
puli Moyses quod præceperat dominus im
plere disponeret, eum voluisse etiam secun-
dũ legem talia punire flagitia, & sacrilegam
audaciam, vt iuberet vnumquenq; interfi-
cere proximum suũ dijs alicuis nefarie conse
cratum, atq; inter cætera etiã illud Phinees
faceret, ac sic ira domini iã placata, nõ opus
fuisse duces populi crucifigi? Hæc sanè se-
ueritas illi tempori congrua, quantum ma- 53
lum sit fornicationis & idololatriæ, pruden Nume. 27.
tium fidei salutis euidenter ostendit. Eã
causam mortis Moysi dicit dominus quam Nume. 20.
etiã fratris eius. Ambobus enim etiam hoc
ante prædixerat, quòd ideo non intrarent I
cum populo dei in terrã promissionis quia
non eum sanctificauerunt coram populo ad
aquam contradictionis, idest quia dubitaue-
runt de dono eius quòd posset aqua de pe-
tra profluere: sicut exposuimus in eo scri-
pturæ loco. Huius autem rei mysterium da-
tur intelligi, quia nec sacerdotium quod
prius institutum est, cuius personam gere-
bat Aaron, nec ipsa lex cuius personã gere-
bat Moyses introducunt populum dei in ter
ram hæreditatis æternæ, sed Iesus in quo
typus erat domini Iesu Christi, idest gratia
per fidem. Et Aaron quidem ante defunctus
est, quàm Israel in aliquam partẽ terræ promis-
sionis intraret: Moyse aũt adhuc viuẽte ca-
pta est terra Amorræorum atq; possessa,
sed Iordanẽ cum eis non est transire permis
sus. Ex aliqua .n. parte lex obseruatur in fi-
de Christiana. Ibi enim sunt etiam præcẽ-
pta quæ hodieq; obseruare iubemur Chri-
stiani. Sacerdotium vero illud & sacrificia
nullam partem tenent hodie fidei Christia-
næ, nisi quòd in vmbris futurorũ acta atq;
transacta sunt. Cũ vero ambobus fratribus
.i. Aaron & Moysi dicitur, vt apponantur
ad

K ad populum suum: manifestum est non esse
illos in ira dei, quæ separat à pace sanctę so
cietatis æternæ. Vnde manifestatur, non so-
lum officia, sed etiam mortes eorum signa
fuisse futurorum, non supplicia indignatio-
54 nis dei. Et locutus est dñs ad Moysen di-
Nu.27. cens, Accipe ad teipsum Iesum filium Na-
ue, hominē qui habet spiritum in seipso: &
impone manus tuas super eum: & statues eū
in conspectu Eleazari sacerdotis, & manda
bis ei in conspectu omnis synagogæ, &c. No
tandum est ꝙ cum iam haberet spiritum in
seipso Iesus Naue, sicut scriptura testatur:
vbi quid aliud ꝗ̄ spiritumsanctū debemus
accipere? Non enim de spiritu hominis hoc
diceret, quem nullus erat qui non habebat:
iussus est tamen Moyses ei manus impone
re, ne quisquam homo qualibet præpollens
gratia sacramentum consecrationis audeat
55 recusare. Quid est ꝙ cum deus præcipe-
Nu.27. ret Moysi de Iesu Naue, ait inter cætera,
Et dabis de gloria tua super eum? Nā Græ
ca locutione τῆς δόξης habet, quod tantun-
dem valet ac si diceret, de gloria. i. ἀπὸ τῆς δό
ξης, Latini autem nonnulli interpretati sunt,
dabis gloriam tuam: non de gloria tua. Sed
siue illud esset vt gloriam tuam diceret, non
L ideo eam non habiturus erat Moyses: nec
quia dixit de gloria, ideo minutū est quod
habebat. Sic enim accipiendum est, ac si di-
ceret, facies eum socium gloriæ tuæ: non au-
tem huiusmodi res quasi particulariter diui
sæ minuunē, sed totæ sunt omnibus totæ sin
56 gulis, qui earum habent societatē. Homo
Nu.30. quicunque vouerit votum dño, aut iurauer-
rit iuramentum, aut definierit definitionē
de anima sua, non prophanabit verbū suū:
omnia quæcunq; exierint de ore eius faciet.
Non hoc ad omnē iurationem pertinet, sed
ad eam vbi quisq; de anima sua vouerit ali-
cuius vtiq; rei abstinentiam, qua ei licebat
vti per legem, sed per votum sibi ipse efficit
57 non licere. Si autem mulier vouerit votum
Nu.30. dño autē definierit, definierit definitionē in
domo patris sui in iuuentute sua, & audierit
pater eius vota eius, & definitiones eius
quas definiuit aduersus animam suam, & ta
cuerit pater eius, & stabūt omnia vota eius,
& omnes definitiones eius quas definiuit ad
uersus animam suam manebunt ei. Si au-
tem abnuēs abnuerit pater eius, quacun-
que die audierit omnia vota eius & defini
tiones eius quas definiuit aduersus animam
M suam, non stabunt: & dominus emundabit
eam, quia abnuit pater eius. Qm̄ quidem de
muliere, quæ adhuc in iuuētute sua in domo
patris loquitur, merito hic quæritur etiam
de voto virginitatis: mulieres quippe etiam
virgines in scriptura appellari solere notissi
mum est: & videtur etiā Apostolus de par-
te loqui cum dicit, Seruet virginem suam, & 1.Co.7.
dat nuptum virginē suam, & cætera hoc mo
do: vbi nōnulli intellexerunt, virginem suā,
virginitatem suam, nulla tamen hoc simili
scripturarum locutione demonstrant, cū sit
inusitatissima. Quod aūt ait, aduersus ani-
mam suam: nec sic accipiēdum est, quasi ani-
mæ noceat talibus votis: sed aduersus ani-
mā dicitur, aduersus animalē delectationē,
sicut etiam de ieiunio præcipiens superius
ait, Et affligetis animas vestras. Quod Nu.29.
aūt ait, Et dñs emundabit eam, quia abnuit 58
pater eius: emundabit dixit, à voti non im- Nu.30.
pleti crimine absoluta est: sicut in multis lo-
cis dicitur, & emundabit eum sacerdos, idest
mundum habebit, mundum iudicabit: sicuti
est & illud, Mundatione non mundabis re-
um .i. non dices mundum qui immundus
est. Si autem facta fuerit viro, & vota eius
super eam secundum distinctionem labio- 59
rum eius quanta definiuit aduersus animā Nu.30.
suam; & audierit vir eius & tacuerit ei qua- A
cunq; die audierit, & ista stabunt omnia vo-
ta eius, & definitiones eius quas definiuit
aduersus animā suam stabunt. Si aūt abnuēs
abnuerit vir eius in quacunq; die audierit
omnia vota eius, & definitiones quas defini
uit aduersus animā suam, non manebunt,
qm̄ vir abnuit ab ea, & dominus mundabit
eam. Fœminam sub patre antequā nubat, &
sub viro nuptam voluit lex uouere ita ali-
quid deo aduersus animā suam, id est, in ali-
quarum rerū licitarum atque concessarum
abstinentia, vt in eisdem votis fœminea nō
præualeat authoritas, sed virilis. Ita & si ad-
huc innuptæ iā cōcesserat pater vota persol-
uere, si antequā persolueret nupserit, & viro
eius hoc cognitum nō placuerit, non persol
uat & sit omnino sine peccato, quia munda-
uit eam sicut dicit .i. mundam iudicauit: neq;
hoc contra deum fieri putandū est, cum ipse
deus hoc præceperit, hoc voluerit. Sequitur
aūt de viduis, vel à viro abiectis, idest non
sub potestate viri constitutis, aut patris: &
earum vota ad persoluendum libera esse di-
cit hoc modo. Et votum, inquit, viduæ ex-
pulsæq; quæcunq; uouerit aduersus animā
suam, manebunt ei. Deinde dicit de nupta,

si in domo viri sui iam constituta aliquid ta
le vouerit; De illa enim prius dixerat quæ
in domo patris vouerat, & antequam redde-
ret nupserat. De hac ergo quæ in domo ma-
riti vouit ita loquitur, Si autem in domo vi-
ri eius votum eius, aut definito quæ aduer-
sus animam eius cum iureiurando: & audie
rit vir eius & tacuerit ei & non abnuerit ei,
& stabunt omnia vota eius, & omnes defini
tiones quas definiuit aduersus animã suam,
& stabunt aduersus eam. Si autẽ circumau-
ferens circumauferat vir eius quacunq; die
audierit omnia quæcunque exierint ex la-
bijs eius, secundum vota eius & secundum
definitiones quæ aduersus animam eius, nõ
manent ei: vir eius circumabstulit, & do-
minus mundauit eam: omne votum & om-
ne iusiurandum vinculi affligere animam,
vir eius statuet ei, & vir eius circumauferet:
si autem tacens tacuerit ei diem ex die, &
statuet ei omnia vota eius & definitiones q̃
super ipsam statuet ei, quoniam tacuit ei die
qua audiuit. Si autem circumauferens cir-
cumauferat vir eius post diem quam audi-
uit & accipiet peccatum suum. Manifestum
est ita voluisse legem fœminam esse sub vi-
ro, vt nulla vota eius quæ abstinentiæ cau-
sa vouerit reddantur ab ea, nisi author vir
C fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum
eiusdem viri pertinere voluerit, si prius per-
miserit & postea prohibuerit, etiã hic tamẽ
non dixit vt faciat mulier quod vouerat, q̃a
permissa prius à viro fuerat: viri dixit esse
peccatum qui abnuit quod prius concesse-
rat: non tamen mulieri vel ex hoc permis-
sum dedit, verum prius ei vir concesserat,
postea si prohibuerit contemnatur. Vtrum
autem ista etiam ad vota & à cõcubitu cõti
nentiæ vel abstinentiæ pertineant merito
quæritur, ne forte ea tantum intelligenda
sint aduersus animam voueri, quæ sunt in ci
att. 6. bis & potionibus. Quod videtur & illud
u. 20. significare vbi dominus ait, Nonne anima
plus est q̃ esca? Et cum de ieiunio præcipi-
tur, ita præcipitur, Affligetis animas vestras.
Nescio autem vtrum alicubi legi possit, ad-
uersus animam dici votum, quod de absti-
nentia concubitus fuerit: maxime quia cum
hic lex authoritatem viro tribuat, non mu-
lieri quæ viro subdita est, tunc persoluenda
sint vota mulieris si vir approbauerit, si au-
tem renuerit non debeantur, Apostolus ta-
D men cum de concubitu coniugatorum lo
queretur, non ibi maiorem authoritatem vi
ro q̃ fœminæ dedit: sed vxori, inquit, vir
debitũ reddat, similiter & vxor viro. Vxor
non habet potestatem corporis sui, sed vir: 1. Co. 7.
similiter autem & vir nõ habet potestatem
corporis sui, sed mulier. Quando ergo in
hac re parem vtriusque esse voluit potesta-
tem, puto q; nobis intelligendum insinuet,
istam de concumbendo vel nõ concumben-
do regulam non pertinere ad ea vota, vbi
non habent parem vir & mulier potestatẽ,
sed viri maior est, ac propè eius solius est:
Non .n. ait lex virum non debere reddere
vota sua si vxor prohibuerit, sed vxorẽ si
vir prohibuerit. Vnde mihi non videtur in
huiusmodi votis & definitionibus atq; obli
gationibus q̃ aduersus animam fiunt, etiam
ista debere accipi quæ inter se vir & vxor
de concumbendo, vel de abstinentia concũ-
bẽdi placita habuerint. Deinde quia & istæ
iustificationes dicuntur, & meminimus in
illis iustificationibus q̃ in Exodo sub hoc nõ Exo. 21.
mine aliæ commemorantur, multa præcipi
quæ accipi ad proprietatem non possint, nec
in nouo testamento obseruentur: sicut de
aure serui pertundenda, & si quid eiusmodi
est: non absurde ẽt hic aliquid figurate di- E
ctum intelligitur: vt qm̃ sunt multæ absti-
nentiæ ceremoniarum irrationabiles, & ali
quando etiam inimicæ veritati, hoc fortasse
hic intelligi voluerit, tunc ratas esse cum ra
tionabiles fuerint: hoc est, cum eas appro-
bauerit ratio, quæ ad vicem viri debet rege-
re omnẽ animalem motionem, q̃ fit non tã-
tum in appetendo, verumetiam in abstinen-
do, vt si mente & ratione decernitur, tunc
fiat: si aũt improbatur consilio rationis, nõ
fiat. Quòd si ratio quod prius recte facien-
dum esse decreuit post improbet; fit pecca-
tum consilij, sic tñ vt non nisi rationi mo-
tio illa consentiat. Quid est, Et misit eos 60
Moyses mille ex tribu, & mille ex tribu cũ Nu. 31.
virtute eorum? Vtrum uirtutem eorũ uult
intelligi, principes eorum? an uirtutem à
domino eis datam, uel per ipsum Moysen
impetratam? an potius uirtutem eorum,
quia dedit ea quibus uirtus eorum sustenta-
retur? Potest uideri quæstio, quomodo 61
quando Israelitæ Madianitas debellauerũt, Nu. 31.
interfectum dicat scriptura Balaam, qui fue
rat conductus ad maledicendum populum
Israel: cum superius quãdo bene dicere coa
ctus est, ita eandem actionem scriptura cõ-
cluserit, cum ait, Et surgẽs Balaam abijt re-
uertens in locum suum; Balac abijt ad se- F
metipsum.

metipſum. Si ergo redierat ad locum ſuum
Balaam, quomodo hic interfectus eſt, cum
de tam longinquo, ideſt de Meſopotamia ve
nerit? An forte reuerſus eſt ad Balac: & hoc
ſcriptura non dixit? Quanquam etiam poſ-
ſit in locum ſuum rediſſe intelligi, quòd ab
ipſo loco vbi ſacrificia faciebat in eum lo-
cũ reuerſus eſt vnde illuc exierat, ideſt vbi
tanquam peregrinus habebat hoſpitium.
Non enim dictum eſt in domum ſuam, aut
in patriam ſuam, ſed in locum ſuum. Habet
autem & quiſque peregrinus locum ſuum
vbi ad tempus habitat. De ipſo autem Balac
qui eum conduxerat, non dictum eſt ad lo-
cum ſuum, ſed ad ſemetipſum, ideſt vbi do-
minans habitabat. Poſſet ergo dici, ad lo-
cum ſuum, & dominans, & peregrinus. Ad
ſemetipſum autem non video quomodo poſ
ſit dici peregrinus, cum ad hoſpitium ſuum
62 veniſſet. Et prædam egerunt mulieres
Nu.31. Madian, & ſuppellectilem eorum & pecora
eorum, & omnia quæ poſſederant, & vir-
tutem eorum deprædati ſunt. Cum iam di-
xiſſet mulieres, ſupellectilem & pecora, &
G omnia quæ poſſidebant: quid deinde addit,
& virtutem eorum deprædati ſunt? Nimi-
rum enim hęc intelligẽda eſt virtus, de qua
& ſupra dictum eſt, miſiſſe millenos ex ſin-
gulis tribubus cum virtute eorum. An for-
te cibus quo ſuſtentabatur, virtus eorum ap
pellata fuit: quo ſubminiſtrato vires ſuppe-
tunt, & quo ſubtracto vires deficiunt? Vn-
de per Prophetam deus eum minaretur ait,
Auferam virtutem eorum panis, & virtu-
tem aquæ. Et Moyſes ergo cum annona
miſerat illos millenos: quod dictum eſt, cum
virtute eorum: & iſti Madianitis victus etiã
hoc eorum inter cætera fuerant deprædati.
63 Vt quid viuificaſtis omne fœmininum?
Nu.31. Hoc enim fecerunt filij Iſrael ſecundum
verbum Balaam, vt recedere facerent & de-
ſpicere verbum domini propter Phogor.
Hoc conſilium malignum, vt ad illecebrã
fœminæ ſupponerentur, per quas non ſo-
lum corporaliter, ſed etiam ſpiritaliter in
adorando idolo fornicarentur, quando de-
derit Balaam ſcriptura non dixit, & tamen
apparet factum eſſe, cum hic cõmemoratur.
Sic ergo potuit & redire ipſe Balaã qui iam
ierat in locũ ſuum, vt modo locum eius in-
H telligamus peregrinationis hoſpitium quã-
64 uis hoc ſcriptura tacuerit. Quid eſt quod
Nu.35. ait, Et erunt ciuitates vobis refugia à vin-
dicante ſanguinem, & non morietur is qui
occidit quoadusque ſtet in conſpectu ſyna-
gogæ in iudicium: cum de his loquatur qui
nolentes occiderint, & alibi dicat, tunc vnũ-
quenque in tali cauſa confugientium exire
liberum de ciuitate quò confugerat, cum ſa-
cerdos maximus fuerit defunctus? Quomo-
do ergo hic dicit, & non morietur is qui oc-
cidit quoadusque ſtet in conſpectu ſynago-
gæ in iudicium: niſi quia ideo iudicatur, vt
tunc ei liceat eſſe in ciuitate refugij, ſi mani-
feſtum factum fuerit in iudicio, quòd nolens
occiderit? Quid eſt quod ait, Qui vindi- 65
cat ſanguinem, ipſe interficiat homicidam, Nu.35.
cum occurrerit ei iſte interficiet eum? Sic.n.
ſonat male intelligentibus, quaſi paſſim &
ſine iudicio datum fuerit vltori mortis p-
pinqui ſui, ius occidẽdi eius interfectorem.
Sed hoc intelligi voluit, quia ſupra ſecundũ
id quod ſupra dictum eſt, qui occiderit, con-
fugiat ad vnam de ciuitatibus refugiorum,
quouſq; ſtet in iudiciũ, ne antè inuentus à
propinquo occidatur; quia & ſi nolens occi-
dit, præter illas ciuitates inuentus occiditur.
Cum vero ad iudiciũ ſteterit in aliqua ea-
rum ciuitatum, & iudicatus fuerit homicida
in aliqua earum in qua fugere conceditur, I
& eſſe ibi non ſinitur: tum iã demum iudi-
catum vbicunq; cõpertum propinquo licet
occidere. Neq; .n. opus eſt eum ad iudiciũ
deduci, cũ iam fuerit iudicatus homicida, &
propterea de iſtis ciuitatibus pulſus ſit.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæſtionum ſuper Deuter. Liber quintus.

IN eo quod commemorat 1
Moyſes dixiſſe populo ti- Deut.1.
menti hoſtes inhabitantes
terram quò introducendus
fuit, Ne paueatis neque ti-
meatis ab eis dñs deus no-
ſter qui præcedet ante faciem veſtram, ipſe
ſimul debellauit eos vobiſcum: ſatis oſten-
ditur ita eſſe adiutorem deum, vt etiam ho-
mines agant aliquid. Et noluit Seon rex 2
Eſebon tranſire nos per ipſum, quoniam Deut.2.
indurauerat dominus deus noſter ſpiritum K
eius, & confortauit cor eius vt traderetur
in manus tuas ſicut in hac die. Hæc di-
cens Moyſes dum populum alloquitur ta-
le aliquid commemorat quale dicebatur
in Exodo, Ego indurauí cor Pharaonis,

Exo.10 & quod in Psalmis legitur, Conuertit cor
Ps.104. eorum vt odissent populum eius. Nec ta-
cetur hic causa indurationis huius, cũ dici-
tur,vt traderetur in manus tuas sicut in hac
die,idest vt vinceretur à te:quod non fieret
nisi resisteret: non autem resisteret,nisi cor-
de obdurato. Cuius rei iustitiam si quæsie-
rimus,inscrutabilia sunt iudicia dei. Iniqui-
tas autem non est apud deum. Sanè notan-
dum est confortatum cor posse dici etiam
3 in malo. Veruntamen Og rex Basan re-
Deut.3. liquus factus est à Raphaim. Hoc nomine
quod est Raphaim gigantes significari in
Hebræa lingua dicunt qui eam nouerunt.
Vnde quod habent pleriq; codices, dereli-
ctus est à Raphaim :planius vtique dicitur,
reliquus factus est: vt ipse ex illis remansis-
se intelligatur. Cuius etiam consequenter
longitudo & latitudo ferrei lecti cõmemo-
ratur: ad eius magnitudinem commendan-
4 dam. Ne feceritis iniquitatem, & ne faciatis
Deut.4. vobisipsis sculptilem similitudinem, aut om
L nem imaginem. Quid intersit inter simili-
tudinem & imaginem quæri solet. Sed hic
non video quid interesse voluerit, nisi aut
duobus istis vocabulis vnam rem significa-
uerit,aut similitudinem dixerit si verbi gra
tia fiat statua vel simulachrum habens effi-
giem humanam, non tamen alicuius homi-
nis exprimantur lineamenta, sicut pictores
vel statuarij faciunt intuentes eos quos pin
gunt vel fingunt. Hanc enim imaginem di-
ci nemo dubitauerit, secundum quam distin
ctionem omnis imago etiam similitudo est,
non omnis similitudo etiam imago est. Vn-
de si gemini inter se similes sint, similitudo
dici potest alterius cuiuslibet in altero, non
imago. Si autem patri filius similis sit, etiam
imago rectè dicitur, vt sit pater prototypus,
vnde illa imago expressa videatur: quarum
aliæ sunt eiusdem substantiæ, sicut filius:
Gene.1 aliæ non eiusdem, sicut pictura. Vnde illud
quod in Genesi scriptum est, Fecit deus ho-
minem ad imaginem Dei: manifestum est
ita dictum, vt nõ eiusdem substantiæ sit ima-
go quæ facta est. Si enim eiusdem esset, non
facta sed genita diceretur. Sed quod non
M addidit, & similitudinem cum superius di-
ctum esset, Faciamus hominem ad imagi-
nem & similitudinem nostram: quibusdam
visum est similitudinem aliquid amplius es-
se quàm imaginem, quod homini reforman-
do per Christi gratiam postea seruaretur.
Miror autem si non propterea postea ima-
ginẽ solam voluit commemorare, quia vbi
imago, continuo & similitudo est. Vnde &
hîc Moyses similitudinem & imaginem fie-
ri vetat, secundum eam fortasse rationem
quam diximus. In decalogo autem genera-
liter dicitur, nullam fieri debere similitudi-
nem, nec imago cõmemoratur. Cum enim
nulla similitudo fit, proculdubio nec imago
fit, quoniam si imago, vtique & similitudo.
Non autem si fit similitudo, continuo fit &
imago: tamen si nulla similitudo, sequitur
vt nulla imago. Denique vbi prohibuit si-
militudinem & imaginem, homines intelli-
gi voluit: vbi & similitudo fieri potest, non
huius aut illius, sed cuiuslibet hominis: &
imago, idest huius propriè: vel illius homi-
nis: Cum vero de pecoribus diceretur, at-
que irrationalibus animantibus, solum simi
litudinem dixit. Quis enim reperiri potest
qui sibi vnum constituat canem, vel quid
eiusmodi, quem intuens eius imaginem pin A
gat, aut fingat? Quod de hominibus vsita-
tissimum est. Quid est autẽ quod ait, Si- 5
militudinem omnis piscis, & quæcunq; sunt Deut.4.
in aquis sub terra. An & aquã propter tra-
ctabilem corpulentiam terram intelligi vo-
luit, & secundũ hoc in eo quod scriptũ est,
Fecit deus cœlum & terram: & aquas debe- Gene.1
mus accipere? Assidue quippe scriptura his
duabus partibus cõmemoratis, vniuersum
mundũ vult intelligi, secũdũ illud. Auxiliũ
meum à dño qui fecit cœlũ & terrã:& innu Ps.120.
merabilia eiusmodi. An ideo dictum est, sub
terra, q terra nisi superior aquis esset, habi-
tari vtiq; ab hominibus & animalia terrena
habere non posset. Et ne suspiciens in cœ 6
lum, & videns solem & stellas & omnẽ orna Deut.4.
tũ cœli, errans adores ea, & seruias illis quę
distribuit dominus deus tuus ea omnibus
gentibus q̃ sunt sub cœlo. Non ita dictũ est
tanquã deus præceperit ea coli à gentibus, à
solo aũt populo suo nõ coli, sed aut ita dictũ
est, q deus præscierit gẽtes culturã exhibitu
ras his cœlestibus, & tñ hoc præsciens crea-
uerit eas: cum vero populum suũ futurum
esse præsciuerit qui ista non coleret. Aut di-
stribuit dictum est, vt intelligatur vsus qui B
cõmẽdatur in Genesi, Vt sint in signis & in Gene.1.
tẽporibus & in diebus & in annis: quẽ vsum
in eis communem habet populus dei cum
omnibus gentibus, non autem cultum quẽ
habent aliæ gẽtes. Ne obliuiscamini testa 7
mentũ domini dei nostri quod disposuit ad Deut.4.
vos, & faciatis vobismetipsis sculptilẽ simi-
litudinem

litudinem omnium quæcunq; cõstituit tibi dñs deus tuus. Hic certe generaliter loquẽs similitudinem posuit, imaginem tacuit: quia si nulla sit similitudo, profecto nec imago: quia vbi imago, continuo similitudo, quamuis non vbi similitudo, continuo ibi imago.

8 Quærendum quo dictũ sit, Interrogate
Deut. 4. dies priores qui fuerunt priores te, ex die qua creauit deus hominẽ super terrã, a summo cœli vsq; ad summum cœli. Subauditur enim, interrogate. Videtur autẽ significare totum orbẽ terrarũ. Sed cur à summo cœli vsq; ad summum cœli dicat, non à summo
Mat. 24 terræ vsq; ad summũ terre, non est facile dignoscere. Talis enim quædam locutio est & in Euangelio cum dicit dñs, q congregabuntur
C electi eius à summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Nisi forte hoc nec in hominibus, nec in angelis auditũ esse vult intelligi, quod in hoc populo factum singulariter cõmendat: hoc enim sequitur, Si factum est secundũ verbum magnum hoc, si auditũ est tale quid, si audiuit gens vocem dei viuentis loquentis è medio ignis, quemadmodum audisti tu & vidisti. Quod si ita est, vt nec in hominibus nec in angelis hoc dicat auditum: quid est ergo illud in Euãgelio, A summis cœlorum vsq; ad terminos eorum: cum
Mat. 24 sine dubio dominus hoc ait, cum de nouissi-
Marc. 13 ma electorũ suorum congregatione loque-
9 retur? Quid est quod Moyses ait, Domi-
Deut. 5. nus deus vester disposuit ad vos testamentum in Oreb: Non patribus vestris disposuit dominus testamentũ hoc, sed ad vos: hic omnes viuentes hodie facie ad faciem locutus est dominus ad vos in monte è medio ignis. An quia illi qui non ingrediuntur in terram promissionis, mortui sunt enim omnes, non pertinent ad hoc testamentũ, quorum tunc recognitio facta est, cum à viginti annis ætatis & supra numerentur vsque ad quinquaginta annos, habiles ad bellum? Quomodo ergo illis locutus est dominus qui hodie viuunt? An quia ex viginti annis & infra potuerunt multi tunc esse qui hoc
D bene meminissent, alieni ab illa pœna, quam dominus constituit illis qui tunc numerati sunt non intrare in terram promissionis: & hos vtique appellat qui quamuis viginti annorum & supra non essent qñ deus in monte loquebatur vt numerari tunc possent, potuerunt tamen esse annorum decem & nouẽ & infra vsq; ad puerilẽ ætatem, qui possent illa quæ facta & dicta sunt & videre & audire & memoria retinere. Sed quid est qđ ait, Facie ad faciem locutus est dominus ad vos: quos pauloante maxime admonere curauit, quòd nullam similitudinem viderint, sed solam vocem de medio ignis audierint? An propter rerum euidentiam, & quodammodo præsentiam manifestatæ diuinitatis, de qua dubitare nemo posset, his verbis vsus est? Quod si ita est, quid prohibet de ipso Moyse hoc intelligi, eo quòd de illo dictum est quòd facie ad faciem locutus sit cũ eo dominus, vt nec ipse aliquid oculis viderit præter ignẽ? An aliquid amplius vidisse intelligitur, quia scriptũ est cum intrasse in nebulam vel nimbũ, vbi erat deus? Sed & si aliquid amplius vidit q̃ illi, non eum tamẽ mortalibus oculis vidisse dei substantiã ex E
illis eius verbis intelligi potest, quibus ait Exo. 33.
deo, Si inueni gratiam ante te ostende mihi temetipsum vt scienter videã te. Neq; enim arbitrandum est hunc populum, cui Moyses loquebatur, sic tunc vidisse deum facie ad faciem quãdo in monte loquebatur è medio ignis, quemadmodum Apostolus dixit in fine nos eum esse visuros, vbi ait, Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc 1. Co. 13
autem facie ad faciem. Quid autem hoc & quantum esset consequenter aperuit dicẽs, Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Quod etiam ipsum caute accipiendum est, ne tantam putetur habiturus homo cognitionem dei quantam nunc habet hominis deus, sed pro suo modo ita perfectam, vt ei nihil adhuc expectetur addendum: vt quem perfectè nunc deus nouit hominem, sed tamen sicut deus hominem, ita tunc perfectè nouerit homo deũ, sed tamen sicut homo deum. Neque enim Matt. 5.
quia dictum est, Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus est, ideo æqualitatem patris quam verbum habet vnigenitũ, sperare debemus, quamuis non defuerint qui & hoc futurum putauerint, nisi forte quid dicant parum intelligimus. Quid
10 est est quod ait, Et ego stabam inter deum Deut. 5.
& vos in tempore illo annũciare vobis verba domini: Tanquam in loco esset dominus, hoc est in monte vnde illi voces audiebant. Quod sic accipiendum est, vt non ex hoc suspicemur dei substantiam in vllo aliquo esse corporali loco, qui est vbique totus, nec per locorum interualla propinquat aut recedit: sed demonstrationes eius in ea creatura quæ nõ est quod ipse, nõ aliter humanis

manis sensibus exhibentur. Vnde dñs uolés auferre ab huiusmodi suspitionibus mentē nostrā, quibus putatur deus loco aliquo cō
Ioan.4. tineri, Veniet, inquit, hora, qñ neq; in mō te hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrē. Vos adoratis qđ nescitis: nos adoramus qđ scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora & núc est, qñ ueri adoratores adorabunt patrē in spiritu & ueritate. Nam & pater tales quærit qui adorant. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu, & ueritate oportet adorare. Medium ergo se dixit Moyses non inter dei substantiam, & populum interuallo aliquo loci: sed quia p eum placuit populum audire cætera dei uerba posteaquā uehementer est territus, audita de medio ignis uoce dei dicentis decalo-
G gum legis. Sed merito quæritur quō accipiantur hæc uerba Deuteronomij dicente Moyse, Et ego stabam inter deum & uos in tempore illo annunciare uobis uerba dñi, qm timuistis a facie ignis & non ascēdistis in montē dicens. Ego sum dñs deus tuus, & cætera. Quę iam uerba dei sunt, quæ decalogus continet. Quid ergo uult quod addidit, dicens. Si.n. putauerimus hyperbaton, vt ordo uerborum sit, & ego stabam inter deum & uos in tempore illo annunciare uobis uerba domini dicēs. Ego sum dñs deus tuus: non erit uerum. Non.n. hæc uerba p Moysen populus, sed de medio ignis audiuit. Quod cū sustinere non posset audito decalogo, postulauit ut per Moysen cætera audiret. Restat ergo ut quod positum est, dicens: pro eo positum intelligamus, ac si esset, cum diceret, ut iste sit sensus. Et ego stabam inter deum, & uos in tempore illo annunciare uobis uerba domini: quoniam timuistis a facie ignis, & non ascendistis in montem, cum diceret, Ego sum dominus deus tuus: vt subaudiatur, cum diceret ubique dominus. Cum.n. hęc uerba diceret dominus, quæ consequenter ex decalogo cuncta cōmemorat: tunc timuit populus a facie ignis, & non ascendit in montem, & rogauit per Moysen potius uerba domini audi-
H ret. Quæ uerba Moyses commemorat in Deuteronomio dicta sibi a populo, cū audire iam nollent vocem dei, sed per eum peterent sibi dici quæ dicebat deus. ecce ostendit dñs deus noster nobis gloriam suam, & vocem eius audiuimus e medio ignis: & cætera. Non eadem prorsus leguntur in Exodo, vbi primum narrata sunt quæ modo repetuntur. Vnde intelligamus, quod aliquoties iam commemoraui, non esse in mendacio putandum, si alijs quibuslibet verbis eadem uoluntas manifestatur, propter Euangelistarum etiam uerba, quæ ab imperitis & calumniosis tanquam repugnantia reprehenduntur. Neq;.n. magnum erat Moysi attēdere q̄ in Exodo scripserat, & eisdē omnino verbis illa repetere, nisi pertineret ad sanctos doctores nostros hoc ipsum insinuare discentibus, vt nihil aliud in uerbis loquentium quærant nisi volūtatem, propter quam enunciandam verba instituta sunt.
Quid est quod ait Moyses dictum sibi esse 11
à domino de populo Hebræo. Quis da- Deut. 5.
bit esse sic cor eorum in eis, vt timeant I
me, & custodiant mandata mea? An hic iam uult intelligi, gratia sua concedi hoc beneficium, ut sit in hominibus iustitia dei ex fide, non quasi propria uelut ex lege. Hoc Eze. 36.
.n. per Prophetam significat dicens, Auferā eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Quod propter sensum dictum est, quem caro habet, & lapis non habet, verbo vtique translato. Hoc ipsum & labi dicit, Ecce dies Hie. 31.
ueniunt dicit dominus, & consummabo super domum Israel, & super domū Iuda testamentū nouum, non secundum testamentum quod disposui ad patres eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerē eos de terra Aegypti: quoniam hoc est testamentum quod disposui ad eos: post dies illos, dans leges meas in cor eorum & in mente eorum superscribam eas, & iniquitatem eorū & peccatorum eorum nō memor ero amplius. Hic.n. discernit nouū testamentū à veteri, quod in veteri data est lex in tabulis lapideis, in nouo aūt in cordibus, qđ sit per grām. Vnde & Apostolus dicit, Nō in 2.Co.3.
tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ibidem.
Et alio loco, Idoneos nos, inquit, fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Quod ait de dño, Et in nomine eius 12
iurabis: Non ita præceptum accipiendū est Deut. 6.
quasi iurari iusserit, sed in alterius alicuius K
dei nomine iurare prohibuit. Melius autem fit secundum Euangelium non iurare, non quia mala est vera iuratio, sed ne in periurium incidatur facilitate iurandi. Qui.n. iurat, non solum verum, sed etiam falsum iurare potest. Qui autem omnino nō iurat, à periurio longe ambulat. Et recordaberis 13
omnem viam p quā duxit te dñs deus tuus Deut. 8.
in deserto, vt affligeret te, & tentaret te, A

cognita faceret q̃ in corde tuo sunt, si obser-
uabis mandata eius, an non. Hic apertius di
ctum, quod alibi genere locutionis obscurū
Deu. 13. est, ubi legitur, Tentat uos dñs deus uester,
ut sciat si diligitis eum. Intelligitur.n. positū
esse, ut sciat: pro eo quod est, ut scire faciat:
quo dilucide dictum est, vt tentaret te & co
gnita faceret, quæ in corde tuo sunt, Nō.n.
ait, ut cognosceret: quod quidem si dixisset,
14 intelligendum erat, cognita faceret. Et
Deut. 9. scias hodie, quia non propter iustitias tuas
dominus deus tuus dat tibi terram bonam
istam hæreditate, quoniā populus dura cer-
uice es. Certe isti sunt qui propterea non
meruerunt perire in deserto, quia nescierūt
dexteram aut sinistram. Ecce iam dura cer-
uice appellantur. Vnde uidendum est illud
in sacramento esse dictum, non ꝙ istorum
L merita commendata sint. Nam ne quis exi-
stimet subito istos uituperabiles factos qui
merito fuissent ante laudati, paulopost eis
dicitur, Memor eris ne obliuiscaris quanta
exacerbasti dominum deum tuum in deser-
to, ex qua die existis de terra Aegypti, do-
nec uenisti in locum hunc incredulus perse-
uerastiq; ad dominum. Quòd si quidā eo-
rum tales erant, quidam uero fideles & bo-
ni, etiam sic non utiq; illis datur terra pro-
missionis, qui nesciunt dexteram aut sini-
stram, ut hoc sic in intelligamus quasi non
offenderint deū. Nam & patres eorum qui
mortui sunt nec in eandem terram intrare
permissi sunt tales inueniuntur fuisse ut in
eis essent quidam etiam boni. Propter quod
Apostolus non omnes sed quosdam eorum
dicit offendisse, in quibus eorum peccata cō
memorat. Similes quippe istos parentibus
suis, ita euidentius docet & ipsa scriptura
Deuteronomij, ꝙ consequenter adiungit
dicens, Et in Oreb exacerbasti dñm. Vbi cer
te illi exacerbauerunt qui propter eadē ma-
la merita sua non sunt in terram promissio
15 nis inducti. In illo tempore dixit dñs ad
Deu. 10. me, Excide tibi duas tabulas lapideas quem
M admodum priores, & ascende ad me in mon
tem: & facies tibi arcam ligneam & scribam
in tabulis uerba quæ erant in tabulis prio-
ribus quas contriuisti, & immittes eas in ar
Exo. 34. cam. Et feci arcam ex lignis imputribilibus,
& excidi duas tabulas lapideas, sicut prio-
res, & ascendi in montem, & duæ tabulæ in
duabus manibus meis. Et scripsit in tabulis
secundum scripturam priorem decem uer-
ba quæ locutus est dominus ad uos in mon
te è medio ignis, & dedit eas dominus mi-
hi. Non immerito quæritur quomodo hæc
in Deuteronomio dicantur Moyse recolen
te ac repetente, quæ gesta sunt: cum in E-
xodo, ubi primum hæc dicta & facta nar-
rantur ita sit scriptum, Et dixit dominus
ad Moysen, Scribe tibi uerba hæc: & enim
in uerbis his posui testamentum tibi & Is-
rael. Et erat ibi Moyses in conspectu domi
ni quadraginta diebus, & quadraginta no-
ctibus. Panem non manducauit, & aquam
non bibit, & scripsit in tabulis uerba testa-
menti decem uerba. Cum ergo in Exodo
ipse Moyses in tabulis decē legis uerba scri-
psisse narretur, quomodo hic in Deutero-
nomio deus in tabulis unde uerba scripsisse
recolitur? Denique illud quod in Exodo A
cum transeunter tractaremus, & quid no-
bis in ea differentia uisum fuerit literis mā
daremus, cur priores tabulæ quæ contritæ
sunt digito dei scriptæ referantur: secundas
autem tandiu in arca tabernaculoque man-
suras ipse Moyses scripsisse dicatur: ita per
hanc differentiam duo testamenta significa
ta esse diximus, ut in ueteri testamento lex
commendaretur tanquam opus dei, vbi hō
nihil fecerit, eo ꝙ lex timore non posset im
pleri: qm̄ eum uere sit opus legis, charitate
sit non timore, quæ charitas gratia est testa
menti noui. Ideo in secundis tabulis homo
legitur scripsisse uerba dei, qa hō pōt facere
opus legis per charitatem iustitiæ, quod nō
pōt per timorem pœnæ. Nunc ergo cum le Deu. 10.
gitur in Deuteronomio, de secundis tabulis
ita dictum, Et excidi duas tabulas lapideas
sicut priores, & ascendi in montem & duæ
tabulę in manibus meis, & scripsit in ta-
bulis secundum scripturam priorem decem
verba, Non enim ait, & scripsi, sed scrip-
sit, hoc est, deus scripsit, sicut pauloante
dixerat verba dei sibi dicta, Excide tibi
duas tabulas lapideas quemadmodum prio B
res, & ascende ad me in montem, & facias
tibi arcam ligneam, & scribam in tabulis
verba, quæ erant in tabulis prioribus: discu-
tienda nascitur quæstio, quòd vtrasque tabu
las, id est, & priores, & secundas deus hic le
gitur scripsisse, non hō. Sed si in ipso quoq;
Exodo uerba dei legantur, ubi iubet easdē
tabulas secundas excidi a Moyse, nihil aliud
inuenitur, q̃ ipsum deum se easdem promi-
sisse scripturum. Nam ita scriptum est. Et Exo. 30.
dixit dñs ad Moysen, Excide tibi duas tabu-
las lapideas sicut & priores, & ascēde ad me
in

In montem,& scribam in tabulis verba quæ
erant in tabulis prioribus quas tu contriui-
sti. Excepto itaq; libro Deuteronomij, quæ-
stionem istam etiam solus liber Exodi con-
tinet, quomodo dixerit deus, Et scribam in
tabulis verba quæ erãt in tabulis prioribus:
cũ paulopost legatur, Scribe tibi verba hæc,
etenim in verbis his posui testamentum ti-
bi & Israel. Et erat ibi Moyses in conspectu
domini quadraginta diebus & quadraginta
noctibus: panem non manducauit & aquam
non bibit, & scripsit in tabulis verba testa-
menti, decem verba. Si.n. superius quod di-
ctum est, Scribe tibi verba hæc, etenim in
verbis his posui testamentum tibi & Israel:
ad superiora pertinet, quæ deus ita præci-
piebat, vt non in duabus lapideis tabulis
C scriberentur, sed in libro legis vbi multa cõ
scripta sunt: certe illud quod sequitur, Et e-
rat ibi Moyses in cõspectu domini quadra-
ginta diebus & quadraginta noctibus, panẽ
non manducauit & aquam non bibit, & scri
psit in tabulis verba testamenti, decem ver-
ba: satis manifestat eundem Moysen in ta-
bulis hęc decem verba scripsisse, non deum.
Nisi forte violenter quidem, sed certa ne-
cessitate compellitur, vbi dictum est, & scri-
psit in tabulis verba testamenti, decem ver-
Exo.34. ba, non Moysen subaudire sed dominum.
Supra.n. positum est, Et erat ibi Moyses in
conspectu domini: vt à dño, in cuius con-
spectu erat Moyses quadraginta diebus &
quadraginta noctibus panem non mandu-
cans, & aquam non bibens, scripta intelligã-
tur hæc decem verba in tabulis, sicut ante
promiserat. Quod si ita est, non quidem il-
la differentia duorum testamentorum quæ
nobis visa est, in his verbis cõmendari põt,
qñ & priores & secundas tabulas scripsit, nõ
homo, sed deus. Veruntamen illa certe distã
tia non habet dubitationẽ, ꝙ priores tabu-
las, & deus fecit, & deus scripsit: Nõ.n. tunc
D dictũ est ad Moysen, Excide tibi duas tabu-
las: sed ita potius legitur, Et cõuersus Moy-
ses descendit de monte, & duæ tabulæ testi-
monij in manibus eius tabulæ lapideæ scri-
ptura, ex vtraq; parte hinc atq; hinc erant
scriptæ: & tabulæ opus dei erant, & scriptu-
ra scriptura dei est sculpta in tabulis. Iam
enim superius dixerat easdem tabulas scri-
ptas digito dei, sic loquens, Et dedit Moysi
statim vt cessauit loqui ad eum in mõte Si-
na duas tabulas testimonij, tabulas lapideas
scriptas digito dei. Ibi ergo & tabulæ opus
dei erant, & scriptura earum digito dei fa-
cta, Secundas autem tabulas ipse Moyses
iubetur excidere: vt ipsæ certo opere huma
no intelligantur excisæ, quamuis eas deus
ipse scripserit, sicut promisit cum iuberet ex
cidi. Porrò autem si diligentius attenda-
mus, ideo vtrunq; dictum est in secundis
tabulis, quia & deus fecit per gratiam suam
opus legis in homine, & homo per fidem
suam suscipiens gratiam dei pertinens ad te
stamentum nouum cooperator est adiu-
uantis dei. Ideo autẽ in primis solum opus
dei commemoratur, quia lex spiritalis est & Rom.7.
lex sancta, & mandatum sanctum & bonum Rom.10
& iustum. Ideo vero nullum opus hominis E
ibi commemoratur, quia infideles non con-
temperantur adiutorio gratiæ, sed ignoran-
tes dei iustitiam & suam volentes cõstitue-
re, iustitiæ dei non sunt subiecti. Vnde illis
lex ad condemnationem valet, quod signifi-
cat contritio tabularum. Profecto non co-
gimur violento intellectu subaudire quod
deus scripserit, vbi scriptura dicit, Et erat ibi
Moyses in conspectu domini quadraginta
diebus & quadraginta noctibus: panem nõ
manducauit & aquam non bibit, & scripsit
in tabulis verba testamenti. Vbi valde sonat
scripsisse Moysen. Sed ideo superius deus se
promisit scripturũ, & in Deuteronomio nõ
solum ita promisisse, verumetiam ipse scri-
psisse enarratur, vt significetur quod ait A- Phili.2.
postolus, Deus.n. est qui operatur in vobis,
& velle & operari pro bona voluntate: hoc
est, in eis qui ex fide gratiam suscipiunt, &
non suam iustitiam volunt statuere, sed iu-
stitiæ dei subiecti sunt, vt ipsi sint in Chri-
sto iustitia dei. Nam & illic Apostolus v-
trunq; dicit, & deum operari, & ipsos. Nã si
non operabantur, quõ eis dicebat, cũ timo-
re & tremore uestram ipsorũ salutem ope-
ramini? Operatur ergo ille, cooperamur F
nos. Nõ.n. aufert, sed adiuuat bonæ uolun- 16
tatis arbitriũ. In illo tpe distinxit dñs tri Deu.10.
bũ Leui portare arcam testamenti domini,
assistere coram domino ministrare & ora-
re in nomine eius usq; in hunc diem. Pro-
pter hoc non est Leuitis pars & sors cum
fratribus suis, dominus ipse pars eius est, si-
cut dixit ei. Nisi per hanc tribum signi-
ficaretur uniuersum regale sacerdotium,
quod ad nouum pertinet testamentũ, nullo
mõ ausus esset dicere hõ, qui ex eadẽ tribu Psal.27
non erat, Pars mea dñs. Et in alio Psalmo, Psal.15.
Dñs pars hæreditatis meæ. Quid est qd 17

Deu.11. præcepit Moyses commendās verba domini & ait, Scribetis ea super limina domorū vestrarum & ianuarum vestrarum, cū hoc secūdum proprietatem nemo fecisse Israelitarum commemoretur vel legatur, quia nec quisquam potest, nisi forte diuidat ea per multas partes domus suæ? An hyperbolica commendatio est, sicut multa dicun-
18 tur? Quærendum quomodo iubeat de-
Deu.12. cimationes omnium fructuum & primitiua pecorum non manducari, nisi in ciuitate vbi templum erat, cum eas Leuitis dari in
19 lege præceperit. Si autem surrexerit in te
Deu.13. Propheta seu somniator somnians, & dede-
G rit tibi signum vel prodigium, & venerit signum siue prodigium quod locutus est ad te dicens, Eamus & seruiamus dijs alienis quos nescistis, non audietis verba Prophetæ illius vel somniantis somnium illud, q̄m tentat dominus vester vos scire, an diligatis dominum deum vestrum ex toto corde vestro, & ex tota anima vestra. Hoc quidā interpretes Latini non ita posuerunt, scire an diligatis, sed vt sciat an diligatis, quāuis eadem sententia videatur. Verūtn̄ illud qđ dictum est, scire, facilius ad illos refertur: vt sic accipiamus, tentat vos scire, ac si diceretur, tentando vos facit scire. Vbi sanè intelligi voluit etiam illa quæ à diuinantibus nō secundum deum dicuntur, si acciderint quę dicuntur, non accipienda sic vt fiant quæ p̄cipiuntur ab eis, aut colantur quæ coluntur ab eis. Nec præter suam ptātem deus ostēdit esse ꝙ ista contingunt, sed quasi quæreretur cur ea permittat, causam tentationis exposuit ad cognoscendam eorū dilectionē, vtrum eam habeant erga deū suum: cognoscendam vero ab ipsis potius q̄ ab illo qui
20 scit omnia antequam fiant. Post tres an-
Deu.14. nos produces omnem decimam fructuum
H tuorum: in illo anno pones illud in ciuitatibus tuis, & veniet Leuita, quia nō est ei pars nec sors tecum, & aduena & pupillus & vidua qui in ciuitatibus tuis erunt & manducabunt & saturabuntur, vt benedicat te dn̄s deus tuus in omnibus operibus tuis quæcūque feceris. Ex ista decima non dixit, vt ipse manducet cum suis. Ac per hoc Leuitis & aduenis & pupillis & viduis eam iussit impendi. Sed obscure positum est, quia non est distincta ista decima ab illa q̄ voluit eum Leuitis in eo loco manducari, quē dn̄s elegisset tempore suo. Sed in ea interpretatione quæ est ex Hebræo, apertius hoc dictum est reperimus. Ait enim Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascentur tibi eo tēpore, & repones inter ianuas tuas, venietq; Leuites qui aliam non habet partem, nec possessionem tecum: & peregrinus & pupillus & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent & saturabuntur, vt bene- I
dicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris. Primo hoc ipsum planius est quod ait, anno tertio: intelligitur enim vno anno interposito. In septuaginta autem, quoniam post tres annos dixit, incertum est vtrum eos medios esse voluerit, vt quinto quoq; anno fieret. Deinde cum ait, Et separabis aliam decimam: satis ostendit extra esse illam quam voluit eum ipsum qui offert manducare cū suis & Leuitis in eo loco quem dominus elegisset. Et hanc enim & aliam decimam intra ianuas suas eum ponere præcepit, non ad eū locum eum deferre, vbi dominus se voluit inuocari. Et veniet, inquit, Leuites qui non habet partem nec possessionem tecum, & peregrinus & pupillus & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent. Hinc certe manifeste verum est non istam decimam deum fieri voluisse communem ei qui offert, & his quibus impendenda est: sed illis solis erogare eam iussit qui aliud non haberent, in quibus præcipuè Leuitem posuit. Post septem annos facies remissionem. Hic certe
manifestatur quomodo & superius dixerit, Deu.15.
post tres annos: Non enim & hos septem annos medios esse voluit. Vnoquoq; anno eam fieri præcepit, tanquam sabbatismum
annorum. Attende tibi ipsi ne fiat verbū 21
occultum in corde tuo iniquitas dicens, Ap- Deu.15.
propiat annus septimus, annus remissionis, & malignetur oculus tuus in fratrem tuū egenum, & non tribuas ei: & exclamabit ad-
uersum te ad dominum, & erit in te pecca- K
tum magnum. Magnifice occultum verbū hoc dixit, quoniam nemo audet hoc dicere qui potuerit cogitare, ideo non esse mutuū dādum indigenti, quoniā appropinquat annus remissionis, cum deus propter misericordiam vtronq; præceperit, & commedari cum quisq; indiget, & remitti anno remissionis. Quomodo ergo misericorditer remissurus est illo anno quo remittēdum est, si crudeliter cogitat illo tempore dandū nō esse quod dandum est? Si autem venunda-
tus fuerit tibi frater tuus Hebræus aut 22
Hebræa, seruiet tibi sex annis, & septimo Deu.15.
dimittes

dimittes eum liberum à te. Hos emptos nõ anno, remissionis remitti uoluit quem septimum quemq; obseruari oportebat ab omnibus, sed anno septimo emptionis eius quotocũq; anno illorũ septimus iste annus
23 occureret. Omne primogenitum quod
Deu.15. natum fuerit in bobus tuis, & in ouibus tuis masculinum sanctificabis domino deo tuo. Quærendum utrum quę Græce dicuntur πρωτότοκα, nec Latine dici nisi primogenita potuerunt, in his tñ intelligenda sint
L quæ nascuntur ex matribus: ipsa.n. proprie pariuntur potius q̃ gignuntur. Parere quippe est τίκτω, quod est, ex fœmina, unde πρωτότοκα dicitur, Gignere autem est γεννᾶν, unde proprie Latine primogenitus dicitur. Ex fœminis aũt dabantur primitiua.i. quæ prima pariebantur, nõ quæ prima gignebãtur à uiris, si forte ex uiduis quæ iã pepererant gignerẽtur. Non.n. aliter essent quæ aperirent uuluã, quod propriũ uoluit esse lex eorum, quæ primo nata dño deo debebantur. Si ergo est in his uerbis certa distinctio, non frustra dominus non dicitur à patre μονογενὴς sed μονότοκος, id est unigenitus, quod est unicus: à mortuis autem primogenitus quidẽ Latine dicitur, quia nõ potuit Latinum uerbum ita componi secũdum loquẽdi cõsuetudinem: Græce autem πρωτότοκος dicitur non πρωτογενὴς, tanquam pareret genuerit æqualem sibi, creatura uero pepere-
M rit. Nam & quod dicitur primogenitus omnis creaturæ, quod ibi πρωτότοκος Græce legitur, potest ita intelligi secundum nouam
2.Co.5. creaturam, de qua dicit Apostolus, Si qua
Rom.6. igitur in Christo noua creatura: ex qua ille primitiuus est, quia primitus ita resurrexerit, ut iam non moriatur, nec ei mors ultra dominetur, quod nouæ creaturæ quæ in illo est, futurum promittitur in fine. Sed ista distinctio non temere affirmanda sed in scripturis diligentius perscrutanda est. Mouet enim quemadmodum dici potuit in Prouerbijs, Primogenite tibi dico filij.i. ex cuius persona dictum intelligatur. Si enim ex dei patris persona ad Christum dicitur, cui sententiæ utrum sequentia consonent uix est asserere, eundem dicit primogenitum quem unigenitum, quia etiam nos filij dei sumus: Vnigenitum uero, quoniam solus ille de substantia patris, & patri æqualis atq; coæternus est. Mirum est autem, utrum inter parere & gignere: euidentissimis documentis sacra scriptura distinguat. Et immolabis Pascha domino deo tuo oues & bo- 24
ues: quid sibi uult hoc q̃ addidit boues, cum Deu.16.
immolationem Paschæ de oue tantummodo commendauerit, quam iussit accipi ex ouibus & hædis, uel ex capris? Quod mystice accipitur propter Christum, cuius ex iustis & peccatoribus est origo carnalis. Non enim ait ex ouibus aut capris, licet proprie non possent intelligi oues ex capris: sed ne forte Iudæi dicerent subaudiendũ caprum si dictum esset aut ex capris: dictum est ex ouibus & capris. Quid ergo hic sibi uolũt boues? An propter alia sacrificia quæ ipsis A
diebus azymorũ sunt immolãda? Quæ- 25
rendum quomodo præceperit obseruari qđ Deu.16.
ait, Septem septimanas integras dinumerabis tibi ipsi inchoare te falcẽ mittere in messem. Incipies numerare septem septimanas, & facies diem festum septimanarũ domino deo tuo, prout ualet manus tua quæcunq; dñs tibi dederit: secundum quod benedicet te dominus deus tuus, & epulaberis ante dominũ deum tuũ. Si.n. ab uniuerso populo lex hæc pentecoste iussa est obseruari, nũ quid oẽs uno die credendum est falcẽ iussos mittere in messem? Si autem sibi quisq; obseruat istam quinquagesimam dinumerans ab illo die quo falcem mittit: non una est uniuerso populo, illa uero una est quæ cõputatur ab immolatione Paschæ usq; in diẽ datæ legis in Sina. Si autẽ intraueritis in 26
terram quam dominus deus tuus dat tibi in Deu.17.
sorte, & hæreditaueris eam & habitaueris in ea & dices, constituam super me principes sicut & cæteræ gẽtes quæ circa me sunt, constituendo constitues super te in principẽ quẽ elegerit dñs deus tuus ipsum. Ex fratribus tuis constitues super te principem: non poteris constituere super te hominem alienum, qui non est frater tuus. Quæri potest cur displicuerit populus deo qñ regem de- B
siderauit, cũ hic inueniatur esse permissus. Sed magis hic intelligendum est merito nõ fuisse secundum uoluntatem dei, quia hoc fieri non præcepit, sed desiderantibus permisit. Veruntamen præcepit, ne heret alienus, sed frater.i. ex eodem populo indigena, non alienigena. Quod autem ait, Non poteris: intelligendum est, non debebis. De 27
rege cum loqueretur ait, Non multiplica- Deu.17.
bit sibi uxores, ut non discedat cor eius, & argentum & aurum non multiplicabit sibi ualde. Vnde quæritur, utrum Dauid contra hoc pceptum non fecerit. Non.n. unam ha-

virginem Israelitem: & ipsius erit vxor, nō poterit dimittere eam perpetuo tempore. Si aūt verum factum sit hoc verbum, & nō inueniantur virginalia puellæ, & producēt adolescentulam ad ianuam domus patris ipsius, & lapidabunt eam viri ciuitatis eius in lapidibus: & morietur, qm̄ fecit impudentiā in filijs Israel prostituere domum patris sui: & auferes malignum ex vobisipsis. Satis
G hinc apparet, quemadmodum subditas fœminas viris, & penè famulas lex esse voluerit vxores: ꝙ dicēs aduersus vxorē vir testimoniū vnde lapidaretē illa, si hoc verū esse demōstrarēt, ipse tñ nō vicissim lapidaretur, si hoc falsum esse cōstiterit: sed tantūmodo castigatur & damnificatur, eique perpetuo iubetur adhærere qua carere voluerat. In alijs āt causis, eū qui testimonio falso cuiq̃ nocuerit, quod si probaretur, iussit occidi: eademq; pœna plecti iubet, qua fuerat, si uerū esset, iste plectendus. Si aūt inuenerit
34
Deu. 22 aliquis puellā virginē quæ sponsata nō est, & vim faciēs ei dormierit cū ea, & inuentus fuerit, Dabit homo qui dormiuit cū ea patri puellæ quinquaginta didrachmata argenti, & ipsius erit vxor, quia humiliauit eā & nō poterit dimittere eam per omnes tp̄s. Merito quæritur, vtrum ista pœna sit vt non eā possit dimittere per omne tp̄s, quam inordinate atq; illicite violauit. Si enim ad hoc
Deu. 24 intelligere voluerimus eam non posse. i. nō debere dimitti per omne tp̄s, quia vxor effecta est, occurrit illud quod promisit Moyses dare libellū repudij & dimittere. In his autē qui illicite vitiant noluit licere, ne ad
H ludibrium fecisse videatur, & potius finxisse ꝙ eam uxorem duxerit q̃ vere placitoq; duxisse. Hoc & de illa iussum est cui vir fuerat calumniatus de virginalibus non inuentis. Non intrabit Ammonites & Moa-
35
Deu. 23 bites in ecclesiam dñi, & vsq; ad decimā generationem non intrabit in ecclesiam dñi & vsq; in æternū. Quæstio est, qūo intrauerit Ruth quæ Moabitis fuit, de qua etiam caro dñi originem ducit. Nisi forte istā mystice prophetauerit intraturam, quod ait vsque ad decimam generationem. Computātur enim generationes ex Abraham quādo fuit & Loth qui genuit Moabitas & Ammonitas ex filiabus, & inueniuntur cum ipso Abraham compleri decem generationes vsque ad Salmon qui genuit Booz, qui maritus secundus fuit Ruth. Sunt.n. istæ, Abraham, Isaac, Iacob, Iudas, Phares, Esrom, Aram, Aminadab, Naason, Salmon: Salmon quippe genuit Booz, qui viduā duxit Ruth, ac per hoc videtur post decimā generationē genus fecisse in ecclesiam dñi pariēdo filios ipsi Booz. Sed cur additum sit, & vsq; in æternum: merito adhuc quæritur, An quia deinceps nulla anima de Ammonitis & Moabitis intrabit in illā ecclesiā populi Hebræorum, & posteaquā ista generatione decima prophetia completa est? An potius ita dictum est, & vsq; ad decimā generationē,
I vt omnino semper intelligi voluerit per denarij numeri quandam vniuersitatē, vt hoc exposuerit quodammodo addendo & dicendo, & vsq; in æternū? Quod si ita est, Ruth contra præceptum vetitum videtur admissa. An Ammonitas prohibuit admitti, non Ammonitidas. i. viros non fœminas: maximè quia cū euertissent Israelitę ipsam gētē, oēs uiros occidere iussi sunt, fœminas autē non, nisi eas quæ nouerant concubitum viri: qm̄ ipsę in fornicationē deduxerant populum: virgines autem saluas esse voluerunt, non eis imputantes culpam qua euerti illa gens meruit: quam etiam hic cōmemorauit, uelut quæreretur cur Moabitas & Ammonitas admitti noluerit in ecclesiam dñi: subiunxit. n. eo ꝙ non occurrerint vobis cum panibus & aqua in via cum exiretis de Aegypto, & quia conduxerunt aduersum te Balaam filiū Beor de Mesopotamia vt maledicerett te. Has culpas nec tunc quando illa gens debellata est, fœminis imputauerunt, quas saluas conseruare maluerunt. K
36
Deu. 23 Non tradas puerū domino suo qui appositus est tibi à domino suo. Non intelliges ꝙ dominus eius apposuerit. i. commendauerit, potius, id est depositum diceret: sed appositum dixit à domino suo, id est huic adiunctum, cum ab illo abscessisset. Non ergo suscipi, sed reddi potius prohibuit fugitiuos. Hoc quidem putari potest, nisi intelligāmus genti & populo ista dici, non vni homini: sed ex alia gente refugientem ad istā gentem cui loquebatur hominem à domino suo, id est à rege suo, reddi prohibuit. i. etiā alienigena seruauit Achis rex Geth, quādo ad eum refugit Dauid à facie domini sui: 1. Reg.
hoc est, regis Saul. Apertissime autem hoc 21.
explanat, cum dicit de ipso refuga, in uobis habitabit in omni loco vbi placuerit ei.
37 Non erit meretrix à filiabus Israel, & non erit fornicans à filijs Israel. Ecce vbi manifeste prohibuit fornicari & uiros & fœmi-

fœminas, etiam cum non alienis cõiugibus:
peccatum esse demonstrans misceri non cõ
iugibus suis, quando & meretrices esse, &
ad meretrices accedere prohibet, quarũ pu-
blice venalis est turpitudo. In decalogo
autem mœchiæ nomine non videtur hoc
Supra li. aperte prohibuisse, q̃m mœchia nõ nisi adul
2. q̃stio terium intelligi solet. Vnde quid nobis vi-
sup. deretur ibi tractauimus. Nõ offeres mer
Exod. q. cedem meretricis, neq; commutationem ca
71. nis in domum domini dei tui ad omne vo-
L tum, q̃m abominatio dño deo tuo & vtrun-
38 que. Quod ita intelligitur q̃m abominatio
Deu. 23 dño Deo tuo est, & hoc non vnum horum,
sed vtrunq;. De cane quippe vetat fieri cõ
mutationem primogenitorum, quam iubet
fieri de aliis immundis animalibus. i. equis
& asinis, & si quid est eorum quæ adiuuant
hominem, & Latine à iuuando iumenta di-
cuntur. De cane autem noluit & de porco.
Et quare noluerit, requirendum est, Et si de
omnibus talibus voluit, quare solum canem
isto loco exceptũ fecerit. De mercede autẽ
meretricis ut diceret, uidetur ea esse causa,
quia superius prohibuerat esse meretricem
de filiabus Israel, aut quenquam filiorum
Israel vti meretrice: & ne surreperet cogi-
tationi, expiari posse hoc peccatũ si aliquid
inde offerretur in templum, dicendum fuit
39 quod sit abominatio dño. Morietur fur
Deu. 24 ille. i. homo qui furatus est hominẽ, & aufe-
retis malignum ex uobis ipsis. Assidue hoc
dicit scriptura, cum iubet occidi malos.
M Qua locutione usus est & Apostolus cum
1. Co. 5. diceret, Quid. n. mihi de iis qui foris sunt
iudicare? Nonne de iis qui intus sunt vos
iudicatis? Auferte malũ ex vobisipsis. Nã
Græcus habet τὸν πονηρὸν, quod etiam hic
scriptum est. Hoc autem potius malignum
solet interpretari, quam malum. Nec ait
τὸ πονηρὸν: id est, hoc malignum, sed τὸν
πονηρὸν quod est hunc malignum. Ex quo
appareat eum voluisse intelligi, qui aliquid
tale commisit vt excommunicatione sit di-
gnus. Hoc enim nunc agit in ecclesia ex-
communicatio, quod agebat tunc interfe-
ctio. Quamuis & aliter illud apostolicum
possit intelligi, vt vnusquisq; malũ vel ma-
lignum ex seipso sit iussus auferre. Qui sen
sus acceptabilior esset, si hoc malum, vel hoc
malignum, non autem hunc malignum in
Græco inueniretur. Nunc vero credibilius
est de homine dictum, q̃ de vitio. Quanquã
possit eleganter intelligi & homo auferre
à se malum hominem, quemadmodum di-
ctum est, Exuite vos veterem hominem.
Quod exponens ait, Qui furabatur, iam Ephe. 4.
non furetur. Secundum legem omnem 40
quam iurauerint vobis sacerdotes Leuitæ. Deu. 24
Hic apparet omnem sacerdotem Leuitam
fuisse: quanuis non omnis Leuites sacerdos A
fuerit. Si debitum fuerit in proximo tuo, 41
debitum quodcunq;, non intrabis in domũ Deu. 24
eius pignerare pignus: foris stabis, & homo
apud quem debitum tuum est proferet tibi
pignus foras. Si autem homo eget, non dor-
mies in pignore eius: redditione reddes ei
vestimentum suum circa occasum solis, &
dormiet in uestimento suo, & benedicet te,
& tibi erit misericordia coram dño deo tuo.
Non immerito uidetur ad opus misericor-
diæ pertinere, vt non intret pignorator in
domum, ne fiat perturbatio debitori: sed
ex hoc etiam ipsum debitorem admonet pi
gnus foras proferre creditori. Quod vero
iubet egenti pignus eodem die restitui, ut
in eo dormiat qui non habet ubi dormiat:
merito mouet, vt requiratur cur non po-
tius creditori præceperit, vt non auferat pi
gnus quod eodem die oporteret vt restituat.
Quod si ad compellendum debitorem fieri
voluerit, quo se vrgeat ad reddendũ cum
sciat pignus eodem die se recepturum? An
forte hoc fieri voluerit propter memoriã
ne obliuiscatur reddere, & tunc non reddat
si uere non habuerit: maxime quia credito
ris sui misericordia uincitur, cui esse non de
bet ingratus si pignus receperit in quo mo- B.
do dormiat: simul & creditor cum ille nõ
reddiderit, debet eum credere non habere,
quia hac etiam indiget misericordia vt pi-
gnus ei propterea restituatur, q̃ aliud non
habet vbi dormiat? Non morientur pa- 42
tres pro filiis, & filij non morientur pro pa Deu. 24
tribus: unusquisq; in suo peccato morie-
tur. Ecce non solum Prophetæ hoc dixerũt,
verumetiam lex dicit, sua culpa quemq; in
terimendum, non autem patris sui aut filij Exo. 20.
sui. Quid est ergo quod alibi dicitur, deus
reddens peccata patrum in filios in tertiam
& quartam progeniem? An de filiis nondũ
natis illud intelligitur propter originale pec
catum, quod etiam ex Adam traxit genus
humanum: hic autem de filiis iam natis est
facta distinctio, vt vnusquisq; in peccato
moriatur? Non enim trahit aliquid ex pa-
tre qui iã natus erat qñ pater eius peccauit,
Sed cũ & ibi dicit, iis qui oderunt me: mani
festum

festum est etiã illã oditionem posse mutari,
si filij parẽtum suorũ facta non fuerint imi
tati. Nam & illud ex Adam tẽporaliter red
ditur, quia omnes propter hoc moriuntur:
non autẽ in æternũ eis qui fuerint per gra-
tiam spiritaliter regenerati, in eaq; perman-
serint usq; in finẽ. Quãuis & illud merito
quæri possit, si redduntur peccata patrũ in
C filios qui oderunt deũ, cur in tertiã & quar
tã generationem, velut prætermissa prima
& secunda, vel non etiam in cæteras perma
nente impietate & imitatione malorum pa-
rentum. An per hunc numerum quoniam
septenarius intelligitur, uniuersitatem signi
ficare voluit, & ideo non ipsum potius septe
narium posuit, ut diceret in septimam gene
rationem? Ac sic omnis intelligeretur, quia
causam perfectionis huius numeri hoc mo-
do potius intimauit, Ideo namq; perhibetur
perfectus, quia ex his duobus constat, terna
rio.s. primo impari toto, & quaternario pri
mo pari toto. Vnde esse & illud Propheticũ
existimo, quod assidue repetitur, In tribus
& quatuor impietatibus nõ aduersabor: per
quod voluit impietates vniuersas potius, q̃
43 tres vel quatuor intelligi. Non declinabis
Deu.24 iudicium aduenæ & orphani & viduæ, Nõ
pignerabis vestem viduæ. Cur non ait, Et
non pignerabis vestimentum eorum? Quæ
.n. causa est: ut trium illorum iudicium de
clinare uetuerit, pignus ãt auferre vestimen-
tum solius uiduæ, non & illorũ: nisi quia
judicium omnium facienda propterea com-
mendauit, quia non habent à quibus defen-
dantur: siue aduena, quia in terra aliena est,
siue orphanus.i. pupillus, quia parentibus ca
ret: siue uidua, quia maritum non habet.
Pignus uero cum prohibet uestimentum
auferre viduæ, puto q̀ satis eleganter ad-
moneat, eas vere dicendas esse viduas, q̃ ẽt
pauperes sunt. Id.n. & Apostolus euidenter
1. Ti.5. ostendit, ubi ait, Si qua autem vidua filios
& nepotes habet, discat primum domum
suam pie tractare, & mutuã uicẽ parentibus
reddere: hoc.n. acceptum est coram dño.
Quæ ãt uere vidua est, & desolata, sperabit
in dñm, & persistet in orationibus nocte &
die. Hanc uere viduam dixit, quæ non ha-
bet à quibus sustentetur: quia non solum ui
ro, sed etiã posteris atq; omni ope destituta
est: diuitem quippe non diceret desolatam.
Pauperi itaq; pignus non est auferendũ ve
stimentũ: nam & hoc ipso q̀ vestimentum
prohibet auferri, pauperem ostendit. Neq;
.n. creditor non potius auferret argentum,
vel si quid aliud, q̃ vestimentum. Porrò
si occurrerit animo, quid si multa habeat ve
stimenta non necessaria, sed superflua, quo
intelligitur vere vidua? Hoc est non solum
desolata, uerumetiam quæ in delitiis agit, q̃ E
subiecit dicens, Quæ autem in delitijs agit, 1. Tim.3
viuens mortua est. Et hanc quippe oppo-
suit, tanq̃ econtrario veræ viduæ, tanquam
talis nõ sit uera uidua. Quæcunq; autẽ diui
tes alias nuptias experiri noluerũt, cõtinẽtia
in eis laudatur, nõ desolatio commendatur.
Hę quippe maritis tantum uiduatæ sunt, nõ
alijs rebus. Quod admonet ut in messe 44
oblitum manipulum nemo colligat, & oli- Deu.24.
uam uel unam relictam nemo repetat dili-
gentius neglecta colligere, & dicit egẽtibus
dimittenda. Occurrit fortitan cogitationi,
Quid si hæc q̃ ab agrorum dñis dimittunt,
non egentes, sed improbi colligent? Sed con
syderandũ primo illum misericordiam face
re, qui hoc aĩo dimittit, ut egentes habeant
quod dimittit. Deinde cum hæc populo p̃-
cipiuntur, simul ẽt admonentur ij qui non
indigent illa non quærere. Quod si uero q̃-
sierint, quid aliud quam res alienas, & quod
grauius est, pauperum inuadere iudicandi
sunt? Vtrique ergo commouentur his præ-
ceptis, & quorum agri sunt, ut misericordi
ter ea relinquant, & qui indigentes nõ sunt
ut inde se abstineant, quando utrunque dici F
tur, & a quibus dimittenda sunt, & quibus
dimittenda sunt. Si autem fuerit alterca- 45
tio inter homines, & accesserint ad iudiciũ, Deu.25.
& iudicauerint & iustificauerint iustum. Iu-
dices intelligendi sunt iudicare, non illi qui
dicti sunt altercationem habere. Deinde se-
quitur, Et reprehenderint impium, & erit si
dignus fuerit plagis, qui impie agit: consti-
tuent eum in conspectu iudicum, & flagel-
labunt eum ante se secundum impietatem
eius, numero quadraginta flagellabunt eũ,
& non apponent. Si aũt apposuerint flagel-
lare eum super has plagas plures, deturpa-
bitur frater tuus coram te ualde. Aduerten
dum est, cum ea peccata plagis emendanda
præceperit, quæ digna non sunt mortis sup
plicio uindicari, & hoc tam paucis plagis: eũ
tamen qui cæditur, appellauit impium, uel
impie agentem, ut nouerimus, nõ sicut plu-
rimi loquuntur, locutas esse scripturas: quas
incuriosius legimus, cum putamus adulte-
rium non esse impietatem, quia in homi-
nem uidetur peccasse qui hoc fecerit, cum
illud.

illud peccatum morte plecti iubeat lex: &
his peccatis grauiores esse diximus impie-
tates,cum sint earum quędā quæ per flagel-
G la,plagis quadraginta puniuntur: Est itaq;
leuis impietas,quæ verbere digna est:& est
grauior quæ morte digna est: ita etiam illa
peccata quæ non in deum, sed in hominem
uidentur admitti,sunt morte digna: quædā
sunt alia correptione, seu verbere,seu pœ-
na faciliore. Ita enim locutos esse septuagin
ta interpretes cōstat,vt etiam illius,qui pla-
46 gis dignus est,impietatem vocauerint. Si
Dc. 25. autem habuerint fratres in vnum, & mor-
tuus fuerit vnus ex eis, semen autem non
fuerit ei,vxor defuncti fratris nō aliter nu-
bet appropianti. Fratres viri eius intrabit
ad eam, & accipiet eam sibi vxorem, & co-
habitabit ei. Et erit infans quicunq; natus
fuerit constituetur ex defuncti nomine, &
nō delebitur nomē eius ex Israel. Vť hoc
præcepisse lex de fratris vxore ducenda,nō
ob aliud, nisi vt semen suscitet fratri, qui
sine liberis defunctus est. Quod ăt ait, Cō-
stituetur ex defuncti nomine, & non dele-
bitur nomen eius ex Israel.i.nomen defun
cti: ex hoc videtur dictum, vt ille qui nasci
tur, hoc nomine appelletur quo appellaba-
tur defunctus, cui quodammodo propaga-
tur. Vnde nobis visum est magis secundum
adoptionis morē,soluere in Euangelio quę
47 stionum de duobus patribus Ioseph:quo-
H rum vnum commemorat Matthęus, eum
scilicet qui genuit Ioseph:alterum Lucas,
cuius filius erat Ioseph:quoniam nullius eo
rum nomen Ioseph accipit:nisi forte hoc di
ctum est, Cōstituetur ex defuncti nomine:
non vt eius nomen accipiat, sed vt ex eius
nomine,id est,tanquā filius,non eius cuius
semine est genitus,sed illius defuncti,cui se-
men suscitatum est, hæres constituatur.
Quod enim addictum est, Et non delebit
nomē eius ex Israel:potest ita intelligi: nō
quòd nomē eius puer cōsequēter accipiat,
sed quòd ille non sine posteritate mortuus
esse uidebitur:& ideo permanet eius nomē
hoc est memoria. Neq; enim etiam si ipse fi
lium genuisset, nomen suum ei fuerat im-
positurus, vt nomen eius non deleretur ex
Israel:sed ex hoc vtiq; non deleref,quia nō
sine liberis ex hac vita emigraret:& hoc iu
betur in eius vxore frater eius implere, qđ
ille non potuit. Nam & si frater non fuis-
set: & propinquus ducebat vxorē eius qui
4. sine filiis mortuus esset,ad suscitandū semē
fratri suo:sicut fecit Booz ducendo Ruth,
vt semē excitaret ꝓpinquo suo, cuius fue-
rat illa vxor, nec de illo pepererat: & tamē
qui de illa natus est, ex nomine quidem de- I
functi constitutus est,quia filius eius est di-
ctus:atq; ita factū est vt nomē defuncti nō
deleretur ex Israel, nec tñ eius nomine ap-
pellatus est. Quæ cum ita sint,abundantius Quæ-
duobus modis solui pōt Euāgelica q̄stio,vt stio de
vnus eorū,quos diuersos cōmemorant Mat duobus
thæus & Lucas, ita fuerit propinquus alte patribus
ri ad ducendam eius vxorem,vt alios ēt sur Ioseph.
sum versus parētes atq; maiores iste,alios
ille habere potuerit. Nam si fratrum filij
fuissent, vnum habuissent auum: quod nō
ita est: nam secundum Mattæum Mathan
est auus Ioseph,secundum Lucam vero nō
Mathan, sed Mathat. Quòd si quisquam
putet esse tantam similitudinem nominis,
vt ab scriptoribus in vna litera erratum sit,
vt fieret tam parua & pene nulla diuersitas,
quid de istorum patribus dicturus est? Nā
secundum Lucam Mathath filius fuit Le-
ui, secundum Matthæum autem Mathā ex
Eleazar genitus inuenitur:atq; ita inde sur
sum versus diuersi sunt patres & aui & de-
inde maiores vsq; Zorobabel, qui ferè est
vigesimus sursum versus ad Ioseph apud
Lucā,apud Matthęū aūt vndecimus. Qui K
ꝓpterea ideo ipse esse creditr, q̄a pater eius
apud utrunq; Euangelistam Salathiel inue
nitur: quamuis fieri potuerit,vt alius fuerit
eodem nomine habens eiusdē nominis pa-
trē,cuius & ille habuit. Nā & inde sursum
versus diuersi sunt, alium quippe habet Zo
robabel auū apud Lucam,q est Neri; aliū
apud Matthæum,qui est Iechonias:atq; in-
de superius nusquā est cōsonātia, quousq;
veniatur ad Dauid, apud Matthæū per Sa-
lomonem,apud Lucam per Nathan. Diffi-
cillimum autem videtur non fuisse aliquē
propinquiorē, qui duceret vxorem fratris
sui,q̄ eū q ex Dauid esset cōsanguineus tā
longinquo gradu, nō aliqua infra propin-
quitate coniūnctus, cum sit apud Lucam
Dauid penè quadragesimus à Ioseph, apud
Matthæum autem ferè vigesimusseptimus:
Aut si propinqui ad vxores defunctorum
ducendas etiam illi quærebantur,qui ex fœ
minarum sanguine propinquabant, fieri
potuerit vt esset aliquis ita propinquus,qui
Ioseph genuerit de vxore propinqui sui, q
sine liberis discessit: ac si ei esset alter ex na
tura pr̃, alter ex lege, in quorū patribus &
auis

suis & deinde maioribus, ideo nulla propin
quitas appareret, ꝙ non ex maribus, sed ex
fœminis propinquaret. Veruntñ si ita esset,
L vt Dauid aliqñ vnus pr̃ occurreret: aut si
quisquã potuisse contendat, vbi ponimus ꝙ
consuetudo scripturæ non est fœminas in
genealogia pro maritis ponere, sicut eas nul
2. Retract. cap. 55. lus Euangelista interposuit. Vbi.n.comme-
morantur matres, non ponuntur nisi cum
patribus: ac per hoc aut ita propinquior de-
fuit ad vxorem defuncti sibi copulandam,
vt origo cognationis à Dauid repeteretur:
aut adoptio fecit alterum patrem, quem pos
47 set habere Ioseph. Quid est ꝙ inter illa q̃
iubet dicere hominẽ, qui in dandis decimis,
& quæcunq; dare vel impendere iussus est
omnia mandata compleuit etiã hoc cum lau
Deu. 26 de & cõmendatione sui dicere iubetur? Non
dedi ex eis mortuo. An per hoc prohibet
parentalia, quæ obseruare gentes solent?
48 Non præteribis ab omnibus uerbis quæ
Deu. 28 ego mando tibi hodie, in dextera aut sini-
stra ire post deos alienos seruire illis. Quæ-
ri potest quomodo possit intelligi ire in dex
tra, qui post deos alienos ierit seruire illis,
cum dextera in laude ponatur, illud autem
nunquam laudabiliter fieri possit. nam &
quod reprehenditur in via vitæ, quæ decli-
nat in dextera, non ibi ea reprehenduntur
M quæ dextera sunt, sed ille q declinat in ea.i.
Proue.4 qui sibi arrogat quæ dei sunt. Ideo dicitur
in Prouerbijs, Non declines in dextera aut
in sinistra. Vias.n.quę à dexteris sunt, nouit
dñs: peruersæ autem sunt quæ à sinistris. Er
Psal.1. go bonæ sunt dexteræ quas nouit dñs. No
uit enim dñs vias iustorum: sicut in Psal-
mo legitur. Cur ergo dictum sit, Ne decli-
nes in dextera: consequenter ostendit ad-
dendo, Ipse.n. rectos faciet cursus tuos. Ab-
sit autem vt dexteras quas nouit dñs, nege-
mus esse rectas, sed, vt dixi, declinare in eas,
est non illius gratiæ, sed sibi tribuere velle
quod rectum est. Deinde, vt dixi, adiun-
git & dicit, Ipse enim faciet rectos cursus
tuos, & omnia itinera tua in pace producet.
Quapropter hoc quod isto loco Deutero-
nomij, de quo agimus, dictum est, Nõ præ-
teribis ab omnibus verbis quæ ego mando
tibi hodie, in dextera aut in sinistra ire post
deos alienos seruire illis: non ideo dictum
est, quia dij alij possunt etiam in dexteris ac
cipi: sed aut terrena loca significata sunt,
quia in dextera & in sinistra habebant gen-
tes alios deos colentes: aut hoc de dijs alie-
nis separatim pronunciandum est, ut duo
sint sensus: videlicet, Non præteribis ab A
omnibus uerbis, quæ ego mando tibi ho-
die dextera aut sinistra, secundum illum sci-
licet intellectum quem supra exposui: alius
autẽ sit sensus, ire post deos alienos seruire
illis: ut & hic subaudiatur, Non præteribis
ab omnibus uerbis, quæ ego mando tibi ho
die. Quẽ totum sensum si dicere uelimus,
superiora uerba, quæ utrique sensui sunt
communia, repetituri sumus: ut quomodo
illic dicitur, Non præteribis ab omnibus
quę ego mando tibi hodie, ire post deos alie
nos seruire illis. Prætereundo .n. à uerbis
quę mandata sunt, etiã hoc fit ut eatur post
deos alienos: Non enim hoc solum manda-
tum est, aut hoc solũ pręteriri deus nõ uult
quod mandauit, ne post deos alienos eatũ, sed
omnia quæ mandauit. Hoc tamen ita præ-
cipue, vt post generalitatem præcepti, quo
admonuit non esse prætereundum ab omni
bus uerbis mandatorum suorum, etiam hoc
seorsum commendare uoluerit. Potest hoc
quod ait, dextera aut sinistra, etiam sic intel-
ligi, vt nec eorum causa, quæ propter fœlici
tatem appetuntur, nec eorum quæ propter
infœlicitatem fugiuntur, ire manducauerit B
post deos alios.i.nec pro ijs quæ amantur,
nec contra ea quæ odio habentur à dijs a-
lijs auxilium esse poscendum. Aut certe
illo modo, veluti consulantur, quo prosint,
vel placentur, ne noceant. Nam de quibus- Ps. 143.
dam scriptum est in Psalmo, Quorum os lo
cutum vanitatem, & dextera eorum dextera
iniquitatis: ideo quia his rebus opinantur
fieri hominem beatum, quas & boni & mali
possunt habere. Et ideo dextera est iniquita-
tis, quia iniqui sunt qui eam dexteram pu-
tant. Non.n.est recte vera dextera, sed dex-
tera est eorum, quorum os locutum est va-
nitatem. Beatum dixerunt populũ cui hęc
sunt, cum potius, sicut mox adiungit & do-
cet, Beatus populus cuius dñs deus ipsius.
Hæc est uera dextera æquitatis, non iniqui-
tatis. Non est ergo eundum post deos alie-
nos, neque in dextera, vt existimet homo ex
ipsis se fieri beatum: neque in sinistra, vt exi
stimando ipsis aduersantibus se fieri mise-
rum, ad hoc eos colat vt auertat. Aut certe
si dextera intelligamus æterna, sinistra ve-
ro temporalia bona: nec propter illa, nec ꝓ- C
pter ista eos colendos sancta scriptura hoc
loco admonuisse credatur. Hæc verba te
stamenti quod mandauit dominus Moysi
statuere

49 ſtatuere filijs Iſrael in terra Moab, præter
Deu.29. teſtamentum quod teſtatus eſt eis in Oreb:
oſtendit vnde appellatus ſit liber Deutero-
nomion, quaſi ſecunda lex, vbi magis illius
repetitio eſt quàm aliquid aliud. Pauca.n.
ſunt ibi, quæ non ſunt in eo quod primū da-
tum eſt: nec tamen appellantur hęc duo te-
ſtamenta, quāuis ita hæc verba ſonare vide-
antur. Vtrunq;.n. vnum eſt teſtamentum,
quod in Eccleſia dicitur vetus: nam ſi pro-
pter hæc verba duo teſtamenta dicenda eſ-
ſent, iam non duo, ſed plura eſſent, excepto
nouo. Et in multis.n. locis ſcriptura dicit te-
ſtamentum: ſicut illud quādo factum eſt ad
Gen.17. Abraham de circuncisione, vel illud ſupe-
Ge.16. rius ad Noe. Vos vidiſtis omnia quæcū-
50 que fecit dominus deus veſter in terra Ae-
Deu 29. gypti coram vobis Pharaoni & omnibus
ſeruis eius, & omni terræ illius, tentationes
magnas quas viderunt oculi tui, ſigna & pro-
digia illa magna, & manum validam: & non
dedit dn̄s deus vobis cor ſcire, & oculos vi-
dere, & audire aures vſq; in diē iſtā. Q̄uo
ergo ait ſuperius, Vos vidiſtis tentationes
magnas, quas viderunt oculi tui, ſi non de-
dit dominus eis oculos videre, & aures au-
dire? Niſi quia viderunt corpore, & corde
K non viderunt, quia oculi dicuntur & cor-
dis: propterea inde cœpit. Et non dedit dn̄s
deus vobis cor ſcire. Ad hoc pertinent duo
quæ ſequuntur, & oculos videre, & aures
audire.i. intelligere & obtemperare. Quod
vero dicit, & non dedit dominus deus vo-
bis: nullo modo increpans & arguens hoc
diceret, niſi ad eorum quoq; culpam perti-
nere intelligi vellet, ne quiſquam ſe ex hoc
excuſabilem putet. Simul enim oſtendit &
ſine auditorio domini dei eos intelligere &
obedire non poſſe oculis cordis, & auribus
cordis. Et tamen ſi auditorium dei deſit, nō
ideo eſſe excuſabile hominis vitium quoniā
iudicia dei quamuis oculta, tamē iuſta, ſunt.
Et adduxit vos quadraginta annis in de-
51 ſerto, non inueterauerunt veſtimenta ve-
Deu.29. ſtra, & calciamenta veſtra non ſunt attrita à
pedibus veſtris: panem non manducaſtis,
vinum & ſiceram nō bibiſtis, vt ſciretis quia
iſte dominus deus veſter. Hinc apparet tan-
tum vini in ſuis impedimentis potuiſſe por-
tare Iſraelitas, quando exierunt de Aegy-
pto, quod poſſent cito conſumere. Nam ſi
omnino nihil ſecum tuliſſent, vnde eſſet il-
E lud de quo dictum eſt, Sedit populus man-
Exo.32. ducare & bibere, & ſurrexerunt ludere?
Non enim hoc de aqua diceretur, cum & 1.Co.10
ipſius Moyſi manifeſtiſsima verba ſint, nō
fuiſſe illam vocem principiū belli, ſed prin-
cipium vini. Nunquid eſt aliquis inter 52
vos vir aut mulier vel famulus vel tribus, Deu.29
cuius mens declinauit à domino deo ueſtro
ire ſeruire dijs gentium illarum? Nequam
eſt in eo radix rurſum germinans in felle &
amaritudine. Et erit cum audierit uerba ma-
ledictionis huius, & opinabitur in corde ſuo
dicens, Sancta mihi fiant, quoniam in erro-
re cordis mei incedo, ut nō ſimul perdat pec
catorem & eum qui ſine peccato eſt: nolet
deus propiciari ei, ſed tunc incendetur dn̄i
dei, & zelus eius in homine illo, & adhære-
bunt in eo oīa maledicta teſtamenti huius,
quæ ſcripta ſunt in libro legis huius. Ita di-
ctum eſt, Nunquid in uobis: ut tāquam lo-
quentem intelligamus, ne forte ſit. Si
quis autem eſſet, eum terruit uehementer,
ne forte quiſquam diceret in corde ſuo, au-
diens illa maledicta. Sancta mihi ſunt.i. ma-
ledicta ſancta mihi ſunt: quoniam in errore
cordis mei incedo.i. abſit ut mihi iſta eueni-
ant, non mihi ſint hæc mala, ſed ſancta.i. pro
F picia & innoxia, qm̄ in errore cordis mei in-
cedo, eundo ſcilicet poſt deos gentiū, & eis
tanq̄ impune ſeruiendo. Nō, inquit, erit ſic,
Non perdat ſimul peccatorē, & eū qui ſine
peccato eſt. Tanquā diceret, Cauete ne cui
ueſtrum talia perſuadeat, qui talia cogitat. I
Nolet deus propiciari ei, ſiue talia cogitan-
ti, ſiue illi cui talia fuerint perſuaſa, ſicut ip-
ſe opinatus eſt dicendo, Sancta mihi ſint, &
quaſi hoc modo auertendo à ſe uim illius
maledicti. Sed tunc accendetur ira domi-
ni, & zelus eius in homine illo, quando pu-
tauit ſe auertere iſta in corde ſuo dicendo.
Et adhærebunt in eo omnia maledicta te-
ſtamenti huius, quæ ſcripta ſunt in libro
legis huius. Non poſſunt quidem omnia
euenire uni homini. Non enim etiam to-
tiens mori poteſt quot genera mortis hic di-
cta ſunt: ſed omnia dixi pro quibuslibet,
ut non ſit immunis ab omnibus, cui euene-
rint aliqua eorum quibus pereat. Quòd
autem ait, ut non ſimul perdat peccatorem,
& eum qui ſine peccato eſt, quod Græ-
cus habet ἀναμάρτητον, non ſic accipiendum
eſt, tanquam ab omni prorſus pecca-
to mundum & immunem hoc dixerit ἀνα-
μάρτητον, id eſt, ſine peccato: ſed eum qui
ſine peccato eſſet, de quo loquebatur dn̄s
in Euangelio, ſi non uenissem, & eis lo- G
cutus

Ioã.15. cutus non fuissem, peccatum non haberent: non vtiq; omne sed hoc peccatum quo non
Contra crediderunt in eum. Dicit etiam Deus ad
Iulianũ. Abimelech de Sara vxore Abrahæ, Scio q̃a
li.3.c.10. mundo corde fecisti hoc: non utiq; mundũ illius cor ita voluit intelligi vt similis eis esset, de quibus dictum est Beati mundo cor-
Matt. 5. de, quoniam ipsi deum videbunt: sed ab illo peccato de quo agebatur, mundum cor habebat: quoniam quantum ad ipsum pertinebat, non concupiuerat coniugem alienã.
53 Et circumpurgabit dñs cor tuum, & cor
Deu.30. feminis tui diligere dñm deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, vt viuas tu. Euidens pollicitatio gratiæ: promittit.n. deus se esse facturum: quod solet iubere ut
54 fiat. Quia mandatum est hoc quod ego
Deu.30. mando tibi hodie, non est supra modum, neque longe abs te est: non in cœlo est dicens, id est ut dicas, quis ascendet nobis in cœlũ, & accipiet nobis illud, & audientes illud faciemus. Neq; trans mare est, dicens, id est vt dicas, Quis transfretabit nobis trans mare, & accipiet nobis illud, & audientes illud faciemus? Propè est verbum hoc valde in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc esse verbum fidei dicit Apostolus: quod ad nouũ pertinet testamentum. Sed quæri potest, cur ea superius mandata dixerit, quæ scripta sunt in libro legis huius: nisi quia his omnibus spiritalia significantur ad nouum testamentum pertinentia, si bene intelligantur. Item quæri potest, cur quod hic positum est, Neq; trans mare
Ro. 10. est, vt dicas, Quis transfretabit nobis trans mare & accipiet nobis illud: Apostolus dixerit, Quis descendet in abyssum, atq; id exponens adiunxerit, Hoc est Christũ à mortuis reducere, nisi quia mare appellauit totã in hoc seculo vitam, quæ morte trãsitur, vt quodammodo mare finiatur, & trans mare mors ipsa appelletur: velut trans istã vitã, quæ maris vocabulo significatur. Deinde quod hic additũ est, Et in manibus tuis: non ait Apostolus, nisi in ore tuo, & in corde tuo. Et hoc vsq; ad finem executus est dicens, Corde.n. creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Meritoq; quod ex Hebræo translatum est, quantum a nobis conspici potuit, non habet, In manibus tuis. Nec frustra tñ hoc à septuaginta interpretibus additum existimo, nisi quia intelligi voluerunt ẽt ipsas manus, quibus significantur opera in corde accipi debetur, vbi est fides quæ per dilectionem opera- Gala.5.
tur. Nã si forinsecus ea quæ deus iubet manibus fiant, & in corde non fiant, nemo est tam insulsus, qui præcepta arbitretur impleri. Porrò si charitas, quæ est plenitudo legis Dei, habitet in corde ẽt si manibus corporis quisquam non possit operari, pax illi uti que cum hominibus bonæ voluntatis. Pec 55
cauerunt nõ ei filij vituperabiles. Quod in D.u.32.
Græco est τέκνα μωμητά, quidam interpretati sunt hoc, id est filij vituperabiles, quidam filij commaculati: quidam filij uitiosi. Vnde non magna quæstio, immo nulla est. Sed illud merito ad quærendum mouet, si generaliter dictum est, Peccauerunt non ei: qm qui peccat, non peccat ei: id est, non Deo nocet, sed sibi quo intelligendum sit, quod in Psalmo legitur, Tibi soli peccaui. Et in Psal.50.
Hieremia, Tibi peccauimus patiẽtia Israel domine. Et iterum in Psalmo, Sana animã Psal.40.
meã, quia peccaui tibi. Et utrum hoc sit peccare Deo, quod peccare in deum. Vnde ait Heli sacerdos, Si in deum peccauerit homo 1.Reg.2.
quis orabit pro eo? Dicam ergo interim, quid mihi in præsentia videatur. Intelligẽt K fortasse aliqui melius, qui melius hæc sapiunt, aut etiam nos alio tempore quantum adiunxerit dñs. Peccare in deum, est in ijs Quid sit
peccare quæ ad dei cultum pertinent. Nam peccare hoc quod cõmemorani, nihil aliud indicat. in deũ
Sic enim peccabant filij Heli, quibus hoc pater eorum dixit: sic existimandum peccari etiam in homines qui pertinent ad deũ. Nã hoc deus legitur dixisse ad Abimelech de Sara, Propterea peperci tibi ne peccares Gen.20
in me. peccare autem in dño, vel potius pec Quid sit
care in dominum, nisi forte alicubi scriptũ peccare occurrat, quod huic sensui resistat, hi mihi in dño. videntur non immerito dici, qui piam pœnitentiam peccati sui non agunt ut glorificetur ignoscens dñs. Causam quippe reddẽs Dauid, cur dixerit, Tibi soli peccaui, & ma- Psal.50.
lum coram te feci: subiecit & ait, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudi Esaiæ 5.
caris. Siue cùm dicit Deus, iudicate inter me & vineam meam, siue de domino Iesu Christo intelligatur, qui solus uerissime dicere potuit. Venit enim princeps huius mundi, & in me non habet quicquam, id est quicquam peccati quod morte sit dignũ: Ioã. 14.
sed vt cognoscat mundus, quia diligo pa- L
trem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio, surgite, eamus hinc. Tanquam diceret. Etiam si leuissima peccata mortis

mortis supplicio persequatur princeps mundi, & in me non habebit quicquam, sed surgite eamus hinc: id est vt patiar, quia in eo quòd patior, voluntatem impleo patris mei, non pœnam saluo peccati mei. Et quod Hieremias ait, Tibi peccauimus patientia Israel: domino vtique suppliciter dicitur in pœnitentia cum spe salutis & veniæ. Et quod dictum est, Sana animam meam, quia peccaui tibi, hoc idem agitur, vt deus ignoscendo glorificetur, quia magna est eius misericordia super confitentes sibi & redeuntes ad se, qui dicit se nolle mortē peccatoris, sed tantum vt reuertatur & viuat. Hic & ipse Dauid non solum in Psalmo, verumetiam cum eum deus argueret p Prophetam, non sine spe propitiationis domini respondit, Peccaui domino, Medico.n. vulneratus videtur quodammodo, qui vt sanetur se subdit manibus medici, vt in eo medicinæ opus impleatur. In hoc autem cātico prævidebat Propheta futuros quosdam qui sic fuerant peccaturi deum offendendo magnis iniquitatibus suis, vt nec pœnitentiā agere vellent, & ad deum redire, vt sanarentur. De quibus etiam alibi dicitur, Qm̄ caro sunt, & spiritus ambulans, & non reuertens. Potest etiam sic intelligi, peccauerunt non ei: secundum id quod non ei nocuerunt peccato suo sed sibi. Et hæc benedictio qua bn̄dixit Moyses homo dei filios Israel, priusquam defungeretur. Et dixit, Dn̄s ex Sina venit, & alluxit ex Seir nobis, festinauit ex monte Pharan cum multis milibus Cades. Ad dexteram eius angeli cum eo & pepercit populo suo. Et omnes sanctificati sub manus tuas, & hi sub te sunt. Et accepit de verbis ipsius legem quam mandauit nobis Moyses hæreditatem congregationis Iacob: & erit in dilecto princeps, congregatis principibus populorum simul cum tribubus Israel. Non negligenter prætereunda est ista prophetia. Apparet quippe ista benedictio ad nouum populum pertinere, quem dn̄s Christus sanctificauit, ex cuius persona ista dicuntur à Moyse, non ex persona ipsius Moysi, quod in consequentibus euidēter apparet. Nam si propterea dictum est, Dominus ex Sina venit: quia in monte Sina lex data est, quid sibi vult quod sequitur, & alluxit ex Seir nobis: cum Seir mons Idumææ sit vbi regnauit Esau? Deinde cum Moyses filios Israel benedicat his verbis, sicut scriptura prædixit, quomodo idem dicit, & accepit de verbis ipsius legem quā mandauit nobis Moyses? Nimirum ergo prophetia est vt diximus, populum nouum Christi gratia sanctificatum prænuncians, ideo sub nomine filiorum Israel, quia semē est Abraam: hoc est, filij sunt promissionis, & interpretatio eius est, videns deum. Dn̄s ergo qui ex Sina venit Christus intelligendus est, quoniam Sina interpretatur, tentatio. Venit ergò ex tentatione passionis crucis mortis. Et alluxit ex Seir. Seir interpretatur pilosus, quod significat peccatorem. Sic enim natus est Esau odio habitus: sed quoniam qui sedebant in tenebris & in vmbra mortis, lux orta est eis, ideo alluxit ex Seir. Simul etiam non absurde intelligitur esse prædictum, ex gentibus quæ significātur per nomen Seir, quia mons est pertinēs ad Esau, venturam gratiam Christi populo Israel. Vnde dicit apostolus, Ita & hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Ipsi ergo dicunt, alluxit ex Seir nobis, & festinauit ex monte Pharan: id est, ex monte fructifero. Id enim interpretatur Pharan, quo significatur Ecclesia. Cū multis milibus Cades. Et mutata interpretatur Cades, & sanctitudo. Mutata sunt ergo multa milia & sanctificata per gratiam, cū quibus venit Christus ad Israelitas postea colligendos. Sequitur & dicit, Ad dexteram eius angeli cum eo. Hoc non indiget expositione. Et pepercit, inquit, populo suo, donās remissionem peccatorum. Inde ad ipsum conuertit sermonem atque ait, Et omnes sanctificati sub manus tuas, & hi sub te sunt. Non utique superbientes, & suam iustitiā volentes constituere, sed agnoscentes gratiam, ut iustitiæ dei subijciantur. Et accepit, inquit, de uerbis ipsius legem: populus utiq; de quo ait, Et pepercit populo suo. Accepit ergo de uerbis ipsius legem, quam mandauit, inquit, nobis Moyses. hoc est: populus eius de uerbis eius accepit legem: quia de doctrina eius intellexit legem eam ipsam, quam mandauit nobis Moyses. Ipse quippe ait in Euangelio, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Non enim accepit populus ille legem, quam non intellexit: sed tunc accepit quando intellexit de uerbis eius, carens uelamine ueteri conuersus ad dominum. Hanc dicit hæreditatem congregationis Iacob, quæ intelligenda est nō terrena, sed cœlestis:

Marginalia: Eze. 33. — 2. Re. 12. — M — Psal. 77. — Ecclesiastes. 12. — 56 — Deu. 33. — A — Gen. 25. — Esaiæ. 9. — Rom. 11. — B — Rom. 10 — Ioel. 2. — Ioan. 5. — C

lestis: non temporalis, sed æterna. Et erit, inquit, in dilecto princeps. Ipse vtiq; in dilecto populo erit princeps dominus Iesus, congregatis principibus populorum: id est, gentium simul cum tribubus Israel, ut impleatur quod supra dictum est, Lætamini gētes simul cum populo eius, quia cæcitas ex parte Israel facta est, donec plenitudo gen-
Ro. 11. tium intraret, & sic omnis Israel saluus fie-
57 ret. Cum Ioseph benediceret, ait inter
Deu. 33 cætera, Primogenitus tauri, pulchritudo eius. Quod non ita legendum est, tanquam diceret, primogenitus tauri: sed cum sit primogenitus, pulchritudo eius pulchritudo tauri est: propter crucis cornua de domino intelligitur figuratum.

D

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Quæstionum super Iosue Liber sextus.

1
Iosue 1. DOminus dicit ad Iesum Naue, Et sicut erā cum Moyse, ita ero & tecum. Non solum autem hoc testimonio, sed etiam in Deuteronomio multis documentis approbatur Moyses ita defunctus, vt Dei famulus & deo placens: quamuis in eo illa vindicta completa sit, ne terram promissionis intraret. Ex quo datur intelligi dominum etiam bonis seruis suis in aliquo succensentem & temporaliter vindicare, & tamen in eorum habere numero, qui sunt in
2.Ti. 2 domo eius uasa in honore vtilia domino
2 quibus daturus est promissa sanctorum.
Iosue 1. Quæstio est quomodo posteaquam locutus est dominus ad Iesum Naue, exhortans & confirmans eum, seque promittens cum illo futurum: mandauerit idem Iesus popu-
E lo per scribas, vt præpararent cibaria, quod post tres dies Iordanem fuerant transituri, cum inueniantur post multo plures dies transisse Iordanem. Cum enim hæc populo mandasset, misit exploratores in Hiericho, quoniam Iordane traiecto ipsa proxima ciuitas occurrebat. Illi autem diuerterunt ad Raab mulierem fornicariam, & ab illa occultati, atque à rege quæsiti & minime inuenti, eadem dimittente illos per fenestram: & monente vt triduo laterent in montanis, quatuor dies videntur esse consumpti: inde posteaquam nunciauerunt quæ circa illos gesta fuerint, promouit Iesus cum populo uniuerso de loco ubi erat diluculo. Qui cum venissent ad Iordanem, diuertit & mansit: tunc rursus populus admonetur vt post triduum se præpararet transire Iordanem, arca domini præcedente. Hinc ergo intelligitur humanam fuisse dispositionem, quam fecit populo nunciari, vt cibaria præparent, tanquam post tres memoratum fluuium transituri. Potuit enim hoc sicut homo sperare fieri posse, si exploratores celeriter reuertissent. Quibus tardantibus intelligitur, quamuis scriptura tacuerit, ex diuina dispositione cetera impleta, ut iam inciperet apud populū F
glorificari Iesus, & ostendi q̄ cum illo dominus esset, sicut fuerat cum Moyse. Nam & hoc illi dicitur fluuium transituro, sicut scriptum est, Et dixit dominus ad Iesum, In die isto incipiam exaltare te coram omnibus filijs Israel, vt sciant quoniam sicut eram cum Moyse, sic ero & tecum. Nec incredibile debet videri, etiam illos cum quibus deus loquebatur, aliquid ex humana dispositione agere voluisse, in qua sibi deū tamen fiderent esse rectorem, eorumq; ex illius a quo regebantur prouidentia consilia fuisse mutata. Nam & Moyses ipse utiq; tanquam homo putauerat esse faciendum vt causas populi sic audiret, quemadmodū & sibi & illis onus intolerabile subeundo prodesse non posset: eiusq; dispositio diuinitus, & hoc ipsum socero eius suggerente & monente, atq; hanc admonitionem Deo approbante mutata est. Scribe populo dicunt, Cum videritis arcam testimonii dn̄i 3
dei uestri, & sacerdotes uestros & Leuitas Iosue 3.
tollētes eam, proficiscimini de locis uestris; & ite post eam, sed longum interuallum sit inter uos & illā: quantum duo milia cubitorum stabitis ne propinquetis ei, vt sciatis viā, quā ibitis in eā. Non enim ab istis viam ab hesterna & nudiustertiana die. De longe G
iussum est arcam præcedere, ut posset à populo uideri. Tam grande quippe agmen si post eam proximum pergeret, non eam videret præire, nec nosset quā sequeretur. Ex hoc autem facto intelligendum est, q̄ colūna illa nubis quæ solebat mouendis castris signum dare & iter ostēdere, iam recesserat, nec eis apparebat: hinc factum ut etiam triduum illud ex humana dispositione prædiceretur. Nūc ergo duce Iesu arcam domini sequun-

sequuntur nube subtracta,tanquam velami
ne ablato. Iordanis aũt plenus erat per totã
crepidinem suã,sicut in diebus messis triti-
ci. Hoc incredibile uidetur regionibus no-
stris. Ibi autẽ,sicut perhibent qui nouerũt,
in initio veris est messis tritici. Tunc autẽ
ille fluuius repletur amplius quàm per hye
4 mem. Et erunt uobis lapides isti memo-
Iosue 4. riale filijs Israel vsq; in æternum. Quo in
Mat. 24. æternum,cum cœlum & terra transeãt? An
quoniam æternum aliquid significant hi la-
pides,cũ ipsi æterni esse non possint? Quã-
quam possit quod in Græco εἰς τὸν αἰῶνα di-
H ci Latine,& usq; in seculum, quod non est
5 consequens ut intelligatur æternum. Et
Iosue 4. dixit dominus ad Iesum dicens, Manda sa-
cerdotibus portantibus arcam testamenti te
stimonij. Solet dici arca testamenti uel arca
testimonij: nunc dicta est arca testamenti
testimonij,ut non solum arca,sed & ipsum
testamentum, appellaretur testamentum te
stimonij. Hinc enim dicit Apostolus, Nũc
autem sine lege iustitia Dei manifestata est,
Rom. 3. testimonium habens per legem & Prophe-
tas. In cuiusdam enim rei alterius venturæ
testimonium datum fuerat illud quod dici-
tur testamentum vetus. Dixit dominus ad
I Iesum, Fac tibiipsi cultros de petra acutos,
Iosue 5. vel sicut habet Græcus, de petra acuta, &
sedens circuncide filios Israel iterum. In
hoc præcepto quæritur cur dixerit, iterum.
Non enim unus homo bis circuncidendus
erat: sed quia vnus populus erat in quibus-
dam circuncisus, in quibusdam non circun-
cisus, ideo dictum est iterum, vt circuncisus
iterum circunciderētur, non homo, sed po-
pulus: Nam & sequentia id ostendunt. Di-
cit enim scriptura. Et fecit Iesus cultros pe-
I trinos sibiipsi acutos, & circuncidit filios
Israel in loco qui vocatur collis præputiorũ,
Hoc aũt modo circumpurgauit Iesus filios
Israel, qui aliquando fuerant in via: & qui
aliquando incircuncisi erant eorũ qui exie-
cant ex Aegypto, omnes istos circuncidit Ie
sus. Quadraginta enim & duobus annis cõ-
uersatus est Israel in deserto Mabdarich, &
ideo incircuncisi erant illorum plurimi pu-
gnatorum, qui exierunt de terra Aegypti,
qui inobedientes fuerant mandatis dei, in
quibus & definierat dominus eis ne uiderẽt
illi terram, quam iurauerat dominus patri
bus eorum dare illis terrã fluentem lac &
mel. Pro his autem substituit filios eorum
quos circuncidit Iesus, eo quòd fuissent
in itinere incircuncisi. Manifestum est er-
go non omnes fuisse; sed quosdam. Qui-
dam enim de Aegypto exeuntium filij in il
lo populo incircuncisi erant, quos potuit
circuncidere Iesus, illorum scilicet filios,
qui genuerunt in deserto & contempserũt
eos circuncidere, quia inobedientes erant le-
gi dei. Nulla itaq; causa est, cur ij qui pu- Obuiat
tant rebaptizandos eos qui habent Christia hæretico
ni baptismi sacramentum, hoc testimonio rum er-
legis adiuuari se putent: quia nullus bis nu rori.
mero unus homo est circuncisus, sed popu-
lus qui iam fuerat in quibusdam circunci-
sus, in quibusdam uero adhuc incircuncisus
erat. Etsi aliquo modo id fieri posset ut bis
deus circuncidi hominem iuberet: nunquid
possunt dicere ideo fuisse præceptum, quia il K
li ab Aegyptijs fuerant circuncisi, aut ab ali
quibus hæreticis ab Israelitarum societate
segregatis? Cũ uero satis etiam appareat
quare sit à deo dictum, nullum hic possunt
homines erroris sui patrocinium reperire.
Quando Iesus vidit virum contra se stã 7
tem euaginato gladio, & eo respondente di Iosue 5.
cit, quod esset princeps militiæ virtutis domini:
& prostratus in terram dixit, Quid præci-
pis tuo famulo? Quæri potest verum an-
gelo se prostrauerit, eumq; dixerit, domi-
num, an potius intelligens a quo missus fue
rit, ipsum dominum dixerit, eiq; se pro-
strauerit. Erat autem, sicut legitur, Iesus
in Hiericho, non utique in ipsa ciuitate,
cuius muri nondum ceciderant, quod mox
futurum erat ut in eam possent intrare, sed
in agro ad eam pertinente: nam interpre-
tatio, quæ est ex Hebræo sic habet. In eo
quod factum est, ut Achan de tribu Iuda fu 8
raretur de anathemate ciuitatis Hiericho Iosue 7.
contra præceptum domini: & propter eius
peccatum tria milia, quæ missa fuerant in
Hai, dederunt terga hostibus: & occisi
sunt ex eis triginta sex viri, & populo
grauiter territo, Iesus cum senioribus se
prostrauit ad dominum, eiq; responsum
est, ideo factum esse, quòd peccauerit popu
lus. Minatus est etiam Deus non secum eis L
futurum, nisi abstulerint anathema de seip-
sis: & quòd ostensus est qui fecerat: nec
solus occisus est, sed cum omnibus suis.
Quæri solet quomodo iuste pro alterius
peccatis in alijs vindicetur, maxime quia Deu. 24
in lege dominus dixit, nec patres pro filio-
rum, nec filios pro parentum peccatis esse
puniendos. An aliud iudicantibus homini

bus est

bus est præceptum, ne quenquam pro alte-
ro puniant: & dei iudicia non sint eiusmodi
qui alto & inuisibili consilio suo nouit qua-
tenus extendat etiam temporalem hominũ
pœnam, salubremque terrorem. Non enim
aliquid durum, quantum attinet ad vniuer
si mundi administrationem, contingint
mortalibus cum moriantur quandoque mo
rituri: & tamen apud eos qui talia metuũt,
disciplina sancitur, vt non se solum quisq;
curet in populo, sed inuicem sibi adhibeãt
diligentiam, & tanquam vnius corporis,
& vnius hominis alia pro alijs sint mem-
M bra solicita. Nec tamen credendum est
etiam pœnis, quæ post mortem irrogant,
alium pro alio posse damnari: sed in his tan-
tum rebus hanc irrogari pœnam, quæ fi-
nem fuerant habituræ, etiam si non eo mo
do finirentur. Simul etiam ostenditur quan
ta connexa sit in populi societate ipsa vni-
uersitas, vt non in seipsis singuli, sed etiam
tanquam partes in toto existimentur. Per
vnius igitur peccatum mortemque pauco-
rum admonitus est populus vniuersus, tan-
quam in corpore vniuerso quærere quod
amissum est. Simul etiam significatum est
quantum mali fieret, si vniuersa illa con-
gregatio peccasset, quando ne vnus quidem
ita potuit iudicari, vt ab eo possent cæ-
teri esse securi. At vero si Achan ab ali-
quo inuentus atque comprehensus, & il-
lius criminis reus ad iudicium Iesu fuisset
adductus, nequaquam putandum est homi
nem iudicem vel pro illo vel cum illo quen
quam alium, qui societate facti eius mini-
me teneretur, finisse puniturum. Neq; enim
ei mandatum legis licebat excedere, quod
datum est hominibus, ne iudicio suo quod
in hominẽ homini iussum sive permissum
est, alterum pro alterius peccato arbitretur
esse plectendum. Longe autẽ secretiore iu-
A stitia iudicat deus, qui potens est etiã post
mortem, quod homo non potest, libera-
re vel perdere. Visibiles igitur afflictio-
nes hominum siue mortes, quoniã his qui-
bus ingeruntur, & obesse & prodesse pñt,
nouit dominus in occulto prouidẽtiæ suæ,
quemadmodum iuste quibusq; dispenset, et
cum aliorum peccata in alijs videtur vlci-
sci. Pœnas vero inuisibiles, quæ non nisi no
cent & prodesse non possunt, ita nullus deo
iudice pro alienis peccatis luit, sicut homine
iudice luere nullus nisi pro suo culpa istas
visibiles debet. Hoc.n. præcepit homini iudici
dens, in his quæ ad humanum iudiciũ per-
tinent iudicanda, quod in suo iudicio facit
ipse, quò potestas non aspirat humana.
Merito quæritur cum dominus propter il- 9
lum, qui de anathemate furtum fecerat, prę Iosue. 8.
ceperit eũ qui fuisset ostensus, igni crema-
ri, cur eum ostensum Iesus lapidari potius
à populo fecerit. An ita eum mori oportuit
quemadmodum Iesus qui propius dominũ
sequebatur, verba iubentis intelligere po-
tuit? Sic enim alius quisquam non facile po-
tuit. Vnde magis quærendũ est, cur lapida
tionem ignẽ appellauerit dñs, q̃ credendũ
Iesum aliud fecisse q̃ iusserat dominus. Nã B
neq; ad intelligendum verba domini quis-
quam potuit esse sapientior, neq; ad facien-
dum quisquam obedientior. Proinde ignis
nomine pœnam potuisse significari, scriptu-
ra testis est in Deuteronomio, vbi dicitur
ad filios Israel, Et eduxi vos de fornace fer Deut. 4.
rea ex Aegypto, vbi vtiq; duram tribula-
tionem intelligi voluit. Duæ autem mihi
causæ occurrunt, non vt ambę sint, sed vt
altera ex eis, cur nõ ille cum suis omnibus
euidenti igne crematus sit. Si enim pecca-
tum eius dominus tale esse iudicauit, quod
supplicio illo expiatum non puniret in ęter
num, propter ipsam expiationem & purga-
tionem congruenter illa pœna ignis nomẽ
accepit. Neque ad hunc intellectum quis-
quam tendere admoneretur, si eum proprie
visibilis ignis exureret, sed in eo quisq; re-
maneret quod aperte videbat impletum,
nec aliqd vltra quæreret. Nunc vero cum
propter dei verba, & factum Iesu à quo prę
uaricati illa verba non possent, rectissime
dicitur etiam lapidationem ignem fuisse,
eleganter agnoscitur illa pœna hominem,
ne in posterum peccato illo interiret, fuisse
purgatum. Quod significant etiam vasa in
Leuitico, quæ iubentur igne purgari. Si au C
tem tale fuit illi peccatum, propter quod
cum etiam post istam vitam gehenna susci
peret, ideo Iesus eum voluit lapidari, vt qđ
à domino dictum est, igni cremabitur, il-
lud admoneret intelligi quod dominus face
ret, non quod ab ipsis esset faciendum. Si
enim dixisset dominus, igni eum cremabi-
tis & omnia eius: huic sensui locus nullus
esset. Cum vero ita positum est, vt magis vi-
deatur deus quod ei futurum esset prædixis
se, quàm quod ei ab hominibus debere fie-
ri præcepisse, melius non potuit facere Ie-
sus qui diuina verba sicut tantus Propheta

intellexit, qui etiam hoc ipsum prophetice
fecit, quam vt illum lapidibus potius quam flam-
mis interimeret, ne in illis ignibus verba
domini viderentur impleta, quæ ob aliud
dicta volebat intelligi. Nec mouere debet,
quò non ipsum tantum, sed etiam omnia,
quæ sunt eius, deus cremanda igni prædi-
xerit. Sic enim ait, Igni cremabitur, &
omnia quæcunque sunt ei. Omnia.n.quæ-
cunque sunt ei, opera eius possunt intelligi
quæ cum illo dicit concremanda: non sicut
1.Co. 3. dicit Apostolus de quibusdam operibus
igne consumptis, ipse autem saluus erit. Si
D huius peccatum ita intelligendum est, vt etiam
æterno igne puniatur, filios eius & filias cum
pecoribus & omnibus, quæ habebat, popu-
lus quidem cum eum puniret simul lapidi-
bus obruit: non tamen hoc iudicio huma-
no sed prophetico spiritu fecit Iesus: siue ita
intelligens omnia quæ sunt ei, vt nec filios
censeret exceptos, lapidationis etiam penam
pro igne ingerens: siue opera eius quæ post
mortem deus in illo fuerat crematurus, nõ
solum per cætera quæ illi erant, verumetiam
per filios eius significans. Nec ideo sanè cre-
dendum est eos pro peccato patris, à quo in-
nocentes erant, etiam post mortem suppli-
cio inferni ignis incensos. Mors quippe ista
quæ omnes manet, quanquam de primo pec-
cato veniat, tamen quia ita nati sumus vt
necessario moriendum sit, accelerata quibus-
Sapi. 4. dam est vtilis. Vnde legitur de quodam, Ra-
ptus est ne malitia mutaret intellectum eius.
Quo ergo iudicio dei vel misericordia, fue-
rit irrogata, siue filijs eius, siue illis triginta
sex viris, cum omnes ab eius peccato alieni
fuerint, latet apud eum apud quem non est
iniquitas. Verum illud in promptu est, quod &
populum terribiliter oportebat quærere quod
admissum est, & tanto vehementius timue-
E runt cæteri factum eius imitari, quanto ma-
gis humana exhorret infirmitas, & in tam
magnum tamque iustum populi odium da-
ri, & eis, quos ad spem propagandi generis
se relicturum putabat, peccato suo secum con-
10 sumptis suis posteris emori. Quod deus
Iosu. 8. iubet loquens ad Iesum, vt constituat sibi
retrorsus insidias: id est, insidiantes bel-
latores ad insidiandum hostibus: hinc ad-
monemur non iniuste fieri ab his qui iu-
stum bellum gerunt: vt nihil homo iustus
præcipue cogitare debeat in his rebus, ni-
si vt iustum bellum suscipiat, cui bellare
fas est. Non enim omnibus fas est. Cum
autem iustum bellum susceperit, vtrum aper-
ta pugna, verum insidijs vincat, nihil ad iu-
stitiam interest. Iusta autem bella definiri so-
lent quæ vlciscuntur iniurias, si qua gens, Quæ
vel ciuitas bello petenda est, vel vindicare ne- sint bel-
glexerit quod a suis improbe factum est, vel la iusta.
reddere, quod per iniurias ablatum est. Sed
etiam hoc genus belli sine dubitatione iu-
stum est quod deus imperat, apud quem nõ Rom. 5.
est iniquitas, & nouit quid cuique fieri de- F
beat. In quo bello ductor exercitus vel ipse
11 populus, non ipse tam author belli, quàm Iosu. 1.
minister iudicandus est. Iesus mittens ad
Hai debellandum triginta milia bellatorum,
ait illis, Vos insidiabimini post ciuitatem, &
non longe eritis à ciuitate, & eritis omnes
parati: & ego & omnis populus qui mecum
est, accedemus ad ciuitatem: & erit cum
exierint, qui commorantur in Hai in ob-
uiam nobis sicut antea, & fugiemus à fa-
cie illorum. Et cum exierint post nos ab-
ducemus illos à ciuitate, & dicent, Fugiunt
isti a facie nostra, sicut antea. Vos autem
exurgetis de insidijs, & ibitis in ciuitatem.
Secundum verbum istud facietis, Ecce præ-
cipio vobis. Quærendum est, verum om-
nis voluntas fallendi pro mendacio depu-
tanda sit: & ita est, verum possit iustum
esse mendacium, quod ille fallitur, qui di-
gnus est falli. Et si nec hoc quidem menda-
cium iustum reperitur, restat vt secundum
12 aliquam significationem hoc, quod de insi-
dijs factum est, ad veritatem referatur. Quod Iosu. 9.
Habaonitæ venerunt ad Iesum cum vetu-
stis panibus & saccis, vt putarentur, sicut
finxerant, de terra venisse longinqua, quo
eis parceretur. Constitutum enim erat à do-
mino, ne alicui terras illas inhabitanti par-
cerent, quò ingrediebantur. Nonnulli co- G
dices & Græci & Latini habent, Et acci-
pientes saccos veteres super humeros suos:
alij uero qui veraciores videntur, non ha-
bent, super humeros, sed, super asinos suos.
Similitudo enim verbi in Græca lingua men-
dositatem facilem fecit, & ideo Latina quo-
que exemplaria variata sunt. ὤμων quippe &
ὄνων non multum ab inuicem dissonant, quo-
rum prius humerorum nomen est, poste-
rius asinorum. Ideo est autem de asinis cre-
dibilius, quoniam se à sua gente longinqua
missos esse dixerunt. Vnde apparet eos
fuisse legatos, ideo magis in asinis quam
in humeris necessaria portare potuisse: cum
nec multi esse poterant, et nõ solum saccos,
sed

sed etiam vtres eos portasse scriptura com-
13 memorat. Quæri potest quo iurationem
Iosue. 9. seruandam esse crediderint Hebræi Gabao-
nitis, quibus ita iurauerant, tanquam de lon
ginqua terra venientibus, sicut ille mentiti
fuerint. Sciebant enim se debellandos, si co-
gnitum esset Hebræis in ea terra eos habi-
tare, quam promissam fuerant ab habitanti-
bus recepturi. Mentientibus ergo, quòd de
longinqua terra ad eos uenissent, iurauerũt
eis Israelitæ. Postea vero quàm cognoue-
H runt ibi eos habitare, vbi omnes quos inue-
nerant, secundum dei præceptum debellare
oportebat, nolebant tamen frangere iura-
tionem. Et licet eos mẽtitos esse didicissent,
parcere maluerunt iurationis causa, cum
possent vtique dicere se tantum illis iurasse,
quos eos esse crediderant, id est, de longin-
quo venientes. Cum vero aliud cognoue-
runt, præceptum circa eos domini implen-
dum erat, vt sicuti cæteri expugnarentur.
Deus autem hoc approbauit, nec parcenti-
bus succensuit: quamuis eum non interro-
gassent quinam illi essent, & ideo eos illi fal
lere valuissent. Vnde non importune vti-
que credendi sunt, & si fallere homines pro
sua salute noluerunt, non tamen fallaciter
deum timuisse in populo eius propterea nec
succensuit dominus iurantibus aut parcen-
tibus, vt postea Gabaonitas ipsos tanquam
populi sui homines de domo Saul vindica-
uerit, sicut regnorum ostendit historia. Et
quoniam iuratio sic seruata est, quamuis in
hominibus qui mentiti sunt, vt ad clemen-
tiam sententia flecteretur, nõ displicuit deo.
Nam si econtrario iurassent, aliquos se in-
I terfecturos, quos Gabaonitas in terra pro-
missionis esse putauissent, & postea didi-
cissent eos esse ab illa terra extraneos & de
longinquo ad se venisse, nullo modo arbi-
trandum est, quos eos essent debellaturi cau
sa iurationis implendæ: cum propter ipsam
parcendi clementiam sanctus Dauid etiam
post verba, quibus se Nabal interfecturum
esse iurauerat, vtique sciens quem fuerat
interfecturus, parcere maluit, nec in re du-
riore implere iuramentum; magis deo pla-
cere existimans, si quod ira perturbatus, ad
14 nocendum iurauerat, non fecisset, quam si
Iosu. 10. perfecisset. Cum obsessi Gabaonitæ à
regibus Amorræorum, misissent ad Iesum,
vt sibi subueniret: ita scriptura sequitur &
dicit, Et ascendit Iesus à Galgala, ipse &
omnis populus bellatorum cum illo omnis
potens in fortitudine. Et dixit dominus ad
Iesum, Noli timere illos, quia in manus
tuas tradidi eos: non subsistet ex illis quis-
quam coram vobis. Vbi neque consultus est
dominus, vtrum eundum ad eos esset: sed
vltro suis recte subuenire volentibus, futu-
ram victoriam prænũciauit. Sic ergo posset,
quamuis non consultus, de ipsis Gabaonitis
admonere qui essent, cum se lõginquos esse
mentirentur, nisi ei placuisset illa iuratio,
quæ subiectis parcere cogitet. Crediderant
enim deo quem audierant suo populo pro- K
misisse, quòd illas gentes subuerteret, eo-
rumque terram obtineret, & hanc eorum
fidem non eos perdendo remunerauit quo-
dammodo. Quæritur quemadmodum 15
rex ciuitatis Hierusalem Adonizedech & Iosu. 10.
cæteri quatuor cum quibus obsedit Ga-
baonitas secundum septuaginta interpretes,
primo reges Hiebusæorum cum ad eos ob-
sidẽtes cõuenerũt, postea vero reges Amor
ræorum dicantur ab ipsis Gabaonitis qñ
nuncios miserunt ad Iesum, vt eos de obsi-
dione liberaret. Sicut autem inspicere potui
mus, in ea interpretatione quæ ex Hebræo
est, vtrobiq; Amorræorum dicuntur: cum
constet Hiebusæorum fuisse regem ciuitatis
Hierusalem, quia ipsa est dicta Hiebus tan-
quam illius gentis metropolis: & septem gẽ-
tes sæpissime scriptura commemorat, quas
promisit deus exterminaturum se esse à facie
populi sui, ex quibus vna perhibetur Amor
ræorum. Nisi forte hoc nomen vniuersale
fuerat omnium, aut pótius maioris partis;
vt non vna, sed plures in his septem hoc no
mine tenerentur: quamuis esset etiam vna de
septem, quæ Amorræorum proprie vocare L
tur; Sicut est pars quædam quæ proprie di-
citur Lybia, quamuis hoc nomen vniuersæ
Aphricæ competat: & pars quædã quæ pro-
prie dicitur Asia, quamuis Asiam vel dimi-
dium terrarum orbem quidam, vel alij ter-
tiam partem orbis posuerunt. Nam constat
quòd & Chananæi tanquam vna gens in il
lis septem commemorantur, & tamen vni-
uersa illa terra originaliter terra Chanaan
vocatur. Non dimisit in ea Iesus quic- 16
quam spirãs, sicut præcepit dominus Moysi Iosu. 10.
puero suo, & Moyses similiter præcepit Ie-
su, & sic fecit Iesus: nõ est transgressus quic-
quam ab omnibus quibus constituit domi-
nus Moysi. Propter hoc nullo modo putan
da est ista crudelitas, quod nullum viuum
in ciuitatibus sibi traditis dimittebat Iesus.

quia deus hoc iussisset. Qui aût existimant
hic deum ipsum fuisse crudelem,& propter
hoc veteris testamenti verum deû fuisse au-
thorem nolunt credere,tam peruerse de ope
ribus dei quam de peccatis hominum iudi-
cant nescientes quo quisq; dignus sit:& ma-
M gnum putantes malum cum casura deijciun
17 tur,mortalesque moriuntur. Et non erat
Iosu.11 ciuitas quæ non erat tradita filijs Israel.
Quæritur quomodo hoc verum sit, cum
nec temporibus postea iudicum, nec tem-
poribus regum omnes omnino illarum se-
ptem gentiû ciuitates capere potuerint He-
bræi.Sed aut sic intelligendum est, quod ad
nullam ciuitatem bellando accessisset Iesus
quam non ceperit: aut certe nulla non ca-
pta est,scilicet earum quæ in regionibus su-
pra cômemoratis fuerunt. Enumeratæ sunt
enim regiones in quibus fuerunt ciuitates,
de quibus facta est ista conclusio. Et omnes
18 cepit in bello. Quia per dominum factû
Iosu.11 est, confortari cor eorum vt obuiam irent
ad bellum ad Israel,vt exterminarentur, ita
vt non daretur eis misericordia,sed vt exter
minarentur, sicut dicit dominus ad Moy-
sen. Ita dictum est hoc per dominum fa-
ctum confortari cor eorum, hoc est obdu-
rari cor eorum,sicut de Pharaone: quod di-
uino altoque iudicio iuste fieri minime du-
bitandum est, cum deserit deus & possidet
inimicus: quod sic accipiendum est quem-
admodum & ibi. Sed hic aliud mouet,quo-
modo dictum sit ad hoc eis côfortatum cor,
vt exurgerent in bellum aduersus Israel, &
ob hoc eis non præberent misericordiam:
quasi præbenda esset si non bellarent, cum:
A deus preceperit nulli eorum esse parcendû:
& ob hoc Gabaonitis pepercerint, quia se
de longinqua terra venisse fingentes eorum
iurationem tenuerant, sed quoniam quibus-
dam ultro præbuerunt Israelitæ misericor-
diam,quamuis contra dei mandatum:ad hoc
dictum esse intelligendum est istos ita debel
lasse vt non eis parceretur,nec ab eisipsis Is-
raelitæ neglecto dei mandato ad misericor-
diam flecterentur. Quod quidê duce Iesu,
qui omnia diligenter diuina præcepta serua
bat, non est credendum fieri potuisse: ve-
runtamen nec ipse istos tam cito deleuis-
set, nisi conspiratissime contrairent: atque
ita fieri posset vt eis ab illo minime debel-
latis qui dei præcepta implere curabat, re-
mansissent ad illud tempus quando eis pos-
sint parcere post mortem Iesu, qui non

tanta cura dei mandata faciebant. Nam &
adhuc eodem viuente quibusdam illi peper
cerunt, tantummodo eos ditioni suæ subiu-
gantes: quosdam vero nec uincere potue-
runt. Verum hæc non illo duce facta sunt:
sed cum iam senex vacaret a bello tantum-
modo eis terras diuidens: vt ipsi iam illo
non bellante, diuisas sibi terras partim iam
hoste vacuas tenerent: partim pugnando B
caperent. Et quòd vincere aliquos minime
potuerunt,prouidentiæ diuinæ fuisse oppor
tune scripturarum certis apparebit locis.
Et non perdidit Effrem Chananæum, 19
qui habitabat in Gazer: & habitabat Cha- Iosu.16
nanæus in Effrem vsque in diem illum, do-
nec ascendit Pharao ex Aegypto & cœpit
ciuitatem & incendit eam igni: & Chana-
næos & Pheresæos & qui habitabant in Ga
zer transpunxit: & dedit eam Pharao in do-
tem filiæ suæ. Quod de Pharaone rege di-
ctum est, miror si prophetice dictum intelli
gere debemus,cum hæc historia illis tempo-
ribus conscripta credatur, quibus erant ge-
sta illa recentia. Quid autem magnum eligi
potuit quod prophetice diceretur,cum præ-
terita narrentur taceanturque futura ma-
iora,& maxime necessaria? Proinde potius
existimandum est septuaginta interpretes,
qui authoritate prophetica ex ipsa mirabili
consensione interpretati esse perhibentur,
hæc addidisse: non tanquam futura præ-
nunciantes, sed quia illo tempore ipsi erant
quo hæc facta esse meminerant & in libris
regnorum legerant. Etenim regum tempo- C
ribus factum est. Quod ideo credibilius
nobis visum est, quoniam inspeximus in-
terpretationem quæ est ex Hebræo, & hoc
ibi non inuenimus: sicut nec illud quod
dictum est de Hiericho,quòd Oza qui eam
reparasset incurrerit maledictum, quod di-
xerat Iesus. Sic enim scriptum est, Et ad-
iurauit Iesus in illa die, Maledictus homo
qui resuscitabit & ædificabit ciuitatem il- Iosue.6.
lam in primogenito suo fundabit eam & in
nouissimo suo imponet portas eius: hucus-
que inuenitur in interpretatione, quæ ex
Hebræo. Illud autem quod sequitur, Et ita
fecit Oza qui ex Bethel: in Abiron primo-
genito fundauit eam, & in saluato nouissi-
mo imposuit portas eius hoc illic non legi-
tur. Vnde apparet septuaginta interposi-
tum, qui factum esse nouerant. Et Amor- 20
ræus permansit vt habitaret in Helon, & Iosu.17.
in Salanon, & grauata est manus Effrem
super

super eos,& facti sunt illis tributarij. Hæc iam contra præceptum fiebant,& adhuc viuebat Iesus, sed dux eorũ in illis prælijs iã præ senectute non erat. Propter hoc dictũ est à domino, Factum est, vt confortaretur cor illorum qui simul conspirauerant ire in
D bellum contra Iesum: ne ista illis misericordia præberetur, etiam contra dei præceptũ si remansissent non expugnati: & senescente, siue defuncto Iesu relinquerentur expugnandi à filijs Israel, qui eis contra præceptum domini possent parcere, quod ille non
21 faceret. Merito quæritur, cũ Israel nõ so
Iosu. 21. lum vsq; ad diem mortis Iesu, verũetiam postea non eradicauerit gentes quę terram promissionis tenebant quamuis ex parte debellatis in eadem promissa hæreditate consisterent, quomodo intelligendum sit quod dictum est, Et dedit dominus Israel omnẽ terram quam iurauerat dare patribus,& hęreditauerunt eam, & habitauerunt in ea, & requiem dedit illis dominus in circuitu, sicut iurauerat patribus eorum non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum, omnes inimicos eorum tradidit dominus eis, & manus eorum non decidit: ex omnibus verbis bonis quæ loquutus est dominus filijs Israel omnia aduenerunt. Diligenter ergo vniuersa consideranda sunt. Et primum videndum quot gentium terra promissa sit Israelitis. Septem gentes assidue videntur commemorari, sicut in Exodo legitur, Et dixit dominus ad
E Moysen, Vade & ascende hinc tu & populus tuus quos eduxisti de terra Aegypti, in terram quam iuraui Abraham, & Isaac
Exo. 33. & Iacob dicens, Semini vestro dabo eam,& simul mittam angelum meum, & eijciet Amorræum & Cethæum, & Pheresæum, & Gergesæum & Euæum & Hiebusæum
Deu. 20 & Chananæum. Harum ergo septem gentium terram videtur deus patribus promisisse. Scriptum est etiam in Deuteronomio multo expressius, Si autem accesseris ad ciuitatem expugnare eam, & euocaueris eos cum pace, si quidem pacifica responderint tibi, & apparuerint tibi, omnes populi qui inuenti fuerint in ciuitate erunt tibi tributarij & obedientes. Si autem non obedierint tibi,& fecerint ad te bellum, & circunsedebis eam, & tradet eam dominus deus tuus in manus tuas, & interficies omne masculinum eius in nece gladij: præter mulieres, & supellectilem, & omnia pecora & omnia quæcunq; fuerint in ciuitate: & omnia vtensilia prædaberis tibi, & edes omnem prædationem inimicorum tuorũ, quam dominus deus tuus dabit tibi. Sic facies omnibus ciuitatibus quæ longe erunt à te valde quia nõ sunt de ciuitatibus gentium istarum. Ecce F
aũt in ciuitatibus istis quas dñs deus tuus dat tibi hæreditare terram eorum, non viuificabis omnem viuũ, sed anathematizabis eos: Cethæũ & Amorręum & Chananæũ & Pheresæum & Euæũ & Hiebusæum & Gergesæum, quemadmodum mãdauit tibi dominus deus tuus. Et hic istarum septem gentiũ terram promissam in hæreditatem, quam debellatis vsq; ad internitionem eisdem gentibus, Israelitæ possederunt, manifestum est. Cæteras enim quæ longinquius extra istas gentes inuenirentur, voluit fieri tributarias eorum si nõ resisterẽt: si autem resisterent etiam ipsas interfici & in perditionem dari, exceptis pecoribus & quæ in prædam possent venire. Item alio loco in Deuteronomio ita legitur. Et erit cum in- Deu. 7.
duxerit te dominus deus tuus in terram in quam intrabis hæreditare eam,& abstulerit gentes magnas, & multas a conspectu tuo, Cethæum & Gergesæum & Amorręum & Pheresæum & Chananæum & Euæum & Hiebusæum septem gentes magnas & multas & fortiores vobis & tradet eos dñs deus tuus in manus tuas, & percuties eos, extermino exterminabis eos. Non dispones ad eos testamentum, neq; miserearis eorũ neque matrimonijs iungamini cum eis: filiam G
tuam non dabis filio eius,& filiam eius non sumes filio tuo &c. Proinde his atque alijs scripturarum locis sæpe ostenditur harum septem gentium terras ita accepisse in hæreditatem filios Israel, vt non cum eis qui easdem terras tenebant, sed pro eis illic habitarent. Veruntamen in Genesi non istæ tantum septem gentes, sed vndecim promittuntur semini Abrahæ. Sic enim legitur, In die illa disposuit dominus deus testamentum ad Abraham dicens, Semini tuo dabo Ge. 15.
terram hanc, a flumine Aegypti vsque ad flumen magnum, flumen Euphraten, Cinæos & Cenesæos & Cethmonæos & Cethæos & Pheresæos & Raphiam & Amorręos, & Chananæos & Euæos & Gergesæos & Hiebusæos: Quæ ita soluitur quæstio, vt intelligamus hanc præcessisse prophetiam, ꝙ in eos fines regnum fuerat perfecturus & dilataturus Salamon: de quo ita

scriptum est, Et omne propositū Salamonis quod destinauerat ædificare in Hierusalē & Libano & in omni terra potestatis suæ: omnis populus qui derelictus est à Cethæo & Amorræo & Pheresæo & Euæo & Hiebusæo, qui nō erāt ex Israel ex filijs eorū
H qui residui erāt cū eis in terra quos nō consummauerant filij Israel, & subiugauit eos Salomō in tributū vsq; in diē hunc. Et residua populorū debellandorū atq; omnino ex dei præcepto perdendorū subiūgauit Salomon in tributū, quos vtiq; secundū dei præceptum perdere debuit: sed tū subiugati tanquam tributarij possessi sunt. Paulopost aūt ita legitur, Et erat dñans in omnibus regibus à flumine vsq; ad terram Philistijm, & vsq; ad fines Aegypti. Ecce vbi impletū est quòd in Genesi deus ad Abraham loquens, promittensq; prædixerat. A flumine quippe hic intelligitur ab Euphrate: magnum enim flumen in illis locis etiam proprio nomine non addito potest intelligi. Neque enim de Iordane hoc accipi potest, cum & citra Iordanem & vltra Iordanem iam terras Israelitæ obtinuerant, & ante regnum Salomonis. Ergo à flumine Euphrate ex partibus Orientis vsq; ad fines Aegypti, quæ pars illis erat ab Occidente, regnū Salomonis, scriptura regnorum dixit fuisse porrectum. Tunc ergo amplius subiugatum est quam septem illæ gentes tenebant, ac per hoc tunc in seruitutem redactæ sunt
I non septem, sed undecim gentes. Quod.n. in regnorum libris scriptum est, vsque ad fines Aegypti à flumine, cum scriptura ab Oriente vsque ad Occidentem quantum porrectum esset, regnum vellet ostendere: hoc idem in Genesi, Cum ab Occidente vsque ad Orientem præfiniret, dictum est, flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphraten. Flumen quippe Aegypti, qui finis est disterminans Israel ab Aegypto, nō est Nilus, sed alius & non magnus fluuius qui fluit per Rhinocoluram ciuitatem, vnde iam ad Orientem versus incipit terra promissionis. Sic ergo fuerat constitutum filijs Israel vt septem gentium terras exterminatis & perditis illis gentibus ipsi inhabitarent: alijs autem regnarent subditis atq; tributarijs vsque ad flumen Eupharaten. Et quāuis in hoc deo non obtēperassent, quia & ex illis quas exterminare deberent obedientes aliquos fecerant: deus tamen temporibus Salomonis fidem suæ promissionis impleuit. Nunc itaque in libro Iesu Naue quod considerādum suscepimus quo modo erit verum, Et dedit deus Israel omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum: & hæreditauerunt eam? Quomodo adhuc viuente Iesu omnem terrā dedit, K
cum etiā reliquias illarū septem gentiū nōdū superauissent? Nā quod sequitur, & hæreditauerunt eam: verum est, quia ibi erāt ibiq; consederant. Deinde quod adiungit, Et requiem dedit illi dñs in circuitu, sicut iurauerat patribus eorum: verum est, quia uiuo adhuc Iesu non eis quidem cedebant reliquiæ illarum gentium, sed nulla earum eos in terris vbi consederant bello lacessere audebat. Ideo dictum est, & quod deinde adiungitur. Non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum. Quod verò sequitur, Sed omnes inimicos eorum tradidit dominus illis in manus eorum: hos intelli voluit inimicos, q obuiā ire in bellum ausi sunt. Deinde quod dicit, Nō decidit ex omnibus verbis bonis quæ locutus est dominus filijs Israel, omnia aduenerunt: ita vult intelligi, quia cum iam illi cōtra præceptum domini fecissent quibusdā parcendo ex illis septem gētibus, & eos obedientes faciendo, adhuc tamen inter eos salui erāt. Ideo cum dixisset, omnibus verbis addidit bonis, quia nondum euenerant maledicta contemptoribus, & transgressoribus constituta. Restat ergo vt quod ait, dedit dominus Israel omnem terram L
quam iurauerat dare patribus eorum, secundum hoc intelligatur, quia etsi adhuc erant ex illis gentibus reliquiæ conterendæ & exterminandæ, vel ex alijs vsque ad flumen Euphraten, aut subiugandæ si non resisterent, aut perdendæ si resisterent, tamen in vsum eorum relictæ sunt in quibus exercerentur, ne carnalibus affectibus, & cupiditatibus infirmi, repentinam tanquā rerum temporalium prosperitatem modeste ac salubriter sustinere non possent, sed elati citius interirent, quòd opportune alio demonstrabitur. Omnis ergo illis terra data est, quia & illa pars, quæ nondum fuerat in possessionem data, iam data fuerat in quandam exercitationis vtilitatē. Qđ 22
ait, Non restitit quisquam a facie illorum Iosu.21.
ab omnibus inimicis eorum: Quæri potest quomodo verum sit, cum de tribus Dan superius scriptum sit, qđ eos hostes eorum non permiserunt descendere in vallem, sed

sed

Augusti sed præualuerunt eis in montibus. Sed qđ
nus. lib. diximus cum duodecim filios Iacob scriptu
M ra in Mesopotamia natos commemorasset,
Quæst. vbi non fuerat natus Beniamin: hoc etiam
super hic intelligendum est quia pro vniuerso po
Gen. pulo duodecim tribus deputatæ sunt, ea re-
quæstio. gula quæ alijs scripturarum locis satis in-
117. notuit. Causa autem si quæritur, cur hæc tri
bus in ea sorte quæ illi obuenit & non ob-
tinuerit sufficientes terras, & ab eis à qui-
bus tenebantur afflicta sit, in dei quidem se-
creto consilio esse credendum est. Veruntā
Gen. 39 cum Iacob filios suos benediceret, talia dixit
de isto Dan, vt de ipsa tribu existimeī exur-
recturus Antichristus. Vnde nunc dicere
plura non suscepimus, cum etiā sic solui pos
sit hæc quæstio, quia non restitit quisquam
ante faciem illorū ab omnibus inimicis eo-
rum, cum simul sub vnius ducis imperio bel
lum gererent, antequam singulis tribubus
23 sua defendenda diuiderentur loca. Et in
Iosu. 29 sacrificijs salutarium nostrorum. Quia plu
raliter dicta sunt sacrificia, pluraliter etiam
salutaria. Vbi aduertendum est diligentius
quemadmodum dici soleat sacrificium salu-
taris: quoniā si Christum acceperimus, qm̄
ipse dictus est salutare dei, nō occurrit qué-
admodum pluraliter possit hoc verbum in-
telligi. Vnus enim dominus noster Iesus est
Christus, quamuis dicantur Christi per e-
A ius gratiam, sicut in Psalmo legitur, Nolite
Ps. 104. tangere Christos meos. Sed verum saluta-
res dici possint, vel salutaria, non facile au-
dendum est: Solus enim ipse Saluator cor-
24 poris. Quod dicit Iesus de sua propin-
Iosu. 23 quante morte, Ego autem recurro viam si-
cut & omnes qui sunt super terram: in ea in-
terpretatione quæ est ex Hebræo inueni-
mus, ingredior viam. Ita ergo accipiendum
est quod septuaginta dixerunt, Recurro: si-
cut dictum est homini, Donec reuertaris in
terram vnde sumptus es: vt secundum cor
Gene. 3. pus dictum intelligatur. Secūdum animam
vero si voluerimus ita accipere, quemadmo
dum in Ecclesiastico positum est, Et spiritus
reuertetur ad deum qui dedit eum: non ar-
Eccl. 12 bitror de omnibus posse dici, sed de ijs qui
sic vixerunt, vt ad deum redire mereantur,
tanquam ad authorem a quo creati sunt. Ne
que enim hoc & de illis recte intelligi po-
Psal. 77. test, de quibus dicitur, Spiritus ambulans &
non reuertens. Iste autem vir sanctus Iesus
Naue si non addidisset, sicut & omnes qui
sunt super terram: nulla esset quæstio. Neq;
enim aliud de illo crederemus, q̄ quo eum
dignum esse legimus. Cum vero additū est,
sicut & omnes qui sunt super terram: mirū
si hoc quod Latinus interpres, recurro po- B
suit, non magis percurro vel excurro dicen-
dum est, si hoc potest dici quod Græcus, ha
bet ἀποτρέχω. Omnes enim percurrunt, vel
excurrunt huius vitæ viam, cum ad eius fi-
nem peruenerint. Sed quia hoc verbum po-
situm est, vbi parentes Rebeccæ dicunt ad
seruum Abrahæ, Ecce Rebecca, accipiens Gen. 24
recurre, & sit vxor domini tui: ideo & hic
ita hoc verbum interpretatum est. Quod 25
septuaginta interpretes habēt, Et assumpsit Iosu. 24
patrem vestrum Abraham de trāsflumine,
& deduxi eum in omnem terram: interpræ-
tatio quæ est in Hebræo habet, & induxi eū
in terram Chanaan. Mirum est ergo si se-
ptuaginta pro terra Chanaan omnem ter-
ram ponere voluerunt, nisi intuentes pro-
phetiam, vt magis ex promissione dei tan-
quam factum accipiatur, quod certissime fu
turum in Christo & in Ecclesia prænuncia
batur, quod est verum semen Abrahæ, non
in filijs carnis, sed in filijs promissionis.
Et bellauerunt aduersus vos qui habita- 26
bāt Hiericho. Quæri potest quomodo id ve Iosu. 24
rum sit: cum clausis portis se murorum am-
bitu tantummodo tuerētur. Sed recte dictū
est, quia claudere aduersus hostem portas,
ad bellum pertinet. Non enim miserunt le- C
gatos qui poscerent pacem. Vnde si dictum
esset, pugnauerunt aduersum vos, falsum
esset: neque enim bellum continuas pugnas
habet, sed aliquando crebras, aliquando
raras, aliquando nullas. Bellum est tamen
quando portæ hostibus clauduntur, & quo-
dammodo armata defensio. Quid est 27
quod inter cætera quæ Iesus Naue Israeli- Iosu. 24
tis dominum fecisse commemoraret dicit,
Misit ante uos vespas, & eiecit illas: qđ etiā
in libro Sapientiæ legitur, nec tamē vspiam
factum esse in ijs quæ gesta sunt inuenitur? Cap. 12.
An forte translato verbo, vespas intelligi
voluit acerrimos timoris aculeos, quibus
quodammodo volantibus rumoribus pun-
gebantur vt fugerent: aut aerios occultos
spiritus, quod in Psalmo dicitur, per ange-
los malignos? Nisi forte quis dicat, non om- Psal. 77.
nia quæ facta sunt, esse conscripta: & hoc
quoque visibiliter factum, vt veras vespas
velit intelligi. Quid est quod dicit Iesus 28
ad populum, Non poteris seruire deo, quia Iosu. 24
deus sanctus est? An quia illius sanctitati

perfectã seruitutẽ quodãmodo contẽperari, humanæ fragilitati impossibile est? Quo au
D dito, isti non solum eius eligere seruitutem, sed etiam de adiutorio eius & misericordia præsumere debuerunt. Quam ille intellexit qui dicit in Psalmo, Ne intres in iudicium
Ps. 142. cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Isti autem in se potius præsumere delegerunt, quòd deo possent sine vlla offensione seruire, vt iam tunc inciperent, quod de illis expressit
Rom.10 Apostolus, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Ita eis iam lex subintrabat vt
Ibidem. abundaret delictum, & postea superabundaret gratia, per dñm Christum, qui finis est
Rom.10
29 legis ad iustitiam omni credenti. Quid
Iosu.24 est quod ait idem Iesus loquens ad populũ, Et nũc circumauferte deos alienos qui sunt in vobis, & dirigite corda vestra ad dominũ deum Israel. Nõ enim credendi sunt adhuc habuisse apud se aliqua gentiũ simulachra, cum superius eorum obedientiam prædicauerit. Aut vero si haberent, post tantas legis comminationes illa eos prospera sequerentur, cum sic in eos vindicatum sit, quòd vnus eorum de anathemate furtum fecerat. Deniq; Iacob dixit hoc eis qui cum illo exie
E rant de Mesopotamia, vbi sic idola colebantur,
Gen.31 & Rachel paterna furaretur: sed post
Gen.35 illam admonitionem Iacob, dederunt quæ habebant. Vnde apparuit hoc eis ita dictum esse, quia sciebat eos habere ille qui dixerat, Nunc vero post hanc admonitionem Iesu Naue nullus tale aliquid protulit. Nec tamẽ putandum est hoc illum inaniter præcepisse. Non enim ait, & nunc auferte deos alienos si qui sunt in vobis: sed omnino tanquam sciens esse, qui sunt, inquit, in vobis. Proinde Propheta sanctus in cordibus eorum esse cernebat cogitationes de deo alienas à deo, & ipsas ammonebat auferri. Quisquis enim talem cogitat deum qualis non est deus, alienum deum vtique & falsum in cogitatione portat. Quis est autem qui sic cogitet deum quemadmodum ille est? Ac per hoc relinquitur fidelibus, quamdiu peregrinantur à domino, auferre à corde suo irruentia vana phantasmata, quæ se cogitationibus ingerunt, velut talis aut talis sit deus qualis vtique non est dirigere cor ad illum fideliter, vt quemadmodum & quantum nobis expedire nouit, ipse insinuet per spiritum suum, donec absumatur omne mẽdacium, vnde dictum est, Omnis homo mẽ Ps. 115.
dax. Et transacta non solum impia falsitate, F
verumetiam ipso speculo & ænigmate, facie ad faciem cognoscamus, sicut & cogniti sumus: quemadmodum Apostolus dicit. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tũc 1.Co.13.
autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte: tunc autẽ cognoscam sicut & cognitus sum.

Et disposuit Iesus testamentum ad popu- 30
lum in illo die, & dedit illi legem & iudiciũ Iosu.14.
in Sylo coram tabernaculo domini dei Israel. Et scripsit verba hæc in ligno legis dei, & accepit lapidem magnum, & statuit illum Iesus sub Terebintho ante dominum. Et dixit Iesus ad populum, Ecce lapis iste erit vobis in testimonium, quia hic audiuit omnia quæ dicta sunt à domino quæcunque locutus est ad vos hodie, & hic erit vobis in testimonium in nouissimis diebus, cum mẽtiti fueritis domino deo vestro. Hæc verba qui non in superficie tantum audiunt, sed aliquanto altius perscrutantur, nequaquam tantum virum tã insipientem putare debẽt, vt verba dei quæ locutus est populo, inanimum lapidem audisse crediderit: qui etiam si ab artifice in hominis similitudinem effigiatus esset, inter illos vtique deputaretur, de quibus in Psalmo canitur, Aures habẽt
& non audient. Neque enim idola gentium G
aurum & argentum sola non audiunt, & si Ps. 113.
lapidea sint, audiunt: sed per hunc lapidem profecto illum significauit, qui fuit lapis of- 1.Petr.2.
fensionis non credentibus Iudæis, & petra scandali: qui cum reprobaretur ab ædifican
tibus, factus est in caput anguli: quem præ- Ps. 117
figurauit & illa petra quæ potum sitienti populo, ligno percussa profudit. De qua dicit Apostolus, Bibebant autem de spiritali
sequenti eos petra: petra autem erat Chri- 1.Co.10
stus. Vnde & cultellis petrinis populum circuncidit iste ductor egregius: qui cultri petrini cum illo etiam sepulti sunt, vt profundum mysterium demonstrarent posteris profuturũ. Sic ergo & istum lapidem quanquam visibiliter statutum, spiritaliter debemus accipere in testimonium futurum Iudæis infidelibus, hoc est mentientibus: de
quibus dicit Psalmus, Inimici domini mẽ Psal.80.
titi sunt ei. Neq; enim frustra, cum iam dei famulus Moyses, vel potius per eũ deus disposuisset ad populũ testamentũ, quod in arca erat, quæ dicta est arca testamenti, & in libris legis tanta sacramentorum & præceptorum multiplicatę conscriptis: tamen etiã hic

dictum

H dictum est, Disposuit Iesus ad populum te-
stamentum in illa die. Repetitio quippe te-
stamenti, nouum testamentum significat,
quod significat & Deuteronomium, quod
interpretatur secunda lex, quod significant
& prioribus confractis tabulæ renouatæ.
Gen.32 Multis.n.modis significandum, quod vno
modo implendum fuit. Iam vero quòd sub
terebintho statutus est lapis, hoc significat,
quod virga ad petram vt aqua profflueret:
quia neque hic sine ligno statutus est lapis.
Ideo autem subter, quia non fuisset in cruce
exaltatus, nisi humilitate subiectus: vel quòd il
lo tempore, quo illud agebat Iesus Naue,
adhuc obumbrandum mysterium fuit: Te-
rebinthi etenim lignum medicinalē lachry
mam exudat, quæ arbor à septuaginta inter-
pretibus hoc loco posita est, quamuis secun-
dum alios interpretes quercus legatur. Mi-
rum est sanè quòd saltem in nouissimis suis
verbis quibus populum allocutus est Iesus
homo dei, nihil eos obiurgat, ex eo quòd his
gentibus pepercerunt, quas dominus vsque
ad internitionem cum anathemate perden-
Iosue 17 das esse præcepit. Sic enim scriptum est, Et
factum est postquam inualuerūt filij Israel
& fecerunt Chananæos obedientes, exter-
minio aūt eos non exterminauerunt. Nam
I primo id eos non potuisse, scriptura testata
est, sed nunc postea quam præualuerunt, ita
vt facerent obaudientes, quòd non etiam exter
minauerunt, vtique contra præceptum do-
mini factum est, quod non est cuiquam fa-
ctum, cum Iesus exercitum duceret. Cur
ergo non eos obiurgauit allocutione nouis-
sima, quòd in hoc domini pęcepta neglexerint?
An forte quia prius dixit eos scriptura non
potuisse, vtique antequam præualuerant, &
cum præualuissent timuisse credendi sunt:
ne forte paratis obedire si parcere noluis-
sent, acrius eos aduersum se ex ipsa despera
tione pugnare compellerēt, & eos superare
non possent? Hunc ergo his humanum ti-
morem dominus noluit imputare, & si ap-
paret in eo quædam subdefectio fidei, quæ
si fortis in eis esset, ea sequerētur quę ipsum
Iesum debellantem secuta sunt. Quia vero
non in eis tanta fides fuit, etiam cum aduer
sarijs suis præualuissent, pugnare cum eis
vsque ad internitionem eorum, timore non
ausi sunt. Quem timorem, vt dixi, non de
malitia, neque de superbia vel contemptu
præcepti dominici, sed de animi infirmitate
venientem, noluit eis dominus imputare, cū
eis per Iesum nouissima loqueretur. Vnde K
& Apostolus, Alexander, inquit, ærarius 2. Ti.4.
multa mala mihi ostendit, reddet illi domi-
nus secundum opera ipsius. De his autem
qui eum periclitantem non malitia sed ti-
more deseruerant, ita locutus est, In prima
mea defensione nemo mihi affuit, sed om-
nes me dereliquerunt: non illis imputetur.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæstionum super Iudices, Liber sextus.

IN fine libri Iesu Naue,
breuiter narrator porrexit
Historiam, quousque filij
Israel ad colēdos deos alie-
nos declinauerunt: In hoc
autem libro ad ordinem re
ditur, quomodo consequentia gesta fuerint
post mortem Iesu Naue. Non ergo ab illo
tempore incipit liber quo populus ad colen
da simulachra defluxit: sed à prioribus, in-
terpositis temporibus quibus ea gesta sunt L
post quæ ad illa peruenit. Et factum est 1
postquam defunctus est Iesus interrogabāt Iudic.1.
filij Israel dominum dicentes, Quis ascen-
det nobiscum ad Chananæum dux ad bel-
landum eum? Et dixit dominus, Iudas ascē
det, Ecce dedi terram in manus ipsius. Hic
quæritur, verum aliquis homo Iudas voca-
batur, an ipsam tribum, ita vt solet, sic appel
lauit. Sed illi qui interrogauerant dominū,
post mortem Iesu Naue ducē requirebant:
vnde putatur vnius expressum hominis no-
men. Verum quia non solet duces nomina-
re scriptura cum constituuntur, nisi comme
morata etiam origine parentum, & constat
post Iesum duces habuisse populum Israel,
quorum primus est Othoniel filius Cenez,
rectius intelligitur nomine Iudæ, tribum
Iudæ fuisse significatam. Ab ipsa enim tri-
bu voluit dominus incipere contra Chana-
næos. Et cum populus de duce interrogas-
set, ad hoc valuit responsio domini, vt sci-
rent deum voluisse ab vniuerso populo bel
lari aduersus Chananæos. Dixit ergo, Iu-
das ascendet. Et sequitur scriptura narrās, M
Et dixit Iudas ad Simeon fratrem suum: 2
vtique tribus ad tribum, Non enim adhuc
viuebāt illi filij Iacob qui dicti sunt Iudas
& Simeon, inter cæteros fratres suos pro-
prijs nominibus appellati, sed dicit tribus
Iuda

Iuda ad tribum Simeon, Ascende mecum in sorte mea & bellemus in Chananæos, & ibo etiam ego tecum in sortem tuam. Manifestum est auxiliū sibi tribum Iuda alterius tribus postulasse, quod redderet, eum & illi in sua sorte habere inciperent necessarium.

Et dixit Caleb, Quicunque percusserit
3 ciuitatem literarum & cœperit eam, dabo ei
Iudic.1. filiam meam Axam vxorem. Iam hoc & in libro Iesu Naue commemoratum est, sed vtrum Iesu viuente factum sit, & nunc per
Iosue 15 recapitulationem repetitū est: an post eius mortem posteaquam dictum est, Iudas ascēdet: & cœpit Iudas debellare Chananæos, in quo bello ista omnia gesta narrantur, merito quæritur. Sed credibilius est post mortem Iesu factum: tunc autem per prolepsim .i. præoccupationem commemoratū, quemadmodum & alia. Nūc.n.cum res gestæ aduersus Chananæos tribus Iuda exponerentur, ita se narrationis ordo continet, inter cætera Iudæ facta bellica, de quo post
A mortem Iesu dixerat dominus, Iudas ascendet. Et postea descenderūt filij Iuda pugnare ad Chananæum qui habitabat in montana & Austrum & campestrem. Et abijt Iudas ad Chananæum inhabitantē in Hebron, & exijt Hebron ex aduerso. Nomen aūt erat Hebron Cariatharbe vel Sepher, & pcussit Sesi & Aeiman & Cholmi filios Enach, & ascenderunt inde ad inhabitantes Dabir. Nomen aūt Dabir quod erat antè ciuitas literarū. Et dixit Caleb, Quicunque percusserit ciuitatem literarum & acceperit eam, dabo ei filiam meam in vxorem. Constat ergo ex hoc ordine gestarum rerum tā perspicuo, post mortem Iesu hoc esse factū. Tunc vero cum ciuitates datæ ipsi Caleb commemorentur, progressus ex occasione narrator, ꝙ postea factū est præoccupauit. Nec tamen frustra arbitror hoc de filia Caleb data in victoris præmium, his numero
4 scripturam commemorare voluisse. Alia
Iosue 15 nascitur quæstio de filia Caleb, ꝙ in libro Iesu Naue sic de illa dicit, Et factum est cū ingrederetur ipsa & consilium habuit cum eo dicens, Petam patrem meum agrum: Et exclamauit de asino, & cætera, vbi agrum
Iudic.1. petit à patre atque concessus est. Hic autem
B Et factum est, inquit, cum ingrederetur ipse, monuit eam Othoniel, vt peteret a patre suo agrum. Sed in eo ꝙ dictum ibi est, cum ingrederetur ipsa: & hic dictum est, cū ingrederetur ipse: nihil contrarium est, simul enim ingrediebantur viam. Quod vero ibi dictum est, consilium habuit cum eo: id est, cum viro suo dicens, Petam patrem meum agrum: & exclamauit de asino, & petijt in eo quod habuit consilium, ibi monita est vt peteret, quorum alterum hic dictum est, alterum ibi. vtrunque autem ita diceretur. Et consilium habuit cum eo dicens, Petam patrem meum agrum. Ille autem monuit eam, & exclamauit de asino. Porrò autem quòd ibi agrum refertur petisse, & nomen ipsius agri tacitum est: hic vero cum agrum petere monita fuerit à viro suo, non agrum petisse dicitur, clamans de subiugali, ꝙ ibi dictum est de asino, sed redemptionem aquæ, eo quòd in terram Austri fuisset tradita, subiecitq; scriptura, Et dedit ei Caleb secundum cor eius redemptionem excelsorum, & redemptionem humilium, quid sibi velit obscurū est, nisi forte ager ille ideo petebatur vt haberet de fructibus eius vnde aquam redimeret, cuius inopia in illis regionibus erat, quò nupta ducebatur. Sed dedit ei Caleb redemptionem C
excelsorum, & redemptionem humilium: non video quid subaudiamus, nisi fluentorum, excelsorum videlicet in montanis, & humilium in campestribus siue in vallibus.

Et non hæreditauit Iudas Gazam & finem eius, & Ascalonem & finem eius, & 5 Iudic.1.
Accaron & finem eius, & Azotum & adiacentia eius, Et erat dn̄s cum Iuda, & hæreditauit montem, quoniam non potuit hæreditate inhabitātes in valle, qm̄ Rechab obstitit eis, & currus erant ei ferrei. Quod in libro Iesu Naue, cum illum locū tractarem, vbi scriptū est, Et dedit dn̄s Israel oēm terram, cum multas eius partes nōdum possederint: dixi ita posse intelligi omnem terram data quia ea quę data non est in possessionem, datā est in quandam exercitationis vtilitatem: (Supra libro 6. quęstionū quæstio. 21.) hoc multo euidentius hic apparet, quandoquidem commemorātur ciuitates, quas non hæreditauit Iudas: & dicitur, Et erat dominus cum Iuda, & hæreditauit montem, quoniam non potuit hæreditare inhabitantes in valle. Quis.n.non intelligat etiam hoc ipsum ad id pertinuisse ꝙ erat dominus cum Iuda, ne totū repente obtinēdo extollerentur? Quod.n.adiungit, quoniam D
Rechab obstitit eis, & currus erant ferrei: quos currus timuerit, dictum est non dominus q erat in Iuda, sed ipse Iudas. Cur autem timuerit, cum quo dominus erat si quæritur,

quæritur, hoc est quod prudenter intelligẽdum est, restringere deum propitium, etiam in cordibus suorũ nimiæ prosperitatis excessus, vt in vsum eorum conuertat inimicos, non solũ quando vincuntur inimici, sed etiã quando metuũtur. Illud ad commendandã largitatem suam, illud ad eorũ reprimendã elationem. Nam vtique inimicus sanctorũ est angelus satanæ, quem tamen sibi datum
2.Co.12 colaphizantem dicit Apostolus, ne magnitu
6 dine reuelationum extolleretur. Et de-
Iudic.1. derũt Caleb Hebron sicut locutus est Moyses, & hæreditauit inde tres ciuitates filiorũ Enach, & abstulit inde tres filios Enach. iã hoc dictum est in libro Iesu Naue, quoniã & illo viuo factum est: sed hic recapitulando commemoratum est, cum de tribu Iuda,
7 vnde fuit Caleb, scriptura loqueretur.
Iudic.1. Quæritur quõ dictum sit, Et Hiebusæũ habitantem in Hierusalem, nõ hæreditauerũt filij Beniamin, & habitauit Hiebusæus cum
E filijs Beniamin in Hierusalem vsq; hodiernum diem: cum superius legatur eadem ciuitas à Iuda capta & incensa, interfectis in ea Hiebusæis. Sed cognoscendum est istã ciuitatem communem habuisse duas tribus, Iudã & Beniamin, sicut ostendit ipsa diuisio terrarum quæ facta est à Iesu Naue. Ipsa est enim Hiebus quæ Hierusalem: ideo duæ istæ tribus remanserunt ad templum dñi, quando cæteræ, excepta L. cui quæ sacerdotalis fuit, & terras in diuisionem non accepit, separauerunt se à regno Iuda cum Hieroboam. Intelligendũ est ergo a Iuda quidẽ ciuitatem captam & incensam, interfectis qui illic reperti fuerant. sed non omnes Hiebusæos esse extinctos: siue quia erant extra illã ciuitatẽ, siue quia fugere poterant: quos reliquos Hiebusæos admissos esse a filijs Beniamin quibus cum Iuda erat ciuitas illa cõmunis in ea simul habitare. Quod ergo dictum est, non hæreditauerunt Hiebusæum filij Beniamin: intelligendum est, quòd nec tributarios eos facere potuerunt, siue voluerunt. Aut certe non hæreditauit Hiebusæũ, dictum est, quia non sine illo tenuit terram
8 quæ ab illo possidebatur. Et non hæredi-
Iudic.1. tauit Manasses Bethsan, quæ est Scytharum
F ciuitas. Ipsa hodie perhibetur Scytopolis dici: Potest autẽ mouere, quomodo in illis partibus multũ ab Scythia diuersis potuerit esse Scytharum ciuitas. Sed similiter potest mouere, quõ tam longe à Macedonia Macedo Alexander cõdiderit Alexandriam ciuitatem: quod vtiq; fecit longe lateq́ue bellando: ita etiam Scythæ aliquando bellando in lõginqua progredientes illam condere potuerunt. Nam legitur in historia gentium, vniuersam pene Asiam Scythas aliquando tenuisse, cum regi Aegyptiorum illi, qui eis vltro bellum indixerat irent obuiam, quorum aduentu territus, in suum se regnum recepit. Et nõ hæreditauit Manasses Bethsan, 9
quæ est Scytharum ciuitas, neq; filias eius. Iudic.1.
Filias eius dicit ciuitates quas ipsa quasi metropolis instituerat. Et factum est quando 10
præualuit Israel, & posuit Chananæum in Iudic.1.
tributarium, & auferens non abstulit eum. Iã tale aliquid dictum est in libro Iesu Naue, penè ipsis verbis. Proinde aut hic per anacephaleosin dicitur aut illic per prolepsim dictum, Id est, aut hic recapitulando, aut illic præoccupãdo. Et contribulauit 11
Amorræus filios Dan in monte, quoniam Iudic.1.
non permisit eos descendere in vallem. Et hoc similiter, aut in libro Iesu Naue præ- G
occupando commemoratum est, aut hic recapitulando. Et ascendit angelus domi- 12
ni super κλαυθμῶνα montem. Scriptor libri Iudic.2.
hoc nomine appellauit locum, quia postea scripsit. Nam quando angelus domini super eum ascendit, nondum sic appellabatur. A ploratione quippe nomen accepit, quod Græce κλαυθμὼν ploratio dicitur. Ibi enim populus fleuit, cum audisset ab hoc angelo verba domini vindicantis in eos quod inobedientes fuissent, quia non exterminauerunt populos secundum præceptum eius quibus præualuerunt, eligentes eos facere tributarios quam interimere & perdere, quemadmodum iusserat dominus. Quod siue contempto dei mandato, siue timore fecerint, ne hostes aduersum se acrius pugnare pro salute obtinenda, quam pro tributo non dando cogerentur: siue dubio peccauerunt, vel spernendo quod diuinitus imperatum est, vel non præsumendo quòd eos posset qui imperauerat adiuuare. Quod ideo per Iesum noluit eis dicere: si tamen adhuc eo viuente iam fieri præceperat, & non potius præoccupando commemoratum fuerat quod in illo mortuo fieri cœpit: quia hoc omnibus voluit exprobrare per ange- H
lum: Nondum autẽ omnes id fecerant viuente Iesu, & si aliqui forte iam cœperant. Credibilius est tamen nihil tale fieri cœptũ viuente Iesu Naue, tantumq; terrarũ sub illo tenuisse filios Israel, quantũ eis ad cõfidẽdum

dum sufficeret, quamuis in fortibus suis ha-
berent vnde crescendo & cõualescendo ad-
huc aduersarios exterminarẽt. Proinde post
mortem Iesu, postquã præualuerunt vt hoc
possent facere, maluerunt eos habere tribu-
tarios secundum voluntatẽ suam, quàm in-
terimere & perdere secundum voluntatem
dei. Propter hoc ad eos corripiendos ange-
lus missus est. Quod vero cõmemoratũ est
in libro Iesu Naue, magis existimo præoc-
cupando cõmemoratum, qđ post eius mor-
tem vel futurum esse iam ipse nouerat pro
phetico spiritu: si ab illo liber conscriptus
est qui appellatur Iesu Naue: vel si ab alio
scriptus est, iam futurũ esse sciebat post mor
tem Iesu quod in illo libro præoccupando
13 commemorauit. Quid est quod angelus
Iudic.2. domini inter cætera diuinæ comminationis
dicit, Nõ adijciã transmigrare populũ quẽ
dixi eijcere, Non auferam eos à facie vestra,
I & erunt vobis in angustias, & dij eorũ erũt
Quid vobis in scandalum: nisi vt intelligamus nõ-
sit esse i nulla etiam de ira dei venire peccata? Vt.n.
scãdalũ. Dij gentium, inter quas non à se extermina
tas Israelitæ habitare voluerunt, essent eis
in scandalum, id est, facerent eos scandaliza-
ri in domino deo suo, eoq; offenso viuere,
indignãs hoc comminatus est deus, ꝙ certe
14 manifestum est magnum esse peccatũ. Et
Iudic.2. dimisit Iesus populum, & abierunt filij Is-
rael vnusquisq; in domum suam hæredita-
re terram. Hoc per recapitulationem iterari
nulla dubitatio est. Nam & mors ipsius Ie-
su Naue etiam in hoc libro cõmemoratur,
vt tanquam ab exordio cuncta breuiter insi
nuarentur, ex quo eis dñs dedit terram, &
quemadmodũ sub ipsis iudicibus vixerint,
quæve perpessi sint, atq; iterum reditur ad
iudicum ordinem ab eo qui primus est con
15 stitutus. Et surrexit generatio altera post
Iudic.2. eos, qui non scierunt dominũ & opera eius
quæ fecit Israel. Exposuit quomodo dixerit
non scierunt dominum: in illis videlicet p̄-
clarис & mirabilibus operibus, per quæ fa-
ctum est ante illos vt Israel sciret dominũ.
16 Et seruierunt Baal & Astartibus. Solet
Iudic.2. dici Baal nomen esse apud gentes illarum
partium Iouis, Astarte autẽ Iunonis, quod
K lingua Punica putatur ostendere. Nã Baal
Punici videntur dicere, dominum: vnde
Baalsamen, quasi dominum cœli intelligun
tur dicere: Samen quippe apud eos cœli ap
pellantur, Iuno autem sine dubitatione ab
illis Astarte vocatur. Et quoniam istæ lin-
guæ non multum inter se differunt, merito
creditur de filijs Israel hoc dicere scriptura,
quòd Baal seruierunt & Astartibus quia Io
ui & Iunonibus. Nec mouere debet, quòd
non dixit Astarti, id est, Iunoni, sed tanquã
multæ sint Iunones, pluraliter hoc nomen
posuit. Ad simulachrorum enim multitudi-
nem referri voluit intellectum, q̃m vnum-
quodq; Iunonis simulachrum, Iuno voca-
batur, Ac per hoc tot Iunones quot sunt si-
mulachra intelligi voluit. Varietatis autem
causa existimo Iouem singulariter, Iunonẽ
pluraliter commemorare voluisse. Nam ea
dem causa plurium simulachrorum etiã Io
ues pluraliter dici possent. Hoc autem, id
est, nomine plurali Iunones in Græcis secũ
dum septuaginta reperimus, in Latinis au-
tem singulariter erat. Quorum in illo qui
non habebat septuaginta interpretationem,
sed ex Hebræo erat, Astaroth legimus, nec
Baal sed Baalim. Quod si forte aliud in He L
breo vel Syra lingua nomina ista significãt,
deos tamen alios fuisse constat & falsos, qui-
bus Israel seruire non debuit. Et vendi- 17
dit eos in manu inimicorum suorum in cir Iudic.2.
cuitu. Quæri solet quare dixerit vendidit,
tanquam aliquod precium intelligatur da-
tum. Sed & in Psalmo legitur, Vendidisti
populum tuum sine precio. Et apud Prophe
tam, Gratis venditi estis, & non cum argen- Psal.43.
to redimemini. Quare ergo venditi, si gra- Esa.52.
tis & sine precio, & non potius donati? An
forte scripturarum locutio est, vt venditus
etiam qui donatur dici possit? Hic autem
sensus est optimus in eo quod dictum est,
Gratis venditi estis, & vendidisti populum
tuum sine precio: quia illi quibus tradidisti
populum impij fuerunt non deum colendo
tradi sibi illum populum meruerunt, vt ip-
se cultus tanquam precium videretur. Qđ
vero dictum, neque cum argento redimemi
ni non ait, neque cum precio, sed neque cũ
argento: vt precium redemptionis intelliga-
mus, quale dicit Apostolus Petrus, Non .n. 1.Pet.1
argento & auro redempti estis, sed precio
sanguinis agni immaculati. In argento enim
Propheta omnem pecuniam significauit,
vbi ait, Nõ cum argento redimemini, quo-
niam precio quidem sanguinis Christi, non
tamen precio pecuniario fuerant redimen-
di. In eo quod dominus dicit, Et ego non M
apponam auferre virum a facie ipsorum de
gentibus quas reliquit filius Naue, & dimi-
sit ad tentandum in eis Israel si obseruarẽt
viam

uiam domini abire in eam, quemadmodũ custodierunt patres eorũ, an non, & dimisit dominus gentes has, ut non auferret illas cito, & non tradidit illas in manus Iesu. Satis ostenditur causa quare non Iesus omnes illas gentes bellando deleuerit, quia hoc si fieret non esset in quibus isti probarentur. Poterat autẽ esse ad utilitatem ipsorum, si tentati in eis non reprobi inuenirentur. eisque talibus inuentis, quales eos esse debere præceperat dñs, iam gentes illæ auferrentur a facie eorũ, si ita uiuerent, nec bellis eos exerceri oporteret. Verba ergo domini hucusq; accipienda sunt. Propter qđ tanta dereliquit gens hæc testamentum meum, quod mandaui patribus, & non obedierunt uoci meæ, & ego non apponam auferre uirum a facie ipsorum: id est, aduersarium. Cetera uero uerba scriptoris sunt, exponentis unde dixerit dominus, non se ablaturum uirum de gentibus quas reliquit Iesus filius Naue. Deinde
A subiungens qua causa dereliquerit. Et dimisit, inquit, ad tentandum Israel si obseruarent uiam dñi abire in ea, quemadmodum custodierunt patres eorum an non: eos volens intelligi patres custodisse viam dñi qui fuerunt cum Iesu. i. eo tempore quo ille viuebat. Generationem quippe alteram superius retulit surrexisse post illos qui vixerũt cum Iesu, & ab ipsis cœpisse transgressiones quæ offenderunt dñm, pro quibus tentãdis, id est, probandis, relictæ fuerant gentes, nec exterminatæ per Iesum. Deinde ne putaretur hoc Iesus consilio suo tanquam humano egisse, vt gentes illæ relinquerentur: subiungit scriptura, Et dimisit dñs gentes has vt non auferret illas celeriter: & non tradidit eas in manus Iesu. Deinde sequitur, Et
Iudic. 3. hæ gentes quas reliquit dominus vt tentaret in eis Israel, omnes qui nescierũt omnia bella Chananæorum, propter generationes filiorum Israel vt doceret illos bellum. Erat ergo ista causa in eorum tentatione, vt bellare discerent: id est, vt tanta pietate & obedientia legis dei bellarent, quanta patres
B eorum qui domino deo etiam bellando placuerunt, non quia optabile aliquid est bellũ, sed quia pietas laudabilis est in bello. Quod autem sequitur, Verum quia ante illos nescierunt illas: quid nisi gentes vult intelligi, quas nescierunt bellando qui fuerunt ante istos: quorum tentationi, hoc est probationi relictæ sunt? Deinde commemorãs quæ sint, quinque, inquit, satrapias alienigenarum, quas in libris regnorũ manifestius exprimit. Satrapiæ autem dicuntur, quasi parua regna, quibus satrapæ præerãt, qđ nomen in illis partibus cuiusdam honoris est, siue fuit. Et omnem, inquit, Chananæum, & Sidonium & Euæum inhabitantem Libanum, aut montem Hermon, vsque ad Cabemat: & factum est ut tẽtaretur in ipsis Israel: Tanquam diceret. Hoc autem factum est vt tentaretur in ipsis Israel scire si audiret mandata domini; nõ ut sciret deus omnium cognitor etiam futurorum, sed ut scirent ipsi, & sua conscientia, vel gloriarẽtur, uel conuincerentur, utrum audirent mandata domini, quæ mandauit patribus eorum in manu Moysi. Quoniam ergo manifestati sibi sunt non se obedisse deo, in ijs gentibus quæ ad eorum tentationem: id est, exercitationem, atque probationem fuerant, derelictæ, propterea dixit deus vel in illa quibus missus est angelus, & expresse locutus est, vel pauloante, ubi ait Propter quod tanta dereliquit gens hæc testamentum meum, quod mandaui patribus eorum, & non obedierunt uoci meæ, & ego non apponam auferre uirum a facie ipsorum. Dictum est autem in Exodo ex persona dei loquentis de istis gentibus aduersarijs, Non eijciam illos in anno uno, ne fiat terra deserta, & multiplicentur in te bestiæ feræ. Paulatim eijciam illos, donec multiplicemini, & crescatis & hæreditatis terram. Poterat hanc promissionem suam seruare dominus erga obedientes, ut exterminatio gentium illarum, crescentibus Israelitis partibus fieret, cum eorum multitudo terras unde aduersarii exterminarentur desertas esse nõ sineret. Qđ autem ait, Ne multiplicentur in te bestiæ feræ, mirum si nõ bestiales quodammodo cupiditates, & libidines intelligi uoluit, quę solent de repentino successu terrenæ fœlicitatis existere. Neque enim deus homines exterminare poterat, & bestias non poterat, vel perdere, uel pasci potius non permittere. Et excitauit dominus saluatorem Israel, & saluauit eos. Deinde uelut quæreretur quem saluatorem, Othoniel inquit, filiũ Cenez. Accusatiuum enim casum hic debemus accipere, tanquam diceret Othonielẽ. Aduertendum est autem, q saluatorem dicat etiam hominem per quem deus saluos faciat. Nam clamauerunt filii Israel ad dominum, & excitauit dominus saluatorem Israel, & saluauit eos, Othoniel filium Cenez,

Satrapiæ: q d sint.

C

Exo. 23.

18

Indic. 3.

D

nez,fratrem Caleb minorem ipsius, & exau
diuit eos. Inter illa sunt quæ appellantur
ἀνακεφαλαιώσεις, hoc genus ratum est,quoniam habet &
illud quod Græci vocant ὑστερολογίαν. Quod
enim ait postea,& exaudiuit eos, si prius po
natur fit sermo lucidior. Nam ordo est, Et
clamauerunt filij Israel ad dñm,& exaudi-
uit eos, & excitauit dñs saluatorem Israel.
Deinde quod hic interpositum est,& salua-
uit eos: & postea dictum est Othoniel filiũ
Cenez: si ita diceretur planius fieret,& ex-
citauit dñs saluatorem Israel Othoniel filiũ
19 Cenez,& saluabit eos. Quadraginta an-
Iudic.3. nos quieuisse terram promissionis a bellis
sub Othoniele iudice scriptura testatur,quã
tum temporis primordia Romani imperij
sub Numa Pompilio tantummodo rege pa
20 cata habere potuerunt. Quæri potest,
Iudic.3. vtrum mentitus fuerit Aioth iudex quando
E occidit Eglon regem Moab. Cum.n.solus
soli insidiaretur in eum percuteret, hoc illi
ait,Verbum occultum mihi est ad te rex: vt
ille à se omnes qui cum illo fuerant remoue-
ret. Quod cum factum esset, iterum dixit
Aioth,Verbũ dei mihi ad te rex. Sed potest
non esse mendacium, quandoquidem verbi
nomine solet etiam factũ appellare scriptu-
ra,Et reuera ita erat. Quod autẽ dixit, ver-
bum dei: intelligendum est hoc illi deum vt
faceret præcepisse,qui eum populo suo exci-
tauerat saluatorem, sicut illis temporibus ta-
21 lia fieri diuinitus oportebat. Merito quę-
Iudic.3. ritur quõ fuerit exilis valde rex Eglon, &
cõcluserint adipes vulnus quõ percussus est.
Sed intelligendum est ea locutione dictum
quæ solet à contrario intelligi, sicut dicitur
lucus,quòd minime luceat, & abundare re-
spondetur,quod non est: & benedixit regi,pro
3. Reg. maledixit, sicut scriptum est in Regnorum
21 libro de Nabuthe, Nam in ea interpretatio
ne quæ non secundum septuaginta, sed ex
Hebræo est,ita inuenimus, Erat aũt Eglon
22 crassus nimis. Et exijt ad fores & transijt
Iudic.3. obseruantes, & clausit ianuas domus supe-
rioris super eum & coarctauit, Hoc recapi-
F tulando dictum est quod fuerat prætermissum,
Nam prius hoc fecisse intelligendum est,
& sic de superius descendisse & transiuisse
23 obseruãtes. Quomodo pueri regis Eglon
Iudic.3. claui aperuerint quod Aioth claui non clau
serat,potest mouere: Aut si ille claui clau-
serat,quomodo secum eam non auferret, vt
isti nec claui aperire possent. Proinde aut
alia clauis allata est, aut tale clausuræ genus
fuit quod sine claui posset claudi,nec sine claui
aperiri. Nam sunt quædam talia, sicut ea
quæ verudata dicuntur. Sub iudice Aioth 24
octoginta annos pacem habuit Israel in ter- Iudic.3.
ra promissionis, duplicato scilicet tempore
quam fuit memorabile sub Romanorũ re-
ge Numa Pompilio. Et post eum surre- 25
xit Samegar filius Aneath,& percussit alie Iudic.3.
nigenas in sexcentos viros, præter vitulos
boum, & saluauit Israel. Quomodo post
Aioth iste pro Israel pugnauerit, & dictus
sit saluasse Israel, potest esse quæstio. Non
enim rursus fuerant captiuitati,vel iugo ser
uitutis innexi. Sed intelligendum ita dictũ
saluauit: non quia nocuerit aliquid hostis,
sed ne permitteretur nocere, quem creden-
dum est bello cœpisse tentare, & huius vi-
ctoria fuisse depulsum.Sed quid sibi velit quod
addidit,præter vitulos boum, obscurũ est.
An forte etiam boum stragem pugnando fe
cit,& ita dictum est cum occidisse sexcentos G
viros,præter illud quod fecit de bobus occi-
sis. Sed quare vitulos? An Græcę locutio-
nis consuetudo est etiam vitulos eos appel-
lare qui grandes sunt? Nam ita loqui vul-
go in Aegypto perhibetur, Sicut apud nos
pulli appellantur gallinæ cuiuslibet ætatis.
Nõ autem habet interpretatio ex Hebræo,
præter vitulos boum; sicut ista quæ secun-
dum septuaginta est: sicut habet illa ex He
bræo,vomere occisos sexcentos viros,quod
ista non habet. Quid est quod respon- 26
dens Barach Delboræ ait, Si ibis ibo, & si Iudic.4.
non ieris mecum,non ibo: quoniam nescio
diem in qua prosperat angelum dñs mecũ,
quasi a Prophetissa diem audire non potue-
rit: nec illa die respondit, sed perrexit cum
illo. Et quid est,prosperat angelũ dominus
mecum? An hic demonstratum est,quia &
angelorum actus prosperantur: id est ad-
iuuantur à domino, vt fœliciter cedant? an
locutionis est, prosperat angelum mecum:
id est facit mecum prospera per angelum?

Et paueſecit dominus Sisaram & omnes 27
currus eius. Ecce quemadmodum commen Iudic.4.
dat scriptura agere deum in cordibus,vt det
exitum rebus quem constituit. Vtique enim
pauefecit vel obstupefecit Sisaram vt trade- H
ret eum. Vbi Iahel mulier quæ occidit 28
Sisaram cum locuta esset ad Barach qui eũ Iudic.4.
quærebat. scriptum est de ipso Barach,quia
intrauit ad eam. Animaduertendum est nõ
esse consequens, vt cum scriptura dicat de
viro quòd intrauit ad aliquam fœminam,
iam

iam etiã concubuisse credatur. Assidue quip
pe sic loquitur scriptura, intrauit ad eam: vt
possit intelligi nisi quòd ei mixtus sit. Hic
ergo propriè dictum est, intrauit ad eam: id
est, domum eius intrauit, nõ vt per hæc ver
29 ba intelligatur cõcubitus. In cantico Del
Iudic.5. boræ dicitur, Defecerunt habitantes in Is-
rael, defecerunt donec surrexit Delbora, do
nec surrexit mater in Israel, elegerunt vt pa
nem hordeaceum deos nouos, tunc expugna
uerunt ciuitates principum. Hic intermix-
tus ordo verborũ obscuritatẽ facit, & quæ-
stionem mouet. Quomodo enim intelliga-
tur, elegerunt vt panem hordeaceũ deos no
uos, tunc expugnauerunt ciuitates princi-
pum: quasi tunc eis fauerit deus ad expugnã
das ciuitates principum, quando elegerunt
vt panẽ hordeaceũ deos nouos. Sed in alijs
I iam scripturarum locis sæpe didicimus quẽ
admodum fiant hyperbata quorum directione cum verba ad ordinem redeunt, sen
sus explanatur. Iste ergo est ordo, Defece-
runt habitantes in Israel, defecerunt, elege-
runt vt panem hordeaceum deos nouos, do
nec surrexit Delbora, donec surrexit mater
in Israel: tũc expugnauerunt ciuitates prin-
30 cipum. Quæri potest, quomodo dictum
Iudic.5. sit, Elegerunt vt panem hordeaceum deos
nouos, cum panis hordeaceus quamuis sit
in comparatione triticei panis abijciendus,
tamen etiam ipse pascat & vitale alimentũ
sit. Dij autem noui, quos dicuntur elegisse
qui defecerunt à deo viuo, non possint in
alimentis animæ deputari, sed potius in ve-
nenis. An hactenus accipienda est similitu-
do, quatenus valet, vt propter hoc solum di
ctum intelligatur: quia sicut plerunque fa-
stidio fit, vt eligenda reijciantur, & aspernã
da delectent: ita vitio prauæ voluptatis tan-
quam languore fastidij, cum esset deus eo-
rum verus, sibi falsos elegerunt nihil aliud
quàm nouitatem & spreta veritate, atque
ita cibum mortiferum tanquam panem hor-
deaceum elegerunt, non se arbitrantes inde
perituros, sed etiam inde vitam velut esca
innoxia licet viliore sumpturos? Secundum
opinionem ergo eorum similitudo posita
est animique languorem, non secundum ve
K ritatem. Nam dij illi noui nullis sunt cibis
31 vitalibus comparãdi. Et factum est quã-
Iudic.6. do clamauerunt filij Israel ad dominũ pro-
pter Madian, & misit dominus virum Pro-
phetam ad filios Israel, & dixit eis, Cur nõ
dicatur nomen huius Prophetæ, quod valde
scripturis inusitatum est, latens causa est, tã
tamen nullam esse arbitror. Sed quia post
verba quibus exprobrauit inobedientiam
populi, sequitur scriptura dicens, Et venit
angelus dñi, & sedit sub quercu quę erat in
Ephra: non absurdè intelligitur ille ange-
lus significatus nomine viri, vt posteaquam
hæc verba dixit, venerit ad quercum memo
ratam, & ibi sederit. Nomine enim virorum
solere appellari angelos notum est, quamuis
eum qui esset angelus appellatum esse Pro-
phetam non facile seu euidenter occurrat:
cum sanè qui Propheta esset dictum ange-
lum legimus. Sed si angelorum dicta Pro-
phetica nota sunt, id est, quibus futura præ-
nunciauerunt: cur non possit angelus Pro-
phetæ nomine nuncupari? Veruntamen vt
dixi expressum & manifestum de hac re te-
stimonium non occurrit. Quod angelus 32
dicit ad Gedeon, Dominus tecum potẽs in Iudic.6.
fortitudine, nominatiuus casus est, non vo- L
catiuus. Hoc est, dominus potens tecum est,
non tu potens. Aduertendum est dixisse 33
angelum tanquam ex domini authoritate, Iudic.6.
Non ne ecce misi te, cum loqueretur ad Ge
deon. Quis.n. eum misit, nisi qui ad eũ an-
gelum misit? Delbora verò ait ad Barach,
Nonne mandauit dominus deũs Israel ti-
bi? Hic aũt non dictum est, Nonne ecce mi
si te dñs: sed, Nonne ecce misi te. Vbi re- 34
spondet Gedeon ad angelum, In me domi- Iudic.6.
ne: hoc est, in me intende in quo saluabo Is-
rael, ecce mille mei humiliores mei in Ma-
nasse. Intelligitur præpositus fuisse mille ho
minum, quos Græcè χιλίαρχον, appellat scri
ptura. An quid aliud? Animaduertendũ 35
est quòd Gedeon non ait angelo, Offeram Iudic.6.
tibi sacrificium: sed ait, offeram sacrificium
meum, & ponam in conspectu tuo. Vnde
intelligendum est non eum angelo, sed per
angelum sacrificiũ offerre voluisse. Quod
& ipse angelus euidenter ostendit, qui non
ab eo sacrificium tanquam sibi sumpsit,
sed ait illi, Accipe carnes & azymos, & po-
ne ad petram illam, & ius effunde. Et
cum hoc fecisset Gedeon, extendit angelus
summum virgæ quæ erat in manu eius,
& tetigit carnes & azymos, & accensus M
est ignis de petra, & comedit carnes &
azymos. Ita etiam ipse angelus in sacrifi-
cio quod obtulit Gedeon, officium mini-
strantis impleuit: ignem quippe homo mi-
nister vt homo sine miraculo subiecisset,
quem mirabiliter vt angelus iste subiecit.
Denique

Denique tunc cognouit Gedeon q angelus domini esset. Ná hoc scriptura continuò
subdidit, Et vidit Gedeon qm angelus domini est. Prius ergo tanquam cú homine
loquebatur, quē tamen hominem dei credidit, vt corá ipso sacrificiú vellet offerre, velut adiuuandus præsentia eius sanctitatis.

36 Quæri potest quare Gedeon ausus fuerit
Iudic. 6. sacrificium offerre deo præter locú vbi
Supra li iusserat deus. Præter tabernaculú quippe
bro. 3. suum deus prohibuerat sacrificari sibi: cui
qõnum tabernaculo templú postea successit. Tépo-
gõ. 56. re aút quo fuit Gedeon, tabernaculum dei
simile. erat in Silo: atque ideo illic tantum legitime
posset sacrificari. Sed intelligendú est quòd
illum angelú primo Prophetá putauerat,
& tanquam deum in illo consuluerat de offerendo sacrificio. Qđ ille si prohibuisset,
non vtiq; fieret. Sed quoniam approbauit,
& vt fieret annuit, dei authoritatem. Gedeó
in faciendo secutus est. Ita quippe deus legi
A tima illa cóstituit, vt leges non sibi sed hominibus daret. Vnde quodcunque præter il
la ipse præcepit, non à trangressoribus, sed
potius à pijs & obedientibus impletum in-
telligendum est: sicut Abraham de immolá
Ge. 22. do filio. Nam & sic Helias extra tabernacu
1. Re. 18 lum dñi ad conuincendos sacerdotes idolorum sacrificauit, quod ex præcepto domini
fecisse intelligendum est, qui ei tanq̃ Prophetę reuelatione atq; inspiratione iussit vt
faceret. Quanquam tanta consuetudo prę-
ter tabernaculum sacrificandi crebuerat,
vt etiam Salomon in excelsis sacrificasse
inueniatur, nec eius sacrificium fuisse reprobatum. Et tamen notantur reges qui inter
opera laudabilia sua non destruxerunt excelsa, vbi contra legem dei populus sacrificare consueuerat, Et qui destruxit maiore
prædicatione laudatur. Ita deus consuetudinem populi sui, qua præter eius tabernaculum, tamen non dijs alienis offerebant,
sed domino deo suo, sustinebat potius quàm
vetabat, etiam sic exaudiens offerentes. Hoc
autem quod Gedeon fecit quis non intelligat per angelum procuratum vt prophetice fieret, in qua prophetia petra illa commendaretur? Cui quidem petræ non sacrificatum est, sed de illa ignis commemoratur
B exisse quo sacrificium consumeretur. Siue
etiam per aquam quam percussa petra effudit in eremo, siue per ignem, donum spiritussancti significatur, quod ditissime dominus Iesus Christus effudit super nos. Nam
& in Euangelio significatum est hoc donú
per aquá vbi ipse dñs ait, Si quis sitit, veniat Ioan. 7.
& bibat: qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ:
vbi Euangelista subiunxit, Hoc aút dicebat
de spiritu quē accepturi erant credentes in
eú. Significatum est & per igné, vbi veniéte illo super congregatos legitur, Visæ sunt Actor. 2.
illis linguæ diuisæ velut ignis, qui & insedit
super vnúquemque eorú. Et ipse dominus
ait, Igné veni mittere super terrá. Et factus
est numerus eorum qui lambuerunt manu Luc. 12
sua, lingua sua, trecéti viri. Pleriq; Latini co 37
dices non habent, manu sua, sed tantú modo Iudic. 7.
lingua sua, qm sic intellexerunt quod supra
dictum est, sicut canes. Græcus aút habet
vtrunq;, manu sua & lingua sua, vt intelligatur q manu aquam raptá in os proijciebát:
& hoc erat simile bibentibus canibus, qui
nó ore opposito sicut boues aquam ducunt
quá bibunt, sed lingua in os rapiunt: sicut &
isti intelliguntur fecisse, sed cum manu in os
aquam proijcerent quá lingua exciperent:
Ná & interpretatio ex Hebræo planius id C
habet his verbis. Fuit numerus eorum qui
manu in os proijcientes aquá lambuerant
trecenti viri. Neq; enim solent homines ita
bibere vt sine opere manus lingua, sicut canes aquá hauriant. Aut verò illis præceptú
fuerat vt hoc facerent: sed cú ad bibendú descendissent ad aquá, multi genu flexo biberunt, quod facilius & minore labore fieret:
pauci verò quia nó flexo genu se incuruauerunt, vt canes biberunt, sed aquam manu
in os iactabant. Quorú numerus quia trecé-
ti erant, signum insinuat crucis propter literam T Græcá, qua iste numerus significat: per quos etiá gentes magis in crucifixú
credituras præfiguratú est, quòd litera Græca est. Vnde Græcorum nomine Apostolus
omnes gentes significat cú dicit, Iudæo primum & Græco. Et Iudæis & Græcis, sæpe Rom. 2.
ita commemorans circuncisionem & prępu
tium, quòd in linguis gentiú Græca ita excellat vt per hanc oés decenter significétur.
Iste numerus & in vernaculis Abrahæ animaduertendus est, per quos fratrem ab hostibus liberauit, qñ eum Melchisedech in D
magno mysterio benedixit. Quòd.n. exube Gen. 14
rant illic decem & octo, nam trecenti decem
& octo fuisse referuntur: videtur mihi significatum quo etiam tempore fieret, id est tertio quod futurum erat sub gratia. Nam primum est ante legé, secundú sub lege, tertiú
sub

sub gratia. Singula uero tempora senario numero significata sunt propter pfectionē. Luc.13. Nam ter seni, decem & octo sunt. Vnde & illa mulier decem & octo annos habet infirmitate, quam curuam Saluator cum inuenisset erexit, & à diaboli alligamento, vt Euan- 2.Co.1. gelium indicat, soluit. Nam ꝙ ita isti pro- Mat.15. bati sunt, per quos uinceret Gedeon, vt simi- 2. Reg. les in bibendo canibus dicerentur, signifi- 14. cat quoe contemptibilia & ignobilia elegit
38 dñs. Pro contemptu enim habetur canis. Vn- Iudic.7. de dicit: Nō est bonum tollere panem filiorum & mittere canibus. Et Dauid vt se tā quam contemptibilem abijceret, eanem se appellauit loquens ad Saul. Quid sibi uult quod scriptum est, Gedeon descendit, ipse, & Phara puer eius in partem quinquaginta qui erant in castris. quod Latini quidam codices habēt, in eam partem in qua erant quinquageni custodes in castris: alij uero, E partem quinquagesimam in castra. Obscurum quippe dictum plures sententias interpretum fecit. Sed aut ea pars castrorum erat quam seruabant q̄nquaginta custodes: aut si quinquageni intelligendi sunt circunquaque seruasse, in unam partem isti descende-
39 runt ubi erant quinquaginta. Quod ille Iudic.7. qui proximo suo somnium narrauit, quod audiuit Gedeon vt de uictoria futura confirmaretur, dixit se uidisse mensam panis hordeacei, uoluentem in castris & percutiē tem tabernaculum Madian, & subuertentem: hoc intelligendum arbitror quod de ca nibus, quia per contemptibilia mūdi, quæ significat mensa panis hordeacei, saluator su-
40 perbos fuerat confusurus. Quod excla- Iudic.7. mari iussit Gedeon à trecentis suis, Gladius dño & Gedeon: id est, huic Gedeon, hoc significat quod gladius id erat optaturus, ꝙ dño placeret & Gedeon. Quæri solet qd
41 sit Ephud, vel Ephod, seu Ephor. Quod q̄- Iudic.8. dem si sacerdotale est indumentū, qđ plerique dicunt, vel potius super indumentum, quod ἐπωμίς Græce dr̄, uel ἐπωμίδα, qđ magis, super humerale interpretari Latine pôt: merito mouet qūo de tanto auro Ge- F deon id fecerit. Nam ita scriptum est. Et factum est pondus inaurium aurearum quas petierat sibi mille septingenti auri sicli, præter brachialia & torques & operimenta purpurea quæ erant super reges Madian, præter torques, quæ erant in ceruicibus camelorum ipsorum, & fecit illud Gedeon in Ephud, & statuit illud in ciuitate sua in E-

phra, & fornicatus est omnis Israel post illud ibi, & factum est Gedeon & domui eius in scādalum. Quomodo ergo ista uestis de tanto auro fieri potuit? Nam & mater Sa- 1. Reg. muelis fecit filio suo, sicut legimus, Ephud 2. bar, quod nōnulli interpretati sunt Ephud lineum, quando eum dedit dño in templo nutriendum. Vbi euidentius apparet hoc genus esse indumenti. An ideo dictum est, statuit illud in ciuitate sua, vt hinc intelligeretur aureum fuisse factum Non enim dictū est, posuit, sed statuit quā ita erat solidum & ualidum ut statui posset, hoc est, positum stare. Hoc ergo illicitum cum fecisset Gedeon, fornicatus est post illud omnis Israel, id est, sequendo illud contra legem dei, vbi non frustra quæritur, cum idolum non fuerit, id est, cuiusquam dei falsi, & alieni simulachrum, sed Ephud, id est, unū de sacramentis tabernaculi quod ad uestem sacerdotalem pertineret, qūo fornicationem scri- G ptura dicat populi ista sectantis atque uenerātis. Ideo scilicet, quod præter tabernaculū dei vbi erant ista quę sibi fieri iusserat deus Israel, extra simile aliquid fieri phas non erat. Ideo sequitur & dicit scriptura, Et factū est Gedeon & domui eius in scandalum: id est, vt ab offenso deo discederet, quia & hoc quoddam genus idoli quodammodo erat, quòd extra dei tabernaculum quodlibet manu factum ꝑ deo coleretur, cū illa ipsa, q̄ iussa sunt in tabernaculo fieri ad dei potius cultum referrentur, q̄ pro deo aliquid eorum, aut pro dei simulachro colendū haberetur. Quanquā per Ephud uel Ephod, ea locutione quæ significat a parte totū, oīa possunt intelligi quę constituit Gedeon in suā ciuitate, ueluti ad colendū deum similia tabernaculo dei. Et propterea ꝑ hoc, q̄a hoc est sacerdotalis honoris insigne, quod sæpe scriptura cōmemorat, vt hoc sit peccatum Gedeon, ꝙ extra dei tabernaculū fecerit aliquid simile, vbi coleretur deus: non ꝙ solido auro uelut ad adorandum constituerit Ephud, sed quod essent ex auro ipso qđ etiam ex præda fecerit, ea quæ pertinerent ad ornamēta vel instrumenta sacrarij, q̄ oia H ꝑ Ephud significata sunt ꝑpter excellētiā, ut dixi, uestis sacerdotalis. Nam & ipsum Ephud non quidem ex auro solo fieri præceptum est, si hoc est, super humerale sacerdotalis uestis, ueruntamen etiam aliquid auri habet, Nam ex auro & hyacintho & purpura & coccino & bysso ut fieret, diuinitus

imperatum est, sed quia hoc ita posuerũt septuaginta interpretes, vt cõmemoratis omnibus, q̃ de spoliis acceperat Gedeon inferrent, & fecit illud Gedeon in Ephud: uidetur ita dictũ, tanquam ex toto illo, quod cõmemoratum est hoc factum esse credatur, cum possit etiam illic intelligi locutio, quæ significat a toto partem, ut quod dictum est fecit illud in Ephud: intelligatur, fecit inde Ephud, vel fecit ex eo Ephud, non secundũ illud totum consumens in Ephud, sed ex illo quantum sufficiebat impendens. Nam in illa interpretatione quæ ex Hebræo est, sic legitur, Fecitq; ex eo Gedeon in Ephod. Quod enim ad septuaginta scriptum est Ephud, hoc in Hebræo phibetur dici Ephod.

I Non aũt omnes sacerdotes tali utebãtur superhumerali quod esset ex auro & hyacintho & purpura & coccino & bysso, sed solus summus sacerdos. Vnde illud quod de Samuele commemorauimus factum illi ab eius matre, non erat utique tale, quoniã cũ datus est nutriendus non erat summus sacerdos utique puer. Vnde vt dictum est, Ephud bar appellatur, uel potius Ephud bat, sicut asserunt qui Hebræam linguam nouerunt, quod interpretatur Ephud lineũ. Sed Gedeon existimo illud fecisse quod erat pcipuum summi sacerdotis indumentum, atque ornamentum, per quod & cætera significata sunt opera sacrarii, quod in sua ciuitate præter dei tabernaculum constituerat, & propter hoc peccatum factum, & illi & domui eius in scandalum, vt sic interiret quod postea scriptura narrat, tanta eius numerositas filiorum.

42 Non prætereunda o-

Iudi. 8. ritur quæstio, quo quieuerit terra quadraginta annos in diebus Gedeon, cum post uictoriã qua liberauit Hebræos, ex auro spoliorum fecerit abominationem, & post illã fornicatus sit omnis Israel, & fuerit illi, & domui eius in scandalum. Quomodo ergo post hoc tantum nefas, quòd & Gedeon & populus admisit, requieuit terra quadraginta annos, cum hoc scriptura soleat ostendere,

K cum a dño deo populus fornicaret, tunc potius pacem illos perdere, non acquirere, & hostibus subiugari, non ab hostium infestatione muniri? Sed intelligendum est: sicut solet scriptura, per prolepsin, id est, per præoccupationem dixisse, q fecerit Ephud contra dei legem Gedeon ex illo auro, qđ fuerat hostibus deuictis atque prostratis ablatum, quia uno loco dicere uoluit, & unde erat aurum, & quid de illo factũ sit: sed postea factum est in fine dierum Gedeon hoc peccatum, qñ secuta sunt ẽt mala, q̃ deinde scriptura cõtexuit, posteaq̃ cõmemorauit, quot annis in diebus Gedeon terra cõquieuerit, quos annos recapitulando cõmemorauit, id est, ad ordinẽ quẽ pteruerterat, prius dicendo de illo scãdalo, q nouissime factũ

est. Et factũ est cũ esset mortuus Gedeõ, 43 Iudi. 8.

& auersi sunt filii Israel, & fornicati sunt post Baalim, & posueruñt ipsi sibi Baalberith testm̃, ut esset eis ipse in deũ. Et Baalim & Baalberith idola intelligẽda sunt. Maior itaq; trãsgressio & fornicatio cõmissa est a populo post mortẽ Gedeon q̃ illo uiuo pp Ephud, qm̃ & illud, & si illicite factũ erat, L tñ de sacramentis tabernaculi erat: ista uero post idola fornicatio non habet, uel falsam paternæ religionis defensionẽ. Vnde etiam illud Ephud, si non in fine tẽporis Gedeõ, sed ante factũ est, ita deus patienter tulit, ut pax in terra pseueraret, qa licet factum erat q prohibuerat, non tñ longe recessum erat ab illo q̃ tale aliqd in tabernaculo suo, atq; in honorẽ suũ fieri iusserat. Nunc vero grauiora cõmissa & apertissimã post idola fornicationẽ populi esse noluit impunitam.

Quòd inducit rhamnus. i. quoddã 44. Iudi. 9.

spinarũ genus in similitudinẽ dicere oĩbus lignis conuenientibus ad eã vt regnaret super ea, Si in ueritate ungitis me vos regnare super uos, uenite confidite in ptectione mea, & si nõ exeat ignis de rhãno & comedat cedrus Libani. Obscurus sensus est, & eum inuenta distinctio manifestat. Non. n. ita legendũ est, & si nõ exeat ignis de rhamno, sed subdistinguendum, & si non ac deinde ferendũ, exeat ignis de rhamno, id est, si non confiditis in protectione mea, aut si nõ in ueritate ungitis me regnare super uos, exeat ignis de rhamno, & comedat cedros Libani. Comminantis. n. uerba sunt quid facere possit, si noluerint eam regnare super se. Verũ quia non ait, exibit ignis de rhamno, & manducabit cedros Libani, sed ait, M exeat & manducet: obscurius factũ est, quã si sola distinctio lateret. Vehementioris autem comminationis est, & quodam modo præsentioris efficaciæ, si quis dicat, si nõ uis facere q uolo, sæuiat in te ira mea, id est, iã sæuiat, vt quid eam teneo? Quasi dicat, sæuiat, permissiuo modo, pœnam intentãs futuram. Emisit deus spiritum malignum inter Abimelech & inter uiros Sichimorũ, 45

Hoc

Iudic. 9. Hoc verbum, vtrum imperantem, an per-
mittentem deum significet, non facile defi-
niri potest. Quod. n. hic positum est, emisit,
Græcus habet ἐξαπέστειλεν, quod etiã est
in Psalmis vbi legitur: Emitte lucem tuam,
Psal. 42. quanquam in quibusdam locis interpretes
nostri, vbi est in Græco ἐξαπέστειλεν, mi-
sit, interpretati sunt, non emisit. Potest ergo
& sic intelligi, vt spiritum malignũ deus tã-
quam ire inter eos volentem emiserit, id est
potestatem dederit maligno spiritui ad eo-
rum pacem perturbandã. Vsqueadeo autem
etiã mitti à domino malignum spiritum p-
pter iustitiam vindicandi, nõ absurdum, vi-
A sum est, vt quidã id quod est ἐξαπέστειλεν
46 etiam immisit interpretati sint. Verba q̃
Iudic. 9. misit ad nũcios Abimelech Zebul princeps
ciuitatis Sichimorum etiam id habent. Et
nunc surge nocte tu & populus tuus tecum,
& insidiare in agro. Et erit mane simul vt
oritur sol, maturabis & tendes super ciuita-
tem. Quod Latini quidã habent maturabis,
quidam vero manicabis, Græcus habet qđ
dici posset non vno verbo, diluculo surges.
Et fortasse hinc sit dictum, maturabis, à ma-
tutino tempore, quamuis etiã alio tempore
dici soleat ad rem accelerandam. Manicabis
autem Latinum verbum esse mihi non oc-
currit. Sed illud mouet quòd cum dixisset, si-
mul vt oritur sol, addidit, diluculo surges: cũ
ipsum diluculum qđ Græce dicitur ὄρθρον,
tempus ante solem significet, quòd iã vsita-
tissime dicitur, cum albescere cœperit. Sic
itaq; intelligendum est, vt quod positum est
mane, ipsum diluculum intelligatur. Additũ
est autem, simul vt oritur sol: vt exprimere-
tur, non iam orto sole faciendũ, sed ubi ful-
gor apparuerit solis orientis. Non. n. aliun-
de albescit diluculum, nisi cum cœperit par-
Luc. 24. tem cœli quã videmus ab Oriente, lux solis
Marc. 6. ad eam redeuntis attingere. Hinc est quòd
B etiam in Euangelio vnam atq; eandem rem
alius Euãgelista dicit diluculo factã cũ ad-
huc obscurũ esset, alius oriente sole: quia &
ipsa lux quãtulacũq; diluculi sole vtiq; fie-
bat oriẽte. i. ad ortum veniente & fulgorem
suum de suę præsentię propinquitate iactã-
te. Quam lucem quidam idiotæ solis non
esse putauerunt, sed illam esse quæ primitus
condita est antequam deus quarto die con-
47 deret solem. Et surrexit post Abimelech
Iudi. 10. qui saluũ faceret Israel Thola filius Phua,
filius patris fratris eius, vir de Isachar Fi-
lium patrui eius, dixit, filium patris fratris
eius, cum ordinatius & vsitatius atq; aper-
tius diceretur filium fratris patris eius. Fi-
lius. n. erat patrui eius, sicut euidentius in ea
interpretatione quæ ex Hebræo est inueni-
tur. Non ergo quod dictum est patris fra-
tris, ab eo declinatũ est quod est in nomina-
tiuo casu pater fratris, sed ab eo quod est pa-
tris frater, hoc est. n. patruus. Nam siue po-
natur in nominatiuo, hic pater fratris, siue
ponatur, hic patris frater genitiuũ facit, hu-
ius patris fratris. verũ altera oritur quęstiõ,
quomodo fuerit patruus Abimelech vir de
Isachar. i. vir de tribu Isachar, cum Abime-
lech patrẽ habuerit Gedeon, qui Gedeon de
tribu fuit Manasse. Quomodo ergo Phua C
& Gedeõ fratres fuerũt, vt posrit esse Phua
patruus Abimelech, cuius patrui filius Tho
la succederat, secundũ istam narrationem,
ipsi Abimelech? Potuerunt ergo Gedeon &
Phua vnam habere matrem ex qua diuersis
patribus nascerentur, & fratres essent vnius
matris filij, non vnius patris. Solebant enim
nubere fœminę de alijs tribubus in alijs tri
bubus. Vnde & Saul cum esset de tribu Be-
niamin dedit filiam suam Dauid homini de
tribu Iuda. Et sacerdos Ioiade vtique hõ de
tribu Leui, duxit filiam Iorã regis hominis
de tribu Iuda. Hinc factũ est, vt Elizabeth
& Mariam cognatas in Euangelio legamus,
cum fuerit Elizabeth de filiabus Aaron. Ex
quo intelligitur de tribu Leui & filiabus
Aaron aliquam nupsisse in tribum Iuda, vn
de ita fieret inter ambas illa cognatio, vt dñi
caro non solum de regia, verumetiã de sacer
dotali stirpe propagaretur. Inter cætera 48.
quæ Iepte mandat per nuncios regi filiorũ Iudi. 11.
Ammon, etiam hoc dicit, Nonne quæcunq;
hæreditabit tibi Chamos deus tuus, hæc hæ
reditabis: & omnia quęcũq; hæreditabit dñs
deus noster à facie vestra, hæc hæreditabi-
mus? Quod quidam Latini sic interpretan-
dũ putauerunt, vt dicerent, Nonne quæcũ-
que dedit tibi in hæreditate Chamos deus D
tuus, hæc posidebis? Vbi videri põt, confir-
masse Iepte deũ istũ qui vocatur Chamos,
potuisse aliqd dare in hæreditatem cultori-
bus suis. Quidã vero sic hũc locũ interptati
sunt. Nõne quæcũq; possedit Chamos deus
tuus, hæc posidebis? Et hoc ita sonat, quasi
aliquid potuerit posidere. An fortè secun-
dum hoc dictum est, quod sub angelis con-
stitutæ sunt gentes iuxta canticum Moysi
famuli dei? Nũquiduã ergo ille angelus sub
quo erãt filij Ammõ, Chãos appellatus est?

Quis hoc audeat affirmare, cum posſit in-
telligi ſecundum eius opinionem dictú, qa
putabat deum ſuú hoc poſsidere, vel io poſ-
ſeſsionem ſibi dediſſe. Magis autem iſte ſen-
ſus elucet in ijs verbis quæ Græcus habet,
Nóne quæcunq; hæreditabit tibi Chamos
deus tuus, hæc hæreditabis vt in eo qđ po-
ſitum eſt, tibi, intelligatur ita dictú, ac ſi di-
ceretur, ſicut videtur tibi. Tibi.n. hæredita-
bit qui hoc putas, non qđ ille aliquid poſsit
hæreditare. Deinde io eo quod ſequitur, Et
omnia quæcunq; hæreditabit dñs deus no-
ſter, non dixit hæreditabit nobis tanq̃ dice-
ret, ſicut nobis videtur, ſed vere hæreditabit
à facie veſtra, qm̃ abſtulit ipſis, & his dedit:
E hæc inquit hæreditabimus. De filia Iepte
49. quòd eam pater in holocauſtoma obtulit
Iud. 11. deo, quoniam in bello vouerat, ſi viciſſet, eú
ſe holocauſtoma oblaturú qui ſibi de domo
exiens occurriſſet: quod cú vouiſſet vicit, &
occurrente ſibi filia quod vouerat reddidit:
ſolet eſſe magna & ad diiudicandum diffi-
cillima quæſtio: quibuſdã quid ſibi hoc ve-
lit noſſe cupientibus & pie quærẽtibus: qui-
buſdã vero qui ſcripturis his ſanctis imperi
ta impietate aduerſãtur, hoc maxime in cri
mẽ vocantibus, q legis & Prophetarú deus
etiam humanis ſacrificijs fuerit delectatus.
Quorum calúnijs ſic primitus reſpõdea-
mus, vt deú legis & Prophetarú, atq; vt ex-
preſsius dicam, deú Abrahã & deum Iſaac
& deum Iacob nec illa ſacrificia delectaue-
rint vbi pecorum holocauſta offerebantur:
ſed quòd ſignificatiua fuerint & quædam
vmbræ futurorum, res ipſas nobis quæ his
ſacrificijs ſignificabantur commendare vo-
luiſſe: fuiſſe aũt etiam iſtã vtilẽ cauſam cur
illa mutarentur, nec modo iuberentur, im-
mo prohiberentur offerri, ne vere ſecundú
F carnalem affectú talibus deum delectari pu
taremus. Sed verum etiam humanis ſacrifi-
cijs ſignificari futura oportuerit, merito q̃-
ritur: non quod mortes hominum quádoq;
moriturorum in hac cauſa exhorreſcere &
formidare deberemus, ſi illi qui hæc de ſe
fieri gratanter acciperent, in ęternã remu-
neratioẽ cõmẽdarentur deo. Sed ſi hoc ve-
rú eſſet, hoc genus ſacrificiorú deo non di-
ſpliceret. Diſplicere autem deo ſatis euiden-
Exo. 13. ter eadẽ ſcriptura teſtatur. Nã cum omnia
primogenita ſibi dicari & ſua eſſe voluerit
atq; præceperit, redimi tamen à ſe voluit
primogenita hominum, ne immolãdos deo
crederet filios ſuos quos natos primitus ſu-
ſcepiſſét. Deinde hoc apertius ita loquitur,
quòd humana holocauſta ſic deus impro-
bet vt prohibeat, deteſtãs ea in alijs gẽtibus
& populo ſuo præcipiens ne audeat imitari.
Si autem, inquit, exterminauerit dñs deus
tuus gentes, in quas tu intrabis hæreditare
terrã eorú in conſpectu tuo, & hæreditabis
eos & habitabis in terra eorú: attende tibi
ipſi ne exquiras ſequi eos poſtq̃ extermina-
ti fuerint à facie tua, ne exquiras deos eorú
dicens, quemadmodú faciút gentes dijs ſuis
faciam & ego: non facies ita dño deo tuo.
Abominamenta.n. quæ dñs odit fecerunt
dijs ſuis, quoniam & filios ſuos & filias ſuas
comburunt igni dijs ſuis. Quid euidentius
oſtẽdi põt his ſanctę ſcripturæ teſtimonijs, G
vt alia huiuſcemodi omittã, quàm deum à
quo hæc ſcriptura humano generi contribu
ta eſt, non ſolum non diligere, verumetiam
odiſſe talia ſacrificia in quibus homines im-
molantur. Illa planè diligit & coronat, cum
quiſq; iuſtus iniquitatẽ patiẽs vſq; ad mor-
tem pro veritate decertat, vel ab inimicis
quos pro iuſticia offendit occiditur, retri-
buens eis bona pro malis, id eſt, pro odio di-
lectionem. Talem dicit dñs ſanguinẽ iuſtú, Mat. 23.
à ſanguine Abel vſq; ad ſanguinem Zacha-
riæ. Præcipuè autem q ſanguinẽ fudit ipſe
pro nobis, & ſacrificiú ſeipſum obtulit deo.
Sic vtiq; obtulit, vt ab inimicis pro iuſtitia
occideretur: hunc imitata martyrú milia vſ
que ad mortem pro veritate certarunt, &
ab inimicis ſęuientibus immolata ſunt, de
quibus dicit ſcriptura, Tanq̃ aurum in for- Sapiẽ. 3.
nace probauit illos, & ſicut holocauſti ho-
ſtiam accepit illos. Vnde & Apoſtolus dicit,
Ego enim iã immolor. Sed non ſic Iepte de
filia fecit holocauſtoma dño: ſed ſicut præ-
ceptum fuerat pecora offerri, & prohibitú 2. Ti. 4.
fuerat homines immolari. Magis hoc illi ſi- H
mile uidetur quod fecit Abraham, quod do-
minus ſpecialiter fieri præcepit, non genera Gen. 22
li lege ut talia ſibi ſacrificia fierent aliquãdo
mãdauit, immo ẽt fieri omnino prohibuit.
Diſtat itaq; hoc qđ Iepte fecit à facto A-
brahæ, quoniam ipſe iuſſus obtulit filiú: iſte
autẽ fecit, quod & lege uetabatur, & nullo
ſpeciali iubebatur imperio. Deinde non ſo-
lum in ſua lege poſtea, uerumetiam tunc
dominus in ipſo Abrahæ filio talibus ſacri-
ficijs quòd non delectaretur oſtendit: cum
patrem cuius fidẽ iubẽdo probauerat, à filij
tamẽ interfectione prohibuit, ac arietẽ, quo
ſacrificium licitè ſecundum veterẽ cõgruã
temporibus

temporibus consuetudinem compleretur, apposuit. Si autem hoc quenquam mouet, quomodo pie crediderit Abraham dñm sacrificijs talibus delectari, si hæc illicite offeruntur deo: & ideo putat recte credidisse et Iepte, quòd tale sacrificium deo posset esse acceptum, primo consideret aliud esse ultro uouere, aliud iubenti obtemperare. Non enim si aliquid præter moré in domo à dño institutum seruo iubetur, atque id laudabili obedientia facit, ideo non est plectendus, si hoc facere sponte præsumpserit. Deinde ha
I bebat quod crederet Abraham, vt propter diuinum imperium non parceret filio: non credens deum tales uictimas libenter accipere, sed hoc eum propterea iussisse, vt te suscitaret occisum, & hinc aliquid tanquam deus sapiens demonstraret. Nam hoc de illo etiã in epistola legitur quæ inscribitur
Heb.11 ad Hebræos: & fides eius, quia hoc de deo crediderit, ꝙ posset filiũ eius suscitare, laudatur: Iste uero & deo non iubente, neque poscente, & contra legitimum eius præceptum, vltro sacrificiũ uouit humanum. Sic enim scriptũ est, Et uouit Iepte uotum dño & dixit, Si traditione tradideris mihi filios Ammon in manu mea, & erit, quicũq; exierit de ianuis domus meæ in obuiam mihi in reuertendo me in pace a filijs Ammon, & erit, dño offerã eũ holocaustoma. Non utique hus uerbis pecus aliquod uouit, qđ secũdũ legẽ holocaustoma posset offerre. Neq; enim est aut fuit consuetudinis, ut redeũtibus cũ uictoria de bello ducibus pecora occurrerent. Quantum autem attinet ad muta animalia, canes solent dñis blãdo famulatu alludentes currere in obuiam: de quibus ille in suo uoto cogitare nõ posset, ne in iniuriã dei aliquid, nõ solũ illicitũ, uerumetiã contẽptibile, & secundum legẽ immũdum
K uouisse uideretur. Nec ait, quodcunq; exierit de ianuis domus meæ obuiam mihi, offerã illud in holocaustoma: sed ait, quicunq; exierit offerã eũ vbi ꝓculdubio nihil aliud quam hoiem cogitauit: non tñ fortasse unicam filiam. quanquam illam in tanta paterna gloria quis posset ante ire, nisi forte vxor? Nam ꝙ non dixit quæcunque exierit de ianuis domus meæ, solet scriptura masculinum genus pro quolibet sexu ponere: sicut de Abraham dictum est, surgens a mor
Ge. 23. tuo cum eius uxor mortua fuisset. Quia ergo de hoc voto atque facto nihil vr scriptura iudicasse, sicut de Abraham quando filiũ iussus obtulit, apertissime iudicauit: sed tã tummodo scriptum reliquisse legentibus iudicandum: quẽadmodum de facto Iudæ filij Iacob, qũ ad nurum quidem suã nesciẽs intrauit, uerum quantum in ipso fuerat fornicatus est, quia meretricem putauit, neq; approbauit hoc scriptura, neq; improbauit, sed iustitia & lege dei consulta æstimãdum pensandumq; dimisit. Quia ergo de illo Iepte facto in neutram partem sententiã scriptura dei protulit, vt noster intellectus in iudicando exerceretur, possemus iam dicere deo displicuisse tale votum, & ad illam perductum esse uindictam, ut patri potissimum filia unica occurreret: quod si sperasset, atq; vouisset, non continuo vt eam uidit scidisset vestimenta sua, & dixisset. Heu me filia mea, impedisti me, in offendiculum facta es in oculis meis. Deinde sexaginta dierum tam longa dilatione data filiæ suæ, do minus ab unicæ, & charissimæ nece cum eũ non prohibuerit, sicut prohibuit Abraham, donec perficiendo, quod vouerat seipsum percuteret orbitate grauissima, deum autẽ nequaquã hominis immolatione placaret: & ideo huiuscemodi patri pœnam fuisse retributam, ne impunitũ talis voti relinqueretur exemplum: vt aut ne magnum aliqd se vouere deo putaret homines cũ uictimas humanas uouerent, & quod est horribilius filiorum: aut non uera, sed potius simulata eadem vota essent, cum velut exẽplo Abrahæ sperarent qui vouissent, deum prohibiturum talia vota compleri. Possemus inquã hęc dicere, nisi ab ista sententia duo nos ꝓcipue diuinarum scripturarum testimonia retardarent, vt hanc rem gestam & in his libris tantæ authoritatis memoriæ commendatam, diligentius quantum dominus adiuuat & cautius perscrutemur, ne in ullam partem iudicium temerarium proferamus. Vnum ꝙ in epistola ad Hebræos iste Iepte inter tales commemoratur, vt eum culpare vereamur, vbi sic scriptum est, Et quid adhuc dicam? Deficit enim me tẽpus enarrandi de Gedeon, Barach, Sampson, & Iepte, & Dauid, & Samuel, & prophetis qui per fidem vicerunt regna operantes iustitiam consecuti sunt repromissiones. Alterũ ꝙ vbi de illo ista narrantur, ꝙ tale vouerit & impleuerit uotum, præmisit scriptura dicens, Et factus est super Iepte spiritus dñi, & perrexit Galaad & Manasse & trãsijt speculam Galaad, & de specula Galaad trãsijt

Marginal notes (right column): Ge. 38. (beside "dicandum: quẽadmodum de facto Iudæ"); L (beside "re deo displicuisse tale votum"); M (beside "datam, diligentius quantum dominus"); Heb.11. (beside "re vereamur, vbi sic scriptum est")

ad filios Ammõ,& uotum uouit Iepte dño & cætera ad hoc ipsum uotum pertinentia, vt omnia, quæ deinceps facta sunt,tanquã opera spiritus dñi qui super eum factus est intelligenda facta uideantur. Ista testimonia nos compellunt quærere potius cur factum sit,quàm facile improbare quod factũ est. Sed primo illud quod ex epistola quæ ad Hebræos est commemorauit, inter illos laudabiles uiros qui ibidem recoluntur, nõ solum est Iepte,uerũetiam Gedeon de quo
A similiter scriptura dicit.Spiritus dñi cõfortauit Gedeon:& tñ eius factum quod de illo auro prædę operarũ est Ephud, & fornicatus est post illud omnis Israel, & factũ est domui Gedeon in scandalum, non solũ laudare non possumus, uerumetiã quia scriptura hinc apertissime iudicauit,reprobare minime dubitamus:nec tñ ex hoc ulla fit iniuria spiritui domini, qui eum confortauit vt hostes populi eius, tanta facilitate subuerteret. Cur ergo inter illos commemoratur, qui eum per fidem uicerunt regna, operantes iustitiam:nisi quia sancta scriptura, quorum fidem,atq; iustitiã ueraciter laudat,nõ hinc impeditur eorũ etiam peccata, si qua nouit,& oportere iudicat,notare ueraciter? Nam & in eo qđ idem Gedeon signum petens,sicut ipse locutus est, tentauit in uellere:nescio utrum nõ fuerit transgressus pceptum,quo scriptum est, Non tentabis dominum deũ tuum. Veruntamen ẽt in eius tentatione dñs, qđ prænunciare uolebat ostendit:in cõpluto.f.uellere, & area tota circunquaque sicca, figurare primum populũ Israel, vbi erant sancti cum gratia cœlesti, tanq̃ pluuia spiritali:& postea cõpluta area
B sicco uellere, figurare ecclesiam toto orbe diffusam,habentem non in uellere, tãquam in uelamine,sed in aperto cœlestem gratiã, illo priore populo,uelut ab eiusdem gratiæ rore alienato,atq; siccato. Nec tamen frustra inter fideles,& operantes iustitiam,pp bonitatem fidelemq; vitam,in qua eum credendum est esse defunctum, tale in epistola ad Hebræos meruit testimoniũ. Vtrum autem quia posteaquam dictum est,Factus est super Iepte spiritus domini, ea secuta sunt, vt votum illud uoueret atque hostes uinceret & quod uouerat redderet, spiritui domini omnia deputanda sint, vt perinde habeatur, & hoc sacrificium, tanquam id dominus,sicut Abrahæ fieri iusserit, non facile dixerim, cum utique de Gedeon possit hæc

Deut.6. Mat.4.

afferri differentia,quia peccatum, quod fecit qñ fecit Ephud, post qđ vniuersus populus fornicatus est, nulla est eius commemorata prosperitas, postea vero q̃ Iepte uotum vouit,illa est insignis eius uictoria consecuta,propter quam adipiscẽdam uouerat, & qua adepta,qđ vouerat soluit. Rursus.n. considerandum est,quia Gedeon, etsi non posteaquam fecit Ephud, tñ posteaq̃ tentauit dñm,qđ vtiq; peccatum fuit,magna strage hostibus cæsis, atque superatis populo acquisiuit salutem.Sic.n.scriptum est, Et di C
xit Gedeon ad dominum,Nõ irascať indignatio tua in me, & loquar adhuc semel in vellere,&c. Iram quippe dei metuebat,q̃a nouerat tentando se peccare. quod deus in lege sua manifestissime prohibet.Hoc tamẽ peccatum eius & mirabilis signi euidentia, & magna victoriæ prosperitas liberationisque populi consecuta est. Iam.n.deus statuerat afflicto populo subuenire,atq; huius ducis quẽ ad hoc opus assumpserat, utebať animo,non solum fideli & pio, uerumetiã subdeficiente & delinquente, & prænunciando quæ uolebat,& complendo, q̃ dixerat.Nõ enim per istos tantum q̃ ẽt si peccauerunt, inter iustos tamen narrantur, sed ẽt per ipsum Saulem omnimodo reproba- 1. Reg.
tum,& multa deus populo suo præstitit, in 19.
quem insiliuit ẽt spiritus dei, & pphetauit non cum iuste ageret, sed cum in virũ sanctum Dauid innocentemq; sæuiret. Agit.n. spiritus domini & per bonos & p malos,& p scientes & per nescientes,quod agendum nouit & statuit. Qui etiam per Caipham Ioan.11.
acerrimum domini persecutorem,nesciẽt D
qd dixerit,insignem protulerit pphetiam, Iudic.6.
q̧ oporteret Christũ mori pro gẽte. Quis .n.egit nisi spiritus domini, curans prænunciare ventura,vt iudici Gedeon tentare uolenti dominum,& non credenti, qđ et fuerat per manum eius de salute populi iam locutus,hoc potissimum de uellere prius compluto,postmodũ sicco, & de area primum sicca,postea rigata ueniret in mentem:ut q̧ subdefecit a fide,infirmitati eius delictoque deputetur,q̧ vero etiam tali eius animo ad hoc quod generi humano significari oportebat vsus est deus,ad eius intelligatur misericordiam & mirabilem prouidentiam pertinere.Si quis autem dicit omnia scientẽ fecisse,& dixisse Gedeon ex reuelatione prophetica, vt per eum signa talia monstrarẽtur,nec defecisse a fide,& quod etiã promiserat

ferat dominus credidisse, sed actione prophetica in vellere voluisse tentare, atq; ita illius tentationē fuisse inculpabilē, sicut dolū Ia-
Gen.30 cob: & illud quod dño ait, Non irascatur in
Iudi. 6. dignatio tua in me, nō ideo dixisse ꝙ iram eius timeret, sed ꝙ eum consideret non irasci cum ea faceret, quæ spiritu eius dictante
E facienda esse tanq̃ Propheta sentiret. dicat vt videtur, dūmō illud qđ de facto Ephud scriptura ipsa culpauit, quodlibet significet, non audeat excusare à peccato. Nā & illud,
Iudic.7. ꝙ trecenti viri, ad signum crucis ipso numero pertinentes, hydrias fictiles acceperunt, eisq; argenteas faculas incluserunt, quibus hydrijs fractis repente lumina numerose micantia tantam hostiū multitudinem terruerunt, tanq̃ ex suo arbitrio videtur fecisse Gedeon. Non.n. scriptura dicit dominum admonuisse vt hoc faceret: & tamen tā grande signum quis eius animo atq; consilio faciendum, nisi dominus inspirauit, qui præfigurauit sanctos suos thesaurum Euangelici luminis in vasis fictilibus habituros, sicut Apostolus dicit, Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus? Quibus
2.Co.4. in passione martyrij tanq̃ vasculis fractis, maior eorum gloriæ fulgor emicuit, quæ impios Euangelicæ prædicationis inimicos, inopinata illis Christi claritate superauit. Seu ergo per scientes, seu per nescientes pfigurationem prædicationemq; futurorum spiritus domini Propheticis tēporibus operatus est: nec ideo peccata eorum dicendum
F est non fuisse peccata, quia & deus qui etiā malis nostris bene vti nouit, etiam ipsis eorum peccatis vsus est ad significanda quæ voluit. Proinde si ppterea peccatū nō fuit, siue cuiuslibet necis humanæ, siue etiā parricidale sacrificiū, vel vouere, vel reddere, quia magnum aliquid & spiritale significauit: frustra deus talia prohibuit: & se odisse testatus est, quoniam & illa quæ fieri iussit, utiq; ad aliquam significationē rerum spiritaliū, magnarūq; referuntur. Cur ergo illa prohiberet, q̄quidē poterant propter eā dē rerū earundem significationē, propter q̄ & illa licitè fiebant, nihilominus licitè fieri, nisi quia nec tale aliquid significātia quale expedit credere, humana deo sacrificia placuerunt, quando non pro iustitia quisq; ab inimicis: qa recte viuere voluit, aut peccare noluit interimitur, sed homo ab homine tanquam electa hostia more pecoris immolatur. Quid si, ait aliquis, qm̄ pecorū victimæ iam eoipso quo fuerant vsitatæ, quāuis & ipsæ à recte intelligentibus ad significationem spiritalium referuntur, minus tñ faciebant intentos ad magnū sacramentum
Christi & ecclesiæ requirendum: propterea G
deus, re insigni & inopinata volens quasi dormientes hominum animos excitare, eo magis quo talia sibi sacrificia offerri vetuerat, curauit sibi eiusmodi aliquid offerēdū: vt ipsa admiratio magnā gigneret q̄ōnē, & magna quæstio ad perscrutandū magnum mysteriū studiū piæ mentis erigeret, piè verò scrutans mens hominis altitudinem prophetiæ, velut hamo piscem dñm Christū de pfundo scripturarum leuaret? Huic nos rationi & considerationi non obsistimus. Sed alia quæstio est de animo vouentis, alia de prouidentia dei qualicunq; animo eius optime vtentis. Quamobrē si spiritus dñi qui factus est sup Iepte, vt hoc voueret omnino præcepit, quod quidē scriptura nō aperuit: tñ si hoc ille præcepit cuius non licet iussa contemnere, non solum insipientia culpanda non est, verumetiā laudanda obediētia est. Hoc.n. etiam si se homo ipse interimat, quod vtiq; humana voluntate atq; cōsilio facere nephas est, profecto intelligēdū
est obediēter fieri potius q̄ scelestè, si diuini- Cap.21.
tus iussum est: de qua q̄ōne satis in primo libro de ciuitate disputauimus. Si autem Iepte humanū secutus errorem humanū sacrificium vouendum putauit: eius quidem
peccatū de vnica filia iure punitū est, quod H
etiam ipse verbis suis satis videtur ostendere vbi ait, Heu me filia mea impedisti me, in offendiculum facta es in oculis meis: discissis etiam vestimentis suis. Veruntamen is ēt eius error habet aliquam laudē fidei, quia deum timuit, ut quod uouerat redderet, nec diuini in se iudicij sententiam declinauit, siue sperans deum prohibiturū, sicut fecit, Abrahæ, siue eius uoluntatē ēt non prohibentis, intellectam facere potius q̄ contēnere statuens. Quanquam & hic merito q̄ri potest, utrum uerius intelligitur hoc deū nolle fieri, & in eo potius deo si non fieret obediretur, qm̄ hoc se nolle & in Abrahæ filio & in legitima prohibitione monstrauerat. Veruntamen si propterea Iepte non facere, sibi potius in unica pepercisse, q̄ dei uoluntatem secutus esse uideretur. Magis ergo intellexit in eo ꝙ et filia occurrit ulterem deū, iusteq; pœnę se fideliter subdidit, timēs sæuiorē tanq̃ de tergiuersatione uin-

dictam. Credebat.n. etiã bonæ & virginis
animã filiæ bene recipi, ꝙ non se ipsa vouerat
immolãdã, sed voto, & voluntati nõ re-
stiterat patris, & dei fuerat secuta iudicium.
Mors.n. sicut nec sibi à quoq̃ spõte, nec cui-
I quam spõte inferenda est, ita deo iubente re
cusanda nõ est: cuius cõstitutione quocũq;
tempore obeunda est: nec quisquã qui eam
perpeti detractat vt omnino euitetur, sed tã-
tummodo vt differatur laborat. Hęc autem
festinantibus nobis de prædicta qõne satis
esse vtcunq; discussa pro hac quidem parte
visa sunt. Nunc iã quid spiritus dñi, siue ꝑ
nescientem Iepte siue per scientem, siue per
eius imprudentiam siue per obedientiam, si-
ue per offensionem siue per fidem in hac re
gesta præfigurauit, quantum deus adiuuat
requiramus, breuiterq; pandamus. Admo-
net.n. nos & vrget quodãmodo iste sancta-
rum scripturarum locus cogitare quendam
potenté virtute. Talis.n. dicitur Iepte, qđ
nomen interpretatur aperiens. Dñs at Iesus
Christus, sicut indicat Euangelium, disci-
pulis suis aperuit sensum vt intelligerent
1.ma.24 scripturas. Hunc Iepte fratres eius repro-
bauerunt, & de paterna domo expulerunt,
obijcientes ei, ꝙ esset filius fornicariæ, tanq̃
ipsi eẽnt de vxore legitima nati. Hoc etiã e-
gerũt aduersus dñm principes sacerdotũ &
Scribæ & Pharisæi, qui de legis obseruatio-
K ne gloriari videbantur, tanq̃ ille solueret
legem, & ideo veluti non esset legitimus fi-
lius. Et qm̃ de sancta quidé Virgine corpus
assumpserat, quod fidelibus notũ est, tamen
eius mater quantũ ad gentẽ pertinet, etiam
illa Iudaica synagoga dici potest. Reuoluat
qui voluerit propheticos libros, & videat
quoties & quanta verbi seueritate atq; indi-
gnatione dñi, illa gens velut impudica mu-
lier de suis fornicationibus arguatur. Vnde
est etiam illud in hoc libro recentissimum t
vel cũ post Ephud, quod fecit Gedeõ, omnis
Israel legitur fornicatus, vel ꝙ abierũt post
deos gentium quibus erant circũdati. Vnde
in illos diuina ira cõmota est, vt per annos
decẽ & octo conuerterẽtur a filijs Ammõ.
Sed nunquid non ex eadem gente Israel ẽt
illi nati erant sacerdotes & Scribæ & Pha-
risæi, quos in eis diximus fuisse præfigura-
tos, qui Iepte tanq̃ isti dñm Iesum Christũ,
veluti non legitimũ filium persecuti expu-
lerunt? Sed in eo similitudo adũbrata est, ꝙ
isti, vt dixi, veluti legis obseruatores eũ qui
contra ꝓcepta legis facere videbatur, tanq̃
legitimi non legitimũ iure sibi visi sunt eie-
cisse. Secundũ hoc.n. plebs illa dicta est for-
nicari, ꝙ legis præcepta non seruans tanq̃ L
viro non exhibebat fidem. Sic aũt scriptum
est de Iepte, Et creuerũt filij vxoris & eie-
cerunt Iepte. Verbum quod positũ est, cre-
uerũt, significat in figura, præualuerũt. Qđ
in Iudęis impletũ est, qui prę ualuerũt in fir
mitati Christi, quia ita voluit vt ab eis quæ Gen.32.
oportebat passione perferret: sicut hoc idem
significãs Iacob præualuit angelo, cum quo
vt idipsum portenderet luctabatur. Dixe-
rũt ergo ad Iepten, Non hęreditabis in do
mo patris nostri qm̃ filius mulieris fornica-
riæ tu: Tanquam dicerent quod Euangeliũ Ioan.9.
loquitur, Non est iste homo à deo qui sic
soluit sabbatum. Se aũt velut iactantes legi-
timos filios domino dixerunt, Nos ex for- Ioan.8.
nicatione non sumus nati, vnum patrẽ habe-
mus deũ. Et fugit Iepte a facie fratrum suo-
rum, & habitauit in terrã Thob. Fugit, qm̃
se quantus esset abscondit. Fugit, quoniam
eos sæuientes latuit. Si.n. cognouissent, nun- 1.Co.2.
q̃ dñm glorię crucifixissent. Fugit, quoniã
morientis infirmitatẽ viderũt, virtutẽ aũt re
surgẽtis nõ viderũt. Habitauit autẽ in terra
bona: vel vt expressius dicamus, opima, Qđ
enim Græce ἀγαθὸν, hoc Latinè opimũ dici-
tur, Id autẽ interpretatur Thob: Vbi mihi
videtur intelligenda eius à mortuis resurre- M
ctio. Nam quæ terra magis opima q̃ terre-
num corpus excellentia immortalitatis &
incorruptionis indutum? Quod autem di-
citur de Iepte, quia posteaquam fugiens à
facie fratrum suorum habitauit in terra
Thob, colligebantur ad eum viri latrones q
ambulabãt cum ipso: q̃q̃ & ante passionem
obiectum fuerit dño, ꝙ cum publicanis & Matt.9.
peccatoribus manducaret, qñ respondit, non
esse necessarium sanis medicum sed ægro-
tis: & inter iniquos deputatus est qñ inter Esai.53.
latrones crucifixus est, & vnum ex eis de Luc.23.
cruce in paradisum transtulit: tũ postquam
resurrexit & esse cœpit, secundum id quod
supra exposuimus, in terra Thob, collecti
sunt ad illũ scelerati homines ꝑꝑ remissio
nem peccatorum: qui cũ illo ambulabãt, q a
secundum eius præcepta viuebãt. Neq; hoc
fieri desinit vsq; nunc, & deinceps quous-
que ad eum confugiunt mali, vt iustificet
impios qui ad eum conuertuntur, & discant
iniqui vias eius. Nã illud, ꝙ hi q̃ abiecerãt
Iepte, erat.n. Galaadites, cõuersi sunt ad eũ
& quę fierunt cum, per quem liberarentur
ab

A ab inimicis suis, q̃ clara præfiguratione significat, ꝙ hi qui abiecerunt Christum, ad eum rursus conuersi in illo reperiunt salutem: siue illi intelligātur, quos Petrus Apostolus cum de ipso scelere arguisset, sicut in
Acto. 2. Actibus Apostolorum legitur, & hortatus esset vt ad eum couerterentur quem fuerāt persecuti, compuncti sunt corde, & ab illo quē à se alienauerāt, desiderauerunt salutē. Quid est autem liberari ab inimicis, nisi à peccati? Sic.n. illis ait, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi, & remittentur vobis peccata vestra, siue illa potius significetur quæ in fine speratur vocatio gētis Israel. Magis quippe ipsa videtur apparere in eo quod dicitur, Et factum est post dies, qđ vtiq; post tēpus significat: & p hoc insinuat non illud intelligēdū qđ recēti dñi passione est, sed qđ postea futurū est. Quò videtur ēt id pertinere, ꝙ seniores Galaad venerunt ad Iepte, vt p ætatē senilē posteriora & nouissima tempora accipiēda sint. Interpretatur autem Galaad abijciens siue reuelatio. Quorum vtrunq; satis apte huic rei congruit, quia primo dñm Christū abie
B cerunt, eisq; postea reuelabitur. Quod vero cōtra filios Ammon dux quærebatur Iepte, quibus victis liberarentur, qui eo duce aduersus illos bellare cupiebāt, quoniā interpretatur Ammon filius populi mei, siue populi mœroris, profecto illi significantur inimici qui ex ipsa gente perseuerantes in infidelitate pdicti sunt, aut omnino pœnis gehennæ prædestinati, vbi erit fletus & stridor dentiū tanq̃ populo mœroris. Quanq̃ populus mœroris, ēt diabolus & angeli eius non inconuenienter intelliguntur: siue quia æternā miseriā eis quos decipiūt acquirunt: siue quia & ipsi æternę miseriæ deputati sunt. Elegāter sanè ad exprimendam multo euidētius prophetiā Iepte rñdit senioribus Galaad, Nonne vos odio habuistis me, & eiecistis me de domo patris mei, & emisistis me à vobis, & qd est qđ venistis qñ tribulati estis? Tale aliquid figuratum est in Io-
Gen. 37. 42. 33. et 44. seph, quem fratres vendentes abiecerunt, & cū fame tribularētur ad eius opē misericordiāq; couersi sunt. Hic vero multo amplius elucet significatio futurorum, quod nō ipsi prorsus fratres qui eiecerūt Iepte ad eum venerunt, sed Galaad seniores pro vniuerso illo populo eidē supplicātes, Sicut eadē gens dicitur Israel, siue in eis qui tunc fuerunt

Christumq; reprobauerunt, siue in eis qui C
ad eius opem postea reuersi sunt. Populo.n. dicit inimico, siue in maioibus, siue in posteris suis lōga odia trahēti atq; seruāti, tādēq; cōuerso in eis qui tūc cōuertēdi sunt. Nonne vos odiò habuistis me, & eiecistis me de domo patris mei? Hoc.n. eis uisum ē qui persecuti sunt ꝙ eiecerūt Christū de domo Dauid, in qua regni eius non erit finis. Et dixerunt seniores Galaad ad Iepte. Nō sic mō venimus ad te: Tanq̃ diceret Iudæi cōuersi ad Christum, Tunc venimus, ut per sequeremur, modo uenimus ut sequamur. Profitētur ēt aduersus inimicos eum futurum sibi caput. Rñdet ille, si eorum uicerit inimicos ꝙ erit eis in principē, quod Gedeon noluit, cum id Israelitæ uoluissent. Respōdit quippe illis, Princeps uester dñs erit. Rex.n. nomine principis significatur, quod nōdum habebat gens illa tēpore iudicium. Cœperunt autē habere Saulē, & deinceps successores eius aliquos qui in libris regnorum leguntur. Nā in Deuteronomio Deu. 17
cum eis pcipitur qualē debeant habere regē, si hoc eis placuerit, non ibi rex, sed prin- D
ceps appellat. Sed quia iste Iepte illū figurabat qui uerus est rex, qđ ēt in titulo scriptū Ioan. 19
fuit qui cruci eius affixus est, quē Pilatus delere uel emēdare nō ausus est, ideo credēdū est esse dictū, Ero uobis in principē: illi aūt dixerant, eris nobis in caput: qm̃ caput uiri Christus, & ipse est caput corporis ecclesiæ. Deniq; posteaquā eos liberauit Iepte ab omnibus inimicis, non eis factus est rex, ut intelligeremus illud quod dictū est, ad prophetiam potius pertinuisse de Christo q̃ ad ipsum proprie Iepte, de quo scriptura narrationem ita cōcludit. Et iudicauit Iepte Israel sex annis, & mortuus est Iepte Galaadites, & sepultus est in ciuitate sua Galaad. Iudicauit ergo Israel sicut cæteri iudices, nō ibi regnauit ut princeps, sicut hi qui in regnorū uoluminibus cōtinent. Iam uero ꝙ posteaq̃ eis idē Iepte dux cōstitutus est, misit nūcios ad hostes prius pacis uerba portantes, illud ostēditur quod ait Apostolus in quo Christus loquebatur, Si fieri pōt, Rom. 12
quod ex uobis est, cū omnibus hominibus pacē habētes. Verba porrò ipsa q̃ mandauit Iepte, omnia pertractare nimis lōgū est festinātibus nobis: uidentur tñ mihi sic intel- E
ligēda, quantum attinet ad significationem futurorum, ut in eis aduertatur doctrina Christi, admonens nos queādmodū sit ambulandum,

bulandum, hoc est viuendũ inter eos, qui
2. Ti. 2. non secundũ propositum vocati sunt, Nouit n. dominus qui sunt eius. Iam vero ꝙ cũ esset debellaturus inimicos factus est super eum spiritus domini, significatur spiritusſanctus impertitus mẽbris Christi. Q đ aũt pertransijt Galaad & Manásses, & transijt speculam Galaad, & ab specula Galaad trãsijt ad filios Ammon, proficientia significantur membra Christi ad victoriã de inimicis reportandã. Galaad quippe interpretatᷓ abijciẽs, & Manasses necessitas. Trãseũdi sunt ergo à proficientibus abijcientes. i. contennentes: transeunda & necessitas, ne fortè cum transierit qui proficit cõtẽnẽtes, cedat terrentibus. Trãseũda ẽt specula Galaad, qm̃ Galaad etiam reuelatio interpretatur. Est autem specula altitudo ad ꝓspiciẽdum vel despiciendũ. i. desuper aspiciendũ. Specula itaq; Galaad congruenter mihi videtur significare superbiam reuelationis.
2. Co. 12 Vnde dicit Apostolus, Et in magnitudine reuelationũ ne extollar. Ergo & ipsa trãseunda est. i. non est in ea manendũ propter
F cadendi periculum. His pertransitis facile superantur inimici, quod significat dicendo, Et ab specula Galaad transijt ad filios Ammon: de quibus inimicis iam supra dictum est. Et vouit Iepte votum, & dixit, Si tradi tione tradideris mihi filios Ammon in manu mea, & erit quicunque exierit de ianuis domus meę in obuiã mihi in reuertẽdo me in pace à filijs Ammon, & erit dño, & offeram eum holocaustoma. Quẽlibet in hoc loco cogitauerit Iepte secundũ cogitationẽ humanã, non uidetur vnicã filiam cogitasse: alioquin non diceret, cum illã cerneret occurrisse, Heu me filia mea impedisti me, in offendiculum facta es in oculis meis. Impedisti enim ita dictum est, tanq̃ ad hoc se impeditũ iudicauerit, ne illud quod cogitarat impleret. Sed quem potuit cogitare primitus occurrentẽ, qui filios alios nõ habebat? An coniugẽ cogitauit, & ut hoc fieret deus noluit, & ut nõ relinqueret impunitum, ne quis deinceps id auderet: & ut magna prouidentia, ex hoc quoq; ipso quod accidit, sacramentum ecclesiæ figuraret. Ex utroque
G igitur prophetia coaptata est, ex eo quòd vouens cogitauit, & ex eo quòd nolenti cõtigit. Si etenim coniugem cogitauit, coniunx Christi ecclesia est. Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit
Gen. 2. vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, inquit Apostolus, ego autem dico in Christo & in Ephe. 5.
ecclesia. Sed quia huius Iepte coniunx uirgo esse non potuit, in eo ꝙ filia potius occurrit, & inulta non remansit prohibitum sacrificium vouentis audacia, & virginitas ecclesiæ figurata est. Nec abhorret à vero, qđ filiæ nomine eadẽ significatur ecclesia: nã cuius alterius typum gerebat ẽt illa mulier, cui post tactã fimbriam suam sanatæ, ait dñs? Filia fides tua te saluã fecit, uade in pace. Marc. 5.
Et certe, vnde nullus ambigit, discipulos suos ipse spõsi filios appellauit, & se apertissime sponsum indicauit. Non possunt, inquit, ieiunare filij spõsi, quãdiu cum illis est sponsus: venient autẽ dies cum auferetur ab eis spõsus, & tunc ieiunabunt. Holocaustoma ergo erit ecclesia, quã uirginem castam beatus Apostolus appellat, quando in resurrectione mortuorũ fiet uniuersa, quod scriptum est, Absorpta est mors in uictoria, 1. Co. 15.
Tunc tradet regnum deo & patri. Quod re gnum ipsa ecclesia est ipse cuius figuram te- H
net vouens ille gestabat. Sed qm̃ tunc fiet, cum completa fuerit sexta ætas seculi, ideo sexaginta dierum à uirginitate dilatio postulata est. Ex omnibus quippe ætatibus ecclesia congregatur. Quarum prima est, ab Adam vsq; ad diluuium. Secunda a diluuio Sex ætates mundi.
id est à Noe usq; ad Abraham. Tertia ab Abraham vsq; ad Dauid. Quarta à Dauid vsq; ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta ab hac transmigratione vsq; ad uirginis partum. Sexta inde usq; in huius seculi finem. Per quas sex ætates tanquam per sexaginta dies fleuit sancta virgo ecclesia virginalia sua, quia licet virginalia, tamen fuerant peccata deflenda: propter quæ vniuersa ipsa virgo toto orbe diffusa quotidie Matt. 6.
dicit, Dimitte nobis debita nostra. Eosdem autẽ sexaginta dies, duos menses maluit appellare, quantum existimo, propter duos homines: unum per quem mors, alterum per quẽ resurrectio mortuorũ, ꝑ quos ẽt duo testamenta dũr. Quod uero tactũ est ex ꝓcepto in Israel, ex diebus in dies conueniebant lamẽtari filiã Iepte Galaaditẽ, quatuor dies in anno nõ puto significare aliquid post impletũ holocaustoma, qđ erit in vitã æternã, sed ꝓterita tẽpora ecclesię, in quibus erãt lu- I
gentes. Quatriduo ãt figurata est eius uniuersitas propter quatuor partes orbis, per quas lõge lateq; diffusa est. Ad historiæ vero ꝓprietatẽ, non arbitror hoc decreuisse Israelitas,

raelitas,nisi quia intelligebát in ea re iudiciú dei magis ad perfectioné patrum fuisse depromptú,ne tale uouere sacrificiú deinceps vllus auderet. Ná quare luctus & lamentatio decerneretur, si uotú illud lætitiæ fuit? Si autem & illud quod populus Effrem postea ab eodé Iepte debellatus est,ad iudiciú dei, quod erit in fine,referendum est: sicut ipse
Luc.19. dicit, Eos qui noluerunt me regnare sibi, adducite & interficite corá me: nec ibi quadragintaduo milia,qui ceciderunt, uacanti numero cómemorati sunt. Sicut.n.illi duo menses propter sexaginta dies senarium numerum sex ætatú significant:ita & ibi sexies septenarius ductus hoc idé figurat, quantú ad sex ætates seculi pertinet: sexies.n. septé quadragintaduo sunt. Nec frustra & ipse
Cap.50. Iepte sex annis populum iudicauit. Quæ
Iud.13. ri potest quó dixerit angelus ad matré Sam
K psonis,cum annunciaret ei filium futurum, quia sterilis erat. Et nunc obserua, & non bibas vinum & siceram, non manduces omne immundum. Quid est enim immundum nisi forte dissolutio disciplinæ, quæ esse cœperat in Israel,& tá ad ea manducanda eos labefecerat,quæ prohibuerat deus in generibus animalium? Cur.n.non credatur etiam hoc eos multo procliuius facere potuisse, qui et ad cultum idolorum transgrediebantur?
51
Iud.13. Quod mater Sampsonis uiro suo indicans quéadmodú illi angelus annunciauerit filiú futurum,dixit,Et interrogabá eum unde esset,& nomé suú non annunciauit. Quæri pt vtrú verú dixerit,qm hoc nó legitur, cú ei angelus loqueretur. Sed intelligendum est hoc ibi scripturá tacuisse,hic át cómemorasse quod ibi tacuerat. Illud ét quod non ait, Interrogaui eum quid vocaretur,& nomé suú non annunciauit mihi, sed ait, Interrogaui vnde esset: videtur in cósequens quod addidit,& nomen suum non annunciauit mihi. Non.n.nomen eius interrogauerat, cú quæreret vnde esset, sed locum vel ciuitaté, cum hominé putaret. Ná & hominem dei eum appellauit, specie tamen uel habitu angelo similem: hoc est quia tam præclarum vidit, sicut ipsa narrauit. Sed si ita distin-
L guatur, Et interrogabam eum vnde esset,& nomen suum: ut subaudiatur, interrogabá eum,& postea inferatur,nó annunciauit mihi,non habet qónem: ad utrunq;.n.referri potest,quod ait, nó annunciauit mihi.i.nec
52 vnde esset, nec nomé suum. Ité quod ait
Iud.13. eadem mulier dictum sibi esse ab angelo,
qm Nazaræus dei erit puer à véntre vsq; ad diem mortis suæ:non legitur ab angelo dictum.Et quod legitur dictú, Ipse incipiet saluum facere Israel de manu Philistijm, non est à muliere cómemoratum. Itaq; &, aliquid non dixit quod audiuit,& tamen nihil credenda est dixisse, quod non audiuit: sed scripturá potius nó omnia verba angeli posuisse,cú ipsum mulieri loquété insereret narrationi. Ideo át dictum est,a.uentre vsq; ad dié mortis suæ:quia Nazaræi dicebantur in lege ad tépus qui uotum habebant, secundú ea quæ scriptura per Moysen pceperat. Vnde hoc est quod huic iussum est ut ferrum non ascenderet in caput eius, & vinum & siceram non biberet. Hoc.n.tota uita sua obseruauit Sápson, quod illi qui vocati sunt Nazaræi,certis diebus obseruabant, vouen M
tes votumq; reddentes. Quod dicit scri- 53
ptura,Quoniam ignorauit Manue, quia an Iud.13.
gelus dei est,manifestum est et eius uxorem hominé credidisse. Quòd ergo ei dixit, Vtin faciamus tibi nunc,& faciamus in cóspectu tuo hædum caprarum,tanquam hominé inuitauit,sed ita ut hoc cum illo epularetur quod sacrificium fecisset. Nam facere hædum caprarum nó solet dici, nisi cum fit sacrificiú. Deniq; & ille ita respondit, Si uim feceris mihi,non manducabo de panibus tuis: ubi ostendit se fuisse ad epulas inuitatum. Deinde addidit, Et si feceris holocaustú, dño offeres illud. Vtiq; ideo dixit, Si feceris holocaustum: quia ille dixerat, Faciamus in cóspectu tuo hædum caprarum. Non át omne sacrificium holocaustum erat:nam de holocausto non manducabatur,quia totum incédebatur, & ideo vocabatur holocaustum. Sed angelus etiam non manducaturus,holocaustum potius fieri admonuit, non tamen sibi,sed dño:propter hoc maxime, quia gés Israel illo tépore consueuerat quibuslibet dijs falsis sacrificare: unde & tunc offenderat deum, ut traderetur inimicis per quadraginta annos. Quid sibi vult,quod postea- 54
quam manifestatus est Manue & uxori eius Iud.13.
angelus,qui cum eis loquebatur, dixit idem A
Manue vxori suæ, Morte moriemur,quoniam deum vidimus: ex illa scilicet legis sententia, vbi scriptum est, Nemo potest faciem meam videre & viuere. Opinabantur ergo vt homines deum se vidisse, tanto vtique miraculo facto, quòd in igni sacrificij stetit,qui cum illis prius quasi homo loquebatur. Sed deum in angelo, an deum

deū ipsum angelum appellabant? sic enim
scriptum est, Et sumpsit Manue hædū caprarum,& sacrificiū obtulit super petram
domino mirabilia faciēti,& Manue & vxor
eius expectabant. Et factum est dum ascenderet flāma desuper altare ad cœlū, & ascendit angelus dñi in flamma:& Manue vxorq́;
illius expectabant: Et ciderunt super faciem suam super terram, & non apposuit
vltra angelus dñi apparere ad Manue & ad
vxorē eius. Tunc cognouit Manue q̄m angelus dñi est,& dixit Manue ad vxorē suā,
Morte moriemur, quoniā deum uidimus.
In his ergo verbis quia non dixit, Morte
moriemur,quoniam angelum domini vidimus: sed,deū vidimus:oritur quæstio, vtrū
in angelo intelligebant deum, an eundem
B angelum deum vocabant:illud enim tertiū,
quod deum putauerant qui erat angelus, dici non potest, apertissime dicente scriptura,
Tūc cognouit Manue q̄m angelus dñi est.
Sed vnde metuebant mortem? Non enim
scriptura in Exodo dixerat, Nemo uidet
faciem angeli,& viuet: sed faciem meam dixit,cum deus loqueretur. An & in hoc ipso ꝙ in angeli præsentia deum cognouerat
Manue, ita perturbatus est vt mortem timeret? Quod autem illi vxor sua respondit,Si vellet dñs mortificare nos, non accepisset de manu nostra holocaustoma & sacrificium,nec illuminasset nos ad omnia hæc,
sed nec inaudita fecisset nobis hæc. Vtrum
ipsum angelum crediderunt accepisse sacrificium, quia uiderunt eum in altaris flamma stetisse? An per hoc intellexerunt accepisse dominum, quia hoc fecit angelus, vt
se ostenderet angelum? Quodlibet autem
horum sit, iam tamen angelus dixerat, Si
autem facis holocaustum, domino offer illud: hoc est non mihi, sed domino. Quòd
Esaie 9. ergo stetit angelus in altaris flamma, magis significasse intelligendus est illum magni consilij angelum in forma serui: hoc
est in homine,quem suscepturus erat, non
C accepturum sacrificium, sed seipsum sacrificium futurum. Quid est quod dictum
55 est, quòd percussit alienigenas Sampson ti-
Luc.15. biam super femur. Quis enim habet tibiā
super femur, cum tibia deorsum uersus nō
sit nisi à genu usque ad talum. Deinde si
locum corporis significauit, ubi eos vulnerauit, nunquidnam omnes quos percussit,in vno corporis loco fuerat vulneraturus? Quod si esset credibile, possemus forsitan suspicari eum pugnasse tibi alicuius
animalis tanquam fuste, & ea illos super femora percussisse: sicut de illo scriptum est,
quòd maxilla asini mille occiderit. Sed neque illud,ut dixi credibile est,quòd pugnās
vnum tantum locum obseruauerit vbi eos
percuteret: & non ait scriptura, Percussit
eos tibia super femur: sed, tibiam super femur. Nimitum ergo inusitata locutio facit
obscuritatem. Ita enim dictum est,ac si diceretur, percussisse eos valde mirabiliter.i.
vt admirando stupentes, tibiam super femur ponerent: tibiam.s. vnius pedis super
femur alterius, sicut solent sedere, qui mirando stupent. Tanquam si diceretur,Per- D
cussit eos manum ad maxillam.i. tanta cæde, vt manum ad maxillam tristi admiratione ponerent. Hunc sensum ita se habere etiam interpretatio, quæ est ex Hebræo, satis edocet. Nam ita legitur, Percussit eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram femori imponerent. Tale est enim ac
si diceret, tibiam femori imponerent:quoniam sura utique retrorsus cum tibia est. 56
Quid est quod ait Sampson viris Iuda, Iud.15.
Iurate mihi ne interficiatis me vos, & tradite me eis,ne fortè occurratis in me uos?
Quam locutionem ita nonnulli interpretati sunt, Ne forte veniatis aduersum me
vos. Sed hoc eum ne ab his interficeretur
dixisse illud indicat, quod in regnorum libro scriptum est,iubente Salomone ut homo occideretur, & dicente, Vade occurre
illi. Quod ideo non intelligitur, quia non
est consuetudinis apud nos ita dici. Sic enim quod militares potestates dicunt, Vade alleua illum: & significat, occide illū:
quis intelligat nisi qui illius locutionis cōsuetudinem nouit? Solet & vulgo apud
nos dici, Compediauit illi: quod est,
occidit illum. Et hoc nemo intelligit, nisi qui audire consueuit.Hæc est enim vis
generalis omnium lo- E
cutionū, vt quemadmodum ipsæ linguæ non intelligantur, nisi audiendo vel legendo discantur.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Quæstionum Euangeliorum, Liber primus.

PROLOGVS.

HOc opus non ita scriptũ est, ac si Euangelium exponendum ex ordine susceptum esset à nobis: sed pro arbitrio & tempore consulentis, cũ quo legebatur, si quid ei videbatur obscurum. Ideoq; multa & fortassis obscuriora prætermissa sunt: quia iam ea nouerat, qui ea quæ nondum nouerat, inquirebat, nec tenere volebat festinationem suam in ijs quæ antea iam sic acceperat, vt etiam assiduitate audiendi atq; tractandi memoriæ
F stabiliter firmeq; mandaret. Nonnulla etiã hic non eodem ordine inueniuntur exposita, quo in Euangelio narrata sunt, quoniam quadam festinatione dilata, cum tempus daretur, retractabantur: & eo loco scribebãtur, qui vacuus in ordine iam expositarum rerum subsequebatur. Quod posteaquam comperi, ne quis fortè quærens aliquid legere in hoc opere, quod eum in Euangelio mouisset, & ad quærendum excitasset, tedio perturbati ordinis offenderetur, quandoquidem ea quæ carptim, ut poterant, dictabantur, in vnum corpus collecta & contexta cognoui, feci vt ordo numerorum præscriptus titulis, quod cuique opus esset, facile inuestigaret.

1 CVm diceret dominus Iesus, Nemo nouit filium nisi pater: non dixit, Et cui voluerit pater reuelare: quemadmodum cum diceret, Nemo nouit patrẽ nisi filius: addidit, & cui voluerit filius reuelare. Quod non ita intelligendum est, quasi filius à nullo posit cognosci, nisi à patre solo. pater autem non solum à filio, sed etiam
G ab eis quibus reuelauerit filius. Sic enim potius dictum est, ut intelligamus & patrem & ipsum filium per filium reuelari, quia ipse est mentis nostræ lumen, ut quod postea intulit, Et cui voluerit filius reuelare: non tantum patrem, sed etiam filium
a accipias. Ad totum enim quod dixit, illa-

Nemo nouit filiũ nisi pater exponitur. Mat. 15.

tum est: uerbo enim suo ipse pater declara- Quòd
tur. Verbum autem non solum id quod per discipuli
verbum declaratur, sed etiam seipsum de- dñi cœ-
clarat. Quod discipuli domini cœperunt perunt
vellere spicas & manducare, quod nisi con vellere
fricantes eas facere non possent, hoc est, spicas &
Mortificate membra uestra quæ sunt super mãduca-
terram. i. quia quisq; non transit in corpus re.
Christi nisi carnalibus expoliatus. Hinc
est, Exuite vos veterem hominem. Hinc Mat. 12.
est, Circuncisione non manufacta in expo Colos. 3
liatione carnis. Arundinem quassatam Ibidem.
Iudæos dicit, propter quod & vnum erant, Colos. 2
& ab inuicem discrepabant. In lino fumi- 3
gante notandum, quia deserto lumine facit Mat. 12.
putorem. Tunc oblatus est ei dæmoniũ De lino
habens, cæcus & mutus. i. qui non credit, & fumigan
subditus est diabolo, qui non intelligit, & te.
non confitetur ipsam fidem, de qua dictum H
est, Ore autẽ confessio fit ad salutem: uel qui
non dat laudem Deo. Quod dixit, Et si 4
ego in Beelzebub eiicio dæmones, etiam se- De cæco
cundum vestram sententiam, Igitur perue- & muto.
nit in vos regnum Dei: quia regnum diabo Mat. 12.
le stare non potest, quod aduersum se diui- Ro. 10.
sum esse fatemini. Regnum dei nunc dicit, 5
quo damnantur impij, & à fidelibus de pec- Si ego in
catis suis pœnitentiã nunc agentibus secer- Beelze-
nuntur. Fortem illum appellat, quia ipse te- bub eij-
nebat ne possent viribus suis ab illo se homi cio dæ-
nes eruere, sed per gratiã dei. Vasa eius dicit mones,
oẽs infideles. Nisi prius alligauerit fortẽ: al- exponit.
ligauerit dixit, potestatẽ illi ademerit impe- Mat. 12.
diendi voluntatem, fideliũ à sequendo Chri 6
stũ, & obtinendo regnum dei. Progeniẽ I
viperarũ eos dicit, quia & diaboli filios eos Proge-
appellat. Intantum. n. quisq; filius est dia- nies vi-
boli, inquantum eũ peccando imitatur. perarũ.
Sicut. n. fuit Ionas in uentre ceti tribus die- 7
bus & tribus noctibus, sic erit filius hominis Sicut. n.
in corde terræ tribus diebus & tribus nocti fuit Io-
bus. Sextæ feriæ diei partẽ qua sepultus est nas in vẽ
cum præterita nocte, pro nocte & die acci- tre ceti
pias, hoc est pro toto die, sabbati noctem & trib. die-
diẽ, & noctẽ dominicam cum eodẽ die illu- bus & tri
cescente: ac per hoc accipiendo partẽ pro bus no-
toto, habes triduum & tres noctes. Quòd. n. ctib. ex-
dicuntur decẽ menses pregnantis, nouem ponitur.
sunt pleni: sed initiũ decimi pro toto accipi
tur. Et q̃ se dñs ostendit in monte, post sex
dies factũ dicit vnus Euangelista: alter ue-
ro post octo dies dicit: partem posteriorem Mat. 12.
primi diei, in quo futurũ hoc dñs promisit, Mat. 17.
& partem priorem nouissimi diei in quo Lucæ 9.

com-

completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus annumeratur: vt intelligas eũ qui dixit, post sex dies, solos medios cõmemorasse, qui vere toti atq; integri cõpleti sũt. In Genesi.n.à lumine incipit dies, & finit ad tenebras, ad significandum lapsum hominis. Nunc aũt à tenebris ad lucẽ, sicut dictũ est, de tenebris lucem clarescere; quia à peccatis homo liberatus, peruenit ad lumen iustitiæ.

Gen. 1. 2.Co.4.

8 Cum spiritus immundus exierit ab homine: significat quosdam ita credituros, vt ferre non possint labores cõtinentię, & ad seculum redituri sint. Quod dictum est, Assumit secum alios septem: intelligitur quia cũ quis ceciderit de iustitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas.n. carnis expulsa per pœnitentiam a consuetis

Cũ immundus spus exierit ab homine, exponit. Mat.12.

K operibus, cum non inuenerit in quibus delectationibus requiescat, auidius redit, & rursus occupat mentem hominis: sic cũ expulsa esset iustitia, negligentia subsecuta est, vt non introduceretur tanq̃ habitator mundatę domui sermo dei per sanam doctrinã.

10

9 Et quoniam non solum habebit illa septem vitia, quę septẽ virtutibus spiritalibus sunt contraria, sed etiam per hypocrisim se illas virtutes habere simulabit: propterea assumptis secum septem alijs nequioribus, hoc est ipsa septenaria simulatione, redit illa concupiscentia, ut sint nouissima hominis peiora q̃ erant prima.

De fructu cẽteno, sexageno, & triceno Mat.13.

10 Quod dicit, Aliud centesimum, aliud sexagesimũ, aliud tricesimum, Centesimũ martyrum propter sanctitatem vitæ vel contemptum mortis. Sexagesimũ virginum propter ocium interius, quia non pugnant contra cõsuetudinem. Solet enim ocium concedi sexagenarijs post militiam, vel post actiones publicas. Tricesimũ coniugatorũ, quia hęc est ætas præliantiũ: ipsi.n. habent acriorẽ conflictũ, ne libidinibus superentur.

Colligi te primũ zizania. 23.q.5.c. officia Mat.13.

11

De granorum sinapis quod

1 Omnis immundicia in segete, zizania dicitur. Quod primo separatur, zizania dicitur, quia tribulatione præcedente separabuntur impij à pijs, quod per bonos angelos intelligitur fieri quia officia vindictę possunt implere boni bono animo, quõ

maius fit omnibus. Mat.13.

12

L lex, quomodo iudex: officia vero misericordiæ mali implere non possunt. Granum sinapis ob feruorem fidei, vel quòd dicatur venena expellere, maius fit omnibus oleribus, id est, dogmatibus. Dogmata autẽ sunt placita sectarum.i. quod placuit singulis sectis. Fermentum quod accepit mulier, & abscondit in farinæ satis tribus. Mulierẽ,

De fermento qđ accepit mulier, & abscõdit sa. tis trib.

sapientiam dicit: fermentum, dilectionem: quod feruere facit & excitat. In farina aũt satis tribus. Vel tria illa in homine, Ex toto corde, & ex tota anima & ex tota mente: vel tria illa fructifera, Centesimũ, sexagesimũ, tricesimum: vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel, & Iob. 13 Thesaurum in agro absconditum, dixit duo testamenta legis in ecclesia, quæ quis cum ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere, & vadit & vendit omnia sua, & emit illum.i. contemptu temporalium cõparat sibi ocium vt sit diues cognitione dei. 14 Quod dixerũt Iudæi, Vnde huic sapiẽtia hæc & virtutes: Sapiẽtia in his quæ loquebatur, virtutes in his quæ operabatur, ideoq; & Apostolus cũ dixit Christũ dei virtutẽ & dei sapiẽtiã: virtutẽ ad signa retulit pp. Iudæos, sapiẽtiã autẽ ad doctrinam propter Græcos.i. gẽtiles. 15 Qđ dixerũt discipuli phãtasma esse: significat id quod dictũ est, Putas, inueniet fidẽ in terra, quia quidã qui cesserint diabolo, de Christi aduentu dubitabunt. Quod autẽ Petrus implorat à dño auxilium ne mergatur, significat quibusdã tribulationibus etiã post vltimã persecutionẽ purgãdam esse ecclesiã. Quod & Paulus significat dicens, Saluus erit, sic tñ quasi per ignẽ. Quod sequitur, Vt adorantes omnes qui in naui erant, dicerent, Vere filius dei es: significat claritatẽ eius tunc manifestam futuram, per speciẽ iam videntibus, qui per fidem nunc ambulãt. 16 Munus quodcunq; est ex me, tibi proderit.i. munus quod offers causa mei, ad te iam pertinebit. Quibus verbis significant filij iam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, cũ ad eã ætatẽ peruenissent, vt possent iam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate cõstitutos, vt possent parentibus suis hoc dicere, cũ hoc dix issẽt, negabãt Pharisei reos eẽ, si paretibus suis nõ pstarẽt honorẽ. 17 Omnis plantatio quam non plantauit pater meus eradicabitur, id est carnalis cupiditas, secundum quã sentientes offendebantur de prętermissis rerũ signis, vel etiã traditionibus suis: & pręcepta vitæ non curabant, quæ à cupiditate animum purganti

Deut.6. Mat.22. Ezec.14 13 Mat.13. De thesauro in agro abscondito Mat.13.

M 14 Quod dixerũt Iudæi vñ huic sapientia & virtutes.

1.Cor.1. Mat.14. Luc.18. 15 Qđ ambulauit in mari ad discipulos. 1.Co.3. Mat.14. 2.Co.5. Mat.15. 16 Munus quodcũque ẽ ex me tibi pderit, exponit. 17 Mat.15. A

18 Quod & puerum Centurionis, & filiam Chananeæ mulieris non ueniens ad domos eorum, saluat, significat gentes ad quas non venit, saluas fore per uerbum suum. Quod ipsis rogãtibus filij sanãtur intelligẽda est ecclesię psona, q̃ sibi est & mater & filij: nã simul oes, quibus cõstat ecclesia, mater dicitur,

18 Matt. 8. Mat.15.

19 tur, singuliq́; ipsi filij appellantur. Quòd
Mat. 15. turbæ obtulerunt dño mutos, Mutos qui
dñm non laudant, vel non confitentur fidé:
cæcos qui non intelligunt, etiam si obtem-
perant iubentibus: surdos qui non obtempe
rant, etiam si intelligunt, claudos qui præce
20 pta non implent. Quod dixit, Facto ue-
Mat. 16. spere, dicitis, serenum erit, rubicundum est
.n. cœlum i. sanguine passionis Christi, id
est in primo aduentu indulgentia peccato-
rum datur. Et manè, hodie tépestas, rubet
.n. cum tristitia cœlú i. q secundo aduentu
igne præcedente uenturus est. Faciem ergo
cœli iudicare nostis, signa auté téporú nó
B potestis? Signa téporum dixit de aduentu
suo vel passione, cui simile est roseum cœlú
vespere. Et item de tribulatione ante aduen
tum suum futura, cui simile est mane roseú
21. cum tristitia cœlum. Quod dixit domi-
Mat. 17. nus, Helias quidé venturus est, & restituét
omnia. i. vel eos quos persecutio Antichristi
conturbauerit: vel vt ipse restituat moriédo
22 quæ debet. Quod dixit, Sæpe cadit in
Mat. 17. ignem, & aliquando in aquam: Ignem ad
iram, q alta petat: aquam ad voluptatis car-
nis. Item quod dicunt discipuli, Quare nos
non potuimus eijcere eum ne illis miracu-
lis faciendis extollerentur in superbiam, ad-
moniti sunt potius per humilitatem fidei,
quasi per sinapis granú, elationé terrená, q
montis nomine significata est, curare ve tra
23 siret. Quod dixit, ergo liberi sunt filij:
In omni regno intelligendum est, liberos es
se filios. i. nó esse vectigales. Multo ergo ma-
gis liberi esse debent in quolibet regno ter-
I reno, filij regni illius sub quo sunt omnia
24 regna terræ. Quod dñs dicit, Qui auté
Mat. 18. scandalizauerit unum de pusillis istis. i. ex
humilibus, quales vult esse discipulos suos,
non obtéperando, vel etiam contrauenien-
C do, sicut de Alexandro ærário Apostolus di
2. Ti. 4. cit, Expedit ei vt mola asinaria suspendatur
collo eius, & præcipitetur in profundum ma
ris. i. congruit ei, vt cupiditas rerum tempo-
ralium, cui stulti & cæci colligantur, eum
deuinctum pondere suo deducat ad interi-
25. tum. Quod oblatus est domino debitor
Mat. 18. decé milium talentorum, & iussit eum ve-
nundari, & vxoré eius, & filios, & omnia q
habebat, & reddi, Intelligendum est decé
præceptorum legis eum fuisse debitorem:
& pro cupiditate atq; operibus suis tanquá
vxore & filijs pœnas soluere debuisse, quod
est pretium eius: pretium.n. venditi, suppli-
cium damnati intelligitur. Quod dixit, No
luit ignoscere conseruo suo, sed abijt & mi-
sit eum in carcerem: & reliqua. Intelligen-
dum, tenuit contra eum hunc animú, vt sup
plicia illi vellet. Conserui auté qui narraue
runt dño q fiebant, pót intelligi ecclesia, q
& illum soluit, & illum ligat. Quod ait 26
dñs, diuitem non intrare in regnum dei, Et Mat. 19.
discipuli dicunt, quis potest saluus fieri cú
pauci sint diuites in comparatione multitu-
dinis pauperú, intelligendum q omnes qui
talia cupiunt, in eorum numero haberi ani- D
maduerterint. Quòd dñs seorsum se duo 27
bus discipulis passurum refert, ad confirmá- Mat. 20.
dum in posterum testimonium fecit: quia di 2. Retr.
xit, In ore duú vel triú testium stabit omne cap. 12.
uerbum. Vt.n. neq; uulgaretur, quod dice- Mat. 18.
bat, neq; careret humani testimonij firmita
te, paucioribus q duobus dicere nó potuit.
Vel ad sacramentú charitatis ostendendú.
Minus.n. q inter duos charitas esse non po
test. Erat autem ille non necessitate debiti
propter peccatú suú, sed ad soluenda nostra
peccata charitate passurus. Ab Hierico
egreditur dñs, iá de ista terra resurrectione
discedens: sequuntur eum turbæ multæ, cre
dunt in eum populi & gentes. Duo át cæci
sedentes iuxta viá significant de utroq; po-
pulo quosdam iá cohærentes per fidem di-
spensationi téporali, secundú quá Christus
via est, & desiderantes illuminari. i. aliquid
de uerbi æternitate intelligere: quod tran-
seunte Iesu impetrare cupiebant. i. per meri
tum fidei qua creditur filius dei, & natus ho
mo & passus propter nos. Per hanc.n. dispé
sationem quasi transit Iesus, quia talis actio
téporalis est. Oportebat auté ut tantum cla
marent, donec resistentis sibi turbæ strepi-
tum uincerent. i. tam perseueranter animú E
intenderent orando atq; pulsando, quousq;
consuetudinem desideriorum carnalium, q
tanq turba obstrepit cogitationi, lucem ue-
ritatis æternæ uidere conanti, uel ipsam ho-
minum carnalium turbam studia spiritalia
impedientem, fortissima intentione supera-
rent. Itaq; audiens Iesus qui ait, Petenti da
bitur, & quærens inueniet, & pulsanti ape-
rietur, venientes ad se ipsos. s. desiderij ardo-
re peruenientes ad id quod desiderant, stans
eos tangit atq; illuminat. Nó.n. sicut illa di-
spensatio téporalis, ita etiam uerbi æternitas 28
transit, q in seipsa manens omnia innouat. Sapié. 7.
Quapropter quia fides incarnationis tépo-
ralis ad æterna intelligenda nos præparat,
tran-

transeunte Iesu admoniti sunt vt illumina-
rentur,& (ab) stante illuminati sunt, Tẽ-
29 poralia.n.transeunt, æterna stant. Quod
Mat.17. dñs dicit discipulis suis,Dicetis monti huic;
tolle te,& iacta te in mare:de superbia dixit
q̃ ad seculares pertinet. Hoc sibi seruus dei
dicere debet, ut eam à se repellat, quia ipsi
nõ congruit:uel ꝙ per eorum fidem, quia
per eos Euangelium p̃dicatum est, ipse dñs
F qui mons appellatus est,ablatus est à Iudęis
30 vt in gentes tãquã in mare porro iaceretur.
Mat.21. Quod dñs dicit, Et qui ceciderit super la-
pidem istum confringetur: super quem ue-
ro ceciderit,conteret eum. De his dicit ꝙ cã
dent super eum,qui illum modo contẽnũt,
vel iniuriis afficiunt:ideo nondũ penitus in
tereunt,sed tñ confringuntur; ut non recti
ambulent. Super quos aũt cadit, ueniet il-
lis desuper in iudicio cum pœna perditio-
nis; ideo dixit,conteret eos, vt sint impij
Psal. 1. tanquam puluis,quem proiicit uentus à fa-
31 cie terræ. Quod dominus dixit, Simile
Mat.22. est regnum cœlorum homini regi qui fecit
nuptias filio suo.Nuptias dixit uerbum in-
carnatũ,quia in ipso homine suscepto eccle-
sia deo copulata est. Quòd dixit. Tauri mei
& altilia occisa sunt, tauros dixit principes
plebium: Altilia uero omnia saginata. Quod
dixit dñs, Ite ad exitus viarum,& quoscun
que inueneritis,uocate ad nuptias: uiæ intel
liguntur dogmata gentiũ, quia ex omnibus
illis ad nuptias venerunt.i.Christo credide-
32 runt. Quod Sadducæi dicunt domino,fue
Mat.22. runt apud nos septem fratres, & vnus acce-
pta vxore obijt,& secundus,& cæteri: intel-
liguntur homines impij, qui fructum iusti-
G tiæ non potuerunt afferre in terra per oẽs
septem mundi ætates,quibus ista terra con-
sistit: postea.n.& ipsa terra transiet, per quã
omnes illi quasi septẽ mariti steriliter tran-
33 sierunt. Quod dominus dicit,In his duo
Mat.22. bus præceptis tota lex pendet & Prophetę:
pendet dixit.i.illo refertur,ibi habet finem.
34 Quod dominus dixit,Quid enim maius
Mat.23. est aurũ an templum quod sanctificat aurũ?
Et item dixit,Quid.n.maius est, donum an
altare quod sanctificat donũ? Intelligẽdum,
templum & altare ipsum Christum. Aurũ
& donum,laudes & sacrificia precum, quæ
in eo per eũ offerimus. Non.n.ille per hæc,
sed ista per illum sanctificantur. Quod dñs
35 dixit, Excolantes culicem: refertur ad id
Mat.23. quod dixit, decimare illos minuta quæq;.
Camelũ glutientes: refertur ad id quod di-
xit, Præteritis grauiora legis; misericordiã
& iudicium & fidẽ: vt iste sit sensus, Mini-
ma obseruatis,maxima cõtẽnitis. Ex hac.n.
peruersitate etiam illud eis accidit, quò pos
sunt hæc per allegoriã referri,ut dimitterẽt
Barrabã,quia uidelicet nõ soluerat sabbatũ, Mat.27.
quod magna diligentia carnaliter obserua-
bant: Occiderent autẽ dñm, spiritaliter sab-
batum insinuantẽ per misericordiã & iudi- H
cium & fidem,quæ illi maxime cõtẽnebant.
Nam & culicis nomine non absurdè figura
tur seditiosus homicida: quia hoc animal &
strependo inquietat,& sanguine delectatur:
& cameli nomine propter humilitatem se
ad subeunda onera submittentis, propter
magnitudinem intelligitur cõgruenter dñs.
Quod dixit dñs ad Hierusalẽ, Quotiẽs 36
volui congregare filios tuos,sicut gallina cõ Mat.23
gregat filios suos sub alas suas, & noluisti.
Hoc genus animantis magnum affectum in
filios habet,ita vt eorum infirmitate affecta
& ipsa infirmetur:& quod difficilius in cæ-
teris animantibus inuenies, alis suis filios
protegens,contra miluum pugnat: sic ẽt ma
ter nostra sapientia dei,per carnis susceptio-
nẽ infirmata est quodãmodo: vnde & Apo-
stolus dicit, Quod infirmũ est dei, fortius 1.Cor.1
est hominibus: protegit infirmitatẽ nostrã,
& resistit diabolo,ne nos rapiat. In qua de-
fensione,quod illa aduersus miluum cona- 37
tur affectu, hęc aduersus diabolũ perficit po Mat.24.
testate. Quod ait. Orate ne fiat fuga vestra
hyeme uel sabbato .i.ne impedimento ali-
quo detineamini:quia & hyeme, imbribus
vel frigore: & sabbato, in quo proficisci nõ
licebat,impediebatur quis ab itinere: uel a- I
liud,ne in tristitia aut lætitia rerũ tẽporaliũ
quis inueniatur à die illa. Quod dñs di- 38
cit,Sicut.n.fulgur exit ab Oriente, & perue Mat.24.
nit vsq; ad Occidentem, ita erit & aduẽtus
filij hominis. Orientis & Occidentis nomi
ne totum orbẽ voluit significare,per quẽ fu
tura erat ecclesia, incipiente Euangelio ab
Hierusalem,secundũ illum sensum, quo di Luc.24.
xit, Amodo videbitis filium hominis uenië Mat.26.
tem in nubibus. Conuenienter.n.ecclesiam
nunc fulgur nominauit,quod maxime solet
emicare de nubibus. Cõstituta ergo autho-
ritate ecclesiæ p orbẽ terrarũ clara atq; ma
nifesta,cõsequẽter discipulos admonet, atq;
oẽs fideles,& qui in eum credere uoluerint,
ne schismaticis atq; hæreticis credant. Vnũ-
quodq;.n.schisma,& unaquæq; hæresis,aut
locum suum habet in orbe terrarũ,partẽ ali

quã tenẽt, aut obscuris atq; occultis cõuenticulis curiositatẽ hominũ decipit. Ad qd' pertinet qd ait, Si quis vobis dixerit, Ecce
Mat.13. hic est Christus aut illic: qd' significat terrarũ partes & prouinciarũ. Aut in penetralibus aut in deserto. q᷑ significat obscura &
K occulta conuẽticula hæreticorũ. Quod ergo dixit, ab Oriente in Occidente peruenturum aduentũ suũ: contra illos valet qui per terrarũ particulas nominanĩ, & dicũt apud se esse Chrm. Quod aũt ait, Sicut fulgur: cõtra illos valet, qui occultè cõgregant tanquã in penetralibus, & paucos tanquã in deserto: ad manifestationẽ quippè claritatẽ, quę ptinet ecclesiæ fulguris nomẽ, significans ẽt noctem vel nubila sęculi huius: tũc
39 enim fulguris candor apparet. Quod di
Mat.24. xit, Ab arbore aũt fici discite similitudinẽ: Arborẽ fici genus humanũ intellige, ppter pruritũ carnis: cum iam ramus eius tener fuerit, id est, cũ filij hominũ per fidẽ Christi ad spiritales fructus profecerint, & in eis honor adoptionis filiorum dei emicuerit.
40 Quod dñs de Iuda dixit, Bonum erat illi nõ nasci: verũ in hãc vitã vt vsitatè locutus sit? Non.n. potest bonũ esse aliquid ei, qui nõ est: & si quisquã contendit esse aliquã vitam ante istam, nõ Iudæ tm̃ vt nasceretur, sed nulli expedire conuincit. An diabolo dicit nõ nasci ad peccatũ? an etiam bo-
41 num illi erat vt Christo nõ nasceret per vo
L cationẽ, ne esset apostata? Quod dñs tri-
Mat.26. ginta argenteis venditus est, significat per Iudam Iudęos iniquos, qui sequẽtes carnalia & temporalia, quę ad quinq; sensus pertinent corporis, Christũ habere noluerũt. Quod quia sexta mũdi ætate fecerunt, sexies quinos eos tanquã precium vẽditi domini accepisse significatũ est. Quo tempore talibus insultat Phropheta dicẽs, Filij ho
Psal. 4. minum vsque quo graues corde, vt quid diligitis vanitatem, & quęritis mendacium? Et si quinque ætatibus fuisset aliqua excusatio sequendæ veritatis, vel sextã conprehenderent veritatem, quæ p dñm Iesum prędicabatur, & demonstrabat, sicut sexta die
Gene.1. homo factus est ad imaginẽ dei. Quod q̃a
Mat.22. noluerunt, habent sexies quinquies impres-
Psal. 4. sam imaginem principis seculi, & nõ habẽt
Psal.11. Christum per quẽ signatum est in nobis lumen vultus tui domine. Et quia eloquium dñi argentum est, illi etiam ipsam legem carnaliter intellexerũt, tãquã in argẽto impressam, secularis principatus imaginẽ amisso

dño tenuerũt. Quod dominus dicit, Vbi
fuerit corpus, illuc congregabunt & aqui- 42
læ, i. in cœlũ quò hinc secũ leuauit corpus Mat.24.
in homine suscepto. Quod ẽt cadauer ideo appellatũ est, quia moriturus hæc loquebatur. Illuc congregabuntur aquilæ, dictum
est de spiritualibus, qui eius pasionem hum M
litatemq; imitando, tanquam de eius corpore saturarent. Corpus enim propter humi-
litatẽ pro nobis pasionẽq; suscepit. Qđ 43
dominus dicit sub tẽpore pasionis discipu- Mat.27.
lis, Non bibã amodo de hoc genimine vitis, vsq; in diem illum cum illud bibã vobiscum nouum in regno patris mei, vult intelligi hoc vetus esse, cũ illud nouum dicit. Quia ergo de propagine Adã qui vetus homo appellatus, corpus susceperat, quod in pasione morti traditurus erat, inde etiam per vini sacramentum cõmendat sanguinẽ suum. Quid enim aliud nouũ, nisi immortalitatem renouandorum corporũ intelligere debemus? Quod cũ dicit, vobiscũ bibam: etiam ipsis resurrectionem corporũ ad induendam immortalitatem promittit. Vobiscum.n. non ad illud tempus, sed ad eandem innouationem dictum accipiendũ est. Nã
& nos dicit Apostolus resurrexisse cũ Xp̃o Colo.3.
vt spes rei futuræ iam præsentem lætitiam auferat. Quòd autem de hoc genimine vitis etiam illud nouum esse dicit, significat eadẽ vtiq; corpora resurrectura secundum innouationem cœlestem, quæ nunc secundum
terrenam vetustatem moritura sunt. Si aũt A
vitem de cuius vetustate hunc pasionis calicem bibit, ipsos Iudæos intellexeris, significatum est etiam ipsam gentem ad corpus
Christi per nouitatem vitæ accessuram, cũ Ro.11.
ingressa plenitudine gentium omnis Israel 44
saluus fiet. Quod dictum est, Spuerunt Matt.6.
in faciem eius: Significauit eos qui eius pręsentiam gratiæ respuunt. Item tanquam colaphis eum cædunt, qui honores suos ei præferunt. Palmas in faciem eius dent, qui perfidia cæcati, eum non venisse affirmant, tanquam præsentiam eius extermi-
nantes & repellentes. In trina Petri ne 45
gatione, error hęreticorum de Christo tri Mat.26.
bus generibus terminatur, aut enim de diuinitate eius, aut de humanitate, aut de
vtroque falluntur. Notandum quòd Pe- Hoc q̃-
trus semel ante primum galli cantum ne- dã exe-
gauit dominum, illos significasse qui Chri- plaria
stum ante resurrectionem deum esse non non ha-
putauerunt eius morte turbati. Illud autem bent.

quòd bis ante secundum gallicantum, eos
qui nunc in illo vel secundum deum, vel
secundum hominem, vel secundum vtrun-
que errant, & ideo veritatem negant ante
ecclesiæ resurrectionem: vt primus gallicá
B tu sintelligatur capitis resurrectio, hoc est,
ipsius domini: secundus autem ipsius, sed in
corpore vniuersæ ecclesię. Quod ad pas-
46 sionem euntem dominum à longe sequeba-
Mat. 26 tur Petrus, significat ecclesiam secuturam
quidem, hoc est, imitaturam passionem do-
mini, sed longe differéter: ecclesia enim pro
47 se patitur, at ille pro ecclesia. Sicut tenta-
tio cupiditatis trina est, ita etiam tentatio ti-
moris trina est. Cupiditati, quæ in curiosi-
tate é, opponitur timor mortis. Sicut enim
in illa cognoscendarum rerum est auiditas,
ita & in ista, metus amittendæ talis notitiæ.
Cupiditati vero honorum vel laudis, oppo-
nitur timor ignominiæ, & contumelia-
rum. Cupiditati autem voluptatis, opponi-
tur timor doloris. Non absurde ergo in-
telligitur propter trinam tentationem pas-
Mat. 26. sionis, ter dominum orasse vt transiret ca-
lix, sed ita vt potius impleretur voluntas
patris.

D. AVRELII AVGVSTINI
Quæstionum euangelicarum
Liber Secundus.

C QVod Zacharias orans pro
populo, audiuit ab angelo,
Exaudita est oratio tua, Ec-
Luc. 1. ce Elizabet vxor tua con-
cipiet, & pariet filium, &
vocabis nomen eius Ioan-
nem. Primo hoc attendendum est, quam nó
est verisimile, vt cum pro populi peccatis,
vel salute, vel redemptione ille offerret, si-
quidem populus eum expectabat offerenté,
quòd potuerit relictis publicis votis homo
senex, vxorem habens anum, pro accipien-
dis filijs orare: præsertim quia nemo orat
accipere, quòd se accepturum esse despe-
rat. Vsqueadeo autem ille iam se habitu-
rum filios desperabat, vt hoc angelo pro-
mittenti non crederet. Ergo quòd ei dici-
tur, Exaudita est oratio tua: pro populo
intelligendum est: cuius populi quoniam
salus & redéptio, & peccatorum abolitio per
Christum futura erat, ad hoc nunciabatur
Zachariæ filius nasciturus, quia præcursor
Christi destinabatur. Quod aút ei non cre-
denti angelo, ab eodé angelo dicitur, Et ec-
ce eris tacés, donec impleantur hęc in tépo-
re suo: intelligendú est, significasse, quod pro-
phetia vsq; ad Ioanné, tanquá a sono liceret
intelligibili: quia non est intellecta, donec in D
dño compleretur. Quòd dominus de na-
uicula docet turbas: significauit hoc tem- Luc. 5.
pus, quando dominus de authoritate eccle-
siæ docet gentes. Quòd dominus ascendés
in nauim, quæ erat Petri rogat eum a ter-
ra reducere pusillum: significat vel tempe-
rate vtendum verbo ad turbas, vt nec terre-
na eis præcipiantur, nec sic a terrenis in pro-
fundiora sacramentorum recedatur, vt ea
penitus non intelligant: vel prius in proxi-
mis regionibus gentibus prædicandum: vt
quod dicit item Petro, Duc in altum, & la-
xate retia vestra in capturam: ad remotio-
res gentes, quibus postea prædicatum est,
pertineat: sicuti Esaias dicit, Tolle signum
in gentes ad eas propè, & ad eas quæ longè. Esai. 5. & 11.
Vt quòd etiam retia rumpebantur piscium
copia, & nauiculæ impletæ sunt ita, vt mer-
gerentur: significat hominum carnaliú mul-
titudinem tantum futuram in ecclesia, vt
etiam diruptione pacis, exeuntibus inde hæ-
resibus, & schismatibus tanta remaneret,
& tanta esset futura illi amissio fidei & bo-
norum morum: vt Christo diceret, vt sit talis ecclesia,
Exi a me, quia peccator homo
sum: tanquam turbis carnalium repleta, & E
eorum moribus penè submersa, regimé spi-
ritualium, in quibus maxime Christi perso-
na eminet, à se repellat quodámodo. Non
enim hoc voce linguæ dicunt homines bo-
nis ministris dei, vt eos a se repellant: sed
voce morum, & actuum suorum suadent a
se recedi, ne per bonos regantur: & eo ve-
hementius, quo deferút eis honorum, & tñ
factis suis a se recedere admonent: vt hono-
rificentiam eorum significauerit Petrus, ca-
dens ad pedes domini: mores autem in eo
quod dixit, Exi a me domine, quia peccator
homo sum. Quod tñ quia non fecit domi-
nus: non. n. recessit ab eis, sed eos subductis
nauibus ad litus perduxit: significat in bo-
nis, & spiritalibus viris non esse oportere
hanc voluntatem, vt peccatis turbarum cô-
moti, quo quasi securius, tranquilliusque
viuant, munus ecclesiasticum deserant. Quòd
ergo subductis ad terram nauibus, relictis
omnibus secuti sunt eum Petrus & Iacobus
& Ioannes, potest significare finem tempo-
ris, quo ab huius mudi solo, q Christo in-
hære-

3 hæserint, penitus recessuri sunt. Quod do-
Luc. 5. minus dicit leproso mundato: Vade, ostende
te sacerdoti, & offer munus pro emundatio-
ne tua, sicut præcepit Moyses in testimoniú
F illis. Hic videtur approbare sacrificiú, quod
per Moysen præceptú est, cum id non rece-
perit Ecclesia. Quod ideo iussisse intelligi
pôt, quia nondum esse cœperat sacrificium
sanctú sanctorú, quod corpus eius est. Non-
dum enim in passione obtulerat holocau-
stú suú, quo sacrificio confirmato in creden
tibus populis, templum ipsum euersum est,
Danie. 9. vbi illa sacrificia offerri solebant. Hoc autẽ
factum est sc̃dm prophetiã Danielis: non.n.
oportebat auferri significantia sacrificia,
priusquam illud quod significabatur con-
firmatum esset contestatione Apostolorum
prædicantium, & fide credentium populo-
4 rum. De paralytico potest intelligi anima
Luc. 5. dissoluta membris, hoc est bonis operatio-
nibus, Christum quærere, id est voluntatem
verbi dei, impediri autem turbis, nisi tecta,
id est operta scripturarum aperiat, vt per
hæc ad notitiam Christi perueniat: hoc est,
ad eius humilitatem fidei pietate descendat.
Hi autem a quibus deponitur, bonos in ec-
clesia doctores possunt significare. Quòd
autem cum lecto deponitur: significat ab ho
mine in illa carne adhuc constituto Chr̃m
debere cognosci. Quem tamẽ lectum sanus
G postea iubetur portare, & ire in domú suã:
vt remissione peccatorum conualescentibus
per spem bonam membris animæ, hoc opus
restaurare intelligatur: vt iam non in carna
libus gaudijs tanquam in lecto requiescat
infirmitas animi, sed magis ipsa contineat af
fectiones carnales, & tendat ad requiem se-
5 cretorum cordis sui. Non absurde quæ-
stio proponitur, quomodo potuerit duos
patres habere Ioseph: nam Matthæus eum
Matt. 1. dicit genitum ab eo qui vocabatur Iacob,
Luc. 6. Lucas vero filium esse dicit eius qui voca-
batur Heli. Neque hoc loco illud dici pôt,
ꝙ vnus homo, sicut non solum apud gẽtes,
sed etiam apud Iudæos accidere solere ma-
nifestum est, duo nomina habuerit. Cætera
enim serie generationum qui hoc putat, fa-
cile refellitur. Quid enim de auis, atauis,
proauis, cæterisque maioribus dicturus est,
quorum diuersa nomina singuli Euangeli-
stæ in sua quisq; narratione contexuerunt?
Quid postremo de ipso numero? quando-
quidẽ Lucas à domino vsq; ad Dauid qua-
dragintatres generationes enumerat, Mat-
thæus autem à Dauid vsque ad dñm vigin-
tiocto uel viginti septem? Certe enim sacra-
menti gratia vsq; ad transmigrationem, &
ab ipsa item transmigratione vnus bis nu- H
meratur. Quærendum igitur quomodo po-
tuerit duos habere patres Ioseph. Et mihi
quidem in præsentia tres causæ occurrunt,
quarum aliquam Euangelista sequutus sit.
Aut enim vnus erat Ioseph naturalis pa- Deut. 25
ter, & alter eum adoptauerat: Aut more Iu-
dæorum cú sine filijs vnus decessisset, vxo-
rem eius propinquus accipiens, filium quẽ
genuit propinquo mortuo deputauit: vt cú
ab altero alteri genitus esset Ioseph, conue-
nienter duos patres habere diceretur: Aut
vnus Euangelista patrem eius à quo geni-
tus est nominauit: alter vero vel auum ma-
ternum, vel aliquem de cognatis maioribus
posuit, cui propter consanguinitatis vincu-
lum in filij loco Ioseph non absurde consti
tueretur, vt inde iam vsq; ad Dauid nõ eun-
dem quem Matthæus generationum ordinẽ
texeret. In quibus causis illa videtur infir-
ma, quam secundo loco posuimus, quia cum
quisq; apud Iudæos defuncto fratre vel pro 2. Retra
pinquo prolẽ de vxore eius exuscitat, illud ctatio. 12.
quod nascitur nomen defuncti solet accipe-
re. Ergo aut adoptio soluit istam quæstio-
nem, aut origo maiorum, aut aliqua alia cau
sa quæ nobis in pñtia non occurrit. Qua-
propter tanta est eorum dementia, qui faci- I
lius dilabuntur ad Euangelistarum aliquem
de mendacio criminandum, quã causas quæ-
rant, cur diuersorum patrum nomina singu
li cõmemorauerint, vt temere dicatur duas
solas esse causas, quibus id recte fieri potue-
rit, cum tamen ad soluendam quæstionem
vel vnam inuenire sufficiat. Quid sibi ue 6
lit ꝙ septuagintaseptem personæ secundum Luc. 3.
generationes quas Lucas secutus est, inue-
niuntur, quæri potest. Nam & huius nume-
ri mentionem dominus fecit, cú eum Petrus Mat. 18.
de dimittendis peccatis fratris interrogas-
set. Ait.n. non solú septies, sed septuagiesse-
pties esse dimittendum. Vnde recte creditur
commemoratione huius numeri omnia pec
cata iussisse dimitti: quandoquidem ipse per
quem peccata omnia dimissa sunt, septua-
gesima & septima generatione, secundum
Euangelistæ memorati testimonium, ad ho-
mines humaniter venire dignatus est. Con-
uenientissime autem, cum sit iam etiam alia
series generationum quam Matthæus ex- Mat. 1.
plicat, hanc ille tenuit qui baptizato do- Luc. 3.

mino generationes ipsas per septuaginta &
septē personas sursum versus enumerat. Nā
& reditus est, & tanquam ascensus ad deum,
cui post peccatorū abolitionem reconcilia-
K mur expressius, cum sursum versus per illas
generationes ascenditur. Et utiq; per baptis
mum fit omnium remissio peccatorū, quæ
illo numero significatur. Non enim in ba-
ptismo dñi ipso dño peccata dimissa sunt, sed
ipsa remissio peccatorum omnium, quæ mi
sericordia eius & potestate donata est homi
nibus, per illum baptismum dñi & per illū
numerum generationum consecrata atque
signata est. Nec temere dominus & frustra
septuagesima & septima generatione venit
aboliturus omnia peccata, nisi quia in illo
numero aliquid latet quod ad significatio-
nem pertineat omnium peccatorum. Hoc
autem in vndenario & septenario conside-
randum est. Qui numeri per se multiplica-
ti, ad tantum perueniunt: nam vndecies se-
ptē, vel septies vndeni, septuaginta & septē
fiunt. Vndecim aūt trāsgressionem denarij
significat. at si in denario perfectio beatitu-
dinis significatur, vnde est etiam illud, quòd
omnes conducti ad vineam, denario remu-
nerantur, quod fit cum septenaria creatura
trinitati creatoris adiungitur: manifestum
est q̄ trangressio denarij peccatum signifi-
cat per superbiam plus aliquid habere cu-
L pientis, & integritatem pfectionemq; amit-
tentis. Hoc aūt septies propterea ducitur, vt
motu hominis facta significetur illa trans-
gressio: ternario enim numero incorporea
Deut. 6. pars hominis significatur. Vnde est q̄ ex to
Mat. 22. to corde, & ex tota anima, & ex tota mente
iubemur diligere deum. Quaternario vero
corpus, Multis enim modis quadripertita
inuenitur natura corporis. Ex his ergo con-
iunctis homo constans, non absurde septe-
nario numero significatur. Motus autem
in numeris non exprimitur, cum dicimus:
vnum, duo, tria, quatuor, &c. sed cum dici-
mus: semel, bis, ter, quater: quapropter, vt di
xi, non septem & undecim, sed septies unde-
cim significant transgressionem, quæ motu
facta est hominis peccantis, hoc est perfe-
ctionis suæ stabilitatem transgredientis cu-
piditate amplius aliquid habendi: ut tanto
post per Prophetam animæ diceretur. Spe-
rabas si à me discessisses, aliquid amplius te
habituram? Ex quo initio superbiæ omnia
peccata sylvescunt: quæ tamen dimittun-
tur, cum septuagiessepties ignoscendum esse
admoneremur, vt intelligamus nullum pecca-
tum excipi, quod pœnitenti & veniam de- Mat. 18.
precanti per ecclesiam, cuius personam Pe-
trus gestat, non dimittatur. Quod dicit M
dñs Iudæis, de eo qui habebat manum de- 7
xtram aridam, Interrogo vos, si liceat sab- Lucę. 6.
bato benefacere, an male: animam saluam fa
cere, an perdere. Quæritur, cum corpus cu-
rauerit, quare interrogauerit, Si liceat ani-
mam saluam facere an perdere: vel dixit hoc
quod illa miracula propter fidem faciebat,
vbi salus est animæ: vel quod ipsa sanatio
manus dextræ, salutem animæ significabat,
quæ a bonis operibus cessans, aridam quo-
dammodo dextram habere videbatur: vel
animam pro homine posuit, sicut dici solet,
Tot animæ ibi fuerunt. Quod dominus 8
dicit, Date & dabitur vobis, mensuram bo- Lucę, 6.
nam, confertam & coagitatā & supereffluen
tem dabunt in sinum vestrum: ex illa sen-
tentia accipi potest, qua dicit & alio loco.
Vt ipsi recipiant vos in æterna tabernacu- Luc. 16.
la, vt plebi præceptum esse videatur, quod Lucę. 6.
dictum est, Date & dabitur uobis. Secun-
dum quam sententiam dicit Apostolus,
Communicet qui catechizatur verbo dei, Galat. 6.
qui se catechizat in omnibus bonis. Non
enim diceret, Dabunt in sinum vestrum: ni-
si quia per illorum merita, quibus vel cali-
cem aquæ frigidæ in nomine discipuli dede-
rint, mercedem cœlestem recipere merebun Mat. 10.
tur. Quod dominus dicit, Nunquid po- A
test cæcus cæcum ducere. Nonne ambo in 9
foueam cadent. Fortasse hoc ideo subiunxit, Lucę. 6.
ne sperarent à Leuitis se accepturos men-
suram illam, de qua dixit, Dabunt in sinum
vestrum: quoniam ipsis dabant decimas:
quos cæcos dixit, quia Euangelium non te-
nerent: vt illam remunerationem per disci-
pulos domini potius plebs iam inciperet spe
rare, quos imitatores suos volens ostende-
re, addidit etiam, Non est discipulus super
magistrum. Quod dominus dicit, Om- 10
nis qui venit ad me, & audit sermones meos Lucę. 6.
& facit eos ostendam uobis cui similis sit, Si-
milis est homini ædificanti domum, qui fo-
dit in altum, & posuit fundamentum super
petram. Fodere dixit, humilitate Christiana
omnia terrena exhaurire de corde suo, ne
propter aliquid tale deum colat. In altum
autem fodere, donec ad petram perueniat:
intantum Chr̄m gratis sequi, & gratis eum
colere, vt non solum pp superflua, sed nec
propter illa q̄ videntur huic vitæ necessaria
&

& quæ sine culpa à quouis iusto sumi & ha
beri possunt, etsi tēporalia atq; terrena sunt,
11 colendus deus putetur. De pueris seden-
Luc. 7. tibus in foro, & adinuicem clamantibus, cō-
B uerso ordine ad proposita respondit. Nam
quod ait, Lamentauimus, & non plorastis:
ad Ioannem pertinet, cuius abstinentia à ci
bis & potu, luctum pœnitētiæ significabat.
Quod autem ait, Cantauimus tibijs, & nō
saltastis: ad ipsum dominum pertinet, qui
vtēdo cum cæteris cibo & potu, lætitiam re
gni figurabat. At illi nec humiliari cū Ioan
ne, nec cum Christo gaudere voluerunt: di
centes illum dæmonium habere, istum vo-
racem & ebriosum & amicum publicano-
41. dist. rum & peccatorum. Quod autem subiun-
cap. qđ git, Et iustificata est sapientia ab omnibus
dicit. filijs suis: ostēdit filios sapiētiæ intelligere,
nec in abstinendo nec in manducando esse
iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi ino
piam: & in temperantia per abundantiam
non se corrumpendi, atq; oportune sumen-
di vel non sumendi ea quorum nō vsus sed
concupiscentia reprehendenda est. Non.n.
interest omnino quid alimentorum sumas,
vt succurras necessitati corporis, dummodo
congruas in generibus alimentorum his cū
quibus tibi viuendum est. Neq; quantum
sumas, multum interest, cum videamus alio
rum stomachum citius satiari, & eos tamen
illi ipsi paruo quo satiantur ardenter & in-
tolerabiliter, & omnino turpiter inhiare.
C Alios autem pluscule quidem satiari, sed to
lerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora
positas epulas, si id in tempore aut opus sit,
aut necesse sit, eum tranquillitate aspicere
neque tangere. Magis ergo interest, non
quid vel quantum alimentorum pro con-
gruētia hominum atque personæ suæ, & ꝓ
suæ valetudinis necessitate quis capiat: sed
quanta facilitate atque serenitate animi ca-
reat; cum his vel oportet vel etiam necesse
Phili. 4. est carere: vt illud in animo Christiani cō-
pleat quod Apostolus dicit, Scio & minus
habere, scio & abundare in omnibus: & in
omnibus imbutus sum, & satiari & esurire
1. Co. 8. & abundare & penuriam pati, Omnia pos-
Ro. 14. sum in eo qui me confortat. Et illud, Ne-
que si manducauerimus abūdabimus: neq;
si nō manducauerimus egebimus. Et illud,
Non est enim regnum dei esca, & potus,
sed iustitia & pax & gaudium. Et quia so-
lent homines multū gaudere de carnalibus
epulis, addidit, in spiritusancto. Iustificatur
etiam sapientia ab omnibus filijs suis, qui
intelligunt vtendis terrenis tempora opor-
tuna esse debere: facilitatem vero carendi
talibus, & amorem fruendi æternis non va
riari oportere per tpa, sed perpetuò retine-
ri. Quod dñs ait, Nemo aūt lucernam D
accendens operit eam vase, aut subtus lectū 12
ponit, sed super candelabrum ponit, vt in- Luc. 8.
trantes videant lumen qui verbum dei ti-
more carnalium incommodorum abscon-
dit, ipsam vtique carnem præponit manife-
stationi veritatis, & ea quasi cooperit ver-
bum, timendo prædicare: eam itaq; vasis &
lecti nomine appellauit, sub quo lucernā po
nere ait eum qui hoc facit. Quòd in re- 13
gione Gerasenorum curauit dñs eū in quo Luc. 8.
erat legio dæmonum: significatæ sunt gen-
tes quæ multis dæmonibus seruiebant. Qđ
sine vestimento erat: non habebat fidē. Qđ
in domo nō habitabat: in consciētia sua nō
requiescebat. Quòd in monumentis mane-
bat: in mortuis operibus, hoc est peccatis
delectabatur. Quòd autem compedibus fer
reis, & catenis liberatur, significat graues
& duras leges gentium, quibus & in eorum
republica peccata cohibentur. Quòd etiam
vinculis talibus diruptis agebatur à dæmo-
nio in eremum: significat quòd etiam ip-
sis transgressis legibus, ad ea scelera cupidi-
tate ducebatur, quæ iam vulgarem consue- E
tudinem excederet. Quòd autem in por-
cos pascentes in montibus dæmonia ire per-
missa sunt, significat immundos & super-
bos hoies, quibus dæmonia dominātur per
idolorum cultus. Quòd aut in stagnū præ-
cipitati sunt: significat quòd iam clarifica-
ta est Ecclesia & liberato populo gentium
à dominatione dæmoniorū, in abditis agūt
sacrilegos ritus suos, qui Christo credere
noluerunt, cæca, & profunda curiositate
submersi. Quòd autem pastores porco-
rum fugientes ista nunciauerunt: signifi-
cat quosdam etiam primates impiorum,
quanquā Christianam legem fugiant, po-
tentiam tamen eius per gentes stupendo &
mirando prædicare. Quòd Geraseni per-
gunt videre quod factum est, & inueniunt
hominem vestitum & mente sana sedere ad
pedes Iesu, & cognoscentes quid factū sit,
rogant Iesum vt ab eis discederet, magno
timore perculsi: significat multitudinem
vetusta sua vita delectatam, honorare qui-
dem, sed nolle pati Christianam legem,
dum dicunt ꝙ eam implere non possint, ad

mino generationes ipsas per septuaginta &
septẽ personas sursum versus enumerat. Nã
& reditus est, & tanquam ascensus ad deum,
cui post peccatorũ abolitionem reconcilia-
K mur expreßius, cum sursum versus per illas
generationes ascenditur. Et utiq; per baptis
mum fit omnium remißio peccatorũ, quæ
illo numero significatur. Non enim in ba-
ptismo dñi ipso dño peccata dimissa sunt, sed
ipsa remissio peccatorum omnium, quæ mi
sericordia eius & potestate donata est homi
nibus, per illum baptismum dñi & per illũ
numerum generationum consecrata atque
signata est. Nec temere dominus & frustra
septuagesima & septima generatione venit
aboliturus omnia peccata, nisi quia in illo
numero aliquid latet quod ad significatio-
nem pertineat omnium peccatorum. Hoc
autem in vndenario & septenario conside-
randum est. Qui numeri per se multiplica-
ti, ad tantum perueniunt: nam vndecies se-
ptẽ, vel septies vndeni, septuaginta & septẽ
fiunt. Vndecim aũt trãsgreßionem denarij
significat. at si in denario perfectio beatitu-
dinis significatur, vnde est etiam illud, quòd
omnes conducti ad vineam, denario remu-
nerantur, quod fit cum septenaria creatura
trinitati creatoris adiungitur: manifestum
est q̃ transgreßio denarij peccatum signifi-
cat per superbiam plus aliquid habere cu-
L pientis, & integritatem pfectionemq́; amit-
tentis. Hoc aũt septies propterea ducitur, vt
motu hominis facta significetur illa trans-
greßio: ternario enim numero incorporea
Deut. 6. pars hominis significatur. Vnde est q̃ ex to
Mat. 22. to corde, & ex tota anima, & ex tota mente
iubemur diligere deum. Quaternario vero
corpus, Multis enim modis quadripertita
inuenitur natura corporis. Ex his ergo con-
iunctis homo constans, non absurde septe-
nario numero significatur. Motus autem
in numeris non exprimitur, cum dicimus e
vnum, duo, tria, quatuor, &c. sed cum dici-
mus: semel, bis, ter, quater: quapropter, vt di
xi, non septem & undecim, sed septies unde-
cim significant transgreßionem, quæ motu
facta est hominis peccantis, hoc est perfe-
ctionis suæ stabilitatem transgredientis cu-
piditate amplius aliquid habendi: ut tanto
post per Prophetam animæ diceretur. Spe-
rabas si à me discessisses, aliquid amplius te
habituram? Ex quo initio superbiæ omnia
peccata syluescunt: quæ tamen dimittun-
tur, cum septuagies septies ignoscendum esse
admonemur, vt intelligamus nullum pecca-
tum excipi, quod pœnitenti & veniam de- Mat. 18.
precanti per ecclesiam, cuius personam Pe-
trus gestat, non dimittatur. Quod dicit M
dñs Iudæis, de eo qui habebat manum de- 7
xtram aridam, Interrogo vos, si liceat sab- Luc. 6.
bato benefacere, an male: animam saluam fa
cere, an perdere: Quæritur, cum corpus cu-
rauerit, quare interrogauerit, Si liceat ani-
mam saluam facere an perdere: vel dixit hoc
quòd illa miracula propter fidem faciebat,
vbi salus est animæ: uel quod ipsa sanatio
manus dextræ, salutem animæ significabat,
quæ a bonis operibus cessans, aridam quo-
dammodo dextram habere videbatur: vel
animam pro homine posuit, sicut dici solet,
Tot animæ ibi fuerunt. Quod dominus 8
dicit, Date & dabitur vobis, mensuram bo- Luc. 6.
nam, confertam & coagitatã & supereffluen
tem dabunt in sinum vestrum: ex illa sen-
tentia accipi potest, qua dicit & alio loco.
Vt ipsi recipiant vos in æterna tabernacu- Luc. 16.
la, vt plebi præceptum esse videatur, quod Luc. 6.
dictum est, Date & dabitur uobis. Secun-
dum quam sententiam dicit Apostolus,
Communicet qui catechizatur verbo dei, Galat. 6.
qui se cathechizat in omnibus bonis. Non
enim diceret, Dabunt in sinum vestrum: ni-
si quia per illorum merita, quibus vel cali-
cem aquæ frigidæ in nomine discipuli dede-
rint, mercedem cœlestem recipere merebun Mat. 10.
tur. Quod dominus dicit, Nunquid po- A
test cæcus cæcum ducere. Nonne ambo in 9
foueam cadent. Fortaße hoc ideo subiunxit, Luc. 6.
ne sperarent à Leuitis se accepturos men-
suram illam, de qua dixit, Dabunt in sinum
vestrum: quoniam ipsis dabant decimas:
quos cæcos dixit, quia Euangelium non te-
nerent: vt illam remunerationem per disci-
pulos domini potius plebs iam inciperet spe
rare, quos imitatores suos volens ostende-
re, addidit etiam, Non est discipulus super
magistrum. Quod dominus dicit, Om- 10
nis qui venit ad me, & audit sermones meos Luc. 6.
& facit eos ostendam uobis cui similis sit, Si-
milis est homini ædificanti domum, qui fo-
dit in altum, & posuit fundamentum super
petram. Fodere dixit, humilitate Christiana
omnia terrena exhaurire de corde suo, ne
propter aliquid talo deum colat. In altum
autem fodere, donec ad petram perueniat:
intantum Chr̃m gratis sequi, & gratis eum
colere, vt non solum pp superflua, sed nec
propter illa q̃ videntur huic vitæ necessaria
&

& quæ sine culpa à quouis iusto sumi & haberi possunt, cũ tẽporalia atq; terrena sunt, 11 colendus deus putetur. De pueris sedentibus in foro, & adinuicem clamantibus, cõ- Luc. 7.
B uerso ordine ad proposita respondit. Nam quod ait, Lamentauimus, & non plorastis: ad Ioannem pertinet, cuius abstinentia à cibis & potu, luctum pœnitẽtiæ significabat. Quod autem ait, Cantauimus tibijs, & nõ saltastis: ad ipsum dominum pertinet, qui vtẽdo cum cæteris cibo & potu, lætitiam regni figurabat. At illi nec humiliari cũ Ioanne, nec cum Christo gaudere voluerunt: dicentes illum dæmonium habere, istum voracem & ebriosum & amicum publicanorum & peccatorum. Quod autem subiungit, Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis: ostẽdit filios sapiẽtiæ intelligere, nec in abstinendo nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam: & in temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atq; oportune sumendi vel non sumendi ea quorum nõ vsus sed concupiscentia reprehendenda est. Non. n. interest omnino quid alimentorum sumas, vt succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cũ quibus tibi viuendum est. Neq; quantum sumas, multum interest, cum videamus aliorum stomachum citius satiari, & eos tamen illi ipsi paruo quo satiantur ardenter & intolerabiliter, & omnino turpiter inhiare.

41. dist. cap. qd dicit.

C Alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit, cum tranquillitate aspicere neque tangere. Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruẽtia hominum atque personæ suæ, & pro suæ valetudinis necessitate quis capiat: sed quanta facilitate atque serenitate animi careat, cum his vel oportet vel etiam necesse est carere: vt illud in animo Christiani cõpleat quod Apostolus dicit, Scio & minus habere, scio & abundare in omnibus: & in omnibus imbutus sum, & satiari & esurire & abundare & penuriam pati, Omnia possum in eo qui me confortat. Et illud, Neque si manducauerimus abũdabimus: neq; si nõ manducauerimus egebimus. Et illud, Non est enim regnum dei esca, & potus, sed iustitia & pax & gaudium. Et quia solent homines multũ gaudere de carnalibus epulis, addidit, in spiritusancto. Iustificatur

Phili. 4. 1. Co. 8. Ro. 14.

etiam sapientia ab omnibus filijs suis, qui intelligunt vtendis terrenis tempora oportuna esse debere: facilitatem vero carendi talibus, & amorem fruendi æternis non variari oportere per tpa, sed perpetuò retineri. Quod dñs ait, Nemo aũt lucernam D
accendens operit eam vase, aut subtus lectũ 12
ponit, sed super candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen qui verbum dei timore carnalium incommodorum abscondit, ipsam vtique carnem præponit manifestationi veritatis, & ea quasi cooperit verbum, timendo prædicare: eam itaq; vasis & lecti nomine appellauit, sub quo lucernã ponere ait eum qui hoc facit. Quòd in re- 13
gione Gerasenorum curauit dñs eũ in quo erat legio dæmonum: significatæ sunt gentes quæ multis dæmonibus seruiebant. Qđ sine vestimento erat: non habebat fidẽ. Qđ in domo nõ habitabat: in consciẽtia sua nõ requiescebat. Quòd in monumentis manebat: in mortuis operibus, hoc est peccatis delectabatur. Quòd autem compedibus ferreis, & catenis liberatur, significat graues & duras leges gentium, quibus & in eorum republica peccata cohibentur. Quòd etiam vinculis talibus diruptis agebatur à dæmonio in eremum: significat quòd etiam ipsis transgressis legibus, ad ea scelera cupiditate ducebatur, quæ iam vulgarem consue- E
tudinem excederet. Quòd autem in porcos pascentes in montibus dęmonia ire permissa sunt, significat immundos & superbos hoĩes, quibus dæmonia dominãtur per idolorum cultus. Quòd aut in stagnũ præcipitati sunt: significat quòd iam clarificata est Ecclesia & liberato populo gentium à dominatione dæmoniorũ, in abditis agũt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, cæca, & profunda curiositate submersit. Quòd autem pastores porcorum fugientes ista nunciauerunt: significat quosdam etiam primates impiorum, quanquã Christianam legem fugiant, potentiam tamen eius per gentes stupendo & mirando prædicare. Quòd Geraseni pergunt videre quod factum est, & inueniunt hominem vestitum & mente sana sedere ad pedes Iesu, & cognoscentes quid factũ sit, rogant Iesum vt ab eis discederet, magno timore perculsi: significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem, sed nolle pati Christianam legem, dum dicunt q̃ eam implere non possint, ad

Luc. 8. Luc. 8.

mirantes tñ fidelem populú à pristina per-
dita conuersatione sanatum. Quod ille cu-
pit iam esse cum Christo, & tñ dicitur ei,
Redi in domú tuam, & enarra quanta tibi
Phili.1. fecit deus: ex illa Apostoli sententia recte
pôt intelligi, cum ait, Cupio dissolui & esse
cú Christo, multo magis optimú, manere
F in carne necessarium pp vos. Vt sic quisq;
intelligat post remissionẽ peccatorú redeú
dú sibi esse in conscientiá bonam, & seruiẽ-
dú Euangelio pp aliorum etiam salutẽ vt
deinde etiam cú Christo requiescat, ne cú
præpropere iam vult esse cú Christo, negli-
gat ministerium prædicationis, fraternæ re-
14 demptioni accómodatum. De septuagin
Luc.10. taduobus discipulis, Sicut vigintiquatuor
horis totus orbis peragitur atque lustratur,
ita mysterium illustrandi orbis per Euan-
gelium Trinitatis in septuagintaduobus
discipulis intimatur. Vigintiquatuor enim
ter in septuagintaduobus ponimus. Quod
autem binos mittit, sacramentum est cha-
ritatis, Siue quia duo sunt charitatis præce-
pta, siue quia omnis charitas, minus quàm
15 inter duos esse non potest. Quod domi-
Luc.11. nus dicit, Si lumen, quod est in te tenebræ
sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Lumen di
cit bonam intentionem mentis qua opera-
mur, tenebras autem ipsa opera appellat, Si-
G ue quia ignoratur ab alijs quo animo illa
faciamus, siue quia eorum exitum etiam ip-
si nescimus: id est quomodo exeát atq; pro-
ueniant eis quibus nos ea bono animo im-
pédimus. Plerunq; enim beneficijs nostris
male vtendo corrumpuntur, quibus nos ea
misericorditer beneuola intentione præsta
16 mus. Nunc vos Pharisæi qđ de foris est
Luc.11. calicis & catini múdatis. Hinc deinceps qđ
dicit in Pharisæos & legisdoctores, hoc est
quod superius dixit, Offirmauerat faciem
in Hierusalẽ, vt eis aperte vera diceret vi
Luc.9. tia & peccata eorum. Ideo dicitur spiri-
17 tussanctus digitus dei propter partitionem
Luc.11. donorum quæ in eo dantur, vnicuique pro
pria, siue hominum siue angelorum: in nul-
lis etiam membris nostri magis apparet
18 partitio quàm in digitis. Iejunium aut
in tribulatione est, aut in gaudio. In tri-
bulatione ad propiciandum deum pro pec-
catis: in gaudio vero cum tanto minus de-
lectant carnalia, quanto spiritalium ma-
Luc.5. ior sagina est. Cum ergo dominus interro
gatus esset, cur discipuli eius non ieiunarét,
de vtroq; ieiunio respódit. Nanq; ad aliud

quòd in tribulatione ieiunari solet, pertinet
quod ait, sponsi filios tunc ieiunaturos, cú
ab eis ablatus fuerit sponsus: tunc enim de-
solabuntur, & in mœrore ac luctu erunt, H
donec eis per spiritumsanctum gaudia con-
solatori retribuantur, Quo dono perce-
pto, etiam ieiunij alterum genus quod fiat
per lætitiam; iam renouati in vitam spirita-
lem conuenientissime celebrabunt. Quod
antequam accipiant dicit eos tanquam vete
ra vestimenta, quibus inconuenienter no-
uus pánus assumitur, id est, aliqua particu-
la doctrinæ, quæ ad nouæ vitæ temperantiá
pertinet, Quia si hoc fiat, & ipsa doctrina
quodammodo scinditur, cuius particula, q́
ad ieiunium ciborum valet, importune tra
ditur: Cur illa doceat generale ieiunium,
non à concupiscétia ciborum tñ, sed ab om
ni lætitia temporalium delectationum: cu-
ius quasi pannum, id est, partem aliquam
quæ ad cibos pertinet dicit non oportere ho
minibus adhuc veteri consuetudini dedi-
tis impertiri, quia & illinc quasi consilio vi
detur fieri, & ipsi vetustati non conuenit.
Dicit etiam similes eos esse veteribus vtri-
bus, quos vino nouo, id est, spiritalibus præ
ceptis facilius dirumpi, quàm illud con-
tinere posse dicit. Erant autem iam veres,
noui, cum post ascensum domini desiderio
consolationis eius orando, & sperando in-
nouabantur. Tunc enim acceperunt spiri- I
tumsanctum, quo impleti cum omnium q́ Acto.2.
de diuersis gentibus aderant linguis loque-
rentur, dicti sunt musto pleni. Nouum
enim vinum iam nouis vtribus venerat.
Homo quidam descendebat ab Hierusá 19
lem in Hiericho: ipse Adam intelligitur in Luc.10.
genere humano. Hierusalẽ ciuitas pacis il
la ẽ cœlestis, à cuius beatitudine lapsus est.
Hiericho Luna interpretatur, & significat
mortalitatẽ nostram, propter hoc quòd na-
scitur, crescit, senescit. Et incidit in latrones,
diabolum & angelos eius, qui eum spoliaue
runt immortalitate, & plagis impositis pec-
cata suadendo reliquerunt semiuiuum: qà
ex parte qua potest intelligere & cognosce
re deum, viuus est homo: ex parte qua pec
catis contabescit, & premitur, mortuus est,
& ideo semiuiuus dr. Sacerdos autem & Le
uita, qui eo viso præterierunt, sacerdotiú
& ministerium veteris testamenti signifi-
cant, quæ non poterant prodesse ad salutẽ,
Samaritanus custos interpretatur, Et ideo
ipse dñs significatur hoc nomine. Alliga-
tio

tio vulnerum, est cohibitio peccatorum. Oleum consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis. K Vinum, exhortatio ad operandum feruentissimo spiritu. Iumentum eius est caro, in qua ad nos uenire dignatus est. Imponi iumento, est ipsam incarnationem Christi credere. Stabulum est Ecclesia, vbi reficiuntur viatores de peregrinatione redeuntes in æternam patriam. Altera dies est post resurrectionem dñi: Duo denaria, sunt duo præcepta charitatis, quam per spiritumsanctum acceperunt Apostoli ad Euangelizandum cæteris vel promissio vitæ præsentis & futuræ. Scdm.n. duas promissiones dictum est,
Mat.19. Accipiet in hoc seculo centies tm, & in seculo futuro vitam æternam consequetur. Stabularius ergo Apostolus. Quod superogat
1.Co.3. aut illud est consilium quod ait, De virginibus autem præceptum dñi non habeo, consilium autem do. Aut quod etiam manibus
2.The.3 suis operatus est, ne in firmorum aliquem in nouitate Euangelij grauaret, cum ei liceret
20 pasci ex Euangelio. Quod Martha exce-
Luc.12. pit illum in domum suam: significat Ecclesiam quæ nunc est, excipientem dominum in cor suum. Maria soror eius quæ sedebat ad pedes dñi, & audiebat verbum eius: significat eandem Ecclesiam, sed in futuro secu-
L lo, vbi cessans ab opere ministerioq; indigentiæ, sola sapientia perfruetur. Martha ergo occupata est circa multum ministerium; quia nunc talibus operibus exercetur Ecclesia. Quod autem queritur quod se soror eius non adiuuet, occasio datur sententię dñi qua ostendit, istam Ecclesiam solicitam esse & turbari circa plurima, cum sit vnum necessarium, ad quod per ministerij huius merita peruenitur. Mariam vero dicit optimã partem elegisse, quæ nõ auferetur ab ea: & ideo intelligitur optima, quia & per hanc ad illam tenditur, & nõ auferetur. Illa vero pars ministerij, quanuis sit bona, tamen auferetur, quando indigentia cui ministratur tran-
21 sierit. Amicus ad quem venitur media
11. nocte vt accommodet tres panes, vtiq; ad similitudinem ponitur secundum quãquis deum rogat in media tribulatione constitutus, vt ei tribuat intelligentiam trinitatis, qua præsentis vitæ consoletur labores. Sed comparatio est a minore. Si enim amicus homo surgit de lecto & dat, nõ amicitia, sed tædio, compulsus, quanto magis deus dat, qui sine tædio largissime donat quod petitur? sed ad hoc se peti vult, vt capaces donorum eius fiant qui petunt. In tribus autem panibus etiam illud significatur, vnius esse substantiæ trinitatem. Amicus autem quem di- M cit ille qui petit venisse de via & non se habere quod ponat ante illum: intelligitur hominis appetitus qui debet obtemperare rationi. Seruiebat autem consuetudini temporali, quam viam vocat propter omnia per tempus trãseuntia. Conuerso autem homine ad deum, etiam ille appetitus à consuetudine reuocatur: sed si non consolatur interius gaudium de doctrina spiritali qua creatoris trinitas prædicatur, magnę angustiæ sunt in homine quem premit erumna mortalis, cum ab ijs quæ foris delectant præcipitur abstinentia, & intus non est refectio de lætitia doctrinæ salutaris: & ista angustia est media nox, qua cogitur vehementer instare petendo vt accipiat tres panes. Quod autem ei dicitur deintus, iã ostium clausum esse, pueros quoq; eius cum eo in cubili esse: significat tps famis verbi cum intelligentia clauditur & illi qui Euangelicam sapientiã tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicauerunt, pueri patrisfamilias iam sunt in secreta quiete cum domino: & tamẽ orando efficitur vt accipiat desiderans intellectum ab ipso deo, etiam si homo desit A per quem sapientia prædicetur. De pa- 22 ne, pisce & ouo, quibus contraria posuit lapidem, serpẽtem & scorpionem: intelligitur Luc. 11 panis charitas; propter maiorem appetitũ, & tam necessarium vt sine illa cætera nihil sint: sicut sine pane mensa est inops. Cui contraria est cordis duritia quam lapidi comparauit. Piscis autem intelligitur fides inuisibiliũ, vel ppt aquam baptismi, vel quia de inuisibilibus locis capitur. Quod etiã fides huius mundi fluctibus circumlata non frangitur, recte pisci comparatur. Cui contrarium posuit serpentem propter venena fallaciæ, quæ etiã primo homini male suadẽdo præseminauit. In ouo intelligitur spes: ouũ enim nondũ est fœtus perfectus, sed fotu dosperatur. Cui cõtrarium posuit scorpionem, cuius aculeus venenatus retro timẽdus est: sicut spei contrarium est retro respicere, cũ spes futurorum in ea quæ ante sunt se extendat. De eo quod dicit dñs scribis vel do 23 ctoribus Iudæorum, Tulistis clauem scien- Luc.11. tię, & ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis: accipiendum quod in scriptura de humanitate Christi dicitur,

 quam

B quam nec ipsi intelligere, nec ab alijs intel-
24 ligi volebant. Quod dñs dicit discipulis,
Luc.12. Anima pluris est q̃ esca, & corpus q̃ vesti-
mentum, Sic accipiendum vtiq; si hoc tibi
dedit quod plus est, quanto magis dabit qđ
25 minus est. Quod dñs dicit, Sint lumbi ve
Luc.12. stri præcincti, ꝑ continentiam ab amore
rerum secularium: lucernæ ardentes, hoc ip
sum vt vero fine & recta intẽtione faciatis.
26 Quod dominus dixit Petro, Quis putas
Luc.12. est fidelis dispensator & prudens, quẽ con-
stituet dominus super familiam suam, vt det
illis in tempore tritici mensuram. Mensurã
dicit propter modum capacitatis quorumq;
27 audientium. Quod dominus dicit, Cum
Luc.12. uideritis nubem orientem ab occasu: car-
nem suam à morte resurgentem significat.
Ex illo.n.omnibus terris imber Euangeli-
cæ prædicationis infusus est, Austrum flan-
tem ante æstus, tribulationes leuiores ante
28 iudicium. Quod dñs dicit, Si.n.quod mi
Luc.12. nimum est, non potestis, cum de augenda
corporis statura diceret, Minimũ.n.est hoc,
29 sed deo corpora operanti. Cum diceret
Luc.12. discipulis non debere haberi solicitudinem
de cibis, ait, Et nolite in sublime extolli: Pri
mo enim hæc ad necessitatem implendam
C homo quærit, Cum autem hæc abundaue-
rint, incipit & superbire de talibus, Tale est
hoc, ac si se vulneratus quis iactet, quia ha-
beat multa emplastra in domo cum hoc illi
bonum esset vt vulnera non haberet, & ne
Luc.14. vno quidẽ indigeret emplastro. Congruen-
ter hydropicum animali quod cecidit in pu
teum comparauit, tumore enim laborabat:
Luc.13. sicut & illam mulierem quam decem et octo
annis alligatam dixerat, & ab eadem alli-
gatione soluebat, comparabat iumẽto quod
soluitur vt ad aquã ducatur. Hydropicum
autem recte comparamus diuiti auaro. Si-
cut enim ille quanto magis abundat humo-
re inordinato, tanto amplius sitit: sic iste
quanto est copiosior diuitijs quibus non
bene vtitur, tanto ardentius talia concu-
piscit. Illam uero ita morbo incuruatam vt
se erigere non posset, animæ assimulauit ter-
renis opinionibus uel operibus debilitatæ
uel oppressæ, ita vt diuina cogitare non va-
30 leat. Quod de ciuitate adducit inuita-
Luc.14. tos ad cœnam: de ipsa gente Iudæorum
qui crediderunt significat debiles peccatis,
non habentes superbiam quasi iustitiæ, quæ
mendax primates eorum à gratia prohi-
bebat. Quod autem de sepibus & vijs
alios adduci iussit, cum adhuc locus esset: D
gentes significat, ꝑ diuersas vias secta-
rum, & spinas peccatorũ. Sumptus ad tur- 31
rim ædificandã, vires sunt ad discipulatum Luc.14.
Christi obtinendum: & decem milia prælia-
turi cum rege qui habebat viginti milia,
ostendunt simplicitatem Christiani populi
dimicaturi cum duplicitate diaboli hoc est
cum dolis & fallacijs eius, in affectu consti-
tuti renunciantis omnibus quę sunt eius a
Ita enim cõcludit, Sic ergo omnis ex vobis
qui non renunciauerit omnibus quæ possi-
det, non põt meus eẽ discipulus. Inter quæ
omnia etiã ipsa tp̃alis vita intelligatur, ne-
cesse est: quam oportet sic possidere ad tp̃s,
vt non impediat ab æterna, qui eam fuerit
minatus auferre. Sicut autem de turri non
perfecta, per opprobriũ deterruit dicentiũ,
quia hic homo cœpit ædificare, & non po-
tuit consummare: Sic in rege cum quo di-
micandum est, ipsam pacem accusauit, cum
ait, Adhuc illo longe agente, legationẽ mit-
tens rogat ea quæ sunt pacis: significans mi
nas imminentium a diabolo tentationum,
non sustinere homines qui non renunciant
omnibus quæ possident, & pacem cum eo fa
cere consentiendo illi ad committenda pec-
cata. Turrim quippe illam ædificare, & con E
tra regem illum dimicare, esse discipulum
Christi est: habere aũt sumptus ad perficien
dam turrim, & habere sursa decẽ milia con
tra viginti milia regis: renunciare est omni-
bus quæ sunt eius. Salem infatuatum apo 32
statam dixit, ouem perditam oẽs pc̃tores di- Luc.14.
xit, qui per penitentiam reconciliãtur deo:
Quam humeris suis portat, quia humilian-
do se sales erexit. Ideo aũt illas nonaginta no
uem dixit quas reliquit in deserto, quia su-
perbos significat tanquã solitudinem geren-
tes in animo, dũ solos se videri volunt, qui-
bus ad perfectionem vnitas deest. Cum.n.
quisq; à vera vnitate diuellitur, superbia di-
uellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens,
non sequitur vnum quod deus est, Ideoq;
& in nonagintanouem ouibus & in nouem
drachmis põnit eorum sign̄ationem, qui de
se præsumentes pc̃tõribus ad salutẽ redeun-
tibus se prę ponunt: vnum enim deest ad no
uem, vt decem sint, & ad nonagintanouem
vt centum sit. Et si per cæteros numeros
hoc consyderes, hoc euenit. Nam & non-
gentis nonagintanouem vnum deest vt mil F
le sint, & ad nouem milia nongentos no-
nagitanouem, vnum deest vt decem mi-
lia

lia sint. Variari ergo per breuitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus vnum decst vt perficiantur. Ipsum verò vnum sine varietate in se manens cū accesserit perficit, cui deputat omnes per pœnitentiā reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

33 Homo habens duos filios, deus ad duos
Luc. 15. populos intelligitur, tanquam stirpes duas
generis humani: vnam eorum qui permanserunt in vnius dei cultu, aliam eorum qui vsque ad colenda idola deseruerunt deum. Ab ipso autem exordio creaturæ mortaliū consideratio debet intelligi vel intendi. Maior ergo filius ad cultū vnius dei pertinet. Minorem in regionem longinquam profectum esse dicit, Petijt enim vt sibi pars substantiæ quæ eum tangeret daretur à patre, tanquam anima sua potestate delectata, id quod illi est viuere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista diuina sunt munera, quæ in potestatem accipiens per liberum arbitrium, quia diuisit pater liberis substātiam, minor filius in regionem longinquam profectus, male vtendo naturalibus bonis, eo ipso quod patrem deseruit cupiditate fruendi creatura, relicto ipso crea-
G tore. Quod non post multos dies dixit factum, vt congregatis omnibus peregre proficisceretur in regionem longinquam: quia non multo post institutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum quandam velut potentiam naturæ suæ, & deserere eum à quo condita est præfidens viribus suis quas vires tanto consumit citius, quanto eum deserit à quo datæ sunt. Itaque hanc vitam prodigam vocat amantem fundere, atque spatiari pōpis exterioribus intus inanescentem, cum ea quisque sequitur quæ ab illa procedunt, & relinquit eum qui sibi est interior. Regio itaque longinqua, obliuio dei est, fames autem in illa regione est indigentia verbi veritatis. Vnus ciuium regionis illius, aliquis aereus princeps ad militiam diaboli pertinens. Villa eius, modus potestatis eius. Porci immundi spiritus qui sub ipso sunt. Siliquæ quibus porcos pascebat, seculares doctrinæ sterili vanitate resonantes: de quibus laudes idolorum fabularumque ad deos gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant, quibus dæmonia delectantur. Vnde cū iste saturari cupiebat, aliquid solidum & re-
H ctum quod ad beatā vitam pertineret, inuenire volebat in talibus, & non poterat. Hoc est enim quod ait, Et nemo illi dabat. In se autē reuersus, iam scilicet ab eis quæ forinsecus frustra illiciunt & seducunt, in conscientiā Luc. 15.
interiorem reducem faciens intentionē suā dixit, Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus? Vnde hoc scire poterat in quo erat tanta obliuio dei sicut in omnibus idololatris fuit, nisi quia ista recogitatio iam resipiscentis est cum Euangelium prædicaretur? Iam enim poterat talis animaduertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum secularium commodorum. De quibus dicebat Apostolus, esse quosdam qui Euangeliū annunciarent non caste, existimantes quæstum esse pietatem. Non enim aliud annuncia- Philip. 1
bant, sicut hæretici: sed hoc quod Apostolus 1. Tim. 6
Paulus, non eo tamē animo quo Apostolus Paulus: vnde & mercenarij recte appellantur, in eadem quidem domo eūdem panem verbi tractantes, non tamē in hæreditatē æternam vocati, sed temporali mercede conducti. De talibus dictum est, Amē dico vobis, perceperunt mercedem suam. Ego ergo, in-
quit, hic fame pereo. Deinde ait, Surgā, quia Matt. 6.
iacebat: & ibo, quia longe aberat. Ad patrē, I
meum: quia sub principe porcorum erat.
Cætera verba sunt pœnitentiam meditātis Luc. 15.
in confessione peccati, nondum tamen agentis. Non enim iam dicit patri, sed dicturum se esse promittit cum venerit, Intelligas igitur hoc nunc accipiendum esse venire ad patrē, in Ecclesia constitui per fidem: vbi iam possit esse peccatorū legitima & fructuosa confessio. Quid ergo patri dicturum se dicit? Pater peccaui in cœlum & coram te, & iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut vnum de mercenarijs tuis. (Non ab re quæritur,) vtrum hoc est, peccaui in cœlū, quod est, coram te: vt cœlū appellauerit ipsam summitatē patris. Vnde est etiā illud in Psal-
mo, A summo cœlo egressio eius, cum ab ip- Psal. 18.
so patre vellet intelligi. An potius, Peccaui in cœlum, coram sanctis animis in quibus est sedes dei? Coram te aūt in ipso penetrali interiore conscientiæ. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset antequam intelligeret deum, sed tamē cum iā
pie quæreret, vidit illū pater ipsius. Impios Luc. 15.
enim & superbos conuenienter non videre dicitur, tāquam ante oculos non habere. An-
te oculos enim haberi, non nisi qui diliguntur K
dici solent. Et misericordia motus est, Et accurrens

currens cecidit super collum eius. Non.n.
pater vnigenitum filiũ deseruit, In quo vsq;
ad nostram lõginquam etiam peregrinatio-
nem cucurrit atq; descendit, quia deus erat
in Christo mundũ reconcilians sibi. Et ipse
2.Co. 5 dñs ait, Pater in me manens, ipse facit opera
Ioan.14 sua. Quid est aũt, super collum eius cadere:
nisi inclinare & humiliare in amplexũ eius
brachium suum? & brachiũ domini cui re-
Esa. 53. uelatum est? Quod est vtique dñs noster
Iesus Christus. Et osculatus est illum: idest;
consolari verbo gratiæ dei ad spem indul-
gentiæ peccatorũ: hoc est post longa itinera
remeantem aũt, mereri à patre osculum cha-
ritatis. Et incipit iam peccata constitutus in
Ecclesia confiteri. Nec dicit omnia q̃ dictu-
rum se esse promiserat, sed vsq; ad illud. Nõ
sum dignus vocari filius tuus. Hoc.n. vult
fieri per gratiam, quod se indignum esse per
merita fatetur. Non addit quod in illa medi
tatione dixerat, Fac me sicut vnum de mer-
Luc. 15. cenarijs tuis. Cum.n. panem non haberet,
vel mercenarius esse cupiebat: q̃ post oscu-
lum patris generosissime iam dedignatur.
Stola prima est dignitas quã perdidit Adã.
L Serui qui eam proferunt reconciliationis
prædicatores. Annulus in manu, pignus est
spiritussancti propter gratiæ participatio-
nem, q̃ digito dei bene significatur. Calcia-
menta in pedes præparatio Euangelizandi
ad non tangenda terrena. Vitulus saginatus
ipse item dñs, sed secũdum carnem satiatus
opprobrijs. Quod aũt imperat vt adducant
eum, quid aliud est nisi vt prædicent eum, &
annunciando venire faciant in exhausta fa-
me viscera filij esurientis. Nam & vt occi-
dant eum iubet, hoc est vt mortem eius insi
nuent. Tunc.n. cuique occiditur cum credit
occisum. Et epulemur, inquit: hoc ad lætitiã
valet propter illa quæ consequenter dicit,
Quia hic filius meus mortuus erat & reui-
xit, perierat & inuentus est. Et istæ epulæ
atque festiuitas nunc celebrant per orbem
terrarum Ecclesia dilatata atque diffusa. Vi-
tulus.n. ille in corpore & sanguine domini-
co offertur patri, & pascit totã domum. Cũ
interea maior filius, populus Israel secundũ
carnem, non quidem profectus in longin-
Luc. 15. quam regionem sed tñ in domo non est. In
agro autem est: .n. in ipsa hæreditaria opulen-
M tia legis & Prophetarũ, terrena potius ope-
ratur, & in quibuscunque Israelitis conside-
ratoribus, Nam multi tales inuenti sunt in
eis & sæpe inueniũtur. Veniens de agro do-
mui ꝓpinquare cœpit. i. labore seruilis ope-
ris improbato, ex eisdẽ scripturis Ecclesiæ li
bertatem considerauit. Audit symphoniam
& chorum. s. spiritu plenos vocibus cõsonis
Euãgelium prædicare. Quibus dictum est, 1.Co. 1
Obsecro vos fratres per nomẽ dñi nostri Ie
su Christi, ut idipsum dicatis omnes. Audit
quoq; concorditer conuersantium animam
& cor vnum in laudes dei. Vocat vnum de Luc. 15.
seruis, & interrogat quæ illa sint: Sumit vti-
que ad legendum aliquem Prophetarum, &
in eo quærens quodammodo interrogat, vn
de ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua
se esse non videt. Respondet ei seruus patris
Propheta, Frater tuus venit, & occidit pater
tuus vitulum saginatum, quia saluum illum
recepit, in extremis.n. terras fuit frater tuus.
Sed inde maior exultatio cantantium dño Esa. 42.
cãticum nouum; quia laus eius ab extremis Esa. 53.
terræ, & propter eum qui absens erat occi- Esa. 52.
sus est vir in plaga positus, & sciẽs ferre im-
becillitatem, quia quibus non est narratum
de eo viderunt, & qui non audierant, intelle-
xerunt. Sed indignatur etiã nunc, & adhuc Rom. 11.
non vult introire. Cum ergo plenitudo gẽ-
tium intrauerit, egredietur opportuno tem-
pore pater eius, vt etiã omnis Israel saluus K
fiat: ex cuius parte cæcitas facta est velut
absentia in agro donec plenitudo filij mino-
ris longe in idololatria gentium constituti
reducta ad manducandum vitulum intra-
ret. Erit enim quandoque aperta vocatio
Iudæorum in salute Euangelij. Quam ma-
nifestationem vocationis, tanquam egres-
sum patris appellat ad rogandum maiorem
filium. Deinde, quæ respondet idem ma-
ior filius, duas quæstiones habent: Quo-
modo videlicet accipiatur ille populus nun-
quam mandatum dei præterijsse, Et quem
dicat hædum quem nunquam accepit, vt cũ
amicis suis epularetur. Sed de mandato non
prætergresso facile illud occurrit, neque de
omni mãdato dictũ esse, sed de vno maxime
necessario, quo nullum deũ alium præter o-
mnium creatorem colere iussus est. Neque
iste filius in omnibus Israelitis, sed in his
intelligitur habere personã, qui nunquã ab
vno deo ad simulacra conuersi sunt. Quan-
quam.n. tanquam in agro positus iste filius
terrena desideraret, ab vno tamen deo ista
desiderabat bona, quamuis communia cum B
pecoribus. Vnde in Psalmo ex persona sy- Psal. 72.
nagogæ quod interpretatur Asaph, conue- H
nientes accipitur dictum. Quasi pecus fa-

ctus

ctus sum apud te, & ego semper tecum. Quod etiā patris ipsius testimonio cōprobatur, cū dicit, Tu mecum es semper. Non.n. quasi mentientem redarguit, sed secum perseuerā- Psal.72.
tiam eius approbans, ad perfruitionem potioris atq; iocundioris exultationis inuitat. Quis est ergo hædus quē nunquam accepit ad epulandū? Peccator profecto hædi nomine significari solet. Sed absit vt Antichristum intelligā, Non.n. exitum inuenio huius sententiæ. Multum.n. absurdum est, eū cui dicitur, Tu mecū es semper; hoc a patre optasse, vt Antichristo crederet. Neq; omnino in eis Iudæis qui Antichristo credituri sunt, istū filium fas est intelligi. Quō aūt epularet ex illo hædo, si ipse esset Antichristus, qui ei nō crederet? Aut si hoc est epulari ex hædi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari, quomodo dicit filius quē recepit pater hoc sibi non fuisse concessum, cum oēs filij dei de illius aduersarij dā- C
natione lætaturi sunt? Nimirum ergo, quod in re obscurissima sine præiudicio diligentioris inquisitionis dixerim, ipsum dominū sibi negatum ad epulandum conqueritur dum eum peccatorem putat. Cum enim hædus est illi genti, idest cum eū sabbati violatorem & prophanatorem legis existimat, iocundari epulis eius non meruit: vt q ait, Nunquam dedisti mihi hædum vt cum amicis meis epularer, tale sit, atsi diceret, eū qui mihi hædus videbatur, nunquam dedisti mihi ad epulandum, cupio mihi illum non concedens, quo mihi hædus videbatur. Quod autem dicit, cum amicis meis, aut ex persona principum, cum plebe intelligitur, aut ex persona populi Hierosolymitani cum cæteris populis Iuda. Meretrices autem cum quibus dissipasse substantiam suam filius minor accusatus est, recte intelliguntur superstitiones, relicto vno connubio legitimo verbi dei, cum turba dæmoniorum cupiditate turpissima fornicari. Quid deinde sibi vult, quòd cum pater diceret, Tu mecum es semper, quod iam tractatum est, addidit, Et omnia mea tua sunt? qua in re primo cauendū est, ne intelligas ita dictum, omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris: aut tanquam in terrena hæreditate patiaris angustias, quo possint omnia esse maioris, si habet ibi & iunior partem suam. Sic enim à perfectis & purgatis ac iam immortalibus filijs haben- D
tur omnia, vt sint & omnium singula & omnia singulorum. Vt.n. cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. Sed quō omnia? Nū & angelos, ait aliquis, & virtutes sublimes ac potestates, atq; vniuersa cœlestia dei ministeria deus in possessionem tali filio subiecisse putandus est? Si possessionem sic accipias, vt eius possessor ipse sit dominus, nō vtiq; omnia. Non.n. domini erunt, sed consortes potius angelorū, de quibus dictum est, Erunt enim æquales angelis dei. Sin vero possessio sic intelligi- Mat.22
tur, quo recte dicimus possidere animas veritatem, non inuenio cur non vere ac proprie accipere possimus omnia, quæ dicta sunt omnia. Non.n. illud ita loquimur, vt Ad hūc
dominas veritatis dicamus animas q̄ ab eis sensum.
dicimus possideri. Aut si noīe possessionis adhuc sensu impedimur, id quoq; auferat: Non enim ait pater, omnia in possessionē tibi dabo, siue omnia mea possideas vel possidebis: sed omnia mea tua sunt: nec tamen ita sunt eius, vt ipsius dei. Quod enim est in nostra pecunia, potest familiæ nostræ vel alimentum esse vel ornamentum, vel aliqd huiusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille posset suum dicere, non video quæ ipsius recte sua vocare non possit, diuersis duntaxat modis. Cum enim beatitudinem E
illam obtinuerimus, nostra erunt ad viuendum, superiora nostra, erunt ad conuiuendum æqualia, nostra erunt ad dominandū inferiora. Congaudeat ergo securissimus maior frater, quia iunior frater mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. In vil- 34
lico quē dominus eijciebat de villicatione, Luc.16
& laudauit eum quòd in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandū sumere. Non enim aut domino nostro faciēda est in aliquo fraus, vt de ipsa fraude eleemosynas faciamus: aut eos à quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tanquā debitores dei & domini nostri fas est intelligi; cum iusti & sancti significentur hoc loco qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitatibus suis terrena bona cómunicauerint: de quibus etiam dicit, quòd si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suā. Sed ēt econtrario dicunt Mat.10
istæ similitudines, vt intelligamus, si laudari potuit ille a domino qui fraudē faciebar, quanto amplius placent dño deo, qui secundum eius præceptū illa opera faciunt: sicut etiam de iudice iniquitatis qui interpellabatur à vidua comparationē duxit ad iudicem

deum

F deû, cui nullá ex parte iudex iniquus confe-
Luc.18. rendus est. Quòd aût de centum cadis olei quinquaginta scribi fecit à debitore, & de centû choris tritici octoginta, ad nihil aliud valere arbitror, nisi vt ea quæ similiter in sa
Luc.16 cerdotes atq; in leuitas Iudæi, quisq; operatur in Christi Ecclesia, abundet iustitia eius super scribarum & pharisæorû, vt cum illi
Matt.5. decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus sed de ipsis bonis suis fecit Za-
Luc.19. chæus. Aut certè duplicet decimâ, aut duas decimas dando superet impendia Iudæorû t Mammona vero iniquitatis adeò à dño appellata est ista pecunia quã possidemus ad tps, quia Mammona diuitiæ interpretant. Nec sunt istæ diuitiæ nisi iniquis, qui in eis constituunt spem atq; copiam beatitudinis suæ. A iustis vero cum hæc possidentur, est quidẽ ista pecunia: sed non sunt tñ illis diuitiæ nisi cœlestes & spiritales, quibus indulgentiã suam spiritaliter supplentes, exclusa egestate miseriæ, beatitudinis copia ditant.

35 Quod dicit, Si in alieno fideles non fui-
Luc.16. stis: Alienas appellat terrenas facultates, qa nemo eas secum moriens aufert. hoc est qđ
Psal.48. dicit Dauid, Ne timueris cum diues factus
G fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniã non cum morietur accipiet omnia, neq; simul descendet cû eo
36 gloria eius. Quod ait, Aut vnum odiet,
Luc.16. & alterum diliget, aut vni adhærebit, & alterum contemnet: Non sine consideratione distinguenda sunt, Non enim passim aut quasi temere dicta sunt. Non enim interrogatus vtrum diligat diabolum, respondet se diligere, sed potius odisse, Deum autem se diligere omnes ferè proclamant. Ergo aut vnum odiet & alterum diliget vt fieri debet: odiet scilicet diabolû, diliget vero deû, Quod vero adiunxit, aut alteri adhærebit & alterum contemnet. Adhærebit scilicet diabolo, cum quasi eius præmia temporalia sectatur, contemnet autem deum, Non dixit odiet, sed contemnet: sicut solent minas eius postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate eius ad impunitatem sibi blandiuntur, Quibus per Salomonem dicitur, Fili
Ecclesia ne adijcias peccatum super peccatum, & di-
stici.5. cas, miseratio dei magna est. Regnû cœ-
37 lorum vim patitur, & qui vim faciunt, diri-
Luc.16. piunt illud. Non solû vt quisq; ista contemnat, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentem: hic enim vi facta inuadit quodammodo quasi prædator violentus regna cœlorum: hoc enim subiunxit Euange- H
lista, cum dixisset derisum fuisse Iesum à pharisæis, cum de contemnendis terrenis diuitijs loqueretur.

Homo quidam erat di- 38
ues, & induebatur purpura & bysso, & epu- Luc.16.
labatur quotidie splendide, & cætera. Per allegoriã sic accipi possunt, vt in diuite intel
ligantur superbi Iudæorum, ignorantes dei Ro.10.
iustitiam, & suam volentes constituere. Purpura & byssus, dignitas regni est: & aufere-
tur, inquit, à vobis regnum dei, & dabitur Mat.21
genti facienti iustitiam. Epulatio splendida, iactantia legis est, in qua gloriabantur plus ad pompam elationis abutentes ea, quàm ad necessitatem salutis vtentes. Mendicus autẽ
nomine Lazarus, quod interpretatur adiu- Luc.16.
tus, significat indigentem, veluti gentilem aliquem aut publicanum, qui tanto magis adiuuatur, quanto minus de suarum copia facultatum præsumit. Tales erant illi duo qui orabant in templo, vnus publicanus, &
alter pharisæus. Diues ergo dicit tanquam Luc.18.
satiatus iustitia, non inter illos beatos numerandus, qui esuriunt, & sitiunt iustitiã, Gratias tibi ago, quia non sum sicut publi-
canus iste. Pauper autem qui se adiuuari de Matt.5.
siderat, dicit, Propicius esto mihi peccato-
ri. Desiderat tamen saturari de micis quæ I
cadunt de mensa diuitis iacens ad ianuam, Luc.11.
Non enim admittebatur ad epulas eius, qui nec bene illis vtebatur nec egenti dabat, tãquam scriba habens claues regni cœlorum, nec ipse intrans, nec alios intrare permittens. Micæ cadentes de mensa diuitis, sunt quædam verba legis, quæ illi iactantes quasi proijciebant in terram, cum superbe populo loqueretur. Vlcera autem sunt confessiones peccatorum, velut mali humores à visceribus intimis foras erumpentes. Canes qui ea lingebant, nequissimi homines sunt amantes peccata, qui data lingua etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens & confitens detestatur. Sinus Abrahæ, requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, in quo post hãc vitam recipiuntur. Sepultura inferni, pœnarum profunditas, quæ superbos & immisericordes post hanc vitam vorat. Quos tamẽ dominus in ista narratione dicit videre de longinquo, atque sentire beatorum requiem, quò sariè transire nõ possunt. Quod
autem linguam sibi vult refrigerari, cum in Prou.18
flamma viuo; totus arderet: significat quod scriptum est, Mors & vita in manibus lin-
guæ:

K quæ: Et quia ore confessio fit ad salutem,
Ro. 10. quod per superbiam ille non fecit. Extremũ
autem digiti vel minimam operationẽ mise
ricordiæ significat, qua per spiritumsanctũ
subuenitur. Cum autem ei dicitur, Recepi-
sti bona in vita tua. illud tangitur, quia fœ-
licitatem dilexit seculi, nec aliã vitam præ-
ter istam in qua superbus tumebat, amauit.
Lazarum aũt mala dicit recepisse, quia in-
tellexit huius vitæ mortalitatem, labores,
dolores, & erumnas, pœnam esse peccati: de
Eph. 2. quo scriptũ est, Fuimus & nos naturaliter
Iob. 25. filij iræ sicut & cæteri. De quo iterũ scriptũ
est, nec infantem cuius est vnius diei vita su
per terram mundũ esse peccato, quia omnes
vtiq; in Adam morimur, qui factus est trãs
gressione mortalis. Quod autẽ dicit, ad ea
loca in quibus torquentur impij, iustos etiã
si velint, non posse transire, quid aliud signi
Matt. 5. ficat, nisi post hanc vitam ita receptis in car
cere, vt inde non exeant donec reddant no-
uissimum quadrantem, & per incommutabi
litatem diuinæ sententiæ, nullum auxilium
misericordiæ posse præberi à iustis, etiam
si velint illud præbere. Quo admonet sci-
„ licet in hac vita homines subueniant qui-
„ bus possint, ne postea etiam si optime rece-
„ pti fuerint, eis quos diligunt opitulari non
L valeant. Illud enim quod scriptum est, Vt
Luc. 16. & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula:
non de superbis & immisericordibus scri-
ptum est, qualis iste diues fuisse demonstra-
tur quòd recipi à sanctis in illa tabernacu-
la mereantur: sed de his qui sibi amicos of-
ficiosissimos operibus misericordiæ fece-
rint: quanquam nec ipsos iusti velut pro-
pria potestate quasi gratificando recipiant,
sed promissione atque permissione illius q̃
eos consilio præmonuit, vt sibi amicos fa-
cerent, & qui seipsum pasci, vestiri, hospitio
recipi, visitari vnoquoque minimorum
suorum liberatoris bonitatem dignatus est.
Quanquam illa receptio vtrum statim post
istam vitam fiat, an in fine seculi in resur-
rectione mortuorum, atque vltima retribu
tione iudicij, non minima quæstio est: sed
quandolibet fiat, certe de talibus qualis ille
diues insinuatur, nulla scriptura fieri polli-
Luc. 16. cetur. Quinque autem fratres quos habe-
re se dicit in domo patris sui, Iudæos signi-
ficant. Appellati autem sunt quinque, quia
sub lege detinebantur quæ per Moysen da-
ta est, qui libros quinque conscripsit. Quod
vero Lazarum petit mitti ad fratres suos:
sensit se vtiq; indignum qui testimonium M
perhibeat veritati. Et quia non impetraue-
rat paululũ se refrigerari, multo minus cre-
dit relaxari se posse ab inferis ad prædicatio
nem veritatis. Quod Abraham dicit, si vo-
lunt credere, habent Moysen & prophetas:
nõ istos Euangelio præposuit, sed quia Euã
gelium, sicut dicit Apostolus, testimonium
habet à lege & Prophetis, illis credendo pos Rom. 3.
se eos significat ad euangelium peruenire.
Sicut alio loco ipse dominus dicit, Si crede- Ioan. 5.
retis Moysi, crederetis & mihi. Ille enim de
me scripsit. Denique ad hoc pertinet quod
etiam postea dicit, Si Moysen & Prophetas Luc. 16.
non audiunt, neq; si quis ex mortuis resur-
rexerit credent: quia eũ prænunciauerunt
Moyses & Prophetæ qui surrexit à mor-
tuis, hoc ipsum etiam de illo quod resurre-
cturus esset à mortuis, quibus non creden-
do vtique nec Christo volunt credere. Mul-
to minus ergo cuilibet possunt credere qui
à mortuis resurgeret, quando ei non cre-
dunt, cuius resurrectionem Moyses & Pro-
phetæ prædicauerunt, quibus credere no-
lunt. Aliter etiam intelligi potest ista nar- Alia ex-
ratio, vt Lazarum, dominum significare ac- positio.
cipiamus, iacentem ad ianuam illius diuitis:
quia se ad aures superbissimas Iudæorum A
incarnationis humilitate deiecit, cupiens sa-
turari de micis quæ cadebant de mensa di-
uitis. Et quærens ab eis vel minima opera
iustitiæ, quæ suæ mensæ, hoc est suæ pote-
stati per superbiam non vsurparent: quæ
opera misericordiæ atque humilitatis, quã-
uis minima, etsi non disciplina & perseue-
rantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu
facerent, sicut micæ de mensa cadere solent.
Vlcera passiones sunt domini ex infirmita-
te carnis, quam pro nobis suscipere digna-
tus est. Canes ergo qui ea lingebant gentes
sunt, quos homines peccatores & immun-
dos dicebant Iudæi: & tamen passiones do-
mini in sacramentis corporis & sanguinis
eius per totum iam orbem suauitate lambũt
deuotissima. Sinus Abrahæ intelligitur se-
cretum patris, quò post passionem resurgẽs
assumptus est dominus: quò eum portatum
ab angelis ideo dictum puto, quia ipsam re-
ceptionem qua in secretum patris abscessit,
angeli annunciauerunt discipulis intuenti-
bus. Dicendo enim quid statis aspicientes
in cœlum: quid aliud dixerunt, nisi nullo
modo posse oculos hominum vsque in illud
penetrare secretum quò ibat dominus, cum
in

B in conspectu discipulorum ferretur in cœlum? Iam cætera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum patris bene intelligitur, vbi etiam ante resurrectionem iustorum animæ viuunt cũ deo: tanto enim verius vbiq; est deus, quãto nullo continetur loco, sicut & latroni dictum
Luc.23. est, Hodie mecum eris in paradiso: vnde nũquam recessit dei filius, quamuis ab hominibus per susceptam carnem in ciuitate Iu-
39 dæorũ tanta pateretur. Quod dixerunt
Luc.17 discipuli, Dñe adauge nobis fidẽ: potest quidem intelligi hanc fidem sibi eos augeri postulasse, qua creduntur ea quæ non videntur: sed tamen dicitur etiam fides rerũ, quando non verbis sed rebus ipsis præsentibus creditur quod futurum est, cum iam per speciẽ manifestam se contemplandã præbebit san-
Ps.103. ctis ipsa dei sapientia, per qua facta sunt omnia. De quã fide rerum luciso; illius præsen
Rom.1. tatæ forsitan Paulus Apostolus dicit, Iusti-
2.Co.3. tia enim dei reuelatur ex fide in fidem. Dicit enim & alio loco, Nos autem reuelata facie gloriam dñi speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam à dñi spiritu. Sicut enim hic ait, de gloria in gloriam, ita & ibi, de fide in fidem.
C De gloria scilicet Euangelij quo nunc credentes illuminantur, in gloriam ipsius incõmutabilis & manifestæ veritatis, qua tunc commutati perfruentur: ita ex fide verborum quibus nunc credimus quod nondum videmus: in fidem rerum qua in æternum quod nunc credimus, obtinebimus. Secundum sententiam hanc etiam illud est, quod dictum est à Iãnne in Epistola ad Parthos, Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, Scimus quia cũ apparuerit similes ei erimus, quõ videbimus eum sicuti est. Vnde enim nunc filij dei sumus, nisi quia potestatem dedit nobis filios dei fieri, credentibus in nomine eius,
1.Io.3 vt videamus in ænigmate. Vnde autem tunc
Ioan.1. similes ei erimus, nisi quoniam vt ipse ait, vi
1.Co.3 debimus eum sicuti est? Quod etiam dictũ est, Tunc autem facie ad faciem. Illam ergo fidem præsentissimæ veritatis plerisque non intelligentibus, videri potest dominus
Luc.17. noster discipulis suis, non ad id quod petierant respondisse. Cum enim dixissent, domine adauge nobis fidem: ait illis, Si haberitis fidem tanquam granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis. Deinde sequitur, Quis autem vestrum habens seruũ
D arantem aut pascentem boues, cui regresso de agro dicit illi statim, Transi, recumbe, & non dicit ei, Para quod cœnem, & præcinge te & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ sibi imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæcunq; præcepta sunt vobis, dicite, serui superuacui sumus, quod debuimus facere fecimus. Quid hæc pertineant ad id quod dictum est, Domine adauge nobis fidem: difficile apparet, intelligamus ex fide in fidem, idest ex fide ista quã ministratur deo, in illam fidem eos significasse transferendos vbi fruantur deo. Augebitur enim fides, cum primo verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus creditur. Sed illa contemplatio summã quietem habet, quæ in æterno dei regno tribuitur. Summa vero quies illa, præmium est iustorum laborum qui in Ecclesiæ ministratione peraguntur: & ideo quamuis in agro aret seruus aut pascat boues, hoc est, in vita seculari vel terrena verset negocia, vel stultis hominibus tanquam pecoribus seruiat: opus est vt post illos labores domum veniat, hoc est, Ecclesiæ societur: laboret etiam
E ibi ministrans domino suo donec manducet & bibat. Nam & esuriens ille quæsiuit
Mat.1? poma in arbore, & à Samaritana aquam si-
Ioan.4. tiens postulauit. Manducet ergo & bibat cõfessionem & fidem gẽtium, ministrantibus, hoc est, euangelizantibus seruis suis. Quò pertinet etiam illud quod de grano sinapis eis primo respondit: prius illos fidem habere debere præsenti vitæ necessariam, quæ minima videtur quandiu thesaurus est in vasis fictilibus, sed vt maxima efferuet & germinat. Dominus noster Iesus Christus, qui vult pasci ministerio seruorum suorũ: hoc est in corpus suum quasi mactatos & manducatos transferre credentes, etiam hic pascit eos sacramento passionis suæ & verbo fidei. Non enim venit ministrari sed Mat.20. ministrare. Dicant ergo illi serui per sinapis granum huic arbori moro: hoc est, ipsi Euangelio crucis dominicæ, per poma Luc.17. sanguinea, tanquam vulnera in ligno pendentia, victum populis præbiturꝯ. Dicant ergo illi vt eradicetur de perfidia Iudæorum, & in mare gentium transferatur atque plantetur: hac enim domestica seruitute esurienti & sitienti domino ministrabũt. Tunc

demum

F demum quærant escis incorruptibilibus in æternum diuinæ sapientiæ perfrui, cum di-
2. Ti. 4. xerint, Serui superuacui sumus, quod debuimus facere fecimus, nihil in nobis operis restat: cursum cōsummauimus, agonem perfecimus, superest nobis corona iustitiæ. Omnia .n. dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis: & tanto magis omnia di ci possunt, quanto minus aliquid digne dici potest. Nam & lux est illuminatorum, & requies exercitatorum, & patria redeuntiū, & esca indigentiam, & corona vincentium: & quæcunque bona temporaliter transeuntia, per creaturarum partes error appetit infidelium, veriora & in æternum manentia in creatore omnium simul inuētura est pietas filiorum. In decem leprosis quos do
Luc. 17. minus ita mundauit, cum ait, Ite ostendite vos sacerdotibus: multa quæri possunt que merito quærentes mouent, Non solum de numero quid sibi velit q̄ decem sunt, & q̄ vnus ex illis solus gratias egit: hæc.n. libere quæruntur, vt etiam non inuestigata, vel nihil vel non multum impediant intētionem legentis: sed illa potius cur eos ad sacerdotes miserit vt cum irent mundarentur. Nul
G lum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leprosos: Nam & illum à lepra
Luc. 5. mundauerat cui dixit, Vade & ostende te
Leu. 14. sacerdotibus, & offer pro te sacrificiū, quod præcepit Moyses in testimoniū illis. Deinde (inuēdum,) qualis mundatio spiritalis possit intelligi eorum quos ingratos extitisse redarguit. Secundum corpus enim facile est videre posse hominem nō habere leprā, & tamen animi esse non boni. Secundum significationem autem huius miraculi, conturbat considerantem, quomodo mundus dici possit ingratus. Quærendum igitur est quid ipsa lepra significet. Non enim sanati sed mundati dicuntur qui ea caruerunt. Coloris quippe vitium est, non valetudinis aut integritatis sensuum atq; membrorum. Leprosi ergo non absurde intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & iactantia sermonis ostentant. Nulla porrò falsa doctrina est, quæ nō aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta, in vna disputatione vel narratione hominis, tāquā in vnius corporis colore apparentia, significant lepram, tanquā veris falsisq; colorū fu H
cis humana corpora variantē atq; maculantem. Hi aūt tam vitandi sunt Ecclesiæ, vt si fieri potest, longius remoti magno clamore Christum interpellent: sicut isti decem steterunt à longe, & leuauerunt vocem dicentes, Iesu præceptor miserere nostri. Nam & Luc. 17.
q̄ præceptorem vocant, quo nomine nescio vtrū quisquā dnm interpellauerit pro medicina corporali, satis puto significare, lepram falsam esse doctrinā, quā bonus præceptor abstergit. Sacerdotiū vero Iudæorū nemo ferè fideliū dubitat figurā fuisse futuri sacerdotij regalis quod est in Ecclesia, quo conse I
crantur oēs pertinentes ad corpus Christi, summi & veri principis sacerdotum. Nam nunc & omnes vnguntur, qđ tunc regibus
tm̄ & sacerdotibus fiebat. Et quod ait Pe- 1. Pet. 2.
trus ad Christianum populum scribēs, Regale sacerdotium: vtrunq; nomē illi populo conuenire declarauit, quò illa vnctio pertinebat. Cætera itaq; vitia tanquam valetudinis & quasi membrorū animæ atque sensuum, per seipsum interius & conscientia & intellectu dñs sanat & corrigit: doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi per sermonem sonantem atq; lectionem, vbi color quidam intelligitur verus at L
que syncerus, quia in promptu est & foris eminentissimus. Non.n. in occultis cogitationibus, sed in manifestis operationibus hæc quæ aguntur Ecclesiæ proprie contributa sunt. Itaque & Paulus voce domini au Acto. 9.
dita, Quid me persequeris? &, Ego sum Iesus quem tu persequeris: ad Ananiā tamen missus est, vt illo sacerdotio quod in Ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius approbaretur color. Non quia nō potest per seipsum dominus omnia facere, nam quis alius hæc facit etiam in Ecclesia sed vt ipsa societas congregatorum fidelium approbando inuicem atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis vel signātur sacramentis, tāquam vnam speciem veri coloris obducat. Ad hoc etiā pertinet quod idem dicit Apostolus, Deinde post annos Gal. 2.
quatuordecim ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui cum eis Euangelium quod prædico in gentibus. Seorsum autem ijs qui videbantur esse aliquid, ne forte inuacuum curro aut cucurri. Et paulopost, Cum cognouissent, inquit, K
gratiam

gratiam quæ data est mihi, Iacobus, Petrus
& Ioannes, qui videbantur columnæ esse
dexteras dederunt mihi & Barnabæ societa
tis. Ipsa enim collatio vnam doctrinæ spe-
ciem, exclusa omni varietate monstrabat,
1.Co.1. quod salubriter etiam Corinthios monet di
Act.10. cens, Obsecro autem vos fratres per nomen
domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dica
tis omnes. Cornelius etiam cum eleemosy-
næ eius acceptæ & preces eius auditæ, illi ab
angelo nunciarentur: propter doctrinæ ta-
men sacramentorumq; vnitatem ad Petrũ
iubetur mittere, tanquam illi & suis diceré-
Luc.17. tur, Ite ostendite vos sacerdotibus. Nam &
cum irent mundati sunt, Iam.n.ad eos vene
rat Petrus, sed tamen ipsi nondum accepto
baptismatis sacramento, nondum spiritaliter
ad sacerdotes peruenerunt: & tamen infu-
sione spiritussancti, & admiratione lingua-
rum eorum mundatio declarata est. Quæ
cum ita se habeant, iam facile est etiam illud
videre, fieri posse vt quisquis in Ecclesiæ so
cietate doctrinam integram veramq; asse-
quatur, & omnia secundum catholicæ fidei
regulam edisserat, distinguat à creatore crea
turam eoq; manifestetur varietate menda-
ciorum tanquam lepra caruisse: & tamen
L ingratus sit domino deo mundatori suo, qui
elatus superbia, gratiarum agẽdarum pia hu
militate non subditur, similisq; efficitur illis
Rom.1. de quibus dicit Apostolus, Qui cum cogno
uissent deum, non vt deum magnificauerũt
aut gratias egerunt. Quòd enim dicit eos
deum cognouisse, ostendit quidem à lepra
fuisse mundatos, sed tamẽ statim accusat in-
gratos. Ideoq; tales ingrati, in nouenario nu
mero tanquam imperfecti remanebũt. Vnũ
enim si addatur ad nouem, quædam effigies
vnitatis impletur: quo fit tanta completio,
vt vltra iam nõ progrediatur numerus, nisi
rursus ad vnum redeatur, & hæc per infini-
tatem numeri regula custodiatur. Nouem
itaque indigent vno, vt quadam vnitatis for
ma coagulentur, vt decem sint: vnum autẽ
non eis indiget, vt custodiat vnitatẽ. Quam
obrem vt illi nouem qui gratias non egerũt,
reprobi effecti à consortio vnitatis exclusi
sunt: ita vnus ille qui gratias egit, vnicę Ec
clesiæ significatione approbatus atque lauda
tus est. Et quia illi erant Iudæi, amisisse per
superbiam declarati sunt regnum cœlorũ,
vbi maxime vnitas custoditur, iste vero qui
erat Samaritanus, quod interpretatur custos,
illi à quo accepit tribuens quod accepit, &

quodammodo cantans illud è Psalmo, For- M
titudinem meam ad te custodiam: per gra- Psal.58.
tiarum actionem regi subiectus, humilitatẽ
regni humili deuotione seruauit. Quid 41
est quod dicit dominus, Qui fuerit in te- Luc.17.
cto, & vasa eius in domo, non descendat tol-
lere illa. In tecto est, qui excedẽs carnalia,
tanquam in aura libera spiritaliter viuit. Va
sa eius in domo, sunt sensus carnales, quibus
ad inuestigandam veritatem quæ intellectu
capitur, multi vtentes penitus errauerunt.
Huius ergo spiritalis viri iam vasa ista va-
cant in domo, quia mente corpori superemi-
nens per aciem intelligentię tanquam in te-
cto positus, perspicuitate sapiẽtię veluti cœ-
lo apertissimo fruitur. Caueat ergo iste, ne
in die tribulationis rursus vita carnali: quæ
per sensus corporis pascitur, delectatus, ad
vasa huiusmodi tollenda descendat. Quid 42
est quod dictum est, Et qui in agro fuerit, si- Luc.17.
militer non redeat retro? Qui operatur in 1.Co.3.
Ecclesia, sicut Paulus & Apollo, plantat &
rigat, non respiciat spem secularem cui re- 43
nunciauit. Quid significauit vxor Loth? Luc.17.
Eos qui in tribulatione retro aspiciunt, & A
se à spe diuinæ promissionis auertunt: &
ideo statua salis facta est, vt admonendo ho
mines ne hoc faciant, tanquam condiat cor
corum ne sint fatui. Qui sunt in illa no- 44
cte duo in illo lecto, & duæ molentes in v- Luc.17.
num, & duo in agro, de quibus omnibus bi-
nis singuli assumentur, & singuli relinquen
tur? Tria genera hominum hic videntur
significari. Vnum eorũ qui ocium & quie-
tem eligunt, neque negocijs secularibus, ne-
que negocijs Ecclesiasticis occupari, quæ il-
lorum quies lecti nomine significata est. Al
terum eorum qui in plebibus constituti re-
guntur à doctoribus, agẽtes ea quæ sunt hu
ius seculi: quos & fœminarum nomine si-
gnificauit, quia cõsilijs, vt dixi, peritorum
regi eis expedit: & molentes dixit, propter
temporalium negociorum orbem atque cir
cuitum: quas tamen in vno molentes dixit,
inquantum de ipsis rebus & negocijs suis
præbent vsibus Ecclesiæ. Tertium eorum
qui operantur in Ecclesiæ ministerio tãquã
in agro dei: de qua agricultura Apostolus
loquitur, (Dei sumus adiutores, dei agricul 1.Co.3.
tura, dei ædificatio estis.) In his ergo tribus
generibus bina sunt rursus genera hominũ
in singulis, & pro robore suarum viarum
discernuntur. Cum enim omnes ad Eccle-
siæ membra pertinere videantur, adueniẽte
tamen

tamen tētatione tribulationis, & ex illis qui sunt in ocio, & ex illis qui sunt in negocijs seculi, & ex illis qui deo ministrant in Ecclesia, aliqui permanent, aliqui cadunt. Qui permanent assumuntur, qui cadunt relinquuntur. Ergo vnus assumetur, & vnus relinquetur, non quasi de duobus hominibus dictum est, sed de duobus generibus affectionum, in singulis generibus tamen professionum. In illa ergo nocte dixit, in illa tribulatione. Ad ipsa tria genera quæ assumuntur, pertinere arbitror etiā tria illa nomina virorum sanctorum, quos solos liberandos Eze-

Ezec.14 chiel propheta pronunciat, Noe, Daniel, &

Gene.7 Iob. Videtur .n. Noe pertinere ad eos, per quos Ecclesia regitur, sicut per illū in aquis arca gubernata est, quæ figurā gestabat Ec-

Dani. 1. clesiæ. Daniel autē qui elegit cœlibem vitā, idest nuptias terrenas contēpsit, vt sicut di-

1.Co.7. cit Apostolus, sine solicitudine viueret, cogitans q̄ sunt dei, genus eorū significat qui sunt in ocio, sed tamen fortissimi in tentatio-

Iob. 1. nibus, vt possint assumi. Iob autē quia vxorem & filios habuit & amplas terrenarum

C rerū copias, ad illud genus pertinet cui molendinū deputatum est. Sed tn̄ vt sint fortissimi in tentationibus sicut ille fuit, Non .n. aliter assumi potuerunt. Nec puto esse alia genera hominū quibus constat Ecclesia, q̄ ista tria, habentia binas differentias ꝓpter assumptionē & relictionem, quāuis in singulis multę studiorū voluntatumq; diuersitates ad concordiā tn̄ vnitatemq; concurrētes possunt inueniri. Quid est ꝙ ad semper orandū & non deficiendum, & de iudice iniquo voluit parabolam ponere: Qui eum deū non timeret & hominē non reuereretur, viduæ tn̄ assiduis interpretationibus cessit, vt eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret? Nam hoc est quod ait, ne veniens sug-

Luc. 18 gillet me. Qm̄ parabolas dn̄s aut secundū similitudinem aliquam ponit, sicut de seruo

Mat.18. illo cui dn̄s dimisit quod ratione reddita de-

Luc.7. bere inuentus est, & ipse conseruo suo dilationem saltem dare noluit: & de fœneratore qui cum duobus debitoribus donasset quod debebant, ab eo plus dilectus cui plus dona-

Luc.15. uit: & de homine qui habebat filios, maiorē in agro sibi propinquantem, minorem autem in longinquo luxuriantem, & innumerabilia huiusmodi. De his enim inquantum similia sunt, ducitur intellectus eius rei cui adhibentur, ad mysterium insinuandæ aut

D requirēdę veritatis. Aut ex ipsa dissimilitudine aliquid ꝓbat, veluti est illud, Quod si Matt. 6.

fœnū agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, deus sic vestit, quāto magis vos modicæ fidei? An hoc genus pertinet etiam illud quod de seruo ait, cui dn̄s denunciauerat vt a villicatu remoueretur: fraudē q̄ppe ille fecit domino suo, vt falsatis chirogra- Luc.16.

phis, debitoribus eius quantū commodum visum est, relaxaret. Neque vllo modo nos dn̄s vt sibi fraudem faciamus hortatur: sed si qui fraudando sibi præuidit in posterū laudatum eum dicit à dn̄o, quanto maiore alacritate sibi prouidere debent in æternam vitam, quibus vt iuste operentur iubetur de mammona iniquitatis, quod suo loco expositum est. Ad hoc genus pertinet & ille, qui non propter amicitiam, sed vt tædio careret Luc.11

iam dormiens excitatur, vt tres panes commodet amico suo. Sicut .n. ille molestia compulsus dedit, quanto magis deus qui seruos suos diligēs, vt petamus hortatur, dabit bona petētibus se? Itaq; illud superius genus his verbis adiungi potest: sicut illud, ita & illud. Hoc autem posterius his verbis: si illud Luc.18.

quanto magis illud: aut si non illud, quanto E

minus illud: sed alicubi obscure, alicubi apte ista ponuntur. Hic ergo iniquus iudex nō ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est: vt ostenderet dn̄s quanto certiores esse debeant qui deum perseueranter rogāt fontem iustitiæ atq; misericordiæ, vel si qd excellentius dici aut audiri potest, cum apud iniquissimum iudicem vsq; ad effectū implendi desiderij valuerit perseuerantia deprecantis. Ipsa vero vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quæ desolata videtur donec veniat dn̄s, qui tamen in secreto etiā nunc curam eius gerit. Si autem mouet cur electi dei se vindicari deprecentur, quod ēt Apoc.6

in Apocalypsi Ioannis de martyribus dicitur, cum apertissime moneamur, vt pro nostris inimicis & persecutoribus oremus, Intelligendam est eam vindictam esse iustorum, vt omnes mali pereant. Pereunt autē duobus modis, aut conuersione ad iustitiā, aut amissa per suppliciū potestate qua nunc aduersus bonos quandiu hoc ipsum bonis expedit, vel temporaliter aliquid valent. Itaq; etiam si omnes homines conuerterentur F

ad deum, inter quos sunt etiam inimici pro quibus iubemur orare: diabolus tamen qui operatur in filijs diffidentiæ, remaneret in seculi fine damnandus. Quem finem iusti cū venire desiderant, quāuis pro inimi-

cis ſuis orent, tñ non abſurde vindictam de
46 ſiderare dicuntur. Homo quidam nobi-
Luc. 19. lis abijt in regionem longinquam accipere
ſibi regnum & reuerti. Ipſe dominus noſter
Ieſus Chriſtus intelligitur. Regio longin-
qua, Eccleſia gentium vſque ad fines terrę.
Reuerti ſe tũ dicit. Abijt.n. vt plenitudo
Ro. 11. gentium intraret: reuerteretur, vt omnis Iſ-
rael ſaluus fiat. Per decem mnas, legẽ ſigni-
ficat propter decalogum. Decem autẽ ſer-
uos, quibus ſub illa poſitis gratia prædicata
eſt. Sic enim intelligendum eſt eis datas
mnas ad vſum, cũ intellexerint eam ipſam
legẽ remoto velamine ad Euangelium per-
tinere. Ciues eius qui poſt eum miſerunt le
gationem, dicentes ſe nolle ut regnet ſibi.
Iudæi ſunt qui etiã poſt reſurrectionẽ eius
miſerunt perſecutores Apoſtolis, & præ-
dicationem Euangelij reſpuerunt. Redit ãt
accepto regno, q̃a in manifeſtiſsima & émi-
nentiſsima claritate venturus eſt, qui eis
humilis apparuit, cum diceret, Regnũ meũ
Ioã. 18. non eſt de hoc mundo. Quòd autem ſer-
ui reddentes rationem, ex eo quod accepe-
rant laudantur quia lucrati ſunt: ſignificat
G eos bonã reddere rationẽ qui bene vſi ſunt
eo quod acceperunt ad augendas diuitias do
mini per eos qui credunt in eum. Quod
qui facere nolunt, in illo ſignificati ſunt q̃
mnam ſuam in ſudario ſeruauit. Sunt enim
homines hac ſibi peruerſitate blandientes
vt dicant, Sufficit vt de ſe vnuſquiſq; ratio-
nem reddat. Quid opus eſt alijs prædica-
re aut miniſtrare, vt etiam de ipſis reddere
rationem quiſque cogetur: cum apud domi
num etiam illi ſint inexcuſabiles q̃bus lex
data non eſt, neque audito Euangelio dor-
mierunt: quia per creaturam poterant co-
gnoſcere creatorem, cuius inuiſibilia à con-
ſtitutione mundi per ea, quæ facta ſunt
Rom. 1. intellecta conſpiciuntur? Hoc eſt enim qua
ſi metere vbi non ſeminauit, id eſt, etiam
eos impietatis reos tenere, quibus verbum
legis aut Euãgelij non miniſtratũ eſt. Hoc
aũt veluti periculũ iudicij deuitãtes, pigro
languore à verbi miniſtratione conquie-
ſcunt, & hoc eſt quaſi in ſudario ligare quod
acceperunt. Menſam quò dãda erat pecu-
nia, profeſsionẽ ipſam religionis accipimus,
q̃ tanquã publice proponit ad vſum neceſſa
rium ſaluti. Quod aũt vnus eorum qui be
ne vſi ſunt acquiſiuit, & alter quinq; ſignifi
H cat eos eſſe acquiſitos in gregem dei, a qui-
bus ipſa lex per gratiam intellecta eſt: ſiue
quia decalogo continetur, ſiue quia ille per
quẽ lata eſt, libros quinq; cõſcripſit: ad hoc
pertinent & decẽ & quinq; ciuitates quibus
eos præponit. Multiplicatio.n. intelligentię
in ipſa veritate, q̃ de vnoquoq; p̃cepto vel
de vnoquoq; libro pullulat, ad vnum reda-
cta, quaſi ciuitatem facit viuentium ratio-
num æternarum. Eſt.n. ciuitas nõ quorũli-
bet animantium, ſed rõnalium multitudo,
legis vnius ſocietate deuincta. Qđ aũt ab il
lo qui vti noluit, auferẽ quod acceperat, &
ei datur qui decem habebat: ſignificatur &
illum poſſe amittere munus ei qui habens
non habet, id eſt, non vtitur, & in eo au-
geri qui habens habet: hoc eſt, bene vtitur.
Inimicos ergo ſuos quos iubet coram ſe in-
terfici, ſignificat impietatem Iudæorum,
qui ad eum conuerti noluerunt. Quid 47
eſt quod ait, Facilius eſt camelum per fora- Luc. 18
men acus tranſire q̃ diuitem intrare in re-
gnũ dei? Diuitem hic appellat cupidum re-
rum tẽporalium, & de talibus ſuperbientẽ. Matt.
His diuitibus contrarij ſunt pauperes ſpiri
tu, quorum eſt regnum cœlorum. Nam eo
manifeſtatur omnes cupidos, ẽt ſi facultati-
bus huius mundi careant, ad hoc genus di-
uitum quod eſt reprehenſum pertinere, qui
poſtea dixerunt qui audiebant, Et quis po- I
terit ſaluus fieri? cum incomparabiliter ma
ior turba ſit pauperum: videlicet intelligen
tes in eo numero deputari etiam illos qui
quanquã talia non habeant, tamen habendi
cupiditate rapiunt. Senſus eſt ãũt, facilius
Chriſtum pati pro dilectoribus ſeculi, q̃ di
lectores ſeculi ad Chriſtum poſſe conuer-
ti. Cameli autem nomine ſe intelligi voluit
q̃a humiliatus onera ſuſtulit. In quo enim
manifeſtius intelligitur q̃ in ipſo quod ſcri
ptum eſt, Quanto magnus es, humilia te in Eccleſia
omnibus. Per acũ ãt punctiones ſignificat, ſtici. 3.
per punctiones dolores in paſsione ſuſce-
ptos. Foramẽ ergo acus dicit anguſtias paſ-
ſionis. Quod ãt ait, Quæ impoſsibilia ſunt
apud homines, poſsibilia ſunt apud deum:
non ita accipiendum eſt, q̃ cupidi & ſuper-
bi, qui nomine illius diuitis ſignificati ſunt,
in regnum cœlorum ſint intraturi cũ ſuis
cupiditatibus & ſuperbia: ſed poſsibile eſt
deo, vt per verbum eius, ſicut & iam factũ
eſſe, & etiam quotidie fieri videmus, à cupi
ditate temporalium ad charitatem æterno-
rum, & à pernicioſa ſuperbia ad humilita-
tem ſaluberrimam conuertantur. Poſ- K
ſumus appropinquantibus ad Hiericho ſic

intel-

48 intelligere, vt iam inde egressi, prope tñ ad-
Luc. 18. huc essent ad eam ciuitatem: quod quidé mi
nus vsitate dicitur, sed tamen videri posit
Mat. 20. hoc dictum, qm̃ Matthæus egredientibus
eis ab Hiericho dicit illuminatos duos cæ-
cos qui iuxta viã sedebant. De numero quip
pe nulla esset quæstio, si alter Euangelista-
Marc. 10 rum de vno tacuisset vnius reminiscens. Nã
etiam Marcus vnum commemorat, cum &
ipsis egredientibus eis ab Hiericho dicat il-
luminatum, cuius & nomen dixit & patré:
vt intelligamus eum fuisse notissimum, al-
terum ignotum, vt merito ille notus etiam
solus decenter commemoraretur. Sed qm̃
quæ consequuntur in Euangelio secundum
Lucam, apertissime ostendunt illud quod
ipse narrat adhuc venientibus eis Hiericho
factum esse, nihil aliud restat intelligere nisi
bis esse factum hoc miraculũ, semel in vno
cęco dum adhuc veniret in illam ciuitatem;
& iterum in duobus cum inde egrederetur,
vt illud vnum Lucas, illud alterum Mat-
thæus enarraret. Neq; hoc sine aliquo sacra
mento. Si enim Hiericho lunam & ob hoc
mortalitatem interpretatur, morti propin-
L quans dñs, Iudæis solis lumen Euangelij
iusserat prædicari, quod significauit ille v-
nus cæcus quem Lucas commemorat. A
te autem resurgens atq; discedens, & Iudęis
& gentibus, quos duos populos significare
videtur duo cæci cõmemorati à Matthæo:
Templum in Euangelio ipsum deum homi
nem factum intelliges, vel etiam adiuncto
corpore eius quod est Ecclesia. Secundum
Ioan. 2. autem illud quod est caput Ecclesiæ dictum
est, Soluite templum hoc, & in triduo susci-
tabo illud. Secundum id vero quòd etiam
Mat. 21. adiuncta Ecclesia intelligitur templum, vi-
Esa. 56. detur dixisse, Auferte ista hinc: scriptum
Marc. 11 est enim, Domus mea domus orationis vo-
Hier. 7. cabitur, vos autem fecistis eam domum ne-
Ioan. 2. gotiationis vel speluncam latronum. Signi-
ficauit enim futuros in Ecclesia, qui sua ne
gocia potius agerent, vel receptaculum ibi
haberent ad occultanda scelera sua, quàm vt
charitatem Christi sequerentur, & pecca-
torum confessione accepta venia corrige-
49 rentur. Ad illud quod dixit, Non.n. vl-
Luc. 20. tra incipiunt mori: dicẽdum, quia connubia
propter filios, filij propter successioné, suc-
cessio propter mortem. Vbi ergo mors non
est, neq; connubia. Sicut.n. nunc sermo nr̃
descẽdẽtibus & succedẽtibus syllabis pera-
gitur atq; pficitur: ita & ipsi homines quo-
rum sermo est, decedendo ac succedẽdo per M
agunt atq; perficiunt ordiné huius seculi,
qui temporalium rerum pulchritudine con-
texitur. In illa aũt vita qm̃ verbum dei est
quo fruemur, nulla decessione & successio-
ne syllabarũ cõpletur, sed omnia quæ habet
semper manendo simul habet: ita participes
eius, quibus ipsum solũ erit vita, neq; morié
do sibi decedent, neq; nascendo succedent.
Quod dixit dñs discipulis, Orate ne in- 50
tretis in tentationé, & ipse auulsus est ab eis Luc. 22.
quantum iactus est lapidis: tanquã hoc eos
admonuerit, vt in eum dirigerent lapidem,
id est, vsq; ad eum perducerent intentionem
legis quæ scripta erat in lapide: vsq; ad illũ
enim potest peruenire ille lapis: qm̃ finis le- Deut. 9.
gis est Christus ad iustitiam omni credẽti. Rom. 10
Quod scriptum est de dño, Finxit se lon- 51
gius ire: non ad mendacium pertinet. Non Luc. 24.
enim omne quod fingimus mendacium est,
sed quando id fingimus quod nihil signifi-
cat, tunc est mendacium. Cum autem fi-
ctio nostra refertur ad aliquam significa-
tionem, non est mendacium, sed aliqua fi-
gura veritatis. Alioquin omnia quæ à sapiẽ- A
tibus & sanctis viris, vel etiam ab ipso do-
mino figurate dicta sunt, mendacia depu-
tabuntur, quia secundum vsitatum intelle-
ctum non subsistit veritas in talibus dictis.
Non enim homo qui habuit duos filios,
quorum iunior accepta parte patrimonij
sui profectus est in regionem longinquam, Luc. 15.
& cætera quæ in illa narratione contexun-
tur; ita dicuntur tanquàm vere fuerit quis-
quam homo qui hoc in filijs suis duobus
aut passus sit, aut fecerit. Ficta sunt ergo
ista ad rem quandam significandam, tam
longe lateque maiorem, &, tam incompa-
rabiliter differentem, vt per illum fictum
hominem deus verus intelligatur. Sicut au-
tem dicta: ita etiam facta finguntur sine men
dacio ad aliquam rem significandam. Vn- Mat. 21.
de est etiam illud eiusdem domini, quòd in
fici arbore quæsiuit fructum eo tempore
quo illa poma nondum essent. Nõ enim du
bium est illam inquisitionem non fuisse ve-
ram: quiuis enim hominum sciret, si non
diuinitate, illo tempore poma illam arbo-
rem non habere. Fictio igitur quæ ad ali-
quam veritatem refertur, figura est: quæ
non refertur, mendacium est. Quid ergo Luc. 24.
significat quòd se ire longius dominus fin- B
xit, cum comitaretur discipulis, exponens
eis sanctas scripturas, vtrum ipse esset,

ignorantibus? Quid putamus, nisi quia ho-
spitalitatis officio ad suá cognitionem per-
uenire posse homines intimauit, vt cum lon
gius ipse ab hominibus abscesserit super o-
mnes cœlos, tamen ita cum eis sit qui hæc
exhibēt seruis eius, vt cum dicere cœperint.
Domine quãdo te vidimus hospitem & ad-
duximus, tanquam eum scilicet qui longe
Mat.25. abscesserat, Respondeat ille, Cum vni ex mi
nimis meis fecistis, mihi fecistis. Tenet er-
Gal.6. go Christum ne lõgius ab illo eat, quisquis
catechizatus verbo, in omnibus bonis ei qui
se catechizat communicat, sicut Apostolus
dicit, Communicet qui catechizatur verbo
Rom.12 ei q̃ se catechizat in omnibus bonis. Et alio
loco cum dixisset, Necessitatibus sanctorum
communicantes: statim subiicit, hospitali-
tatem sectantes. Et isti enim catechizati e-
rant verbo cum eis exponeret scripturas. Et
quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem
in ipsa expositione scripturarum nõ cogno-
uerunt, in panis fractione cognoscunt. Non
Rom.2. .n. auditores legis iusti sunt apud deum, sed
C factores legis iustificabuntur. (Quòd do-
minum in passione exuerunt veste propria,
& induerunt fucata, significati sunt hi hære
tici qui eum negant non verum corpus ha-
buisse sed fictum.)

Quæstionum Euangeliorum,
libri secundi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Liber Quæstionum Euangelicarum, secundum Matthæum.

D
1 QVod dictum est, occisos in-
Mat.2. fantes à bimatu & infra: si-
gnificatum est, humiles ha-
bentes geminam charita-
tem, tanquam paruulos bi-
mos posse mori pro Chri-
2 sto. Quod dico vobis in tenebris, id est,
Mat.10. quum adhuc in timore carnali estis, quia in
tenebris est timor, dicite in lumine: hoc est
in fiducia veritatis, accepto spiritu sancto.
Et quod in aure auditis, prædicate super te-
cta, i. quod in secreto auditis, calcato carnis
3 domicilio prædicate. Nolite arbitrari q̃
Mat.10. venerim pacem mittere in terram, Nõ veni
pacem mittere sed gladium: Veni.n. separare
hominem aduersus patrem suum. Quia re-
nunciat quis diabolo qui fuit pater eius. Et
filiam aduersus matrem suam: Plebem dei
aduersus mundanam ciuitatem, hoc est, ad-
uersus perniciosam generis humani societa-
tem, quam nunc Babylonia, nũc Aegypto,
nunc Sodoma, nunc alijs atque alijs nomi-
nibus scriptura significat. Nurum aduersus
socrum, Ecclesiam aduersus synagogã, quæ
secundum carnem Christum peperit spon- E
sum Ecclesiæ. Diuiduntur autem gladio spi
ritus, quod est verbum dei: & inimici ho-
minis domestici eius: cum quibus antea cõ-
suetudine implicatus erat. Quòd autem 4
descendens de monte posteaquam præcepta Matt.8.
illic discipulis & multitudini dedit, lebro-
sum statim extendens manum suam curat,
significat eos qui de illis implendis dubitant
suo auxilio ab huiusmodi varietate munda-
ri. Quod dominus dixit Scribæ qui eum 5
sequi voluit, Vulpes foueas habent & volu- Matt.8.
cres cœli tabernacula, filius autem hominis
non habet vbi caput suum reclinet. Intelli-
gitur miraculo dñi commotus propter ina-
nem iactantiam eum sequi voluisse, quam
significant aues. Finxisse aût discipuli obse-
quium, quæ fictio vulpium nomine sanctifi
cata est. Reclinatione vero capitis humilita
tem suam significauit, quæ in illo simulato-
re ac superbo non habebat locum. Dimit 6
te mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos Matt.8.
hic non credentes dixit, Mortuos aût suos,
q̃ nihilominus sine fide de corpore exirēt. 7
Excutite puluerem de pedibus vestris. Mat.10.
Aut ad contestationem laboris terreni quē F
pro illis inaniter suscepissent, aut vt osten-
derent vsque adeo se ab ipsis nihil terrenum
quærere, vt etiam puluerem de terra eorũ
sibi non paterentur adhærere. Estote er- 8
go prudentes sicut serpentes: Ad cauendũ Ibidem.
malum in capite custodiẽdo, quod est Chri
stus. Nam serpens totum corpus pro capite Serpētis
obijcit persequenti. Vel q̃ per angustias se natura.
coarctans veteri tunica exutus innouetur. Matt.7
Quod imitantur quibus dictum est, Intra-
te per angustam portam, cum vetere homi Mat.16.
ne exuuntur. Nam si cauendum malum ita
moneret, vt violenter resistendum esset ma
lis, non supra dixisset, Mitto vos sicut oues
in medio luporum. Simplices autem sicut
columbas esse voluit, ad nulli nocendum.
Nam hoc genus auis nullum omnino ani-
malium necat, non solum grandium contra Colūbæ
quæ vires non habet, sed etiam minutissi- natura.
morum,

morum, quibus & perparui passeres alunt.
Est aũt omnibus irrationalibus animãtibus
vna quędã inter se societas, sicut etiam ra-
tionalibus sua, id est, hominibus, non solum
secum, sed etiam cum angelis. Discunt ergo
ex similitudine columbarum nulli prorsus
noscere ad societatem suam pertinenti par-
9 ticipatione rationis. Cõfiteor tibi domi-
Mat. 11. ne pater coeli & terræ. Notandum confes-
G sionem poni in laudem dei. Nõ. n. peccata
dominus confitebatur, quæ nulla habebat,
præsertim quia eum exultantem hoc dixis-
se alius Euangelista commemorat, quãquã
& verba ipsa quæ dicit non habeant dubita
tionem, ꝙ in laudem dei dicatur. Ergo cõ-
fessionem vocat scriptura generaliter quic-
quid manifeste, sicut cernitur, enunciatur.
Mat. 10. Nam & illud quod ait, Si quis me confes-
sus fuerit coram omnibus, cõfitebor & ego
eum corã patre meo: vel sicut alibi est, corã
Luc. 12. angelis dei: Nõ vtiq; peccata cõfitetur qui
Christum cõfitetur. Quod si propterea pu-
tant aliqui confessionem vocari, quia ꝓ cri
mine obijciebatur Christi nomen tpe per-
secutionis: nunquid ita etiam Chr̃s corã pa
tre vel corã angelis eius hominẽ qui se cõ-
fessus fuerit confitetur? Est etiã in Ecclesia-
Ecclesia stico ita positũ. Et hęc dicetis in cõfessione,
stici. 39. opera dñi vniuersa qm̃ bona valde. Quo in
loco indubitanter dei laudes exaggerantur.
Hæc dicta sunt propter imperitiam fratrũ,
qui cum legente lectore audiunt hoc verbũ
pectora statim tundunt, non attendentes
quo loco dicatur, quasi non possit nisi pec-
10 catorum esse confessio. Notandum de eo
Mat. 12. quod illicite factum videretur Iudęis, ꝙ di
scipuli sabbato spicas euulsissent, vnum exẽ
H plum datum regiæ potestatis de Dauid, alte
rum sacerdotalis, de ijs qui ministerium tẽ
pli sabbatum violant, vt multo minus ad ip
sum euulsarum sabbato spicarum crimen
pertineat, qui verus rex & verus sacerdos
est, & ideo dominus sabbati. Cum autem
11 dormirent homines, venit inimicus eius &
Mat. 13 superseminauit zizania in medio tritici, &
abijt. Cum negligentius agerent præpositi
Ecclesię, aut cum dormitionem mortis ac-
ciperent Apostoli, venit diabolus & superse
minauit eos quos malos filios dominus in-
terpretatur. Sed recte quæritur, vtrum hæ-
retici sint, aut male viuẽtes Catholici? Pos-
sunt enim dici filij mali etiam hęretici, quia
ex eodem Euangelij semine & Christi no-
mine procreati, prauis opinionibus ad falsa
dogmata conuertunt. Sed ꝙ dicit eos in me
dio tritici seminatos, quasi videtur illi signi
ficari qui vnius cõmunionis sunt. Verũta-
men qm̃ dominus agrũ ipsum, nõ Ecclesiã,
sed hunc mundũ interpretatus est, bene in-
telligunt hęretici: quia non societate vnius
Ecclesiæ vel vnius fidei, sed societate solius
nominis Christiani in hoc mũdo permiscẽ
tur bonis: at illi qui in eadem fide mali sunt
palea potius ꝙ̃ zizania deputantur: quia
palea etiam fundamentum ipsum habet cũ I
frumento, radicemq; communem. In illa Mat. 13.
planè sagena, qua concluduntur & mali &
boni pisces, non absurde mali Catholici in-
telliguntur. Aliud est enim mare, quod ma
gis mundũ iustum significat: aliud sagena,
quæ vnius fidei, vel vnius Ecclesiæ commu
nionem videtur ostendere. Inter hæreticos
& malos catholicos hoc interest, quòd hæ-
retici falsa credunt, illi autem vera creden-
tes non viuunt ita vt credunt. Solet autem
etiam quæri, schismatici quid ab hæreticis
distent, & hoc inueniri, quòd schismaticos
non fides diuersa faciat, sed comunionis di-
rupta societas. Sed vtrum inter zizania nu
merandi sint, dubitari potest. Magis autem
videntur spicis corruptis esse similiores, si-
cut scriptum est. Vento aũt corrumpetur
filius iniquus: vel paleis aristarũ fractis vel
scissis & de segete abruptis. Quo enim al-
tiores, id est, superbiores, eo fragiliores le-
uioresq; sunt. Nec tamẽ consequens est, vt
omnis hæreticus vel schismaticus corpora-
liter ab Ecclesia separetur. Si. n. falsa de deo
credit, vel de aliqua parte doctrinæ quæ ad
fidei pertinet ædificationem, ita vt nõ quæ-
rentis cunctatione tentatus sit, sed incon- K
cusse credentis, nec omnino scientis opinio-
ne atque errore discordans, hæreticus est &
foris est animo, quamuis corporaliter intus
videat. Multos enim tales portat Ecclesia,
quia non ita defendunt falsitatem sententię
suæ, vt intentã multitudinem faciant, quod si
fecerint, tunc pellantur. Item quicunque
inuident bonis, ita vt quærant occasiones
excludendi eos, aut degradandi: vel crimina
sua sic defendere parati sunt, si obiecta vel
prodita fuerint, ut etiam conuenticulorum
segregationes, vel Ecclesię perturbationes
cogitent excitare, iam schismatici sunt, &
ab vnitate corde discissi, etiam si non inuẽ-
tis occasionibus, aut occultatis factis suis
sacro Ecclesiæ corporali conuersatione so-
cientur. Quapropter illi soli catholici mali

recte deputantur, qui quæuis vera credant, quæ ad verã fidei doctrinã pertinent, & si quid forte nesciunt, qrendũ existiment, & salua pietate discutiant sine aliquo præiudicio ipsius veritatis, & bonos, vel quos bonos putãt ament atq; honorent quãtũ pñt, tñ flagitiose atq; facinorose uiuunt contra q̃ viuendũ esse credũt. Tales.n.etiam si ꝑ-
L ditur aut accusentur, ꝑ disciplina Ecclesiæ salutisq; suæ causa corripi, vel à cõione suspensi, nullo modo sibi recedendum esse a cõione catholicæ fidei existimant, quomodocunq; permissi fuerint satisfactionis quærẽtes locũ: & aliqñ per pœnitentiam in frumẽta mutantur, siue correpti, siue remoti, siue etiam verbo dei nullo nominatim accusante aut increpante perterriti. Aliqñ autem ẽt sub nomine pœnitentium ita viuunt vt solent, aut non multo minus, quidam etiam amplius; nullo modo tñ a catholica vnitate discedunt. Quibus ita viuentibus si mors obrepserit, paleæ deputantur vsq; in finem. Hoc etiam ipsi credunt. Nã si aliter credũt & inconcusse tenent, iam inter hæreticos numerandi sunt: putantes omnibus deum, etiam in magna iniquitate vsq; in fine vitæ perseuerantibus, tantum quia Ecclesiæ vnitatem non syncera dilectione, nisi vt bene viuerẽt, sed magis pœnarum timore tenuerunt, veniam daturum. Isti ergo nõ hoc credunt, vel non firmiter opinantur, & si adhuc h rsuan quærunt. Sed magis eos decipit spes dilationis, dum se diutius victuros putant, & perditos mores aliqñ in melius
Ecclsiastes. 5. mutaturos. Contra quos dicitur, Ne tardes cõuerti ad deum, neq; differas de die in diẽ:
M Subito enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te: Illi enim conuertuntur qui recte viuere incipiunt: hoc est enim ad deum redire. Qui autem concupiscẽtias suas perseueranter sequuntur, dorsum quodammodo habent ad deum, quanuis in vnitate constituti sæpe illum retorto collo conentur aspicere. Ergo & isti, vt ait Propheta, caro sunt & spiritus ambulans & non re-
Psal. 77. uertẽs. Sed tñ vt dictum est, propter eandẽ fidem atque vnitatem Ecclesiæ, neque inter zizania, quoniã illa extra radicata sunt, neque inter aristarũ paleã quæ se etiã frumentis audet aspera dilisensione, & fragili elatione superimponere, sed quanuis subiectam frumentis, tñ inter paleam quæ vltima ventilatione separanda est numerãtur. Boni autem catholici sunt, qui & fidem integram sequuntur & mores bonos. Quod autem ad fidei doctrinam pertinet, ita quærunt si quid quærendum habẽt, vt absit cõcertatio periculosa, vel quærenti, vel ei cum quo quæritur, vel ei qui differentes audiũt. Ita aũt docent si quid docendum habent, vt visitata & confirmata securissime & fidentissime & lenissime vt possunt insinuẽt. Inusitata vero etiam si veritatis manifestatione liquidissima perceperunt, quærendi potius A
quam præcipiendi aut affirmandi modo, ꝑpter audientis infirmitatem. Si autem tantum habet pondus aliquod verum, vt vires discentis excedat: suspendendum est vt extendat crescentem, non imponẽdum vt obterat paruulũ. Inde est.n. illud domini, Sed Luc. 18.
filius hominis cum venerit putas inueniet fidẽ in terra? Aliqñ aũt & occultandum est, sed cũ spe hortatoria, vt non faciat desperatio frigidiores, sed desideriũ capaciores. Inde est illud eiusdem domini, Multa habeo Ioã. 16
vobis dicere, sed nõ potestis portare modo. Quod ergo ad mores pertinet, hoc bene, & breuiter dicitur: aut confligendum est cum amore temporaliũ bonorum, ut nõ uincat: aut ẽt edomitus subditusq; esse debet, ut cũ surgere cœperit, facile reprimatur: aut ita extinctus, vt se omnino nulla parte commoueat. Ex quo fit vt etiam ipsam mortẽ propter ueritatẽ alij fortiter obeant, alij æquanimiter, alij libenter. Quæ tria etiã genera fructus sunt fertilis terræ, triceni & sexageni & centeni. In horum aliquo genere inueniendus est tempore mortis suæ, si quis de hac uita recte cogitat emigrare. Tolleranda sunt autem non solum zizania usque ad messem: quæ cum diabolus aspersis prauis erroribus falsisque opinionibus superseminasset, hoc est, præcedẽte nomine Chri- B
sti hæreses superiecisset, magis ipse latuit atque occultissimus factus est, hoc est enim & abijt: sed etiam palea usque ad uentilationem. Nec probatur fortius grauitas frumentorũ, nisi paleæ perturbationibus, quas cum premere non potuerit ueritate defensa, cesserit falsitas unitate. Quanquam in hac parabola dominus sicut in eius expositione conclusit, non quædam, sed omnia scãdala, & eos qui faciũt iniquitatem zizaniorum nomine significasse intelligitur. Cũ 12
autem creuisset herba, & fructum fecisset, 1. Co. 2.
tunc apparuerunt & zizania. Cum.n. spiritalis hõ esse cœperit dijudicans omnia, tũc Mat. 13.
ei errores incipiũt apparere. Serui ãt dixerunt

runt ei, Vis imus & colligimus ea? Vtrum
& ipsi sint serui quos paulopost messores ap
pellat? an quia in expositione parabolæ mes-
sores dixit esse angelos nec quisquam facile
dicere ausus fuit angelos nescisse quia ziza-
nia superseminauerit, & ea tunc apparuisse
angelis cum herba fructum fecisset: magis
C oportet intelligi homines ipsos fideles ser-
uorum nomine hoc loco significatos, quos
& bonum semen dicit? Nec mirum si & bo-
nũ semen ipsi dicuntur, & serui patrisfami-
lias: sicut & de se ait, ꝙ ipse sit ianua, & ꝙ ip
Ioã. 10. se sit pastor. Ex diuersis.n.significationibus
vna res etiã plures & diuersas similitudines
recipit: præsertim quia cum ad seruos loque
retur non ait, In tempore messis dicam vo-
bis, Colligite primum zizania: sed dicam,
inquit, messoribus. Vnde intelligitur colli-
gendorum zizaniorum ad comburendum
alia esse ministeria, nec quenquam Ecclesię
filium debere arbitrari ad se hoc officium
pertinere. Cũ igitur esse quisq; spiritalis cœ-
perit, cognoscit errores hæreticorũ, & om-
nino dijudicat atq; discernit, quicquid audie
rit aut legerit abhorrere à regula veritatis:
sed donec quis in eisdẽ spiritalibus perficiat,
& quodãmodo maturescat in fructũ quem
herba dedit, potest eum mouere, quare sub
nomine Christiano tam multæ hæreticorũ
extiterunt falsitates. Inde etiam est quod ser
ui dicunt, Nonne bonum semen seminasti
in agro tuo? unde ergo habet zizania? De-
inde cum cognouerit hanc excogitasse frau-
dem diabolum, cũ contra tanti nominis au-
thoritatẽ nihil se valere sentiret, ut fallacias
suas eodẽ nomine obtegeret: potest ei subori
D ri voluntas, vt tales homines de rebus huma
nis auferat, si aliquam temporis habeat fa-
cultatem: sed vtrum facere debeat, iustitiam
dei cõsulit, verum hoc ei præcipiat, vel per-
mittat, & hoc officium esse hominum velit.
Hinc est ꝙ serui dicunt, Vis imus & colligi
mus ea? Quibus veritas ipsa respondet, Nõ
ita hominem constitutum esse in hac vita,
vt certus esse possit qualis quisq; futurus sit
postea, cuius in præsentia cernit errorẽ: vel
quid etiam error eius conferat ad profectũ
bonorum, non esse tales auferendos de hac
vita, ne cum malos conatur interficere, bo-
nos interficiat, quod forte futuri sunt: aut bo
nis obsit quibus & inuiti forte vtiles sunt:
sed tunc opportune fieri, cum iam in fine
non restat vel tempus commutandæ vitæ,
vel proficiendi ad veritatẽ ex occasione atq;
comparatione alieni erroris. Tunc autem
hoc nõ ab hominibus sed ab angelis fieri. In
de est quod rñdet paterfamilias, Non, ne for
te colligentes zizania, eradicetis simul & tri
ticum: sed in tempore messis dicam messo-
ribus: &c. Atq; hoc modo eos patiẽtissimos
& tranquillissimos reddidit. Quæri aũt po-
test quod ait, Alligate fasciculos ad combu- E
rendum: cur non vnum fascem, aut non vnũ
aceruum zizaniorum fieri dixit? Nisi forte
propter varietatẽ hæreticorum, & non solũ
à tritico, verumetiã à seipsis discrepantiũ,
ipsa vniuscuiusq; hæreseos propria conuen
ticula, in quibus singulatim sua cõmunione
deuincti sunt, nomine fasciculorũ designa-
uit, Vt iam tunc incipiant alligari ad combu
rendum, cum à catholica cõmunione segre-
gati suas proprias quasi Ecclesias habere cœ
perint: vt combustio earum sit in fine secu-
li, modo alligatio fasciculorum. Sed si ita es-
set, non iam multi resipiscendo, & in catho-
lica remeando ab errore desciscerent. Qua-
ppter & alligatio fasciculorũ in fine futura
est, vt non confuse, sed pro modo peruersita
tis suæ vniuscuiusq; erroris pertinacia pu-
niatur. Ne forte colligẽtes zizania eradicetis
simul & triticũ. Verũ quia etiam boni cum
adhuc infirmi sunt, opus habent in quibus-
dam malorum permixtione: siue vt per eos
exerceãtur, siue vt corũ cõparatione magna
illis exhortatio fiat vt vitantur ad melius,
q bus sublatis altitudo charitatis quasi euul-
sa marcescat, quod est eradicari? Nam sic ait Ephe. 3.
Apostolus, Vt in charitate radicati & funda Colo. 2.
ti possitis cõprehẽdere. An forte ideo simul F
eradi atur triticum cũ auferuntur zizania,
quia multi primo zizania sunt, & postea tri
ticũ fiunt? Qui nisi sapienter cũ mali sunt
tolerentur, ad laudabilẽ mutationẽ nõ per-
ueniunt: itaq; si euulsi fuerint, simul eradica
bitur & triticũ quod futuri essent, si eis par-
ceretur. Simile est regnũ cœlorũ homini 13
negociatori quærenti bonas margaritas, In- Mat. 13.
uenta aũt vna preciosa margarita, abijt &
vendidit oĩa q̃ habuit & emit eã. Quæstio
est, cur à numero plurali ad singularẽ trãsie
rit, vt eũ q̃rat homo bonas margaritas, vnã
inueniat preciosam, quã vẽditis omnibus q̃
habet, emat. Aut ergo negociator iste bonos
homines q̃rens, cũ quibus vtiliter viuat, in-
uenit vnũ præ omnibus sine peccato, media
torẽ dei & hominũ hominẽ Christũ Iesum.
Aut præcepta iustitiæ quærens, quibus ser-
uatis cũ hominibus recte conuersetur, inuenit

Rom.13 dilectionẽ proximi, in quo vno dicit Apo-
Exo.20. stolus omnia contineri: Vt non occides, nõ mœchaberis, non furaberis, non falsum testimoniũ dices, & si quod est aliud mandatũ, singulæ.n.margaritæ sint, quæ in hoc sermone recapitulantur, Diliges proximum tuum tanquã teipsum. Aut bonos intellectus hõ
Ioan. 1. quærit, & inuenit vnũ illũ quo cuncti con-
G tinentur, In principio erat verbum, & verbũ erat apud deum. Est.n.verbũ dñi lucidum candore veritatis, & solidum firmitate æternitatis, & vndiq; sui simile pulchritudine diuinitatis, qui deus penetrata carnis testudine intelligendus est. Ille.n.ad margaritam ipsam iam peruenerat, quæ in tegumentis mortalitatis, quasi concharum obstaculo, inter profunda huius seculi, atq; inter duritias saxeas Iudæorum aliqñ latuerat. Ille ergo ad ipsam margaritam iam peruenerat, qui ait, Et si noueramus Chr̃m sc̃dm
2.Co.5. carnem, sed nunc iam non nouimus: Nec vllus omnino intellectus margaritæ nomine dignus est, nisi ad quẽ discussis omnibus carnalibus tegminibus peruenitur, quibus siue per verba humana, siue per similitudines circumpositas operitur, vt purus & solidus, & nusquã a se dissonãs, certa rõne cernebatur. Quos tñ oẽs veros & firmos & perfectos intellectus vnus ille continet, per quem facta sunt omnia, quod est verbũ dei. Quodlibet autem horum trium sit, vel si aliquid aliud occurrere potuerit, quod margaritæ vnius & precioſę nomine bene significetur, præcium eius est, nosipsi: qui ad eam possidendam non sumus liberi, nisi omnibus pro
H nostra liberatione contemptis, quæ temporaliter possidẽtur: venditis.n.rebus nostris, nullum earum maius accipimus preciũ, q̃ nosipsos, quia talibus implicati nostri non eramus, Vt rursus nosipsos pro illa margarita demus, non quia tanti valeamus, sed quia
14 plus dare non possumus. Et oculos suos
Mat.13. clauserunt ne qñ oculis videatur, id est, ipsi causa fuerunt, vt deus eis oculos clauderet. Alius enim Euangelista dicit, Excæcauit
Ioã. 12. oculos eorum. Sed vtrum vt nunquam videant quærendum: an vero ne vel sic aliqñ videant, cæcitate sua sibi displicentes, & se dolentes, & ex hoc humiliati atque commoti ad confitenda peccata sua, & pie quærendum dominum, Sic enim Marcus hoc dicit,
Marc.4. Nequando conuertantur & dimittantur eis peccata, vbi intelliguntur peccatis suis meruisse, vt non intelligerent: & tamen hoc ipsum misericorditer eis factum, vt peccata sua cognoscerent, & conuersi veniam mererentur. Quòd autem Ioannes hunc locum ita dicit, Propterea non poterant credere, Ioã. 12.
quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos Esa.6.
eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & intelligant corde, & conuertantur & sanem eos. Aduersari videtur huic
sententiæ, & omnino cogere, vt quod hic di- I
ctum est, ne qñ oculis videant: non accipiatur ne vel sic aliqñ oculis videant, sed prorsus vt non videant. Quandoquidem aperte ita dicit, vt oculis non videant. Et quod ait, Propterea non poterant credere: satis ostendit non ideo factam illam excæcationem, vt ea commoti & dolentes se non intelligere, conuerterentur aliquando per pœnitentiam. Non enim possent hoc facere nisi prius crederent, vt credendo conuerterentur, conuersione sanarentur, sanitate intelligerent. Sed ideo potius excæcatos, ut non crederent. Dicit enim apertissime, Propterea non poterant credere. Quod si ita est, quis non exurgat in defensionem Iudæorũ, vt eos extra culpam fuisse proclamet, q̃ nõ crediderunt? Propterea enim non poterant credere, quia excæcauit oculos eorum. Sed quoniam potius deus extra culpam debet intelligi, cogimur fateri alijs quibusdam peccatis ita eos excæcari meruisse, qua tamen excæcatione non potuerunt credere. Verba enim Ioannis ista sunt, Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum. Frustra itaque conamur intelligere, ideo fuisse cæcatos, vt
non conuerterentur, cum ideo conuerti nõ K
poterant, quia non credebant: & ideo credere non poterant, quia excæcati erãt. An forte non absurde dicimus, quosdam Iudæorũ fuisse sanabiles: sed tãto tñ superbiæ tumore periclitatos, vt eis expedierit primo nõ credere: & ad hoc fuisse cæcatos, vt non intelligerent dñm loquentem per parabolas, quibus non intellectis, non in eum crederent, non credentes autem eum cæteris desperatis crucifigerent eum: atq; ita post eius resurrectionem reuerterentur, quando iam de reatu mortis domini amplius humiliati uehementius diligerent a quo sibi tantũ scelus dimissum esse gauderent. Qm̃ tanta erat eorum superbia vt tali humiliatione esset deijcienda. Quod incongrue dictum esse quilibet arbitretur, si non ita contigisse in Actibus Apostolorũ manifestissime legerit. Nõ

ergo

Ioan.12 ergo abhorret quod ait Ioannes, Propterea
non poterant credere, quia excæcauit oculos
eorum vt non videant: ab ea sententia qua
intelligimus ideo excæcatos vt conuerteren
tur: hoc est, ideo eis per obscuritates para-
bolarum occultatas sententias domini, vt
L post eius resurrectionem salubriore pœni-
tentia resipiscerent: quia per obscuritatem
sermonis excæcati, dicta domini non recte
intellexerunt,& ea non intelligendo,non in
eum crediderunt, non credendo crucifixe-
runt: atque ita post eius resurrectionem mi
raculis quæ in eius nomine fiebant exterri-
ti,maiore criminis reatu compuncti sunt,&
prostrati ad pœnitētiam, deinde accepta in-
dulgentia ad obedientiam flagrantissima di-
lectione conuersi. Nam quibus non profuit
illa cæcitas ad cōuersionem, quæ per linguā
1.Co.14 parabolarū fiebat, ita de illis Propheta alio
Esa. 28. loco dicit, quod etiam Apostolus comme-
morauit cum de obscuritate linguarum age
ret, In alijs linguis, & in alijs labijs loquar
populo huic: & nec sic me exaudient dicit
dominus. Non.n.diceretur,nec sic me exau
dient: nisi ad hoc fieret, vt vel sic exaudirēt
.i.vt eis ad humilem confessionem & solici-
tam inquisitionem & obedientem conuer-
sionem & feruentem dilectionem valeret.
Est vero etiam ista ratio medicinæ corpora-
lis. Nam & pleraque medicamenta prius af-
fligunt vt sanēt,& ipsa collyria quæ ad ocu-
M los pertinent,si ea opus est intrinsecus infun
di,nisi sensum videndi prius claudāt & per-
turbent,prodesse non possunt. Nec moueat
Esa.7. quod idem Propheta dicit, Nisi credideritis
non intelligetis: quasi contrarium sit quod
Ioannes ait, Propterea non poterant crede-
re,quia excæcauit oculos eorum.i.quia illæ
parabolæ ita dicebantur, vt ab eis non pos-
sent intelligi. Dicet enim aliquis,Si vt intel-
ligerent credere debebant, quō propterea
non poterant credere,quia nō intelligebāt?
Hoc est,quia excæcauit oculos eorum. Sed
quod ait Esaias, Nisi credideritis,non intelli
getis: de illa intelligentia dictum est,in qua
semper manebitur,rerum ineffabilium. Cū
autem dicitur quod credatur,nisi quod dici-
tur intelligatur,credi non potest. Intelligē
da sunt ergo dicta vt credantur quæ dici po
tuerunt: credenda autem quæ dici potue-
runt,vt intelligantur quæ dici non possunt.
15 Et sine parabolis non loquebatur eis.
Non quia nihil proprie locutus est,sed quia
nullum ferè sermonem explicauit, vbi non
aliquid per parabolam significauit: quanuis
in eo aliqua & proprie dixerit: ita vt sæpe
inueniatur totus sermo eius parabolis expli
catus,totus autem proprie dictus nullus in-
ueniatur. Explicatos autem sermones dico,
quando ex aliqua occasione rerum incipit
loqui quousq; terminet quicquid ad ipsam A
rem pertinet,& transeat ad aliud. Nonnun
quam sanè alius Euangelista contexit,quod
alius diuersis temporibus dictum indicat.
Non enim omnimodo secundum rerum ge
starum ordinem,sed secundum suæ quisque
recordationis facultatem narrationē quam.
exorsus est ordinauit. (Intellexistis hæc 16
omnia?) Dicunt ei,etiam: ait illis,Ideo om Mat.13.
nis Scriba doctus in regno cœlorum,similis
est homini patrisfamilias,qui profert de the
sauro suo noua & vetera. Verum ista cōclu-
sione exponere voluit quem dixerit thesau-
rum in agro absconditum? Quoniam san-
ctæ scripturæ intelliguntur, q̄ nomine duo-
rum testamentorum noui & veteris conclu
duntur. Quemadmodum apud alium Euā-
gelistam gladium bis acutum tali conclusio-
ne videtur exponere. An quia in parabolis
ista locutus est? Et quum quæsisset ab eis,
vtrum intellexissent,responderunt se intelle
xisse. Fortasse ista similitudine vltima pa-
trisfamilias proferentis de thesauro suo no-
ua & vetera, ostendere voluit eum doctum
habendum esse in ecclesia,qui etiam scriptu
ras veteres parabolis explicatas intellexe-
rit,ab istis nouis accipiens regulas: quia & B
ista dn̄s per parabolas enunciauit, quanuis
ipse Christus esset finis illorum.i.vt in eo il
la vetera complerentur: vt si ipse in quo illa
complentur & manifestātur, per parabolas
adhuc loquitur,donec eius passio velum di-
scindat,vt nihil sit occultum quod non reue
letur: multo magis illa quæ ad commendā-
dam tantam eius salutem tam longe de illo
scripta sunt, parabolis operta esse noueri-
mus: quæ cum Iudæi ad literam acciperēt,
noluerunt esse docti in regno cœlorum,ne-
que transire ad Christum,vt auferretur ve-
lamen quod supra cor eorum positum est.
Fratres eius Iacobus,& Ioseph,& Simon 17
& Iudas,& sorores eius, nonne omnes apud Mat.13.
nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? &
scandalizabantur in eo. Fratres apud Iu-
dæos dici solere cognatos vsque adeo proba
tur,vt non solum ex propinquo generatio-
nis gradu sicut sunt filij fratrum & sororū,
qui etiam apud nos vsitatissime fratres di-
cuntur,

euntur, sed etiã auunculus & sororis filius, sicut sibi erant Iacob & Laban fratres appellati inueniantur. Non ergo mirum est dictos esse fratres domini ex materno genere quoscunque cognatos, cum etiam ex cognatione Ioseph dici potuerint fratres eius, ab

C eis qui illum patrem domini esse arbitrabantur. (Generalem iustitiam nõ violat quis nisi libidine transgressus fuerit placitum societatis humanæ: sicut est furtum, rapina, adulterium, incestus, & huiusmodi: aut naturam, sicut est contumelia, cædes, homicidium, concubitus masculorum vel pecorũ: aut modum in concessis, sicut est superbum amplius verberare q̃ oportet, vel superfluẽ edere vel bibere amplius q̃ oportet, cũ ipsa coniuge concumbere amplius q̃ oportet: & similia. Bene intelligit spiritussanctus ideo primum linguarum donum dedisse hominibus, quæ pacto & placito hominum institutæ sunt, & forinsecus per sensus corporis consuetudine audiendi discuntur, vt eis ostẽderet q̃ facile posset sapientes facere per sapientiam dei, quæ eis interna est. Item voluntas verbi sempiterni stabilis est semper, quia simul habet omnia: Nostra autem voluntas ideo non stat, quia non habet simul omnia, ideo modo hoc mõ illud volumus. Item sic fuerunt in illo verbo omnia quæ facta sunt & ipsa susceptio hominis sic ab eo præcognita est, quomodo si pictor velit pingere totam domum, & cogitet vel nouerit

D locum vbi etiam se pingere debeat: totum in arte habet, & in præparatione, & in voluntate, quamuis certis & suis quæque temporibus explicet. Sic omnis creatura & ipse homo qui eiusdem sapientiæ personam mystice & inenarrabili susceptione gestaturus erat, in ipsa sapientia tãquam dei arte sempiterna semper erat, quamuis suis quæque temporibus efficiat, quæ prætendit à fine vsque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter, atque in se manens innouat omnia. Item quomodo quis velit velle mori si sic velle mori peruenerat, qui iam habet sanam fidem & videt quò sibi perueniendum sit, ad hoc iam proficit, vt libenter de hac vita discedat. Non enim hoc est videre quò ipsi perueniendum sit, quod est etiam amare illud, & ibi iam esse desiderare, quod in cuius animo effectum fuerit, necesse est vt libenter moriatur. Frustra itaq: dicunt quidam, qui sanam fidẽ tenent, ideo se nolle mori vt proficiant, cum ipse profectus eorum in eo profectu sit, vt mori velint. Si ergo verum loqui volunt, non dicant, ideo mori nolo vt proficiam: sed ideo mori nolo quia parum profeci. Itaque mori nolle fidelibus non consilium est vt proficiant, sed indicium quod parum profecerint. Proinde quod nolunt vt perfecti sint,

E velint & perfecti sunt.)

Sequẽtia vsque ad finem in trib. antiquissimis exẽplaribus inuenimus. Videtur esse epilogus dictorum.

Finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI de consensu Euangelistarum, Liber primus.

De Euangelij excellentia, & de quatuor Euangelistarum authoritate. Cap. I.

INter omnes diuinas authoritates quæ sanctis literis continentur, Euangelium merito excellit. Quod.n. lex & Prophetæ futurum prænunciauerunt: hoc redditum atq; completum in Euangelio demõstratur. Cuius primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui dñm ipsum & saluatorem nostrum Iesum Christum etiam presentem in carne viderunt. Cuius non solum ea quę ex

F ore eius audita vel ab illo sub oculis suis operata, dicta & facta meminerant: verum etiam quę priusquam illi per discipulatum adhæserant, in eius natiuitate, vel infantia, vel pueritia, diuinitus gesta & digna memoria, siue ab ipso, siue à parentibus eius, siue à quibuslibet alijs certissimis indicijs & fidelissimis testimonijs requirere & cognoscere potuerunt: imposito sibi euangelizandi munere, generi humano annunciare curarunt. Quorũ quidam: hoc est, Matthæus, & Ioannes, etiam scripta de illo quæ scribẽda visa sunt, libris singulis ædiderunt. At ne putaretur, quod attinet ad percipiendum & prædicandum Euangeliũ, interesse aliquid, vtrum illi annuncient, qui rũdem dominũ hic in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt, an ij qui ex illis fideliter comperta crediderunt, diuina prouidentia procuratum est per spiritumsanctũ, vt quibusdam etiam ex illis qui primos Apostolos sequebantur, non solum annunciandi, verumetiam scribendi Euangelium tribueretur

tur authoritas, Hi sunt Marcus & Lucas: Cæteri autem homines qui de domini, vel de apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales vel suis temporibus extiterunt, vt eis fidem haberet ecclesia, atq; in authoritatem canonicã sanctorũ librorum, eorũ scripta reciperet. Nec solum quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret, sed etiam quia scriptis suis quædam fallaciter indiderunt, quæ catholica atque apostolica regula fidei & sana doctrina condemnat.

De numero Euangelistarum, & eorum ordinẽ scribendi, & de lingua in qua scripserunt, & de materia circa quam principaliter scripserunt. Cap. II.

Isti igitur quatuor Euangelistæ vniuerso terrarum orbe notissimi, & ob hoc fortasse quatuor, quoniam quatuor sunt partes orbis terræ, per cuius vniuersitatem Christi ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodãmodo declararunt, hoc ordine scripsisse perhibentur. Primũ Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, vltimo Ioannes. Vnde alius eis fuit ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribẽdi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum, primi vtiq; fuerunt qui secuti dominum, in carne præsentem dicentem audierunt, facientemq; viderunt, atq; ex eius ore ad euangelizandũ missi sunt. Sed in conscribendo euangelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem dominus elegit, primum atque vltimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filij amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Horum sanè quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Et quamuis singuli suum quendam narrandi ordinem tenuisse videãtur: non tamen vnusquisq; eorum velut alterius præcedẽtis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius inuenitur: sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit. Nam Matthæus suscepisse intelligitur incarnationẽ domini secũdm stirpem regiam, & pleraq; secundum hominum præsentẽ vitã & facta & dicta eius. Marcus eũ subsecutus tanquam pedissequus, & breuiator eius videtur. Cum solo quippe Ioãne nihil dixit, solus ipse perpauca, cum solo Luca pauciora, cum Matthæo vero plurima, & multa penè totidem atque ipsis verbis, siue cum solo, siue cum cæteris consonante. Lucas autem circa sacerdotalem domini stirpem atque personam, magis occupatus apparet. Nam & ad ipsum Dauid uõ regium stemma secutus ascendit, sed per eos qui reges non fuerunt, exijt ad Nathan filium Dauid, qui nec ipse rex fuit. Non sicut Matthæus qui per Salomonem regem descendens, cæteros etiam reges ex ordine prosecutus est, seruans in eis de quo postea loquemur mysticum numerum. Luc. 3. Matt. 1.

Quõ Christum & regiam & sacerdotalem personam gesturum esse prophetatum erat, & cur Matthæus eius regiam dignitatem prosequens, Marcum habuerit comitem, & Lucas sacerdotalem prosequẽs socio subsequente caruerit. Cap. III.

Dominus enim Iesus Christus vnus verus rex & vnus verus sacerdos, illud ad regendos nos, istud ad expiandos has duas personas apud antiquos patres singillatim commendatas, suam figuram egisse declarauit, Siue titulo illo qui cruci eius superfixus erat, Rex Iudæorum: vnde arcano instinctu Pilatus respondit, Quod scripsi scripsi: Prædictum quippe erat in Psalmis, Ne corrumpas tituli inscriptionem. Siue quod ad personam sacerdotis attinet in eo quod nos offerre atque accipere docuit: vnde prophetiam de se præmisit dicentem, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech. Multisq; alijs documentis diuinarũ scripturarũ, rex & sacerdos Christus apparet. Hinc & ipse Dauid cuius non frustra crebrius filius dictus est quam filius Abrahæ, & quem cõmuniter tenuerũt Matthæus & Lucas, ille à quo per Salomonem descenderet, ille ad quem per Nathan ascenderet, quanquam apertè rex fuit, figurauit tamen & sacerdotis personam, quando panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus. Huc accedit quòd solus etiam Lucas Mariam commemorat ab angelo manifestè cognatã fuisse Elizabet, quæ vxor erat Zachariæ sacerdotis. De quo idem scripsit quod eam de

Ioã. 19. Psal. 74. Ps. 109. Matt. 1. Luc. 3. 1. Re. 21 Mat. 12. Luc. 1.

de filiabus Aaron: hoc est, de tribu sacerdotum habebat vxorem. Cum ergo Matthæus circa regis, Lucas circa sacerdotis personam gereret intentionem, vtique humanitatem Christi maxime commendarunt. Secundū
Ibidem. hominem quippe Christus & rex sacerdos
L effectus est, cui dedit deus sedem Dauid patris sui, vt regni eius non esset finis, & esset ad interpellandum pro nobis mediator dei
1.Ti. 2. & hominum homo Christus Iesus. Non autem habuit tanquam breuiatorem coniūctum Lucas, sicut Marcum Matthæus. Et hoc fortasse non sine aliquo sacramento, quia regum est non esse sine comitum obsequio: Vnde ille qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit sibi tanquam comitem adiunctum, qui sua vestigia quodammodo sequeretur. Sacerdos autem quoniā in sanctasanctorum solus intrabat, propterea Lucas, cuius circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tanquam socium subsequentem, qui suam narrationē quodammodo breuiaret.

Quomodo Ioannes circa Christi diuinitatem versatus multa de ea recitatis à tribus alijs humanitatem eius consideranti bus prætermissa. Cap. IIII.

TRes tamen isti Euangelistæ in his rebus maxime diuersati sunt, quas Christus p humanam carnem temporaliter gessit. Porrò autem Ioannes ipsam maxime diuinitatem domini qua patri est æqualis inten
M dit eamque præcipue suo Euangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curauit. Itaque longe à tribus istis superius fertur, ita vt hos videas quodāmodo in terra cum Christo homine conuersari: illum autem transcendisse nebulam qua tegitur omnis terra, & peruenisse ad liquidum cœlum: vnde acie mentis acutissima at
Ioan. 1. que firmissima videret. In principio verbū deum apud deum, per quod facta sunt omnia, & ipsum agnosceret carnem factum, vt habitaret in nobis, & quòd acceperit carnem, non quòd fuerit mutatus in carnem. Nisi enim carnis assumptio seruata incommutabili diuinitate facta esset, non diceretur, Ego & pater vnum sumus. Neq; enim pater & caro vnum sunt. Et hoc de seipso
Io. 10. domini testimonium solus idem Ioannes
Ioā. 14. commemorauit, Et qui me videt, videt &
Ioā. 17. patrem: Et ego in patre, & pater in me est: Et, Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Et, quæcunque pater facit, hæc eadem & filius facit similiter: & si qua alia sunt quæ Christi diuinitatem in qua æqualis est patri, recte intelligentibus intiment, penè solus Ioannes in Euangelio suo posuit: tan- Ioā. 13.
quam de pectore ipsius domini super quod discumbere in eius conuiuio solitus erat secretum diuinitatis eius vberius & quodam- A
modo familiarius biberit.

Quomodo iuxta duas viuendi virtutes, actiuam scilicet & contemplatiuam, Ioannes ad contemplatiuam, cæteri potius ad actiuam respexerint. Cap. V.

PRoinde cū duæ virtutes propositæ sint animæ humanæ, Vna actiua, altera contēplatiua. Illa qua itur, ista quæ peruenitur. Illa qua laboratur vt cor mundetur ad videndum deum, ista qua vacatur & videtur deus. Illa est in præceptis exercendæ vitæ huius temporalis, ista in doctrina vitæ illius sempiternæ. Ac per hoc illa operatur, ista requiescit: quia illa est in purgatione peccatorum, ista in lumine purgatorum. Ac per hoc in hac vita mortali, illa est in opere bonæ conuersationis: ista vero magis in fide,
& apud perpaucos per speculum in ænigmate, & ex parte in aliqua visione incommutabilis veritatis. Hæ duæ virtutes in duabus vxoribus Iacob figuratæ intelliguntur. De quibus aduersus Faustum Manichæum pro modulo meo, quantum illi operi sufficere videbatur, disserui. Lia quippe interpretatur laborans Rachel autem visus principium. Ex quo intelligi datur, si diligenter aduertas, tres Euāgelistas temporalia facta domini & dicta, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valerent, copiosius prosecutos circa illam actiuam virtutem fuisse versatos: Ioannem vero facta domini multo pauciora narrantem, dicta vero eius, ea præsertim quę trinitatis vnitatem, & vitę æternę fœlicitatem insinuarent, diligentius & vberius conscribentem, in virtute contemplatiua commendanda, suam intentionem prædicationemq; tenuisse.

1. Co. 13
Gen. 29
Contra Faustū lib. 22. B cap. 32. Lib. 22. cap. 25. & sequen.

Quomodo

Quomodo quatuor Euangelistæ quatuor animalibus a Ioãne in Apocalypsi descriptis figurati sint, cõtra quorundã opinionem, Marcus homine, Lucas boue, Matthęus leone, & Ioãnes aquila. Cap. VI.

VNde mihi videntur, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia, ad intelligendos
Apoc. 4. quatuor euangelistas interpretati sunt pro-
Ezec. 1. babilius aliquid attendisse, illi qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt: quàm illi qui hominem Matthæo, aquilam
Super Marco, bouem Lucę, leonem Ioanni tribue-
Ioan. runt. De principiis enim librorum quan-
tract. 16 dam coniecturam capere voluerunt, non de tota intentione Euangelistarum, quæ magis fuerat perscrutanda. Multo enim congruen-
Apoc. 5. tius ille qui regiam Christi personam ma-
C xime commendauit, per Leonem significa-
Matt. 2. tus accipitur: vnde & in Apocalypsi cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, vbi dictum est, Vicit leo de tribu Iuda. Secundum Matthæum enim & magi narrantur venisse ab Oriente ad regem quærendum & adorandum, qui eis per stellam natus apparuit. Et ipse rex Herodes regem Christum formidat infantem, atque vt eum possit occidere, tot paruulos necat. Quòd autem per vitulum Lucas significatus sit, propter maximam victimam sacerdotis, neutri dubitauerunt. Ibi enim à sacerdote Zacharia inci-
Luc. 1. pit sermo narrantis. Ibi cognatio Mariæ & Elizabet commemoratur. Ibi sacramenta primi sacerdotij in infante Christo impleta narrantur. Et quæcunque alia possunt diligenter aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa sacerdotis personam habuis-
Marc. 1. se. Marcus ergo, qui neque stirpem regiam neque sacerdotalem, vel cognationem vel consecrationem narrare voluit, & tamen in eis versatus ostenditur quę homo Christus operatus est, tantum hominis figura in illis quatuor animalibus significatus videtur.
D Hæc autem animalia tria, siue leo, siue homo, siue vitulus in terra gradiuntur: vnde isti tres Euangelistæ in his maxime occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit. At vero Ioãnes super nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur.

Post execrationem eorũ qui Euangelistas tanquam inter se minus quadrantes criminantur, operis huius à se suscepti causam recitat, simul explanans cur ipse dñs noster Iesus Christus nihil scripserit per se, sed per discipulos, præmittens quid de ipso pagani sentiant, deinde Pytagoram & Socratem nihil de seipsis scripsisse docet. Cap. VII.

HAs dñi sanctas quadrigas, quibus per orbẽ vectus subigit populos leni suo iugo, & sarcina leui quidam vel impia vanitate vel imperita temeritate calumnijs appetunt, vt eis veracis narrationis derogent fidẽ, per quos Christiana religio disseminata, per mũdum tanta fertilitate prouenit, vt homines infideles iã inter seipsos calumnias suas mussitare vix audeant: compressi fide gentium & omnium deuotione populorũ. E
Veruntamẽ quia nonnullos adhuc calumniosis disputationibus suis, vel retardant à fide ne credant, vel iam credentes quantum potuerint agitando perturbant: nonnulli autem fratres salua fide nosse desiderãt quid talibus respondeant quæstionibus, vel ad profectum scientiæ suæ, vel ad illorum vaniloquia repellenda: inspirante atque adiuuante domino deo nostro, quod vtinam & ipsorum saluti prosit, hoc opere demonstrare suscepimus errorem vel temeritatem eorum qui contra Euangelij quatuor libros, quos Euangelistæ quatuor singulos conscripserunt, satis argutas criminationes se proferre arbitrantur: quod vt fiat, qua non sibi aduersantur ijdem scriptores quatuor, ostendendum est. Hoc enim solent quasi palmam suæ vanitatis obijcere, quod ipsi Euangelistæ inter seipsos dissentiant. Sed illud prius discutiendum est, quod solet nõnullos mouere, cur ipse dominus nihil scripserit, vt alijs de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim dicunt illi vel maxime Pagani qui dñm ipsum Iesum Christum culpare aut blasphemare non audẽt: eiq; at- F
tribuunt excellẽtissimam sapiẽtiam, sed tñ 2. Retr.
tanquã homini: discipulos vero eius dicunt cap. 16.
magistro suo amplius tribuisse q̃ erat, vt eũ filium dei dicerent, & verbũ dei per qđ facta sunt omnia, & ipsum ac deũ patrem vnũ esse: ac si quæ similia sunt in Apostolicis literis, quibus eum cum patre vnũ deum colendum esse didicimus. Honorandũ.n. tanquam sapiẽtissimum virũ putant, colendũ autem

autem tanq̃ deum negant. Cum ergo quærunt quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset, non quod alij de illo pro suo arbitrio prædicassent. A quibus quæro cur
De ciui. dei lib. 8. ca. 2. de quibusdã nobilissimis Philosophis suis hoc crediderunt, quod de illis eorũ discipuli scriptum memorię reliquerunt, cũ de seipsis nihil scripsissent? Nã Pythagoras, quo in illa contemplatiua virtute nihil tunc habuit
De ciui. dei lib. 8. cap. 3. Græcia clarius, non tñ de se, sed nec de vlla re aliquid scripsisse prohibetur. Socrates ãt, quem rursus in actiua, qua mores informãtur, omnibus prætulerunt, ita vt testimonio quoq; dei sui Apollinis omniũ sapientissimum pronunciatũ esse non taceant, Aesopi fabulas pauculis versibus ꝓsecutus est, ver-
G ba & numeros suos adhibẽs rebus alterius: vsq; adeo nihil scribere voluit, vt hoc se coactum imperio sui dęmonis fecisse dixerit, sicut nobilissimus discipulorum eius Plato commemorat. In quo tamen opere maluit alienas quam suas exornare sententias.
Quid igitur causæ est, cur de istis hoc credant, quod de illis discipuli eorum literis cõmendarunt, & de Christo nolunt credere quod eius de illo discipuli conscripserunt? præsertim cum ab eo cæteros homines sapientia superatos esse fateantur, quãuis eum fateri deum nolint. An vero illi quos isto multo inferiores fuisse non dubitant, veraces de se discipulos facere potuerunt, & iste non potuit? Quod si absurdissime dicitur, credant de illo quem sapientem fatentur, non quod ipsi volunt, sed quod apud eos legunt, qui ea quæ scripserunt ab illo sapiente didicerunt.

Acrius contra infideles insurgit, eo quod Euangelistis non credentes famæ adhærent, nõ quidem veriori nec ampliori, sed eorum peruersitati magis consonæ. Cap. VIII.

H Deinde dicant, vnde saltem quod sapientissimus fuerit? nosse vel audire potuerunt. Si fama disseminante, certior ne de illo fama nunciavit, quam discipuli eius, quibus eum prædicantibus ipsa per totum mundum fama fragrauit? Postremo famam præferant famæ, & ei famæ de illo credant quæ maior est. Ea quippe fama quæ de catholica Ecclesia, quam stupent toto orbe diffusam, mirabili claritate dispergitur tenues istorum rumores incõparabiliter vincit. Ea porro fama tam magna, tam celebris est vt eam timendo isti trepidas & tepidas contradictiunculas in sinu suo rodant, iam plus metuentes audiri, quam nolentes credi filiũ dei vnigenitũ, & deũ prædicari Christum, per quem facta sunt omnia. Si ergo famam eligunt testem, cur non hanc eligunt quæ tanta claritate præfulget? Si scripturã, cur non Euangelicã, quæ tanta authoritate præpollet? Nos certe hæc de dijs eorũ credimus, quæ habet scriptura eorũ antiquior, & fama celebrior. Quę si adoranda sunt, cur ea ridẽt in theatris? Si aũt ridenda sunt, plus ridendum est cum adorantur in templis. Restat vt ipsi velint testes esse de Christo, qui sibi auferunt meritum sciendi quid loquãtur, loquẽdo qđ nesciunt. Aut si aliquos libros se habere dicunt, quos eũ scripsisse asserunt, prodãt eos nobis. Profecto enim vtilissimi & saluberrimi sunt, quos, vt ipsi fatentur, vir sapientissimus scripsit. Si autem timent eos proferre, vtiq; mali sunt. Porrò si mali sunt, non eos sapientissimus scripsit, Sapientissimum autem Christum fatentur, Non ergo Christus tale aliquid scripsit. I

Contra eos qui se Christi libros legisse, & in eis magicam artem descriptam inuenisse mentiuntur. Cap. IX.

ITa vero isti desipiunt, vt in illis libris, quos eum scripsisse existimant, dicant cõtineri eas artes quibus eum putant illa fecisse miracula, quorum fama vbiq; percrebruit, quod existimando seipsos produnt quid diligant & quid affectant. Quandoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita nouerat, quæ non solum disciplina Christiana, sed etiam ipsa terrenæ reipublicæ administratio iure condemnat. Et certe qui tales Christi libros legisse se affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur?

Christum ad Petrum & Paulum eos libros quorum iam meminit scripsisse dicentes in quo delusi sint ostendit. Cap. X.

QVid qđ etiã diuino iudicio sic errant K quidã eorũ, qui talia Chrm scripsisse vel credũt vel credi volunt, vt eosdẽ libros ad

ad Petrū & Paulū dicāt tanquā Epistolaris titulo prænotatos? Et fieri potest, vt siue inimici nominis Christi, siue qui eiusmodi execrabilibus artibus de tam glorioso nomine pōdus authoritatis dare se posse putauerunt, talia sub Christi & Apostolorū nomine scripserint: in qua fallacissima audacia sic excæcati sunt, vt ēt à pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorū Christianas literas norunt merito rideantur. Cū.n.vellēt tale aliquid fingere Christū scripsisse ad discipulos suos, cogitauerunt, ad quos potissimum scribere potuisse facile crederetur, tanquā ad illos qui ei familiarius adhæsissent: quibus illud quasi secretum digne cōmitteretur, & occurrit eis Petrus & Paulus. Credo ꝙ pluribus locis simul eos cū illo pictos viderunt, quia merita Petri & Pauli ēt propter eundem passionis diem celebrius & solenniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Christū & Apostolos eius nō in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsierūt. Nec mirū si à pingentibus fingētes decepti sunt. Toto.n.tempore, quo Christus in carne mortali cū suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus eius, quē post passionē suā, post resurrectionem, post ascensionem, post missum de cœlis spiritum sanctū, post multorū Iudæorū cōuersionē & mirabilē fidem, post lapidationē Stephani diaconi, & martyris; cū adhuc Saulus appellaretur, & eos qui in Christū crediderant, grauiter persequeretur, de cœlo vocauit, & suū discipulum atque Apostolū fecit. Quomodo igit̄ potuit libros quos antequam moreretur eum scripsisse putari volunt ad discipulos, tanquam familiarissimos, Petrum & Paulum scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus eius?

Acto. 9.

Contra eorundem errorem ostendit Christum non effecisse magicis artibus, quòd nunc colitur. Cap. XI.

ILlud quoq; attendāt qui magicis artibus tanta potuisse, & nomen suū ad populos in se conuertendos arte ipsa consecrasse delirant, vtrum potuerit magicis artibus tantos Prophetas diuino spū, antequam in terra nasceretur, implere, qui de illo talia futura prælocuti sunt qualia iam præterita in Euangelio legimus, & qualia in orbe terrarum præsentia nunc videmus. Neq; enim si magicis artibus fecit vt coleretur & mortuus magnus erat antequā esset natus, cui prophetando venturo gēs vna deputata est, cuius reipublicæ tota administratio prophetia esset illius regis venturi, & ciuitatem cœlestem ex omnibus condituri.

Contra Faustū lib. 12. Ca. 45.

Contra eorundē errorem & Romanorum superstitionem procedit, ostendens etiā cur Romani Iudæorum dūtaxat deum non susceperunt. Cap. XII.

PRoinde illius Hebreę gentis ad prophetandum Christum, sicut dixi, deputatæ nullus alius Deus erat nisi Deus vnus, deus verus, qui fecit cœlum & terrā, & omnia quæ in eis sunt, quo offenso sæpe suis hostibus subdebātur. Nunc etiam pro grauissimo scelere occisi Chri, ex ipsa Hierosolyma, quærat regni eorum caput, penitus eradicati, & Romano imperio subiugati sunt. Solebant autem Romani deos gentium quas subiugabant colendos propiciare, & eorum sacra suscipere. Hoc de deo gentis Hebreæ, cum eam vel oppugnauerunt vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quòd videbant, si eius dei sacra reciperent, qui se solū delectis etiam simulachris, coli iuberet: dimittenda esse omnia, quæ prius colēda susceperāt, quorum religionibus imperium suum creuisse arbitrabantur. In quo eos plurimum fallacia dæmonum decipiebat: illam vtiq; intelligere debebāt, occulta dei veri voluntate, penes quem rerū summa potestas est, sibi datum & auctū regnū, nō illorū deorū fauore: qui si aliquid in hac re potestatis habuissent, suos potius protexissent, ne à Romanis superarent, aut ipsos eis Romanos edomitos subiugassent. Neq;.n. pūt dicere pietatē ac mores suos à dijs gentium quas viderunt dilectos & electos. Nū quā hoc dicēt, si primordia sua recolāt, facinorosurū asylū & Romuli fratricidiū. Neque.n.quādo asylū cōstituerunt Remus & Romulus, vt quisquis cuiuslibet sceleris reus eò cōfugisset, inultum haberet commissum, precepto pœnitentiæ dederunt ad sanandas animas miserorum: ac nō potius collectam timentium manum contra suas ciuitates, quarum leges timebant, mercede impunitatis armarunt. Aut qñ Romulus fratrē, qui nihil in eum mali perpetrarat, occidit, iustitiā uindicandi, ac non principatum dominādi cogitauit? Itane istos mores dilexerūt dij hostes suarū ciuitatū, fauendo hostibus earum?

earum? Quin potius nec illas deserẽdo preſ ſerunt, nec ad iſtos transeundo eos aliquid adiuuerunt: q̃a non habent in poteſtate regnũ dare & auferre: ſed deus vnus & verus hoc agit occulto iudicio: non continuo beatos facturus, quibus terrenũ regnũ dederit: nec continuo miſeros, quibus ademerit: ſed beatos vel miſeros propter aliud & aliunde faciens, temporalia regna atque terrena quibus voluerit, & quandiu voluerit, ſecũdum prædeſtinatum ordinem ſeculorum, vel ſinendo vel donando diſtribuit.

Quòd peccatum Iudæorum & maximè in Chriſtum eorum ſubiugationis cauſa fuerit. Cap. XIII.

VNde nec illud poſſunt dicere, cur ergo deus Hebræorum, quem ſummũ & verum deum dicitis, non ſolum Romanos eis non ſubiugauit, ſed nec ipſos Hebræos, ne à Romanis ſubiugarentur, adiuuit? Præceſſerunt.n. manifeſta peccata eorum, propter q̃ illis hoc euenturum Prophetæ tanto ante prædixerant: & maxime quia impio furore Chriſtum occiderunt, in quo peccato aliorum occultorum peccatorum meritis excæ
C cati ſunt. Et q̃ illius paſsio eſſet gentibus profutura, eadem prophetica conteſtatione prædictum eſt. Nec alia re magis claruit, illius gentis regnum & templum & ſacerdotium & ſacrificium & vnctionem illam myſticam, quod chriſma Græce dicitur, vnde Chriſti nomen elucet, & propter quã reges ſuos Chriſtos ipſa gens appellabat, non fuiſſe niſi prænunciando Chriſto deputata: q̃ q̃ occiſi Chriſti reſurrectio poſteaquã cœpit credentibus gentibus prædicari, illa omnia ceſſauerunt, neſcientibus Romanis, per quorum victoriam, neſciẽtibus Iudæis, per quorum ſubiugationem factum eſt, vt illa omnia ceſſarent.

Contra eos qui de Chriſto malè ſentiunt. Cap. XIIII.

REm ſanè mirabilẽ, non aduertunt pauci Pagani q̃ remanſerunt, deũ Hebræorũ offenſum a victis, nec receptũ à victoribus, nunc prædicari & coli ab omnibus gẽtibus. Ipſe eſt.n. deus Iſrael, de quo tãto ante Pro
Eſa. 54. pheta plebẽ dei ſic allocutus eſt, Et q̃ eruit te, deus Iſrael vniuerſæ terræ vocabit. Hoc factũ eſt p nomen Chriſti venientis ad ho mines ex ſemine ipſius Iſrael, q̃ nepos fuit 2. Retr.
Abrahæ, à quo gens cœpit Hebræorum: nã cap. 16.
& ipſi Iſrael dictũ eſt, In ſemine tuo benedi Gen. 22
centur oẽs tribus terrę. Hinc oſtendit deus D
Iſrael deus vous, q̃ fecit cœlum & terram, qui res humanas iuſte ac miſericorditer curat, ita vt nec præcludat iuſtitia miſericordiam, nec impediat miſericordia iuſtitiã: nõ q̃ ipſe ſit victus in Hebræo populo ſuo, q̃a regnum ſacerdotiumq́; eius Romanis expugnandum delendumq́; permiſit: quandoquidem per Chriſti Euangelium veri regis & ſacerdotis, quod illo regno & ſacerdotio futurum præfigurauit, nunc ipſe deus Iſrael vbique delet idola gentium: quæ vtique ne delerentur, recipere ſacra eius Romani noluerunt, ſicut receperunt deorum aliarum gentium quas vicerunt. Ita & regnum ſacerdotiumq́; propheticæ gentis abſtulit, quia iã propter eam promittebatur, aduenerat: & Romanum imperium, à quo gens illa victa eſt, per Chriſtum regem ſuo nomini ſubiugauit, atque ad euertẽda idola, propter quo- E
rum honorem ſacra eius recepta non erant, Chriſtianæ fidei robore ac deuotione conuertit. Puto quia hæc de ſe futura vt per tot Prophetas, & per cuiuſdam etiam gentis regnum ac ſacerdotium prænunciarentur, non magicis artibus fecit Chriſtus antequam eſſet in hominibus natus: nam & illius iam deleti regni populus vbique diſperſus mirabili dei prouidentia, quanuis ſine vlla vnctione regis ſacerdotisq́; remanſerit, in quo chriſmate Chriſti nomen apparet, tenet tamen reliquias quarundam obſeruationum ſuarum. Romana autem ſacra illa de idolorum cultu nec victus ac ſubiugatus accepit, vt libros propheticos ad teſtimonium gerat Chriſti, ac ſic de inimicorum codicibus probetur veritas prophetati Chriſti. Quid ergo miſeri adhuc Chriſtum male laudando ſeipſos indicant, ſi aliqua magica ſub eius nomine ſcripta ſunt, cum vehementer his artibus Chriſti doctrina inimica ſit? Hinc potius intelligant quantum ſit illud nomen. quo addito etiam illi qui contra eius præcepta viuunt, ſuas nefarias artes honorare conantur. Sic enim diuerſis hominum erroribus multi etiam varias hæreſes aduerſus veritatem ſub eius nomine condiderunt. Ita ſentiunt etiam inimici Chriſti, ad ſuadendum quod proferunt contra doctrinã Chriſti, nullum ſibi eſſe pondus authoritatis, ſi non habeat nomen Chriſti.

Contra

Contra Philosophos qui coacti ex deorum
suorum oraculis Christum laudare
discipulos eius damnant.
Cap. XV.

F QVid quod isti uani Christi laudatores, &
Christianæ religionis obliqui obtre-
ctatores, propterea non audent blasphema-
re Christū, quia quidā Philosophi eorum,
sicut in libris suis Porphyrius Siculus prodi
dit, consuluerunt deos suos quid de Christo
responderent: illi autem oraculis suis Chri-
stum laudare cōpulsi sunt. Nec mirum, cū
& in Euangelio legamus eū dæmones fuis-
se confessos. Scriptum est aūt in Prophetis
Marc. 1. nostris. Quōniā dij gentiū dæmonia: Ac per hoc
Psal. 95. isti ne contra deorū suorū responsa conent,
continent blasphemias a Christo, & eas in
discipulos eius effundunt. Mihi aūt uī; quod
illi dij gentium, quos Philosophi Pagano-
rū consulere potuerunt, etiam si de discipu-
lis Christi interrogarentur, ipsos quoq; lau
dare cogerentur.

Contra eos qui de Christi discipulis male
opinantur, iterum insurgit.
Cap. XVI.

VEruntamē isti ita disputant quod hæc euer
sio tēplorū, & dānatio sacrificiorū, & cō
trafactio simulachrorū, nō per doctrinā Chri
sti fiat, sed per discipulorum eius, quos aliud
quam ab illo didicerunt docuisse contēdūt,
ita uolentes Christianā fidē, Christū hono-
rantes laudantesq; cōuellere: quia utiq; per
G discipulos Christi & facta & dicta Christi
annunciata sunt, quibus cōstat religio Chri
stiana adhuc istis iam paucissimis, nec iam
oppugnantibus, sed tamen adhuc mussitan-
tibus inimica. Sed si nolunt credere Chri-
stum talia docuisse, Prophetas legant, quod nō
solum superstitiones dolorū euerti præcepe-
runt, uerūetiam Christianis tēporibus hāc
Dilēm. euersionē futuram prædixerunt. Qui si fe-
fellerunt, cur tanta manifestatione comple-
tur? Si verum dixerunt, cur tantæ diuinitati
resistitur?

Contra Romanos qui solum deum Israel
reiecerunt qui tamen solus coli de-
bet. Cap. XVII.

VErumtamen diligentius ab istis quæren
dum est, quemnam putēt esse deum Is-
raen, cur eum colendū non receperint, sicut
quas Romanum subegit imperium, præser
tim cum eorum sententia sit, oēs deos colē-
dos esse sapienti. Cur ergo à numero cæte-
rorum iste reiectus est? Si plurimum ualet,
cur ab eis solus nō colitur? Si parū aut nihil
ualet, cur contritis eorū simulachris ab oī-
bus gentibus, solus pene iam colitur? Nunq̄
huius q̄stionis uinculo eximi poterunt, qui
cum maiores, & minores deos colant, quos
deos putant, hunc deū nō colunt, qui præua
luit oībus quos colunt. Si.n. magnæ uirtutis H
est, cur existimatus est improbādus? Si par- Dilēma.
uæ nulliusue virtutis est, cur tantū potuit ta.
improbatus? Si bonus est, cur à cæteris bo-
nis solus separatur? Si malus est, cur a tot
bonis unus non superatur? Si uerax est, cur
eius præcepta respuuntur? Si mēdax est, cur
eius prædicta complentur?

Contra eos qui deo Christum colere re fu-
giunt, quia solus coli uoluit.
Caput. XVIII.

POstremo quod uolunt de illo sentiant.
Numquid Romani ēt malos deos colen-
dos non putant qui pallori & febri phana fe
cerunt? Qui [illegible] dæmones imitandos, &
[illegible] dæmones placādos monēt. Quodli-
bet ergo de illo existiment, cur eum solū si-
bi nec aduocandū nec propitiādum esse du-
xerunt? Quis est deus iste vel ita ignotus, ut
in tam multis dijs solus adhuc nō inueniatur:
aut ita notus, ut a tā multis hominibus iam
solus colatur? Nihil ergo restat, vt dicant
cur huius dei sacra recipere noluerint, nisi
quia solum se coli uoluerit, illos aūt deos gē-
tium quos isti iā colebant coli prohibuerit.
Sed hoc ipsum magis eis requirendum est; I
quemnā, vel qualem putent esse istū deum.
qui noluerit coli deos alios, quibus isti tem
pla & simulachra fecerunt, tātumq; potue-
rit vt plus valeret eius voluntas ad eorū si-
mulachra euertenda, quā illorum ad eius sa-
cra non recipienda. Certe sentētia illius eorum
Philosophi proditur, quem sapientissimū om
nium hominum ēt oraculo fuisse firmarūt.
Socratis.n. sentētia est, vnūmquemq; deū sic co
li oportere, quō se ipse colendum esse præce-
perit. Proinde istis summa necessitas facta
est non colendi deum Hebræorū, quia si a-
lio modo eum colere vellent, quā se colendū
ipse dixisset, non utiq; illum colerēt, sed quod
ipsi finxissent. Si aūt illo modo uellent quo

ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebāt, quos ille coli prohibebat. Ac per hoc respuerunt unius ueri dei cultū, ne multos falsos offenderent: magis arbitrantes sibi obfuturam fuisse istorum iracundiam, quàm illius beneuolentiam profuturam.

Contra eorundem errorem iterum insurgit. Caput. XIX.

K Sed fuerit ista vana necessitas, & ridenda timiditas. Nunc quærimus, quid de isto deo sentiant homines, quibus placet omnes deos colēdos esse. Si.n. iste colendus nō est, quō coluntur oēs cum iste non colitur? Si aūt colendus est, non oēs colendi sunt: quia nisi solus colatur, iste nō colitur. An forte dicturi sunt istum non esse deum, cū illos deos dicant, q̄ sicut nos credimus nihil possunt, nisi quod illius iudicio permittuntur: nō vt alicui prosint, sed ut nec lædere valeant, nisi eos quos ita lædendos esse ille iudicat qui oīa potest? Sicut aūt ipsi cuguntur fateri, minora certe q̄ ille potuerunt. Si.n. dij sunt quorū vates consulti ab hominibus ut non dicam, fefellerunt, proxima tñ priuatis negocijs responderunt, quō nō est deus, cuius vates non solum ea, quæ ad tēpus cōsulebantur congrue responderūt, uerūetiā vnde non consulebantur de vniuerso genere humano, atque omnibus gentibus ea tanto ante prædixerunt, q̄ nunc & legimus, & videmus? Si.n. deum dicunt quo impleta Sybilla fata cecinit Romanorum, quō nō est deus qui & Romanos & omnes nationes,
L in se vnum deum p Christi euangeliū crediturus, & omnia patrum suorū simulachra euersuraras, sicut pnunciauit exhibuit? Postremo si illos deos dicunt, qui nunquam ausi sunt per uates suos contra istum deū aliquid dicere, quō non est deus qui per uates suos istorum simulachra non solum euerti iussit, verumetiam in omnibus gētibus euersum iri prædixit, ab eis, quis illis desertis se unum colere iuberentur, & iussi famularentur.

Eandem rem prosequitur ex vatum, & Sibyllarum testimonijs.
Caput. XX.

Avt legant si possunt, vel aliquā Sibyllarum, uel quemlibet aliorū vatū suorum prędixisse hoc futurū, ut deus ait Hebræorū, deus Israel ab omnibus gētibus coleretur: & q̄ eum cultores aliorum deorum recte antea respuissent: futuras etiā literas prophetarum eius in authoritate ita sublimi, vt his obtemperans, & imperium Romanorū iuberet delere simulachra: monuisse ēt ne talibus præceptis obtemperaretur: legant istā, si possunt, ex aliquibus libris vatum suorū. Omitto .n. dicere, q̄ ea q̄ in illorum libris leguntur, pro nostra hoc est Christiana religione testimonium dicunt, quod a sanctis angelis, & ab ipsis nostris Prophetis audire M potuerunt: sicut & præsentē in carne Christum ēt dæmonia coacta sunt confiteri, Sed Marc. 1. hæc omitto, quæ cum proferimus, à nostris ficta esse contendunt. Ipsi omnino, ipsi urgendi sunt, ut proferant à uatibus deorum suorū contra deum Hebræorū aliquid pro phetarum: sicut nos tot & tāta de libris Prophetarum nostrorū contra deos eorum, & iussa obseruamus, & prædicta recitamus, & facta mōstramus, Quæ illi iā perpauci qui remanserunt, malunt dolere completa, q̄ illū deū agnoscere, qui potuit prænunciare complenda, cum in suis diis falsis, quæ sunt vera dæmonia, nihil aliud pro magno appetant, q̄ cum aliquid eorum responsis sibi futurum esse didicerint.

Idem ratione quadam prosequitur.
Cap. XXI.

Qvæ cum ita sint, cur non potius miseri intelligunt illum esse deū uerū, quē sic uident a suorum deorum societate seiunctum, vt quem deum fateri coguntur. qui omnes deos colendos esse profitentur cum cæteris colere non sinantur. Cum ergo simul coli non possunt, cur non ille eligitur, qui istos coli uetat, relictis istis qui illū coli nō uetant? Aut, si uetant, legaē. Quid.n. ma A gis populis eorū in tēplis eorū debuit recitari, vbi nihil vnq̄ tale psonuit? Et utiq; ꝓhibitio tā multorū contra unū: q̄ unius contra tam multos notior, & potentior esse deberet. Nam si huius dei cultus est impius, inutiles sunt dii, qui homines ab impietate non prohibent. Si vero pius est huius cultus qm̄ in illo pcipitur ne isti colant, impius est cultus eorum. Si aūt tam diffidentes istum coli prohibent, ut plus audere timeant, quā prohibere audeant, hoc ipso quis nō sapiat, quis non sentiat, illum esse potius eligendū, qui istos coli tam publice prohibet, qui et cum simulachra euerti iussit prædixit, euertit, quam istos, quos ut ille non colaē, iussisse

se nescimus, prædixisse non legimus, valuisse aliquid non videmus? Rogo respondeant quis est deus iste, qui omnes deos gentium sic prosequitur, qui omnia eorum sacra sic prodit, sic extinguit?

B

Reprehendit eos præcipuè qui Varroné secuti, Iouem quem summum deorum putant, Iudæorum deum censuerunt; cum deus Iudæorum nullum, Iupiter autem etiam Saturnum q̃ expolis secum, coli permittat. Cap. XXII.

QVid interrogẽ homines, qui euanuerunt cogitando quis iste sit? Alij dicunt, Saturnus est, credo propter sabbati sanctificationẽ, quia isti eum diem Saturno tribuerunt. Varro autem ipsorum, quo doctiorẽ apud se neminẽ inueniunt, deum Iudęorum Iouẽ putauit, nihil interesse cẽsens quo nomine nuncupetur, dum eadẽ res intelligatur, credo illius summitate deterritus. Nã quia nihil superius solent colere Romani quàm Iouẽ, quod Capitoliũ eorum satis apertẽq; testatur, eumq; regem omniũ deorum arbitrantur: cum animaduerteret Iudæos summum deum colere, nihil aliud potuit suspicari q̃ Iouẽ. Sed siue qui Saturnũ, siue qui Iouẽ deum Iudæorum putant, dicant qñ Saturnus prohibere ausus est coli alterum deum, nec ipsum Iouem, qui eũ regno expulisse perhibetur, patrẽ filius? Qui si tanq̃ potentior & victor placuit cultoribus suis, Saturnum victum expulsumq; nõ colant. Sed neq; istũ coli Iouis prohibuit: & quẽ uincere potuit, deum tñ esse permisit.

De ciui. Dei. lib. 6. cap. 6. & lib. 7. cap. 5.

Iouis in nomina tiuo anti quo, ubi nunc Iupiter dicitur.

C

Vanam superstitionem eorũ qui quos mortuos esse & sepultos historia docet, & quorum sepulchra à doctioribus monstrari perhibentur pro deis colunt, acriter impugnat, primum eorum qui Iouem, deinde qui Saturnum. Cap. XXIII.

IStæ, inquiunt, fabulæ sunt, aut interpretandæ à sapientibus, aut ridendæ. Nos ãt Iouem colimus, de quo ait Maro, Iouis omnia plena. i. omnia viuificantem spiritum. Merito ergo & Varro Iouẽ opinatus est coli à Iudæis, quia dicit per Prophetã, Cœlũ & terrã ego impleo. Quid illud quod idẽ poeta dicit, æthera qũo accipiunt? Sic. n. ait, Tũ pater oĩps fœcũdis imbribus æther, Cõiugis in gremiũ lætæ descẽdit. Aetherẽ qp pe nõ spiritum, sed corpus esse dñt sublime, quo cœlũ super aerẽ distenditur. An poetæ cõceditur nunc secundũ Platonicos, ut non corpus sed spiritus, nunc secundũ Stoicos loqui, vt corpus sit deus? Quid igitur in Capitolio colunt? Si spiritum deniq; ipsum cœlũ corporeum, quid illic facit scutum illud Iouis, quod appellant Aegida? Nẽpe origo nominis huius ita redditur, quia Iouem a matre occultatum capra nutriuit an & hoc poetæ mentiuntur? Nunquid & Capitolia Romanorum, opera sunt poetarum? Quid sibi autem uult ista non poetica, sed plane mimica varietas, deos secũ Philosophos in libris quærere, secundum poetas in templis adorare? Sed nunquid ẽt ille Euhemerus poeta fuit, qui & ipsum Iouẽ & Saturnũ patrẽ eius, & Plutonẽ atq; Neptunũ fratres eius ita planissime homines fuisse prodit, ut eorum cultores gratias magis poetis agere debeant, quia non ad eos dehonestandos, sed potius ad exornandos multa finxerunt? Quanuis & ipsum Euhemerum ab Ennio poeta in Latinã linguã esse conuersum Cicero cõmemoret. Nũquid & ipse Cicero poeta fuit, qui eum, cum quo in Tusculanis disputat, tanq̃ secretorum cõscium admonet, dicens, Si vero scrutari vetera, & ex eis quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruerẽ coner, ipsi illi maiorũ gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperiẽtur. Quære quorum demonstrentur sepulchra in Græcia: reminiscere, qñ es initiatus, quæ tradantur mysterijs, tum denique q̃ hoc late pateat intelliges. Hic certe istorum deos homines fuisse satis confitetur, in cœlum autem peruenisse, beneuole suspicatur: quanquam & hunc honorem opinionis ab hominibus eis esse delatum, non dubitauit publice dicere, cũ de Romulo loquerẽt: Qui hanc vrbẽ, inquit, condidit, Romulũ ad deos immortales beneuolentia famaq; sustulimus: Quid igitur mirum est, si hoc fecerũt antiquiores homines de Ioue & Saturno & cæteris, quod Romani de Romulo, quod deniq; iam recentioribus temporibus etiã de Cęsare facere voluerunt? Quibus & Virgilius adulationẽ carminis addidit, dicens, Ecce Dionei processit Cæsaris astrum. Videant ergo ne forte historica veritas sepulchra falsorum deorum ostendat in terra: uanitas autem poetica stellas eorum non figat, sed fingat in cœlo. Neq; enim reuera stella illa Iouis est, aut illa Saturni:

Aegl. 3.

Hie. 23.

De ciui. Dei. lib. 4. c. 9. & 10.

Geor. 2

D

E

De ciui. Dei. lib. 2. ca. 15.

sed post eorũ mortẽ syderibus ab initio mũ
di conditis hæc nomina imposuerunt homi
nes, qui illos mortuos quasi deos habere vo
luerunt. De quibus q̃d tñ mali castitas, aut
quid tñ boni voluptas commeruit, vt inter
astra quæ cũ sole & luna circumeũt, Venus
habeat stellã, & Minerua non habeat? Sed
fuerit & Cicero Academicus incertior q̃
poetæ qui sepulchra deorum cõmemorare
ausus est, literisq; mandare: quis hoc nõ ex
opinione propria præsumpserit, sed ex ipso-
F rum sacrorum traditione commemoraue-
rit. Nunquid & Varro uel tanquã poeta fin
git, vel tanq̃ Academicus dubie ponit, q̄ di
G cit talium deorũ sacra ex cuiusq; eorũ vita
vel morte, qua inter homines uixerunt uel
obierunt, esse cõposita? Nunquid & Leon
ille sacerdos Aegyptius, poeta vel Academi
cus fuit, qui Macedoni Alexandro, diuer-
sam quidẽ a Græcorum opinione istorum
deorum originem, veruntamen ita prodit,
vt eos homines fuisse declaret? Sed quid
ad nos, si dicant se Iouem, non hominem
mortuum colere, nec homini mortuo Ca-
pitolium dedicasse, sed spiritui viuificanti
omnia quo mundus impletur; & scutũ eius
in honorem nutricis eius factũ de pelle ca-
prina, interpretentur, vt volunt? Quid di-
cunt de Saturno, qui Saturnum colunt?
Nonne ille est qui primus ab Olympo ve-
nit, Arma Iouis fugiens, & regnis exul adẽ-
Aen. 8. ptis: Qui genus indocile & dispersum mon
tibus altis, Cõposuit, legesq; dedit, Latiũq;
vocari Maluit, his q̃m latuisset tutus in oris?
Nonne ipsum eius simulachrum, quod coo-
perto capite fingitur, quasi latẽtem indicat?
Nonne ipse Italis ostendit agriculturam,
quod falce demonstrat? Non, inquiunt: nã
G tametsi fuerit ille homo & rex quidam, de
quo ista narrãtur, nos tamen Saturnũ inter
pretamur vniuersum tp̃s quod Græcũ etiã
vocabulũ eius ostendit: vocatur.n. χρόνος,
quod aspiratione addita, etiam tẽporis no-
men est: unde & Latine Saturnus appella-
tur, quasi saturetur annis. Quid iã cum istis
agendum sit nescio, qui conantes in me-
lius interpretari nomina & simulachra deo
rũ suorũ, fatentur maiorẽ deũ suũ & patrẽ
cæterorũ tp̃is esse? Quid.n. aliud indicãt q̃
oẽs deos suos tp̃ales esse, quorũ patrẽ ipsũ
tp̃s cõstituunt? Erubuerũt hinc Philosophi
eorũ recentiores, Platonici, qui iã Christia
nis tp̃ib. fuerunt, & Saturnũ aliter interpre
tari conati sunt, dicentes appellatũ κρόνον,

velut a satietate intellectus, eo q̄ Græce sa-
tietas κόρος, intellectus ãt siue mens νοῦς di
citur. Cui vr̃ suffragari & Latinũ nomen,
quasi ex prima Latina parte & Græca poste
riore cõpositũ, vt diceret Saturnus, tanq̃ sa
tur, & νοῦς. Viderunt.n. q̃ esset absurdũ, si fi
lius tp̃is Iupiter habereĩ quẽ deũ æternũ uel De ciui.
putabãt uel putari volebant. At uero sc̃d̃m Dei lib.
istã nouellã interp̃tationẽ, q̃ ueteres eorũ 7. cap. 9.
si habuissẽt, mirũ si Ciceronẽ Varronẽq; la & 13.
tuisset, Saturni filiũ Iouẽ dĩt, tanq̃ ab illa
summa mẽte pfluentẽ sp̃m, quẽ volunt es-
se velut animã mũdi huius, omnia cœlestia
& terrena corpora implẽtẽ. Vñ illud Maro- H
nis est, q̃d paulo añ cõmemoraui. Iouis oĩa
plena. Nunq̃d nõ, si possent isti sicut ipsam Aegl. 3.
interp̃tationẽ, ita ẽt superstitionẽ hominũ
cõmutarẽt; & aut nulla simulachra, aut cer
te Saturno potius q̃ Ioui Capitolia cõstitue
rent? Neq;.n. vllã animã rationalẽ sapiẽtẽ
fieri disputãt, nisi participatione summæ il-
lius icõmutabilisq; sapiẽtiæ: n õsolũ cuiusq̃
hominis animã, sed ipsius & mũdi, quẽ dĩt
Iouẽ. Nos uero, esse quãdã summã dei sapiẽ
tiã, cuius participatione fit sapiẽs q̃cũq; aĩa
fit vere sapiẽs, nõ tñ cõcedimus, verumetiã
maxime p̃dicamus. Verũ ãt vniuersa ista cor
poralis moles, q̃ mundus appellatur, habeat 1. Retr.
quãdã animã, uel quasi animã suã i. rationa- cap. 5. &
lẽ vitã, qua ita regatur sicut vnumquodq; 10.
animal, magna atq; abdita q̃o est: nec affir- De ciui.
mari debet ista opinio, nisi cõperto q̄ vera Dei lib.
sit: nec refelli, nisi cõperto q̄ falsa sit. Quid 7. ca. 23.
ãt hoc ad homines: etiam si semper eos la-
teat? Quandoquidẽ nulla anima fit sapiẽs
uel beata ex alia quacunq; anima, sed ex illa
sola summa atq; incõmutabili dei sapientia.
Romani tamen, qui non Saturno, sed Ioui
Capitolium cõdiderunt: vel aliæ nationes,
q̃ Iouẽ præcipue supra cæteros deos colen-
dum esse putauerunt, nõ hoc quod isti sen-
serunt: qui secundum istã suã nouã opinio- I
nem, & summas artes, si quicq̃ in his rebus
potestatis habuissent, Saturno potius dedica
rẽt; & Mathematicos uel Genethliacos ma
xime delerent, qui Saturnum, quẽ sapien-
tum effectorẽ isti dicerent, maleficum deum
inter alia sydera cõstituerunt. Quæ opinio A
tñ contra illos in animis humanis præua-
luit, ut nec nominare illum velint, senẽ po-
tius quàm Saturnum appellãtes, tã timida
superstitione, ut ẽt Carthaginenses penè vi-
co suo nomen mutauerint, uicum senis cre-
brius, quam vicum Saturni appellantes.

Contra.

Contra eos qui Saturnum colunt insurgit; eo quòd insipienter eum colentes deum Israel respuerint. Cap. XXIIII.

NOtum est ergo quid colere conuincant & q̃d colere conẽtur adoratores simulachrorũ. Verũ & ab istis nouitijs Saturni interpretatoribus req̃rendũ est quid de deo sentiãt Hebræorum. Etiam ipsis.n.placuit oẽs deos cum gentibus colere, cũ eos supbos puderet pro peccatorũ suorũ remissione humiliari sub Christo. Quid ergo sentiunt de deo Israel? Quẽ si non colũt, nõ oẽs deos colunt, si aũt colũt, non colũt sicut se coli iussit, quia & alios colunt, quos coli ille prohibuit. Per eorum.n.vates ista pro-
K hibuit, p quos hæc ipsa, quæ nunc à Christianis eorũ simulachra patiũtur, futura p̃dixit. Siue.n.angeli ad illos Prophetas missi sunt qui eis deũ omniũ creatorẽ vnũ verbũ deum, cui vniuersa subiecta sunt, & per sensibilium rerũ cõgruã speciem figuratè ostẽderent, & quemadmodum se coli pciperet, indicarent, siue aliquorũ in eis mentes per spiritumsanctum ita sublimatæ sint, vt eo uisu ea viderent, quo & ipsi angeli vident, constat tñ eos illi deo seruisse, qui alios deos coli prohibuit. Seruisse autem fide pietatis in regno & sacerdotio reipublicæ suæ, & Christum venturũ verum regem ac sacerdotem significantibus sacris.

Eãdẽ rẽ latius psequtur ostẽdẽs stultũ esse quod asserunt deos inter se cõsentire, ita quòd alius alium coli nõ vetet, cùm deus Israel quem verum deum esse probat cũ alijs coli non posit. Cap. XXV.

POrrò autem in dijs gentiũ, quos isti dñ colere volunt, illũ qui cũ istis coli non põt, colere nolunt, dicant quid cãæ est vt nullus eorũ inueniatur qui alterũ coli phibeat, cũ eos in diuersis officijs muneribusq; cõstituãt, & rebus ad quẽq; pprie ptinẽtibus psides eẽ velint. Si.n. Iupiter nõ prohibet Saturnum coli, quia non est ille homo q̃ illum hominem patrem de regno expulit,
L sed aut cœli corpus, aut spiritus implens, cœlum & terram, & ideo non põt prohibere coli mentẽ supernã ex qua dicitur emanasse, Si ea rõne nec Saturnus Iouẽ coli phibet, quia non ab eo rebellante supatus est, sicut ille à Ioue nescio, quo cuius arma fugiens venit in Italiã, sed fauet prima mẽs animæ à se genitæ: saltẽ Vulcanus prohiberet coli Martẽ vxoris adulterũ, Hercules Iunonẽ psecutricem suam. Quæ ista inter eos est tã fœdã consensio, vt nec Diana virgo casta coli prohibeat, non dicã Venerem sed Priapũ? Nam si vnus homo & venator & agricola esse voluerit, seruus erit amborũ, q̃bus tñ vel vicina tẽpla fabricare erubescit. Sed interpretentur Dianã virtutẽ q̃ volũt, interpretentur & Priapũ fœcunditatis deũ, ita sanè vt in fœtandis fœminis pudeat Iunonẽ talẽ haberẽ adiutorẽ: dicãt quòd placet, interpretẽtur quod sapiũt, dũ tñ omnia eorũ argumenta pturbet deus Israel. Qui cũ illos oẽs coli prohibuerit, & à nullo eorũ coli prohibitus sit, eorũq; simulachris & sacris euersionẽ præceperit, p̃dixerit, & fecerit, satis ostẽdit illos falsos atq; fallaces, & se esse verũ ac veracẽ deũ. Istos aũt iã paucos deorũ multorũ, falsorũq; cultores, quis non miretur nolle obtemperare illi, de quo M
cũ ab eis quæritur, quisnam sit deus, quodlibet opinãdo rñdẽt, deũ tñ eẽ negare nõ audẽt: q̃a si negẽt, opibus eius & p̃dictis atq; cõpletis facillime cõuincũtur? Neq;.n.eæ dico, q̃ liberũ sibi putãt eẽ nõ credere, q̃a ipse Gen. 1.
in principio fecit cœlũ & terrã, & omnia q̃ Gen. 5.
in eis sunt. Neq; illa nimis ãtiqua, q Enoch & .7.
trãstulit, q impios diluuio deleuit, q Noe iustũ domũq; eius per lignũ inde liberauit, Ab Abrahã in hominibus facta eius exordior. Hinc enim facta est per angelicum oraculum manifesta promissio, q̃ nũc videmus impleri. Huic q̃ppe dictũ est, In semine tuo bñdicẽtur oẽs gẽtes, ex cuius semine popu- Gen. 22.
lus Israel, vnde virgo Maria q̃ pepit Xpm: in quo bñdici oẽs gẽtes, audeãt iã negare si possunt. Hæc promissio facta est & ad Isaac filiũ Abrahæ. Hæc ad Iacob nepotẽ Abra- Gen. 26
hæ, q̃ & Israel appellatus est: ex quo vniuer Gen. 28
sus ille populus & propagatus & nominatus est, vt huius populi deus, appellaretur deus Israel: non q ipse non sit deus omnium gẽtium, siue nescientium, siue iam scientium: sed quia in isto populo voluit manifestius apparere virtutẽ promissorũ suorũ. Ille.n. A
populus primo in Aegypto multiplicatus, Exod. 1.
& illa de seruitute per Moysen in multis signis portentisq; liberatis plurimis gẽtibus terram etiam promissionis accepit, in qua regnauit per reges suos de tribu Iuda exortans. Qui Iudas vnus fuit ex duodecim filijs Israel nepotis Abrahæ: atq; inde Iudæi cognominati, multa ipso deo adiuuante fecerunt, multa pro peccatis suis ipso deo flagellante perpessi sunt: donec ueniret semen

cui promissum est, in quo benedicerentur omnes gentes & patrũ suorum simulachra sponte confringerent.

Deum Israel uerũ & ueridicum deum esse iterum probat, eundemq; esse quẽ Christiani colunt ex prophetarum oraculis ostendit. Cap. XXVI.

NEq; n. temporibus Chr̃ianis sed tanto ante pdictũ est, quid per Christianos impletur: ipsi Iudei q̃ remanserunt inimici nois Christi, de quorũ ẽt futura pfidia in il lis ppheticis literis tacitũ nõ est, ipsi hãt &
De ciuitate dei libr. 38. cap. 33. legũt Prophetã dicẽtẽ, Dñe deus meus & re fugiũ meũ in die malorũ ad te gẽtes ueniẽt ab extremo terrę & dicẽt, uere mẽdacia co luerunt pres nři, simulachra, & nõ est in il
B lis vtilitas. Ecce nũc fit, ecce nũc gentes ab extremo terræ ueniũnt ad Christum ista di centes, & simulachra frãgẽtes. Et hoc. n. magnũ est, q̃ deus pstitit ecclesiæ suæ, ubiq; dif fusæ, vt gens Iudæa merito debellata, & dispersa p terras, ne a nobis hæc cõposita putarent codices Prophetarũ nřorũ ubiq; portaret, & inimica fidei nřæ, testis fieret veritatis nřæ. Quo ergo discipuli Chři docuerũt, q a Chřo nõ didicerũt, sicut stulti desipienđo iactitãt, vt deorũ gentiliũ & simulachrorũ superstitio deleret? Nunqd & illas prophetias, q̃ nunc legunt in codicibus inimicorũ Chři, pũt dici finxisse discipuli. Chri-
Deut. 6. sti? Quis. n. hæc euertit nisi deus Israel? Ip
Exo. 20 si. n. populo dictũ est per diuinas uoces fa-
Deut. 5. ctas ad Moysen. Audi Israel, dñs deus tuus deus vnus est: nõ facies tibi idolũ, neq; cuiusq̃ similitudinẽ neq; in cœlo sursum, neq; in terra deorsum. Vt aũt ẽt euertat ista, ubi
Deut. 7. ptãtẽ acceperit, sic ei pcipit. Non adorabis deos illorũ, sed neq; seruies eis nõ: facias se cũdũ opera ipsorũ, sed deponẽdo depones & cõfringẽdo confringes simulachra eorum. Quis aũt dicat Xp̃m atq; Xp̃ianos nõ ptinere ad Israel, cũ Israel nepos fuerit Abra-
Ge. 22. hæ, cui primo, & deinde Isaac filio eius &
26. & 28 deinde ipsi Israel nepoti eius dictũ est, q iã
C commemoraui, In semine tuo bñdicent oẽs gẽtes? Qđ fieri iã videmus ĩ Xp̃o, cũ inde exorta sit illa uirgo de qua Propheta populi Israel, & dei Israel cecinit dicẽs, Ecce vir
Esa. 7. go cõcipiet & pariet filiũ, & uocabũt nomẽ
Matth. 1. eius Emanuel. Interptat ãt Emanuel nobiscũ deus. Deus ergo Israel, q pbibuit alios
Deut. 7. cũ deus. Deus ergo Israel, q pbibuit alios
Hie. 16. deos coli, q prohibuit idola fabricari, q pcepit euerti, q p Prophetã pđ xit gẽtes ab extremo terræ dicturas, Vere mendacia coluerũt pres nři, simulachra in quibus nõ est utilitas, ipsi p Xp̃i nomẽ & Xp̃ianorũ finẽ ista rũ oium superstitionũ euersionẽ iussit, pmisit, exhibuit. Frustra ergo miseri q̃a blasphemare Xp̃m ẽt à dijs suis, hoc est à dæmonibus nomẽ Chři metuẽtib. phibiti sunt, volũt ab eo doctrinã istã facere alienã quã Chřiani cõtra idola disputãt, easq; oẽs falsas religiones vbi potuerint eradicant.

Quòd deus Israel verus sit deus, & stultè Iupiter, aut Saturnus ab eis appellatus, qui eum neutro modo colunt quo hunc vel illum. Cap. XXVII.

DE deo Israel rñdeãt, quẽ docere ista, & iubere nõ tm̃ Chřianorũ, sed Iudæorũ libri testant: de ipso consulãt deos suos: qui Xp̃m blasphemare phibuerũt: de deo Israel si audẽt, aliqua cõtumeliosa respõdeãt. Sed quos cõsulãt aut ubi iã cõsulãt? libros suorũ legãt, Si deũ Israel Iouẽ putãt, sicut Var D ro scripsit, vt interim, secđm eorũ opinionẽ loquar, cur ergo Ioui nõ credũt idola eẽ delẽda? Si Saturnũ deũ putãt, cur eũ ñ colũt? Aut cur nõ sic colũt queãdmodũ se coli p cois vates pcepit, p quos ea q̃ pdixit impleuit? Cur ei nõ credũt simulachra euertẽda eẽ, & alios deos colẽdos non esse? Si nec Iouis, nec Saturnus est, quia si vnus eorũ esset cõtra sacra Iouis & Saturni tãta nõ diceret: quis ergo est q p p deos alios solus ab istis nõ colit, & euersis dijs alijs, tã euidẽter effecit, vt solus colat humiliata oi superba altitudine, q̃ se aduersus Xp̃m erexerat p idolis, psequens interficiensq; Xp̃ianos? Nũc certe q̃runt vbi se abscõdant, cũ sacrificare nolunt: vel vbi deos ipsos suos recludant, ne a Xp̃ianis inueniãt atq; frangantur. Vnde. n. hoc, nisi a timore legũ, atq; regum, p quos deus Israel suam erexit potestatem, iam sub Psal. 71. ditos Christi nomini: sicut lõge ante promisit, dicẽs p prophetam, & adorabũt eum oẽs reges terræ, omnes gentes seruiunt illi.

Quomodo prophetatũ fuerat deum Israel euersurum idola, & gentem suam impiã relicturum. Cap. XXVIII.

NEmpe iã implerĩ q p Prophetã identidẽ canit, q remissurus esset impiã plebẽ E suã nõ q̃dẽ totã, q̃a multi ex Israelitis credide-

diderunt in Christũ, nã inde erãt & Apostoli eius: & humiliaturus oẽm superbum atq; iniuriosum, vt ipse solus exaltaretur.i. solus & altus & potens hominibus manifestaretur donec proijcerentur à credentibus idola, & a nõ credentibus abscõderẽtur, cũ eius timore terra confringitur.i. terreni frãguntur, timẽdo legem vel ipsius, vel eorũ, q credentes in eum, gentibusq; regnantes talia sacrilegia prohiberent. Hæc.n.q̃ vt facilius intelligerẽt, breuiter ꝑlocutus iam Prophe-
Esa. 2. ta sic dicit, Et nunc tu domus Iacob, venite & ambulemus in luce dñi. Remisit.n. plebẽ suã domus Israel, qm̃ repleta est, sicut ab initio, regio eorũ augurijs, sicut alienigenarũ, & filij multi alienigenæ nati sũt illis. Repleta est n. regio eorũ argento & auro, nec erat numerus thesaurorũ illorũ. Et repleta est terra eqs nec erat numerus curruũ illorũ. Et repleta est terra abominationib. opũ manuũ ipsorũ, & adorauerũt ea q̃ fecerũt digiti eorũ. Et inclinauit se hõ, & humiliauit se vir, & nõ remittã illis. Et nũc intrate in petras, & abscõdite vos in terra à facie timoris dñi & à maiestate virtutis eius, cũ surrexerit
F cõfringere terrã. Oculi.n. dñi excelsi, hõ at humilis & humiliabit altitudo hoim & exaltabit dñs solus i illa die. Dies.n. dñi sabaoth in oẽm iniuriosum & supbũ, & supra oẽm altũ & humiliatũ q humiliabunt, & supra oẽm cedrũ Libani excelsã & elatã, & supra oẽm arborẽ Libani Basã & sup oẽm mõtẽ & sup oẽm collẽ altũ, & sup oẽm nauẽ maris, & sup oẽ spectaculũ nauiũ decoris. Et hum. habit & cadet cõtumelia hoim & exaltabit dñs solus in illa die. Et manib. fabricata oĩa abscõdent in speluncis & in scissuris petrarũ & in cauernis terræ à facie timoris dñi & à maiestate virtutis eius cũ exurrexerit confringere terrã. Illa.n. die proijciet hõ abominationẽs aureas & argẽteas, q̃ fecerũt vt adorarẽt supuacanea & noxia: ut intrent in foramina solidę petrę, & in scissuras petrarũ à facie timoris dñi, & à maiestate virtutis eius, cũ exurrexerit cõminuere terram.

Q̃d de deo sabaoth frustra & inaniter sentiũt, q cũ elemẽtorũ omniũ ꝑpositũ affirmant, nec tũ potius q̃ singulorum elemẽtorum deos colunt. Cap. XXIX.

Qvid dñt de isto deo sabaoth, q̄ interp̄tatur deus virtutũ vel exercituũ q a illi seruiunt virtutes & exercitus angelorũ?
G Quid dñt de isto deo Israel, quia deus est illius populi de quo uenit semen in quo bene dicerentur oẽs gentes? Cur solũ non colunt
Gen. 22
qui oẽs deos colendos esse contendunt? Cur ei non credunt qui alios deos falsos & ostẽdit & euertit? Audiui quendã eorum dicere, se legisse apud nescio quem Philosophum, q ex ijs quæ Iudæi in suis sacramentis agerent, intellexisset quem deum colerent, Prępositum, inquit, istorum elementorum, quibus iste visibilis & corporeus mũdus extructus est, Cũ in scripturis sanctis Prophetarum eius aperte ostendatur, illum deum co-
Gene. 1.
lendum præceptum esse populo Israel, qui fecit cœlum & terrã, & à quo est omnis uera sapientia. Sed quid opus est hinc diutius disputare, cum ad id quod ago sufficiat, quod illi qualibet præsumptione opinantur de illo deo, quem deum esse negare non possunt? Si.n. præpositus est elementorum quibus mundus iste consistit, cur non ipse potius colitur, quã Neptunus qui solius maris præpositus est? Quã deniq; Syluanus qui solorum agrorum atq; syluarum? Quã sol qui solius diei vel etiam vniuersi cœlestis calori? Quam luna, qui solius noctis, uel etiam humoris potestate præfulget? Quam Iuno, quæ solum aerem tenere prohibetur? Certe .n. isti partium præpositi, quicunq; sunt, necesse est ut sub illo sint qui omnium elemẽtorum & vniuersæ huius molis præpositurã gerit. At iste illos oẽs coli prohibet, Cur ergo isti contra præceptum maioris illorũ, H
non solũ eos colere uolunt, sed propter istos illum nolunt? Adhuc non inueniunt quid de isto deo Israel constanter liquidoq; pronuncient. Nec vnq̃ inuenient, donec eum inueniant deum solum uerum à quo creata sunt omnia.

Ostendit Lucanum rectius dubitasse quã si falsò pronunciasset deum Israel, cum tamen nunc meritò non sit qui se abscondat à calore eius. Cap. XXX.

PRoinde quidã Lucanus magnus eorum in carmine declamator, credo & ipse diu querens, siue per suas cogitationes, siue per suorũ libros, quisnã esset Iudæorũ deus, & quia nõ pie quærebat, nõ inueniens, maluit tñ incertũ deum quẽ nõ inueniebat, q̃ nullũ deũ dicere, cuius tã magna documẽta sentiebat. Ait .n. Et dedita sacris incerti Iudæa dei. Et nondum deus iste sanctus & uerus deus Israel, nondum per Christi nomẽ tã a

in omnibus gentibus fecerat, quãta vsq; in
hodierũ diẽ post Lucani tpa cõsecuta sunt.
Nũc vero quis tã durus nõ flectatur? qs tã
tepidus nõ ignescat, cũ impletur qđ scriptũ
est, Quia nõ est q̃ se abscõdat à calore eius,
I qñ iã clarissima luce manifestantur q̃ in eo-
Psal. 18. dẽ Psalmo vñ versiculũ istũ commemoraui
tanto añ prædicta sunt? Cœlorũ.n.nomine
Apostoli Christi significati, q̃ in eis deus p̃-
siderat, vt Euãgeliũ annũciarẽt. Iã ergo cœ-
li enarrauerunt gloriã dei, & opa manuũ e-
ius annũciauit firmamẽtũ, Dies diei eructa-
uit verbũ & nox nocti annũciauit sciẽtiam.
Iã nõ sunt loq̃læ neq; sermones quorũ non
audiãtur voces eorũ. Iã in oẽm terrã exiuit
sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eo
rũ. Iã in sole hoc est in manifestatiõe posuit
tabernaculũ suũ, qđ est ecclesia ipsius. Quia
vt hoc faceret, ipse sicut ibi sequitur, Tanq̃
sponsus processit de thalamo suo.i. cõiugatũ
verbũ carni hũanæ pcessit de vtero virgi-
nali. Iã exultauit vt gigas & cucurrit viam.
Iã à sũmo cœli facta est egressio eius, & re-
cursus eius vsq; ad sũmũ cœli. Et iõ rectissi
me seq̃tur versus quẽ pauloañ cõmemora-
ui, & nõ est qui se abscõdat à calore eius. Et
adhuc isti fragiles cõtradictiũculas garrien
tes, eligũt magis illo igne sicut stipula in ci
nerẽ verti, q̃ sicut aurũ à sorde purgari, cũ
& deorum falsorum iam fallacia monumen
ta frustrata sint, & illius incerti dei vera-
cia promissa certa iam facta sint.

K Quod falsò dicant nonnulli Christum nõ constituisse, nec præcepisse vt idola confringantur, cum ipse sit de quo per Esaiã prophetatum sit, quã prophetiã latè recitat, & Christo accommodat. Cap. 31.

DEsinant ergo dicere mali laudatores
Christi, q̃ nolũt eẽ Christiani, q̃ Chri
stus non docuerit deos eorũ deseri, & simu-
lachra cõfringi. Deus.n. Israel, de quo præ-
dictũ est, q̃ deus vniuersę terræ vocabitur,
Deut. 7. et deus vniuersæ terræ iã vocatur: hoc per
Esa. 54. Prophetas futurũ prædixit, hoc p Christũ
cõgruo tpe impleuit. Certe.n. si iam deus
vniuersæ terræ vocatur, necesse est vt fiat
quod iussit, qñ qui iussit innotuit. Quia ve
ro p Christũ & in Christo innotuit, vt ec-
clesia eius p orbẽ diffunderetur, & p ipsam
deus Israel vniuersæ terrę vocaretur, paulo
supius apud eũdẽ prophetã legant, qui vo-
lũt, immò & à me cõmemoretur. Neq;.n.
ita longũ est, vt oporteat p̃termitti. Dñr.n.
de multa præsentia & humilitate & passio-
ne Christi, & corpe eius cui caput est.i. de
ecclesia eius, cum appellatur tanq̃ sterilis q̃
non pariebat. Per multos.n. annos ecclesia,
q̃ futura erat, in omnibus gentibus in filijs
suis, hoc est, in sanctis suis, nõ apparuit, non-
dũ Christo annũciato p Euãgelistas, eis q-
bus nõ est annũciatus p Prophetas: & dici- L
tur, plures filios desertæ futuros, q̃ eius quæ
habet virũ, cum uiri nomine significata est
lex vel rex quẽ accepit primus populus Is- I
rael: nec acceperant gentes legẽ eo tpe, quo
Propheta loquebatur: neq; rex Christiano-
rum apparuerat adhuc gẽtibus, ex quibus tñ
gẽtibus lõge fertilior & numerosior sctõrũ
multitudo prouenit. Ita ergo dicit Esaias,
incipiẽs ab humanitate Christi, & se postea Esa. 54.
cõuertẽs ad alloquẽdũ ecclesiã, vsq; ad eum Esa: 52.
uersum quẽ cõmemorauimus, ubi ait, Et qui De ciui-
eruit te, ipse deus Israel uniuersę terræ uo- tate dei
cabitur. Ecce, inquit, in intellectu erit puer libro. 18.
meus, & exaltabitur & honorificabitur ue- cap. 29.
hemẽter. Q̃uo multi mirabũtur sup te, sic
sñ & inhonesta videbitur ab omnibus spe-
cies tua, & honor tuus ab hominibus. Ita.
.n. mirabũtur gẽtes multæ sup eũ, & cõtine-
bũt reges os suũ. Q̃m quibus nõ est nũcia-
tũ de illo, uidebũt: & qui nõ audierũt, intel-
ligẽt. Dñe quis credidit auditui nostro, & Esa. 53.
brachiũ dñi cui reuelatũ est? Nunciauimus
corã illo ut puer ut radix in terra sitiẽti: nõ
est species illi neq; honor. Et uidimus illũ,
& nõ habuit speciẽ neq; decorẽ: sed uultus
eius abiectus & deformis, positio eius ab om
nibus hominibus hõ in flagella, & qui sciat
ferre infirmitates, pp quod & auertit se: fa-
cies eius iniuriata est, nec magni æstimata
est. Hic infirmitates nostras portat, & pro
nobis in doloribus est. Et nos existimaui-
mus illum in doloribus eẽ, & in plaga & in
pœna. Ipse aũt uulneratus est pp pctã no-
stra, & infirmatus est pp iniqtates nostras.
Eruditio pacis nostræ in eũ, liuore eius sa-
nati sumus. Oẽs ut oues errauimus, & dñs
tradidit illum pro pctis nostris. Et ipse qm̃
male tractatus est, non apuit os: ut ouis ad
immolãdũ ductus est, & ut agnus añ eũ qui
se tõderet, fuit sine uoce, sic nõ apuit os suũ.
In humilitate sublatũ est iudiciũ eius. Ge-
nerationẽ eius quis enarrabit? Q̃m tolletur
de terra uita eius, ab iniquitatibus populi
mei ductus est ad mortẽ. Dabo ergo malos
pp sepulturã eius, & diuites pp mortẽ eius,

ob hoc q̄ iniquitaté non fecerit, nec dolum in ore suo. Dñs vult purgare illū de plaga. Si dederitis vos ob delicta vestra animam vestrā, videbitis semen lōgissimæ vitę. Et vult dñs auferre à doloribus animā eius, ostendere illi lucē, & figurare p̄ sensum. Iustificare iustum bū seruientem pluribus, & peccata illorū ipse sustinebit. Propterea ipse
A hæreditabit complures, & fortiū partietur spolia. Propter qđ tradita est ad mortē anima eius, & inter iniquos æstimata est: & ipse pctā multorū sustinuit, & p̄p iniquitates eorū traditus est. Delectare quæ nō paris, exulta & clama quæ nō parturis, quia multi filij desertæ magis q̄ eius quę habet virū. Dixit.n. dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & caulas tuas confige, non est, quod parcas: porrige lōgius funiculos, & palos ualidos cōstitue. Etiam atq; ēt in dexteram atque sinistram partem extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis: non est quod metuas. Præualebis enim, ne erubescas q̄ detestabilis fueris. Confusionem in perpetuum obliuisceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor: quoniam ego sum dominus qui facio te, dominus, nomen ei: & qui eruit te, ipse deus Israel, deus vniuersæ terræ vocabitur. Quid contra hāc euidentiam expressionemq; rerū & prædictarum & impleratum dici potest? Si de Christi diuinitate discipulos eius putant esse mentitos, nunquid de Christi passione dubitabunt? Resurre-
B xisse non solent credere. At illa omnia ab hominibus humana perpessum ēt libenter
Esa.53. credunt, quia hominem tantummodo credi
Mar.15. volunt. Ille itaq; sicut ouis ad immolandum
Luc.22. ductus, ille inter iniquos deputatus, ille vul-
Mat.26. neratus propter pctā nostra: cuius liuore sa-
Ioan.19. nati sumus, cuius facies iniuriata est, nec magni æstimata, palmis cæsa, & sputis illita: cuius deformis in cruce positio: ille ab iniquitatibus populi Israel ductus ad mortem: ille qui non habebat speciem neq; decorem, qñ colaphis pcutiebatur, qñ spinis coronabatur, qñ pēdens irridebatur: ille qui sicut agnus corā tondente non habebat vocē, sic
Mat.26. nō apuit os suū, cū ei diceretur ab insultātibus, Prophetiza nobis Christe. Nempe iam
Esa.52. exaltatus ē, iā honorificatus est vehemēter. Nēpe iā mirātur gētes multæ sup eū. Iā cōtinuerūt reges os suū, q̄ aduersus Christia-
Rom.15 nos leges sæuissimas pmulgabāt. Nēpe qbus nō est nūciatū de illo, iā vidēt, & qui nō audierūt iā intelligūt. Qm̄ gētes quibus nō nūciauerūt Prophetæ, magis ipsæ vident, q̄ vera nūciata sint p̄ Prophetas. Et qui non audierūt ipsum Esaiā loquētē, iam in literis Esa.53.
eius de quo ista sit locutus intelligūt. Nā & Rom.10
in ipsa gēte Iudæorum quis credidit auditui Prophetarū, aut brachiū dñi, qđ est Christus ipse qui p̄ eos annūciabatur, cui reuelatū est, qñ manibus suis ea scelera in Christo admittebāt, quæ futura prędixerāt Prophetæ quos habebant? Nēpe iam in hæreditate possidet multos, & fortiū partit̄ spolia, cū ea q̄ diabolus & dæmōes possidebāt, p̄ ecclesiarū suarū fabricas, & quoslibet necessarios usus illis expulsis pditisq; distribuit.

Contra eos qui Christū peruerse laudant, & discipulos eius reprobant: contēdit de ecclesia quoq; Christianorū multa prædicta esse & euenisse, quibus probatur Christum nō fuisse idolorū cultorē, quò tum nunc euersor est. Cap. 32.

QVid ergo ad hæc dicūt peruersi laudatores Christi & Christianorū obtrectatores? Nūquid ut ista p̄ Prophetas tāto ante prædicerētur, Christus magicis artibus fecit, aut discipuli eius ista finxerūt? Nūquid ut dilatetur ecclesia diffusa p̄ gentes quōdam sterilis, nūc in pluribus filijs q̄ illa synagoga quæ legē siue regē tanq̄ uirum ac Esa.54.
ceperat? Nūquid ut sic dilataret locū tabernaculi sui omnes nationes & linguas occupans: ut longius q̄ Rom. imperij iura tēdūtur, usq; in Persas & Indos aliasq; Barbaras gentes funiculos porrigat: ut in dexteram per ueros Christianos, & in sinistram per fictos Christianos in tam multis populis nomen eius extendatur: ut semen eius hæ D
reditet gentes: ut ciuitates quæ à uero dei cultu & à uera religione desertę fuerāt iam nūc inhabitet: ut non timuerit hominū minas & furias, qñ in sanguine martyrū tanq̄ honore purpureo vestiebatur: ut præualeret tā multis tāq; uehemētibus & potētibus psecutoribus suis: ut ñ erubesceret q̄ detestabilis fuerat qū maguū erat crimen fieri vel esse Christianū: ut cōfusionē in ppetuū o- Com.5.
bliuiscatur, quia ubi abūdauerat pctm̄, supabūdauit & grā: ut ignominiæ uiduitatis suæ memor nō sit, quia paululū derelicta & opprobrijs obiecta, tā eminenti gloria reflorescit? Nūqd postremo ut dñs qui fecit eā, & à dñatu diaboli & dęmonum eruit eam, ipse deus Israel uniuersæ terræ iam uocetur, discipuli

ſcipuli Xp̄i finxerũ, t q̄d Propheţę quorum libri nũc in manibus inimicorũ Xp̄i habent tam lõge anteq̃ Chriſtus filius hoīs fieret Prædixerunt? Hic ergo intelligant, quod ne tardiſsimis quidē atq; obtuſiſsimis obſcurũ dubiumve relinquit. Hinc inq̃ intelligant Chriſti puerũ laudatores & Chriſtianæ religionis execratores, ét Xp̄i diſcipulos contra deos eorũ ea didiciſſe atq; docuiſſe q̃ doctri
E na cõtinet Chriſti: quia deus iſrael qui hæc omnia q̃ iſti colere volũt, abominãda atque euertẽda in libris Prophetarũ præcepiſſe in
Eſa. 45. uenitur, ipſe deus vniuerſę terræ, ſicut ante promiſit, p̄ Xp̄m, & Chriſti eccleſiã iã vocatur. Si. n. Chriſtũ mira demẽtia ſuſpicantur deos eorũ coluiſſe ac p̄ hos eũ tãta potuiſſe: nũquid & deus Iſrael deos eorum coluit, qui de ſe p̄ oẽs gẽtes colendo & de illis abominãdis atq; euertẽdis p̄ Chriſtũ quod
Deu. 7. promiſit impleuit? Vbi ſunt dij eorũ: vbi va
Hiea. 16 ticinia phanaticorũ, & diuinationes pythonum? vbi vel auſpicia vel haruſpicia vel oracula dęmonũ? Cur nõ, profertur ex iſtiuſmodi antiquis libris admonitũ aliquid & p̄dictũ cõtra Chriſtianã fidē, & cõtra Prophetarũ nr̄orũ expreſſam iã in omnibus gẽtibus tã perſpicuã veritatẽ? Offendimus, inquiunt, deos nr̄os & deſeruerunt nos. Ideo aduerſus nos Chriſtiani præualue, & humanarũ rerũ fœlicitas defeſſa ac diminuta dilabitur. Hoc ſibi certe per Chriſtianos fuiſſe euẽturũ, legant ex libris vatũ ſuorũ. Sed ea legãt, vbi ſi nõ Chriſtus, quia eum deorũ ſuorũ volũt fuiſſe cultorẽ, ſaltẽ deus Iſrael improbatus & deteſtatus ſit, quem cõſtet iſtorum euerſorẽ. Sed nunquid hæc pro
F ferent, niſi quomodo forte confinxerint. Quod cum protulerint apparebit, eoipſo, certe q̄ tãta res tam ignota profertur, quæ vtiq; debuit antequã hoc quod prędictum eſt accidiſſet, iudeorum tẽplis omnium gentium recitari vt præſtruerentur & præmonerentur qui nunc nolunt eſſe Chriſtiani.

Contra eos qui falſo cõquerũtur per Chriſtiana tp̄a rerũ fœlicitatẽ eſſe diminutã, cũ potius turpitudo morũ q̃ rerũ fœlicitas diminuta ſit vñ in ſcenicorũ ludorũ turpitudinem duo affert Ciceronis teſtimonia. Cap. 33.

DEinde q̄ de fœlicitatis rerum humanarum diminutione per Chriſtiana tempora cõquerũtur, ſi libros Philoſophorum ſuorum legant, ea repræhendentium quæ nunc eis etiam recuſantibus & murmurantibus ſubtrahuntur, tum vero magnam laudem reperient temporum Chriſtianorum. Quid enim eis minuitur fœlicitatis, niſi quod peſsime luxurioſeq; abutebãtur in magnã creatoris iniuriam? Niſi forte hinc ſint tp̄a mala, quia per oẽs penè ciuitates cadũt theatra, caueæ turpitudinũ & publicę profeſsiones flagitioſorũ, cadũt & fora vel mœnia in quibus dæmonia colebãtur. Vñ enim A
cadunt niſi inopia rerũ, quarũ laſciuo & ſacrilego uſu conſtructa ſunt? Nõne Cicero rũ eũ Roſciũ quẽdã laudaret hiſtrionẽ: ita Roſcius G
peritum dixit, vt ſolus eſſet dignus, qui in ſcenam deberet intrare: ita virum bonum, vt ſolus eſſet dignus, qui eò non deberet accedere? quid aliud apertiſsime oſtendens, niſi illam ſcenam eſſe tam turpẽ, vt tanto minus ibi eſſe homo debeat, quanto fuerit magis vir bonus? & tamen dij eorum tali dedecore placabantur, quale à viris bonis remouendum eſſe cenſebat. Et etiam hinc eiuſdẽ ipſius Ciceronis aperta confeſsio, vbi ait ſibi Floram matrem, ludorum celebritate placandam. In quibus ludis tãta exhiberi turpitudo conſueuit, vt in eorum comparatione cęteri honeſti ſint, à quibus tamen etiã ipſis agendis viri boni prohibentur. Quæ iſta eſt Flora mater, qualis dea eſt, quam celebrior & habenis effuſioribus laxata conciliat & propiciat turpitudo? Quanto iam honeſtius in ſcenã Roſcius intrabat, quàm Cicero deam talem colebat? Si diminuta rerũ copia quæ in hac celebranda funduntur, dij gentium offendũtur, apparet quales ſint qui talibus delectantur. Si autem ipſi irati iſta minuunt, vtilius iraſcuntur quam placantur. Quapropter aut Philoſophos ſuos arguant, qui talia in luxurioſis hominibus reprehenderunt: aut deos ſuos frangant, qui H
talia de ſuis cultoribus exegerunt, ſi tamen iam inueniunt vel quos frangant vel quos abſcondant: Chriſtianorum vero temporibus defectum rerum ſecundarum quibus in turpia & noxia defluebant, blaſphemando imputare deſiſtãt, ne magis nos vnde amplius Chriſti poteſtas laudetur admoneant.

Epilo-

Epilogando reuersurus ad principale institutum suum ostendit Christum nihil scripsisse, & Euágelistas de ipso vera scripsisse. Cap. 34.

MVlta hinc diceremus, nisi me iam librum iustum concludere, atque ad propositam intentionem redire suscepti operis necessitas cogeret. Cum.n. Euangelicas quæstiones, vbi vidétur quibusdá quatuor Euágelistæ nó inter se constare, soluere aggrederer, vt potui expositis intentionibus singulorú, primo mihi discutiendum occurrit, q nonnulli quęrere solent, cur ipsius Christi nulla scripta pferamus. Ita enim volunt & ipsum credi, nescio quid aliud scripsisse quo diligunt, nihilq; sensisse contra deos suos, sed eos potius magico ritu coluisse: & discipulos eius non solú de illo fuisse mentitos, dicendo illum deú per quem facta sunt omnia, cum aliud nihil q hó fuerit, quanuis excellentissimę sapientię: verumetiam de dijs
I eorum non hoc docuisse, quod ab illo didicissent. Vnde factum est vt eos de deo Israel potius vrgeremus, qui per ecclesiam Christianorú ab omnibus gétibus colitur, & istorú sacrilegas vanitates vbiq; iam euertit, sicut per Prophetas suos tanto ante prędixit,
Gen. 23 & per Christi nomen in quo benedici oés gentes promiserat, ea quæ prædixit impleuit. Ex quo intelligere debent, nec Christú aliud de dijs eorum vel nosse vel docere potuisse, q deus Israel per Prophetas suos iussit atq; prædixit, per quos ipsum Christum promisit & misit. In cuius nomine secundú pollicitationem quam patribus fecit cú benedicerentur omnes gentes, factum est vt &
Es. 54. ipse deus Israel, deus vniuersæ terræ vocaretur, Nec discipulos eius à sui magistri doctrina deuiasse, cum deos gentium coli prohibuerint, ne vel insensatis simulachris supplicaremus, vel societatem cum demonijs haberemus, vel creaturæ potius, quàm creatori religionis obsequio seruiremus.

Quomodo operæpreciú fuit Christú dei sapiétiá, per quá creata sunt omnia ad illuminationé nostrá descédisse, de quo qcú que per Euangelistas scripta sunt tanquá ab ipso scripta sint amplectenda esse demonstrat, concordantiam eorundem in sequentibus libris ostensurus. Cap. 35.

K QVapropter cum sit ipse Christus sapientia dei p quem creata sunt omnia. Cumq; nullæ mentes rationales siue angelorum siue hominú nisi participatione ipsius sapientes fiant cui per spiritumsanctú, per qué charitas in cordibus nostris diffunditur inhæremus, q trinitas vnus deus est: Rom. 5. consultú est diuina prouidétia mortalibus, quorú tpalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, vt eadé ipsa dei sapientia ad vnitatem psonæ suę hominem assumpto, in quo temporaliter nasceret, viueret, moreretur, resurgeret: cógrua saluti nostræ dicendo & faciendo, patiendo & sustinendo, fieret & deorsum hominibus exéplo redeundi, & eis qui sursum sunt angelis exemplum manédi. Nisi.n. & in animæ rationalis natura tpaliter aliquid oriretur, id est, inciperet esse quod non erat, nunquá ex vita pessima & stulta ad sapienté atq; optimá pueniret. Ac per hoc cum rebus æternis, contéplantium veritas pfruatur, rebus aút ortis fides credentiú debeatur, purgatur hó per rerú tpaliú fidé, ut æternarú percipiat ueritaté. Nam & quidá eorú nobilissimus Philosophus Plato in eo libro qué Timęú uocant, sic ait, Quantú ad id quod or- L tú est æternitas valet, tantú ad fidem ueritas. Duo illa sursum sunt, æternitas & ueritas, duo ista deorsum, quod ortú est, & fides. Plato in Timæo. Vt ergo ab imis ad summa reuocemur, atq; id quod ortum est recipiat æternitaté, p fidé ueniendú est ad ueritaté. Et qa omnia quę in cótrariú pgút, p aliqđ mediú reducuntur, ab æterna iustitia tpalis iniquitas nos a- D lienabat. Opus ergo erat media iustitia tpali, quæ medietas tpalis esset de imis mixta & súmis, atq; ita se nec abrúpés à summis & cótéperás imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator dei & hominum dictus 1. Ti. 2. est inter deú immortalé & hominé mortalé, deus, & hó, recócilíás hominem deo, manés id qđ erat, factus qđ non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est ueritas in æternis. Hoc magnú & inenarrabile sacramétú, hoc regnú & sacerdotium aetiquis p prophetiá reuelabať, posteris eorum p Euágelium pdicatur. Oportebat.n. ut aliquádo in omnibus gentibus redderetur, qđ diu p vná genté promittebatur. Proinde qui Pro M phetas áte descéfioné suá pmisit, ipse & Apostolos post ascensioné suá misit. Omnibus auté discipulis suis per hominé qué assúpsit, tanq mébris sui corporis caput est. Itaq; cú illi scripserút quæ ille ostédit & dixit, nequaq dicendum est q ipse non scripserit:

pserit: quandoquidem membra eius ad operata sunt, quod dictāte capite cognouerunt. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit hoc scribendum illis tanq̃ suis manibus imperauit. Hoc vnitatis consortium & in diuersis officijs concordium, membrorum sub vno capite ministerium, quisquis intellexerit, non aliter accipiet qđ narrantibus discipulis Christi in Euangelio legent, q̃ si ipsam manū dñi quam in (proprio) corpore gestabat scribentē conspexerit. Quamobrem illa potius iam uideamus qualia sint quę putant Euangelistas sibimet scripsisse contraria, quod parum intelligentibus uideri potest: vt his quæstionibus dissolutis, ex hoc quoq; appareat, illius capitis membra, non solum idem sentiendo, verum etiam conuenientia scribendo, in corporis ipsius unitate germanam seruasse concordiam.

A D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, De consensu Euangelistarum Liber secundus.

PROLOGVS.

QVoniam sermone non breui & admodum necessario, quem libro uno cōplexi sumus, refutauimus eorum vanitatem qui discipulos Christi Euangeliū conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi quem licet non ut deum, tñ ut hominē sapientia longe præ cæteris excellentem honorandū esse nō dubitant, nulla scripta proferuntur à nobis, & eum talia scripsisse videri volunt, qualia peruersi diligunt, nō qualibus lectis & creditis à peruersitate corrigi possunt. Nunc iā uideamus ea quæ quatuor Euangelistæ de Christo scripserunt, quemadmodum sibi atq; inter se congruant: ne quid ex hoc in fide Christiana offendiculi patiantur, qui curiosiores quàm capa-
B ciores sunt, quòd non vtcunque perlectis, sed quasi diligentius perscrutatis Euangelicis libris, inconuenientia quædam & repugnantia se deprehendisse existimantes, magis ea contentiose obiectanda quàm prudenter consideranda esse arbitrantur.

Quare vsq; ad Ioseph generatores Christi commemorantur, cùm de illius semine Christus non sit natus, sed de virgine Maria. Cap. I.

MAtthæus Euangelista sic ōrsus est, Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Quo exordio suo satis ostendit generationem Christi secundum carnem se suscepisse narrandam. Secundum hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam sæpissime appellat, cōmendans nobis quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Nam illa superna & æterna generatio, secundum quam filius dei unigenitus est ante oēm creaturā, quia omnia per ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, vt de illa dictū à propheta intelligatur, Generationem eius quis enarrabit? Exequitur ergo humanā generationē Christi Matthæus, ab Abrahā generatores cōmemorās, quos perducit ad Ioseph virū Mariæ de qua natus est Iesus. Neq;.n.fas erat vt ob hoc eum à coniugio Mariæ separādum putaret, q̃ non ex eius concubitu, sed uirgo peperit Christum. Hoc.n. exemplo magnifice insinuatur fidelibus coniugatis etiam seruata pari consensu continentia, posse permanere vocariq; coniugiū, non permixto corporis sexu, sed custodito mētis affectu: præsertim quia nasci eis & filius potuit sine ullo cōplexu carnali, qui pp solos gignendos filios adhibendus est. Neq; enim propterea non erat appellandus Ioseph pater Christi, quia non eū concumbendo genuerat, quandoquidem recte pater esset & eius quē non ex sua coniuge procreatum aliunde adoptasset. Putabatur quidē Christus & aliter filius Ioseph, tanq̃ ex eius omnino carne progenitus, sed ab eis hoc putabatur, quos Mariæ latebat uirginitas: Nam Lucas ait, Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorū triginta, vt putabatur filius Ioseph. Qui tamen Lucas non eius parentē solam Mariam, sed ambos parentes eius appellare minime dubitauit, ubi ait, Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo, Et ibant parentes eius per oēs annos in Hierusalem in die solenni Paschæ. Sed ne quisquam hic parentes consanguineos potius Mariæ cum ipsa matre eius intelligēdos putet, quid ad illud respondebit, quòd ipse

Matt. 1. Matt. 8. Ioan. 1. Esa. 53. C Matt. 1. Lucæ 3. Lucæ 2. D

ipse item Lucas superius dixit, Et erant pa-
ter eius & mater mirantes super ijs quæ di-
cebantur de illo? Cú igitur ipse narret, non
ex concubitu Ioseph, sed ex Maria virgine
natú Christú, vnde eú patré eius appellat:
nisi quia & virú Mariæ recte intelligimus
sine cómixtione carnis, ipsa copulatione có
iugij: & ob hoc ét Christi patré multo con-
iunctius qui ex eius coniuge natus sit, quã
si esset aliunde adoptatus? Vnde manife-
stum est, illud quod ait, Vt putabatur filius
Lucę.3. Ioseph: ppter illos dixisse, q eú ex Ioseph, si-
cut alij homines nascútur, natú arbitrátur.

Quomodo sit Christus filius Dauid, cùm ex Ioseph filij Dauid concubitu non sit natus. Cap .2.

AC per hoc si demonstrare aliquis posset
Mariam ex Dauid nullã consanguinita-
tis originé ducere, sat erat secundú illam ra-
tionem accipere Christum filium Dauid,
qua ratione etiá Ioseph pater eius recte ap-
E pellatus est. Quanto magis cú euidenter di
Rom.1. cat Apostolus Paulus, ex semine Dauid se-
cundum carnem Christum, & ipsam quoq;
Mariam de stirpe Dauid aliquam cósangui
nitatem duxisse, dubitare vtique non debe-
mus. Cuius fœminę quoniam nec sacerdo-
Lucæ.1. tale genus tacetur, insinuante Luca, q co-
gnata eius ét Elisabet, quá dicit de filiabus
Aaron, firmissime tenendum est, carnem
Christi ex vtroq; genere propagatam, & re
gum scilicet & sacerdotum, in quibus per-
sonis apud illum populú Hebræorú ét my-
stica vnctio figurabatur: id est chrisma, vn-
de Christi nomen elucet, tanto antè etiam
ista euidétissima significatione prænúciatú.

Quare alios progenitores Christi Matthæus enumerat, alios Lucas. Cap. 3.

Matt.1. QVos autem mouet, quòd alios progeni-
tores Matthęus enumerat, descendens
Lucæ.3. à Dauid vsq; ad Ioseph, alios autem Lucas
ascendens à Ioseph vsque ad Dauid: facile
est, vt aduertant duos patres habere potuis-
se Ioseph, vnum à quo genitus, alterum à
F quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim
2.Retra consuetudo adoptandi etiam in illo po-
cta.ca.7. pulo dei, ut sibi filios facerent, quos non
& 16. ipsi genuissent. Nam excepto quod filia
Contra Pharaonis Moysen adoptauerat, illa quip-
pe alienigena fuit, ipsa Iacob nepotes suos
ex Ioseph natos, verbis manifestissimis ado Faust.
prauit dicens. Nunc itaque filij tui duo lib.3. &
qui nati sunt tibi priusquam ad te venirem, cap.3. &
mei sunt, Ephraim & Manasses, tanquam lit.28.
Ruben & Simeon erunt mihi. Natos au- cap.3.
tem si genueris postea, tibi erunt. Vnde Exod.1.
etiam factum est vt duodecim tribus essent Gen.48
Israel, excepta tribu Leui quę templo ser- Lucę.3.
uiebat, cum ea quippe tredecim fuerunt,
cum duodecim fuissent filij Iacob. Vnde in-
telligitur Lucas patrem Ioseph, non à quo
genitus, sed à quo fuerat adoptatus suscepis-
se in Euangelio suo, cuius progenitores sur-
sum versus commemorat donec exiret ad
Dauid. Cum enim necesse sit vtroq; Euã-
gelista vera narrante, & Matthæo scilicet
& Luca, vt vnus eorum eius patris originé
teneret qui genuerat, alter eius qui adopta-
uerat Ioseph, quem probabilius intelligi-
mus adoptantis originem tenuisse, quam
eum qui noluit Ioseph genitum dicere ab il-
lo cuius eum filium esse narrabat? Commo-
dius enim filius eius dictus est, à quo fue-
rat adoptatus, quàm diceretur ab illo geni-
tus, cuius carne non erat. Matthæus autem
dicens, Abraham genuit Isaac, Isaac genuit G
Iacob: atque ita in hoc uerbo quod est, ge- Matt.1.
nuit, perseuerans donec in ultimo diceret,
Iacob autem genuit Ioseph: satis expressit
ad eú patré se perduxisse originé generátiú,
à quo Ioseph nó adoptatus sed genitus erat.
Quanq̃ si ét Lucas genitú diceret Ioseph
ab Heli, nec sic nos hoc uerbú perturbare Lucæ.3.
deberet, vt aliud crederemus q̃ ab uno Euã
gelista gignété, ab altero adoptanté patrem
fuisse commemoratum. Neque.n. absurde Contra
quisq; dicitur, non carne, sed charitate genu Faustú
isse, quem filiú sibi adoptauerit. At uero ét lib.3.
nos quibus dedit deus potestaté filios eius Cap. 5.
fieri, de natura atq; substantia sua non nos Ioan. 1.
genuit, sicut vnicum filium, sed vtiq; dile Rom.8.
ctione adoptauit. Quo uerbo Apostolus sæ
pe uti non ob aliud intelligitur, nisi ad di-
scernendum unigenitú ante omné creatu-
ram, per quem facta sunt omnia: qui solus
de substantia patris natus est, secundum æ-
qualitaté diuinitatis hoc omnino qđ pater:
qué missum dicit ad suscipiédã carné ex illo
genere, quo & nos secundum naturam no-
stram sumus: ut illo participante mortalita-
tem nostram per dilectionem, nos efficeret H
participes diuinitatis suæ per adoptioné. Ita Gala. 4.
enim dicit, Cú aút uenit plenitudo téporis,
misit deus filiú suum factum ex muliere, fa-
ctum

ctum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionē filiorū reciperemus. Et tñ dicimur ēt nati ex deo: id est, accepta potestate vt filij eius efficiamur qui iā homines eramus. Efficimur autem per gratiā, non per naturam. Nā si per naturā filij esse mus, nunquā aliud fuissemus. Cum.n. dixis-
Ioan. 1. set Ioannes Dedit eis potestatem filios dei fieri ijs qui credunt in nomine eius: secutus ait, Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex volūtate viri, sed ex deo nati sunt, Itaq; quos dixit accepta potestate factos dei filios, quod illa adoptio significat
Rom. 8. q̄ Paulus commemorat, eosdem dixit natos
Ioan. 1. ex deo. Atq; vt apertius ostēderet, qua gratia factum sit, Et verbum, inquit, caro factū est, & habitauit in nobis. Tanquā diceret, quid mirum si filij dei facti sunt cum caro essent, propter quos vnicus caro factus est cum verbum esset? Hac sanè magna distantia, quia nos effecti filij dei mutatur in melius, ille autem filius dei cum filius hominis
I factus esset, non est mutatus in deterius, sed assumpsit qđ erat inferius, dicit & Iacobus Voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt si
Iacob. 1. mus initiū aliquod creaturæ eius. Ne scilicet in eo ꝙ ait, genuit, hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideo principatum quendā in creatura nobis hac adoptione concessum satis ostendit. Non ergo alienū esset à veritate, ēt si Lucas ab illo esse Ioseph genitum diceret, a quo fuerat adoptatus, Etiam sic q̄ p̄pe genuit eum, non vt hō esset, sed vt filius esset, sicut nos genuit deus, vt filius simus, quos fecerat vt homines essemus. Vnicū aūt genuit, non solū vt filius esset, qđ pater nō est, sed ēt vt deus esset quod & pater est. Sed planè si hoc verbo etiam Lucas vteretur, omnimodo esset ambiguum, quis eorū adoptantē, quis ex propria carne gignentē patrem commemorasset. quo & si, neuter eorum diceret genuit, sed & iste eum filium illius, & ille illius diceret, nihilominus esset
Matt. 1. ambiguum, quis eorū illum de quo natus,
Luc. 3. quis illum a quo adoptatus erat cōmemorasset. Nunc vero cum alter dicit, Iacob genuit Ioseph: alter, Ioseph qui fuit filius Heli; etiam ipsa verborum differentia quid singuli suscepissent eleganter intimauerūt. Sed hoc facile sanè, vt dixi, posset occurrere ho-
K mini religioso, qui quodlibet aliud quærendū potius iudicaret q̄ Euangelistā crederet esse mentitū. Facile, inquam, occurreret, vt videret quibus causis vnus homo duos patres habere potuerit: hoc & illis calūniosis occurreret, nisi litigare q̄ cōsiderare maluissēt.

Quare quadraginta generationes excepto ipso Christo inueniūtur apud Matthæū, cum quatuordecim triplicet. Cap. 4.

Illud autem quod deinceps insinuandum est, reuera vt aduerti & videri posset, lectorem attentissimum & diligentissimum requirebat. Acute q̄ppe animaduersum est,
Matthæum qui regiam in Christo institue- Luc. 3.
sat insinuare p̄sonā; excepto ipso Christo, quadraginta homines in generationū serie nominasse. Numerus aūt iste illud tēpus significat, quo & in hoc seculo & in hac terra regi nos oportet a Christo secundum disciplinā laboriosam, qua flagellat deus, ut scriptū est, & oēm filium quem recipit: de qua
dicit Apostolus, Per tribulationem oportet Heb. 12.
(nos) intrare in regnum dei. Quā significat ēt illa virga ferrea, de qua in Psalmo le- Acto. 14 Psal. 2.
gitur: Reges eos in virga ferrea: cum supe- L
rius dixisset, Ego aūt constitutus sum rex ab eo, super Sion mōtem sanctum eius. Reguntur enim etiam boni in virga ferrea, de
quibus dicitur: Tempus est ut iudicium in- 1. Pe. 4.
cipiat a domo dñi. Et si initium a nobis: qualis finis erit eis, qui non credunt dei Euangelio? Et si iustus vix saluus erit, pctōr & impij vbi parebunt? Ad quos pertinet qđ sequitur: Tanquam vas figuli conteres eos.
Reguntur enim boni per hanc disciplinam, Psal. 2.
mali vero comminuuntur, qui tanquam ijdem ipsi commemoranrur propter una atque eadē sacramenta, quę habent communia mali cū bonis. Quia ergo numerus iste laboriosi huius temporis sacramētum est, quo sub disciplina regis Christi aduersus diabolū dimicamus, ēt illud declarat, quod
quadraginta dierū ieiunio, hoc, est: humilia- Exo. 24.
tione animę cōsecrauit & lex & Prophetæ, & 3. Re
p Moysen & Heliam qui quadragenis die- gum. 19.
bus ieiunauēūt: & Euangeliū p ipsius dñi Matt. 4.
ieiunium: qbus diebus quadraginta ēt tentabatur a diabolo, qd aliud q̄ p oē huius seculi tēpus tētationē nostrā in carne sua quā de nostra mortalitate assumere dignatus est,
præfigurans? Post resurrectionem quoque Acto. 1.
non amplius q̄ dies quadraginta cum disci- M
pulis suis in hac terra esse voluit, huic eorum vitæ adhuc humana conuersatione commixtus, & cum illis alimenta mortaliū, quamuis iam non moriturus accipiens: ut

per

per ipsos quadraginta dies significaret, se
occulta præsentia quod promiserat impletu-
Mat. 28. rum, quando ait, Ecce ego uobiscum sum
vsq; ad consummationem seculi. Cur auté
iste numerus hanc temporalem uitam ter-
renamq; significet, illa interim causa de pro
ximo occurrit, quamuis sit alia fortasse secre
tior, q; & tempora annorum quadripartitis
vicibus currũt, & mundus ipse quatuor par
tibus terminatur, quas aliquando uentorũ
nomine scriptura commemorat, ab Orien
Zach. 2. te & Occidente & Aquilone & Meridie.
Quadraginta autem quater habent decem.
Porrò ipsa decem ab vno vsq; ad quatuor
progrediente numero consummantur. Ad
hunc igitur mundum, & ad istam terrenam
mortalemq; vitam hominum, ad nos regen
dos in tentatione laborantes, uenientem re-
gem Christum Matthæus suscipiens, exor-
sus est ab Abraham, & enumerauit quadra
ginta homines. Ab ipsa enim gente Hebræo
Gen. 12 rum, quæ à cæteris gentibus ut distinguere
A tur, deus de terra sua & de cognatione sua
separauit Abraham Christus uenit in car-
ne: ut & hoc ad eum distinctius prophetádũ
& prænunciandũ maxime pertineret, quòd
promittebatur ex qua esset gente venturus.
Cum.n. quater denas generationes tribus di
Mat. 1. stinxisset articulis, dicens, Ab Abrahã vsq;
ad Dauid generationes esse quatuordecim
& à Dauid vsq; ad transmigrationẽ Babylo
nis alias quatuordecim, totidemq; alias usq;
ad natiuitatem Christi, non tamen eas duxit
in summam ut diceret, fiunt omnes quadra-
gintaduæ. Vnus quippe in illis progenera-
toribus bis numeratur, id est Iechonias, à
quo facta est quædam in extraneas gentes
deflexio, quando in Babyloniam transmi-
gratum est. Vbi autem ordo à rectitudine
flectitur, atq; ut eat in diuersum tanquã an-
gulum facit: illud quod in angulo est, bis nu
meratur, in fine scilicet prioris ordinis, & in
capite ipsius deflexionis. Et hoc ipsum iam
præfigurabat Christũ a circumcisione ad p̃-
putium tanq̃ ab Hierusalem ad Babyloniã
quodãmodo migraturum, & hinc atq; hinc
vtriusq; in se credentibus tanq̃ lapidẽ angu
Ephe. 2. larẽ futurum. Hæc tunc in figura præpara-
B bat deus rebus in ueritate uenturis. Nã &
ipse Iechonias ubi angulus iste p̃figuratus
est, interpretatur præparatio dei. Sic ergo
iam non quadragintaduæ quod faciunt ter
quatuordecim, sed propter vnum bis nume
ratum, quadraginta vna generationes fiunt,
si & ipsum Christũ annumeremus qui huic
regendæ vitæ nostræ tẽporali atq; terrenæ,
tanq̃ numero quadragenario regulariter
præsidet, quem ad istã mortalitatẽ nobiscũ
participandam quia descendentem uoluit si Matt. 1.
gnificare Matthæus, ideo & ipsas generatio- Contra
nes ab Abraham vsq; ad Ioseph & vsq; ad Faustũ.
ipsius Christi natiuitatem, descendendo cõ li. 3. c. 4.
memorauit ab initio Euangelii sui. Lucas Lucæ 3.
autem non ab initio Euangelii sui, sed a ba-
ptismo Christi generationes narrat, nec de
scendendo sed ascendendo, tanquam sacer-
dotẽ in expiandis peccatis magis assignans,
vbi eum uox de cœlo declarauit, ubi testi-
monium Ioannes ipse perhibuit dicens, Ec- Ioan. 1.
ce qui tollit peccata mundi. Ascendendo ãt
transit ad Abrahã & peruenit ad deum, cui
mundati & expiati recõciliamur. Merito &
adoptionis originẽ ipse suscepit, quia per a-
doptionem efficimur filij dei, credendo in
filium dei. Per carnalẽ vero generationẽ fi- C
lius dei potius pp nos filius hominis factus
est. Satis ãt demõstrauit, non se ideo dixisse,
Ioseph filium Heli q; de illo genitus, sed q;
ab illo fuerit adoptatus, cum & ipsum Adã
filium dei dixit, cũ sit factus à deo, sed per
gratiã quã postea peccando amisit, tanq̃ fi-
lius in paradiso cõstitutus sit. Quapropter
in generationibus Matthæi, significatur no- Matt. 1.
strorũ susceptio peccatorũ à dño Christo,
In generationibus ãt Lucæ, significatur a-
bolitio nostrorum peccatorum a dño Chri Lucæ 3.
sto. Ideo eas ille descendens enarrat, iste a-
scendens. Quod.n. dicit Apostolus, Misit
deus filium suũ in similitudinẽ carnis pec-
cati: hęc est susceptio peccatorum. Quod ãt Rom. 8.
addidit, Vt de peccato dãnaret peccatum in
carne: hęc est expiatio peccatorum. Proinde
Matthæus ab ipso Dauid per Salomonẽ de-
scendit, in cuius matre ille peccauit: Lucas Matt. 1.
uero ad ipsum Dauid per Nathã ascendit, 1. Reg.
per quẽ Prophetam deus peccatum illius 11.
expiauit. Ipse quoq; numerus quem Lucas Lucæ 3.
exequitur, certissime prorsus abolitionem 2. Reg.
indicat peccatorum. Quia.n. Christi ali- 12.
qua iniquitas, qui nullã habuit, non est uti- 2. Retr.
que coniuncta iniquitatibus hominũ, quas in 16.
sua carne suscepit, ideo numerus penes Mat
thæũ excepto Christo est quadragenarius. D
Quia uero iustitiæ suæ patrisq; nos expia-
tos ab omni pctõ purgatosq; coniũgit, ut fiat
quod ait Apostolus, Qui ãt adhęret deo, v- 1. Co. 6.
nus spiritus est: ideo in eo numero q est pe-
nes Lucã, & ipse Christus a quo incipit enu Contra
meratio,

Fractû meratio,& deus ad quē peruenit, connumerantur, & fit numerus septuagintaseptem, quo significatur omniū prorsus remissio & abolitio peccatorū. Quam etiam ipse dñs p huius numeri mysterium euidenter expressit dicens remittendum esse peccanti, non solum septies, sed etiā septuagiesseptiés. Nec frustra iste numerus ad peccatorū omnium pertinet mundationē, si diligentius inquiratur. Denarius quippe tanquam iustitiæ numerus, in decem præceptis legis ostenditur. Porrò peccatū est legis transgressio, Et vtique transgressio denarij numeri cōgruenter vndenario figuratur, vnde & vela cilicina iubentur in tabernaculo vndecim fieri. Quis autē dubitet ad peccati significationē cilicium pertinere? Ac per hoc quia vniuersum tēpus septenatio dictū numero voluitur, conuenienter vndenario septies multiplicato ad numerū septuagesimum & septimum cuncta peccata perueniunt, in quo numero etiā fit plena remissio peccatorū: expiāte nos carne sacerdotis nostri, a quo nūc iste numerus incipit: & recōciliāte nos deo, ad quem nunc iste numerus peruenit per spiritumsanctum, qui in columbæ specie in hoc baptismo, vbi numerus iste commemoratur apparuit.

Quomodo Matthæi ordini congruat ordo Lucæ in his quæ de conceptu, & de infantia vel pueritia Christi alius prætermittit, alius commemorat. Cap. 5.

POst enumeratas generatiōes Matthæus ita sequitur: Christi autem generatio sic erat, Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritusctō. Hoc quēadmodum factum sit, quod hic prætermisit Lucas exposuit post cōmemoratum conceptiū Ioannis, ita narrās, In mense autē sexto missus est angelus Gabriel a deo in ciuitatē Galilææ, cui nomen Nazareth ad virginem desponsatā uiro, cui nomē erat Ioseph de domo Dauid, & nomen virginis Maria, Et ingressus angelus ad eam dixit, Aue gratia plena, dñs tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ cū audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait angelus ei, Ne timeas maria, inuenisti.n. gratiā apud deum. Ecce concipies in vtero & paries filiū, & vocabis nomē eius Iesum. Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi dñs deus sedem Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autē Maria ad angelū, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens angelus dixit ei, Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi obūbrabit tibi. Ideoq; & qd nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Et cętera quæ ad id q nūc agitur non pertinent. Hoc ergo Matthæus commemorauit dicens de Maria, Inuenta est in vtero habens de spiritussancto. Nec contrarium est, quia Lucas exposuit id qd Matthæus prætermisit cum de spiritusancto Mariā concepisse vterq; testetur. Sicut non est contrariū quia Matthæus deinceps connectit quod Lucas prætermittit. Sequitur.n. & dicit Matthæus. Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eā. Hæc autē eo cogitante, ecce angelus dñi in somnis apparuit ei dicens, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugē tuā: Quod.n.in ea natū est, de spiritusctō est. Pariet autē filiū, & vocabis nomē eius Iesum, ipse.n. saluū faciet populū suū à peccatis eorum. Hoc aūt totū factū est, vt adimpleretur qd dictū est à dño per Prophetā dicentem, Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium & vocabitur nomen eius Emmanuel, q est interpretatum nobiscum deus. Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut pcepit ei angelus dñi. Et accepit coniugem suam, & non cognoscebat eam donec peperit filiū suū primogenitū, & vocauit nomē eius Iesum. Cū ergo natus esset Iesus in Bethleē Iudæ in diebus Herodis regis: & cætera. De ciuitate Bethleē Mathæus Lucasq; consentiūt, Sed quomodo & qua causa ad eam venerint Ioseph & Maria, Lucas exponit: Matthęus ptermittit. Cōtra de Magis ab oriēte venientibus Lucas tacet, Matthæus dicit ita contexens. Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymā dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudæorū? Vidimus.n. stellam eius in Oriēte, & venimus adorare eū. Audiens aūt Herodes rex turbatus est: & cætera, vsq; ad eū locum, vbi scriptū est de ipsis Magis, quòd responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Hoc totum Lucas ptermittit, sicut Matthæus non narrauit q Lucas narrat, in præsepi positum dominum: & qd pastoribus eum natum angelus nunciauerit,

rit, & quòd multitudo militiæ cœlestis fa-
cta est cum angelo laudantiũ deũ, & quod
venerũt pastores & viderunt uerũ esse qđ
eis angelus nunciauerat: & ꝙ die circunci-
sionis suæ nomen acceperit: & quæ post im
pletos die purgationis Mariæ idem Lucas
narrat, ꝙ attulerint eũ ad Hierusalẽ, & de
Simeon uel Anna, quæ dixerint de illo in
templo posteaquam cognouerunt eum im-
pleti spiritusancto. Omnia hæc tacet Mat-
thæus. Vnde merito quæritur, qñ facta sint,
siue quæ Matthæus prætermittit & Lucas
dicit, siue quæ Lucas prætermittit & Mat-
Matt. 2: thæus dicit. Quandoquidẽ Matthæus, re-
gressis in regionem suã magis qui venerãt
ab Oriẽte, sequitur & narrat, Ioseph ab an
gelo admonitum vt cum infante in Aegy-
ptum fugeret, ne ab Herode necaretur: de-
I inde Herodem illo non inuento, a bimatu
& infra pueros occidisse. Defuncto autẽ He
rode rediisse ab Aegypto, & audito ꝙ Ar-
chelaus in Iudęa regnaret ꝓ Herode patre
suo, habitasse cum puero in Galilæa ciuita-
te Nazareth: quæ omnia Lucas tacet. Nec
ideo contrarium videri potest quod vel hic
dicit quæ ille prætermittit, vel ille cõmemo
rat quæ iste non dicit. Sed quæritur quãdo
fieri potuerint, quæ contexit Matthæus de
Matt. 2. profectione in Aegyptum, atq; inde regres-
sione post Herodis mortem, vt iam in ciui-
tate Nazareth habitarent, quò eos Lucas
Luc. 2. posteaquam perfecerunt in templo circa
puerum omnia secũdum legem domini, re-
uersos esse commemorat. Hinc proinde co-
gnoscendum est quod deinceps ad cætera ta
lia valeat, ne similiter moueant animũque
conturbent sic vnumquenq; Euangelistam
contexere narrationem suam, vt tanquam
nihil prætermittẽtis series digesta videatur.
Tacitis enim, quæ non vult dicere, sic ea q́
vult dicere, illis quæ dicebat adiungit, vt ip-
sa continuo sequi videantur. Sed cum alter
ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo cõ-
sideratus indicat locũ vbi ea potuerit a quo
K prætermissa sunt transilire, vt ea quæ dice-
rẽ intenderat, ita superioribus copularet,
tãquam ipsa nullis interpositis sequerẽtur.
Ac per hoc intelligit Matthæus vbi ait som
nio admonitos magos ne redirent ad Hero
dem, per aliam viam regressos in regionem
suam: illic prætermisisse quæ Lucas narra-
uit gesta circa dominum in templo, & di-
cta à Symeone, & Anna: ubi rursus Lucas
prætermittẽs profectionem in Aegyptum,
quam narrat Matthæus, tãquam continuã
contexuit regressionem ad ciuitatem Na-
zareth. Si quis aũt velit vnam narrationem
ex omnibus, quæ de Christi natiuitate, &
infantia, vel pueritia in vtriusque narra-
tione ab alterutro seu dicuntur seu præter-
mittuntur ordinare, sic potest. Christi autẽ
generatio sic erat: Fuit in diebus Herodis Matt. 1.
regis Iudeæ, sacerdos quidam nomine Za- Luc. 1.
charias, de vice Abia: & vxor illi de filiabus
Aaron, & nomen eius Elisabet. Erant autẽ
iusti ambo ante deum, incedentes in omni-
bus mandatis & iustificationibus domini si-
ne querela. Et non erat illis filius eò quod
esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent
in diebus suis. Factum est autem cum sacer
dotio fungeretur Zacharias in ordine vicis
suæ ante deum secundum consuetudinem L
sacerdotij, forte exijt ut incensum poneret
in templum domini. Et omnis multitudo
populi erat orans foris hora incensi. Appa-
ruit autem illi angelus domini stans a dex-
tris altaris incẽsi. Et Zacharias turbatus est
videns, timor irruit super eum. Ait autem
ad illũ angelus, Ne timeas Zacharia, quo-
niam exaudita est deprecatio tua. Et vxor
Helisabeth pariet tibi filium & vocabis no-
men eius Ioannem, & erit gaudium tibi &
exultatio, & multi in natiuitate eius gaude-
bunt. Erit enim magnus coram domino: vi-
num & siceram non bibet, & spiritusancto
replebitũ adhuc ex vtero matris suæ, & mul-
tos filiorum Israel conuertet ad dñm deũ
ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spi
ritu & virtute Helię, vt conuertat corda pa
trum in filios, & incredulos ad prudentiam
iustorum, parare domino plebem perfectã.
Et dixit Zacharias ad angelum, Vnde hoc
sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea
processit in diebus suis. Et respondens an-
gelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto an
te deum, & missus sum loqui ad te, & hæc
tibi euangelizare. Et ecce eris tacens & nõ
poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant,
pro eo quòd non credidisti uerbis meis, q́
implebuntur tpe suo. Et erat plebs expe-
ctans Zachariam, & mirabantur quòd tar- M
daret ipse in templo. Egressus autem nõ po
terat loqui ad illos, & cognouerunt quòd ui
sionem vidisset in tẽplo. Et ipse erat innuẽs
illis, & permansit mutus. Et factum est vt
impleti sunt dies officij eius abije in do-
mum suam. Post hos autem dies concepit
Elisabeth vxor eius, & occultabat se mensi-

cum patribus nostris,& memorari testamēti sui sancti, Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrē nostrum,daturū se nobis, vt sine timore de manu inimicorū nostrorum liberati, seruiamus illi. In sanctitate & iustitia coram ipso,omnibus diebus nostris. Et tu puer Propheta altissimi vocaberis, præibis.n.ante faciem dñi parare vias eius. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorū eorum. Per viscera misericordiæ dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. Illuminare ijs qui in tenebris & in vmbra mortis sedent,ad dirigēdos pedes nostros in viam pacis. Puer autē crescebat & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsq; in diem ostensionis suæ ad Israel. Factum est autem in diebus illis, exijt edictū a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis:Hæc descriptio prima facta

Lucæ.2.

E est sub præside Syriæ Cyrino, Et ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid,quæ vocatur Bethleem,eo ꝙ esset de domo & familia Dauid,vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. Factum est aūt cū essent ibi, impleti sunt dies vt pareret, & peperit filium suum primogenitum,& pannis eum inuoluit,& reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Et pastores erant in eadem regione vigilantes & custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et ecce angelus dñi stetit iuxta illos,& charitas dei circumfulsit illos & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus, Nolite timere,Ecce enim euāgelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est dñs, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signū, Inuenietis infantem pannis inuolutum & positū in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militię cœlestis, laudantium deū & dicentiū, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est vt discesserunt ab eis angeli in cœlū, pastores loquebantur ad inuicē. Transeamus vsq; Be-

F thleē, & videamus hoc verbum quod factū est,quod dñs ostendit nobis. Et venerunt festinantes,& inuenerunt Mariā & Ioseph & infantem positum in præsepio. Videntes āt cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et oēs qui audierunt mirati sunt, de ijs quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc,conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes deum in omnibus quæ audierant & viderāt, sicut dictum est ad illos. Et postquam consummati sunt dies octo, vt circunciderctur puer,vocatū est nomen eius Iesus,quod vocatū est ab angelo,priusquam in vtero conciperętur. Matthæus dicit, Et ecce magi ab Oriente venerunt Hierosolymā dicentes, Matt. 2.
Vbi est qui natus est rex Iudæorū? Vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est,& omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum & scribas populi,sciscitabatur ab eis vbi Chrs nasceretur. At illi dixerunt ei, In Bethleem Iudæ,Sic enim scriptum est per Prophetam,Et tu Bethleē terra Iuda nequaquā Mich.5.
minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. G
Tunc Herodes clā uocatis magis, diligēter didicit ab eis tēpus stellę quæ apparuit eis. Et mittens eos in Bethleem dixit, Ite & interrogate diligenter de puero, & cum inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens, adorem eum. Qui cum audissent regē,abierunt. Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos vsq; dum veniens staret supra ubi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno ualde. Et intrātes domū inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera,aurum,thus & mirrham. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem: per aliam viam regressi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, Lucas dicit. Posteaquam impleti sunt dies purgationis Mariæ,secundum legem Moysi, tulerūt illum in Hierusalem ut sisterent eum domi Lucę.2.
no,sicut scriptum est in lege domini, Quia Leui.12.
omne masculinum adaperiens uuluam, sanctum domino uocabitur. Et ut darent hostiam secundum quòd dictum est in lege domini, par turturum,aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Hierusa- Exo.12.
lem, cui nomen Simeon, & homo iste iu- Num.8.
stus & timoratus,expectans consolationem Israel, & spiritussanctus erat in eo. Et responsum acceperat à spiritusancto non uisurum se mortem nisi prius uideret Christum dñi. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parētes

eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in amplexus suos, & benedixit deum & dixit, Nunc dimittis seruum tuum dñe secundum uerbum tuum in pace, Quia uiderunt oculi mei salutare tuū, Quod parasti ante faciem omniū populorum, Lumen ad reuelationē gentium & gloriā plebis tuæ Israel. Et erat pater eius & mater mirantes sub his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionē multorum in Israel, & in signum cui contradicetur. Et tuam ipsius animam pertransiet gladius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua erat vsq; ad annos octogintaquatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obse-
I erationibus seruiens nocte & die. Et hæc, ipsa hora superueniens, confitebatur dño, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel. Et ut perfecerunt omnia secundum legem dñi Matthæus dicit,
Matt. 2. Ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge & accipe puerū & matrē eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi, Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrē eius, & secessit in Aegyptū. Et erat ibi vsq; ad obitum Herodis, vt adimpleretur quod dictū est à domino per Prophetā dicentem, Ex Aegypto vocaui filium meum. Tunc
Ose.11. Herodes vidēs qm̄ illusus esset à magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra secundum tp̄s quod exquisierat à magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam
Hi. 3.& Prophetam dicentem. Vox in Rama audita
31.& est, ploratus & ululatus multus, Rachel plo
Matt. 2. rans filios suos, & noluit consolari quia nō sunt. Defuncto autem Herode ecce apparuit angelus domini in somnis Ioseph in Ae-
K gypto dicens, Surge & accipe puerum & matrem eius & vade in terra Israel. Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui surgens accepit puerum & matrē eius, & venit in terram Israel. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire. Et admonitus in somnis secessit in partes Galileæ, & ueniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictū est per Prophetam, quoniam Nazaræus vocabitur,
Lucas dicit, Puer autem crescebat & confor Esai.11.
tabatur plenus sapientia, & gratia dei erat in Lucæ.2.
illo. Et ibant parētes eius per omnes annos in Hierusalem in die solenni Paschæ. Et cū factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, cōsummatisq; diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Hierusalē, & nō cognouerunt parentes eius. Existimātes aūt illum esse in comitatu, uenerūt iter diei & requirebant eum inter cognatos & notos, & non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem requirentes eum. Et factum est post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientē illos & interrogantem eos. Stupebāt autem
omnes qui audiebant eum, super prudentia, L
& responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolētes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est q͏ me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos. Et descendit cum eis & uenit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud deum & homines.

De ordine prædicationis Ioannis Baptistæ inter omnes quatuor. Cap. VI.

IAm hinc de prædicatione Ioānis narrari Matt. 1:
incipit, quā omnes quatuor cōmemorant.
Nam & Matthæus post illa verba quæ ulti Esai.11.
ma eius posui, ubi commemorauit ex Pro- Matt. 3.
pheta testimonium, Qm̄ Nazaræus uocabitur sequitur & adiungit, In diebus autem illis uenit Ioannes Baptista prędicans in deserto Iudeæ &c. Et Marcus qui nihil de natiuitate infantia uel pueritia dñi narrauit, hic Euāgelij sumpsit initium, id est, à Ioan
nis prædicatione. Sic enim exorsus est, Ini- M
tium Euangelij Iesu Christi filij dei, sicut Marc.1.
scriptum est in Esaia Propheta. Ecce mitto Esa. 40.
angelum meum ante faciem tuā, qui præpa Mala.3.
rabit uiam tuam. Vox clamantis in deserto, Esa. 40.
parate uiā domini, rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans & prædicans

dicens baptismũ pœnitentiæ in remissionẽ peccatorum. &c. Et Lucas post verba vbi ait. Et Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud deũ, & homines, de Ioannis prædicatione iam sequitur dicens, Anno āt quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, Procurante Põtio Pilato Iudæã: tetrarcha autẽ Galileæ Herode, Philippo autẽ fratre eius tetrarcha Itureæ, & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotũ Anna & Caipha, factum est verbũ dñi super Ioannẽ Zachariæ filiũ in deserto: & cætera. Ioãnes quoq; Apostolus in Euangelistis quatuor emineutissimus, posteaquã dixit de verbo dei, qui est ipse filius ante omnia secula creaturæ, quia omnia per ipsum facta sunt, intulit continuo de Ioannis pdicatione ac testimonio dicens. Fuit homo missus à deo cui nomẽ erat Ioãnes. Vnde iam videndũ est de ipso Ioanne Baptista, quatuor Euangelistarũ narrationes, quemadmodũ inter se nõ discordẽt.

Lucæ. 3.

Lucæ. 3.

Ioan. 1.

A Non vt hoc à nobis per omnia requiratur aut exigatur, qđ mõ fecimus de primordijs nati ex Maria Christi, queãdmodũ inter se Matthæus Lucasq; consentiãt, vt ex vtriusque narratione vnã faceremus: demonstrãtes tardioribus quemlibet eorum commemorando quod alter tacet, vel tacendo qđ alter commemorat, non impedire intellectum veracis narrationis alterius: ut hoc exemplo, siue vt a me factum est, siue alio modo commodius fieri possit, videat unusquisq; & in cæteris talibus locis fieri posse, quod hic factum esse perspexerit. Iam ergo, vt dixi, videamus quatuor Euangelistarum de Baptista Ioãne cõsensum. Matthęus ita sequitur, In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ. Marcus non dixit, In diebus illis: quia nullã seriem rerum ante præmiserat, in quarũ rerũ diebus intelligeret dicere, si diceret, in illis diebus. Lucas aũt per potestates terrenas signantius ipsa tempora expressit prædicationis vel baptismi Ioannis dicẽs, Anno autẽ quintodecimo Imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam: tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Itureæ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum domini sup Ioannẽ Zachariæ filium in deserto. Nec tamẽ intelligere debemus hos dies, id est, hoc

Matt. 3.

Marc. 1.

Lucæ. 3.

B

tempus harũ pdtãrum significasse Matthæũ cum diceret, In diebus illis: sed in multo longioris temporis spacio voluisse accipi, quod ait, in diebus illis. Mox. n. vt narrauit reuersum de Aegypto Christũ mortuo Herode quod vtiq; tẽpore infantię vel pueritiæ eius factũ est, vt possit constare quod Lucas de illo cũ duodecim annorum esset gestũ narrauit in templo Hierusalem. Cum ergo infantẽ vel puerũ ex Aegypto reuocatum cõmemorasset Matthæus, continuo intulit, In diebus aũt illis venit Ioannes Baptista, nõ vtiq; tãmodo pueritię illius dies insinuãs, sed omnes dies ab eius natiuitate vsq; ad tẽpus quo prædicare ac baptizare cœpit Ioannes, quo iam tempore Christi ætas iuuenilis inuenitur, quia coæui erant ipse & Ioannes, & triginta fermè annorum narratur fuisse cum ab illo baptizatus esset.

Matt. 3.

Marc. 2.

Lucæ. 2.

Matt. 3.

Lucę. 3.

De duobus Herodibus. Cap 7.

SEd planè de Herode solet mouere nonnullos qđ Lucas narrauit, in diebus baptismi Ioannis Herodẽ fuisse tetrarcham Galileæ, quando etiã dñs iuuenis baptizatus est: Matthæus aũt, mortuo Herode, dicit puerũ Iesum ab Aegypto remeasse: quod vtrũq; verũ esse nõ põt, nisi duo fuisse intelligant Herodes. Quod cũ fieri potuisse nemo nesciat, qua cæcitate insaniũt qui pcliuiores sunt ad calũniãdũ Euãgelicæ veritati, q̃ paululũ cõsideratiores, vt duos homines eodem vocabulo appellatos intelligãt, cuius rei exẽplis plena sunt omnia. Nã iste posterior Herodes prioris Herodis filius fuisse perhibeť: sicut Archelaus quem Matthæus in Iudææ regnum patri mortuo successisse cõmemorat, sicut Philippus quẽ fratrẽ tetrarchæ Herodis & ipsum Itureæ tetrarchã Lucas insinuat. Rex. n. fuit Herodes illic qui quærebat animã pueri Christi: Herodes autem alius filius eius, nõ rex, sed tetrarcha dictus est, quod nomen Græcum à parte regni quarta inditum resonat.

C

Lucæ. 3.

Matt. 2.

Matt. 2.

Lucæ. 3.

Quomodo Matthęus dicat timuisse Ioseph ire cum infante Christo in Hierusalem propter Archelaum, & non timuisse ire in Galilæã, ubi erat tetrarcha Herodes frater eius. Cap. 7.

D

NIsi fortè hinc rursus quispiã moueatur cum Matthæus dixerit ideo timuisse

Matt. 2.

Ioseph cum puero redeunte ire in Iudæá, quia pro patre suo Herode Archelaus filius eius ibi regnabat: quomodo potuerit ire in Galilæam ubi alius filius eius Herodes tetrarcha erat, sicut Lucas testatur. Quasi uero ipsa sint tempora quibus tunc puero timebatur, quæ nunc Lucas commemorauit, quæ usque adeo mutata erant, vt in ipsa Iudæa non iam rex esset Archelaus, sed Pontius Pilatus, qui nõ rex Iudæorum sed præses erat: cuius temporibus agentes sub Tyberio Cæsare filij maioris Herodis, non regnum habebant sed tetrarchiam. Quod vtique nondũ factum erat, quando Ioseph timens Archelaum in Iudęa regnantem, se in Galilæam cum puero contulit, vbi & ciuitas eius erat Nazareth.

Luc. 3.

Matt. 2.

Quomodo dicat Matthæus ideo isse in Galilæá Ioseph cum infante Christo, quia timuit Archelaum pro suo patre regnantem in Hierusalem, cũ Lucas dicat ideo isse in Galilæá, quia illic erat Nazareth ciuitas eorum. Cap. 9.

E AN fortè & hoc mouet, quomodo dicat Matthæus, propterea cum puero Iesu parentes eius isse in Galilæam, quia metu Archelai in Iudæam ire noluerunt: cũ propterea magis isse in Galilæam videantur, quia ciuitas eorum erat Nazareth Galilææ, sicut Lucas non tacuit. Sed intelligẽdum est, vbi angelus in somnis in Aegypto dixit ad Ioseph, Surge & accipe puerum & matrẽ eius, & vade in terram Israel: sic intellectum esse primo Ioseph, vt putaret iussum se esse pergere in Iudæam. Ipsa enim primitus intelligi potuit terra Israel. Porrò autem postea quam comperit illic regnare filium Herodis Archelaum, noluit obijcere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi, vt & Galilæa illic deputaretur, quia & ipsam populus Israel incolebat. Quanquam, & alio modo solui possit hæc quæstio, quia potuit videri parentibus Christi cum puero de quo talia per angelica responsa didicerant, non esse habitandum nisi in Hierusalem vbi erat templum domini: & propterea redeuntes ex Aegypto, illuc eos ituros fuisse, & illic habitaturos, nisi Archelai præsentia terrerentur. Neque enim diuinitus iubebantur ibi habitare, vt de Archelao quod timebant deberent contemnere.

Matt. 2.

Luc. 2.

Matt. 2.

F

Quomodo Lucas dicit. Ibant parẽtes eius per oẽs annos in Hierusalẽ in die solẽni Paschæ, cũ illo puero, cũ dicat Matthæus, quòd metu Archelai timuerint illuc ire ab Aegypto redeuntes. Cap. X.

AN & hoc aliquis dicit: quõ ergo sicut Lucas narrat, ibant parentes eius per omnes annos pueritiæ Christi in Hierusalem, si Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissoluere nõ esset difficile, nec si aliquis Euangelistarũ expressisset, quãdiu ibi regnaret Archelaus. Fieri.n. poterat, vt per diem festũ inter tam ingentẽ turbam latenter ascenderent, mox reuersuri, vbi tamẽ alijs diebus habitare metuerẽt: vt nec solennitate prætermissa essent irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cũ vero etiam de regno Archelai quã fuerit diuturnum omnes tacuerint iste quoq; intellectus patet: vt quod Lucas dicit per oẽs annos eos ascendere solitos in Hierusalẽ, tũc accipiamus factitatum cum iam nõ timeretur Archelaus. Quòd si Archelai regnũ aliquanto diuturnius vlla præter Euangeliũ historia prodit, cui fides adhibẽda videat: illud quod superius dixi sufficerit, quòd ita timebant parentes pueri habitationẽ in Hierusalem, vt tamen propter dei timorem festiuitatem solẽnem non prætermitterent, in qua latere facillimè possent, neque enim incredibile est captatis temporibus opportunis vel dierum vel horarum accedere homines ad ea loca in quibus esse formidant.

Luc. 2.

G

Quomodo potuerint cõpletis diebus purgatiõis matris Christi, sicut Lucas dicit, ascẽdere cũ illo in templũ ad peragenda solennia, si secũdum Matthæũ iã Herodi per magos notũ erat eũ natũ pro quo cũ eũ quæreret tot occidit infantes. Cap. XI.

HInc etiam illa soluitur quæstio, si aliquem mouet, cũ iam solicitus esset ille maior Herodes perculsus magorum nuncio, quòd rex Iudæorum natus fuisset, quõ potuerint completis diebus purgationis matris eius tuto cũ illo ascendere in templum, vt fierent circa eum secundum legem domini quæ Lucas commemorat. Quis enim nõ videat etiam illum vnum diem regem multis occupatũ latere potuisse? Si aũt illud verisimile non videtur, quòd Herodes qui valde solicitus expectabat quid sibi magi de puero re-

Matt. 2.

Luc. 2.

H renunciarent, post tam multos dies se sensit
illusum, ut traiacto tpe purgationis matris
eius, & peracta circa infantem solennitate
primogenitorum in templo Hierusalé, post
etiam profectioné eorum in Aegyptum in
mētem illi uenerit quærere animam pueri,
& necare tot paruulos. Si hoc ergo mouet,
omitto dicere quot & quantis occupationi-
bus regia cura distēdi potuerit, & per pluri
mos dies ab illa intētione uel auerti omni-
no uel impediri. Neq; enim enumerari pos
sunt causæ q̃bus hoc potuerit accidere, quas
tamē multas & magnas esse potuisse nemo
ita rerum humanarum inexpertus est, ut
aut neget, aut dubitet. Cuius enim cogita-
tioni non occurrat, quam multa alia terribi
hora regi nunciari potuerint seu uera seu
falsá: ut qui regem infantem post aliquot
annos sibi uel filijs suis aduersaturū timue-
rat aliquorū magis propinquantium peri-
culorū terroribus agitatus, ab illa aura men
tem abreptam in alijs proxime cauendis
potius occuparet? ut ergo hoc omittam, il-
lud dico, postea quam nihil Herodi magi
renunciauerunt, eū credere potuisse illos
fallaci stellæ uisione deceptos, posteaquam
non inuenerunt quem natum putauerant,
I erubuisse ad se redire, atque ita eum timore
depulso ab inquirendo ac persequendo pue
ro quieuisse. Cum ergo post purgationem
matris eius in Hierusalem cum illo uenis-
Lucæ. 2. sent, & ea gesta essent in templo quæ à Lu-
ca narrantur, quia verba Simeonis & An-
næ de illo prophetantium, cum cœpissent
ab eis qui audierunt prædicari, ad pristinam
intentionem reuocatura erant animam re-
gis, admonitus per somnium Ioseph cum
Matt. 2. infante & matre eius fugit in Aegyptum.
Deinde vulgatis rebus quæ in templo fa-
ctæ dictæque fuerant, Herodes se à magis
sensit illusum, ac deinde ad Christi mor-
tem cupiens peruenire, multos infantes,
sicut Matthæus narrat, occidit.

De verbis Ioannis Baptistæ inter omnes quatuor. Cap. XII.

Matt. 3. Matthæus vero de Ioanne ita contexit.
In diebus autem illis venit Ioannes
Baptista prædicans in deserto Iudææ, & di-
cens pœnitentiam agite, appropinquabit
enim regnum cœlorum. Hic est enim qui
dictus est p Esaiá prophetá dicēté. Vox cla-
Esa. 40. mantis in deserto parate viam dñi rectas fa-
cite semitas eius. Marcus quoque & Lucas
cōtinent hoc Esaiæ testimoniū esse de Ioá- Marc. 1.
ne. Nam plura verba etiá consequentia ex Lucæ. 3.
eodem Propheta, Lucas commemorauit, K
cum de Baptista Ioanne narraret. Ioannes Ioan. 1.
autem Euangelista ipsum Ioanné Baptistá
de seipso idem testimonium Esaia protulis-
se commemorat, sicut nunc Matthæus dixit Matt. 3.
quædam Ioannis verba quæ alij non dixe-
runt, Prædicans, inquit, in deserto Iudææ &
dicens, Pœnitentiam agite, appropinquabit
enim regnum cœlorum: hæc verba Ioannis
alij prætermiserunt. Iam uero q̃ sequitur
Matthæus & adiungit. Hic est enim qui di-
ctus est per Prophetá Esaiam dicenté, Vox Esa. 40.
clamantis in deserto, parate viam dñi, rectas
facite semitas eius: ambigue positum est, nec
elucet verū ex persona sua idem Matthæus
hoc commemorauerit, an adhuc verba eius-
dem Ioannis secutus adiunxerit, vt totum
hoc Ioannes dixisse intelligatur, Pœnitētiā
agite appropinquabit enim regnū cœlorū.
Hic est enim qui dictus est per Esaiā Pro-
phetá: & cætera. Neq; enim hoc mouere de-
bet, quia non ait, Ego sum enim qui dictus
sum per Esaiam Prophetam: sed ait, Hic est
enim qui dictus est. Solet quippe esse quasi Matt. 9.
de alijs locutio & ipsorum Euangelistarum Ioá. 21.
Matthæi & Ioannis. Nam & Matthæus di- L
xit, Inuenit hominé sedenté in teloneo: nec
dixit, inuenit me. Et Ioannes, Hic est, inq̃t
discipulus qui testimonium perhibet de his,
& scripsit hæc, & scimus quia verū est testi-
moniū eius. Nō dixit, ego sum: aut, verū est
testimoniū meum. Dñs autē ipse sæpissime
dicit, Filius hominis, aut filius dei: & nō di- Mat. 16.
cit, ego. Et oportebat, inquit, Christū pati &
resurgere tertio die: non dixit, oportebat me Marc. 8.
pati. Potuit ergo & Ioannes Baptista cum
dixisset, Agite pœnitentiam appropinqua-
bit enim regnum cœlorū de seipso adiūgere Matt. 3.
quæ sequuntur. Hic est enim qui dictus est
per Esaiá prophetá: & cætera, vt post verba
eius Matthæus ita narrationem contexat, Ip
se aūt Ioannes habebat vestimentum de pi-
lis camelorū: & cætera. Q̃d si ita est, nō mi- Ioan. 2.
rū si & interrogatur q̃d diceret de seipso, si-
cut narrat Ioannes Euágelista, Ego ait, vox
clamantis in deserto: sicut iam dixerat, p̄ci-
piens vt agerent pœnitentiá. De vestimento Matt. 3.
vero eius & victu ita Matthæus sequit, di-
cens, Ipse aūt Ioannes habebat vestimentū
de pilis camelorum, & zonam pelliceam cir Marc. 1.
ca lumbos suos. Esca autem eius erat locu-

M sta & mel syluestre edebat. Hoc & Marcus
Matt. 3. dicit penè eisdem verbis, cæteri aût duo tacent. Sequitur ergo Matthæus & dicit, Tûc exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur in Iordane ab eo, confitentes peccata sua. Videns autē multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum quis demonstrauit vobis fugere à futura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ, Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, qm̄ potest deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iā enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignē mittetur. Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam, qui autem post venturus est fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare, ipse vos baptizabit in spiritusancto & igni cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem com-
Luc. 3. buret igni inextinguibili. Hæc omnia dicit & Lucas, eadem penè uerba Ioannes exprimens, Et vbi aliquid varium est in verbis, ab eadem tamen sententia nō receditur: ve-
A lut cum dicit Matthæus Ioannem dixisse, Et
Matt. 3. ne velitis dicere intra vos, patrem habemus
Luc. 3. Abraham: ille autem, Et ne cœperitis dicere
Matt. 3. patrem habemus Abraham: iste, Ego quidē
Luc. 3. vos baptizo in aqua in pœnitentiam: ille interponit interrogationem turbarum quid facerent, & eis respondentem Ioannē de bonis operibus tanquam de fructibus pœnitētiæ, quòd Matthæus omisit. Deinde in cordibus suis cogitantibus de illo, vtrū ipse esset
Luc. 3. Christus: cum dicit respondisse, Ego quidem aqua baptizo vos: non dixit, in pœnitentiam, Deinde Matthæus, Qui autē, inquit, post me venturus est, fortior me est: ille vero, Venit aût, inquit, fortior me. Item Mat-
Matt. 3. thæus, Cuius non sum, inquit, dignus calceamenta portare: ille autem, Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum
Marc. 1. eius. Quod & Marcus dicit, cum cætera taceat. Nam post commemoratum habitum & victum eius, secutus, ait, Et prędicabat dicens, Venit fortior me post me, cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua, ille vero baptizabit vos spiritusancto. De calceamentis ergo hoc à Luca distat, quod addidit, Procumbens. De baptismo autem
B hoc ab vtroq;, quia non dixit, Et igni: sed tā-
Matt. 3. tum, spūsancto. Sicut enim Matthæus ita &
Luc. 3. Lucas dixit, & eodem ordine, Ipse vero baptizauit in spiritu & igni: nisi quòd Lucas non addidit, sancto: sicut Matthæus dixit in spiritusancto & igni. His tribus attestat
Ioan. 1. Ioannes Euāgelista, cum dicit, Ioannes testimonium perhibet de ipso & clamat dicēs, Hic erat quem dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Sic n. ostendit, tunc eum hoc dixisse quando eum illi dixisse cōmemorat. Repetisse autem & commemorasse quod iam dixisset, cum ait. Hic erat quem dixi, qui post me uenit. Si ergo quæritur, quæ verba potius Ioannes Baptista dixerit, vtrum quæ Matthæus, an quæ Lucas eum dixisse cōmemorat, an quæ Marcus in ipsis paucis quæ illum dixisse posuit, tacens cætera: nullo modo hinc laborandū esse iudicat, qui prudenter intelligit, ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ.
Contra Faustū li. 3. c. 5. Quòd enim alius alium verborum ordinē tenet, non est vtiq; contrarium. Neq; illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit. Vt enim quisq; meminerat, & vt
C cuiq; cordi erat vel breuius vel prolixius, eandem tamen explicare sententiam, ita eos explicare manifestum est. Et in hoc satis apparet quod ad rem maxime pertinet, quoniam veritas Euangelij, verbo dei quod supra omnem creaturam ęternum atq; incommutabile permanet, per creaturam temporalibus signis & linguis hominum dispensato, summum culmen authoritatis obtinuit,
Narratio quatenus variat sine mendacio. non nos debere arbitrari mentiri quenquā, si pluribus rem quam audierunt vel viderunt reminiscentibus nō eodem modo atq; eisdem verbis, eadem tamen res fuerit explicata: vt siue mutetur ordo verborum: siue alia pro alijs quę tamen idem ualeant uerba proferantur: siue aliquid uel quod recordanti non occurrit, uel quòd ex alijs quæ dicuntur possit intelligi, minus dicatur: siue aliorum quæ magis dicere statuit narrandorum gratia vt cōgruus temporis modus sufficiat, aliquid sibi non totum explicandum, sed ex parte tangendum quisque suscipiat: siue ad illuminandam declarandamque sententiam, nihil quidem rerum, verborum tamen aliquid addat, cui authoritas narrandi concessa est siue rem bene tenens non assequatur, quamuis id conetur, memoriter etiam

verba

verba quæ audiuit ad integrum enunciare. Quisquis autem dicit Euangelistis certe per spiritussancti potentiam id debuisse cō-
D cedi, vt nec in genere verborum, nec in ordine, nec in numero discreparent: non intelligit, quāto amplius Euangelistarum excellit authoritas, tanto magis per eos fuisse firmādam cæterorum hominum vera loquentiū securitatem, vt pluribus eandem rem forte narrantibus, nullo modo quisquam eorum de mendacio recte arguatur, si ab altero ita discrepauerit, vt possit ēt Euangelistarum exemplo præcedente defendi. Cum.n.phas non sit, Euangelistarum aliquem mentitum fuisse, vel existimare vel dicere: sic apparebit nec eum fuisse mentitum cui recordanti tale aliquid acciderit quale illis accidisse monstratur. Et quāto magis ad mores optimos pertinet cauere mendacium, tanto magis tā eminenti authoritate regi debeamus, ne putaremus esse mendacia cum sic inter se variare aliquorū narrationes inueniremus, vt inter Euangelistas variatæ sunt. Simul ēt ꝙ ad doctrinam fidelē maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum quàm rerum quærendā vel amplectendam esse veritatem, qū eos qui non eadē locutione vtūtur, cum rebus sententijsq; non discrepant, in eadem veritate constitisse approbamus.
E Quid ergo in his q̄ de narrationibus Euangelistarum collata proposui putandum est esse contrarium? An ꝙ alius dixit. Cuius
Matt. 3. non sum dignus calciamenta portare: alij
Marc. 1. vero corrigiam calciamenti soluere? Non
Luc. 3. .n.verbis aut verborum ordine, aut aliquo
Ioan. 1. genere locutionis, sed etiam re ipsa videtur aliud esse calciamenta portare, aliud corrigiam calciamēti soluere. Merito ergo quæri potest quid Ioannes dixerit non se dignum esse vtrum calciamenta portare, an corrigiā calciamenti soluere. Si enim alterum horū dixit, ille verum videtur narrasse, qui hoc potuit narrare ꝙ dixit, Qui autem aliud & si non est mentitus, certe vel oblitus, aliud pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solum eam quæ mentiendo promitur, sed ēt eam quæ obliuiscēdo. Itaque si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum est calciamenta portare: aliquid aliud ex eo ꝙ dictum est corrigiam calciamenti soluere: quid aliud accipiendum recte existimaueris, nisi Ioannem vtrunque dixisse, siue aliud alio tempore, siue contextim? Potuit enim sic dicere. Cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere, nec calciamenta portare vt vnus Euāgelistarum hinc aliud, alij vero aliud, omnes tamen verum narrauerint. Si autem nihil intendit Ioannes cum de calciamentis domini diceret, nisi
F excellentiam eius & humilitatē suā, quodlibet horum dixerit, siue de soluēda corrigia calciamentorum, siue de portandis calciamē tis, eandem tamen sententiam tenuit quisquis etiam verbis suis per calciamentorum commemorationem eandem significationem humilitatis expressit, vnde ab eadem voluntate non aberrauit. Vtilis igitur modus & memoriæ maxime commendandus, cum de cōuenientia dicimus Euangelistarum, non esse mendacium. cum quisque etiam dicens aliquid aliud quod etiam ille non dixit de quo aliquid narrat, voluntatem tamen eius hāc explicat, quam etiam ille qui eius verba cōmemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quærendum quàm quid velit ille qui loquitur.

Quòd Iesus veniebat à Galilæa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretur ab eo. Cap. XIII.

Sequitur ergo Matthæus & dicit, Tunc Matt. 3.
venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretus ab eo. Ioannes aūt prohibebat eum dicens, Ego à te debeo baptizari & tu venis ad me? Respondes autē G
Iesus dixit ei, Sine modo: Sic.n.decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit Marc. 1.
eum. Attestantur & cęteri venisse Iesum ad Luc. 3.
Ioannem. Baptizatum autem tres commemorant, sed tacent qd' Matthæus ait, dixisse Ioan. 1.
domino Ioannem, vel Ioanni dominum respondisse.

De verbis vocis quę facta est de cœlo super Christum baptizatum. Cap. XIIII.

Deinde sequitur Matthæus, Baptizatus autem confestim ascendit de aqua, Et ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritū dei Mat. 10.
descendentem sicut columbā & venientem super se: & ecce vox de cœlis dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi cōplacui. Hoc & alij duo Marcus & Lucas similiter narrant. Sed de verbis vocis q̄ de cœlo facta est variant locutionem, salua tñ sententia.

Quod

Quod .n. Matthæus ait dictũ, Hic est filius meus dilectus: & alij duo dicunt, Tu es filius meus dilectus, ad eandẽ sententiã explicandã valet, sicut superius tractatũ est, Vox .n. cœlestis vnum horũ dixit, sed Euangelista ostendere noluit ad id valere ꝙ dictum
H est, Hic est filius meus, vt illis potius q̃ audiebãt indicaretur, ꝙ ipse esset filius dei: atque ita dictum referre voluit, Tu es filius meus: ac si diceret illis, Hic est filius meus. Non .n. Christo indicabatur ꝙ sciebat, sed audiebãt qui aderant, ꝓpter quos etiã ipsa vox facta est. Iam vero ꝙ alius dicit, in quo mihi cõplacui: alius, In te cõplacui: alius, In te cõplacuit mihi: si quæris quid horũ in illa voce sonuerit quodlibet accipe, dũmodo intelligas eos qui non eandẽ locutionẽ retulerunt, eandẽ retulisse sententiã. Quæ diuersitas locutionũ ad hoc ẽt vtilis est ne vno modo dictũ minus intelligat̃, & aliter q̃ res se habet interpretetur. Quod .n. dictũ est, In quo mihi cõplacui: si velit quis ita intelligere, vt deus in filio sibi placuisse videat̃, admonetur ex eo ꝙ dictũ est, In te cõplacui, Si rursus ex hoc vno intelligat quisq;, in filio prẽm placuisse hominibus, admonet̃ ex eo ꝙ dictum est, In te complacuit mihi. Ex quo satis apparet, ꝙ quilibet Euangelistarũ cœlestis vocis etiã verba tenuerit: alios ad eandẽ sententiã familiarius explicandã verba variasse: vt intelligatur hoc dictũ esse ab
I omnibus, tanquã diceret, In te placitum cõ-
Esa. 3. stitui: hoc est per te gerere ꝙ mihi placet.
Esa. 2. Illud vero quod nonnulli codices habent secundum Lucã, hoc illa voce sonuisse ꝙ in Psalmo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quanquã in antiquioribus codicibus Græcis non inueniri perhibeatur, tamen si aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari possit, quid aliud quàm vtrunque intelligendum est quolibet verborum ordine de cœlo sonuisse?

Quomodo secundum Ioannem Euangelistã dicat Ioannes Baptista, ego non noueram eum, cum secũdum alios inueniatur, quòd iã nouerat eum. Cap. XV.

QVod autem secundum Ioãnem de co[lumba] dicitur, non quando factum est narratur, sed verba Ioannis Baptistæ referuntur commemorantis quid viderit. In quo quæritur, quemadmodum dictum sit,
Ioan. 1. Et ego non noueram eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit. Super quẽ videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritusancto. Si enim tunc eum cognouit cũ columbam vidit descendentem super eum, quærendum est quomodo dixerit venienti vt baptizarentur, Ego magis a te debeo ba- Iacob. 3
ptizari: hoc enim ei dixit antequam colum- K
ba descenderet. Ex quo apparet quamuis Luc. 1.
eum iam nosset: nam etiam & in vtero matris exultauit, cum ad Helisabet Maria venisset: aliquid tamen in eo quod nõdum nouerat columbæ descensione didicisse, quod ipse scilicet baptizaret in spiritusancto, propria quadam & diuina potestate: vt nullus homo qui accepisset a deo baptismum, etiã si aliquem baptizaret, posset dicere suum esse quod traderet, vel a se dari spiritum sanctum.

De tentato Iesu. Cap. XVI.

SEquitur Matthæus, & dicit, Tunc Iesus ductus est in desertũ a spũ vt tentaretur a diabolo. Et cũ ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esurijt. Matt. 4.
Et accedens tentator dixit ei, Si filius dei es Deut. 8.
dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit, Scriptum est, Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei: & cætera, vsq; ad id quod dictum est, Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli accesserunt & ministrabant ei. Totum hoc similiter Lucas narrat, & si
nõ eodem ordine. Vnde incertum est quod Luc. 4.
prius factum sit, Vtrum regna terræ prius
demonstrata sint ei, & postea in pinnam tẽ- L
pli leuatus sit: an hoc prius, & illud postea. Nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit: & quòd alijs verbis easdem sententias Lucas explicat non semper commendandum est cum nihil depereat veritati. Marcus aũt attestat̃ quidẽ cũ in deserto a Marc. 1.
diabolo esse tentatũ quadraginta diebus & noctibus, sed tacet quid ei dictum sit, quidue responderit, Itẽ quod Lucas ꝑtermisit, iste non tacuit, ꝙ angeli ministrabant illi: Ioannes vero totũ istum locũ prætermisit.

De vocatione discipulorum piscantium. Cap. XVII.

SEquitur narrans Matthæus. Cum autem Matt. 4.
audisset ꝙ Ioannes traditus esset, secessit

in

in Galilæam, hoc & Marcus dicit, hoc & Lucas, sed Lucas de Ioanne tradito nihil hoc loco dicit. Ioannes autẽ Euangelista priusquàm iret Iesus in Galilæam, dicit Petrum & Andreã mansisse cũ illo vno die, & tunc Petro nomen impositum, cũ antea Simon vocaret. Sequenti item die iã volentem exire in Galilæã, inuenisse Philippum, & ei dixisset vt sequeretur eũ. Inde ventum est, vt et de Nathanael narraret. Die aũt tertio in Galilæa constitutum fecisse illud in Chana de aquæ in vinum conuersione miraculũ.

Ioan. 1.

Ioan. 2.

M Quæ omnia cæteri Euangelistæ prætermiserunt, id contexentes narrationibus suis, ꝙ Iesus reuersus in Galilæã sit. vnde intelligitur fuisse interpositos aliquot dies quibus illa de discipulis gesta sunt, qui interponuntur a Ioanne. Non est aũt contrarium ei loco vbi Matthæus narrat dñm dixisse Petro, Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiã meam. Neq; enim hoc nomen tunc accepisse intelligendus est, sed tunc potius, qñ ei Ioannes dictum esse cõmemorat, Tu vocaberis Cephas, ꝙ interpretatur Petrus, vt eum hoc nomine appellaret postea dñs dicens, Tu es Petrus, Non enim ait, tu vocaberis Petrus, sed tu es Petrus, ꝙ ei iam dictum erat antea, tu vocaberis. Deinde cõtexit narrationem Matthæus & dicit, Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritima in finibus Zabulon & Neptalim: & cætera, quousque sermo terminetur quem habuit in monte. In quo contextu narrationis attestatur ei Marcus de discipulorum vocatione Petri & Andreæ, & paulopost Iacobi & Ioannis. Sed cum Matthæus continuo coniungeret narrationem prolixi illius sermonis quẽ in mõte habuit, postea quam multos curauit, & eũ A multæ turbæ secutæ sunt, Marcus interposuit alia, quia docebat eos in synagoga & stupebant super doctrina eius. Tunc ipse dixit, ꝙ & Matthæus post illũ prolixũ sermonẽ: quia erat docens eos quasi potestatẽ habens & nõ sicut Scribæ. Narrauit etiam de homine a quo expulsus est immũdus spũs; deinde de socru Petri. In his autẽ Lucas ei consentit. Matthæus vero de isto dæmonio nihil narrauit, de socru aũt Petri nõ tacuit, sed postea. In hoc autem loco quem nunc consideramus, idem Matthæus post vocationẽ discipulorum, quibus piscãtibus iussit vt eũ sequerentur, narrat eũ circũisse Galilæam, docentem in synagogis & prædicantem Euangeliũ, & sanantem oẽm languorem: & collectis ad eum turbis, ascendisse in montem, & vsum fuisse illo sermone prolixo. Dat ergo locum intelligendi, tunc facta esse quæ Marcus post electionẽ earundem discipulorũ narrat, cũ circumiret Galilæã & doceret in synagogis eorũ: tunc etiam de socru Petri: sed eum postea commemorasse quod prætermiserat, quãuis nõ omnia prætermissa in narrationem reuocauerit. Sanè B potest mouere, quomodo Ioannes dicat, nõ in Galilæa, sed iuxta Iordanem primo Andream secutũ esse dñm, cum alio cuius nomen tacetur, deinde Petrum ab illo nomen accepisse, tertio Philippum vocatum vt eũ sequeretur. Cæteri aũt tres Euangelistæ de piscatione vocatos eos dicunt satis inter se conuenienter, maxime Matthæus & Marcus. Nã Lucas Andreã non nominat, qui tamen intelligitur in ea naui fuisse secundũ Matthæi & Marci narrationẽ qui breuiter hoc perstringunt quemadmodum gestum sit. Quod Lucas apertius explicauit, commemorans ibi etiam miraculũ super captura pisciũ, & ꝙ ex ipsa naui dñs prius fuerit locutus ad turbas. Hoc etiã videtur distare, quòd tantum Petro à dño dictum commemorat, Ex hoc iam homines eris capiens: ꝙ illi, scilicet Matthæus & Marcus, ambobus fratribus dictum esse narrarunt. Sed potuit vtiq; prius hoc Petro dici, cum de capta ingenti multitudine piscium miraretur, ꝙ Lucas insinuauit: & ambobus postea, quod illi duo commemorauerunt. Illud ergo quod de Ioanne diximus, diligenter considerãdũ est. Non enim parua repugnantia putari C potest, cum & locorum plurimum intersit, & temporis & ipsius vocationis. Nam si iuxta Iordanem antequã Iesus isset in Galilæam, ad testimonium Ioãnis Baptistæ secuti sunt eum duo, quorũ erat vnus Andreas qui fratrem suum Simonem cõtinuo adduxit ad Iesum, qñ & nomen vt Petrus vocaretur accepit, quomodo ab alijs Euangelistis dicitur quòd eos in Galilæa piscantes inuenerit atque ad discipulatum vocauerit: nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse tunc dñm iuxta Iordanẽ, vt ei iam inseparabiliter cohærerent, sed tantũ cognouisse quis esset, eumq; miratos ad propria remeasse? Nã & in Chana Galileæ cũ fecisset de aqua vinum, dicit idem Ioannes, ꝙ crediderunt in eũ discipuli eius. Qđ ita narrat, Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ,

Mat. 16

Infra. c. 43. & lib. 4. cap. 3.

Ioan. 1.

Matt. 4.

Matt. 8.

Marc. 1

Marc. 1.

Matt. 7.

Marc. 1.

Luc. 4.

Matt. 8.

Matt. 4.

Matt. 5.

Ioan. 1.

Matt. 4. Marc. 1. Luc. 5.

Ioan. 1.

Matt. 4. Marc. 1. Luc. 5.

Ioan. 2.

Galileæ,& erat mater Iesu ibi. Vocatus est aût & Iesus & discipuli eius ad nuptias. Qui vtiq; si tunc in eum crediderunt, sicut paulòpost dicit nondũ erant discipuli cum ad nuptias vocati sunt. Sed illo more locutionis hoc dictũ est, quo loquimur, cum dici
Act.22. mus Apostolum Paulũ in Tarso Ciliciæ natum. Neq; enim tunc iam erat Apostolus. Ita discipulos Christi inuitatos ad nuptias cum audimus, non iam discipulos, sed qui fu
D turi erant discipuli intelligere debemus. Iã enim vtiq; discipuli Christi erant, quando ista narrata atq; conscripta sunt. Et ideo sic de illis locutus est temporũ præteritorum narrator. Quod aũt dicit idem Ioannes, Post hæc descendit Capharnaũ ipse & ma-
Ioan.2. ter eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus: incertum est vtrum iam illi adhæserant etiam Petrus
Matt.4. & Andreas & filij Zebedæi. Matthæus .n. primo narrat q̃ venerit & habitauerit Capharnaũ: & postea q̃ eos de nauibus piscãtes vocauerit: iste autẽ, q̃ eum illo Caphar-
Matt.4. naũ venerint discipuli eius. An forte Matthæus quod prætermiserat recapitulauit, quia nõ ait ipse, Post hoc ambulãs iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres: sed sine vlla cõsequentis tẽporis differentia, Ambulans aũt, inquit, iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres: & cætera? Proinde fieri potest, vt postea narrauerit, non q̃ postea factum erat, sed q̃ prius prætermiserat, vt cũ illo intelligantur venisse Capharnaũ, quò Ioannes dicit, & ipsum & matrẽ eius & discipulos ve-
Ioan.1. nisse. An potius alij discipuli fuerunt, sicut
E eum iã Philippus sequebatur, quem sic vocauerat, vt diceret ei, Sequere me? Quo .n. ordine vocati sint oẽs duodecim Apostoli, in Euangelistarũ narrationibus non apparet, quandoquidẽ non tantũ ordo vocationis, sed nec ipsa vocatio cõmemorata est om
Ioan.1. nium, sed tantum Philippi & Petri & An-
Matt.9. dreæ & filiorũ Zebedæi, & Matthæi publi-
Marc.2. cani, qui etiã Leui vocabatur. Singillatim
Luc.5. tamen ab eo nomẽ & primus & solus ge-
Ioan.1. trus accepit. Nam filios Zebedæi nõ singil-
Marc.3. latim, sed simul ambos appellauit filios tonitrui. Sanè animaduertendũ est, q̃ scriptura Euangelica & Apostolica, non solũ illos duodecim appellat discipulos eius, sed oẽs qui ei eum credentes, magisterio eius ad regnum cœlorum erudiebantur. Ex quorum multitudine elegit duodecim, quos & Apo-
Luc.6. stolos nominauit, sicut Lucas cõmemorat.

Ipse quippe paulopost ait, Et descendens cũ illis stetit in loco campestri & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis. Nõ vtiq; diceret turbã discipulorum homines duodecim. Alijs quoque scripturarum locis Matt.4.
hoc euidenter apparet discipulos eius oẽs Marc.1.
appellatos qui ab eo discerent q̃ ad æternã Luc.5.
vitam pertineret. Quæri aũt potest quomo F
do binos vocauerit de nauiculis piscatores, primo Petrum & Andream, deinde ꝓgressus paululũ alios duos filios Zebedæi sicut narrant Matthæus & Marcus, cũ Lucas dicat ambas eorũ nauiculas impletas magna illa captura piscium, sociosq; Petri commemoret Iacobum & Ioannẽ filios Zebedæi vocatos ad adiuuandũ eum retia extrahere plena non possent, simulq; miratos tantam multitudinẽ piscium quæ capta erat: & eum Petro tantum dixisset, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens: simul cum tamen subductis ad terram nauibus secutos fuisse. Vnde intelligẽdũ est hoc primo esse factũ qđ Lucas insinuat. Nec tũc eos a dño vocatos, sed tantum Petro fuisse prædictum q̃ homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi iã pisces nunquam esset capturus. Nã & post resurrectionem dñi le- Ioã.21.
gimus eos esse piscatos. Dictum est ergo, q̃ deinceps capturus esset homines: nõ dictum est, q̃ iam non esset capturus pisces. Vnde datur locus intelligere eos ad capturam piscium ex more remeasse, vt postea fieret, qđ Matthæus & Marcus narrant: quando eos binos vocauit, & ipse iussit vt eum sequerentur, primo duobus Petro, & Andreæ, deinde alijs duobus filijs Zebedæi. Tunc enim non subductis ad terrã nauibus tãquã cura G
redeundi, sed ita eum secuti sunt tanquã vocantem ac iubentem vt eũ sequerentur.

De tempore secessionis eius Galilæam. Cap. XVIII.

Illud etiam requirendũ est, quomodo Ioã Ioan.3.
nes Euangelista antequã Ioannes Baptistã missus esset in carcerem, dicit Iesum isse in Galilæã. Postea enim q̃ commemorauit, q̃ in Chana Galilææ fecit de aqua vinum & Ioan.2.
descendit Capharnaum cum matre & discipulis, & ibi manserunt non multis diebus, dicit eum deinde ascendisse Hierosolymam Ioan.3.
propter Pascha. Post hoc venisse in Iudæã terrã & discipulos eius, & illic demoratum cum eis & baptizantẽ. vbi secutus ait, Erat autem

autem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic,& adueniebant & baptizabantur. Nondũ enim missus erat in carcerem Ioãnes. Matthęus
Matt. 4. aũt dicit, Cum aũt audisset quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæã, Similiter
Marc. 1. & Marcus, Postea quã aũt traditus est, inq̃t, Ioannes, venit Iesus in Galilæam. Lucas autẽ nihil dicit de tradito Ioanne, sed tamen & ipse post baptismum & tentationem Chri-
H sti dicit eum iste in Galilæam, sicut illi duo. Nã ita contexit narrationem suã. Et cõsummata omni tentatione, diabolus recessit ab
Luc. 4. illo vsq; ad tempus. Et regressus est Iesus in virtute spũs in Galilæam, & fama exijt per vniuersam regionem de illo. Vnde intelligitur hos tres Euangelistas non Ioãni Euangelistæ contraria narrasse, sed prætermisisse primum dñi aduentũ in Galilæã posteaquã baptizatus est, quando illic aquam cõuertetit in vinũ. Tunc enim nondũ erat traditus Ioannes. Eum vero aduentũ eius in Galilæã contexuisse narrationibus suis qui post Ioannẽ traditum factus est, de quo eius re-
Ioan. 4. ditu in Galilæã etiam ipse Ioannes Euangelista sic loquit, Vt ergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisæi quia Iesus plures discipulos facit & baptizat q̃ Ioannes, quanquã Iesus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam & abijt iterum in Galilæam. Tunc ergo intelligimus iam fuisse traditũ Ioannem, Iudæos vero audisse quòd plures discipulos faceret & baptizaret quàm fecerat & baptizauerat Ioannes.

De illo sermone prolixo quem secundum Matthæũ habuit in mõte. Cap. XIX.

I IAm nunc de illo sermone prolixo quẽ secundum Matthæum in monte habuit dominus videamus utrum ei cæteri Euangeli
Matt. 5. stæ nihil aduersari videantur. Marcus quippe non eum cõmemorauit omnino, nec aliquid eius simile dixit, nisi quasdã sentẽtias, non contextim, sed sparsim, quas dñs locis alijs repetiuit: Reliquit tamen locum in textu narrationis suæ, vbi intelligamus hunc dictum esse sermonem, sed ab eo prætermis-
Marc. 1. sum. Et erat inquit, prædicans in synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia eijciens. In hac prædicatione quam dicit eũ habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiã sermo iste habitus in monte, cuius commemorationem facit Matthæus. Nanq; idem Marcus ita sequitur, Et venit ad eũ leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit, Si vis potes me mundare: & cætera. De hoc leproso mundato talia connectit, vt ipse intelligatur quem Matthæus commemorat tũc esse mundatum, quãdo post illum sermonẽ dñs de monte descendit. Sic enim ait Mat- Matt. 8.
thæus, Cum aũt descendisset de monte, secutę sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens, Domine si vis potes me mundare: &c. Huius leprosi etiã Lucas meminit, non sanè hoc ordine, K
sed vt solent prætermissa recordari, vel po- Luc. 5.
sterius facta pccupari, sicut diuinitus suggerebantur, quæ antea cognita, postea recordando conscriberent. Veruntamẽ idem Lucas sermonẽ etiã ipse dñi prolixum narrauit, vbi etiam sic exorsus est, vt in isto Matthæus. Hic.n. dixit, Beati pauperes spiritu quoniã ipsorum est regnũ cœlorum: & ille, Matt. 5.
Beati pauperes, quia vestrum est regnũ dei. Deinde multa quæ sequuntur etiã in Lucæ Luc. 6.
narratione similia sunt. Et ad extremũ sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur, de homine prudente, qui ædificat super Ibidem.
petrã, & de stulto qui ædificat super arenã: nisi q ibi flumẽ tantũ dicit illisum domui, non & pluuiam, & ventos, sicut Matthæus. Matt. 7.
Posset ergo facillime credi, eundem etiã ipse domini interposuisse sermonem, aliquas aũt prætermisisse sentẽtias quas Matthæus posuit. Item alias posuisse, quas iste non dixit, quasdam etiã non ijsdem verbis, custodita tamen veritatis integritate similiter explicasse: Posset hoc sicut dixi facillime credi, Matt. 5.
nisi moueret q Matthæus in monte dicit hunc habitum esse sermonem à domino sedente. Lucas autem in loco campestri à domino stante, Hæc itaq; diuersitas facit vi- Luc. 7.
deri, alium fuisse illum, alium istum. Quid L
enim prohiberet Christum alibi quædã repetere quæ in antea dixerat, aut iterũ quædam facere quę antea iam fecerat? Nõ sanè istos duos sermones, quorũ vnũ Matthæus alterum Lucas inseruit, longa temporis distantia separari, hinc probabiliter creditur quòd & antea & postea quædam similia, vel eadem ambo narrarunt, vt non absurde sentiatur eorum narrationes hæc interponentiũ in eisdem locis & diebus esse versatas. Nam Matthęus hoc ita dicit, Et secutę sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli & Hierosolymis & Iudæa & de transiorda- Matt. 4.
nem. Videns aũt turbas ascendit in montẽ,

&

propria vnicuique prout vult, & ideo mentes quoque sanctorum propter libros in tanto authoritatis culmine collocandos, in recolendo quæ scriberent sine dubio gubernans & regens, alium sic alium vero sic narrationem suā ordinare permiserit, quisquis pia diligentia quæsierit, diuinitus adiutus poterit inuenire. Hoc tamen non est huius operis munus quod nunc suscepimus, tantū vt demonstremus Euangelistas, neque sibi, neque inter se pugnare, quolibet ordine, vel easdem res, vel alias factorum dictorumq; Christi vnusquisque eorum potuerit voluerit ve narrare. Quapropter vbi ordo temporum non apparet, nihil nostra interesse debet quem narrandi ordinem quilibet eo-
H rum tenuerit: vbi autē apparet, si quid mouerit quod sibi aut alteri repugnare videatur, vtique considerādum & enodandū est.

De ordine rerum quas post hoc narrant vtrum nihil inter se dissentiant, Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XXII.

Matt. 8. SEquitur ergo Matthæus dicens, Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eijciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt adimple-
Esa. 53. retur quod dictum est per Esaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit. Hoc ad eiusdem diei tempus pertinere satis indicat, cum coniungit, Vespere autem facto. Sic
Marc. 1. & Marcus eum de ipsa socru Petri sanata dixisset, Et ministrabat eis: hoc idem subiecit, Vespere autem facto cum occidisset Sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas cōgregata ad ianuam, & curauit multos qui vexabātur varijs languoribus, & dæmonia multa eijciebat, & non sinebat ea loqui, quō sciebant eum, Et diluculo valde surgens, egressus est & abijt in desertum locum. Videtur hic ordinem tenuisse Marcus, vt post illud quod dictum est, Vespere autem facto, deinde diceret, & diluculo valde surgens.
I Quanuis nec illud necesse sit, vbi dicitur, Vespere autem facto, eiusdem diei vesperū accipere: nec vbi dicitur, diluculo: eiusdem noctis diluculum. Tamen vtcunque videri potest hic rerum gestarum ordo s[illegible]uatus propter digestum ordinem temporum. Lu
Luc. 4. cas quoque cum de socru Petri narrasset, non ait ipse, Vespere autem facto: sed tamē quod idem significaret, adiunxit dicens, Cū Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum: at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant etiam dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es filius dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum. Et hic videmus eundem prorsus ordinem temporum custoditum, quem comperimus apud Marcum. Matthæus autem qui videtur non ordinem quo gestum est, sed quod prætermissum recolit, hoc de socru Petri commemorasse, posteaquā narrauit quod ipso die facto etiam vespere gestum sit, iam nō subiungit, diluculum, sed ita narrat, Videns aūt Iesus turbas multas circū se, iussit ire trans fretum. Iam hoc aliud est, non illud quod K
Marcus & Lucas contexunt, qui post vespe rum diluculum ponunt. Quod ergo hic di-
Matt. 8. ctum est, Vidēs autem Iesus turbas multas circum se, iussit ire trans fretum: aliud eum recordatum interposuisse debemus accipere, quod die quodam cum vidisset Iesus turbas circum se iussit ire trans fretum.

De illo qui ait domino, sequar te quocunq; ieris, & alijs quæ iuxta sunt, quo ordine narrātur à Matthęo & Luca. Cap. XXIII.

DEinde quod subiungit, Et accedēs vnus Matt. 8.
Scriba ait illi, Magister sequar te quocūque ieris: vsque ad illud vbi ait, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: hoc simili-
ter narrat & Lucas. Sed ille post plura, nec Luc. 9.
ipse sanè expresso ordine temporum, sed recordantis modo: vtrum quod prius omisit, an quod posterius etiam factum q̄ sunt ea quæ sequuntur, præoccupauit, incertum est. Ita enim dicit, Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocunque ieris. Et respondit ei prorsus eadem quæ Matthæus commemorat. Quod autem Matthæus dicit tūc istud gestum esse, qn̄ iussit vt irent trans fretum, Lucas vero ambulantibus illis in via, non est contrarium: quia in via vtique ambula- L
bant, vt venirent ad fretum. Et de illo qui Matt. 8.
petit primum sepelire patrem suum, Mat- Luc. 9.
thæus & Lucas omnino cōsentiunt. Quod enim Matthæus primo eiusdē verba posuit, hoc

hoc est, patrem suum sepelire petentis, & deinde domini dicentis, Sequere me: Lucas autem primo domini dicentis, Sequere me: & deinde illius hoc petentis: ad sententiam
Luc. 6. nihil interest. Commemorauit Lucas, & alium dixisse, Sequar te domine, sed primũ permitte mihi renũciare ijs quę domi sunt: de quo tacet Matthæus. Inde iam Lucas in aliud perrexit, non in illud quod ordine tẽporis sequebatur. Post hæc autem, inquit,
Luc. 10. designauit dominus & alios septuagintaduos. Post hæc quidem manifeste, sed quanto temporis interuallo post hæc fecerit illud dominus non apparet. In ipso tamen interuallo fit, quod deinceps Matthæus subiungit: nam idem Matthæus ordinem temporum adhuc tenet, ita narrans.

De trãsfretatione eius vbi dormiuit in nauicula, & de expulsis dęmonibus, quos ire permisit in porcos, quõ ea quæ gesta vel dicta sunt cõueniant inter Matthæũ: Marcum, & Lucam. Cap. XXIIII.

Matt. 8. ET ascendente eo in nauiculam, secuti
M sunt eum discipuli eius, & eece motus magnus factus est in mari, vsq; ad illud vbi ait, Et venit in ciuitatem suam. Ista duo facta continuatim, quæ narrat Matthæus de tranquillato mari, postea quã vẽtis imperauit Iesus à somno excitatus: & de illis qui habebant sæuũ dæmoniũ, ruptisq; uinculis agebantur in desertũ. similiter narrat Marcus
Marc. 4. & Lucas: verbis alijs dictæ sunt ab alio at-
Luc. 8. que alio quædã sententiæ, nõ tñ aliæ, Velut illud quod eũ dicit dixisse Matthæus, Quid
Matt. 8. timidi estis modicæ fidei: Marcus ita dicit,
Marc. 4. Quid timidi estis, necdum habetis fidem, id est, illam perfectã, velut granũ sinapis. Hoc ergo et illic ait, Modicę fidei. Lucas ãt,
Luc. 8. Vbi est fides vestra. Et totũ quidẽ diei potuit, Quid timidi estis, Vbi est fides vestra, Modicæ fidei. Vnde aliud hic, aliud ille cõmemorat, Et illud quod excitantes eum, dixerunt Matthæus sic, Domine salua nos, perimus. Marcus. Magister non ad te pertinet quia perimus? Lucas, Præceptor perimus: vna eadẽq; sententia est excitantiũ dominum, volentiumq; saluari: nec opus est quærere quid horum potius Christo dictũ sit. Siue etenim aliquid horum trium dixerint, siue alia verba, quæ nullus Euangeli-
A starum commemorauit, tantundem tñ valentia ad eandem sententiæ veritatem, quid ad rem interest? Quanquã & hoc fieri potuit, vt pluribus eũ simul excitãtibus, omnia hæc, aliud ab alio diceretur. Itẽ ꝙ sedata tempestate dixerũt secũdum Matthæũ. Qualis est hic, quia venti & mare obediũt ei? Se-
cundum Marcũ, Quis putas est iste, quia Matt. 8.
ventus & mare obediunt ei? Secundũ Lu- Marc. 4.
cam, Quis putas hic est, quia & vẽtis impe- Luc. 8.
perat & mari, & obediũt? ei quis nõ videat unã esse sẽtẽtiam? Tãtundẽ.n. prorsus valet, Quis putas est iste, & qualis est hic. Et vbi nõ est dictũ, Imperat: vtiq; cõsequẽter in- Matt. 8.
telligit, quia imperanti obedit. Quod uero Marc. 5.
Matthæus duos dicit fuisse, qui legionẽ illã Luc. 8.
dæmonum patiebantur, quæ in corpus ire permissa est: Marcus aũt & Lucas vnũ cõmemorant, intelligas, vnũ eorũ fuisse personæ alicuius clarioris & famosioris, quem regio illa maxime dolebat, & pro cuius salute plurimũ satagebat. Hoc uolentes significare duo Euangelistæ, solum commemorandũ iudicauerunt, de quo facti huius fama latius præclariusq; fragrauerat. Nec ꝙ verba dæmonũ diuerse ab Euãgelistis dicta sunt, habet aliquid scrupuli, cũ uel ad vnam redigi sententiã, vel omnia dicta possint intelligi. B
Nec quia pluraliter apud Matthæũ apud illos autem singulariter loquitur, cum & ipsi narrent, ꝙ interrogatus quid uocaretur, legionem se esse respondit, eo ꝙ multa essent dæmonia, Nec ꝙ Marcus dixit circa montem fuisse gregem porcorum, Lucas autem in monte, quicquã repugnat. Grex.n. porcorũ tã magnus fuit, vt aliquid eius esset in mõte, aliquid circa montẽ. Erant.n. duo milia porcorum, sicut Marcus expressit.

De paralytico cui dixit dimittũtur tibi peccata tua, tolle grabatũ tuũ, maximè vtrũ locutus vbi hoc factũ est conueniat inter Matthæum & Marcum, quia Matthæus dicit in ciuitate sua, Marcus autem in Capharnaum. Cap. XXV.

HInc ergo sequitur Matthæus, adhuc tẽporum ordinem seruans, atq; ita narrationem contexit. Et ascẽdens in nauiculã, Matt. 9.
transfretauit, & uenit in ciuitatẽ suam. Et ecce offerebant ei paralyticũ iacentem in lecto &c. vsq; ad illud quod ait, Videntes aũt turbæ, timuerunt & glorificauerunt deum, qui dedit potestatem talem hominibus. De hoc paralytico dixerunt etiam Marcus, & Lucas. Quod ergo Matthæus dicit domi- C

num dixisse, Cōfide fili, remittūtur tibi pec
Luc. 5. cata tua: Lucas aūt nō dixit, Fili, sed homo,
ad sententiam domini expresſius insinuan-
dam valet; quia homini dimittebantur pec-
cata, quia hoc ipso ꝙ homo erat, non posset
dicere, Non peccaui: simul etiā vt ille, qui
homini dimittebat, intelligeret deus. Mar-
Matt. 2. cus aūt hoc dixit qđ & Matthæus, sed non
dixit, cōfide. Potuit quidem & ita dici, Cō
fide homo, dimittuntur tibi peccata fili: aut,
Confide fili, dimittūtur tibi peccata homo:
Matt. 9. aut quolibet verborū ordinē congruenti.
Illud sane potest mouere, ꝙ de isto paraly-
tico Matthęus ita narrat, Et ascendens in na
Marc. 2. uiculam transfretauit, & venit in ciuitatem
suam: & ecce offerebant ei paralyticum ia-
centem in lecto. Marcus aūt nō hoc in eius
ciuitate factū dicit, quæ vtiq; Nazareth vo
cat, sed Capharnaum: qđ ita narrat, Et ite-
rum intrauit in Capharnaum post dies, &
auditū est ꝙ in domo esset, & conuenerunt
multi, ita vt non caperet neq; ad ianuam, &
loquebatur eis verbum. Et venerunt feren
tes ad eum paralyticū, qui a quatuor por-
D tabatur. Et cū non possent offerre eum illi
præ turba, nudauerunt tectum vbi erat, &
patefacientes submiserunt grabatū, in quo
Luc. 5. paralyticus iacebat. Cum vidisset autem Ie
sus fidem illorū, &c. Lucas autē non cōme-
morat quo in loco factū sit, sed ita dicit:
Et factum est in vna dierum, & ipse sede-
bat docens. Et erāt Pharisæi sedentes, & le-
gis doctores, qui venerant ex omni castello
Galilææ & Iudææ & Ierusalem: & virtus
erat dn̄i ad sanandos eos. Et ecce viri por-
tātes in lecto hominē qui erat paralyticus,
& quærebant eū inferre & ponere ante eū.
Et non inuenientes qua parte illum infer-
rent præ turba, ascenderūt supra tectum, &
per tegulas submiserūt illum cum lecto in
medium ante Iesum. Quorū fidē vt vidit,
dixit: hō remittūtur tibi peccata tua &c. Re-
manet igit̄ qōstio inter Marcū & Matthæū
quod Matthæus ita scribit tanquā in ciuita
te dn̄i factum sit, Marcus autē in Caphar-
naum. Quæ difficilius solueretur, si Mat-
thæus etiā Nazareth nominaret. Nūc uero
cū potuerit ipsa Galilæa dici ciuitas Chri-
sti, quia in Galilæa erat Nazareth, sicut uni
uersum regnū in tot ciuitatibus constitutū,
dicitur Romana ciuitas: cumq; in tot genti-
E bus constituta ciuitas sit, de qua scriptū est,
Psal. 86. Gloriosissima dicta sunt de te ciuitas dei: &
cum ipse prior populus dei in tot ciuitati-
bus habitans, etiā vna domus dicta sit do-
mus Israel: quis dubitauerit in ciuitate sua
hoc fecisse Iesum, cū hoc fecerit in Caphar
naum ciuitate Galilææ, quo transfretando
redierat de regione Gerasenorū, vt veniens
in Galilæā, recte diceretur venisse in ciuita
tem suā, in quocunq; oppido esset Galilææ:
præsertim quia, & ipsa Capharnaū ita ex-
cellebat in Galilæa, vt tanquā metropolis
haberetur. Quod si prorsus nō liceret acci-
pere ciuitatem Christi vel ipsam Galilæam,
in qua erat Nazareth, vel ipsam Caphar-
naū, q̄ sicut caput Galilææ ciuitatibus emi-
nebat diceremus Matthæum, prætermisisse
quæ gesta sunt, posteaquam venit Iesus in
ciuitatem suam, donec veniret Caphar-
naum, & hoc adiunxisse de sanato paralyti
co, sicut in multis ita faciunt prætermitten-
tes media, tanquam hoc continuo sequatur,
quod sine vlla prætermisionis suæ signifi-
catione subiungunt.

De uocatione quoq; Matthæi verū Mar-
co & Lucæ qui dicunt, Leui Alphei, idē
Matthæus congruat. Cap. XXVI.

HInc ergo sequitur Matthæus, dicens, Et Matt. 9.
cum transiret inde Iesus, vidit hominē F
sedentem in teloneo Matthæum nomine, Marc. 2.
Et ait illi, Sequere me. Et surgens secutus
est eū. Hoc Marcus ita narrat, eundē etiam
ipse ordinē tenens post illius paralytici sa-
nitatē. Et egressus est, inquit, ad mare, omnisq;
turba veniebat ad eū, & docebat eos. Et cū
præteriret, vidit Leui Alphei sedentē ad te- Luc. 5.
loneum, & ait illi, Sequere me. Et surgens
secutus est eū. Nihil hic repugnat: ipse est
enim Matthæus qui & Leui. Lucas et post
eundē paralyticū sanatum ita subiungit, Et
post hæc exijt, & vidit publicanū nomine
Leui sedentem ad teloneū, & ait illi, Seque
re me. Et relictis omnibus, surgens secutus
est eū. Hinc autē probabilius videt̄ ꝙ hæc
prætermissa recordando Matthæus cōme-
morat: quia vtiq; ante illum sermonem ha-
bitum in monte, credendum est vocatum esse Matthæum. In eo quip-
pe monte tunc Lucas cō- Luc. 6.
memorat oēs duo-
decim ex pluri
bus disci-
pulis electos, quos &
Apostolos no-
minauit.

De

De conuiuio vbi obiectum est ei, quòd cum
peccatoribus manducarent, & quòd non
ieiunarent discipuli eius, quod videtur
G alius alio dicere, a quibus obiectum sit, &
de verbis eorum responsisque domini
vtrum Matthæus & Marcus Lucæ con-
gruant. Cap. XXVII.

Matt. 6. SEquitur itaq; Matthæus & dicit, Et fa-
ctum est discumbente eos in domo, ecce
multi publicani & peccatores venientes, di-
scumbebant cum Iesu & discipulis eius & c.
vsq; ad illud vbi ait, Sed vinum nouum in
vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur.
Hic Matthæus non expressit in cuius domo
discumbebat Iesus cum publicanis & pecca-
toribus: vnde posset uideri non hoc ex ordi-
ne subiunxisse, sed quod alio tempore factũ
est, recordatus interposuisse, nisi Marcus &
Lucas, qui hoc omnino similiter narrãt, ma-
nifestarent in domo Leui, hoc est Matthæi
discubuisse Iesum & dicta illa omnia quę se-
quuntur. Ita.n. Marcus hoc idem dicit, eun-
Marc. F. dem ordinẽ seruans, Et factum est, cum ac-
cumberet in domo illius, multi publicani &
peccatores simul discumbebant cum Iesu.
Cum ergo dicit, In domo illius: exprimit
vtiq; illum, de quo superius loquebatur. i.
Lucæ. 5. Leui. Sic & Lucas cũ dixisset, Ait illi, Seque-
re me, & relictis omnibus, surgens, secutus
Matt. 8. est eum: continuo subiecit, Et fecit ei conui-
uium magnũ Leui in domo suo, & erat tur-
ba multa publicanorum & aliorum, qui cũ
H illis erant discumbentes. Manifestum est ita-
que in cuius domo ista gerebantur. Iam ip-
sa verba videamus: uel quæ a dño dicta, uel
quæ ab illo responsa sunt, quæ isti tres Euan-
Matt. 9. gelistæ posuerunt. Matthæus, Et videntes,
inquit, Pharisæi, dicebant discipulis eius,
Marc. 2. Quare cum publicanis & peccatoribus mã-
ducat magister vester? Totidẽ penè uerbis
hoc ait & Marcus. Quare cũ publicanis &
peccatoribus manducat & bibit magister ve-
ster? Prætermissum est ergo a Matthæo qđ
iste addidit, & bibit. Sed quid ad rem, cum
Lucæ. 5. plena sit sententia, insinuans pariter conui-
uantes? Lucas autem aliquanto differentius
hoc videtur commemorasse. Et murmura-
bant, inquit, Pharisæi & Scribæ eorum, di-
centes ad discipulos eius, Quare cum publi-
canis & peccatoribus manducatis & bibi-
tis? Non vtiq; magistrum eorum volens il-
lic intelligi, sed simul omnibus, & ipsi & di-
scipulis eius hoc obiectum insinuans; non
tantum ei dictum, sed illis, quod & de ipso
& de illis acciperetur. Nam vtiq; & ipse Lu-
cas ita dicit dñm respondisse. Non ueni uo-
care iustos, sed peccatores in pœnitentiam.
Quod non eis respondisset, nisi quod dixe-
rant, manducatis & bibitis, ad ipsum maxi-
me pertineret. Propterea etiã Matthæus & I
Marcus de illo discipulis eius hoc obiectũ
esse narrarunt: quia & cũ de discipulis dice-
batur, magistro magis obiiciebatur, quem
sectando imitabant. Vna ergo sententia est,
& tanto melius insinuata, quanto quibusdã
verbis, manente veritate, variata. Item quod
Matthæus refert dñm respondisse, Non est Matt. 9.
opus valentibus medicus, sed male habenti-
bus. Euntes aũt discite quid est, Misericor-
diam volo & non sacrificium, Non.n. veni Oseæ. 6.
vocare iustos, sed peccatores: Marcus quoq; Lucæ, 5.
& Lucas eisdem penè verbis eãdem senten-
tiam tenuerunt, nisi q ambo nõ interponũt
illud ex Propheta testimonium, Misericor-
diam uolo q̃ sacrificium. Lucas autem cum
dixisset, Non.n. veni uocare iustos, sed pec-
catores addidit, in pœnitentiam: quod ad ex-
planandam sententiam valet, ne quisquam I
peccatores ob hoc ipsum, q peccatores sunt,
diligi arbitretur a Christo: cũ & illa simili-
tudo de ægrotis bene intimet qđ velut deus
vocando peccatores, tanquã medicus, ægro-
tos, vtiq; vt ab iniquitate tanquam ab ægri-
tudine salui fiant quod fit per pœnitentiam.
Item quod dicit Matthæus, Tunc accesse- Matt. 9.
runt ad eũ discipuli Ioannis dicẽtes. Quare K
nos & Pharisæi ieiunamus frequenter? Mar- Marc. 2.
cus similiter intulit, dicens, Et erant discipu-
li Ioannis & Pharisæi ieiunantes, & veniunt
dicunt illi, Cur discipuli Ioannis & Phari-
sæorum ieiunant, tui aũt discipuli non ieiu-
nant? nisi q illic putari potest addidisse, Pha-
risæorum, q simul cum discipulis Ioannis
hoc dixerunt, cum Matthæus tantum disci-
pulis Ioannis hoc dixisse perhibeat. Sed uer-
ba ipsa, quæ illos dixisse apud Marcum legi-
tur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis
id est, conuiuas qui aderãt uenisse ad Iesum,
quia ieiunabant discipuli Ioannis & Phari-
sæi, & hoc ei de illis dixisse: ut quod ait, ue-
niunt, non de ipsis dixerit de quibus inter-
posuerat, Et erant discipuli Ioannis & Pha-
risæi ieiunantes: sed cum illi essent ieiunan-
tes, veniunt illi quos hoc mouet, & dicunt
illi, Cur discipuli Ioannis & Pharisæorũ ie-
iunant, tui autẽ nõ ieiunant? Qđ Lucas eui-
dentius expressit, ita hoc idẽ intimans, cum Lucæ. 5.

 dixisset,

dixisset, quid eis r͂ſiderit dn̄s de vocatione peccatorum, tanquã ægrotorum. An illi, inquit dixerunt ad eũ, Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorũ, tui aũt edunt
L & bibunt? Ergo & hic ſicut Marcus alios de
Matt. 8. alijs hoc dixiſſe narrauit. Vſi ergo Matthęus Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis dicẽtes, Quare nos & Phariſæi ieiunamus: niſi quia & ipſi aderant, & oẽs certatim, vt quiſq; poterat, hoc obiecerunt. Quorũ ſententia diuerſo loquendi modo, ſed tñ à veritate nõ alieno, à tribus Euangeliſtis inſinuata eſt. Item illud de ſponſi filijs, quia nõ ieiunabunt quandiu cum eis eſt ſponſus, ſimi-
Matt. 9. liter interpoſuerunt Matthæus & Marcus,
Marc. 2. niſi quod Marcus filios nupsiarum appellauit, quos ille ſponſi: quod ad rem nihil intereſt. Filios quippe nuptiarum non tantum ſponſi, ſed etiam ſponſæ intelligimus. Eadẽ ergo eſt aperta ſententia, non altera aduerſa. Lucas aũt non ait, Nunquid poſſunt filij ſponſi ieiunare, ſed ait, Nunquid poteſtis filios ſponſi, quandiu cum illis eſt ſponſus,
Luc. 5. facere ieiunare? In quo & ipſe ad aliud quiddam inſinuandum, eandem ſententiam eleganter aperuit. Sic.n. intelligitur, eoſdem ipſos qui loquebantur, fuiſſe facturos, ut lugẽtes ieiunarent filij ſponſi, qm̃ ipſi eſſent ſpõſum occiſuri. Quod aũt dixit Matthæus, lugere: hoc Marcus & Lucas, ieiunare: quia & illi poſtea tunc ieiunabunt ait, non tunc lugebunt. Verum illo verbo ſignificauit de ta-
M li ieiunio dn̄m locutum, quod pertinet ad humilitatem tribulationis: vt illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis, in ſpiritalia ſuſpẽſæ, atq; ob hoc alienatæ quodammodo à corporalibus cibis, poſterioribus ſimilitudinibus dominus ſignificaſſe intelligatur, de panno nouo & vino nouo: id oſtẽdens quòd animalibus atq; carnalibus circa corpus occupatis, & ob hoc veterem adhuc ſenſum trahentibus, hoc genus ieiunij non congruat, quas ſimilitudines & alij duo ſimiliter explicarunt. Iam enim ſatis in promptu eſſe, nihil cõtrarium, ſi quis alius dicit quod alius prætermittit, ſeu verbi, ſeu rei: dum vel ab eadem ſententia non recedatur, vel quæ forte ab alio ponitur, alij non aduerſatur.

De filia archiſynagogi reſuſcitata, & mulie re quæ tetigit fimbriam veſtimenti eius, utrum ordo quo dicta ſunt nihil cuiquã eorum aduerſetur à quibus dicta ſunt, & maxime de verbis ipſius archiſynagogi quibus rogauit dñm. Cap. XXVIII.

SEquitur deinde Matthæus adhuc temporum ordinẽ ſeruans. Hæc illo loquẽte ad eos, ecce princeps unus acceſsit & adorabat eum dicens, Filia mea modo defuncta eſt, A
ſed ueni impone manum tuam ſuper eam, & uiuet &c. uſque ad illud ubi ait, Et ſurrexit puella, & exijt fama hæc in uniuerſam terram illam. Dicunt hęc & alij duo, Marcus & Lucas, ſed ab iſto ordine iã recedunt. Alibi.n. hoc recordantur, atq; inſerunt. i. eo loco ubi redit transfretando à regione Geraſenorum, poſt expulſa, & in porcos permiſſa dæmonia. Nam hoc Marcus ita coniungit Marc. 5.
poſt illud apud Geraſenos factum. Et cum tranſcendiſſet, inquit, Ieſus in naui rurſus trans fretũ, conuenit turba multa ad illum, & erat circa mare. Et uenit qdam de archiſynagogis, nomine Iairus, & uidens eũ procidit ad pedes eius. &c. Ac per hoc intelligẽdum eſt, hoc quidem de archiſynagogi filia factum eſſe, cum tranſcendiſſet Ieſus in naui rurſus trans fretum, ſed quanto poſt non apparet, Niſi enim fuiſſet interuallum, non eſſet quando fieret quod modo narrauit
Matthęus in conuiuio domus ſuæ: tanquam Matt. 9.
de alio quippe narrauit, more Euangeliſtarum, quod de ſe ac domo ſua geſtum erat, poſt quod factum nihil aliud continuo ſequitur q̃ hoc de archiſynagogi filia. Sic.n. ipſe contexit, ut ipſe tranſitus aperte indicet hoc conſequenter narrari, quod & cõſequẽter factum eſt. Quandoquidem cum ſupe- B
rius commemoraſſet, quæ de panno nouo & de uino nouo Ieſus dixerit, continuo ſubiecit: Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus acceſsit. Ac per hoc ſi hæc illo loquẽte acceſsit, nihil aliud factorũ dictorũq; eius interpoſitum eſt. In narratione aũtem Marci, patet locus ubi interponi alia potuerint, ſicut iam oſtendimus. Similiter & Lucas, cum poſt narratum apud Geraſenos miraculum. tranſijt ad narrandum de archiſynagogi filia, non ſic tranſijt ut renitat Matthæo, qui poſt illas de panno & uino ſimilitudines hoc geſtum eſſe demonſtrat: dicendo: Hoc illo loquente. Iſte quippe cum ter-
minaſſet qđ apud Geraſenos factũ narrauerat, Luc. 8.

est, hoc modo transijt in aliud: Factum est aũt, inquit, cum rediisset Iesus, excepit illũ turba: Erant.n. omnes expectantes eum. Et ecce vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Iesu &c. Et sic intelligitur qđ turba quidem illa cõtinuo exceperit dominũ, quippe quẽ rediturum expectabat. Quod vero adiunxit: Et ecce vir cui nomen Iairus, non continuo factum accipiendum est, sed prius illud de conuiuio publicanorum, sicut narrat Mat- Matt. 9. C thæus. Cui rei sic cõiungit hoc, vt non possit aliud factũ cõsequẽter intelligi. In hac ergo narratione, quã nunc cõsiderandã suscepimus, de illa quidem q̃ fluxum sanguinis patiebatur, omnes isti tres Euangelistæ sine nulla quæstione concordant. Neq;.n. interest ad rei veritatem, ꝙ ab alio aliquid tacitum, ab alio dicit: nec ꝙ Marcus dicit, Marc. 5. Luc. 8. Quis tetigit vestimenta mea. Et Lucas, Quis me tetigit. Alter.n. dixit vsitate, alter proprie, eandẽ tñ vterque sententiam. Nã vsitatius dicimus, cõscindis me, q̃ conscindis vestimenta mea: cum tñ in aperto sit qd Matt. 9. velimus intelligi. At uero cum Matthæus archisynagogum, non morituram vel morientem vel in extremo vitæ positam filiã suam narrat dño nunciasse, sed omnino defunctam: illi autem duo, morti iam proxi- Marc. 5. Luc. 8. mam, nondum tñ mortuã, vsqueadeo, vt dicant uenisse postea qui mortuam nunciarent, & ob hoc iam non debere vexare magistrum: tanquã sic veniret, vt manum imponendo mori non sineret, non vt qui posset mortuã suscitare. Considerandum est ne repugnare videaĩ, & intelligendum est, breuitatis causa Mattheum hoc potius dicere D voluisse rogatum esse dominũ vt faceret, quod eum fecisse manifestum est, vt scilicet mortuũ suscitaret: attendit.n. non verba patris de filia sua, sed qđ est potissimum, voluntatem: & talia verba posuit, qualis voluntas erat. Ita enim desperauerat, vt potius eã vellet reuiuiscere, non credens viuam posse inueniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt quid dixerit Iairus: Matthæus autem quid voluerit atq; cogitauerit. Vtrunque ergo petitum est a domino, vt vel morientem saluam faceret, vel mortuã suscitaret. Sed cũ instituisset Matthæus totum breuiter dicere, hoc insinuauit patrẽ rogantem dixisse, quod & ipsum certum est noluisse, & Christũ fecisse. Sanè si illi duo vel quisquam eorum, patrem ipsum cõmemorasset dixisse, quod sui de domo venientes dixerant, vt iam nõ vexaretur Iesus, ꝙ puella mortua fuisset, repugnarent eius cogitationi verba quæ posuit Matthæus. Nũc vero & illud suis nunciantibus, & prohibentibus ne iam magister veniret, non legitur ꝙ ille cõsenserit. Ac per hoc & illud quod Marc. 5. ei dñs ait, Noli timere, crede tantum, & Luc. 8. salua erit, non diffidentem reprehendit, sed Matt. 9. credentẽ robustius confirmauit. Talis quip E pe in illo fides erat, qualis & in illo qui ait, Credo domine, adiuua incredulitatẽ meã. Quæ cum ita sint, per huiusmodi Euangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem planè vtilissimã discimus, & pernecessariam: nihil in cuiusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem cui debent uerba seruire: nec mentiri quenquã, si alijs verbis dixerit quid ille voluerit, cuius verba non dicit: neq; miseri aucupes vocũ, apicibus quodãmodo literarũ putent ligandam esse veritatẽ, cũ vtiq; non in verbis tantũ, sed etiã in cæteris omnino signis animorũ nõ sit nisi ipse animus inquirẽdus: Quod ãt Matt. 9. nõnulli codices habent scđm Matthæum, Marc. 5. Nõ.n. mortua est mulier, sed dormit: cũ eã Esaiæ. 8. Marcus & Lucas duodecim annorũ puellã fuisse testenĩ, intelligas Hebræo more locutũ eẽ Matthæũ. Nã & alijs scripturarũ locis hoc inuenĩ, nõ eas tm̃ q̃ virũ passæ fuerant, sed omnino fœminas etiam intactas atque integras, mulieres appellari: sicut de ipsa Eua scriptum est, Formauit eam mulie- Gen. 2. rem. Et illud in libro Numerorum, vbi in- Nu. 13. bentur custodiri mulieres, quæ nescierunt cubile masculi: id est, virgines ne interficiantur. Qua locutione etiam Paulus ip- F sum Christum ait factum ex muliere. Hoc Gala. 4. enim melius intelligimus quam vt illam duodecim annorum iam nuptam vel virũ expertam fuisse credamus.

De duobus cæcis & muto dæmonio, quæ solus Matthæus dicit. Cap. XXVIII.

Sequitur ergo Matthæus & dicit, Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæ- Matt. 9. ci, clamantes & dicentes. Miserere nostri fili Dauid: &c. vsque ad illud vbi ait, Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum eijcit dæmones. Hoc de duobus cæcis & de muto dæmonio, solus Matthæus po- Marc. 10 nit. Illi enim duo cæci, de quibus & alij narrant, non sunt isti, sed tamen simile factum

est: sicut si ipse Matthæus non etiam illius facti meminisset, posset putari hoc, quod nunc narrat, dictum fuisse etiā ab alijs duobus. Quod cōmendare memoriæ diligēter debemus, esse quædam facta similia, quod probatur, cum idem ipse Euāgelista vtrunque commemorat: vt si quando talia singula apud singulos inuenerimus, atque in eis contrarium, quod solui non possit: occurrat nobis non hoc esse factum, sed aliud simile, vel similiter factum.

Luc. 18.
Mat. 20.

G

Vbi turbarum misertus misit discipulos suos dans eis potestatē sanitatum præstādarū, & eis multa mādauit ordinās quē admodū viuerēt, vbi quærendū est quō Matthæus Marco, & Lucæ congruat, maximè de virga, quā secundum Matthēū dicit nō ferendam, secundū Marcū autē solam ferendam, & de habitu calciamentorum atq; vestium. Cap. XXX.

SAnè deinceps non apparet ordo rerum gestarum. Nam post hæc duo facta, de cæcis & muto dæmonio, ita sequitur: Et circūibat Iesus ciuitates omnes & castella, docēs in synagogis eorū, & prædicans Euangelium regni, & curans oēm languorem, & oēm infirmitatem. Videns aūt turbas misertus est eis, qui erāt vexati, & iacentes sicut oues nō habentes pastorē. Tūc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, operarij autē pauci. Rogate ergo dūm messis, vt mittat operarios in messem suā. Et cōuocatis duodecim discipulis suis dedit, illis potestatem spirituū immundorū: & cætera, vsque ad illud vbi ait, Amē, dico vobis, nō perdet mercedē suam. In hoc toto loco, quē nunc commemorauimus, multa monuit discipulos suos, sed vtrum eum ex ordine Matthæus subiunxerit, an ei ordo narrandi recordatio sua fuerit, sicut dictum est, nō apparet. Hūc locum breuiter videtur perstrinxisse Marcus, & eum sic ingressus est, dicens, Et circūibat castella in circuitu docens, & cōuocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatē spirituū immundorum: &c. vsq; ad illud vbi ait, Excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Sed antequam hoc narraret Marcus, prius post resuscitatā filiam archisynagogi, illud narrauit, vbi dominum in patria sua mirabantur, vnde illi esset tanta sapientia & virtutes, cum eius cognationem nossent,

Matt. 9.
Mat. 10.
H
Matt. 9.

quod Matthæus post admonitionem istam discipulorū, & post alia multa cōmemorat: itaq; incertum est, vtrū hoc, quod agitur in eius patria, Matthæus omissum reuocauerit, an Marcus recordatū anticipauerit: quisnam eorū ordinē rei gestæ, & quis recordationis suæ tenuerit. Lucas aūt continuo post resurrectionem filiæ Iairi, subiungit hoc loco de potestate & admonitione discipulorum tam breuiter sanè q̄ Marcus: neq; ipse ita, vt hoc sequi etiam in rerū gestarū ordine appareat. In omnibus ergo discipulorum, Lucas, qui eos alios loco nominat, cum prius eliguntur in monte, à Matthæo nō discrepat, nisi in nomine Iudæ Iacobi: quē Matthæus Thadeū appellat, nonnulli autem codices habēt Lebbeum. Quis autem unquam prohibuerit duobus vel tribus nominibus hominem vnum vocari? Solet itē quæri, quō Matthæus & Lucas commemorauerit dixisse dūm discipulis, vt nec virgam ferrent, cum dicat Marcus, Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgā tātum, Et sequatur etiam ipse, Non peram, non panem, neq; in zona æs, vt ostendat in eodem loco versari narrationem suam, in quo & illorum, qui dixerunt, nec virgam ferendam. Quod ita soluitur, vt intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum ferenda est: & sub alia illam, quæ secundum Matthæum, & Lucam non est ferenda: sicut sub alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictū est, Deus neminem tentat: & sub alia de qua dictum est: Tentat vos dominus deus uester, ut sciat si diligitis eum. Illa seductionis est, hæc probationis. Sicut iudicium aliter accipitur, de quo dictum est. Qui bene fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui male fecerunt, in resurrectionem iudicij: & aliter, de quo dictum est, Iudica me deus, & discerne causam meam de gente nō sancta. Illud enim iudicium dānationis est, hoc discretionis. Et multa alia sunt uerba, q̄ non habent unam significationem, sed diuersis locis congruenter posita, diuerso modo intelliguntur, & aliquando cum expositione dicuntur: ut est illud. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, ut sensibus perfecti sitis. Hoc enim breuiter clausa sententia dici potuit, Nolite esse pueri, sed estote pueri. Et illud, Si quis putat se sapientem esse in uobis, in hoc seculo stultus fiat, ut sit sapiens. Quid. n. aliud dixit,

Mat. 13.
Luc. 9.
I
Mar. 16.
Luc. 6.
Mat. 10.
Mat. 10.
Luc. 9.
Marc. 6.
Iacob. 1.
Deu. 13.
K
Ioan. 5.
Psa. 43.
1. Co. 14.
1. Co. 3.

dixit, q̄ non sit sapiens, vt sit sapiens? Aliquã
aũt clausæ ita dicuntur, ut exerceant inqui-
rentem: vt est quod ait ad Galatas, Inuicẽ
Gala. 6. onera vestra portate, & sic adimplebitis le-
gem Christi. Qui.n. putat se esse aliquid cũ
nihil sit, seipsum seducit. Opus autem suum
probet vnusquisq;, & tunc in semetipso ha-
bebit gloriã, & non in altero. Vnusquisq;.n.
proprium onus portabit. Nisi oneris nomẽ
sub diuersis significationibus acceperis, prò-
culdubiò putabis eundem sibi in loquendo
L esse contrarium, & hoc in vna sententia tam
vicine positis verbis. Qui cum pauloante
diceret, Alter alterius onera portate: postea
dixit, Vnusquisq; proprium onus portabit.
Sed alia sunt onera participandæ infirmi-
tatis, alia reddendæ rationis deo de actibus
nostris. Illa cum fratribus sustinenda com-
municantur, hæc propria ab vnoquoq; por-
tantur. Ita & uirga intelligitur spiritaliter,
de qua dicebat Apostolus, In virga veniam
1. Co. 4. ad vos: & corporaliter, qua vtimur siue ad
equum siue ad aliquid aliud opus fuerit, vt
interim omittam & alias huius nominis fi-
guratas significationes. Vtrunq; ergo acci-
piendum est a dño Apostolis dictum, Et ut
nec uirgam ferrent, & non nisi virgam fer-
Mat. 10. rent. Cum.n. secundum Matthæum diceret
eis, Nolite possidere aurum, neq; argentũ,
neq; pecuniam in zonis vestris, non peram
in via, neq; duas tunicas, neq; calciamenta,
neq; virgam: continuo subiecit, Dignus est
enim operarius cibo suo. Vt de satis ostẽdit,
cur eos hæc possidere ac ferre noluerit: non
q̄ necessaria non sint sustentationi huius vi-
tæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc debe-
ri demonstraret ab illis ipsis quibus Euan-
gelium credentibus annunciarent: tanquam
M stipendia militantibus, tanquam fructum vi
neæ plantatoribus, tanquam lac gregis pa-
storibus. Vnde Paulus dicit, Quis militat
1. Co. 9. suis stipendijs vnquam? Quis plantat vi-
neam & de fructu eius nõ edit? Quis pascit
gregem, & de lacte gregis nõ percipit? Hinc
enim loquebatur de ijs quæ necessaria sunt
prædicatoribus Euangelij, vnde paulopost
dicit, Si nos vobis spiritalia seminauimus,
magnum est si vestra carnalia metamus? Si
alij potestatis vestræ participant, nonne ma
gis nos? Sed non sumus vsi hac potestate.
Vnde apparet hæc non ita præcepisse dñm
tanquam Euangelistæ viuere aliunde non
debeant q̄ eis præbentibus quibus annun-
ciant Euangelium. Alioquin contra hoc præ-

ceptum fecit idem Apostolus, qui victum
de manuum suarum laboribus transigebat, 1. The. 6
ne cuiquam grauis esset: sed potestatem de-
disse in qua scirent ista deberi. Cum autem De ope-
à domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobe- re mona
dientiæ culpa est: cum autem potestas datur, chorũ.
licet cuique non vti, & tanquam de suo iure cap. 6.
recedere. Hæc ergo dominus loquens di- Mat. 10.
scipulis, id agebat quod iste Apostolus pau-
lopost apertius ita explicat, Nescitis quo- A
niam qui in templo operantur, quæ de tem- 1. Co. 9.
plo sunt edunt. Qui altari deseruiũt altario
comparticipantur. Sic & dñs ordinauit ijs qui
Euangelium annunciant, de Euangelio vi-
uere. Ego autem nullius horum vsus sum.
Cum itaq; dicit ita dñm ordinasse, se au-
tem vsum non esse, vtiq; ostẽdit vtendi po
testatem datam, non impositam seruiẽdi ne-
cessitatem. Hoc ergo ordinans dñs quod eũ
ordinasse dicit Apostolus, qui Euangelium
annunciant, de Euangelio viuere: illa Apo-
stolis loquebatur, vt securi non possiderent,
neque portarent huic vitæ necessaria, nec
magna, nec minima. Ideo posuit, nec vir- Mat. 10.
gam: ostendens à fidelibus suis omnia debe- Locæ. 9.
ri ministris suis, nulla superflua requirenti-
bus. Ac per hoc addendo, Dignus est enim
operarius cibo suo: prorsus aperuit & illu-
strauit, vnde & quare hæc omnia loqueret. Marc. 6.
Hanc ergo potestatem uirgæ nomine signi-
ficauit, cũ dixit, ne quid tollerent in uia nisi
virgam tantum. Potuit.n. etiam sic breuiter
dici, nihil necessariorum vobiscum feratis,
nec virgam nisi uirgam tantum: vt illud qđ
dictum est, nec virgam: intelligatur, nec mi-
nimas quidem res. Quod vero adiunctum
est, Nisi virgam tantum: intelligatur, quia
per potestatem a dño acceptam quæ virgæ B
nomine significata est, etiam quæ non por-
tantur non deerunt. Vtrunq; ergo dñs dixit,
sed quia non vtrunq; vnus Euangelista cõ-
memorauit, putatur ille qui virgam sub alia
significatione positam tollendam dixit, ei q
uirgam rursus aliud significantem non tol-
lendam dixit, esse contrarius: sed iam ratio-
ne reddita non putetur. Sic & calciamenta Mat. 10.
cum dicit Matthæus in via non esse portan-
da, curã prohibet, qua ideo portanda cogitã-
tur vt non desint. Hoc & de duabus tunicis
intelligendum est, ne quisquam eorum præ-
ter eam quam esset indutus, aliam portan-
dam putaret, solicitus ne opus esset, cum ex
illa potestate posset accipere. Proinde Mar-
cus dicendo calciari eos sandalijs vel soleis, Marc. 6.

Galileæ,& erat mater Iesu ibi. Vocatus est aũt & Iesus & discipuli eius ad nuptias. Qui vtiq; si tunc in eum crediderunt, sicut paulopost dicit nondũ erant discipuli cum ad nuptias vocati sunt. Sed illo more locutionis hoc dictũ est, quo loquimur, cum dicimus Apostolum Paulũ in Tarso Ciliciæ natum. Neq; enim tunc iam erat Apostolus. Ita discipulos Christi inuitatos ad nuptias cum audimus, non iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. Iã enim vtiq; discipuli Christi erant, quando ista narrata atq; conscripta sunt. Et ideo sic de illis locutus est temporũ præteritorum narrator. Quod aũt dicit idem Ioannes, Post hæc descendit Capharnaũ ipse & mater eius & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus: incertum est vtrum iam illi adhæserant etiam Petrus & Andreas & filij Zebedæi. Matthæus .n. primo narrat ꝙ venerit & habitauerit Capharnaũ: & postea ꝙ eos de nauibus piscãtes vocauerit: iste autẽ, ꝙ cum illo Capharnaũ venerint discipuli eius. An forte Matthæus quod prætermiserat recapitulauit, quia nõ ait ipse, Post hoc ambulãs iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres: sed sine vlla cõsequentis tẽporis differentia, Ambulans aũt, inquit, iuxta mare Galileæ, vidit duos fratres: & cætera? Proinde fieri potest, vt postea narrauerit, non ꝙ postea factum erat, sed ꝙ prius prætermiserat, vt cũ illo intelligantur venisse Capharnaũ, quò Ioannes dicit, & ipsum & matrẽ eius & discipulos venisse. An potius alij discipuli fuerunt, sicut eum iã Philippus sequebatur, quem sic vocauerat, vt diceret ei, Sequere me? Quo .n. ordine vocati sint oẽs duodecim Apostoli, in Euangelistarũ narrationibus non apparet, quandoquidẽ non tantũ ordo vocationis, sed nec ipsa vocatio cõmemorata est omnium, sed tantum Philippi & Petri & Andreæ & filiorũ Zebedæi, & Matthæi publicani, qui etiã Leui vocabatur. Singillatim tamen ab eo nomẽ & primus & solus Petrus accepit. Nam filios Zebedæi nõ singulatim, sed simul ambos appellauit filios tonitrui. Sanè animaduertendũ est, ꝙ scriptura Euangelica & Apostolica, non solũ illos duodecim appellat discipulos eius, sed oẽs qui ei credentes, magisterio eius ad regnum cœlorum erudiebantur. Ex quorum multitudine elegit duodecim, quos & Apostolos nominauit, sicut Lucas cõmemorat.

Margin notes (left): Act. 22. — D — Ioan. 2. — Matt. 4. — Matt. 4. — Ioan. 1. — E — Ioan. 1. — Matt. 9. — Marc. 2. — Luc. 5. — Ioan. 1. — Marc. 3. — Luc. 6.

Ipse quippe paulopost ait, Et descendens cũ illis stetit in loco campestri & turbã discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis. Nõ vtiq; diceret turbã discipulorum homines duodecim. Alijs quoque scripturarum locis hoc euidenter apparet discipulos eius oẽs appellatos qui ab eo discerent ꝙ ad æternã vitam pertineret. Quæri aũt potest quomodo binos vocauerit de nauiculis piscatores, primo Petrum & Andream, deinde progressus paululũ alios duos filios Zebedæi sicut narrant Matthæus & Marcus, cũ Lucas dicat ambas eorũ nauiculas impletas magna illa captura piscium, sociosq; Petri commemoret Iacobum & Ioannẽ filios Zebedæi vocatos ad adiuuandũ cum retia extrahere plena non possent, simulq; miratos tantam multitudinẽ piscium quæ capta erat: & cum Petro tantum dixisset, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens: simul eum tamen subductis ad terram nauibus secutos fuisse. Vnde intelligẽdũ est hoc primo esse factũ qđ Lucas insinuat. Nec tũc eos a dño vocatos, sed tantum Petro fuisse prædictum ꝙ homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi iã pisces nunquam esset capturus. Nã & post resurrectionem dñi legimus eos esse piscatos. Dictum est ergo, ꝙ deinceps capturus esset homines: nõ dictum est, ꝙ iam non esset capturus pisces. Vnde datur locus intelligere eos ad capturam piscium ex more remeasse, vt postea fieret, qđ Matthæus & Marcus narrant: quando eos binos vocauit, & ipse iussit vt eum sequerentur, primo duobus Petro, & Andreæ, deinde alijs duobus filijs Zebedæi. Tunc enim non subductis ad terrã nauibus tãquã cura redeundi, sed ita eum secuti sunt tanquã vocantem ac iubentem vt eũ sequerentur.

Margin notes (right): Matt. 4. — Marc. 1. — Luc. 5. — F — Ioã. 21. — G

De tempore secessionis eius Galilæam. Cap. XVIII.

Illud etiam requirendũ est, quomodo Ioãnes Euangelista antequã Ioannes Baptista missus esset in carcerem, dicit Iesum isse in Galilæã. Postea enim ꝙ commemorauit, ꝙ in Chana Galilææ fecit de aqua vinum & descendit Capharnaum cum matre & discipulis, & ibi manserunt non multis diebus, dicit eum deinde ascendisse Hierosolymam propter Pascha. Post hoc venisse in Iudæã terrã & discipulos eius, & illic demoratum cum eis & baptizantẽ. vbi secutus ait, Erat autem

Margin notes (right): Ioan. 3. — Ioan. 2. — Ioan. 3.

autem & Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic,& adueniebant & baptizabantur. Nondũ enim missus erat in carcerem Ioãnes. Matthęus
Matt.4. aũt dicit, Cum aũt audisset quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæã, Similiter
Marc.1. & Marcus, Posteaquã aũt traditus est, inqt, Ioannes, venit Iesus in Galilæam. Lucas autẽ nihil dicit de tradito Ioanne, sed tamen & ipse post baptismum & tentationem Christi dicit eum isse in Galilæam, sicut illi duo,
H Nã ita contexit narrationem suã. Et cõsummata omni tentatione, diabolus recessit ab
Luc. 4. illo vsq; ad tempus. Et regressus est Iesus in virtute spũs in Galilæam, & fama exijt per vniuersam regionem de illo. Vnde intelligitur hos tres Euangelistas non Ioãni Euangelistæ contraria narrasse, sed prætermisisse primum dñi aduentũ in Galilæã posteaquã baptizatus est, quando illic aquam cõuerterit in vinũ. Tunc enim nondũ erat traditus Ioannes. Eum vero aduentũ eius in Galilæã contexuisse narrationibus suis qui post Ioannẽ traditum factus est, de quo eius re-
Ioan. 4. ditu in Galilæã etiam ipse Ioannes Euangelista sic loquitur, Vt ergo cognouit Iesus, quia audierunt Pharisæi quia Iesus plures discipulos facit & baptizat q̃ Ioannes, quanquã Iesus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam & abijt iterum in Galilæam. Tunc ergo intelligimus iam fuisse traditũ Ioannem, Iudæos vero audisse quòd plures discipulos faceret & baptizaret quàm fecerat & baptizauerat Ioannes.

De illo sermone prolixo quem secundum Matthæũ habuit in mõte. Cap. XIX.

I IAm nunc de illo sermone prolixo quẽ secundum Matthæum in monte habuit dominus videamus verum ei cæteri Euangeli-
Matt. 5. stæ nihil aduersari videantur. Marcus quippe non eum cõmemorauit omnino, nec aliquid eius simile dixit, nisi quasdã sententias, non contextim, sed sparsim, quas dñs locis alijs repetiuit: Reliquit tamen locum in textu narrationis suæ, vbi intelligamus hunc dictum esse sermonem, sed ab eo prætermis-
Marc.1. sum. Et erat inquit, prædicans in synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia ejciens. In hac prædicatione quam dicit eũ habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiã sermo iste habitus in monte, cuius commemorationem facit Matthæus. Nanq; idem Marcus ita sequitur, Et venit ad eũ leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit, Si vis potes me mundare: & cætera. De hoc leproso mundato talia connectit, vt ipse intelligatur quem Matthæus commemorat tũc esse mundatum, quãdo post illum sermonẽ dñs de monte descendit. Sic enim ait Mat- Matt. 8.
thæus, Cum aũt descendisset de monte, secutę sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus veniens adorabat eum dicens, Domine si vis potes me mundare: &c. Huius leprosi etiã Lucas meminit, non sanè hoc ordine, K
sed vt solent prætermissa recordari, vel po- Luc. 5.
sterius facta pręoccupari, sicut diuinitus suggerebantur, quæ antea cognita, postea recordando conscriberent. Veruntamẽ idem Lucas sermonẽ etiã ipse dñi prolixum narrauit, vbi etiam sic exorsus est, vt in isto Matthæus. Hic .n. dixit, Beati pauperes spiritu quoniã ipsorum est regnũ cœlorum: & ille, Matt. 5.
Beati pauperes, quia vestrum est regnũ dei. Deinde multa quæ sequuntur etiã in Lucæ Luc. 6.
narratione similia sunt. Et ad extremũ sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur, de homine prudente, qui ædificat super Ibidem.
petrã, & de stulto qui ædificat super arenã: nisi ꝙ ibi flumẽ tantũ dicit illisum domui, non & pluuiam, & ventos, sicut Matthæus. Matt. 7.
Posset ergo facillime credi, eundem etiã ipse domini interposuisse sermonem, aliquas aũt prætermisisse sententias quas Matthæus posuit. Item alias posuisse, quas iste non dixit, quasdam etiã non ijsdem verbis, custodita tamen veritatis integritate similiter explicasse: Posset hoc sicut dixi facillime credi, Matt. 5.
nisi moueret ꝙ Matthæus in monte dicit hunc habitum esse sermonem à domino sedente. Lucas autem in loco campestri à domino stante, Hæc itaq; diuersitas facit vi- Luc. 7.
deri, alium fuisse illum, alium istum. Quid L
enim prohiberet Christum alibi quædã repetere quæ in antea dixerat, aut iterũ quædam facere quę antea iam fecerat? Nõ sanè istos duos sermones, quorũ vnũ Matthæus alterum Lucas inseruit, longa temporis distantia separari, hinc probabiliter creditur quòd & antea & postea quædam similia, vel eadem ambo narrarunt, vt non absurde sentiatur eorum narrationes hæc interponentiũ in eisdem locis & diebus esse versatas. Nam Matthęus hoc ita dicit, Et secutę sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli & Hierosolymis & Iudæa & de transiorda- Matt. 4.
nem. Videns aũt turbas ascendit in montẽ,

& cum sedisset accesserunt ad eum discipuli eius. Et aperiens os suum docebat eos dicēs,
Matt. 5. Beati pauperes spiritu, qm̄ ipsorū est regnū cœlorum: &c. Hic pōt videri multas turbas vitare voluisse, & ob hoc ascendisse in montem, tanquam secedēdo à turbis, vt solis suis discipulis loqueretur. Cui rei videtur attestari etiam Lucas, ita narrans, Factum est autem in illis diebus, exijt in montem ora-
Luc. 6. re, & erat pernoctans in oratione dei. Et cū dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit, Simonē quē cognominauit
M Petrum & Andream fratrem eius, Iacobū & Ioannem, Philippum & Bartolomæum, Matthæum & Thomam, Iacobum Alphei & Simonem qui vocatur Zelotes, Iudam Iacobi & Iudam Scarioth, qui fuit proditor. Et descendens cum illis stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis, ab omni Iudæa & Hierusalē & maritima & Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat, Beati pauperes, quia vestrum est regnum dei: &c. Hic pōt intelligi cum in monte duodecim discipulos elegit ex pluribus, quos Apostolos nominauit, quod Matthæus prætermisit, tunc illum habuisset sermonem quem Matthæus interposuit, & Lucas tacuit, hoc est in monte. Ac deinde cum descendisset, in loco campestri, habuisse alterum similē, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet, & vtrunq; sermonem eodem modo esse conclusum. Q̄d
A autem Matthæus isto sermone terminato se
Matt. 7. quitur & dicit, Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius: potest videri discipulorum turbas dixisse, ex quibus duode-
Luc. 6. cim illos Apostolos elegerat. Quod vero
Matt. 8. mox ait. Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ, Et ecce leprosus veniens adorabat eum: potest intelligi post vtrunque sermonem factum fuisse, non solum quem Matthæus, verumetiam quē Lucas interponit. Neq; n. apparet post descensionē de mōte quantū tpis fuerit interpositum, sed hoc solum voluit significare Matthæus, post illā descensionē multas turbas fuisse cum dn̄o, qn̄ leprosum mundauit, non quantū tēporis interfuerit: præsertim cū eundē leprosum Lucas iā in ciuitate posito dn̄o, dicat esse mundatū qđ Matthæus dicere nō curauit. Quanquā etiā illud posset occurrere, in aliqua excelsiore parte mōtis primo cū solis discipulis dn̄m fuisse, qn̄ ex eis illos duodecim elegit: deinde cū eis descendisse non de mōte, sed de ipsa mōtis celsitudine in cāpestrē locum. i. in aliquā æqualitatem quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat: atq; ibi stetisse donec ad eū turbæ cōgregarentur. Ac postea cum
B sedisset accessisse ꝓpinquius discipulos eius, atq; ita illis cæterisq; turbis præsentibus, vnū habuisse sermonē, quem Matthæus Lucasq; narrauerunt, diuerso narrandi modo: sed etiā veritate rerū & sentētiarū, quas ambo dixerunt. Iam. n. præmonuimus, qđ & nullo præmonēte vnicuiq; spōte videndum fuit, si quis prætermittat aliquid qđ alius dicat, nō esse cōtrarium, nec si alius alio modo aliq̄d dicat, dū eadē rerum sententiarūq; veritas explicetur: vt quod Matthæus ait,
Cum autē descendisset de mōte, simul etiā Mat. 8.
de illo campestri loco qui in latere montis Marc. 1.
esse potuit intelligatur. Deinde Matthæus Luc. 5.
de leproso mundato narrat, quod etiā Marcus & Lucas similiter.

Quomodo dicat Matthæus cēturionem ad Iesum accessisse pro puero suo, cum Lucas dicat, ꝙ amicos ad eum miserit. Cap. XX.

POst hæc Matthæus sequitur & dicit, Cū Matt. 8.
autē introisset Capharnaum, accessit ad illum Centurio rogans eum & dicens. Domine puer meus iacet in domo paralyticus & male torquetur, &c. vsq; ad eum locum vbi ait, Et sanatus est puer ex illa hora. Hoc de puero Centurionis etiā Lucas cōmemo-
C rat: non sicut iste post leprosum mundatū, quem ille postea recordatus commemorauit, sed post finem illius prolixioris sermonis, quod ita coniungit. Cum aūt implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit
Capharnaū. Centurionis aūt cuiusdā ser- Luc. 7.
uus male habens erat moriturus, qui illi erat preciosus: &c. vsq; in eū locū quo sanatus est. Hic intelligēdū est, cū implesset quidē omnia verba sua in aures plebis intrasse Chr̄m Capharnaū, hoc est, q̄a nō antequā hæc verba terminasset intrauit: sed nō esse expressum post quantū tēporis intercessit,

cũ istos sermones terminasset intrauerit Capharnaum. Ipso quippe interuallo leprosus ille mundatus est, quẽ loco suo Matthæus interponit, iste aũt postea recordatur. Iam ergo videamus vtrum sibi de hoc seruo Cẽturionis Matthæus Lucasq; consentiant.

Matt. 8. Matthæus.n.dicit. Accessit ad eum Centurio,rogans eum & dicẽs,Puer meus iacet in domo paralyticus. Cui videt repugnare qđ

Lucæ.7. ait Lucas,Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorũ,rogans eum vt veniret & sanaret seruum eius. At illi cũ venissent ad Iesum rogabant eum solicite dicẽtes ei,Quia dignus est vt hoc illi præstes: Diligit.n.gentẽ nr̃am, & synagogã ipse ædificauit nobis. D Iesus aũt ibat cũ illis. Et cũ iam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos dicens,Dñe noli vexari,Non.n.dignus sum, vt sub tectum meum intres, Propter qđ & meipsum non sum dignũ arbitratus vt venirẽ ad te,sed dic verbo, & sanabit puer meus. Si.n.hoc ita gestũ est,quõ

Matt. 8. erit verũ qđ Matthæus narrat, Accessit ad eum quidã Centurio,cũ ipse non accesserit, sed amicus miserit: nisi diligenter aduertentes intelligamus Matthæum nõ omnimodo deseruisse vsitatum morẽ loquendi. Nõ solum.n.dicere solemus, accessisse aliquem ẽt antequam perueniat illuc quò dr̃ accessisse: Vnde ẽt dicimus, parũ accessit vel multum accessit,eo quò appetit puenire: verumetiã ipsam puentionẽ cuius adipiscẽdi causa acceditur,dicimus plerunq; factã: & si eum ad quẽ peruenit non videat ille q peruenit, cũ p amicum peruenit ad aliquem cuius ei fauor est necessarius. Quod ita tenuit cõsuetudo,

Peruentores. vt iam ẽt vulgo peruentores appellentur, q potẽtium quorũlibet. tanquã inaccessibiles animos, p conuenientium psonarum interpositionẽq;, ambitionis arte pertingunt. Si E ergo ipsa peruentio vsitate dr̃ p alios fieri, quanto magis accessus p alios fieri põt, qui plerunque infra peruẽtionẽ remanet,qñ potuerit quisq; plurimum quidẽ accedere, sed tñ non potuerit peruenire? Non ergo absurde Matthæus,ẽt quod vulgo possit intelligi, per alios facto accessu Centurionis ad dñm, compendio dicere voluit, Accessit ad eum Centurio. Verũtamen non negligenter intuenda est ẽt sancti Euangelistæ altitudo mysticæ locutionis,secundum quam scri

Psal.33. ptum est in Psalmo, Accedite ad eum & illuminamini. Proinde quia fidem Centurionis,qua vere acceditur ad Iesum, ipse ita laudauit vt diceret, Non inueni tantam fidem in Israel,ipsum potius accessisse ad Christũ Matt. 8.
dicere voluit prudens Euangelista, q̃ illos per quos verba sua miserat. Porrò autem Lucas ideo totum quemadmodum gestum Lucæ.7.
esset aperuit, vt ex hoc intelligere cogeremur, quẽadmodũ eũ accessisse dixerit alius qui mentiri non potuit. Sic.n.& illa mulier Matt. 9.
q fluxum sanguinis patiebatur,quanuis sim Marc.5.
briam vestimenti eius tenuerit,magis tñ tetigit dñm, q̃ illæ turbæ à quibus premebatur. Lucæ.8.
Vt.n.hæc quo magis credidit, eo magis tetigit dñm, Ita & Centurio quo magis credidit,eo magis accessit ad hominem. F Iam cætera in hoc capitulo quæ alter dicit & alter prætermittit,superfluo pertractantur, cum ex illa regula primitus commendata nihil inueniantur habere contrarium.

De socru Petri quo ordine narratum sit. Cap. XXI.

SEquitur Matthæus & dicit,& cũ venisset Matt. 8.
Iesus in domũ Petri, vidit socrũ eius iacentem & febricitantẽ, & tetigit manũ eius, & dimisit eam febris,& surrexit & ministrabat eis. Hoc qñ factũ sit.i.post quid vel ante quid,non expressit Matthæus. Non.n.post quod narratur, post hoc ẽt factũ necesse est intelligatur. Nimirum tñ iste hoc recoluisse intelligitur qđ prius omiserat. Nam id Mar Marc.1.
cus narrat antequã illud de leproso mũdato commemoret,quod post sermonẽ in monte habitum,de quo ipse tacuit, videtur interposuisse. Itaque & Lucas post hoc factum Lucæ.4.
narrat de socru Petri,post quod & Marcus. Ante sermonẽ ẽt ipse quẽ prolixum interposuit, q põt idem videri quem dicit habitũ in monte Matthæus. Quid aũt interest quis quo loco ponat,siue quod ex ordine inserit, siue qđ omissum recolit,siue qđ postea factum antè præoccupat, dum tñ non aduersetur eadem vel alia narranti, nec sibi nec al- G
teri? Quia.n.nullius in ptãte est quanuis optime fideliterq; res cognitas quo quisque ordine recordetur, quid prius posteriusve homini veniat in mẽtẽ, nõ est vt volumus, sed vt datur: satis probabile est q vnusquisque Euangelistarũ, eo se ordine credidit debuisse narrare, quo voluisset deus eaipsa q̃ narrabat eius recordationi suggerere, in eis dũtaxat rebus,quarũ ordo siue ille, siue ille sit,nihil minuit authoritati veritatiq; Euangelicæ. Cur autem spiritussanctus diuidens 1.Co.1.
propria

propria vnicuique prout vult, & ideo mentes quoque sanctorum propter libros in tanto authoritatis culmine collocandos, in recolendo quæ scriberent sine dubio gubernans & regens, alium sic alium vero sic narrationem suã ordinare permiserit, quisquis pia diligentia quæsiuerit, diuinitus adiutus poterit inuenire. Hoc tamen non est huius operis munus quod nunc suscepimus, tantũ vt demonstremus Euangelistas, neque sibi, neque inter se pugnare, quolibet ordine, vel easdem res, vel alias factorum dictorumq; Christi vnusquisque eorum potuerit volueritve narrare. Quapropter vbi ordo temporum non apparet, nihil nostra interesse debet quem narrandi ordinem quilibet eo-
H rum tenuerit: vbi autẽ apparet, si quid mouerit quod sibi aut alteri repugnare videatur, vtique considerãdum & enodandũ est.

De ordine rerum quas post hoc narrant vtrum nihil inter se dissentiant, Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XXII.

Matt. 8. SEquitur ergo Matthæus dicens, Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eijciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curauit, vt adimple-
Esa. 53. retur quod dictum est per Esaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit. Hoc ad eiusdem diei tempus pertinere satis indicat, cum coniungit, Vespere autem facto. Sic
Marc. 1. & Marcus cum de ipsa socru Petri sanata dixisset, Et ministrabat eis: hoc idem subiecit, Vespere autem facto cum occidisset Sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dęmonia habentes, & erat omnis ciuitas cõgregata ad ianuam, & curauit multos qui vexabãtur varijs languoribus, & dęmonia multa eijciebat, & non sinebat ea loqui, qm̃ sciebant eum, Et diluculo valde surgens, egressus est & abijt in desertum locum. Videtur hic ordinem tenuisse Marcus, vt post illud quod dictum est, Vespere autem facto, deinde diceret, & diluculo valde surgens.
I Quanuis nec illud necesse sit, vbi dicitur. Vespere autem facto, eiusdem diei vesperũ accipere: nec vbi dicitur, diluculo: eiusdem noctis diluculum. Tamen vtcunque videri potest hic rerum gestarum ordo s[illegible]uatus propter digestum ordinem temporum. Lu-
Luc. 4. cas quoque cum de socru Petri narrasset, non ait ipse, Vespere autem facto: sed tamẽ quod idem significaret, adiunxit dicens, Cũ Sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos varijs languoribus, ducebant illos ad eum: at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant etiam dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es filius dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die, egressus ibat in desertum locum. Et hic videmus eundem prorsus ordinem temporum custoditum, quem comperimus apud Marcum. Matthæus autem qui videtur non ordinem quo gestum est, sed quod prætermissum recolit, hoc de socru Petri commemorasse, posteaquã narrauit quod ipso die facto etiam vespere gestum sit, iam nõ subiungit, diluculum, sed ita narrat, Videns aũt Iesus turbas multas circũ se, iussit ire trans fretum. Iam hoc aliud est, non illud quod K
Marcus & Lucas contexunt, qui post vespe-
rum diluculum ponunt. Quod ergo hic di- Matt. 8.
ctum est, Vidẽs autem Iesus turbas multas circum se, iussit ire trans fretum: aliud eum recordatum interposuisse debemus accipere, quod die quodam cum vidisset Iesus turbas circum se iussit ire trans fretum.

De illo qui ait domino, sequar te quocunq; ieris, & alijs quæ iuxta sunt, quo ordine narrãtur à Matthęo & Luca. Cap. XXIII.

DEinde quod subiungit, Et accedẽs vnus Matt. 8.
Scriba ait illi, Magister sequar te quocũque ieris: vsque ad illud vbi ait, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: hoc simili-
ter narrat & Lucas. Sed ille post plura, nec Luc. 9.
ipse sanè expresso ordine temporum, sed recordantis modo: vtrum quod prius omi sit, an quod posterius etiam factum q̃ sunt ea quæ sequuntur, præoccupauit, incertum est. Ita enim dicit, Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocunque ieris. Et respondit ei prorsus eadem quæ Matthæus commemorat. Quod autem Matthæus dicit tũc istud gestum esse, qñ iussit vt irent trans fretum, Lucas vero ambulantibus illis in via, non
est contrarium: quia in via vtique ambula- L
bant, vt venirent ad fretum. Et de illo qui Matt. 8.
petit primum sepelire patrem suum, Mat- Luc. 9.
thæus & Lucas omnino cõsentiunt. Quod enim Matthæus primo eiusdẽ verba posuit, hoc

hoc est, patrem suum sepelire petentis, &
deinde domini dicentis, Sequere me: Lucas
autem primo domini dicentis, Sequere me:
& deinde illius hoc petentis: ad sententiam
Luc. 6. nihil interest. Commemorauit Lucas, &
alium dixisse, Sequar te domine, sed primũ
permitte mihi renũciare ijs quę domi sunt:
de quo tacet Matthæus. Inde iam Lucas in
aliud perrexit, non in illud quod ordine tẽ-
poris sequebatur. Post hæc autem, inquit,
Luc. 10. designauit dominus & alios septuaginta-
duos. Post hæc quidem manifeste, sed quan
to temporis interuallo post hæc fecerit il-
lud dominus non apparet. In ipso tamen
interuallo fit, quod deinceps Matthæus sub-
iungit: nam idem Matthæus ordinem tem-
porum adhuc tenet, ita narrans.

De trãsfretatione eius vbi dormiuit in nauicula, & de expulsis dęmonibus, quos ire permisit in porcos, quõ ea quæ gesta vel dicta sunt cõueniant inter Matthæũ: Marcum, & Lucam. Cap. XXIIII.

Matt. 8. ET ascendente eo in nauiculam, secuti
M sunt eum discipuli eius, & ecce motus
magnus factus est in mari, vsq; ad illud vbi
ait, Et venit in ciuitatem suam. Ista duo fa-
cta continuatim, quæ narrat Matthæus de
tranquillato mari, posteaquã vẽtis impera-
uit Iesus à somno excitatus: & de illis qui
habebant sæuũ dæmoniũ, ruptisq; uinculis
agebant in desertũ, similiter narrat Marcus
Marc. 4. & Lucas: verbis alijs dictæ sunt ab alio at-
Luc. 8. que alio quędã sententiæ, nõ tñ aliæ, Velut
illud quod eũ dicit dixisse Matthæus, Quid
Matt. 8. timidi estis modicæ fidei: Marcus ita dicit,
Marc. 4. Quid timidi estis, necdum habetis fidem,
id est, illam perfectã, velut granũ sinapis.
Hoc ergo et illic ait, Modicę fidei. Lucas ãt,
Luc. 8. Vbi est fides vestra. Et totũ quidẽ dici po-
tuit, Quid timidi estis, Vbi est fides vestra,
Modicæ fidei. Vnde aliud hic, aliud ille cõ-
memorat, Et illud quod excitantes eum, di-
xerunt Matthæus sic, Domine salua nos, pe-
rimus. Marcus. Magister non ad te perti-
net quia perimus? Lucas, Præceptor peri-
mus: vna eadẽq; sententia est excitantiũ do
minum, volentiumq; saluari: nec opus est
quærere quid horum potius Christo dictũ
sit. Siue etenim aliquid horum trium dixe-
rint, siue alia verba, quæ nullus Euangeli-
A starum commemorauit, tantundem tñ va-
lentia ad eandem sententiæ veritatem, quid
ad rem interest? Quanquã & hoc fieri po-
tuit, vt pluribus cũ simul excitãtibus, om-
nia hæc, aliud ab alio dicerentur. Itẽ ꝙ sedata
tempestate dixerũt secũdum Matthæũ. Qua-
lis est hic, quia venti & mare obediũt ei? Se- Matt. 8.
cundum Marcũ, Quis putas est iste, quia Marc. 4.
ventus & mare obediunt ei? Secundũ Lu- Luc. 8.
cam, Quis putas hic est, quia & vẽtis impe-
perat & mari, & obediũt? ei quis nõ videat
unã esse sñiam? Tãtundẽ.n. prorsus valet,
Quis putas est iste, & qualis est hic. Et vbi
nõ est dictũ, Imperat: vtiq; cõsequẽter in- Matt. 8.
telligit, quia imperanti obediũt. Quod uero Marc. 5.
Matthæus duos dicit fuisse, qui legionẽ illã Luc. 8.
dæmonum patiebantur, quæ in corpus ire
permissa est: Marcus aũt & Lucas vnũ cõ-
memorant, intelligas, vnũ eorũ fuisse perso
næ alicuius clarioris & famosioris, quem re
gio illa maxime dolebat, & pro cuius salute
plurimũ satagebat. Hoc uolentes significare
duo Euangelistæ, solum commemorandũ
iudicauerunt, de quo facti huius fama latius
præclariusq; fragrauerat. Nec ꝙ verba dæ
monũ diuerse ab Euãgelistis dicta sunt, ha-
bet aliquid scrupuli, cũ uel ad vnam redigi
sententiã, vel omnia dicta posint intelligi. B
Nec quia pluraliter apud Matthæũ apud
illos autem singulariter loquii, cum & ipsi
narrent, ꝙ interrogatus quid uocaretur, le-
gionem se esse respondit, eo ꝙ multa essent
dæmonia, Nec ꝙ Marcus dixit circa mon-
tem fuisse gregem porcorum, Lucas autem
in monte, quicquã repugnat. Grex.n. por-
corũ tã magnus fuit, vt aliquid eius esset in
mõte, aliq̃d circa montẽ. Erant.n. duo millia
porcorum, sicut Marcus expressit.

De paralytico cui dixit dimittũtur tibi peccata tua, tolle grabatũ tuũ, maximè vtrũ locutus vbi hoc factũ est cõueniat inter Matthæum & Marcum, quia Matthæus dicit in ciuitate sua, Marcus autem in Capharnaum. Cap. XXV.

HInc ergo sequitur Matthæus, adhuc tẽ
porum ordinem seruans, atq; ita narra
tionem contexit. Et ascẽdens in nauiculã, Matt. 9.
transfretauit, & uenit in ciuitatẽ suam. Et
ecce offerebant ei paralyticũ iacentem in le
cto &c. vsq; ad illud quod ait, Videntes aũt
turbæ, timuerunt & glorificauerunt deum,
qui dedit potestatem talem hominibus. De
hoc paralytico dixerunt etiam Marcus, &
Lucas. Quod ergo Matthæus dicit domi- C

num dixisse, Cōfide fili, remittūtur tibi pec
Luc. 5. cata tua: Lucas aūt nō dixit, Fili, sed homo,
ad sententiam domini expressius insinuan-
dam valet; quia homini dimittebantur pec-
cata, quia hoc ipso φ homo erat, non posset
dicere, Non peccaui: simul etiā vt ille, qui
homini dimittebat, intelligeretū deus. Mar-
Matt. 2. cus aūt hoc dixit qđ & Matthæus, sed non
dixit, cōfide. Potuit quidem & ita dici, Cō
fide homo, dimittūntur tibi peccata fili: aut,
Confide fili, dimittūtur tibi peccata homo:
Matt. 9. aut quolibet verborū ordinē congruenti.
Illud sane potest mouere, φ de isto paraly-
tico Matthæus ita narrat, Et ascendens in na
Marc. 2. uiculam transfretauit, & venit in ciuitatem
suam: & ecce offerebant ei paralyticum ia-
centem in lecto. Marcus aūt nō hoc in eius
ciuitate factū dicit, quæ vtiq; Nazareth vo-
catur, sed Capharnaum: qđ ita narrat, Et ite-
rum intrauit in Capharnaum post dies, &
auditū est φ in domo esset, & conuenerunt
multi ita vt non caperet neq; ad ianuam, &
loquebatur eis verbum. Et venerunt feren
tes ad eum paralyticū, qui à quatuor por-
D tabatur. Et cū non possent offerre eum illi
præ turba, nudauerunt tectum vbi erat, &
patefacientes submiserunt grabatū, in quo
Luc. 5. paralyticus iacebat. Cum vidisset autem Ie
sus fidem illorū &c. Lucas autē non cōme-
morat quo in loco factū sit, sed ita dicit:
Et factum est in vna dierum, & ipse sede-
bat docens. Et erāt Pharisæi sedentes, & le-
gis doctores, qui venerant ex omni castello
Galilææ & Iudææ & Ierusalem: & virtus
erat dñi ad sanandos eos. Et ecce viri por-
tātes in lecto hominē qui erat paralyticus,
& quærebant eū inferre & ponere ante eū.
Et non inuenientes qua parte illum infer-
rent præ turba, ascenderūt supra tectum, &
per tegulas submiserūt illum cum lecto in
medium ante Iesum. Quorū fidē vt vidit,
dixit: hō remittūtur tibi peccata tua &c. Re-
manet igitur quæstio inter Marcū & Matthæū
quod Matthæus ita scribit tanquā in ciuita
te dñi factum sit, Marcus autē in Caphar-
naum. Quæ difficilius solueretur, si Mat-
thæus etiā Nazareth nominaret. Nūc uero
cū potuerit ipsa Galilæa dici ciuitas Chri-
sti, quia in Galilæa erat Nazareth, sicut uni
uersum regnū in tot ciuitatibus constitutū,
dicitur Romana ciuitas: cumq; in tot genti-
E bus constituta ciuitas sit, de qua scriptū est,
Psal. 86. Gloriosissima dicta sunt de te ciuitas dei: &
cum ipse prior populus dei in tot ciuitati-
bus habitans, etiā vna domus dicta sit do-
mus Israel: quis dubitauerit in ciuitate sua
hoc fecisse Iesum, cū hoc fecerit in Caphar
naum ciuitate Galilææ, quo transfretando
redierat de regione Gerasenorū, vt veniens
in Galilæā, recte diceretur venisse in ciuita
tem suā, in quocunq; oppido esset Galilææ:
præsertim quia, & ipsa Capharnaū ita ex-
cellebat in Galilæa, vt tanquā metropolis
haberetur. Quod si prorsus nō liceret acci-
pere ciuitatem Christi vel ipsam Galilæam,
in qua erat Nazareth, vel ipsam Caphar-
naū, q sicut caput Galilææ ciuitatibus emi-
nebat diceremus Matthæum, prætermisisse
quæ gesta sunt, posteaquam venit Iesus in
ciuitatem suam, donec veniret Caphar-
naum, & hoc adiunxisse de sanato paralyti
co, sicut in multis ita faciunt prætermitten-
tes media, tanquam hoc continuo sequatur,
quod sine vlla prætermissionis suæ signifi-
catione subiungunt.

De uocatione quoq; Matthæi verū Marco & Lucæ qui dicunt, Leui Alphei, idē Matthæus congruat. Cap. XXVI.

Hoc ergo sequitur Matthæus, dicens, Et Matt. 9.
cum transiret inde Iesus, vidit hominē F
sedentem in teloneo Matthæum nomine, Marc. 2.
Et ait illi, Sequere me. Et surgens secutus
est eū. Hoc Marcus ita narrat, eundē etiam
ipse ordinē tenens post illius paralytici sani
tatē. Et egressus est, inquit, ad mare, omnisq;
turba veniebat ad eū, & docebat eos. Et cū
præteriret, vidit Leui Alphei sedentē ad te- Luc. 5.
loneum, & ait illi, Sequere me. Et surgens
secutus est eū. Nihil hic repugnat: ipse est
enim Matthæus quī & Leui. Lucas etiā post
eundē paralyticū sanatum ita subiungit, Et
post hæc exijt, & vidit publicanū nomine
Leui sedentem ad teloneū, & ait illi, Seque
re me. Et relictis omnibus, surgens secutus
est eū. Hinc autē probabilius videtur φ hæc
prætermissa recordando Matthæus cōme-
morat: quia vtiq; ante illum sermonem ha-
bitum in monte, credendum est voca-
tum esse Matthæum. In eo quip
pe monte tunc Lucas cō- Luc. 6.
memorat oēs duo-
decim ex pluri
bus disci-
pulis electos, quos &
Apostolos no-
minauit.

De

De conuiuio vbi obiectum est ei, quòd cum peccatoribus manducarent, & quòd non ieiunarent discipuli eius, quod videtur
G alius alio dicere, a quibus obiectum sit, & de verbis eorum responsisque domini vtrum Matthæus & Marcus Lucæ congruant. Cap. XXVII.

Matt. 6. SEquitur itaq; Matthæus & dicit, Et factum est discumbente eo in domo, ecce
multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis eius &c.
vsq; ad illud vbi ait, Sed vinum nouum in
vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur.
Hic Matthæus non expressit in cuius domo
discumbebat Iesus cum publicanis & peccatoribus: vnde posset uideri non hoc ex ordine subiunxisse, sed quod alio tempore factū
est, recordatus interposuisse, nisi Marcus &
Lucas, qui hoc omnino similiter narrāt, manifestarent in domo Leui, hoc est Matthæi
discubuisse Iesum & dicta illa omnia quæ sequuntur. Ita.n. Marcus hoc idem dicit, eun-
Marc. F. dem ordinē seruans, Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani &
peccatores simul discumbebant cum Iesu.
Cum ergo dicit, In domo illius: exprimit
vtiq; illum, de quo superius loquebatur. i.
Lucæ. 5. Leui. Sic & Lucas cū dixisset, Ait illi, Sequere me, & relictis omnibus, surgens, secutus
Matt. 8. est eum: continuo subiecit, Et fecit ei conuiuium magnū Leui in domo suo, & erat turba multa publicanorum & aliorum, qui cū
H illis erant discumbentes. Manifestum est ita
que in cuius domo ista gerebantur. Iam ipsa verba videamus: uel quæ a dño dicta, uel
quæ ab illo responsa sunt, q̄s isti tres Euan
Matt. 9. gelistæ posuerunt. Matthæus, Et videntes,
inquit, Pharisæi, dicebant discipulis eius,
Marc. 2. Quare cum publicanis & peccatoribus mā-
ducat magister vester? Totidē penè uerbis
hoc ait & Marcus. Quare cū publicanis &
peccatoribus manducat & bibit magister vester? Prætermissum est ergo a Matthæo q̄d
iste addidit, & bibit. Sed quid ad rem, cum
Lucæ. 5. plena sit sententia, insinuans pariter conuiuantes? Lucas autem aliquanto diffusius
hoc videtur commemorasse. Et murmurabant, inquit, Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Non vtiq; magistrum eorum volens illic intelligi, sed simul omnibus, & ipsi & discipulis eius hoc obiectum insinuans; non

tantum ei dictum, sed illis, quod & de ipso
& de illis acciperetur. Nam vtiq; & ipse Lucas ita dicit dñm respondisse. Non ueni uocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam.
Quod non eis respondisset, nisi quod dixerant, manducatis & bibitis, ad ipsum maxime pertineret. Propterea etiā Matthæus & I
Marcus de illo discipulis eius hoc obiectū
esse narrarunt: quia & cū de discipulis dicebatur, magistro magis obijciebatur, quem
sectando imitabant. Vna ergo sententia est,
& tanto melius insinuata, quanto quibusdā
verbis, manente veritate, variata. Item quod
Matthæus refert dñm respondisse, Non est Matt. 9.
opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes aūt discite quid est, Misericordiam volo & non sacrificium, Non.n. veni Oseæ. 6.
vocare iustos, sed peccatores: Marcus quoq; Lucæ, 5.
& Lucas eisdem penè verbis eādem sententiam tenuerunt, nisi q̄ ambo nō interponūt
illud ex Propheta testimonium, Misericordiam uolo q̄ sacrificium. Lucas autem cum
dixisset, Non.n. veni uocare iustos, sed peccatores addidit, in pœnitentiam: quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam
peccatores ob hoc ipsum, q̄ peccatores sunt,
diligi arbitretur à Christo: cū & illa similitudo de ægrotis bene intimet q̄d velut deus
vocando peccatores, tanquā medicus, ægrotos, vtiq; vt ab iniquitate tanquam ab ægritudine saluos fiat quod fit per pœnitentiam.
Item quod dixit Matthæus, Tunc accesserunt ad eū discipuli Ioannis dicētes. Quare Matt. 9.
nos & Pharisæi ieiunamus frequenter? Mar K
cus similiter intulit, dicens, Et erant discipu Marc. 2.
li Ioannis & Pharisæi ieiunantes, & veniunt
dicunt illi, Cur discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant, tui aūt discipuli non ieiunant? nisi q̄ hic putari potest addidisse, Pharisæorum, q̄ simul cum discipulis Ioannis
hoc dixerunt, cum Matthæus tantum discipulis Ioannis hoc dixisse perhibeat. Sed uerba ipsa, quæ illos dixisse apud Marcum legitur, magis indicant alios hoc dixisse de alijs
id est, conuiuas qui aderāt uenisse ad Iesum,
quia ieiunabant discipuli Ioannis & Pharisæi, & hoc ei de illis dixisse: ut quod ait, ueniunt, non de ipsis dixerit de quibus interposuerat, Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi ieiunantes: sed cum illi essent ieiunantes, veniunt illi quos hoc mouet, & dicunt
illi, Cur discipuli Ioannis & Pharisæorū ieiunant, tui aūt nō ieiunant? Q̄d Lucas euidentius expressit, ita hoc idē intimans, cum Lucæ. 5.

dixisset, quid eis rñderit dñs de vocatione peccatorum, tanquã ægrotorum. An illi, inquit dixerunt ad eũ, Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorũ, tui aũt edunt
L & bibunt? Ergo & hic sicut Marcus alios de
Matt. 8. alijs hoc dixisse narrauit. Vñ ergo Matthęus Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicẽtes, Quare nos & Pharisæi ieiunamus: nisi quia & ipsi aderant, & oẽs certatim, vt quisq; poterat, hoc obiecerunt. Quorũ sententia diuerso loquendi modo, sed tñ à veritate nõ alieno, à tribus Euangelistis insinuata est. Item illud de sponsi filijs, quia nõ ieiunabunt quandiu cum eis est sponsus, simi-
Matt. 9. liter interposuerunt Matthæus & Marcus,
Marc. 2. nisi quod Marcus filios nuptiarum appellauit, quos ille sponsi: quod ad rem nihil interest. Filios quippe nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsæ intelligimus. Eadẽ ergo est aperta sententia, non altera aduersa. Lucas aũt non ait, Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, sed ait, Nunquid potestis filios sponsi, quandiu cum illis est sponsus,
Luc. 5. facere ieiunare? In quo & ipse ad aliud quiddam insinuandum, eandem sententiam eleganter aperuit. Sic.n. intelligitur, eosdem ipsos qui loquebantur, fuisse facturos, ut lugẽtes ieiunarent filij sponsi, qm ipsi essent spõsum occisuri. Quod aũt dixit Matthæus, lugere: hoc Marcus & Lucas, ieiunare: quia & illi postea tunc ieiunabunt ait, non tunc lugebunt. Verum illo verbo significauit de ta-
M li ieiunio dñm locutum, quod pertinet ad humilitatem tribulationis: vt illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis, in spiritalia suspẽsæ, atq; ob hoc alienatæ quodammodo à corporalibus cibis, posterioribus similitudinibus dominus significasse intelligatur, de panno nouo & vino nouo: id ostẽdens quòd animalibus atq; carnalibus circa corpus occupatis, & ob hoc veterem adhuc sensum trahentibus, hoc genus ieiunij non congruat, quas similitudines & alij duo similiter explicarunt. Iam enim satis in promptu esse, nihil cõtrarium, si quis alius dicit quod alius prætermittit, seu verbi, seu rei: dum vel ab eadem sententia non recedatur, vel quæ forte ab alio ponitur, alij non aduersatur.

De filia archisynagogi resuscitata, & muliere quæ tetigit fimbriam vestimenti eius, utrum ordo quo dicta sunt nihil cuiquã eorum aduersetur à quibus dicta sunt, & maxime de verbis ipsius archisynagogi quibus rogauit dñm. Cap. XXVIII.

Sequitur deinde Matthæus adhuc temporum ordinẽ seruans. Hæc illo loquẽte ad eos, ecce princeps unus accessit & adorabat eum dicens, Filia mea modo defuncta est, A
sed ueni impone manum tuam super eam, & uiuet &c. usque ad illud ubi ait, Et surrexit puella, & exijt fama hæc in uniuersam terram illam. Dicunt hęc & alij duo, Marcus & Lucas, sed ab isto ordine iã recedunt. Alibi.n. hoc recordantur, atq; inserunt. i. eo loco ubi redit transfretando à regione Gerasenorum, post expulsa, & in porcos permissa dæmonia. Nam hoc Marcus ita coniungit Marc. 5.
post illud apud Gerasenos factum. Et cum transcendisset, inquit, Iesus in naui rursus trans fretũ, conuenit turba multa ad illum, & erat circa mare. Et uenit qdam de archisynagogis, nomine Iairus, & uidens eũ procidit ad pedes eius: &c. Ac per hoc intelligẽdum est, hoc quidem de archisynagogi filia factum esse, cum transcendisset Iesus in naui rursus trans fretum, sed quanto post non apparet, Nisi enim fuisset interuallum, non esset quando fieret quod modo narrauit Matthęus in conuiuio domus suæ: tanquam Matt. 9.
de alio quippe narrauit, more Euangelistarum, quod de se ac domo sua gestum erat, post quod factum nihil aliud continuo sequitur q̃ hoc de archisynagogi filia. Sic.n. ipse contexit, ut ipse transitus aperte indicet hoc consequenter narrari, quod & cõsequẽter factum est. Quandoquidem cum supe- B
rius commemrasset, quæ de panno nouo & de uino nouo Iesus dixerit, continuo subiecit: Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit. Ac per hoc si hæc illo loquẽte accessit, nihil aliud factũ dictorũq; eius interpositum est. In narratione aũtem Marci, patet locus ubi interponi alia potuerint, sicut iam ostendimus. Similiter & Lucas, cum post narratum apud Gerasenos miraculum, transijt ad narrandum de archisynagogi filia, non sic transijt ut renitat Matthæo, qui post illas de panno & uino similitudines hoc gestum esse demonstrat: dicendo: Hoc illo loquente. Iste quippe cum terminasset qđ apud Gerasenos factũ narrauerat, Luc. 8.

fet,hoc modo transijt in aliud: Factum est
aūt,inquit, cum rediisset Iesus, excepit illū
turba: Erant.n.omnes expectantes eum. Et
ecce vir cui nomen Iairus, & ipse princeps
synagogæ erat,& cecidit ad pedes Iesu &c.
Et sic intelligitur qđ turba quidem illa cō-
tinuo exceperit dominū, quippe quē redi-
turum expectabat. Quod vero adiunxit:
Et ecce vir cui nomen Iairus,non continuo
factum accipiendum est, sed prius illud de
cōuiuio publicanorum, sicut narrat Mat-
Matt. 9. thæus.Cui rei sic cōiungit hoc,vt non pos-
C sit aliud factū cōsequēter intelligi. In hac
ergo narratione, quā nunc cōsiderandā su-
scepimus, de illa quidem q̄ fluxum sangui-
nis patiebatur, omnes isti tres Euangelistæ
sine nulla quæstione concordant. Neq;.n.
interest ad rei veritatem, ꝙ ab alio aliquid
Marc. 5. tacitum, ab alio dicit:nec ꝙ Marcus dicit,
Luc. 8. Quis tetigit vestimenta mea. Et Lucas,
Quis me tetigit. Alter.n.dixit vsitate,alter
proprie, eandē tn̄ vterque sententiam. Nā
vsitatius dicimus,cōscindis me, q̄ conscin-
dis vestimenta mea: cum tn̄ in aperto sit qd
Matt. 9. velimus intelligi. At uero cum Matthæus
archisynagogum, non morituram vel mo-
rientem vel in extremo vitæ positam filiā
suam narrat dn̄o nunciasse, sed omnino de-
functam: illi autem duo, morti iam proxi-
mam,nondum tn̄ mortuā,vsqueadeo,vt di-
Marc. 5. cant uenisse postea qui mortuam nuncia-
Luc. 8. rent, & ob hoc iam non debere vexare ma-
gistrum:tanquā sic veniret, vt manum im-
ponendo mori non sineret,non vt qui pos-
set mortuā suscitare. Considerandum est
ne repugnare videat̄, & intelligendum est,
breuitatis causa Matthæum hoc potius dice
D re voluisse rogatum esse dominū vt faceret,
quod cum fecisse manifestum est,vt scilicet
mortuū suscitaret: attendit.n.non verba pa
tris de filia sua, sed qđ est potissimum, vo-
luntatem:& talia verba posuit,qualis volun
tas erat.Ita enim desperauerat, vt potius eā
vellet reuiuiscere, non credens viuam posse
inueniri,quam morientem reliquerat.Duo
itaque posuerunt quid dixerit Iairus:Mat-
thæus autem quid voluerit atq; cogitaue-
rit. Vtrunque ergo petitum est a domino,
vt vel morientem saluam faceret,vel mor-
tuā suscitaret. Sed cū instituisset Matthæus
totum breuiter dicere,hoc insinuauit patrē
rogantem dixisse,quod & ipsum certum est
noluisse, & Christū fecisse. Sanè si illi duo
vel quisquam eorum, patrem ipsum cōme-
morasset dixisse, quod sui de domo venien-
tes dixerant,vt iam nō vexaretur Iesus, ꝙ
puella mortua fuisset, repugnarent eius co-
gitationi verba quæ posuit Matthæus. Nūc
vero & illud suis nunciantibus,& prohiben
tibus ne iam magister veniret, non legitur
ꝙ ille cōsenserit. Ac per hoc & illud quod Marc. 5.
ei dn̄s ait, Noli timere, crede tantum, & Luc. 8.
salua erit,non diffidentem reprehendit, sed Matt. 9.
credentē robustius confirmauit. Talis quip E
pe in illo fides erat, qualis & in illo qui ait,
Credo domine, adiuua incredulitatē meā.
Quæ cum ita sint, per huiusmodi Euange-
listarum locutiones varias, sed non contra-
rias,rem planè vtilissimā discimus,& perne
cessariam:nihil in cuiusque verbis nos debe
re inspicere,nisi voluntatem cui debent uer
ba seruire:nec mentiri quenquā, si alijs ver
bis dixerit quid ille voluerit, cuius verba
non dicit:neq; miseri aucupes vocū, apici-
bus quodāmodo literarū putent ligandam
esse veritatē, cū vtiq; non in verbis tantū,
sed etiā in cæteris omnino signis animorū
nō sit nisi ipse animus inquirēdus: Quod āt Matt. 9.
nōnulli codices habent scđm Matthæum, Marc. 5.
Nō.n.mortua est mulier,sed dormit:cū eā Esaiæ. 8.
Marcus & Lucas duodecim annorū puellā
fuisse testent̄,intelligas Hebræo more locu-
tū eē Matthæū. Nā & alijs scripturarū lo-
cis hoc inuenit̄, nō eas tm̄ q̄ virū passæ fue-
rant,sed omnino fœminas etiam intactas at
que integras, mulieres appellari:sicut de ip- Gen. 2.
sa Eua scriptum est, Formauit eam mulie- Nu. 13.
rem. Et illud in libro Numerorum,vbi iu-
bentur custodiri mulieres, quæ nescierunt
cubile masculi: id est, virgines ne interfi-
ciantur. Qua locutione etiam Paulus ip- F
sum Christum ait factum ex muliere. Hoc Gala. 4.
enim melius intelligimus quam vt illam
duodecim annorum iam nuptam vel virū
expertam fuisse credamus.

De duobus cæcis & muto dæmonio,quæ solus Matthæus dicit. Cap. XXVIII.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Et tran
seunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæ Matt. 9.
ci,clamantes & dicentes. Miserere nostri fi-
li Dauid: &c. vsque ad illud vbi ait, Phari-
sæi autem dicebant, In principe dæmonio-
rum eijcit dæmones. Hoc de duobus cæcis
& de muto dæmonio, solus Matthæus po- Marc. 10
nit. Illi enim duo cæci, de quibus & alij nar
rant, non sunt isti, sed tamen simile factum

est: atq; vt si ipse Matthæus non etiam illius
Luc. 13. facti meminisset, posset putari hoc, quod
Mat. 20. nunc narrat, dictum fuisse etiā ab alijs duo
bus. Quod cōmendare memoriæ diligēter
debemus, esse quædam facta similia, quod
probatur, cum idem ipse Euāgelista vtrun-
que commemorat: vt si quando talia singu-
la apud singulos inuenerimus, atque in eis
contrarium, quod solui non possit: occur-
G rat nobis non hoc esse factum, sed aliud si-
mile, vel similiter factum.

Vbi turbarum misertus misit discipulos suos dans eis potestatē sanitatum præstā darū, & eis multa mādauit ordinās quē admodū viuerēt, vbi quærendū est quō Matthæus Marco, & Lucæ congruat, maxime de virga, quā secundum Matthęū dicit nō ferendam, secundū Marcū autē solam ferendam, & de habitu calciamentorum atq; vestium. Cap. XXX.

Sanè deinceps non apparet ordo rerum gestarum. Nam post hæc duo facta, de cæcis & muto dæmonio, ita sequitur: Et cir
cūibat Iesus ciuitates omnes & castella, do-
Matt. 9. cēs in synagogis eorū, & prædicans Euan-
gelium regni, & curans oēm languorem, &
oēm infirmitatem. Videns aūt turbas miser
tus est eis, qui erāt vexati, & iacentes sicut
oues nō habentes pastorē. Tūc dicit discipu
lis suis, Messis quidem multa, operarij autē
pauci. Rogate ergo dñm messis, vt mittat
Mat. 10. operarios in messem suā. Et cōuocatis duo-
decim discipulis suis dedit, illis potestatem
spirituū immundorū: & cætera, vsque ad il-
lud vbi ait, A mē, dico vobis, nō perdet mer-
H cedē suam. In hoc toto loco, quē nunc com
memorauimus, multa monuit discipulos
suos, sed vtrum eum ex ordine Matthæus
subiunxerit, an ei ordo narrandi recordatio
sua fuerit, sicut dictum est, nō apparet. Hūc
locum breuiter videtur perstrinxisse Mar-
cus, & eum sic ingressus est, dicens, Et cir-
cūibat castella in circuitu docens, & cōuo-
cauit duodecim, & cœpit eos mittere binos,
Matt. 9. & dabat illis potestatē spirituū immundo-
rum: &c. vsq; ad illud vbi ait, Excutite pul-
uerem de pedibus vestris in testimonium
illis. Sed antequam hoc narraret Marcus,
prius post resuscitatā filiam archisynagogi,
illud narrauit, vbi dominum in patria sua
mirabantur, vnde illi esset tanta sapientia
& virtutes, cum eius cognationem nossent,
quod Matthæus post admonitionem istam
discipulorū, & post alia multa cōmemorat: Mat. 13.
Itaq; incertum est, verū hoc, quod agitur
in eius patria, Matthæus omissum reuoca-
uerit, an Marcus recordatū anticipauerit:
quisnam eorū ordinē rei gestæ, & quis re-
cordationis suæ tenuerit. Lucas aūt conti- Luc. 9.
nuo post resurrectionem filiæ Iairi, subiun
git hoc loco de potestate & admonitione di
scipulorum tam breuiter sanè q̄ Marcus:
neq; ipse ita, vt hoc sequi etiam in rerū ge- I
starū ordine appareat. In omnibus ergo di- Mar. 16.
scipulorum, Lucas, qui eos alio loco nomi-
nat, cum prius eliguntur in monte, à Mat-
thæo nō discrepat, nisi in nomine Iudæ Ia- Luc. 6.
cobi: quē Matthæus Thadęū appellat, non- Mat. 10.
nulli autem codices habēt Lebbeum. Quis
autem unquam prohibuerit duobus vel tri
bus nominibus hominem vnum vocari? So Mat. 10.
let itē quæri, quō Matthæus & Lucas com Luc. 9.
memorauerit dixisse dñm discipulis, vt nec Marc. 6.
virgam ferrent, cum dicat Marcus, Et præ-
cepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgā
tātum, Et sequatur etiam ipse, Non peram,
non panem, neq; in zona æs, vt ostendat in
eodem loco versari narrationem suam, in
quo & illorum, qui dixerunt, nec virgam
ferendam. Quod ita soluitur, vt intelliga-
mus sub alia significatione dictam virgam,
quæ secundum Marcum ferenda est & sub
alia illam, quæ secundum Matthæum, &
Lucam non est ferenda: sicut sub alia si-
gnificatione intelligitur tentatio, de qua dictū
est, Deus neminem tentat: & sub alia de
qua dictum est, Tentat vos dominus deus
uester, ut sciat si diligitis eum. Illa sedu-
ctionis est, hæc probationis. Sicut iudicium Iacob. 1.
aliter accipitur, de quo dictum est. Qui be Deu. 13.
ne fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui K
male fecerunt, in resurrectionem iudicij: Ioan. 5.
& aliter, de quo dictum est, Iudica me Psa. 43.
deus, & discerne causam meam de gente nō
sancta. Illud enim iudicium dānationis est,
hoc discretionis. Et multa alia sunt uerba, q̄
non habent unam significationem, sed di-
uersis locis congruenter posita, diuerso mo
do intelliguntur, & aliquando cum expo- 1. Co. 14.
sitione dicuntur: ut est illud. Nolite pue-
ri effici sensibus, sed malitia paruuli esto-
te, ut sensibus perfecti sitis. Hoc enim bre-
uiter clausa sententia dici potuit, Nolite es- 1. Co. 3.
se pueri, sed estote pueri. Et illud, Si quis
putat se sapientem esse in uobis, in hoc secu-
lo stultus fiat, ut sit sapiens. Quid. n. aliud
dixit,

dixit, q̃ non sit sapiens, vt sit sapiens? Aliquã
dũt clausæ ita dicuntur, ut exerceant inquirentem: vt est quod ait ad Galatas, Inuicẽ
Gala. 6. onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Qui.n. putat se esse aliquid cũ
nihil sit, seipsum seducit. Opus autem suum
probet vnusquisq;, & tunc in semetipso habebit gloriã, & non in altero. Vnusquisq;.n.
proprium onus portabit. Nisi oneris nomẽ
sub diuersis significationibus acceperis, proculdubiò putabis eundem sibi in loquendo
L esse contrarium, & hoc in vna sententia tam
vicine positis verbis. Qui cum pauloante
diceret, Alter alterius onera portate: postea
dixit, Vnusquisq; proprium onus portabit.
Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis deo de actibus
nostris. Illa cum fratribus sustinenda communicantur, hæc propria ab vnoquoq; portantur. Ita & virga intelligitur spiritaliter,
de qua dicebat Apostolus, In virga veniam
1. Co. 4. ad vos: & corporaliter, qua vtimur siue ad
equum siue ad aliquid aliud opus fuerit, vt
interim omittam & alias huius nominis figuratas significationes. Vtrunq; ergo accipiendum est a dño Apostolis dictum, Et ut
nec uirgam ferrent, & non nisi virgam ferrent.
Mat. 10. Cum.n. secundum Matthæum diceret
eis, Nolite possidere aurum, neq; argentũ,
neq; pecuniam in zonis vestris, non peram
in via, neq; duas tunicas, neq; calciamenta,
neq; virgam: continuo subiecit, Dignus est
enim operarius cibo suo. Vnde satis ostẽdit,
cur eos hæc possidere ac ferre noluerit: non
q; necessaria non sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis quibus Euangelium credentibus annunciarent: tanquam
M stipendia militantibus, tanquam fructum vineæ plantatoribus, tanquam lac gregis pastoribus. Vnde Paulus dicit, Quis militat
1. Co. 9. suis stipendijs vnquam? Quis plantat vineam & de fructu eius nõ edit? Quis pascit
gregem, & de lacte gregis nõ percipit? Hinc
enim loquebatur de ijs quæ necessaria sunt
prædicatoribus Euangelij, vnde paulopost
dicit, Si nos vobis spiritalia seminauimus,
magnum est si vestra carnalia metamus? Si
alij potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus vsi hac potestate.
Vnde apparet hæc non ita præcepisse dñm
tanquam Euangelistæ viuere aliunde non
debeant q̃ eis præbentibus quibus annunciant Euangelium. Alioquin contra hoc præ-

ceptum fecit idem Apostolus, qui victum
de manuum suarum laboribus transigebat, 1. The. 6
ne cuiquam grauis esset: sed potestatem dedisse in qua sciret illa deberi. Cum autem De opere monachorũ. cap. 6.
à domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: cum autem potestas datur,
licet cuique non vti, & tanquam de suo iure
recedere. Hæc ergo dominus loquens discipulis, id agebat quod iste Apostolus paulopost apertius ita explicat, Nescitis quo- Mat. 10.
niam qui in templo operantur, quæ de tem- A 1. Co. 9.
plo sunt edunt. Qui altari deseruiũt altario
comparticipantur. Sic & dñs ordinauit ijs qui
Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum.
Cum itaq; dicit ita dñm ordinasse, se autem vsum non esse, vtiq; ostendit vtendi potestatem datam, non impositam seruiẽdi necessitatem. Hoc ergo ordinans dñs quod eũ
ordinasse dicit Apostolus, qui Euangelium
annunciant, de Euangelio viuere: illa Apostolis loquebatur, vt securi non possiderent,
neque portarent huic vitæ necessaria, nec
magna, nec minima. Ideo posuit, nec vir- Mat. 10.
gam: ostendens a fidelibus suis omnia debe- Lucæ. 9.
ri ministris suis, nulla superflua requirentibus. Ac per hoc addendo, Dignus est enim
operarius cibo suo: prorsus aperuit & illustrauit, vnde & quare hæc omnia loqueret. Marc. 6.
Hanc ergo potestatem uirgæ nomine significauit, cũ dixit, ne quid tollerent in uia nisi
virgam tantum. Potuit.n. etiam sic breuiter
dici, nihil necessariorum vobiscum feratis,
nec virgam nisi uirgam tantum: vt illud qđ
dictum est, nec virgam: intelligatur, nec minimas quidem res. Quod vero adiunctum
est, Nisi virgam tantum: intelligatur, quia
per potestatem a dño acceptam quæ virgæ B
nomine significata est, etiam quæ non portantur non deerunt. Vtrunq; ergo dñs dixit,
sed quia non vtrunq; vnus Euangelista cõmemorauit, putatur ille qui virgam sub alia
significatione positam tollendam dixit, ei q
uirgam rursus aliud significantem non tollẽdam dixit, esse contrarius: sed iam ratione reddita non putetur. Sic & calciamenta Mat. 10.
cum dicit Matthæus in via non esse portanda, curã prohibet, qua ideo portanda cogitãtur vt non desint. Hoc & de duabus tunicis
intelligendum est, ne quisquam eorum præter eam quam esset indutus, aliam portandam putaret, solicitus ne opus esset, cum ex
illa potestate posset accipere. Proinde Marcus dicendo calciari eos sandalijs vel soleis, Marc. 6.

aliquid hoc calciamentum mysticę significationis habere admonet, vt pes neque tectus sit neque nudus ad terram, i. nec occultetur Euangelium, nec terrenis commodis innitatur. Et ꝙ non portari vel haberi duas tunicas, sed expresius indui prohibet dicens: & ne induerentur duabus tunicis, quid eos monet, nisi non dupliciter, sed simpliciter ambulare? Ita dominum omnia dixisse, nullo modo dubitandum est, partim proprie, par-
C tim figurate: sed Euangelistas alia illum, alia illum inseruisse scriptis suis, quædam uero eadem vel duos vel tres eorum quoslibet uel omnes quatuor posuisse, nec sic tamen omnia esse conscripta, quæ ab illo seu dicta seu facta sunt. Quisquis autem putat non potuisse dn̄m in vno sermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cætera eius inspiciat, & videbit q̄ hoc temere at-
Matt. 6. que ineruditè arbitretur. Potest enim iste, vt vnum aliquid dicam quod animo interim occurrit, quoniam monet, vt non sciat sinistra quid faciat dextra in eleemosynis, & q̄c quid illic aliud præcipitur, figurate accipiendum putare. Sanè rursus admoneo, quod oportet meminisse lectorem, ne tali admonitione sæpisime indigeat, alijs atque alijs sermonum suorum locis, dominum multa iterare quæ alibi iam dixerat: ne forte ipsorum locorum ordo, cum vel ex alio Euangelista non conuenerit alicui eorum, hinc putet esse contrarium: cum intelligere debeat iterum alibi dici, quod iam alibi dictū erat: nec tantum de dictis, verumetiam de factis obseruari debere. Nihil enim prohibet hoc idem iterum factum credere. Calumniari
D autem Euangelio, dum non credit iterum factum, quod iterum fieri non potuisse nemo conuincit, sacrilegæ vanitatis est.

Vbi Ioannes Baptista misit ad Iesum de carcere discipulos suos, quod Matthæus & Lucas dicunt. Cap. XXXI.

Mat. 11. SEquitur Matthæus & dicit, Et factū est, cum cōsummasset Iesus, pręcipiens duodecim discipulis suis, transijt inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus es, an alium expectamus &c. vsq; ad illud vbi ait, Et iustificata est sapientia à filijs suis. Hunc totum locum de Ioanne Baptista, quòd miserit ad Iesum, & cuiusmodi responsum acceperint illi, quos misit, & quicquid post eorum abscessum de Ioanne dominus dixit, interponit & Lucas: non quidem ipso ordine, sed Lucę.7.
quis eorum recordationis suæ, quis rerum ipsarum hic ordinem teneat, non apparet.

Vbi exprobrauit ciuitatibus quòd non agerent pœnitentiam, quod & Lucas dicit, vbi q̄rendum quemadmodū illi Matthæus ipso ordine cōgruat. Cap. XXXII.

SEquitur Matthæus & dicit: Tunc cœpit E
exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ Mat. 11.
sunt plurimæ uirtutes eius, quia non egissent pœnitentiam: &c. vsq; ad illud vbi ait: Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, q̄ tibi. Etiam hoc commemorat Lu- Luc. 10.
cas, continuato cuidam sermoni domini, etiam hæc ex ipsius ore coniungens: vnde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare, quo a domino dicta sunt. Matthæus autem suæ recordationis ordinem tenuisse: aut si illud quod idem Matthæus ait, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus: sic accipiendum putatur, vt punctum ipsum temporis voluisse credatur exprimere in eo quod dictum est, tunc: non autem ipsum tempus aliquanto latius quo hæc multa gerebantur & dicebantur: quisquis hoc credit, credat etiam hoc esse bis dictum. Cum enim & apud vnū Euangelistam inueniantur quædam quæ bis dixerit dominus: sicut & apud eundem Lucam de non tollenda pera in via & simi- Lucę. 9.
liter cæteris, duobus locis dictum a domino & 10.
inueniatur: quid mirum si & aliquid aliud bis dictum singillatim a singulis dicatur eodem ordine quo dictum est? Et ideo diuersus ordo appareat in singulis, quia & tunc quando ille, & tunc quando ille commemorat dictum est.
F

Vbi vocauit ad tollendum iugum & sarcinam suam, quem admodum Matthæus a Luca non dissentiat in narrandi ordine. Cap. XXXIII.

SEquitur Matthæus. In illo tempore re- Mat. 11.
spondens Iesus dixit: Confitebor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus: &c. vsque ad illud vbi ait: Iugum enim meum suaue est & onus meum leue. Huius loci & Lucas Luc. 10.
meminit,

meminit, sed ex parte. Non dicit enim ipse: Venite ad me omnes qui laboratis: & alia quæ sequuntur. Semel autem hoc dictum à domino, sed Lucam non tantum quod dictum est commemorasse, credibile est. Matthæus.11. dicit: In illo tempore respondens Iesus dixit: postea quam exprobrauit ciuitatibus: Lucas autem post illam exprobrationem ciuitatum interponit quædam, non tamen multa: atq; hoc ita subiungit. In ipsa hora exultauit in spiritusancto, & dixit. Vnde etiam si Matthæus non in illo tempore diceret, sed in ipsa hora, tam pauca interposuit Lucas in medio, vt etiam eadem hora dictum, non absurde videatur.

G Vbi discipuli spicas vellentes manducauerunt, quemadmodum inter se congruant Matthæus, Marcus & Lucas in narrandi ordine. Cap. XXXIIII.

Mat. 12. SEquitur Matthæus & dicit, In illo tempore abijt Iesus sabbato per sata, discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas & manducare: & cætera, vsque ad illud vbi ait, Dominus est enim filius hominis & sabbati. Hoc quoque sine vlla repugnantiæ
Marc. 2. quæstione commemoratur & a Marco, & à
Luc. 6. Luca, sed illi non dicunt, In illo tempore. Vnde fortassis magis Matthæus rei gestæ hic ordinem tenuit, illi autem recordationis suæ, nisi latius accipiatur quod dictum est, in illo tempore. i. in quo hæc multa & diuersa gerebantur.

De illo qui manum aridam cũ haberet, sabbato curatus est, quemadmodum narratio Matthæi concordet cũ Marco & Luca, vel rerũ ordine, vel domini & Iudæorum verbis. Cap. XXXV.

Mat. 12. SEquitur ergo Matthæus ita narrans, Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum, Et ecce homo manum habens aridam: &c. vsque ad illud vbi ait, Et restituta est sanitati sicut altera. De isto sanato q manum habebat aridam, etiam Marcus & Lu-
Marc. 3. cas non tacent. Possent aũt putari, eo die fa-
Luc. 6.
H ctum & de spicis & de isto sanato, quia & sabbatum hic commemoratur, nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum esse de sanitate aridæ manus, proinde quod ait Matthæus, Et cum inde transisset venit in synagogam eorum: non quidē venit nisi cum inde transisset, Sed post quot dies in synagogam eorũ venerit, postea quam p segetem illam transiuit, an recte cõtinuoq; illuc ierit nõ expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato huius manum sanatam. Sed potest mouere, quõ Matthæus dixerit, quod ipsi interrogauerint dñm, Si licet sabbato curare, volentes inuenire accu- Mat. 12.
sandi occasionem, Ipse vero illis de oue proposuerit similitudinem dicens, Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quãto melior est homo oue. Itaq; licet sabbato benefacere. Cũ Mar- Marc. 3.
cus & Lucas illos potius à dño interrogatos Luc. 6.
esse perhibeant, Licet sabbato benefacere an male, animam saluam facere an perdere? Itaque intelligendum est q illi prius interrogauerint dominum, Si licet sabbato curare, Marc. 3.
deinde q intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quærentium, constituerit I
in medio eorum illum quem fuerat sanaturus, & interrogauerit quę Marcus & Lucas eum interrogasse commemorant, ac tunc illis tacentibus, proposuisse similitudinem de oue, conclusisseq; q liceat sabbato benefacere. Postremo circunspectis eis cum ira, sicut Marcus dicit, contristatum super cæcitate cordis eorum dixisse homini, Extende manum tuam.

Considerandum, vtrũ ab isto cui arida manus sanata est, ita digrediantur hi Euangelistæ tres, vt in nullo sibi aduersentur ipso narrationis ordine. Cap. XXXVI.

SEquitur Matthæus ita contexens narra- Mat. 12.
tionem suam, Exeuntes autem Pharisæi consilium faciebant aduersus eum, quõ eum perderent: Iesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent, vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem: &c. vsque ad Esa. 42.
illud quod ait, Et in nomine eius gentes sperabunt. Hoc solus iste commemorat, illi duo in alia perrexerunt. Ordinem sanè rei gestæ videtur Marcus aliquantulum tenuisse, qui dicit Iesum cognita maligna aduer- K
sum se dispositione Iudæorum, recessisse ad Marc. 3.
mare cum discipulis suis, & ad eum turbas confluxisse, & sanasse eum plurimos. Vnde autem cœperit in aliud ire, non q ordinem sequeretur, vix apparet: vtrum vbi dicit cõ-

uenisse

uenisse ad eum turbas: potuit.n.hoc iam & alio tempore, an vbi dicit, Ascendit in montem. Quod & Lucas videtur commemorasse dicens, Factum est autem in illis diebus, exijt in montem orare. Dicendo enim, In illis diebus, satis ostendit non continuo factum.
Luc. 11.

De muto & cæco qui dæmonium habebat, quomodo Matthæus Lucasq; consentiant. Cap. XXXVII.

Mat. 12. MAtthæus ergo sequitur & dicit, Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus, & curauit eum ita vt loqueretur & videret. Hoc nõ isto ordine, sed post alia multa Lucas commemorat, & mutum dicit tantum, non etiam cæcum, sed non ex eo quod aliquid tacet, ideo de alio dicere putandus est. Ea enim sequentia etiam ipse contexit, quæ Matthæus.
Luc. 11.

Vbi ei dictum est, quod in Beelzebub eijcit dæmonia, quicquid ex ipsa occasione locutus est de blasphemia aduersus spiritum sanctum, & de duabus arboribus, vtrum in nullo Matthæus à duobus alijs, maximè à Luca dissentiat. Cap. XXXVIII.

Mat. 12. SEquitur Matthæus dicens, Et stupebant omnes turbæ & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes dixerunt, hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis, Omne regnum diuisum contra se desolabitur &c. vsque ad illud vbi ait, Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

Marc. 3. Marcus non ex occasione illius muti subijcit dictum de Iesu, quod in Beelzebub eijceret dæmonia: sed post alia quædam, quæ solus commemorat, hoc quoque subnectit: siue alio loco id recolens & adiungens, siue aliquid prætermittens, & deinde ad hunc ordinem rediens. Lucas autem penè totidẽ verbis hoc dicit, quod Matthæus: & quod digitum dei appellat spiritum dei, ab eadem sententia non recedit: quin potius & aliquid docet, vt nouerimus quemadmodũ intelligamus, vbicunque in scriptura legerimus, digitum dei. In alijs autem, quæ non hic dicunt Marcus & Lucas, nulla controuersia est: nec in his quæ aliquando aliter dicunt, quia eadem sententia est.

Quod respondit petentibus signum de Iona propheta, & de Niniuitis, & de regina Austri, & de spiritu immundo qui cum exierit ab homine redit, & inuenit domũ mundatam, quemadmodum Matthæus Lucæ congruat. Cap. XXXIX.

SEquitur Matthæus, & dicit, Tunc responderunt ei quidam de scribis & Pharisæis dicentes, Magister volumus à te signum videre: &c. vsque ad illud vbi ait, Sic erit & generationi huic pessimæ. Hęc etiam Lucas narrat eo quidem loco, sed aliquanto dispari ordine. Nam illud quod petierunt signũ à dño de cœlo, supra commemorauit post illud de muto miraculum: & non ibi retulit quid eis ad hoc dñs respondisset, sed postea cum turbæ concurrissent, dicit hoc fuisse responsum eis, quos dat intelligi superius à se commemoratos, qui de cœlo signum quærebant: & hoc annectit, posteaquam interposuit de muliere, quæ dixit dño, Beatus venter qui te portauit. Hanc autem mulierem interponit, cum de sermone domini commemorasset, quod spiritus immundus exiens ab homine, redit, & inuenit mundatam domũ. Post mulierem ergo illam, cum diceret responsum esse turbis de signo, quod de cœlo quærebant, interposita similitudine Ionæ prophetæ, deinde continuato sermone ipsius dñi, cõmemorat dictum de regina Austri, & de Niniuitis: ita aliquid potius commemorauit quod Matthæus tacuit, quàm aliquid prætermisit eorum, quæ hoc loco ille narrauit. Quis autem non videat superfluo quæri, quo illa ordine dñs dixerit, cum & hoc discere debeamus per Euangelistarum excellentissimam authoritatẽ, non esse mendacium, si quisquam non hoc ordine cuiusquam sermonem digesserit, quo ille, à quo processit, cum ipsius ordinis nihil intersit ad rem, siue ita siue ita sit? Et adhuc Lucas productiorem hunc domini sermonem indicat, & in eo quædam commemorat, qualia Matthæus in sermone illo, qui est habitus in monte, quæ bis dicta intelligimus: & ibi. s. & hic. Terminato autem isto sermone, in aliud pergit Lucas, in quo verum ordinem rerum gestarum seruauerit, incertum est. Ita enim connectit, Et cum loqueretur, rogauit eum quidam Pharisæus vt pranderet apud se. Non autem ait, Cum hæc loqueretur: sed, cum loqueretur. Nam si dixisset, Cum hæc loqueretur: necessario coge-
Mat. 12.
Luc. 11.
Matt. 5.
Luc. 11.

ret

ret intelligere hoc ordine non tantum à se fuisse narrata, verum & à domino gesta.

B Vbi ei nunciata est mater & fratres eius, vtrum à Marco & Luca ordo ipse non discrepet. Cap. XL.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. &c. vsque ad illud vbi ait, Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater & soror & mater est. Hoc sine dubio consequenter gestum intelligere debemus: præmisit enim cum ad hoc narrandum transiret, Adhuc eo loquente ad turbas. Quid est autem, adhuc: nisi illud quod loquebatur? Non enim dixit, Et eo loquēte ad turbas, ecce mater eius & fratres, sed, Adhuc eo loquente: quæ cum dicit, cogit intelligi, hæc loquēte quæ superius indicabat. Nam & Marcus post illud quod de blasphemia spiritus sancti, quid dominus
Marc.3. dixerit, retulit. Et veniunt, inquit, mater eius & fratres: prætermissis quibusdam, quæ in eodem textu sermonis domini, & Matthæus prolixius Marco, & Lucas prolixius Matthæo posuerunt. Lucas autem non huius rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupauit hoc, & recordatum antè narrauit. Denique hoc sic interposuit, vt solutum appareat a nexu & superiorum & inferioru.
C Post commemoratas enim quasdam parabolas domini, ita hoc de matre & fratribus
Lucæ.8. eius recordatum interposuit. Venerunt autem ad illum, inquit, mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Non expressit quando ad eum venerint. Rursus cum & hinc trāsijt, ita loquitur, Factum est autem, inquit, in vna dierum, & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius. Et hic vtique cum dicit, Factum est autem in vna dierum: satis indicat, non necesse esse, vt hæc dies intelligatur, in qua hoc gestum est, vel illa quæ continuo sequitur. Nihil itaque habet repugnantiæ cum cæteris duobus, quod Matthæus de matre & fratribus domini narrat, neque in verbis domini, neque in ipso ordine rerum gestarum.

Quòd de nauicula turbis locutus est de illo, cuius semen in seminando, aliud cecidit in via, &c. & de illo cui superseminata sunt zizania, & de grano sinapis, & de fermento, & quòd in domo locutus est, & de thesauro abscondito in agro, & de margarita, & de sagena missa in mare, & de proferente de thesauro noua & vetera: quomodo Marco & Lucę Matthæus consentiat, vel in his quæ cum illo dixerunt, vel de narrationis ordine. Ca. XLI.

SEquitur Matthæus. In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare: & cōgre- D Mat.13.
gatæ sunt ad eū turbæ multæ, ita vt in nauiculā ascendēs sederet, & omnis turba stabat in litore, & locutus est eis multa in parabolis dicens: &c. vsq; ad illud vbi ait, Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Post illud quod narratum est de matre & fratribus dñi, hoc cōtinuo gestū esse, & eū ordinē Matthæum et in narrando tenuisse, ea res insinuat, quia cum illuc transiret, ita contexuit vt diceret, In illo die exiens Iesus de domo sedebat secus mare, & congregatæ sunt ad eum turbæ multæ. Cum enim dicit, In illo die, nisi forte dies more scripturarum tēpus significet, satis indicat, aut hoc consequenter gestum, aut non multa interponi potuisse, maxime quia & Marcus eum ordinem tenet. Lucas Marc.4.
aūt post illud qd̄ narrat de matre & fratri- Lucę.8.
bus dñi, in aliud transit, nec eo transitu connexionem aliquam facit, qua huic ordini repugnare videatur. Omnium ergo horū quę Matthæus dñm locutum esse narrauit, quæ cum illo dixerunt Marcus & Lucas, nō habent repugnantiæ quæstionem. Quæ autē ipse solus dixit, multo magis sine cōtrouer- E
sia sunt. Nec in ipso ordine, quāuis aliquāto diuersum alius alium teneat, partim gestarum rerum, partim recordationis suæ, vi deo quid vel cui quisque aduersetur.

Quòd venit in patriam suam & mirabātur doctrinam, cum genus eius contemnerēt, quomodo consentiat Marco & Lucę, Matthęus maxime vtrum narrandi ordo nihil alteri aduersetur. Cap. XLII.

SEquitur ergo Matthæus. Et factum est Mat.13.
cum consummasset Iesus parabolas istas transijt inde, & veniens in patriam suam docebat

docebat eos in synagogis eorum: &c. vsque ad illud vbi ait, Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum. A superiore sermone parabolarum sic transit, vt non ostendat consequentis ordinis necessitatem: præsertim quia Marcus ab istis parabolis, non in quod iste, sed in aliud tendens, in quod & Lucas, ita contexuit narrationẽ, vt credibilius ostendatur hoc esse potius cõsequenter gestum, quod ipsi duo continuanter adiungunt: de naui scilicet qua dormiebat Iesus, & de illo miraculo expulsorum
Marc. 4. dæmoniorum apud Gerasenos, quæ duo
Luc. 8. Matthæus iam superius recolens interpo-
F suit. Nunc ergo quæ in patria sua dominus
Ioan. 6. dixerit vel ei dicta sint, videamus vtrum cũ alijs duobus Marco & Luca concordent. Nam Ioannes longe in diuersis & dissimilibus narrationis suæ locis, vel dicta esse domino talia, vel eum dixisse commemorat, qualia hoc loco tres cæteri meminerunt. Et Marcus quidem eadem propè cõmemorat hic omnia quæ Matthæus, nisi quòd dominum fabrum & Mariæ filium dicit à ciui-
Marc. 6. bus suis dictum, non sicut Matthæus, fabri filium. Nec mirandum est, cum vtrunq; di-
Mat. 13. ci potuerit. Eo enim & fabrum credebant, quo fabri filium. Lucas autem eandem rem gestam latius indicat, & plura ibi commemo-
Luc. 4. rat. Nec longe post baptismum & tentationem eius hæc inserit, sine dubio præoccupans quod multis rebus interpositis postea gestum est. Vnde quisque possit aduertere: quod huic tam magnæ quæstioni quam de consensu Euangelistarum enodandam deo adiuuante suscepimus, plurimum necessarium est, non nescientes aliquid eos prætermisisse, aut nescientes quemadmodum se ordo rerum gestarum haberet, alium potius ordinem suæ recordationis tenuisse. Quod hinc euidentissime intelligi potest, quia Lucas antequam narraret dominum fecisse Ca-
G pharnaum, præoccupauit hunc locum quẽ nunc consideramus, vbi ciues eius & potentiam virtutis in eo stupebant, & ignobilitatem generis contemnebant. Nam & hoc cũ dicit eis dixisse. Vtique dicetis mihi, medice cura teipsum, quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua: cum secundum eiusdem ipsius narrationem nihil adhuc legatur fecisse Capharnaum. Quod quia longum non est, & facillimum est & pernecessarium, totum inseruimus, vnde ad hoc narrãdum & quõ venerit. Postea quam baptizatum & tentatum dñm indicauit: ita sequitur. Et consummata omni tentatione Luc. 4.
diabolus recessit ab illo vsq; ad tempus. Et regressus est inde Iesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exijt per vniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorũ & magnificabatur ab omnibus. Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundũ consuetudinem suã die sabbati in synagogã, & surrexit legere. Et traditus est ei liber Prophetæ Esaiæ. Et vt reuoluit li- Esa. 61.
brum, inuenit locum vbi scriptũ erat, Spũs dñi super me, propter quod vnxit me: Euãgelizare pauperibus misit me, prędicare captiuis remissionẽ, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annũ H
dñi acceptum, & diem retributionis. Et cum plicasset librum, reddidit ministro & sedit. Et omniũ in synagoga oculi erãt intendentes in eũ. Cœpit aũt dicere ad illos, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Et oẽs testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebãt de ore ipsius, & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? Et ait illis, Vtique dicetis mihi hanc similitudinem, Medice cura teipsum. Quãta audiuimus facta in Capharnaũ, fac & hic in patria tua: & cætera. donec peragat totum ipsum narrationis suæ locum. Quid est ergo euidentius quàm hoc eum scientẽ præoccupasse narrandum, cum vtique iam magna ab illo in Capharnaum facta fuisse & ipse nouerit, & ipse commemoraret, quæ se nondum narrasse vtiq; scit? Neque enim tantum ab eius baptismo progressus est, vt oblitus putetur nondum se aliquid commemorasse de ijs quæ in Capharnaum gesta fuerant. Modo enim cœpit post baptismum aliquid narrare de domino.

Quemadmodũ inter se cõueniat Matthęus Marcus & Lucas de verbis Herodis cũ I
audisset de mirabilibus domini, vel de ipso narrationis ordine. Cap. XLIII.

Sequitur Matthæus, In illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista. Ip- Mat. 14.
se surrexit à mortuis, & ideo virtutes ope- Marc. 6.
rantur in eo. Marcus hoc idem & eodem modo dicit, sed non eodem ordine. Nam posteaquam discipulos domini misit, dicẽs eis, Ne quid in via ferrent nisi virgam tantum, terminato eo sermone, quantũ ab illo

commemo-

commemoratum est, etiam hoc subiecit, nul la tamen facta necessitate, qua hoc etiam cõsequenter gestũ esse intelligere cogeremur: sicut nec Matthæus, In illo tempore dixit: non illo die vel hora: nisi quòd Marcus nõ quòd Herodes dixerit, sed dicebant, inquit, quia Ioannes Baptista surrexit à mortuis. Matthæus vero de ipso Herode, ait, inquit, pueris suis. Lucas etiã eum narrandi ordinem, quem Marcus tenens, nec ipse sanè & rerum gestarum eundem ordinẽ fuisse credi cogens, ita hoc idem cõmemorat. A udiuit

Luc. 9. aũt, inquit, Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat ab eo q̃ diceretur à quibusdam, Quia Ioannes surrexit à mortuis: à quibusdam vero, quia Helias appa-

K ruit: ab alijs autem, quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait, Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste, de quo ego audio talia? Et quærebat videre eũ. In his verbis Lucas quoque Marco attestatur, ad hoc duntaxat, quòd alij dixerint non Herodes, Ioannem à mortuis surrexisse. Sed quia hæsitantem commemorauit Herodem, verbaque eius ita postea posuit dicentis, Ioannem ego decollaui, quis est aũt iste, de quo audio ego talia? Intelligendũ est autem post hanc hæsitationem confirmasse in animo suo, quod ab alijs dicebatur, cùm ait pueris suis, sicut Matthæus narrat, Et

Mat. 14. ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operãtur in eo. Aut ita pronũcianda sunt hæc verba, vt hæsitantem adhuc indicent. Si enim diceret, Nunquidnam hic est, aut nunquid forte hic est Ioannes Baptista, non opus esset admonere aliquid de pronunciatione, qua dubitans atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, vtroque modo pronunciari potest, vt aut confirmatum eũ ex aliorum verbis, credentem dixisse acci-

Luc. 9. piamus: aut adhuc, sicut Lucas commemo-

Marc. 6. rat, hæsitantem: præsertim quia & Marcus,

L qui superius dixerat, ab alijs fuisse dictum, quod Ioãnes à mortuis resurrexit, in extremo tamen ipsum Herodẽ dixisse non tacet. Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Quæ item verba duobus modis pronunciari pñt, vt aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cum autẽ Lucas posteaquam hoc commemorauit in aliud transeat, duo isti Matthæus & Marcus ex hac occasione narrant, quemadmodum sit ab Herode Ioannes occisus.

De Ioanne incluso vel etiã occiso, quo ordine ab his tribus narret. Ca. XLIIII.

Sequitur ergo Matthæus, & dicit, Herodes .n. tenuit Ioannẽ, & alligauit eũ, & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorẽ fratris sui: & cætera. vsq; ad eum locum, vbi ait, Et accedentes discipuli eius, tulerũt corpus eius, & sepelierunt illud: & venientes nunciauerunt Iesu. Marcus hoc similiter narrat, Lucas aũt non eodem ordine id recordatur, sed circa ipsum baptismũ, quo dñs baptizatus est. Vnde hoc præoccupasse intelligitur & ipse ex occasione, vt ibi narraret, quod multo post factum est. Cum .n. commemorasset Ioannis verba de domino, quòd ventilabrum in manu eius, & mundabit areã suam: frumenta recondet in horreũ suum, paleas aũt comburet igni inextinguibili: continuò subiecit, quod non continuo factum esse Ioannes euangelista apertissime exponit, cum cõmemorat, posteaquam baptizatus est Iesus isse illum in Galilæã, quando fecit de aqua vinũ: & inde post paucorũ dierum in Capharnaum habitationẽ, redijsse ad Iudæam terram & ibi baptizasse multos circa Iordanem, antequam missus esset Ioannes in carcerẽ. Quis aũt non putet, nisi qui minus in his literis eruditus est, tanquam post illa verba de ventilabro & de area mundata, continuo sit à Ioanne ostẽsus Herodes, vt eum in carcerẽ miserit? Nõ autẽ hoc ordine ista narrata quo gesta sunt, & alibi iam probauimus, & hoc ipso loco non quilibet alius, sed idem Lucas hoc probat. Si enim potest verba illa continuo Ioãnes in carcerem missus est, quõ post ipsam commemorationem Ioannis in carcerẽ missi baptizatus est Iesus secundũ ipsius Lucæ narrationem? Proinde manifestũ est, ex occasione recordatum præoccupasse, & antè multa quæ priusquam Ioanni hoc fieret gesta narraturus erat, hoc præoccupatũ in sua narratione præmisisse. Sed nec illi duo Matthæus & Marcus eo rerum ordine de Ioanne in carcerem misso in sua narratione posuerunt, quod factum apparet etiã in eorum scriptis. Nam & ipsi dixerunt, tradito Ioanne dñm isse in Galilæam, & post multa quę fecit in Galilæa veniunt ad Herodis admonitionem vel hæsitationem, q̃ Ioannes quẽ decollauit, à mortuis resurrexit, & ex hac occasione narrant omnia, quæ de Ioanne contigerunt incluso & occiso.

Mat. 14. Marc. 6. M Ioan. 1. & 3. Supra c. 17. & 18 A Matt. 4. Marc. 1. Mat. 14. Marc. 6. Luc. 9.

Ad

Ad miraculum de quinque panibus quo ordine ab omnibus, & quemadmodum uẽtum sit. Cap. XLV.

SEquitur ergo Matthæus, cũ dixiſſet nunciatũ eſſe Chriſto ꝙ Ioãnes occiſus ſit, & ita narrationẽ contexit. Quod cũ audiſſet, inquit, Ieſus, ſeceſſit inde in nauicula in locum deſertum ſeorſum. Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eũ pedeſtres de ciuitati-
Mat. 14. bus. Et exiens uidit turbã multam & miſertus eſt eis, & curauit languidos eorũ. Hoc continuo poſt Ioannis paſsionem factum eſſe commemorat. Vnde poſt hæc facta ſunt illa quæ primo narrata ſunt, quibus motus Herodes dixit, Ioannem ego decollaui. Illa
Marc. 6. .n. poſteriora debent intelligi, quæ ad He-
B rodem pertulit fama, ut moueretur & hæſitaret quiſnam iſte eſſe poſſet de quo audiret talia, cum Ioãnem ipſe occidiſſet. Marcus autem poſteaquã paſsionem Ioannis narrauit, commemorat diſcipulos miſſos rediſſe ad Ieſum & renunciaſſe illi omnia q̃ egerãt & docuerant: & dñm eis, quod ipſe ſolus commemorat, dixiſſe ut requieſcerent puſillum in deſerto, & aſcẽdiſſe cum eis in nauẽ & iſſe. Et turbas hoc uidentes præueniſſe eos illuc: quarum miſertum dñm docuiſſe multa: & hora iam progrediente factum eſſe, ut de quinque panibus & duobus piſcibus uẽſ-
Mat. 14. qui aderant paſcerentur. Quod miraculũ
Luc. 6. omnes quatuor Euangeliſtæ cõmemorauerunt.
Ioan. 6. runt. Lucas etiã qui iam longe ſupra de Ioãnis paſsione narrauerat, ex occaſione qua diximus, nunc poſteaquam cõmemorauit illã
Luc. 9. Herodis hæſitationem de dño quiſnã eſſet: hoc continuo ſubiungit quod Marcus .i. rediſſe ad illũ Apoſtolos & narraſſe illi quecunq; illi fecerant. Et aſſumptis eis receſſiſſe in locum deſertum, atque eos ſecutas turbas, & locutum eſſe de regno dei, & eos qui cura indigebant ſanaſſe: atq; inde et ipſo die
C declinante commemorat miraculũ de quin
Ioan. 4. que panibus factũ. At uero Ioãnes qui multũ ab eis tribus Euangeliſtis eo diſtat, quia magis in ſermonibus quos dñs habuit immoratur, q̃ in factis quę mirabiliter fecit, poſteaquã commemorauit eum relicta Iudæa abijſſe iterum in Galilæã, quod tunc intelligitur factũ, cũ & alij Euangeliſtæ dicunt eũ
Matt. 4. Ioanne tradito iſſe in Galilæã. Poſteaquã
Marc. 1. ergo ad commemorauit Ioannes in tranſi-
Ioan. 4. tu eius per Samariam, multa q̃ locutus eſt ex occaſione illius Samaritanæ q̃ inuenit ad puteum, cõtexit narrationi ſuæ: & poſt duos dies dicit eũ inde exiſſe in Galilæam, deinde ueniſſe in Chanam Galilææ, ubi fecerat de aqua uinum, & ſanaſſe filium reguli cuiuſdã. Alia uero quæ illũ in Galilæa feciſſe atque dixiſſe alij dixerunt, Ioannes tacet. Sed ſanè quod illi tacuerunt, dicit aſcendiſſe eũ Ioan. 5.
in die feſto Hieroſolymis, & fecitle ibi miraculũ de homine qui triginta & octo annos habebat in infirmitate, nec habebat hominẽ à quo in piſcinã deponeretur, in qua uarijs ualetudinibus affecti ſanabantur: & ex hac occaſione multa eum locutum fuiſſe Luc. 9
commemorat. Poſt hæc eũ dicit abijſſe trãs mare Galilææ, quod eſt Tyberiadis, & ſecutam multitudinem magnam. Deinde abijſſe D
ſe in mõtem & ibi ſediſſe cũ diſcipulis ſuis Mat. 14.
proximo Paſcha die feſto Iudæorũ. Tunc Marc. 6.
leuatis oculis & uiſa multitudine maxima, Luc. 9
paſciſſe ea de quinque panibus & duobus piſcibus: quod & cæteri Euangeliſtæ dicunt. Ac per hoc præter miſiſſe illũ, quæ illi narrando ad huius miraculi cõmemorationem uenerunt, certũ eſt. Verũtñ tanquã ex alia narrationis uia, cũ & illi tacuiſſent quæ iſte dixiſſet, ad hoc miraculum de quinq; panibus occurrerunt ſibi & illi tres, qui penè pariter ambulant, & iſte, qui ſermonum dñi alta cõſectans, per alia q̃ illi tacuerunt circũuolauit quodammodo, & eis ad miraculum de quinque panibus pariter commemorãdum, non multo poſt ab eis rurſus in altiora reuolaturus occurrit.

In ipſo de quinque panibus miraculo, quẽadmodum inter ſe omnes quatuor conueniant. Cap. XLVI.

SEquitur ergo Matthæus, & ad ipſum de quinque panibus factum narrationẽ ſuã ex ſuo ordine ita perducit, Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes, Deſertus eſt locus, & hora iam præter- Mat. 14.
ijt, dimitte turbas ut euntes in caſtella emant ſibi eſcas. Ieſus autem dixit eis, Non habent neceſſe ire, date illis uos manducare: & cætera, uſque ad illud ubi ait, Manducantium autem fuit numerus quinq; milia E
uirorum, exceptis mulieribus & paruulis. Hoc ergo miraculũ quod oẽs quatuor Euangeliſtæ cõmemorant & putantur inter ſe aliquid diſcrepare, conſiderandum atque tractandum eſt, ut ex hoc etiam ad cætera ſimilia regulæ locutionum diſcantur, quibus tã diuerſis

diuersis eadem tñ sñia retinetur, & eadem
rerum veritas custoditur. Et inchoanda qui-
dem est consideratio non a Matthæo secun
dũ ordinem Euangelistarum, sed a Ioanne
potius a quo ita expressa est ista narratio,
vt etiam nomina discipulorũ diceret, cum
quibus de hac re locutus est dñs. Ita.n.di-
Ioan. 6. cit. Cum subleuasset ergo oculos Iesus, &
vidisset, quia multitudo maxima uenit ad
eum, dicit ad Philippũ, Vnde ememus pa-
nes, vt manducent hi? Hoc aũt dicebat ten-
tãs eũ, & ipse.n.sciebat quid esset facturus.
Respondit ei Philippus. Duorum denario-
rũ panes non sufficiunt eis, ut unusquisque
modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex di
scipulis eius, Andreas frater Simonis Pe-
tri, Est puer unus hic qui habet quinq; pa-
nes hordeaceos, & duos pisces, sed hæc qd
sunt inter tantos? Dixit ergo Iesus, Facite
F homines discumbere. Erat autem fœnum
multum in loco. Discubuerũt aũt viri nu-
mero quasi quinq; milia. Accepit ergo pa-
nes Iesus, & cũ gratias egisset distribuit di-
scumbentibus. Similiter & ex piscibus quã-
tum volebant, Vt aũt impleti sunt, dixit di-
scipulis suis, Colligite q̃ superauerũt frag-
menta, ne pereant. Collegerunt aũt & im-
pleuerunt duodecim cophinos fragmento-
rũ ex quinq; panibus hordeaceis, q̃ super-
fuerunt his qui manducauerunt. Non hic
quæritur qđ iste dixit, cuiusmodi essent pa
nes, hordeaceos.n.fuisse non tacuit, qđ cæte
ri tacuerunt. Neq; hoc quærit, qđ iste non
dixit, fuisse ibi etiam p̃ter quinq; milia viro
rum, mulieres, & paruulos, qđ dicit Mat-
thæus. Et omnino iam certũ esse debet, &
regulariter teneri in talibus quæstionibus,
neminem mouere oportere, cũ ab alio dr̃,
quod ab alio prætermittitur. Sed quæritur
quõ ea quæ dixerũt vera sint omnia, ne nar
rationem alterius, narrans aliud alter exclu
dat. Si.n.dominus secundum narrationem
Ioannis, prospectis turbis quæsiuit a Phi-
lippo tentans eum, unde illis escæ dari pos-
G sent, potest mouere, quomodo sit verum, qđ
Ioan. 6. alij narrauerunt, prius dixisse domino disci
pulos, ut dimitteret turbas quo possent sibi
alimenta emere de proximis locis. Quibus
Mat. 14. ille respondit secundum Matthæum. Non
Marc. 6. habent necesse ire, date eis vos manducare.
Luc. 6. Cui etiam Marcus Lucasq; consentiunt,
tantum hoc prætermittentes quod ait, Nõ
habent necesse ire. Intelligitur ergo post
hæc verba dominum inspexisse multitudi-
nem & dixisse Philippo quod Ioannes cõ-
memorat, illi autem prætermiserunt. Dein-
de q̃ Philippus apud Ioannem respondit,
hoc Marcus a discipulis responsum esse cõ-
memorat, uolens intelligi hoc ex ore cæte-
rorum Philippum respondisse, quanquã &
pluralem numerum pro singulari vsitatis-
sime ponere potuerunt. Quod ergo ait Phi Ioan. 6.
lippus, Ducentorum denariorum panes nõ
sufficiunt eis, vt vnusquisque modicũ quid
accipiat: hoc est dicere quod ait Marcus,
Euntes ememus ducentis denarijs, panes, &
dabimus eis manducare. Quod autem com Matt. 6.
memorat idem Marcus dixisse dominum,
Quot panes habetis: prætermiserũt cæteri.
Quod autem Andreas apud Ioannem de Ioan. 6.
quinque panibus & duobus piscibus sugges- H
sit, hoc cæteri pluralem numerum pro sin-
gulari ponẽtes, ex discipulorum persona re-
tulerunt. Et Lucas quidem responsionem
Philippi & respõsionem Andreæ in vnam
sententiam cõstrinxit. Quod enim ait, Non Luc. 9.
sunt nobis plusquam quinque panes & duo
pisces, ad Andreæ retulit responsionem.
Quod vero adiunxit, Nisi forte nos eamus
& emamus in omnem hanc turbam escas,
videtur ad responsionem Philippi pertine-
re, nisi quod de ducentis denarijs tacuit,
quanquam & in ipsius Andreæ sentẽtia po-
test hoc intelligi. Cum.n.dixisset, Est puer Ioan. 6.
vnus hic qui habet quinque panes hordea-
ceos & duos pisces: adiunxit & ipse, Sed hæc
quid sunt inter tantos? Hoc est dicere, nisi
forte nos eamus & emamus in omnẽ hanc
turbã escas. Ex qua vniuersa varietate ver-
borum, rerum aũt sententiarumq; concor-
dia, satis apparet, salubriter nos doceri, nihil
quærendum in verbis nisi loquentium vo-
luntatem: cui demonstrandæ inuigilare de-
bent omnes veridici narratores, cum de ho-
mine vel de angelo vel de deo aliquid nar-
rant: horum enim voluntas verbis promi
potest, ne de ipsa inter se aliquid discrepent.
Sanè p̃termittere non oportet, hoc loco in- Infra c.
tentũ & ad cætera q̃ talia forte occurrerint 66. &
facere lectorem, quia Lucas dixit quinqua- 79.
genos iussos esse discumbere, Marcus vero
& quinquagenos & centenos, Qđ hic ideo Luc. 9.
non mouet, quia vnus partem dicit, alter to- Marc. 6.
tum. Qui.n.&̃ de centenis retulit, hoc retu-
lit quod ille p̃termisit. Nihil itaq; contrariũ
est. Veruntamen si alius de quinquagenis
tñ commemoraret, alius tantũ de centenis,
valde videretur esse contrarium: nec faci-
le

le dignoſceretur vtrunq; dictum eſſe, vnū autem ab altero, alterum ab altero eſſe commemoratum, & tamen attentius conſideratum inueniri debuiſſe quis non fateatur? Hoc ideo dixit, quia exiſtunt ſæpe aliqua eiuſmodi, quæ parum intendentibus & temere iudicantibus contraria videantur & non ſint.

Quòd ambulauit ſuper aquas, quomō qui hoc dixerunt inter ſe omnes quatuor cōueniant, & quomodo ab illo loco digrediantur, vbi turbas de quinque panibus pauit. Cap. XLVII.

Mat. 14. SEquitur Matthæus & dicit, Et dimiſſa turba aſcēdit in montem ſolus orare. Veſpere aūt facto, ſolus erat ibi. Nauicula autē in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim K contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans ſuper mare. Et videntes eum ſuper mare ambulantem turbati ſunt dicentes, Quia phantaſma eſt: & cætera. vſque ad illud vbi ait, Venerunt & adorauerunt eum dicentes, Vere filius Marc. 6. dei es. Marcus quoque hoc idem poſt narratum de quinq; panibus miraculū ita ſequitur, Et cum ſero eſſet, erat nauis in medio mari, & ipſe ſolus in terra. Et videns eos laborantes in remigando, erat enim ventus contrarius eis: & cætera. ſimiliter, niſi quòd de Petro ſuper aquas ambulante nihil dixit. Hoc autē ne moueat præcauendum eſt, ꝙ Marcus dixit de dn̄o cum ambularet ſuper aquas, & volebat præterire eos. Q̄uo enim hoc intelligere potuerunt, niſi quia in diuerſum ibat, eos volens tanquā alienos præterire, à quibus ita nō agnoſcebatur, vt phantaſma putaretur. Quod ad myſticam ſignificationē referri quis vſque adeo tardus eſt vt nolit aduertere? Sed tamē turbatis & exclamātibus ſubuenit dicens, Confidite ego ſum, nolite timere. Q̄uo ergo eos volebat præterire quos pauentes ita confirmat, niſi quia illa voluntas prætereundi ad eliciendum illū Ioan. 6. clamorem valebat cui ſubueniri oportebat? L Ioannes etiam adhuc cum iſtis aliquantum immoratur. Nam poſt narratum de quinq; panibus miraculum, ipſe quoque hoc de laborante nauicula, & de ambulatione dn̄i ſuper aquas non tacet, ita contexens, Ieſus ergo cum cognouiſſet quia venturi eſſent vt raperent eum & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus. Vt autem ſero factum eſt, deſcenderūt diſcipuli eius ad mare. Et cum aſcendiſſent nauem, venerūt trans mare in Capharnaum, Et tenebræ iā factæ erant & non venerat ad eos Ieſus. Mare autem vento magno flante exurgebat: & cætera. Nihil hic contrarium videri poteſt, niſi quòd Matthæus dimiſſis turbis eū dicit aſcendiſſe in montem, vt illic ſolus oraret. Ioannes autem in montem fugiſſe, cum eaſdem turbas de quinq; panibus pauit. Sed cum & ipſe Ioannes dicat poſt illud miraculum fugiſſe eum in montem, ne à turbis teneretur quę eum volebant regem facere: vtique manifeſtum eſt, quòd de monte in planiora deſcenderant quando illi panes turbis miniſtrati ſunt. Et ideo non eſt contrarium ꝙ aſcendit rurſus in montem, ſicut & Matthæus & Ioannes dicunt: niſi ꝙ Matthæus dicit, & aſcendit. Ioannes autem fugit: quod eſſet contrarium, ſi fugiens non aſcenderet. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit, Aſcendit in montem ſolus orare: Ioannes autem, Cum cognouiſſet, inquit, quia venturi eſſent vt facerent eum regem, fugit iterum in mōtem ipſe ſolus. Neque enim cauſæ orādi contraria eſt cauſa fugiendi: quandoquidem & hinc dominus traſfigurans in ſe corpus humilitatis noſtræ, vt conforme faceret corpori gloriæ ſuæ, per id quoque docebat hanc eſſe nobis magnam cauſam orandi, quando eſt cauſa fugiendi. Nec illud aduerſum eſt quòd Matthæus prius eū dixit iuſſiſſe diſcipulos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas, ac deinde dimiſſis turbis aſcendiſſe in montem ſolum orare: Ioannes vero prius eum fugiſſe commemorat ſolum in montem: ac deinde, Vt autem ſero factū eſt, inquit, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare, & cum aſcendiſſent nauem: & cætera. Quis enim non videat hoc recapitulando Ioannem poſtea dixiſſe factum à diſcipulis, quod iam Ieſus iuſſerat antequam fugiſſet in montem ſicut ſolet in ſermone ad aliquid prætermiſſum redire quodammodo, Sed quia ipſe reditus maxime in breuitate ac puncto temporis factus non commemoratur, putant plerunque qui audiunt, hoc poſtea factum eſſe quod poſtea dicitur. Sic etiam quos dixerat aſcendiſſe nauem, & veniſſe trans mare in Capharnaum, dicit ad eos in mari laborantes veniſſe dominum ambulātem ſuper aquas, quod vtique prius in ipſa nauigatione factum eſt, qua veniebant

Marginalia (right column): Mat. 14. — Ioā. 6. — M — Mat. 14. — Ioan. 6. — Phil. 3. — Mat. 14. — Ioan. 6. — A

bant Capharnaum. Lucas aũt post narratũ
Luc. 9. de quinque panibus miraculum pergit in aliud, & ab ordine isto digreditur. Neque enim aliquid de nauicula illa commemorat & de via domini super aquas: sed cum dixisset, Et manducauerunt omnes, & saturati sunt, & sublatũ est quod superfuit illis fragmentorum cophini duodecim: deinde subiunxit, Et factum est eum solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & interrogauit illos dicens. Quem me dicunt esse turbæ? Iam deinceps aliud narrans, & non quod illi retres qui dominũ ambulantẽ super aquas venisse ad nauigantes discipulos retulerunt.
Mat. 14. Nec ideo putari debet in illo monte quo eũ
& c. 16. dixit Matthęus ascendisse ut solus oraret, dixisse discipulis, quem me dicunt turbæ. Lucas.n.uidetur in hoc congruere Matthæo,
B quia dixit, Cum solus esset orans: cum ille
Luc. 9. dixisset, Ascendit in montẽ solus orare: sed
Mat. 15. omnino alibi cum solus oraret, & essent eũ illo discipuli hoc interrogauit. Solum quippe Lucas fuisse dixit, nõ sine discipulis sicut Matthæus & Ioannes, quãdo ab illo discesserunt ut præcederent eum trans mare. Iste nanque apertissime adiunxit, Erant cum illo, & discipuli. Proinde solum dixit, sine turbis, quæ cum illo non habitabant.

Qũo Matthæus & Marcus Ioanni non aduersentur, in eo quòd ab eis tribus narratur quod posteaquàm transfretauerunt factum sit. Cap. XLVIII.

Mat. 14. Sequitur Matthæus dicens, Et cum trãsfretassent uenerunt in terram Genesar, Et cum cognouissent eũ uiri loci illius, miserunt in uniuersãm regionẽ illã, & ob-
Mat. 15. tulerũt oẽs male habẽtes, & rogabãt eũ, vt fimbriã uestimenti eius tangerẽt. Et quicũque tetigerunt, salui facti sunt. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ, & Pharisæi dicentes, Quare discipuli transgrediuntur traditiones seniorum? Non.n. lauant manus suas cum panem manducant:
C & cætera. usque ad aliud ubi ait, Nõ lotis
Marc. 6. aũt manibus manducare, non coinquinat
Ioan. 6. hominem. Hæc & Marcus cõmemorat sine aliqua repugnantiæ quæstione. Quicquid .n. diuerso modo ab alio dicitur, ab eadẽ sententia nõ recedit. Ioãnes aũt ab illa nauicula ad quam dñs super mare ambulãs uenit, posteaquàm exierunt in terram, more suo in sermone dñi intentus, cum ex occasione panis multa præcipueq; diuina locutum esse commemorat: postque ipsum sermonem rursus in aliud atq; aliud eius narratio sublimiter fertur. Nec tñ in eo quòd ab istis digreditur, aliquid ordini istorũ, illius in alia transitus aduersatur. Quid enim prohibet intelligere & illos esse sanatos à domino de quibus narrant Matthæus & Marcus, & illis qui eum secuti sunt trans mare, hæc eum locutum esse quæ prædicat Ioannes? Quandoquidem Capharnaum quo dicuntur secundum Ioannem transfretasse, iuxta stagnum est Genesar; ad quam terram secundum Matthæum dicuntur exisse.

De muliere Chananæa quæ dixit: Et canes edunt de micis cadentibus de mensa dominorũ suorum, qũo inter se Matthæus Lucasq; consentiant. Cap. XLIX.

Sequitur itaq; Matthæus post illum sermonem dñi, vbi de non lotis manibus cũ D
Pharisæis egit, atq; ita confert narrationis Mat. 15.
ordinem, quantum ipse transitus indicat, rerum etiam quæ consecutæ sunt ordinem seruans. Et egressus, inquit, inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis, Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa, clamauit dicens ei, Miserere mei dñe fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum: & cætera. vsq; ad illud vbi ait, O mulier magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Et sanata est filia illius ex il-
la hora. Hoc de muliere Cananæa ẽt Mar- Marc. 7.
cus commemorat, eundem rerum gestarum ordinem seruans, nec afferens aliquam repugnantiæ quæstionem, nisi ꝙ in domo dicit fuisse dñm cum ad illum venit eadẽ mulier pro filia sua rogans. Matthęus autem posset quidẽ facile intelligi de domo tacuisse eandem tamen rem commemorasse, sed qm̃ dicit discipulos domino ita suggessisse, dimitte illam quoniã clamat post nos: nihil videtur aliud significare q̃ post ambulantem dñm mulierem illam deprecatorias voces emisisse. Qũo ergo in domo, nisi quia intelligendum est dixisse quidem Marcum ꝙ intrauerit vbi erat Iesus, cum eum prædixisset fuisse in domo? Sed quia Matthęus ait, Non re-
spondit ei verbum: dedit agnoscere ꝙ ambo E
tacuerunt: in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa: atque ita cætera contexuntur quæ iam in nullo discordant. Quod

enim marcus commemorat ei dominum respondisse de pane filiorum non mittendo canibus: illis interpositis dicta sunt, q̃ matthæus dicta non tacuit. i. quia discipuli rogauerunt eum pro illa, & quia respondit nõ se esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: & quia illa venit, id est, illa cõsecuta est, & adorauit eum dicens, Domine adiuua me: tunc deinde dictum est quod Euangelistæ ambo commemorant.

Cùm de septem panibus pauit turbas, utrum inter se Matthæus marcusq; conueniant. Capito. L.

Mat.15. SEquitur matthæus ita narrans. Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilçæ, & ascendens in montem sedebat ibi: Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secũ mutos, claudus, cæcos, debiles & alios multos, & piecerũt eos ad pedes eius: F & curauit eos, ita vt turbç mirarent, uidētes mutos loquētes, claudos ambulantes, cęcos uidētes, & magnificabant deũ Israel, Iesus aũt cõuocatis discipulis suis dixit, misē reor turbç, quia triduo iam perseuerant mecum & non habent quod manducent: & cætera. usque ad illud vbi ait, Erant autem qui manducauerunt quatuor milia hominum extra paruulos & mulieres. Hoc aliud miraculũ de septē panibus & paucis pisciculis Marc.8. ēt marcus cõmemorat eodē pene ordine, nisi q̃a interponit q̃d nullus alius dicit, de surdo cui dominus aures aperuit, spuens & di- Marc.7. cens, effeta quod est aperire. Hoc sanè non ab re fuerit admonere in hoc miraculo dē septē panibus quod duo Euangelistç mat- Mat.14. thçus Marcusque posuerũt, q̃a si aliq̃s eorũ Marc.6. id dixisset, qui de illis q̃nque panibus nõ di- Luc. 9. xisset, cõtrarius cæteris putaret. Quis. n. nõ Ioã. 20. existimaret vnũ idēque factũ esse? Nõ aũt integre & veraciter, siue ab illo, siue ab alijs siue ab oĩbus fuisse narratũ: sed aut illũ pro quinque panibus septē dũ falleret cõmemorasse, aut illos p̃ septē quinque, aut vtrosq; mentitos vel obliuione deceptos. Hoc & de duodecim cophinis, & de septem sportis opi G naretur quasi contrarium. Hoc de quinque milibus & quatuor millibus eorum qui pascerentur. Sed quia illi qui miraculũ de septē panibus narrauerũt, nec illud de quinque panibus tacuerũt, neminē mouet, & vtrũq; factũ oēs intelligũt. Hoc ideo diximus vt si cubi simile inuenitur factum à domino, q̃d in aliquo alteri Euangelistæ ita repugnare Luc.9. videatur vt oĩnõ solui nõ possit, nihil aliud intelligatur q̃ vtrũq; factũ esse, & aliud ab alio commemoratum, sicut de centenis, & quinquagenis discũbentibus commemorauimus. Quia si non etiam illud, vtrunque apud vnum inueniremus, contraria singulos dixisse putaremus.

Quod dicit matthæus inde cum venisse in fines magedan, quomodo congruat Marco, & in eo quod petentibus signum respondit iterum de Iona. Cap. LI.

SEquit matthęus & dicit, Et dimissa tur- Mat.15 ba ascendit in nauiculam, & venit in fi- Mat.16 nes magedan: & cętera. vsque ad illud vbi ait, Generatio mala & adultera signum quærit, & signũ non dabitur ei nisi signũ Ionæ pphetę. Hoc ēt & alibi dixit idē matthęus, Mat.12. Vnde etiam atque etiam retinendum est, sæpius dominum eadem dixisse, vt quod exi stentę contrario solui non potuerit, bis di- H ctũ intelligat. Hunc sane ordinē ēt Marcus Marc.8. tenēs post illud de septē panibus miraculũ, hoc idē subijcit quod Matthęus, nisi q̃ Dalmanutha quod in quibusdam codicibus legitur, non dixit Matthęus, sed Magedan. Non autem dubitandum est eundem locũ esse sub vtroque noie. Nã plerique codices nõ habēt ēt sc̃dm Marcũ nisi Magedã. Nec illud moueat, q̃ marcus nõ dicit responsum esse quærentibus signum de cœlo idem q̃d matthęus de Iona, sed ait dominum respõdisse, signum non dabitur ei. Intelligendum ēst enim quale petebant, hoc est de cœlo, prætermisit autē dicere de Iona quod Matthæus commemorauit.

De fermento Pharisæorum, quomodo cum Marco conueniant Matthæus & Lucas, vel re, vel ordine. Capitolo. LII.

SEquit Matthęus, & relictis illis abijt, Et Mat.16. cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis, Intuemini & cauete à fermento Pharisęorũ & Sadducęorum & cætera vsque ad illud ubi ait, Tunc intellexerunt, quia non di- I xerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducęorum. Hæc eadem etiam Marcus & eodem ordine digerit.

Dum interrogauit discipulos quem illum dicerent homines, utrum nihil inter se repugnent matthæus marcus, & Lucas, rebus aut ordine. Cap. LIII.

Mar. 16. SEquitur matthæus, Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos dicens, Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt, alij Ioannē Baptistā, alij autē Heliam, alii uero Hieremiam, aut unum ex Prophetis: & cætera. usq; ad illud ubi ait, Et quodcunque solueritis super terram erit solutum & in cœlis. Hoc eodē penè ordine marcus narrat, sed interposuit primo de cæco illuminato, quod solus ipse commemorat, de illo qui

Marc. 8. Lucæ 9. dixit domino, Video homines sicut arbores ambulantes. Lucas autem post miraculum illud de quinq; panibus hoc recordatur atque infert. Cuius recordationis ordo, sicut supra iam ostendimus, nihil repugnat ordini istorū. Sed potest illud mouere,

Lucæ 9. q Lucas dñi interrogasse discipulos suos, quem illum dicerent homines, tunc dixit, cum esset solus orans & adessent et ipsi. Porrò autem marcus in uia dicit illos hoc ab eodem interrogatos, Sed eum mouet qui putat q nunquam orauit in uia. Iam etiam

Marc. 8. Supra c. 17. ipse me recolo dixisse, ne quis arbitretur q hic Petrus nomen acceperit, ubi illi ait, Tu

Mat. 16. es Petrus & super hanc petram ædificabo

Ioan. 1. ecclesiam meam. Non enim accepit hoc nomen, nisi ubi Ioannes commemorat ei dictū esse. Tu uocaberis Cephas, quod interpretat Petrus. Vnde nec illo loco, ubi mar-

marc. 3. cus duodecim discipulos nominatim commemorans, dixit appellatos Iacobū Ioannem filios tonitrui, arbitrandum est nomen accepisse Petrum, quia dixit illic q imposuerit ei nomen vt vocaretur Petrus: hoc.n. recolendo dixit, non quod tunc factum sit.

Vbi prænunciauit discipulis pasionem suā quæ sit inter matthæum, marcum & Lucam conuenientia. Cap. LIIII.

Mat. 16. SEquitur Matthæus & dicit, Tunc pcepit discipulis suis vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus. Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eū ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus & scribis: & cætera vsq; ad illud ubi ait,

Marc. 8. Nō sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ homi-

Lucæ 9. num. Hæc eodem ordine subnectunt Marcus & Lucas, sed Lucas de Petro q pasioni Christi contradixerit tacet.

Vbi subiungunt iidem tres quomodo præceperit dñs vt post eum qui voluerit ueniat, q̄ſo secum concordent. Cap. LV.

SEquitur Matthæus, Tunc Iesus dixit discipulis suis, Si quis vult post me venire Mat. 16.
abneget semetipsum, & tollat crucem suā & sequatur me: & cætera. usq; ad illud ubi ait,
Et tunc reddet unicuiq; secundū opus eius. Luc. 20.
Hoc & Marcus subiungit eundē ordinē seruans, sed ipse non dicit de filio hominis uenturo cū angelis suis, ut reddat unicuiq; secūdum opus suum. Commemorat tñ etiā illud dixisse dominum, Qui.n.me confessus fuerit & mea verba in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eum cū venerit in gloria sua cū angelis sanctis. Quod intelligi potest ad eandem sententiam pertinere qua dixit Matthæus, vt reddat unicuiq; secundū opus suum. Lucas quoq; eadem eodemq; ordine annectit, non Lucæ 9.
multum diuerso verborum modo, eadem tamen sententiarum veritate simillimus.

Quod se dominus tribus discipulis in mōte ostendit cū Moysē & Helia, quomodo inter se congruant tres isti ordine & rebus, & maximè propter numerum dierū, quia Matthæus & Marcus dicunt post sex dies factum quod Lucas post octo dies. Cap. LVI. M

SEquitur Matthęus, Amen dico uobis, Mat. 16.
sunt quidā de hic stantibus, qui nō gusta Mat. 17.
bunt mortē donec uideant filiū hominis uenientē in regno suo. Et post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobū & Ioannē fratrem eius, & duxit illos in montē excelsum seorsum, & transfiguratus est: & cætera. usq; ad illud vbi ait, Nemini dixeritis uisionē, donec filius hois à mortuis resurgat. Hęc visio dñi in monte corā trib. discipulis, Petro, Iacobo & Ioāne, vbi et de cœlo illi testimoniū paternæ uocis perhibitum est, à tribus Euangelistis eodem ordine cōmemoratur. & ad easdē omnino sententias: sed cætera secundū ea genera locutionum diuersa, sine vlla sententiarum diuersitate, quæ multis locis superius demonstrauimus, uideri à legētibus possunt. Quòd autē Marcus post sex dies factū dicit, sicut Matthæus, Lucas autē post octo, non contemnendi sunt si quos Marc. 8.

Mat. 17. mouet, sed ratione reddita instruendi. Dies
Luc. 9. enim quando enunciamus dicentes, post
A tot dies, aliquando non annumeramus eũ in quo loquimur, & eum quo res ipsa futura est quam prænunciamus vel pollicemur, sed medios post quos reuera plenos atque integros illud futurum est. Hoc fecit Matthæus & Marcus: excepto eo die quo hæc loquebatur Iesus, & illo quo exhibuit memoratam in monte uisionem, medios dies intuentes dixerunt, post sex dies quod ille annumeratis finalibus, id est primo atque ultimo, dixit, post octo dies, eo loquendi modo quo pars pro toto commemoratur. Item quo Lucas ait de Moyse
Lucæ 9. & Helia, & Factum est dum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum, Præceptor bonum est nos hic esse: & cætera, non debet putari contrarium ei quod Matthæus Marcusq; ita coniunxerunt, Petrum hoc
Mat. 17. suggessisse, quasi adhuc Moyses & Helias
Mar. 9. cum domino loquerentur. Non enim expresserunt, quod tunc: sed tacuerunt potius, quod iste addidit, illis descendentibus hoc Petrum de tribus tabernaculis faciendis domino suggessisse. Addidit etiam Lucas, intrantibus illis in nubem, factam esse vocem de nube, quod illi non dixerunt, sed nec contradixerunt.

B Vbi de aduentu Heliæ locutus est eis, quæ sit conuenientia inter Matthæum & Marcum. Cap. LVII.

Mat. 17. Sequitur Matthæus: Et interrogauerunt eum discipuli eius dicentes, Quid ergo scribæ dicunt, quòd Heliam oporteat primum uenire? At ille respondens ait eis. Helias quidem venturus est & restituet omnia. Dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quæcunq; voluerunt: sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Hoc idem Marcus etiam hunc ordinem seruans commemorauit, &
Marc. 9. in nonnulla diuersitate uerborum, nusquam tamen ab eiusdem sententiæ veritate discessit. Sed ipse non addidit, intellexisse discipulos, quòd Ioannem dominus significasset dicendo quòd Helias iam venerit.

De illo qui ei obtulit filium suum, quem discipuli sanare non potuerunt: quemadmodum tres isti consentiant etiam ordine narrationis. Cap. LVIII.

Sequitur Matthæus & dicit, Et eum uenisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus prouolutis ante eum dicens, Domine Mat. 17.
miserere filij mei, quia lunaticus est, & ma- C
le patitur: & cætera usq; ad illud vbi ait, Hoc autem genus non eiicietur nisi per orationem & ieiunium. Hoc & Marcus & Lucas eodem etiam ordine memorant sine ulla Marc. 9.
repugnantię quæstione. Lucæ 9.

Vbi de passione sua eum eis dixisset contristati sunt, quod tres ipsi eodem ordine commemorant. Cap. LIX.

Sequitur Matthæus dicens, Conuersanti Mat. 17.
bus āt eis in Galilæa dixit illis Iesus, Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum & tertia die resurget: Et contristati sunt uehementer. Hoc eodē ordine Marcus Lucasq; commemorant.

Vbi de ore piscis soluit tributum, quod etiā Marc. 9.
Matthæus solus dicit. Cap. LX. Lucæ 9.

Sequitur Matthæus. Et cum uenissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma Mat. 17.
accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei, Magister uester non soluit didrachma. Ait, etiā: & cætera. usq; ad illud ubi ait, Inuenies stat erem, illum sumens da eis pro me & te. Hoc solus iste commemorat, quo interposito eundem ordinem sequitur in quo cum eo etiam Marcus & Lucas pariter ambulant.

De puero paruulo quem proposuit imitandum: &c. Cap. LXI.

Sequitur ergo idem Matthæus & dicit, In D
illa hora accesserunt discipuli, ad Iesum Mat. 18.
dicentes, Quis putas maior est in regno cœlorū? Et aduocans Iesus paruulum statuit eū in medio eorū & dixit, Amē dico uobis, nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, usque ad illud vbi ait, Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Ex isto aliquanto proliziore domini sermone, non
omnia

Marc. 9. oia sed quædã Marcus eundé sequens ordiné posuit, quædam ét ipse q̃ Matthæus non dicit, inseruit. Totus aût sermo quousq; eũ considerandũ suscepimus a Petro solo inter pellaĩ quærente quotiens fratri debeat igno sci. Talia.n.dñs loquebaĩ, vt satis eluceat, & hoc qđ Petrus interrogauit, eiq; respõsum

Luc. 9. est, ad eũdé pertinere sermonem. Lucas aût nisi illud de paruulo qué cõstituit ante disci pulos imitandum, cũ de sua magnitudine cogitarent, nihil hoc ordine seruato cõmemo-

Ioã. 10. rat. Si qua.n.alia similiter dixit, q̃ & in isto sermone sunt posita, alibi & ex alijs occasionibus dicta recolũt. Sicut Ioannes de remissione peccatorũ, qđ tenebuntur si cui te nuerint, & dimittent si cui dimiserint, post E resurrectioné a dño dictũ cõmemorat, cum

Mat. 18. Matthæus in hoc sermone dñm hoc dixisse

Mat. 16. meminerit, quod & Petro ante dictũ fuisse idé ipse testaĩ. Eadé itaque sæpe ac pluribus locis Iesum dixisse, nec vbi moueamur, si ordo dictorum quibusdã repugnare putabit sicut iam totiens commendauimus, meminisse debemus, ne hoc semper admonere necesse sit.

I Quando interrogatus est, vtrũ liceat dimittere vxorem quemadmodũ inter se consentiant Matthæus & Marcus, maxime de ipsis interrogationibus uel dñi, uel Iudæorũ, atq; responsis, in quibus vidétur aliquantulum uariare. Cap. LXII.

Mat. 19. SEquitur Matthæus ita narrans: Et factũ est cum consummasset Iesus sermones istos, migrauit à Galilæa, & venir in fines Iudææ trans Iordané, & secutæ sunt eũ turbæ multæ, & curauit eos ibi, Et accesserũt ad eũ Pharisæi, tentantes eũ & dicétes, Si licet homini dimittere vxoré suã quacunque ex causa: & cætera, usque ad illud vbi ait, Qui potest capere capiat. Hoc & Marcus cõmemorat eundé ordiné tenens. Sane videndũ

Mar. 10. est, ne repugnare videaĩ, qđ idem Marcus à F dño dicit interrogatos Pharisæos, quid eis Moyses pceperit, atq; ita illos interroganti respondisse de permisso sibi libello repudij: cũ Matthæus dixerit uerbis dñi, q̃bus ostéderat ex lege deũ cõiunxisse masculũ & fœminã, & propterea nõ eos debere ab homine separari retulisse responsioné. Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij & dimittere? Quibus iterum ait, Qm̃ Moyses ad duritiã cordis uestri permisit vobis dimittere vxores uestras, ab initio aût non sic fuit. Nã & Marcus hanc domini responsionem nõ tacet, sed posteaquã ei rñderunt, interrogãti de libello repudij. In quo ordine vel modo verborũ hoc intelligere debemus ad rei ueritatem nihil interesse, utrũ domino separationem, prohibenti & sniam suam de lege firmanti, ipsi intulerint quæstionem de libello repudij, p eundé Moysen sibi per missõ, per qué & illud scriptũ est, qđ deus eõ iunxerit masculũ & fœminã: an hoc illi idé de præcepto Moysi eos interrogãti responderunt. Nã & uoluntas ejus ita se habebat, vt nõ eis redderet rationé, cur illud Moyses permiserit, nisi prius ipsi hoc commemorassent, quæ voluntas eius, ea q̃ Marcus po- G suit, interrogatione significata est, & illorũ voluntas ipsa erat, vt de authoritate Moysi qm̃ mandauit dari libellũ repudij, tanq̃ concluderet, eũ separationé sine dubio uetaturũ. Hoc.n. dicturi ét tentantes accesserant: q voluntas eorum sic expressa est p Matthæũ vt nõ eos esse commemoraret interrogatos, sed vltro intulisse de mandato Moysi, quo velut cõuincerent dñm separationem cõiugum prohibenté. Cũ ergo uoluntas loquentiũ, cui debét uerba seruire, ab Euangelista vtroq; monstrata sit, nihil interest q̃ diuersus inter ambos fuerit narrãdi modus, dũ ab eadé ueritate neuter abscederet. Potest etiã hoc intelligi, qđ sicut dicit Marcus prius eos de vxore dimittéda interrogãtes, dñs uicissim interrogaret, qđ eis præceperit Moyses. Qui cũ respondissent, Moysen permisisse libellũ repudij scribere & dimittere, respondit eis de ipsa lege per Moysen data, quomodo deus instituerit cõiugium masculi & fœminæ, dicens ea quæ ponit Matthæus, Non Mat. 19. legistis, quia qui fecit ab initio, masculum, & Gene. 1. fœminam fecit eos, &c. Quibus auditis illi id quod ei primo interrogãti responderant: repetiuerunt dicentes. Quid ergo Moyses H mãdauit dari libellum repudij & dimittere? Tũc Iesum causam ostendisse duritiæ cordis ipsorum, quam Marcus breuitatis causa prius ponit, tanquam illi priori quã Matthæus intermisit eorũ responsioni reddita: nihil deperire iudicans ueritati quocunq; loco eisdé ipsis uerbis quç bis dixerant redderetur, quoniam ipsis uerbis eam reddiderat dominus.

De paruulis quibus manus imposuit, de diuite cui dicit vende omnia tua: & de vinea in qua conducti sunt operarij per horas diuersas, quemadmodum Matthæus duobus alijs non repugnet. Cap. 63.

Mat. 19. SEquitur Matthæus, Tunc oblati sunt ei
paruuli, vt manus eis imponeret, & ora-
ret. Discipuli aūt increpabant eos &c. usq;
ad illud vbi ait. Multi.n. sunt uocati pauci
Mar. 10 aūt electi; Hunc cū Matthæo Marcus ordi
nē tenuit, sed de cōductis operarijs ad uineā
Lucæ 9. solus Matthæus interponit. Lucas aūt cū cō
memorasset illud quod eis dixit quærenti-
bus inter se quis nā maior esset, adiūxit de il
lo quē uiderūt eijcientē dæmonia, cū eū nō
sequeret. Inde iā digredit ab istis duobus,
ubi ait eū firmasse faciē suā ut iret in Hieru
salē. Ac post multa interposita occurrit eis
rursus ad commemorandum istum diuitem
I cui dicitur, Vende omnia q̄ hēs, quē nūc isti
commemorant ex ordine quo pariter eunt.
Luc. 18. Nam ibi ēt Lucas de illis paruulis anteq̄
Mar. 10. diuitis faciat mētionē, quēadmodum & isti
nō pmittit. De illo ergo diuite q̄ q̄rit,
quid boni faciat vt uitam eternā consequat,
pōt uideri distare aliquid quod scd̄m Mat-
thæum dicitur, Quid me interrogas de bo-
Mat. 19. no? Scd̄m illos autem, Quid me dicis bonū?
Mar. 10. Nam quid me interrogas de bono, ad illud
Luc. 18. magis referri potest quod ait ille quærens,
quid boni faciam? Ibi.n. & bonum noīauit,
& Interrogatio est: Magister autem bone,
nondum est interrogatio. Commodissime
ergo intelligitur utrunque dictum quid me
bonum, & interrogas me de bono.

Vbi secreto duodecim discipulis de passione sua prædixit, & mater filiorum Zebedæi cum filijs suis petijt vt vnus eorum ad dexterā eius, alter ad sinistram sederet: quo non repugnet Matthæus alijs duobus. Cap. LXIIII.

Mat. 20. SEquitur Matthæus & dicit, Et ascendens
Iesus Hierosolimam assumpsit duodecim
discipulos secreto, & ait illis. Ecce ascendi-
mus Hierosolymam, & filius hominis tra-
K detur principibus sacerdotum, & scribis, &
condemnabunt eum morte, & tradent eum
gentibus ad deludendum, & flagellandum,
& crucifigēdum, & tertia die resurget. Tūc
accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cū
filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo.
&c. vsque ad illud vbi ait, Sicut filius homi-
nis nō uenit ministrari, sed ministrare, & da-
re animam suam in redēptionem pro mul-
tis. Hunc cum illo ordinem etiam Marcus
tenet, filios Zebedæi perhibens dixisse qd̄ Mar. 10.
ab eis non p̄ seipsos, sed p̄ matrem dictum
esse Matthæus expressit, cum illa eorum uo
luntatem attulisset ad dominum. Vnde ma-
gis ipsos, quam illam dixisse, quod dictū est,
Marcus breuiter intimauit. Deniq; & do-
minus, & secundum Matthæum, & secundū
Marcum ipsis potius, quam matri respōdit.
Lucas autem posteaquam ex eodem ordi- Luc. 18.
ne commemorauit, quæ de passione & re-
surrectione sua duodecim discipulis prædi-
xerit, prætermittit ea q̄ isti commemorant,
post quæ interposita occurrunt ei ad Hieri
cho. Quod autem dixerunt Matthæus, & Mat. 20.
Marcus de principibus gentium, qui domi Mar. 10.
nantur subiectis, non ita futurum inter il-
los, sed eum qui erit maior, etiam seruum
aliorum futurum, dicit tale aliquid & Lu- Luc. 22.
cas, sed non eo loco: & ordo ipse indicat,
iterum esse eandem sententiam a domino
dictam.

L

De cæcis Hierico illuminatis, quemadmodum non aduersetur Matthæus, uel Marco, uel Lucæ. Cap. LXV.

SEquit Matthæus, & Egredientibus eis ab Mat. 20.
Hierico, secuta est eū turba multa. Et ec- Marc. 10
ce duo cæci sedentes secus uiā audierunt qa
Iesus transiret, & clamauerunt dicētes, dn̄e
miserere nostri fili Dauid, &c. usq; ad illud
ubi ait, Et confestim uiderūt, & secuti sunt Matt. 8.
eū, Hoc & Marcus cōmemorat, sed de uno Marc. 5.
cæco factum. Quæ ita soluitur quæstio, ut Lucę. 7.
illa soluta est de duobus qui legionē dæmo-
num patiebantur in regione Gerasenorum.
Nam duorum ēt cæcorū quos modo inter-
fuit vnum fuisse notissimum, & in illa ciui-
tate famosissimum, ex hoc etiam satis appa-
ret, quòd & nomen eius & patris eius Mar
cus commemorauit. Quod in tot superius
sanatis a dn̄o non facile occurrit, nisi cū Iai- Marc. 5.
rum archisynagogū etiā nomine expressit, Luc. 8.
cuius filiā resuscitauit Iesus. In quo ēt magis
iste sensus apparet, quia & ille archisynago-
gus vtq; in loco illo nobilis fuit. Proculdu-
bio itaq; Bartimæus iste Timæi filius ex ali-
qua magna fœlicitate deiectus: notissimæ &
famosissimæ miseriæ fuit, quòd non solum
cæcus,

cæcus, verumetiam mendicus sedebat. Hinc est ergo ꝙ ipsum solum uoluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparauit, q̃ erat illius nota calamitas: Lucas vero quamuis omnino eodem modo factum, tamẽ in alio cæco intelligendus est par cõmemorare miraculum, & eiusdem miraculi parem modum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Hiericho, at isti cum egrederetur ab Hiericho. Sed nomen ciuitatis & facti similitudo putari suadet semel esse factum: sed Euangelistas in hoc sibi aduersari, ꝙ alius dicat, cũ appropinquaret Hiericho, alii cum egrederetur ab Hiericho, non sanè hoc persuadet, nisi eis qui procliuius credi uolunt mentiri Euangelium, q̃ duo similia similiterq; miracula fecisse Iesum. Quid autẽ sit credibilius, & quid potius uerum, & omnis fidelis filius Euangelij facillime uidet, & omnis contentiosus saltẽ cum admonitus fuerit, uel tacendo, uel etiam si tacere noluerit, cogitando sibi ipse respondet.

De asina & pullo quomodo Matthæus cæteris congruat, qui solum pullum commemorant. Cap. LXVI.

A SEquitur Matthæus & dicit, Et cũ appropinquasset Hierosolymis, & venisset Bethphage ad montem Oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos dicens eis, Ite in castellum quod contra uos est, & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea: &c. vsq; ad eum locum ubi ait, Benedictus qui venit in nomine dñi, Osanna in altissimis. Hoc etiam Marcus narrat eodem ordine custodito. Lucas autẽ in Hiericho immoratur, quędam cõmemorans quæ isti prætermiserunt, de Zachæo principe publicanorum, & q̃dã in parabolis dicta. Post hæc & ipse occurrit ei ad huius pulli commemorationẽ in quo sedit Iesus. Nec moueat ꝙ Matthæus asinam dicit & pullum, cæteri autem de asina tacent. Immo ẽt recordanda est illa regula quam de quinquagenis & centenis discumbentibus, cũ quinq; panibus turbæ pascerentur, supra insinuauimus. Qua insinuata, non deberet hoc iã permouere lectorẽ, nec si Matthæus ita de pullo tacuisset, quẽadmodum illi de asina tacuerunt, ut maxime contrariũ putaretur, ꝙ vnus asinã dixit, alij pullum asinæ, quanto minus moueri oportet, quia vnus ita cõmemorauit asinã de quã cæteri tacuerunt, ut nõ pullum non taceret, de quo illi dixerunt. Vbi ergo vtrunq; factum põt intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius aliud, & aliud alius cõmemoraret: quanto minus vbi alius vnũ, alius utrunq;. Ioãnes quoq; cum taceat quemadmodum dominus discipulos suos ad hæc animalia sibi adducenda miserit: interponit tamen breuiter hoc de pullo cum testimonio etiam Prophetæ, quod Matthæus adhibet. In quo etiam testimonio prophetico aliquantum diuersa Euangelistarum locutio ab ea quidem sententia non recedit. Sed potest mouere ꝙ hoc Matthæus sic adhibet, vt asinam dicat commemorasse Prophetam: non autem ita se habet, vel quod Ioannes interponit, uel codices ecclesiastici interpretationis vsitatę. Cuius rei causa illa mihi uidetur, ꝙ Matthæus Hebræa lingua perhibetur Euangelium conscripsisse. Manifestum est autem interpretationem illam quæ dicitur septuaginta, in nonnullis se aliter habere quàm inueniunt in Hebræo, qui eam linguam nouerunt, & qui interpretati sunt, singuli eosdem libros Hebræos. Huius item distantiæ causa si quæratur, cur tanta authoritas interpretationis septuaginta multis in locis distet ab ea veritate quæ in Hebræis codicibus inuenitur: nihil occurrere probabilius existimo, quàm illos septuaginta eo spiritu interpretatos, quo & illa quæ interpretabantur dicta fuerant, quod ex ipsa eorum mirabili quæ prædicatur consensione firmatum est. Ergo & ipsi nonnulla in eloquio narrando, & ab eadem voluntate dei cuius illa dicta erant, & cui uerba seruire debebant non recedendo, nihil aliud demonstrare voluerunt quàm hoc ipsum quod nunc in Euangelistarum quatuor concordi quadam diuersitate miramur: qua nobis ostenditur non esse mendacium si quisquam ita diuerso modo aliquid narrat, ut ab eius voluntate cui consonandum & consentiendum est non recedat. Quod nosse & moribus vtile est propter cauenda & iudicanda mendacia: & ipsi fidei, ne putemus quasi consecratis sonis, ita muniri ueritatem, tanquã deus nobis quemadmodum ipsam rem, sic verba quæ propter illã sunt dicenda, cõmendet: cum potius ita res quę discenda est, sermonibus per quos discenda est præferatur, ut istos omnino quærere non deberemus, si eam sine his nosse possimus

Marginalia: M (beside "re Marcus"); Mar. 11. Luc. 19. Marc. 6. Lucæ 9. Supra cap. 46. Mat. 21. Mar. 11. Luc. 19. (left column); B; Ioan. 12. Zach. 9. Mat. 21. Quare septuaginta ab Hebræis uarient. C (right column)

D femus ficut illam nouit deus, & in ipfo angeli eius.

De expulfis è templo vendentibus & ementibus, quemadmodum tres ifti non repugnent Ioanni, qui hoc idem longè alibi dicit. Cap. LXVII.

Mat. 21. SEquitur Matthæus & dicit, Et cum intraffet Hierofolymam commota eft vniuerfa ciuitas dicens: Quis eft hic? Populi auté dicebant, Hic eft Iefus Propheta à Nazaret Galilææ. Et intrauit Iefus in templum dei, & eiiciebat omnes ementes & uendentes in templo:&c. vfq; ad eũ locum ubi ait, Vos át
Mar. 11. feciftis illam fpeluncam latronum. Hoc de
Luc. 19. turbis uendentium eiectis de templo, oẽs cõ
Ioan. 1. memorant, fed Ioannes longe diuerfo ordi-
& 2. ne. Nam poft teftimonium Baptiftæ Ioannis de Iefu, cum eum cõmemoraffet iffe in Galilæam quando aquam conuertit in vinum, deinde poft commemorationem pau-
Ioan. 2. corum in Capharnaum dierum, dicit eum afcendiffe in Hierofolymam, cum effet Pafcha Iudæorum, & facto flagello de refticulis, expuliffe de templo uendentes. Vnde manifeftum eft, non femel, fed iterum hoc effe à domino factum. Sed illud primum commemoratur à Ioanne, hoc ultimum à cæteris tribus.

E De arte facta arbore ficulnea, & quæ iuxta narrata funt, quemadmodum non repugnet Matthæus cæteris & maximè Marco de ordine narrationis. Ca. LXVIII.

Mat. 21. SEquitur Matthæus, Et acceſſerunt ad eũ cæci & claudi in templo, & fanauit eos. Videntes át principes facerdotum & fcribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes, Ofanna filio Dauid: indignati funt, & dixerunt ei, Audis quid ifti dicunt? Iefus autem dicit eis, Vtiq; nunq̃ legiftis, quia ex ore infantium & lactentium
Pfal. 8. perfecifti laudem? Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniã, ibiq; manfit. Mane autem reuertens in ciuitatem efuriit. Et videns fici arborem vnam fecus viã, uenit ad eam & nihil inuenit in ea nifi folia tantum. Et ait illi, Nunquam ex te fructus nafcatur in fempiternum. Et arefacta eft ficulnea continuo. Et uidentes difcipuli, mirati funt dicentes, Quomodo continuo aruit. Refpõdens át Iefus, ait eis, Amen dico vobis, fi habueritis fidem & nõ hæfitaueritis, non folum de ficulnea facietis, fed etfi monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet. Et omnia quæcunq; petieritis in oratione credentes, accipietis. Hoc & Marcus confequenter dicit, fed non eundem ordinem tenet. Primo.n. ꝙ cum Matthæus in F
templum dixit intraffe, & eieciffe uendentes & ementes non commemorat Marcus, fed circunfpectis omnibus cum iam vefpera effet exiffe dicit in Bethaniã cum duodecim: Mar. 11.
& alia die cum exirent à Bethania efuriffe, & arbori fici maledixiffe, qđ & Matthæus commemorat. Et fubiungit idem Marcus, ꝙ venerit Hierofolymam, & cum introiffet in templum eiecit uendentes & ementes, quafi altero die, non primo factũ effet. Sed quia Matthæus ita connectit. Et reli- Mat. 28.
ctis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam: vnde mane reuertentem in ciuitatem arbori maledixiffe commemorat: probabilius creditur ipfe potius tenuiffe ordinem temporis de vendentibus & ementibus eiectis de templo. Cum.n. dicit, Et relictis illis abijt foras, quibus relictis intelligi poterit, nifi cum quibus fuperius loquebatur, indignãtibus ꝙ pueri clamarent, Ofanna filio Dauid? Prætermifit ergo Marcus quod primo die factum eft cum intrauit in templum, & recordatum interpofuit, cum dixiffet, ꝙ nõ inuenerit aliqd in ficulnea pter folia, qđ fecundo die factũ eft, ficut ambo teftantur. G
Miratos át effe difcipulos ꝙ arbor aruerit, & eis dñm refpõdiffe, de fide & de monte in mare transferendo, nõ ipfo fecundo die quo dixit arbori, Iã non amplius in æternum quifquam ex te fructum manducet, fed tertio die dicit. Ipfo quippe die fecundo cõmemorauit idem Marcus de templo eiectos uendentes, quod primo die factum prætermiferat. Ipfo ergo fecundo die dicit facta uefpera egreffum de ciuitate, & cum mane tranfirent, uidiffe difcipulos ficum aridam factam à radicibus, & recordatum Petrum dixiffe ei, Rabbi ecce ficus cui maledixifti aruit. Tunc eum de potentia fidei refpondiffe. Matthæus autem tanquam Mat. 21.
fecundo die hoc totum factum fit, i. dictum arbori, Nunq̃ ex te fructus nafcatur in fempiternum, & arefactam effe continuo, & videntibus hoc difcipulis atque mirantibus illud de virtute fidei fuiffe refponfum. Vnde intelligitur Marcum quidem fecundo die commemoraffe, quod primo

die

die factū prætermiserat, de templo s. eiectos vendentes & ementes. Matthæus vero cum commemorasset, quod altero die factū est, H de arbore maledicta quando mane reuertebatur à Bethania in ciuitatem, prætermisit ea quæ Marcus cōmemorauit, venisse illum in ciuitatē, & vespere exijsse, & mane cum transierunt, discipulos arborē aridam fuisset miratos: & ei quod secundo die gestū erat quo arbor maledicta est, adiunxit illud quod tertio die gestum est, eius ariditatem miratos esse discipulos, & de potentia fidei à domino audisse, sic ea coniungens, vt nisi ex Marci narratione cogamur intēdere vbi & quid Matthæus prætermisit, nō possit agnosci. Cum ergo dixisset Matthæus, Et relictis illis abijt foras extra ciuitatem in Bethaniam ibiq; mansit, Mane aūt reuertens in ciuitatem esurijt. Et videns sibi arborem vnā secus viā, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi, Nunq̄ abs te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuo ficulnea; prætermissis cæteris ad eundē diem pertinentibus, adiūxit statim; Et videntes discipuli mirati sunt dicentes, quomodo cōtinuo aruit? quod alio die uiderūt, admirati sunt. Intelligitur aūt non tunc aruisse, quando viderunt; sed continuo quando maledicta est. Neq; .n. arescentem, I sed penitus arefactam uiderunt, ac sic eam continuo in uerbo domini, aruisse intellexerunt.

Cum dominum interrogauerunt Iudæi in qua potestante ista faceret, quomodo inter se consentiant isti tres Cap. 69.

Mat. 21. SEquitur Matthæus & dicit, Et cum uenisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum, & seniores populi dicentes. In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc ptātem? Respondens Iesus dixit illis, Interrogabo uos et ego unum sermonem, quē si dixeritis mihi, & ego uobis dicam in qua potestate hæc faciam. Baptismus Ioannis unde erat, &c. usq; ad illud ubi ait: Nec ego uobis dico in qua ptāte
Mar. 11. hęc facio. Hoc totum & alij duo Marcus &
Luc. 19. Lucas totidem penè uerbis explicauerūt: nec in ordine inter se uidentur aliquid discrepare, nisi unde superius locutus sum: q̄ prætermissis quibusdam Matthæus ad alterum diem pertinentibus, ita contexit narrationem, ut nisi aduertatur possit putari ipsum in secundo die adhuc uersari, Marcū autem in tertio: Lucas uero non quasi ex ordine dies prosequens hoc subiungit, sed cum commemorasset eiectos de templo emētes & uendentes, prætermisit q̄ exibat in K Bethaniam & regrediebatur in ciuitatem, & quod de ficulnea factum est, & quod mirātibus discipulis de fidei uirtute responsum est. Atq; his prætermissis intulit dicens, Et erat docens quotidie in tēplo, Principes aūt sacerdotum & scribæ & principes plebis quærebant illum perdere, & non inueniebāt quid facerent illi, Omnis.n. populus suspē- Luc. 19.
sus erat audiens illum. Et factum est in una & 20.
dierum docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis in qua potestate hæc facis, &c. quæ etiā duo illi cōmemorant. Vnde apparet, nihil eis etiam ipso ordine repugnare, quando id quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligatur in qua id gestum illi etiam retulerunt.

De duobus filijs quibus imperauit pater ut irent in uiam, & de uinea quæ locata est alijs agricolis, quomodo non aduersetur Matthæus alijs duobus, cum quibus eūdem ordinem tenet, & maximè in hac parabola quam omnes tres dicunt de uinea locata propter responsionem eorum quibus dicebatur, ubi aliquantum uidentur uariari. Cap. 70.

SEquitur Matthæus, Quid autem uobis L uidetur? Homo quidam habebat duos fi- Mat. 21
lios, & accedens ad primum dixit illi, Vade hodie operari in uineam meam. Ille autem respondens ait: Nolo, Postea autem pœnitētia motus, abijt. Accedēs autem ad alterū dixit similiter. At ille respondens ait, Eo domine. Et non ijt: &c. usq; ad illud tibi ait, L Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem uero ceciderit conteret eum. Marcus & Lucas non commemorant de duobus istis filijs, quibus imperatum est ut irent atque operarentur in uinea. Sed quod post hoc narrat Matthæus de uinea quæ locata est agricolis, Mat. 21.
qui perfecuti sunt seruos missos ad se & postea dilectum filium occiderunt & eiecerunt extra uineam, etiam illi ambo non tacent eodem ordine custodito, id est, posteaquam de baptismo Ioannis interrogati

Iudæi

Mar.12. Iudæi se nescire dixerunt, & respondit eis,
Luc.20. Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. Nullius ergo hic repugnantię quæstio
nascitur, nisi ꝙ Matthæus cũ dixisset ꝙ dñs
Mat.21. interrogauerit Iudæos, Cum venerit dominus vineę quid faciet agricolis illis? Illos re-
M spondisse subiungit atq; dixisse, Malos male perdet, & vineam locabit alijs agricolis q
reddant ei fructum temporibus suis. quod
Marcus non ab ipsis responsum esse comme-
Mar.12. morat, sed dominum hoc consequenter locutũ post interrogationem suam, ipsum sibi
quodammodo respondisse. Ita.n. dicit, Quid
ergo faciet dominus vineæ? Veniet & pdet
colonos, & dabit vineam alijs. Sed facile põt
intelligi vel illorum vocem ita subiunctam,
vt non interponeretur, illi dixerunt, aut illi
responderunt, sed tamen intelligeretur: aut
ideo responsionem illam dño potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de
illis hoc ipse respondit qui veritas est. Sed
illud magis mouet, ꝙ Lucas non solum eos
hoc respondisse non dicit, hæc etiam verba
ipse quoq; sicut Marcus domino attribués,
verumetiam contrariam retulisse responsio
Luc.20. nem, dicentes: Absit. Ita.n. narrat. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Veniet & per-
det colonos istos, & dabit vineã alijs. Quo
audito dixerunt illi, Absit, Ille autem aspici-
Psal.114. ens eos ait. Quid est ergo hoc quod scriptũ
A est, Lapidem quem reprobauerunt ędificãtes, hic factus est in caput anguli? Quomó
ergo secundum Matthæum illi quibus hæc
Mat.21. loquebatur dixerunt, Malos male perdet &
vineam locabit alijs agricolis, qui reddent
ei fructum temporibus suis, cum secundum
Lucam talibus verbis contradixerunt di-
centes, Absit. Et reuera quod secutus dñs ait
de lapide reprobato ab ędificantibus, & facto in caput anguli, ita illatum est, vt hoc te-
stimonio conuincerentur illi parabolæ con-
tradicentes. Nam & ipse Matthęus hoc sic
commemorat dictum, tanq̃ cõtradicẽtibus
cum ait, Nunq̃ legistis in scripturis, Lapidẽ
quem reprobauerunt ædificantes, hic factus
est in caput anguli? Quid est enim? Nunq̃
Mar.12. legistis, nisi quia hoc rñderant quod esset
cõtrarium. Hoc & Marcus significat q hæc
ipsa verba ita refert, Nec scripturam hanc
legistis, Lapidem quem reprobauerunt ędificantes, hic factus est in caput anguli?
Luc.20. Quæ sententia secundum Lucam magis
apparet loco suo dicta, post illorum contra-
dictionem qua dixerunt, Absit. Tantundem enim valet, sicut hoc etiam ipse. Quid
est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem
quem reprobauerunt ædificantes, hic fa- B
ctus est in caput anguli? Hanc enim sen-
tentiæ voluntatem intimat, siue nunquam
legistis, siue nec hoc legistis, siue quid est
ergo hoc quod scriptum est. Restat ergo vt
intelligamus in plebe quæ audiebat, quos-
dam respondisse quod Matthæus comme-
morat dicens, Aiunt illi, Malos male per-
det, & vineam suam locabit alijs agrico-
lis: quosdam vero illud quod Lucas non
tacuit, hoc est, Absit. Ijs ergo qui illud
domino responderant, illi alij responde-
runt, absit, sed illorum responsio quibus
isti retulerunt, absit, propterea domino
tributa est & à Marco & à Luca, quia si-
cut dixi, per eos veritas ipsa locuta est: si-
ue per nescientes si mali erant, sicut per Ioã. 11.
Caipham, qui nesciens quid dixerit, cum
esset pontifex prophetauit: siue per scien-
tes ac iam intelligentes atque credentes. Ibi
enim erat etiam illa multitudo, per quam
iam erat impleta illa prophetia, cum veni-
enti magna celebritate occurrentes accla- Mat. 21.
marent, Benedictus qui venit in nomine
domini. Nec moueat quòd idem Matthæus
principes sacerdotum & seniores populi di-
xit accessisse ad dominum, & quæsiuisse in
qua potestate hæc faceret, & quis ei dede-
rit hanc potestatem, qñ eos de baptismo Io- C
annis vicissim interrogauit vnde esset, de
cœlo an ex hominibus? quibus rñdẽtibus ꝙ
nescirent, ait: Nec ego vobis dico in qua po-
testate hæc facio. Inde enim secutus est con-
textim loquendo & ait, Quid autem vobis
videtur: hõ quidam habebat duos filios: &c.
sine vlla cuiusquam rei vel personæ inter-
positione, secundum Matthæum sermo con-
texitur, vsque ad hoc quod de locata agrico-
lis vinea commemoratur. Potest enim puta-
ri omnia cum principibus sacerdotum &
senioribus populi locutum fuisse, à quibus
fuerat de sua potestate interrogatus. Qui
vtique si tentantes & inimici quæsierant,
non in eis possunt intelligi qui crediderant,
atq; illud clarum ex Propheta testimonium
domino perhibuerant: qui etiam modo re-
spondere potuissent, non nescientes, sed cre-
dentes, Malos male perdet, & vineam suam
locabit alijs agricolis. Hoc omnino mouere
nõ debet, vt iõ putemus nõ fuisse credentes
in illa multitudine q̃ tunc dñi parabolas au-
diebat. Tacuit nãq; idẽ Matthæus breuitatis
causa

causa, quod Lucas non tacet, parabolā istā scilicet, non ad eos solos dictam, qui de po-
D testate interrogauerunt, sed ad plebem. Sic
Luc.20. enim ait, Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, Homo plātauit vineā1 &c. In hac ergo plebe intelligendum est etiam illos esse potuisse qui sic eum audirent, quo cui dixerant, Benedictus qui venit in nomine domini: & ipsos vel ex ipsis fuisse qui rūderunt, Malos male perdet & vineam suam
Mat.21. locabit alijs agricolis. Quorum responsio-
Mar.12. nem non solum propterea dño tribuerunt
Luc.20. Marcus & Lucas, q̄ hoc ipse dixisset quia veritas est, qui etiam per malos atq; nescientes sępe loquitur, occulto quodam instinctu mentem hominis mouens, non sanctitatis illius merito, sed iure propriæ potestatis: verumetiam quia tales esse potuerunt, vt non frustra in ipso corpore domini iam sicut membra deputarentur, vt merito eorū
Ioan. 4. vox illi tribueretur cuius mēbra erant: qui iam baptizauerat plures q̄ Ioannes, & habebat turbas discipulorum, sicut ipsi Euangelistæ sæpe testantur, & vnde erant etiam illi quingenti fratres quibus eum Apostolus Paulus post resurrectionem pręsentatū,
1.Co.15. esse commemorat. Præsertim quia & secun-
Mat.21. dum eundem Matthæum non ita dictū est, Aiunt illi, malos male perdet: ut in eo quod
E positum est, illi, pluralis numerus accipiendus sit, tanquam eorum fuerit ista respōsio, qui eum de sua potestate dolose interrogauerant: sed aiunt illi, dictum est .i. ipsi domino, singulari pronomine non plurali, quod in codicibus Græcis sine ullo scrupulo ambiguitatis apparet. Est quidam sermo domini apud Euangelistam Ioannem ubi hoc quod dico facilius possit intelligi. Dicebat ergo, inquit, Iesus ad eos qui crediderunt ei Iudęos, Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit uos. Et responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unquam. Quomodo tu dicis liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen amen dico uobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, Filius autem manet in æternum. Si ergo uos filius liberauerit, uere liberi eritis. Scio q̄a filij Abrahæ estis, sed q̄ritis me interficere, quia sermo meus non capit in uobis. Non utiq; illis diceret, Quæritis me interficere, qui in eum iam
Ioan.8. crediderant, quibus dixerat, Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei F eritis: sed quia hoc ad eos dixerat, qui iam in eum crediderant, ea uero multitudo p̄sens erat quæ plures habebat inimicos, etiā non exprimente Euangelista qui essent qui responderunt, ex hoc ipso quod responderunt, & quod deinde ab illo audire meruerunt, satis apparet quę uerba quibus sint tribuenda personis. Sicut ergo in hac multitudine secundum Ioannem erant qui iam crediderant in Iesum, erant etiam qui eum occidere quærebant: sic in illa de qua nunc loquimur erant qui dolose dominum interrogauerant, In qua potestate illa faceret, erant etiam qui nō dolose, sed fideliter acclamauerant, Benedictus qui uenit in nomine Mat.21. domini. Ac per hoc erant qui dicerent: Malos male perdet & uineam suam locabit alijs. Quæ uox recte etiam ipsius domini fuisse intelligitur, siue propter ueritatem quæ ipse est, siue propter membrorum eius cum suo capite unitatem. Erant etiam qui Luc.20. talia respondentibus dicerent, Absit, quia intelligebant in seipsos esse parabolam dictam.

De nuptijs filij regis ad quas turbæ inuitatæ sunt, quem Matthæus ordinem tenuerit propter Lucam qui tale quiddam alibi dicit. Cap. 71.

Sequitur Matthæus, Et cum audissent G principes sacerdotum & Pharisæi para- Mat.21. bolas eius, cognouerunt quòd de ipsis diceret, & quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant. Et respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis dicens, Simile Mat.22. factum est regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire &c. usque ad illud ubi ait, Multi enim sunt uocati, pauci uero electi. Parabolam istam de inuitatis ad nuptias, solus Matthæus narrat. Simile quiddam Luc.14. etiam Lucas commemorat, sed non est hoc, sicut & ordo ipse indicat, quamuis & illud nonnullam similitudinem gerat. Quod uero post illam parabolam de uinea & occiso filio patrisfamilias subnectit Matthæus, cognouisse Iudæos, quòd in eos totum dictum fuerit, & insidias cœpisse moliri: hoc etiam Marcus Lucasque testantur Mar.12. eundem ordinem retinentes: sed inde ipsi Luc.20. pergunt

pergunt in aliud, ex hoc subiungētes quod & Matthæus post istam quam solus interH posuit de nuptiis parabolam ex ordine inseruit.

De numero Cæsari reddendo, cuius habebat imaginem, & de muliere quæ septem fratribus nupserat, quemadmodum tres isti concordant. Cap. LXXII.

Mat. 21. SEquitur ergo Matthæus, Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt ut caperent Iesum in sermone, Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicētes, Magister scimus quia verax es,& viam dei in veritate doces,& non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis,quid tibi videtur, licet censum dari Cæsari aut non:&c. vsq; ad illud ubi ait, Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. Hæc duo domini responsa, vnum de nummo propter tributum reddendum Cæsari, alterum de resurrectione, propter illam mulierem quæ septem sibimet succedentib. fratribus nupserat: Marcus & Lucas similiter narrant, nec in ordine aliquid discrepant. Post parabolam quippe illam de conductoribus vineæ,& de Iudæis præparantibus insidias in quos dictā est, quam omnes tres commemorauerunt, prætermittunt hi duo Marcus & Lucas parabolam de inuita-
Mar. 12 tis ad nuptias, quam solus Matthæus inter-
Luc. 20 posuit:& cum illo iam sequuntur, narrantes
I hæc duo, de tributo Cæsaris & de muliere septem singillatim uirorum, eodem prorsus ordine sine aliqua repugnantiæ quęstione.

De illo cui commendata sunt duo præcepta dilectionis dei & proximi, q ordo sit narrantium Matthæi & Marci, ne à Luca discrepare videantur, qui tale aliquid alibi dicit. Cap. LXXIII.

Mat. 22 SEquitur ergo Matthæus & dicit, Phari-
Deut. 6. sæi autem audientes ꝙ silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnum, & interrogauit eum vnus ex eis legislator tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua,& in tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secun-
Luc. 12 dum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ. Hoc & Marcus commemorat eundem or- Mar. 12. dinem seruans. Nec moueat ꝙ Matthæus dicit tentantem fuisse illum à quo dominus interrogatus est, Lucas autem hoc tacet. Et in fine Marcus ita concludit, ꝙ ei dominus sapienter respondenti dixerit. Non longe es à regno dei. Fieri enim potuit ut quamuis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentatio K nem non accipimus malam, tanquam decipere volentis inimicum, sed cautam potius tanquā experiri amplius uolentis ignotum. Neq; enim frustra scriptum est, Qui facile Eccl. 19. credit, leuis corde est,& minorabitur. Lucas autem non hoc ordine, sed longe alibi tale aliquid interponit. Vtrum autem hoc recordetur, an alius ille sit cum quo similiter de duobus istis præceptis dominus egerit, prorsus incertum est. Hic autem etiam recte videtur alius esse, non solum propter ordinis multam differentiam, sed quia etiam ipse dicitur respondisse domino interroganti, & in sua responsione commemorasse duo ista præcepta. Et cum ei dixisset dominus, Hoc fac & uiues: ut illud faceret quod magnum Luc. 10. esse in lege ipse responderat, secutus Euangelista ait, Ille autem volens se iustificare dixit, Et quis est meus proximus? Tunc dominus narrauit de illo qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones. Vnde quia & tentans prædictus est, & duo præcepta ipse respondit: & post admonitionem domini, dicentis; Hoc fac & viues: non bonus commendatur cum dicitur de eo, Ille autem uolens se iustificare: Iste autem quem pari ordine Matthæus Marcusq; commemorant, tam bene commenda L tus est, ut ei diceret dominus, Non longe es à regno dei: probabilius creditur hunc alium esse, non illum.

Quod Iudæi interrogantur de Christo, cuius eis filius videatur, verum nō repugnet Matthęus alijs duobus, quia secundum istum dixerunt, quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? cui responderunt Dauid, secundum illos autem, quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Cap. LXXIIII.

SEquitur Matthæus, Congregatis autem Mat. 22. Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius

lius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomó ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo, sede à
Psa.109. dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ? Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum am-
M plius interrogare. Hoc consequenter & eo-
Mar.12. dem ordine Marcus quoq; commemorat.
Luc.20. Lucas etiam tantummodo de illo tacet, qui interrogauit dominum, quod esset mandatum primum in lege, Hoc autem prætermisso, eũdem etiam ipse ordinem seruat, & hoc de Christo, quomodo sit filius Dauid quæsisse à Iudæis dominum pariter narrat. Nec
Mat.22. inter est ad sententiam, ꝙ secundum Matthæum cum interrogasset Iesus, quid eis videatur de Christo, cuius esset filius, Illi responderunt, Dauid. Tunc demum intulit, quo eum Dauid diceret dominum. Secun-
Mar.12. dum illos autem duos, Marcum & Lucam,
Luc.20. nec interrogati esse, nec respondisse inueniuntur. Intelligere enim debemus post eorũ responsionem sententiam ipsius domini à duobus Euangelistis insinuatam, quomodo ab illo dicta sit, his audientibus quos volebat suo magisterio vtiliter formare, & ab scribarũ alienare doctrina: qui de Christo illud solum sapiebant, ꝙ secundum carnem factus erat ex semine Dauid, nõ eum autem intelligebant deum, propter quod erat dñs ipsius Dauid. Ideo tanquam de illis errantibus, dominus ad istos sermonem faciens quos volebat ab illorum errore liberari, secundum hos duos Euangelistas commemoratur: vt quod illis dictum est, quomodo dicitis, sicut Mattheus narrat: sic accipiatur,
A non tanquam ad illos, sed tanquam de illis ad eos potius dictum sit quos volebat instruere.

De Pharisæis sedentibus super cathedram Moysi & dicentibus quæ non faciunt, cæterisq; in eosdem Pharisæos à domino dictis, utrum sermo Matthæi congruat alijs duobus, & maximè Lucæ, qui non hoc ordine, sed alibi simile commemorat. Cap. LXXV.

Mat.23 Sequitur Mathæus ita narrationis ordinem texens, Tunc Iesus locutus est ad turbas & discipulos suos dicens, Super cathedrã Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, Omnia ergo quæcunq; dixerint uobis seruate & facite, secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt.n.& non faciunt: &c. vsque ad illud vbi ait, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Similem sermonem habuisse dominum aduersus Pharisæos & scribas legisque doctores, Lucas quoque commemorat, sed in domo cuiusdam Pharisæi qui eum vocauerat ad conuiuium.
Quod vt narraret digressus erat à Mat- Luc.11.
thæo, circa illum locum, vbi ambo com- Mat.12.
memorauerant quod dictum est à domino, de signo Ionæ trium dierum & noctium, & de regina Austri, & de Niniuitis, & de spiritu immundo qui redit & inuenit mundatam domum. Post quem sermonem di- B
cit Matthæus, Adhuc eo loquente ad tur- Ibidem.
bas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Lucas autem in eo sermone domini, commemoratis etiam quibusdam quę Matthæus dixisse dominum Luc.11.
prætermisit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat ita digreditur, Et cum loqueretur, inquit, rogauit illum quidam Pharisæus vt pranderet apud se: & ingressus domum recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dominus ad illum, Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis & catini mundatis. Atque hinc iam cętera in eosdem Pharisæos & scribas & le- Mat.23
gisdoctores talia dicit, qualia Matthæus hoc loco, quem nunc considerandum suscepimus. Quanquam ergo ita ista Matthæus commemoret, quamuis domum illius Pharisęi non nominet, non tamen locum exprimat vbi dicta sint, quo repugnet aliquid illi domui: tamen quia iam venerat dominus in Hierusalem à Galilæa, & post eius aduentum ita superiora vsque ad hunc sermonem contexuntur, vt probabiliter accipiantur in Hierusalem gesta, Lucas autem illud narrat, cum adhuc dominus iter age- C
ret in Hierusalem, videntur mihi similes duo esse sermones, quorum ille alterum, alterum iste narrauit. Sanè consyderãdum Mat.23
est quomodo hic dictum sit. Non me videbitis amodo donec dicatis Benedictus qui venit in nomine domini: cum secundum eũ Mat.21
dem Matthæum iam hoc dixerint. Lucas.n. dicit hoc esse responsum à domino illis qui eum monuerant vt inde iret, quoniam vellet eum Herodes occidere. Ibi etiam ad-

-uersus ipsam Hierusalem ea prorsus verba ab illo esse dicta commemorat, quæ hic Matthæus. Sic enim narratur secundum Lucam, In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi, Exi & vade hinc, quia
Luc. 13. Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite dicite vulpi illi, ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor: veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem Hierusalem quæ occidis Prophetas & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis & noluisti: Ecce relinquetur vobis domus vestra
D deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini. Narrationi quidem huic Lucæ non videtur aduersari quod turbæ dixerunt domino venienti ad Hierusalem, Benedictus qui venit in
Mat. 21. & 23. nomine domini, Secundum quippe Lucæ
Luc. 13. ordinem nondum illue venerat, & nōdū dictum erat. Sed quia non dicit quò inde tūc abscesserit, vt non veniret, nisi eo tempore qui iam illud diceretur, perseuerat quippe in itinere suo, donec veniat Hierusalem, atque illud quod ait, Ecce ego eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras & tertio die consummor: mystice ab illo & figurate dicta intelliguntur. Neq; enim eo die passus est, qui ab hoc die tertius, eum continuo dicat, Oportet me hodie & cras & sequenti ambulare. Cogit profecto etiam illud mystice intelligi quod ait. Non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini: de illo suo aduentu, quo in claritate venturus est, hoc significans, vt illud quod ait, Eijcio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consummor: referatur ad corpus eius quod est Ecclesia. Expelluntur .n. dæmonia,
E cum relictis paternis superstitionibus credunt in eum gentes. Et perficiuntur sanitates, cum secundum eius præcepta viuitur, posteaquam fuerit diabolo & huic seculo renunciatum, vsque in finem resurrectionis, qua tanquam tertia consummabitur: hoc est, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. Quapropter ordo iste Matthæi nequaquā putandus est in aliquid aliud esse digressus. Sed Lucas magis intelligēdus est, vel prædocupasse quæ gesta sunt in Hierusalem, & recordando interposuisse, antequam eius narratio dominum perduceret Hierusalem aut eidem ciuitati iam propinquantem talia respondisse monentibus, vt caueret Herodem, qualia Matthæus eum dicit etiam turbis locutum, cum iam peruenisset in Hierusalem, atque illa omnia peracta essent quæ supra narrata sunt. M

Cùm prænunciauit templi euersionem, quomodo Matthæus alijs duobus narrādi ordine congruat. Cap. LXXVI.

Sequitur Matthæus & dicit, Et egressus Iesus de templo ibat. Et accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. Marcus etiam commemorat hoc eodem penè ordine, post aliquantam digressionem ad hoc factam vt commemoraret de vidua que misit duo minuta in gazophilacium, quod cum eo Lucas solus commemorat. Nam etiam secundum Marcum, posteaquam illud dominus egit cum Iudæis, quomodo acciperent Christum filium Dauid, ea narrantur quæ dicit de cauendis Pharisæis & hypocrisi eorum. Quē locum Matthæus latissime prosecutus est, & plura ibi dicta narrauit: atque ideo post eundem locum quem breuiter perstrinxit Marcus, & copiose digessit Matthæus, nihil amplius Marcus intulit, sicut dixi, quam de illa vidua pauperrima & vberrimæ ac de inde subiunxit ea quibus matthæo iterum cohæreret, dicens de templi futura euersione. Lucas quoque post illud de Christo quomodo esset filius Dauid, pauca de cauenda hypocrisi Pharisæorum commemorat. Inde sicut marcus pergit ad viduam quæ duo minuta in gazophilacium misit, Deinde subiungit de templi futura euersione, quod & matthæus & marcus.
Mat. 24
Mar. 11.
Mar. 12
Luc. 21
Mar. 12
Mat. 23.
Mar. 12.
Luc. 20.
Luc. 21.

De sermone quem habuit in monte Oliueti quærentibus discipulis quando erit consummatio, quemadmodum tres isti inter se congruant. Cap. LXXVII. G

Sequitur matthæus dicens, Sedente autem eo super montem Oliueti, accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes, Dic nobis
mat. 24.

nobis quando hæc erunt, & quod signum
aduentus tui, & consummationis seculi? Et
respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis
vos seducat, multi enim venient in nomine
meo dicentes, Ego sum Christus, & multos
Mat.25. seducent: &c. vsq; ad illud vbi ait, Et ibunt
hi in supplicium æternum, iusti autem in
vitam æternam. Nunc iam illum prolixum
Mat.24. sermonem domini secundum tres Euange-
Mar.13. listas, matthæum, marcũ & Lucam consy-
Luc.21. deremus. Eundem quippe tenentes ordinẽ
pariter ista contexunt. Dicunt quidam hic
etiam aliqua singuli propria, in quibus nul-
la est repugnantiæ metuenda suspitio. De
his autem quæ pariter dicunt, necubi sibi-
met aduersari putentur, videndum est. Ne-
que.n. dici potest si aliquid tale occurrerit
aliud esse atq; alibi à domino similiter di-
ctum, quando eodem loco rerum ac tempo-
rum, omnium trium versatur narratio. Sa-
nè quod earundem sententiarum à domino di-
H ctarum, non eundem omnes ordinem ser-
uant, nihil ad rem pertinet vel intelligen-
dam vel insinuandam, dum ea quæ ab illo
dicta referuntur non sibimet aduersentur.
mat.24. Quod ergo matthæus ait, Et prædicabitur
hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in
testimonium omnibus gentibus, & tunc ve-
niet consummatio, Et marcus eodem ordi-
mar.13. ne ita commemorat, In omnes gentes pri-
mum oportet prædicari Euangelium: non
dixit, Et tunc veniet consummatio: sed hoc
significat quod ait, primum.i. in omnes gẽ-
tes primum oportet prædicari Euangeliũ:
quia illi de fine interrogauerant. Cum ergo
dicit, primum oportet in omnes gentes præ-
dicari Euangelium: significat vtiq; primũ,
Mat.24. antequam veniat consummatio. Item quod
mar.13. matthæus ait, Cum ergo videritis abomi-
nationem desolationis quæ dicta est à Da-
niele Propheta, stantem in loco sancto, qui
legit intelligat. Hoc marcus dicit ita, Cum
autem videritis abominationem desolatio-
nis stantem vbi non debet, qui legit intelli-
gat. in qua mutatione verbi exposuit eandẽ
sententiam: ideo quippe vbi non debet, quia
in loco sancto non debet. Lucas autem non
ait, Cum autem videritis abominationem
I desolationis, stantem in loco sancto; aut, vbi
non debet: sed ait, Cum autẽ videritis circũ-
Luc.21. dari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote,
quia appropinquabit desolatio eius. Tunc
erit ergo abominatio desolationis in loco
mat.24. sancto. Quod Matthæus autem ait, Tunc
qui in Iudæa sunt fugiant ad montes: & qui
in tecto, non descendat tollere aliquid de do-
mo sua: & qui in agro, non reuertatur tolle-
re tunicam suam. Totidem penè verbis hoc
etiam marcus commemorat. Lucas autem, mar.13
Tunc qui in Iudæa sunt, inquit, fugiant in Luc.21.
montes: hoc sicut illi duo, cætera vero ali-
ter. Sequitur enim & dicit, Et qui in medio
eius, discedant: & qui in regionibus, non
intrent in eam: quia dies vltionis hi sunt,
vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Sa-
tis diuersum videtur quod illi dixerunt, Et
qui super tectum, non descendat tollere ali-
quid de domo sua? & quod iste dicit, Et qui
in medio eius, discedant: nisi forte quia tunc
perturbatio magna erit, tam magno instan-
te periculo illis quos inclusisset obsidio,
quod significat dicendo, qui in medio eius,
in tecto erunt attoniti & volentes videre
quid impendeat, vel qua euadendũ sit. Sed
quomodo ait, discedant: quando supra dixit, K
Cum autem videritis circundari ab exerci-
tu Hierusalem? Nam illud quod sequitur,
Qui in regionibus, non intrent in eam: vi-
detur ad congruam pertinere admonitionẽ. M
Et potest obseruari, vt qui extra sunt non in
eam intrent: qui autem in medio sunt quo-
modo discedant, ab exercitu iam ciuitate cir-
cundata? An hoc est esse in medio eius, quã-
do iam ita periculum vrgebit vt temporali-
ter ad præsentem vitam tuendam non possit
euadi? Et quoniam tunc parata debet esse
anima ac libera, nec carnalibus desiderijs
occupata & oppressa, hoc significat quod
ab alijs duobus dictum est, in tecto vel su-
per tectum; vt quod iste ait, discedant.i.
non iam huius vitæ desiderio capiantur, sed
in aliam vitam migrare parati sint: hoc illi
dixerint, non descendat tollere aliquid de
domo, id est, nullo affectu inclinetur ad
carnem tanquam aliquid inde commodi
percepturus. Et quod iste ait, Qui in re-
gionibus, non intrent in eam, id est, qui
iam bono cordis proposito extra illam facti
sunt, non eam rursus carnali cupiditate de-
siderent: hoc illi dixerunt, Et qui in agro
est non reuertatur retro tollere vestimen-
tum suum: tanquam iterum inuolui curis
quibus erat exutus. Quod vero ait mat-
thæus, Orate autem vt non fiat fuga vestra L
hyeme vel sabbato: hinc marcus partem di- mat.24.
xit, partẽ tacuit. Orate vero, inquit, vt hye- mar.13.
me non fiant. Lucas autẽ hoc non dixit, sed
tamẽ dixit aliquid solus, quod mihi videtur hanc
ipsam

ipsam quæ ab istis obscure posita est illustrasse sententiam. Ita.n.ait, Attendite autẽ vobis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa: tanq̃ laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem orbis terræ. Vigilate itaq; omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt. Hæc intelligitur fuga quam Matthæus commemorat, quæ non debet fieri hyeme uel sabbato. Ad hyemẽ autem pertinent curæ huius uitæ, quas Lucas aperte posuit, Ad sabbatum uero crapula & ebrietas. Curæ quippe tristes sunt uelut hyemes. Crapula uero & ebrietas, carnali lætitia luxuriaq; cor submergit atq; obruit. Quod malum sabbati nomine propterea significatum est, quia hæc erat sicuti & nunc est Iudæorum pessima consuetudo, illo die delitijs affluere dum spiritale sabbatum ignorant. Aut si aliquid aliud in illis secundum Matthæum & Marcum uerbis intelligendum est, aliquid aliud etiã Lucas dixerit, dum tamen nulla repugnantiæ quæstio moueatur. Neq;.n. nunc Euangelia exponenda suscepimus, sed à falsitatis vel fallaciæ calumnijs defendenda. Alia uero quæ in hoc sermone Matthæus posuit communia cum Marco, nihil habent q̃onis. Quæ autem cum Luca, non in hoc sermone Lucas ea posuit, cuius huic ordo concordat: sed alibi talia vel recordatur atq; inserit præoccupando, ut prius commemoret quæ postea à domino dicta sunt: vel bis a domino dicta facit intelligi, & nunc secundum Matthæum, & tunc secundum ipsum.

Lur. 21.
Mat. 24.
Fuga in hyeme, & sabbato quid.
M

Quod commemorant Matthæus & Marcus ante biduum futuri paschæ, & postea dicunt quòd in Bethania fuit, quomodo non repugnet Ioanni, qui cum ipsis narrat, hoc idẽ quod factũ est in Betania, & dicit ante sex dies paschæ. Cap. 78.

SEquitur Matthęus, Et factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Huic attestantur alij duo Marcus & Lucas, ab eodem ordine non recedentes, Neque hoc tanq̃ a domino dictũ insinuat: hoc enim intimare p̃termiserunt, Ex sua tamẽ persona & Marcus dicit, Erat autem Pascha & azima post biduum. Et Lucas, Appropinquabat autem dies festus azymorum quæ dicitur Pascha. Sic ergo appropinquabat, vt esset post biduum, sicut alij duo apertius consonant. Ioãnes vero tribus quidẽ locis cõmemorauit eiusdem diei festi propinquitatẽ cum alia q̃dã duobus superioribus locis narraret. Tertio autem loco apparet eius narratio circa ipsa versari tẽpora, vbi hoc etiam illi tres intimant. i. impendẽte iam dominicæ passionis die. Sed hoc videri potest parum diligenter intuentibus esse contrarium, quod Matthæus & Marcus posteaquam dixerunt Pascha post biduum futurum, deinde commemorauerunt quod erat Iesus in Bethania vbi de vnguento illo precioso dicitur. Ioannes autẽ ante sex dies Paschæ dicit Iesum venisse in Betaniam, de vnguẽto eadẽ narraturus. Q̃uo ergo secundum illos duos, post biduum futurum erat Pascha: cum posteaquam id dixerunt, inueniantur cum Ioanne in Bethania illud de vnguento quod ipse, narrantes: cum autem ipse dicat, post sex dies futurũ Pascha? Sed qui ita mouentur non intelligunt Matthæũ & Marcum illud quod in Bethania de vnguento factum erat recapitulando posuisse, non post illam de biduo prędicationem suam: sed ante iam factum cum adhuc sex dies essent ad Pascha. Non.n. quisquam eorum cum dixisset, post biduum futurum Pascha, sic adiunxit de illo facto in Bethania, vt diceret, post hæc cũ esset in Bethania: sed Matthæus quidem, Cum autem esset, inquit, Iesus in Bethania: Marcus autem, Cum esset Bethaniæ. Quod vtique intelligitur & antequam illa dicerentur quæ ante biduũ Paschæ dicta sunt. Sicut ergo ex Ioannis narratione colligitur, Ante sex dies Paschę venit in Bethaniam: ibi factum est illud conuiuiũ ubi de vnguento precioso fit cõmemoratio. Inde venit Hierosolymam sedens super asellum. Deinde postea geruntur ea quę narrant post hunc aduentum eius Hierosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, atque illud de vnguento factum est, vsque ad diem quo ista omnia gesta atque dicta sunt, intelligimus, etiam Euangelistis non commemorantibus, consumptum fuisse quatriduum, vt occurreret dies quem ante biduum Paschæ duo definierunt. Lucas autem cum ait, Appropinquabat autem dies festus azymorum: non expressit biduum, sed hanc propinquitatem quam commemorauit, in ipso interuallo bidui debemus

Mat. 26.
A
Mar. 14.
Luc. 22.
Ioan. 11 & 12.
Ioan. 13
Ioan. 12
B
Mat. 26.
Mar. 14.
Ioan. 12
C
Luc. 22.

mus intelligere. Ioannes vero cum dicit,
Ioan.11. & 12. Proximum erat Pascha Iudæorum, nō hoc biduum vult intelligi, sed sex dies ante Pascha. Proinde eum quædam post hoc dictū commemorasset, tunc iam volens ostendere quàm proximum fuisse Pascha dixisset: Iesus ergo ante sex dies, inquit, Paschæ, venit in Bethaniam vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerūt autem ei cœnam ibi. Hoc illud est quod commemorant recapitulantes Matthæus, & Marcus, cum iam dixissent, post biduum futurum Pascha. Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies Paschæ, & narrant quod & Ioannes de cœna, & unguento: vnde venturus erat Hierosolymā, & peractis illic quæ narrata sunt, peruenturus ad diem qui erat ante biduum Paschæ: vnde isti digressi sunt: vt recapitulando commemorarent quod ante in Bethania de vnguēto gestum est, Cuius rei peracta narratione, illuc iterum redeunt unde digressi fuerant, id est, vt iam sermo domini narretur, quem habuit ante biduū
D Paschæ. Nam si tollamus de medio quod gestum in Bethania digredientes ab ordine recolendo, & recapitulando narrarunt, & ipsum ordinem contexamus, ita sermo dirigitur secundum Mattheum dicente domi-
Mat.26. no, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigat. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas, & cōsilium fecerunt, vt Iesum dolo teneren t, & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Tunc abijt vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scarioth ad principes sacerdotum: &c. Inter illud enim quod dictum est, Ne tumultus fieret in populo, & illud quod dictū est, Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas: interpositum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Quo nos prætermisso contexuimus narrationem, ut insinuaremus non repugnare ordinem temporum. Secundum autem Marcum, de Bethaniæ conuiuio, quod recapitulando & ipse interposuit, similiter prætermisso, ita se ordo
Mar. 14. narrationis tenet: Erat autē Pascha & azyma
E post biduum, & quærebant summi sacerdotes, & scribę quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant enim, Non in die festo, ne forte tumultus fieret populi. Et Iudas Scariothis vnus ex duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut proderet eū: &c. Etiam hic inter illud, quod dictum est, Ne forte tumultus fieret populi: & illud quod adiunximus. Et Iudas Schariotis vnus ex duodecim: positum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Lucas sanè ipsam rem gestam in Bethania prętermisit. Hæc diximus propter sex dies ante Pascha, Ioā. 12.
quod dixit Ioannes, cum in Bethania rem mat. 26.
gestam narraret, Et biduum ante Pascha, Marc.14
quod matthæus & marcus dixerunt, cum post hoc a se dictum illud in Bethania, quod Ioannes commemorarent.

De cœna in Bethania facta, vbi mulier vnguento precioso dominū perfudit, quomodo inter se congruant matthæus, marcus, & Ioannes, & quō Lucæ non aduersentur, tale aliquid alio tempore commemorati. Cap. 79.

Sequitur ergo Matthæus ab eo loco ubi mat.26.
finē feceramus cōsyderādæ narrationis, F
& dicit, Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotū qui dicebatur Caiphas, & consiliū fecerunt ut Iesum dolo tenerēt & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Cū autem esset Iesus in Bethania, in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. &c. vsque ad illud vbi ait, Dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius. Nunc iam de muliere, atque unguento precioso quod in Bethania gestū est, consyderemus. Lucas.n. quanuis Luc.7.
simile factum commemoret, nomenq; conueniat eius apud quem conuiuabatur dominus, Nam & ipsum Simonem dicit: tamen, quia non est contra naturam vel contra morem hominum, vt si potest vnus homo habere nomina duo, multo magis possint & vnum nomen habere homines duo, potius credibile est alium fuisse illum Simonem nō leprosum, in cuius domo hoc in Bethania gerebatur. Nam nec Lucas in Bethania rē gestam dicit quam narrat. Et quanuis non commemoret ciuitatem aut castellum vbi factum sit, tamen non uidetur in eodem loco uersari eius narratio. Nihil itaque aliud intelligendum arbitror, nisi non quidem aliā

G fuisse mulierem, quæ peccatrix tūc accessit
ad pedes Iesu, & osculata est, & lauit lachry
mis, & tersit capillis, & vnxit vnguento.
Cui dñs adhibita similitudine de duobus
debitoribus ait, dimissa esse peccata multa,
quoniam dilexit multum. Sed eandem Ma-
riam bis hoc fecisse: semel scilicet quod Lu-
cas narrauit, cum primo accedens cum illa
humilitate, & lachrymis meruit peccatorū
remissionem. Nam hoc & Ioannes, quāuis
non sicut Lucas quemadmodum factum es-
set narrauerit, tñ ipsam Mariam cōmendās
commemorauerit, cum iam de Lazaro resu
scitando cœpisset loqui, antequam veniret
in Bethaniam. Quod ita ibi narrat, Erat
autem quidam, inquit, languens Lazarus à
Ioā. 11. Bethania de castello Mariæ & Marthæ so-
roris eius. Maria autem erat quæ vnxit do-
minum vnguento & extersit pedes eius ca-
pillis suis, cuius frater Lazarus infirmabaē.
Hoc dicens Ioannes attestatur Lucæ qui
hoc in domo Pharisæi cuiusdam Simonis fa
ctum esse narrauit. Iam itaq; hoc Maria fe-
cerat. Quod autē in Bethania rursus fecit,
aliud est, quod ad Lucæ narrationem non
H pertinet, sed pariter narratur à tribus, Ioan-
Mat. 26. ne scilicet, Matthæo & marco. Inter istos
Mar. 14. igitur tres, matthæum marcum & Ioan-
Ioā. 11. nem, quemadmodum hoc conueniat atten-
damus, de quibus non est dubium ꝙ can-
dem rem narrent gestam in Bethania, vbi
etiam discipuli, quod omnes tres comme-
morant, murmurauerunt aduersus mulie-
rem tanquam de perditione preciosissimi
vnguenti. Quod ergo matthæus & marcus
caput domini vnguento illo persusum di-
cunt, Ioannes autem pedes, regula illa osten
ditur non esse contrarium quam demōstra-
Lu. c. 66. uimus, cum de quinq; panibus pasceret tur-
bas. Ibi.n. quia non defuit qui & quinqua-
genos & centenos discubuisse commemora-
ret, cum alius quinquagenos tantum dixe-
rit, non potuit videri contrarium, Potuisset
Marc. 6. autem si alius centenos tantum posuisset, si-
Luc. 9. cut alius quinquagenos, & tamen debuit in
veniri vtrunque factum esse. Quo exemplo
informari nos oportuit, sicut illic admonui,
etiam vbi singuli Euangelistæ singula com-
memorant, vtrunque factum intelligere:
Proinde & hic non solum caput, sed & pe-
des domini accipiamus perfudisse mulie-
rem. Nisi forte quoniam marcus fracto ala-
Mar. 14. bastro perfusum caput commemorat, tam
I quisque absurdus & calumniosus est, vt ali-
quid in uase fracto neget remanere potuisse
vnde etiam pedes perfunderet. Sed cum iste
contenderit sic esse fractum, vt nihil ibi re-
sidui fieret, nitens aduersus veritatem Euā
gelij: quanto melius & religiosius conten-
dit alius non esse ita fractum vt totum ef-
funderet, nitēs pro veritate Euangelij. Ille
autem calumniator si tam pertinaciter cæ-
cus est, vt Euangelistarum concordiam de
alabastro fracto frangere conetur, prius ac-
cipiat perfusos pedes antequam illud fra-
ctum esset, vt in integro remaneret, vnde
etiam caput perfunderetur, vbi fractura illa
totum effunderet. A capite quippe nobis
ordinate consuli agnoscimus, sed ordinate
etiam nos à pedibus ad caput ascendimus.
Cætera facti huius nullam mihi videntur
habere quæstionem. Quod enim alij di- Mat. 26.
cunt discipulos murmurasse de vnguenti Mar. 14.
effusione precioси, Ioannes autem Iudam Ioā. 12.
commemorat, & ideo quia fur erat, manife-
stum puto esse discipulorum nomine eun-
dem Iudam significatum, locutione illa quā
de Philippo in quinque panibus insinuaui- Ioan. 6.
mus plurali numero pro singulari vsurpato.
Potest etiam intelligi ꝙ & alij discipuli aut
senserint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda di-
cente persuasum sit, atque omnium volun-
tatem Matthæus & Marcus etiam verbis K
expresserint: sed Iudas propterea dixerit,
quia fur erat, cæteri vero propter pauperem
curam. Ioannem autem de solo illo id
commemorare voluisse, cuius ex hac occa-
sione furandi consuetudinem credidit inti-
mandam.

Vbi mittit discipulos vt præparent ei man-
ducare pascha, quomodo inter se mat-
thæus, marcus & Lucas congrue
re videantur. Cap. 80.

SEquitur Matthæus, tunc abijt vnus de matt. 26.
duodecim qui dicitur Iudas Scarioth, ad
principes sacerdotum, & ait illis, Quid
uultis mihi dare & ego vobis eum tradam?
At illi constituerunt ei triginta argenteos
&c. vsque ad illud vbi ait, Et fecerunt di-
scipuli sicut constituit illis Iesus, & parauc-
runt Pascha. Nihil in hoc capitulo contra-
rium putari potest marco & Lucæ, qui hoc mar. 14.
idē similiter narrant. Quod enim dicit mat Luc. 22.
thæus, Ite in ciuitatem ad quendam & dicite
ei, Magister dicit, tempus meum prope est,
apud te facio Pascha cū discipulis meis, cū
significat

significat quem marcus & Lucas dicunt patrēfamilias uel dominum, in qua eis cenaculum demonstratum est, ubi pararent Pascha. Quod ergo interposuit Matthęus, ad quædam: tanquam ex persona sua studio breuitatis illud compendio uoluit insinuare. Si enim diceret dixisse dominum, Ite in ciuitatem, & dicite ei, Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio Pascha: tanquam ciuitati dicēdum esset, acciperetur. Ac per hoc non ex domini cuius mandatū narrabat, sed ex sua p̄sona interposuit, ad quendam iussisset dominum vt irent, ne haberet necesse totum dicere, cum hoc illi ad insinuandam iubentis sententiam sufficere videretur. Nam neminem sic loqui, vt dicat, Ite ad quēdam: quis nesciat? Si enim diceret, Ite ad quencunq;: aut, ad quemlibet: posset esse integra locutio: sed non esset certus homo ad quē mitterentur, cùm eum certum ostendant, quamuis tacito eius nomine, marcus & Lucas. Sciebat quippe dñs ad quem mitteret. Et vt eum etiam illi quos mittebat inuenire possent, præmonuit quod iudicium sequerentur, de homine gestante aquæ lagenā uel amphoram, vt eum secuti ad domum quam volebant venirent. Cum itaque non hic posset dici, Ite ad quemlibet: quod integritas quidem locutionis admittit: sed hoc loco rei huius quæ insinuabatur veritas nō admittit: quanto minus hic dici potuit, Ite ad quendam: quod omnino nunquam recta locutione dici potest? Sed planè discipulos à domino, non ad quemlibet, sed ad quendam hominem, id est, ad certum aliquē missos esse manifestum est. Quod nobis ex persona sua recte potuit Euangelista narrare, vt diceret, Misit eos ad quendam, vt dicerēt ei, Apud te facio Pascha. Potuit etiam sic, Misit eos ad quendam dicens, Ite dicite ei, apud te facio Pascha. Ac per hoc cum verba domini Matthæus posuisset dicentis, Ite in ciuitatem: interposuit ipse, ad quendam: nō quia hoc dominus dixerit, sed vt ipse nobis insinuaret tacito nomine fuisse quendam in ciuitate ad quem domini discipuli mittebantur, vt præpararent Pascha. Ac sic post hanc ex persona sua interpositionem duorum verborum, sequeretur ordinem verborum domini dicentis, Et dicite ei, Magister dicit. Iam enim si quæras cui, recte respondetur, illi cuidam homini ad quem misisse insinuauit Euangelista, cum ex persona sua interposuisset, ad quendam: minus quidem vsitata locutio, sed tamen sic intellecta integerrima est. Aut si habet aliquid proprietatis Hebræa lingua, qua perhibetur scripsisse matthæus, ut etiam totum ex persona domini dictum locutionis integritate non careat, uiderint qui nouerunt. Sanè ita posset etiam Latine dici, si diceretur, Ite in ciuitatem ad quendam quem vobis demonstrauerit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans: hoc modo iubenti sine ambiguitate posset obtemperari. Velut etiam si diceret, Ite in ciuitatem ad quendam, qui manet illo aut illo loco, in tali vel tali domo, cum expresione loci & designatione domus, posset intelligi, posset fieri. His autem atque huiusmodi cæteris tacitis indicijs qui dicit, Ite ad quendam & dicite ei, ideo non potest audiri, quia certum aliquem vult intelligi, cum dicit, ad quendam: & non exprimit quomō dignoscatur. Quòd si ex persona Euangelistæ dictum illud interpositum acceperimus, erit quidem necessitate breuitatis subobscura locutio, sed tamen integra. Quod vero marcus lagenam dicit, quod Lucas amphoram, ille vasis genus, ille modum significauit, vterque tamen veritatem sententiæ custodiuit. Sequitur Matthæus, Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis. Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est. Et contristati ualde, cœperunt singuli dicere, Nunquid ego sum domine? & cætera, vsque ad illud vbi ait, Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti. In his quæ considerandą nunc proposuimus, nihil afferunt quæstionis etiam cæteri Euangelistę qui talia commemorant.

Hoc in græcis non hēt locum.

A matthęⁿ Hebræa lingua scripsit.

Mar. 14. Luc. 22. Mat. 26.

Eiusdem sancti Augustini episcopi in tertium librum de consensu Euangelistarum.

PROLOGVS.

IAm quū omnium quatuor narratio in eo uersatur loco, in quo necesse est eos vsq; in finē pariter ambulare, nec multū digredi ab inuicē, sicubi forte alius aliud cōmemorat, qđ alius p̄termittit, videt̃ mihi expeditius nos demonstrare posse omniū Euangelistarū conuenientiam, si ab hoc iam loco omnium omnia contexamus, & in vnā narrationem

rationem feriemque digeramus. Sic ergo
arbitror commodius faciliusque id quod
C suscepimus explicari, vt aggrediamur nar-
rationem omnia commemorantes cum eo-
rundem Euangelistarum attestatione, quid
ex his omnibus quisque quod potuit aut
quod voluit commemorauit: vt tamen ab
omnibus hæc omnia dicerentur, quæ de-
monstranda sunt in nullo esse sibi contra-
ria.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI de consensu Euangelistarũ Liber Tertius.

De cœna domini, & de expresso traditore eius, quemadmodum inter se quatuor conueniant. Cap. I.

Mat.26. HInc igitur incipiamus secũ-
dum Matthæum. Cœnan-
tibus aũt eis, accepit Iesus
panẽ & benedixit ac fregit,
deditque discipulis suis &
ait, Accipite & comedite,
Mar.14. hoc est corpus meum. Hæc & Marcus Lu-
Luc.22. casq; commemorant. Quod.n. Lucas de ca
D lice bis cõmemorauit, prius antequã panem
daret, deinde posteaquã panem dedit, Illud
quod superius dixit, præoccupauit vt solet,
illud vero quod ordine suo posuit, nõ com-
memorauerat superius, vtrunq; aũt cõiun-
ctũ hanc sententiã facit, quæ & illorum est.
Ioan. 6. Ioannes aũt de corpore & sanguine dñi hoc
loco nihil dixit, sed plane alibi multo vbe-
rius hinc dñm locutum esse testatur. Nunc
Ioã.13. vero cum dñm à cœna surrexisse & pedes
discipulorum lauisse commemorasset, reddi-
ta etiam ratione, cur eis hoc fecerit, in qua
dñs adhuc clausæ significauerat per testimo
nium scripturæ, ab eo se tradi qui mandu-
caret eius panem, venit ad hunc locum quẽ
tres cæteri pariter insinuant. Cum hæc di-
xisset, inquit, Iesus turbatus est spiritu &
protestatus est, & dixit, Amen amen dico uo
bis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspicie-
bant ergo, sicut idẽ ipse Ioannes subnectit,
adinuicem discipuli hæsitantes de quo dice-
Mat.26. ret, Et cõtristati, sicut Matthæus & Marcus
Mar.14. dicunt, cœperunt ei singillatim dicere, Nũ-
quid ego sum? At ipse rñdens ait, sicut Mat-
thęus sequitur, Qui intingit mecum manũ
Mat.26. in parobside, hic me tradet. Et sequitur idẽ
Matthæus ita subnectens, Filius quidem ho
minis vadit sicut scriptum est de illo, Væ ãt E
homini illi per quẽ filius hominis tradetur,
Bonũ erat ei si natus non fuisset homo ille.
In his & Marcus hoc etiã ordine consonat. Mar.14.
Deinde Matthæus subiunxit, Rñdens autẽ Mat.26.
Iudas qui tradidit eum dixit. Nunquid ego
sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti. Etiam hic nõ
expressum est, vtrũ ipse esset. Potest.n. ad-
huc intelligi tanquam dixerit, Tu dixisti nõ
ego dixi. Potuit etiã hoc dici sic à Iuda, & à
dño responderi, vt non omnes aduerterent.
Deinde sequitur Matthæus & infert myste
rium corporis & sanguinis à dño discipulis
datum, sicut & Marcus & Lucas. Sed cum
tradidisset calicem rursus de traditore suo
locutus est, quod Lucas prosequitur dicens.
Veruntñ ecce manus tradentis me, mecũ est
in mensa. Et quidẽ filius hominis scdm qđ
definitum est vadit, Veruntamẽ uæ homini Luc.22.
illi per quem tradetur. Hic iam intelligẽdũ
est illud consequi quod Ioannes narrat, illi
aũt prætermiserunt, sicut Ioannes quædam
prætermisit, quæ illi dixerunt. Cum ergo
post traditum calicem dixisset dñs, quod à
Luca positum est, Veruntñ ecce manus tra Luc.22.
dentis me mecũ est in mensa: & cætera, cõ-
iungitur illud scdm Ioannem. Erat ergo re- F
cumbens vnus ex discipulis eius in sinu Ie- Ioã. 13.
su, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic
Simon Petrus & dicit ei, Quis est de quo
dicit? Itaq; cum recubuisset ille supra pectus
Iesu dicit ei, Dñe quis est? Respondit Iesus,
Ille cui ego intinctum panem porrexero. Et
cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis
Scariothis. Et post buccellam tunc introiuit
in illum satanas. Hic videndum est ne non Luc.22.
solum Lucæ qui iam dixerat intrasse satanã
in cor Iudę, quando pactus est tunc cum
iudæis: vt eum accepta pecunia traderet, sed
etiam sibi ipsi Ioannes repugnare uideatur,
quia iam dixerat superius, antequam istam
buccellam acciperet, Et cœna facta cum iã Ioã. 13.
diabolus immisisset in cor vt traderet eum
Iudas. Quo enim intrat in cor, nisi immit-
tendo iniquas persuasiones cogitationum
iniquarum? Sed nunc intelligere debemus
à diabolo Iudam plenius esse possessum: si-
cut contra in bono, illi qui iam acceperant
spiritumsanctum, quando eis post resurre-
ctionem insufflauit dicens, Accipite spiri- Ioã. 20.
tumsanctum, postea eum eum desuper mis- Acto. 2.
sus esset die pentecostes, vtique plenius ac-
ceperunt. Post buccellam ergo tunc in-
troiuit

traxit in eum satanas. Et sicut contextim
Ioannes ipse commemorat, dicit ei Iesus,
G Q d facis, fac citius. Hoc autẽ nemo sciuit
Ioã.13. discumbentium ad quid dixerit ei. Quidã
n. putabãt, quia loculos habebat Iudas, q̃
dixit ei Iesus. Eme ea quæ opus sunt nobis
ad diem festũ, aut egenis vt aliquid daret.
Cum ergo accepisset ille buccellã exijt cõ-
tinuo. Erat aũt nox. Cum ergo exisset dicit
Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis
& deus clarificatus est in eo. Et si deus clari
ficatus est in eo, & deus clarificabit eum in
semetipso, & continuo clarificabit eum. Fi-
lioli adhuc modicum uobiscũ sum, Quære
tis me, & sicut dixi Iudæis, Quò ego vado
vos non potestis venire. Et vobis dico mo-
do, Mandatum nouum do vobis, vt diliga-
tis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diliga
tis inuicem. In hoc cognoscẽt omnes, quia
mei discipuli estis, si dilectionem habueri-
tis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus, Dñe
quò vadis? Respondit ei Iesus, Quò ego va
do non potes me modo sequi, sequeris au-
tem postea. Dicit ei Simon Petrus, Quare
non possum te sequi modo? Animam meã
pro te ponam. Respondit Iesus, Animam
H tuam pro me pones? Amen amen dico ti-
bi, non cantabit gallus donec ter me neges.

De prædicta negatione Petri quemadmodum ostendantur nihil inter se repugnare. Cap. II.

HOc de prædicta negatione sua Petro,
non solus Ioannes ex cuius euangelio
Ioã.13. modo ista interposui, sed & cæteri tres cõ-
memorant. Non sanè omnes ex vna eadẽ-
que occasione sermonis ad eam commemo-
mat.26. randã veniũt. Nam Matthæus & marcus
mat.14. pari prorsus ordine, & eodẽ narrationis suę
loco eã subnectunt ambo, posteaquam do-
minus egressus est ex illa domo, vbi mandu
cauerant Pasca. Lucas vero & Ioannes, an-
Luc.22. tequam inde esset egressus. Sed facile posse-
Ioã.13. mus intelligere, aut illos duos ea recapitu-
lãdo posuisse, aut istos præoccupando, nisi
magis moueret q; tam diuersa, non tm̃ ver-
ba, sed etiam sententias dñi præmittũt, qui-
bus permotus Petrus illam præsumptionẽ
proferret, vel cum domino vel pro domino
moriendi: vt magis cogant intelligi ter eũ
expressisse præsumptionem suam diuersis
locis sermonis Christi, & ter illi à domino
responsum quod eum esset ante gallicantũ
ter negaturus. Neq; enim incredibile est
aliquantum disiunctis interuallis temporis
Petrum commotum esse ad præsumendũ, I
sicut ad negandum: vel ei dñm aliquid ter
similiter respondisse: quandoquidem etiam
cõtextim, nullis alijs interpositis rebus aut
verbis, post resurrectionem ter illum inter-
rogauerit, vtrum eũ amet, & ei ter hoc idẽ
respondenti, etiam ipse mandatum de pascẽ
dis ouibus suis vnum idemque ter præcepe Ioã.21.
rit. Hoc autẽ esse credibilius quòd ter ostẽ-
derit præsumptionem suam Petrus, & de
trina sua negatione ter à domino audierit,
ex ipsis Euangelistarum verbis, quæ à domi
no dicta diuerse ac diuersa commemorant,
sic probatur. Ecce meminerimus quod nũc
interposui ex euangelio Ioannis, hoc certe Ioã.13.
dixerat, Filioli, adhuc modicum vobiscum
sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quo
ego vado vos non potestis venire. Et vobis
dico modo, Mandatum nouum do vobis, vt
diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos
diligatis inuicem. In hoc cognoscent om-
nes, quia mei discipuli estis, si dilectionẽ
habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Pe-
trus, Domine quò vadis? Nempe hic ma-
nifestum est ex illis verbis motum esse Pe-
trum vt diceret, Domine quò vadis, quia K
dicentem audierat, quò ego vado vos non
potestis venire. Respondit Iesus eidem Pe-
tro, Quò ego vado non potes me sequi mo
do, sequeris autem postea. Tunc ille qua-
re non possum, inquit, sequi te modo? Ani- Luc.22.
mam meam pro te ponam. Huic præsum-
ptioni respondit dominus futuram eius
negationem. Lucas autem cum comme-
morasset dixisse dominum, Simon ecce sata
nas expetiuit vos vt cribraret sicut triticũ,
ego autem rogaui pro te vt non deficiat fi-
des tua: Et tu aliquando conuersus, con-
firma fratres tuos. Tũ sic subiecit Petrum re-
spondisse, Domine tecum paratus sum & in
carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Di
co tibi Petre, non cantabit hodie gallus, do-
nec ter abneges nosse me. Quàm hoc aliud
sit, aliud illud vnde Petrus ad præsumendũ
permotus sit, quis non videat? At vero
Matthæus. Et hymno dicto, inquit, exie-
runt in montem Oliueti. Tunc dicit illis
Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in
me in ista nocte: Scriptum est enim Per- mat.26
cutiam pastorem, & dispergentur oues gre-
gis. Postquam autem resurrexero, præ-
cedam uos in Galilæam. Sic prorsus, &

pergunt in aliud, ex hoc subiungētes quod & Matthæus post istam quam solus interH posuit de nuptiis parabolam ex ordine inseruit.

De numero Cæsari reddendo, cuius habebat imaginem, & de muliere quæ septem fratribus nupserat, quemadmodum tres isti concordant. Cap. LXXII.

Mat. 21. SEquitur ergo Matthæus, Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt ut caperent Iesum in sermone, Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicētes, Magister scimus quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet censum dari Cæsari aut non: &c. vsq; ad illud ubi ait, Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. Hæc duo domini responsa, vnum de nummo propter tributum reddendum Cæsari, alterum de resurrectione, propter illam mulierem quæ septem sibimet succedentib. fratribus nupserat: Marcus & Lucas similiter narrant, nec in ordine aliquid discrepant. Post parabolam quippe illam de conductoribus vineæ, & de Iudæis præparantibus insidias in quos dicta est, quam omnes tres commemorauerunt, prætermittunt hi duo Marcus & Lucas parabolam de inuita-
Mar. 12 tis ad nuptias, quam solus Matthæus inter-
Luc. 20 posuit: & cum illo iam sequuntur, narrantes
I hæc duo, de tributo Cæsaris & de muliere septem singillatim uirorum, eodem prorsus ordine sine aliqua repugnantiæ quæstione.

De illo cui commendata sunt duo præcepta dilectionis dei & proximi, q ordo sit narrantium Matthæi & Marci, ne à Luca discrepare videantur, qui tale aliquid alibi dicit. Cap. LXXIII.

Mat. 22 SEquitur ergo Matthæus & dicit, Phari-
Deut. 6. sæi autem audientes q silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in vnum, & interrogauit eum vnus ex eis legislator tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secun-
Luc. 12 dum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ. Hoc & Marcus commemorat eundem or- Mar. 12.
dinem seruans. Nec moueat q Matthæus dicit tentantem fuisse illum à quo dominus interrogatus est, Lucas autem hoc tacet. Et in fine Marcus ita concludit, q ei dominus sapienter respondenti dixerit. Non longe es à regno dei. Fieri enim potuit ut quamuis tentans accesserit, domini tamen responsione correctus sit. Aut certe ipsam tentatio K
nem non accipimus malam, tanquam decipere volentis inimicum, sed cautam potius tanquā experiri amplius uolentis ignotum. Neq; enim frustra scriptum est, Qui facile Eccl. 19.
credit, leuis corde est, & minorabitur. Lucas autem non hoc ordine, sed longe alibi tale aliquid interponit. Vtrum autem hoc recordetur, an alius ille sit cum quo similiter de duobus istis præceptis dominus egerit, prorsus incertum est. Hic autem etiam recte videtur alius esse, non solum propter ordinis multam differentiam, sed quia etiam ipse dicitur respondisse domino interroganti, & in sua responsione commemorasse duo ista præcepta. Et cum ei dixisset dominus, Hoc fac & uiues: ut illud faceret quod magnum Luc. 10.
esse in lege ipse responderat, secutus Euangelista ait, Ille autem volens se iustificare dixit, Et quis est meus proximus? Tunc dominus narrauit de illo qui descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones. Vnde quia & tentans prædictus est, & duo præcepta ipse respondit: & post admonitionem domini, dicentis; Hoc fac & uiues: non bonus commendatur cum dicitur de eo, Ille autem uolens se iustificare: Iste autem quem pari ordine Matthæus Marcusq; commemorant, tam bene commenda L
tus est, ut ei diceret dominus, Non longe es à regno dei: probabilius creditur hunc alium esse, non illum.

Quod Iudæi interrogantur de Christo, cuius eis filius videatur, vtrum nō repugnet Matthæus alijs duobus, quia secundum istum dixerunt, quid vobis videtur de Christo, cuius est filius? cui responderunt Dauid, secundum illos autem, quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Cap. LXXIIII.

SEquitur Matthæus, Congregatis autem Mat. 22.
Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens, Quid uobis uidetur de Christo, cuius filius

lius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis, Quomó ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo, sede à
Psa.109. dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ? Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum am-
M plius interrogare. Hoc consequenter & eo-
Mar.12. dem ordine Marcus quoq; commemorat.
Luc.20. Lucas etiam tantummodo de illo tacet, qui interrogauit dominum, quod esset mandatum primum in lege, Hoc autem prętermisso, eũdem etiam ipse ordinem seruat, & hoc de Christo, quomodo sit filius Dauid quæsisse à Iudæis dominum pariter narrat. Nec
Mat.22. inter est ad sententiam, ꝙ secundum Matthæum cum interrogasset Iesus, quid eis videatur de Christo, cuius esset filius, Illi responderunt, Dauid. Tunc demum intulit, quo eum Dauid diceret dominum. Secun-
Mar.12. dum illos autem duos, Marcum & Lucam,
Luc.20. nec interrogati esse, nec respondisse inueniuntur. Intelligere enim debemus post eorũ responsionem sententiam ipsius domini à duobus Euangelistis insinuatam, quomodo ab illo dicta sit, his audientibus quos volebat suo magisterio vtiliter formare, & ab scribarũ alienare doctrina: qui de Christo illud solum sapiebant, ꝙ secundum carnem factus erat ex semine Dauid, nõ eum autem intelligebant deum, propter quod erat dñs ipsius Dauid. Ideo tanquam de illis errantibus, dominus ad istos sermonem faciens quos volebat ab illorum errore liberari, secundum hos duos Euangelistas commemoratur: vt quod illis dictum est, quomodo dicitis, sicut Mattheus narrat: sic accipiatur,
A non tanquam ad illos, sed tanquam de illis ad eos potius dictum sit quos uolebat instruere.

De Pharisæis sedentibus super cathedram Moysi & dicentibus quæ non faciunt, cæterisq; in eosdem Pharisæos à domino dictis, utrum sermo Matthæi congruat alijs duobus, & maximè Lucæ, qui non hoc ordine, sed alibi simile commemorat. Cap. LXXV.

Mat.23 Sequitur Mathæus ita narrationis ordinem texens, Tune Iesus locutus est ad turbas & discipulos suos dicens, Super cathedrã Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, Omnia ergo quæcunq; dixerint uobis seruate & facite, secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt.n.& non faciunt: &c. vsque ad illud vbi ait, Non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Similem sermonem habuisse dominum aduersus Pharisæos & scribas legisque doctores, Lucas quoque commemorat, sed in domo cuiusdam Pharisæi qui eum vocauerat ad conuiuium.
Quod vt narraret digressus erat à Matthæo, circa illum locum, vbi ambo commemorauerant quod dictum est à domino, de signo Ionæ trium dierum & noctium, & de regina Austri, & de Niniuitis, & de spiritu immundo qui redit & inuenit mundatam domum. Post quem sermonem dicit Matthæus, Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Lucas autem in eo sermone domini, commemoratis etiam quibusdam quę Matthæus dixisse dominum prætermisit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat ita digreditur, Et cum loqueretur, inquit, rogauit illum quidam Pharisæus vt pranderet apud se: & ingressus domum recubuit. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dominus ad illum, Nunc vos Pharisæi quod de foris est calicis & catini mundatis. Atque hinc iam cetera in eosdem Pharisæos & scribas & legisdoctores talia dicit, qualia Matthæus hoc loco, quem nunc considerandum suscepimus. Quanquam ergo ita ista Matthæus commemoret, quamuis domum illius Pharisęi non nominet, non tamen locum exprimat vbi dicta sint, quo repugnet aliquid illi domui: tamen quia iam venerat dominus in Hierusalem à Galilæa, & post eius aduentum ita superiora vsque ad hunc sermonem contexuntur, vt probabiliter accipiantur in Hierusalem gesta, Lucas autem illud narrat, cum adhuc dominus iter ageret in Hierusalem, videntur mihi similes duo esse sermones, quorum ille alterum, alterum iste narrauit. Sanè considerãdum est quomodo hic dictum sit. Non me videbitis amodo donec dicatis Benedictus qui venit in nomine domini: cum secundum eũdem Matthæum iam hoc dixerint. Lucas.n. dicit hoc esse responsum à domino illis qui eum monuerant vt inde iret, quoniam vellet eum Herodes occidere. Ibi etiam aduersus

Right margin notes: Luc.11. Mat.12. (beside "Quod vt narraret"); B Ibidem. (beside "datam domum"); Luc.11 (beside "busdam quę Matthæus"); Mat.23 (beside "cetera in eosdem"); C (beside "illud narrat"); Mat.23 (beside "alterum iste narrauit"); Mat.21 (beside "venit in nomine domini").

uersus ipsam Hierusalem ea prorsus verba ab illo esse dicta cōmemorat, quæ hic Matthæus. Sic enim narratur secundum Lucam, In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi, Exi & vade hinc, quia
Luc.13. Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite dicite vulpi illi, ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor: veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem Hierusalem quæ occidis Prophetas & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis & noluisti: Ecce relinquetur vobis domus vestra
D deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicetis, Benedictus qui venit in nomine domini. Narrationi quidem huic Lucæ non videtur aduersari q̄ turbæ dixerunt domino venien-
Mat. 21. ti ad Hierusalem, Benedictus qui venit in
&.23. nomine domini, Secundum quippe Lucæ
Luc.13. ordinem nondum illuc venerat, & nōdū dictum erat. Sed quia non dicit quo inde tūc abscesserit, vt non veniret, nisi eo tempore qui iam illud diceretur, perseuerat quippe in itinere suo, donec veniat Hierusalem, atque illud quod ait, Ecce ego eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras & tertio die consummor: mystice ab illo & figurate dicta intelliguntur. Neq; enim eo die passus est, qui ab hoc die tertius, cum continuo dicat, Oportet me hodie & cras & sequenti ambulare. Cogit profecto etiam illud mystice intelligi quod ait. Non videbitis me donec veniat cum diceris, Benedictus qui venit in nomine domini: de illo suo aduentu, quo in claritate venturus est, hoc significans, vt illud quod ait, Eijcio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consummor: referatur ad corpus eius quod est Ecclesia. Expelluntur. n. dæmonia,
E cum relictis paternis superstitionibus credunt in eum gentes. Et perficiuntur sanitates, cum secundum eius præcepta viuitur, posteaquam fuerit diabolo & huic seculo renunciatum, vsque in finem resurrectionis, qua tanquam tertia consummabitur: hoc est, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. Quapropter ordo iste Matthæi nequaquā putandus est in aliquid aliud esse digressus. Sed Lucas magis intelligēdus est, vel prædoccupasse quæ gesta sunt in Hierusalem, & recordando interposuisse, antequam eius narratio dominum perduceret Hierusalem: aut eidem ciuitati iam propinquantem talia respondisse monentibus, vt caueret Herodem, qualia Matthæus eum dicit etiam turbis locutum, cum iam peruenisset in Hierusalem, atque illa omnia peracta essent quæ supra narrata sunt.

Cùm prænunciat Dominus templi euersionem, quomodo Matthæus alijs duobus narrandi ordine congruat. Cap. LXXVI.

SEquitur Matthæus & dicit, Et egressus Iesus de templo ibat. Et accesserunt di- Mat.24
scipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. Marcus etiam commemo- Mar. 13.
rat hoc eodem penè ordine, post aliquantam digressionem ad hoc factam vt commemoraret de vidua quæ misit duo minuta in gazophilacium, quod cum eo Lucas solus Mar.12
commemorat. Nam etiam secundum Mat- Luc.21
thæum, posteaquam illud dominus egit cum Mar.12
Iudæis, quomodo acciperent Christum filium Dauid, ea narrantur quæ dicit de cauendis Pharisæis & hypocrisi eorum. Quē locum Matthæus latissime prosecutus est, Mat.23.
& plura ibi dicta narrauit: atque ideo post eundem locum quem breuiter perstrinxit Marcus, & copiose digessit Matthæus, nihil amplius Marcus intulit, sicut dixi, quàm Mar.12.
de illa vidua pauperrima & vberrima: ac deinde subiunxit ea quibus matthæo iterum cohæreret, dicens de templi futura euersione. Lucas quoque post illud de Christo Luc.20.
quomodo esset filius Dauid, pauca de cauenda hypocrisi Pharisæorum commemorat. Inde sicut marcus pergit ad viduam quæ duo minuta in gazophilacium misit, Luc.21.
Deinde subiungit de templi futura euersione, quod & matthæus & marcus.

De sermone quem habuit in monte Oliueti quærentibus discipulis quando erit consummatio, quemadmodum tres isti inter se congruant. Cap. LXXVII. G

SEquitur matthæus dicens, Sedente au- mat.24.
tem eo super montem Oliueti, accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes, Dic nobis

nobis quando hæc erunt, & quod signum
aduentus tui, & consummationis seculi? Et
respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis
vos seducat, multi enim venient in nomine
meo dicentes, Ego sum Christus, & multos
Mat.25. seducent: &c, vsq; ad illud vbi ait, Et ibunt
hi in supplicium æternum, iusti autem in
vitam æternam. Nunc iam istum prolixum
Mat.24. sermonem domini secundum tres Euange-
Mar.13. listas, matthæum, marcũ & Lucam consy-
Luc.21. deremus. Eundem quippe tenentes ordinẽ
pariter ista contexunt. Dicunt quidam hic
etiam aliqua singuli propria, in quibus nul-
la est repugnantiæ metuenda suspitio. De
his autem quæ pariter dicunt, necubi sibi-
met aduersari putentur, videndum est. Ne-
que.n. dici potest si aliquid tale occurrerit,
aliud esse atq; alibi à domino similiter di-
ctum, quando eodem loco rerum ac tempo-
rum, omnium trium versatur narratio. Sa-
nè ꝙ earundem sententiarum à domino di-
H ctarum, non eundem omnes ordinem ser-
uant, nihil ad rem pertinet vel intelligen-
dam vel insinuandam, dum ea quæ ab illo
dicta referuntur non sibimet aduersentur.
mat.24. Quod ergo matthæus ait, Et prædicabitur
hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in
testimonium omnibus gentibus, & tunc ve-
niet consummatio, Et marcus eodem ordi-
mar.13. ne ita commemorat, In omnes gentes pri-
mum oportet prædicari Euangelium: non
dixit, Et tunc veniet consummatio: sed hoc
significat quod ait, primum, i. in omnes gen-
tes primum oportet prædicari Euangeliũ:
quia illi de fine interrogauerant. Cum ergo
dicit, primum oportet in omnes gentes præ-
dicari Euangelium: significat vtiq; primũ,
Mat.24. antequam veniat consummatio. Item quod
mar.13. matthæus ait, Cum ergo videritis abomi-
nationem desolationis quæ dicta est à Da-
niele Propheta, stantem in loco sancto, qui
legit intelligat, Hoc marcus dicit ita, Cum
autem videritis abominationem desolatio-
nis stantem vbi non debet, qui legit intelli-
gat. in qua mutatione verbi exposuit eandẽ
sententiam: ideo quippe vbi non debet, quia
in loco sancto non debet. Lucas autem non
ait, Cum autem videritis abominationem
I desolationis, stantem in loco sancto: aut vbi
non debet: sed ait, Cum autẽ videritis circũ-
Luc.21. dari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote,
quia appropinquabit desolatio eius. Tunc
erit ergo abominatio desolationis in loco
mat.14. sancto. Quod Matthæus autem ait, Tunc
qui in Iudæa sunt fugiant ad montes: & qui
in tecto, non descendat tollere aliquid de do-
mo sua: & qui in agro, non reuertatur tolle-
re tunicam suam. Totidem penè verbis hoc
etiam marcus commemorat. Lucas autem, mar.13
Tunc qui in Iudæa sunt, inquit, fugiant in Luc.21.
montes: hoc sicut illi duo, cætera vero ali-
ter. Sequitur enim & dicit, Et qui in medio
eius, discedant: & qui in regionibus, non
intrent in eam: quia dies vltionis hi sunt,
vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Sa-
tis diuersum videtur quod illi dixerunt, Et
qui super tectum, non descendat tollere ali-
quid de domo sua? & quod iste dicit, Et qui
in medio eius, discedant: nisi forte quia tunc
perturbatio magna erit, tam magno instan-
te periculo illis quos inclusisset obsidio,
quod significat dicendo, qui in medio eius,
in tecto erunt attoniti & volentes videre
quid impendeat, vel quà euadendũ sit. Sed
quomodo ait, discedant: quando supra dixit, K
Cum autem videritis circundari ab exerci-
tu Hierusalem? Nam illud quod sequitur,
Qui in regionibus, non intrent in eam: vi-
detur ad congruam pertinere admonitionẽ. M
Et potest obseruari, vt qui extra sunt non in
eam intrent: qui autem in medio sunt quo-
modo discedant, ab exercitu iam ciuitate cir-
cundata? An hoc est esse in medio eius, quã-
do iam ita periculum vrgebit vt temporali-
ter ad præsentem vitam tuendam non possit
euadi? Et quoniam tunc parata debet esse
anima ac libera, nec carnalibus desiderijs
occupata & oppressa, hoc significat quod
ab alijs duobus dictum est, in tecto vel su-
per tectum: vt quod iste ait, discedant. i.
non iam huius vitæ desiderio capiantur, sed
in aliam vitam migrare parati sint: hoc illi
dixerint, non descendat tollere aliquid de
domo, id est, nullo affectu inclinetur ad
carnem tanquam aliquid inde commodi
percepturus. Et quod iste ait, Qui in re-
gionibus, non intrent in eam, id est, qui
iam bono cordis proposito extra illam facti
sunt, non eam rursus carnali cupiditate de-
siderent: hoc illi dixerunt, Et qui in agro
est non reuertatur retro tollere vestimen-
tum suum: tanquam iterum inuolui curis
quibus erat exutus. Quod vero ait mat-
thæus, Orate autem vt non fiat fuga vestra L
hyeme vel sabbato: hinc marcus partem di- mat.24.
xit, partẽ tacuit. Orate vero, inquit, vt hye- mar.13.
me non fiant. Lucas autẽ hoc non dixit, sed
tamẽ dixit aliqd solus, qđ mihi videtur hãc
ipsam

ipsam quæ ab istis obscure posita est illu-
Luc.21. strasse sententiam. Ita.n.ait, Attendite autē vobis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa: tanq̄ laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem orbis terræ. Vigilate itaq; omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt. Hæc in-
Mat.24. telligitur fuga quam Matthæus commemo
Fuga in hyeme, & sabbato quid. rat, quæ non debet fieri hyeme uel sabbato. Ad hyemē autem pertinent curæ huius uitæ, quas Lucas aperte posuit, Ad sabbatum uero crapula & ebrietas. Curæ quippe tristes sunt uelut hyemes. Crapula uero & ebrietas, carnali lætitia luxuriaq; cor submergit atq; obruit. Quod malum sabbati nomine propterea significatum est, quia hæc erat sicuti & nunc est Iudæorum pessima consuetudo, illo die delitijs affluere dum spiritale sabbatum ignorant. Aut si aliquid aliud in illis secundum Matthæum & Marcum uerbis intelligendum est, aliquid aliud etiā Lucas dixerit, dum tamen nulla repugnan-
M tiæ quæstio moueatur. Neq;.n. nunc Euangelia exponenda suscepimus, sed à falsitatis vel fallaciæ calumnijs defendenda. Alia uero quæ in hoc sermone Matthæus posuit communia cum Marco, nihil habent q̄onis. Quæ autem cum Luca, non in hoc sermone Lucas ea posuit, cuius huic ordo concordat: sed alibi talia vel recordatur atq; inserit præoccupando, ut prius commemoret quæ postea à domino dicta sunt: vel bis a domino dicta facit intelligi, & nunc secundum Matthæum, & tunc secundum ipsum.

Quod commemorant Matthæus & Marcus ante biduum futuri paschæ, & postea dicunt quòd in Bethania fuit, quomodo non repugnet Ioanni, qui cum ipsis narrat, hoc idē quod factū est in Betania, & dicit ante sex dies paschæ. Cap. 78.

Mat.26. SEquitur Matthæus, Et factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Huic attestantur alij duo Marcus & Lucas, ab eodem ordine non recedentes, Neque hoc tanq̄ a domino dictū
A insinuat: hoe enim intimare p̄termiserunt,
Mar.14. Ex sua tamē persona & Marcus dicit, Erat
Luc.22. autem Pascha & azima post biduum. Et Lucas, Appropinquabat autem dies festus azymorum quæ dicitur Pascha. Sic ergo appropinquabat; vt esset post biduum, sicut alij duo apertius consonant. Ioānes vero tribus Ioan.11 & 12.
quidē locis cōmemorauit eiusdem diei festi propinquitatē cum alia q̄dā duobus superioribus locis narraret. Tertio autem loco ap- Ioan.13
paret eius narratio circa ipsa versari tēpora, vbi hoc etiam illi tres intimant. i. impendētē iam dominicæ passionis die. Sed hoc videri potest parum diligenter intuentibus esse contrarium, quod Matthæus & Marcus posteaquam dixerunt Pascha post biduum futurum, deinde commemorauerunt quod erat Iesus in Bethania vbi de vnguento illo precioso dicitur. Ioannes autē ante sex dies Ioan.12
Paschæ dicit Iesum venisse in Betaniam, de vnguēto eadē narraturus. Q̄uo ergo secundum illos duos, post biduum futurum erat Pascha: cum posteaquam id dixerunt, inueniantur cum Ioanne in Bethania illud de vnguento quod ipse, narrantes: cum autem ipse dicat, post sex dies futurū Pascha? Sed qui ita mouentur non intelligunt Matthæū & Marcum illud quod in Bethania de vn- B
guento factum erat recapitulando posuisse, non post illam de biduo prędicationem factum: sed ante iam factum eum adhuc sex dies essent ad Pascha. Non.n. quisquam eorum cum dixisset, post biduum futurum Pascha, sic adiunxit de illo facto in Bethania, vt diceret, post hæc cū esset in Bethania: sed Mat Mat.26.
thæus quidem, Cum autem esset, inquit, Ie- Mar.14.
sus in Bethania: Marcus autem, Cum esset Bethaniæ. Quod vtique intelligitur & antequam illa dicerentur quæ ante biduū Paschæ dicta sunt. Sicut ergo ex Ioannis narra Ioan.12
tione colligitur, Ante sex dies Pascheę venit in Bethaniam: ibi factum est illud conuiuiū ubi de vnguento precioso fit cōmemoratio. Inde venit Hierosolymam sedens super asellum. Deinde postea geruntur ea quę narrant post hunc aduentum eius Hierosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, atque illud de vnguento factum est, vsque ad diem quo ista omnia gesta atque dicta sunt, intelligimus, etiam Euangelistis non commemorantibus, eosumptum fuisse quatriduum, vt occurreret dies quem C
ante biduum Paschæ duo definierunt. Lu- Luc.22.
cas autem cum ait, Appropinquabat autem dies festus azymorum: non expressit biduum, sed hanc propinquitatem quam commemorauit, in ipso interuallo bidui debe-

mus

mus intelligere. Ioannes vero cum dicit,
Ioan.11. & 12. Proximum erat Pascha Iudæorum, nõ hoc biduum vult intelligi, sed sex dies ante Pascha. Proinde cum quædam post hoc dictũ commemorasset, tunc iam volens ostendere quàm proximum fuisse Pascha dixisset: Iesus ergo ante sex dies, inquit, Paschæ, venit in Bethaniam vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerũt autem ei cœnam ibi. Hoc illud est quod commemorant recapitulantes Matthæus, & Marcus, cum iam dixissent, post biduum futurum Pascha. Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies Paschæ, & narrant quod & Ioannes de cœna, & unguento: vnde venturus erat Hierosolymã, & peractis illic quæ narrata sunt, puenturus ad diem qui erat ante biduum Paschæ: vnde isti digressi sunt: vt recapitulando commemorarent quod ante in Bethania de vnguẽto gestum est, Cuius rei peracta narratione, illuc iterum redeunt unde digressi fuerant, id est, vt iam sermo domini narretur, quem habuit ante biduũ
D Paschæ. Nam si tollamus de medio quod gestum in Bethania digredientes ab ordine recolendo, & recapitulando narrarunt, & ipsum ordinem contexamus, ita sermo dirigitur secundum Matthęum dicente domi-
Mat.26. no, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigať. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas, & cõsilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Tunc abijt vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scarioth ad principes sacerdotum: &c. Inter illud enim quod dictum est, Ne tumultus fieret in populo, & illud quod dictũ est, Tunc abijt vnus de duodecim qui dicitur Iudas: interpositum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Quo nos ꝑtermisso contexuimus narrationem, ut insinuaremus non repugnare ordinem temporum. Secundum autem Marcum, de Bethaniæ conuiuio, quod recapitulando & ipse interposuit, similiter prætermisso, ita se ordo
Mar.14. narrationis tenet: Erat autẽ Pascha & azy-
E ma post biduum, & quærebant summi sacerdotes, & scribę quomodo eum dolo tenerent, & occiderent: Dicebant enim, Non in die festo, ne forte tumultus fieret populi. Et Iudas Scariothis vnus ex duodecim, abijt ad summos sacerdotes, ut proderet eũ: &c. Etiam hic inter illud, quod dictum est, Ne forte tumultus fieret populi: & illud quod adiunximus. Et Iudas Schariotis vnus ex duodecim: positum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Lucas sanè ipsam rem gestam in Bethania prętermisit. Hæc diximus propter sex dies ante Pascha, Ioã. 13.
quod dixit Ioannes, cum in Bethania rem mat. 26.
gestam narraret, Et biduum ante Pascha, Marc.14
quod matthæus & marcus dixerunt, cum post hoc a se dictum illud in Bethania, qđ Ioannes commemorarent.

De cœna in Bethania facta, vbi mulier vnguento precioso dominũ perfudit, quomodo inter se congruant matthæus, marcus, & Ioannes, & quo Lucæ non aduersentur, tale aliquid alio tempore commemorati. Cap. 79.

Sequitur ergo Matthæus ab eo loco ubi mat.26.
finẽ feceramus cõsyderãdæ narrationis, F
& dicit, Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotũ qui dicebatur Caiphas, & consiliũ fecerunt ut Iesum dolo tenerẽt & occiderent. Dicebant autem, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Cũ autem esset Iesus in Bethania, in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. &c. vsque ad illud vbi ait, Dicetur & ꝙ hæc fecit in memoriam eius. Nunc iam de muliere, atque unguento precioso quod in Bethania gestũ est, consyderemus. Lucas.n. quamuis Luc.7.
simile factum commemoret, nomenq; conueniat eius apud quem conuiuabatur dominus, Nam & ipsum Simonem dicit: tamen, quia non est contra naturam vel contra morem hominum, vt si potest vnus homo habere nomina duo, multo magis possint & vnum nomen habere homines duo, potius credibile est alium fuisse illum Simonem nõ leprosum, in cuius domo hoc in Bethania gerebatur. Nam nec Lucas in Bethania rẽ gestam dicit quam narrat. Et quamuis non commemoret ciuitatem aut castellum vbi factum sit, tamen non uidetur in eodem loco uersari eius narratio. Nihil itaque aliud intelligendum arbitror, nisi non quidem alii

G fuisse mulierem, quæ peccatrix tūc accessit
ad pedes Iesu, & osculata est, & lauit lachry
mis, & tersit capillis, & vnxit vnguento.
Cui dñs adhibita similitudine de duobus
debitoribus ait, dimissa esse peccata multa,
quoniam dilexit multum. Sed eandem Ma-
riam bis hoc fecisse: semel scilicet quod Lu-
cas narrauit, cum primo accedens cum illa
humilitate, & lachrymis meruit peccatorū
remissionem. Nam hoc & Ioannes, quāuis
non sicut Lucas quemadmodum factum es-
set narrauerit, tñ ipsam Mariam cōmendās
commemorauerit, cum iam de Lazaro resu
scitando cœpisset loqui, antequam veniret
in Bethaniam. Quod ita ibi narrat, Erat
autem quidam, inquit, languens Lazarus à
Ioã. 11. Bethania de castello Mariæ & Marthæ so-
roris eius. Maria autem erat quæ vnxit do-
minum vnguento & extersit pedes eius ca-
pillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatᷣ.
Hoc dicens Ioannes attestatur Lucæ qui
hoc in domo Pharisæi cuiusdam Simonis fa
ctum esse narrauit. Iam itaq; hoc Maria fe-
cerat. Quod autē in Bethania rursus fecit,
aliud est, quod ad Lucæ narrationem non
H pertinet, sed pariter narratur à tribus, Ioan-
Mat. 26. ne scilicet, Matthæo & marco. Inter istos
Mar. 14. igitur tres, matthæum marcum & Ioan-
Ioã. 11. nem, quemadmodum hoc conueniat atten-
damus, de quibus non est dubium ꝙ ean-
dem rem narrent gestam in Bethania, vbi
etiam discipuli, quod omnes tres comme-
morant, murmurauerunt aduersus mulie-
rem tanquam de perditione preciosissimi
vnguenti. Quod ergo matthæus & marcus
caput domini vnguento illo perfusum di-
cunt, Ioannes autem pedes, regula illa osten
ditur non esse contrarium quam demōstra-
Lu. c. 66. uimus, cum de quinq; panibus pasceret tur-
bas. Ibi.n. quia non defuit qui & quinqua-
genos & centenos discubuisse commemora-
ret, cum alius quinquagenos tantum dixe-
rit, non potuit videri contrarium, Potuisset
Marc. 6. autem si alius centenos tantum posuisset, si-
Luc. 9. cut alius quinquagenos, & tamen debuit in
veniri vtrunque factum esse. Quo exemplo
informari nos oportuit, sicut illic admonui,
etiam vbi singuli Euangelistæ singula com-
memorant, vtrunque factum intelligere:
Proinde & hic non solum caput, sed & pe-
des domini accipiamus perfudisse mulie-
rem. Nisi forte quoniam marcus fracto ala-
Mar. 14. bastro perfusum caput commemorat, tam
I quisque absurdus & calumniosus est, vt ali-
quid in uase fracto neget remanere potuisse
vnde etiam pedes perfunderet. Sed cum iste
contenderit sic esse fractum, vt nihil ibi re-
sidui fieret, nitens aduersus veritatem Euā
gelij: quanto melius & religiosius conten-
dit alius non esse ita fractum vt totum ef-
funderet, nitēs pro veritate Euangelij. Ille
autem calumniator si tam pertinaciter cæ-
cus est, vt Euangelistarum concordiam de
alabastro fracto frangere conetur, prius ac-
cipiat perfusos pedes antequam illud fra-
ctum esset, vt in integro remaneret, vnde
etiam caput perfunderetur, vbi fractura illa
totum effunderet. A capite quippe nobis
ordinate consuli agnoscimus, sed ordinate
etiam nos à pedibus ad caput ascendimus.
Cætera facti huius nullam mihi videntur
habere quæstionem. Quod enim alij di- Mat. 26.
cunt discipulos murmurasse de vnguenti Mar. 14.
effusione preciosi, Ioannes autem Iudam Ioã. 12.
commemorat, & ideo quia fur erat, manife-
stum puto esse discipulorum nomine eun-
dem Iudam significatum, locutione illa quā
de Philippo in quinque panibus insinuaui- Ioan. 6.
mus plurali numero pro singulari vsurpato.
Potest etiam intelligi ꝙ & alij discipuli aut
senserint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda di-
cente persuasum sit, atque omnium volun-
tatem Matthæus & Marcus etiam verbis K
expresserint: sed Iudas propterea dixerit,
quia fur erat, cæteri vero propter pauperem
curam. Ioannem autem de solo illo id
commemorare voluisse, cuius ex hac occa-
sione furandi consuetudinem credidit inti-
mandam.

Vbi mittit discipulos vt præparent ei man-
ducare pascha, quomodo inter se mat-
thæus, marcus & Lucas congrue
re videantur. Cap. 80.

SEquitur Matthæus, tunc abijt vnus de matt. 26.
duodecim qui dicitur Iudas Scarioth, ad
principes sacerdotum, & ait illis, Quid
uultis mihi dare & ego vobis eum tradam?
At illi constituerunt ei triginta argenteos
&c. vsque ad illud vbi ait, Et fecerunt di-
scipuli sicut constituit illis Iesus, & parauе-
runt Pascha. Nihil in hoc capitulo contra-
rium putari potest marco & Lucæ, qui hoc mar. 14.
idē similiter narrant. Quod enim dicit mat Luc. 22.
theus, Ite in ciuitatem ad quendam & dicite
ei, Magister dicit, tempus meum prope est,
apud te facio Pascha cū discipulis meis, cū
significat

significat quem marcus & Lucas dicunt patrēfamilias uel dominum, in qua eis cœnaculum demonstratum est, ubi pararent Pascha. Quod ergo interposuit Matthęus, ad quædam: tanquam ex persona sua studio breuitatis illud compendio uoluit insinuare. Si enim diceret dixisse dominum, Ite in ciuitatem, & dicite ei, Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio Pascha: tanquam ciuitati dicēdum esset, acciperetur. Ac per hoc non ex domini cuius mandatū narrabat, sed ex sua p̄sona interposuit, ad quendam iussisset dominum vt irent, ne haberet necesse totum dicere, cum hoc illi ad insinuandam iubentis sententiam sufficere videretur. Nam neminem sic loqui, vt dicat, Ite ad quēdam: quis nesciat? Si enim diceret, Ite ad quencunq;: aut, ad quemlibet: posset esse integra locutio: sed non esset certus homo ad quē mitterentur, cum eum certum ostendant, quamuis tacito eius nomine, marcus & Lucas. Sciebat quippe dn̄s ad quem mitteret. Et vt eum etiam illi quos mittebat inuenire possent, præmonuit quod iudicium sequerentur, de homine gestante aquæ lagenā uel amphoram, vt eum secuti ad domum quam volebant venirent. Cum itaque non hic posset dici, Ite ad quemlibet: quod integritas quidem locutionis admittit: sed hoc loco rei huius quæ insinuabatur veritas nō admittit: quanto minus hic dici potuit, Ite ad quendam: quod omnino nunquam recta locutione dici potest? Sed planè discipulos à domino, non ad quemlibet, sed ad quendam hominem, id est, ad certum aliquē missos esse manifestum est. Quod nobis ex persona sua rectè potuit Euangelista narrare, vt diceret, Misit eos ad quendam, vt dicerēt ei, Apud te facio Pascha. Potuit etiam sic, Misit eos ad quendam dicens, Ite dicite ei, apud te facio Pascha. Ac per hoc eum verba domini Matthæus posuisset dicentis, Ite in ciuitatem: interposuit ipse, ad quendam: nō quia hoc dominus dixerit, sed vt ipse nobis insinuaret tacito nomine fuisse quendam in ciuitate ad quem domini discipuli mittebantur, vt præpararent Pascha. Ac sic post hanc ex persona sua interpositionem duorum verborum, sequeretur ordinem verborum domini dicentis, Et dicite ei, Magister dicit. Iam enim si quæras cui, rectè respondetur, illi cuidam homini ad quem misisse insinuauit Euangelista, cum ex persona sua interposuisset, ad quendam: minus quidem vsitata locutio, sed tamen sic intellecta integerrima est. Aut si habet aliquid proprietatis Hebræa lingua, qua perhibetur scripsisse matthæus, ut etiam totum ex A persona domini dictum locutionis integritate non careat, uiderint qui nouerunt. Sanè ita posset etiam Latine dici, si diceretur, Ite in ciuitatem ad quendam quem vobis demonstrauerit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans: hoc modo iubenti sine ambiguitate posset obtemperari. Velut etiam si diceret, Ite in ciuitatem ad quendam, qui manet illo aut illo loco, in tali vel tali domo, cum expressione loci & designatione domus, posset intelligi, posset fieri. His autem atque huiusmodi cæteris tacitis indicijs qui dicit, Ite ad quendam & dicite ei, ideo non potest audiri, quia certum aliquem vult intelligi, cum dicit, ad quendam: & non exprimit quomō dignoscatur. Quòd si ex persona Euangelistæ dictum illud interpositum acceperimus, erit quidem necessitate breuitatis subobscura locutio, sed tamen integra. Quod vero marcus lagenam dicit, quod Lucas amphoram, ille vasis genus, ille modum significauit, vterque tamen veritatem sententiæ custodiuit. Sequitur Matthæus, Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis. Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est. B Et contristati valde, cœperunt singuli dicere, Nunquid ego sum domine? & cætera, vsque ad illud vbi ait, Respondens autem Iudas qui tradidit eum, dixit, Nunquid ego sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti. In his quæ considerandanunc proposuimus, nihil afferunt quæstionis etiam cæteri Euangelistę qui talia commemorant.

[Margin: L; Hoc in græcis non hét locum. M; matthæ Hebræa lingua scripsit. Mar. 14. Luc. 22. Mat. 26.]

Eiusdem sancti Augustini episcopi in tertium librum de consensu Euangelistarum.

PROLOGVS.

IAm qm̄ omnium quatuor narratio in eo uersatur loco, in quo necesse est eos vsq; ī finē pariter ambulare, nec multū digredi ab inuicē, sicubi forte alius aliud cōmemorat, qđ alius p̄termittit, videt̄ mihi expeditius nos demonstrare posse omniū Euangelistarū conuenientiam, si ab hoc iam loco omnium omnia contexamus, & in vnā narrationem

rationem feriemque digeramus. Sic ergo arbitror commodius faciliusque id quod
C suscepimus explicari, vt aggrediamur narrationem omnia commemorantes cum eorundem Euangelistarum attestatione, quid ex his omnibus quisque quod potuit aut quod voluit commemorauit: vt tamen ab omnibus hæc omnia dicerentur, quæ demonstranda sunt in nullo esse sibi contraria.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI de consensu Euangelistarũ Liber Tertius.

De cœna domini, & de expresso traditore eius, quemadmodum inter se quatuor conueniant. Cap. I.

Mat.26. HInc igitur incipiamus secũdum Matthæum. Cœnantibus aũt eis, accepit Iesus panẽ & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis & ait, Accipite & comedite,
Mar.14. hoc est corpus meum. Hæc & Marcus Lu-
Luc.22. casq; commemorant. Quod.n. Lucas de ca
D lice bis cõmemorauit, prius antequã panem daret, deinde posteaquã panem dedit, Illud quod superius dixit, præoccupauit vt solet, illud vero quod ordine suo posuit, nõ commemorauerat superius, vtrunq; aũt cõiunctũ hanc sententiã facit, quæ & illorum est.
Ioan. 6. Ioannes aũt de corpore & sanguine dñi hoc loco nihil dixit, sed plane alibi multo vberius hinc dñm locutum esse testatur. Nunc
Ioã.13. vero cum dñm à cœna surrexisse & pedes discipulorum lauisse commemorasset, reddita etiam ratione, cur eis hoc fecerit, in qua dñs adhuc clausæ significauerat per testimonium scripturæ, ab eo se tradi qui manducaret eius panem, venit ad hunc locum quẽ tres cæteri pariter insinuant. Cum hæc dixisset, inquit, Iesus turbatus est spiritu & protestatus est, & dixit, Amen amen dico uobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo, sicut idẽ ipse Ioannes subnectit, adinuicem discipuli hæsitantes de quo dice-
Mat.26. ret, Et cõtristati, sicut Matthæus & Marcus
Mar.14. dicunt, cœperunt ei singillatim dicere, Nũquid ego sum? At ipse rñdens ait, sicut Matthæus sequitur, Qui intingit mecum manũ
Mat.26. in paropside, hic me tradet. Et sequitur idẽ Matthæus ita subnectens, Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo, Væ aũt E
homini illi per quẽ filius hominis tradetur, Bonũ erat ei si natus non fuisset homo ille.
In his & Marcus hoc etiã ordine consonat. Mar.14.
Deinde Matthæus subiunxit, Rñdens autẽ Mat.26.
Iudas qui tradidit eum dixit. Nunquid ego sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti. Etiam hic nõ expressum est, vtrũ ipse esset. Potest.n. adhuc intelligi tanquam dixerit, Tu dixisti nõ ego dixi. Potuit etiã hoc dici sic à Iuda, & à dño responderi, vt non omnes aduerterent. Deinde sequitur Matthæus & infert mysterium corporis & sanguinis à dño discipulis datum, sicut & Marcus & Lucas. Sed cum tradidisset calicem rursus de traditore suo locutus est, quod Lucas prosequitur dicens. Veruntñ ecce manus tradentis me, mecũ est in mensa. Et quidẽ filius hominis scdm qđ
definitum est vadit, Veruntamẽ uæ homini Luc.22.
illi per quem tradetur. Hic iam intelligẽdũ est illud consequi quod Ioannes narrat, illi aũt prætermiserunt, sicut Ioannes quædam prætermisit, quæ illi dixerunt. Cum ergo post traditum calicem dixisset dñs, quod à
Luca positum est, Veruntñ ecce manus tra Luc.22.
dentis me mecũ est in mensa: & cætera, cõ-
iungitur illud scdm Ioannem. Erat ergo re- F
cumbens vnus ex discipulis eius in sinu Ie- Ioã. 13.
su, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus & dicit ei, Quis est de quo dicit? Itaq; cum recubuisset ille supra pectus Iesu dicit ei, Dñe quis est? Respondit Iesus, Ille cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariothis. Et post buccellam tunc introiuit
in illum satanas. Hic videndum est ne non Luc.22.
solum Lucæ qui iam dixerat intrasse satanã in cor Iudę, quando pactus est tunc cum iudæis: vt cum accepta pecunia traderet, sed etiam sibiipsi Ioannes repugnare uideatur, quia iam dixerat superius, antequam istam
buccellam acciperet, Et cœna facta cum iã Ioã. 13.
diabolus immisisset in cor vt traderet eum Iudas. Quõ enim intrat in cor, nisi immittendo iniquas persuasiones cogitationum iniquarum? Sed nunc intelligere debemus à diabolo Iudam plenius esse possessum: sicut contra in bono, illi qui iam acceperant spiritumsanctum, quando eis post resurre-
ctionem insufflauit dicens, Accipite spiri- Ioã. 20.
tumsanctum, postea eum cum desuper mis- Acto. 2.
sus esset die pentecostes, vtique plenius acceperunt. Post buccellam ergo tunc in-

troiuit

troiuit in eum satanas. Et sicut contextim Ioannes ipse commemorat, dicit ei Iesus,
G Qđ facis,fac citius. Hoc autẽ nemo sciuit
Ioã. 13. discumbentium ad quid dixerit ei. Quidã n.putabãt, quia loculos habebat Iudas, qđ dixit ei Iesus. Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festũ, aut egenis vt aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellã exijt cõtinuo. Erat aũt nox. Cum ergo exisset dicit Iesus, Nunc clarificatus est filius hominis & deus clarificatus est in eo. Et si deus clarificatus est in eo, & deus clarificabit eum in semetipso,& continuo clarificabit eum. Filioli adhuc modicum uobiscũ sum, Quæretis me,& sicut dixi Iudæis, Quò ego vado vos non potestis venire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscẽt omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus, Dñe quò vadis? Respondit ei Iesus, Quò ego vado non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Simon Petrus, Quare non possum te sequi modo? Animam meã pro te ponam. Respondit Iesus, Animam
H tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus donec ter me neges.

De prædicta negatione Petri quemadmodum ostendantur nihil inter se repugnare. Cap. II.

HOc de prædicta negatione sua Petro, non solus Ioannes ex cuius euangelio
Ioã. 13. modo ista interposui, sed & cæteri tres cõmemorant. Non sanè omnes ex vna eadẽque occasione sermonis ad eam commemo-
mat. 26. mat. 14. randã veniũt. Nam Matthæus & marcus pari prorsus ordine, & eodẽ narrationis suę loco eã subnectunt ambo, posteaquam dominus egressus est ex illa domo, vbi manducauerant Pasca. Lucas vero & Ioannes, an-
Luc. 22. Ioã. 13. tequam inde esset egressus. Sed facile possemus intelligere, aut illos duos ea recapitulãdo posuisse, aut istos præoccupando, nisi magis moueret qđ tam diuersa, non tñ verba, sed etiam sententias dñi præmittũt, quibus permotus Petrus illam præsumptionẽ proferret, vel cum domino vel pro domino moriendi: vt magis cogant intelligi ter eũ expressisse præsumptionem suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à domino responsum quod eum esset ante gallicantũ ter negaturus. Neq; enim incredibile est aliquantum disiunctis interuallis temporis Petrum commotum esse ad præsumendũ, I sicut ad negandum: vel ei dñm aliquid ter similiter respondisse: quandoquidem etiam cõtextim, nullis alijs interpositis rebus aut verbis, post resurrectionem ter illum interrogauerit, vtrum eũ amet, & ei ter hoc idẽ respondenti, etiam ipse mandatum de pascẽdis ouibus suis vnum idemque ter præcepe-
rit. Hoc autẽ esse credibilius quòd ter ostẽderit præsumptionem suam Petrus, & de trina sua negatione ter à domino audierit, ex ipsis Euangelistarum verbis, quæ à domino dicta diuerse ac diuersa commemorant, sic probatur. Ecce meminerimus quod nũc interposui ex euangelio Ioannis, hoc certe dixerat, Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quo ego vado vos non potestis venire. Et vobis dico modo, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionẽ habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis? Nempe hic manifestum est ex illis verbis motum esse Petrum vt diceret, Domine quò vadis, quia K dicentem audierat, quò ego vado vos non potestis venire. Respondit Iesus eidem Petro, Quò ego vado non potes me sequi modo, sequeris autem postea. Tunc ille quare non possum, inquit, sequi te modo? Animam meam pro te ponam. Huic præsumptioni respondit dominus futuram eius negationem. Lucas autem cum commemorasset dixisse dominum, Simon ecce satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticũ, ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. T sic subiecit Petrum respondisse, Domine tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Quàm hoc aliud sit, aliud illud vnde Petrus ad præsumendũ permotus sit, quis non videat? At vero Matthæus. Et hymno dicto, inquit, exierunt in montem Oliueti. Tunc dicit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte: Scriptum est enim Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquam autem resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Sic prorsus, &

Ioã. 21. Ioã. 13. Luc. 22. mat. 26

Marcus qui habet etiam hæc uerba, uel sen-
mar. 14. tentiam similē illius, vel quibus scd'm Ioan
mat. 26. nem, vel quibus scd'm Lucam, Petrus retu-
L lit præsumptionem suam. Et hic ergo ita
sequitur, Respondens autem Petrus ait illi,
Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego
nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amē
dico tibi, quia in hac nocte antequam gal-
lus cantet ter me negabis. Ait illi Petrus,
etiam si oportuerit me mori tecum non te
negabo. Similiter & omnes discipuli dixe-
mar. 14. runt. Hæc penè ipsis verbis, etiam marcus
commemorat, nisi ꝙ non generaliter, sed
distinctius, quemadmodum futurum esset,
expressit dictum à domino, Amen dico ti-
bi quia tu hodie in nocte hac, priusquā bis
gallus vocem dederit, ter me es negaturus.
Cum itaq; omnes dicant, prædixisse domi-
num ꝙ eum Petrus esset negaturus ante-
quam gallus cantaret, non autē omnes di-
mar. 14. cant quoties gallus cantaret, marcus hoc so
lus narrauit expressius, Vnde nonnullis ui-
detur non congruere cæteris, quia parum at
tendunt, & maxime eorum obnubilatur in-
tentio, cum aduersus Euāgelium animo in-
duuntur hostili. Tota enim Petri negatio,
trina negatio est. In eadem nanq; permau
M sit trepidatione animi, propositoque men-
mat. 26. dacij, donec admonitus quid ei prædictum
sit, amaro fletu & cordis dolore sanaretur.
Hæc autem tota, id est, trina negatio si post
primum galli cantum inciperet, falsum di-
xisse viderentur tres, quorum matthæus di
Ibidem. xit, Amē dico tibi, quia in hac nocte anteq̄
Luc. 22. gallus cantet ter me negabis. Lucas autem,
Ioā. 13. Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus
donec ter abneges nosse me. Ioannes au-
tem, Amen amen dico tibi non cantabit
gallus donec ter me neges. Diuersis enim
verbis & uerborum ordine eandem expli-
cauerunt sententiam dixisse dominum, ꝙ
antequam gallus cantare, ter eum Petrus
esset negaturus. Rursus si totam trinam
negationem ante peregisset quàm cantare
gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus
deprehēderetur ex persona domini, Amē
dico tibi, quia tu hodie in nocte hac prius-
quam gallus bis vocem dederit, ter me ne-
gaturus es. Quid enim attinebat dicere,
priusquam bis, quando si ante primum
gallicantum tota illa trina negatio comple-
retur, simul, & ante secundum, & ante
tertium, & ante omnes gallicantus eius-
dem noctis completa inueniretur, quę an-

te ipsum primum impletā probaretur.
Sed quia ante primum galli cantum cœ-
pta est illa trina negatio, attenderunt illi
tres, non quando eam completurus esset A
Petrus, sed quanta futura esset, & quan-
do cœptura, id est, quia trina, & quia ante
galli cantum: quanquam in animo eius, &
ante primum galli cantum tota possit intel
ligi. Quāuis enim verbis negantis ante pri-
mum cœpta, ante secundum autē galli can-
tum peracta sit tota illa trina negatio: tamē
affectione animi, & timore Petri ante pri-
mum tota cœpta est. Nec interest quantis
moratum interuallis trina voce enunciata
sit, cum cor eius etiam ante primū galli can
tum tota possederit: tam magna scilicet for-
midine imbibita, vt posset dominum, non
solum semel, sed & iterum & tertio interro
gatus negare. Et rectis diligentiusque atten matt. 5.
dentibus, quo iam mœchatus est mulierem
in corde suo qui eam viderit ad concupiscē
dum: sic Petrus quandocunq; verbis ęde-
ret timorem, quem tam uehementē animo
conceperat, vt perdurare posset, vsq; ad ter-
tiam domini negationem, tota trina nega-
tio ei tempori deputanda est, quando eū tri-
næ negationi sufficiens timor inuasit. Ex
quo etiam, si post primum galli cantum in-
ciperet pulsato interrogationibus pectore
verba illa negationis erumpere, nec sic ab- B
surde atq; mendaciter ante galli cātum ter
negasse diceretur, quando ante galli cantum
tantus timor obsederat mentem, qui eam
posset vsque ad tertiam negationem perdu-
cere. multo minus igitur mouere debet,
quia trina negatio etiam ternis negantis vo
cibus ante galli cantum cœpta, & si non
ante primum galli cantum peracta est. Tan
quam si alicui diceretur, hac nocte ante-
quam gallus cantet, ad me scribes episto-
lam, in qua mihi ter conuitiaberis: non
vtique si eam ante omnem galli cantum
scribere inciperet, & post primum galli mar. 14.
cantum finiret, ideo dicendum erat falsum
fuisse prædictum. Marcus ergo de ipsarum
vocum interuallis planius elocutus est,
qui dixit ex persona domini, Priusquam
bis gallus vocem dederit, ter me negaturus
es. Ita gestum esse apparebit, cum ad
eundem locum narrationis Euangelicæ ve-
nerimus, vt etiam illic ostendatur, Euan-
gelistas sibi congruere. Si autem quærun-
tur ipsa omnino verba, quæ Petro domi-
nus dixerit, neq; inuenire pōt, & superfluo
quæ-

gnuntur, cum sentẽtia eius p p quam cognoscendã verba proferuntur, etiam in diuersis Euãgelistarum verbis possit esse notissima. Siue ergo diuersis sermonum dñi locis commotus Petrus singillatim ter enunciauerit præsumptionẽ suã, & ter ei dñs suam nega-
C tionem prædixerit, sicut probabilius indagatur: siue aliquo narrandi ordine possint omnium Euangelistarum commemorationes in vnum redigi, quibus demonstretur semel dominũ prædixisse Petro præsumenti quòd eum negaturus esset: nulla hic Euangelistarum repugnantia deprehendi poterit, sicut nulla est.

De his quæ dicta sunt à domino donec exiret de domo ubi cœnauerant, quemadmodum nihil discrepare monstrentur. Caput. III.

Ioã. 14. NVnc ergo quantum possumus, ipsum ex omnibus ordinem iam sequamur. Cum ita secundum Ioannẽ hoc Petro prædictum esset, sequitur idem Ioannes, & contexit domini sermonem, dicentis, Non turbetur cor vestrũ, Creditis in deum, & in me credite: in domo patris mei mansiones multæ sunt, &c. Sermonis eius præclara maximeq; sublimia diu narrat, donec contextim veniat ad illum locum vbi ait dñs, Pater iu-
Ioan. 7. ste, mundus te non cognouit, ego aũt te cognoui: & ij cognouerunt quia tu me misisti,
D & notum eis feci nomen tuum: & notum faciam, vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit,
Luc. 22. & ego in ipsis. Cum aũt facta esset contentio inter eos, quis eorum uideretur esse maior, sicut Lucas cõmemorat, dixit eis, Reges gentiũ dominantur eorum, & qui potestatẽ habent super eos, benefici vocantur. Vos ãt non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis maior est qui recumbit an q ministrat? Nonne qui recumbit? Ego aũt in medio vestrum sum sicut q ministrat. Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mẽsam meã in regno meo, & sedeatis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Ait aũt dñs Simoni, sicut Lucas ipse subiungit, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego aũt rogaui prõ te, vt non deficiat fides tua. Et tu aliqñ conuersus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei, Dñe, tecũ paratus
sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille E
dixit, Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis, Qñ misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliud defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nũc
qui habet sacculum, tollat similiter & perã: Esa. 59.
& qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, qm adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me, Et q cũ iniustis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi di-
xerunt, Domine, ecce gladij duo hic. At ille Mat. 26.
dixit eis. Satis est. Et hymno dicto, sicut Mat Mar. 14.
thæus Marcusq; commemorant, exierunt in montem Oliueti. Tunc dixit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim. Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquã autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Respondens autem Petrus, ait illi, Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt. Hæc secundum Mathæum inseruimus. Sed & marci penè ipsa & totidem verba sunt, nisi quia dilatat illud quod de galli cantu iam supra enodauimus.

De his quæ gesta sunt in illo prædio vel F
horto, quo ex illa domo post cœnam venerunt, quomodo trium, id est, matthæi, marci, & Lucæ consonantia demonstre-
tur, quoniam Ioannes de hoc tacet. mat. 26.
Cap. IIII. mar. 14.

Contexit igitur narrationem matthæus, & dicit, Tunc venit Iesus cum illis in
uillam, quæ dicitur Gethsemani. Hoc dicit Luc. 12.
& marcus. Hoc & Lucas, non expresse nominato prædio, cum ait, Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum. Secuti sunt aũt illum & discipuli. Et cum peruenisset ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in tentationem. Iste locus est, cuius nomen illi dixerunt Gethsemani. Ibi
fuisse intelligimus hortum, quem cõmemo- Ioã. 12.
rat Ioannes, ita narrans, Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrẽtem Cedron, vbi erat hortus, in quem

Mat.26. introiuit ipse & discipuli eius. Deinde secundum Matthæum dixit discipulis suis, Sedete hic, donec vadam illuc & orem. Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea vsque ad mortem: sus-
G stinete hic & vigilate mecum. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans & dicés, Mi pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Sic non potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abijt & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, & inuenit eos dormiẽtes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt, & orauit tertio, eundem sermonem dicens, Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite iam & requiescite, Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorũ. Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me
Marc.14 tradet. Hæc etiam marcus eoq; prorsus modo atq; ordine conserit, aliquanto breuius quasdam constringens sententias, & aliquid magis aperiens. Nam vester hic sermo se-
Mat.16. cundum matthæum tanquam sibiipsi contrarius, quòd post tertiam orationem venit
H ad discipulos suos, & dixit illis, Dormite iã, & requiescite: ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, Surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me tradet. Quomodo enim supra dixit, Dormite iam, & requiescite cum connectat, Ecce appropinquabit hora? & ideo dicat, Surgite, eamus? Qua velut repugnantia commoti qui legunt conantur ita pronunciare quod dictũ est, Dormite iam & requiescite: tanquam ab exprobrãte, non à permittente sit dictum. Quod rectè fieret, si esset necesse. Cum vero marcus ita hoc comme-
Mar.14. morauerit, vt cum dixisset, Dormite iam & requiescite: adiungeret, Sufficit: & deinde inferret, Venit hora, ecce traditur filius hominis: vtiq; intelligatur post illud quod eis dictum est, Dormite iam, & requiescite: siluisse dominũ aliquantulum, vt hoc fieret quod permiserat: & tunc intulisse, Ecce appropinquauit hora. Ideo post illa verba secundum marcum positũ est, Sufficit. i. q requieuistis iam sufficit. Sed qa cõmemorata non est ipsa interpositio silentij dñi, propterea coarctat intellectũ, vt in illis uerbis alia pronunciatio requiratur. Lucas autem prætermisit quoties orauerit: dixit sanè q isti tacuerunt, & orantem ab angelo confor- Luc.22.
I tatum, & prolixius orantis sudorem fuisse sanguinem, & guttas decurrentes in terrã. Cum ergo dicit, Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, non expressit quota oratione: in nihilo tamen illis duobus repugnat. Ioannes vero posteaquã in hortum ingressum dicit cum discipu- Ioã.14.
lis suis, non commemorat quid illic egerit, donec eius traditor cum Iudæis ad eum cõprehendendum veniret. Tres igitur isti eandem rem ita narrauerunt, sicut etiam vnus homo ter posset loqui, cum aliquanta uarietate, nulla tamen aduersitate. Lucas enim Luc.22.
quantũ ab eis progressus, id est, auulsus fuerit vt oraret, manifestius aperuit, dicens quantum iactus est lapidis. Porro aũt marcus primo ex verbis suis idem narrauit ro- marc.4.
gasse dominum vt si fieri posset, transiret ab eo illa hora, id est, passionis, quam calicis nomine mox significauit. Deinde verba ipsa domini sic enunciauit, Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me. Quibus verbis si adiungas quod illi duo dixerunt, & quod ipse etiam marcus ex persona sua pariter suprapofuit, ita sentẽtia manifestatur. Pater si fieri potest, Omnia enim tibi possibilia sunt, transfer calicem istum à me: ne quis eum putaret patris K
minuisse potestatem, cum ait, Si fieri potest: non enim dixit, Si facere potes: sed, si fieri potest. Fieri autẽ potest quod ille uoluerit. Sic itaq; dictum est, Si fieri potest: ac si diceretur, Si uis. manifestauit enim marcus quo intellectu accipiendum sit, Si fieri potest: qñ ait, Omnia tibi possibilia sunt, Et quod commemorauerunt eum dixisse, Verum nõ quod ego uolo, sed quod tu: tantundem valet, quantum si & ita dicatur, Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: satis ostendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate patris dictum esse, Si fieri potest, præsertim quia Lucas & hoc ipsum planius intimauit. Luc.22.
Non enim ait, Si fieri potest: sed, Si uis. Cui apertiori sententiæ apertius iungitur quod marcus posuit: vt ita dicatur, Si vis, omnia enim tibi possibilia sunt, transfer à me calicem istum. Quod autem ipse marcus, non solum pater, sed Abba pater eum dixisse mar.14.
com-

commemorat, hoc est abba Hebraice, quod
est Latine pater. Et fortasse dominus ꝓpter
aliquod sacramentum vtrunq; dixerit, no-
lens ostẽdere illam se tristitiam in persona
Ephes. 2 sui corporis, i. Ecclesiæ suscepisse: cui factus
L est angularis lapis, venientibus ad eum par-
tim ex Hebræis, ad quos pertinet, qđ ait ab-
ba, partim ex gentibus ad quas pertinet, qđ
Rom. 8. ait pater. Etiam Paulus Apostolus nõ prę-
termittens hoc sacramentum in quo clama-
mus, inquit, abba pater. Et iterũ ait, Misit
Gal. 4. deus spiritum suum in corda vestra, claman
tem abba pater. Oportuit.n. vt bonus magi
ster & verus saluator infirmioribus compa-
tiens, in seipso demõstraret, nõ debere suos
martyres desperare, si qua forte cordibus eo
rum irreperet sub tempus passionis ex hu-
mana fragilitate tristitia: cum eã vincerent
voluntati suæ ꝓponendo volũtatem dei: q̃a
ille scit quid expediat, quibus consuluit. De
qua tota re nõn nunc tempus est vt vberius
differatur: agitur.n. modo de conuenientia
Euãgelistarũ, in quorum diuersitate verbo-
rum salubriter discimus, non aliud in verbis
ad audiendam veritatem, q̃ sententiam lo-
quentis esse requirendam. Hoc est.n. Pater,
quod abba pater: sed ad sacramentum insi-
nuandum, planius est abba pater: ad vnita-
tem significandam sufficit, pater. Et dñm
quidẽ abba pater dixisse credendum est, sed
tñ non eluceret sententia, nisi alijs dicenti-
bus tñ pater demonstraretur sic esse illas
M duas Ecclesias ex Iudæis & Græcis, vt etiã
Ioã. 10. vna sit. Ex illo ergo intellectu dictum est,
Abba pater: quo idem dñs alibi ait, Habeo
alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili: gentes
vtiq; significans, cum haberet oues & in po-
pulo Israel. Sed quia secutus adiecit, Opor-
tet me & eas adducere, vt sit vnus grex &
vnus pastor, quantum valet ad Israelitas &
gentes, abba pater, tantum ad vnum gre-
gem, solum pater.

De his quæ in eius apprehensione facta & dicta omnes commemorant, quomodo eos inter se nihil appareat dissentire. Cap. V.

ADhuc ergo ipso loquente, sicut dicunt
Matthæus & Marcus, ecce Iudas vnus
de duodecim venit, & cum eo turba multa
cum gladijs & fustibus, missi à principibus
Mat. 20. sacerdotum, & senioribus populi. Qui autẽ
Marc. 14 tradidit eum, dedit illis signum, dicẽs, Quẽ-
cunque osculatus fuero, ipse est, tenete eũ.
Et confestim accedens ad Iesum, dixit, Aue
rabi. Et osculatus est eum. Dixitq; illi pri-
mo, quod ait Lucas, Iuda osculo filium ho-
minis tradis? Deinde quod Matthęus, Ami Luc. 22.
ce ad quid venisti? Deinde dixit, quod Ioan Mat. 26.
nes commemorat, Quem quæritis? Respon A
derunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Ie- Ioa. 18.
sus. Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tra
debat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego
sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in
terram. Iterum ergo eos interrogauit, Quẽ
quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Na-
zarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis quia Ioã. 17.
ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abi- Luc. 22.
re: vt impleretur sermo quem dixit, quia
quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quen-
quam. Videntes autem, sicut Lucas dicit, ij
qui circa ipsum erant, quod futurũ erat, di-
xerunt ei, Dñe si percutimus in gladio? Et
percussit vnus ex ipsis, quod oẽs quatuor di
cunt, seruum principis sacerdotum, & ampu
tauit auriculam eius, sicut Lucas & Ioannes
dicunt, dexteram. Qui aũt percussit, secun-
dum Ioannem, Petrus erat: quem percussit
aũt, Malchus vocabat. Deinde quod Lucas
dicit, Rñdens Iesus, ait, Sinite vsque huc: &
adiunxit quod Matthæus cõmemorat, Cõ- Mat. 26.
uerte gladium tuum in locum suum: Oẽs
.n. qui acceperint gladium, gladio peribunt.
An putas quia non possum rogare patrem
meum, & exhibebit mihi modo plusquam
duodecim legiones angelorum? Q̃uo ergo
implebuntur scripturæ: quia sic oportet fi-
eri? His verbis adiungi põt, quod illũ eo lo- B
co dixisse Ioannes commemorat, Calicem Ioã. 18.
quem dedit mihi pater, non vis vt bibam il- Luc. 22.
lum? Tunc, sicut Lucas dicit, tetigit auricu
lam illius qui percussus erat, & sanauit eũ.
Nec moueat quasi contrarium sit, quod Lu
cas dixit, interrogantibus discipulis, si percu
terent in gladio, dominum respõdisse, Sinite
vsque huc: quasi post illam percussionem
ita dictum fuerit, vt placuerit ei vsque huc
factum, sed amplius fieri noluerit: cum in
verbis quæ Matthæus posuit, intelligatur
potius totum factum, quo vsus est gladio
Petrus, dño displicuisse. Illud.n. verius est,
ꝙ cum eum interrogassent, dicentes: Do-
mine si percutimus in gladio, tunc respõdit,
Sinite vsque huc. i. non vos moueat quod fu
turum est, permittendi sunt hucusque pro-
gredi: hoc est, vt me appræhendant, & im-
pleantur q̃ de me scripta sunt. Sed inter mo-
ras

ſum de diſcipulis ſuis,& doctrina eius.Reſpondit ei Ieſus, Ego palàm locutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo quò omnes Iudæi côueniunt, & in occulto locutus ſum nihil.Quid me interrogas?Interroga eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis.Ecce ij ſciunt quę dixerim ego.Hæc aũt cum dixiſſet, vnus aſſiſtẽs miniſtrorum dedit alapam Ieſu,dicens: Sic re-
I ſpondes pontifici?Reſpondit ei Ieſus,Si male locutus ſum,teſtimonium perhibe de malo:ſin aũt bene, quid me cædis? Et miſit eũ Annas ligatum ad Caipham pontificem. Hic ſanè oſtenditur ꝙ Annas põtifex erat: nondum enim miſſus erat ad Caipham, cũ iam illi diceretur, Sic reſpondes pontifici. Et hos duos, Annam & Caiphani pontifices,cõmemorat etiam Lucas in initio Euã-
Luc. 3. gelij ſui. His dictis Ioannes redit ad quod cœperat de negatione Petri: id eſt,ad eandẽ domum, vbi geſta ſunt quæ narrauit,& vnde ad Caipham miſſus eſt Ieſus, ad quem ab initio ducebatur, ſicut dicit matthæus.
Mat.26. Commemorauit autem iſta Ioannes quæ interpoſuit recapitulans de Petro, & ad eã narrationem rediens, ita dicit, vt compleat
Ioã. 18. trinam negationem. Erat autem Simon Petrus ſtans,& calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non ſum.Hoc igitur loco inuenimus,non ante ianuam,ſed ad focũ ſtantem,ſecundo negaſſe Petrum:quod fieri non poſſet,niſi iam redijſſet, poſteaquam foras exierat.Neq; enim iam exierat,& fo-
M ris eum vidit altera ancilla : ſed cum exierat,eum vidit.i. cum ſurgeret vt exiret,animaduertit eum, & dixit ijs qui erant ibi,id eſt,qui ſimul erant ad ignem intus in atrio,
Mat.26. Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Ille autẽ qui foras exierat, hoc audito, rediens iura-
Mar.14. uit illis contranitentibus,quia non nouit hominem. Nam & Marcus ſic ait de eadẽ ancilla, Et cœpit dicere circunſtantibus, quia hic ex illis eſt.Dicebat enim non illi,ſed ijs qui illo exeunte ibi remanſerant, ſic tamen vt ille audiret. Vnde rediens, & rurſus ad ignem ſtans, reſiſtebat negando verbis eo-
Ioã. 18. rum.Deinde in eo quod Ioannes ait,Dixerunt, nunquid & tu ex diſcipulis eius es,quod redeunti & ſtanti dictum intelligimus, hoc quoq; confirmatur,non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac
Mat. 26. ſecũda negatione matthæus & marcus, ſed
Marc.14 & alium,quem commemorat Lucas,cũ Petro id egiſſe. Vnde & Ioannes dicit. Dixe- Luc.22.
runt ergo ei, Quapropter ſiue poſteaquam Ioã. 18.
illo exeunte dixit ancilla his, qui ſecũ erãt in atrio, quia hic ex illis eſt, hoc audito ille, regreſſus eſt,vt ſe quaſi purgaret negando: ſiue quod eſt credibilius, non audiuit quid de illo dictum fuerit, cũ foras exiret, & po- A
ſteaquam redijt, dixerunt ei ancilla & ille alius,quem Lucas commemorat, Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? & dixit,Nõ ſum, pertinacius inſiſtente illo,de quo Lucas ait, atq; dicente, Et tu de illis es:cui Petrus ait, Luc.22.
O homo,non ſum. Liquido tñ colligitur, collatis de hac re omnibus Euangeliſtarum teſtimonijs, non ante ianuã ſecundo Petrũ negaſſe,ſed intus in atrio ad ignẽ: matthæũ Mat.26.
autem,& marcum, qui commemorauerunt Marc.14
exiſſe eum foras, regreſſum eius breuitatis cauſa tacuiſſe.Nunc iam de tertia negatione inſpiciamus eorum congruentiam, quam matthæum ſolum iam explicaſſe meminerimus. Sequitur ergo marcus,& dicit, Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro, Vere & tu ex illis es, nam & Galilæus es. Ille aũt cœpit anathematizare & iurare, Quia neſcio hominem iſtũ quem dicitis. Et ſtatim iterum gallus cantauit. Lu- Luc.22.
cas autẽ ita ſecutus,hoc idem narrat, Et interuallo facto quaſi horæ vnius,alius quidã affirmabat,dicẽs: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo neſcio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente,cantauit gallus. Ioannes ſecutus de tertia Petri negatione, ita explicat,Dicit ei Ioã. 18.
vnus ex ſeruis pontificis, cognatus eius cu- B
ius abſcidit Petrus auriculam, Nonne ego te vidi in horto cum illo?Iterum ergo negauit Petrus,& ſtatim gallus cantauit. Quod igitur matthęus & marcus dicunt, poſt puſillum,quantum eſſet hoc temporis,manifeſtat Lucas dicendo, Et interuallo facto quaſi horæ vnius. De hoc aũt interuallo tacet Ioannes. Item quod matthæus & marcus non ſingulari,ſed plurali numero enunciãt eos,qui cũ Petro agebant, cum Lucas vnũ dicat, Ioannes quoq; vnum,eumq; cognatũ eius,cui abſcidit Petrus auriculam:facile eſt intelligere,aut pluralem numerum pro ſingulari,vſitata locutione vſurpaſſe matthęũ & marcum : aut ꝙ vnus maxime tanquam ſciens,& qui eum viderat, affirmabat,cæteri aũt ſecuti eius fidem, Petrum ſimul vrgebant. Vnde duos Euangeliſtas cõpendio pluralem numerum poſuiſſe: alios autem duos cum

Mat.25. eũ solum significare voluisse, qui præcipuus
Ioã. 18. in hoc erat. Iã vero illud qđ Matthæus ip-
Marc.14 si Petro dictum fuisse asserit, Vere & tu ex
Mat.26. illis es nam & loquela tua manifestum te fa-
C cit: sicut Ioannes eidem Petro dictum asse-
Luc.22. rat, Nõne ego te vidi in horto cũ illo? Marcus autem inter se illos de Petro locutos dicit, Vere ex illis est, nam & Galilæus est: sicut ꝙ Lucas, non Petro, sed de Petro dicit, Alius quidam affirmabat dicens: Verè & hic cum illo erat, nam & Galilæus est: Aut sententiã intelligimus tenuisse eos qui compellatum dicunt Petrum: tantundẽ enim valuit quod de illo coram illo dicebatur, quantũ si illi diceretur: aut vtroque modo actũ vel dictum, & alios illo, alios alio modo cõmemorasse. Galli autem cantum post ter-
Mat.26. tiam negationem secundum intelligimus, sicut Marcus expressit. Sequitur ergo Matthæus dicens: Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, Priusquã gallus cantet ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amare. Marcus autem ita dicit, Recordatus est
Marc.14 Petrus verbi quod dixit ei Iesus, Priusquã gallus cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere. Lucas autem sic ait: Et conuersus dñs respexit Petrum, Et recordatus est Petrus ver-
Luc.22. bi domini sicut dixit, quia priusquam gallus cantet ter me negabis. Et egressus foras Petrus fleuit amare. Ioannes de recordatio-
D ne & fletu Petri tacet. Sanè in eo quod ait Lucas, quòd cõuersus dominus respexit Petrum: quomodo accipiendum sit, diligẽtius considerandum est. Quamuis enim dicatur etiã interiora atria, tamen in exteriore atrio fuit Petrus inter seruos qui simul se ad ignẽ calefaciebant. Nõ est autem credibile quod vbi audiebatur dominus à Iudæis, vt corporalis fieret illa respectio. Nanque cum di-
Mat.26. xisset Matthæus. Tunc expuerunt in faciẽ eius & colaphis eum cæciderunt, alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit: secutus est dicens, Petrus vero sedebat foris in atrio. Quod non diceret, nisi illa cum domino intus agerentur: & quãtum colligitur in narratione Marci, non solum in interioribus, sed etiam in superiori-
Marc.14 bus domus agebantur. Nam posteaquã Marcus talia narrauit, secutus ait, Et cum esset Petrus in atrio deorsum, Sicut ergo eo ꝙ Matthæus ait, Petrus verò sedebat foris in atrio: ostendit quòd illa intus agerentur: sic eo quòd dicit Marcus, Et cum esset Petrus in atrio deorsum, ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respexit Petrum dominus facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus fa-
E cta, vt ei veniret in mentem quoties iam negasset, & quid ei dominus prædixisset, atque ita misericorditer domino respiciente pœniteret eũ & salubriter fleret, sicut quotidie dicimus, Domine respice me. Et respexit eũ dominus, qui de aliquo periculo vel labore diuina misericordia liberatus est. Psal.12. Et sicut dictum est, Respice & exaudi me, & conuertere domine & libera animã meã: &.6. Ita dictum arbitror, Conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini. Denique cum frequentius soleant Euangelistæ in narrationibus suis ponere Iesum quàm dominum, modo Lucas dominum posuit dicens, Conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi domini. Matthæus autem & Marcus, quia de ista respectione tacuerũt, nõ verbi domini, sed verbi Iesu, eum recordatum esse dixerunt: vt etiam ex hoc intelligamus illam respectionem à Iesu, non humanis oculis, sed diuinitus factam.

De his quæ mane gesta sint priusquam Pilato traderetur quomodo Euangelistæ inter se non discrepẽt, & testimonio Hieremiæ, quod Matthæus propter domini precium interposuit, cum hoc in eiusdẽ Prophetæ scriptura non inueniatur. Cap. VII.

F SEquitur ergo Matthæus & dicit, Mane autem facto, consilium inierunt omnes mat.27. principes sacerdotum & seniores populi ad marc.15. uersus Iesum vt eum morti traderent: Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi, Marcus similiter, Et confestim mane, inquit, consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus & scribis & vniuerso concilio vincientes Iesum duxerunt & tradiderunt Pilato. Lucas autem posteaquam compleuit narrando Petri ne- Luc.22. gationem recapitulauit quæ cum domino gesta sunt, iam vt apparet circa mane, atque ita contexuit narrationem. Et viri qui tenebant illum illudebant ei cædentes, & velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes, Prophetiza, quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes

ſphemantes dicebant in eum. Et vt factus eſt dies, cōuenerunt ſeniores plebis & principes ſacerdotum & ſcribæ & duxerunt illū in concilium ſuum dicentes: Si tu es Christus dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixero,
G non credetis mihi: ſi autem & interrogauero, non reſpōdebitis mihi neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dextris virtutis dei. Dixerunt autē omnes, Tu ergo es filius dei? Qui ait, Vos dicitis: quia ego ſum. At illi dixerunt, Quid adhuc
Luc.23. deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audiuimus de ore eius. Et ſurgens omnis multitudo eorū duxerunt eum ad Pilatum. Hęc omnia narrauit Lucas, vbi intelligitur qđ
Mat.26. etiam Matthæus & Marcus narrauerunt, ꝙ
Marc.14 interrogatus ſit dominus, vtrum ipſe eſſet filius dei, & quòd dixerit, Dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei & venientem in nubibus cœli, iam luceſcente die geſtum: quando Lucas
Luc.22. dicit, Et vt factus eſt dies: atque ita narrat ſimilia, & ſi quid etiam ipſe commemorat quod illi tacuerunt. Nocte autem intelligimus per falſos teſtes actum eſſe cum domino, quod breuiter commemorauerunt Matthæus & marcus, Lucas tacuit, qui enarrauit quæ circa mane ſunt geſta. Nam & illi, ideſt Matthæus & marcus contexerunt narrationem in ijs, quæ cum domino acta ſunt vſque ad mane: ſed poſtea redierunt ad narrandam Petri negationem: qua terminata
H redierunt ad mane, vt inde cætera contexerent, quouſque perducerent quæ cum domino acta erant, ſed nondum commemorauerant quod mane factū eſſet. Ioannes quoque cum ea quæ cum domino geſta ſunt, ex quanta parte viſum eſt, & Petri negationem totam commemoraſſet, Adducunt er-
Ioā.18. go, inquit, Ieſum ad Caipham in prætoriū. Et erat autem mane, vbi intelligimus aut aliquam fuiſſe cauſam, quæ coegerit Caipham eſſe in prætorio, nec eſſe præſentem, cum alij principes ſacerdotum haberent de domino quæſtionem, aut in domo eius fuiſſe prætorium: tamen ad ipſum ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus eſt. Sed quia iam tanquam conuictum reum adducebant, Caiphæ aūt iam antea viſum fuerat vt Ieſus moreretur, nulla mora interpoſita eſt, quin occidendus Pilato traderetur. Quæ igitur per Pilatum cum domino geſta ſunt, ita Matthæus narrat: Ac primū excurrit inde, vt commemoret exitum Iudæ

traditoris, quem ſolus narrauit, ita dicens: Mat.27
Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quia damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenioribus dicens, Peccaui tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt. Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argēteis in templo, I
receſſit, & abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis, vſque ad hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt ꝑ Hieremiam Prophetam dicentem, Et acceperūt triginta argenteos precium appreciati, quē appreciauerunt filij Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Si quis autem mouetur quòd hoc teſtimonium non inuenitur in ſcriptura Hieremiæ Prophetæ, & ideo putat fidei Euangeliſtæ aliquid derogandum, primo nouerit nō omnes codices Euangeliorū habere, ꝙ per Hieremiam dictū ſit, ſed tantummodo per Prophetam. Poſſemus ergo dicere his potius codicibus eſſe credendum, qui Hieremiæ nomen non habent. Dictum eſt enim hoc per Prophetam, ſed Zachariam: vnde Zac. 11.
putatur codices eſſe mendoſos qui habent nomen Hieremiæ, quia vel Zachariæ habere debuerunt: vel nullius, ſicut quidam, ſed tm̄ per Prophetā dicentem, qui vtique intel- K
ligitur Zacharias. Sed vtatur iſta defenſione, cui placet: mihi autē cur non placeat, hęc cauſa eſt, quia & plures codices habent Hieremiæ nomen: & qui diligentius in Græcis exemplaribus Euangeliū cōſiderauerūt, in antiquioribus Græcis ita ſe perhibēt inueniſſe: & nulla fuit cauſa cur adderet hoc nomen, vt mendoſitas fieret. Cur autem de nonnullis codicibus toleretur, fuit vtique cauſa, vt hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur quæſtione, ꝙ hoc teſtimonium apud Hieremiam nō inueniretur. Quid ergo intelligendum eſt, niſi hoc actum eſſe ſecretiore conſilio prouidentiæ dei qua mentes Euangeliſtarum ſunt gubernatæ? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium conſcribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri ſolet: quòd tñ ſine vlla dubitatione emendaret, ſaltē ab alijs admonitus, q ipſo adhuc in carne viuente, hoc legere

re potuerũt,nisi cogitaret recordationi suę, quæ sancto spiritu regebatur,non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ,nisi quia ita dominus hoc scribi cõstituit.Cur autem ita constituerit dñs, prima illa causa vtilissima debet facillime cogitari: etiam sic esse insinuatum,ita omnes sanctos Prophetas vno spiritu locutos mirabili inter se cõsensione cõstare,vt hoc multo amplius sit,
L q̃ si omnia Prophetarum vno vnius ore dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere quæcunque per eos spiritussanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cur igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam,tam sint Zachariæ quã Hieremiæ: & quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ q̃ Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus, cũ aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset? Ac non potius sequens authoritatem spiritussancti,à quo mentem suam regi plus nobis ille vtique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei dñs: ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse cõcordiam,vt non absurde, immò congruentissime etiam Hieremiæ deputaremus quod per Zachariam dictum reperiremus. Si enim hodie quisquam volens alicuius verba indicare, dicat nomen alterius à quo dicta non sint qui tamen sit amicissimus & familiaritate coniunctissimus illi cuius verba dicere voluit: & continuo recordatus aliũ pro alio se dixisse,ita se colligat atque corrigat,vt ta-
M men dicat,bene dixi, quid aliud intuens nisi tantam inter ambos esse concordiam, inter illum scilicet cuius verba dicere voluit, & alium cuius ei nomen pro illius nomine occurrit,vt tale sit hoc istum dixisse, quale si ille dixisset, quanto magis hoc de Prophetis sanctis intelligendum & maxime commendandum fuit, vt omnium libros tanquam vnius vnum librum acciperemus: in quo nulla rerum discrepantia crederetur, sicut nulla inueniretur, & in quo maior esset cõstantia veritatis, q̃ si omnia illa vnus homo quamlibet doctissimus loqueretur? Quod ergo hinc argumentum sumere conantur vel infideles vel imperiti homines, quasi ad ostendendam dissonantiam sanctorum Euãgelistarum, hæc potius debent assumere fideles & docti ad ostendendam vnitatem sanctorum Prophetarum. Est & alia causa quæ mihi videtur alio tempore diligentius pertractanda, ne amplius sermonem protendamus quàm huius operis terminandi necessitas flagitat, cur hoc nomen Hieremiæ in testimonio Zachariæ sic manere permissum vel potius sanctispiritus authoritate præceptum sit. Est apud Hieremiam quòd A emerit agrum à filio fratris sui,& dederit ei Hier.32 argentum,non quidem sub hoc nomine precij quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis, veruntamen agri emptio non est apud Zachariam. Quod autem per prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit Euangelista, quod modo de domino completum est, vt hoc esset preciũ eius manifestum est: sed ad hoc pertinere ẽt illud de agro empto quod Hieremias dicit, hinc potuit mystice significari: vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui dicit triginta argenteis, sed Hieremiæ qui dicit de agro empto:vt lecto Euangelio atque inuento nomine Hieremiæ, lecto autem Hieremia & non inuento testimonio de triginta argenteis, inuento tamen de agro empto, admoneatur lector vtrunq; conferre, & inde sensum enodare prophetiæ, quomõ pertineat ad hoc quod in domino impletum est. Nã Mat.27 illud quod subiecit huic testimonio Matthæus cum ait, Quem appreciauerunt filij Israel,& dederunt eos in agrum figuli,sicut constituit mihi dominus, nec apud Zachariam nec apud Hieremiam reperitur, Vnde magis ex persona ipsius Euangelistæ accipiendum est,eleganter & mystice insertum, B quia hoc ex domini reuelatione cognouerat ad hanc rem quæ de Christi precio facta ẽ huiusmodi pertinere prophetiã. Liber ẽpti agri apud Hieremiam iubetur mitti in vas fictile, & emitur hic de precio domini ager figuli, & hoc ad sepulturam peregrinorum,tanquam ad permansionem quietis eorum qui in hoc seculo peregrinantes consepeliuntur Christo per baptismum. Nã & illã emptionem agri hoc significare Hieremiæ dicit dominus, quia erit permansio de captiuitate liberatorum in illa terra. Hęc tanquam delinianda arbitratus sum,eum admonerem quid in his propheticis testimonijs in vnum redactis, & Euangelicæ narrationi collatis, diligentius attentiusque requiratur. Hier.32

Hæc interposuit Matthæus de Iuda traditore.

De

De his quæ apud Pilatum gesta sunt, quomodo inter se nihil dissentiant. Cap. VIII.

Mat.27. DEinde sequitur & dicit. Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præsens dicens, Tu es rex Iudeorum? Dicit ei Iesus, Tu dicis. Et eum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei vllum verbum, ita vt miraretur præses vehementer. Per diem autem solennem consueuerat præses dimittere populo unum vinctum quem voluissent. Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad illum vxor eius dicens, Nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis vt peterent Barrabam, Iesum vero perderent. Respondens autem præses ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerũt, Barrabã. Dixit illis Pilatus, Quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicũt oẽs, crucifigatur. Ait illis pręses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus ꝙ nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Hæc narrauit Matthæus,

Mar.15. per Pilatum gesta de dño. Marcus quoque penè iisdem verbis & rebus concinit. Verba autem Pilati, quibus respondit populo petenti, vt solenniter vnus vinctus dimitteretur, ita refert. Pilatus autem respondit eis, &

Mat.29. dixit, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Matthæus autem sic ait, Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum, qui dicitur Christus? Nulla quæstio est, ꝙ tacet ipsos petisse ut aliquis eis dimitteretur. Sed quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, vtrũ quæ à Matthæo, an q̃ à Marco referuntur. Aliud enim videtur esse, Quem vultis dimittam vobis, Barrabã an Iesum qui dr̃ Christus: aliud, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sed quia Christos, reges dicebant, & q̃ dixit illum an illum, manifestum est eum quæsisse an vellent sibi dimitti regem Iudeorum: id est Christum, nihil interest sententiæ, quod hic tacuit Marcus de Barraba, hoc solum volens dicere quod ad Iesum pertinebat, qñquidem in eorum responsione satis et ipse ostendit, quem sibi dimitti voluerint. Pontifices, inquit, concitauerunt turbam, vt

E magis Barrabam dimitteret eis. Sequitur autem & dicit, Pilatus aũt iterum respondens, Mar.15. ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? Vnde iam satis apparet ꝙ id Marcus velit ostendere, dicendo, regem Iudæorum, quod Matthęus dicendo, Christũ. Nõ enim dicebantur Christi, reges, nisi Iudæorum: nã in eo etiam loco Matthæus ait, Dicit illis Pilatus. Quid igitur faciam de Iesu, Mat.27. qui dicitur Christus? Ergo sequiẽ Marcus, Mar.15. At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum. Quod ille ait, Dicũt omnes, Crucifigatur. Et, sequiẽ marcus, Pilatus vero dicebat eis, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabãt, Crucifige eum. Hoc Matthæus, non dicit, sed quoniam dixit, Vidẽs autem Pilatus Mat.27. quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: dixit etiam eum lauisse manus coram populo, ut innocentem se à sanguine iusti significaret: quod itẽ & Marcus & alij tacẽt. Satis ostendit etiam Matthæus egisse præsidem cum populo, vt dimitteretur. Quod breuiter significauit Marcus in eo, ꝙ refert Pilatum dixisse. Quid enim mali fecit? Deinde sic etiã ipse concludit, quæ per Pilatum Mar.15. cum dño gesta sunt. Pilatus autem, inquit,

F volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam, & tradidit Iesum flagellis cæsum vt crucifigeretur. Hæc apud præsidem gesta narrauit marcus, Lucas apud Pilatum gesta Luc.23. sic narrat: Cœperunt autem accusare illum, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Hoc illi duo Euangelistæ nõ dixerunt, cum tamen dicerent ꝙ eum accusabant. Ergo iste ẽt ipsa crimina quæ falso obiecerũt, aperuit. Tacuit autem qđ ei dixit Pilatus, Non respondes quicquam. Vides in quãtis te accusant. Sed planè sequitur, & dicit quod Luc.23. etiam illi dixerunt, Pilatus autem inter- Mat.27. rogauit eum, dicens, Tu es rex Iudæorum? Mar.15.

At

At ille respondens ait, Tu dicis. Hoc autem Matthęus & marcus commemorauerunt antequã dicerent compellatum Iesum, quòd eis accusantibus non responderet. Nihil autem interest veritatis, quo ordine Lucas ista retulerit: quemadmodum nihil interest si alius aliquid tacet, quod alius commemorat: quemadmodum in consequentibus di-
Luc.29. cit, Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causę in hoc
G homine. At illi inualescebant, dicentes, Cõmouit populum docens per vniuersam Iudæam, & incipiens à Galilæa usque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eũ ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat in illis diebus. Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri, Interrogabat autem illum multis sermonibus. At ipse nihil respondebat. Stabant etiam principes sacerdotum & scribæ constantes accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: Nam antea inimici erant adinuicem. Hæc omnia, id est, quod à Pilato ad Herodem dominus missus est, & quę ibi gesta sunt, Lucas solus indicat, etiam si aliquid ibi ait simile quod in alijs narrationum locis etiam apud alios possit inueniri. Cæteri autem ea tantum dicere voluerunt quæ apud Pilatum gesta sunt, quousque dominus crucifigendus traderetur. Rediens ergo Lucas ad ea quę apud præsidem gerebantur, vnde digressus erat vt narraret quod apud Herodẽ actum est, ita sequitur, Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad il-
Luc.23. los, Obtulistis mihi hunc hominẽ quasi auer-
H tentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inueni in homine isto, ex ijs in quibus eum accusatis. Hic intelligimus eum prętermisisse quemadmodum a domino quæsierit, quod accusatoribus respõderet. Sed neque Herodes, inquit, Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens. Tolle hũc & dimitte nobis Barrabã, q erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad illos volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes, Crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos, Quid .n. mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiã ergo illum & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Matthæus huic conatui Pilati, quo sæpius cum eis egit, uolens vt dimitteret Iesus, paucissimis ver- I
bis satis attestatus est, vbi ait, Videns autem Mat.27.
Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. quod non diceret nisi multũ ille nisus esset: quamuis tacuerit, quoties hoc efficere tentauerit, vt erueret Iesum furori
eorum. Et Lucas ita concludit quod actum Luc.23.
est apud pręsidem. Et Pilatus inquit, adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autẽ illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem quem petebant, Iesum vero tradidit voluntati eorũ.
Nunc eadem secundum Ioannem conside- Ioã. 18.
remus: id est, quæ per Pilatum facta sunt. Et ipsi, inquit, non introierunt in prętoriũ, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Hic videndum est, ne contrarium sit ei, quod Lucas dicit, certa in eũ dicta esse crimina, Et dicit quæ dicta sunt. Cœperũt autem, inquit, accusare illum di-
centes, Hunc inuenimus subuertentem gen Luc.23.
tem nostram & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Quod vero nunc secundum Ioannem commemoraui, videntur Iudęi noluisse di-
cere crimina, cum dixisset eis Pilatus, Quã K
accusationem affertis aduersus hominem Ioa. 18.
hunc, responderunt ei, Si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eum. Videlicet vt eorum authoritatem secutus, quid ei obiiceretur desineret quærere: sed ob hoc tãtum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradi meruisset. Ergo intelligere debemus, & hoc dictum esse, & illud quod Lucas cõmemorauit. Multa .n. dicta, & multa respõsa sunt. Vnde vnicuique eorum quantũ visum est decerpsit, & in narratione sua posuit quod satis esse iudicauit. Nam etiam ipse

Ioannes dicit quędam quę obiecta sunt, quæ suis locis videbimus. Itaque sequitur. Dixit
Ioã. 18. ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerūt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quēquam. Vt sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Introijt ergo iterū in prętorium Pilatus, & vocauit Iesum & dixit ei, Tu es rex Iudæo-
Mat. 27. rum? Et respondit Iesus. A temetipso hoc
Mar. 15. dicis, an alij tibi dixerunt de me? Et hoc
Lu. 23. non videtur conuenire illi quod ab alijs cōmemoratum est. Respondit Iesus, tu dicis, nisi in consequentibus ostenderet & illud
L dictum esse. Vnde ostendit ea quæ nunc dicit, a cæteris potius Euangelistis tacita quā à domino dicta nō esse. Attēde ergo cætera. Respondit, inquit, Pilatus. Nunquid ego
Ioã. 18. Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit Iesus, Regnū meum nō est de mundo hoc: Si ex hoc mundo esset regnum meū, ministri mei vtique decertarent vt non traderet Iudæis, Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia rex sum ego. Ecce quando ventum est ad id, quod alij Euangelistæ commemorauerunt. Sequitur ergo idem, dicente adhuc dño, quod cęteri tacuerūt, Ego i hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, vt testimonium perhibeā ueritati. Omnis qui est ex veritate audit vocem meam, Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cū hoc dixisset, ita iterū exijt ad Iudęos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittā vobis in Pascha. Vultis ergo, dimittam vobis regem Iudæorum? Clamauerūt rursum omnes, dicentes, Nō hūc sed Barrabā. Erat autē Barrabas latro. Tūc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagella-
Ioã. 19. uit. Et milites plectentes coronā de spinis,
M imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebāt, Aue rex Iudæorū, & dabāt ei alapas. Exijt iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis quia in eo nullam causam inuenio. Exijt ergo Iesus portans coronam spineam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices & ministri, clamabant dicentes, Crucifige crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, et crucifigite: ego enim nōn inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Hoc potest congruere ei, quod Lucas commemo- Lu. 23.
rat in accusatione Iudæorum dictum, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, vt adiungatur, Quia filium dei se fecit. Sequitur ergo Ioannes & dicit. Cum ergo Ioã. 19.
audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit: Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te: & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi A
tibi datum esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatū habet: Et exinde querebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cęsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Huic potest congruere, quod Lucas in eadem accusatione Iudæorum ita narrat: cum dixissent, Inuenimus eum subuertentem gentem nostram: adiecit, Et prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Ex quo soluitur illa quæstio, qua putari poterat Ioannem dixisse, nullum à Iudæis domino crimen obiectum, quando responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic male- Ioã. 18.
factor, non tibi tradidissemus eum. Sequitur ergo Ioannes & dicit, Pilatus autem cū Ioã. 19.
audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha. Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester. illi autem clamabant, Tolle tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum vt crucifigeretur. Hæc narrauit Ioannes per Pilatum gesta. B

De illusione qua illusus est à cohorte Pilati, quomodo non dissonent tres qui hoc dicunt Matthæus, Marcus, & Ioannes.
Cap. 9.

Consequens est etiam, vt ipsam domini passionem secundum quatuor Euāgelistarum testimonia videamus, quam Mat- Mat. 27.
thæus

thæus sic incipit, Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & exuentes eum, chlamidem coccineam circundederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinē in dextera eius: & genuflexo ante eum, illudebāt,

Mar. 15. dicentes, Aue rex Iudæorum. Hoc Marcus in eodem loco narrationis ita dicit, Milites autem duxerunt eum intro in atrium prætorij, & conuocant totam cohortē: & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam: & cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum: & ponentes genua, adorabant eum. Intelligitur itaq; quod Matthæus ait, Chlamydem coccineam circundederunt ei: hoc Marcum dixisse, indutum purpura. Pro regia.n.purpura, chlamys illa coccinea ab illudētibus adhi-

C bita erat: & est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri, vt purpurā etiam Marcus commemorauerit, quā

Ioā. 19. chlamys habebat, quamuis esset coccinea. Lucas hoc prætermisit. Ioannes autem antequam diceret, quòd eum Pilatus crucifigendum tradiderit, commemorauit hoc dicens, Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit: & milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circundederunt eum, & ueniebant ad eum, & dicebant, Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas: Vnde apparet Matthæum & Marcum, recapitulando istud commemorasse, non quo tunc factum sit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidisset. Ioannes enim apud Pilatū dicit hæc gesta satis euidenter, unde isti qđ

Mat. 27. prætierant recoluerunt. Ad hoc pertinet etiam quod consequenter dicit Matthæus, Et expuentes eum acceperunt arundinē & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydē & induerunt eū uestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Hoc quod exuerunt chlamydē, & induerunt eum vestimentis eius, in fine factum intelligitur cum iā duceretur. Marcus hoc ita dicit, Et

D postquā illuserunt ei, exue-

Mar. 15 runt illum purpuram, & induerunt eum vestimentis suis.

Quomodo non repugnet quod Matthæus, Marcus, & Lucas angariatum dicunt qui portaret eius crucē, cùm Ioānes dicat q eam Iesus ipse portauerit. Cap. X.

Sequitur ergo Matthæus & dicit, Exeuntes autem inuenerunt hominē Cyrenęū nomine Simonem, hunc angariauerunt ut tolleret crucem eius. Mat. 27 Marcus quoque, Et educunt illum, inquit, ut crucifigeret eum: Mar. 15. Et angariauerunt prætereuntem quempiā Simonem Cyrenæum uenientem de uilla, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucē eius. Hoc Lucas ita dicit, Et cum ducerent Luc. 23 eum, apprehenderunt Simonem quendam Cirenensem uenientem de uilla, & imposuerunt illi crucē portare post Iesum. Ioannes autem sic narrat. Susceperunt autem Iesum & eduxerunt eum, & baiulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem golgotha, ubi eū crucifixerunt. Vnde intelligitur q ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus est, de quo tres commemorant, cui postea data est crux portanda usq; ad lo- E cum. Ita utrunq; factum inuenimus, primo id quòd Ioannes dicit, deinde quod cæteri tres.

De potu quem dederunt ei priusquàm cōmemorata esset eius crucifixio, quomodo conueniat inter Matthæum & Marcum. Cap. XI.

Sequitur itaq; Matthæus, Et uenerunt, in- Mat. 27 quit, in locū qui dicitur Golgotha, quod Mar. 15. est Caluariæ locus. De hoc loco apertissime consentiunt. Luc. 23. Deinde adiungit idē Matthæus, Ioā. 19. Et dederunt ei uinum bibere cum felle mixtum. Et cū gustasset noluit bibere. Hoc Marcus ita narrat, Et dabant ei bibere vinum myrrhatum, & non accepit. Hoc intelligendū est Matthæum dixisse, cum felle mixtū. Fel quippe pro amaritudine posuit, Myrrhatum.n. uinum amarissimum est. Quanquam fieri possit ut fel & myrrha vinum amarissimum redderent. Quod ergo ait Marcus, Non accepit intelligitur non accepit ut biberet. Gustauit autem sicut Matthæus testis est. Et quòd idem Matthæus ait, Noluit bibere: hoc Marcus dixit, non accepit: tacuit autem quòd gustauerit.

Mat.22. introiuit ipse & discipuli eius. Deinde secundum Matthæum dixit discipulis suis, Sedete hic, donec vadam illuc & orem. Et assumpto Petro & duobus filijs Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis, Tristis est anima mea vsque ad mortem: sustinete hic & vigilate mecum. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans & dicés, Mi pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro, Sic non potuistis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundo abijt & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, & inuenit eos dormiétes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abijt, & orauit tertio, eundem sermonem dicens, Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis, Dormite iam & requiescite, Ecce appropinquabit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorũ. Surgite eamus, ecce appropinquauit qui me

Marc.14 tradet. Hæc etiam marcus eodé prorsus modo atq; ordine confert, aliquanto breuius quasdam constringens sententias, & aliquid magis aperiens. Nam vester hic sermo se-

Mat.26. cundum matthæum tanquam sibiipsi contrarius, quòd post tertiam orationem venit ad discipulos suos, & dixit illis, Dormite iã, & requiescite: ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum, Surgite, eamus: ecce appropinquauit qui me tradet. Quomodo enim supra dixit, Dormite iam, & requiescite cum connectat, Ecce appropinquabit hora? & ideo dicat, Surgite, eamus? Qua velut repugnantia commoti qui legunt conantur ita pronunciare quod dictũ est, Dormite iam & requiescite: tanquam ab exprobráte, non à permittente sit dictum. Quod recte fieret, si esset necesse. Cum vero marcus ita hoc comme

Mar.14. morauerit, vt eum dixisset, Dormite iam & requiescite: adiungeret, Sufficit: & deinde inferret, Venit hora, ecce traditur filius hominis: vtiq; intelligatur post illud quod eis dictum est, Dormite iam, & requiescite: siluisse dominũm aliquantulum, vt hoc fieret quod permiserat: & tunc intulisse, Ecce appropinquauit hora. Ideo post illa verba secundum marcum positũ est, Sufficit. i. quia requieuistis iam sufficit. Sed quia cómemorata non est ipsa interpositio silentij dñi, propterea coarctat intellectũ, vt in illis uerbis alia pronunciatio requiratur. Lucas autem prætermisit quoties orauerit: dixit sanè quod isti tacuerunt, & orantem ab angelo confor- Luc.22. tatum, & prolixius orantis sudorem fuisse sanguinem, & guttas decurrentes in terrã. Cum ergo dicit, Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, non expressit quota oratione: in nihilo tamen illis duobus repugnat. Ioannes vero posteaquã in hortum ingressum dicit cum discipu- Ioã. 14. lis suis, non commemorat quid illic egerit, donec eius traditor eum Iudæis ad eum cóprehendendum veniret. Tres igitur isti eandem rem ita narrauerunt, sicut etiam vnus homo ter posset loqui, cum aliquanta uarietate, nulla tamen aduersitate. Lucas enim Luc.22. quantũ ab eis progressus, id est, auulsus fuerit vt oraret, manifestius aperuit, dicens quantum iactus est lapidis. Porro aũt marcus primo ex verbis suis idem narrauit ro- marc. 4[illegible] gasse dominum vt si fieri posset, transiret ab eo illa hora, id est, passionis, quam calicis nomine mox significauit. Deinde verba ipsa domini sic enunciauit, Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me. Quibus verbis si adiungas quod illi duo dixerunt, & quod ipse etiam marcus ex persona sua pariter suprapo suit, ita senteria manifestatur. Pater si fieri potest, Omnia enim tibi possibilia sunt, transfer calicem istum à me: ne quis eum putaret patris minuisse potestatem, cum ait, Si fieri potest: non enim dixit, Si facere potes: sed, si fieri potest. Fieri autẽ potest quod ille uoluerit. Sic itaq; dictum est, Si fieri potest: ac si diceretur, Si uis. manifestauit enim marcus quo intellectu accipiendum sit, Si fieri potest: qñ ait, Omnia tibi possibilia sunt, Et quod commemorauerunt eum dixisse, Verum nó quod ego uolo, sed quod tu: tantundem valet, quantum si & ita dicatur, Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: satis ostendit non ex impossibilitate, sed ex voluntate patris dictum esse, Si fieri potest, præsertim quia Lucas & hoc ipsum planius intimauit. Luc.22. Non enim ait, Si fieri potest: sed, Si uis. Cui apertiori sententiæ apertius iungitur quod marcus posuit: vt ita dicatur, Si vis, omnia enim tibi possibilia sunt, transfer à me calicem istum. Quod autem ipse marcus, non solum pater, sed Abba pater eum dixisse mar.14.

com-

commemorat, hoc est abba Hebraice, quod est Latine pater. Et fortasse dominus ꝑpter aliquod sacramentum vtrunq; dixerit, nolens ostēdere illam se tristitiam in persona
Ephes. 2 sui corporis, i. Ecclesiæ suscepisse: cui factus
L est angularis lapis, venientibus ad eum partim ex Hebræis, ad quos pertinet, qđ ait abba, partim ex gentibus ad quas pertinet, qđ
Rom. 8. ait pater. Etiam Paulus Apostolus nō prætermittens hoc sacramentum in quo clamamus, inquit, abba pater. Et iterū ait, Misit
Gal. 4. deus spiritum suum in corda vestra, clamantem abba pater. Oportuit.n. vt bonus magister & verus saluator infirmioribus compatiens, in seipso demōstraret, nō debere suos martyres desperare, si qua forte cordibus eorum irreperet sub tempus passionis ex humana fragilitate tristitia: cum eā vincerent voluntati suæ ꝑponendo volūtatem dei: q̄a ille scit quid expediat, quibus consuluit. De qua tota re nōn nunc tempus est vt vberius disseratur: agitur.n. modo de conuenientia Euāgelistarū, in quorum diuersitate verborum salubriter discimus, non aliud in verbis ad audiendam veritatem, q̄ sententiam loquentis esse requirendam. Hoc est.n. Pater, quod abba pater: sed ad sacramentum intimandum, planius est abba pater: ad vnitatem significandam sufficit, pater. Et dñm quidē abba pater dixisse credendum est, sed tñ non eluceret sententia, nisi alijs dicentibus tm̄ pater demonstraretur sic esse illas
M duas Ecclesias ex Iudæis & Græcis, vt etiā
Ioā. 10. vna sit. Ex illo ergo intellectu dictum est, Abba pater: quo idem dn̄s alibi ait, Habeo alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili: gentes vtiq; significans, cum haberet oues & in populo Israel. Sed quia secutus adiecit, Oportet me & eas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor, quantum valet ad Israelitas & gentes, abba pater, tantum ad vnum gregem, solum pater.

De his quæ in eius apprehensione facta & dicta omnes commemorant, quomodo eos inter se nihil appareat dissentire. Cap. V.

ADhuc ergo ipso loquente, sicut dicunt Matthæus & Marcus, ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, missi à principibus
Mat. 20. sacerdotum, & senioribus populi. Qui autē
Marc. 14 tradidit eum, dedit illis signum, dicēs, Quēcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eū. Et confestim accedens ad Iesum, dixit, Aue rabi. Et osculatus est eum, Dixitq; illi primo, quod ait Lucas, Iuda osculo filium hominis tradis? Deinde quod Matthęus, Ami Luc. 22.
ce ad quid venisti? Deinde dixit, quod Ioan Mat. 26.
nes commemorat, Quem quæritis? Respon A
derunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Ie- Ioa. 18.
sus. Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo eos interrogauit, Quē quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Na- I
zarenum. Respondit Iesus, Dixi vobis quia Ioā. 17.
ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abi- Luc. 22.
re: vt impleretur sermo quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Videntes autem, sicut Lucas dicit, ij qui circa ipsum erant, quod futurū erat, dixerunt ei, Dñe si percutimus in gladio? Et percussit vnus ex ipsis, quod oēs quatuor di
cunt, seruum principis sacerdotum, & ampu M
tauit auriculam eius, sicut Lucas & Ioannes dicunt, dexteram. Qui aūt percussit, secundum Ioannem, Petrus erat: quem percussit aūt, Malchus vocabat. Deinde quod Lucas dicit, Rñdens Iesus, ait, Sinite vsque huc: &
adiunxit quod Matthæus cōmemorat, Cō- Mat. 26.
uerte gladium tuum in locum suum: Oēs .n. qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Qūo ergo implebuntur scripturæ: quia sic oportet fie
ri? His verbis adiungi pōt, quod illū eo lo- B
co dixisse Ioannes commemorat, Calicem Ioā. 18.
quem dedit mihi pater, non vis vt bibam il- Luc. 22.
lum? Tunc, sicut Lucas dicit, tetigit auriculam illius qui percussus erat, & sanauit eū. Nec moueat quasi contrarium sit, quod Lucas dixit, interrogantibus discipulis, si percuterent in gladio, dominum respōdisse, Sinite vsque huc: quasi post illam percussionem ita dictum fuerit, vt placuerit ei vsque huc factum, sed amplius fieri noluerit: cum in verbis quæ Matthæus posuit, intelligatur potius totum factum, quo vsus est gladio Petrus, dño displicuisse. Illud.n. verius est, q̄ cum eum interrogassent, dicentes: Domine si percutimus in gladio, tunc respōdit, Sinite vsque huc. i. non vos moueat quod futurum est, permittendi sunt hucusque progredi: hoc est, vt me apprehendant, & impleantur q̄ de me scripta sunt. Sed inter moras

ras verborum interrogatium dñm, & illius respondentis, Petrus defensionis auiditate, & maiori pro domino commotione percussit: sed non potuerunt etiam simul dici, quæ simul fieri potuerunt. Non enim diceret, Respondens autẽ Iesus, nisi illorum inter-
C rogationi responderet, non facto Petri. Nã de facto Petri quid iudicauerit, Matthæus solus dixit. Vbi etiam non dixit Matthæus,
Mat. 26. Respondit Iesus Petro, Conuerte gladium tuum: sed dixit, Tunc ait illi Iesus, Cõuerte gladium tuum: quod post factum apparet
Luc. 22. dixisse dominum. Illud vero quod Lucas posuit, Respondens autem Iesus ait, Sinite vsq; huc: illis qui interrogauerant responsum esse accipiendum est. Sed quia, vt diximus inter verba interrogantium, & respondentis domini, facta est vno ictu percussio, hoc ordine iudicauit esse narrandum, vt etiam inter verba interrogationis & responsionis eam insereret. Non est ergo contra-
Mat. 26. rium hoc ei quod dixit Matthæus, Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, idest qui vsi fuerint gladio. Videri autem posset contrarium, si dominus ex illa responsione, Sinite vsque huc. prohibuisse letale vulnus, vsum tamen gladij spontaneum approbasse demonstretur. Quanquam etiam Petro dictum totum congruenter intelligi possit, vt sic connectatur, & qđ Lucas, & quod Matthæus retulit, quemadmodum supra commemoraui. Sinite vsq; huc: & conuerte gladium in locum suum.
D Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, &c. Quomodo autẽ sit intelligendum, Sinite vsque huc, iam exposui: & si alter melius potest, ita fit dum tamen Euãgelistarum veritas constet. Postea sequitur
Mat. 26. Matthæus, & commemorat eum in illa hora dixisse turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in
Luc. 22. templo, & non me tenuistis. Tunc addidit etiam verba quæ Lucas ponit. Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Hoc
Mat. 26. autem totum factum est, sicut Matthæus dicit, vt implerentur scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt, sicut & Marcus dicit. Sequebatur autem illum vnus adolescens amictus sindo-
Marc. 14 ne, sicut idem Marcus commemorat. Et cũ tenuissent eum, reiecta sindone nudus profugit ab eis.

De his quæ gesta sunt cum duceretur dominus ad domum principis sacerdotum, & quæ in ipsa domo cum nocte perductus esset, & maximè de Petri negatione, quemadmodum inter se omnes congruant. Cap. VI.

AT illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, vbi scribæ & seniores conuenerant, sicut Matthæus E
dicit. Sed primum ad Annam ductus est socerum Caiphę, sicut Ioannes dicit. Marcus matt. 7. Ioã. 18
autem & Lucas nomen non dicunt pontificis. Ductus est autem ligatus, cum adessent marc. 14 Luc. 22.
in illa turba Tribunus & cohors, & ministri Iudæorum sicut Ioannes commemorat. Petrus autem sequebatur eum à longe Ioã. 18. mat. 26.
vsque in atrium principis sacerdotum. Et marc. 14 Luc. 22.
ingressus intrò, sedebat cum ministris, vt videret finem, sicut dicit Matthæus. Et calefaciebat se ad ignem, sicut in eo loco narrationis dicit Marcus, Hoc & Lucas commemorat, quòd Petrus sequebatur à longe. Accenso autem igne in medio atrio, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.
Et Ioannes dicit, quòd sequebatur Simon Ioã. 14.
Petrus, & alius discipulus. Discipulus autẽ ille alius erat notus pontifici, & introiuit cũ Iesu in atrium pontificis, sicut Ioannes dicit: Petrus autem stabat ad ostium foris, secundum eundem Ioannem. Exiit ergo disci mat. 26.
pulus alius qui erat notus pontifici, & dixit marc. 14
ostiariæ, & introduxit Petrum, sicut idem Luc. 22.
Ioannes dicit: Sic enim factum est, vt intus mat. 29.
esset & Petrus in atrio, sicut & alij dicunt. F
Principes autem sacerdotum & omne concilium, sicut Matthæus dicit, quærebant falsum testimoniũ contra Iesum vt eum morti traderent, & non inuenerunt cũ multi falsi testes accessissent. Conuenientia enim testimonia non erant, sicut Marcus dicit, cum marc. 14
eundem locum commemoraret. Nouissime mat. 26.
autem venerunt duo falsi testes, sicut dicit matthæus, & dixerunt: Hic dixit, Possum destruere tẽplum dei, & post triduum reædificare illud. Alius etiam marcus commemorat dixisse, Nos audiuimus eum dicentẽ. marc. 14
Ego dissoluam templum hoc manufactum, & post triduum aliud non manufactum ędificabo: & ideo non erat conueniens testimo mat. 26.
nium illorum: sicut idem marcus ibidem dicit. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat: Et

princeps sacerdotum ait illi, Adiuro te per
deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti.
Hæc matthæus. marcus autem eadem alijs
verbis dicit, nisi quòd tacet quod eum adiurauerit princeps sacerdotum: sed tantum valere ostendit, quod ei dicit Iesus, Tu dixisti:
Marc.14 quātum si diceret, Ego sum. Sequitur enim,
G vt ait idem marcus, Iesus autem dixit illi,
Ego sum. Et videbitis filium hominis à dextris sedentem virtutis, & venientem cū nu-
mat.26. bibus cœli. Hoc dicit etiam matthæus: sed
non dicit respondisse Iesum, Ego sum. Tūc
princeps sacerdotum scidit vestimenta sua,
dicens, Blasphemauit. Quid adhuc egemus
testibus? quod matthæus commemorat. Et
sequitur, Ecce nunc audistis blasphemiam,
marc.14 Quid vobis videtur? At illi respondentes
dixerunt, Reus est mortis. Hoc etiam testatur & marcus. Et sequitur matthæus, Tūc
mat.26. expuerunt in faciem eius, & colaphis eum
ceciderunt. Alij autem palmas in faciem ei
dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Hoc dicit &
marcus. Commemorat etiam quod dei faciem
marc.14 velauerunt. De his quoque Lucas attesta-
Luc.22. tur. Hæc intelligitur passus dñs vsq; ad mane in domo principis sacerdotū, quò prius
adductus est, vbi etiam Petrus tentatus est.
Sed de Petri tentatione, quæ inter has domini contumelias facta est, non eodem ordine
omnes narrant: nam ipsius primo comme-
mat.26. morant matthæus & marcus, deinde Petri
marc.14 tentationem. Lucas vero explicat prius ten-
Luc.22. tationem Petri, tum demum has domini
Ioā.18. contumelias. Ioannes autem incipit Petri
H tentationem dicere, & interponit quædam
de contumelijs domini, & adiungit quod inde
missus est ad Caipham pontificem: & inde
recapitulat, vt explicet quam cœperat tentationem Petri in domo quò primo adductus est, & redit ad ordinem, vt ostendat
quemadmodum ductus sit dominus ad Caipham. Sic ergo matthæus sequitur, Petrus
vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eū
mat.26. vna ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras? Et ille negauit coram omnibus
dicens: Nescio quid dicis. Exeunte autem
illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait ijs
qui erant ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento,
quia non noui hominem. Et post pusillum
accesserunt, qui stabant, & dixerunt Petro,
Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari &
iurare, quia non nouisset hominem: & continuo gallus cantauit. Hoc dicit matthæus.
Intelligitur autem quod posteaquam exijt foras, cum iam semel negasset, gallus cantauit
primus, quod matthæus tacet, & marcus dicit. Non autem foris ante ianuam iterum
negauit, sed cum redijsset ad focum. Quando autem redierit, non opus erat commemorare. marcus ergo sic illud narrat, Et exijt I
foras ante atrium, & gallus cantauit. Rur- marc.14
sus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit
dicere circunstantibus, quia hic ex illis est.
At ille iterum negauit. Hæc vero ancilla
non eadem, sed alia est, sicut dicit matthæus.
Sanè hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione à duobus compellatus est, &
ab ancilla scilicet, quam commemorāt matthæus & marcus, & ab alio quem commemorat Lucas. Sic enim hoc narrat Lucas, Luc.22.
Petrus vero sequebatur eum à longe. Accenso autem igne in medio atrio, & circunsedentibus illis, erat Petrus in medio eorū.
Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit,
Et hic cum illo erat, At ille negauit eum, dicens: mulier non noui illum. Et post pusillum alius videns eum, dixit, Et tu de illis
es? Hoc ergo quod Lucas ait: Et post pusillum: iam egressus erat Petrus ianuam, &
primus gallus cantauerat. Iamq; redierat,
vt quemadmodum dicit Ioannes, ad focum
stans iterum negaret: Ioannes enim in prima negatione, non solum de primo galli cantu tacet, sicut cæteri, excepto marco, sed
etiam quòd sedentem ad ignem cognouerit K
ancilla, non commemorat. Hoc enim tantum ait, Dicit ergo Petro ancilla ostiaria,
Nunquid ergo & tu de discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Deinde Ioā.18.
interponit quæ gesta sunt cum Iesu in eadem domo, quæ commemoranda arbitratus est, ita narrans, Stabant autem serui &
ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus, stans & calefaciens se. Hic ergo intelligitur, iam exisse foras Petrum, & redisse. Primo enim sedebat ad ignem, postea iam rediens, stare cœperat. Sed forte
ait aliquis, Nondum exierat, surrexerat autem exiturus. Hoc potest dicere, qui putat
foris ante ianuam secundo interrogatum
negasse. Videamus ergo Ioannis sequentia, Ioā.18.
Pontifex ergo, inquit, interrogauit Ie-
sum

ſum de diſcipulis ſuis,& doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus, Ego palàm locutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo quò omnes Iudæi cõueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis. Ecce ij ſciunt quę dixerim ego. Hæc aũt cum dixiſſet, vnus aſsiſtẽs mi niſtrorum dedit alapam Ieſu,dicens: Sic re

L ſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus,Si male locutus ſum,teſtimonium perhibe de malo: ſin aũt bene, quid me cædis? Et miſit eũ Annas ligatum ad Caipham pontificem. Hic ſanè oſtenditur ꝙ Annas põtifex erat: nondum enim miſſus erat ad Caipham, cũ iam illi diceretur, Sic reſpondes pontifici. Et hos duos, Annam & Caipham pontifices,cõmemorat etiam Lucas in initio Euã-

Luc. 3. gelij ſui. His dictis Ioannes redit ad quod cœperat de negatione Petri: id eſt,ad eandẽ domum, vbi geſta ſunt quæ narrauit,& vnde ad Caipham miſſus eſt Ieſus, ad quem ab initio ducebatur, ſicut dicit matthæus.

Mat.26. Commemorauit autem iſta Ioannes quæ interpoſuit recapitulans de Petro, & ad eã narrationem rediens, ita dicit, vt compleat

Ioã. 18. trinam negationem. Erat autem Simon Petrus ſtans,& calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille & dixit, Non ſum. Hoc igitur loco inuenimus,non ante ianuam,ſed ad focũ ſtantem,ſecundo negaſſe Petrum: quod fieri non poſſet,niſi iam redijſſet, poſteaquam foras exierat. Neq; enim iam exierat,& fo-

M ris eum vidit altera ancilla: ſed cum exieerat,eum vidit.i. cum ſurgeret vt exiret,animaduertit eum, & dixit ijs qui erant ibi,id eſt,qui ſimul erant ad ignem intus in atrio,

Mat.26. Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Ille autẽ qui foras exierat, hoc audito, rediens iura-

Mar.14. uit illis contranitentibus,quia non nouit hominem. Nam & Marcus ſic ait de eadẽ ancilla, Et cœpit dicere circunſtantibus, quia hic ex illis eſt. Dicebat enim non illi,ſed ijs qui illo exeunte ibi remanſerant, ſic tamen vt ille audiret. Vnde rediens, & rurſus ad ignem ſtans, reſiſtebat negando verbis eo-

Ioã. 18. rum. Deinde in eo quod Ioannes ait, Dixerunt, nunquid & tu ex diſcipulis eius es,quę redeunti & ſtanti dictum intelligimus, hoc quoq; confirmatur,non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac

Mat.26. ſecũda negatione matthæus & marcus, ſed

Marc.14 & alium,quem commemorat Lucas,cũ Petro id egiſſe. Vnde & Ioannes dicit. Dixerunt ergo ei, Quapropter ſiue poſteaquam illo exeunte dixit ancilla his, qui ſecũ erãt in atrio, quia hic ex illis eſt, hoc audito ille, regreſſus eſt,vt ſe quaſi purgaret negando: ſiue quod eſt credibilius, non audiuit quid de illo dictum fuerit, cũ foras exiret, & poſteaquam redijt, dixerunt ei ancilla & ille alius,quem Lucas commemorat, Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? & dixit,Nõ ſum, pertinacius inſiſtente illo,de quo Lucas ait, atq; dicente, Et tu de illis es: cui Petrus ait, O homo,non ſum. Liquido tñ colligitur, collatis de hac re omnibus Euangeliſtarum teſtimonijs, non ante ianuã ſecundo Petrũ negaſſe,ſed intus in atrio ad ignẽ: matthæũ autem,& marcum, qui commemorauerunt exiſſe eum foras, regreſſum eius breuitatis cauſa tacuiſſe. Nunc iam de tertia negatione inſpiciamus eorum congruentiam, quam matthæum ſolum iam explicaſſe meminerimus. Sequitur ergo marcus,& dicit, Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro, Vere & tu ex illis es, nam & Galilæus es. Ille aũt cœpit anathematizare & iurare, Quia neſcio hominem iſtũ quem dicitis. Et ſtatim iterum gallus cantauit. Lucas autẽ ita ſecutus,hoc idem narrat, Et interuallo facto quaſi horæ vnius,alius quidã affirmabat,dicẽs: Vere & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt. Et ait Petrus, Homo neſcio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente,cantauit gallus. Ioannes ſecutus de tertia Petri negatione, ita explicat,Dicit ei vnus ex ſeruis pontificis, cognatus eius cuius abſcidit Petrus auriculam, Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus,& ſtatim gallus cantauit. Quod igitur matthęus & marcus dicunt, poſt puſillum,quantum eſſet hoc temporis,manifeſtat Lucas dicendo, Et interuallo facto quaſi horæ vnius. De hoc aũt interuallo tacet Ioannes. Item quod matthæus & marcus non ſingulari,ſed plurali numero enunciãt eos,qui cũ Petro agebant, cum Lucas vnũ dicat, Ioannes quoq; vnum,cumq; cognatũ eius,cui abſcidit Petrus auriculam: facile eſt intelligere,aut pluralem numerum pro ſingulari,vſitata locutione vſurpaſſe matthęũ & marcum: aut ꝙ vnus maxime tanquam ſciens,& qui eum viderat, affirmabat,cæteri aũt ſecuti eius fidem, Petrum ſimul vrgebant. Vnde duos Euangeliſtas cõpendio pluralem numerum poſuiſſe: alios autem duos cum

Right margin notes: Luc.22. (Dixerunt); Ioã. 18. (Quapropter); A (poſteaquam); Luc.22. (atq; dicente); Mat.26. / Marc.14 (negaſſe / autem); Luc.22. (Lucas); Ioã. 18. / B (vnus ex ſeruis).

Mat.25. eũ ſolum ſignificare voluiſſe, qui præcipuus
Ioã. 18. in hoc erat. Iã vero illud qđ Matthæus ip-
Marc.14 ſi Petro dictum fuiſſe aſſerit, Vere & tu ex
Mat.26. illis es nam & loquela tua manifeſtum te fa-
C cit: ſicut Ioannes eidem Petro dictum aſſe-
Luc.22. rat, Nõne ego te vidi in horto cũ illo? Marcus autem inter ſe illos de Petro locutos dicit, Vere ex illis eſt, nam & Galilæus eſt: ſicut ꝙ Lucas, non Petro, ſed de Petro dicit, Alius quidam affirmabat dicens: Verè & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt: Aut ſententiã intelligimus tenuiſſe eos qui compellatum dicunt Petrum: tantundẽ enim valuit quod de illo coram illo dicebatur, quan tũ ſi illi diceretur: aut vtroque modo actũ vel dictum, & alios illo, alios alio modo cõmemoraſſe. Galli autem cantum poſt ter-
Mat.26. tiam negationem ſecundum intelligimus, ſicut Marcus expreſsit. Sequitur ergo Matthæus dicens: Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu quod dixerat, Priuſquã gallus cantet ter me negabis. Et egreſſus foras, fleuit amare. Marcus autem ita dicit, Recordatus eſt
Marc.14 Petrus verbi quod dixit ei Ieſus, Priuſquã gallus cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere. Lucas autem ſic ait: Et conuerſus dñs reſpexit Petrum, Et recordatus eſt Petrus ver-
Luc.22. bi domini ſicut dixit, quia priuſquam gallus cantet ter me negabis. Et egreſſus foras Petrus fleuit amarè. Ioannes de recordatio-
D ne & fletu Petri tacet. Sanè in eo quod ait Lucas, quòd cõuerſus dominus reſpexit Petrum: quomodo accipiendum ſit, diligẽtius conſiderandum eſt. Quamuis enim dicãtur etiã interiora atria, tamen in exteriore atrio fuit Petrus inter ſeruos qui ſimul ſe ad ignẽ calefaciebant. Nõ eſt autem credibile quod vbi audiebatur dominus à Iudæis, vt corporalis fieret illa reſpectio. Nanque cum di-
Mat.28. xiſſet Matthæus. Tunc expuerunt in faciẽ eius & colaphis eum cæciderunt, alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Chriſte quis eſt qui te percuſſit: ſecutus eſt dicens, Petrus vero ſedebat foris in atrio. Quod non diceret, niſi illa cum domino intus agerentur: & quãtum colligitur in narratione Marci, non ſolum in interioribus, ſed etiam in ſuperiori-
Marc.14 bus domus agebantur. Nam poſteaquã Marcus talia narrauit, ſecutus ait, Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, Sicut ergo eo ꝙ Matthæus ait, Petrus verò ſedebat foris in atrio: oſtendit quòd illa intus agerentur: ſic eo quòd dicit Marcus, Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, oſtendit non ſolum in interioribus, ſed etiam in ſuperioribus geſta quæ dixerat. Quomodo ergo reſpexit Petrum dominus facie corporali? Quapropter mihi videtur illa reſpectio diuinitus facta, vt ei veniret in mentem quoties iam E negaſſet, & quid ei dominus prædixiſſet, atque ita miſericorditer domino reſpiciente pœniteret eũ & ſalubriter fleret, ſicut quotidie dicimus, Domine reſpice me. Et reſpexit eũ dominus, qui de aliquo periculo vel labore diuina miſericordia liberatus eſt. Pſal.12. Et ſicut dictum eſt, Reſpice & exaudi me, & 6. & conuertere domine & libera animã meã: Ita dictum arbitror, Conuerſus dominus reſpexit Petrum, & recordatus eſt Petrus verbi domini. Denique cum frequentius ſoleant Euangeliſtæ in narrationibus ſuis ponere Ieſum quàm dominum, modo Lucas dominum poſuit dicens, Conuerſus dominus reſpexit Petrum, & recordatus eſt Petrus verbi domini. Matthæus autem & Marcus, quia de iſta reſpectione tacuerũt, nõ verbi domini, ſed verbi Ieſu, eum recordatum eſſe dixerunt: vt etiam ex hoc intelligamus illam reſpectionem à Ieſu, non humanis oculis, ſed diuinitus factam.

De his quæ mane geſta ſint priuſquam Pilato traderetur quomodo Euangeliſtæ inter ſe non diſcrepẽt, & teſtimonio Hieremiæ, quod Matthæus propter domini precium interpoſuit, cum hoc in eiuſdẽ Prophetæ ſcriptura non inueniatur. Cap. VII.

Sequitur ergo Matthæus & dicit, Mane F autem facto, conſilium inierunt omnes mat. 27. principes ſacerdotum & ſeniores populi ad marc.15. uerſus Ieſum vt eum morti traderent: Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi, Marcus ſimiliter, Et confeſtim mane, inquit, conſilium facientes ſummi ſacerdotes cum ſenioribus & ſcribis & vniuerſo concilio vincientes Ieſum duxerunt & tradiderunt Pilato. Lucas autem poſteaquam compleuit narrando Petri ne- Luc.22. gationem recapitulauit quæ cum domino geſta ſunt, iam vt apparet circa mane, atque ita contexuit narrationem. Et viri qui tenebant illum illudebant ei cædentes, & velauerunt eum & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum dicentes, Prophetiza, quis eſt qui te percuſſit? Et alia multa blaſphemantes

ſphemantes dicebant in eum. Et vt factus eſt dies, cõuenerunt ſeniores plebis & principes ſacerdotum & ſcribæ & duxerunt illũ in concilium ſuum dicentes: Si tu es Chriſtus dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixero,
G non credetis mihi: ſi autem & interrogauero, non reſpõdebitis mihi neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis ſedens à dexteris virtutis dei. Dixerunt autẽ omnes, Tu ergo es filius dei? Qui ait, Vos dicitis: quia ego ſum. At illi dixerunt, Quid adhuc
Luc. 23. deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audiuimus de ore eius. Et ſurgens omnis multitudo eorũ duxerunt eum ad Pilatum. Hęc omnia narrauit Lucas, vbi intelligitur qđ
Mat. 26. etiam Matthæus & Marcus narrauerunt, ꝙ
Marc. 14 interrogatus ſit dominus, verum ipſe eſſet filius dei, & quòd dixerit, Dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei & veniẽtem in nubibus cœli, iam luceſcente die geſtum: quando Lucas
Luc. 22. dicit, Et vt factus eſt dies: atque ita narrat ſimilia, & ſi quid etiam ipſe commemorat quod illi tacuerunt. Nocte autem intelligimus per falſos teſtes actum eſſe cum domino, quod breuiter commemorauerunt Matthæus & marcus, Lucas tacuit, qui enarrauit quæ circa mane ſunt geſta. Nam & illi, ideſt Matthæus & marcus contexerunt narrationem in ijs, quæ cum domino acta ſunt vſque ad mane: ſed poſtea redierunt ad narrandam Petri negationem: qua terminata
H redierunt ad mane, vt inde cætera contexerent, quouſque perducerent quæ cum domino acta erant, ſed nondum commemorauerant quod mane factũ eſſet. Ioannes quoque cum ea quæ cum domino geſta ſunt, ex quanta parte viſum eſt, & Petri negatio-
Ioã. 18. nem totam commemoraſſet, Adducunt ergo, inquit, Ieſum ad Caipham in prætoriũ. Et erat autem mane, vbi intelligimus aut aliquam fuiſſe cauſam, quæ coegerit Caipham eſſe in prætorio, nec eſſe præſentem, cum alij principes ſacerdotum haberent de domino quæſtionem, aut in domo eius fuiſſe prætorium: tamen ad ipſum ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus eſt. Sed quia iam tanquam conuictum reum adducebant, Caiphæ aũt iam antea viſum fuerat vt Ieſus moreretur, nulla mora interpoſita eſt, quin occidendus Pilato traderetur. Quæ igitur per Pilatum cum domino geſta ſunt, ita Matthæus narrat: Ac primũ excurrit inde, vt commemoret exitum Iudæ traditoris, quem ſolus narrauit, ita dicens: Mat. 27
Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quia damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenioribus dicens, Peccaui tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt. Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argẽteis in templo, I
receſſit, & abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum: propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis, vſque ad hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt ꝑ Hieremiam Prophetam dicentem, Et acceperũt triginta argenteos precium appreciati, quẽ appreciauerunt filij Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus. Si quis autem mouetur quòd hoc teſtimonium non inuenitur in ſcriptura Hieremiæ Prophetæ, & ideo putat fidei Euangeliſtæ aliquid derogandum, primo nouerit nõ omnes codices Euangeliorũ habere, ꝙ per Hieremiam dictũ ſit, ſed tantummodo per Prophetam. Poſſemus ergo dicere his potius codicibus eſſe credendum, qui Hieremiæ nomen non habent. Dictum eſt enim hoc per Prophetam, ſed Zachariam: vnde Zac. 11.
putatur codices eſſe mendoſos qui habent nomen Hieremiæ, quia vel Zachariæ habere debuerunt: vel nullius, ſicut quidam, ſed tm̃ per Prophetã dicentem, qui vtique intel K
ligitur Zacharias. Sed vtatur iſta defenſione, cui placet: mihi autẽ cur non placeat, hęc cauſa eſt, quia & plures codices habent Hieremiæ nomen: & qui diligentius in Græcis exemplaribus Euangeliũ cõſiderauerũt, in antiquioribus Græcis ita ſe perhibẽt inueniſſe: & nulla fuit cauſa cur adderet hoc nomen, vt mendoſitas fieret. Cur autem de nonnullis codicibus toleretur, fuit vtique cauſa, vt hoc audax imperitia faceret, cum turbaretur quæſtione, ꝙ hoc teſtimonium apud Hieremiam nõ inueniretur. Quid ergo intelligendum eſt, niſi hoc actum eſſe ſecretiore conſilio prouidentiæ dei qua mentes Euangeliſtarum ſunt gubernatæ? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium conſcribentis pro Zacharia Hieremias occurrerit, vt fieri ſolet: quòd tñ ſine vlla dubitatione emendaret, ſaltẽ ab alijs admonitus, q ipſo adhuc in carne viuente, hoc lege-

ro

re potuerũt,nisi cogitaret recordationi suę, quæ sancto spiritu regebatur,non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ,nisi quia ita dominus hoc scribi cõstituit.Cur autem ita constituerit dñs, prima illa causa vtilissima debet facillime cogitari: etiam sic esse insinuatum,ita omnes sanctos Prophetas vno spiritu locutos mirabili inter se cõsensione cõstare,vt hoc multo amplius sit,
L q̃ si omnia Prophetarum vno vnius ore dicerentur: & ideo indubitanter accipi debere quæcunque per eos spiritussanctus dixit, & singula esse omnium, & omnia singulorum. Cur igitur & quæ dicta sunt per Hieremiam,tam sint Zachariæ quã Hieremiæ: & quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ q̃ Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus, cũ aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset? Ac non potius sequens authoritatem spiritussancti,à quo mentem suam regi plus nobis ille vtique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei dñs: ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse cõcordiam,vt non absurde, immò congruentissime etiam Hieremiæ deputaremus quod per Zachariam dictum reperiremus. Si enim hodie quisquam volens alicuius verba indicare, dicat nomen alterius à quo dicta non sint qui tamen sit amicissimus & familiaritate coniunctissimus illi cuius verba dicere voluit: & continuo recordatus aliũ pro alio se dixisse,ita se colligat atque corrigat,vt ta-
M men dicat,bene dixi, quid aliud intuens nisi tantam inter ambos esse concordiam, inter illum scilicet cuius verba dicere voluit, & alium cuius ei nomen pro illius nomine occurrit,vt tale sit hoc istum dixisse, quale si ille dixisset, quanto magis hoc de Prophetis sanctis intelligendum & maxime commendandum fuit, vt omnium libros tanquam vnius vnum librum acciperemus: in quo nulla rerum discrepantia crederetur, sicut nulla inueniretur, & in quo maior esset cõstantia veritatis, q̃ si omnia illa vnus homo quamlibet doctissimus loqueretur? Quod ergo hinc argumentum sumere conantur vel infideles vel imperiti homines, quasi ad ostendendam dissonantiam sanctorum Euãgelistarum, hæc potius debent assumere fideles & docti ad ostendendam vnitatem sanctorum Prophetarum. Est & alia causa quæ mihi videtur alio tempore diligentius pertractanda, ne amplius sermonem protendamus quàm huius operis terminandi necessitas flagitat, cur hoc nomen Hieremiæ in testimonio Zachariæ sic manere permissum vel potius sanctispiritus authoritate præceptum sit. Est apud Hieremiam quòd A
emerit agrum à filio fratris sui, & dederit ei Hier.32
argentum, non quidem sub hoc nomine precij quod positum est apud Zachariam, triginta argenteis, veruntamen agri emptio non est apud Zachariam. Quod autem per prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus sit Euangelista, quod modo de domino completum est, vt hoc esset preciũ eius manifestum est: sed ad hoc pertinere ẽt illud de agro empto quod Hieremias dicit, hinc potuit mystice significari: vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui dicit triginta argenteis, sed Hieremiæ qui dicit de agro empto: vt lecto Euangelio atque inuento nomine Hieremiæ, lecto autem Hieremia & non inuento testimonio de triginta argenteis, inuento tamen de agro empto, admoneatur lector vtrunq; conferre, & inde sensum enodare prophetiæ, quomõ pertineat ad hoc quod in domino impletum est. Nã Mat.27
illud quod subiecit huic testimonio Matthæus cum ait, Quem appreciauerunt filij Israel,& dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus, nec apud Zachariam nec apud Hieremiam reperitur, Vnde magis ex persona ipsius Euangelistæ accipiendum est,eleganter & mystice insertum, B
quia hoc ex domini reuelatione cognouerat ad hanc rem quæ de Christi precio facta ẽ huiusmodi pertinere prophetiã. Liber q̃p- Hier.32
pe empti agri apud Hieremiam iubetur mitti in vas fictile, & emitur hic de precio domini ager figuli, & hoc ad sepulturam peregrinorum, tanquam ad permansionem quietis eorum qui in hoc seculo peregrinantes consepeliuntur Chisto per baptismum. Nã & illã emptionem agri hoc significare Hieremiæ dicit dominus, quia erit permansio de captiuitate liberatorum in illa terra. Hęc tanquam delinianda arbitratus sum, cum admonerem quid in his propheticis testimonijs in vnum redactis, & Euangelicæ narrationi collatis, diligentius attentiusque requiratur.

Hæc interposuit Matthæus de Iuda traditore.

De

De his quæ apud Pilatum gesta sunt, quomodo inter se nihil dissentiant. Cap. VIII.

Mat.27. DEinde sequitur & dicit. Iesus autem stetit ante præsidem, & interrogauit eum præsens dicens, Tu es rex Iudeorum? Dicit ei Iesus, Tu dicis. Et eum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil re-
C spondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei vllum verbum, ita vt miraretur præses vehementer. Per diem autem solennem consueuerat præses dimittere populo unum vinctum quem voluissent. Habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad illum vxor eius dicens, Nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populis vt peterent Barrabam, Iesum vero perderent. Respondens autem præses ait illis, Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerũt, Barrabã. Dixit illis Pilatus, Quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicũt oẽs, crucifigatur. Ait illis preses, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus ꝙ nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos & su-
D per filios nostros. Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Hæc narrauit Matthæus,
Mar.15. per Pilatum gesta de dño. Marcus quoque penè ijsdem verbis & rebus concinit. Verba autem Pilati, quibus respondit populo petenti, vt solenniter vnus vinctus dimitteretur, ita refert. Pilatus autem respondit eis, &
Mat.29. dixit, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Matthæus autem sic ait, Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Iesum, qui dicitur Christus? Nulla quæstio est, ꝙ tacet ipsos petisse ut aliquis eis dimitteretur. Sed quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, vtrũ quæ à Matthæo, an q̃ à Marco referuntur. Aliud enim videtur esse, Quem vultis dimittam uobis, Barrabã an Iesum qui dr̃ Christus: aliud, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sed quia Christos, reges dicebant, & q dixit illum an illum, manifestum est eum quæsisse an vellent sibi dimitti regem Iudæorum: id est Christum, nihil interest sententiæ, quod hic tacuit Marcus de Barraba, hoc solum volens dicere quod ad Iesum pertinebat, qñquidem in eorum responsione satis et ipse ostendit, quem sibi dimitti voluerint. Pontifices, inquit, concitauerunt turbam, vt E
magis Barrabam dimitteret eis. Sequitur au Mar.15.
tem & dicit, Pilatus aũt iterum respondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? Vnde iam satis apparet ꝙ id Marcus velit ostendere, quod Matthæus dicendo, regem Iudæorum, quod Matthæus dicendo, Christũ. Nõ enim dicebantur Christi, reges, nisi Iudæo-
rum: nã in eo etiam loco Matthæus ait, Di- Mat.27.
cit illis Pilatus. Quid igitur faciam de Iesu, Mar.15.
qui dicitur Christus? Ergo sequit̃ Marcus, At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum. Quod ille ait, Dicũt omnes, Crucifigatur. Et, sequit̃ marcus, Pilatus vero dicebat eis,
Quid enim mali fecit? At illi magis clama- Mat.27.
bãt, Crucifige eum. Hoc Matthæus, non dicit, sed quoniam dixit, Vidẽs autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: dixit etiam eum lauisse manus coram populo, ut innocentem se à sanguine iusti significaret: quod itẽ & Marcus & alij tacẽt. Satis ostendit etiam Matthæus egisse præsidem cum populo, vt dimitteretur. Quod breuiter significauit Marcus in eo, ꝙ refert
Pilatum dixisse. Quid enim mali fecit? De- Mar.15.
inde sic etiã ipse concludit, quæ per Pilatum F
cum dño gesta sunt. Pilatus autem, inquit, volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam, & tradidit Iesum flagellis cæsum vt
crucifigeretur. Hæc apud præsidem gesta Luc.23.
narrauit marcus, Lucas apud Pilatum gesta sic narrat: Cœperunt autem accusare illum, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Hoc illi duo Euangelistæ nõ dixerunt, cum tamen dicerent ꝙ eum accusabant. Ergo iste ẽt ipsa crimina quæ falso obiecerũt, aperuit. Tacuit autem qđ ei dixit Pilatus, Non respondes quicquam. Vides in quãtis
te accusant. Sed planè sequitur, & dicit quod Luc.23.
etiam illi dixerunt, Pilatus autem inter- Mat.27.
rogauit eum, dicens, Tu es rex Iudæorum? Mar.15.

At

At ille respondens ait, Tu dicis. Hoc autem Matthęus & marcus commemorauerunt antequã dicerent compellatum Iesum, quòd eis accusantibus non responderet. Nihil autem interest veritatis, quo ordine Lucas ista retulerit: quemadmodum nihil interest si alius aliquid tacet, quod alius commemorat: quemadmodum in consequentibus dicit, Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas, Nihil inuenio causę in hoc
Luc. 23.
G homine. At illi inualescebant, dicentes, Cõmouit populum docens per vniuersam Iudæam, & incipiens à Galilæa usque huc. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eũ ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat in illis diebus. Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri, Interrogabat autem illum multis sermonibus. At ipse nihil respondebat. Stabant etiam principes sacerdotum & scribæ constantes accusantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: Nam antea inimici erant adinuicem. Hæc omnia, id est, quod à Pilato ad Herodem dominus missus est, & quę ibi gesta sunt, Lucas solus indicat. etiam si aliquid ibi ait simile quod in alijs narrationum locis etiam apud alios possit inueniri. Cæteri autem ea tantum dicere voluerunt quæ apud Pilatum gesta sunt, quousque dominus crucifigendus traderetur. Rediens ergo Lucas ad ea quę apud præsidem gerebantur, vnde digressus erat vt narraret quod apud Herodẽ actum est, ita sequitur, Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad il-
Luc. 23. los, Obtulistis mihi hunc hominẽ quasi auer
H tentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inueni in homines isto, ex ijs in quibus eum accusatis. Hic intelligimus eum pretermisisse quemadmodum a domino quæsierit, quod accusatoribus respõderet. Sed neque Herodes, inquit, Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens.

Tolle hũc & dimitte nobis Barrabã, q̃ erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad illos volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes, Crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos, Quid .n. mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiã ergo illum & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeret, & inualescebant voces eorum. Matthæus huic conatui Pilati, quo sæpius cum eis egit, uolens vt dimitteret Iesus, paucissimis ver- I
bis satis attestatus est, vbi ait, Videns autem Mat. 27.
Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret. quod non diceret nisi multũ ille nisus esset: quanuis tacuerit, quoties hoc efficere tentauerit, vt erueret Iesum furori
eorum. Et Lucas ita concludit quod actum Luc. 23.
est apud pręsidem. Et Pilatus inquit, adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autẽ illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem quem petebant, Iesum vero tradidit voluntati eorũ.
Nunc eadem secundum Ioannem conside- Ioã. 18.
remus: id est, quæ per Pilatum facta sunt. Et ipsi, inquit, non introierunt in pretoriũ, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Hic videndum est, ne contrarium sit ei, quod Lucas dicit, certa in eũ dicta esse crimina, Et dicit quæ dicta sunt. Cœperũt autem, inquit, accusare illum dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gen Luc. 23.
tem nostram & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Quod vero nunc secundum Ioannem commemoraui, videntur Iudęi noluisse dicere crimina, cum dixisset eis Pilatus, Quã K
accusationem affertis aduersus hominem Ioa. 18.
hunc, responderunt ei, Si non esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eum. Videlicet vt eorum authoritatem secutus, quid ei obiiceretur desineret quærere: sed ob hoc tãtum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradi meruisset. Ergo intelligere debemus, & hoc dictum esse, & illud quod Lucas cõmemorauit. Multa .n. dicta, & multa respõsa sunt. Vnde vnicuique eorum quantũ visum est decerpsit, & in narratione sua posuit quod satis esse iudicauit. Nam etiam ipse

Ioannes dicit quędam quę obiecta sunt, quæ
suis locis videbimus. Itaque sequitur. Dixit
Ioá. 18. ergo eis Pilatus, Accipite eum vos, & secun
dum legem vestram iudicate eum. Dixerűt
ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere
quěquam. Vt sermo Iesu impleretur quem
dixit, significans qua morte esset moriturus.
Introijt ergo iterű in prętorium Pilatus, &
vocauit Iesum & dixit ei, Tu es rex Iudæo-
Mat. 27. rum? Et respondit Iesus. A temetipso hoc
Mar. 15. dicis, an alij tibi dixerunt de me? Et hoc
Lu. 23. non videtur conuenire illi quod ab alijs cő-
memoratum est. Respondit Iesus, tu dicis,
nisi in consequentibus ostenderet & illud
L dictum esse. Vnde ostendit ea quæ nunc di-
cit, a cæteris potius Euangelistis tacita quá
á domino dicta nő esse. Attéde ergo cætera.
Respondit, inquit, Pilatus. Nunquid ego
Ioá. 18. Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tra
diderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit
Iesus, Regnű meum noň est de mundo hoc:
Si ex hoc mundo esset regnum meű, mini-
stri mei vtique decertarent vt non traderet
Iudæis, Nunc autem regnum meum non
est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex
es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia rex
sum ego. Ecce quando ventum est ad id, quod
alij Euangelistæ commemorauerunt. Se-
quitur ergo idem, dicente adhuc dňo, quod cę-
teri tacuerűt, Ego ī hoc natus sum, & ad hoc
ueni in mundum, vt testimonium perhibeá
ueritati. Omnis qui est ex veritate audit vo
cem meam, Dicit ei Pilatus, Quid est ve-
ritas? Et cű hoc dixisset, ita iterű exijt ad Iu
dęos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo
causam. Est autem consuetudo vobis, vt v-
num dimittá vobis in Pascha. Vultis ergo,
dimittam vobis regem Iudæorum? Clama-
uerűt rursum omnes, dicentes, Nő húc sed
Barrabá. Erat auté Barrabas latro. Tűc er-
go apprehendit Pilatus Iesum, & flagella-
Ioá. 19. uit. Et milites plectentes coroná de spinis,
M imposuerunt capiti eius, & veste purpurea
circundederunt eum, & veniebant ad eum,
& dicebát, Aue rex Iudæorű, & dabát ei ala
pas. Exijt iterum Pilatus foras, & dicit eis,
Ecce adduco eum vobis foras, vt cognosca-
tis quia in eo nullam causam inuenio. Exijt
ergo Iesus portans coronam spineam, &
purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce
homo. Cum ergo vidissent eum pontifices
& ministri, clamabant dicentes, Crucifige
crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite
eum vos, et crucifigite: ego enim non inue-
nio in eo causam. Responderunt ei Iudæi,
Nos legem habemus, & secundum legem
debet mori, quia filium dei se fecit. Hoc po-
test congruere ei, quod Lucas commemo- Lu. 23.
rat in accusatione Iudæorum dictum, Hunc
inuenimus subuertentem gentem nostram,
vt adiungatur, Quia filium dei se fecit. Se
quitur ergo Ioannes & dicit. Cum ergo Ioá. 19.
audisset Pilatus hunc sermonem, magis ti-
muit: Et ingressus est prætorium iterum,
& dicit ad Iesum, Vnde es tu? Iesus autem
responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pila-
tus, Mihi non loqueris? Nescis quia pote-
statem habeo crucifigere te: & potestatem
habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non
haberes potestatem aduersus me vllam, nisi A
tibi datum esset desuper. Propterea qui tra-
didit me tibi, maius peccatű habet: Et exin
de querebat Pilatus dimittere eum. Iudæi
autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis,
non es amicus Cęsaris. Omnis enim qui se
regem facit, contradicit Cæsari. Huic potest
congruere, quod Lucas in eadem accusatio-
ne Iudæorum ita narrat: cum dixissent, In-
uenimus eum subuertentem gentem no-
stram: adiecit, Et prohibentem tributa dari
Cæsari, & dicentem se Christum regem es
se. Ex quo soluitur illa quæstio, qua putari
poterat Ioannem dixisse, nullum á Iudæis
domino crimen obiectum, quando respon-
derunt & dixerunt ei, Si non esset hic male- Ioá. 18.
factor, non tibi tradidissemus eum. Sequi-
tur ergo Ioannes & dicit, Pilatus autem cű Ioá. 19.
audisset hos sermones, adduxit foras Iesum,
& sedit pro tribunali in loco qui dicitur Li
thostratos, Hebraice autem Gabatha. Erat
autem parasceue Paschæ hora quasi sexta,
& dicit Iudæis, Ecce rex vester. illi autem
clamabant, Tolle tolle crucifige eum. Dicit
eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Re
sponderunt pontifices, Non habemus re-
gem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis
illum vt crucifigeretur. Hæc narrauit Ioan B
nes per Pilatum gesta.

De illusione qua illusus est á cohorte Pila-
ti, quomodo non dissonent tres
qui hoc dicunt Matthæus,
Marcus, & Ioannes.
Cap. 9.

Consequens est etiam, vt ipsam domini
passionem secundum quatuor Euáge- Mat. 27.
listarum testimonia videamus, quam Mat-
thæus

thæus sic incipit, Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eum uniuersam cohortem: & exuentes eum, chlamidem coccineam circundederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinẽ in dextera eius: & genuflexo ante eum, illudebãt,
Mar. 15. dicentes, Aue rex Iudæorum. Hoc Marcus in eodẽm loco narrationis ita dicit, Milites autem duxerunt eum intro in atrium prætorij, & conuocant totam cohortẽ: & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam: & cœperunt salutare eum, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum: & ponentes genua, adorabant eum. Intelligitur itaq; quod Matthæus ait, Chlamydem coccineam circundederunt ei: hoc Marcum dixisse, indutum purpura. Pro regia.n. purpura, chlamys illa coccinea ab illudẽtibus adhi
C bita erat: & est rubra quædam purpura cocco simillima. Potest etiam fieri, vt purpurã etiam Marcus commemorauerit, quã
Ioã. 19. chlamys habebat, quamuis esset coccinea. Lucas hoc prætermisit. Ioannes autem antequam diceret, quòd eum Pilatus crucifigendum tradiderit, commemorauit hoc dicens, Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit: & milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circundederunt eum, & ueniebant ad eum, & dicebant, Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas: Vnde apparet Matthæum & Marcum, recapitulando istud commemorasse, non quo tunc factum sit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidisset. Ioannes enim apud Pilatũ dicit hæc gesta satis euidenter, unde isti qđ
Mat. 27. prætermiserant recoluerunt. Ad hoc pertinet etiam quod consequenter dicit Matthæus, Et expuentes eum acceperunt arundinẽ & percutiebant caput eius. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydẽ & induerunt eũ uestimentis eius, & duxerunt eum vt crucifigerent. Hoc quod exuerunt chlamydẽ, & induerunt eum vestimentis eius, in fine factum intelligitur cum iã duceretur. Marcus hoc ita dicit, Et
D postquã illuserunt ei, exue-
Mar. 15 runt illum purpuram,
& induerunt eum
vestimentis
suis.

Quomodo non repugnet quod Matthæus, Marcus, & Lucas angariatum dicunt qui portaret eius crucẽ, cum Ioãnes dicat q eam Iesus ipse portauerit. Cap. X.

SEquitur ergo Matthæus & dicit, Exeuntes autem inuenerunt hominẽ Cyrenęũ nomine Simonem, hunc angariauerunt ut tolleret crucem eius. Marcus quoque, Et educunt illum, inquit, ut crucifigeret eum: Mar. 15.
Et angariauerunt prætereuntem quempiã Simonem Cyrenæum uenientem de uilla, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucẽ eius. Hoc Lucas ita dicit, Et cum ducerent Luc. 23
eum, apprehenderunt Simonem quendam Cirenensem uenientem de uilla, & imposuerunt illi crucẽ portare post Iesum. Ioannes autem sic narrat. Susceperunt autem Iesum & eduxerunt eum, & baiulans sibi crucem exiit in eum qui dicitur Caluariæ locũm, Hebraicẽ autem golgotha, ubi eũ crucifixerunt. Vnde intelligitur q ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. Simon autem ille in itinere angariatus est, de quo tres commemorant, cui postea data est crux portanda usq; ad lo- E
cum. Ita utrunq; factum inuenimus, primo id quòd Ioannes dicit, deinde quod cæteri tres.

De potu quem dederunt ei priusquàm cõmemorata esset eius crucifixio, quomodo conueniat inter Matthæum & Marcum. Cap. XI.

SEquitur itaq; Matthæus, Et uenerunt, in Mat. 27
quit, in locũ qui dicitur Golgotha, quod Mar. 15.
est Caluariæ locus. De hoc loco apertissi- Luc. 23.
me consentiunt. Deinde adiungit idẽ Mat- Ioã. 19.
thæus, Et dederunt ei uinum bibere cum felle mixtum. Et eũ gustasset noluit bibere. Hoc Marcus ita narrat, Et dabant ei bibere vinum myrrhatum, & non accepit. Hoc intelligendũ est Matthæum dixisse, cum felle mixtũ. Fel quippe pro amaritudine posuit, Myrrhatum .n. uinum amarissimum est. Quanquam fieri posset ut fel & myrrha vinum amarissimum redderent. Quod ergo ait Marcus, Non accepit: intelligitur non accepit ut biberet. Gustauit autem sicut Matthæus testis est: aut quod idem Matthæus ait, Noluit bibere: hoc Marcus dixit, non accepit: tacuit autem quòd gustauerit.

De diuisione vestimentorum eius, quemadmodum inter se omnes consentiant. Cap. XII.

F

Mat.27. SEquitur matthæus. Postquam autē cru-
Marc.15 cifixerunt eum, diuiserunt vestimenta
Luc.23. eius, sortem mittentes, & sedentes seruabāt
eum, Hoc idem marcus sic, Et crucifigentes
eum diuiserunt vestimenta eius, mittentes
sortē super eis, quis quid tolleret. Hoc Lu-
cas sic ait, diuidentes vero vestimenta eius,
miserunt sortes, & stabat populus expectās,
Breuiter à tribus dictum est. Ioannes autē
Ioā. 19. distinctius hoc explicat quemadmodum ge
stum sit. Milites ergo, inquit, cum crucifixis-
sent eum acceperunt vestimenta eius & fe-
cerunt quatuor partes, vnicuiq; militi par-
tem & tunicā. Erat autem tunica inconsuti
lis desuper contexta per totum. Dixerunt er
Psal.21. ge adinuicem, Non scindamus eam, sed sor-
tiamur de illa cuius sit, vt scriptura imple-
retur dicens, Partiti sunt vestimēta mea si-
bi, & in vestem meam miserunt sortem.

De hora dominicæ passionis, quemadmodum inter se non cōsentiant Marcus, & Ioannes propter tertiam & sextam. Cap. XIII.

Mat.27. SEquitur matthæus, Et imposuerunt su-
Mar.15. per caput eius causam ipsius scriptam:
G est Iesus rex Iudæorum. marcus aūt priusquā hoc dixisset, Erat aūt, inquit, hora ter-
tia, & crucifixerunt eum: hoc enim subiungit
eum de vestium diuisione dixisset. Quæ res
diligentissime consideranda est, ne magnū
faciat errorem. Sunt enim qui arbitrentur
hora quidem tertia dominum crucifixum.
Mat.27. A sexta autem hora tenebras factas vsq; ad
nonam, vt consummatæ intelligantur tres
horæ ex quo crucifixus est, vsque ad tene-
Mar.15 bras factas. Et posset quidem hoc rectissime
Luc.23. intelligi, nisi Ioannes diceret, hora quasi se-
Ioā. 19. xta Pilatum sedisse pro tribunali in loco
qui dicitur Lithostratos, Hebraicè autem
gabatha. Sequitur enim, Erat autem para-
sceue Paschæ hora quasi sexta, & dicit Iu-
dæis, Ecce rex vester. Illi autem clamabant,
Tolle tolle crucifige eum. Dixit eis Pilatus,
Regem vestrum crucifigam? Respōderūt
pontifices, Non habemus regem nisi Cæsa
rem. Tunc ergo tradidit eis illum vt cruci-
figeretur. Si igitur hora quasi sexta Pilato
sedente pro tribunali traditus est crucifigē-
dus Iudæis, quomō hora tertia crucifixus
est, sicut verba marci non intelligentes qui-
dem putauerunt? prius enim qua hora cru-
cifigi potuerit videamus, deinde videbi-
mus cur hora tertia crucifixum dixerit
marcus. Hora erat quasi sexta cum traditus
est crucifigendus à Pilato sedente, vt di-
ctum est, pro tribunali. Non enim iam ple- H
na sexta erat, sed quasi sexta: id est, peracta
quinta, & aliquid etiam de sexta esse cœpe-
rat. Nunquam autem isti dicerent quinta
& quadrans, aut quinta & triens, aut quinta
& semis, aut aliquid huiusmodi. Habent
enim istum morem scripturę, vt à parte to-
tum ponant, maxime in temporibus. Sicut
de octo illis diebus post quos eum dicunt Luc. 9.
ascendisse in montem, quorum medios in-
tuentes matthæus & marcus dixerunt, post, Mat.17.
dies sex: præsertim quia tam moderate Marc. 9.
idem Ioannes locutus est, vt non diceret Ioā. 19.
sexta, sed quasi sexta. Quod si ita non dice-
ret, sed tantummodo sextam diceret, posse-
mus nos ita intelligere quemadmodum lo-
qui solent, sicut dixi, à parte totum: vt pera-
cta quinta & inchoata sexta gererentur hęc
quæ narrata sunt in crucifixione domini
nostri, donec completa sexta illo pendente
fierent tenebræ, quibus tres Euangelistæ Mat.27.
attestantur, matthæus marcus & Lucas. Marc.15
Quæramus iam consequenter, cur marcus Luc.23.
cum commemorasset ꝙ crucifigentes eum Mar.15.
diuiserunt vestimenta eius mittentes sor-
tes super eis quis quid tolleret: secutus ad-
iunxerit, Erat autem hora tertia, & cruci-
fixerunt eum. Iam certe dixerat, Et crucifi-
gentes eum diuiserunt vestimenta eius. Si-
cut etiam & cæteri attestantur, ꝙ eo crucifi I
xo vestimenta diuisa sunt. Si ergo eius rei
gestæ tēpus voluit commemorare marcus,
sufficeret dicere, Erat autem hora tertia. Vt
quid adiunxit, & crucifixerunt eū: nisi quia
voluit aliquid recapitulando significare qd
quæsitum inueniretur: cum scriptura ipsa
illis temporibus legeretur, quibus vniuer-
sæ Ecclesiæ notum erat qua hora dn̄s ligno
suspensus sit, vnde posset vel huiusmodi er-
ror corrigi vel mendacium refutari? Sed
quia sciebat à militibus suspensum domi-
num, non à Iudæis, sicut Ioannes apertissi- Ioā. 19.
me dicit occulte, ostendere voluit eos ma-
gis crucifixisse qui clamauerunt vt crucifi-
geretur, quam illos qui ministeriū principi
suo secundū suū officium præbuerunt. In-
telligitur ergo fuisse hora tertia cum cla-
mauerunt

manserunt Iudęi vt dominus crucifigeret, & veracissime demonstratur tunc eos cruci fixisse quando clamauerunt: maxime quia nolebant videri se hoc fecisse, & propterea cum Pilato tradiderant, quod eorum verba satis indicant, secundum Ioannem. Cum e-
Ioā. 18. nim dixisset eis Pilatus, Quam accusationē affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic ma-
K lefactor nō tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerūt ergo Iudęi, Nobis non licet interficere quē quam. Quod ergo maxime videri fecisse nolebant, hoc eos hora fecisse tertia Marcus ostendit, verissime indicans magis fuisse domini necatricem linguam Iudæorum, quam militum manus. Quisquis autem dixerit, non fuisse horā tertiam, cum hoc Iudęi primitus clamauerūt, insanissime se ostēdit inimicum Euangelij. Nisi forte aliter potuerit eandem dissoluere quæstionem. Non enim habet unde conuincant nō fuisse tunc horā tertiā, & ideo veridico Euangelistæ potius credēdū quā cōtentiosis suspitionibus hominum. Vnde inquis, probas horam tertiam fuisse? Respondeo quia credo Euangelistis.
Ioā. 19. Quibus & tu si credis ostende quemadmo
Ma. 15. dū & hora sexta & hora tertia potuerit dominus crucifigi. De sexta .n. vt fateamur, narratione Ioannis vrgemur: tertiam Marcus commemorat, quibus si vterque nostrum credit, ostende tu aliter quemadmodū fieri vtrūq; potuerit, & libētissime acq̧e scā. non .n. sententiā meam, sed Euangelij diligo veritatem. Atque vtinam etiam plu-
L res ab alijs inueniantur huius exitus q̄stiones. Quod donec fiat, vtere mecum isto si placet. Si .n. nullus alius exitus potuerit inueniri, solus iste sufficiet. Si autem potuerit, cum demonstratus fuerit, eligemus. Tantū nō potest cōsequēs esse, vt q̄libet oium quatuor Euāgelistarū mētitus sit aut in tāto & tā scō culmine authoritatis errauerit. Si aūt quis dixerit, se inde cōuincere nō fuisse horā tertiam, cū illud Iudęi clamauerunt, q̄a postea quam dixit idem Marcus, Pilatus au-
Ibidem. tem iterum respondens ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum: non interponitur aliquid moratum ab eodem Marco in eius narratione, & continuo ad id peruenitur, vt traderetur ad crucem domi-
Ioā. 19. nus a Pilato, quod Ioannes hora quasi sexta factum esse commemorat. Intelligat qui hoc dicit, multa pretermissa esse quæ in medio gesta sunt, cum Pilatus ageret quærens quomodo eū a Iudæis eriperet, & aduersus eorū insanissimā volūtatē, quibuscūq; modis potuit instātissime niteretur. Matthæus enim ait. Dicit illis Pilatus, Quid igitur fa- Mat. 27.
ciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes, Crucifigatᵉ. Tūc fuisse dicimus ho- M
ram tertiam. Quod autem Matthęus sequitur & narrat, Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, & in conatibus Pilati ad eripiendum dominum Iesum & in tumultu Iudęorum contra nitentium consumptum tempus duarum horarum intelligimus, & cœptam fuisse sextam qua non dū terminata gesta sunt quæ ab eo tempore quo Pilatus dominum tradidit vsque ad tenebras factas narrantur. Quod autem Matthæus supra commemorat. Sedente autem illo p̄ tribunali, misit ad illum vxor eius dicens, Nihil tibi & iusto illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum: postea sederat pro tribunali Pilatus, sed inter illa, quæ prius gesta narrabat, recordatus Matthæus quod de Pilati vxore dixit, voluit hoc ibi interponere, vt præstrueret qua maxime causa Pilatus nec nouissime volebat eū tradere Iudæis. Luc. 23.
Lucas autem narrat cum dixisset Pilatus, Emendatum ergo illum dimittam: exclamasse vniuersam turbam, Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam. Sed fortasse non dum dixerunt, crucifige. Iterum autem Pilatus secūdum eundē Lucam locutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant dicentes, Crucifige, crucifige illum. Tunc intelligitur fuisse hora tertia. Quod A
autem sequitur Lucas & dicit, Ille autem tertio dixit ad illos, Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo, corripiam ergo illum & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Satis etiam ipse significat magnum tumultum fuisse: & post quantum morarum spatium illis tertio dixerit, Quid enim mali fecit? licet intelligere quantum indagandæ veritati satis est: & postea quod ait, Instabant vocibus magnis, & inualescebant voces eorum: quis non videat ideo factum, quia videbant Pilatum nolle eis tradere dominum? Et quia hoc magnopere nolebat, non vtique in momento temporis cessit, sed

vel duæ horę & aliquid amplius in illa contatione transierunt. Ioannem quoque interroga, & vide quanta fuerit Pilati ista contatio & recusatio tam fœdi ministerij. Idem namque multo explicatius ea narrat, quanuis nec ipse vtique dicat omnia, in quibus scilicet duæ horæ & de sexta aliquid præterfluxit, Tum cum flagellasset Iesum & à militibus veste illusoria, multisque illusionibus male tractari permisisset: credo vt hoc modo saltem eorum furorem mitigaret, ne vs-
B que ad mortem sæuire pertenderent. Exijt
Ioã. 19 iterum Pilatus foras & dicit eis, Ecce adduco eum vobis foras vt cognoscatis quia in eo nullam causam inuenio. Exijt ergo Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo: vt illa velut ignominiosa specie visa placarent. Sed adiungit & dicit, Cum ergo vidissent eũ põtifices & ministri clamabãt dicentes, Crucifige crucifige eum. Tunc horam tertiam fuisse dicimus. Attende quæ sequantur: Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos & crucifigite, Ego .n. non inuenio in eo causam. Respõderũt ei Iudæi, Nos legẽ habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum. Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus, Non haberes potestatem aduersus me vllam nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatũ ha-
C bet. Exinde Pilatus quęrebat dimittere eũ. In hoc igitur quod quęrebat Pilatus dimittere eum, quantum temporis putamus esse consumptum, quanta prætermissa, quæ vel à Pilato dicebantur, vel a Iudęis contradicebantur, quousque dicerent Iudæi vnde ille commoneretur & cederet? Ita .n. sequitur, Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc di-
Ioã. 19. mittis non es amicus Cæsaris. Omnis qui se regem facit contradicit Cæsari. Pilatus ergo cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur lithostratos, Hebraice autem gabatha. Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta. Ab illa ergo voce Iudæorum qua primum dixerunt, Crucifige, cum es-
Mar. 15. set hora tertia diei, vsque ad hoc quod sedit pro tribunali, per medias moras contationis Pilati & tumultuãtium Iudæorum, duæ horę preterierant, & peracta quinta iam de sexta aliquid cœperat. Dicit ergo Iudæis, Ecce rex vester: illi autem clamabant, Tolle tol- Ioã. 19.
le crucifige eum. Sed neque iam commotus Pilatus timore calumniæ facile cedebat.
Tunc .n. vxor eius ad eum miserat sedentẽ Mat. 27.
pro tribunali. quod præoccupauit Matthęus qui hoc solus commemorauit antequam ad eum locum narrationis veniret, vt ibi hoc poneret vbi oportunum iudicauit. Tentans
itaque adhuc eos Pilatus, ne quid profice- Ioã. 19.
ret, dixit eis, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis D
illum vt crucifigeretur. Et dum pergit, & dum crucifigitur cum duobus latronibus, dum vestes eius diuidũtur, & in sortem illa tunica mittitur atq; inter hæc varijs cõuicijs illuditur. Simul .n. cum illa gererentur & conuitia iaciebantur: completa est hora sexta, & factæ sunt tenebræ, quas Matthæus &
Marcus & Lucas commemorant. Iã itaque Mat. 27.
corruat impia pertinacia, & credat domi- Ma. 15.
num Iesum Christum, & tertia hora cruci- Luc. 23.
fixum lingua Iudæorum, & sexta manibus militum: quia in tumultu Iudæorum & Pilati æstibus, duę atque amplius horę præterierunt à voce qua dixerunt, crucifige. Sed ipse Marcus qui maxime breuitatis sectator est, breuiter voluit intimare Pilati voluntatem & conatum pro domini vita. Cũ enim dixisset, At illi iterum clamauerunt,
Crucifige eum: vbi ostendit quod iam cla- Ma. 15.
mauerant, cum vellent sibi dimitti Barrabam: adiunxit, Pilatus vero dicebat eis, Quid enim mali fecit? Hoc modo breuiter insinuauit quod diu gestum est. Memor tamen etiam ipse quid vellet intelligi, in eo quod non ait, Pilatus vero dixit eis: sed ait, Pilatus vero dicebat eis, Quid enim mali
fecit: quia si diceret, dixit: quasi semel di- E
ctum intelligeremus. quia vero ait, dicebat: satis intimauit intelligentibus, multis modis & sępe dictum esse, quousque inciperet hora sexta. Cogitemus ergo quam breuiter hoc dixerit Marcus in comparatione Matthęi, quam breuiter Matthæus in comparatione Lucæ, quam breuiter Lucas in cõparatione Ioannis, cum tamen alia atque alia quisque commemoraret, quam deniq; breuiter ipse Ioannes in comparatione rerum quæ gestæ sunt, & morarum cum illa gererentur, & sine insania resistẽdi credamus

duas horas & quidem in illo interuallo transire potuisse. Quisquis autem dixerit, potuisse Marcum si ita esset, eo tempore dicere fuisse horam tertiam, quo erat hora tertia, cum uox Iudæorum de crucifigendo domino sonuisset dicere etiam quod eum tunc ipsi crucifixerunt, nimis superbè leges narratoribus ueritatis imponit. Sic enim potest dicere, si hæc ipse narraret, eo modo eodemque ordine ab omnibus debuisse narrari quo ipse narrauit. Dignetur ergo consilio Marci Euangelistæ superari consilium suum, qui eo loco id ponendum iudicauit, quo loco diuina inspiratione suggestum est. Recordationes enim eorum eius manu gubernatæ sunt, qui gubernat
F aquam, sicut scriptum est, qualiter illi placuerit. Fluitat enim humana memoria per uarias cogitationes, nec in cuiusquam potestate est quid & quando ueniat in men
Supra li. tem. Cum ergo illi sancti & ueraces viri
2.ca.21. quasi fortuita recordationum suarum propter narrationis ordinem occultæ Dei potestati, cui nihil fortuitum est, commisissent, non oportet quenquam hominum dicere longe abiectum ab oculis Dei & longe peregrinantem, hoc loco poni debuit, quod
2.Co.4. ualde ignorat, cur eo loco deus poni voluerit. Quia & si obuelatum est Euangelium
2.Co.2. nostrum, ut ait Apostolus, in ijs qui pereũt obuelatum est: Et cum dixisset, Alijs quidẽ sumus odor uitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem: subiecit statim, Et ad hæc quis idoneus? id est, quis idoneus intelligere quàm iuste fiat. Quod idem dominus dicit, Ego ueni, vt qui non uident ui-
Ioan.9. deant, & qui uident cæci fiant. Ipsa est enim altitudo diuitiarum scientiæ & sapientiæ Dei, qua fit ex eadem massa, aliud
Rom.11. vas in honorem, aliud in contumeliam.
Rom.9. Et dicitur carni & sanguini, O homo tu quis es qui respondeas deo? Quis ergo &
Rom.11. in hac re cognoscit intellectum domini, aut quis consiliarius illi fuit? ubi sic gubernauit corda reminiscentium Euangelistarum, & in Ecclesiæ fastigio tanto authoritatis
G culmine sublimauit, ut per hæc ipsa quæ in eis contraria uideri possunt, multi excæcarentur digne traditi in concupiscentias cordis sui, & in reprobum sensum, & multi exercerentur ad elimandum pium intellectum secundum occultam omnipotentis iustitiam. Dicit.n.propheta domino,
psal.91. Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ: vir imprudens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Peto autem & admoneo eos, qui hæc legunt per nos adiuuante domino elaborata, vt huius sermonis quem hoc loco interponendum arbitratus sum, in omni simili quæstionum difficultate meminerint, ne sæpius eadem repetenda sint. Facile autem videbit qui sine impietatis duritia voluerint attendere, quòd opportuno loco marcus hoc de tertia hora posuerit: vt quisque ibi recordetur qua hora Iudæi crucifixerunt dominum, qui volebant in Romanos vel principes vel milites transferre ipsum facinus, vbi factum ministrorum militum commemoratum est. Aite- mar.15.
nim, Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis quis quid tolleret. Qui hoc fecerunt nisi Ioan.16.
milites, sicut Ioannes manifestat? Ergo ne quisquam cogitationem tanti criminis auer H
sus à Iudæis in milites illos conuerteret. mar.15.
Erat autem, inquit, hora tertia & crucifixerunt eum: vt illi eum potius crucifixisse inueniantur, quos hora tertia ut crucifigeretur clamare potuisse, diligens inquisitor inueniet, cum aduerterit hoc quod à militibus factũ est, hora sexta factum esse. Quan- Ioã.19.
quam non desint qui parasceuen quã Ioannes cõmemorauit dicens, Erat autem parasceue Paschæ, hora ferè sexta, horam diei tertiam uelint intelligi, qua sedit Pilatus pro tribunali: vt eadem tertia completa videatur, quando crucifixus est; atque illo iam pendente in ligno, aliæ tres horæ peractæ sint, & reddiderit spiritũ: ut ab ea hora qua defunctus est, id est, diei sexta tenebræ fierent usque ad nonam. Dicunt enim die quidem il Ibidem.
lo quem dies sabbati sequebatur parasce- Mat.27
uen fuisse Paschæ Iudæorum quòd ab eodem Mar.15.
sabbato iam inciperent azyma: sed tamen Luc.23.
verum Pascha quod iam in passione domini gerebatur, non Iudæorum, sed Christianorum, cœpisse præparari: id est, parasceuẽ habere, ab hora noctis nona, in eo quòd dominus à Iudæis occidendus præparabatur. Parasceue quippe interpretatur præparatio. Ab illa ergo nona noctis hora usque ad eius crucifixionem occurrit hora parasceues, sexta, secundum Ioannem, & hora I diei tertia, secundum Marcum: ut non Marcus horam illam recordatam recapitulando commemorauerit, qua clamarunt Iudæi, Crucifige crucifige, sed eam prorsus horam tertiam dixerit, qua dominus est fixus in ligno.

in ligno. Quis fidelis non huic faueat solutioni quæstionis si modo possit aliquis articulus conijci ab hora nona noctis, vnde cœpisse parasceuem Paschæ nostri: id est, præparationem mortis Christi congruenter intelligamus? Si enim dicamus eam cœpisse quando a Iudæis apprehensus est dominus, adhuc noctis primæ partes erant. Si quando ad domum perductus est soceri Caiphæ, vbi & auditus est a principibus sacerdotum, adhuc gallus non cantauerat, quod ex Petri negatione colligimus, quæ cum iam audiretur facta est. Si autem quando Pilato traditus est, iam mane fuisse apertissime scriptum est. Restat ergo vt intelligamus tunc cœpisse istam parasceuem Paschæ: id est, præparationem mortis domini, quando responderunt omnes principes sacerdotum apud quos primum audiebatur & dixerunt, Reus est mortis: quod apud Matthæum & Marcum in-
Mat.26. uenitur: vt recapitulando intelligantur de
Mar.18 Petri negatione postea dixisse, quod antea factum erat. Non enim absurde conijcitur,
K tempore eo quando vt dixi reum mortis pronunciauerunt, horam nonam noctis esse potuisse: ex qua hora vsque ad horam quàm sedit Pilatus pro tribunali, quasi hora sexta fuit, non diei, sed parasceues: id est, præparationis immolationis domini, quod verum Pascha est: vt plena sexta eiusdem parasceues, quæ plena diei tertia occurrebat dominus suspenderetur in ligno. Siue ergo hoc potius intelligendum eligatur, siue quòd Marcus etiam horam recoluerit, eamque maxime ad condemnationem Iudæorum in domini crucifixione cõmemorare voluerit, qua intelliguntur clamare potuisse vt crucifigeretur: vt ipsos potius crucifixisse acciperemus quàm eos quorum manibus in ligno suspensus est. Sicut
Matt.8. ille Centurio magis accessit ad dominum
Luce.7. quàm illi amici quos misit: proculdubio quæstio soluta est de hora dominicæ passionis, quæ maxime solet & contentiosorum concitare impudentiam, & infirmorum imperitiam perturbare.

De duobus latronibus cum illo crucifixis, quo omnes concordent. Cap. XIIII.

Mat.27. Sequitur Matthæus & dicit, Tunc cru-
L cifixi sunt cum eo duo latrones: vnus a dextris, & vnus a sinistris. Et Marcus similiter & Lucas. Nec Ioannes aliquid facit Mar.15.
quæstionis, quamuis latrones eos non dixerit. Ait enim, Et cum eo alios duos, hinc Luc.23.
& hinc, medium autem Iesum. Esset autẽ Ioã.19.
contrarium, si cum illi dixissent, latrones, iste diceret innocentes.

De his qui domino insultauerunt, quomodo inter se consonẽt Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XV.

Sequitur Matthæus & dicit, Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua & dicentes, Vah qui destruis templum, & in triduo illud reædificas. Salua temetipsum, si filius dei es descende de cruce. Huic Marcus penè ad eadem verba consonat. Sequitur deinde Matthæus & dicit, Similiter & principes sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce & credimus ei. Confidit in deum, liberet nunc eum si vult. Dixit enim, quia filius dei sum. Marcus & Lucas quamuis alia verba dicant, ad eandem tamen sententiam concinunt, cum alius prætermittit quod alius commemorat. De principibus enim sacerdotum quod insultauerint domino crucifixo pariter non tacent, quamuis seniores tacuit Marcus, Lucas autem quia principes dixit, nec addidit sacerdotum, magis nomine generali omnes primates complexus est, vt ibi possint intelligi & Scribæ & Seniores.
Mat.27.
Mar.15.
Mat.27.
Mar.15.
Luc.23.
M

De latronum insultatione, quomodo non repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, qui dicit vnum eorum insultasse alium credidisse. Cap. XVI.

Mat.27.
Sequitur matthęus & dicit, Idipsum Mar.14.
autem & latrones qui crucifixi erãt cum Luc.23.
eo improperabant ei. Nec marcus discrepat, hoc idem dicens alijs verbis. Lucas autem potest putari repugnare, nisi genus locutionis satis vsitatum non obliuiscamur. Ait enim Lucas, Vnus autem de ijs qui pendebant latronibus blasphemabat eum dicens, Si tu es Christus, saluum fac temetipsum & nos. Et sequitur idem ipse atq; ita contexit. Respondens autem alter increpabat illũ dicẽs, Neq; tu times deũ, quod in eadẽ damnatione es. Et nos quidẽ iuste, nã digna

digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Domine memẽto mei cum veneris in regnum tuum. Et dicit illi Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Quomodo ergo sicut
Mat.27. Matthæus dicit Latrones qui crucifixi erãt
A cum eo improperabant ei. Vel sicut Marcus dicit, Et qui cum eo crucifixi erant,
mar.15. conuitiabantur ei: quandoquidem vnus eorum conuitiatus est, secundum Lucæ testimonium, alter & compescuit eum, &
Luc.23. in dominũ credidit, nisi intelligamus Matthæum & Marcum breuiter perstringentes hunc locum pluralem numerum pro singu-
Heb.11. lari posuisse. Sicut & in epistola ad He-
Dani.6. bræos legimus, pluraliter dictum, Clause-
&.14. runt ora leonum: cum solus Daniel significari intelligatur: Et pluraliter dictum, Secti sunt: cum de solo Esaia tradatur. In
Psal.2. Psalmo etiam quod dictum est, Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum: &c. pluralem numerum pro singu-
Acto.4. lari positum, in Actibus Apostolorum exponitur. Nam reges propter Herodem, principes propter Pilatum intellexerunt, qui testimonium eiusdem Psalmi adhibuerunt. Sed quia & Pagani solent calumniari Euangelio, videant quemadmodum locuti sint authores eorum, Phædras, Medæas & Clytẽnestras cum singulę fuerint. Quid autem vsitatius, verbi gratia, quàm vt dicat aliquis & rustici mihi insultant, etiam si vnus insultet? Tunc enim esset contrarium quod Lucas de vno manifestauit, si illi dixissent ambos latrones conuitiatos do-
B mino. Ita.n. non posset sub numero plurali vnus intelligi. Cũ vero dictum est, latrones: vel qui cũ eo crucifixi erãt, nec additum est ãbo, nõ solũ si ãbo fecissent posset hoc dici, sed &t q̃a vnus hoc fecit, potuit vsitato locutiõis mõ p plurale nũerũ singularis signari.

De potu aceti quomodo inter se omnes cõsentiant. Cap. XVII.

Mat.27. SEquitur Matthæus & dicit. A sexta au-
Mar.15. tem hora tenebrę factæ sunt super vni-
Luc.23. uersam terram vsq; ad horam nonam. Hoc & duo alij contestantur. Addidit autem Lucas etiam vnde factæ sint tenebræ: id est, solem obscuratum. Sequitur Matthæus. Et circa horam nonam clamauit Iesus voce magna dicens, Eli, eli, lammaazabtani: hoc est, deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes & audientes dicebant, Heliam vocat iste. Mar- Mat.15.
cus penè ad eadem verba, ad eandem tamen sententiam, non penè sed omnino consentit. Sequitur Matthæus. Et continuo cur- Mat.27.
rens vnus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto & imposuit arundini, & dabat ei bibere. Sic & Marcus dicit, Currens au- Mat.15.
tem vnus & implens spongiam aceto circumponensque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite videamus si veniat Helias ad deponendum eum. Quod quidem de Helia, non ipsum qui obtulit spongiam cum C
aceto, sed cæteros dixisse Matthæus nar- Mat.27.
rauit. Ait enim, Cæteri vero dicebant, Sinẽ videamus an veniat Helias, liberans eum: vnde intelligimus & illum & cæteros hoc dixisse. Lucas autem antequam de latronis insultatione narraret, hoc de aceto Luc.23.
ita commemorauit. Illudebant autem ei & milites accedentes & acetum offerentes illi dicentes, Si tu es rex Iudæorum saluum te fac. Semel complecti voluit quod à militibus factum & dictum est. Vbi mouere non debet, quod nisi vnum eorum dicit acetum obtulisse. Genus enim locutionis tenuit, de quo supra tractauimus, pluralem pro singulari ponens. Hoc autem de aceto etiam Ioannes commemorauit, vbi ait, Postea sciens Iesus, quia iam omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura dixit, Scio. Vas autem positum erat aceto Ioan.19.
plenum. Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Sed quòd apud eundem Ioannem inuenitur dixisse, Sitio: & q̃a vas ibi erat aceto plenum, non mirum est si cæteri tacuerunt.

De vocibus domini quas continuo moriturus emisit, quomodo non repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, & ipsi tres Ioanni. Cap. XVIII.

SEquitur Matthæus. Iesus autem iterum D
clamans voce magna emisit spiritum. Mat.27.
Marcus similiter, Iesus autem emissa uoce Mar.15.
magna expirauit. Lucas autem quid ipsa Luc.23.
uoce magna dixerit, declarauit. Dixit enim, Et exclamans uoce magna Iesus ait, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, & hæc dicens, expirauit. Ioannes uero sicut tacuit illam vocẽ primam, Eli, eli, quã Matthæus & Marcus retulerũt, tacuit &t istam quã Lucas solus cõmemorauit, illi autem

autem duo nomine vocis magnæ significauerunt: id est, pater in manus tuas commendo spiritum meum: quod eum voce magna dixisse & ipse Lucas similiter attestatus est, vt intelligeremus hanc fuisse vocem magnam quam Matthæus & Marcus commemorauerunt. Sed dicit Ioannes ꝙ
Ioã.19. nullus illorum trium dicit eum dixisse, Cōsummatu est: cum acetum accepisset, quod cum ante ipsam vocem magnam dixisse intelligimus, Hæc sunt enim verba Ioannis,
Ioã.19. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Inter illud quod ait, consummatum est: & illud quod ait, Et inclinato capite tradidit spiritum: emissa est illa vox magna quam tacuit iste, cæteri autem
E tres commemorauerunt. Hoc enim apparet esse ordinis, vt ante diceret, Consummatum est: cum pfectum in illo esset quod de illo prophetatum erat: & tanquam ad hoc expectaret, qui vtiq; cum vellet moreretur, deinde commendans tradidit spiritū. Sed quouis ordine quilibet arbitretur dici potuisse, hoc magnopere cauendum est, ne cui videatur quisquam Euangelistarum alteri repugnare, si vel tacuit quod alius dixit, aut dixit quod alius tacuit.

De scissione veli, quomodo non dissentiant Matthæus & Marcus à Luca quo ordine factum sit. Cap. XVIIII.

Mat.27. Sequitur Matthæus, Et ecce velum templi scissum est in duas partes, à summo
Mar.15. vsq; deorsum. Et Marcus sic, Et velum
Luc.23. templi scissum est in duo, à sursum vsque deorsum. Lucas aūt similiter hoc ait, Et velū tēpli scissum est medium: sed non eodem ordine. Volens enim miraculum miraculo adiungere, cū dixisset, Sol obscuratus est: cōtinuo subiungendū existimauit, Et velum tēpli scissum est mediū: præoccupans videlicet ꝙ expirante dn̄o factum est, vt deinde
F recapitulans exequeretur & de potu aceti, & de illa voce magna, & de ipsa morte, quæ ante scissionem veli post tenebras facta intelliguntur. Matthęus enim qui cū dixisset,
Mat.27. Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spūm, continuo subiecit. Et ecce velū templi scissum est: satis expressit tunc esse scissum, cum Iesus emisisset spiritum. Si autem non addidisset, Et ecce: sed simpliciter dixisset, Et velum templi scissum est: incertum esset vtrum ipse & Marcus hoc recapitulando commemorassent, Lucas autem ordinem tenuisset: an Lucas recapitulasset quod illi ordine posuissent.

De admiratione Centurionis & eorum qui cum illo erant, quomodo inter se consentiant Matthæus, Marcus, & Lucas. Cap. XX.

Sequitur matthæus, Et terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctā ciuitatē & apparuerūt multis. Hęc ꝗ solus dixit non est metuendū ne cuiquam cæterorum repugnare videantur. Sequitur idem ipse, Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu & ijs quæ fiebāt, timuerunt valde, dicentes: Vere filius dei erat iste. marcus sic, Videns autem Centurio qui ex aduerso stabat, ꝗa sic clamans expirasset, ait, Vere homo hic filius dei erat. Lucas sic, Videns autē Centurio quod factū fuerat, glorificauit deū dicēs, Vere hic hō iustus erat. Nō est cōtrariū quod matthæus viso terræmotu dicit admiratum Centurionem, & eos qui cum illo erant, cū Lucas dicat hoc eum admiratū, ꝙ emissa illa voce expirasset, ostēdens ꝗ in potestate habuerit qn̄ moreretur. In eo quippe quod idem matthæus non solū dixit, viso terræmotu: sed & addidit, & ijs quæ facta erant: integrum locum fuisse demonstrauit Lucæ, vt diceret Centurionem ipsam domini mortē fuisse miratū, quia & hęc inter illa est ꝗ tunc mirabiliter facta erant. Quāquam & si matthæus illuc non addidisset, intelligendum erat, cum multa miranda facta fuerint, & omnia Centurio, & qui cum eo erant mirari potuerint, liberum fuisse narrantibus quid quisq; illū miratū commemorare voluisset. Nec eos sibi repugnare cum alius illud, alius illud diceret fuisse miratū, quādo omnia fuerat ille miratus. Qđ mat.27.
autem alius ait, Centurionem dixisse, Vere mar.15.
filius dei erat iste: alius autem, Vere hō hic H
filius dei erat: non mouebit eū cui non exciderunt tam multa superius, similiter dicta et exposita. Ad vnam quippe sententiā vtraq; uerba cōcurrunt, nec quod alius tacuit, hō, alius dixit, ullo modo contrarium est magis quòd Lucas non ait, Centurionem dixisse,

filius

filius dei erat: sed, iustus erat: potest putari diuersum: sed vel vtrunq; dictum à Centurione intelligere debemus, & aliud illos, aliud istum commemorasse: vel fortasse Lucā exprimere voluisse sententiā Centurionis, quod dixerit Iesum filium dei. Forte.n. non eum vnigenitum æqualem patri Centurio intellexerat, sed ideo filiū dei dixerat, quia iustū crediderat, sicut multi iusti dicti sunt filij dei. Quod autem etiam ipse Lucas di-
Luc.23. cit, Videns autem Cēturio quod factū erat: in eo genere inclusit omnia quæ in illa hora mirabiliter facta erant, tanquā vnū mirabile factum commemorans, cuius quasi mem-
Mat.27. bra & partes erant omnia illa miranda: Iam vero quod Matthæus addidit, eos qui cum Centurione erant: alij autem hoc tacuerūt, cui non appareat ex notissima regula non esse contrarium, cum alius dicit qđ alius ta-
I cet? Et quod Matthæus dixit, timuerūt val-
Mat.27. de: Lucas autem non dixit, timuit: sed, glo-
Luc.23. rificauit deum: quis non eum intelligat timendo glorificasse?

De mulieribus quæ ibi stabant, quomodo Matthæus, Marcus, & Lucas, qui dixerunt eas longè stetisse, non repugnent Ioanni qui nominauit vnam earum stetisse iuxta crucem. Cap. XXI.

Mat.27. SEquitur Matthæus, Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erāt Iesum a Galilæa ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.
Mar.15. Marcus sic, Erant autem mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, & Salome, & cū esset in Galilæa sequebātur eū, & ministrabant ei, & aliæ multæ q̄ simul cū eo ascenderāt Hierosolymam. Inter hos nihil video quod contrarium possit putari. Quid enim interest ad veritatem q̄ quasdam mulieres pariter, quasdā singuli
Luc.23. nominauerunt? Lucas quoq; ita narrationē contexit, Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Stabāt aūt omnes noti eius a lōge, & mulieres, quæ secutæ erāt eum a Galilea hæc videntes. Vnde superioribus duobus de
K mulierum præsentia satis consentit, quamuis nullam earum nominatim exprimat. De turba etiā, q̄ simul aderat, & videntes quæ fiebant, tundebant pectora sua & reuertebantur: consentit matthæus, quamuis seorsum adnexuerit, Centurio autem & qui cū eo erant. Quapropter tantummodo de notis eius q̄ stabāt a lōge solus inuenitur dixis- mat.27.
se, Nam & Ioannes commemorauit de præsentia fœminarum antequam dńs emisisset Ioā.19.
spiritum, ita narrans, Stabat aūt iuxta crucē Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophę, & Maria Magdalene. Cū vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ, mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suā. Qua in re nisi apertissime matthæus quoque & marcus Mariā Magdalenam nominassent, possemus dicere, alias a longe, alias iuxta crucem fuisse. Nullus.n. eorum præter Ioannem matrem dńi commemorauit. Nunc ergo quō intelligitur eadem Maria Magdalene, & a longe stetisse cum alijs mulieribus, sicut matthæus & marcus dicunt, & iuxta crucem fuisse, sicut Io- L
annes dicit: nisi quia in tanto interuallo erant, vt & iuxta dici possent, quia in conspectu eius præsto aderant, & a longe in comparatione turbæ propinquius circunstantis cum Centurione & militibus. Possumus ēt intelligere, q̄ illæ quæ simul aderant cum matre domini, postq̄ eā discipulo cōmēdauit, abire iam cœperant, vt a densitate turbæ se exuerent & cætera, quæ facta sunt lōgius intuerentur: vt cæteri Euāgelistæ qui post mortem domini eas commemorauerunt, iam longe stantes commemorarent.

De Ioseph qui corpus domini petiuit à Pilato, quomodo omnes consentiant, & quomodo a seipso Ioannes non dissentiat. Cap. XXII.

SEquitur matthæus. Cum sero autem factum esset, venit quidam homo diues ab mat.27.
Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum & petijt corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus Iesu. Marcus sic, Et cum iam sero esset factum, quia erat Parasceue, quod mar.15.
est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum dei, Et audacter introiuit ad Pilatum & petijt corpus Iesu. Pilatus aūt mirabatur si iam obijsset. Et accersito Cen- M
turione interrogauit eū si iam mortuus eēt.

Et

Et cum cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. Lucas sic, Et ecce vir nomi
Luc.23. ne Ioseph qui erat decurio, vir bonus & iustus, hic nō consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathia ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum Dei, hic accessit ad
Ioā.19. Pilatum & petiit corpus Iesu. Ioannes autē postea quam narrauit de cruribus fractis eorum qui cum domino crucifixi erant, & de latere domini lancea percusso, quod totum solus dixit, sic iungit et Ioseph consentiens cæteris ita narrans. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia eo q̄ esset discipulus Iesu, occultus autem propter metū Iudæorum, ut tolleret corpus Iesu: Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. In hoc nihil extat in quo aliquis eorum alicui repugnare videatur. Sed aliquis forsitan quærat, quomodo a semetipso Ioannes
Ioā.19. ipse non discrepet, contestans cum cæteris q̄ Ioseph petierit corpus Iesu, & solus dicens, q̄ occultus fuisset discipulus dñi propter metum Iudæorum. Merito enim mouet, cur ille qui propter timorem occultus discipulus erat, ausus sit petere corpus eius, quod nullus eorū qui eum palam sequebantur auderet. Sed intelligendum est, istum
A fiducia dignitatis hoc fecisse, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeri exhibendo minus curasse de Iudæis, quamuis soleret in domino audiendo eorum inimicitias deuitare.

De sepultura eius, quomodo tres a Ioanne non dissentiant. Cap. XXIII.

mat.27. SEquitur Matthæus. Et accepto corpore Ioseph, inuoluit illud in sindone munda, & posuit illud in monumēto suo nouo q̄d exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnum ad hostium monumenti, & abiit.
marc.15. Marcus sic, Ioseph autē mercatus sindonē, & deponēs eum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad hostiū monumenti. Lucas sic, Et depositum inuoluit in
Luc.23. sindone, & posuit eum in monumento exciso in quo nondum quisquam positus fuerat. Ex his tribus nulla quæstio dissensionis oriri potest. Ioannes autem sepulturam domini, non à solo Ioseph, sed à Nicodemo quoq; curatam fuisse commemorat. Consequenter enim à Nicodemo incipiens, ita narrat, Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mix- Ioā.19. B
turam myrrhæ & aloes quasi libras centū: Deinde sequitur adiūgens ipsum Ioseph & dicit, Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos Iudæis est sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentū nouū in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo ꝓpter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum posuerunt Iesum. Neq; hic aliquid repugnat recte intelligentibus. Neq; enim illi qui de Nicodemo tacuerunt, affirmauerunt à solo Ioseph dñm sepultum, quamuis solius cō memorationem fecerint: aut quia illi vna sindone a Ioseph inuolutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi & alia lintea potuisse afferri à Nicodemo & superaddi: vt uerum narraret Ioannes, quod non uno linteo, sed linteis inuolutus sit: quamuis & propter sudarium quod capiti adhibebatur, & institas quibus totum corpus alligatum est, quia omnia de lino erant, etiam si una sindon ibi fuit, uerissime dici potuit, ligauerunt eum linteis. Lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino texuntur.

De his quæ circa tempus resurrectionis domini facta sunt quemadmodum omnes non inter se dissentiant. Cap. XXIIII. C

SEquitur Matthæus, Erat āt Maria Magdalene & altera Maria sedentes contra sepulchrum. Quod Marcus ita dicit, Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspi- Mat.27. Mar.15.
ciebant vbi poneretur. Vndę nihil eos ex hoc dissentire manifestum est. Sequitur Matthæus, Altera autem die quæ est post mat.27.
parasceuen, conuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum dicentes. Dñe recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc uiuens, Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum usq; ad diem tertium, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis custodiam: ite custodite sicut scitis. Illi autē abeuntes munierunt sepulchrum signātes lapidem cum custodibus. Hoc solus Matthæus narrat, nullo aliorum narrante aliquid quod huic videatur esse contrarium. Deinde sequitur idem Matthæus & dicit, Vespere autem

sabbati

Mat. 28. sabbati quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrū. Et ecce terręmotus factus est magnus. Angelus enim domini descendit de D cœlo, & accedens reuoluit lapidem & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur,& vestiméta eius sicut nix. Præ timore autē eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus, dixit mulieribus, Nolite timere vos. Scio enim quòd Iesum qui crucifixus est quæritis. Non est hic, surrexit enim sicut dixit, Venite & videte locum vbi positus erat dominus. Et cito euntes dicite discipulis eius,quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam, Ibi eum videbitis: ecce

Mar. 16. prædixi vobis. Huic Marcus consonat. Sed
Mat. 28. potest mouere quomodo secundum Mat-
Mar. 16. thæum,angelus super lapidem sedebat reuolutum a monumento: Marcus enim introeuntes eas in monumētū dicit vidisse iuuenem sedentem in dextris coopertum stola cādida, & obstupuisse. nisi intelligamus aut Matthæum tacuisse de illo angelo quem intrantes viderunt: Marcus vero de illo tacuisse quem foris viderunt sedentem super lapidem: vt duos viderint,& a duobus singillatim audierint quæ dixerunt angeli de Iesu: prius ab illo quem foris viderunt sedentem super lapidem, deinde ab illo quem E viderunt intrantes in monumentum sedentem a dextris,quò vt intrarent, illius qui foris sedebat verbis exhortatæ sunt dicentis, Venite & videte locum vbi positus erat dominus. Quò venientes vt dictum est, & intrantes viderunt eum. de quo Matthæus tacet, Marcus autem loquitur, sedentem a dextris,a quo talia similiter audierunt. Aut certe intrantes in monumentum in aliqua septa maceriæ debemus accipere qua communitū locū tunc fuisse credibile est in aliquo spacio ante petram,qua excisa locus factus fuerat sepulturæ: vt ipsum viderint in eodē spacio sedentē a dextris,quē dicit Matthæus sedentē super lapidem quē terręmotus ab ostio monumenti reuoluerat: id est,a loco sepulchri,quod effossum erat in petra.

Mar. 16 Item quæri potest quemadmodum Marcus dicat, At illæ exeuntes fugerunt de monumēto: inuaserat enim eas timor & pauor,& nemini quicquā dixerunt, timebant.n.cum

Mat. 28. dicat Matthæus, Et exierunt cito de monumento cum timore, & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius: nisi intelligamus ipsorum angelorū nemini ausas fuisse aliquid dicere: id est, respondere ad ea quæ ab illis audierant, aut certe custodibus quos iacentes viderunt. Nam illud gaudiū F qđ matthæus commemorat, non repugnat timori de quo marcus dicit, Debuimus.n. vtrunq; in illarum animo factum intelligere,etiam si ipse matthæus de timore non diceret. Cum vero & ipse dicat, Exierūt cito Mat. 28. de monumēto cū timore & gaudio magno: nihil ex hac re quæstionis remanere pmittit. De hora quoq; ipsa qua venerunt mulieres ad monumentum, non contemnenda exoritur quæstio. Cum enim matthæus dicat, Vespere autē sabbati quę lucescit in prima sabbati, uenit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum: Quid est qđ dicit Marcus, Et valde mane vna sabbato- Mar. 16 rum ueniunt ad monumentum oriente iam sole? In quo quidem a cæteris duobus, id est, Luca & Ioanne non discrepat. Quid.n. Luc. 24. dicit Lucas, Valde diluculo: & Ioannes, ma- Ioā. 20. ne cum adhuc tenebræ essent: hoc intelligitur Marcus dicere, valde mane oriente iam sole: id est, cum cœlum ab Orientis parte iam albesceret, quod nō fit vtique nisi solis orientis vicinitate. Eius enim est ille fulgor qui nomine auroræ appellari solet, Ideo nō repugnat illi qui ait, Cum adhuc tenebræ essent. Die quippe surgente aliquæ reliquiæ tenebrarum, tanto magis extenuantur, quāto magis oritur lux. Nec sic accipiendum G est quod ait. Valde mane: tanquam sol ipse videretur iam super terras: sed potius sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporius aliquid faciendū: Cum.n. dixerimus, mane, ne putent iam sole supra terram conspicuo nos dicere, ad hoc plerunque addimus, valde mane: vt illud quod etiam albescente vocantur intelligant: quanquam & hoc vsitatum sit, vt post gallicantum sæpe repetitum cum coniectari homines cœperint diem iam propinquare, dicāt, iam mane est: Et cum post hoc verbum attenderint, & iam oriente, id est, iam de proximo adueniente in has partes sole, cœlum rubescere vel albescere viderint, addant qui dicebant, mane est, & dicant, ualde mane est. Quid autem interest dum siue illo siue isto modo nihil aliud intelligamus a Marco appellatum, mane, nisi quod Lucas appellauit, diluculum: & hoc valde mane, quod ille ualde diluculo, & quod Ioannes, mane, cum adhuc tenebrę essent, sole autem iam

iam oriente: id est, ortu suo iam cœlum illuminare incipiente. Quomodo ergo his tribus congruat Matthæus, qui nec diluculo, nec mane, sed vespere ait sabbati q̃ lucescit
H in prima sabbati: attentius indagandum est. A parte quippe prima noctis quæ est vespera, ipsam noctẽ voluit significare Matthęus, cuius noctis fine venerunt mulieres ad monumentum. Ea vero causa intelligitur eandem noctem sic appellasse, quia iam a vespe licebat afferre aromata, transacto vtiq; sabbato. Ergo quoniam sabbato impediebantur, vt non ante facerent, ab eo tempore nominauit noctem, ex quo eis licere cœpit vt facerẽt q̃dcũq; vellent tp̃e eiusdẽ noctis. Sic itaq; dictum est, vespere sabbati: ac si diceretur, nocte sabbati: id est nocte quæ sequitur diem sabbati: quod ipsa verba eius satis indicant. Sic enim ait, Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati: quod fieri nõ potest si tantummodo primam noctis particulam, id est solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significatum, Neq; enim ipsum initium lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est, lux autem terminus totius noctis est. Vnde non potest dici uesp lucescens in prima sabbati, nisi nomine uespi nox ipsa intelligatur quã lux terminat.
I Et vsitatus loquendi modus diuinæ scripturæ est, à parte totum significare. A vespere ergo noctem significauit, cuius extremum est diluculum. Diluculo enim venerunt illæ mulieres ad monumẽtũ. Ac p̃ hoc ea nocte venerũt quæ significata est nomine vesperi. Tota enim significata est eo nomine, vt dixi, & ideo quacunq; eius noctis parte venissent, ea vtiq; nocte venissent. Cũ ergo venerunt parte eius noctis extrema, ea proculdubio nocte ve nerunt. Vespere autem q̃ lucescit in prima sabbati, non potest nisi tota ipsa nox intelligi. Eo igitur vespere venerunt, quæ ipsa nocte venerunt. Ipsa autem nocte venerunt quæ noctis ipsius quamuis extrema parte venerunt. Nam & ipsum triduum quo dominus mortuus est & resurrexit, nisi isto loquendi modo, quo à parte totum dici solet, recte intelligi non potest. Hinc magna redditur ratio verbi domini.
Mat. 12. Ipse quippe ait, Sicut enim Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Cõputentur autem tempora, siue ex quo tradidit sp̃ũm, siue ex quo sepultus est, & non occurrit ad liquidum nisi ad medium diem, hoc est vt sabbatum totum diem accipiamus, id est cũ sua nocte: illos autem qui eum in medio posuerunt, id est parasceuem, & primam sabbati, quem diem dominicũ dicimus, à parte K totũ intelligamus. Quid.n. iuuat q̄ quidã his angustijs coarctati, & istũ locutiõis modũ, id est a parte totũ in sctãrum scripturarũ soluẽdis quæstionibus plurimum valere nesciẽtes, noctẽ voluerũt annumerare tres illas horas a sexta vsq; ad nonam, quibus sol obscuratus est, & diẽ tres horas alias, quibus iterum terris est redditus, id est a nona vsq; ad eius occasum? Sequitur.n. nox futuri sabbati, quia cum suo die computata, erunt iam duæ noctes & duo dies. Porrò autem post sabbatum sequitur nox primi sabbati, id est illucescentis diei dominicæ, in qua tunc dominus resurrexit. Erũt ergo duæ noctes & duo dies, & vna nox: etiam si tota posset intelligi, nec ostenderemus quod illud diluculũ pars eius extrema sit. Quapropter nec annumeratis illis sex horis quarum tribus sol contenebratus est & tribus eluxit, constabit ratio trium dierum & trium noctium. Restat ergo vt illo scripturarũm vsitatissimo loquendi modo, quo a parte totũ intelligit, inueniamus extremũ diẽ tẽpus parasceues, quo crucifixus & sepultus est dominus, & ex ipsa extrema parte totum diem cum sua nocte, qui iam peractus fuerat accipiamus: L medium vero, id est sabbati diẽ, non a parte, sed integre totum: tertium rursus a parte sua prima, id est a nocte totũ cũ suo diurno tp̃e: ac sic erit triduum, quemadmodum illi octo dies post quos ascendit in montẽ, quo Mat. 17. rum medios integros attendẽtes Matthæus Marc. 9. & Marcus, dixerunt, Post sex dies: quod Lu Lucæ 9. cas dixerit, Post octo dies. Nũc iam cætera videamus, queãdmodũ Matthæo cõgruant. Lucas enim apertissime duos angelos dicit Luc. 24. visos fuisse a mulieribus quæ venerunt ad monumentum, quorũ singulos intellexeramus commemoratos a duobus: vnũ a Matthæo, id est illum qui extra monumentum Mat. 28. sedebat in lapide, alterum a Marco, id est Mar. 16. illũ qui intra monumẽtũ sedebat a dextris. Sed Lucas ita narrat, Et dies parasceues, & sabbatum illucescebat. Subsecutæ autẽ mu- Luc. 23. lieres quæ cum ipso venerant de Galilæa viderunt monumentum, & quemadmodum positũ erat corpus eius, & reuertentes para

uerunt

uerunt aromata & vnguenta: sed sabbato quidem siluerunt secundum mandatum, Vna autem
Luc. 24. sabbati, valde diluculo, venerunt ad monu-
M mentum portantes quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum a monumento, & ingressæ non inuenerunt corpus domini Iesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum eius, & regressæ a monumento nunciauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Quomodo ergo singuli nisi sunt sedentes, vnus secundum
Mat. 28. Matthæum, foris super lapidem: & alter se-
mar. 16. cundum marcum intus a dextris: cum secundum
Luc. 24. Lucam duo steterunt secus illas, quāuis similia dixerint? Possumus quidem adhuc intelligere vnum angelum visum a mulieribus, & secundum Matthæum, & secundum Marcum, sicut supra diximus: vt eas ingressas in monumentum sic accipiamus, in aliquod scilicet spacium quod erat in aliqua maceria communitum, vt intrari posset ante illum saxeum sepulchri locum, atq; ibi vidisse
A angelum sedentem supra lapidem reuolutum à monumento, sicut dicit Matthæus, vt hoc sit sedentem à dextris, quod dicit Marcus: deinde intus ab eis dum inspicerent locum in quo iacebat corpus domini, visos alios duos angelos stantes sicut dicit Lucas, similia locutos ad earum exhortandum animum & ædificandam fidem. Sed uideamus & illa quæ Ioannes dicit, utrum uel quemadmo-
Ioā. 20. dum his congruant. Sic ergo narrat Ioānes, Vna autem sabbati Maria Magdalene uenit mane cum adhuc tenebræ essent ad monumentum, & uidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus & dicit eis, Tulerunt dominū de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus & ille alius discipulus, & uenerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus, præcucurrit citius Petro, & uenit primus ad monumētum. Et cum se inclinasset, uidit posita linteamina, nō tamen introiuit.

Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumētū, & uidit linteamina posita & sudarium quod fuerat super caput eius non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in uno loco. Tunc ergo B
introiuit & ille discipulus qui uenerat primus ad monumentum & uidit & credidit. Nondū enim sciebat scripturas, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterū ad semetipsos discipuli. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dū ergo fleret inclinauit se & prospexit in monumentū, & uidit duos angelos in albis sedentes, unū ad caput, & unū ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu, Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerūt dominum meum & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei, Domine si tu sustulisti eum dicito mihi, ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni: quod dicitur magister. Dicit ei Iesus. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade aūt ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad prēm meū & patrē uestrum, deum meū & deum uestrum. Venit Maria Magdalene annūcians discipulis, quia uidi dnm, & hæc di- C
xit mihi. In hac Ioannis narratione dies uel tempus quo uentum est ad monumentum cum cæteris conuenit. Illud etiam q duo angeli uisi sunt concordat cum Luca.
Sed quod ille stantes dicit angelos uisos, iste Luc. 24.
autem sedentes, &c. quæ illi non dicunt, quomodo hinc possint intelligi non discrepare à cæteris, & quo ordine gesta sint, nisi diligenter considerentur, repugnantia possunt uideri. Quapropter hæc omnia quæ circa tempus resurrectionis domini facta sunt, secundum omnium Euangelistarum testimonia in unam quandam narrationem, quantum nos dominus aduuerit, quemadmodum geri potuerint ordinemus. Prima sabbati diluculo, sicut omnes consentiunt, uentum est ad monumentum. Iam factum erat quod solus matthæus commemorat de terræmotu & lapide reuoluto conterritisque custodibus, ita ut in parte aliqua uelut mortui iacerent. Venit autem, sicut Ioannes dicit, maria magdalene sine dubio cum cæteris mulieribus,

quæ

quæ domino ministrauerant plurimum dilectione feruentior, vt non immerito Ioannes solam commemoraret, tacitis eis quæ cum illa fuerunt, sicut alij testantur. Venit ergo & vt vidit lapidem sublatum à monumento, antequam aliquid diligentius inspiD iceret, non dubitans ablatum inde esse corpus Iesu, cucurrit, sicut dicit idem Ioannes, & nunciauit Petro atq; ipsi Ioanni. Ipse est enim discipulus quem amabat Iesus. At illi currere cœperunt ad monumentum, & præueniens Ioannes inclinauit se & vidit posita linteamina, nec intrauit. Petrus autē cōsecutus intrauit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, nō cum linteaminibus positum sed separatim inuolutum. Deinde & Ioannes intrauit, & vidit similiter, & credidit quod maria dixerat sublatum esse dñm de monumēto. Nondū.n.sciebat, scripturā, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans: id est, ante illum saxei sepulchri locum, sed tamen intra illud spaciū qđ iam ingressæ fuerat. hortus quippe illic erat
Ioan.19. sicut idē Ioannes cōmemorat. Tunc viderunt angelum sedentem a dextris super lapidē reuolutū à monumento, de quo angelo narrant mtthæus & marcus. Tūc eis di-
Mat.28 xit, Nolite timere vos, scio.n.ꝙ Iesum qui crucifixus est q̄ritis, Nō est hic, surrexit.n. sicut dixit, venite & videte locū vbi positus E erat dn̄s. Et cito euntes dicite discipulis eius quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæā: ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Quibus similia Marcus quoq; non tacuit.
Mar.16. Ad hæc verba Maria dū fleret inclinauit se
Ioā. 20. & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos, sicut dicit Ioannes, in albis sedentes: vnū ad caput, & vnū ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi, mulier q̄d ploras? Dicit eis, Quia tulerunt dominū meū & nescio vbi posuerunt eum. Hinc intelligendi sunt surrexisse angeli, vt ēt stātes
Luc.23. viderētur, sicut eos Lucas visos fuisse cōmemorat, & dixisse secūdm eundē Lucā, timentibus mulieribus & vultum in terrā declinātibus, Quid quæritis, viuentem cū mortuis? Non est hic: sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens, Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifixi, & die tertia resurgere à mortuis. Et recordatæ sunt verborum eius. Post hæc conuersa est retrorsum Maria, & vidit Iesum stantem, sicut dicit Ioannes, & non sciebat, quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier quid ploras? quem quæris? Illa exi- Ioā. 20.
stimās quia hortulanus esset, dicit ei, Domi- F
ne si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eū tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrē vestrum, deum meum & deum vestrum. Tunc egressa est à monumento: hoc est, ab illo loco vbi erat horti spatium ante lapidē effossum. Et cum illa aliæ, quas secundum Marcum inuaserat tremor & pauor, & nemini quicquam dicebant. Tunc iam secun- Mar.19.
dum Matthæum, Ecce Iesus occurrit illis Mat.28.
dicens, auete. Illæ autem accesserunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Sic enim colligimus, & angelorum allocutionem bis numero eas habuisse, venientes ad monumentum, & ipsius domini: semel, scilicet illic quādo Maria hortulanum putauit: & nunc iterum cum eis occurrit in uia vt eas ipsa repetitione firmaret atq; à timore recrearet. Tunc ergo ait illis. Nolite time- Ioā. 20.
re, Ite nunciate fratribus meis, vt eant in Luc.23.
Galilæam, ibi me videbunt. Venit ergo Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi dominum, & hæc ei dixit. Non solum ipsa, sed & aliæ quas Lucas commemorat, quæ nunciauerunt hæc discipulis un- G
decim, & cæteris omnibus. Et uisa sunt ante illos sicut deliramentum uerba ista, & non credebant illis. His & Marcus attestatur, Nā & posteaq̄ cōmemorauit eas tremē- mar.16.
tes & pauētes exisse à monumēto, & nemini q̄cq̄ dixisse, adiūxit, ꝙ resurgēs dn̄s apparuerit mane prima sabbati, primo Mariæ magdalenæ de qua eiecerat septem dæmonia: & q̄a illa uadēs nūciauit ijs q̄ cū eo fuerāt lugētibus & flētibus: & q̄a illi audiētes ꝙ uiueret & uisus esset ab ea, non crediderūt. Sanè mat.28.
Matthæus ēt illud inseruit, abscedētibus mulieribus q̄ illa omnia uiderāt & audierāt, uenisse ēt quosdā in ciuitatē de illis custodibus q̄ iacuerāt uelut mortui, & nūciasse principibus sacerdotū omnia q̄ facta erāt, hoc est, q̄ ēt illi sentire potuerūt. Illos uero cōgregatos cū senioribus cōsilio accepto, pecuniā copiosam dedisse militibus ut dicerent ꝙ discipuli

puli eius venissent, cumq; furati essent illus dormientibus: pollicentes et securitatē a præside qui eos custodes dederat: & illos
H accepta pecunia fecisse, sicut erant edocti, diuulgatumq; esse verbū, istud apud Iudæos usq; in hodiernum diem.

In eo q̃ se postea discipulis manifestauit, quō sibi omnes Euangelistæ non aduersentur, collatis testimonijs, & de Apostolo Paulo, & de actibus Apostolorum. Cap. XXV.

IAm post resurrectionem, quemadmodum apparuerit dominus discipulis, considerandum est, non solum ut elucescat etiā ex hac re conuenientia quatuor Euangelistarum, uerumetiam ut cū Paulo Apostolo
1.Co.15 consonet, qui de hac re in prima ad Corinthios Epistola ita loquitur, Tradidi enim uobis imprimis quod & accepi, quia Christus mortuus est p̄ peccatis nostris, secūdū scripturas, & q̃a sepultus est, & q̃a resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia apparuit Cephę, & postea duodecim: deinde apparuit plusquā quingentis fratribus simul, ex quibus plures manent usq; adhuc, quidam autem dormierunt. postea apparuit Iacobo, deinde Apostolis omnibus: Nouissime autem omnium, tanquam abortiuo apparuit & mihi. Hunc autem ordinem nullus Euāgelistarum tenuit. Vnde cōsiderādū est utrum ordo quem illi tenuerunt huic
I non aduersetur. Nā nec illæ oia, nec isti oia dixerunt. Quæ aūt dixerūt oēs, utrum nihil
Luc.24. inter se pugnent tm̄ uidēdū est. Lucas enim solus quatuor Euangelistarum, non dicit à mulieribus uisum dominum, sed tantum-
Mat.28. modo angelos. Matthæus autem dicit quod
Mar.16. eis occurrerit redeuntibus à monumento. Marcus quoq; dicit primo uisum esse Mariæ Magdalenę, sicut & Ioannes: sed quomodo ab eis sit uisus non dicit, quod expli-
Ioan.20 catur à Ioanne. Lucas autem non solum tacet, ut dixi, eum apparuisse mulieribus, sed etiam duos quorum vnus fuit Cleophas, talia dicit locutos cum illo antequā agnoscerent eū, tanquā mulieres nihil se aliud q̃ angelos uidisse nunciauerint, qui dicebant eū
Luc.24. uiuere. Ita enim narrat, Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellū quod erat in spacio stadiorum sexaginta ab Hierusalē, nomine Emaus: & ipsi loquebant̄ ad muicē, de his omnibus quæ acciderant. Et factum est dū loquerent̄, & secū quærerent, & ipse Iesus appropinquās ibat cū illis. Oculi autē illorū tenebant̄ ne eū agnoscerent. Et ait ad illos, Qui sunt hi sermones quos cōfertis adinuicē ambulantes & estis tristes? Et respōdens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu so- K
lus peregrinus es in Hierusalē, & nō cognouisti q̃ facta sunt in illa his diebus, Quibus ille dixit, Quæ? Et dixerunt: de Iesu Nazareno qui fuit uir Propheta, potens in opere & sermone coram deo & omni populo. Et quomō eū tradiderūt summi sacerdotes & principes nostri in dānationē mortis & crucifixerunt eū. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc sup hæc omnia tertia dies est hodie q̃ hęc facta sunt. Sed & mulieres quędam ex nostris terruerunt nos quæ ante lucē fuerunt
ad monumentum, & non inuento corpore I
eius, uenerunt dicentes se ēt uisionem angelorum uidisse, qui dicunt eum uiuere. Et abierunt qdā ex nostris ad monumentū, & ita inuenerūt, sicut mulieres dixerunt, ipsum vero nō inuenerunt. Hæc scd̃m Lucā ita narrant, vt meminisse, ac recolere potuerunt, qd̄ a mulieribus dictū erat, vel a discipulis, q cucurrerūt ad monumentū, qn̄ eis nunciatū est, qd̄ ablatū inde sit corpus eius.
Et ipse quidē Lucas Petrū tm̄ dicit cucur- Luc.24.
risse ad monumentū, & p̄cumbentē uidisse linteamina sola posita, & abisse secum mirātē, qd̄ factū fuerat. Hoc aūt de Petro cōmemorat, priusq̃ narraret de his duobus quos
inuenit in via, posteaq̃ narrauit de mulieri- L
bus, q̃ viderant angelos, & ab eis audierant, q̃ resurrexisset Iesus: tanq̃ tunc Petrus ad
monumentū cucurrerit. Sed intelligit hoc Ioan.20
Lucas recapitulādo posuisse de Petro. Tūc .n. cucurrit Petrus ad monumentū, qn̄ & Ioannes, cū tantūmodo a mulieribus præcipue a Maria Magdalena nunciatū eis fuerat de corpore ablato. Tunc aūt illa nūciauerat qn̄ vidit lapidem auulsum a monumēto: & postea facta sunt hęc de visione angelorum, atque ipsius dñi, q bis numero apparuerat mulieribus, semel ad monumētū, & iterum
occurrēs reuertentibus a monumēto. Hoc Ioan.20
aūt antequam duobus illis in via visus fuis- Mat.28.
set, quorū erat vnus Cleophas. Nanque & Cleophas loquens cū dño quē nōdū agnoscebat, non Petrum dixit isse ad monumen-
tum, sed abierunt quidā ex nostris, inquit, Luc.24.
ad monumentū, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt. Quod & ipse recapitulan-

M do intelligit dixisse, illud scilicet, quod primo mulieres nunciauerant Petro, & Ioanni de ablato corpore domini. Ac per hoc cum ipse Lucas Petrum dixerit cucurrisse ad monumentum, & Cleopham dixisse ipse retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum, intelligitur attestari Ioanni, quod duo ierint ad

Ioã. 20. monumentum: sed Petrum solum primo commemorauerit, quia illi primitus Maria nunciauerat. Item pôt mouere quod Petrum non

Ibidem. intrantem, sed procumbentem dixit idem Lucas vidisse sola linteamina & discessisse mirantem, cum Ioannes dicat se potius ita vidisse, hoc est, discipulum illum quem diligebat Iesus, non intrasse in monumentum, quo prior venerat, sed cum se inclinasset vidisse posita linteamina: sed & seipsum postea dicit intrasse. Ita & Petrus intelligendus est

Luc. 24. primo procumbens vidisse, quod Lucas commemorat, Ioannes tacet: post autem ingressus, sed ingressus tamen antequam Ioannes intraret, vt oês verum dixisse sine vlla repugnantia reperiantur. Ordo ergo rerum qui esse potuit, quemadmodum dominus excepto, quòd iam mulieribus locutus erat, etiam maribus discipulis visus fuerit, secundum testimonia non solum quatuor Euangelistarum, sed etiam Pauli Apostoli contexendus, & demonstrandus est. Omnium ergo

A uirorum primo apparuisse intelligit Petro ex his dûtaxat omnibus quos Euangelistæ quatuor, & Paulus apostolus commemorauerunt. Cæterum si apparuerit alicui eorum priusquam Petro, quod omnes tacuerunt, quis vel dicere audeat vel negare? Neq; enim &

1. Co. 15 Paulus dixit, apparuit primo Cephæ: sed apparuit, inquit Cephæ, postea duodecim, deinde apparuit plusquam quingentis fratribus simul. Sic aût non apparet quibus duodecim, quemadmodum nec quibus quingentis. Fieri enim potest de turba discipulorum fuerint isti duodecim nescio qui. Nam illos quos Apostolos nominauit, nô iam duodecim, sed undecim diceret, sicut nônulli et codices habent. Quod credo perturbatos homines emendasse, putantes de illis duodecim Apostolis dictum, qui iã Iuda extincto undecim erãt. Sed siue illi codices uerius habeant qui undecim habent, siue alios quosdam duodecim discipulos Paulus uelit intelligi, siue sacratum illum numerum etiã in undecim stare uoluerint, quia duodenarius in eis nume-

Acto. 1. rus ita mysticus erat, vt nô posset in locum

B Iudæ nisi alius, id est, Matthias ad conseruandum sacramentum eiusdem numeri subrogari. Quodlibet ergo eorum sit, nihil inde existit quod ueritati vel istorum alicui ueracissimo narratori repugnare uideatur: probabiliter tamen creditur posteaquam Petro apparuit, deinde apparuisse istis duobus, quorum erat vnus Cleophas, de quibus Lucas totum narrat. Marcus aût breuiter ita perstringit, Post Luc. 24.

hæc aût, inquit, duobus ex eis ambulãtibus Mar. 16.

ostensus est in alia effigie euntibus in uillam. Castellum quippe illud non absurde accipimus et uillam potuisse appellari, quod nunc iam appellatur ipsa Bethleem, quæ ciuitas antea vocitata est: quamuis nûc sit honoris amplioris, nomine dñi, qui in illa natus est, sic per Ecclesias omnium gentium diffamato: & in codicibus quidem Græcis magis agrum inuenimus quam uillam. Agri autem nomine non castella tantum, verumetiam municipia & coloniæ solent vocari extra ciuitatem, quæ caput, & quasi mater est cæterarum; vnde metropolis appellatur. Quod autem Mar. 16.

ait Marcus, eis in alia effigie dñm apparuisse: hoc Lucas dicit, quod eorum oculi tenebantur Luc. 24.

ne agnoscerent eum. Oculis quippe eorum acciderat aliquid, quod ita manere permissum est, usque ad fractionem panis, certi mysterij causa, vt eis in illo alia ostenderetur effigies, & sic eum non nisi in fractione panis agnoscerent, sicut Luca narrante C

monstratur. Pro merito quippe mentis eorum adhuc ignorantis, quod oportebat Christum mori, & resurgere, simile aliquid eorum oculi passi sunt: non ueritate fallente, sed ipsis ueritatem percipere nô ualẽtibus, & aliud quam res est opinantibus, ne quisquam se Christum agnouisse arbitretur, si eius corporis particeps non est, i. Ecclesiæ, Cuius unitatem in sacramento panis commendat Apostolus dicens, Vnus panis, vnum corpus multi 1. Co. 10.

sumus, ut cum eis benedictum panem porrigeret Luc. 24.

aperirentur oculi eorum & agnoscerent eum. Aperirentur vtiq; ad eius cognitionem, remoto scilicet impedimento quo tenebãtur ne eum agnoscerent. Neque. n. clausis oculis ambulabant, sed inerat aliquid, quo non sinerentur agnoscere, quod uidebant, quod scilicet caligo & aliquis humor efficere solet. Non quia dominus non poterat transformare carnem suam, vt alia reuera esset effigies, quam solebant illi contueri, quando- Mat. 17.

quidem & ante passionem suam transformatus est in monte, ut facies eius clarescere Ioã. 2.

ret sicut sol: quale vult .n. admirabile corpus

pus de qualicunq; corpore, verú de vero fa-
D cit, qui de aqua vera verum vinum fecit: sed
non ita fecerat cum apparuit illis duobus in
alia effigie. Nõ.n. aliter q̃ erat, sed sicut erat
apparuit eis, quorum oculi tenebantur ne
agnoscerent eũ. Non aũt incongruenter ac
cipimus hoc impedimentum in oculis eorũ
à Satana factũ fuisse ne agnosceretur Iesus,
sed tamen à Christo est facta permissio vs-
que ad sacramentum panis: vt vnitate cor-
poris eius participata, remoueri intelligatur
Luc. 24. impedimentum inimici, vt Christus possit
agnosci. Nam ipsos esse istos de quibus &
Lucas narrat, credendũ est, quia dicit ipsos
euntes nunciasse cæteris sicut Lucas dicit
eos surgentes eadem hora, regressos esse Hie
rusalem, & inuenisse congregatos vndecim,
& eos qui cum ipsis erant, dicentes q̃ surre-
xit dñs vere, & apparuit Simoni: & tunc ẽt
ipsos narrasse quæ gesta erãt in via, & quo-
modo eum cognouerunt in fractione panis.
Iã ergo erat fama quod resurrexerat Iesus
ab illis mulieribus facta, & à Simone Petro
cui iam apparuerat. Hoc enim isti duo inue
nerunt loquentes ad quos in Hierusalẽ ve-
nerunt: fieri itaq; potuit vt timore prius in
via noluerint dicere, q̃ eum audierant re-
E surrexisse, quando tantummodo angelos di-
xerunt visos esse mulieribus. Ignorantes.n.
cum quo loquerentur, merito possent esse so
liciti ne quid passim de Christi resurrectio-
ne iactantes in manus inciderent Iudæorũ.
Mar. 16. Quod aũt ait Marcus, Annunciauerunt cæ
Luc. 24. teris, nec illis crediderunt: cum Lucas dicat,
q̃ iam inde loquebantur uere resurrexisse
dñm & Simoni apparuisse: quid intelligen-
dum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc nol-
lent credere? Cui aũt non eluceat prætter-
misisse Marcum quæ Lucas narrando expli
cauit: hoc est, quæ cum illis locutus fuerit Ie
sus antequam agnoscerent eum, & quomo-
do eum in fractione panis agnouerint. Q̃ñ-
quidem mox vt dixit eis apparuisse in alia
effigie euntibus in villam: continuo coniun-
xit, Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec
illis crediderunt. Quasi possent nunciare
quem non agnouerant, aut possent agnosce-
re, q̃bus alia effigies eius apparuerat. Quo-
modo ergo eum agnouerint, vt nunciare
possent, marcus sine dubio prætermisit. Q̃d
ideo memoriæ commendandum est, ut assue
scamus aduertere Euangelistarum morem
F ita prætermittentium quæ non commemo-
Luc. 24. rant, & coniungentium quæ cõmemorant,
vt eis qui vsum in hac consideratione non
habent, non aliunde maxime error oriatur
quo putent eos nõ sibi congruere. Lucas er-
go sequitur & dicit, Dũ hæc aũt loquũtur,
Iesus stetit in medio eorũ & dixit eis, Pax
vobis: ego sum nolite timere. Conturbati
vero & conterriti existimabant se spiritum
videre. Et dixit eis, Quid turbati estis &
cogitationes ascendunt in corda vestra? Vi-
dete manus meas & pedes meos. quia ipse
ego sum. Palpate & uidete, q̃a spiritus carnẽ
& ossa non habet sicut me videtis habere. Et
cũ hęc dixisset, ostendit eis manus & pedes.
Hanc ostensionẽ dñi post resurrectionem
intelligitur & Ioannes cõmemorare sic lo-
quens. Cum esset ergo sero die illo una sab-
batorum, & fores essent clausæ ubi erant di- Ioã. 20.
scipuli congregati propter metũ Iudæorũ,
uenit Iesus & stetit in medio, & dixit eis,
pax uobis. Et hoc cũ dixisset, ostẽdit eis ma
nus & latus. Ac per hoc his uerbis Ioannis
possunt coniungi ea quæ Lucas dicit, idem
autẽ Ioannes prætermittit. Ita enim Lucas
sequitur, Adhuc autem illis non credẽtibus Luc. 24.
& mirantibus prægaudio dixit, Habetis
hic aliquid quod manducetur? At illi obtu-
lerunt ei partem piscis assi & fauum mellis.
Et cum manducasset coram eis, sumens reli- G
quias dedit eis. His item uerbis possunt ad-
iungi quæ Lucas tacet. Dicit aũt Ioannes; Ioã. 20.
Gauisi sunt ergo discipuli uiso dño. Dixit er
go eis iterum. Pax uobis: sicut misit me pa-
ter & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insuf
flauit & dixit eis. Accipite spũm sanctum;
quorum remiseritis peccata remittũtur eis,
& quorum detinueritis detenta sunt. His
rursus adiungamus quæ Ioannes prætermi-
sit, Lucas cõmemorat: Et dixit ad eos, Hæc Luc. 24.
sunt verba quæ locutus sum ad uos cum ad-
huc essem uobiscum, q̃m necesse est impleri
omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, &
Prophetis & Psalmis de me. Tunc aperuit
illis sensum ut intelligerent scripturas, & di
xit eis. Q̃m sic scriptum est, & sic oportebat
Christum pati & resurgere a mortuis die
tertia, & prædicari in nomine eius pœniten
tiam & remissionẽ peccatorũ in omnes gen
tes, incipientibus ab Hierusalem. Vos autem
estis testes horum. Et ego mittam promis-
sum patris mei in vos, uos autẽ sedete in ci-
uitate quoadusq; induamini uirtute ex alto.
Ecce quõ commemorauit & Lucas promis-
sionẽ spiritussancti, quam non inuenimus,
à domino factam nisi in Euangelio Ioãnis: H

Quod non prætereunter aduertédũ est, vt
meminerimus quemadmodum sibi Euangelistæ inuicem attestantur: de quibusdam
etiam quæ ipsi non dicunt, & tñ dicta noue
runt. Post hæc Lucas quæ gesta sunt omnia
prætermittit, nec omnino cõmemorat, nisi
quando Iesus ascendit in cœlum: atq; id tñ
ita coniungit quasi hoc sequantur hæc verba quę dixit: cum hoc gestum sit vna sabbatorum, quo die dominus resurrexit, illud
autem quadragesimo die, sicut idem ipse Lu
Acto. 1. cas in Apostolorum actibus narrat. Quòd
Ioã. 20. autem Ioannes, non cum illis fuisse tunc
Luc. 24. Apostolum Thomam, cum secundũ Lucã
duo illi, quorum erat vnus Cleophas regressi Hierusalem inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant, proculdubio intelligendum est quod inde Thomas
exierit, antequam eis dñs hæc loquentibus
appareret. Hinc iam Ioannes aliã cõmemorat sui demonstrationẽ a dño discipulis factam post dies octo, vbi erat & Thomas qui
Ioã. 20. prius eũ non viderat. Et post dies octo, in-
I quit, iterũ erant discipuli eius intus & Thomas cũ eis: venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax uobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuũ huc, & vide
manus meas, & affer manũ tuã & mitte in
latus meum, & noli esse incredulus sed fidelis. Respõdit Thomas & dixit ei, Dominus
meus & deus meus. Dixit ei Iesus, Quia uidisti me credidisti, Beati qui non viderunt
& crediderunt. Hanc secundam dñi visionẽ
erga discipulos factam, id est quam secundo
loco Ioannes commemorat, apud Marcum
Mar. 16 possemus agnoscere, breuiter eam sicuti assolet perstringentem, nisi moueret quod ibi
ait, Nouissime recumbentibus illis vndecim
apparuit: non ideo quia Ioannes tacuit re-
Ioã. 21. cumbentes, potuit.n. hoc prætermittere, sed
quia iste dixit, Nouissime, quasi vltra iã nõ
eis apparuerit, cum adhuc Ioannes tertiã sit
eius narraturus demonstrationem ad Mare
Mar. 16. Tyberiadis, Deinde quod dicit idẽ marcus,
Exprobrans illis incredulitatẽ illorum &
duritiam cordis, quia his qui viderant eũ,
resurrexisse non crediderant: illis videlicet
duobus quibus euntibus in villã apparuit,
postea quam resurrexit, & Petro cui primitus eum apparuisse apud Lucam vestigatũ
Luc. 24. est: fortasse & Mariæ Magdalenæ & alijs
mulieribus quæ cum illa erant, quando eis
K & ad monumentũ apparuit, & inde redeuntibus in itinere occurrit. Nam ita contexit
narrationem idem marcus, cum commemorasset breuiter de duobus illis quibus apparuit in uillã euntibus & nunciassent cæteris,
nec illis creditũ esset. Nouissime, inquit, recumbentibus illis vndecim apparuit exprobrans incredulitatem eorũ & duritiã cordis, mar. 16.
quia his qui viderant eum resurrexisse non
crediderant. Quõ ergo nouissime quasi iam
vltra eum non viderint? Nouissimum quippe illud est, quod dominum Apostoli in terra viderunt qñ ascendit in cœlum, quòd factum est quadragesimo die post eius resurrectionem. Nunquidnam tunc exprobraturus erat & non credidissent eis qui eum viderant resurrexisse, qñ iam & ipsi post resurrectionem totiens eum viderant, & maxime ipso die resurrectionis eius, id est, vna
sabbati iam circa noctem sicut Lucas Ioan- Luc. 24.
nesq; commemorant? Remanet igitur vt in- Ioã. 20.
telligamus eundẽ diem resurrectionis eius,
id est vnam sabbati, qũ eum post diluculũ
vidit Maria & aliæ cum illa mulieres: qñ
etiam Petrus, quando & illi duo quorum v-
nus erat Cleophas, quod videtur etiam idẽ Mar. 16.
Marcus commemorare: qñ apparuit iam cir L
ca noctem illis vndecim, præter Thomam,
& qui cum eis erant, qñ eis & isti quod viderant narrauerunt: nunc etiam Marcum
more suo breuiter commemorare voluisse
& ideo dixisse, nouissime: quia ipso die hoc
nouissimum fuit, iam incipiente nocturno
tpe, posteaquam illi de castello vbi eum in
fractione panis agnouerant redierunt in Luc. 24.
Hierusalem, & inuenerunt, sicut dicit Lucas, illos vndecim, & eos qui cum illis erant,
iam colloquentes de resurrectione domini,
& quod visus fuerit Petro: quibus & ipsi
narrauerunt quod in via gestũ erat, & quomodo eum cognouerint in fractione panis.
Sed erant ibi vtiq; non credentes: vnde uerum est & Marcus dicit, nec illis crediderunt. His ergo iam sicut Marcus dicit di- Mar. 16.
scumbentibus, & adhuc inde sicut Lucas di- Ioã. 20.
cit loquentibus, stetit in medio eorum dñs, Luc. 24.
& ait illis, Pax vobis: sicut dicunt Lucas &
Ioannes. Fores aũt clausæ erant cum ad eos
intrauit, & solus Ioannes cõmemorat. Verbis itaq; dñi quæ tunc eum locutum esse discipulis, Lucas Ioannesq; dixerunt interponitur, & illa exprobratio de qua Marcus dicit, qui non crediderint eum resurrexisse
viderant. Sed hoc rursus mouet, quomodo M
discumbentibus vndecim, dicit apparuisse
Marcus, si illud tempus est diei dominici iã Ibidem.
noctis

noctis initio, quod Lucas Ioannesq; meminerunt. Aperte quippe Ioannes dicit, non cum eis tunc fuisse Apostolũ Thomã, quẽ credimus exijsse inde antequam dominus ad eos intraret, posteaquam illi duo redeũtes de castello, cum ipsis vndecim collocuti
Luc. 14. sunt, sicut apud Lucã inuenitur. Sed Lucas in sua narratione dat locum, quo possit intelligi dum hæc loquerentur prius inde exisse Thomã, & pp̃stea dñm intrasse. Marcus aũt qui dicit. Nouissime recumbenti-
Mar. 16. bus illis undecim apparuit, etiam Thomã illic fuisse cogit fateri. Nisi forte quanuis uno absente, vndecim tamen voluit appellare quia eadẽ tunc Apostolica societas hoc numero nũcupabatur, antequam Matthias
Actio. 1. in locum Iudæ subrogaref. Aut si hoc durũ est sic accipere, illud ergo accipiamus, post multas demõstrationes eius quibus p dies quadraginta discipulis præsentatus est, cum etiam nouissime recumbentibus illis vndecim apparuisse, id est, ipso quadragesimo die: & quoniam iam erat ab eis ascensurus in cœlũ, hoc eis illo die maxime exprobra-
A re voluisse, quia his qui uiderant eum resurrexisse non crediderant, antequã ipsi eũ viderent: cum utiq; post ascensionem suam prædicantibus illis Euangelium, etiam gentes, quod non uiderunt fuerant crediture.
Post illam quippe exprobrationẽ, secutus
Mar. 16. ait idem Marcus, Et dixit eis, Eũtes in mũdum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur. Hoc ergo prædicaturi, qm̃ qui non crediderit condemnabif, cum id utique non crediderit, quod nõ viderat, nonne ipsi primitus fuerant obiurgandi, q̃ antequam dñm vidissent, non crediderunt eis quibus prius apparuisset? Hanc autem nouissimam fuisse corporaliter in terra repræsentationem domini Apostolis, etiam illud admonet, ut credamus, quod ita sequitur idem Marcus, Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur, In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Deinde subiungit, Et dominus quidem Iesus postquã locutus est eis, assumptus est in cœlum, & sedit a dextris dei. Illi aũt profecti, prædi-
B cauerunt vbique dño cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Cum ergo dicit, Et dñs quidem postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum: satis uidetur ostendere nouissimum cum illis in terra hunc eum habuisse sermonem, quanuis non omnimodo ad id coarctare uideatur. Non enim ait, Postquam hæc locutus est eis: sed, postquam locutus est eis: unde admittit si necessitas cogeret non istam fuisse nouissimam locutionem, nec istum fuisse nouissimum diem, quo eis in terra p̃sens fuit, sed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus est posse pertinere, quod dictum est, Postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Sed quia ea quæ supra diximus, magis suadent hunc nouissimũ diẽ fuisse, quam ut intelligantur undecim, qui Thoma absente decẽ fuerũt: ideo post hãc locutionem, quam Marcus commemorat, adiunctis etiam consequenter illis verbis, vel discipulorum vel ipsius, quæ cõmemorantur in actibus Apostolorum, credendũ est assumptum dominum in cœlũ, quadragesimo scilicet die post diem resurrectionis eius. Ioannes autem quanuis fateatur multa se prætermisisse quæ fecit Iesus, uoluit C
tamen etiam tertiam eius repræsentationem discipulis post resurrectionem factam commemorare ad mare Tyberiadis, septem scilicet discipulis, Petro, Thomæ, Nathanaeli, Ioã. 21.
filijs Zebedæi & alijs duobus quos nominatim non expressit cum piscarentur: quando iussu eius retia mittentes in dextram partẽ, extraxerunt magnos pisces, cẽtum quinquagintatres: quando etiam Petrum ter interrogauit vtrum ab illo amaretur, & ei pascendas commendauit oues suas, & de eiusipsius passione prædixit, & de ipso Ioanne ait, Sic eum uolo manere donec ueniam. Ad hoc Ioannes Euangelium suum terminauit. Iam nunc quærendum est, quando primũ uisus sit à discipulis in Galilæa, quia & hoc quid Ioan. 6.
tertio narrat Ioannes, in Galilæa factum est ad mare Tyberiadis: quod facile uidet qui recolit illud miraculum de quinque panibus, quod ita narrare incipit idem Ioannes. Post hæc abijt Iesus trans mare Galilæę quod est Ioan. 21.
Tyberiadis: vbi autem putari potest primũ à discipulis post resurrectionem uideri debuisse, nisi in Galilæa, si recolantur uerba illius angeli, qui secundum Matthæum ue- Mat. 28.
nientibus ad monumentũ mulieribus, ita loquitur. Nolite timere uos, scio enim, quòd D
Iesum qui crucifixus est quæritis, non est hic, surrexit enim, sicut dixit, Venite & ui-

dete locum vbi positus erat dominus. Et ci
to eútes dicite discipulis eius quia surrexit,
& ecce pcedit vos in Galilæam, Ibi eum vi-
debitis, ecce pdixi vobis. Itē secundū Mar-
Mar.16. cum siue ipse sit angelus siue alius, Nolite,
inquit, expauescere, Iesum quæritis Naza-
renum crucifixum, surrexit non est hic, Ec
ce locus vbi posuerunt eū, Sed ite dicite di-
scipulis eius & Petro, quia pcedit vos in Ga
lilæam, Ibi eū videbitis, sicut dixit vobis.
Hæc verba ita vidētur consonare, ꝙ Iesus
non erat se demonstraturus post resurre-
ctionē discipulis suis nisi in Galilæa. Quā
demonstrationē discipulis nec ipse marcus
cōmemorauit, qui cū dixit mane prima sab
bati apparuisse, primo Mariæ Magdalenæ,
& illā nunciasse discipulis ijs qui cū eo fue
rant lugentibus & flentibus, illos āt nō cre
didisse. Post hæc deinde duobus ex his ap-
paruisse eūtibus in villā, & illos cæteris nū-
Luc.24. ciasse quod factum est, sicut Lucas & Ioan
Ioa.20. nes coattestantur in Hierusalem, eodē ipso
E die resurrectionis, iam noctis initio. Dein-
de venit ad illam eius manifestationem, ꝙ
nouissimam dicit, recumbentibus illis un-
decim. Post hanc dicit eum assumptum in
cœlum, quod factum scimus in monte Oli-
ueti, non longe ab Hierusalem. Nusquam
igitur commemorat Marcus completum,
quod ab angelo prænunciatum esse testa-
tur. Matthęus vero nihil aliud dicit, nec vl-
lum alium locum omnino commemorat,
uel antea uel postea, ubi discipuli postea-
quā resurrexit, viderint dominum, nisi in
Galilæa secundum angeli prædictionē. De-
niq; cū insinuasset quid ab angelo mulieri-
bus dictum sit, & illis abeuntibus subiecis-
set, quid de corruptis ad mētiendum custo-
dibus gestum sit: continuo tanquam nihil
aliud sequeret, quia & reuera sic erat dictū
Mat.28. ab angelo, Surrexit, & ecce pręcedit uos in
Galilæam, ibi eum videbitis: ut nihil aliud
Ibidem. sequi debuisse videatur, Vndecim autem,
inquit, discipuli abierunt in Galilæā in mō
tem vbi constituerat illis Iesus, & uidentes
eum, adorauerunt: quidam aūt dubitaue-
rūt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicēs.
Data est mihi omnis potestas in cœlo &
in terra. Euntes ergo docete omnes gentes,
baptizantes eos in nomine patris & filij &
F spiritussancti, docentes eos seruare omnia
quæcunque mandaui uobis. Et ecce ego vo
biscum sum omnibus diebus usque ad con-
summationem seculi. Ita Matthæus claudit
Euangelium suum. Ac per hoc si aliorum
consideratæ narrationes ad diligentiorē in-
quisitionē nō cōpellerent, nihil aliud arbi-
traremur nisi dñm post resurrectionē nus-
quam prius in Galilæa primum esse a disci-
pulis uisum. Item si Marcus de illa prænun Mar.16.
ciatione angeli tacuisset, posset cuiquā pu-
tari Matthæus, ideo dixisse discipulos abijs-
se in Galilæā in montem, atq; ibi adorasse
dñm, ut impletum videretur, qđ ipse p an-
gelum mandatum, ac prænunciatū esse nar
rauerat. Nunc aūt & Lucas & Ioannes sa- Luc.24.
tis dilucide manifestantes ipso die resurre- Ioā.20.
ctionis eius uisum esse dñm in Hierusalē a
discipulis suis, unde ita longe est Galilæa,
vt vno die ab eis vtroq; loco videri nō pos-
set: & Marcus illā quidē prædictionē ange- Mar.16.
li similiter narrans, in Galilæa uero visum
a discipulis dñm post resurrectionē nusquā
cōmemorans: vehementer cogunt quærere
quemadmodum dictum sit, Ecce præcedit
uos in Galilæam, ibi eum uidebitis. Nam
& ipse Matthæus si omnino nō diceret, un- Matt.28.
decim discipulos abijsse in montem in Ga-
lilæam vbi constituerat eis Iesus, & illic eū G
vidisse, atque adorasse nihil ex hac prædi-
ctione completum ad literam putaremus,
sed totum figurata significatione prædictū,
Sicut illud secundum Lucam, Ecce hodie & Luc.13.
& cras eijcio dęmonia, & sanitates perficio,
& tertia die consummor, quod ad literam
certum est non esse completum. Item si an-
gelus dixisset, præcedet uos in Galilæam,
ibi primum eum uidebitis: aut, ibi tantum
eum videbitis: aut, non nisi ibi eum videbi-
tis: cæteris Euangelistis Matthæus sine du-
bio repugnaret. Cum vero dictum est, Ec-
ce præcedet uos in Galilæam, ibi eum uide-
bitis: nec expressum est, quando id futurum
esset, vtrum primum antequam alibi ab eis
uisus esset: an posteaquam eum alicubi etiā
præterquam in Galilæa uidissent: idq; ip-
sum quòd discipulos Matthæus dicit isse in
Galilæam in montem, non exprimit diem,
nec narrandi ordinem, ita contexit, ut ne-
cessitatem ingerat nihil aliud intelligendi,
quam hoc primitus factum: non aduer-
satur quidem narrationibus cæterorum,
& dat eis intelligendis, atque accipien-
dis locum. Veruntamen quòd dominus
non vbi primum se demonstraturus erat,
sed in Galilęa, vbi necessario postea visus H
est, se uidendum mandauit, & per angelum Mat.28.
dicētem, Ecce præcedet uos in Galilæā, ibi
eum

eum uidebitis: & per seipsum dicens, Ite nũciate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt: quenuis fidelem facit intentũ ad quærendum in quo mysterio dictum intelligatur. Sed prius considerãdum est quan do etiam corporaliter in Galilæa uideri po-
Mat.28. tuerit dicente matthæo, Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam in monté ubi constituerat illis Iesus, & uidentes eum ado rauerunt: quidam auté dubitauerunt. Quia enim non ipso die quo resurrexit manifestum est, nam in Hierusalem visum esse eo die initio noctis Lucas & Ioannes apertissime consonant, Marcus autem non aperte.
Luc.23. Quando ergo uiderunt dñm in Galilæa?
Ioã. 20. non secundum id quod dicit Ioannes ad mare Tyberiadis: tunc enim septẽ fuerunt,
Ioã. 21. & piscantes inuenti sunt: sed secundum id quod dicit Matthæus, ubi erant undecim in monte, quo eos secundum prædictionem angeli Iesus præcesserat. Nam ita narrare apparet, quod illic eum repererint, quia utiq; secundum constitutum præcesserat. Non ergo ipso die quo resurrexit, neq; consequen-
Ioã. 20. tibus octo diebus, post quos dicit Ioannes
I discipulis apparuisse dñm ubi eum primo uidit Thomas, qui eum non uiderat die resurrectionis eius. Nam utiq; si intra eosdem octo dies eum in monte Galilææ iam illi undecim uiderant, quõ post octo dies eum primum uidit Thomas, qui in illis undecim fuerat? Nisi quis dicat, non illos vndecim qui iam tunc Apostoli uocabantur, sed discipulos illic undecim fuisse, ex multo numero discipulorum? Soli quippe adhuc uocabantur Apostoli, illi undecim, sed non soli erant discipuli. Potest ergo fieri ut non omnes, sed aliqui eorum ibi fuerint: alij uero discipuli cum eis, ita ut undecim complerẽtur: ac sic non ibi fuisse Thomam, qui post
Mar.16. illos dies octo primo dñm uidit. Marcus quippe quando illos undecim memorauit, non utcunque undecim, sed illis, inquit, un-
Luc.24. decim apparuit. Lucas etiam, Regressi sunt, inquit, Hierusalem, & inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipsis erãt, Et ille ostendit, illos vndecim, hoc est, Apostolos fuisse: Nam eum adiunxit, Et eos qui cum ipsis erant: satis utique declarauit eminentius illos undecim appellatos cum quibus erant cæteri, ac per hoc illi intelliguntur qui iam uocabantur Apostoli. Hoc
K proinde fieri potuit, ut ex numero Apostolorum & aliorũ discipulorũ, & undecim discipuli complerentur qui viderant intra illos octo dies in Galilææ monte Iesum. Sed occurrit aliud quod obsistat. Ioannes enim quando commemorauit non in monte ab vndecim, sed ad mare Tyberiadis à septem pi- Ioã. 21.
scantibus visum esse dñm, Hoc iam tertio, inquit manifestatus est Iesus discipulis cum resurrexisset à mortuis. Si autem acceperimus intra illos octo dies antequam Thomas eum vidisset ab vndecim quibusq; discipulis dñm visum, non erit hoc ad mare Tyberiadis tertio manifestatum esse, sed quarto. Quod quidem cauendum est, ne quis existimet tertio Ioannem dixisse, tanquam tres solæ factæ fuerint manifestationes eius. Sed hoc intelligendus est ad numerum retulisse dierum, non ad numerum ipsarum manifestationum, nec continuorum, sed per interualla, sicut idem ipse testatur. Nam primo ipso die resurrectionis suæ, excepto quòd à mulieribus visus est, id est, quòd in Euangelio claret, ter se manifestauerit semel Petro, iterum duobus illis quorum vnus erat Cleophas, tertio plurimis iam inde colloquentibus noctis exordio. Sed hoc totum Ioannes ad vnum diem referens semel com L
putat: iterum autem, hoc est, alio die, quãdo eum vidit & Thomas: tertio vero ad mare Tyberiadis, hoc est, tertio die manifestationis eius, non tertia manifestatione. Ac per hoc post hæc omnia cogimur intelligere factum esse, quòd cum in monte Galilææ secundum Matthæum discipuli vndecim vide runt, quo eos secundum constitutum præcesserat, ut impleretur etiam ad literã quod & per angelum & per seipsum dixerat. Inuenimus itaq; apud quatuor Euangelistas decies commemoratum dominum visum esse ab hominibus post resurrectionem. Semel ad monumentum mulieribus. Iterum eisdem regredientibus à monumento in itinere. Tertio Petro. Quarto duobus euntibus Ioã. 20.
in castellum. Quinto pluribus in Hierusa- Mat.28.
lem vbi non erat Thomas. Sexto ubi eum Luc.24.
vidit Thomas. Septimo ad mare Tyberia- Ioã. 20.
dis. Octauo in monte Galilææ secundum Ioa. 21.
Matthæum. Nono quòd dicit Marcus, No- Mat.28.
uissime recumbentibus, quia iam nõ erant Mar. 16.
in terra cum illo conuiuaturi. Decimo in ipso die, non iã in terra, sed eleuatum in nube, cum in cœlum ascenderet, quod marcus & Lucas commemorant. Marcus quidem post illud, quòd eis discumbẽtibus apparuit, Mar.16
ita continuãs vt diceret, Et dominus quidẽ M

Acto.1. postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Lucas autem prætermissis omnibus quæ per quadraginta dies agi ab illo cũ discipulis potuerunt, illi primo diei resurrectionis eius quando in Hierusalem pluribus apparuit, coniungit tacite nouissimum diem quo ascendit in cœlum, ita narrans,
Luc.24. Eduxit autem illos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factũ est cum benediceret eis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Viderunt ergo eũ præter quod in terra viderant, etiam cum ferretur in cœlum. Toties ergo in Euangelicis libris commemoratus est ab hominibus visus antequam ascendisset in cœlũ, in terra scilicet nouies, & in aere semel ascendens. Sed non omnia scripta sunt, sicut Ioannes fatetur.
Ioã. 21. Crebra enim erat eius cum illis cõuersatio per dies quadraginta priusquam ascenderet in cœlum, non tamen eis per omnia quadra-
Acto.1. ginta dies continuos apparuerat. Nam post diem primum resurrectionis eius, alios octo dies interuenisse dicit Ioãnes, post quos eis
Ioã. 20. rursus apparuit. Tertio autem ad mare Ty-
Ioã. 21. beriadis, fortassis continuo consequenti die,
A nihil enim repugnat: & deinde quando voluit constituens eis, quod & ante prædixerat, vt eos in Galilææ montem præcederet: atq; omnino p illos quadraginta dies quotiens voluit, quibus voluit, quemadmodum
Act.10. voluit, Sicut Petrus dicit, quando eũ Cornelio, & ijs qui cum illo fuerant prædicabat, Qui simul, inquit, manducauimus & bibimus cum illo posteaquam resurrexit à mortuis per dies quadraginta, non quòd quotidie per dies quadraginta cum illo manducassent & bibissent, nam erit contrarium Ioanni, qui octo illos dies interposuit quibus eis visus non est, vt tertio manifestaretur ad mare Tyberiadis, Inde iam etiam si quotidie illis visus & cum illis conuiuatus est, nihil repugnat. Et fortasse ideo dictum est, p quadraginta dies, qui quater deni sunt in mysterio vel totius mundi vel totius temporalis seculi, quia & illi primi decem dies in quibus erant illi octo dies, à parte totum possunt more scripturarum non dissone
1.Co.15 computari. Conferatur ergo, & quod ait Apostolus Paulus, verum nihil afferat quæstionis, Resurrexit, inquit, tertio die secundum scripturas, & apparuit Cephæ: non dixit primo apparuit Cephæ: nam esset cõ-
Mat.28. trarium, quod primo mulieribus apparuisse
1.Co.15. in Euangelio legitur, Postea, inquit, duodecim quibuslibet qua hora libet: ipso tamen resurrectionis die: deinde apparuit B plusquam quingentis fratribus simul. Siue isti cum illis vndecim erant congregati clau- Ioã. 20. sis ostijs propter metum iudæorum, vnde cum exisset Thomas, uenit ad eos Iesus: siue post octo illos dies quantolibet, nihil habet aduersi. Postea, inquit, apparuit Iacob, Non 1.Co.15 tunc autem primo accipere debemus visum esse Iacobo, sed aliqua propria manifestatione singulariter. Deinde Apostolis omnibus, Nec illis tunc primum, sed iam vt fa- Acto.9. miliarius conuersaretur cum eis vsque ad &.22. diem ascensionis suę. Nouissimo autem omnium, inquit, quasi abortiuo apparuit & mihi, Sed hoc iam de cœlo post non paruum tempus ascensionis suæ. Nũc iam videamus quod distuleramus, cuius mysterij gratia secundum Mathæum & marcum resurgẽs Mat.28. ita mandauerit: Præcedam vos in Galilæã, Mar.16. ibi me videbitis. Quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cum sic mandatum sit, q̃ q̃ sine præiudicio necessitatis, vt aut hoc solum, aut hoc primum expectaret fieri debuisse. Proculdubio ergo qm̃ vox est ista non Euangelistę narrantis, quod ita factum sit, sed angeli ex mandato dñi, & ipsius postea dñi, Euangelistæ autem nar- C rantis, sed quòd ita ab angelo & à dño dictum sit, Prophetice dictum accipiendum est. Galilæa nanq; interpretatur vel transmigratio uel reuelatio. Prius itaque secundum trãsmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum, Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis: nisi quia Christi gratia de populo Israel trãsmigratura erat, ad gentes? Quibus Apostoli prædicantes Euangelium nullo modo crederetur, nisi eis ipse dominus viam in cordibus hominum præpararet. Et hoc intelligitur, præcedet vos in Galilæam. Quod autem gaudentes mirarentur diruptis & euictis difficultatibus, aperiri sibi ostium in domino per illuminationem fidelium, hoc intelligitur, ibi eum videbitis, id est, ibi eius membra inuenietis, ibi uiuum corpus eius in ijs qui vos susceperint agnoscetis. Secundum Phili. 2. illud autem q̃ Galilæa interpretatur, reuelatio, non iam in forma serui intelligendus est, sed in illa in qua æqualis est patri: quam promisit apud Ioannem dilectoribus suis: Ioã. 14. cum diceret, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi: Non utiq; secundum id quod iam videbant, & quod etiam resurgẽs Luc.24. cum

D cum cicatricibus, non solum videndum, sed
Ioan. 1. etiam tangendum postmodum ostendit: sed secundum illam ineffabilem lucem qua illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum, secūdum quam lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt. Illuc nos præcessit, vnde ad nos veniens non recessit, & quò nos præcedens non deseruit.
1. Ioā. 9. Illa erit reuelatio tanquā vera Galilæa. Cō similes ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto seculo in illam æternitatem, si eius præcepta sic amplectamur, vt ad eius dexteram
Mat. 25. segregari mereamur. Tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, iusti autem in vitam æternam. Hinc illuc transmigrabunt, & ibi eum videbunt, quomodo nō vi-
Esa. 26. dent impij. Tolletur enim impius, vt nō videat claritatem domini: & impij lumen nō
Ioā. 16. videbunt. Hæc est autem inquit, vita æterna, vt cognoscant te vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, sicut in illa æternitate cognoscetur, quo seruos perducet per formam serui, vt liberi contemplētur formam domini.

EIVSDEM SANCTI AVGVSTINI EPISCOPI IN QUARTUM LIBRUM DE CONSENSU EUANGELISTARUM. Prologus.

E

NVnc iam quoniam Matthæi narrationē contextim considerantes, & ei tres alios conferentes, vsque in finem in nullo eos vel sibi vel inter se repugnare docuimus, Marcum similiter videamus, vt exceptis ijs quæ cum Matthæo dixit, de quibus iam quod differendum videbatur absoluimus, cætera eius inspecta atque collata, nulli eorum repugnare monstrentur, vsque ad cœnam domini. Nam inde iam omnia omnium quatuor quemadmodum sibi conueniant vsque in finem considerata tractauimus.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI de consensu Euangelistarū Liber quartus.

In Euangelio Marci exceptis his quæ cum Matthæo dixit, quomodo nulla repugnātia demonstretur ab initio vsq; ad illud vbi ait. Et ingrediuntur Capernaum, & statim sabbatis docebat eos, quod cū Luca dicit. Cap. I.

SIC ergo incipit Marcus: Ini- F
tium Euangelij Iesu Christi fi- Marc. 1.
lij dei, sicut scriptū est in Esaia Propheta &c. vsq; ad illud vbi ait, & ingrediūtur Capharnaum, & statim Sabbatis ingressus synagogam docebat eos. In hac tota cōtextione omnia superiora cū Matthæo considerata sunt. Hoc autem Marcus, quia ingressus Capharnaum in synagogam eorum docebat eos Sabbatis, cum Lu- Luc. 4.
ca dixit: sed nihil habet quæstionis.

De homine à quo spiritus immundus eiectus est conuexans eum, quomodo Lucas qui hoc cum eo dixit non repugnet. Cap. II.

SEquitur Marcus & dicit, Et stupebant su- Marc. 1.
per doctrina eius: Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamauit dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazareno? venisti perdere nos & cætera, vsque ad eum locum vbi ait, Et erat prædicans in synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia eijciens. Et in hoc loco quamuis sint quædam quæ cū Luca dixit, tamen iam tractata sunt cū Mat G
thæi narrationem continuam teneremus, quia in ipsum ordinem sic incurrerant, vt ea prætermittenda non arbitrarer. Sed Lu- Luc. 4.
cas de spiritu immundo ait, quòd sic exierit ab homine, vt nihil ei noceret: Marcus autem, Et discerpens eum, inquit, spiritus im- Marc. 1.
mundus, exclamās voce magna exijt ab eo. Potest ergo videri contrarium, quomodo eum discerpens, vel sicut aliqui codices habent, conuexans eum, cui nihil nocuit secūdum Lucam. Sed & ipse Lucas, Et cum proiecisset illum, inquit, dæmonium in mediū, exiuit ab illo, nihilque ei nocuit: Vnde intelligitur hoc dixisse Marcum, conuexans eū, Luc. 4.
quod

quod Lucas,cum proiecisset eum in mediũ:
nihilque ei nocuit: hoc intelligitur,quia il-
la iactatio membrorum atque vexatio non
debilitauit, sicut solent exire dæmonia, etiã
quibusdã membris amota vexatione elisis.

De nomine Petri qũo etiam atq; etiã com-
mendetur, non repugnare Ioanni,qui di
cit quãdo hoc nomẽ acceperit. Ca. III.

marc. 1. SEquitur idem Marcus. Et venit ad eum
leprosus deprecans eum,& genuflexo di-
xit, Si vis potes me mundare &c. vsque ad
H illud vbi ait, Et clamabant dicentes, Tu es
marc. 3. filius dei: & vehementer comminabatur eis
Luc. 4. ne manifestarent illum. Huic quod vlti-
marc. 1. mum posuimus simile aliquid & Lucas di-
cit, sed sine aliqua repugnantiæ quæstione.
Sequitur Marcus, Et ascendens in montem
vocauit ad se quos voluit ipse, & venerunt
ad eum, & fecit vt essent duodecim cum il-
lo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit
illis potestatem curandi infirmitates,& eij-
ciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomẽ
Petrus &c. vsque ad illud vbi ait, & abijt
marc. 5. & cœpit prædicare in Decapoli quanta si-
bi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. De
nominibus discipulorũ iam & antea me lo-
Supra li. cutũ scio,cũ Matthæi sequerer ordinem: &
2. ca. 17. hic rursus admoneo,ne quisquã putet nunc
& 53. accepisse nomen Simonem, vt Petrus voca
Ioan. 1. retur,& sit cõtrarium Ioanni qui longe an
te illi dictum esse commemorat, Tu voca-
beris Cephas,qđ interpretatur Petrus. Ip-
sa.n. verba dñi cõmemorauit quibus ei no-
marc. 5. men imposuit. Marcus autẽ hoc loco id re-
capitulando cõmemorauit, cum ait, Et im-
posuit Simoni nomen Petrus. Cum enim
vellet nomina duodecim Apostolorũ enu-
I merare,& necesse haberet Petrũ dicere,bre
uiter insinuare voluit ꝙ non hoc antea vo
caretur,sed hoc ei dominus nomen imposue
rit:non tunc, sed quando Ioannes ipsa ver-
ba domini posuit. Cætera nihil cuiquam re
pugnant & antea iam pertractata sunt.

Quòd dixit, Quanto magis eis præcipiebat.
vt tacerent,tãto magis plus illi dicebant,
quomodo non repugnet præscientiæ ip-
sius quæ in Euangelio commendatur.
Cap. IIII.

marc. 5. SEquitur Marcus. Et cum transcendisset
Iesus in naui rursus trans fretum, conue
nit turba multa ad illum, & erat circa mare
&c. vsque ad illud vbi ait. Et conuenientes marc. 6.
Apostoli ad Iesum renunciauerũt illi om-
nia quæ egerant & docuerant. Hoc vltimũ
dixit cũ Luca, in nihilo discordans, cætera Luc. 8.
iã antea tractata sunt. Sequitur Marcus. Et marc. 6.
ait illis, Venite seorsum in desertum locũ,&
requiescite pusillũ &c. vsq; ad illud vbi ait,
Quanto autẽ eis præcipiebat, tanto magis marc. 7.
plus prædicabãt,& eo amplius admirabantur,
dicẽtes, Bene omnia fecit, & surdos fecit au-
dire,& mutos loqui. In his cum Luca Mar
cus nihil est quod repugnare videatur om-
nibus. Et superiora omnia iã consideraui-
mus,qñ eos Matthæo cõsciebamus. Sed ca-
uendum est ne quisquam arbitretur, hoc qđ K
in vltimo ex Euangelio Marci posui, repu-
gnare omnibus, qui cũ alijs eius plerisque
factis & dictis ostendunt scisse quid agere-
tur in hominibus.i.ꝙ eum cogitationes &
voluntates eorum latere non poterant: si-
cut apertissime Ioannes dicit, Ipse aũt Ie- Ioan. 2.
sus non credebat semetipsum eis, eo ꝙ ipse
nosset omnes quia opus ei non erat, vt quis
testimonium perhiberet de homine: ipse.n.
sciebat quid esset in homine. Sed quid mirũ mat. 26.
si præsentes hominum voluntates videbat,
qui ẽt futuram negationem Petro prænun-
ciauit, quam tunc vtique non habebat, qñ
pro illo vel cum illo paratum se mori præ-
sumebat? Quæ cum ita sint, qũo huic eius
tantæ scientiæ & præscientiæ non est cõtra-
rium quod Marcus dicit, Præcepit illis ne marc. 7.
cui dicerent:. Quanto aũt eis præcipiebat,
tanto magis plus prædicabant. Si.n. sciebat
eos, sicut ille qui notas habebat & præsentes
& futuras hominum voluntates, tanto ma-
gis prædicaturos, quanto magis ne prædica-
rent eis præcipiebat: vt quid hoc præcipie-
bat, nisi quia pigris volebat ostendere, quã-
to studiosius quantoq; feruentius eum præ-
dicare debeant, quibus iubet vt prædicent,
quando illi qui prohibebantur, tacere non L
poterant.

De eo quod suggessit Ioannes ꝙ in nomine
eius eiecerit dæmonia non sociatus disci-
pulis,& dixit, nolite prohibere, qui enim
contra vos non est, pro vobis est: quomo
do nõ repugnet illi sentẽtiæ, vbi ait. Qui
nõ est mecũ, aduersum me est. Cap. V.

SEquitur marcus. In illis diebus iterum marc. 8.
cum turba multa esset cũ Iesu, nec habe-
rent

rent quod manducarent &c. vsque ad illud
marc. 9. vbi ait, Respondit illi Ioannes dicens, Magi
ster, vidimus quendam in nomine tuo eij-
cientē dæmonia, qui non sequitur nobiscū,
& prohibuimus eum, Iesus autem ait, No
lite prohibere eum. Nemo est enim qui fa
ciat virtutem in nomine meo, & possit cito
male loqui de me. Qui.n.nō est aduersum
Luc. 9. vos, pro vobis est. Hoc Lucas similiter nar-
rat, nisi ꝙ ipse non dicit, Nemo est.n. qui fa
ciat virtutem in nomine meo, & possit cito
male loqui de me. Nulla est ergo inter eos
quæstio cuiusquam repugnantiæ. Sed viden
dum est ne hoc illi sententiæ dn̄i putetur cō
mat. 12. trarium vbi ait, Qui mecum non est, aduer
Luc. 11. sum me est: & qui mecum nō colligit, spar
M git. Quō.n. iste non erat aduersus eum qui
cum illo non erat, de quo Ioannes suggessit,
ꝙ cum illis eum nō sequebatur, si aduersus
illum est qui non est cum illo: aut si aduer
sus illum erat, quō dicit discipulis, Nolite
prohibere, qui.n. non est aduersus vos, pro
vobis est. An hoc interesse aliquis dicet, q̄a
hic discipulis ait, Qui nō est aduersus vos,
pro vobis est. Ibi aūt de seipso locutus est,
qui mecum non est, aduersus mē est: quasi
vero possit eum illo non esse qui discipulis
eius tanquam membris eius sociatur? alio-
mat. 10. quin quō verum erit, Qui vos recipit, me
mat. 25. recipit: Et, quando vni ex minimis meis fe-
cistis, mihi fecistis? Aut potest etiam non es
se aduersus eum, qui fuerit aduersus discipu
Luc. 10. los eius? Nam vbi erit illud, Qui vos sper
nit me spernit: & qui vni ex minimis meis
Acto. 9. non fecistis, neque mihi fecistis. Et Saule
Saule quid me persequeris: cum discipulos
eius persequeretur? Sed nimirum hoc vult
intelligi, intantum cum illo nō esse aliquē,
inquantum est aduersus illum: & intantum
aduersus illum non esse, inquantum cum il-
lo est. Exempli gratia, sicut ille ipse qui in
nomine Christi virtutes faciebat, & in so-
cietate discipulorum Christi non erat, in-
quantum operabatur virtutes in illo nomi
A ne, intantum cum ipsis erat, & aduersus eos
non erat: inquantum vero eorum societati
non adhærebat, intantum cum ipsis non e-
rat, & aduersus eos erat. Sed quia illi hoc eū
facere prohibuerant in quo cum ipsis erat,
dixit eis dominus, Nolite prohibere. Illud
enim prohibere debuerunt quod extra eo-
rum erat societatem, vt illi vnitatem Eccle-
siæ suaderent, nō illud in quo cum illis erat,
nomē scilicet magistri & domini eorum in
dæmoniorum expulsione commendans. Si-
cut catholica Ecclesia facit, non improbans
in hæreticis sacramenta communia in his in
quibus nobiscum sunt, & aduersus nos non
sunt: sed improbat & prohibet diuisionem
ac separationem vel aliquam aduersam paci
veritatiq; sententiam: in hoc enim aduersus
nos sunt, quia in hoc nobiscum non sunt,
& nobiscū nō colligunt, & ideo spargunt.

Quod occasione huius qui in nomine Chri
sti eijciebat dæmonia quamuis cum di-
scipulis non sequeretur, Marcus amplius
quàm Lucas dominum dixisse narrauit,
quomodo ostendatur ad hoc ipsum per-
tinere quod illum in nomine suo virtu-
tes facientem vetuit prohiberi. Ca. VI.

Sequitur Marcus & dicit, Quisquis enim marc. 9.
potum dederit vobis calicem aquæ in no B
mine meo, quia Christi estis, amen dico vo-
bis non perdet mercedem suam. Et quis-
quis scandalizauerit vnū ex his pusillis cre-
dentibus in me, bonum est ei magis si cir-
cundaretur mola asinaria collo eius, & in
mare mitteretur. Et si scandalizauerit te ma
nus tua, abscide illam, Bonum est tibi debi-
lem introire in vitam, q̄ duas manus haben
tem ire in gehennam, ignem inextinguibi-
lem, vbi vermis eorum nō moritur, & ignis
non extinguitur: &c. vsque ad illud vbi ait,
Habete in vobis salem, & pacē habete inter
vos. Hæc Marcus dūm locutum, posteaquā
illum qui in nomine eius eijciebat dæmo-
nia, & cum discipulis non eum sequebatur
vetuit prohiberi, contextim commemorat,
aliqua ponens quæ nullus alius Euangeli-
starum posuit: aliqua vero quæ Matthæus
quoque posuit, & aliqua itidem quæ & Mat mat. 18.
thæus & Lucas. Sed illi ex alijs occasioni- Luc. 17.
bus, & in alio ordine rerum, non hoc loco
vbi de illo suggestum est, qui eum discipulis
Christi non eum sequebatur, & dæmonia
in eius nomine eijciebat. Vnde mihi vide-
tur etiam hoc loco dn̄s secundum Marci fi-
dem ideo dixisse quæ alijs etiam locis dixit,
quia satis pertinebant ad hāc ipsam eius sen
tētiam, qua vetuit prohiberi virtutes in no- C
mine suo fieri, ēt ab illo q cū discipulis eum
non sequebatur. Sic n. contexit, Qui enim marc. 9.
non est aduersum vos, pro vobis est: Quis-
quis enim potum dederit vobis, calicem a-
quę in nomine meo, quia Christi estis, amē
dico vobis non perdet mercedem suam.
Vnde

Vnde ostendit etiam illum de quo Ioannes suggesserat, & vnde iste eius sermo exortus est, quòd non ita separabatur à societate discipulorum, vt eũ tanquã hæreticus improbaret: sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta, & tamen nomini fauere Christiano, ita vt Christianos etiam suscipiant, & non ob aliud eis, nisi quia Christiani sunt obsequantur, de quibus dixit, quòd non perdunt mercedem suã. Non quia iam tuti atque securi sibi debent videri ex hac beneuolentia quã erga Christianos habent, etiam si Christi baptismo non abluantur, nec vnitati eius incorporentur: sed qua ita iam dei misericordia gubernentur vt ad eam quoque perueniant, atq; ita securi de hoc seculo abscedant. Qui pfecto & priusquam Christianorum numero socientur vtiliores sunt, quàm ij qui cũ iam Christiani appellentur, & Christianis
D sacramentis imbuti sint, talia suadent vt eos quibus ea persuaserint secum in æternam illam pœnam pertrahant. Quos membrorũ corporalium nomine tanquam manum vel oculum scandalizantem iubet erui & abscindi à corpore: hoc est, ab ipsa vnitatis societate, vt sine his potius veniatur ad vitã quàm cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso autẽ separantur à quibus separãtnr, quòd eis mala suadentibus, hoc est scandalizantibus nõ consentitur. Et si quidem omnibus bonis cum quibus eis societas est, etiã de hac peruersitate innotescunt, ab omniũ penitus societate, atque ab ipsa diuinorum sacramentorum participatione separantur. Si autem quibusdam ita noti sunt, pluribus autẽ ista eorum est ignota peruersitas, ita tolerandi
Matt. 3. sunt, sicut ante ventilationem paleæ tolerãtur in area: vt neque illis ad iniquitatis cõmunionem consentiatur, neque propter illos bonorum societas deseratur: hoc faciunt
Marc. 9. qui habent in seipsis salem & pacem habent inter se.

Hinc vsque ad cœnam domini vnde omnia omnium considerari cœperunt, nullam de Marco quæstionem esse tractatam. Cap. VII.

Marc. 10 Sequitur Marcus, Et inde surgens venit
E in fines Iudææ vltra iordanem, & conueniunt iterum turbæ ad eum, & sicut consueuerat, iterum docebat illos &c. vsque ad il-
Marc. 12 lud vbi ait, Omnes enim ex eo qnod abundabat illis miserunt, hæc vero de penuria sua, omnia quæ habuit misit, totum victum suum. In hac tota contextione omnia superiora considerata sunt, ne quid viderentur habere contrarium, qñ eum Matthæi ordine cæteros conferebamus. Hoc autem de vidua paupercula quæ duo minuta misit in gazophylacium, duo soli dicunt Marcus & Lucas, sed sine vlla quæstione concordant. Hinc iam vsq; ad cœnam dñi, vnde omniũ omnia considerata tractauimus, non dicit Marcus quod cogat eum alicui cõparari ad inquirendũ, ne quid repugnare videatur. Luc. 21. Marc. 14

De Lucæ Euangelio quomodo principium eius congruat principio libri Actuũ Apostolorum. Cap. VIII.

NVnc ergo deinceps Lucæ Euangelium ex ordine pertractemus, exceptis q̃ habet cum Matthæo Marcoq; communia, qm̃ illa iam omnia pertractata sunt. Sic ergo incipit Lucas, Qm̃ quidem multi conati sunt ordinare narrationem quę in nobis completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi assecuto à principio omnibus diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorũ verborum de quibus eruditus es veritatem. Hoc principiũ ad Euangelij narrationem nondum pertinet. Admonet aũt vt nouerimus eundẽ Lucã etiam illum librũ scripsisse, qui actus Apostolorũ vocatur: nõ solum quia Theophili nomen etiã illic inest, nam posset fieri, vt & alius aliquis Theophilus esset, & si idẽ ipse esset ab alio ad illum aliquid scriberet, sicut à Luca Euãgelium, sed quia & ibi ita exorsus est, vt diceret, Primũ quidem sermonem feci de omnibus ò Theophile, q̃ cœpit Iesus facere & docere, vsque in diem quo Apostolos elegit per spm̃sanctũ, mandans iussit prædicare Euãgelium: dedit intelligi ꝙ iam scripserit Euangelij librum vnum ex quatuor, quorum est in Ecclesia sublimis authoritas. Nec ideo quia dixit, de omnibus se fecisse sermonem, quæ cœpit Iesus facere & docere vsq; in diem quo mandauit Apostolis, putari debet omnia scripsisse in Euangelio suo, quæ Iesus cum Apostolis in terra versatus fecit & dixit, ne sit contrarium Ioanni, qui ait, multa alia fecisse Iesum, quæ si scriberentur mundũ totum non potuisse capere illos libros: Cur etiam constet In prolo go. F Acto. 1. Ioã. 21. G

constet ab alijs Euangelistis non pauca narrata, quæ Lucas ipse narrando non attigit. De omnibus ergo fecit sermonem, eligendo de omnibus vnde faceret sermonē, quæ iudicauit apta & congrua sufficere officio dispensationis suæ. Et ꝙ dicit, multos conatos ordinare narrationem, q̄ in nobis completæ sunt rerum: videtur significare nonnullos qui non potuerunt hoc susceptum munus implere. Ideo autem dicit sibi visum ex ordine diligenter scribere, quoniam multi conati sunt: sed eos debemus accipere quorū in Ecclesia nulla extat authoritas, quia id quod conati sunt, implere minime potuerunt. Iste autem non solum vsque ad resurrectionem ascensionemq; domini perduxit narrationem suam, vt in quatuor authoribus Euangelicæ scripturæ dignum labore suo haberet locum, verumetiam deinceps q̄ per Apostolos gesta sunt, quæ sufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audientium, ita scripsit, vt solus eius liber fide dignus haberetur in Ecclesia de Apostolorum actibus narrantis, reprobatis omnibus qui non ea fide qua oportuit, facta di- (In prologo.)

H ctaq; Apostolorum ausi sunt scribere. Eo quippe tempore scripserunt Marcus & Lucas, quo non solum ab Ecclesia Christi, verumetiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari potuerunt.

Quomodo ostendatur quod de piscibus capris Lucas commemorauit, non pertinere ad illud quod videtur simile Ioannes narrasse post domini resurrectionem, atque inde iam vsque ad cœnam domini, vnde omnium omnia vsque in finē considerata sunt, nullam etiam ex Euangelio Lucæ tractatam esse q̄onem. Ca. IX.

Luc. 1. SIc ergo narrare Lucas incipit Euāgeliū. Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabet &c. vsque ad eum locum, vbi ait, vt cessauit aūt loqui, dixit ad Simo-

Luc. 5. nem, Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Hoc totum non habet vllam repugnantiæ quæstionem. Ioannes quidem videtur simile aliquid dicere, sed illud longe aliud est, quod factum est post resurrectio-

Ioā. 21. nem domini ad mare Tyberiadis: Ibi n. non solum ipsum tempus valde diuersum est, sed etiam res ipsa plurimum distat. Nā retia illic in dexteram partem missa, centum quinquaginta tres pisces ceperunt, magnos I quidem. Sed pertinuit ad Euangelistam dicere, ꝙ cum tam magni essent, retia nō sunt dirupta, respicientem. s. ad hoc factū, quod Lucas commemorat, vbi præ multitudine piscium retia rumpebantur. Iam cætera similia Ioanni Lucas non dixit, nisi circa domini passionem & resurrectionem, qui totus locus à cœna ipsius vsq; ad finē, sic à nobis tractatus est, vt omnium collatis testimonijs nihil eos dissentire doceremus.

De Ioanne Euangelista quid à tribus cæteris distet. Cap. X.

IOannes est reliquus, qui iam nō restat cui conferatur. Quicquid. n. singuli dixerunt, quæ ab alijs nō dicta sunt, difficile est vt habeant aliquam repugnantiæ quæstionē. Ac per hoc liquido constat tres istos, Matthæū s. Marcum & Lucam maxime circa humanitatem dūi nostri Iesu Christi esse versatos, secundum quam & rex & sacerdos est. Et ideo Marcus, qui in illo mysterio quatuor animalium, hominis videtur demonstrare personam, vel Matthæi magis comes videtur, quia cū illo plura dicit propter regiam personam quæ incomitata esse non solet, quod in primo libro cōmemoraui, vel quod probabilius intelligitur cū ambobus K incedit. Nam quāuis Matthæo in pluribus, tū in alijs nonnullis Lucæ magis congruit: vt hoc ipso demōstraretur, ad Leonem & ad vitulum, hoc est, & ad regalem quam Matthæus, & ad sacerdotalem quam Lucas insinuat personam, id quod Christus homo est pertinere, quam figuram Marcus gerit pertinens ad vtrunque. Diuinitas vero Christi qua æqualis est patri, secundum ꝙ verbum est & deus apud deum, & verbum caro factum est vt habitaret in nobis secūdū quod ipse & pater vnum sunt, à Ioanne maxime commendanda suscepta est, qui sicut aquila in his quæ Christus sublimius locutus est immoratur, nec in terrā quodammodo nisi raro descendit. Denique quamuis matrem Christi se nosse plane testetur, tamē nec in eius natiuitate cum Matthæo & Luca aliquid dicit, nec eius baptismum cum tribus commemorat, sed tantummodo ibi testimonium Ioannis alte sublimiterq; commendans, relictis eis pergit cum illo ad nuptias in Chanam Galilææ: vbi quamuis ipse Euāgelista

(Margin notes: Supra li. 1. cap. 3. & 6. — Matt. 1. — Luc. 3. — Ioan. 1. — Ioā. 10. — Ioan. 1. & 2.)

gelista matrem eius fuisse commemoret, ille tamen dicit, Quid mihi & tibi est mulier? non repellens de qua suscepit carnem, sed L suam tunc maxime insinuans diuinitatem, aquam conuersurus in vinum, quæ diuinitas illam etiam fœminam fecerat, non in illa facta erat. Inde post paucos dies factos in Capharnaum, rediјt ad templum, vbi eum cõmemorat dixisse de templo corporis sui: Soluite tẽplum hoc & in tribus diebus excitabo illud: ubi maxime insinuat, non solum quia Deus erat in templo verbum caro factum, verumetiam quia eadem carnem ipse resuscitauit, non vtique nisi secundum id quod unum est cum patre, nec separabiliter operatur: Cum cæteris locis fortassis omnibus scriptura non dicat, nisi ꝙ Deus illũ suscitauerit: nec alicubi sic expressum est ꝙ cum Deus resuscitarit Christum, etiam ipse se resuscitauit, quia cum patre vnus Deus

Ioan. 3. est, sicut hoc loco vbi ait: Soluite templum hoc & in tribus diebus resuscitabo illud. Inde cum illo Nicodemo q̃ magna q̃ diuina

Ibidem. locutus est. Inde rursus pergit ad testimonium Ioannis, & commẽdat amicum sponsi non gaudere nisi propter vocem sponsi. Vbi admonet animam humanam non de seipsa sibi lucere nec beari, nisi incõmutabilis par-

Ioan. 4. ticipatione sapientiæ. Inde ad mulierem Samaritanam, vbi commemoratur aqua, vnde M qui biberit non sitiet in æternum. Inde rursus in Chanam Galilææ vbi fecerat de aqua vinum: ibi eum commemorat dixisse regulo, cuius filius infirmabatur, Nisi signa & prodigia videritis non creditis: vsqueadeo super omnia mutabilia volens mentem credentis attollere, vt nec ipsa miracula, quæ quamuis diuinitus de mutabilitate corporũ fiunt, à fidelibus quæri velit. Inde Hierosolymam redit, fit sanus triginta octo annorũ languidus. Ex hac occasione quæ dicuntur quandiu dicuntur: ibi dictum est, quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum

Ioan. 5. soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens deo: vbi satis ostenditur q̃ non vsitate sicut solent sancti homines dicere, dixerit patrem suũ Deum, sed ꝙ ei sit æqualis insinuans: quippe paulo superius dixerat eis de sabbato calumniantibus, Pater meus vsque modo operatur & ego operor: ibi exarserunt, non quia patrẽ suum diceret Deum, sed ꝙ ei æqualis vellet intelligi, dicendo, Pater meus vsque modo operatur & ego operor: Consequens esse ostẽdens, vt qm̃ pater operatur & filius operetur, quia pater sine filio non operatur. Ibi .n. & paulopost ait, iam illis ob hoc irascentibus. Quæcunque .n. ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Inde tandem descendit A Mat. 14. Ioannes ad illos tres cum eodem dño in terra Marc. 6. gradientes, vt quinque panibus quinque Luc. 9. milia pascantur, vbi tñ solus commemorat, Ioan. 6. ꝙ cum vellet eum regem facere, solus fugit in montem. Qua in re nihil mihi aliud videtur animam rationalem cõmonere voluisse, nisi eo se nostræ menti rationiq; regnare quo est in excelsis, nulla cum hominibus cõmunione naturæ solus, quia vnicus patri. Hoc aũt mysterium deorsum repẽiens carnales homines fugit, quia valde sublime est: vnde illos & ipse fugit in montem, quia regnum eius terreno animo requirebant: vnde & alibi dicit, Regnũ meum nõ est de Ioã. 18. hoc mundo. Neq; ẽt hoc nisi Ioannes commemorat, uolatu quodammodo æthereo supereminens terris, & gaudens luce solis iustitiæ. Ab illo itidẽ monte post miraculum de quinq; panibus factũ, cum ijsdem tribus paululũ remoratus, donec mare transissent qñ ambulauit super aquas, continuo rursus se in uerbum domini attollit, q̃ magnum, q̃ prolixum, q̃ diuinum, supernum & excelsum, & ex occasione panis exortum, cum dixisset turbis. Amen amen dico vobis, quæri- Ioan. 6. tis me, non quia signa vidistis, sed quia edi- B stis de panibus & satiati estis: operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: & inde iam talia diuitissime atq; excellentissime. Tunc ab ista verbi celsitudine ceciderunt, qui post eum deinceps non ambulauerunt, cui sane inhæserunt, qui potuerunt intelligere: Spiritus est qui uiuificat, caro autem nihil prodest: quia utique & carni spiritus prodest, & solus spiritus prodest, Caro autem sine spiritu nihil prodest. Deinde suis fratribus. i. cognatis carnis suæ suggerentibus vt ascendat ad diem festum quo possit innotescere multitudini, quanta altitudine respondit, Tempus meũ Ioan. 7. nondum aduenit, tempus aũt uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Hoc est ergo, tẽpus uestrũ semper est paratum: quia uos diem istũ cõcupiscitis, de quo Propheta dicit, Ego autẽ non laboraui sub- Hier. 17 sequens te dñe, & diẽ hominis nõ cõcupiui tu scis: hoc est, uolare ad lucem uerbi, & cõ-

cupiscere

cupiscere illum diem quem videre concupi
Ioan. 8. uit Abraham, vidit & gauisus est. Inde iam
Ioan. 7. ad diem festum cum ascendisset in templū,
C quæ illum Ioannes locutum esse commemo
rat, q̄ mirabilia quàm diuina quàm excelsa:
ꝙ ipsi venire non possent quò esset iturus:
ꝙ & ipsum nossent & vnde esset scirent, &
esset verus qui tum miserit quem illi nesci-
rent: tanquā diceret, & vnde sim scitis, & vn
de sim nescitis. Quo quid aliud voluit intel
ligi, nisi secundum carnem notum se illis es
se potuisse & gente & patria, secundum di-
uinitatem autem incognitum? Ibi etiam de
dono spiritussancti locutus, ostendit quis es-
set, quando munus altissimum dare potuis-
Ioan. 8. set. Rursus illuc de Oliueti monte regrediē
tem, quæ & quanta narrat locutum, post ve
niam illi adulteræ datam, quæ velut lapidā-
da oblata illi à tentatoribus fuerat, quando
digito scribebat in terra: tanquā illos tales
in terra scribendos significaret non in cœ-
lo, vbi monuit discipulos se scriptos esse gau
dere. Aut quòd se humiliando quòd capitis
inclinatione monstrabat, signa in terra face
ret: aut quòd iam tempus esset vt in terra
quæ fructum daret: & non in lapide sterili
sicut antea lex eius cōscriberetur. Ergo post
hæc lucem mundi se dixit, & qui eum seque
retur non ambulaturum in tenebris, sed ha-
biturum lucem vitæ. Dixit etiā se esse prin-
cipium, quod & loqueretur eis. Quo nomi-
D ne vtique se distinxit ab illa luce quam fe-
cit, tanquam lux per quā facta sunt omnia:
vt illud quod se dixerat lucem mundi, non
sic acciperetur, queadmodum discipulis ait,
Matt. 5. Vos estis lux mundi. Illi enim tanquam lu-
cerna quæ non est ponenda sub modio sed
super candelabrum: sicut & de Ioanne Ba-
Ioan. 5. ptista, Ille erat, inquit, lucerna lucens & ar-
dens: sed ipse sicut principium, de quo dictū
Ioan. 1. est, Nos omnes de plenitudine eius accepi-
Ioan. 8. mus. Ibi dixit se filium esse veritatem, quæ
Ioan. 9. nisi liberauerit, nemo erit liber. Inde postea-
quam illuminauerit à natiuitate cæcum, ex
ipsa occasione in prolixo eius sermone de-
Ioā. 10. moratur Ioannes, de ouibus & pastore, & ia
nuā, & potestate ponendi animam suam &
iterum sumendi eam, in quo excellentissi-
mam potestatē suæ diuinitatis ostendit. Inde
cum encænia in Hierosolymis fierent, com
memorat ei dixisse Iudæos, quousq; animā
nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis
palam. Atq; inde sumpta opportunitate ser
monis quæ etiā sublimia dixerit, narrat. Ibi

dixit, Ego & pater vnum sumus. Inde iam Ioā. 11.
resuscitatum ab eo Lazarum prædicat, vbi
dixit, Ego sum resurrectio & vita, qui cre-
dit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: Et
omnis qui viuit & credit in me, non morietur
in æternum. In quibus verbis quid nisi alti- E
tudinē diuinitatis eius cognoscimus, cuius
in æternum participatione viuemus? Inde
iterum Ioannes occurrit in Bethania Mat- Ioā. 12.
thæo & Marco, vbi factum est illud de vn-
guento pretioso, quo pedes eius à Maria ca- Mat. 19.
putq; perfusum est: atque hinc deinceps vs- Marc. 14
que ad passionē & resurrectionem dn̄i cum Luc. 12.
tribus Euangelistis Ioannes graditur, in lo-
cis eisdē narratione versante. Cæterum qd̄
ad sermones domini attinet, non cessat se at-
tollere in ea quæ ille abhinc etiam sublimi-
ter diuturneque locutus est. Nam & quan-
do eum voluerunt videre gentiles per Phi Ioā. 12.
lippum & Andream, habuit excelsum ser-
monem, quē aliorum Euangelistarum nul-
lus inseruit. Ibi præclara iterum de luce il-
luminante & lucis filios faciente commemo
rat. Deinde in ipsa cœna, de qua Euange-
listarū nullus tacuit, quàm multa & quàm
excelsa verba eius Ioannes commemorat q̄ Ioā. 13.
alij tacuerunt: non solū de commendatione
humilitatis q̄ñ pedes discipulorum lauit, sed
eū expressius per bucellā traditor eius exijs-
set, remanentibus cū illo vndecim in sermo
ne ipsius mirabiliter stupendo, maximeque
diuturno, idem Ioannes immoratus est, vbi Ioā. 14.
dixit, Qui videt me videt & patrem: vbi F
multa locutus est de spiritusancto paracleto Ioā. 17.
quem missurus eis erat: & de sua clarificatio
ne quam habuit apud patrē priusquam mū-
dus esset: & ꝙ vnum nos faceret in se, sicut
ipse & pater vnum sunt: non vt ipse & pater
& nos vnum, sed nos vnum sicut ipsi vnū.
Multaque alia mireq; sublimia, de quibus
disserere sicut dignū est, etiā si iam essemus
idonei, in hoc tamen opere non id nos susce
pisse quis nō aduertat? Quod alibi fortasse
reddendū est, hic certe nō est expetēdū. Cō
mēdare quippe volumus amatoribus verbi
dei, & studiosis sanctæ veritatis, quāuis eius-
dem Christi, qui verus & verax est, annun-
ciator atque prædicator Ioannes in Euange
lio suo fuerit, cuius & cæteri tres qui scripse
runt Euangeliū, & cæteri Apostoli, qui uō
quidē ipsam narrationem scribendā suscepe
runt, in ea tamen prædicatione sui officij
munus impleuerūt: longe tn̄ hunc in Chri
sti altiora subuectum, ab ipso initio libri sui Ioan. 1.
raro

raro fuisse cæteris .i. primo circa Iordanem
Ioan. 6. ꝓpter testimonium Ioãnis Baptistæ: inde
trans mare Tyberiadis, quando turbas de
quinq; panibus pauit & super aquas ambu-
Ioã. 12. lauit: tertio in Bethania, vbi vnguento pre
ciofo fidelis fœminę deuotione ꝑfusus est:
G donec inde illis occurreret ad passionis tē-
Mat. 26. pus: quod cum eis erat: necessario narratu-
Marc. 4. rus: vbi tamen ipsam dominicam cœnam,
Luc. 22. de qua nullus eorum tacuit, multo opulen-
Ioã. 13. tius tanquam de cellario dominici pectoris
vbi discumbere solebat, exhibuit. Ipsum
deinde Pilatum verbis altioribus percutit,
Ioã. 18. dicens, regnum suum non esse de hoc mun-
do, regemque se natum, & ad hoc venisse in
hunc mundum vt testimonium perhibeat
veritati. Mariam quoque post resurrectio-
nem mystica altitudine visitans, Noli me,
Ioã. 20. inquit, tangere: nondum enim ascendi ad pa
trem. Discipulis etiam insufflando dedit spi
ritumsanctum, ne ipse spiritus qui trinitati
consubstantialis & coæternus est, tantum-
Ioã. 21. modo patris esse, non etiam filij spiritus pu
taretur. Postremo suas oues Petro se aman
ti, eique amorem ter confitenti commen-
dans, dicit eundem Ioannem sic se velle ma
nere donec veniat: vbi etiam mihi videtur
alto docuisse mysterio, istam ipsam Ioan-
nis Euangelicam dispensationem qua in lu
cem liquidissimam verbi sublimiter fertur,
vbi trinitatis æqualitas & incommutabili-
tas videri potest, & qua maxime proprieta-
te distat à cæteris homo, cuius susceptione
verbum caro factum est, perspicue cerni co
H gnoscique non posse, nisi cum ipse dominus
venerit: ideo sic manebit donec veniat, ma-
1. Co. 13 nebit autem nunc in fide credentium, tunc
Col. 3. autem facie ad faciem contemplandum erit,
cum apparuerit vita nostra, & nos cum ip-
so apparebimus in gloria. Quisquis autem
arbitratur, homini vitam istam mortalem
adhuc agenti posse contingere, vt amoto at-
que discusso omni nubilo phantasiarũ cor-
poralium atque carnalium serenissima in-
commutabilis veritatis luce potiatur, & mẽ
te penitus à consuetudine vitæ huius alie-
nata illi constanter, & indeclinabiliter hæ-
2. Co. 5. reat, nec quid quærat, nec quis quærat intel
ligit. Credat ergo potius sublimi authori-
tati minimeq; fallaci, quandiu sumus in cor
pore peregrinari nos à domino, & ambula-
re per fidem nondum per speciem: ac si per-
Ioã. 16. seueranter retinens atque custodiens fidem,
Rom. 8. spem & charitatem, intendat in speciem ex
pignore quod accepimus sancti spiritus, q
nos docebit omnem veritatem, cum deus
qui suscitauit Iesum Christum a mortuis,
viuificabit & mortalia corpora nostra per
inhabitantem spiritum eius in nobis. Prius
autem q̃ viuificetur hoc quod mortuum est
propter peccatũ, proculdubio corruptibile Sapiē. 9.
est & aggrauat animam, & si q̃n adiuta exce I
dit hanc nebulam qua tegitur omnis terra,
idest hanc carnalem caliginem, qua tegitur
omnis vita terrena, tanquã rapida corusca-
tione perstringitur, & in suã infirmitatem
redit, viuẽte desiderio quo rursus erigatur,
nec sufficiẽte munditia qua figatur. Et quã-
to quisq; hoc magis potest, tanto maior est:
quanto autem minus, tanto minor. Si autẽ
nihil adhuc tale mens hominis experta est
in qua tamen habitat Christus per fidẽ, in-
stare debet minuendis finiendisque cupidi-
tatibus huius seculi, moralis virtutis actione
tanquam in comitatu trium illorum Euan
gelistarum cum mediatore Christo ambu-
lans: Eumque qui filius dei semper est, ꝓ-
pter nos filium hominis factum vt sempiter
na virtus eius & diuinitas nostræ infirmita
ti & mortalitati contemperata de nostro no
bis in se, atque ad se faceret viam cum ma-
gna spei lætitia fideliter teneat. Ne peccet à
rege Christo regatur. Si forte peccauerit,
ab eodem sacerdote Christo expietur, atque
ita in actione bonæ conuersationis & vitæ
nutritus, pennis geminæ dilectionis tanquã
duabus alis validis euectus a terris, ab eodẽ
ipso Christo verbo illuminentur, verbo qđ K
in principio erat, & verbum apud deũ erat, Ioan. 1.
& deus erat verbum: Et si per speculum &
in ænigmate, longe tamen sublimius ab om
ni similitudine corporali. Quapropter quã 1. Co. 13
uis in illis tribus actiuæ, in Ioannis autem
Euangelio dona contemplatiuæ virtutis elu
ceant eis qui hæc dignoscere sunt idonei, ta-
men & hoc Ioannis, quoniam ex parte est,
sic manebit donec veniat quod perfectum 1. Co. 12
est. Et alij quidem datum per spiritum ser Ro. 14.
mo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundũ 2. Co. 12
eundem spiritum, alius diem domino sapit, 2. Co. 5.
alius de pectore domini liquidius aliquid bi Ioã. 14.
bit, alius leuatus vsque ad tertium cœlum
ineffabilia verba audit, omnes tamen quan-
diu sunt in corpore peregrinantur à domi-
no, & omnibus bonæ spei fidelibus in libro
vitæ scriptis seruatur quod dictum est. Et
ego diligam eum & ostendam meipsum. illi
veruntamen in hac peregrinatione quantũ
in

in rei huius intelligentia vel ſcientia quiſq;
profecerit, tanto magis caueat diabolica uitia,
ſuperbiam & inuidentiam. Meminerit
hoc ipſum Euangelium Ioannis quam mul
to amplius erigit ad contemplationem veri
L tatis, tam multo amplius præcipere de dul-
Eccle.3. cedine charitatis. Et quia illud præceptū ue-
riſsimū, ac ſaluberrimū eſt, quāto magnus
es, tanto humilia te in omnibus, qui Euan-
geliſta Chriſtum longe cæteris altius cōmē
dat, apud eum diſcipulis pedes lauat.

MD. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI Liber de diuerſis quæſtionibus octogintatribus.

Vtrū anima a ſeipſa ſit q. 1. 1. ſen. diſt. 46.c.Iā.

OMne uerum a veritate verū
eſt, & omnis anima eo ani-
ma quo vera aīa eſt. Om-
nis igitur anima a ueritate
hēt, vt omnino anima ſit.
Aliud autē anima eſt aliud
ueritas. Nam veritas falſitatem nunquam
Ioan.14. patitur, anima vero ſæpe fallitur. Non igi-
tur cum a veritate anima eſt, a ſeipſa eſt. Eſt
autem veritas deus, deum igitur habet au-
thorem, ut ſit anima. Omne quod ſit, ei a
De libe- quo ſit par eſſe non poteſt. Alioquin iuſti-
ro arbi- tia, quæ ſua cuiq; tribuere debet, de rebus au
trio q.2. feratur neceſſe eſt. Hominem ergo deus cū
fecit quanquam optimum fecerit, non tamē
id fecit, quod erat ipſe. Melior autem homo
A eſt, qui voluntate quam qui neceſsitate bo-
vtrū deo nus eſt. Voluntas igitur libera danda homi-
authore ni fuit. Nullo ſapiente homine authore ſit
ſit hō de homo deterior. Non.n.parua iſta culpa eſt,
terior. q. immo tanta eſt, quæ in ſapientem quāuis ho
3.1.ſen. minem cadere nequeat. Eſt autē deus omni
di.46.c. homine ſapiente præſtantior. Multo minus
ſi quis. igitur deo authore ſit homo deterior. Mul-
2.ſen.di. to.n.præſtantior dei uoluntas quā hominis
37. c.ex ſapientis eſt. Illo autem authore cum dici-
quo. tur, illo uolente dicitur. Eſt ergo vitium
2.ſen.di- voluntatis quo eſt homo deterior, quod vi-
37.c. ex tium ſi longe abeſt à dei uoluntate, vt ratio
pdictis. docet, in quo ſit querendum eſt. Vt ſit homo
Quæ ſit deterior, aut in ipſo cauſa eſt, aut in alio ali-
cauſa, vt quo, aut i nihilo. Si in nihilo, nulla cauſa eſt.
hō ſit de Aut ſi ita accipitur in nihilo, ꝙ homo ex
terior. nihilo factus eſt vel ex ijs q̄ ex nihilo facta
q.4. ſunt, rurſum in ipſo erit cauſa, ꝙ eius quaſi
materies eſt nihilum. Si in alio aliquo, utrū
in deo, an in quolibet alio homine, an in eo
quod neque deus, neque homo ſit. Sed non
in deo, bonorum enim deus cauſa eſt. Si er-
go i homine, aut vi, aut ſuaſione. Sed ui nul
lo modo, ne ſit deo ualentior. Siquidē deus
ita optime hominem fecit, vt ſi vellet ma-
nere optimus nullo reſiſtente impediretur.
Suaſione autem alterius hominis ſi conce-
dimus hominem deprauari, rurſum quæren
dum erit, ſuaſor ipſe a quo deprauatus ſit: B
Non.n.poteſt prauus non eſſe taliū ſuaſor. 2.ſen.di.
Reſtat neſcio quid ꝙ nec deus, nec homo 35.c.qđ
ſit, ſed etiam hoc quicquid eſt, aut vim intu autem.
lit, aut ſuaſit. De ui hoc reſpōdetur ꝙ ſupra.
De ſuaſione autem, quicquid eſt, quia ſuaſio
non cogit inuitum, ad eiuſdem hominis vo
luntatem cauſa deprauationis eius redit, ſi-
ue aliquo, ſiue nullo ſuadēte deprauatus ſit.
Animal quod caret ratione, caret ſcientia. vtrū aīal
Nullum aūt animal qđ ſcientia caret beatū irratio-
eſſe poteſt. Non igitur cadit in animalia rō- nale bea
nis expertia, vt beata ſint. Omne quod eſt, tū eē poſ
aut eſt corporeū, aut incorporeum. Corpo- ſit. q. 5.
reum ſenſibili, incorporeum āt intelligibili De ma-
ſpecie continetur. Omne igitur quod eſt, ſi- lo. q.6.
ne aliqua ſpecie non eſt. Vbi aūt aliqua ſpe- 2.ſen.di.
cies, neceſſario eſt aliquis modus, & modus 35. cap.
aliquid boni eſt. Summum ergo malum nul quo cir-
lum modum habet, caret enim omni bono. ca.
Non eſt igitur, quia nulla ſpecie cōtinetur,
totumq; hoc nomē mali de ſpeciei priuatio-
ne repertum eſt. Anima aliquando ita di C
citur, vt cum mente intelligatur, veluti cum Quæ p
dicimus hominem ex anima & corpore con prie i a-
ſtare: Aliquando ita ut excepta mente dica- nimante
tur. Sed cum excepta mente dr̄, ex ijs operi aīa dicat̄
bus intelligitur q̄ habemus cum beſtijs com q.7.
munia. Beſtiæ nanque carent ratione, quæ Verū p
mentis, ſemper, eſt propria. Moueri per ſe anima
ſe animam ſentit, qui ſentit in ſe eſſe volun- moueat̄.
tatem. Nam ſi uolumus, non alius de nobis q.8.
vult. Et iſte motus animæ ſpontaneus eſt,
hoc.n.ei tributum eſt à deo: Qui tamen mo
tus, non de loco in locum eſt, tanquam cor-
poris. Localiter.n.moueri, corporis propriū
eſt. Et cum anima uoluntate.i.illo motu qui
localis non eſt, corpus ſuum tn̄ localiter mo
uet, non ex eodem monſtratur & ipſa locali
ter moueri. Sicut videmus a cardine moueri
aliquid per magnum ſpacium loci, & tamen
ipſum cardinem, non moueri loco. Oē quod vtrū cor
corporeus ſenſus attingit, quod & ſenſibile poreis
dicitur, ſine ulla intermiſsione temporis cō ſenſibus
mutatur: uel ut cū capilli noſtri creſcūt, vel ueritas

Acto.1. postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Lucas autem prætermissis omnibus quæ per quadraginta dies agi ab illo cũ discipulis potuerunt, illi primo diei resurrectionis eius quando in Hierusalem pluribus apparuit, coniungit tacite nouissimum diem quo ascendit in cœlum, ita narrans,
Luc.24. Eduxit autem illos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factũ est cum benediceret eis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Viderunt ergo eũ præter quod in terra viderant, etiam cum ferretur in cœlum. Toties ergo in Euangelicis libris commemoratus est ab hominibus visus antequam ascendisset in cœlũ, in terra scilicet nouies, & in aere semel ascendens. Sed non omnia scripta sunt, sicut Ioannes fatetur.
Ioã.21. Crebra enim erat eius cum illis cõuersatio per dies quadraginta priusquam ascenderet in cœlum, non tamen eis per omnia quadra-
Acto.1. ginta dies continuos apparuerat. Nam post diem primum resurrectionis eius, alios octo dies interuenisse dicit Ioãnes, post quos eis
Ioã.20. rursus apparuit. Tertio autem ad mare Ty-
Ioã.21. beriadis, fortassis continuo consequenti die,
A nihil enim repugnat: & deinde quando voluit constituens eis, quod & ante prædixerat, vt eos in Galilææ montem præcederet: atq; omnino p illos quadraginta dies quotiens voluit, quibus voluit, quemadmodum
Act.10. voluit, Sicut Petrus dicit, quando eũ Cornelio, & ijs qui cum illo fuerant prædicabat, Qui simul, inquit, manducauimus & bibimus cum illo posteaquam resurrexit à mortuis per dies quadraginta, non quòd quotidie per dies quadraginta cum illo manducassent & bibissent, nam erit contrarium Ioanni, qui octo illos dies interposuit quibus eis visus non est, vt tertio manifestaretur ad mare Tyberiadis, Inde iam etiam si quotidie illis visus & cum illis conuiuatus est, nihil repugnat. Et fortasse ideo dictum est, p quadraginta dies, qui quater deni sunt in mysterio vel totius mundi vel totius tẽporalis seculi, quia & illi primi decem dies in quibus erant illi octo dies, à parte totum possunt more scripturarum non dissone
1.Co.15 computari. Conferatur ergo, & quod ait Apostolus Paulus, virum nihil afferat quæstionis, Resurrexit, inquit, tertio die secundum scripturas, & apparuit Cephæ: non dixit primo apparuit Cephæ: nam esset cõ-
Mat.28. trarium, quod primo mulieribus apparuisse
1.Co.15. in Euangelio legitur, Postea, inquit, duodecim quibuslibet qua horà libet: ipso tamen resurrectionis die: deinde apparuit B
plusquam quingentis fratribus simul. Siue isti cum illis vndecim erant congregati clau Ioã.20.
sis ostijs propter metum iudæorum, vnde cum exisset Thomas, uenit ad eos Iesus: siue post octo illos dies quantolibet, nihil habet aduersi. Postea, inquit, apparuit Iacob, Non 1.Co.15
tunc autem primo accipere debemus visum esse Iacobo, sed aliqua propria manifestatione singulariter. Deinde Apostolis omnibus, Nec illis tunc primum, sed iam vt fa- Acto.9.
miliarius conuersaretur cum eis vsque ad &.22.
diem ascensionis suę. Nouissimo autem omnium, inquit, quasi abortiuo apparuit & mihi, Sed hoc iam de cœlo post non paruum tempus ascensionis suæ. Nũc iam videamus quod distuleramus, cuius mysterij gratia secundum Matthæum & marcum resurgẽs Mat.28.
ita mandauerit: Præcedam vos in Galilæã, Mar.16.
ibi me videbitis. Quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cum sic mandatum sit, q̃ q̃ sine præiudicio necessitatis, vt aut hoc solum, aut hoc primum expectaret fieri debuisse. Proculdubio ergo qm̃ vox est ista non Euangelistę narrantis, quod ita factum sit, sed angeli ex mandato dñi, & ipsius postea dñi, Euangelistæ autem nar- C
rantis, sed quòd ita ab angelo & à dño dictum sit, Prophetice dictum accipiendum est. Galilæa nanq; interpretatur vel transmigratio uel reuelatio. Prius itaque secundum trãsmigrationis significationem, quid aliud occurrit intelligendum, Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis: nisi quia Christi gratia de populo Israel trãsmigratura erat, ad gentes? Quibus Apostoli prædicantes Euangelium nullo modo crederetur, nisi eis ipse dominus viam in cordibus hominum præpararet. Et hoc intelligitur, præcedet vos in Galilæam. Quod autem gaudentes mirarentur diruptis & euictis difficultatibus, aperiri sibi ostium in domino per illuminationem fidelium, hoc intelligitur, ibi eum videbitis, id est, ibi eius membra inuenietis, ibi uiuum corpus eius in ijs qui vos susceperint agnoscetis. Secundum Phili.2.
illud autem q̃ Galilæa interpretatur, reuelatio, non iam in forma serui intelligendus est, sed in illa in qua æqualis est patri: quam promisit apud Ioannem dilectoribus suis: Ioã.14.
cum diceret, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi: Non utiq; secundum id quod iam videbant, & quod etiam resurgẽs Luc.24.

cum

D cum cicatricibus, non solum videndum, sed
Ioan. 1. etiam tangendum postmodum ostendit: sed secundum illam ineffabilem lucem qua illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum, secũdum quam lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt. Illuc nos præcessit, vnde ad nos veniens non recessit, & quò nos præcedens non deseruit.
1.Ioã.3. Illa erit reuelatio tanquã vera Galilæa. Cõsimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto seculo in illam æternitatem, si eius præcepta sic amplectamur, vt ad eius dexteram
Mat.25. segregari mereamur. Tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, iusti autem in vitam æternam. Hinc illuc transmigrabunt, & ibi eum videbunt, quomodo nõ vi-
Esa. 26. deant impij: Tolletur enim impius, vt nõ videat claritatem domini: & impij lumen nõ
Ioã. 16. videbunt. Hæc est autem inquit, vita æterna, vt cognoscant te vnum verum deum, & quem misisti Iesum Christum, sicut in illa æternitate cognoscetur, quo seruos perducet per formam serui, vt liberi contemplẽtur formam domini.

EIVSDEM SANCTI AVGVstini Episcopi in quartum librum de
E consensu Euangelistarum.
Prologus.

NVnc iam quoniam Matthæi narrationẽ contextim considerantes, & ei tres alios conferentes, vsque in finem in nullo eos vel sibi vel inter se repugnare docuimus, Marcum similiter videamus, vt exceptis ijs quæ cum Matthæo dixit, de quibus iam quod differendum videbatur absoluimus, cætera eius inspecta atque collata, nulli eorum repugnare monstrentur, vsque ad cœnam domini. Nam inde iam omnia omnium quatuor quemadmodum sibi conueniant vsque in finem considerata tractauimus.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI de consensu Euangelistarũ Liber quartus.

In Euangelio Marci exceptis his quæ cum Matthæo dixit, quomodo nulla repugnantia demonstretur ab initio vsq; ad illud vbi ait. Et ingrediuntur Capernaum, & statim sabbatis docebat eos, quod cũ Luca dicit. Cap. I.

SIC ergo incipit Marcus: Initium Euangelij Iesu Christi filij dei, sicut scriptũ est in Esaia Propheta &c. vsq; ad illud vbi ait, & ingrediũtur Capharnaum, & statim Sabbatis ingressus synagogam docebat eos. In hac tota cõtextione omnia superiora cũ Matthæo considerata sunt. Hoc autem Marcus, quia ingressus Capharnaum in synagogam eorum docebat eos Sabbatis, cum Luca dixit: sed nihil habet quæstionis. F Marc. 1. Luc. 4.

De homine à quo spiritus immundus eiectus est conuexans eum, quomodo Lucas qui hoc cum eo dixit non repugnet. Cap. II.

SEquitur Marcus & dicit, Et stupebant super doctrina eius: Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamauit dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazareno? venisti perdere nos & cætera, vsque ad eum locum vbi ait, Et erat prædicans in synagogis eorum, & omni Galilæa, & dæmonia eijciens. Et in hoc loco quamuis sint quædam quæ cũ Luca dixit, tamen iam tractata sunt cũ Matthæi narrationem continuam teneremus, quia in ipsum ordinem sic incurrerant, vt ea prætermittenda non arbitrarer. Sed Lucas de spiritu immundo ait, quòd sic exierit ab homine, vt nihil ei noceret: Marcus autem, Et discerpens eum, inquit, spiritus immundus, exclamãs voce magna exijt ab eo. Potest ergo videri contrarium, quomodo eum discerpens, vel sicut aliqui codices habent, conuexans eum, cui nihil nocuit secũdum Lucam. Sed & ipse Lucas, Et cum proiecisset illum, inquit, dæmonium in mediũ, exiuit ab illo, nihilque ei nocuit: Vnde intelligitur hoc dixisse Marcum, conuexans eũ, Marc. 1. Luc. 4. Luc. 4. G

rent quod manducarent &c. vſque ad illud
marc. 9. vbi ait, Reſpondit illi Ioannes dicens, Magiſter, vidimus quendam in nomine tuo eijcientẽ dæmonia, qui non ſequitur nobiſcũ, & prohibuimus eum, Ieſus autem ait, Nolite prohibere eum. Nemo eſt enim qui faciat virtutem in nomine meo, & poſsit cito male loqui de me. Qui.n.nõ eſt aduerſum
Luc. 9. vos, pro vobis eſt. Hoc Lucas ſimiliter narrat, niſi ꝙ ipſe non dicit, Nemo eſt.n.qui faciat virtutem in nomine meo, & poſsit cito male loqui de me. Nulla eſt ergo inter eos quæſtio cuiuſquam repugnantiæ. Sed videndum eſt ne hoc illi ſenteutiæ dñi putetur cõ
mat. 12. trarium vbi ait, Qui mecum non eſt, aduer
Luc. 11. ſum me eſt: & qui mecum nõ colligit, ſpar
M git. Qũo.n.iſte non erat aduerſus eum qui cum illo non erat, de quo Ioannes ſuggeſsit, ꝙ cum illis eum nõ ſequebatur, ſi aduerſus illum eſt qui non eſt cum illo: aut ſi aduerſus illum erat, qũo dicit diſcipulis, Nolite prohibere, qui.n.non eſt aduerſus vos, pro vobis eſt. An hoc intereſſe aliquis dicet, qa hic diſcipulis ait, Qui nõ eſt aduerſus vos, pro vobis eſt. Ibi aũt de ſeipſo locutus eſt, qui mecum non eſt, aduerſus me eſt: quaſi vero poſsit cum illo non eſſe qui diſcipulis eius tanquam membris eius ſociatur? alio-
mat. 10. quin qũo verum erit, Qui vos recipit, me
mat. 25. recipit: Et, quando vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis? Aut poteſt etiam non eſſe aduerſus eum, qui fuerit aduerſus diſcipu
Luc. 10. los eius? Nam vbi erit illud, Qui vos ſpernit me ſpernit: & qñ vni ex minimis meis
Acto. 9. non feciſtis, neque mihi feciſtis. Et Saule Saule quid me perſequeris: cum diſcipulos eius perſequeretur? Sed nimirum hoc vult intelligi, intantum cum illo nõ eſſe aliquẽ, inquantum eſt aduerſus illum: & intantum aduerſus illum non eſſe, inquantum cum illo eſt. Exempli gratia, ſicut iſte ipſe qui in nomine Chriſti virtutes faciebat, & in ſocietate diſcipulorum Chriſti non erat, inquantum operabatur virtutes in illo nomi
A ne, intantum cum ipſis erat, & aduerſus eos non erat: inquantum vero eorum ſocietati non adhærebat, intantum cum ipſis non erat, & aduerſus eos erat. Sed quia illi hoc eũ facere prohibuerant in quo cum ipſis erat, dixit eis dominus, Nolite prohibere. Illud enim prohibere debuerunt quod extra eorum erat ſocietatem, vt illi vnitatem Eccleſiæ ſuaderent, nõ illud in quo cum illis erat, nomẽ ſcilicet magiſtri & domini eorum in dæmoniorum expulſione commendans. Sicut catholica Eccleſia facit, non improbans in hæreticis ſacramenta communia in his in quibus nobiſcum ſunt, & aduerſus nos non ſunt: ſed improbat & prohibet diuiſionem ac ſeparationem vel aliquam aduerſam paci veritatiq; ſententiam: in hoc enim aduerſus nos ſunt, quia in hoc nobiſcum non ſunt, & nobiſcũ nõ colligunt, & ideo ſpargunt.

Quod occaſione huius qui in nomine Chriſti eijciebat dæmonia quamuis cum diſcipulis non ſequeretur, Marcus amplius quàm Lucas dominum dixiſſe narrauit, quomodo oſtendatur ad hoc ipſum pertinere quod illum in nomine ſuo virtutes facientem vetuit prohiberi. Ca. VI.

SEquitur Marcus & dicit, Quiſquis enim marc. 9.
potum dederit vobis calicem aquæ in no B
mine meo, quia Chriſti eſtis, amen dico vobis non perdet mercedem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit vnũ ex his puſillis credentibus in me, bonum eſt ei magis ſi circundaretur mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et ſi ſcandalizauerit te manus tua, abſcide illam, Bonum, eſt tibi debilem introire in vitam, q̃ duas manus habentem ire in gehennam, ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis non extinguitur: &c. vſque ad illud vbi ait, Habete in vobis ſalem, & pacẽ habete inter vos. Hæc Marcus dñm locutum, poſteaquã illum qui in nomine eius eijciebat dæmonia, & cum diſcipulis non eum ſequebatur vetuit prohiberi, contextim commemorat, aliqua ponens quæ nullus alius Euangeliſtarum poſuit: aliqua vero quæ Matthæus
quoque poſuit, & aliqua itidem quæ & Mat mat. 18.
thæus & Lucas. Sed illi ex alijs occaſioni- Luc. 17.
bus, & in alio ordine rerum, non hoc loco vbi de illo ſuggeſtum eſt, qui cum diſcipulis Chriſti non eum ſequebatur, & dæmonia in eius nomine eijciebat. Vnde mihi videtur etiam hoc loco dñs ſecundum Marci fidem ideo dixiſſe quæ alijs etiam locis dixit, quia ſatis pertinebant ad hãc ipſam eius ſen
tẽtiam, qua vetuit prohiberi virtutes in no- C
mine ſuo fieri, et ab illo q cũ diſcipulis eum
non ſequebatur. Sic n. contexit, Qui enim marc. 9.
non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt: Quiſquis enim potum dederit vobis, calicem aquę in nomine meo, quia Chriſti eſtis, amẽ dico vobis non perdet mercedem ſuam.

Vnde

Vnde ostendit etiam illum de quo Ioannes suggesserat, & vnde iste eius sermo exortus est, quòd non ita separabatur à societate discipulorum, vt eã tanquã hæreticus improbaret: sed sicut solent homines nondum audere Christi suscipere sacramenta, & tamen nomini fauere Christiano, ita vt Christianos etiam suscipiant, & non ob aliud eis, nisi quia Christiani sunt obsequantur, de quibus dixit, quòd non perdunt mercedem suã. Non quia iam tuti atque securi sibi debent videri ex hac beneuolentia quã erga Christianos habent, etiam si Christi baptismo non abluantur, nec vnitati eius incorporentur: sed qua ita iam dei misericordia gubernentur vt ad eam quoque perueniant, atq; ita securi de hoc seculo abscedant. Qui ꝑfectò & priusquam Christianorum numero socientur vtiliores sunt, quàm ij qui cũ iam Christiani appellentur, & Christianis
D sacramentis imbuti sint, talia suadent vt eos quibus ea persuaserint secum in æternam illam pœnam pertrahant. Quos membrorũ corporalium nomine tanquam manum vel oculum scandalizantem iubet erui & abscindi à corpore: hoc est, ab ipsa vnitatis societate, vt sine his potius veniatur ad vitã quàm cum eis eatur in gehennam. Hoc ipso autẽ separantur à quibus separãtur, quòd eis mala suadentibus, hoc est scandalizantibus nõ consentitur. Et si quidem omnibus bonis cum quibus eis societas est, etiã de hac peruersitate innotescunt, ab omniũ penitus societate, atque ab ipsa diuinorum sacramentorum participatione separantur. Si autem quibusdam ita noti sunt, pluribus autẽ ista eorum est ignota peruersitas, ita toleraudi
Matt. 3. sunt, sicut ante ventilationem paleæ tolerantur in area: vt neque illis ad iniquitatis cõmunionem consentiatur, neque propter illos bonorum societas deseratur: hoc faciunt
Marc. 9. qui habent in seipsis salem & pacem habent inter se.

Hinc vsque ad cœnam domini vnde omnia omnium considerari cœperunt, nullam de Marco quæstionem esse tractatam. Cap. VII.

Marc. 10 SEquitur Marcus, Et inde surgens venit
E in fines Iudææ vltra iordanem, & conueniunt iterum turbæ ad eum, & sicut consueuerat, iterum docebat illos &c. vsque ad il-
Marc. 12 lud vbi ait, Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt, hæc vero de penuria sua, omnia quæ habuit misit, totum victum suum. In hac tota contextione omnia superiora considerata sunt, ne quid viderentur habere contrarium, qñ cum Matthæi ordine cæteros conferebamus. Hoc autem de vidua paupercula quæ duo minuta misit in gazophylacium, duo soli dicunt Marcus & Lucas, sed sine vlla quæstione concordant. Luc. 21.
Hinc iam vsq; ad cœnam dñi, vnde omnium omnia considerata tractauimus, non dicit & Marcus quod cogat eum alicui cõparari ad inquirendũ, ne quid repugnare videatur. Marc. 14

De Lucæ Euangelio quomodo principium eius congruat principio libri Actuũ Apostolorum. Cap. VIII.

NVnc ergo deinceps Lucæ Euangelium ex ordine pertractemus, exceptis q̃ habet cum Matthæo Marcoq; communia, qm̃ illa iam omnia pertractata sunt. Sic ergo incipit Lucas, Qm̃ quidem multi conati sunt ordinare narrationem quę in nobis completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi assecuto à principio omnibus diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile, vt cognoscas eorũ verborum de quibus eruditus es veritatem. In prologo. F
Hoc principiũ ad Euangelij narrationem nondum pertinet. Admonet aũt vt nouerimus eundẽ Lucã etiam illum librũ scripsisse, qui actus Apostolorũ vocatur: nõ solum quia Theophili nomen etiã illic inest, nam posset fieri, vt & alius aliquis Theophilus esset, & si idẽ ipse esset ab alio ad illum aliquid scriberet, sicut à Luca Euãgelium, sed quia & ibi ita exorsus est, vt diceret, Primũ quidem sermonem feci de omnibus ò Theophile, q̃ cœpit Iesus facere & docere, vsque in diem quo Apostolos elegit per spm̃sanctũ, mandans iussit prædicare Euãgelium: dedit intelligi ꝙ iam scripserit Euangelij librum vnum ex quatuor, quorum est in Ecclesia sublimis authoritas. Nec ideo quia dixit, de omnibus se fecisse sermonem, quæ cœpit Iesus facere & docere vsq; in diem quo mandauit Apostolis, putari debet omnia scripsisse in Euangelio suo, quæ Iesus cum Apostolis in terra versatus fecit & dixit, ne sit contrarium Ioanni, qui ait, multa alia fecisse Iesum, quæ si scriberentur mundũ totum non potuisse capere illos libros: Cur etiam constet Acto. 1. Ioã. 21. G

constet ab alijs Euangelistis non pauca narrata, quæ Lucas ipse narrando non attigit. De omnibus ergo fecit sermonem, eligendo de omnibus vnde faceret sermonē, quæ iudicauit apta & congrua sufficere officio dispensationis suæ. Et quod dicit, multos conatos ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt rerum: videtur significare nonnullos qui non potuerunt hoc susceptum munus implere. Ideo autem dicit sibi visum ex ordine diligenter scribere, quoniam multi conati sunt: sed eos debemus accipere quorū in Ecclesia nulla extat authoritas, quia id quod conati sunt, implere minime potuerunt. Iste autem non solum vsque ad resurrectionem ascensionemq; domini perduxit narrationem suam, vt in quatuor authoribus Euangelicæ scripturæ dignum labore suo haberet locum, verumetiam deinceps quæ per Apostolos gesta sunt, quæ sufficere credidit ad ædificandam fidem legentium vel audientium, ita scripsit, vt solus eius liber fide dignus haberetur in Ecclesia de Apostolorum actibus narrantis, reprobatis omnibus qui non ea fide qua oportuit, facta dictaq; Apostolorum ausi sunt scribere. Eo quippe tempore scripserunt Marcus & Lucas, quo non solum ab Ecclesia Christi, verumetiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari potuerunt.

In prologo.

H

Quomodo ostendatur quod de piscibus capti Lucas commemorauit, non pertinere ad illud quod videtur simile Ioannes narrasse post domini resurrectionem, atque inde iam vsque ad cœnam domini, vnde omnium omnia vsque in finē considerata sunt, nullam etiam ex Euangelio Lucæ tractatam esse quæstionem. Ca. IX.

Luc. 1. SIc ergo narrare Lucas incipit Euāgeliū. Fuit in diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabet &c. vsque ad eum locum, vbi ait, vt cessauit aūt loqui, dixit ad Simonem, Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Hoc totum non habet vllam repugnantiæ quæstionem. Ioannes quidem videtur simile aliquid dicere, sed illud longe aliud est, quod factum est post resurrectionem domini ad mare Tyberiadis: Ibi n. non solum ipsum tempus valde diuersum est, sed etiam res ipsa plurimum distat. Nā

Luc. 5.

Ioā. 21.

retia illic in dexteram partem missa, centum quinquagintatres pisces ceperunt, magnos quidem. Sed pertinuit ad Euangelistam dicere, quod cum tam magni essent, retia nō sunt dirupta, respicientem.s. ad hoc factū, quod Lucas commemorat, vbi præ multitudine piscium retia rumpebantur. Iam cætera similia Ioanni Lucas non dixit, nisi circa domini passionem & resurrectionem, qui totus locus à cœna ipsius vsq; ad finē, sic à nobis tractatus est, vt omnium collatis testimonijs nihil eos dissentire doceremus. I

De Ioanne Euangelista quid à tribus cæteris distet. Cap. X.

IOannes est reliquus, qui iam nō restat cui conferatur. Quicquid.n. singuli dixerunt, quæ ab alijs nō dicta sunt, difficile est vt habeant aliquam repugnantiæ quæstionē. Ac per hoc liquido constat tres istos, Matthæū .s. Marcum & Lucam maxime circa humanitatem dūi nostri Iesu Christi esse versatos, secundum quam & rex & sacerdos est. E ideo Marcus, qui in illo mysterio quatuor animalium, hominis videtur demonstrare personam, vel Matthæi magis comes videtur, quia cū illo plura dicit propter regiam personam quæ incomitata esse non solet, quod in primo libro cōmemoraui, vel quod probabilius intelligitur cū ambobus incedit. Nam quāuis Matthæo in pluribus, tū in alijs nonnullis Lucæ magis congruit: vt hoc ipso demōstraretur, ad Leonem & ad vitulum, hoc est, & ad regalem quam Matthæus, & ad sacerdotalem quam Lucas insinuat personam, id quod Christus homo est pertinere, quam figuram Marcus gerit pertinens ad vtrunque. Diuinitas vero Christi qua æqualis est patri, secundum quod verbum est & deus apud deum, & verbum caro factum est vt habitaret in nobis secūdū quod ipse & pater vnum sunt, à Ioanne maxime commendanda suscepta est, qui sicut aquila in his quæ Christus sublimius locutus est immoratur, nec in terrā quodammodo nisi raro descendit. Denique quamuis matrem Christi se nosse plane testetur, tamē nec in eius natiuitate cum Matthæo & Luca aliquid dicit, nec eius baptismum cum tribus commemorat, sed tantummodo ibi testimonium Ioannis alte sublimiterq; commendans, relictis eis pergit cum illo ad nuptias in Chanam Galilææ: vbi quamuis ipse Euāgelista

Supra li. 1. cap. 3. & 6.

K

Matt. 1. Luc. 3.

Ioan. 1. Ioā. 10.

Ioan. 1. & 2.

gelista matrem eius fuisse commemoret, ille tamen dicit, Quid mihi & tibi est mulier? non repellens de qua suscepit carnem, sed L suam tunc maxime insinuans diuinitatem, aquam conuersurus in vinum, quæ diuinitas illam etiam fœminam fecerat, non in illa facta erat. Inde post paucos dies factos in Capharnaum, rediit ad templum, vbi eum cõmemorat dixisse de templo corporis sui: Soluite tẽplum hoc & in tribus diebus excitabo illud: ubi maxime insinuat, non solum quia Deus erat in templo verbum caro factum, verumetiam quia eãdem carnem ipse resuscitauit, non vtique nisi secundum id quod unum est cum patre, nec separabiliter operatur: Cum cæteris locis fortasis omnibus scriptura non dicat, nisi ꝙ Deus illũ suscitauerit: nec alicubi sic expressum est ꝙ cum Deus resuscitarit Christum, etiam ipse se resuscitauit, quia cum patre vnus Deus
Ioan. 3. est, sicut hoc loco vbi ait: Soluite templum hoc & in tribus diebus resuscitabo illud. Inde cum illo Nicodemo q̃ magna q̃ diuina
Ibidem. locutus est. Inde rursus pergit ad testimonium Ioannis, & commẽdat amicum sponsi non gaudere nisi propter vocem sponsi. Vbi admonet animam humanam non de seipsa sibi lucere nec beari, nisi incõmutabilis par-
Ioan. 4. ticipatione sapientiæ. Inde ad mulierem Samaritanam, vbi commemoratur aqua, vnde
M qui biberit non sitiet in æternum. Inde rursus in Chanam Galilææ vbi fecerat de aqua vinum: ibi eum commemorat dixisse regulo, cuius filius infirmabatur, Nisi signa & prodigia videritis non creditis: vsqueadeo super omnia mutabilia volens mentem credentis attollere, vt nec ipsa miracula, quæ quamuis diuinitus de mutabilitate corporũ sunt, à fidelibus quæri velit. Inde Hierosolymam redit, fit sanus triginta octo annorũ languidus. Ex hac occasione quæ dicuntur quandiu dicuntur: ibi dictum est, quærebant eum Iudæi interficere, quia non solum
Ioan. 5. soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens deo: vbi satis ostenditur q̃ non vsitate sicut solent sancti homines dicere, dixerit patrem suũ Deum, sed ꝙ ei sit æqualis insinuans: quippe paulo superius dixerat eis de sabbato calumniantibus, Pater meus vsque modo operatur & ego operor: ibi exarserunt, non quia patrẽ suum diceret Deum, sed ꝙ ei æqualis vellet intelligi, dicendo, Pater meus vsque modo operatur & ego operor: Consequens esse ostẽdens, vt qm̃ pater operatur & filius operetur, quia pater sine filio non operatur. Ibi .n. & paulopost ait, iam illis ob hoc irascentibus. Quæcunque .n. ille fecerit, hæc & fi- A
lius similiter facit. Inde tandem descendit Mat. 14.
Ioannes ad illos tres cum eodem dño in ter- Marc. 6.
ra gradientes, vt quinque panibus quinque Luc. 9.
milia pascantur, vbi tñ solus commemorat, Ioan. 6.
ꝙ cum vellent eum regem facere, solus fugit in montem. Qua in re nihil mihi aliud videtur animam rationalem cõmonere voluisse, nisi eo se nostræ menti rationiq; regnare quo est in excelsis, nulla cum hominibus cõmunione naturæ solus, quia vnicus patri. Hoc aũt mysterium deorsum repẽtes carnales homines fugit, quia valde sublime est: vnde illos & ipse fugit in montem, quia regnum eius terreno animo requirebant: vnde & alibi dicit, Regnũ meum nõ est de Ioã. 18.
hoc mundo. Neq; ẽt hoc nisi Ioannes commemorat, uolatu quodammodo æthereo supereminens terris, & gaudens luce solis iustitiæ. Ab illo itidẽ monte post miraculum de quinq; panibus factũ, cum iisdem tribus paululũ remoratus, donec mare transissent qñ ambulauit super aquas, continuo rursus se in uerbum domini attollit, q̃ magnum, q̃ prolixum, q̃ diuinum, supernum & excelsum, & ex occasione panis exortum, cum di-
xisset turbis. Amen amen dico vobis, quæri- Ioan. 6.
tis me, non quia signa vidistis, sed quia edi- B
stis de panibus & satiati estis: operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: & inde iam talia diutissime atq; excellentissime. Tunc ab ista verbi celsitudine ceciderunt, qui post eum deinceps non ambulauerunt, cui sane inhæserunt qui potuerunt intelligere: Spiritus est qui uiuificat, caro autem nihil prodest: quia utique & carni spiritus prodest, & solus spiritus prodest, Caro autem sine spiritu nihil prodest. Deinde suis fratribus .i. cognatis carnis suæ suggerentibus vt ascendat ad diem festum quo possit innotescere multitudini, quanta altitudine respondit, Tempus meũ Ioan. 7.
nondum aduenit, tempus aũt uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Hoc est ergo, tẽpus uestrũ semper est paratum: quia uos diem istũ cõcupiscitis, de quo Propheta dicit, Ego autẽ non laboraui sub- Hier. 17
sequens te dñe, & diẽ hominis nõ cõcupiui tu scis: hoc est, uolare ad lucem uerbi, & cõcupiscere

cupiscere illum diem quem videre concupi
Ioan. 8. uit Abraham, vidit & gauisus est. Inde iam
Ioan. 7. ad diem festum cum ascendisset in templũ,
C quæ illum Ioannes locutum esse commemo
rat, q̃ mirabilia quàm diuina quàm excelsa:
ꝙ ipsi venire non possent quò esset iturus:
ꝙ & ipsum nossent & vnde esset scirent, &
esset verus qui eum misisset quem illi nesci-
rent: tanquã diceret, & vnde sim scitis, & vn
de sim nescitis. Quo quid aliud voluit intel
ligi, nisi secundum carnem notum se illis es
se potuisse & gente & patria, secundum di-
uinitatem autem incognitum? Ibi etiam de
dono spiritus sancti locutus, ostendit quis es-
set, quando munus altissimum dare potuis-
Ioan. 8. set. Rursus illuc de Oliueti monte regredič
tem, quæ & quanta narrat locutum, post ve
niam illi adulteræ datam, quæ velut lapidã-
da oblata illi à tentatoribus fuerat, quando
digito scribebat in terra: tanquã illos tales
in terra scribendos significaret non in cœ-
lo, vbi monuit discipulos se scriptos esse gau
dere. Aut quòd se humiliando quòd capitis
inclinatione monstrabat, signa in terra face
ret: aut quòd iam tempus esset vt in terra
quæ fructum daret: & non in lapide sterili
sicut antea lex eius cõscriberetur. Ergo post
hæc lucem mundi se dixit, & qui eum seque
retur non ambulaturum in tenebris, sed ha-
biturum lucem vitæ. Dixit etiã se esse prin-
cipium, quod & loqueretur eis. Quo nomi-
D ne vtique se distinxit ab illa luce quam fe-
cit, tanquam lux per quã facta sunt omnia:
vt illud quod se dixerat lucem mundi, non
sic acciperetur, quẽadmodum discipulis ait,
Matt. 5. Vos estis lux mundi. Illi enim tanquam lu-
cerna quæ non est ponenda sub modio sed
super candelabrum: sicut & de Ioanne Ba-
Ioan. 5. ptista, Ille erat, inquit, lucerna lucens & ar-
dens: sed ipse sicut principium, de quo dictũ
Ioan. 1. est, Nos omnes de plenitudine eius accepi-
Ioan. 8. mus. Ibi dixit se filium esse veritatem, quæ
Ioan. 9. nisi liberauerit, nemo erit liber. Inde postea-
quam illuminauerit à natiuitate cæcum, ex
ipsa occasione in prolixo eius sermone de-
Ioã. 10. moratur Ioannes, de ouibus & pastore, & ia
nua, & potestate ponendi animam suam &
iterum sumendi eam, in quo excellentissi-
mam potestatẽ suæ diuinitatis ostendit. Inde
cum encænia in Hierosolymis fierent, com
memorat ei dixisse Iudæos, quousq; animã
nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis
palam. Atq; inde sumpta opportunitate ser
monis quæ etiã sublimia dixerit, narrat. Ibi

dixit, Ego & pater vnum sumus. Inde iam Ioã. 11.
resuscitatum ab eo Lazarum prædicat, vbi
dixit, Ego sum resurrectio & vita, qui cre-
dit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: Et
omnis qui viuit & credit in me, non morieť
in æternum. In quibus verbis quid nisi alti- E
tudinẽ diuinitatis eius cognoscimus, cuius
in æternum participatione viuemus? Inde
iterum Ioannes occurrit in Bethania Mat- Ioã. 12.
thæo & Marco, vbi factum est illud de vn-
guento precioso, quo pedes eius à Maria ca- Mat. 19.
putq; perfusum est: atque hinc deinceps vs- Marc. 14
que ad passionẽ & resurrectionem dñi cum Luc. 12.
tribus Euangelistis Ioannes graditur, in lo-
cis eisdẽ narratione versante. Cæterum qđ
ad sermones domini attinet, non cessat se at-
tollere in ea quæ ille abhinc etiam sublimi-
ter diuturneq́ue locutus est. Nam & quan-
do eum voluerunt videre gentiles per Phi Ioã. 12.
lippum & Andream, habuit excelsum ser-
monem, quẽ aliorum Euangelistarum nul-
lus inseruit. Ibi præclara iterum de luce il-
luminante & lucis filios faciente commemo
rat. Deinde in ipsa cœna, de qua Euange-
listarũ nullus tacuit, quàm multa & quàm
excelsa verba eius Ioannes commemorat q̃ Ioã. 13.
alij tacuerunt: non solũ de commendatione
humilitatis qñ pedes discipulorum lauit, sed
cũ expressius per bucellã traditor eius exij-
set, remanentibus cũ illo vndecim in sermo
ne ipsius mirabiliter stupendo, maximeque
diuturno, idem Ioannes immoratus est, vbi Ioã. 14.
dixit, Qui videt me videt & patrem: vbi F
multa locutus est de spiritusancto paracleto Ioã. 17.
quem missurus eis erat: & de sua clarificatio
ne quam habuit apud patrẽ priusquam mũ-
dus esset: & ꝙ vnum nos faceret in se, sicut
ipse & pater vnum sunt: non vt ipse & pater
& nos vnum, sed nos vnum sicut ipsi vnũ.
Multaque alia mireq; sublimia, de quibus
disserere sicut dignũ est, etiã si iam essemus
idonei, in hoc tamen opere non id nos susce
pisse quis nõ aduertat? Quod alibi fortasse
reddendũ est, hic certe nõ est expetẽdũ. Cõ
mẽdare quippe volumus amatoribus verbi
dei, & studiosis sanctę veritatis, quãuis eius-
dem Christi, qui verus & verax est, annun-
ciator atque prædicator Ioannes in Euange
lio suo fuerit, cuius & cæteri tres qui scripse
runt Euangeliũ, & cæteri Apostoli, qui nõ
quidẽ ipsam narrationem scribendã suscepe
runt, in ea tamen prædicatione sui officij
munus impleuerũt: longe tñ hunc in Chri
sti altiora subuectum, ab ipso initio libri sui Ioan. 1.

raro fuisse cæteris.i. primo circa Iordanem
Ioan. 6. ꝑpter testimonium Ioãnis Baptistæ: inde
trans mare Tyberiadis, quando turbas de
quinq; panibus pauit & super aquas ambu-
Ioã. 12. lauit:tertio in Bethania, vbi vnguento pre
cioso fidelis fœminæ deuotione ꝑfusus est:
G donec inde illis occurreret ad passionis té-
Mat.26. pus: quod cum eis erat: necessario narratu-
Marc.4. rus: vbi tamen ipsam dominicam cœnam,
Luc.22. de qua nullus eorum tacuit, multo opulen-
Ioã.13. tius tanquam de cellario dominici pectoris
vbi discumbere solebat, exhibuit. Ipsum
deinde Pilatum verbis altioribus percutit,
Ioã. 18. dicens,regnum suum non esse de hoc mun-
do,regemque se natum, & ad hoc venisse in
hunc mundum vt testimonium perhibeat
veritati. Mariam quoque post resurrectio-
nem mystica altitudine visitans, Noli me,
Ioã. 20. inquit, tangere:nondum enim ascendi ad pa
trem. Discipulis etiam insufflando dedit spi
ritumsanctum, ne ipse spiritus qui trinitati
consubstantialis & coæternus est, tantum-
Ioã. 21. modo patris esse, non etiam filij spiritus pu
taretur. Postremo suas oues Petro se aman
ti,eumque amorem ter confitenti commen-
dans,dicit eundem Ioannem sic se velle ma
nere donec veniat: vbi etiam mihi videtur
alto docuisse mysterio, istam ipsam Ioan-
nis Euangelicam dispensationem qua in lu
cem liquidissimam verbi sublimiter fertur,
vbi trinitatis æqualitas & incommutabili-
tas videri potest, & qua maxime proprieta-
te distat à cæteris homo, cuius susceptione
verbum caro factum est, perspicue cerni co
H gnoscique non posse,nisi cum ipse dominus
venerit:ideo sic manebit donec veniat, ma-
1.Co.13 nebit autem nunc in fide credentium, tunc
Col.3. autem facie ad faciem contemplandum erit,
cum apparuerit vita nostra, & nos cum ip-
so apparebimus in gloria. Quisquis autem
arbitratur, homini vitam istam mortalem
adhuc agenti posse contingere,vt amoto at-
que discusso omni nubilo phantasiarũ cor-
poralium atque carnalium serenissima in-
commutabilis veritatis luce potiatur,& mé
te penitus à consuetudine vitæ huius alie-
nata illi constanter, & indeclinabiliter hæ-
2.Co.5. reat,nec quid quærat,nec quis quærat intel
ligit. Credat ergo potius sublimi authori-
tati minimeq; fallaci,quandiu sumus in cor
pore peregrinari nos a domino, & ambula-
re per fidem nondum per speciem:ac si per-
Ioã. 16. seueranter retinens atque custodiens fidem,
Rom.8. spem & charitatem, intendat in speciem ex
pignore quod accepimus sancti spiritus, q
nos docebit omnem veritatem, cum deus
qui suscitauit Iesum Christum a mortuis,
viuificabit & mortalia corpora nostra per
inhabitantem spiritum eius in nobis. Prius
autem q̃ viuificetur hoc quod mortuum est
propter peccatũ, proculdubio corruptibile Sapié.9.
est & aggrauat animam,& si qñ adiuta exce I
dit hanc nebulam qua tegitur omnis terra,
idest hanc carnalem caliginem, qua tegitur
omnis vita terrena, tanquã rapida corusca-
tione perstringitur, & in suã infirmitatem
redit, viuẽte desiderio quo rursus erigatur,
nec sufficiẽte munditia qua figatur. Et quã-
to quisq; hoc magis potest,tanto maior est:
quanto autem minus, tanto minor. Si auté
nihil adhuc tale mens hominis experta est
in qua tamen habitat Christus per fidé, in-
stare debet minuendis finiendisque cupidi-
tatibus huius seculi,moralis virtutis actione
tanquam in comitatu trium illorum Euan
gelistarum cum mediatore Christo ambu-
lans: Eumque qui filius dei semper est, ꝑ-
pter nos filium hominis factum vt semper
na virtus eius & diuinitas nostræ infirmita
ti & mortalitati contemperata de nostro no
bis in se, atque ad se faceret viam cum ma-
gna spei lætitia fideliter teneat. Ne peccet à
rege Christo regatur. Si forte peccauerit,
ab eodem sacerdote Christo expietur,atque
ita in actione bonæ conuersationis & vitæ
nutritus, pennis geminæ dilectionis tanquã
duabus alis validis euectus a terris, ab eodé
ipso Christo verbo illuminentur, verbo qđ K
in principio erat,& verbum apud deũ erat, Ioan. 1.
& deus erat verbum: Et si per speculum &
in ænigmate, longe tamen sublimius ab om
ni similitudine corporali. Quapropter quã 1.Co.13
uis in illis tribus actiuæ, in Ioannis autem
Euangelio dona contemplatiuæ virtutis elu
ceant eis qui hæc dignoscere sunt idonei,ta-
men & hoc Ioannis, quoniam ex parte est,
sic manebit donec veniat quod perfectum 1.Co.12
est. Et alij quidem datum per spiritum ser Ro. 14.
mo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundũ 2.Co.12
eundem spiritum, alius diem domino sapit, 2.Co.5.
alius de pectore domini liquidius aliquid bi Ioã. 14.
bit, alius leuatus vsque ad tertium cœlum
ineffabilia verba audit,omnes tamen quan-
diu sunt in corpore peregrinantur à domi-
no, & omnibus bonæ spei fidelibus in libro
vitæ scriptis seruatur quod dictum est. Et
ego diligam eum & ostendam meipsum. illi
veruntamen in hac peregrinatione quantũ

in rei huius intelligentia vel scientia quisq;
profecerit, tanto magis caueat diabolica uitia, superbiam & inuidentiam. Meminerit
hoc ipsum Euangelium Ioannis quam multo amplius erigit ad contemplationem veritatis, tam multo amplius præcipere de dul-
L
Eccle.3. cedine charitatis. Et quia illud præceptū uerissimū, ac saluberrimū est, quāto magnus
es, tanto humilia te in omnibus, qui Euangelista Christum longe cæteris altius cōmē
dat, apud eum discipulis pedes lauat.

MD. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Liber de diuersis quæstionibus octogintatribus.

Vtrū anima a seipsa sit q. 1. 1. sen. dist. 46. c. Iá.

OMne uerum a veritate verū est, & omnis anima eo anima quo vera aīa est. Omnis igitur anima a ueritate hēt, vt omnino anima sit. Aliud autē anima est aliud
ueritas. Nam veritas falsitatem nunquam
Ioan.14. patitur, anima vero sæpe fallitur. Non igitur cum a veritate anima est, a seipsa est. Est
autem veritas deus, deum igitur habet authorem, ut sit anima. Omne quod fit, ei a
De libero arbitrio q.2. quo fit par esse non potest. Alioquin iustitia, quæ sua cuiq; tribuere debet, de rebus auferatur necesse est. Hominem ergo deus cū
fecit quanquam optimum fecerit, non tamē
id fecit, quod erat ipse. Melior autem homo
A est, qui voluntate quam qui necessitate bo-
vtrū deo authore ni fuit. nus est. Voluntas igitur libera danda homi-
sit hō de homo deterior. Nullo sapiente homine authore fit
terior. q. Non.n. parua ista culpa est,
3. 1. sen. immo tanta est, quæ in sapientem quāuis ho
di. 46. c. minem cadere nequeat. Est autē deus omni
si quis. homine sapiente præstantior. Multo minus
2. sen. di. igitur deo authore fit homo deterior. Mul-
37. c. to.n. præstantior dei uoluntas quā hominis
quo. ex sapientis est. Illo autem authore cum dici-
2. sen. di- tur, illo uolente dicitur. Est ergo vitium
37. c. ex voluntatis quo est homo deterior, quod vi-
pdictis. tium si longe abest à dei uoluntate, vt ratio
docet, in quo sit quęrendum est. Vt sit homo
Quæ sit deterior, aut in ipso causa est, aut in alio alicausa, vt quo, aut i nihilo. Si in nihilo, nulla causa est.
hō fit de Aut si ita accipitur in nihilo, ꝙ homo ex
terior. nihilo factus est vel ex ijs q̄ ex nihilo facta
q.4. sunt, rursum in ipso erit causa, ꝙ eius quasi
materies est nihilum. Si in alio aliquo, utrū
in deo, an in quolibet alio homine, an in eo
quod neque deus, neque homo sit. Sed non
in deo, bonorum enim deus causa est. Si ergo i homine, aut vi, aut suasione. Sed ui nullo modo, ne sit deo ualentior. Siquidē deus
ita optime hominem fecit, vt si vellet manere optimus nullo resistente impediretur.
Suasione autem alterius hominis si concedimus hominem deprauari, rursum quærendum erit, suasor ipse a quo deprauatus sit: B
Non.n. potest prauus non esse taliū suasor. 2. sen. di.
Restat nescio quid ꝙ nec deus, nec homo 35. c. qd
sit, sed etiam hoc quicquid est, aut vim intu autem.
lit, aut suasit. De ui hoc respōdetur ꝙ supra.
De suasione autem, quicquid est, quia suasio
non cogit inuitum, ad eiusdem hominis voluntatem causa deprauationis eius redit, siue aliquo, siue nullo suadēte deprauatus sit.
Animal quod caret ratione, caret scientia. vtrū aīal
Nullum aūt animal qđ scientia caret beatū irratio-
esse potest. Non igitur cadit in animalia rō- nale bea
nis expertia, vt beata sint. Omne quod est, tū eē pos
aut est corporeū, aut incorporeum. Corpo- sit. q. 5.
reum sensibili, incorporeum āt intelligibili De ma-
specie continetur. Omne igitur quod est, si- lo. q. 6.
ne aliqua specie non est. Vbi aūt aliqua spe- 2. sen. di.
cies, necessario est aliquis modus, & modus 35. cap.
aliquid boni est. Summum ergo malum nul quo cir-
lum modum habet, caret enim omni bono. ca.
Non est igitur, quia nulla specie cōtinetur,
totumq; hoc nomē mali de speciei priuatione repertum est. Anima aliquando ita di C
citur, vt cum mente intelligatur, veluti cum Quæ p
dicimus hominem ex anima & corpore con prie i a-
stare: Aliquando ita ut excepta mente dica- nimante
tur. Sed cum excepta mente dr̄, ex ijs operi- aīa dicat̄
bus intelligitur q̄ habemus cum bestijs com q.7.
munia. Bestiæ nanque carent ratione, quæ Vtrū p
mentis, semper, est propria. Moueri per se anima
se animam sentit, qui sentit in se esse volun- moueat̄.
tatem. Nam si uolumus, non alius de nobis q.8.
vult. Et iste motus animæ spontaneus est,
hoc.n. ei tributum est à deo: Qui tamen motus, non de loco in locum est, tanquam corporis. Localiter.n. moueri, corporis propriū
est. Et cum anima uoluntate .i. illo motu qui
localis non est, corpus suum tn̄ localiter mouet, non ex eodem monstratur & ipsa localiter moueri. Sicut videmus a cardine moueri
aliquid per magnum spacium loci, & tamen
ipsum cardinem, non moueri loco. Oē quod vtrū cor
corporeus sensus attingit, quod & sensibile poreis.
dicitur, sine ulla intermissione temporis cō sensibus
mutatur: uel ut cū capilli nostri crescūt, vel ueritas

corpus uegit in senectutem, aut in iuuenta
efflorescit, perpetuo id fit, nec oino inter-
mittit fieri. Quod autem non manet, perci-
pi nõ põt: illud .n. pcipitur qđ sciẽtia cõpre
hendit. Cõprehendi aũt non põt quod sine
intermissione mutatur. Non est igitur expe
ctanda synceritas ueritatis à sensibus corpo
D ris. Sed ne quis dicat esse aliqua sensibilia eo
dem modo semper manentia, & quæstionẽ
nobis de sole atque stellis afferat, in quibus
facile conuinci non potest, illud certe nemo
est qui non cogatur fateri, nihil esse sensibi-
le quod non habeat simile falso, ita vt inter-
nosci non possit. Nam vt alia prætermittã,
oia q̃ p corpus sentimus, ẽt cũ ea nõ assunt
sensibus, imagines tñ eorum patimur tan
quam prorsus assint, vel in somno, uel in
furore. Quod cum patimur oino utrũ ea ip
sis sensibus sentiamus, an imagines sensibi
lium sint, discernere non ualemus. Si igitur
sunt imagines sensibilium falsæ quæ discer-
ni ipsis sensibus nequeunt, & nihil percipi
potest, nisi quod à falso discernitur, non est
constiturum iudicium ueritatis in sensibus.
Quamobrem saluberrime admonemur a-
uerti ab hoc mundo, qui perfecto corporeus
est & sensibilis, & ad deum .i. ueritatem, quæ
intellectu & interiore mente capitur, q̃ sem
per manet, & eiusdem modi est, quæ non ha
bet imaginem falsi, a qua discerni non pos-
Vtrũ cor sit, tot a alacritate conuerti. Omne bonum a
p' a deo deo. Omne speciosum bonum, inquantũ spe
sit. q. 10. ciosum est. Et omne quod species continet,
E speciosum est. Oẽ aũt corpus, ut corpus sit,
Quare specie aliqua cõtinetur. Omne igi corpus,
Xp̃s de a deo. Deus cum liberat, non partẽ aliquã
fœmina liberat, sed totum liberat, quod forte in peri
natus sit culo est. Sapientia ergo & uirtus dei, qui di-
q. 11. citur unigenitus filius, hoie suscepto libera-
3. sen. di. tionem hominis indicauit. Hominis autem
12. c. ult. liberatio in utroq; sexu debuit apparere. Er
Sẽtentia go quia uirum oportebat suscipere, q sexus
cuiusdã honorabilior est, cõsequens erat vt fœminei
sapientis sexus liberatio hinc appareret, q̃ ille uir de
q. 12. fœmina natus est. Agite ò inquit miseri-
Fontei. mortales, hoc agite ne unquam polluat hoc
domicilium malignus spũs, ne sensibus im-
mixtus incestet animę sanctitatem, lucemq;
mentis obnubilet. Serpit hoc malum per
omnes aditus sensuales, dat se figuris, accom
modat coloribus, adhæret sonis, latet in ira,
in fallacia sermonis, odoribus se subiicit, in-
fundit saporibus, ac turbidi motus illuuie te
nebrosis affectionibus tenebrat sensus, qui-
busdam nebulis implet omnes meatus intel
ligentiæ, per quos expandere lumen rõnis
radius mentis solet. Et quia radius æthereæ
lucis est, in eoq; speculũ diuinæ præsentiæ,
in hoc .n. deus, in hoc voluntas innoxia, in
hoc recte facti meritum, relucet deus vbiq;
præsens est. Tunc autem unicuiq; nostrum F
simul est, cum mentis nostræ illibata puritas Quodo
in eius præsentia patuerit. Vt .n. uisus oculo- cumẽto
rum si fuerit uitiatus, quicquid uidere non constet
potuerit, adesse non putat. Frustra .n. circun hoĩes be
stat oculos præsens imago rerum, si oculis stiis an-
integritas desit: Ita etiam deus qui nusquã tecellere
deest, frustra pollutis animis p̃sens est, quẽ q. 13.
uidere mentis cæcitas non potest. Inter Nõ fuis-
multa quibus ostendi potest, hominem rõ- se cor-
ne bestiis antecellere, hoc omnibus manife- pus dñi
stum est, q̃ beluæ ab hominibus domari & nostri Ie
mansuefieri possunt, homines a beluis nullo su Xp̃i
modo. Si phantasma fuit corpus Christi, phantas
fefellit Christus. Et si fallit, veritas non est. ma.
Est aũt ueritas Christus: Non igitur phan- q. 14.
tasma fuit corpus eius. Omne quod se in Ioan. 14
telligit, comprehendit se. Quod aũt se com- De intel
prehendit, finitum est sibi. Et intellectus in- lectu.
telligit se: Ergo finitus est sibi. Nec infinitus q. 15.
esse uult quamuis possit, qa notus sibi esse De filio
vult, amat .n. se. Deus oium q̃ sunt, causa dei. q. 16.
est. Quod aũt oium rerũ causa est, ẽt sapien- De scien
tiæ suæ causa est. Nec unquam deus sine sa- tia dei.
pientia sua: Igitur sempiternæ sapientiæ suę q. 17.
causa est sempiterna, nec tempore prior est,
quã sua sapiẽtia. Deinde si patrem sempiter
nũ esse inest deo, nec fuit aliquãdo pater,
nunquam sine filio fuit. Omne p̃teritum G
iam non est. Omne futurum nondum est.
Oẽ igitur & p̃teritum & futurum deest: A-
pud deum aũt nihil deest, nec præteritum
igitur nec futurum, sed omne præsens est,
apud deum. Omne quod est aliud est quo De trini
constat, aliud quo discernitur, aliud quo cõ- tate. q. 18
gruit. Vniuersa igitur creatura, si & est quo
quo modo, & ab eo quod omnino nihil est,
plurimum distat, & suis partibus sibimet
congruit, causam quoque eius trinam esse
oportet, qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica
sit. Creaturæ autem causam .i. authorem
deum dicimus. Oportet ergo esse trinita-
tem qua nihil præstantius, intelligentius &
beatius inuenire p̃fecta ratio potest. Ideoq;
etiam cum ueritas quæritur, plusquam tria
genera quæstionum esse non possunt, utrũ
omnino sit, utrum hoc an aliud sit, vtrum
approbandũ improbandumve sit. Quod
in-

De Deo incommutabile est, æternum est, semper. n.
& crea- eiusdem modi est. Quod autem commuta-
tura. bile est, tempori obnoxium est: Non enim
q. 19. semper eiusdem modi est, & ideo æternum
non recte dicitur, Quod. n. mutatur, non
manet: quod non manet, non est æternum.
Idq; inter immortale & æternum interest,
ꝙ omne æternum immortale est, nō omne
immortale satis subtiliter æternum dicitur:
H quia etsi semper aliquid viuat, tñ si mutabi-
litatem patiatur, non proprie æternum ap-
pellatur, quia non semper eiusdẽ modi est:
quamuis immortale, quia semper viuit, re-
cte dici posit. Vocatur autem æternum in-
terdum etiam quod immortale est. Illud ue
ro quod & mutationem patitur & animæ
præsentia cum anima nō sit viuere dicitur,
neq; immortale vllo modo & multo minus
ęternum intelligi potest. Aeternum. n. cū
proprie dicitur, neq; quicq̃ præteritū quasi
transierit, neq; quicquam futurū quasi non-
dum sit, sed quicquid est, tantummodo est,
De loco Deus non alicubi est. Quod. n. alicubi est.
dei. q. 20 continetur loco: Quod continetur loco, cor
1. sen. dis. pus est. Deus autem non est corpus: Non
37. c. Fa- igitur alicubi est: & tñ quia est, & in loco
teamur. non est, in illo sunt potius omnia q̃ ipse ali-
lib. 8. de cubi: nec tamen ita in illo ut ipse sit locus.
Gene. ad Locus enim in spacio est quod longitudine
literam. & latitudine & altitudine corporis occupa-
cap. 26. tur, nec deus tale aliquid est. Et omnia igi-
2. sen. di tur in ipso sunt, & locus non est: Locus ta-
stin. 35. men dei abusiue dicitur templum dei, non
c. Ab eo. ꝙ eo contineatur, sed ꝙ ei præsens sit. Id āt
I nihil melius quàm anima mūda intelligit.
Vtrum Quisquis omnium quæ sunt author est, &
Deus au ad cuius bonitatem id tantum pertinet vt
thor ma sit omne quod est, non esse ad eum pertine-
li nō sit. re nullo pacto potest. Omne autem quod
q. 21. deficit, ab eo quod est esse deficit, & tendit
in non esse. Esse autē & in nullo deficere bo
num est, & malum est deficere. At ille ad
quem non esse non pertinet, non est causa
deficiendi. i. tendendi ad non esse: quia vt
1. Retra. ita dicam, essendi causa est. Boni igitur tan-
ca. 26. 2. tummodò causa est, & propterea ipse sum-
sen. dist. mum bonum est. Quo circa mali author
36. cap. non est, qui omnium quæ sunt author est,
Qđ āt. quia inquantum sunt, intantum bona sunt.
Et dist. Vbi nulla indigentia, nulla necessitas: Vbi
37. cap. nullus defectus, nulla indigentia. Nullus
Cū igit. aūt defectus in Deo, nulla ergo necessitas.
Omne castum castitate castum est, & omne
æternum æternitate æternum est, & omne
pulchrum pulchritudine, & omne bonum Deū nō
bonitate: ergo & omne sapiens sapientia pati ne-
& omne simile similitudine. Sed duobus cessitatē
modis castum castitate dicitur, vel quod eā q. 22.
gignat, vt ea sit castum castitate quam gi- De patre
gnit, & cui principium atque causa est vt & filio.
sit. Aliter autem vt participatione castita- q. 23.
tis quidq; castum est, quod potest aliquan-
do esse non castum, atque ita de cæteris in-
telligendum est. Nam & anima æternita- K
tem vel intelligitur vel creditur consequi,
sed æterna æternitatis participatione fit.
Non autem ita æternus Deus, sed quòd ip-
sius æternitatis est author. Hoc & de pul-
chritudine & de bonitate licet intelligi.
Quamobrem cum sapiens Deus dicitur, &
ea sapientia sapiens dicitur, sine qua eum
vel fuisse aliquando, vel esse posse nephas
est credere, non participatione sapientiæ
sapiens dicitur, sicuti anima, quæ & esse,
& non esse sapiens potest, sed quòd ipse
eam genuerit qua sapiens dicitur sapien-
tiam. Item illa quæ participatione sunt,
vel casta, vel æterna, vel pulchra, uel 1. Retra.
bona, vel sapientia, recipiunt, vt dictum ca. 26. li.
est, vt possint nec casta esse, nec æterna, 6. De tri.
nec pulchra, nec bona, nec sapientia. At cap. 2.
ipsa castitas, æternitas, pulchritudo, bo-
nitas, sapientia nullo modo recipiunt aut
corruptionem, aut ut ita dicam temporali-
tatem, aut turpitudinem, aut malitiam. Er-
go etiā illa quæ participatione similia sunt,
recipiunt dissimilitudinem. At ipsa simili-
tudo nullo modo ex aliqua parte potest es- 2. sen. di-
se dissimilis. Vnde fit, vt cum similitudo pa- stin. 35.
tris filius dicitur, quia eius participatione c. Ab eo.
similia sunt quæcunq; sunt uel inter se uel
deo similia, ipsa est enim species prima,
qua sunt vt ita dicam speciata & formata
quæ formata sunt omnia, ex nulla parte L
patri potest esse dissimilis. Idem igitur
quod pater: ita vt iste filius sit, ille pater,
id est iste similitudo, ille cuius similitudo
est: iste substantia, ille substantia, ex quo
vna substantia. Nam si non vna est, recipit
dissimilitudinem similitudo, quod fieri pos Vtrum
se omnis verissima negat ratio. Quic- peccatū
quid casu fit, temere fit. Quicquid temere & recte
fit non fit prouidentia. Si ergo casu aliqua factū in
fiunt in mundo, non prouidentia vniuer- libero sit
sus mundus administratur. Si non proui- volunta-
dentia uniuersus mundus administratur, tis arbi-
est ergo aliqua natura atque substantia quæ trio.
ad opus prouidentiæ non pertinet. Omne q. 24.

autem quod est, inquantum est, bonum est. Summe enim est illud bonum cuius participatione, sunt bona cætera. Et omne quod mutabile est, non per seipsum, sed boni immutabilis participatione inquantum est, bonum est. Porrò illud bonum cuius participatione sunt bona cætera quæcunque sunt, non per aliud, sed per seipsum bonum est, quam diuinam etiam prouidentiam vocamus. Nihil igitur casu fit in mundo. Hoc constituto, consequens videtur, vt quicquid in mundo geritur, partim diuinitus geratur, partim nostra voluntate. Deus enim quouis homine optimo & iustissimo longe atque incomparabiliter M melior & iustior est. Iustus autem regens & gubernans vniuersa, nullam pœnam cuiquam finit immerito infligi, nullum præmium immerito dari. Meritum autem pœnæ, peccatum: & meritum præmij, recte factum est. Nec peccatum autem nec recte factum imputari cuiquam iuste potest, qui nihil fecerit propria voluntate. Est igitur & peccatum & recte factum in libero voluntatis arbitrio.

De cruce Christi.q.25. Sapientia dei hominem, ad exemplum quo recte viueremus, suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda non metuere. Mors autem metuenda non est: Oportuit ergo idipsum illius hominis, quem dei sapientia suscepit, morte monstrari. Sunt autem homines qui quamuis mortem ipsam non timeant, genus tamen aliquod ipsius mortis horrescunt. Nihilominus autem ut ipsa mors metuenda non est, ita etiam nullum genus mortis bene & recte uiuenti homini metuendum est. Nihilominus igitur hoc quoque illius hominis cruce ostendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & formidolosius.

De differẽtia peccatorum q.26. Alia sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ. Infirmitas contraria est virtuti, imA peritia contraria est sapientiæ, malitia contraria est bonitati. Quisquis igitur nouit quid sit virtus & sapientia dei, potest existimare quæ sint peccata venialia. Et quisquis nouit quid sit bonitas dei, potest existimare quibus peccatis certa pœna debeatur & hic & in futuro seculo. Quibus bene tractatis, probabiliter iudicari potest, qui nõ sint cogẽdi ad penitentiã luctuosam & lamẽtabilem, q̃uis peccata fateãtur: & q̃bus nulla omnino sperãda sit salus, nisi sacrificiũ obtulerint deo, spm̃ cõtribulatum per penitentiam.

De prouidetia q.27. Fieri potest vt per malum homi nem diuina prouidentia, & puniat, & opituletur. Nam Iudæorum impietas, Iudam supplantauit, & gentibus saluti fuit. Item fieri potest vt diuina prouidentia per hominem bonum & damnet & adiuuet, sicut ait Apostolus, Alijs sumus odor vitæ in vitã, 1.Co.2. alijs autem odor mortis in mortem. Sed cũ omnis tribulatio, aut pœna impiorum sit, aut exercitatio iustorum, quia eadem tribula & paleas concidit & frumenta à paleis exuit, vnde tribulatio nomen accepit: li.11. de Gen. ad liter.c.6 rursus cum pax & quies à molestijs temporalibus, & bonos lucretur, & corrumpat malos: omnia hæc diuina prouidentia pro meritis moderatur animarum: sed tamen non sibi eligunt boni ministerium tribulationis, nec mali amant pacem. Quare ipsi quoque per B quos id agit quod ignorant, non iustitiæ q̃ refertur ad deum, sed maleuolentiæ suæ mercedem accipiunt. Quemadmodum nec nobis imputatur, quòd ipsis prodesse volentibus nocetur alicui, sed bono animo beneuolentiæ præmium tribuitur. Ita etiam cætera creatura pro meritis animarum rationalium vel sentitur vel latet, vel molesta vel commoda est. Summo enim deo cuncta bene administrante quę fecit, nihil inordinatum in vniuerso, nihilq; iniustum est, siue scientibus siue nescientibus nobis: sed in parte offenditur anima peccatrix, tamen quia pro meritis ibi est, vbi talem esse decet, & ea patitur quæ talem pati æquum est, vniuersum regnum dei nulla sui fœditate deformat. Quamobrem quoniam non omnia nouimus quæ de nobis bene agit ordo diuinus in sola bona voluntate secundum rem agimus: in cæteris autem secundum legem agimus, cum lex ipsa incommutabilis maneat & omnia mutabilia pulcherrima gubernatione moderetur. Gloria igitur in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Lucæ.2.

Quare voluerit.q.28 Qui quærit quare voluerit deus mundum facere, 1.sẽ.d.45 causam quærit voluntatis dei. Sed omnis ca. Hæc causa efficiens est: Omne autem efficiens C itaq; maius est quàm id quod efficitur: Nihil autem maius est voluntate dei: Non ergo eius causa quærenda est. Quæ sursum sunt sapite. Ea quæ sursum sunt sapere iubemur, spiritalia scilicet, quæ non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligẽda sunt, sed merito excellentiæ suæ, ne in

eius

Vtrũ aliquid sit sursum aut deorsum in vniuerso. q. 29. 2. se. d. 1 Col. 3.

eius mundi parte figamus animum nostrũ, quo vniuerso nos debemus exuere. Sursum .n. aut deorsum in huius mũdi partibus est. Nam vniuersus nec ipse habet sursum aut deorsum: Corporeus est.n. quia oẽ uisibile corporeum est. Nihil autẽ in vniuerso corpore sursum aut deorsum est. Cum.n. in sex partes motus fieri videatur, qui rectus dr.i. qui circularis nõ est, in anteriora & posteriora, in dexteriora & sinisteriora, in superiora & inferiora, nulla omnino ratio est, cur vniuerso corpori ante ac post nihil sit, & dextera ac leua, sit autem sursum ac deorsum. Sed eo cõsiderantes decipiuntur, quod sensibus, & consuetudini difficile obsistitur. Non enim tam facilis est nobis conuersio corporis, quę fit si quis capite deorsum moueri velit, quam facilis est à dextera in leuam, vel ab interiore in posteriorem partẽ. Quamobrem remotis verbis secum animo satagendum est, vt hoc cernere valeat.

D Vtrũ omnia ī vtilitatẽ hominis. creata. sint. q. 30.

Vt inter honestum & vtile interest, ita & inter fruẽdum & vtendum. Quanquam enim omne honestum vtile, & omne vtile honestum esse, subtiliter defendi queat, tamen quia magis proprie atque vsitatius honestum dicitur, quod propter seipsum expetendum est, vtile autem quod ad aliud aliquid referendum est: secundum hanc differentiam nunc loquimur, illud sanè custodientes, vt honestum & vtile nullo modo sibimet aduersentur. Aduersari enim hæc sibi aliquando imperite ac vulgariter existimantur. Frui ergo dicimur ea re de qua capimus voluptatem: Vtimur ea quam referimus ad id vnde voluptas capienda est. Omnis itaque humana peruersio est, quod etiam vitium vocatur, fruendis vti velle, atque utendis frui. Et rursus omnis ordinatio, quę virtus etiam nominatur, fruẽdis frui, & vtendis vti. Fruendum est autem honestis, vtendum vero vtilibus. Honestatem voco intelligibilem pulchritudinem, quam spiritalem nos proprie dicimus, vtilitatem autem diuinam prouidentiam. Quapropter quanquam sint multa pulchra visibilia quę minus proprie honesta appellantur, ipsa tamen pulchritudo ex qua pulchra sunt quæcunque pulchra sunt, nullo modo est visibilis. Item multa

E vtilia visibilia, sed ipsa vtilitas ex qua nobis prosunt quæcunque prosunt, quam diuinam prouidentiam dicimus, visibilis non est. Notum sanè sit visibilium nomine omnia corporalia contineri. Oportet ergo frui pulchris inuisibilibus, id est honestis: Vtrũ autem omnibus, alia quæstio est, quanquam fortasse honesta non nisi quibus fruendum est, dici deceat: Vtilibus autem vtendum est omnibus, vt quoquo eorũ opus est. Et frui quidem cibo & qualibet corporali voluptate non adeo absurde existimantur & bestiæ: vti autem aliqua re non potest nisi animal quod rationis est particeps. Scire nanque quò quidque referendum sit, non datum est rationis expertibus, sed neque ipsis rationalibus stultis. Nec vti quisque potest ea re quę quò referenda sit nescit, nec quisque potest scire nisi sapiens. Quare abuti rectius dici solent qui non bene vtuntur. Non.n. cuiquã prodest id quo male vtitur, & quod nõ prodest, nõ vtiq; vtile est. Vtile aũt quie qu id est, utẽdo est vtile, ita nemo vtitur nisi vtili. Non ergo vtitur, quisquis male vtitur. Perfecta igitur omnis ratio, quæ virtus vocatur, vtitur primo seipsa ad intelligendum deum, vt eo fruatur, à quo etiam facta est. F Vtitur autem cęteris rationalibus animantibus ad societatem, irrationalibus ad eminentiam. Vitam etiam suam ad id refert vt fruatur deo, ita enim beata est. Ergo & seipsa vtitur, quæ profecto inchoat miseriam p superbiam, si ad seipsam, non ad deum refertur. Vtitur etiam corporibus quibusdam viuificandis ad beneficentiam, sic enim vtitur suo corpore: quibusdam assumendis vel respuendis ad valetudinem, quibusdam tolerandis ad patientiam, quibusdam ordinandis ad iustitiam, quibusdam considerandis ad aliquod veritatis documentum. Vtitur etiam iis à quibus se abstinet ad temperantiam. Ita omnibus & sensis & non sensis vtitur, nec aliquid tertium est. Iudicat autem de omnibus quibus vtitur, de solo deo non iudicat, quia secundum deum de cæteris iudicat, nec eo vtitur, sed fruitur. Neque .n. ad aliquid aliud deus referendus est: quoniam omne quod ad aliud referendum est, inferius est q̃ id ad quod referendũ est. Nec est aliquid deo supius, nõ loco, sed excellentia substãtię. Oia ergo quę facta sunt ī usum hoīs facta sunt, quia oībus vtiẽ iudicãdo ratio, q̃ homini data est. Et ante lapsum quidẽ nõ vtebatur tolerãdis, nec post lapsum vtiẽ, nisi cõuersus, & quenquã ante mortẽ corporis, iã tñ quantum potest dei amicus, quia liber seruus. Virtus est animi habitus naturę mõ atq; rationi cõsentaneus. Quare oibus partibus eius cognitis tota vis erit simpli-

G virtus. q̃d. Sia Cice. quemad

modum virtutes animi ab illo diuisæ ac diffinitæ. sint.q.31

plicis honestatis considerata. Habet igitur partes quatuor, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia est rerum bonarum & malarum & neutrarum scientia. Partes eius, memoria, intelligentia, prouidentia. Memoria est per quã animus repetit illa quę fuerunt. Intelligentia, per quam ea perspicit quæ sunt. Prouidentia, p quam futurum aliquid videtur antequã factum est.

Prudentia cum eius partibus. Iustitia quid sit & unde.

Iustitia est habitus animi, communi vtilitate conseruata suam cuique tribuens dignitatem. Eius initium est a natura profectum: Deinde quædam in consuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt: Postea res & à natura profectas & cõsuetudine probatas, legum metus & religio sanxerunt.

Natura ius quid.

Natura ius est, quod non opinio genuit, sed quędam innata vis inseruit, vt religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem. Religio est quę superioris cuiusdam naturę, quam diuinam vocant, curam ceremoniamq́; affert. Pietas per quã sanguine coniunctis patrięq́; beneuolens officium, & diligens tribuitur cultus. Gratia in qua amicitiarum & officiorum alterius

H memoria, & remunerandi voluntas continetur. Vindicatio per quam vis aut iniuria & omnino omne quod offuturum est, defendendo, aut vlciscendo propulsatur. Obseruãtia per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur. Veritas per quam immutata ea quæ sunt aut fuerunt aut futura sunt, dicuntur.

Consuetudo ius quid.

Consuetudine autem ius est quod aut leuiter natura tractũ aluit, & maius fecit vsus, & religionem: & si quid eorum quæ ante diximus, à natura prouectũ, maius factũ pp cõsuetudinẽ videmus, aut qđ in morẽ vetustas vulgi approbatione pduxit. Qđ genus pactũ est, par, lex, iudicatũ. Pactũ est qđ inter aliquos conuenit. Par qđ in oẽs ęquale est. Iudicatũ de quo alicuius aut aliquorum iã sentẽtijs cõstitutum est. Lege ius est, qđ in eo scripto qđ populo expositũ est vt obseruet cõtinet.

Fortitudo quid sit. Partes fortitudinis.

Fortitudo est cõsiderata piculorũ susceptio & laborũ ppessio. Cuius partes, magnificẽtia, fidẽtia, patiẽtia, pseuerãtia. Magnificẽtia est rerũ magnarũ & excelsarũ cũ animi ampla quadã & splẽdida ꝓpositiõe cogitatio atq; administratio. Fidẽtia est p q̃ magnis & honestis i rebus multũ

I ipse aius in se fiducię cum certa spe collocauit. Patiẽtia est honestatis aut vtilitatis causa rerũ arduarũ ac difficiliũ volũtaria ac diuturna ppessio. Perseuerãtia est in rõne bene cõsiderata stabilis & ppetua pmãsio.

Tẽperãtia quid sit. Partes temperãtiæ.

Tẽperãtia est rõnis in libidinẽ atq; alios nõ rectos ipetus animi firma & moderata dñatio. Eius partes, continẽtia, clemẽtia, modestia. Cõtinẽtia est per quã cupiditas, cõsilij gubernatione regit. Clemẽtia per quã animi temere in odiũ alicuius illecti cõcitatiq; comitate retinent. Modestia p q̃ pudor honestus clarã & stabilẽ cõparat authoritatẽ, atque hęc omnia ꝓpter se solũ, vt nihil adiungatur emolumẽti, petẽda sunt. quod vt mõstretur, neq; ad hoc nostrũ institutũ pertinet, & à breuitate p̃cipiẽdi remotũ est. Propter se aũt vitãda sunt, nõ eo modo q̃ ijs cõtraria sunt, vt fortitudini ignauia, & iustitię iniustitia: verũetiã illa quæ ꝓpinqua videntur & finitima eẽ, absunt aũt lõgissimè: qđ genus fidentię contrarium, est diffidentia, & ea re vitium est audacia non contrarium, sed appositum ac propinquum, sed tamen vitium est. Sic vnicuique virtuti finitimum vitium reperiet, aut certo iã noie appellatũ, K vt audacia q̃ fidẽtię, ptinacia, q̃ pseuerãtiæ finitima est, superstitio quæ ad religionem propinqua est: aut sine vllo certo nomine: quæ omnia vti contraria rerum bonarum in rebus vitandis reponentur. Ac de eo quidem genere honestatis quod omni ex parte propter se petitur satis dictum est. Nunc de eo in quo vtilitas quoque adiungitur, quod tamen honestum vocamus, dicendum uidetur. Sunt igitur multa quę nos cum dignitate, tum fructu quoque suo ducunt. Quo in genere est gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Dignitas, alicuius honestatis & cultu & honore & verecundia digna authoritas. Amplitudo est potentia, aut maiestas, aut aliquarum copiarum magna abũdãtia. Amicitia, voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius causa quẽ diligit, cũ eius pari volũtate. Hic q̃a de ciuilibus causis loqmur, fructus ad amicitiã adiũgimus, ut eorũ quoq; causa petẽda videatur, ne forte qui nos de omni amicitia dicere existimarint, repħẽdãt. Quãq̃ sunt qui pp vtilitatẽ modo petẽdã putẽt amicitiã, sunt q pp se solũ, sunt q & pp se & pp vtilitatẽ: Quorũ q̃d L verissime statuatur alius locus erit cõsiderãdi.

Vtrum rẽ vllam alius alio magis itelli

Quisquis vllã rẽ aliter q̃ ea res est intelligit, fallit. Et oĩs qui fallit, id ĩ quo fallitur nõ intelligit. Quisquis igitur vllã rẽ aliter q̃ est intelligit, nõ eã intelligit. Nõ ergo põt

quicquam

gat atq; quicquam intelligi, nisi vt est: Nos autē ali-
ita eius- quid non ita vt est intelligimus, velut hoc-
dē rei p ipsum nihil intelligi, quod non ita vt est in-
infinitū telligitur. Quare nō est dubitādū esse per-
eat intel fectā intelligētiā qua pstātior eē nō possit,
ligentia. & ideo nō p infinitū ire, qa qq; res intelli-
q.32. gitur, nec eū posse aliū alio plus intelligere.
De met. Nulli dubiū est non aliam metuendi esse
q.33. cām, nisi ne id qđ amamus, aut adeptū amit
tamus, aut nō adipiscamur speratū. Quare
quisquis hoc ipsum non metuere amauerit
atq; habuerit, qs metus est ne id possit amit-
tere? Multa.n.quæ amamus & habemus, me
tuimus amittere, ita ea custodimus metu: nō
metuere autem nemo potest custodire me-
tuendo. Iterum quisquis amat non metuere
atq; id nondum habet, sperat q; se habiturū,
non eum oportet metuere ne non adipisca-
tur. Hoc.n.metu nihil aliud metuitur q̃ idē
metus. Porrò metus omnis aliquid fugit, &
nulla res seipsam fugit, non igitur metuitur
metus. Sed si quis existimat nō recte dici, ꝙ
metus aliquid metuat, cum anima potius ip
so metu metuat: illud attendat: quod cogni-
tu facile est, nullum metū esse nisi futuri &
imminentis mali. Necesse est autem vt qui
M metuit aliquid, fugiat. Quisq; itaq; metue-
re metuit, est profecto absurdissimus: quia
fugiendo habet idipsum quod fugit. Nā qm̄
non metuitur nisi ne aliquid mali accidat,
metuere ne accidat metus, nihil aliud est ni-
si amplecti quod respuit. Quod si repugnās
est, sicuti est, nullo prorsus modo metuit,
quisquis nihil aliud amat q̃ non metuere.
Et propterea nemo potest hoc solū amare,
& non habere. Vtrū aūt hoc solū amādum
sit, alia quæstio est. Iam quem non exani-
mat metus, nec cupiditas eū vastat, nec ægri
tudo macerat, nec ventilat gestiens & vana
lętitia. Si enim cupit, quia nihil aliud est
cupiditas nisi amor rerum transeuntium,
metuat necesse est, ne aut amittat eas cum
adeptus fuerit, aut non adipiscatur: non autē
metuit, nō ergo cupit. Item si angitur animi
Vtrū nō dolore, necesse est et metu agitetur: qm̄ quo
aliud a- rū malorū pſentiū est anxietudo, eorum est
mādum imminentium metus: Metu aūt caret, ergo
sit quam & anxietudine. Item si lætetur inaniter, de
metu ca- ijs rebus lętatur quas potest amittere, qua-
rere. re metuat necesse est ne amittat: Sed nullo
q.34. modo metuit, nullo modo igitur lætatur
inaniter. Si vitium est non metuere, non
est amandum. Sed nemo beatissimus me-
tuit, & nemo beatissimus in vitio est;

Non est itaque vitium non metuere. At A
audacia vitium est: Non ergo quisquis non
metuit, audax est, quanquam omnis qui au
det non metuat. Item cadauer omne non
metuit. Quapropter cum cōmune sit non
metuere beatissimo & audaci & cadaueri,
sed beatissimus id habeat per tranquillita-
tem animi audax per temeritatem, cadauer
quia omni sensu caret, neque non aman-
dum est non metuere, quoniam beati esse
volumus, neque solum amandum quoniam
audaces & examines esse nolumus. Quo-
niam quicquid non viuit, non metuit, ne- Quid a-
que vita carendum quisquam persuaserit, mādū sit
vt metu etiam carere possimus, amandum q.35.
est sine metu viuere. Sed rursus, quia vi-
ta metu carens, etiam si intelligentia careat,
non est appetenda, amandum est, sine me-
tu cum intellectu viuere. Id ne solum aman
dum? an amor quoque ipse amandus est?
Ita vero, quando sine hoc illa non aman-
tur. Sed si propter alia quæ amanda sunt
amor amatur, non recte amor dicitur:
Nihil enim aliud est amare quàm propter
seipsum rem aliquam appetere. Nunquid
igitur per seipsum amor appetendus est,
cum qñ desit quod amatur, ea sit indubita- Amare
ta miseria? Deinde cum amor motus qui- quid sit.
dam sit, neq; vllus sit motus nisi ad aliquid,
cum quærimus, quid amandum sit, quid sit
illud ad quod moueri oporteat, quærimus.
Quare si amādus est amor nō vtiq; omnis
amandus est. Est.n.& turpis, quo animus se B
ipso inferiora sectatur, quæ magis proprie
cupiditas dicitur, omnium scilicet malo-
rum radix. Et ideo nō amādū est, quod ma-
nēti & fruēti amori auferri potest. Cuius er
go rei amor amandus est, nisi eius, quæ non
potest deesse dū amatur? Id aūt est, quod ni Cupidi
hil est aliud habere q̃ nosse. Porrò aurū & tas.
omne corpus non hoc est habere quod nos-
se, non itaq; amādum est. Et qm̄ potest ali- 1. Retr.
quid amari nec haberi, non solū ex his quæ cap. 29.
amanda non sunt, vt pulchrū aliqđ corpus,
sed etiam eorum quę amāda sunt, vt beata vi
ta: & rursus potest aliquid haberi, nec ama
ri, vt compedes: iure quæritur vtrū possit
quispiam id quod habere nihil est nisi nosse,
non amare, cum habeat, id est nouerit. Sed
cum videamus nonnullos, non ob aliud,
verbi gratia, discere numeros, nisi vt eadem
disciplina pecuniosi fiant, aut hominibus
placeant: quam cum didicerint, ad eun-
dem finem referūt, quē sibi cū discerēt, pro-
 posuerant:

poſuerant:neq; ullã diſciplinam aliud ſit ha
bere quàm noſſe: fieri poteſt,ut habeat quiſ
que aliquid,quod habere, hoc ſit quod noſ-
C ſe,neq; amet tñ: q̃q̃ bonũ quod nõ amatur
nemo pôt perfecte habere uel noſſe. Quis
enim poteſt noſſe quantum ſit bonum quo
non fruitur? Non autẽ fruitur, ſi nõ amat:
nec amat igitur quod amandum eſt, qui nõ
amat: ẽt ſi amare poſsit,qui non habet.Ne-
mo igitur beatam uitam nouit, & miſer eſt:
quoniã ſi amanda eſt,ſicuti eſt, hoc eſt eam
i.Retra. noſſe quod habere. Quæ cum ita ſint quid
cap. 26. eſt aliud beate uiuere, niſi æternum ali-
quid cognoſcendo habere? Aeternum eſt
enim de quo ſolo recte fiditur, quod aman-
ti auferri non poteſt: idq; ipſum eſt quod
nihil ſit aliud habere q̃ noſſe. Omnium.n.
rerum præſtantiſsimum eſt quod æternum
eſt: & propterea id habere non poſſumus,
niſi ea re qua præſtantiores ſumus, id eſt,
mente. Quicquid aũt mente habetur, no-
ſcendo habetur: nullumq; bonum perfecte
noſcitur, quod non perfecte amatur: neq;
ut ſola mens poteſt cognoſcere,ita & ama-
re ſola poteſt. Nanq; amor appetitus qui-
dam eſt. Et uidemus etiam cæteris animi
partibus ineſſe appetitum qui ſi menti ra-
tioniq; conſentiat,in tali pace & tranquilli-
tate uacabit mente contemplari quod æter-
num eſt. Ergo etiam cæteris ſuis partibus
amare animus debet hoc tam magnum, qđ
mente cognoſcendum eſt. Et quoniam id
quod amatur, afficiat ex ſe amantem ne-
ceſſe eſt, fit vt ſic amatum q̃ æternum eſt,
D æternitate animum afficiat: quocirca ea de
mum vita beata, quæ æterna eſt. Quid ve-
ro æternum eſt, & quod æternitate animũ
afficiat, niſi deus? Amor autem rerũ amã-
darum,charitas uel dilectio melius dicitur.
Quare omnibus cogitationum uiribus con
ſiderandum eſt ſaluberrimum illud præ-
ceptum, Diliges dominum Deum tuum
in toto corde tuo, & in tota anima tua, &
Deu. 6. in tota mente tua: & illud quod ait do-
minus Ieſus, Hæc eſt autem uita æterna,
vt cognoſcant te ſolum verum Deum, &
Ioã. 17. quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Chari-
tatem uoco motum animi, quo amantur
De nu- ea quæ non ſunt præ ipſo amante contem-
trienda nenda, id eſt quod æternum eſt, & quod a-
charita- mare ipſum æternum poteſt. Deus igitur
te.q. 36. & animus quo amatur, charitas proprie
dicitur purgatiſsima & conſumata ſi nihil
aliud amatur: hanc & dilectionem dici pla-

cet.Sed cum deus magis diligitur q̃ animus,
vt malit homo eius eſſe q̃ ſuus, tunc uere 1.Retra.
animo ſummeq; conſulitur: cõſequenter & cap. 26.
corpori,nobis id non curantibus, aliquo ap
petitu ſatagente,ſed tãtum prompta & obla
ta ſumentibus. Charitatis autem uenenum
eſt, ſpes adipiſcendorum aut retinendorũ
temporalium. Nutrimentum eius eſt,im-
minutio cupiditatis. Perfectio, nulla cu- E
piditas. Signum profectus eius, imminu-
tio timoris, Signum perfectionis eius,nul-
lus timor: quia & radix eſt omnium ma-
lorum cupiditas, & conſummata dile-
ctio foras mittit timorem. Quiſquis igi-
tur eam nutrire vult, inſtet minuendis cu- 1.Ti. 4.
piditatibus. Eſt autem cupiditas, amor 1.Ioã.4.
adipiſcendi aut obtinendi temporalia. Hu- Cupidi-
ius minuendæ initium eſt, Deum timere, tas.
qui ſolus timere ſine amore non poteſt.
Ad ſapientiam enim tenditur, & nihil ve-
rius eo quod dictum eſt, initium ſapien-
tiæ, timor domini. Nemo eſt quippe qui
non magis dolorem fugiat, quam appetat Prou. 9.
voluptatem: q̃nquidem videmus ẽt imma- Eccle. 1.
niſsimas beſtias à maximis voluptatibus Pſ. 110.
abſterreri dolorum metu: quod cum in ea-
rundem conſuetudinem uenerit, domitæ
& manſuetæ vocantur. Quapropter quo-
niam ineſt homini ratio, quæ cum ſeruit cu
piditati peruerſione miſerabili, vt homi-
nes non timeantur, ſuggerit latere poſſe
commiſſa, & ad tegenda occulta pecca-
ta, aſtutiſsimas fallacias comparat: eo
fit, ut homines, quos nondum delectat
pulchritudo virtutis, niſi pœnis à peccan-
do deterreantur, quæ ueriſsime per ſan-
ctos & diuinos uiros prædicantur, & quod
celant hominibus, Deo celari non poſſe
conſtituant, difficilius domentur quàm fe- F
ræ. Vt autem timeatur Deus, diuina pro-
uidentia regi vniuerſa perſuadendum eſt:
non tam rationibus, quas qui poteſt inue-
nire, poteſt etiam & pulchritudinem ſenti-
re virtutis: q̃ exemplis vel recentibus, ſiqua
occurrunt uel de hiſtoria, & ea maxime
quæ ipſa diuina prouidentia procurante,
ſiue in uetere, ſiue in nouo teſtamento ex-
cellentiſsimam authoritatem religionis re-
cepit: ſimul augendum eſt & de pœnis pec
catorum, & de præmijs recte factorum.
Iam vero cum aliqua non peccandi con-
ſuetudo, quod onerosum putabatur, faci-
le eſſe perſuaſerit: incipiat guſtari dulce-
do pietatis, & commendari pulchritudo
uirtu-

uirtutis,vt charitatis libertas præ seruitute timoris emineat tunc iam persuadendum est fidelibus,præcedentibus regenerationis sacramentis, quæ necesse est plurimum moueant, quod intersit inter duos homines,ueterem & nouum, exteriorem & interiorem, terrenum & cœlestem, id est inter eum qui bona carnalia & temporalia, & eum qui spiritalia & æterna sectatur: monendumq; ne peritura beneficia & transeuntia expectentur à Deo quibus & improbi homines abundare possunt, sed firma & sempiterna, pro quibus accipiendis omnia quæ in hoc mundo bona putantur & mala penitus contemnenda sunt. Hic præstantissimum illud & vnicum exemplum dominici hominis præponendum est, qui cum se tot miraculis tantam rerum potestatem habere monstraret, & ea spreuit quæ magna bona, & ea sustinuit quæ magna mala imperiti putant. Quos mores & disciplinam, ne tanto minus quisquam aggredi audeat, quanto illud magis honorat, & de pollicitationibus atque hortationibus eius, & de imitantium multitudine Apostolorum, martyrum, sanctorumq; innumerabilium, quàm non sint illa desperanda ostendendum est. At vbi fuerint carnalium voluptatum illecebræ superatæ, cauendum est ne surrepat atque succedat cupiditas placendi hominibus: aut per aliqua facta mirabilia, aut per difficilem continentiam siue patientiam: aut per aliquam largitionem, aut nomine scientiæ vel eloquentię. In eo genere est & cupiditas honoris: contra quæ omnia proferantur ea, quæ scripta sunt de laude charitatis, & de inanitate iactantiæ, doceaturq; quàm sit pudendum eis placere velle, quos nolis imitari. Aut enim boni non sunt, & nihil magnum est, à malis laudari: aut boni sunt, & eos oportet imitari. Sed qui boni sunt,virtute boni sunt: uirtus autem non appetit quod in aliorum hominum potestate est. Qui ergo imitatur bonos nullius hominis appetit laudem: qui malos, nō dignus est laude. Si autem placere hominibus ideò vis,ut eis prosis ad diligendum Deum, non iam hoc, sed aliud cupis. Qui autem placere cupit, necessarium adhuc habet timorem. Primum ne occulte peccando inter hypocritas à domino computetur. Deinde si benefactis placere appetit, ne hanc mercedem aucupans, perdat quod daturus est Deus. Sed deuicta ista cupiditate, cauenda superbia est: Difficile est enim vt dignetur consociari hominibus, qui eis placere iam non desiderat, & plenum se virtutibus putat. Itaque adhuc necessarius est timor, ne illud etiam quod videtur habere, auferatur ab eo: & manibus ac pedibus ligatis mittatur in tenebras exteriores. Quapropter dei timor non solum inchoat, sed etiam perficit sapientem: Is est autem qui summe diligit deum,& proximum tanquam seipsum. Quæ autem in hoc itinere pericula difficultatesq; metuendæ sint, & quibus remedijs vti oporteat, alia quęstio est. Melior est semper natus, quàm qui semper nascitur, quia qui semper nascitur, nondum est natus:& nunquam natus est, aut natus erit, si semper nascitur. Aliud est enim nasci,aliud natum esse. Ac per hoc nunquam filius, si nunquam natus: filius ât quia natus,semper est filius: semper igitur natus. Cum aliud sit natura,aliud disciplina, aliud vsus,& hęc in vna anima intelliguntur nulla diuersitate substantiæ. Item cum aliud sit ingeniū, aliud virtus, aliud tranquillitas, similiter vnius eiusdemq; substantiæ. Et cum anima sit alterius substantiæ, quàm deus,quanquā ab illo facta: ipse autem Deus sit sacratissima illa & multis verbo, re paucis cognita trinitas: diligentissime inuestigandum est, quod ait dominus Iesus, Nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit: &, Nemo venit ad patrem, nisi per me: &, Ipse vos in omnem veritatem inducet. Quid est quod accipit eam rem quàm commutat? vt animal cibum. Quid est quod accipitur & commutatur? vt idem cibus. Quid est quod accipitur, & non commutatur? vt oculis lux, & sonus auribus. Sed hæc per corpus accipit anima. Quid est autē quod per seipsam accipit, & commutat in se? vt aliam animam, quam recipiendo in amicitiam sui similem facit. Et quid est quod per seipsam accipit, & non commutat? ut veritatem. Quare cognoscendum est & quid sit Petro dictum, Macta & manduca: & quid in Euangelio, Et vita erat lux hominum. Ex diuersis visis diuersus appetitus animarum est, ex diuerso appetitu diuersus adipiscendi successus, ex diuerso successu diuersa consuetudo, ex diuersa consuetudine diuersa est voluntas. Diuersa autem visa ordo rerum facit: occultus quidem, sed sub diuina prouidentia, certus tamen.

Mat. 22.

De semper nato. q. 37.

De cōfirmatione animæ. q. 38.

Ioan. 6.

Ioā. 14.

Ioā. 16.

De alimentis. q. 39.

Act. 10.

Ioan. 1.

Cū animarum natura vna sit, vnde ho

minũ di tamen. Non itaque ob hoc putandum est
uersę vo diuersas esse naturas animarum,quia diuer-
lũtates. sæ sunt voluntates, cum etiam vnius animę
q.40. voluntas pro temporum diuersitate uarie-
tur. Siquidem alio tempore diues esse cu-
pit,alio tempore contemptis diuitijs sapiẽs
esse desiderat. Et in ipso temporalium appe
titu alio tempore vni homini negociatio, &
Cũ oĩa alio tempore militia placet. Quia non
deus fece essent omnia,si essent æqualia: non enim es-
rit, qua- sent multa rerum genera, quibus conficitur
re non vniuersitas,primas & secundas, & deinceps
æqualia vsq; ad vltimas ordinatas habens creaturas:
fecit. & hoc est quod dicitur, omnia. Quomodo
q.41. uerbum hominis, quod & si multi audiunt,
L totum audiunt singuli. Quia ille venit vt
Quomo exemplum viuendi demonstraret homini-
do Chri bus:iste vt donum ipsum, ad quod bene vi-
stus & in uendo peruenitur, significaret apparuit.
vtero ma Vtrunque autem visibiliter factum est,pro-
tris fue- pter carnales, ab ijs quæ oculis corporeis
rit & in cernuntur,ad ea quæ mente intelliguntur,
cœlis. sacramentorum gradibus transferendos.
q.42. Nam & uerba sonant & transeunt, nec ta-
men ea quæ uerbis significantur, cum ali-
quid diuinum atque æternum loquendo
Quare exponitur, similiter transeunt. Quia
filius dei omne pulchrũ à summa pulchritudine est,
in homi- quod Deus est: temporalis autem pulchri-
ne appa- tudo rebus decedentibus succedentibusque
ruit, & peragitur. Habet autem decorem suum in
spiritus- singulis quibusq; hominibus,singula queq;
sanctus ĩ ætas ab infantia usque ad senectutem. Si-
colũba. cut ergo absurdus est,qui iuuenilem tantũ
q.43. ætatem vellet esse in homine temporibus
subdito:inuideret enim cæteris pulchritudi-
nibus, quæ cæteris ætatibus suas vices at-
que ordinem gerunt: sic absurdus est qui
in ipso vniuerso genere humano vnam
ætatem desiderat: nam & ipsum tanquam
Quare vnus homo ætates suas agit. Nec oportuit
tãto post venire diuinitus magistrum, cuius imitatio-
uenit do ne in mores optimos formaretur, nisi tem-
minus Ie pore iuuentutis, Ad hoc valet quod Apo-
sus Chri stolus dicit, Sub lege tanquam sub pædago-
stus, & go paruulos custoditos, donec veniret cui
M seruabatur, qui per Prophetas promissus
non in erat. Aliud enim est quod diuina proui-
pricipio dentia quasi priuatim cum singulis agit:
peccati aliud quod generi vniuerso tanquam pu-
hominis blicè consuluit: nam & quicunque singuli
q.44. ad certam sapientiam peruenerunt,non ni-
si ab eadem veritate suarum singillatim æ-
tatum opportunitate illustrati sunt: à qua
veritate vt populus sapiens fieret, ipsius ge-
neris humani opportuna ætate homo su-
sceptus est. Non eos appellarunt Mathe 1. Retr.
maticos veteres, qui nunc appellantur: sed cap. 26.
illos qui temporum numeros motu cœli Gal. 3.
ac syderum peruestigarunt, de quibus re- Aduer-
ctissime dicitur in scripturis sanctis. Ite- sus Ma-
rum nec his habet ignosci: si enim tantum themati-
potuerunt scire, ut possent æstimare secu- cos.
lum, quomodo huius dominum nõ facilius q.45.
inuenerunt? Mens enim humana de visibi- libr.8.de
libus iudicans, potest agnoscere omnibus ciuit. dei
visibilibus seipsam esse meliorem. Quæ cap. 6.
tamen cum etiam se propter defectum pro-
fectumq; in sapientia fatetur esse mutabi-
lem, inuenit super se esse incommutabilem
veritatem, atque ita adhærens post ipsam,
sicut dictum est, Adhæsit anima mea post Psal.62.
te: beata efficitur, intrinsecus inueniens
etiam omnium visibilium creatorem at-
que dominum, non quærens extrinsecus
visibilia, quamuis cœlestia, quæ aut non A
inueniuntur, aut cum magno labore fru-
stra inueniuntur, nisi ex eorum, quæ foris
sunt pulchritudine, inueniatur artifex qui
intus est, & prius in anima superiores, de-
inde in corpore inferiores pulchritudines
operatur, Aduersus eos autem qui nunc
appellantur Mathematici, volentes actus
nostros corporibus cœlestibus subdere,
& nos vendere stellis, ipsumque precium,
quo vendimur, à nobis accipere, nihil ve-
rius & breuius dici potest, quàm eos non
respondere, nisi acceptis constellationibus.
In constellationibus autem notari, partes
æquales trecentas sexaginta dicunt habe-
re signiferum circulum: motum autem cœ-
li per vnam horam fieri in quindecim
partibus, vt tanta mora quindecim par-
tes oriantur, quantam tenet vna hora:
quæ partes singulæ sexaginta minutas ha-
bere dicuntur. Minutas autem minuta-
rum iam in constellationibus de quibus
futura prædicere se dicunt, non inueniunt.
Conceptus autem geminorum, quoniam
vno concubitu efficitur, attestantibus me-
dicis, quorum disciplina multo est cer-
tior atque manifestior, tam paruo puncto
temporis contingit, ut in duas minutas
minutarum non tendatur. Vnde ergo in
geminis tanta diuersitas actionum & euen- B
tuum & voluntatum, quos necesse est
eandem constellationem conceptionalem
habere, & amborum unam constellatio-
nem

nem dare Mathematicos, tanquam vnius hominis? Si autem ad genitales constellationes se tenere uoluerint, ab ipsis geminis excluduntur, qui plerunque ita post inuicem funduntur ex vtero, vt hoc temporis interuallum rursus ad minutas minutárum reuertatur, quas tractandas in constellationibus nunquam accipiunt, nec possunt tractare. Cum autem multa vera eos prædixisse dicatur, ideo fit, quia non tenent homines memoria falsitates erroresq; eorum: sed non intenti, nisi in ea quæ illorum responsis prouenerunt, ea quæ non prouenerunt, obliuiscuntur: & ea commemorant, quæ non arte illa, quæ nulla est, sed quadam obscura rerum sorte contingũt. Quod si peritiæ illorum volunt tribuere, dicant artificiose diuinare etiam mortuas membranas scriptas quaslibet, de quibus plerunque pro voluntate sors exit. Quòd si non arte de codicibus exit sæpe versus futura prænuncians, quid mirum si etiam ex

C animo loquentis, non arte, sed sorte exit aliqua prædictio futurorum?

De ideis q.46.l.7 de ciuita dei.c. 28

Ideas Plato primus appellasse perhibetur: non tamen si hoc nomen, antequam ipse institueret, non erat, ideo, vel res ipsæ non erant, quas ideas vocauit, vel à nullo erant intellectæ: sed alio fortasse atque alio nomine ab alijs atque alijs nuncupatæ sunt. Licet enim cuique rei incognitæ, quæ nullum habeat vsitatum nomen, quodlibet nomen imponere. Nam non est verisimile, sapientes aut nullos fuisse ante Platonem: aut istas, quas Plato, vt dictum est, ideas vocat, quæcunque res sint, non intellexisse. Siquidem tanta in eis vis constituitur, vt nisi his intellectis, sapiens esse nemo possit. Credibile est etiam præter Græciam fuisse in alijs gentibus sapientes: quod etiam Plato ipse non solum peregrinando sapientiæ perficiendæ gratia satis testatus est, sed etiam in libris suis commemorat. Hos ergo si qui fuerunt, non existimandum est ideas ignorasse, quamuis alio fortasse eas nomine vocitauerint. Sed de nomine hactenus dictum sit, rem videamus, quæ maxime consideranda atq; noscenda est, in potestate constitutis vocabulis, vt quod volet quisque, appellet rem quam cognouerit. Ideas igitur Latine possumus uel formas, vel spẽs dicere: vt uerbum ex uerbo transferre uideamur. Si autem rationes eas uocemus, ab

interpretandi quidem proprietate discedimus, D
Rationes enim Græce λόγοι appellantur non ideæ: sed tamen quisquis hoc uocabulo uti uoluerit, à re ipsa non errabit. Sunt nanq; ideæ principales formæ quædã, uel rationes rerum, stabiles atq; incommutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt: ac per hoc æternæ ac semper eodem modo sese habentes, quæ in diuina intelligentia continentur. Et cum ipsæ neque oriantur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest, & omne quod oritur & interit. Anima uero negatur eas intueri posse, nisi rationalis, ea sui parte qua excellit. i. ipsa mente atque ratione, quasi quadam facie uel oculo suo interiore atq; intelligibili. Et ea quidem ipsa rationalis anima nõ omnis & quælibet, sed quæ sancta & pura fuerit, hæc asseritur illi uisioni esse idonea. i. quæ illum ipsum oculum quo uidentur ista, sanum & syncerum & serenum, & similem his rebus quas uidere intendit, habuerit. Quis autem religiosus & uera religione imbutus, quamuis nondum possit hæc intueri, negare tamen audeat, immò non etiam profiteatur: omnia quæ sunt, id est, quæcunque in suo genere propria quadam natura continentur, ut sint, Deo authore esse procreata, E
eoque authore omnia quæ uiuunt uiuere: atque uniuersalem rerum incolumitatem, ordinemque ipsum, quo ea quæ mutantur, suos temporales cursus certo moderamine celebrant, summi dei legibus contineri & gubernari? Quo constituto atque concesso, quis audeat dicere, deum irrationabiliter omnia condidisse? Quòd si recte dici & credi non potest, restat ut omnia ratione sint condita: nec eadem ratione homo, qua equus: hoc enim absurdum est existimare. Singula igitur proprijs sunt creata rationibus. Has autem rationes, ubi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente creatoris? Non enim extra se quicquam positum intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituebat: nam hoc opinari sacrilegum est. Quòd si hæc rerum omnium creandarum creatarúmve rationes in diuina mente continentur, neque in diuina mente quicquam, nisi æternum atque incommutabile potest esse: atque has rerum rationes principales appellat ideas Plato: nõ solũ sunt ideæ, sed ipsæ vere sunt, quia æternæ sunt, & eiusmodi atque incommutabiles.

mutabiles manent: quarum participatio-
F ne fit, vt sit quicquid est, quo modo est. Sed anima rationalis inter eas res, quæ sunt à deo conditæ, omnia superat, & deo proxima est, quando pura est: eique inquantum charitate cohæserit, intantum ab eo lumine illo intelligibili perfusa quodammodo & illustrata cernit, non per corporeos oculos, sed per ipsius sui principale, quo excellit, id est, per intelligentiam suam, istas rationes, quarum visione fit beatissima. Quas rationes, vt dictum est, siue ideas, siue formas, siue spés, siue rationes licet vocare, & multis appellare conceditur nominibus, sed paucissimis videre quod verum est.

Vtrũ aliqñ cogitationes nostras uidere posimus. q. 47. 1. retra. c. 20.

Quæri solet quomodo post resurrectionem atque immutationem corporis, quæ sanctis promittitur, cogitationes nostras videre possimus. Coniectura itaque capienda est ex ea parte corporis nostri, quæ plus habet lucis: & quoniam angelica corpora, qualia nos habituros speramus lucidissima atque ætherea esse credendum est, & multi motus animi nostri nunc agnoscuntur in oculis, probabile est, quòd nullus motus animi latebit, cum motum fuerit corpus æthereum, in cuius comparatione isti oculi caro sunt.

De credibilib. quæ. 48.

Credibilium tria sunt genera: alia sunt quæ semper creduntur & nunquam intelliguntur: sicut est omnis historia, temporalia, & humana gesta percurrens. Alia mox ut creduntur, in-
G telliguntur: sicut sunt omnes rationes humanæ, vel de numeris, vel de quibuslibet disciplinis. Tertium, quæ primo creduntur, & postea intelliguntur: qualia sunt ea quæ de diuinis rebus non possunt intelligi, nisi ab his qui mundo sunt corde: quod fit præceptis seruatis, quæ bene viuendo accipiuntur.

Quare filij Israel sacrificabãt uisibiliter peccorũ uictimas. q. 49. li. 10. de ciuit. dei. c. 5. et. 6.

Quia sunt etiam sacra spiritalia, quorum imagines carnalem populum celebrare oportebat, vt præfiguratio noui populi, seruitute veteris fieret: quorum duorum populorum differentiam etiam in vnoquoque nostrum licet aduertere, cum quisque ab vtero matris veterem hominem necesse est agat, donec veniat ad iuuenilem ætatem: vbi iam non est necesse carnaliter sapere, sed potest ad spiritalia voluntate conuerti, & intrinsecus regenerari. Quod ergo in vno homine recte educato, ordine naturæ, disciplinaque contingit, hoc proportione in vniuerso genere humano fieri per diuinam prouidentiam, peragique pulcherrimum est.

De æqualitate filij. q. 50. q. sẽ. di. 44. c. 1.

Deus quem genuit, quoniam meliorem se generare non potuit, nihil enim deo melius, generare debuit æqualem. Si enim voluit, & non potuit, infirmus est: si potuit, & non voluit, inuidus est. Ex quo conficitur æqualem
H genuisse filium.

De homine sãcto ad imaginẽ et similitudinem dei. q. 51. 1. Co. 4. lib. 11. de trini. c. 1. C. 2

Cum exteriorem & interiorem hominem diuina scriptura commemoret, & intantum eos discernat, vt ab Apostolo dictum sit, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, quæri potest, vtrum vnus horum factus sit ad imaginem & similitudinem dei. Nam illud stultum est quærere, si vnus, quis horum? Quis enim dubitat eum potius qui renouatur, q̃ eum qui corrumpitur, dicere? Vtrum autem ambo, magna quæstio est: nam si exterior homo est Adam, & interior Christus, bene ambo intelliguntur. Sed cum Adam, sicut à deo factus est, bonus non manserit, & diligendo carnalia, carnalis effectus sit, non absurde videri potest, hoc ipsum ei fuisse carere imagine dei, & similitudinem amittere: ac per hoc ipse renouatur, & ipse est etiam interior: quomodo ergo est ipse & exterior? An secundum corpus, vt interior sit secundum animam, & interior sit resurrectio & renouatio, quæ nunc fit secundum mortem prioris vitæ. i. peccati: & secundum regenerationem nouæ uitæ. i. iustitiæ? Quos item duos homines sic appellat, vt vnum ueterem, quem debemus exuere: alterum nouum, & eum induendum commemorat, quorum rursus illum appellat imaginem terreni hominis, quia secundum peccatum primi hominis geritur, qui est Adam, alterum imaginem cœlestis hominis, quia secundum iustitiam secundi ho- I
minis geritur, qui est Iesus Christus. Exterior autem homo, qui nunc corrumpit, futura resurrectione renouabitur, cum istã mortem persoluerit, quam naturæ debet, lege illa, quæ in paradiso per præceptum data est. Quomodo autem non sit incongruum, q̃ dicitur etiam corpus factum ad similitudinem dei, facile intelligit, qui diligenter attendit quod dictum est, Et fecit deus omnia bona valde. Nemo enim dubitat quod sit ipse primitus bonus. Multis. n. modis dici res possunt similes deo: aliæ secundum virtutem & sapientiam factæ, quia in ipso est uirtus & sapientia non facta: aliæ inquantum solum uiuunt, quia ille summe

ille summe & prime viuit: aliæ inquantum sunt, quia ille summe & primitus est. Et ideo quæ tantummodo sunt, nec tamen viuunt aut sapiunt, non perfecte, sed exigue sunt ad similitudinem eius: quia & ipsa bona sunt in ordine suo, cum sit ille super omnia bonus, à quo omnia bona procedunt. Omnia uero quæ viuunt & non sapiunt, paulo amplius participant similitudinem.

K Quod enim uiuit, etiam est: non autem quicquid est, etiam viuit. Iam porrò quæ sapiunt, ita illi similitudine proxima sunt, vt in creaturis nihil sit propinquius. Quod enim participat sapientiæ, & viuit & est: quod autem viuit, necesse est vt sit, non necesse est vt sapiat. Quare cum homo possit particeps esse sapientiæ secundum interiorem hominem, secundum seipsum ita est ad imaginem Dei, vt nulla natura interposita formetur, & ideo nihil sit

lib.ii. de trin.c.I. Deo coniunctius. Et sapit enim & viuit & est, qua creatura nihil est melius.

Quòd si exterior homo vita illa accipitur, qua per corpus sentimus quinque notissimis sensibus, quos cum pecoribus habemus communes: nam & ipsa molestijs sensibilibus quæ persecutionibus ingeruntur, corrumpi potest: non immerito & ipse homo particeps dicitur similitudinis Dei: non solum quia viuit, quod etiam in bestijs apparet, sed amplius quòd ad mentem conuertitur se regentem, quem illustrat sapientia, quod in bestijs non potest ratione carentibus. Corpus quoq; hominis, quia solum inter animalium terrenorum corpora, non pronum in aluum prostratum est, cum sit visibile, & ad intuendum cœlum erectum, quod est prin-

L cipium visibilium: quanquam non sua, sed animæ præsentia viuere cognoscatur, tamen non modo quia est, & inquantum est, utique bonum est: sed etiam quia tale est, vt ad contemplandum cœlum sit aptius, magis hoc ad imaginem & similitudinem Dei, q̃ cætera corpora animalium factum iure

I. Retr. cap. 26. videri potest. Tñ quia homo sine vita non recte appellatur, non corpus solũ homo exterior, neq; sola uita, quæ in sensu est corpo

lib.7. de tri.c. vI. ris, sed utrunque simul rectius fortasse intelligitur. Neque inscite distinguitur, q aliud sit imago & similitudo dei, qui etiam filius dicitur: aliud ad imaginem, & similitudiné dei, sicut hominem factum accipimus. Sunt etiam qui non frustra intelligant duo dicta esse, ad imaginem & similitudinem: cum si una res esset, vnum nomen sufficere potuisse asserunt. Sed ad imaginem mentem factam volunt, quæ nulla interposita substantia, ab ipsa ueritate formatur, qui etiam spiritus dicitur: non ille spiritussanctus, qui est eiusdem substantiæ, cuius & pater & filius, sed spiritus hominis. Nam

ita hos discernit Apostolus, Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis: & nemo scit quid agatur in deo, nisi spiritus dei. Item de spiritu hominis dicit, Saluum faciat spiritum uestrum, & animam & corpus. Et iste enim factus est à deo, sicut & cætera creatura. Scriptũ est.n. in prouerbiis hoc modo, Scito quoniã dominus corda hominũ nouit, & qui finxit spiritum omnibus, ipse scit omnia. Ergo iste spiritus ad imaginem dei nullo dubitante factus accipitur, in quo est intelligentia ueritatis: hæret enim ueritati nulla interposita creatura. Cetera hominis ad similitudinem facta uideri uoluit: quia omnis quidem imago similis est, non autem omne quod simile est, etiam imago proprie, sed forte abusiue dici potest. Sed cauendum in talibus ne quid nimis asseuerandum putetur, illa re sanè salubriter custodita, ne quoniam corpus quodlibet per localia spatia porrectum est, aliquid tale credatur esse substantia dei. Nam res quæ in parte minor est quàm in toto, nec dignitati animæ conuenit, quanto minus maiestati dei? Diuinæ scripturæ à terreno & humano sensu ad diuinum & cœlestem nos erigentes, vsque ad ea verba descenderunt, quibus inter se stultissimorum etiam vtitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina quas animus noster patitur, quas longissime à deo esse seiunctas iam qui melius sapit intelligit, non dubitauerunt illi viri per quos locutus est spiritussanctus opportunissime in libris ponere. Vt verbi gratia quoniam difficillimum est vt homo aliquid vindicet sine ira, uindictam dei quæ omnino sine perturbatione fit, iram tamen uocandam iudicauerunt. Item quia coniugis castitatem zelando uiri custodire consueuerunt, illam dei prouidentiã per quã præcipitur atq; agitur ne anima corrũpatur & deos alienos sequens quẽadmodo meretricetur, zelũ dei appellauerũt. Sic & manum dei, uim qua operatur: & pedes dei, uim qua in omnia custodienda & gubernanda pertendit: & aures dei uel oculos

1.Co.2. M 1.Thes.5 Prou 16 Psal.32. Tale. Id quid est, alijs tamen uerbis. De eo quod dictũ est, Pœnitet me fecisse hominem. q. 52 li. 15 de ciuit. dei. c. 25 A

los dei, vim, qua omnia percipit atq; intelligit: & faciem dei, vim qua se manifestat atque dignoscitur: & cætera in hunc modum, propterea. s. quia nos ad quos sermo fit, & manibus solemus operari, & pedibus incedere & quo fert animus peruenire, & auribus atq; oculis cæterisq; sensibus corporis corporalia percipere, & facie innotescere, & si quid aliud ad hanc tanquam regulam pertinet. Hoc modo igitur quoniam mutare coeptum aliquod & in aliud transferre non facile solemus, nisi pœnitendo, quanquam
B diuina prouidentia serena mente intuentibus appareat cuncta certissimo ordine administrare: accommodatissime tamē ad humilem humanam intelligentiam ea quæ incipiunt esse, neq; perseuerant quantum perseueratura sperata sunt, quasi per pœnitētiā dei dicuntur ablata. Quisquis duorum testamentorum dispensationes, pro temporū congruentia, generis humani diligenter ætatibus distributas intuetur, satis quantum existimo intelligit quod proprie priori ætati generis humani, quid posteriori conueniat. Diuina. n. prouidentia pulchre omnia moderante, ita vniuersa generationum series ab Adam vsq; ad finem seculi administratur, tanquam vnius hominis à pueritia vsq; ad senectutem temporis sui tractū ætatis gradibus terminantis. Et ideo virtutum etiam gradus in moribus donec veniatur ad summam hominis perfectamq; virtutem, oportet eum distinguere, qui diuinis lectionibus pie animum intendit: ne forte eum inueniret aliquando paruis parua, aliquādo maiora maioribus imperari, reputans in cōparatione maiora peccata esse illa quæ minora sunt, non arbitretur decuisse vt talia deus hominibus imperaret. Sed nunc de
C virtutum gradibus nimis longum est disputare. Veruntamen quod ad præsentem quæstionem discutiendam satis est, quantum ad decipiendum attinet, summa & perfecta virtus est neminem decipere, atque illud exhibere quod dictum est, Sit in ore vestro est, est: non, non: Sed quia hoc eis imperatum est quibus iam regnum cœlorum promissum est: magna autem virtus hęc implere maiora, quibus debetur hoc præmiū. Regnum enim cœlorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud: quærendum est quibus gradibus ad istā summitatē perfectionemq; veniatur: in quibus vtique gradibus inueniūtur illi, qbus adhuc terrenum regnum promittebatur, quo promisso tanquam paruuli præluderent, & ab vno deo abūdanter qui est omnium diis interim terrenis gaudijs, quibus adhuc inhiabant, impetratis, inde proficiētes & in spiritu succrescentes auderēt etiam sperare cœlestia. Sicut ergo summa & propè diuina virtus est, neminem decipere: sic vltimum vitium est, quemlibet decipere. Ab hoc vltimo vitio ad illam summam virtutem tendentibus gradus est, neminem quidem, vel amicum, vel ignotum, sed tamen inimicum aliquando decipere. Vnde etiam illud à poeta dictum propriè iam prouerbij consue- D tudinem obtinuit, Dolus an virtus quis in Aene.2. hoste requirat? Sed quoniam & ipse hostis potest plerunque iniuste decipi, veluti cum pactum aliquod fit de temporali pace, quas inducias vocant, & non seruatur fides, & cætera talia: multo est purgatior summæq; illi virtuti propinquior, qui tanquam velit hostem decipere, non eum tamen decipit nisi authoritate diuina. Deus enim nouit vel solus, vel certe longe excellētius quàm homines atque syncerius, qua quisque pœna præmiòve sit dignus. Quapropter deus quidem per seipsum neminem decipit. Est enim pater veritatis, & veritas, & spiritus veritatis: dignis tamen digna distribuens, quoniam hoc quoque pertinet ad iustitiam & veritatem, vtitur animis pro meritis & dignitatibus, quæ sunt in gradibus earum, vt si quisquam dignus est decipi, non solum per seipsum eum non decipiat, sed neque per talem hominem, qui iam congruēter diligit, & custodire persistit, Sit in ore vestro est est, non non: neq; per angelum, cui Matt.5. non conuenit persona fallacię: sed aut per talem hominem, qui nondum se huiusmodi cupiditatibus exuit: aut per talem angelum, qui pro suæ voluntatis peruersitate vel ad vindictam peccatorum, vel ad exercitationem purgationemq; eorum, qui secundum E deum renascuntur, in infimis naturæ gra- 3.Re.22 dibus ordinatus est. Legimus enim deceptū regem falso vaticinio pseudoprophetarum. Et ita legimus, ut neq; sine diuino iudicio factum inueniamus, quoniam dignus erat ille sic decipi: neque per eum angelum, quem deceptionis officium suscipere non deceret: sed per angelum erroris, qui sibi vltrò tales partes imponi cum lætitia postulauit. Quibusdam enim scripturarum locis apertius aliquid exponitur, quod diligēs &

Marginalia (left column): De auro & argēto quod ab ægyptijs filij Israel acceperunt. q.53. — Matt.5. — Mat.11.

& pius lector etiam in alijs locis, in quibus minus aperitur, intelligat. Deus enim noster sic ad salutem animarum diuinos libros spiritusancto moderatus est, vt non solum manifestis pascere, sed etiam obscuris exercere nos vellet. Ex hac igitur ineffabili atque sublimi rerum administratione, quæ fit per diuinam prouidentiam, quasi transcripta est naturalis lex in animam rationalem, vt in ipsa vitæ huius conuersatione moribusque terrenis homines talium distributionum imagines seruent. Hinc est quòd iudex damnatum percutere indignum sua persona & nefarium iudicat, eius tamen iussu hoc facit carnifex, qui pro sua cupiditate sic ordinatus est in

F officio, vt percutiat legum moderatione damnatum, qui posset etiam innocentem sua crudelitate percutere. Nam neque per seipsum hoc iudex facit, neque per principem vel aduocatum, aut aliquem in officio suo, cui tale ministerium non conueniente imponitur. Hinc est etiam, quod irrationalibus animantibus vtimur ad eas res, quas per homines agi nefarium est. (lib. 1. de Ciui. dei ca. 21. & 26)

Nam, vtique dignus est fur morsu lacerari: id tamen homo non per seipsum agit, aut per filium, aut per domesticum, aut etiam per famulum suum, sed per carnificem bestiam, quam bestiam talia pro naturæ suæ gradibus decet facere. Cum igitur quosdam pati aliquid deceat, quod alios facere non deceat, ministeria quædam sunt media, quibus digna iniunguntur officia: vt eis vtens ipsa iustitia, non solum talia pati quemque imperet, qualia pati eum decet, sed iam ijs facientibus, quos talia facere non minus decet. Quapropter cum & Aegyptij deceptione digni essent, & populus Israel pro illa ætate generis humani in tali adhuc gradu morum constitutus esset, vt non indigne hostem deciperet: factum est vt iuberet deus, vel potius pro illorum cu-

G piditate permitteret, vt vasa aurea & argentea, quibus adhuc terrenæ rei appetitores inhiabant: & peterent ab Aegyptijs non reddituri, & acciperent quasi reddituri. Quam & mercedem tam diuturni laboris atque operis pro talium animarum gradu non iniustam deus esse voluit, & pœnam illorum, quos digne fecit amittere id, quod reddere debuerunt. Non itaque deus deceptor est, quod credere nefarium & impium est: quis non intelligat? sed merito- (3. se. dis. 37. ca. si vero. Exod. 3.)

rum & personarum iustissimus distributor, faciens quædam per seipsum, quæ illo solo digna sunt, eique soli conueniunt: sicuti est illuminare animas, & se ipsum eis ad perfruendum præbendo, sapientes beatasque præstare: alia per seruientem sibi creaturam, integerrimis legibus pro meritis ordinatam, quædam eorum iubens quædam permittens, vsque ad passerum administrationem, sicut dominus in Euangelio dicit, & vsque ad fœni decorem, vsque ad numerum etiam capillorum nostrorum diuina prouidentia pertendente atque veniente. De qua etiam dictum est, Pertendit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. (Mat. 10. Sapiē. 8.)

Quòd autem per animarum ministeria suis legibus seruientia deus puniat, & digne digna supplicia retribuat cum ipse tranquillissimus maneat, apertissime scriptum est Ipsum quoque qui puniri non dēt, condemnas, & exterum existimas à tua virtute. Virtus enim tua iustitiæ initium est, & ob hoc quòd omnium dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim tu ostendis, qui non crederis esse in virtute consummatus, sed in ijs qui sciunt audaciam traducis. Tu autem dominus virtutem cum tranquillitate iudicas, & eum magna reuerentia disponis nos. (H Sapiē. 12)

Item quòd primo in terrenis rebus sit gradus ad cœlestem iustitiam, qui iam infirmioribus imperatur, dominus ostendit, cum ait, Si in alieno fideles non fuistis, vestrum quis dabit vobis? Et quòd pro suis gradibus animæ doceantur, & ipse dominus demonstrat dicens, Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis portare illa. Et Apostolus cum ait, Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: lac vobis potum dedi non escam, neque enim poteratis, sed neque adhuc potestis. Adhuc enim estis carnales. (Luc. 16. Ioā. 16 1. Co. 3.)

Quod enim in istis secundum gradus suos actum est, hoc in vniuerso genere humano agi cognoscimus, vt alia carnali populo, alia spiritali pro temporum congruētia iuberentur. Non ergo mirum si hostem decipi dignū, decipere iussi sunt, qui erant adhuc digni hostem decipere. Non enim iā erant idonei q̃bus diceret Diligite inimicos vestros: sed tales erant quibus tantummō dici poterat, Diliges ꝓximū tuū, & oderis inimicū tuū. Adhuc. n. ille ꝓximus q̃ late intelligendus eē, nō erat tēporis tradere. Inchoatio ergo quędam (I Luc. 6. Matt 17 Deu. 3)

quædā facta est sub pædagogo, vt magistro, perfectio seruaretur: cum tamen idem deus, & pædagogum paruulis dederit legem illā, scilicet per famulum suum, & magisterium

De eo qđ scriptū est, Mihi autem adhæret Deo bonum est. q.54.

grandioribus.i. Euangelium per vnicū suū. Omne quod est, aut eodē modo semper est, aut non. Et omnis anima omni corpore melior est: Melius est enim omne quod viuificat quàm id quod viuificatur. Corpus autē ab anima viuificari, non à corpore animam nemo ambigit. Quod autem corpus non est & tamen aliquid est, aut anima est, aut ea melius aliquid. Deterius enim omni corpore nihil est; quia & si materiam quis dixerit unde ipsum corpus fit, recte, quoniam caret omni specie, nihil dicitur. Rursus inter corpus & animam, quod melius sit corpore, deterius anima, non inuenitur. Si quid enim esset medium aut viui-
K ficaretur ab anima, aut viuificaret animam, aut neutrum, Aut uiuificaret corpus, aut viuificaretur à corpore, aut neutrum. At quicquid viuificatur ab anima corpus est, Si quid autem viuificat animam, melius est quàm anima. Rursum quo viuificatur corpus, anima est: quod viuificatur à corpore nihil est. Neutrum uero, id est nullius vitæ indigens, nullamq; vitam tribuens, aut omnino nihil est, aut aliquod corpus est, aut aliquid & corpore & anima melius. Sed utrum qud tale sit in rerum natura alia quæstio est. Nunc interim ratio comperit, nihil inter corpus & animam esse quod sit corpore melius, anima deterius. Quod
1. Retr. cap. 26. autem est omni anima melius, id deum dicimus, cui quisquis eum intelligit iunctus est. Quod enim intelligitur uerum est, nec omne quod creditur verum est. Quicquid autem uerum est atq; à sensibus & a mente seiunctum est, credi tantum, non tamen sentiri aut intelligi potest. Deo igitur iunctum est quod intelligit deum. Intelligit autem rationalis anima deum. Nā intelligit quod semper eiusmodi est, neque vllam patitur mutationem. At & corpus per tempus & locos, & anima ipsa rationalis quòd aliquando sapiens, aliquando stulta est mutationē patitur. Quod autem semper eodem modo
L est, melius profecto est quàm id quod non ita est. Nec quicquam est melius rationali anima nisi deus. Cum igitur intelligit aliquid quod semper eodem modo sese habet, ipsum sine dubio intelligit. Hæc autem est ipsa veritas, cui quia intelligendo anima rationalis iungitur, & hoc bonum est animæ, recte accipitur, id esse quod dictum est, Psal. 72.
Mihi autem adhærere Deo bonum est.

De eo qđ scriptū est, Sexaginta sunt reginæ, octoginta concubinæ & adolescentularum non est numerus. q.55. Cant. 6.

Denarius numerus potest significare vniuersitatis scientiam. Quæ si ad interiora & intelligibilia referatur, quæ senario numero significatur, fit quasi decies sexies, quod est sexaginta. Si ad terrena & corruptibilia, quæ octonario numero significari possunt, fiunt decies octies, quod est octoginta. Reginæ ergo sunt animæ regnantes in intelligibilibus & spiritalibus. Concubinæ quæ mercedem accipiunt terrenorum, de quibus dictum est, Acceperunt mercedem suam. Adolescentulæ quarum non est numerus, quarum non est determinata scientia, & diuersis dogmatibus periclitari possunt: vt numerus, quod dictum est, significet certam & indubitatam confirmationem scientiæ. Matt. 6.

De annis quadraginta sex ædificationis templi. q.56.

M Sex, nouem, duodecim, decem & octo, hæc in vniuerso fiunt quadragintaquinque. Adde ergo ipsum vnum, fiunt quadragintasex: hoc sexies, fiunt ducenta septuagintasex. Dicitur autem conceptio humana sic procedere & perfici, vt primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus nouem diebus conuertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur usq; ad perfecta liniamenta omnium membrorum, & hinc iam reliquo tempore vsq; ad tempus partus, magnitudine augeatur. Quadraginta ergo quinq; diebus, addito uno, quod significat summā: quia sex & nouem & duodecim & decē & octo in vnū coactis, fiunt quadragintaq[illegible]; addito ergo, vt dictum est, vno, fiunt quadragintasex. Qui cū fuerint multiplicati per ipsum senarium numerū, qui huius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti septuagintasex.i. nouem menses & sex dies, qui computantur ab octauo kalen. Aprilis, quo die conceptus dn̄s creditur, quia eodem die ēt passus est, vsq; ad octauū kalendas Ianuarias, quo die natus est. Non ergo absurde quadragintasex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus eius significabat: ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis Dominici perfectione.

In Enchiridiō. cap. 86. & lib. 4. de tri. ca. 5.

Quō fœtus in vtero materno perficiatur.

Ioan. 2.

De cētū quinquaginta tri-

A Omnia vestra, vos autem Christi: Christus aūt dei. Si à capite numerētur, inueniūtur vnū, duo, tria, quatuor. Item. Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem

Christi

Christi deus. Si eodem modo numerentur, bus pisci bus quę inueniuntur similiter vnũ, duo, tria & quatuor. Porrò vnum & duo & tria & quatuor simul ducta, fiunt decẽ. Quapropter discipli nã quę insinuat conditorẽ deũ, & conditam creaturam, rectè significat denarius numerus. Et eũ corpus perfectum atq; inexterminabile subdat animæ perfectæ atq; inexterminabili, rursusq; ipsa subdatur Chr̃o, & ille deo, non tanquã dissimilis aut alterius naturæ, sed tanquã patri filius, hoc totum eodẽ numero denario rectè significatur, qđ post resurrectionẽ corporis speratur futurum in æternum. Et fortasse propterea qui conducuntur ad vineã, denarium accipiunt mercedis nomine. Sicut aũt vnũ & duo & tria & quatuor simul decem fiunt, sic vnum & duo & tria & quatuor quater ducta quadraginta fiunt. Si autem quaternarius numerus rectè corpus significat, propter quatuor notissimas naturas, quibus constat: siccam & humidam, frigidam & calidam. & ꝙ progresio à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinem soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur, non absurde intelligitur quadragenarius numerus tẽporalem dispensationem significare, quæ ꝓ salute nostra gesta est, eum dominus corpus assumpsit, & visibiliter hominibus apparere dignatus est. Vnum.n. duo & tria & quatuor, quæ significant creatorem & creaturã, quater ducta est.i. per corpus temporaliter demonstrata, fiunt quadraginta. Nã inter quatuor & quater hoc interest, ꝙ quatuor in statu sunt, quater in motu. Ergo vt quatuor referuntur ad corpus, ita quater refertur ad tempus, insinuaturq; sacramẽtum corporaliter & temporaliter gestũ, propter eos qui corporum amore implicati erant, & temporibus subditi. Quadragenarius ergo numerus, vt dictum est, temporalem ipsam dispensationem non incongrue significare creditur. Et fortasse hoc est quòd quadraginta dies dominus ieiunauit, seculi huius quod motu corporum & temporibus agitur, ostẽdens inopiam: & quadraginta dies post resurrectionem cum discipulis fuit, hanc ipsam illis credo dispensationem temporalem, quam pro salute nostra, gessit, insinuans. Quadragenarius autem numerus, partibus suis, quæ illum metiuntur, computatis, vsq; ad quinquagenarium numerum peruenit: idipsum commendans, quandoquidem ipsæ partes, quæ illum metiuntur, æquales inter se sunt, quia cum æquitate administrata, corporalis & visibilis temporaliter actio, perfectionem homini comparat. Quæ perfectio, sicut dictum est, denario numero significat: sicut quadragenarius numerus, æqualibus suis partibus in summam redactis, de nsrium numerum parit, qm̃ ad quinquagenarium sicut supra scriptum est, peruenit: Vnum.n. quod habent quadraginta quadragies, & duo quod habent vicies, & quatuor quod habent decies, & quinque quod habent octies, & octo quod habẽt quinquies, & decem quod habent quater, & viginti quod habent bis, simul ducta fiunt quinquaginta. Nullus enim alius numerus metiri per partes æquales quadragenarium numerum potest, præter hos quos enumerauimus, & computatos ad quinquagenarium numerum duximus. Peractis ergo dominus quadraginta diebus post resurrectionem eũ discipulis suis, id est, commendans eis quod pro nobis temporaliter gestum est, ascendit in cœlum: & post alios decem dies misit spiritumsanctum, quo perficeretur spiritaliter ad inuisibilia capienda: qui visibilibus temporalibus crediderunt, Ipsis videlicet decẽ diebus post quos misit spiritumsanctum, eandem perfectionem quæ per spiritumsanctum confertur denario numero indicans. Quem quadragenarius, computatis æqualibus partibus suis ædit, & fit quinquagenarius: sicut temporali dispensatione cum ęquitate administrata peruenit ad pfectionem, quam denarius numerus significat, qui denarius simul cum quadragenario quinquagenarium facit. Ergo quoniam perfectio quæ fit per spiritumsanctum, quandiu adhuc in carne ambulamus, quamuis non viuamus carnaliter, cum ipsa dispensatione temporali copulatur, rectè videtur quinquagenarius numerus ad ecclesiam pertinere; sed iam purgatam atque perfectam: quæ temporalis dispensationis fidem atque æternitatis futuræ spem charitate amplexatur, id est, quasi quadragenarium numerum denario numero copulans. Hæc autem Ecclesia ad quam pertinet quinquagenarius numerus, siue quia ex tribus generibus hominum eliquatus, Iudæis & gentibus & carnalibus Christianis, siue quia sacramento trinitatis imbuitur, numero quo significatur ter du-

Marginalia (left): Ioan. 21. / Questio. 57. / 1.Co.13 / 1.Co.11 / B / lib. 7. de Genesi ad literã ca. 21. / Matt. 4. / Acto. 1. / C. (right): Acto. 1. / D / E

cto, ad centenariũ, quinquagenariũ peruenit: quinquaginta enim ter ducta fiunt centum quinquaginta, quò cum addideris ipsa tria, quia insigne & eminens debet esse qđ in nomine patris & filij & spiritussancti lauacro regenerationis abluitur, fiunt centũ
Ioã. 21. quinquagintatres. Qui numerus piscium
Mat. 13. inuenitur, quia in dexteram partem missa sunt retia; & ideo magnos, id est, perfectos, & regno cœlorum aptos habet. Nã illa similitudo retiouli non in dexteram missi, simul cepit bonos & malos qui separantur in litore. Nunc enim intra retia præceptorum, & sacramentorum dei, in Ecclesia, quæ nunc est, simul boni maliq; versantur. Fiet autẽ separatio in fine seculi tanquam in fine maris, id est, in litore. cum regnant iusti pri-
Apo. 11. mo temporaliter, sicut in Apocalypsi scriptum est, deinde in æternum in illa ciuitate, quę ibi describitur, vbi iam conquiescente dispensatione temporali, quæ quadragenario numero significatur, denarius remanet, quam mercedem sancti qui operantur in vinea percepturi sunt. Potest etiam si numerus iste consyderetur, occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem, quæ per dominum nostrum Iesum, Christum facta est: vt quoniam septenario numero creatura constat, cum ternarius animæ & quaternarius corporis tribuitur, susceptio ipsa hominis ducatur ad tria septies: quia, & pater misit filium, & pater in filio est, & dono spiritussancti de virgine natus est: & sunt tria, pater & filius & spiritussanctus. Septies autem ipse homo temporali dispensatione susceptus est vt fieret sempiternus. Fit ergo summa numeri viginti vnum, id est, tria septies. Hęc autem hominis susceptio ad liberationem valuit Ecclesię, cui caput est Christus, At ipsa Ecclesia propter animam & corpus in eodem septenario numero reperitur. Ducuntur itaq; viginti vnum septies. propter eos qui per diuinum hominem liberantur, & fiunt centum quadraginta septem. Cui additur senarius numerus signũ perfectionis, quia partibus suis, quæ illum metiuntur, constat, ita vt nihil minus nihilq; amplius inueniatur. Metitur quippe illum vnũ quod habet sexies, & duo quæ habet ter, & tria quæ bis habet: quæ simul ducta, vnum & duo & tria, sex fiunt. Quod fortasse ad illum etiam sacramentum pertinet, quòd deus sexta die perfecit omnia opera sua. Ad

Istud q̃dam exẽplaria non habent hic sed ĩ fine operis.

F

centum ergo & quadraginta septem cũ sex addideris, quod est signum perfectionis, fiũt G
centum quinquaginta tria. Quí numerus piscium inuenitur, posteaquam iussu domini in dexterã partẽ missa sunt retia, vbi peccatores qui ad ad sinistram pertinẽt nõ inueniuntur. Ioannes Baptista, considerata scriptura quæ de illo in Euangelio legi- De Ioãne Bapti sta. q. 58.
tur, multis probabilibus documentis nõ absurde credatur prophetiæ gestare personã, & eo maxime quod de illo dominus dicit, Plusquam Propheta. Hic siquidem totius prophetiæ, quæ ab exordio generis humani vsq; ad aduentum dñi de domino facta est,
Mat. 11. imaginẽ gestat. Est autem Euangelij persona in ipso domino quæ per prophetiam prenunciabatur, cuius augetur prædicatio per vniuersum orbem terrarum ab ipso dñi aduentu. Prophetia aũt minuitur postquã id quod prænunciabat aduenit. Itaq; dominus dicit, Lex & Prophetæ ad Ioannem Bapti-
Luc. 16. stam, ab hinc regnũ dei prædicatur. Et Ioã
Ioan. 3. nes ipse, illum, inquit, oportet crescere, me autem minui. Quod & diebus quibus nati sunt, & mortibus quibus passi sunt figuratũ est. Nascitur nanq; Ioannes, ex quo dies incipiunt minui: nascitur dominus, ex quo dies incipiunt crescere. Capite ille minuis, dum occiditur: hic uero attollitur in cruce. Postquam ergo prophetia ipsa in Ioanne cõstituta, digito ostendit præsentem, quem H
Ioan. 1. venturum ab exordio generis humani cecinerat, incipit minui, atq; inde crescere prædicatio regni dei. Et ideo baptizauit Ioannes in pœnitentiam: finitur enim vetus vita vsq; ad pœnitentiam, atque inde inci-
Matt. 3. pit noua. Non autem tantum in ijs qui proprie prophetæ appellati sunt, sed in ipsa veteris testamenti historia prophetia non silere colligitur, ab eis qui pie quærunt, & ad hæc inuestiganda diuinitus adiuuantur. Maxime tamen euidentioribus rerum figuris apparet: quòd Abel iustus à fratre interficitur, & dominus à Iudæis: quòd arca Noe,
Gene. 4. tanquam in diluuio seculi Ecclesia, guber-
Gene. 7. natur: quòd Isaac immolandus deo dicitur,
Ge. 22. & aries pro illo in sentibus tanquam crucifixus agnoscitur: quod in duobus Abrahæ filijs, vno de ancilla, altero de libera, duo te-
Gala. 4. stamenta intelliguntur: ꝙ duo populi in geminis, Esau scilicet, præmonstrantur: quòd Ioseph à fratribus persecutionem passus, ab
Ge. 27. alienis honoratũ: sicut dominus Iudæis per-
Ge. 45. sequen-

sequentibus, apud gentes clarificatus est. Longum est cōmemorare singula, cum ita concludat Apostolus, & dicat. Hæc aūt in
I figura cōtingebant eis, scripta sunt aūt pp
1.Co.10 nos, in quos finis seculorū deuenit. Finis autem seculorū tanquam senectus veteris hominis, cum totum genus humanum tanquā vnum hominem constituerit, sexta ætate signatur, qua dn̄s venit. Sunt enim ætates sex
lib.de Genesi contra Manic. ca.23. etiam in vno homine: infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, & senectus. Prima itaq; generis humani ætas est ab Adam vsque ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abrahā, qui articuli sunt euidentissimi & notissimi. Tertia ab Abraham vsq; ad Da-
Matt. 1. uid: sic enim Matthæus Euangelista partitur. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta à transmigratione in Babyloniam vsq; ad aduentum domini. Sexta ab aduentu dn̄i vsq; in finem
1.Co.4. seculi speranda est: qua exterior homo tanquam senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies sempiterna est, quæ significatur sabbato. Huic rei congruit quòd homo sexto die factus est ad imaginem & si-
Gene.1. militudinem dei. Nemo autem ignorat hominum vitam iam aliquid administrantem,
K cognitione & actione fulciri: nam & actio temeraria est sine cognitione, & sine actione ignaua cognitio. Sed prima vita hominis, cui nulla administratio recte creditur, quinque sensibus corporis dedita est: qui sunt visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. Et ideo duæ primæ ætates generis humani denis generationibus definiuntur, tanquam infantia & pueritia: quinario, scilicet geminato, quoniam generatio vtroque sexu propagatur. Sunt ergo generationes decem ab Adam vsque ad Noe, & inde vsque ad Abraham aliæ decem, quas duas ætates infantiam & pueritiam generis humani esse diximus. Adolescentia vero & iuuentus & grauitas, id est, ab Abraham vsque ad Dauid, & inde vsq; ad transmigrationem in Babyloniam, & inde vsque ad aduentum dn̄i, quatuordenis generationibus figurantur: septenario geminato ad eandem generationem vtriusque sexus, cum quinario qui est in sensibus corporis, actio & cognitio addita fuerit. Senectus autem solet etiam tantum tenere temporis, quantū reliquæ omnes ætates. Nam cum à sexagesimo anno senectus dicatur incipere, & possit humana vita usque ad centum viginti annos peruenire, manifestum est solā senectutē posse tam longā esse, q̄ omnes ætates cæteræ priores sunt. Aetas L
igitur vltima generis humani, quæ incipit à dn̄i aduentu, vsq; in finem seculi quibus generationibus computetur incertum est: & hoc vtiliter deus voluit latere, sicut in Euangelio scriptū est, & Apostolus attesta- Mat.24.
tur dicens, diē dn̄i tanquā furē in nocte esse 1.The.5
venturum. Sed tn̄ sexta ætate visitatum esse genus humanum humili dn̄i aduentu, superius distinctis generationibus edocet. Qua visitatione incepit manifestari prophetia, quæ superioribus quinq; ætatibus latuit: cuius Prophetiæ personam quoniam Ioannes gestabat, vt supra dictum est, ideo ex senibus parentibus nascitur, tanquam senescente seculo prophetia illa innotescere incipiat: & quinq; mensibus se occultat mater eius, sicut scriptum est. Occultabat se Elizabet mē- Lucæ.1.
sibus quinq;. Sexto autem mense visitatur à Maria matre dn̄i, & exultans infans in vtero eius, tanquam primo aduentu dn̄i quo in humilitate apparere dignatus est, prophetia manifestari incipiat. Sed tanquam in vtero, id est nondum tam euidenter vt omnes sicut in lucem manifestum esse fateantur: quod futurum credimus secundo aduentu domini, quo in claritate venturus est: cuius aduentus præcursor speratur Helias, sicut huius Ioannes fuit. Et ideo dicitur à dn̄o,
Helias iam venit, & multa ei homines fece- M
runt, & si vultis scire ipse est Ioannes Ba- Mat.17.
ptista, qui venturus est. Quia in eodem spiritu & in eadem virtute, & tanquam præcedentis præconis officio & hic iam venit, & ille venturus est. Propterea & istum Ioannem per spiritum quo pater eius vates impletus est, dicitur præcursorem dn̄i futurū in spiritu & virtute Heliæ. Peractis autem Maria cum Elizabet mensibus tribus, disce-
dit. Quo numero mihi videtur significari Lucæ.1.
fides trinitatis, & baptisma in nomine patris & filij & spiritussancti, quo per humilem dn̄i aduentum genus humanum imbuitur, & futuro aduentu claritatis eius excolitur.

De decē virginibus. q.59.

Inter parabolas à dn̄o dictas solet quærentes multum exercere ista quæ de decem virginibus posita est. Et multi quidem hinc multa senserunt: quæ non sunt præter fidem: sed quomodo partibus omnibus eius conueniat expositio id elaborandum est. Legi etiam in quadam scriptura ex earum genere quæ apocryphæ nominantur,

non quòd sit contra catholicam fidem, sed huic loco mihi minus congruere visa est, A considerantì omnes huius similitudinis partes. De qua tñ expositione temere nihil audeo iudicare, ne forte non eius inconueniẽtia mihi angustias fecerit, sed mea tarditas in ea conuenientiam non inuenerit. Quid autem mihi videatur non absurde hoc loco accipi, quantum potero breuiter & diligenter exponam. Interrogatus igitur dominus noster secreto à discipulis de consummatione seculi, inter multa alia quæ locutus est, Mat. 25. hoc quoq; dixit, Tunc simile æstimabitur regnum cœlorum decem virginibus quæ acceperunt lampades suas & venerunt obuiam sponso. Quinq; autem ex eis erant fatuæ, & quinq; prudentes. Sed quinq; fatuæ acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secũ. Prudentes aũt acceperunt oleũ secum in vasis suis cum lampadibus. Tardãte autem sponso, dormitauerunt omnes, & dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, surgite obuiam ei: Tunc surrexerunt virgines illæ, & aptauerunt lampades suas. Et dixerunt illæ stultæ ad sapientes. Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Rñderunt autem sapientes dicentes, Ne forte nõ sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, B & emite uobis. Et dum irent emere, venit sponsus, & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouissime aũt veniunt & reliquæ virgines dicentes, Dñe, dñe, aperi nobis. At ille respondens ait, Amen dico vobis, Nescio vos. Vigilate ergo, quia nescitis diem neq; horã. Decem vtiq; numerus virginum, quarum quinq; admittuntur, quinq; excluduntur, bonorum & malorum discretionem significat. Quapropter si uirginitatis nomen honorabile est, cur receptis exclusisq; commune est? Deinde quid sibi uult numerus in vtraq; parte quinarius? Quid autem significat oleum, mirum videtur. Item ꝙ sapientes petentibus non cõmunicant: cum & inuidere fas non sit eas quæ ita perfectæ sunt, vt à sponso recipiantur, quo nomine nullo dubitãte dñs Iesus Christus significatur: & misericordes esse oporteat ad præstandum ex eo, quod habent, præscribente illa sentenLuc. 6. tia eiusdem dñi dicentis, Omni pascenti te tribue. Quid est aũt quod possit dando non sufficere vtrisq;? Hæc maxime augent quæstionis difficultatem, quanquam & cætera diligenter considerata, ut omnia in unam rationem concurrant, nihilq; in vnam partẽ dicatur quod impediat aliam, magna cautio C adhibenda est. Videntur itaq; mihi quinq; virgines significare quinquepertitam continentiam à carnis illecebris. Continendus est enim animi appetitus à voluptate oculorum, à voluptate aurium, à voluptate olfaciendi, gustandi, tangendi. Sed ista continentia partim coram deo fit, vt illi placeatur in interiori gaudio conscientiæ, partim coram hominibus tantum, vt gloria humana capiatur, quinque dicuntur, sapientes, & quinque stultæ: vtræque tamen virgines, quia vtraque continentia est, quanuis diuerso fomite gaudeant. Lampades autem sunt quia manibus gestantur, opera quæ secundum continentiam istam fiunt. Dictum est Matt. 5. autem, Luceant opera vestra coram hominibus: Omnes vero acceperunt lampades suas & venerunt obuiam sponso. Intelligendum est ergo Christi nomine cẽseri de quibus agitur, Non enim possunt qui Christiani non sunt, spõso Christo venire obuiam. Sed quinq; fatuæ acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleũ secum. Multa enim quanuis de Christi bonitate plurimum sperent, gaudium tamen non habent, dum continenter non viuunt, nisi in laudibus hominum. Non ergo habent oleum secum, Nam ipsam lætitiã oleo significari arbitror. Propterea vnxit, inquit, te deus deus tuus oleo D Psal. 44. exultationis. Qui autem non propterea gaudet quia deo intrinsecus placet, non habet oleum secum. Prudentes autem acceperunt secum oleum in uasis suis cum lampadibus, id est, lætitiam bonorum operum in corde atque conscientia posuerunt, Sicut Apostolus monet, Probet autem se homo, inquit, Gala. 6. & tunc in semetipso habebit gloriã, & non in altero. Tardante vero sponso dormitauerunt omnes, quia ex utroque genere continentium hominum, siue eorum qui coram deo exultant, siue eorum qui in laudibus hominum acquiescunt, moriuntur hoc interuallo temporis, donec sub aduentu dñi fiat resurrectio mortuorum. Media autem nocte. i. nullo sciente aut sperante, quippe cum ipse dominus dicat, De die autem illa Mat 24. & hora nemo scit: Et Apostolus, Dies domini tanquam fur in nocte ita ueniet: ex quo 1. The. 5 significatur eum penitus latere cum venerit. clamor factus est, Ecce spõsus uenit, surgite obuiam ei. In ictu oculi & in nouissi- 1. Co. 15. ma

ma turba oēs resurgemus. Ergo surrexerūt
1.Co.5. oēs virgines illæ, & aptauerūt lāpades suas,
E id est, rationes reddendas operum suorum.
Oportet.n.nos exhiberi ante tribunal Christi,vt illic recipiat vnusquisque quod gessit in corpore,siue bonum,siue malum. Et dixerunt stultæ ad sapientes,Date nobis de oleo vestro,quia lampades nostræ extinguuntur. Quorum.n.facta aliena laude fulciuntur,eadem subtracta deficiunt,& de consuetudine id semper inquirunt vnde gaudere animus solet. Itaq; hominum qui corda nō vident, testimonium volunt habere apud deum qui cordis inspector est. Sed quid responderūt sapientes? Ne forte sufficiat nobis & vobis. Vnusquisq;.n.pro se rationem reddet,nec alieno testimonio quisquam adiuuatur apud deum, cui secreta cordis apparent, & vix sibi quisq; sufficit, vt ei testimonium
Pro.20. perhibeat consciētia sua. Quis enim gloria-
1.Co.4. bitur mundum se habere cor? Inde est quod Apostolus ait. Mihi autem minimum est vt à vobis iudicer, aut ab humano die,sed neq; memetipsum iudico. Quapropter cum de seipso quisq; aut non omnino aut uix possit ueram ferre sententiam, qūo potest de alio iudicare,cum sciat nemo quid agatur in ho-
1.Co.2. mine nisi spiritus hominis? Ite magis ad vē-
F dentes & emitte vobis. Non consilium dedisse putandę sunt,sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt enim oleū adulatores, qui siue falsa, siue ignorata laudando,animas in errorem mittunt,& eis vana gaudia tanquam fatuis conciliando, aliquam de his mercedem, siue ciborum, siue pecuniæ,siue honoris,siue alicuius commo-
Esa.3. di temporalis accipiunt, non intelligentes quod dictum est,Qui vos fœlices dicunt,in errorem vos mittunt. Melius est autem ob-
Ps. 140. iurgari à iusto quàm à peccatore laudari. Emendabit me, inquit, iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Ite ergo magis ad vendentes, & emite vobis, id est, videamus nunc quid vos adiuuant qui vobis laudes vendere consueuerunt & vos in errorem inducere,vt non coram deo, sed ab hominibus gloriam quæreretis. Euntibus autem illis emere,venit sponsus,id est,inclinātibus se illis in ea quæ foris sunt, & solitis gaudere quærentibus, quia gaudia interna non nouerant,venit ille qui iudicat. Et quæ paratæ erant, id est, quibus bonum coram deo testimonium conscientia perhibebat:

intrauerunt cum eo ad nuptias, id est, vbi munda anima, puro & perfecto sempiternoq; dei uerbo fœcūdata copulatur. Et clausa est ianua, id est, receptis illis qui sunt in angelicam uitam immutandi,Omnes enim, G
inquit, resurgemus, sed non omnes immu- 1.Co.15
tabimur: clausus est aditus ad regnum cœlorum. Non enim post iudicium patet precum,aut meritorū locus. Nouissime autem ueniunt,& reliquæ virgines, dicentes, Domine,dñe aperi nobis. Non dictum est quemerint oleum, & ideo intelligendæ sunt nullo iā remanente de alienis laudibus gaudio,in angustijs & magnis afflictionibus redire ad implorationem dei. Sed magna est eius seueritas post iudicium, cuius ante iudicium ineffabilis misericordia prærogata est. Itaq; respondens ait, Amen dico uobis, quòd nescio uos: Ex illa scilicet regula qua non habet ars dei, hoc est sapientia dei, ut intrent in gaudium eius, qui non corā deo, sed ut placerent hominibus, uisi sunt aliquid secundum præceptum eius operari. Atque ita concludit, Vigilate ergo, quia nescitis diem neque horam. Non modo illius ultimi temporis quo uenturus est sponsus, sed suæ quisque diem dormitionis & horam nescit. Quisquis autem paratus est vsque ad somnum: id est,usque ad mortem quæ omnibus debetur,paratus etiam inuenietur cū illa uox media nocte sonuerit qua omnes H
euigilaturi sunt. Quod uero sponso dixit obuiam uenitē uirgines: sic intelligendum puto ut ex ipsis uirginibus constet ea quæ dicitur sponsa: tanquā si omnibus Christianis in Ecclesiam concurrentibus filij ad matrem concurrere dicantur, cum ex ipsis filijs congregatis constet ea quæ dicitur mater. Nunc enim desponsata est Ecclesia, & uirgo est ad nuptias perducenda: id est,cum se continet à corruptione seculari. Illo autem tempore nubet, cum vniuersa mortalitate in ea pereunte,immortali coniunctio- 1.Co.11
ne fruetur. Desponsaui, inquit, uos uni uiro uirginē castam exhibere Christo. Vos, inquit,uirginem à plurali ad singularē concludens,Ideo & uirgines dici possunt & uirgo. Cur autem quinq; dictæ sint,ut mihi ui-
detur expositum est. Sed uidemus nunc in 1.Co.13
ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et nunc ex parte, tunc autē ex toto. Ipsum autem in ęnigmate & ex parte nunc in scripturis aliquid cernere, quod tū sit secundum catholicam fidem ex illo pignore contingit,

quod accepit uirgo Ecclesia humili aduentu sponsi sui. Quæ illi vltimo aduentu cum

2.Co.1. veniet in claritate nuptura est, cum iam facie ad faciem contuebitur. Dedit enim nobis pignus spiritumsanctum, sicut dicit Apostolus. Et ideo ista expositio nihil certum intuetur, nisi vt secundum fidem sit, neque autē illo alijs præiudicat qui eam nihilominus secundum fidem exponere potuerint.

De die & hora nemo scit neq; angeli cœlorū neq; filius hominis, nisi pr̄ solus. q.60

Sicut scire deus dicitur etiam cum scientem facit, sicut scriptum est, Tentat vos dñs deus vester vt sciat si diligatis eum. Non enim sic dictū est hoc, quasi nesciat deus, sed vt ipsi sciant quantum in domini dilectione profecerint, quod nisi tentationibus quę accidunt, non plene ab hominibus agnoscitur. Et ipsum tentat, pro eo positum est quòd tentari sinit. Sic & cum dicitur, nescire: aut pro eo dicitur, quod non approbat: id est in disciplina

Mat.25. & doctrina sua non agnoscit, sicut dictum est, Nescio vos: aut pro eo quòd utiliter nescientes facit, id quod scire inutile est. Ideo bene accipitur, id quod dictum est, solum scire patrem: sic dictum esse, quia facit filium scire: Et quod dictum est, nescire filium: sic dictum esse, quia facit nescire homines: id est non prodit eis quod inutiliter scirent.

De eo qd' scriptū est in Euangelio, turbas dñm in mōte pauisse de quinque panib. q.61

Quinq; panes hordeacei quibus in monte dominus turbas pauit, significāt ueterem legem, Siue quia nondum spiritalibus, sed

K adhuc carnalibus data est: id est quinque corporis sensibus deditis, nam & ipsæ turbæ quinque milia hominum fuerunt, Siue quia per Moysen lex data est, Moyses enim quinq; libros scripsit. Et quòd hordeacei erant panes, bene significant, vel ipsam legē, quæ ita data erat, vt in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis obtegeretur: hordei enim medulla tenacissima palea tegitur. Vel ipsum populum nondum expoliatum carnali desiderio, quòd tanquā palea cordi eius inhærebat, id est, nondum corde circumcisum, ita ut nec trituratione tribulationem cum per deserta quadraginta annis duceretur, intellectu reuelato carnalia integumenta deponeret, sicut nec hordeum areæ tritura illo palcari tegmine exuitur. Itaque illi populo congruenter lex ta-

1.Retra. 26. lis data est. Duo autem pisces qui saporem suauem pani dabant, duas illas personas videntur significare quibus populus ille regebatur, vt per eas consiliorum moderamen acciperet, regiam scilicet & sacerdotalem, ad quas etiam sacrosancta illa vnctio pertinebat. Quarum officium erat procellis ac fluctibus popularibus nunquam frangi atque corrumpi, & violentas turbarum contradictiones tanquam aduersantes vndas sæpe dirumpere, interdum eis custodita sua integritate cedere, prorsus more piscium tāquam in procelloso mari, sic in turbulenta populi administratione versari. Quæ tamen duæ personæ dominum nostrum præfigurabant. Ambas enim solus ille sustinuit, & non figurate sed proprie solus impleuit. L

Nam & rex noster est Iesus Christus qui nobis pugnandi & vincendi demonstrauit exemplum, in carne mortali peccata nostra suscipiens, tentationibus inimici, neque illecebrosis, neque terribilibus cedens: postremo exuens se carne, principatus & potestates expolians fiducialiter, & triumphās eas in semetipso. Itaque ipso duce ab oneribus & laboribus huius peregrinationis nostræ tanquā ab Aegypto liberamur, & persequentia nos peccata sacramento baptismatis, nobis euadentibus obruuntur, & quandiu in spe sumus eius promissionis quam nondum videmus, tanquam per deserta ducimur, cōsolante nos in sanctis scripturis uerbo dei, sicut illos manna de cœlo. Et eodem ipso duce in Hierusalem cœlestem, tanquā in terram promissionis introduci nos posse præsumimus, & in æternū ibi regnante ipso & custodiente seruari. Ita dñs noster Iesus Christus ostenditur rex noster. Ipse est etiam sacerdos noster in æternum secundū ordinem Melchisedech, qui seipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & eius sacrificij similitudinem celebrandam in suæ passionis memoriam commendauit, vt illud quod Melchisedech obtulit deo iam per totum orbem terrarum in Christi Ecclesia videamus offerri. Ergo qm̄ rex noster peccata nostra suscepit, vt nobis pugnādi & vincendi demonstraret exemplum, eorundem peccatorum susceptionem regiamque personam Matthæus Euangelista significans, generationem eius quæ est secundum carnem ab Abraham suscipiens, qui pater est populi fidelis, & successionem prolis deorsum uersus enumerans peruenit ad Dauid, in quo regni stabilimentum manifestissimum apparet: atque inde per Salomonem, natum de illa in qua pater eius peccauerat, stirpem regiam prosecutus vsque ad generationem domini perducit. Lucas vero alius Euangelista, quoniam & ipse generationem

Colos.2 (beside "testates expolians fiducialiter")

M Ps.109. (beside "& custodiente seruari")

Matt.1. (beside "sonam Matthæus Euangelista")

Luce.3. (beside "rationem domini perducit")

tionem domini, quæ secundum carnem est,
sed in sacerdotali persona explicādam susce-
pit, ad quā personam pertinet mundatio, &
abolitio peccatorum, non à principio libri,
A sicut Matthæus, sed ab illo loco vbi baptiza-
tus est Iesus, vbi peccatorum nostrorū mū-
dationē præfigurauit, incipit parentum eius
originem gradatim prosequi, neq; deorsum
versus, sicut ille qui eum ad susceptionem
peccatorum tanquam descendentem osten-
debat, sed sursum versus tanquā is qui eum
post abolitionem peccatorū tanquam ascen-
dentem insinuabat, nec eos parentes quos il-
le nominans. Alia enim erat origo sacerdota
lis, quæ per vnum ex filijs Dauid, sicuti asso
let de tribu sacerdotali matrimonium sortiē
tem, effecerat, vt Maria de vtraque tribu,
Luc. 2. idest de regia & sacerdotali cognationē du-
ceret. Nam & quādo censiti sunt Ioseph &
Maria, scriptū est eos fuisse de domo ac de
Luc. 1. genere Dauid. Et Elizabeth quæ nihilomi-
Matt. 1. nus cognata Mariæ scribitur, erat de tribu
1.Re.26 sacerdotali. Sicut autem Matthæus, tanquā
descendentem ad suscipienda peccata nostra
regem Christum insinuans, per Salomonē
à Dauid descendit, quia Salomon de illa in
qua Dauid peccauerat natus est: ita Lucas
qui tanquam ascendentem post abolitio-
nem peccatorum sacerdotem Christum in-
sinuat, per Nathan ascendit ad Dauid, quia
B Nathan Propheta missus fuerat, cuius cor-
reptione Dauid ipsius peccati abolitionem
pœnitendo impetrauit. Itaque posteaquam
transijt Lucas personam Dauid, non disso-
nat à Matthæo in nominibus generatorū.
Nam eos nominat ascendens à Dauid vsq;
ad Abraham, quos ille descendens ab Abra-
ham vsq; ad Dauid. A Dauid enim in duas
familias, regiam & sacerdotalem origo illa
distributa est: quarum duarum familiarum,
sicut dictum est, regiam descendens Mat-
thæus, sacerdotalem ascendens Lucas secu-
tus est: vt dominus noster Iesus Christus
rex & sacerdos noster & cognationem duce
ret de stirpe sacerdotali, & non esset tamen
de tribu sacerdotali, hoc est de tribu Leui,
sed esset de tribu Iuda, hoc est de tribu Da-
uid, ex qua tribu nemo intendit altari. Ideo
& filius Dauid maxime dicitur secundum
carnem, quia & Lucas ascendens & Mat-
thæus descendens, in Dauid sibi obuiam fa-
cti sunt. Oportebat enim vt euacuaturus sa-
crificia, quæ secundum ordinem Aaron in
Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tri-
bu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sa-
cerdotium quod temporaliter vmbra erat
futuri, pertinere videretur mundatio pecca-
torum: quā dominus oblatione holocausti
sui, quod in veteri sacerdotio figurabatur,
impleuit: & holocausti eius imaginē ad me- C
moriam passionis suæ in Ecclesia celebran-
dam dedit, vt esset sacerdos in æternum non Ps.109.
secūdum ordinem Aaron, sed secundum or-
dinem Melchisedech. Cuius rei sacramen-
tum diligentius adhuc considerari potest.
Sed propter duos pisces in quibus duas pso
nas regiam & sacerdotalem figuratas esse di
ximus, hactenus hinc tractatum esse suffi-
ciat. Quòd autem super fœnum turba illa
discubuit, significat eos qui testamentum ve
tus acceperant, quia regnū eiusdem tempo-
rale & Hierusalē temporalis promittebat,
in spe carnali collocatos fuisse. Omnis enim
caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœ- Esa.40.
ni. Quod autē de reliquijs fragmentorum
duodecim cophini buccellarum repleti sunt,
significabat de ipsius legis adapertione & di
sputatione quam Iudæi reliquerant & deser
uerant repletos fuisse discipulos domini, in
quibus duodenarius numerus principatum
tenet. Nondum enim erat scriptura noui te
stamenti quando dominus quasi frangendo
& aperiendo quod durum & clausum erat
in lege discipulos impleuit, cum eis post re-
surrectionem aperuit scripturas veteres, in-
cipiens à Moyse & omnibus Prophetis, in- D
terpretans illis in omnibus scripturis quæ Luc.24.
de ipso erant. Nam & tunc eum duo illorū
in panis fractione cognouerunt. Et ideo se-
cunda pastio populi quæ de septem panibus
facta est, ad noui testamenti prædicationem
rectè intelligitur pertinere. Nō enim ab ali-
quo Euangelista dictum est, quòd isti panes
hordeacei fuerint sicut de illis quinq; dixit
Ioannes. Hæc ergo pastio de panibus septē
ad gratiam pertinet Ecclesiæ, quæ notissima
illa septenaria sanctispiritus operatione co-
gnoscitur. Et ideo non hic duo pisces fuis-
se scribuntur, sicut in veteri lege vbi duo
soli vngebantur, rex & sacerdos: sed pau-
ci pisces, idest qui primi domino Iesu Chri
sto crediderunt, & in eius nomine vncti
sunt: & missi ad prædicationem Euangelij,
& ad sustinendum turbulentum mare hu-
ius seculi, vt pro ipso magno pisce, idest pro
Christo legatione fungerentur, sicut Pau-
lus Apostolus dicit. Neque in ipsa turba 2.Co.5.
quinque milia hominum fuerunt, sicut illic

vbi carnales legem accipientes, idest quinq; sensibus carnis dediti significantur, Sed quatuor milia potius, quo numero significantur spiritales, propter quatuor animæ virtutes quibus in hac vita spiritaliter viuitur, pruden-
E tiam, temperantiam, fortitudinem, & iustitiam. Quarũ prima est cognitio rerum appetendarum & fugiendarũ. Secunda refrenatio cupiditatis ab ijs quæ tẽporaliter delectant. Tertia firmitas animi aduersus ea q̃ temporaliter molesta sunt. Quarta quæ p cęteras oẽs diffunditur, dilectio dei & proximi. Sanè & ibi quinq; milia hominũ, & hic quatuor milia exceptis mulieribus & pueris fuisse memorantur: quod mihi videtur ad hoc pertinere, vt intelligamus & in populo veteris testamenti fuisse quosdam infirmos ad implendam iustitiam quæ secundum legẽ est, in qua iustitia Apostolus Paulus sine querela se conuersatum esse dicit,
Fuisse item alios qui facile seducerentur in
Phil. 3. cultum idolorũ. Quæ duo genera, idest infirmitatis & erroris, mulierũ & puerorum nominibus figurata sunt. Infirmus est .n. mulierũ sexus ad actiones, & facilis ad lusum pueritia. Quid aũt lusui puerili tã simile est, q̃ idola colere? Quando & Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis cum
1.Co.10 ait, Neq; idolis seruientes quemadmodum
F quidã eorum sicut scriptum est, Sedit popu-
Exo.32 lus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Mulieribus ergo similes erant, qui in laboribus expectationis quousque ad promissa dei peruenirent, non viriliter perseuerantes tentauerunt deũ: Pueris aũt, qui sederunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Nõ solũ autem ibi, sed etiã in populo noui testamenti qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate viriũ, vel mentis leuitate mulieribus & pue-
Heb. 3. ris comparandi sunt. Nam illis dicitur, Si tamen initium substantiæ eius vsque in finẽ
1.Co.14 firmum retineamur: illis autem, Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, vt sensibus perfecti sitis. Et ideo neque in veteri neque in nouo testamento tales admittuntur ad numerum, sed siue ibi quinq; milia, siue hic quatuor milia, exceptis mulieribus & pueris fuisse dicuntur. Quãuis vero & illic & hic propter ipsum Christum qui assidue in scripturis mons appellatur, vt congruenter in monte vterque populus pasceretur, hic tamen non in fœno discumbitur, sed in terra. Ibi enim celsitudo Christi propter carnales homines, & Hierusalẽ terrenam, carnali spe & desiderio tegitur: hic autem remota omni cupiditate carnali, conuiuas noui testamenti, spei permanẽtis firmamentum, tanquã ipsius montis solidi- G
tas, nullo fœno interposito continebat. Et quoniã rectissime dicit Apostolus, Prius au- Gal. 3.
tem antequam veniret fides, sub lege custodiebamur: Hoc significare videtur & dñs cũ dicit de his quos quinque panibus pasturus erat. Non opus habent ire, sed date illis vos Mat. 13
manducare. Sub his autem verbis figuraliter tanquam custodia detinentur, cum hoc admonuissent discipuli vt dimitteret eos. Huius vero turbæ quæ ad septem panes p̃tinet, vltro se misereri dixit, quòd iam tertius dies esset ex quo ei ieiuni adhæsissent.
In toto enim seculo generis humani tertiũ I
tempus est quo fidei Christianæ grã data est. Primum est ante legẽ, secundum sub lege, tertium sub gratia. & qm̃ quartũ adhuc restat, quo ad plenissimã pacem Hierusalẽ cœlestis venturi sumus, quò tendit quisquis recte credit in Christum, propterea se dicit turbam illã reficere dñs ne deficiant in via. Ista est enim dispensatio qua nobis dñs temporaliter & visibiliter in homine apparere dignatus est, & dedit nobis pignus spm̃ sanctũ, cuius operatione septenaria vegetaremur, Apostolica authoritate quasi paucorũ 2.Co.1.
piscium sapore cõuicto. Hæc ergo dispensatio quid aliud agit, nisi vt ad palmam super- H
næ vocationis sine defectu virium peruenire possimus? Per fidem enim ambulamus 2.Co.5.
& non per speciem. Et ipse Apostolus Pau Phil. 3.
lus nondum se dicit comprehendisse regnũ dei, sed ea quæ retrò sunt oblitus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem sequor, inquit, ad palmam supernæ vocationis. Veruntamen in quod peruenimus in eo ambulemus, quia tertio die domino adhærentes & ab illo pasti, non deficiemus in via. Etiam hic sane peruenire ad comedendi finem turba non potuit, sed relictæ sunt escæ. Non enim frustra dictum est, Putas Luc. 18.
ne veniens filius hominis inueniet fidem super terram? Et credo ita futurum, propter mulieres & pueros, sed tamen septem sportas reliquiæ fragmentorum impleuerunt, ad quas Ecclesia septiformis quæ in Apoc. 1
Apocalypsi etiam describitur pertinet, idest Mat. 24
omnis qui perseuerauerit vsque in finem. Ille .n. qui dixit, Putasne veniẽs filius hominis, inueniet fidẽ super terrã? significauit q̃-
dem

dem in extremo conuiuio relinqui posse & deseri escas suas. Sed q̃m ipse item dicit: Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit: significauit non defecturam Ecclesiam, quæ septenario numero eosdem septem panes abundantius recipiat, & latitudinem cordis,

I quę ipsam perseuerantiam in sportis videtur significare, contineat.

De eo qđ scriptú est in Euangelio q̃ baptizabat Iesus plures q̃ Ioãnes: quãuis ipse non baptizaret, sed discipuli eius q. 62.

Quæritur vtrú qui baptizati sunt illo tempore quo scriptú est dominum per discipulos suos baptizasse plures quàm Ioannes, acceperint spiritumsanctum. Alio enim loco Euangelij sic dicitur: Spiritus enim nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus. Et facillime quidem ita respondetur, quòd dominus Iesus, qui etiã mortuos suscitabat, poterat neminem illorum mori sinere, donec post eius clarificationem, idest resurrectionem à mortuis, & ascẽsionem in cœlum acciperent spiritumsanctum. Sed occurrit animo latro ille cui dictum est, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: qui nec ipsum baptismum acceperat. Quanquam Cornelius, & qui cum eo ex gentibus crediderant, spiritumsanctum etiam priusquam baptizarentur acceperint, non tamen video quomodo & ille latro sine spiritusancto dicere potuerit: Memento mei domine dum veneris in regnum tuum. Nemo enim dicit dominus Iesus, ait Apostolus, nisi in spiritusancto.

1. Retr. 26. Luc. 23 Act. 10. 1. Co. 2

K Cuius fidei fructum ipse dominus monstrauit dicens, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Quomodo ergo ineffabili potestate dominantis dei atque iustitia deputatum est etiam baptismum credenti latroni & pro accepto habitum in animo libero, quod in corpore crucifixo accipi non poterat, Sic etiam spiritussanctus latenter dabatur ante domini clarificationem: post manifestationem autem diuinitatis eius manifestius datus est. Et hoc dictum est, Spiritus autem nondum erat datus, idest nõdum sic apparuerat vt omnes eum datum esse faterentur. Sicut etiam dominus nondum erat clarificatus inter homines, sed tamen clarificatio eius æterna nunquam esse destitit: sicut & aduentus eius ea ipsa dicitur demonstratio in carne mortali. Nam illuc venit vbi erat, quia in sua propria venit, & in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Sicut ergo domini aduentus intelligitur demonstratio corporalis: tamen ante hanc demonstrationem ipse in omnibus Prophetis sanctis tãquam dei verbum & dei sapiẽtia locutus est: sic & aduentus spiritussancti, demonstratio spiritussancti est ipsis etiam oculis carneis, quando visus est ignis diuisus super eos & cœperunt loqui linguis. Nam si non erat in hominibus spiritussanctus ante domini visibilem clarificationem, quomodo dicere potuit Dauid, Et spiritũsanctum tuum ne auferas à me? Aut quomõ impleta est Elizabet & Zacharias vir eius vt prophetarẽt, & Anna & Simeon, de quibus omnibus scriptũ est, quòd impleti sunt spiritusancto, vt illa quæ in Euangelio legimus dixerint? Vt autem quædam latenter, quædam vero per creaturam visibilem visibiliter deus operetur, pertinet ad gubernationem prouidẽtiæ qua omnes diuinæ actiones, locorum temporumque ordines, distinctione pulcherrima peraguntur, cum ipsa diuinitas nec teneatur nec migret locis, nec tendatur, varieturve temporibus. Quomodo autem ipse dominus secum habebat vtique spiritumsanctum in ipso homine quem gerebat, quãdo vt baptizaretur venit ad Ioãnem, & tamen posteaquam baptizatus est descendere in eum spiritussanctus visus est in columbæ specie: sic intelligendum est & ante manifestum & visibilem aduentum spiritussancti quoscunque homines sanctos eũ latenter habere potuisse. Ita sanè hoc diximus, vt intelligamus etiam ista ipsa visibili demonstratione spiritussancti, qui aduentus eius dicitur, ineffabili, vel etiam incogitabili modo in hominum corda plenitudinẽ eius infusam.

Ioan. 7. Ioan. 1. Acto. 2. L Psal. 50 Luc. 1. & 2. Matt. 3.

M

De verbo. q. 63 Ioan. 1.

In principio erat verbum. Qđ græce λόγος dicitur, Latine & rationem & verbum significat. Sed hoc loco melius verbum interpretamur, vt significetur non solum ad patrem respectus, sed (ad) illa etiam quæ per verbum facta sunt, operatiua potẽtia. Ratio autem & si nihil per illam fiat, recte ratio dicitur.

De muliere Samaritana. q. 64 Ioan. 4.

Euangelica sacramenta domini nostri Iesu Christi dictis factisque signata, non omnibus patent, & ea nonnulli minus diligenter, minusque sobrie interpretando, afferunt plerunque pro salute perniciem, & pro cognitione veritatis errorem: inter quæ illud est sacramentum quod scriptum est, dominum hora diei sexta venisse ad puteum Iacob, fessumque ab itinere sedisse, & à muliere Samaritana potum petisse, & cætera quæ in eodem scripturarum loco discutienda & pertractanda dicuntur. De qua re id primo tenẽdum est, quod in omnibus scripturis summa vigilantia custodiri oportet,

oportet, vt secundum fidem sit sacramenti diuini expositio. Hora igitur diei sexta venit ad puteum dominus noster. Video in pu-
A teo tenebrosam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi huius infimas partes, id est terrenas, quò venit dominus Iesus hora sexta, id est sexta ætate generis humani, tanquam senectute veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo qui secú-
Ephes. 4 dum deum creatus est. Nam sexta ætas senectus est, quoniam prima infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta grauitas. Veteris itaque hominis vita, quæ secundum carnem temporali conditione peragitur, sexta ætate senectutis concluditur. Qua senectute, vt dixi humani generis dominus noster & creator nobis & reparator aduenit, vt moriente scilicet vetere homine, nouum in se constitueret, quẽ exutum labe terrena in cœlestia regna trásferret. Ergo nunc puteus, vt dictum est, mũdi huius terrenum laborem & errorem tenebrosa profunditate & obscuritate significat, & quoniam exterior est homo vetus, &
2. Co. 4. nouus interior; Dictum est enim ab Apostolo, Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, rectissime omnino, quoniam omnia visibilia ad exteriorem hominem pertinent, quibus Christiana disciplina renunciatur: Ho-
B ra sexta uenit dominus ad puteum. i. medio die, vnde iam incipit sol iste visibilis declinare in occasum: quoniam & nobis vocatis à Christo visibilium delectatio minuitur, vt inuisibilium amore homo exterior recreatus, ad interiorem lucem quæ nunquam occidit reuertatur: secundum Apostolicam disciplinam, non quærens quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ. n. videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt. Quòd aũt fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat: ꝗ sedit, humilitatem: quia & imbecillitatem carnis pro nobis suscepit, & homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. De hac infir-
Esa. 53. mitate carnis Propheta dicit, Homo in plaga positus, & sciens ferre imbecillitatẽ. De
Philip. 2 humilitate vero Apostolus loquitur dicens, Humiliauit se factus obediens vsq; ad mortem. Quanquam illud quod sedit, quoniam solent sedere doctores, possit alio intellectu non humilitatis modestiam, sed magistri demonstrare personam. Sed quæri potest qua-
C re à muliere Samaritana, quæ aquæ implendæ gratia cum hydria venerat, bibere postulauerit, cum ipse postea spiritalis fontis affluentiam se petentibus dare posse prædicauerit. Sed scilicet sitiebat dominus mulieris illius fidem, quæ quoniam Samaritana erat, & solet Samaria idololatriæ imaginem sustinere, Ipsi enim separati à populo Iudæorũ, simulachris mutorum animalium. i. uaccis aureis animarum suarum decus addixerãt, Venerat autem dominus noster Iesus vt gẽtium multitudinem, quæ simulachris seruiebat, ad munimẽtum fidei Christianæ & incorruptæ religionis adduceret, Non. n. est, Matt. 9. inquit, opus sanis medicus, sed male habentibus: Eorum ergo fidem sitit pro quibus sanguinem fudit. Dixit ergo ad eam Iesus, Mulier, da mihi bibere. Et vt noueris quid sitiebat dominus, non post paululũ veniunt discipuli eius, qui perrexerant in ciuitatem vt cibos emerent, & dicunt ei, Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis, Ego habeo escam manducare quam vos nescitis. Dicunt ergo discipuli eius ad alterutrum, Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dixit eis Iesus, Cibus meus est vt faciam eius voluntatem qui me misit, & vt perficiam opus eius. Nũquid hic intelligitur alia volũtas patris qui eum misit, & opus eius quod se perficere velle respondit, nisi vt nos ad fidem suam à pernicioso mundi errore conuerteret? Qualis est ergo cibus eius, talis & potus. Qua- D
propter hoc in illa muliere sitiebat, vt faceret in ea voluntatem patris, & perficeret opus eius. Sed carnaliter intelligens respondit, Tu cum sis Iudæus, quomodo à me bibere petis, cum sim mulier Samaritana? Nõ enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Cui dominus noster dixit, Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu magis petisses ab eo & dedisset tibi aquam viuam: vt hinc ei ostenderet, non se talẽ aquã petisse qualem ipsa intellexerat, sed quia ipse sitiebat fidem eius, eidem sitiẽti spiritumsanctum dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam viuam, quod est donũ dei, sicut ipse ait, Si scires donũ dei. Et sicut idem Ioannes Euãgelista testatur alio loco Ioan. 7.
dicens, ꝙ stabat Iesus & clamabat, Si quis sitit, veniat & bibat: qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Consequenter omnino qui credit, inquit, in me, flumina de vẽtre eius fluẽt aquæ uiuæ: quia primo credimus, vt hæc dona mereamur. Hæc ergo flumina aquæ uiuæ

viuæ quæ illi mulieri volebat dare, merces est fidei quam prius in illa fitiebat. Cuius
E aquæ viuæ interpretationem ita subijcit,
Ibidem. Hoc autem, inquit, dicebat de spiritu quem accepturi erant hi qui in eũ credituri erant, Nondum autem erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Hoc itaque donum spiritussancti est, quod post suã clarificationem dedit Ecclesiæ, sicut alia scri-
Psal. 67. ptura dicit, Ascendens in altum, captiuam
Ephes. 4 duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Sed adhuc illa mulier carnaliter sapit. Sic.n. respondit, Domine, neque hauritorium habes, & puteus altus est, vnde mihi habes dare aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob qui dedit nobis hunc puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Nunc uero iam dominus exponit quid dixerit, Omnis, inquit, qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum, qui autem biberit de aqua quã ego dedero, non sitiet in sempiternum: sed aqua illa quam ego dedero, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Sed adhuc mulier prudentiam carnis amplectitur. Quid.n. respondit? Domine, da mihi hanc aquam, vt neque sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum, & veni huc. Cum sciret eam virũ non habere, cur hoc dixerit, quæ-
F ritur. Nanque cum mulier dixisset, Non habeo uirum: Dicit ei Iesus, Bene dixisti, non habere te virum: quinque.n. uiros habuisti, & nunc quem habes, nõ est tuus vir: hoc verum dixisti. Sed non sunt hæc carnaliter accipienda, ne huic ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur, Sed de illo dono dei si aliquid iam gustauimus, spiritaliter ista tractemus. Quinque uiros, quinque libros qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictũ est, Et nunc quem habes, non est tuus vir. de seipso dominum dixisse intelligunt, vt iste sit sensus, Primo, quinq; libris Moysi, quasi quinque uiris seruisti, Nunc autem quẽ habes. i. quem audisti qui loquor tecum, nõ est tuus uir, quia nondum in eum credidisti. Sed qm̃ nondum credẽs Christo, adhuc vtique illorum quinque uirorum. i. quinque librorum copulatione tenebatur, potest mouere quõ dici potuerit, quinq; viros habuisti, quasi nunc eos iam nõ haberet, cũ adhuc vtiq; ipsis subdita viueret. Deinde cũ quinque libri Moysi nihil aliud q̃ Christũ præ-
Ioan. 5. dicent, sicut ipse ait: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, ille.n. de me scripsit: quõ potest intelligi à quinq; illis libris recedere hominem vt ad Christum trãsæat, eum ille qui credit in Christum, non relinquendos quinq; illos libros sed spiritaliter G
intelligendos multo auidius amplectatur? Est ergo alius intellectus, vt quinque viri intelligantur quinq; corporis sensus. Vnus qui ad oculos pertinet, quo lucem istam visibilem, & quoslibet colores formasq; corporum cernimus. Alter est aurium, quo uocũ & omnium sonorum momenta sentimus. Tertius est narium, quo varia odorum suauitate delectamur. Quartus in ore gustus, qui dulcia & amara sentit, & omnium saporum habet examen. Quintus per totum corpus tangẽdo dijudicat calida & frigida, mollia & dura, lenia & aspera, & qcquid aliud est quod tangendo sentimus. Illis naq; carnalibus quinq; sensibus, prima hominis ætas imbuitur necessitate naturæ mortalis, qua ita post peccatum primi hominis nati sumus, vt nondum reddita luce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalem uitam sine vlla veritatis intelligentia transeamus. Tales necesse est esse infantes & paruulos pueros, qui nondum possunt accipere rationem. Et quia naturales sunt isti sensus qui primam ætatem regunt, & deo artifice nobis tributi sunt, rectè dicuntur viri. i. mariti, tanquam legitimi: quoniam non eos error H
vitio proprio, sed dei artificio natura contribuit. Cum autem quisque peruenerit ad eam ætatem vt iam possit capax esse rationis, si ueritatem statim comprehendere potuerit, non iam illis sensibus rectoribus vtetur: sed habebit uirum, spiritum rationalem, cui sensus illos in famulatum redigat, seruituti subijciens corpus suum: cum anima non iam quinque viris. i. quinque corporis sensibus subdita est, sed verbum diuinũ habet legitimum virum, cui copulata est & inhærens: cum & ipse spiritus hominis hæserit Christo, quia caput viri Christus est, 1. Co. 11
amplexu spiritali æterna vita sine vllo separationis timore perfruetur. Quis nos enim Rom. 8.
separare poterit à charitate Christi? Sed quoniam illa mulier errore tenebatur, qui significabat multitudinem seculi vanis superstitionibus subiugati, post tempora illa quinque carnalium sensuum, quibus prima ætas vt diximus regitur, non eam verbum dei acceperat in cõiugem, sed cõplexu adulterino diabolus obtinebat. Itaque illi dominus

dominus dicit, videns eam esse carnalem.i. carnaliter sapere, Vade voca virum tuum,
I & veni huc.i.remoue te ab affectione carnali in qua nunc constituta es, vnde non potes intelligere quæ loquor, & voca virum tuum.i.spiritu intelligentiæ præsens esto. Est enim animæ quasi maritus quodammodo spiritus hominis, qui animalem affectionem tanquam coniugem regit, Non ille spiritussanctus qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur, sed spiritus hominis de
1.Co.2. quo Apostolus dicit, Nemo scit quæ sunt in homine nisi spiritus hominis. Nam ille spiritussanctus, spiritus dei est. De quo iterum dicit sic, Et quæ dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Hic ergo spiritus hominis cum præsens est.i.intentus est, & se pietate subijcit deo, intelligit homo quæ spiritaliter dicuntur. Cum autem diaboli error, tanquã absente intellectu, in anima dominař, adulter est. Voca ergo, inquit, virum tuum.i.spiritum qui in te est, quo potest homo intelligere spiritalia si cum lux veritatis illustret. Ipse assit cum loquor tibi, vt spiritalem possis accipere aquam. Et cum illa diceret, Nõ habeo virum: Bene, inquit, dixisti. Quinque enim viros habuisti.i. quinque sensus carnis, qui te in prima ætate rexerunt, & nunc quem habes non est tuus vir, quia non est in te spiritus qui intelligit deum, cũ quo
K legitimum possis habere connubium, sed error diaboli potius dominatur, qui te adulterina contaminatione corrumpit. Et fortasse vt intelligentibus indicaret, quinque memoratos corporis sensus, quinque virorum nomine significari, post quinque responsiones carnales ista mulier sexta responsione nominat Christum. Nam prima eius responsio est, Tu cum sis Iudæus, quomodo à me bibere petis? Secunda, Domine neque hauritorium in quo haurias habeas, & puteus altus est. Tertia, Domine da mihi de hac aqua vt neque sitiam, neque veniam huc haurire. Quarta, Non habeo virum. Quinta, Video quia Propheta es, patres nostri in monte hoc adorauerunt: Nam & illa responsio carnalis est. Carnalibus enim datus fuerat locus terrenus vbi adorarent, spiritales autem in spiritu & veritate oraturos dominus dixit. Quod polleaquam locutus est, sexta mulieris responsio Christum fatetur omnium istorum esse doctorẽ. Dicit enim, Scio quia Messias veniet qui dicitur Christus, Cum venerit, ipse nobis annunciabit omnia. Sed adhuc errat, quia eum quem venturum sperat, venisse non videt. Veruntamen misericordia domini nunc error iste L
tanquam adulter expellitur. Dicit enim ei Iesus, Ego sum, qui tecum loquor. Quo audito illa non respondit, sed statim relicta hydria sua abijt in ciuitatem festinans, vt Euãgelium & domini aduentum, non tantum crederet, sed etiam prædicaret. Nec hoc ꝙ relicta hydria discessit negligenter prætereundum est, Hydria.n.fortasse amorem seculi huius significat.i.cupiditatem, qua sibi homines de tenebrosa profunditate, cuius imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conuersatione hauriunt voluptatem, qua percepta iterum in eius appetitum inardescunt, sicut de aqua illa qui biberit, inquit, sitiet iterum. Oportebat autem vt Christo credens, seculo renũciaret, & relicta hydria cupiditatem secularem se reliquisse mõstraret, non solum corde credens ad iustitiam, sed etiam ad salutem ore confessura & prædicatura quod credidit. Rom.10
Quanquam secundum Euangelicam historiam resuscitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen & in allegoria significare aliquid nõ dubito. Neque cum res factæ allegorizantur, gestæ rei fidem amittunt. Sicut duorum filiorum Abrahæ allegoriam Paulus exponit, duo esse testamenta. Nunquid ideo, aut Abrahã non fuit, aut illos non habuit? Ergo & in allegoria accipiamus Lazarum in monumento, animam terrenis peccatis obrutam.i.omne humanum genus: quam alio loco dominus per ouem perditam significat, propter quam liberandam relictis nonagintanouem in montibus, descendisse se dicit. Quod autem interrogat dicẽs, Vbi eum posuistis, vocationem nostram quæ fit in occulto, arbitror significari. Prædestinatio.n.vocationis nostræ occulta est. Cuius secreti signũ est interrogatio domini quasi nescientis, cum ipsi nesciamus, Sicut dicit Apostolus, Vt cognoscam sicut & cognitus sum: Vel ꝙ ignorare se peccatores alio loco dominus ostendit dicens: Non noui vos. Quod significabat Lazarus sepultus, quia & in disciplina & in præceptis eius non sunt peccata. Huic interrogationi simile est illud in Genesi, Adam vbi es? qm̃ peccauerat & se absconderat à facie dei. Quam occultationem hic sepultura significat: vt peccantis habeat similitudinem, moriens: sepultus, absconditi à facie

De resurrectione Lazari. q.65.
Gal.4. M
Luc.15
1.Co.13
Matt.7.
Gen.3.

facie dei. Auferte aũt lapidem quòd ait, illos puto significari, qui venientibus ad Ecclesiam ex gentibus onus circuncisionis imponere volebant, contra quos multipliciter
A scribit Apostolus, Vel eos q in ecclesia corrupte viuunt, & offensioni sunt credere volentibus. Dicit illi Martha, Dñe iam quarta dies est, & putet. Vltimum quatuor elementorũ terra est, Significat ergo putorem terrenorum peccatorum.i.cupiditatum carnalium. Terra es, inquit, Adæ dñs cum peccasset, & in terram ibis. Et sublato lapide exijt de monumento inuolutus manibus & pedibus, & facies eius tecta erat sudario. Quòd autẽ exijt de monumento animã significat recedentem à carnalibus vitijs. Quòd vero institis obuolutus, hoc est, quòd etiam à carnalibus recedentes & mente seruientes legi dei, adhuc tamen in corpore constituti alieni à molestijs carnis esse non possumus, dicente Apostolo, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati: Quòd aũt facies eius sudario tecta erat, hoc est, quòd in hac vita plenam cognitionem habere nõ possumus, sicut Apostolus dicit, Nũc videmus per speculum in ænigmate, postea autem facie ad faciem. Et dixit Iesus, Soluite eum & finite ire: hoc est, ꝙ post hanc vitam auferẽtur omnia velamenta, vt facie ad faciem videamus. Quantum autem intersit inter hominem quem dei sapientia gestabat per quem liberati sumus, & cæteros homines, hinc intelligi
B tur, ꝙ Lazarus nisi exiens de monumento non soluitur.i.etiam renata anima nisi resolutione corporis libera ab omni peccato & ignorantia esse non potest, quandiu per speculum & in ænigmate videt dominũ. Illius autem linteamina & sudarium, qui peccatũ non fecit & nihil ignorauit, in monumento inuenta sunt: Ipse enim solus in carne non tantum in monumento non est oppressus, vt aliquod peccatum in eo inueniretur, sed nec linteis implicatus vt eum aliquid lateret, aut ab itinere retardaret. Apostolus in hac similitudine in qua de viro & muliere loquitur, qm mulier tenet lege viri, tria quædam consideranda commendat, mulierem, virum, & legem. Mulierem.s.subiugatam viro per vinculum legis, quo vinculo morte viri liberatur vt cui vult nubat. Sic enim dicit, Mulier enim sub viro viuo marito iuncta est legi, si autem mortuus fuerit vir eius, euacuata est à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum

Rom.7.

1.Co.13

1.Co.13

Ioã. 20.

Esa.53.

De eo qđ scriptũ est. An ignoratis fratres scientibus .n. legem loquor &c. vtique ad

alio viro, Si autẽ mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege, vt non sit adultera si fuerit cum alio viro, Hucusq; similitudo est. Deinde incipit rem loqui, cui explanandæ ac ꝓbandæ similitudinem induxit. In qua etiam
C re tria similiter attendenda sunt homo, peccatum, lex, Tandiu enim dicit sub lege esse hominẽ quandiu viuit peccato, quemadmodum tandiu mulier sub lege viri est quãdiu viuit vir. Hoc autem peccatũ hic intelligendum est quod accessit per legem, Quod peccatũ dicit supra modum esse, qm cũ iam appareat esse peccatum, fit tamen & adiuncta præuaricatione cumulatius. Vbi .n. non est lex, nec præuaricatio. Et hoc est quod dicit, vt fiat supra modum peccator, aut peccans peccatum per mãdatum. Quapropter legẽ quamuis à peccando prohibeat, non tamen sic dicit datam vt liberaret à peccato, sed vt demonstraret peccatum, cui seruiens anima debet se ad gratiam liberatoris conuertere vt à peccato liberetur. Per legem.n. cognitio peccati. Ex alio loco dicit, Sed peccatum vt appareat peccatũ, per bonum operatum est mihi mortem. Vbi ergo non est gratia liberatoris, auget peccandi desideriũ prohibitio pecatorum. Quod quidẽ ad hoc vtile est, vt sentiat anima seipsam non sibi sufficere ad extrahendum se de seruitute peccati, atque hoc modo detumescente atq; extincta omni superbia, subdatur liberato-
D ri suo, sinceriterq́ue homo dicat, Adhæsit aĩa mea post te: quod iam est non esse sub lege peccati, sed in lege iustitiæ. Lex autẽ peccati dicitur, non quia lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiã lex mortis, quia stipendium peccati mors, aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati lex, Peccando enim ad mortẽ labimur. Vehementius enim peccamus lege prohibẽte quàm si nulla lege prohiberemur. Accedente autem gratia, idipsum quod lex onerose iusserat, iam sine onere ac libentissime implemus. Lex ergo peccati & mortis, idest quæ imposita est peccantibus atque morientibus iubet tantum ne concupiscamus, & tamen concupiscimus. Lex autem spiritus vitæ quæ pertinet ad gratiam & liberat à lege peccati & mortis, facit vt non concupiscamus & impleamus iussa legis, non iam serui legis per timorem, sed amici per charitatem, & serui iustitiæ vnde illa lex promulgata est. Iustitiæ autem non seruiliter, sed liberaliter seruiendum est, idest charitate potius

cum locum in quo scriptũ est, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, &c. q. 66.

Rom.7.

Rom.4.

Rom.7.

Rom.3.

Rom.7.

tius quàm timore. Ideoque verissime dictū
est, Legem ergo euacuamus per fidem? Ab-
Rom.1. sit, Sed legem statuimus. Hoc enim efficit
E fides quod lex iubet. Statuitur ergo lex per
fidem. Quæ fides si non sit, iubet tantum
lex, & nō implentes iussa, reos tenet, vt eos
gementes & non valentes implere quæ ius-
sa sunt ad gratiam liberatoris aliquando cō
uertat. Cum ergo tria quædam in illa simi-
litudine videamus, mulierem, virum & le-
gem, & rursum in hac re propter quam si-
militudo adhibita est tria, animam, peccatū,
& legem peccati, hoc solum hic diuersum
est, quòd in illa similitudine vir moritur vt
nubat mulier cui volet, & à lege viri solua-
tur: hic autem ipsa anima moritur peccato
vt nubat Christo; cum autē moritur pecca
Rom.7. to, moritur etiam legi peccati. Itaq; ait, Fra
tres mei, & vos mortui estis legi per cor-
pus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis
resurrexit, vt fructificemus deo. Cū enim
essemus in carne, inquit, idest carnalibus de
siderijs obstricti teneremur, passiones pec-
catorum quæ per legem sunt operabantur
in membris nostris, vt fructum ferrēt mor
ti. Aucta concupiscentia quam lex prohi-
bet, vbi non erat fides, & ad cumulum pec-
catorum præuaricationis crimen est adie-
Rom.4. ctum: quia vbi nō est lex, nec præuaricatio.
F Has dicit passiones quæ per legem sunt ope
ratæ in membris nostris, vt fructum ferrē
morti. Sub istis passionibus tanquam sub vi
ro dominante, agebat anima antequam ve
niret gratia per fidem. His ergo passioni-
bus moritur qui iam seruit mente legi dei,
quamuis ipsæ passiones nondum mortuæ
sint quandiu carne seruit legi peccati. Re-
stat ergo adhuc aliquid ei qui est sub gratia,
quod eum non vincat nec captiuum ducat,
donec mortificetur totum quod consuetu-
dine praua roboratum est, & vnde corpus
etiam nunc mortuum esse dicitur, quandiu
non perfecte seruit spiritui. Continget au-
tem vt perfecte seruiat, cum fuerit & ipsum
mortale corpus viuificatum. Ex quo cōpre
hendimus quatuor esse differentias etiam in
vno homine, quibus gradatim peractis in
vita æterna manebitur. Et quia .n. oporte-
bat atq; iustum erat, vt posteaquam natu-
ra nostra peccauit, amissa beatitudine spiri-
tali, quæ paradisi nomine significatur, ani-
males carnalesque nasceremur, Prima est
actio ante legem, Secunda sub lege, Tertia,
sub grā. Quarta in pace. Ante legem actio
cum peccatum ignoramus & sequimur car-
nales concupiscentias. Sub lege est actio, cū
iam prohibemur à peccato, & tamen cōsue G
tudine eius victi peccamus, quoniā nos nō-
dum adiuuat fides. Tertia actio est, quan-
do iam plenissime credimus liberatori no-
stro, nec meritis nostris aliquid tribuimus,
sed eius misericordiam diligendo, iam non
vincimur delectatione consuetudinis malæ,
cum ad peccatum nos ducere nititur: sed ta
men adhuc eam interpellantem patimur,
quāuis ei non tradamus. Quarta est actio,
cū omnino nihil est in homine qđ resistat
spiritui, sed omnia sibimet concorditer iun-
cta & connexa, vnū aliquid firma pace cu-
stodiunt. Qđ fiet mortali corpore viuifica
to, cū corruptibile hoc induerit incorruptio
nem, & mortale hoc induerit immortalita 1.Co.15
tem. Ad primā actionem demonstrandam Rom.5.
ista testimonia interim occurrunt. Per vnū
hominem peccatū in hunc mundum intra-
uit, & per peccatū mors, & sic per omnes ho
mines pertransijt, in quo omnes homines
peccauerunt. Vsq; ad legem .n. peccatum in
hoc mundo fuit, Peccatum aūt non deputa
batur cum lex non esset. Et iterū, Sine lege
enim peccatū mortuum est: ego autē viue- Rom.7.
bam aliquando sine lege. Qđ autem hic di-
cit, mortuum est: hoc est qđ superius dicit,
non deputabatur, id est latebat. Qđ manife
stat in consequentibus dicens, Sed peccatū, H
vt appareat peccatum, per bonū operatum 1.Ti.1.
est mihi mortem, id est, per legem: quia bo-
na est lex, si quis ea legitime vtatur. Si ergo
hic ait, vt appareat peccatum: manifestū est
quòd superius ideo dicebat, mortuū & non
deputari, quia non apparebat antequam le-
ge prohibente ostenderetur. Ad secundam
actionem, ista testimonia conueniunt, Lex Rom.5.
autem subintrauit vt abundaret delictum,
Accessit enim & præuaricatio quæ nō erat.
Et illud quod iam commemoratum est,
Cum essemus enim in carne, passiones pec
catorum quæ per legem sunt operabantur
in membris nostris vt fructum ferrēt mor- Rom.7.
ti. Et illud, Quid ergo dicemus? Lex pecca-
tum est? Absit. Sed peccatum non cognoui
nisi per legem: Nam concupiscentiā nescie
bam nisi lex diceret, Non concupisces. Oc- Exo.20.
casione autē accepta peccatum per manda-
tum, operatum est in me omnem concupi-
scentiam. Et paulopost, Adueniente, inquit,
mandato peccatū reuixit, Ego aūt mortuus
sum, & inuētum est mihi mandatū qđ erat
ad

ad vitam,hoc esse ad mortem.Peccatum.n.
I occasione accepta per mandatū, fefellit me, & per illud occidit. Quod ergo ait mortuus sum: uult intelligi, mortuum me esse cognoui: quia iam etiā præuaricatione peccat qui videt per legem quid facere non debeat,& tamen facit.Quod autem ait, Fefellit me peccatum, occasione accepta per mandatum: siue quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est cum adest prohibitio: siue quia etiam si quid homo fecerit secundum iussa legis, si adhuc non sit fides, quæ in gratia est: uult sibi hoc tribuere non deo,& superbiendo plus peccat.Sequitur ergo & dicit,Itaque lex quidem sancta, & mādatum sanctum & iustum & bonū. Quod ergo bonum est,mihi factum est mors? Absit,Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum delin-
1.Retr. quens per mandatum. Scimus autem quia
26. lex spiritalis est, ego autem carnalis sum.i. carni consentio, nondum spiritali gratia liberatus venundatus sub peccato: idest,peccans præuaricatione temporalium voluptatum. Quod.n.operor ignoro.i.non agnosco esse in præceptis veritatis, vbi est vera
Matt.7. scientia. Secundum hanc locutionem dicit dominus peccatoribus,Non noui vos.Non
K enim eum aliquid latet, sed quia peccata nō inueniuntur in regulis præceptorum quas habet veritas, ideo ipsa veritas peccatoribus dicit, Non noui vos. Sicut enim tenebræ oculis non videndo, ita peccata mente ignorando sentiuntur. Ex ista locutione di-
Psal.18. ctum arbitror in Psalmis,Delicta quis intel
Rom.7. ligit? Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autē quod nolo hoc ago,consentio legi quoniam bona est.Nunc autem iam non operor illud, sed id quod in me habitat peccatum: Scio enim quia non habitat in me,hoc est,in carne mea bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autē bonum non inuenio. Non enim quod nolo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo hoc facio, iam non ego operor illud,sed id quod habitat in me peccatum.Inuenio ergo legem mihi volenti facere bonum, quoniam malum mihi adiacet. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ,& captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Hucusque sunt verba hominis sub lege constituti, nondum sub gratia: qui etiam si nolit peccare,vincitur a peccato: Inualuit enim consuetudo L carnalis & naturale vinculum mortalitatis quo de Adam propagati sumus. Imploret ergo auxilium qui sic positus est, & nouerit suum fuisse φ cecidit, non suum esse φ surgit. Iam enim liberatus agnoscens gratiam liberatoris sui dicit, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et incipiunt iam verba dici hominis sub gratia constituti, in actione quam tertiam demonstrauimus, quæ habet quidem reluctantem mortalitatem carnis, sed non vincentem atque captiuātem ad consensionem peccandi.Sic enim dicit,Igitur ipse ego Rom.7.
mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem.i. per desideria carnalia: ideo enim non implebatur lex, quia ipsius iustitiæ nondum erat charitas quæ interiore delectatione teneret mētem, ne ad peccatum delectatione rerum temporalium traheretur. Ergo infir M
mabatur lex per carnem: id est,non efficiebat iustos deditos carni.Sed deus filium suū misit in similitudinem carnis peccati. Non enim caro peccati erat, quæ non de carnali delectatione nata erat, sed tamen inerat ei similitudo carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortem autem non meruit Adam nisi peccando. Sed quid fecit dominus? De peccato damnauit peccatum in carne: id est, suscipiendo carnem hominis peccatoris, & docendo quemadmodum viueremus, peccatum in ipsa carne damnauit,vt æternorum charitate spiritus flagrans non duceretur captiuus in consensionem libidinis: vt iustitia, inquit, legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Itaque præcepta legis per charitatem impleta sunt,quæ per timorem non poterant. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: id est, carnalia bona pro summis bonis concupiscunt, Qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Prudentia enim carnis mors est. prudentia autem spiritus vita & pax, quia prudentia carnis inimica est in deum. Ipse ostendit cur dixerit, inimica:

mica: ne quis putaret ex aduerso aliud venire principium. Subiungit enim & dicit, A Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Ergo facere contra legem, hoc est inimicum esse in deum: non quia deo aliquid nocere potest, sed sibi nocet, quisquis resistit uoluntati dei: hoc est enim aduersus

Acto.9. stimulum calces mittere, vt Paulo Apostolo cum adhuc Ecclesiam persequeretur, diuinitus dictum est. Sic est autem dictum, Legi enim dei nõ est subiecta, nec.n.potest: tanquam si diceretur, Nix nõ calefacit: nec enim potest: Quandiu enim nix est, non calefacit: sed resolui potest & feruere vt calefaciat: sed cum hoc facit, iam nix non est. Sic & prudentia carnis dicitur, cum anima pro magnis bonis temporalia bona concupiscit. Quandiu enim appetitus talis inest animæ, legi dei subiecta esse nõ potest.i.nõ potest implere quæ lex iubet. Sed cum spiritalia bona desiderare cœperit, & temporalia contemnere, desinet esse carnis prudentia, & spiritui non resistet. Eadem nanque anima cum inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur, cum superiora prudentiam spiritus: non quia prudentia carnis substantia est qua induitur anima vel exuitur, sed ipsius animæ affectio est, quæ omnino esse desinet, cum se totam ad superna conuerterit. Qui autem in carne sunt, inquit, deo B placere non possunt.i. qui voluptatibus carnis acquiescunt. Ne quis enim de his dictũ putaret qui de hac uita nondũ excesserunt, opportunissime subiunxit, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Vtique adhuc in hac vita constitutis loquitur, In spiritu enim erant quia in fide & spe & charitate spiritalium rerum acquiescebant. Si tamen, inquit, spiritus dei habitat in uobis: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christus in uobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uita est propter iustitiam.

1.Retr. cap. 26. Mortuum corpus dicit, quandiu tale est, vt indigentia rerum corporalium molestet animam, & quibusdam motibus ex ipsa indigẽtia uenientibus, ad appetenda terrena solicitet. Quibus tamen quanuis existentibus mens ad illicita facienda non consentit, quæ iam seruit legi dei, & sub gratia constituta est. Ad hoc enim ualet quod supra dictum est, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Et ille homo nunc describitur esse sub gratia, qui nondum habet perfectam pa

cem, quæ corporis resurrectione & immutatione est futura. Restat ergo ut de ipsa pace dicat resurrectionis corporis, quę quarta est actio, si tamen eam actionem dici oportet q̃ C summa requies est. Sequitur enim & dicit, Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora uestra per inhabitantem spiritum eius in uobis. Hic & de resurrectione corporis euidentissimum testimonium est, & satis apparet quandiu in hac uita sumus nõ deesse molestias per mortalem carnem, neq; titillationes quasdam delectationum carnalium. Quanuis.n.non cedat, qui sub gratia constitutus, mente seruit legi dei, tamen carne seruit legi peccati. His gradibus homine perfecto, nulla substãtia inuenitur malum. Neque lex mala est quæ ostẽdit homini in quibus peccatorũ uinculis iaceat, vt per fidem implorato liberatoris auxilio, & solui, & erigi, & firmissime constitui mereatur. In prima ergo actione quæ est ante legem, nulla pugna est cum uoluptatibus huius seculi. In secunda quæ sub lege est, pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta non pugnamus sed perfecta & æterna pace requiescimus. Subiugatur enim nobis quod inferius nostrum est, quod propterea non subiugabatur quia superiorem D
nobis deserueramus deum. Hoc capitulũ De eo
obscurum est, quia non satis hic apparet, q̃ qđ scri-
nunc uocet creaturam. Dicitur antem se- ptũ est.
cundum catholicam disciplinam creatura, Existi-
quicquid fecit & condidit deus pater, per mo.n.q
vnigenitum filium, in vnitate spiritussancti. non sint
Ergo non solum corpora, sed etiam animæ cõdignę
nostræ & spiritus, creaturæ nomine continẽ passio-
tur. Sic autem dictum est, Ipsa creatura libe nes hu-
rabitur à seruitute interitus, in libertatem ius tẽpo
gloriæ filiorum dei, quasi nos nõ simus crea- ris ad fu
tura, sed filij dei, in quorum gloriæ liberta- turã glo
tem liberabitur à seruitute creatura. Item riã quæ
dicit, Scimus.n.quia omnis creatura conge reuelabi
miscit & dolet vsque adhuc: non solum au- tur in no
tem illa, sed & nosipsi: tanquam aliud simus bis, &c.
nos, aliud creatura. Totum ergo capitulum q.67.
particulatim considerandum est. Existimo Rom.8.
.n.inquit, q̃ indignæ sint passiones huius tẽporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: hoc manifestum est. Dixerat.n.superius, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quod fieri non potest sine molestia, cui patiẽtia necessaria est. Quò E pertinet & quod pauloante ait, Si tamen cõpatimur,

patimur, vt & conglorificemur. Quod ita-
que ait. Nã expectatio creaturæ reuelatio-
nem filiorum dei expectat: hoc eũ puto dice
re, Nam & hoc ipsum quod in nobis dolet,
cum facta carnis mortificamus, id est, cum
esurimus aut sitimus per abstinentiam, dũ
frenamus delectationẽ concubitus per casti
tatem, dũ iniuriarum lacerationes, & contu
meliarum aculeos per patiẽtiã sustinemus,
dum neglectis atq; reiectis uoluptatibus no
stris pro fructu matris Ecclesiæ laboramus,
quicquid in nobis in hac atq; huiusmodi at-
tritione dolet, creatura est. Dolet.n.corpus
& anima, quę vtiq; creatura est, & expectat
reuelationem filiorum dei, id est, expectat
qñ appareat quod vocatũ est, in ea gloria ad
3.sen.di. quam vocatum est. Quia.n.filius dei vnige
11.ca.1. nitus non põt appellari creatura, qñquidẽ
Ioan.1. per ipsum facta sunt omnia quæcunq; deus
fecit, distinctè etiam nos uocamur creatura
ante illam euidẽtiam gloriæ, & distinctè vo
camur filij dei, quamuis hoc adoptione me
reamur: nam ille vnigenitus natura filius
est: ergo expectatio creaturæ, id est, expe-
ctatio nostra reuelationem filiorum dei ex-
pectat, id est, expectat qñ appareat qđ pro-
missum est, qñ re ipsa manifestum fit, quod
F nunc spe sumus. Filij.n.dei sumus, & non-
1.Ioã.3. dum apparuit quod erimus. Scimus autem
quoniam cum apparuerit similes ei erimus,
qm videbimus eum sicuti est. Ipsa est reue-
latio filiorum dei, quã nunc expectat expe-
ctatio creaturæ: non quod creatura reuela-
tionem expectet alterius naturæ: quæ non
fit creatura, sed ipsa qualis nũc est, expectat
quando sit qualis futura est: tanquam si di
ceretur, Operante pictore subiectis sibi co-
loribus, & ad opus eis paratis, expectatio
colorum manifestationem imaginis expe-
ctat. Non quia tunc sunt alij, & alij erunt,
aut non colores erunt, sed tantum quòd aliã
dignitatem habebunt. Vanitati enim in-
quit, creatura subiecta est: hoc est illud. Va-
Ecclesia nitas vanitantium, & omnia vanitas. Quæ
stes.1. abundantia est homini in omni labore suo,
quem ipse laborat sub sole? Cui dictum est,
In labore manducabis panem tuum. Vani-
tati ergo creatura subiecta est, non sponte.
Bene additum est, non sponte: homo qnip-
pe sponte peccauit, sed non sponte damna-
tus est. Peccatum itaque fuit spontaneum,
contra pręceptum facere veritatis: pecca-
G ti autem pœna, subiici fallaciæ. Non ergo
sponte creatura subiecta est vanitati, sed
propter eum qui subiecit eam in spe, idest,
propter eius iustitiam atq; clementiam, qui
neq; impunitum reliquit pctm̃, neq; insana-
bilem uoluit esse peccantem. Quia, & ipsa
creatura, id est, ipse homo, cum iam signacu 1.re.16.
lo imaginis propter peccatum amisso remã
sit tantummodo creatura: & ipsa itaque crea
tura id est, & ipsa quę nondum vocatur fi-
liorum forma perfecta, sed tantum uocatur
creatura, liberabitur à seruitute interitus.
Quod itaq; ait, & ipsa liberabitur: facit in-
telligi, & ipsa quemadmodũ & nos, id est, &
de ipsis non est desperandum qui nondum
vocantur filij dei, quia nondum credide-
runt, sed tantum creatura: quia & ipsi cre-
dituri sunt, & liberabuntur à seruitute inte-
rius, queadmodũ nos qui iã filij dei sumus, 1.Ioã.3.
quanuis nondũ apparuerit quid erimus. Li
berabunt̃ ergo a seruitute interitus ĩ liberta
tem gloriæ filiorum dei, id est, & ipsi erunt
ex seruis liberi, & ex mortuis gloriosi in vi-
ta perfecta quam habebunt filij dei. Scimus
enim quia omnis creatura congemiscit, &
dolet vsq; adhuc. Omnis creatura in homi-
ne numeratur, non q̃ in eo sint omnes an-
geli, & super eminẽtes virtutes ac potestates H
aut cœlũ & terra & mare, & omnia quæ in
eis sunt, sed quia omnis creatura partim spi
ritalis est, partim animalis, partim corpora-
lis. Quod ut ab inferioribus consideremus,
corporalis creatura per loca tenditur, anima
lis autem viuificat corporalem, spiritalis ani-
malem regit, & tunc bene regit, cum ipsa re
gendam se subijcit deo. Cum autem trans-
greditur præcepta eius, laboribus & ærũnis
per eadem ipsa quæ regere poterat implica-
tur. Qui ergo viuit ex corpore, carnalis ho-
mo vel animalis vocatur: carnalis quia car-
nalia sectatur, animalis autẽ, quia fertur dis
soluta lasciuia animæ suæ, quã non regit spi-
ritus neque coercet intra metas naturalis
ordinis, quia & ipse se non subdit regendum
deo. Qui autem spiritu animam regit, &
per animam corpus, quod facere nõ potest,
nisi deum habeat & ipse rectorem, quoniam
sicut capus mulieris vir, ita caput viri Chri 1.Co.11.
stus est, vocatur spiritalis. Quæ vita cum
aliqua molestia nunc agitur, post autem nul 1. Re-
lam patietur. Et quoniam summi angeli spi tra.26.
ritaliter viuunt, infimi autem animaliter, be
stię uero & omnia pecora carnaliter, cor-
pus autem non viuit, sed viuificatur: om-
nis creatura in homine est, quia & intelli-
git spiritu, & sentit anima, & localiter cor-

I pore mouetur. Omnis itaq; creatura in homine congemiscit & dolet, Non.n.totã,sed omnem dixit, tanquã si quis dicat, quoniã solem omnes vidẽt qui sunt incolumes, sed non toti vident,quia tantum oculis vident, Ita in homine, omnis creatura est, quia & intelligit & uiuit, & corpus habet, sed non tota creatura in ipso est, quia sunt præter ipsum & angeli,qui intelligant, & viuant, & sint, & pecora, quæ viuant & sint, & corpora quæ tantummodo sint, cum ipsum viuere magis sit quàm non viuere, & ipsum intelligere magis sit quàm sine intellectu uiuere. Cum ergo miser homo congemiscit, & dolet, omnis creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc. Vsque adhuc autem recte

Luc.23. dixit, quia etiam si sunt aliqui iam in sinu Abrahæ,& latro ille cum domino in paradiso constitutus, illo die quo credidit dolere destiterit, tamen vsque adhuc omnis creatura congemiscit & dolet, quia in ijs qui nondum liberati sunt, omnis est, propter spiritum & anima & corpus. Non solum autem inquit, omnis creatura congemiscit, & do-

K let,sed & nosipsi, id est, non solum in homine corpus & anima & spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis, sed, & nosipsi, exceptis corporibus, in nobisipsis congemiscimus primitias habentes spiritus. Et bene dixit, primitias habentes spiritus, id est, quorum iam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt deo,& diuino charitatis igne comprehensi sunt. Et sunt primitiæ hominis,quia veritas primum spiritum nostrum obtinet, vt per hanc cætera comprehendantur. Iam ergo habent primitias oblatas deo

Rom.7 qui dicit, Mente seruio legi dei, carne autẽ

Rom.1. legi peccati. Et qui dicit,Deus cui seruio in

Mat.26. spũ meo.Et de quo dr̃,Spiritus quidẽ promptus est,caro autem infirma. Sed quoniam adhuc dicit, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et adhuc

Rom.8. talibus dicitur, Viuificabit & mortalia cor-

1.Co.15 pora vestra propter manentem spiritum in vobis, nondum est holocaustum: erit autem cum absorbebitur mors in victoriam, cum ei dicetur, Vbi est mors contentio tua, vbi est mors aculeus tuus? Nunc ergo, inquit, non solum omnis creatura,id est, cum corpore, sed etiam nosipsi primitias habentes spiritus, id est, nos animæ, quę & iam primitias mentes nostras obtulimus deo, in nobisipsis congemiscimus, id est, præ-

L ter corpus: adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri, id est,vt & ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati sumus, totos nos liberatos, transactis omnibus molestijs, ex omni parte dei filios esse manifestet: spe enim salui facti sumus: spes autem, quæ videtur, non est spes. Tunc ergo erit res quæ nunc Rom.8.

spes est cum apparuerit quid erimus, id est, similes illi, quoniam videbimus eum sicuti est. Hoc capitulum si hoc modo vt tractatum est aperiatur, non incidimus in illas molestias quibus plerique homines di- 1.Ioã.3.

cere coguntur, omnes angelos, sublimesque uirtutes in dolore, & gemitibus esse, antequam nos penitus liberemur, quoniam dictum est, Omnis creatura congemiscit, & dolet. Quanuis enim adiuuent nos pro Rom.8.

sua sublimitate dum obtemperant deo, qui pro nobis etiam vnicum filium suum dignatus est mittere: tamen sine gemitu, & doloribus id facere credendi sunt ne miseri existimentur, fœliciorque fit de numero nostro Lazarus ille qui iam in Abrahę sinu Luc.16.

requiescit presertim quia dixit, eandem M

creaturam, quæ congemiscit, & dolet, vanitati esse subiectam, quod de summis,& excellentibus virtutum potestatumque creaturis nefas est credere. Deinde liberari eã dixit à seruitute interius, quo illos cecidisse qui in cœlis agunt vitam beatissimam, non possumus credere: tamen nihil temere confirmandum est, sed pia diligentia etiã atque etiam verba diuina tractanda sunt: ne forte, quæ congemiscit & dolet, & vanitati subiecta est, possit aliquo modo alio intelligi, vt de summis angelis quandiu nostræ infirmitati iussu domini nostri opitulantur, non impie possit existimari. Sed siue illa quàm executi sumus, siue alia aliqua huius capituli expositio proferatur, id tantum cauendum est, ne violet aut vulneret catholicam fidem. Scio enim vanos hæreticos de hoc capitulo multa impia, & inepta iactasse. Cum videatur Apostolus corripuisse curiosos, dicendo: O homo tu quis es qui respondeas deo? de hocipso illi quæstionem mouent,& in ea sententia non desinunt esse curiosi, qua obiurgata est ipsa curiositas, & impia quidem contumelia, vt dicant Apostolum in soluenda quæstione defecisse, & obiurgasse quærentes, quia non poterat quod quærebatur exponere.

De eo qđ scriptũ est, O homo tu quis es qui respõdeas deo? q.68.

A Nonnulli autem hæretici quia non decipiunt nisi cum scientiam quam non exhi-

bent

bent pollicentur, & aduersantes legi, & Prophetis, quæcunque de illis Apostolus sermoni suo inseruit falsa, & à corruptoribus immissa esse criminantur, etiam hæc
Rom.9. inter ipsa, quę interpolata dicunt, numerare maluerunt, & negare Paulum dixisse, O homo, tu quis es qui respondeas deo? quoniam si ipsis dicatur ad decipiendos homines calumniantibus, proculdubio tacebunt, nec audebunt vllam de voluntate omnipotentis dei imperitis quos decipere cupiunt scientiam polliceri. Quidam autem bona, & pia mente scripturas legentes quærunt, quid hic possit vel maledicentibus, & calumniantibus responderi. Sed nos, & authoritati Apostolicæ salubriter inhærentes, & libros quos catholica disciplina custodit falsatos esse nequaquam existimantes, sentiamus quod verum est, indignos nos & infirmos esse ad intelligenda diuina secreta quibus ista clauduntur: & eis murmurantibus, & indignantibus quòd consilia dei non discunt cum dicere cœperint, Ergo cui vult miseretur, & quem vult obdurat: qđ adhuc quæritur. Nam voluntati eius quis resistit? Cum his ergo verbis aut calumniari scripturas, aut latebram peccatorum suo-
B rum quærere cœperint, vt præcepta contemnant quibus ad vitam bonam peruenitur, respondeamus fidentissime, O homo, tu
Ibidem. quis es qui respondeas deo? Nec eos reuer-
Mat. 7. ti sanctum canibus demus, aut proijciamus margaritas nostras ante porcos: si tamen iam ipsi canes & porci non sumus, & de meritis animarum reuelâte spiritu sancto, sublime aliquid, & à vulgari coniectura remotissimum, vel ex parte atque in ænigmate
Ephe.3. suspicemur. Non enim Apostolus hoc loco sanctos prohibuit à quęrendo, sed eos qui nondum sunt in charitate radicati, & fundati, vt possint comprehendere cum omnibus sanctis latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profundum, & cætera quę
1.Co.2. in eodem loco exequitur. Non ergo prohibuit à quærendo qui dicit, Spiritalis autem omnia iudicat, ipse autem à nemine iudica-
1.Co.15 tur. Et illud pręcipue, Nos autem non
C spiritum huius mundi accepimus, sed spi-
Gen. 3. ritum qui ex deo est, ut sciamus, quæ à deo
Rom.9. donata sunt nobis. Quos ergo prohibuit nisi luteos atque terrenos, qui nondum intrinsecus regenerati atque nutriti, imaginem illius hominis portant, qui primus factus est de terra terrenus? Et quia ei à quo

factus est noluit obtemperare, in id lapsus est vnde factus est, meruitque post peccatum audire. Terra es & in terram ibis. Talibus igitur hominibus dicit Apostolus, O homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti? Quandiu ergo figmen- Ioan. 1.
tum es, nondum perfectus filius, quia non- Ioá. 15.
dum hausisti plenissimam gratiam qua nobis data est potestas filios dei fieri, qua pos- 1.Co.15
sit audire: Iam non dicam vos seruos, sed amicos. tu quis es qui respondeas deo, Colo. 3.
& velis dei nosse consilium? Qui si hominis tibi æqualis nosse voluisses, impudenter faceres, nisi prius in amicitiam recipereris. Sicut ergo portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, exuentes nos veterem hominem, & induentes nouum, vt non dicatur nobis quasi luteo figmento: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me sic fecisti? Nam vt manifestum sit, non sanctificato spiritu, sed carnali luto ista dici, vide quid sequitur. Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem vas in honorem aliud in contumeliam? Ex quo ergo in paradiso natura nostra peccauit, ab eadem diuina prouidentia, non secundum cœlum, sed secundum terram, id est, non secundum spiritum, sed secundum D
carnem mortali generatione formamur, & omnes vna massa luti facti sumus, quod est massa peccati. Cum ergo meritum peccando amiserimus, & misericordia dei remota, nihil aliud peccantibus nisi æterna damnatio debeatur, quid sibi vult homo de hac massa, vt deo respondeat, & dicat quare me sic fecisti? Si uis ista cognoscere, noli esse lutum, sed efficere filius dei per illius misericordiam, qui dedit potestatem fi- Ioan. 1.
lios dei fieri credentibus in nomine eius. Nó enim quod tu cupis, antequam credant diuina datur nosse cupiêtibus, Merces enim cognitionis meritis redditur, credendo autem meritum cõparatur. Ipsa autem gratia quæ data est per fidem, nullis nostris meritis pręcedentibus data est. Quod est enim meritum peccatoris, & impij? Christi autem pro impijs, & peccatoribus mortuus est, vt ad credendum non merito sed gratia Rom.5.
vocaremur, credendo autem etiam meritum collocaremus. Peccatores igitur credere iubentur, vt à peccatis credendo

purgentur. Nesciunt enim quid recte vi-
uendo visuri sint. Quapropter cum vide-
re non possint, nisi recte viuant, nec recte
viuere valeant, nisi credant, manifestum est
E à fide incipiendum, vt præcepta quibus cre-
dentes à seculo hoc auertuntur, cor mundū
Matt. 5. faciant vbi videri deus possit. Beati.n.mun-
do corde, quia ipsi deum videbunt: & per
prophetiam canitur, In simplicitate cordis
Sapie.1. quærite illum. Quapropter recte dicitur ho
minibus in vetustate vitæ manentibus, &
propterea tenebrosum oculum animæ ge-
Rom. 9. rentibus, O homo, tu quis es qui respondeas
deo? Nunquid dicit figmentū ei qui se fin-
xit, quare me sic fecisti? Aut non habet pote
statem figulus luti, ex eadem conspersione
facere aliud quidem vas in honorem, aliud
1.Co.5. in contumeliam? Expurga vetus fermentū,
2.Co.3. vt sis noua conspersio, & in eaipsa non ad-
huc paruulus in Christo vt lacte potādus
sis: sed peruени ad virum perfectum, vt sis
1.Co.2. inter illos de quibus dicitur, Sapientiā lo-
quimur inter perfectos. Tunc demum recte
& non præpostere audies, si qua sunt de ani
marum occultissimis meritis, & de gratia
Exod.9. vel iustitia, secreta omnipotentis dei. Nam
Rom.9. de Pharaone facile respondetur, prioribus
meritis quibus afflixit in regno suo peregri
nos, dignum effectum cui obduraretur cor,
vt nec manifestissimis signis iubentis dei cre
F deret. Ex eadem ergo massa.i.peccatorum,
& vasa misericordiæ protulit, quibus subue
niret cum eum deprecarentur filij Israel:
& vasa iræ quorum supplicio illos erudiret,
id est, Pharaonē & populum eius: quia quā-
uis essent vtrique peccatores, & propterea
ad vnam massam pertineret, aliter tamen
tractandi erant qui vni deo ingemuerant
vt eis subueniret, & aliter illi quorum in-
iustis oneribus ingemuerant. Pertulit er-
go in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta
sunt in perditionem. Et eoipso quo ait, in
multa patientia: satis significauit priora eo-
rum peccata in quibus eos pertulit, vt op-
portune tunc vindicaret, qn̄ de illorum vin-
dicta subueniendum erat his qui liberaban-
tur: & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in
vasa misericordiæ quæ præparauit in glo-
riam. Hic fortasse conturbatus ad illam
quæstionem redis. Cuius uult miseretur, &
quem uult obdurat: quid adhuc conqueri-
Ibidem. tur? Volūtati enim eius quis resistit? Pror-
sus cuius vult miseretur, & quem vult ob-
durat. Sed hæc voluntas dei iniusta esse
non potest. Venit enim de occultissimis me-
ritis, quia & ipsi peccatores cum propter ge
nerale peccatum vnam massam fecerint, nō
tamen nulla est inter illos diuersitas. Præce G
dit ergo aliquid in peccatoribus, quo quan-
uis nondum sint iustificati, digni efficiātur
iustificatione, & item præcedit in alijs in pec
catoribus, quo digni sint obtusione. Habes Rom.1.
eundem Apostolum alibi dicentem. Quo-
niam non probauerunt deum habere in no-
titia, dedit illos deus in reprobum sensum.
Quod eos dedit in reprobum sensum, hoc
est, ꝙ indurauit cor Pharaonis. Quòd autē
illi non probauerunt deum habere in noti-
tia, hoc est, ꝙ digni extiterunt qui darentur
in reprobum sensum: tamen verum est quia Rom.9.
non volentis neq; currentis, sed miserentis 1.Ret.26
est dei. Quia etiam si leuioribus quisque
peccatis, aut certe quanuis grauioribus &
multis, tamen magno gemitu & dolore pœ-
nitendi, misericordia dei dignus fuerit, non
ipsius est, qui si relinqueretur, interiret, sed
miserentis dei qui eius pedibus doloribus-
que subuenit. Parū est enim velle, nisi deus
misereatur: sed deus non miseretur qui ad
pacem vocat, nisi voluntas præcesserit, quia
in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Et Lucæ.2.
quoniam nec velle quisquam potest, nisi ad-
monitus & vocatus, siue intrinsecus, ubi
nullus hominum videt, siue extrinsecus per
sermonem sonantem, aut per aliqua signa
visibilia, efficitur vt etiam ipsum uelle deus H
operetur in nobis. Ad illam enim cœnam Phili. 2.
quam dominus dicit in Euangelio præpa- Luc.14.
ratam, nec omnes qui vocati sunt uenire uo
luerunt: neque illi qui uenerunt, uenire pos
sent nisi uocarentur. Itaque nec illi debent
sibi tribuere qui uenerunt, quia uocati ve-
nerunt: nec illi qui uoluerunt uenire de-
bent alteri tribuere, sed tantum sibi, quoniā
ut uenirent, uocati erant in libera uolunta-
te. Vocatio ergo ante meritum uoluntatem
operatur. Propterea & si quisquam sibi
tribuit quòd uenit uocatus, non sibi potest
tribuere quòd uocatus est: qui autem uoca-
tus non uenit, sicut non habuit meritum
præmij ut uocaretur, sic inchoat meritum
supplicij cum uocatus uenire neglexerit.
Ita erunt duo illa, Misericordiam & iudi- Ps. 100.
cium, cantabo tibi domine. Ad misericordiā
pertinet uocatio: ad iudicium pertinet bea-
titudo eorum qui uenerunt uocati, & suppli
cium eorum qui uenire uoluerunt. Nun-
quid ergo latebat Pharaonem quantum bo-

mi consecutæ fuerint terræ illæ per aduentū Ioseph? Illius ergo rei gestę cognitio, vocatio eius fuit, vt populum Israel misericorditer tractans non esset ingratus. Quòd autē huic vocationi obtemperare noluit, sed exercuit crudelitatem in eis, quibus humanitas, & misericordia debebatur, meruit pœnam vt induraretur illi cor, & tantam cæcitatem mentis pateretur, vt tot & tantis, tamq; manifestis dei signis non crederet: quo posset eius supplicio, siue obdurationis, siue vltimę visibilis submersionis erudiri populus, cuius afflictione ille & occultæ obtusionis, & manifestæ submersionis meritum sibi cō
i.Re.26 pararet. Hæc autem vocatio, quæ siue in singulis hominibus, siue in populis, atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur, altæ & profundæ ordinationis est.
Hiere.1. Quò pertinet etiam illud, In
Mala.1. vtero sanctificaui te, & cū esses in renibus pr̄is tui, vidi te. Et, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: cum dictum sit antequam nascerentur, Nec comprehendi potest, nisi for
Rom.9. te ab eis qui diligunt deum ex toto corde, &
Deu.6. ex tota anima, & ex tota mente sua, & di
Leu.19. ligunt proximos suos tanquam seipsos.
Mat.22 Tanta enim charitate fundati possunt iam
Ephe.3. fortasse cū sanctis comprehendere longitudinem, latitudinem, altitudinem & profundum. Illud tamen constantissime fide retinendum neque quicquam deum iniuste facere neq; vllam esse naturam quæ non debet id qđ est, quia deo debetur omne decus & pulchritudo & congruentia partiū. Quā si penitus prosecutus fueris, & vsque ad oēs reliquias de rebus detraxeris, remanet nihil.

De eo qđ scriptū est, Tunc et ipse fili⁹ subiect⁹ ei erit, q. illi subiecit omnia. q. 69. li. 1. de trini Cap. 8.

Qui filium dei patri æqualem non esse contendunt, solent vsurpare familiarius hoc testimonium, vbi ait Apostolus, cum autem ei omnia subiecta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Non enim posset eis error oboriri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. Dicunt enim, Si æqualis est, quomodo subiectus erit ei? Quod vtiq; simile est illi Euangelicæ quæstioni, Si æqualis est, quomodo maior est pater? Ipse enim dominus ait, Quoniam pater maior me est. Regu-
Ioā.14. la autem catholicę fidei sic se habet, vt cum aliqua in scripturis dicuntur de filio, quòd sit minor patre, secundum susceptionem hominis intelligantur. Cum uero ea dicuntur quibus demonstratur æqualis, secundū id quod deus est accipiantur. Apparet ergo quemadmodum dictum sit, Pater maior me Ibidem.
est, Ego & pater vnum sumus. Et, Deus Ioā. 10.
erat verbū, & verbum caro factum est. Et, Ioan. 1.
Non rapinā arbitratus est esse æqualis deo, Phili. 2.
& semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sed quoniam multa etiam secundū proprietatem personę, excepto quod attinet ad susceptionem hominis, de illo ita dicuntur, vt patrem non aliud quàm patrem, & filium non aliud quàm filium intelligi oporteat, putant hæretici in ijs quæ ita dicuntur atque intelliguntur, æqualitatē esse nō posse. Scriptum est enim, Omnia per ipsum fa- Ioan. 1.
cta sunt: vtiq; per filium, hoc est, per verbū dei. A quo, nisi à patre? Nusquam autē scriptum est, q; filius per patrem aliquam crea- Colo. 1.
turam operatus sit. Item scriptum est, quod imago patris sit filius: nusquam autem scriptum est, q; imago filij sit pater. Deinde q; ille genitor, ille genitus, & cætera huiuscemodi, quæ non ad æqualitatem substantiæ, sed ad proprietatem pertinēt personarū: in quibus illi æqualitatem cū dicunt esse non posse, qm̄ ad hæc penetranda grossiores mentes adhibent, pondere authoritatis vrgendi sunt. Si enim in his nō possit intelligi æqualis eius per quem facta sunt, & eius à quo facta sunt, imaginis & eius cuius imago est, geniti & genitoris: nullo modo Apostolus contentiosorum hominum ora concludens Phili. 2.
ipsum etiam verbum poneret dicens. Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Cū ergo eo quæ ad distinctionem patris & filij scripta sunt, partim propter personarū proprietatis, partim propter susceptionem hominis ita scripta sint: dum tamen diuinæ substantiæ patris, & filij deitas & unitas, & æqualitas maneat: rectè quæritur in hoc loco, utrum secundum personarum proprietates, an secūdum hominis susceptionem Apostolus dixerit, Tunc & ipse filius subiectus 1.Co.15
erit ei qui illi subiecit omnia. Solet circunstantia scripturæ illuminare sententiam, cū ea quæ circa scripturam sunt, præsentem quæstionem contingentia, diligenti discussione tractantur. Inuenimus itaque ita ventum esse ad hunc locum, ut supra diceret, Nunc autem Christus surrexit à mortuis primitię dormientium. Agebat enim de resurrectione mortuorum, quod domino secundum susceptionem hominis factum est, quanquam apertissime sequatur, & dicat, Quoniam quidem per hominem mors,

& per omnem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisq; autem in suo ordine: initium Christus: deinde ij qui sunt Christi in præsentia eius: deinde finis cum tradiderit regnū deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & omnem potestatē & virtutē. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Nouissime inimica destruet mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem diceret, quod omnia subiecta sunt, manifestum est quia præter eum qui subiecit illi omnia. Cū autem ei omnia subiecta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Manifestum est ergo hoc secundum susceptionem hominis dictum. Sed alia in hoc capitulo, cuius totū textū commemoraui, solent habere quæstionē: primo quod dictū est, Cū tradidit regnū deo & patri: quasi nunc non teneat re-

libro. 1. de Trin. ca. 8. & 10. gnum pr: deinde quod dictū est, Oportet. n. illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: quasi postea non sit regnaturus, & ad hoc valeat quod supra dictū est, Deinde finis. Quod sacrilega opinione sic accipiunt, quasi finē dixerit cōsummationem regni eius, cum scriptum sit in Euange-

Luc. 1. lio. Et regni eius non erit finis. Postremo

B quod dictum est, Cum autem ei omnia subiecta fuerint, tūc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: sic volunt intelligi, quasi nunc aut aliquid filio non sit subiectum, aut patri non sit ipse subiectus. Genere igitur locutionis soluitur quæstio. Sic. n. plerunq; scriptura loquitur, vt quod semper est, tunc fieri dicatur ab aliquo, cum in

Matt. 6. eo cognosci cœperit. Ita enim dicimus in oratione, Sanctificetur nomen tuum: quasi aliquando sanctum non sit. Ergo sicut sanctificetur est, sanctum esse innotescat: ita quoque cum tradiderit regnum deo & patri, id est, cum patrem regnare monstrauerit vt per speciem manifestationéq; clarescat, quod nunc à fidelibus creditur, & ab infidelibus non putatur. Euacuabit autem omnem principatum & potestatem, manifestādo vtique regnum patris, vt omnibus notū sit, nullum principum & potestatum, siue cœlestium, siue terrestrium, per se habuisse ali-

Ro. 11. quid principatus & potestatis, sed ab illo ex quo sunt omnia, non solum vt sint, verūetiā vt ordinata sint. In illa enim manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquam principe, aut in quoquam homine, quod et nunc prophetice canitur. Bonū est sperare in dño, quàm sperare in homine. Bonum C

est sperare in domino, q̄ sperare in principibus: vt ista meditatione anima iam in regnū Ps. 117.

patris assurgat, nec cuiusquā potestatem præter illum magnificiens, nec sua sibi ipsa perniciosissime blandiens. Tradet ergo regnū deo & patri, cum per illum per speciem cognoscetur pater. Regnum enim eius sunt in quibus nunc regnat per fidem. Aliter enim dicitur regnum Christi secundū potestatē diuinitatis, secundum quod ei cuncta creatura subiecta est: & aliter regnum eius dicitur Ecclesia, secundum proprietatem fidei quæ in illo est secundū quod orat qui dicit. Possidenos. Neq; enim non ipse possidet omnia: secundum quod dicitur etiam illud, Cū Rom. 6.

serui essetis peccati, liberi eratis iustitiæ. Euacuabit ergo omnem principatum & omnem potestatem & virtutem, vt nulli patrem intuenti per filium opus sit, aut libeat in cuiusquam creaturæ, vt vel in sua conquiescere potestate. Oportet enim eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus Ps. 109.

suis, id est, oportet regnum eius intantum manifestari, donec omnes inimici eius ipsum regnare fateantur. Hoc enim intelligitur, sub pedibus eius futuros inimicos. Quod si de iustis acceperimus, ideo dictum est inimicos, quia ex iniustis iustificantur, & ei credendo subduntur. De iniustis autem D

qui ad iustorum beatitudinem futuram non pertinent, sic accipiendum est, quoniam & ipsi eum regnare, ipsa regni eius manifestatione confusi fatebuntur: Ergo oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. non ita dictum est quasi cū posuerit inimicos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus: sed oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Oportet eum, inquit, ad tantam euidentiam regnum suum perducere, donec inimici eius nullo mō audeant negare quòd regnet. Nam scriptum est. Ita oculi nostri ad deum nostrum, donec misereatur nostri. Nec ideo tamen cum misertus nostri fuerit, oculos ab eo debemus auertere. Intantum enim est beatitu Ps. 122.

do nostra, inquantum eius contemplatione perfruimur. Sic ergo & hoc dictum est. Oculorum nostrorum intentio ad dominum non porrigitur, nisi vsque ad impetra-

petra-

petrationem misericordiæ ipsius, non vt postea inde auertatur, sed vt nihil inde amplius requirat. Donec ergo pro eo positum est, vt non amplius, intelligas. Quo enim amplius.i. vsq; ad q̃ maiorem manifestationem manifestabitur regnum Christi, nisi
E quo vsq; omnes inimici eum regnare fateantur? Aliud est ergo non amplius manifestari, aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari, est non fieri manifestius: non amplius permanere, non fieri perseuerantius. Quando autem manifestius erit regnum Christi, quàm cum omnibus claruerit inimicis? Nouissime inimica destruetur mors. Non.n. erit aliud quod destruatur, posteaquam mortale hoc induerit immortalitatem. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: hoc est, vt etiam mortem destruat. Cum autem dixerit, quia omnia subiecta sunt: dixit vtique Prophetia in Psalmis, manife-
Ps.109. stum est quia præter eum qui subiecit illi omnia patrem vult intelligi omnia filio subiecisse, sicut multis locis idem dominus in Euangelio commendat & prædicat, non solum propter formam serui, sed etiam propter principium, de quo est, & de quo æqualis est ei de quo est. Amat.n. ad vnum principium de quo est referre omnia tanquam imago eius, sed in quo inhabitat omnis ple-
Colo.2. nitudo diuinitatis. Cum autem ei omnia subiecta fuerint, & tunc ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia. Non quasi modo non ita sit, sed tunc manifestum erit secundum locutionē superius tractatam, vt sit
F deus omnia in omnibus. Ipse est finis quem superius commemorauit, cum totum primo breuiter vellet concludere, deinde quasi membratim explicare & exponere. Loquebatur enim de resurrectione vbi ait, Initiū Christus, deinde ij qui sunt Christi in præsentia eius, deinde finis. Ipse scilicet finis est, vt sit deus omnia in omnibus. Aliter enim dicitur finis qui pertinet ad consummationem, aliter qui pertinet ad consumptionem. Aliter enim finitur tunica texendo, aliter cibus comedendo. Deus autem omnia in omnibus dicitur, vt nemo eorum qui ei cohærent, amet aduersus eum suam propriam voluntatem. Manifestumque sit omnibus quod idem Apostolus alio loco dicit. Quid autem habes quod non accepisti? Sunt item
1.Co.4. qui sic intelligāt hunc locum. Oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: vt sub alia significatione positum hic dicant, regnare, non sub ea quā positum est regnum: de quo ait. Cum tradiderit regnum deo & patri: vt illud sic appel- 1.Co.15
lauerit regnum, quo vniuersam creaturam deus regit: hoc autem sic appellauerit regnare, vt intelligatur tanquam aduersus ho- G
stem exercitum ducere, vel defendere ciuitatem. Vt ideo dixerit, Oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis, quia talis regni quale habēt principes armatorum nulla erit causa, hoste ita subiecto vt rebellare non possit. Nam vtique dictum est in Euangelio. Et regni eius non erit finis: secundū quòd regnat in æternum. Secundum autem id quod aduersus Luc. 1.
diabolum sub eo militatur, tandiu erit vtique ista militia, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis: postea vero non erit, cum pace perpetua perfruemur. Hæc autem ita dicta sint, vt nouerimus diligentius etiam illud considerari oportere, secundum quid regnet nunc dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem atque passionem. Nam secundum id quod verbū dei est, tam sine fine q̃ sine initio, & sine intermissione est regnum eius. Secundū id autem q̄ verbum caro factum est, cœpit regnare in credentibus per fidē incarnationis suæ. Ioan. 1.
Vnde est etiam illud, Dominus regnauit à Psal.95.
ligno. Hinc autem euacuauit omnem principatum & omnem potestatem & virtutem, dum non per claritatem eius, sed per humilitatem salui fiunt credentes in eum. Hoc est Mat.11 H
absconditum à sapientibus & prudentibus, & reuelatum paruulis, quoniam placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Neque quicquam se inter par- 1.Co.1.
uulos scire dicit Apostolus, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum. Qua prædicatione tandiu opus est, donec ponantur omnes inimici sub pedibus.i. ipsi humilitati eius, q̃ pedum nomine significari arbitror, cedat atque subdatur omnis superbia secularis, sicut ex maxima parte iam factum est, & quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Vt tradatur regnum deo & patri, id est, vt nutritos fide incarnationis suæ, perducat ad speciem qua æqualis est patri. Iam enim eis qui crediderant, loquebatur cum diceret. Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & Ioan. 8.
veritas liberabit vos. Regnum enim tradet patri, cum per id regnabit in contemplantibus veritatem, quo æqualis est patri,

& per se vnigenitum, per speciem faciet
Philp.2. videri patrem. Nunc enim per hoc regnat
in credentibus, quo seipsum exinaniuit formam
serui accipiens, Tunc aūt tradet regnū
I deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum
& ptātem & virtutem. Vnde euacuauit,
nisi humilitate & patientia & infirmitate?
Quis.n. principatus non euacuetur,
cum filius hominis propterea regnat in credentibus,
quia cum principes seculi iudicauerunt?
Quæ potestas non euacuetur, cum
ipse per quem facta sunt omnia, propterea
regnat in credentibus, quia ita subiectus est
potestatibus, vt diceret homini, Non habe-
Ioan.19 res in me potestatem, nisi data tibi esset desuper?
Quæ uirtus non euacuetur, cum ipse
per quem cœli solidati sunt, ideo regnat in
credentibus, quia vsq; ad crucem mortemq;
infirmatus est? Hoc autem modo filius regnat
proprie in fide credentium. Non enim
pater dici aut credi potest, vel incarnatus,
vel iudicatus, vel crucifixus. Per speciem
autem qua æqualis est patri, cum patre regnat
in contemplantibus veritatem. Quòd
autem tradet regnum deo & patri, a fide
incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens
eos qui sibi nunc credunt, nō ipse, amittit,
sed vterq; se vnum ad fruendum cōtemplantibus
præbet. Tandiu aūt opus est, vt in
hominibus nondum valentibus æqualitatē
patris & filij perspicua mentis luce contueri,
per hoc regnet Christus quod tales cape-
K re possunt, & quod proprie ipse suscepit.i.
incarnationis humilitatem, donec ponat omnes
inimicos sub pedibus suis.i. donec omnis
superbia secularis incarnationis eius humilitati
subdatur. Sanè quòd dictum est,
Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi
subiecit omnia: quanuis secundum susceptionem
hominis dicatur quia inde est quæstio
nata cum ageret de resurrectione mortuorum,
tū recte quæritur vtrum secundum
ipsum tantum dictum sit, quod est caput Ecclesiæ,
an secundum vniuersum, Christum
annumero corpore & membris eius, Cum
Gal.3. enim ait ad Galatas, Nō dicit & seminibus,
tanquam in multis, sed tanquam in vno, &
semini tuo quod est Christus, ne ipsum hoc
loco solum intelligeremus Christum, qui
de Maria virgine est natus: postea dicit,
Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu,
Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semē
estis. Et ad Corinthios cum de charitate diceret,
de membris corporis similitudinem
ducens. Sicut enim corpus unum est, inquit,
& membra habet multa, omnia autem mēbra 1.Co.12
corporis cum sint multa, unum est corpus,
ita & Christus. Non dixit, ita & Christi,
sed ita & Christus, ostendens Christum
recte appellari etiam vniuersum, hoc est, caput
eum corpore suo, quod est Ecclesia. Et L
multis scripturarum locis inuenimus Christum
etiam hoc modo appellari, ut cum omnibus
suis membris intelligatur, quibus dictum
est, Vos estis corpus Christi & membra.
Non ergo absurde sic intelligimus,
Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi
subiecit omnia: vt filium non solum caput
Ecclesiæ, sed omnes cum eo sanctos intelligamus,
qui sunt vnum in Christo, vnum semen
Abrahæ. Subiectum autem scdm contemplationem
sempiternæ veritatis, ad obtinendam
beatitudinem, nullo motu animi,
nulla parte corporis resistente, vt in illa vita
nemine amante propriam potestatem, sit 1.Co.15
deus omnia in omnibus. Quæri solet De eo
quid sit, Tunc fiet illud quod scriptum est, qđ Apo
Absorpta est mors in victoriā. Vbi est mors stolus di
contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? cit, Ab-
Aculeus autem mortis peccatum, virtus au sorpta ē
tem peccati lex. Mortem significari arbi- mors in
tror hoc loco carnalem cōsuetudinem quæ victoria
resistit bonæ voluntati delectatione bono- vbi est
rum temporalium fruendorum. Non enim mors cō
diceretur, vbi est contentio tua: si non re- tentio
stitisset & repugnasset. Ipsius contentio e- tua &c.
tiam illo loco describitur, Caro concupiscit q.70.
aduersus spiritum, & spiritus aduersus car- Gala. 5.
nem. Hęc enim inuicem sibi resistunt & ad- M
uersantur, ut non quæcunque vultis illa faciatis.
Fit ergo per sanctificationem perfectam,
vt omnis carnalis appetitus, spiritui
nostro illuminato & viuificato, id est, bonæ
voluntati subijciatur. Et sicut nūc videmus
multis puerilibus delectationibus nos carere,
quæ nos pueros si denegarentur, acerrime
cruciabant, Ita credendum est de omni
carnali delectatione futurum esse, cum perfecta
sanctitas totum hominem reparauerit.
Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat
bonæ voluntati, auxilio dei per bonos
homines & bonos angelos indigemus, vt
donec sanetur vulnus nostrum, non ita
molestet, vt perimat etiam bonam voluntatem.
Hanc autem mortem peccato meruimus,
quod peccatum erat ante omnimodo
in libero arbitrio, cum in paradiso
nullus dolus denegata delectatione volun-
tati

tati bonæ hominis resistebat sicuti nūc. Verbigratia, si quisquam existat quem nūquam delectauit venatio, omnimodo liber est verū venari velit an nolit, nec eum eruciat quisquis hoc prohibet. At si ista libertate male
A vsus, uenatus fuerit contra prohibentis imperium, paulatim surrepens delectatio mortificat animam, ut si se abstinere uelit, absq; molestia & sine angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ iam possit resistere bonæ voluntati, & cum dolore cohiberi. Quam delectationem quia in defectu est animæ deterioris effectæ, iure mortem uocamus. Virtus autem peccati lex est, quia multo sceleratius & flagitiosius quæ lex prohibet committūtur, q̄ si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoriā, cūm per sanctificationem in omni parte hominis perfecta, delectatione spiritalium delectatio carnalis obruetur. Quia ueteris testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertiꝰ significari noui testamenti donum esse charitatem, quam hoc loco vbi Apostolus dicit, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Hanc.n. Christi legem dicere intelligitur, qua ipse dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus, tantum in ea sententia præcepti pondus constituens vt diceret, In hoc cognoscitur quoniā discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium est, inui-

De eo qđ scriptū est, inuicem onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. q.71.

B cem onera nostra portare. Sed hoc officium quod sempiternum non est, perducet sanè ad beatitudinem æternam, in qua nulla erūt nostra onera, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc uero cum in hac uita, id est, id hac uia sumus, onera inuicem nostra portemus, vt ad eam uitam quæ caret omni onere peruenire possimus. Sicut enim de ceruis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt pascuarum gratia, sic se ordinant, vt onera capitum suorum quæ gestant in cornibus, super inuicem portent, ita vt posterior super anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia necesse est vnum esse qui cæteros præcedens, non ante se habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur: vt lassatus sui capitis onere, ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat cuius ferebat caput, cum ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes, fretum transeunt, donec ve-

Ioā. 15. Ioā. 13. Gal.6.

Ceruorum natura. Plin. li. 8.ca.32.

niant ad terræ stabilitatem. Istam fortasse ceruorum naturam intenderat Salomon cū ait, Ceruus amicitiæ & pullus gratiarū tuarum colloquantur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio. Nec tamen inuicem onera nostra portaremus, si uuum tempus esset infirmitatis amborum qui onera sua sustinent, aut unum infirmitatis genus: sed diuersa tēpora & diuersa genera infirmitatis faciunt, vt onera nostra portare inuicem valeamus. Verbi gratia, Iram fratris tui tunc portabis, cum tu aduersus eum non irasceris, vt rursus eo tempore quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate sua supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diuersa sunt tempora portantium onera sua, quamuis ipsa diuersa non sit infirmitas, In ambobus enim ab inuicem ira portatur. Ad diuersum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est. Veluti si quis loquacitatem in se vicerit, & pertinaciam nōdum vicerit, alius uero adhuc loquax sit, sed iam pertinax non sit, debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus, si vno accidat tempore, tolerare seinuicem nō valent, cum aduersum se intenditur. Nam aduersus aliquem tertium, & duo irati sibi conueniunt, & se tolerant: quanquam nec tolerare seinuicem dicendi sunt, sed potius seinuicem consolari: sicut & tristes de re vna magis se portant & quasi incumbunt sibi, quàm si unus tristis esset & alius gauderet. Si autem aduersus se tristes sint, prorsus se tolerare nō possunt. Et ideo in huiusmodi affectionibus suscipienda est aliquantulum ipsa ægritudo, de qua uis alium per te liberari, & sic suscipienda vt ad auxilium, non ad æqualitatem miseriæ valeat. Quemadmodum se inclinat qui manum iacenti porrigit. Non enim se proijcit vt ambo iaceant, sed incuruat tantum vt iacentē erigat. Neque vlla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit dominus. Hinc enim admonens Apostolus ait, Hoc sentite in uobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit

Prou.5.

C

D

ait femetipfum factus obediens patri vf-
Philip.2 que ad mortem, mortem autem crucis. Superius enim dixerat, Non quæ fua funt vnufquifque intendens, fed ea quæ aliorum.
E Huic fententiæ contexuit quod dictum eft, ná ita fequitur, Hoc fentite in vobis quod & in Chrifto Iefu. Ad hoc duntaxat, vt quemadmodum ille in eo quòd verbum caro factum eft, & habitauit in nobis, & fine peccato cum effet peccata noftra fufcepit, non attendit fua, fed noftra: ita & nos libenter ad eius imitationem, inuicem onera noftra portemus. Huic cogitationi accedit etiam illa cogitatio, quia ille fufcepit hominem, nos autem homines fumus: & confiderare debemus, quòd ægritudinem, fiue animæ fiue corporis quam in alio homine videmus, etiam nos habere potuimus aut poffumus. Hoc ergo exhibeamus illi cuius infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, fi forte nos in ea effemus, & ipfe non effet. Ad hoc pertinet
1.Co.9. quod ipfe Apoftolus ait, Omnibus omnia factus fum, vt omnes lucrifacerem. Omnibus omnia factus eft, cogitando fcilicet etiá in eo vitio fe effe potuiffe vnde cupiebat alium liberari. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, ficut quidam fufpicantur, & hi maximè qui fuis mendacijs defendendis, quæ dum negare nô poffunt, alicuius magni exempli patrocinium quæ-
F runt. Deinde etiam illud cogitandum, nullum effe hominem qui non poffit habere aliquod bonum quod tu nondum habes, etiam fi lateat, in quo fine dubio poffit te effe fuperior. Quæ cogitatio ad contundendam edomandamque fuperbiam valet, ne arbitreris quoniam tua bona quidem eminent & apparent, ideo alterum nulla habere quæ lateát, & fortafsis maioris ponderis bona quibus
Philip.2 te fuperat nefcientem. Nô enim fallit nos, aut adulatione potius vti Apoftolus iubet, cum dicit nihil per contentionem neque per inanem gloriam, fed in humilitate mentis alter alterum exiftimantes fuperiorem fibi. Non hoc ita debemus exiftimare vt nô exiftimemus, fed nos exiftimare fingamus: fed vere exiftimemus aliquid occultum effe poffe in alio quo nobis fuperior fit, etiam fi bonum noftrum quo illo videmur fuperiores effe non fit occultum. Iftæ cogitationes deprimentes fuperbiam, & acuentes charitatem, faciunt onera fraterna inuicem, non folum æquo animo, fed etiam libentifsime fuftinere. Nullo modo autem de quoquam homine incognito ferenda fententia eft, & nemo nifi per amicitiam cognofcitur. Et ideo amicorum mala firmius fuftinemus, quia bona eorum nos delectant & tenent. G
Nullius itaque repudianda eft amicitia fefe ingerentis ad amicitiam copulandam, non vt ftatim recipiatur, fed vt recipiendus oportet, atque ita tractetur, vt recipi poffit. Illú enim receptum in amicitiam poffumus dicere, cui omnia confilia noftra refundere audeamus. Et fi quifquam eft qui fe non audet ingerere ad amicitiam faciendam, cum aliquo noftro temporali honore aut dignitate reuocetur, defcendendum eft ad id, & offerendum illi quadam comitate & fubmiffione animi quod petere per fe ipfe non audet. Sanè quanuis rarius, tamen aliquoties accidit, vt eius quem volumus in amicitiam recipere, prius nobis innotefcát mala quam bona, quibus offenfi & quodammodo reperculfi relinquimus eum, & ad bonorum eius quæ forte occultiora funt indagationem nô peruenimus. Admonet itaque dominus nofter Iefus Chriftus, qui nos vult effici imitatores fuos, vt eius infirma toleremus, vt ad quædam fana in quorum delectatione acquiefcamus per charitatis tolerátiam perducamur. Ait enim, Non eft opus fanis Matt.9.
medicus, fed ægrotantibus. Ideoq; fi pro- H
pter Chrifti charitatem, etiam eum qui ex parte, vel omnino fortafsis ægrotat, repellere ab animo non debemus, quoniam fanari poteft per verbum dei: quanto minus eum qui propter nos videri poteft totus ægrotus: quia quædam eius faucia in primo ingreffu amicitiæ non potuimus fuftinere, & quod eft grauius, cum offenfione animi de toto homine aufi fumus temerariá præiudicij ferre fententiam, non timentes quod dictum eft, Nolite iudicare, vt non iudi- Matt.7.
cemini, Et in qua menfura menfi fueritis, in eadem remetietur uobis? Sæpe autem illa quæ bona funt, prius apparent: in quibus etiam temerarium beneuolentiæ iudicium cauendum eft, ne cum totum bonum putaueris, ea quæ poftea mala apparuerint, fecurum & imparatum te inueniant, & grauius offendant: vt eum quem temere dilexeras, acerbius oderis, quod nefas eft: quia etiam fi nulla eius bona præcederent, & hæc quæ poftea apparuerunt mala, prius eminerent, toleranda tamen erant, donec omnia cum illo ageres, qui-

bus

bus talia sanari solent: quanto magis cum ea bona præcesserunt, quæ tanquam pignora nos debent ad posteriora toleranda constringere? Ipsa est ergo lex Christi, vt inuicem onera nostra portemus. Christum autem diligendo, facile sustinemus infirmitatẽ alterius etiam quem nondum propter bona sua diligimus. Cogitamus enim quia ille, quem diligimus, dominus propter eũ mortuus sit. Quam charitatem Apostolus Paulus nobis ingessit, cum diceret, Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est: vt si illum infirmum propter vitium, quo infirmus est, minus diligimus, in eo Christum consideremus, qui mortuus est propter illum. Christum autẽ non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti cura, & implorata dei misericordia cogitandum est, ne Christum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Christũ.

I Gal. 6. 1. Co. 8.

De tẽporibus æternis. q. 72. Ad Titũ 1. lib. 12. de Ciuitate dei. cap. 16. & 19

Quæri potest quomodo ab ipso Apostolo Paulo dictum sit, Ante tempora æterna. Si enim tempora, quomodo æterna? Nisi si forte ante omnia tempora intelligi voluit: quia si dixisset ante tempora: atque addidisset, æterna, posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere, quàm omnia, fortassis ideo, quia tempus non cœpit ex tempore. An tẽpora æterna æuum significauit inter quod & tempus hoc distat, quòd illud stabile est, tẽpus autem mutabile?

K De eo quod scriptum ẽ. Phil. 2. Et habitu inuentus est vt homo. q. 73.

Multis modis habitum dicimus, Vel habitum animi, sicut est cuiuscũque disciplinę perceptio, vsu roborata atque firmata. Vel habitum corporis, secundum quem dicimus alium alio esse succulentiorem & validiorem: quæ magis propriè habitudo dici solet. Vel habitum eorum, quæ membris nostris accommodantur extrinsecus: secũdum quem dicimus vestitum, calciatum, armatum, & si quid eiusmodi est. In quibus omnibus generibus, siquidem nomen hoc dictum est ab illo verbo, quod est habere manifestum est in ea re dici habitum, quæ accidit alicui, vt ita eam possit etiam non habere; nam & doctrina accidit animo, & succus ac robur corpori: & vestis atq; arma, non dubium est quin accidant membris nostris: ita vt & imperitus possit esse animus, si ei doctrina non accideret: & exile atq; languidum corpus, sine succo viscerum & robore: & nudus sine veste, & inermis sine armis, & pede nudo sine calciamentis esse homo potest. Habitus ergo in ea re dicitur, quæ nobis vt habeatur accidit. Veruntamen hoc interest, quòd quædã eorum quæ accidunt nobis, vt habitum faciãt, non mutantur à nobis, sed ipsa nos mutant, in seipsa integra & inconcussa manentia: sicuti ipsa sapientia, cum accidit homini, non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quædam vero sic accidunt, vt & mutent & mutentur: sicuti cibus ipse amittens speciem suam, in corpus nostrum vertitur: & nos refecti cibo, ab exilitate atque languore in robur atque valentiam cõmutamur. Tertium vero genus est, cum ipsa quæ accidunt, mutantur vt habitum faciant, & quodammodo formantur ab eis, quibus habitum faciunt, sicuti est vestis: nam cum reposita vel proiecta est, non habet eam formam, quam sumit cum induitur atque inducitur membris. Ergo induta accipit formam quam non habebat exuta, cum ipsa membra, & cum exuuntur, & cũ induuntur, in suo statu maneant. Potest esse & quartum genus, cum ea quæ accidunt, ad faciendum habitum, nec ea mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur: sicut annulus in digito, si non nimis subtiliter attendatur. Veruntamen hoc genus aut nullum est, si diligenter discutias, aut omnino rarissimum. Cum ergo Apostolus de vnigenito dei filio loqueretur, quantum pertinet ad eius diuinitatem, secundum id quòd verissimus deus est, æqualem dixit esse patri, quod non ei fuit tanquam rapinam, id est, quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate, nollet hominem indui, & hominibus ut homo apparere: sed semetipsum exinaniuit, non formam suam mutans, sed formam serui accipiens: neque conuersus aut transmutatus in hominem, amissa incõmutabili stabilitate, sed tanquam verum hominem suscipiendo, ipse susceptor in similitudinem hominum factus, non sibi sed eis in homine apparuit, habitu inuentus est vt homo. id est habendo hominem, inuentus est vt homo. Non enim poterat inueniri deus ab iis, qui cor immundum habebant, & verbum apud patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, & per quod ad illud lumẽ interius ducerentur. Iste aũt habitus nõ est ex primo genere: nõ enim manens in se natura hominis, naturã dei cõmutauit. Neq; ex secũdo, non .n. immutauit homo deum, & mutatus est

3. sen. di. 6. cap. ne autem. L

Phil. 2. M

lib. 7. de Trinitate. ca. 3.

est ab illo, Neq; ex quarto: non enim sic assumptus est homo, vt neq; ille mutaret deũ, nec ab ipso mutaretur. Sed potius ex tertio: sic enim assumptus est, vt commutaretur in

A melius, & ab eo formaretur ineffabiliter excellentius atq; coniunctius q̃ vestis, cum ab homine induitur. Hoc ergo nomine habitus satis significauit Apostolus quemadmodũ dixerit, in similitudinẽ hominum factus: quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominẽ, quem sibi vniens quodammodo atq; conformans, immortalitati æternitatique sociaret. Sed illum habitũ, qui est in perceptione sapientiæ & disciplinæ, Græci ἕξιν, vel σχέσιν vocant. Hunc autem, secundum quem dicimus vestitum, vel armatum σχῆμα potius vocãt. Ex quo intelligitur de isto genere habitus locutum Apostolum, quandoquidem in Græcis exemplaribus σχήματι, scriptum est, quod nos in Latinis habitu habemus. Quo nomine oportet intelligi non mutatum esse verbum susceptione hominis, sicuti nec membra veste induta mutantur: quãquam illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulauerit: sed quantum verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur deus humanæ fragilitatis assumptor, electum est vt Græce

B σχῆμα, & Latine diceretur habitus illa susceptio. Imago & æqualitas & similitudo distinguenda sunt: quia vbi imago, continuo similitudo, nõ continuo æqualitas. Vbi æqualitas, continuo similitudo, non cõtinuo imago. Vbi similitudo, non continuo imago, non continuo æqualitas: vt in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est: est etiam necessario similitudo, nõ tamen æqualitas: quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est. Vbi æqualitas, continuo similitudo, nõ continuo imago: velut in duobus ouis paribus, quia inest æqualitas, inest & similitudo: quæcunque enim assunt vni, assunt & alteri: imago tamẽ non est quia neutrum de altero expressum est. Vbi similitudo, non continuo imago, nõ continuo æqualitas: omne quippe ouũ omni ouo, inquantum ouum est, simile est: sed ouum perdicis, quãuis inquantũ ouum est, simile est ouo gallinæ, nec imago tamen eius est, quia de illo expressum non est: nec æquale, quia breuius est, & alterius generis animantium. Sed vbi dicitur, non cõtinuo: vtique intelligitur, quia esse aliquando po-

De eo qđ scriptum est in Epistola Pauli ad Coloss. In quo habem⁹ redẽptionem & remissionẽ peccatorũ, qui est imago dei inuisibilis. q. 74.

test. Potest ergo esse aliqua imago, in qua sit etiam æqualitas: vt in parentibus & filijs inueniretur imago & æqualitas & similitudo, si interuallum temporis defuisset: nam & de

C parente expressa est similitudo filij, vt recte dicatur imago: & potest esse tanta vt recte etiam dicatur æqualitas, nisi quòd parens tẽpore præcessit. Ex quo intelligitur & aliquã do æqualitatem, non solum similitudinem habere, sed etiam imaginem, quod in superiori exemplo manifestum est. Potest etiam aliquando similitudo esse & æqualitas, quãuis non sit imago: vt de duobus ouis paribus dictum est. Potest etiam similitudo & imago esse, quamuis non sit æqualitas: vt in speculo ostendimus. Potest & similitudo esse, vbi & æqualitas & imago sit: sicut de filijs commemorauimus, excepto tempore, quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem syllabam syllabæ dicimus: quamuis altera præcedat, altera subsequatur. In deo autem quia conditio temporis vacat: non enim potest recte videri deus in tempore generasse filiũ, per quem condidit tempora: cõsequens est, vt non solum sit imago eius, quia de illo est, & similitudo, quia imago: sed etiam æqualitas tanta, vt nec temporis quidem interuallum impedimentum sit. Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, Testamentum testatoris morte firmatur, propterea mortuo pro nobis Christo, nouum testamentum firmatũ esse asseritur: cuius similitudo vetus testamen-

D tum erat, in quo mors testatoris per victimã præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus secundum eiusdẽ Apostoli verba cohæredes Christi, & filij atq; hæredes dei, cum hæreditas morte decessoris firmateneatur: nec vllo alio modo possit hæreditas intelligi: Respondetur, ipso quidem mortuo factos nos esse hæredes, quoniam filij eius etiam dicti sumus: Non ieiunant, inq̃t, filij sponsi, quandiu cum illis est sponsus. Hæredes ergo eius dicimur, quia reliquit nobis pacis Ecclesiasticæ possessionẽ per fidẽ temporalis dispensationis, quam in hac vita possidemus, quod testatus est dicens, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficiemur cum in fine seculi mors absorbebitur in victoria: tunc enim similes ei erimus, q̃n videbimus eum sicuti est. Quam hæreditatem nõ eius patris morte adipiscimur, qui mori non potest, quãdoquidem ipse sit hæreditas nostra, secundum illud quod scriptũ est, Dominus

De hæreditate dei. q. 75.

Hebr. 9.

Matt. 9.

Ioã. 14.

1.Co.15

1.Ioã.3

pars

Psal. 15. pars hæreditatis meæ. Sed quoniam conuocati sumus adhuc paruuli, & ad spiritalia cõtemplanda minus idonei, vsque ad humillimas nostras cogitationes se diuina miseratio porrexit, vt quomodocunque cernere niteremur, quod non euidenter atque perspicue cernebamus, idipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciẽ cernere cœperimus. Conuenienter ergo dicitur moriturum esse quod auferetur: cum autem venerit quod perfectum est, auferetur quod ex parte est. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idem ipse fit hæreditas, cum facie ad faciem possidetur: non quia ipse moritur, sed imperfecta in eum nostra visio perfecta visione perimit. & tamen nisi illa prior nos nutriret, ad illã plenissimam & euidentissimam non efficeremur idonei. Quod si etiam de domino Iesu Christo, non secundum verbum in principio deum apud deum, sed secundum puerum, qui proficiebat ætate ac sapientia, pius intellectus admittit, propria illa susceptione seruata, quæ communis ei cum cæteris hominibus non est, manifestum est, cuius tanquam morte possideat hæreditatem. Nõ enim nos cohæredes eius esse possumus, nisi & ipse hæres sit. Si autem pietas hoc non admittit, vt primo ex parte videret homo dominicus, deinde ex toto quanquam in sapientia proficere dictus sit, in corpore suo intelligatur heres: id est Ecclesia, cuius cohæredes sumus, quamuis ex nobis constet, quemadmodum filij eius matris dicimur. Sed rursum quæri potest, cuius morte facti sumus & nos etiam hæreditas dei, secundum illud, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hereditatem autem tuam, nisi forte huius mundi, quo prius tanquam dominante tenebamur. Post autem cum dicimus, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo: possidet nos Christus mortuo illo, qui nos possidebat: cum ei renunciamus, morimur illi, & ipse nobis. Quoniam Paulus Apostolus prædicans iustificari hominem per fidem sine operibus, non bene intellectus est ab eis, qui sic acceperunt dictum, vt putarent, cum semel in Christum credidissent, etiam si male operarentur, & facinorose flagitioseque viuerent, saluos se esse posse per fidem, Locus iste huius Epistolæ eundem sensum Pauli Apostoli quomodo sit intelligendus, exponit. Ideoque magis Abrahæ vtitur exemplo, vacuam esse fidem, si non bene operetur, quoniam Abrahæ exemplo etiam Paulus Apostolus vsus est, vt probaret iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Cum enim bona opera commemorat Abrahæ quæ eius fidem comitata sunt, satis ostendit Paulum Apostolum nõ ita per Abraham docere iustificari hominẽ per fidem sine operibus, vt si quis crediderit, non ad eum pertineat bene operari: sed ad hoc potius, vt nemo meritis priorum bonorum operum arbitretur se peruenisse ad donum iustificationis, quæ est in fide. In hoc enim se gentibus in Christum credentibus Iudæi præferre cupiebant, quòd dicebant se meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, ad Euangelicam gratiam peruenisse: ideoque scandalizabantur multi, qui ex eis crediderant quòd incircuncisis gentibus Christi gratia traderetur. Vnde Apostolus Paulus dicit, posse hominem sine operibus præcedentibus iustificari per fidem. nam iustificatus per fidem, quomodo potest nisi iuste deinceps operari, quamuis antea nihil operatus iuste, ad fidei iustificationem peruenerit non merito bonorum operum sed gratia dei, quæ in illo iam vacua esse non potest, cum iam per dilectionem bene operatur? Quòd si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur. Vnde manifestum est quod Paulus Apostolus dicit, Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus. Non tamen ita intelligendum est, vt accepta fide, si vixerit, dicamus eum iustum, etiã si male vixerit. Ideo exemplo Abrahæ & Apostolus Paulus vtitur, quia sine operibus legis, quam non acceperat, per fidem iustificatus est: & Iacobus, quia fide ipsius Abrahæ opera bona consecuta esse demonstrat, ostendens quemadmodum intelligendum sit, quod Paulus Apostolus prædicauit. Nam qui putant istam Iacobi Apostoli sententiam contrariam esse illi Pauli Apostoli sententiæ, possunt arbitrari etiam ipsum Paulum sibi esse contrarium, quia dicit alio loco, Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Et alio loco, Sed fides quæ per dilectionem operatur. Et iterum, Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

Marginalia: E; 1. Co. 13; Ioan. 1.; Luc. 2.; F; Psal. 2.; Gal. 6.; De eo qd Apostolus Iacobus 2. ca. dicit, Vis autẽ scire ô hõ inanis. quia fides sine operibus ociosa est. q. 76.; G; H; Rom. 2.; Gal. 5.; Rom. 8.

uetis. Quæ sint autem facta carnis, quæ operibus spiritalibus mortificanda sunt, alio loco manifestat dicens, Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, simulachrorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmula-
I tiones, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prędixi: quoniam qui talia agunt regnum dei non possi-
1. Co. 6. debunt. Et ad Corinthios ait, Nolite errare, neque fornicatores, neq; idolis seruiētes, neq; adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neq; ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt. Et hæc quidē fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quibus sententijs manifestissime docet, nō eos præterito bono opere ad fidei iustificationem peruenisse: nec meritis eorum istam gratiā datam, quando dicit, Et hæc quidem fuistis, sed cum dicit, Qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. satis ostendit, iam ex quo crediderunt, bene operari debere. Quod & Iacobus dicit, & multis omnino locis idem Apostolus Paulus satis aperteque prędicat, recte viuendum omnibus, qui in Christo crediderunt, ne ad pœnas perueniant. Quod & ipse dominus commemorat dicens, Non
Matt. 7. omnis qui dicit mihi, domine domine, intra
K bit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intra-
Luc. 6. bit in regnū cœlorum. Et alibi, Vt quid dicitis mihi, domine domine, & non facitis quæ dico vobis? Et omnis qui audit verba meā hæc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petrā: &c. Et qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suā super arenam: & cætera. Quapropter non sunt sibi contrariæ duorum Apostolorum sententiæ Pauli & Iacobi, cū
Rom. 3. dicit vnus iustificari hominem per fidem si-
Iacob. 2 ne operibus: & alius dicit, inanem esse fidē sine operibus: quia ille dicit de operibus, quæ fidem præcedunt: iste de ijs quæ fidem sequuntur: sicut etiam ipse Paulus multis lo-

De timore catū sit. qō. 77.

cis ostendit. Omnis perturbatio, passio: omnis cupiditas, perturbatio: omnis igitur cupiditas, passio. Omnis autem passio, cum est in nobis, ipsa passione patimur: & inquātum passio est, patimur. Omnis igitur cupiditas, cum est in nobis ipsa cupiditate patimur: & inquantum cupiditas est patimur. Omnis aūt passio, inquantum ipsa passione patimur, non est peccatum: sic & si patimur timorem, non est peccatum: tanquam si diceretur, Si bipes est, non est pecus. Si ergo propterea hoc non est consequens, quia multa sunt pecora bipedia: propterea & illud nō est cōsequens, quia multa sunt peccata quæ patimur. Hoc enim contra dicitur, non esse consequens, vt si patimur timorem, ideo non sit peccatum. Tu autem dicis consequens esse, vt si patimur timorem, non sit peccatum: cum tamen concedas aliqua esse peccata quæ patimur.

2. sen. di. 36. c. pterea.

L

De pulchritudine simulachrorum. q. 78.

Ars illa summa omnipotentis dei, per quā ex nihilo facta sunt omnia, quæ etiam sapientia eius dicitur: ipsa operatur etiā per artifices, vt & pulchra atque congruentia faciant: quamuis non de nihilo, sed de aliqua materia operentur, velut ligno, aut marmore, aut ebore, & si quod aliud materiæ genus manibus artificis subditur. Sed ideo isti non possunt de nihilo aliquid fabricare, quia per corpus operantur: cum tamen eos numeros, & lineamentorū conuenientiam, quæ per corpus corpori imprimunt, in animo accipiant ab illa summa sapientia, quæ ipsos numeros & conuenientiam longe artificiosius vniuerso mundi corpori impresserit, quod de nihilo fabricatum est: in quo sunt etiam corpora anima-
M lium, quæ iam de aliquo, id est, de elementis mundi fabricantur: sed longe potentius excellentiusq́ue, quàm cum artifices homines easdem figuras corporum & formas in suis operibus imitantur. Non enim omnis numerositas humani corporis inuenitur in statua, sed tamen quæcunque ibi inueniūtur, ab illa sapientia per artificis manum traijciuntur, quæ ipsum corpus humanum naturaliter fabricat. Nec ideo tamen pro magno habendi sunt, qui talia opera fabricant, aut diligunt: quia minoribus rebus intenta anima, quas per corpus corporaliter facit, minus inhæret ipsi summæ sapientiæ, vnde istas potentias habet: quibus male vtitur, dum foris eas exercet: illa enim, in quibus eas exercet, diligens, interiorem earum formam stabilem negligit, & inanior infirmiorq́ue efficitur. Qui vero talia opera etiam coluerunt, quantum deuiauerint à veritate, hinc intelligi potest, quia si ipsa animalium corpora colerent, quæ multo excellentius fabricata sunt, & quorum sunt illa imitamenta,

1. Co. 1.

Quare magi Pharaonis fecerunt quædam miracula sicut

Moyses famulus dei q.79

Imitamenta, quid eis infœlicius diceremus? Omnis anima partim priuati cuiusdam iuris sui potestatem gerit, partim vniuersitatis legibus, sicut publicis coercetur & regitur. Quia ergo vnaquæque res uisibilis A in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi præpositam, sicut aliquot locis diuina scriptura testatur, de ea re cui præposita est, aliter quasi priuato iure agit, aliter tãquam publice agere cogitur. Potentior est enim parte vniuersitas: quoniam illud quod priuatim agit, tantum agere sinitur, quantum lex vniuersitatis sinit. Sed vnaquæque anima tanto est pietate purgatior, quanto priuato suo minus delectata, legem vniuersitatis intuetur, eique deuote ac libenter obtemperat. Est enim lex vniuersitatis, diuina sapientia. Quanto autem amplius priuato suo gaudet, & neglecto deo qui omnibus animis vtiliter ac salubriter præsidet, ipsa sibi vel alijs, quibus potuerit, vult esse pro deo, suam potius in se uel alios, q̃ illius in omnes diligens potestatem: tanto est sordidior, tãtoq; magis pœnaliter diuinis legibus, tanquam publicis seruire cogitur. Quanto igitur etiam humana anima deserto deo, suis honoribus, vel sua potestate fuerit delectata, tanto magis subditur talibus potestatibus, quæ priuato suo gaudent, & honorari ab hominibus sicut dij cupiunt: quibus diuina lege sæpe conceditur, vt eis quos sibi B secundum eorum merita subiugauerint, priuato illo iure etiam miraculorum aliquid præstent, in his rebus exhibendorum, quibus sunt infimo, sed tamẽ ordinatissimo potestatum gradu præpositæ: sed ubi diuina tanquam publica lex iubet, uincit utiq; priuatam licentiam: quanquam & ipsa priuata licentia, nisi uniuersalis potestatis diuinæ permissione nulla esset. Ideoq; fit, ut sancti dei serui, qñ hoc donum eos habere utile est secundum publicam, & quodammodo imperialem legem: hoc est, summi dei potestatem imperent infimis potestatibus, ad quædam uisibilia miracula facienda: in illis .n. deus ipse imperat, cuius templum sunt: & quem contempta sua priuata potestate, ardentissime diligunt. In magicis autem imperatoribus, ad illecebram deceptionis, ut sibi subiugent eos quibus talia concedunt, præstant effectum precibus & ministerijs eorum, priuato illo iure largientes, quod sibi licet largiri honorantibus se, sibiq; seruientibus, & quædam secum in sacramentis suis pacta seruantibus. Et quando uidentur imperare Magi, per sublimiorum nomina, inferiores terrent: & nonnulla visibilia, quæ propter infirmitatem carnis magna videntur hominibus non valentibus æterna C contueri, quę per seipsum præstat dilectoribus suis verus deus, mirantibus exhibent. Hæc autem permittit deus iuste omnia moderans, vt pro cupiditatibus & electionibus suis, seruitutes eorũ libertatesq; distribuat. Et si quãdo inuocatione summi dei aliquid pro suis malis cupiditatibus impetrant, vindicta est illorum, non gratia. Non enim frustra dicit Apostolus, Tradidit illos deus in Rom.1. desideria cordis eorum. Quorundam enim peccatorum perpetrandorum facilitas, pœna est aliorum præcedẽtium. Quod autem Marc.3. dominus dicit, Nõ potest Satanas Satanam expellere: ne forte quisquam vtens nominibus aliquarum infimarum potestatum, cũ dæmonium excluserit, falsam putet esse istã domini sententiam: ad hoc intelligat dictũ, quia hoc modo Satanas, etiam si corpori aut corporis sensibus parcit, ideo parcit, vt ipsius hominis voluntati per impietatis errorem triumpho maiore dominetur. Hoc autem modo non exit Satanas, sed potius in intima ingreditur, vt in eo sic operetur, quẽadmodum dicit Apostolus, Secundum prin- Ephes.2 cipem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ. Non enim sensus corporis eorum turbabat atque torquebat, aut eorum corpora collidebat, sed in eorum voluntate, vel potius cupiditate regnabat. D Quod autem dicit pseudoprophetas multa Mat.24. signa & prodigia facturos, ita vt fallãt etiã, si fieri potest, electos: admonet utique, ut intelligamus quædam miracula etiam scelератos homines facere, qualia sancti facere non possunt: nec tamen ideo potioris loci apud deum esse arbitrandi sunt: non enim acceptiores erant deo quàm populus Israel Magi Aegyptiorum, quia non poterat ille Exod.7 populus facere quod illi faciebant: quanuis Moyses in uirtute dei maiora potuerit. Sed ideo non omnibus sanctis ista tribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona esse q̃ in operibus iustitiæ, quibus æterna vita comparatur. Propterea dñs prohi- Luc.10. bet hinc gaudere discipulos, cum ait, Nolite in hoc gaudere, quoniam spiritus vobis subijciuntur: sed in hoc gaudete, quoniam nomina vestra scripta sunt in cœlis. Cum

ergo

ergo talia faciunt magi, qualia nõnunquam sancti faciunt, talia quidem visibiliter esse apparent, sed & diverso fine & diverso iure fiunt. Illi enim faciunt, quærentes gloriam suam, isti quærentes gloriam dei: & illi faciunt per quædam potestatibus concessa in E ordine suo, quasi priuata commercia vel beneficia, isti autem publica administratione, iussu eius cui cuncta creatura subiecta est. Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter eum tradit emptori, vel cuilibet donat aut commodat. Et quemadmodum plerique mali milites, quos imperialis disciplina condemnat, signis imperatoris sui nõnullos possessores territăt, & ab eis aliquid, quod publice non iubetur, extorquent. Ita nonnunquam mali Christiani vel schismatici vel hæretici per nomen Christi aut verba aut sacramenta Christiana exigunt aliquid à potestatibus, quibus honori Christi cedere indictum est. Cum autem malis iubentibus cedunt voluntate, ad seducendos homines cedunt, quorum errore lætantur. Quapropter aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali Christiani. Magi per priuatos contractus, boni Christiani per publicam iustitiam, mali Christiani per signa publicæ iustitiæ. Nec mirum est quòd hæc signa valent, cum ab eis adhibentur, quando etiam cum vsurpătur ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiă non dederunt, propter honorem tamen ex- F cellentissimi imperatoris valent. Ex quibus Luc. 9. suit ille, de quo discipuli domino nunciauerunt, quòd in nomine eius ejiceret dæmonia, quamuis cum eis eum non sequeretur. Cum autem non cedunt his signis huiusmodi potestates, deus ipse prohibet occultis modis, cum id iustum atque vtile iudicat. Nam nullo modo vlli spiritus audent hæc signa contemnere: cõtremiscunt enim hæc, vbicunque illa prospexerint. Sed nescientibus hominibus aliud iubetur diuinitus vel ad confundendos malos, cum eos oportet confundi: sicut de Sceuæ filijs in actibus Acto. 19 Apostolorum legimus, quibus ait immundus spiritus Iesum scio, & Paulũ noui, vos lib. 3. de Trinitate. ca. 7. autem qui estis? Vel ad admonendos bonos, vt proficiant in fide, atque ista non iactanter, sed vtiliter possint: vel ad discernenda dona membrorũ Ecclesiæ, sicut Apostolus 1. Co. 12 ait. Nunquid omnes virtutes? nunquid oẽs habent dona curationum? Propter has igitur causas plerunque, vt dictum est, nescientibus hominibus iubetur diuinitus, vt his signis adhibitis huiusmodi potestates voluntati hominum non obtemperent. Vt autem mali bonis sæpe temporaliter noceant, potestatem in eos accipientes, ad maiorem fit bonorum vtilitatem propter exercitationem patientiæ. Itaque anima Christiana semper inuigilet in tribulationibus suis sequi voluntatem dñi sui, ne ordinationi dei resistendo G acquirat sibi grauius iudicium. Quod enim ipse dñs agens hominem Pontio Pilato dixit, hoc & Iob diabolo posset dicere, Nõ ha- Iob 1. beres in me potestatem, nisi data esset tibi Ioã. 19. desuper. Non ergo eius voluntas cuius malitiæ potestas in bonos datur, sed eius voluntas à quo hæc potestas datur debet nobis esse charissima, qm̃ tribulatio patientiam ope- Rom. 5. ratur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per sanctum spiritum qui datus est nobis. Cum Aduer- quidă hæretici qui Apollinaristæ ex Apol- sus Apollinare quodam authore suo dicti esse perhi- linaribentur, assererent dñm nostrũ Iesum Chri- stas. stum inquantum homo fieri dignatus est q. 80. non habuisse humanam mentem, inhærentes eis nonnulli, & eos studiose audientes, delectati sunt quidem ea peruersitate, qua ille hominem in deo minuebat, dicens eũ non habuisse mentem, hoc est rationalem animam, qua homo à pecoribus secundum animam differt: Sed cum secum ipsi cogitarent, Ioan. 1. fatendum esse, si ita est, vt vnigenitus dei filius, sapientia, & uerbum patris per quod fa- H cta sunt omnia, beluam quădam cum figura humani corporis suscepisse credatur, displicuerunt sibi: non tñ ad correctionem, vt redirent ad veritatis viam, totumq; hominem à sapientia dei susceptum esse confiterentur, nulla diminutione naturæ: sed ampliori vsi audacia, ipsam ẽt aĩmã totumq; vtile homines alienantes ab eo, solam carnẽ humanam eum suscepisse dixerunt. Adhibentes etiam testimonium ex Euãgelio, immo illam dñi sententiam non intelligendo peruersi, confligere audent aduersus catholicam veritatem, dicentes scriptum esse, Ver- Ioan. 1. bum caro factum est, & habitauit in nobis. lib. 14. Sub his enim uerbis ita uerbum uolunt car- de ciuitani esse copulatum atque concretum, vt nul- te dei. la ibi non solum mens, sed nec anima huma- cap. 2. na intersistat. Quibus primo respondendũ est: ideo sic esse illud in Euangelio positũ, quia vsque ad visibilem carnem, assumptio illa

illa humanæ naturę à dño facta est, atque in
tota illa unitate susceptionis principaliter
uerbum est, extrema autem atq; vltima ca-
ro. Volens itaque Euangelista commenda-
re pro nobis dilectionem humilitatis dei qui
I sese humiliauerit, & quousque humiliaue-
rit exprimens, uerbum carnemque nomi-
nauit prætermittens animæ naturam, quæ
uerbo inferior est, carne uero præstantior.
Magis enim commendat humilitatem, quia
dictum est, Verbum caro factum est: quàm
si diceretur, uerbum homo factum est. Nã
si nimis hæc intueantur uerba, potest alius
non minus peruersus ex istis uerbis ita ca-
lumniari fidei nostræ, ut dicat ipsum uerbũ
conuersum & commutatum esse in carnem,
& uerbum esse destitisse: quia scriptum est,
Verbum caro factum est: sicut caro humana
cum fit cinis, non est caro, sed ex carne cinis
est. Et secundum loquendi modum consue-
tudinemque celebriorem, quicquid fit quod
non erat desinit esse quod erat. Nec tamen
ita hæc uerba intelligimus, sed etiam ipsi no
biscum ita intelligunt, ut manens uerbum
quod est, ex eo quòd accepit formam serui,
non ex eo quòd in illam formam aliqua mu
tatione conuersum est, dictum sit, Verbum
caro factum est. Deinde si ubicunque caro
fuerit nominata & anima tacita, sic intelli-
gendum est, ut anima ibi non esse credatur,
nec illi habebant animam de quibus dictum
Lucæ.3. est, Et uidebit omnis caro salutare dei. Et
Psal.64. illud in Psalmo, Exaudi preces meas, ad te
Ioã.17. omnis caro ueniet. Et illud in Euangelio,
K Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut
omne quod dedisti ei non pereat, sed habeat
lib.14.de uitam æternam. Vnde intelligitur, solere,
Ciuitate homines per nominationem solius carnis
dei. significari, ut secundum hanc locutionem
cap.2.& etiam illud possit intelligi: ut quod dictum
libro.22 est, uerbum caro factum est: nihil sit dictũ,
cap.19. nisi uerbum homo factum est. Sicut enim à
Gen.46 parte totum, plerunque nominata sola ani-
lib.16.de ma homo intelligitur, sicut est illud, Tot
Ciuita- animæ descenderunt in Aegyptum: sic rur-
te dei. sus à parte totum etiam nominata sola car-
ca.40. ne homo intelligitur, sicut sunt ista quæ po
suimus. Proinde quemadmodum nos huic
obiectioni eorum, quam ex Euangelio pro-
ponunt, ita respondemus, ut nullus homi-
num ita desipiat, ut putet nos per hæc uerba
cogi ad credendum & confitendum, quòd
mediator dei & hominum homo Christus
1.Ti.2. Iesus animam humanam non habuit: sic

quæro quomodo ipsi respondeant tam ma-
nifestis obiectionibus nostris, quibus osten-
dimus per innumerabiles loco Euangelicæ
scripturæ narratum de illo ab Euangelistis,
quòd in his affectionibus fuerit quæ sine I.
anima esse non possunt. Non enim ea pro- Mat.26.
fero, quæ ipse dominus tam multa comme- Ioã.10.
morat, Tristis est anima mea vsq; ad mor- Ioã.15.
tem: &, Potestatem habeo ponendi animam
meam, & iterum sumendi eam: &, Maiorem
dilectionem nemo habet, q̃ vt animam suã
ponat quis pro amicis suis. Quæ mihi per-
uicax contradictor potest dicere figurate a
domino dicta: sicut multa in parabolis eum
locutum esse manifestum est. Nam etsi ista
non ita sunt, non tamen opus est pugnaci-
ter agere vbi habemus Euangelistarum nar
rationes, per quas eum & natum de Maria
virgine cognouimus, & comprehensum à
Iudæis, & flagellatum, & crucifixum at-
que interfectum, sepultum in monumen-
to: quæ omnia sine corpore intelligere fa-
cta nemo potest. Nec ficte aut figurate ac-
cipienda quisquam vel dementissimus di-
xerit, cum dicta sint ab eis, qui res gestas
vt meminerant, narrauerunt. Sicut ergo
ista corpus eum habuisse testantur, sic eum
indicant habuisse animam affectionis illæ,
quæ non possunt esse nisi in anima quas ni-
hilominus eisdem Euangelistis narrantibus
legimus. Et miratus est Iesus, & iratus & M
contristatus, & exhilaratus, & multa talia
innumerabilia. Sicut etiam illa, quæ con-
iuncta simul officia & corporis & animæ
ostendunt: sicut sunt ꝙ esuriuit, ꝙ dormi-
uit, ꝙ fatigatus ab itinere sedit, & alia huius
modi. Non enim possunt dicere, etiam in Matt.4.
veteribus libris dictam esse iram dei & læti- & 8.
tiam, & nonnullos huius generis motus: nec Ioan.4.
ideo tamen esse consequens, vt deum habuis-
se animam credendum sit. Dicta sunt enim
illa propheticis imaginationibus, non narra-
toria manifestatione: nam & membra dei
dicta sunt, & manus, & pedes, & oculi, &
facies & similia. Et quemadmodum ista nõ
indicant eum habere corpus, sic nec illa ani
mam. Quemadmodum autem narratum
aliquid, vbi nominata sunt manus Christi
& caput, & cætera quæ indicãt eius corpus:
ita etiam quæ de animi affectionibus eodem
narrationis tenore nominata sunt, indicant
eius animam. Stultũ est autem credere nar-
ranti Euangelistæ quòd manducauerit, &
non ei credere ꝙ esurierit. Et si enim non

est consequens, vt omnis qui manducat, esuriat: nam, & angelum legimus manducasse, sed esurisse non legimus: neq; vt omnis qui esurit, manducet, si aut officio aliquo se cohibeat, aut desit ei cibus facultasq; manducandi: tamen cũ vtrũq; narrat Euãgelista,
A vtrunq; credendum est, quia vtrũque sicut rerum gestarum index factũ gestumq; conscripsit. Sicut autem quia manducauit, sine corpore intelligi non põt: sic quia esuriuit, sine anima fieri non potuit. Nec illa nos terret inanis atq; inepta calumnia, qua inuidiose resistentes, aiunt, Ergo sub necessitate positus fuit, si has affectiones animi veras habuit. Facile quippe respondemus, Ergo sub necessitate positus fuit, quia comprehensus, flagellatus, crucifixus, & mortuus est: vt tandem sine pertinacia, si volunt, intelligant, sic eum passiones animi, hoc est affectiones, voluntatis dispensatione, veras tamen, vt placuit, suscepisse, quemadmodum passiones corporis eadem dispensationis voluntate sine vlla necessitate susce-
lib. 14. de ciuitate dei. Cap. 9. pit. Quemadmodum nos non voluntate morimur, sic & non uoluntate nascimur: ille autem voluntate vtrunque, vt oportebat exhibuit, & tamen verissime exhibuit. Sicut ergo necessitatis nomine nec nos nec illos quisquam auellit à fide verissimæ passionis: per quã corpus eius ostẽditur: sic & nos ipso nomine necessitatis nemo deterret à fide verissimæ affectionis, per quam animam eius agnoscimus: nec ipsos debet deterrere à consentiendo catholicæ fidei, si non eos deterret exitiabilis pudor mutandæ, quamuis falsæ diu ta-
B men, & cum temeritate defensæ sententiæ.

De quadragesima, & quinquagesima. q. 81. Omnis sapientiæ disciplina est, quę ad homines erudiendos pertinet, creatorem creaturamque dignoscere, & illum colere dominantem, istam subiectam fateri. Est aũt creator deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: & ideo trinus, pater &
Ro. 11. filius & spiritussanctus. Creatura vero partim est inuisibilis, sicut anima: partim visibi-
Deut. 6. lis, sicut corpus: inuisibili ternarius numerus tribuit, quare diligere deũ tripliciter iubemur: ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente. Corpori quaternarius numerus, ꝓpter euidentissimam naturam eius: id est calidam & frigidam, humidã & siccã. Vniuersæ ergo creaturæ tribuit septenarius. Quapropter omnis disciplina dignoscens & discernens creatorem atq; creaturam, denario numero insinuatur. Quę disciplina quãdiu corporeis motibus tẽporaliter significatur, credendo constat, & rerum gestarum viuentium atq; trãseuntiũ authoritate quasi lacte paruulos nutrit: vt idoneos faciat contemplationi, quæ non venit & transit, sed semper manet: in qua quisq; narratis sibi rebus diuinitus temporaliter pro salute hominum ge- C
stis siue gerendis, quæ adhuc futura prædicãtur, si ꝑmanserit in fide & promissa sperauerit & quæ diuina authoritas præcepit insatiabili charitate implere curauerit, recte agit vitam huius necessitatis & temporis, quę numero quadragenario commendatur. Quoniam denarius numerus qui totam insinuat disciplinam, quater ductus: id est numero q corpori tribuitur multiplicatus, quia per motum corporalis administratio geritur, quo dictum est vitam constare quadragenarium numerum conficit. Ita impetrat etiam stabilem & nullius temporis indigentem sapientiam, quę denario numero commendatur, vt ad quadraginta addatur decem, quia & partes ęquales quadragenarij numeri simul ductæ ad quinquaginta perueniunt. Partes aũt æquales habet quadragenarius numerus, primo quadraginta in singulis, deinde viginti in binis, decem in quaternis, octo in quinis, quinque in octonis, quatuor in denis, duas in vicenis. Vnum ergo & duo, & quatuor & quinque & octo & decem & viginti simul ducta efficiunt quinquaginta. Quapropter sicut quadragenarius numerus æqualibus suis partibus computatis parit amplius denarium numerum & sic quinquagenarius: sic tempus fidei rerum pro sa- D
lute nostra gestarum, & gerendarum, cum æquitate vitæ actum, impetrat intellectum stabilis sapientiæ, vt non solum credendo, sed etiam intelligendo, disciplina firmetur. Et ideo ea quæ nunc est ecclesia, quauis filij dei simus, ante tamen q̃ appareat quid 1. Ioã. 3.
erimus, in laboribus & afflictionibus agit, & Aba. 2.
in ea iustus ex fide viuit. Nisi enim credideritis, inquit, non intelligetis. Et hoc est tẽ- Esai. 7.
pus quo ingemiscimus, & dolemus, expectantes redemptionem corporis nostri, qđ quadragesima celebratur, Scimus autẽ q̃m 1. Ioã. 1.
cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Cum additur denarius quadragenario, vt non solum credere quæ pertinent ad fidem, sed etiam perspicuam veritatem intelligere mereamur Talis ecclesia in qua nullus erit mœror, nulla per-

permixtio malorum hominum, nulla in-
quitas, sed lætitia & pax & gaudium, quin-
Acto. 1. quagesimæ celebratione præfiguratur. Pro-
pterea postea quam dominus noster Iesus
Christus resurrexit à mortuis, quadragin-
ta diebus peractis cum discipulis suis, eadé
ipsa scilicet per hunc numerum insinuata
temporali dispensatione quæ ad fidem per-
E tinet, ascendit in cœlum: & decẽ alijs diebus
Acto. 2. peractis misit spiritum sanctum: id est vt nõ
ad humana & temporalia, sed ad diuina &
æterna contuenda quodam amoris & cha-
ritatis spiramento & incendio quadragena-
rio denarius adderetur. Et ideo hoc iam to-
tum, id est quinquagenarius numerus die-
rum, lætitiæ celebratione signãdus est. Hæc
autem duo tempora, id est vnum laboris &
solicitudinis, alterum gaudij & securitatis,
etiam retibus missis in mare dominus no-
Luc. 5. ster significat. Nam & ante passionẽ de re-
ticulo dicitur misso in mare, quia tantum
piscium ceperunt vt vix ad litus trahendo
perducerent, & vt retia rumperentur. Non
enim missa sunt in dexteram partẽ: habet.n.
multos malos ecclesia huius temporis, Ne-
que in sinistram: habet enim etiam bonos:
sed passim, vt permixtionem bonorum ma-
lorumq́; significarent. Quòd autem rupta
sunt retia, charitate violata, multas hæreses
extitisse significat. Post resurrectionẽ vero,
cũ vellet ecclesiã futuri tẽporis pmonstrare,
Ioã. 21. vbi omnes perfecti atq; sancti futuri sunt,
F iussit mitti etiam retia in dexterã partem: &
capti sunt ingentes pisces, centum quinqua-
gintatres, mirantibus discipulis q̃ cũ tã ma-
gni essent, retia non sunt dirupta. Horum
magnitudo imaginem sapientiæ iustitiæq́;
significat, numerus vero, ipsam disciplinam,
& temporali dispensatione, & æterna rege-
neratione perfectam, quam diximus quin-
quagenario numero commendari. Quia
enim tunc non erit opus corporalibus adiu-
mentis, & animo continebitur fides atq; sa-
pientia, quia animo ternarium numerum
tributum diximus, quinquaginta ducimus
De eo ter, & fiunt centum quinquaginta: cui nu-
qđ scri- mero trinitas additur, quia omnis illa perfe-
ptú est, ctio in nomine patris & filij & spiritus san-
Quem cti consecrata est: ita fiunt centum quinqua
enim di- gintatres, qui numerus piscium ad dexte-
ligit dñs ram partem c ptorum inuenitur. Multi
murmurantes sub disciplina dei, quæstioné
mouent, cum vident iustos sæpe graues mo-
lestias secundum hanc vitam pati: quasi pro
pterea nihil eis prosit q̃ deo seruiunt, quia
vel communes labores, atque indifferenter corripit,
corporum atq; damnorum & cõtumeliarũ flagellat
cæterorumq́; omnium, quæ mala mortales aút oẽm
putant, vel ẽt cæteris ampliores patiuntur filiũ qué
propter verbũ dei atq; iustitiam, quę one- recipit.
rosa peccantibus in eius prædicatores tu- qó. 82.
multuosas seditiones aut insidias aut odia G
concitat. Quibus respondetur, quia si vi-
ta ista sola esset hominũ, aut nihil prodesse,
aut etiam nocere iustam vitam non vsque-
quaque absurde uideretur: quanquam non
defuerint, qui iustitię suauitatem, & inter-
num eius gaudium, cum corporalibus mo-
lestijs, quas genus humanum pro conditio-
ne suæ mortalitatis patitur, cum omnibus
etiam quæ propter ipsam iustitiam in eos
qui iuste viuunt, iniuriosissime cogitan-
tur, ita compensarent, vt sequestrata spe fu-
turæ vitæ iocundius & lætius præ amore
veritatis torquerentur, quàm luxuriosi præ
cupiditate ebrietatis epulentur. Sed ijs ta-
men qui putant iniustum deum, cum iustos
in doloribus & laboribus vident: aut certe
si non audent iniustum deum dicere, vel res
humanas non curare arbitrantur, vel semel
statuisse necessitates fatorũ, contra quas nec
ipse aliquid facit, ne ordinem rerum à se di-
spositum inconstantia turbare credatur: aut
aliquid aliud opinantur, q̃ deus in aliquo
inualidus, non possit à iustis ista mala pro-
hibere: dicendum est, nullam fuisse futu-
ram iustitiam in hominibus, si res huma-
nas non curat deus: quia omnis ista homi- H
num iustitia, quam & tenere animus huma
nus rectè faciendo potest, & peccando amit-
tere, non imprimeretur animæ, nisi esset ali
qua incommutabilis iustitia, quæ integra
inueniretur à iustis, cum ad eam conuerte-
rẽtur: integra relinqueretur à peccantibus,
cum ab eius lumine auerterentur. Quæ iu-
stitia incommutabilis vtiq; dei est, nec eam
porrigeret ad illustrandos ad se conuersos,
si res humanas non curaret. Si vero pro-
pterea grauia perpeti iustos non sineret, q a
contra ordinem rerum à se dispositum nol-
let venire, nec ipse iustus esset: non quia di-
spositionem suam seruare non vult, sed quia
ita disposuit ipsum ordinem rerum, vt im-
meritis pœnis iusti affligantur. In ali-
quo autem deum esse inualidum ad repel-
lenda mala quæ iusti patiuntur, q isquis
opinatur, ideo desipit, quia non intelli-
git, sicut nefas est iniustum deum c cre ita

Dd 2 nefas

nefas esse omnipotentem negare. Quibus pro tempore susceptę quæstionis breuiter constitutis, quia & esse deum & iustum atq; omnipotétē esse perniciosissimę iniquitatis est dubitare: nulla causa probabilior occurrit, cur iusti homines laborent plerunq; in
I hac vita, nisi quia hoc eis expedit. Alia est enim quæ nunc est iustitia hominum ad recipiendam sempiternam salutem: alia tunc in paradiso cōstituti hominis esse debuit ad retinendam & non amittendam eandē sempiternā salutem. Sicut enim iustitia dei, est vtilia pręcipere, & inobedientibus pœnas, obedientibus autem præmia distribuere: ita iustitia est hominis, præceptis vtilibus obedire. Sed quoniam sic est in animo beatitudo, vt in corpore sanitas, quemadmodum in ipso corpore alia præcipitur medicina, ne bona valetudo amittatur, alia vero vt amissa recuperetur: sic in toto statu hominis, alia tunc præcepta data sunt, ne amitteret immortalitatem, alia nunc præcipiuntur, vt eam recipiat. Et sicut in valetudine corporis, si quis præceptis medici, quibus eadem bona valetudo custodienda est, non obtēperando in aliquem morbum inciderit, accipit alia præcepta vt sanari possit: quæ sæpe non sufficiunt, si talis est morbus, nisi adhibeantur à medico quædam adiutoria, plerunque aspera & dolores importantiā, quæ tamen valent ad recuperandā salutem. Vnde fit vt homo, quamuis iam obtemperans medico, patiatur tamen adhuc dolores, non so-
K lum de ipso morbo nondum sanato, verum etiam de adiutorio medicinæ: Ita homo per peccatum lapsus in huius vitæ morbidam & calamitosam mortalitatem, quia primo præcepto obtemperare noluit, quo sempiternam custodiret ac teneret salutem, secūda præcepta æger accepit: quibus obtemperans iam quidem non absurde dicitur iuste viuere, sed tamen molestias quas patitur, vel de ipso morbo nondum sanato patitur, vel de adiutorio medicinæ, Cui adiuto-
Heb.12. rio deputatur quod scriptum est, Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Qui vero non obtemperantes præceptis saluberrimis inique viuunt, augent etiam atque etiam morbos suos: & aut ex ipsis patiuntur innumerabiles miseriarum labores doloresque etiam in hac vita: aut pœnis quoque adhibitis, vt quod sanum non est, tangatur & doleat, in quo malo sint, misericorditer admonentur, vt ad medicinā conuersi per gratiam dei sani fiant. Quæ omnia si contempserint, id est, pcepta verborū & dolorum, iustam post hanc vitam sempiternam damnationem merebuntur. Ideoq; ille potest dicere iniuste ista fieri, qui solam vitam mortalem quam nūc agimus esse exi- L
stimans, quæ diuinitus prædicta sunt futura non credit, pensurus grauissima supplicia perseuerantiæ peccatorum atq; infidelitatis suæ.

Matt.5. De cōiugio in eo quod dominus ait, Si qs dimiserit uxorem suā excepta causa fornicatiōis et qō.84 fornicatio.

Si dominus dimittendę coniugis solam causam fornicationis admittit, & paganum coniugium dimitti prohibet, consequens est vt paganismus fornicationi non deputetur. Solam autem fornicationis causam exceptam facere dominum cum de dimittenda coniuge loquitur in Euangelio manifestum est. Paganum ergo coniugium hinc non prohibetur dimitti, quia cum Apostolus de hac re consilium daret, vt fidelis volentem secum esse coniugem infidelem, non dimittat, ait, Ego dico, non dominus:
vt dominus intelligatur non quidem iubere vt dimittatur, ne contra iustum eius consilium dare videatur Apostolus, sed tamen permittere, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilij voluntate libere faciat. 1.Co.7. Veruntamen si quisquam asserat solā illam fornicationem dominum admittere ad causam relinquendæ coniugis, quæ vulgo dicitur fornicatio, id est quæ concubitu illicito perpetratur: hoc potest di- M
cere dominum cum de hac re loqueretur de vtroq; fideli dixisse, & marito & vxore, vt si ambo fideles sint, neutri liceat alterū relinquere nisi causa fornicationis, vbi non potest paganismus intelligi, quia vterque fidelis est. Sic enim & Apostolus videtur distinguere cum ait, His autem qui matrimonio iuncti sunt, pręcipio, non ego, sed dūs, uxorem à uiro non discedere: quòd si recesserit, manere innuptam, aut uiro suo recōciliari. Vbi etiam intelligitur, ꝙ si una illa causa qua sola relictio coniugij permittitur, mulier à uiro recesserit, innupta perseuerare debet: aut si se non continet, viro potius reconciliari vel correcto vel certe tolerando quàm alteri nubere. Sequitur autem & dicit, Et uir uxorem non dimittat: breuiter eandem formam intimans in viro quam præcipiebat in fœmina. Quibus ex præcepto domini insinuatis ita sequitur, Cæteris aūt ego dico, nō dñs, Si quis frater habet vxorē infidelē, & hæc consentit habitare

tare cum illo, non dimittat illam: Et mulier si habet uirum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat uirum. Vbi dat intelligi dominum de his locutum, vt neuter alterum dimitteret, si fideles ambo
A essent.

VIGINTIVNIVS SENtentiarum, siue quæstionum, Liber.

B OMnis qui beate vult viuere, si viuit, vt vult, beatus est. Omnis autem homo beate vult viuere. Omnis igitur homo qui uiuit, vt vult, beatus est. Ex quo conficitur neminem uiuere vt uult qui uult turpiter uiuere: qa nemo beatus est qui turpiter uiuit. Ideo autem non uiuit vt uult, quia etsi multa secundum uoluntatem suam faciat, consequuntur tamen plura contra ipsius uoluntatem. Cú Apostolus dicat. Omnia in figura contigisse Iudæis, vmbras præterea fuisse cũcta præterita, nam corpus Christũ esse possum contendere, Pascha non nisi semel gestum esse, quando figuratum corpus fuit occisus Christus. Nam & si ouis, qualem lex ad Pascha describit, nisi potest inueniri, vt sit ex ouibus & hœdis: discordat.n. horum animalium ad coniunctionem cõmunis fœtus ipsa natura, quomodo potuit Pascha uerum geri, cum defuerit agnus talis, ille qui Pascha est? At si Christus talis ex iustis, id est ouibus, & peccatoribus, id est hœdis secũdum carnem nascitur, hic est solus agnus ille qui quæritur quiq; dum non amplius,
C quam semel occiditur, non amplius secundũ ueritatem quam semel celebratum illud perfectum Pascha mõstratur. Figurę igitur, vt diximus, tunc temporis fuerunt: nam agnus eligitur, vt simplicitas & innocentia designetur: masculus quæritur, vt uirtus comprobetur: immaculatus, vt sine crimine: anniculus, vt exacto prædicationis tempore: perfectus, vt instructus omni virtutũ genere: mense septimo, vt totus annus à primordio proprio consequatur: quartadecima die mensis, vt lumine ueritatis impleto, erroris nox operiatur: ad uesperam, vt seculi occasus imminere approbetur: eiecto fermento, vt à corde peruersæ mentis malitia corrupta tollatur: oblitis sanguine liminibus domorum, vt figura dominicæ passionis fronte signetur igne assus. est enim Euangelium, & sermo Christi robustus cibus: nec in aqua madidus, non est enim delicatæ interpretationis humido languore soluendus. Nihil prætermittitur, nihil enim in Christo omnino reprobatur. Ossa non conteruntur, quia nec comminui, id est uinci in quoquam Christus potest. Quicquid superest, diuinis ignibus imponitur. id est quæ quis capere non potest, Christi diuinæ scientię remittit, eorum tantum, quæ
D manifesta sunt, pro viribus epulatur intentus. Nam & ꝙ stantes edunt, forma est, ne quis cadat, aut ne quis se in Euangelio ad necessitatem prosternat: sed ingentis animi robore contra persecutionum prælia inuictus, id est sublimis & erectus assistat. Nam ꝙ succinctis lumbis Euangelicę signum est cõtinentiæ, dum locus seminum coercetur, & constringitur: additis baculis, spiritussancto quo quis nititur. Pedibus calciatis, id est lubrico erroris eiecto, dum probationem ad fidem cœlestium quasi ferratis præsidijs in Euangelio cuncta sunt fixa, firmissima veritate solidata. Festinantes etiam, feruentes enim fide probantur: tepidi & negligentes respuuntur & euomuntur. Cum azymis sumuntur. Christus.n. cum omni simplicis animi pura simplicitate sumitur. Cum picridis, etenim hoc Pascha in Iudæorũ damnationẽ acerbissimas amaritudines cessit. Nõ nisi circuncisis dabatur: purgatis.n. solis, & lauacro indulgentiæ cœlestis expiatis, percipiendi Christi corporis sacramenti cibi facultas porrigitur. Ita q̃ figura Israelitis fuerant, in nobis corroborata sunt, & q̃ in illis imagines, in nobis ipsæ sunt ueritates. Imitabantur illi facere Pascha, dum in similitudinibus exercerentur, solis discipulis Christi uerum Pascha facturis.
E

Non ij qui pecudũ ptractãt corq; iecurq;,
Sed quorũ emendat prudẽs ꝑcordia virtus, emũdat.
Excludens positã subter labem vitiorum,
Remigio poterunt cœlum penetrare secũdo,
Aethera nec vacuũ lætis trãscurrere pẽnis.

Quia tuum animum non leuiter moueri, & cum præsens essem aduerti, & nũc tuis literis gratius certiusq; cognoui, rescriptũ tibi non parui voluminis debeo, quod dominus pręstabit, ut ita explicem quemadmodũ noui tibi congruere, ac saluti fidei tuæ. Non enim paruum malum est, peruersis opinionibus non solum ad committendum blandimento voluptatis adduci, sed etiam ad de-

Marginal notes: De Iudæis.2. — 1.Co.10 — Exo.12. — De qóne fati, & fortunæ. 3.

endendũ peccatum à medicamento confessionis auerti. Illud sanè quàm citius ac breuiter noueris, omnea leges atque instituta omnia, disciplinas, laudes, uituperationes, exhortationes, terrores, præmia, supplicia, cæteraque omnia, quibus humanum genus administratur & regitur, penitus labefactari atque subuerti, nihilque in eis omnino iustitiæ remanere, nisi uoluntas sit

F causa peccandi. Quanto ergo licentius & æquius Mathematicorum improbamus errores, qui diuinas leges, vel etiam domorum nostrarum regendarum curam damnare atque abijcere cogimur, quod nec ipsi Mathematici faciunt. Nam cũ aliquis eorũ nũmatis fatua fata uendiderit, mox vt oculos à tabellis eburneis ad domus suę moderamen ac solicitudinem reuocauerit non solum vocibus, sed etiam plagis emendat uxorem, non dico si petulantius ioculantem, sed si immoderatius per fenestram aspicientem animaduerterit. Quæ tamen si ei dicat, quid me cædis? venerem cæde si potes, à qua cogor hoc facere: tunc vero ille non curat q̃ vana verba componat fallendis extraneis, sed q̃ iusta verbera imponat corrigendis suis.

Quando ergo quisq; eorum reprehendi cœperit, causam conuertit in fatum, & ideo se culpari non vult, quia fato se dicit coactum fuisse ad id quod arguitur. Redeat ad seipsum, seruet hoc in suis, non castiget seruũ furem, non de contumelioso filio conqueratur, vicino improbo non minetur. Quid enim horum faciens iuste facit, si omnes à quibus iniurias patitur, non culpa sua, sed fato impelluntur vt faciant? Si autem iure proprio, patrisfamilias diligentia quoscunque homines pro tempore in potestate ha-

G bet, hortatur ad bonum, deterret à malo, imperat vt suæ voluntati obtemperent, honorat eos qui sibi ad nutum obaudiunt, vindicat in eos qui se contemnunt, rependit gratiam benefici js, odit ingratos, egone expectabo vt contra fatum disputem, cum tanta eum non uerbis, sed factis eloqui deprehendam, vt prope manibus suis omnes Mathematicorum captillos supra capita eorum frágere videatur? His itaque paucissimis si aui ditas tua contenta non est, & librum aliquem de hac re quem diutius legas desideras, patienter tibi expectandæ sunt vocationes nostræ, & rogandus deus qui & otium & facultatem satiandò de hac re animo tuo tribuere dignetur: Ero tamen alacrior si & sæpe commemorare me literis tuam non pigeat charitatem, & quid de hac epistola sentias, rescripto edocueris.

De miraculis magicis Sẽten. 4.

Non enim oportet moueri cum magicis artibus miracula fiunt plerunque similia miraculis quæ fiunt per sanctos dei seruos sicut scriptum est in Exodo, quòd magi Pharaonis fecerunt nõnulla similiter sicut fecit Moyses.

Exo. 7.

Non ergo oportet hec mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt etiam per inferiores potestates aeris huius non absurde fieri posse cre- H duntur. Sed hoc interest, quòd cum sancti talia faciant, in nomine dei domini omnium rerum de sublimioribus apparatibus iubetur inferiori creaturæ: Cum autem mali homines magicis artibus operantur similia, in manus suas dantur cum exaudiuntur à dæmonibus. Digni sunt enim qui tali exauditione decipiantur, vt pœna illis fiat hoc quod videntur impetrare beneficium, cum eis exhibent quasi priuatim aereæ potestates quædam miracula, vt eos habeant subiugatos, permissu tamen diuinæ prouidentiæ, vt pro meritis animarum sua cuique tribuantur.

De centũ quinquaginta tribus piscibus.

Potest etiam si numerus iste consideretur occurrere ad Ecclesiæ sanctitatem &c. Require in libro octogintatrium quæstionum, quæstione quinquagesimaseptima.

Sentẽ. 5.

In quo sit homo melior beluis. Sentẽ. 6.

Hominem ex anima & corpore constare nulli dubium est, ita vt anima sit uis quædam qua corpus viuificatur, & sint duo, ita vt vnum altero sit præstantius, illud dominetur, hoc seruiat. Sed rursus in eadem anima duo quædam videntur: Vnum quòd amans diuina intelligit & participat rationi, ac dicatur rationale: alterum quod sensibilius fruens, beluis communicat, ac sit irrationale. Quod rursus in duobus animaduertendum est, quorum vnum est quo I resistere appetit obsistentibus, alterum quod adipisci congruentia, quod & beluas facere manifestum est. Quibus collectis, apparebit hominem constare ex anima quidem & corpore, sed offici js hac partitione diuersis. His autem omnibus præsidet illa prima & rationi vicina pars, quæ cum sese suaque vi, at potentia fabricatoris, non per se, quia ipsa ex se nihil est, sed per benignitatem dei per quam anima est, fuerit delectata, naturæ inferiorem in se partem frenando, atque à rebus temporalibus abducendo, liberat dolorum egestate, indigentiæ difficultate, morborum molestijs, atque in sua bona benefica largitione reducit,

ducit, vt iustitiæ in ea firmitas maneat, regnando secundum suam naturam & seruienti præstando. Cuius seruientis si vita fuerit delectata, & hæc temporalia dilexerit, non dominans, sed seruiens, & non præstans inferiori, sed ei obsequens, iudicabitur ad extremum grauiores pœnas expertura, deserta ijs omnibus quæ aduersum dei præcepta dilexit: Recurrendo autem ad superna, ac se totam dei beneficijs resumendo, erit similis ei à quo facta est, & erit btá, habens eius similitudinem ad quam

Eccl.17. facta est. Sic enim scriptum est. Et fecit deus hominem ad imaginem dei: quam nos ipso intuitu recepturos esse sic dicitur per

K Ioannem Apostolum, Charissimi, filij

I.Ioã.3. dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti

Deut.6. est. De distributione autem animæ dictum est, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota

I.Th.5. mente tua. Et Apostolus Paulus sic ait, Saluum faciat dominus spiritum vestrum, animam, & corpus. Quapropter nihil beluis homo præstat, nisi quòd intellectualis anima est: ipsis autem hominibus cæteris præstat cum intelligit deum, neq; temporalia

Psal.31. bona peruersus vanitate sectatur. Nam &

Hier.9. illud vetissime dictum est, Nolite esse si-

Eccl.1. cut equus & mulus, non habentes intellectum: Et illud, Qui gloriatur, in domino glorietur, si intelligit, quia ego sum dominus: Et illud, Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Quæ abundantia homini in omni labore suo quem ipse laborat sub sole?

De corporis resurrectione. Sentẽ.7. Excepto eo quod omni fide dignum est, nihil deum non posse, tali etiam ratiocinatione colligi potest, nõ esse contra naturam vt resurgat hoc corpus. Vniuersum corpus, quod etiam huius mundi sensibilis cœli & terræ nomine significatur, est aliquo

L modo. Omne autem quod est aliquo modo, neq; tñ summo modo, eius speciei participatione est, in quantuncunq; est, quæ summo modo est: qua cum tenetur, ordinatas quasq; commutationes pati põt, nõ aũt esse omnino corpus non põt. Si enim omnino corpus non erit, aut nihil erit, aut aliquid melius. Sed nihil esse non sinitur obtinente specie quæ semper manet, & vere summeq; est: Melius autem aliquid esse quam corpus non potest: quia & corpori vniuersi certus est modus, & eorum quæ incorporea facta sunt, numerus augeri non indiget, & non est opus aliquam nouam naturam fieri, quasi aut non omnia facta fuerint, aut in locum alicuius quæ perierit alia substituenda sit: cum & perfecte facta sint omnia, & ea gubernentur prouidentia secundum speciem semper manentem, vt ordinatæ mutabilitati & per hoc in mutantis quandam manentiam cedat natura sensibilis, atq; ita in suo genere teneatur, modumq; proprium custodiat. Ex quo fit vt corpus omne aliter atq; aliter fit, corpus tamen esse non desinat: ita vniuersæ naturæ salua sunt omnia, quæ sensibus nostris discedunt & interire penitus existimantur. Vnde non mirum est si hoc M

corpus modum istum suum quo nunc est inquantum est recipiat, aut meliorem aliquẽ sortiatur, cum is qui vocatur interitus, disces sio in alios modos sit, nõ omnino peremptio. De fide

Fides sine spe & charitate est, si dicas, spe, & credo vera esse ad quæ me vocas, sed ego ea charita-capere non possum, nec volo. Fides sine te. Sen-spe cum charitate est, si dicas, credo vera ten.8. esse ad quæ me vocas, & volo ea consequi, sed non possum. Fides cum spe sine charitate est, si dicas, credo vera esse ad quæ me vocas, & ea possum assequi si velim, sed nolo. Charitas sine spe & fide est: si quis dicat, vehementer se velle sine illecebris corporis sui viuere in æternum, sed neq; credere esse vitam æternam, nec si sit, eam se posse assequi. Cum fide sine spe charitas est, si et desiderare se vitã æternã, & credere eẽ qs dicat, sed se posse assequi neget. Spes aũt sine fide quo esse posset, non inuenio: Nemo. n. sperat se posse assequi, quod esse non credit. Oportet ergo inesse animo omnia tria, sinẽ Quod spem & charitatẽ: vt credat vera esse ad quæ philosovocatur, & speret se posse assequi, & omnino phia in ea diligat. Philosophia in tres partes di-tres paruiditur: moralem, naturalem, rationalem. tes diuiMoralis in duas, scientiam, & administra-datur. tionem. Scientia in duas, hortationem, & Sentẽ.9. tractationẽ bonorum & malorum. Admini A stratio in duas, officium & finem. Officiũ quod facere debemus: finem ad quod referimus omnia quæ recte faciamus, ipsum autem ad nihil aliud refertur. Naturalis distribuitur in duas partes, corporea, & incorporea. Corporeorum diuisio quinquepertita est: In causam, quæ aliquid facit: materiam, vnde facit: motum, per quod facit: causationem, quare facit: effectum, quod facit incorpo-

reorum quadripartita est. In locum, Locus enim non est corpus, sed spacium quod obtinetur à corpore. In tempus: In extremitates. Extremitates enim corporum non sunt corpora, quia non habent crassitudinem indicibilia. Dicibilia enim quæ concipimus animo vt enunciemus verbis, non sunt corpora: Sanè tunc dicuntur dicibilia si ex rebus verbis animo impressa sunt. Rationalis distribuitur in tres partes: Dirigentia, quæ est in perceptione sensuum, vel esse dicitur. Definientiam, qua definimus, quicquid sit. Differentiam, qua ratiocinamur argumentumq; concludimus.

In quo statuerat Adã antequã peccaret. Sent. 10.

Antequam peccasset Adam, anima erat rationalis, perfecta & beata: corpus habens, non quale nunc habemus fragile atque mortale, sed quale congruebat tali animæ quæ nondum in se dei similitudinem praua voluntate corruperat. Quale nos B quoq; post resurrectionem habituri sumus, cum eadem anima eandem similitudinẽ dei perfecta sanctitate perceperit. Postea uero quàm peccauit, facta est anima rationalis cupiditate corrupta, corpus habens quale in nobis nunc cernimus.

De casu peccãtis. Sent. 11.

Casum peccantis ex arbitrio libero venientem, quem nulla inopia, neq; cupiditas vrgebat quærimus. Suspicari autem videor qualitate materiæ factum. Sed occurrit dei opus, dei perfectio à quo talis ac tantus fieri meruit, & omnes nobis rationes confundit, ne deus meliore consilio de illa desperans materia, ideo liberum arbitrium dederit, vt si peccatum obreperet, rectè alienus a culpa esset.

Quod summe est. Sent. 12.

Est quod summe, cum ipso & de ipso est: quod autem non summe est, ab eo qui summe est, de nihilo accipit ut sit. In hac ergo natura non potest rectè Deo tribui nisi quod in se habet esse, id est omne eius bonum. Quod autem ad peccata mortemq; pertinet, sine dubio vergit ad non esse: hoc vndecunq; sit, nõ est certe ab hoc quod summe est, nec ab eo quod aliquo modo est. C Non est ergo nec à Deo nec ab aliquo opere dei. Erit ergo ab eo quod est ei contrariũ quod summe est. Quod ergo quæris vnde sit, non est vnde sit.

Quid sit homini cõe. Sent. 13.

Prima animalia mortalia, insensualia, irrationalia. vt arbores &c. cum quibus est homini cõe crescere, generare, ali, mori. Secunda mortalia, irrationalia, sensualia vt pecora, cum quibus est cõe crescere, generare, ali, mori, sentire, fugere, appetere: Tertia sensualia, rationalia mortalia, vt homines. Quarta immortalia, sensualia, rationalia, ut angeli, cum quibus est commune audire, sentire intelligere.

Volũtas quid. Sent. 14.

Voluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum, vel adipiscendum:

Genera virtutũ. Sent. 15.

Primæ ciuiles politicorum: Purgatoriæ, quibus exuitur anima à vitijs: Exemplares, quę iã contemplanti menti imprimuntur a Deo, ubi totum viuit, vbi totũ semper viuit, vbi totum semper beate viuit. Intelligibilia, quæ intelliguntur. Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur. Intellectus, quia per se intelligit. Anima intelligibilis, quia intelligitur: Intellectualis, quia & ipsa intelligit.

De pulchritudine mundi.

Modo si placet, aurib. æqs atq; mẽte pura,
Operũ accipe prima dei: q̃ tu negas bõa eẽ,
Et clamas hæc fieri non debuisse cuncta,
Quoniam vt deus omnia, summus summa, facta non sunt.

D

Sent. 16.

Elemẽta bõi bõa mũdi prima quatuor sunt.
Leuis ignis, acutus, & est q̃ mobilis supne.
Grauis huic obtusaq; contra est atq; pigra tellus.
Inimica igr̃ tria sũmis sunt trib. quoq; imã,
Duo q̃ medio veniunt, aer, vnda, nectunt,
Extremis rursus amica quãtũ & ipsa secũ.
Leuitatẽ & mobilitatẽ cũ igne iungit aer,
Obtusum põdus & infra iũgit unda terris,
Hebes est & mobile vinclum, quo aura & unda inhærent.
Sed hebes cp loquitur alte debet aura terris:
Quòd mobilis influit vnũ, dẽt vnda flãmis.
Media extremis sibi sumũt bõa de ꝓpinqs,
Et de longe positis hæc singula occuparunt sibi.
Sic varijs elemẽtis quadratur iste mundus:
Sic est discordia cõcors, sic remota iuncta.
Ita motib. omnib. hæc sunt rite tẽperata, ut
Imparibus numeris sit pulchritudo cõpar,
Quid quæq; ferant elementa, & quid sibi apta giguant,
Referã ut valeo, numeros tu benignus audi:
Vt in his quoq; fœdera mundi, firma lege ueri,

E

Vbi videris, ordine credas ista facta certo.
In q̃tuor his elemẽtis, aura, aqua, igne, terra
Animalia certa creãtur, ꝓpriæ apta sedi, &
Quę hẽant alios alia vsus cõgruẽsq; mot⁹.
Gradiẽtia fixaq;, duplex qđ gẽus videmus.
Animalia sunt elementis vltimis duobus.
Age iam vltima despice terræ, confer ima summis:
Fixũ radicibus hæret arbustũ omne terris.

Fixa

Fixa ut ſublime rotantur ſydera alto cœlo
firma.
His veſtigia fert quod repit omne terris.
Globus eſt vt cuiq;, ita firmant greſſum &
aſtra ſeptem.
Natat vndis, & volat, auras ambiēte motu,
Surſū atq; deorſū aīantū qđ petit viciſsim,
Medio mediū bene librās hinc & inde niſu.
Aliud quoq; cōuenīēs his quatuor viciſsim
Contrarium ineſſe qualitate duplex,
Paucis aduerte docebo: nāq; parua nō ſunt.
Ita primū tertio hētur, quartū ut eſt ſcđo.
Contraria in his volo cernas, vimq; ſingu-
lorum.
Calet ignis & aridus eſt, ꝙ poſsidet ſupna:
Præfrigida & humida ſerpit tertia vnda.
F Contrauenit inter vtrunq; locatus, mixtus
ex utroq;,
Quarto contrarius aer, vltimo ſecundus,
Ambobus partim paribus, atq; totus impar.
Nā humor liqſcit aquarū, feruet ignis ęſtu.
Capit undis terra rigorē ſitq; ſicca cœlo.
Vicibus varijs ita totus quatuor ſibimet
Per motiua tēpora nexus tēperatur annus.
Pluuialis hyems rigat vndis, aqua frigore
arctat.
Maturat & oīa torret ſicca & ignea æſtas.
Ver tēperiē ſibi ſumit ex hoc vtroq; gratā:
Tepidam igne & aqua tenet auram molli-
ter fluentem.
Autūnus frigore torpet, ſiccitate hiulcat.
Sic corpora quatuor ex his nr̄a copulātur.
Spacium hæc quoq; noctis, & horas tempe-
rant dierum.
Mediū igne qđ ardet & aret tp̄s hinc diei ē.
Medium vndis frigidum & humidum eſt
tempus inde noctis. (lux:
Sūt extrema humida noctis: prima iā calet
Hinc atq; illinc tibi blādū mane tēperatur:
Sunt ultima ſicca diei, prima friget umbra:
Ex utroq; accipe legem, & tēperare veſper.
Et tot res inuide tales: Fulgida aſtra cœli,
Cœlū cœliq; figuram perpeteſq; motus,
G Fixū in medio, qđ & vnū ē pōdus oē terræ.
Glaucum Oceanum mare & amnes ungu-
læ orbis almi,
Auras liqdas, mō denſas, inde mox ſerenas:
Tot corpa pēnipotētū, picta, grata, blanda.
Variū decus atq; nitores adde tot natantū,
Tot terrigenis decoratum multiforme pul-
chrum:
Et tot res inuide tales eſſe, te nolle clama.
Rapidum tardo, & rata currens, hac & hac
uaganti.
Statiſq; manentia: dēſis rara, magna paruis:
Obſcuris flammiferata, nigra luminoſis:
Intercidentia natis, nata naſcituris:
Mediū extremis, medio illa, & ima ſummis,
Concordant lege ſuperna: Lege dico veri:
Vnū carmē modulant̄ concinūtq; in unū:
Vnū quoddā appetit, oē qcquid ambit eſſe
Et tot res inuide, ſi audes, te vē nolle clama.
Item non eſſe bona dulcia, ſi non pateren-
tur aduerſa.

Item bonum quod obtemperādo minus di- Bōa ma-
ligebat, ardentius diligit comparando. Non lorū ad-
erit maius magnum putans ſi cadunt ligna, mixtu
lapides, & moriuntur mortales. Quòd dulciora
ſi artifex de tali materia faciat aliquid quod Sent. 17.
melius illo eſt, nonne melius ſeipſo aliquid
fabricauit? Nullo modo, quia non ſolum H
melior, ſed ne par quidem arti poteſt eſſe
materia. Sic enim materia eſt ſubiecta ar-
tifici, ſi ſubiecta eſt, inferior ſit neceſſe
eſt. Menſura vnum poteſt intelligi. Nu- Pondus
meri enim ab eo menſurantur: Vt menſura & mēſu-
poſsit pater intelligi, & numerus ipſe fi- ra.
lius, pōdus ſpiritusſanctus: amor eſt enim. Sent. 18.
Nam qui amat dicitur, pendet ab amore, Sap. 11.
& qui pendet ad aliquid venturus eſt. Erit
nanque numerus de menſura, & inde ipſe
ordo ſequitur. A pondere dicitur pendet, ad
ordinem niſus pertinet. Ordo enim poteſt
etiam & pondus accipi. pondus conatus eſ-
ſe poteſt ad locum, conatus uel conati ad
locum appetitus occurrit, pondus ergo ad
ordinem pertinet. Lucem iſtam ſolis ſub-
ſtantiam eſſe non qualitatem manifeſtum
eſt. Qualitas enim in corpore conſiſtens
eſt, & ubi eſt corpus, ibi qualitas. Cor-
pus ſolis in cœlo, qualitas ergo ibi. Qua-
litas enim vt figura, vt color, vt duritia,
vt mollicies. Lux autem iſta vſque ad ter-
ras diſtenditur, & manifeſtum quia corpus, I
de loco enim in locum tranſit. Et iſta ſunt
duo infinita, lux ſolis, & terra. Qualitas
enim cum eo mouetur, cuius eſt qualitas.
Lucis ergo ſolis & aeris ſubſtantiæ naturas
ſuas habentes, inuicē ſine aliqua anguſtia,
vel ſine expulſione alterius manentes, ita
ſibi commiſcentur vt vna alteram non
mutet & corpora ſunt. Refers nunc ad
incorporea coæua, ut lux, & ignis: æqua-
lia, ut homo de homine: melius coæua q̄
non coæua, melius æqualia quàm nō æqua-
lia. In illa ergo diuinitatis natura & coæua
& coæqualia. Tecum principium in die Pſ. 109.
virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum,
ex utero

ex vtero ante luciferum genui te. Summum bonum non est infœcundum & sterile. Quod autem de illo genitum est, æquale illi est, in hoc maxime vt vnum de vno sit. Et est summus modus de generatione vnú, vnde vnigenitú vt magis approbetur æquale Modus, finis cuiusq; rei. Sed ne cuiquam videatur, quia & filius debuit generare; si ita esset, nullus esset generandi finis. Moderatum autem immoderato melius est: propter æqualitatem magis finis est moderatus, vnum de vnigenito. Duo infinita esse possunt, & hæc corpora, vt aer & lux, quæ per locos distenduntur & non se angustant. Si ita ergo in corporalibus, quanto magis in spiritalibus. In domino nihil debet esse mutabile. Si ex parte genuit, mutabilis est, qualitas in substantia est mutabili. In sapientia Salomonis, Omnis sapientia à domi-
Eccl. 1. no deo est & cum illo fuit semper, & est
K ante æuum. Item in Salomone, Vapor est
Sapiē.7. enim virtutis dei & manatio quædam om-
Eccli. 2. nipotentis dei synceris. Iterum, Fons sapientiæ verbum dei in excelsis. De verbo ratio procedens, recte dicitur verbum. Vox aliquid est, silentium nihil est. Vnum si solum esset, in se esset, sterile esset, & nihil præstaret: sed quia benignum est, procedens ad aliquid faciendum, processit in alterum se. Ipsa est generatio vnici, quia qui facit, est, & per quem facit, est, & effecerunt duo: Vnum enim antecedit duo: & his duobus est aliquis ordo, & fiunt tria, quæ trinitas dicitur. Cardo dicitur rerum omnium, qui accipitur pater. Cardo enim quanquam sit immobilis, tamen motum qui est ipse filius intellectus, vnus esse dicitur quem omnes digni fruuntur, sed non omnes vniter. Nam homo susceptus à diuinâ sapientia, quanto diuine susceptus est, tanto diuinius intelligit. Nam quanquam vnum sit corpus, tamen non eandem habent omnia membra sanitatem. Aliter dicitur sanitas oculi, aliter capitis, aliter cæteri corporis, Homo enim à peccato euadens conatur intelligere, ille autem susceptus ab eodem intellectu. Nunquam autem erit manus pes, aut pes oculus: sic &
L homo nunquam erit quod ille qui susceptus est à sapientia dei. Deus dicitur finitus foris secus vsque ad animam, intrinsecus vsque ad se: Omnia enim in se continet. Anima autem finita est vsq; ad corpus & vsque ad deum. Corpus etiam foris finitum est vsq; ad nihil, intrinsecus autem infinitum est, diuidendo enim nunquam finitur.

Omnis transitus de loco ad locum per lineam fit, quoniam omne latum linea sibi coniungitur, & omne corpus linea sibi coniungitur, quæ linea vtiq; corpus non est: ita & omnis transitus in anima, id est mutatio vel affectio, qua modo stulta, modo sapiens per quasdam vtiq; lineas, id est per quosdam transitus medios fit, quomodo ipsa de nihilo facta est. Homo si verum sciat, penè deus est: deus si verum nescit non penè sed bene lapis est. Mens autem hominis quamoptimo motu ferri debet. Quo igitur circuitu mouenda est? Est autem optimus mentis circuitus rationalis cogitatio, quæ ab eo quod quæritur profecta, per succedentium argumentorum circulum certior redit in locum. Ideoq; etiam similitudines intellectui idoneæ sunt, quod per ipsum motum quem natura desiderat, animo exhibeantur. Nam quasi auferunt animos ab eo quod agitur, & illò iterum referunt: sed quod efferunt, contra pigritiam fit, quod referunt contra errorem. Vnde placuit etiam priscis sapientibus quasdam res imaginibus signare fabularum, vt cum ad eas fertur intentio, referturq; ad id quod significant, motu suo mens etiam cum ludit exerceatur in disputatione. Præuidendum ne quis mentiatur. Omnis anima affectibus mutatur. Nam & in officijs mutabilis est. Deus enim solus immutabilis, & angeli ergo semper immutabiles sunt cum officia impendunt. Vermis de morte natus, & mortem consumens: de putredine natus, putredinem consumens. Omnia mutabilia etiam puncto temporis mutantur, & maxime corpora quæ penitus non manent, sed ætatibus sine intermissione mouentur. Nam omnis res ætates suas habet, vt ad breuem ætatem ætas omnis maior quasi æternitas sit: cum etiam adhuc viuentes mortes quasdam patiantur ipsarum ætatum, & ultima mors maior quodammodo mors sit, ut ipsa crementa ætatum mortes patiantur. Et montes cum ruunt, & insulæ cum ruunt & nascuntur, quasi mortes fiunt in vniuersitate, ut ultima mors sit etiam mundo quæ dicitur conflagratio. Nam tria sunt: unum semper immutabile, ut deus: semper mutabile, ut corpus: medium quoddam, ut anima, ut mutabilis esse possit, possit & immutabilis: sed post commutationem

De ideis Sentē. 19

M

A

tionem corpus non mutatur. Ea demum uera syncera libertas est, qua fit vt vbicunque sis, bene sit tibi. Deus autem est solus, nusquam absens ab eis quibus sola voluptas est. Pater autem misericors mortalia illis vincula faciebat. Descensus animæ talis est, vt eum putat se aliquid appetere quod sibi prosit, ad alia huic rei necessaria trahatur: ac si id quod volebat in multis implicetur, & dicat, Præueni nolens quod volebam, redit autem per gratiam dei. Tria sunt genera virtutum: primæ ciuiles politicorum, Secundæ purgatoriæ, quibus exuitur anima vitijs, Tertiæ exemplares, quæ iam contemplanti menti imprimuntur à Deo, vbi totum viuit, ubi totum semper beatè viuit. Deus intelligibilis dicitur, quia intelligitur: & intellectus, quia per se intelligit. Anima intelligibilis, quia intelligitur: intellectualis, quia intelligit: intelligibilia enim dicuntur quia intelliguntur.

De malo. Sent. 20. Notitia enim euidentior boni, mali est experimentum ijs quibus potentia interior est, vt per disciplinam malum ante experimentum sciant. Non essent bona dulcia, si non paterentur aduersa. Item bonum quod obseruando minus diligebat, ardentius diligit comparando. Non erit magnus magnum putans si cadunt ligna, lapides, & moriuntur mortales. Vtrum secundum tempus, an secundum excellentiam Deus ante tempora: Non enim secundum tempus ante tempora: Alioquin incipit tempore præcedere tempora, & non iam præcedit tempora qui tempore illa præcedit.

De libero arbitrio. Sent. 21. Nos autem Deo iubente ea quæ volumus agimus, quoniam quæ possumus volumus, bona duntaxat: Nam mala in potestate sunt quæ in voluntate esse non debent. Idq; est & plurimum & solum in libero arbitrio, plenissime velle omne quod recte agere possis: si quod recte vis agere non potes, fac velis agere quod recte potes. Manifestum est in spiritum sanctum peccantem veniam habere non posse, nam vindicatur. Cum enim affligitur, in ipsa pœnitentia punit factum & soluit vindictã. Non ergo dimittitur, quia punitur.

Vigintiunius sententiarum finis.

DOMINO BEATISSIMO C & inenarrabiliter sincerissima charitate amplectendo, patri Simpliciano, Augustinus in domino salutem.

PLENAS bonorum gaudiorum literas, quòd sis memor mei, meque vt soles diligas, magnæque gratulationi tibi sit quicquid in me donorum suorum dominus conferre dignatus est misericordia sua, non meritis meis, missas munere sanctitatis tuæ accepi, in quibus affectum in me paternum de tuo benignissimo corde non repentinum & nouum hausi, sed expertum sanè cognitumque repperi domine beatissime & venerabiliter sincerissima charitate amplectende. Vnde autem tanta exorta est fœlicitas literario labori nostro, quo in librorum quorundam conscriptione sudauimus, vt à tua dignatione legerentur: nisi quia dominus cui subdita est anima mea consolari voluit curas meas, & à timore recreare, quo me in talibus operibus necesse esse solicitum, necubi forte indoctior vel incautior quamuis in planissimo campo veritatis offendam? Cum enim tibi placet quod scribo, noui cui placeat, quoniam quis te inhabitet noui. Idem quippe omnium munerum spiritalium distributor atque largitor per tuam sententiam confirmabit obedientiam meam. Quicquid enim habent illa scripta delectatione tua dignum in meo ministerio dixit Deus, Fiat, & factum est: in tua vero approbatione vidit Deus, quia bonum est. Quæstiunculas sanè quas mihi enodandas iubere dignatus es, & si mea tarditate implicatus non intelligerem, tuis meritis adiutus aperirem. Tantum illud quæso, ut pro mea infirmitate depreceris Deum, & siue in ijs quibus me exercere benigne paterneque voluisti, siue in alijs quæcunque nostra in tuas sanctas manus forte peruenerint, quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco, non solum curam legentis impendas, sed etiam censuram corrigentis assumas.

Vale.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI ad Simplicianum Mediola-nẽſis eccleſiæ Epm̃ de ſolutione quarundã quęſtionũ ex epiſtola Pauli ad Romanos, liber I.

E

Præfatio GRATISSIMAM plane atque ſuauiſsimam interrogationum tuarum dignationẽ mihi pater Simpliciane miſiſti, quibus niſi reſpondere conarer, non ſolum contumax, uerumetiam ingratus exiſterem. Et illa quidem quæ de Paulo Apoſtolo diſſoluenda propoſuiſti, iam à nobis erant vtcunq; diſcuſſa literisq; mandata: vt quemadmodum expoſita ſint, præter libelli huius textum, ſicut iam parata erant, miſi conſideranda prudentiæ tuæ. Sed tamen eadem ipſa verba Apoſtolica tenoremq; ſententiarum, non contentus inquiſitione atq; explicatione præterita, ne quid in ea negligẽtius præteriſſem, cautius attentiusq; rimatus ſum. Non enim tu ea percontanda cenſeres, ſi eorum intellectus facilis atq; expe-

Queſtio prima. ditus foret. Nam ex eo loco vbi ſcriptum eſt, Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit vſq; ad eum locum, vbi ait, igitur lex

Rom.7. volenti mihi bonum eſt: & cætera, credo vſ

F que ad illud, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum:

1.Retracta.ca.1. primam nos voluiſti enodare quæſtionem. Quo loco videtur mihi Apoſtolus transfiguraſſe in ſe hominem ſub lege poſitum: cu-

Rom.7. ius verbis ex perſona ſua loquitur. Et quia pauloante dixerat, Euacuati ſumus à lege mortis in qua detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus & non in vetuſtate literæ, atq; ita per hæc verba quaſi reprehendiſſe legẽ poſſet videri, ſubiecit ſtatim. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed

Exo.20. peccatum non cognoui, niſi per legem, Nã

Deut.5. concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Hic rurſus mouet, Si lex non eſt peccatum, ſed inſeminatrix peccati, nihilominus his verbis reprehenditur: quare intelligendum eſt legem ad hoc datam eſſe, non ut peccatũ inſereretur neq; vt ſtirparetur, ſed tantum vt demonſtraretur quo animam humanam quaſi de innocentia ſecuram ipſa peccati demonſtratione reã faceret, Vt quia peccatũ ſine gratia dei vinci non poſſet, ipſa reatus ſolicitudine ad perciplendam gratiam conuerteretur. Itaque non ait, Peccatum non feci niſi per legem: ſed, peccatum non cognoui niſi per legem: G

Neq; rurſus ait, Nam concupiſcentiam nõ habebam, niſi lex diceret, Non concupiſces: ſed ait, Concupiſcentiam neſciebã, niſi lex diceret, Non concupiſces. Vnde apparet cõcupiſcentiam per legem non inſitam, ſed demonſtratam. Conſequens autem erat, vt quoniam nondum accepta gratia concupiſcentiæ reſiſti non poterat, augeretur etiam: quia maiores vires habet concupiſcentia crimine præuaricationis adiuncto, cum etiã contra legem facit, quam ſi nulla lege prohiberetur. Conſequenter itaq; ſubiungit: Rom.7.

Occaſione autem accepta peccatum per mandatum, operatum eſt in me omnem cõcupiſcentiam. Erat enim & ante legem ſed non omnis erat, quando crimen præuaricationis adhuc deerat. Vnde alio loco dicit, Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio.

Quod autem adiungit, Sine lege enim peccatum mortuum eſt: pro eo poſitum eſt, Rom.4.

ac ſi diceret, latet: hoc eſt mortuum putatur, quod paulopoſt euidentius dicturus eſt, Ego autem, inquit, viuebam ſine lege aliqñ: id eſt nulla ex peccato morte terrebar, quia Rom.7.

non apparebat, cum lex non eſſet. Adueniente autem mandato peccatum reuixit, hoc eſt, apparuit. Ego autem mortuus ſum: id H

eſt, mortuum me eſſe cognoui, vel quia reatus præuaricationis certum mortis ſuppli- Gen.2.

cium comminatur. Sanè quòd ait, Peccatũ &.3.

reuixit adueniente mandato: ſatis ſignificauit hoc, modo aliquando vixiſſe peccatum, id eſt notum fuiſſe, ſicut arbitror in præuaricatione primi hominis, qui & ipſe manda- 1.Ti.2.

tum acceperat. Nam & alio loco dicit, Mu- Rom.5.

lier autem ſeducta in præuaricatione facta eſt. Et iterum, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Non enim poteſt reuiuiſcere niſi quod vixit aliquando. Sed mortuum fuerat, id eſt occultatum, cum mortales nati ſine mandato legis homines viuerent, ſequentes concupiſcentiam carnis ſine vlla cognitione, quia ſine ulla prohibitione. Ego, inquit, viuebam ſine lege aliquando. Vnde manifeſtat, non ex perſona ſua proprie, ſed generaliter ex perſona veteris hominis ſe loqui. Adueniente autẽ Rom.7.

mandato peccatum reuixit, ego autem mor

tuus

tuus sum: & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortē: Mandato.n.si obediatur, vtiq; uita est. Sed inuētum est esse in mortem, dum fit contra mandatum, vt non solum peccatum fiat quod ēt ante mandatum fiebat, sed hoc abundantius
I & perniciosius, vt iam à sciente & præuaricante peccetur. Peccatum.n.inquit occasione accepta per mandatum, fefellit me, & per illud occidit. Peccatum non legitime utens lege, ex prohibitione aucto desiderio, dulcius factum est, & ideo fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atque maiores pœnarum amaritudines consequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam percipiētibus suauius admittitur quod vetatur, fallit peccatū falsa dulcedine. Quia uero etiam accedit reatus præuaricationis, occidit. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Iubenda enim iubet & prohibenda prohibet. Qđ ergo bonum est, mihi factum est mors? Ab-
1.Tim.1. sit. In male utente quippe vitium est, non in mandato ipso quod bonum est: Quoniam bona est lex, si quis legitime utatur. Male autem utitur lege, qui non se subdit deo pia humilitate ut per gratiam lex possit impleri. Itaq; ad nihil aliud accipit legem qui non ea legitime vtitur, nisi vt peccatū eius quod latebat ante prohibitionem, apparere incipiat per præuaricationem. Et hoc supra modum, quia iam non solum peccatū fit, sed etiam contra mandatum. Sequitur ergo & adiungit, Sed peccatum vt appareat
K peccatum, per bonum mihi operatū est mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatū. Vnde manifestat quo sensu dixerit superius, Sine lege enim peccatum mortuum est: non quia non erat, sed quia nō apparebat. Et quomodo dictum sit, Peccatum reuixit: non vt esset quod erat & ante legem, sed vt appareret quoniam fiebat contra legem: quandoquidem hoc loco
Rom.7. ait, Sed peccatum vt appareat peccatū, per bonum mihi operatum est mortem. Non enim ait, ut fit peccatum, sed, vt appareat peccatum. Deinde subiungit causam, cur ita sit, Scimus.n.inquit, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. In quo satis ostendit, non posse impleri legem nisi à spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spiritali enim legi quanto fit quisque similior, id est, quanto magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tanto eā magis implet. Quanto ea magis delectatur, iam non sub eius onere afflictus, sed in eius lumine uegetatus, quia Psal.18.
præceptum domini lucidum est illuminans oculos, & lex dñi immaculata conuertens animas: Gratia donante peccata, & infundēte spiritum charitatis, quo & non sit molesta: & sit etiā iucunda iustitia. Sanè cū dixisset, Ego autem carnalis sum: contexuit etiā L
qualis carnalis. Appellati sunt.n.ad quendam modum carnales, iam etiam sub gratia constituti, iam redempti sanguine dñi, & renati per fidem. Quibus idem Apostolus dicit, ego fratres non potui loqui uobis qua- 1.Co.3.
si spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escā. Quod dicens, utiq; ostendit iam renatos fuisse per gratiam qui erāt paruuli in Christo & lacte potandi, & tamen eos adhuc carnales uocat. Qui autē nondum est sub gratia sed sub lege, ita carnalis est, vt nōdum sit renatus à peccato, sed uenundatus sub lege à peccato: qm̄ pretium mortiferæ voluptatis amplectitur dulcedinem illam qua fallitur, & delectatur etiam contra legem facere, cum tanto magis libet, quanto minus licet. Qua suauitate frui non potest quasi pretio conditionis suę nisi cogatur tanquam emptū mancipiū seruire libidini. Sentit.n.se seruum dominantis cupiditatis, qui prohibetur, & se recte prohiberi cognoscit, & tamen facit. Quod enim operor, ait ignoro, Non ita dictum est, ignoro: quasi peccare se nesciat. Nam contrarium erit M
quod dixit: Sed peccatum ut appareat peccatū per bonū mihi operatū est mortē. Et illud superius, Sed peccatū non cognoui nisi per legē. Qūo.n.apparet, aut qūo cognouit quod ignorat? Sed ita dictum est, quo- Matt.7.
modo dicturus est dominus impijs, Non Psal.33.
noui vos. Neq; enim aliquid deum latet, quando vultus dñi super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Sed dicimur aliquando ignorare, quod non approbamus. Ita ergo ait, Quod.n.operor, ignoro, id est non approbo. Quod cōsequenter Rom.7.
ostendit, dicens, Non.n.quod uolo hoc ago, sed quod odi illud facio. Quod ergo ait, odi: Psal.5.
hoc ait, ignoro: quia & quibus dicturus est dñs. Non noui uos: de his illi dicitur, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Hoc enim non Rom.7.
vult quod & lex: Nam hoc uetat lex. Cōsentit ergo legi, non inquantum facit quod

illa prohibet, sed inquantum non vult quod facit. Vincitur enim nondum per gratiā liberatus, quāuis iam per legem & nouerit se male facere & nolit. Quod vero sequitur & dicit, Nunc autē iam non ego operor illud, sed id quod inhabitat in me peccatum: non ideo dicit, quia non consentit ad faciendum peccatum, quamuis legi consentiat ad hoc

A comprobandum. Loquitur enim adhuc ex

2 Ret.1. persona hominis sub lege constituti, nondū

Et de p̄- sub gratia, qui ꝑfecto trahitur ad male ope-

destina- randū, concupiscentia domināte atq; fallēte

tiōe sctō dulcedine peccati prohibiti, quamuis ex par

rū.ca.4. te notitia legis hoc improbet. Sed propterea

dicit, Non ego operor illud, quia victus operatur: Cupiditas quippe id operatur, cui superanti ceditur. Vt aūt non cedatur sitq; mens hominis aduersus cupiditatem robustior, gratia facit, de qua post dicturus est, Scio.n.inquit, ꝙa nō habitat in me, hoc est, in carne mea bonum, Ex eo quod scit consentit legi: ex eo qđ facit, cedit peccato. Qđ si querit aliquis, vnde hoc scit quod dicit habitare in carne sua, non vtique bonum, id est peccatum? vnde nisi ex traduce mortalitatis & assiduitate voluptatis. Illud est ex pœna originalis peccati, hoc est ex pœna frequentati peccati. Cum illo in hanc vitam nascimur, hoc viuendo addimus. Quę duo, scilicet natura & consuetudo, coniuncta, robustissimam faciunt & inuictissimam cupiditatem: quam vocat peccatum, & dicit habitare in carne sua.i.dominatum quendā &

B quasi regnum obtinere. Vnde est illud in

Psal.83. Psalmo, Elegi abijci in domo dñi, magis q̄ habitare in tabernaculis pctōrū: quasi non habitet, quamuis ibi sit, qui abiectus ibi est vbicunq; sit: vnde insinuat habitationem cū quodam principatu intelligendam. Si autem per gratiā fiat in nobis, quod alio loco dicit,

Rom.6. Vt non regnet peccatum in vostro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, iam nec habitare proprie dicitur. Velle enim, inquit, adiacet mihi, perficere autē bonū

Rom.7. non inuenio. His verbis videtur non recte intelligētibus velut auferre liberū arbitriū. Sed quomodo aufert, cum dicat, Velle adiacet mihi? Certe enim ipsum velle in potestate est, quoniam adiacet nobis: sed quod perficere bonum non est in ptāte, ad meri-

Cōcor 3 tum pertinet originalis peccati. Non enim

[illegible] est hæc prima natura hominis, sed delicti

ca. Tra pœna, per quam facta est ipsa mortalitas

quasi secunda natura, vnde nos gratia libe-

ra conditoris subditos sibi per fidem. Sed istæ nunc voces sunt sub lege hominis constituti, nondum sub gratia. Non enim quod vult facit bonum, ꝙ nondum est sub gratia, sed quod non vult malum hoc agit superante concupiscentia, non solum vinculo mor- C

talitatis, sed mole consuetudinis roborata. Si autem quod non vult hoc facit, iam non ipse operatur illud, sed quod habitat in eo peccatum: sicut superius dictum est & expositum. Inuenio ergo, inquit, legem mihi volenti facere bonum, quoniam mihi malū adiacet: id est inuenio legem, bonum mihi esse cum volo facere quod lex habet, quoniam mihi malum adiacet ad faciendū: quia superius quod ait Velle adiacet mihi, ad facilitatem dixit. Quid enim facilius homini sub lege constituto, quàm velle bonum & facere malum? Nam & illud sine difficultate vult, quāuis non tā facile faciat q̄ facile vult: & hoc quod odit facile habet, quāuis id nolit: sicut præcipitatus sine difficultate venit in profundum, quanuis id nolit atque oderit. Hoc dixi propter verbum quod ait, adiacet. Perhibet igitur testimonium legi ꝙ bona sit, non sub ea positus & nondum gratia liberatus, Perhibet omnino eoipso ꝙ se reprehendit facere contra legem: & inuenit eam bonam sibi esse, volens facere quod illa iubet, & concupiscentia superante non valens: atque ita se præuaricationis reatu implicatū videt ad hoc vt gratiam liberatoris impleret. Condelector enim, inquit, legi dei secundum interiorē hominem. Et vtique legi, quæ dicit, Non concupisces. Video autem, inquit, legem aliā in membris meis repugnantem legi mentis Rom.7.

meæ & captiuātem me sub lege peccati quæ D

est in membris meis. Legem appellat in Exo. 20

membris suis, onus ipsum mortalitatis, in

quo ingemiscimus grauati. Corpus enim 1.Co.5.

quod corrumpitur, aggrauat animam. Per Sapié.9.

quod fit etiam sæpe, vt inuito delectet quod non licet. Quam sarcinam prementē & vrgentē ideo legē appellat, quia iure supplicij diuino iudicio tributa & imposita est ab eo

qui præmonuit hominem, dicens, Qua die Gen. 2.

manducaueritis, morte moriemini. Hæc lex &.3.

repugnat legi mentis, dicenti, Non concupisces: cui condelectatur homo secundum interiorem hominem: & antequam sit quisque sub gratia, ita repugnat, ut & captiuet eum sub lege peccati, id est sub semetipsa.

Cum enim dicit, Quæ est in membris Rom.7.

meis:

meis: hanc ostendit eandem esse de qua su-
perius ait, Video aliam legem in membris
meis. Hoc aūt totum ideo dicitur, vt demon
stretur homini captiuo non esse præsumen-
dum de uiribus suis. Vnde Iudæos argue-
bat tanquam de operibus legis superbe glo-
riantes, cum traherentur concupiscentia ad
quicquid illicitum est, cum lex de qua glo-
E riabantur, dicat, Non concupisces. Humili-
ter ergo dicendum est homini victo, damna
to, captiuo, & nec saltem accepta lege, victo-
ri, sed potius præuaricatori humiliter excla-
mandum est. Miser ego homo, quis me li-
berabit de corpore mortis huius? Gratia
dei per Iesum Christū dn̄m nostrum. Hoc
.n. restat in ista mortali vita libero arbitrio,
non vt impleat homo iustitiam cū voluerit,
sed vt se supplici pietate conuertat ad eū cu-
ius dono eam possit implere. In hac ergo
tota quā tractauimus apostolici contextio-
Rom.5. ne sermonis, quisquis putat sensisse Aposto
2.Co.3. lum quòd mala sit lex, quoniam dicit, Lex
1.Co.15. subintrauit, vt abundaret delictum. Et mi-
Rom.7. nistratio mortis in literis figurata lapideis:
Et, virtus peccati lex: Et, mortui estis legi
per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex
mortuis resurrexit: Et, passiones peccatorū
quæ per legem sunt, operabantur in mēbris
nostris, vt fructum ferrent morti: Nunc ve
ro & euacuati sumus à lege mortis, in qua
detinebāmur, ita vt seruiamus in nouitate
spiritus & non in vetustate literæ: Et alia
si qua huiusmodi Apostolum dixisse inueni
F mus, attendat ideo esse ista dicta, quia lex
auget concupiscentiam ex prohibitione, &
reum obligat ex præuaricatione, iubendo
quæ implere homines in infirmitate nō pos
sunt, nisi se ad dei gratiam pietate conuer-
tant. Et ideo sub illa esse dicuntur quibus
dominatur. Eis autem dominatur quos pu-
nit. Punit autem præuaricationes omnes.
Porrò qui acceperunt legem, præuaricāt eā,
nisi per gratiam consequantur posse quod iu
bet. Ita fit, vt non dn̄etur eis qui iam sub
gratia sunt, implentibus eam per gratiam
qui erant sub eius timore damnati. Nam si
illa quæ dicta sunt mouent, vt putetur Apo
stolus legem reprehendere, quid agimus ex
eo quod dicit, Condelector enim legi dei se-
cundum interiorem hominem? hoc enim
dicens, legem utiq; laudat. Quod cum illi
audiunt, respondent, hoc loco Apostolum
de alia lege dicere, id est, lege Christi, non
de illa quæ data est Iudæis. Quærimus
ergo ab eis, de qua lege dicat, Lex autem sub
intrauit vt abundaret delictum. Respondet,
de illa proculdubio, quam Iudæi acceperūt.
Vide ergo utrum ipsa sit de qua dicitur, Oc
casione accepta peccatum per mandatum,
operatum est in me omnem concupiscen-
tiam. Quid est enim aliud, operatum est in
me omnem concupiscentiam: quam id quod
ibi est, Vt abundaret delictum? Vide quoq;, G
Vtrum consonet etiam illa sententia, Vt fiat
supra modum peccator aut peccatum per
mandatū: hoc est.n. Vt fiat supra modū pec-
catum, quod est, Vt abundaret peccatum. Si
igitur ostenderimus bonum esse mandatū,
vnde occasione accepta peccatum operatū
est omnem concupiscentiam vt fieret supra
modum: simul ostendemus bonam esse le-
gem quæ subintrauit vt abundaret delictū:
id est, ut operaretur peccatum oēm concupi
scentiam, & fieret supra modum. Audiāt er- Rom.7.
go eundem Apostolū dicentē, Quid ergo di
cemus? Lex peccatum est? Absit. Hoc in-
quiunt, de lege Christi dictum est: hoc est,
de lege gratiæ. Respondeant itaq; de qua in
telligant illud quod sequitur, Sed ego pecca-
tū non cognoui, nisi per legem: Nam concu
piscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Nō
concupisces. Occasione autem accepta, pecca
tum per mandatū operatū est in me omnē
concupiscentiam. Ecce uerborū ipsa conte-
xtio satis indicat de qua lege dixerit, Lex
peccatū est. Absit. de illa.s. per cuius man
datū occasio fuit peccato, vt operaretur om-
nē concupiscentiam. De illa ergo quę sub-
intrauit ut abundaret delictum, quā putant
illi malā. Sed quid apertius q̄ id quod pau- H
lopost ait, Itaq; lex quidem sancta & māda
tum sanctum & iustum & bonum? Hoc rur
sus dicunt non de illa lege quæ Iudæis data
est, sed de Euāgelio dictū est Manichæorū,
est.n. tam ineffabiliter cæca ista peruersitas:
Non enim atendunt quod apertissimum &
manifestissimum sequitur: Quod ergo bo-
num est, mihi factum est mors? Absit. Sed
peccatum, vt appareat peccatum, per bonū
mihi operatum est mortem, vt fiat supra mo
dum peccator aut peccatum per mandatū.
Hoc est per mandatum sanctum & iustum
& bonum, quod tamen subintrauit ut abun
daret peccatum: hoc est, vt fieret supra 1.Co.3.
modum peccatum. Cur ergo ministratio
mortis dicitur, bona est lex? Quia pec-
catum vt appareat peccatum, per bonum
mihi operatum est mortem. Nec mire-
ris

ris cum de ipsa prædicatione Euangelij di-
2.Co.2. ctum sit, Christi odor bonus sumus deo, in
ijs qui salui fiũt, & in ijs qui pereunt. Alijs
quidẽ odor uitę in uitã, alijs autẽ odor mor
tis in mortẽ. Ad Iudæos.n. dicta est lex mi
nistratio mortis, ad quos & in lapide scripta
I est ad eorũ duritiã figurandam, non ad eos
Ro. 13. qui legem per charitatem implent. Plenitu-
Deut. 5. do.n. legis, charitas. Ipsa enim lex quæ in
literis est figurata lapideis, dicit: Non adul
terabis, non homicidium facies, non furabe-
ris, non concupisces, &c. Quam legem dicit
Apostolus impleri per charitatẽ, ita loquẽs,
Qui.n. diligit proximum, legem impleuit.
Nam non adulterabis, non homicidium fa-
cies, non furaberis, non concupisces: & si qđ
est aliud mandatum, in hoc sermone recapi-
tulatur. Diliges proximum tuum, tanquam
teipsum: quia & hoc in eadem lege scriptũ
Cor. 5. est. Cur uirtus peccati lex, si lex bona est?
Quia peccatum per bonum operatum est
mortẽ, vt fiat supra modum, hoc est maio-
Rom. 7 res vires ex præuaricatione concipiat. Cur
mortui sumus legi per corpus Christi, si bo
na est lex? Quia mortui sumus legi domi-
nanti liberati ab eo affectu quem lex punit
& damnat. Vsitatius enim uocatur lex, quan
do minatur, & terret & vindicat. Itaq; idẽ
præceptum timentibus lex est, amantibus
Ioan. 1. gratia est. Inde est illud in Euangelio. Lex
Moysen data est, gratia & ueritas per Ie-
sum Christum facta est. Eadem quippe lex
quæ per Moysen data est, vt forma daretur,
gratia & ueritas per Iesum Christum facta
est, ut impleretur. Sic ergo dictum est,
K Mortui estis legi: ac si diceretur, Mortui
estis supplicio legis per corpus Christi, per
quod sunt delicta donata, quæ legitimo sup-
plicio constringebant. Cur passiones pecca
Rom. 7. torum quæ per legem sunt, operabantur in
membris nostris vt fructificarent morti, si
lex bona est? Quia illas hic voluit intelli-
gi peccatorum passiones, de quibus iam sæ-
pe dictum est: Augmentum concupiscen-
tiæ, de prohibitione: & reatum pœnæ, de
præuaricatione: hoc est, quia per bonum o-
peratum est mortem, vt fiat supra modum
peccator, aut peccatũ per mandatum. Cur
liberati sumus à lege mortis, in qua deti-
nebamur, ita vt seruiamus in nouitate spi-
ritus & non in uetustate literæ, si lex bona
est? Quoniam lex litera est eis qui non eã
implent per spiritũ charitatis, quò pertinet
testamentum nouum. Itaq; mortui peccato
liberantur à litera, qua detinentur rei qui
non implent quod scriptum est. Lex enim
quid aliud q̃ sola litera est eis qui eã legere
nouerunt, & implere non possunt? Non.n.
ignoratur ab eis quibus conscripta est, sed
quoniam in tantum nota est, in quantum
scripta legitur, non in quantum dilecta per-
ficitur, nihil est aliud talibus nisi litera,
quæ litera non est adiutrix legentium, sed
testis peccantium. Ab eius ergo domina-
tione liberantur, qui per spiritum inno-
uantur, vt iam non sint obligati literæ ad
pœnam sed intellectui per iustitiam copula
ti. Inde est & illud, Litera occidit, spiritus
autem viuificat. Lex enim tantummodo 2.Co.3.
lecta & non intellecta vel non impleta, vti-
que occidit, tunc enim appellatur litera. Spi
ritus autem viuificat, quia plenitudo legis Ro. 13.
est charitas, quæ fusa est in cordibus nostris Rom. 5.
per spiritumsanctum, qui datus est nobis. Quæst.
Sed iam ut arbitror tempus est ad aliam secunda.
transire quæstionem, quam sic proposuisti,
ut ab eo quod scriptum est: Non solum au-
tem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu Rom. 9.
habens Isaac patris nostri: Cum enim non-
dum nati essent, neque aliquid egissent bo-
num aut malum: vsque ad id quod scriptũ
est. Nisi dominus Sabaoth reliquisset no-
bis semen, sicut Sodoma facti essemus, &
sicut Gomorra similes fuissemus: tota ipsa
contextio disseratur, & profecto est late-
brosior. Sed certe qualem te erga me no-
ui iubere mihi vt aperirem, ista non pos-
sem, nisi à domino deprecareris vt possem.
Quo adiutorio fidentior factus, aggre-
dior. Et primo intentionem Apostoli quæ
per totam epistolam viget, tenebo quam
consulam. Hæc est autem, vt de operum M
meritis nemo glorietur de quibus audebãt
Israelitæ gloriari, quòd datæ sibi legi ser-
uissent, & ex hoc Euangelicam gratiam
tanquam debitam meritis suis percepissent,
quia legi seruiebant: unde nolebant eandẽ
gratiam dari gentibus tanquam indignis,
nisi Iudaica sacramenta susciperent. Quæ
orta quæstio, in Apostolorum actibus sol- Act. 15.
uitur: Non enim intelligebant, quia eo ip- Ro. 11.
so quòd gratia est Euangelica, operibus non
debetur: Alioquin gratia iam non est gra-
tia. Et multis locis hoc sæpe testatur fides,
gratiam præponens operibus, non ut ope-
ra extinguat, sed vt ostendat non esse ope-
ra præcedentia gratiam, sed consequentia:
vt scilicet non se quis arbitretur ideo perce-
pisse

pisse gratiam, quia bene operatus est, sed be-
ne operari non posse, nisi per fidem percepe
perit gratiã. Incipit autem hõ percipere gra
tiam, ex quo incipit deo credere, vel in terre
na vel externa admonitione motus ad fidẽ.
Sed interest quibus articulis temporũ vel cẽ
lebratione sacramentorũ gratia plenior &
Act.10. euidentior infundatur. Non enim catechu-
meni non credunt, aut verò Cornelius nõ
credebat deo cum eleemosynis & orationi-
bus dignum se præberet cui angelus mitte-
retur: sed nullo modo ista operaretur nisi
A ante credidisset. Nullo modo autem credi-
disset, nisi vel secretis per visa mentis aut spi
ritus, vel manifestioribus per sensus corpo-
ris admonitionibus vocaretur. Sed in qui-
busdã tanta est gratia fidei, quanta non suffi
cit ad obtinendum regnũ cœlorum, sicut in
catechumenis, sicut in Cornelio antequã sa
cramentorum participatione incorporare-
tur Ecclesiæ. In quibusdam vero tanta est
vt iam corpori Christi & sancto dei templo
1.Co.3. deputentur. Templum .n. dei sanctũ est, in-
Ioan. 3. quit Apostolus, quod estis vos. Et ipse dñs:
Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu
sancto, nõ intrabit in regnũ cœlorũ. Fiũt
ergo inchoationes quædã fidei, conceptioni-
bus similes, non tamen solũ concipi, sed etiã
nasci opus est vt ad vitam perueniatur æter
nam. Nihil horum tñ sine gratia misericor-
diæ dei, quia & opera si qua sunt bona, conse
quuntur vt dictum est, illam gratiam, non
Ephe.2. præcedunt. Quã rem persuadere Aposto-
lus volens, quia sicut alio loco dicit, Gra-
tia enim dei salui facti sumus, & non ex no-
bis, sed dei donum est, non ex operibus ne
forte quis extollatur. de his qui nondum na
ti erant, documentum dedit. Nemo.n. pos-
set dicere, quòd operibus promeruerat deũ
B Iacob nondum natus, vt diuinitus dicere-
Rom.9. tur, Et maior seruiet minori. Ergo non so-
Gen.18 lum, inquit, Isaac promissus est, cũ dictum
est, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ fi-
lius: qui vtiq; nullis operibus promeruerat
deũ vt nasciturus promitteretur, vt in Isaac
vocaretur semen Abrahæ, idest illi pertine-
rent ad sortem sanctorum quæ in Christo
est, qui se intelligerent filios promissionis,
non superbientes de meritis suis, sed gratiæ
vocationis deputantes q; cohæredes essent
Christi. Cũ enim promissum est vt essent,
nihil vtique meruerant qui nondum erant:
sed & Rebecca ex vno concubitu habens
Isaac patris nñi. Vigilantissime ait, Ex vno
concubitu: gemini .n. concepti erant, ne vel
paternis meritis tribueretur, si quisquã for-
te diceret, ideo talis natus est filius, quia pa-
ter ita erat affectus illo tempore quo eũ se-
uit in vtero matris: aut ita erat mater affe-
cta cũ eum concepit. Simul .n. ambos vno
tempore ille seuit, eodem tẽpore illa conce-
pit. Ad hoc commendandũ ait, Ex vno con
cubitu: vt nec astrologis daret locũ, vel eis
potius quos genethliacos appellauerũt, qui
de natalibus nascentiũ mores & euenta cõ-
iectant. Quid.n. dicant, cur vna conceptio-
ne sub vno vtiq; temporis puncto, eadem di C
spositione cœli & syderũ, vt diuersa singu-
lis annotari omnino non posset, tanta in illis
geminis diuersitas fuerit, prorsus non inue-
niunt: & facile animaduertunt si volunt, re-
sponsa illa quæ miseris venditant, nullius
artis expositione sed fortuita suspitione ꝓ-
ferri. Sed vt de re quæ agitur potius loqua-
mur, ad frangendam atq; deijciendã super-
biam hominũ ingratorum gratiæ dei, & au
dientium gloriari de meritis suis ista comme Rom.9.
morantur. Cum .n. nondum nati fuissent Gen.25
neq; aliquid egissent bonum aut malũ, non
ex operibus, sed ex vocante dictũ est ei, quia
maior seruiet minori. Vocantis est ergo gra
tia, percipientis vero gratiam consequenter
sunt opera bona, non quæ gratiã pariant, sed
quæ gratia pariantur. Non .n. vt ferueat ca
lefacit ignis, sed quia feruet. Nec ideo bene
currit rota vt rotunda sit, sed quia rotunda
est: sic nemo propterea bene operatur, vt ac-
cipiat gratiam, sed quia accepit. Quomodo
enim potest iuste viuere qui non fuerit iu-
stificatus? Quomodo sancte viuere, qui nõ
fuerit sanctificatus? Vel omnino viuere,
qui non fuerit viuificatus? Iustificat autem
gratia, vt iustificatus possit viuere iuste. D
Prima est igitur gratia, secunda opera bo-
na, sicut alio loco dicit, Ei autem qui opera Ro. 14.
tur, merces non imputatur secundum gra-
tiam, sed secundum debitũ: sicut illa immor-
talitas post opera bona, si tamen vel ipsa ex
debito poscitur. Sed idem ait, Bonum certa- 2.Ti. 4.
men certaui, cursum consummaui, fidẽ ser-
uaui, de cætero superest mihi corona iusti-
tiæ quam reddet mihi dominus in illa die
iustus iudex. Forte enim quia dixit, reddet: Ephe. 4.
iam fit ex debito: cum vero ascendens in al-
tum captiuauit captiuitatem, non reddidit
sed dedit dona hominibus. Vnde enim ipse
Apostolus tanquam debitum reddi sibi præ-
sumeret, nisi prius indebitam gratiam per-

cepisset, qua iustificatus bonum agonem certaret? Fit enim blasphemus & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiam cõsequutus
1. Ti. 1. est, vt ipse testatur: credens vtiq; in eum qui iustificat, non pium sed impium, vt iustificando pium faciat. Non ex operibus,
Rom. 4. inquit, sed ex vocante dictum est ei, Quia
Rom. 9. maior seruiet minori. Ad hoc pertinet, quod ait, Cum enim necdum nati fuissent, neque aliqui egissent bonum aut malum, vt posset dici, Non ex operibus, sed ex vocante. Vnde occurrit animo quærere, cur dixerit, Vt
E secundum electionem propositum dei maneret. Quomodo est enim iusta, aut qualiscunq; omnino electio vbi nulla distantia est? Si enim nullo merito electus est Iacob nondum natus & nihil operatus, nec omnino elegi potuit nulla existẽte differẽtia qua eligeretur. Item si nullo merito improbatus est Esau, quia & ipse nondum natus, & nihil operatus erat, cum diceretur, Et maior seruiet minori: quomodo eius improbatio iusta dici potest? Qua ergo discretione, quo æquitatis examine quod sequitur intelligimus Iacob dilexi, Esau autem odio ha-
Mala. 1. bui? Quod quidem scriptum est in Propheta, qui longe posterior prophetauit quàm illi nati & mortui sunt: sed tamen illa sententia videtur commemorata qua dictum est, Et maior seruiet minori: antequam nati & aliquid operati essent. Vnde igitur ista electio, vel qualis electio si nondũ nati, nondũque aliquid operatis nulla sunt momẽta meritorũ? An forte sunt aliqua naturarum? Quis hoc intelligat, ex vno patre, & ex vna matre, & ex vno concubitu, & ex vno creatore? An quemadmodum ex eadẽ terra idẽ creator produxit diuersa animantium atq;
F gignẽtium genera, ita ex eodem hominum coniugio atq; complexu produxit in geminis diuersam prolem, vnã quam diligeret, alteram quam odisset? Nulla ergo electio est antequam esset quod eligeretur. Si enim bonus factus est Iacob ut placeret, vnde placuit antequam fieret vt bonus fieret? Non
1. Retra itaque electus est vt fieret bonus, sed bonus
cta. c. 22 factus eligi potuit. An ideo secundũ electio-
&. nem, qua omnium deus præscius etiam futu
1. sen. di. ram fidem vidit in Iacob nondum nato, vt
41. cap. quãuis nõ ex operibus suis iustificari quisq;
opinati. mereat, quoniam quidẽ bene operari nisi iustifica-
tus non potest, tamen quia ex fide iustificat
Gala. 3. gentes deus, nec credit aliquis nisi libera voluntate, hanc ipsam fidei voluntatem futuram præuidens deus, etiam nondum natum præsciẽtia qua iustificaret elegerit. Si igitur electio per præscientiã, præsciuit autẽ deus fidem Iacob, vnde probas quia iã non ex operibus elegit eum? sed propterea quia nondum nati erant, & nondum aliquid egerant bonum seu malum, ita etiam nondum crediderat aliquis eorum. Sed sicut præsciẽ- G
tia vidit crediturum, ita præscientia videre poterat operaturum: vt quomodo dicitur electus propter fidem futuram quam præsciebat deus, sic alius possit dicere, futura opera potius electũ, quæ nihilominus præsciebat deus. Quapropter vnde ostẽdit Apostolus, non ex operibus dictum esse, Maior seruiet minori? sed quoniã nondũ nati erãt non solum non ex operibus, sed nec ex fide dictum est, quia vtrunq; deerat nondũ natis. Non igitur ex præscientia voluit intelligi factam electionẽ minoris vt maior ei seruiret. Volens enim ostendere non ex operibus factam, propterea intulit dicens. Cum enim nondũ nati fuissent, neq; aliquid egissent bonum seu malum. Alioquin poterat ei dici, sed iã sciebat deus, quis quid esset acturus. Quãobrem vnde illa electio facta sit quæritur, quia si non ex operibus, quæ non erant in nondum natis, nec ex fide quia nec ipsa erat. Vnde igitur? An dicendum est quod nulla electio fuerit, non existente aliqua diuersitate in vtero matris vel fidei vel operum, vel quorumlibet omnino meritorum? Sed dictum est, Vt secundum electionem Rom. 9.
propositũ dei maneret. Et ideo quærimus, quia dictum est; nisi forte sic est distinguenda sententia, non, vt intelligamus ita: quã ideo non ex operibus, sed ex vocante dictũ est, Maior seruiet minori: vt secundum ele- H
ctionem propositum dei maneret: sed ita potius, vt hoc de nondum natis & nondum aliquid operatis exemplum datum accipiat, ne aliqua electio hic possit intelligi. Cum enim nondum nati essent, neq; aliquid egissent, siue bonum siue malum, vt secundum electionem propositum dei maneret, id est, neq; aliquid egissent bonum aut malum, ut propter ipsam actionem electio aliqua fieret eius qui bene egerat. Cum ergo nulla esset electio bene agentis, secundum quam maneret propositum dei non ex operibus sed ex vocante, id est, ex eo qui vocando ad fidem gratia iustificat impium, dictum est, & quia maior seruiet minori. Non ergo secundum electionem propositum dei

maneret,

manet, sed ex proposito electio, id est, non quia inuenit deus opera bona in hominibus quæ eligat: ideo manet propositũ iustificationis ipsius, sed quia illud manet vt iustificet
Rom. 8. credentes, ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnum cœlorũ. Nã nisi esset electio, non essem electi, nec recte diceretur, Quis accusabit aduersus electos dei? Nõ tamen electio præcedit iustificationẽ, sed electionem iustificatio. Nemo.n. eligitur nisi
Ephe. 1. iam distans ab illo qui reijcitur. Vnde quod dictum est, Quia elegit nos deus ante mun
I di constitutionẽ: non video quõ sit dictum,
Rom. 9. nisi præscientia. Hic autẽ qđ ait, Nõ ex operibus, sed ex vocãte dictũ est ei, quia maior seruiet minori: nõ electione meritorũ, quæ post iustificationẽ gratiæ proueniunt, sed liberalitate donorũ dei voluit intelligi, ne quis
Ephe. 1. de operibus extollatur. Gratia.n. dei salui facti sumus: & hoc non ex operibus, sed dei donum est: non ex operibus, ne forte quis ex-
In lib. tollatur. Quæritur aũt, verum vel fides me
de perse reatur hominis iustificationẽ, an vero nec
uerãtia. fidei merita præcedãt misericordiã dei, sed
Ca. 59. & fides ipsa inter dona gratiæ numeretur:
& 61. quia & hoc loco dixisset, Nõ ex operibus: nõ ait, sed ex fide dictum est ei, quia maior seruiet minori: Ait aũt, sed ex vocãte, Nemo.n. credit qui nõ vocatur. Misericors aũt deus vocat, nullus hoc vel fidei meritis largiẽs, quia merita fidei sequunẽ vocationem
Ro. 10. potius q̃ præcedãt. Quomodo.n. credent ei quẽ non audierunt? Et quõ audient sine prædicante? Nisi ergo vocatio præcedat misericordia dei, nec credere quisquam põt, vt ex hoc incipiat iustificari & accipiat facultatẽ
K bene operandi. Ergo ante omne meritum
Rom. 5. est gratia, Etenim Christus pro impijs mortuus est. Ex vocante igitur minor accepit, non ex vllis meritis operũ suorũ, vt maior ei seruiret, vt etiam quod scriptum est, Iacob dilexi: ex vocante sit deo, non ex operante Iacob. Quid deinde Esau quòd seruit
Mala. 1. minori, & quòd scriptum est, Esau autem
Rom. 9. odio habui: quibus malis suis hoc meruit, cum & ipse nondum natus fuisset, neque aliquid egisset boni aut mali quando dictum est, Et maior seruiet minori? An forte quẽadmodum illud de Iacob nullis meritis bonæ actionis dictum est, Ita Esau nullis meritis malæ actionis odiosus? Si.n. quia præsciebat deus futura eius opera mala, propterea eum prædestinauit vt seruiret minori, propterea prædestinauit & Iacob vt ei maius seruiret q̃a futura eius bona opera præsciebat; & falsum est iam quod ait, Non ex operibus: Si aũt verũ est, q̃ nõ ex operibus & inde hoc probat, quia de nondũ natis nõdũq; aliquid operatis hoc dictũ est: vñ nec ex fide, quæ in nondũ natis similiter nondũ erat, quo merito Esau odio haberetur antequã nasceretur. Quod.n. fecit deus ea, quæ diligeret, nulla quæstio est. Si autẽ dicamus eum fecisse quæ odisset, absurdũ est, occurrente alia scriptura & dicente, Neq;.n. odio
L habẽns aliquid constituisses, & nihil odisti
Sapiẽ. 11 horũ quæ fecisti. Quo.n. merito sol factus est sol, aut quid offendit luna vt tãto illo esset inferior? vel quid promeruit vt syderibus cæteris tanto clarior crearetur? Sed hæc omnia bona creata sunt quæque in genere suo. Non.n. diceret deus, Solem dilexi, lunã aũt odio habui, aut, Lunã dilexi, stellas autẽ
Mala. 1. odio habui, sicut dixit, Iacob dilexi, Esau aũt
Rom. 9. odio habui: sed illa omnia dilexit, quamuis excellentiæ diuersis gradibus ordinata, quia vidit deus quia bona sunt, cũ dicto eius sunt instituta: ut autem odisset Esau, nisi iniustitiæ merito, iniustum est. Quod si concedimus, incipit & Iacob iustitiæ merito diligi. Quod si verum est, falsum est, quod non ex operibus. An forte ex iustitia fidei? Quid ergo te adiuuat? Cum enim nondum nati fuissent, quandoquidem in nondum nato nec iustitia fidei poterat esse. Vidit itaq; Apostolus quid ex his verbis posset animo audientis vel legentis occurrere, statimq; subiecit, Quid ergo dicemus? Nunquid iniqui
Rom. 9. tas est apud deum? Absit. Et quasi docens quomodo absit. Moysi enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiã
Exo. 33 præstabo cui misertus fuero. Quibus verbis soluit quæstionem, an potius arctius colligauit, Idipsum est enim quod maxime mouet:
M si miseretur cui misertus erit, & misericordiã præstabit cui misericors fuerit, cur hæc misericordia defuit Esau, vt et ipse per illã esset bonus, quemadmodum per illam bonus factus est Iacob? An ideo dictum est, Miserebor, cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero, quia cui misertus erit deus vt eum uocet, misericors miserebitur eius vt credat: & cui misericors fuerit vt credat, misericordiam præstabit, hoc est faciet eum misericordem vt etiã bene operetur? Vnde admonemur, nec ipsis operibus misericordiæ quenquam oportere gloriari & extolli, q̃ eis quasi suis

deum promeruerit: quandoquidem vt haberet
ipsam misericordiam ille præstitit qui mise
ricordiam præstabit cui misericors fuerit.
Quòd si eam credendo se meruisse quis ia-
ctitat, nouerit eum sibi præstitisse vt crede-
ret, qui miseretur inspirando fidem, cuius
misertus est, vt adhuc infideli vocationē im-
pertiret. Iam enim discernitur fidelis ab im-
1.Co.4. pio. Quid.n. habes, inquit, quod non accepi-
sti? Si aūt accepisti, quid gloriaris quasi nō
A acceperis? Recte quidem hoc. Sed cur hæc
misericordia subtracta est ab Esau vt nō sic
vocaretur, vt & vocato inspiraretur fides, &
credens misericors fieret vt bene operaretur?
An forte quia noluit? Si ergo Iacob ideo cre
didit quia voluit, non ei deus donauit fidē,
sed eam sibiipse volendo præstitit, & habuit
aliquid quod non accepit. An quia nemo
potest credere nisi velit, nemo velle nisi vo-
cetur, nemo aūt sibi pōt præstare vt voce-
tur, vocando deus præstat & fidem: quia si-
ne vocatione non potest quisquam credere,
Rom.10 quamuis nullus credat inuitus. Quō.n. cre-
dent ei quē non audierunt? Aut quō audiēt
sine prædicante? Nemo itaq; credit nō voca
Mat.20. tus, sed non omnis credit vocatus. Multi.n.
sunt vocati, pauci vero electi. Vtique ij qui
vocantem non contempserunt, sed credēdo
Rom.9. secuti sunt; volentes aūt sine dubio credide-
runt. Quid est ergo quod sequitur, Igitur
non volentis neq; currentis, sed miserentis
est dei? An quia nec velle possumus nisi vo-
cati, & nihil valet velle nostrum, nisi vt per-
ficiamus adiuuet deus? Opus est ergo velle
Lucæ.2. & currere. Non.n. frustra diceretur, Et in
1.Co.9. terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et
B sic currite vt comprehendatis. Non tñ vo-
lentis neq; currentis, sed miserentis est dei,
vt quod volumus adipiscamur, & quò volu
mus perueniamus. Noluit ergo Esau & nō
cucurrit, sed etsi voluisset & cucurrisset, dei
adiutorio peruenisset, qui ei etiam velle &
currere vocando præstaret, nisi vocatione
contempta reprobus fieret. Aliter.n. deus
præstat vt velimus, aliter præstat quod vo-
luerimus. Vt velimus.n. & suum esse voluit
& nostrū, suū vocando, nostrum sequendo,
Quod aūt voluerimus solus præstat. i. pos-
se bene agere, & semper beate viuere. Verū-
tamen Esau nondum natus, nihil horum
posset velle seu nolle. Cur ergo in vtero po-
situs improbatus est? Reditur.n. ad illas dif-
ficultates, non solum sua obscuritate, sed e-
tiā nostra tam multa repetitione molestio-
res. Cur enim est improbatus Esau nondū
natus, qui nec credere poterat vocanti, nec
contemnere vocationem, nec boni vel mali
aliquid operari sine præscientia dei futuræ
malæ voluntatis eius? Cur nō & Iacob pre- Si præscien
scientia dei approbatus est futuræ bonæ vo- tia de fu
luntatis eius? Quod si semel concesseris, po- turæ ma
tuisse quenquā vel approbari vel improba- læ volū-
ri ex eo quod nōdū in illo erat, sed qd deus tatis eius
futurum esse præsciebat, conficitur cum po- cur &c.
tuisse etiam ex operibus approbari, quæ in
illo deus futura esse præsciebat, quāuis non- Rom.9.
dum esset aliquid operatus: & omnino te
nihil adiuuabit qd nondum nati erant, cum
dictū esset, Et maior seruiet minori: vt hinc
ostendas nō ex operibus dictum, quia non-
dum quicquā erat operatus. Illa etiam ver-
ba si diligenter attendas, Igitur non est vo-
lentis atq; currentis, sed miserentis est dei,
non hoc Apostolus propterea tantum dixis-
se videbitur quòd adiutorio dei ad id quod
volumus perueniamus, sed etiam ex illa in-
tentione qua & alio loco dicit, Cū timore &
tremore vestrā ipsorum salutē operamini,
Deus.n. est qui operatur in vobis, & velle Phili.2.
& operari pro bona volūtate. Vbi satis ostē
dit etiam ipsam bonam voluntatem in no-
bis operante deo fieri, Nam si propterea so-
lum dictum est, Non volentis neq; curren- 2.sen.di.
tis, sed miserentis est dei: quia voluntas ho- 26.e.vo-
minis sola non sufficit vt iuste recteq; viua- luntatē.
mus, nisi adiuuemur misericordia dei: pōt
& hoc modo dici, Igitur non miserentis est
dei, sed volentis est hominis: quia misericor
dia dei sola non sufficit, nisi cōsensus nostræ
voluntatis addatur. At illud manifestū est,
frustra nos velle, nisi deus misereatur. Illud D
autem nescio quō dicatur, frustra deum mi-
sereri nisi nos velimus. Si.n. deus miseretur,
etiam volumus: ad eandē quippe misericor
diā pertinet vt velimus. Deus.n. est qui ope Phili.2.
ratur in nobis & velle & operari pro bona
voluntate. Nam si quæramus, vtrum dei do
num sit voluntas bona, mirū si negare quis-
quam audeat. At.n. quia non præcedit volū
tas bona vocationem, sed vocatio bonā vo-
luntatē, propterea vocanti deo recte tribuit
quod bene volumus, nobis vero tribui non po
test quod vocamur. Non igitur ideo dictū
est putandum, non volentis neq; currentis,
sed miserētis est dei, quia nisi eius adiutorio
non possumus adipisci quod volumus, sed
ideo potius, quia nisi eius vocatione non
volumus. Sed si vocatio ista ita est effe-
ctrix

ctrix bonæ voluntatis, vt omnis eã vocatus
sequatur,quo uerum erit, Multi uocati,pau
Mat.20. ci electi? Quod si verũ est,nõ cõsequenter
uocationi vocatus obtẽperat,atq; vt obtẽpe
C ret in eius est positum voluntate, recte etiã
Rom.9. dici potest. Igitur non miserentis dei sed vo
lentis atq; currentis est hominis:quia mise-
ricordia vocantis nõ sufficit,nisi uocati obe-
E dientia consequatur. An forte illi qui hoc
modo u: cati nõ cõsentiunt,possent alio mo
do uocati accõmodare fidei uoluntatem, Vt
Mat.10. & illud uerum sit, Multi vocati, pauci electi:
vt quamuis multi uno modo uocati sint, tñ
quia non oẽs uno modo affecti sunt, illi soli
sequantur vocationẽ, qui ei capiendæ repe-
riuntur idonei:& illud non minus verũ sit,
Igitur nõ uolentis neq; currentis sed mise-
rentis est dei,qui hoc modo uocauit quo ap-
tũ erat eis q secuti sunt uocationẽ? Ad alios
aũt vocatio quidem peruenit, sed quia talis
fuit qua moueri nõ possent, nec eam capere
apti essent,uocati quidem dici potuerunt sed
non electi:& non iam similiter uerũ est,Igĩ
non miserentis dei, sed uolentis atq; curren
tis est hominis, qm non potest effectus mise
ricordiæ dei esse in hominis potestate, vt
frustra ille misereatur si homo nolit, quia
si uellet etiã ipsorũ misereri,posset ita voca-
re,quo illis aptum esset, vt & mouerentur
& intelligerent & sequerentur. Verum est
Mat.20. ergo,Multi vocati,pauci vero electi. Illi.n.
electi qui congruenter vocati: Illi aũt qui
nõ congruebant neq; contẽperabantur vo-
cationi, nõ electi quia nõ secuti,quanuis vo
Rom.9. cati. Itẽ verum est,Nõ uolentis neq; currẽ-
F tis,sed miserentis est dei:quia etiã si multos
uocet,eorũ tñ miseretur quos ita vocet quo
eis vocari aptũ est ut sequantur. Falsum est
Rom.9. autẽ si quis dicit, Igitur nõ miserẽtis dei,sed
volentis atque currentis est hominis : quia
nullius deus frustra miseretur. Cuius autem
miseretur, sic eum vocat quo scit ei cõgrue-
re,vt vocantem non respuat. Hic dicet ali-
quis, Cur ergo Esau non sic est vocatus vt
uellet obedire? Videmus.n.alios aliter ijsdẽ
rebus demonstratis vel significatis ad credẽ
dum moueri;Sicut exẽpli gratia Simeon in
Lucæ.2. dñm nrm Iesum Christum adhuc infantem
paruulũ credidit,spiritu ei reuelante cogno-
scens.Nathanael ad vnã sententiã quam ab
Ioan.1. illo audiuit. Prius q̃ te Philippus vocaret,
cũ esses sub arbore fici vidi te respõdit, Rab
bi,tu es filius dei,tu es rex Israel.Quod tan
to post quia confessus est Petrus meruit au-
dire,q̃ beatus esset, & quòd ei darentur cla- Mat.16.
ues regni cœlorum, Miraculo facto in Cha
na Galilææ,quod initium signorũ Iesu Ioã
nes Euangelista cõmemorat,aqua in uinum Ioan. 2.
conuersa, crediderunt in eũ discipuli eius :
multos loquendo inuitauit ad fidem, multi
nec suscitatis mortuis crediderunt:de cruce
atq; morte eius conterriti etiam discipuli ti G
tubarunt,& tñ latro tunc credidit,cum eum Luc.20.
non præstantiorem in operibus, sed Ioã. 20.
consortio crucis æqualem. Vnus etiam de
numero discipulorum post eius resurrectio
nem,non tam uiuentibus membris q̃ recen
tibus cicatricibus credidit. Multi ex eorum Acto. 2.
numero à quibus crucifixus est,qui uidẽtes & 4.
eum miracula facientem contempserant, di-
scipulis eum prædicãtibus & in nomine eius
talia facientibus crediderunt. Cũ ergo alius
sic,alius autem sic moueatur ad fidẽ, eadẽq;
res sæpe alio modo dicta moueat, alio mo-
do dicta non moueat, aliumq; moueat,aliũ
non moueat, quis audeat dicere defuisse
deo modum vocandi, quo etiam Esau ad eã
fidem mentem applicaret voluntatemq; cõ-
iungeret,in qua Iacob iustificatus est? Q d
si tanta quoq; potest esse obstinatio volunta
tis, vt contra omnes modos uocationis ob-
durescat mentis auersio, quæritur etiã vtrũ
de diuina pœna sit ipsa duritia? Cum enim
deus deserit,non sic uocando, quo ad fidem
moueri potest,quis etiã dicat modum, quo
ei persuaderetur vt crederet,etiam omnipo
tenti defuisse?Sed quid hoc quærimus, cum
ipse subiũgat Apostolus, Dicit enim scriptu
ra Pharaoni,quia ad hoc te excitaui,vt ostẽ-
dam in te potentiam meam, & vt annun
cietur nomen meum in vniuersa terra?Hoc
autem subiecit Apostolus documẽtum, quo
probaret quod supra dixerat, Igitur non vo
lentis neq; currentis sed miserentis est dei.
Tanquã.n.ei diceretur, Vnde hoc doces? Di Rom.9.
cit.n.scriptura,inquit, Pharaoni,q.a ad hoc Exod.9.
te excitaui vt ostendam in te potentiam H
meam, & vt annuncietur nomen meum in
vniuersa terra. Vtique hinc ostendit quòd
non volentis neq; currentis sed miserentis
est dei; concluditque ita, Ergo cuius vult
miseretur,& quẽ vult obdurat:cum superius
non vtrunq; dictum sit. Neq;.n.quo dictũ
est,Non volentis neq; currentis,sed miserẽ
tis est dei:sic etiã dictum est, Non nolentis
atq; contẽnentis, sed obdurantis est dei. Vn
de datur intelligi quod infra utrunque po-
suit, Ergo cuius uult miseretur, & quem

vult obdurat, ita sententię superiori posse
congruere vt obduratio dei sit nolle misere-
ri: vt non ab illo irrogetur aliquid quo sit
homo deterior, sed tantum quo sit melior
s.sen. di. nō erogeť. Quod si sit nulla distinctione me
41.ca.1. ritorum, quis non erūpat in eam uocē quā
sibi ipse obiecit Apostolus, Dicis itaq; mihi,
quid adhuc conquerit? Nam voluntati eius
quis resistit? Conqueritur enim deus sæpe
de hominibus, sicut per innumerabiles ap-
paret scripturarum locos ꝙ nolint credere
I & recte uiuere. Vnde fideles & facientes vo
luntatē dei, cōuersati dicūtur sine querela,
ꝙ de illis non querať scriptura. Sed quid cō
queritur ait? Nā volūtati eius quis resistit,
qñ cuius vult miseretur, & quem vult obdu
rat? Et tū intueamur superiora, & inde no-
strā quantū ipse dominus adiuuat, sententiā
dirigamus. Ait.n. pauloante, Quid ergo di-
Conclu- cemus? Nūquid iniquitas est apud deū? Ab-
sio quæ- sit. Sit igitur hoc fixū atq; immobile in men
stionis. te sobria pietate atq; stabili fide, ꝙ nulla est
iniquitas ad deū: atq; ita tenacissime firmis-
simeq; credatur, idipsum ꝙ deus cuius vult
misereť, & quē vult obdurat: hoc est cuius
vult misereť, & cuius vult nō misereť, alicu
ius occultæ, atq; ab humano modulo inue-
stigabilis æquitatis, quæ & in ipsis rebus hu
manis terrenisq; contractibus animaduer-
tēda est. In quibus nisi supernę iustitiæ quæ
dam impressa vestigia teneremus, nunquā
in ipsum cubile ac penetrale sanctissimum
K atque castissimum spiritalium præceptorū,
Matt. 5. nostræ infirmitatis susciperet atq; inhiaret
intentio. Beati qui esuriūt & sitiūt iustitiā,
qm̄ ipsi saturabunť. In ista igiť siccitate vitæ
conditionisq; mortalis, nisi aspergereť de-
super velut tenuissima quædam aura iusti-
tię, citius aresceremus quā sitiremus. Qua-
propter eum dando, & accipiendo inter se
hominū societas connectatur, dentur autem
& accipiantur debita vel non debita: quis
non uideat iniquitatis argui neminem pos-
se, qui quod sibi videtur, exegerit: nec eum
certe, qui quod ei debetur, donare uolue-
rit? Hoc autem non est in eorum qui debi-
tores sunt, sed in eius cui debetur arbitrio.
Hęc imago, vel ut supra dixi uestigium,
negocijs hominum de fastigio summo æqui
1.Co.15 tatis impressum est. Sunt igitur omnes ho-
mines, quandoquidem vt Apostolus ait, In
i.sen. di. Adam omnes moriuntur, a quo in vniuer-
4.ca. his sum genus humanum origo ducitur offen-
tamen. sionis dei, vna quædam massa peccati, sup-

plicium debens diuinæ summæq; iustitiæ,
quod siue exigatur, siue donetur, nulla est
iniquitas. A quibus aūt exigendū, & quibus
donandū sit, superbe iudicant debitores.
Quemadmodū conducti ad illam vineam Mat. 20
iniuste indignati sunt, cū tantundem alijs
donaretur, quantū illis redderetur. Itaque L
huius impudentiā quæstionis ita retundit Rom. 9.
Apostolus, Hō tu qs es, q respondeas deo?
Sic.n. rñdet deo, cū ei hoc displicet quod de
peccatoribus conqueritur deus: quasi quen- 1.sen. di.
quam deus peccare cogat, si tantummodo 4.ca. cū-
quibusdā peccantibus misericordiam iusti- que præ
ficationis suæ non largiatur, & ob hoc dica- destina-
tur obdurare peccantes quosdā, quia nō eo- tio. circa
rum miseretur, nō quia impellit, vt peccēt: finem.
eorum aūt non miseretur, quibus misericor Ro. 11.
diam nō esse præbendā, æquitate occultissi- 1.sen. di.
ma & ab humanis sensibus remotissima iu- 41.c. his
dicat. Inscrutabilia enim sunt iudicia eius, & tamen.
inuestigabiles viæ ipsius. Consequitur autē
iuste de peccatoribus, tanquam de his quos
peccare ipse nō cogit. Simul etiam vt hi quo
rum miseretur, hanc quoq; habeant vocatio
nem, vt dum conqueritur deus de peccatori
bus, compungantur corde, atq; ad eius gra-
tiā conuertantur. Iuste ergo cōqueritur, &
misericorditer. Sed si hoc mouet, ꝙ volun- Rom. 9.
tati eius nullus resistit, quia cui vult, subue-
nit, & quem vult, deserit: cū & ille cui sub-
uenit, & ille quem deserit ex eadem massa
sint peccatorū, & quamuis debeat vterq; sup-
plicium, ab vno tamen exigať, alteri doneť.
Si hoc ergo mouet, Homo tu quis es, qui re-
spondeas deo? Arbitror enim sub eadem si- M
gnificatione positū, qđ dictū est, homo, sub
qua & illud dicič, Nōne homines estis, & se-
cundum hominem ambulatis? Ibi.n. carna- 1.Co.3.
les & animales notanť hoc nomine, quibus
dicitur, Non potui loqui vobis quasi spirita
libus, sed quasi carnalibus, Et illud, Nondū
enim poteratis, sed neq; adhuc potestis. Ad-
huc enim estis carnales. Et illud, Animalis 1.Co.2.
autem homo non percipit quæ sunt spiritus
dei. His ergo dicitur, Homo tu quis es qui
respondeas deo? Nunquid dicit figmentū Rom. 9.
ei qui se finxit, quare me sic fecisti? Aut non
habet potestatem figulus luti, ex eadē con-
spersione facere, aliud quidem vas in hono-
rem, aliud in contumeliam? Exemplo fortas-
se satis ostendit se homini carnali loqui, quo
niam hoc limus ipse significat vnde primus
homo formatus est. Et quia omnes vt iam
commemoraui, secundum eundem Aposto-
lum

1.Co.15 lum in Adā moriuntur, vnam dicit esse conspersionem omniū. Et quāuis aliud vas fiat in honorem, aliud in contumeliam, tñ & illud quod fit in honorē, necesse est vt carnale esse incipiat, atq; inde in spiritalē consurgat ætatē. Q̄ñquidem iam in honorem facti A erant, & in Christo iam nati erant. Sed tamen qm̄ paruulos adhuc alloquitur, etiam ipsos carnales appellat, dicens: Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi car-
1.Co.3. nalibus, Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escā. Neq;.n. poteratis, sed neq; adhuc quidē potestis. Adhuc enim estis carnales. Quamuis ergo carnales eos esse dicat, tñ etiam in Christo natos, & in illo paruulos, & lacte potandos. Et quod adiungit, Nec adhuc quidē potestis: ostendit proficientes futurum esse vt possint, quia iā in eis spiritaliter renatis, gratia fuerat inchoata. Ergo iam vasa erant in honorem facta, quibus adhuc tñ recte diceretur, Homo tu quis es qui respōdeas deo? Et si talibus recte dicitur, multo rectius eis qui vel nondū ita regenerati sunt, vel etiam in contumeliam facti. Illud tantummodo inconcussa fide teneatur, ꝙ non sit iniquitas apud deum: qui siue donet, siue exigat debitū, nec ille à quo exigit, recte potest de iniquitate eius conqueri, nec ille cui donat, debet de suis meritis gloriari. Et ille.n. nisi quod debetur, nō reddit: & ille non habet, nisi quod accepit. Sed enitendum est hoc loco si dñs adiuuet videre quemadmodum & illud verum sit quod B scriptum sit, Nihil odisti eorum quæ fecisti:
Sapiē.11. Et illud. Iacob dilexi, Esau autem odio ha-
Rom.9. bui. Si.n. propterea Esau odio habuit, quia
Mala.1. vas factum erat in cōtumeliam, & aliud vas in honorem, aliud in contumeliam idem figulus facit, quō nihil odisti horum quæ fecisti? Ecce enim odit Esau quod vas ipse fe-
1.Ti.4. cit in contumeliam. Qui nodus ita soluitur, vt intelligamus omnium creaturarum esse artificem deum. Omnis autem creatura dei bona est, & omnis homo inquantum homo est, creatura est, nō inquantum peccator est. Est ergo creator deus, & corporis & animi humani, Neutrum horum malum, & neutrū odit deus. Nihil.n. odit eorū quæ fecit. Est autem animus præstantior corpore, deus vero & animo & corpore, vtriusq; effector &
Peccatū. & cōditor, nec odit in homine, nisi peccatū. Est autē peccatum hominis, inordinatio atque peruersitas. i. a præstantiore conditore auersio, & ad condita inferiora conuersio.

Non igitur odit deus Esau hominem, sed odit deus Esau peccatorem. Sicut dicitur de dño, In sua propria venit, & sui eum nō receperunt. Quibus item ipse dicit, Vos propterea non auditis, quia non estis ex deo. Quomodo sui, quō non ex deo? Nisi quia illud dictum est de hominibus, quos ipse dñs fecerat, illud de peccatoribus quos ipse dñs arguebat. Iidem tñ ipsi & homines peccatores, sed homines de conditione, peccatores propria uoluntate. Quur ergo Iacob dilexit, nunquid peccator non erat? Sed dilexit in eo non culpam quam delebat, sed gratiā quam donabat. Nā & Christus pro impijs mortuus est, non tñ vt impij mortui permanerent, sed vt iustificati ab impietate conuerterentur, credentes in eum qui iustificat impium. Odit enim deus impietatem. Itaque in alijs eam punit per damnationem, in alijs adimit per iustificationem, quemadmodum ipse iudicat esse faciendum illis iudicijs inscrutabilibus. Et ꝙ ex numero impiorum, quos non iustificat, facit vasa in contumeliam, non hoc in eis odit quod facit: quippe inquantum impij sunt, execrabiles sunt, inquantum aūt vasa fiunt, ad aliquem vsum fiunt, vt per eorum ordinatas pœnas, vasa q̄ fiunt in honorē, proficiant. Non itaq; odit deus, nec inquantū homines sunt, nec inquātū vasa sunt. i. nec quod in eis fecit creando, nec quod in eis facit ordinādo, Nihil.n. odit eorum quæ fecit. Sed tamen quòd vasa eos facit perditionis, ad vsum correctionis aliorum facit. Odit.n. in eis impietatem, quā ipse non fecit. Sicut.n. iudex in homine odit furtum, sed non odit quod datur ad metallum, illud.n. fur, hoc iudex facit: ita deus ꝙ ex conspersione impiorum facit vasa perditionis, non odit quod facit. i. opus ordinationis suæ, in pœna debita pereuntiū, in qua occasionem salutis illi quorum miseretur, inueniant. Sic Pharaoni dictum est, Ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Hæc demonstratio potentiæ dei, & annunciatio nominis eius in vniuersa terra, prodest eis vt timeant vt vias suas corrigant, quibus uocatio talis congruit. Sic cōsequenter dicit, Si autem volens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionē: subauditur. Tu qs es, qui rūdeas deo? Vt recurrente sententia ad verba superiora, iste sit sensus. Si volens

Ioan. 1.
Ioan. 8.
C
Rom.5.
Rom.4.
Sapiē.11.
D
Rom.9.
Exod.9.
Rom.9.

deus oſtendere iram,attulit vaſa iræ,tu quis
es qui reſpondeas deo? Non aũt ſolum vo-
lens oſtendere iram,& demonſtrare poten-
tiam ſuã,attulit in multa patientia vaſa iræ,
quæ perfecta ſunt in perditionem:ſed etiam
E quod ſequitur, vt notas faceret diuitias glo-
riæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Quid.n.pro-
deſt vaſis perfectis in perditionem, ꝙ ea pa
tienter deus ſuſtinet, vt ordinanter diſper-
dat, vtaturq; illis ad inſtrumentum ſalutis
aliorum quorum miſeretur? Sed illis vtiq;
prodeſt, ad quorum ſalutem iſtis ſic vtitur:
Pſal.57. vt ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus manus lauet in
ſanguine peccatoris i.mũdetur ab operibus
malis per timorem dei, cum videt ſupplicia
peccatorum. Quòd ergo volens deus oſten
dere iram, attulit vaſa iræ, valet ad utilem
alijs præſtandum timorem, & ut notas face
ret diuitias gloriæ ſuę,in vaſa miſericordię,
quæ præparauit in gloriam. Etenim obdu-
ratio illa impiorum utrunque demonſtrat:
& quid timendum ſit,ut quiſque pietate cõ-
uertatur ad deum: & quãtæ agendæ ſint gra
tiæ miſericordiæ dei, qui in aliorum pœna
quid alijs donet oſtendit. Si autem illa quã
de alijs exigit non eſt iuſta pœna, nihil do-
nat alijs à quibus eam non exigit. Quia
vero illa iuſta eſt,& nulla eſt iniquitas apud
vindicantem deum, quis ſufficiat agere gra-
tias ei qui hoc remittit, quod ſi vellet exige
Rom.5. re,nemo ſe recte diceret non debere. Quos
& vocauit nos,inquit,nõ ſolum ex Iudæis,
ſed etiam ex gentibus.i.vaſa miſericordiæ
F quæ præparauit in gloriam. Non.n.omnes
Iudæos, ſed ex Iudæis, nec omnes omnino
homines gentium, ſed ex gentibus. Vna eſt
.n.ex Adam maſſa peccatorum & impiorũ,
in qua & Iudæi & gentes remota gratia dei
ad vnam pertinent conſperſionem. Si.n.fi-
gulus luti ex eadem conſperſione facit aliud
vas in honorem,aliud vas in contumeliam:
manifeſtum eſt autem ꝙ ex Iudęis ſunt alia
vaſa in honorem,alia in cõtumeliam, ſicut
ex gentibus: ſequitur vt ad vnam conſper-
ſionem oẽs pertinere intelligantur. Deinde
incipit reddere atteſtationes Prophetæ ſin-
gulis generibus,conuerſo ordine. Prius.n.di
xit conuerſos ex Iudæis, poſterius ex genti-
Rom.9. bus. Prius aũt reddit teſtimonium pro gen-
Oſeę.1. tibus,deinde pro Iudæis. Etenim ſicut Oſeæ
1.Pet.2. dicit,Vocabo nõ plebem meam,plebẽ meã,
& non dilectam meam, dilectam meam: &
erit in loco vbi dictũ eſt,non populus meus
vos,ibi vocabuntur filij dei uiui: de gẽtibus
intelligitur dictum,quia non habebant deſti
natum vnum ſacrificiorum locum, ſicut Iu
dæi in Hieruſalem. Miſſi ſunt aũt ad gentes
Apoſtoli, vt in loco ſuo quique crederent,
& vbicunque credidiſſent, ibi ſacrificiũ lau
dis offerrent, quibus dedit poteſtatem filios G
dei fieri. Eſaias aũt,inquit,clamat ꝑ Iſrael: Ioan.1.
Ne rurſus oẽs Iſraelitæ in perditionem iſſe Eſa.10.
credantur,docet & inde facta alia vaſa in ho
norem, alia in cõtumeliam, Si fuerit, inquit,
numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris,
reliquiæ ſaluæ fient. Cætera ergo turba, va-
ſa perfecta ad perditionẽ. Verbum.n.cõſum
mãs & breuians,inquit,faciet dñs ſuper ter-
ram.i.vt compendio fidei ꝑ gratiam ſaluos
faciat credentes,non ꝑ innumerabiles obſer
uationes, quibus illa multitudo ſeruiliter o-
nerata premebatur. Per gratiã quippe no-
bis verbum conſummans & breuians fecit
ſuper terram,dicens. Iugũ meum leue eſt, Matt.11.
& ſarcina mea ſuauis eſt. Quod & paulo-
poſt hic dicitur, Propè eſt verbũ in ore tuo Rom.10
& in corde tuo: hoc eſt uerbum fidei quod Deu.30
prædicamus, quia ſi confitearis in ore tuo,
quia dñs eſt Ieſus,& credideris in corde tuo
quia deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus
eris. Corde.n.credĩt ad iuſtitiã, ore autem
confeſſio fit ad ſalutẽ. Hoc eſt uerbũ con-
ſummãs & breuians q̄d fecit deus ſuper ter
ram,qua conſummatione atq; breuitate, la-
tro iuſtificatus eſt, q defixis in cruce omni-
bus membris,& habens libera hæc duo,cor-
de credidit ad iuſtitiã,ore confeſſus eſt ad ſa H
lutem,ſtatimq; audire meruit, Hodie mecũ
eris in paradiſo. Conſequerentur.n.bona o- Luc.23.
pera eius, ſi percepta gratia diu inter homi-
nes uiueret. Sed tñ non ea præceſſerant, vt
eandem grãm mereretur,ex latrocinio fixus
in cruce, ex cruce in paradiſum translatus.
Et ſicut prædixit,inquit, Eſaias, Niſi dñs ſa- Rom.9.
baoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma Eſa.1.
facti eſſemus,& ſicut Gomorra ſimiles fuiſ-
ſemus. Quod hic ait, Reliquiſſet nobis ſe-
men: hoc ibi. Reliquiæ ſaluæ fient. Cæteri
aũt tanquam perditionis vaſa debito ſuppli-
cio perierunt. Et vt non oẽs periſſent ſicut
Sodoma & Gomorra,non meritum eorum
fecit,ſed gratia dei relinquentis ſemen,vnde
alia meſſis toto orbe cõſurgeret. Hoc & pau
lopoſt, Sic ergo, inquit, & in hoc tempore Rom.11.
reliquiæ per electionem gratiæ ſaluæ factæ
ſunt. Si aũt gratia,iam nõ ex operibus, alio-
quin gratia iam non eſt gratia: Quid ergo?
Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſe-
cutus,

cutus, electio aût consecuta est, cæteri vero excæcati sunt. Consecuta sunt vasa misericordiæ, excæcata sunt vasa iræ: ex eadem tñ conspersione, sicut in plenitudine gentium.

Est locus quidã scripturæ ad rẽ de qua nũc
I agimus maxime necessarius, eadem quæ tractata sunt, mira contestatione confirmans, in eo libro qui ab alijs Iesus Sirach, ab alijs Ecclesiasticus dicitur, in quo ita scriptũ est.

Eccl.33 Et oẽs homines de solo & ex terra vnde Adam creatus est: In multitudine disciplinæ dñs separauit eos & immutauit vias eorũ. Et ex ipsis benedixit & exaltauit, & ex his sanctificauit & ad se applicauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit: & conuertit illos ad dissensionem illorum, quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere, Omnes uiæ eius secundum dispositionem eius, sic homo in manu illius qui se fecit & reddet illi secundum iudicium suum. Contrarium malo bonum est, & contra mortem vita est, sic & cõtra uirum iustum peccator. Et sic intuere in omnia opera altissimi. Duo contra duo, vnum contra vnum. Primo hic commendata est disciplina dei, In multitudine, inquit, disciplinæ deus separauit eos: vnde, nisi à beatitudine paradisi? Et immutauit vias eorum, vt iam tanquam mortales uiuerent. Tunc facta est una massa omnium, ueniens de traduce peccati & pœna mortalitatis, quanuis deo formante & creante quę
K bona sunt in omnibus. Est.n.species & cõpago corporis in tanta mẽbrorũ concordia,
1.Co.12 vt inde Apostolus ad charitatẽ obtinendam similitudinẽ duceret in omnibus. Est ẽt spiritus uitalis terrena membra uiuificans, omnisq; natura hominis dominatu animæ & famulatu corporis cõditione mirabili tẽperata: sed concupiscẽtia carnalis de peccati pœna iam regnans, uniuersum genus humanũ tanquã totam & unam conspersionem originali reatu in omnia ꝑmanante confuderat.
Eccl.33 Et tñ sequitur, Ex ipsis benedixit & exaltauit & ex ipsis sanctificauit & ad se applicauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit & cõuertit illos in dissensionem ipsorum. Tan-
Rom.9. quam Apostolo dicente, An non habet pote-
Esa.45. statẽ figulus luti ex eadẽ cõspersione facere
Hier.18 aliud uas in honorem, aliud in contumeliã? Ideoq; illud quod contexitur, nec ab ea simi-
Eccl.33 litudine uacat, Quasi lutum, inquit, figuli in manu ipsius plasmare illud & disponere: omnes uiæ eius secundum dispositionem eius, sic homo in manu illius qui se fecit.

Sed quia dicit Apostolus, Nunquid iniquitas apud deũ? Vide & hic quid adiũgat, Reddet illi, inquit, secundum iudicium suũ. Sed cum damnatis iusta tribuuntur supplicia, tñ quia hoc & ipsum in vsum conuertitur, L
quo illi proficiant quibus præbetur misericordia: intende reliqua, Contrariũ, inquit, malo bonum est, & contra mortem vita: sic & contra virũ iustum peccator: & sic intuere in omnia opera altissimi, duo cõtra duo, vnum contra vnum. Vtiq; vt ex deteriorũ comparatione emineant proficiantq; meliora, quæ tanquã per gratiã meliora sunt. Tãquam diceret, Reliquiæ saluæ fient. Sequi- Rom.9.
tur & dicit ex persona reliquiarũ, Et ego nouissimus vigilaui, & quasi qui racemat post Eccl.33
vindemiatores. Et vnde probat, quia nõ ex meritis suis, sed ex misericordia dei? In benedictione, inquit, dei & ipse speraui, & quasi qui vindemiat repleui torcular. Quamuis .n. nouissimus vigilauerit, tñ quia erunt, vt Mat.20
dictum est, nouissimi primi, in benedictione dñi sperans, ex reliquijs Israel racematus populus impleuit torcular ex vbertate vindemiæ, quæ toto orbe terrarum prouenit.

Nulla igitur intentio teneẽ Apostoli, & omnium iustificatorum per quos nobis intellectus gratiæ demonstratus est, nisi vt qui gloriatur, in dño glorietur. Quis .n. discutiat 1.Co.10
opera dñi, ex eadem conspersione vnũ damnantis, alterum iustificantis? Liberum volũtatis arbitrium plurimum valet: immò vero M
est quidem, sed in venundatis sub peccato quid valet? Caro, inquit, concupiscit aduer- Rom.7.
sus spiritum, spũs aût aduersus carnem, vt Gal.5.
non ea quæ vultis faciatis. Præcipitur vt recte viuamus: hac vtiq; mercede proposita, vt in æternum beate viuere mereamur. Sed quis potest recte viuere & bene operari, nisi iustificatus ex fide? Præcipitur vt credamus, vt dono accepto spiritussancti per dilectionem bene operari possimus. Sed quis potest credere, nisi aliqua vocatione, hoc est, aliqua rerum testificatione tangatur? Quis habet in potestate tali viso attingi mentem suã, quo eis voluntas moueatur ad fidem? Quis aût animo amplectitur aliquid qđ eũ non delectat? Aut quis habet ptãtem vt vel occurrat quod eũ delectare possit, vel delectet cum occurrerit? Cum ergo nos ea delectant quibus proficiamus ad deũ, inspiratur hoc & probetur gratia dei, nõ nutu nostro & industria aut operũ meritis comparatur, quia vt sit nutus voluntatis, vt sit industria

studij,

ſtudij, vt ſint opera charitate feruentia, ille tribuit, ille largitur: propterea petere iubemur vt accipiamus, & quærere vt inueniaA mus, & pulſare vt aperiatur nobis. Nonne Matt. 7. aliqñ ipſa oratio noſtra ſic tepida eſt, vel potius frigida, & penè nulla, immo omnino interdum ita nulla, vt neque hoc in nobis cũ dolore aduertamus, qa ſi vel hoc dolemus, iam oramus? Quid ergo aliud oſtenditur nobis, niſi quia & petere & quærere & pulſare ille cõcedit, qui vt hæc fugiamus iubet? Rom. 9. Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei: quandoquidem nec velle nec currere niſi eo mouente atque excitãte poterimus. Quòd ſi electio hic fuit aliqua, Rom. 11 vt ſic intelligamus quod dictum eſt, Reliquiæ ꝑ electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt: non vt iuſtificatorum electio fiat ad vitam æternam, ſed ut intelligantur qui iuſtificentur. certe ita occulta eſt hæc electio, vt in eadem conſperſione nobis prorſus apparere non poſſit. Aut ſi apparet quibuſdam, ego in hac re infirmitatem meã fateor. Nõ .n. habeo quod intuear in eligendis hominibus ad gratiam ſalutarem, ſi ad examen huius electionis aliqua cogitatione permittor, niſi vel maius ingenium, uel minora peccata, uel utrunque, addamus etiam ſi placet hoB neſtas vtileſq; doctrinas. Quiſquis ergo fuerit q̃ minimis peccatis irretitus atque maculatus, Nam nullis quis poteſt? & acer ingenio, & liberalibus artibus expolitus, eligen1. Co. 1. dus videtur ad gratiam. Sed cum hoc ſtatuero, ita me ridebit ille qui infirma mundi elegit vt confundat fortia, & ſtulta mundi vt confundat ſapientes, vt eum intuens & pudore correctus, ego irrideam multos, & præ quibuſdam peccatoribus caſtiores, & præ quibuſdam piſcatoribus oratores. Nonne aduertimus multos fideles noſtros ambulãtes viam dei, ex nulla parte ingenio comparari, non dicam quorundam hæreticorũ, ſed etiam mimorum? Item non videmus quoſdam homines vtriuſque ſexus in coniugali caſtitate viuentes ſine querela, & tamen vel hæreticos vel paganos, vel etiam in vera fide & vera eccleſia ſic tepidos, ut eos miremur meretricum & hiſtrionum ſubito conuerſorum, non ſolum patientia & temperantia, ſed etiam fide, ſpe, charitate, ſuperari? Reſtat ergo ut uoluntates eligantur, ſed uoluntas ipſa niſi aliquid occurrerit quod deActo. 8. & 9. lectet atque inuitet animum, moueri nullo modo poteſt. Hoc autem ut occurrat, non eſt in hominis poteſtate. Quid uolebat Saulus niſi ut inuaderet & traheret, uinciret & C necaret Chriſtianos? Quam rabida uoluntas, q̃ furioſa, q̃ cæca, qui tamen una deſuper uoce proſtratus, occurrente utique tali viſo, quo mens illa & uoluntas refracta ſæuitia retorqueretur & corrigeretur ad fidem, repente ex Euangelij mirabili perſecutore mirabilior prædicator effectus eſt. Et tamen quid dicemus? Nunquid iniquitas eſt apud Rom. 9. deum? Exigentem à quo placet, donantem cui placet: qui nequaquam exigit indebitum, nequaquam donat alienum? Nunquid iniquitas eſt apud deum? Abſit. Quare tamen & huic ita, & huic non ita? Homo tu quis es? debitum ſi non reddis, habes quod gratuleris: ſi reddis, non habes quod queraris. Credamus tantum & ſi capere non ualemus: quoniam qui uniuerſam creaturam & ſpiritalem & corporalem fecit & condidit, omnia in numero & pondere & menſura diſponit, ſed inſcrutabilia ſunt iudicia e- Sap. 11. ius, & inueſtigabiles uiæ eius. Dicamus halleluia, & collaudemus canticum, & non dicamus, quid hoc? ut quid hoc? Omnia enim Rom. 11. in tempore ſuo creata ſunt.

Libri primi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, D

ad Simplicianũ Mediolanenſis eccleſiæ Epm, de ſolutione quarundam quæſtionum ex libris Regum,

Liber ſecundus.

SAtis de Apoſtolo me ad propoſita reſpondiſſe exiſtimo: nunc ad Præfatio, ea quæ de libris Regnorum requiſiſti aliud uolumẽ aggrediar, quæ ſicut multa & propè omnia ueterum librorum, figuratiora ſunt, & myſteriorum uelaminibus inuoluta, Quãuis enim ex eo quòd tranſierimus ad Chriſtum, auferatur uelamen, tamen uidemus nunc in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Ve- 2. Co. 3 lamen quippe omnimodo intercludit aſpe- 1. Co. 13 ctum, ænigma uero tanquam per ſpeculum, ſicut idem Apoſtolus ait, Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate: nec euidentiſſi-

dentisſimam detegit ſpeciem, nec prorſus obtegit veritatem. Aggrediar ergo & iſta, duce dño, tuis potius ſubleuatus orationi-
E bus q̃ iuſſionibus aggrauatus. Præſertim quia ex epiſtola tua hoc te intellexi quære-re, quid hæc in prophetia ſignificent: In quo reuera obtemperantem niſi mihi eſſet diffi-cillimum: quia & de tota eorundem contex tione librorum ducenda eſt intentio, etſi eſ-ſet promptior intellectus, magnitudo tamen operis impediret: quæ ſi ſubeunda eſt proli-xius ocium tempusque flagitat: ſed nunc ipſas rerum proprietas geſtarum, quæ his verbis quorũ à te facta commemoratio eſt ſignificantur, quomodo intelligerem noſſe
Quęſt.1 dignatus es & meis literis aperiri. Et
1.Regno primum quidem quod de primo Regnorũ
rũ.c.10. libro iuſſiſti vt exponerem quomodo dictũ
&.16. ſit, Et inſiluit ſpiritus domini in Saul: cum alibi dicat, Et inſiluit ſpiritus domini ma-lus in Saul: Ita enim ſcriptum eſt, Et factũ eſt eum cõuerteret humerum ſuum vt iret à Samuel, conuertit deus in Saul cor aliud, & venerũt omnia ſigna illa die: & venit in-de in collem, & ecce chorus Prophetarum in obuiam illi, & inſiluit in illum ſpiritus domini, & prophetauit in medio eorũ. Præ-
I dixerat enim hæc illi Samuel cum eum tuſ-ſus vnxiſſet. Et huc quidem non puto habe-
Ioan. 3. re aliquid quæſtionis. Spiritus enim vbi
F vult ſpirat: & ſpiritum prophetiæ, nulla-
Sapię. 7. rum animarum poteſt maculare contactus, Attingit enim vbique propter ſuam mundi tiam. Afficit enim omnes, non eodem mo-do, ſed alios per informationem ſpiritus eo-rundem hominum, vbi rerum demonſtran tur imagines: alios per fructum mentis ad intelligentiam: alios veraque inſpiratione: alios etiam neſcientes. Per informationem
Gen.41. ſpiritus duobus modis. Aut per ſomnium,
Dan. 2. ſicut non ſolum plerique ſancti, & Pharao
&.4. & Nabuchodonoſor: vterque vidit quod nemo eorum intelligere valebat, ſed tamen vterque videre poterat. Aut per demon-ſtrationem in ecſtaſi, quod nonnulli Lati-ni ſtuporem interpretantur, mirum ſi pro-prie, ſed vicine tamen, cum ſit mentis alie-natio a ſenſibus corporis, vt ſpiritus homi-nis diuino ſpiritu aſſumptus capiendis at-que intuendis imaginibus vacet: ſicut Da-nieli demonſtratum eſt quod non intellige-bat, & Petro illud vas ſubmiſſum de cœlo
Act.10. quatuor lineis: nam & ipſe quid illa de-monſtratio figuraret poſtea cognouit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam vno modo, cum hæc ipſa quæ demonſtran- G
tur imaginibus, quid ſignificent & quò per-tineant reuelantur, quæ certior Prophetia eſt, nam magis ipſam vocat Apoſtolus Pro-phetiam, ſicut Ioſeph meruit intelligere, 1.Co.13
quod Pharao non niſi videre, & Daniel ex-ponit regi, quod ille cernit & neſcit. Cum vero ita mens afficitur, vt non rerum imagi nes coniecturali examinatione intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut intelligitur ſapien-tia & iuſtitia omniſque incommutabilis & diuina ſpecies, ad Prophetiam de qua nunc agimus non pertinet. Vtroq; autem mune-re prophetiæ donandi, qui & rerum imagi-nes in ſpiritu vident, & quid valeant ſimul intelligunt, aut certe manifeſtis locutioni-nibus in ipſa demonſtratione informantur, ſicut in Apocalypſi quædã exponũtur. Ne-ſcientes aũt afficit prophetiæ ſpiritus, ſicut Caiphas cũ eſſet põtifex prophetauit de do mino, q̃ expediret vnũ mori pro tota gẽte, cum aliud in verbis quæ dicebat attenderet, Ioã. 11.
quæ non à ſe ipſo dicere neſciebat. Abun-dant in ſanctis libris exẽpla: & res tuæ pru-dentiæ notiſſimas loquor. Non enim iſta di ſcis à me, ſed in eis quæ percontando pro-bas, & cognoſcere cupiens proficientem & corrigere paratus errantem. Hoc aũt verbo H
quod poſitũ eſt, Et inſiluit in eum ſpũs: tã-quã ex abdito diuinitatis ſecreto, repẽtinus ſignificat afflatus. Horũ igit̃ modorũ quo-nã potius affectũ eẽ intelligamus Saul ſatis apparet ex eo quod ibi ſcriptũ eſt, Cõuertit deus in Saul cor aliud. Sic.n. aliam cordis af fectionem ſignificat, quia conuertendo fecit deus vt imaginum ſignificantium & præfi-gurantium capax fieret, ad propheticam di-uinationem. Tantum autẽ diſtat inter pro-phetiam Prophetarum, ſicut Eſaias, ſicut Hieremias, & cæteri huiuſmodi fuerunt, at-que iſtam tranſitoriã quæ in Saul apparuit: quantũ diſtat inter loquelã humanam quã loquũtur homines: & cum eadẽ loquela hu mana propter neceſſarium prodigium aſina locuta eſt, in qua ſedebat Balaam Propheta: Nu. 22.
accepit enim hoc ad tempus illud iumentũ, vt deus quod ſtatuerat demonſtraret, non vt habitu perpetuo inter homines beſtia lo queretur Aut ſi hoc exemplũ maiore diffe-rentia remotum eſt, multo minus mirandũ eſt homini reprobo datam fuiſſe ad momen tum tẽporis, effectu tranſitorio prophetiã, qñ ille dederat qui & aſinã cum voluit lo-

qui

qui fecit. Magis enim distat pecus ab homi-
I ne, q̃ homo reprobus ab electis, sed tamen ab hominibus. Non .n. si quisquam dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est: sicut nec quisquã si aliquando prophetauerit iam inter
Mat.13. prophetas numerabitur: cum & dñs in Euãgelio dicat quosdam eum gaudio verbũ excipere & radicis altitudinem nõ habere, sed esse temporales. Ideoq; sicut consequens indicat lectio, factum est in parabolã, Et Saul
1.Re.10 inter Prophetas. Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet diuinitus aliquid, quorũ vel meritum vel habitũ excedit, cum forte vult deus cuiusdam significationis gratia tale aliquid demonstrari. Si au
1.Re.16 tem hoc mouet ꝙ postea Saul malo spiritu inuadente prophetabatur, qui prius prophetiæ spiritum acceperat, neq; hoc mirandum est. Illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicãdi. Nec mouere nos debent hæc alternantia in animo humano, hoc est, in creatura mutabili, præsertim eo tempore quo caro corruptibilis mortalisq; portatur. Aut non videmus in ipso Petro, vt indicat Euangeliũ, extitisse tantã confessionem vt audire meruerit, Beatus es Simon Bar iona, quia non re-
K
Mat.16 uelauit tibi caro & sanguis, sed pater meus qui in cœlis est, Et paulo post tã carnaliter eum de dñi passione sensisse, vt statim audiret, Vade post me Satana, scandalum mihi es: non .n. sapis quæ dei sunt, sed quæ hominum? Et fortasse aliquanto interius intelligentibus, tantum valet ad visa illa hæc differentia, qua Petrus primo intellexit deo patre reuelante, quod filius dei esset Christus, & postea ne moreretur extimuit, quantũ valet ad distinguenda visa, quæ in spiritu hominis alienata mente imaginarie fiunt, reuelatio prophetiæ, qua primo afflatus est Saul, &
1.Re.16 commixtio spiritus mali quo postea premebatur. Iam vero illud ꝙ etiam malus appellatus est spũs domini, sic intelligitur, quõ di-
Psal.23. ctum est, Dñi est terra: tanquam creatura, & in eius polita potestate. Aut si propterea non cõgruit hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, omnis .n. creatura dei bona est: illud cõgruat, ꝙ ipse Saul iam reprobus
1.Ti. 4. & sceleratus atq; ingratus sancto Dauid, persecutor etiam eius, cum sæuissimæ inuidiæ facibus agitaretur, tamen adhuc Christus domini dicebatur, sicut eum appellauit ipse
2.Re. 1. Dauid cum vindicauit extinctum. Sed magis arbitror, malignum spiritũ à quõ ipse ve- L
xabatur Saul, ideo dictum spiritum domini, ꝙ occulto domini iudicio Saulẽ vexabat. Vtitur .n. deus ministris etiam spiritibus malis ad vindictã malorum vel ad bonorũ probationem, alio modo ad illam rem, alio ad 2.sen.di.
istam. Quamuis enim inde sit quisq; mali- 44.c. sed
gnus spiritus, quia mala voluntate nocere plurib'.
appetit, tamen nocendi potestatem non accipit nisi ab illo sub quo sunt omnia, certis & iustis meritorum gradibus ordinata: quia si- Ro. 13.
cut non est mala voluntas à deo, sic non est 2.Ret.1
potestas nisi à deo. Quanquam .n. sit in cuiusq; potestate quid velit, non est tamen in cuiusq; potestate quid possit vel facere cuiquam vel à quoquã pati. Nam & ipse filius vnicus dei passurus ad tẽpus humiliter, homini superbe loquenti & dicenti, ꝙ potestatem haberet occidendi eum vel dimittendi,
Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi Ioã. 19.
data tibi esset desuper. Diabolus etiam vo- In expo
lens nocere iusto viro Iob, nocendi quidem sitione
voluntate diabolus erat, sed tñ à domino deo Psal.29.
potestatem petebat dicens, Mitte manum & Iob. 2.
tange carnem eius: quamuis hoc esset si permitteretur ipse facturus, ipsam etiã permissionem petebat hoc modo, & manum dñi ap
pellabat permissam à dño manum suam, id M
est, ipsam potestatem quam volebat accipere. Cui cõgruit illud in Euangelio quod dominus discipulis suis ait. Hac nocte postula- Luc.22.
uit satanas vexare vos sicut triticum. Dictus est ergo spiritus dei malus, hoc est, minister dei ad faciendum malum in Saul, qđ eum pati iudex omnipotentissimus iudicabat: quoniam spiritus ille quia malus erat, nõ erat dei creatura vera qua conditus erat, & potestas quam non sua sed dñi omnium æquitate acceperat, dei erat. Verba etiam ipsa scripturarum ita se habent, Et perrexit, inquit, Samuel & abijt in Ramatha, & spiritus domini recessit à Saul, & apprehendit eum spiritus malignus à dño & suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saul, Spiritus domini malignus suffocat te. Hoc igitur à pueris
eius quõ sit dictum, Spiritus domini mali- 1.Re.16
gnus: superiora verba indicant narrãtis scripturæ & dicentis. Spiritus malignus à dño. Secundum enim hoc inquit, à domino: quia per seipsum velle necare habebat, id est, cõprehendere Saul, posse autem non habebat, nisi summa iustitia sineret. Si enim iuste
vindicat deus quemadmodũ ipse dicit Apo Rom.1.
stolus cum tradit homines in concupiscen- A
tias

tias cordis eorum, non mirum si nihilominus iuste vindicans tradit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili æquitate seruata. Animaduertendum sanè cum additamento dici, spiritus dei malus. Cum autem tantummodo dicitur, spiritus dei: etiam si non additur, bonus: ex hoc intelligitur bonus. Vnde apparet bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium dici spiritum dei. Quanquam quæri adhuc possit, verum cum spiritus dei dicitur, & ex hoc ipso iam & si nihil addatur
2.Co.3. intelligitur bonus, ille intelligatur qui est
1.Co.2. in trinitate consubstantialis patri & filio spiritussanctus de quo dicitur, Vbi autem spiritus dñi, ibi libertas. Et iterum, Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Et illud, Sic & quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Et multis locis hoc modo dicitur spiritus dei, & intelligitur spiritussanctus, etiam si non addatur, quoniam ea quæ circunstant, satis indicant de quo dicatur, ita vt aliquando nec dei addatur & intelligatur tamen ille spiri-
Rom.8. tus dei principaliter sanctus. Nam quem a-
B lium commemorat vbi dicit, Ipse spiritus te-
1.Co.12 stimonium dat spiritui nostro quia sumus filij dei. Et ipse spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Et diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus? His enim omnibus sententijs, nec dei nec sanctus est additum, & tamē ipse intelligitur. Sed nescio vtrum manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi spiritum dei dictum sine aliquo additamēto, vbi spiritus ille sanctus non significetur, sed aliquis quanuis bonus, creatus tamen & conditus. Quæ proferuntur enim dubia sunt, &
Gene. 1. indigent clariore documento, sicut illud quod scriptum est, Spiritus dei ferebatur super aquas. Nam & ibi spiritumsanctum accipere
De Gen. quid impediat non inuenio. Cum enim a-
ad literā quarum nomine illa materies insinuaretur
li.6.c.8. informis quæ de nihilo facta est, vnde omnia fierent, quid prohibet intelligere spiritumsanctum, conditoris quod superferebatur huic materiæ, non locorum gradibus interuallisque spatiorum, quod nequaquam de vlla re incorporea recte dicitur, sed excellentia & eminentia, dominantis super omnia voluntatis, vt omnia conderentur: præser-
C tim cum ea locutio, sicut illarum scripturarum mos est, etiam propheticum quoddam sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua & spiritusancto nascituri præfigurarentur. Non ergo cogit quod dictum est, Et spiritus dei ferebatur super aquas: illum intelligere spiritum, sicut nonnulli intelligunt, quo mundi moles vniuersa ista corporea velut animatur, ad ministerium quorumque gignentium & in sua specie continendarum corporalium creaturarum. Creatura Sapiē. 1.
est enim quicquid est tale. Illud etiam quod scriptum est, Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum: non desunt qui eundem spiritum velint accipere, inuisibilem scilicet creaturam cuncta visibilia vniuersali quadam conspiratione vegetantem atque continentem. Sed neque hic video quid impediat intelligere spiritumsanctum, cum ipse deus dicat apud Prophetam, Cœlum & Hier. 23
terram ego impleo. Non enim sine suo spiritu sancto implet deus cœlum & terram. Quid ergo mirum si de spiritusancto eius dictum est, Repleuit orbem terrarum? Ali- Acto. 6.
ter enim replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, Repletus est spiritusancto: & de cæteris talibus. Aliter autem replet sanctificante gratia, sicut quosdam sanctos, Aliter attestante atque ordinante præsentia, si- D
cut omnia. Quamobrem nescio vtrum certo aliquo documento scripturarum possit ostendi, cum sine vllo additamento dicitur, spiritus dei vel spūs domini, aliquid aliud significari quàm spiritumsanctum. Sed etsi est forte aliquid quod impræsentiarū nō occurrat, illud certe arbitror non temere dici: quotiēs in sanctis eloquijs commemoratur spiritus dei, neque additur aliquid, siue ille patri & filio consubstantialis spiritussanctus, siue aliqua creatura inuisibilis intelligatur, malum tamen non posse intelligi nisi addatur etiam malus. Malo enim quia bene vtitur deus ad ministerium iudicij sui appellatur etiam ipse spiritus dei, ad vindictam malorum & disciplinam & probationem bonorum. Nec illud mouere iā nos debet quod postea scriptum est, eundem Saulem spiritu dei super se facto prophetasse, quoniam post bonum spiritum spiritus malus, & rursum, post malum bonus. Hoc enim fit non mutabilitate spiritussancti qui est incommutabilis cum patre & filio, sed mutabilitate animi humani, deo cuncta distribuente, siue malis pro merito damnationis vel emendationis, siue bonis pro largitate gratiæ suæ. Quanquam videri possit etiam idem fuisse dei spiritus

semper

A vt merito auferatur quod habet. Non habet charitatem vtendi, vt auferatur quicquid aliud habet quod sine charitate nõ prodest. Non igitur mirum est, regem Saul & eo tẽpore quo primum vnctus est accepisse spiritum prophetandi, & postea cũ esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu domini, arreptum esse maligno spiritu à domino: qui etiam ipse spiritus domini appellatus est propter ministerium, quia omnibus etiam spiritibus malis bene vtitur dominus, vel ad damnationem quorũdam, vel ad emendationem, vel ad probationem: & quamuis non sit malignitas à domino, nõ est tamen potestas nisi à deo. Dictumq; est

1.Reg. 26. etiam, Sopor domini occupauerat milites eiusdem Saul, cum Dauid hastam & cyphũ abstulisset à capite dormientis: nõ quia tũc sopor in domino erat vt ipse dormiret, sed quia ille sopor qui tunc homines apprehenderat nutu dei erat infusus, ne Dauid & seruorum eius in eo loco præsentia sentiretur.

Neque illud mirum est rursum eundẽ Saul

1.Reg.19 accepisse spiritum prophetiæ cum persequeretur iustum, & eum comprehẽsurus & necaturus venisset in locum vbi erat congregatio prophetarum. Sic.n. satis monstratum est, neminem de tali munere iam securũ esse

B debere, tanquam sit acceptissimus deo, si nõ habeat charitatem: quandoquidem illud donum & Sauli dari potuit propter arcanum quidem alicuius sacramenti, sed tamen dari potuit reprobato, inuido & ingrato & reddenti mala pro bonis, & ne post ipsam quidem acceptionẽ spiritus correcto in melius

queſt.2. atque mutato. Age iam videamus quõ di

1. Reg. 15. ctum sit, Pœnitet me quod cõstituerim regem Saul. Quæris n. non vtique in talium verborum intellectu rudis, sed rudimẽta explorans mea paterno studio & benigna cura, quõ pœniteat aliquid dñm, in quo sit omnis præscientia. Ego vero cum hoc de dño dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, si aliquid dignum inueniretur quod de illo diceretur. Cum vero verba omnia quibus humana colloquia conseruntur illius sempiterna virtus & diuinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonet infirmitas, etiam illa quæ congruenter in scripturis sanctis de deo existimat, humanæ capacitati aptiora esse q̃ diuinæ sublimitati, ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualiacunque transcensa sunt. Quis est enim hominum, cui non occurrat in deo cuncta præsciente, pœnitentiam esse non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia & præscientia, quorum quia vnum congrue credimus in deo, id est præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum vero altius liquidiore consideratione ista pertractans, quæ fierit quemadmodum vel ipsa præscẽtia deo cõgruat, & inuenerit huius etiam verbi notionem illius ineffabili diuinitate longe lateq; superari, non miretur vtrunque de illo propter homines dici potuisse, de quo vtrunque propter ipsum incongrue diceretur. Quid est præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim in scientia res ipsas habet, non sunt ei futuræ sed præsentes, ac per hoc non iam præscientia, sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea præuenit sciendo, Bis ergo ea sentit, vno quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero modo secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ dei, quod absurdissimũ

D atque falsissimum est. Nec enim potest quæ ventura prænoscit nosse cum venerint, nisi bis innotescant, & prænoscendo antequam sint, & cognoscendo cum iam sunt. Ita fit, vt quod longe à veritate seclusum est, temporaliter aliquid accedat scientiæ dei, cum temporaliter quæ præsciuntur etiam præsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur antequam fierent, sed tantummodo præsciebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præsciebantur esse futura, nihil noui accedit sciẽtiæ dei, sed manebit illa præscientia sicut erat etiam priusquam venirent quæ præsciebantur, quomodo iam præscientia dicetur, quando non est rerum futurarum? Iam.n. præsentia sunt quæ futura cernebat, & paulopost erunt præterita, Præteritarum autẽ rerum sicut præsentium nullo modo potest dici præscientia. Reditur ergo ad id vt fiat rebus iam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia: & cum ea quæ præscientia erat prius, postea scientia fiat in deo, admittat mutabilitatem & temporalis fit, cum dei qui vere summeque est, nec vlla ex parte sit mutabilis, nec vllo motu nouo temporalis. Placet ergo vt non dicamus

dicamus præscientiam dei, sed tantummodo
E scientiam: quæramus & hoc quo. Nō enim
scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum
sensa & intellecta memoria retinemus, id
est, cum meminimus aliquid sensisse nos vel
intellexisse, vt id cum volumus recolamus.
Quod si ita in deo est, vt possit proprie dici, intelligit & intellexit: sentit & sensit: admittit tempus, & subrepit: nihilominus illa mutabilitas quæ longe à dei substantia removenda est: & tamē & scit deus & præscit deus ineffabili modo, & sic eum pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia dei longe distet ab humana scientia, ita vt irridenda sit comparatio: vtraq; tamen scientia vocatur: & hæc quidem humana talis est, vt dicat de illa Apostolus, Et scientia destruetur: quod nullo modo recte de scientia dei dici
1.Co.13 potest. Sic & ira hominis turbida est & non sine cruciatu animi: ira vero dei de qua dicitur in Euangelio. Sed ira dei manet super eum,
Ioan. 3. Et Apostolus, Reuelabitur.n.ira dei de cœ-
Rom.1. lo super omnem impietatem: illo in tranquillitate iugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoq; hominis habet nonnullam cordis miseriam, vnde etiam in Latina
F lingua nomen accepit. Nam inde est etiam, quod non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus, Quis autē sano capite dixerit ulla mi
Rom.12 seria tangi deum, quem tamen vbiq; scriptu
Psal.85. ra multæ misericordiæ esse testatur? Ita & zelum humanum non sine peste liuoris intelligimus: zelantem vero deum non ita, sed eodem uerbo, non eodem modo. Longum est percurrere cætera, & sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa diuina iisdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuersitate seiuncta sint: nec tamen frustra eadem sunt rebus vtrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis vsitatioribus innotescunt nomina ad intelligenda illa sublimia præbent viam. Cum enim desero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam à cogitatione in cogitationē, cum recolimus vt cernamus animo quod in contuitu eius pauloante non erat, atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus:
1.Co.13 vnde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam, Cum ergo hæc cuncta detraxero, & reliquero solam viuacitatem certæ atque inconcussæ veritatis una atque æterna contemplatione cuncta collustrantis: immo non reliquero. non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitauero, insinuatur mihi vtcunque scientia dei: quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse rei vtrique commune: quanquam & in ipsis hominibus solet discerni à sapientia scientia, G
vt etiam Apostolus dicit, Alij quidem per 1.Co.12
spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secūdum eundem spiritum. In deo autem nimirum non sunt hæc duo, sed vnum: & in hominibus quidem hæc ita discerni probabiliter solet, vt sapientia pertineat 3.sen.di.
ad intellectum æternorum, scientia uero 35.ca.1.
ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diuersa essent, non sic ab Apostolo distinguerentur. Quod sanè si ita est, ut nomen scientiæ rebus quas per sensum corporis experimur deputatum sit, nulla est omnino scientia dei. Non enim deus per seipsum ex corpore & anima constat, sicut homo. Sed melius dicitur aliam esse scientiam dei, & non eiusdem generis cuius ista est quæ hominum dicitur: sicut etiam idipsum quod deus dicitur, longe aliud est quàm quemadmodum dictum est, quia stetit in synagoga H
deorum. Tamen ad non latere quoquo modo pertinet communicatio ipsa vocabuli. Psal.81.
Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, vt remaneat vindictæ vigor, atque ita vtcunque assurgo in notitiam illius quæ appellatur ira dei. Item de misericordia si auferas compassionem, cum eius quem miserearis participatus es miseriæ, vt remaneat tranquilla bonitas subueniendi & à miseria liberandi, insinuatur diuinæ misericordiæ qualiscunque cognitio. Zelum quoq; dei non repudiemur & aspernemur, cum scriptum inuenimus: sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris & morbidam perturbationem animi: remaneatque illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, & assurgimus ut incipiamus aliquo modo capere zelum dei. Quapropter cum legi- 1.Reg.15
mus etiam dominum dicentem. Pœnitet me: consideremus, quid id esse soleat, In hominibus opus pœnitendi est, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi: sed in homine cum dolore animi est: reprehendit enim in se quod temere fecit. Anferamus

ergo ista quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, & remaneat solum velle, vt non ita sit aliquid quemadmodum erat, sic potest aliquantulum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur quòd pœnitet deum. Cum enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid sicut fecerat vt esset: sed tamen & cum ita esset, ita esse debebat: & cum ita esse iam non sinitur, iam non debet ita esse, perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio, quo deus cuncta mutabilia incommutabile voluntate disponit. Sed quoniam præscientiam & scientiam cum laude solemus dicere in hominibus, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus timere potius quàm reprehendere, cõgruenter putamus talia dici de deo. Qui autem zelat, & quem aliquid pœnitet, quoniam vel culpari solet vel in se culpam corrigere: atque ideo cum reprehensione ista dici de hominibus, propterea mouet cum legimus esse aliquid in deo eiusmodi. Sed illa scriptura omnibus consulens propterea magis & ista ponit, ne illa quæ placent sit intelligantur in deo, quomodo consueuerunt, in hominibus intelligi. Per hæc.n. quæ displicent cum ea non audeamus sic intelligere in deo vt inueniuntur in homine, discimus et illa sic quærere quæ apta esse atque conuenientia putabamus. Nam si propterea non
K est illud de deo dicendum, quia in homine displicet, non dicamus incommutabilẽ deũ, quia de hominibus cum reprehensione dictum est: non enim est illi commutatio. Item quædam in homine sunt laudabilia, in deo autem esse non possunt, sicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum est ornamentum: sicut timor dei non est tantum in veteribus libris laudatus, sed Apostolus
1.Co.7. etiam dicit, Perficientes sanctificationem in timore dei: qui utique in deo nullus est. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non recte dicuntur in deo: sic quædam culpabilia hominum recte intelliguntur in deo: nõ ita vt in hominibus, sed vocabulis tantummodo cõmunibus longè alia ratione & modo. Nam paulopost idem Samuel cui dixerat dñs, Pœnitet me quod constituerim re-
1.Co.15 gem Saul, ipsi Sauli ait de Deo, Qm̃ nõ est sicut homo vt pœniteat eum: vbi videlicet satis ostendit etiam eum deus dicit, Pœnitet me: non humano more accipiendum esse, sicut iam quantum valuimus disputauimus.

Item quæris, vtrum spiritus immundus qui erat in phythonissa, potuerit agere vt Sa- q.3.
muel à Saule videretur & loqueretur cum 1.Reg.
eo. Sed multo maioris miraculi est, quòd 28.
ipse satanas princeps omnium immundo- L
rum spirituum potuit loqui cum deo, & petere ad tentandum Iob iustissimum virum, Iob.1.
qui etiam tentandos Apostolos petijt. Aut si hoc non ideo habet difficilem quæstionẽ, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ vbique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur deus. Interest.n. quid loquatur, quia Luc.22.
& imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus prouidentissime consulit ad salutem: & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus cũ anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis, deus creator & sanctificator longe vtiq; maior est. Quòd si hoc mouet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorũ receptaculis reuocare, nonne magis mirandum est, quòd satanas ipsum dñm assumpsit Matt.4.
& constituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiã modus quo Samueli factum est vt excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis dixerit, faciliorem dia- M
bolo fuisse licentiam ad deum uiuum, vnde voluit assumendum, & vbi voluit constituẽdum, q̃ ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandum. Quòd si illud in Euan Mat.26.
gelio nos ideo non perturbat, quia dominus &27.
voluit atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri: sicut ab ipsis Iudæis, quanquã peruersis atq; immũdis & facta diaboli facientibus, & teneri se & vinciri & illudi & crucifigi atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, vt non inuitus nec dominante aut subiugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi dei, quæ & pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis, à malis viuit euocata si venerit, amittere videatur dignitatẽ suã, cum & uiui plerunque boni vocati ad malos ueniant & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, seruato atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitijs pro

pro rerum præscientium vel vsu vel necessitate tractatis? Quanquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus & expeditior exitus, vt non vere spiritum Samuelis
A excitatũ à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat, q̃a solent imagines rerum earum nominibus appellari quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel cuiuscunq; rei aptæ ad opera huiusmodi, quæque etiam videntur in somnis, & oẽs ferè imagines, earum rerum quarum imagines sunt appellari nominibus solent. Quis est enim qui hominem pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem & singulorum quorũq; picturam cum aspicimus, propria quæq; nomina incunctanter adhibemus, ue lut cum intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Salustius, ille
Exod.25. Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliquid nihil sint q̃ pictæ imagines? Vnde cherubin cum sint cœlestes ptãtes, facta tamen ex metallo, quod imperauit deus, super arcam testamenti, magnę rei significandæ gratia, non aliud quam cherubin illæ quoq; effigies uocitantur. Item si quis uidet somnium, non dicit, Vidi imaginem Augustini aut Simpliciani, sed uidi Augustinum aut Simplicianum, cum eo tẽpore quo tale aliquid uidit nos ignorare
B mus. Vsqueadeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum uideri. Et
Gen. 4. Pharao spicas se dixit uidisse in somnis & boues, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquido constat nominibus earum rerum quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirum est quòd scriptu-
1.Re.28 ra dicit Samuelem uisum, etiam si forte imago Samuelis uisa apparuit, machinamento
2.Co.11 eius qui transfigurat se uelut in angelum lucis, & ministros suos uelut ministros iustitiæ. Iam uero si illud mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli uera prædicta sunt: potest & illud mirum uideri, quomodo dæ-
Matt.8. mones agnouerint Christum quem Iudæi non agnoscebant. Cum enim uult deus etiã per infimos & infernos spiritus aliquem uera agnoscere, temporalia duntaxat atq; ad istam mortalitatem pertinentia, facile est & non incongruum: ut omnipotens & iustus ad eorum pœnam quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis impendet antequam ueniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, ut quod audiunt ab angelis prænũcient hominibus. Tantum autem audiunt, C quantum omnium dominus atq; moderator uel iubet uel sinit. Vnde etiam spiritus Act.16. Pythonicus in Actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscent tamen isti fallacias suas, & uerum quod nosse potuerint, non docendi magis quàm decipiendi fine prænunciant. Et forte hoc quòd cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum, quod utiq; falsum est. Magno quippe interuallo post mortem 1.Re.28 separari bonos à malis in Euangelio legimus, cum dominus inter superbum illum Luc.16. diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad eius ianuam ulcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. 1.Re.28 Aut si propterea Samuel Sauli dixit, Mecum eris, ut non ad æqualitatem fœlicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quòd uterq; homo fuerit, & uterque mori potuerit, iamq; mortuus mortem uiuo prænunciabat. Perspicit quantum opinor prudentia tua, secundum utrunq; intellectum habere exitum illam lectionem, quæ non sit contra fidem: nisi forte profundiore & perplexiore inquisitione, quæ uel uirium mearum uel temporis excedit angustias, in- D ueniatur ad liquidum, uel posse, uel nõ posse animam humanam cum ex hac uita migrauerit magicis carminibus euocatã uiuorũ apparere cõspectibus, ẽt corporis liniamẽta gestantẽ, ut nõ solũ uideri ualeat, sed & agnosci. Et si põt, utrũ ẽt iusti anima, nõ quidẽ cogatur magicis sacris, sed dignetur ostẽdi occultioribus imperijs summæ legis obtẽperans: ut si fieri non posse claruerit, nõ uterq; sensus in huius scripturæ tractatione atq; expositione admittatur, sed illo excluso, imaginaria simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed q̃m siue illud fieri possit siue non possit, tñ fallacia satanæ atq; imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis humanis sensibus multiformis: inuigilat, hęc diximus pedetentim quidem ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus: sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno Ph.th.

missæ illius ministerio, q̃diu nobis aliquid amplius excogitare atq; explicare non da-
qõne. 4. tur. Quòd autem quæris, quid sit quod
2.Re. 7. scriptum sit, Intrauit rex Dauid & sedit ante dominum: quid aliud intelligendũ est nisi quia sedit in conspectu dñi: siue vbi erat ar-
E ca testamenti per quam sacratior & commẽdatior quædam præsentia domini accipi potest: siue oraturus sedit, quod non fit recte nisi in conspectu dei, hoc est, in intimo cordis? Potest.n. sic accipi quod dictum est, Ante dominum: vt nullus esset hominum qui audiret orantem. Siue ergo propter arcam testamenti, siue propter secretum remotius ab arbitris, siue propter intimum cordis vbi erat orantis affectus, conuenienter dictum
&c. est, Sedit ante dominum. Nisi forte ꝙ se-
3.Re.18 dens orauit, hoc mouet cum & sanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum quomodo corpus cõstituatur ad orandum, dummodo animus deo præsens peragat intentionẽ suam. Nã & stantes oramus, sicut scriptum est, Publi-
Luc.18, canus autem de longinquo stabat, Et fixis
Act.7.& genibus, sicut in Actibus Apostolorum le-
20. gimus, Et sedentes: sicut ecce Dauid & He-
2.Re.7. lias. Nisi autem iacentes oraremus, non scri-
3.Re.18 ptum esset in Psalmis, Lauabo per singulas
Psal.6. noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisquis orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad mouendum animum. Cum aũt
F nõ q̃ritur, sed infertur appetitus orandi: hoc est cum aliquid repente uenit in montem quo supplicandi moueatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocunq; modo inuenerit hominem, non est vtiq; differenda oratio, ut quæramus quò sedeamus aut vbi stemus aut vbi prosternamur. Gignit.n. sibi mentis intentio solicitudinem, & sæpe etiam obliuiscitur se vel ad quem cœli partem, vel in qua positione corporis membra
qõne. 5. illud tempus inuenerit. In uerbis autem
3.Re.17 beati Heliæ quibus ait. O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius: nihil moueret si vera pronunciatio seruaretur. Vox est.n. non credentis quòd tam male faceret dominus cum ea vidua, quæ tam piè Prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat, cui protulerat totum victum suum tam exiguum in tam magna & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret, O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius? vt intelligatur quòd utique dominus testis cordis illius mulieris, uidebat quanta esset pietas, vnde etiam Heliam ipse ad eam mise- G
rat, non malefaciendi causa mortificauerit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tũ Prophetã & tunc viuentibus & posteris commendaret, Sicut dicit dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed vt glorificaretur deus Ioan.11.
in filio suo. Et ideo consequentia probant & ipsa etiam fiducia qua eredidit Helias, non ad hoc illud contigisse vt acerbo luctu hospita eius affligeretur, sed potius ad hoc factum esse ut deus magnificentius ostenderet viduæ qualem dei famulum suscepisset. 3.Re.17
Sequitur scriptura & dicit, Et insufflauit puero ter, & inuocauit dominum & dixit, Domine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in eum. Et factum est sic. Hæc ergo deprecatio qua petijt Helias tam breuiter & tam fideliter vt resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sunt superiora. Et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum filium suum fuisse, ad quod Helias factum esse præsumpserat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo enunciauerat. Cum enim viuum recepisset filium suum, ait, Ecce nunc cognoui, quoniam homo dei es tu, & uerbum domini in ore tuo certissimum. Multa sunt autem in scri- H
pturis quæ nisi illo modo pronuncientur, in contrariam sententiam recidãt: sicuti est, Quis accusabit aduersus electos dei? Deus Rom.8.
qui iustificat, Si quasi confirmans respondeas, uides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronunciandum est, ac si dicatur, Deúsne qui iustificat? vt subaudiatur, non vtiq;: Ac ꝑ hoc apertã puto esse illã Heliæ sentẽtiã, q̃ nõ seruata pronunciatio faciebat obscurã. De spiritu mẽdacij per quẽ de- 3.Re.22
ceptus est Achab, hoc intelligamus, qđ iam superius aperte tractatũ arbitror: deũ.s. omnipotentem & iustum distributorem pœnarum præmiorumque pro meritis, non solum bonis & sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cum illi pro sua peruersitate nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille iudicat, qui omnia in mensura & Sapiẽ.11
pondere & numero disponit. Dixit aũt hoc

Micheas

Micheas propheta quō sibi fuerit demon-
stratum. Occulta.n. res & nimis secreta ita
demonstratur Prophetis, sicut potest capere
sensus humanus, cum etiam rerum imagi-
nibus in reuelationibus tanquam verbis in-
struitur. Nam quomodo deus hæc agit vbi-
I que præsens & vbique totus ac semper præ-
sens, & quomodo eius simplicem & incom-
mutabilem æternamq; veritatem consulant
sancti angeli omnesq; ab eodem creati su-
blimes & mundissimi spiritus, atq; id quod
in eo sempiterne iustum uidens, pro con-
gruētia rerum inferiorum temporaliter pe-
ragant: quomodo etiam lapsi spiritus, qui in
Ioan. 8. veritate non steterunt, propter immundiciā
& infirmitatem concupiscentiarum & pœ-
narum suarum, non valentes præsentem
intrinsecus contueri & consulere ueritatē,
signa forinsecus per creaturam expectent,
eisq; moueantur siue ad faciendum aliquid
siue ad non faciendum: quoue modo cogan
tur æterna lege qua vniuersitas regitur vin-
cti atque constricti, vel sinente deo operari,
vel cedere iubenti & compellenti, arduum
& explicare longissimum est. Vereor autem
ne ista quæ sunt à me dicta, & non satisfece-
rint expectationi, & tædio fuerint grauitati
tuæ: quandoquidem cum tu omnibus quæ
interrogasti vnum à me libellum mitti vel-
les, ego duos libros eosdemque longissimos
misi, & fortassē qōnibus tuis nequaquā dili
K ligenter expediteq; rñdi. Quamobrē preces
tuas pro erratis meis multas & assiduas pe-
to: fieri sententiam vero de hoc opere tuam
breuissimam, sed grauissimam flagito, &
dum sit verissima, seuerissimam nō recuso.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de octo Dulcitij quæstionibus Liber.

PRAEFATIO.

QVantum mihi videtur dilectis-
sime fili Dulciti, non tarda-
ui respondere interrogationi-
bus tuis. Per Pascha qppe hoc
anno quo Dominicus eius fuit tertio Ka-
lendas Aprilis, à Cartagine mihi missas li-
teras tuæ dilectionis accepi. Post eos au-
tem dies sanctos confestim Carthaginē sum
profectus. In qua ciuitate nihil me dictare L
permisit occupationum quæ ibi non potest
deesse nimia multitudo. Sed posteaquam in-
de regressus sum peractis apud nostros quin
decim diebus, qui me post absentiam diutur
nam curare alia compulerunt, Nam post
tres menses vbi redire permissus sum, re-
scribere ista non distuli, & abs te missis que-
stionibus, quæ à me per diuersa opuscula
mea iam fuerant pertractata, ex eisdem opu-
sculis reddere, vel solutionem vel certe di-
sceptationem meam. Deniq; illud tantum-
modo vbi quæris quare dixerit dominus ni
mirum præscius futurorum, Elegi Dauid
secundum cor meum, quum ille talia & tan-
ta commiserit, vbi tractauerim, & quomō id
exposuerim, non potui reperire, & vtrum sit
in aliquo libro meo vel Epistola nescio. Ac
per hoc quoniam mihi de hoc intulisti no-
uæ disputationis necessitatem, in hac mea
rescriptione id vltimum feci, prius volens
ea ponere, quæ habebam in alijs meis volu-
minibus præparata: vt nec studio tuæ sancti-
tatis deessem, quod mihi est gratissimum,
neo alio modo eadem dicere cogerer, quod M
mihi esset laboriosissimū, nec te aliquo am-
plius adiuuaret. Prima itaque propositio Quest.1
tua est, vtrum aliquando qui sunt post ba-
ptismum peccatores, exeāt de gehenna. Ali-
quantorum nanq; super hoc, inquis, diuersa
sententia est, respondentium, sicut est iusto-
rum præmium, ita peccatorum finem non
habere tormenta. Asseuerare etenim cu-
piunt tam perpetim vindictam manere, q̄
præmium. Quibus contra præscribitur
Euangelica illa sententia quæ ait, Non in- Matt. 5.
de exies donec reddas nouissimum quadrā-
tem. Superest ergo vt hoc reddito possit exi
re. Credimus hoc etiam Apostoli definitio- 1.Co.3.
ne scribentis. Ipse autem saluus erit, sic tamē Matt. 1.
quasi per ignem. Sed quoniam alibi legimus
inquis, Et non cognouit eam donec pepe-
rit: quod ita interpretari non possumus, id-
circo de hoc cupimus fieri certiores. Hucus
que est propositio tua. Cui respondeo ex li-
bro meo qui inscribitur, de fide & operibus,
vbi de hac re ita locutus sum: Iacobus au-
tem intentum vehementer infestus est eis
qui sapiunt fidem sine operibus valere ad cap. 14.
salutem, vt illos etiam dæmonibus compa-
ret dicens, Tu credis quoniā vnus est deus? A
bene facis, & dæmones credunt & contremi- Iaco. 2.
scunt. Quid breuius, verius, vehementius

que dici potuit, cum in Euangelio legamus
Marc. 1. hoc dixisse dæmonia, quum Christum fi-
Mat. 16. lium dei confiterentur, & ab illo corri-
Iaco. 2. perentur, quod in Petri confessione laudatum est? Quid proderit ait Iacobus, fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habet: Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, Quia fides sine operibus mortua est; Quousque ergo falluntur, qui de fide mortua sibi uitam perpetuam pollicentur? Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit Pauli Apostoli illa sententia, planè ad intelligendum difficilis, quum ait,
1. Co. 3. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificauit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestabitur. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit; Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem acci-
B piet; Si cuius autem opus arserit, damnum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Quam quidā sententiā ita intelligendam putant, vt illi uideantur ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum & lapides preciosos, qui fidei quæ in Christo est, bona opera adijciunt; illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cum eandem fidem habeant, male operantur. Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti. Hoc si ita est, fateamur istos laudabili charitate conari, ut omnes indiscretè admittantur ad baptismum, non solum adulteri & adulteræ contra sententiā domini falsas nuptias prætendentes, verum etiam publicè meretrices in turpissima professione perseuerantes, quas certe nulla etiā negligentissima Ecclesia consueuit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omnimodo admittantur, omnino non video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licet ligna, fœnum & stipulam congerant, aliquanto certe diuturniore igne purgari, quam in æternum perire? Sed falsa erunt illa quæ obscuritatem ambiguitatemque non habent. Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et quid proderit fra-
tres mei, si fidem quis dicat se habere, o- C
pera autem non habeat? Nunquid pote- 1. Co. 13
rit fides saluare eum? Falsum erit & illud, Iaco. 2.
Nolite errare, neque fornicatores, neque 1. Co. 6.
idolis seruientes, neque fures, neque auari, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque ebriosi,
neque maledici, neque rapaces regnum Gala. 5.
dei possidebunt: Falsum est & illud, Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, beneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Falsa erunt hæc, Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perseuerent, salui erunt per ignem, atque ideo in Christo baptizati etiam qui
talia agunt, regnum dei possidebunt. Fru- 1. Co. 6.
stra autem dicitur, Et hæc quidem fuistis; 1. Pet. 3.
sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud à Petro dictum uidetur, Sic & uos simili forma baptisma sal-
uos fecit, non carnis depositio sordium, sed D
conscientiæ bonæ interrogatio: siquidem & habentes pessimas conscientias omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma saluos facit: propter fundamentū enim quod in eodē baptismate ponitur, licet per ignē, salui erūt. Il-
lud quoq; non uideo cur dñs dixerit. Si uis Mat. 19.
uenire ad uitā, serua mandata, & cōmemorauit ea quæ ad bonos mores pertinent, si etiā his non seruatis ad uitam uenire potest per solam fidem, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quomō uerū erit qđ eis quos ad sinistram positurus est, dicet, Ite in ignē
æternum, qui paratus est diabolo & angelis Iaco. 2.
eius? Quos non increpabit quia in eum non Mat. 25
crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profectò ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, vitam promittat æternam; propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixtè eisdem pascuis vtebantur, vt appareat eos illi dicturos, Domine quando te vidimus illa & illa patientem, & non ministrauimus tibi, qui in eum crediderant, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa fide mor-
tua ad uitam perueniretur æternam. An E
forte ibunt in ignem æternum qui opera misericordiæ

misericordiæ non fecerũt, & non ibunt qui
aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se tẽ-
plum dei, in seipsos immisericordes fuerũt,
1.Co.13 quasi opera misericordiæ prosint aliquid si-
ne dilectione, dicente Apostolo, Si distribuã
omnia mea pauperibus, charitatem aũt nõ
Psal.10. habeam, nihil mihi prodest? Aut diligat
quisquam proximum sicut seipsum, qui nõ
diligat seipsum? Qui .n. diligit iniquitatẽ,
odit animam suam. Neq; illud dici hic po-
terit, in quo nonnulli seipsos seducunt di-
centes, ignem æternum dictum, non ipsam
pœnam æternam. Per ignem quippe qui æ-
ternus erit, transituros arbitrantur eos qui
bus propter fidem mortuam per ignem pro
mittunt salutem: vt videlicet ipse ignis æter
nus sit: combustio vero eorum, hoc est ope-
ratio ignis, non sit in eis æterna, cum & hoc
Mat.26. præuidens dominus, sententiam suam ita
concluserit dicens, Sic ibunt illi in combu-
stionem æternum, iusti autem in vitam æ-
ternam. Erit ergo æterna combustio sicut
ignis, & in illam ituros veritas dixit, quo-
rum non fidem, sed bona opera defuisse de-
clarauit. Si ergo hæc omnia & cetera quæ
innumerabilia per omnes scripturas sine vl-
la ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa
F erunt, poterit verus esse ille intellectus de
lignis fœno & stipula, quòd hi salui erunt
per ignem, qui solam in Christo fidem te-
nentes, bona opera neglexerunt. Si autem
ista & vera & clara sunt, proculdubio in illa
Apostoli sententia alius requirendus est in-
tellectus. atque in his deputandum est, quæ
Petrus dicit esse in scriptis eius quædam dif
ficilia intellectu: quæ non habent homines
peruertere ad proprium suum interitum, vt
contra euidentissima testimonia scriptura-
rum securos faciant de percipienda salute
nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè co
Gala.5. hærentes, nec emendando aut pœnitendo
mutatos. Hic à me fortasse quæratur de ipsa
Pauli Apostoli sententia, quid ego sentiam,
& quonam modo intelligendam putem. Fa-
teor malle me hinc audire intelligentiores
atq; doctiores, qui sic eam exponant, vt illa
omnia vera & inconcussa permaneant quæ
supra commemoraui, & quęcunq; alia non
commemoraui: quibus apertissime scriptu-
ra testatur, nihil prodesse fidem nisi eam
Iacob.2. qua definiuit Apostolus, id est, quæ per di-
G lectionem operatur: sine operibus autem sal-
uare non posse, neque præter ignem, ne-
que p ignẽ: quia si per ignem saluat, ipsa vti-
que saluat. Absolute autem dictum est & a-
perte, Quid prodest si dicat qs se fidẽ habere,
opa aũt nõ habeat? nunqd poterit fides sal-
uare eũ? Dicã tñ q breuissime potero ẽt ip-
se, quid sentiã de illa sentẽtia Pauli Aposto-
li ad intelligẽdũ difficili, dũmõ illud qđ ad
meã professionẽ attinet pcipue teneatur, q
de hac me malle dixi audire meliores. Fũda 1.Co.3.
mẽtũ Christus est in structura architecti
sapientis, hoc expositione non indiget: Aper
te enim dictum est, Fundamentum .n. aliud
nemo potest ponere præter id quod posi- Ephe.3.
tum est quod est Christus Iesus. Si autem
Christus, proculdubio fides Christi. Per fi-
dem quippe habitat Christus in cordibus
nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò si
fides Christi, illa vtique quam definiuit
Apostolus, quæ per dilectionem operatur.
Non enim fides illa dæmonum, cum & ip-
si credant & contremiscant, & filium dei
confiteantur Iesum, potest accipi in fun-
damentum. Quare? nisi quia non est fi-
des quæ per dilectionem operatur, sed quæ H
exprimitur per timorem. Fides itaq; Chri-
sti fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides
quæ per dilectionem operatur, posita in fun
damento, neminẽ perire permittit. Sed quid
sit ædificare super hoc fundamentum, au-
rum, argẽtum, lapides preciosos: & lignum,
fœnum, & stipulam, si subtilius disserere
coner, vereor ne ad intelligendum diffici-
lior sit ipsa expositio: enitar tamen, quan- Mat.19
tum dominus adiuuat, & breuiter & quan-
tum potero dilucide expedire quod sentio.
Ecce ille, qui quæsiuit à magistro bono, quid
boni faceret, vt haberet vitam æternam: &
audiuit, si ad vitam venire vellet, seruan- Exo.20
da sibi esse mandata, Dictum est ei, Non
occides, Non mœchaberis, Non furtum fa-
cies, Non falsum testimonium dices, Ho-
nora patrem tuum & matrem tuam, Et di-
liges proximum tuum tanquam teipsum:
Hæc faciens in fide Christi, teneret pro-
culdubio fidem quæ per dilectionem ope-
ratur. Neque enim diligeret proximum
tanquam seipsum, nisi recepta dilectione
dei, sine qua non diligeret seipsum. porrò si
faceret etiam quod dominus addidit, dicens,
Si vis perfectus esse, vade vende omnia I
quæ habes, & da pauperibus, & habebis the-
saurum in cœlo, & veni sequere me: ædifi-
caret super illud fundamentum, aurum, ar-
gentũ, lapides preciosos: nõ enim cogitaret,
nisi quo placeret deo. Et hę cogitationes E

qui fecit. Magis enim distat pecus ab homi-
I ne, q̃ homo reprobus ab electis, sed tamen
ab hominibus. Non .n. si quisquam dixerit
aliquid quod ad sapientiam pertinet, conti
nuo sapiens existimandus est: sicut nec quis-
quã si aliquando prophetauerit iam inter
Mat. 13. prophetas numerabitur: cum & dñs in Euã-
g. lio ... at quosdam cum gaudio verbũ ex-
cipere & radicis altitudinem nõ habere, sed
esse temporales. Ideoq; sicut consequens in-
dicat lectio, factum est in parabolã, Et Saul
1. Re. 10 inter Prophetas. Hoc igitur mirari desina-
mus, cum in hominibus apparet diuinitus
aliquid, quorũ vel meritum vel habitũ exce
dit, cum forte vult deus cuiusdam significa-
tionis gratia tale aliquid demonstrari. Si au
1. Re. 16 tem hoc mouet ꝙ postea Saul malo spiritu
inuadente prophetabatur, qui prius prophe-
tiæ spiritum acceperat, neq; hoc mirandum
est. illud enim factum est ex dispensatione
aliquid significandi, hoc ex merito vindictã-
di. Nec mouere nos debent hæc alternantia
in animo humano, hoc est, in creatura muta
bili, præsertim eo tempore quo caro corru-
ptibilis mortalisq; portatur. Aut non vide-
mus in ipso Petro, vt indicat Euangeliũ, ex
titisse tantã confessionem vt audire meruе-
K rit, Beatus es Simon Bar iona, quia non re-
Mat. 16 uelauit tibi caro & sanguis, sed pater meus
qui in cœlis est, Et paulo post tã carnaliter
eum de dñi passione sensisse, vt statim audi-
ret, Vade post me Satana, scandalum mihi
es: non. n. sapis quæ dei sunt, sed quæ homi-
num? Et fortasse aliquanto interius intelli-
gentibus, tantum valet ad visa illa hæc diffe
rentia, qua Petrus primo intellexit deo pa-
tre reuelante, quod filius dei esset Christus,
& postea ne moreretur extimuit, quantũ va
let ad distinguenda visa, quæ in spiritu homi
nis alienata mente imaginarie fiunt, reuela-
tio prophetiæ, qua primo afflatus est Saul, &
1. Re. 16 commixtio spiritus mali quo postea preme-
batur. Iam vero illud ꝙ etiam malus appella
tus est spũs domini, sic intelligitur, quo di-
Psal. 23. ctum est, Dñi est terra: tanquam creatura, &
in eius polita potestate. Aut si propterea non
cõgruit hoc locutionis exemplum, quia ter-
ra non est mala, omnis .n. creatura dei bona
est: illud cõgruat, ꝙ ipse Saul iam reprobus
1. Ti. 4. & sceleratus atq; ingratus sancto Dauid, p-
secutor etiam eius, cum sæuissimæ inuidiæ
facibus agitaretur, tamen adhuc Christus
domini dicebatur, sicut eum appellauit ipse
2. Re. 1. Dauid cum vindicauit extinctum. Sed ma-

gis arbitror, malignum spiritũ à quo ipse ve L
xabatur Saul, ideo dictum spiritum domi-
ni, ꝙ occulto domini iudicio Saulẽ vexabat.
Vtitur. n. deus ministris etiam spiritibus ma
lis ad vindictã malorum vel ad bonorũ ꝓ-
bationem, alio modo ad illam rem, alio ad 2. sen. di.
istam. Quamuis enim inde sit quisq; mali- 44. c. sed
gnus spiritus, quia mala voluntate nocere pluribꝰ.
appetit, tamen nocendi potestatem non acci
pit nisi ab illo sub quo sunt omnia, certis &
iustis meritorum gradibus ordinata: quia si- Ro. 13.
cut non est mala voluntas à deo, sic non est 2. Ret. 1
potestas nisi à deo. Quanquam. n. sit in eu-
iusq; potestate quid velit, non est tamen in
cuiusq; potestate quid possit vel facere cui-
quam vel à quoquã pati. Nam & ipse filius
vnicus dei passurus ad tẽpus humiliter, ho-
mini superbe loquenti & dicenti, ꝙ potesta
tem haberet occidendi eum vel dimittendi,
Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi Ioã. 19.
data tibi esset desuper. Diabolus etiam vo- In expo
lens nocere iusto viro Iob, nocendi quidem sitione
voluntate diabolus erat, sed tñ à domino deo Psal. 29.
potestatem petebat dicens, Mitte manum & Iob. 2.
tange carnem eius: quamuis hoc esset si per-
mitteretur ipse facturus, ipsam etiã permis-
sionem peteret: hoc modo, & manum dñi ap
pellabat permissam à dño manum suam, id M
est, ipsam potestatem quam volebat accipe-
re. Cui cõgruit illud in Euangelio quod do
minus discipulis suis ait. Hac nocte postula- Luc. 22.
uit satanas vexare vos sicut triticum. Di-
ctus est ergo spiritus dei malus, hoc est, mi-
nister dei ad faciendum malum in Saul, qđ
eum pati iudex omnipotentissimus iudica-
bat: quoniam spiritus ille quia malus erat,
nõ erat dei creatura vera qua conditus erat,
& potestas quam non sua sed dñi omnium
æquitate acceperat, dei erat. Verba etiam ip-
sa scripturarum ita se habent, Et perrexit,
inquit, Samuel & abijt in Ramatha, & spiri-
tus domini recessit à Saul, & apprehendit
eum spiritus malignus à dño & suffocabat
eum. Et dixerunt pueri Saul, Spiritus domi
ni malignus suffocat te. Hoc igitur à pueris
eius quo sit dictum, Spiritus domini mali- 1. Re. 16
gnus: superiora verba indicant narrãtis scri-
pturæ & dicentis. Spiritus malignus à dño.
Secundum enim hoc inquit, à domino: quia
per seipsum velle necare habebat, id est, cõ-
prehendere Saul, posse autem non habebat,
nisi summa iustitia sineret. Si enim iuste
vindicat deus quemadmodũ ipse dicit Apo Rom. 1.
stolus cum tradit homines in concupiscen- A
tias

tias cordis eorum, non mirum si nihilominus iuste uindicans tradit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere volentium, sua semper incommutabili æquitate seruata. Animaduertendum sanè eum additamento dici, spiritus dei malus. Cum autem tantummodo dicitur, spiritus dei: etiam si non addatur, bonus: ex hoc intelligitur bonus. Vnde apparet bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium dici spiritum dei. Quanquam quæri adhuc possit, vtrum cum spiritus dei dicitur, & ex hoc ipso iam & si nihil addatur
2.Co.3. intelligitur bonus, ille intelligatur qui est
1.Co.2. in trinitate consubstãtialis patri & filio spiritussanctus de quo dicitur, Vbi autem spiritus dñi, ibi libertas. Et iterum, Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Et illud, Sic & q̃ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Et multis locis hoc modo dicitur spiritus dei, & intelligitur spiritussanctus, etiam si non addatur, quoniam ea quæ circunstant, satis indicant de quo dicatur, ita vt aliquãdo nec dei addatur & intelligatur tamen ille spiri-
Rom.8. tus dei principaliter sanctus. Nam quem a-
B lium commemorat vbi dicit, Ipse spiritus te
1.Co.12 stimonium dat spiritui nostro quia sumus filij dei. Et ipse spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Et diuisiones donationum sunt, idem autem spiritus? His enim omnibus sententijs, nec dei nec sanctus est additum, & tamẽ ipse intelligitur. Sed nescio vtrum manifesto aliquo exemplo probari possit, alicubi spiritum dei dictum sine aliquo additamẽto, vbi spiritus ille sanctus non significetur, sed aliquis quamuis bonus, creatus tamen & conditus. Quæ proferuntur enim dubia sunt, &
Gene.1. indigent clariore documento, sicut illud q̃d scriptum est, Spiritus dei ferebatur super aquas. Nam & ibi spiritumsanctum accipere
De Gen. quid impediat non inuenio. Cum enim a-
ad literã quarum nomine illa materies insinuaretur
li.6.c.8. informis quæ de nihilo facta est, vnde omnia fierent, quid prohibet intelligere spiritumsanctum conditoris qui superferebatur huic materiæ, non locorum gradibus internallisque spatiorum, quod nequaquam de vlla re incorporea rectè dicitur, sed excellentia & eminentia dominantis super omnia voluntatis, vt omnia conderentur: præser-
C tim cum ea locutio, sicut illarum scripturarum mos est, etiam propheticum quoddam sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua & spiritusancto nascituri præfigurarentur. Non ergo cogit quod dictum est, Et spiritus dei ferebatur super aquas: illum intelligere spiritum, sicut nonnulli intelligunt, quo mundi moles vniuersa ista corporea velut animatur, ad ministerium quorũque gignentium & in sua specie continendarum corporalium creaturarum. Creatura Sapiẽ.1.
est enim quicquid est tale. Illud etiam quod scriptum est, Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum: non desunt qui eundem spiritum velint accipere, inuisibilem scilicet creaturam cuncta visibilia vniuersali quadam conspiratione vegetantem atq; continentem. Sed neque hic video quid impediat intelligere spiritumsanctum, cum ipse deus dicat apud Prophetam, Cœlum & Hier.23
terram ego impleo. Non enim sine suo spiritu sancto implet deus cœlum & terram. Quid ergo mirum si de spiritusancto eius dictum est, Repleuit orbem terrarum? Ali- Acto.6.
ter enim replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, Repletus est spiritusancto: & de cæteris talibus. Aliter autem replet sanctificante gratia, sicut quosdam sanctos, Aliter attestante atque ordinante præsentia, sicut omnia. Quamobrem nescio vtrum cer- D
to aliquo documento scripturarum possit ostendi, cum sine vllo additamento dicitur, spiritus dei vel spũs domini, aliquid aliud significari q̃ spiritumsanctum. Sed etsi est forte aliquid quod impræsentiarũ nõ occurrat, illud certe arbitror non temere dici: quotiẽs in sanctis eloquijs commemoratur spiritus dei, neque additur aliquid, siue ille patri & filio consubstantialis spiritussanctus, siue aliqua creatura inuisibilis intelligatur, malum tamen non posse intelligi nisi addatur etiam malus. Malo enim quia bene vtitur deus ad ministerium iudicij sui appellatur etiam ipse spiritus dei, ad vindictam malorum & disciplinam & probationem bonorum. Nec illud mouere iã nos debet quod postea scriptum est, eundem Saulem spiritu dei super se facto prophetasse, quoniam post bonum spiritum spiritus malus, & rursum, post malum bonus. Hoc enim fit non mutabilitate spiritussancti qui est incommutabilis cum patre & filio, sed mutabilitate animi humani, deo cuncta distribuente, siue malis pro merito damnationis vel emendationis, siue bonis pro largitate gratiæ suæ. Quanquam videri possit etiam idem fuisse dei spiritus semper

E semper in Saul: malus autem illi, quòd eius sanctitatis capax non esset. Sed non rectè hoc videtur: Tutior est enim ille sensus & verior, vt pro mutabilitate affectionis humanæ spûs dei bonus bene afficiat vel ad prophetiam vel ad opus quodlibet aliud in munere diuino, afficiat autem malus male: qui propter ministerium diuinæ pietatis omnia distribuentis & omnibus rectè vtentis dicitur & ipse spiritus dei, prælertim quia dictũ est, Recessit ab eo spiritus dei, & apprehendit eum spiritus malignus à domino. Nullo enim pacto potest idem videri recessisse & apprehendisse. Porrò autem in nonnullis exemplaribus, & eis maxime quæ de lingua Hebræa ad verbum videntur expressa, inuenitur spûs dei, sine additamento positus, & intelligitur malus ex eo quòd arripiebat Saul, & reficiebat eum Dauid tangendo citharã. Manifestum est tamen, ideo non additum malus, quia paulò superius iã dictum erat, & de vicinitate scripturæ subaudiri & intelligi poterat. Ita enim in huiusmodi exẽplaribus legitur, Igitur quandocunque spiritus dñi arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul & leuius habebat: recedebat enim
F ab eo spiritus malus. Siue ergo quòd hic nõ est dictum, spiritus dei: sed tantummodo, spiritus malus: quod ibi minus dictum erat, tanquã redditũ apparet: siue quia superius ita positum erat, Et dixerunt serui Saul ad eum, Ecce spiritus dei malus exagitat te: iubeat dñs noster, & serui tui qui corã te sunt quærant hominem scientem psallere cithara, vt quando arripuerit te spiritus dei malus, psallat manu sua & leuius feras: nõ opus erat cum rursum diceretur quandocunque spiritus dei arripiebat Saul, addere malum, quia notum erat de quo nunc diceretur: Veruntamen illa quæstio maior est & non tran-
1.Re.18 sitoria animi intentione rimanda, quòd cũ Saul persequeretur Dauid innocentem, plenus inuidia & liuore vesanus, factus est super eum spiritus dei & ambulabat ingrediẽs & prophetabat. Non enim potest hic nisi spiritus bonus intelligi per quem sancti Prophetæ futurarum rerum imagines & visa cernebant, non ex eo tantum quia dictum est, Et prophetabant: nam in exemplaribus quæ sunt ex Hebræo, hoc quoque inuenitur de spiritu malo dictum ita, Post diem autem alterum inuasit spiritus dei malus Saul & prophetabat in medio domus suæ.

Et in alijs diuinæ scripturæ locis sæpe inuenitur, quòd prophetia non tantum bona, sed etiam mala dicatur: & Prophetæ dicti sunt Baalim, & exprobratum est quibusdam quia prophetabant in Baal. Non ergo G
necesse est intelligi propterea bonum spiritum qui factus est super Saul postea, quia dictum est, Et ambulabat ingrediens & prophetabat. Sed quia sine additamento positũ 1.Re.19
est, Factus est spiritus dei super eum. Non enim sicut in illo loco dictum erat supra, 1.Re.16
Spiritus dei malus: vt ex hoc posset etiam in consequentibus subaudiri: quinimmo superiora magis attestantur illum spiritum dei bonum fuisse & verè propheticum. Dauid 1.Re.19
enim erat cum Samuele, & misit Saul nuncios qui apprehenderent Dauid. Qm autẽ Samuel erat inter Prophetas & cœtum Prophetarũ qui illo tempore prophetabãt, nuncij qui missi sunt accepto eodem spiritu prophetauerunt, missisq; alijs hoc contingit, & tertijs nihilominus: postea cum & ipse Saul venisset, factus est etiam super eum spiritus dei & prophetabat & ipse, & ambulabat ingrediens & prophetabãt. Cum enim dicitur, Et factus est super ipsos spiritus dei & prophetabant, & ipse idem vtiq; erat spiritus qui erat in Prophetis inter quos & Samuel inuentus est, & ex hoc vtique necesse H
est intelligi illum bonum spiritum: Atque ideo quæstio diligenter discutienda est, quomodo & illi qui missi essent ad tenendum hominem & ad necem adducendum tali spiritu affici meruerunt, & Saul ipse qui miserat veniens & ipse sanguinem innocentem quærẽs effundere, accipere meruit illum spiritum & prophetare. Hic nimirum occurrit illud quod Apostolus Paulus apertissime exponit supereminentem viam demonstrãs: Si linguis hominum loquar, inquit, & an- 1.Co.13
gelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramẽtum sonans aut cymbalum tinniens, Et si habuero prophetiam I
omnem & sciero omnia sacramenta & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ita, vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Quo in loco manifestum est eum munera illa commemorasse quæ spiritussancti diuisionibus datur sicut superius dicit, Vnicuiq; autem datur manifestatio spûs ad vtilitatem: 1.Co.12
alij

Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alteri aũt fides in eodem spiritu: alij donatio curationum in vno spiritu: alij operationes virtutum: alij prophetia: alij diiudicatio spirituum. alteri genera linguarũ. Omnia aũt hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Satis ergo apparet inter dona sancti spiritus esse prophetiam, quam tñ si quis habeat, & charitatem nõ habeat, nihil est. Ex quo intelligitur fieri posse, vt quidam etiam indigni vita æterna regnoq; cœlorum, aspergantur tamẽ quibusdam spiritussancti muneribus nõ habentes charitatem, sine qua illa munera non nihil sunt, sed nihil eis prosunt. Prophetia quippe sine charitate, sicut iam demonstratum est, non perducit ad regnum dei: charitas vero sine prophetia vtiq; perducit ad regnum dei. Cum.n. loquens de membris Christi, ait, Nunquid omnes Apostoli? Nũquid omnes Prophetæ? indubitanter ostendit etiam eum qui prophetiam nõ habet posse in membris Christi numerari. Vbi quẽ locum non haberet, si charitatem sine qua homo nihil est non haberet? Nullo autem modo ita diceret, quãdo de membris ageret

K quibus Christi corpus impletur? Nunquid omnes habent charitatem: quemadmodum dixit, Nunquid oẽs Apostoli? Nunquid oẽs Prophetæ? Nunquid oẽs virtutes? Nũquid omnes dona habent curationum? Et cætera huiusmodi. Sed dicit aliquis, posse quidem fieri ut prophetiam quisque non habeat, & tñ habeat charitatem, atq; ideo Christo annumeratus inhæreat: sed fieri non posse, vt prophetiam habeat, & non habeat charitatem: nihil.n. est homo habens prophetiã sine charitate. Ita fortasse quemadmodum possumus dicere, nihil esse hominem habentem animam sine mente: non quia possit inueniri homo qui mentem non habeat habẽs animam, sed quia nihil esset si inueniri posset sic etiam dici potest, si corpus figuram habeat, colorem non habeat, uideri non potest: non quia sit corpus cui desit color, sed quia si deesset cerni non posset. Ita fortasse dictum est, quòd si quis habeat prophetiam, & charitatem non habeat nihil est: non quia potest in quoquam prophetia esse sine charitate, sed quia si esset, prodesse non posset. Opus est igitur ad soluendam istam quæstionem, vt ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse prophetiæ: quod si alium neminem inueniremus, hoc iste ipse Saul satis ostenderet. Sed tamen L

ille etiam Balaam reprobus apparet: non enim eum tacet scriptura diuino iudicio esse damnatum. & tamen prophetiam habebat: & quia charitas ei deerat, inerat voluntas maledicendi populo Israelitico, quam hostis precio compararat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat, dono tamen illo prophetandi quo aspergebatur benedicebat inuitus. Nec verba illa parum attestantur huic sententiæ quæ in Euãgelio scripta sunt, multos dicturos i illa die, Domine domine coram te manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: quibus tamen dicturus est, Non noui vos, recedite à me operarij iniquitatis. Nõ enim eos mentientes putabimus ista dicturos in illo iudicio, vbi nullus erit fallendi locus, aut vllam vocem talium legimus dicentium, dileximus te. Poterũt ergo dicere. In nomine tuo prophetauimus, cũ sint improbi & reprobi: non autem poterunt dicere, dilectionem quam mandasti tenuimus. Nam si dicent, non eis respondebitur, Nõ noui vos. In hoc enim cognoscetur, inquit, quia discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. M

Nu. 24. Luc. 13. Matt. 7. Ioã. 13.

Exemplum huius Saul, resistit superbis nonnullis hæreticis: qui vel aliquid boni de muneribus sanctispiritus negant posse dari eis qui ad sanctorũ sortes non ptinent: cũ eis dicimus habere illos posse sacramẽtũ baptismi, quod cum ad ecclesiã catholicam veniunt, non est in eis vllo modo uiolandũ, aut quasi non habeat tradendum: sed tamen eos non ideo salutẽ debere confidere, quia non improbamus quod illos accepisse credimus, sed oportere cognoscere vnitatis societatem vinculo charitatis ineundam: sine qua omnino quicquid habere potuerint, quamuis per se sanctum ac venerandum, ipsi tñ nihil sunt, tanto indigniores effecti vitæ æternæ præmio, quanto illis donis non bene vsi sunt quæ in hac uita quæ transitoria est acceperunt. Non aũt bene vtitur nisi charitas, & charitas omnia tolerat, atq; ideo non scindit vnitatem cuius ipsa est fortissimum vinculum. Non enim & seruus ille non accepit talentũ, aut aliquid aliud intelligitur talentum quã munus aliquod diuinum: sed qui habet dabitur ei, qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo: quod nõ habet auferri non potest, sed aliud non habet

1. Co. 13. Mat. 25.

A vt merito auferatur quod habet. Non habet charitatem vtẽdi, vt auferatur quicquid aliud habet quod sine charitate nõ prodest. Non igitur mirum est, regem Saul & eo tẽpore quo primum vnctus est accepisse spiritum prophetandi, & postea cũ esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu domini, arreptum esse maligno spiritu à domino: qui etiam ipse spiritus domini appellatus est propter ministerium, quia omnibus etiam spiritibus malis bene vtitur dominus, vel ad damnationem quorũdam, vel ad emendationem, vel ad probationem: & quamuis non sit malignitas à domino, nõ
1.Reg. est tamen potestas nisi à deo. Dictumq́; est
26. etiam, Sopor domini occupauerat milites eiusdem Saul, cum Dauid hastam & cyphũ abstulisset à capite dormientis: nõ quia tũc sopor in domino erat vt ipse dormiret, sed quia ille sopor qui tunc homines apprehenderat nutu dei erat infusus, ne Dauid & seruorum eius in eo loco præsentia sentiretur. Neque illud mirum est rursum eundẽ Saul
1.Reg.19 accepisse spiritum prophetiæ cum persequeretur iustum, & eum comprehẽsurus & necaturus venisset in locum vbi erat congregatio prophetarum. Sic.n.satis monstratum est, neminem de tali munere iam securũ esse
B debere, tanquam sit acceptissimus deo, si nõ habeat charitatem: quandoquidem illud donum & Sauli dari potuit propter arcanum quidem alicuius sacramenti, sed tamen dari potuit reprobato, inuido & ingrato & reddenti mala pro bonis, & ne post ipsam quidem acceptionẽ spiritus correcto in melius
quęst.2. atque mutato. Age iam videamus quõ di
1. Reg. ctum sit, Pœnitet me quod cõstituerim re-
15. gem Saul. Quæris n.non vtique in talium verborum intellectu rudis, sed rudimẽta explorans mea paterno studio & benigna cura, quõ pœniteat aliquid dñm, in quo sit omnis præscientia. Ego vero cum hoc de dño dicitur, indignum aliquid dici arbitrarer, si aliquid dignum inueniretur quod de illo diceretur. Cum vero verba omnia quibus humana colloquia conferuntur illius sempiterna virtus & diuinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quicquid de illo humanitus dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admonei infirmitas, etiam illa quę congruenter in scripturis sanctis de deo existimat, humanæ capacitati aptiora esse q̃ diuinæ sublimitati, ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualiacunque transcensa sunt. Quis est enim hominum, cui non occurrat in deo cuncta præscientr, pœnitentiam esse non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia & præscientia, quorum quia vnum congrue credimus in deo, id est præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum vero alius liquidiore consideratione ista pertractans, quę fierit quemadmodum vel ipsa præsciẽtia deo cõgruat, & inuenerit huius etiam verbi notionem illius ineffabili diuinitate longe lateq́; superari, non miretur utrunque de illo propter homines dici potuisse, de quo vtrunque propter ipsum incongrue diceretur. Quid est præscientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim in scientia res ipsas habet, non sunt ei futuræ sed præsentes, ac per hoc non iam præscientia, sed tantum scientia dici potest. Si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita & apud eum nondum sunt quæ futura sunt, sed ea præuenit sciendo, Bis ergo ea sentit, vno quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero modo secundum prę sentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientiæ dei, quod absurdissimũ
D atque falsissimum est. Nec enim potest quę ventura prænoscit nosse cum venerint, nisi bis innotescant, & prænoscendo antequam sint, & cognoscendo cum iam sunt. Ita fit, vt quod longe à veritate seclusum est, temporaliter aliquid accedat scientiæ dei, cum temporaliter quæ præsciuntur etiam pręsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur antequam fierent, sed tantummodo præsciebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præsciebantur esse futura, nihil noui accedit sciẽtiæ dei, sed manebit illa præscientia sicut erat etiam priusquam venirent quæ præsciebantur, quomodo iam præscientia dicetur, quando non est rerum futurarum? Iam.n. præsentia sunt quæ futura cernebat, & paulopost erunt præterita. Præteritarum autẽ rerum sicut præsentium nullo modo potest dici præscientia. Redit ergo ad id vt fiat rebus iam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia: & cum ea quæ præscientia erat prius, postea scientia fiat in deo, admittat mutabilitatem & temporalis sit, cum dei qui vere summeq́ue est, nec vlla ex parte sit mutabilis, nec vllo motu notio temporalis. Placet ergo vt non

dicamus

dicamus pręscientiam dei, sed tantummodo
E scientiam: quæramus & hoc quo. Nō enim
scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum
sensa & intellecta memoria retinemus, id
est, cum meminimus aliquid sensisse nos vel
intellexisse, vt id cum volumus recolamus.
Quod si ita in deo est, vt possit proprie dici, intelligit & intellexit: sentit & sensit: admittit tempus, & subrepit: nihilominus illa mutabilitas quæ longe à dei substantia remouenda est: & tamē & scit deus & præscit deus ineffabili modo, & sic eum pœnitet ineffabili modo. Cum enim scientia dei longe distet ab humana scientia, ita vt irridenda sit comparatio: vtraq; tamen scientia vocatur: & hæc quidem humana talis est, vt dicat de illa Apostolus, Et scientia destruetur: quod nullo modo recte de scientia dei dici
1.Co.13 potest. Sic & ira hominis turbida est & non sine cruciatu animi: ira vero dei de qua dicitur in Euangelio. Sed ira dei manet super eum,
Ioan. 3. Et Apostolus, Reuelabitur.n.ira dei de cœ-
Rom.1. lo super omnem impietatem: illo in tranquillitate iugiter manente, in creatura subdita exercet admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoq; hominis habet nonnullam cordis miseriam, vnde etiam in Latina
F lingua nomen accepit. Nam inde est etiam, quod non solum gaudere cum gaudētibus, sed etiam flere cum flentibus hortatur Apostolus, Quis autē sano capite dixerit ulla mi
Rom.12 seria tangi deum, quem tamen vbiq; scriptu
Psal.85. ra multæ misericordiæ esse testatur? Ita & zelum humanum non sine peste liuoris intelligimus: zelantem vero deum non ita, sed eodem uerbo, non eodem modo. Longum est percurrere cætera, & sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa diuina iisdem nominibus appellari quibus humana, cum incomparabili diuersitate seiuncta sint: nec tamen frustra eadem sunt rebus vtrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, & experimentis vsitatioribus innotescunt nomina ad intelligenda illa sublimia præbent viam. Cum enim desero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam à cogitatione in cogitationē, cum recolimus vt cernamus animo quod in contuitu eius pauloante non erat, atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus:
1.Co.13 vnde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam, Cum ergo hæc cuncta detraxero, & reliquero solam viuacitatem certæ atque inconcussæ veritatis una atque æterna contemplatione cuncta collustran- G
tis: immo non reliquero. non enim habet hoc humana scientia, sed pro viribus cogitauero, insinuatur mihi vtcunque scientia dei: quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse rei vtrique commune: quanquam & in ipsis hominibus solet discerni à sapientia scientia,
vt etiam Apostolus dicit, Alij quidem per 1.Co.12
spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secūdum eundem spiritum. In deo autem nimirum non sunt hæc duo, sed vnum: & in hominibus quidem hæc ita discer
ni probabiliter solet, vt sapientia pertineat 3.sen.di.
ad intellectum æternorum, scientia uero 35.ca.1.
ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diuersa essent, non sic ab Apostolo distinguerentur. Quod sanè si ita est, ut nomen scientiæ rebus quas per sensum corporis experimur deputatum sit, nulla est omnino scientia dei. Non enim deus per seipsum ex corpore & anima constat, sicut homo. Sed melius dicitur aliam esse scientiam dei, & non eiusdem generis cuius ista est quę hominum dicitur: sicut etiam idipsum quod deus dicitur, longe aliud est quàm quemad-
modum dictum est, quia stetit in synagoga H
deorum. Tamen ad non latere quoquo modo pertinet communicatio ipsa vocabuli. Psal.81.
Sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, vt remaneat vindictæ vigor, atque ita vtcunque assurgo in notitiam illius quæ appellatur ira dei. Item de misericordia si auferas compassionem, cum eius quem miserearis participatus es miseriæ, vt remaneat tranquilla bonitas subueniendi & à miseria liberandi, insinuatur diuinæ misericordiæ qualiscunque cognitio. Zelum quoq; dei non repudiemur & aspernemur, cum scriptum inuenimus: sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris & morbidam perturbationem animi: remaneatque illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non finitur, & assurgimus ut incipiamus aliquo modo
capere zelum dei. Quapropter cum legi- 1.Reg.15
mus etiam dominum dicentem. Pœnitet me: consideremus, quid id esse soleat, In hominibus opus pœnitendi est, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi: sed in homine cum dolore animi est: reprehendit enim in se quod temere fecit. Auferamus

ergo ista quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, & remaneat solum vel-
I ille, vt non ita sit aliquid quemadmodum erat, sic potest aliquantulum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur quòd pœnitet deum. Cum enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid sicut fecerat vt esset: sed tamen & cum ita esset, ita esse debebat: & cum ita esse iam non sinitur, iam non debet ita esse, perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio, quo deus cuncta mutabilia incommutabile voluntate disponit. Sed quoniam præscientiam & scientiam cum laude solemus dicere in hominibus, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus timere potius quàm reprehendere, cōgruenter putamus talia dici de deo. Qui autem zelat, & quem aliquid pœnitet, quoniam vel culpari solet vel in se culpam corrigere: atque ideo cum reprehensione ista dici de hominibus, propterea mouet cum legimus esse aliquid in deo eiusmodi. Sed illa scriptura omnibus consulens propterea magis & ista ponit, ne illa quæ placent sit intelligantur in deo, quomodo consueuerunt, in hominibus intelligi. Per hæc.n. quæ displicent cum ea non audeamus sic intelligere in deo vt inueniuntur in homine, discimus & illa sic quærere quæ apta esse atque conuenientia putabamus. Nam si propterea non
K est illud de deo dicendum, quia in homine displicet, non dicamus incommutabilē deū, quia de hominibus cum reprehensione dictum est: non enim est illi commutatio. Item quædam in homine sunt laudabilia, in deo autem esse non possunt, sicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum est ornamentum: sicut timor dei non est tantum in veteribus libris laudatus, sed Apostolus
2.Co.7. etiam dicit, Perficientes sanctificationem in timore dei: qui utique in deo nullus est. Sicut ergo quædam laudabilia hominum non recte dicuntur in deo: sic quædam culpabilia hominum recte intelliguntur in deo: nō ita vt in hominibus, sed vocabulis tantummodo cōmunibus longe alia ratione & modo. Nam paulopost idem Samuel cui dixerat dñs, Pœnitet me quod constituerim re-
1.Co.15 gem Saul, ipsi Sauli ait de Deo, Qm̄ nō est sicut homo vt pœniteat eum: vbi videlicet satis ostendit etiam cum deus dicit, Pœnitet me: non humano more accipiendum esse, sicut iam quantum valuimus disputauimus.

Item quæris, vtrum spiritus immundus qui erat in phythonissa, potuerit agere vt Sa- q.3.
muel à Saule videretur & loqueretur cum 1.Reg.
eo. Sed multo maioris miraculi est, quòd 28.
ipse satanas princeps omnium immundo- L
rum spirituum potuit loqui cum deo, & petere ad tentandum Iob iustissimum virum, Iob.1.
qui etiam tentandos Apostolos petijt. Aut si hoc non ideo habet difficilem quæstionē, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ vbique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur deus. Interest.n. quid loquatur, qa Luc.22.
& imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus prouidentissime consulit ad salutem: & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus cū anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis, deus creator & sanctificator longe vtiq; maior est. Quòd si hoc mouet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorū receptaculis reuocare, nonne magis mirandum est, quòd satanas ipsum dñm assumpsit Matt.4.
& constituit super pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiā modus quo Samueli factum est vt excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis dixerit, faciliorem diabolo fuisse licentiam ad deum uiuum, vnde M
voluit assumendum, & vbi voluit constituēdum, q̄ ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandum. Quòd si illud in Euan Mat.26.
gelio nos ideo non perturbat, quia dominus &27.
voluit atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri: sicut ab ipsis Iudæis, quanquā peruersis atq; immūdis & facta diaboli facientibus, & teneri se & vinciri & illudi & crucifigi atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, vt non inuitus nec dominante aut subiugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi dei, quæ & pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, diuina eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis, à malis viuit euocata si venerit, amittere videatur dignitatē suā, cum & uiui plerunque boni vocati ad malos ueniant & agant cum eis quod officium postulat æquitatis, seruato atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitijs

pro-

pro rerum præfectium vel vsu vel necessitate tractatur? Quanquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus & expeditior exitus, vt non vere spiritum Samuelis
A excitatū à requie sua credamus, sed aliquod phantasma, & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum earum nominibus appellari quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua parte materiæ, metalli aut ligni, vel cuiuscunq; rei aptæ ad opera huiusmodi, quæque etiam videntur in somnis, & oēs ferè imagines, earum rerum quarum imagines sunt appellari nominibus solent. Quis est enim qui hominem pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem & singulorum quorūq; picturam cum aspicimus, propria quæq; nomina incunctanter adhibemus, uelut cum intuentes tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, ille Salustius, ille
Eod.25. Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliquid nihil sint q̄ pictæ imagines? Vnde cherubin cum sint cœlestes prātes, facta tamen ex metallo, quod imperauit deus, super arcam testamenti, magnę rei significandæ gratia, non aliud quam cherubin illæ quoq; effigies uocitantur. Item si quis uidet somnium, non dicit, Vidi imaginem Augustini aut Simpliciani, sed uidi Augustinum aut Simplicianum, cum eo tēpore quo tale aliquid uidit nos ignorare-
B mus. Vsqueadeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum uideri. Et
Gen. 4. Pharao spicas se dixit uidisse in somnis & boues, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquido constat nominibus earum rerum quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirum est quòd scriptu-
1.Re.28 ra dicit Samuelem uisum, etiam si forte imago Samuelis uisa apparuit, machinamento
2.Co.11 eius qui transfigurat se uelut in angelum lucis, & ministros suos uelut ministros iustitiæ. Iam uero si illud mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli uera prædicta sunt: potest & illud mirum uideri, quomodo dæ-
Matt.8. mones agnouerint Christum quem Iudæi non agnoscebant. Cum enim uult deus etiā per infimos & infernos spiritus aliquem uera agnoscere, temporalia duntaxat atq; ad istam mortalitatem pertinentia, facile est & non incongruum: ut omnipotens & iustus ad eorum pœnam quibus ista prædicuntur, ut malum quod eis impendet antequam ueniat apparatu prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, ut quod audiunt ab angelis prænūcient hominibus. Tantum autem audiunt, C
quantum omnium dominus atq; modera- Act.16.
tor uel iubet uel sinit. Vnde etiam spiritus Pythonicus in Actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscent tamen isti fallacias suas, & uerum quod nosse potuerint, non docendi magis quàm decipiendi fine prænunciant. Et forte hoc quòd cum illa imago Sa- 1.Re.28
muelis Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum, quod utiq; falsum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in Euangelio legi- Luc.16.
mus, cum dominus inter superbum illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum qui ad eius ianuam ulcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. 1.Re.28
Aut si propterea Samuel Sauli dixit, Mecum eris, ut non ad æqualitatem fœlicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quòd uterq; homo fuerit, & uterque mori potuerit, iamq; mortuus mortem uiuo prænunciabat. Perspicit quantum opinor prudentia tua, secundum utrunq; intellectum habere exitum illam lectionem, quæ non sit contra fidem: nisi forte profundiore & perplexiore inquisitione, quæ uel uirium mearum uel temporis excedit angustias, in- D
ueniatur ad liquidum, uel posse, uel nō posse animam humanam cum ex hac uita migrauerit magicis carminibus euocatā uiuorū apparere cōspectibus, et corporis liniamēta gestantē, ut nō solū uideri ualeat, sed & agnosci. Et si pōt, utrū et iusti anima, nō quidē cogatur magicis sacris, sed dignetur ostēdi occultioribus imperijs summæ legis obtēperans: ut si fieri non posse claruerit, nō uterq; sensus in huius scripturæ tractatione atq; expositione admittatur, sed illo excluso, imaginaria simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed qm̄ siue illud fieri possit siue non possit, tn̄ fallacia satanæ atq; imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis humanis sensibus multiformis: inuigilat, hęc diximus pedetentim quidem ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus: sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno Ph. the-

missa illius ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non da-
qõne. 4. tur. Quòd autem quæris, quid sit quod
2.Re. 7. scriptum sit, Intrauit rex Dauid & sedit ante dominum: quid aliud intelligendū est nisi quia sedit in conspectu dñi: siue vbi erat ar-
E ca testamenti per quam sacratior & commēdatior quædam præsentia domini accipi potest: siue oraturus sedit, quod non fit rectè nisi in conspectu dei, hoc est, in intimo cordis? Potest.n. sic accipi quod dictum est, Ante dominum: vt nullus esset hominum qui audiret orantem. Siue ergo propter arcam testamenti, siue propter secretum remotius ab arbitris, siue propter intimum cordis vbi erat orantis affectus, conuenienter dictum
&c. est, Sedit ante dominum. Nisi forte quod se-
3.Re.18 dens orauit, hoc mouet cum & sanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum quomodo corpus cōstituatur ad orandum, dummodo animus deo præsens peragat intentionē suam. Nā & stantes oramus, sicut scriptum est, Publi-
Luc.18, canus autem de longinquo stabat, Et fixis
Act.7.& genibus, sicut in Actibus Apostolorum le-
20. gimus, Et sedentes: sicut ecce Dauid & He-
2.Re.7. lias. Nisi autem iacentes oraremus, non scri-
3.Re.18 ptum esset in Psalmis, Lauabo per singulas
Psal.6. noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisquis orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad mouendum animum. Cum aūt
F nō q̄ritur, sed infertur appetitus orandi: hoc est cum aliquid repente uenit in montem quo supplicandi moueatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocunque modo inuenerit hominem, non est vtique differenda oratio, ut quæramus quò sedeamus aut vbi stemus aut vbi prosternamur. Gignit.n. sibi mentis intentio solicitudinem, & sæpe etiam obliuiscitur se vel ad quem cœli partem, vel in qua positione corporis membra
qõne. 5. illud tempus inuenerit. In uerbis autem
3.Re.17 beati Heliæ quibus ait. O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius: nihil moueret si vera pronunciatio seruaretur. Vox est.n. non credentis quòd tam male faceret dominus cum ea vidua, quæ tam piè Prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat, cui protulerat totum victum suum tam exiguum in tam magna & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret, O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius? vt intelligatur quòd utique dominus testis cordis illius mulieris, uidebat quanta esset pietas, vnde etiam Heliam ipse ad eam mise- G
rat, non malefaciendi causa mortificauerit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tm̄ Prophetā & tunc viuentibus & posteris commendaret, Sicut dicit dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed vt glorificaretur deus Ioan.11.
in filio suo. Et ideo consequentia probant & ipsa etiam fiducia qua credidit Helias, non ad hoc illud contigisse vt acerbo luctu hospita eius affligeretur, sed potius ad hoc factum esse ut deus magnificentius ostenderet viduæ qualem dei famulum suscepisset. 3.Re.17
Sequitur scriptura & dicit, Et insufflauit puero ter, & inuocauit dominum & dixit, Domine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in eum. Et factum est sic. Hæc ergo deprecatio qua petijt Helias tam breuiter & tam fideliter vt resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sunt superiora. Et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum filium suum fuisse, ad quod Helias factum esse præsumpserat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo enunciauerat. Cum enim viuum recepisset filium suum, ait, Ecce nunc cognoui, quoniam homo dei es tu, & uerbum domini in ore tuo certissimum. Multa sunt autem in scri- H
pturis quæ nisi illo modo pronuncientur, in contrariam sententiam recidāt: sicuti est, Quis accusabit aduersus electos dei? Deus Rom.8.
qui iustificat, Si quasi confirmans respondeas, uides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronunciandum est, ac si dicatur, Deúsne qui iustificat? vt subaudiatur, non vtique: Ac p hoc apertā puto esse illā Heliæ sententiā, q̄ nō seruata pronunciatio faciebat obscurā. De spiritu mēdacij per quē de- 3.Re.22
ceptus est Achab, hoc intelligamus, qđ iam superius aperte tractatū arbitror: deū.s. omnipotentem & iustum distributorem pœnarum præmiorumque pro meritis, non solum bonis & sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cum illi pro sua peruersitate nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille iudicat, qui omnia in mensura & Sapiē.11
pondere & numero disponit. Dixit aūt hoc

Micheas

Micheas propheta quō sibi fuerit demonstratum. Occulta.n.res & nimis secreta ita demonstratur Prophetis, sicut potest capere sensus humanus, cum etiam rerum imaginibus in reuelationibus tanquam verbis instruitur. Nam quomodo deus hæc agit vbi-
I que præsens & vbique totus ac semper præsens, & quomodo eius simplicem & incommutabilem æternamq; veritatem consulant sancti angeli omnesq; ab eodem creati sublimes & mundissimi spiritus, atq; id quod in eo sempiterne iustum uidens, pro congruētia rerum inferiorum temporaliter peragant: quomodo etiam lapsi spiritus, qui in
Ioan. 8. veritate non steterunt, propter immundiciā & infirmitatem concupiscentiarum & pœnarum suarum, non valentes præsentem intrinsecus contueri & consulere ueritatē, signa forinsecus per creaturam expectent, eisq; moueantur siue ad faciendum aliquid siue ad non faciendum: quoue modo cogantur æterna lege qua vniuersitas regitur vincti atque constricti, vel sinente deo operari, vel cedere iubenti & compellenti, arduum & explicare longissimum est. Vereor autem ne ista quæ sunt à me dicta, & non satisfece-
Q rint expectationi, & tædio fuerint grauitati tuæ: quandoquidem cum tu omnibus quæ interrogasti vnum à me libellum mitti velles, ego duos libros eosdemque longissimos misi, & fortassē quibus tuis nequaquā dili-
K genter expediteq; rūdi. Quamobrē preces tuas pro erratis meis multas & assiduas peto fieri: sententiam vero de hoc opere tuam breuissimam, sed grauissimam flagito, & dum sit verissima, seuerissimam nō recuso.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de octo Dulcitij quæstionibus Liber.

PRAEFATIO.

QVantum mihi videtur dilectissime fili Dulciti, non tardaui respondere interrogationibus tuis. Per Pascha quippe hoc anno quo Dominicus eius fuit tertio Kalendas Aprilis, à Cartagine mihi missas literas tuæ dilectionis accepi. Post eos autem dies sanctos confestim Carthaginē sum profectus. In qua ciuitate nihil me dictare L
permisit occupationum quæ ibi non potest deesse nimia multitudo. Sed posteaquam inde regressus sum peractis apud nostros quindecim diebus, qui me post absentiam diuturnam curare alia compulerunt, Nam post tres menses vbi redire permissus sum, rescribere ista non distuli, & abs te missis questionibus, quæ à me per diuersa opuscula mea iam fuerant pertractata, ex eisdem opusculis reddere, vel solutionem vel certe disceptationem meam. Deniq; illud tantummodo vbi quæris quare dixerit dominus ni mirum præscius futurorum, Elegi Dauid secundum cor meum, quum ille talia & tanta commiserit, vbi tractauerim, & quomō id exposuerim, non potui reperire, & vtrum sit in aliquo libro meo vel Epistola nescio. Ac per hoc quoniam mihi de hoc intulisti nouæ disputationis necessitatem, in hac mea rescriptione id vltimum feci, prius volens ea ponere, quæ habebam in alijs meis voluminibus præparata: vt nec studio tuæ sanctitatis deessem, quod mihi est gratissimum, nec alio modo eadem dicere cogerer, quod M
mihi esset laboriosissimū, nec te aliquo amplius adiuuaret. Prima itaque propositio Quest. 1
tua est, vtrum aliquando qui sunt post baptismum peccatores, exeāt de gehenna. Aliquantorum nanq; super hoc, inquis, diuersa sententia est, respondentium, sicut est iustorum præmium, ita peccatorum finem non habere tormenta. Asseuerare etenim cupiunt tam perpetim vindictam manere, quam præmium. Quibus contra præscribitur Euangelica illa sententia quæ ait, Non in- Matt. 5.
de exies, donec reddas nouissimum quadrātem. Superest ergo vt hoc reddito possit exire. Credimus hoc etiam Apostoli definitio- 1.Co.3.
ne scribentis. Ipse autem saluus erit, sic tamē Matt. 1.
quasi per ignem. Sed quoniam alibi legimus inquis, Et non cognouit eam donec peperit: quod ita interpretari non possumus, idcirco de hoc cupimus fieri certiores. Hucusque est propositio tua. Cui respondeo ex libro meo qui inscribitur, de fide & operibus, vbi de hac re ita locutus sum: Iacobus autem intantum vehementer infestus est eis qui sapiunt fidem sine operibus valere ad cap. 14.
salutem, vt illos etiam dæmonibus compararet dicens, Tu credis quoniā vnus est deus? A bene facis, & dæmones credunt & contremi- Iaco. 2.
scunt. Quid breuius, verius, vehementius

que dici potuit, cum in Euangelio legamus
Marc. 1. hoc dixisse dæmonia, quum Christum fi-
Mat. 16. lium dei confiterentur, & ab illo corri-
Iaco. 2. perentur, quod in Petri confessione lau-
datum est? Quid proderit ait Iacobus,
fratres mei, si fidem dicat se quis habere,
opera autem non habet: Nunquid poterit
fides saluare eum? Dicit etiam, Quia fi-
des sine operibus mortua est; Quousque
ergo falluntur, qui de fide mortua sibi vi-
tam perpetuam pollicentur? Quapropter
diligenter oportet attendere quomodo acci
pienda sit Pauli Apostoli illa sententia, pla-
nè ad intelligendum difficilis, quum ait,
1. Co. 3. Fundamentum autem aliud nemo potest
ponere, præter id quod positum est, quod
est Christus Iesus. Si quis autem superædi-
ficauit super fundamentum hoc, aurum, ar-
gentum, lapides preciosos, ligna, fœnum,
stipulam, vniuscuiusque opus manifestabi-
tur. Dies enim declarabit, quia in igne re-
uelabitur, & vniuscuisque opus quale sit,
ignis probabit; Si cuius opus permanse-
rit, quod superædificauit, mercedem acci-
B piet; Si cuius autem opus arserit, damnum
patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen
quasi per ignem. Quam quidã sententiã ita
intelligendam putant, vt illi videantur ædi-
ficare super hoc fundamentum, aurum, ar-
gentum & lapides preciosos, qui fidei quæ
in Christo est, bona opera adijciunt: illi au-
tem fœnum, ligna, stipulam, qui cum ean-
dem fidem habeant, male operantur. Vnde
arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos
posse purgari ad salutem percipiendam me-
rito fundamenti. Hoc si ita est, fateamur i-
stos laudabili charitate conari, ut omnes in-
discrete admittantur ad baptismum, non so-
lum adulteri & adulteræ contra sententiã
domini falsas nuptias prætendentes, verum
etiam publicę meretrices in turpissima pro-
fessione perseuerantes, quas certe nulla etiã
negligentissima Ecclesia consueuit admitte-
re, nisi ab illa primitus prostitutione libera-
tas. Sed ista ratione cur non omnimodo ad
mittantur, omnino non video. Quis enim
non malit eas posito fundamento, licet li-
gna, fœnum & stipulam congerant, aliquan-
to certe diuturniore igne purgari, quàm in
æternum perire? Sed falsa erunt illa quæ
obscuritatem ambiguitatemque non ha-
bent. Si habeam omnem fidem, ita vt
montes transferam, charitatem autem non
habeam, nihil sum. Et quid proderit fra-
tres mei, si fidem quis dicat se habere, o- C
pera autem non habeat? Nunquid pote- 1. Co. 13
rit fides saluare eum? Falsum erit & illud, Iaco. 2.
Nolite errare, neque fornicatores, neque 1. Co. 6.
idolis seruientes, neque fures, neque aua-
ri, neque adulteri, neque molles, neque
masculorum concubitores, neque ebriosi,
neque maledici, neque rapaces regnum Gala. 5.
dei possidebunt: Falsum est & illud, Ma-
nifesta sunt opera carnis, quæ sunt forni
cationes, immundiciæ, impudicitia, luxu-
ria, idolorum seruitus, beneficia, inimi-
citiæ, contentiones, æmulationes, animo-
sitates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, e-
brietates, comessationes, & his similia, quæ
prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui
talia agunt, regnum dei non possidebunt.
Falsa erunt hæc, Si enim tantummodo cre-
dant & baptizentur, quamuis in malis tali-
bus perseuerant, salui erunt per ignem, at-
que ideo in Christo baptizati etiam qui
talia agunt, regnum dei possidebunt. Fru- 1. Co. 6.
stra autem dicitur, Et hæc quidem fuistis; 1. Pet. 3.
sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt.
Inaniter etiam illud à Petro dictum vide-
bitur, Sic & uos simili forma baptisma sal-
uos fecit, non carnis depositio sordium, sed D
conscientiæ bonæ interrogatio: siquidem &
habentes pessimas conscientias omnium fla-
gitiorum & scelerum plenas, nec eorum ma
lorum pœnitentia mutatas, tamen baptismã
saluos facit: pp fundamẽtũ. n. qđ in eodẽ ba
ptismate ponitur, licet p ignẽ, salui erũt. Il-
lud quoq; non uideo cur dñs dixerit. Si uis Mat. 19.
uenire ad uitã, serua mandata, & cõmemora
uit ea quæ ad bonos mores pertinent, si etiã
his non seruatis ad uitam uenire potest per
solam fidem, quæ sine operibus mortua est.
Illud deinde quomó uerú erit qđ eis quos
ad sinistram positurus est, dicet, Ite in ignẽ
ęternum, qui paratus est diabolo & angelis Iaco. 2.
eius? Quos non increpabit quia in eum non Mat. 25
crediderunt, sed quia bona opera non fece-
runt. Nam profecto ne sibi quisquam de fi-
de, quæ sine operibus mortua est, vitam pro
mittat æternam; propterea omnes gentes
segregaturum se dixit, quæ permixtę eisdem
pascuis vtebantur, vt appareat eos illi dictu
ros, Domine quando te vidimus illa & illa
patientem, & non ministrauimus tibi, qui in
eum crediderant, sed bona operari non
curauerant, tanquam de ipsa fide mor-
tua ad uitam perueniretur æternam. An E
forte ibunt in ignem æternum qui opera
misericordiæ

misericordiæ non fecerũt, & non ibunt qui
aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se tẽ-
plum dei, in seipsos immisericordes fuerũt,
1.Co.13 quasi opera misericordiæ prosint aliquid si-
ne dilectione, dicente Apostolo, Si distribuã
omnia mea pauperibus, charitatem aũt nõ
Psal.10. habeam, nihil mihi prodest? Aut diligat
quisquam proximum sicut seipsum, qui nõ
diligat seipsum? Qui .n. diligit iniquitatẽ,
odit animam suam. Neq; illud dici hic po-
terit, in quo nonnulli seipsos seducunt di-
centes, ignem æternum dictum, non ipsam
pœnam æternam. Per ignem quippe qui æ-
ternus erit, transituros arbitrantur eos qui-
bus propter fidem mortuam per ignem pro
mittunt salutem: vt videlicet ipse ignis æter
nus sit: combustio vero eorum, hoc est ope-
ratio ignis, non sit in eis æterna, cum & hoc
Mat.26. præuidens dominus, sententiam suam ita
concluserit dicens, Sic ibunt illi in combu-
stionem æternum, iusti autem in vitam æ-
ternam? Erit ergo æterna combustio sicut
ignis, & in illam ituros veritas dixit, quo-
rum non fidem, sed bona opera defuisse de-
clarauit. Si ergo hæc omnia & cetera quæ
innumerabilia per omnes scripturas sine vl-
la ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa
F erunt, poterit verus esse ille intellectus de
lignis fæno & stipula, quòd hi salui erunt
per ignem, qui solam in Christo fidem te-
nentes, bona opera neglexerunt. Si autem
ista & vera & clara sunt, proculdubio in illa
Apostoli sententia alius requirendus est in-
tellectus. atque in his deputandum est, quæ
Petrus dicit esse in scriptis eius quædam dif
ficilia intellectu: quæ non habent homines
peruertere ad proprium suum interitum, vt
contra euidentissima testimonia scriptura-
rum securos faciant de percipienda salute
nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè co
Gala.5. hærentes, nec emendando aut pœnitendo
mutatos. Hic à me fortasse quæratur de ipsa
Pauli Apostoli sententia, quid ego sentiam,
& quonam modo intelligendam putem. Fa-
teor malle me hinc audire intelligentiores
atq; doctiores, qui sic eam exponant, vt illa
omnia vera & inconcussa permaneant quæ
supra commemoraui, & quæcunq; alia non
commemoraui: quibus apertissime scriptu-
ra testatur, nihil prodesse fidem nisi eam
Iacob.2. qua definiuit Apostolus, id est, quæ per di-
G lectionem operatur: sine operibus autem sal-
uare non posse, neque præter ignem, ne-
que per ignẽ: quia si per ignem saluat, ipsa vti-
que saluat. Absolute autem dictum est & a-
perte, Quid prodest si dicat quis se fidẽ habere,
opa aũt nõ habeat? nunquid poterit fides sal-
uare eũ? Dicã tñ quàm breuissime potero ẽt ip-
se, quid sentiã de illa sententia Pauli Aposto-
li ad intelligẽdũ difficili, dũmõ illud qđ ad
meã professionẽ attinet pcipue teneatur, quòd
de hac me malle dixi audire meliores. Fũda 1.Co.3.
mẽtũ Christus est in structura architecti
sapientis, hoc expositione non indiget: Aper
te enim dictum est, Fundamentum .n. aliud
nemo potest ponere præter id quod posi- Ephe.3.
tum est quod est Christus Iesus. Si autem
Christus, proculdubio fides Christi. Per fi-
dem quippe habitat Christus in cordibus
nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò si
fides Christi, illa vtique quam definiuit
Apostolus, quæ per dilectionem operatur.
Non enim fides illa dæmonum, cum & ip-
si credant & contremiscant, & filium dei
confiteantur Iesum, potest accipi in fun-
damentum. Quare? nisi quia non est fi-
des quæ per dilectionem operatur, sed quæ H
exprimitur per timorem. Fides itaq; Chri-
sti fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides
quæ per dilectionem operatur, posita in fun
damento, neminẽ perire permittit. Sed quid
sit ædificare super hoc fundamentum, au-
rum, argẽtum, lapides preciosos: & lignum,
fœnum, & stipulam, si subtilius disserere
coner, vereor ne ad intelligendum diffici-
lior sit ipsa expositio: enitar tamen, quan- Mat.19
tum dominus adiuuat, & breuiter & quan-
tum potero dilucide expedire quod sentio.
Ecce ille, qui quæsiuit à magistro bono, quid
boni faceret, vt haberet vitam æternam: &
audiuit, si ad vitam venire vellet, seruan- Exo.20
da sibi esse mandata, Dictum est ei, Non
occides, Non mœchaberis, Non furtum fa-
cies, Non falsum testimonium dices, Ho-
nora patrem tuum & matrem tuam, Et di-
liges proximum tuum tanquam teipsum:
Hæc faciens in fide Christi, teneret pro-
culdubio fidem quæ per dilectionem ope-
ratur. Neque enim diligeret proximum
tanquam seipsum, nisi recepta dilectione
dei, sine qua non diligeret seipsum. porrò si
faceret etiam quod dominus addidit, dicens,
Si vis perfectus esse, vade vende omnia I
quæ habes, & da pauperibus, & habebis the-
saurum in cœlo, & veni sequere me: ædifi-
caret super illud fundamentum, aurum, ar-
gentũ, lapides preciosos: nõ enim cogitaret,
nisi quo placeret deo. Et hę cogitationes E

sunt, quantum æstimo, aurum, argentum, lapides preciosi. Porrò si circa diuitias suas carnali quodam teneretur affectu, quãuis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiumve laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret, sed propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud, lignum, fœnum, stipulam: maxime si & vxorem sic haberet, vt etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, non sine dolore amittuntur, propterea qui sic ea habent, vt habeant in fundamẽto fidem, quæ per dilectionem operatur, neq; huic ista vlla ratione vel cupiditate præponunt, in eorum amissione passi detrimen-
K tum, per ignem quẽdã doloris perueniũt ad salutem. A quo dolore atq; detrimento tanto est quisq; securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit: qui vero propter illa, vel tenẽda, vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæq; commiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisso fundamento, æterno igne torquebitur. Quamobrem & illud quod dicunt, veluti probare cupientes, quantum valeat sola fides: vbi Apostolus
1.Co. 7. dicit, Quòd si infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater vel soror in huiusmodi .i. vt propter fidem Christi etiam ipsa vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquatur si cum viro Christiano, propter hoc quia Christianus est, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectissime dimitti, si viro suo dicat, Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congeras: aut nisi solita lenocinia, quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas: aut si quid aliud, vel facinorosum vel flagitiosum in viro nouerat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille, cui hoc vxor dicit, si veraciter egit pœnitentiam ab
L operibus mortuis, quando accessit ad baptis
Gala. 5. mum habetque in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, quàm carnis luxuriæ, & membrũ, qđ eũ scandali- Matt. 5.
zat, fortiter amputat. Quemcunque autem in hac diceptione dolorem cordis propter carnalem affectum coniugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur, hic est ignis per quem fœno ardente ipse saluabitur. Si autem iam sic habebat vxorem tanquam non habens, non propter concupiscẽtiam, sed propter misericordiam, ne forte eã saluam faceret, reddens potius quàm exigens debitum coniugale, profecto nec dolebit carnaliter, cum ab illo tale connubium separabitur: neque enim in ea cogitabat, nisi 1.Co. 7.
quæ sunt dei, quomodo placeret deo. Ac per hoc inquantum aurum, argentum, & lapides preciosos illis cogitationibus super ædificabat, intantum nullum detrimentum patietur, intantum eius structura, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremabitur. Siue ergo in hac tantum vita ista homines patiuntur, siue etiam post hanc vitam talia quæ dam iudicia subsequuntur, non abhorret, quantum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus huius sententiæ: veruntamen e- M
tiam si est alius, qui mihi non occurrit, potius eligendus, istum quandiu tenemus non cogimur dicere iniustis, non subditis, scele- 1.Tim. 1.
stis, contaminatis, parricidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanę doctrinæ aduersatur, quę est secundum Euangelium gloriæ beati dei: si tantummodo in Christum credatis, & sacramentum baptismi eius accipiatis, etiã si uitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananæa præscribit, quia dominus, quod petebat ei dedit, cũ ante dixisset, Nõ est bonum Mat. 15.
tollere panẽ filiorũ, & mittere canibus: qa ille cordis inspector mutatã uidit qñ laudauit: & ideo non ait, O canis magna est fides tua: sed, O mulier magna est fides tua. Mutauit uocabulũ, quia mutatũ uidit affectũ, atque illã correptionẽ ad fructũ peruenisse cognouit. Miror aũt si laudaret in ea fidẽ sine operibus .i. fidẽ nõ talẽ, quæ ꝑ dilectionem posset operari: fidẽ mortuã, & qđ Iacobus Ioac. 2.
dicere minime dubitauit, fidẽ nõ Xpianorũ, A
sed dęmonũ. Postremo si istã Chananęã nolũt intelligere mutasse ꝑditos mores, qñ eã Christus contemnẽdo & corripiẽdo redarguit: quoscunque inuenerint tãmodo credere, uitam uero inquinatissimam nec saltem

tem occultare, sed etiam libere profiteri, ac
nolle mutare, sanent filios eorum, si pos-
sunt sicut sanata est filia Chananeæ mulie-
ris: non tamen eos faciant membra Christi,
cum ipsi esse non desinant membra mere-
tricis. Item in eo libro, cuius titulus est de
Augusti- fide, spe, & charitate, quem scripsi ad filium
nus de fi- meum, fratrem tuum Laurentium, ista de
de, spe, hac re uerba mea sunt: Creduntur inquã,
& chari- à quibusdam, etiam hi qui nomen Chri-
tate. sti non relinquunt, & eius lauacro in Ec-
clesia baptizantur, nec ab ea vllo schisma-
te vel hæresi præciduntur, in quantislibet
sceleribus viuant, quæ nec diluant pœ-
nitendo, nec eleemosinis redimant, sed in
eis vsq; ad huius vitæ vltimum diem perti-
nacissime perseuerent, salui futuri per ignẽ:
licet pro magnitudine facinorum flagitio-
rumq; diuturno, non tamen æterno igne
puniri. Sed qui hoc credunt, & tamen
catholici sunt, humana quadam beneuo-
B lentia mihi falli videntur: nam scriptura
diuina aliud consulta respondet. Librum
autem de hac quæstione conscripsi, cuius
titulus est de fide & operibus: ubi secun-
dum scripturas sanctas, quantum Deo adiu
uante potui, demonstraui eam fidem sal-
uos facere, quam satis euidenter expressit
Gala. 5. Paulus Apostolus dicens. In CHRI-
STO enim Iesu neq; circuncisio quicq̃
valet, neq; præputium, sed fides quæ per di-
lectionem operatur. Nam fides quæ per
dilectionem non operatur, proculdubio se-
Iacob. 3. cundum Apostolum Iacobum, mortua est
in semetipsa. Qui rursus ait, Si fidem di-
cat se quis habere, opera autem non ha-
beat, nunquid poterit fides saluare eum? Por
rò autem si homo sceleratus propter fidem
solam per ignem saluabitur, & sic est acci-
1.Co. 3. piendũ, quod ait beatus Paulus Apostolus,
Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per
ignem: poterit ergo saluare sine operibus fi-
des, & falsum erit quod dixit eius coaposto
1.Co. 6. lus Iacobus. Falsum erit & illud quod idem
C ipse Paulus dixit, Nolite, inquit, errare: ne-
que fornicatores, neq; idolis seruientes, ne-
que adulteri, neq; molles, neq; masculorum
concubitores, neq; fures, neq; auari, neque
maledici, neq; ebriosi, neq; rapaces, regnũ
Dei possidebunt. Si enim etiam in istis per
seuerantes criminibus, tamen propter fi-
dem CHRISTI salui erunt, quomo-
do in regno dei non erunt? Sed quia hæc A-
postolica manifestissima & apertissima testi
monia falsa esse non possunt, illud quod
obscure dictum est de his qui ædificant su-
per fundamentum, quod est CHRISTVS,
non aurum, non argentum, non lapides
preciosos, sed ligna, fœnum, stipulam: de
his enim dictum est, quòd per ignem sal-
ui erunt, quoniam fundamenti merito non
peribunt: sic intelligendum est, vt his ma-
nifestis, non inueniatur contrarium esse.
Ligna quippe, & fœnum, & stipula non ab-
surde accipi possunt rerum seculariũ, quan-
uis licite concessarum, tales cupiditates,
vt amitti sine animi dolore non possint.
Cum autem iste dolor vrit, si CHRI-
STVS in fundamento locum habet, id est,
vt ei nihil anteponatur, & malit homo, qui
tali dolore vritur, rebus, quas ita diligit,
magis carere quàm CHRISTO, per
ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi
temporales ac seculares tempore tentatio- D
nis maluerit tenere q̃ CHRISTVM,
cum in fundamento non habuit: quia hæc
priore loco habuit, cum in ædificio non sit
aliquid prius fundamento. Ignis.n. de quo
eo loco locutus est Apostolus Paulus, talis
debet intelligi, vt ambo per eum transeant
.i. & qui ædificat super hoc fundamentum,
aurum, argentum, lapides preciosos: & qui
ædificat lignum, fœnum, stipulam. Cum
enim hoc dixisset, adiunxit, Vniuscuiusque
opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus 1.Cor.3.
permanserit, quod superædificauit, merce-
dem accipiet. Si cuius opus autem exustũ
fuerit, damna patietur: ipse autem saluus
erit, sic tamen quasi per ignem. Non ergo
vnius eorum, sed vtriusq; opus ignis proba-
bit. Est quidem ignis tentatio tribulationis,
de quo aperte alio loco scriptum est, Vasa Ecclesia-
figuli probat fornax, & homines iustos ten- stici.27.
tatio tribulationis. Iste ignis in hac interim
vita facit quod Apostolus dixit, si accidat
duobus fidelibus, vni.s. cogitanti quæ Dei 1.Co.7.
sunt, quomodo placeat Deo: hoc est, ædifi- E
canti super CHRISTVM fundamen
tum, aurum, argentum, lapides preciosos:
alteri autem cogitanti ea quæ mundi sunt,
quomodo placeat uxori.i. ædificanti super
idem fundamentum, ligna, fœnum, stipulã:
illius enim opus non exuritur, quia non ea
dilexit, quorum amissione crucietur. Exuri
tur autem opus huius, quoniam sine dolore
non pereunt, quæ cum amore possessa sunt.
Sed quoniã alterutra conditione proposita,
eis potius carere malit, q̃ Christo, nec ti-
more

more amittēdi talia deserit CHRISTVM,
quamuis doleat dum amittit, saluus est qui-
dem, sic tamen quasi per ignem: quia vrit
eum rerum dolor, quas dilexerat, amissarū,
sed non subuertit neq; consumit, fundamen
ti stabilitate atque incorruptione munitū.
Tale aliquid etiam post hanc uitam fieri
incredibile non est, & vtrum ita sit quæri
Purgatorium. potest, Et aut inueniri, aut latere, nonnul-
los fideles per ignem quendam purgatoriū,
quanto magis minusve bona pereuntia di-
lexerunt, tanto tardius citiusq; saluari: non
tamen tales, de quibus dictum est, quòd re
gnum dei non possidebunt, nisi conuenien-
ter pœnitentibus eadem crimina remittan-
tur. Conuenienter autem dixi, vt steriles
in eleemosynis non sint, quibus tantum
tribuit scriptura diuina, ut earum tantum-
F modo fructum se imputaturum prænunciet
dominus dextris, & earum tantummodo
sterilitatem sinistris, quando his dicturus
Mat.25. est, Venite benedicti patris mei percipite re
gnum dei: illis autem, Ite in ignem æternū.
Hæc de duobus opusculis meis satis puto
quæstioni tuæ fuisse responsa. De illa vero
sententia Domini, Non exies inde, do-
Matt.5. nec reddas nouissimum quadrantem: re-
spondere mihi necesse non fuit, cum iam
tuipse, quæstionem similem ex Euange-
lij lectione soluisti, vbi scriptum est, Non
cognouit eam donec peperit. Sanè vt non
te cælem de hac re cogitationem meam,
vellem, si fieri posset, immo vero volo,
Matt.1. si fieri potest, in hac quæstione veritate
superari. Illud enim quod dicitur, quan-
doque, & si plurimi temporis, eos qui in ca
tholica communione moriuntur, quāuis
vsq; in finem vitæ huius flagitiosissime &
sceleratissime vixerint de pœnis vltricibus
exituros, familiarius meum tangit affectū,
quē habemus circa eos, qui nobiscum corpo
ris & sanguinis Christi sacramenta commu
nicant: quamuis eorum mores perditos ode-
G rimus, quos disciplina Ecclesiastica emenda
re non possumus, aut à mensa dñica separa-
re: sed à veritate vinci volo, quæ sacris lite-
ris apertissime non resistit. Non.n.quæ re
sistit, dicenda est ulla ratione veritas, uel pu
tanda. Sed interim donec audiamus tale ali-
quid aut legamus, auscultemus ei qui dicit,
1.Co 6. Nolite errare, neq; fornicatores, neq; idolis
seruientes: & cætera, regnū dei possidebūt,
quia si talia sunt, quæ contradicunt, vt horū
verborum Apostolicorum manifestationē

in alios sensus ducere nequeant, profectò ad-
uersus ea nos instruxit, & paratos esse vo-
luit idem Apostolus dicens, Hoc autem sci-
tote intelligentes quoniam omnis fornica- Ephe.5.
tor, aut immundus, aut auarus, quod est ido-
lorum seruitus, non habet hæreditatem in
regno Christi & dei. Nemo uos seducat ina A
nibus uerbis. Cum ergo audierimus quos-
dam fornicatores, & immundos, & auaros p.
ignē saluari, vt habeant hæreditatem in re-
gno Christi & dei, non obsurdescamus con-
tra istum reclamantem & dicentem, Om-
nis fornicator, aut immundus, aut auarus,
non habet hæreditatem in regno Christi &
dei: & ne acquiescamus illius verbis conti-
nuo subijcientem. Nemo vos seducat ina- H
nibus uerbis. Verum oblatio, quæ fit pro quæstio. 2.
quiescentibus, aliquid eorum cōferat anima
bus, cū euidenter nostris aut subleuemur
actibus, aut grauemur: cum siquidem lega-
mus, ꝙ in inferno nemo possit iam confite-
ri. Ad quod multi dicunt, ꝙ si aliquis bene-
ficij in hoc locus possit esse post mortem,
quanto magis sibi anima ferret ipsa refrige-
ria, sua per se illuc confitendo peccata, quā
in eorum refrigerium ab alijs oblatio procu
ratur. Dixi aliquid de hac in re eo libro,
quem nuper ad sanctum Paulinū Nolanū
Episcopum scripsi, cum me consuluisset, V-
trum sepultura, quæ fit in memorijs marty De cura
rum, prosit aliquid spiritibus mortuorum. pro mor
Inde est hoc quod his ad te literis insero, tuis.c.1.
Diu, inquam, sanctitatis tuæ coepiscope ve-
nerande Pauline scriptorum debitor fui, ex
quo mihi scripsisti per homines filiæ no-
stræ religiosissimæ Floræ, quærens à me, v-
trum prosit cuiq; post mortē, ꝙ corpus eius
apud sancti alicuius memoriam sepeliatur.
Hoc enim abs te vidua memorata petierat,
pro defuncto in eis partibus filio suo, &
rescripseras consolans eam, idq; etiam nun
cians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij,
quod materno & pio affectu desiderauit es- I
se completum, vt scilicet in beatissimi Fœ-
licis confessoris Basilica poneretur. Qua
occasione factum est, vt per eosdem perla-
tores literarum tuarum ingereres huiusce-
modi quæstionem: atq; vt responderē quid
mihi exinde videretur exposcens, nec ta-
cens ipse quid sentias: nam dicis videri ti-
bi, non esse inanes motus animorum reli-
giosorum atque fidelium pro suis ita curan-
tium. Adiungis etiam uacare non posse ꝙ
vniuersa pro defunctis Ecclesia supplicare
consue-

consuecuit: vt hinc & illud conijci possit, homini prodesse post mortem; si fide suorum humando eius corpori, talis prouideatur locus, in quo appareat opitulatio etiam isto modo quæsita sanctorum. Sed cum hæc ita sint, quomodo huic opinioni cõtrarium

2.Co.5. non sit, quod ait Apostolus, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; secundum ea quæ p corpus gessit, siue bonum, siue malum: non te satis videre significas. Hæc quippe Apostolica sententia ante mortem admonet fieri, quod possit prodesse post mortem: non tunc quando iam recipiendum est, quod quisque gesserit ante mortẽ. Verũ hęc ita soluitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere acquiritur,

K dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent ista defunctos: ac per hoc secundum ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post corpus religiose pro illis facta fuerint, adiuuãtur. Sunt enim quos omnino nihil adiuuant ista, siue p eis fiant, quorum tam mala sunt merita, vt neq; talibus digni sint adiuuari: siue pro eis, quorum tam bona sunt, vt talibus non indigeant adiumentis. Genere igitur vitæ, quod gessit quisq; per corpus, efficitur, vt prosint vel non prosint, quæcũq; pro illo pie fiunt, cum reliquerit corpus: nam meritum, per quod ista prosint, si nullum comparatũ est in hac vita, frustra quæritur post hanc vitam. Ita fit vt neq; inaniter Ecclesia, vel suorũ cura pro defunctis, quod potuerit religionis impẽdat: & tñ ferat vnusquisq; secundum ea quæ gessit per corpus, siue bonum, siue malum, reddente dño vnicuiq; secundum opera eius. Vt.n. hoc qđ impẽdit, possit ei prodesse post corpus; in ea vita est acquisitum, quam gessit in corpore. Dixi ẽt tale aliquid ad Laurentium, quod ita se habet. Tempus autẽ, inq; quod inter hominis

In Enchiridio. c. 109. & seq. 13 mortem & vltimam resurrectionem positũ est, animas abditis receptaculis cõtinet: sicut vnaquæq; digna est vel requie, vel ærũna, pro eo quod sortita est in carne, dum uiue-

L ret. Neq; negandum est defunctorum animas pietate suorum uiuentiũ releuari, cum

q.2.cap. Tẽpus. 4.sen.di. 45. cap. Neq; negãdum. Quibus prosint orationes. pro illis sacrificium mediatoris offertur, uel eleemosinæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hęc p sunt, qui cum uiuerent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam uiuendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono, vt hæc non requirat: & rursus talis in malo, vt nec his valeat, cũ hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo post hanc vitam possit releuari quispiam, vel grauari. Nemo autem se speret, quod hic neglexit, cum obierit, apud deum promereri. Nõ igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt aduersa sententiæ, qua dictum est, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt

eleemosinæ & sacrificium & hmõi.

referat vnusquisque secundum ea, quæ per 2.Co.5.
corpus gessit, siue bonum, siue malum, quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse: non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi M

propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia, siue altaris, siue quarumcunque eleemosinarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones sunt, pro non ualde malis propitiationes sunt, pro ualde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque uiuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut adhuc prosunt, ut sit plena remissio: aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Tertia tua quæstio est, Verũ sta- q̃stio. 3.
tim in aduentu dñi credendum sit futurum esse iudicium, an spatio interposito temporis? in cuius diebus aduentus, quoniam legimus, inquis, q qui supererunt, rapientur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic sem- 1. Thess.
per cum domino futuri sunt: nosse desidero, 4.
vtrum mox iudicium comitetur aduentum: & ij qui rapientur in nubes, an soluantur in mortem? nisi forte ad vicem mortis ipsam immutationem debeamus accipere. Huic interrogationi tuæ, qua quæris, vtrum in aduentu domini mox credendum sit futurum esse iudicium, puto quod sufficiat fides symboli, qua confitemur Christũ à patris A
dextera esse venturum, ad viuos & mortuos iudicandos. Cum ergo ipsa sit ei causa veniendi, quid aliud acturus est mox vt venerit, nisi propter quod veniet? De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epistolà, quam scripsi ad filium meũ nomine Mercatorẽ, quæ incipit, Proculdubio nõ tibi summum uobis, cum me consuluisset, de quibusdam quæstionibus Pelagianorum, qui negant mortem esse peccato retributã, quatenus disputauerim in subditis, Lege. Illi autem, inquam, de quibus dixit Apostolus,

cum loqueretur de resurrectione mortuorũ, Et nos uiuentes, qui reliqui sumus simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum dño erimus: afferũt quidem aliquid qõnis, sed propter seipsos, non propter istos: nam & si nõ sunt etiam ipsi morituri, quid istos adiuuet, omnino non video, cũ talia de his dici possint, qualia de illis dicta sunt duobus, Enoch scilicet & Helia. Sed reuera quantũ ad uerba beati Apostoli pertinet, videtur afferere quosdam in fine seculi adueniente domino, cum futura est resurrectio mortuo
B rum, non mortuos, sed viuos repertos, in illam immortalitatem, quæ sanctis etiam cæteris datur, repente mutandos, & simul cũ illis rapiendos, sicut dicit, in nubibus. Nec aliquid aliud mihi visum est, quotiens de his verbis uolui cogitare. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illic etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos, ad vitam transituros perpetuã dice-
1. Co. 15. re inueniatur Apostolus, Stulte tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur. Nam & illud quod in plerisq; codicibus legitur, Omnes resurgemus: vnde fieri poterit, nisi oẽs moriamur? Resurrectio quippe, nisi mors præcesserit, nulla est. Et quod nõnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi: & si quid aliud tale in sanctis libris inueniatur, ad id videtur impellere, vt nullos hominum ex stimemus immortalitatem, nisi mors præcesserit, adepturos: Proinde ubi di
1. Thes. 4. xit Apostolus, Et nos uiuentes qui reliqui sumus, in aduentu dñi non præueniemus eos qui ante dormierunt: ipse.n. dñs in iussu & in uoce archangeli & in tuba Dei de
C scendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi: deinde nos uiuentes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semp cũ dño erimus. Vellẽ de his verbis, vt dixi, audire doctiores: & si mihi potuerint hæc ita exponi vt in eis possit intelligi, oẽs homines qui uiuunt, vel post nos victuri sunt, esse morituros, corrigere quod hinc aliquãdo aliter sensi. Neq; enim debemus esse indociles doctores, & certe melius homo corrigitur prauus, q̃ frangitur durus: cum ijs quæ descripsimus, ita nostra vel aliorum exerceatur vel erudiatur infirmitas, vt tamen in eis nulla uelut canonica constituatur authoritas. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum intelligi uoluisse claruerit, quod uidentur ipsa uerba clamare: id est, q̃ futuri sint in fine seculi, & secundo aduẽtu domini, qui
non expolientur corpore, sed superinduantur immortalitate, ut absorbeatur mortale à uita: huic sententiæ proculdubio conueniet, quod in regula fidei confitemur, uenturum dñm, iudicaturum viuos & mortuos: ut non hic intelligamus viuos iustos, mortuos aũt iniustos, quamuis iudicandi sint & iusti & iniusti: sed viuos, quos nõdũ exiisse, mortuos aũt, quos iã exiisse de corporibus, aduentus eius inueniet. Quæ si ita esse constiterit, illa uerba excutienda erunt quomo
do sic accipiamus, Tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur: & illud, Oẽs resurgemus: siue, oẽs dormiemus: vt non aduersentur huic sententiæ, qua quidam credunt etiam cũ suis corporibus in æternũ non gustata morte victuri. Sed vtrumlibet horum veracior & perspicacior intellectus inueniatur, quid ad causam pertinebit istorũ, siue omnes debita morte plectãtur, siue aliquibus ab hac exceptis conditione parcatur: cũ tamen constet non solũ mortem animæ, verumetiam corporis secuturam non fuisse, si peccatum non præcessisset: & gratiæ mirabiliore virtute tutlos à morte ad æternam beatitudinẽ reuiuiscere, q̃ in mortis experientiam non uenire. Hæc propter illos, de quibus mihi scripsisti, satis dicta sint: quamuis eos iam non existimẽ dicere, et si non peccasset Adam, fuisse vel corpore moriturũ. Cæterum quod attinet ad quæstionem resurrectionis, propter illos qui credunt non esse morituros, sed ex hac mortalitate ad immortalitatem sine morte media transituri, inquisitio diligentior adhibenda E
est, & si quid hinc absolutũ ac definitum disputatione rationabili atque perfecta vel audisti, vel legisti, vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto mihi mittere non graueris. Ego enim, quod cõfitendũ est charitati tuæ, plus amo discere q̃ docere. nam hoc admonemur etiã dicente
Apostolo Iacobo, Sit aũt omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquẽdum. Vt ergo discamus, inuitare nos debet suauitas veritatis: vt aũt doceamus, cogere necessitas charitatis: vbi potius orandum est, vt transeat ista necessitas qua hominẽ docet aliquid homo, & simus oẽs docibiles Esa. 54.
dei: quãuis & hoc simus, cum ea quæ ad ve- Ioan. 6.
ram

Margin notes (right column): 2. Co. 5. (beside "in fine seculi"); 1. Co. 15. (beside "do sic accipiamus"); Iaco. 1. (beside "Apostolo Iacobo"); D (beside "aduentus eius inueniet")

ram pietatem pertinent, discimus, etiam qñ
1.Co.3. illa docere videtur homo: quia neque qui
plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed
qui incrementum dat deus. Cum itaque si
deus incrementum non daret, non essent
Apostoli plantatores & rigatores: quanto
magis ego vel tu vel quilibet huius tempo-
ris homines, quando nobis videmur esse do
quęst.4. ctores? Quarta tua quæstio est, quare di-
Psal.3. xerit Dauid, Potens in terra erit semẽ eius,
F generatio rectorum benedicetur, cùm scia-
mus iustorum filios & fuisse & esse maledi-
ctos: & iniustorum, & fuisse & esse bñdictos.
Huic quæstioni de Psalmo ipsius expositio-
ne respondeo, quem cum in populo tractarẽ,
dixi, Btũs enim vir qui timet dominum, in
mandatis eius volet nimis. Viderit deus qui
solus & ueraciter & misericorditer iudicat,
quanta iste proficiat in mandatis eius quo-
Iob.7. niam tentatio est vita humana super terrã,
Sapiẽ.9. sicut sanctus Iob dicit. Et iterum scriptum
est, Quoniam corpus, quod corrumpitur,
aggrauat animam: & deprimit terrena inha
bitatio sensum multa cogitantem. Qui au-
1.Co.14 tem iudicat nos, dominus est. Nec ante tem-
pus iudicare debemus, donec veniat domi-
nus, & illuminet abscondita tenebrarum, &
manifestabit cogitationes cordis, & tũc laus
erit vnicuique à deo. Viderit ergo ille quan-
tum quisque proficiat, in mandatis eius ta-
men volet nimis, qui pacem illius coædi-
ficationis adamauerit: nec iam desperare de-
Lucæ.2. bet, quoniam in mandatis eius volet nimis,
pax in terra hominibus bonæ voluntatis.
Gala.6. Vnde, Potens in terra erit semen eius. Et
semen futuræ messis, opera esse misericor-
G diæ, Apostolus testis est qui dicit, Bonum
1.Co.9. autem facientes non deficiamus. Tempore
enim proprio metemus non deficientes. Et
iterum, Hoc autem, inquit, qui parce se-
Luc.19. minat, parce & metet. Quid autem fratres
Luc.21. potentius, quàm vt regnum cœlorum non
solum Zachæus emat dimidio rerum suarũ,
sed & vidua duobus minutis: & tantundem
ibi vterq; possideat? Quid potentius, q̃ vt
idem regnum & thesauris diuitis, & calice
aquæ frigidæ pauperis valeat? Sunt autem
qui ista faciunt dum terrena cõquirunt, aut
Psal,74. hic mercedem sperantes à domino, aut ho-
minibus placere cupiẽtes. Sed generatio re-
ctorum benedicetur, id est, opera eorũ quo-
rum bonus deus Israel, qui recto sunt cor-
de. Rectum autem cor est, non resistere
patri emendanti, & credere pollicenti, non
eorum quibus commouentur pedes, & ef-
funduntur gressus atq; labũtur, sicut in alio Psal.27.
Psalmo canitur, dum zelant in peccatori-
bus, pacem peccatorum videntes, & putant
perire opera sua, quia non eis merces reddi-
tur peritura. At iste vir qui timet dominũ,
& in templum sanctum dei conuersione re-
cti cordis aptatur, nec gloriam hominum
quærit, nec terenas diuitias concupiscit, &
tamen gloria & diuitiæ in domo eius. Do- H
mus enim eius cor eius est, vbi deo habitan-
te opulentius habitat, cum spe vitæ æternæ,
q̃ hominibus habitantibus in marmora-
tis laqueatisq; tectis, cum timore mortis æ-
ternæ. Huius enim iustitia manet in seculũ
seculi. Ipsa eius gloria, ipsa diuitiæ. Illius au-
tem purpura & byssus & epulæ splendidæ,
& cum præsto sunt, transeunt, & cum ad fi-
nem venerint, aquæ guttam ex digito stil-
lantem desiderans, ardens lingua clamabit.
Hæc sunt quæ in dicto Psalmo exposuisse
me memini, & ad quæstionis tuæ quarto lo-
co propositæ solutionem satis esse nunc exi-
stimo. Quinto autem loco id posuisti, vnde
post omnia disputaturum me esse promi-
si. Sexta tua proposita est, Vtrum iuxta
historiam libri Regnorum, Pythonissa ip- Qō.6.
sum prophetam Samuelem de inferno euo- 1.Re.28
cauerit: Hoc à me beatæ memoriæ Simpli-
cianus Mediolanensis Eps aliquando quæ-
siuit. Quid ergo ei responderim, subditum
lege, Item quæris inquam, vtrum spiritus qõne.7.
immundus qui erat in Pythonissa, potuerit
agere, vt Samuel à Saule videretur, & lo-
queretur cum eo? Sed multo maioris mira-
culi est, quod ipse Satanas princeps omniũ im-
mũdorum spirituum potuit loqui cum deo,
& petere tentandum Iob iustissimum virũ,
qui etiam Apostolos tentandos petijt. Aut
si hoc ideo non habet difficilem quæstionẽ, Iob.1.
quia per quam voluerit creaturam, cui vo-
luerit creaturæ vbiq; præsens veritas loqui
tur, nec propterea magni meriti est cui lo- I
quitur, deus. Interest enim quid ipse loqua- Luc.2.
tur, quia & imperator cum multis innocen-
tibus non loquitur, quibus prouidentissime
consulit ad salutem, & cum multis nocenti-
bus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo
hinc propterea nulla quæstio est, nulla
sit quæstio, quomodo etiam immundus
spiritus, cum anima sancti viri loqui po-
tuerit. Omnibus enim sanctis deus crea-
tor & sanctificator longe vtique maior est.
Quod si hoc mouet, quòd licuerit maligno

spiritu

missa illius ministerio, q̃diu nobis aliquid amplius excogitare atq; explicare non da-
qõne. 4. tur. Quòd autem quæris, quid sit quod
2.Re. 7. scriptum sit, Intrauit rex Dauid & sedit ante dominum: quid aliud intelligendũ est nisi quia sedit in conspectu dñi: siue vbi erat ar-
E ca testamenti per quam sacratior & commẽdatior quædam præsentia domini accipi potest: siue oraturus sedit, quod non fit rectè nisi in conspectu dei, hoc est, in intimo cordis? Potest.n. sic accipi quod dictum est, Ante dominum: vt nullus esset hominum qui audiret orantem. Siue ergo propter arcam testamenti, siue propter secretum remotius ab arbitris, siue propter intimum cordis vbi erat orantis affectus, conuenienter dictum
&c. est, Sedit ante dominum. Nisi forte ꝙ se-
3.Re.18 dens orauit, hoc mouet cum & sanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admonemur exemplis, non esse præscriptum quomodo corpus cõstituatur ad orandum, dummodo animus deo præsens peragat intentionẽ suam. Nã & stantes oramus, sicut scriptum est, Publi-
Luc.18, canus autem de longinquo stabat, Et fixis
Act.7.& genibus, sicut in Actibus Apostolorum le-
20. gimus, Et sedentes: sicut ecce Dauid & He-
2.Re.7. lias. Nisi autem iacentes oraremus, non scri-
3.Re.18 ptum esset in Psalmis, Lauabo per singulas
Psal.6. noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Cum enim quisquis orationem quærit, collocat membra sicut ei occurrerit, accommodata pro tempore positi corporis ad mouendum animum. Cum aũt
F nõ q̃ritur, sed infertur appetitus orandi: hoc est cum aliquid repente uenit in montem quo supplicandi moueatur affectus gemitibus inenarrabilibus, quocunq; modo inuenerit hominem, non est vtiq; differenda oratio, ut quæramus quò sedeamus aut vbi stemus aut vbi prosternamur. Gignit.n. sibi mentis intentio solicitudinem, & sæpe etiam obliuiscitur se vel ad quem cœli partem, vel in qua positione corporis membra
qõne. 5. illud tempus inuenerit. In uerbis autem
3.Re.17 beati Heliæ quibus ait. O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius: nihil moueret si vera pronunciatio seruaretur. Vox est.n. non credentis quòd tam male faceret dominus cum ea vidua, quæ tam piè Prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat, cui protulerat totum victum suum tam exiguum in tam magna & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret, O domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius? vt intelligatur quòd utique dominus testis cordis illius mulieris, uidebat quanta esset pietas, vnde etiam Heliam ipse ad eam mise- G
rat, non malefaciendi causa mortificauerit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, quo tm̃ Prophetã & tunc viuentibus & posteris commendaret, Sicut dicit dominus, non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed vt glorificaretur deus Ioan.11.
in filio suo. Et ideo consequentia probant & ipsa etiam fiducia qua credidit Helias, non ad hoc illud contigisse vt acerbo luctu hospita eius affligeretur, sed potius ad hoc factum esse ut deus magnificentius ostenderet viduæ qualem dei famulum suscepisset. 3.Re.17
Sequitur scriptura & dicit, Et insufflauit puero ter, & inuocauit dominum & dixit, Domine deus meus reuertatur nunc anima pueri huius in eum. Et factum est sic. Hæc ergo deprecatio qua petijt Helias tam breuiter & tam fideliter vt resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sunt superiora. Et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum filium suum fuisse, ad quod Helias factum esse præsumpserat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo enunciauerat. Cum enim viuum recepisset filium suum, ait, Ecce nunc cognoui, quoniam homo dei es tu, & uerbum domini in ore tuo certissimum. Multa sunt autem in scri- H
pturis quæ nisi illo modo pronuncientur, in contrariam sententiam recidãt: sicuti est, Quis accusabit aduersus electos dei? Deus Rom.8.
qui iustificat, Si quasi confirmans respondeas, uides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronunciandum est, ac si dicatur, Deúsne qui iustificat? vt subaudiatur, non vtiq;: Ac ꝑ hoc apertã puto esse illã Heliæ sentẽtiã, q̃ nõ seruata pronunciatio faciebat obscurã. De spiritu mẽdacij per quẽ de- 3.Re.22
ceptus est Achab, hoc intelligamus, qd̃ iam superius aperte tractatũ arbitror: deũ.s. omnipotentem & iustum distributorem pœnarum præmiorumque pro meritis, non solum bonis & sanctis ministris uti ad opera congrua, sed etiam malis ad opera digna: cum illi pro sua peruersitate nocere appetant, sinantur autem tantum quantum ille iudicat, qui omnia in mensura & Sapiẽ.11
pondere & numero disponit. Dixit aũt hoc

Micheas

Micheas propheta quo sibi fuerit demonstratum. Occulta.n. res & nimis secreta ita demonstratur Prophetis, sicut potest capere sensus humanus, cum etiam rerum imaginibus in reuelationibus tanquam verbis instruitur. Nam quomodo deus hæc agit vbi-
I que præsens & vbique totus ac semper præsens, & quomodo eius simplicem & incommutabilem æternamq; veritatem consulant sancti angeli omnesq; ab eodem creati sublimes & mundissimi spiritus, atq; id quod in eo sempiterne iustum uidens, pro congruẽtia rerum inferiorum temporaliter peragant: quomodo etiam lapsi spiritus, qui in
Ioan. 8. veritate non steterunt, propter immundiciã & infirmitatem concupiscentiarum & pœnarum suarum, non valentes præsentem intrinsecus contueri & consulere ueritatẽ, signa forinsecus per creaturam expectent, eisq; moueantur siue ad faciendum aliquid siue ad non faciendum: quoue modo cogantur æterna lege qua vniuersitas regitur vincti atque constricti, vel sinente deo operari, vel cedere iubenti & compellenti, arduum & explicare longissimum est. Vereor autem ne ista quæ sunt à me dicta, & non satisfecerint expectationi, & tædio fuerint grauitati tuæ: quandoquidem cum tu omnibus quæ interrogasti vnum à me libellum mitti velles, ego duos libros eosdemque longissimos misi, & fortasse qõnibus tuis nequaquã diligenter
K expediteq; rñdi. Quamobrẽ preces tuas pro erratis meis multas & assiduas peto fieri: sententiam vero de hoc opere tuam breuissimam, sed grauissimam flagito, & dum sit verissima, seuerissimam nõ recuso.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de octo Dulcitij quæstionibus Liber.

PRAEFATIO.

Quantum mihi uidetur dilectissime fili Dulciti, non tardaui respondere interrogationibus tuis. Per Pascha qppe hoc anno quo Dominicus eius fuit tertio Kalendas Aprilis, à Cartagine mihi missas literas tuæ dilectionis accepi. Post eos autem dies sanctos confestim Carthaginẽ sum profectus. In qua ciuitate nihil me dictare
L permisit occupationum quæ ibi non potest deesse nimia multitudo. Sed posteaquam inde regressus sum peractis apud nostros quindecim diebus, qui me post absentiam diuturnam curare alia compulerunt, Nam post tres menses vbi redire permissus sum, rescribere ista non distuli, & abs te missis questionibus, quæ à me per diuersa opuscula mea iam fuerant pertractata, ex eisdem opusculis reddere, vel solutionem vel certe disceptationem meam. Deniq; illud tantummodo vbi quæris quare dixerit dominus ni mirum præscius futurorum, Elegi Dauid secundum cor meum, quum ille talia & tanta commiserit, vbi tractauerim, & quomõ id exposuerim, non potui reperire, & vtrum sit in aliquo libro meo vel Epistola nescio. Ac per hoc quoniam mihi de hoc intulisti nouæ disputationis necessitatem, in hac mea rescriptione id vltimum feci, prius volens ea ponere, quæ habebam in alijs meis voluminibus preparata: vt nec studio tuæ sanctitatis deessem, quod mihi est gratissimum,
M nec alio modo eadem dicere cogerer, quod mihi esset laboriosissimũ, nec te aliquo amplius adiuuaret. Prima itaque propositio Quest. 1 tua est, vtrum aliquando qui sunt post baptismum peccatores, exeãt de gehenna. Aliquantorum nanq; super hoc, inquis, diuersa sententia est, respondentium, sicut est iustorum præmium, ita peccatorum finem non habere tormenta. Asseuerare etenim cupiunt tam perpetim vindictam manere, q̃ præmium. Quibus contra præscribitur Euangelica illa sententia quæ ait, Non in- Matt. 5. de exies, donec reddas nouissimum quadrãtem. Superest ergo vt hoc reddito possit exire. Credimus hoc etiam Apostoli definitio- 1.Co.3. ne scribentis. Ipse autem saluus erit, sic tamẽ Matt. 1. quasi per ignem. Sed quoniam alibi legimus inquis, Et non cognouit eam donec peperit: quod ita interpretari non possumus, idcirco de hoc cupimus fieri certiores. Hucusque est propositio tua. Cui respondeo ex libro meo qui inscribitur, de fide & operibus, vbi de hac re ita locutus sum: Iacobus autem intantum vehementer infestus est eis qui sapiunt fidem sine operibus valere ad cap. 14. salutem, vt illos etiam dæmonibus comparet dicens, Tu credis quoniã vnus est deus? A bene facis, & dæmones credunt & contremi- Iaco. 2. scunt. Quid breuius, verius, vehementius

que dici potuit, cum in Euangelio legamus
Marc.1. hoc dixisse dæmonia, quum Christum fi-
Mat.16. lium dei confiterentur, & ab illo corri-
Iaco.2. perentur, quod in Petri confessione laudatum est? Quid proderit ait Iacobus, fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habet: Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam, Quia fides sine operibus mortua est. Quousque ergo falluntur, qui de fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur? Quapropter diligenter oportet attendere quomodo accipienda sit Pauli Apostoli illa sententia, planè ad intelligendum difficilis, quum ait,
1.Co.3. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificauit super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestabitur. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanserit, quod superædificauit, mercedem acci-
B piet. Si cuius autem opus arserit, damnum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Quam quidā sententiā ita intelligendam putant, vt illi videantur ædificare super hoc fundamentum, aurum, argentum & lapides preciosos, qui fidei quæ in Christo est, bona opera adijciunt: illi autem fœnum, ligna, stipulam, qui cum eandem fidem habeant, male operantur. Vnde arbitrantur per quasdam pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti. Hoc si ita est, fateamur istos laudabili charitate conari, ut omnes indiscrete admittantur ad baptismum, non solum adulteri & adulteræ contra sententiā domini falsas nuptias prætendentes, verum etiam publicę meretrices in turpissima professione perseuerantes, quas certe nulla etiā negligentissima Ecclesia consueuit admittere, nisi ab illa primitus prostitutione liberatas. Sed ista ratione cur non omnimodo admittantur, omnino non video. Quis enim non malit eas posito fundamento, licet ligna, fœnum & stipulam congerant, aliquanto certe diuturniore igne purgari, quàm in æternum perire? Sed falsa erunt illa quæ obscuritatem ambiguitatemque non habent. Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, o- C
pera autem non habeat? Nunquid pote- 1.Co.13
rit fides saluare eum? Falsum erit & illud, Iaco.2.
Nolite errare, neque fornicatores, neque 1.Co.6.
idolis seruientes, neque fures, neque auari, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Gala.5.
dei possidebunt: Falsum est & illud, Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immundiciæ, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, beneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Falsa erunt hæc, Si enim tantummodo credant & baptizentur, quamuis in malis talibus perseuerant, salui erunt per ignem, atque ideo in Christo baptizati etiam qui talia agunt, regnum dei possidebunt. Fru- 1.Co.6.
stra autem dicitur, Et hæc quidem fuistis; 1.Pet.3.
sed abluti estis, quando & abluti hæc sunt. Inaniter etiam illud à Petro dictum videbitur, Sic & uos simili forma baptisma saluos fecit, non carnis depositio sordium, sed D
conscientiæ bonæ interrogatio: siquidem & habentes pessimas conscientias omnium flagitiorum & scelerum plenas, nec eorum malorum pœnitentia mutatas, tamen baptisma saluos facit: pp fundamētū.n. qđ in eodē baptismate ponitur, licet p ignē, salui erūt. Illud quoq; non uideo cur dñs dixerit. Si uis Mat.19.
uenire ad uitā, serua mandata, & cōmemorauit ea quæ ad bonos mores pertinent, si etiā his non seruatis ad uitam uenire potest per solam fidem, quæ sine operibus mortua est. Illud deinde quomō uerū erit qđ eis quos ad sinistram positurus est, dicet, Ite in ignē æternum, qui paratus est diabolo & angelis Iaco.2.
eius? Quos non increpabit quia in eum non Mat.25
crediderunt, sed quia bona opera non fecerunt. Nam profectò ne sibi quisquam de fide, quæ sine operibus mortua est, vitam pro mittat æternam, propterea omnes gentes segregaturum se dixit, quæ permixte eisdem pascuis vtebantur, vt appareat eos illi dicturos, Domine quando te vidimus illa & illa patientem, & non ministrauimus tibi, qui in eum crediderant, sed bona operari non curauerant, tanquam de ipsa fide mortua ad uitam perueniretur æternam. An E
forte ibunt in ignem æternum qui opera misericordiæ

misericordiæ non fecerũt, & non ibunt qui
aliena rapuerunt, vel corrumpendo in se tẽ-
plum dei, in seipsos immisericordes fuerũt,
i. Co. 13 quasi opera misericordiæ prosint aliquid si-
ne dilectione, dicente Apostolo, Si distribuã
omnia mea pauperibus, charitatem aũt nõ
Psal. 10. habeam, nihil mihi prodest? Aut diligat
quisquam proximum sicut seipsum, qui nõ
diligat seipsum? Qui .n. diligit iniquitatẽ,
odit animam suam. Neq; illud dici hic po-
terit, in quo nonnulli seipsos seducunt di-
centes, ignem æternum dictum, non ipsam
pœnam ęternam. Per ignem quippe qui æ-
ternus erit, transituros arbitrantur eos qui
bus propter fidem mortuam per ignem pro
mittunt salutem: vt videlicet ipse ignis æter
nus sit: combustio vero eorum, hoc est ope-
ratio ignis, non sit in eis æterna, cum & hoc
Mat. 26. præuidens dominus, sententiam suam ita
concluserit dicens, Sic ibunt illi in combu-
stionem æternum, iusti autem in vitam æ-
ternam. Erit ergo æterna combustio sicut
ignis, & in illam ituros veritas dixit, quo-
rum non fidem, sed bona opera defuisse de-
clarauit. Si ergo hæc omnia & cetera quæ
innumerabilia per omnes scripturas sine vl-
la ambiguitate dicta reperiri possunt, falsa
F erunt, poterit verus esse ille intellectus de
lignis fœno & stipula, quòd hi salui erunt
per ignem, qui solam in Christo fidem te-
nentes, bona opera neglexerunt. Si autem
ista & vera & clara sunt, proculdubio in illa
Apostoli sententia alius requirendus est in-
tellectus. atque in his deputandum est, quæ
Petrus dicit esse in scriptis eius quædam dif
ficilia intellectu: quæ non habent homines
peruertere ad proprium suum interitum, vt
contra euidentissima testimonia scriptura-
rum securos faciant de percipienda salute
nequissimos, nequitiæ suæ pertinacissimè co
Gala. 5. hærentes, nec emendando aut pœnitendo
mutatos. Hic à me fortasse quæratur de ipsa
Pauli Apostoli sententia, quid ego sentiam,
& quonam modo intelligendam putem. Fa-
teor malle me hinc audire intelligentiores
atq; doctiores, qui sic eam exponant, vt illa
omnia vera & inconcussa permaneant quæ
supra commemoraui, & quęcunq; alia non
commemoraui: quibus apertissime scriptu-
ra testatur, nihil prodesse fidem nisi eam
Iacob. 2. qua definiuit Apostolus, id est, quæ per di-
G lectionem operatur: sine operibus autem sal-
uare non posse, neque præter ignem, ne-
que p ignẽ: quia si per ignem saluat, ipsa vti-
que saluat. Absolute autem dictum est & a-
pte, Quid pdest si dicat qs se fidẽ habere,
opa aũt nõ habeat? nunqd poterit fides sal-
uare eũ? Dicã tñ q̃ breuissime potero ẽt ip-
se, quid sentiã de illa sentẽtia Pauli Aposto-
li ad intelligẽdũ difficili, dũmõ illud qđ ad
meã professionẽ attinet pcipue teneatur, q̃
de hac me malle dixi audire meliores. Fũda 1. Co. 3.
mẽtũ Christus est in structura architecti
sapientis, hoc expositione non indiget: Aper
te enim dictum est, Fundamentum .n. aliud
nemo potest ponere præter id quod posi- Ephe. 3.
tum est quod est Christus Iesus. Si autem
Christus, proculdubio fides Christi. Per fi-
dem quippe habitat Christus in cordibus
nostris, sicut idem Apostolus dicit. Porrò si
fides Christi, illa vtique quam definiuit
Apostolus, quæ per dilectionem operatur.
Non enim fides illa dæmonum, cum & ip-
si credant & contremiscant, & filium dei
confiteantur Iesum, potest accipi in fun-
damentum. Quare? nisi quia non est fi-
des quæ per dilectionem operatur, sed quæ H
exprimitur per timorem. Fides itaq; Chri-
sti fides gratiæ Christianæ, id est, ea fides
quæ per dilectionem operatur, posita in fun
damento, neminẽ perire permittit. Sed quid
sit ædificare super hoc fundamentum, au-
rum, argẽtum, lapides preciosos: & lignum,
fœnum, & stipulam, si subtilius disserere
coner, vereor ne ad intelligendum diffici-
lior sit ipsa expositio: enitar tamen, quan- Mat. 19
tum dominus adiuuat, & breuiter & quan-
tum potero dilucide expedire quod sentio.
Ecce ille, qui quæsiuit à magistro bono, quid
boni faceret, vt haberet vitam æternam: &
audiuit, si ad vitam venire vellet, seruan- Exo. 20
da sibi esse mandata, Dictum est ei, Non
occides, Non mœcaberis, Non furtum fa-
cies, Non falsum testimonium dices, Ho-
nora patrem tuum & matrem tuam, Et di-
liges proximum tuum tanquam teipsum:
Hæc faciens in fide Christi, teneret pro-
culdubio fidem quæ per dilectionem ope-
ratur. Neque enim diligeret proximum
tanquam seipsum, nisi recepta dilectione
dei, sine qua non diligeret seipsum. porrò si
faceret etiam quod dominus addidit, dicens,
Si vis perfectus esse, vade vende omnia I
quæ habes, & da pauperibus, & habebis the-
saurum in cœlo, & veni sequere me: ædifi-
caret super illud fundamentum, aurum, ar-
gentũ, lapides preciosos: nõ enim cogitaret,
nisi quo placeret deo. Et hę cogitationes E

sunt, quantum æstimo, aurum, argentum, lapides preciosi. Porrò si circa diuitias suas carnali quodam teneretur affectu, quã-uis ex eis multas eleemosynas faceret, nec ad eas augendas fraudis aliquid rapinæque moliretur, aut earum minuendarum vel amittendarum metu in aliquod facinus flagitiumve laberetur, alioquin iam se isto modo ab illius fundamenti stabilitate subtraheret, sed propter carnalem, vt dixi, quem in eis habebat affectum, quo talibus bonis sine dolore carere non posset, ædificaret super fundamentum illud, lignum, fœnum, stipulam: maxime si & vxorem sic haberet, vt etiam propter ipsam cogitaret ea quæ sunt mundi, quomodo placeret vxori. Hæc igitur quoniam affectu dilecta carnali, non sine dolore amittuntur, propterea qui sic ea habent, vt habeant in fundamẽto fidem, quæ per dilectionem operatur, neq; huic ista vlla ratione vel cupiditate præponant, in eorum amissione passi detrimen-

K tum, per ignem quẽdã doloris perueniũt ad salutem. A quo dolore atq; detrimento tanto est quisq; securior, quanto ea vel minus amauerit, vel tanquam non habens habuerit: qui vero propter illa, vel tenẽda, vel adipiscenda, homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæq; commiserit, non propter fundamentum per ignem saluabitur, sed amisso fundamento, æterno igne torquebitur. Quamobrem & illud quod dicunt, veluti probare cupientes, quantum valeat sola fides: vbi Apostolus

1.Co.7. dicit, Quòd si infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater vel soror in huiusmodi .i. vt propter fidem Christi etiam ipsa vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquatur si cum viro Christiano, propter hoc quia Christianus est, permanere noluerit: non attendunt eo modo illam rectissime dimitti, si viro suo dicat, Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congeras: aut nisi solita lenocinia, quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas: aut si quid aliud, vel facinorosum vel flagitiosum in viro nouerat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille, cui hoc vxor dicit, si veraciter egit pœnitentiam ab

L operibus mortuis, quando accessit ad baptis-

Gala. 5. mum habetque in fundamento fidem quæ per dilectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinæ gratiæ, quàm carnis luxuriæ, & membrũ, qd eũ scandalizat, fortiter amputat. Matt. 5. Quemcunque autem in hac diceptione dolorem cordis propter carnalem affectum coniugis sustinebit, hoc est detrimentum quod patietur, hic est ignis per quem fœno ardente ipse saluabitur. Si autem iam sic habebat vxorem tanquam non habens, non propter concupiscẽtiam, sed propter misericordiam, ne forte eã saluam faceret, reddens potius quàm exigens debitum coniugale, profectò nec dolebit carnaliter, cum ab illo tale connubium separabitur: neque enim in ea cogitabat, nisi quæ sunt dei, quomodo placeret deo. 1.Co.7. Ac per hoc inquantum aurum, argentum, & lapides preciosos illis cogitationibus super ædificabat, intantum nullum detrimentum patietur, intantum eius structura, quæ non erat fœnea, nullo incendio cremabitur. Siue ergo in hac tantum vita ista homines patiuntur, siue etiam post hanc vitam talia quædam iudicia subsequuntur, non abhorret, quantum arbitror, à ratione veritatis iste intellectus huius sententiæ: veruntamen etiam si est alius, M qui mihi non occurrit, potius eligendus, istum quandiu tenemus non cogimur dicere iniustis, non subditis, scelestis, 1.Tim.1. contaminatis, parricidis, matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanę doctrinæ aduersatur, quę est secundum Euangelium gloriæ beati dei: si tantummodo in Christum credatis, & sacramentum baptismi eius accipiatis, etiã si uitam istam pessimam non mutaueritis, salui eritis. Vnde nec illa nobis mulier Chananæa præscribit, quia dominus, quod petebat ei dedit, cũ ante dixisset, Nõ est bonum tollere panẽ filiorũ, & mittere canibus: Mat. 15. qa ille cordis inspector mutatã uidit qñ laudauit: & ideo non ait, O canis magna est fides tua: sed, O mulier magna est fides tua. Mutauit uocabulũ, quia mutatũ uidit affectũ, atque illã correptionẽ ad fructũ peruenisse cognouit. Miror aũt si laudaret in ea fidẽ sine operibus .i. fidẽ nõ talẽ, quæ p dilectionem posset operari: fidẽ mortuã, & qd Iacobus Ioac. 2. dicere minime dubitauit, fidẽ nõ Xp̃ianorũ, A sed dęmonũ. Postremo si istã Chananęã nolũt intelligere mutasse pditos mores, qñ eã Christus contemnẽdo & corripiẽdo redarguit: quoscunque inuenerint tantummodo credere, uitam uero inquinatissimam nec saltem

tem occultare, sed etiam libere profiteri, ac nolle mutare: sanent filios eorum, si possunt sicut sanata est filia Chananaeae mulieris: non tamen eos faciant membra Christi, cum ipsi esse non desinant membra meretricis. Item in eo libro, cuius titulus est de fide, spe, & charitate, quem scripsi ad filium meum, fratrem tuum Laurentium, ista de hac re uerba mea sunt: Creduntur inquã, à quibusdam, etiam hi qui nomen Christi non relinquunt, & eius lauacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea vllo schismate vel haeresi praeciduntur, in quantislibet sceleribus viuant, quae nec diluant poenitendo, nec eleemosinis redimant, sed in eis vsq; ad huius vitae vltimum diem pertinacissime perseuerent, salui futuri per ignẽ: licet pro magnitudine facinorum flagitiorumq; diuturno, non tamen aeterno igne puniti. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici sunt, humana quadam beneuolentia mihi falli videntur: nam scriptura diuina aliud consulta respondet. Librum autem de hac quaestione conscripsi, cuius titulus est de fide & operibus: ubi secundum scripturas sanctas, quantum Deo adiuuante potui, demonstraui eam fidem saluos facere, quam satis euidenter expressit Paulus Apostolus dicens. In CHRISTO enim Iesu neq; circuncisio quicquam valet, neq; praeputium, sed fides quae per dilectionem operatur. Nam fides quae per dilectionem non operatur, proculdubio secundum Apostolum Iacobum, mortua est in semetipsa. Qui rursus ait, Si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Porrò autem si homo sceleratus propter fidem solam per ignem saluabitur, & sic est accipiendũ, quod ait beatus Paulus Apostolus, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: poterit ergo saluare sine operibus fides, & falsum erit quod dixit eius coapostolus Iacobus. Falsum erit & illud quod idem ipse Paulus dixit, Nolite, inquit, errare: neque fornicatores, neq; idolis seruientes, neque adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neque maledici, neq; ebriosi, neq; rapaces, regnũ Dei possidebunt. Si enim etiam in istis perseuerantes criminibus, tamen propter fidem CHRISTI salui erunt, quomodo in regno dei non erunt? Sed quia haec Apostolica manifestissima & apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud quod obscure dictum est de his qui aedificant super fundamentum, quod est CHRISTVS, non aurum, non argentum, non lapides preciosos, sed ligna, foenum, stipulam: de his enim dictum est, quòd per ignem salui erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt: sic intelligendum est, vt his manifestis, non inueniatur contrarium esse. Ligna quippe, & foenum, & stipula non absurde accipi possunt rerum secularium, quamuis licite concessarum, tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor vrit, si CHRISTVS in fundamento locum habet: id est, vt ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore vritur, rebus, quas ita diligit, magis carere quàm CHRISTO, per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi temporales ac seculares tempore tentationis maluerit tenere quàm CHRISTVM, eum in fundamento non habuit: quia haec priore loco habuit, cum in aedificio non sit aliquid prius fundamento. Ignis.n. de quo eo loco locutus est Apostolus Paulus, talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant .i. & qui aedificat super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides preciosos: & qui aedificat lignum, foenum, stipulam. Cum enim hoc dixisse, adiunxit, Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanserit, quod superaedificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem exustũ fuerit, damna patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Non ergo vnius eorum, sed vtriusq; opus ignis probabit. Est quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio loco scriptum est, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Iste ignis in hac interim vita facit quod Apostolus dixit, si accidat duobus fidelibus, vni.s. cogitanti quae Dei sunt, quomodo placeat Deo: hoc est, aedificanti super CHRISTVM fundamentum, aurum, argentum, lapides preciosos: alteri autem cogitanti ea quae mundi sunt, quomodo placeat uxori.i. aedificanti super idem fundamentum, ligna, foenum, stipulã: illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autem opus huius, quoniam sine dolore non pereunt, quae cum amore possessa sunt. Sed quoniã alterutra conditione proposita, eis potius carere malit, quàm Christo, nec timore

Marginalia: Augusti nus de fide, spe, & charitate. — B — Gala. 5. — Iacob. 3. — 1. Co. 3. — 1. Co. 6. — C — D — 1. Cor. 3. — Ecclesiastici. 27. — 1. Co. 7. — E

more amittēdi talia deserit CHRISTVM, quamuis doleat dum amittit, saluus est quidem, sic tamen quasi per ignem: quia vrit eum rerum dolor, quas dilexerat, amissarū, sed non subuertit neq; consumit, fundamenti stabilitate atque incorruptione munitū. Tale aliquid etiam post hanc uitam fieri incredibile non est, & vtrum ita sit quæri
Purgatorium. potest, Et aut inueniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quendam purgatoriū, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusq; saluari: non tamen tales, de quibus dictum est, quòd regnum dei non possidebunt, nisi conuenienter, pœnitentibus eadem crimina remittantur. Conuenienter autem dixi, vt steriles in eleemosynis non sint, quibus tantum tribuit scriptura diuina, ut earum tantum-
F modo fructum se imputaturum prænunciet dominus dextris, & earum tantummodo sterilitatem sinistris, quando his dicturus
Mat. 25. est, Venite benedicti patris mei percipite regnum dei: illis autem, Ite in ignem æternū. Hæc de duobus opusculis meis satis puto quæstioni tuæ fuisse responsa. De illa vero sententia Domini, Non exies inde, do-
Matt. 5. nec reddas nouissimum quadrantem: respondere mihi necesse non fuit, cum iam tuipse, quæstionem similem ex Euangelij lectione soluisti, vbi scriptum est, Non cognouit eam donec peperit. Sanè vt non te cælem de hac re cogitationem meam, vellem, si fieri posset, immo vero volo,
Matt. 1. si fieri potest, in hac quæstione veritate superari. Illud enim quod dicitur, quandoque, & si plurimi temporis, eos qui in catholica communione moriuntur, quáuis usq; in finem vitæ huius flagitiosissime & sceleratissime vixerint de pœnis vltricibus exituros, familiarius meum tangit affectū, quē habemus circa eos, qui nobiscum corporis & sanguinis Christi sacramenta commu-nicant: quamuis eorum mores perditos ode-
G rimus, quos disciplina Ecclesiastica emendare non possumus, aut à mensa dñica separare: sed à veritate vinci volo, quæ sacris literis apertissime non resistit. Non.n. quæ resistit, dicenda est ulla ratione veritas, uel putanda. Sed interim donec audiamus tale aliquid aut legamus, auscultemus ei qui dicit,
1. Co 6. Nolite errare, neq; fornicatores, neq; idolis seruientes: & cætera, regnū dei possidebūt, quia si talia sunt, quæ contradicunt, vt horū verborum Apostolicorum manifestationē in alios sensus ducere nequeant, profectò aduersus ea nos instruxit, & paratos esse voluit idem Apostolus dicens, Hoc autem scitote intelligentes quoniam omnis fornica- Ephe. 5.
tor, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Cum ergo audierimus quosdam fornicatores, & immundos, & auaros p. ignē saluari, vt habeant hæreditatem in regno Christi & dei, non obsurdescamus contra istum reclamantem & dicentem, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei: & ne acquiescamus illius verbis conti-
nuo subijcientem. Nemo vos seducat ina- H
nibus uerbis. Vtrum oblatio, quæ fit pro quæstio. 2.
quiescentibus, aliquid eorum cōferat animabus, cū euidenter nostris aut subleuemur actibus, aut grauemur: cum siquidem legamus, quod in inferno nemo possit iam confite-
ri. Ad quod multi dicunt, quod si aliquis bene- I
ficij in hoc locus possit esse post mortem, quanto magis sibi anima ferret ipsa refrigeria, sua per se illuc confitendo peccata, quā in eorum refrigerium ab alijs oblatio procuratur. Dixi aliquid de hac in re eo libro, quem nuper ad sanctum Paulinū Nolanū Episcopum scripsi, cum me consuluisset, V-
trum sepultura, quæ fit in memorijs marty- De cura
rum, prosit aliquid spiritibus mortuorum. pro mor
Inde est hoc quod his ad te literis insero, tuis. c. 1.
Diu, inquam, sanctitatis tuæ coepiscope venerande Pauline scriptorum debitor fui, ex quo mihi scripsisti per homines filiæ nostræ religiosissimæ Floræ, quærens à me, vtrum prosit cuiq; post mortē, quod corpus eius apud sancti alicuius memoriam sepeliatur. Hoc enim abs te vidua memorata petierat, pro defuncto in eis partibus filio suo, & rescripseras consolans eam, idq; etiam nuncians de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod materno & pio affectu desiderauit es- I
se completum, vt scilicet in beatissimi Fœlicis confessoris Basilica poneretur. Qua occasione factum est, vt per eosdem perlatores literarum tuarum ingereres huiuscemodi quæstionem: atq; vt respondere quid mihi exinde videretur exposcens, nec tacens ipse quid sentias: nam dicis videri tibi, non esse inanes motus animorum religiosorum atque fidelium pro suis ita curantium. Adiungis etiam uacare non posse quod vniuersa pro defunctis Ecclesia supplicare

consue-

consueuit: vt hinc & illud conijci possit, hominiprodesse post mortem, si fide suorum humando eius corpori, talis prouideatur locus, in quo appareat opitulatio etiam isto modo quæsita sanctorum. Sed cum hæc ita sint, quomodo huic opinioni cõtrarium

2.Co.5. non sit, quod ait Apostolus, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; secundum ea quæ ꝑ corpus gessit, siue bonum, siue malum: non te satis videre significas. Hæc quippe Apostolica sententia ante mortem admonet fieri, quod possit prodesse post mortem: non tunc quando iam recipiendum est, quod quisque gesserit ante mortẽ. Verũ hęc ita soluitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere acquiritur,

K dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid adiuuent ista defunctos: ac per hoc secundum ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post corpus religiose pro illis facta fuerint, adiuuãtur. Sunt enim quos omnino nihil adiuuant ista, siue ꝑ eis fiant, quorum tam mala sunt merita, vt neq; talibus digni sint adiuuari: siue pro eis, quorum tam bona sunt, vt talibus non indigeant adiumentis. Genere igitur vitæ, quod gessit quisq; per corpus, efficitur, vt prosint vel non prosint, quæcũq; pro illo pie fiunt, cum reliquerit corpus. nam meritum, per quod ista prosint, si nullum comparatũ est in hac vita, frustra quæritur post hanc vitam. Ita fit vt neq; inaniter Ecclesia, vel suorũ cura pro defunctis, quod potuerit religionis impẽdat: & tñ ferat vnusquisq; secundum ea quæ gessit per corpus, siue bonum, siue malum, reddente dño vnicuiq; secundum opera eius. Vt. n. hoc qd' impẽdit, possit ei prodesse post corpus, in ea vita est acquisitum, quam gessit in corpore. Dixi ẽt tale aliquid ad Laurentium, quod ita se habet. Tempus autẽ, inq̃, quod inter hominis

In Enchiridio. c. 109. & seq. 13 mortem & vltimam resurrectionem positũ est, animas abditis receptaculis cõtinet: sicut vnaquæq; digna est vel requie, vel ęrũna, pro eo quod sortita est in carne, dum uiue-

L ret. Neq; negandum est defunctorum ani-

q. 2. cap. Tẽpus. 4. scn. di. 45. cap. Neq; negãdum. Quibus prosint orationes mas pietate suorum uiuentiũ releuari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur, uel eleemosinæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hęc ꝑ sunt, qui cum uiuerent, ut hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam uiuendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono, vt hæc non requirat: est & rursus talis in malo, vt nec his valeat, cũ hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo post hanc vitam possit releuari quispiam, vel grauari. Nemo autem se speret, quod hic neglexit, cum obierit, apud deum promereri. — Eleemosinæ & sacrificium & hmôi.

Nõ igitur ista, quæ pro defunctis, commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt aduersa sententiæ, qua dictum est, Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque secundum ea, quæ per 2.Co.5.

corpus gessit, siue bonum, siue malum, quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse: non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi M

propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia, siue altaris, siue quarumcunque eleemosinarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones sunt, pro non ualde malis propitiationes sunt, pro ualde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescunque uiuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut adhuc prosunt, ut sit plena remissio: aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Tertia tua quæstio est, Verũ statim in aduentu dñi credendum sit futurum esse iudicium, an spatio interposito temporis? — q̃stio. 3.

in cuius diebus aduentus, quoniam legimus, inquis, ꝙ qui supererunt, rapientur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino futuri sunt: nosse desidero, vtrum mox iudicium comitetur aduentum: — 1. Theſſ. 4.

& ij qui rapientur in nubes, an soluantur in mortem? nisi forte ad vicem mortis ipsam immutationem debeamus accipere. Huic interrogationi tuæ, qua quæris, vtrum in aduentu domini mox credendum sit futurum esse iudicium, puto quod sufficiat fides symboli, qua confitemur Christũ à patris A

dextera esse venturum, ad viuos & mortuos iudicandos. Cum ergo ipsa sit ei causa ueniendi, quid aliud acturus est mox vt uenerit, nisi propter quod ueniet? De illis autem qui rapientur in nubibus, in quadam epistolà, quam scripsi ad filium meũ nomine Mercatorẽ, quæ incipit, Proculdubio notissimum uobis, cum me consuluisset, de quibusdam quæstionibus Pelagianorum, qui negant mortem esse peccato retributã, quatenus disputauerim in subditis, Lege. Illi autem, inquam, de quibus dixit Apostolus,

cum

cum loqueretur de resurrectione mortuorũ, Et nos uiuentes, qui reliqui sumus simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum dño erimus: afferũt quidem aliquid q̃nis, sed propter seipsos, non propter istos: nam & si nõ sunt etiam ipsi morituri, quid istos adiuuet, omnino non video, cũ talia de his dici possint, qualia de illis dicta sunt duobus, Enoch scilicet & Helia. Sed reuera quantũ ad uerba beati Apostoli pertinet, videtur asserere quosdam in fine seculi adueniente domino, cum futura est resurrectio mortuo
B rum, non mortuos, sed viuos repertos, in illam immortalitatem, quæ sanctis etiam cæteris datur, repente mutandos, & simul cũ illis rapiendos, sicut dicit, in nubibus. Nec aliquid aliud mihi visum est, quotiens de his verbis uolui cogitare. Sed vellem hinc potius audire doctores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos, ad vitam transituros perpetuã dice-
1. Co. 15. re inueniatur Apostolus, Stulte tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur. Nam & illud quod in plerisq; codicibus legitur, Omnes resurgemus: vnde fieri poterit, nisi oẽs moriamur? Resurrectio quippe, nisi mors præcesserit, nulla est. Et quod nõnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi: & si quid aliud tale in sanctis libris inuenitur, ad id videtur impellere, vt nullos hominum existimemus immortalitatem, nisi mors præcesserit, adepturos: Proinde ubi di
1. Thes. 4. xit Apostolus, Et nos uiuentes qui reliqui sumus, in aduentu dñi non præueniemus eos qui aute dormierunt: ipse.n.dñs in iussu & in uoce archangeli & in tuba Dei de-
C scendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi: deinde nos uiuentes, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semp cũ dño erimus. Vellẽ de his verbis, vt dixi, audire doctores: & si mihi potuerint hæc ita exponi vt in eis posit intelligi, oẽs homines qui uiuunt, vel post nos victuri sunt, esse morituros, corrigere quod hinc aliquãdo aliter sensi. Neq; enim debemus esse indociles doctores, & certe melius homo corrigitur prauus, q̃ frangitur durus: cum i js quæ descripsimus, ita nostra vel aliorum exerceatur vel erudiatur infirmitas, vt tamen in eis nulla uelut canonica constituatur authoritas. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum intelligi voluisse claruerit, quod uidentur ipsa uerba clamare: id est, q̃ futuri sint in fine seculi, & secundo aduẽtu domini, qui
2. Co. 5. non expolientur corpore, sed superinduantur immortalitate, ut absorbeatur mortale à uita: huic sententiæ proculdubio conueniet, quod in regula fidei confitemur, uenturum dñm, iudicaturum viuos & mortuos: ut non hic intelligamus viuos iustos, mortuos aũt iniustos, quamuis iudicandi sint & iusti & iniusti: sed viuos, quos nõdũ exusse, mortuos aũt, quos iã exusse de corporibus,
D aduentus eius inueniet. Quæ si ita esse constiterit, illa uerba excutienda erunt quomodo sic accipiamus, Tu quod seminas non vi
1. Co. 5. uificatur, nisi prius moriatur: & illud, Oẽs resurgemus: siue, oẽs dormiemus: vt non aduersentur huic sententiæ, qua quidam credunter etiam cũ suis corporibus in æternũ non gustata morte victuri. Sed verumlibet horum veracior & perspicacior intellectus inueniatur, quid ad causam pertinebit istorũ, siue omnes debita morte plectãtur, siue aliquibus ab hac exceptis conditione parcatur: cũ tamen constet non solũ mortem animæ, verumetiam corporis secuturam non fuisse, si peccatum non præcessisset: & gratiæ mirabiliore virtute iustos à morte ad æternam beatitudinẽ reuiuiscere, q̃ in mortis experientiam non uenire. Hæc propter illos, de quibus mihi scripsisti, satis dicta sint: quamuis eos iam non existimẽ dicere, et si non peccasset Adam, fuisse vel corpore moriturũ. Cæterum quod attinet ad quæstionem resurrectionis, propter illos qui credunt non esse morituri, sed ex hac mortalitate ad immortalitatem sine morte media transituri, inquisitio diligentior adhibenda
E est, & si quid hinc absolutũ ac definitum disputatione rationabili atque perfecta vel audisti, vel legisti, vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto mihi mittere non graueris. Ego enim, quod cõfitendũ est charitati tuæ, plus amo discere q̃ docere. nam hoc admonemur etiã dicente Apostolo Iacobo, Sit aũt omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquẽdum. Vt ergo discamus, inuitare nos debet Iaco. 1.
suauitas veritatis: vt aũt doceamus, cogere necessitas charitatis: vbi potius orandum est, vt transeat ista necessitas qua hominẽ docet aliquid homo, & simus oẽs docibiles Esa. 54.
dei: quãuis & hoc simus, cum ea quæ ad ve- Ioan. 6.
ram

ram pietatem pertinent, discimus, etiam qñ
1.Co.3. illa docere videtur homo: quia neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Cum itaque si deus incrementum non daret, non essent Apostoli plantatores & rigatores: quanto magis ego vel tu vel quilibet huius temporis homines, quando nobis videmur esse doctores? Quarta tua quæstio est, quare dixerit Dauid, Potens in terra erit semé eius, F generatio rectorum benedicetur, cùm sciamus iustorum filios & fuisse & esse maledictos: & iniustorum, & fuisse & esse bñdictos. Huic quæstioni de Psalmo ipsius expositioné respondeo, quem cum in populo tractaré, dixi, Btūs enim vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. Viderit deus qui solus & ueraciter & misericorditer iudicat, quanta iste proficiat in mandatis eius quoniam tentatio est vita humana super terrá, sicut sanctus Iob dicit. Et iterum scriptum est, Quoniam corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Qui autem iudicat nos, dominus est. Nec ante tempus iudicare debemus, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & túc laus erit vnicuique à deo. Viderit ergo ille quantum quisque proficiat, in mandatis eius tamen volet nimis, qui pacem illius coædificationis adamauerit: nec iam desperare debet, quoniam in mandatis eius volet nimis, pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vnde, Potens in terra erit semen eius. Et semen futuræ messis, opera esse misericordiæ, Apostolus testis est qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim proprio metemus non deficientes. Et iterum, Hoc autem, inquit, qui parce seminat, parce & metet. Quid autem fratres potentius, quàm vt regnum cœlorum non solum Zachæus emat dimidio rerum suarū, sed & vidua duobus minutis: & tantundem ibi vterq; possideat? Quid potentius, q̃ vt idem regnum & thesauris diuitis, & calice aquæ frigidæ pauperis valeat? Sunt autem qui ista faciunt dum terrena cōquirunt, aut hic mercedem sperantes à domino, aut hominibus placere cupiétes. Sed generatio rectorum benedicetur, id est, opera eorū quorum bonus deus Israel, qui recto sunt corde. Rectum autem cor est, non resistere patri emendanti, & credere pollicenti, non eorum quibus commouentur pedes, & effunduntur gressus atq; labūtur, sicut in alio Psalmo canitur, dum zelant in peccatoribus, pacem peccatorum videntes, & putant perire opera sua, quia non eis merces redditur peritura. At iste vir qui timet dominū, & in templum sanctum dei conuersione recti cordis aptatur, nec gloriam hominum quærit, nec terenas diuitias concupiscit, & tamen gloria & diuitiæ in domo eius. Domus enim eius cor eius est, vbi deo habitante opulentius habitat, cum spe vitæ æternæ, q̃ hominibus habitantibus in marmoratis laqueatisq; tectis, cum timore mortis æternæ. Huius enim iustitia manet in seculū seculi. Ipsa eius gloria, ipsa diuitiæ. Illius autem purpura & byssus & epulæ splendidæ, & cum præsto sunt, transeunt, & cum ad finem venerint, aquæ guttam ex digito stillantem desiderans, ardens lingua clamabit. Hæc sunt quæ in dicto Psalmo exposuisse me memini, & ad quæstionis tuæ quarto loco propositæ solutionem satis esse nunc existimo. Quinto autem loco id posuisti, vnde post omnia disputaturum me esse promisi. Sexta tua proposita est, Vtrum iuxta historiam libri Regnorum, Pythonissa ipsum prophetam Samuelem de inferno euocauerit: Hoc à me beatæ memoriæ Simplicianus Mediolanensis Eps aliquando quæsiuit. Quid ergo ei responderim, subditum lege, Item quæris inquam, vtrum spiritus immundus qui erat in Pythonissa, potuerit agere, vt Samuel à Saule videretur, & loqueretur cum eo? Sed multo maioris miraculi est, q̄ ipse Satanas princeps omniū immūdorum spirituum potuit loqui cum deo, & petere tentandum Iob iustissimum virū, qui etiam Apostolos tentandos petijt. Aut si hoc ideo non habet difficilem quæstioné, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ vbiq; præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est cui loquitur, deus. Interest enim quid ipse loquatur, quia & imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus prouidentissime consulit ad salutem, & cum multis nocentibus loquitur, quos iubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quæstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus, cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis deus creator & sanctificator longe vtique maior est. Quod si hoc mouet, quòd licuerit maligno spiritu

Marginalia: quest.4. — Psal.3. — Iob.7. — Sapié.9. — 1.Co.14 — Lucæ.2. — Gala.6. — G — 1.Co.9. — Luc.19. — Luc.21. — Psal.74. — Psal.27. — H — Qõ.6. — 1.Re.28 — qõne. — Iob.1. — I — Luc.2.

ſpiritui citare animam iuſti,& tanq̃ de abditis mortuorum receptaculis euocare: nonne magis mirandum eſt, quòd Satanas ipſum dominum aſſumpſit, & conſtituit ſuper pinnam templi? Quolibet.n.modo id
Mat.4. fecerit,ille etiam modus quo Samueli factũ eſt vt excitaretur, ſimiliter latet. Niſi forte quis dixerit, faciliorem diabolo fuiſſe licentiam ad dominum viuum vnde voluit aſſumendum,& vbi voluit conſtituendum, q̃ ad Samuelis defuncti ſpiritum à ſuis ſedi-
K bus excitandum. Quòd ſi illud in Euãgelio nos ideo non perturbat, quia dominus voluit atq; permiſit nulla diminutione ſuæ poteſtatis & diuinitatis id fieri: ſicut ab ipſis Iudæis quanquam peruerſis atq; immũdis, & facta diaboli facientibus, & teneri ſe &
Mat.26. & 27. vinciri,& illudi, & crucifigi, atq; interfici paſſus eſt: non eſt abſurdum credere, ex aliqua diſpenſatione diuinæ voluntatis permiſſum fuiſſe,ut non inuitus, nec dominante aut ſubiugante magica potentia, ſed volens atq; obtemperans occultæ diſpenſationi Dei,quæ Phythoniſſam illam & Saulem latebat, conſentiret ſpiritus Prophetæ ſancti ſe oſtendi aſpectibus regis, diuina eũ ſententia percuſſurus. Cur.n.anima boni hominis à malis uiuis euocata ſi venerit, amittere videatur dignitatem ſuam,cũ & uiui plerunq; boni uocati ad malos veniãt,& agant cum eis quod officium poſtulat æquitatis, ſeruato atq; inconcuſſo decore uirtutis ſuę, & illorũ vitijs pro rerum præſentium, vel vſu vel neceſsitate tractatis? Quanquam in hoc facto poteſt eſſe alius facilior exitus,& expeditior intellectus, vt non vere ſpiritum Samuelis excitatum à requie ſua credamus, ſed aliquod phantaſma, & imaginariam illuſionem diaboli machinationibus factam:
L quam propterea ſcriptura nomine Samuelis appellat, quia ſolent imagines earum rerum nominibus appellari,quarum imagines ſunt: ſicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materia metalli, aut ligni,vel cuiuſq; rei aptæ ad opera huiuſmodi: quæ etiam videntur in ſomnis, & omnes ferè imagines earum rerũ,quarũ imagines ſunt, appellari ſolent nominibus. Quis enim eſt qui hominẽ pictum dubitet uocare hominem,quandoquidem & ſingulorũ quorumque picturam cum aſpicimus, propria cuiq; nomina incunctanter adhibemus: velut intuentes tabulam aut parietẽ, dicimus, Ille Cicero eſt, ille Saluſtius, ille Achilles, ille Hector: hoc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil ſint quàm pictæ imagines? Vnde cherubin cum ſint cœleſtes virtutes facta tamen ex metallo, quod imperauit deus, ſuper arcam teſtamenti ma- Exo.25.
gnæ rei ſignificandæ gratia,non aliud quàm cherubin illa quoq; figmenta vocitantur. Item quiſquis vidit ſomnium, non dicit, Vidi imaginem Auguſtini, aut Simpliciani: ſed uidi Auguſtinum, aut Simplicianum, cum eo tempore quo tale aliquid vidit, nos ignoraremus: vſqueadeo manifeſtum eſt, Gen.41.
non ipſos homines,ſed imagines eorum ui- M
deri. Et Pharao ſpicas ſe dixit vidiſſe in ſomnijs,& boues,non ſpicarum aut boum imagines. Si igitur liquido conſtat nominibus earum rerum, quarum imagines ſunt, eaſdẽ imagines appellari: non mirũ eſt q̃ ſcriptura dicit Samuelem viſum, etiam ſi forte 1. Reg.
imago Samuelis apparuit machinamento e- 28.
ius,qui transfigurat ſe velut angelum lucis, 2.Co.11.
& miniſtros ſuos uelut miniſtros iuſtitiæ. Iam uero ſi illud mouet, quomodo & à maligno ſpiritu Sauli vera prædicta ſint,poteſt & illud mirum videri, quo dæmones agno- Matt.8.
uerint Chriſtum,quem Iudæi non agnoſcebant. Cum.n.vult deus etiam per infimos infernoſq; ſpiritus aliquem uera cognoſcere,temporalia duntaxat, atq; ad iſtam mortalitatem pertinentia: facile eſt & non incongruum, vt omnipotens & iuſtus ad eorum pœnam quibus iſta prædicantur, vt malum quod eis impendet antequam ueniat prænoſcendo patiantur occulto apparatu myſteriorum ſuorum etiam ſpiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, vt quod audiunt ab angelis, prænuncient hominibus. Tantum autem audiunt,quantum omnium dominus atque moderator, vel iubet, A
vel ſinit: vnde etiam ſpiritus Phythonicus in Actibus Apoſtolorum atteſtatur Paulo Act.16.
Apoſtolo, & Euangeliſta eſſe conatur. Miſcent tamen iſti fallacias,& uerum quod noſſe potuerint,non docendi magis q̃ decipiendi fine prænunciant. Et forte hoc eſt,q̃ cũ illa imago Samuelis Saulem prædiceret mo 1. Reg.
riturum,dixit etiam ſecum futurum, quod 28.
vtiq; falſum eſt. Magno quippe interuallo poſt mortem ſeparari bonos a malis in Euangelio legimus,cum dominus inter ſuper Luc.16.
bum illũ diuitem, cũ iam apud inferos tormenta pateretur: & illum qui ad eius ianuam ulceroſus iacebat, iam in requie conſtitutum, magnum chaos interiectum eſſe teſtetur:

testetur. Aut si propterea Samuel Sauli di-
1. Reg. xit, Mecum eris: ut non ad æqualitatem fœ
28. licitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, eo q̄ vterq; homo fuerit, & uterque mori potuerit, iamq; mortuus, mortē viuo prænunciabat. Perspicit, quantum opinor, prudentia tua, secundum utrunque intellectum habere exitum illam lectionem, quę non fit contra fidem: nisi forte profundiore & perplexiore inquisitione, quæ uel
B uiriū mearum, uel temporis excedit angustias, inueniatur ad liquidum; vel posse vel non posse animam humanam, cū ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocari, viuorum apparere conspectibus, et corporis lineamenta gestantē, vt non solū uideri ualeat, sed & agnosci. Et si pōt, vtrū ēt iusti anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostēdi occultioribus mysteriis summæ legis obtemperans, ut si fieri nō posse claruerit, non uterq; sensus in huius scripturæ tractatione atq; expositione admittatur, sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam siue illud fieri possit, siue non possit, tamen fallacia Satanæ atq; imaginū simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis inuigilat: hæc diximus pedetentim quidem, ne inquisitionibus diligētioribus præscribamus, sed tamen potius existimemus tale aliquid factum à maligno spiritu Phythonissæ illius ministerio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atque explicare non datur.
C Hæc sunt quæ tunc de Phythonissa & Sa-
Quæstio. 7. muele scripsi. Septima tua propositio est, Qualiter satisfaciendum sit eis, qui dicunt Saram stuprum non effugisse, cum dicant Abimelech ab eius conuentione somnio esse reuocatum, & immissum in eius copu-
Gen. 12. lam Pharaonem. Non uideo, cur ad hoc credendum scriptura nos cogat. Accepit enim eam quidem uxorem, continuoq; ditatus est Abraham multis Aegyptiorū muneribus propter illā: sed non scriptum est, q̄ cum ea Pharao dormierit, eiq; permixtus sit, quoniam deus eum multis magnisq; cladibus affligendo id facere non permisit. Nō enim placitæ regibus ad coniugium fœminæ mox etiam carne copulabantur. Sed si-
Hest. 2. cut legimus in libro qui prænotatur Hester, per aliquot menses immo per totum annum, vnguentis pigmentis & aromatibus accurabantur earum corpora, priusquā corpori regio miscerentur. Hoc ergo spatio facta sunt illa quæ scripta sunt donec Pharao contritus & exterritus, marito restituisset vxorem. Abimelech autem quoniam somnio est ab eius commixtione prohibitus, ideoq; Saram nouisse stuprum contendunt: putant utiq; regem vt somniaret, non nisi post eius concubitum dormire potuisse. Quasi uero vt omittam tempus quo accurabantur vt supra dixi ad uoluptatem D
regiam corpora fœminarum, non potuerit Deus priusquam conuenirent eum mergere in somno, & admonere per somnium. Dicam quod factum est in Mauritania Sitifensi. Neque enim Deus sanctorum, non ipse est etiam Deus? Viduam in proposito continentiæ constitutam Celcichius quidā cathecumenus iuuenis rapuit, ut haberet vxorem. Antequam concumberet pressus somno, & territus somnio, Sitifensi Episcopo eandem vehementissime requirenti, reuocauit intactam. Viuunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus, & ipso in se facto miraculo conuersus ad dūm, ad Episcopatum mirabili probitate peruenit, illa tn lib. 22. c.
sancta uiduitate persistit. Quid autem dixe- 33.
rim contra Faustū Manichæum, cū calumniaretur patriarchæ Abrahæ .s. q̄ vxorem suam duobus regibus ad concubitum venditasset, indignansq; subtexi. Quod autem iustum & fidelem virum matrimonij sui infamosissimum nundinatorem appellans, auaritiæ ac ventris causa duobus regibus, Abimelech ac Pharaoni diuersis temporibus Gen. 12.
Saram coniugem suam sororem mentitum, & 20.
quia erat pulcherrima, in concubitum asserit venditasse, non ore veridico à turpitudi- E
ne separat honestatem, sed ore maledico totum uertit in crimen. Hoc enim Abrahæ factum lenocinio simile videtur, sed non valentibus ex illius æternæ legis lumine à peccatis recte facta discernere: quibus & constantia, pertinacia videri potest, & virtus fiduciæ, vitium putatur audaciæ, & quæcunque similiter obijciuntur quasi non recte agentibus à non recte cernentibus. Neq; .n. Abraham flagitio cōsensit vxoris, eiusq; vendidit adulterium: sed sicut illa famulā suam non libidine mariti permisit, sed officio generandi ultro obtulit, nequaquam turbato ordine naturali, vbi eius potestas erat iubens potius obedienti, quàm cedens concupiscenti: sic & ipse coniugem castam, & casto corde sibi cohærentem, de cuius

animo

animo ubi pudicitiæ uirtus habitat, nullo modo dubitabat, tacuit vxorem, dixit sororem: ne se occiso ab alienigenis atq; impijs captiua possideretur, certus de deo suo q nihil eam turpe ac flagitiosum perpeti sineret. Nec eum fides aut spes fefellit. Namq; Pharao territus monstris, multisq; propter eam malis afflictus, ubi eius esse uxorem diuinitus didicit, illæsam cũ honore restituit. Abimelech autẽ somnio cõmonitus, & edo-
F ctus, similiter fecit. Nouissime exponen-
quęst. 8. dum poscis de spiritu dei qui superferebatur super aquã. Quidam.n. asseuerant, inquis, spiritumsanctũ, alij mundanum spiritum dicunt, dicentes, quia non potuit historiographus cũ creaturis enumerare creatorẽ, nec huic locum aliquem deputare, qui vbiq; sit totus, cũ patre videlicet atq; filio. Quid er-
Cap. 4. go istorum senserim, ex primo libro eorũ
& sequ. quos de Genesi duodecim, sicut potui, non secundum allegorias, sed secundum rerũ gestarum fidem scripsi, & in hoc opusculum transtuli. Inest, inquam, deo benignitas summa & sancta, & iusta: & quidam non ex indigentia, sed ex beneficentia veniens amor in opera sua. Propterea priusquam scriberetur dixit Deus, Fiat lux, præcessit scriptu-
Gene. 1. ra dicens, Et spiritus Dei superferebatur super aquam: quia siue aquæ nomine appellare voluit totam corporalem materiam, vt eo modo insinuaret, vnde facta & formata sint omnia, quæ in suis generibus iam dignoscere possumus: appellans aquam, quia ex humida natura videmus omnia in terra per species uarias formari atque concrescere: siue spiritalem vitam quandam an-
G te formam conuersionis, quasi fluitantem, superferebatur vtiq; spiritus dei: quia subiacebat .s. bonæ voluntati creatoris, quicquid illud erat, quod formandum perficiendũq; inchoauerat: vt dicente deo in verbo suo, Fiat lux, in bona voluntate i. hoc est, in beneplacito eius, pro modo sui generis maneret quod factum est. Et ideo rectum est qđ placuerit deo, scriptura dicente, Et facta est lux, Et vidit Deus lucem quia bona est, ut quemadmodum in ipso exordio inchoatæ creaturæ, quæ ex cœli & terræ nomine, propter hoc quod de illa perficiendum erat, commemorata est, trinitas insinuatur creatoris: nam dicente scriptura, In principio fecit Deus cœlum & terram: intelligimus patrem in dei nomine, & filium in principij nomine, qui non patris, sed per seipsum creaturæ primitus, ac potissimum spiritalis creaturæ, & consequenter etiam vniuersæ creaturæ principium est. Dicente autem scriptura, Spiritus dei superferebatur super aquam: compleam commemorationẽ trinitatis agnoscimus: Ita & in conuersione at que perfectione creaturæ, vt rerum species digerantur, eadem trinitas insinuatur, uerbum dei, scilicet & verbi generator, cum dicitur, Dixit deus: & sancta bonitas in qua deo placet quicquid ei pro suæ naturæ mo-
dulo perfectum placet, cum dicitur, Vidit H
Deus quia bonum est. Sed cur commemorata prius, quamuis imperfecta creatura, postea commemoratur spiritus Dei, prius dicente scriptura, Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum: ac deinde inferente, Et spiritus Dei superferebatur super aquam? An quoniam egenus atque indigus amor ita diligit, ut rebus quas diligit subijciatur: propterea cum memoraretur spiritus Dei in quo sancta eius beneuolentia dilectioq; intelligitur, superferri dictus est: ne faciendo opera sua, per indigentiæ necessitatem potius, q̃ per abundantiam beneficentiæ Deus amare putaretur? Cuius rei memor Apostolus dicturus de charitate, supereminentẽ viam demonstraturum se ait. Et alio loco, 1. Cor.
Supereminentem, inquit, scientiæ charita- 12.
tem Christi. Cum ergo sic oporteret in- Ephe. 3.
sinuare spiritum Dei, vt superferri diceretur, commodius factum est, vt prius insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur: non enim loco, sed omnia superante ac præcellente potentia. Iam nũc Q. 5.
illud quod reddẽdum distuleram, paulisper Act. 13.
intende. Quæris enim quare dixerit domi- I
nus nimirum præscius futurorũ, Elegi Dauid secundum cor meum, cum talia tantaq; ipse homo cõmiserit. Quod quidem, si de ipso Dauid, qui reprobato Saule & extincto, fuit rex Israel, dictum intelligamus, magis quia deus præscius futurorum, est, præuidit in eo tantam pietatem, tamq; ue-
racem pœnitentiam, vt esset in eorum nu- Psal. 31.
mero, de quibus ipse dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata, Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. Cum ergo pręsciret eum Deus peccaturum, & peccata sua pia humilitate & sincera pœnitentia deleturum, cur non diceret, Inueni Dauid secundum cor meum, cui non erat imputaturus peccatum

tum tam multa bona facienti, & cum tanta pietate viuēti, & ipsa pietate ꝑ peccatis suis sacrificium contriti spiritus offerenti? Propter hæc omnia verissime dictum est, Inueni Dauid secūdum cor meum: quia licet secundum cor dei non esset, quod ille peccauerat, tamē secundū cor dei fuit, q pro peccatis suis congrua pœnitentia satisfecit. Hoc solum ergo in illo secundum cor dei non fuit. quod illi deus non imputauit. Hoc itaq; ablato, id est, non imputato, quid remansit nisi vnde verissime diceretur, Inueni Dauid secundum cor meum? Si autem hoc prophetice dictum de Christo velimus accipere, nullus nodus quæstionis occurret, nisi forte vt quæratur a nobis quomodo Christum recte isto nomine vocare potuerit. Sed respondemus ꝑ semen Dauid, ex quo carnem Christus assumpsit, nec sine exemplo rationē huius in Christo nominis reddimus. Inuenimus q pe apertissime Iesum Christū apud prophetam Ezechielem Dauid esse apellatum, vbi legitur ex persona dei patris, Et suscitabo super pecora mea pastorem vnum qui pascat ea, seruum meum Dauid, & ipse pascet ea, & ipsa erit his in pastorem, Ego autem dñs ero eis in deum, & seruus meus Dauid princeps in medio eorum, ego dominus locutus sum. Et alio loco, Et rex, inquit, vnus erit omnibus imperans, & nō erūt vltra duæ gētes, nec diuidentur amplius in duo regna, neque polluentur vltrà in idolis suis, & abominationibus suis, & in cunctis iniquitatibus suis: & saluos eos faciā de vniuersis sedibus suis in quibus peccauerunt, & mundabo eos, Et erūt mihi populus, & ero eis deus, & seruus meus Dauid rex super eos & pastor vnus erit omniū eorum. Osee quoq; Propheta, cum prænunciaret tempus Iudæorū, quale nunc habent, & in Christum eos postea credituros, eundem Christum Dauid nomine prophetauit dicēs, Q̄m diebus multis sedebunt filij Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Sic nunc esse Iudæos ambigit nemo. Sed quod ait Apostolus Paulus gētibus loquens, Sicut enim vos aliqn̄ non credidistis deo, nunc aūt misericordiā consecuti estis ꝑ incredulitatem illorum: ita, & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiā consequantur. Hoc Propheta iste tanto ante prædicens secutus adiunxit, Et postea reuertentur filij Israel, & inquirent dominum deūm suum, & Dauid regem suum, & stupescent in domino, & in bonis ipsius in nouissimis diebus. Ecce & hic per Dauid non nisi prophetatus est Christus, quoniā quando ista prophetabātur, ille Dauid rex Israel iam olim ante dormierat: dominus autē Iesus ex eius semine fuerat in carne venturus, propter quod prophetico loquēdi modo appellabatur Dauid. Videtur autem Apostolus hoc testimonium ita posuisse in Actibus Apostolorum, vt non nisi de illo rege Dauid qui Sauli successit posit intelligi, Nam inter cætera, Exinde, inquit, postulauerunt regem & dedit illis deus Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin annis quadraginta, Et amoto illo suscitauit illis Dauid regem, cui & testimonium perhibens dixit, Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. Sed quando secutus adiunxit & dicit, Huius Deus ex semine, secundum promissionem, adduxit Israel saluatorem Iesum: altius significauit in domino Iesu potius esse intelligendum illud testimonium, qui vere facit omnes voluntates dei patris, quàm in illo rege Dauid, qui licet secundum superiorem disputationem remissis peccatis propter ipsam quoque piam pœnitentiam non immerito dici posit inuentus secundum cor dei, tamen omnes voluntates dei quomodo fecit? Qui cum excellentissime laudaretur, quando eius tempora, & facta enarrantur: notatus est tamen quòd non destruxit excelsa, vbi sacrificabat populus dei contra præceptum dei, qui tantummodo in tabernaculo testimonij sibi sacrificari iusserat, quamuis etiam in eisdem excelsis eidem sacrificaretur deo. Quæ postmodum excelsa ex ipsius Dauid semine ꝓpagatus rex Ezechias, cum testimonio magnæ suæ laudis euertit.

Marginal notes: K, L, M, A (section letters); Christ. Dauid appellatus est.; Ezc.34.; Eze.37.; Osee. 3.; Ro. 11.; Acto.13

Sicut potui respondi inquisitionibus tuis. Si quid de istis rebus inuenisti melius, siue inuenire potueris, gratissimum habebimus, si nos feceris nosse. Ego enim, quod & supra de me commemoraui, magis amo discere q̄ docere.

Finis.

B SEXAGINTA QVINQVE Quęstionum Dialogus sub titulo Orosij percontantis, & Augustini respondentis.

PRAEFATIO.

C

LIcet multi & probatissimi viri diuerso quidem stylo, sed non diuersa fide innumerabilia opuscula ediderint, ita ut difficile sit eorum omnia legere: ea tamen quæ leguntur, propter eloquij venustaté, & difficillimas quæstionum perplexitates minime intelliguntur: Reuera enim, dum nituntur propter altitudinem scripturæ diuinæ occultam viam carpere, paruitati nostræ ambiguitatem non minimam reliquerunt. Sunt etiam planè spiritales viri, qui eorum assequuntur eloquium, & penetrât intellectum. Quorum vos dum concupiscentijs satisfacimus, præclaræ corú scientiæ non æquamur, vt eas sicut illi intelligere valeamus. Quapropter quæso te, vt percôtanti mihi respondeas, & quæ obscuri-

Orosij quęstio. tatem faciunt, elucidare digneris. In primis igitur quæro abs te, verum deus Tri-

Augus. respôsio. nitas sit, & quibus testimonijs approbes, nosse desidero. Principium Geneseos eui-

Gene. 1. denter ostendit. Ait enim, In principio fecit deus cœlum & terram. Quid autem

D principium intelligendum putabimus, nisi

Ioan. 8. filium? Ipse enim de seipso, interrogantibus Iudæis quis esset, respondit, Principium qui

Ioan. 1. & loquor vobis. Ergo principiú filius. Per filium fecit deus cœlú & terrá, Omnia per ipsum facta sunt, sicut Euangelista Ioannes narrat, & sine ipso factum est nihil. Proculdubio in dei nomine pater, in principij nomine filius intelligendus est. Profecto cú dixisset, In principio fecit deus cœlú & terrá: secutus adiunxit, lit spiritus dei ferebatur super aquas: qui tertia est in Trinitate persona. Igitur si Trinitas non esset, nunquá dńs noster Iesus Chrius diceret discipulis suis,

Mat. 28. Ite baptizate oés gentes in nomine patris, & filij, & spiritussancti: nec baptizato domino in Iordane à Ioanne, vox de cœlo dixisset, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: nec spiritussanctus

Mat. 3. in columbæ specie descendisset super eum, & mansisse diceretur. Miror infœlicé Sabellianorum hæresim, hoc est Patripassianorum, q sic cæci sunt mente, vt iá præclara, tam aperta testimonia non attendant. Ipsi nanq; asserunt vnam esse personam.i. ipsum filium esse qui pater est, & ipsum & spm̃ sanctum. Sed nos cæcitatem ipsorum relinquétes, tres personas secundum scripturas san-

E ctas intelligamus.i. alium esse patrem qui genuit, alium filium qui genitus est à patre, alium spiritumsanctum: non aliud, quia substantia vnum sunt. Personas distinguimus, non deitaté separamus. Igitur filius dei natura est filius, non adoptione. Sic.n. scriptú est,

Ex vtero, inquit, ante luciferum genui te. Ps. 109.

Non q deus pater vterum habeat sicut nos, aut corporeus esse credendus sit, sed per vterum substantiam intelligi voluit, de qua natus est filius. Qd est pater, hoc genuit: deus deum, lux lucem. Igitur sicut homo hominem, & canis cané gignit. Nunquam aût visum est vt homo genuerit cané. Ac per hoc non de nihilo, neque de aliqua alia substantia, sed de seipso filium genuit. De perso- q. 2.

narum distinctione, vel de geniti filij persona satisfactum mihi esse arbitror. Núc quęro, a te quid credas de spú sancto, vtrum & ipse ingenitus sit, an genitus. Spiritumsan- Responsio.

ctum neque ingenitum, neq; genitum fides certa declarat. Quia si dixerimus, ingenitú, duos patres affirmare videbimur. Si autem genitum, tunc duos filios credere culpabimur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est nec genitus, sed ab vtroq; procedens F

.i. à patre & filio. Et vt hæc testimonijs approbem, ipsum dńm nostrum Iesum Christum discipulos suos audi docentem, Cum Ioá. 15.

autem venerit, inquit, paracletus quem ego mittam uobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursum ipse dńs noster Iesus Christus, post resurrectionem suá, vt ostenderet à se procedere spiritumsanctum sicut à patre, insufflans in discipulos suos, ait, Accipite spiritumsanctum. Item, Ego mittam Ioá. 20.

promissum patris mei in vos. Vnus ergo spi- Luc. 24.

ritus est patris, & filij, vnus amborum spiritus. Igitur q patris sit spiritus, ipse dńs & saluator noster Iesus Chrus discipulis suis, ait, Non enim vos estis qui loquimini, sed Mat. 10

spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et quòd idé, & filij sit spiritus, Paulus Apostolus testis est, Si quis autem, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius. Rom. 8.

De

De singulis psonis, quòd aliud sit pater, alius filius, alius spiritussanctus, vel quòd filius sit genitus, & spiritussanctus procedēs, secundum scripturas sanctas aduertimus: Nunc vero illud scire cupio, si Deus sit filius, aut spiritussanctus, vel verū una sit substantia vel essentia, q̃ Græci οὐσίαν vocāt.

G Intende animo, & vere quæ te mouent

Respōsio. libentius demonstrabo. Beatus Paulus Apostolus, quòd filius sit deus, ad Romanos scribens de Israelitis, Quorum patres, inquit,

Rom. 9. ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secu-

Ioā. 17. la. Et iterum in Euāgelio secundū Ioannē, Vt cognoscant, inquit, te solum verū deum, & quē misisti Iesum Christū. Ordo est verborum, Vt cognoscant te, & quē misisti Iesum Christū solum verū deū. Et rursus alia scriptura dicit, Vt simus in vero filio eius Ie-

1. Ioā. 5. su Christo: ipse est verus deus & vita æter-

Ioā. 10. na. Et vt æqualitatem suā ostendat, ait ipse

Ioan. 5. dn̄s, Ego & pater vnū sumus: Vnū sunt scilicet natura, non persona. Et iterum, Propterea, inquit, quærebant Iudæi Iesum interficare, quia non solū soluebat sabatum, sed & patrem suū dicebat deū, æqualem se faciens

Phili. 2. deo. Et rursum beatus Apostolus Paulus, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualē deo. Non enim

H poterat esse rapina, vbi æqualis erat natura, quę nō erat vsurpata, sed nata. Non rapuit, quia habuit: & multa innumerabilia, quæ ad momentum non occurrunt. Spiritum verō

Acto. 5. sanctum uerū deū actus Apostolorum apertissime edocent. Anania, inquit Petrus, cur tentauit satanas cor tuū mentiri te spūisancto? Et infra, Non es hominibus mentitus,

Ioan. 4. 1. Co. 6. sed deo. Et in Euāgelio secundum Ioanne, Deus, inquit, spiritus est. Paulus Apostolus ad Corinthios scribens, Nescitis, inquit, q̄a corpora vestra templum sunt spiritussancti qui in vobis est, quem habet s à deo, & non estis vestri: Empti enim estis precio magno: glorificate ergo & portate deū in corpore vestro. Pater inquam est deus, filius deus, spiritussanctus deus: Non tres dij, sed vnus est deus: Nam si pater maior, filius minor, spiritussanctus plusquam minor quod hæretica prauitas asserit, iam non erit vnus deus sed tres dij, quod nefas est credere. Et valde redarguit illos scriptura diuina. Audi

Deut. 6. Israel, inquit, dominus deus tuus, deus vnus est: Ac per hoc, sicut non dicimus tres deos nec tres essentias, ita nec tres sapientias, nec tres spiritus. Nā interrogati de singulis personis: Si pater sit sapiētia vel spiritussanctus: rn̄demus, Pater sapientia, & filius sapientia, & spiritussanctus sapientia: Non tres sapientię, nec tres spiritus, sed vna sapientia est, & vnus spiritus, sicut est vna substantia, aut una essentia: quia hoc est illi esse quod sapiētem esse, vel spiritū esse. Et si æquales sunt

Quæ. 4. pater & filius, quomodo ipse filius dicit, Pa- Ioā. 14.

ter maior me est. Et, Non ueni uoluntatem & 6

meām facere, sed voluntatem eius qui me Mat. 26.

misit. Et iterum, Pater si fieri potest transeat Ioan. 7.

à me calix iste. Et, Mea doctrina nō est mea Respon

sed eius qui me misit? Ista omnia & alia, sio.

quæ a te non sunt dicta, secundum formam serui quam assumpsit dicta sunt. Igitur cū primus hō cōditus eēt a deo, & libero arbitrio muneratus, præceptumq; ei positum esset, si custodisset quæ ei deus præceperat, morte non corporis, neq; animæ mulctaretur. Sed ille inobediēs mādato dei, atq; elat⁹ superbia, suasioni serpētis obediēs, pcepto cōtēpsit. Et hæc causa extitit, vt mortis periculum incurreret, & ab illo uno hoie oīs humana natura vitiosa atq; pctō obnoxia mortalis existeret. Apostolus Paulus, Per vnū hominem, inquit, peccatum intrauit in mūdum & per peccatum mors, & ita in oēs ho-

Rom. 5. mines mors pertransijt, in quo omnes peccauerunt. Quia sicut per vnum hominem omnes homines in condemnationem, ita & per vnius iustitiam, omnes homines in iu-

K stificationem vitæ. Et iterum, Primus ho-

1. Co. 15 mo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Hic, inquam, homo cœlestis est. Celestem itaq; dico, quia non ex humano conceptus est semine, sed de Maria virgine pro nostra salute assumptus à filio dei sicut Euangelista Ioannes testatur. Et verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis. E verbum caro factum est, non in carne mutatum, vt nō desisteret esse quod erat,

Ioan. 1. sed cæperit esse quod non erat. Assumpsit enim carnem, non se conuertit in carnem. Carnem istam à parte totum hominem intelligimus, id est, carnem & animam rationalem. Et sicut primus homo & carne & anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit vt per mediatorem dei, & hominum, hominem Iesum Christum, & carne, & anima viuificaretur. Ergo vt supra diximus, secundum assumptam hominis formam dictum est, Pater maior me est. Video te dum de uno filio dei in-

quirimus, duos introducere voluisse, vt di
Ioã. 14. cas filium dei,& filiũ hominis. Non sunt
q.5. duo filij, sed vnus est filius. Quia ille qui
Respon erat dei filius, factus est filius hominis in
sio. vnitate personæ. Quia sicut anima & caro
L vnus est hõ, ita verbũ & hõ vnus est Christus. Duas substãtias.i. duas naturas accipimus in vno filio dei, vnam diuinitatis,& humanitatis, non duas personas: igitur si dixerimus duas esse personas, introducemus esse duos filios,& iam non esse trinitas, sed quaternitas. Profecto.n.per illud quod deus ẽ, æqualis semper patri, ubiq; præsens est,& in cœlo totus,& in terra totus,& nullo contẽtus loco. Per id quod hõ, & passus & mortuus,& resurrexit, & ascendit in cœlum, sedetq; ad dexteram dei patris:& sic veniet ad iudicandum viuos & mortuos, quẽadmodũ visus est ire in cœlum, in eadẽ forma carnis
q.6. atq; substantiæ, cui profecto immortalitatẽ dedit, naturã non abstulit. Cum vna sit substãtia patris & filij & spiritussancti, quõ
Respon filius sine patre & spiritusancto suscepit car
sio. nem? Neq; persona patris, neq; spiritussancti, sed sola filij persona suscepit carnem. Et vt intelligas, comparationibus vtar, vt ex creatura intelligas creatorem. Certe in anima est ratio, & cum vnum sint, aliud anima agit, aliud ratio. Anima viuimus, ratione sapimus. Ita pater & filius & spiritussanctus cum sint vna substantia, tota trinitas
q.7. operata est hominem, quem non tota trinitas assumpsit, sed sola filij persona. Volũ
Respon tarie genuit pater filium, an necessitate?
sio. Nec voluntarie, nec necessitate: quia necessitas in deo non est, præire autem uoluntas sapientiam non potest, quod est filius: igitur prius est rationabiliter sapere quàm rationabiliter velle. Nam quidam noster cum eum interrogasset hæreticus, verũ volens, an nolens genuerit pater filium: laudabiliter respondisse fertur, Dic, inquit, & tu hæretice, Deus pater necessitate est deus, an voluntate? Quòd si dixisset, necessitate: sequebatur illum grandis absurditas. Si autem, voluntate: respondebatur illi, Ergo voluntate est deus, non natura:& ita in laqueũ quem volebat ponere, ipse incidit, & vi-
q.8. dens se conuictum, obmutuit. Quomodo illud intelligendum est quod legitur, Si-
Ioan. 5. cut pater vitam habet in semetipso, si dedit
Respon & filio habere vitam in semetipso? Sci-
sio. mus filium dei à semetipso non esse, sed à patre genitum esse, patrem uero à nullo genitum esse, a nullo vitam accepisse. Dedit pater filio vitam gignendo, non quod prius fuerit filius sine vita, & postea acceperit vi-
tam, sicut nos qui per peccatum amisimus. A
vitam, & per gratiam saluatoris recepimus: ideo dicitur, accipit vitam: quia nõ est à seipso genitus, non enim existendo dedit, sed gi-
gnendo. Quoniam & ratione & testi- quest.9.
monijs persuasisti mihi de subiectione filij, quòd non sit secundum substantiam minor, sed secundum formam serui quam assumpsit: ideo quæro, quid de missione spiritussancti sentias, nunquid & ipse hominẽ assum-
psit, vt missus esse dicatur? Sicut nec secun Respon
dum substantiam dicitur, seu missus, seu mi- sio.
nor filius, ita nec spũssanctus. Postremo sicut ille propter hominẽ minor aut missus, ita iste propter columbã vel ignem missus dicitur.s. quia non in ea substantia qua est æqualis patri apparuit, sed vt dictum est, per
subiectam creaturam. Nõ enim sicut filius Matt. 3.
hominem assumpsit, vt sic in æternum per- Acto. 2.
maneat, sic spũssanctus columbam vel ignẽ: sed factæ sunt illæ visiones de creatura inferiore, ad manifestandum spiritumsanctũ, quæ esse postea destiterunt. Nunquam.n. illa incomprehensibilis immutabilisque diuinitas, quæ est trinitas deus, ab oculis car-
nalibus videri potest, nisi vt dictum est per. B
subiectam creaturã. Filius aũt dei quõ sit quæ.10.
de patre natus, spiritus vero sanctus ab vtroque procedens declarasti, ideoq; quærò qd distat inter natiuitatem filij, & processionẽ spũssancti? Responsio. Filius autem solius est patris, non spiritussancti. Amborũ, inquam, spiritus, id est, patris & filij. Quòd si spũssanctus filius esse diceretur: Nullus autem filius est nisi duorum, patris & matris, quod absit vt inter deum patrem & filium tale quid suspicemur: quia nec filius hominis simul ex patre procedit & ex matre, quia cũ procedit ex patre, non tunc procedit ex matre,& cum procedit ex matre in hac luce, non tunc procedit ex patre. Spiritus vero sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroque procedit.
Quomodo intelligendum est illud, quod quæ.11.
Ioannes Euangelista de spiritusancto di- Ioã. 16.
cit, quòd non loquetur à semetipso, Sic.n. Respon
ait, Non enim loquetur à semetipso, sed sio.
quæcunq; audiet, loquetur. Non loquetur à semetipso, quia non est à semetipso. Pater.n.a nullo est natus, filius à patre ẽ genitus

tus, spũſſanctus à patre & filio procedens.
Ideo nõ loqueretur à ſemetipſo, quæcunq;
C audiet, loqueretur: Audiret.n.illi eſſe
eſt, eſſe aũt a ſe nõ eſt ſed à patre, ideo quæ-
quæſt. cunq; audiet loquetur. Quid eſt quod di
12. cit Apoſtolus Paulus ad Romanos ſcribẽs,
Rom. 8. Nam quid oremus, inquit, ſicut oportet ne-
ſcimus, ſed ipſe ſpũs poſtulat pro nobis ge-
mitibus inenarrabilibus. Qui aũt ſcrutatur
corda, ſcit quid deſideret ſpũs, q a ſecd̃m deũ
Reſpon poſtulat pro ſanctis? Modus iſte locutio-
ſio. nis frequenter in ſcripturis ſanctis inuenitͬ,
ſicut dicit dñs ad Abrahã, Nũc cognoui qd
timeas deum: hoc eſt, cognoſcere te feci: Si-
cut dicit Apoſtolus, Nunc cognoſcitis deũ,
immo nunc cogniti eſtis a deo. Cui.n.ſem-
per omnia in præſentia ſunt, & futura iam
Gen. 22 facta ſunt. Quomodo nunc dicimur cogniti
Gala. 4. à deo, niſi faciẽte deo vt cognoſcamus deũ?
Sic & hic ſcribitur ſpiritusſanctus gemere
pro nobis: id eſt, gementes nos facere. In-
fundit.n. nobis charitatem in deum & pro-
ximũ: Sicut dicitur lætus dies, quòd lætos
facit: aut triſtis, quòd triſtes facit: aut læta
epiſtola, ꝙ lætos facit: Ita & hic gemere dici
tur ſpiritusſanctus, eo ꝙ nos gementes facit.
quæſt. Cum Iudæi ſignum peterent à domino,
14. & ſaluatore noſtro, reſpondit illis, Genera-
Mat. 12 tio hæc adultera ſignum quærit, & ſignum
D non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ:
Sicut.n. Ionas fuit in ventre ceti tribus die-
bus & tribus noctibus, ita erit & filius ho-
minis in corde terræ tribus diebus & tribus
noctibus. Approba ergo quomodo in infer-
no fuerit tribus diebus, & tribus noctibus,
cum feria ſexta, quæ eſt in paraſceue, hora
nona emiſit ſpiritum, & prima ſabbati ante
lucem q̃ eſt dominica, reſurrexit: Ecce non
Reſpon ſunt tres dies pleni, nec tres noctes. Anti-
ſio. qui patres noſtri hoc ſenſerunt, vt prima
dies, quæ eſt paraſceue à parte vltima, &
vltima, quę eſt dominica a parte prima de-
beat computari, & ita denominando à par-
te totum, tres dies fuerunt, vltima para fe-
riæ ſextæ, totum ſabbatum, & prima pars
quæſt. dominicæ cum ſuis noctibus. Cum re-
15. promittat dominus noſter Ieſus Chriſtus
Mat. 13. ſanctis ſuis, quòd in reſurrectione fulgeãt
ſicut ſol, quare ipſe dominus in reſurrectio
Reſpon ne ſua ſic non fulſit? Clarificata carne
ſio. vtique reſurrexit, ſed noluit in ea clarifica
tione diſcipulis ſuis apparere, quia non poſ-
ſent oculis ſuis talem claritatem perſpicere.
Si enim antequam moreretur pro nobis, &
reſurgeret, quãdo transfiguratus eſt in mõ-
te, diſcipuli ſui eum uidere non potuerunt, E
ſed præ timore in terram ceciderunt, quan-
to magis clarificata carne domini eam vide-
re non potuerunt? Marcus euãgeliſta nar quæſt.
rat dominum hora tertia crucifixum, Ioan- 15.
nes autem ſexta, cui potius credendum eſt? Mar. 15.
ex his duobus? Et ille verum dixit, & ille Ioã. 19.
ſimiliter: Nam hora tertia clamauerunt Pi Reſpon-
lato Iudæi, Crucifige, crucifige eum. Mi- ſio.
lites autem hora ſexta crucifixerunt eum. Ioã. 19.
Igitur quod illi lingua, hoc iſti manibus ef-
fecerunt. Ne autem viderentur Iudęi non
crucifigere dominum, ideo Euangeliſta po- Mar. 15.
ſuit hora tertia crucifixum dominum, quia
non tantum illi crucifixerunt qui miniſte-
rium impleuerunt, ſed & illi qui clamaue-
runt. In eis enim completum eſt quod ait
Pſalmographus, Filij hominum, dentes eo- Pſal. 56.
rum, arma & ſagittæ, & lingua eorum ma-
chæra acuta. Vides qualem gladium ha-
buerunt, vnde hora tertia dominum occide
runt. Cum deus omnia bona creauerit; quæſt.
nihilq; ſit quod non ab illo conditum ſit, vn 16.
de malum? Malum natura non eſt, ſed pri Reſpõ-
uatio boni hoc nomen accepit. Deinde bo- ſio.
num poteſt eſſe ſine malo, ſed malum non
poteſt eſſe ſine bono, nec aliquid poteſt eſſe
malum vbi non fuerit bonum. Ac per hoc F
dicimus & angelum bonum, & angelum ma
lum: & hominem bonum, & hominem ma-
lum: ſed bonum quòd angelus, malum ꝙ vi
tioſus: bonum quòd homo, malum quòd vi-
tioſus. Ideoq; quando dicimus bonum, natu
ram laudamus: quando dicimus malũ, non
naturam, ſed vitium, quod eſt bonæ naturæ
reprehendimus. Omnes angeli æquales quæſt.
an inęquales creati ſunt? Et ſi æquales, cur 16.
non omnes firmi & ſtabiles fuerunt? Si ve-
ro inæquales, quo merito alij præſcientiæ
ſuæ ſtabilitatem accipere meruerunt, & alij
futurum ſuæ ruinæ caſum minime præuide
re potuerunt? Omnes quidẽ angeli æqua Reſpon
les creati ſunt: Sed cadentibus illis per ſu- ſio.
perbiam, cæteri domino pia obedientia co-
hæſerunt, accipientes certam ſcientiam ſuæ
ſtabilitatis, quam illi nunquam habuerunt:
Et ſic ſunt gratia dei in omnibus circũdati;
vt nunquam poſſint cadere à beata vita,
qua fruuntur domino cohęrentes. Quo- quæſt.
modo intelligendum eſt quod dicit deus in 18.
Geneſi, Faciamus hominem ad imaginem
& ſimilitudinem noſtram? In mente eſt Gene. 1.
ratio, & intelligentia: Ipſa itaque mens qñ

G cogitat ea quæ sunt æterna, tunc vere imago
Rñsio. dei dicenda est: Et cogitādo æterna vir est,
1.Co.11 sicut ait Paulus Apostolus, Vir non debet velare caput suum, cum sit imago gloriæ dei: Quantoque se magis extenderit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginem dei. Et ideo non est cohibenda, vt inde se contineat ac temperet. Quando vero ea agit & cogitat quæ sunt temporalia, mulier appellatur: tunc non est dicenda imago dei, & propterea debet velare caput suum, ne nimium fit eius ad inferiora progressio, & cum licita agit, illicita concupiscat.
q.19. Primus homo an mortalis
Rñsio. factus est, an immortalis? Et mortalis secundum aliam, & immortalis secundum aliam causam. Tale itaque corpus habebat primus homo, quale & nos, sed sine peccato. Non enim habebat legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, sed vtique promeruit post præuaricationē. Igitur animale corpus habuit Adam, sed vt non senesceret nec deficeret per illius ligni virtutem qua sustentabatur, quod in paradiso vitæ nomen acceperat. Quapropter si dei præcepta seruasset, obedientiæ merito in illud corpus
H spiritale quale sanctis in resurrectione promittitur, permansisset, postmodum commutandum. Ac per hoc poterat nō mori, si dei præceptis pia obedientia cohæsisset. Non.n. & sic factus fuerat, vt non posset mori sicut cæteræ naturæ q̃ omnino mori nō possunt, sed ita vt obedientia immortalem, inobediētia mortalem faceret.
q.20. Quid est hoc quod
1. Co.15 dicit Apostolus Paulus, Caro & sanguis re
Rñsio. gnum dei non possidebunt? Ex hoc testimonio multi minus intelligentes, ac p hoc hæretice asserunt hominē non posse in eadem qua defunctus est carne resurgere: sed tollentes veram carnem naturæ suæ, quale est corpus quod nūc habet, corpus aereum quod nunquam habuit homini post resurrectionem attribuūt. Quod valde absurdum considerantibus ipsam sententiam approbatur, Caro & sanguis, inquit, regnum dei nō
1.Co.15 possidebunt. Et hoc idem Apostolus Paulus exponens, quodammodo subsecutus, adiunxit, Neque corruptio incorruptionē possidebit. Quibus scribit Apostolus? Nempe his qui dicebant, Mãducemus & bibamus, cras enim moriemur. Hos redarguens beatus Paulus Apostolus, carnē & sanguinem
I appellat: hoc est opera carnis & sanguinis, non posse adipisci regnū dei. Nā si propria hic substantia carnis accipiēda est, quid dicet de his quibus scribit idem Apostolus, Vos autem in carne nō estis, sed in spiritu? Nūquidnam Romani carnem nō habebāt, quibus Apostolus scribebat? Sed in carne, Rom.8.
inquit nō estis. i. non estis carnales, non facitis opera carnis, quæ inimica sunt deo, quæ legi dei non subijciuntur. Qui aūt in carne sunt, inquit, deo placere non possunt. Ecce qualis caro regnum dei nō possidebit. Nam q homo in eadem qua moritur carne resurgat, dñs noster Iesus Christus post resurrectionem suā dubitantibus discipulis, & putantibus se spm̄ videre, rñdit, Palpate & vi- Luc.24.
dete, quia spūs carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Ac per hoc credimus hominē non tantum cum carne & ossibus, sed etiam cum sanguine, & quicquid ad naturā eius ptinet resurgere, & sine vlla corruptione esse illic, ubi semper est æterna vita & æterna fœlicitas, contemplando trinitatē deum. Igitur sicut iusti cum sua carne ad æternam fœlicitatem, ita impij ad æternam resurgent miseriam.
Genesis principium q.21.
habet, In principio fecit deus cœlum & ter- Gen. 1.
rā: An igitur angeli postmodum facti sunt
cū dicatur, q primo omnium fecit deus cœ- K.
lum & terram? Qñ facta sunt simul sydera, ait scriptura, laudauerunt me omnes Rñsio.
angeli mei voce magna. Quarto enim die facta sunt sydera, & iam angeli erant. Neque enim die tertio, neque secundo facti sunt. In his enim apparet quę facta sunt. Tertio.n. die arida scilicet terra ab aquis discreta est. Secundo.n. factum est firmamentum, vbi sol & luna discurrunt & sydera. Porrò primus dies ipse est angelica natura, quæ primo cœli nomine nuncupata est. Vnde euidenter ostenditur primo die spiritalem factā, idest angelicam naturam, & sic hoc cœlum quod oculis cernimus: Nam quod ait, In princi- Gen. 1.
pio fecit deus cœlum & terram: non est primo omnium, sicut ait: sed in principio, idest in filio, immò per filium fecit deus omnem spiritalem corporalemque creaturam, quæ & cœli & terræ nomine appellata est. Nam quòd ipse sit principium, de se interrogantibus Iudæis quis esset, respondit, Principiū Ioan. 8.
qui & loquor vobis. Primo igitur voluit cœlum & terram velut quandam spiritalem corporalemq; materiam dicere, & sic quemadmodum singillatim facta sunt, ordinem texere. Quod enim dixit cœlum, L
hoc mihi videtur dixisse aquarum abyssum tene-

tenebrosam antea, quodammodo fluitãtem vitam, nisi conuertatur ad creatorem, & fiat lux, & cõtempletur trinitatem deum esse in deo. Neque enim ita dicimus, vt ista materies præcedat formam suam, sicut præcedit lignum arcam: sed sicut præcedit vox verbum. Nõ enim tempore, sed origine. Igitur prima creatura lux non est ista quæ quarta die facta est, sed spiritalis, id est angelica natura.

q.22. Cum dicitur, Spiritus dei ferebatur super aquas: localiter ferebatur, sicut sol & luna & alia sydera, an aliter?

Rñsio. Spiritussanctus deus est. Quare non continetur loco aut distenditur: Neque temporum motionibus subiacet, sed est vbique præsens & totus. Cum modo sanè nominauit creaturã, cui superferri diceretur spiritussanctus, non localiter, sed potentialiter dicitur. Non ex indigentia deus fecit opera sua, sed ex beneficentia, neque horum indiget quæ fecit. Indigus quippe atque egenus amor subiacet rebus quas diligit: Ipse autem egenus nõ est, nec subiacet rebus quas diligit. Et ideo di-M ctum est superferri creaturæ spiritumsanctum, quia non ex indigentia, nec egenti, sed benefico amore operatus est ipsam creaturam.

q.23. Cum dixit deus, Fiat lux, & facta est

Gen. 1. lux: in die dixit, an ante omnem diem? Si in die dixit, temporaliter dixit: Si temporaliter dixit, per aliquam creaturam dixit, Igi-

Rñsio. tur non est prima creatura lux. Nec in die dixit, nec temporaliter dixit, quia ante omnem profecto creaturam verbum suum genuit, & per verbum omnem creaturã creauit: Dictio itaque dei, verbum dei est. Sed diuina scriptura paruulis cõgruens, & quodammodo eos lactans vt proficiant, & cibũ spiritalem capiant, voluit semper p omnem creaturæ formationem dictionem dei nuncupare. Vt verbi gratia, si requiramus, Qũo facta est lux? Audies, In verbo dei erat vt fieret, Qũo factum cœlum? In verbo dei erat vt fieret. Et cætera per ordinem si requiras, qũo facta sint, In verbo dei erant vt fierent. Hoc est. n. Dixit deus, fiat lux, neque. n. corporalibus modis loquitur diuina natura, nec quoties dicitur, dixit, toties verba formauit, Vnum. n. verbum genuit coæternum & cõsubstantiale sibi, in quo omnia ineffabiliter & intemporaliter dixit.

q.24. Si subito deus vidit lucem quòd esset bona, an ante nesciuit, A & visio ei contulit scientiam?

Rñsio. Omne opus præcedit voluntas nostra dum cogitamus quid operari debeamus. Nemo enim ignorãs aliquid facit, dum cogitat qualiter fiant quæ facienda cogitando disposuit. Et cum hoc in hominem cadere nõ possit, vt aliquid ignorans faciat, quanto magis in deum, qui omnia æterno & stabili suo consilio, quæ voluit fieri fecit, nec aliter facta, nec aliter facienda esse vidit? Eo itaque modo vidit facta, quo viderat facienda.

q.25. Et diuisit, inquit, scriptura, lucem à tenebris. Omne quod diuiditur, etiam esse potest. Sicut ergo essentia lucis, ita est etiam essentia tenebrarum. Et cur non dixit scriptura, Vidit deus tenebras quòd essent bonæ, sicut de luce dictũ est?

Rñsio. Deus bona & incommutabili volun-

Gen. 1. tate creauit omnes angelos bonos. Et quia ex his quosdam per superbiam præsciebat casuros per incommutabilitatem præscientiæ suæ, diuisit inter bonos & malos. Malos autem appellans tenebras, & bonos appellans lucem: de bonis dicens, Vidit deus quia boni sunt, de malis nullatenus hoc dixit, ne peccata quæ sunt tenebræ, approbare videretur.

q.26. Primum diem spiritalem astruis esse creaturam, & quomodo habuit vespe- B ram & mane?

Rñsio. Omnis creatura antequam tempore suo fieret, in ipso dei verbo prius ab angelis cognoscenda, & sic suo tempore facienda. Quapropter ipsa creaturæ cognitio in semetipsa vespera, in deo erat mane. Qua prius videtur ipsa creatura in deo q̃ in seipsa videatur: ideo creatura plus videtur in arte qua facta est, q̃ in seipsa, quæ facta est. Propterea enim ait Euãgelista Ioan-

Ioan. 1. nes, Quod factum est, in ipso vita erat, Omnia ergo quæ facta sunt, & vitam non habent, in ipso verbo dei vita sunt, in seipsis vita non sunt. Cœlum, terra, lapis, vitam non habent, & tamen in deo vita sunt. Viuunt igitur in deo sine initio, vtique incommutabiliter omnes rationales creaturæ: ac per hoc plus videntur ab angelis sanctis in verbo dei vbi sunt vita, quàm in seipsis, quia scientia angelorum in cõparatione dei quodammodo vespera est. Sit ergo in cognitione spirituum dies primus, in cognitione firmamenti secundus, in cognitione discretionis terræ ac maris tertius, in cognitione solis ac lunæ & stellarum quartus, in cognitione reptilium & volatilium quintus, in cognitione iumentorum & ferarum C vel ipsius hominis sextus. Neque enim diei vnius, quem intelligimus naturam spiritalium creaturarum, id est angelicarũ, sexies facta cognitio sex dies fecit, propter se-

narij numeri perfectionem. Sed de numeri senarij perfectione aliquid tibi ex scripturis
Appendix. sanctis colligam. Libens adesto, & te totum ad audiendum præpara. Vnum in numero diuidi nō potest, ab ipso.n.surgit omnis numerus. Ergo duo diuidi possunt: Sed pars eorum vnum est. Igitur diuisio duorum in bis vnum est: diuisio trium in ter vnū est. Quid autem aliud hic numerus ostendit, nisi trinitatem quæ deus est? Quæ quamuis tres sint personæ, vnum creduntur in vnitate naturæ. Quaternarius duas partes habet: Nam quarta eius vnum, media eius duo: Vnum videlicet & duo tria sunt: Ecce partes suas, nec vltra excrescit, nec complet, & ideo imperfectus est numerus. Quinarius autem habet nisi vnū, quod est quinta eius. Senarius ergo numerus perfectus est, quia partibus suis completur: habet.n.vnum, qđ est sexta pars eius: duo quæ sunt tertia, tria quæ sunt media: Vnum ergo & duo & tria, sex faciunt. Ideoq; propter huius numeri pfectionem, sex diebus operatus est omnem
D creaturam. Tres ergo hæ partes senarij numeri demonstrant nobis trinitatem deum, in trinitate numeri mensuræ & ponderis fecisse omnem creaturam. Plurimum valere senarij numeri perfectionem, in scripturis sanctis frequenter reperimus, præsertim in morte dñi simpla, & in resurrectione eius simpla, & in morte nostra dupla, & in resurrectione dupla. Mors itaque dñi nostri Iesu Christi, non fuit in anima, sed in carne sola: Mors vero nostra nō solum in carne, sed & in anima: In anima propter peccatū, in carne propter pœnā peccati. Ille vero quia peccatū non habuit, in anima non est mortuus, nisi tantum in carne, & hoc propter similitudinem carnis peccati, quam de Adam traxit. Igitur simpla eius mors profuit duplæ nostræ, & simpla eius resurrectio, duplæ nostræ resurrectioni profuit. Est etenim mors carnis eius & resurrectio eius, mors carnis nostræ & resurrectio eius, & mors animæ nostræ & resurrectio eius. Mors autem carnis eius & resurrectio eius, duas mortes nostras, & duas resurrectiones nostras significat. Vnde si addas ad vnam mortem domini & vnam resurrectionem eius, quæ duo faciunt, quatuor, hoc est duas mortes, & duas resurrectiones nostras, sex fiunt: Ideoq; sim
E plum domini bis, & duplum nostrum bis, tria bis sunt, & tria bis secundum ꝙ supra diximus, partes sunt vnde senarius numerus est. Nam & triginta sex horæ, quibus dominus fuit in inferno, huic simplo & duplo congruunt. Duodecim ergo horæ fuerunt diurnæ. Item vigintiquatuor ad duplam mortem nostram concinunt, & illæ duodecim horæ ad mortem domini simplā. Reuera enim & natiuitas eius senarium numerum habet. Quadraginta enim & sex annis ædificatum esse templum asserunt Iudæi in Euangelio, quod intelligitur de corpore domini. Quadraginta & sex anni pro diebus positi sunt. Quadraginta & sex diebus dicunt infantem formari in vtero, & subinde vsque in diem parturitionis augmētari. Quadragiessexies quippe seni, fiunt ducenti septuagintasex, qui faciunt menses nouem & dies sex. Computa ergo ab octauo calendas Aprilis quando passus est dominus, nam & tunc etiam creditur fuisse conceptus, vsque in diem octauum calendas Ianuarij, & reperies dies ducentos septuagintasex, qui constant per senarium numerum. Quid de illa muliere in Euangelio, quam
Ioan. 2.
F decem & octo annis curuauerat satanas, quā sanauit dominus, dicemus? quia & ipsi anni senarium numerum habent. Ter enim seni octodecim sunt. Illa itaque mulier intelligitur figurare genus humanum, quod sexta ætate seculi à captiuitate diaboli redēptor noster dominus Iesus liberauit. Prima ætas est ab Adam vsque ad Noe, Secunda ætas est à Noe vsque ad Abraham, Tertia ab Abraham vsque ad Dauid, Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis vsque ad aduentum domini nostri Iesu Christi. Sexta quæ nunc agitur, donec excelsus veniet ad iudicium. Sexta igitur ætate seculi reformatur genus humanum ad imaginem dei. Profecto enim anni decē & octo, non solum sex ætates sed etiam tria tempora euidenter demonstrant: Vnum scilicet ante legem, alterum sub lege, tertiū sub gratia. Quinimo & ipse annus senario numero continetur, habet enim dies trecentos sexagintaquinque. Sexies autē sexageni, fiunt trecenti sexaginta. Remanent profecto dies quinque & quadrans. Quinque autem dies sexies, fiunt mensis. Tamen etiam si illum quadrantem pro die ponas, à parte totum, sex faciunt. Et ecce quantum me dominus
Luc. 13.
Sex ætates mundi. Eadē verba referūtur in q. 55.
G adiuuit, de senarij numeri perfectione, & si non quantum uolui, tamen quantum potui reddidi rationem. Quomodo autem diuisæ
q. 27.

uisæ dicuntur aquæ quæ erant sub firma-
mento, ab illis quæ erant supra firmamen-
tum? Ordo enim elementorum & pondus,
non sinunt vt sit aquarum substantia supra
cœlos: Aqua enim cedit terræ, & aer cedit
aquæ, & ignis cedit aeri: Nullo modo enim
potest fieri, vt secũdum elementũ quod est
aqua, sit supra quartum quod est ignis. Et
quomodo dictũ est, Fiat firmamẽtum in me-
dio aquarum, & diuidat aquas ab aquis?
Gene. 1. Quæ & qualeslibet sint aquæ illæ quas scri
Rñsio. ptura docet supra cœlos esse, easdem esse ibi
minime dubitemus. Sicut enim nubes istæ,
quæ vtique aquæ sunt, feruntur supra aera,
quod est tertium elementum: ita fieri posse
arbitror, vt aquæ tenues atque subtiles ferã
tur supra cœlum. Nam ex hoc pondere ele-
mentorum multi Philosophi resurrectio-
nem carnis illudẽtes, nõ posse fieri, inquiũt,
vt homo qui vtique ex terra factus est, sit
in cœlo. Sed hos veritas conuincit, quæ fa-
cit multa animalia terrena in aere volitare,
H & aquam esse supra aerem, & ignem vtique,
quod est quartum elementum, esse in terra.
Ergo dei potentia quæ hæc facere approba-
tur, facit vt & homo & aqua sint supra cœ-
Quæst. lum. Et quia totam terram aqua tegebat,
28. non erat locus vbi aquæ congregarentur,
Gene. 1. dum totam terram aqua tegebat: Quomo-
do ergo scriptura dicit, Congregentur aquæ
quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appa
Rñsio. reat arida? Totam terram aqua tegebat
sicut rarissima quædam nebula, quæ postea
in vnum redacta atque collecta est, vt posset
etiam terræ species apparere: & terra longe
lateque subsidens, potuit concauas partes
præbere quæ confluentes aquas susciperẽt,
Quæst. vt arida appareret. Cum deus omnia bo-
29. na creauerit, dicente scriptura, Et ecce om-
Gene. 1. nia quæ fecit deus, bona valde: Cur rursus
Marc. 10 dominus in Euangelio dicit, Nemo bonus
Rñsio. nisi solus deus? Quod homo sit bonus,
idem ipse dominus in Euangelio dicit, Bo-
nus homo de bono thesauro cordis sui pro-
Mat. 12. fert bona. Sed vt hoc diceret, Nemo bonus,
nisi solus deus: illi scilicet respondebat qui
vitam æternam ab eo quærebat: Illi, qui tã-
tum hominem arbitrabatur, dicens, Magi-
I ster bone. Ideoq; sic respondit, dicẽs, Quid
me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus
deus, id est, formã istam assumptam quã cer
nis, videbunt boni & mali, pij & impij, nõ
tamen erit eis in bonũ qui mala agunt, Er-
go non me dicas secundum hanc formã bo-
num, quam videbunt & illi qui me pupuge-
runt. Est alia forma, quã non videbunt im-
pij, quã non videbunt nisi soli iusti, secun-
dum hanc formã bonus sum eis, qui digni
fuerint me videre. Fons, inquit sancta scri Quæst.
ptura, ascendebat de terra, irrigans vniuer- 30.
sam faciem terræ. Si vniuersam terram irri- Gene. 2.
gabat, ergo & montes irrigabat, quia & mõ
tes vtique terra sunt. Si vero & montes irri
gabat, diluuium erat: Et si diluuium erat,
quomodo terra germinauerat herbam vire-
tem & facientẽ semen? Aut quo habitabat
homo in terra, si vniuersam terrã aqua tege
bat? Fons, ibi ponitur singularis pro plu- Rñsio.
rali numero: Hoc.n. si sollicite inquiramus,
in scripturis sanctis frequenter reperiemus.
Habes nempe in Psalmo, Misit in eos mu- Psal. 77.
scã caninam & comedit eos, & ranam, & ex-
terminauit eos: Cum vtiq; nec vna musca,
nec vna rana fuerit. Et alibi in Psalmo di-
xit, Et venit locusta: non ait locustæ, sed lo-
custa. En habes singularem numerum pro Ps. 104.
plurali. Secundum id quod ait nobilissimus K
quidam poetarum, Vterumq; armato mili-
te complent. Porro autẽ propter vnitatem Gene. 2.
naturæ dictum est vnus fons, vt oẽs intelli-
gamus qui sunt in terra, quia quodãmodo
omnes ex vnius abyssi natura manant. Nã
q(uod) ait, Irrigabat vniuersam faciẽ terræ, non
totam terram rigabat, sed partem. A toto
enim partem significauit, quemadmodum
dicimus Christus mortuus est, Christus re-
surrexit. Quod non conceditur nisi secun-
dum carnem. Tulit ergo deus hominem, Quæst.
ait scriptura, & posuit eũ in paradisum volu 31.
ptatis, vt operareĩ & custodiret illũ. Quid Gene. 2.
rogo, operaretur & custodiret? paradisumne
an aliud? Ista sententia duplicẽ intelligen Rñsio.
tiam parit. Siue.n. operaretur homo paradi-
sum, vt in paradiso aliquid operaretur, non
necessitate victus, sed ad delectationem ope
rabatur: adhuc enim non peccauerat, nec ei
terra spinas & tribulos germinauerat, vt in
sudore faciei suæ ederet panem suum. Hoc
enim nempe meruit post peccatum. Ante
peccatum igitur non indigentia, non neces-
sitate, sed sola vt diximus voluptate opera-
batur paradisum per agriculturam, & custo
diebat per disciplinam. Non contra bestias L
neque contra animalia aliqua paradisum
custodiebat, sed sic solum ne amitteret peccã
do, quem custodire poterat obediendo. Siue
ipsum hominem ponens deus in paradiso vt
operaretur & custodiret: operaretur scilicet
vt

vt bonus esset, & custodiret vt tutus foret: Quidlibet horũ dicatur, siue homo paradisum operaretur per agriculturam, & custodiret per disciplinam: siue ipsum hominem deus operaretur vt bonus esset, & custodiret vt esset, quiduis horum intelligas, rationem vterq; intellectus non impedit.

q. 32. Cũ deus minetur homini mortem die quo cibum vetitum tetigerit, cur eo die mortuus nõ fuit? Sic enim scriptura dicit, In quacunque die

Gene. 2. comederis ex eo, morte morieris.

Rñsio. Quatuor esse mortis scriptura sancta euidenter

Mortes quatuor. ostendit. Primo mors est animæ, quæ suũ deserit creatorẽ, cũ enim deserit peccat. Sine

Matt. 8. inquit dominus in Euangelio, mortuos sepelire mortuos suos. Ecce habes mortuos secundum animã scilicet sepelientes mortuos. Et quos sepeliunt? Secundum carnem mortuos. Hæc itaq; sententia duas mortes manifestissime docet, vnã animæ, quam peccando incurrit, alteram corporis. Tertia aũt est solius animæ, quã dum ex hoc corpore exierit, patitur, secundum illud quod in Euangelio de diuite legimus, Pater Abrahã, inquit

Luc. 16. diues, mitte Lazarum vt digito suo refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Quarta est mors, cum anima recipiet corpus, vt in ignem mittatur æternum: secũdum illud quod dñs in Euangelio de futuro iudicio, ait, Ite in ignem æternũ, qui paratus ẽ diabolo & angelis eius. Die itaq; quo

Mat. 25. peccauit Adã, in anima mortuus est. Sicut .n. corpus viuit ex anima, ita anima vt beatius viuat, viuit ex deo. Ergo deserta anima Adæ à deo, iure dicitur, mortua prima morte, ex qua tres postea secutæ sunt mortes. Vt .n. hæ subsequerentur, primo præcessit desertio dei, secũdum ꝙ eo die quo peccauit Adã mortuus est.

q. 33. Qũo poterat timere mortẽ

Rñsio. Adam quã nullatenus sciebat? Sicut .n. nos scimus resurrectionem quam nunquã experti sumus, nec vidimus, ita ille sciebat mortem. Scimus quoque quòd exiens anima à corpore suo faciat mortem, & dum reuersa fuerit, in corpore suo facit resurrectionem. Ecce scimus resurrectionem quam nunquam experti sumus: Sic & ille sciebat vtique mortem, non adhuc per experientiam, sed per scientiam: Sciebat quippe quid esset viuere, & per priuationem vitæ sciebat vtique mortem. Sicut sciuntur tenebræ per priuationem lucis, & sicut scitur silentium per priuationem vocis, & sicut scitur vacuũ per priuationem corporis, ita sciebat mortẽ per priuationem vitæ.

Adduxit dominus q. 34. cuncta ad Adam animalia & volatilia, vidensque ea, nomina imposuit. Et de muliere paulòpost dicitur. Vidẽs ergo mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, &c. Ecce manifestissime scriptura ostendit ambo- Gene. 3. rum oculos apertos fuisse: Nec enim fas est dicere primos homines cæcos factos. Et cur post paululum ligni vetiti tactum, eadẽ scriptura dicit, Aperti sunt oculi amborum? Nisi enim oculos haberent apertos, nec ille animalibus nomina imponeret, nec illa videret ligni pulchritudinem. Hoc quippe verũ Rñsio. est, quia apertos oculos habebant, & tamen nisi ad aliquid clausi essent nullatenus scriptura diceret, Aperti sunt oculi amborum. Aperti sunt scilicet non ob aliud nisi ad inuicem concupiscendum, vt esset lex in mem- Rom. 7. bris, repugnans legi mentis: vt etiam in ipsis membris esset non voluntarius motus, ista scilicet dei vindicta, vt homo qui noluit esse subiectus deo, nõ haberet subditum corpus. Ergo in eo aperti sunt oculi amborum, vt mouerentur concupiscentialiter mẽbra.

Cum audissent vocem Adam & Eua, ait q. 35. scriptura, dñi dei deambulantis in paradiso abscõderunt se: Rogo quænam est ista deambulatio? Absit vt deus qui est trinitas, ex Rñsio. hoc quòd eius dicitur deambulatio, corporeus aut localis esse credatur. Omne siquidem corpus locale est, & omne locale vtique corpus est. Deus vero incorporea res est, nec temporaliter mouetur, nec loco continetur, neq; de loco ad locum transfertur. Eius nanq; deambulatio intelligenda est ꝑ aliquam creaturam facta, quam creaturã hominem fuisse ex ipsius circumstantia scripturæ intellectum à maioribus recolo.

Cũ q. 36. deus vnus sit, dicente scriptura, Audi Israel, Deut. 6. dominus deus tuus deus vnus est, quomodo ipse dixit, Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est? Nobis enim pluralitatem insinuat. Deus quamuis vnus sit, tamen tri- Rñsio. nitas est, pater scilicet, & filius & spiritussanctus: Vnus ex nobis dictum est, non propter pluralitatem deorum, sed propter pluralitatem personarum.

Multa vtique vide- q. 37. mus animalia ex corruptione corporum, maxime mortuorum nasci; Nunquid tunc creata sunt qñ ipsa corpora? Absit, vt tũc Rñsio. creata dicantur quãdo ipsa corpora, sed corporibus insita sunt quodammodo, quæ suo tempore exorta. Sicut .n. semen cuiuslibet arboris habet quãdam vim, vt cũ obrutum

tum

tum fuerit in terra oriatur, & virgultũ producatur, deinde ramis nihilominus constipata dilatetur, & frondibus de eisdem floribus decorata fructificet: Ita est & in corpore, vt ita dicam, quoddam seminarium, vnde suo tempore curante prouidentia dei, aliqua genera animalium oriantur.
q.38. Cum deus dixerit, Germinet terra herbam virentem, & afferentem semen & ligna fructifera: Ligna infructuosa, vel spinas, vel tribulos quando fecit?
Gene.1.
Rũsio. Simul omnia deus fecit, dicente scriptura, Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Nullatenus igitur dicenda sunt infructuosa ligna, quæ aliquo modo hominibus afferunt adiumenta: quia & reuera, si non inuenimus in eis aliquid ad edendum, inuenimus certe ad medicamentum, inuenimus ad adiutorium. Nam quantum vtilitatis inueniatur in eis, tu ipse cõsidera. Proinde quia à fruendo dicitur fructus, & ab omni ligno possumus habere aliquod adiutorium, iure nullum lignũ dicimus infructuosum. Spinæ autem & tribuli quamuis post peccatum homini nascantur ad laborem, dicente scriptura, Terra spinas & tribulos pariet tibi: tamen nõn est dicendum tunc ea abortiri ex terra, quia iam non erant: erant vtique ad pastus pecorum vel volatilium facta, non ad augendam hominis pœnam producta.
Ecclesiastici.18.
D
Gen. 3.
q.39. Si omnia in numero & mensura & pondere deus disposuit, sicut sancta scriptura testatur, ipsum numerum & mensuram & pondus vbi disposuit?
Sapié.11
Rũsio. Numerus & mensura & pondus ipse deus est. Ipse est numerus sine numero, à quo est omnis numerus: Ipse est mensura sine mensura, à quo est omnis mensura: Ipse est pondus sine pondere, à quo est omne pondus. Omnia ergo in numero & mensura & pondere disposuit, tanquam si diceret, omnia in se disposuit. Non enim creaturam eam extra se, aut alicubi vidit, vt sicut homines memoria retineat quæ facere: Omnis ergo causa creaturæ, voluntas est creatoris: Hoc ibi est voluntas, quod natura: Si tamen æterna est natura, sicut æterna voluntas: Non enim accedit deo huiusmodi noua aliqua cogitatio ad formandas creaturas. Proinde omnia in se trinitas deus disposuit, quia in se cuncta habuit quæ fecit. Intelligitur & aliter, Omnia in numero & mensura & pondere disposuit.i. omnia que fecit numerum & mensurã & pondus habẽt.
Sapié.11
E
q.40. Nunquidnam adduxit deus ad Adã cuncta animãtia terræ, & vniuersa volatilia cœli, quo adducunt aucupantes vel venantes ad retia? An forsitan vox de nube facta est iussionis, quam intelligerent tanquã rationales animæ, & ea audita, illi omnes obedirẽt?

Non hoc acceperunt animantia vel volatilia cœli, vt sint rationis capacia, per quam obedire possint creatori suo: In suo tamẽ genere obtemperant deo, non rationalis voluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia temporibus opportunis, non ipse temporaliter motus. Mouet itaque seipsum sine tempore & loco, mouet creatum spm̃ sine loco temporaliter, mouet creaturam corpoream temporaliter & localiter. Præcedit igitur substãtia quæ temporaliter tantum mouetur, illã quę temporaliter & localiter mouetur. Præcedit itaq; substantia quæ tantum tẽporaliter nec localiter mouetur, illam quæ tãtum temporaliter mouetur: Ipse spũs conditus mouet seipsum per tẽpus sine loco, mouet corpus per tẽpus & locum. Spũs vero creator mouet seipsum sine tẽpore & loco. Igitur spũs rationalis, q est in hominibus, siue irrationalis, qui est in brutis, eius iussis mouetur. Sed rationalis habet intelligentiã, per quam iudicare possit, vtrum iussis consentiat, aut nõ consentiat. Animalia vero reptilia aut volatilia non acceperunt hoc iudicium, pro suo tamen genere atque natura ad iussa aliquo actu propelluntur. Vnde angelica natura iussa dei perficiens, mouet iussis omne genus animantium, docens id quod nescit. Si etenim homines possunt nonnulla animalium genera mansueta facere, ita vt quasdam voluntates hominum facere videantur, quanto magis hoc angeli possunt? Rũsio. F
q.41. Quæ causa fecit, vt deus quẽ astruis moueri, non moueatur in tempore, aut spiritus creatus qui mouetur in tempore, non moueatur etiam in loco?
Rũsio. Deus qui instituit tempora, & est ante tempora, nihil in eo est præteritum, & futurum, nullum consilium nouum, nullaque noua cogitatio: q a scilicet si noua, tunc etiã accidens: Si vero aliquid accidit deo, iam non immutabilis deus est: Nihil illi accidit, nullã noua cogitatio, nullum nouum consilium, ideo non mouetur in tempore. Igitur immutabilis deus est. Spiritus vero conditus, sicut est angelorum, quanquam sine tempore contemplentur dei æternitatem, veritatem, charitatem, tamen quia ex tẽpore in inferioribus iussa dei perficiunt, iure creduntur moueri in tempore.
G

Corpora

Corpora vero ſua in loco mouent, dum de-
ſcendunt de cœlo & aſcendunt in cœlum.
Spiritus itaque hominum mouetur in tem-
pore, reminiſcendo præterita, & futura ex-
pectando, aliaq; noua diſcendo. Neque.n.
cum recordor aliquam lectionẽ aut aliquã
ciuitatem, ſicut motus eſt ſpiritus meus cogi-
tando, vt hæc recordaretur ex tempore, ita
motus eſt & loco. Quòd ſi loco mouetur,
aut in cœlo aut in terra mouetur, quia ſine
cœlo & terra nullus eſt locus. Vbi autẽ fuit
ipſe ſpiritus, in cœlo an in terra, vt videret
ipſam lectionem vel ipſam ciuitatem? Ergo
ſi in nullo loco vidit, vt recordaretur, in ſe-
ipſo vidit. Et quia initium habet etiam cogi
tatio, & omne quod initium habet etiam tẽ-
pus habet, igitur ſecundum ſupradictam ra
tionem, ſpiritus creatus per tempus moueri
poteſt, non per locum: Spiritus creator ſi-
H ne tempore & loco: Corpus autem & loco
q.42. & tempore. Cum requies nõ ſit niſi poſt
laborem, cur deus requieſcere dicitur? An
& ipſe opere fatigatus eſt, vt requieſcere di-
Rńſio. catur? Non in aliqua creatura tanquam
eius bono indigens requieuit deus, ſed in ſe-
ipſo. Denique non in aliquo dierum, ſed
poſt ſexti diei opera requieuiſſe legitur. Vn
de liquido apparet, nullam creaturam deũ
per indigentiam, ſed ſola bonitate feciſſe.
Quòd ſi in aliqua creatura requieuiſſet, ali
quam creaturam indigens feciſſet. Ergo q̃a
nullam creaturam per indigentiam fecit,
proinde in nulla creatura requieuit. Nam
Gen. 2. quod dicit ſcriptura, requieuiſſe deũ in die
ſeptimo ab omnibus operibus quæ fecit: hoc
intelligi poſſe arbitror, ꝙ nõ in ipſum diem
tanquam eius bono indigens quo ſit beatior
requieuerit, ſed ipſum diem ſeptimum, id eſt
angelicam naturam adduxiſſe ad requiem
ſuam: vt viderent ſcilicet in deo ſicut om-
nem formandam creaturam, ita & illum vi-
derent ꝙ nullam creaturam pro indigẽtia,
ſed ſola bonitate feciſſet. Hoc enim arbitror
poſſe intelligi requiem dei. Intelligitur etiã
aliter requies dei, id eſt, cum nos poſt bona
I opera requieſcere facit, ſecundum illum mo-
dum quo dixit deus ad Abraham, Nunc co
Gen. 22 gnoui ꝙ timeas deum: Vbi intelligitur, co-
gnoſcere te feci: Ita & hic intelligitur re-
quieſcere deus, cum ſanctis ſuis requiẽ præ-
ſtat. Item aliter requieſcere dicitur deus à
condendis nouis creaturis, quia poſt æditio-
nem ſex dierum operum, nullam deinceps
condidit de nouo creaturam. Nã quod ait,
Pater meus vſque modo operatur, & ego Ioan. 5.
operor, non nouam creaturam condens in-
telligitur, ſed quam condidit adminiſtrans
& conſeruans. Quomodo enim loqui ſer q.43.
pẽs poterat in paradiſo, cum fuiſſe appareat
irrationale animal, cui loqui non competit?
Serpens per ſe loqui nõ poterat, quia nõ Rńſio.
hoc à creatore acceperat. Aſſumpſit enim Gen. 3.
in miniſterium illum diabolus, vtens eo ve
lut organo, per quod articulatum ſonũ emit
teret: Per illum nempe verba faciebat, &
tamen hoc etiam ille neſciebat. Natura er-
go rationis expers ſubditur rationali creatu
ræ, ſed tamen non tantum quantum vult ex
ea & in ea facit, ſed quantum à creatore acce
perit. Et ſi non intelligunt ſerpẽtes, quo- q.44.
modo audiunt verba Marſorum, vt ad incã
tationes eorum de ſpeluncis exeant ſuis?
Licet intellectum non habeant, tamẽ ſen Rńſio.
ſu corporis nullatenus carent: Habent enim
& viſum & auditum & odoratum & guſtũ K
& tactum. Et ideo quanuis audiant verba
Marſorum, nequaquam tamen intelligunt.
Non enim obediunt intelligendo, ſed vt de
antris ad uerba Marſorum exeant, permit-
tente deo coguntur à diabolo. Vnde datur
teſtimonium de illo primo facto, ꝙ primum
hominem diabolus per ſerpentem decepit
in paradiſo. Núquid quia opus erat Adæ, q.45.
vt et vxor fieret, aliter non poterat fieri, niſi
vt dormienti coſta detraheretur, ex qua cõ-
iunx ędificaretur. Poterat deus etiam ali Rńſio.
ter facere, ſed ideo congruentius iudicauit,
vt ſic faceret, vnde aliquid ſignificaretur. Si-
cut enim dormienti Adæ coſta detrahitur
vt coniunx efficiatur, ita & Chriſto morien
ti de latere ſanguis effunditur, vt Eccleſia
conſtruatur. Communicantes nempe cor-
pori & ſanguini Chriſti, efficitur Eccleſia
Chriſti coniunx. Quomodo intelligen- q.46.
dum eſt quod dicit Adam, Quamobrẽ re- Gen. 2.
linquet homo patrem & matrem, & adhære
bit vxori ſuæ, & erunt duo in carne una?
Beatus Apoſtolus Paulus hoc capitulũ Rńſio.
ſibi ponens expoſuit, dicens, Sacramentum Epheſ. 5
hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chri- L
ſto & in Eccleſia. Sed quomodo Chriſtus
reliquit patrem conſubſtantialem ſibi? An
alicubi eſſe poterit ſine filio, cum de ipſo fi-
lio qui eſt ſapientia dicatur, ꝙ attingat à fi-
ne uſque ad finem fortiter, & diſponit om-
nia ſuauiter? Ergo ſi ibi eſt filius ubi & pa- Sapiẽ. 8.
ter, non poteſt eſſe pater ſine filio, nec filius
ſine patre: quia ſcilicet ſicut inſeparabiles
ſunt

sunt in natura, ita & inseparabiles in perso-
nis. Sic enim ipse filius de patre dicit in Euā-
Ioan. 8. gelio. Qui me misit, mecum est. Quomodo
ergo dereliquit patrē vt adhæreret vxori suæ:
Phil. 2. id est, Ecclesiæ suæ: nisi illo modo quo Apo
stolus dicit, Qui cum in forma dei esset,
non rapinam arbitratus est esse se æqualem
deo, sed semetipsum exinaniuit formam ser
ui accipiens? Ipsa ergo formæ seruilis acce-
ptio, est exinanitio, & ipsa exinanitio quan-
quam non sit diuinitatis abolitio aut natu-
ræ amissio, tamen propter formam serui in
qua dignoscitē apparuisse, iure dicit Aposto-
lus patrem reliquisse. Reliquit & matrem,
scilicet synagogam, veteri testamento carna
liter inhærentem, & adhæsit vxori suæ, id
M est Ecclesiæ suæ sanctæ, vt pace noui testa-
q.47. mēti essent duo in carne vna. Cur Cain
Gen. 4. ex terræ fructibus munera reprobantur, &
Abel de adipibus gregis sui munera susci-
Rñsio. piuntur? Cain typum gerebat Iudæorū,
qui illa temporalia sacramenta secundū ve
tus testamentum exercebant. Horum enim
sacrificia superueniente testamenti noui fi-
de, contempta & euacuata sunt, & Chri-
stianorum sacrificia quæ ex innocētia Chri
sti innocentis agni constant, laudātur, quę
significabant ipsius Abel ex ouibus mune-
ra. Munera igitur Cain non accipiuntur.
Psal. 39. Vnde etiam dicitur in Psalmo, Oblationes
q.48. & holocausta noluisti, &c. Quid significat
quòd Cain fratrem suum Abel in agro
Rñsio. interfecit. Iam superius diximus Cain
significare Iudęos qui Christum occiderūt.
Occiditur itaque Abel minor. Occiditur
Christus caput populi minoris natu, à po-
pulo Iudæorum maiore natu, ille in agro,
q.49. iste in Caluariæ loco. Quomodo intelli-
gendum est, quòd sanguis Abel legitur de
Rñsio. terra ad dominū clamasse? Sanguis Abel
significat sanguinem Christi, quo vniuer-
sa Ecclesia accepto dicit, Amen. Nam qua-
lem clamorem faciat vniuersa Ecclesia dū
potatur sanguine Christi, & dicit Amen,
tuipse si potes considera. Iudæi ergo qui in-
A telliguntur in persona Cain, quoniam non
credentes in Christo, non potantur sangui-
ne Christi, maledicti sunt super terram. Su-
per illam scilicet terrā quæ aperuit os suū
per confessionem, & bibit sanguinem fra-
tris sui, id est Christi sui. Quem quia Iu-
q.50. dæi nō bibunt, ideo maledicti sunt. Quid
significat quòd Enoch septimus ab Adam
cum deo ambulauit, & non apparuit?

Enoch septimus ab Adam transfertur ad Rñsio.
deum, & septimo requies promittitur san-
ctis, quia in sexta ætate seculi reformantur
in agnitionem dei, vt transferantur ad re- q.51.
quiē. Quid significat quòd Noe per aquā Rñsio.
& lignum liberatur? Aqua significat baptis-
mum & lignum crucem. Sicut Noe p aquā
& lignum liberabatur, ita & Ecclesia baptis-
mo & passionis Christi signaculo liberatur.
Quid significat quod arca de lignis qua- q.52.
dratis constructa erat intrinsecus, & extrin
secus bitumine liniebatur? Sicut arca de Rñsio.
lignis quadratis construebatur, ita & Eccle-
sia de sanctis construitur. Quadratū enim
in quacunq; parte posueris, fortiter stat: &
sancti in quibuslibet tentationibus stabiles
permanent, non aduersitatibus, non prospe
ritatibus cedunt. Bitumen enim significat
charitatem: per quam sancti nec illis scanda- B
lis quæ fiunt ab his qui intus sunt cedunt,
nec illis quæ fiunt ab his qui foris sunt: &
seruant veritatem spiritus in vinculo pacis,
tolerantes & malos Christianos qui sunt in
Ecclesia, & hæreticos qui sunt foris & ex-
tra Ecclesiam. Quid significat quod ar- q.53.
ca in longitudine habuit trecentos cubitos,
& in latitudine quinquaginta, & in altitudi
ne triginta? Sancta ecclesia vt faciat man- Rñsio.
data dei, adiuuatur spiritu dei, dicente Psal Psal. 18.
mographo, Viam mandatorum tuorum cu
curri, cum dilatasti cor meum. Nisi dilata-
tum cor habuisset, viam domini minime cu
curisset. Et vnde dilatatur cor, nisi per cha
ritatem spiritalem? Hinc & beatus Paulus
Apostolus simili Psalmographo voce con-
sentit, Os nostrum patet ad vos ô Corin- 1. Co. 6
thij, cor nostrum dilatatum est. Vnde quę- Rom. 5.
so dilatatum est? Gratia, inquit dei diffusa
est in cordibus nostris per spiritumsanctū
qui datus est nobis. Ergo accepto spiritusan
cto operatur Ecclesia talem dilectionem,
scilicet præcepta dei, quæ sine gratia spiritus
sancti nequaquam poterit operari. Hunc
enim spiritum septiformem scriptura sancta
commemorat & commendat. Septies ergo
septem fiunt quadragintanouem, & addito C
vno vt compleatur numerus, fiunt quin-
quaginta. Vnde & dominus ascendēs in cœ
lum, quinquagesimo die misit spiritum san-
ctum, vt corda credentium dilataret. Trecē- Acto. 2.
ti vero cubiti significant decem præcepta le-
gis, Decies autem triginta, fiunt trecenta,
Sed hæc præcepta non possunt impleri nisi
charitate faciente, id est spiritusancto, qui si-
gnificatur

gnificatur in latitudine quinquaginta cubitorum. Idcirco arca vtrunque numerum habet. Nam & ipsa opera bona propter supernum finem facit Ecclesia, quod significant triginta cubiti altitudinis. Re enim vera spiritus est altitudo nostra, ipse scilicet trecenarius doctrinam Euágelicam consecrauit. Ipse est & supernus finis, atque omni bono opere indubitanter Ecclesiam replet.

q.54. Gen. 7. Quid significat, quòd post dies septem ex quo ingressus Noe in arcam pluit dominus super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus? Rñsio. Quòd post dies septem dominus pluit super terram, hoc significat quòd omnes qui baptizantur, in spem futuræ quietis, quę septimo die significata est, baptizantur. Et omnis reatus peccatorum, qui in decem legis præceptis admittitur per vniuersum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur: vnde decem per quatuor ducta, quadraginta fiunt: siue ille reatus qui ad dies pertinet ex rerum prosperitate, siue qui ad noctes ex rerum aduersitate contractus sit, sacramento cœlestis baptismi abluitur.

q.55. Quid significat quod Noe sexcentorum erat annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt super terram? Rñsio. Sexcenti anni significant sex ætates mundi. Prima ætas est ab Adam vsq; ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abraham. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad trãsmigrationem Babylonis. Quinta a trãsmigratione Babylonis vsq; ad aduentum domini nostri Iesu Christi. Sexta q̃ nunc agitur. Sexcentesimo anno vitæ Noe factũ est diluuium, ita sexta ætate seculi reformatur homo in agnitionem dei per baptismum. (Aetates sex.)

q.56. Quid significat, quòd de omni genere animalium atq; volatilium, immunda bina inducuntur in arcam, & munda septena? Rñsio. Immunda illos homines significant, qui ad schisma sunt faciles: munda vero homines sanctos, qui spiritum septiformem accipientes ex fide viuunt. Hinc etiam quidam poeta ait, Numero deus impare gaudet. (Buc. Aeg. 8.)

q.57. Quid significat, quòd omnes montes excelsos supercreuit aqua quindecim cubitis? Rñsio. Octo & septé quindecim faciunt. Octo nempe significant resurrectionem, & septé quietem. Hoc itaque mysterium resurrectionis & quietis, supergressum est omnem scientiam superborum sapientium qui nullatenus potuerunt indagare scientiam resurrectionis & quietis.

q.58. Quare eũ ingrederetur Noe in arcam, dicitur ad eum, ingredere tu & filij tui, vxor tua, & vxores filiorũ tuorum tecum. Seorsum ergo ponuntur viri, & seorsum fœminæ. Et cum egrederetur de arca, dicitur ad eum, Egredere tu & vxor tua, filij tui & uxores filiorum tuorum: In ingressione quidem separati, in egressione autem coniuncti dicuntur. (Gen. 7. Gen. 8.) Rñsio. Horum quippe ingressio istam vitam significat, vbi caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, vt non quæcunq; volumus illa faciamus, nec quæcunque nolumus illa non faciamus. (Gal. 5.) Egressio autem illã vitam significat, vbi caro iam nullam habebit concupiscentiam aduersus spiritum, vbi nihil erit ex nobis quod repugnet in nobis.

q.59. Quid significat, quòd emissus coruus de arca, non est reuersus? Rñsio. Coruus vt nõ reuerteretur, aut aquis interceptus est, aut aliquo cadauere illectus insedit. Et significat illos homines qui carnalibus dediti rebus, dei præcepta cõtemnunt, & nullatenus pœnitendo Ecclesiæ satisfaciunt, vnde & per mala opera recesserunt. (Gen. 8.) F Vel certe si aquis ille coruus interceptus est illos significat qui de Ecclesia exeunt, & hæreticorũ baptismo polluuntur. Quãuis enim vnum baptisma sit & hæreticorum, eorum scilicet qui in nomine patris & filij & spiritussãncti baptizãtur, & Ecclesiæ catholicæ: tamen quia foris & extra Ecclesiam baptizantur, non sumũt baptismum ad salutem, sed ad perniciem, habentes quidem speciem pietatis, virtutem tamen eius abnegantes. Et rursum, Animales, inquam, spiritum non habentes. (2.Ti.3. Iudæ.1.) Et idcirco eos Ecclesia non rebaptizat, quia in nomine trinitatis baptizati sunt, Ipsa est profecto forma sacramenti, ideo dum reuersi fuerint, accipiunt virtutem spiritussãncti quem ij qui extra Ecclesiam baptizantur, nõdum habent.

q.60. Quid significat quod Noe vir iustus plãtauit vineam, bibensq; vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo? Rñsio. Deus quodammodo plantauit gẽtem Iudæorum, segregando eam à cunctis gentibus, Vnde & circuncisionis signum eis indidit, legem dedit, sacrificia instituit, seipsum in carne venturum in lege prædixit: sed eũ non crederent, in vineæ suæ vino, id est malitia populi passus est, crucifixus est, sputis illitus & illusus. G Sed hic passus est in tabernaculo suo, ille in gente sua.

q.61. Gen. 9. Quid significat quòd Cham pater Chanaam, videns verenda patris sui, exiuit foras, & nunciauit fratribus

Rñsio. fratrib⁹ suis. In duobus filijs maximo & minimo, duo populi significati sunt, vnâ vestẽ à tergo portantes, sacramentum scilicet iam præteritæ atque transactæ dominicæ passionis: nuditatem patris tegentes, neque intuentes, qui in Christi nece non consentiunt, & eum honorant velamento, tanquam scientes vnde sint nati. Medius filius populus Iudæorum, ideo medius quia nec primatum Apostolorum tenuit, nec vltimus in gentibus credidit, nuditatem patris quia consensit in necem Christi, & nunciauit fratribus suis. Per eum quippe manifestum est & quodammodo publicatum, quod erat prophetiæ secretum. Ideoq; sit fratrum suorũ seruus. Quid est enim adhuc hodie, quòd gens ipsa scriniaria christianorum portans, legem & prophetas ad testimonium affert H ecclesiæ, vt nos honoremus per sacramentum, quod nunciant illi per literam?

q.62. Gen. 12. Quid significat ꝙ dixit deus ad Abraham, Egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui?

Rñsio. Abraham personã Christi portabat. Sicut enim Abraham terram & cognationem suam dimisit, & domum patris sui, & venit in terram quam ignorabat, ita & Christus dimisit gentem suam, scilicet Iudæorum, & venit ad populum gentium. Hic & alia explanatio hoc habet, Eximus de terra nostra, quando diuitias & mundi huius facultates contemnimus. Et de cognatione nostra, id est de vitijs prioribus, quæ nobis a natiuitate nostra cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate coniuncta sunt. Et de domo patris nostri, id est omni memoria mundi huius, quæ oculosum occurrit obtutibus.

q.63. Quot sunt genera visionum?

Rñsio. Visionũ tria genera. Tria. Prima visio est corporalis, secunda spiritalis, tertia intellectualis. Corporalis ergo visio est quæ fit per corpus. Spiritalis, cum imagines eorũ quæ vidimus, in memoria condimus. Intellectualis nempe, cum ea quæ corporaliter vidimus, & imaginaliter in memoria retine-I mus, intellectu discernimus, quòd illud sit corpus, illud similitudo corporis. Hunc autem intellectum bestiæ & pecora atque volatilia nullatenus habent. Vident & ipsa per corpus, & eorum quæ videntur imaginaliter species formatur: vnde & pecora præsepia cognoscunt & aues ad nidos suos redeunt. Sed nec seipsa intelligunt quæ sint, nec illa quæ oculis cernunt. Postremo corporalis visio sine spiritali esse non potest. Statim ergo vt auertimus oculos ab eis quæ videmus, imagines eorum quæ vidimus in memoria retinemus. Spiritalis vero visio sine corporali esse potest, vnde & absentes homines recordamur, & in tenebris ea quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intellectualis nempe nec corporali indiget nec spiritali. Per intellectum nec corpus videmus, nec imaginem corporis. Per hanc quippe videtur iustitia, charitas, ipse deus, ipsa mens hominis quæ nullum corpus habet, nec vllam similitudinem corporis. Vbi etiam raptus fuerat Apostolus Paulus in tertium cœlum, i. ad intellectualem visionem, vt deum non per corpus, non per similitudinem corporis, sed sicut est ipsa veritas, cerneret. (2. Cor. 12) Tres ergo cœli, tria sunt visionum, de quibus loquimur genera. Ad K hoc profecto peruenerat Paulus, vt deum sic in ista videret, sicut sancti post hanc vitam videbunt.

q.64. Quot genera sunt Apostolatus, Vel quale nomen sit Apostolus, volo cognoscere.

Rñsio. Apostolatus genera quatuor. Apostolus interpretatur missus. Apostolorum sunt genera quatuor, à deo non per hominem, à deo sed per hominem, per hominem tantum, & ex se. A deo etenim missus est Moyses. A deo & per hominem, sicut Iesus Naue. Per hominem tantum, sicut nostris temporibus multi fauore vulgi in sacerdotium subrogati sunt. Ex se autem, sicut sunt ipsi pseudoprophetæ.

q.65. Quomodo possumus scire qui mittatur à deo?

Rñsio. Illum cognosce missum à deo, quem nõ paucorum hominum laudatio vel potius adulatio eligit, sed illum quem & vita & mores optimi, & Apostolicorum actio commendat sacerdotum: vel etiam qui vniuersorum populorum iudicio comprobatur, qui non appetit præesse, qui nec pecuniam dat vt Episcopatus honorem acquirat. Nam qui præesse festinat, quidam patrum eleganter expressit dicens, sciat se non esse Episcopum, qui præesse cupit, non prodesse.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Liber quæstionum veteris & noui testamenti.

E Quæst. 1. QVid sit deus. Deus hoc est quod nulla attingit opinio. Plus est enim quam quicquid dici poterit aut cogitari. Sed dicamus aliquid, quod licet impar sit, tamen ex aliqua conueniat ratione his quæ deo digna videntur. Nam vnaquæque natura pro capacitate sui suspicatur de deo, vt quantum natura distat à natura, tantum distet sententia à sententia in iudicando quid deus sit. Qui enim supra omnia est, necesse est vt omnium mentes excedat. Homines.n. quantum possunt aciem mentis extendere, aspiciunt quid deus sit, opinione, non definitione. Angeli autem qui superiores hominibus sunt, quia de deo aliquid sentiunt, non est dubium. Archangeli vero eo ipso amplius, Cherubin autem & Seraphin, quæ potentiæ iuxta deum esse dicuntur, maiora de deo sentiunt non tamen comprehendunt penitus quid deus sit, Quia nemo nouit patrem nisi filius,
Mat. 11. nec filium quis nouit nisi pater. Igitur deus
Deus quid sit. est sicut hominibus videtur, spiritus natura simplex, lux inaccessibilis, inuisibilis, inæstimabilis, infinitus, perfectus, nullius egens, æternus, immortalis omnimodo, à quo om-
F nia initium consecuta sunt: venerandus, diligendus, metuendus, extra quem nihil est, immo in quo sunt quæcunque sunt sursum & deorsum, summa & ima: omnipotens, omnitenens, vere in omnibus diues, quia nihil est quod eius non sit: bonus, iustus, misericors. Bonus, quia fecit existere quod non extiterat. Iustus, quia quæcunq; fecit vt proficerent, proprio libertatis arbitrio dimissa sunt: quia tamen non tam perfecta sunt vt labi non possint, seminaria his legis inesse decreuit, naturaliter addens auxilium manifestatæ legis, vt authoritas eius perfecta esset hominibus. Misericors vero, quia peccantibus non facile reddit, sed sustinet vt conuersis ignoscat. Est etiam seuerus, vt terrore quæ ab eo bene condita sunt conseruentur, ne negligentia pateret vitæ præcipitium. Et ne quod mirabilius est prætermittamus, tanta est eius clementia, vt contumelias passus ab his quos fecit sufferat, & prior vocet ad pacem. Nunquid non maioris virtutis hoc est quam condidisse creaturam, in quo si permaneret nimia bonitas eius, obesset creaturæ? Vnde aliquando diligi, aliquando timeri se vult, ne aberrantes ab eo depereant. Hinc est vnde ne patientia eius non vtique
G ad damnum ipsius, sed ad nostrum omnino
Esa. 42. contemnenda putaretur, ait; Tacui, nunquid semper tacebo? Itaque deus bonus, & omnia quæ fecit bona sunt. Vnde ergo malum? Nihil est malum nisi præuaricatio boni, dum inconcessa præsumuntur, aut concessa inordinate fiunt: vt alibi mandatum, alibi peccatum fiat, vt quando quod in vxore concessum est, fit in meretrice, & quod deo offerendum erat, offertur diabolo: & cum quis non tulit suum, sed alienum, & cum præuaricatorem occidi liceat, occiditur innocens. Nulla igitur natura probatur malum. Voluntas autem est accidens naturæ concepta ex causis, quæ male mouetur dum excidit modum vt illa gerat quæ naturæ suæ non sunt. Causæ autem præuaricationis oriuntur ex sensibus, quando aliquid male videmus aut audimus. Quem errorem hæc res facit, quia homo non est deus, qui solus errare non potest. Natura igitur hominum proprio arbitrio remissa & dimissa est, vt possit facere quod vult: vt si bonum naturæ suæ exercitatio melior & honorabilior sit: si autem infirmet vigorem suum, contumelia dignus habeatur huiusmodi, facit.n. quod contra rem sit. Non est minimum quod concessum est homini, vt cum recta sequitur, gaudeat in se, sed per id opere suo videt se meliorem: H
aut certe imputet sibi, qui cum potuit non dedit operam vt melioraret se bonis. Si autem homo potestatis suæ non esset, subiectus fuerat necessitati, vt neque boni operis haberet gloriam, neque mali pœnam, sed fuisset vnum ex pecoribus. Quoniam ergo ad vtrunque facti sumus possibiles: vt per negligentiam delinquamus, si quod bene audire & videre debemus, male.i. extra normam & rationem audiamus: per vigilantiam autem naturæ bonum custodiamus: & cauti esse semper non possumus, quia sicut dixi ad vtrunque facti sumus possibiles. Si peccamus, non iam condemnamur, nisi iterum delinquamus, iam quasi proditores. Qui.n. semel peccauerit, reparare se debet ne denuo peccet: ne par sit ei qui se vicerat, vt iterum si non peccet, iam superior habeatur: quia qui semel elisus est, bis triumphabit. Hæc iustitia est, vt quia colluctatio est in mundo, qui propensior

pensior ad peccandum est, in non peccando coronetur. Nihil ergo in dei opere malum est. At si à quibusdā mala quædam dicātur, vt venenum, aut tenebræ, quia corpora nostra vim veneni ferre non pōt: malum dicāt
I et ignem aut aquā: & ferrum vel plumbum, quia multū ab auro distat, malū dicatur. Ad comparationē.n. lucis tenebras condemnāt, cū sciant pro loco necessarias esse sicut plūbum aut testā. Nam vtiq; requiē dant post laborē. Igitur omnis qui colluctatur in mūdo, sic eniti debet, ne in re aspera victus abscedat & fiat reus, vix aut tarde se reparās, & forte inter hæc proueniat exitus & exeat hinc cū peccato. Qui enim omni virtute nititur, si elisus forte fuerit, quasi vir cadit, nec succenset ei quisquā, sed hortatu quodā animū eius reparat. Videt.n. eum propositū habuisse vincendi, & sperat talem posse perficere ad victoriam, quem nō sine fatigatione sui hostis elisit. Qui enim facile vincit, non habet animū resistendi: nec vincit, sed cōsentit, hic acerbius peccat. Huiusmodi vix ad veniā admittendus est, qui votum habet delinquēdi. Qui.n. id meditatur ne peccet, etiam si peccauerit, non aspere peccat. Quoniā diligentibus deū aliqn minora peccata subrepūt. Quanto aūt minora sunt, tāto subtiliora, & dum contemnuntur non vitantur. Maiora.n. lōge apparent. Ac per hoc
K qui in maioribus peccat, voluntatis eius est crimen. Sanè qm̄ superius peccata ex sensibus ortum capere diximus, dum contra legis imperium vel rationē aliquid aspicimus aut audimus, id est, si solē videntes adorandum eum putemus pp pulchritudinē eius, tunc male videmus: quia ad iniuriam pertinet creatoris cōis, vt quod illi soli debitum est, deputetur creaturæ. Quippe cum ab eo prohibitū sit per legem. Aut cū corpora bene cōposita & decora videmus, aut aliquid pximi si cōcupiscamus, aliter ea aspicimus q̄ mandat lex: tūc facimus peccatū quod vocatur malum. Sed forte dicatur, Nihil igitur formosum debuit fieri ne nos peccaremus, vt tutela nostra ex aliorum deformitate cōstaret. Quod si esset, nec ferrum esset, ne de eo fierent homicidia, Neque lucerna in usu esset, ne fures lumine eius ad effringendum vterentur, vt quod magnopere omnibus utile est, deesset propter quorundam uaniloquia, cum constet nos semper omnia aspicere, nec tamen semper omnia concupiscere: quia nō illorū vitium, sed nostrum est cum sumus negligentes, quod cōstat ex interuallo creari, quia nō sumus quod deus. Sic aūt male audimus, si audiētes idola deos esse cōsentiamus, aut si turpia cantātibus, aurē ac- L
commodemus. Tūc aūt bene audimus, si audientes de deo q̄ vnus sit, oblectemur. Si quis autem contra legem aliquid audiens assentiat, peccat, & hoc est malū audire. Cur deus mundum fecerit? Fecit quia est opifex, Aut negetur si non est. Sed esse, ipsa opera manifestant. Fecit ergo vt esset quod ante non erat, quia sine dubio melius est esse quàm non esse. Si dicatur, Nunquid inane fuit aliquid vbi faceret? aut quid prius erat vbi fecit? Hoc vas electionis Apostolus Paulus paucis absoluit. Ait enim cū de deo esset sermo, In ipso viuimus & mouemur, & sumus: hoc est omnia in deo, quia vbique est & ante omnia solus ac æternus, inuisibilis omni creaturæ. Et ne mysterium prætermisisse videamur, aut potius ignorasse cur mūdus factus sit, dicimus diaboli apostasiam multos angelos.i. spiritales potentias secum in præuaricatione traxisse, dū voluit sibi regnum impia præsumptione defendere. Qd̄ Propheta Esaias significat dicens, Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer qui mane oriebaris, id est, qui cæteris lucidior apparebas? Erat enim quasi princeps multorum, inter quos clarior erat, & cū quorū societate ad impiū descendit certamē. Videns.n. infra se multas spiritales potentias, quippe eū in paradiso dei præstantior esse cognitione mysterij cœlestis, ipsa elatione inflatus, voluit dici M
deus: hac scilicet ratione qua etiam in præsenti vita exemplum eius quosdam imitatos videmus, qui contemplatione aggregatorū circa se militum elati, satellitibus in hac re fomitem conspirationis præbentibus, imperium sibi vendicare voluerunt. Hinc est vt deus vt eius præsumptionem non potestate, sed ratione destrueret, materiam condidit quæ esset rerum confusio, ex qua faceret mundum. Distincta enim quæ simul confusa erant, hunc præstiterunt quem videmus ornatū. Discretis.n. ab inuicem substantijs, facta cōparatione mundus vocat: quia vnaquæq; res ab altera segregata ad mundū apparuit: vt hic homo positus, creatus ex superis & infernis, id est, cœlestibus & terrenis, vnius dei dominum, nō tm̄ voce, sed & imagine, qua vnus ab vno deo factus est ex quo cæteri orirentur, ostenderet. Ideo enim deus vnus unum fecit, vt doceret ab uno omnia

Venustū exēplar hāc hic quęstionem secundo numero, ponitq; hanc numero tertio.

Acto. 17

Esa. 14.

Mūdus quare uocetur.

esse,ac per hoc vnum esse deum,vt superior
A creatura ad confusioné suam in homine di-
sceret,qui de terra conditus est veritaté. Et
ex eo diabolus inimicus extitit hominis.
Præuidit enim quia ad accusationem eius fa
ctus est homo:vnde subtilitate sua id egit,
vt in eandé illum præuaricationem in quá
ipse ruit, induceret, vt accusatoré suú parti-
cipem damnationis efficeret. Ex trangres-
sione enim diuinitaté illi spopondit, ad quá
ipse dú affectaret,ab ea deiectus est. Et qa
omnis natura à crimine libera est, ex acci-
denti sunt nomina: ante enim res,postea si-
gnificatio. Ac per hoc Satanas & diabolus ex
actu eius composita sunt nomina, vt sit non
naturæ eius,sed voluntatis eius significatio.
Itaq; vt propositum dei quod in causa crea-
ti hominis decreuit maneret, & factú diabo
li per qđ hominem circúuenit,ad cumulum
eius reatus ꝓficeret, Christus de sacris sedi
bus etiam ad terras venire dignatus est: vt
& hominé à transgressionis sententia libera
ret,& diaboli futurá perditioné, ne quis fa-
ctum eius imitaretur,oñderet. Propterea di-
1.Ioã.3. xit Ioánes Apostolus, Ideo venit filius dei,
B vt solueret opera diaboli. Qui si natura ma-
lus esset, pœná ei promittere, aut dementis
erat aut iniqui. Qui.n.arguat eum qué ui-
det nó aliter aliquid facere q̃ natura eius ad-
mittit? Si igni pót succenseri, quia vrit, aut
aquæ,quia infrigidat,cú non vtiq; uolunta-
te hoc faciat,sed natura? Vñ etiá diabolus si
natura malus esset,voluntaté non haberet.
Nec enim posset discernere,sed vno atq; eo
dem mó omnibus se quasi cæcus ingereret.
Porrò aút iudicio quodá hoc agit: nam suá
voluntatem facientibus parcit,à quibusdam
neotericis dissimulat,ad dei auxilium confu
gere volentibus offendicula & impedimen-
ta opponit, & seruis dei insidias tendit, &
promptioribus circa eius obsequia magis in-
festus est. Vnde manifestum est, voluntaté
eius esse in crimine. Quamobrem Petrus
Apostolus ait,Sobrij estote & vigilate,quia
aduersarius vester diabolus tanquam leo ru
giens circumit,quærens quem deuoret. Gé-
tes non quærit, Iudæos non quærit,malæ vi
tæ & conuersationis non quærit, sed quærit
dei seruos & Christus famulos quos sibi scit
inimicos, quia factum eius & præsumptio-
nem eius condemnant. Denique lege data,
plus exarsit inuidia aduersus eos qui sub le-
ge erant, sciens legis documenta vnum deú
tradere,& bonam conuersationem homini-
bus. Igitur si hoc naturaliter putatur facere
reus constitui non pót, quia hoc facit,quod C
naturæ suæ est & pót,& non facit,quod nó
potest,quia naturę suæ non est. Itaq; neq;
laudandus,neq; condemnandus est. Laudan
dus non est,quia obsunt quę agit. Condem-
nandus autem non est,quia nó volútate hoc
facit,sed impulsu naturæ. Nam aliquos sci-
mus subito dementes factos,fuste, ferro,la-
pidibus,morsibus,multis nocuisse,quosdam
etiam occidisse. Captos autem industria &
iudicibus oblatos, minime reos factos,eo ꝙ
non volútate, sed impellente vi nescio qua
hæc gesserint nescientes. Quó enim reus có
stitueretur qui nescit quid fecerat? Ita & dia
bolus si bonum nescit, quare condemnádus
eésebitur,qm̃ non facit quod nescit? Immo
si posset fieri laudandus erat,quia facit quod
non nouit. Nos autem iure rei constituimur
quia illud nó facimus qđ scimus debere nos
facere, vel quia illud facimus quod scimus
debere nos non facere. Sed quia per omné
scripturæ constitutioné reum diabolum có
stitui videmus, & propterea gehennam illi
paratam legimus, legibus illum damnandú D
scimus, quia cum sciret & posset facere bo-
num,fecit & faciet malú. Nec.n.deus qui iu
stus est,dánaret eum quia bonum non fece-
rat qđ nescierat, & quia malum fecerat qđ
sciuerat. Manifestum itaq; puto, nullam na-
turam debere dici malú, quia oé malum si-
cut claruit,ex voluntate fit, quæ per sensus
accidit naturę. Quod opus erat per Moy 3
sen & non ante, exordium mundi & ordiné q.3.
creaturæ exponere? Prius describi non
debuit, quia adhuc ex hac causa error tan-
tus non erat in hominibus. At vbi iam er-
ror creuerat generi humano, ita ut etiam
filij Israel contra hanc expositionem in Ae
gypto tradi audirent à Philosophis Aegy-
ptiorum, à quibus etiam Moyses fuerat in-
structus omnem peritiam Aegyptiacam,
quæ Apim quendam mundum iustum asse-
rit per malos angelos condidisse: hunc quo-
que principem mundi videri,id est,Sataná.
Quam sententiá Marcion secutus, ruit in
mortem. Nam & Manichæi ab eodem Sata
na hominem dicunt factum, non mundum
istum, stultiores cæteris. Cum enim mun-
dum constet hominis causa fabricatum, illi
à deo dicunt múdú factú,licet de alieno:ho-
miné vero ab aduersario creatú,vt in domo
alterius alter posuerit dñiú. Oportuit ergo E
Moysen, vt erroré istú ꝓderet & auferret,
mani-

manifestare mundi & hominis fabricari deű esse authorem. Accepta.n.authoritate per signa & prodigia quæ fecit, docuit sine dubio id verű esse quod testibus signis tradebat. Quis.n.nõ crederet ei,cuius tãta signa in rebus gestis existerent? Denique hinc est, vnde qui contra disciplinam hanc sentiunt, errare noscuntur, quia nudis verbis assertionem suam allegare nituntur. Itaq; vt nihil deo coæternum esse doceret,ordinem ipsum creatarű rerum vtile fuit exponi. vt dű minora prius facta memorat, postea autem maiora,nihil horum infectű habeatur: quia quæ tpe minora sunt, virtute maiora sunt: vt si illa præscribere de tempore se putent, ipsa infirmitate qua posterioribus subiecta sunt,conuincantur:aut si hæc de virtute præsumendo primatum sibi vendicent, posterio ritate ipsa humilientur,vt nihil horum non initio subiectű videatur. Ante quidé cœlű factum est & terra.Deinde lux quæ in officio dei est,Post firmamentum quod appella
F tű est cœlű,& congregationes aquarű quas appellauit maria, vt appareret arida terra in qua possit habitari. Terram aűt quam post cœlum factã dicit, non terrã solam vult intelligi,sed materiã significauit.i.omnia infer na quæ in mundi oém speciem profecerunt. Cœlum aűt nõ hoc carnale, sed illud supernum quod spiritale est in principio factum contendit, Vt cű cœlű primo dicit factum, deinde terrã,in cęlo omnia inuisibilia, & in terra omnia visibilia creata à deo significaret.Totius.n.naturæ summa & ima comprehendit, vt quicquid mediű est,proculdubio etiã factum credatur. Luminaria vero,quæ ad gubernandum mundum instituit, quarto die asserit facta,vt quãto maiora sunt virtute,tanto inferiora sint tpe. Hominem autem sexto die constituit, vt in domum iam factam habitatorem introduceret. Et valde sublimior est homo,quem vtiq; sexto die factum declaratum est:quem idcirco sublimiorem dixi,quia interior eius natura inuisibilis est,& intellectu capax:sed fortitudine maior est sol, & lumine fortior luna est q̃ terra. Hoc,quod quibusdam displicet,dictum est,Vidit deus lucem quia bona est:vt quia omnia à malo facta dicebant,bona credi nõ poterant: Moyses vt bona q̃ facta sunt probaret,ipsi deo p'acita q̃ fecit ostendit, vt cui
G displicerent,reű faceret.Nam quõ possit nescire lucem qui dixit, Fiat lux ,& facta est lux?Aut quis fecit,quod nescit?Facta autem lux,& placuit ei qui fecit. Quis opifex in opere suo non lætetur? Sic dictum est, Vidit deus lucé,quia bona est. Et denuo sunt qui dicunt,q̃ mala est. Quid si sine testimonio esset relictű?Igitur descripta mundi fabrica, è primi hominis origine traducé tenuit generis Seth,qui redditus est pro Abel, & per ordiné venit ad Abraham patré Iudæorű: vt ostenderet Abraham huic deo credidisse,qui opifex mundi est: & ipsum legem dedisse, in qua futurus Christus pmissus est, qui liberaret genus humanum de dominio diaboli. Ex his rationabiliť probatur fides nostra, Testimonium.n.huic dat origo descripta,quia ab initio genus est Christianorum. Ex Seth.n.filio Adæ venitur ad Enoch,ab Enoch ad Noe,ex Noe ad Abraham, ab Abraham descenditur ad Dauid, à Dauid ad Mariã, ex Maria de spűsancto nascitur Christus.Priores ergo oés quotquot fidé habuerunt vnius dei,quã Saluator prædicauit, iure Christiani dicendi sunt. Ab initio.n.Saluator véturus promissus est.Vnde Ioannes in Apocalypsi ait, Agnus qui occi sus est à constitutione mundi. Itaq; semper Christiani fuerűt. Ij.n.oés quos supradixi, à primo homine creato in mundo, per quos tradux tenditur ad Saluatorem,huius dei fidem habuerunt. De quo Christus locutus est dicens,Hæc est aűt vita æterna,vt cognoscant te solű & verum deű, & quem misisti Iesum Christum. Potest dici econtrario,Si ante & illi Christiani fuerunt, quæ notitia per Christum?Hunc intelligentiæ profectű aduentus contulit Christi, quia prædicatio vnius dei ostendit mysterium,& quid cuiq; personæ competat, demonstrauit,& ad explanandum atq; explendam legis iustitiam, addidit quæ prius reseruata erant. Quare deus legem à primordio dedit? Primum lex formata in literis dari non debuit, quia in natura ipsa quodãmodo inserta est, & creatoris notitia ex traduce non latebat. Nam quis nesciat quid bonæ vitæ conueniat: aut ignoret, quia quod sibi fieri non vult,alij minime debeat facere? At vbi naturalis lex euanuit, impressa consuetudine delinquendi, tunc oportuit legem manifestari,vt in Iudæis omnes audirent,Non quòd penitus obliterata esset, sed quia maxima eius authoritate carebant. Idololatriæ studebatur. Timor dei in terris non erat, & fornicatio operabatur. Circa rem proxi- I mi auida erat concupiscentia. Danda

Gene.1.
Apo.13.
H
Ioã.17.
4
Tobi.4.

ergo lex erat, vt & quæ sciebantur, authoritatē haberent, & quæ latere cœperant, manifestarentur. Nā inuenimus ante Moysen nō solū nō latuisse, sed ēt vindicata esse peccata. Quamobrē & iusti fuisse reperiuntur multi, qui scientes deum vindicē, timebant peccare. Quod cū cœpisset iam negligi, legē naturalem reuelari oportuit, vt scirent cun cti aperta tōne dñm requisiturū actus hu
Gene.7. manos. Quanuis per diluuium vindicatum
Gen.19. legatur, & in Sodomam & Gomorram, sed hæc vetustatis obliuio texerat. Vnde per Moysen terroris causa ad disciplinā corrigē dam, & fidē in deum reformandā, cōmemo-
1.Tim.1 rata sunt. Quare & Apostolus, Iustis, ait, lex non est posita, sed iniustis, idola colentibus, fornicatoribus, & talia. Nunc videamus an conueniat ijs qui dei iudicium audientes rident futurum: si proderit, an oberit: si veritate muniatur, an careat ratione. Lex quidē data est mundo, sed videmus eam circa multos cessare. Nō ergo iustum videtur, vt qui
K hic peccant per potentiā, securi sint. Alij legibus illudunt, pauperes deprimuntur, iustis accusatio eōponitur, bñ agentes opprobrio sunt, pij indigent, mali florent, iniqui, & corruptores in honore sunt, auari & raptores locupletantur, iudex venalis est. Nonne iniquum videtur si conditor rerum non hæc requirat: vt qui hic iniuste oppresi sunt releuentur, & qui bñ viuendo indiguerunt, remunerentur: & qui pp iustitiam opprobrio erant, honorentur: illi aūt qui per potentiā leges contempserunt, aut tergiuersatione illuserunt iniquitatē sectantes, sic gloriosi in his vt ipsi iustitiæ insultare videatur, vt humiliati & confusi tormentis subijciantur in conspectu eorū in quorū malis & despectione gaudebant, vt & ipsi de pœna illorū læti deo gratias referant, apud quē solum perso-
Rom.2. narum acceptio cessat? Vt quid Abel sa-
5 crificium acceptum est, & Cain refutatum est? Ex verbis hoc ipsius lectionis potest colligi, quia non est literarū arte velata historia. Nam Abel prudentem & deuotū in eo ipso sermo indicat scripturæ, Cain vero negligētem & improuidum, ac per hoc minus deuotum. Abel ergo de placidis potiora elegit quæ deo offerret creatori, vt de ijs vtiq; quæ creauerat præcipua illi offerret, vt per
L hoc & dedicationem suam, & meritum eius probaret, vt & propriam reuerentiā, & deū authorem ostenderet. Hoc Cain velut rusticus præsentare nequiuit. Totum enim animum terræ inserens, mentis oculos ad cœlū leuare non potuit, vt quid creatore dignum esset, aspiceret, qualiacunq; etiam deo obtulerit munera. Quæ causa etiam in Iudæis obliquæ mentis deprehenditur, Sæpe enim reprehensi sunt, cū munera sua improuide dei altari offerrent, q̄ nec hominibus digna viderentur, dicente dño, Cæcas & luscas offertis mihi, non hæc suscipiam de manibus Malac.1
vestris. Offer eam præposito aut duci tuo, si acceperit ea. Cum constet apud oēs personæ sublimi maxima offerri debere munera, Ideoq; Cain munera refutata sunt dicente ei dño. Quid contristatus es? & vt quid cōcidit vultus tuus? Nonne si recte offeras, recte aūt non diuidas, peccasti? Quiesce, Apud Gene.4.
te conuersio eius, & tu dñaberis eius. Vides ergo quia diuisio incurrit peccatum, dum non æstimans quid dignum deo esset, potiora reseruauit suis vsibus. Itaq; non quia obtulit reprehensus est, sed quia indigna obtulit. Neq; ex eo damnatus est, sed quia factū noluit emendare commonitus. Ad te enim, M
ait, conuersio eius, & tu dñaberis eius: hoc est, me non accipiente, ad tuum dominium conuersum est minus à te oblatū, vt de cætero sciret quid faceret. Hinc inuidia exarsit vt occideret fratrem, vt ab iniusto occideretur homine qui iustitiam primus ostenderat, & exēplum malum daretur hominibus. Sic.n. æmulatione zeli cæcatus est, vt non solum gratias non ageret, eo q̄ reus factus nō fuerat, sed nec didicerat quo hoc emendaret, vt rursum etiam adderet aliud grauius per quod damnari mereretur. Talis est causa improuidi ac fratricidæ Cain, qualis & illius nequā Mat.18.
serui, cum ignotum esset à domino, ingratus effectus exiens suffocabat conseruum suum, vt etiam de præterito ignoto sibi facinore, & de impietate in conseruum suum admissa inexcusabilis damnaretur: & tamen ad præsens non est damnatus Cain, sed confusus & reus sub terrore dimissus est super terram, vt si pœniteret, ignosceretur ei. Deniq; timēs ne aliquis eū pro hoc facto occideret, ait ad dñm, Maior causa est mea relin Gene.4.
qui me, si eijcis me hodie, à facie tua, & à facie terræ abscondā me, & ero gemens & tremēs super terrā. Et erit oīs q̄ inuenerit me, occidet me. Territus itaq; Cain verbis iusti A
iudicis dei, timet despici à dño, ita ēt vt à cōspectu hominum cōfugere se debere putet, Certus, q̄ qui irato deo viuit, etiā ab homine possit occidi. Sed quid ei respondet dñs?

Non

Non ſic,inquit:hoc eſt,non ad hoc te remiſi
cum non merearis viuere,vt ab aliquo occi-
daris,ſed vt gemas & tremas,quaſi qui pri-
mus malum exẽplum dederis ſuper terram,
dum laboribus tuis non reſpõdet fructus ex
humo. Itaq; omnis q̃ occiderit,inq̃t Cain,
ſeptem vindictas exoluet. Hæc ſententia
oſtendit iure damnandum Cain.Quádo.n.
vidit legem datã ſub tali comminatione ne
quis imitaretur factum eius, plus cœpit ti-
mere,ſciens quid mali admiſerat.Septem er
go vindictas ꝓmittit ſi quis ad hoc facinus
aſpiraſſet, vt videns ex hoc opere Cain reũ
factum, & cum adhuc legis manifeſtatio nõ
erat, ſciret ſe ſeptemplici pœna mulctari ſi
hoc non vitaret: vt legis notitia ſex plagas
adderet ſupra quam meruerat Cain,vt cum
plaga Cain ſeptem numerarentur vindictæ.
Hoc etiam numero remunerandi ſunt, qui
relictis omnibus,dñm ſequuntur,& in futu-
ro vitam æternã habebunt.Hoc eſt ſignum
B quod poſuit dñs in Cain ne occideret eum
omnis qui inueniſſet eũ. In parricida.n.poſi
ta lex eſt, vt ſi quis homicidium feciſſet,q̃a
omne parricidium homicidium eſt, ſepties
reus eſſet q̃ fuerat Cain, vt hac ſeueritate
perterriti cæteri, ab hoc ſe facinore inhibe-
6 rẽt. Vtrum Lamech occiderit Cain ſicut
putatur. Fruſtra hoc putant qui arbitran
Gene.4. tur ꝙ Lamech hoc dixerit de Cain.Occidi
virum in liuorem mihi, & iuuenem in vul-
nere mihi. Iam.n.in quinta generatione na-
tus erat Lamech à Cain.id eſt,de Mathuſa-
lem abnepote Cain.Hoc aũt idcirco cõme-
morat Lamech,vt oſtenderet acrius aſtrin-
gendum eum qui ſub manifeſta lege pecca-
uerit, Ac per hoc ſi poſt Cain in imitatorẽ
eius ſepties vindicatum eſt, quanto amplius
in eis vindicandum eſt, quem nec factum
Cain & correptio,nec poſt in eum lata ſen-
tẽtia terruit,vt à tam impio, & crudeliſsimo
facinore voluntatem auerteret. Poſt Cain
ergo Lamech hoc homicidium perpetrauit,
qui ſine dubio iuxta ea quæ ſupradicta ſunt,
ſeptem vindictas exoluit: & quid poſt La-
mech ei qui hoc ſecutus fuiſſet eſſet futurũ,
Mat.18. oſtendit dicens, De Lamech autem ſeptua-
gieſſepties.Vt quia malum opus pœnitentia
non ſubſequitur, ſeptuagintaſeptem plaga-
C rũ ictibus ferietur. Vnde & ſaluator etiã ſe-
ptuagieſſepties peccanti,conuerſo tñ,remitti
præcepit.Sed ne putetur alius ante Lamech
homicidiũ poſt Cain feciſſe, quia dixit, De
Cain vindicatum eſt,quaſi iam factum La-
mech dicat de ſe:quõ autẽ diceret,quia vin-
dicatum in eum erat, cũ adhuc recens eſſet
homicidium quod cõfeſſus fuerat ſe feciſſe,
cũ conſtet oẽ factum ſententiam ſecum ha-
bere? Quando.n.alia ſpes nõ eſt,præterquã
quod expleto operi dignum ſcitur,futurum
pro facto habetur. Denique dictum Adæ & Gene.2.
Euæ eſt, Qua die manducaueritis,morte
moriemini:& vtiq; non ſtatim mortui ſunt,
ſed poſt longum tp̃is interuallum: ſed quia
iam ſpem immortalitatis amiſerant, futura
mors præſens dicta eſt, quia hæc cœpit in
ſpe haberi. Igitur cum Lamech iuuenem ſe
occidiſſe fateatur, & Cain,ſicut claruit;vſq;
ad hoc tẽpus peruenire non potuit, aut ſi ꝑ-
uenit, quod impoſsibile videtur,ſenior fuit,
eum non occidit. Quæ decem verba in 7
tabulis data ſint aut ſingulæ tabulæ quæ &
quot verba habuerint. Decem ſententias,
decem verba appellauit, Quia & ſaluator
ſenſum uerbum ſignificauit,dicens inter cę-
tera ad Iudæos, Interrogo uos & ego vnum D
uerbum, rñdete mihi, Baptiſmum Ioannis Mar.11.
vnde erat, è cęlo,an ex hominibus? Hũc ſen
ſum uerbum appellauit. Simili modo & in
duabus tabulis decẽ uerba ſcripta dicũtur,q̃
decem ſenſus ſunt: Deniq; dicit, Non ſint ti Exo.20.
bi dij alij præter me: primum verbum hoc
eſt. Et ſubiecit ſcd̃m.non facies tibi vllã ſimi
litudinẽ eorum quæ ſunt in cœlo ſurſum &
in terra deorſum,neque in aqua quæ eſt ſub
terra. Deinde adiecit tertium, Non ſumes
nomen dei tui in vanum.Non.n.mundabit
eum dñs qui ſumit nomen eius in vanum:
hoc eſt non in mendacio nomen dei tui aſſu
mes ut periures per illud. Dehinc quarto
loco dicit,Sabbatum dñi dei tui ſeruabis, &
non facies in illo vllum opus ſeruile. Hæc
quatuor verba ſunt de decem. Iſta ad deum
proprie pertinent. Hæc ſunt in prima tabu-
la ſcripta. Deinde in ſecunda tabula hæc cõ-
tinentur. Primum verbum eſt, Honora pa-
trem tuum & matrem tuam. Secundũ. Nõ
occides. Tertium,Non fornicaberis. Quar-
tum,Non furaberis. Quintum,Nõ falſum
teſtimoniũ dices. Sextum,Non concupiſces
quicquã proximi tui. Hæc in ſecunda tabu-
la ſcripta probat Apoſtolus Paulus dicens, Epheſ.6
Honora patrem & matrem, quod eſt man- E
datum primum in ꝓmiſsione. Quõ.n.eſſet
primum, niſi in ſecunda tabula ab ipſo cœ-
piſſet? In promiſsione aũt ideo dicit,quia ſta
tim ſubiecit, Vt ſis longæuus ſuper terram,
& bene ſit tibi. Hæc eſt promiſsio facta ijs

qui mandata custodiunt. Itaq; habes & man
data distincta, & numerum eorum consum-
matum, & quæ & quot singulis tabulis scri-
8 pta sunt. Vt quid Moyses descendens de
Exo.34. mōte cū tabulis, uultū splendidum habuit,
& intolerabilem? Accepta potestate in
peccatores cū honorificentia descendit de
monte, facie gloriosa. Lex.n. contra peccato-
res data est. Moyses ergo quia non peccaue
rat, gloriosus apparuit, & intantum, vt à pec
toribus videri nō posset. Ostensum.n. in eo
est, quia peccatores gloriā dei non merenē
aspicere. Post simulachrū.n. uituli fusilis,
& confractionē tabularū in quibus lex da-
ta fuerat, rursus ascendit Moyses in montē
cū tabulis, in quibus accepta lege cū descen-
deret, gloriosa facta est facies eius, vt non
possent aspicere filij Israel vultū eius, neq;
Aarō, quia & ipse peccauerat. Sed interposi-
to velamine loquebať ad illos, vt tandiu in-
digni essent gloria dei, quandiu in peccatis
F versarenē Vnde dicit Apostolus, Cū cōuer-
2.Co.3 sus fuerit ad deū, auferet velamen, vt dono
dei abluti, digni fierent intēdere gloriā dei.
In cōfractione.n. tabularū quas antè accepe
rat, Iudæorum populū reprobum significa-
uit, eo q̄ peccatis studentes, promissione dei
indigni futuri erant. Quod autem reiterata
lex est, alter populus futurus significatus ē,
9 cui proficeret lex data in monte. Si om-
Gen. 7. nia deus bona fecit & valde bona, vt quid di
xit ad Noe de mundis & immundis indue
tecum in arcā, cū immundū bonū dici abso
lute non possit. Per id quod multimodā
rationē habent verba, faciunt quæstiones.
Nā si ad hanc causam de qua agitur referā
tur, nulla erit quæstio, quia per ordinē res
ipsæ se produnt. Nā aliqñ cōe dicimus qđ
indiuisum est, aliquando quod immundum
est, Duobus enim modis appellať cōmune.
Denique Petrus Apostolus, Commune, in-
Acto. 10 quit, & immūdū nunq̄ intrauit in os meū.
Ro. 14. Et Apostolus Paulus, Omne, inquit, quod
Gala 3. non est ex fide, peccatum est. Et alibi, Lex,
ait, non est ex fide & tamē non est peccatū.
Vides ergo, quia vnus atq; idem sermo non
G eadem semper significat. Ideo & cum dici-
tur, immundum, considerandum est ex qua
causa dicatur, quia aliquando ad compara-
tionem melioris immundum dicitur, aliqñ
ad opera sordida refertur, vt malum intel-
ligatur. Nulla igitur substātia malum, quia
quę per substantiam immunda dicuntur, ad
comparationem pulcherrimarum rerum
immunda sunt. Nam & canis immundus
dicitur ad oleum, & plumbū ad cōparatio-
nem auri immundū est, & coruus ad pauo-
nem, & cū vniuscuiusq; corporis membra
sint, alia honesta, alia inhonesta vocantur,
cum sciantur mala non esse. Itaq; omnia in 10
sua natura bona sunt, quia vtilia. Cum deus Gen. 15
dicat ad Abraham de filijs Israel, q̄ quarta
progenie exituri essent de Aegypto, cur lex
dicit, Quinta progenie exierunt filij Israel
de terra Aegypti? Quātum ad verba per-
tinet, videtur esse contrariū, si autem sensus
quæratur, inuenietur esse non dispar. Sic.n.
lex loquitur, vt a diligentibus, & credulis
possit intelligi, vt ratio veritatis non incu-
riosis, sed solicitis se reuelet. Nam vtique
deus dixit, quarta progenie: & Moyses scri-
psit, quinta progenie, quamuis vtrunq; Moy
ses retulerit, & fallere eū impossibile sit in H
quo tanta virtus operata sit: ac p hoc inue-
stigandus est sensus, quia nō ociose aliquid
agit, nec improuide diuina loquiť scriptura.
Itaq; duæ partes sunt quas singuli memora-
rūt. Deus.n. quatuor generationes significa
uit quæ natę sunt in Aegypto. Moyses aūt
addens his vnam, ex qua hæ ortum accepe-
rūt, cū intrassent in Aegyptū, Quinta, in-
quit, generatione exierūt filij Israel. Gene-
rationē.n. quæ intrauit in Aegyptū, & qua-
tuor q̄ illic natæ sunt, simul complexus est.
Nā ab Abrahā vsq; ad exitū filiorū Israel
de Aegypto, generationes sunt octo. Ducē-
tis.n. quindecim annis à promissione facta
Abrahæ, habitauerunt in Chanaā, & ducen
tis quindecim in Aegypto. Hi sunt anni Gala. 3.
quos cōprehēdit Apostolus ad Galatas di-
cens, Post quadringētos & triginta annos fa
cta est lex. Igitur hæ quatuor generationes
natæ sunt in Chanaan. In Israel vna, altera
in Iacob, tertia in Leui, quarta in Gerson,
& Caath, & Marari. Cum intrassent aūt fi-
lij Israel in Aegyptū, Caath genuit Amrā:
Hæc est prima generatio facta in Aegypto.
Amram autē genuit Aaron, & Moysen &
Mariā, quæ est scđa generatio facta in Ae- I
gypto. Et Aaron genuit Eleazar & fratres
eius, quæ est generatio tertia. Eleazar autē
genuit Phinees quarta generatiōe. Hæ sunt
quatuor generationes procreatæ in Aegy- Gen. 15
pto. Vnde ait dñs ad Abraham, Peregrinū
erit semen tuū & seruitio opprimēt eos,
ego autem liberabo eos, & quarta generatio
ne exient inde. Vnde si non apertū est, quia
non aliquid aliud significauit deus, q̄ quod
gestum

gestũ est ĩ Aegypto. Moyses aũt vt etiã illã generationẽ poneret, quæ cũ Iacob patre suo intrauit in Agyptũ, ex qua istę quatuor originẽ habent, dixit, Quinta progenie exierunt filij Israel de terra Aegypti. Si viri iusti uoluntas bona est, quare Isaac nõ Esau quẽ voluit, sed Iacob benedixit quẽ noluit?

11 Iusti hominis quantum ad cõscientiam eius pertinet, voluntas bona est: quantum aũt ad præscienciam, immunis est ab aduersis. Deus.n. solus est qui de futuris iudicat. Et per hoc Isaac iustus quantũ ad præsentem humanitatem dignum est, maiorem filium suum benedicendum magis putabat, Sed deus qui occultorum cognitor est, minorem benedicendum mereri ostendit, vt in benedictione non hominis ostenderet esse beneficium, sed dei, quia officij dignitas est

K non hominis meritum, quam dei sequitur

Nu. 6. benedictio. Denique dictum est à deo in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomẽ meum super filios Israel, ego dominus benedicam eos: vt gratiam traditio per ministerium ordinantis transfundat hominibus, nec volũtas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis, hinc aduertamus.

Ioã. 11. Dictũ est enim de nequissimo Caipha interfectore Saluatoris inter cætera, Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset princeps sacerdotum anni illius, prophetauit. Per quod ostenditur spiritum gratiarũ non personam sequi, aut digni aut indigni, sed ordinationem traditionis: vt quamuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus vt officium ministerij exhibeat, Dei autem est effectum

12 tribuere benedictionis. Quare Abrahã fidei suæ signum, circumcisionis accepit sacramentum? Si velis aduertere, non incongruum videbis quod putas diuersum esse à ratione. Credens enim se filium habiturum in quo omnes gentes benedicerentur, & à quo sanctimonium exoriendum erat, illa in parte signum accepit, per quam generatio fit filiorum & cessat, vt sanctior sit. Sed si aliquibus deformatio videtur, animaduertant Abraham in eo gauisum, & filios eius

L hoc testimonio fuisse gloriosos. Nam Achior vtiq; vnus ex principibus Gentilium videns tantam virtutem esse in deo Abra-

Iudit. 19 hæ, vt Holofernem ducem exercitus Assyriorum, cuius potentiã tota terra tremebat, proprio gladio manu fœminæ decollaret, sponte se circumcidit, arbitratus ex eo ipso dignitatem sibi quæsitã. Nonne præ se fert, si aliquis pro nomine Christi oculum aut aliquod membrũ amiserit? Nonne partem ipsam humanis vultibus ingerit vt appareat gloriosius? Pro fide enim aliquid ad tẽpus amittere, lucrũ est facere. Ita & Abrahã fidei suæ signũ accipiens, nõ deformatus est, sed melioratus. Spiritaliter vero hoc significauit, quia nebula carnis circumcidi debebat à cordibus hominũ per fidem Christi: quia carnalis error obstabat caliginẽ pręstans humanis cordibus ne cognoscerent creatorẽ. Abrahã autem, quia & promissus est ex semine eius futurus Christus qui hãc caliginẽ abstergeret, ideo circumcisus est, quia filium credidit se habiturũ, qui errorẽ hunc amputaret. Iam vide si non congrue illa in M parte vel tale signum accepit. Si iudicium 13 dei iustum est, quare infantes in Sodomis simul cũ parentibus cremati sunt? Gen. 19 Vt nimis impium facinus Sodomitarũ posset aduerti, peccatum eorum peruenit vsq; ad necem filiorũ ipsorum, ne de origine illorũ signum aliquod remaneret. Nonne prouisum est, illis ne diu viuentes exẽpla sequerentur patrum? A gehẽna.n. liberi sunt, in aliena causa occisi. Parentes .n. tam pro se q̃ pro his rei sunt, quia vt eorum opera obliterarenẽ, omnis ꝓgenies ipsorũ erasa est. Nã sicut bonis parẽtum lęti sunt filij eorum, ꝙ cõmendetur prærogatiua eorũ: sic & de morte quę pro malis illorũ infertur queri nõ possunt, vt quemadmodum participes in lucro sunt, sic sint & in damno. Similiter & in Aegypto pro noxis patrũ plexi sunt filij, sed vt ad emẽdationem eorum proficeret: vt quia ex alijs causis deũ credere, & venerari, qui in Moyse erat, noluerunt, hac plaga territi confiterentur cũ satisfactione, ne grauius hunc iratũ sentirent, Hæc ergo mors filiorũ, crimẽ est patrũ. Quoquo.n. modo filij debitũ spiritũ reddiderunt, futuri accusatores parẽtũ, quia perfidiam suam nec sanguine filiorũ vincere potuerunt. Non ergo in futurũ, sed ad præsens tempus mala parentum filios A inuenerunt. Nec qualecunque beneficium est, gloriosum non esse, nec tamen reum. Nam si quidam cum precibus enituntur in postremis positi, ad fidem veri accedere, vt si non coronam vel veniam mereãtur, quomodo poterunt hinc aliquid queri, cũ quibus ita actũ est, vt neque esset vnde ignosci

sibi precarentur, neq; sublimes haberentur qui minime laborauerant? Confer nunc vnius momēti cruciatum, ad multi temporis pœnam. Arbitrare etiam multos laborare, & quia perseuerare non possunt, nō solum effectum laboris amittere, sed & pœna mulctari: Adde etiam quia difficile de malis nati, & inter nequissimos educati vel conuersati, mentem suam temperant ad disciplinam dei sequendam. Vide ergo si non magis bene actum est cum filijs perditorum.

14 Quid est vt deus qui iustus prædicatur
Exo. 20. peccata patrum filijs reddere promiserit in tertiā & quartam progeniem? Nihil iniuste deum facere aut dicere, qui dubitat insanus est. Itaq; si verba domini non supprimātur, sed omnia quæ ad eandem quæstionem pertinent proponantur, lucebit quod obscurum videbatur, & pium æstimabitur quod
B minime iustū putabatur. Qui enim verba supprimit quæstionis, aut imperitus est, aut tergiuersator, qui calumniæ magis studeat q̄ doctrinæ. Porrò autem repromisit quidem dominus reddere se peccata patrum filijs, sed ijs qui oderunt eum, hoc est qui in paternis malis versati seruiunt idolis, sicut & patres illorum. Ille enim inimicus dei est, qui honorem nominis eius vendicat creaturæ. Sicut enim iustorum filij & ipsi iusti nobilitant in se genus iustitiæ, dum & patrum & sua iustitia sublimantur: ita & nequissimorū, & ipsi filij nequissimi crementum faciūt malitiæ, quia & malorum filij sunt, & nequitiam illorum exemplarunt ad perditionem multorum. Cum terrore ergo locutus videtur deus, sed verum est, & hoc habet ratio. Quis enim malum & mali hominis filium non duplici genere execretur, quō bonum & boni filium duplici mercede non censet honorandum? Idcirco autem in tertiam & quartam progeniem reddere se promisit, vt si post patrem malū filius non sequatur perfidiam patris, nepos autem aui in malis imitator existens, sciat se non immunem futurū à
C seueritate sententiæ: aut si & nepos forte nō aui, sed patris secutus vestigia testamentum diligat dei, non ignoret pronepos ad se vsq; peruenire sententiam si æmulus sit proaui perfidiæ. Hac legis manifestatione deterreri voluit deus impios patres vt agnoscentes quantum mali pareret sectatio idololatriæ, vel affectu filiorum reuocarentur ad reuerētiam creatoris, aut filij timentes ne incurrerent peccata patrum, dei legi obtemperarēt.

Illi autem attendentes ad nequitiam, aliter hoc interpretari cœperunt dicentes, Patres Ezec. 18
nostri manducauerunt vuuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: vt securi de impunitate, eo quòd filijs ipsorum redderētur peccata, illi tamen neq; spiritus neq; carnis haberent pietatem. Hinc dicitur eis, Nō morietur filius pro patre, neq; pater pro filio, sed anima quæ peccauit ipsa morietur: vt addiscerent non impune sibi futurum, sed sic reddi peccata patrū filijs, vt quia impietatem parentum secuti, mala quæ obliteranda erant exemplauerint, acerbius puniātur. Postquam ostēdit deus quid mali pariat idololatria, addidit statim quæ bona diligentes se sequantur, dicens, Et faciens misericordiā in milia milium ijs qui diligunt me, & cu- Exo. 20.
stodiunt præcepta mea: vt bonum patris, nō vsq; ad pronepotem, sed vsq; ad milia miliū D
reddat. Veputa si quis ex semine Dauid diligat dominum, quem constat vtiq; porro ante mille annos fuisse: huic additur misericordia dei, vt in necessitate duabus suffragantibus causis, misericordiam accipere mereat: quia & ipse dei cultor est, & ex eius semine est, qui amauerit deum. Et in hoc clementia dei laudabilis est, vt odio habentibus se vsq; in tertiam & quartam reddat progeniem, & non in milia milium: vt si in quintam progeniem tractum fuerit malum, inde iterū caput habere incipiat, vt ex eo numeretur vsque ad tertiam & quartam progeniem. Sed dicet quis: authori magis amplius reddendū iustum videtur, q̄ imitatori. In authorē congrue datur vindicta: filijs autem ꝙ plus dicit reddi, pœna est patris. Et si causam quæras, accessu legis peccatores plus fiunt rei, sicut Lamech, & post Lamech. Quibusdam tamen videtur, sic reddita esse peccata patrū in filios, dum in captiuitatē ducti sunt causa patrum, & fuerunt ibi vsque ad quartam generationem. Quod si verum est, non solum odio habentibus se reddidit peccata patrum, sed & diligentibus nomen suum: quia & Daniel abductus est, & tres pueri, & Ba- E
ruch, & Ezechiel, & Esdras ibi natus est. Liquido ergo apparet illud conuenire proposi tæ quæstioni, quod supra diximus. Cum 15
iustum lex prædicet, & hic vere iustus, qui plenam habet iustitiā, quō contra Salomon, Noli, inquit, esse iustus multum. Nimia Ecclesia
iustitia incurrit peccatum, temperata vero stes. 7.
iustitia facit perfectos. Non enim sine malitia est, qui multum est iustus: quia peccantibus

bus ad singula si respondeas, non deerit vbi pecces: denique dei temperata iustitia est. Peccantibus enim aliquando ignoscit, aliquando irascitur, aliquando reddit nō quātum digni sunt: suffert enim eos vt sint qui proficiant. Lex enim quia seipsam mollire non potest, à nobis mitiganda est vt possit prodesse sub se agentibus. Hic ergo iustus
16 non est multā, qui dei imitator est. Quare angelus qui volebat in via Moysen occidere circuncisione infantis placatus est?

Exo. 4. Quod sine consilio Moyses fecerat, apparētia comminantis angeli emendauit. Denique videns fieri, quod per negligentiam fuerat prætermissum, cessauit ab ira. Idcirco ergo sic infestum angelum in se vidit Moyses, &
F paratum ad vindictam, quia viri sublimis culpa, graue peccatum est. Quanto.n. persona eius sublimior est, tanto magis leue delictum eius. Quod ergo à summo viro vpote à ductore populi fit, acerbissimū est peccatum. Pergebat itaq; ad filios Israel, missus à deo Abrahæ, & signum iustitiæ Abrahæ non ferebat, in quo gloriari sciebat Iudæos: vt aut ipse sollicitator diceretur, aut nō ab eodem deo missus, qui Abrahā elegerat. In Madian enim habitans filios suos minime circuncidit: quos aut ducere secum ad Aegyptum non debuit, qui exituros ibat inde educere: aut certe circuncisos assumere, propter quæ supra diximus. Sephora ergo vxor Moysi, quod compendio loquitur scriptura, non ignorans qua causa viso suo infestus angelus videbatur, accipiens petram, circuncidit filium suum, & recessit angelus. Ea enim ratione mitigata est ira, qua fuerat accensa. Nam aliquando compendio loquitur scriptura, quæ subintelligi vult exposita ratione: sicut & illud quod saluator dicit inter cætera ad Iudæos, Quare & vos præteritis mandatum dei, vt traditionem vestram
Mat. 15. statuatis? Nam dixit dominus, Honora pa-
Exo. 20. trem tuum & matrē, & qui maledixerit patri aut matri morte moriatur. Vos autem dicitis, Quicunq; dixerit patri aut matri, omne munus quodcunq; fuerit ex me, tibi pro-
G derit? & non honorificabit patrem aut matrem suam. Sine dubio per compendium dixit saluator, vt subintelligantur sacerdotes Iudæorum, dum auaritiæ studerent, dei legē spreuisse. Impia enim conspiratione consilium dederunt filijs, vt maledicentes patrē aut matrem quodcunq; offerrent quasi donum deo, per quod data sententia in maledictos solueretur. Vnde securi facti filij, contra dei præceptum contemnebant parentes: ita & Moyses cum infestum sibi videret angelum, intelligens causam, quid fieri deberet ostēdit vxori vt recederet ab eo angelus, qui eum quærebat occidere. Hoc subintelligitur in hac causa, sicut & illud quod supra
diximus in sacerdotes. Quid est vt male- 17
dictos dicat lex, qui semen non reliquerint Exo. 23.
in Israel: per Esaiam aūt nihil obesse dica- Deut. 7.
tur spadonibus, quia generare non possunt? Esa. 56.

Quoniam aliter q̄ dictum erat, intelligi cœperat: idcirco Esaias Propheta ostendit postea, quo sensu dictum esset. Cum enim hoc ex causa offensi dei sententiæ loco positum esset, quia deserentes deum in eo percutiebantur, ne ducentes vxores semen relinquerent, sic hoc arripuit error humanus, vt
putarēt reos esse apud deum, si qui aut vxo H
res nollent, aut accipientes, vt assolet, generare nō possent: quasi nihil aliud quam semē quæreret deus, Sicut arguuntur per Malachiam Prophetā. Esaias ergo vt consolaretur eos quos mala intelligentia contristauerat, docuit nihil obesse, si quis aut non posset habere filios, aut nollet, dummodo legem dei seruaret. Maledictum.n. illis competebat, qui cum possent ac vellent, diuino obstante iudicio, steriles erant, ne fructum haberent creationis dei, quem spernebant. Vnde cum viderent aut generare se non posse, aut genitos minime possidere, cognoscerent indignantis dei iram esse, & cōuersi satisfacerēt. Nam & sancti viri cum cupidi essent filiorum, & non id obtinerent, æstimabant peccata obstare & dolebant, ignorantes dei esse
prouidentiam, cui seruabantur. Denique ad 1. Re. 1.
dei procurationem, & Anna cōcepit, & pe- Luc. 1.
perit Samuelem, & Elisabeth Ioannem, & Iudi. 13.
vxor Manue Sampsonem. Spiritalis enim intelligentia in hac causa ista est, vt maledicti habeantur qui non reliquerint semē, qd̄
videat deum, idest qui nō habuerint, aut fi- I
lium, aut seruum, aut proximū, qui dei timo-
rem doceat super terrā. Quare Saul pec- 18
cans petit orari pro se vt ignosceretur sibi, & impetrare nō potuit: Dauid aūt peccans postulauit, & veniā consecutus est? Dei iudicia retractari non cōuenit: nam humana imbecillitas atq; imperitia, dei se debet iudicio tradere, in quo non sapit: vt ex sententia dei intelligat veritatem, & nihil aliud fieri debuisse, q̄ quod videt fecisse deum, quē
scit acceptorem personarū non esse. Si enim Act. 10.

Dauid

Dauid precem suscèpit, & Saul refutauit, ni
hil aduersum sentiendum est deum fecisse.
Sciens.n. qua mente vterq; locutus est, eius
petitionem accepit, quē vidit tribulato cor-
de veniam postulare. Illum autē despexit,
quia animā eius pœnitentiæ non tetigerat
1.Re.16 dolor, quia deus cordis auditor est magis q̃
vocis. Hinc dictū est, Homo videt in facie,
deus aūt in corde. Ideo etiam fallimur, quia
similitudo in verbis & vultu, circumuenit
nos, In corde .n. quid sit, videre non possu-
mus. Quā obrem dei iudiciū sequi nos opor
tet, qui secundū cor in quo vniuscuiusq; sen
tentia est, examinat singulos. Hoc etiā & sal
Matt. 8. uatorem fecisse inuenimus. Scribam.n. se of
Marc.2. ferentem, non suscepit, sedentem aūt Leui
ad telonium suscepit: quia verba scribæ nō
secutum est cor, Leui autem tacens hoc in
K corde habebat, quod scriba in verbis. Iesus
Ioan. 2. autem, qui iuxta quod scriptum est, sciebat
quid esset in homine, Leui elegit. Propterea
Dauid non aliū pro se voluit humiliari si-
cut Saul, sed ipse supplex tribulato corde ve
19 niam precabatur. Quærendum est, si
Adam factus, corpus immortale habuit, an
mortale. Deus hominem fecit, qui quan-
diu non peccaret, immortalitate vigeret: vt
ipse sibi author esset ad vitā, aut ad mortē:
vt custodiens se à peccato, labore suo gau-
deret, & esse se immortalē, Negligens vero
factus ipse sibi imputaret, quia cœperat esse
mortalis. Quandiu.n. in creatoris lege du-
rauit, dignus fuit edere de arbore vitę, vt mo
ri non posset. Nec enim corpus tale erat qđ
dissolui impossibile videretur. sed gustus ar
boris vitæ, corruptionem corporis inhibe-
bat. Deniq; etiam post peccatum potuit in-
dissolubilis manere, si a domino permissum
esset illi edere de arbore vitæ. Nam quomo
do immortale corpus habebat, qđ cibo sub-
stentabatur? Immortalis enim non eget ci-
bo neque potu. Cibus enim vires pręstabat,
vitę autem arbor medicinæ modo corruptio
nem omnem prohibebat. Sic.n. homini erat
20 quasi inexpugnabilis murus. Quid est
Psal 77. quod dicitur, Panem angelorum manduca
L uit homo, cum angeli non egeant cibo, quip
pe cum sint natura simplices, & potentia
spiritali vigentes? Panem quem angelo-
rū appellat, manna est. Manna autē interpre
Exo.16. tatur, quid est hoc. Videntes autem filij Is-
rael, quasi semen coriandri cadere super ter
rā cādidum: dixerunt adinuicem. Quid est
hoc quod in Hebræa lingua dicitur manhu.

Hic ergo panis aut cibus, non mundi lege
creatus est commixtione elementorum, sed
desuper venit spiritali ratione prouisus. Nec
quidem in supernis habebatur, quia corpo-
ribus alendis ad momētum dei virtute crea
tus est. Ideo autem angelorum panis dictus
est, quia ea virtute creatus est, qua angelica
natura subsistit & viuit. Sine deo .n. nulla
vita est. Per id q̃ de cœlo venisse dicitur, an
gelorum dictus est panis. Vt. n. quanta &
qualia beneficia dei circa hominem sunt me-
moraret, sic locutus est: vt gratias referrent
agnoscentes deo, qui tanta cura seruos suos
gubernat, vt eis hæc in carne adhuc positis,
si necesse fuerit, exhibeat, per quæ viuunt an
geli. Dixit Apostolus inter cætera, Petra aūt 1.Co.10
erat Christus: vt quia Christi virtute aqua Exo.17.
fluxit de petra, petra appellatus sit Chrs. Si- M
mili modo, & quia manna potestate eius ve
nit de cœlo: manna.i. Chrs, panis dicatur, vt
quod tunc factum est eius rei, q̃ nunc in ec-
clesia offertur, figura fuisse existimetur, vt
Christiani populi, quos in angelis significa-
uit scriptura, panem manducarēt homines
.i. Iudæi. Et quia maior gratia est nunc, q̃
in Prophetis, & libertas data per Christum:
quia vbi spiritus domini, ibi & libertas: ad 1.Co.3.
cōparationem temporum & gratiarū; Chri
stiani angeli dicti sunt: quorū pane, q. Chri-
stus est, satiati sunt Iudæi, quos homines di-
xit. Horum .n. magis Christus est, quibus
& reuelatus est, & qui hoc nominē vocari
cēsentur. Duplici ergo genere potest intelli
gi supradicta q̃stio, vt & panes angelorū cœ
lestium dici possit & Christianorū, secun-
dum ea q̃ dicta sunt. Quid sit ad imagi-
nē & similitudinē dei fecisse hominē, & an
mulier imago dei dicatur. Hoc est ad ima 21
ginem dei factum esse hominem, quia vnus Gen. 1.
vnum fecit: vt sicut ab vno deo sunt omnia,
ita & ab vno homine omne genus humanū:
Similitudo autem hæc est, vt quemadmodū
de patre est filius, sic & de viro mulier, vt
vnius principij authoritas conseruetur.
Sed filius ineffabiliter & incomprehensibili A
ter natus est de deo patre: mulier autem cor
poraliter, sicut legimus, facta est de viro, vt
per eam natiuitas oriretur. Filius vero dei
ideo natus est, vt per ipsum fieret creatura. Gen. 2.
In hoc ergo dissimile est. Nam & de deo
deus natus est, de viro autem fœmina: quia
illic simplicitas est, & non potuit nisi sim-
plex de simplici nasci, spiritus de spū, deus
de deo: Igiť vir imago dei est. Si enim scri-
ptum

Gen. 1. ptum est, Fecit deus hominem, ad imaginē
1.Co.11 dei fecit eum. Vnde & Apostolus, Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei, Mulier, aūt, inquit, velet caput, Quare? Quia non est imago dei. Vnde denuo dicit Apostolus, Mulieri autē
1.Ti. 2. docere nō permittitur, neq; dñari in virum.

22 Quid est, vt dicat Salomon, Iustifica animā tuam ante obitum tuū. Et in Psalmo,
Eccl 4.
Ps. 142. Nō iustificabitur ait, in conspectu tuo omnis viuens? Hic iustificat animā suam ante mortem, qui spe vitæ futuræ consequitur fidē ne moriatur impius. Sed Salomō de eo dicit qui sub lege viuit & non conuersatur iuste. Huiusmodi ergo si corrigat animū vt iustitiæ vias ambulet, iustificat animā suam ante mortem. Salomon .n. propter iudicium
B futurū consilium dedit, ne quis indigens circa se in peccatis moriaf. Dauid vero de perfectione iustitiæ locutus est, quia nemo iustificabitur apud deum vt dignus promissione sit, nisi fuerit mortuus cum iustitia. Quādiu enim viuit, futurorum meritum non habet adhuc plenum. Vnde dicit saluator, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.
Matt.10.

23 An ex traduce sint animæ sicut & corpora. Inhonestū puto si dicantur animæ cū corporibus gñari, vt anima nascatur ex anima, qđ nec animæ ipsi competit: aut si certe singulæ cœlestes ptātes factæ sunt, & ex ipsis cæteræ natæ sunt, pōt ex vna Adę anima credibile videri cæteras nasci. Sed nō conuenit, qa soli deo hoc possibile fuit, vt simplex generaret, nec cæteris cōcederetur. Quod tā mysticum est in causa saluatoris, vt non solum à solis gentilibus vel Iudæis, verumetiā ab ipsis qui Christianos se dicunt incredibile reputetur. Fotiniani.n. & Ariani hanc fidē spernunt, nec credunt deum generasse. Nā si eo tēpore quo seminatur corpus, etiā anima generatur ex anima, de Adam costā sublatā legimus non tamen animam: natam ex anima: sed si costa secū habuit animā, iam
C non nata est, sed detracta in partem. Sed nec
Zach.12 hoc scriptum est. Propheta enim Zacharias
Esa. 44. inter cætera, Qui plasmauit, inquit, animā hominis in eum. Nec Esaias ab his dissentiens ait, Sic dicit dominus deus qui fecit te, & finxit te in vtero. Si ergo in vtero fingitur, iam formato corpori tribuitur. Cum enim omnia membra implet corporis, figurata dicitur in corpore. Vt sicut aqua cum sit sine effigie, missa tamen in vas figurata videtur: Ita & anima cum sit natura incorporea & simplex quasi formatur in corpus, singula mēbra viuificās. Quod quidē Moyses manifestius tradidit dicens. Si quis percusserit mulierem in vtero habentem, & abortiuerit: si formatum fuerit, det animā pro anima: si aūt informatum fuerit, mulctetur pecunia, vt probaret nō esse animā ante formam. Exo.21
Itaque si iam formato corpori datur, non in cōceptu corporis nascitur cum semine deriuata. Nam si cum semine & anima existit ex anima, multæ animæ quotidie pereunt, cum semen fluxu quodā non proficit natiuitati. Sed si propius respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contēplemur facturam Adæ. In Adam enim exemplū datum est, vt ex eo intelligatur, quia iam formatum corpus accepit animam. Nam poterat animam limo terræ admiscere, & sic formare corpus. D
Sed ratione informabatur, quia primum oportebat domum compaginari, & sic habitatorē induci. Anima certe qa spūs est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cū ergo corporis liniamenta compacta nō fuerint, vbi erit anima? An foris vagatur quādiu immittatur: cum ratio tradat sic dari eam vt animet corpus, non vt ociosa vagetur? Sed ex quo detur dicant qui aliud putant: ex mare, an ex fœmina? Si ex fœmina, non conuenit, quia aliud in exemplo est. Proponunt enim ex viro cum costa datam & animam. Quod multis rationibus infirmari docuimus. Vnde forte videaf dari ex fœmina, maxime propter saluatorem quem scimus sine complexu carnis de spiritu sancto natum ex fœmina. Quod si arbitrantur, plus dant fœminæ authoritatem, n. viri immutant in fœminam. Cum enim tā corporis q̃ animæ originem ex viro dicant, conuertunt se, vt id quod potius est, ex muliere dicant, id est, animā: quod vero minus, ex masculo, idest corpus: cum manifestum sit ordinem exempli à deo traditi immutari nō posse.

24 E Quid est, vt cū vir & mulier vna sint caro, vir imago dei sit, & non fœmina. Vnius substantiæ quidem sunt vir & mulier, & in anima, & in carne. Sed gradu maior est vir. quia ex eo est fœmina, sicut dicit Apostolus, Caput mulieris vir. Ephe.5.
Causa.n. maiorē fecit virū, non substantia. 1.Co.11
Nā & in vno corpore maiora mēbra sunt & minora, non natura, sed ordinatione.

25 Vt quid Ioseph post prophetiā adiurat filios Israel, vt cū a deo liberarentur, cineres eius de Aegypto transferrent. Nō ociose Gen.50

istud mandasse Ioseph filijs Israel, in absoluto est: quia enim prophetare potuit, non improuide locutus esse credendus est. Cum enim esset in dei creatoris deuotione propēsior: sciens autem ab Aegyptijs se coli causa administrationis, qua in magna egestate Aegyptum gubernauit, post exitum suum errorem petiuit auferre. Certus vanitatem vulgi mortuos magis vt deos venerari q̃ viuos, ne ei deferretur debitus creatori honor. Hic ergo ostendit se liberum fuisse a vana superstitione Aegyptiorum, quando ne ad dei iniuriā proficeret, cineres suos transferri mandauit. Quod quidem & Apostolos
Acto.14 inuenimus secutos. Paulus enim & Barna-
F bas cum sacrificari sibi velle vidissent: scientes exosum hoc deo, sciderunt vestimenta sua dicentes, Quid facitis? & nos homines sumus vobis similes: & sic compescuerunt
26 turbas. Requirendum de Helisæo, an id quod dure petisse ab Helia dictus est, consecutus sit. Cupidus spiritu Helisæus faciendarum virtutum, illectus exemplo magistri, accepta facultate poscendi quodcunq; voluisset, auarus ad bonum, dupliciter spiritum sibi inesse, q̃ in magistro erat postula-
4.Re.2. uit. Cui homo dei Helias ait, Dure petisti.
Mat. 10 Auiditate enim non considerauit discipulū non esse super magistrum. Helias tamen sciens illum non ambitione præsentis gloriæ hoc postulasse, respondit, Attamen si videris me assumi abs te, erit tibi sic. Sensus hic ponderandus est. Subindignatus autem cū dixisset, Dure petisti: subiecit, Si videris me tamen absumi, erit tibi sic. Neque negasse illi visus fuerat, ostēdit sic illi futurum sicut dignum erat, non sicut ipse postulauerat. Multa enim subintelligi vult scriptura, vt collectus sensus ex verbis, non sit rationi religionis aduersus. Nam vtique dura petitio, etiam merita debebat amittere. Sed quia sic cupidus boni sic postulauit, deus q scit quid vnicuique dandum sit doni, priuari
G illum non passus est meritis suis. Videamus itaque si Heliæ meritum admitteret, vt Helisæus duplum donum eius mereretur accipere. Dictum nanque est a spiritusancto p
Luc.1. Zachariam, cuius meriti futurus esset Ioan-
Matt. 11. nes, Veniet, inquit, in spiritu & virtute Heliæ. Parem ergo Ioannem Heliæ ostendit: & dominus dicit, Nemo maior inter natos mulierum propheta Ioanne baptista. Non dixit omnibus maior est: sed, nemo illo maior est: hoc est, æqualem habet, maiorē nō habet. Helias ergo par illi est, nullo vtique minor: quomodo Helisæus maior illo est, cum Ioannes quo nemo maior est par Heliæ sit? Nam veniens ad aquarum transitū, 4.Re.2.
non accepit honorem ab eis vt potuisset trāsire, nisi nominasset deum Heliæ: vt p hoc dura petitio correpta videretur, dum nō nisi nomine Heliæ auditus est, ne id quod dure petierat, accepisse putaretur quod non sufficeret pro temporis merito dispensatio spiritus concessa Heliæ. Et hæc de quæstione hactenus dicta. An Phythonissa Samue 27
lem excitauerit, & ipse ab ea visus sit, & lo- 1.Re.28.
cutus sit ad Saul quę historia refert in libro Regnorum. Indignum facinus æstimo si secundum verba historiæ commendetur assensus. Quomodo enim fieri poterat, vt H
arte magica attraheretur vir, & natiuitate sanctus, & vitæ operibus iustus? Aut si non attractus est, consensit: quod utrunque de viro iusto credere absurdum est. Si enim inuitus adductus est, nullum suffragium habet iustitia. Si autem voluntarius, amisit meritum spiritale, quod positus in carne quæsierat: quod valde absurdum est, quia hinc qui iustus recedit, permanet iustus. Porrò autem hoc est præstigium Satanæ, quo vt plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere confingit. Quod Apostolus inter cætera ait, Ipse Satanas transfigu- 2.Co.11.
ratse in angelum lucis. Vt enim errorem faceret in quo & ipse gloriaretur, in habitu viri iusti & nomine se subornauit. vt nihil proficere spem quam prędicabant dei cultoribus mentiretur, quando hinc exeuntes iustos finxit in sua esse potestate. Sed hoc quosdam fallit, q de morte Saul & filiorum eius non sit mentitus: quasi magnum sit diabolo, ante diem occasum corporis præuidere, cum signa quædam soleant apparere mori- I
turis: quippe à quibus dei protectio amota videtur: quanto magis diabolus quem angelica maiestate sublimem prophetica oracula fuisse testantur, de cuius magnitudine Apostolus ait. An ignoratis altitudinem Sata- 2.Co.2.
næ? quid mirum ergo si imminentem prope mortem potuit præuidere, cū hoc sit vnde fallit, & se in dei potestate vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, vt ad Phythonissam confugeret. Deprauatus enim causa peccati, ad hæc se contulit quæ damnauerat. Sed si quis propter historiam, & ea quæ verbis expressa sunt putet non prætermittenda, ne ratio historię

inanis

inanis sit: recte faciet quidem, si tñ minime istud ad veri rapiat rationem, sed ad visum & intellectum. Saul nanq; reprobus factus, non poterat bonum intellectum habere. Historicus.n.mentem Saul & habitum Samuelis descripsit, ea quæ dicta & visa sunt exprimens: prætermittens si vera an falsa sint.

1.Re.28 Quid.n.ait? Audiens in quo habitu esset excitatus, intellexit, inquit, hunc esse Samuelem. Quid intellexerit retulit, & quia non bene intellexit, cõtra scripturam alium adorauit q̃ deum, & putans Samuelem, adorauit diabolum, vt fructum fallaciæ suæ haberet Satanas. Hoc.n.nititur vt adoretur quasi deus. Si.n.vere Samuel illi apparuisset, nõ vtique vir iustus permisisset se adorari, qui
K prædicauerat deum solum esse adorandum. Et qũo homo dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum pestilentiæ, dignum ardore gehennæ, Cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem fallaciæ suæ prodidit improuidus Satanas, quia & adorari se permisit sub habitu & nomine Samuelis contra legem: & virũ peccatis pressum, cum magna distantia peccatorum & iustorum sit, cum Samuele iustissimo futurum mentitus est. Verum põt videri si de Samuelis nomine taceatur, quia Saul eum diabolo futurus erat. Ad eum.n.transmigrauit, quẽ adorauit. Semper.n.diabolus sub velamine latens prodit se dum ea cõfingit quæ abhorreant personis, per quas fallere nititur.

28 Quid contradicendum ijs sit qui mundum istũ ab æterno naturaliter moueri inquiũt, neq; initio, neq; abolitioni obnoxiũ. Mũdum ab æterno cõstare, & nulli debere subiectionem, improbabile & impossibile est, quem videmus tanta diuersitate extare corporum: cum nihil diuinum & æternũ possit esse nisi simplex in quo nulla diuersitas videatur, sed sit vnitas. Nam & vices ipsas tẽporum non bene seruat, vt non solum in tẽporibus varijs, sic & contrarijs constet sub-
L stantijs, sed & in ipsis vicibus temporũ: cũ res æterna diuersitatem abhorreat, & sic nec tactu nec visu capiẽda vtpote incorporalis: hic autem passionis obnoxius est, quia & aqua repugnat igni, & ignis si ampliatus fuerit superat aquã, & terra cum sit natura arida & frigida patitur incendiũ, quasi res corporalis. Itaque inconueniens est mundum æternũ dicere, quem cum videmus passioni subiectum, & per secula senectute deficere credimus, & finiri. Quid censet de homine qui mundũ æternum putat? Certe homo cepit in mundo. sine homine ergo cui proficiebat annua fœcunditas mũdi? an sine aliqua prouidẽtia generabat? Et qũo æternus corruptibilia & mortalia generabat, cũ de æterno debeat æternum existere? Et quod visibile est & sentitur & tangitur, qua audacia vocatur æternum? Et quod vicibus temporũ ministratur, ita vt ipsa tempora aliquando non seruent officia sua, qũo appellatur æternum? Aeternitas.n.non corrumpitur, nec
immutatur. Quare octauo die mandatũ 29
est circuncidi? Octauo die à natiuitate id- M
circo præceptum est circuncidi, quia iuxta numerum & curricula dierum post septem ipse rursum primus inuenit quasi post sabbatum, vt iam nõ octauus habeatur, sed primus. Quia.n.salus futura per Christum in primo die erat prædestinata, qui dominicus ideo dicitur, quia in eo resurrexit dñs, q. est post sabbatum. Propterea salutis huius figura in circuncisione data est, vt quasi renouatio futura in circuncisionis lege dinosceretur. Et quia per fidem saluari haberent homines, quæ primo die resurrectionis domini firmata est: figura huius rei in circuncisione primo die data est, quæ etiam esset signum fidei Abrahę. Integra ergo causa est, quia signum præteritæ fidei primo die signatæ, figura fuit futuræ fidei primo die consta-
bilitæ. In Prouerbijs, iustus, ait, accusator 30
est sui in primordio sermonis. qũo iustus, si Prou.18
peccator? Omnis veritas iustitia est, qui .n.confitetur quod est, iustus est, veritatem .n.loquitur. Peccatores aũt vindicantes sua delicta, iustificari non possunt. Vnde huiusmodi digne iustus dicitur, qui pronuncians peccatum suum, remitti sibi vtique postulat, misericordiam dei implorans: Scit enim dictum in lege. Confitere peccata tua, vt iu-
stificeris. Quid est autem in primordio ser Esa.43.
monis confiteri, nisi non coactum fateri, sed
voluntarium? Quis enim etiam timens A
deum sine peccato esse, cum & in cogitatione admisceantur delicta, & aliquotiens peccemus inuiti? Potest tamen & de eo dici vel sentiri qui catechumenus dicitur, vt accedẽs ad fidem iustificetur. Cum.n.petit immutari, se sine dubio peccatorem confitetur vt
iustificetur. An cum muliere, natura ser- 31
pens locutus sit, an actu dictus serpens dia- Gen.3.
bolus eam seduxerit? Quantum ad historiam pertinet, serpens natura dictus est, quia sapientior esset cæteris bestijs quas fecerat

terat dominus deus super terram. Denique
& sententiam dominus in serpentem dedit.
Nam quid mirum si diabolus sapientior e-
Vbi? rat bestijs, De quo dicit Apostolus inter cæ
tera, An ignoratis altitudinem Satanæ? Vsq;
adeo autem natura serpens fuit, ut diceretur
illi, Supra pectus & uentrem tuum repes, &
Gene. 3. terram edes omnibus diebus uitæ tuæ. Hoc
longe fuit à conditione satanæ, quia neque
mortalis. Et si propius aspiciatur, videbitur
sententia data nihil obfuisse serpenti, sed in
eo quo factus est, iussus est pmanere. Quia
enim minister factus est satanæ ad hominē
subiugandum, cui omnia deus subiecerat:
B idcirco deus in ea subiectione qua omnia ho
mini subiecerat, repressit elationem serpen-
tis, quia cœperat minister esse superbiæ. Vi
debatur enim homo factus sub serpente, p
quem accepto consilio legem datam contē-
psit. Quoniam autem serpentes prudentes
sunt, confirmat in Euangelio dominus di-
Matt. 10 cens, Estote astuti ut serpentes. Igitur quia
claruit vere serpētem locutum esse cū Eua:
illud superest vt discernatur, an potuerit tā
prudens esse & astutus, vt dolo falleret eam.
Si enim cæteris bestiis prudentior erat, nō
tamen hominibus: quippe cum nullum ani-
mal rationale sit nisi homo. Itaque serpentē
subtilitatē istā composuisse impossibile est:
quamuis enim prudens dicatur, sed non vl-
tra naturam suam. Nec enim deliberat aut
excogitat, aut consilium capit: idcirco diabo
lum fuisse qui per serpentem mulierem cir
cumuenit, dubium non est. Admiscens.n.se
serpenti, egit per illum quasi per organum,
vt nec mulier occulti diaboli intelligeret do
lum, sciens prudentem esse serpentem. Ac p
hoc corporaliter data sententia, spiritaliter
in satanam cecidit, quia sententia reum te-
net. Non enim ab homine data sententia
est, vt innocentem forte perimeret per erro
rem aut maleuolentiam: sed à deo qui falli
utique non potest, vt sententia eius eum so-
C lum teneat qui reus est. Quia enim cum sit
inuisibilis satanas dolum corporaliter egit,
corporalis videtur data sententia, vt illum
spiritaliter teneat, cuius factum elicuit dari
sententiam. Nam proiectus de sacratissimis
cœlorum sedibus impudentissimus satanas
in terram volutatur gemens semper. Sed
forte dicatur, In qua putas lingua serpens
locutus est ad mulierem? Serpentis utique
ore. Si enim hodie non desinunt qui latra
tus canum intelligant, & luporum vlulatū,
& barritum elephantorum, & cantum gal-
lorum: quare non magis rudis adhuc mu-
lier scire potuit, & intelligere sibilum serpē
tum, cum multos sciamus auium voces di-
scernere? Nam & constat diabolum eius lin
gua uti cuius corpus intrauerit: nec aliter
falleret mulierem. Ac per hoc serpentis
ore locutus est per serpentem. Cum lega- 32
mus apud Salomonem, Diues & pauper o- Pro. 22.
buiauerunt sibi: fecit autem ambos domi-
nus: quomodo ergo personarū acceptio non
est apud deum? Longe absit à fidelium men
tibus hæc impietatis assertio. Nam scriptu-
ra ne pauperem contemnendum doceret, &
diuitem honorificandum, ostendit amborū
opificem esse deum. Non vtique in pauper-
tate & diuitiis, sed in eo quod sunt. Si enim D
facultatibus ab inuicem discrepant, non ta-
men naturæ substantia. Nec enim quia oc-
casiones prouentus quosdam faciunt in mū
do, aut prosperos in diuitiis, aut infaustos in
paupertate, idcirco despiciendi sunt quos
deus non illuminauit, aut suscipiendi, qui-
bus ueritas non dedit testimonium. Contē
nendi plane sunt, sed corruptores morū &
sacrilegi in lege dei: honorandi vero dili-
gentes deum & disciplinę cultores. Hi enim
diuites apud deum habentur, qui bonæ con-
uersationis sunt: & quanto in mundo con-
tēptibiliores sunt, tanto magis honorificen-
tiores sunt in cœlo. Nam qui beneficium
temporis habēt in ampliandis facultatibus,
si recognoscant, & dei intelligant volunta- Matt. 5.
tem, qui terrā omnibus dedit, & solem suū
cunctis oriri iubet, & pluuias indiscretas ef-
fundit. Iniquitas autem temporis, aut fortui
tæ occasionis, aut indigentia quibusdam ab-
negat quæ deus omnibus dedit: ipsi mini-
strant eis, vt perspicientes dei voluntatem,
non solum in mundo sed & in cœlo diuites
sint, ne pauci tēporis diuitiæ excludant æter
nas. Illi vero quos paupertatis causa despi-
ciēdos putāt, si futurū dei iudicium contem
E plentur, illic semper diuites erunt, vbi diui-
tes seculi egebunt, pœnitentes se pauperes
non fuisse. Cum Salomon dicat, anni impio
rum minuentur, quō ergo est ꝙ videamus 33
impios aliquantos longæuos? Dignum erat Pro. 10.
quidem omnes impios, nō solum citius hac
luce carere, verumetiam nec vnius momen
ti tpis vita frui, qui conditoris sui immemo
res, vitę totius authoritatem imputant crea
turæ. Sed scriptura hos impios alloquitur,
qui cum sub dei lege agerent, propen-
siores

ſores in idolis erant. Peiores enim ſunt cæ-
teris impijs: ſcientes enim deum & cõtem-
nentes eum, obtemperāt ſeruis. Et ꝙ de his
Rom.3. dictum ſit, probat Apoſtolus dicẽs, Scimus
aũt quoniã quæcunq; lex loquitur, his qui
in lege ſunt loquitur, gentiles aũt non habẽ-
34 tur in numero viuorum. Qũo idem Sa-
lomon, Deus, inquit, mortẽ non fecit: cum
alio loco dicat, Bona & mala, vita & mors,
Sapien.1 paupertas & honeſtas à deo ſunt. Nulli
Eccl. 11. dubium eſt bona omnia à deo eſſe, Mala au-
tem quæ dixit, nobis mala ſunt, dum vindi-
catur de nobis. Pœna. n. quamuis iuſte infe-
ratur, patienti tñ mala videtur. Nam & per
Prophetam ad peccatores loquitur deus di-
F cens, Faciã vobis mala, id eſt pœnis vos agã.
Vita aũt & mors ſic à deo eſt, quia legem de
dit, quæ ſeruantibus ſe vitã promittit, con-
temptoribus vero mortem, ſed illam quæ
ſecunda dicitur. Dum. n. vnumquemq; ad-
iudicat quid mereatur, ab ipſo eſt, ſiue abſo-
lutio ad vitam, ſiue reatus ad mortem. Non
ergo inuentor mortis eſt, ſed iudex, quia
mortis author peccatum eſt. Quomodo er-
go deus poterat facere mortẽ qui neſcit pec-
care? Sed cum peccatis retribuit, ab ipſo di-
cta eſt eſſe mors, cum non ex ipſo ſit, ſed ex
hoc qui peccauit. Eadem ratione paupertas
& diuitiæ à deo ſunt. Quidam enim habẽ-
tes timorem dei, luxuriam ſpernunt, vitam
prodigam fugiunt, ab egeno & paupere ocu
lum non auertunt. huiuſmodi crementum
faciũt bonorum. Scriptum eſt enim in Pro
Prou.13 uerbijs, Paupertatem & ignobilitatem au-
fert diſciplina. At hi qui timorem dei nõ ha-
bent, ſolutius viuentes & egenum deſpicien
tes, ſicut ſcriptum eſt, In inopia erunt, non
ſolum negligentes & improuidi circa ſe, ve-
rumetiam contemptores datæ legis. Hoc
modo fecit deus pauperes ac diuites. Quia
dum offenſio legis parit egeſtatem, à deo fie
ri dicitur authore legis. Et cum aliqui terro
G re diſciplinam legis cuſtodiunt, à deo autho
35 re legis diuites fiunt. Qua ratione Da-
1.Re.26 uid Saul, poſtquã deus ab eo receſſit, Chri-
ſtum vocat & honorem deferri ei. Non
neſcius Dauid diuinam eſſe traditionem in
officio ordinis regalis, idcirco Saul in eadem
adhuc traditione poſitum honorificat, ne
deo iniuriam facere videretur, qui his ordi-
nibus honorem decreuit, Dei enim imagi-
nem habet rex, ſicut & Epiſcopus Chriſti.
Quandiu ergo in ea traditione eſt, honorã
dus eſt, ſi non propter ſe, vel propter ordi-
nem. Vnde Apoſtolus, inquit, poteſtatibus Ro. 13.
ſublimioribus ſubditi eſtote. Non eſt pote-
ſtas, niſi à deo. Quæ. n. ſunt, à deo ordinata
ſunt. Hinc eſt vt gentilem in poteſtate ta-
men poſitum honorificamus, licet ipſe indi-
gnus ſit, qui dei ordinem tenẽs gratias agit
diabolo, Poteſtas enim exigit, quia meretur
honorẽ. Nam ideo Pharaoni futuræ famis
ſomnium reuelatum eſt: & Nabuchodono Gen.41
ſor alijs ſecum aſſiſtentibus ſolum filium Dan. 3.
dei vidit in camino ignis, non vtique meri-
to ſuo, qui in idolo ſe adorari voluit, ſed me 36
rito ordinis regalis. Si anima quæ pecca- Ioſue. 7.
uerit, ipſa morietur, quid eſt vt Achar filius H
Charmi peccauerit, & triginta viri occiſi
ſunt in cauſa eius? Alio ſenſu ſcriptura locu
ta eſt q̃ propoſitum eſt. Non. n. de hac mor
te quæ cõmunis vtiq; omnibus eſt dixit, ſed
de illa quæ appellatur ſecunda. Hæc. n. pec-
catores ſuſcipit: illis aũt qui in pugna mor-
tui ſunt non peccatum Achar redditum eſt,
ſed obfuit illis ne in protectione diuina adiu
ti inualeſcerẽt hoſtibus. Nec enim cauſa A-
char infirmati ſunt, ſed dei auxilio minime
muniti, vt dum fortiter facere nequeunt, oc
ciderentur. Nam pauci fuerunt contra mul
tos, vnde & ſuperati noſcuntur. Nulla ergo
iniuſtitia in voluntate dei eſt: in poteſtate
enim habet ſi adiuuare vult, vt ſi affuerit,
miſericors ſit, ſi noluerit iuſtus: nec enim in
talibus debitor eſt, vt teneatur obnoxius.
Hinc eſt ꝙ Ieſus Naue contriſtatus ſcidit Ioſue.7
veſtimẽta ſua, intelligens nõ ſine cauſa deũ
auxilium ſuum ſubtraxiſſe. Quid eſt vt 37
miſſa mors in Iacob venerit in Iſrael, cum
Iacob ipſe dictus ſit Iſrael? Vnius populi Gen.32
duo nomina poſuit, vt ex nominibus meri-
ta eorum poſſint intelligi. Nam vtique qui
Iſrael cognominatus eſt, prius Iacob diceba
tur. Colluctans. n. cum ſaluatore, intellexit
deũ eſſe, quẽ ſpecie corporis videbat: ideoq;
appellatus eſt homo videns deũ. Populum
ergo, quem Iacob nuncupat, hoc loco & in I
hac cauſa carnalẽ ſignificat, qũo nomina q̃
à parentibus imponuntur. Sed hi. i. Iudæi
propter mala opera nõ Iſraelitæ dicti ſunt,
quia vaccis & lucis ſacrificabant in Sama-
ria, ſtudio & imperio Hieroboam regis. Ille
aũt populus qui in Hieroſolymis in tẽplo
dñi hoſtias offerebat per ſacerdotes dei, Iſ-
rael appellatus eſt. Samaria ergo ꝓpter im-
pietatem ſuam tradita eſt captiuitati & mor
ti: Hieroſolyma aũt reſeruata eſt, ꝑ quod
habuit reges diligẽtes deũ. At vbi aũt & ip-

ſa Hieruſalem impietatem ſecuta eſt Samariæ, ſententia illam cōprehendit data in Samariā. Ideo ergo dictū eſt, Miſit deus mortem in Iacob. i. in populū Samariæ, qui carnaliter conuerſatus eſt, ſicut ſupra diximus. Et venit in Iſrael, hoc eſt in populū Hieruſalem, quia idololatriam ſecuta eſt, imitata Samariā: vt ſimili modo abduceretur in captiuitatem à Nabuchodonoſor, ſicut & Samaria à Salmanaſar rege Aſſyriorum. Hæc eſt aperta ſententia data malis, & inuenit bonos, dum deſierint eſſe iuſti. Miſſa. n. mors in Iacob, ſicut ſupra oſtenſum eſt, peruenit
K in Iſrael, non prætermittens Samariam. Sed dum cauſa, qua miſſa eſt in Samariā, inuenta eſt in Hieruſalem, miſſa illuc venit & in eum locum, quo eadem res erat: quia vindicta cauſam ſequitur, non diſcernens perſo-
38 nā. Si equus & mulus non habent intellectum, quanto magis terra res ſine ſenſu? quid ergo eſt vt dicatur terra benedicere dominum? Non eſt ſic intelligendum vt ſonant verba: opus eſt enim quod licet mutum ſit, clamare dicitur laudem creatoris: hortatur enim aſpicientes ſe, benedicere opificem: ſicut & omne vas bene compoſi-
Pſal. 29. tum, laudat artificem. Quippe cum legatur in Pſalmis, Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annūciabit veritatem tuā? In omni ergo inſenſata ſubſtantia, nō voluntas, quę vtique nulla eſt, ſed opera benedicunt authorem. Si aūt ſpiritaliter vis hoc accipere, per terram hominem ſignificatum intellige, ſecundum dictum Prophetæ, Memento enim ait, dñe, quoniā terra ſumus, quē opera creaturæ in laudem conditoris ſui pro-
39 rumpere exhortantur. Quid eſt quod le-
Eccl. 9. gitur in Salomone, Spes eſt, inquit, in tenebris, Melior eſt canis viuus leone mortuo?

Tenebræ gentilitatem in ignorantia ſignificant. Spem ergo maiorem in gētili po-
L pulo eſſe quàm in apoſtata, vult intelligi per id, quod ſubiecit, dicens, Melior eſt canis viuus leone mortuo: quia ſicut leo omnibus feris fortior eſt, ita Chriſtianitas omnibus ſectis. Si quis ergo ab hac deſtiterit, amittit ſalutem: ita vt deterior gentili ſit. Poteſt enim fieri vt credat gentilis, & acquirat ſalutem quam perdidit apoſtata. At ſi non credat, adhuc peior eſt apoſtata: quia deterius eſt amiſiſſe ſalutem, quàm non habuiſſe. Canem autē gentilem ſignificatum ſaluator oſtendit, dicens, Non licet accipere
Mat. 15. panē filiorum, & mittere canibus. Quid eſt quod dicit Propheta, Lętare ſterilis quę non paris, erumpe & exclama quæ non parturis: quia multi filij deſertæ magis, q̄ eius quæ habet virum? Qm̄ filij Hieruſalem 40
terrenæ apoſtatauerunt à deo, non pōt hinc gaudiū deſcribi, ſed mœror. Ad opprobriū ergo huius Hieruſalē Propheta illam ſuperiorem Hieruſalē lætari debere dicit, quam Apoſtolus noſtram appellat: quia ſine gemitu & doloribus multo plures filios habet, Gal. 4.
quàm hæc quæ cum lachrymis generat carnaliter. Iudęos vtique: illa aūt Chriſtianos per fidem ſpiritaliter. Quā ideo deſertam dicit, quia eſt vita, quā deſeruit Adam primus, & ſecutus eſt mortē. Cum regenerantur ergo homines, reuertuntur ad eā quam deſeruerant vitam. Hæc vita Chriſtus eſt, M
quia ipſe dicit, Ego ſum vita. Eſt & deus pa Ioā. 14.
ter vita, quia ait dñs. Sicut habet pater vitā, Ioan. 5.
ita dedit filio vitam. Sine dubio & ſpiritusſanctus vita eſt, dicente dño, Quia de meo, inquit, accipiet. De vita vtiq; qui accipit, vita eſt. Tres ergo ſunt vna vita, Hæc eſt vi- Ioā. 16.
ta, per cuius fidem regeneramur. Ipſa eſt mater noſtra, ſicut in Geneſi legimus. quia ip-
ſa. i. vita, eſt mater omnium viuorum. Qui Gen. 3.
ſunt qui viuūt, niſi qui credunt? An ſpūs 41
qui ſuper aquas ferebatur, ſpiritusſanctus Gen. 1.
intelligatur, quia dictū eſt, Spiritus dei ferebatur ſuper aquas? Si videtur hic erraſſe in iſta ſentētia, nō eſt accipiendū quod dixit, Ideo & à quibuſdam ſpiritusſanctus eſſe putatur, quia dei ſpiritus legitur eſſe, Inualida aūt & inanis aſſertio eſt, non ſolū. n. ordo hoc non patitur, & ratio abnuit, ſed & verba ipſa infirma probanť ad cauſam iſtā aſtruendam, Nam his verbis frequenter aliud inuenimus ſignificatum in lege. Inter cætera aūt ait dominus deus dicens, Nō permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia ſunt caro. Et in ſubiectis, ſed deleam, Gen. 6.
inquit, omnia ab homine vſque ad pecus. A
Propterea quia diluuium facturus erat ſup terram, nunquid ſpūſſanctus poteſt intelligi? Nonne de animabus locutus eſt? Nā nō ſolum noſtræ animæ ſpiritus dicuntur, ſed & pecorum. Sic. n. ſcriptum eſt, Et mortua ē omnis caro in aqua in qua erat ſpūs vitæ. Gen. 7.
Et in Ezechiele propheta ſic dictum eſt, dū de reformatione hominum promittit deus Ezec. 37
dicens, Hæc dicit dominus deus oſſibus iſtis, Extendam ſuper vos cutem & dabo in vobis ſpiritum meū & viuetis, Nūquid de ſpirituſancto locutus eſt & nō de anima? Ioan. 4.

Omnia

quidem cœlestis spiritus sunt, sed differunt
ab inuicē, & deus spūs est, sed longe aliter.
2.Co.3. Omnis itaq; spūs dei est, non tñ deus est, ni
si spiritus qui de ipso est. Cuius significa-
tio hæc est vt sanctus dicatur, Nam & ho-
mines filij dei vocantur, & Christus dicit fi
lius dei, sed interuallum est, quia hic uerus
est, illi adoptiui. Sit quoq; & inter spm dei
diuersitas est; spiritus.n.sanctus de deo est,
& consubstantialis ei, reliqui vero spūs dei
esse dicuntur, sed creatura sunt. Cum super
aquas spiritalem creaturā esse tradat ratio,
& quę super se habeat potiorem creaturam
B alteram, quia creatura à creatura differt in
1.Co.15. claritate: quicquid enim prope sedem dei
Tob.12. acceditur, clariora sunt ministeria. Vnde di
cit Raphael angelus inter cætera, Ego sum,
inquit, vnus ex septem angelis sanctis, qui
astamus & conuersamur ante maiestatem
dei. Cur angelus missus loqui ad Mosen in
42 igne & in rubo apparuit in monte. Deus
Exo. 3. excelsus est, dignum ergo fuit vt in alto ap-
pareret, in loco qui uicinus est cœlo. Et
quia ignis semper superiora appetit sursum
crescendo ad cœlum, in eo debuit cœlorum
dominus apparere, qui de humo ad superna
contendit. In rubo causa fecit vt appareret
delictorum quia .n. peccatorum causa legem
descenderat dare. Spinæ autem in peccatis
significantur, quia sustinui, inquit, vt face-
Esai. 5. ret vuam, fecit autem spinas. Et lex statim
uindicare non uenerat, sed prius ostendere,
ideo ignis rubum non combussit, id est, data
lex non fecit reos de præterito peccatores.
Nam & quia peccata non sunt de natura,
sed ex accidenti: rubi, id est spinarum ma-
teria non habet radicem spinis armatam.
42 Ratione ergo factum est, vt ita dominus
appareret Moysi. Cur Abraham filium
Ge. 22. immolare prohibitus. Iepte filiæ sacrifi-
Iudi. 11. cium persoluit. Multum interuallum est,
C inter causam Abrahæ & Iepte. Primo qui-
Ge. 22. dem Abraham legitime natus est, Iepte ue-
Est ad ro spurius, erat enim filius meretricis. De-
hebræ. inde Abraham conuersationis optimæ, Ie-
pte autem princeps latronū. Abraham uir
iustus & in tentatione probatus, in Iepte au
tem nullum iustitiæ testimonium. Abrahæ
itaque præceptum est, vt filium suum deo
offerret, vt ostenderetur hominibus quantū
deo crederet Abraham, qui nec filium suū
iubente eo dubitauit occidere. Qui enim
contra mundi spem nasci eum potuit facere
de sterili & anicula, non fuit ambiguum,
quod contra mundi rōnem posset eum su-
scitare à mortuis. Hoc facto cumulatus est
iustitia Abraham. Ostendit enim deus, quia
non sanguinē pueri poposcerat, sed vt famu-
lus suus Abraham hoc facto auctior fieret:
diligentes enim se aliquid pati vult, vt iuste
illos promouere uideatur. Nam Iepte ho- Iudi. 11
mo facinorosus & improuidus, stulta deuo-
tione munus deo promisit, dicens: Quic-
quid mihi redeunti à cede occurrerit ante
ostia domus meæ, hoc offeram deo. Nun-
quid coactus deuouit? aut nūquid intellexit
quomodo deberet votum facere? Quid si
si canis illi aut asinus occurrisset, qđ dñs D
offerri prohibuit, aut si filius alienus, aut si
vxor ut in dolore alieno exultans redderet
votum? Idcirco improuidæ menti quod in
alicuiam perniciem deuouerat, in illū ipsum
iudicio diuino retortum est, & vsqueadeo
insensatus fuit Iepte, vt nec postea stulte
sed deuouisse cognosceret, vt error eius qui
ab ipso cœperat, per ipsum emēdaretur. In-
telligere enim debuit deum non tali sacrifi-
cio delectari, & rogare pro stultitia sua, &
aliud offerre quod contra legem non esset:
sed fidelem se præstitit factus patricida, cū
constet fidem stultam non solum minime
prodesse, sed obesse. In causa itaque filiæ
suę ipse mactatus est, vnde & deus à tali
sacrificio dissimulauit. Si enim hoc probi-
buisset, aliud offerre sibi illum voluisse uide
retur, cum sciret vt indignum non deberet
illum offerre. Filia autem eius lucrum fe-
cit, quia enim innocēns in malis patris mor
tua est, pœna caruit inferi, quod diu forte
viuendo ad pisci nequisset. Vt autem trium-
phus uictoriæ Iepte prosequeretur, non
meritum eius fecit, neque populi: nec enim
legitur supplices illos fuisse deo vt daret eis
defensorem. Aut nunquid ipsum Iepte do-
minus misit, aut allocutus est? Sed quia Al-
lophyli deos suos laudabant, quasi qui sub-
iectos illis fecerant filios Israel, vituperan- E
tes deum Abrahæ, idcirco propter honorē
nominis sui deus vindicauit in Allophylos
si non propter illos vel propter meritum
Abrahæ & suum culmen. Aut nunquid quia Iudi. 15
spiritus domini insiliit in Sampsonem mere
tricāte, dignus dicitur cum hoc factum in-
telligatur ad Allophylorū perniciē? Quo 44
modo ostendi posset ex Prophetarum testi
monio iam in nouo testamento a gentibus
recepto, promissionē quā deus Abrahæ fe-
cerat per Christi aduentū esse completam? Esai. 56.

Scriptũ est in Esaia propheta, Domus mea domus rationis vocabit omnibus gentibus. Sed forte dicant Iudæi domus dei, id est, synagoga omnibus patet. Nec renitimur, ita tñ vt, sicut semper, circũcisi applicentur ad legem. Lex eorum est quia iussi sunt more Abrahæ circuncidi. Nihil ergo nouum, hoc exemplo Prophetæ poterit videri, quia ex quacunq; gente quis veniens non est prohibitus adiũgere se legi ab exordio Iudaismi. Nihil nouum à Propheta dictũ poterit æstimari, immo superflue, si semp admissi sunt seruire gentiles deo Abrahæ, nec aliquando

C prohibiti inueniuntur. Et verum est; quia subijcientes se legi nunquam non suscepti

F prebantur. Si igitur hæc ita sunt, superflue videtur admonuisse propheta quod semel traditum custoditum est semper. Et an quis tam hebes poterit inueniri, qui dicat tantũ Prophetam rem superfluam & inanem locutum; nescio: cui totũ sit vel audire & nõ prohibere. Nam cum Iudaicus vtiq; populus propter peccata quæ in deum delinquebant, ab idolis suffragia requirentes, à Prophetis sæpe correpti, pœnitentiæ iter ingredi nollent vt reuerterentur ad deum, ad exprobrationem illorũ domũ suam deus aperturũ se omnibus gentibus ad orandum significauit, vt abdicatis Iudæis, alios in loco illorum positurum se ostenderet. Nam si semper admissæ sunt gentes ad legem, sicut supra dictum est, qui hoc Propheta dicebat futurum, nisi quia aliud significauit quàm præceptum erat prius? Non enim posset dicere de re quæ quotidie fiebat, quia futura erat. Vnde manifestum est istud ad necem proficere Iudæorum, quibus Propheta qđ alij his amotis vocandi essent ac recepturi donum gratiæ dei quod promissum fuerat Iudæis. Quid sit autem promissum Esa-

G ias propheta docet dicens, Veniet ex Sion qui eripiet & auertet impietatem ab Iacob, & hoc illis à me dictum testamentum. Igitur hoc testamentum est abolitio peccatorum. Hic est testamentum nouum quod promissum est per Hieremiam dicentem, Ecce venient dies, dicit dominus, & consummabo domui Israel, & domui Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus illorum in die qua apprehendi manum illorum vt educerem illos de terra Aegypti, quia ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Hæc est præuaricatio illorum quando simulachrum vi-

tuli fecerunt, tunc testamentum eius corru- Ge. 3.
perunt. Vnde & tabulæ in quibus data lex fuerat, sub monte confractæ sunt, ex eo qđ grauiora præcepta meruerunt accipere. Sed quia clemens & misericors deus est, promisit per Prophetas mutare se legem, vt aliud testamentum daret quod differret ab eo qđ dederat prius: non solũ quod graue erat mutaret, sed & illa quæ in figura data erant, i. sabbati & circũcisio: vt quia diu pressi erãt, p omnia releuati supplices deo gratias agerent. Et quia in præuaricatione paterna durantes animos ab idolis auertere noluerunt,

H gentes cum residuis qui fidem seruauerunt, testibus suis quod futurum dixerat cõtestatur: vt duplici modo grauati excruciarentur perfidi Iudæi: & ad tempus .n. grauati sunt præceptis, & in futurum congruas pœnas exoluent, quia neq; in veteri, neq; in nouo testõ fideles inuenti sunt. Nouum ergo testm̃ da-

I re se dixit, vt cessaret vetus quod datum erat patribus. Ac per hoc qui in hoc testõ seruit deo, neq; sabbatũ neq; neomenias, neque circuncisionẽ custodit, neq; escarum discretiones, sed tantũ dei habet timorem in fide: quia non ex lege iustificabitur, sed ex fi-

de, dicente Abacuc propheta, Quia iustus Abac. 2.
ex fide viuet. Et non vtiq; iam multis vtatur præceptis ad deum promerendum, sed

paucis, Esaia iterum de hoc sensu eadem di- Esai. 10.
cente, Ait enim, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquã arena maris, reliquiæ eorum saluæ fient. Verbum enim consummans & breuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dñs in vniuerso orbe. Reliquis qui in fide promissionis pseuerauerint, cæteris diffidentibus, breuiatum legis verbum ostendit: hoc est, nouum testamentum quod promisit: Quod non aliter testamentum diceretur, nisi simili modo etiam hoc sanguinis testimonio firmaretur, sicut & testm̃ vetus, vt nomen vnum sit vtrisq;: sed in veteri multa in nouo autem pauca sint præcepta, sicut promisit. Vt quia Abraham patrem multarum gentium futurum dixerat, eodem modo iustificarentur & filij, sicut fuerat iustificatus & pater: vt cessantibus quæ post fidem Abrahæ cœperant, suscipientes fidem per quam iustificatus est idem Abraham, filij essent Abrahæ, sicut dictum est à domino. Quod quidem nec mirum nec inauditum est, vt sine cura sabbati & circuncisione & reliquis huiusmodi

Gen. 5. iusmodi mandatis iustificentur homines.
Gen. 6. Nec enim per hoc placuit deo Enoch, vt
Gen. 17. transferretur, neq; Noe hoc seruando in diluuio solus inuentus est iustus: neq; ipse Abraham postquam circuncisus est, iustificatus est. Credidit, inquit, Abraham deo, &
Gala. 3. reputatum est ei ad iustitiam. Tunc circuncisus est, ut signum esset in eo, quia credidit eum senior esset filium se habiturum. Non ergo circuncisio commendat Abraham, sed fides. Ideoq; credentibus sufficit fides ad iustificationem, vt filij sint Abrahæ in fide, non in circuncisione, quia his non est opus circuncisione. Non enim hoc creditur quod credidit Abraham. Iudæi autem idcirco iusti
K si sunt circuncidi, vt fidei Abrahæ signum
C haberent, non suæ fidei, sed vt filij eius secundum carnem scirentur: si autem credant erunt filij eius & in iustificatione. Quid enim prodest dici filium potentis eum qui impotens sit, nisi quia magis obest? Dedecus est enim inclyti & gloriosi filium esse sine honore. Nam intantum circuncisio carnis nullius meriti est, vt vindicaturum se
Hier. 4. dicat deus per Hieremiam prophetam in omnes circuncisos præputio, si non fuerint circuncisi corde. Illis autem non indignatur qui circuncisi corde præputiati sunt carne, quia nemo sine cordis circuncisione placuit deo. Quicunq; ergo circuncisi sunt carne, genus significat Abrahæ iuxta carnem: nam qui circuncisi sunt corde, significant genus dei secundum fidem, quia circuncisi omni mundano errore deum profitentur parentem. Quid ergo prodest carnis circuncisio, si cum fides defuerit in Iudæo, ad meritum Abrahæ peruenire non poterit? Aut quid obest præputium, cum nemo nisi qui æmulus fuerit fidei Abrahæ, peruenit ad iustitiam eius? Superflue igitur gloriantur de carnis circuncisione, cum videant illã apud deum meritum non habere. Et si, sicut est ostẽsum, melius est fidẽ habere q̃ circũcisio-
L nẽ, meliores sunt Gentiles Iudæis, quia isti fidẽ habent, Iudæi circũcisionẽ. Et quos putas magis agnoscat filios Abraham, qui iuxta carnem similes illis sunt, an qui in fide? Sed Abrahæ fides testimonium perhibet. Ac per hoc non in carne, sed in fide gloriatur. Ideoq; istos filios suscepit, quos videt imitatores esse gloriæ suæ. Quomodo enim illos potest appellare filios, a quibus videt abhorrere vnde placuit deo & iustificatus est? Non ergo filios suos, sed inimicos poterit vendicare. Inuidi enim eius videntur spernentes fidem per quam glorificatus est. Nec mirum si Iudæi diffidentes deprehẽdantur minime suscipientes nouum testamentũ, cum sciamus illos nec in veteri fuisse fideles. Semper enim contra deum rebelles & contumeliosi fuerunt, vnde talia præcepta acceperunt p quæ ceruices illorũ quę inflexibiles erant premerentur. Nunq̃ enim bona de deo sperare voluerunt, cuius tanta beneficia & uirtutes tam mirandas agnouerunt. Hinc est unde inter cætera dicit
Ezechiel propheta. Leuaui manum meam Eze. 14.
in deserto inter eos, vt dispergerentur inter gentes, & disseminarentur in regionibus, eo q iustificationes meas non fecerunt, & M
præcepta mea repulerunt. Et in subiectis, Ego dedi illis præcepta non bona, & iustificationes, in quibus non viuent in eis. Ostẽdit qua causa data sint illis pręcepta tanta & tam aspera, vt quia ingrati tantis bonis extiterunt, dictante iustitia, præceptis seuerioribus premerentur. Idcirco non bona ea dixit, cum iusta sint: quia non illis ad iustificationem proficiebant, sed ad exitiũ: & pœna licet digne illata, patienti tamen bona nõ est. Post hæc tamen, quia piur est deus, nouum testamentum datrum se promisit, in quo abbreuiatio facta legis, iustificaret credẽtes, sicut iustificatus est Abrahã: vt cessarentibus neomenijs, & sabbato et circuncisione & cæteris præceptis, non quæ naturalis legis sunt. i. homicidium, adulterium, & talia, ita iustificarentur ut Abraham. Renouata enim fide Abrahæ, omnia voluit cessare, ut tale tempus esset, quale fuerat qñ credidit Abraham. Sed forte dicãt Iudæi. Si ea quæ à Moyse data sunt, cessare dicta sunt p abbreuiationem legis, nunquid circuncisio à Moyse data est vt cesset? Ac per hoc signum patris nostri habemus, quia sumus filij Abrahæ, quod propter testimonium generis cessare non debet. Tempore quidem A
suo seruanda fuit circuncisio: id est, antequam nouum testamentum daretur, quod promissum erat. At vbi dei gratia præstante, onera legis cessare iussa sunt, quid opus est circuncidi? Idcirco autem noua lex data est, id est, spiritalis, vt cessarent carnalia, & suscipientes eam, signum eius acciperent: vt sicut in ueteri testamento Abrahæ signum habuerunt, ex quo cœpit testamentum vetus: ita & in nouo signum habeãt saluatoris, qui noui testamenti constitutor est. Quem-

admodum enim ex Abraham Hebræi dicti
sunt, sic & ex Christo Christiani dicũtur.
Quicunque ergo adhuc Hebræi dicuntur,
nouum testm̃ quod promisit deus, non rece-
perunt, beneficium & misericordiam Dei
in irritum deducentes: qui populum suum
iam non hominis nomine volens censeri,
sub filij sui nomine constituere illos digna-
tus est. Quã igitur audacia dicũt Iudæi nõ
nostra nos lege vti, sed sua, cum dicat Da-
Psal. 17. uid, Confitebor tibi in gentibus: & iterum,
& 56. Epulamini gentes cum populo eius? Et ad
Hiere. 1. Hieremiam Prophetam dicit dñs, Priusquã
te formarem in vtero, noui te: & antequã
exires de vulua, sanctificaui te: & Prophe
tam in gentibus posui te. Iudaismus certe
proprias habet significationes: aut enim po-
B pulus iste in Iacob significatur, aut in Sa-
maria, aut in Hierusalem, aut in Iudæa, aut
in Israel. De gentibus autem apertum est,
quia aliter illos significat q̃ sunt Iudæi. no-
ster autem Propheta est Hieremias. Quam
uis enim in omnibus Prophetis gentes par-
ticipes doni sui ostẽderit deus, ad Hieremiã
tñ specialiter dicit, quia nobis illum dedit
Prophetam. Hic.n. nouum testamentũ futu
rum significauit, quod plus gentibus profice
ret q̃ Iudæis, quod nunc declaratũ videtur.
Cum enim in vniuersa terra noui testamen
ti sit prædicatio: Iudaismus tam raro est,
vt difficile Iudæus fidelis inueniatur, & om
nes Ecclesię noui testamenti, gentium nomi
Osee. 2. nentur: sicut dictum erat in Osee Prophe-
ta, Vocabo non plebem meam, plebem meã:
& non dilectam dilectam. Repulsis ergo
Iudæis, conuocat gentes ea misericordia &
gratia, qua vocare dignatus est & Abrahã.
Nec enim Abraham vocatus, non cogno-
uit dominum: itaq; qui dignatus est Abra-
ham, ita & ipse dignatus est gentes. Cur
ergo dicunt, Nostra est lex: cum manife-
stum sit, donum dei omnium esse volentiũ?
Cesset itaq; ista vsurpationis temeritas, q a
gratia dei cõmunis est omnibus. Quo nan-
C que pudore negant Christum nostrũ in le-
ge promissum, cum videantur omnia signa
in eo, quæ lex futura prædixerat? Quia & se
cundum Abrahæ promissionem oẽs gentes
iustificantur, in eum credentes. Et secundũ
Esaia 7. Esaiam Prophetam de virgine natus est in
Mich. 5. Bethleem ex tribu Iuda, sicut fuit promis-
sum ex semine Dauid: & iuxta quod Hie-
remias prophetauit, nouum testamentum,
quod deus tunc promiserat futurum prædi-

cauit: & post omnia signa virtutum osten-
sa, humiliauit se, secundum dicta Propheta-
rum, & omnia quæ prædicta sunt, passus, ter
tia die resurrexit, quemadmodum scriptũ
est in Propheta. Et si tempus promissionis
requirant, sicut in Daniele Propheta osten-
sum est, inuenient impletũ tempus, quo na-
tus & passus est Christus: quia tempore pri
mi anni Darij regis Persarum vsq; ad nati-
uitatem & passionem dñi, & excidiũ Hieru
salem, quod factum est per Vespasianum im
perij Romani principem, impletæ sunt heb-
domadæ septuaginta, quæ sunt anni qua-
dringenti nonaginta, qui computus per re-
gna & per successores imperij manifestus
est. Quomodo etiam à Tertulliano compu
tatum inuenitur in libro quem scripsit ad- D
uersus Iudæos, quod ne ad iniuriam eius
proficeret, quia recte computauit, prætermi
simus. Et quis ambigat de hoc numero, cum
trecenti circiter anni nunc super hunc nu-
merum inueniantur? Impudentis ergo est
post tantum superadditum numerum aduē-
tui saluatoris, dicere, Nõ venit. Sub Aposto
lis.n. aut tempore quo agebat dñs inter ho-
mines, se poterat occultare malitia contradi
cens veritati, vt cum omnia signa promissi
Christi uideret in saluatore, de tempore tñ
ambigere se diceret, vt perfidiam suam cela-
ret. Post autem, cũ super promissum nume-
rum supercrescere multi anni cœperunt, q̃
impudentia est negare venisse; quod etiam
& signis & temporibus adimpletum scitur?
Nam quando aliquid plenum est, & non su
perabundat, potest contentiosus aliquis di-
cere, non esse plenum: sed superabundantia
clauditur os contentioso, ita & Iudæi tem-
pore saluatoris potuerunt dicere, licet per
fallaciam, non bene computatum à Darij
tempore vsq; ad dominum Christũ, vt ipse
dicatur esse qui promissus est. Fallimur.n. in
annis & in mensibus & in diebus imperato-
rum, & ad liquidum non colligimus. Vbi au
tem creuerint tempora super numerum pręs E
criptum annorum promissi Christi, nulla
potest prætendi excusatio, ut non ipse esse
Christus dicatur, qui venit, nisi, quod absit,
mentitus dicatur esse qui promisit. Quãdo
enim tempus promissionis emensum est, &
negatur venisse qui promissus est, quid a-
liud quàm mendacij arguitur qui promisit?
Sed veracem esse qui promisit, signa omnia
docent, quæ prædicta in Christo sunt, &
reperta in Christo noscuntur. Iudæi au-
tem

tem, dum emendati erubescunt, non cogitant futurum intelligi non esse mendacium.

45 Quomodo homo ad imaginem dei factus sit, & verũ ad dãnationẽ, & an mulier quoq;? Faciamus, inquit, hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram. (Gene. 1.) Hoc quibusdam ex alia parte lectionis intelligendũ esse videtur, ex hac videlicet, in qua legimus dixisse deum, Venite descendamus, & confundamus linguas eorum. (Gen. 11.) Quia quantum in superficie videtur, simile est: vnius enim vox est, plurali numero loquentis: sed discrepat sensu, quia & dissimilis ratio est. Illic enim de creando homine dicit, quem ad imaginem & similitudinem suam deus vult F creari. Illud autem quod dicit, Venite descẽdamus & confundamus linguas eorum: ad hoc pertinet, ne se intelligerent homines: vnde ad angelos potest videri locutus domi nus, quasi imperator ad exercitum: communiter enim dicit, quia futurus erat pee illos, vtpote creator illorum: ac per hoc, Confundamus, inquit, linguas eorum. Nã cum dicit, Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram, non potest dici angelis locutus, quia non potest dici vna esse imago dei & angelorum, sicut imperatoris & Comitum: quia quorum imago eadem est, non potest dissimilis esse nec dignitas, nec natura. Denique adiecit, Et fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei fecit eum: ut deus dixerit, & deus fecerit: nõ alter deus aut differens, sed idẽ deus. Quòd .n. vnus ad vnum dixit, non aliam naturam significauit, sed personam. Cum .n. deus sit, tres tñ personæ sunt, & ideo vnus est deus: quia siue in filio, siue in sancto spiritu dei vnius substantia est: quia non potest non esse, quod de ipso est, quod ipse est. Dei ergo patris persona est dicentis, Faciamus: Filij vero facientis hominem ad imaginem dei: siue ad patris, siue ad suam, nihil interest, quia vtriusque una imago est. Fecit G autem filius per spiritũsanctum. Sicut enim pater per filiũ dicitur facere, ita & filius per spiritumsanctum, ipso dicente, Quis ego in spiritu dei eijcio dæmonia. (Mat. 12.) Igitur vna triũ imago est, quia siue pater, siue spiritus, vnus est deus: ac per hoc unus factus est homo ad unius dei imaginem. In eo autem imago dei est hõ, ut sicut unus est deus in cœlis, ex quo omnia subsistunt spiritalia: ita unus esset in terris homo, ex quo cæteri haberẽt carnalem originem. Aliquibus tamen videtur, quia in dominatione, dei imago est factus homo: & quia dicit, Et dominetur piscium maris & uolatilium cœli & totius terræ: cum non solum uiro, sed & mulieri ista cernantur subiecta, quam constat dei imaginem non habere. Quod quidem duplici modo caret ratione: per hoc enim neque ad filium dixisse deus asseritur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã, sed ad dñationes cœlestes, quas Apostolus commemorat, si imaginem dei homo in dominatione habet, & mulieri datur, ut & ipsa imago dei sit, quod absurdum est: quomodo enim potest de muliere dici, quia imago dei est, quam constat dominio uiri subiectam, & nullam authoritatem habere? Nec docere enim potest, nec testis esse, neque fidem dicere, neque iudicare, quanto magis non potest imperare? H

(Comes hic dignitatis nomẽ ẽ.)

46 Vtrum Samuel fuerit de filijs Aaron? & utrum sacerdos fuisse existimandus sit? Sunt quidam inter nos, qui partim negocijs secularibus occupati, partim minus studiosi circa scripturas sacras errorẽ patiuntur, putantes Samuelem sacerdotem fuisse: id est, Aaron habere originem: ex cuius progenie constituit dominus deus nasci, non fieri sacerdotes. Nec alicui præter filios eius concessum est, ut poneret in altare incensum. Ex quibus aliquid plus errantes, negant quidem Samuelem de genere fuisse Aaron: hoc est, non illum dicunt natum sacerdotem, & nihilominus sacerdotio illum asserunt functum. Quibus prius respondendũ est, Peius enim est negare Samuelem natum fuisse sacerdotem, & tamen asserere illum functum esse sacerdotio, quàm dicere sacerdotem illum fuisse ex filijs Aaron. Hic enim ignorantia est, illic stultitia. Cum enim dicunt, qui illum putant natum sacerdotem, ex filijs Aaron non esse, manifestum habebunt non illum fuisse sacerdotem: ignari quia non licuit agere alicui sacerdotium, nisi ei qui esset ex semine Aaron. Compertum enim I habent, manifestum enim est, quòd Chore cum non esset ex filijs Aaron, & uoluisset super altare imponere incensum, hiatu terræ assumptus est cum socijs suis. (Nu. 16.) Et Osias rex, cum non utique esset ex semine Aaron, sed ex tribu Iuda, & præsumpsisset agere sacerdotium, stans ante altare, percussus lepra in fronte est, & sic expirauit. (1. Pa. 26.) Illi autem, qui dicunt Samuelem non natum esse sacerdotem, & nihilominus egisse illum

afferunt sacerdotium, satis stultum est quod dicunt: & stulto suadere quod bonum est, laboris est maximi. Quanta enim hebetudine ducũtur, vt sole apparente super terram, dicant, quia nox est. Cum enim legãt, & non vno loco legant, hoc à deo esse decretum, vt nemo auderet sacerdotium agere præter Aaron & filios eius, obstinata mente contendunt, sacerdotem fuisse Samuelem: non enim intelligunt, quia si natus sacerdos non est Samuel, & sacerdotium egit, præsumptor dicitur: quia hoc deus statuit, vt nascerentur, non fierent sacerdotes: & de Samuele hoc sentire puto tutum non esse. Quomodo enim posset fieri, vt vir laudabilis, & dei testimonio commendatus hoc ageret, quod incõcessum sciebat? Cuius etiam præsumptionis vindictam pro certo habebat Sa-
K muel, & iterum factam: neque enim dei iudicio potuit ad hoc aspirare, quem immutabilem sciebat: à quo, si forte hoc audisset, tentari se potius credidisset, sciendo deum nullomodo sententiam suam posse rescindere. Posset enim magis sub dei apparentia & nomine id agi secum credere, vt circunueniretur a parte aduersa, q̃ iudicium suum deum
Nú. 22. posse mutare. Deniq; cum Balaam prohibitus fuisset à deo, ne iret ad Balach, & postea iterum requisisset, an iret, indignatus ei deus ex ore asinæ corripuit eum: quia prohibentem angelum videns asina, cœptum iter implere nolebat. Balaam vero, prohibente deo ne iret, iterum interrogatus, an ire illum vellet, sic de deo quasi de homine iudicauit, qui per id quod imprę́scius est, varius & mutabilis est. Sed Balaam nullo diuino testimonio commendatur: erat enim hariolus. Samuel autem vir deo charus, & iudiciorum eius sciens fixam esse sententiam quomodo aliud fieri crederet, q̃ sciebat à deo esse constitutum? Sed Heli, inquiunt, mortuo, & filiis eius sacerdotibus, Samuel cœpit agere sacerdotium: quod nec lectio docet, nec ratio admittit. Hoc enim dicẽtes, nullum putant tunc fuisse, qui ageret sacrificium sine sacer-
L dotium, vt his tribus mortuis, nisi Samuel populi munera obtulisset, sacerdotium agi desisset: quæ assueratio est dei inimica. His enim deus improuidus iudicatur, quasi nescius cum id statuit, quod permanere non posset. Vt quid enim nullis aliis quàm filiis Aaron sacerdotium agere vsque in seculum statuit, hoc est, vsque ad tempora aduentus Christi, si hoc deficere sciebat? Si autem nesciuit, quod absit, improuidus fuit: & ideo fieri potuit, vt nec Samuel fuerit illis deficientibus sacerdos. Si autẽ prouidus & præscius deus est, permansit quod statuit: & si permansit quod statuit, Samuel non egit sacerdotium, qui dei non erat sacerdos. In veteri enim lege nasci decreuit deus sacerdotes: in noua vero, fieri dñs iussit sacerdotes. Eligant nunc unum de duobus, aut natum probene Samuelem sacerdotem, aut factum. Sed consentiunt non illum natum esse sacerdotem, quia sciunt illum non esse ex filiis Aaron. Si ergo natus non est sacerdos Samuel, factus autem non legitur, nec probatur, quia nec statuerat deus fieri sacerdotes, in absoluto est Samuelem minime fuisse sacerdotem. Sed contradictores clausis oculis, si sacerdos, inquiunt, non fuit, vicem tamen egit sacerdotis, qm̃ legitur deo sacrificium obtulisse. Quis audeat negare quod scriptũ probatur, Obtulit enim deo sacrificium Sa- M
muel, sed non inde vicem sacerdotis egisse 1. Reg. 7.
cognoscitur: Ipse enim semper dicitur offerre, cuius oblationes sunt, quæ super altare imponit Sacerdos. & Saul obtulit hoc vtique genere: id est, per sacerdotem, sicut & Quis dinunc offertur: & Dauid obtulit, & Salo- catur of-mon obtulit, & cæteri similiter obtulerunt, ferre sa-nunquid omnes vicem sacerdotis egerunt? crificiũ.

Quanuis enim proprio sacerdos fungatur officio, ille tamen offerre dicitur, cuius nomine agit sacerdos: ipsi enim imputatur, cuius munera offeruntur. Et qui non fuit sacerdos, quomodo vicem agere poterat sacerdotis? Nunquid diaconus potest vicem gerere sacerdotis? Prę́fectus etenim potest agere vicem præfecti, & prætor prætoris: non tñ priuatus potest agere vicem potestatis alicuius, quanto magis sacerdotis vicem agere non potest, qui non est sacerdos? Quo enim consilio ad hoc aspirare audeat, quod sibi scit non licere? Nam si sacerdos alicubi desit, potest alterius loci sacerdos rogatus venire, & vicem eius agere: non tamen Propheta, quanuis sanctæ vitæ sit, agere potest quod scit sibi minime esse concessum. Aliud A
enim est bene viuere, & aliud potestatem alicuius officii accipere. Sicut enim qui sacerdos est, non ex eo vitam suam commendatam putare debet: ita & qui sanctæ conuersationis & vitæ est, non iam ex eo sibi sacerdotium vendicare debebit. Quanuis enim bonum sit sacerdotium, tamen malum erit ei, cui concessum non est, & præsumit:

mit: Nam si respiciamus quod scriptum est de sancto Samuele, videbimus quale testimonium det ei scriptura, dicens, Et innotuit, inquit, omni populo, quoniam fidelis est Samuel Propheta dño. Et in Psalmo, Fiant, inquit, Moyses & Aaron in sacerdotes eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. Quis non aduertat ex hac distinctione diuisas esse personas dignitatum causa, vt Moyses & Aaron sacerdotalem dignitatem adepti noscantur, Samuel vero inter Prophetas deo dignus extitisse habeatur? Qui precibus deũ inuocabant ad protegendum populũ suũ, sicut legitur. Intantum aũt sacerdotes minime defuisse probãtur, vt reuocata arca ab allophylis baiulis leuitis viris Bethsamitis, obtulerunt deo sacrificia absente Samuele. Rege aũt facto Saule, Achimas erat pronepos Heli sacerdotis, qui portabat Ephhot. Sed hinc, inquiunt, videtur sacerdos fuisse Samuel, quia vestitus erat Ephot. Quasi non hodie diaconi Dalmaticis induũtur sicut Episcopi. Ephot autem etiam Dauid legimus fuisse indutum, & duplicem Ephot. Samuel autẽ adhuc puerulus, succinctus erat Ephot: nunquid puerulus potuit Deo munera populi offerre? Vides ergo, quia Ephot vnũ quidem nomen est, sed nõ vnã rẽ semper significat. Sacerdotes .n. portabant, nõ vestiebantur Ephot: Reges vero & Leuitã Samuel induebantur Ephot. Aliquando ergo vestis, aliqñ quasi armariolũ, quod portabant sacerdotes ad interrogãdũ dominum, significatur Ephot. Quantũ apparet, probatum est Samuelem non sacerdotem, sed Prophetam fuisse. Nunc his respondemus, qui ignorantes quia Samuel non est de filijs Aaron sacerdotis, æstimant illum sacerdotem fuisse: nec enim fas erat, vt de origine Aaron descendens, sacerdos non esset. Quos primum volo cognoscere, quia, si sacerdos erat Samuel, sine dubio & Helcana pater eius sacerdos fuit. Congruum quoque fuerat, & filios eius sacerdotes fuisse: quos quia sacerdotes non erant, iudices illos constituit filijs Israel, sicuti & idem ipse erat Samuel. Sic.n. legimus, quia iudicauit filios Israel. Helcana autem pater Samuelis, propter quod sacerdos non erat, ascendebat, inquit, in diebus statutis de ciuitate sua Ramathaim adorare & sacrificare Deo omnipotenti sabaoth: & ibi erat Heli & duo filij eius, Ophni & Phinees sacerdotes domini. Quid tam apertũ, quia veniebat Helcana offerre munera sua ante dominũ per sacerdotes tempore competenti, secundum quòd statuerat Moyses, vt tribus temporibus anni offerret munera & decimas suas: vbi fuisset arca domini & sacerdotes? Quippe & cũ duas vxores habuit tempore vno, quod illicitum est sacerdotibus: erat enim Helcana ex Leuitis, sicut generationum ordo se continet in libro Paralipomenon. Adhuc enim Leuitæ non erant habentes ordinem constitutum ministerij circa sacerdotes & arcam domini. Dauid.n. in regno suo disposuit vices sacerdotibus & Leuitis, vt à viginti annis & supra, in lege autem viginti quinq; annis & supra, inciperent exhibere seruitia dominicis cerimonijs: ut essent de filijs Aaron, id est de Phinees & Thamar traduce classes sacerdotum vigintiquatuor, quæ vices suas agerent certis temporibus: Leuitæ aũt constituti sunt, qui erãt tabernaculi ianitores, & qui baiuli arcæ dñi, & qui excubias seruarẽt, & qui vasorũ essent custodes, & qui, pmiscuas susciperent oblationes. Et vigintiquatuor classes institutæ sunt cantantiũ & citharizantiũ & musicorũ cęterorũ, ita vt etiam hi. i. omnes Leuitæ haberent temporum vices: quia necesse erat eos & ocia habere, vt & domorum suarum agerent curam. Et non solum hæc proficiunt ad causam supradictam, quoniam Samuel non fuit de filijs Aarõ, sed & illud quod dicit mater eius ad dominum, Quia si mihi, inquit, dederis filium, commodo eum domino omnibus diebus vitæ suæ: non hoc diceret, si natus esset sacerdos, oportebat enim illum seruire altari: sed quia Leuita erat, & lex Leuitis adhuc non erat posita, sed vnusquisq; pro voluntate sua agebat, ita vt oberrantes illicita præsumerẽt. Ionatha enim filius filij Moysi, cum inter Leuitas deputatus esset sacerdotium agere præsumpsit. Ac per hoc legimus in libro Iudicum, Quia vnusquisq;, inquit, placita sibi faciebat, eo ꝙ non esset rex in Israel. Idcirco nouit Anna dicens, Commodo eum domino: ne cum cæteris oberraret. Et vt plenius quæstio discuti possit, etiam illud tractemus, quod dictum est de Helcana, quia veniebat ex diebus in dies offerre munera sua & decimas: quomodo decimas offerebat, qui nihil possidebat? Leuitiæ enim non acceperunt agros, quia de decimis, quæ à plebe dabantur, victum qrebant. Sed põt fieri, & sic datur intelligi, quia potuit habere possessionem vxoris suæ

Marginalia: 1.Reg.3. Psal.98. 1.Re.6. 2.Re.6. 1.Reg.2. B C 4.Re.2. D Iud.17. E 1.Re.1.

aut empta: quia de alijs tribubus accipiebát vxores, non solum hi, sed & cæteri, ita vt & sacerdotes acciperent de alijs tribubus uxores. Nam Ioiade sacerdos magnus vxorem duxit de tribu Iuda filiam regis Ioram. (1. Par 22.)

47 Quomodo hoc quod in Esaia dicitur, Et apprehendent septem mulieres, & cætera, septem Ecclesiæ catholicæ significentur? (Esaiæ 4.) Et apprehendent, inquit, septem mulieres vnum hominem, dicentes, Panem nostrum manducabimus, & vestimentis nostris operiemur: veruntamen inuocetur super nos nomen tuum, aufer opprobrium nostrum. In absoluto est, per septem mulieres septem Ecclesias esse significatas: quamuis enim vna sit, sed septiformis dicitur vt corpus vnum septemplici numero constet membrorum: non solum autem nos, sed & superni F ciues Ecclesiæ membra sunt, cuius caput Christus est. (Ephe. 5.) Siue igitur vna, siue septem dicantur Ecclesiæ, non discrepat: vna enim dicitur, quia vnum habet caput, quod est Christus: septem autem ideo, quia sicut mébra diuersa sunt, ita & potentiæ spiritales, inter quas & nos deputamur, diuersæ sunt virtutes, propter quod & aereæ dicuntur. Idcirco enim diuersæ sunt, vt non omnia singulæ possint, sed simul omnes corpus sint Christi: quia ipse est caput corporis Ecclesiæ, ex quo totum corpus subsistit, id est ex quo omnia in cœlis & in terra habent originem. In hac ergo quæ in terris est Ecclesia, omnium Ecclesiarum facta est mentio: quia cum huic sacramentum creatoris prædicatur, etiam cœlestibus huiusmodi intimatur doctrina. Inferioribus enim cum insinuatur, necesse est vt audiant & superni. Vnde Apostolus, Mihi, inquit, minimo omniū sanctorum data est hæc gratia, inter gentes euangelizare incomprehensibiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispésatio ministerij absconditi à seculis in deo, qui vniuersa creauit, vt innotesceret principibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia dei. (Ephe. 3.) Per hác ergo Ecclesiam superni docentur, quia veritas, ait, de terra orta est. (Psal. 8.) G Vt enim mentio superiorum fiat hic, septem Ecclesiæ nuncupantur in vna plebe, quas septem Ecclesias supplices Propheta inducit saluatori facto homini. Intellexerunt enim ad hoc natum esse Christum, vt auferret opprobrium, primum quidem sub lege sua agentium, deinde cæterorū. Habebant autem in memoria, scriptum esse, Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob. Hæ ergo septem Ecclesiæ apprehenderunt hominem vnum: id est, natum Christum, dicentes. Panem nostrū manducabimus, & vestimentis nostris operiemur. Veruntamen inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobriū nostrū. Quid est hoc quòd precantur? Si enim pane proprio vtuntur, & vestimentis suis induuntur: id est, & viuunt, & nudæ non sunt, quid eis deest? Si enim panis ad vitam significatur, & vestitus ad dei induitionem, quia qui sine Deo est, nudus dicitur, Vnde Apostolus, Qui in Christo, ait, baptizati estis, Christum induistis. (Gala. 5.) Et iterum, Si expoliati, inquit, non nudi inueniamur: (2. Co. 5.) quid est quod poscunt vt auferatur ab eis opprobrium: nisi quia hic populus significatur in septem Ecclesiarū numero: qui sub lege agens Christū expectabat promissum ad abolenda peccata? H Ideo dicunt, panem nostrū manducabimus: hoc est, verbis legis quæ vnū tradunt deū pascemur: quia non in pane tantum viuit homo, sed in omni verbo dei. Et vestimétis nostris operiemur: (Deut. 8.) id est, creatoris nostri nomine censebimur: (Matt. 4.) quia hoc vnusquisque indutus dicitur quod est, & profitetur. Deniq; senatores vel officiales ex vestibus intelliguntur quid sint. Sed quia hæc satis nō faciunt ad deū promerendū, hoc ét statuit, vt per sacramentū cognitionis vnius dei, hæres esse incipiat homo regni cœlorum. Per fidem enim peccatis ablutus, & à morte secunda, quæ ex sententia data in Adā, homines apud inferos detinebat, alienus nullo detinente, pergit in Paradisum dei patris, in quo dixit latroni dn̄s, quod secū esset futurus. (Luc. 23.) Quāuis enim populus supradictus, qui per septem Ecclesias significatus est, sub dei lege esset, & deuotione tam proprij quam paterni delicti, quia omnes, inquit, peccauerunt, & eget gloria dei: (Rom. 3.) Idcirco orant supra memoratæ Ecclesiæ vt auferatur opprobrium earū inuocatione nominis Christi: quia qui signum eius habent quo vicit morté, ab inimico teneri non possunt. Et non solum istæ I Ecclesiæ Christi nomen super se inuocari precantur, sed & supernæ spiritales in cœlestibus degentes. Quanquā enim spiritales sint & cœlestes potentiæ, opprobrio tamen subiacerent, si à creatore suo fuerint alienæ, & nec membra erunt corporis, quæ caput suum non cognoscentes oberrant. Et quia aliud non est quod explanauimus, in subie-

ctis

ctis propheta testatur dicens, in illa autem die illuminabit dominus in consilio super
Esaia 4. terram. Et adiecit, Quoniam abluet dominus, inquit, sordes filiorum & filiarum, & sanguinē purgabit de medio eorū. Quid tā euidens, quia in illo die in quo promissum dei adimpletum est, & fidei sacramentum declaratum est hominibus, illuminati sunt, vt per creatoris cognitionem purificati qui rei fuerāt mortis, fierent æternæ vitæ hæredes? Promiscue igitur Propheta locutus est, vt dono dei indigere significaret, vt siue peccatores siue iusti, dei misericordiam expectasse noscerentur. Peccatores propter delicta propria, vt de faucibus mortis eriperentur. Iusti vero paterno absoluti peccato, deleta sententia data in Adam, per quā cuncti tenebantur à morte, libertate accepta dei regnum intrarent, facti iam non serui, sed filij dei.

K QVAESTIONVM SECVNDA pars, Ex nouo Testamento.

48 DEVS certe perfectus est, & nullius egens, quid ergo opus fuit Christo saluatore vt nasceretur de Deo, & filiū haberet deus per quē omnia faceret? Cum ea quæ non erant Deus voluisset existere, & maiestatis suæ minime hoc condignum opus sciret, prius de se, cū sit natura simplex & incorporeus filium generauit in quo ipse videretur qui nihil ab eo distaret, vt magnitudini suæ congruus responderet effectus. Quid enim vltra posset facere, quàm vt se alterum qui perfectus est generaret? Hoc ergo perfectum opus est, quo nihil possit videri præstantius. Cætera enim omnia minora sunt: quanto enim excellentior his omnibus Christus est, tanto magis creatio illorum inferior est generatione eius. Est & aliud: deus enim, ex quo sunt omnia, volens condere creaturam, verbum prius quod in mysterio apud se habebat,
L generauit: hoc est, fecit existere. Quod verbum idcirco filium nuncupauit, vt ostēderet de se illum extitisse, & esse sibi consubstantiuum: vt lex, quæ filij de parentibus sunt, hoc credibile faceret, per quod manifestaret creaturæ mysterium, quod latuit in eo ex æterno. Cur saluator cum sanctus natus sit, & Christus dominus in ipsa natiuitate appellatus, baptizatus est, cum baptisma purificationis causa sit, & peccati? Verum & manifestum 49
est, creatorem non eguisse baptismo, quia Christus non factus, sed natus est, dicente angelo pastoribus, Ecce natus est vobis hodie saluator, qui est Christus dominus. Lucæ 2.
Denique sciens Ioannes sanctitatem eius, Matt. 3.
prohibuit eum à baptismo: saluator vero instititit fieri oportere, non vtique propter peccatum suum, sed propter implendam iustitiam. Dignum enim erat, vt ipse exemplo esset futuris filijs dei, quos per baptismū filios dei fieri docebat: & qui credentibus spiritumsanctum à deo dari promittebat, debuit istud in semetipso visibiliter demonstrare, quo comperto credentes inuisibiliter se posse spiritumsanctum habere sperarent, M
nam saluator vtique, cum de spiritusancto nasceretur, purificatum corpus habuit. Vnctio enim carni eius spiritaliter in vtero virginis data est. Spiritus enim Sanctus purificauit quod de Maria virgine in corpus saluatoris profecit: & hæc est vnctio carnis corporis saluatoris, quare & natus Christus est appellatus. Quod enim per olei vnctionem præstabat Deus ministerio Prophetarum, ijs qui in reges vngebantur: hoc præstitit spiritussanctus homini Christo addita expiatione: quia anteriores Christi solam potestatem imperij accipiebant per vnctionem: saluator autem & potestatem accepit homo natus, & purificatus est natus: incongruum enim erat, vt Dei filius in corpore peccatis subdito hominis vice nasceretur. cum vtq; ubi apparet Deus, sanctificet: quanto magis quod corpus suum dignatus est appellare? Hominis ergo causam suscipiens & per regenerationem filios dei fieri docēs, baptizari debuit, vt in se hoc ostenderet ratum. Facile enim probatum habetur & suadetur quod dicitur, si a magistro fieri videatur: sic vtique & virtutum insignia oportuit fieri, vt iam filius dei apparens, per mysterium regenerationis mede iam daret corporis passionibus vt exemplo esset futuris fratribus; quia per regenerationem accepit vnusquisque potestatem virtutis. Si ideo saluator baptizatus est, vt exemplo esset, quare circuncisus, cæteros A
prohibuit circuncidi? Circuncisio præteriti temporis mandatū est, quam vsq; ad Christum oportuit habere authoritatem, vt tandiu curreret, quandiu Christus nasceretur

retur promissus Abrahæ, vt de cætero cessaret circuncisio promissione impleta. In figura enim Christi Isaac promissus est: Dixit.n.
Gen. 22 ei deus, In semine tuo benedicentur omnes gentes. quod est Christus. Fides enim, quam Abraham acceperat, restaurata à Christo est, vt in semine Abrahæ, quod est Christus, omnes gentes benedicerentur, sicut promissum fuerat Abrahæ. Circuncisio itaque signum fuit promissi filij dei, id est Christi quo nato cessare oportuit signum promissionis: ita tamen, vt ipse promissus adueniens, signũ patris acciperet: vt sciretur is esse, qui promissus fuerat omnes gentes iustificare per fidem in circuncisione cordis. Quia.n. patri Abrahæ carnaliter nascentis filij signaculum circuncisionis corporale fuit, ita & eorum, qui spiritaliter nascuntur, spiritale si-
51 gnum & circũcisio cordis: ideoq; recte post
B Christum non adhuc oportuit carnaliter circuncidi. Quomodo intelligatur, quod dicenti Mariæ ad angelũ, Et vnde hoc sciã, quia virum non cognosco respõdit Gabriel
Lucæ. 1. angelus, Spiritussanctus superueniet in te, et virtus altissimi obumbrabit tibi Ambigẽti Mariæ de conceptu, possibilitatem angelus prædicat, dicens, Spiritussanctus superueniet in te hoc est ne dubites, quia virum nescis: quod enim dixi, quia concipies, spiritussanctus superueniens in te, operabitur vt concipias sine viro: & virtus altissimi, inquit, obumbrabit tibi. Altissimi virtus sine dubio Christus est: hoc enim ad ipsius personam pertinet. Superueniens ergo spiritussanctus in virginem, sanctificauit eam opere suo efficiens corpus sanctum ex ea, in quo virtus, quæ dicitur dei filius, nasceretur: cuius obumbratio in virginem, hoc est vt de immensitate diuinitatis aliquid esset in vtero virginis, quantum posset capere natura humana, quod quasi ex splendore obumbratio diceretur, virtus dei esset, qui dei virtus necnon & deus, Nihil enim de deo est, quod non dicatur deus. Nam hoc corporeum est, vt sit in carne aliquid & caro dici non possit, vt pili, & ossa, & nerui,
C & cætera. Si de spiritusancto natus est
52 Christus, si effectu eius ex Maria caro fa-
Prou. 9. ctus, cur dictum est, Sapientia, quæ vtiq; Christus est, ædificauit sibi domum?
Quæstio ista, gemina ratione potest intelligi. Primum enim domus Christi Ecclesia est, quam ædificauit sibi sanguine suo. Deinde etiam potest & corpus eius dici domus ipsius, sicut dicitur & templum eius. Si enim propter habitationem dicitur templum dei, non obsurde dicetur & domus, sicut legimus in lege. Sed si effectu spiritussancti factum est corpus, & domum posse dici arbitramur, quare ad personam Christi relatum est? Quoniam factum filij, factum patris est, quia vtriusque vna virtus est. Simili modo etiam factum spiritussancti, factum filij dei est, propter naturæ & voluntatis unitatem. Siue enim pater faciat, siue filius, siue spiritussanctus, trinitas est quæ operatur: & quicquid tres fecerint, dei vnius est operatio. Si omnia ratione facta sunt quid est ut octauo ca- 53
lẽdas Ianuarias Saluator natus dicatur. Nemo sic poterit hebetari, ut neget omnia facere deum cum ratione. Ideo ergo Christus descendentes de sacris sedibus ad salutem mundo tribuendam, ut etiam mundum ipsum & tempora a se instituta doceret, tunc nasci homo uoluit, ad diminutionem humani generis augmentandam in deum, quãdo ex magna diminutione lux quæ dies est, D crementum incipit accipere: ut tempus natiuitatis eius ratione congruat doctrinæ diuinæ, quæ ex umbra mortis homines cœpit multiplicare ad uitam. Si ex semine
Dauid Christus filius dei factum est secun- 54
dum carnem, hoc est natus iam filius dei, & in utroque quia sanctus natus est, quomodo ergo postquam baptizatus est dictũ ei a domino deo est, Tu es filius meus, ego hodie genui te? Christus dei filius ex æterno est secũdum spiritum sanctitatis, Iux- Psal. 2.
ta carnem uero ex semine Dauid natus est filius deo, ut in utroque non factus deo filius habeatur, sed natus. Illud autem quod in baptismo audit, mysterij, non sua causa est, Nam hoc omnibus audit qui baptizantur. Ipse autem demonstratur tantummodo, ut ex hoc appareat in homine uirtutibus deus, Cæteri uero firmãtur, quia ex hoc incipiunt esse filij dei cum sanctũ accipiunt spiritum. Quamuis enim sanctum natum sit corpus domini, non tamen sacramento regenerationis firmatus fuerat homo Christus esse filius dei, nisi spiritumsanctum accepisset iuxta decretum renascibilitatis donum. Nam & Iudæi filij dei dicti sunt in de E uotione, non in sacramento quod nunc operatur, ut accepta remissione peccatum superueniente sancto spiritu dicantur filij dei. Saluator ergo & natus est secundum carnem

carnem filius dei,& post in mysterio firmatus. Nec enim poterat, quod de sancto spiritu natum est, non de deo nasci:sed ut propositum mysterij impleretur, superueniente spiritu non diminutum est,sed auctum.

55 Quid causæ fuit ut illo tempore crucifigi se permitteret dominus, quo octauo calendas Aprilis, Pascha acturi erant Iudęi?

Quo tẽpore mũdus initium cœperit. Omnia proprijs locis & temporibus egit Saluator. Vt enim omnia se volũtate patris recte condidisse doceret, tunc voluit passione sua mundum redimere & reformare, quando eum & creauerat, id est, in æquinoctio, vnde mundus initium cœpit, & dies super noctem increscere. In regno itaq; agens Romano, non nisi octauo calendas Aprilis pati debuit, quando æquinoctium habent Romani. Tũc enim vtiq; primum hæc pars mundi illuminata est, & ex eo dies cœpit crementũ accipere. Ideoq; & passione Saluatoris a morte liberata & à tenebris ad lucem perducta est. Nulla itaq; vituperatio authoris poteri videri, quando lapsam creaturam tunc reformauit quando & fecerat. Nec.n. reprehendi poterit rei lapsæ initium creationis, cum ad id redeat instauratio Paschæ. Eadem enim die voluit esse renouationis gaudium, quo fuerat & dedicationis: Ergo mysterium hoc continet vt salus mundo tũc redderetur, quãdo illã acceperat.

56 Quare in Matthæo pater Ioseph Iacob scribitur, & in Luca Heli, vt aut duos patres habere imperite descriptus sit, aut certe qui vere pater eius sit nesciatur. Non est ambiguum patrem Ioseph Iacob fuisse, Ordo.n. a Dauid per Salomonem tramitem suum tenẽs, recto cursu puenit ad Iacob, cuius filius est Ioseph: Heli autem filius Mathat, a Dauid, per Nathan filium eiusdem Dauid, ordinem tenet, vsque ad tempus quo saluator aduenit: vnde singuli Euangelistæ a Dauid singulorũ fratrũ generationũ ordines prosecuti, quasi fugã fecerũt, vt Matthæus a Dauid p Salomonẽ descenderet ad Ioseph: Lucas vero ab Heliel qui tẽpore fuit Saluatoris, ascendit per traducem Nathan filij Dauid: & vtriusq;, id est Heli & Ioseph iunxit tribũ, ostendens vnius generis esse vtrunq;: vt eũ Heli sociat Ioseph, non discrepare eos in generatione, sed fratres ostẽdat: ac p hoc non solum ipsius Ioseph filium esse Saluatorem: sed & Heli: ipsa enim ratione, qua ipsius Ioseph filius dicitur Saluator, ipsa est & Heli filius, & cæterorum omnium, qui de eadem tribu sunt. Hinc est quod dicit Apostolus, Quorum patres, & ex quibus Christus secũdum carnem. Diuino etenim nutu permotus Lucas est, vt ab Heli per traducem Nathan ascenderet ad Dauid, & per Tharam patrem eius ascenderet ad Sẽ filium Noe, & adhuc super diluuium perueniret ad Seth filium Adæ, qui redditus erat pro Abel: & eadẽ ratione faceret filium Adæ Saluatorẽ, qũa dicebatur filius esse Ioseph & Heli, Super Adã aũt transcendens, assignaret ante omnem carnẽ Christũ filiũ dei esse. Illud qđ quibusdam videtur, quia Heli acceperat vxorem Iacob, quo lex mãdauit, vt si quis mortuus fuisset sine filijs, acciperet frater aut propinquus vxorẽ eius, et resuscitaret semen fratris sui: & ita factum, vt Heli generaret Ioseph Iacob cuius vxorem acceperat: & per hoc iungi generationẽ, vt nõ immerito Ioseph patrẽ habere Heli dicatur. Hoc nec probabile est, nec ad vllã rem proficit. Illud autem quod supra dictũ est, & per generationem iungit duos fratres filios vnius, & Christum ostendit filium dei esse ante omnem generationem. Euangelista enim cum referret, dicens, Et ipse Iesus erat incipiens ferè annorum triginta, filius sicut putabatur Ioseph, qui fuit Heli, id est, Iesus filius æstimabatur Ioseph: & nõ solum Ioseph erat filius, sed & Heli: non quia Ioseph filium dicit Heli, sed eodem genere, quo Ioseph vocabatur filius esse Iesus, ita erat etiam filius Heli, propter quod fratrum filij erant Ioseph & Heli, id est Salomonis & Nathan filiorum Dauid: vt per Dauid ascendens ad Abraham & Noe & Seth, & ad ipsum Adam, & super Adam, doceat esse Christum filium dei. Cum enim dicit, Qui fuit filius Seth, qui fuit filius Adæ, qui fuit filius dei: Christũ vtiq; ita dicit Adæ filiũ, sicut dicebatur filius Ioseph. Ait enim Maria ad eum, Fili quid fecisti nobis sic? Etenim ego & pater tuus mœsti & tristes quærebamus te. Super Adam autem iũxit Christum patri deo, vt qui horum, id est ab Adam vsque ad Ioseph & Heli filius dicebatur, ante istos omnes dei uerus filius intelligeretur ad confusionem Fotini, qui Christum non nisi ex Maria, nec ante fuisse contendit. Quorum enim non erat, filius dicebatur: & dei, cuius filius uerus erat, negabatur. Si enim, quod improbabile est, & ad nullam rem proficit, Ioseph Heli filius dicatur, secundũ q supra diximus, non dixisse

Marginal notes: Nathæ filius Dauid. — Rom. 9. — De. 25. — Lucæ. 3. — Luc. 2.

dixisse videbitur de Christo, quia fuit filius
dei, sed de Adam. Per ordinem enim singu-
lorum filiorum patres subijciendo, venit
ad Enos, cuius patrem dicit Seth: patrem
autem Seth dicit Adam, Adæ vero patrē di-
cit deum: & nescio quæ vtilitas sit sic asseue-
rare. Si autem per ordinem, sicut diximus,
Rom. 9. singuli patres Christi dicantur, sicut & fi-
lius dicebatur Ioseph: quia dictū est, Quo-
rum patres, & ex quibus Christus secundū
carnem, ipso ordine legitur filius esse Seth,
& filius Adę. Et super hos omnes assigna-
tur filius dei, vt ante ipsos dicatur esse, quo-
57 rum filius nuncupatur. Quid est hoc, vt
Mala. 3. cum in Malachia Propheta scriptum sit,
Ecce mitto angelum meum ante faciem
Marc. 1. tuam, qui præparet viam tuam ante te: Mar-
cus hoc Euangelista in Esais Propheta scri-
ptum asserit? Non potuit latere Mar-
cum, quid scriberet: nec enim expers erat
lectionis, qui ab infantia diuinis literis im-
butus & exercitatus erat in lege, maxime
cum Apostolos sit secutus. Sciens autem om
nia ad authorem referenda dicta, hæc ad
K Esaiam reuocauit, qui sensum istum prior
Esa. 40. intimauerat, dicens, Vox clamantis in deser-
to, parate viam domino, rectas facite semi-
tas dei nostri. Denique post verba Mala-
chiæ statim subiecit Euangelista dicēs, Vox
clamantis in deserto: vt iungeret verba v-
triusque Prophetæ ad vnum sensum perti-
58 nentia sub prioris Prophetæ persona.
Matt. 3. Qua ratione negat se Ioannes Christum
scisse ante baptismum, cum venienti ei ad
baptismum dicat, Ego à te debeo baptizari,
& tu venis ad me: quomodo ignorabat eum
quem prohibuit humilians se ei? Tanta
sanctitate præditus est etiam ab ipsis cuna-
bulis Ioannes, vt nec falli nec fallere creda-
tur, nec dominum suum qui eum in vtero ꝑ
spiritumsanctum illuminauerat nescire: ac
per hoc verum est, quia & descendente in
eum spiritu agnouit eum, & priusquam ad
baptismum veniret, non ignorauit eū. Scie-
bat enim eum, sed an ipse esset qui donū dei
olim patribus repromissum ministraturus
esse nesciebat, hoc est quod tunc se didicisse
profitetur, cum vidit in eum spiritum descē-
disse. Sic enim se à deo instructum dicit Io-
Ioan. 1. annes, Super quem, ait, videris spiritum
L descendentem & manentem super eum, ipse
Ro. 15. est qui baptizat in spiritusancto. Hoc etiam
Apostolus contestatur, Dico enim, inquit,
Christum ministrum fuisse circuncisionis
propter veritatem dei, ad confirmandas ꝓ-
missiones patrum. Hoc est in quo nesciebat
dominum Ioannes: quamuis enim magnifi-
centiam eius non ignoraret, hoc tamē latuit
eum, quia per ipsum fides Abrahæ implēda
erat. Si baptisma cœleste mysterium est, 59
cur Nicodemo cum de baptismo dubitanti Ioan. 3.
loquitur dominus, Si terrestria, inquit, dixi
vobis & nō creditis, quomō si dixero vobis
cœlestia credetis? Qui baptismū putat car
nali ratione consistere, hic non est spiritalis:
nec donum cœleste poterit consequi, qui se
per aquam non per fidem immutari credat.
Aqua enim cernitur, sed qui non videtur
spiritus operatur, vt fides in eo sit. Quia si-
cut sordes corporeas aqua, ita spiritus ani-
mam abluit à peccatis: vt quomodo visibi-
lia visibilibus, ita & spiritalibus prosit spi-
ritus: ac per hoc spiritalis ratio vertitur in
baptismo. Plus enim est ibi quod auditur,
quàm quod videtur. Cum hinc ergo Nico-
demus carnali instructus ratione dubitaret,
saluator vt eum ad fidem attraheret, exem- M
plo vsus est congruo, vt ad rem inuisibilem
firmandam visibile daret exemplum, quod
solo auditu consistit, non visu, & non nega-
tur: & est tamen terrenum, quia mundi rem Ioan. 3.
operatur. Ait ergo dominus ad Nicode-
mum suadendo illi, Spiritus vbi vult spirat,
& vocem eius audis, & nescis vnde ueniat
vel quo eat, Sic est omnis qui renascitur ex
aqua & spiritusancto: vt quando vox veni-
entis spiritus, id est, venti, auditur quidem,
non autem videtur, sicut dictum est: sic &
ratio baptismi auditur quòd dicatur, tamen
quomodo per spiritum fit non videtur: au-
ditur tamen, cum quid futurum est ab eo q̄
verba insinuat, prædicatur, vt fieri creda-
tur quod auditur, non tamen ratio facti red
datur. Cum autem nec per exemplum
Nicodemus duceretur ad fidem, tunc audi-
uit à saluatore, Si terrestria, inquit, dixi
vobis & non creditis, quomodo si dixero
vobis cœlestia, credetis? Ista verba ter-
rena dixit, quæ ad exemplum protulit:
hoc est, si per rationem terrenam, in-
quit, exempli dati, spiritus, id est, ven-
ti, non creditis posse fieri, quia quomo-
do fiat, non videtur: quomodo fieri po-
terat, vt si darem cœlestia exempla quæ
vtique nescitis, crederitis? Potest enim
homini suaderi quod nescit, per id quod A
scit: vt puta Deus dicit de Christo,
quòd filius eius sit verus, quod quomodo
fit, com-

ſit, comprehendi non poteſt. Per id autem
quod ſcimus ſecundum carnem quo ſint fi-
lij, credimus ideo deum dixiſſe, Chriſtus fi-
lius meus eſt verus, vt de ſemetipſo illũ eſſe
ſignificaret. Hoc modo & ſaluatorem quæ
nec verbis nec animo explicari poteſt, per
id, quod ſenſibile eſt & auribus auditur, vo-
luit commendare: hoc eſt per exemplum ſpi
ritus qui eſt ventus, quem & ſenſibilitas
capit & auris audit; ſed vnde veniat neſcit
factum ſpiritusſancti, quod capi non poteſt,
voluit facere credibile. Sec & in Actibus A-
Acto.2. poſtolorum eodem modo legitur, Et factus
eſt, inquit, ſubito de cœlo ſonus, tanquam
aduenientis ſpiritus validi, & repleuit totã
domum: & cætera. Ecce aperte exemplo vẽ-
ti ſpiritum ſanctum inſinuat ita de cœlo ad-
ueniſſe & ſonuiſſe, quemadmodum validus
ventus ſuper terram. Nã & Hieremias ven
tum ſpiritũ vocat dicens. Ventus ſpirat in
omni regione, Qui propterea ꝙ in hoc mũ
do eſt, & per diuerſa circumfertur loca, vn-
Ioan. 3. de veniat, vel quò eat neſcimus. Spiritus au
tem ſanctus de cœlo venit, ſicut legimus, vt
B credentes illuminet. Quomodo ergo qui-
buſdam videtur de ſpiritusſancto ſaluatorẽ
dixiſſe, Spiritus vbi uult ſpirat, & vocem e-
ius audis, ſed neſcis vnde veniat, vel quo
eat cum conſtet exempli cauſa locutum hoc
ſaluatorem. Deniq; ſubiecit, Sic eſt, inquit,
omnis qui renatus fuerit ex aqua & ſpiritu-
ſancto. Quid tam apertum, quia ſpiritum
ventum ſignificauit? Sed ideo putant non
ventum ſignificatum, quia ait, Vbi vult ſpi-
rat: quaſi non omnis creatura, lege ſibi poſi-
ta, remiſſa ſit arbitrio proprio. Et nos enim
imus, & fecimus quod volumus, agentes ſub
lege, quare & rationem præſtabimus. Aut
poſsibile putatur & nec ſtultum videtur, vt
effectum volens ſanctiſpiritus inſinuare, il-
lud ipſum daret exemplum: igitur omni ge
60 nere quæſtionem ſolutam arbitror. Sed
Matt. 8. lex & Prophetæ vſq; ad Ioannem, quomo-
Mar. 1. do ſaluator ad ſacerdotes mittit offerri mu-
Lucæ.5. nera pro emundatione lepræ? Hoc qui-
dem non fuit temporis, ſed ad condemnatio-
nem factum eſt Iudæorum: vt cum verita-
tis culmen meliorati temporis nõ intellige-
rent ad lucrum ſalutis ſuæ factum, inclina-
ret ſe ueritas ad accuſationem eorum. Cum
enim velut legis inimicum haberent ſalua
torem, quia miſericordiæ cauſa ab onere il-
C los legis volebat liberare, ſicut prædictum
Hie.31. erat ab Hieremia Propheta: ait, enim inter
cætera, Et dabo illis teſtamentum nouum,
non quale dedi patribus eorum: tunc ſalua-
tor, ne inimicus, ſicut putabant, appareret,
noua prædicans eum qui mundatus fuerat
à lepra, ad ſacerdotes miſit offerre munera
pro emũdatione ſua, ſicut præceperat Moy- Leu.13.
ſes: & vt ad accuſationem eorum hoc profi-
cere teſtaretur, in teſtimonium, inquit, illis;
vt iudicio hæc res contra illos teſtis eſſet, Act.16.
qui ſaluatorem inimicum legis dicebant.
Hoc ſecutus eſt & Apoſtolus Paulus: cum
enim prædicaret iam non oportere circun-
cidi, ipſe Timotheum circuncidit propter
ſcandalum Iudæorum: maluit enim rem ſu-
perfluam facere, quam tumultum excitari
a falſis fratribus: quod quidem errori profe-
cit Iudæorum. Satis enim eis factum eſt ad
horam, per quod in perpetuum errarent. 61
Quid eſt vt Iudæis diſcipulos accuſantibus, Mat.12.
eò quòd ſabbatum violarent, ſpicas mani-
bus confricantes & comedentes, ſaluator
exemplum Dauid proferret, quia manduca
uit panes, quos non licebat manducare niſi 1.Re.21.
ſolis ſacerdotibus: per quod non videntur
excuſari, ſed ſimul etiam cum Dauid rei fie-
ri, quippe cum nec ſabbatis fecerit hoc Da-
uid? Saluator hypochryſim Iudæorũ mul D
tis vult exemplis arguere, maiora oſtendẽs
admiſſa in lege, & nullum auſum fuiſſe accu
ſare: vt non ſolum ſemel & iterum ſabbatũ
in lege violatum monſtraret, verumetiam
ſacerdotalem panem ipſo ſacerdote concedẽ
te præſumptum illicite: & quod maius eſt, à
ſublimi authoritate legis ſuæ viris. Primus
enim Ieſus Naue diuino præcepto ſabba- Ioſue 6.
tum non ſeruauit, quo facto, muri Hiericho
vltro ceciderunt. Quantum profuit ſabba-
tum non cuſtodiſſe, ſed fidem? Et Macha-
bæi cum prius cæci fuiſſent, ſabbatis dimi-
cauerunt, & de hoſtibus triumphauerunt:
& ſacerdotes vt dominicis ceremonijs in-
ſeruirent in templo ſabbatũ contemnebant.
Dauid autem iam vnctus in regem, poſt-
quam dei uirtute interfectum armis expo-
liauit Allophylum, in itinere poſitus neceſ
ſitatem famis paſſus, à ſacerdote panem ac-
cepit, quem non illi licebat manducare: ſed
excepta neceſsitate non licebat: licitum au
tem erat, ſi neceſsitas exegiſſet. Deniq; ſa-
cerdos videns neceſsitatem, non negauit, &
Dauid à Deo electus, ſine cunctatione ac-
cepit, talis cauſa eſt & ſabbati. Quare & cir-
cuncidi in ſabbato non prohibetur: hæc
enim quæ periculoſa non ſunt, ſic ſeruan-
da man-

E da mandata sunt, vt non obsint; si ex ne-
cessitate fuerint admissa: quia non ad salu-
tem, sed ad reuerentiam mandata sunt. Illud
autem quod omnino non licet semper non
licet: nec aliqua necessitate mitigatur, vt ad-
missum nō obsit: est enim semper illicitum,
quod legibus, quia criminosum est, prohibe-
tur. Superiora autem illa, quæ diximus ali-
quando licere, talia sunt, qualia ieiunia legi-
tima, quæ in necessitate soluta, non faciunt
reos, si stomachi fuerit causa aut infirmitá-
tis febrium. Hæc igitur scientes, dolose Iu-
dæi discipulos accusabant quasi sabbatum
violarēt, sicut supra dictum est. Saluator aūt
noluit illis de tempore impletæ legis prædi-
care, ne plus ad insaniam prosilirent, sed de
præterito, vnde sabbatum vindicandum ma-
gis putabant; calumniosos illos ostendit. &
non solum in sabbati causa, sed etiam in sa-
62 cerdotali pane confusi sunt, sicut supra ostē
sum est. Quid est vt occisis filijs Lyæ,
qui erant ex tribu Iuda, Rachel filios suos
plangere dicatur? Quantum ad histo-
riam pertinet, Rachel filij sunt tribus Be-
Iud. 19. niamin. Porrò olim pro maleficijs proprijs,
F operibus scilicet Sodomitarum, & stupro
quod in concubinam viri Leuitæ gesserant,
a reliquis tribubus extincti & erasi sunt.
Quam ob rem consolationem recipere vel-
le negatur, sciens nullam spem eorum qui
perisse noscuntur. Filij autem Lyæ in pri-
mæuis annis, in saluatoris causa occisi sunt.
Vnde eorum causæ planctū nō vult ascribi,
quia & innocentes occisi sunt, & propter deum
a quo sine dubio mercedis gratia æterna vi-
ta donati sunt. Quapropter planctum Ra-
chel filijs dicit competere, qui & in præsen-
ti & in futuro erasi sunt. Illi autem carnali-
ter plancti, spiritaliter consolati sunt. Filij au-
tē Rachel carnaliter cōuersati flāmis spiri-
talibus consumentur. Idcirco aūt Lyæ filijs
Matt. 2. occisis adimpletum planctum Rachelis E-
uangelista testatur, quia tunc plangere filios
suos cœpit, quando filios sororis suæ in tali
causa vidit occisos, vt æternæ vitæ hæredes
existerent. Cum enim aliquid aduersum
aduenit, ex fœlicitate alterius, infausta sua
63 miserius luget. Qua ratione Magi Chal-
Matt. 2. dæi per stellæ apparentiam Christum re-
gem Iudæorum natum intellexerunt, cum
stella indice temporalis rex soleat designa-
ri? Hi magi Chaldæi non maleuolentia
astrorum cursum, sed regnum curiositate
speculabantur. Sicut enim datur intelligi,

traditionem Balaam sequebantur. Qui
cum accersitus esset à Balach ad maledicen- G
dum populum dei, diuino nutu benedice- Nu. 23.
re cœpit. Ex huius ergo relatione comper-
tum habebant, futurum dei prouidentia
ex Iacob qui regnaret. Hic enim quod non
est occultum, prophetauit dicens, Orie- Nu. 24.
tur stella ex Iacob, &c. Istam ergo tradi-
tionem magi secuti, videntes stellam ex-
tra ordinem mundi, hanc esse intellexerunt
quam Balaam futuram indicem regis Iu-
dæorum prophetauerat. Quod quidem fa-
ctum contra inimicos religionis est. Inde
enim testimonium accepit vnde solet im-
probari, Astrologi enim inimici sunt ve-
ritatis. Quomodo probatur post tres dies 64
& noctes resurrexisse saluatorem ex mor-
tuis? In hac causa si numerum dierum
ac noctium per ordinem requiris, effectum
intelligentiæ non habebis, quia & Moyses Exo. 24
quadraginta diebus & quadraginta nocti-
bus ieiunauit, & tamen non integer nume-
rus inuenitur. Quando enim per diem a-
scendit & per diē descēdit, oēm vtiq; nume
rum non impleuit: sed quia vbi dies est cō-
putatur nox, & vbi nox est, computatur &
dies, vt a parte ad totum quadraginta dies et H
quadraginta noctes dicantur. Ita est quod Luc. 11.
dixit saluator, Sicut fuit Ionas in ventre ce-
ti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit
filius hominis in corde terræ. Et quia tres
noctes sunt, tres accipiantur & dies. Est, n.
nox ne nouum aut contra rationem forte
videatur, vt cum nox ex die pendeat: nā añ
lucem factam, ex qua appellatus est dies, q̄
vesperum quod sequitur nox institutum,
minime dubitatur quòd passio dominica à
nocte sumere asseueratur initium nō absur-
dum est. Nam sicut lux, id est dies, imago
vitæ est, ita nox similitudo mortis est, id est,
tenebræ: sicut in scripturis euidenter osten-
dunt filij lucis & econtra tenebrarum. Nec
mirum si eum vbiq; dies nocti & lumen te-
nebris, hic solum quæ sunt sequentia an-
terioribus præponantur, vel quod in tali
causa rerum ordo confunditur, & muta-
tur vt ante signauimus. Nam mortis
nox magis quam dies esse videtur. Ideo
etenim à nocte initium sumitur, quia
non aliter principi tenebrarum nisi per no-
ctem potuit subintrari, id est non potuit vin
ci. Et vt aliquatenus dominus lucis, id est æ-
ternæ vitę, principi tenebrarum siue mortis
subiectus esset ad tēpus: quatenus & præte- I
ritos

ritos & post futuros a morte liberaret. Nã non esset mors penitus euacuata, nec unquam tenebrarum caligo discussa, si dñm non vidisset subintrantē. Etenim tanta luce secretum mortis in quo dñabatur euanuit, nec penitus vinci potest, nisi qui vel per sua vel in suis capitur. Recte ergo in tali negocio tantummodo nox obtinet principatum, ita vt amitteret potestatem: & vt Iudæi non credentes in perpetua nocte remanerent, nec author dies tanti sceleris, immo sacrilegij, sed nox fieret, præcedenti nocti contra rerum feriem subditur dies, sicut deus & dominus omnium rerum principi nepbariæ mortis, ut omnes à mortis laqueis explicaret. Quod si cui adhuc forte videtur esse contrarium, diligenter aduertat nē incipiat illud durius æstimare, φ deus se personam induens serui, non dicam hominis, mortem deleuit. Quid ergo hic ordinem quæris vbi omnia videas esse cōtraria? Quę est enim lux quæ fuit in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt? Dominus Iudæis qui & comprehensus est. Qui enim scit se ad hoc comprehendi vt feriatur, tempus illud in mortem computat. Est & dies sequens qua auditus & crucifixus est. Est & K nox quæ cœpit in sabbatum, est & ipsum sabbatum. Est etiam vesper pōst sabbatum. Hoc est quod Iudæis a Moyse præceptum est in figura, vt vespere intrarent in sabbatum, in quo dñs resurrexit: qui complectitur diem dominicum, quia nox non cōputatur sine die, neq; dies sine nocte. Hac ratione pōst tres dies & post tres noctes dñs resurrexit.

65. Si vno ore & ratione Euangelistæ locuti sunt, quomodo factum est vt tribus dicentibus, idest Matthæo, Luca & Ioãne, quia sexta hora crucifixus est dominus, Marcus è diuerso tertia hora crucifixum dicat Saluatorem? Obscuris vera inuoluere non est bonum. Nam tres Euangelistæ vnum sensum habuerunt, Marcus autē rē quæ ab illis prætermissa fuerat, voluit intimare, sciens necessariam. Nec enim falli posset qui authorũ exempla secutus, ea quæ scripsit magna deuotione & industria didicit, & nec sine sancto spiritu fecit. Quid ergo ex hoc ostendere voluit, debet absolui. Côtuendum itaq; est, quia non à Pilato, sed à Iudæis Saluator crucifixus est. Quantum enim ad leges Romanas pertinuit, innocentem pronunciauit Saluatorem. Ait enim Pilatus Iudæis, Ego nullã inuenio causam in eo. Et dicentibus illis, Crucifige eũ: respondit. Quid enim mali fecit? Deniq; per sistens & volens educere eum de manibus eorum, calumniam passus est, dicētibus eis, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Sic factũ est, vt traderet eum iudicio illorum. Sententiã ergo non dedit Pilatus, sed Iudæi. Deniq; pmoniti sunt, inquit, à principibus sacerdotum, vt dicerent, Crucifigatur. Hãc sentētiã tertia hora datã vult intelligi, in qua assiduis vocibus perdurantes cũ interuallo horarum fere tertiũ, quibus itum & rreditũ est ab Herode, crucifixerunt Saluatorem. Omnis.n. qui addicitur morti, ex eo iam mortuus computatur quo sententiam excepit. Manifestauit igitur Marcus, quia non in iudicis sententia Saluator cruci fixus est. Difficile est enim innocentē probare eum qui sententia iudicis punitur. Discordare ergo se passus est in verbo, vt doceret tertia hora cœptum esse quod sexta hora impletum est, non legibus sed persistente maleuolentia Iudæorum.

66 Quomodo Marcus Euangelista dæmonia cognouisse ait & professa esse Iesum, econtra autē Apostolus, ptincipes & potestates huius seculi neget cognouisse diuinitatem domini M Iesu? Dicit enim inter cætera Marcus, Sciebant enim ipsum esse. Apostolus vero, Quem nemo, inquit, principum huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquã dominum maiestatis crucifixissent. Si dæmonia sciebant, quomodo principes ignorabãt? Quibusdam videntur principes huius seculi maiores Iudæorum significasse, quasi iuxta illud quod Petrus Apostolus dicit, Scitis enim, inquit, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut & principes vestri. Ergo Iudæorum erant principes, non tamen huius seculi principes erant, Vnde ait, vestri: non seculi: quippe cum dixerint regem se habere Cæsarem sub cuius fuerãt redacti potestate. Sunt autem isti hi principes quos alio loco significauit Apostolus dicens, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestatem huius mundi aduersus tenebrarum harum rectores. Recte ergo quæritur. Si enim isti non cognouerunt Iesum, quomodo poterat fieri vt dæmonia agnosceret eum? Sed aliud est quod cognouisse in Christo dæmones dicit, & aliud quod huius seculi principes negat cognouisse.

Mat. 27. Luc. 23. Ioã. 19. Mar. 15. Ioã. 19. Marc. 1. 1. Co. 2. Acto. 3. Ephe. 6.

cognouisse. Nam dæmonia sciebant ipsum
A quidem esse qui per legem fuerat promissus:
omnia enim signa videbant in eo quæ dixerant
futura esse Prophetæ, vt q ex semine
Dauid de virgine venturus esset redemptor
Israel: mysterium autem diuinitatis eius
ignorabant, sicut & principes eorum. Deni-
Matt. 4. que quærit, quāuis captiose, diabolus à Saluatore
dicens, Si tu es filius dei &c. Videns
enim aliquando diuinam virtutem, aliquādo
hominis infirmitatem, ambigens quid verum
esset, torquebatur. Concordant ergo
scripturæ secundum ea quæ reuelata sunt:
Impossibile est enim discordare vnius spi-
67 ritus viros. Quid est q in cruce positus,
Luc. 23. saluator ait, Pater, ignosce illis, enim sciunt
quid faciunt. si enim nesciunt, quid est quod
Gen. 20 ignoscitur, maxime cum dicat rex Abimelech
ad deum, Nunquid gentem ignorantem
perdes? Non omnis ignorans immunis
à pœna est: ille autem ignorans potest
excusari à pœna, qui à quo disceret non inuenit.
Istis autem hoc ignosci petit, qui habentes
à quo discerent, operam non dederunt.
Huiusmodi non licet ignorare, Acci-
68 piant ergo veniam si conuertantur. Cum
Matt. 5. vtique orandum pro inimicis dominus do-
Apoc. 6. cuerit, quid est quod in Apocalypsi contra
B hoc animæ occisorum vlcisci se petūt, à deo
postulantes vindictam? Sic enim animæ
occisorum clamant vindicari se postulātes,
Gen. 4. sicut sanguis Abel clamauit de terra, Causæ
ergo sunt quæ clamare dicuntur, cum loqui
nō possint. Sanguis enim effusus quid aliud
quam iudicari se postulat, clamans non voce,
sed ratione? Nam & opus opificem laudare
dicitur per hoc ipsum q videntem se
oblectat: Non enim tam impatientes sunt
sancti, vt vrgeant iam fieri quod sciunt tempore
præfinito futurum, quod nec anticipari
potest, nec differri. Sed hoc dicto ostendere
voluit, vindicaturum deum sanguinem
sanctorum suorum ne quia tam patiens nūc
videtur, inultum putaretur impium bellum
quod contra sanctos geritur: vt & terrorem
incutiat persequentibus dei seruos, & exhortaretur
pro se patientes. Releuatur. n.
anima patientis quando vindicari se audit
à potente. Præ se enim spem fert si mortem
suam audiat iudici displicere: tunc enim pro
certo habet innocentem se esse. Et deus quidem
misericors & patiens est, sed moderate:
Expectat enim ut impij credant, & peccatores
se emendent: si quo minus, plectantur,
quiá dei longam patientiam contempserūt.
Cuius rei exemplum etiam tempore mise- C
ricordiæ prædicare ostendit, ne non patiēs,
sed insensibilis, & quem neq; dolor alicuius,
neq; pietas cōmoueret, videretur. Hinc
est unde ait per Prophetam, Tacui, nūquid Esa. 42.
semper tacebo? Et dominus, Nunquid non Luc. 18.
faciet dominus vindictam seruorum suorū
clamantium ad se die ac nocte? Sic vtiq; clamāt
sicut supra diximus: Si quis ergo Christianus
ad tempus vindicet, non acerbe, neque
cum sanguine, non peccat: melius tamē
fecerit, si dimiserit iudici deo. Si iam præ- 69
dicante Ioanne, aut saluatore, lex cessauit, Matt. 5.
quomodo saluator ait, Non veni soluere legem
aut Prophetas, sed adimplere? Si enim
prophetia est, quomodo non soluta est quæ
agendi amisit authoritatem? Omnia quæ
de Christo dicta sunt, adimpleta sunt: & ipse
dominus sic adimpleuit legem & Prophetas
cum omnia quæcunq; de se scripta sunt,
fecit, nec dissoluit aliquid, sed confirmauit.
Lex enim & Prophetæ usq; ad ipsum. Prophetæ
enim de ipso locuti sunt, ideo ultra
illum quæ ab his de hoc, id est de Christo dicta
sunt, tendi non possunt, neq; post ipsum
aliquid huiusmodi Prophetæ reperire potuerunt:
quia neque habent de quo dicant,
& de quo dicebatur iā uenit. Omnia etenim
suis uoluminibus complexi sunt, & incarna- D
tionem & conuersationem, & passionem, &
resurrectionem, & diuinitatis manifestationem,
& futurum eius iudicium reuelauerunt,
ac per hoc cessauerunt Prophetę impleto
opere dispensationis. Lex autem duplici
modo cessauit. Nec quidē tota: Nam
& id quod cessauit poterit permanere, si seruetur
conditio: Aliud enim cessauit in sen-
tentia, aliud in ipsa lege. Prædicante Ioā- Matt. 3.
ne baptismum pœnitentiæ in remissionem
peccatorum, cessauit sententia legis quæ reos
tenebat peccatores: cessauerunt etiam onera
legis, quæ ad duritiam cordis Iudaici fuerant
data in escis, neomenijs sabbatis, & cæteris.
Misericordia enim adueniente, cessauit
uindicta. Sed onera legis in perpetuum
cessauerunt. Sententia uero his cessat & aboletur,
qui permansere in beneficio consecuto.
His autem qui redeunt ad hominem ueterem,
refricatur legis authoritas, quia immemores
beneficiorum redeunt sub sententia
legis. Circuncisio uero & sabbatum usq;
ad illud tempus ualuit quo nouæ legis prædicaretur
mandatum: sit enim data sunt ut

aduenlente lege fidei cessarent. Vnde dicit
Apostolus, Finis legis Christus. Nã & Da-
Ro. 10. niel hoc significat, cum & de aduentu domi
Dani. 9. ni & temporibus hebdomadum prophetat,
E quia & chrisma & iudiciũ & sacrificium &
ipsa ciuitas cessatura erãt. Spiritali.n. adue-
niẽte lege, necesse erat cessare carnalia. Tũc
.n. ex parte corporis seruiebatur deo, nũc ex
parte animæ. Pridem visibiliter scilicet fuit,
modo inuisibiliter. Tunc in carne, nunc in
animo, quia deo vtiq; qui spiritus est, in spũ
Ioan. 4. seruiendum est. Non ergo soluta lex, quia
cessauit, sed successum illi est impleto tẽpo.
Nec.n. administratio eius accusatur aut iu-
diciũ, si peccatoribus indulgentia datur, cũ
hinc magis recte data & iuste probetur, quia
quibus dãnabatur, pctõres fuisse nõ negant,
I. Tim. 1 quia iustis, inquit, lex nõ est posita. Non er-
go quia misericordia præferenda est, cõtem
nenda putetur iustitia: cuius reuerẽtia si nõ
esset, ipsa misericordia fructũ non haberet.
Nisi autem hanc seruauerint post acceptam
misericordiam, nihil illis proderit indulgen-
Exo. 20. tia. Nam dixit lex. Non facies tibi idolum,
neq; adorauetis, quæ in cœlo sursum sunt,
& quæ in terra deorsum: & non peierabis,
& honora patrem & matrem: & non occi-
des neq; fornicaberis, neque furtum facies:
non dices falsum testimonium, neque concu
pisces quicquam proximi tui. Nunquid hęc
F cessasse dicenda sunt? Absit. Sine his enim
quis poterit vel in hac vita idoneus iudica-
ri? At per hoc cætera cessauerunt, quæ su-
pra diximus, neomeniæ, sabbata, lex escarũ,
sacrificia, circuncisio &c. Hinc est vnde di-
Ro. 13. cit Apostolus inter alia, Principes non sunt
timori operi bona, sed malo. Vis autem non
timere potestatem, fac bonum, & habebis
laudem ex illa. Hæc seruata bonos faciunt,
Matt. 5. non tamen perfectos. Vnde saluator, Nisi
abundauerit, inquit, iustitia vestra plusquã
Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis
in regnum cœlorum. Addens enim istis
potiora saluator, non soluit vtique legem,
Leu. 24. sed adimpleuit. Sensus enim legis ad salu-
tem hominis pertinet, vtputa, oculum pro
oculo, dentem pro dente: vt timens ne pa-
teretur quòd alijs facere prohibitus est cohi
beret se a nequitia. Saluator autem superio
Matt. 5. rem in hunc sensum addens iustitiam: Ego
autem, inquit, dico uobis, Non resistere
malo, sed si quis te percusserit in dexteram
maxillam tuam, præbe illi & sinistram: vt
dum vicem non reddit malo, perfectus sit.
Reddere enim vicem iustum est, sed non
plenum: si vero dissimulet ab iniuria, ple-
na iustitia est & abundãs. Retribuere enim G
gaudet ad tempus, remittere autem in fu-
turum præstat lætitiam. Sic enim ad im-
pleuit legem saluator, dum quos illam iu-
stitiam docuit, hic iustiores effecit quia illa
nõ potuit. Quamobrem gaudium legis est,
quia discipuli eius peritiores effecti sunt. De
struxisset planè legem, si impune peccare do
cuisset. Porrò autem suspendit sententiam,
vt hic qui male facit, habeat spatium pœni-
tendi: si quo minus, redit in illum sententia
cumulata, quia nõ cognouit ad hoc se remis-
sum vt emendaret se. Cum dominus cer 70
te inimicos nos diabolo fieri præceperit, qd Matt. 5.
ergo est vt in Euangelio dicat, Esto consen-
tiens aduersario tuo cito? Quis est homi-
nis aduersarius, nisi diabolus? Nulli dubium
est diabolum esse hominis inimicum, maxi-
me fidelis, vehementiora enim tela sua con-
tra dei seruos exacuit. Sicut ergo iste bono-
rũ inimicus est, ita & lex malis aduersa est.
Quis enim cõtemnenti se non aduersetur?
Dominus ergo peccatorem alloquitur vt cõ
sentiat mandatis, quæ illum inobedientem
condemnant, vt subijciat se voluntati eorũ,
& fiat ex inimico amicus: quia & contem-
ptor legis inimicus est eius, voluntati enim
eius resistit: Ideoq; hortatur dominus pec-
catorem, vt bene agendo reconcilier sibi le- H
gem, ne in die iudicij accuset eum apud iu-
dicem, & condemnatus pœnas det spretę le
gis. Omni, etiam inquit, qui male vult age-
re, disciplina dominica inimica videtur: cui
nisi consenserit, mittetur in gehennam, dia-
bolo, qui vere inimicus humani generis est,
præparatam. Quid est quòd Iacob appel 71
latus est homo videns deum, & Moyses vi- Ge. 32.
dit deum facie ad faciem, necnon & Esaias, Exo. 33.
vidi, ait, deum sabaoth oculis meis: Con- Esai. 6.
tra autem Ioannes Euangelista, Deum, Ioan. 1.
inquit, nemo vidit vnquam? Hoc quan-
tum videtur contrarium est, quantum ad
fidem uero pertinet deum omnino nemo
vidit vnquam, neque patrem, neque filium.
Quòd enim visus dicitur, ad intelligentiã
refertur, visus est enim velut in imaginem.
Veluti nos eum imperatores nesciamus, ui-
demus eos in figura, non in ueritate: Ita,
& deus uisus est, ut intelligeretur deus es-
se qui apparebat per rationem, non per sub
stantiam, quia in natura sua deus uideri non
potest. Et ut uerius propositæ quæstionis

secreta pandamus, sensum Euangelistæ explicare nitamur. Ioannes enim occultum aliquid prodere uoluit, quod sciuit ad salutarem doctrinam pertinere: idcirco, Deum, inquit, nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius
Ioan. 1. qui est in sinu patris ipse enarrauit. Animaduertamus sensum Euangelistæ, vt enim verum esse, quia nemo vidit deum vnquam, ostenderet, filium hoc enarrasse docet, quem falli vtique impossibile est, quia in sinu patris est. Sinus autem patris quid est, nisi affectus in charitate veri patris per naturæ vnitatem in filium? Quamobrem nemo vidit deū, nisi vnicus filius, hoc Ioannes Apostolus filium dei audiuit dicentem inter alia, Non quia patrem vidit quisquam nisi qui est à deo, hic vidit patrem. Vt ergo ad condemnationem proficeret Iudæorum, qui Christum dei filium audire nolebant vel credere, ostendit Euāgelista hunc esse Christum q patribus apparuisset in deum: illum autem qui pater est, nunquam videri nisi à filio. Quando enim deum patrem negat uisum, & deum apparuisse patribus profitetur, manifestare se vult dei filius, quia ipse
Ioan. 5. semper in deum visus à patribus est. Vnde inter cætera dicit Iudæis de patre, Neque vocem eius audistis aliquando, neque figu-
K ram eius vidistis. Ecce non est contrarium,
72 & visum, & inuisum esse deum. Quan-
Apo. 10. do legitur in Apocalypsi Ioannis, Vade, inquit, & accipe librum de manu angeli & deuora illum & amaricabit ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis sicut mel: Quis iste liber est qui amarum facit vētrem cum sit dulcis? Omnia diuina volumina amara sunt, sed perfidis atque carnalibus. Idolatris enim insuaue est cum audiunt vnum deum prædicari in Christo: Et Photinus simul pertimescit horrore correptus: Erubescit etiam Sabellius audiens patrem esse qui filius dici non possit, quia ab ipso sunt omnia: filium autem idcirco filium appellari, quia non vtique pater ipse est, sed de patre, nec à quo, sed per quem sunt omnia. Confutatur & Arrius cum legit Christum verum esse filium dei: sine dubio enim verus dici non posset, nisi proprie esset de deo. Conuincitur & Marcion addi-
Ioan. 1. scens, quia verbum caro factum est, qui putat Christo carnem negandam. Arguitur etiam improbus Manichæus, videns scriptum ab Euangelista, quia Saluator non
Ioan. 3. solum præsentia sui nuptiarum vota decorauit, verumetiam poculis honestauit, qui nuptiarum aditus intercludit, & promiscue conuenire hortatur. Hæc continentur in libro quem accepit Apostolus deuorādum. Hic liber euangelium κατὰ Ioannem intitulatur, quod non solum male sentientibus amarum est, verumetiam indisciplinatis, qui nolunt corripi vt in peius proficiant. Ista reuelatio eo tempore facta est quo Apostolus Ioannes in insula erat Pathmo relegatus à Domitiano imperatore fidei causa: L
Tunc fuit in spiritu vt posset videre cœlestia, & dum hæc ei ostenduntur quæ futura sunt causa impietatis & stupri & cæterorum, datus est illi liber qui dulcis quidem erat in ore suo, sed amarum fecerat ventrem: vt ex ijs qui videntur vnius corporis esse hominis, istis dulcis esset qui propter quod integræ professionis sunt in ore significati sunt: hoc enim dulce in ore est, quod vnum est. Illis autem qui hæretica prauitate carnaliter viuunt vel sentiunt, propter quod in ventre significati sunt, amarus: Accusabit enim eos in die iudicij dei. Post reuelationem ergo Euangelium iussus est scribere, propter hęc quę supra diximus, Et Eze Ezec. 3.
chieli Prophetæ similiter dictum est, vt acciperet librum qui esset dulcis in ore eius, quando perfidiam populi missus est increpare. Quid est quòd Simeon dicit ad Ma 73
riam matrem domini, inter cætera, Hic M
positus est in ruinam & in resurrectionem Lucæ. 2.
multorum in Israel, & tuam inquit, ipsius animā pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.

Simeon vir sanctus, & diuinus miraculis commendatus per spiritumsanctum locutus est quid futurum esset hominibus ex causa Christi, vt ruina his esset, qui cum sibi uiderentur stare per obseruantiam & peritiam legis, diffidentia tamen operum Christi caderent, desolati a promissione patrum. Illis autē qui nullius prope dignitatis essent in lege, credentibus uero in Christo, resurrectio in Israel: vt digni deo fierent qui prius indigni & inutiles erant, & reprobarentur qui aliquid esse putabantur. Hoc est quod alio loco dicit dominus, In iudicium ego ueni in hunc mundum, vt qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Denique nō legisdoctores, non Pharisæi, non Scribę secuti sunt Christum, sed piscatores homines imperiti & rusticani. Hinc est vnde dicit dominus, Pater gratias ago tibi, quia abscondisti

disti hæc à sapientibus & prudentibus, &
reuelasti ea paruulis. Quod autem adiecit,
dicens, Et tuam ipsius animam pertransibit
Luc. 2. gladius, vt reuelentur multorum cordium
cogitationes: hoc vtique significauit, quia
A etiam Maria per quam gestum est myste-
rium incarnationis Saluatoris in morte do-
mini dubitaret ita tamen vt in resurrectio-
ne honore & virtute firmaretur: omnes stu
pore quodam in morte domini dubitarent
non tamen in dubitatione manerent. Sic.n.
animam pertransit gladius, si dubitatio non
permaneat in cogitatione, sed pellatur su-
perueniente reformante se pristina virtute.
Quis enim non ambigeret videns eum qui
se filium dei dicebat sic humiliatum vt vs-
que ad mortem descenderet: Et quia, vt di-
xi, omnis ambiguitas in resurrectione do-
mini recessura erat, pertransire dixit gla-
dium., non supercadere, aut contingere
transeuntem membrum aliquod. Vt sicut
gladius missus pertrãsiens iuxta hominem,
timorem facit, & tamen non percutit: ita
& dubitatio mœstitiam faceret, non tamen
occideret: quia non sedit in anima, sed per-
transijt, quasi per vmbram contingens cor-
Luc. 13. da discipulorum. Denique Cleophas, &
alius discipulus Emaus euntes in via tri-
stes, dixerunt inter cætera ipsi domino, ne-
scientes quia dominus est. Nos putaba-
mus, quia ipse erat qui incipiebat liberare
B Israel. Dubitauerunt, sed statim agnito
Ps. 104. domino, transiuit dubitatio. Sicut dictum
est & de Ioseph, quia ferrum pertransiuit
animam eius. In carcere enim innocens
diu positus, de dei iudicio circa se quod du-
bitauerit, non est mirum: Sed quia plus de
deo sperabat, non pertransijt in ambiguita-
te. In eo enim quis iudicatur, in quo pro-
pensior est. Apocalypsis Ioannis hoc sancit,
Dicit enim, Dubijs & infidelibus pars erit
in stagno ignis & sulphuris. Ideo quia non
permanet in dubitatione, eripitur à morte:
hoc est mortem euadere, quia dubitare de
deo, vel de Christo mors est: Ac per hoc
74 qui desinit dubitare, euadit mortem.
Esa. 53. Quid sibi vult vt Esaias Propheta dicat
1. Co. 5 de Christo, Qui peccatum non fecit: contra
autem Apostolus, Eum qui peccatum, in-
quit, nesciebat, pro nobis peccatum fecit?
Quantum ad sensum pertinet, quæstio-
nes diuersæ sunt, sed verba similia, ex parte
quidem similia, ex parte vero discrepantia:
fecit enim, & non fecit, contrarium est: ne-

sciebat & non fecit, simile est. Propheta
ergo ex persona Christi locutus est, quia
peccatum non fecit, nec dolus inuentus est
in ore eius: Apostolus vero loquitur de per-
sona dei patris, qui eum, id est Christum C
nesciebat, pro nobis peccatum fecit. Quod
duplici modo intelligendum est, Primum
enim fecit illum peccatum, dum incarnari
illum voluit, vt quem sors non tangebat,
de peccatrice carne corpus acciperet, per
quod dicitur factus peccatum. Deinde dum
offert eum pro peccatis, fecit illum pecca-
tum. Hostia enim in lege pro peccatis ob-
lata, peccatum nuncupabatur. Non ergo
Christus peccatum fecit, sicut dicit Pro-
pheta, sed à patre ipse peccatum factus est,
sicut ostensum est. Offerre autem Chri-
stum pro nobis quid est, nisi dare potesta-
tem volenti eum occidere? Quod idcirco
concessum est, quia profuturum erat, vt es-
set causa descendendi ad inferos, vt spolia-
ret tartarum animabus. Superabundans
enim & inauditum peccatum est, occidisse
eum qui non solum nullo genere peccaue-
rat, sed & multis vitam donauerat. Hoc
peccato reus factus diabolus, contradicendi
audaciam perdidit. Nam simile aliud ad
Galatas in Epistola legitur: inter cætera Gal. 3.
enim, Factus, inquit, pro nobis maledi-
ctum. A quo factus, nisi à patre? Iudicio
enim dei crux Christi maledictum est Iu-
dæorum, peccatum enim illorum exclamat
mors Saluatoris. Crucifigi ergo se permi-
sit, vt passio eius proficeret nobis, vt hinc
cum signo eius exeuntes, à secunda morte
minime teneremur. Metuit enim mors e- D
tiam seruos eius à quo victa est. Cur sal- 75
uator pro se tantum & Petro didrachma
soluit, nõ etiam pro cæteris Apostolis quip
pe cum omnes eum relictis facultatibus om
nibus subsecuti sint? pro omnibus soluere
debuisse videtur. Didrachma capitum vel
tributi exactio intelligitur, non prædiorum
quod nunc pannosum aurum appellatur,
quia & pauperes exiguntur, nec enim Sal-
uator aliquid possidebat in mundo, cum sit
dominus mundi. Mortuus enim alienis
impendijs sepelitur, & nos à quibus mun-
dus extraneus est, facultates augere cupi-
mus, vt morientes mundum à nobis inua-
sum, non tantum voce, sed & literis con-
testemur, vt professione nostra ab eo cu-
ius mundus est, condemnemur. Hinc do- Luc. 14.
minus qui non, inquit, reliquerit omnia,

& secutus me fuerit, non potest meus esse discipulus. Quicunque ergo sic habet facultates suas, vt spem in illis non habeat, paratus autem sit pro fide illas abijcere viam ambulat qua itur ad Christum dominum nostrum. Didrachma ergo ab his exigenda erat qui aliquid negocij gerebant,
E aut artibus operam dabant. Saluator autē, quia nihil horum curabat, neque discipuli eius, exigenda ab eo vtiq; non erat: sed quia inimicus diabolus semper in insidijs erat, occasionem quærens si posset, inclinare Saluatorem exactorum didrachmæ animos occupauit, vt eius facerent voluntatem. vt accedentes ad Petrum qui primus inter Apostolos erat, solui debere ab eorum magistro dicerent didrachmam, qui ab eis oneribus liberi erant: Nihil enim agebant in mūdo quod esset mundi, Vt quia non erat vnde solueret, aut his scandalo esset, aut certe humilitate suffragij quæreret à quo solueretur. Tunc dñs vt improuidum diabolum aduersus semetipsum semper machinari ostenderet, ad mare ire Petrum Apostolum iubet, & capti piscis os aperire, & illic inuenire numerum exactioni debitum: quo soluto, nō solum scandalum non esset exactoribus; neq; inclinaretur requisito auxilio ad soluendum, verumetiam signum virtutis maximæ demonstraret, per quod captos à diabolo ad se traheret, vt argumento & astutia sua diabolus torqueretur. Dicunt ergo exactores didrachmæ ad Petrum Apostolum:
Mat. 17. Magister vester non soluit didrachma & cætera. Quo dicto magistrum vt pro omnibus
F discipulis solueret, conuenerunt. Saluator autem cum pro se & Petro dari iubet, pro omnibus exoluisse videtur: quia sicut in Saluatore erant omnes causæ magisterij, ita & post Saluatorem in Petro omnes continentur: Ipsum enim constituit esse caput eorū, vt pastor esset gregis dñici. Nam inter cætera dicit discipulis Vigilate & orate, ne intre-
Mat. 28. tis in tentationem, Et Petro dicit, Ecce satanas expostulauit, vt vos ventilet sicut triticum: Ego autem rogaui pro te, vt non defi-
Luc. 22. ciat fides tua, & tu tandem conuersus confirma fratres tuos. Quid ambigitur? Pro Petro rogabat, & pro Iacobo & Ioanne non rogabat, vt cæteros taceam: Manifestum est in Petro omnes contineri, rogans enim prò Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur. Semper enim in præposito populus aut corripitur, aut laudatur. Quia & in alio loco dicit, Ego pro his rogo quos mihi dedisti pater, & volo vt vbi ego sum, & ipsi sint me- Ioā. 17.
cum. Quid est quod Ioannes in Euange- 76
lio, Lex ait, per Moysen data est, gratia & Ioan. 1.
ueritas per Iesum Christum facta. ergo gratia & veritas ante nou fuit? quomodo ergo lex à deo data dicitur, in qua veritas non fuit? Non sic passim prætereundum est, sed considerādum est quid sit, Lex per Moy G
sen data est. Per Moysen enim lex data manifesta habet præcepta, sed scripsit & historiam, quæ & ipsa lex appellatur. Et videamus quid in præceptis eius. non erit forte verum, quod dicit, Non occides, non fornicaberis, non furtum facies. Talia sunt & cæ Exo. 20.
tera. nam historia eius, quia ante aduentum Christi veritas non erat, hoc manifestū est: Etenim quæ sub uelamine erant quid significarent incertum erat. Cum autē per Christum manifestaretur, cuius persona sit quæ dicit in Genesi, Faciamus hominem ad ima Gene. 1.
ginem & ad similitudinem nostram, & qui Exod. 3.
est qui fecit, & qui fuerit qui in rubo à Pa- Exo. 17.
triarchis visus fuit, & qui in petra operatus sit, qui dedit aquas in deserto, quia petra, inquit, erat Christus, sic fuit veritas per Christum, qñ ea quæ latebant, aut in dubium ve 1. Cor. 10
niebant, quid significarent à Christo ostensum est. Nam inter cætera dñs ait, De me scripsit Moyses. Hoc prius latuit, error enim Ioan. 5.
erat. Putabatur enim deus pater qui erat filius: & qui æstimabatur angelus cognitus est esse dei filius: & promissio facta fuerat Abrahæ, quę quandiu nō reddebatur, in ambiguo erat, cum autem veniente Christo reddita est, facta est veritas: quando & quod pro- H
missum est redditum, & cœpit sciri quod erat promissum. Promittentis enim fides tunc vera probatur, cum exoluit promissum. 77
Quid est quod inter cætera dicit Mar- Marc. 7.
cus Euangelista de Christo, Intrans in domum voluit neminem scire, & non potuit latere? si ergo voluit & non potuit, infirmata voluntas eius videtur. Impossibile prorsus est vt Saluatoris voluntas non impleatur, nec potest velle quod scit fieri non debere: Idcirco quod factum est, hoc voluisse dicendus est. Nam voluntas eius nunquam extra naturam eius est. Sicut ergo natura eius in reprehensionem non cadit, ita nec voluntas. Nam quod proponitur, factum legitur in finibus Tyri: tunc intrauit in domum & neminem voluit scire: Nunc requiritur quomodo vel quare neminem voluit scire.

scire. Animaduertendũ est enim, quia istud
in finibus gestum est gentiliũ, quibus adhuc
Mat.10 tempus prædicandi nõ erat. Deniq; mittens
discipulos suos præcepit, dicens, In viam gẽ
tiũ ne abieritis, & in ciuitates Samaritano-
rũ ne introieritis, sed ite potius ad oues quę
perierũt domus Israel. Idcirco noluit se p-
I di, quod esset in domo, requiri aũt se nõ noluit,
sed libenter accepit. Quãuis.n. tẽpus nõ es-
set prædicandi gentilibus, vltro tñ venientes
ad fidẽ non suscipere, inuidiæ erat. Sic factũ
est, vt dum Saluator à discipulis proditus nõ
esset, ab alijs tamen qui eum ingredientem
domum viderant, proditus est: & cœpit sci-
ri quod esset in domo, vt intrarent ad illũ qui
vellent consequi beneficia. A suis ergo no-
Mat.15. luit prædicari, quod esset in domo: Requiri.n.
se voluit, & ita factum est: Non enim latuit
ab alijs demõstratus quod esset in domo. Deni
que mulier Chananæa audiens de illo, in-
trauit ad eũ, deprecans ut expelleret dæmo-
nium à filia eius: quę nisi prius subiecisset se
deo Iudæorum, beneficium consecuta non
esset. Impleta ergo voluntas Saluatoris est
secundũ quæ explanauimus: ea enim quæ cõ-
pendio breuitatis studens Euangelista com
plexus est discutientes, inuenimus quod late
78 bat. Cum legatur in Euangelio Ioannis
quod cum negasset se Saluator ascẽdere ad diẽ
festum, ascendit, hoc inconstantis esse vide-
tur. Semper breuiata propositione sensum
occultas: Nam hoc quod in quæstionem vo
cas tunc factum est, quando in Galilæa po-
situs propter tumultum Iudæorum, fratri-
K bus suis adhuc non credentibus sibi com-
pellebatur ascendere in Iudęam, quia futu-
rus erat dies festus Iudæorum, vt seditionẽ
pateretur. Ipse autem respondit eis, dicens,
Ioan.7. Vos ascendite ad diem festum istum, quia
mundus vos non odit, me autem odit quia
arguo opera eius. Ego enim non ascendam
ad diem festum hunc, quia tempus meum
nondũ impletum est. Tunc fratres eius ascẽ
derunt ad diem festum, ipse vero mansit in
Galilæa. Post autem & ipse ascendit ad diẽ
festum. Quid uidetur contrarium, quan-
do non tunc ascendit quando negauit, sed
ascendit postea? Et ascendit non quasi ad
diem festum, sed quasi ad litem. Illi enim
omnes læti ascenderunt, quasi ad perfruen-
das delicias diei festi. Certum est ergo, quia
non ascendit ad diem festum Saluator. Is
autem ille fuit dies festus, quo passione sua
redemit mundum. Deniq; dicit, Nunc cla-
rificatus est filius hominis, & deus clarifica-
tus in eo. Hic dies festus eius est, in quo vi Ioã.13.
cit mortem. Si proprio arbitrio viuimus,
quare Saluator dixit, Nemo uenit ad me, 79
nisi pater qui misit me traxerit eum. Et con- Ioan.6.
sentiens his Apostolus, Neq; volentis, in- Rom.9.
quit, neq; currentis, sed miserentis dei est: &
cuius vult miseretur, & quem vult indurat?
Quomodo voluntatis arbitrium liberum L
est, quando alterius nutu aut ad bonum du-
citur, aut ad malum? Aliter causa se ha-
bet quàm proposita est. Non enim hic quæ
stionis huius sensus est quem obtendis.
Nam nullo genere ex his liberi arbitrij po-
terit causa turbari, quia si penitus sensum di-
ctorum aduertas, scies hinc magis arbitrij
liberi firmari sententiã. Hæc.n. contra male
uolos Iudæos prolata sunt. Cum enim dolo
simulationis ortæ ex inuidia, Ioseph patrem
proprium & filios eius fratres asserẽrent sal
uatoris, ne dei esse filius crederetur, tũc sal Ioan.6.
uator ait, Nemo venit ad me nisi pater qui
misit me, attraxerit eum. Quomodo autem
pater attrahebat ad filium, nisi per opera quæ Ioã.14.
faciebat per illum? Sic enim dicit, Pater ma
nens in me, ipse operatur: ut opera hæc attra
herent ad fidẽ Christi. Virtutes enim quas
faciebat saluator, ipsæ suadebant deum esse
patrem Christi: vt qui alium patrem habe- I
re illum diceret, non attraheretur à deo ad
Christum. Ideo ergo deus operatur per
Christum, vt verbis eius fides commenda-
retur, quibus dicebat se filium dei. Hæc est
attractio nostra, non violentia, sed testimo-
nium dei in Christo, cui qui credidit attra- M
ctus dicitur ab eo ad Christum. Nemo.n.
saluatori credit, nisi qui patrem illius pro-
prium dicit deum. Nam Apostolus non vt
arbitrium pulsaret hæc fatus est, quæ in quæ
stionem redegisti: sed vt iudicium dei retra-
ctari prohiberet, hæc dicit, iustum prædicãs
deum, scit enim cuius debeat misereri. Cor-
dis enim inspector prouidet postulantis mẽ Esa.29.
tem an mereatur accipere. Deniq; dicit per
Prophetam, Plebs hęc labijs me honorat,
cor autem eorum lõge est a me. Nam simu-
latoris animum iustum est vt obduret. Qui
enim non per errorem, verũ vocat falsum,
sed per maleuolentiam aut intelligens bo-
num, finxit se nescire quod bonum est, vt
conuertat illud in malum: hoc vtique debet 80
illi præstari, vt uere non intelligat bonum,
ne saluetur, quod non vult. Nec enim iu-
stum est, vt minus saluetur, qui non per

ignorantiam salutem spernit, sed per malitiam vel inuidiam. Hi igitur confirmatur magis liberum arbitrium quàm destruitur vt vnicuique pro voto suo respondeatur.

Cum certe aut filius dei quisq; sit aut diaboli: semper ergo filius est, sed aliquādo dei, aliquando vero diaboli: quid ergo nascimur requirēdū est. Dominus cū filij Israel sæ-
A pæ delinquerent eduĉti de Aegypto, iratus sententiam dedit, dicens, nullum illorum intraturum in terram promissionis excepto Caleph & Iosue filio Naue, qui prius Auses dicebatur. Eos autem qui nati fuerāt in deserto, ipsos dixit intraturos, eo quòd nescirent bonum aut malum. Nescire autem bonum aut malum, simplicitas quædā est naturalis, quæ neque ad bonum neq; ad malum erudita est. Hæc est ignorantia sine malitia, sine sensu enim nascimur: sed natura nostra hoc bonum habet quòd capax est ediscere ueritatem: filius autem diaboli est qui natus malis rebus imbuitur, ut his studeat quæ inimica sunt creatori, multos afferens deos, & his immolandum quasi mundi rectoribus. Hic si resipiscat, & iuxta naturam suam sentiat, ad creatorem se conferēs, filius dei erit: ac per hoc neq; filij dei sunt qui nascūtur, neq; filij diaboli. Quid enim
Ioan. 8. dicit saluator Iudæis, Vos de patre diabolo estis, & concupiscentias patris uestri uultis facere? Videt ergo operibus & confessione filios creari diabolo: hos aūt esse filios dei, qui confitentes proprium esse deum patrem Christi recte versantur. Sic enim deus instituit genus nostrum, ut sine sensu nascamur,
B possibilitatem tamen habeamus discendi, siue bona siue mala: vt ipsi nobis aut mala acquiramus, aut bona, vt lætemur in nobis cum recte agentes remuneramur, aut ipsi nobis imputemus si praua sequentes con-
81 demnemur. Cum Apostolus dicat, Nos natura Iudæi, de Iudæis ergo nasci Iudæos ostendit: non de Proselytis dico, quos con-
Gala. 2. stat fieri Iudæos. Denique qui in eremo nati sunt, non sunt circuncisi, & tamen Iudæi erant: Non ergo circuncisio Iudæum facit, sed natiuitas sub dei creatoris deuotione progenita: Si ergo de Iudæis Iudæi nascuntur, quare non etiam de Christianis Christiani: nā & de paganis pagani nascuntur? Non omne quod nascitur, hoc est unde nascitur: Nam & aurum de terra nascitur, & non tamē terra est: & gemmæ & alia multa: & de ligno esca nascitur: & de ouo pullus. De paganis aūt vt pagani nascantur: hæc facit causa: quia.n. omnis paganus in ignorantia est, & qui nascitū ex eo, sine sensu est, ambo ignorantes sunt. Sed hoc interest inter vtrunq;, quia q generat, sine dubio blasphemus est, ac per hoc filius diaboli est: natus autem infans nescit blasphemare, sicut nescit benedicere, paganus tū est, quia sine sensu
est. De Iudæo autem idcirco Iudæus nasci- C
tur, quia sub creatoris deuotione generatur. Gene. 4.
Sicut dixit Adam de Cain, Procreaui hominem per deum. Sicut enim pagani indeuoti creatori, dæmonijs gratias agūt in omnibus quæ agunt. ita & Iudæi deo creatori supplices, imperfecte laudant eum in omni actu suo, in eo despiciendi, quia non cognoscunt
Christum per quē sunt omnia. Hoc etiā mo- Ioan. 1.
do de Iudæo Iudæus nascitur. Non enim sicut quibusdam videtur, quia circuncisio facit Iudæum. Circuncisio enim signum Iudaismi est, non Iudaismus: quia nō Abrahæ circuncisio iustitia est, sed signum iustitiæ, vt nati ex Abraham signum haberent, per quod probarentur filij esse Abrahæ. Quippe cū ex Iuda Machabæo hoc nomine sint appellati, vt non solum ex Iuda, sed & cæteri ex omnibus filijs Iacob Iudæi vocarentur, propterea, quòd Iudas dux fuerit eis. Ideoq; nati Iudæi signum accipiunt, vt qui sunt intelligantur. De Christo autem ideo non nascitur Christianus, quia ipse qui generat, non natus, sed factus est Christianus. Quamobrem & iste qui nascitur, fieri oportet vt sit: nec enim per substantiam nascitur, sed per fidem quæ iam natis accedit. Ignorantia enim cum carne nascitur, fides autem postea spiritali ratione inseritur. Sed dici-
tur econtra, Si factus vtique est qui gene- D
rat, hoc iam debet generare quod ipse est, ut accepta dignitas traducem faceret. Nam senatores generāt senatores. Sed senatorum dignitas non habet apud deum meritum. Neque ipsa natura, hoc est substantia consequitur beneficium, sed in sola fama & sermone dignitas vertitur. Ac per hoc currit quidem sermo per traducem carnis, sed nihil aliud præstat quàm opinionem dignitatis: Sicut & hi qui Cōsules sunt aut statuis honestantur, gaudent in vano: Christiani autem cum fiunt ipsi naturæ accedit dignitas, ut essentia ipsa hominis æternum habeat incorruptibilitatis beneficium, vt non opinio sola, sed & res sit in effectu apud deum. Tale est istud, ut quis disertus pauper

in laude sit & egeat pane, aut reliquis necessarijs. Hæc.n. vera laus est, si sic illi proficiet quæsita dignitas, vt nullius egeat: dum hoc naturæ eius præstatur, vt per seipsa viuat, & bene viuat nullo requisito suffragio, hoc
82 est vere diuitem fieri & gloriosum. Paganos elementis esse subiectos nulli dubium est. & quid est ergo quod Apostolus dicit, Eramus, & nos sub elementis huius mundi
Gal. 4. seruientes? Si itaque & Iudæi elementis erant seruientes, quid differebant à paganis?

Manifestū est additione, aut diminutione, siue immutatione vnius syllabæ sensum peruerti. Idcirco paganos elementa colere omnibus cognitum est: Iudæos autem nō elementis, sed sub elementis deo seruisse: propter neomenias & sabbata, & circuncisionem, & cætera talia, hæc.n. carnalia sunt. Quicquid.n. visibile est, carnale est, & de elemētis est: sed quia ex præcepto dei erat, deo seruiebatur: vt ex visibilibus ad inuisibilia veniretur, & ex hac causa profectus fieret ad maiora capienda, vt in his meditati digni fierent promissis spiritalibus. Ex ea igitur parte quam supra dixi, sub elementis seruiebant Iudæi: ex alia parte legem habebāt spiritalem quæ & peccare prohibet, & exhortatur ad dilectionem dñi dei, qui venturus eis fuerat promissus ad remittēda pec-
83 cata. Si per Christum salus & vera & perfecta cognitio, cur non ante venit vt & anteriores nostri qui in ignorantia fuerunt addiscerent veritatem? Deniq; post aduentū Christi multi saluati sunt magis q̄ prius. Vnde & si ante venisset, multo plures salua-
F ti fuissent. Si ergo ita est, reprehensibile videtur nulli misericordiam faciēti calumniam fieri oportere. In potestate.n. dantis est, qū vel quantum velit misereri. Exhortandus est.n. huiusmodi & precibus prouocandus, non contentione à bono opere reuocandus: & forte nō contradiceretur, sed pro hac misericordia vices illi aliquæ redderentur. An quis medicum arguet qui medicamenta sua & officium suum gratis impendet? aut accusabitur tarditas eius ab eis à quibus non est requisitus? Hæc quidem diximus secundum rationem, sed Saluatoris bonitas ista non curat propter imbecillitatem humanā: suam enim sequitur naturam ad faciendam misericordiam. Idcirco tunc venit quando debuit venire, voluntatis suæ rationem secutus, nō meritorum nostrorum. Nam si merita perpendas, venire non debuit. Venit ergo quando & subueniri debere sciuit, & gratum futurum beneficium. Si autē ei cui necessitas imminet ante subueniatur, erit quidem gratum, non tamen valde poterit scire quid sibi præstitum est. Si autem in ipsa necessitate posito auxilium ferat, sciet quale beneficium consecutus sit. De tribulatione.n. ereptus maiores gratias referet.

Quomodo si esurienti offeras panem, si autem offeras cum non esurit, non vtiq; tam gratum erit. Idcirco recte factum est vt nō ante veniret dominus. Primum enim dimi- G sit genus hominum vti voluntate sua, non sine testimonio sui, quia ex ipsa mundi fabrica per annua munera, quæ elemētorum ministerio humanis vsibus exhiberi decreuit, intelligi & timeri diuinitatem suam voluit: Quippe cum etiam ex traduce primi hominis, deinde Enoch & Noe notitia eius esset in terris: Sed cum languore quodam humani generis abolescere cœpisset cognitio dei inter homines, & mores immutarentur, eligere dignatus est Abraham, in quo forma esset renouatæ notitiæ dei & morum. Et cum adhuc reuerentia segnior esset, postea per Moysen legem literis dedit, quæ neque abolesceret, & magis metum incuteret. Maior enim timor est, vbi authoritas manifesta est. Et quia acceptam legem gentes spreuerunt, non se subijcientes ei, neque ij qui acceperunt seruauerunt eam, motus dominus misericordia, misit filium suum, qui se pro illis offerens, mortem destruens, data omnibus remissione peccatorum, deo patri illos iustificatos offerret. Non enim posset descendi ad inferos, nisi per mortem. Nec ordo enim nec ratio poscebat, eum qui mortuus non fuisset, intrare ianuas tartari. Nonne si quis H vult in terra sua Barbaros decipere, immutat se in habitu illorum, vt putetur vnus ex his, & sic explorat quomodo illos subuertat? Ita factum est & de diabolo: quoniā malo more hominē subuerterat, vt in morte non remaneret, inuentum est remedium quomodo quos male tenebat amitteret & subintraretur ei: & quem putabat se velut hominem occidisse, reperiret illum apud inferos deum. Quo facto, reus inuentus omnes quos tenebat amisit, & de cætero aperta est ad cœlum via. Ecce quantum profuit aduentus Saluatoris, vt scientes homines de quo periculo liberati sunt, sine cessatione gratias illi referant. Sed forte econtra dicatur: Si multi ante legem & post legem pec-

catis pressi totos se carni dederunt, & digni
fuerunt in tartaro remanere, sub dubio fue-
runt qui deuotione & creatoris reuerentia
uitam suam naturę lege frenarunt. Núquid
non etiam hi detenti sunt apud inferos, exu-
ti hac vita? Si autem ante venisset post mor-
tem Adæ, liberato Adam qui prior pecca-
uerat, cæteris ad cœlum aperiret viam, vt
quia bene vixerant, agnito creatore defun-
I cti reciperentur in cœlum. Damnú ergo est,
quia non ante venit Christus? Damnú esse
manifestum est, sed quære, iustú, an iniustú
sit. Solent enim damna iusta esse de quibus
queri non liceat. Nunquid fur deprehensus
& iuxta legem in quadruplum condénatus
ausus est queri? Ac per hoc damnú quod ge-
nus hominú passum est, iuste factum est, vn
de & permissum est. Quare & Saluator in-
ter ipsa primordia venire non debuit. Cum
enim diabolus superbiret, homo factus à deo
positus est illi inimicus, vt auxilio dei mu-
nitus quia impar erat, resisteret ei accepto
mandato. Diabolus autem solita subtilitate
simulauit se ignorare quid præceptum esset
à deo, & inuenit Euam instabilem: postea
autem promittens illi, quod si interdictum con-
tigissent præstaret illis diuinitatem, circun-
uenit eos. Tunc diabolus superato homine
triumphauit: hic victus genus suú subiecit
pctó. Quamobré iniuctum erat victori vio
lenter auferre spolia, quia deus qđ facit, iu-
ste facit. Præterea cum acerbe peccauerit hó
assentiés ei contra mandatum creatoris, fie-
ri se deum, idololatria admisit per quod in
deum peccauerat: ideoque non illi statim
debuit subueniri, quippe cum pœnituerit.
Nec grata est tunc misericordia si non sci-
uisset quid mereretur. Quanquam enim o-
K mnia possit deus, illud facit quod conuenit
rationi vt irreprehensibilis perseueret.
84 Quare Lunæ cursus in ratione Paschæ
custodientes, Paganos reprehendimus, quia
dies lunares & motum custodiunt? Ab-
sit à Christianis vt sydera venerari dican-
tur, quia indulta est spiritalis cultura, vt de-
spicientes quæ vident, ijs quæ inuisibilia &
supercœlestia sunt, copulentur, & hæc om-
nia transcendant futuri cum angelis dei.
Nam & syderum cultores aut cum ipsis e-
runt, aut infra ipsa. Quomodo enim fieri po
test, vt aliquis super hæc sit quæ colit? Paga-
ni itaq; non computum lunæ obseruant, sed
lunam ipsam velut deam venerantur. Et ef-
fectus curriculorú eius apprehendisse se ar-
bitrantes, quid certis diebus agendú quidve
cauendum sit, decernunt imperio eius quasi
vitam & cóuersationem suam ordine quo-
dam subijcientes: quos quia extra dei ordi-
nationem hæc ausi sunt vsurpare, falli fre-
quenter deprehendimus. Hæc enim lumi-
naria in signa temporum deus constituit.
Vnde & nos numerum lunæ custodimus,
non illam ipsam excolimus, vt à quarta de-
cima luna, quæ nobis secundum legem pri- L
ma est, rationé Paschæ obseruemus. Omnia
enim plena deus instituit, ideoq; à quarta-
decima vsque ad vigesimamprimam his se-
ptem diebus Pascha nobis celebrare conces-
sum est, vt de his septé aliqui dies à parasce-
ue vsq; ad resurrectionem domini conclu-
dantur, Vt neq; tertiadecima in passione sit,
neq; quartadecima i resurrectione, aut quin
tadecima. Nam ante vigesimamprimam se-
cundum nos lunam, passio Christi fit &
resurrectio eius, Nam primo die quo cće-
ptus mundus est. Omnia enim mundi tem-
pora vnius hebdomadæ curriculis nume-
rantur, quia his deus mundi membra & or-
namenta composuit. Sex enim diebus mun-
dum aptauit, & septima cessauit quam sab-
batum appellauit. His enim septem diebus
totius mundi ratio & numerus continetur.
Semper enim in se redeuntes, multiplicant
numerum temporum. Post sabbatum enim
à primo die repetit semper vsq; ad diem se-
ptimum, id est sabbatum. Vt resurrectio do
mini primo die inchoati mundi facta dica-
tur, q dies dñicus dicitur. Ipsum enim fecit
dñs vnum cum vespere, & in septenariú nu
merum euolutus incipit iterum, vt sit post
hebdomadam primus. Quod ita decretum
ab initio est propter sacramentum incarna- M
tionis dñi, & passionis & resurrectionis. In
corpore enim domini totus propè mundus
resurrexit, & instauratus est. Absolutum
est non nos lunam colere, sed numerum qui
per lunæ cursum institutus est custodire.
Diabolus autem qui est Satanas, vt fallaciæ
suæ authoritatem aliquá possit adhibere, &
mendacia sua ueritate colorare, primo men
se quo sacramenta dominica sunt celebran-
da, quia non mediocris potentiæ est, Paganis
quæ obseruarent instituit mysteria, vt ani-
mas eorum duabus ex causis in errore deti-
neret, ut quia præuenit ueritatem fallacia,
melius quiddam fallacia uideretur, quasi
antiquitate præiudicans ueritati. Et quia
in primo mense, in quo æquinoctium ha-
bent

bent Romani ficut & nos, ea ipsa obser-
uatio ab his custoditur, ita vt etiam per san
guinem dicant expiationem fieri, sicut &
nos per crucem. Hac versutia paganos
detinet in errore, vt putent veritatem no-
stram, imitationem potius videri quàm ve-
ritatem, quasi per æmulationem superstitio
ne quadam inuentam. Nec enim verum po
test, inquiunt, æstimari quod postea est inuē
tum. Sed quia apud nos pro certo veritas
est, & ab initio hæc est, virtutum atque pro-
A digiorum signa perhibent testimonium, vt
teste virtute, diaboli improbitas innotescat.
Quoniam enim sola est quæ facile suadeat,
hæc contra versutiam & præuentum diabo-
li posita est, vt simulationem eius reuelet.
Nemo enim etiam inimicorum negare au-
deat illic esse veritatem, vbi veritas apparet.

85 Quid est vt eum constet à Dauid vsque
Vide in ad transmigrationem Babylonis decem &
veterib' septem esse generationes, Euangelista qua-
hic qñ- tuordecim dicat, prætermissis Ochozia, qui
nem quę post Ioram est, filium Iosaphat, & Ioas fi-
incipit. lio Ochoziæ, & Amasia filio Ioas? Ni-
Cū Apo hil Euangelistam quàm sensum legis secu-
stolus di tum credibile videri debet: Ideoq; non im-
cat, &c. merito hi ab Euangelista sublati sunt de nu
mero cæterorum. Sic enim horum conti-
nuauit impietas, vt malignum eorum nul-
lum interuallum haberet. A Ioram autem
cœptum malignum sic perambulauit vsque
ad Oziam filium Amasiæ, vt nullius late-
ris esset suffragium quo experte merito pa-
tris aliquis horum remaneret in numero re
gum. Nam Ioram maligne agens merito
Iosaphat remissus in numero est, & Ozias
merito Ioathan reseruatus in numero est.
Illorum autem trium continuata maligni-
B tas in deum est, Salomon quoque merito
patris remissus in regno est, Et Roboam fi-
lius Salomonis maligne agens, merito Asa
relictus est in numero regum. Illi autē tres
in medio malorum conclusi sunt maligne
agentes, ideo erasi sunt. Peius enim à perdi-
tione generis exemplum est, quando iugi-
ter malignitas pandit propterea quòd ex tra
duce eorū non est Ioseph, prætermissi sunt,
Ab Abraham enim horum generationem
secutus est Euāgelista, ex quibus originem
trahit Ioseph, cui desponsata est Maria quæ
86 genuit Christum. Quid est quod probet
Luc. 1. Mariam matrem domini ex tribu & semi-
ne esse Dauid? Idonei testis proferemus
sermonem. Dicit enim ad Mariam inter cæ-
tera, Et dabit illi dominus sedem Dauid pa
tris sui, & regnabit in domo Iacob in æter-
num, & regni eius non erit finis. Quomo-
do diceretur ab idoneo teste, pater eius Da- 87
uid: si non esset Maria ex semine Dauid?

Si vnus est deus, cur in tribus spes salutis
est, & non in duobus, aut quatuor, aut certe
in ipso vno? & quare non est ab initio trini-
tas prædicata? Nihil penè nouum effectū
est, sic enim trinitas prædicat, vt vnus deus
credatur. Non ergo additum est aliquid, sed C
sacramentum dei vnius reuelatum. Inter ip
sa autem primordia manifestari non opor-
tuit, quia prius prædicandum, & postea id
quod prædicatum est reuelandum: vt sciās
patrem esse, à quo cuncta sunt. filium verò
dici, per quem sunt omnia: spiritum aūt san-
ctum appellari, per quem omnia quæ à pa-
tre quidem, sed per filium sunt, regeneran-
tur ad fidē dei vnius. Hi ergo tres sunt qui-
dem, sed vna diuinitas. Ratio igitur facit vt
tres sint, non plures aut infra. Omnis enim
numerus vsq; ad nouem peruenit, quia trea
dum inuicem in se sunt, faciunt numero no
uem, quia in vno tres sunt, & tres sunt v-
num, Qui enim videt vnum videt tres, dū
nihil differt ab altero. Tres ergo vnum,
& ter tres vnum. Hæc enim in nouo nume
ro perfectio est, quantum ad numerum per-
tinet, quia de vno sunt omnia. Addito enim
vno, ex quo vel in quo tres qui numerantur
nouem, fiunt decem vel viginti. Semper ta
men vsque ad nouem venitur & vnus addi-
tur, quia nouem vnum sunt, vt plena per-
fectio sit vnitatis. Si maior gratia & ma- 88
nifestior intelligentia in nouo est quàm Esa. 6.
in vetere testamento, quare Esaias Prophe-
ta sedentem in throno maiestatis vidit deū
sabaoth, qui est Christus, iuxta interpreta-
tionem Ioannis Euangelistæ? Dixit enim D
inter cætera, Hæc locutus est Esaias quan- Ioā. 12.
do vidit maiestatem eius, & locutus est de Acto. 7.
eo. In nouo autem Stephanus primus mar-
tyr stantem se vidisse dicit Iesum à dextris
dei. Quid est istud vt hic subiectus videa-
tur post triumphos, & illic quasi dominus
antequam vinceret? Prout causa erat, fe-
cisse ita & dominus se ostendit. Prophetę.n.
visus est quasi rex corripiens plebem: & hoc
se ostendit, quod erat, hoc est sedentem, In
pace enim erat causa diuinitatis eius: Ste-
phano autem vt stans appareret, fecit calū-
nia Iudæorum. In Stephano autem saluato-
ris causa vim patiebatur. Ideo sedente iudice
deo,

deo, stās apparuit, quasi qui causam diceret:
& quia bona causa eius est, ad dexteram iu-
dicis erat, Omnis qui causam dicit, ster ne-
89 cesse est. Quomodo accipiendum est qd̄
Ioā. 16. saluator inter cætera dicit de spiritusancto,
quod veni eos, inquit, ille arguet mundum
de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De
peccato quidē, quia non crediderunt in me.
De iustitia vero, quia eo ad patrem, & iam
non videbitis me. De iudicio autem: quia
E princeps huius mundi iudicatus est. Cau-
sam quidem videtur dixisse arguendi mun-
di, sed indiget explanatione. Cum saluato-
ri non crederent Iudæi neq; mundanæ po-
testates, quia non solum hominibus se mani-
festari voluit, sed & principibus & potesta-
tibus in cœlestibus, sicut docet Apostolus
in epistola ad Ephesios, post passionem suā
vera se locutum spiritumsanctum probatu-
rum ostendit, Et hoc est arguere mundum,
ostendere illi vera esse quæ credere noluit.
Credere enim noluit à deo venisse saluato-
Ephe. 3. rem. Saluator autem seruata iustitia non tre
pidauit reuerti ad eum qui se miserat: & per
id quòd regressus est, probauit se inde venis
Ioan. 3. se. Quia nemo, inquit, ascendit ad deum,
nisi qui descendit à deo. Videntes ergo po-
testates ascendere eum, confusæ sunt, viden
tes verum esse quod velut falsum spreue-
rant. Itaque ista iustitia arguit eos, quæ iu-
stum probatum est, quia regressus est vnde
venerat. Sic autem arguit eos de peccato,
quòd non solum credere ei noluerunt, sed
& occiderunt eum. De iudicio vero sic eos
corripuit, dum ostendit principem mundi
reum factum & comprehensum ab eo, cu-
F ius fidei non communicarunt. Videntes .n.
animas de inferis ire in cœlos cognouerunt
adiudicatum esse principem huius mundi,
vt reus factus in causa saluatoris quæ tene-
bat iure amitteret. Hæc quidem ascendente
saluatore visa sunt. sed superueniente in di-
scipulos spiritusancto, palam aperteque ma-
nifestā sunt, Vera enim correptio tunc fuit,
quando post passionem resurrectionemque
ad testimonium saluatoris, publice a per-
fidis videbantur resurgentes mortui, claudi
currentes, leprosi mundati, paralytici con-
firmati, cæci aspicere, surdi audire, muti elo-
qui, dæmoniaci purgari, infirmi recupera-
ta sanitate gratias agere. Hoc modo spiri-
tussanctus arguit mundum, quia in nomine
Saluatoris, qui reprobatus est à mundo, om-
nium curationum virtutes operatus est.

Si diabolus ipse est Satanas quid est, vt 90
inter cætera dicat ad Iudæos Saluator. Vos Ioan. 8.
de patre diabolo estis, & concupiscentias pa-
tris vestri vultis facere: ille homicida fuit ab
initio, & in veritate non stetit, quia veritas
non est in eo. Cum loquitur mendacium,
ex suis proprijs loquitur, quia mendax est
sicut & pater eius. Diabolus non specia-
le nomen est, sed commune cum cæteris. In
quocunque enim opera diaboli fuerint in-
uenta, sine dubio diabolus appellandus est.
Operis enim nomen est, non naturæ. Ita-
que hoc in loco patrem Iudæorum Cain si- G
gnificat, cuius imitatores volentes esse Iu-
dæi Saluatorem peremerunt. Hinc dicit eū,
quia se parricidio maculauit, & reum fecit
mortis, in veritate non stetisse ab ipso auté
forma data. est fratricidij. Istum ipsum di-
cit, cum loquitur mendacium de suis pro-
prijs loqui, vt ostēderet vnumquenque nō
nisi propria voluntate peccare. Sed quia
imitator diaboli est, adiecit, Mendax est si-
cut & pater eius. Hic enim vt primum ho-
minem morte cōdemnaret, simulauit se ne-
scisse quid præceptum fuisset ei à deo, Sic
& Cain interrogatus, finxit se nescire vbi
esset frater suus Abel quem occiderat. Hoc Gen. 4.
ergo in loco diabolum Cain esse dixit: pa-
trem autem eius diabolum, cuius opera se-
cutus est. Diaboli enim filius, diabolus est.
Sed diabolus ille qui est Satanas, patrem in
malitia sua nullum habet. Ipse enim sibi in
malo author est. Prior enim ipse peccauit,
aut per hoc quicunq; imitati illum fuerint,
filij eius dicentur, & ille pater eorum. Ete-
nim nos in fide Abraham patrem habemus,
quia prior ipse credidit deo. ac per hoc nomi
ne eius censemur, Fideles enim dicimur si-
cut & ille. Quærendum quomodo con- 91
tradicendum sit argumentis Photini, scili- H
cet Christum ante Mariam esse probando.

A Ioanne prius quæramus Baptista, quē
ipse Saluator teste suum esse professus est.
Ait enim inter cætera de domino, Qui de
sursum venit, super omnes est, Qui autem
de terra est, de terra loquitur, Qui vero de
cœlo venit, quod vidit & audiuit, testifica-
tur: & testimonium eius nemo accipit. Ecce
Ioannes omnes secum pariter ad compara-
tionem domini terrestres appellauit, quia
illum de cœlis testatur venisse, cæteros ve-
ro omnes de terra esse, hoc est de inferiori-
bus. Et ipse dominus inter cætera eadem lo-
quitur dicens, Non enim descendi de cœlo Ioan. 6.
vt

vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris. Et iterum dominus inter alia hoc sensu loquitur dicens,
5. Et nunc dico vobis, quia ego rogabo patrẽ, Ipse enim pater diligit vos, quia vos me diligitis, & creditis quia à Deo exiui, Exiui.n. à patre, & veni in hunc mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Videntes discipuli manifeste illum locutum esse, dicunt ei, Ecce nunc palam loqueris, &
O prouerbium nullũ dicis, Nunc scimus quo-
I niam scis omnia, & nõ opus tibi est, vt quis te interroget. In hoc credimus quoniam à deo existi. Hæc interpretatione non indigẽt. Quippe cum illa summa sit religionis nostræ, vt Christum ante carnem in cœlis cũ deo fuisse credamus, vt filium apud patrẽ. Nam si propter iustam conuersationem & cœlestem doctrinam de cœlo & à deo se dixit exisse & venisse in mundum, eadẽ debuerant dicere de se omnes Prophetæ & Apostoli. Et quia dixit, Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem: hoc forte dicatur significasse, quia doctrina quæ venerat à deo, relicto mundo ad deum est regressa. Aliud enim quod dicant non habent. Si .n. de cœlo venisse, & à deo exisse, & venisse in hunc mundũ, ad virtutis & doctrinæ pertinet causam, nõ ad Saluatoris personã, cum dicit, Iterum relinquo mundum, & vado ad patrẽ: illo vtiq; redit vnde venerat: sed vidimus post abscessum dñi, & virtutem fuisse in mundo & doctrinam. Vides ergo non de virtute dictum esse à domino & doctrina, sed specialiter de se dñm locutum. Quòd si virtutis quæ in Christo operata est, dicis esse verba, hæc ipsa virtus deum patrem suũ appellat, Ecce incurris quod times: quia si virtus dei filius dei est, ipsa vtiq; virtus dei
K est, de qua dicit Apostolus, Christum dei
.t virtutem & dei sapiẽtiam: hæc exiuit à deo,
12 & iterum ad eum regressa est. Itaq; hæc ipsa virtus quæ Christus est, in spiritu dei dæmonia se testatur eijcere: qui spũs per Apostolos operatus est, vt scias spiritumsanctũ per quẽ dñs operatus est, post abscessum dñi hic in mundo in Apostolos operatum: vt plenius appareat dominum de sua persona locutũ, quia relicto mundo regressus est ad deũ. Aut si putas virtutẽ hanc nõ esse Christum: duæ erunt virtutes, & duo filij dei. & vbi est illud quod legitur, Vnigenitus filius
.1. dei qui est in sinu patris? Et iterum, Sic .n.
.3. inquit, dilexit deus mundum hunc, vt filiũ suum vnicum daret pro eo? Animaduertis iam virtutem dei quæ operata est in mundum, ipsam vnam esse quæ & dei virtus dicatur & filius. Et videamus quid crediderint, aut cui Apostoli audientes à domino, Ecce iterum relinquo mũdum, & vado ad patrẽ. Responderunt ei, Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis, Nunc scimus quia nosti omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus, quo-
niam à deo existi. Nunc videamus si de vir- Ioã. 16.
tutibus ambigerent discipuli, verũ a deo exis-
set, cũ vidissent Lazarum iam fœtidũ quar- L
ta die resuscitatum, Cæco a natiuitate ocu- Ioã. 11.
los reformatos, Tactu fimbriæ mulierem a Ioan. 9.
profluuio liberatam, Aquæ naturam muta- Matt. 9.
tam in vinum. Aut de persona dñi nemo pla- Ioan. 2.
ne dubitauit, vel de virtutibus: quippe cũ di- Mat. 16
cerent illum, alij esse Heliã alij Hieremiã, aut vnum ex Prophetis. Nam cum lapida-
re vellent illum Iudæi, respondit eis Iesus, Ioan. 10.
Multa opera bona ostẽdi vobis a patre meo, propter quod eorum lapidatis me? Dixerũt ei Iudæi, Nos de bono opere non te lapidamus, sed propter blasphemiam: & quia cum sis homo facis te deum. Si ergo Iudæi quod dei opera essent non ambigebant, Apostoli ambigebant? Quoniam ergo omnis dubitatio de Saluatoris persona erat, Res enim inaudita, & quæ in sensum humanum non ruerat, stuporem hominibus faciebat, cũ audiebant dicentem illum se à deo exisse, & proprium sibi patrem esse deum. Idcirco discipuli, satis sibi esse factum confitentes manifestatione verborũ domini, dixerunt ad eũ, Nunc scimus quoniã nosti omnia, & nõ est opus vt quis te interroget. In hoc credimus, quoniam a deo existi. Si enim nõ vere a deo exiuit, fides Apostolorum exinanitur, sed
non potest, quia a Saluatore probata est. Re- M
spondit enim eis, Modo creditis? id est, tanta signa videntes non credebatis? Itaque probatum est Apostolis Christum a deo exisse & venisse, vt per hanc exitionem filium istũ dei credere non esset ambiguum. Si enim nemo vidit deum nisi qui est a deo, hic vidit deum: & si nemo nouit patrem nisi filius, hoc est vere apud deum patrem fuisse, & ab eo exisse & venisse. Nemo enim Ioan. 12
alius poterat a deo exire nisi hic, qui in principio erat apud deum, quia & nec quisquam alius sciebat aut viderat deum. Ideo non incredibile nobis est, verum filium hunc dei credere, Sicut dicit Ioannes

in epistola prima, Et sumus, inquit, in vno filio eius Iesu Christo, hic est verus & vita
Rom. 8. æterna. Et Apostolus, Qui proprio, inquit,
Ioan. 5. filio nō pepercit. Et Euangelista, Quia proprium, ait, sibi patrem dicebat deum. Si verus ergo filius dei est Christus, quomodo homo tantum est? Verus enim filius non diceretur, nisi proprie ab eo esset genitus. Aut dicat Photinus, Quare verus filius dei creditur si non est verus? Aut quid opus erat hunc credere filium dei, si vnus esset de cæteris sanctis, qui filij dei digni sunt appel
A lari? Aut nunquid aliqua indignitas in hoc est, per quam filius dei sicut cæteri sunt, credi nō posset, & idcirco dicitur vt hic de quo incredulū videtur, credatur filius esse dei? Si .n. potior cæteris est, quid opus est vt dicatur, crede Christum filiū dei esse, si vnus esset de cæteris, nisi quia vt aliter de hoc credatur? Vnde & vnicus dicitur, quod non præcipitur de cæteris vt quia multi sunt qui filij dei sanctitatis causa appellantur, hic solus verus filius dei credatur, vnde & vnicus dicitur. Nam quis sanctorum ausus fuerit filium dei se dicere, non dicam & vnicum, nisi Saluator conscius natiuitatis suæ à deo profectæ? Quomodo autem pateretur se adorari, si nesciret de deo, cum scriptum sit,
Deut. 6. Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies? Quippe cū Ioannem angelus cor-
Apo. 22 ripuit, eo ꝙ adorare se vellet, dicens ei, Ne feceris, quia conseruus tuus sum deum adora. Et cum soli deo seruiēdum scriptura testetur: Apostolus tamē, Qui seruit, inquit, Christo placet deo. Quare? Quia vnum
Rom. 14 sunt deus & Christus, pater & filius. Apo-
Gal. 1. stolus se Christi seruū fatetur, & dicit Corinthijs, Nolite fieri serui hominum. Et ad
B Galatas, Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis: ostendit aperte Christum deum esse & hominem, vt Apostolatum suū non ab homine esse, sed à Christo, iuxta ꝙ deus est, & à patre deo esse demonstraret. Denique in subiectis ait, Neque .n. ego ab homine accepi illud, neque didici: sed per reuelationem Iesu Christi. Quid tam apertum? dei .n. doctrinam non per hominem dicit se esse assecutū, sed ab ipso deo doctū. Nam nos dei doctrinam ꝑ homines accepimus: vas autē electionis nihil se probat ab Apostolis assecutū, hoc est, ab hominibus. Nā si quia dei doctrina est, ideo non per ho-
minem discitur, quam laudem suā testatur Apostolus, si sic didicit sicut cæteri Apostoli? Vt quid dicit, Neque ego ab homine accepi illud, neque edoctus sum, sed per reuelationem Iesu Christi? Quis ambigat hoc lo- Rom. 9.
co Christum deum significatum? Sed quid mirum, cū inter cætera dicat ad Romanos, Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus, benedictus in secula? Quid est, & ex quibus Christus secundum carnem? Non .n. hoc C
diceret, nisi esset & secundum deum: & secundum carnem ex patribus, secundum diuinitatem vero ex deo Christus sit super omnia deus. Sed forte ad patris personā pertinere dicatur: sed hoc loco nulla est paterni nominis mentio. Ideoq; si de Christo dictū negatur, persona cui competat, detur. Quare autē Christo non cōpetat, cuius nomini Philip. 2
cœlestia, terrestria & inferna genu flectunt? hoc est, super omnia esse deum. Præter hæc .n. alia nulla sunt. Dicat nunc Photinus, si hæc homini genu flectunt: aut si deus potētias illas cœlestes & sanctos angelos vt hominem adorēt decreuit. Sed absit, quia deus nihil stultum decreuit. maxime cum non liceat nisi deum adorari, quanto magis in cœlis? Rex .n. adoratur in terris quasi vicarius dei. Christus aūt post hanc vicariam, impleta dispensatione adoratur in cœlis & in terra. Legimus nanque, quia verbū caro factū est: hoc est, ministro spiritusancto incarnatum esse ex Maria, hoc verbum in principio apud deum fecisse, & deum esse, hoc quoque filium dei appellari. Qūo ergo nō ante Ma Ioan. 1.
riā est quod in principio erat, & deus erat? Etiā si obcæcatus deum hic esse neges, verbum tū non negas: neq; ignoras hoc verbū filium dei appellari, & hoc apud deum fuisse in principio. Qua ergo ratione post Ma- D
riam dicis esse, quod in principio legis fuisse? In Apocalypsi .n. legimus de Christo, Apoc. 19.
Et nomen eius est verbum dei. Quod verbum multas habet interpretationes. Nam nihil de deo est quod non deus dicatur, sed ꝑ authoritatē vnius dei, quod de ipso natū est verbum appellauit: vt hac rōne ducti qua scimus verba nr̄a non nisi ex nobis esse Christū de deo esse crederemus. Nec aliter quidē oportuit dici vt de ipso esse crederemus, & non extra eum crederet. Nam & simili modo & virtus & sapientia dei vocatur, vt eadem ratione de ipso intelligatur. Si .n. dixisset, deus & deus: non illum de se
esse

esse significauerat: sed duos fecerat deos, qđ
vnitati aduersum est. Hæc ratio in diuinis
libris est, vt significatus deus Christus, mo-
dum nõ excedat dei vnius. Quàm aũt illud
tuũ stultũ est Photine, ꝙ sic distinguis in ca
1. pite Euangelij Ioannis, ne verbũ deus dica-
tur. Sic. n. legis, In principio erat verbũ, &
verbũ erat apud deum & deus erat verbum
hoc in principio erat apud deum. Quid sibi
vult hæc distinctio? quem indicat sensum à
quã significat pietatis rationem, nisi solam
E aduersus dei filium inimicitiam? Quæ. n.
significatio est pronunciantis, & verbũ erat
apud deum & deus erat? Hæc ergo legis ve
stræ sapientia est vt doceat, quia est deus?
Quæ lingua est, & quæ gens, quæ terra, quę
secta, quæ neget deum esse? Et vt quid insi-
1, nuet dicit, Et verbum erat apud deum: Aut
verbum hoc quid vult intelligi, nisi rationẽ
eius ostendat? Non n. propter deum Euan-
gelium legitur siue scribitur, de quo nemo
dubitat, sed propter verbũ de quo quæstio-
nes fiunt. Mysteriũ. n. dei, ꝙ ideo creditur,
quia non est omnibus manifestum: ideoq́;
scriptura contendit docere quid sit verbum
dicens, Et verbum erat apud deum, & deus
erat verbũ, hoc erat in principio apud deũ.
Istud & rationi conuenit, & pronunciatio
integra est. Ostẽdit. n. quia verbum hoc qđ
in principio apud deum erat, & deus erat
sacramento mysterij æterni dei, quod igno-
tum erat à seculis & generationibus, deus
verbum apud deum patrem fuisse credatur.
Et quia carnalibus in dubium venit, qui vo
lunt scripturam pro sensus sui loqui capaci-
tate, fides posita est, quæ sensum scripturæ
secuta, præmium meretur. Salomoni cum
F sapientiam à deo postulasset, responsum à
3. dño est, Ecce dedi tibi, inquit, cor sapiens &
prudens, quale nõ fuit ante te, & post te nõ
exurget vir similis tibi. Quid dicemus? ve-
rum est quod promisit deus? Immo verum
est. Nemo ergo hominum similis erit Salo-
moni. Et quid videbitur de Christo, qui in-
12. ter cætera, Regina, inquit, Austri venit ab
vltimis terræ audire sapiẽtiam Salomonis?
& ecce plus Salomone hic. Nunc elige cui
credis Photine, deo an Christo patri an fi-
lio? Si patri credis, arguis filium: si filio cre
dis, accusas patrem. Si enim homo tantum
est Christus, frustra se præposuit Salomoni
contra promissum dei: si autem intelligitur
esse & deus, digne se anteposuit Salomoni,
& promissum contaminatum est dei, quia
nõ exurrexit homo similis Salomoni. Chri
stus enim idcirco se potiorem ostendit, quia
deus est. O dementia Photini, qui Christũ
ante Mariam fateri nõ vult, quem voce sua
audit testantem quòd ante Abraham sit.
Cum enim de tempore agerent cum eo Iu-
dæi dicentes, Quinquaginta annos nondũ
habes, & Abraham vidisti. Respondit eis; Ioan. 8.
Amen dico vobis, antequam Abraham fie-
ret ego sum. non dixit, melior sum: sed ad
interrogata respondit, quia ante erat quàm
putabant Iudæi. Maledictum planè legis G
Photinus euadere nõ potest, quia spem suã
habet in Christo quem tantũ hominem di-
cit, cum legat; Maledictus homo qui spem Hie. 17.
habet in homine. Apostolus autem sciens
Christum deum, ideo & in præsenti & in
futuro spem esse in eo ait, Si in hac tantum
vita, inquit, sperantes, sumus in Christo, mi
serabiliores sumus omnibus hominibus? 1.Co.15
Non ergo homo tantũ est in quo spem ha-
bere docemur, quia vana spes in homine.
Hæc diximus pauca de multis, sufficeret
enim, si bonæ mentis esset, Photino hoc so-
lum quod postremum posuimus. Quo- 92
modo intelligatur qđ dicit saluator, Pacem Ioã. 14.
do vobis, pacem meam relinquo vobis: non
sicut hic mundus dat, ego do vobis. Qui
pacem suscipit Saluatoris, inimicitiam con
trahet mundi. Nisi enim discordauerit cum
diabolo, pacem non habebit cum Christo. Matt. 6.
Nemo enim potest duobus dñis seruire.
Hic ergo à mundo discordat, qui legi dei
fideliter seruit; Christi pace munitus, om-
nium aduersariorum comprimit tela. Quis
enim audeat aduersus eum quem scit regis
amicum? Aliter tamen mundus pacem dat
quàm se Saluator dare promisit. Mũdus. n.
aut metu dat pacem aut prece. Saluator ve- H
rò cum sit fortissimus omnium, nullum vel
que metuens, non rogatus dat pacem. Salua-
toris ergo hæc pax est, quæ idcirco datur, vt
munimentum sit contra hostes. Pax quidẽ
vno nomine appellatur, sed longo interual-
lo discernitur, dei & mundi. Hæc enim fra-
gilis est, illa fortis: hæc carnea, illa spirita-
lis: hæc terrena, illa cœlestis: hæc de neces-
sitate est, illa de voluntate. Christus enim
nullius egẽs, pacem offert inualidis & iner
mibus, dominus seruis, bonus malis, deus ho Ioã. 14.
minibus. Rectè ergo ait, Non sicut hic mũ
dus dat, ego do vobis: hoc enim dicens, intel
ligi voluit clementiam bonæ voluntatis suę.
Cum enim omnis idcirco det pacẽ vt pro-
ficiat

ficiat sibi, hic, id est, Saluator, ad hoc dat, vt
profit non sibi, sed eis quibus dat. Aliter er-
go mundus dat pacem q̃ dedit Saluator. Et
mundi pax nō docet bonam vitam, nō sua-
det ad patientiam, nō prouocat ad iustitiā,
non hortatur ad misericordiā, non promit-
tit æternam vitam. Quicunq; enim accepe-
rit pacem Christi, alienus erit à vitijs hu-
ius mundi, quæ militant aduersus animam.
93 Quærendum an spiritumsanctū habue-
I rint Apostoli tempore illo cum fuerint in
terra cum dño: quia inter multa dicit Euan-
gelista, Spūs nondum erat datus, quia Iesus
nondum fuerat glorificatus. Et in alio loco,
Ioan. 7. Si diligitis me, ait, præcepta mea seruate, &
Ioā. 14. ego rogabo patrem, & alium paracletum da-
bit vobis, vt vobiscum sit in æternum, spiri-
tum veritatis, quem mundus non potest ac-
cipere, quia nō vidit nec cognoscit eū: vos
videtis eum & cognoscitis, quia apud vos
manet, & vobiscum est. Quid est hoc? negat
datum spiritum ante passionem: rogaturum
autem se promittit & patrem vt mittat eū.
Item subiecit, quia cum ipsis erat, & mane-
bat apud eos. Legitur post resurrectionem
Ioā. 20. autem insufflasse & dixisse eis, Accipite spiri
Acto. 2. tumsanctum. In Pentecoste autē descendis-
se legitur spiritussanctus in Apostolos. Tan-
tas video in hac causa perturbationes, vt q̃d
tenendū sit nesciam. In his omnibus quæ
proposita sunt, non vna est causa. Breuiter
enim singularum causarum significatæ sunt
formæ, quia vnus quidem est spiritus, sed
dona habet multa. Cum ergo legitur spi-
ritussanctus, intelligi debet & eius officium
in quo sit significatus. Nam & cum in eis
erat & venturus erat, non est falsum. Sed si
nō istud ad personam trahas, sed ad naturā.
Alterum enim venturum à patre promisit
X Christus, vt quia indifferens est eorum diui-
nitas, in præsentia Christi non putetur ab-
sens spiritussanctus, & in aduentu & in appræ-
sētia spiritussancti præsens æstimetur Chri-
stus, ideo cum venturum eum promittit,
dixit, Vos videtis eum, quia apud vos manet
& vobiscum est. Vt securi essent Apostoli,
quia post ascēsionem dñi non minorem aut
degenerem ad tuitionem habituri essent pa-
storem aut regem. Nā non est dubium non
datum esse credentibus spiritum, nisi sicut
Euāgelista testatur, postquam deuicta mor-
te resurgēs clarificatus est dñs. Ipsius enim
triumphantis domini verba sunt & dicētis.
Quia Ioannes quidē baptizauit aqua, vos
autem baptizabimini spiritusancto, quē ac-
cepturi estis non post multos hos dies: hoc
tempore quo ascendere ad patrem disposuit
interfatus videtur. Illud autem q̃ insufflas-
se in discipulos dñs legitur post dies paucos
resurrectionis suæ & dixisse, Accipite spiri-
tum sanctum, ecclesiastica potestas collata
intelligitur esse. Quia enim omnia in tradi
tione dominica per spiritumsanctū agūtur,
idcirco cum regula eis & forma traditur hu
ius disciplinæ, dicitur eis, Accipite spiritum-
sanctum. Et quia vere ad ius ecclesiasticum L
pertinet, statim subiecit dicens, Cuius tenue Ioā. 20.
ritis peccata, tenebuntur: & cuius remiseri-
tis, remittentur ei. Inspiratio ergo hæc, gra-
tia quædam est quæ per traditionē infundi-
tur ordinatis, per quā commendatiores ha-
beantur. Vñ Apostolus dicit ad Timotheū, 1. Ti. 4.
Noli, inquit, negligere gratiam quæ est in
te, quæ data est tibi per impositionem ma-
nuū presbyterij. Semel ergo fieri oportuit,
vt de cætero traditio ista non sine dono spi
ritussancti esse crederetur. Sicut enim in Sal-
uatore forma data est visibiliter, vt post ba-
ptismum spiritussanctus credentibus de cæ-
tero inuisibiliter dari, non ambigeretur, Ita
& in supradicta causa forma data est in prin
cipio, vt ex eo traditioni ecclesiasticæ spiri- Tres officiorum formæ dono spiritussancti in Apostolis.
tussanctus infusus credatur. Vt autem Apo
stoli præsente domino virtutes facerent, po
testas data est sicut & prius Prophetis. Triū
ergo officiorū formæ doni spūssancti in A-
postolis sunt ostensæ: Quarū prima est hæc
quæ ad ius ecclesiasticū pertinet in regene-
randis vel cæteris officijs. Secunda, quæ in
Pentecoste data est, quæ est generalis. Non
solum .n. in Apostolos, verumetiā in omnes
decidit spiritussanctus credentes. Tertia for M
ma est, quæ solis Apostolis concessa est in si-
gnis ac virtutibus faciendis, vsque dum fi-
dei semina iacerentur ad crementum. Semi
na enim fidei sunt virtutes per Apostolos
factæ. Ipsi enim antistites positi sunt huius
veritatis, qui p̃ signa & prodigia nō irratio-
nabilem esse fidē nostrā testarentur. Nulla
enim probatio maior est veritatis q̃ virtus.
Hæc est enim quæ omnem terrenā philoso
phiam accusat, quia semper solis verbis stu-
duit, nō habens testimonium virtutis quæ
stabile esse q̃d verbis astructum erat, demō
straret. Igitur spiritussanctus generaliter se
mel datur omnibus credentibus, per quē fi-
lij dei esse probentur dum manet in eis. In
signis vero & prodigijs faciēdis non manet
in

in homine, sed vocatus aduenit aut suggerit necessaria & recedit. Similiter & in traditione vel ordinatione de foris gratiam præstat, tuitionem etiam deferens deuotis fidei.

Quærendum est, si Iudas Scariothes proditor domini, ante passionē Saluatoris laqueo
94 vitam finiuit. Tradito Saluatore & illucescente parasceue, omnes principes sacerdotum & scribæ & seniores cōuenerunt in domum Caiphæ pontificis, quo perducendum sciebant esse Iesum, vt audirent eum. Hoc
A Matthæus & Marcus Euangelistæ testātur, & nullum ex his ante perfectum impium opus à domo præsidis abscessisse, quippe cū omnis instantia eorum & deuotio ad agendum Pascha mors esset Saluatoris. Occupatis ergo eis ad necem domini, à mane vsque ad horā nonam, quō Iudas eis retulit pretium sanguinis quod acceperat ante crucem domini probatur, & dixisse illis in templo,
Ioā 27. Peccaui quòd tradiderim sanguinem iustū: cum constet vtique omnes principes & se-
Ibidem niores ante passionem domini non fuisse in templo? Quippe cum etiam in cruce posito insultarent ei. Non enim inde potest ꝓbari, quia ante passionem relatum est, cum sint multa quæ cum ante facta probentur nouissima ordinantur: Et iterum quando locus admittit, vt quod post factum est ante ponatur. Nam manifestum est vtique quinquagesimum Psalmum anteriorem esse quàm tertium. Sic ergo aliquando euenit vt anticipentur quæ posteriora sunt. Vnde & Maria quæ post resurrectionem fratris sui Lazari, ante sex dies Paschæ in cœna vnguento pedes domini vnxisse probetur: ꝓpter significationem eius anticipatum est ab Euangelista dicente inter cætera, Maria autem erat, inquit, quæ vnxit dominum vn
B guento. Hoc refert antequam Lazarus moreretur: quod nisi postea factum inuenire-
27. mus, nesciremus quo tempore factum esset. Sed ne forte post nonam horam factum sit, vt videns impius & crudelissimus Iudas occisum Saluatorem, & ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa fissa, elementa conterrita: ipso metu correptus, doluerit, non nescius iustum se tradidisse, in cuius passione sic indignatus sit iudex deus. Sed & post nonam horam occupati erant sicut æstimo, seniores & principes sacerdotum. Vespere enim eadem die Pascha acturi erant, sabbato autem nummos portare non licebat secundum legem, ac per hoc improbabile est apud me, quo die, immo quo tempore laqueo vitam finierit Iudas scariothes. Vnde orta sit obseruatio Pentecostes vel qua ratione. Non est ambiguum cun- 95
cta religionis nostræ vero testimonio roborari, & legis veteris prærogatiua signari. Omnia enim præterita legis veteris, in figura fidei nostræ futuræ gesta & designata noscuntur, vt verum nos tenere non ambigeremus, quando ea quæ nunc & audimus & credimus ante secula prædestinata videmus, non solum vocibus, verumetiam signorum virtutibus commendata. Sed nunc illud est, si eodem modo vt designata sunt à C
nobis intelligantur, vt dies Pentecostes, vnde & qua ratione tractus sit congrue dignoscamus. Scripturæ .n. dominicæ sensus suos solicitis & deuotis aperiunt, negligentibus claudunt. Nec enim par erat vt res quæ meritis ac dignis reseruatæ sunt, passim ab omnibus viderentur. Pentecoste ergo, qui quinquagesimus à Pascha computatur dies: hanc habet rationem, vt sicut post hebdomadam dominicus dies primus est, in quo adimpletum est Paschæ mysterium in redemptionem salutis humanæ, quia semper post curricula dierum septem, ad primum reuerti necesse est, vt ostendatur ætatem mundi septenario numero consummari, & ad requiē peruenire, Ita & post hebdomadas septem, primus dies est Pentecoste. Denique nunquam alio die quàm die dominico Pentecoste est, vt totum quod ad salutem humanam pertinet, dominico die & inchoatum & adimpletum noscatur. Dominico enim die factus est mundus, & post lapsum rursus dominico die reformatus, cuius reformationis figura data est primum in circuncisione, in qua futuræ fidei signum fuit. Post hebdomadam enim qui octauus dictus est, pri- D
mus est in mysterio. Hæc est enim dies quā fecit dominus. Vnum eum diem fecit, ex quo cæteri curricula sortirentur, Ac ꝑ hoc ipso die resurrexit quē fecit, & secundū numerum supradictæ rationis, ipso die & in monte Sina legē dedit per famulū suū Moysen: vt sicut agnus figura passionis domini fuit in sacramentum Paschæ, ita & legislatio Euangelicæ prædicationis: quia eodem die, idest Pentecostes lex data est, quo & spiritussanctus decidit in discipulos, vt authoritatem caperent, ac scirent Euangelicū ius prædicare. Quod factum duplici testimonio confirmatur, quia & prædestinatum ostenditur,

Pentecoste eur sit dominico die.

ostenditur,& manifesta spiritusancti infu-
sione diuinum & supercœleste probatur ad
legis nostræ testimonium perhibēdum. Cú
.n.incognitis sibi imperiti diuersis linguis
magnalia dei loquuntur, diuinitus se inspi-
ratos ostendunt. Filijs ergo Israel tertio
die mensis tertij data est lex per Moysen,
Exo.19. sicut in libro Exodi continetur, qui dies à
quartadecima mensis primi,quo die factum
est Pascha in Aegypto, quinquagesimus ē,
hoc est,Pentecoste. Vnde factum est, vt ad
legem fidei prædicandam in Pentecoste spi-
ritussanctus descenderet in Apostolos,vt ge
F. sta veterum, futurorum imagines haberen-
Acto. 1. tur ad securitatem fidei nostræ, quia falsum
videri non potest quod ab initio prædicatú
est. Ideo remissionis & reformationis tēpus
Psal.50. in quinquagesimo Psalmo describitur, vt
Exo.16. eadem prouidentia quinquagesimi diei, quæ
& primi est,sciretur. Hinc factum est vt &
manna primo die,qui est dominicus, è cœlo
daretur populo Iudæorum: quod ita esse sex
dierum con inuatio probat quibus collegē-
runt, & septimo die.i.sabbato quieuerunt.
Manna aút typus est escæ spiritalis, q̄ resur
rectionis dñi veritas facta est in Euchari-
stiæ mysterio. Omnia itaq; gesta sunt, vt ad
causam primæ resurrectionis incolumia re-
uertantur,& non glorietur Satanas, sed he-
bescat,q hominē falsa spe deiecit, ne in hoc
maneret quod factú est p Christum dñm.
Nunc superest vt probemus, si ita intelligē
Exo.12. da sunt q̄ diximus, vt supra memorauimus.
Mensis primus quo Pascha quartadecima
die celebratú est in Aegypto, hæc dies quar-
ta feria fuit, Vnde & lex quarta feria data
est. Quod hinc datur intelligi, quia quinto-
decimo die mēsis secundi profectionis filio-
rum Israel sabbatum videtur fuisse: idcireo
F non in die grex illis missus est coturnicum,
Exo.16. sed vespere. Mane aút manna pluit de cœlo
.i.die dominico, qui primus post hebdoma-
dam in repetitione inuenitur. Denique sex
diebus continuis manna collegerunt, septi-
mo aút die, q est sabbatum, quieuerunt. Ab
hoc ergo die vsq; ad tertij mensis diem ter-
tiú quo lex data est quære,& inuenies quar-
tam feriam fuisse qñ lex data est. Sunt.n. à
quintodecimo die mensis secundi, qñ sabba-
tum fuit, vsq; ad tertium diem mensis tertij
quo lex data est, dies decem & nouem. Tene
ergo hos decē & nouem, & redi supra quin-
tumdecimum diem secundi mensis quo sab
batum fuit, qui à primo computatur quar-
tusdecimus: & perueni vsque ad diem pri-
mum secundi mensis, & habebis alios qua-
tuordecim, quos superiunge ad decē & no-
uem supra memoratos, & inuenies primum
diem mensis secundi sabbatú fuisse. superad-
de adhuc ad caput primi mensis dies septem
& decem, quia primi mensis tredecim dies
retrahendi sunt, qui ante Pascha fuerunt.
Quartadecima.n.die primi mensis Pascha
factum est. Retractis ergo tredecim,& addi
tis septem & decem, inuenies quartadecima
mensis primi quartam feriam fuisse. Et ne G
legendi fastidiú patiaris, aut quæstiunis sin- Videtur
gula membra inspicere curiose, do compen- assuius
dium, vt de numero dierum quot à Pascha pannus.
vsque ad datam legem sunt certus sis, & ab
ipso facilius iudices, quota feria factú est Pa-
scha. Tertio die post secundum mensem lex
data est. Sunt ergo menses duo & dies tres.
Retrahe ergo de his tredecim dies qui ante
Pascha fuerunt, & reliqui erunt dies quin-
quaginta. Qm̄ autem quarta feria data est
lex, hinc facile videtur: manna prima feria
datum est, quia continuis sex diebus colle-
gerút, quæ prima feria sextodecimo die fuit
mensis secundi. Ab hac itaque prima feria
vsque ad octauumdecimum diem quo lex
data est, quartam feriam inuenies. A feria ve
ro quarta, siue ante, siue retro computes in
quinquagesimum diem, quarta feria est. Id-
circo quia quarta feria Pascha egerunt in
Aegypto Iudæi,& quarta feria legem acce-
perunt. Quinta autem feria profecti sunt
de Aegypto. Igitur dedicatio legis est Pen
tecoste. Quærendum si Pascha transitus 96
interpretetur sicut Græcis videtur. An 1.Co.5.
Apostolus falli non potuit qui ait, Pascha
nostrum immolatus est Christus? Quod H
non suum vtique sed legis est verbum, di-
cente Moyse, Et erit cum dicent vobis filij
vestri, quæ est de seruitio hæc? Et dicetis,
Immolatio hæc Pascha domini est. Quid
amplius est necessarium ad testimonium?
Lex loquitur, Apostolus probat: hoc su-
perest, vt contradictor abijciatur, vt perui-
cax. Manifestum est.n. transitú post Pascha
fuisse, De sanguine enim immolati agni, su-
per postes ostij & super limen posuerunt,
vt transiens nocte angelus, non percuteret
domum in qua signum sanguinis esset. San-
guis igitur salutem præstitit, non transitus:
quia vt transitus non noceret, obstitit san-
guis. Qua ratione responderi posit Ar- 97
rij impietati similiter ex lege. Si ra-
tioni

tioni fides commodetur, ipsa nominum ratio patris & filij ostenderet vnitatē. Si queris quomodo? Non enim verus dei filius diceretur, nisi extitisset de substantia dei patris. Nec enim pateretur veritas & iustitia dei verum dicere filium si deipso non esset. Non est enim verus dei filius, si de ipso non est. Sed scriptura dicit, verus est: ergo de ipso est. Qui enim negat de deo natum Christum, scripturæ calumniam facit, quæ ideo illum dicit verum dei filium, vt significet de
I deo hunc natum. Si enim non est de deo, & verus filius dei dicitur, fallax est scriptura. Quòd si scriptura non fallit, qui Christū non fatetur extitisse ex deo, & scripturam euacuat, & Christum negat verum filium dei. Non enim voluntas verum filium facit, sed natiuitas. Sed potentię, inquiūt, dei hoc subest, vt falsa faciat vera. Immo potentia dei hæc est, vnde & omni laude dignus est, quia verum apud illum verum est, & falsum falsum est. Nam istud mendacis est, vt falsum dicat verum: quod deo non competit. Nam omnia quidem potest deus, sed non facit, nisi quod conueniat veritati eius atq; iustitiæ: Manifestum igitur est idcirco uerum dici filium Dei Christum, vt proprius i. de substantia eius natus intelligatur. Vnde inquit Apostolus. Qui proprio filio suo non pepercit. Et in alia epistola, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo. Si ergo non rapinā arbitratus est, dicens se parem deo, verum se filium dei demonstrauit, Deo enim par esse non poterat, nisi esset de ipso. Pares. n. hi sunt, qui aut ambo veri sunt, aut ambo
K falsi. Nec enim parilitatem recipit cœptum & æternum aut vnitatem. Vnum enim se esse dicendo Christus cū patre, parem se deo fecit. Non solum enim inquit, soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens Deo, hoc est, parem. Nonne manifestum est æqualitatem hanc de proprietate natiuitatis descendere? proprium enim se, id est, verum dicens dei filiū, æqualem se faciebat deo. Hinc est vnde dicit, Qui videt me, videt & patrem meum. Per illud enim quòd cōsubstantij sunt, qui vnum videt, ambos videt. Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso: hoc est, æqualē sibi genuit filium pater, Et omnia quæ patris sunt, filij sunt: & quę sunt filij, patris sunt, & nemo potest quicquam rapere de manu patris neq; de manu filij. Et subiecit, Ego & pater vnus sumus. Et verba quæ, inquit, loquor vobis, à meipso non loquor: pater autem manens in me ipse loquitur, & opera quæ facio, ipse facit. Credite mihi, quia ego in patre & pater in me est, alioquin vel ꝓpter opera ipsa credite. Quia enim generatio à semetipsa non est, sed ab eo qui genuit, idcirco quicquid facit: factū dicit patris: vt per hæc omnia illud firmetur, quia ideo verus dicitur filius Dei Chri- L
stus, vt de ipso natus credatur, ne & substantia eius extra vnius dei naturam existimaretur. Humilitas ergo eius maxima exaltatio est. Cum. n. videtur se subijcere dicens, Verba quæ loquor vobis à meipso non loquor: pater. n. manens in me, ipse loquitur, & opera quæ ego facio, ipse facit: probat se originē à deo habere & virtutem eius se esse ostendit, dum non quod est, à semetipso esse dicit, sed ab ipso. Per hoc. n. cōmendatur Christus non inclinatur. Qui. n. à se loquit, verus filius non est. Vides ergo quia Arriani inde male intelligunt Christū, vnde bene intelligendus est: & inde illū improbant & falsum dicunt, vnde verus dei esse filius approbatur. Nam clarificandū se a patre postulat, & clarificare se patrem qm̄ petit, promittit, & vbi se humilare videtur, exaltat. Pater. n. cum testimonium dat filio suo, laudem suam testatur, Filius vero cum prædicat patrem, gloriam suā manifestat. Magnificentia. n. & nobilitas patris, generositas est veri filij, Ideo quicquid patris dicitur esse, est & filij sine dubio: & quod filij dicitur esse, est & patris. Nā qui spiritus dicitur dei, idem spiritus dicitur & Christi. Ecclesia di- M
citur dei, dicitur & Christi. Adoratur deus, adoratur & Christus. Seruitur deo, seruitur & Christo. Sancti dicuntur sacerdotes dei, dicuntur & sacerdotes Christi. Templum ciuitatis sanctæ dicitur dei, similiter & Christi. Lumine dei illustrari dicitur ciuitas sancta, eodem modo & Christi. Sedes dei est, necnon & Christi. Iudex deus est, est & Christus: Quia Esaias Propheta in throno maiestatis Christum vidit sedentem domi- Esa. 6.
num sabaoth, quod Arriani non negant. De Deo patre legitur, quòd rex regum sit & dominus dominorum: eadem & de Chri- 1. Ti. 6.
sto filio Dei vero. Sic vbique diuinitate Apo. 19.
exæquantur pater & filius, vt vnius Dei modum non egrediatur numerus personarum. Inter patrem autem & filium nihil

intereſt niſi hoc ſolum, quia pater ingenitus eſt, filius vero genitus: id eſt, pater a nullo eſt, filius autem de patre, quod quidem ſublime eſt in filio. Hinc enim addiſcitur nobilitas eius æternitatis, & quia verus filius eſt veri patris. Vnde eſt enim illud quod legi-
Gene. 1. tur in Geneſi dicente deo. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã. Itaq; ſi imago eorum & ſimilitudo vna eſt
A quomodo non vnum ſunt & natura? In ſpiritalibus enim vbi vtique non ſunt figuræ, ſimile non erit aliquid niſi per ſubſtantiam, vt vbi duorum imago vna eſt, quomodo nõ eorum vna erit ſubſtantia? Idcirco enim imaginem eorum & ſimilitudinem vnam eſſe legimus, vt eorum vnum nihil differre ab altero crederemus: hoc eſt, verum dei filium eſſe Chriſtum, quia nõ eſt diſpar à generante natiuitas. Deniq; Iudæi intelligentes, quia proprium ſibi patrem dicebat deum: dicunt
Ioã. 19. ad Pilatum, Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia filium dei ſe fecit. Iudæi intellexerunt, & Chriſtiani ſe dicunt non intelligere: qui non credebant, intelligebant, & qui ſe dicunt credere, faciunt ne intelligant. Vel hoc ſaltem admitterent, quod Propheta Eſaias: vt Chriſtum nõ à ſe metipſo quidẽ, ſed de deo deũ eſſe ſignifica-
Eſa. 45. ret, inter cætera ait, Poſt te ſequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & te deprecabunt, quoniam in te eſt deus, & non eſt deus præter te, Tu enim es deus, et neſciebamus, deus Iſrael ſaluator. Quantum ad bonam mentẽ pertinet, hæc manifeſta ſunt. His enim & pater in filio eſſe probatur: & filius deus eiuſdem ſubſtantiæ quia pater eſt ſignificatur, In quo.n. deus eſt, & præter ipſum deus nõ
B eſt, & ipſe deus eſt, quid aliud poterit dici, quã hoc quod pater eſt deus, & nec differre in aliquo? Hoc eſt.n. duos eſſe vnum, In ipſo enim deus eſt, quia quamuis deus ſit, non tñ ex ſe deus eſt, Eſt.n. à patre, quia filius eſt. Præter ipſum aũt non eſt deus, quia vnicus patris filius eſt. Ipſe aũt eſt deus, quia vna atq; eadem ſubſtantia dei & Chriſti eſt. Nihil igitur ambiguitatis relinquitur, vt patris & filij vna eſſe credatur ſubſtantia. Ve-
Baru. 3. rus enim filius & ueri patris eſt. Tale.n. etiã illud Hieremiæ Prophetæ eſt, dicit.n. inter alia, Hic deus noſter, & non æſtimabitur alter ad eum: hic adinuenit omnem uiam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſibi. Poſt hæc in terris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Nunquid de degenere poteſt dici, ad quem alius non poteſt æſtimari, aut alius deus quàm pater eſt poterit dici, vt deo proficiat ad iniuriam patri? Si enim æſtimari ad eum alter deus non poteſt, & abſque deo patre eſt: videte an debeat dici id quod ſequitur, periculoſum eſt enim, Maior enim patre dicetur. Putantes enim ſe deo patri deferre, ſi ab eo C
filium ſegregent, derogant ei: vt quem minorem volunt facere, impia obcæcati mente, præponant eum illi cuius authoritati in clinandum hunc putant. Scriptura autem vt nihil filium à patre differre doceret, diſferret autem ſi non eſſet verus, alium nullum dicit æſtimandum ad eum, quia nulla alia ſubſtantia poterit ſimilis reperiri ſubſtantiæ dei, quæ eſt & Chriſti. Aliter ſiquidem Chriſtum de deo eſſe docere non poterat, quàm vt nullum diceret alium æſtimandum ad eum. Sciens enim deo patri nullo modo dici poſſe ſubiectum filium eius, vt hinc patrem eſſe oſtenderet, Non æſtimabitur, inquit, alter ad eum: quia patri deo, quoniam deus eſt, æqualis eſt, verus enim eius filius eſt. Igitur Propheta ait, Hic eſt deus: non, Hic eſt deus Iſrael. Si hic eſt, ipſe eſt deus vnus. De iſto enim dicit ſcriptura. Audi Iſrael, dominus deus tuus Deut. 6.
deus unus eſt: & certe non eſt hic pater, ſed & filius eius. Vides ergo non præiudicare vni deo perſonã filij, ſi & ipſe vnus deus dicatur, Quippe cum hoc ſcriptura teſtetur. Vnde hoc, niſi quia non vnum ſunt pater & filius, quia non perſonis ſignificatur vnitas, ſed natura: nõ ſubſtantia duo ſunt, ſed unũ: nec duo diuinitate, ſed vnus deus, ut ſiue loquatur pater, ſiue loquatur filius, vnus deus locutus dicatur. Nam ſi ipſe dominus inter D
cætera de mare & fœmina, Iam nõ ſunt, inquit duo, ſed vna caro: quanto magis pater Gene. 2.
& filius non duo dij ſunt, ſed vna ſubſtantia? Vt autem duo dicantur pater & filius, cauſa eſt natiuitatis. Ne autem iterũ duo dij ſint, cauſa eſt unitas diuinitatis. Qua tamẽ hebetudine Chriſtum creatum, i. factũ, prædicant, cum legatur nihil deũ ſine Chri- Ioan. 1.
ſto feciſſe? Si ergo ſine illo nihil factum eſt, non erit ipſe factura. Si enim factura eſt, factum eſt aliquid ſine ipſo Sed abſit, quia nihil ſine illo, Natus enim de deo non eſſe cœpit, ſed ſemp extitit. Natiuitas.n. nihil eſt aliud quã exitio, Exitio autem manifeſtatio eſt. Itaque non factus, ſed editus eſt. Vt enim Chriſtus de eſſẽtia dei exijſſe uel proceſſiſſe ſign-

significaretur, exitio eius natiuitas appellata est: vt quia non dispar est à genitore natiuitas, consubstantiuus esse deo Christus nó ambigeretur, & mens illa quæ ait, Erat quãdo non erat, damnaretur: quia non potest aliquando non fuisse, qui vt apud deum semper fuisse significaretur, de deo legitur processisse. Nemo enim de deo processit vbi non fuit. Solent quippe Arriani sic interpre
E tari de filio dei dicentes, Ideo verus dei filius Christus dicitur, quia sic illum fecit vt verus sit: quasi sit aliquid falsum quod faciat deus verum, Et illa omnia quæ supra diximus de vnitate patris & filij, quid erat, cum sic roborata sint & firmata: si hic aliter sentiendum putauit, multa poterunt diuinis solidata oraculis vnius conuelli degeneris testimonio. Amputandum est tamen, ne sibi vel de eoipso blandiatur iniquitas. Igitur sic, inquit, illum fecit vt verus sit, vt voluntas cesserit pro natiuitate, & factura pro generatione. Tantum enim dandum est, inquiunt, potentiæ dei, vt possit facere quæ non sunt, tanquam quæ sunt. Q̃m ergo hæc astutiæ calliditate nituntur contra filiũ dei, ex ijs ipsis de quibus præsumũt, quia in reliquis sunt conuicti, respondendum est eis, vt in tota summa conuicti appareant. Propositio enim hæc quãtum ad sensum pertinet, nullius momenti est: quantũ aũt ad verba, caliginẽ facit ne cito appareat. Sic est.n. ac si Aegyptius positus in obscuro, quia causa mala bono sensu defendi nó põt. Ad impietatẽ ergo defendẽdã sacrilegis verbis vtuntur. Si itaq; hæc potentia dei, vt verum fa-
F ceret Christum esse filium sibi, cum de ipso non esset natus: ergo tale illum fecit qualis ipse est, vt hoc præstiterit factura, quod datura erat generatio. Si ergo nihil interesse dicitis inter deum & Christum, poterit forte putari, quia non hoc malitiose à vobis asseritur, vt quod in voce dicitur, hoc sit & in sensu. Vt quia verus dicitur filius, verus sentiatur per id quod vnius substantiæ est cum patre, licet non per generationem, sed per facturam, quia totum potest deus, sicut dicitis, vt factum sic sit quasi infectum. Si autem rationis lineam sequentes non posse dicitis quod initio continetur, æquale esse & consubstantiuũ cum eo quod æternum est reuelatis dolum malitiæ vestræ: quia vt sensum verbi celetis, falsa voce Christum verum esse filium dei dicitis, negantes ei quia æqualis est deo patri. Non enim verus est, si inæqualis. Nunquid poterit verus dici filius, si non verus dicatur & pater? Si enim verus est filius, erit verus & pater, quã veritatem æqualitas facit. Quòd si dispares sunt, neuter eorum verus est. Sed quoniam scripturarum testimonium irritum fieri nó potest, quo Christus verus dei filius approbatur, de deo patre natus credẽdus est, quia vt veritas hæc firmaretur, & par deo & æqualis legitur. At tu qui potentiam dei inæstimabilem prædicas ais, Deus generare nó
potest, quia simplex natura est, Per quod etiam ipsi deo patri contumeliam facis. Mendacem enim iustum dicis, vt filium quem ille suum & verum asserit, deneges, & tuam hypocrisim detegas, quia falso potentem deum prædicas. Si enim potentiam dei in id quod verum ex falso factum asseris prædicas, ut quod uere uerum est illudas: quanto magis hoc amplecti deberes, si bonæ mẽtis esses, per quod uerum quod dicitur, uerũ probatur, & testimonium quod deus pater de filio suo dedit, uerum firmaretur? Nam dominus ait, Apud deum autem, inquit, omnia possibilia: vt quicquid hominibus impossibile uidetur, deo possibile sit. Nam si ratio carnis respicitur, nec uirgo peperit, nec Ionas in uentre ceti vixit, nec mortui resurgent, nec deus filium genuit, quia simplex natura non potest generare, quia nihil sine commixtione generatur in hoc mũdo. Hęc omnia aut simul credẽda sunt, aut simul refellenda. Si.n. ratio mundi tenẽda est, in his omnibus debet authoritatẽ habere. Quòd si aliqua ratio spũalium est, carnalis dicendus est, qui mundi ratione infectus, negat aliter q̃d fieri q̃ nouit. Aliud iterũ assolẽt sua tergiuersatione proponere. Aiunt.n. Verũ voluntate pater genuit filiũ, an nó? Vt cum audiunt vtiq; q̃ volũtate, statim vt inimici dei filij respondeant, Ergo voluntas ante filium est, vt ex hoc non æternus appareat, quòd non vtique per natiuitatem initium acceperit, sed extiterit. Et tamen si hoc putant, non solum ante filium erit voluntas, sed & ante patrem, quia causa generationis pater & filius est. Infidelitas carnales sensus sequitur in omnibus. Sic enim inducit causam dei quasi hominis, vt ante deliberauerit & excogitauerit, vt generaret, quasi infirmitati subiectus: cum in deo neque generatio sine volũtate fuerit, neq; volũtas sine generatione. Ipsa.n. voluntas, generatio est. Nam vtiq; commune dictum est, Fecit deus, fecit

Margin: G (beside "potest, quia simplex natura est"); Mat. 19 (beside "de filio suo dedit"); Ionæ.2. (beside "ratio carnis respicitur"); H (beside "giuersatione proponere").

homo,sed aliter facit deus,aliter facit hõ,ita
& in cæteris causis,Si.n.de deo dicendũ est,
ut dignum est ei.Solent.n.etiam ipsi de deo
patre aliam facere quæstionẽ dicẽtes. Acces
sit illi vt generaret, aut eius naturæ est, vt
semper generet. Quod ideo asserunt,vt &
deum mendacem asserant, qui se Christum
I generasse testatur,& Christum nõ verum,
sed adoptiuũ faciãt.Si.n.generauit,inquiũt,
semper debet generare: vt quia non sem-
per generat, nec Christum genuisse creda-
tur: quasi mundum negetur fecisse, quia
alios non facit. Quæ irreuerentia, quæ
indisciplinatio est,legẽ deo ponere, vt si ge-
nuit,aut multos genuerit,aut vnum genera
re non potuerit,nec ipsi domino credentes,
qui se vnicum dei filium protestatus est.
Post hæc quæ supra ostensa sunt æqualia pa
tri & filio,videamus an his concordant quæ
de spiritusancto scripta sunt, vt trinitas quã
in salutari professione retinemus, non re-
cipiat discrepantiam naturæ, quomodo non
habeat fidei diuersitatem. Quanquam.n.sa-
lus sine aliquo ex his non sit,una eorum ta-
men videtur potestas quæ in se credentibus
dat salutem. Quoniam ad testimonium fi-
lij verba patris protulimus, nunc ad testi-
monium spiritussancti, verbis vtamur filij
Ioã. 14. quibus non differre à se spiritumsanctum
ptestat,vt cũ filio pater,& filius spũisancto
testis est,vnius esse naturæ trinitas intelliga
tur. Dicit ergo inter cætera dominus,Ro
gabo patrem, & alium paracletum dabit
vobis, vt vobiscum sit in æternum, spiri-
tum veritatis. Cum alium paracletum mit
tendum dicit,se vtique paracletum proabt.
Nam & legitur in Epistola Ioannis. Dicit
K enim, Habemus aduocatum apud patrem
1.Ioã.2. Iesum Christum, qui exorat pro peccatis
nostris. Et iterum dicit dominus, Ego sum
Ioã. 14. veritas. Ecce aperta vnitas spiritussan-
cti, & filij dei. Quæ enim de se loqui-
tur filius, eadem loquitur & de spiritu-
sancto. Nunc subijcienda sunt, quæ in hu-
iusmodi sensum ordinat scriptura. Legitur
in Esaia, quòd dominum sabaoth viderit in
throno maiestatis sedentem,quem Ioannes
Euangelista Christum esse intellexit dicẽs
Esai. 6. inter alia, Hæc dicit Esaias quando vidit
Ioã. 12. maiestatem eius, & locutus est de eo. Hinc
Apostolus sanctum dicit esse spiritum. Ait
Acto.28 enim in nouissima parte Actuũ Apostolo-
rum, Bene locutus est spũssanctus ad patres
vestros dicẽs, Aure audietis,& nõ intellige
tis:&c. Hæc verba à dño sabaoth dicta sũt.
Hic est vnus deus qui siue pater intelligaẽ,
siue filius,siuẽ spiritussanctus, non est con-
trarium: quia vna eorum diuinitas & vna
potestas est. Nam si vnius præfecti præto-
rio programmate, etiam cæteri præfecti iu-
bere dicuntur propter authoritatem vnius
potestatis,quanto magis in vnius dei impe-
rio, si locutus vnus è tribus fuerit,non in-
congrue dicentur tres locuti? Etenim eo-
rum natura & voluntas vna. Solent iterum L
præiudicare spirituisancto, quod ideo degener
intelligatur,quia in ordine tertius ponitur,
cum tanta simplicitas sit in scripturis diui-
nis, vt aliquando inuenias tertium primum
positum. Vt.n.causa se tulerit,sic & ponun-
tur. Nullius enim iniuria est,quia vna eorũ
diuinitas est, Deniq; legimus in Esaia dicen Esa. 49.
te domino,Ego sum primus,& ego in æter-
num: & manus mea fundauit terram:& de-
xtera mea solidauit cœlum. Et in subiectis,
Ego locutus sum, ego vocaui, ego adduxi
eum,& prosperum iter eius feci:accedite ad
me & audite hæc,Non in occulto ab initio
locutus sum. Cum fierent,illic eram,& nũc
dominus misit me & spiritus eius. Quem
vis esse qui fundauit terram? Ipse enim dicit
se missum esse. Nunquid patrem? Absit. Fi-
lius ergo est qui se missum dicit à deo & spi
rituſancto. Ecce paria sunt inter filium &
spiritumsanctum. Sicut enim a patre & filio
missus legitur spiritussanctus:ita & à deo &
spiritusancto missus est Christus. Hoc enim
solius patris peculiare est,ne missus dicatur.
Accipite dicta Apostoli,qui alio ordine cõ-
plectitur trinitatem. Dicit enim inter cæte-
ra in epistola ad Thessalonicenses secunda,
Dominus dirigat corda vestra in charitate M
dei & in patientia Christi. Quem putas di- 2.The.3
cit dñm nisi spiritumsanctum? Et quid mi-
rum, cum quem in throno maiestatis seden
tem Esaias viderit,hic ipsum dicat spiritum-
sanctum dominum sabaoth,sicut supra ostẽ
dimus. Et Ioannes Apostolus deum intel-
ligi in spiritusancto significat, inter cætera
dicens, In hoc cognouimus quia deus in no
bis manet, de spiritusancto quem dedit no- 1. Ioã.4.
bis. Si ergo per spiritum suum ipse in nobis
manet,non ambigitur de deo esse spiritum-
sanctum. Et nec dubium est, quia quod de
deo est, deus est. Hinc est vnde Apostolus
dicit. Nemo scit quæ sunt in deo, nisi spi-
ritus dei. Quomodo potest scire quæ in 1.Co.2.
deo sunt, nisi sit eiusdem diuinitatis? In-
ferior

ferior enim natura non poteſt ſcire quid ſit
in potentiore : quanto magis creatura quid
12 in conditore ſuo eſſet, ſcire non poterat? Et
ad Corinthios in epiſtola prima, præterito
ordine qui in traditione fidei eſt, à ſpiritu-
ſancto incipit gratiarum & myſteriorum
memorare operationes : & ſubiungit, domi
num Ieſum : & tertium ponit deum, quem
& in ſpirituſancto & in domino dicit opera
ri : ſicut ait, & dominus, Pater manens in
14. me, ipſe operatur. Per id enim quòd de deo
patre eſt & ſpirituſſanctus & Chriſtus, ope-
A ratio eorum opus eſt dei. Deniq; ſpiritum-
ſanctum idem dicit & deum, propter vnita-
tem naturæ. Cum ergo hoc loco idem deũ
12 qui eſt, & dominus, dicat operari omnia in
omnibus : inferius ſic concludit dicens, Om
nia autem hæc operatur vnus atq; idem ſpi-
ritus, diuidens vnicuiq; pro vt vult. Quid
tam apertum, tres vnius eſſe operationis :
quia operante vno, operari dicuntur tres.
Quare, niſi quia vnius ſunt diuinitatis? Nã
non eſt ambiguum donum gratiarum pro-
prie ſpiritumſanctum operari. Sed vt deum
& dominum & ſpiritumſanctum vnum eſſe
propter naturæ indifferentiã doceret, opus
ſpirituſſancti trium eſſe opus oſtendit. Et vt
manifeſtaret quia ſolius, quantum ad per-
ſonam pertinet, ſpiritus ſancti opus eſt, Hęc
autem omnia, inquit, operatur vnus atque
idem ſpiritus, diuidens vnicuiq; provt vult.
Ideo, provt vult, quia voluntas eius volun
tas eſt dei. Non enim dicit, provt vult deus,
ſed provt vult ſpiritus. Creatura enim co
1. git ſe vt dei faciat voluntatem. Spiritus au-
tem ſanctus naturaliter hoc uult. Vt autem
aperte luceat, q̃a omnia ſpirituſſanctus ope
ratur, dicit dominus inter cætera, Si enim
ego in digito dei eijcio dæmonia, & cætera.
B Digitum dei appellat ſpiritumſanctum, vt
probet illum de deo eſſe. Denique Iudæos
qui eum in Beelzebub principe dæmonio-
rum eijcere dæmonia dicebant, in ſpiritum
ſanctum blaſphemaſſe teſtatus eſt. Moyſes
quoque quia per ſpiritumſanctum ſigna fa-
ciebat, confitentur magi dicentes, Digitus
8. dei hic eſt. Nam in actibus Apoſtolorum
legimus, Deſeruientibus autem eis & ieiu-
nantibus domino, dixi ſpirituſſanctus, Segre
13 gate mihi Barnabam & Saulum ad opus ad
quod uocaui eos. Ecce ſeruitur domino, &
hoc ſpirituſſanctus ſibi vendicat. Vnde ma-
nifeſte apparet hunc eſſe dominum ſicut &
9. deum patrem. Et Saulum Chriſtus de cœ-
lo uocauit, & miſit prædicare, Et hoc ſimi-
li modo ſibi uendicat ſpirituſſanctus dicen-
do, ad opus ad quod vocaui eos. Nam ne-
mo ignorat Epiſcopos ſaluatorem Eccleſijs
inſtituiſſe. Ipſe enim priuſquam in cœlos
aſcenderet, imponens manum Apoſtolis
ordinauit eos Epiſcopos. Hoc Apoſtolus Acto.20
ſpirituiſancto deputat cum dicit, Attendite
uobis & omni gregi, in quo uos ſpirituſſan
ctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam do-
mini Ieſu. Et inter cætera dicit Petrus ad Acto.5.
Ananiam, Anania, cur repleuit ſatanas cor
tuum vt mentireris, ſpirituiſancto? Et in- C
fra, Non es enim inquit, hominibus ſed deo
mentitus. Apertum eſt ſpiritumſanctum
dictum deum, cui mentitus Ananias, deo
mentitus dicitur. Quòd ſi ſpiritumſanctũ
minime voluiſſet deum intelligere, dixiſſet,
non es mentitus hominibus, ſed ſpiritui-
ſancto, vt neque deum hunc neq; hominem
ſignificaret. Et quid mirum? Apoſtolus
enim aliquando templum dei hominem ap-
pellat, aliq̃n uero templũ ſpirituſſancti, pro-
pterea quia vnũ ſunt natura. Si.n. deus mi-
nime intelligeretur ſpũſſanctus, qua auda-
cia diceret infra, Templũ dei ſanctum eſt, 1.Co.3.
quod eſtis uos : quoniam unus deus in om
nibus ſcripturis prædicatur : myſterium au
tem eius in trinitate adoratur. Idcirco ſic
ait ſcriptura, ut ſub unius dei profeſsione
ea quæ de ipſo ſunt, id eſt, filius & ſpiritus-
ſanctus eius, in eodem honore intelligatur,
in quo deus eſt, Quia ideo ſacramentum
reuelatum eſt dei, ut gloria eius in trinita-
te ſignificaretur. Quamobrem non plena
autoritate deus uocatur quod de deo eſt, ne
alterum abſque eo qui unus eſt facere cre-
datur. Sed intellectum dat ut credamus ea
ratione in trinitate creaturæ ſalutem conſi-
ſtere, quia una eſt eorum diuinitas. Ne- D
que enim poſſent ſimul iungi, & in ordine
poni creator, & creaturæ, dominus & ſer-
ui æternitas, & quæ ſub initio ſunt. Quip-
pe cum ſine vno eorum, ſalus nulli ſit.
Ad iniuriã enim uocatur omne quod deus
eſt, ſiue filius, ſiue ſpirituſſanctus, ſi extra
unius dei honorem deputetur, & gloriam.
Scripturę igitur oſtendunt Chriſtum deũ,
oſtendunt ſpiritumſanctum deum, ut uiden
tes ſciant quid ſic oſtenditur. Tale eſt ſi
quis gemmam oſtendat non clamans quia
gemma eſt : nunquid quia ille non clamat,
non erit gemma quæ uidetur? Ita & ſcriptu
ræ oſtendunt per ea, quæ ſupra tractata

sunt, quid credere debeamus intra vnius
dei fidem sensum nostrum concludens my-
sterio trinitatis.

QVAESTIONES EX vtroque mixtim.

98

Quomodo in Euangelio Ioannis diabolus
dicatur habere patrem, sicut supra secun-
da parte quęstione nonagesima disquisi-
E tum est.

Ioan. 1. AVdistis, quæ contestetur sa
crosanctum Euangelium,
dicente domino ad Iudæos,
Vos de patre diabolo nati
estis, & desideria patris ve
stri vultis facere. Ille ho-
micida erat ab initio, & in veritate non
stetit, quia veritas non est in illo. Cum lo-
quitur mendacium, ex suis proprijs loqui-
tur, quia mendax est sicut & pater eius.
Nemo fidelium dubitet diabolum apostasiæ
suæ authorem non habere. Ipse enim totius
erroris est princeps. Qui videns à deo fa-
ctum se non mediocris potentiæ, ausus est
præsumere diuinitatem, vt quia cæteros ui-
dit inferiores, seipsum præferret vt deum.
Denique nomina quibus appellatur diabo
lus, & Satanas, ab actu eius cōposita sunt,
non ex natura. Omne enim malum opere
probatur, vt non substantia, in crimine sit,
sed voluntas concepta ex causis. Dum enim
se vidit potiorē cæteris, inflatus est ad exer-
cendum dominationem. Quomodo patrē
habere dicitur, qui author sceleris eius ha-
beatur? Aut vnde probatur ab initio homi
cidia fuisse? Sed scriptura illum qui eius
F fuerit imitator, nomine eius appellat. Vt
quia ab opere nomen accepit, omnis qui ma
lum opus fecerit, non immerito diabolus
nominetur. Saluator ergo hoc loco Cain
diabolum appellauit, quia operum eius
æmulus, dum inuidit fratri, homini facto
Gen. 4. ad imaginem dei, malignitatem operis sui
cumulauit, typum præbens erroris. Hinc
itaque extitit etiam mendax Cain, dicente
sibi deo, Vbi est Abel frater tuus? Qui pa
tris sui imbutus malitia, in mēdacium pro-
rumpens, Nescio, inquit, vt cui vitam ex-
torserat, vbi esset nescire se simularet, sic
furore cæcatus, vt deo sic responderet qua-
si homini, quem putaret se posse celare. Igi-
tur huiusmodi imitatores facti Iudæi, etiam
ipsum dominum occiderunt, Cain potius
fratricidam patrem volentes habere quàm
deum, vt totius sanguinis effusi rei fierent.
Authorem enim uitæ perimentes, totius sce
leris principes extiterunt. Ita vt huic malo
etiam filios suos obligarent dicentes, San- Mat. 27.
guis eius super filios nostros. Vt enim Pi
lato suaderent, nihil mali esse quod petebāt,
in filios suos retorqueri dixerunt si esset in
iustum: quia vt furori suo satisfacerent, nec
filijs quidem suis parcere uoluerunt. Nam G
quia diabolus non natura malus est, hinc
facilius discitur, quia pœna nō promittere-
tur ei qui non fecerat quod nescierat, Ini-
quum est enim punire eum qui non facit
aliud quàm quod suæ est naturæ, Et magis
istud malum est, si hoc exigas ab aliquo qđ
scias illum non posse. Quamobrem iuste
plectendus est, quem cum constet scire ac
facere posse bonum, agit malum. Hoc etiā
ex verbis saluatoris poterit aduerti. Ait
enim sicut supra memoratum est, Pater ue-
ster homicida fuit ab initio, & in ueritate
non stetit. Igitur si per naturam mendax
est, quomodo dicitur in ueritate non ste-
tisse? Hic enim in ueritate non stat, qui
in veritate non permanet. Constat ergo
diabolum in veritate fuisse, sed non perse-
uerasse. Denique legimus in Propheta sic
dicentem dominum, Si stetissent, inquit, in
substantia mea, id est in lege mea. Et Aposto Gala. 5.
lus ad Galatas, State, inquit, & nolite uerū
seruitutis iugo cohiberi. Quid tam apertū?
Hic.n. mandat vt de cætero permaneant in
mandatis eius. Quod si diabolus seruasset,
steterat in substantia, & in lege dei, Funda-
mentum est enim lex seruantibus eā. Quo
modo ergo quibusdam videtur, diabolum
aut malum à deo factum aut propriam ha- H
bere originem, id est, ex nullo ortum, quod
utrunque deo uidetur contrarium? Qui.n.
ad hoc illum dicit factum vt esset malus, im
perfectæ putat deum esse bonitatis, quia per
fecte bonus non facit malum, Qui uero
originis eius deum authorem esse non cre-
dit, eius dominium deo abnegat. Per hoc
enim cum omnia dei sint, aliud esse arbitre-
tur quod minime ad deum pertineat: quos
oportet pœnas perpeti, cum uiderint cun-
cta à deo iudicari per Christum. Quid 99
sit illud Apostoli, Tentatio uos non ap- 1.Co.10.
prehendat nisi humana. Non sine proui-
dentia,

dentia, vt arbitror, magister gentium Apo-
oit stolus, non vt tentatio nos apprehẽdat exo-
na- ptat, sed vt humana duntaxat, quia diuina
tentatio perniciem parit. Hac enim Iudæi
apprehensi à serpentibus perierunt. Agen-
tes enim sub dei lege, de prouidentia eius
dubitabant: ac per hoc ne diuina nos, sed hu
mana tentatio apprehendat, hortatur. Hic
enim tentari à deo dicitur, qui sub nomine
eius agens, ab idolis sperat salutem, quia nõ
habet deum probatum. Omne enim quod
probatum non est, tentatur, & in dubium
venit. Ac per hoc diuina tentatio mortalis
est, humana vero tentatio salutaris est: quia
sicut de deo dubitare perniciosum est, ita de
I homine desperare propter dei legem salu-
.10 berrimum est. Quamobrem prouidenter
Apostolus, Tentatio, inquit, vos non appre
hendat nisi humana: vt propter dei legẽ ab
hominibus tentati, fortes inueniamur, du-
bitantibus de nobis hominibus carnalibus:
deo aũt probati simus, quia qui probati deo
non sunt, tentantur vt emẽdantur. Duplex
tio ergo tentatio est, aliqñ.n. quasi fideles, aliqñ
ex. quasi diffidentes tentamur: vt fideliũ tenta-
tio humana sit: propter fidem.n. ab homini-
bus tribulamur. Tentant.n. nos si possint
abducere à fide. Propter diffidentiam autẽ
tentantur, vt angustiati pœnitentes redeant
in viam, sicut factum est etiam Iudæis: cum
enim diffiderent de prouidentia dei, tentati
sunt à serpẽtibus, vt dolore correpti emen
darentur. Deus enim sic tentat, vt corrigat
huiusmodi homines. Est & alia tentatio
22 qua tentatus est Abraham & Iob, nec non
& Tobias famuli dei: vt Abraham per tri-
.7 bulationem oblati vnici & dilectissimi filij
vberiorem fructum iustitiæ haberet ad æ-
ternam gloriam. Iob autem amissione to-
tius substantiæ augmentaretur diuitijs lo-
t.2 cupletatur in cœlis & in terra. Tobias vero
K cæcitatem luminum passus sic prouectior
12. extitit, vt ad præsens gloriosus fieret rece-
ptis oculis, & in futurum seruaretur ei cla-
ritas perpetua, quia ad hoc probantur iusti,
ut proficiant. Ideoq; in tentatione robusto
animo esse debemus, scientes non ad dimi-
nutionem nostram hoc proficere, sed aug-
mentum, si modo æquo animo toleremus
11. per Christum dominum nostrum. Quo-
00 modo in Euangelio Matthæi dictum sit, Cõ
fiteor tibi pater domine cœli, &c. Audi-
stis fratres charissimi quid contestetur E-
uangelium dicente domino, Confiteor ti-
bi domine cœli & terrę, qui abscondisti hæc
à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea
paruulis, Ita pater quoniam sic fuit placi-
tum ante te. Igitur si dictorum sensum in-
spiciamus, videbimus ea quæ ad exhortatio
nem credentium à domino dicta sunt, eo-
rum qui propterea quòd mundanam sapi-
entiam spernunt, paruuli videntur sapienti-
bus mundi, qui nullo testimonio commen-
dati sapientes volunt dici. Idcirco indignũ
visum est deo his ostendere veritatem: hu-
milibus autem qui nihil de se præsumentes
diuinæ se voluntati inclinant, æquitate co-
gente salutaria reuelanda sunt. Hic enim
prudens deo est & salutis suæ memor, qui
scientiæ suæ anteponit dei legem, quam vti- L
que videt non verborum strepitu fulciri,
sed rerum virtutibus. Et sine dubio hic stul-
tus & vanus est, qui huic rei se commendat
quæ nulla munitur prærogatiua signorum.
Vnde non literatis seculi regnum deus pro-
misit, sed fidelibus: neque scrutatoribus sy-
derum æternitatem pollicetur, sed recte a-
gentibus: non dialecticis, qui fraude & mi-
nutis quibusdã ratiunculis verum excude-
re nituntur, gloriam dat, sed bonæ volunta-
tis hominibus, qui accusati magis vitę sunt
q̃ sermone. Istos enim reprobat deus, qui
oratione clari sermonis magis vti volunt q̃
bonis actibus. Nã & gloriam dei in se vult
conuertere, qui rem dei verbis exornare se
putat. Res enim ipsæ per se placere debent,
ut non sermo, sed sensus laudetur. Si enim
sensus author est literæ, & verba propter
res significandas inuenta sunt, cur non ma-
gis res ipsæ puro sensu promendę sunt, vt
fœlicius mentem incitent ad salutem? Ideo-
que piscatores elegit dominus noster Apo-
stolos, homines simplices & sine literis, qui
sine aliqua versutia fidem seruando, & be-
ne uiuendo, dei in se ostenderent veritatem. 101
Vnde & Apostolus Paulus, Et ego ueniens, 1.Co.2.
inquit, ad uos fratres, non ueni in sublimita- M
te sermonis aut sapientiæ. Et inter cætera, 1.Co.4.
Quia non ait in sermone est regnum dei,
sed in uirtute: ut quia uerba contradictio-
ni obnoxia sunt, dei legi uirtus testis exi-
steret, cui omnis cedit sermonum sublimi-
tas. Itaque hæc idcirco pręmissa sunt fra-
tres charissimi, ut consuleretur simplicio-
ribus: ne forte indignos se putarent gratia
quia minime sunt literis forensibus eruditi,
cum magis ad laudem proficiat simplicitas
eorum: qm̃ qđ prudentes mundi non uidẽt

superbia literarum, hoc reddūt non verbis sed cōsilio prudentes. Sciunt enim in bonis operibus requiescere deum & fidem quærere, non cultum sermonū. Legunt.n. dicentē dominum in quo requiescam, nisi in humili & mansueto & tremente verba mea? Quamobrem vt digni efficiamur ad præmissa præmia, ea quæ à domino iubentur facere debemus, securi quia hos diligit dñs q verba eius custodiunt. Sic enim dicit discipulis suis, Si diligitis me, præcepta mea seruate: vt in domino seruientes regni eius hæredes esse possimus per Iesum Christum dominum nostrum.

Esa. 46.

Ioã. 14.

Hoc imitatus est ex Hieronymo & Ambrosio.

A Quomodo contra Leuitas Romanos disceptandum sit, qui contendunt Leuitas sacerdotibus, & diaconos presbyteris coæquare. Dum iussis charitatis parere volumus, in uituperationem forte cademus qui de re quæ nulli aliquando in dubium venit, scribimus: quia cum amicitiam offendere nolumus, studiū quod ad aliquam rem occultam reuelandā proficere debuit, intricamus: quamuis propter nimiam stultitiam cuiusdam hoc asseuerantis, quod in subiectis pandemus, istud nobis iniunxerit charitas memorata, ne eū nemo diu ad hoc respondenit, in peius proficeret, vt diu in vano exercitatus emendari non possit. Hoc.n. charitatis studium est, quæ non quærit quę sua sunt: Quidā igitur qui nomen habet Falcidij, duce stultitia & ciuitatis Romanæ iactantia, Leuitas sacerdotibus, & diaconos præsbyteris coæquare contendit, non dicam pręferre, quia stultius est, & forte incredibile videtur, & nos non emendatores, sed calumniatores habeamur. Qua igitur lege quave consuetudine, quonam exemplo hoc aggredi audeat, nullum scire arbitror, vt istos quibus cōcessus in Ecclesia datus est, minime ijs coæquet qui pro pter q Antistites dei sunt, in domo dei & in

B honore Christi cum dignitate consistunt. Quæ audacia est presbyteris ministros ipsorum pares facere? Quæ temeritatis præsumptio, sacerdotibus baiulos tabernaculi & omnium vasorum eius & lignorum cōcisores & portitores aquæ conferre? Hoc.n. officium fuit Leuitarum. Tale est, si pfectis officiales, dominis serui æquentur. Hoc.n.

Num.8. scriptum est dicente dño ad Moysen, Accipe tribum Leui de medio filiorum Israel & statue illos ante Aaron sacerdotem, & deseruient ei. Quid hoc exemplo apertius quod etiam nunc in Ecclesia custoditur? Quanq̃ Romanæ Ecclesiæ diaconi modico inuerecundiores videantur, sedendi tamen dignitatem in Ecclesia non præsumunt. Vt autem non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique & altare portarent & vasa eius, & aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmus per omnes Ecclesias, & sicut cōstitutum est à domino per Moysen. nunquid aut meliores Helisæo sunt, quia aquā fundebat in manus Heliæ? Sic āt diaconos aduersus presbyteros defendit, quasi ex presbyteris diaconi, & non ex diaconis presbyteri ordinentur. Sed quia Romanæ C Ecclesiæ ministri sunt, idcirco honorabiliores putantur q̃ apud cæteras Ecclesias, propter magnificentiam vrbis Romanæ, quæ caput esse videtur omnium ciuitatū. Si itaque sic est, hoc debent & sacerdotibus suis vendicare: quia si ij qui inferiores sunt, crescunt propter magnificentiā ciuitatis, quāto magis qui potiores sublimandi sunt. Quicquid.n. officialibus præstatur, augmentum fit potestati, Sicut honor serui ad laudem proficit domini: quanquam apud iustum iudicem deum vnicuiq; hic honor maneat qui decretus est singulis Ecclesiarum officijs, vt qui diaconus est diaconi honorem per omnes Ecclesias habeat. Non enim quasiscunq; honor est antistiti dei seruire in Ecclesia duntaxat, vt sacerdos totius honoris Ecclesiastici dignus habeatur. Maior enim ordo intra se & apud se habet & minorem, presbyter enim & diaconi agit officium & exorcistæ & lectoris. Presbyterum autem intelligi Episcopū, probat Paulus Apostolus, quando Timotheum quem ordinauit 1. Ti.3. presbyterum, instruit qualē debeat creare Episcopum. Quid est.n. Episcopus, nisi primus presbyter, hoc est summus sacerdos? Denique non aliter quàm compresbyteros hic vocat & cōsacerdotes suos. Nunquid & ministros condiaconos suos dicit Episcopus? D Non vtiq;, qa multo inferiores sunt. Et turpe est iudicem dicere primicerium. Nā in Alexandria & per totam Aegyptum si desit Episcopus, consecrat presbyter. Quanta autem sit dignitas ordinis sacerdotalis, causa ostendit Caiphæ, qui cum esset homo pessimus, prophetauit. Quare? Quia Ioã. 11. princeps, inquit, erat sacerdotum. Ea iterum multum distare inter diaconum & sacerdotem liber approbat quem dicimus Actus Apostolorum. Cum enim ex Samaria Acto.8. credi-

crediddissent Philippo prædicanti diacono ab Apostolis ordinato, miserunt, inquit, ad Petrum & Ioannem vt venirent & his qui crederent darent spiritum sanctum per manus impositionem. Sed inscij credo scripturarum aut immemores legis hæc defendūt. Recordari ergo debet qui ista putat asserenda, quid Leuitis acciderit cum taliter sape-
6. rent. Cum enim nihil inter sacerdotes & Leuitas interesse præsumerent, deo iudice hiatu terræ absorpti sunt Chore & consentientes ei, & ducentos quinquaginta viros torrens ignis simul consumpsit. Et Ozias rex cum opus sacerdotale præsumeret, lepra perfusus est, vt hoc vtiq; exemplo cæteri territi non audeant quod sibi concessum non est
E præsumere. Nunc enim videmus diaconos temere quod sacerdotum est agere per conuiuia, & in oratione id velle, vt respondeatur illis, cum istud solis liceat sacerdotibus. Diaconi ergo ordo est, accipere à sacerdote, & sic dare plebi. Vides quid pariat vana præsumptio. Immemores enim elatione mentis, eo quòd videant Romanæ Ecclesiæ se esse ministros, non considerant quid illis à Deo decretum sit, & quid debeant custodire: sed tollunt hæc de memoria assiduæ stationes domesticæ & officiales, quæ per suggestiones malas seu bonas nunc plurimum potest. Aut timētur enim ne male suggerant, aut emuntur vt præstēt. Hi sunt qui faciunt eos ordinis sui non considerare rationem. Dum enim per adulationem obsequuntur illis illicite, præcipites illos faciunt, vt plus sibi putent licere: quippe cum videant non sic deferri sacerdotibus, an per hoc auteferri se putant. Sed testimonio, inquit, diaconi fit presbyter, quasi istud ad prærogatiuam pertineat magnitu-
F dinis. Legimus enim ad plebem dixisse Pe-
.6. trum Apostolum, Eligite, inquit, ex vobis quos constituamus deseruire ministris Ecclesiæ, Nolo dicere, mensis. Ecce laicorum testimonio creati sunt diaconi. Et Apostolus eum qui ordinandus dicitur Episcopus etiam testimonium vult habere gentilium.
.3. Sic enim ait, Oportet enim hunc & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Omnium ergo est testimonium dare, & nō tamen omnes hoc honore digni sunt. Iudicare enim omnes possunt, & non tamen omnes possunt esse quod iudicant. Potest enim pictor iudicari bonus, & præferri alteri ab illo qui pingere nesciat: & choraula melior alio choraula approbari, ab eo qui alterius est artis, Ita & testis potest esse creā di presbyteri qui inferior ordine est. Et iterum quo inflentur & putent sibi multum deberi à nobis, Perducuntur enim, inquiūt, qui ordinandi sunt, vt dum lateri illorum septi sunt, honore digni videantur. Fateor facti eorum esse, sed quasi officialis, Ab Episcopo enim mittitur vt obsequium præbeat ordinando. Nam & imperator vt imperator appareat, ordinatur obsequio militari, non tamen melior nec par est exercitus imperatori. Nam & Aman cum esset clarus in honore militari à rege missus est ut Mardocheo in obsequium iret, vt Hest. 6.
quantum dignus esset Mardocheus ex huiusmodi obsequijs nosceret. Ita & diaconi G creandis præsbyteris in obsequium mittuntur, vt dignos eos fieri sacerdotes omnes intelligant. Exceptis enim sacerdotibus, quibus obsequium debent, omnibus præponuntur diaconi. Quomodo contra Nouatianos contendendum sit, qui pœnitentiam salutarem negant. Dicunt discipuli sui ad 102
Iesum, Dñe vis vt dicamus, descendat ignis de cœlo & consumat eos sicut fecit Helias? Lucæ 9.
Et respondit illis dñs dicens, Nescitis cuius spiritus estis, Filius enim hominis non venit animas perdere, sed saluare. Cum dignum vtique esset vindicare in Samaritanos non excipientes eum, dominus tamen qui ad misericordiam dandam aduenit, sententiam amouit, vt de cætero corrigentes emendarentur. Et Propheta Helisæus indignatus 4.Re.2.
pueris qui ei contumeliam faciebant, deo iudice vindicauit in eos, vt eo loco ab ursis comederentur vbi sylua esse negatur. Domi- Ioan. 8.
nus autem oblatæ sibi meretrici pepercit, ei videlicet quam in adulterio se deprehendisse maiores Iudæorum dixerunt, vt quia pia prædicatio incœperat, non condemnandum, sed ignoscendum doceret. Nam per Moysen data est lex, quia iustum fuit vindictam in primordijs suis cum seueritate exerceri, quia & in illum qui sabbatis exijt Nu. 15.
ligna colligere funebriter vindicauit: & in H filium Aegyptiæ qui blasphemauerat in deum, similiter vltionem dedit: & in causa fusilis vituli percussit filios Israel. Vnaquæque ergo lex inter ipsa primordia sen- Leu. 24.
sum suum plenum ostendit, vt vetus lex, quia ad vindicandum promptior erat, in- Exo. 32.
ter initia sua asperior videretur, vt metu incusso diligentes & solicitos faceret auditorea

tores suos. Noua ergo propterea, quòd pia & ad misericordiam facilis est, primordia sua mitissima & clementissima demonstrauit, vt ipsa oblectatione ac dilectione omnes ad indulgentiam prouocaret, Postea autem & illa quæ asperior visa est propter fragilitatem humani generis, non solum rigorem suum molliuit, sed & humanam & piam se præstitit, & hæc quæ clemens visa est propter fragilitatem humani generis aliquando vindicauit. Ananias enim cum Saphira

Acto.4.

vxore sua diuinitus cæsi sunt, Et Elimas

Act.13.

magus incredulus & dei legi repugnans, domini iudicio & virtute cæcatus est, Et Herodes rex propterea quòd honorem non de

Act.12.

I dit deo cœli, ab angelo dei percussus scatens vermibus expirauit. Ne quia misericordia prædicatur, inultum omnino putarent homines & impune peccare, timorem posuit, ostendens ad hoc dari veniam delictorum, vt quasi ex mortuis viuificati, postea abstinerent se à contrarijs, vt id elaboretur, ne quis hinc cum crimine exeat, quia ad iudicium venietur. Hæc enim vnicuiq; sententia imputatur in qua definitur. Quoniam igitur noua lex plenitudinem habet misericordiæ, ne cõtemptui duceretur ab amatoribus peccatorum, in supradictos vindicauit. Vetus vero lex quãquam ad vindictã data sit, quibusdã tamen ignouit, ne omnino crudelis diceretur: sed in plures vindicauit, quia sensus eius ad ulciscendum promptus est. Sine dubio ergo maior gratia nouæ legis est quàm fuit veteris. Si ergo maior gratia est, quomodo negatur hoc præstare posse quod præstitit illa quæ minorem gratiam habuit? Erat enim propensior in seueritatem. Itaque si ista pœnitentibus ignouisse probatur, quid fieri potest, vt ista quæ clemens est, non recipiat pœnitentes? Nam & Iudæi filij dei appellati sunt, qui per Moy-

2. Cor. 10.

sen in nube & in mari baptizati, Apostoli Pauli authoritate leguntur: legem enim accepturi proculdubio purificati noscuntur,

K vt de cætero acceptæ legis redderent rationem, vt si quid peccarent per pœnitentiam se reformarent, dicente domino per Esaiam Prophetam, Pœnitentiam agite qui erra-

Esa. 45.

tis & conuertimini. Sed forte econtrario dicitur, pœnitentia quidem prædicata est, non tamen remisio. Si ergo pœnitentia à deo prædicata est, fructus erit agentibus pœnitentiam. Nec enim superuacue hoc dñs commoneret. Porrò autem sciens dominus conuersis dari debere peccatorum remissionem, hoc præcepit: quippe cum dixerit, Nolo morte peccatoris, tantum vt conuertatur & viuat. Itaq; & est fructus pœnitentiæ, sicut claruit, conuersis ad deum. Ex- Eze.18.

clusa est ergo Nouatiani impie composita assertio, qua verborum domini sensum inuertit dicens, Ait dominus, Qui me negauerit, & ego negabo ipsum: vt si quis alius Mat.10.

Christianus quæcunq; ex causa negauerit, iam redire non possit, aut certe reuertens; minime recipiatur. Et vbi erit demandata pœnitentia cum saluator post datam hanc sententiam negantem Apostolum Petrum non negauerit. Quare? Quia pœnitentia Mat.26.

subsequente erratum suum amarissime fleuit, sciens vtique conuersis ignosci & refor- L

mari eos per pœnitentiam. Sed Nouatianus fingit agendam pœnitentiam. Quia enim aperte non audet negare pœnitentiam dandam astrictus lege, subtiliter hanc frustrare contendit. Quando.n.dicit, quia qui negauerit, nullo modo veniam habebit, sed negabitur & ipse in conspectu angelorũ dei, quomodo non cum dolo agendam pœnitentiam profitetur? Hinc aũt manifeste fraus eius apparet, cum subiungit dicens, Quicun- Mat.12.

que peccauerit in spiritũ sanctum, non remittetur ei, neq; hic neq; in futurum. Quã uis alia causa sit qua peccatum est in spiritũ sanctum, & alia negare dominũ Iesum, Nouatianus tamen vt huic peccato veniam deneget, vnum sensum vult esse, & negãtis dominum, & peccantis in spiritum sanctum, vt hac tergiuersatione fructum amputet pœnitentiæ. Si enim idem est negare dominũ quod peccasse in spiritumsanctum, nulla venia speranda est negantibus, neq; fructus aliquis pœnitentiæ, quia hoc peccatum, neq; hic, neque in futuro remitti dominica oracula promiserunt. Hinc ergo apparet Nouatianum cum dolo dicere agendam pœnitentiam. Vt quid enim pœniteret, si delictum aboleri negatur? Pœnitentiæ enim gemitus, fletus & lamentatio hoc acquirit, vt M

& veniam mereatur & reformationem. Denique Dauid pœnitens & confitens peccatum suum & veniam meruit, & ad pristinum statum redditus est, quia & rex permansit, & postea prophetauit. Quod liquido probatur: in quinquagesimo enim Psalmo pœnituit, & postea persecutionem à filio suo passus prophetauit. Tertius enim Psalmus iuxta historiam post quinquagesimum est.

mum est. Sed forte regi ignosci oportuit, humilibus autem ignosci non debet, cum magis potentioribus difficilius ignoscendum
9. videatur. Deus enim personam hominis non accipit. Quanto enim quis sublimior, tanto magis, licet leue peccatum eius, graue est crimen. Sicut enim humilitas in potente sublimis & magnifica est, ita & culpa eius pro crimine habenda est. Exceptis enim peccatis quæ constat omnibus esse illicita, non omnia licent potentibus quæ sunt concessa humilibus, Dignitatis enim homini negociari deforme est, & popinam ingredi notabile est. Senatoribus quoque fœnus diffamia est. Si ergo in his leuibus inuenti notandi sunt, tanto magis rei constituendi sunt si peccauerint. Per hoc ergo
A apparet Dauid grauissime peccasse, & quidem duplici modo. conuersus tamen & homicidij & adulterij veniam consecutus est, & quod est amplius, deflens reformatus est. Cum enim à Propheta Nathan argueretur, peccatum celare non ausus est, sed con-
12 fessus est dicẽs, Peccaui domino. Tũc rñdit Propheta & dixit, Abstulit dñs pctm̃ tuum, & non morieris, quoniam pœnituisti. Et q̃a inuenitur postea prophetasse, dubium non est hunc reformatum. Nam & Achab correptus à Propheta propter mortẽ Nabuthe ibat plorans, & conscidit vestimenta sua, & præcinxit se cilicio, & factum est verbum
21 dñi in manu serui eius Heliæ de Achab, &
3. dixit dominus. Audisti quoniam motus est Achab à facie mea, non inducam ei mala in diebus eius. Et Niniuitis peccata deflentibus, imminente morte reparata est vita. Ecce quantus profectus est penitentiæ. Sed forte dicatur econtra, Concessa quidem est, sed non de crimine idololatriæ: quamuis enim hæc grauia sint, maius est tñ crimen idololatriæ. Recte tamen explosa est non ex modica parte Nouatiani assertio, qua duo crimina grauia concessa penitentiæ videntur, quia si fornicationi ignosci non debet, sicut No-
B uatio videtur, quanto magis homicidio: aut adulterio. Sed hinc vanitas eius apparet, quando hæc quæ grauia sunt concessa probantur: quamobrem nunc, an idololatris concedi posse promiserit deus, requirendum est. Omne enim qnod iure hic concessum non fuerit, nec in futurum poterit concedi. Hic enim sicut dixit dominus, aut
6. ligantur, aut soluuntur peccata. In futuro autem nihil aliud erit, nisi remuneratio, aut condemnatio, Omnis enim qui hic iure reprobatur, non poterit eligi, aut dignus in futurum iudicari. Audiamus igitur quæ dicat dominus de idololatris ad Hieremiam prophetam, Vade & dic inquit, reuertere Hier. 3.
ad me commemoratio Israel, dicit dominus, & non firmabo faciem meam in vos, quia misericors ego sum dicit dominus, & non irascar vobis in æuum, veruntamen cognosce delictũ tuũ, Impie egisti & posuisti vias tuas in alienos subtus omne lignum nemorosum. Ecce quid promittit eis qui post lapsum ad se conuertuntur, vt post apostasiam regressis remittat peccata. Et iterum Baru. 4.
dicit deus per Hieremiam, Delicati mei ambulauerunt vias asperas, ducti sunt vt grex direptus ab inimicis. Constantes estote filij, & proclamate, ad deum erit vestra in C
abductione memoria. Nam sicut fuit mens vestra vt erraretis à deo, duplicabitis decies tantum conuersi quærentes eum. Qui enim induxit in vos mala, inducet in vos æternam iocunditatem cum salute vestra. O clementia dei, quemadmodum lapsos prouocat vt se erigant, quomodo hortatur vt post errorem idolorum reuertantur ad eũ: quasi pater beneuolus filijs suis iocunditatem perennem promittit salutis, si se corrigant. Item apud eundem inter cætera, Et Hie. 24.
restituam illos in terram istam & reædificabo eos & non destruam, & replantabo eos & non reuellam, Vt quia comminatus dixerat. Sacrificans dijs, eradicabitur: ne pec̃antes in deum desperarent de se, quòd iam quia sacrificauerant idolis eradicati, replãtari non possent, hortetur eos, quia si pœniteant poterunt ad statum suum pristinum reformari. Sententia enim tunc manet si nõ Ionæ. 3.
emendetur delictum. Denique Niniuitis p̃dicatũ est, quia post triduum euerteretur ciuitas eorum. Quare post triduum, nisi vt aut pœniterent & auferretur sẽtẽtia, aut in eo p̃manentes iustius deperirent? Hoc est quod dixit per Prophetam, Nolo mortem Eze. 18.
morientis, tantum vt reuertatur & viuat. Ita factum est vt morituris peccatorum cau D
sa Niniuitis, ignosceretur penitentia subsequente. Vt quid enim centũ annis sub Noe arcam inuenimus fabricatam, nisi vt videntes & audientes quid immineret, emendarent se? Neminem enim deus vult perire. Gen. 6.
Hinc est vnde in Salomone legimus, Quoniam, inquit, altissimus misertus est pœnitẽtibus, Et iterũ, Misereris omniũ quia omnia Ecclesiastici. 12.
potes,

Sapié.11. potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitétiam. Hoc sensu & dominus dolens super perfidiam Iudæorum, ait, Hieru-
Mat.23. salé Hierusalé quæ interficis Prophetas, & lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cógregat pullos suos sub alis suis, & noluisti. Igitur semper dominus per totam legem peccatores ad se cóuerti hortatur, nolens opus suú perditione esse obnoxium, cum nec alia causa lex esset, q̃ vt ex errore homines conuertantur ad veritaté, Ita tamen, vt in nouo testamento author legis clementior videatur, quia tempore quo sacramentú filij sui dñi nostri manifestare dignatus est, largior & vberior in misericordia esse voluit, vt plus gratiæ prædicáte filio esset q̃ fuerat
E prædicátibus seruis. Nec immerito. Sic.n. fuit dignum vt maiora dona per filium q̃ p famulos largiretur. Deniq; ad se conuersis credentibus omnia simul peccantibus con-
Ro.11. cedit, nulla interueniente lamentatione penitentiæ. Vnde dicit Paulus Apostolus, Sine penitétia enim sunt dona & vocatio dei. Post autem si peccauerint, per penitétiá poterunt meriri veniam. Et quia post acceptá gratuitam misericordiam peccauerunt, non iam gratis, sed interueniente genitu & fletu possint ad indulgentiam peruenire, Impos-
1.Ioan.1. sibile est enim homini, vt non peccet. Vnde Ioannes apostolus, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confitemur peccata nostra, fidelis & iustus est vt remittat nobis peccata & mundet nos ab omni iniustitia, Sicut Dauid meruit veniam & reformationem cum confiteretur peccatum. Certe christianis loquitur Io-
1.Ioá.2. annes apostolus. Ait enim in subiectis, Filioli mei hæc scribo vobis, vt non peccetis: & siquis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Hoc dicit, vt si post baptismum peccauerimus, aduocatum supplices deprecemur vt exoret pro nobis patrem. Si enim apud veteres
F nostros penitentia habuit locum, quomodo fieri potest, vt hoc tempore locum non habeat quando maior clementia prædicationis est: & qui inimicis misertus est vocando illos ad gratiam, amicis factis non miserebitur cum mercede? Tribulatio enim cordis, merces est pœnitentis. Si lapsis pœnitentibus, qui ante lapsum amici fuerant, non ignosceretur, quod dictum No-
uatiani si esset verum, dolerent homines ex inimicis factos se amicos. Aut qualis æstimandus erat ille si inimicis non pœnitentibus misericordiam daret, amicis uero & pœnitentibus non daret? Preterea cum sciat dominus diabolum aduersus amicos & seruos dei plus se extollere & sæuire, Vnde dicit Petrus Apostolus, Vigilate & sobrij estote, quia aduersarius vester diabolus fremens sicut leo circumit quærens quem deuoret? 1.Pet.5.
Quoniam ergo nouit dominus aduersariú nos habere horrendum & validum, si victi ab eo fuerimus, vult nos ad auxilium suum confugere, dolens elisos nos, vt virtute eius reparati fortiter repugnemus. Sicut enim nisi breuiati fuerint dies illi quos Mat.24.
dicit dominus, nulla fiet salua caro: ita etsi negetur hominibus pœnitentia, nemo poterit saluus fieri. Si enim nemo, inquit, gloriabitur mundum se habere cor: Et alibi, Nemo, ait, sine sorde, nec infans unius diei: quis poterit euadere si penitentia denegetur? Et ubi est quod dicit dominus, quia gaudiú erit in cœlo super uno peccatore penitétiá agéte? Sed si maiora crimina, inquit, ignosci non debét, fornicatio & idololatria, ubi est dictum dominicum, quo omnia peccata, & blasphemias promittit remitti hominibus, spiritus autem sancti blasphemias nó remittetur hominibus? Omnia enim peccata dicit posse remitti, excepto uno, Nunc elige Nouatiane de quibus uis dictum, De adhuc non credentibus, aut de iam credentibus? Si de credentibus, quomodo dat remissionem peccatorum: cum constet omnes antequam credant in deum peccasse, & in spiritumsanctum? Nam nonnulli gesta dominica magicas artes appellant, opus sancti spiritus dæmonijs assignantes. Si autem de credentibus uis dictum, exclusa est asseueratio tua, quia omnia peccata remittentur ei, & qui dixerit, inquit, verbum Mat. 12
contra filium hominis, remittetur ei. Ergo siue in deum, siue in Christum peccetur, remittetur hominibus. Omnia enim peccata complexus est, præter in spiritumsanctú. Itaq; non hoc peccatum vult intelligi, quod H
peccatur in deum, hoc esse & in spiritúsanctum: si enim hoc esset, non utiq; istud exciperet. Quoniam ergo aliud pctm̃ significat, cum blasphematur in spiritúsanctum: ad personam enim pertinet hoc dictú, non ad naturá spiritussancti, siue iam credentibus per pœnitentiá, siue futuris credétibus p baptismum

(Margin, right column: G; Pro.20.; Iob.25.; Luc.15.)

ptismum omnia remittētur peccata. Quòd autem in spiritumsanctū peccauerūt Iudæi, alia causa est, & quæ ad tempus illud pertinuit, Vnde non illis hoc remitti, neq; hic, neque in futurum ostendit. Non.n.errore peccauerunt in spiritumsanctum, sed maleuolentia. Scientes.n.prudentesq; opera quæ viderunt in gestis saluatoris dei esse, vt populum à fide eius auerterent, hæc simulabant esse principis dæmoniorum. Hinc est vnde
Luc. 11. dicit dominus, Vos habetis clauem scientiæ, & nec vos intratis, nec alios sinitis intrare. Hæc ergo sententia contra maleuolos prolata est, quibus remedium inueniri non potest vt saluentur. Nihil est.n hoc crimine grauius, fingit n.falsum esse, quod scit esse verum. Iudæi.n. qui sub dei lege esse videbantur,
I quibusq; facta promissio Christi est, videntes magnalia, & intelligentes hoc esse quod promiserat deus, inuidia cæcati sunt vt hoc esse negarent, & non solum negarent, sed & persequerentur vsque ad mortem. Non ergo dignum est, istis peccatum hoc vnquā debere remitti, qui conscientia sua teste, deo cui se deuotos dicebant, ausi sunt repugnare. Vt autem in deum vel in Christum peccetur, diuersæ sunt causę. Aut enim aliquis dum fœlicitati alterius inuidet, dolore humilitatis suæ insurgit in creatorem: aut aliquid repentinum passus quod sit aduersum, in iracundiam excitatus, in patentem iniuriosus existit, Christi autem incarnatio etiam ad iniuriam prouocat. Dum enim ignorant homines sacramentum incarnati Christi, blasphemant, indignum ducentes si filius dei qui incorporalis & simplicis naturæ est, hominum more natus dicatur, Blasphemant ergo qui ignorant mysterium. Quamobrem conuersis his porrigenda est manus, quia sic contra verum existunt, dum pro vero se facere arbitrantur, Tortus huiusmodi & exungulatus hoc verum esse dicit quod persequebatur, Supramemorati autem Iudæi aliud senserunt & aliud egerunt, qui sine iudice & carnifice cō scientia sua teste semper torquentur. Qui
K enim per errorem inimicus existit vero, cum conuersus fuerit, gaudet cognouisse se veritatem: maleuolus autē non habet quod emendet, si enim conuerterit se, incipiet verum dicere quod prius falsum esse non nesciebat. Spiritui autem sancto vt fiat iniuria, causa nulla extitit: officium enim eius offensionem non parit, quia in virtute signorum & prodigiorum appatet. Quis enim insibilare contra eum audeat, videns mortuos excitatos? Aut quis irascatur ei cuius effectu videat currentes paralyticos, cæcum lumen accipere, surdum audire? Aut quomodo non amabit eum, quem videat spiritus immundos eijcere, leprosos mundare, & simul omnes infirmitates curare? Huic Iudæi maluerunt iniuriam facere, opus eius dicentes opus esse dæmoniorum, dummodo inuidiam atq; odium contra saluatorem exercentes explerent: idcirco neq; hic neque in futurum hoc peccatum remitti eis ostendit. Sed Nouatianus maiora, inquit, crimina nominatim non remitti probantur.i.idololatria & fornicatio post lauacrum, Idcirco enim in baptismo ait, simul omnia remittuntur peccata, vt de cætero si quid graue commiserint, nullo modo veniam consequantur: quia post acceptum spiritumsanctum, quod contra spiritum L
sanctum est admitti non debet. Quis neget peccari nunquam debere, si esset possibile? Porrò autem sciens deus fragile genus humanum, semper remedijs salutaribus prosecutus est eos, vt post peccata haberent quomodo se repararent. Si autem spiritus datus prohibet peccantibus dari pœnitentiam, nulla prouidentia est in nouo testamento, & melius videbitur veteribus prouisum, quibus medicina illa minime est denegata. Et quomodo maior gratia est in nouo quam in veteri? Nam hoc inimici est, qui sciens hominibus aliter prouideri non posse vt perueniant ad salutem quam interuentu pœnitentiæ spiritumsanctum dari, cui si iniuria facta fuerit metu aliquo, aut per aliquem errorem, iam satisfactio locum non habeat reformandi hominem. Hoc est occasionem quęsisse perdendi homines non saluandi. Sed absit, quia dn̄s ait, Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Nam si no- Lucæ 9.
bis peccata quæ in nos peccamus inuicem, si conuertamur, septuagiessepties remitti a nobis alterutrum præcepit Deus, quanto Mat. 18.
magis ipse si in illum peccetur ignoscit conuersis? Omnem enim peccatorem conuerti M 2. Cor.
vult. Vnde Apostolus fornicarijs & im- 12.
mundis remissum probat dicens, Ne forte veniens lugeam multos ex his qui ante peccauerunt & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione quam gesserunt. Probat quosdam egisse pœnitentiam, de quibus non dolet, sed gaudet.

Aliquos

Aliquos autem significat non egisse fornicationis suæ pœnitentiam, propter quod & lugere se eos dicit, non pertinentes ad vitam, quia non egerunt pœnitentiam. Si enim huiusmodi criminis in hac vita semper agenda pœnitentia esset, non diceret lugere se eos, quia non egerunt, sed quia non agunt. Scientes autem hæc, incipient peragere pœnitentiam, quia non egerunt. Hoc enim volebat vt veniens ad eos pacem haberet cum communione eorum. Ecce probatum est, fornicarijs post actam pœnitentiam communicandum esse. Non enim potest illis communicari quamdiu agunt. Tunc autem communicandum est cum desinunt agere iudicio Ecclesiæ. Nunc superest videre an specialiter idololatris posse remitti probemus. Legimus enim in Apocalypsi beati Ioannis Apostoli pœnitentiam super ido-
A lolatriam prædicari. Commonentur enim
Galat. 4. Episcopi, quos angelos vocat. i. nuncios, si-
Apoc. 2. cut beatus Paulus Apostolus ait, Sicut angelum dei accepistis me, vt peccantibus dent pœnitentiam, nec eos patiantur minime commoneri qui scandala faciunt in Ecclesia, cum sint & ipsi de Ecclesia. Dicit ergo, & angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hæc dicit, qui habet gladium ex vtraq; parte acutum, Scio vbi habitas, vbi sedes est satanæ. Et tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. in diebus quibus Antipas te-
Nu. 24. stis meus fidelissimus occisus est apud vos vbi satanas habitat: sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam qui docebat Balac mittere scandalum sub oculis filiorum Israel, manducare de idolatis & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum, Similiter age pœnitentiam. Hanc dicit esse doctrinam Nicolaitarum quæ fuit in Balaam. i. idololatriam & fornicationem, de qua iubet agi pœnitentiam. Et quia hominibus Ecclesiæ loquitur, ostendit dicens, Hæc dicit spiritus Ecclesijs. Quis autem fructus est pœnitentiæ ita significat, Vincenti, inquit, dabo manducare manna quod est absconditum, vt per pœnitentiam quisquis vin-
B cat peccata. Quid est enim pœnitere, nisi dolere præterita. & de cætero temperare ab his quæ admiserat? Et angelo Thiatyræ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit filius dei qui habet oculos sicut flammam ignis, & pedes eius similes æramento Tyrino, Scio opera tua & dilectionem & fidem & ministerium & patientiam & opera tua nouissima meliora prioribus, Sed habeo aduersum te, quod sinis mulierem Iezabel, quæ se dicit Prophetam & docet & seducet seruos meos fornicari & manducare immolata idolis: & dedi ei tempus ad pœnitendum, & noluit agere pœnitentiam de fornicatione sua. Ecce mittam illam in lectum, & adulteros eius cum illa in tribulatione magna, nisi egerint pœnitentiam factorum suorum, & natos eius occidam morte: & scient omnes Ec-
clesiæ, quia ego sum qui scrutor renes & cor Hie. 17.
da, & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico & cæteris qui Thiatyræ estis, qui hanc doctrinam non habetis, & ignoratis altitudinē satanæ, sicut dicunt, non mitto in vos aliud pondus, Verum tenete quod habetis donec veniā, Vincenti autem & seruanti opera mea vsq; in finem, dabo ei potestatem super gentes. Sub vna epistola data ad Ecclesiam Thiatyram,
duplicem Nouatianæ hæresis confundit & C
explodit errorem, & pœnitentibus enim idololatriæ causa fructum promittit, & in vna Ecclesia malos non contaminare bonos ostendit, cum vnius vtique essent communionis: nec enim extra Ecclesiam positis scribebat dicens. Qui habet aures, inquit, audiat quod dicit spiritus Ecclesijs. Simili etenim modo Apostolus Paulus, Scimus. n. in- Rom. 3.
quit, quia quæcunque lex loquitur, his qui sub lege sunt loquitur. Et alio loco.
Quid enim inquit, mihi de his qui foris 1. Co. 5.
sunt iudicare? Vnius ergo Ecclesiæ homines, partim ad pœnitentiā prouocat, partim
collaudat dicens, Vobis autem dico cæteris Apoc. 2.
qui Thiatyræ estis, quicunq; nō habetis doctrinā istā. i. idololatriæ, tenete quod habetis
donec veniā: hoc est perseuerate vsq; ad fi- Mat. 10.
nē, quia qui perseuerauerit vsq; in finē, hic saluus erit. Similiter & qui perseuerauerit in malo, damnabitur. Ac per hoc sicut iustitia iusti non liberabit eum in die qua errauerit, sic & iniquitas iniusti non nocebit ei cū conuerterit se. Ideo dixit, Sacrificans dijs eradicabitur: Si āt conuerterit, vita viuet. Sicut est & illud qđ ait dominus, Qui me
negauerit, negabo eum. Si autem converte- Ibidem.
rit se, non poterit negari ab eo quem confi- D
tetur. Hinc est vt diceret in Psalmo, Non Ps. 142.
iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens. Hæc enim sententia imputatur homini in qua moritur. Nam quia in Ecclesia mali cum bonis futuri essent vsq; ad iudi-

cium

cium dei, ipse deus significauit, dicens, Simi-
Mat.13. le est regnum cœlorum reti misso in mare,
quod ex omni genere piscium collegit. Cū
autem venissent ad litus, bonos segregaue-
runt in vasa sua, malos autem foras mise-
runt: Sic erit in consummatione seculi, exi-
bunt angeli & segregabunt de regno dei om
nia scandala, & eos qui iniquitatem fa-
Mat.22 ciunt. Hæc causa significatur etiam in illo
qui inter discumbentes inuentus est non ha
bens vestimentum nuptiale, quem solum
proiectum de cœtu ostendit Ecclesiæ, quia
crimen indignitatis eius non polluit cæte-
ros: & quia hæc indignitas eius designata
est, eo quòd vestimentum non habuerit nu-
ptiale, manifestus fuit cæteris, Videbant.n.
eum inter se aliud esse vestitum. Hinc est
2.Ro.2. vnde Paulus Apostolus, In magna autem,
inquit, domo, non solum sunt vasa aurea &
argentea, sed lignea & fictilia. Istud propter
Hymeneum & Philetum posuit, qui cum
E essent ex Ecclesia, peruersa de resurrectione
sentiebant: sicut aliqui de Corinthiorum
Ecclesia resurrectionem negabant. Sed hāc
domum magnam Nouatianus mundum si-
gnificat intelligendum, non Ecclesiam, ne in
vna Ecclesia malos cum bonis, mundos cū
immundis cogatur asserere. Quod facile
puto conuelli. In vna enim domo omnes
sub vno sunt nomine: quamuis enim mo-
ribus diuersi sunt, vno tamen domini sui
nomine censentur & professione. Mundus
autem hic diuersæ professionis continet ho
mines, ita vt dispares profiteantur se habe-
re, & deos & dominos. Vides ergo non hoc
potuisse dici de mundo, sed de Ecclesia, in
qua sub vno degentes nomine diuersi sunt
actu. Quod quidem Nouatianum nō igno-
rasse aduerto, sed quia abscessionis suæ iu-
stas querimonias non habebat, ne aperte
erubesceret, argumenta quædam sibi confla-
uit per malam legis interpretationem, qui-
bus excusare niteretur & tegere liuoris sui
inuidam voluntatem. Denique respondet
ad hæc quæ diximus dicens, Nec ego renuo
agendam pœnitentiam admissæ idololatriæ,
sed ego remittere non audeo, quia crimen
hoc ab eo remittendum est in quem admis-
sum est. Hæc autem cum dolo respondet.
F Interpretationibus enim suis detegitur,
quibus fraus eius apparet. Quando enim di-
cit scriptum est, Qui me negauerit, & ego
Mat.12 negabo eum: & mentiri non potest cuius
verba sunt: pœnitentiam quam agendam
dicit, inanem & infructuosam ostendit. Si
enim sententia data est, & non fallit qui di-
xit, quid excruciare compellis hominem la-
mentationibus & gemitibus, qui huius rei
effectum, aut denegas, aut scire te minime
profiteris? Omnis enim qui consilium ali-
cui dat, ad hoc vtiq; dat, vt quid ex eo pro-
ficere possit prædicet. Sed quia tu Nouatia-
ne dolose hoc profiteris, ad illudendas mē-
tes hominū agendā pœnitentiā dicis, Scis
enim aperte hoc negari non posse, subtiliter
facis, quia non voce, sed effectu pœnitentiā
amputas. Omnem certe qui idolis sacrifica-
uerit, in spiritum sanctum dicis peccare, cui
neque hic, neque in futurum peccatum hoc
remitti per legis verba contendis. Quomo-
do ergo huius delicti agendam pœnitentiā
dicis, nisi quia fallis, sicut supra ostendi?
Sed soles alio dolo fraudem hanc uelle con-
tegere, dicens eodem sensu etiam Petrum
Apostolum dixisse Simoni, Age pœniten- Act.8.
tiam ab hac malitia tua, si forte remittatur G
tibi. Sed contuens Apostolus Petrus vete-
rem & venenatam malitiam hominis & per-
amaram, idcirco dubium dedit responsum.
Quis enim mortalium sic peccauit, vt do-
num dei pecunia vellet mercari? Maleuo-
lentiæ ergo responsum istud datum est, non
errori. Hæc est enim quæ remedium non
habet, quia nec error est, nec per quē excuse-
tur necessitas, vt possit per fletum ad veniā
peruenire, Si in tali itaq; causa aliqui fue-
rint inuenti, hoc audiant quod audiuit & Si
mō. Nam ideo dubie respōdit ei Apostolus
Petrus dicens. In felle.n. amaritudinis & in
obligatione iniquitatis video te esse. Si ergo
in tam graui causa, & quæ sine remedio vi-
deatur, dubie responsum est, ambiguum
non est, eis qui errore aut necessitate ali-
qua in deum peccant posse remitti si con-
gruam pœnitentiam agant. Hoc enim con-
cessum est iuri ecclesiastico ab authore, vt
& pœnitentiam det & post pœnitentiam re
cipiat. Et adhuc est aliquid quod deprehen-
dit Nouatianus, Cur, inq̄t, corpus domini
tradunt eis quos nouerūt peccatores? Qua-
si possint ipsi accusatores esse, qui sunt iu-
dices. Si autem accusati fuerint & manife- H
stati, poterunt abiici. Nam quis iudex Ioā.12.
accusantis sumat personam? Nam si ipse do-
minus Iudam passus est quem sciebat fu-
rem esse & ea quæ mittebantur exportare,
nec eum qui accusatus non est, abiicit: hic
exemplo vti oportet, vt eum abiicere non
liceat

licet qui publice detectus non fuerit. Nam
Matt. 1. nec iusto viro competit aliquem accusare.
Vnde Matthæus, Ioseph cum esset, inquit,
homo iustus & nollet eam traducere, voluit
eã occulte dimittere. Iudas ergo cũ esset
inter discipulos, contagione sua non eos maculauit,
dissentientes vtique à furtis eius, &
eucharistiam inter eos accipiens non polluit
innocentes. Nec dominus ei quem latronem
sciebat corpus suum denegabat, quia
1.Co.11 secundum Apostolum, Qui indigne sumit,
gladium sibi sumit. Vnde nec ab oculis eius
se auertit. Peccatores etenim eos polluunt
qui consentiunt malis eorum. Vnde di-
Psal.49. ctum est. Videbas furem & concurrebas
1.Co.5. cum eo. Hinc est vnde Apostolus plebem
Corinthiorum arguit, propterea quòd illũ
qui publice vxorem patris habebat, non corriperent
aut euitarent, vt se emendaret, dicens:
Nescitis quia modicum fermentũ totam
massam corrumpit? Cum enim nõ esset
I dux aliquis aut præpositus Ecclesiæ, plebis
erat corripere eum quem videbant tam turpiter
& obscœne inter eos conuersari. Ac
per hoc quasi consentientes eos crimini eius
Apostolus arguit. Nec enim in hac re
accusatore opus erat, aut testibus. Publice
enim nouercam suam loco uxoris habebat.
Itaque quantum ad causam nostram pertinet,
exposuimus rationem, non alios criminantes,
sed nos defendentes. Nouatiani autem
obtestor conscientiam qui nos semper
accusat, si sanctos scit esse omnes quos secum
habet. Intantum autẽ irascitur nobis,
vt & Christianos nos neget, cũ sciat nos ea
fide initiatos de qua ipse præsumit Christianum
certe professio facit & vita. Si ergo
vides hominem ea profiteri quæ tu, & non
dissimilem esse in vita, quare negas esse eum
1.Co.12 quod tu es? Certe qui dicit dominũ Iesum
in spiritusancto dicit, verum. n. dicit, Omnis
enim veritas de deo est. Cur non assentis
vera dicenti, sed negas fatenti? Deinde contradicis
non ratione sed furore. Nunquid
non inimicus dei videris, qui vera de dño
deo profitenti resistis? Nunquid paganus,
audiens aliquem idola dicentem esse deos,
negat paganum esse? Cur tu negas Christianum
quem audis verba integræ fidei profi-
K tentem, cum legas, Corde creditur ad iusti-
Ro. 10. tiam, ore autem confessio fit ad salutem? At
tu ut inimicus, quod per iracundiam non
vides, deo repugnans, negans hoc confi-
Luc.12 tentem habere salutem, cum dñs dicat, Quicunq;
me confessus fuerit, & ego eum. Nũquid
ait, si Nouatianus me fuerit confessus?
sed tu hoc sic astruis, vt tibi hoc defendere
videaris, vt is saluetur qui non Christianus
tantum, sed qui fuerit & Nouatianus. Sed si
in Christo facta confessio dat salutem, vbicunq;
apud quoscunq; integra fuerit hæc cõfessio,
habet salutem. Itaq; si confessionis huius
traditio corrupta est apud nos, aut sensus
immutatus, recte accusas. Si enim hæc
manet in nobis sicut & in te, nos negando,
& te negare videris. Sed fidei ministros accusas,
Fac verum esse, quamuis probare
non possis. Qui tamen ab his audierunt,
verum est, quod audierunt, an falsum? Nec
enim si vitiosus verum dixerit, non erit verum,
quia à vitioso dictum est, Cum alia
causa sit conuersationis & alia professionis.
Nõne persecutor odio Christiani nominis
professionem persequitur, nõ cõuersationẽ?
Primo in illo sciens hoc proficere religiõni,
cum confitemur esse nos Christianos, sacri- L
legus confitentibus nobis credit quod non
vult audire, quia odit. Tu autem eum eiusdem
professionis sis & signaculi, non credis
confitentibus nobis quæ ipse confiteris.
Si aliter nos renatos scires quàm tu renatus
es, recte non crederes hoc nos esse quod tu
es. Vt quid à sacrilego persecutionem patior,
si non hoc sum quod tu es? Nam si
hoc de me profiterer quod tu de me dicis,
persecutionem non paterer. Ac postremum
mihi credendum est de me, non tibi, Meam
enim professionem quærit iudex, non tuam
de me. Quid ergo me confitentem tu negas,
cum verum sit, in hac causa non alienũ
testimonium, sed meam professionem requiri,
aut pro me, aut contra me? Nolebam
pro nomine torquere te contra me, vt appareret
si vera confitentem, & tu negares contra
me, aut cui crederetur. Dolo enim hoc
proponis, vt iustam causam videaris habere
schismatis. Nam non ignoras in hac re
meam de me testificationem requiri, nõ alienam,
& hoc verum haberi quod ego fuero
confessus, non quod alter negauerit. Manifestum,
est vtique liberos esse eos, qui amore
Christi non disquirentes hominum actus,
ad fidem eius consequendam concurrunt:
hoc eorum probantes quod sibi vtile no- M
runt, id est, vt traditionẽ fidei, quæ de Christo
est, consequantur. Nam qui præter mysterium
aliquid aliud in hac re putat homini
necessarium, traditioni facit iniuria. Minus

enim

enim sentit de gratia dei. Quando.n.nisi meritū hominis affuerit, negat donū dei proficere posse deuoto sibi, aut potiorem, aut parem facit hominem ipsi traditioni, cum longe sit meritum hominis ab hoc officio. Sicut de hac eadē re dicit Apostolus Paulus, Ego
1.Co. 3. plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq; nec qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Quomodo in hac re aliquid de homine sperandū est, cum vera data sint quæ traduntur? Videamus itaq; quid proderit si boni meriti fuerit, aut quid oberit si mali fuerit meriti. Accedens verba dei audire desiderat, quibus fidem commendans salutē se crēdit accipere. Quid facit in hac re, si bonæ aut malæ vitæ sit qui verba solēnia tradit, cū fides deuota quæratur percipientis, vt ea quæ audit toto animo credat? Nunquid si malæ vitæ sit qui tradit, impedimentum faciet percipienti, vt nō credat q̄ audit credenda, vt peccatū eius intret in cor eius ne credat? aut deus qui iustus est despicere habet deuotum sibi pp peccatum eius, quem ipse patitur esse in ordine? Nec homo sic iudicat quem constat falli frequenter, aut esse gratiosum. si ita esset, & homo causam suam ageret, nonne diceret deo, Quis sit iste cuius causa me despicis, nescio, Ego ad eum tui causa accessi, quia tuus dicebatur antistes: te q̄siui, te desideraui, tibi credidi, de homine nihil speraui. Quare ergo mala eius mihi obsint, quem nescirem nisi te quæsissem? Si bona eius mihi possent proficere, iustum videretur fortè, vt & mala eius obessent mihi. Si sicut bona eius si dubie credidissem, nihil proderant mihi, ita & mala eius nihil obesse mihi debent bene credenti: Ego enim verbis eius fidem dedi, quæ à te data dicuntur. Quicunque te inspirante loquuntur, de te promittunt: huic de se nihil credidi, nec gestis eius; sed fidei quæ ex te est, me copulaui. Secundum hęc integra est causa credētis. Aduocatorum enim more accipi antistites. Nūquid si malæ vitæ sit aduocatus, contra susceptum eius pronunciabitur? hoc est officium aduocati, vt secundum iuris ordinem, suscepti sui causam peroret. Nunquid poterit vita eius, si turpis est obesse causæ
B suscepti? Persona enim aduocati nec obesse nec prodesse poterit: qualis enim fuerit causa, sic & respōdebitur ei. Sic sunt, & q uolūt Christiani fieri accedūt ad antistitē, dicūt ei vota sua. Ille facit verba iuris Ecclesiastici: si vera vota sunt, suscipiuntur à iudice. in quo ille aut obesse poterit, aut prodesse? quippe cum nec causam suscepti sui norit. Deo.n. iudici soli cognitum est, quis, qua mente accedat. Antistitis ergo est, delegato sibi fungi officio: iudicis autem, aut suscipere, aut renuere causam suscepti. Ipse enim inuenitur dixisse, Filia fides tua te saluam fecit. Vides itaq; nullius adiutorio, sed vnumquenque fide sua saluari. Hoc.n. deus decreuit fidei, vt si non dubitet, omne quod voluerit consequatur. Tu tū non vt amicus, sed quasi inimicus Christi, populum sub tuo nomine congregasti, vt non sint Chrìani, nisi fuerint & Nouatiani, cum Apostolus condemnet, si quis dicat se Paulianum, aut alterius alicuius: sed tu potiorem te iudicans, super Christi nomen tuum posuisti, quasi ille non sufficeret ad tuendam ecclesiam suam. Matt. 9. 1.Co. 1.

Quō in Leuitico dn̄s sacrificia & libamina offerenda præcepit, quæ alibi respuit? 103

C Cum constet in Leuitico de sacrificijs offerendis dn̄m mandasse patribus, vt offerrent libamina vel sacrificia, siue holocausta, Deniq; sic dicit per Hieremiam prophetā, Hæc dicit dn̄s, Holocausta vestra congregate cum sacrificijs vestris, & manducate carnes: quia non sum locutus ad patres vestros, neq; mandaui illis qua die eduxi illos de terra Aegypti. De holocaustis & sacrificijs si penitus aduertas, non est de hac re facere quæstionem: nec mentitum dominum aut immutatum putes, vt mandaret, & postea denegaret. De huiusmodi enim sacrificijs & libaminibus seu holocaustis nihil inuenitur mandasse, de quibus nunc se locutū testatur. Duo etenim genera sacrificiorum aduerte, vnum quod per singula genera offerri mandatum est, & aliud quod voluntarium dictum est. Illud ergo quod per diuersa genera, siue pro peccatis, siue pro primogenitis offerri præceptum est, quid & quale & quō offerendum esset, mandatum est. Sacrificium autem voluntarium non vtique mandatum est, quia arbitrio remissum est: vt si aliquis voluisset offerre, quod illi visum fuisset offerret: voluntaria enim erant hæc sacrificia. Et quia negligenter & improuide
D hæc offerebant, non deliberantes, quia qui offerret potentiori, munera electa offerret: idcirco dicitur eis, Non mandaui vobis de his: sed si vultis, debetis quæ digna sunt offerre. Sic etenim inuenitur & Cain peccasse, cum non considerat deo hæc deberi offerri, Leuit. 1. Hier. 7. Duo genera sacrificiorum. Gene. 4.

ferri, quæ potiora sunt. Cum enim ad propitiandum deum hæc offerre se dicerent, in eo ipso prouocabant deum ad indignationẽ, vt in id quod dicerent se bene facere, peccarent offerrentes deo holocausta indigna. Vn
Mala. 1. de dicit in Malachia propheta, Si adducatis ad uictimam cæcum aut claudum aut ægrũ, non est bonum. Offer autem ea duci aut prę posito tuo, si suscipiet te, dicit dominus omnipotens. Hinc est ut per Esaiam de eadem
Esa. 1. re queratur deus, dicens, Quo mihi oues holocausti tui? Neq; in sacrificijs tuis honorasti me. Non enim ad hoc te feci, vt laborares in thure, aut ut mercareris mihi argento incensum, nec adipem sacrificiorũ tuorũ concupiui: in peccatis autem tuis & iniquitatibus astitisti mihi. Manifestum est itaque ortas esse querelas: quia cum voluntaria sacrificia offerrent, non in his deum honorabãt, offerentes indigna, cum hæc vtiq; nõ essent
E necessitatis. Si enim mandata fuissent, necessitate videbantur qualiacunq; offerre. Qñ autem arbitrio suo hæc offerebant, talia debebãt offerre, ex quibus exequium in se dei ostenderent. Sed quia animus illorum cupiditate idolorum errabat, inconsiderate hæc agebant. Igitur duplici genere exprobrantur, quia & inique agentes, deo audebant of-
Psal. 50. ferre: & quæ indigna erant, offerebant. Cũ iniqui actus non sacrificijs redimantur, sed lamẽtatione & misericordia. Vnde dicit Dauid cum peccasset, Si voluisses, sacrificia dedissem, vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, & cor contritum & humiliatum deus non spernit. Denique dicit Samuel ad Saul, qui cũ
C contempsisset præceptum domini, sacrificio deum putabat posse placari. Non enim inquit, uult deus sacrificium magis, quàm au-
1. Re. 1. diri uocem suam. Et scriptura dicit, Miso-
Osee. 6. ricordiam volo plus quàm sacrificium. Iudæi cum iniusti essent & immisericordes, oblationibus propiciũ deum fieri arbitrabantur: sicut & nunc quidam spernentes iustitiam, oblationibus laudari se putant. Bona
F est ergo oblatio, si seruetur iustitia, & non negligatur misericordia: quia quod nobis
C petimus, & alijs præstare debemus. Si in
104 euangelio Lucæ dominus nuncians bellum Iudaicum aduersum se futurum dixit discipulis suis, vt gladios sibi pararent: quomodo postquam inceptum esset bellum duce Scariothe, & videns Petrus Apostolus insurgentes hostes, protulit gladium, & amputauit auriculam serui sacerdotum, dominus idem vetuit? Sciens dominus bellum Iudaicum aduersus se futurũ, dixit discipulis suis vt gladios sibi pararent: quo facto, eum cœptum esset bellum duce Simone Scariothe, videns Petrus Apostolus insurgentes hostes, protulit gladiũ, & amputauit auriculam serui sacerdotum. Tunc dñs iussit Petro, vt recõderet gladium in thecam suã. Omnis enim inquit, qui accipit gladium, gla Mat. 26
dio peribit. Vt quid parari iussit, qui prohibuit percutere: reum etiam mortis designans eum, qui percussit gladio, cum non vtique iniuste videatur. Apostolus percussisse? Quantum enim pertinet ad Petrum percussit eum quem contra se armatum videbat. Resistere. n. debuit ingratis seruis, & ad dominum necandum armatis. Si singula membra inspicias caute, cuius uis patefieri rationem, inuenies & alia quę requires his dictis. Quid enim opus erat, vt hic qui spi G
ritali fretus erat virtute, gladios iuberet parari carnales: & qui prius iussit, in via nec peram ferri, nec pecuniam, nec virgam, nũc iuberet habere, quæ prius ꝓhibuit? Incipiamus ergo cur gladios iusserit parari, & occidi prohibuerit, explanare. Nõ solum enim inimicorũ, verũetiam ipsorum discipulorũ suorum causa, ad superuenturum bellum arma procurari præcepit. Noua enim & mirabilis res futura erat, vt is qui noua & inaudita ligna faciebat, sic subito humiliaretur, ut & uerberibus subijceretur & morti. Ne ergo velut impręscius hæc pati videretur, & à quo forte virtus recessisset, hæc omnia sic prædixit, vt non dubitaret de his, sed pręscius contra hæc se pararet: & quia voluntate humiliatus est, non resistere acrius inimicis iuberet: intantum seipsum esse qui fuerat ostendens, vt iam detentus, aurem, quæ abscisa fuerat, restitueret, vt
vt quod gladio operãte deciderat, redderet: Luc. 22.
non quasi carnalis vtique medicus, sed quasi corporum conditor opus suum truncatũ refinxit. Nec. n. possunt medici abscisa corporis membra reparare. Vt autem dei virtus in illo non diminuta, sed ita vt fuerat inesse videretur, & illud firmaret quod dixerat. H
Potestatem habeo ponendi animam meam, Ioã. 10.
& potestatem habeo iterum sumendi eam: hac ergo causa gladios parari, non tamen occidi iussit. Nunc illud ostendere superest, quare contuẽs factum Apostoli Petri, eum qui gladio vsus fuerit, gladio dixit perire,

cum

eum non iniuste percussisse videatur. Nam
Luc.22. sicut significatur in Luca, ipso domino permittente percusit, & sic prohibitus hęc audiuit. Ideo etenim permissum est, & vt vindicare se posse videretur, sed nolle: & vt virtus ostenderetur in eo manere, in quo fuerat, vt in vtroq; vindicare se posse non ambigeretur: inimici vero pro certo haberent datam sibi ab eo potestatem, vt hoc facerent. Non enim victus apparebat, sed tradens se voluntati eorum. Quare ergo sentẽtia data est, vt qui gladium accipit, gladio pereat: nisi quod nulli licet, excepto iudice, quenquam gladio occidere? Apostolo aũt Petro usque ad hoc permissum est, vt dolorem faceret, nõ quod occideret. Ob hoc.n. audiuit, ne iterũ
I percuteret. Didicit pręterea, quia Christianis
Mat.10. iam factis occidere non licet. In misericordia.n. positi, lege iuris mũdo crediti vti non licet aspere. Illud autẽ quod ante euntibus in via discipulis, mandasse videtur, vt nihil tollerent in via, pacis est causa, & gratia virtutum, & affabilitas doctrinæ. Quid enim opus erat tollere aliqd in via, quibus signorum causa omnia offerenda erant? At vbi tẽpus, quo se pati promisit, aduenit, propter qđ rixa magis quam bellum imminebat, armatos iubet esse discipulos: non vt repugnaret qui pati volebat, sed, vt dixi, vt pręscium se huius rei, & in potestate habere possessionẽ suam ostenderet: humiliaret autem se humanæ salutis causa, quod suo loco dicetur.

105 Quomodo propheta quadret cum Euangelio, de obscuratione Solis, & quibusdam alijs. Cum in primo aduentu domini prædictum sit, quia contenebraretur Sol in passione eius, eadem hora qua factum probatur, id est, meridie. Sic enim scriptum
Amo.8. est in Amos propheta, Et erit in illa die, dicit dominus accidet Sol in meridie, & contenebrescet super terram dies lucis. Illo ergo die à sexta hora contenebratus est Sol vsque ad horam nonam, & ita completa est prophetia supradicti Prophetæ. Imago huius rei, quę futura est in aduentu do-
K mini secundo, in passione domini est ostensa: quia in fine, cum cœpit dominus aduenire vt iudicet mundum, soluentur luminaria ab officio suo, dicente domino, In il-
Mat.24. lis diebus Sol contenebrabitur, & Luna non dabit lumen suum. Quod quidem, & Iohel propheta non prætermisit, vt cum
Iohel.2. à multis significatur, sine dubio impleri creditur. Ita enim dixit, Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, priusquã veniat dies dñi magnus & manifestus. Hoc quantum apparet, secundo aduentui magis congruit: tunc enim omnibus sic aperte manifestabitur, dicente scriptura. Tunc videbit illum omnis oculus, & plangent se super illum omnes tribus terræ, & qui illum Apoc.1.
crucifixerunt. itaque si in vtroque aduentu hoc continetur, quia Sol contenebrabitur illis diebus, qui dies ille, quo ampliari solem & lunam cecinit scriptura? Ait enim inter cætera Esaias dicens: Eritque super omnem Esa.30.
montem excelsum, & in omni loco excelso aqua perambulans in die illa, cum perierint multi, & cum ceciderint turres: & erit lumen lunæ, & lumen solis, & lux solis erit septies tantum in die, cum sanabit contritionem populi sui: & cætera. Qui dies potest intelligi, quo promisit se dominus sa- L
nare contritionem populi sui. Hunc opinor esse diem, quem pater Ioannis Zacharias ostendit dicens, Benedictus dominus deus Lucę.1.
Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui, Sicut locutus est per os sanctorum Prophetarũ suorum, qui a seculo sunt. Et liberabit nos de inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. Et Simeon inter cætera, Hic positus est, inquit, in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel. Hæc ruina est Scriba- Affutũ.
rum & Pharisæorum & principum Iudæorum, quos Propheta significauit per turres. Lucę.2.
His ergo per incredulitatem ruentibus, alij surrexerunt credendo, qui prius videbantur infirmi, & ægri per negligentiam. Vnde Ioan.9.
Saluator in iudicio ait, Ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant: vt q. p legis culturam & peritiam lumina videntur, per incredulitatem excæcentur: cæci vero, id est, imperiti vel publicani viderent, dum crederent, Quorum infirmitates Propheta Saluatorẽ Esa.53.
portaturum prædixit. Itaq; hoc tpe Saluato- M
ris factum est, sicut legitur in Euangelio, quia ipse infirmitates nostras accepit, & vulnera nostra curauit. Quę quidem omnia in passione Saluatoris consummata & adimpleta sunt: sic enim salus humani generis, tam apud superos quàm apud inferos & redempta est & firmata, quia prophetia Zachariæ supradicti vtrunq; comprehendit. Et hic.n. apud superos liberati sunt à cõtritio-

ne inimicorum interuentu misericordiæ: & illic apud inferos, cum erepti sunt de tartaro. Cuncti.n.qui sperauerunt in promissum Christum, expectabant aduentum eius, vt deuicta morte liberarentur de inferno. Vnde dixit, Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris. Si quis autem salutem hanc & in secundo aduentu contineri intelligat, in vtroque tamen aduentu, maxime in secūdo, Sol conuertetur in tenebras, & luna nō dabit fulgorem suum. quomodo ergo augebit solem & lunam die, quo visitabit dominus populum suum, aduertemus, quando vtroque in tempore, quo cœpta liberatio populi & adimpleta est, solem & lunam non minui, sed contenebrari legamus: nisi planè solem & lunam sanctis comparatos intelli-
A gamus: sicut in alio loco legimus sanctos luminaribus adæquatos, & Paulo Apostolo prædicante, quia inter hos homines sancti in hoc mundum velut luminaria videātur. Et in Euangelio, Tunc iusti, inquit, fulge-
Matt.13. bunt sicut Sol. Dñs.n.opera iusta lumen ap
Matt. 5. pellat, Sic.n.ait, Luceat lumen vestrum corā hominibus, vt videntes opera vestra bona, magnificent patrem vestrum qui est in cœlis. Hi ergo, qui omnibus suis relictis, dominum sequuntur iustitiæ & sanctitatis causa, Soli & Lunæ comparantur septies honora-
Luc.18. ti, sicut dicit dominus, Nemo est qui relinquat domum, aut vxorem, aut filios, aut agros, qui non recipiet septies tantum in hoc seculo. Qui ergo ad præsens septies honorantur, potest intelligi, qui etiam in futuro septem partibus clariores cæteris futuri credantur, vt resurrectio eorum soli comparetur ac lunæ, cæterorū vero sicut stellæ sint. Claritas ergo sanctorum, quæ hic septies honoratur, in resurrectione aliud septies consequitur, vt qui hic claritatem Lunæ habet, in futuro Solis accipiat claritatem: & qui hic soli comparatur, septies tantum futurus creditur accipere. Propheta ergo Esaias solis & lunæ comparatione sanctorum merita au-
B geri prædixit: nec immerito: si enim ipse dominus sol iustitiæ dictus est, sancti autem similes ei erunt, Ioanne Apostolo dicente,
1.Ioā.3 Cū enim apparuerit, inquit, similes ei erimus: conuenienter sanctos in sole esse significatos, septem tamen partibus maiorem solem quàm lunam Propheta supradictus ostendit. Quando enim lunam sicut lumen solis futuram ostendit, solem autem septies tantum, ad modum vtique solis septies lunā

augeri significat, vt talis sit tunc luna, qualis nunc est sol: quantus sanctorum ratio hic vertatur; sub hac tamen causa luminarium ex parte prodidit quantitatem, vt post crementum solis & lunæ tantum iterum maior sit, quantum est sol: & quantum in præsenti distat sanctus à sancto, tantum distet in futuro post remunerationem? Quo- 106
Gen.1. modo intelligenda sunt quæ habētur in Genesi, præcipue de opere sex dierum. In principio fecit deus cœlum & terrā, Si cœlum in principio fecit, & terram, Cœlū aūt firmamentum est, sicut in subiectis apparet: non est verum, quia prior lux facta est, & sic firmamentum: aliud.n.cœlum significare non poterat, quia facturam mūdi describit, deo operante perfectam. Propterea.n.ꝙ diuersis opinionibus homines fallebantur in C causa mundi, Moyses deo se inspirante ostēdit quæ esset ratio mundi. Quibusdam.n.videbatur initium non habere, alijs initium quidem habere, sed ab angelis quibusdam fabricatum esse. Nonnullis vero factus similiter, sed à spiritu quodam, qui est & deus potestatis aduersæ. Pauci aūt de origine veritatis traducem sequentes, deum opificem eius asserebant. Horum ergo causa diuersitatis, qui falsa opinione trahebantur, coactus est Moyses quæ esset causa huius vera ostendere, ne filij Israel erepti de potestate Aegyptiorum, à falsa tñ intelligentia eorum liberati non essent. Ipsi.n.inter cæteros magni erroris studium sequebantur: hi.n.antiquitus præ cæteris vanæ philosophiæ operam dabant. Denique Moyses per id, ꝙ à filia Exod.2
Pharaonis adoptatus videbatur, eruditus est Acto.7.
omni sapientia Aegyptiorum. Quid est ergo quod dicit, In principio fecit deus cœlū & terram: si.n.firmamentum significat, secundum quod supra ostendimus, videamus quid dicat. Arbitramur, quia Moyses vt omnem errorem inferioris creaturæ auferret, impensarum facti mundi in principio substantias ipsas, ex quibus mundus con- D stat, factas esse significauit. quia si hoc tacuisset, coæternæ forte putarentur esse substantiæ deo iugabiles æstimatæ: vt qui huius rei testimonium recipit, ambigere non possit factum esse mundum, quando substantias, quæ ad impensas mundi profecerunt, initio subiectas fatetur. Igitur in principio fecit deus cœlum & terram.i.supernam & infernam substantiam. Superna est, qua constat cœlum: inferna autem concre-

tio

tio est quædã feculenta, quæ profecit in ari-
dam quæ dr̃ terra, & tenebras. Vnde dicit in
Esaia Propheta, Ego deus, qui feci lucẽ, &
Esa. 45. creaui tenebras. His ergo creatis, fecit simul
substantiam: hoc est aquam, tenebras, & ter
ram ante tp̃a: tempora enim sub firmamen-
to sunt. Firmamentum. n. sicut quibusdam
videtur, glacies est aquarum. Et ideo firma-
mentum dicitur, quia concretis diuinitùs
aquis firmatum est, quod ab occulendo vel
celando appellatum est cœlum. Itaq; pro-
pterea q̃ aqua maius sit elementum, prior
est significata: & quia pars eius profecit in
cameram mundi, terra autem pauimentum:
Quæ quidem & Dauid à spiritusancto crea
ta fatetur. Ait enim. Et aquæ quæ super cœ-
Ps. 148. los sunt, laudẽt nomen dñi, Quia ipse dixit,
E & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt:
Post hæc ergo elementa ante compaginatio
nem mundi fecit deus lucem, vt opera eius
in lucem procederent, quæ lux modo dispo-
sita, cursum diei expleuit. Facta est nox iux-
ta diei modum, quę similiter impleto modo
spatij, illuminata est aduentu luminis matu-
tini: & sic impletus est primus dies, cum cœ-
pit secundus: nox. n. diei deputata est, vt si-
mul dicantur vnus dies: propterea enim q̃
subiectæ sunt tenebræ lumini, authoritate
carent, nec possunt numerum facere. Tri-
ginta etenim dies vna luna appellantur cum
secum habeant noctes. Itaq; lucis ministe-
rium, quo spatium consumit sibi decretum,
dies nuncupatur. Tenebrarum autem sub-
stantia antequam illuminetur, nox appella-
tur. Spatium autem illud, quod inter occa-
sum & ortum est, nox est: non enim tene-
bræ faciunt noctem sicut & lux diem, quia
tenebræ manent in sui natura. Lucis autem
accessus facit diem, & discessus noctem: non
immerito ergo subiecta est nox diei. Luce er
go facta, & cursu duodecim horarum imple
to, totidemque & noctis spatio peracto, æqui
F noctium fuit in primo die: & exinde cœpit
dies increscere super noctem tribus scilicet
mensibus, qui sunt tempus Veris: ex eo de-
inde augmento suo minuitur dies alijs men
sibus tribus, qui sunt tempus Aestatis. Et
iterum fit ęquinoctium, ita vt ex eo nox in-
crescat supra d em alijs mensibus tribus, q
sunt tempus Autumni. Et incipit iterum
nox de magnitudine sua, qua supergreditur
diem, minorari vsq; ad finẽ quarti tẽporis,
quod est Hyems, & fit æquinoctium primi
temporis, quãdo deus mundum creauit, qui
dies intelligitur esse vndecimo calẽdas Apri
lis, qũ primus dies Paschæ est, id est, primus Quo die
dies primi mensis. In lege enim mandatum creauerit
est, vt vndecima die primi mensis vespere deus mũ-
præpararent se ad Pascha faciendum quar- dum.
tadecima mensis die, id est, ab undecimo.
Iam enim vesper decimi diei in vndecimum
lucet, vt ab vndecimo calendas Aprilis ini-
tium esset primi mensis. In principio ete-
nim facta luna fuit quartadecima, quia om-
nia plena sunt facta, adde triduum à decimo
uespere, & hi sunt tres dies ante luminaria
quæ fuerunt, vt vndecimo calendas Aprilis
factus sit mundus: quia numerus lunæ ab
vndecim venit ad tertiumdecimum, cui Pa- G
schæ primus mensis integer est attributus,
vt in Pascha die solenni neque extra vnde-
cimum mundus factus est, quartadecima au
tem luna maiori lumine clarior factus est.
Inter principium ergo & claritatem, qua
illuminatus est mundus, saluator noster &
passus est & resurrexit: quia quartadecima
luna passus est, primo die resurrexit: q̃ ideo
dominicus dicitur, quia ipsum dominus fe-
cit, qui multiplicatos menses fecit, & tempo
ra, & annos. Vt autem vno atq; eodem mo-
do minime celebretur, cursus facit lunæ in
decrementis & crementis. Terra autẽ erat
inuisibilis & incomposita. Manifestum est
quia terra, postquam facta est, inuisibilis erat
& incomposita: tegebatur enim aquis, ideo
erat inuisibilis: incomposita autem ideo, qa
cum esset fluxa, non erat apta ad culturam.
Et tenebræ erant super abyssum. Tenebras
dicit fuisse super abyssum, id est, super immẽ
sam ex omni parte aquam. Et spiritus dei
superferebatur super aquam. Hanc aquam
quasi summitatem significat, super quam spi
ritus dei quia superferebatur, ostendit, vt te-
nebras super infinitam profunditatem fuisse
significet. Spiritum autem dei super aquas,
quia vbi spiritus dei erat, obscuritas non e-
rat: quantum enim poterat illuminabat a-
quam. Abyssum autem, id est, immensam
profunditatem illuminare non poterat, hoc H
est superiores aquas illuminabat, & subter
erant tenebræ, & super abyssum. Idcirco au-
tem hunc dei spiritum dicit, non quia san-
ctum hunc intelligi vult spiritum, sed eum
super creaturam hyliceam spiritaliter vult
intelligi: totum autem dei esse significãs, dei
hunc, qui super aquas ferebatur, spm̃ vocat,
vt prauam asseuerationem conuellat, qua
quidam vtuntur, dicentes aliquid esse quod

non sit dei: nam nec ordinis, nec rõnis est, vt super aquas spiritussanctus fuisse dicatur quia super omnẽ creaturam est. Quod.n. de deo est, super oẽs potestates & principatus, & similiter super oẽs potentias spiritales est. Nõ moueat aũt mentẽ alicuius, quia
Gene. 6 dei spũs dicitur, cũ constat omnia dei esse. Ait.n.deus inter cætera facturus diluuium, Non permanebit spũs meus in hominibus
Eze. 37. istis, quia sunt caro. Et in Ezechiele inter alia, Hęc dicit dominus ossibus istis, Extendam super uos cutẽ, & dabo spiritum meũ in uos, & viuetis. Nunquid hæc ad officium spiritussancti pertinent, & non ad animam? Spiritus ergo hic dei est quidem, sicut cæte-
I ra, hylicarum tamen moderatus est substantiarum: ipsius.n. ordo est his præesse. Luce ergo facta, & cursu diei moderato, & peracto secundo die, fecit firmamentum, id est, cœlum, vt lux in terra firmamenti moderaretur diem, vt esset quasi lucerna in domo. Hoc inquam firmamentum factum est ex supradicta aquæ substantia. Nunc.n. compaginatur in specie mũdus, vt de confusione rerum discretis substantijs, singulæ partes aptarentur quæ ad membra mundi proficerent. Substantiæ enim quas primũ factas esse diximus, impensæ sunt mundo. Et ideo mundus dicitͬ, quia res ab inuicem separatæ quæ erãt confusæ, & in speciẽ productę, mũdum fecerunt vocari, cuius in fabricam profecerunt. Firmamentum ergo, id est, cœlum factum est in medio aquarum, vt diuideret inter aquam, quæ erat supra firmamentum, & inter aquam, quæ erat sub firmamento: vt dei virtute in medio aquarum consisteret firmamentum, sub se & intra se & supra se & circa se habens aquam: vt esset concauum de foris, & intra munitum, ne aquæ si-
K ue interiores siue exteriores penetrarent cõcauum eius, vt esset quasi domus munita atque firmata, vt securi essent habitantes in eo. Tertio die iussit congregari aquam, quæ erat sub cœlo, hoc est intra capacitatem firmamenti, in congregationem vnam, vt appareret arida, quæ est terra, & factum est sic. Exhausta enim latitudine terræ factum esse velut alueum, in quo demergeretur omnis aqua, quæ erat intra firmamentum, & apparuit arida. Recedente enim aqua, necesse erat terram apparere visibilem, quæ prius erat inuisibilis. Tunc arida appellata est terra, & congregationes aquarum maria. Et iussit producere terram herbam pabuli, & ligna fructifera ad semen super terram. Quarto item die iussit deus fieri luminaria in firmamento cœli, vt luceant super terram: luminare maius, in inchoationem diei: & luminare minus, in inchoationem noctis, & stellas. Hæc ad conceptum & natiuitatem & ad nutrimẽta pertinet eorum, quę gignuntur in mundo, & ad signa temporum certis curriculis necessaria, necnon, & ad ornatum totius mundi. Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, si camera eius habeat auro distincta laquearia, ita & mundo ornatum præstant stellæ diuersa luce fulgentes. Luci itaque, L
quæ facta est, prior est additus splendor solis, ita vt connexa sint hæc & indiuidua. Nocti autem, quæ erat tenebrosa, datum est luminare: & quia quartadecima fuit luna quã facta est, sit, ait, luminare minus, in inchoationem noctis, facta etenim tota nocte luxit, A parte ergo ad totũ dictum est, ad inchoationem noctis: quia non semper vespere lucet. Luminare autem maius, quod solẽ dicimus, manet in initio diei, quia simul cum luce priore concretus est. Tribus ergo diebus sine luminaribus his fuit mundus: non enim erant adhuc quibus proficerent officia eorum. At vbi autem produxit terra herbam pabuli, & lingua fructifera, necessaria fuerunt, quæ enutrirent vel conseruarent quæ erant producta. Quia ergo generatio omnis horum interuẽtu perficitur, non oportuit prius hæc fieri eorum effectu quæ producta de terra sunt, ne per hoc orta putarentur: sed illa ante faceret, vt hæc sine his facta esse non ambigantur. Quinta deinde die, aquas iussit producere reptilia animarũ viuarum, & volatilia volantia super terram secundum firmamentum cœli, & factum est sic. Et inter cætera, Et vidit, inquit, deus qa Gene. 1.
bona sunt, & dixit: Crescite & multiplicamini. Ideo autem adiecit, & vidit deus quia M
bona sunt, quia à quibusdam dicuntur mala esse, vt vel sic erubescant. Quando enim deo, & conditori suo placent, nulli vtiq; debent displicere. Nam solent dicere stulti, Ideo inquiunt, vidit, & placuerunt ei, quia ante nesciebat. O hebetes, quomodo nesciuit? Quicquid voluit, productum est. An quis vult quod nescit? Et qui potest facere, potest dici, quia nescit quod faciat? Et quod amplius est, non ipse fecit, sed iussit vt fieret: & qui iussit, nõ est huiusmodi virtutis vt faceret? Sed quia huic oĩa possibilia sunt,

jubente

iubente hoc quæ non poterant, cœpit esse, vt ad huius laudẽ proficeret. Duplex ergo virtus est, ut sensibilem iuberet sensibilia producere. Sexto vero die præcepit, vt produceret terra animã viuẽtem, quadrupedia, & bestias terræ, & factum est sic, & producta sunt. Et vidit deus, quia bona sunt, & ualde bona, quia omnia necessaria sunt. Supradicta ergo die dixit deus, Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat, inquit, potestatem super omnia quę facta sunt super terram. Primum quidem
A fecit deus substantias, ex quibus mundum cõpaginaret, quo cõpacto, & omnibus ornatibus decorato, & necessarijs honestato, post hominem fecit, qui fruetur eo, & omnibus q̃ in illo sunt. Nam cum omnia super terram ex aquis & terra produci iussisset, hominem tamen vt faceret, limum terræ manibus apprehendisse describitur, vt multum differre hominem ab his quæ fecerat edoceret. Ad honorẽ enim hominis pertinere vult, quando eum dei manibus factum describit, & factum ad imaginem & similitudinem dei, id est, patris & filij. Quid sit autem ad imaginem & similitudinem dei, quanuis alibi dixerimus, hic tamen locus & causa postu-
Gene. 1 lat vt iterum dicamus. Patris enim ad filiũ verba sunt dicentis, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quanquam in opere vtriusq; intelligatur persona, dicentis & obaudientis. Hæc ergo imago dei est in homine, ut vnus factus sit quasi dñs, ex quo cæteri orirentur, habens imperium dei quasi vicarius eius, quia omnis rex dei habet imaginem. Ideoque mulier non est facta ad dei imaginem. Sic etenim dicit, Et fecit deus hominem, ad imaginem
1. Cor. 11. dei fecit eum. Hinc est vnde Apostolus, Vir
B quidem, ait, non debet uelare caput suum, quia imago & gloria dei est. Mulier autem ideo uelat, quia non est gloria aut imago dei. Similitudo autem dei hæc est in homine, vt sicut ex patre filius, sic ex homine mulier. In hoc plane dispar, quia hæc facta, ille vero natus est: Quibusdam tñ videtur omnia simul deũ fecisse. Si. n. verbo, inquiunt, fecit, quare non omnia simul fecisse dicatur? Nã hic hominũ mos est, vt per partes fecisse dicatur. Ad potentiã ergo dei magis facere videtur si vno die omnia ab eo facta dicantur. Porrò autem magnam prouidentiam in hoc opere & ordine contuemur. Nam potuit vtique simul facere cuncta, sed ratio multiformis prohibuit, & sepositis his omnibus, scripturæ diuinæ fides adhibenda est, quæ dicit & sæpe dicit, Quia in sex, inquit, diebus fecit dominus deus tuus cœlum & terram, mare & omnia quæ in es sunt. Primo enim in loco sic debuerunt fieri, vt sentirent ac scirẽt quia facta sunt: quando enim non se omnia simul viderunt, se vnum hodie, cras alterum, cognouerunt initio se contineri, & nullo modo posse æternitatem suspicari, vbi se partibus inuicem recognoscũt. C
Nam si omnia simul extitissent, non esset eis sensus infirmitatis, sed putarent se non cœpisse. Quæ enim verbo dei subito simul existunt, non se fieri sentiunt, nisi aliud ante se aliud post se videndo. Et ne forte illud quod primum factum est putet se infectum, maiora post se facta cernendo, hoc credit de se quod vidit in altero potiore. Deniq; lumen quod dies appellatur, ante se habet cœlum & terrã. i. aquã & aridam. Cum autem ipsa aqua & arida & tenebræ confusa facta, æternitatem sibi vendicare non poterant, quia nihil horum statum & proprietatem sibi ausum est vendicare, Sol iterum & luna cum sint clarissima, ante se habent multa. Ita ergo factum est, ut potiora posteriora, anteriora autem inferiora cum se uident, nihil horum sibi uendicet æternitatẽ. Prætereaq; sex diebus opus consummatum, totius mundi ætatem in se continet, ut sex dierum opera, sex milium annorum haberẽt figurã, quia quod unoquoq; seculo futurum erat, sex dierum per ordinẽ operibus continetur: ut pote quia prioribus seculis tanta cognitio dei in terris non erat futura, sine splẽdore anteriores dies uidentur. Vt autem ante hominem pecora fierent, quia ueteres nostri inculti & agrestes pecorum more uictu- D
ri erant: sexto autem die homo fieret, hæc res fecit, quia in sexto millenario annorũ aduẽtus Christi hominẽ fecit, ne morti esset obnoxius. Vt autẽ imago dei esset homo, quia dono dei coimaginari haberet filio dei, dicente Ioãne Apostolo, Scimus aũt, inquit, quia 1. Ioã. 3.
cũ apparuerit similes ei erimus. Et uas electionis, coimaginati, ait, filio dei. Arbor aũt uitæ quæ posita est in paradiso, imago fuit futuræ gratiæ dei, quæ est corpus dñi, quod qui edit, uiuet in æternum. Nam arbor sciẽtiæ boni & mali significat quod lex data est per Moysen, qui cum cognitum fecisset peccatum quod prius latebat, dedit scientiam boni & mali. Ostendit. n. quid esset bonum

quidue malum. Illud vero, quod septimo die requieuit ab operibus suis, hoc significat, quia impleto sexto millenario annorũ, in septimo millenario requiescet, cessante iam mundo ab omni opere seculari. Hæc dicimus pauca de multis, vt viam panderemus intelligendi secundum ea quę supra ostẽdimus.

107 De ordine diei & noctis, vtra sit prior.

Gene.1. Quantum ad orationem pertinet, tenebras
E ante legimus quàm lucem. Ea enim quæ ad mundi fabricam profecerunt, quæque simul facta videntur, lumine priuata fuisse considerantur, id est, aqua, terra, tenebræ: ex quibus compaginatus est mundus, sicut continetur in sapientia, quæ dicitur Salomonis,
Sapiẽs.11. ex materia inuisa, hoc est tenebrosa. Et te-
Esa.45. nebras enim, & aquam factam sacra volumina ipsius domini voce testantur per Esaiam Prophetam, Ego, inquit deus, feci lucẽ, & creaui tenebras. Similiter & per Dauid,
Psal.32. & aquas factas, & terram firmatam super
Ioan.1. aquas spiritussanctus ostendit. Quod conuenit & Euangelicæ authoritati, & Apostolicæ traditioni, in quibus omnia facta leguntur: & vt nihil exciperet, siue quæ in cœlis
Colo.1. sunt, ait, siue quę in terris. In hac ergo parte, quæ ad terras pertinet, ante tenebras legimus quàm lucem: hoc autem est quantum ad ordinem lectionis pertinet, non quantũ ad dignitatem: nam vtiq; multo melior lux quàm tenebræ: in mundi tamen ratione lux accipit nomen vt appelletur dies, & tenebræ nox: sed hac scilicet ratione, quia dum illuminantur tenebræ & præterit lux, illud tempus, quandiu redeat lux, dicitur nox: & illud tempus quo illuminantur tenebræ, appellatur dies. Nox ergo cum dicitur, sperabitur futurus dies: & cum dies dicitur, sperabi-
F tur futura nox. Cum verò officia hæc cessauerint, transeũte mundo, tenebræ tantum dicentur & lumen. Non enim potest dici nox, cum perpetuo sint tenebrę: neque dies, cum occiderit cessauerit lumen. Vbi æternitas est, cessent hęc nomina, quia cum mundo cœperunt. Denique antequam lux fieret, quæ appellata est dies, non nox legitur fuisse, sed tenebræ: quæ postquam illuminatæ sunt, & præterijt lux, vesperæ appellatæ sunt & nox. Igitur quantum apparet, subiecta est nox diei. Non enim quia ante tenebræ leguntur quàm lux, idcirco anteponendę debent videri: & cœlum ante solem est, & tamen claritate maior est sol: & terra ante hominem & pecora & cætera animantia, & tamen subiecta sunt homini. Non ergo idcirco nox præferri debet dici, quia ante leguntur & tenebræ, cum appareat & dignitate lumen tenebris, & tempore diem noctis anteponi. Sicut. n. supra ostensum est, cũ
essent tenebræ, facta est lux, Et appellauit Gene.1.
deus lucẽ diẽ, & tenebras appellauit noctẽ, & factum est vespere & mane dies vnus. Nã nisi dies fuisset, nec nox esset: tenebræ enim erant, quæ cum illuminatæ sunt, & præterijt
dies cursu suo peracto, factus est vesper: Et G
cum post vesperum illuxisset, factus est dies primus, nocte translacta, vt diem sequeretur nox. Hoc & dignum est & ratione cõmendatum, vt inferior natura per omnia subiecta sit potiori. Quo ergo nox ante diẽ dicitur, cuius nomen post diem legis? Non. n. appellata fuisset nox, neque vesper, nisi facta lux diem egisset, quo trãsacto, factus est vesper, qui est nox: dies vtique factus est vesper, vt scias noctem partem esse diei. Tunc. n. consummatur dies, cum transit & nox. Deniq; sic dicimus, annus dies hẽt trecentos sexagintaquinq;, non vtiq; sine noctibus: cum. n. dies dicimus, ibidem computamus & noctes. Sub authoritate enim diei significamus & noctem: nam & si nox præiret diem, sub
vocabulo noctis cõputaretur & dies. Quis D
etenim hominum dicat, post quinque noctes videbo te, & non post quinque dies? Nec legisse nos meminimus alicubi noctem ante
diem significatam. Nam fuit, inquit, Moy- Exo.24.
ses in monte quadraginta diebus & quadra- Ps.120.
ginta noctibus. Et in Psalmo, Sol, inquit, nõ vret te per diem, neq; luna per noctem. Et
vt de ipsis primordijs demus exẽplum. Fiãt, Gene.1.
inquit, luminaria in firmamento cœli, & lu- H
ceant super terram: luminare maius, in inchoationem diei: & luminare minus in inchoationem noctis, sed luna non potest proponi soli, sicut nec nox diei, sed sicut luna sub sole est, ita nox sub die. Et in Euangelio habemus sub authoritate & numero dierum significatas & noctes. Ait inter cætera
dominus. Sunt quidam circunstantium, qui Lucę.9
non gustabunt mortem, donec videant filiũ hominis in regno suo. Et subiecit, Factum est post dies octo, &c. Nunquid non in hoc numero continentur & noctes? Et alio loco,
Hæc, inquit, in Bethania gestã sunt trans Ioan.1.
Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Postera die vidit Iesum venientem: Nunquid dixit, Postera nocte? Iterum sequitur, Se-
quenti die voluit proficisci in Galilæam. Et Ioan.1.
in

in subiectis; Et die tertio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ. Ecce vbiq; dies in authoritate probatur, noctem habens subiectam. Si.n. noctis nomine cõtineretur, pi̅ret nox diem: nã quia Romani regnũ habent, Hispani & Galli & Aphri, & cæteri subiecti eis, sub eorum nomine Romani vocant: ita & nox, quia subiecta est diei, sub eius nomine cõtinetur. Sed inde quidã falluntur, quia Iu-

I dæi in sabbatum vespere iubentur intrare, nõ considerantes cur ita mandatum sit. Nã vtique pridie necesse habent emere escas & præparare in sabbatum, & lotum ire. Nunquid possunt hæc nocte facere, vt orto die intrarẽt in sabbatum? Dn̄s certe vespere resurrexit, & diei deputatur, In die enim resurrectio celebratur qui dies dominicus appellatur, Sic enim legis, Hęc dies quã fecit dn̄s: non tamen nox dominica, quia principatũ dies habet. Siue enim præterito die siue futuro, semper nox subiecta est, quia & ordi-

1. The. 5 ne inferior est & natura, Dicente Apostolo, Filij diei estis & luminis, nõ noctis neq; tenebrarum. Et si de cõsulibus coniiciamus, videbimus illum primum nominari qui primus eligitur. Denique solet dici, cum illo qs erit consul? Si ergo & nox ante diem esset, prior nominaretur. Nã vsqueadeo à die incipit numerus, vtputa si dicamus, cras sexto calendas est. A mane vtique est vsq; dum veniatur ad aliud mane, vt transacto die & nocte computetur. Nã & Luna vtique in initio mane facta est quartadecima: facta.n. lucere debuit tota nocte, & in aliud mane cœpit quintadecima. Quid ergo ambigitur, vt non à die principia teneantur? Propter

K quorundam contentiones de re manifesta coacti sumus latius loqui, cum ipsa se lectio explanet, in qua dies ante noctem aperta ratione significat. Hæc omnia supra memorata secundum mundi originem diximus, Verum si altius loqui velimus, intellectum nostrum spiritali erigentes vigore, incongruũ deprehendimus tenebras ante lucem creatas asserere. Si enim lux cœlestis naturæ est, & tenebræ terrenę, ineptum vtique est post tenebras lucem factam putare, quia Moyses lucem quidẽ factam, sed in qua nunc mundus est parte; non quia tunc creata est dicit, quia omnia spiritalia ante creata sunt q̃ carnalia, vt lux quæ in supernis erat fieret in subiectis vt lampas in domo. Qua autem ratione ante lucem tenebræ dicuntur, cũ semper post lucem videantur? Denique cœlestia & spiritalia lumen natura esse credunt, terrena & carnalia tenebræ, vt tenebrarum nulla potentia luminis subsistere videatur, quia omne primum summitatis est. Nam si requiramus, in ipso sole tenebras deprehendimus. Quando.n. iuxta illum fueris, tam clarissimus videtur vt prospici non possit. Si vero interuallo, clarissimus quidem sed vt possit aspici. Si autẽ longe, minus clarus,

quanto longius tanto minus clarus. Vnde L defectus quidam apparet, qui tenebras nunciat, & ita peruenitur vt tenebræ ex lumine ortum capere videantur. Itaq; qui fecit lucem, hoc modo creauit & tenebras, quomodo faciens aquam simul creauit & terram, vt sicut infimum aquæ terra est, ita tenebræ defectus luminis. Deus aũt solus est qui defectum non patitur, qui cum vbiq; sit, immò omnia intra se habeat, tam præclarus est, vt à nullo videatur, nisi se voluerit temperare. Denique saluator cum esset in corpore & non esset clausus, minime videbatur nisi voluisset. Nam vtique quod in monte transfi- Mat. 17.

guratus est, & in claritate magna apparuit, hoc velut latebat in corpore, quod cum voluit manifestauit. Quo ergo latebat q̃ clausus non erat? Nam si cum corpore clausis Ioã. 20.

ostijs intrauit ad discipulos, quemadmodũ diuinitas eius non omnia penetrat? Hoc est claudi non potest, quia defectum non patit̃, Cum ergo nusquam desit deus, illic tamen dicitur esse vbi apparet & vult videri. Cum ergo omnia in deo sint, quia excedit cuncta, dicente Apostolo, In ipso,n. viuimus, moue Act. 17.

mur & sumus: ipse tamen in nullo est nisi in M

quo voluerit. Ministerio.n. quodam in omnibus est, & prouidentia quadam in quo vult apparet.

208 De lingua Hebraica vnde nomen accepit, an ab Heber, an ab Abrahã?

Omne quod à deo est, rationabile est, & vnicuique rei exordium causa dat quæ sit origo ipsius, vt non absurde nominari aut subsistere videatur, sed vt nuncupationem ostenderet, quæ caput intelligitur esse ipsius nominis. Igitur ratio hominis est, qua constat, Constat aũt ex quatuor elemẽtis scilicet terra, aere, aqua, & igne, deo authore duntaxat quintus est animus quasi auriga, vt cõcretum & figuratum corpus agat, & quasi imperator ipsius. Et ab humo initium sumpsimus, & eius nomine nuncupamur. Homines enim vocamur propter humum, vnde pater noster forinsecus originẽ habet. Igitur causa & ratio facit, vt ex nomine

ne alicuius cæteri subsistentes sub eodē nomine appellentur, ipsum significantes in se. Quamobrem videamus si congruit, sicut quidam putant ex Heber dictos Hebræos: videtur.n.quantum ad nomē pertinet, inde huius nominis origo descendere: anterior est etenim Heber quàm Abraham. Quod
A si esset verum, deberent hi, qui de tribu Heber sunt, post ipsum eodem nomine nuncupari: ab Heber enim septima generatione natus est Abraham. Si ergo super Abrahā vel ipse Abraham Hebræus dictus est, sine dubio Hebræi ab Heber nuncupantur: si autem non legitur super Abraham dictos Hebræos, sed post Abraham, nō iam vtique ex
Retr. li. Heber, sed ab Abraham dicuntur Hebræi:
2.ca.16. quippe cum filij Abraham primo hoc nomine appellati noscantur: in Genesi.n.Ioseph & fratres eius Hebræi sunt appellati. Sciētes autem Abraham fuisse, qui de Syria descendisset in Chanaan, & multiplicatus fuisset, fidei causa omnibus copijs refertus,
Gen.12 rex & Propheta appellatus, & pater multa-
Gen.14 rum gentium, qui cum trecentis decem & octo viris vernaculis suis quinq; reges confoderit: quia non in angulo hæc gesta & dicta sunt vt laterent, eos qui ex semine eius erant, Hebræos nuncupauerunt. Ordinis ergo & meriti eius fuit Abraham, vt caput fieret his qui ex eo traducem habent. Dei.n.iudicio princeps & origo positus est in terra Chanaan, vt ex eo geniti, alterius essent & professionis & conuersationis, q̄ fuerat ipse
B priusquam descēderet in terram Chanaan. Innouatus.n.ipse, nouum constituit et populum in dei deuotione. Hinc est vnde
Phili.3. Apostolus Paulus Hebræū se ex Hebræis fatetur: hoc.n.dignitatis videbatur esse cognomen. Testimonium.n.& nobilitas generis erat, vt ex nomine eius cognominarentur, qui multis modis deo placuerat, quique eis erat origo. Abijciatur, si non conuenit rationi: spernatur, si dispar est: cōuellatur, si alienum est à meritis Abrahæ: & nos refellamur quasi adulatores eius. Quę est hæc inimicitia aduersus Abraham: quæ æmulatio, qua ei obtrectant inimici? & qui sunt hi, nisi qui filij eius dicuntur? Quid est in quo displicet Abraham, vt gloria hæc aliena ab eo putetur? Et quid est quod placeat in Heber, vt primatum istum habere dicatur? Cuius si conuersatio posset inquiri, inueni-
Iosue retur forte idola coluisse: sicut Thare &
24. Nachor, & pater Nachor, quos constat non longe ab eo fuisse, sicut testatur Iesus Naue, qui idola coluerunt. Aut certe qui ex diuerso sunt, ostendant qua ratione vendicādum est hoc Heber, ne forte à nobis supprimatur meritum eius: sed nullum est, quia communes sunt nobis scripturæ: & quid vnicuique debeatur, in propatulo est. Si.n.ex solo nomine putant hoc debere defendi, infirmum & improbabile est. Tunc etenim rite nomini eius vendicarentur, si causæ aliquæ testes C
existerent, quę hoc confirmarent: possent.n. aliqui eiusdem nominis rem sibi non suam vendicare. Ideoq; hoc est verum, quod non solo nomine, sed & perspicuā ratione firmatur, nam q̄m dignatione dei factum est, vt in Abraham viuificaretur genus humanū, & forma fieret salutaris hominibus, nulli est ambiguum idcirco in ipso reparatum esse, quod fuerat amissum vitio fragilitatis humanæ. Hic.n.imago quædam positus est, vt ad eius similitudinem genus hominum reuerteretur ad deum, vt & dei culturam, & sermonem qui datus prius fuerat in vsum hominum, recuperaret hominibus: quia sicut in principio in Adam dei fuit imago, vt cognitio eius esset in terris, ita post ruinas humani generis, & obliuionem veri dei, in Abraham reformatum est, vt ab ipso fides in deū cœpta, iterum germinaret in fructum. Vnde non est absurdum, vt ex nomine eius, plebs ab eo cœpta vocabulū sortiretur. Sed ne forte propter nomen Heber scrupulum patiantur, quia magis cum Hebræis Heber sonat nomen, quia Hebræi dicuntur, non Abrahæi: recognoscant iterū quia Hebræi, non Heberæi dicuntur. Heber.n.dictus est, D
non Hebrer aut Hebre. Si ergo hinc impugnandum putant, patiantur quod faciunt, & neuter nostrum habebit ex hac parte victoriam, nisi is, qui per ordinem reddita ratione ostendit verum esse quod asserit: qui.n. in vna re par est, perdidisse dicendus est, si in altera inæqualis fuerit inuentus: nam propter sonum immutata est litera, vt Hebræi pro Hebraei dicerentur, quia melius sonat. Quoniam & ex Iuda non Iudai dicuntur, sed Iudæi. Vbicunque.n.absurdum visum est, immutata est litera, vt vox sonū compositum haberet: nam pro medio die meridie dicimus, & multa sunt alia. Igitur conuenit, vt est ostensum, vt nomine Abrahæ, tam lingua q̄ populus nuncuparetur.
Hæc ergo lingua est, quā dicimus primitus Gen.11
datam Adę & cæteris, quā propter præsumptionem

ptionem turris ædificatæ credimus in multas disperſam & confuſam, vt non iam hæc, ſed multæ ex hac, immutatione habita quorundam dictorũ, exiſterẽt: vt vnã haberent ſpeciem, nec tñ deperiret, ſed tota confuſa eſſet cæteris linguis. Ita.n. tunc actum eſt, ne
E ſe homines intelligerent & maiora auderẽt. Tantæ ergo tunc linguæ intelliguntur extitiſſe, quanti & homines fuerunt, qui diſperſi locis in quibus habitarunt, vnuſquiſq; linguam ſuã inſtituit. Si autẽ ipſa eſſe minime putabitur quæ ſcripta eſt tũc vna fuiſſe, hæc ſupererat, vt de cæteris linguis collecta ſit particulatim, & compaginata in ſpeciẽ linguæ vnius qua vteretur Abraham, vt quia pater multarum gentium erat, ex multis linguis ſermonem haberet cõpoſitum, & eſſet per omnia innouatus. Sed quia ij quos memorat liber Geneſeos vnius vocis & ſermonis, ab Oriente migraſſe leguntur, & inde iterum diſperſi à deo ſuper faciem totius terræ, non vtique illic remanſit, quin primitus lingua data remaneret. Denique neq; terrã aliquam habet inter homines, vt cæteræ linguæ, neque gentẽ exceptis Iudæis, quia primo homini data eſt in paradiſo. Et poſtquã cõfuſæ ſunt linguæ, nuſquã reperta hæc quæ nunc dicitur Hebræa. Si ergo nuſquam habet locum vel gentẽ, Abraham autem natione Syrus erat, vnde hanc linguam Abrahæ vel cæteris ſeminis eius, niſi quia aut illa prima eſt, aut certe de multis aptata? Videmus enim aliquantas linguas nõnulla verba ſimilia eius habere. Sed hoc non ſic conuenit
F rationi quõ illud, ſi prima ipſa eſſe dicatur: non enim ocioſe hoc factum ratio probat. Ipſam enim linguam debuit Abraham habere quam habuit primus homo, vt Moyſes veniens, & creaturam & hominem à deo factum deſcribẽs, hac voce vteretur qua deus locutus eſt, & hominem appellauit Adã, & Adæ mulier vocata eſt Eua: vt hæc vox eſſet in libro Moyſi, quæ fuerit & in ijs quos deſcribit, vt vere in omnibus reformatam doceret primã cauſam, & beneficiũ diuinũ in Abraham. De Melchiſedech, quõ Abraham benedixerit, & quid de eo ſenſerit Apoſtolus. De Melchiſedech legimus in
Gen. 14. libro Geneſeos. de Melchiſedech etiam ſimi
Hebr. 7. li modo eſt & in epiſtola data ad Hebræos: quia obuiauit, inquit, Melchiſedech ſacerdos dei ſummi Abrahæ reuertenti à cæde regum, & protulit panes & vinũ, & obtulit ei, & benedixit eum dicens, Bñdictus es Abraham à deo excelſo, qui fecit cœlũ & terram, qui tradidit inimicos tuos ſub manus tuas. Et vt Apoſtolus ſignificaret quis intelligẽdus eſſet per Melchiſedech, adiecit, Sine dubio.n. ait, quod minimũ eſt, à meliore benedicitur. Quod quidem non vtiq; ad traditionem retulit officij Eccleſiaſtici. Quis enim ambigeret regulam traditionis dominicæ, G
qua benedicuntur ſubiecti à dño meliorem eſſe ijs qui benedicuntur ab ea? Domini.n. myſterium in ijs vernis quæ ipſum complectuntur ac memorant operatur. Perſonæ autem eius proprium meritum & potentiam voluit demonſtrare. Quis ergo hic & quantus eſt, ad cuius comparationem minor dicitur Abraham, quem conſtat in omnibus fidelibus ſignum habere teſtimonij nobilitatis ac fidei? Igitur hic Melchiſedech non vtique ſic benedixiſſe intelligitur Abrahã, ſicut faciunt homines ſacerdotes, vt ex legatione daret benedictionem verbis ſolennibus, ſed quaſi propriam, quam non per verba, ſed per naturam acceperit ſubſtantialiter, vt ſit ei propria. Sacerdotes autem quos antiſtites dicimus, regulam habent verbis ſolennibus ordinatam & traditam ſibi, quã ſupponentes hominibus benedicunt: nõ tamen quos volunt, ſed etiam aliquando quos nolunt, quia dator regulæ ipſe ſcit cui dari debeat vel infundi ſacratiſſima benedictio. Ille vero qui natura habet benedictionem ſubſtantialiter, quem dicit ſummi dei ſacerdotem, per voluntatem dat benedictionẽ. Verba enim benedictionis & natura eius cũ voluntate concordant. Nec errat vt ibi velit vbi non debet, neque nolit vbi debet, H
ſed cui dederit verba, dat & effectum. Noſtri autem ſacerdotes ſuper multos quotidie nomen domini, & verba benedictionis imponunt, ſed in paucis effectus eſt. Et iterum quando meliores ſe benedicunt. Quãuis enim quis ſanctus ſit, curuat tamen caput ad benedictionem ſumendã, quia nõ proprium ſacerdotis eſt, ſed dei inuẽtum. Heli 1. Re. 1.
.n. ſacerdos Annam benedixit, & proſecutus effectus eſt: non vtiq; merito ſacerdotis, ſed ipſius Annæ, cuius mundum cor inſpexit deus. Igitur Melchiſedech non ideo melior Abrahæ dicitur propter ſolum officium ſacerdotij: ſed & natura anteponitur illi, vt vltra homines intelligatur. Nullo enim modo fieri poteſt, vt qui tanto amico dei præponitur, & fideli vſqueadeo, vt amore & timore eius nec filiũ ſuum chariſſimũ dubitaret

taret occidere,homo putetur. Qua.n.iuſti-
tia, quibus operibus plus poſsit mereri, q̃
meruit Abraham? Nec.n.erat plus quod fa
ceret ad commendationem meritorum,q̃ fe
Gen.12. cit Abraham. Primum.n.cum neſciret deũ,
I nec ſignum vidiſſet quo ei ſuaderetur,dicẽti
ſibi deo, Exi de terra tua, & de cognatione
tua, & de domo patris tui: nec diſtulit, ſed
ſtatim obediuit,nõ ſolum præſentis dei, ſed
Mat.10. & futuri domini implens voluntatem. Di-
cit.n.dñs, Quicunque plus fecerit domum,
aut parentes,aut fratres,aut cognatos,quàm
me,non eſt me dignus. Qualis ergo Abra-
ham, & cuius meriti eſt, qui ante mandata
Heb.13. ſaluatoris impleuit,q̃ prædicarentur? Apo-
ſtolus hoſpitalitatem ſectandam, magnope-
re docet: hanc Abraham ſic & tam deuote
excoluit, vt videatur ab hoc didiciſſe Apo-
Gen.22. ſtolus hanc prædicãdam. Deinde prouectus
annis,ſic multiplicari credidit ſemen ſuum,
quod prudentibus mundi ſtultum videtur,
quemadmodũ ſunt ſtellæ cœli, vt antequã
ſententia decerneretur prudentibus ſeculi,
Abdiæ 1 ab hoc damnati videantur. Poſtea.n dictũ
Eſa.19. eſt,Perdam prudentiam prudentum. Iuſſu
2.Co.1. dei circunciditur,quod non vtique ſine do-
Gen.17. lore fit,& non ægrefert,vt poſteris formam
daret patientiæ. Ex Sara illi vxore ſua iam
anicula filius promittitur, & non dubitat:
vt futuris oſtenderet intantum dei authori-
tati credendum, vt etiam ſi quæ irrationabi
lia videntur, præcipiat aut promittat: non
ambigatur: quia magis perſona eius reſpi-
cienda eſt q̃ verba, vt quod in verbis infir-
mum aut impoſsibile videtur, perſona eius
K confirmet, & faciat videri poſsibile. Deus
eſt.n.qui promittit, de quo credendum eſt,
quia poteſt quod hominibus impoſsibile vi
Gen.22 detur. Quæ.n.offenſio poteſt iudicari,cum
plus de deo opinatur,q̃ de ſe ſentit humani-
tas? Propter quod datum ſibi à deo Abra-
ham filium eodem iubente occidere illum
non ambigit,nec tempus differt: nec admi-
ratur ad dei voluntatem, vt filium quẽ ma-
gnopere beneficij & admirationis dederat
gratia,hunc iuberet occidi: certus dei volũ-
tatem non debere ab homine retractari, ne-
que iuſsionem aut factum dei ſine prouidẽ-
tia eſſe. Quod vt omni deuotione feſtinan-
ter impleret, matri eius, coniugi ſuæ non
indicat: non ignarus fragiliores eſſe circa
filios fœminas, & poſſe huic deuotioni la-
chrymarum miſeratione impedimẽtum af-
ferre: nec non & ipſum puerum latet vſque
ad horam necis, vt iuſsioni dei toto mentis
obſequio obediret: nõ parricidium hoc de-
putans, ſed holocauſtum, quod iuſto iudice
authore fiebat. Quæ ergo his maiora poſſet
gerere Melchiſedech,quibus præcederet A-
braham,quem ſicut videmus, in nullo con- L
ſtat inobedientem fuiſſe? Moyſes etenim, Exo.33.
cui legitur facie ad faciem dominus eſſe lo- Exod.4.
cutus, miſſus ad gentem & ad fratres ſuos, Ionæ 1.
ire nolebat. Ionas Propheta præceptum ſibi Iob 1,
vt Niniuitis prædicaret,irrupit,vt ad alium
locum pergeret,quò miſſus non fuerat. Iob
planè egregius in omnibus, tamen motus a-
miſsione filiorum, veſtimenta ſcidit ſua, &
totondit comam capitis ſui. Abraham au-
tem nec contriſtatus legitur de morte cha-
riſsimi filij, & quem iuſſus fuerat ipſe occi-
dere, nec alicubi deo ſibi iubente legitur tre
pidaſſe. Igitur per hoc apparet Melchiſe-
dech vltra hominem eſſe, quia non erat vn-
de melior eſſet quàm Abrahã, niſi ſola præ-
cedat illum natura. Natura enim impaſsibi-
lis,beatitudinem per ſubſtantiam habet: hu
mana autem neceſsitas beatitudinem acqui-
rit per geſta. Quia enim perfectionem di-
uinitatis non habet, per exercitium & collu
ctationem proficit vt melior fiat, cum plus
vincit quàm vincitur. Si enim ſic ageret,
quod impoſsibile eſt, vt nunquam peccaret,
melior deo fieret. Quod abſit, quia natu-
ra quæ poteſt peccare, ſicut & non peccare,
ſi ſemper vinceret, illi naturæ præponenda
erat quæ ideo non peccat quia impaſsibilis
eſt. Non enim magnum videretur non pec
care,quia non poteſt: magnificum autem,
ſi cum poſſet peccare,non peccaret. Hoc er-
go intereſt inter ſubſtantiam dei & homi- M
nis, quia dei ſubſtantia beata ſemper eſt ſe-
curitate inuincibilis æternitatis ſuæ, homi-
nis autem ſubſtantialiter beata fit per labo-
rem. Et alia neceſſe eſt beatitudo ſit impaſ-
ſibilis, alia illius qui tribulationibus confici-
tur,vt poſsit aliquando gaudere. Beatitudo
enim impaſsibilis in eo eſt ſemper vt beata
ſit, paſsibilis autem poſt magna exitia gau-
det euaſiſſe mortem. Contriſtatur ergo vt
poſsit gaudere, nec perpetuo ſecurus paſsibi
litate naturæ: Impaſsibilis autem ſemper
beatus eſt,quia neque nouit triſtitiam, neq;
ſuſpicatur poſſe ſe contriſtari. Nam & na-
tura hominum, quamuis per laborem beati-
tudinem conſequitur, non erit tamen inta-
cta,neque deerunt ei cicatrices. Quõ.n.fie-
ri poteſt, vt ſæpe cõgreſſa & aliquotiens vi-

cta

cta non sit vulnerata? Impassibilis aūt semper intacta, illæsa, inuiolabilis manet. Igitur non minimus diceretur Abraham ad Melchisedech, nisi potior esset natura Melchisedech q̃ Abraham. Nam hæc quæ diximus, ingenij esse forte videntur. Si autem legem respiciamus, plurima adhuc & potiora dicē
Gen.14 tur. Hic.n. Melchisedech rex Salē, sacerdos
A dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso à
Hebr.7. cæde regum, qui & benedixit eum, primum quidē interpretatur rex iustitiæ, deinde rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre & sine genealogia, neque initium dierū, nec finē vitæ habens, similatus aūt filio dei manet sacerdos in perpetuum. Et vt hæc locis quibus significauerat commēdaret deo, adiecit, Videtis ait, quantus sit hic cui decimas dedit Abraham de primitiuis princeps patrū. Vt.n. qua potentia & quanta Melchisedech sit, ostendat, laudat Abraham, dicēs; Quia princeps patrum est, hoc est, cæteris omnibus melior Abraham, sed minimus ad Melchisedech. Nonne manifestum est hūc hominē non esse sed meliorē? Quid est.n. quod dicit de eo, quia rex pacis est, & rex iustitiæ? Propius accedite & videte. De longe.n. solē videntes lucernam putatis, & argē eum aspicientes, æstimatis stannum. Potest aliquis hominum dici rex pacis atque iustitiæ? Pax.n. hominibus prædicatur, similiter & iustitia: Hic aūt ideo rex pacis & iustitiæ dicitur, vt ab eo iustitia & pax originem habere noscatur. Non.p. super ipsum esse dici
B potest quod ab ipso regitur. Nam homines iustitia magistra & pace, erudiuntur ad deū promerendum, Hæc ergo quæ hominū magistra est, Melchisedech habet regem. Quātum ergo melior est homine Melchisedech, qñ gubernatrix hominum sub ipso est, hoc est regem esse regum. Itaque cum rex iustitiæ & pacis dicitur, author eorum esse significatur, vt q̄uo dñs Iesus author vitæ est, ita & Melchisedech author iustitiæ sit & pacis: quia qui per Christum viuunt, hi dispēsante iustitia & pace reguntur. Cordibus.n. seruorum dei iustitiā infundit & pacem, ad exornandam disciplinam dominicam. Scri-
Psal.84. ptū legimus in Psalmo octogesimoquarto, Quia iustitia & pax complexæ sunt se, & veritas de terra orta est. Et vt de qua iustitia diceret, ostenderet, ait, Quia iustitia de cœlo prospexit. Hoc de tempore saluatoris scriptura ostendit, quo iustitia dei data est mundo per Christum, in cognitione myste-
rij dei vnius quod ante ꝓmiserat. Iustum est.n. scire creaturam veritatē creatoris sui, q̃ iustitia manifestata in terris sublata discordia quę de iniustitia fuerat generata incogniti dei pacificos fecit discordes, dum diuersos dudum, in vna fide constituit: Sic se complexæ sunt iustitia & pax & veritas vnius. De terra orta est magistra iustitia: incarnatio C
.n. Christi ostendit, q̃ esset de ipso deo veritas cognoscenda. Igitur hæc certa iustitia dei est, similiter & pax, dicente Apostolo, Rom.16
Ipse aūt deus pacis conteret satan. Qūo hoc possit discernere, nō aduerto, vt cū deus pacis, pater sit dñi nostri Iesu Christi, nec nō & ipse Christus: dicit.n. Pacem meā do vo- Ioā.14.
bis: de Melchisedech dicatur: quia rex iustitiæ & pacis est. Qua rōne secernatur, nō intelligo. Puto.n. nihil differre quantum ad rem pertinet, regem pacis à deo pacis. Quia.n. in mundo quisquam deus dici nō debuit, vt vni soli ex quo sunt omnia, reseruaretur hoc tantū nomen, regē qui imaginem eius haberet instituit, q excepto dei nomine omnem potestatem eius haberet: Sed quia terrenus est, hominū rex est, nō tamen pacis & iustitiæ: Quia etiā ipse ducē habet iustitiā, quā non illi licet contēnere. Iustitia.n. deus illi est: Res.n. dei est iustitia, & qui præuaricatur eā, reus fit dei iudicio. Melchisedech autē sicut datur intelligi, non more hominū rex appellatur, quia sub se habet iustitiā q̃ regibus dominatur. Nemo etenim pōt habere sub se iustitiā, nisi eius naturæ sit vt peccare non possit. Sub ipso aūt esse ideo dicitur, D
qa ab eo inuēta est modo legis, per quā gubernētur qui possunt peccare. Igitur rex iustitiæ moderator est verborum a se inuentorū, quibus bene beateq; & viui possit & credi. Diu multumq; laboramus, & adhuc minus de Melchisedech dicimus, nisi reuertamur ad scripturā, quæ & ipsa diu pulsat & clamitat, vt pressos graui somnō excitet ad intellectum, non noctis, sed diei. Dicit ergo, quia sine patre, sine matre, sine genealogia est Melchisedech. Et ne aliter intelligeretur q̃ dignum est, adiecit, Nec initiū dierum, nec finem vitæ habens. Per qđ ostendit neque natum neq; mortuū eē Melchisedech. Quid ad hæc tam manifesta humana argumentatur subtilitas? Quæ est tam versuta ingenij calliditas, quæ audet resistere manifestis, vt non sensum capiat ex lectione, sed sensum tribuat lectioni? Vis infertur scripturis dominicis, ita vt etiam hos inimicos sentiat,

tiat, qui authoritati eius se inclinare videntur. Dicunt.n.quidam non ita de Melchisedech debere credi, vt relatum est scripturis, ac per hoc ad sensum suum scripturas conuertunt. Quibus melius esset aperte nõ recipere scripturas, q̃ dolose agere cõtra illas vt sub nomine pacis paretur bellum, & sub
E tegmine amicitiæ lateat hostis. Dicunt ergo non ad generositatem pertinere Melchisedech, sed ad humilitatem generis eiusdem, quia sine patre & matre legitur fuisse. Hoc enim ideo aiunt sic scriptum esse, vt ostenderetur ex alienigenis fuisse, nõ ex tribu qua ortus est Abraham, quia genus eius non inuenitur in lege. Vnde & adiecit, inquiunt, & sine genealogia, vt intelligeretur penitus origo eius in lege descripta non esse, vt ex parẽtibus qualibuscunque per seipsum vir bonus factus credatur. Porrò autem iam tanta est scriptura, vt omnia per ordinem digesta causæ necessaria ponat. Primum.n. dicit, sine patre, sine matre: videamus si cæterorum matres significãtur in lege, quæ fuerit vxor Nachor auia Abrahæ, mater Thare, non legitur quæ fuerit mater Abrahæ, vt de cæteris taceam. Nunquid hi sine matribus fuisse dicendi sunt? Si dixisset, sine patre, sive fuerat color, quia omnium qui fuerunt, patres habentur in lege. Addit, & sine genealogia. Si ideo hæc dixit, vt ostenderet generationem eius in lege non esse, suffecerat dixisse, sine patre: quia illius patrem nemo nouit.
F Multo magis iterum ad manifestationem dicit, Neque initium dierum, neque finem vitæ habens. Die quisquis es violẽtus, quo istud interpretaris? Quid est initium dierum non habere neque finem vitæ? Suffecerat certe dixisse, generationem eius in lege scriptam non esse, ac per hoc origo eius ex allophylis est credẽda. Potest dici translatum hunc sicut Enoch, ideo nõ mortuum esse, Esto. Quid est initium dierũ vitæ non habere? Forte dicas, q̃a dies natalis eius scriptus non est. Cuius.n.scriptus est in lege? & hæc ratio est, vt cuius natalis dies scriptus non est initium dierum vitæ negetur habere. Potuit ergo & de cæteris idem dici. Et si vt homo translatus fuisset, non tamen sine vitæ erat fine, quia quicquid sub spe mortis est finem habet. Desine quisquis contentioni studes, expedit enim veris vinci, quàm vincere vera per falsa. Perdere est enim nõ vincere, quia si in homine perdere videretur veritas, apud deum tamen vincit, quia ratio eius inuincibilis est. Itaque animus à lege vinci debet, vt hoc sentiat quod a lege significatur, non vt ipse legi sensum det suo arbitrio, vt legem se violenter legi exhibeat.
Et audi Zorobabel, quia super omnia, ait, 3. Esd. 3.
vincit veritas. Iam Melchisedech futurum mysterium incarnationis, & passionis dñi G
ostendit, dũ Abrahæ primũ quasi patri fidei hũ tradidit Eucharistiam & corporis & sanguinis dñi, vt pfiguraretur in patre, q̃ in filijs futura erat veritas. Qui si homo putatur & sacerdos, eo more quo fuit Aaron, aut nũc sunt, ostendatur aut legatur locus habitationis eius. Aut si fuit tẽplum aliquod aut synagoga in qua congregabat populum, & offerebat eorũ sacrificia, vel qui populus cõueniebat ad illum. Si.n. sacerdos in terris erat, sine dubio habuit populum, & ante Abrahã vtique, vel tẽpore eius erat populus q̃ seruiret deo. Et quo Abrahã quasi caput factus est fidei, vt ex eo populus haberet notitiam dei? Similiter.n. si Melchisedech erat qui doceret vnius dei timorẽ in terris, frustra electus est Abrahã, vt ex eo plebs dei nuncupparetur. Poterant.n. inter eos esse, q̃ cõueniebãt ad Melchisedech. Et vbi est illud qđ legitur in cantico Deuteronomij, Quia cũ Deu. 32
diuideret, inquit, altissimus gentes, quemadmodũ separauit filios Adæ, statuit fines gentiũ, secundũ numerũ angelorũ dei? Et facta est pars dñi populus eius Iacob. Igitur si in mundo plebs non erat dei, exceptis filijs Abrahæ, qua rõne alia plebs putatur fuisse, quæ H
ex doctrina descenderat Melchisedech, negante Propheta? Q̃i.n. nominat oẽs gẽtes q̃ in mundo sunt, & non dicit populum dei esse nisi filios Abrahæ, quid superest nisi vt exceptis his negetur cæteros dei habuisse notitiã, quia notus in Iudæa deus. Melchisedech aũt sacerdos dei summi, ad benedicen- Psal. 75.
dum Abraham apparuit ad præsagium futurorum sanctorum. Quia benedictio danda erat in futurũ plebi dei p antistitẽ fere dei, quẽ dicimus sacerdotẽ. Hic ergo Melchisedech præcursor apparuit sacrati futuri filij dei, quia pcedit ad obsequium qui ordine sequens. Non ergo admirãda sunt q̃ diximus de Melchisedech, qũ scriptura ad cõfusionẽ obstrepentium plus addat & dicat. Post omnia.n. laude digna, vt confundat maleuolos ait, Similatus autem filio dei manet sacerdos in perpetuũ. Iam vide, de quo male sentire contendis, & si hunc non vereris, vel Xpm metue, cui similis scripturæ authoritate

te

te refertur. Per ordinem.n.paulatim ad naturale eius meritū venit, vt si quos dicta superiora mouerent, quibus rex iustitiæ & pacis significatus est, & quia in carne visus neque patrē neq; matrem habuit, hoc est, ingenitus apparuit, neq; ortum, neque occasum habens, ex ijs quæ vltima subiecit, superiora credibilia demonstraret. Quis.n. audeat dicere nisi vesanus hæc omnia quæ sublimia dicta sunt, incongrua esse illi qui dei filio similis designatus est, manens sacerdos in perpetuum? Similis aūt dei filio non pōt esse, nisi sit eiusdē naturæ. Et quid incredibile videtur, si Melchisedech vt homo apparuit, cū intelligatur tertia esse persona? Si.n. Christus qui secunda persona est, frequenter visus est in habitu hominis, quid ambigitē de ijs quæ dicta sunt? Legimus.n. in Psalmo,
Ps.109. Quia tu es, inquit, sacerdos in æternum secūdum ordinem Melchisedech. Hoc nemo nostrum dubitat ad Christi pertinere personā, quia eodē genere sacerdos est Christus in æternum quo & Melchisedech. Sed summus sacerdos Christus est, Melchisedech secundus. Nā si homo est Melchisedech, quo conuenit vt secundū ordinem eius Christus sacerdos sit in æternū? Iam ambo similes esse leguntur, & vnius esse dispensationis, quia vnius sunt & naturæ. Quoniam autem omnimodo vnius dei authoritas conseruanda est, idcirco & tertia persona subijcitur paterno nomini. Christus autem vicarius patris est & antistes, ac per hoc dicitur & sacerdos. Similiter & spiritussanctus quasi antistes sacerdos appellatus est excelsi dei, non summus, sicut nostri in oblatione præsumunt. Quia quamuis vnius sit substantiæ Christus & spiritussanctus, vniuscuiusque tū ordo obseruandus est. Sacerdotes igitē vel legati ideo dicuntur, quia illum in se ostendunt cuius legati sunt, etenim eius imago. Ac per hoc Christus & spiritussanctus naturaliter habentes dei imaginem, sacerdotes eius dicuntur. In ipsis videtur deus, sicut di-
Ioā.14. cit dominus. Qui me videt, videt & patrē. Et si in gestis dei visus est dñs gesta autem spiritussancti sunt opera, significante domi-
Mat.18. no. Quia ego in spiritu dei eijcio dæmonia, 110 & in spiritusancto visus est deus. De Psalmo primo, quomodo exponendum & intelligendum est illud, Beatus vir qui in via
Psal.1. peccatorum non stetit & reliqua. Beatus vir, quia in via peccatorum non stetit. Si autem steterit, non iam beatus, sed reus dignus plagis. Ad emendationem.n. aliquam videtur habere spem, quia non impius, sed peccator est. Si autem vnus fuerit qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, duplici genere beatus est. Nec.n. potest esse beatus, si in consilio peccatorum non eat, & in via peccatorū stet, quia si non perditioni, pœnæ tamen obnoxius est. Dehine adiecit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Hanc dicit beatitudinem esse, quæ his tribus gradibus constat, & triplici ratione munitur, idest vt neq; in consilio impiorū eatur, neq; in via peccatorum stetur, neque in cathedra pestilentiæ sedeatur. Sed cū duo genera tantum habeantur, impiorum & peccatorum, in comprehensione eorum quæ supra memorata sunt, hoc tertium cui generi ascribi voluit, quod adiecit, dicens, Et in cathedra pestilentiæ non sedit: impiorumne, an peccatorum? Sed videamus quid sit in cathedra pestilentiæ sedere, & tunc cui generi hoc ascribat intelligemus. Hanc dicimus cathedram pestilentiæ, quæ extra dei ordinationem est, ad hoc vtique inuenta, vt iniqua inde exeant iudicia: Propterea pestilentiæ cathedra dicta est, quia est corruptio quæ parit mortem, sicut & iniquitas damnationem. Non est ergo à deo quæ Mat.23.
est cathedra mortis: Nam Moyses accepit Ro.13.
cathedram vitæ. Ad hoc enim data est, vt authoritas in ea sit iusti iudicis vel creatoris dei. Vnde dicit dominus. Super cathedrā Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Et Apostolus, Nō est, inquit, potestas nisi à deo: Act.23.
Quæ enim sunt, à deo ordinata sunt. Vnde dicit ad principem plebis, Tu quidem sedes iudicans secundū legem, & contra legem iubes me percuti. Qđ dixit, secundū legē: iustā & salutarē cathedræ authoritatē significauit. Illud aūt quod ait, Contra legē iubes me percuti, illū ipsum iniustū iudicem ostē dit, vt in dei cathedra sedens iudicaret iniuste. Hinc est vnde & Daniel, Dei est, ait, re Dan. 4.
gnum, & cui vult dabit illud: sicut.n. terreni imperatoris authoritas sic currit p omnes, vt in omnibus eius sit reuerentia: ita deus instituit, vt ab ipso rege dei authoritas incipiat, & currat p cunctos. Quāuis frequēter mundus hoc non intelligat, & alijs se subijciat in potestate positis q̄ debet, & tamē institutio est, vt vnus sit qui timeatr. Vbi ergò hæc institutio nō est, ibi cathedra pestilētiæ reperitr. Nusquā vnius dei authoritas admittitur, nisi apud eos q multorū deorū pdicant

meritum

meritum & reuerentiam. Hi ergo sunt qui in cathedra pestilentię sedent, quia quod pótifices eorum prædicãt, mors est. Hoc.n.docent, vt cultores vnius dei quasi stulti & inimici, aut opprobrio sint, aut de hac vita tol-

A lãtur. Hæc materia impietatis est, q̃ etiam in cæteras partes extenditur, per quas impieta

3.Re.21 tis suæ leges ostendat. Nam iussu Iezabel antistites iniquitatis in cathedra pestilentiæ sederunt, qui aduersus innocẽtem Naboth, cum iudices nõ essent, parua meditãtes subornatis falsis testibus, mortis tulerunt sen-

Psal.25. tentiam. Vñ & in alio Psalmo dicit, Et cum impijs non sedebo. Hoc enim iudiciũ eius est, cuius & cathedra pestilentiæ. Itaq; si in dei cathedra sedentes, innocentes opprimãt, iniustum erit iudicium, non cathedra. Vbi .n. cathedra pestilentiæ est, non potest iudicium non esse iniquum: quãuis quædam sibi applicent velut velamina quibus impietatẽ contegant, vt videntes fallantur. Nõ potest enim sola impietas proponi, quia non inuenit emptorem: & vbi lex diaboli est, si ipse nominetur, horretur. Sed sicut mel veneno admiscetur per quod lateat, ita & legi diaboli quædam iusta admiscent, & nomen applicant veritatis: sed vniuscuiusque sensus est iudicandus, quia ideo aliquando aliquid verum ostendit, vt fallat, vt cum maligna p̃dicat, bona putentur. Quoniam cathedrã pestilentiæ non esse de dei ordinatione asseuerauimus, etiam eorum qui extra Ecclesiam

B vel cõtra Ecclesiam sedes sibi instituerunt, cathedram pestilentiæ dicimus. Qui.n.inconcessa præsumit, reus est, quanto magis si & corrumpat traditionem eius cuius sedem vsurpat? Nam & ordinem ab Apostolo Petro cœptum, & vsque ad hoc tempus per traducem succedentium episcoporum seruatũ perturbant, ordinem sibi sine origine vendicantes, hoc est corpus sine capite profitẽtes, vnde congruit etiam eorum sedem cathedrã pestilentiæ appellare. Nec enim ideo impune erit, quia sub dei nomine hoc agunt. Cõstat enim suas illos causas sub dei nomine agere. Non enim zelo dei hoc agunt, sed si-

Nu. 16. bi locum volentes defendere: Cum sciamus Chore & ducentos quinquaginta viros per præsumptionem deo offerentes, hiatu terrę

2. Par. 26. absorptus esse, & Oziam regem cum deo illicite obtulisset, lepra in fronte percussum. Quoniam claruit cathedrãm pestilentiæ ad impietatem supradictam pertinere, reliqua prosequamur. Adiecit enim, Sed in lege domini fuit voluntas eius. Eius voluntatem in lege domini dicit esse, qui spretis impijs, & desertis peccatoribus, abnuens pestilentiæ cathedram, voluntatẽ suam in dei lege statuit. Quamobrẽ beatum hunc dixit. Et se-

quitur, Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Manifestum est, quia liber ab omnibus illecebris, & immunis ab ijs quæ dei legi aduersa sunt, nihil aliud q̃ in dei lege exercitium facit, sacramentis filij dei confirmatus, in die bonis operibus insistit, & nocte orationibus. Hic est enim de quo dicit in canticis canticorũ, quia dormit, & cor eius vigilat. C

Canti.5. Vñ ait, Et erit tanquã lignum quod plantatũ est iuxta decursus aquarũ. Quis ambigit eum qui in lege dei meditatur, spem habere ad præmium capiendũ? Quia sicut lignum iuxta aquã plantatum sterile esse nõ põt, ita & qui frequenti vsu legi dei studet, non põt eius operis minime habere effectũ. Et adiecit, Quod fructum suũ dabit in tẽpore suo. Omnis plantatio bene gubernata fructum dat tempore competenti: Sic & hic qui legi dei obtemperat, fructum habebit tẽpore p̃finito. Tunc enim huius deuotionis mercedẽ accipiet, cũ cœperit dñs Iesus Christus sedere adiudicandum viuos & mortuos. De hinc subiecit, Et foliũ eius non defluet. Manifestum est in arbore cuius folia non decidunt e vitã significasse, Humore.n. decurrentis aquæ vegetatum lignũ folia cõtinet sua. Luc.23.

Nam & dñs Iesus si in humido ait ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? In ligno humido vitam significauit & fructum. Sicut lignum D ergo auxilio decurrentis aquæ siccitatem nõ sentit, ita & hic qui legi dei studet, accedẽte tentatione, præsidio dei tutus non admittit, sed acquirit salutẽ, dicente Apostolo, Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ dei. Et sequitur, Et omnia quæcunq; fecerit prosperabuntur. Apertum est Act.14.

quod dicit, quia qui legi dei fidem seruat, cupidus mandatorum eius, fœlix fit in omnibus suis factis: sicut & Ioseph, qui ꝓpterea q̃ timorem dei p̃ni vitæ præposuit, omnia quæ agebat prospera faciebat deus in manibus eius. Et subiecit, Non sic impij, non sic. Iteratio sermonis, nõ aliter omnino futurũ significat q̃ promittit: quia impijs nihil p̃sperũ erit in futuro, sed omnia aduersa vsq; ad interitum eorũ. Vñ ait, Sed tanquã puluis, quẽ proijcit ventus à facie terræ. Eodẽ modo dicit impios interire sicut puluerem quem spũs proijcit à facie terræ, vt pereat.

Sublatus

sublatus.n.à substantia sua, per aerem dispersus paulatim deperit: ita & impij, ministris angelis, proiecti à facie authoris dei, sine quo non pôt viui, interibũt. Et sequit, Ideo
E nõ resurgẽt impij in iudicio. Dignũ est qđ dicit, Vt quid.n.in iudicio resurgãt qui nullũ negociũ dei credi sibi maluerũt cuius red derent rationẽ? Spernentes.n.dei legẽ & ne gantes, nõ est vnde præstẽt rõnẽ, vt in iudicio interrogati iuxta legẽ sibi creditam præstẽt curas. Arrogãtes ergo & rebelles in deũ inuenti ad hoc resurgũt, vt videant uerum esse qđ credere noluerunt, vt pereant, quia deum mendacẽ iudicauerunt. Et adiecit, Neque pctõres in consilio iustorũ. In hoc Psalmo, Psalmista triũ hominũ genera significat, impiorũ, peccatorũ, & iustorũ, quo ordine cœptus est error. Sed impij ab his alieni sunt, quia sub dei decreto, sicut dixi, viuere noluerunt. Peccatores aũt sub dei lege agentes, ante tribunal Christi sistendi sunt, segregati à iustis, vt acceptæ legis præstent rationem mandatorũ, in quibus operam non dederunt vt plus haberent laudis quàm vituperationis. Iusti vero valde propensiores in exercitio implẽdæ legis inuenti, remunerandi sunt. Et subiecit, Qm̃ scit dominus viam iustorum. Hos scire dicitur deus, qui memores præceptorũ eius bonis operibus insistũt, vt iusti habiti coronentur. His autem qui immemores eius circa curam animæ negli-
F gentes sunt, sic dicet, Recedite à me, nescio
Luc. 13. vos operarij iniquitatis. Et sequitur, Et iter impiorum peribit. Et Vnde Psalmus cœptus est, & terminatus, ut causa impiorum tractata, nulli alij quàm perditioni docerentur obnoxij. Sicut enim dixi, idcirco dicitur deus scire viam iustorũ, quia in lege eius am
Pro. 4. bulant: iter aũt impiorũ, quia extra legẽ dei est, peribit: quia oẽs viæ impiorum tenebrosæ, sicut dicit Salomon, piorum autẽ claris-
III simæ, duce Christo domino nostro. De Psalmo vicesimotertio, quid significationis mysticæ habeat etiam titulus eius. Titulus Psalmi rationẽ eius insinuat, de Christi enim domini nostri sacramẽto locuturus dominicum diem signauit dicens, Hinc Dauid prima sabbati. Cum enim dicitur, hinc Dauid: ad eum pertinet cuius hic Dauid habet imaginem, de quo dicit Propheta, Et puer meus Dauid pascet illos. Prima autem sabbati, prima feria est. Post sabbatum enim primus dies dominicus est, affirmante
Mat. 28. Euãgelio & dicẽte. Prima aũt sabbati venit Maria Magdalena & altera Maria ad sepulchrum &c. In dñico autem die Saluatoris sacramentũ significauit. Sed vt per rõnem ordinis Psalmus exponeretur, à persona dei patris initium fecit, vt diuinitatis sacramentum non sine ordine manifestaretur hominibus. Qui enim causam aliquam insi- G
nuare vult, nisi eius caput & originẽ teneat, non poterit proprietatem eius ostendere, neq; quæ sit eius veritas edocere. Itaque sic orsus est Propheta & ait, Dñi est terra & plenitudo eius. Fidem rerum tenuit dicens, Domini est terra & plenitudo eius. Authoritatem.n.veterum sanctorum secutus est, qui terram & quæ sunt in ea ad dñm deum pertinere dixerunt. Et adiecit. Orbis terrarum & oẽs qui habitant in eo. Ne forte minus aliquid significasse putaretur, quia dixerat, Domini est terra & plenitudo eius: sensum suum aperuit dicens, Orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo: vt doceret omnem omnino terram domini esse & quæ sunt in ea, vt nihil esset exceptum quod nõ sit dei, Sicut putant quidam hæretici, qui secundum dictum Apostoli Petri dominum deum abnegãt, quorũ ad condemnationem cuncta dei esse prophetica oracula docuerunt. Et sequitur, Ipse super maria fundauit eã. Hoc est quod in alio Psalmo significauit dicens. Terram super aquas tu formasti: vt Ps. 135.
fidẽ testimonium sequeretur ostendit quõ fecerit. Dum enim confusio esset rerum, & neq; terra, neq; aqua propriam haberet speciem, iussu dei adunata est terra, & firmata H
super aquas, vt & terra & aqua haberent originis suæ proprietatẽ. Vnde in regnorum libro, vox est dei dicentis, Nonne aquas ego feci? Et subiecit, Et super flumina pparauit illã. Sic super flumina præparata est, dũ intra se aquas conditas habet, q̃ quasi per uenarũ fistulas fluitantes, præstant ei densitatẽ, ne penitus sicca fragilis esset, & inutilis ad culturam. Radicibus enim nascentium uitalem præstant effectum, simulq; locis aridis siti auxilio sunt. Et ut professionem sine bona uita non ualde proficere ostenderet, ait, Quis ascendet in montem dñi, aut quis stabit in loco sancto eius? Proponit qualis debeat esse qui deum creatorem profitetur: Neq; puniendos ostendit, qui sicut dixi, dñm deum abnegant, ij qui confitentur immunes se à pœna scirent non esse, si recte minime uersarentur: montem ergo dñi dicens, cœlum significauit. Vnde in alio

Ps. 120. Psalmo dicit, Leuaui oculos meos ad montes, unde ueniet auxilium mihi. Locus autē dñi est ubi apparet. Dicitur autē ad Iesum Naue cum dñs ei apparuisset, Locus in quo stas, terra sancta est. Et Iacob vbi deum vi-
Iosue. 5. dit, Hæc est, ait, domus dei. Et sequitur, In-
Gen. 28 nocens manibus & mundo corde. Hunc di-
I cit dignum ascendere in montem dñi.i.in cœlum, aut stare in loco sancto eius, si quis fuerit innocens operibus, & mundum cor habeat in causa dei.i.fidei. Huiusmodi enim potest in cœlum ascendere, & stare in loco sancto eius. Defunctus.n.hac vita ascendit in cœlum. Deinde dum ciuitas Hierusalem in aduentu domini descendit de cœlo, dignus erit stare vbi iudicaturus est dñs de viuis & mortuis quasi innocens: Impij autem & peccatores indigni erunt starent in loco sancto iudicij dei, quia resurgunt impij ad perditionem, peccatores ad pœnam. Nam
Exo. 34. si vultum Moysi glorificatum descendentis de monte filij Israel peccati causa uidere nō poterant, quanto magis ipsum gloriæ dñm in throno maiestatis suæ sedentem, conscientia delictis obnoxia formidabit aspicere. Au-
Matt. 7. dient enim, Non noui vos operarij iniquitatis. Et adiecit. Qui non accepit in vano animam suam. Nunc ipsa genera peccatorum tangit. Primo.n.in loco, hic est innocens & mundum cor habet, qui à fornicatione idololatriæ immunis est. Ipsa est.n.uanitas, cui qui se inclinat, animam suam subiugat corruptioni. Et sequitur. Nec iurauit in proximo suo dolum. Duas causas memorauit, quę
K sunt principales, dei & proximi, quia qui in his idoneus fuerit, sine dubio & in cæteris probatus habebitur, dicente dño, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & omni virtute tua. Hoc est primum mandatū.
Mat. 22. Et secundum est simile illi, Diliges pximū tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ. Quis ergo ex toto corde deum diligens, legem eius nō seruet? Aut quis habens proximi charitatē, peccatis studeat? Quippe cum causa timoris dei, diligat proximum. Et subiecit, Hic accipiet benedictionem à dño, & misericordiam à deo salutari suo. Nunc quod meritum est eius qui in causa dei & hominis, creatoris & proximi, fidem habuerit & dilectionem, ostendit, Quia benedicetur à dño, vt commendatus appareat, & in his misericordiam consequatur, quæ de toto implere non potuit. Nec enim tam circunspectus potest aliquis esse ut nusquam erret, sed qui in magnis solicitus & fidelis inuentus est, & in minimis misericordiam accipiat à deo suo. Qui ideo salutaris dicitur, quia non vult morientis mortem, sed vt conuertatur & viuat. Et sequit, Hæc est generatio quærētium dñm, quærentium faciem dei Iacob. Vnam dicit esse generationem requirentiū deum, & quærentium faciem dei Iacob, quod non est ociosum. Quanuis enim vtrunque bonum sit, duos tamen gradus his dictis significauit. Bonum est requirere deū, plenum est autem bonum, quærere faciem dei Iacob. Digniores enim sunt, qui ante faciem iudicis sunt. Horum ergo meritorum hæc est generatio. Quia uero vt ad hæc veniatur, innocentia facit & puritas cordis, sicut iterum, vt ad malum possit veniri præcurrit iniustitia atque iniquitas. Quia duæ generationes sunt: Vna est ex parte iniquitatis, quæ est mater Cain: Altera ex parte iustitiæ, quæ est mater Abel: hæc in fide cōsistit & bona conuersatione, illa in perfidia & obliquis operibus. Istæ sunt duæ leges, boni & mali, dei & diaboli, & quam secutus quisque fuerit, eius appellabitur filius: ac per hoc requirentium deum generatio hæc est, fides in deum, & dilectio in proximum, sicut supra diximus. Qui enim fidem habet in deum, semper eius quærit auxilium: nec hominibus iniustum se præbet, qui deum vult habere propitium. Cuius signum hoc est cum dicitur, Deus Iacob, Psal. 75.
quia notus in Iudæa deus. Sed quare eius M
faciem quærere dicantur, eū audierit Moyses. Quia non, inquit, videbitur tibi facies mea. Si ergo & Moyses faciem dei quæsiuit, Exo. 22.
& videre non potuit, frustra hi quærere dicuntur, quia meliores Moyse non sunt. Sed nemo frustra faciem dei quærere dicendus est, quia ideo faciem dei dicuntur quærere, vt sciatur quem quęrunt, quia digni sunt & videre. Omnis enim qui quæritur, tunc cognoscitur si facies eius videatur. Sed quoniam à mortalibus facies dei uideri non potest, significatio hæc pro facie est, cum dicitur, deus Iacob. Diapsalma. Diapsalma hoc in loco personę significat mutationem. Post enim illa quæ ad patris dei personam pertinent, subiungit ea quæ ad filij dei pertinent sacramentum, vt ordo integer conseruetur patris & filij. Nam data est lex per Moysen, vt quasi pædagogus esset hominibus, erudiens & præparans eos magistra iustitia,

vt

vt digni fierent ad expiandum annum domini, & idem retributionis: vt qui sub spe futuri Christi fideles fuissent, susciperent eũ, & possent Adæ pctm̃ fugere securi, quia aduentus eius quẽ sperauerant, daturus esset illis misericordiam, de ijs in quibus subreptum est illis vt delinquerent. Hoc est quod
A superius memorauit dicens, Accipiat misericordiam a deo salutari suo. Dicit ergo, Tollite portas principes vestras. Hæc uox
Matt. 4. sanctorum est angelorum, de quibus dicit in Euangelio, Quia accesserunt, inquit, angeli & ministrabãt ei. Hi ergo dicũt ad principes & ptãtes, aduersus quos nobis collu-
Ephe. 6. ctationem dicit esse Apostolus, vt tollãt portas principes sui.i. diaboli, qui est princeps principum in errore constitutorũ per quos itur in gehennam. Hæ portæ perfidia est & fallacia idololatriæ. Et sequitur, E eleuamini portæ æternales. Fides & spes cum charitate portæ sunt æternales, quia non potest aboleri quod per veritatẽ prædicatur. Illæ aũt portę, quas dixi perfidiã esse & fallaciã idolorũ, temporales sunt, quia omne mẽdaciũ non permanet: Manifesta.n. veritate interibit. Docentur ergo vt tollãt portas principis tenebrarũ.i. vt amoto multorũ deorũ errore, vnius dei fides introducatur in Christo. Hoc est quod se Apostolus edocere missum testatur, vt non solum ostendat hominibus, sed principibus & potestatibus in cœlestibus mysterium dei vnius in Christo. Et subiecit, Et introibit rex gloriæ. Tollendas dicit fallaces portas diaboli subtilitate
B compositas, quæ sunt præsumptio, per quam deum se existimauit, vt introeat rex gloriæ, qui est Christus Iesus dominus noster. Nullius enim mentem dei fides ĩgreditur, nisi tulerit à se errorem diaboli præuaricatione inuentum. Et principes supra memorati non possunt in vnius dei fidem Christum regem recipere, nisi proiecerint à se traditionem, per quam vni deo importatur calumnia: non solum terrena, sed & ea quæ in cœlestibus vsurpata est à principe principum Satana: quia illic errorem quem inter se conspirauerunt, vt authore diabolo deos se dicerent, & hoc in terra disposuerũt, vt hic error illius imago sit. Et sequitur, Quis est iste rex gloriæ? Ne superuacue forte Christum regem gloriæ dicere putaretur, interrogantis ponit personam & dicentis, Quis est iste rex gloriæ? Quasi admiretur aut doceri se velit, an verum est & cõdignum dicere Christum regem gloriæ. Et ideo responderunt ei, Dominus fortis & potens in prælio. Vt hoc subiecto non nudis verbis, sed cũ testimonio regẽ gloriæ Christũ addisceret. Virtus enim & potentia qua subegit & pressit diabolum cum satellitibus eius, hæc ostendit illum regem esse gloriæ. Et adiecit, Tollite portas principes vestras: C
& eleuamini portæ æternales: Hoc est virtutis testimonio, cui contradici nefarium est, didicistis dignum esse Christum dici regem gloriæ. ergò auferte errorem de mentibus vestris. Et quod ait, Introibit rex gloriæ, ostenditur quia non possunt participare cum fide Christi, nisi ab omni immundicia idololatriæ emundauerint corda eorum. Nisi enim innouatus fuerit homo, non intrabit spiritussanctus in eum. Et sequitur. Quis est iste rex gloriæ? Iteratio ista confirmationem facit. Omne enim quod nouũ auditur, non concipitur corde, nisi iteretur. Admirationem autem & stuporem facit, cũ dicitur quod auditum est nunquã. Et adiecit, Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Eadẽ repetendo docet rite dici hũc regẽ gloriæ, qui sit dominus virtutum. Non immeritò.n. rex gloriæ qui sit dominus virtutum appellatur, qui virtutibus dominatur. Vnde Apostolus, Si enim intellexissent, ait, nũq̃ dñm maiestatis crucifixissent. 2. Co. 2.
De Psalmo quinquagesimo, qũo quinquagesimus positus sit non pro tpis ordine, sed ratione, & quid mysterij habeat. Quinquagesimus Psalmus hic positus est, non pro temporis ordine, sed ratione. Titulus.n. eius non numero, sed rationi subiectus est. Quantum D
enim ad historiam pertinet, anterior est q̃ tertius. Prius enim à Propheta Nathan delicti causa correptus est, quàm insurgeret cõtra illũ filius eius Absalon, vt eũ vellet & vita & regno priuare. Hæc ergo causa est, vt quinquagesimus poneretur, quoniam cõstat ex lege descendere. Illic enim cautum est quinquagesimum habere numerum remissionem. Est enim per septem septimanas primum typum habens dominici diei: quia sicut post septẽ dies primus dies ipse est qui initio factus est, qui semper finita septimana dies primus est, ita & post septem septimanas quinquagesimus numeratur. In mysterio primus est, qui duplici genere dominicus dies appellatur. Primum, quia initio factus à domino est, qui semper in se conuersus per curricula impleta se-

ptimana primus est. Deinde, quia in eo resurrexit dominus, triumphata morte, dominicus etiam dies nuncupatur. Non immerito ergo in quinquagesimo numero quàm in mysterio quem primũ significatũ aduertimus, remissio cõtinetur. Deniq; lex
Exo,19. quinquagesimo die data est. A profectione enim filiorum Israel ex Aegypto, quadra-
E gesimo & octauo die ablui iubentur, vt biduo purificati, tertia die parati essent ad legem accipiendam. Quæ ablutio quid aliud indicat, quam remissionem factam in quinquagesimo die vt purificati legem acciperent? Ex quo de cæteris præteritis oblitera-
Leu.25. tis, Actus sui redderent rationem secũdum creditam sibi legem. Hac etiam ratione possessionem emptam quinquagesimo anno remitti debere præcepit lex. Hinc est ergo vnde & Psalmus quinquagesimus intitulatus. In hoc enim rex Dauid remissionem postulat secundum prædictum sensum, vnde
Psal. 5. ait, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Sciens rex Dauid grauiter se peccasse, sic postulat, dicens, Miserere mei deus, secundum magnam misericordiam tuam. Magna enim misericordia tunc est, cum grandia ignoscit peccata. Et adiecit, Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam: Vt manifestaret acerbe se deliquisse, peccatum suũ ini-
Iniq̃tas quitatem appellat: quia iniquitas non leue peccatum est, & qui delet iniquitatem, hoc est non imputat, miseratione abundat. Nihil ergo in causa sua excusare nititur, vt non solum animum sibi iudicis mitiget, sed &
F faciat condolere. Commouetur enim animus ad misericordiam, quando videt reum sic sua confiteri peccata, vt ostendat dolere sibi quia peccauit. Qui enim non dolet, irridere videtur iudicem: quia ideo precatur, vt euadat iterum postea eadem facturus. Et sequitur postea, Vsquequaq;, inquit, laua me ab iniustitia mea, & à peccato meo munda me. Quoniam multam miserationem dei, prædicat, penitus se mundari precatur, vt nihil maneat delicti aut iniustitiæ in eo, vnde suspectus sit. Et vt hocipsum obtinere possit vel impetrare, adiecit, Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & delictum meum coram me est semper. Quoniam grauiter scit se peccasse, solicitus est ne non totum ei remittatur; Considerans enim magnitudinem peccatorum suorum, timet, sciens grauia peccata non facile ignosci: ac per hoc cum fletibus confitetur, peccatum suũ ante oculos habens, vt ex omni parte propitium sibi faciat iudicem. Scit enim scriptũ esse, Dic prior iniquitates tuas vt iustificeris. Et sequitur, Tibi soli peccaui, & malum Esai.43.
coram te feci. Nunc ex alia parte culpæ suæ medelam prospicit, vt ad effectum postulationem deducat. Hac enim prosecutione in prima causa nocentem se dicit: Nam qui alteri à deo peccat, inimicus est authoris dei: G
In locum enim eius alterum eligit, cui authoritatem eius ascribat. Vnde hic ab hac se iniquitate alienum ostendens: Tibi, ait, soli peccaui, & malum coram te feci. Hoc est, quia tibi, & nulli alij quem deum per errorem dicerem, peccaui, minor mea est quàm cæterorum, qui sunt perditioni obnoxij; Non.n. impius sum sed peccator, quia nõ in te sed in legem tuã peccaui. Nec te negaui, sed te deũ & dñm cõfitens, in hominẽ peccaui. Ergo quia in illa quæ tua propria causa est, reus non sum, ignosce quod in conseruũ peccaui. Sic enim peccaui vt honorificentiã nominis tui nec negarem nec alteri darem. Fuit itaq; vnde cõmoueretur ad misericordiam iudex. Cum enim multi in illum peccent, quos etiam hortatur ad se conuerti, dum ij qui non in illum peccant, ex alijs tamen causis veniam postulant, libenter admittit. Sẽper.n. dominus ad auxiliũ suũ vult confugere seruos suos: Vnde adiecit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris; Misericordiam postulans, deum iustitiam suam non immutare precatur, cum soleat media esse iustitia, vt non peccantibus & peccantibus æqua sit, vnicuique reddat secundum opera sua: sed non ignorat H
quid postulet vir innocens in dei sacramento. Sciens enim deum frequenter in lege dixisse, Quia misericors, inquit, sum ego do- Exo.22
minus deus vester: inde rogat vt hæc fides maneat, & in sermonibus suis deus iustificetur, dum in eo permanet quod locutus est, nec peccatis hominũ vincitur, vt non misereatur. Scientes enim qui peccant quæ promisit deus bene viuentibus, & quia in eo perdurant, iudicant illum mendacem: Non.n. credunt male viuendo vera esse quæ promisit: Idcirco petit rex Dauid, vt vincat hoc deus quod putant homines, & det quæ promisit: ut erubescant, qui dum non seruant mandata, iudicant illum non daturum. Et sequitur, Ecce n. in iniquitatibus conceptus sum. Nũc hoc adiecto causam infirmitatis humani

humani generis memorat, quia facile est ho
mini peccare, ut examē circa se iudicis miti-
get. Primæ enim culpæ facit mentionem,
ex qua præuaricando Adam genus huma-
num obnoxiū fecit pctō. Suasu.n.& falla-
cia inimici iniquitatē cōcipiendo, omne se-
men suum iniquitati subiecit, vt ex eo oēs
per traducem geniti peccato essent obnoxij.
Propterea adiecit, Et in delictis concepit me
I mater mea: vt ab Adam deriuatio facta pec
cati, conceptis & natis impedimento esse ad
bonam uitam agendam: ac per hoc suppli-
ci non negandam misericordiam, quia infe-
stum habet hostem, qui ei suadet vt peccet.
Per peccatum enim diabolus subiecto sibi
primo homine, potestatē accepit carni eius
se immiscere, & delictorū quadam subtilita
te oblectamenta suggerere, per quod captū
hominem spoliat vita. Quam rem magister
Rom.7. gentium memorans, Video autem, inquit,
aliam legem im membris meis, repugnan-
tem legi mentis meæ, vt hoc cōtuens iudex,
dolenti circunuēto porrigat manum. Et se-
quitur, Ecce enim veritatē dilexisti. Quia
ergo veritatem diligis, inquit, subueni rogā
ti, quem scis vera pectoris sui impedimenta
ex ponere, cuiq; reo olim motus misericor
dia, subuenire decreuisti, vt errorem admis-
sum in terra: cœlestis prouidentia emenda
ret. Propter quod subiecit, Incerta & oc-
culta cordis manifestasti mihi. Incerta &
occulta cordis hęc significat, quæ deus ad
1.Co.2. præsidium humani generis procreauit: si-
cut & Apostolus, Quod oculus, inquit, nō
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
ascendit, quæ præparauit deus diligentibus
K se. Qui sunt, qui diligunt deum, nisi qui le
gi eius consentiunt, non celādo vel excusan
do peccata? Hæc ergo occulta cordis manife
sta sunt diligentibus deum, vt quia dolebāt
se delictis circumueniri, correpti non negarēt
sibi & origini suæ imputantes, in authorem
deum non transferentes, quæ peccabant:
corda illorum illuminata sunt spiritali co-
rusco, ut viderent Dei prouidentiam in
Christo, quia venturus erat ad damnandū
peccatum, quod ex pūaricatione Adæ huma
no generi imperabat. Hoc ergo orat rex Da
uid, vt quod decreuerat deus, in futurū vi-
dens genus humanum laborare, sibi prius
subueniret in eadem necessitate constricto
qua omnibus se decreuerat subuenturum:
vt donum quod gratuitum futurum erat, &
ante tempus dari non poterat, huic pro pre-
ce & lachrymis concederetur. Quod quō
fiat non tacet, dicens, Asperges me hysopo,
& mundabor. Recte aspersione hysopi petit
se mundari. De hoc enim filij Israel postes Exo.12.
suos sanguine linierunt, vt tuti præstaren-
tur à morte: Ita & hic aspersione hysopi
orat mundari se à peccatis, ne tangatur à
morte. Et sequitur, Lauabis me, & super ni-
uē dealbabor. Manifestum est, quia factū dei
distat à facto hominis. Ideo super niuem,
inquit, dealbabor, quia quod deus fecit, mul L
to melius est ꝙ quod fecit homo: Propterea
aspersione hysopi petit se mundari, vt sicut
carnale corpus aqua abluitur, ita & per hy-
sopi significationē, spiritali rōne animarū
maculæ abluantur. Aspersio.n.hysopi, illu-
stratio quædam est, vt per id quod visibile
est, inuisibiliter emundetur. Et sequitur. Au
ditui meo dabis gaudium & lætitiam. Du-
bium non est, quia vox prædicantis remis-
sionē, gaudium præstat pctōribus. Quis.n.
non lætetur cum audit dari indulgentiam?
Cum enim deus remittit, & in præsenti &
in futuro securus est. Propterea exultabunt
ossa humiliata. Duplici genere sunt ossa
humiliata, quia & vt peccaret, humiliatus
est, nemo enim peccans exaltatur, & vt po-
stea supplex veniam imploraret. Nam vti-
que in cilicio & cinere volutatus, misericor
diam precabatur, quam obtinens eleuatus
est mentis exultatione & corporis refectio-
ne. Et subiecit, Auerte faciem tuam à pecca
tis meis, & omnes iniqtates meas dele. Hac
forma remissionem postulat, sicut constitu-
tum erat in futurum per fidem Christi, vt
Saluator qui est spiritaliter est promissus, ab
ipso inciperet cuncta conuersis donare pec-
cata. Cuius enim non respiciuntur peccata, M
& omnes delentur iniquitates, non habet vn
de reus constituatur, & inimicorū eius ora
clauduntur. Qui.n.non respicit peccata, nō
illa imputat. Hoc est.n. auertere faciē à pec-
catis, alicuius accusationem contra eum non
accipere. Et quid est hoc, vt cum de duobus
peccatis correptus sit, hic addat de multis
se accusando? Et cum audierit à Propheta
Nathan, quia ignotum erat ei, quare sic po-
stulat sedula prece, vt possit ad veniam per-
uenire: nisi quia non suam solius causam
agit, sed sub accusatione peccati sui, totius
populi miserias narrat? Sibi enim reforma-
tionem præcatur, quia cui ignoscitur, non
est sine rubore, nisi loco suo fuerit redditus,
vt dignitas loci, ruborem excuset: cæteris

autem beneficium diei, quod ad cuncta peccata abluenda futurum erat, in Christo significauit. Et sequitur, Cor mūdum crea in me deus, & spiritum iustū innoua in visceribus meis. Hoc est bona mente misericordiā deprecari. Non solum aūt de præteritis rogat, sed etiam de futuris solicitus est, vt peccator intendens odisse peccare ne peccet, adiuuetur a deo per spiritum iustitiæ, quem orat dedicari in uisceribus suis: id est, vt
A nouus ad hoc ponatur in eo vt custodiat eū à peccatis, ne cogatur facere quod scitur nolle. Cor autem mundum sic potest habere, si neque intus, neq; foris delinquat: hoc est neque in opere, neque in cogitatione. At quia ꝓpe impossibile est, vt in omnibus seruetur, vel in dei causa seruandum est, quæ principalis est. Etiam mundum cor in sacramento dei & Christi custodiatur, dum fides inuiolata seruatur, quia & in alio loco
Pro. 20. dicitur, Quis gloriabitur mundum se habere cor, aut immunem esse à peccatis? Denique rex Dauid mundum cor habuit in causa dei, quia neque auxilium aliquando in vanitate quæsiuit, quæ est idololatria, neque aliquid à deo sibi præceptum non impleuit. Ideo de cæteris adiecit, Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Hic sensus est quem supra memoraui, quia securus de venia, solicitus est de reformatione. Cui enim ignoscitur solum, solet a facie domini secerni. Quanuis enim non in illum vindicetur, in animo tamē dn̄i vel iudicis facinus eius deletum nō est. Ideo orat, vt penitus pc̄tm̄ eius deleat, & dignus sit accedere ad faciem domini, & iterū prophetare, quod & factum est. Hoc est enim quod dicit, Et spiritum sanctum tuum ne au
B feras a me. Hic est spiritus Prophetarum. Et sequitur, Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Lætitiam dari sibi postulat, quæ promissa erat in Christo, vt omnibus maculis ablutus & reparatus lætus esset in salute quæsita, nec amatus, sed confirmatus in regno a spiritu sancto. Quem ideo principalem dixit, quia super omnem creaturam est, per quem reges regnent. Et subdit, Docent iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Hoc dicit, vt in eo discant iniqui pietatem dei, qui confitentes sibi suscipit peccatores, & promouet: nec impios conuersos negligit, sed hortatur dum alijs miseretur. Et sequitur, Libera me de sanguinibus deus deus salutis

meæ. Hoc dicto ostendit peccatum suum morte dignum, vt dei misericordia quanta sit, prædicet: Per hoc enim etiam alios prouocat confugere ad dei clementiam. Vnde subiecit, Exultabit lingua mea iustitiam tuā domine. Gaudere se dicit iniustitia domini, quia in eo permanet quod promisit dicens, Misericordiam autem meam non mouebo Psal. 88.
ab eis. Lætus ergo Dauid rex & securus in hac parte, dei sui iustitiam prædicat. Et sequitur, Labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Sic labia eius aperit, dū C
clausa fuerint sine causa peccati: liberati n. os patet, peccatoris autem clausum est os: pudore enim & metu correptus loqui non audet, absolutus autem, & liberatus tripudians prædicat laudē iudicis. Nam & Apostolus sicut ipse testatur, ꝓpter quod ab omnibus liber esset. Os nostrum, ait, patet ad 2. Co. 6.
vos ò Corinthij. Et adiecit, Quoniā si voluisses, sacrificiū dedissem vtiq;. Hoc de cōperto loquitur, sciens sc̄tm̄ Samuel dixisse ad Saul regē, qui cum peccatum suum non dolore mentis, neque lachrymarum miseratione, sed sacrificij oblatione obliterari putaret, Non vult, inquit, deus sacrificium ma 1. Re. 15
gis quàm audiri vocem suam: quia huiusmodi sacrificia damnū possunt facere, nō tñ deū placare. Deus. n. sic placaē, si anima peccati sui memor in tribulatione, & mœrore cordis, defleat quòd peccauit. Et sequitur, Holocaustis non delectaberis. Nec delectatur holocaustis deus, sed in huiusmodi causis: Ipse. n. animus pro se satisfacere debet, nō se de foris redimere. Nam ista adiutoriū præstare possunt. Animus enim sicut oblectatus est in peccatis, sic tribulari debet in pœnitentia, & tunc delectabit deum delere eius peccata. Vnde subiecit, Sacrificium deo, D
spiritus cōtribulatus: cor contritum & humiliatum, deus non spernit. Ostendit quale sacrificium pro peccatis deus suscipit: quia non poterit deum placare, nisi qui lætatus est circa salutem, & contribulatus fuerit corde, & sic reparetur ad vitam. Deniq; omnis inquietus, vel indisciplinatus frequenter incurrit, vt membra corporis lædat, quæ vtique non sine dolore possunt sanitatis recipere medicinam: sic & peccatores non possunt peccata sua redimere, nisi dolorem senserit animus qui peccauerit. Hoc enim iustum est, vt quia contra rōnem gauisus est, secundum rōnē patiatur mœrorē. Et sequitur, Benigne fac dn̄e in bona voluntate

luntate tua Sion. Sion dicens, Ecclesiam significat, vt perseueratio nostra non improbabilis videatur, cui vt impleat deus promissum suum, suggerit, sciens se tunc plenam remissionem accepturã, cũ quod decreuerit deus in Christo impleuerit. i. vt ab omni peccato liberentur sperantes in salute promissa, quia non solum à proprijs, sed ab Adæ peccato quod per traducem in omnes peruenit, liberabuntur per Christum. Et
E adiecit, Et ædificabuntur muri Hierusalem. Nunquid destructi fuerant? Sed muros Hierusalem dicens, Ecclesiam significat: quæ p fidem in Christo disposita erat construenda. Cuius muri esse sancti homines intelliguntur: docente nos Apocalypsi Ioannis Apostoli, quia & Hierusalem ciuitas & muri eius serui dei sunt intelligendi. Sciens etiam per Christum rex Dauid promissum, quod futurum erat implendum ad liberationem seruorum dei, orat vt impleatur. i. vt per fidem ædificetur Ecclesia, & liberentur sperantes de hac fide salutem. Et sequitur, Tũc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta. Hoc dicit, quia oblationes & holocausta, tunc accepta sibi haberet cum esset Ecclesia ædificata: & non passim aut secundum omnem consuetudinem, sed sacrificiũ, inquit, iustitiæ acceptabis. Iustum est sacrificium, cum condignum munus offertur. Porrò autem nihil est tam iustum sa-
Ioan. 4. crificium & condignum, nisi vt nosipsos offeramus deo. Quia enim deus spiritus est, spiritalia illi offerenda sunt sacrificia, vt viuo viua hostia offeratur. Quia. n. dixerat, in causa peccati sacrificijs carnalibus deum minime delectari, ostendit futurum, quia spiritaliter deo offerendum erat vt hoc ac-
F ceptaret: quia hæc deo digna sunt sacrificia: hoc est, in præterito minora fuerunt, quia carnalia, nunc maiora, quia spiritalia. Et adiecit, Tunc imponent super altare tuum vitulos. Si cessantibus pristinis sacrificijs, spiritalia successiua sacrificia significauit, q̃d est vt diceret, Tunc imponent super altare tuum vitulos? nisi quia per hæc corporalia spiritalia significat, quippe cum dixerit, quia carnalibus non delectatur? Vitulos ergo dicens, populum nouellum significauit, Christi fide renatum, cuius deuotio quotidie super altare domini delibatur. Qui enim de ecclesia intelligitur locutus, sacrificia quoq; eius spiritalia significasse debet intelligi.

113 Cur filius dei missus sit & nõ alius. Quã quam omne quod facit deus, rationabiliter & prouidenter factum credendum sit, melius tamen puto, si post fidem etiam causa facti possit aduerti, vt quod creditur, non ignoretur. Vnde dominus ait, Hæc est autẽ vitã æterna, vt cognoscant te solum verum deum & quem misisti Iesum Christum. Ioan. 17.
Primum. n. credi debet, sicut à Propheta dictum est, deinde sciri quod creditur: quia iã fidelẽ & in hac re diligentẽ adiuuat spiritus sanctus, vt cognoscens intelligat fidei rationem: tunc enim plenum habet gaudium credulitatis suæ, si quod credit intelligat. Hoc G
est enim fidei robur, hoc immobile fundamentum credulitatis, addiscere sacramentũ. Vbi enim sola fides est, non est tam mera deuotio, & potest aditum habere surreptio. Vnde vas electionis ideo laborat, vt credẽtes fidei suæ rationem ediscant. Cum enim cognouerint quantus sit cui se crediderint, & quæ sit eius potentia, nullo pacto, nullaq; ratione ab eius spe traduci se patientur. Vnde dictum legimus, Gustate & videte quoniam suauis est dominus: vt data opera cognoscant diuinitatis eius saporem, intelligẽtes nihil sapientius esse quàm in Christum credere. Quamobrem ipse magister gentiũ inter cætera ait, In quo sunt omnes thesauri sapiẽtiæ & scientiæ dei absconditi. Et iterũ, Scio, inquit, cui credidi, quia potens est depositũ custodire. Igitur hic scit fidei suæ rationem & non dubitat de potentia eius, cũ intelligit omnes thesauros sapientiæ & sciẽtiæ in sacramento natiuitatis & passionis & resurrectionis Christi esse absconditos. Manente ergo fide, diu mecũ contuli, vt scirem cur dominus noster de sacris & de cœlestibus sedibus ad terram incarnatus venisset, & non alius ex ijs quos ipse dominus sanctos angelos vocat. Incongruum enim videtur personæ eius hoc opus subisse, nisi causa facti noscatur. Deniq; hoc est, quod mouet multos. Nam potuerit dei patris prouisio per alteram personam hoc negocium gerere, vt & hominibus in errore constitutis ostenderet ueritatem, & diabolũ præsumptorem & salutis inuidum cum satellitibus eius cõprimeret & expoliaret deuictũ. Quia peruicacia & irreuerentia nequissimorum seruorum, ministris famulis fuerat compescenda, vt non dominus omnium rem sibi indignam experiretur. Neq; enim tãta vis & potẽtia est satanæ, vt per potestatem eius conditionis superari minime potuisset, cum
Psal. 33.
Col. 2.
2. Ti. 1.
H

cõstet dei auxilio ipsum ab hominibus vinci. Nam quanuis impar sit si ex terrenis sumamus exempla, tamen ex aliqua parte cõueniunt ratione. Seruum enim contra Dauid regẽ rebellantẽ, Ioab cõseruus eius missus est persequi, & trucidare: & contra Absalon in patrem impium seruis iniuncta res est, quanto magis ad tyrannidem diaboli vincendam vnius sancti angeli ministerium sufficeret, cum vnius de multis sufficerat efficacia. Quippe cum legamus, quia repugnans contra Michaelem archangelum perdurare non potuit, sed subiectus in terram
I est. Hoc ergo mecum sæpe reputans, hoc solum sciebam, quia ideo ipse à patre missus est, ne ad iniuriam eius pertineret, si opus per eum factum, per alterum reformaretur: sed hoc scire minimum erat. Non enim satisfaciebat ad tam magnam & admirabilem causam, nisi & aliud comprehenderetur quod proficeret ad arcanum intellectum. Si factũ est, vt animaduerterem causam hoc poposcisse vt sic veniret qui venerit. Ipsum enim rõ tangebat vt ad eum comprimendum veniret qui dignitatem eius & meritum vsurpasset. Post deũ.n.patrẽ diabolus deus dici voluit, quod & nunc vsq; cõtendit, cum vtique non illum res contingeret, sed esset hoc filij dei qui post patrem deum secũdus est, non natura, sed ordine. Ad hanc ergo causam agendam non alium oportuit venire, nisi Christum dominum nostrum: quia nõ tantum ad comprimẽdum diabolum venit, sed & manifestare seipsum omni creaturæ: vt reprobata persona diaboli, hunc esse cognosceret, cuius principatum & maiestatem præsumpserat satanas: de cætero cognita ueritate relinquerent errorem, pro certo habentes Christum esse dei filium, qui solus
K deus de deo sit, & caput siue principium eorum omnium, siue quæ in cœlo sunt, siue quę in terra, quia uirtute & potentia qua superauit tyrannum satanam, manifestatus est ipse esse, cuius imperium præsumpserat impius diabolus qui est satanas. Dum enim
Esa. 14. voluit inique deus dici, ut dominaretur potentiis spiritalibus, unde increpatur à Propheta dicente, Tu enim dixisti in corde tuo, Ponam sedem meam in nubibus, & ero similis altissimo: multos decepit, quorum cõspiratione princeps erroris est factus. Qui in Psalmo commonentur, ut reiicientes mendacium, suscipiant ueritatem. Dicitur enim eis, Tollite portas principes ue-

stras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex glorię. Nisi enim tollatur error de mentibus incredulorum, non poterunt suscipere fidem unius dei in Christo. Hoc.n. edocentur ut sublatis portis per quas itur ad mortem, secundum perfidiam à diabolo cœptam, suscipiant fidei sacramẽta per quæ itur ad uitam. Ista sunt enim que significãt in æternalibus portis, quia ueritas fidei æternitas est: perfidia aũt tpalis est, quia mendaciũ adinuentio diaboli est. Diabolus.n. cœptam preuaricationẽ in cœlis, seminauit in terris, multorum deorum suadens culturã, inter quos principatum haberet. Caput L
enim & principiũ uoluit esse cæterorũ, qđ nõ ei debebatur, sed saluatori. Vnde persequitur eũ usq; ad terrã, ut comprimens eũ ostendat erroris eius præuaricationem manifestata in se ueritate. Vnde dictum est, Veritas de terra orta est. Proiectus enim de Psal. 84.
cœlis, confugit ad terras, ut meditatam diuinitatem in supernis, expleret in inferioribus. Vnde dicit Apostolus, Ita ut in templo 2. Th. 2.
dei sedeat ostendens sese quasi sit deus. Quo quo enim modo desiderium suum implere uult & damnari: furore enim plenus minus putat damnari esse quàm non explere auiditatem erroris. Aduersus Paganos 114
quomodo temere audeant aduersus nos cõgredi, aut fidem nostram impugnare, & suã commendare. Qua ratione Pagani aduersus non audeant cõgredi, aut fidẽ nostrã impugnare, se autem putent absolutos esse non uideo. Quippe cum nulla habeant assertionum suarum documẽta superstitionis suæ magis dicam quàm religionis. Nã quæ cauta non habent proferunt, ut ipsi potius nouarum rerum authores & defensores habeant. Primo enim in loco deos se asserunt colere: quorũ nulla insignia, nulla dant testimonia. Illos enim deos appellant, qui se ausi M
non sunt deos nuncupare, ut homines autores deorum habeantur, cum deus author debeat esse hominibus: ac per hoc uana & inanis assertio est, quicquid enim deo est, stabile esse non potest. Manifesta enim esse quæ dico probant libri eorum, in quibus nihil diuinum, nihil deo iubente legitur constitutum, sed singulos uiros propter quasdã causas diuersa asserunt instituisse numinum sacrificia, & ij qui nullius meriti uidentur, ea ipsa quæ statuerant digne statuisse probarentur. Quando ergo quos deos appellant, nihil borũ madasse legũtur, qua authoritate

choritate hi faciunt, aut acceptũ sibi putãt, quod non probant mandatum, cum si etiã mandatum probaretur, examinãdum prius fuerat, si dignum esset aut debitum his obedire, quorum nulla signa, aut prodigia aut commendationes diuinitatis in rebus gestis existerent? Sed solent ab his exclusi ad elementa cõfugere, dicentes hæc se colere quorum gubernaculis regitur vita humana. A quibus vt supra requirimus, si mandatũ est, aut iussum à deo, quẽ & ipsi magnũ & summum fatentur & negligunt. Si enim fieri debet, ab illo mandari oportuit qui author eo- A rum dicitur. Si autem ab illo non est mandatum præsumptio est, & ad pœnã proficiet, non ad præmium, quia ad contumeliã pertinet conditoris, vt contempto dño colantur serui, & spreto imperatore adorentur comites. Quomodo istud impunitum erit quod etiam in hac vita vindicari, & quidem acerbius, videamus? Sed si forte ab ipsis elemẽtis dicant mandatum, ostendant alicubi præceptum, legant aliquando aliquid illa locuta. Quod si non ostendunt qua pœna digni sunt, qui authores præsumptæ & confictæ religionis deteguntur? Libera sunt ex hac impietate elementa. Ipsa.n.luminaria mundi accusabũt illos apud iudicem deum, quia in hac consilij vanitate minime se authores ostendunt. Similiter & illos quos constat homines fuisse, deos nuncupant, cum cœperint pro peccatis suis cruciari, in hac parte minime se reos defendent, in hos crimen hoc retorquentes, quibus cum hoc non mãdassent, vt deos illos colere cœperint. Igitur quo pudore fidem nostram reprehendant aut irridendam putant, quorum legem virtutum testimonijs fultam, necnon & ipsius domini ac dei nostri relegunt vocem dicen- Esa. 44. tis, Ego sum deus, & non est alius præter me. Quod si nudis verbis diceret, non erat B ei credẽdum, ne similes Paganis videremur qui nulla deorum suorum signa maiestatis videntes, colere eos cœperunt, & quod peius est, inhonesta. Turpia.n.illic aguntur, quæ pudoris est reuelare, & prudentes se appellant. Porrò autem deus noster teste virtute coli se mandauit, & vt nihil suspitionis relinqueret, legẽ ipsam honestam & sanctã vt & deo dignum est tradidit. Nos vero qui stulti à paganis dicimur, deo nostro nõ credidissemus nisi nobis satisfecisset etiam testimonijs virtutum: nec legem eius suscepissemus, si non illam puram & ipsa professione dignam cognouissemus. Hinc est vnde nihil apud nos in tenebris vel occulte geritur. Omne .n.quod honestum scitur, publicari non timetur. Illud autem quod turpe est & inhonestum, prohibente pudore non potest publicari. Quamobrẽ pagani mysteria sua in tenebris celebrant, vel in eo pudẽtes. Erubescunt.n. palàm illudi: piacula.n. quæ illic vice legis aguntur, nolunt manifestare, ne qui prudentes se dicunt, hebetes his videantur quos stultos iudicant. Sed ne forte hinc illis stulti videamur, quia lex nostra castitatem, misericordiam, pietatem, continentiam, prædicat: apud illos.n.hæc stulta sunt, quia omnis bonus malo malus est, & prudens stulto insensatus est. C Nam intantum castitatem execrantur vt etiam cinædis delectentur, magisterio eorum subiecti, qui nisi tales fuerint, idonei non erunt ipsi, si dicẽdum est, religioni. Propterea enim abscinduntur & habitum immutant, vt de viris quasi fœminæ fiant, & circa naturã subiecti muliebria patiantur, & tunc demum apti & digni sint ministri superstitionis illorum. Nunquid accusari põt huiusmodi quẽ lex facit talẽ? Ideo .n.amisso viri & actu & habitu in mulierẽ transformantur, vt muliebria libenter patiantur. Quæ ergo putantur esse mysteria, vbi de honesto inhonestum fit, & de incorrupto corruptum, cum hic sit vere cultus religionis, qui de turpibus honestos facit, de indisciplinatis modestos? Quomodo cultores eius æmuli possunt esse bonę vitæ, qñ mysteria legis eorum sine cinædis celebrari non possunt? Si ergo lex eorũ his delectatur, peccator erit & stultus quisquis non fuerit talis. Ideoq; stultos nos appellant. Colentes enim hæc turpia, prudentes ab his iudicantur, euitantes autem & fugientes, stulti. Quod quidem callide & astute ab ipsis videtur aptatum. Idcirco.n.legi D suæ applicant nomen prudentiæ, vt contegant reprehensibilia eius, quia vbi prudentia, reprehensio nulla est. Nostram autem legem stultam dicunt, vt prohibeant ab ea. Sed sublatis nominibus prudentiæ & stultitiæ, & submota omni inuidia, quã parit defensio ambarum partium, ipsæ leges inter se confligant, vt appareat vbi sit prudentia & vbi stultitia. Sed præsente signo crucis, obmutescit Paganitas. Et si adest, quam vocant stultam, prudentia illa, sacra illorum respondere non audent. Reprimuntur enim exta illorũ, respondere non audent, & occul-

tantur

tantur ob reuerentiam Christianæ maiestatis. Magna res est ut illa quam vocanr prudentiam, metuat illam quam appellant stultitiam. Conferamus nunc tenoré legũ. Pagani deos deasq; colere se ẽt literis profitentur, & uerum est quod dicunt, quia & masculos colunt & fœminas. Ianus.n. & Saturnus, Iouis & Mercurius, & Apollo & cæteri, Itẽ & Minerua & Isis, & Fruxilla & Venus & Flora meretrix cum cæteris, dij deæq; sunt sicut historiæ ram Græcorum q̃ Romanorum testantur. Christiani ãt, vtpote pauperes quos stultos uocant, vnum deum colunt in mysterio, ex quo sunt omnia, nec aliquid
E quod ab eo conditũ est venerantur. Ipsum .n. solum sufficere sibi & abũdare sciunt ad salutem, non ignorantes, quia si gloriam & nomen eius alijs deputauerint, offendant eum, quia nullus imperator permittit vt cũ nomine eius tribuni & comites adorentur. Conferantur nunc leges vt videatur, vtra sit prudentia, quæ creatorem colit an quæ creaturam: quæ dominum an quæ seruos. Potest fieri in aliqua domo vt præter vnum alius dñs appelletur, vt pagani literis forensibus instituti qui sibi prudentes videntur, in vno mundo ab vno deo condito multos deos deasq; venerantur. Procuratores.n. & authores mundi deos & dei nomine nuncupant, cum improuidi denegantuŕ: Illud autẽ asserere quod perniciem pariat, improuidi est & stulti. Quoniam necesse est deũ iniuriam suam vindicare in eos qui conseruis suis deum & dei nomen & gloriam impertierũt. Dehinc considerentur præcepta. Lex nostra quos stultos vocant, antistites & ministros, idoneos, sine crimine, sanctos & irreprehensibiles præcipit ordinari. Econtra autem paganorum traditio antistites & ministros idoneos sibi esse non posse, nisi
F ex viris transfigurentur in fœminas, vt licenter & publice muliebria patiantur, & discussis in aqua inhoneste crinibus, mollẽ quassatamq; vocem & turpem emittant. Quod si publice facerent, ab omni populo lapidarentur, & Cynocephalus ille, qui mutabundus per omnia se circunferri loca quærẽs membra adulteri Osiris viri Isidis. Ecce quibus ministris siue magistris pagani prudentiæ sibi nomen asciscanr, cum non solum non prudentiæ sit, sed etiam criminis. Obscœna enim & probrosa diligere funestum est. Illud autem quale est quod in spelæo velatis oculis illuduntur? Ne.n. horreant turpiter dehonestari, se oculis illic velantur: alij autem sicut ales alas percutiunt, vocem coracis imitãtes, alij vero leonũ more fremunt: alij autem ligatis manibus, intestinis pullinis proijciuntur super foueas aqua plenas, accedente quodam cũ gladio, & irrumpente intestina supradicta, qui se liberatorem appellet: sunt & cætera inhonestiora. Ecce quantis modis turpiter illuduntuŕ qui se sapientes appellãt. Sed quia hæc in tenebris patiuntur, putãt posse nesciri. Ista.n. omnia quæ à malis turpibus inuenta sunt in occulto, sancta fides Christiana prodit & detexit. Prędicata.n. fide, considerantes qui audiebant quid boni & sanctitatis pu- G
blice promitteretur, contulerunt se ad fidem, occulta illa inhonesta & turpia relinquentes, & quomodo per ignorantiam illusi sint confitentes. Tunc enim iam pridẽ oẽs prope in hoc vertebantur, errore, & idcirco sibi prudentes videbantur, quia qui reprehẽderet non erat. Nã quanquam oẽs errarent sub vno fallacis nomine idololatriæ, vnusquisq; tamen iuxta mores suos ordinauit & conuersationem & culturam, vt vnus error diuersitatem haberet ex turpitudine & conuersatione authorum. Deniq; sacra quę sacra liberi vocant, inhonesta & vanissima sunt, & plena furoris. Difficile enim impurus non iracundus est. Deniq; vbiq; cum Priapo depictus inuenitur, cum quo inhoneste viuebat. Hoc modo sunt & cætera sacra eorum, sed vt posteri his inuentionibus caperentur, subtilitate & astutia factum est Satanæ, quanq̃ non sine illius consilio ista inuenta sunt. Inuentis tamen singulis, aspersit quædam præstigia per quæ illiceret homines ad errorem. Et sic factum est, vt per traducem antiquitatis commendaretur fallacia, & excusaretur turpis inuentio. Per consuetudinem.n. cœpit non turpe videri, quod turpe erat. Nã cũ dehonestantur aliqui, primo erubescunt, postea blandiente consuetu- H
dine, recedit pudor mutata fronte, præcipue si multos videant rales. Nam quæstus turpitudinis tunc est, qñ ij qui nobiles dicuntur, dehonestari videntur: facile .n. imitatores inuenit honestata nobilitas. Si ergo iam porro pridem propter hoc prudentes sibi videbantur, quia cui fœda inuentio hæc displiceret non erat: nunc quia dei misericordia illustratum est genus humanum, & declaratum crimen esse quod pro lege credebatur, stultum autem quod putabatur prudentia

dentia inuentum, vel ab hac appellatione cessare deberent, permanere nolentes in detecto crimine cognoscentes nomen sapientiæ à se alienum esse. Sed vt addant ad cumulum confessionis suæ stultitiam, in stultitia deprehensi vocant fatuos à quibus conuincuntur. Sed fidem nostram & posteritatem accusant, in præceptis autem non negant nihil posse reprehẽdi. Qui fidẽ nostrã accusant, non magis contra nos, q̃ contra authorem uostrum suscipiunt. Nos enim stultos, qui quasi rei fatuæ fidem dederimus, illum autem mendacem & circumuentorem, necnon & malitiosum pronunciant, qui fidem traderet per quã deciperemur. Credẽtes

I ergo prius non nos stulte credidisse probemus, deinde cãm authoris, cum in errore degeremus in quo nunc manent pagani: si nullis virtutum signis attracti, si nudis verbis quæ sacra vocant, perciperemus, prodesse putantes, non quod diuinitas commẽdauerat, sed quod vetus consuetudo tradiderat. In qua, quod non latet, diuersis illusi vanitatibus, nullam spem salutis cognouimus. Quid.n. poterat prodesse res ab hominibus inuenta? Vt autem ad fidem dei accederemus, & filium eius incarnatum & crucifixum crederemus, non verbis suasum est nobis, sed rebus. Vidimus enim mortuos suscitatos, leprosos mundatos, cæco nato oculos restitutos, dæmonia eiecta, & simul oẽs infirmitates curatas. Nunc quando stulti fuisse iudicemur, cum nudis verbis credidimus, aut cum rebus? Sine dubio enim res ante verba sunt. Quippe cum ad res significãdas inuenta sint. Si ergo traditioni humanæ, nulla suadente virtute, quæ ad illudendas mentes hominum inuenta est, fidem dedimus, quanto magis huic quam diuinam & deificam omnia signa quæ deum inuocant, contestantur? Nonne digne stulti iudicare-

K mur si virtutibus non crederemus, qui sermonibus credideramus? Nonne rationabiliter improuidi & inconsulti vocaremur, si aduocantẽ spem non sequeremur, qui desperationi fueramus obnoxij? Si autem ecõtra, stultum est qu d creditur. Non.n. rationi subsistit, deum habere filiũ, neq; emortua & dissoluta corpora rursus reparari posse ad vitã probauerint oẽs philosophi & sectarũ inuentores: etiam si diuersis disputationibus seinuicem confunderent, nullus ad alterum transiens, quia vnusquisque in quo imbutus fuerat, ꝑmanebat. Per id.n. ꝙ verba contradictioni obnoxia sunt, nullus alterum superabat. Non enim erat vnde se quisque victorem ostenderet, sed inuicem contradictionibus se fatigantes, minime alter alteri persuadebat. Hinc factum est, vt dei prouidentia, cuius sensus inuestigari non potest, prædicationi suæ virtutem adiungeret, vt veritas prædicationis virtutis testimonio probaretur, vt qui verbis contradicerent, virtutibus non auderent. Quæ enim maior poterit esse testificatio veritatis, quàm est operatio virtutis? Si quis autem opera virtutum deneget, accusans scripturas, quomodo poterit stultam fidem nostram dicere denegans scripturas? Vbi enim scriptum est de Christo, quòd filius dei credendus est, eodem loco virtus testis inuenitur. Et si cui L

absurdum videtur legenti Christum dei filium crucifixum, reuoluat, & inueniet resurrexisse eum à mortuis & intelligat non ociose eum mortuum esse, neque inuitum qui potuit resurgere, sed esse mysterium. Quicunque ergo est ille, aut tacebit de cruce: quia si dixerit stultam crucem, non poterit stultam dicere resurrectionem, excusat enim resurrectio crucem. Aut si locutus fuerit de cruce, non poterit negare prouidẽtiam esse in ea, quam videt testimonio resurrectionis firmari. Aut vtrunq;.n. accipitur, aut vtrunq; tesellitur, vt qui non defendet, nec audeat accusare. Quare autem crucifigi se permiserit, cognatis mysterium reseruandum est. Mortem hanc intantum commendauit, vt clarificari se per eam testatus sit. Nam & ait, Ptãtem habeo ponendi animam, & ptãtem habeo iterum sumendi eã. Ioan.10.

Non ergo coactus est mori, quia potestatem habuit & mori & resurgere. Hanc qui abnuit, non poterit dicere violenter illi mortuum illatam. Si enim istam negat, nec mortem illum poterit asseuerare, quia hoc illic continetur vbi morti traditus legitur. Nemo enim ex superioribus postrema aut ex postremis superiora condemnat, quia M

contrarium non est quod vnius corporis est. De mortuis autem quòd resurgant, dolo dicunt stultum credere. Vident enim exempla quibus credibile iudicetur. Omnia enim semina vsibus necessaria, nisi resoluta fuerint, renasci rursus non poterunt. Si hoc in mundo hominum causa deus decreuit, cur illorum ipsorum corporibus si hoc præstaturus credatur, stultum putatur? Nisi q̃a ipsi stulti sunt, qui deo nõ dant

quam-

quam poteſt mundus virtutem, cum geſtarum nunc vſque appareat vmbra, quia iam tempus non eſt faciendarum virtutum. Initio enim fieri oportuit vt ſemē fidei per hanc crementum faceret. Tamen & modo dæmonia nominata cruce Chriſti terrentur, & ſi impenſius fiat, fugantur: & dij paganorum formidine & metu nominatæ crucis reſponſa dare non poſſunt. Si opprobrium eſt mors Chriſti, quare terrori eſt? Res enim quæ ex crimine venit, non timeri debet, ſed contemni. Quis enim timeat hominem pro crimine ſuo occiſum? At ſi innocens fuerit, timeri tamen non poteſt, ſed doleri. Itaque niſi ſentirent dæmonia, vel dij Paganorum ſacramento eſ-
A ſe crucem Chriſti, nominata ea non terrerentur: & vt expreſsius dicam, niſi rei eſſent, non timerent. Hi etenim omnes qui ex parte diaboli ſunt, conſenſerunt in mortem Chriſti. Vnde cuncta dæmonia ſiue dij gentium, nominata cruce Chriſti, terrore concutiuntur. Omnis enim qui in alicuius innocentis morte reus eſt, cum nomen eius fuerit memoratum, timor apprehendit cor eius. Recordatione enim habita delicti reum ſe videt. Quanto magis dæmonia, vel dij gentium qui rei ſunt necis domini & ſaluatoris mundi? Sed Pagani antiquitatis cauſa verum ſe tenere contendunt, quia quod anterius eſt, inquiunt, falſum eſſe non poteſt. Quaſi antiquitas aut vetus conſuetudo præiudicet veritati. Poſſent enim homicidæ, aut molles, aut adulteri vel cæteri crimin oſi per hoc illicita ſua defendere, quia antiqua ſunt, & ab ipſo mundi initio cœpta: cum hinc magis intelligere deberent errorem ſuum, quia quod reprehenſibile eſt & turpe eſt, male cœptum probatur: quod autem honeſtum & ſanctum eſt, digne colitur. Nec poſſe turpe & reprehenſibile ante factum, eſſe honeſtum & irreprehenſibile. Et ad extremum,
B Paganorum traditio eſſe ab homine inuenta, negari non poteſt, quia autem noſtra lex à Deo data eſt, euidens res eſt. In monte enim apparuit maieſtas Dei ad dandam legem hominibus, vt & hinc fides poſsit haberi. Primo miſit ſigna multa & prodigia facta in Aegypto, quod hodie quoque libri teſtantur à Ptolæmeo reconditi in bibliotheca Alexandrina. Sic ergo legem dignatus eſt dare, vt nemo ambigeret deum eſſe qui tradidit. Palàm enim & manifeſte viſa eſt omnibus maieſtas dei, tanto fulgore & terrore, vt etiam præter eum nemo alius deus crederetur, & quod iubebat omni obſeruatione dignum haberetur. Et vt omnia deificæ rationi conueniant, inſpiciatur tradita lex, ſi quid in ipſa iniuſtum, ſi quid inhoneſtum, ſi quid ridiculoſum, ſic oportuit innoteſcere: non vt in angulo per impoſturam appareret quę claudi non poteſt, neque in ſpeculo vbi aliud eſt quàm cernitur operante illecebroſa fallacia, neque ea ſeruanda celaret, quæ propterea quòd inhoneſta eſſent in tenebris gererentur. Cum enim vnius Dei notitia obliterata eſſet in mundo conſuetudine delinquendi, quia mendacium velamen præſtiterat veritati, clemens & miſericors deus, nolens opus ſuum perditioni obnoxium fieri, viſitare dignatus eſt genus humanum. C
Non ſic apparens ſicut hi qui falsò dij appellari voluerunt, ſed ſicut eſt veritas dei, ita ſe manifeſtauit, vt errorem adimeret, qui falſorum deorum prædicatione mundi ſenſum corruperat. Denique ſupra ſexcenta milia hominum egreſſa de Aegypto, videntes & cognoſcentes dominum hunc eſſe ſupra omnes ex apparentia ineffabilis gloriæ proximare ad eum timuerant, ſed longe curuato genu eum adorauerunt. Poſtea proſequentibus alijs ſignis, tam illis quæ fecit in deſerto, quam quæ fecerat in Aegypto, in omnibus mirabilibus manifeſtatus eſt vnus eſſe deus. Hæc omnibus propè innotuerunt linguis, hæc vicinis gentibus terrori fuerunt. Quid tale in dijs gentium? Cui genti, cui populo gloriam ſuam oſtenderunt? Quæ ſigna aut virtutes ad diuinitatis ſuæ teſtimonium fecerunt? Vbi vel quando locuti probantur? Sed irrationale vulgus, vt apparentes vmbras, aut dæmonia, aut ſimulachra mortuorum vt Deos colere cœperunt: quę res in conſuetudinem vetuſtatis deducta, arbitrantur rationis ſibi veritatem poſſe defendi: cum veritatis ratio non ex conſuetudine, quæ eſt ex vetuſtate, ſed ex deo ſit, qui non vetuſtate deus probatur, ſed æternitate. Quamobrem fides non cœpta res, ſed ſine initio eſt. In deū.n.credere, noſtrū incipere eſt, Nam quod creditur, æternū eſt. Quomodo ergo D anteriores ſe putant Pagani, quādo quod colunt, poſt deum eſt? Nunquid non opus poſt opificem eſt? Pagani colunt opera, nos opificem. Illi creaturam, nos creatorem.

Exo. 20.

Certe

Certe deus fecit mundum, & à se facto noti
tiam suam non ostendit? Aut fecit hominẽ,
& noluit se ab eo coli quem fecit? Sed absur
dum est. Factus ergo homo cœpit venerari
suum conditorem, quia dignum est, & causa
hoc exegit. Quod cum per desidiam homi-
num aboleuisset, reparauit istud Deus in
Abraham, vt cognitio dei quæ fuerat in A-
dam, inciperet rursum in Abrahã: vt ab eo
geniti, sub eius cognitione educarentur, &
per traducẽ non deficeret, neq; deesset qui
coleret deum: aduocatis etiam exteræ gentis
hominibus ad istam dei cognitionem. Qui
ergo cognouit, sub initio est: qui autem co-
gnoscitur, supra initium est. Qua igitur ra-
tione Pagani legem suam ante dicunt fuisse
q̃ nostram? Si mundus ante deũ est, quod
absit, sic poterit & Paganitas anteponi Chri
stianitati. Nemo miretur de nomine Chri-
stianitatis, Est.n. colere vnum deum in my-
E sterio trinitatis. Quòd si nomen Christi pu
tatur ex chrismate, hominis tamen ratio an
te chrisma est. Apud maiores.n. nostros, qui
in reges vngebantur, Christi vocabantur,
habentes imaginẽ Christi venturi: qui na-
tus de Deo patre in regem non immeri-
to Christus appellabatur, quia quod illis
Chrisma, illi dedit natiuitas, quem quan-
diu ignorant Pagani, reprobant? Cum
autem cognouerint, diligentius excolunt,
gaudentes quia de malo transierunt ad bo-
num. Qui enim in re tam friuola & ine-
pta pertinaces fuerunt: quanto fortiores &
vehementiores erunt cognita veritate?
Qualis ergo Christus noster est, qui cum
nascitur, oditur: cum cognoscitur, ama-
tur. Nam omnis malus cum nescitur,
amatur: cognitus, oditur. Quanti retro
oderunt Christum, qui nunc amant? Quot
qui dolent odisse, quod nescierant? Im-
prudentis enim est odisse quod nescias,
quia probandum est, an odio digna sit
res. Denique qui hodie aduersantur, in
crastino defendent, pœnitentiam agentes,
tarde se cognouisse quod verum est. Quòd
si odio digna res sic esset, aut aliquid ha-
beret fallaciæ, quotidie ex Christianis fie-
rent Pagani. Porrò autem, quoniam hæc
veritas est, quotidie omni hora sine in-
termissione deserentes Iouem, inter quos
F sophistæ & nobiles mundi qui eum deum
confessi erant, confugiunt ad Christum,
cui est honor & gloria in seculorum se-
cula.

De fato, quomodo perniciosissima sit
Christianis artis Matheseos
obseruatio & cura.

Nihil tam contra Christianos, q̃ si arti 115
Matheseos adhibeant curam. Hæc enim ini
mica dignoscitur dei legi. Si.n. nascũtur qui
mali sint, & econtra qui boni sint, frustra
lex data dicitur, & non solum hæc, sed & in
iustus habebitur legislator. Qui enim lege
data cogit homines contra id quod nati sunt
facere, sciens non posse mutare naturam, ad
hoc vtiq; legem videtur dedisse, vt haberet
occasionem, qua crudelitatem suam de nece
hominis saturet. Vt quid enim prohibet, qđ
scit auerti non posse? Aut quemadmodum
damnat hominem, qui non fecit quod face-
re non potuit? Si autem iniustum videtur,
vt est, quia illud de deo sentire nefariũ est,
recte & salutari ratione legẽ dedit, sciens pos
se hominem continere se ab eo quod prohi-
bet lex. Ergo quia iuste legem dedit, nõ est
vtiq; iniquus eũ vindicat. Itaq; si legi dei fi
des cõmodanda est, quia iuste probatur da-
ta, ars Matheseos euitanda & fugienda est. G
Hanc enim astutia & subtilitas inuenit dia-
boli. Quia enim aperte repugnare non au-
det authori; tergiuersatione id agit, vt &
deo iniuriam faciat, & hominem legi inimi
cum constituens, morte mulctet secunda.
Qui ergo authoritati cedit, & factum eius
retractari nefarium ducit, legi ab illo da-
tæ obtemperat, die nocteq; studijs eius in-
sistens, nec aliquid aduersum respicit, non
dubitans, quia potens est homo præcepta
eius seruare. Nam hi qui peccare gestiunt,
occasiones quærunt quomodo peccata sua
à se faciant aliena, vt dum naturæ quasi im
putanda peccata sint, immunis esse à pęna
videatur peccator. Hoc propositum horũ
est, qui desperatione promissæ futuræ vitæ,
præsenti desiderant frui voluptate. At hi
qui freti fiducia fidei, spem futurorum expe
ctant, hoc implere contendunt, quod in pri-
mordio renascibilitatis polliciti sunt, vt ab-
renunciarent pompis & voluptatibus sata-
næ. Quãta ergo subtilitate vsus est satanas,
vt promptiorem hominem ad peccandum
faceret, per quod inuidiæ suæ expleret ne-
quitiam? Dum.n. audit sic se natum esse vt
peccet, & deum non ignorat esse iustissimũ,
credit se impune peccare: quia qui iustus
est iudex, non dãnat eum qui imperante na-
tura peccauit. Nec quidem eius peccatũ di-
cendum est, quod alius egit per illum. Sic de H
ceptus

ceptus est homo, peccatis.n.pressus, factus
est morti obnoxius. Igitur tollit omne ho-
minis bonum, qui tollit & malum. Si.n.pec-
cator non habet pœnã, nec iustus coronam,
vt quid laudantur boni & reprehenduntur
mali? Si.n.huius naturæ est vt peccare non
posit, quid laudas in illo quod non est eius?
Et vt quid condemnas in peccatore delictũ,
cum scias non eius esse q̃ peccat? Quid nisi
iniustus erit qui bonum laudat & malũ ac-
cusat? Si forte dicatur econtra, Bonam na-
turam in homine laudo, & malam condem-
no: quia & vinum bonum laudatur, cum
per naturam bonũ sit, & malum recusatur,
cum illud æque natura & hoc præstet. Si ita
esset, nihil erit reprehensionis causa, vt sic
laudaretur iustus, nec corona dignus iudica-
retur. Neq; ita accusaretur iniustus, vt pœ-
na dignus diceretur. Porrò autem & in præ-
senti & in futuro iustos remunerari scimus
& legimus, & iniustos pœnis subditos cōcre-
mari: quod iniustum vtiq; videretur, si iste
qui naturæ suæ rem gesserat, igne vltore pœ-
nas pateretur, aut alius q̃ æque naturæ suæ
rem exequitur, p̄mijs afficeretur. Si aũt lau-
I dandus est bonus, quia quod naturæ suæ e-
rat fecit, laudari debet & malus quia & ipse
similiter quod naturæ suæ erat gessit, vt v-
nusquisq; permanens in eo quod factus est,
laudetur. Quia si in quo factus est manens
vituperabilis habetur, authorẽ tangit vitupe
ratio, qui talem nasci fecit qui displiceret.
Quòd si iure remunerandus est iustus &
condemnandus iniustus, iam non naturæ re
spondetur, sed voluntati: quia natura libera
est, voluntas ãt in causa est, quæ sensibus ac-
cessus patitur & recessus: vt iniustus vidẽs
coronari iustum, se aũt dãnari, sibi imputet,
qui contra legem sensibus credens, malũ fe-
cit cũ potuit facere bonum. Nunquid po-
terit accusari sol, quia vrit: aut aqua, quia in
frigidat? Aut nunquid remuneranda est a-
qua, quia siti affectos homines recreat: vel
p̄mijs afficietur sol, quia reficit homines ca-
lore suo post frigus? Quod.n.naturæ suæ
est faciunt, vnde nec dãnantur nec laudantũ.
Aliud.n.facere nesciunt. Sed quoniã ita nõ
est vt æstimant stellarum speculatores, ratio
actuũ probat. Nemo.n.inueniri potest qui
bene faciat semper, aut male. Tunc.n.vide-
retur sic natus vt bene ageret, si irreprehen-
sibilis permaneret: & ita digne æstimaretur
vt esset malus si in eo duraret vt male face-
K ret semper. At cum & illum quem bonum
putas natum, aliquoties videas male agere,
& hunc quem malum natum dicis, nonnun-
quam cernas facere bonum, quomodo hoc
verum probas, vt malus malus sit, & bonus
bonus, nisi quia hoc magis certissimum est,
quia ubi animum quis dederit, in eo profi-
cit? Nam & causæ sunt quæ generant pec-
cata, vt aut inuidia quis urget aut inimicus
existat. Illa autem quæ à lege prohibentur,
non palam neq; manifeste, sed occulte ad-
mittunt. Quare? nisi quia reuerentur legẽ.
Sin uero ita vt asserunt ad hoc nati essent
vt male facerent, non quærerent latibula,
neque aliquam legi reuerentiam exhiberẽt,
sed passim ea facerent quæ cogeret natura.
Sed cũ videas procurari peccatis, & excogi-
tari vt possint latenter admitti: & loca.n.
& personas & tempora eligunt, vt mali pro
positi impleant voluntatem: Simili modo et
boni iudicio quodam & bona opera sua di-
scernunt, vt pro tempore & causa alicuius
bonum suum distribuant. Quod utiq; non
iam naturæ imputandum est, sed quæ in na
tura est voluptati. Si autem naturale esset,
cessaret iudicium. Nam si rẽ plenius discu-
tiamus, q̃ nunc iusti sunt, iniustos illos prius L
fuisse ostendemus, data aũt opera immutati Iacob.2.
sunt. Ipse etenim Abraham per fidem iusti-
ficatus legitur: Ante ergo non fuit, Quippe
cum patre suo duce idola coluisse intelliga-
tur. Et Zachæus vtiq; cui post vulgarem vi-
tam testimonium perhibet dñs, Et vas ele- Luc.19.
ctionis, qui istud etiã fatetur dicens, Eramus Eph. 2.
& nos natura filij iræ sicut & cæteri, quia
cedit voluntas pro natura. Ex voluntate.n.
quis iudicatur, non ex natura. Sine dubio &
omnes martyres, & iustificati sunt boni,
quia non fideles nati, sed renati sunt. Et
quantos scimus turpis vitæ fuisse & prodi-
gos cultores luxuriæ, qui nunc continentes
& sancti sunt? Accedente.n.timore dñi, vin-
cuntur vitia quæ prius dominabantur.
Quantum autem possit timor legis, hinc ad
uertamus. Ante Iuliani edictum, mulieres
viros suos dimittere nequibant. Accepta au-
tem potestate, cœperunt facere quod prius
facere non poterant. Cœperunt enim quoti-
die viros suos licenter dimittere. Vbi latuit
fatũ tãtis tẽporibus? Timore credo legis oc
cultabat se. Illud autem quõ subintrauit q̃d
tradidit Moyses? Dormientibus credo fatis.
Tanta enim tradita sunt illis seruanda, &
talia qualia nulla gens habet præcepta. Et
ne hoc aliquis ad plagam cœli referendum M
putet,

putet, in omne propè orbem dispersi mandata legis suæ custodiunt. Hęc pręcepta cõtrà fata sunt. Non enim forte fuerunt tribus milibus annis & supra à constitutione mundi, Postea autem data, permanent vsque ad finem. Quod ergo tot milibus annis non fuit, quomodo cœpit? Stellarũ enim cursus à constitutione mundi est. Et quid illud est, vt cum tanta multitudo Iudęorũ sit per totũ mundũ nemo immutetur ex his vt fiat gẽtilis, cum videamus ex Paganis, licet raro, fieri Iudæos? Ecce quantum pertinet ad ritum Iudæorum, exclusum est fatum, quia & extra fatum esse cœperunt, & in eo permanẽt.

Quid videtur de Sodoma & Gomorra, quo-
Gen. 19. rum qualis fuerit exitus, vindicta obtutibus adiacet? Sic fuit vt omnes spurcitię infamia aspersi, diuino igne consumerentur. In cataclysmo omnes vnius fati fuerãt, vt omnes
Gen. 7. vna morte & eodem tpe cuncti perirẽt excepta domo Noe. Et omnis exercitus Pha-
Exo. 14. raonis vno decreto damnatus dicitur, vt inepius error Matheseos vindicetur, quia demersi sunt in rubro mari cum suo rege. Et
A alia quãta exempla sunt quæ prætermittimus, quia ad satisfactionem sufficiunt duo exempla, quanto magis tot mysteria? Nam & cunctę gentes diuersa habent instituta: Et quod alibi licet, hic non licet. Et iterũ. Qđ
Matt. 5. hic licet, alibi non licet. Hic enim in vrbe Roma & finibus eius, quę sacratissima appellatur, licet mulieribus viros suos dimittere, cum cautum sit in lege diuina, vt ne viri quidem hac potestate vterentur, excepta fornicationis causa. Ecce in hac re meliores sunt Barbari, ꝗ & hoc seruari posse non impossibile est, quia prius seruatum docetur. Mutatum est ergo fatum, quia cœpit licere quod ante prohibitum erat. Et eunuchos in regno Romano fieri non licet, apud alios licet: quia autem & hic possent fieri in abscõso licitum est. Nam fatũ licet occulte probatur: si autem cessaret timor, publice fieret. Metus ergo prohibet fatũ, vincitur.n.si.qđ vult facere non facit. Et Persæ mulierũ more inaures habent, quod hic inhonestũ & illicitum est. Quia autem & hic fieri possit attestantur antistites matris quæ appellatur magna. Et reuera magna fuit, sed meretrix: sed in eo distat, quia isti cinedi sunt, illi viri. Et quid dicemus? In omni orbe terrarum
B hi soli hoc fato nascuntur, vt abscisi in mulieres transformentur, & toto mundo isti pauculi inueniantur, quos constat, minis

circumueniri, & promissis præmiji ad hûc dolorem & dedecus cogi. Si autem ad hoc nati essent, non cogerentur. Persæ licitum habent cum filiabus suis conuenire, quod & hic fieri posse ostenditur per id quod à quibusdam factum probatur. Sed quia vindicta interuenit, metu correpti sunt ne facerent quod potest fieri, sed non licet. Omne enim quod prohibetur, ideo prohibetur, no quia potest fieri fiat. Si autem fati esset, non posset fieri neq; ꝓhiberetur. Nã si non esset fati & prohiberetur, posse fieri quod fati nõ est significaretur. Et quę prudentia est prohibere quod non põt fieri? ac si aliquis prohibeat, ne quis de vrbe Romana transuolet in Hispaniam, aut ne quis humeris montẽ transferat. Illa autem quę possunt fieri cum non debeant, prohibentur. Mos Maurorum est vt inaures etiam in naribus habeant fœminæ, Nunquid fati est? Si fati esset, huc trãslati sie manerent, quia si fatum est, vnusquisque secum habet fatum suum. Sed quia non est fati, omnes inde venientes, hic immutãtur, videntes turpe istic videri quod illic decorum putatur. Certe apud omnes gẽtes nu-
merus, numerus est: terra, terra est: & aqua, C
aqua est: & aer, aer est: & ignis, ignis est. Nũquid potest alicubi reperiri terra quæ non arida sit, aut aer qui palpabilis sit, aut aqua quæ non fluxa & frigida sit, vel ignis qui frigidus sit? Sic vbiq; Iupiter, Iupiter est: & Saturnus Saturnus est: & Venus, Venus est. Eodem modo & cætera signa. Ars enim ista vna ratione tractatur vbiq;. Sed quia apud oẽs gentes instituta manent, nõ fatorũ ratione, quæ vbiq; vna est sicut tractant, sed hominum excogitatione, quilibet qui primus habitus est apud suos, quod ratione dignum visum est, & aptum decori, statuit quibus præerat. Inde vnaquæq; regio vel gens propria habet quæ seruet. Sicut Solõ & Lycurgus multa statuerunt, quæ a Græcis legis more seruarentur, quæ paulatim deficiente regno eorum obliterata sunt. Nam regibus Iudæorum mulæ placuerunt ad sessum. Romanorum autem non mulæ, sed equi. Garamantum autem, qui supra Tripolim Afrorum sunt, regibus, tauri placuerunt ad sessum: Persarũ vero reges vehiculis ferũtur: Nam veteres reges Persarum, nec videbantur a populis. Et reges Madian camelis delectabantur ad sessum, ita vt & colla eorum aureis exornentur torquibus. Et per Africã
asinis magis volũt insidere ꝙ equis. Cũ om- D
nia vbiq;

nia vbiq; sint, non tamen omnia omnibus gratiosa sunt, quia vnusquisq; eligit qđ magis apud illum habeat gratiam. Nam & nobisipsis diuersa voluntas est, & in vestibus, & in cibis, & in cætero vsu, & in ipsa sententia. Quod ne fati dicant qui multorũ diuersa asserunt fata, hæc res probat, quia frequẽter mutatur in nobis voluntas. Quod enim diu amauimus, postea displicet: & diligere incipimus quod prius libenter non habuimus, & facta consuetudine immutati manemus. Ordinẽ aũt sic dicunt esse fatorum, vt sit, quid quibus efficiant temporibus per interualla recurrentia ad pristina, vt puta qđ hodie faciunt, iterum faciant post tempus, Non enim in vno dicuntur manere. Nam per disciplinam & consuetudinem vincuntur. Mulieribus etenim Romanorũ multis temporibus vini vsus incognitus fuit. Disciplina enim facta consuetudine confirmauit sensum suum, vt retineret quod prodesse didicerat. Nunquid illis temporibus hæc fata fuerunt, & postea mortua sunt vt cessaret res bene inuenta? Sed non fata hæc, sed disciplina inuenerat. At ubi recessum est à cõ
E suetudine, perijt disciplina. Et veteres Romanorum tantę continentiæ fuerunt, vt ẽt oblata munera refutarent, bonam famam diuitias arbitrantes, & virtutem voluptatibus præponentes. & his fatis successum est, aut obierunt: sed non fati fuit, sed disciplinæ q̃ etiam ipsius fati pędagogus est. Quomodo enim potest fati esse quod neq; ante tempus habuit, neq; nunc habet? Et quidem nescio vt quid tantam inuidiam fato faciant, vt in omnibus gestis ipsum dicant authorem, cũ sit & non sit. Vbi enim disciplina est, non est: & vbi consuetudo est, non est: & vbi casus est, non est; vbi autem videtur esse, timore legis vincitur, & libido enim metu cõpescitur, & quæstus pecuniæ propter deum promerendum repudiatur. In hac ergo parte negari non potest, quia non potest non esse, quod vincitur, & tñ rectè põt dici & in eoipso non esse, quia caret authoritate quod vincitur. Itaq; dei legẽ qui sequitur, & consuetudinem tenet bonæ vitæ, huic cedunt omnia quæ dicuntur fata. Tantum n. potest consuetudo vt etiam bestias mitiget, Nã male viuere volentes, ipsi sibi fata cõstituunt. Per luxuriam enim & voluptatem fit intẽperantia & inquietudo, quæ parit incontinentiam & iracundiam. Et scientes istud pę
F na dignum, vt immunes se faciant, pudore passi fatis ascribunt, cũ de hac re cogitantibus adiutoriũ faciunt dęmones: quia & hoc statuunt, vt male cogitantibus tribuant effectum: istos fata appellant, non intelligentes quia sunt hominis inimici. Nã si per sensus non subintrarent peccata ad animam, sed deintus nascerentur, rectè omne quod delinquitur, fatorum esse videretur. Cum ãt videãt, per visum & auditum & per reliquos sensus nasci concupiscentiam peccatorũ, adiuuantibus inimicis qui suggesserunt faciendũ quod contrariũ est, & non putatur quandiu fiat. Dulce. n. videtur cum fit, aut antequam fiat: perfectum autem apparet esse amarum quod fatis imputant. Quia ãt potest vinci hinc aduertimus, Cogitantibus etenim nobis & de aliqua re solicitis, silent inimici & conquiescit libido, Nõ enim possunt suggerere occupatis nobis. Nũquid aliquis ad aliquam rem alicui dedito aliud suggerit? Non facit, sciens aut se non audiri aut aporiari quasi importune suggerentem. Ita & inimici quos constat esse dæmones: ij sunt .n. dij Paganorũ, qui si viderint diuinis rebus nos occupatos, nõ se ingerunt ad cõtraria suggerenda, sed in insidijs sunt, quærẽtes occasionẽ qua se ingerant. Munimenta ergo sunt animorum, meditatio assidua legis dei & operatio: quia si ociosos nos viderint à rebus diuinis, excitantur ad solicitandos nos. Ipsi enim sunt qui per carnem & sanguinem seminant concupiscentias. Quãuis. n. habeat caro propriũ motũ originis suæ, qa non est ociosa carnalis natiuitas, tñ in hac re accedit ad necẽ hominum adiutoriũ dæmonum. Diuersa enim sunt dæmonia, & dispartem habentia voluntatẽ. Quædam enim sunt, quæ cum perturbant animos, elidunt corpora, Quædam vero admiscentia se sanguini, generant animis desideria, Alia autẽ cordi hominis se copulantia, suggerunt cum blanditijs contraria. Nonnulla autem sunt, quæ sola corpora obligant infirmitatibus, Sicut & illam filiam Abrahæ, quam dominus curauit. Hæc omnia ignorãtes Pagani, fatum appellant: cum diuersæ sint causæ, & ista ab inimicis procurentur, vt quacunque ex causa irritetur homo & subijciatur passionibus. Sed fatum bonũ appellant, cum bene temperata sint corpora aut affabilitate cõmendantur, habentia gratiã quandam. Malum autem fatũ esse, si plus caloris habeant, aut humoris: aut si quis non sit aspersus gratia, sed magis ad detrimenta paratus,

G (margin)

Dæmonia diuersa.

Luc. 13.

H

quos

quos infortunatos vocant. Fac vera esse. Videmus enim hæc etiã in animalibus vt plus habeant caloris: sed animalia non sunt rationalia sicut homo, vt possint adhibita cura corpus suum temperare. Ideo enim imperator corporis animus, vt gubernet illud retinaculis legis diuinæ. Ea enim quæ siue impulsu carnis, siue ab inimico suggeruntur, non esse vtilia, lex ostendit diuina. Quam ideo adiutorio dedit deus, vt dictantem inimicum mala, quasi bona respicientes legis præcepta, illum intelligamus esse seductorẽ, quia aliud suadet q̃ docet lex. Si ergo frenatur corpus, ut quia seruet, minus il i detur, & à delitijs retineatur. Sicut enim corpus febricitans si accipit escam aut potum, increscit illi calor ita & huiusmodi corpora quæ sanguinis feruore vtunt, vehementius exardescent, nisi fuerint gubernata. Ignis enim si deest esca sopitur. Animi est ducere corpus. Si autẽ dimiserit illud vt eat quò vult precipitabit ipsum, sicut equus furiosus negligentem sessorem. Et quia corporis feruor plus exardescit, agentibus inimicis ad deceptionem animæ, quia non corpus desiderat,

I sed calore suo generat animæ, desideria, dei nostri assistentia imploranda est ad tutelam ut prohibeat eos: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates, quibus amotis, facile erit carnis & sanguinis motum cõprimere. (Ephe.6.) Extinguitur enim incendium si desit materia per quam vrat. Illis aũt eueniũt quæ à Mathematicis dñr, qui credunt futurum quod dicunt. Illud enim agitur subtilitate dæmoniorum, vt ea efficiant quæ antistites illorũ dixerunt futura, ne falsi detecti credantur. Circa eos vero qui responsioni illorũ non commodãt fidem non præualet effectus eorũ: quia neq; ipsi tantum intenti sunt vt satisfaciant eis qui illis non credunt: neq; patitur deus facere illos per quod seducuntur fidentes de deo & non credentes diabolo. Omnia enim sic deus instituit, vt secundum vniuscuiusq; fidem eueniat, vt arbitriũ liberum maneat voluntatis: ac per hoc qui deo credit ad auxiliũ eius confugiens, nihil ei præualere poterit: certus est enim in potestate eius esse quæ fecit, & non audit cõtra eum quẽ videt deum communẽ habere propitium. Certe fecit deus mundum: & solem & stellas creauit, constituens eis cursus quibus gubernatur genus humanum: nun-

K quid non habet potestatem imperare illis vt aliquando aliud faciant q̃ decretum habent? Sic enim ea condidit, vt voluntati eius subiaceant. Tunc demum cursus decretos exequuntur, si aliud minime fuerit præceptũ: vt si rogatus ab ijs fuerint quibus ministrant, per id quod aut importunitate pluuiæ, aut nimia siccitate steriles fructus appareant, iubeat temperari tempus: aut si forte vt assolet, irato deo viuant homines: dum per luxuriam & vanitatẽ, oberrantes non faciũt qđ placet deo, diutissima suspẽsum pluuia, vt factũ legimus sub Helia & Helisæo, (3.Re.18) famã excitet super terrã, satisfactioneq; placatus, annuat vt imbres irrigent aridã. Eodẽ .n. modo moderatio mundi est vt imperiũ seculare. Quomodo enim quidam pressi à rectoribus prouinciarum, ad auxiliũ imperatorũ decurrunt vt erigantur: ita & homines si aduersa sibi viderint tẽpora, supplices se præbent deo, in cuius ptãte sunt omnia. Sed hoc Mathematicis non uidetur. Aliud enim inquiunt fieri non posse q̃ vt sydera decretas sibi impleant causas: & neq; reuocari neq; ad aliud impelli possunt, sed semel statuta seruant officia. Hæc Mathematicorum asseueratio est, vt dicant fata immutari

L non posse, neq; precibus aliquid impetrari: quia semel deũ dicũt statuisse totius mundi rationẽ & ministris syderibus tradidisse, q̃ neque retro neq; ante fieri possunt. Hic est error Mathematicorum, quo & deum pulsant. Per hanc enim asseuerationem negãt aliquid posse fieri extra ordinem mundi, vt omnia quæ in mundo à deo facta leguntur, si à mundi lege discordant, negent credenda: illa autem asseuerant, quæ iuxta mundi statuta fata dicuntur: vt neq; virgo peperisse dicatur, neq; virga Aaron floruisse, neq; fructum attulisse, neq; Sara anus peperisse. Hæc enim mundi ratio non habet, quia extra mundi ordinem a deo facta leguntur. Et quid mirum, si author mundi fecit quod nõ potest mundus? Sed transgressus videretur, aiunt, rationem quam statuit, si aliter ipse fecisse dicatur quàm mundo decreuit. Age uero, mundo legem statuit faciendi, aut generandi. Nunquid & si humilitas eius erat, si sic faceret sicut ab eo conditus est mundus? Et vnde ab eo factum intelligeretur, si mundi lege fecisset quod fecit? Vt autem intelligeretur a deo factum, non a mundo, alio ordine factum est. Certe soli decreuit, vt incessabiliter impleant statuta spatia, nec habeat

M licentiam standi. Nunquid qui hanc legẽ

ei statuit, non ipsi licebit statuere illum? Certe iudicibus statutum est, ne liceat in reum datam sententiam reuocare, Nunquid, & ipse semper imperator sub hac erit lege? Nã ipsi soli licet reuocare sententiã & reum mortis absoluere & ipsi ignoscere. Quãto magis deo licere debet quod mũdo debuit concedi, quia creatoris sui est famulus? Deniq; mundus per legẽ sibi traditã occidere pôt, viuificare non potest: p intemperantiã cœcũ creare potest, oculos illi reformare non potest, Imbecillem & ægrũ facere pôt, curare illũ non potest: hoc enim sibi deus reseruauit, vnde appareat eum dominũ omnium esse. Ad subruendum enim fatum pertinet, quia mortui surrexerunt, eo nato oculi reformati sunt, ægri & paralytici confirmati sunt, & cætera, & quæ facta sunt alia, vt confugientibus ad deũ, si quid fati esse potest, impedimentũ auferre nõ possit. Dicit.n. Ioannes Apostolus, Maior est, inquit, qui in nobis est q̃ qui in hoc mundo. Rogatus enim deus, etiam quæ statuit amouet. Nam vtique statuit in peccatores vindicandum: & tamen deprecantibus ignoscit, quia ipsi soli licet ligare & soluere. Vñ cui soli statio concessa non sit, sub Iesu Naue iussus est stare, & obediuit eius imperio, contra id qđ sibi in ratione mundi fuerat pceptum. Sub Ezechia autem amplius factũ legitur, quia vt Ezechias qđ sibi promissum erat, verũ esse non dubitaret signum tale accepit quod nouum esset & humanis auribus inauditum. Non enim sicut prius soli iussum est vt staret, sed vt reuerteretur retro, quod videns Ezechias certum haberet, eum posse sibi quindecim annos addere ad vitã, qui de hora nona fecerat sextã. Et quia contra Mathematicos est quod Ezechiæ cõcessum est, Negant enim posse addi ad vitã: signum iterũ in hac re quod cõtra Mathematicos esset accepit, Impossibile.n. asserunt, aliud astra facere q̃ habẽt constitutum. Certe fati esse dicunt, seruũ habere, aut non habere. Esto. Ab initio mũdi hæc fata vbi erãt vsq; ad diluuium? & infra multa serie annorum transacta, non fuit hæc conditio seruitutis. Aut nunquid ex Nini regis temporibus hæc fata cœperunt, qui primus dicitur finitimis bella inferre cœpisse, & captos facere seruituti obnoxios. Vide ergo postea hoc esse inuentum, & nõ esse fati, sed actus dæmonum, quia si fati esset, ab initio mundi fuisset. Ipsa enim sunt sydera q̃ facta sunt in initio, & nunc manet cursus eorum, Et antea vita hominum agrestis erat, nec diuitijs studebatur. Quõ nunc astrologi per astra dicunt diuites & pauperes fieri? Nũquid mutata sunt astra? At versutia & pstigium est Satanæ, vt ea p stellas dicat fieri quæ angelis suis ministris operatur. Accedente.n. tẽpore quo interitus ei appropinquat, maiora adinuenit per q̃ decipiatur. Ecce scimus laborasse fame Italiam & Aphricã, Siciliam & Sardiniã. Dicant Mathematici, si omnes hi vnũ fatum habuerunt, cum inter cæteros ne quidẽ duorum fata sibi conuenire posse dicatur. Erubescant & taceant, & deo supplices manus tẽdat, in cuius potestate sunt omnia. Sed in hoc forte surreptum est fatis. Quid dicemus esse de Pãnonia, quæ sic età facta est vt remedium habere nõ possit? O infirmitas eorum q̃ fide pendula Christianos sese profitentur. Dum.n. de promissis dubitant, nec de ijs quæ facta sunt cogitant. Si.n. ea quæ à Prophetis & Apostolis gesta sunt cõsiderarent, nunquã fabulas Mathematicorum admitterẽt, Scirent.n. omnia in dei esse potestate, nec terrerentur qñ bonis mala accidunt, quia in futuro iudicio remunerabuntur, memores Apostoli dicentis, Quia p tribulationes, inquit, oportet nos intrare in regnũ dei. Contentus.n. & dei sui expectãs iudicium remuneratus etiã vindicabitur. Si.n. in præsenti iudicari desiderat, aut omni auiditate præsentibus frui copijs, dubitat de promissa vita, ac per hoc in futuro inter perfidos deputatus pœna dignus habebitur. Mundum enim deus pter exercitium fecit, & omnibus copijs honestauit, duas causas pponens, præsentẽ & futuram cœlestem & terrenam, vt ad probationem esset hominis: qui spreta futura vita præsentem eligeret, carni deputaretur: qui vero præsenti futuram anteponeret, spiritalibus dignus haberetur: & qui iniuste pressus potentia iniustorum, querelam deo deponeret vel resignaret, in futuro iudicio releuatus spiritali gloria honoraretur. Vñ nullus sanctorũ in mundo gloriosus apparuit, neque præsentes dilexit delicias. Hinc Apostolus, Habentes, inquit, victũ & vestitum, his contenti simus. Sed qui est Christianus etiã dolet si fœlix videatur in seculo, cum Christianorum dignitas & fœlicitas non in terris promissa sit, sed in cœlis. Quomodo Christianum se dicit qui non illic gloriari vult vbi pmissum est, sed hic vbi prohibitũ est?

Margin notes (left column): Ioã. 19. — A — Iosue.10 — 4. Reg. 20. — B
Margin notes (right column): C — Act. 14. — 1. Ti. 6. — D

est? Si.n.expediret præsentibus frui, nõ vtique hæc contẽnentibus cœlestia promitterentur. Qua ergo spe Christiani Mathematicis aures cõmodant, cũ audiant Ioannem
1.Ioã.2. Apostolũ clamantẽ & dicentẽ, Nolite diligere hunc mundũ, neq; ea quæ in hoc mundo sunt? Itaq; si hæc sunt fidei vel legis nostræ præcepta, ne mundus diligatur, neque ea quæ in mundo sunt, quid est vt quidam nostrum querantur contristati de aliorum fœlicitate quæ est in mundo, quæ apud deũ forte infœlicitas est, cum magis gaudere deberent, quia non illis mundus præstat per quæ obligati teneantur humanis rebus obnoxij? Fœlicitas enim ista, securitatis facultate accepta, diuinorum caret solicitudine. Indiligens enim fit necesse est circa diuina oracula, q omnibus necessarijs refertus, vnde sit solicitus non habet. Alia enim solicitudine incipere solent laborare huiusmodi, vt amplificentur in seculo, quod sine peccato
E non potest fieri. Si propius aũt aspiciatur, videbitur inimicus magis illorum esse mũdus quos beatos dicitur facere. Vix.n.aliquis illorum cœlestia cogitat. Gaudendum ergo Christianis est, dum recte conuersantes p̃muntur in hoc seculo. Hic.n.vincit seculũ, qui contentus quomodo illi euenerit in hoc seculo, deo gratias agit, à quo hæc si qua denegãtur tpalia, reddi speret æterna. Vt quid enim deus futurum iudicium statuit, nisi vt qui iniuste deprimũtur ad tempus vita æterna donentur, depressis ijs qui per potentiã contemnentes aut non credentes futurum dei iudicium impunitatem esse scelerum arbitrati sunt? Sed fatorum assertores negant futurum iudicium. Si enim nascũtur qui boni fint, & econtra qui mali fint, quid laudas aut quid accusas, quãdo neq; bonus congressus laborauit vt vinceret, neq; malus negligens fuit vt perderet? Quidam inter priuatos fabulas venditant. Nam iudicibus oblati peccatores, nunquam ausi sunt crimina sua fatis excusare, sed semetipsos reos confitentes, iure se sententiam excipere non negant. Itaq; legis authoritas rationem calcat
F fatorum: ita vt ne nominari quidem possint cum se cõmouerit lex. Qũo autẽ euasuros se in perpetuum credunt, qui nequiter versati legis diuinæ seueritatem studio quodam ad tempus fugiunt, non cogitantes authorẽ legis hinc dissimulare non posse? Nam hic imago legis est, illic veritas. Et qui illudit imaginem, veritatem illudere non potest. Nunquid est aliquis locus sine deo, aut aliquis manus eius effugiat? Putant aũt blãdientes sibi, quia qui hic euadit, iam securus sit. Et qũo hoc iustum æstimant, vt alijs punitis in talibus causis isti euadant? Certe deus mundũ constituit, & qua lege vteretur ostẽdit. Diligens.n.opus suum ostendit ei viam qua itur ad vitam, ordinans quibus ducibus vteretur, quia est & via quæ ducit ad mortẽ. Nunquid nõ ergo requirere debet, si ij quos ministros regni sui posuit, eo iure quo constituit populum eius gubernarunt, aut si populus edictum eius suscepit, aut a ministris fideles inuenti laude digni sunt, aut infideles subdi pœnis? Similiter & populus lege seruata laudatur, aut contempta damnatur. Hoc ius suum, hæc causa exposcit. Quomõ ergo quibusdam displicet futurum iudicium credere? Sed hoc Mathematicorum inuenit amentia. Quomodo enim possunt futurum accipere iudicium, qui præsenti repugnant, quia iudicium in natiuitate esse contendũt? I
Et quia natiuitati imputatur præmium, desipiunt ipsi qui cum quodã iudicio naturali bonos & malos non fieri, sed asserunt nasci, G peccantibus retribuunt ne patiantur inulta esse pctã. Virgis enim malos & uinculis intus corripiunt, quos foris inemendabiles asserunt natos. An quis prudentum corripit, quos scit emendari nõ posse? Quod quidem aut stulti esset, aut iniqui. Sed ne hoc ipsum fato dicant fieri, Quia si sub fato est, non facit quod vult, & ipsi naturale habeant vt uindicent in eos quos sciunt inconuertibiles manere naturaliter: & vere quia sic dicendum est, vt quicquid fati esse dicitur, stultitiæ deputetur. Quàm enim stultum est, vt cũ dicant aliquem malum natum, nec illum bonum probant quem asserunt bonum natũ. Qũo enim potest bonus iudicari, qui rem iniquam facere deprehenditur? Quid enim tam iniquum q̃ vt iniquus credatur qui negatur aliud potuisse facere q̃ fecit? Et si omnia sub fato sunt, quomodo lex subintrauit quæ non sinat fieri quod fati est? Si enim tollatur lex, passim publice illicita fient, nec potentes poterunt teneri, nec erit libertas eorũ, quia qui nunc non cogitat malum, sublato timore incipiet malus esse. Denique legimus H legem malorum causa datam. Sed & hoc ipsum fati forte fuit, vt lex daretur? Et qua ratione fata subsistũt, si generãt a quo destruãtur? Quicquid fati est contradicit lex fieri debere? Carent ergo ratione si cõtraria sibi

generant. Et iniqua sunt, quia nasci faciunt homines ad dãnationẽ. Et q̃ iniqua sunt, authoritatẽ habere nõ debent, quia omne iniquum punitioni obnoxium est. Aut ne forte legẽ nihil prodesse dicãt, qa qui sic natus est vt malus sit, per legẽ nõ immutari põt: quod si est lex superflue data est. & quõ fata rem superfluã fecerunt nasci, quia nihil ꝓdesset fato? Itaque fata & pro se & contra se faciũt. Quod si ita est, stare non potest quod per inconstantiam rationis non tenet firmitatẽ. Sed ne propter hoc legẽ fata esse voluerunt, vt quos malos fata faciunt nasci, à lege damnentur, vt conueniat fatis ex lege adhibere punitionẽ. Ad hoc quid erit quod dicatur, nisi quia & leges & fata proprio iudicio cõdẽnari merentur, si pari iniustitia hoc elaborant vt occidantur, qui non sponte, sed fatis agentibus mala fecerunt? Ad hoc re contradicie, quia fata propria professione dãnanda
I sunt, Non enim negant eos qui mali sunt. Lex aũt vsqueadeo aduersa est ipsis fatis, vt neget malos fati esse ꝙ mali sunt, sed illorũ voluntatis, quamobrẽ illos puniendos rite constituit. Nihil ergo legi & fatis cõmune est, quando à lege negatur quod à fatis asseritur. Qua aũt ratione nati dicẽtur, qui Mathematicos vrbe Roma prohibuerunt? quod ius seruatum non ignoratur, Et certe Pagani fuerunt. Qũo fato fiunt quæ contra fatũ sunt? Sed si est fatum, non facit contra se. Isti non habent fatum qui faciunt contra fatum: & si non habent fatum, non est fatum. sed est, inquiunt, fatum vnicuiq; præstans qua morte moriatur. Quod si ita est, non est accusandus homicida, Nam & duplici genere se defendat, quia & ipse fatis agentibus hoc fecit, & ille agentibus fatis occisus est. Sed inter hæc lex pulsatur, quia punit oblatum homicidã. Simili quoq; modo nascit q adulter fit, & quæ adultera, & cui fiat adulterium. Quod si hæc sic se habent, & nunc lex tangitur quæ punit adulteros: qđ si vere fati esset, etiã ille puniendus erat qui tale habet fatum vt adulterium patiatur. Et ipse enim particeps inuenitur, quia fatum eius admisit vt fieret adulteriũ. Aequũ ergo erat vt aut simul condẽnarentur, aut simul
K absoluerẽtur. Inter hæc iniusta lex videtur. Ideo si a deo sunt fata, lex non erit dei, quia hoc non solum deo, sed nec prudenti conuenit id damnare quod fecit. Sed qm̃ nemo vnquam contra legem ausus est dicere, vel à deo hanc esse negare, fata à deo dici esse non poterunt, quia ista deus punit per legem. Quando enim damnatur quod fit impellentibus fatis, sine dubio fata damnantur. Sed animæ, aiunt malæ, ad hoc nascuntur vt male faciant. Esto. Sed non deberent malæ fato nasci, vt innocentes ab his possint occidi. Si enim illæ malæ animæ essent, nasci non deberent, sed puniri ne occiderent innocentes. Sed non animæ quas malas fingunt, innocentes occidunt, sed fata quæ sic faciunt nasci homines vt occidantur. Ac per hoc non animæ, sed iniqua sunt fata. Et si iniqua sunt à deo non sunt, ergo à diabolo sunt. Et si à diabolo sunt, simul damnanda sunt cum illo. Et qm̃ discernere dñr singulis quomodo moriantur, aut ferro, aut laqueo, aut præcipitio, aut naufragio, vel aliter multis modis eadẽ præstant. Nemo enim põt solus ab omnium fatis discrepare. Quòd si quis inuentus fuerit discrepare, iam non est fati, sed euentus.
Et si in vnius morte euentus est, erit & in L
multorum, & iam non erit fati. Anaxagoras in pilã coniectus iussu regis concussus expirauit, quod non contingit vlli hominum. Et
Sisari regi Allophylorum mulier palum in Iudic.4.
te mpora fixit, & ita reddidit spũm. Hoc modo nemo est mortuus. Et antea cruci homines figebãtur, quod postea edicto prohibitũ manet. Si fati erat, qũo desijt? Quando enim quod fati est prohibetur & non fit, vincitur fatum. Aut si non erat fati, non fato homines crucifigebantur, sed iudicio legis. Et ita est vt non fato homines damnentur, sed conuincti à malis suis operibus. Apud rusticos natus dicitur quidam tam formosus facie, q̃ nemo vnquam fuit, Et quia vir bonus erat, ne cui in suspitionem veniret, qui etiam honestarum mulierum oculos illiciebat, faciem sibi septem plagis vulnerauit, vt pulchritudinem quæ ab omnibus desiderabatur, damnaret. Ecce qũo si fata sunt, superata sunt. Sed forte dicat, Naturæ fuit ut formosus nasceret: fati uero, vt facies eius vulneraretur. Quod si ita est, iam non nascitur fatum, sed accidens causa est. Et si accidens est, non erit fati, sed cõsilij, aut forte euentus, quantũ ad
reliquas pertinet partes. Nam quid aliud est M
vincere fatũ, nisi immutare naturã? Quod si à deo vtiq; esset, nec immutari posset nec vinci. Legitur nanq; cautum in quodam iuris libello, aliquando mulierem quinq; peperisse: quo surreptum est fatis, vt huic soli hoc natura decreuerit quod non erat fati? Quod si fati fuisset, aliquantæ hac forte onera-

tæ

ex fuissent. Et cum quidã ad peregrina loca proficisceretur, vxorem suam amico quem fidelem sciret commendauit, non vtiq; puero, sed maturę ætatis. Qui vt diligentior cu stos eius esset, abscidit se ille, vt cũ ea sine cu iusquam suspitione caute dormiret. Quid paramus, fati fuisse, an consilij? Sed quomodo fati fuerit quod cõtrarium est? Qui vincit enim quod natum in eo est, hic exinanit fatum. Et in studijs certe fatorum vertitur causa, vt sciat quis aliquid, aut nõ possit cõprehendere. Oẽs ergo senatores vnum habent fatũ. Nullus n. senatorum sine literis est, & gentes q̃ sine literis sunt, vnũ habent, & oẽs serui vnius sunt fati. Nemo. n. seruorũ est senator. Sed si quod nascitur, dicitur fatum, quicquid accesserit, extra fatũ erit. At si quod accidat, ex fato venit, quare per labo rem venit? Tunc. n. diceretur fati, si inuito
A homini eueniret. Qđ enim euenit, sine prouidentia fatorũ dicitur: quod vero excogitatur, & diu pensatur, & exercitijs medijs acquiritur, cur fati esse dicit̃? Enuchus aliquis natus est, alij fiunt, vbi erit factũ? In illo cre do qui natus est. Qui fiunt quid dicendum de his est? Diuersum est enim nasci & fieri. Aut si hi facto facti eunuchi sunt, ille contra fatum natus est eunuchus. Et quare tam raro eunuchus nascitur, vt incredibile videat̃? Quædã mulier fuit in vrbe Roma, quã cõstat vndecim maritos habuisse: & alius uir qui duodecim habuit vxores, quæ fata sunt quæ his hæc decreuerunt? Nam tẽpore Imperatoris Constantini manifestum est puellam in parte Campaniæ immutatam in masculum, & Romam perducta: quæ hic fata fuerunt? Alia vt opinor q̃ vos nescitis. O si de hoc nomine taceretis, & aliqua euentui, & casibus remitteretis, quędã prouidentiæ concederetis, Nã tãtum potest uirtus & industria animorum, vt non solũ naturæ resistat, verũ & seipsam emendet aut inemẽdet, quia habet iudicium sui. Traduntur enim mulieres Scytharũ, q̃ Amazones dictæ sunt, cũ viri earum occupati bello longinquo diu abessent, ꝑpter sobolem se miscuisse seruis, & omnem marem natum necauisse relictis fœminis, ita vt nulla lanificio operã daret, sed ab ineunte ætate palæstra, & armis imbuerent. Harum tanta virtus in rebus gerẽ dis fuit vt per multam seriem annorum re-
B gnantes, nonnullas gentes subigerent, Asiam que omnem sub tributo ponerent. Quid ad hoc poterit dici? Nunquid hæc fata fuerũt, quæ per tot annos sic gesta sunt, vt omnia, quæ fati putãtur esse, exinanirent? Primũ, vt contra naturam mulieres spretis viris regnarent. Deinde, ꝙ seruis mixtæ sunt proprijs, Tertio, vt omnes nati masculi necarentur, fœminæ viuificarentur. Tãta eas prosperitas est secuta, ut sine viris regnum cœptum magnis copijs, magnis tẽporibus propagarent. Certe hoc factũ à constitutione mundi nunquam factum est, nisi in Scythia tantum. Ne forte dicerent, quia cũ mundus innouatur post annos mille quadringentos sexaginta, sic hæc veniunt, Quippe cũ mũdus iam sexto millesimo anno agitur, quandiu quod imitatus quis fuerit, facit. Nam Crassus Agelastus dictus est, quia semel traditur in vita risisse. Cur Iunius Brutus est cognominatus, quia sagaci consilio stultum se simulauit, ne à superbo rege propter pecuniæ suæ magnitudinem occideretur? Tempore Cõstantini morionem se triginta annis fin-
xit quidam, qui Samatius vocabatur, vt Im- C
peratorem sicut ipse postea dixit à cædijs suis auocaret. Vbi est ratio fatorum, quando vnusquisq; quod vult, facit? Exclusa est. Illud autem quale est, quòd fatorum assertores supplicationibus sunt deuoti, cũ sint his aduersæ? Nam & annos suos his cõmendãt, & de nuptijs, & de profectione quærunt, & de emptionibus, & de dignitatibus. Quod si fati est, quid oras, quid supplicas, quod ẽt te inuito futurum est? Sed quæro, inquit, an debeam emere, Ergo non in fato consistit, quod tunc facere debere te dicis, si didiceris expedire. Nam si fati est, frustra quod velis nolis quæras non quæras, facturus es, oras. Quod autem nec apud eosipsos fixa est ista asseueratio, idcirco incerta tentans, ne aliud verum inueniant quàm tractant. Sed prudentiores qui inter eos videntur, non propter fata, inquiunt, supplicamus, cum ea minime immutari sciamus, sed horum causa, quæ iuxta fata sunt, ne faciant nobis aliquid aduersum. Age vero, si nescio quis bonum fatum habet & iuxta se sit aliquid quod videatur contrarium, quid poterit esse cum fatum bonum immutari negetur sicut & malum? Certe hoc quod iuxta fatum est, ne noceat supplicatur, Nocebit enim nisi fuerit
supplicatum. Quomodo ergo illud fatum D
immutari negatur, qñ hoc quod vicinum est timetur? Nec enim timeretur nisi illud immutari posse crederetur. Sed quia in eo magna causa consistit ne fatum mutari dicatis:

ſine dubio ſine cauſa ſupplicatis. Videte aũt
ne hoc fati ſit quod ſupplicatis, quia ſine
malo ſolet eſſe quicquid fato aſsignatis.
Certe non mala res eſt ſupplicare. Cur er-
go non fati eſſe dicatur? Si ergo fati erat
quòd ſupplicat, cuius erit ſupplicare, & non
impetrare? Quia ſi fati erat, impetrare de-
bet quod ſupplicat. Si autem fati eſt ſuppli
care & non impetrare, ſtultum eſt fatum,
quia ſupplicare facit hominem quem ſcit nõ
impetrare. Quòd ſi neſcit an poſsit impe-
trare quod illum facit ſupplicare, improui-
dum erit fatum & carens ratione: quia om
nis ignorantia inſipientia eſt, inſipientia ve-
ro ſtultitia eſt. In hanc partẽ cadit omnis
tractatus Paganorum. Viderint pagani qui
circunfuſa caligine non vident lumen. Anti
E quo enim errore circumuenti, veritati, quæ
prius latebat, aures accommodare detrectãt.
Quid de quibuſdam Chriſtianis dicemus,
qui in ſaluatore ſeu ſaluatione mutati pri-
Ioan. 2. ſtini erroris uendicant vanitatem, in tan-
tum hebetati, vt ipſum deum ſub fato egiſ-
ſe contendant, dicentes, Ipſe dicit, Non-
dum venit hora mea: vt hora hæc non vo-
luntatis, ſed fatalis conditionis fuiſſet ne-
ceſsitas, cum ille voluntatis ſuæ horam ſi-
Ioã. 10. gnificauerit, qua ſe tradi permiſerit? De-
nique ait, Poteſtatem habeo ponendi ani-
mam meam, & poteſtatem habeo iterum ſu
mendi eam. Ceſſat ergo fatalis neceſsitas,
vbi poteſtas eſt voluntatis. Et quomodo
ſaluator appellatur à nobis, ſi fati ſunt, quæ
agimus, vel accidunt? Quia ideo ſaluator
dicit, quia oſtendit nobis viam ſalutis. Ita-
que ſi ob hoc oſtenſa eſt, non fati fuit, quia
prius latuit, Et quod fati eſſe dicitur, ex
improuiſo venire contendunt. Hoc enim
fidei meritum eſt, quæ non poteſt dici ex
fato, quia quod creditur, alijs ſeculis auditũ
non fuit. Fata.n. hoc dicũt præſtare, quod in
conuerſatione hominũ vertitur. Hoc autẽ
qua ratione pręſtare poſſe dicuntur quod
ignorare deprehendũtur? Hinc eſt vñ Apo-
1.Co. 2. ſtolus ait, Quẽ nemo principũ huius ſecu-
li cognouit. Hi ſunt principes et poteſtatẽs,
malos angelos ſub ſe habentes, qui ſub no-
F mine fatorum voluptates ſuas eſſiciunt, pro
vt eius libitum fuerit, ſicut aſſolent malefi-
ci confiteri. Sunt enim quos diligunt, alios
non amant, quoſdam vero odiunt. Et vni-
cuique hoc ſuggerit vnuſquiſque quod di-
ligit, quia & ipſi diuerſas habẽt volupta-
tes, alijs libidinem diuerſi ſtupri, alijs mu-
nera, alijs voluptatem, alijs petulantiam,
alijs iram: quibuſdam auaritiam, alijs lu-
cra, alijs damna procurant, alijs chariſma,
alijs odia, nec non & impedimenta. Et
aliquando certis temporibus ſatiati quie-
ſcunt in ocio. Aliquando vero ratione, ali-
quando occupatæ menti ſe non ingerunt,
quia non dominantur, ſed ſubrepunt oppor-
tunitatem quærentes qua capiant. Igitur
voluntatis arbitrium liberum eſt, ſed dum
quodam deſiderio negligentes circa noſip-
ſos efficimur, ſolicitantes ſuadent nobis
aduerſa: maxime ſi cogitare nos aliquid
quod legis diuinæ non eſt inuenerint, ve-
niunt in eoipſo adiuuantes vt impleamus
quod prohibet. Nam ſi timor dei in ani-
mo ſit, nec caro, nec ſanguis, nec princi-
pes, nec poteſtates præualerent, quia dei
adminiculis ſic eos perſequuntur, vt tamen
non cum laborant uincantur. Si autem po-
teſtatis noſtræ non eſſemus, quomodo di- Matt. 7.
ceret dominus, Petite & dabitur vobis? G
Omnis enim qui petit, accipiet. Si ergo
qui vult petere, accipiet, iam non eſt il-
lud quod ſolet dici, Non quæ volumus, ſed
quæ data ſunt habemus: quia voluntas á
ſaluatore incitatur, vt petat & accipiat quod
petierit. Fati autem hoc eſſe dicunt, vt ſi-
ue petat ſiue non petat, fato tamen quod
aut malum, aut bonum eſt conſequatur. Do
minus autem hoc excludens ait, Filia fides Matt. 9,
tua ſaluam te fecit. Non iam fati fit, quan-
do fides percipit beneficium. Et iterum,
Si credis, ait, omnia poſsibilia ſunt creden- Marc. 9.
ti: In voluntate vtique poſuit meritum:
quia fidei bonum eſt, non naturæ. Fides
autem res accedens eſt, quę excitat ad exer-
citium voluntatem: vt quia in natura non
eſt voluntas quæ in natura eſt, ſuſcepta fi-
de, meritum ei collocet apud deum. Ita
enim eſt natura hominum ſicut lapis, qui
cum ignem non habet in ſubſtantia, habet
tamen in potentia, vt opere creet quod
non videtur habere, quia non exiſtit, ſed
quaſi in ſemine ita eſt in potentia, vt per
exercitium generetur, & ſi defuerit exer-
citium non fit: quia & ſemen niſi exerceā-
tur, non generat, ſed ipſum ſolum manet.
Acceſsio ergo facit vt generet, ita & homo
fidem non habet in natura, ſed ſemen
fidei habet, quod niſi fuerit prouocatum
& excitatum fructum non dabit: id eſt,
fidem non habebit. Mathematicorum e- H
nim fatis credentes, fidei ſemen exter-
minant,

minant, quod & creatori & iustitiæ eius te-
stimonium perhibet. Opus enim opifi-
cem cognoscit: & æquo iure amoremq; & fa-
cto testatur. Fugiendum omnibus modis ab
hac arte monemus: curiosi etenim eius, ini-
mici dei sunt, & sine solicitudine nunquam
sunt. semper.n. suspensi expectant, quod mi
nime certe sciunt. Nos autem deum, qui de
deo omnia prospera credimus, & si qua ad-
uersa extiterint, eius nutu comprimi suppli-
citer oramus, securi de eius protectione,
Nec tamen nescij, quia & si quid aduersum
bene nobis agentibus euenerit, toleratum
116 proficiet ad coronã. De ratione Paschæ,
vnde Pascha dictũ sit, & quomodo per san-
guinem mystice celebretur. Pascha, dile-
ctissimi fratres à passione appellatum est,
sicut docet nos traditionis huius præfigura-
tio quæ perfecta est in Aegypto per famulũ
Exo. 20 dei Moysen, dicente scriptura, Immolatio-
nis Pascha hoc dñi est. Quæ ergo ratio est
vt mysticum sacramentum per sanguinem
sit celebratum, & reparatio vitæ per mortẽ
vt cum mors augmentum facere se putaret,
I accepto sanguine saluatoris minorata deflue
ret, & cum virtute operaram se hoc existi-
maret infirmata rueret? Morti enim mors
per opus eius diuina procuratione inuenta
est vt quia semper mala vult, cederetur illi
ad tempus: vt iniustitiæ suæ opere destru-
cta, regnum sibi ablatum queri non posset.
Quamuis enim omnia possit deus, nihil ta-
men facit quod sit rationi absurdum, iusti-
tiam enim quam exigit, hanc & facit, non
præsumens de potestate. Magna est ergo
prouidentia erga genus humanum, vt iusti-
tiam seruans, sic ea quæ iuste decreta erant
solueret, & hominem à morte erueret, quan
quam non immerito teneretur. Sed quia in-
uidia deceptus fuerat diaboli, iustum fuit
huic subueniri, dei.n. sentẽtia tenebatur, sed
hæc operatus fuerat satanas. Vnde sicut iu-
stum visum est hunc exuere, ita & iniustum
erat per potentiam hoc facere, neglecta iu-
stitia. Victus enim homo suadente diabolo,
vt misericordiam acciperet, quasi accusator
diabolus contradicebat. Vnde id actum est,
vt iste qui in peccato hominis gloriabatur,
peccans deprehenderetur, vt tunc demum
reus factus, contradicere non auderet. Sic
factum est, vt dei filius homo nasceretur, &
iustitiam prædicãs, diabolum incitaret, pro-
pterea q; homines à vitijs eius prohiberet,
K ita vt & occideret eum qui peccatum nescie
bat, Tunc peccasse & grauius quidem q̃ ho-
mo quem accusabat inuetus est. Cum n. ex
dei decreto propter peccatum hominem si-
bi vendicaret, quia qui peccat, ex parte dia-
boli est, inuentus est plus peccasse, cum eum
qui non peccauerat, interfecit, vt sibi vsur-
paret. Per mortẽ ergo morti interitus subin
trauit, vt sanguis recuperaretur, sanguis ef-
fusus est: quia vt dixi, mortis author qui est
diabolus, qm̃ peccasse in morte Saluatoris
inuentus est, sanguinẽ eius cũ omnium no-
strũ amisit: quia sicut p vnum Adam pec-
cantem, oẽs in morte tenebat, ita per vnum
non peccantem oẽs amisit, Ergo sanguis sal
uatoris fusus iniuste, hoc præmium consecu
tus est, vt originis suæ sanguinẽ cũ trium-
pho recuperans, ad pristinũ statum reuoca-
ret meliorata substantia, Victa.n. mors ei, q.
illam vicerat, non potuit contradicere. Bea-
tum itaque Paschæ mysterium quod p san-
guinem nos redemit, morte per mortẽ deui
cta, sicuti solet venenum veneno superari.
De Abraham & eius fide, qua meruit cæ 117
terorum fidelium pater appellari. Huius
Patriarchæ fides tam præcipua & admirabi-
lis fuit, vt cæteri homines iusti patrẽ hunc
credulitatis dei iudicio fateantur, Nec sit L
aliquis deo dignus & charus, nisi eius filius
fuerit appellatus. Prærogatiua.n. honoris
eius ac meriti, fides est quam cum rebus in-
credibilibus dare non ambigit, inter cætera
ẽt Saluatorem videre dignus extitit in spe
tunc futuræ incarnationis, dicente & probã
te dño ad Iudæos, Abraham pater vester Ioan. 8.
cupiuit vt videret diem meum, & vidit &
gauisus est. Qui.n. merito fidei, pater fa-
ctus est, dignũ fuit vt futurorũ filiorũ suo-
rum spẽ præuideret, q̃ propitio & prouido
deo hæreditatis gratia ab humano & pio pa
tre in filios obsequentes redundaret Videa-
mus nunc quid credidit fides hæc, vt ad tan
tum honorem & gloriã diuino iudicio per-
ueniret. Fidem laudauimus, sed quid credi-
dit nondum diximus. Educens etenim hunc Gen. 15
dñs ostendit ei stellas cœli & dixit, Si potes Rom. 4.
numerare eas. Sic erit semen tuum: & credi-
dit Abraham deo, & reputatum est ei ad iu-
stitiã. Non magnũ esset credidisse deo, nisi
quod credidit, mundus non credendum &
stultum iudicet, quia istud in spe rerũ na-
turæ non est. Vnde Abraham vnus è mũdo
quia hoc credidit, segregatus à mundanis iu
stificatus est. Hoc ergo credidisse p̃fidia mũ M
danæ sapientiæ magnum facit, contra cuius

spem hæc credidisse maximi meriti est. Desperatio enim mundanorum, meritum est & spes Christianorum. Bonorum.n. præmiũ, causa facit malorum. Fortior nãque & plenior fides est, cum se incredibilius magis cõmittit, Hoc enim iam aridus & de uxore anicula semen se credidit habiturum, quod præ copia numerari nõ posset, Non hoc magis respiciens quod ostensum est, sed illum qui ostendit, mentiri posse non æstimans. Ideoque deputatum ei est ad iustitiam. Nã rem absurdam & quæ impossibilis scitur, hebetis est credere, nisi persona sit quæ credi istud suadet. Vnde Abraham & admirabilis fidei est, & cordis periti, dũ & illud credit quod incredibile est, & huic se committit cui non credere & stultum est & periculosum. Fidẽ enim nostram hoc probat rationalem, quia non de alio q̃ de deo credit posse ipsum qđ promittit. Hoc ergo fidei propugnaculum est, hic triumphus. Quod perspicientes quidam mundi sapientes, quia rerum natura
1.Co.1. hoc non potest, stultum aiunt credere, Ignorantes, quia secundum Apostolum, Quod stultum est dei sapientius est hominibus, Iu
A ste enim stultos nos iudicarent si hoc de rerum natura crederemus, quod probatur nõ posse. Porrò autem ea quæ rerum natura non potest, nos deum credimus posse facturum quod promisit. Quæ hac re potest illutitia deprehendi? Si autem indignum deo est opus quod posse creditur, rectè fides hebetudini comparatur. Quòd si dignum est per id quod creaturæ impossibile est, cur nõ laudanda fides est quæ tantum dat creatori, quantum creatura posse negatur? Magnus ergo & admirabilis Abraham, qui contra mundi sententiam deo credere non dubitauit, quia facere põt quod promittit. Natura Chaldæus, magister credulitatis apparuit: quamuis astrologiæ peritus, deum tñ præposuit humano consilio, dignum æstimans si hoc credatur de deo quod quomodo fiat inuestigari non posit. Infirmitatem enim suã dei potentia confirmauit, quia ad maiestatis suæ uincam magnitudinem protestandam facere disponeret quæ impossibilia & inaudita sunt mundo, quo facto ostenderet se dominum creaturæ, vt creatura subijceret se ei cum hæc cæteris omnibus impossibile uidetur, quorum incredulitate plus su-
B blimatur fidelissimus Abraham. Fides enim eius, incredulorum pœna est, incredulorum perfidia, gloria eius est. Nam fidelium est pater, & infidelium est iudex. Huius enim exemplo & boni æterna vita donantur, & mali æterna dabuntur supplicia. Illo enim tpe quo mundus adhuc scientia paruulus erat, nec signis ac prodigijs quæ ad fidem attraherent illustratus, deo contra scientiam suam fidem non denegauit. Sanctus ergo Abraham exẽplum generi humano datus est fidelissimus: in ipso enim præfiguratæ sunt oẽs gentes ad salutem venire per fidem: cuius ut superabundans incrementum fidei no sceretur tentatur ac iubetur filium suũ deo immolare, quod factum non erat vnquam. Et nec rei nouitate turbatur: nec disputat an fieri deberet, deo iubente, parricidium, qui homicidium ne fieret comminatus est. Sic de dei voluntate intrepidus & securus, non cũctatur prouidũ esse quod iubet deus: & hunc filium quem duo senes ex promissione susceperant præmium fidei meritorũ, iudicens, & in quo omnis spes ex promissione futuri seminis habebatur. Quod vt omni deuotione impleret, matri eius non indicauit, ne quod dicationi eius impedimentum afferret, sciens circa affectum filiorum pro- C cliuiores in amore esse mulieres: ideoque celauit eam, non ambigens impleri debere qđ iubet deus, vt hoc exemplo doceremur omni cura dei facere mandata. Si enim fidelissimus Abraham in re tam graui & aspera obediens inuenitur, quanto magis nos quibus illa præcipiuntur quæ possunt portari? O fides deo dicata, & spes in dño firma, quæ tam chara & suauis est, vt parentum ac filiorum affectibus præponatur, dicente scriptura, Gustate & uidete qm̃ suauis est dominus. Patriarcha autem noster fidelissimus Psal.33. Abraham quia Propheta erat, sciuit quid se qui deberet. Ideo secundum quòd dñs núc dixit, tunc ille fecit, vt filio quamuis charissimo deum in dilectione præferret dicente dño. Si quis diligit patrem & matrem, aut Mat.10. filios supra me, non est me dignus. Vnde Patriarcha vt dño præ cæteris dignus existeret, occidere filium nõ recusauit. De Iob 118 quomodo nobis iustitiæ & innocentiæ pro- Concio. ponatur exemplum. Magna dilectio est fratres dilectissimi omnipotentis dei erga genus humanum, quæ intellecta quidem perducit ad regna cœlestia, non intellecta autem deducit ad inferos. Deus enim beneficium suum gratum vult esse & fructiferum, vt nobis proficiat, & illum misere- D ri delectet. Igitur quoniam bonus est, & omnes

omnes homines saluos vult fieri, exemplum nobis iustitiæ in Iob famulo suo demonstrauit, sicut præsens lectio testatur, quod securi & malo carere & ad bonũ venire poterimus, & non solũ à pœna liberari, sed & remunerari. Quã ergo admirabilis est sanctissimus Iob, qui añ legem literis æditã in operibus suis exemplar legis ostendit, nulla in hac causa alicuius documẽta addiscẽs, sed natura ipsa duce, cui deus iustitiæ semen naturaliter inesse decreuit, vnde creatori reuerentiã pia deuotione seruauit. Quanta ergo laude dignus est, & quibus verbis facta eius debeant extolli, cui non añ legem, neq; post legem parẽ possimus inuenire? Quamuis enim quis posset gesta eius imitari, non tñ cum eo conferendus est, neq; ei similis iure dicetur. Non.n.suũ esset, quod talis extitisset, quia exemplũ secutus est alienum. Sanctus aũt Iob eũ nihil tale vidisset, neq; voluminibus lectitasset, talẽ se præstitit, vt nullius aliquid in se collatũ haberet, sed ipse cæteris conferret, formam præbens mirabilium gestorum ad deum promerendum. Quare &
E dñi testimonio commendatur dicẽtis, Animaduertisti, ait, puerũ meum Iob? Non est Iob.1.
.n. similis ei quisquã in terris verus dei cultor. Quis tantum potuit promereri cui tale testimonium dñs perhiberet, nisi hic qui nõ imitator inuenitur, sed author eorum quæ gessit? Vñ & verus dei cultor asseritur. Nulla .n. potest simulatio continentiæ veritatis in eo videri, qui ante se nõ habet talẽ. Omnis enim qui fingit, hoc fingit, quod cernitur imitari. Et his tamen omnibus potiora sunt quæ dicuntur. In his enim omnibus laudibus nulla probamenta tribulationum fuerunt, sed propositum deo dicatum in exercitio & obseruationibus constitutum, quod quia ad coronam meritorum tentatori non visum est plenum, petit vt permitteretur ei diuersis tentationibus probare eius iustitiam, vt in multis constrictus, alicubi hæreret, & posset modum excedere: quia ad hoc solent peccantibus diuersæ pœnæ inferri, vt quia nemo omnia potest ferre tormenta, aliquid illorũ illiciat ei veritas confessionem. Itaq; permissum est tentatori omnia eius exterminare & perdere vsque ad mortem filiorũ: vt si dãnum ferret boum, ouiũ
F non ferret: aut si & ouium ferret, camelorũ amissionem non ferret, neq; seruorum aut totius substantiæ: aut si quia grandis animi erat & satis meræ deuotionis, his omnibus non vinceretur, certe vel affectu charitatis cogente frangeretur morte simul omnium filiorũ. Sed quia ante legẽ datam vel æditã, legem in corde suo scriptam habebat, nulla damna, neq; orbitates minorem illũ in dei deuotione fecerunt, vt formam daret ad deũ ex toto corde super omnia diligendũ. Quãta ergo dignus est gloria, qui ante legem, legẽ seruauit, vt lex quæ futura erat quomodo custodienda erat demonstraret, non in verbis, sed author in factis? Quia tentator irreuerens est, nec hæc gloria satis ei visa est ad probationem viri iusti, nisi aliud aduersus eũ machinaretur quod sciret ab homine ferri non posse, Petit iterum vt illum Iob.1.
ipsum sæuo vulnere percuteret à capite vsque ad pedum vngues. Et cum hoc permissum esset, quia fides ei haberi nõ debet, preceptum est ei, vt animam eius seruaret propter arbitrium, & ne quid violenter auderet in eum quem rationis iure superare non poterat. Accepta igitur potestate recrudescente in se crudelitatis sæuitia, percussit virum iustum plaga magna nimis, vt nihil esset in corpore quod immune esset à vulnere, quod nemo hominum tolerare possit, G
nisi solus qui vincere potuit satanam. Et cũ nec sic nequitia diaboli aliquod murmur contra deum viro iusto illiceret, memor pristinæ calliditatis suæ qua decepit Adam, satagit si posset & istum per mulierem decipere, quia facilius quis decipitur per domesticum. Et in his omnibus nihil proficiens, immo detrimentum faciens impudentissimus satanas non solum immobilem inuenit dei seruum, sed etiam magistrum. In ipsa enim necessitate positus non tantum in dei timore durauit, verumetiam vxorem contraria suggerentem increpans, docuit omnia quæ deo permittente accidunt fortiter tolerare: quod ad duplicem pœnam pertinet improuidi satanæ, quia nec suasit quod voluit, & cũ huic inuidit alios fecit discere quod nec hunc scire volebat. Quantum enim prosit tẽtatio dei seruis & obsit diabolo, hac lectione plenius edocemur. Cum enim putat se docere eis, promouet eos: & cum vnũ persequitur, multos ad virtutem prouocat. Videntes enim auxilijs dei hunc proptegi, multi imitatores eius existunt. Lucrum ergo volens facere, perdidit: Semper enim furor eius damnosus est. Nam cum persequitur iustos ne munerentur, digniores eos facit, H
Et cum zelatur sanctum Iob duplicauit ei meritum

meritum in cœlo & in terra, qui & hic auctus est, & in cœlis cum saluatore receptus, vt ista omnia ad sanctorum proficiant gloriā, ad diaboli vero pœnam. De Tobia ferè idem disquirit. Tanta prouidentia est dñi dei circa nos, vt errare nos nolens & legē & exēpla bonorum operū daret, quibus modesta & tranquilla agi possit vita cū dei timore. Qui enim author vitæ est, nō vult vtiq; opus suum morti esse obnoxiū. Quāuis natura ipsa legis nō expers sit, tamē quia dñs bonus & misericors est, vt maior notitia eorū esset quæ sequenda & illorū quę vitanda sunt, literis & exemplis ostendit, sicut præsens lectio testatur. Dei ergo famulus sanctus Thobias post legem exemplum nobis datus est, vt quæ legimus quomodo fiāt sciamus, & si tentationes aduenerint, a dei timore non recedamus, neq; auxiliū aliunde q̄ ab eo speremus, memores scriptum esse,

Psal.36. Pusillus fui, etenim senui, & nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Nunquam ergo decipi potest, qui tota mente sperat in deum: licet ad tempus

I tribulationes ortæ fuerint per insidias satanæ, exempla nos docent sanctorum virorū, neque a deo permitti, nisi ad incrementum meritorum nostrorum: quia si æquo animo fuerint baiulatæ, hic nobis dabitur consolatio cum effectu, & in futuro vita æterna cū

Rom.2. gloria. Deus enim noster qui iustus est, & personarum acceptio apud illum non est, tētari nos permittit, quia nos diligit, vt post laborem possit nobis præmia dare amplissima. Denique Apostol vt tentationes ab eo cessarent deprecanti, dominus ait, Suffi-

1.Co.12 cit tibi gratia mea, Nam virtus in infirmitate perficitur. Hinc subsecutus ait, Cum infirmor, tunc fortior sum & gaudeo, inqt, in tribulationibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Quam ergo laudabilis sit sanctus Tobias, scriptura docemur, cuius deuotionem nec captiuitas minuit, nec oculorum amissio quo minus deum benediceret persuasit, neq; exhausta substantia a via iustitiæ & veritatis auertit. Necessitas enim probat iustum in egestate æquitatem seruare, vera ac perfecta iustitia est. Vnde enim quorundam deuotio minuitur, inde augmētum fecit laude dignus Thobias: Inopia.n. inquit, humiliat virum, & qui humiliatur, non potest seruare iustitiam. Sancti autem Tobiæ erectus ad deum animus, nec capti-

K uitate fractus est, nec inopia humiliatus: quia cōtra edicta occisorū corpora sepulturæ mādabat, & de dei largitione securus, de ipso exiguo misericors, & sciens hanc magis placere deo misericordiam quæ de exiguo fit, Sicut & vidua illa fecit quā dñs in Euāgelio collaudauit. Hoc.n. vere fidelis est, q Luc.21.

non dubitat de promissis dei, qui de paruo largitur. Spe ergo futurorū animum suum cōsolans, deo dicatus Thobias in tentatione robustus & fortis inuentus est, ostēdens in necessitate plus in dei timore vigilandum, quia si necessitas ad dei auxiliū nos impellit, quanto magis securitas? Certi ergo sancti viri, q̄ deus iudiciū sibi eorum omniū q̄ in hoc mundo fiunt exceperit, tribulationes & dāna & reliqua exercitia vel cōtumelias, non tantū non ægre tulerūt, sed & gratāter acceperunt: sicut & nostri Apostoli, q̄ cæsi gauisi sunt, quia digni habiti sunt ꝓ nomine Acto.5.

Chri contumeliā pati. Indicia.n. meritorū futurorū exitia sunt quæ iniuste fiunt fidelibus in tribulationibus siue in cōtumelijs. Itaq; intantū deo placuit iustus Thobias, vt duplici grē meritorum suorū consequeretur mercedē: & in præsenti.n. quod amiserat ministro angelo recuperauit lumē, ac ditatus est etiam copijs quæ ad p̄sentem pertinent vitā: & in futuro hæres regni cœlorū est factus. Vt in hoc doceremur, quia toto corde dei legi obtēperat, nec de dei ꝓmissis dubitat, & in hoc seculo copiam sæpe auget deus, & in futuro donat illū vita ęterna. Est etiam aliud quod nos inuitat ad diuina obsequia, Sanctus enim Thobias non solum iustitiæ suæ merita consecutus est, quia accedit ad cumulum gloriæ eius, etiā ex eorū bonis qui imitatores eius existunt. Imitatoribus.n. exempla laudātur. Qđ nobis quoque poterit prouenire si sic vixerimus vt dignum sit & nos imitatores habere. De ie- 120

iunio & eius obseruatione. Congruū est fratres charissimi deuotissime dei sacerdotē, ꝓpositum plebis Chri, exhortari populū sub cura sua positum in doctrina sana, sicut mādat Apostolus, vt opus fidei, pro tēporis ob- Titū.1.

seruatione, omni cura diligentiaq; alacri & deuoto animo faciamus. Ieiunia etenim q̄ nunc iminente die festo Paschæ celebranda sunt, quid proficiant, quāuis nō lateat, taceri tamen nō debet. Incitatur.n. deuotio, qū ea quæ licet non ignorētur, recensentur I

tamen, Tale enim est ingenium naturæ no- M

stræ, vt torpescat si vsus destiterit lectionis, Quia sicut ferrum, nisi vsum fuerit, ærugi-

nem

nem generat, ita & anima nisi frequentius
diuinis exerceatur lectionibus, nascentur il-
li pctã. Hinc est vnde in Psalmo hunc dicit
Psal. 1. beatũ, qui die nocteq; legem dñi meditatur.
Deniq; quãuis nota sint diuina eloquia, ta-
men cũ fuerint sacris voluminibus memora
ta sic illa deuotũ pectus suscipit quasi noua,
Excitatur enim desideriũ animæ erga ope-
2. Ti. 1. ra salutaria. Vnde Apostolus ad Timotheũ
inter cætera, Vt resuscites, inquit, gratiam
dei quæ est in te. Igitur necessaria sunt no-
bis ieiunia, sicut vulneribus medicina, Me-
delam enim cõferunt vitæ perpetuæ, ita ta-
men vt duarum rerum testimonio cõmen-
dentur, id est oratione & misericordia. Ieiu
nia ergo intemperantiam corporis mitigãt,
motus aduersos reprimunt, pressurã animæ
Luc. 21. auferunt sicut ait dñs, Nolite dediti esse in
esca & crapula, ne grauentur corda vestra.
Cum enim anima ab esu & potu nimio fue-
rit liberata, tunc se melius recognoscit. Si-
cut enim in speculo sordido non se talẽ ho-
mo aspicit qualis est, ita & si esca & crapula
fuerit grauatus, alterum se sentit q̃ est, Tũc
excitatur libido, accenditur ira, inflãmatur
A superbia, generatur luxuria. Vñ Apostolus,
Ephe. 5. Nolite, ait, inebriari vino, in quo est luxu-
ria. Quod si temperatũ fuerit corpus, inter-
posito ieiunio cognitione sui recepta, ani-
ma intelligit qua deuotione obsequi debeat
redẽptori. Magna ergo ex parte ieiunia sunt
necessaria. Sub Hester etenim regina cum
Hester. Iudaicus populus in periculo positus esset,
4. & 5. ieiunijs suffragantibus liberatus est. Et Ni-
Ioan. 3. niuitæ cum euersionis suæ pręscriptũ diem
à Propheta audissent, ieiunio indicto euade
re meruerunt. Et iusti ac Prophetæ nñ, qñ à
deo aliquid impetrare volebant, ieiunio se
Psal. 34. humiliabant, dicente Dauid, In ieiunio hu-
Matt. 4. miliabam animã meam. Nã & saluator, cui
opus non erat, vt nobis exemplũ daret, ieiu-
nauit. Itaq; nulli dubium est, prodesse ieiu-
nia: Sic etenim ostendit se hõ velle impetra
re qđ postulat, cũ se affligit ieiunio. Vnde di
ctum est, Bona est oratio cum ieiunio. Vt
Tob. 12. accepta ergo possit esse oratio, consortium
vult secum habere ieiunij. Et quia nihil ho
rũ sine pietate firmũ est, adhæret, & eleemosi
na cũ iustitia: vt eleemosyna seruata iustitia,
commendet orationẽ cum ieiunio. Deniq;
orationem & ieiuniũ Cornelij misericor-
B dia cõmendauit. Ipse .n. abũdans operibus
seu copijs, ieiunabat, sed & nõ habẽtes pasce
bat, vt illorũ saturitas, ieiunium eius faceret
acceptabile. Nullis ergo indigere, & non
nullis carerę debet ieiunium, vt possit mere
ri quod postulat. De paschate, quomõ lau 121
dabilis & gloriosa sit solennitas eius. Sanctũ
& salutarem diem Paschæ, & omni laude
prædicandum, quo mors deuicta est, diabo-
lo regnum ablatum, sacramentum dei mani-
festatum, decretũ quod aduersum nos erat,
vacuatum, tartari ianuæ confractæ, vincti
soluti, clausi remissi, cæci illuminati, imperi
ti scientia donati, impij facti misericordes,
iniquis & iniustis peccatorũ data remissio,
inimicorum conciliatio, erroris emendatio,
veritatis declaratio: deo filij ex perditis acq
siti, supbia depressa, humilitas exaltata, pau
peres ditati, diuites exhausti: montes depla
nati, valles repletæ, colles prostrati: impru
dentia calcata, verecundia cõpta: animabus
ad cœlum data facultas, libertas reddita, di-
rupta ac resoluta captiuitas: torpuerunt tene
bræ, confusa est malitia, purificatus squalor,
satanas deiectus, inanitus infernus: domi-
nus noster Iesus Christus verus dei filius
approbatus, caro ad confusionem pruden- C
tium mundi in cœlos sublata, cœlestia ter-
restria & inferna vnius dei & domini demõ
strata. Itaq; fratres charissimi, hunc diem fe
stũ colere & venerari debemus deuoti deo
cum modestia vitæ & animæ lætitia, turpia
& inhonesta vitantes vt ad fructum Paschæ
venire mereamur per Christum dñm no-
strum, cui est honor, & gloria in secula se-
culorum. De principio, quid sit princi- 122 A
piũ cũ dicitur Ioannis primo, In principio
verbum. Et Genesis primo, In principio fe
cit deus cœlũ & terrã. In principio erat ver
bũ, Quid est in principio? Qm legimus &
in veteribus libris, In principio fecit deus
cœlũ & terram. Et in epistola eius cuius E- 1. Ioã. 1.
uangelium est de cuius principio aliquid co
namur edicere, eodem sensu significatũ est.
Ait .n. Quod erat ab initio. Epistola ergo
& Euangelium vnũ habent sensum. Aliud
enim est qđ in veteri ait, In principio fecit
deus cœlum & terrã: & aliud cum dicit, In
principio erat verbum: Et, Qđ erat ab ini-
tio. In principio enim esse, & ab initio esse Gen. 1.
vnum signãt, quia ab initio quod erat, non
cœpit esse. Qui enim in pncipio esse, ab initio
non erat: & ideo subijcitur, initio: id est vt Ioan. 1.
inter cætera in ordine prius sit quia ipse ini
tio factus, alios cœpit post se habere qui post
illum sunt facti, Sicut legimus, quia in prin D
cipio fecit deus cœlum & terram: non dixit,

in principio erat cœlum & terra: quia cum non essent, & disponeret deus facere mundũ in principio, hoc est inter cætera quę ad mũdi fabricam profecerunt, primum fecit deus cœlum & terram, quia principium initium est inchoantis aliquid quod sit primum in
Princi- ordine. Illud autem quod dicitur, quia in
piũ quid principio erat.i.verbum, ante inchoationem
sit. creaturæ supernæ & infernæ significat fuisse: vt non vtique inter hæc quæ creata sunt prius factum intelligeretur, quia in principio erat cum deus disponeret facere creaturam. Ergo si in principio erat.i.ante omnia erat, semper erat. Ideoq; & verbum erat. Vbi? Apud deum, inquit, vt non indigne initio subiectum minime æstimaretur, quod semper erat apud deum. Conuenit enim, vt quod ante omnia apud deũ erat, nulli subijciatur initio. Vnde adiecit, Et deus erat verbum. Nunc ostēdit aperte, quia quæ supradicta sunt congruunt verbo: quia deus est, inquit, uerbum & de deo aliter non oportet sentiri ꝙ vt semper dicatur fuisse. Si.n.cœpit esse, creatura est: si creatura est, deus nō
E est. Quicquid.n.est, aut deus est aut creatura est: ac per hoc dei nomen non competit creaturæ, sed quia cum non cœpit esse erat, digne dicitur esse deus apud deum. Aut ideo dicitur semper fuisse, quia non ex se, sed ex deo deus est. Quamobrem & nomen eius dicitur verbum dei, sicut fides eiusdem Euãgelistæ in reuelatione sua demōstrat. Ait.n.
Apoc.19 inter cætera, Et nomen eius est verbũ dei. Vt.n.non ipse ex quo sunt omnia significaretur, sed per quem sunt omnia.i.nō pater, sed filius, verbum dei appellatus est. Vt quia deus sine verbo esse non potest, hic qui verbum dei dicitur, semper apud deũ fuisse credatur. Et quia verbum non est extra eum cuius verbum est, hoc verbum quod apud deum erat non aliunde, sed deo esse significatum, intelligatur. Et quia de deo est, non absurde deus dicitur. Itaque non duos deos facit deum fuisse apud deum. Si enim essent duo, diuersi essent natura, nec vnius voluntatis. Si.n.nos homines cũ vnius sumus naturæ, diuersę tamen sumus voluntatis, quãto magis vbi diuersitas non est naturę neq; voluntatis, deus apud deum dicetur? Deus .n.qui apud deum erat & est, non ex se habet ꝙ deus est: si quo minus, nec apud deũ
F deus esse diceretur, neque dei verbum deus verbum appellaretur: sed quia quod de deo est, non aliud significat esse ꝙ deus est, verbum dei deus est nuncupatus, vt quia verbũ dei dicitur, ad alterum deum non refertur. Quod autem deus vocatur ideo fit, ne ad iniuriam dei proficeret, si quod de deo erat, deus minime diceretur. Igitur & vnitas dei seruata est & debita honorificentia reddita: quando non in propriam gloriam exceptus est hic ꝙ de deo deus est, sed in eius de quo deus est. Propterea de verbo incipit loqui Euãgelium prius ꝙ loquatur de deo patre, quia quæstiones non de deo fiũt, sed de verbo dei. Nemo.n.dubitat de deo, sed de deo qui est de deo deus. Omnis.n.lingua cœlestium & terrestrium fatetur vnum deum, sed in sacramento vnius dei turbatur. Trepidat.n.audiens deum dici verbum dei: corporalibus.n.modis pulsatur, quia verbum hominis homo dici non potest: cum vtiq; deus natura sit simplex; non membris cōpositus, neque qui intus habeat & foris, neque ante & post, aut summum, & imum, sed si potest dici totus per omnia.i.nusquam varius vel absimilis, Vna autem claritas eius est immēsa. Nam si ignis non habet anteriora & posteriora, aut intus & foris, quãto magis creator eius? Itaque quia omne quod deus est, totum vnum est, nō discrepat cum quod de G
deo est dicitur deus. Ex parte ergo humano exemplo, & ex parte non humano, dei filius qui est verbum dei, deus est. Ea.n.ratione qua filij hominum homines sunt, dei filius deus est: sed quia ex commixtione filij hominum homines sunt, non hoc exemplo filius dei deus est: quia ex simplici deo simpliciter natus est. Et quemadmodum verbum nostrum ex nobis est, hoc exemplo intelligitur verbum dei esse de deo, Sed quia verbum nostrum nō est hoc quod nos sumus, non hac ratione verbum deus de deo est, quia verbum dei res est, non sonus qui deperit. Nec.n.quia communia vocabula nobis & deo sunt, vna ratio erit nobis & deo in
rerum effectu. Nam legimus, In principio Gen. 1.
fecit deus cœlum & terram, Quomodo fecit? Nunquid sicut nos manu facimus opera? Et in subiectis. Et dixit, inquit, deus, Fiat lux & facta est lux. Cui putamus locutum esse deum? Quia non vtique homini locutus est, sed ei qui possit facere, qui & hominem facturus erat sicut & fecit. Sed quomodo locutus est? Nunquid sicut nos loquimur organo corporali? Absit. Vides ergo ꝙ vocabula quidem nobis & deo com- H
munia sunt, sed discrepant in effectu. Aliter enim

enim deus facit q̃ facimus nos, & loqui dicitur, sed non more nostro. Sic & verbum dei non tale verbum sicut nostrũ, quia nostrum postquam fit, non est, illud autem manet. Quod autem tale verbum est quod audit & loquitur & operatur? Non solum autem verbum dei est, sed & virtus & sapientia dei, hoc est filius dei: qui quantum ad effectum pertinet, filius dicitur dei: quantum aũt ad locutionem qua nos alloquitur deus per ipsum, verbum dicitur dei: quantum vero ad sapientiam qua nos deus docet per ipsum sacramentum suum, sapientia dicitur dei: quantum aũt ad operationem qua per ipsum omnia fecit & facit deus, virtus dicitur dei. Hoc nulli alij posset competere nisi filio dei. Propterea.n.ꝙ ex deo deus est, omnia dei habere dicitur, Nascendo.n. omnia consecutus est dei. Nec.n. conueniens erat degener dici verbum dei, & virtutem & sapientiam dei, hoc est.n. deus verbum, virtus

Ioan. 1. & sapientia. Christus aũt quia totus de toto est de deo deus, & sapiẽtia dicitur dei & virtus & verbum. hoc est deum esse de deo & apud deum. Propter quod ait, Hoc erat in principio apud deum. Ad euincendas.n. in-

I credulorum mẽtes coacta scriptura erupit, vt ostenderet Christum esse deum eũ omni loco propter vnitatẽ dei, intelligi vult Christum esse deum. Nunc aũt aperta voce dicit eum esse deũ & semper fuisse apud deũ, sacramentum patefaciens dei, Ne deus omnino solitarius putaretur, declarauit nõ propterea vnũ dici deum vt solitarius æstimaretur, sed licet duæ vel tres personæ essent, tñ non præiudicaretur vnitati, quia quod deus est, ad illum ipsum refertur quia vnus est, quanuis omnia dicantur ex deo. Sed aliud est quod proprie extitit de deo, & aliud quod nutu de foris creatum est dei, hoc est aliud est quod de substantia eius processit, & aliud quod nullo modo esset nisi voluntate eius creatum esset, quia quod de substãtia dei est, nunquam fuit præter eius substãtiam, quod vero creatum est, tunc cœpit esse substantia cum creatum est, Ac per hoc initium non habet trinitas sola. Declaratio igitur mysterij merita fidei minorauit, quia quanto occultius est quod creditur, tanto magis propensior credentis est merces & minor pœna diffidentis. Declaratio aũt mysterij sicut minora fecit merita credentibus, ita maiores excitauit diffidentibus pœnas. Manifestior.n. lex plus facit reum, Nam suffecerat testimonium Saluatoris quo sibi pro- K

prium patrem dixerat deum. Quis.n. credẽtium dubitaret nihil à patre differre in substantia filium? Sed quia hæreticorum peruersitas infidelitatis commentis fidei iura pulsare cœperat aliter accipiẽdo filium dei q̃ prædicatur, additum est & ad faciendam manifestationem, hũc ante omnia apud deũ fuisse, & deum esse, vt declararet quod filij veri ratio mystice continebat: per quod diuina clementia humanæ infirmitati prouidisse videtur, vt aperiret quod clausum potioris fidei meritis reseruauerat. Vnde adiecit dicens, Omnia per ipsum facta sunt, vt si Ioan. 1.

quis ex superioribus in aliquo ambigeret, quia angusta est intelligentia hominum ad diuinas res capiendas, ex his capax fieret cũ audit, Omnia per ipsum facta sunt: vt non vtique facturam ipsum putaret, quia omnia per ipsum audit facta à deo: si aũt & ipse esset factura, nõ omnia per ipsum facta à deo dixisset. Nec.n. ipse per se fiebat. Quod vt adhuc absolutius traderet, adiecit. Et sine ipso, inquit, factum est nihil: hoc dicens, excludit omnem controuersiam & argumenta terrena: quanuis non desint qui diffidãt, tñ quia sine ipso nihil factum ostendit, nullo modo illum facturam esse suspicari debe- L

re edocuit. Quomodo.n. dici potest ipse esse factura, cum nihil dicatur deus sine ipso fecisse? Si.n. fecit, mentitur scriptura. Sed absit. Fidelis enim est scriptura: quæ vt errorem amputet, quanta potest vtitur manifestatione ad salutem hominum redimendam. Denique subiecit, Quod factum est in Ioan. 5.

ipso vita est in ipso, id est in verbo quod factum est vitam esse significat, Sicut & ipse dominus ait, Sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso. Non quia verbum sine vita erat, & postea aut data aut facta est in illo vita, sed ipsum verbum vitam vult intelligi esse. Si de patre deo põt dici ꝙ aliud ipse est, & aliud in se habet, ita ẽt de filio eius, Quia sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit filio vitã habere in semetipso. Humana.n. eloquia non sunt idonea ad res explicandas diuinas, Ideo vitiosum videtur quod dicit, vt cũ factura non sit dei filius, in ipso dicat factum quod est. Et si dixisset, quod genitũ est in ipso etiam sic vitiosum videbatur. Sed vt substantiam generationis eius ostenderet, opus in ea factũ quali vti potuit sermone, ꝑ quod existeret dẽmonstrauit, quia ge- M

neratio

neratio eius vitam in se habet? Nos .n. viuimus quidem, sed non possumus alijs dare vitam: quippe cum nec in potestate nostra sit eadem vita. Ille autem ideo dicitur vitam in se habere, quia potest viuificare & creare quæ vult vt fiut & viuant. Ad hoc.n. natus dicitur, vt omnia possit facere quæ facit pater, quia sic habet vitã in se, sicut habet & pater. Hoc.n. est, omnia per ipsum & in ipso fecisse, sic eum genuisse, vt haberet in se vitam per quam omnia posset facere: nõ quia ipse aliud est q̃ vita, sed dum hoc põt vita eius vt & viuat, & alia possit creare quæ viuant, vitã dicitur habere in semetipso. Nos

Col. 1. .n. viuimus, sed non habemus sic in nobis vitam ipsam, vt ẽt alijs demus vitam. Quẽ sensum & Apostolus Paulus memorat inter cætera dicens, Qui est imago inuisibilis dei primogenitus ante omnem creaturam, qm̃ in ipso cõdita sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Conueniunt autẽ Euangelia in hoc duorũ Apostolorũ Ioannis & Pauli, eadẽ.n. dicũt: quia filius dei ante omnem creaturam genitus est vt crearet potentias spirituales, & mũdum & quæ in eo sunt visibilia. Quod.n.

A dixit Ioannes. Quia quod factum est, in ipso vita est, hoc idem significauit & Paulus dicens, Quia in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra. Et in subiectis, Omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Per ipsum creauit, quia in substantia idem deus est, hoc est pater in filio in ipso verbo, qm̃ sic generauit filium vt haberet potentiam faciendi omnia visibilia & inuisibilia. Hoc fuit fecisse in illo vitam, vt & viueret, & vitam alijs præstaret viuendi, intelligendi, agendi: & cæteris animantibus secundum quod voluit quasi imago dei. Dum.n. imago dicitur dei, ad vtrunque refertur, quia & per expressam natiuitatem plenam habet in se similitudinem patris, & potest quicquid potest & pater, & verum sit patrem videri in filio, qui est imago inuisibilis dei. Nũquid quia patrem inuisibilem dixit, filium visibilem fecit, cũ hoc vtique sit filius per naturam quod & pater? Et cũ creatura cœlestis sit inuisibilis, quãto magis creator eius? Sed hoc significauit qđ in cœlis est, non quod in terra, quia quãuis filius inuisibilis sit, illic tamen, id est, in cœ-

Ioã. 17. lestibus videtur ab Apostolis vel cæteris ta-

Matt. 5. libus, de quibus dixit. Pater volo vt vbi ego sum & isti sint mecum & videant claritatẽ

B meam. Et alibi, Beati, inquit, mundo corde, qm̃ & ipsi deum videbunt. Hoc est patrem in filio, deum in imagine, quod est deum in deo. Sicut corporalis rei corpus imago est, ita & dei deus imago est, quia exẽplum est pater, filius vero exemplum de exemplo, quod communicat spirituisancto, quia de meo, inquit, accipiet. Ideoq; in filio videtur Ioã. 16.

deus quasi sua imagine. Sicut enim nemo dignus inuentus est aperire librum, & signacula eius nisi verbum dei: ita & deum patrẽ Apoc. 5.

nemo videre dignus est, neque natura, neq; meritis, nisi verus filius. Nihil etenim medium est quod obstet inter patrem & filiũ, ipso nobis teste qui ait, Neque.n. patrem vidit quisquã, nisi qui est à deo, hic vidit deũ. Ioan. 6.

Sed si in filio videtur pater, quare nemo dignus dicitur videre deum, cum videatur in filio, quia nihil differt à patre filius? Nihil planè differt in substantia, quia verus filius est, Differt autem in caussalitatis gradu, quia omnis potentia à patre in filio est, & in substantia minor non est filius: authoritate tñ maior est pater ipso dño testante & dicente, Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia Ioã. 14.

vado ad patrem quia pater maior me est. C

Quem etiã modum custodiens Apostolus Paulus, Vnus, inquit, deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dñs Iesus, per quem omnia & nos per ipsum: Vt primus gradus sit, ex quo sunt omnia: secundus, per quem omnia: tertius, in quo omnia. Et quia nullus ex his degener est, in vnitate dei significati sunt, dicente Apostolo, Qm̃ ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Rom. 11.

Vtrum Adã spiritumsanctum habuerit. 123

Cõperi quosdam ex fratribus nostris, non plene discussisse scripturas, sed simplicitate animi asseuerare quod Adam factus sanctum accepit spiritum quem peccans amisit, sicut nunc datur credentibus, Hac ducti ratione, qua solet asseuerari à plurimis, quia per fidem instauratus est homo, ita vt ad pristinũ redditus statum, hoc omne acciperet quod inter initia Adam fuerat consecutus, Et quia perfectus homo factus dicebatur, qui si non habuit, inquiũt, spiritumsanctum, imperfectus fuit. Ego aũt non solum hominem, sed & cũcta quæ fecit deus, quæ nõ possunt dici accepisse spiritumsanctum, dico perfecta. Omnia.n. genera animalium in suo perfecta sunt vt impleant id ad quod sunt facta, ita & homo in

in suo genere perfectus est vt potens sit di-
D scernere mala à bonis, praua à rectis. Est.n. animal intelligibile, perfectũ ad id ad quod factum est. Capax est.n. dicendi, excogitandi & faciendi, vt quæ virtute non potest, impleat sensu. Et quomodo ausi sunt dicere, hominem perfectum nasci debere & totum scire, quem vident nihil vltra nosse q̃ hic discat? Quod enim discit, nescit. Denique qm qui hic non discit qualis sit nescit. Qui se ergo nescit qualis sit, quomodo omnia nouit, cum minus sit se nosse q̃ cætera? Sed quia de cæteris discit, de se autem nõ discit, de alijs nouit, de se nescit, neque qualis sit, neq; an ante corpus, an post corpus sit. Nã si sic perfectus factus esset vt nullius egeret, non fuerat homo, sed deus, neque circumuẽ-
Nu.22. tus præuaricasset, Spiritum autem sanctum habere vltra naturam & perfectionem hominis est, vt possit quæ dei sunt. Nunquidnam quia asina locuta est ad Balaam, vltra perfectionem eius est? Accepit enim vt posset quod naturæ suæ non erat, sed nostræ. Itaque quia præstantior est homo cæteris animalibus, idcirco illa imperfecta dicenda sunt? Aut quia sancti angeli non sunt quod est deus, imperfecti sunt? Vel quia luminaria & stellæ imperfectiores sunt supernis an-
E gelis, vel quia nubila velamine suo obscurãt solem & lunam, minus perfecta sunt? Et qa membra inuicem egent, non.n.possunt pedes quod possunt manus, imperfecta dicuntur? Absit. Omnia.n.pro locis & gradibus suis firma & perfecta sunt, vt impleant id ad quod facta sunt. Igitur omnia perfecta sunt, quia & creator eorum perfectus est, sed ad comparationem eius imperfecta sunt. Deus .n.per omnia perfectus est, quasi fons & origo omnium. Nam quæ facta sunt, perfecta quidem sunt, sed ad id ad quod facta sunt, vt in alia parte non sint perfecta, quia alter alterius eget: & in eis quæ non egent, perfecta sunt in quo non egent, ideoq; perfecta & imperfecta sunt omnia. Manus indigent pedibus, quia nisi ambulauerint pedes ociosæ erunt manus. Iterum pedes indigent manibus, calceare.n.se non possunt, neque curare. Cum ergo corpus perfectum sit membris, volare tñ non potest, neque ferre tantum quantum potest burdo. Cumq; hi perfecti sint, gubernare tñ se nesciunt, nec adhibere sibi possunt medicinam. Vnde dictum
Psal.31. est, Nolite fieri sicut equus & mulus in quibus nõ est intellectus. Et aqua & ignis cum repugnant inuicẽ, suo genere perfecta sunt:
F Implent.n.id ad quod facta sunt. Coquit.n. ignis & consumit, purgat & calefacit. Aqua vero abluit & refrigerat, sitientes recreat. Itaque cum omnia in suo genere perfecta sint, sine homine tñ nihil possunt, neque homo quãuis perfectior sit, sine his. Hinc Apostolus imperfectos & pfectos nos dicit. Ad comparationem.n.infideliũ nos perfecti sumus, quia deum cognoscimus: Sed quia quæ promissa sunt minus scimus q̃ debemus, qa in hac vita non tantum possumus compræhendere quantũ est qđ creditur, imperfecti sumus. Igitur qm putant perfectionem Adę instaurari credentibus, videamus si hæc instauratio nihil vltra doni habeat diuini q̃ fuerat consecutus Adam. Factus.n. Adam positus est in paradiso, vt operaretur ibi & custodiret eum: hoc est vt coleret terram & custodiret pcepta dei, p quæ sciret sic se dominium cunctorũ accepisse, vt ipse tñ sub lege viueret creatoris, ne dñatio extolleret eũ, & inflatus superbia immemor fieret sui cõditoris. Positus ergo est vt cibis sustentaret vita eius: Per Christum aũt hoc concessum est, vt resurgentes nõ egeant cibo vel potu: quia quod mortale est hominis, conuertitur in vitam. Factus est Adã vt habitaret in terra, fides aũt largiri dignata est, vt in cœlis sit
G habitatio nostra: scriptura ipsa testatur,
1.Cor.15. Quia factus est, inquit, primus homo Adã in animam viuentem, secundus autem homo in spiritum viuificantem. Primus autem homo de terra terrenus, secundus autem homo de cœlo cœlestis: Qualis terrenus, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Quid tam apertũ q̃ quod Adam non habuit spiritumsanctũ? Factus est.n. in animam viuentem, per Christum aũt in spiritum viuificantem, vt homo in aliquo similis sit creatori quem credit: quia.n. mysterium fidei quod ad salutem datum est, trinum est: trinus fit, corpore, anima, & spiritusancto, per quem dicimur filij dei: Quod minime Adam probatur vocatus, & terrenus.n. factus est: Filij autem dei non carnaliter, sed spiritaliter nati, cœlestes dicuntur esse. Ecce absolutum est, donum dei multo plus gratiæ concessisse homini tẽpore Saluatoris, q̃ acceperat Adam, quia non solum est instauratus, sed & melioratus. In eo instauratus, quia in peccatis ablutus & instauratus est, in cæteris melioratus. Hoc.n. & iustitia & ratio exigebat, vt tunc vberior esset

de-

H clementia dei in dandis beneficijs, quando mysterium diuinitatis suæ innotescere voluit creaturæ: vt cognoscentes quod incognitum fuit à seculis & generationibus dei vnius sacramentum in trinitate consistere, ꝓ ipsa nouitatis quasi dedicatione peccatis abluti insuper iustificentur, & adoptati à deo spiritumsanctum acciperent per quē signū adoptionis habere videantur. Adoptio.n.à deo signū habere debet dei patris, vt non immerito filij dei appellentur. Hoc donum ēt ꝑ Prophetas promissum est, vt tunc daretur, quando mysterium dei declarari deberet in triumpho deuicta morte, vt sciret creatura patrem & filiū & spiritumsanctum vnum
Ioan. 6. esse deum. Vnde Euangelista, Spiritus, inquit, nondum erat datus, quia Iesus non erat clarificatus. Clarificatio enim hęc est eum per virtutem suam cognosci eum esse quod testificatus est de se, quia clarificatio hoc donum dedit quod per Iohelem Prophetam fuerat promissum, Ait .n. deus, In nouissimis diebus effundam de spū meo super omnem car
Iohel. 2. nem & cętera. Et Apostolus inter alia, Cū
Titū. 3. autem apparuit, inquit, benignitas & humanitas Saluatoris dei nostri, non ex operibus I iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suā misericordiam saluos nos fecit per lauacrū regenerationis renouationis per spiritūsanctum quē effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratiā ipsius hæredes efficeremur secun-
Iohel. 2. dum spem vitæ æternæ. Confirmauit Apostolus quod per Iohelē Prophetā fuerat ꝓmissum, quia hoc postquā clarificatus est Iesus impleuit deus, vt spiritumsanctum effunderet in illos qui credunt in Christum: & hoc est hæredem fieri vitæ æternæ, spiritūsanctum accipere, vt quia spiritus æternus est, æternam habeat vitam qui accipit eū. Pignus est enim immortalitatis. Qui enim accipit eum & manet in eius dilectione transacta hac vita pergit in cœlos ad eum cuius spiritum habet. Incongruum est enim, vt qui hinc exit habēs spiritumsanctum, apud inferos tentatur. Signum est enim in homine victoriæ Christi, qua vicit mortem, spiritus eius, vt in quo fuerit spiritus eius ab inferis teneri non possit. Ac per hoc in veteribus sanctis non ita fuit spiritussanctus, sicut nunc est in fidelibus, quia exeuntes de seculo, apud inferos erant: Et non potest dici, quia spiritussanctus causa peccati Adę, quod per traducē generis omne semen eius subiectum fecit inferis, simili tenebatur sententia data Adæ. Cum Prophetis ergo & iu- K
stis viris sanctum fuisse spūm non est ambiguum: cū Prophetis, propter dispensationē, cū iustis vero causa sanctitatis, Sicut legitur de sancto Simeone, Quia spūsanctus,
inquit, erat enim eo, non vt signum esset ado Luc. 2.
ptionis in eo, sed meritorū eius gratia: Nā filij dei credentes tunc esse cœperunt, quando manifestatus est filius dei, victa morte, cunctæ creaturæ. Si autem in Adam vel in cæteris sic dicatur fuisse spiritussanctus sicut nunc est in fidelibus, quæ noua dona dedit deus cum regnū filij sui dedicauit in nobis? Et quō fœlix & beatū tempus præ cæteris dicitur Saluatoris aduētus, si ea præstitit q̄ iam fuerāt præstita? Et vbi est illud quod
dicit Saluator ad discipulos, Multi, inquit, Mat. 13.
Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & audire quę auditis, & non audierūt? Qua ratione ergo poterit dici, quòd beatitudo temporis huius nihil amplius contulit doni quàm veteribus est collatum? Quod quidem ad iniuriam proficit Saluatoris, vt nihil habuerit nouum quod in ortu imperij sui suscipientibus se donaret, cum tamen laborare soleant diuites, vt in die festo natalis sui exquisita inuitatis dent apophoreta.
Quanta ergo iniuria est, vt deus ijs quos L
ad nouum & inauditum diem festū & omni laude dignum inuitauit, non dicatur habuisse inexperta quæ donaret? Et vbi est illud
Euangelistæ Ioannis qd̄ dicit, In sua venit, Ioan. 1.
& sui eū non receperunt: Quotquot aūt receperunt eū, dedit eis potestatem filios dei fieri ijs qui credunt in nomine eius, qui nō ex sanguine, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt? Igitur quomodo non inusitatū est quod donauit credentibus deus in Christo, quando dedit eis potestatem filios dei fieri, id est, fratres filij sui proprij, non ex voluntate carnis & viri, sed ex deo, vt spiritaliter nascerentur? Aut si prius gratia ista concessa ꝓbatur, tunc nihil nouū aduentus Christi cō tulisse dicatur. Adæ certe terrena & carnalis fuit factura, non spiritalis. Non enim ex deo sine carne & sanguine natus est, sed de terra a deo factus est: Ideoque non potuit spiritumsanctum accipere, qui nō erat spiritalis, & cui concessum non erat patrem deū vocare in oratione. Qui enim spiritūsanctū accipiunt his datur potestas vt per id quòd spiritūsanctum habent, patrem illum Christianorum

Christianorum in oratione appellēt. Quod quia ante concessum non fuit, non possunt dici priores spiritumsanctum habuisse. Ij ergo qui putant Adam vel cæteros habuisse spiritumsanctum, nesciunt quale donum habeāt dei: nec gratias congruas possunt ei agere q plus cæteris accipientes, nihil se dicunt amplius consecutos.

124 Quibus argumentationibus & exemplis ostendi posset, vnū idēq; opus differre secundum personas in laudem siue condemnationem. Vna est misericordia in diuite & paupere, sed aliter imputatur diuiti, aliter pauperi, quia plus laudanda est in paupere q̄ in diuite. Pauper.n. qui exiguitate sua largiri non timuit, sperans à deo sibi retribui & in præsenti & in futuro. Credit

Pro. 28. Luc. 21. .n. scripturæ dicenti, quia qui tribuit pauperibus, non egebit. Vnde & paupercula illa diuitibus multa mittentibus sola meruit a deo collaudari quia penuria sua largiri non timuit. Diuites vero securi de diuitijs suis largiuntur, pauper autem securus de dño. Bene igitur faciūt diuites dum largiuntur egenis, sed multo melius pauperes. Ac per hoc alia remuneratio pauperis & alia diuitis. Diues .n. si hoc non fecerit, vapulabit. A paupere .n. non exigitur tantū. Ideoq; laudabilis est pauper misericors. Furtū in paupere & diuite vnū peccatū est, sed diuitē plus facit reū. A quia pauper per inopiā facit furtū, diues autem cum abundet non contentus suo, tollit aliena, & quod peius est, solet pauperes expoliare: ac per hoc differt pœna vtriusq;. Et iustitia pauperis, & diuitis vna est, sed laudabilis est in paupere magis: In egestate enim conseruare iustitiam, magnifica res est. Diues autem ideo seruare videtur iustitiam, quia alienus est ab inopia. Ergo vterq; iustus est, sed maius est in necessitate seruare iustitiam. Superbia vna est, sed plus damnanda in paupere est quàm in diuite: quia diues copia elatus est, pauper autem in egestate superbus, quod ad insaniam pertinet ac per hoc plus reus est pauper. Humilitas vna est, sed magis laudanda in diuite est. Quid .n. magnum est si pauper humilis videatur, quē ipsa inopia humilem facit? Magnificū autem si hic qui dignitate & copijs commēdatur, inclinet se, non sibi vendicans quæ mereri se nouit. Ergo in omnibus humilitas bona est, sed multo magis in diuite. Doctrina studij vna est causa, sed laudabilior in diuite est. Pauper enim cum nulla prærogatiua commendaretur, operam dedit ut habetet vnde posset requiri. Diues aūt cum B esset vnde commendaretur: adhibito labore auxit se, vt duplici genere necessarius esset: Non enim aduocatus copijs retraxit animum quo minus per se floreret: Et ideo hic magis laude dignus est q̄ pauper. Qui si studijs operam minime dedisset, per omnia remanserat vilis. Illum ergo voluntas, hunc necessitas fecit cupidū. Libido in paupere & diuite eadē est, & dānabilior in paupere q̄ in diuite est. Pauperē.n. ipsa egestas reuocare debet a cupiditate luxuriæ: Cogitare.n. debet, quia vnde hoc impleat non habet, & dum hoc festinat adimplere, alia multa mala admittat necesse est: quibus forte nec ad præsens euadat, aut certe hoc ipsum quod habet insumens mendicus remanebit cum nota. Diuitem autem deliciarum copiæ lacessūnt ad voluptatem libidinis. Præterea quia diuites securi sunt de impunitate scientes, venalia esse iudicia, & nec redargui se ab aliquo. Quis enim dignitate fultum virum & diuitē arguere audeat? Vnde magis accenduntur, vt & violenter hoc agant. Nō solū.n. minime rephenduntur, sed in magno honore sunt, & gloriari possunt, quia tales sunt. Quòd si vterq;, id est pauper & diues pudicus sit multum differt pudicitia diuitis à pudicitia pauperis. Pauperem.n. potest hu C militas reuocare ne quod vult possit implere, aut timor legū: Diues aūt cū multis suffragantibus causis ad voluptatem possit allici, laudabilis est, si auertat hinc animum: Alia ergo remuneratione dignus est diues pudicus, & alia pauper pudicus. Quod si rex sit pudicus, multum est & gloriosum, vt omnia in potestate habens non contingat quod scit impune à se posse fieri. Hic vere deum timet, hic uere præcepta eius custodit, qui in potestate habens leges, futurum dei iudiciū contemplatur. Itaq; grandis res est, vt qui in præsenti non habet quem timeat, vincat quod delectat, cum delectatio tātum possit, vt non solum futura, sed & præsentia minime vereatur. Vnde multum merentur quicunque hanc superant, sed maxime ij qui in præsenti legibus & hominibus dominātur. Cæteri enim & homines & leges verentur, quare & propositū custodiunt. Ne .n apud homines erubescant seruant quod diu tenuerunt, & ne condemnentur, a prohibitis se abstinent: hic autem qui dominatione nec leges timet nec homines erubescit, magnæ gloriæ est si se abstinet. Contra Euse- 125

D bium, utrum spiritussanctus sciuit mysteriũ natiuitatis dñicæ. Memini in quodam libello Eusebij quondam egregij in reliquis viri, legisse, quia nec spiritussanctus sciat mysterium natiuitatis dñi nostri Iesu Christi, & admiror tantæ doctrinæ virum hanc maculam spirituisancto inflixisse: Hoc enim dicens degenerem illum significauit. Neq;.n. potest dici de deo esse, si nescit quæ dei sunt, quia inferior natura quid in potiore sit, nescit. Sin vero substantiæ est eiusdem & diuinitatis, quomodo potest nescire quæ sua
Ioã. 10. sunt? Denique filius dei, quia, Ego, inquit,
Ioã. 16. & pater vnum sumus, propter vnitatẽ substantiæ, non immerito adiecit dicẽs, Omnia quæ patris sunt, mea sunt. & quæ mea sunt, patris sunt. Quãobrẽ si spiritussanctus eiusdem diuinitatis est, qua ratione segregatur ne sit eiusdẽ scientiæ, cum eiusdẽ non negeẽ esse substantiæ? Quod plus est concessit, qđ minus est renuens. Creatura.n. discit & incipit aliqua scire de authore; & erunt ei q̃ didicerit cum authore suo cõmunia: Substãtia autem & diuinitas non potest deo esse & creaturæ communis. Nam dei substantia nõ habet quod discat, quia nihil est quod ignoret: Substantia vero hominum non habet in natura vt sciat, sed vt discat. Itaq; naturę ho
E minum accidit scientia, non tamen immutat substãtia, quia hominis natura dei habet sciẽtiã: sic.n.cõdita est, vt p exercitiũ acquirat scientiã. Igitur maior est substantia q̃ scientia: quia nõ sciẽtia acquirit substãtiã, sed substantia sciẽtiã: & substãtia est sine sciẽtia, nõ tñ scientia potest esse sine substantia. In deo autem sicut est substantia, ita & scientia, qa ipse nihil habet quod discat: ipsa enim substantia est sibi scientia. Quamobrẽ omnia in deo substantia dicuntur: Substantia enim cui nihil deest, omnia substantialiter habet quia nihil ei accessit per studium. Quõ ergo dici potest de spiritusancto, quia nescit natiuitatẽ filij dei, si cõsubstantiuus est ei? Nũquid põt vna eademq; substantia, & scire, & nescire? Certe filius dei mysterium natiuitatis suæ non didicit, scit substantialiter, nõ per doctrinam. Qua ergo ratione spiritussanctus dicitur nescire, cum similiter ipse nihil habeat quod discat, quia omnia nouit p substantiam? Sicut.n.dei filius, ita & spiritussanctus dei substantia est, dicente domino, Omnia quæ patris sunt, mea sunt: Per quod significauit substantiam dei patris suã esse substantiam, & spiritumsanctum à patre dicit pcedere, & de suo accipere. Et ideo, F inquit, dixi de meo accipiet, quia omnia q̃ patris sunt, mea sunt. Si à patre procedit & de filio accipit, quomõ filij nesciat natiuitatem, qñ substantia eius substantia filij est? Omnia enim quæ patris sunt, filij sunt. Sine dubio ergo patris substantia & in spiritusancto est. Adiecit enim filius, dicens, Et omnia quæ mea sunt, patris sunt. Quid ergo ambigitur de spiritusancto, an eiusdẽ diuinitatis sit, cum sit eiusdem substantiæ? Nam sicut de se dixit dñs, qui à deo processit, ita & de spiritusancto testatur. Et ne hoc aliter possit interpretari: A patre, inquit, procedit, & de meo accipiet: vt à patre procedere hoc sit de Christo accipere. Cum enim dicitur de filio dei accipere, non ambigitur etiam ipse esse de deo, vt in sancto spiritu patris esse substantia & diuinitas non ambigatur. Itaq; qui hunc dicit nescire filij dei natiuitatẽ ipsi derogat cuius dicitur accepisse. Nec .n.aliud accipit, q̃ ipse est de quo accepit: quia accepisse de Christo, de deo processisse significauit, ideoq; non potest nescire quod hic de cuius accepit: neq; ignorare dicendus est dñinũ, quia à Deo processit. Certe filius dei, quia de patre est, ideo scit omnia dei. Quare ergo spiritussanctus negetur scire quæcunq; Christi sunt, cum de deo acceperit? Itaq; si scit filius dei q̃ in deo sunt, G dubiũ non est ẽt spiritumsanctum non ignorare quæ in filio dei sunt: & per id quod nouit quæ sunt in filio, nõ nescire dicẽdus est quæ in deo sunt. De eo enim de quo accepit, dei habet notitiã. Et quid laboramus cũ testis fit in hac re Apostolus, dicens, Nemo 1.Co.2. scit quæ sunt in deo, nisi spiritus dei? Ecce in quo diu sudauimus, Apostolo adiuuante impleuimus: & nunquid præiudicauit filio dei, quia neminẽ dixit scire q̃ in deo sunt, nisi spiritũ dei? Absit. Sic nec pìudicauit spiritui sancto filius, eũ dixit, Nemo nouit pa- Mat.11. trem, nisi filius. Neminem enim dixit scire quæ in deo sunt, pręter eum qui de deo est: quia omne quod de deo est, nouit deum & quæ in deo sunt. Natura enim dei, ipsa se nouit. Quam cum intelligas esse etiam in spiritusancto, per id quod à patre processit & de filio accepit, tutum non est istum dicere nescire patrem deum, cuius naturam agnoscis in eo: & tamen saluator sic dixit, neminem scire deum Patrem nisi filium, ut reseruaret alij personæ huius cognitionem: statim an subiecit, dicens, Et cui uoluerit filius

lios reuelare. Cui putas vult reuelare filius? Nulli enim charior esse potest, quàm spirituisancto, quia si quis, inquit, spiritum Christi nõ habet, hic non est eius. Quo ergo putas reuelatũ deũ patrẽ à filio spũsancto, nisi quo ipse dominus, ait, De meo accipiet. Creaturę.n.non potest reuelare pater deus, quia dei naturã ferre non potest, nisi fuerit eiusdem substantiæ: Lucẽ etenim habitat inaccessibilem, creaturæ duntaxat. Sed quibusdam videri, ideo recte nescire dici mysteriũ natiuitatis filij dei spũsanctus, quia omnia dicitur scrutari, & qui scrutatur, ignorat, nescit utique. Quod ex alio loco debet intelligi. Dei enim verba sunt inter cętera, dicentis, Ego deus qui scrutor renes & corda. Et in Psalmo Scrutans, ait, corda & renes deus. Et Apostolus. Qui scrutatur, inquit, corda, scit quid desideret spiritus: quia secundum dei volũtatem postulat pro sanctis. His exemplis cum scrutari dicitur dei spiritus non ignorare significatur. Etiam alta dei dicitur scrutari. Et, quæ sunt alta dei quæ dicitur puidere? Scrutari enim occulta significat penetrare, vt per id nihil esse occultum ei credatur. Alta.n.mysteria dei sunt interiora quę scrutari à creatura non possunt. Nam & secundum dei voluntatẽ & pro sanctis dicitur postulare, quã sancti vtiq; nesciunt, dicente Apostolo, Nã quid oremus sicut oportet nescimus. Ergo alta dei scire, & voluntatem dei non ignorare, vnum significat. Quid enim tam altum mysterium q̃ voluntas est dei, quod cognitum est spirituisancto, cæteris vero incognitum est? Omnibus etenim contuendum est, quomodo dictum sit, Quoniam nemo scit quid sit in homine, nisi spiritus hominis, q̃ in eo est: spiritum animã significauit, quia nemo scit q̃d sit in animo hominis, nisi animus eius q̃ est spiritus: Sic & in deo nemo scit quæ sunt dei nisi spiritus dei, hoc est ipse deus. Qui enim in deo est, non aliud intelligitur esse quàm deus est. Ideo spiritus dei scit quid in deo est, quia de deo est. Nã si cogitationes hominum nemo nouit, nisi deus, quanto magis dei secreta & voluntatẽ nullus potest cognoscere nisi sit de deo: hoc est idem ipse deus? ipse est enim sibi soli cognitus: Nam vtique in deo non sunt cogitationes. Nec enim deus tractat apud se quid faciat, aut quid non faciat, deliberans an expediat, quia omnia, quæ in deo sunt sine dubitatione sunt, non per accidentia, sed per substantiam, nec per studiũ, sed naturam, quia non immutatur. Ac per hoc non aliter nouit spiritussanctus mysteria dei, nisi per substantiam: una enim substantia unum habet sensum & voluntatem. K
De Deo loquitur qui semper vnus & immutabilis est, siue in filio siue in spũsancto. Quod.n.vult pater, hoc vult & filius, & q̃d vult fili⁹, eadẽ vult & spũsanctus. Quamobrem aliqñ dicitur spiritus dei, aliquando & spiritus Christi, quia a deo, inquit, procedit, & de meo accipiet. Hinc est vnde Ioannes Apostolus ait; Et hoc scimus, quia deus in nobis manet, de spiritu suo quem dedit in nobis. Ergo si spiritu dei in nobis manente, manere dicitur in nobis deus, significatur esse spiritus dei. Denique, hoc est signum credentium q́ sint filij dei, vt cũ hũc accipiunt, dei se filios audeant appellare. Nisi.n.signum diuinitatis habuerit, dei filij dici non poterũt. Quanquã aliquis verus dei filius nõ est, vt sit tot⁹ de toto sicut & Christus: Per adoptionẽ aũt fiunt filij dei, vt accipientes spiritum Christi per ipsum filij dei dicantur, p id quod de deo est, quẽ in se habent spũm. In filijs enim quanuis adoptiui sint patris, tamẽ ex aliqua parte debet videri substantia. In mundo.n.quia res imperfectæ sunt adoptati ab hominibus filij, nullum pignus, sed solum nomẽ accipiũt: Deus aũt quia perfectus est, plus facit, vt adoptatis spiritum suũ det, per quẽ aliquã veritatẽ adoptiui ab eo videantur habere, quia vocabula sine rebus inania sunt. Apostolus noster hanc assertionem nostram adiuuat, dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̃ inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. Quid tamen sibi uult, q́ cum alibi dicat, scrutabilia esse alta dei, id est, secreta, hoc in loco deneget, dicẽs inscrutabilia esse. Sed in hoc loco de creatura dixit quia inscrutabilia sunt ei secreta vel iudicia dei: spiritui autem sancto, eo q́ omnia dei nouerit, scrutabilia dixit esse cuncta quæ in deo sunt, vt quod creaturæ incognitum est, dei spiritum asserat non ignorare. Dei ergo natura negari non potest, quæ cognitum habet quod à creatura non potest cõprehendi. Qui degenerem dicunt spiritum dei sanctum, pulsant propositum qui totius creaturæ salutem in trinitatis diuinitate consistere declarauit, quia si consubstantiuus nõ est deo & Christo, ineptum est ponere istũ in numero patris & filij, vt sine

hoc non salus alicui sit, neque dignitas. Si
M enim non est eiusdem diuinitatis, aut stulte,
aut gratis affectum est, quod absit. Quis.n.
prudentiũ deneget creatorem cum creatura
connumerari non posse, neq; æternum cum
eo qui sub initio sit comparari, neq; dominũ
cum seruo æquari, neq; potentem cũ impotente conferri, neque scium cum inscio deputari? Sed iam esset calumnia. Tertius enim ordine est, non natura: gradu, non diuinitate: persona, non ignorãtia. Sicut enim filius dei secundus à patre est, & diuinitate minor non est: ita & spiritussanctus sequens a filio est, non impar, sed æqualis diuinitate substã-
Ioã. 14. tiæ. Denique quæ legimus de filio Dei, eadem legimus & de spiritusancto, ipso nobis testante. Ait enim, Rogabo patrem & aliũ paracletum dabit vobis spiritum veritatis. Alium eũ dixit, se paracletum significauit.
1.Ioã.2. Quod Ioannes declarat, dicens, Quia spũs dei postulat pro peccatis nostris. Et Paulus Apostolus, inquit, Ipse spiritus dei postulat
Rom.8. pro nobis: Ecce scriptura ambos aduocatos esse ostendit. Et cum veritatis illum dixit spiritum, nihil illum veritate à se differre, ostẽ-
Ioã.14. dit, quia dixit, Ego sum veritas. Missum se a patre dixit, & ipse mittere spiritumsanctum promisit. Si ipse a mittente impar non est, neq; a mittẽte impar ab illo spiritussanctus est. Neq; enim quia tres sunt singuli, alter
A alterius membra sunt vt diuersa possit. Vna est enim potentia trium, vt nihil desit singulis. Hic finis sit. Iam enim in libello aduersus Arrianam impietatem digesto, reliqua plenius tractata sunt, quæ trinitatis comple
126 xa sunt indiscretam vnitatẽ. De eo qui fidem Christi percepit, quid præminẽtiæ seu prærogatiuæ habeat ad gratiã consequendã plus quàm infideles. Scriptum est, Quia iusto nihil proderit iustitia eius in qua die errauerit: & quia iniusto nihil oberit iniustitia sua cum se conuerterit. Et dñs in Euangelio, Qui non crediderit, inquit, iam iudicatus est: vt per hoc eum qui crediderit, non iudicio subiectum ad sententiam excipiendã significaret, sed fidei merito laude dignum futurum. Ergo cognitio dei hanc habet prę rogatiuam, vt peccatorum consequatur remissionem. Credens enim dei esse filium Iesum, dignus existit ab omnibus liberari peccatis. Diu enim errore deuius cum per diuersa ignorantiæ fluctibus iactaretur, illuminatus veritatis coruscationem nactus est, in qua post nimias tempestates requie-
scat securus: cui congruit vt post cognitionem temperet se ab ijs quæ iam pridem in
ignorantia positus agebat. Quid.n. prodest B
cognitio, si manet pristina cõuersatio? Hinc etenim quis videtur cognouisse deum, si vitam mutet, & conuersationem suam corrigat. Cognitus enim deus timeri debet, quia iudicaturus prædicatur, vt & fideles iustitiæ suæ percipiant fructũ, & impij, id est, increduli perfidiæ suæ congruas pœnas exoluãt. Conuenit enim iustos in futuro gaudere, vbi regnabit Christus cum suis? Vt sicut in seculo sunt opprobrio, & iniurijs subiacent, in quo princeps est diabolus: ita & in regno gloriosi appareant, propter quod contemptibiles iudicati sunt à mundanis: iniustos autem quia falso florere videntur, per mendacium repugnantes veritati, in pœna tribulari: vt qui per fucum gloriosi visi sunt, per verũ despecti & humiliati nimis appareat. Tunc.n. iusti se credidisse gaudebunt, cum perfidos viderint cruciari: & nec pœnitebit perfidos non credidisse, nisi viderint gloriã eorum & suã pœnã, quos quia crediderunt stultos & contẽptibiles arbitrati sunt. Ergo ex eo ꝙ profitetur se quis Christianũ esse, id studere debet ne peccet, & armare se contra vitia. Et quia impossibile est semper vincere, si victus fuerit, dolere ne iterum vinca
tur: quia qui se dolet victũ, reparat se. Qui C
ergo repugnat, habet vnde se excuset si victus fuerit. Ostendit.n. se votũ habuisse vincendi, sed minime præualuisse. De hoc spes est, quia potest se reparare, vt assidua meditatione in congressione peritior & fortior inueniatur. Nam qui ad hoc surgit, vt peccet, inexcusabilis effectus pergranẽ habet causam. Peius est enim sub dei viuere professione, & voluntatem habere peccandi, q̃ si ignoret quis deũ & turpiter & contaminate uersetur. Hic.n. nescit quę timere debeat, Ille sciens cõtemnit. Credẽtes ergo accipiũt remissionem peccatorũ, non tamen gloriosi erunt, nisi post acceptã fidẽ vixerint sub dei nominis timore, vt colluctati contra hostes Christiani nominis victoriã faciant, vt possint præmiũ mereri dũ plus vincunt q̃ vincuntur. Nã qui intelligit deũ & non accedit ad fidẽ eius ne viuat Christianus, sed in fine vult fidem accipere, vt moriatur Christianus aut erubescit Christianus viuere, aut peccatis operam dat, quæ arbitratur posse sibi remitti cum crediderit: istũ puto nõ bonam causam habere: quia vt quandiu in
seculo

seculo est, peccet, non vult fieri, nec uiuere Christianus aut confunditur fieri Christianus. Qualé sperat deum, cui cum militare D erubescit, vult ab eo stipendiũ accipere. Huiusmodi irrisor est: Sciens.n.se iam nõ tempus habere vt peccet, morte imminente, tũc vult fieri Christianus, & quia iam non põt peccare credere se dicit in Christum, quasi qui execrator peccati est: nõ vt iam se nolit peccare, sed vt non possit præueniente morte. Istis dobet legi, quia deus non irridetur.

Gala. 6. Nam & solent huiusmodi talia dare mandata, vt iam defectis & alienis, tñ anhelantibus detur fides, timentes ne euadant, & confundantur quia facti sunt Christiani. Quibus

Luc. 9. recitanda sunt Euangelij uerba, Qui, inquit, dominus, erubuerit me confiteri in hac generatione, & filius hominis cõfundet eum cũ uenerit in regno patris sui. Sed forte dicant, scientes fragile esse genus humanũ, idcirco in fine vitæ volumus fidem accipere, ne iam peccemus. Sed fides sic accipi debet, vt sciatur quid accipitur. Tunc.n.beneficium eius habebit, si cognoscat, & si profi-

Rom. 10 teatur eam. Corde.n.creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutẽ. At p hoc, quia iam nescit vbi sit, quõ potest dici accipere? Ille.n.accipit, qui profitetur se accepisse, sciens quia accepit. Si.n.eredunt, qui, quia datur credentibus remissio peccatorum, scire debẽt, quia hic credit, qui cordẽ suo teste E credit. Quia deus qui promisit, cordis inspector est: ipsum.n.suscipit quem corde videt credere. Itaq; cuius cor verba fidei non aduertit, quomodo beneficiũ eius habebit? Ergo hic potest videri temere Christianus accepta fide, qui id agere cernitur, ne facile peccet. Nã qui peccare festinat, idcirco non vult accipere fidem, ne cogatur bene viuere quod videtur nolle: sed in morte vult consequi, impunitatem sperans, & remissionem præteritorum malorum, vt & de præteritis securus sit & de futuro, quia iam vtique nõ poterit peccare moriturus. Sed hoc non bono fit consilio, neq; munda conscientia, vt tunc velit accipere fidem, cũ iam non possit, et si velit peccare. His conuenit dictũ il-

Rom. 3 lud, Faciamus mala, vt veniant bona: hoc est, modo peccemus, & in nouissimo credamus, & remittet nobis. Ideo subiecit, Quorum dãnatio iusta est. Non est.n.dignum vt his detur remissio peccatorũ, qui scientes deum ꝙ noluit quenquam peccare, & odio habeat pctõres, peccare gestiunt: nolentes aduertere, donũ dei his proficere, qui ignorantes deum sic peccẽt, vt nesciãt iudicaturum deum. Qui autem audiuit & tractauit apud se, & votum habet peccandi, nõ vt vin F catur aliqua cogente causa, sed uelit peccare, durũ est ignosci ei. Nã duæ causæ sunt q̃ habent peccatorũ remissam. Vna doni, alia pœnitentiæ, ut qui post donum peccauerit, per pœnitentiam reformetur. Qui.n.in accepta gratia nõ permansit, ut in libertate duraret, sed iterum se subiecit peccato, lamentatione & gemitu impetrat obliterari pctm, sciens.n.prudensq; peccauit: non ꝙ aliquis ignoret peccatum, sed qui nescit deũ iudicaturũ impune putat futurũ qđ peccat. Ac p hoc gentilis si cœperit infirmari, & in ipsa uitæ desperatione tractet apud se de fide & spe ꝓmissa integram habet causam: vt huic credenti remittantur pctã nec teneatur in inferis, signum ferens secum euictæ mortis ac spoliatæ, licet non habeat dignitatẽ uel remunerationẽ. Quia debet aliquid interesse inter eum, qui prouocatus amore sui domini contra hostes eius dimicare non timuit, armans se continentia & obseruatione omnium uitiorum, ut possit resistere malo sem per solicitus quõ imperiũ domini sui defendat: & inter eum qui cum inimicis domini sui conueniẽs & eis assistens: in fine uitæ ad dñm suũ regressus est: non ut regnũ dñi sui uindicaret, sed ut ipsi soli ꝓdesset esse ciuis Rom. 8.

antequam miles. Ille enim qui uiuere uult G Christianus ut post mortẽ remuneretur, scit, quia non sunt condignę passiones huius temporis ad futurã gloriam, quę reuelabitur in nobis. Ac per hoc suscepta armatura fidei non dubitat congredi contra principes & potestates, ut in seculo existens uictor post seculum coronetur. Dignum est enim, ut qui inter perfidos & rebelles domini sui regnum ad præsens testatur, huius rei in futuro mercedem habeat: ubi uidentes inimici dei testem Christi propter confessionis suæ ueritatem sublimen apparere in regno dei, doleant confusi falsum æstimasse quod uerum esse declaratum est: nec non & hi qui tarde crediderunt, non in uita, sed in morte confitentes deum, uidentes quanta eorum gloria est, qui sub armatura dei militantes bella imperatoris sui deuote & fideliter gesserunt, pœniteant non se uixisse, sed mortuos esse Christianos. Potest enim uideri minime idoneus mori Christianus, qui uotum non habuit uiuere Christianus,

ſed forte iam moriturus idcirco voluit dici Chriſtianus, quia iam tempus peccandi nõ erat. Ne forte, inquit, verum ſit quod creditur, volo fieri Chriſtianus, nihil amittẽs ſi falſum eſt quod creditur: & quia iam in morte non eſt voluptas peccandi: ſed peccatum fieri deſinit, tentat ſi prodeſſe poterit fides poſt mortem, cum hoc vtique fuerit
H vtile, vt in hac vita & peccata emendarentur vbi fuerunt admiſſa. Tunc enim aliquis condemnaſſe ſe præterita probat, quãdo fidei lineam ſequens, conuerſationem, & vitã videtur mutare. Si enim prius ideo peccabat, quia neſciebat deum, cum cognoſcit eum, vltra non debet peccare ne fruſtra ſit cognouiſſe illum. Debet.n. aliquis perfectus eſſe ex cognitione dei. Chriſtianus enim ante profeſſionẽ debet intelligere operibus magis ſe probandum ꝙ nomine. Nam propterea mandata data ſunt cæteris legibus potiora, & ad ſanctitatem pertinentia, vt ex his dei cultura appareat: ſi quo
Luc. 6. minus audiunt. Quid me vocatis, domine, & non facitis quæ dico? Per quod tunc ſignificauit, prodeſſe cognouiſſe deum, ſi mãdata eius ſeruentur. Irriſor enim videtur, qui dominum vocat eũ, cuius præcepta contemnit. Huic verba legis recitãda ſunt, quę
Gala. 6. dicunt, Deus non irridetur. Itaque verbis ſuis condẽnabitur, quia dñm vocat, quẽ minime ſe timere operibus ſuis oſtẽdit.
127. De peccato Adam & Euæ, & de eorum conditiõe ſeu creatione & donis gratuitis. Nulli dubium arbitror, mundum iſtum hoĩs cau
I ſa eſſe fabricatum. Qui cum diuerſis cõſtet ſubſtantijs, vnus eſt tamen multis mẽbris aptatus, vt ex his inuicem mutuis operibus, quæ neceſſaria homini futura erant gignerentur. Domus enim facta eſt homini cũ annona, ita vt ſingula eorum ſecundum genus fierent ſuper terram: id eſt, vt facta hunc haberent infinitam potentiam in propagine vniuſcuiuſque generis eorum, quæ crearentur in terris. Origines enim inſtitutæ ſunt, quarum ſemen proficeret ad pro-
Gene. 1. creationem multiplicandorum generum ſuper terram. Vnde ſcriptura teſtatur. Et benedixit illa deus, dicens, Creſcite, & multiplicamini ſuper terram. Simili modo etiam hominum genus benedictum eſt. Quem ſenſum contuemur in lege: Cerni-
xo. 1. mus enim ſcriptum eſſe, Creuit populus, & multiplicatus eſt in Aegypto. Qua benedictione enim benedicta ſunt, quæ ad vtilitatem creata ſunt hominis, ea benedictione, & homo eſt benedictus: vt ſimiliter ex mare, & fœmina propago generis humani creſceret, & multiplicaretur ſuper terram: & ſicut per culturam melioranda erant ſemina, ita & hominum genus adhibita cura illud ſtuderet, vt creatoris cognitione percepta vitam ſuam frenaret ad promerendum eum, vt ſimul omnia proficerent ad laudem & gloriam creatoris. Et quoniam non aliud hæc dicta ſignificant, res ipſæ teſtantur: Omnia enim quæ facta ſunt, dei nu K
tu multiplicata & meliorata ſunt ſuper terram. Nec enim aliter poſſet accidere, quàm dei voluntas & benedictio decreuit ſeminibus. Quomodo ergo dici poteſt male fieri, aut non licere quod ex dei benedictione & ipſo fauente augmentum facit? Cuius rei traditio etiam in ſynagoga manſit, & nunc in Eccleſia celebratur, vt dei creatura ſub dei benedictione iungatur. Non vtique p præſumptionem, quia ab authore ipſo data eſt forma. Sed ſi ceſſare debere putatur tunc ceſſare debebit, quando ceſſatura & illa ſunt quæ ſimiliter benedicta ſunt vt multiplicarentur: quia ſi generatio hominum ceſſat ad quam vtilitatem naſcuntur quæ benedicta ſunt ſuper terram? Non poteſt enim mundus ex parte agere, & ex parte ceſſare. Aut totus enim operatur, aut totus pauſat in ocio. Nunquid vtile corpus eſt, cuius quædam membra vigent, & I
quædam torpeſcunt? Quod ergo à domino benedictum eſt, cur ſordidum & contaminatum opus à quibuſdam aſſeritur, niſi quia ipſi deo manus quodammodo infertur? Non enim hoc reprehenderent, niſi de deo huius operis authore male ſentirent. Quia L
enim aperte deo detrahere uerentur, per opus tamen ab eo inuentum accuſant eum. Quando enim diſplicet opus, reprehenditur author. Si huiuſmodi homines legerent, aut potius acciperent ſcripturas, memores eſſent Balaam, dicentis, Quid maledicam quem benedixit deus? Fru- Nu. 23.
ſtra enim accuſatur, qui à iudice laudatur: immo ipſe fit accuſator eſt, qui reum dicit quem leges defendunt. Quis ergo tu es qui damnari cenſes quod a deo benedictum legis, niſi quia aut deum hũc negas eſſe, aut ſcripturã falſam accuſas? Sunt enim qui quaſi noua accipientes, uetera repudianda putant. Sed non diſcrepant ab his noua, quæ per Chriſtum Ieſum præcepta ſunt

sunt & populis intimata. Ipse enim roga-
2. tus ad nuptias ire non dedignatus est, & non solum præsentia sui illustrauit eas, verum etiam cōtulit quod deerat ad lætitiam. Scriptum est enim, quia vinum lætificat
03. cor hominis. Et vt hoc secundum dei pa-
30. tris sui voluntatem fecisse se demonstraret,
16. Iudæis interrogantibus, an liceat homini
2. dimittere vxorem suam, respondit inter cæ-
10 tera, dicens, Quoniam ab initio fecit deus
M masculum & fœminam: & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Hinc est, vnde rogatus ad nuptias iret libenter, ne factum dei patris sui infirmare videretur: Magis autem legis veteris & nouæ doctrinam concordare ostendens, nuptias non solum non prohibuit, sed & interesse dignatus est, testimonium eis tribuens, quoniam deus author earum est: & quod à deo iunctum est, neq; prohiberi, neq; separari debere salutari præcepto monstrauit. Et quia natiuitas prodest, cum iam relinqueret mundum, matrem suam Ioanni discipulo suo commendauit. Quamobrem & nos per
9 omnia legis veteris & nouæ mandata ser-
0 uantes, parentes honorare docemur: quod
. nisi fecerimus, maledictum nos incursu-
. ros cautum est lege. Itaque quænam est hæc præsumptio, aut ex qua lege descendit, nuptiarum aditus intercludere, quando tam noua quàm vetus lex per omnia istis fauere videatur? Sed illud est quod legimus, quia quod extra est, a malo est. Vnde Apostolus huiusmodi homines cauteriatam dicit habere cōsciētiā, qui prohibētes nubere, & a cibis quos deus ad percipiendum creauit abstinendum docent. Hoc enim in hypocrisi inimicitiarum causa facere denotantur vt legem à deo traditam criminētur. Alij ideo studentes præceptis salutaribus obuias manus tēdūt, vt prauæ doctrinæ mādata commendent. Ac per hoc cauteriatam hēre dicuntur conscientiam. Corrupta. n. mēte aliud scientes, aliud profitentur. Sicut & Iudæi, qui non ignorantes gesta saluatoris opa esse spiritussancti, inuidentes dicebant, quia in Beelzebub eijcit dæmonia, vt populū à fide eius aucrteret. Talis est etiā supra memoratorum versutia, quia vt sanctitatis & castimoniæ amatores esse se simulēt nuptias eē dicūt dānātes, vt p hoc cōmēdētur, & populum à veritate auertant: & vt abstinentiæ se studere fingant, temperandum à cibis tradunt, vt per hoc se alienos à mundo ad cœlestia regna festinare ostendant, per quod mentes hominum illicientes, deinceps illicita doceant licere, & licita quasi in concessa damnare. Hæc sunt præstigia satanæ, vt causas inuertat: quasi nouum insinuans aliquid, excludat veritatem, in qua nihil nouum est, quia totum æternum. Quis non aduertat sensum istum ab aduersarijs esse aptatum? Quis enim audeat dei inuentum reprobare, & quod nunquam alicui obfuit, nisi aduersario veritatis? Qui vt im-
B puritatem suam tegat, sanctimoniam prædicat, quam non amat, vt dum ex eo se quasi bonæ voluntatis ostenderet, illicita suadeat quasi licita. Commendat enim se vt promptius fallat, ac per hoc captis imprudentibus suggerat, per quę plus eos faciat peccatores: qui vt causæ suæ aliquam conferat medicinā, grauiter suadet homines peccare, magnum ex eo quærens solatium, dum criminis sui socios multos ostendit leuem pœnam esse existimās, ac si minus grauis fit, si secum multos videat in gehenna. Cæci homines, dum vincuntur vitijs, aut p infirmitatem, aut per ignorantiam sese defendunt, non vindicando hæc quæ contraria decipit concupiscentia. Aut quæ obstat caligo, vt non quod verum est, videatur? Nam solent literæ aliud videri significare, dum aut non bene pronunciantur, aut improprie distinguuntur. Cum autem legitur, Fecit deus: & benedixit quod fecit, quis hinc disputet? quis dubitet? quis quod benedictum est, maledictum putet, nisi alio spiritu animetur? Quod quidem si hominis vox esse diceretur, forte aliqua fallacia crederetur. Deus dicitur loqui, & dubitas? deus benedixit, & reprobas? Sed forte sub dei nomine Moyses errorem induxit. Satis tibi faciant signa & prodigia per Moysen facta in
Aegypto, suadeant tibi mirabilia quæ in C
rubro mari gesta sunt ad liberationem filio- Exo. 14.
rum Israel. Audi magos confitentes, quia
digitus dei est hic. Consenti Apostolo dicēti, Exod. 8.
Nolo vos ignorare fratres, qm patres nostri 1. Co. 10.
omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eādē escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant

bant autem de potu spiritali consequente eos petra, Petra autem erat Christus. Et vnde hoc Apostolus locutus est? Præsto est scriptura in qua legimus Christum dominum nostrum, dicentem Iudæis, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, quia de me scripsit Moyses. Quis huic concordiæ fidē denegct? Quis audeat dicere, qđ vnum est discrepare? Quis tam malæ mentis est, vt indiuiduam charitatem contendat videri inimicitiam? Ecce habes & verborum testimonia, & exempla virtutem quæ animum tuum subiugent veritati, vt non aliud putes verum q̄ q̄ Ecclesiæ catholicæ continent libri. Quoniā igitur probatum est eundem deum fuisse in veteri testamento qui nunc noster est, & hunc multis virtutum indicijs verum esse, intantum eius authoritas debet præferri, vt etiam id q̄ à spiritu, & si forte absurdum a nobis æstimatur, acceptum esse ferri debeat, & aliter sentiri q̄ à nobis putatur, si dei iudicio commendetur, quia magis deo credere debemus q̄ nobis. Infirmitas enim nostra & imperitia, vtilia solet iudicare quæ nociua sunt, & æstimare falsa pro veris, quod de deo vel suspicari nefas est. Non est.n. natura quæ possit falli: quanto magis de coniugijs dubitari non debet, deo dicente: Quod deus coniunxit, homo non separet? Est enim res aperta & simplex. Certe omnis homo gaudet cum fuerit dei dignationem adeptus, & meliorari se credit dum sacramentum creatoris addiscet, quod vtiq; non assequeretur, nisi natus. Cur ergo plangit quod gaudet, & quod gloriatur se didicisse, condemnat? Si.n. gaudet quia didicit, non aūt didicisset, nisi natus fuisset, sine dubio bonum est nasci, quia fructus natiuitatis, cognitio est veritatis. Si aūt malum est nasci, non erat bona cognitio. Cui.n. rei prodērit cognitio, si damnatur natiuitas? Quia si non expedit, nec nasci debet, vt dicit, inane est vt discat damnandus. Sed quia nemo tā hebes est vt neget cognitionem dei prodesse hominibus, & bona & vtilis est. Per ipsam enim melioratur natiuitas, vt meliorata natiuitas plus mereatur q̄ fuerat collatū Adæ, quia in cœlo, non in terra regnabunt credētes: in paradiso dei patris, non in quo Adam corporaliter iussus fuerat operari. Nam si encænia celebrabantur Hierosolymis, i. dedicationis templi dei agebatur festiuitas: quanto magis ipsius hominis celebrandus natalis est, qui magis templum dei est, cuius etiam, ad agendum deo gratias, manibus templum est fabricatum? Melius est enim templum, corpus nostrū: quia hoc dei ope, illud vero humano labore constructum est; & hoc sub spe æternitatis est, illud perditionis. Itaque qui deo instituente naturam se nouit, vt ei gratias agat, cognitum habens mysterium eius, debet in natali suo gaudere, videns profectū esse natiuitatis suæ. Vere autem illi nasci nō debuerunt, qui creatorem suū relinquētes, gloriam eius alijs deputant: horum enim natiuitas proficit ad pœnam, sed non natiuitas crimen incurrit, sed voluntas. Sed quis es tu qui nuptias prohibes? Forte Marcion, quia corpus non à deo fabricatum putas, sed à diabolo: animam vero errore quodam lapsum passam, vel ad tenebrarum partes in quibus mundus est, contendis. Quō ergo posset hinc liberari, si prohibitur generari? Natus enim cognouisti casum tuum, & data opera id egesti vt remeares ad patriam sedem, redditus sorti suæ. Denique gratias agere te dicis Christo, per quem hanc cognitionem assecutum te gratularis. Age uero, Si natus non esses, cessaret cognitio, nec prosequeretur liberatio. Itaq; si gaudes animam liberari, faue natiuitati. Nam si natiuitati resistis, minimus es animarū. Aut si Manichæus es, qui nuptias quasi contrarias renuis, quæro à te, si corpora minime gignerentur, quomodo anima hinc, quā fusam in tenebrarum partem & hærentem hylicis rebus asseris, eriperetur? Nascendo.n. liberari eam in libris vestris scriptum habetis, vt à luna susceptæ animæ exeuntes de corporibus soli tradantur, quem deum animarum vestrarum asseritis. Nam gaudetis cū Manichæi vocamini. Per hoc enim nomen liberationem animarum vestrarum flagitatis, quod vtiq; nesciretis, nisi nati essetis. Longe itaque apparet per hypocrisim vos nuptias condemnare. Sanctimoniam enim profitentes, latenter immunditiæ studetis, quod non solum priuatum, sed etiam edictis proditum est: imperatorum. Audi nunc catholice, & ex Euangelio disce, prodesse hominis natiuitatem. Cum Simeon enim vir iustus vellet exire de seculo, sufficere sibi putans creatoris sui mysterij eius cognitione notitiam, non permissum est ei nisi crementum faceret in dei perceptione, vt plenam haberet fidei suę mercedem. Denique natum saluatorem accipiens

Marginalia: Ioan. 5. — D — Mat. 19. — E — F — G.

Luce.2. cipiēs in manibus benedixit deum, & dixit, Domine, nunc dimitte seruum tuum secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum. Manifeste ostensum est dei beneficium esse in hominis natiuitate, quando viro iusto de morte cogitanti responsum est, quòd non ante moreretur quàm Christum domini vidisset: intantum enim proficiebat in vita, vt dignus fieret etiam in præsenti videre, quem liberatorem sperabat post mortem. Qui ergo reseruatus in vita non permissus est mori, nisi spei suæ fructum vidisse, vt securus esset, quia de vita ad uitam transiret, quomodo potest dici nō huic profuisse natiuitas? Si enim malum est quòd nascimur, non paradisus promitteretur, non vita æterna, non regnum cœlo-

H rum, sed pœna & gehennæ perditio: vt timeret alterum generare, qui se sciret natum ad perditionem: vt ille qui se illicite natum sciret, non affectaret generare. Sed forte dicatur, Regnum quidem cœlorum promissum est, sed fidelibus & bene agentibus. Recte vides. Itaq; non video, reos fieri homines, quia nati sunt, sed quia male conuersati sunt. Neque enim non natis promissum est regnum cœlorum, vt natiuitati imputent quibus non dabitur. Promissum est autem natis bene agentibus, vt neq; natiuitas prosit male agenti, neq; obesse possit bene agenti. A fidelibus enim & bene agentibus melioratur natiuitas, ab infidelibus autem & male agentibus deterioratur. Sic etenim est natiuitas, quasi arbor quæ inseritur: quia si bono surculo inseritur, melior fiet & bona dicetur: si vero malo surculo inseratur, deterior erit, & non bona, sed mala vocabitur. Ita & natiuitati si bona accedat doctrina, bonos faciet fructus: si autem mala, malos faciet fructus. Itaque sicut necessaria est arbor vt sit vbi inseratur: ita etiam necessaria est natiuitas vt sit vbi proficiatur. Sed respondetur econtra, Si vtilis est natiuitas, cur renascimur? Non renasceremur nisi vtilis esset natiuitas. Renasci enim renouari est, & qui renouantur instaurantur. Non ergo accusat renascibilitas natiuitatem, sed reformat. Et quod reformatur, bene ab initio institutum probatur. Igitur quòd renasci-

I mur, consilio mutamur, corporis expiatione suscepta, vt reddamur ad pristinum statum Adæ: animæ autem peccato maculatum est corpus, quo reparato & meliorato per fidem, consilio abluimur: vt sicut per contemptum dei fuerat pollutum, ita per obedientiam abluatur, vt effugiat sententiam datam Adæ & possit resurgere. Itaque si ab anima cœpit peccatum, cur non à corpore accusatur cum in causa peccati Adæ nō fuerit desiderium corporale, sed spe deitatis illecta anima transgressa sit dei præceptum, vt corpus suum subiugaret peccato & nascerentur homines sub peccato? Quod quidem nihil obest homini, si tamen legi dei obediat, nisi quòd moritur, cui rei beneuolentia dei promisit mercedem, vt qui in creatoris deuotione fideles inueniantur, saluentur. Per præuaricationem autem, quia Adæ corruptioni subiecti sunt & morti, pro hac re suscipiant à iudice deo vltra quam fuerat concessum Adæ, vt in futuro & gloriosi fiant, & æternam habeant vitam, & adoptati filij dei vocentur, vt lucrum sit, quia nati sunt. Ex K hoc iam reuertar ad reliquam partem lectionis. Cum positus esset homo in paradiso hæc accepit mandata. Ex omni, inquit, ligno quod est in paradiso, ad escam edes. De Gene.2. ligno autē vnde dignoscitur bonum & malum non edetis ex eo. Omnia ligna quæ commemorat, fructus sunt ad esum creaturarum. Denique vno nomine ligna dicuntur, sed varia intelliguntur in fructibus. Omnia tamen ligna sunt, & edendi vnum est genus, quamuis diuersa sunt quæ edantur. Cum enim multa fructuum ligna creasset homini ad edendum, sicut dixi, de vno ligno edi prohibuit: vt reuerentiam creatoris ex aliqua parte haberent, qui omnia in potestate acceperant, dum vna reseruata est arbor, cuius licentiam non haberent, vt memores essent conditionis legis. Quomodo autem ex sententia peccati genus intelligebatur? Et homicidæ enim & malefico & adultero & infami congruit hæc sententia. Achar Iosue.7. quoque filius Charmi cum peccasset, consumi cum omnibus suis adiudicatus est. Quomodo ergo potest hac sententia peccati genus intelligi? Grande delictum fuisse potest cognosci, non tamen genus delicti intelligi. Scimus enim alios hac damnatos A sententia, cum sciantur aliter deliquisse. Et Amorrei & Sodomitæ cum omnibus suis L perisse noscuntur. Itaque, vt [illegible] vnius pec Gen.19. cati rei diuersa sortiti [illegible] minis peccatores [illegible] genere puniantur. Q[illegible] non ex data sententia peccati [illegible] intelligi. Quamuis enim vnum eorum peccatum

tum sit; sed secundum personam suam vir & mulier sententiam acceperunt, nec non & serpens, vt non solum in eo quod facti sunt non manerent, verumetiam adderetur eis labor ad pœnam. Cum enim omnia pecora & animantia homini fuissent sicut legimus, subiecta, serpens contra hanc constitutionem erexit se, & dolo & fallacia circunuentum hominē sibi subiecit. Sine dubio enim qui aliquem capit, intra se vim facit. Propter quod serpens ne astutiæ suæ effectum haberet, sententia dei reuocatur & reprimit vltra q̃ fuerat factus, ne supra hominem esset, vt calliditate sua non solum ad nihil se profecisse doleat, sed & deteriorasse. Cum enim prudentior legatur fuisse cæteris bestijs, postquam decepit hominē, maledictus factus est ab omnibus bestijs terræ. Post sententiam datam in hominē, datam in fœminam, datam in serpentem, sequitur ut & mulier quam sibi socia uerat ad contemnendam M dei legē, excipiat sententiam. Ait.n. Replēs Gene. 3. replebo erumnas tuas & gemitum tuum, in tristitia paries filios. & ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur. Nemo quod reprehendit, ipse confirmat. Si ideo concessi sunt filij, quia usurpauerat coitum, ergo plus vsurpatio præstitit. Sed quia dixit, In tristitia paries filios: si inde putas generationem sumpsisse principium, vbi erat quod dictum est, Crescite & multiplicamini? Intelligite ergo hoc ad pœnam tantum additum, vt cum per lætitiam fuerat ante cōcessum, tristitia subderetur ad pœnam, & vt durior & multiplicata pœna mulierem semper vrgeret, additur conuersio ad virum, vt esset vnde dolor iterum innouaretur. Si coitum dūs damnabat, cur in subiectis addebat, & ad virum cōuersio tua? Nemo quod dānat, hoc pro pœna constituit, cum vtiq; pœna sit damnationi contraria, nec vnquam ex vno, sed econtra proueniāt. Quod si in vno essent, damnationē nemo metueret. Deniq; aliquis in hoc addisceret, ex quo in lege cōmissum videret esse: hoc est confirmasse, nō A punisse peccatum: sed adeo cōuersio fœminæ ad virum & ex eo quod colit, & non quod verum est conuersio simpliciter ante concessa cum vltima seruitute, propter pœnam cidere credatur imp[illegible]ta, quoniam per mulierem [illegible]cessam [illegible] bic[illegible]us factus fuerat vir. [illegible] dubio superior videbatur, cuius cōsilio v[illegible] putauit prodesse quod suasit, vt factum ne subtilitate serpentis destrui videretur: instauratur per sententiam dei institutam, vt reuertatur mulier ad conditionis subiectionē humiliata viro sicut fuerat constitutum: & additum ei quod additur ad pœnam, cum audit. Replens replebo mœrores tuos, & gemitum tuū, In tristitia paries filios, & ad virum tuū conuersio tua, & ipse tui dñabitur. Nunquid fuerat aliter decretū, q̃ vt mulier dominio viri esset subiecta? Hinc ergo apparet mulierem reuocatā esse ad id quod fuerat cum additamento. Vnde ait, Replens replebo mœrores tuos & gemitum tuum. Quod replet, in eo quod minus est addit, nō in eo quod nō est videtur operari. Hac ergo sententia, quæ ante processerat, Crescite & multiplicamini: non incipit ad Gene. 1. creandū, sed ad creaturæ, quæ fuerat concessa B propagationē. Mulier ad pariendū filios, dolor additur, difficultas imponitur, non procreationis noua forma cōponitur: nam si ex hoc recte generatio speratur, magis intelligi potest arbitrio serpentis generationem extitisse, q̃ dñi: & est verum, vt ait ille, Progenies viperarum. Si quis autem se existimat Matt. 3. ita natum, quid mereatur, aduertat, vt ꝓpter peccatum amplificaretur ei dolor partus, vt quæ modicum doloris habitura erat filiorū cresceret ei causa delicti: quia & cum gemitu & mœrore pariuntur, nati aūt sine tristitia non habentur. Nunc tertio promitur in virum sententia talis. Qm̄ audisti, inquit, Gene. 3. vocē mulieris tuæ, & edisti de ligno, de quo præceperam tibi ne ederes ex eo, maledicta terra in operibus tuis, & in mœroribus tuis edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi. Et hinc idem Adam ad hoc reuocatur, ad quod fuerat factus, sed cum decremento. Ante.n. positus erat, vt operaretur terram simpliciter, vt se quereretur cum laboris effectus: at vbi autem spreuit præceptum dei, melius sibi procurari credens consilio serpentis q̃ fecerat deus, ad institutum pristinum reuocatur cum laboris dispendio: vt terra ei secūdum laborē C minime responderet maledicta non sibi, sed operibus eius, vt ostenderetur propositum dei subuerti nō posse, neq; melius posse quēquā prouidere q̃ deū. Nemo.n. pōt alterius opus plus diligere, q̃ ipse qui fecit, dicente Ephe. 5. Apostolo, Quia nemo, inquit, carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Videamus nunc sequentia legis, an concordent cum initijs eius. Abraham cum placuisset deo, inter Gen. 18 cætera

cætera quæ ad remunerationem fidei eius pertinent, cum senior esset, vnum filium generare dignus est iudicatus. Quo ergo accusari potest, quod pro merito concessum videtur, vt qui ipsius dei voluntatem fecerat, deus voluntatem eius impleret: quæ minime fuisset impleta, nisi innoxia esset: nec deus impleret quod male vel imperite posci videbat, maxime ab eo qui sibi placeret, hoc
1.Reg.1 enim nec homini conuenit? Et Anna cum sterilis esset, & deum diligeret, petije vt haberet filium, & accepit: quod si contrarium esset, moneri potuit ab eo quem diligebat, ne rem postularet aduersam. Et natus ex ea sanctissimus Samuel, filios genuit, non tamen iustitiæ suæ merita minuit. Prima.n.ætate sua semper auctus est, vt in senectute pro-
D pensiori dei testimonio commendaretur. Et
Luc.1. Zacharias sacerdos vir iustus, in senectute sua dei nutu genuit filium: quo nondum nato, meruit prophetare. Qua ergo ratione accusatur, quod minime obesse probatur? lite quis neget bonum debere dici, quod neminē lędit? Et vt hoc loco aliquid de Apostolis dicatur, quod ad robur pertinet causæ, certo sanctus Ioannes castimoniæ fuit custos: condiscipulus autem eius.i.sanctus Petrus, vxorem habuisse cognoscitur: & primatum vt acciperet inter Apostolos, non ei obstitit generatio filiorum. Quomodo ergo condemnandum putatur, quod nō impedit meritū? Hinc Apostolus eum, qui vxorem habeat, si in cæteris seruet mandata, sacerdotem fieri posse ac debere ostendit. Quod si illicitū esset, non poterat vtique peccatorem dicere debere fieri sacerdotem. Et quid tam aper-
1.Co.7. tum? Eiusdem enim Apostoli vox est dicentis, De virginibus autem imperium domini non habeo. Cum enim Corinthij exagitarentur ab hæreticis, qui in hypocrisi nuptias damnandas docebant, consuluerunt Apostolum literis, an liceret nubere, an vxorem remittere. Tunc præcepit Apostolus, non debere vxorem à viro recedere, cū habuerit occasionem dicendi, si sciffet, sic do-
E cendum, non licere nubere: quomodo quod sibi non sit traditum, docere se non posse ostendit. Quis audet discipulorum docere, quod à magistro traditum non est? Vel quis
1.Ti.5. non audiat prædicantem, Volo adolescentu-
De matrimonio sacerdotum. las nubere, filios procreare? Sed forte dicatur, Si licet, & bonum est nubere, cur sacerdotibus non licet vxores habere.i.vt ordinatis iam non liceat conuenire? Quis ne-

sciat vnumquodque suam legem habere? Est enim quod omnino generaliter omnibus non liceat: est item quod alijs licet, & alijs non licet: & est quod aliquando licet, & aliquando non licet. Fornicari omnibus semper non licet: negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim Ecclesiasticus quis sit, licet ei negociari: facto iam, non licet. Et Christiano cum vxore sua conuenire aliquando licet, aliquando vero non licet. Propter dies n. processionis aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinendum est, vt facilius impetrari possit quod postulatur. Vnde Apostolus, 1.Co.7.
Ex consensu, ait, abstinendum ad tempus, vt vacetur orationi. Nam secundum legem in ieiunio cædi & iurgari non licet, postea licet: quia maior reuerentia debetur dei cau F
sis. Nunquid omne, quod ante cæteros licet, ante imperatorem licet? Quanto magis in dei causis? Ac per hoc antistitem eius puriorem cæteris esse oportet, ipsius.n.personam habere videtur: est enim vicarius eius, vt quod cæteris licet, illi non liceat: quia necesse habet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut offerre, aut tingere. Et non solum huic concubitus nō licet, verumetiam ministro eius: quia ipse mundior debet esse, quia sancta sunt quæ ministrat. Nam sicut ad comparationem lucernæ tenebræ non tantum obscuræ, sed etiam sordidæ sunt, ad comparationem autem stellarum lucerna caligo est, ad solis vero comparationem stellæ nebulosæ sunt, ad dei autem claritatem sol nox est. Ita & quę ad nos licita & munda sunt, ad dei autem dignitatem quasi illicita & immunda sunt: quanquam enim bona sunt, dei tamen personæ non competunt. Nunquid non tunica mediocris hominis, quamuis munda, imperatori tamen sordida & illicita est? Similiter & Saxonicia senatori: ac per hoc antistites dei puriores esse debent quam cæteri, quia & Christi habent personam & ministri Dei, mundiores esse oportet. Nemo, enim imperatori ministrat, nisi vestimentis claris & mundis indutus: deus aūt quia natura clarissimus est, ministros eius natura magis q̄ G
vestibus mundos esse oportet, Cui laus & gloria in secula seculorum. Amen.

FINIS.

Inter

ADMONITIO LECTORI.

INter alia nanq; incidimus in vetustissimum exéplar diui Victoris ad muros Parisienses, in quo mirum dictu quàm variaret omnia ab exemplaribus alijs & scriptis & typis expressis. Conueniebat alicubi à capite vsque in medium, à medio nihil consonabat quæstioni. Alibi in fine pulchre congruebat, sed erat sine capite fabula, Interrogationi subinde responsio accinebat
I vt tibiæ tuba. Multæ insuper erant nō spernendæ, hactenus nunquam formis excusæ, quod diligenti collatione animaduertere licet.

QVAESTIONES EX VETERI Testamento.

1 ADuersum eos qui negāt ad deum aliquid pertinere.

Multis, quos secularis ista caligo cæcauit, plurimum displicemus, si soliciti dei præcepta seruemus, si occasiones delinquēdi fugiamus, si bona omnia salutari studio implere conemur, si illecebrarum, vitiorumq; blandiméta seductoria negligamus, si nulla nos seculari dulcedine capi patiamur, si sponte pro dei nomine cruciatus pœnasq; subeamus, si mortem ipsam virtute spiritus contemnamus. Illis nimiū quibus omne quod geritur, sensus iste mortalis nec laude, nec vituperatione dignum esse persuasit. Nolunt enim ad deum horū aliquid pertinere. Nōnulli adeo scelera sua criminaq; defendere cupientes, nihil, inquiunt, prodest, bene an male viuas. Neque
K enim illa nunc deo cura est, vt te diuersa p instituto proprio morboq; gerentem solicite festinet aspicere, & fœdis aliquando tuis ...bus oculos permiscere. Vana sunt omnia, qu... ...æ vt libitum fuerit celebrantur: is qui ad deū p... ...rtinet, secretus est & remotus ab istis rebus h... ...humanis, & ideo nec irascitur, nec mouetur, ... nulla illi humanarum rerum, nulla nostri actu... ...s est cōtemplatio, totus rotati seculi cursus, ... & quædam mundani ornatio, ita correptum bis inexplicabilis volu... ...us credatur, quis rapit & proijcit, vt stult... posse putaret, quis se ad curā dei reuocar... ...udus est ani- Nec martyrum quidem prob...

mus qui deum suum quem misericordem esse pronunciant, effusione sui sanguinis æstimant delectari. Nihil illi charum in nobis, nihil est odiosum: nulla mortis nostræ conditione nulla sanitatis integritate lætatur: nec quid vbi geratur scire desiderat, non quod impossibile sit maiestati diuinæ omnium ferè quæ gesta sunt vel geruntur habere notitiam, sed quod scire nolit miserias hominum, vanitatesq; mundanas. Sic denique scriptū est, Vanitas vanitatum vniuersa vanitas. Ecclesiastes 1. 2.
Quorum sententia desperatione firmata, vt dei iussis authoritate dissoluitur, sic ipsorū sacro sermone vulgari, qui maximus habetur in vsu, conuincitur expugnata. Nam cū inter negocia diuersorumq; cōtractus fides perfidiaq; contendunt, vt testis diuinitas adhibetur: quæ aliquando quid agamus scire negatur. Testis est, inquiunt, deus, Deus videat, Deus iudicet, Deus faciat, Deus reddat. Et cum ad necessitatem iurisiurandi venitur, & iurantis animus metuit ne sibi aliquid obueniat peieranti: & iusiurandum exigit, & reddi ei posse confidit, qui sibi male iurauit. Et cum sanitas exoptata & bona valetudo fuerit consecuta, diuinitati gratiæ referuntur. Et cum aliqua decidente materia casu proximus illæsus euaserit, deus bonus dicitur præstitisse. Et cum aduerso ventorum flatu commoti æquoris fluctus insurgunt, & nauis vndique cæsa quassatur, nauigantium turbæ ad cœlum manus extendūt, deum voce supplici deprecantur, & exaudiri se & liberari posse confidunt. Vnde hæc si deo nulla nostri est cura, si quid agamus ignorat? Inanis est igitur ista persuasio. Omnia deo sunt cognita. Nullus sibi de impunitate commissorum scelerum blādiatur. Bonæ vitæ maximus fructus est, malæ perpetua pœna & æterni cruciatus. Igitur nobis qui deum omnia nosse credimus, qui de- M
uote ad martyrium festinamus, inæstimabilis fructus, perpetua vita præstabitur: impijs vero, qui deum scelera sua, criminumque nescire docuerunt arcana, ignis flamma cōsumens, incendiumque semper indeficiens ministrabitur. An spiritus qui super a- 2
quas ferebatur, spiritussanctus intelligatur, Gen. 1.
quia dictum est, Spiritus dn̄i ferebatur su- Supra in
per aquas. Si ideo à quibusdam spiritus- mixtis,
sanctus putatur, quia dei esse spiritus legi- q. 106.
tur, inualida & inanis assertio est. Non solum enim ordo hoc non patitur, & ratio abnuit, sed & verba ipsa infirma probantur

ad

ad hanc assertionem astruendam. His enim
verbis aliud dictum significatur frequenter
Gen. 6. in lege, Ait autem dominus deus, Non per-
manebit spiritus meus in hominibus istis,
ppea ꝙ sint caro. Et in subiectis, Sed deleá,
inquit, omnia, ab homine vsque ad pecus.
Hoc vtiq; dicit, quia diluuium inducere ha
buit super terrá. Nûquá hic spiritussanctus
potest intelligi. De animabus.n.dixit, Nam
non solû nostrę animæ spiritus dicûtur, sed
Gen. 7. & pecorum. Sic enim scriptum est, Et mor-
tua est omnis caro in aqua, in quá erat spiri-
tus vitæ. Et in Ezechiele Propheta sic dictû
A est, cum de reformatione hominum promit
Eze. 37. tit deus dicens, hęc dicit dominus ossibus
istis, Extendam super vos cutem, & dabo in
vos spiritum meum & viuetis. Non vtique
ex eo spiritussanctus debet intelligi quia di-
ctum est à domino. Dabo spiritum meum
in vos: cû manifeste de anima dixerit deus.
Commune est enim hoc omni spiritui cum
sancto spiritu vt similiter dicatur, omnis spi-
ritus, dei spiritus. Intelligentia enim hic ne-
cessaria est quæ discernat res vnius nomi-
nis. Nam dei vtiq; spiritus dicitur, & anima
hominis spiritus dicitur, & ventus similiter,
& aer, & anima pecoris, & angeli, & quęcû-
que acceperunt vt viuant per substantiam
propriam. Sed iam per intelligentiam discer
nis aliter deû spiritû dici, & aliter creaturá
sicut aliter intelligis Christum dici filium
dei, & aliter homines vocari filios dei. Quo
tienscunq; autem spiritum qui proprie de
deo est vult scriptura significare, addit di-
cens, spiritumsanctum: vt per hoc non crea-
tura intelligatur. Sed quia de deo est, non
aliud esse quàm est deus creator. Moyses au
tem cum creaturam hylicam.i.côfusioné re-
rum describeret, quæ vtique sensu bruta est,
super terrá & abyssum & tenebras spiritû
dei superferri interlocutus est, vt ex eo spi-
B ritu & loco in quo ferebatur, superior crea-
tura, quam spiritalem dicimus, cognoscatur.
Nam & ex eo ꝙ superferri illum, dixit crea-
turam illum significauit, quia omnis crea-
tura dei fertur virtute à quo accepit vt sit.
Nam quis ordo est vt spiritussanctus super
aquas ferretur, quem constat vtique super
Col. 3. omnem esse creaturam? Si enim Christus
in dextera dei est super omnes cœlos, illic
est & spiritussanctus. Res enim vnius natu-
ræ vnitę simul sint oportet, quanquam vbi-
que deus esse nô negetur. Hoc est trinitatis
potestas, tamen debita honorificentia etiam
reseruatur, vt super omnem creaturam esse
dicatur, vt proprium illi hoc sit. Quare & Matt. 6.
dicimus, vt Pater noster qui es in cœlis. Et, 1. Tim. 6
Qui lucem habitas inaccessibilem. Si Adam
factus à deo & animatus, spiritumsanctum
accepit: quia scriptum est, Inspirauit deus in
faciem eius spiritum vitę. Non erat ordi-
nis vt acciperet spiritumsanctum, quia hoc
imposterum reseruatum est à deo, vt in no-
uissimis diebus cum mysterium vnius dei
manifestum est daretur credentibus. A
principio quidem prædicata est trinitas,
sed quasi sub velamine erat intelligétia eius.
dei enim patris primum persona sine cun-
ctatione & figura prædicata & manifestata C
est, quia ab ipso sunt omnia. Filij autem,
eius domini nostri Iesu Christi, & spiritus-
sancti personæ non tacebantur, sed neque
manifestabantur. Denique de domino fit à
perfidis quæstio, & de spiritusancto. Quidá
enim dementes spiritumsanctum ipsum pa-
trem dicunt, sicut & Sabellius ipsum dicit
patrem quem & filium. De dei autem patris
persona nemo dubitat. Cum ergo trinitatis
fit manifestatio, tunc demum spiritussan-
ctus datur credentibus, vt & persona eius
manifesta sit, & accipientes illum, signum
habeant, quia filij sunt dei, per id quod spiri-
tum dei, qui de deo vtiq; est, habent in se.
Perfectionis enim significatio hæc est cum
scitur & pater esse & filius & spiritussan-
ctus. Hæc perfectio hoc tribuit donû. Adue
niens enim filius dei, & hæc adaperiens ac
manifestans, plus aliquid habuit dare, & di-
gnû fuit tribuere perfectioné hanc credéti-
bus, quia nec in filio, nec in patre solo perfe
ctio est vel salus, Sed in nomine patris & fi-
lij & spiritussancti. Vnde dicit Ioannes E- Ioan. 1.
uangelista, quia de plenitudine eius nos oés
accepimus, gratiam pro gratia: quia lex per
Moysen data est, gratia autem & veritas per
Iesum Christum facta est, Apertum est ad- D
ueniente saluatore plenitudiné factá veri-
tatis. Quæ enim latebát, & quod ꝓmissum
est dum reuelatur & manifestatur, plenitu-
do fit veritatis, tûc credétes accepto spiritu
sancto fiunt filij dei. Ná inspiratio quæ dici
tur facta à deo in Adam, animæ traditio est.
Spiritus.n. frequenter pro anima ponitur,
dicente Euangelio inter cætera, Et reuersus Luc. 8.
est, inquit, spûs eius ad illa. Et in Psalmo, Spi Psal. 50.
ritû, ait, côtribulatû, & cor côtritû deus nô li. 1. con
spernit. Frequenter tamé aliqui codices nô tra adue
sic habent, quia inspirauit deus: sed, insuf-
flauit

le7. & p flauit deus in faciem eius spiritum uitæ, &
ph.c.14. factus est homo in animam viuentem. Non
Gen. 7. quia dixit, spiritum vitæ ideo spiritūsanctū
significauit. Nā & de animalibus ita ait, In
quibus erat spūs vitæ. Spūs vitæ, dicitur, qui
4 animat corpora ad uitā. Cur Adā in mū
do positus mandatū vel legē accepit, cū ipse
dominium cæterorū haberet? Quāuis in
mūdo dn̄s positus sit Adā, tn̄ quia nō vtiq;
ex se, sed à deo id accepit, debuit huius rei si-
gnificationem ex lege accipere, ve ipse qui
dominus videtur, per legem subiectus ei es-
set qui illi hanc dederat potestatem, vt au-
thoritas creatoris reuerētiā illi faceret p le-
gē, ne dominatio tāta extolleret illū, & im-
5 memor fieret dei cōditoris sui. Cur deus
E dicat, Non permanebit spiritus meus in ho
minibus istis, quia sunt caro: anni illorū cen-
tū viginti, &c. Cum gigantes essent illis
diebus super terrā, pestiferi & superbi à ma-
gnitudinis statura elati, post desideria car-
nis euntes, nati Apostatę. Tunc cū displice-
ret deo, promisit genus humanum diluuio
deleturum & tempus statuit, vt si quis forte
ira dei audita & indignatione super hoc vel-
let se corrigere, haberet spatium emendandi
se. Denique centum annis arca hac ratione
videtur fabricata. Ante arcæ autem inchoa-
tionem viginti anni fuisse perhibentur. Sed
narratio illud quod postquā de numero an-
norum Noe dixit, subiecit, obscurare vide-
tur. Nā hæc sententia antequam quingen-
Gen. 6. torū annorū esset Noe, dinoscitur lata. Qd̄
enim dicit, Non permanebit spiritus meus
in hominibus istis: Propterea & subiecit,
quia malitia increuit super terram, Delebo
hominē à facie terræ vsq; ad pecus: qd̄ vtiq;
diluuio facto impletū est. Nam & post di-
luuiū multis annis homines vixisse memini
Nu. 20. mus: & Aarō frater Moysi cētū viginti tres
F annis vixisse memoratur. Ipse aūt Moyses
Nu. 27. vt centū & viginti annos trāsire nō posset,
fecit quod deum in contradictione aquæ nō
clarificauit. Nam intraturus erat in terrā p
missionis, si non obstitisset peccatū. Videtur
enim hoc quibusdam dictum ad tēpus Moy
2. Pa. 24 si pertinere cum inueniatur Ioiada sacerdos
6 centum triginta annos vixisse. Quid cō-
Gen. 48 tineat benedictio Iacob quam dedit filijs
suis. Non solum ex præsentibus causis fu
tura vniuscuiusq; tribus prædixit, sed & de
futuris futura, quorum adhuc vmbra non
erat, in populo Iudaico significauit. Qua-
les enim futurę essent singulæ tribus mori-
bus, fide, disciplina, luxuria, petulantia, con-
temptu fidei, vt cum de vno erant & tn̄ vnū
non seruarent, ostēdit. Aliqui n. profecerūt
in melius, alij deteriorauerunt, alij perman-
serunt, ut per hoc non sibi prærogatiuam
generis uendicarent, cum ab eoipso prædi-
ctum esset, quosdam ex his, qui utiq; ex eius
essent origine, reprobos futuros, immo mul
tos perituros, ita ut alij significarentur sub-
intrare qui ad eorum dedecus, & damnatio-
nem insererentur in naturam ex qua illi
exciderunt. Promiscuum ergo populum in
omnibus tribubus futurū declarauit. Qua
uarietate tam boni sed pauci, quàm mali sed
multi intelligerentur. Et quamuis sceptrum
dederit filio suo Ioseph ad tempus, Iudā tn̄
præfecit omnibus. Non q̄ oēs ex Iuda ido- G
nei essent futuri. Sed quia saluator, qui uere
rex est, ex ea tribu oriundus erat secundum
carnem. Cur angelus missus loqui ad
Moysen, in igne & rubo apparuit. Natu- 7
ra angelica secundum se simplex est, cuius Hæc nu
substantia superiora appetit non inferiora. m. 40 q.
Ideoq; dominus in igne apparuit, cuius na- uete. &
tura semp ad superiora tēdit, ubi Christus noui te.
est. In rubo aūt idcirco quia & spinas habet, supius a
quæ noceant, & facilis est ad cōbustionē, & lijs uer-
tamen ab igne non combustus est. Ignē fac bis & sē
esse legem quia peccatoribus ignis est. Ru- tētijs ha
bus aūt in peccatis significatur quia à sal- betur,
uatore ad cōparationē cęterorū rubus mala
arbor significata est: Et peccata nihil aliud
quàm malitia. Igitur ignis cum in persona
legis apparuit, non tamen exussit rubū, sicut
lex data preteriti peccati causa, id nō utiq;
uindicauit, sed magis abstinuit uim iustitiæ
suæ, ut postea iam data si cotempta fuisset,
uindicaret. Hac ergo causa dominus in
igne & rubo apparuit, quia in rubo ignis
legem significauit. Non fuit aliud signū 8
quod fieret à Moyse palam Pharaoni, nisi
serpens. Qui hoc reprehensibile putat, di
cat quid aliud fieri debuit. Nā utiq; serpētē
fecit, qui & terrorem incuteret, non tn̄ obes-
set, per id quod stupore quodam ad nocēdū H
tardior est. Si enim leonem fecisset, aut ur-
sum, aut aliud tale, quomodo euaderent qui
aderant? Nec enim occidere uoluit quem-
quam, sed solum timorē ponere, & ostēdere
uirtutem, ut quia prima præuaricatio per
serpentem cœpit, similiter & recordatio co-
gnitionis dei & morum emendatio serpen-
tis signo proueniret, ut quomodo peccatū
est, sic & emendaretur: sicut & per mulierē
peccatum

peccatum factum, per mulierem sublatū est, Mariam matrem .f. domini, ex qua Christus natus damnauit peccatum. Eua virgo adhuc præuaricauit, sicut & Maria virgo erat. Hoc ergo modo ad statum pristinum reuocata sunt, quæ perierant. Quia & regnum per ligni gustum amissum erat, & iterum per lignum quæsitum est. Dominus enim ait, regnauit à ligno. Simili mō & mundus in quo factus est, in eo & reformandus est .i. in principio mensis primi, quod est Pascha. Nulla ergo mala erit natura nisi sola præuaricatio quando peccatum per id emendatum est,
I per quod & admissum est. Si vnus deus est, cur in tribus spes salutis est & non in duobus aut quatuor, aut certe in eo vno: &
9 quare non est trinitas prius prædicata.
Deu. 6. Vnus quidem est deus, sed non singularis
Suprai est. Habet ex æternis in mysterio alterum
q. noui qui sit cū altero. Et qm̄ deus pater in se ha-
testa. nu bet alterum cum altero, sicut dixi, dignum
mer. 87. fuit vnum prædicare prius non manifestato mysterio qđ erat in ipso. Qm̄ caput filij pater est, & caput spiritussancti filius, quia de ipso accepit: & sicut pater misit filiū, ita & filius misit spiritumsanctum. Postq̄ aūt cognitus est deus ex quo sunt omnia, tunc scientibus se manifestauit filium suum quē ex æterno habuit apud se. Manifestatus aūt filius ostendit patrem esse qui prius vnus deus prædicabatur esse. Quo cognito palam fecit esse etiam spiritumsanctum qui tertius sit à patre, secundus autem à Christo secundum numeri ordinationem, iuxta substantiam aūt nō esse & nō differre alterū ab altero: & hoc ex æternis fuisse in mysterio dei, qui in trinitate est adorādus. In eodē.n. honore vult recipi quod ex ipso est in quo recipitur ipse à quo est. Dignū.n. est quia in ipso fuerunt, & omnia per filiū facta, & per spiritū sanctū sunt illuminata, in trinitate salus prædicetur, seruato ordine personarū
K vnius diuinitatis indiscreta adoretur potestas, vt ergo tres sint non plus aut infra, ratio facit: quia omnis numerus vsq; ad tres puenit. Tres enim quia inuicem in se sunt, vndique trinitas annunciatur, quia in vno tres sunt, & tres vnū sunt: vnum qui videt, videt tres, dum nihil differt alterum ab altero. Tres ergo vnum, & vnū tres. Hæc est trinitas vndiq; perfecta. Et hæc est trinitatis intelligentia, quæ tūc perfecta est si vnū
10 dicantur. Vt quid circuncisio & præcepta data sunt populo, q̄ prius non erat, neq; nunc in authoritate habetur. Circuncisio signum est fidei Abrahæ, vt cum in filijs eius hoc signum videretur, scirentur eius filij esse qui deo credens hoc signum accepit. Præcepta aūt sabbatorū, & pteritorū Gen. 17.
testimonio data sunt, & futurorum quæ haberent figurā. Futuri.n. sabbati, qđ in æternis dabit requiem, figura est hoc sabbatum quod in hebdomadam impletū factum est. Escarū aūt lex nō primordio legis data est, sed cum duce perfidia de verbis & pmissis fidem nollent dare, ad duritiam cordis sui acceperunt præcepta non bona sicut dicit Eze. 20
Propheta. Id enim actum est, vt ceruix eorum premeretur, ad profectum illorum. Superbis.n. hominibus & contumacibus, non debuit tota creatura subijci. Postea autem L
misericordia dei veniente, reddita est libertas edendi. Vnde dicit Petrus Apostolus, Quid imponitis iugum sup ceruicē fratrū, Act. 15.
quod neq; nos neque patres nostri portare potuimus? Si propter diffidentiam & de- 11
tractiones dum acceperant Iudæi mandata, quia peccauerant filij eorum: vt etiam ipsi his mandatis astringerentur. Patribus data lex est, quæ filijs similibus oneri esset. Nam postea non minus, sed forte amplius in deum peccauerunt, quàm patres illorum. Præscius enim deus, filijs magis hanc legem 12
dedit, quia illi omnes in eremo obierunt. Cur in lege etiam ipsi Aaron dictum est, vt pro peccatis suis holocausta offerret, cum dicat Dauid, Pro delictis holocaustum non Psa. 29.
postulasti. Et in subiectis, Holocaustis non Psa. 50.
delectaberis: quomodo offerri præcepit quo non delectatur? Manifestum est holocaustis deum non delectari, sed pro satisfactione peccati gemitu & dolore cordis veniam posse mereri. Sacrificium autem testimoniū peccati voluit esse, vt se peccator p oblationem sacrificij confiteretur peccasse. Remissio autem quō obtineretur, ipse alio loco ostendit dicens, Frange esurienti pa- Esa. 58.
nem tuum. Si videris nudum vesti, & do- M
mesticos seminis tui ne despicias: aut certe cor contritum & humiliatum deus non spernit. Primum ergo confitendum delictum monuit, deinde quomodo ignosci posit, ostēdit. Nam nunq̄ pro manifesto delicto sacrificium mandauit, sed pro ignoratis, quia etiam cum nescit homo peccat, & cum se putat recte agere, intentione quadam delinquit. Tale peccatum dixit per sacrificium 13
posse purgari. Quid est vt missa mors

In

in Iacob, venerit in Israel: cum Iacob sit ip-
se Israel? Vnius populi duo nomina po-
Esa. 9. suit. Nam vtique qui prius Iacob dicebat,
Sap. in. postea accepit nomen Israel, cũ colluctatus
q. vete. est cum filio dei, & vidit eũ per intellectũ
test. nu. homo videns deũ. Populus ergo quem Ia-
37. cob nuncupat, hoc in loco, & in hac causa
non videns deum intelligitur, sed quasi car-
nalis habetur, propter opera bona: vt sicut
Iacob prius quam videret deũ Christum,
non dicebatur Israelita, & hi dũ populus di
citur Iacob, non videntes deũ designentur.
Israel autem populũ dicit, qui operibus dei
factus dignus habetur videre deũ. Itaq; po-
pulus Iacob, quia carnali fretus erat auxilio
desperans de adiutorio dei, idola.n. dilige-
A bat, traditur morti, dum excitatur aduersus
eos rex Assyriorum. De Samaria aũt hoc di
ctũ intelligitur ab Esaia Propheta, q̃ prius
malum fecit coram deo, vaccas instituens
quibus sacrificarẽt noua sacerdotia, aduenie-
te Hieroboam, mors ad eos missa est. Primi
enim ipsi capti sunt, & transmigrati à Salma
nasar rege Assyriorum, vt illorum exem-
plo populus Iuda & Beniamin & Leui, quę
duæ tribus remanserunt, & dimidia in Hie-
rusalem Roboam filio Salomonis, quæ in
templo domini per sacerdotes domini sacri-
ficabant. Hos ergo dicit populũ Israel pro-
pter tribum Iuda & Leui, & qui & ipsi cũ
exemplo Samariæ territi recte agere debue-
runt, maligne fecerunt idolis seruientes: ta-
men fuerunt aliquanti reges in Hierusalẽ,
qui post excessum Salomonis, & filij eius
Roboam, viam secuti sunt Dauid, recte
ambulantes in conspectu dei. Omnes autẽ
reges Samariæ maligne egerunt in conspe-
ctu domini vsque ad transmigrationem suã.
Ideoque carnali nomine nuncupati sunt.
Et quia Hierusalem eorum impietatem se-
cuta est, traditur etiam ipsa in captiuitatẽ
Nabuchodonosor regi Babyloniæ: & hoc
B est misisse mortem in Iacob, & venisse in
Israel. Missa est enim in Samariam, sed dum
causa per quam missa est in Samariam inuẽ-
ta est in Hierusalem, missa illuc venit etiam
in locum quo eadem res. Non enim locum
sequitur vindicta, sed causam. Si anima
14 quæ peccat, ipsa morietur, quid est vt Char
Sup. in. mi peccante triginta sex viri occisi videan-
q. uete. tur causa eius? Charmi quidem peccauit,
test. nu. & mortuus est lapidibus. Illi autem trigin
tasex viri qui in pugna mortui sunt, non
Iosue. 7. vtique pressi à deo sunt, sed non adiuti.
Imbecillitate enim sua, dum fortiter face-
re nequiuerunt, occisi sunt. Charmi er-
go causa hæc præstitit vel obfuit, quia qui
adiuuari habuerant, neglecti à deo sunt.
Hinc ergo est, quòd Iesus filius Naue cõ-
tristatus exscidit vestimenta sua, quia intel-
lexit deum adiutorem suum auxilium sub-
traxisse in hoc loco. Quid est quòd dicit 15
Propheta, Lætare sterilis quæ non paris, Esa. 54.
erumpe, & clama quæ non parturis; quia Sup. in
multi filij desertę magis quàm eius quæ ha- q. uete.
bet virum. Duas matres hoc in loco intel test. nu.
ligimus cœlestem & terrestrem. i. Hierusa- 40.
lem liberam, de qua dicit Apostolus, quæ Gala. 4.
est mater nostra: & Hierusalem istam quam C
seruire dicit cum filijs suis, hoc est Iudæis.
Propheta enim aduentũ domini prædicans,
& tempus gratiæ plenũ in exultatione vo-
cis obtestans, Hierusalem cœlestem, quæ
ideo deserta dicta est, quia inhabitantes fi-
lios per fidem generatos non habebat, lætari
debere hortatur. Tempus enim venerat, vt
haberet filios olim prædictos & multo plu-
res q̃ fuerant huius Hierusalem: quia Chri-
stiani supergressi sunt numerum Iudæorũ.
Sterilis ergo dicta est, quia virgo est, quæ
non per commixtionem & complexum gene-
rat filium, sed per solam fidem spiritaliter.
Vnde nec parturire dicitur. Quæ enim
parturit, dolores patitur. Hæc enim ex-
clamat in lætitiam salutis humanæ. Hieru-
salem vero terrena ideo virum habuisse di-
cta est, quia carnaliter generabat. Ciuitas
enim quasi in matrem est significata, sicut
& habitatio cœlestis illa ad quam vocamur,
mater nostra dicitur. Benedicat terra do- 16
minum, ait, hoc est laudet, & confiteatur Danie. 3
virtutem tuam: quomodo ergo in Psalmis, Psal. 29.
Nunquid confitebitur tibi, inquit, pul- Sup. in
uis, aut annunciabit virtutem tuam? Nõ q. uete.
est sic intelligendum vt legitur, & sonant test. nu.
verba. Neque enim sensum habet terra vt 38.
gratias agat creatori. Si aũt spiritaliter hoc D
acceperis, terram hominẽ intellige, secundũ Ps. 102.
dictum Prophetæ, Memento domine quo-
niam terra sumus: quã operam facti mundi
in laudẽ creatoris prorumpere exhortatur,
vt confessione veritatis eius acquirat illis,
quę licet taceat, clamare dicitur laudẽ crea-
toris cuius opus est. Hæc ergo causa est
quòd in creatione terra deum dicitur bene-
dicere. In sole, inquit, posuit tabernaculũ 17
suum, id est, corpus suum in quo habitauit Psal. 18.
Christus, qui à Pilato flagellis cæsus est,
quomodo

Psal. 90. quomodo ergo dicit in Psalmo de Christo; Flagellum non appropinquabit tabernaculo suo: quippe cum templum corpus suum dixerit? Et filij hominis, & dei filij corpus templum esse intelligitur. Deus tamen, id est dei filius, quamuis in carne venerit, in animo tamen habitauit: Ergo tam anima quam corpus tabernaculum est filij dei, licet vnus sit deus, & homo filius dei, & filius hominis. Ergo ex hac parte, flagellum nõ appropinquasse dicitur tabernaculo eius, i. animæ eius, in qua habitat diuinitas eius, immunis

E fuit à pœna inferni vel principum eius. Ne quia hic quasi peccator, cum sit innocens crucifixus est, & passa est caro, aliquid mœstitiæ apud inferos anima eius passa putaretur, ostendit scriptura non potuisse animam eius turbari apud inferos, quia ad hoc descendit, hoc est pati se permisit, vt confunderet tenebras, & principes earum remitteret

Mat. 26. hebetes. Vnde & ipse dominus ait, Tristis

Mar. 14. est anima mea vsque ad mortem. Permissa est enim quod naturæ suæ erat, vt tristaretur, trophæum protinus referens & spolia eorum à quibus contristata fuerat vsque ad mortem, post mortem iam in æterno gaudio constituta. Potest & de toto homine intelligi: quia qui peccatum nescit, à lege flagel-

18 lari non potuit. Cur Salomon spiri-

1. Reg. 3 tum sapientiæ habuit, cum vitam mun-

1. Reg. 11 dam non habuit? valde enim mulieribus delectabatur, ac per hoc peccabat. Primum merito suo accepit spiritum prudentiæ, postea vero quàm mulieribus nimium cœpit vti, & per hoc peccare, si habuit spiritum sa-

Dan. 3. pientiæ, regni merito habuit: sicut & Na-

19 buchodonosor regni merito in camino Chri-

Ecclesiastes 9. stum vidit. In Salomone, Spes est, inquit, in tenebris: melior est canis viuus leone

F mortuo. Tenebræ ignorantiam significant & gentilitatem: quia spes est in gentili potius, quàm in apostata. Hunc enim dicit leonem mortuum, hoc est Christianum apostatam: quoniam quandiu in fide durauit, leo erat: At vbi recessit, mortuus dicitur. Canem vero gentilem dixit, de quo spes est vt credat. Quandiu viuit enim speratur de illo. Illius autem spes peribit. Nam canem, gentilem significari saluator

Mat. 15. ostendit dicens, Non licet panem accipere

20 filiorum, & mittere canibus. In sapientia, Qui creauit, inquit, orbem ex materia inuisa: & contrà, quia ex nihilo facti sumus.

Sapié. 1. Deum simul confusas substantias creasse, scripturarum sensus declarat, permixtas vtique tenebris, hanc confusionem rerum i. aera, ignem, aquam, terram, tenebras, materiam dixit inuisam, sicut in Genesi legitur, Terra autem, inquit, inuisibilis & incõ- Gen. 1.
posita. Ex hac ergo confusione creauit orbem instituto firmamento, vt intra ipsum aquis congregatis in vnum, habitatio fieret generi humano. Distinctis .n. & discretis substantijs, in concauo domum habitabilem fecit.

QVAESTIONVM SECVNda pars ex nouo Testamento. G

CVr facta & dicta dominica quatuor voluminibus à quatuor scriptoribus sunt in scripturam digesta. Cõgruum fuit annũ dñi acceptabilẽ, sicut dixit Propheta, à quatuor voluminibus veluti quatuor vicibus contineri. Sicut .n. annus quatuor temporibus euoluitur, ita vt inuicem sui egeant, ita & gesta & dicta dñi quatuor libris definita sunt, ita vt alter alterius indigeat. Simul autẽ plenitudine perfecta sunt. Vt autem à quatuor scriptoribus ordinarentur, hæc fuit causa vt quia temporum diuersa sunt nomina, Euangeliorum quoq; essent diuersa vocabula. Et si qua videntur in verbis contraria, sensu tñ non discrepant, per interpretationem aptam causæ, sicut temporũ cum videantur vtique diuersa nomine, aere, & cursu syderum, in effectu tamen eorum quæ gignuntur non discrepant. Quoniam constat quatuor libros rite conscriptos gestorum & dictorum dñi, sciendum quis ordo eorum sit. Euangelium ordinatione colligitur magis quàm tempore. Matthæus ergo primus ponendus est; quia ab ipsa promissione sumpsit initium, i. ab Abraham cui facta promissio est incarnationis dñi nostri Iesu Christi. Post hunc Lucas, quia incarnationem hanc quomodo facta est narrat. Tertius Marcus, qui Euangelium quod prædicatum est à Christo, testatur in lege promissum. Quartus aũt Ioannes, quia hunc qui promissus est Abrahæ incarnandus, & à Luca quemadmodum incarnatus est dictum est, & à Marco Euangelium eius iuxta Esaiam Prophetam prædicatũ ostensum est, aperta voce ostendit deũ dicens, In principio erat verbum, & verbũ erat apud deũ, Ioan. 1.

Esa. 61. (margin, beside "acceptabilẽ, sicut dixit Pro-"); H (margin, beside "constat quatuor libros")

3 & deus erat verbum. Quare Matthæus
Matt. 1. Euangelium Christi describens dicit, Liber
generationis Iesu Christi filij Dauid: cum
prior sit Abraham. Propterea sic cœpit vt
prius de ipso diceret à promissione incarna
tionis eius genealogiam describens, sicut di-
Rom. 9. cit Apostolus, Quorum patres & ex quibus
Christus secundum carnẽ: Ideo dixit, Liber
I generationis: quia ex multis & diuersis in-
carnatio Christi consistit, vt quia ex vno di
uersi esse cœperunt, de omnibus corpulen-
tiam traheret. De Iudæis & gentibus, & de
dignis & indignis, quia Ruth Moabitida
fuit, & Bersabeæ ex mœcha facta vxor est,
vt omnium carnem ad se trahens, ad vnita-
tem illos geminam reuocaret. Ideirco, Iesu
Christi filij, ait, Dauid, cum prior sit Abra-
ham: quia specialiter Christus dicitur filius
Dauid propter regnum; vt sicut deus de
deo, ita & rex de rege ortum caperet iuxta
carnem. Sicut.n. dictum est ad Dauid, De
Ps. 131. fructu ventris tui ponam super sedẽ tuam.
4 Quid est vt generationes oẽs in tres par
Matt. 1. tes diuideret supradictus Matthæus Aposto
lus? Causæ faciunt diuisiones & tẽpora.
Idcirco ab Abraham vsque ad Dauid distin
xit. Prima.n. pars causæ ab Abraham vsque
ad Dauid est, quia Abraham pater fidei est;
& Dauid pater regni. Saul.n. indignus effe-
ctus, seipsum regno priuauit. Ad Dauid ve-
ro vsque ad transmigrationem alia pars cau
sæ, in qua regnum amiserunt facti reprobi
Iudæi. Post transmigrationem autem Baby-
lonis vsque ad Christum tertia pars lamen-
tationis & miseriæ, captiuitatis & dispersio-
K nis illorũ: quia quãuis post transmigratio-
nem Babylonis & septuaginta annorũ tem-
pus, qñ à Cyro dimissi reuersi sunt ad sua,
nunquam tñ paulam vel requiẽ habuerunt.
Neque.n. postea Iudæa regnare potuit, sed
soliciti semper & peruagantes fuerunt. Nã
vtique tempore natiuitatis Christi captiui
fuerunt, dicentes: Nos non habemus regem
Ioã. 19. nisi Cæsarẽ. Hac ergo causa Matthæus tres
gradus fecit generationis, vt ẽt meritorũ &
causarum mutationes ostenderet à promis-
sione facta vsq; ad Christum. Anni aũt tem
pora vsque ad finem in vnam gratiam per-
manere. Quare cum XLI. sint genera-
5 tiones, Euangelista XLII. numerasse vide
Matt. 1. tur: Ter enim XIIII. quid faciunt, nisi
XLII? Secundum numerum XLI. ge-
nerationes numerantur, iuxta rationem au
tem XLII. probantur. Iechonias aũt in
transmigratione genitus est, i. rex factus, si-
cut continetur in Paralipomenon & finem fe
cit secundæ parti. Et quia post transmigra-
tionem remansit in regno permittente rege
Nabuchodonosor, ab ipso incipit tertia pars
q̃ venit vsq; ad Christum. Ideoq; bis cõpu-
tatur, vt & concludat secundam partem, &
initiet tertiã Iechonias. Sic.n. habet, Et post L
trãsmigrationẽ Babylonis, Iechonias genuit
Salathiel. Vsq; ad istum aũt Salathiel regna-
uerunt qui sunt ex Iuda.s. quorum ex radi-
ce nascitur Ioseph. Nam Iechonias primũ
filiũ habuit Assur nomine. Sed qm̃ Ioseph
p radicem Salathiel originem trahit, præ-
termisso Assur Salathiel Iechoniæ patri suo
subiunctus est, vt veniretur ad Ioseph, cui
erat desponsata virgo Maria. Nam & post
Iosiam Iechonias sequitur. Sed quia p Ioa-
chim patrem Iechoniæ venitur ad Ioseph,
prætermisso eo, i. Ioachim, Iechoniam po-
suit, vt numerum XIIII. generationum
non egrederetur, & quia post Iechoniam Sa
lathiel & filius eius per quẽ oritur Ioseph.
Quare in Matthæo pater Ioseph Iacob 6
scribitur, & in Luca Heli, vt aut duos patres Matt. 1.
habere imperite descriptus sit, aut certe qui Luc. 3.
vere pater sit nesciatur? Non est ambi- Supra in
guum patrem Ioseph Iacob fuisse. Ordo.n. q. no. te.
à Dauid per Salomonem tramitem suũ te- nu. 56.
nens, recto cursu peruenit ad Iacob, cuius
filius est Ioseph. Heli autem filius Matha-
tiæ, qui à Dauid per Nathan filium eiusdẽ
Dauid ordinem tenet vsque ad tempus quo
fuit Ioseph. Hi enim duo filij, i. Ioseph &
Heli duorum fratrum, Salomonis & Na-
than, singuli ex singulis fratribus per ordi-
nem generationum suarum peruenerunt ad
tempus quo Saluator aduenit. Vnde singuli
Euangelistæ à Dauid singulorum fratrum
generationum ordines prosecuti quasi fur-
cam fecerunt, vt Matthæus à Dauid per Sa-
lomonem descenderet ad Ioseph. Lucas ve-
ro ab Heli, qui tempore fuit saluatoris, ascẽ- M
dit per traducem Nathan filium Dauid, &
vtriusque, id est Heli & Ioseph iunxit tri-
bum, ostendens vnius generis esse vtrun-
que, vt cum Heli sociato Ioseph non discre-
pare eos in generatione, sed fratres ostẽdat;
ac per hoc nõ solum Saluator filius Ioseph
esse ostenditur, sed Heli. Ipsa enim ratio-
ne qua Ioseph pater Saluatoris est, & Heli,
& cæterorum omnium qui de eadem tribu
sunt. Nã diuina rõne Lucas permotus hoc
cogitauit describere vt ab Heli ascendens
perue-

perueniret ad Dauid per Nathan patrem
eius,& superiora tãgens, ascenderet ad Sem
filium Noe,& adhuc super diluuium perue
niret ad Seth filium Adæ, qui redditus erat
pro Abel, & sic Saluatorem faceret filium
Adæ,sicut videbat filius esse Ioseph & He-
A li: & super Adam ascẽdens assignaret Chri-
stum esse filium dei ante omnem carnem,
non q̃ quibusdam videtur quia Heli acce-
perit vxorem Iacob, quo lex mandauit, vt
si quis mortuus fuisset sine filijs, acciperet
frater aut ex genere eius vxorem eius, &
resuscitaret semen fratris sui, & ita factum
vt Heli generasset Ioseph Iacob cuius vxorẽ
acceperat, & per hoc iungi generationẽ, vt
non immerito Ioseph hic Heli dicatur. Il-
lud aũt quod supradictũ est, & generationem
iungit per duos fratres filios vnius, & Chri
stum filium dei ostendit fuisse ante omnem
generationem: quia Euangelista cum refert
Luc. 3. dicens, Et ipse Iesus erat incipiens annorũ
ferè triginta, filius sicut æstimabatur, Ioseph,
qui fuit Heli, idest Iesus filius æstimabatur
Ioseph: non solum Ioseph erat filius, sed &
Heli: nõ quia Ioseph filium dicit Heli, sed
eodem genere quo Iesus Ioseph putabatur
esse filius, hoc etiam modo filius erat Ie-
sus & Heli, vt per Heli ascendat vsque ad
Noe,& Seth, & Adã,& ante mundũ osten-
dat esse Iesum filium dei ad cõfusionẽ Pho-
tini, qui Christũ non nisi ex Maria, nec an-
7 te fuisse contendit. Manifestũ quia natus
Saluator dei filius & Christus appellatus
est, cur ergo post baptismũ accessit ad eum
tẽtator dicens, Si filius dei es, &c? Sic na-
tus Saluator ex virgine est, vt & Chr̃s esset
& filius dei, nõ factura sed ortu. Adhuc aũt
in minori ætate potentiã suam euacuãs hoc
est potestate sua dissimulans, impudentiam
diaboli non prouocauit. Baptizatus autem
descendente in se spiritu sancto, cum appa-
ruisset hominibus testimonio dei patris, æ-
B mulatione zeli ductus est inimicus ad iniu-
Matt. 4. riam. Videns hoc factum sibi obesse, in-
Marc. 1. tellexit enim ordinationem baptismatis ad
Luc. 4. salutem hominum procuratam. Ideoque ac-
cedit ad Saluatorem huius rei principẽ, non
vt approbet, sed vt locum inueniat euerten-
di. Tentatio.n. aliquando ad probationem
fit, aliquando sub dolo ad subuersionẽ. Arbi
tratus est enim si Saluator elicuisset secun-
dum dolum voluntatis suæ responsum, vt re
gnum suum totum haberet securus, quod du-
ce saluatoris doctrinæ subiecto nemo mor-

tem eius euaderet. Cur saluator tentanti 8
se diabolo non aliter q̃ exemplis legis resi- Matt. 4.
stit. Saluator non solum diabolo tentan- Marc. 1.
ti respondit, sed & Iudæis per quos crude- Luc. 4.
litatis suæ impietatem egit in Saluatorem. C
Præsciens enim Iudæos se inimicum legis di
cturos, patris eorum impudentiam diaboli,
testimonijs legis compressit, vt patrem in fi
lios, & filios in patrem condemnaret. Vt 9
quid Saluator post baptismum quadraginta Matt. 4.
diebus ieiunauit, postea esurijt? Qui enim Marc. 1.
quadraginta diebus ieiunauit, potuit sem Luc. 4.
non esurire. Scriptum est, Fili accedens Ecclesia-
ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore, stici.
præpara animã tuam ad tentationẽ. Ideoq;
Saluator vt formam nobis daret, ieiunauit,
vt simili modo nos quoque ieiunijs insistẽ-
tes, omnem motum diaboli contra nos op-
positum, dei auxilio superemus, scientes exẽ-
plo saluatoris turiũ magis insidias aduersa-
rij cauendas, cum ad dei timorem accedi-
mus. Dolet.n. q̃ recesserimus ab illo: ideo
plus sæuit aduersum nos. Hoc nobis gessit
saluator non sibi. Similiter & quod esurijt,
non sua causa sed nostra est. Ieiunijs enim
cum superatæ fuissent tentationes diaboli,
quæ ideo scriptæ non sunt, quia ad profectũ
doctrinæ non pertinent, Postea.n. post qua-
draginta dies permisit vt quod hominis erat
pateretur famem, videns diabolus qui vn
iam fuerat superatus, infirmitate in eo fa-
mis incitaretur rursum ad tentandum, vi-
dens hominem esse a quo vincebatur. Hoc D
enim fuit mysterium saluatoris, vt quia ho-
mini victo insultabat & dominabatur, ab ho
mine vinceretur, vt dei virtus homini victo
riam acquireret, sic magis vilis effectus est
satanas, cum & hominem cernit & virtu-
tem nõ hominis intelligit. Mirabatur enim
stupore hebetatus quod mysterium inesset,
quod se lateret: vt potestas esset accedẽdi, cir-
cumueniendi non esset. Duabus enim ex
causis torquebatur. Vidẽs enim infirmitatẽ
accedebat, & inueniebat virtutẽ, vt cernens
hominem suspectus esset de dei virtute. Ad
hoc ergo esurijt, vt illuderet astutiam sata-
næ. Idcirco autem non amplius ieiunauit, vt
concordaret Moysi & Heliæ. Quid est 10
vt cum prius Ioannes Baptista testimoniũ Matt. 3.
perhibuerit saluatori, postea dubitauerit di Marc. 1.
cens per discipulos, Tu es qui venturus es, Luc. 7.
an alium expectamus? Qui Ioannem pu Mat. 11.
tant dubitasse, detrahunt saluatori. Aut
enim illum recte asserunt dubitasse, aut certe

imperitiæ arguunt saluatorē, quia, sicut putant, male de se sentiētem laudauit. Sed quia falli saluatorem impossibile est, rectè laudatus ab eo Ioannes est. Si rectè laudatur, non dubitauit. Ipso.n.tempore quo misit ad Iesum Ioannes de carcere discipulos suos dicens, Tu es qui venturus est an alium expe-
E ctamus? tunc Iesus respondit discipulis eius
Luc.7. dicens, Ite dicite Ioanni q̃ videtis & auditis: Cæci vident, surdi audiunt, leprosi mūdantur, claudi ambulant, mortui resurgunt, & beatus ille qui non fuerit scandalizatus in me. Abeuntibus aūt nuncijs Ioannis, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne Baptista: Quid exiistis in desertum videre? Arundinem vento moueri? aut hominem mollibus vestibus indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Sed quid exiistis videre? Prophetam? Dico vobis qm̃ plusquam Prophetam. Hic est de quo scri-
Matt.3. ptum est, Ecce ego mitto angelum meū ante faciem tuam, qui præparet viam tuam. Tūc publicani laudauerunt deum baptizati baptismo Ioannis. Quanta aūt laus data Ioanni est vt plus diceretur esse q̃ Propheta, & beatum vocat saluator eum qui non scandalizatur in se. Quō laudatur Ioannes qui dubitando scandalizatus est? Sed non vtique dubitauit. Laus.n.beatum illum probat, qa non est scādalizatus. Nam & saluator idcirco ipso tempore in laudem Ioannis proru-
F pit, vt ostenderet sensum Ioannis esse liberū à discipulorum eius dubitatione. Ioannes .n.volens mirantes discipulos suos corroborare in fide saluatoris, sciens exitum sibi imminere, ea quæ de ipso dicebat, ore eius voluit confirmari: ideo vt testis verus sit, testimonium potioris implorat, vt eorum concordia omnis ambiguitas auferretur. Hoc cōmentum Ioannis est, vt dubios suis quasi verbis mitteret, vt eadem audientes a Saluatore quæ audierant à Ioanne, firmarentur, scientes idonei procuratoris & dñi cœlestis testimonium in dubium vocari non posse. Idcirco & Saluator quasi Ioanni respondit, vt inter Ioannem interrogantem & Saluatorem respondentem discerent veritatem.

11 Quid est vt superius Herodem mortuum
Matt.3. legimus, infra aūt, & post multos annos He
Mat.14. rodem Ioannem occidisse, cū superius mor
Marc.6. tuo Herode Ioannes superuixerit? Herodes rex fuit Iudææ: hic habuit filios quatuor, Archelaum, Herodem, Philippum, & Lysaniam: sed mortuo Herode patre eorū, successit Archelaus, quo mortuo in quatuor partes diuisum est regnum supradicti Herodis, ita vt Pilatus in partem regni quartam admitteretur, quasi præses non quasi rex. Filij aūt regis Herodis dicerentur. Denique G
mortuo iterum Philippo, accepit vxorem illius. Herodes frater eius, de qua arguebatur A
à Ioanne Baptista, qua causa occidit eū. Herodes filius supramemorati Herodis. Quid .n. dicit, Herodes, inquit, tetrarcha.i.in parte quarta regni positus sui patris Herodis. Quid ergo ambigitur qñ significatio adiecti cognominis ostendit aliū hunc esse Herodem? Ipse est.n.qui & Iacobum occidit gladio fratrem Ioānis, qui postea percussus ab angelo dei scatens vermibus expirauit. Acto.12

12 Orandum vtique pro inimicis docuit dominus, Quid est ergo vt contra animæ occi Matt.5.
sorum vlcisci petant, à dño postulantes vin Luc.6.
dictam? Apocalypsis cum futura mala & Supra in
tribulationes diffidentiæ & malæ vitæ cau- q.110.se.
sa deo vindice testaretur, Exemplare et pœ nu.68.
narum vniuscuiusque peccati occulata fide demonstrans, vt nihil impietatis & crudelitatis inultum remanere probaret, animas occisorum die ac nocte dicit vindicari se postulare: quod quidem non est contrarium. Quia deus vtique qui hanc legem dedit, vindicare se in diem iudicij repromisit, vt hoc præceptum ad præsens dedisse videatur, qđ excusat occisorum animas, si illuc iam positi H
diem vltionis deposcunt: & tñ vt uerius dicam, causam clamare intelligendum est. Ipsa.n.non tacet, sed semper vindictam flagitat: sicut dicit deus ad Cain, Sanguis fratris Gen. 4
tui clamat ad me de terra. Quid est hoc, nisi quia causa facinoris clamat vindicari desiderans. Si enim dicimus, propter opus laudat terra dominum, cum vtique neque uocem habeat, & careat intellectu: sic propter opera mala clamare dicitur sanguis. Nam utique non tam impatientes erant, neque tam imperiti, ut ante diem futurum iudicij uindicari se peterent, neque postularent fieri quod sciebant non effici ante tempus definitum. Et saluator similiter, Non fa Luc.18.
ciet, inquit, deus uindictā electorum suorū 13
clamantium die ac nocte? Si iam prædi- Matt.5.
cante saluatore uel Ioanne lex cessauit, quo Supra in
Saluator ait, Non ueni soluere legem aut q.no. te.
prophetas, sed adimplere. Si.n.cessauit, quo- nu.69.
modo non soluta est, aut destructa quæ agendi amisit authoritatem? Prophetarum dicta de saluatoris aduentu impleta sunt

cum venit. Qm̃ enim quod prædictum est fa-
I ctum est impletum videtur. Lex aũt quam ad tempus datam diximus, cum tp̃e quod transgredi prohibita est, quia quod implet, cessat. Authoritatẽ.n.amisisset & destructa videretur, si iniusta ante prædictum tp̃s cessasset. Nam si alicui in ptãte constituto successor datur, nunquid destructus dicetur? Destructa plane esset lex si tp̃e quo viguit accusaretur. Et non dixit, Implesse se legem aut prophetas: sed adimplere. Adimplere autem non aliud significat q̃ plene addere. Quid est autem addere prophetis, nisi culturam dei sub trinitatis nomine ordinare? Quamuis.n.prophetæ in dei nomine docuerunt & corripuerunt populũ, Hoc tñ mysterium in abscondito erat. Legem aũt, hoc est adimplesse, manentibus præteritis noua addere, vt puta. Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, Oculum pro oculo dentem pro dente. Ego autem dico uobis non resistere malo: Sed si quis percusserit te in maxillam tuam dexteram, præbe illi & sinistram. Hoc fuit adimplere. Non.n.destruxit illam, sed potiora addidit, non vt peccare uideretur q vindicat, sed vt melior sit qui non retribuit. Nec aliud ergo uoluit quàm, quòd lex in sensu habet, sed uoluntatem eius perficit. Vt enim lex hominem iustitiam doceret, &
K per hanc saluum faceret, mandanti vt si quis oculum tolleret alicui, oculum amitteret: Et ut hoc timore territi homines non facerent quod sibi fieri nolebant, & per hoc salutẽ haberent. Sed qm̃ fragile genus est hominum, & ad peccandum procliue, ideo incurrit vt patiatur quod sibi fieri non vult. Immutatis ergo saluator verbis docuit qđ saluti prodesset, vt sensum legis adimpleret, vt quia timore legis salui esse nequiuerunt, per patientiam victi emendarentur, sese corrigentes. Hoc præceptum datum est, vt non insolentes viuerent patientia bonorum dum non illis retribuunt condigna vt si voluerint corrigi, boni ex hoc profectum habeant, illi vero geminam pœnam. Non est iustitia destructa, quam uidemus etiam per
Acto. 5. Apostolos operatam: quia & Petrus Apo-
Act. 13. stolus in Anania & Saphyra hanc seruauit, & vas electionis non repudiauit sed vsus est dum & Simonem magum resistentem viæ domini excæcauit. Est etiam aliud quod impleta lex est, Dicit enim dominus, Audistis quia dictum est, Diliges proximum tibi, & odio habebis inimicum tibi: hæc iustitia est. Dñs autem, Ego autem, inquit, dico vobis, Diligite inimicos vestros. Addit vtiq; qđ est adimpleuit, quia non destruxit vetera, sed ut perfectos faceret potiora mandauit. L
Inimicos.n.hoc est malos, quia retributione, quæ iustitia dictante fit, emendare & corrigere non potuit, per amorem illos & obsequium saluos fieri uoluit, quod & lex in sensibus habebat. Lex enim sic voluit inimicitiam tollere, vt per retributionem territi homines desinerent esse inimici: & quoniam audacia sua homines timorem legis & naturæ spreuerunt, crescentes in malum, per humilitatem saluator inimicitiam voluit uinci vt vel sic homines flecterentur ad bonum, dum viderent non sibi reddi inimicitiam. Permanentes autem grauius tractandos fore, quia nec humilitate eius cuius vicissitudinem expetiti debuerãt victi sunt. Non ergo iustitia in vindicta obliterata est, sed suspensa ad utrunque, quia cessauit circa eum qui sese cognouit: si quominus, pecteret cõ-
rumacem. Quare lex & prophetæ usque Mat. 11.
ad Ioannem, & post recte cessare dicuntur, Lucæ. 1.
quia iam de quo prophetabant aduenit qua M
re lex usque ad Ioannem, cum Apostolus Mat. 11.
dicat, Legi nos subditos debere esse: quæ au- Rom. 13.
tem, inquit, sunt, à deo ordinata sunt.

Legis quidem vnum nomen est, sed tripartitam habet intelligentiam. Prima enim pars legis de deo est, Sic enim lex à lectione dicta est, vt de multis quid eligas scias. Inter errores ergo positi acceperunt vt eligant verum, id est, reprobato diabolo eligant deum. Secunda autem legis pars hæc est quæ lex præceptis continetur, quæ sic incipit, Honora patrem & matrem. Tertia vero in neomenijs & in sabbato est, & in escis discernendis ac eligendis, & in circuncisione & in hostijs pecudum offerendis. Hanc itaq; legem dicit vsque ad Ioannem, non vltra seruandam. Sic enim data est vt completo tempore cessaret, nec enim fuit ab initio, sed ex causa data ad tempus est, vt adueniente saluatore cessaret lex. Ergo de deo manet tam lex præceptorum quam natura eius quæ sine dubio est, ab A
ipso aboleri non potest. Per ipsum enim proficiscitur ad promissum præmiũ. Timor enim solicitudinem parit. Cur saluator baptismum Ioannis de cœlo dicat, cur Nicodemo, cum de baptismo loquitur, dubi- Mat. 11.
tanti ait, Si terrestria dixi vobis & non cre- Luc. 20.
ditis, &c. Quod dixit, Si terrestria dixi Ioan. 3.

tis: non pertinet ad baptismum, quia baptismum nostrū scimus esse spiritale, quanuis per aquam celebretur. Sed ratio illic vertitur cœlestis, Nec.n.aqua purificat, sed inuisibiliter & incōprehensibiliter deus. Pertinet vero ad imitationem dati exempli, id ē, ad id quod dixit, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, vel quo eat. Per hoc.n. exemplum ad fidem Nicodemum voluit informare, vt crederet renasci hominē per aquam & spiritum, non tamen posse capi qūo fiat: fit enim spiritaliter. Sicut enim spiritus, hoc est venti vocem audis, quæ est sonus, sed nescis vnde veniat, vel quo eat: sic & eum qui renascitur, qūo immutetur nescis, tamen quia fit sentis, qa immutationē ipsam sentis. Si enim ventus, vbi uult spirat, quanto magis spiritus qui de deo est, quem vult sanctificat? Ideo autē

Supra i q. noui testa. nu. 59.

B dixit, Vbi vult spirat: quia omnis creatura quanuis sub lege agatur, proprio tamen dimissa est arbitrio. Si quis autem spiritū istū, spiritumsanctum putat intelligi, non stat: quippe cum exempli causa spiritum istum posuerit, per quem quod dixerat renasci p aquam & spiritum hominē oportere, & à Nicodemo non credebatur, suaderet. Nam vtiq; aliud est exemplum, & aliud quod firmatur exemplo. Si ergo in exēplum datus est, non est spiritussanctus mundanus, qui dicitur ventus. Volens enim rationem spiritalem suadere, non credenti Nicodemo, exēplum spiritus dedit, vt per ipsum ratio, & operatio sancti spiritus crederetur. Spiritus tamē sanctus scimus quia de cœlo venit, vt se infundat credentibus, sicut factum legimus inter initia Apostolis, & sonum tunc vocem appellatam. Ita enim dictum est, Et subito factus est de cœlo sonus tāquam aduenientis spiritus ualidi: hunc sonum in subiectis vocem appellat. Exemplo enim spiritus, id est, venti, spiritussancti opera ostendit, vt dictum saluatoris maneret. Quid enim aliud est cum dicit, Et factus est de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vali-

Acto. 2.

C di? Sic vtique dixit spiritumsanctum descēdisse & sonuisse sicut ventus validus. Húc ergo spiritum ad exemplum dedit. Denique ait, Sic est omnis qui renascitur, & hic vnde veniat nescimus. Spiritus autem sanctus de cœlo uenit. Quid est vt saluator mulieri alienigenæ, id est, Chananææ inter initia misericordiam denegaret, cum & Centurioni alienigenæ, & leproso quem ipse Iesus alie-

16
Mat. 15.
Luc. 7.

nigenam dixit, beneficium impertiendæ salutis non negauerit? Dignum factum saluatoris ipsa causa designat. Absurdum enim erat & ad iniuriam promissionis patrū pficiebat, si mulier quæ Iudæorum deū non confessa fuerat acciperet beneficium promissum genti confitenti Deum inter initium: ideo negatum est illi, At vbi autem ceruice flexa saluatoris verbis fidem non negauit, sed confessa est Iudæos credentes esse filios gētes autem canes, vel seruos, per quod iunxit se fidei dominicæ, quia serui dominum indicant: & dominus non est sine seruis. Vnitas facta est subiecti, & subijcientis. Hinc est vnde meruit consequi quod precata est, Centurio autem qui beneficium a saluatore accepit, olim se dei rebus infecerat. Denique dicunt maiores Iudæorum ad dominum, Dignus est vt præstes illi. Diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Leprosum vero alienigenam dixit dominus, non fide, sed natione: Erat enim Samaritanus, quos constat ex origine esse Babyloniorum, Et hic tamen non sine confessione consecutus est beneficium: quia dictum erat discipulis à domino, In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues, q̄ perierunt domus Israel. Hoc est, vt non prius prædicaretur Samaritanis & Gentibus quàm Iudæis, quorū fuerat promissio hæc. At vbi ergo Iudæi cœperunt repudiari fidem Christi, tunc & Samaritanæ se obtulit saluator, & post crucem Centurioni Cornelio, Chananææ autem requisitus suscepit eam, quia non erat adhuc tempus vt offerretur illis salus.

D

Mat. 10.

A

17 Quomodo probatur quod dixit saluator, quia post tres dies, & post tres noctes à mortuis resurgeret: cum vtique cœna pu ra passus illucescente die dominico, cum adhuc tenebræ essent, resurrexit? Vnde numerus dierum, & noctium non conuenisse videtur. Præscius saluator omnium quæ in se futura erant: hæc protestatus est, certus ad hoc se à Iudæis comprehendi vt occideretur, se quoque impietati illorum non repugnaturum, cum posset vtique eos illudere. Quippe cum propterea iam detentus, aurem serui principis sacerdotum, quā producto gladio absciderat Petrus Apostolus, reddidit se ostenderet non infirmitate humiliatum, sed prouidentia quadam voluntati illorum cessisse ad tempus, vt per

Mat. 12.
Sup. i q. noui testa. nu. 64.

E

per hoc regnum inferni destrueret. Impro-
uidus.n.diabolus sensibus se Iudæorum im
mersit, vt eos ad necem saluatoris incende-
ret, quasi sibi prodesset, si hic qui viam veri
tatis ostenderet, tolleretur de vita: nesciens
futurum aduersum se. Cum.n.peccati causa
de captiuitate hominis triumpharet, inuen-
tus ipse reus per id quod Christum innocentẽ
occidit, vt eum qui pctm̃ nesciebat, inter pec
catores teneret: & ita factum est, vt etiam il-
los quos iure in inferis tenebat amitteret.
Igitur horum præscius saluator, noctẽ qua
comprehẽsus est simul computauit. Omnis
enim detentus, qui se iudicis manus nõ cre-
dit euadere, antequam feriatur, iam se mor-
tuum dicit. Adde huic diem quo passus est
& sequentem noctem. Adde & sabbatum &
noctẽ quæ lucescit in diem dñicum cum ip-
so die dñico, & compleuisti mysterium ver-
F borum dñi. Nouissima.n.nocte cum adhuc
tenebræ essent, & dies inciperet oriri, inter
lucem & tenebras surrexit, vt & nox com-
putetur & dies, quo possit numerus à salua-
tore prædictus integer inueniri. Quare
Mat. 24. saluator orat & ait. Ne fiat fuga vestra hye-
me vel sabbato: cum tps persecutionis huius
differri non possit, dicente Apostolo, Qui
1. Co. 3. reuelabitur in suo tpe. Et in Actibus Apo-
Act. 17. stolus inquit, definiens tpa & terminos ha-
bitationis eorum? Et cur hyeme fugam vel
sabbato non expedire significat. Hyeme
tuta fuga non est, frigora enim sunt, imbres
assidui, ningit, gelat, flumina exeunt, ideoq;
fugientibus pergraue est: latere enim in syl-
uis non possunt, neq; in montibus, neq; in
speluncis. Sabbato autem ciuitatem iuxta Iu
dæos exire non licet longius, nec autem ascẽ
dere, ac per hoc fugi sabbato non potest.
Quomodo hæc tempora fugam tutam non
faciunt, propter impedimenta supradicta, ita
& fuga uostra tuta non erit, si nos obligatos
impedimentis carnalibus inuenerit prædi-
cta persecutió. Detinent.n.homines quasi
compedes desideria secularia, id est, faculta-
tes mundanæ, ne edicta diaboli possint effu-
G gere. Ideo ergo orandum est, ne tẽpore quo
fugiendum, est, hyemis & sabbati in nobis
ratio inueniatur, sed vt liberos nos ab his
impedimentis dei præstat auxilium vt non
sit quod nos desiderio sui captos, mancipet
mundo. Quoniam ergo de nouissima perse
cutione loquebatur Saluator, quæ futura est
ab Antichristo, ideo hyemem posuit, qui no
uissimum tempus est: & sabbatum similiter,
quia postremus dies est, vt sicut his tempo-
ribus aspera & difficilis fuga est, ita signifi-
caret illo tempore tam graues futuras perse
cutiones & pressuras, vt vix aliquis eas pos-
sit effugere. Saluator cum se passurum Mat. 26.
diceret, & post tertium diem resurrecturũ: & 28.
adiecit. Et postquã resurrexero, præcedam Mar. 14.
vos in Galilæam: ibi me videbitis. Et ange- & 16.
lus mulieribus similiter: cum tamen inue-
niatur à mulieribus & à discipulis suis in
Hierusalem. Verba saluatoris retractare
infidelis est, sed te video non de verbis sal-
uatoris dubitare, sed sensum requirere, qua-
re cum in Hierosolymis post passionem suã
visus sit, dixit se in Galilæam ab his videri,
in Hierosolyma visus est: sed particulatim
ad recreandos animos discipulorum, in Ga-
lilæa viso ab omnibus simul. Ergo qui in
Hierusalem visuri illum erant per partes:
in Galilæam illis constituit vt simul omni- H
bus appareret & ad ordinandam disciplinã
daret præcepta. Tres Euangelistæ sexta 20
hora crucifixum dicũt saluatorem, Marcus Mat. 27.
vero Euangelista tertia hora dicit crucifi- Luc. 23.
xum. Sed quidam strenui industria sua ter- Ioã. 19.
tia hora simul sententiam datam dicunt, ac Mar. 15.
per hoc tertia hora crucifixum. Data.n.quis Supra in
sententia iam mortuus habetur. Sed constat q. noui
post quintam horam in sextã Pilatũ sedisse testa. nu.
pro tribunali; & sic sententiam dedisse, sicut 63.
Ioannes ostendit. Obscuris vera inuolue
re non est bonum. Nam tres Euangelistas
verũ dixisse ipsa concordia obtestatur. Mar
cum aũt sensum, nescio quem, occultum vo-
luisse prodere, res ipsa declarat. Nec.n. falli
posset, q authorum exempla secutus, ea quæ
scripsit magna deuotione & industria didi-
cit. Quid ergo ex hoc dicto prodere voluit,
solerti vigilantia inuestigandum est. Nec.n.
ociose à tribus Euangelistis discordare se
passus in verbis est. Animaduertamus ne
verum dicant, qui sententiam datam tertia
hora dixerunt, ac per hoc tertia hora cruci-
fixum saluatorem, quanuis illud probare nõ
valuerunt. Sensum.n. forte sciunt, sed quate
nus defendatur, ignorãt. Ideoq; Pilati per- I
sona interim sequestrata videamus. Vnde
sententia data in saluatorem, accepit exor-
dium, & tunc apparebit an possit verum vi-
deri quod dicimus. Constat itaq; principes
Iudæorum præmonuisse Iudæos vt Barra-
bam latronem peterent sibi in die festo di-
mitti, Iesum vero crucifigere debere. Con
traquod Pilatus cum diu resisteret, volens

ministrum intelligens, omnia sua reliquisse
videtur. Hoc.n.relinqui dicitur, quod à de-
27 siderio recedit, & gratiam non habet. Si
Luc. 16. lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem, quo sal-
Luc. 9. uator ad sacerdotes mittit offerri munera
Vide su. pro emundatione? Hoc seruatus est Aposto-
in q. uo. lus Paulus, Cum.n.prædicaret, iā non opor
testa nu. tere circuncidi quenquā, ipse Timotheum
60. circuncidit, ꝓpter scandalum Iudæorū. ma-
luit enim rem superfluam facere, q̃ imperi-
tis ex quibus aliqui possint saluari, scandalo
esse. Dñs aūt prope simuliter vt Iudæis qđ
de illo opinabantur auferret, Dicebant.n.
huac inimicū traditionis Iudaicæ, tunc iussit
F sit vt leprosus offerret munera pro emunda
tione sua sicut præceptum erat à Moyse: &
subiecit, In testimonium illis: vt hæc res te-
stis esset contra illos, quia saluator nō erat
legis inimicus. Factum itaq; est quod iam
cessare debuerat. Sed quia solent superflua
iam non nocere, Ideo factum est vt prodes-
set illis vtiq; qui male opinabantur, vt satis
sibi facerent, quia saluator nō erat legis ini-
28 micus. Si lex & Prophetæ vsq; ad Ioannē,
Luc. 16. ex quo regnum cœlorū prædicatū est, ipse
est.n.inchoator nouæ ꝓdicationis, cur baptis
mum eius cessauit? Baptismū Ioannis cœ
ptum non cessauit, sed additum est ei quod
deerat. Ioannes.n. tantum baptizauit, non
spūm sanctum credentibus dedit: sicut & ip
Matt. 3. se de saluatore dicit, Ego baptizo vos in a-
Marc. 1. qua in pœnitentiam, ipse autem vos baptiza
Luc. 14. bit in spiritu sancto. Non tñ datur spiritus-
sanctus vt purificati filij dicantur, hoc enim
saluatori reseruatum est, vtpote domino, vt
filij dei non fierent, nisi accepto à filio dei
spiritu sancto. Effectus ergo baptismi Ioā-
nis, quod tacite operabatur sine interroga-
G tione, non tamen sine saluatoris mentione
vt firmum esset quod agebat, trinitatis est
donum, quod dignatio saluatoris ostendit,
dans formam trium nominum, quæ à pri-
mordio sub vnius dei nomine vel persona
vnum opus & indifferens operata sunt. In-
terpretatio ergo accessit ad baptismū Ioan-
nis cum significatione latentis dudum my-
sterij, accessit & amplius donum, vt bapti-
zati accepto spiritusancto sint filij dei. Am-
29 plificatum ergo est, non euacuatum. In
Ioan. 1. Euangelio Ioannis, Lex, ait, per Moysen da
Supra in ta est, gr̃a autē & veritas per Iesum Christū
q. no. facta est. Si ergo per Christum veritas facta
test. nu. est, ante nō fuit: Si ante non fuit quō à deo
76. data lex dicitur, in qua veritas non erat?

Videndum est quid sit, Lex per Moysen
data est. Per Moysen aūt lex data manifesta
habet præcepta, & quid illic non erit verū,
Non occides, non fornicaberis, talia & cæte-
ra sunt. Sed scripsit & historiā in qua vsque
ad aduentum saluatoris quę esset veritas ma
nifestata non erat. Cum ergo per Christū
manifestatur, cuius persona dicat, faciamus:
& quæ sit q̃ faciat: & quis fuerit qui in rubo Exod. 3.
aut Patriarchis visus sit, & qui in petrā, rū- Gen. 17.
aquā ipse ꝓduxit, operatus sit, quia petra, 18. & 26.
inquit, erat Christus. Fit ergo veritas per Exo. 17.
Chr̃m, dum ea quæ in dubiū veniebāt, quid 1. Co. 10
significēt intelliguntur. Itaq; lex per Moy- H
sen data reos cōstituit peccatores, Gratia au-
tē promissa in lege aduenies, donatis pecca-
tis pctōres morte priuauit. Ordo ergo fuit
primū legē dare, postea vero misericordiā,
quæ tunc fit gratia, dum donat peccata. An-
te.n. promissio erat, quæ postea fit gratia.
Veniet.n. inquit, ex Sion qui eripiat & auer- Esa. 59.
tat impietatem ab Iacob. Hæc ꝓmissio per Sc̃dm se-
Chr̃m, facta est gr̃a, dum donat gratis pecca- ptuagin-
ta. Quō aūt donaret peccata, si nō prius le- ta.
gem daret, per quā reis factis venia largire-
tur? Nā non daret nisi qđ sibi debebatur.
Deberi aūt nō poterat, nisi lex præcederet.
Sabbatū certe lex est vel pars legis, quō 30
ergo nō euacuata lex est, dicente Euangeli-
sta, Non solum soluebat sabbatum, sed &
patrem suum dicebat deum? Soluit sane Ioan. 5.
sabbatum saluator, sed sine præiudicio dati
sabbati, cum.n. sabbati iam tempus cessaret,
Iudæi aūt sabbatum adhuc manere assere-
rent, saluator sabbatis operans, & infirmo
lectum suum sabbatis portare præcipiens,
secundum sensum Iudæorum sabbatum sol
uebat. Nam iuxta veri fidem tale est si dica I
tur quòd iam cessauerat, quale est si dicatur
de aliquo qui præfectus dicendus est, & iniu
riam passus fuerit, quia præfectura iniuriā
passa est. Non ergo sabbatum solutum est,
sed homines qui impudenter sabbati autho-
ritatem vendicabant, delusi sunt cum iam
sabbato successisset noua lex. Si arbitrio 31
proprio viuimus, cur saluator, Nemo, in- Ioan. 6.
quit, venit ad me, nisi pater qui misit me,
traxerit eum. Et non discordans ab his A-
postolus, Neq; volentis, inquit, neq; curren Rom. 9.
tis, sed miserentis est dei? His vtiq; perturba Supra in
ri videtur arbitrium liberæ voluntatis. Si q. no.
enim nemo vadit nisi tractus, non erit illius test. nu.
delictum qui non vadit, quia nō est tractus. 79.
Et si non qui petit & currit accipit, sed cui
vult

vult dat deus, sine culpa erit & crimine qui
vult & non obtinet: & ad illum redundat
crimen qui petentem spernit. Nullo gene
re ex his arbitrij causa poterit turbari. Si
n. dicta ad causam referas qua dicta sunt,
scies hinc magis arbitrij liberi firmari sen
tentiam. Cum.n. Iudæi studio maleuolētiæ
Luc. 4. fuæ de saluatore dicerent, Nonne hic est fi
lius Ioseph, cuius nos nouimus patrē? Quo
ergo hic dicit, quia de cœlo descendit? Ad
K hoc respondit Iesus, Nemo potest venire
ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.
Nunc videndum est quō trahit pater ipsius
saluatoris, Verbum sumatur, Dicit n. opera
quæ facio, pater facit: credite quia ego in pa
tre & pater in me. Si ergo in filio pater ope
Ioā. 14. ratur. Opera aūt sunt quæ inuitant ad fidē: i
recte dixit, quia nemo venit ad me, nisi quē
pater traxerit. Trahit aūt, cum operatur per
filium. Nam qui sibi vult credi, quō tollit li
beri arbitrij voluntatem? Et qui incredulū
arguit, qua ratione trahit inuitum? Ad Iu
dæos vtiq; hoc protulit, qui alium patrem il
lius, quam qui est dicebant. Nemo. n. salua
tori credit, nisi qui patrem illius dicit deū.
Apostolus quoq; non vt arbitriū pulsaret,
hæc locutus est quæ nunc præposita sunt: sed
vt ostenderet dei esse iustum iudicium, qui
falli non potest, in danda aut non danda mi
sericordia. Est enim qui postulat, & nō me
retur accipere: Alius vero petit & meretur
accipere. Hoc.n. non solis verbis sed operi
bus obsecratur: hic sola lingua, ille corde
Esa. 29. tribulato: talis enim potest impetrare. De
niq; quid dictum in lege est? Plebs hæc la
bijs me honorat, cor aūt illorum longe est
à me. Si ergo duo petant, vnus autem ex his
L accipiat, debet sciri hunc sic postulasse vt di
gnus esset accipere: quia deus qui iustus est,
non dat nisi cui dandum sit. Vides ergo non
arbitrium negatum, sed firmatum. Nam si
vna mente, vna operatione, duos audieris
postulasse, & vnum ex his exauditum, alte
rum despectum: recte & arbitrium non es
se, & deum acceptorem personarum puta
res. Quid est vt cum saluator omnes pe
pe verbo curasset, cæco tamen per lutum
32 de sputo factum oculos reformarit? Hoc
Ioan. 9. saluator ad confusionem illorum fecit, qui
creatorem accusant. Quū enim nō aliter vi
tium corporis emendauit quàm cōditor fe
cit, authorem operis huius commendauit.
Per id enim emendauit, quo erat conditū.
Omne .n. quod fit, si lapsum per id qđ fue

rat factum reformetur, rectum factum pro
babitur. Si.n. saluator per hoc se deum testa
tur, quia damna & vitia corporis emenda
uit, quantomagis deus est qui ipsius corpo
ris inuentor est? Quid est quòd saluator 33
ait, Ego sum ianua qui ante me fuerunt, fu Ioā. 10.
res sunt & latrones: quod dictum videtur M
Prophetas pulsare? Quia nemo vadit ad Contra
deum patrem, nisi per fidem Christi, ideo- Faustū
eo se ianuam dicit saluator regni cœlorum, Manich.
Si ergo ianuæ verbis vtitur, quid opus erat li. 16. ca.
vt de anterioribus diceret, Quotquot an 12.
te me fuerunt: cum nulla quæstio de præte
ritis verteretur? Sed vtique quasi præsens
ianua de præsentibus quæreretur. De Iudæis
enim dicit saluator, qui non per fidem sed
per iustitiam legis in regnum dei se intrare
putabant. Ante saluatorem enim venientes,
idest ante illum stantes, obtrectabant ei con
tradicentes, vt etiam alios a fide eius auer
terēt. Vnde fures & latrones appellati sunt:
Nam eo tempore hæc dicta sunt, quo Pha
risæi disceptabant, cum illo qui erat ex cæ
co illuminatus, cui saluator oculos reddi
dit, quos natura negauerat quem volebant
à fide saluatoris auertere, dicentes: Non
per hunc posse, quia sabbatum violat, sed
per iustitiam legis intrare in regnum dei.
Tunc saluator, Ego sum, inquit, ianua, per
me si quis introibit, pastua inueniet: Si
quis autem aliunde intrare voluerit, ille fur
est & latro. Quomodo hoc ad personam p
tinet Prophetarum? Nunquid Prophetæ
contra Christi doctrinam per iustitiam le
gis sine fide deum promereri posse dicebāt,
qui Christum in carne fuerunt? Hoc ergo A
de præsentibus dixit, vt quicunq; ante ipsum
fuerunt, astantes vel sedentes, fures intelligā
tur & latrones. Seuocantes enim illum qui
fuerat cæcus, volebant eum à fide saluato
ris auertere, dicentes, Da honorem deo:
scimus quia hic homo peccator est. Quos
ille arguit dicens, A seculo nunquam audi
tum, quòd aperuerit quis oculos cæci nati:
nisi hic esset à deo, non poterat facere quic
quam. De hoc ergo quia perseuerauit in fi
de: & de illis qui dixerunt, hæc verba non
sunt dæmonium habentis, Nunquid potest
dæmonium cæcorum oculos aperire, dixit
saluator, Sed non audierunt eos oues: illos
vtique quos fures & latrones appellauit? Nā
quomodo non audierunt Prophetas oues,
cum constet [illegible] omnes [illegible]
se Prophetis, & [illegible]?

Quid est vt admirabilem & incognitam
Ioã. 11. virtutẽ facturus, Lazarum.s.à mortuis resu
scitaturus, fleret, aut locum vbi positus erat
quasi ignarus quęreret? Saluator deus &
homo est, ac per hoc duas vices egit semper,
vt quia hominis affectus habet ploret. Sed
quia & deus erat, hunc quem fleuit resusci-
tauit. A minimis ergo semper ad maiora ve
B nit, vt quia homo cernebatur, deum autẽ
35 se operibus asserebat. Cum saluator dicat,
Ioã. 17. [illegible] rogo quos mihi dedisti: non pro
1. Ioã. 2. mundo [illegible] Ioannes Apostolus contra,
Habemus, [illegible] aduocatum apud patrem,
deprecatorem pro peccatis nostris, & non
solum pro nostris, sed pro vniuerso mũdo.
Hoc contrarium videtur. Quamuis non
longe discrepet sensus, tamẽ aliud est quod
dicit saluator, & aliud quod firmat Aposto-
lus Ioannes. Nam saluator rogat pro disci-
pulis, vt a mali infestatione tuti præstentur:
Ioã. 17. denique sic dicit, Non rogo vt tollas eos de
mundo, sed vt serues eos a malo. Apošto-
lus autem Ioannes aliud genus precationis
1. Ioã. 2 inducit: Ait nanque, Habemus aduocatum
qui postulat pro peccatis nostris & totius
mundi. Pro Christianis ergo duplici gene-
re postulatur, quia & pro peccatis illorum
oratur, & vt tuti a diaboli infestatione præ-
stentur. Pro his autem qui nõ credunt hæc
sola deprecatio est, vt cum pro peccatis suis
& perfidia plecti mererentur, bonitas & pa
tientia expectet illos, si forte vellent corrigi.
Non enim postulatur, vt ignoscantur il-
lis peccata diffidentibus, sed vt dilationem
C accipiant longam, vt si si emendauerint, di-
mittantur illis delicta. Hoc ergo postulat p
36 illis saluator, quod diximus. Quid est vt
Ioã. 20. saluator dicat Mariæ volenti se tangere cau
sa gaudij, Noli me tangere. Nondum enim
ascendi ad patrem: cũ legatur à cæteris mu-
lieribus & tactus & adoratus? Indignan-
tis verba sunt dicentis, Noli me tangere.
Quanuis.n.desideraret saluatorem, alijs ta-
men resurrectionem eius credentibus, hæc
ad monumentum stabat plorans, quam iam
Ibidem. gaudere oportuerat. Audierat.n.a Ioanne
& Petro Apostolis resurrexisse dominum.
Sic.n.habes, Et vidit linteamina & sudariũ
in vnum locum, & credidit, nondum enim
sciebat scripturam, quia oportebat eũ à mor
tuis resurgere. Sed Maria quia nõ illum vi-
debat resurrexisse, non credebat, Nimius.n.
amor dubitare illam faciebat. Deniq; quos
diligimus, si incommodum patiantur, non
eos euadere credimus: quos autem odimus,
si iam prope mortem sint, incredulũ nobis
est. Mariæ ergo, qm̃ obstupuerat & mœro-
rem patiebatur per amorem, quam oportuę
rat sequi discipulorum fidem, primum se o-
stendit dominus, vt desineret a mœrore, nõ
tamen sine indignatione. Hinc audit, Noli D
me tangere. Hoc est, carnalem sensum quæ-
ris, abstine, te, & spiritalia sequere quæ non
videntur, Nondum enim, inquit, ascendi ad
patrem. Tale est hoc quale illud beati Ioan
nis Baptistæ mittentis discipulos suos ad Ie
sum & dicentis, Ite dicite, Ioannes Baptista Mat. 11.
misit nos ad te dicens, Tu es qui venturus Luc. 7.
es, an alium expectamus? Sub sua persona
discipulorum suorum agit causam. Nec.n.
Ioannes dubitabat, qui dixerat, Ecce agnus Ioan. 1.
dei, ecce qui tollit peccata mundi: sed vt di-
scipulis suis satisfaceret, mittit illos suis ver-
bis, vt saluatoris ore firmaret, quod ipse de
illo docebat, vt post excessum suum sine du-
bitatione aliqua discipuli sui Christum se-
querentur: Ita & saluator in se Mariam ar-
guit dicens, Nondum ascendi ad patrem.i.
adhuc cor tuum humi pressum est, quem si
non vides, non credes. Si.n.ad deum cor ele
uasset, resurrexisse dominum cum discipulis
credidisset. Virtus altissimi sine dubio 37
Christus est, Ad ipsius enim personã perti-
net dictum. Hoc signum.n.filij dei, hoc est
cum dicitur, Virtus dei. Iuxta diuinitatem
vero & pater virtus est, & sanctus spiritus
virtus est, & trium horum vna virtus, quia
vna substantia est. Spiritussanctus ergo car- E
nem ex virgine fecit saluatori: Virtus altis-
simi autem.i.Christus, obumbrauit eam ve-
niens in carnem factam à spiritu vt in cor-
pore & anima lateret filij virtus. Latere au
tem eius, est ad tempus non intelligi. Obum
bratio autem quid penitus intelligatur con-
siderandum est. Vis aũt huius verbi si expri
matur, obumbratio virtutis dei, impertitio

Q̃ónem 51. ex quæstionibus noui testa. E versiculo virtus altissimi, &c. vetera sic prosequũtur.

aliqua intelligitur, vt dum obũbratur cor-
pus, aliquid sumere ex dei virtute dignosci-
tur. Hoc autem aliquid totum est, quia non
potest partiri diuinitas. Sequitur itaq;, pro- Luc. 1.
pterea & quod nascetur ex te sanctum, voca
bitur filius dei. Quod enim de spiritu san-
cto natum est, in se habens obumbrationem
virtutis dei, quæ est filius dei, sine dubio san
ctum natum est.i.corpus filij dei. Sancti.n.
corpus sanctum est. Sanctus ergo filius dei
in sancto corpore natus est. Sic etenim de
carne Christi dixit Dauid, Non dabis san-

ctum

ctum tuum videre corruptionem: vt in cor-
38 pore sancto ipse significetur. Orietur stel
Q̃õnem la ex Iacob & exurget homo de Israel &
ex nouo confringet duces Moab, & prædabitur om-
testamẽ- nes filios Seth, & erit Edom hæreditas eius,
to nu. &c. Hæc ergo prophetia est Balaam, non q̃a
63. ab eo fuit Propheta, sed deus causam populi sui
F egit per illum, non voluntarium sed inuitũ,
loco orie sicut prophetasse inueniuntur missi à Saul
tur stel- ad Dauid capiendum, Et sicut ipse Saul cũ
lã, & sic dictum est, Nunquid & Saul inter Prophe-
vetera tas? Hinc enim probare voluit deus quan-
deducit. ta sit maiestas dei Iudæorum, qui cum ma-
ledicere venerat, conuertit vt bonum illi vi
deretur benedicere populum dei. Nec enim
maledictum eius poterat timere, cuius cor
habebat in potestate. Hunc ergo Prophetã
hanc intimasse collegio suis datur intelligi,
qui ob curiosi sint circa astra, videntes stel-
lam incognitam & nimia claritate fulgen-
tem, ita vt solem luce superaret. Videbatur
enim per diem, conferentes inter se animaduer
terũt hanc esse stellã quam futurã dixerat
39 Balaam. Quid sibi vult vt Esaias Pro-
Hanc a- pheta de Christo dicat. Qui peccatum non
lijs & fecit. Contra autem Apostolus, Qui pecca-
verbis & tum, inquit, nesciebat, peccatum pro nobis
sentẽtijs fecit? Quantum ad proposita pertinet
reperies non solum verba discrepant sed & personæ
supra in diuersæ sunt; Propheta enim & non fecit, con-
q̃õnibus trarium est. Sed quia non ab hoc factum in-
ex nouo telligitur, qui fecisse negatur est, contrariũ
testa. nu. dici non potest; Prophetæ enim dictum ad
74. personam pertinet Christi; Apostolj vero
G ad personam patris; Deus enim pater recõ
ciliauit sibi mundum per Christum; & ita
factum est vt eum; id est Christum faceret
peccatum, Hoc est enim fecisse eum pecca-
tum, dare illum in vtero virginali, vt nasceretur
tur homo ex parte carnis factus peccatum,
quia caro peccati est hic vtiq;, quoniã sors
& conditio non cogebat hominem procrea
re. Ad hoc igitur natus est, vt hostia pro pec-
catoribus offerretur. Peccatum ergo factus
dicitur, quia secundum legem hostia quæ
pro peccatis offerebatur, peccatum nuncu-
pabatur. Similis locus est alius Apostoli ad
Gal. 3. Galatas dicentis de saluatore, Factus p̃ no-
bis maledictum: Ipse sensus est, Factus est
pro nobis peccatum siue maledictũ nõ a cã
à deo patre, qui permisit illum à Iudæis oc-
cidi, vt incredulitatis suę causa abdicaren-
tur à nobis in locum illorum inductis, si-
Mat. 21. cut dicit saluator, Tolletur à vobis regnũ,
& dabitur genti facienti fructum eius. Nã
omne quod permittit deus, facere dicitur,
quia si non permittat non fit. Vnde dicit do Ioã. 19.
minus ad Pilatum, Nõ haberes potestatem
in me, nisi data esset tibi desuper. Non ergo
inuidens sed permittens dare dicitur pote-
statẽ, vt dum mala mens potestatis suæ acce H
pit potestatem, fit rea: sicut Iudæi qui occi-
dentes saluatorem, fecerunt illum maledi-
ctum sine dei iudicio. Crux enim saluatoris
maledictũ est Iudæorum. Non. n. sicut ho-
stia quæ pro peccatis abluebat offerentem,
sed contra oblatus saluator, macula & pecca
tũ fit offerentium. Iustificatio aũt illorum
qui dissentiunt; vt gentibus benedictio A-
brahæ fieret in Christo Iesu, Oblatio. n. Iu-
dæorũ profecit gentibus nõ diffidentibus à
fide Iesu Christi. Certe qui filius dei nõ 40
est, diaboli est: Semper ergo filius est, sed Hãc ha-
aliquando dei, aliq̃n diaboli. Quid ergo na- bes supra
scimur requirendum est, vtrum filij dei, an in q̃stio-
diaboli, an aliud tertium, si posit admitti. nibus no
Dominus cum filij Israel sæpe delinque ui te. nu.
rent educti de Aegypto, iratus nullum illo- 80.
rum in terram promissionis intrare permi-
sit, excepto Caleph & Iesu Naue. Filios aũt
eorum qui nati fuerant in deserto, ipsos di-
xit intraturos, eò quòd nescirẽt bonum aut
malum. Nescire autem bonum vel malum
simplicitas quædam est naturalis, quæ neq;
ad bonum neq; ad malum erudita est, hoc
est ignorantia sine malitia. Sine sensu enim
nascimur, sed nostra natura capax est edisce
re veritatem. Filius autẽ diaboli est, qui na-
tus malis rebus imbutus, ijs studet quæ ad- I
uersus creatorem sunt, dicens multos esse
deos & ijs sacrificandum quasi mundi re-
ctoribus. Hic si resipiscat, ad naturalem re
gressus iustitiam, recipiens fidem Christi,
erat filius dei: ac per hoc neq; filij dei sunt
qui nascuntur, neque diaboli. Quid enim
dicit saluator Iudæis, Vos de patre diabolo
nati estis, & concupiscentias patris vultis Ioan. 8.
facere? Vides ergo operibus & professione
filios diaboli procreari. Sicut enim deus in-
stituit genus nostrũ vt sine sensu nasci pos-
simus, tamen erudiri ad vtrunque, vt siue
ad bonum, siue ad malum ipsi nobis quodã-
modo simus authores, vt lætemur in nobis
cum recte agentes remuneramur, aut no-
bis imputemus si praua sequentes pœnis
subijciamur. Ideo iudicio nostro nos dimi-
sit, vt neque queramur de malis, neque fru
stra, sicut & dei filios per fidem fieri, de no-
bis

bis gaudeamus si coronemur. Deus conditor & author substantiæ nostræ voluit aliquid nos proprium nostrum habere, vt nô indigne gloriemur de fide, quam habemus in deo. Qui enim potestatis suæ non est, quicquid habuerit alienum est, vt nec gloriari possit de bonis, nec reus constitui de malis.

K

41 Nam non est dubium credentibus, nô datum esse spiritum, nisi postquam deuicta morte clarificatus est dominus. Ante ascensionem enim dominus formam discipulis dedit quomodo accipere deberent baptizati spiritum sanctum, quod nunc Episcopis custoditur. Trium ergo officiorum formæ doni spiritus sancti in Apostolos datæ sunt. Prima est quæ generalis est, quæ in Pentecosten data est, non solum in Apostolos verumetiam in omnes decidit spiritussanctus credentes, vt loquerentur magnalia dei linguis diuersis vnius gentis homines. Secunda forma specialis est, Non enim pertinet ad omnes credentes, sed ad Episcopos tantum vt baptizatis per manus impositionem dent spiritumsanctum: quæ inter Episcopos potest dici generalis. Tertia forma est, quæ solis Apostolis est concessa in signis ac miraculis faciendis ad fidei incrementum. Semina.n. sunt fidei virtutes per Apostolos factæ. Itaq; per ordinem officiorum spiritussanctus Apostolis datus est, vt primum decideret in eos sicut in cæteros credentes in Pentecosten. Deinde quasi primi sacerdotes aut Episcopi, manus imponentes credentibus darent spiritumsanctum. Nam prodigia vt fierent per Apostolos, temporis gratia est non personarum: sed beatificati sunt,

L quia tempus eos inuenit quo dominus donum suum effudit super terram, vt potestatem acciperent, ad exemplum credentium, per spiritumsanctum faciendarum virtutum. Vt aut præsente domino dæmonia pellerent, & virtutes cæteras facerent, Apostolis potestas data est, vt sine inuocatione nominis imperarent dæmoniis aut cæteris ægrorum passionibus, & salutis prosequeretur effectus. Hac.s. rationis potestate, qua vsi sunt Prophetæ, Helias, Hæliseus, in virtutibus faciendis. Deniq; dicit saluator discipulis suis, Amen amen dico vobis, Si quid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis, vsque modo

Ioan.16. non petistis in nomine meo: petite & accipietis. Quoniam ergo sine inuocatione nominis fecerunt virtutes Apostoli sicut supra memoraui, non tamen omnino sine nominis potestate. Per id enim quod ab ipso missi erant et qui dæmonibus & passionis terrori erat, ipso metu fugabantur dæmonia & infirmitates curabantur. Itaq; nomen domini tacite operabatur. Deniq; Apostolus Petrus dicit Iudæis inter cætera, In nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos abnegastis & crucifixistis, hic astat sanus corâ vobis. Nec quidê aliud nomê datû est sub cœlo in quo oportet saluos fieri. Vnde & Apostolus,

M Qui proprio, inquit, filio suo non pepercit.

42 Nam patrem & filium vnius esse substantiæ, ipsa nominum ratio docet. Vt.n. mysterium quod ratio humana propter suam infirmitatem non capit, possit sciri, nomina sacris rebus apta sunt congrue, vt per hoc veritas patris & filij possit aliquatenus intelligi. Nihil enim sic Christum dominum de deo esse deum facit aduerti, quàm nomen hoc quod dicitur filius dei, & quia malignitas etiam ipsi nomini vim perfidia sua infert, vt aliter quàm ratio ipsa se habet, nominis ipsius causam interpretetur, addidit, verus filius: vt obstrueret os paruum, & mente peruersum. Deniq; nemo in hæresim ruit, nisi à nominum ratione discedens, simplices vero permanentes in ratione nominum catholicæ fidei adhæserunt. Ipsa enim simplicitas non aliter hoc aduertit imperturbata quàm traditû est. Accidente autem tergiuersatione dum se bene & simpliciter posita commouent quæstiones, non contenti credere quod sonant verba, indignum putantes si non sibi addant aut demant, de traditione præcipitantur. Solicitos enim se faciunt ne deus

A aliter debeat credi quàm tradidit, Ratio nominum patris & filij inducit ad ueritatem, vnitatis eorum. Nec enim potest discrepare alter ab altero, quorum imago vna sacris scripturis refertur: quod etiam ipse filius firmat, cum dicit, Qui me videt, videt & patrem. Ioan.14.

Si ergo vnum ex ijs videt, ambos videt, sine dubio pater & filius vná habent imaginê, quæ non esset vna, nisi substantiui essent pater & filius: quod quidem nô est ambiguû circa notitiam humanâ. De vero enim filio quid aliud poterit iudicari, quàm vt vnitas eorû ipsa nominû proprietate nascêtis & generantis firmetur? Quis.n. aliud generet quàm ipse est? Si.n. filius tantum diceretur, & non adijceretur ad intellectum quia verus est, testâte istud Apostolo Ioâne, qui ait, Ioan.15.

Sumus in vero filio Iesu Christo, qui est verus deus & vita æterna. Et Apostolo Paulo similiter prædicante, Qui proprio, inquit, filio suo

Vide supra in quæstionib. noui te. q. 97. versiculo. Nam non est dubiû, post uetera sequuntur hic.

Fragmentum quæstionis 97. ex nouo test. à versicu. Vnde et apostolus, ex usque ad finé usq; sic sequitur.

suo non pepercit: posset de nudo nomine fi
lij dubitari. Ná cú addat verú húc esse filiú
dei, quid est, qd ab hac voce & sensus rece-
dant, ipsi sibi propria impietate? Configunt
.n. sibi & persuasione quadam opinionis p-
uersæ aliud debere credi asserunt, quàm ra-
B tio fidei continet, quasi plus dent deo q̃ ip-
se de se voluit credi. Si.n. adiectum non fuis
set, vere, posset dubitari. Diceretur enim si-
milis esse patri propter hoc quod ait, Qui
me videt, videt & patrem: vt sicut lac & gy
psum quãtum ad coloré pertinet simile est,
quantum ad naturam, longe dissimile. Sit
& id quod dictú est, Qui me videt, videt &
patrem: posit videri. Sed quia veri filij dei
verba sunt, non debet aliud ad intellectum
admitti, q̃ vt ideo hoc videatur dixisse, quia
vnum sunt natura pater & filius, hoc est, in
Mat. 19. nullo discrepare alterum ab altero. Nam si
saluator de viro & muliere propterea quòd
vna amborum substantia est, ait, Iam enim
non sunt duo, in una carne, quantomagis
pater & filius non sunt duo dicendi iuxta
substantiam? Ne autem scissi, vel diuisa
aut certe dispares, dissimilis eorum substan-
tia dinoscatur. denique Paulus Apostolus vni
tatem substantiæ eorum firmans dicit, Qui
non rapiná arbitratus est esse se paré deo.
Parilitas ergo vnde erit hæc nisi de vnitate
substantię? Hinc ambo vnius sunt imaginis.
Si ergo Apostolus ait, Non rapiná arbitra-
tus est esse se parem deo, verú se dei filiú de
monstrauit. Deo enim par esse non poterat,
C nisi esset de ipso. Pares enim ij sunt qui aut
ambo veri sunt, aut ambo falsi. Nec.n. parili
tatem recipit, cœptum & æternú, aut vnita-
tem. Vnum.n. se esse dicendo Christus cum
patre, paré se deó fecit. Non solum.n. inquit
Ioan. 5. soluebat sabbatum, sed & patrem proprium
deum sibi dicebat, æqualem se faciens deo:
hoc est patri. Nonne manifestum est æqua-
litatem hanc de proprietate natiuitatis dei
scédere? Proprium .n. se.i. verum dicens dei
filium æqualem se faciebat deo. hoc est vn-
Ioã. 14. de dicit, Qui me videt, videt & patrem: per
Ioan. 5. id quod cõsubstantiui sunt, qui vnú videt,
ambos videt. Sicut enim habet pater vitã in
semetipso, ita & dedit filio habere vitã: hoc
est, æqualem sibi pater genuit filium, & om
nia quæ patris sunt, filij sunt: & quæ sunt fi-
lij, patris sunt; & nemo potest quicquam ra
pere de manu patris, neque de manu filij.
Et subiecit, Ego & pater vnum sumus. Et,
verba, inquit, q̃ loquor vobis, a meipso non

loquor: pater autem manens in me ipse lo-
quitur, & opera quæ facio ipse facit, credite
mihi quòd ego in patre & pater in me: alio-
quin propter opera ipsa credite. Quia.n. ge-
neratio non a semetipsa est, sed ab eo qui ge
nuit, idcirco quicquid facit, factum dicit pa-
tris sui. Hæc omnia illud firmet, quia ideo D
verus dicitur filius dei Christus, vt de ipso
natus credatur. Cum saluatorem natum 43
fiteamur, quid est vt Apostolus factum Rom. 1.
eú dicat ex semine Dauid, cú aliud sit fieri,
aliud nasci? Quanquã hoc loco posit fa-
ctura natiuitatis intelligi. Factura enim à
generatione distat quidem. Sed in alijs cau-
sis non nisi carnis & corporis vertitur ra-
tio; Apostolus tamé nó sine causa taliter ver
bis locutus est, quia & in alio loco, Factum, Gal. 4.
inquit, ex muliere. Aliquid ergo significauit
hoc dicto. Quoniam.n. sine humano semi-
ne concreta caró domini est in vtero virgi-
nis, & corpus effecta; sed effectu & virtute
sancti spiritus: ideo sic locutus est Apósto-
lus. Aliud est.n. semine admixto sanguinem
coagulare, & generare, & aliud non permix
tione, sed virtute procreare. Ideo factú po-
tius dixit q̃ genitum. Si ex semine Dauid 44
Christus dei factus est filius secundum car- 2. Ti. 2.
nem: hoc est natus iam filius dei est in vtro- Matt. 3.
que, quia sanctificatus natus est: quó ergo Psal. 2.
postquá baptizatus est, dictum ei a deo est, Hebr. 5.
Tu es filius meus, ego hodie genui te?
Christus filius dei secundum spiritum ex
æterno est, iuxta carnem dei filius ex semi-
ne Dauid est ex natiuitate. Non per baptis-
mum factus, quia de spiritu sancto natus pu E
rificatum corpus habuit. In baptismo au-
tem ideo audit, filius meus es tu, ego ho-
die genui te: vt ostenderet per mysterium
baptismatis filios dei fieri. Denique spiritu
descendente & manente in se audit hæc ver
ba, quia ante acceptum spiritum sanctum
non sunt filij dei. Audit ergo non sibi, sed
nobis, vt in illo disceremus quomodo filij
dei esse possemus. Non enim sibi baptiza-
tus est, sed nob. [illegible] quomodo alia [illegible] do
minus [illegible] hæc [illegible]
[illegible] vos [illegible] & hoc [illegible]
[illegible] 45
tam à Moyse .& [illegible], & [illegible] bo- [illegible]
nam, & [illegible] Rom. 4.
enim [illegible]
præuaricatio. Ipsa dicta [illegible] ferens, [illegible]
tibi debueras face[illegible]. Nam [illegible] dubi[illegible] fa
cere quæstiones, vt vnius dicta, & q[illegible]

fas non est reprehendere, pugnantia & inimica quærantur. Si.n. Apostolus legem sanctam & iustam & bonam & spiritalem vocat, vir omni laude præcipuus, & vndiq; veritate munitus: sufficeret hoc ad fidem, & de hoc quod videtur in verbis contrarium, sine obstinatione & inuidentia quærendum erat. Propositio.n. hæc impunitatem peccādi vult. Nā Apostolus vtique cum legem fidei pro temporis merito & gratia præferret apud Romanos, qui sub fide Christi in legē fuerant inducti. In legē dico, non eam quæ naturalis est. Nā vtiq; in legē erant Romani quā de Athenis decē viri missi, & post alij duo attulerunt quæ in duabus tabulis scripta est, quæ in Capitolio obrutæ sunt, sed eam quæ factorum appellatur, vt circuncidereñt, sabbatum obseruarent, neomenias, discernerent escas, circa mundāda vasa essent soliciti, & cætera quæ continentur in lege huiusmodi. Hāc ergo legē dicit iram operari, propterea.n. ira to deo addita sunt hæc vt oneri essent perfidiæ Iudæorū. De tantis.n. necesse esse vt ali quis prætereat. Vnde Apostolus Petrus.

Act.15. Quid, inquit, imponitis iugum super ceruicem fratrū, quod neq; patres nostri neque nos potuimus portare? Deniq; dicit deus per

Ieze.20. Prophetā, Dedi illis præcepta nō bona. Post enim offensiones multas & tentationes in deū & contumelias factas Moysi & detractiones de deo hæc data sunt, quæ obseruarent, vt premeret dura ceruix eorū, & quocunq; se conuerterent, legem haberent, vt nullum eis esset refrigeriū. Vt ergo ab hac illos lege tolleret Apostolus, ait. Non est lex nec præuaricatio: vt securi per compendiū possint deo seruire spiritaliter, qa, inqt, legem Iudæorū seruātes, necesse est vt præuaricetis. Tanta.n. sunt præcepta, quæ implere impossibile est. Nā quō de ista lege diceret, quæ naturalis est? Nā Moyses ideo scripsit, vt authoritatem illius firmaret, non qa ante non erat, cum legamus vindicatum esse ante Moysen, Sed vt exponeret Romanis

Ro.13. non debere viuere iam sub lege, quos sub lege agere expediebat. Nec aliter enim posset seruari iustitia. Denique dicit ad eos. Vis non timere ptātem, bonum fac. Et, Qui cōtemnunt, ipsi sibi damnationē acquirūt. Spiritalē ergo hanc legē dicit, quam & sanctā, & iustam, & bonam ostendit. Hæc est quam naturalem diximus, quæ prohibet peccare. Duæ (st. i. bona [illegible] æ huic addita lege fidei perfectū hominē facit. Nam quia communi nomine nūcupatur lex hæc quā naturalem dixi, & illa quæ factorū lex dicitur cōtra legem loqui videtur Apostolus. Sed ne hanc inanire videretur, sine qua vita hæc guber-

Rom.7. nari non potest, dicit, Scimus quia lex spiritalis est, vt illā quā inanit, lex sabbati & circuncisionis & escarum, & neomeniarū sciretur. Illa.n. idcirco spiritalis dicitur, quia omnia punit peccata. Qua rōne sapiētia carnis inimica est deo. Vel quæ est ipsa sapientia quæ legi dei non est subiecta. Nō discrepat sensu quæstio hæc à superiore. Nam carnem dicendo quid significet, declaratum est. Vnde quæ sit eius sapientia facilē possit dignosci, Diximus ergo elemēta omnia carnē appellari .i. visibilium substātias, quorū ratio talis est, vt nihil æstiment posse fieri sine commixtione spiritali & simplici, potentiæ rationem horrentis ad fatuam iudicantes. Hi enim qui de spiritalibus diffidētes, carnalia sequuntur, nihil aliud sapiunt nec putant verum quā ratio continet elementorum, vt neq; virginem peperisse, neq; carnis credant resurrectionem, quia hoc ratio carnis, idest elemētorum, nō recipit. Omnia.n. quæ gignuntur in tēpore, permixtione operāte generantur: & emortua & resoluta corpora non posse rursus reddi ad vitam, quia vnumquodq; elementum permixtione discreta reuertitur in propriam naturam. His modis inflati, negant futurum vel factū qđ credimus, Ac per hoc assueratio illorū inimica est deo, dum stultum & inane putat quod fecit & facturum se promisit deus.

Apostolus dicit de principibus & potestatibus huius sæculi, Quòd si cognouissent, nūquam dominum maiestatis crucifixissent. Econtra Marcus Euangelista de dæmonibus ait, Sciebant enim ipsum esse. Si dæmones sciebant, quō potestates ignorabant? Quibusdam videtur principes & potestates huius sæculi Iudæorum maiores & principes dixisse, qui iuxta Petri Apostoli dicta, ignorauerunt quid mali fecerunt Ait enim, Scio fratres quia per ignorantiam gessistis hoc malum sicut & principes vestri. Iudæorum principes hi fuerunt non tamen huius sæculi principes dici potuerunt: quippe cum in potestate redacti fuerant Romanorum, profitentes se nō habere regē nisi Cæsarē. Hi autem sunt principes isti, quos alio loco significat Apostolus, dicens. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, sed aduersus huius mundi principes, & tenebrarum harum

Marginalia (right column): H; 46 Vide infra. nu. 61.; Quō liberi &c.; Rom.8.; I; 47 1.Co.2.; Marc.1.; Supra in q. noui testamē. nu.66.; Acto.3.

harum rectores. Si ergo hi sunt principes
qui nescientes dominum maiestatis Chri-
stum esse, crucifixerunt, quô à dæmonibus
potuit sciri? Non illum aliter scierunt dæ-
K mones q̃ sciebāt principes huius seculi. Scie-
bant enim ipsum esse qui promissus erat in
lege per signa prophetiæ, non tū mysteriū
eius, quo filius dei erat ex æterno, sciebant,
48 neq; sacramentum incarnationis. Quē
spiritum Apostolus saluandum asseris, cum
1.Co.5. dicit, Tradidi huiusmodi hominem Satanæ
in interitum carnis &c. Interitus carnis
est cum quis voluptatis & desiderijs carna-
libus deditus, gehennam sibi procurat. In-
teritum enim ex opere carnis acquirit. Ex
his enim totus fit carnalis, quia sicut secun-
dum legem viuens totus homo spiritalis ef-
ficitur, vt etiam caro hoc dicatur quod ani-
ma, ita si sc̃dm desideriū mundi & volupta-
tes libidinū viuat, totus homo fit caro, pfi-
ciens in interitum carnis. i. vt sicut caro p-
pterea q̃ fluxa & corruptibilis & mortalis
est, & amissa anima deformatur, caruit figu-
ra, defluit in interitum, interit enim cum vi-
gorē omniū mēbrorū amittit, sic & anima
de tali corpore deformata est in eius vigo-
re, despecta erat in pœna cum carne in quā
se vitijs maculauit, vt nullus profectus sit
carni per animā, sed interitū habeat anima
per carnē; quia non corpus gubernauit spi-
ritaliter, cum regina data sit carni, sed ipsa
L ducit opera carnalia. Talem igitur hominē
cum Ecclesia abijcit, spiritum habet saluū,
sanctum. s. qui Ecclesiæ curator est, quia si
passi fuerint talem inter se habere, quē vxo-
rem patris habentem non potuit lege im-
posita pellere, contaminat omnes, & sanctus
spiritus recedit, & Ecclesia, quia fuit polli-
citus ante, habebit saluum spiritum Eccle-
siæ. Quod. n. amittitur non est saluum, &
in die domini nudi ab spiritu inuenti, inter
filios dei computari non poterunt. Spiritus
etenim testimonium perhibet quòd sumus
filij dei. hæc Apostolus ad plebem loquitur,
quia adhuc Episcopi ecclesijs non erāt locis
omnibus ordinati. Ideo plebem iubet facere
quod facturus esset si illi creatus fuisset
Eps, vt conspirantes in vnum eijcerent il-
lum de cœtu suo ne consentire viderentur operibus eius quia qui non arguit eum
quem potest, sed recipit quasi non erran-
tem, delinquendi illi fomitem præstat, qua
causa contaminatur, & ipse fugans à se ip-
sum factum. Ad Thessalonicenses nanque
simili modo inter cætera dicit, integer spūs
vester & anima & corpus sine querela in 1.Th.5.
aduentu domini nostri seruetur. Ipse sensus
est, hoc est enim saluum esse quod integrū.
Nam dicit rex ad Danielē, Salvane sunt si-
gna? Et Daniel respondit, Salua rex. i. inte- Dan.14.
gra, vt nobis sit integer spiritus, cum nō nos M
deserit. Quos enim spiritus deserit, iam non
erunt integri in causa regenerationis, quia
nō habent eū per quē filij dei vocabuntur.
Nec hoc est contrariū, si spiritumsanctum
dicamus, nobis peccantibus nos deserere &
integrum non esse. Tunc enim integer non
est, quia datur nobis vt dux & rector noster
sit, quasi caput nostrū, & nos velut membra
eius. Cum autē aduersum aliquid facimus,
non ille nos, sed nos illum videmur desere-
re, & tunc ille videtur integer non esse, cum
nos amittit. Hoc enim verum ac manifestū
est, quia non ille se à nobis auertit, sed nos
ab illo cum peccamus. Et ad Colossenses in-
ter cætera ait, Ex quo omne corpus submi-
nistratum & productum crescit in cremētū Colo.2.
domini. Quod iuxta sonum verborū si acci-
piam, non conuenit. Nec. n. deus aliquid de
nostro hēt, vt crementū faciat per nos: Sed
nos dū reuertimur ad authorē vitæ nostræ
& confitemur illum, acquirens nos ad sa-
lutē crementū fecit in nobis diuinitas, ideo
in eis qui recedunt, detrimentū est. Hoc est
ergo integrū non esse, qđ est & detrimentū A
facere. Cum multa peccata in corpus 49
admitti videantur, Omnis enim qui sibi
ex quacunque parte corporis vim intule-
rit, in corpus vtique suum peccat, Est e-
nim qui se abscidit, est qui laqueo vitam fi-
nit, est qui ferrum in se iniecit: quare A- 1.Cor.6.
postolus, omne, inquit, peccatum quod-
cunque fecerit homo, extra corpus est, qui
autem fornicatur, in corpus suum peccat?

Imperitum putas fuisse Apostolum? aut
vim dicti explanari desideras? Nam Apo-
stolus corpus dicēs, nō singularē hominem
significauit, sed simul cōphēdit & fœminā,
q̃a portio viri est mulier, Nā omnia supra-
dicta facinora q̃ violēter in se vnusq̄sq; ad-
mittit, nō totum maculāt corpus, singularis
enim peccat, ac p hoc solus fiet reus. In for-
nicatione aūt totū polluitur corpus, q̃a cō-
sensus cōtaminationis & virum tenet & fœ-
minā, ideo graue delictū esse fornicationē.
Pessime. n. peccatur cum quis facinori suo
socium quærit ad perditionē. Si. n. vt bene
viuens etiam pro eo præmiū accipiet, quē

tis: non pertinet ad baptismum, quia ba-
Supra i ptismum nostrū scimus esse spiritale, quan-
q.noui uis per aquam celebretur. Sed ratio illic ver
testa. titur cœlestis, Nec.n.aqua purificat, sed in-
nu.59. uisibiliter & incōprehensibiliter deus. Per-
tinet vero ad imitationem dati exempli, id
ē, ad id quod dixit, Spiritus vbi vult spirat,
& vocem eius audis, sed nescis vnde veniat,
vel quo eat. Per hoc.n.exemplum ad fidem
Nicodemum voluit informare, vt crederet
renasci hominē per aquam & spiritum, non
tamen posse capi quō fiat: fit enim spiritali-
ter. Sicut enim spiritus, hoc est venti vocem
audis, quæ est sonus, sed nescis vnde veniat,
vel quo eat: sic & eum qui renascitur, quō
immutetur nescis, tamen quia fit sentis, q
immutationē ipsam sentis. Si enim ventus,
vbi vult spirat, quanto magis spiritus qui
de deo est, quem vult sanctificat? Ideo autē
B dixit, Vbi vult spirat: quia omnis creatura
quamuis sub lege agatur, proprio tamen di-
missa est arbitrio. Si quis autem spiritū istū,
spiritumsanctum putat intelligi, non stat:
quippe cum exempli causa spiritum illum
posuerit, per quem quod dixerat renasci p
aquam & spiritum hominē oportere, & à
Nicodemo non credebatur, suaderet. Nam
vtiq; aliud est exemplum, & aliud quod fir
matur exemplo. Si ergo in exēplum datus
est, non est spiritussanctus mundanus, qui
dicitur ventus. Volens enim rationem spiri
talem suadere, non credenti Nicodemo, exē
plum spiritus dedit, vt per ipsum ratio, &
operatio sancti spiritus crederetur. Spiritus
tamē sanctus scimus quia de cœlo venit, vt
se infundat credentibus, sicut factum legi-
Acto. 2. mus inter initia Apostolis, & sonum tunc
vocem appellatam. Ita enim dictum est, Et
subito factus est de cœlo sonus tāquam ad-
uenientis spiritus ualidi: hunc sonum in sub
iectis vocem appellat. Exemplo enim spiri-
tus, id est, venti, spiritussancti opera osten-
dit, vt dictum saluatoris maneret. Quid
enim aliud est cum dicit, Et factus est de cœ
lo sonus tanquam aduenientis spiritus vali-
C di? Sic vtique dixit spiritumsanctum descē
disse & sonuisse sicut ventus validus. Hūc
ergo spiritum ad exemplum dedit. Denique
ait, Sic est omnis qui renascitur, & hic vnde
16 veniat nescimus. Spiritus autem sanctus de
Mat.15. cœlo uenit. Quid est vt saluator mulieri
Luc. 7. alienigenæ, id est, Chananææ inter initia mi
sericordiam denegaret, cum & Centurioni
alienigenæ, & leproso quem ipse Iesus alie-
nigenam dixit, beneficium impertiendæ sa-
lutis non negauerit? Dignum factum sal-
uatoris ipsa causa designat. Absurdum enim
erat & ad iniuriam promissionis patrū p-
ficiebat, si mulier quæ Iudæorum deū non
confessa fuerat acciperet beneficium promis-
sum genti confitenti Deum inter initium:
ideo negatum est illi. At vbi autem cernit se
flexa saluatoris verbis fidem non negauit,
sed confessa est Iudæos credentes esse filios.
gētes autem canes, vel seruos, per quod iun-
xit se fidei dominicæ, quia serui dominum
indicant: & dominus non est sine seruis.
Vnitas facta est subiecti, & subijcientis.
Hinc est vnde meruit consequi quod pre-
cata est. Centurio autem qui beneficium a
saluatore accepit, olim se dei rebus infece-
rat. Denique dicunt maiores Iudæorum ad
dominum, Dignus est vt præstes illi. Dili- D
git enim gentem nostram, & synagogam ip
se ædificauit nobis. Leprosum vero alieni
genam dixit dominus, non fide, sed natione:
Erat enim Samaritanus, quos constat ex
origine esse Babyloniorum. Et hic tamen
non sine confessione consecutus est benefi-
cium: quia dictum erat discipulis à domino,
In uiam gentium ne abieritis, & in ciuita- Mat.10.
tem Samaritanorum ne introieritis, sed ite
potius ad oues, q perierunt domus Israel.
Hoc est, vt non prius prædicaretur Samari-
tanis & Gentibus quàm Iudæis, quorū fue
rat promissio hæc. At vbi ergo Iudæi cœ-
perunt repudiari fidem Christi, tunc & Sa
maritanæ se obtulit saluator, & post cru-
cem Centurioni Cornelio, Chananææ
autem requisitus suscepit eam, quia non
erat adhuc tempus vt offerretur illis salus.
Quomodo probatur quod dixit salua- 17
tor, quia post tres dies, & post tres noctes Mat.22.
à mortuis resurgeret: cum vtique cœna pu Sup. i q.
ra passus illucescente die dominico, cum ad- noui te-
huc tenebræ essent, resurrexit? Vnde nu- sta.nu.
merus dierum, & noctium non conuenis- 64.
se videtur. Præscius saluator omnium
quæ in se futura erant: hæc protestatus est, E
certus ad hoc se à Iudæis comprehendi vt
occideretur, se quoque impietati illorum
non repugnaturum, cum posset vtique eos
illudere. Quippe cum propterea iam deten
tus, aurem serui principis sacerdotum, quā
producto gladio absciderat Petrus Apo-
stolus, reddidit se ostenderet non infirmi-
tate humiliatum, sed prouidentia quadam
voluntati illorum cessisse ad tempus, vt
per

per hoc regnum inferni destrueret. Improuidus.n.diabolus sensibus se Iudæorum immiscuit, vt eos ad necem saluatoris incenderet, quasi sibi prodesset, si hic qui viam veritatis ostenderet, tolleretur de vita: nesciens futurum aduersum se. Cum.n.peccati causa de captiuitate hominis triumpharet, inuentus ipse reus per id quod Christum innocentẽ occidit, vt eum qui pctm nesciebat, inter peccatores teneret: & ita factum est, vt etiam illos quos iure in inferis tenebat amitteret. Igitur horum præscius saluator, noctẽ qua comprehẽsus est simul computauit. Omnis enim detentus, qui se iudicis manus nõ credit euadere, antequam feriatur, iam se mortuum dicit. Adde huic diem quo passus est & sequentem noctem. Adde & sabbatum & noctẽ quæ lucescit in diem dñicum cum ipso die dñico, & compleuisti mysterium

F verborum dñi. Nouissima.n.nocte cum adhuc tenebræ essent, & dies inciperet oriri, inter lucem & tenebras surrexit, vt & nox computetur & dies, quo possit numerus à saluatore prædictus integer inueniri. Quare

Mat.24. saluator orat & ait. Ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: cum tps persecutionis huius differri non possit, dicente Apostolo, Qui

1.Co.3. reuelabitur in suo tpe. Et in Actibus Apo-

Act.17. stolus inquit, definiens tpa & terminos habitationis eorum? Et cur hyeme fugam vel sabbato non expedire significat. Hyeme tuta fuga non est, frigora enim sunt, imbres assidui, ningit, gelat, flumina exeunt, ideoq; fugientibus pergraue est: latere enim in syluis non possunt, neq; in montibus, neq; in speluncis. Sabbato autem ciuitatem iuxta Iudæos exire non licet longius, nec autem ascẽdere, ac per hoc fugi sabbato non potest. Quomodo hæc tempora fugam tutam non faciunt, propter impedimenta supradicta, ita & fuga nostra tuta non erit, si nos obligatos impedimentis carnalibus inuenerit prædicta persecutio. Detinent.n.homines quasi compedes desideria secularia, id est, facultates mundanæ, ne edicta diaboli possint effu-

G gere. Ideo ergo orandum est, ne tẽpore quo fugiendum est, hyemis & sabbati in nobis ratio inueniatur, sed vt liberos nos ab his impedimentis dei præstat auxilium vt non sit quod nos desiderio sui captos, mancipet mundo. Quoniam ergo de nouissima persecutione loquebatur Saluator, quæ futura est ab Antichristo, ideo hyemem posuit, qui nouissimum tempus est: & sabbatum similiter, quia postremus dies est, vt sicut his temporibus aspera & difficilis fuga est, ita significaret illo tempore tam graues futuras persecutiones & pressuras, vt vix aliquis eas possit effugere. Saluator cum se passurum Mat.26.

diceret, & post tertium diem resurrecturũ: & 28.

adiecit. Et postquã resurrexero, præcedam Mar.14.

vos in Galilæam: ibi me videbitis. Et ange- & 16.

lus mulieribus similiter: cum tamen inueniatur à mulieribus & à discipulis suis in Hierusalem. Verba saluatoris retractare infidelis est, sed te video non de verbis saluatoris dubitare, sed sensum requirere, quare cum in Hierosolymis post passionem suã visus sit, dixit se in Galilæam ab his videri, in Hierosolyma visus est: sed particulatim ad recreandos animos discipulorum, in Galilæa viso ab omnibus simul. Ergo qui in Hierusalem visuri illum erant per partes: in Galilæam illis constituit vt simul omni- H

bus appareret & ad ordinandam disciplinã daret præcepta. Tres Euangelistæ sexta 20

hora crucifixum dicũt saluatorem, Marcus Mat.27.

vero Euangelista tertia hora dicit crucifi- Luc.23.

xum. Sed quidam strenui industria sua ter- Ioã.19.

tia hora simul sententiam datam dicunt, ac Mar.15.

per hoc tertia hora crucifixum. Data.n.quis Supra in

sententia iam mortuus habetur. Sed constat.q.noui

post quintam horam in sextã Pilatũ sedisse resta.nu.

pro tribunali; & sic sententiam dedisse, sicut 63.

Ioannes ostendit. Obscuris vera inuoluere non est bonum. Nam tres Euangelistas verũ dixisse ipsa concordia obtestatur. Marcum aũt sensum, nescio quem, occultum voluisse prodere, res ipsa declarat. Nec.n.falli posset, q authorum exempla secutus, ea quæ scripsit magna deuotione & industria didicit. Quid ergo ex hoc dicto prodere voluit, solerti vigilantia inuestigandum est. Nec.n. ociose à tribus Euangelistis discordare se passus in verbis est. Animaduertamus ne verum dicant, qui sententiam datam tertia hora dixerunt, ac per hoc tertia hora crucifixum saluatorem, quanuis illud probare nõ valuerunt. Sensum.n.forte sciunt, sed quare nus defendatur, ignorãt. Ideoq; Pilati per- I

sona interim sequestrata videamus. Vnde sententia data in saluatorem, accepit exordium, & tunc apparebit an possit verum videri quod dicimus. Constat itaq; principes Iudæorum præmonuisse Iudæos vt Barrabam latronem peterent sibi in die festo dimitti, Iesum vero crucifigere debere. Contra quod Pilatus cum diu resisteret, volens

dimittere saluatorem, frequenter intrans &
exiens ad Iudæos, dicebat nullam se in eo
causam mortis videre. Illi aūt insistentes di-
cebant, crucifigatur. Hinc moræ ortæ sunt,
& cum illuditur à militibus & producitur,
& veste purpurea induitur, & fit ei corona
de spinis, & adoratur, & cōspuitur, & flagel-
latur, & palmis verberat, ꝓpterea sexta ho-
ra in crucem positus est. Ad Pilatum autem
adductus est, tunc exiuit ad eos Pilatus fo-
ras, qm̄ ipsi non introierunt prætorium &
allocutus est eos, & audiuit falsas accusatio-
nes eorum, & misit illum ad Herodē, & re-
gressus est, & iterū interrogauit Iesum, & ip
se econtra rn̄dit ei, & postea iterum exiuit
ad Iudæos & collocutus dicebat, Nullā cau
sam mortis esse in saluatore. Interea peruē-
K tum est ad horam tertiam per has moras.
De con- Tunc Iudæi volenti Pilato dimittere eum
sensu E- dixerunt, Crucifigatur. Contra quos Pila-
uangeli- tus diu resistens, cum non potuisset obtine-
starum. re, tradidit Iesum sententiæ illorum hora se
Li.3.c.13 rè sexta. Sic.n. scriptum est, Tunc tradidit
eum voluntatibus illorum. Ideoq; dictum
est recte sententiā tertia hora datā, quia non
à Pilato data est, sed à Iudæis. Pilatus autē
inuitus consensisse videtur: ꝓpter inuidiam
.n. maxime dicentium, Si hunc dimittis non
es amicus Cæsaris. Quid ergo Marcus vo-
lēs purgare, hoc sec[illegible], videamus. Ostē-
dere voluit saluatorem non iudicis sentētia
occisum, quia difficile qui iudicis sententiā
21 excipit, non iuste occisus videtur. Si ideo
Marci.1 saluator baptizatus est vt exēplo esset, qua
Luc.4. re circuncisus cæteros prohibuit circūcidi?
Sup. i q. Circuncisio vsque ad Christum indulta
no.testa. est, Abraham aūt circuncisionem in Chri-
nu.50. sto promisso accepit, vt tādiu circūcisio cur
reret, quandiu Christus nasceretur promis-
sus Abrahæ, qui omnes gentes iustificaret
per fidem, sicut fuerat iustificatus Abrahā.
Ideo debuit circuncidi, vt ipse probaretur
esse qui promissus Abrahæ esset: ita vt de
L cætero circuncisio cessaret impleta promis-
sione. Baptismum autem non debuit cessa-
re, quia forma renascibilitatis est à Christo
cœpta, non prius data, & vsque ad Christū
consummata. Sed à tēpore Christi incipiēs
& cursum suum tenens vsque ad consum-
22 mationem mundi. Iudæis accusantibus
Ma... 2. discipulos eò quòd facerent contra legem,
Supra in sabbatis spicas vellendo, saluator exemplum
q. noui te protulit Dauid, dicens: Nescitis quid fece-
sta.nu.61 rit Dauid cum esuriret, quomō accepit pa-
nes propositionis & mādu cauit, & dedit his
qui secum erant, quod non licebat nisi solis
sacerdotibus? Quod exemplum non excu-
sare videtur discipulos, Sed possunt tam hi
quàm Dauid præuaricatores videri. No-
luit saluator de tēpore impleti sabbati præ-
iudicare Iudæos. Aperte.n. audire quod ve-
rum est non illos dignos iudicauit, vtpote
infideles: Sed de eo illos voluit conuincere,
quod sibi præsumebant .i. de tempore quo
adhuc sabbatum robur suum tenere videba
tur, cum accusarent discipulos cur sabbatis
spicas vellerent, & confricantes manibus
manducarent, & iam sabbati seruandi tem-
pus esset impletum. Prætermisso hoc, osten-
dit illis etiam tunc quādo sabbati adhuc lex
manebat, necessitatis causa sabbatum fuisse M
violatum. Quod enim non licebat, fecit Da
uid: Et quod prohibuerat fecit Iesus Naue,
quando muros Hiericho septem diebus ar-
matos iussit circumire, Et quod interdictū
erat Machabæi gesserunt, sabbatis se defen-
dentes: Et in templo, inquit, sacerdotes sab-
batum violant, & sine crimine sunt. Per
hæc ergo ostendit, maleuolentia magis q̄
errore accusari discipulos à Iudæis. Quan-
do hæc omnia scientes à volentibus sabba-
tis gesta, & à sanctis quidem, accusabant in-
nocentes. Sic enim mandatum est sabbatū
custodire, vt si necessitas tamen esset, reus
non fieret qui sabbatum violasset. Ideo sab-
batis circuncidi nō est prohibitum, quia ne-
cessitas erat vt fieret. Vnde & discipuli esu-
rientes spicas vellebant, quod nō licebat se-
cundum præteritum tempus, sed necessita-
te famis factum est licitum, sicut & Dauid
fecit, quod non licebat cum esuriret, & sciēs
famem hoc excusare. Talis hæc causa est,
qualis hodie in ieiunijs legitimis. Nunquid
si quis æger ieiunium corruperit, reus con-
stituitur? Non utique, quia non est peccatū. A
Hoc enim aliquando, licet, sicut sabatū apud
ueteres. Quod.n. semper non licet, non ha-
bet excusationem necessitatis. Cur salua- 23
tor discipulos suos filios tonitrui appellauit, Marc. 3.
qui plus magis videantur filij dei dici. Toni
trua.n. dicuntur collisione nubium fieri.
Quoniam tonitrua terrorem incutiūt, hac
causa filios tōitrui discipulos appellauit, qua
si eius filij qui timendus sit. Quanuis.n to-
nitrua collisione nubium fiant, uoluntate
tamen dei fiunt & sunt terribilia. Quid est 24
vt secundum Marci euangelistæ relationē, Marc 7
Christi non sit impleta uoluntas, Intrans.n.
inquit,

inquit, in domum voluit neminem scire, & non potuit latere. Si ergo voluit latere & nō potuit, infirmata voluntas eius est. Hoc quod per compendium propositum est, vt plus sensum posset occulere in finibus factū legitur Tyri, quia cum Saluator peruenisset in fines Tyri, intrauit in domum: Et quia non adhuc gentibus prędicare oportebat, iussit neminem alicui nunciare aduentum suū: hoc est, neminem voluit scire: & subauditur, à suis noluit nunciari alicui q̄ erat in domo. Requiri autem se voluit, quia tempus offerendi gentibus gratiā nō erat. Denique veniens mulier, comperto ab alijs qui viderant illum intrasse in domum, orabat expelli dæmonium à filia sua. Saluator

B autem sciens non esse tempus dandi vltro gratiam gentibus, ait, Sine nati prius saturentur. Non enim licet accipere panem filiorum & mittere canibus. Tunc mulier consensit Saluatoris verbis, & accepit beneficium quod volebat. Consentiendo enim iunxit se deo Iudæorum. Hac ergo causa noluit per suos sciri quòd esset in domo: & ita

25 factum est vt voluit. In euangelio legi-

Luc. 1. mus, angelum dicere ad Mariam matrem

Dan. 6. domini, quòd regni eius, idest Christi non

& 7. erit finis. Et Daniel eadem dicit: ait enim,

1. Co. 15 Tunc exurget regnum in æternum quod nunquam corrumpetur. Contra Apostolus de dño, Cum tradiderit, inquit, regnum deo & patri. Quō regnum æternum habebit, quod traditurus dicitur deo & patri? In causa patris & filij .i. dei & Christi, traditio non abolitio intelligitur. Considera.n. quō pa-

Mat. 11. ter tradiderit filio regnum, ipso hoc dño protestante, Omnia enim inquit, mihi tradita sunt à patre meo. Si pater ergo desijt habere cum tradidit, pōt & de Saluatore dici, q̄ cum tradidit amisit. Nam filius postquam traditum sibi à patre regnum dixit, patrem adhuc præferens ait, Hæc est autem vita

Ioā. 17. æterna vt cognoscant te solum & verum

C deum, & quem misisti Iesum Christum. Secundum hunc igitur sensum & filius non amittit regnum cum tradit, vt hæc vera sint, & angelus & Daniel non discrepare ab hoc sensu dicantur. Qui horum enim testimonium retractandum putat, perfidia plenus est. Sed nunc videamus manentes in hac fide, quid sit tradere filium patri regnū: hoc enim est quod inter cætera alio loco di-

1. Co. 15 cit Apostolus, Tunc & ipse subiectus erit ei qui subiecit ei omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Subiectio igitur hæc, ipsa est traditio regni. Itaq; hoc loco interpretatio videtur necessaria, vt & subiectus patri filius non negetur, & nihilominus æternum regnum habere dicatur, hoc est regnum filij, quia in nomine Iesu omnia genua flectūtur Phil. 2.

tunc cœlestia, terrestria, & inferna. Quod etiā firmat Petrus Apostolus dicens, Non Acto. 4.

est aliud nomen datū sub cœlo in quo oporteat saluum fieri. Et ipse dñs discipulis ait,

Vsq; modo nihil petistis in nomine meo, petite ego faciam. Sic regnat filius, cum omnia Ioā. 16.

in nomine eius saluantur, & dantur quę postulantur vsq; ad finem mundi. Postquā vero omnia Christum fuerint cōfessa, siue vi, D

siue voluntate, & substructa potentia eius cui restiterant, mysterium vnius dei cūctis manifestabitur, & omnis gratiarum actio referetur à patre ex quo sunt omnia, vt cessante prædicatione vnus deus sciatur in mysterio trinitatis. Cum.n. oēs potestates, omnes principatus & dominationes Christo genū flexerint, tunc filius manifestabit, non se esse à quo sunt omnia, sed filium eius & illū in se videri. Hæc est subiectio & regni traditio, Ostēdens.n. patrem esse à quo sunt omnia, subiecit se illi, eū de eo se dicit esse. Tāta enim maiestas & claritas in aduentu filij videbitur, vt omnes potentiæ & chori angelorū hunc singularem putent deum. Saluator autē cum se non illum esse dixerit, qui dicitur pater, sed filium eius, regnans tradit regnum patri. In hac re manifestata est & subiectio & regni traditio: quia cum & à patre se profitetur esse, quicquid habet patris confitetur esse, omnē summam referens ad eum. Saluator ait, Si quis non reliquerit 26

omnia sua, id est, domū, & agrum, & cætera, Luc. 14.

non potest meus discipulus esse. Et contra Marc. 15

Euangelista, Venit, inquit, Ioseph ab Ari- Luc. 23.

mathia homo diues, & qui ipse discipulus E

erat Iesu, expectans regnū dei. Quid est vt Euangelista profiteatur eū discipulum, quē saluator negauit. Nam & Zachæus diues erat, & Cornelius Centurio diues, & mulieres quæ illis ministrabant de facultatibus suis. Hunc sensum paucis absoluit Apostolus dicēs, Qui hñt, quasi non hñtes sint: & qui vtuntur hoc seculo, quasi non vtanř: & qui emunt, tanquā non possidētes. Qui ergo hæc sic habet, quasi nō habeat, reliquisse vř. Q̄ si.n. non præsumit de his, neq; se iactat, sed humiliter incedit, non tātum habitu, sed & mente, dispensatorem se harum & ministrum

ministrum intelligens, omnia sua reliquisse
videtur. Hoc.n.relinqui dicitur, quod à de-
27 siderio recedit, & gratiam non habet. Si
Luc. 16. lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem, qúo sal-
Luc. 9. uator ad sacerdotes mittit offerri munera
Vide su. pro emundatione? Hoc secutus est Apósto-
in.q.uo- lus Paulus, Cum.n.prædicaret, iã non opor
testa nu. tere circumcidi quenquã, ipse Timotheum
60. circumcidit, ꝓpter scandalum Iudæorũ. ma-
luit enim rem superfluam facere, q̃ imperi-
tis ex quibus aliqui possint saluari, scandalo
esse. Dñs aut propè similiter vt Iudæis qđ
de illo opinabantur auferret, Dicebant.n.
hunc inimicũ traditionis Iudaicæ, tunc ius-
F sit vt leprosus offerret munera pro emunda
tione sua sicut præceptum erat à Moyse: &
subiecit, In testimonium illis: vt hæc res te-
stis esset contra illos, qui ꝑ saluator nõ erat
legis inimicus. Factum itaq; est quod iam
cessare debuerat. Sed quia solent superflua
iam non nocere, Ideo factum est vt prodes-
set illis vtiq; qui male opinabantur, vt satis
sibi facerent, quia saluator nõ erat legis ini-
28 micus. Si lex & Prophetæ vsq; ad Ioannẽ,
Luc. 16. ex quo regnum cœlorũ prædicatũ est, ipse
est.n.inchoator nouæ ꝑdicationis, cur baptis
mum eius cessauit? Baptismũ Ioannis cœ
ptum non cessauit, sed additum est ei quod
deerat. Ioannes.n. tantum baptizauit, non
spũm sanctum credentibus dedit: sicut & ip
Matt. 3. se de saluatore dicit, Ego baptizo vos in a-
Marc. 1. qua in pœnitentiam, ipse autem vos baptiza
Luc. 14. bit in spiritu sancto. Non tñ datur spiritus-
sanctus vt purificati filij dicantur, hoc enim
saluatori reseruatum est, vtpote domino, vt
filij dei non fierent, nisi accepto à filio dei
spiritu sancto. Effectus ergo baptismi Ioá-
nis, quod tacite operabatur sine interroga-
G tione, non tamen sine saluatoris mentione
vt firmum esset quod agebat, trinitatis est
donum, quod dignatio saluatoris ostendit,
dans formam trium nominum, quæ à pri-
mordio sub vnius dei nomine vel persona
vnum opus & indifferens operata sunt. In-
terpretatio ergo accessit ad baptismũ Ioan-
nis cum significatione latentis dudum my-
sterij, accessit & amplius donum, vt bapti-
zati accepto spiritusancto sint filij dei. Am-
29 plificatum ergo est, non euacuatum. In
Ioan. 1. Euangelio Ioannis, Lex, ait, per Moysen da
Supra in ta est, grã autẽ & veritas per Iesum Christũ
q.no. facta est. Si ergo per Christum veritas facta
test. nu. est, ante nõ fuit: Si ante non fuit qúo à deo
76. data lex dicitur, in qua veritas non erat?

Videndum est quid sit, Lex per Moysen
data est. Per Moysen aũt lex data manifesta
habet præcepta, & quid illic non erit verũ,
Non occides, non fornicaberis, talia & cæte
ra sunt. Sed scripsit & historiã in qua vsque
ad aduentum saluatoris quę esset veritas ma
nifestata non erat. Cum ergo per Christũ
manifestatur, cuius persona dicat, faciamus;
& quæ sit q̃ faciat: & quis fuerit qui in rubo Exod. 3.
aut Patriarchis visus sit, & qui in petrá, cũ Gen. 17.
aquã ipse ꝑduxit, operatus sit, quia petra, 18. & 26.
inquit, erat Christus. Fit ergo veritas per Exo. 17.
Chrm, dum ea quæ in dubiũ veniebãt, quid 1. Co. 10
significẽt intelliguntur. Itaq; lex per Moy- H
sen data reos cõstituit peccatores, Gratia au
tẽ promissa in lege adueniẽs, donatis pecca-
tis pctõres morte priuauit. Ordo ergo fuit
primũ legẽ dare, postea vero misericordiá,
quæ tunc fit gratia, dum donat peccata. An-
te.n. promissio erat, quæ postea fit gratia.
Veniet.n. inquit, ex Sion qui eripiat & auer- Esa. 59.
tat impietatem ab Iacob. Hæc ꝓmissio per Scdm se-
Chrm, facta est gra, dum donat gratis pecca- ptuagin-
ta. Qúo aũt donaret peccata, si nõ prius le- ta.
gem daret, per quã reis factis venia largire-
tur? Nã non daret nisi qđ sibi debebatur.
Deberi aũt nõ poterat, nisi lex præcederet.
Sabbatũ certe lex est vel pars legis, qúo 30
ergo nõ euacuata lex est, dicente Euangeli-
sta, Non solum soluebat sabbatum, sed &
patrem suum dicebat deum? Soluit sane Ioan. 5.
sabbatum saluator, sed sine præiudicio dati
sabbati, cum.n. sabbati iam tempus cessaret,
Iudæi aũt sabbatum adhuc manere assere-
rent, saluator sabbatis operans, & infirmo
lectum suum sabbatis portare præcipiens,
secundum sensum Iudæorum sabbatum sol
uebat. Nam iuxta veri fidem tale est si dica I
tur quòd iam cessauerat, quale est si dicatur
de aliquo qui præfectus dicendus est, & iniu
riam passus fuerit, quia præfectura iniuriá
passa est. Non ergo sabbatum solutum est,
sed homines qui impudenter sabbati autho-
ritatem vendicabant, delusi sunt cum iam
sabbato successisset noua lex. Si arbitrio 31
proprio viuimus, cur saluator, Nemo, in- Ioan. 6.
quit, venit ad me, nisi pater qui misit me,
traxerit eum. Et non discordans ab his A-
postolus, Neq; volentis, inquit, neq; curren Rom. 9.
tis, sed miserentis est dei? His vtiq; perturba Supra in
ri videtur arbitrium liberæ voluntatis. Si q.no.
enim nemo vadit nisi tractus, non erit illius test. nu.
delictum qui non vadit, quia nõ est tractus. 79.
Et si non qui petit & currit accipit, sed cui

vult

vult dat deus, siue culpa erit & crimine qui
vult & non obtinet: & ad illum redundat
crimen qui petentem spernit. Nullo gene
re ex his arbitrij causa poterit turbari. Si
n. dicta ad causam referas qua dicta sunt,
scies hinc magis arbitrij liberi firmari sen-
tentiam. Cum.n. Iudæi studio maleuolētiæ
Luc. 4. suæ de saluatore dicerent, Nonne hic est fi-
lius Ioseph, cuius nos nouimus patrē? Quō
ergo hic dicit, quia de cœlo descendit? Ad
K hoc respondit Iesus, Nemo potest venire
ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.
Nunc videndum est quō trahit pater ipsius
saluatoris. Verbum sumatur, Dicit n. opera
quæ facio, pater facit: credite quia ego in pa
tre & pater in me. Si ergo in filio pater ope
Ioã. 14. ratur. Opera aūt sunt quæ inuitant ad fidē:
recte dixit, quia nemo venit ad me, nisi quē
pater traxerit. Trahit aūt, cum operatur per
filium. Nam qui sibi vult credi, quō tollit li
beri arbitrij voluntatem? Et qui incredulū
arguit, qua ratione trahit inuitum? Ad Iu-
dæos vtiq; hoc protulit, qui alium patrem il
lius, quàm qui est dicebant. Nemo.n. salua-
tori credit, nisi qui patrem illius dicit deū.
Apostolus quoq; non vt arbitriū pulsaret,
hæc locutus est quæ nunc præposita sunt: sed
vt ostenderet dei esse iustum iudicium, qui
falli non potest, in danda aut non danda mi
sericordia. Est enim qui postulat, & nō me-
retur accipere: Alius vero petit & meretur
accipere. Hoc.n. non solis verbis sed operi-
bus obsecratur: hic sola lingua, ille corde
Esa. 29. tribulato: talis enim potest impetrare. De-
niq; quid dictum in lege est? Plebs hæc la-
bijs me honorat, cor aūt illorum longe est
à me. Si ergo duo petant, vnus autem ex his
L accipiat, debet sciri hunc sic postulasse vt di-
gnus esset accipere: quia deus qui iustus est,
non dat nisi cui dandum sit. Vides ergo non
arbitrium negatum, sed firmatum. Nam si
vna mente, vna operatione, duos audieris
postulasse, & vnum ex his exauditum, alte-
rum despectum: recte & arbitrium non es-
se, & deum acceptorem personarum puta-
res. Quid est vt eum saluator omnes pe
verbo curasset, cæco tamen per lutum
32 de sputo factum oculos reformarit? Hoc
Ioan. 9. saluator ad confusionem illorum fecit, qui
creatorem accusant. Quū enim nō aliter vi-
tium corporis emendauit quàm cōditor fe-
cit, authorem operis huius commendauit.
Per id enim emendauit, quo erat conditū.
Omne.n. quod fit, si lapsum per id quod fue-
rat factum reformetur, rectum factum pro-
babitur. Si.n. saluator per hoc se deum testa-
tur, quia damna & vitia corporis emenda-
uit, quantomagis deus est qui ipsius corpo-
ris inuentor est? Quid est quòd saluator 33
ait, Ego sum ianua: qui ante me fuerunt, fu Ioã. 10.
res sunt & latrones: quod dictum videtur M
Prophetas pulsare? Quia nemo vadit ad Contra
deum patrem, nisi per fidem Christi, idcir- Faustū
cò se ianuam dicit saluator regni cœlorum. Manich.
Si ergo ianuæ verbis vtitur, quid opus erat li. 16. ca.
vt de anterioribus diceret, Quotquot an 12.
te me fuerunt: cum nulla quæstio de præte-
ritis verteretur? Sed vtique quasi præsens
ianua de præsentibus quæreretur. De Iudæis
enim dicit saluator, qui non per fidem sed
per iustitiam legis in regnum dei se intrare
putabant. Ante saluatorem enim venientes,
idest ante illum stantes, obtrectabant ei con-
tradicentes, vt etiam alios à fide eius auer-
terēt. Vnde fures & latrones appellati sunt:
Nam eo tempore hæc dicta sunt, quo Pha-
risæi disceptabant, cum illo qui erat ex cæ-
co illuminatus, cui saluator oculos reddi-
dit, quos natura negauerat quem volebant
à fide saluatoris auertere, dicentes: Non
per hunc posse, quia sabbatum violat, sed
per iustitiam legis intrare in regnum dei.
Tunc saluator, Ego sum, inquit, ianua, per
me si quis introierit, pascua inueniet: Si
quis autem aliunde intrare voluerit, ille fur
est & latro. Quomodo hoc ad personam p-
tinet Prophetarum? Nunquid Prophetæ
contra Christi doctrinam per iustitiam le-
gis sine fide deum promereri posse dicebāt,
qui Christum in carne sciebant? Hoc ergo A
de præsentibus dixit, vt quicunq; ante ipsum
fuerunt, astantes vel sedentes, fures intelligā
tur & latrones. Seuocantes enim illum qui
fuerat cæcus, volebant eum à fide saluato-
ris auertere, dicentes, Da honorem deo:
scimus quia hic homo peccator est. Quos
ille arguit dicens, A seculo nunquam audi-
tum, quòd aperuerit quis oculos cæci nati:
nisi hic esset à deo, non poterat facere quic-
quam. De hoc ergo quia perseuerauit in fi-
de: & de illis qui dixerunt, hæc verba non
sunt dæmonium habentis, Nunquid potest
dæmonium cæcorum oculos aperire, dixit
saluator, Sed non audierunt eos oues: illos
vtique quos fures & latrones appellauit. Nā
quomodo non audierunt Prophetas oues,
cum constet [illegible] omnes [illegible]
se Prophetis, & illos Pseudoprophetas?

Q.

Quid est vt admirabilem & incognitam
Ioã. 11. virtutẽ facturus, Lazarum.s.à mortuis resu
scitaturus, fleret, aut locum vbi positus erat
quasi ignarus quæreret? Saluator deus &
homo est, ac per hoc duas vices egit semper,
vt quia hominis affectus habet ploret. Sed
quia & deus erat, hunc quem fleuit resusci-
tauit. A minimis ergo semper ad maiora ve
B nitur, vt quia homo cernebatur, deum autẽ
35 se oper[illegible] us asserebat. Cum saluator dicat,
Ioã. 17. [illegible] pro [illegible] is rogo quos mihi dedisti: non pro
1. Ioã. 2. m[illegible] . Ioannes Apostolus contra,
Hab[illegible] mus, inquit, aduocatum apud patrem,
dep[illegible] ecatorem pro peccatis nostris, & non
solum pro nostris, sed pro vniuerso mũdo.
Hoc contrarium videtur. Quanuis non
longe discrepet sensus, tamẽ aliud est quod
dicit saluator, & aliud quod firmat Aposto-
lus Ioannes. Nam saluator rogat pro disci-
pulis, vt a mali infestatione tuti præstentur;
Ioã. 17. denique sic dicit, Non rogo vt tollas eos de
mundo, sed vt serues eos à malo. Aposto-
lus autem Ioannes aliud genus precationis
1. Ioã. 2 inducit: Ait nanque, Habemus aduocatum,
qui postulat pro peccatis nostris & totius
mundi. Pro Christianis ergo duplici gene-
re postulatur, quia & pro peccatis illorum
oratur, & vt tuti a diaboli infestatione præ-
stentur. Pro his autem qui nõ credunt hæc
sola deprecatio est, vt cum pro peccatis suis
& perfidia plecti mererentur, bonitas & pa
tientia expectet illos, si forte vellent corrigi.
Non enim postulatur, vt ignoscantur il-
lis peccata diffidentibus, sed vt dilationem
C accipiant longam, vt si se emendauerint, di-
mittantur illis delicta. Hoc ergo postulat ꝓ
36 illis saluator, quod diximus. Quid est vt
Ioã. 20. saluator dicat Mariæ volenti se tangere cau
sa gaudij, Noli me tangere. Nondum enim
ascendi ad patrem: cũ legatur à cæteris mu-
lieribus & tactus & adoratus? Indignan-
tis verba sunt dicentis, Noli me tangere.
Quanuis.n. desideraret saluatorem, alijs ta-
men resurrectionem eius credentibus, hæc
ad monumentum stabat plorans, quam iam
Ibidem. gaudere oportuerat. Audierat.n.a Ioanne
& Petro Apostolis resurrexisse dominum.
Sic.n. habes, Et vidit linteamina & sudariũ
in vnum locum, & credidit, nondum enim
sciebat scripturam, quia oportebat eũ à mor
tuis resurgere. Sed Maria quia nõ illum vi-
debat resurrexisse, non credebat, Nimius.n.
amor dubitare illam faciebat. Deniq; quos
diligimus, si incommodum patiantur, non
eos euadere credimus: quos autem odimus,
si iam prope mortem sint, incredulũ nobis
est. Mariæ ergo, qm̃ obstupuerat & mœro-
rem patiebatur per amorem, quam oportue
rat sequi discipulorum fidem, primum se o-
stendit dominus, vt desineret à mœrore, nõ
tamen sine indignatione. Hinc audit, Noli D
me tangere. Hoc est, carnalem sensum quæ-
ris, abstine te, & spiritalia sequere quæ non
videntur, Nondum enim, inquit, ascendi ad
patrem. Tale est hoc quale illud beati Ioan
nis Baptistæ mittentis discipulos suos ad Ie
sum & dicentis, Ite dicite, Ioannes Baptista Mat. 11.
misit nos ad te dicens, Tu es qui venturus Luc. 7.
es, an alium expectamus? Sub sua persona
discipulorum suorum agit causam. Nec.n.
Ioannes dubitabat, qui dixerat, Ecce agnus Ioan. 1.
dei, ecce qui tollit peccata mundi: sed vt di-
scipulis suis satisfaceret, mittit illos suis ver-
bis, vt saluatoris ore firmaret, quod ipse de
illo docebat, vt post excessum suum sine du-
bitatione aliqua discipuli sui Christum se-
querentur: Ita & saluator in se Mariam ar-
guit dicens, Nondum ascendi ad patrem.i.
adhuc cor tuum humi pressum est, quem si
non vides, non credes. Si.n. ad deum cor ele
uasset, resurrexisse dominum cum discipulis
credidisset. Virtus altissimi sine dubio 37
Christus est, Ad ipsius enim personã perti- Q̃onem
net dictum. Hoc signum.n. filij dei, hoc est 51. ex
cum dicitur, Virtus dei. Iuxta diuinitatem quæstio-
vero & pater virtus est, & sanctus spiritus nibus no
virtus est, & trium horum vna virtus, quia ui testa.
vna substantia est. Spiritussanctus ergo car- E
nem ex virgine fecit saluatori: Virtus altis- versicu-
simi autem.i. Christus, obumbrauit eam ve lo virtus
niens in carnem factam à spiritu vt in cor- altissi-
pore & anima lateret filij virtus. Latere au mi, &c.
tem eius, est ad tempus non intelligi. Obum vetera
bratio autem quid penitus intelligatur con- sic prose
siderandum est. Vis aũt huius verbi si expri quũtur.
matur, obumbratio virtutis dei, impertitio
aliqua intelligitur, vt dum obũbratur cor-
pus, aliquid sumere ex dei virtute dignosci-
tur. Hoc autem aliquid totum est, quia non
potest partiri diuinitas. Sequitur itaq;, pro- Luc. 1.
pterea & quod nascetur ex te sanctum, voca
bitur filius dei. Quod enim de spiritu san-
cto natum est, in se habens obumbrationem
virtutis dei, quæ est filius dei, sine dubio san
ctum natum est.i. corpus filij dei. Sancti.n.
corpus sanctum est. Sanctus ergo filius dei
in sancto corpore natus est. Sic etenim de
carne Christi dixit Dauid, Non dabis san-
ctum

ctum tuum videre corruptionem: vt in cor
38 pore sancto ipse significetur. Orietur stel
Q̃ōnem la ex Iacob: & exurget homo de Israel &
ex nouo confringet duces Moab, & prædabitur om-
testamē- nes filios Seth, & erit Edom hæreditas eius,
to nu. &c. Hæc ergo prophetia est Balaam, non qa
63. ab eo fuit Propheta, sed deus causam populi sui
F egit per illum, non voluntarium sed inuitū,
loco orie sicut prophetasse inueniuntur missi à Saul
tur stel- ad Dauid capiendum, Et sicut ipse Saul cū
la & c̃s dictum est, Nunquid & Saul inter Prophe-
vetera tas? Hunc enim probare voluit deus quan-
deducitur. ta sit maiestas dei Iudæorum, qui cum ma-
ledicere venerat, conuicrettvt bonum illi vi
deretur benedicere populum dei. Nec enim
maledictum eius poterat timere, cuius cor
habebat in potestate. Hunc ergo Prophetā
hanc intimasse collegis suis datur intelligi,
qui vtique curiosi sint circa astra, videntes stel-
lam incognitam & nimia claritate fulgen-
tem, ita vt solem luce superaret. Videbatur
enim per diem, conferentes inter se animaduer-
terunt hanc esse stellā quam futurā dixerat
39 Balaam. Quid sibi vult vt Esaias Pro-
Hanc a- pheta de Christo dicat. Qui peccatum non
lijs & fecit. Contra autem Apostolus, Qui pecca-
verbis & tum, inquit, nesciebat, peccatum pro nobis
sentētijs fecit? Quantum ad propositū pertinet
reperies non solum verba discrepant sed & persone
supra in diuersæ sunt; Peccatum enim eū non fecit, con-
q̃ōnibus trarium est. Sed quia non ab hoc factum in-
ex nouo telligitur, qui fecisse negatus est, contrariū
testa. nu. dici non potest: Prophetæ enim dictum ad
74. personam pertinet Christi; Apostoli vero
G ad personam patris; Deus enim pater recō
ciliauit sibi mundum per Christum, & ita
factum est vt eum, id est Christum faceret
peccatum, Hoc est enim fecisse eum pecca-
tum, dare illum vtero virginali, vt nasceretur
tur homo ex parte carnis factus peccatum,
quia caro peccati est hic vtiq;, quoniā sors
& conditio non tāgebat hominem procrea-
re. Ad hoc igitur natus est, vt hostia pro pec-
catoribus offerretur. Peccatum ergo factus
dicitur, quia secundum legem hostia quæ
pro peccatis offerebatur, peccatum nuncu-
pabatur. Similis locus est alius Apostoli ad
Gal. 3. Galatas dicentis de saluatore, Factus p̄ no-
bis maledictum: Ipse sensus est, Factus est
pro nobis peccatum siue maledictū nr̄a cā
à deo patre, qui permisit illum à Iudæis oc-
cidi, vt incredulitatis suę causa abdicaren-
tur à nobis in locum illorum inductis, si-
Mat. 21. cut dicit saluator, Tolletur à vobis regnū,

& dabitur genti facienti fructum eius. Nā
omne quod permittit deus, facere dicitur,
quia si non permittat non fit. Vnde dicit do Ioā. 19.
minus ad Pilatum, Nō haberes potestatem
in me, nisi data esset tibi desuper. Non ergo
inuidens sed permittens dare dicitur pote-
statē, vt dum mala mens potestatis suæ acce H
pit potestatem, fit rea: sicut Iudæi qui occi-
dentes saluatorem, fecerunt illum maledi-
ctum sine dei iudicio. Crux enim saluatoris
maledictū est Iudæorum. Non. n. sicut ho-
stia quæ pro peccatis abluebat offerentem,
sed contra oblatus saluator, macula & pecca
tū fit offerentium. Iustificatio aūt illorum
qui dissentiunt; vt gentibus benedictio A-
brahæ fieret in Christo Iesu, Oblatio. n. Iu-
dæorū profecit gentibus nō diffidentibus à
fide Iesu Christi. Certe qui filius dei nō 40
est, diaboli est: Semper ergo filius est, sed Hāc ha-
aliquando dei, aliqñ diaboli. Quid ergo na- bes supra
scimur requirendum est, vtrum filij dei, an in q̃stio-
diaboli, an aliud tertium, si possit admitti. nibus nō
Dominus cum filij Israel sæpe delinquerent ui te. nu.
rent educti de Aegypto, iratus nullum illo- 80.
rum in terram promissionis intrare permi-
sit, excepto Caleph & Iesu Naue. Filios aūt
eorum qui nati fuerant in deserto, ipsos di-
xit intraturos, eò quòd nescirēt bonum aut
malum. Nescire autem bonum vel malum
simplicitas quædam est naturalis, quæ neq;
ad bonum neq; ad malum erudita est, hoc
est ignorantia sine malitia. Sine sensu enim
nascimur, sed nostra natura capax est edisce
re veritatem. Filius autē diaboli est, qui na-
tus malis rebus imbutus, ijs studet quæ ad- I
uersus creatorem sunt, dicens multos esse
deos & ijs sacrificandum quasi mundi re-
ctoribus. Hic si resipiscat, ad naturalem re
gressus iustitiam, recipiens fidem Christi,
erat filius dei: sēper hoc neq; filij dei sunt
qui nascuntur, neque diaboli. Quid enim
dicit saluator Iudæis, Vos de patre diabolo
nati estis, & concupiscentias patris vultis Ioan. 8.
facere? Vides ergo operibus & professione
filios diaboli procreari. Sicut enim deus in-
stituit genus nostrū vt sine sensu nasci pos-
simus, tamen erudiri ad vtrunque, vt siue
ad bonum, siue ad malum ipsi nobis quodā-
modo simus auctores, vt lætemur in nobis
cum recte agentes remuneramur, aut no-
bis imputemus si praua sequentes pœnis
subijciamur. Ideo iudicio nostro nos dimi-
sit, vt neque queramur de malis, neque fru
stra, sicut & dei filios per fidem fieri, de no-
bis

bis gaudeamus si coronemur. Deus conditor & author substantiæ nostræ voluit aliquid nos proprium nostrum habere, vt nō indigne gloriemur de fide, quam habemus in deo. Qui enim potestatis suæ non est, quicquid habuerit alienum est, vt ne gloriari possit de bonis, nec reus constitui de malis. Nam non est dubium credentibus, nō datum esse spiritum, nisi postquam deuicta morte clarificatus est dominus. Ante ascēsam enim dominus formam discipulis dedit quomodo accipere deberent baptizati spiritum sanctum, quod nunc Epis custoditur. Triū ergo officiorū formæ doni spiritussancti in Apostolos datæ sunt. Prima est quę generalis est, quæ in Pentecosten data est, non solum in Apostolos verūetiam in oēs decidens spiritussanctus credentes, vt loquerentur magnalia dei linguis diuersis vnius gentis homines. Secunda forma specialis est, Non enim pertinet ad omnes credentes, sed ad Episcopos tantum vt baptizatis per manus impositionem dent spiritumsanctum: quæ inter Episcopos potest dici generalis. Tertia forma est, quæ solis Apostolis est cōcessa in signis ac miraculis faciendis ad fidei merementū. Semina.n. sunt fidei virtutes per Apostolos factæ. Itaq; per ordinem officiorū spūssanctus Apostolis datus est, vt primū decideret in eos sicut in cęteros credentes in Pentecosten. Deinde quasi primi sacerdotes aut Epi, manus imponentes credentibus darent spiritūsanctum. Nam prodigia vt fierent per Apostolos, temporis gratia est non personarum: sed beatificati sunt, quia tempus eos inuenit quo dominus donum suum effudit super terram, vt potestatē acciperēt, ad exēplū credētiū, p spiritumsanctū faciendarū virtutū. Vt aut præsente domino dæmonia pellerent, & virtutes cæteras facerent, Apostolis potestas data est, vt sine inuocatione nominis imperarent dæmoniis aut cæteris ægrorum passionibus, & salutis prosequeretur effectus. Hac.s. rationis potestate, qua vsi sunt Prophetæ, Helias, Helisæus, in virtutibus faciendis. Deniq; dicit saluator discipulis suis, Amen amen dico vobis, Si quid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis, vsque modo non petistis in nomine meo: petite & accipietis. Quoniam ergo sine inuocatione nominis fecerunt virtutes Apostoli sicut supra memorani, non tamen omnino sine nominis potestate. Per id enim q ab ipso missi erant & qui dæmonibus & passionis terrori erat, ipso metu fugabantur dæmonia & infirmitatés curabantur. Itaq; nomen dñi tacite operabatur. Deniq; Apostolus Petrus dicit Iudęis inter cætera, In nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos abnegastis & crucifixistis, hic astat sanus corā vobis. Nec quidē aliud nomē datū est sub cœlo in quo oporteat saluos fieri. Vnde & Apostolus, Qui proprio, inquit, filio suo non pepercit. Nam patrem & filium vnius esse substantiæ, ipsa nominum ratio docet. Vt.n. mysterium quod ratio humana propter suam infirmitatem non capit, possit sciri, nomina sacris rebus aptata sunt congrue, vt per hoc, veritas patris & filij possit aliquatenus intelligi. Nihil enim sic Christum dominum de deo esse deum facit aduerti, q̄ nomen hoc quod dicitur filius dei, & quia malignitas etiam ipsi nomini vim perfidia sua infert, vt alter q̄ ratio ipsa se habet, nominis ipsius causam interpretetur, addidit, verus filius: vt obstrueret os paruum, & mente peruersum. Deniq; nemo in hæresim ruit, nisi à nominum ratione discedens, simplices vero permanentes in ratione nominum catholicæ fidei adhæserunt. Ipsa enim simplicitas non aliter hoc aduertit imperturbata q̄ traditū est. Accidente autem tergiuersatione dum re bene & simpliciter posita commouent quæstiones, non contenti credere qđ sonant verba, indignum putantes si non sibi addant aut demant, de traditione pręcipitantur. Solicitos enim se faciunt ne deus aliter debeat credi quàm tradidit, Ratio nominum patris & filij inducit ad ueritatem vnitatis eorum. Nec enim potest discrepare alter ab altero, quorum imago vna sacris scripturis refertur: quod etiam ipse filius firmat, cum dicit, Qui me videt, videt & patrem. Si ergo vnum ex ijs videt, ambos videt, sine dubio pater & filius vnā habent imaginē, quæ non esset vna, nisi substātiui essent pater & filius: qđ quidem nō est ambiguū circa notitiam humanā. De vero enim filio qđ aliud poterit iudicari, q̄ vt vnitas eorū ipsa nominū pprietate nascētis & generantis firmetur? Quis.n. aliud generet q̄ ipse est? Si.n. filius tantum diceretur, & non adijceretur ad intellectum quia verus est, testāte istud Apostolo Ioāne, q ait, Sumus in vero filio Iesu Christo, q est verus deus & vita æterna. Et Apostolo Paulo similiter pdicante, Qui pprio, inqt, filio suo

Margin notes (left): K 41 Vide supra in q̄stionib. ... uersiculo. Nam non est dubiū, post uetera sequuntur hic. — L — Ioan.14.

Margin notes (right): M 42 Fragmētum ex nouo test. à uersicu. Vnde et Apostolus, ex fine usq; ad finē sequitur. — Ioan.14. — Ioan.15.

fuo non pepercit: posset de nudo nomine fi
lij dubitari. Nã cũ addat verũ hũc esse filiũ
dei, quid est, quod ab hac voce & sensus rece-
dant, ipsi sibi propria committant? Configunt
.n. sibi & persuasione quadam opinionis p-
uersæ aliud debere credi asserunt; quàm ra-
B tio fidei continet, quasi plus dent deo q̃ ip-
se de se voluit credi. Si.n. adiectum non fuis
set, vere, posset dubitari. Diceretur enim si-
milis esse patri propter hoc quod ait, Qui
me videt, videt & patrem: vt sicut lac & gy
psum quãtum ad colorẽ pertinet simile est,
quantum ad naturam, longe dissimile. Sit
& id quod dictũ est, Qui me videt, videt &
patrem: posse videri. Sed quia veri filij dei
verba sunt, non debet aliud ad intellectum
admitti, q̃ vt ideo hoc videatur dixisse, quia
vnum sunt natura pater & filius, hoc est, in
Mat. 19. nullo discrepare alterum ab altero. Nam si
saluator de viro & muliere propterea quòd
vna amborum substantia est, ait, Iam enim
non sunt duo, in vna carne, quantomagis
pater & filius non sunt duo dicendi iuxta
substantiam? Ne autem forsan, vel diuersa
aut certe dispares, dissimilis eorum substan-
tia dinoscatur. denique Paulus Apostolus vni
tatem substantiæ eorum firmans dicit, Qui
non rapinã arbitratus est esse se parẽ deo.
Parilitas ergo vnde erit hæc nisi de vnitate
substantiæ? Hinc ambo vnius sunt imaginis.
Si ergo Apostolus ait, Non rapinã arbitra-
tus est esse se parem deo, verũ se dei filiũ de
monstrauit. Deo enim par esse non poterat,
nisi esset de ipso. Pares enim ij sunt qui aut
C ambo veri sunt, aut ambo falsi. Nec.n. parili
tatem recipit, cœptum & æternũ, aut vnita-
tem. Vnum.n. se esse dicendo Christus cum
patre, parẽ se deo fecit. Non solum.n. inquit
Ioan. 5. soluebat sabbatum, sed & patrem proprium
deum sibi dicebat, æqualem se faciens deo:
hoc est patri. Nonne manifestum est æqua-
litatem hanc de proprietate natiuitatis dei
scẽdere? Proprium.n. se.i. verum dicens dei
filium æqualem se faciebat deo. hoc est vn-
Ioã. 14. de dicit, Qui me videt, videt & patrem: per
Ioan. 5. id quod cõsubstantiui sunt, qui vnũ videt,
ambos videt. Sicut enim habet pater vitã in
semetipso, ita & dedit filio habere vitã: hoc
est, æqualem sibi pater genuit filium, & om
nia quæ patris sunt, filij sunt: & quæ sunt fi-
lij, patris sunt; & nemo potest quicquam ra
pere de manu patris, neque de manu filij.
Et subiecit, Ego & pater vnum sumus. Et,
verba, inquit, q̃ loquor vobis, à meipso non

loquor: pater autem manens in me ipse lo-
quitur, & opera quæ facio ipse facit, credite
mihi quod ego in patre & pater in me: alio-
quin propter opera ipsa credite. Quia.n. ge-
neratio non à semetipsa est, sed ab eo qui ge
nuit, idcirco quicquid facit, factum dicit pa-
tris sui. Hæc omnia illud firmet, quia ideo D
verus dicitur filius dei Christus, vt de ipso
natus credatur. Cum saluatorem natum 43
profiteamur, quid est vt Apostolus factum Rom. 1.
eũ dicat ex semine Dauid, cũ aliud sit fieri,
aliud nasci? Quanquã hoc loco possit fa-
cturã natiuitatis intelligi. Factura enim à
generatione distat quidem. Sed in alijs cau-
sis non nisi carnis & corporis vertitur ra-
tio. Apostolus tamẽ nõ sine causa taliter ver
bis locutus est, quia & in alio loco, Factum, Gal. 4.
inquit, ex muliere. Aliquid ergo significauit
hoc dicto. Quoniam.n. sine humano semi-
ne concreta caro domini est in vtero virgi-
nis, & corpus effecta; sed effectu & virtute
sancti spiritus: ideo sic locutus est Aposto-
lus. Aliud est.n. semine admixto sanguinem
coagulare, & generare, & aliud non permix
tione, sed virtute procreare. Ideo factũ po-
tius dixit q̃ genitum. Si ex semine Dauid 44
Christus dei factus est filius secundum car- 2. Ti. 2.
nem: hoc est natus iam filius dei est in vtro- Matt. 3.
que, quia sanctificatus natus est: quõ ergo Psal. 2.
postquã baptizatus est, dictum ei a deo est, Hebr. 5.
Tu es filius meus, ego hodie genui te?
Christus filius dei secundum spiritum ex
æterno est, iuxta carnem dei filius ex semi-
ne Dauid est ex natiuitate. Non per baptis-
mum factus, quia de spiritu sancto natus pu E
rificatum corpus habuit. In baptismo au-
tem ideo audit, filius meus es tu, ego ho-
die genui te: vt ostenderet per mysterium
baptismatis filios dei fieri. Denique spiritu
descendente & manente in se audit hæc ver
ba, quia ante acceptum spiritum sanctum
non sunt filij dei. Audit ergo non sibi, sed
nobis, vt in illo disceremus quomodo filij
dei esse possemus. Non enim sibi baptiza-
tus est sed nobis: quomodo alio loco ipse do
minus ait, [illegible] venit hæc v[illegible]
propter vos ve[illegible] actum est
ve[illegible] Apostolo legẽda 45
tam a Moyse & [illegible] & [illegible], & bo- Rom. 7.
nam, & ipsi [illegible] Lex Rom. 4.
enim iram opera[illegible] lex [illegible]
præuaricatio. Ipsa dicta [illegible]
tibi debueras fac[illegible]. Nam si solent dubij fa
cere quæstiones, vt varius dicta, & q[illegible]

fas non est reprehendere, pugnantia & inimica quærantur. Si.n. Apostolus legem sanctam & iustam & bonam & spiritalem vocat, vir omni laude præcipuus, & vndiq; veritate munitus: sufficeret hoc ad fidem, & de hoc quod videtur in verbis contrarium, si-
F ne obstinatione & inuidentia quærendum erat. Propositio.n. hæc imputatatem peccādi vult. Nā Apostolus vtique cum legem fidei pro temporis merito & gratia præferret apud Romanos, qui sub fide Christi in legē fuerant inducti. In legē dico, non eam q̄ naturalis est. Nā vtiq; in legē erant Romani quā de Athenis decē viri missi, & post alij duo attulerunt q̄ in duabus tabulis scripta est, q̄ in Capitolio obrutæ sunt, sed eam q̄ factorum appellatur, vt circunciderent, sabbatum obseruarent, neomenias, discernerent escas, circa mundāda vasa essent solliciti, & cætera q̄ continenē in lege huiusmodi. Hāc ergo legē dicit iram operari, propterea.n. ira to deo addita sunt hæc vt oneri essent perfidiæ Iudæorū. De tantis.n. necesse esse vt aliquis prætereat. Vnde Apostolus Petrus.
Act.15. Quid, inquit, imponitis iugum super ceruicem fratrū, quod neq; patres nostri neque nos potuimus portare? Deniq; dicit deus p
Eze.20. Prophetā, Dedi illis præcepta nō bona. Post enim offensiones multas & tentationes in deū & contumelias factas Moysi & detractiones de deo hæc data sunt, quæ obseruarent, vt premerent dura ceruix eorū, & quo-
G cunq; se conuerterent, legem haberent, vt nullum eis esset refrigeriū. Vt ergo ab hac illos lege tolleret Apostolus, ait. Non est lex nec præuaricatio: vt securi per compendiū possint deo seruire spiritaliter, qa, inqt, legem Iudæorū seruātes, necesse est vt præuaricetis. Tanta.n. sunt præcepta, quæ implere impossibile est. Nā qūo de illa lege diceret, quæ naturalis est? Nā Moyses ideo scripsit, vt authoritatem illius firmaret, non qa ante non erat, cum legamus vindicatum esse ante Moysen, Sed vt exponeret Romanis
Ro.13. non debere viuere iam sub lege, quos sub lege agere expediebat. Nec aliter enim posset seruari iustitia. Deni que dicit ad eos. Vis non ti nere ptātem, bonum fac. Et, Qui cōtemnunt, ipsi sibi damnationē acquirūt. Spiritalē ergo hanc legē dicit, quam & sanctā, & iustam, & bonam ostendit. Hæc est quam naturalem diximus, quæ prohibet peccare. Dux est.n. bona [illegible] hæc huic addita lege fidei perfectū hominē facit. Nam quia communi nomine nūcupatur lex hæc quā naturalem dixi, & illā quæ factorū lex dicitur cōtra legem loqui videtur Apostolus, Sed ne hanc
Rom.7. inanire videretur, sine qua vita hæc gubernari non potest, dicit, Scimus quia lex spiritalis est, vt illā quā inanit, lex sabbati & circuncisionis & escarum, & neomeniarū scitur. Illa.n. idcirco spiritalis dicitur, quia omnia punit peccata. Qua rōne sapiētia carnis inimica est deo. Vel quæ est ipsa sapientia quæ legi dei non est subiecta. Nō discrepat sensu quæstio hæc à superiore. Nam carnem dicendo quid significet, declaratum est. Vnde quæ sit eius sapientia facile possit dignosci, Diximus ergo elemēta omnia carnē appellari .i. visibilium substātias, quorū ratio talis est, vt nihil æstiment posse fieri sine commixtione spiritali & simplici, potentiæ rationem horrentis ad fatuam iudicantes. Hi enim qui de spiritalibus diffidētes, carnalia sequuntur, nihil aliud sapiunt ac putant verum q̄ ratio continet elementorum, vt neq; virginem peperisse, neq; carnis credant resurrectionem, quia hoc ratio carnis, idest elemētorum, nō recipit. Omnia.n. quæ gignuntur in tēpore, permixtione operāte generantur: & emortua & resoluta corpora non posse rursus reddi ad vitam, quia vnumquodq; elementum permixtione discreta reuertitur in propriam naturam. His modis inflati, negant futurum vel factū qđ credimus, Ac per hoc asseueratio illorū inimica est deo, dum stultum & inane putat
quod fecit & facturum se promisit deus. Apostolus dicit de principibus & potestatibus huius seculi, Quòd si cognouissent, nūquam dominum maiestatis crucifixissent; Econtra Marcus Euangelista de dæmonibus ait, Sciebant enim ipsum esse. Si dæmones sciebant, qūo potestates ignorabant? Quibusdam videtur principes & potestates huius seculi Iudæorum maiores & principes dixisse, qui iuxta Petri Apostoli dicta, ignorauerunt quid mali fecerunt. Ait enim, Scio fratres quia per ignorantiam gessistis hoc malum sicut & principes vestri. Iudæorum principes hi fuerunt non tamen huius seculi principes dici potuerunt: quippe cum in potestate redacti fuerant Romanorum, profitentes se nō habere regē nisi Cæsarē. Hi autem sunt principes isti, quos alio loco significat Apostolus, dicens. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, sed aduersus huius mundi principes, & tenebrarum harum

Margin notes (right): H; I; 46 Vide infra. nu. 61. Qūo liberi &c. Rom.8.; I 47 1.Co.2. Matt.1. Supra .n q.noui testamē. nu.66. Acto.3.

harum rectores. Si ergo hi sunt principes
qui nescientes dominum maiestatis Christum esse, crucifixerunt, quo à dæmonibus
potuit sciri? Non illum aliter scierunt dæ-
K mones quàm sciebát principes huius seculi. Scie
bant enim ipsum esse qui promissus erat in
lege per signa prophetiæ, non tamen mysteriũ
eius, quo filius dei erat ex æterno, sciebant,
48 neque sacramentum incarnationis. Quē
spiritum Apostolus saluandum asserit, cum
1.Co.5. dicit, Tradidi huiusmodi hominem Satanæ
in interitum carnis &c. Interitus carnis
est cum quis voluptatis & desiderijs carnalibus deditus, gehennam sibi procurat. Interitum enim ex opere carnis acquirit. Ex his enim totus fit carnalis, quia sicut secundum legem viuens totus homo spiritalis efficitur, vt etiam caro hoc dicatur quod anima, ita si secundum desideriũ mundi & voluptates libidinũ viuat, totus homo fit caro, proficiens in interitum carnis. i. vt sicut caro propterea quia fluxa & corruptibilis & mortalis est, & amissa anima deformatur, caruit figura, defluit in interitum, interit enim cum vigorē omniũ mēbrorũ amittit, sic & anima de tali corpore deformata est in eius vigore, despecta erat in pœna cum carne in qua se vitijs maculauit, vt nullus profectus sit carni per animā, sed interitũ habeat anima per carnē, quia non corpus gubernauit spiritaliter, cum regina data sit carni, sed ipsa
L ducit opera carnalia. Talem igitur hominē cum Ecclesia abijcit, spiritum habet saluũ, sanctum. s. quo Ecclesiæ curator est, quia si passi fuerint talem inter se habere, quē vxorem patris habentem non potuit lege imposita pellere, contaminat omnes, & sanctus spiritus recedit, & Ecclesia, quia fuit pollicitus ante, habebit saluum spiritum Ecclesiæ. Quod. n. amittitur non est saluum, & in die domini nudi ab spiritu inuenti, inter filios dei computari non poterunt. Spiritus etenim testimonium perhibet quòd sumus filij dei. hæc Apostolus ad plebem loquitur, quia adhuc Episcopi ecclesijs non erāt locis omnibus ordinati. Ideo plebem iubet facere quod facturus esset si illi creatus fuisset Eps, vt conspirantes in vnum eijcerent illum de cœtu suo ne consentire viderentur operibus eius quia qui non arguit eum quem potest, sed recipit quasi non errantem, delinquendi illi fomitem præstat, qua causa contaminatur, & ipse fugans à se ipsum factum. Ad Thessalonicenses nanque
simili modo inter cætera dicit, integer spūs
vester & anima & corpus sine querela in 1.Th.5.
aduentu domini nostri seruetur. Ipse sensus
est, hoc est enim saluum esse quod integrũ.
Nam dicit rex ad Danielē, Salvane sunt si-
gna? Et Daniel respondit, Salua rex. i. inte- Dan.14.
gra, vt nobis sit integer spiritus, cum nō nos M
deserit. Quos enim spiritus deserit, iam non erunt integri in causa regenerationis, quia nō habent eũ per quē filij dei vocabuntur. Nec hoc est contrariũ, si spiritumsanctum dicamus, nobis peccantibus nos deserere & integrum non esse. Tunc enim integer non est, quia datur nobis vt dux & rector noster sit, quasi caput nostrũ, & nos velut membra eius. Cum autē aduersum aliquid facimus, non ille nos, sed nos illum videmur deserere, & tunc ille videtur integer non esse, cum nos amittit. Hoc enim verum ac manifestũ est, quia non ille se à nobis auertit, sed nos ab illo cum peccamus. Et ad Colossenses inter cætera ait, Ex quo omne corpus submi-
nistratum & productum crescit in cremētũ Colo.2.
domini. Quod iuxta sonum verborũ si accipiam, non conuenit. Nec. n. deus aliquid de nostro hēt, vt cremētũ faciat per nos: Sed nos dũ reuertimur ad authorē vitæ nostræ & confitemur illum, acquirens nos ad salutē cremētũ fecit in nobis diuinitas, ideo in eis qui recedunt, detrimentũ est. Hoc est
ergo integrũ non esse, quod est & detrimentũ A
facere. Cum multa peccata in corpus 49
admitti videantur, Omnis enim qui sibi ex quacunque parte corporis vim intulerit, in corpus vtique suum peccat, Est enim qui se abscidit, est qui laqueo vitam fi-
nit, est qui ferrum in se iniecit: quare A- 1.Cor.6.
postolus, omne, inquit, peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat?

Imperitum putas fuisse Apostolum? aut vim dicti explanari desideras? Nam Apostolus corpus dicēs, nō singulatē hominem significauit, sed simul cōphēdit & fœminā, quia portio viri est mulier, Nā omnia supradicta facinora quæ violēter in se vnusquisque admittit, nō totum maculāt corpus, singularis enim peccat, ac per hoc solus fiet reus. In fornicatione aũt totũ polluitur corpus, quia cōsensus cōtaminationis & virum tenet & fœminā, ideo graue delictũ esse fornicationē. Pessime. n. peccatur cum quis facinori suo socium quærit ad perditionē. Si. n. vt bene viuens etiam pro eo præmiũ accipiet, quē

lucrum fecit,& malus non tantum se,sed &
in illo fit reus quem participem voluit ha-
B bere dánationis, quanto magis qui fornica-
tur,qué constat vno delicto seipsum bis quo
dámodo contaminare?Si.n.in carnem , quæ
ex se est peccat, bis vtiq; seipsum adulterat .
Si quis autem quæstioné hanc trasfigurare
se putat,vt aut ad Ecclesiam , aut ad corpus
Christi dictum hoc aptet,non stabit. Impro
prie.n.dicetur , & Nouatiano similis erit,
qui vt causam furoris sui pronunciat eum
qui fornicatur non in corpus suú peccare as
serens,sed in Christi,quia Christiani mem
bra & corpus Christi sunt:vt fornicatio hoc
sit quod sacrilegium,ut talis in Christum di
catur peccare,sicut qui negat Christum,qď
quidem infirmum est & fragile,quia ex qua
uis parte hæret in laqueum & non euadit.
Si enim qui fornicatur in corpus Christi
peccat , cętera pctá non erunt in Christum
admissa : vt si Christianus fratrem occidat ,
aut sacrificet idolis , vel aliud genus peccati
admittat,quia omne pctm̃ non est extra cor
pus, sed quodcunq; fuerit in Christum ad-
mittitur . Qũi furatus aut periurat, & qui
mentitur,aut qui percutit fratrem, aut aliud
tale admittit,in Christum vel in spiritú san-
ctum dicitur peccare,quod valde absurdum
C est , & tamen Apostolus Ecclesiæ membra
corpus Christi appellat , ita vt nos inuicem
simus membra. Qũo ergo qui fornicatur in
suum corpus peccat, & non magis in Chri-
sti? quia secundum Ecclesiæ mysteriú non
nostrum corpus dicimur,sed Christi,& hoc
à lóga causa est,quia fornicatur,ideo in cor-
pus suum peccat, qm̃ totus Adam contami-
50 natur. Cur Apostolus omnibus omnia se
1.Co. 9. factum dixit , quod factum adulatoris uide-
tur , & hypocritę ? Adulator ille est qui
ideo dat consensum ne offendat eum quem
optat habere propitium. Qui.n.propter scá
dalum aliquid facit,quod non quidem peri-
culosum, sed superfluum sit, saluti studet il-
lius quem scandalum pati non vult. Cum
circuncidit Timotheum propter Iudæos,
& purificatus intrauit in templum, talem se
vtique præstitit,ne illi quia æmuli erant tra
ditionis paternæ scandalum passi aut occi-
derent illum , aut religionem nostram sibi
inimicé putarent. Minus ergo admittere uo
luit, vt plus posset lucrari . Grauiter enim
potuerat peccare , si non Iudæum se fecisset
ad horam , subiecit ergo se vt illis prodes-
set . His autem qui sub lege sunt , id est ,
Samaritanis,hac róne consensit,qua constat
illos libros Moysi recte confiteri esse à deo,
& circuncisionem & sabbata à deo data. Ex
his autem ostendebat illis Christum quem D
sperabant hunc esse quem prædicabat,Sic.n.
habes,dicente Samaritide ad dominum, Scio Ioan. 4.
quia Messias uenit : cum ergo uenerit , ille
annunciabit nobis omnia. Iuxta ergo hunc
sensum persequebatur verba librorú Moy-
si qui dixit, Quia Prophetam vobis suscita- Deu.18.
bit dominus deus fratribus uestris . His au-
tem qui sine lege sunt, ex hac parte assen-
sit , quia mundum dicunt factum à deo , &
hominum genus . Ait enim , sicut quidam Acto.17
ex vobis dixerunt, Huius etenim genus su- 51
mus . Sic ergo factus est omnibus omnia , 1.Co.10
vt saluti eorum proficeret. Quid est ꝙ Supra i
dicit Apostolus , Tentatio uos non appre- mixtis .
hendat nisi humana : quasi oportet hanc fieri? núe. 99.
Et quę est hæc humana tentatio ? Nam per
hanc ostendit esse & diuinam tentationem .
Discernendæ ergo sunt , & quæ sint osten-
dit. Omnis quæstio vt dilucidari possit 1.Co.10.
ad originé reuocanda est. Apostolus autem
cum Iudæorú perfidia quæreretur , & qué
deum in solitudine tentauerunt . unde dicit,
Neque tentemus Christum , sicut quidam
tentauerunt. Dum ergo hæc memoraret , &
quid propter ista mala passi sunt , ad terro-
rem incutiendum exponeret , vt ipso nos
exemplo malitiæ vel tentationis, quæ in do- Vacat
mino fit reuocaret . Diuina itaqua tenta- hic.
tio est , si sub lege dei agens ex alia parte E
aut ab idolis auxilium petat diffidens de
deo : ideo hoc Apostolus cauendum monet.
Vt autem humana tentatio nos teneat , ex-
hortatur : quia humana tentatio est in dei
causa desperare de homine , & promptum
esse in fide dei . Tentatio enim hęc diffiden-
tia intelligitur vt de promissis & spebus dei
non diffidant . De humanis, quia in omni
errore seductionis humana tentatio est ,
quæ infesta immundis rationibus dei lege
subsistet , desperans de repromissis eius .
Habes ergo manifestatum quæ sit in deum
tentatio , & quæ est humana tentatio,quam
fastidire non debemus , si fidei participes su
mus. Quid est quod dicit Apostolus, Ne 52
mo potest dicere,dominus Iesus , nisi in spi 1.Co.12.
ritusancto. Ergo Fotinus , qui negat Chr̃m
deum , pót dominú nostrú Iesum Christú
in spiritusancto fateri ? & Marcion & Ma-
nichæus , qui negant Christum in carne ue
nisse, hi in spiritusancto pũt dicere, dominũ
Iesum

Iesum Christum vel meretrices & spurci; cum spūsanctus non habitet in corpore sub
Sapiẽ.1 dito peccatis, & in maleuolam animam non
F intret sapientia? Veritas non ex persona probatur vel improbatur, Quicquid enim bene & verum dicitur, sine dubio in spiritu sancto dicitur. Nō ergo si quis in alijs reus est, & in hoc illi præscribi debet, quo verum loquitur, nec illi tamen præscribitur, sed Christo domino contradicitur. Qui enim negat istum verum dicere, Christo iniuriā facit. Si autem verum dicitur, negetur quod verū est in spiritusancto dici, quod & Xp̄s admitit, Nemo enim bonorum vera de se dicentem arguit. Nec.n.ex reuelatione edi- scitur, quod per traditionem discitur, nemo verum dicens poterit improbari. Aposto
53 lus dicit, Christum pro omnibus mortuum
2.Co.5. esse. Sic enim ait, Ergo omnes mortui sunt,
Mat.20. & pro omnibus mortuus est. Ipse vero dominus ait, Venit filius hominis dare animā suam redemptionem pro multis. Hoc modo cōtrarium. Verba quidē diuersa sunt, sed vnus est sensus. Quo iterum verba eadē
Ro.14. diuersum habent sensum: vtputa, Omne qd' non est ex fide peccatū est. Et lex ait, Non est ex fide, nec tamen peccatum. Hoc ergo quos multos dixit Saluator, ipsos Apostolus omnes significauit. Multi enim sunt, quia maxima pars ex omni populo & gente credita est saluatori. Istos Apostolus creden
G tes, omnes nuncupauit. Sic enim inter cætera ait, Pro omnibus mortuus est. His vtiq;
1.Co.5. qui crediderunt & credituri sunt. Est enim & pro ipsis mortuus, qui credere nolūt. Sed dum illi beneficium non recipiunt, nolunt pro se mortuum esse Christum, ac per hoc non videtur mortuus pro his quibus nihil profuit, sed magis officit. Pro his autem rite mortuus dicitur, quibus acquisita victoria est, qui intelligentes mysterium, ideo gratias referunt, per Christum dominum
54 nostrum. Cur Apostolus Paulus Petrū
Gala.2. coapostolum suum reprehendit, quò timens eos qui erant ex circumcisione, subtrahebat se a gentibus, cū & ipse timēs eos qui erant ex circumcisione, accipiens circuncidit
Acto.16 Timothæum quod fieri prohibebat? & ipse ergo reprehendendus est. Incredibile est tantum Apostolum in alterum reprehendisse in quo se sciret succubuisse. Hoc a tam magno viro factum, non est fas credere, quia ijs competit qui carnaliter viuunt. Caret itaque Apostoli Pauli factum reprehensione. Cum enim prædicaret non circūcidi, volens autem Timotheum secum assumere, qui cum esset natus matre Iudæa patre autem Græco, & hoc Iudæis esset scandalum vt ex Iudæa natum incircuncisum assumeret, tulit subiectioni esse ad horam, & accipiens circuncidit eum. Rem ergo su H
perfluam fecit permittēte eo qui passus est. Quia enim erat ex matre Iudæa, eruditus ab infantia in synagoga literis sacris, id est, voluminibus Hebræorum, permisit circuncidi se vt Iudæis scandalum tolleret, quia zelum habebant generis sui. Denique cū Titus, inquit, esset Grecus, non est compulsus circuncidi, Timotheum autē, quia de matre Iudæa erat, sicut dixi non sunt passi Iudæi assumi inter doctores incircuncisum. Ad hoc illum assumpsit Apostolus vt eum Episcopū ordinaret, sicut fecit. Eruditus enim propheticis literis, ad asserendum Christum idoneus magister inuentus est. Apostolus enim Petrus non esset reprehensus, si se more Iudæorum à gentilibus segregasset, ne illis scandalo esset. Sed hoc reprehensum est in Apostolo Petro, quòd cum ante credētibus Græcis gentiliter uiueret, aduenientibus ab Iacob Iudæis, timor subiectus ex gētilibus credentibus iudaizare debere docebat, Hinc audit, Si tu cum sis Iudæus gentiliter uiuis, quomodo cogis gentes iudaizare? Du- I
bitare enim fecerat de Euāgelica disciplina, quod crimen est, dum, quæ ædificauerat, destruebat. Ideo simulationem hāc vocat Apostolus Paulus, quem constat si circuncidisset Timotheum, vt non taceret rem se superfluam propter illorum scandalum facere, & ideo secedere, propter quod matrem haberet Iudæam, nec enim Iudæi insisterent, nisi inuenta occasione matris Iudææ, quia hoc minime possent improbare gentilibus, nec habere facile de his scandalum, qui non essent de genere Israel. Non ergo simulatione hoc fecit, sed uiolentia. Supradicta enim causa simulationem habuit non minimam. Nam multi reprehensi sunt in hac causa ita vt aliqui Iudæorum, & Barnabas consentirent huic simulationi. Apostolus ait, Nos natura Iu- 55
dæi. De Iudæis ergo Iudæos nasci ostendit. Denique in eremo, qui nati sunt, Gala.2.
non circuncisi Iudæi erant, Non ergo cir- Sup.ĩ q.
cuncisio Iudæum facit, sed natiuitas sub dei sta- noui testamẽ.
creatoris deuotione progenita. Si ergo de Iu 81.
dæis Iudæi nascūtur, & de Paganis Pagani

 nascun-

nascuntur, etiam de Christianis Christiani nascũtur. Non omne quod nascitur, hoc est quod & unde nascitur. Nam & aurum de terra nascitur, & non tamen terra est, & & gemmæ & alia multa. Nam & de ligno
K esca nascitur, & de ouo pullus. Et hac causa de Paganis Pagani nascuntur, quia omnis Paganus in ignorantia est, & qui nascitur de eo sine sensu utique est, ignorans siue bonum siue malum: ambo ergo ignorantes sunt. Sed hoc interest inter eos, quia qui generat Paganus sine dubio blasphemus est & quasi prophanus. Infans autem natus nescit blasphemare, sicut & nescit benedicere, Paganus tamen est, quia sine sensu est, neque suum habens meritum, neque alterius. De Iudæo autem idcirco Iudæus nascitur, quia sub creatoris deuotione genera-
Gen. 4. tur, sicut dixit Adam de Cain, Procreaui hominem per deum: quia sicut Pagani indeuoti creatori, dæmoni gratias agunt in omnibus quę agunt, ita & Iudæi deo creatori supplices, licet imperfecte, laudant eum in omni actu suo. Hoc modo etiam de Iudæo Iudæus nascitur, Christianus quia ipse qui generat, non natus, sed factus est Christianus: idcirco & istum qui nascitur, fieri oportet ut sit. Sed dicitur econtra, Si factus utique est qui generat, hoc debet generare quod ipse est, ut iam accepta dignitas traducem faciat: sicut & in Iudæis: quia
L Abraham de Pagano dei cultor factus est, & ex eo origo Iudæorũ, sicut & facti senatores, iam senatores generant. Sed senatorũ dignitas non apud deum meritum habet, neque ipsa natura, id est, substantia consequitur beneficium, sed in sola fama, & sermone dignitas uertitur, ac per hoc currit sermo per traducem carnis, nihil aliud præstans quàm opinionem mũdanæ dignitatis. Quare autem de Iudæo Iudæus nascitur, iam dictum est: Christianus autem cum boni dignitas naturæ ipsi accedit, ut substantia hominis qua constat beneficium cõsequatur, ut non opinio sola, sed & res sit in effectu apud deum. Denique accepta remissione peccatorũ, purificat totus homo, ita ut & filius à deo adoptetur. Quamobrem omnes natos renasci oportet, quia misericordia dei singulis donat gratiam. Nec enim alter alteri potest remissionem accipere. Anima enim quæ nascitur in corpore, uel cum corpore, subdita morti inuectæ ab Adam, nisi lignũ acceperit euictæ mortis, tartarum inferni non euadit. Vnusquisque enim sibi accepit beneficium, nõ & ei qui nõdum est. Si enim factus Christianus immor- M talis iam esset, recte natus de illo hoc esset quod & genitor. Nam qui fiunt Christiani, signum accipiunt ne à morte secunda teneantur, non tñ mortem pñtem, quam adin uenit, euadunt. Infantes autẽ propterea baptizantur, cum sint innocentes, vt anima rũ dis nata in corpore, signum habeat mortis euictæ, ne possit ab ea teneri. Hoc signum Abraham non habuit, neque Prophetæ, quia tempus illos non inuenit: Reseruatum est autem filio dei, qui veniens vinceret mortem, & hanc gratiam credentibus largiretur. Hinc est unde dominus ait Iudæis, Ioan. 8.
Abraham pater uester cupiuit vt videret diem meum, & vidit & gauisus est. Sciens enim Abraham Christum ad liberationem humani generis repromissum, Semper enim necesse erat ortum eius in inferis positos expectare, quem vbi in spiritu natum esse vidit, gauisus est, certus quòd in breui de inferno ereptus induceretur in cœlos. Quomodo ergo de Christianis nasci deberent Christiani, quando qui non crediderit, aut non fuerit baptizatus non erit Christianus?
Quid opus erat ut Galatis arguẽs Apostolus hoc interponeret. Galatas enim post Gala. 3.
Euangelium ad legem confugientibus inter cætera ait, Mediator autem vnius non est. Deus autem vnus est: quasi Galatę unum deum negarent? Quippe cum hac ratione A in lege fuissent, vt unum deum & singularem crederent, Christum autem ministrũ tãtũ ex prædestinatiõe uenisse ad dispensandum donum gratiæ dei. Manifestum sic inductos Galatas in legem fuisse ut & Christum profiterentur, sed non sicut dignum est, sed more Fotini, vt quia unum deum lex prædicat, contra legem sit si Chistus deus dicatur. Hoc commentum Iudæorum est, qui magnalibus uirtutum uicti crediderunt post crucẽ Christi, ita ut profitentes Christum, legem tamen seruarent, quasi non esset spes in Christo ponenda. Hi sunt quos Gala. 2.
Apostolus falsos fratres appellat. Isti ergo 2. Co. 11.
post Apostolorum traditionem, Galatarũ sensum corruperant, ita ut Iudæos eos facerent sub nomine saluatoris. Hinc Apostolus Christum dicit uenisse arbitrum circumcisionis, & præputij, sicut dicit ad Ephe- Ephe. 2.
sios, In uno nouo homine faciens pacẽ. Si ergo arbiter uenit Christus, arbiter autem

sic

sic facit pacem inter duos vt nouam regulã ponat, auferens ambobus professiones recõciliat eos, vt eius sententiam secuti, amittant discordiam pristinam. Iudæo enim circuncisionem iudicante, & gentili præputium, discordia fit. Cum vero hoc ambobus aufertur, fit pax. Si igitur sic se hæc habent, quomodo vos, inquit, Galatæ Iudæi facti Christi arbitrium corrumpitis? Ideo dixit illis, Euacuati estis à Christo. Ius enim reconciliationis quod inter eos constituerat spernentes, ad pristinum Iudæorum sensum cõuersi sunt, accusantes tam se quàm reconciliatorem. Omne enim quod displicet, accusatur. Et quoniam hæc res Galatas ad legem conuerti coegerat, vt vnum deum sine mysterio faterentur, quasi legi esset inimicum, si Christus deus diceretur, dicit, arbiter, hoc est mediator vnius non est, sed duorũ vtique. Vos aũt conuersi ad legem, arbitrũ recusastis, deus tamen vnus est. Non dicit sic se Christum deum prædicare vt alterũ deum faceret, aut duos profiteretur, sed vnũ esse deum, sicut & in lege dictum est, quia Christus cum de deo deus prædicatur, non ad alterũ proficit deũ: quia qui de deo est, non se permittit alterum deum dici. Siue n. deus, siue quod de deo est, vnus est deus. Nihil enim vtique distat inter deum & qd de deo est. Est enim alter. Ipse enim alter, propter personam qua filius nuncupatur: ipse uero, propter vnitatem substantiæ, ne reprehensibile videatur quia personam dixi. Solent enim hoc quidam abnuere, sed Apostolum sequamur qui ait, Nam quod donaui, si quid donaui, propter vos, in persona Christi. Si p Christum salus & uera & perfecta cognitio, cur non ante venit vt anteriores nostri qui in ignorãtia fuerũt addiscerent veritatem? Denique post aduentum Christi multi salui facti sunt magis q̃ prius: Vide si ante venisset, multo plures saluati fuissent. Si ergo ita est, reprehensibile videtur. Si ei cui necessitas imminet, ante subueniatur, erit quidem gratus, non valde tamen poterit scire quid sibi præstitum est. Si autem in ipsa necessitate posito auxilium feras, sciet quale beneficium consecutus sit. De tribulatione enim ereptus plus gratias agit, quomodo si esurienti offeras panem. Si autem offeras non esurienti, quæ erit gratia? Idcirco recte factum est, vt nõ ante veniret dominus. Primum enim dimisit genus humanum vti voluntate sua, nõ sine testimonio sui: quia ex ipsa fabrica mundi & annua munera, quæ elementorum ministerio humanis vsibus exhiberi decreuit, cognosci & timeri diuinitatem suam voluit. Postea vero cum obsolesceret notitia dei terris, & mores immutarentur, dignatus est visitare genus hominum, vt data lege vel reformaret eum in natura, sed negligi cœperat, & notitiam sui & legis authoritatem restauraret, vt recognito deo & reuocata lege timere inciperent, certi quia qui legem dedit, indicaturus esset actus humanos. Et quia accepta lege à peccatis se cohibere nequiuerunt, cum possent, diu etiam per Prophetas admoniti, motus deus misericordia misit filium suum, qui se pro illis offerens, & mortem destruens, data illis remissione peccatorum deo patri illos iustificatos offerret scientes de quo periculo sint erepti, sine cessatione deo gratias agant, vt etiam si vsus exegerit sanguinem pro illo fundentes, nec sic se illi vicem reddere profiteatur. Quàm gratum ergo & preciosum beneficium existimant, quòd nec morte compensari putant? Sed forte contradicatur, simul ante legem, & post legẽ peccatis pressi totos se carni dederunt, sine dubio fuerunt aliqui qui creatori deo deuoti à uitijs se infrenarent. Age nunquid hi expuncta hac vita non in infernum descenderunt? Si autem ante, post mortem Adæ Christus venisset, liberato Adam qui peccato proprio tenebatur à morte, cæteris ad cœlum iter fecerit credentes vt quia hic bene vixerat, grati creatori & restauratori, defuncti reciperentur in cœlum. Damnum ergo est, quia nõ ante venit Christus. Damnum esse manifestum est. Sed quære an iustum, an iniustum sit. Solent enim damna iusta esse. Nunquid fur deprehensus, cum in quadruplum, iuxta legem damnatur, non damnum patitur? Sed iustum est ac per hoc iustum quod hominum genus passum est, iuste prouenit, ideo & permissum est. Quare & saluator inter ipsa primordia venire non debuit. Cum enim diabolus superbiret, & homo à deo factus positus est illi inimicus, vt auxilijs dei munitus, quia impar erat viribus, resisteret illi accepto mãdato vnius dei imaginem in terris ad errorem auferendũ, per id quòd vnus ab uno factus, ex quo cæteri, demonstraret. Diabolus autem solita subtilitate simulauit se ignorare qd præceptum fuisset a deo, & inuenit Euam instabilem, post autem pro-

Margin notes (left column): B; C; 2.Co.2; 57; Gala.3.; 1.Tim.2; Supra q. 83. [Supra i q. noui testa. nu mero 83.]; (right column): D; E.

mittens illis, quòd si interdum degustassent, futuri essent dij, circumuenit. Sic diabolus deuicto homine triumphauit, hic victus genus suum vendidit peccato. Non ergo iustum erat victoris statim auferre violenter spolia, quia quod facit deus, iuste facit. Prætereà cum acerbe peccauerit homo. Assentiens.n. fieri se deũ, idolatriam admisit, hoc est, in deũ peccauit. Ideoq; non illi statim
F debuit subueniri, qui nec pœnituit. Post aũt iustis multa mala intulit Satanas, Iob, Ioseph, Hieremiæ, Esaiæ, Zachariæ, & cæteris Prophetis, & iustis. Idcirco commissus est Christus à deo patre suo qui illum vinceret, & se manifestaret, regnum eius auferens ratione non ptãte. Quanquã omnia possit deus, sed illud facit quod congruit rationi,
58 vt irreprehensibilis perseueret. Paganos
Gala. 4. sub elementis esse nulli dubium est. Quid
Supra i ergo Apostolus dixit, Eramus, & nos sub
nouis elementis huius mundi seruientes. Si itaq;
nu. 82. & Iudæi sub elementis erant, quid differũt, à Paganis? Pagani non sub elementis seruiunt, sed ipsis elementis. Colunt.n. astra, solem lunam & sydera: hæc in firmamento. In inferioribus autem terram, aquam. In mari vero Neptunum. In inferis autẽ Plutonem apertam creaturam mundanam colunt, prætérito creatore. Nam Iudæi hoc modo sub elementis, deo tamen seruiebant: quia hęc ipsa mandata dederat. Obseruant enim Neomenias, sabbata, pecorum sacrificia. Initio mensis septimi tuba canere, quin-
G todecimo autem die mensis septimi medullas palmarum & ramos ligni spissos, & ramos salicis circumferre, & in casis septem diebus habitare. Hæc ergo obseruantes, recte sub elementis dicuntur seruisse. Hæc enim ex elementis sunt. Christiani autẽ nõ sub elementis, sed supra elementa deo seruiunt, sed Hierusalem cœlestem properantes, in spiritu deum adorant, non in visibilibus & mundanis, sed in animo dei culturam habentes, inuisibili inuisibiliter seruientes, sicut dicit dominus in Euangelio,
Ioan. 4. Veniet hora in qua ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Hæc ergo veritas est spiritu deo seruire, animo magis quàm corpore, vt quia deus spiritus est, spiritaliter excolatur. Ex hac parte Iudæos sub elementis subiectos dicit fuisse, qua supra memoraui. Ex alia autem parte legis spiritalem fuisse rationem, qua & peccare prohibuit, & diligẽdum ex omni parte dominum mandauit, & spem in Christo Apostolis prædicãtibus hæc magis defendebãt, quæ carnaliter data fuerãt. Hęc Apostolus memorat vt obfuscet Iudæos, qui obtrectantes legis spiritales, uisibilibus erant subiecti: & vt hæc vere ad comparationem legis fidei infirma ostenderet, etiam interposita persona hoc denotat, qui vtiq; eorum æmulus fuerat vehementer. Cognito aũt Chri-
sto, hæc contempni æstimauit, quia multum H
differt gratia dei per Christum à lege factorum. Quando Apostolus Galatis di- 59
cit, quos sic reprehendit & arguit per totã epistolam, Estote sicut ego, quia ego sicut vos. Si ergo talẽ se præstitit quales illi erãt, superfluum fuit dicere, Estote sicut & ego, Aut forte in quibusdam imitator illorum esse cœperat, & in aliquibus vult illos sui similes existere? Quid illorum poterat
imitari Apostolus? Aut quid illi deerat ma- Gala. 4.
gistro gentium? Sed hortatur illos vt imitatores eius sint: & quoniam non est impossibile, sic reprobat eum dicit, quia hoc sum quod uos: homines enim estis sicut & ego, ideo facite quod ego. Potest & ad aliud illud referri, vt quoniam omnibus se omnia factum dicit, per assensum in quibus à vero,
non discrepabant, maxime gentiles, Nec.n. 1. Co. 9.
fuit aliquid eorum, quia iam fieri oportebat minime. Prius autem recte factum erat ut, circuncisio, sabbatorum obseruatio, neomeniarum, escarum. Sed si quid gentium probabis, non cessare iam debere ostendit. Mũdum enim dicunt à deo & hominibus fabri-
catum. Hoc semper stat. Si ergo in his con- I
sentiens illis factus est sicut & illi, hortatur illos vt simili modo & hi fiant sicut & ille
est, consentientes doctrinæ eius. Quomo- 60
do liberi sumus arbitrij ac voluntatis, cum Gala. 5.
dicat Apostolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, Spiritus vero aduersus carnem, &c. vt non quæ vultis ea faciatis. Etsi caro aduersus spiritum concupiscit; mala est. Spiritus enim domini mala suggerit. Carnem substantiam carnis hoc loco intelligas, sed actus malos & perfidiam significatam in carne. Per id enim quòd omnis error ex uisibilibus & mundanis, caro autem cognata eorum est; Ex elementis enim constat. Omnem errorem carnem appellat, non solum adulteria, fornicationes & luxuriam opera dicit carnis, sed & idololatriæ, & maleficia, & blasphemia, & talia. Nunquid caro blasphemiam co-

git

git aut idololatriam? Nonne hæc animæ vi
tis sunt dum consentit errori? Recte autem
agentibus dicit, quod non sint in carne, sed in
spiritu. Et vtique ad hoc in corpore sunt:
Qui ergo bene ambulat, nec diffidit de spe
fidelium in carne positus, non esse dicitur
K in carne. Male autem viuēs & blasphemus,
in carne dicitur esse & caro: quia quomodo
bene agentes spiritales sunt cum ipsa carne,
sic male viuentes carnales sunt cum ipsa ani
ma. Hoc enim nuncupatur quod dicit, Hic
itaq; error, quem carnem appellat, concupi-
scit aduersus spiritum.i.suggerit mala. Idē
est spiritus qui est lex dei. Ad duas enim le-
ges inducit, dei & diaboli. Vnde spiritum di-
cit, propterea quod lex dei spiritalis est contra
carnem, hoc est contra vitia repugnare vt
hominem conseruet deo. Lex autem diabo-
li, qui est error, contradicit per oblectamen-
ta, luxuria, & mundana dulcedine. His ergo
repugnantibus medius homo est, qui con-
sentit spiritui, non vult caro, Cum autem
manum dat carni, spernit spiritum, id est,
legem dei contemnit. Consentientem ergo
carni, spiritus reuocat ne faciat quod vult:
Assentientem autem spiritui, caro solicitat
ne faciat, quod putet vtile. Sed spiritus re-
cte & prouidenter contradicit & reuocat,
vt eripiat hominem à consilijs Satanæ. Ca-
ro autem quæ est lex aduersa, idcirco soli-
citat & spiritus legi resistit, vt per fallaciam
decipiat. Ideo ergo hic Apostolus publi-
cat, vt ostendat arbitrio humano cui rei
voluntatem suam committat, non vt arbi-
L trium libertatis maniat, sed docet arbitriū
cui rei se coniungat. Si autem non est vo-
luntatis arbitrium, neque lex diaboli quæ
est caro, neq; lex dei quæ est spiritus, inui-
cem sibi aduersando hominem consilijs so-
licitarent. Qui enim solicitat, suadet:
Qui autem suadet, non vim infert sed
circunuenit: Qui circunuenitur, fallacijs
quibusdam voluntas illi mutatur. Si au-
tem non est & arbitrium liberum, nolens
homo traheretur ad ea quæ non vult.

61 Si in Christo omnes thesauri sapientiæ
Colo.2. & scientiæ sunt absconditi, quomodo idem
Mat.24. Saluator de die & hora futuri iudicij di-
Mar.13. cit se nescire? Si autem sciat, & dicit
se nescire, videtur mentiri. Dictum
hoc duplicem continet sensum. In Chri-
sto enim omnes thesauros sapientiæ &
scientiæ sic dicit absconditos, vt qui ha-
bet Christum, pro omni sapientia & sci-
entia illi cedat: vt scire Christum totū sit
scire, & omnem sapientiam comprehen-
disse, sicut dicit ad Colossenses, nemo
uos circumueniat per philosophiam & ina-
nem seductionem, secundum elementa hu
ius mundi & non secundū Christum: quia
in Christo inhabitat omnis plenitudo cor
poraliter: Hoc est nihil indigere ad salutē,
eum qui credit in Christum, & illi hoc abū
dare, quia plenitudo diuinitatis in fide eius M
est. Et iterum in eadem Epistola inter cæ-
tera ait, Nemo vos obducat in humiliatio-
nem cordis, & superstitionem angelorum,
quæ videt, extollens se, frustra inflatus mē
te carnis suæ, & non tenens caput ex quo
omne corpus subministratum & productū
crescit in incremētum dei. Si itaque creden
tes in Christum, caput totius principatus &
potestatis venerantur, nullius indigent,
sed totum quod ad salutem opus est habent,
nihil illis oberit inferiora, quæ ad salutem
nihil conferunt, nescire, quando id quod
necessarium est, norunt. Huiusmodi ergo
totum scire dicendi sunt, qui hoc sciunt quod
illis proficiat ad salutem. Est etiam illud,
quia in Saluatore omnes thesauri sapientiæ
& scientię sunt absconditi. Omnia enim sa-
cramenta paterna ipsi sunt cognita: & omnē
creaturam ipse metitur: & nec pater iudicat
quenquam, sed omne iudicium dedit filio:
& nemo scit, quæ sunt in deo nisi spiritus
dei, qui est & Christi. Quomodo ergo &
diem & horam futuri iudicij nescire dicen-
dus est, cuius spiritus, quę in deo sunt no-
uit, quem dixit, quia de eius accepit? Si er-
go qui de eius accepit nouit quæ futura
sunt, quomodo non sciet Christus qui mi- A
sit spiritumsanctum? Et potest fieri vt iu-
dex nesciat diem futuri iudicij? Quippe
cum omnia signa dederit, quando speretur,
forte etiam hos dicatur vere nescire quibus
dixit, Amen dico vobis quòd nescio uos. Mat.25.
Nec virgines stultas & improuidas dicetur
scire, quia dixit etiam ipsis dicentibus, Do-
mine domine aperi nobis: Amen dico vo-
bis, nescio vos. Causa ergo est vt dicat se Mat.24.
nescire quod scit. Denique sic ait, Vigilate
quia nescitis qua hora dominus vester uen-
turus sit. Vt ergo solicitos nos & vigilan-
tes faceret, interrogatus nescire se dixit diē
& horā futuri iudicij, sed vt nobis prodes-
set, negauit se scire quod scit. Ignorantibus
ergo nobis, quod prosit nobis, scire omnino
volumus. Quod si scierimus, oberit nobis.

Christus autem proquliot salutis nostræ ne
audiremus quod contra nos esset, dixit se
nescire, Nunquid si alicui in dolore posito
gladiũ poscẽti vt se pimat, q̃ habet respon-
62 deat se nõ habere, mẽdacij arguẽdus erit ne-
gãs? Q̃d si nõ neget, sciat cõtrariũ. Quid
est vt cũ Apostoli oẽs curas sibi oblatas sa-
Phil. 2. nassent, proprijs tñ infirmis medelam non
B dederint? Nam vtiq; Epaphroditus vsq; ad
mortem non ægrotasset, si intercessio Apo-
stoli fuisset audita. Quis enim dubitet oras-
se hoc sæpe Apostolũ & nõ impetrasse? Si. n.
auditus fuisset, statim infirmitas fuisset ad-
empta. Signa & virtutes idcirco ab Apo-
stolis facta sunt, vt infidelitas cogeretur ad
fidem, vt videntes facta quæ hominibus im-
possibilia sunt, dei ex hoc esse prædicationẽ
agnoscerent, & rationem esse in fide, virtu-
te probarent: vt quoniam verbis semper
contrahitur, testis virtus posita est, cui cum
verba cedũnt, rationem esse in fide signifi-
cat, quæ verbis exprimi non potest. Inter
fideles igitur non signa & prodigia sunt ne-
cessaria, sed spes firma. Postquam enim di-
scitur vera esse quę promissa sunt, ad hoc se
armat animus vt spretis præsentibus futuris
Eccli. 2. dignus existat; meritum sibi collocans p la-
borem, hoc Salomone testante qui ait, Fili
accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia &
timore; & præpara animam tuam ad tenta-
Act. 14. tionem, quoniam tentationibus proficit ho-
mo, hæc data sunt monita Vnde Aposto-
lus, per tribulationes, inquit, oportet nos
C intrare in regnum dei. Hæ tribulationum
tentationes diuersis modis accidunt, vt per-
seuerantis animus, in accepta fide possit co-
ronari. Non solum enim in fide tentatur
homo, sed & in ægritudine; & in damno, &
in persecutione, & in morte charorum, vt si
in his passionibus ad auxilium dæmonio-
rum non fuerit adductus, sine sanguinis pre
cio mereetur martyrium. Non ergo ad di-
spendium Epaphroditi non impetrauit A-
postolus quod perijt, sed ad profectum, quia
2. Co. 12 & in sua cum postulasset audiuit, Sufficit ti-
bi gratia mea, vera virtus in infirmitate p-
64 ficitur. Petrus Apostolus dicit, Christus
1. Pet. 3. mortuus est pro nobis. Paulus vero Apo-
Phil. 2. stolus asserit quia & pro se mortuus est,
Factus, inquit, obediens vsque ad mortem:
propter quod donauit illi deus nomen q̃d
est super omne nomen. Quod si ita est, im-
perfectus videbitur fuisse qui per opera sua
fecit augmentum. Filium dei perfectum
natum esse de deo nemo fidelium ambigit,
Omnia enim diuinitatis paternæ accepit na
scendo de deo patre, Tunc ergo accepit no-
men quod est super omne nomen. i. vt hoc
dicatur quod pater, deus. Nam nihil apud
eum futurũ dicitur: Omnia enim ante se ha D
bet, Ideo ad hæc omnia creanda & restau-
randa natus est. Nam vtiq; ordo & ratio
hoc habet, vt patri non homini omne genu
flectatur. Hoc pater donauit filio, propter
ea quæ erat acturus. Donauit autem quãdo
genuit: Sic enim illum genuit, vt in eodem
honore esset quod ipse pater est. Quid 64
est quod dictum est Ioanni, sicut in Apo- Apo. 10.
calypsi scriptum legitur, Vade & accipe li-
brum & deuora illum, & amaricabit vẽtrẽ
tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquã mel?
Quis est hic liber? Vel quomodo amarum
facit venerem, cum sit dulcis? Frequẽter
qui compendium quærit solet errare. Quid
est vt non omnia ad causam dicta propo-
nas, sed aliqua reprimas vt obscurior fiat
sensus? Nam dictum est Ioanni, Vade & ac-
cipe librum qui est in manu angeli, & deuo-
ra illum, & erit in ore tuo dulce tanquam
mel, sed amaricabit venrrem tuũ: & ait, Me
oportet prophetare iterũ populis & linguis
& gentibus multis. Quantum ergo ad veri
pertinet rationem post exiliũ Euangelium
scripsisse pbatur, In exilio enim positus in
insula Pathmos, in quam fuerat à Domitia-
no Imperatore relegatus, vidit reuelationẽ E
sicut dicit in die Dominico: pòst sicut dixit
scripsit Euangelium, quod hæreticis amarũ
est, quos in ventre significauit. Sunt enim
carnales qui male intelligant Christum. In
ore autem tuo, quod dicit, erit dulce tanquã
mel: quasi omnium Christianorum vnum
facit corpus, vt singuli membra sint alter al-
terius, ita vt in ore, quod vtique capitis pars
est, honorabiliores & fideliores significet,
quibus veritas quæ de Christo est, dulcis
est. In ventre hæreticos significat, quia
carnales sunt, Veritas enim ijs qui Chri-
stum verum deum loquitur, amara est. To-
tum enim Euangelium Ioannis contra hæ-
reticos est, contra Fotinum n. qui Christũ
ante Mariam negat, probat de cœlis descẽ-
disse Saluatorem. Contra Arrium autem
ostendit Christum initium non habere:
quia in initio erat deus Christus filius dei
apud deum patrem, & quia nihil sine illo fa-
ctum est, ipsum non posse dici facturam, Si
enim factura erat, factum esset aliquid sine
illo.

illo. Sed quia nihil sine illo erat, semper fuit. Sabellium autem qui vnionem accepit patrem & filium, vt vnus singularis duobus nominibus nuncupetur sic confutat vt dicat, Si me diligeretis gauderetis vtique quia vado ad patrem, quia pater maior me est: vbi manifestauit duorum personas, quando filius patrem maiorem appellat. Nec enim singularis ipse sibi maior est. Necnon conuincit & Marcionem qui carnem Christi denegat, Dixit enim, Et verbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Hoc sensu etiam Manichæum arguit, qui & Christum in carne venisse nescit, & nuptiarum aditus intercludit, ignarus saluatorem nuptiarum conuiuium remunerasse. Simili modo & Prophetæ Ezechiel dictum est ab angelo vt acciperet volumen & deuoraret illud, & dulce esset in ore eius, ventrem autem eius repleret. Hoc dictum Prophetæ cum missus est arguere populum perfidum & indisciplinatum, qui similiter in ventre significati sunt, q erant carnales. Ex his sunt quos scriptura in Esaia propheta licet mali sint, fratres appellat, Dicit enim, Vos qui timetis deum, dicite illis qui vos oderunt, nec audierunt præcepta mea, Fratres nostri estis.

(Ioan. 14. — Ioan. 1.)

G QVAESTIONES EX vtroque mixtim.

1 Quid sit ad imaginem & similitudinem dei fecisse hominem: & an mulier imago dei sit. Hoc est ad imaginem dei factum esse hominem, quia vnus vnũ fecit, Vt sicut ab vno deo sunt omnia, ita & ab vno homine omne genus humanũ. Similitudo aũt hæc est, vt quemadmodũ de patre & filius, sic & de viro mulier: vt vnius principij authoritas cõseruetur. Sed filius ineffabiliter, incomprehensibiliter natus est de deo patre, Mulier autem corporaliter, sicut legimus facta de viro est, vt per eam natiuitas oriretur. Filius vero dei ideo natus est vt per ipsum fieret creatura. In eo ergo dissimilis est, Nam & de deo deus natus est, de viro autem fœmina: quia illic simplicitas est, & non potuit nisi de simplici simplex nasci, spiritus de spiritu, deus de deo: igitur vir imago dei est. Sic etenim scriptum est. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum. Vnde Apostolus, Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei: Mulier autem velet caput. quare? quia non est imago dei. Vnde & denuo dicit Apostolus, Mulier autem docere non permittitur, neque dominari in virum.

(Gen. 1. Su. in q. net. test. num. 45. — Gen. 9. 1. Co. 11. — 1. Ti. 2.)

H Euangelium testatur quia nemo vidit deum. Contra, Iacob & Moyses & Esaias asserunt deum se vidisse. Sed dicit quis. Patrem nemo vidit. Quid ad rem? Si filius visus est, visus & pater est: quippe cum pater & filius vterq; sit vnus deus, & in substãtia & in imagine, quia duorum imago est, & sicut ipse dicit, Qui me videt, videt & patrem. Quomõ ergo nemo vidit patrẽ deũ, cũ filius dicat videri patrẽ cũ ipse videtur: quia neq; alter deus. Si ergo alter non est, ipse idẽ quia vnus est, visus est deus. Quantũ ad Euangelistam pertinet, de patre deo hoc dixit, quia nemo vidit deũ nisi filius vnigenitus qui est in sinu patris ipse enarrauit. Credamus filio, ipse enarrauit enim qa nemo nisi ipse vidit deũ. Hoc autem ideo dixit, vt doceret se semper apparuisse Patriarchis & Prophetis. Non ergo hoc ad vnum deũ pertinet, sed ad personã patris, de quo nõ põt dici aliter q̃ deus pater, Filius autem sic se uisum dicit, vt inuisibilis sit tamen in eo ipso cũ videri putatur.

(Ioan. 1. — 1. Ti. 6. — Ioan. 1. — Gen. 32 — Exod. 9. — Esa. 6. — Ioan. 14 — Ioan. 1.)

I Visus enim hic intellectus est, quia nõ vtiq; oculis visus est, sed mente intellectus: Et hoc fuit vidisse, intellexisse, in eo q apparuit ibi inesse deũ: Cũ aũt dicit Saluator, Qui me vidit, vidit & patrem: non vtiq; ad oculorum visum hoc retulit, sed ad mentis, & vt nihil inter patrem & filiũ diuersum eẽ putaretur. Neuter ergo corũ visus est iuxta substantiã. Circumapparentia autẽ solus filius visus est mente, nõ carnalibus oculis, quia inuisibilis est sicut pater.

(Ioan. 14)

3 Vetus lex deũ iurasse allegat, Sic enim dicit, Per memetipsum iuraui dicit dominus. Saluator iurasse prohibuit, quomodo non destruxit vetera? Antequam notitia dei esset in terris, non aliter oportuit prouocare homines ad spem in fidem, q̃ iureiurãdo promissio illis fieret ab eo vtiq; quem nõ vt dignũ erat sciebant. At ubi aũt cœpit sciri, non vtique iurare oportuit, quem mentiri fas non esset arbitrari. Ideoq; ergo dominus nec seruos iam iurare præcepit, sed tales se instituere, vt sermonibus illorum fides habeatur. Sacramentũ enim iurisiurandi [illegible] exegit, aut fallacia inconstantiæ, [illegible] homines solent, timore torte dei [illegible] tur.

(Gen 22 — Exo. 33 — Matt. 5.)

K tur:aut certe satis erit, & qui fallitur quia
4 ex hoc offensam acquirit. Quid est q̄ in
Luc 23. cruce positus Saluator, ait, Pater ignosce
illis, nō enim sciunt quid faciunt. Si nesciūt,
quid est quòd ignoscitur, maxime cum dicat
Abimelech ad deum, Nunquid ignoran-
Gen.20 tes perdes? Non omnis ignorans immu-
Sup. in nis a pœna est. Hic.n. qui potuit discere, &
q. noui non dedit operam, reum se fecit. Erat enim
test. nu- vt disceret, & à quo disceret, sed negligen-
mer. 67. tior luxuria aut maleuolentia factus, inexcu
Ioā. 15. sabilis est à crimine. Vnde dicit Saluator, Si
non venissem & locutus eis fuissem, peccatum
non haberent. Ille autem qui non suo
uitio ignorat, ideo.n. ignorat, quia non fuit
à quo disceret, nec rumore comperit doctrinæ
opinionem, omni genere immunis à cō-
demnatione est. Ideo his si conuertantur,
dn̄s veniam postulat à patre, qui cum prædicaretur
veritas, ut eam addiscerent, operam
non dederunt, sed per ignorantiam authorem
eius occiderunt. Vn̄ Petrus Apostolus
Acto.3. in Actibus ait, Conuertimini vt deleantur
5 peccata vestra. Si in lege nemo iustifica-
Deu.21. tur apud deum, quare scriptum est, Maledictus
omnis qui nō permanserit in omnibus
quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea? si
ex fide iustificantur homines, & non per legē,
vt quid maledictus est qui non impleuit
Gala. 2. legē, cum non proficiat ad iustitiam. Lex
L data per Moysen iustitiam habebat quidem,
sed terrenam, vt seruantes legem iusti essent
ad præsens, vt non rei fierēt. Iustus est.n. ex
Leui.18. lege, qui nulli nocet. Vn̄ Apostolus, Lex, in-
Deut.4. quit, non est ex fide, sed qui fecerit ea viuet
Gal.3. in eis: Hoc est faciens legem non morietur,
sed viuit ad præsens: Iustitia aūt quę ex fide
est, iustificat homines apud deum vt remunerentur
in futuro seculo. Addiderunt.n.
temporali iustitiæ iustitiā fidei. Iustū est.n.
nosse ex quo & per quem sumus vt patris &
filij vera confessio ad cœlestia regna nos
perducat. Nam & veteres qui non solum legis
præcepta seruauerunt, sed & deum dilexerunt,
spem habentes in promissione, iustificati
sunt apud deum. Solam.n. legem dicit
non iustificare homines apud deum, sicut
nec sola fides exceptis his bonis operibus
commendat apud deum, sed seruata iustitia
terrena & diuina, perfectos facit. Hinc dicit
dn̄s, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam
Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis
in regnum cœlorum. Quid est
Matt. 5. vt Dauid dicat, Confundantur & erubescāt
qui dicunt mihi, euge euge, Dn̄s aūt, Euge,
inquit, serue bone & fidelis & cæt.? Quod 6
Dauid pro malo accepit, hoc Saluator bonis M
meritis dignum ostendit. Nō valde istud Psal.69.
discrepat a superiore quæstione. Vnū enim Mat.25.
verbum diuersas habet significationes sicut Sub pro-
supra memoraui. Obtrectatores enim Dauid xime in
cum exitijs eius fauerent, gratulabantur ma q. noui
lis eius. Dū enim ille pressuras & angustias test. nu-
pateretur à Saul & filio suo Absalon, illi re- mer. 54.
cte & bene fieri dicebant: tale est si aliquis
dicat, de eo qui iniurias patitur, Bene illi,
hoc est gaudere i malis: hoc est dicere, recte
illi fit, sic enim meretur. Si modo & Saluator
lætus in bonis operibus, meritum hominis
pronunciat, dicens, Euge serue bone &
fidelis: Exultat enim quia seruus digniorem
se fecit, dicens: Bene, hoc est, recte egisti, vtinam
maius meritum collocares. Vnum igitur
verbum duabus contrarijs causis aptatur.
Nam solemus de aliquo dicere, Adiudicatus
est: Sed qūo dicatur, causa aut subsequens
aut prædicatio declarat. Aliqn̄.n. ad
bonum dicitur, aliquando ad malum: sicut
& concupiscentia aliquando ad bonum, aliquaudo
ad malū aptatur. Quid est qđ in A
Psalmo, Homines, inquit, & iumenta saluos 7
facies. Et ad Ionam prophetam, Non parcā, Psal.35.
ait, ciuitati in qua habitant centum triginta Ionæ.4.
milia hominum & pecora multa. Contra au 1.Co.9.
tem Apostolus, Nunquid, ait, de bobus cura
est deo? Quantū ad verba pertinet, videtur
contrarium. Si causa aūt hominis & pecorum
inspiciatur, manifestabitur esse non dispar.
Omnium curam gerit deus, quasi omnium
opifex. Sed non seruat pecora propter
ipsa, sed pp homines seruat pecora, nō homines
pp pecora. Itaq; qui hominum curam
gerit, custodit pecora, vt non illi cura sit de
bobus, sed de hominibus. Quæ.n. spes in pecoribus?
In Tobia, Opera, inquit, dei re- 8
uelare & confiteri honorificum est: Salua- Tob.12.
tor aūt opus dei faciens, Nulli, ait, dixeris. Marc.8.
Nō Saluator opera dei celare debere di- Mar.15.
xit: Nam alio loco, Vade, inquit, & narra
quanta tibi fecerit deus. Sed illorū testimonium
refutauit aliqū & iactantiam pressit:
ne videretur, quod prudentibus absurdum
est, ipse sibi, vt seductor, testimonium perhibere.
De æternitate filij. Quoniā sunt 9
quidam qui nondum adhuc discussa erroris
caligine, nec purgata vel detersa veternosæ
vitæ carie terreno sensu existimantes dubitant,
vel de dei filio, vel duos vnum esse,
Persi-

B Perfida enim quoq; & contumax natio Iu
dæorum, quibus fons legis & sacrorum the-
sauri hoc monstrare potuerunt, non ambi-
git, sed nepharijs pernegat vocibus, breuiter
quantum tractus contractior patitur ediffe-
ram. Spes enim ignorantibus integra si ve-
lint discere, dimittitur, pœna dissimulanti-
bus perpetua destinatur. Deus omnipotens,
cum magnitudine ac bonitate præstantior
sit, magnum aliquid & maxime bonum ede
re exeat, quæ exhibere debuerat, sed si quid
edidisset, quod contra modum excellentiæ
suæ foret, aut non potuisset amplius, quod
in omnipotentem non cadit, aut noluisset,
quod inbenignissimum videretur. Certe
in summo deo grande non fuerat fecisse qd
infra se positum vim plenæ summitatis non
esset habiturum. Super se ergo nihil erat. Ni
hil est. n. quod deum vincat: infra se parũ fue
rat, quia minus maximo non cõgruebat. Si-
millimum itaq; suum filium creans, edidit
ex se quasi alterum se à se, illud summum &
maximũ bonũ, quod nobis ex deo suppetit,
per eius ad nos propaginem redundauit.
Quinetiam hæc simul intelligẽda ratio est,
deum qui hunc mundum condidit, ei qui in-
C ter cetera pulchritudinis ordinationisque
miracula, creandi quoq; naturam sufficien-
dis sui cuiuslibet generis fœtibus tribuit,
ipsum prius vtique habuisse quod dederit.
Nullus enim dat quod ipse nõ habet. Qui
habuit ergo filium totis sibi similitudinis
partibus congruentem, hoc est vnus vnicũ,
probus probum, bonus benignum, beatus
beatum, maximus maximum, sempiternus
æternum, habuit vtiq; ante mundum creatę
sobolis principatum, de quo rebus oriundis
impertiebat exemplum, vt gignentium ger-
mina suis respondere seminibus cogeren-
tur. Nec sane aliter sinebat ordo legitimus;
q̃ vt pater rerum futurus, ante esse debuerit
pater proprius, hoc est proprij sui fœtus.
Sed quòd æditum filium diximus, non sic
est accipiendum tanquam nostri similẽ ha-
beat ortum, natusq; ita sit, vt mortales na-
sci videmus, cum prorumpente fœtu exstãt
quæ ante non fuerant. Illa enim aliunde
insitis concepta seminibus, elementorum su
biectorum cœtu in generis sui speciem coa-
lescunt. Hæc autem nullo auxilio adiun-
ctionis externæ ex se id quod in se ac secum
semper habuit, induxit & protulit. Vt enim si
lucem nasci ex sole dicamus, quòd ab eo pro
D cedat & profluat, non vtiq; sic dicimus, quasi
si aliquã sine luce sol aut esse posit, aut fuerit,
vt eam tpe aliquo à se posteriorem genera-
uerit. Sed vt q̃ secum semper obtinuit, eam
de se. s. genitam sine cœpti aliqua distinctio-
ne principij, qua semper fulgeat, semper ex
se velut munere reparante collustret, sic dei
filius ab æterno omnipotenti patri cohęrẽs.
Hanc quoq; eius similitudinem tenuit, vt
nec ortum habeat, nec occasum, & vt deus
sine origine sempiternus, ita & filius sempi-
ternus. Et vt deus vnus est simplex, idemq;
sic cum patre permixtus vt nominibus & af
fectibus quidem distincti, sed idem sint. In
ambobus vnus, & vterq; in vno inseparabi-
li maiestate continuus. Deus itaque filium
non ex materijs discordantibus tractum:
sed ex simplici ac singulari naturæ suæ stir-
pe ac seminario æditum, semper in se ha-
bitum nec à se vlla vnquam separatione di-
missum, ita secum continet & amplectitur,
vt nihil in ambobus de illa vnitate mute-
tur. Quid est quod Apostolus dicit Ga- 10
latis, Miror quòd si tam cito transferemini
ab eo qui vocauit vos in gratia, in aliud Euã
gelium quod non est &c.? Ideo aliud di-
cit Euangelium ad quod vocati fuerant, q̃
nõ hoc est qđ postea sequi cœperãt Galatę. E
Ab Euangelio. n. Christi adducti, in Iudais-
mum fuerant attracti sub nomine Christi,
quasi hoc esset sequẽdum. Aliud aũt, inquit,
Apostolus prædicabat affirmabatur, Vnde su
blegitur, Sicut vobis suadent Apostoli, aut
circunueniunt gentiles credentes, hoc dice-
bant à Saluatore traditum, quod ipsi dice-
bant, sicut continetur in Actibus Aposto- Act. 15.
lorum, q̃ nisi circumcidamini more Moysi,
non poteritis salui esse. Hinc Apostolus do
lore euersionis illorum commotus, scribit
ad eos dicens, Miror q̃ sic tam cito transfe-
rimini ab eo qui vocauit vos in gratia, in
aliud Euangelium, quod non est aliud. Mi-
ratur ergo quia post rem leuem & minus
grauem, asperitati studerent & oneri: hoc
est, vt post dei simplicitatem circuncidi se,
pro elementis mitterent, neomenias colerẽt
& sabbatum, elementis subiecti ac prouoca-
ti erant, id est, gratiæ non legis factorem. Et
ne pseudoapostolis occasionem dedisse vi-
deretur, dicentibus aliud esse quod acceper-
rant Galatæ quàm veritatis habet traditio,
statim subiecit quod non est aliud, nisi sunt
aliqui qui vos conturbent, & volunt cõuer-
tere Euangelium Christi. Aliud ergo erat
ad quod ab Apostolo vocati erant Euan- II
gelium.

F geliū, q̃ quod sequi cœperunt impulsu pseu
doapostolorum, non tñ aliud erat q̃ Chri-
stus tradiderat, vt per id in errorem se indu
ctos cognoscerent, & solam fidem sequeren
tur, profitentes Christum deum & hunc
sufficere ad salutem tribuendam, per quem
fuerant remissionem peccatorum adepti, nō
per legem, qa sine lege gratia dei donat de-
12 licta. Non esse contristandum de mor-
tuis Paulus Apostolus signat, Nam despe-
rantium est cōtristari. Et ipse, Infirmus, in-
Philip. 2 quit de Epaphrodito, fuit prope morte, sed
deus misertus est illi. Non solum autem illi,
sed & mihi, ne tristitiam super tristitiam ha
berem. Quō contristandum vetat, eum ipse
contristandum, si mortuus fuisset, declarat?
Aliter de morte Epaphroditi si proue-
nisset contristandum significauit, & aliter
prohibet contristandum. Nam hoc propter
solatiū adiutorij eius quo vtebatur in Euan
gelio, si mortuus fuisset, contristandum se
dixit, Nos autem sic contristari prohibet,
ne obitos quasi extinctos & perditos lugea-
mus, desperantes de resurrectione. Aliud est
igitur solatium inquirere, quasi absentis, &
aliud dolere interitum iam non futuri. Hic
G cessat consolatio, illic excluditur desperatio.
12 Quid est quia occisis filijs Liæ, qui sunt
Supra in ex tribu Iuda, Rachel filios suos plangere
q. no. te- dicatur. Rachel filij, quantum ad histo-
sta. n. 62 riam pertinet, olim pro malefico suo opere
Sodomitarum & spurcitia quam in concu-
binam hominis Leuitæ operati sunt, extin-
cti fuerunt & erasi sunt à reliquis tribubus.
Matt. 2. Filij autem Liæ in primæuis annis ætatis in
causa Saluatoris occisi sunt, quorum causas
ideo planctui non ascribi vult, quia & inno
centes occisi sunt, & in dei causa, à quo mer
cedis vice æterna vita donati sunt. Hac igi-
tur causa planctum Rachel filijs compete-
re, qui & in præsenti & in futuro perisse no-
scuntur, Vnde consolationem non recipere
dicta est, sciens eorum qui perierunt nullam
spem esse consolationis. Nam ideo filius Liæ
passis & occisis in dei causa, planctum adim
pletum Rachel Euangelista testatur, quia
tunc plus plangere filios suos cœpit, quan-
do filios sororis suæ in tali causa vidit occi-
sos, vt ad vitam pertineant, quia cui
aduersum aliquid euenit, ex fœ-
licitate alterius infausta
sua miserius
luget.
H

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

de Cura pro mortuis gerenda, ad Paulinum, Liber vnus.

DIu sanctitati tuæ coepiscope Vnde fit
venerande Pauline rescri- vt pliñe
ptorum debitor fui, ex quo aut non
mihi scripsisti per homines prosint
filiæ nostræ religiosissimæ quæ fiūt
Floræ, quærens a me, vtrū pro de-
prosit cuiq; post mortem, quod corpus eius a- functis.
pud sancti alicuius memoriā sepelitur. Hoc Cap. 1.
enim abs te vidua memorata petiuerat pro I
defuncto in eis partibus filio suo, & rescri-
pseras consolans eam: idq; etiam nuncians
de cadauere fidelis iuuenis Cynegij, quod
materno & pio affectu desiderauit, esse com-
pletum, vt. s. in beatissimi Felicis confesso-
ris Basilica poneretur. Qua occasione factū
est, & per eosdem perlatores literarum tua-
rum etiam mihi scriberes, ingerens huius-
cemodi q̃ōnem: atq; vt responderem quid
inde mihi videretur, exposcens, nec tacens
ipse quid sentias. Nam dicis videri tibi non
esse inanes motus animorum religiosorum
atq; fideliū pro suis ista curantiū. Adiungis
ēt vacare non posse, quod vniuersa pro defun-
ctis ecclesia supplicare consueuit: vt hinc &
illud coniici possit, homini prodesse post
mortem, si fide suorum humando eius cor-
pori talis prouideatur locus, in quo appa-
reat opitulatio ēt isto modo quæsita sancto-
rum. Sed cum hæc ita sint, quō huic opinio-
ni contrarium nō sit, quod dicit Apostolus,
Omnes. n. astabimus ante tribunal Christi, 2. Co. 5.
vt ferat vnusquisq; secundum ea, quæ per
corpus gessit, siue bonum siue malum: non K
te satis videre significas. Hæc quidem Apo-
stolica sententia ante mortē admonet fieri,
quod possit prodesse post mortē: non tunc
qñ iam recipiendum est quod quisq; gesserit
ante mortem. Verum hæc ita soluitur quæ-
stio, quoniam quodam vitæ genere acquiri-
tur, dum in hoc corpore viuitur, vt aliquid
adiuuent ista defunctos: ac per hoc secundū
ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post
corpus religiose pro illis facta fuerint, adiu-
uantur: Sunt. n. quos nihil omnino adiuuāt
ista: siue pro eis fiant, quorum tam mala
sunt merita, vt neque talibus digni sunt ad-
iuuari: siue pro eis, quorum tam bona, vt
talibus non indigeant adiumentis. Gene-
re

re igitur vitæ, quod gessit quisq; p corpus, efficitur prosint vel non prosint, quæcunq; pro illo pie fiunt, cú reliquerit corpus. Ná meritú, per qđ ista prosint, si nullú cóparatú est in hac vita, frustra q̃ritur post hanc vitá. Ita fit, vt neq; inaniter ecclesia vel suorú cura pro defunctis, qđ potuerit religionis impédat: & tñ ferat vnusquisq; scđm ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue ma-

L lum, reddente dño vnicuiq; scđm opera eius. Vt.n. hoc qđ impéditur, possit ei pdesse post corpus, in ea vita acquisitum est, quam gessit in corpore. Poterat inquisitioni tuæ sufficere mea breuis ista rńsio: sed quia alia mouent, quibus rńdendum existimo, parú-

2.Ma.12 per attende. In Machabæorum libris legimus oblatú pro mortuis sacrificium. Sed & si nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua vniuersæ ecclesiæ quæ in hac consuetudine claret authoritas: vbi in precibus sacerdotis, quæ dño deo ad eius altare funduntur, locum suum habet etiam

Quid conferat honos sepulturę.

commendatio mortuorum. Sed verum aliquid profit animæ mortui locus corporis sui, operosius inquirendú est. Ac primum vtrum intersit aliquid ad inferendam vel

Cap. 2. augendá miseriam post hanc vitá, spiritibus hominum, si eorum corpora sepulta non fuerint: non scđm opinionem vtcunq; vulgatam, sed potius scđm religionis nostræ sacras literas est videndú. Neq;.n. credédú

Aen. 6. est, sicut apud Maroné legitur, insepultos a nauigando atq; transeundo inferni amne prohiberi: quia scilicet, Nec ripas datur horrédas, nec rauca fluenta Transportare prius quam sedibus ossa quierút. Quis cor Chri-

M. stianum inclinet his poeticis fabulosisq; figmentis, cùm dominus Iesus, vt inter inimicorum manus, qui eorum corpora in potestate haberent, securi occumberent Chri-

Mat.10. stiani, nec capillum capitis eorum afferat periturum, exhortans ne timeant eos, qui cum corpus occiderint, amplius non habeant quid faciant. Vnde in primo libro de ciuitate dei, satis quantum existimo, sum locutus, vt eorum dentem retunderem, qui Barbaricam vastitaté, præcipuè q̃ nup Roma perpessa est, christianis tpibus imputando, etiam id obijciunt, q́ suis illic non subuenerit Christus. Quibus cú responsum fuerit, animas fidelium pro fidei suę meritis ab

De ciui. dei li. 1. cap. 12. illo fuisse susceptas, insultant de cadaueribus insepultis. Totum itaq; istum de sepultura locum verbis talibus explicaui, Ait.n.

in tanta, inquam, strage cadauerum nec sepeliri potuerunt. Neque istud pia fides nimium reformidat, tenens prædictum, neque absumentes bestias resurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit. Nullo modo.n. diceret veritas, No- Luc. 12.
lite timere eos, qui corpus occidunt, animá Mat. 10.
aút non possunt occidere: si quicquam obesset vitæ futuræ, quicquid inimici de cor- A
poribus sanctorú facere voluissent. Nisi forte quispiá sic absurdus est, vt cótédat eos, q corpus occidút, nó debere timeri ante mortem, ne corpus occidant, & timeri debere post mortem, ne corpus occisum sepeliri nó sinant. Falsum est ergo quod ait Christus, Qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, si habent tanta quæ de cadaueribus faciant? Absit vt falsum sit quod veritas dixit. Dictum est enim aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo: postea vero nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in corpore occiso. Multa itaq; corpora Christianorum terra non texit, sed nullum eorum quisquam a cœlo & a terra separauit, quam totam implet præsentia sui, qui nouit vnde resuscitet quod creauit. Dicitur Psal. 78.
quidem in Psalmo, Posuerunt mortalia seruorum tuorum escam volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terrę: Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret. Sed magis ad exaggerandum crudelitatem eorum, qui ista fecerunt, non ad eorum infœlicitatem, qui illa perpessi sunt. Quamuis enim hæc in conspectu hominú B
dura & dira videantur, sed preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Proinde ista omnia, i. curatio funeris, conditio se- 13 q. 2.
pulturæ, pompa exequiarum, magis viuorum solatia sunt, quàm subsidia mortuorú. ca. 21. 4. sent. di
Si aliquid prodest impio sepultura precio- stin. 45.
sa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exe- ca. de pó
quias in conspectu hominum purpurato il- pis.
li diuiti turba exhibuit famulorum: sed multo clariores in conspectu domini vlceroso illi pauperi ministerium præbuit angelorú, qui eum non extulerunt in marmoreú tumulum, sed in Abrahæ sinum sustulerunt. Rideant hæc illi, contra quos defendendam suscepimus ciuitatem dei: veruntamen sepulturæ curam, etiam eorum Philosophi contempserunt: & sæpe vniuersi exercitus, dú pro terrena patria morerétur, vbi postea iacerent,

facerent, uel quibus bestijs escæ fierent, non
Locanus curauerunt. Licuitq; poetis de hac re plau-
in,7. sibiliter dicere, Cœlo tegitur qui non habet
urnā: quanto minus debent de corporibus
insepultis insultare Christianis, quibus & ip
sius carnis, membrorumq; omnium refor-
matio, non solū ex terra, uerumetiā ex alio-
rum elementorum secretissimo sinu, quo di-
lapsa cadauera recesserunt, in tp̄is puncto
C reddenda & redintegranda promittitur.

Quare honos adhibeatur sepulturæ.
Nec ideo tn̄ contemnenda & abijciēda
sunt corpora defunctorum, maximeque iu-
storum ac fidelium, quibus tāquam organis
& vasis ad omnia bona opera sanctus vsus
est spiritus. Si enim paterna vestis & annu-
Cap.3. lus, ac si quid huiusmodi, tanto charius est
li.1.de ci posteris, quanto erga parentes maior extitit
uit. dei affectus: nullo modo ipsa spernenda sunt cor
ca.13.q. pora, quæ vtiq; multo familiarius atq; con-
2.c. Am iunctius, q̄ quælibet indumenta gestamus.
mæ. Hæc enim non ad ornamentum vel adiuto-
Gen.23. rium, quod adhibetur extrinsecus, sed ad ip-
&.25. sam naturam hominis pertinent. Vnde &
Gen.45. antiquorum iustorum funera officiosa pie-
To.2.& tate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & se-
12. pultura prouisa: ipsiq; cum viuerent, de se-
Mt.26. peliendis vel etiam trāsferendis suis corpo-
Iō.12. ribus filijs mandauerunt. Et Tobias sepe-
D liēdo mortuos, deū p̄meruisse, teste angelo
Ioā.19. commendauit. Ipse quoq; dn̄s die tertio re-
surrecturus, religiosæ mulieris bonum opus
prædicat, prædicandumque commendat, q̄
vnguentum preciosum super membra eius
effuderit, atque hoc ad eum sepeliendum fe-
cerit: & laudabiliter commemorantur in
Euangelio, qui corpus eius de cruce acceptū,
diligenter atq; honorifice tegendum sepeliē-
dūq; curarunt. Verum istæ authoritates nō
hoc admonent, quòd insit vllus cadaueribus
sensus, sed ad dei prouidentiam, cui placent
etiam talis pietatis officia, corpora quoque
mortuorum pertinere significant, propter
fidem resurrectionis astruendam. Vti & il-
lud salubriter discitur, quanta posit esse re-
13.q.1. muneratio pro eleemosynis, quas viuenti-
ca. A- bus & sentientibus exhibemus, si neque hoc
mæ. apud deum perit, quod exanimis hominum
mēbris officij diligentiæq; persoluitur. Sunt
quidem & alia, quæ sancti Patriarchæ de cor
poribus suis vel condendis vel transferendis
prophetico spiritu dicta intelligi uoluerunt,
non aūt hic locus est, ut ea pertractemus,
cum sufficiant ista quæ diximus. Sed si ea,
quæ sustentandis viuentibus sunt necessa-
ria, sicut victus & amictus, quamuis cum gra
ui afflictione desint, non frangunt in bonis
perferendi tolerandiq; virtutem: nec eradi-
cant ex animo pietatem, sed exercitatam fa-
ciunt fœcundiorem: quanto magis cum de-
sunt ea, quæ curandis funeribus cōdendisq;
corporibus defunctorū adhiberi solent, non
efficiunt miseros, in occultis piorum sedibus
iam quietos? Ac p̄ hoc, qn̄ illa cadaueribus
Christianorum in illa magnæ urbis, vel etiā E
aliorū oppidorum vastatione defuerunt, nec Sedes oc
viuorum culpa est, qui non potuerunt istā culte pio
præbere: nec mortuorum pœna, qui non po rum.
tuerunt ista sentire. Hæc est mea de sepultu
ræ causa atq; rōne sententia. Quā propterea
ex alio libro meo in istum transtuli, quia fa-
cilius hoc à me recenseri potuit q̄ idipsum
alio modo eloquendum fuit. Quod si ve Locus p
rum est, profecto etiam prouisus sepeliendis se nihil
corporibus apud memoriam sanctorum lo- prodest
cus, bonæ affectionis humanæ est ergà fune mortuo.
ra suorum: qm̄ si nonnulla religio est vt se- Cap.4.
peliantur, non pōt nulla esse, qn̄ vbi sepelia-
tur attenditur. Sed cum talia uiuorum sola-
tia requiruntur, quibus eorum pius in suos
animus appareat, non uideo quæ sunt adiu-
menta mortuorum: nisi ad hoc, vt dum reco-
lunt vbi sint posita eorum quos diligunt cor
pora eisdem sanctis illos tanquam patronis
susceptos apud dn̄m adiuuandos orādo cō-
mendent. Quod quidem facere possent, etiā
si talibus locis eos humare non possent. Sed
non ob aliud vel memoriæ vel monumenta
dicuntur, ea quæ insignita fiunt sepulchra
mortuorum: nisi quia eos, qui uiuētium ocu
lis morte subtracti sunt, nē obliuione etiam F
cordibus subtrahantur, in memoriam reuo-
cant, & admonendo faciunt cogitari: nam &
memoriæ nomen id apertissime ostendit, &
monumentum, eo q̄ moneat mentem, id est
admoneat, nuncupatur. Propter qd̄ & Græ-
ci μνημεῖα vocant, quod nos memoriam seu
monumentum appellamus: quoniam lingua
eorum memoria ipsa, qua meminimus μνήμη
dr̄. Dum itaq; recolit animus ubi sepultum
sit charissimi corpus, & occurrit locus nō-
mine martyris venerabilis, eidem martyri
animam dilectam commendat recordantis
& precantis affectus. Qui cum defunctus
à fidelibus charissimis exhibetur, eum pro-
desse non dubium est ijs, qui cū in corpore
uiuerent, talia sibi post hanc vitam prodesse
meruerunt. Verū & si aliqua necessitas vel
humari corpora, vel in talibus locis huma-

ri nulla data facultate permittat, non sunt
prætermittendæ supplicationes pro spiri-
tibus mortuorũ:quas faciẽdas pro omnibus
in Christiana & catholica societate defun-
ctis,ẽt tacitis nominibus quorumq; sub ge-
nerali commemoratione suscepit ecclesia, vt
quibus ad ista desunt parentes, aut filij, aut
G quicunq; cognati vel amici,ab vna eis exhi-
beantur pia matre cõi. Si autẽ deessent istæ
supplicationes,quæ fiunt recta fide ac pieta-
te pro mortuis,puto ꝙ nihil prodesset spiri-
tibus eorum quamlibet in locis sanctis ex
Locus ꝓ anima corpora ponerentur. Cum ergo fi-
occasio- delis mater fidelis filij defuncti corpus desi-
nẽ quan derauit in Basilicam martyris poni, si qui-
tũ ꝓsit. dem credidit eius animam meritis martyris
Cap.5. adiuuari: hoc quod ita credidit supplicatio
quædam fuit, & hæc profuit si quid profuit.
Et ꝙ ad idem sepulchrum recurrit animo,
& filium precibus magis magisq; commen-
dat,adiuuat defuncti spm̃, non mortui cor-
poris locus,sed ex loci memoria viuus ma-
tris affectus.Simul.n.& quis & cui commen
dandus sit,non vtiq; infructuose religiosam
mentem prædicantis attingit: nam & oran-
tes de membris sui corporis faciũt quod sup
plicantibus congruit,cum genua figunt, cũ
extendunt manus, vel etiam posternuntur
solo,& si quid aliud visibiliter faciunt:quan
uis eorum inuisibilis voluntas, & cordis in-
tentio deo nota sit:nec ille indigeat his indi-
cijs, vt humanus ei pandatur animus: sed
his magis seipsum excitat homo ad oran-
dum gemendumque humilius atq; feruen-
H tius. Et nescio quo,cum hi motus corporis
fieri, nisi motu animi præcedente non pos-
sint, eisdemque rursus exterius visibiliter fa
ctis,ille interior inuisibilis,qui eos fecit, au-
getur:ac per hoc cordis affectus, qui, vt fie-
rent ista,præcessit:quia facta sunt,crescit. Ve
runtñ si eo modo quisq; teneatur, vel etiam
ligetur, vt hæc de suis membris facere ne-
queat, non ideo non orat interior homo, &
ante oculos dei in secretissimo cubili vbi cõ-
pungitur,sternitur. Ita etiam cum plurimũ
intersit vbi ponat corpus mortui sui, qui ꝓ
spiritu eius deo supplicat,quia & præcedens
affectus locum elegit sanctum, & illic corpo
re posito, recordatus locus sanctus eum qui
præcesserat renouat & auget affectum: tñ ẽt
si non possit,vbi religiosus amicus elegit hu
mare quem diligit,nullo modo debet a sup-
plicationibus necessarijs in eius commenda-
tione cessare. Vbicunq; enim iaceat vel non
iaceat defuncti caro, spiritui requies acqui-
renda est. Qui cum inde exiret,secum ab-
stulit sensum,quo interesse possit quo quis-
que sit,siue in bonis siue in malis. Nec ab ea
carne expectat adiuuari vitam suã, cui præ-
bebat ipse vitam,quam detraxit excedens,&
redditurus est rediens:qm̃ non caro spiritui,
sed spiritus carni etiã ipsius resurrectionis I
meritum comparat, verum ad pœnam,an ad
gloriam reuiuiscat. Legimus in ecclesia- Corpora
stica historia, quã Græce scripsit Eusebius, exusta.
& in Latinam linguam vertit Rufinus,mar Capu.6.
tyrum corpora in Gallia canibus exposita,
canumq; reliquias,atq; ossa mortuorum vs-
que ad extremam consumptionem ignibus
concremata: eosdemq; cineres fluuio Rho
dano, ne quid ad memoriam qualemcunq;
relinqueretur inspersos. Quod nõ ob aliud
credendum est diuinitus fuisse permissum,
nisi vt discerent Christiani in confitendo
Christum, dum contemnunt hanc vitam,
multo magis contemnere sepulturam. Hoc
enim quod ingenti sæuitia de corporibus
martyrum factum est, si eis quicquam noce
ret,quo minus beatè requiescerẽt eorum vi-
ctoriosissimi spũs,non vtiq; fieri sineretur.
Re ipsa ergo declaratum est, nõ ideo dixisse
dñm,Nolite timere eos,qui corpus occidũt, Luc.12.
& postea non habent quid faciant:quod non
esset permissurus aliquid eos facere de suorũ
corporibus mortuorum: sed qm̃ quicquid
facere permissi essent,nihil quo minueretur
Christiana defunctorum fœlicitas fieret,ni-
hil inde ad sensum post mortem viuentium K
perueniret:nihil ad detrimentum,saltem ip-
sorum corporum,quo minus integra resur-
gerent, pertineret. Et tamen ex illo hu- Cura se
mani cordis affectu,quo nemo vnquam car pulturæ.
nem suam odio habet,si cognoscãt homines Cap.7.
aliquid post mortem suam suis corporibus Ephe.5.
suorumq; defunctorum deesse, quod in sua
cuiusq; gente vel patria poscit solennitas se-
pulturæ,cõtristantur vt homines: & quod
ad eos post mortẽ non pertinet, ante mortẽ
suis corporibus timent: ita vt inueniatur in
regnorum libris deum per Prophetam mi-
nari alteri Prophetæ, qui eius transgressus
est verbum, ꝙ non inferretur cadauer eius
in sepulchrũ patrum eius. Quæ scriptura
sic se habet, Hæc dicit dñs,qm̃ inobediens 3.Re.13.
fuisti ori domini,& nõ custodisti mandatũ,
quod præcepit tibi dñs deus tuus, & reuer-
sus es,& comedisti panem, & bibisti aquam
in loco, in quo præcepit tibi ne comede-
res

res panem, neq; biberes aquam, non infere-
tur cadauer tuum in sepulchrum patrũ tuo-
rum. Quanti hæc pœna pendenda sit, si se-
cundum Euangelium cogitemus, vbi post
corpus occisum nihil metuendũ esse didi-
cimus, ne mẽbra exanima patiuntur, nec pę
na dicenda est. Si aũt humanum erga suam
L carnem consideremus affectum, potuit inde
terreri vel contristari viuus, quod sensurus
non erat mortuus: & hæc erat pœna, qm̃ do-
lebat animus id de suo corpore futurũ, quã-
uis cum fieret, non doleret. Hactenus.n. vo-
luit dñs seruum suum plectere, qui non sua
contumacia spreuerat præceptum eius im-
plere, sed aliena decipiente fallacia, obedire
se credidit, qñ non obediuit. Neq; enim pu-
tandum est ita fuisse interemptũ morsu be-
stiæ, vt ad supplicium tartareum eius dein-
de anima raperetur: qñquidem ipsum eius
corpus idem leo, qui occiderat, custodiuit,
iumento etiam quo vehebatur illæso, & si-
mul cum illa immani fera, intrepida præsen
tia ad sui dñi funus astante. Quo mirabili
signo apparet hominem dei coercitũ potius
tpaliter vsque ad mortem, q̃ punitum esse
post mortem. De qua re Apostolus, cum
propter quasdam offensas commemorasset
1. Co.11. infirmitates mortesq; multorum, Si enim
nosipsos, inquit, iudicaremus, à dño non iu-
dicaremur. Cum iudicamur autẽ, à dño cor
ripimur, ne cum mundo damnemur. Eum
— sanè ipse, qui deceperat, in monumẽto pro-
prio honorifice sepeliuit, seq; sepeliendum
M iuxta ossa eius curauit: ita sperans parci pos-
se quoque ossibus suis, cum veniret tempus
qũ secundum illius hominis dei prophetiã,
4. Reg. Iosias rex Iuda in illa terra multorum eruit
23. ossa mortuorum, eisdemque ossibus sacrile-
ga altaria, quæ sculptilibus constituta fue-
rant, funestauit, pepercit quippe illi monu-
2. Reg. mento, vbi iacebat Propheta, q ante annos
amplius q̃ trecentos ista prædixerat: & pro-
pter ipsum nec illius, qui eum seduxerat, se-
Ephe.5. pultura violata est. Affectu nanque illo, quo
nemo vnquam carnem suam odio habet,
prouideat cadaueri suo, qui occiderat men-
dacio animam suam. Ex hoc igitur φ car-
nem suam quisq; naturaliter diligit, & illi
pœna fuit addiscere, non eum futurum in se
Affectus pulchro patrum suorum: & huic cura pro-
humanꝰ spicere, vt parceretur ossibus suis, si iuxta
dolet in- eum iaceret cuius sepulchrum nemo viola-
sepultos ret. Hunc affectum martyres Christi
eos quos pro veritate certantes, vicerunt: quia con-

tempserunt quod non fuerant peracta mor-
te sensuri, qui non potuerunt ea, quos viuẽ- smat.
tes sentiebant cruciatibus vinci. Poterat vti- Cap.8.
que deus, qui leonem Prophetæ corpus, qđ 3. Reg.
ipse occiderat, vlterius non permisit, attin- 13.
gere, & fecit de peremptore custodem: pote- A
rat, inquam, à suorum interfectis corporibus
canes quibus fuerant proiecta prohibere: po D
terat & ipsam hominum innumerabilibus
modis terrere sæuitiam ne cadauera incen-
dere, ne cineres dispergere auderẽt. Sed hoc
quoque experimentum multiplici varietati
tentationum deesse non debuit, ne fortitu-
do confessionis quæ immanitati persecutio-
nis pro corporis salute non cederet, pro se-
pulchri honore trepidaret: postremo ne fides
resurrectionis consumptionem corporum
formidaret. Debuerunt ergo & ista pmitti,
vt etiam post hæc tanti honoris exẽpla mar
tyres in Christi confessione feruentes, hu-
ius quoq; testes fierent veritatis, in qua didi
cerant eos à quibus sua corpora interficerẽ-
tur, postea nihil hr̃e quod facerent, qm̃ quic
qd mortuis corporibus facerent, vtiq; nihil
facerent: qñ in carne omni vita carente, nec
aliqd sentire posset qui inde migrauerit, nec
aliquid inde perdere qui creauit. Sed inter
hæc quæ fiebant de corporibus occisorum,
cum martyres ea non metuentes magna for
titudine paterentur, tñ apud fratres luctus
ingens erat: φ nulla dabatur potestas san-
ctorũ funeribus iusta persoluere, nec occulte
subtrahere aliqd sicut eadem testatur histo- B
ria, crudelium custodũ vigiliæ permittebãt.
Ita cum illos qui occisi fuerant, in dilacera-
tione membrorum suorum, in conflagratio-
ne ossium, in dispersione cinerum, miseria
nulla contingeret, istos tamen qui nihil eo-
rum sepelire poterant, magna miseria cru-
ciabat: quia nullo modo illis sentientibus ip-
si quodammodo sentiebant: & vbi iam illo-
rum nulla erat passio, erat istorum misera
compassio. Scd̃m istam quam dixi mise- Officiũ
ram compassionem laudantur illi, & à rege sepultu-
Dauid benedicuntur, qui Saulis & Ionathę ræ.
ossibus aridis sepulturæ misericordiã præ- Capu.9.
stiterunt. Quæ tandem misericordia præsta 2.Re.2.
tur nihil sentientibus? An forte hoc reuocã-
dum est ad illam opinionem, φ inferni flu-
uium insepulti non poterant transmeare?
Absit hoc à fide Chr̃iana, Alioqn pessime
actum est cũ tanta martyrum multitudine,
quorũ nõ potuerunt corpora sepeliri, & fal-
laciter eis veritas dixit, Nolite timere eos Luc.12
qui

quì corpus occidunt & postea non habent
quid faciant: si eis tanta mala facere potue-
runt, quibus impedirentur ad loca exopta-
ta transire. Sed quia hoc sine vlla dubitatio-
C ne falsissimum est, nec aliquid obest fideli-
bus negata eorú corporibus sepultura, nec
aliquid si exhibeatur infidelibus prodest:
cur ergo illi qui Saulem & filium eius sepe-
lierunt, misericordiam fecisse dicuntur, &
ob hoc à rege pio benedicuntur: nisi quia
bene afficiuntur corda miserantium, quan-
do ea dolét in mortuorum corporibus alie-
nis, quæ illo affectu, quo nemo vnquam car
Ephe. 5. nem suam odio habet, nolút fieri post mor-
tem suam corporibus suis: & quod sibi exhi
beri nolunt quando sensuri non sunt, alijs
non sentientibus curant exhibere dum ipsi
Quõ de sentiunt? Narrantur visa quædam quæ
functo- huic disputationi non negligendam videan-
rum ani tur inferre quæstionem. Feruntur quippe
mę viuẽ mortui nonnulli vel in somnis vel alio quo
tibus ap cunque modo apparuisse viuentibus, atque
pareant. vbi eorum corpora iacerent inhumata ne-
Cap. 10. scientibus, locisq; mõstratis admonuisse vt
sibi sepultura q̃ defuerat præberetur. Hæc
si falsa esse responderimus, contra quorun-
dam scripta fidelium, & contrà eorum sen-
sus qui talia sibi accidisse confirmant impu-
denter venire videbimur. Sed responden-
dum est, non ideo putandum esse mortuos
ista sentire, quia hæc dicere vel indicare vel
petere videntur in somnis. Nam & viuentes
D apparent sæpe viuentibus dormientibus, dú
seipsi nesciunt apparere: & ab eis qui hæc
somniauerint audiunt dicentibus, quòd eos
in somnis agentes aliquid vel loquentes vi-
derint. Si ergo me potest aliquis in somnis
videre, sibi aliquid quod factum est indican-
tem, vel etiam quod futurum prænuncian-
tem: cum id ego prorsus ignorem, & omni-
no non curem, nõ solum quid ille somniet,
sed vtrum dormiente me vigilet, an vigilan-
te me dormiat, an vno eodemq; tempore vi
gilemus ambo siue dormiamus, quando ille
somnium videt & in quo me videt: quid
mirum si nescientes mortui, nec ista sentien
tes, tamen á viuentibus videntur in somnijs,
& aliquid dicunt, quod euigilantes verum
esse cognoscant? Angelicis igitur operatio-
nibus fieri crediderim, siue permittatur de-
super, siue iubeatur vt aliquid dicere de se-
peliendis corporibus suis videantur in som-
nis, cum id penitus nesciant quorú illa sunt
corpora. Id autem aliquando vtiliter fit,
siue ad viuorum qualecunque solatium, ad
quos pertinent illi mortui, quorum appa-
rent imagines somniantibus: siue vt his ad-
monitionibus generi humano sepulturæ cõ
mendetur humanitas. Quæ licet defunctis
non opituletur, culpanda tamen irreligiosi-
tate negligitur. Aliquádo autem fallacibus E
somnis hi homines in magnos mittuntur er
rores, quos talia perpeti iustum est: velut si
quisquam videat in somnis, quod Aeneas Aen. 6.
vidisse apud inferos poetica falsitate narra-
tur: & vt ei cuiuspiam non sepulti appareat
imago, & loquatur, qualia fertur illi locu-
tus fuisse Palinurus: & cum euigilauerit,
ibi corpus eius inueniat, vbi iacere inhuma-
tum cum somniaret audiuit, admonitus &
rogatus vt sepeliret inuentum: & quia id ve
rum esse comperit, credat ideo mortuos se-
peliri, vt eorum animæ ad loca transeant,
vnde insepultorum animas inferna prohi-
beri lege somniauit. Nonne ita credens, plu
rimum à tramite veritatis exorbitat? Sic
autem infirmitas humana sese habet, vt cú Visorũ
mortuum in somnis quisque viderit, ipsius exempla
animam se videre arbitretur: cum autem vi- duo. c. 11.
uum similiter somniauerit, non eius animá,
neque corpus, sed hominis similitudinem
sibi apparuisse non dubitet: quasi non pos-
sint & mortuorum hominum, eodem modo
nescientium, nõ animæ sed similitudines ap
parere dormientibus. Pro certo cum Me-
diolani essemus, audiuimus, quòd cum debi
tum repeteretur à quodam, defuncti patris F
cautione prolata, quod filio nesciente à pa-
tre iam fuerat persolutum, cõtristari homo
grauissime cœpit atque mirari, q̃ ei pater
moriens non dixerit quid deberet, cum fe-
cisset etiam testamentum. Tunc nimis an-
xio apparuit idem pater eius in somnis, &
ubi esset recautum, quo illa cautio vacuata
fuerat, indicauit. Quo inuento iuuenis at-
que monstrato, nõ solum falsi debiti calum-
niam propulsauit, sed etiam paternum rece
pit chirographum, quod pater non recepe-
rat, quando est persoluta pecunia. Hic ita-
que putatur animam hominis curam gessis-
se pro filio, & ad eum uenisse dormientem,
ut docens quod ignorabat, à magna eú mo-
lestia liberaret. Sed eodem ipso ferme tem-
pore, quo id audiuimus, id est nobis apud
Mediolanum constitutis Carthaginis rhe-
tor Eulogius, qui meus in eadem arte disci-
pulus fuit, sicut mihi ipse posteaquam in
Aphricam remeauimus retulit, cum rheto-

ricos Ciceronis libros discipulis suis traderet, recensens lectionem, quam postridie fuerat traditurus, quendam locum offendit obscurum. Quo nō intellecto, vix potuit dormire solicitus, qua nocte somnianti, ego illi quod non intelligebat exposui: immo non ego, sed imago mea nesciente me, & tam lon

G ge trans mare aliquid aliud, siue agente, siue somniāte, & nihil de illius curis omnino curante. Quō fiant ista, nescio. sed quōlibet fiant, cur non eodem modo fieri credimus, vt in somnis quisque videat mortuum, quō fit vt videat & viuum ambobus vtique nescientibus, neq; curantibus quis vel vbi vel qn̄ eorum imagines somniet? Similia sunt aūt somnijs nonnulla ēt visa vigilantium, qui turbatos habent sensus, sicut phrenetici vel quocunque furentes modo: nam & ipsi loquuntur secum, quasi vere præsentibus loquantur, & tam absentibus q̄ præsentibus, quorum imagines cernunt, siue viuorum, siue mortuorum. Sed quemadmodū ij, qui viuunt, ab eis se videri, & cum eis se loqui nesciunt: neque.n.re vera ipsi assunt, aut ipsi sermocinantur, sed turbati sensibus homines talia visa imaginaria patiuntur: eo modo & ij, qui ex hac vita migrarūt, sic affectis hominibus videntur quasi præsentes, cum sint absentes, & vtrum aliquis eos imaginaliter videat, omnino nescientes. Huic rei simile est ēt illud, cū homines altius q̄ si dormirent, subtrahūtur corporis sensibus, & occupantur talibus visis. Et his.n. apparēt ima

Tertiū exēplū de Curma.c.12.

H gines viuorum atque mortuorum: sed cum fuerint sensibus redditi, quoscunque mortuos vidisse se dixerint, vere cum eis fuisse creduntur: nec attendunt qui hæc audiunt, similiter ab eis absentium atque nesciētium quorundam ēt imagines visas esse viuorū. Homo quidam de turma, Curma nomine, municipij Tulliensis, quod Hipponi proximum est, curialis pauper, vix illius loci duūviralitius & simpliciter rusticanus, cū ægrotaret ablatis sensibus penè mortuus iacuit aliquot diebus: tenuissimus flatus in naribus, qui manu admota vtcunque sentiebatur, & exiguum erat viuentis indicium, illū sepeliri vt exanimem non sinebat. Nullos artus mouebat, nulla sumebat alimenta: nihil oculis, nihil vllo alio sensu corporis qualibet impacta molestia sentiebat. Videbat tñ multa velut in somnis, q̄ tandem aliqñ post dies plurimos quasi euigilans, visa narrauit, Ac primum mox vt aperuit oculos, Eat aliquis, inquit, ad domum Curmæ fabri ferrarij & videat quid ibi agatur. Quo cū itum esset, inuentus est mortuus eo momēto quo iste fuerat sensibus redditus, & penè à morte reuixerat. Tunc intentis qui aderant, illū exhiberi iussum esse qñ ipse dimissus est, in- I

dicabat: seq; illic vnde redierat dixit audisse, q non Curma curialis, sed Curma faber ferrarius ad loca illa mortuorum præceptus fuisset adduci. In illis ergo visis tanquam in somnijs, fuit inter eos defunctos quos videbat pro meritorū diuersitate tractari. Agnouit etiam nonnullos quos nouerat viuos. Ipsos autem vere mortuos forsitan credidissem, si non inter illa quasi somnia sua vidisset etiam quosdam qui nunc vsque adhuc viuunt, clericos videlicet aliquos regionis suę, quorum ibi à præsbytero audiuit, vt apud Hipponem baptizaretur à me, quod & factum esse dicebat. Viderat itaque in illa visione præsbyterum, clericos, meipsum, nondum.s. mortuos, in qua postea vidit & mortuos. Cur non etiam illos sicut nos vidisse credetur, vtrosque.s. absentes atque nescientes: ac per hoc non ipsos sed similitudines eorum, sicut etiam locorum? Nam & fundum vidit vbi erat ille cum clericus presbyter, & Hipponem, ibi à me quasi baptizatus est. In quibus locis profecto non erat, qñ illic sibi esse videbatur. Nam quid ibi ageret eo tempore nesciebat, quod proculdubio sciret si vere ibi esset. Visa sunt igitur ista quæ non præstantur in ipsis rebus vt sunt, sed in quibusdam rerum imaginibus adumbran- K

tur. Denique post multa quę vidit, etiam in paradisum se introductum esse narrauit, dictumq; sibi esse, cum inde dimitteretur rediturus ad suos, Vade baptizare, si vis esse in illo loco beatorum. Deinde vt à me baptizaretur admonitus, iam factum esse respōdit. Cui rursus ille qui cum eo loquebatur, Vade, inquit, vere baptizare, nam illud in visione vidisti. Post ista conualuit, perrexit Hipponem. Pascha iam appropinquabat, dedit nomen inter alios competentes, pariter cum plurimis incognitus nobis: nec ille mihi visionem, nec cuiquam consetuorum indicare curauit. Baptizatus est, peractis diebus sanctis remeauit ad propria. Biennio vel amplius transacto, ego cuncta hæc cognoui. Primo per quendam meum eiusq; amicum in conuiuio meo, dum quædam talia loquerentur. Deinde institi ac feci vt hæc mihi præsens ipse narraret, attestantibus honestis ciuibus

Competentes.

tibus suis,& de mirabili eius ægritudine,vt iacuerit penè mortuus per dies plurimos,& de illo alio Curma fabro ferrario,quod cõmemoraui superius,& de his omnibus, quæ cum mihi diceret, et & tunc ab illo audisse recolebant atq; firmabant. Quamobrem sicut vidit baptismum suũ & meipsum Hipponem & basilicam & baptisteriũ,nõ in rebus ipsis,sed in quibusdã similitudinibus rerum, ita & alios quosdam viuos eisdem nescientibus viuis. Cur non ergo ita & illos mortuos eisdem nescientibus mortuis? Cur non istas operationes angelicas credimus p dispensationẽ prouidentiæ dei bene vtentis & bonis & malis, secundum inscrutabilem altitudinem iudiciorum suorũ: siue instruantur hinc mentes mortalium,siue fallantur: siue consolentur,siue terreãtur: sicut vnicuiq; vel præbenda est misericordia, vel irroganda vindicta, ab illo cui misericordiã & iudicium non inaniter cantat ecclesia: vt volet accipiat quisque quid dicam. Si rebus viuentium interessent animæ mortuorũ, & ipsæ nos qñ eas videmus alloquerentur in somnis,vt de alijs taceam,meipsum pia mater nulla nocte desereret, q̃ terra mariq; secuta est vt mecum viueret. Absit.n.vt facta sit vita fœliciore crudelis,vsqueadeo, vt qñ aliquid angit cor meum, me tristem filium consoletur,quem dilexit vnice, quem nunquam voluit mœstum videre. Sed profecto quod sacer Psalmus personat,verum est,qm pater meus & mater mea dereliquerũt me, dñs aũt assumpsit me. Si ergo dereliquerũt nos patres nostri, qũo nostris curis & rebus intersunt? Si aũt parentes nõ intersunt, qui sunt alij mortuorũ, qui nouerunt quid agamus,quidve patiamur? Esaias propheta dicit, Tu es.n.pater noster: quia Abraham nos nesciuit, & Israel non cognouit nos. Si tanti Patriarchæ quid erga populum ex his procreatum ageretur,ignorauerunt, quibus deo credentibus populus ipse de illorũ stirpe promissus est, qũo mortui viuorũ rebus atq; actibus cognoscendis adiuuandisq; miscentur? Qũo dicimus eis fuisse consultũ, qui obierunt antequam venirent mala, quæ illorum obitum consecuta sunt: si & post mortẽ sentiunt quæcunq; in vitæ humanæ calamitate contingunt? An forte nos errando ista dicimus, & hos putamus quietos, quos inquieta vita viuorum sollicitat? Quid est ergo quod pijssimo regi Iosiæ pro magno beneficio ꝓmisit deus, ꝙ esset antè moriturus,ne videret mala q̃ ventura illi & loco & populo minabatur? Quæ dei verba ista sunt, Hæc dicit dñs deus Israel, Verba mea q̃ audisti,& veritus à facie mea cum audisti,q̃ locutus sum de isto loco,& qui commorantur in eo, vt deseratur, & in maledicto sit: & conscidisti vestimenta tua, & fleuisti in conspectu meo,& ego audiui dixit dñs deus sabaoth: Non sic, Ecce ego apponam te ad patres tuos & apponeris cum pace: & non videbunt oculi tui omnia mala, q̃ ego induco in locum hunc, & qui commorãtur in eo. Territus iste dei comminationibus fleuerat, & sua vestimenta consciderat: & fit omnium malorum futurorum de properatura morte securus, ꝙ ita requieturus esset in pace, vt illa omnia non videret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, vbi non vident quæcunq; aguntur,aut eueniunt in ista uita hominibus. Qũo ergo uidẽt tumulos suos, aut corpora sua, vtrum abiecta iaceant,an sepulta? Qũo intersunt miseriæ uiuorum, cum uel sua ipsa mala patiantur, si talia merita contraxerunt: uel in pace requiescant, sicut huic Iosiæ promissum est, ubi mala vlla nec patiendo nec compatiendo sustineãt, liberati ab omnibus malis,q̃ patiendo & cõpatiendo cum hic uiuerent, sustinebant?

Dixerit aliquis. Si nulla est mortuis cura de uiuis,qũo ille diues,qui apud inferos torquebatur,rogabat Abraham patrem,ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos nõdum mortuos, & ageret cũ eis, ne uenirent & ipsi in eundem tormentorum locum? Sed nunquid quia hoc ille diues dixit,ideo quid fratres agerent uel quid paterentur in illo tempore, sciuit? Ita illi fuit cura de uiuis, quamuis quid agerẽt,omnino nesciret: quẽadmodum est nobis cura de mortuis, quanuis quid agant, omnino vtique nesciamus. Nam si nihil de mortuis curaremus, non utique pro illis deo supplicaremus. Deniq; Abraham nec Lazarum misit, & Moysen ac Prophetas hic eos habere respondit,quos audire deberent,ut ad illa supplicia non uenirent. Vbi rursus occurrit qũo quid hic ageretur Abraham pater nesciebat,ubi sciebat esse Moysen & Prophetas, id est libros eorum,quibus homines obediendo, tormenta inferni euitarent: ubi denique nouerat diuitem illum in delitijs, pauperem uero Lazarum in laboribus doloribusq; uixisse: Nã & hoc illi ait, Memento fili,quia percepisti bona in uita tua, Lazarus autem mala.

Mortuo rum ani mæ non sentiunt res viuẽ tium.

Cap. 13

Ps. 110.

Psal. 26.

Esa. 63.

4. Reg. 22.

2. Par. 34.

Obiectio ad superiora. c. 14.

Luc. 16.

Luc. 16.

Sciebat ergo hæc quæ vtiq; apud viuos,nó
apud mortuos gesta fuerant. Verum non
eum agerentur in viuis, sed eis mortuis po-
tuit Lazaro indicante cognoscere, ne fal-
sum sit quod ait Propheta, Abraham nesci-
C uit nos. Proinde fatendum est,nescire q-
Esai.93 dem mortuos quid hic agatur, sed dum hic
Animæ agitur, postea vero audire ab eis, qui hinc
quomó ad eos moriendo pergunt. Non quidem
sciant. omnia,sed quæ sinuntur indicare, qui sinú-
Cap.15. tur etiam ista meminisse: & quę illos, qui-
bus hæc indicant,oportet audire. Possunt &
ab angelis, qui rebus quæ aguntur hic,præ-
sto sunt,audire aliquid mortui, quod vnum
quemq; illorum audire debere iudicat cui
cuncta subiecta sunt. Nisi enim essent au-
geli,qui possent interesse & viuorú & mor-
tuorum locis, non dixisset dominus Iesus,
contigit autem mori inopem illum, & ferri
Luc.16. ab angelis in sinum Abrahæ. Núc ergo hic,
nunc ibi esse potuerunt, qui hinc illuc quẽ
deus voluit abstulerunt. Possunt etiam spi-
ritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur,
quæ necessarium est eos nosse, & quæ ne-
cessarium non est eos nó nosse, non solum
præterita vel præsentia, verumetiam fu-
tura spiritu dei reuelante cognoscere: sicut
non omnes homines,sed Prophetæ dum hic
viuerent cognoscebant, nec ipsi omnia, sed
quæ illis esse reuelanda dei prouidentia iu-
2.Co.2. dicarat. Mitti quoque ad viuos aliquos ex
mortuis, sicut econtrario Paulus ex viuis
D in paradisum raptus est,diuina scriptura te-
1.Re.18. statur. Nam Samuel Propheta defunctus
viuo Sauli etiam regi futura prædixit:quá-
uis nonnulli non ipsum fuisse qui potuisset
Ad Sim magicis artibus euocari, sed aliquem spiri-
plicianú tum tam malis operibus congruentem, il-
q.3. lius existiment similitudinem figurasse: cú
liber Ecclesiasticus, quem Iesus filius Si-
rach scripsisse traditur, & propter eloquij
nonnullam similitudinem Salomonis pro-
Ecc.46. nunciatur, contineat in laude patrum, ꝙ
Samuel etiam mortuus prophetauerit. Sed
si huic libro ex Hebræorum, quia in eo nó
est, canone contradicitur, quod de Moyse
Deu.34 dictuni sumus, qui certe & in Deuterono-
Mat.17. mio mortuus, & in Euangelio cum Helia,
Cap.16. qui mortuus non est, legitur apparuisse vi-
uentibus? Hinc & illa soluitur quęstio,
quonam modo martyres ipsis beneficijs q
dantur orantibus, indicant se interesse re-
bus humanis,si nesciunt mortui quid agant
viui. Nó.n.solis bñficiorú affectibus,verú-

etiá ipsis hominú aspectibus confessoré ap-
paruisse Felicé, cuius inquilinatú pie dili- Li.1. de
gis,cú à Barbaris Nola oppugnaretur, au- ciuit.dei
diuimus,nó incertis rumoribus sed testibus cap.10.
certis. Verú ista diuinitus exhibétur, longe
aliter q̃ sese habet vsitatus ordo, singulis E
creaturarú generibus,attributus,Nó.n.qa
in vinú aqua, cú voluit dńs repéte conuer-
sa est, ideo non debemus, quid aqua valeat Ioan.2.
in elementorú ordine proprio, ab istius di-
uini operis raritate vel potius singularitate
discernere. Nec qm̃ Lazarus resurrexit, Ioan.11
ideo mortuus omnis qñ vult surgit, aut eo
modo exanimis à viuente, qńo à vigilante
dormiens excitatur. Alij itaq; sunt huma-
narum limites rerú, alia diuinarum signa
virtutum: alia sunt quæ naturaliter, alia q̃
mirabiliter fiunt: quamuis & naturæ deus
adsit vt sit,& miraculis natura nó desit. Nó
igitur ideo putandú est viuorú rebus quos-
libet interesse posse defunctos, qm̃ quibus-
dam sanádis vel adiuuádis martyre adsunt:
sed ideo potius intelligendum est, ꝙ per di-
uinam potentiá martyres viuorú rebus in-
tersunt, quoniam defuncti per naturam p-
priam viuorum rebus interesse nó possunt. Quomó
Quanquam ista quæstio vires intelligen- animæ
tiæ meæ vincat, quéadmodum opitulentur marty-
martyres iis quos per eos certum est adiu- rum ad-
uari: vtrum ipsi per seipsos adsint vno tpe sint peri
tam diuersis locis,& tanta inter se lóginqui clitanti-
tate discretis, siue vbi sunt eorum memo- bus, ne-
riæ, siue præter suas memorias vbicunque gat se
adesse sentiuntur: an ipsis in loco suis meri p̃.
tis congruo ab omni mortalium conuersa- posse de
tione remotis, & tamen generaliter oranti- finire.
bus pro indigentia supplicantum, sicut nos
oramus pro mortuis,quibus vtiq; non prę-
sentamur, nec vbi sint vel quid agant sci-
mus,deus omnipotés qui est vtiq; præsens,
nec concretus nobis, nec remotus a nobis,
exaudiens martyrum preces, per angelica
ministeria vsquequaque diffusa,præbeat ho
minibus ista solatia, quibus in huius uitæ
miseria iudicat esse prębenda:& suorum me
rita martyrum ubi uult,quando vult, quo-
modo vult, maximeq; per eorú memorias,
qm̃ hoc nouit expedire nobis ad ædificandá
fidem Christi, pro cuius illi cófessione sunt
passi,mirabili atq; ineffabili potestate ac bo
nitate commendet. Res hæc altior est quàm
vt à me possit attingi, & abstrusior quàm
vt à me valeat perscrutari: & ideo quid
horum duorum fit,an vero fortassis vtrun
quo-

que fit, ut aliquando fiant per ipsam præsentiam martyrum, aliquando per angelos suscipientes personam martyrum, definire nō audeo, mallem à scientibus ista perquirere. Neque enim nemo est qui hæc sciat, nō qui
G sibi scire videatur & nesciat: dona enim dei
1. Co. 12 sunt, his alia & illis alia largientis, secundū Apostolum, qui dicit, vnicuique dari manifestationem spiritus ad vtilitatem. Alij quidem, inquit, datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo sciæ secundum eundem spiritum, alteri autem fides in eodem spiritu, alteri gratia curationum in vno spiritu, alij operationes virtutum, alij prophetia, alij diiudicatio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Horum omnium spiritalium donorum, quæ commemorauit Apostolus, cuicunque data est diiudicatio spirituum, ipse scit ista sicut sciē-

De Ioāne monacho.
da sunt. Talem fuisse credendum est illum Ioannem monachum, quem de belli ciuilis euentu maior Theodosius cōsulit Im-
Cap. 17. perator: habebat quippe etiam prophetiā. Neque enim singulos singula munerū istorum, sed etiam plura vnum habere posse nō ambigo. Ioannes ergo iste cuidam mulieri religiosissimæ impatienter eum videre cupienti, atque vt hoc impetraret per maritū suum vehementer instanti, cum ille nollet, quoniam id nunquam permiserat fœminis,
H Vade, inquit, dic vxori tuæ, videbit me nocte proxima, sed in somnis. Et factum est. Monuitque illam quicquid fidelem coniugatam moneri oportebat. Quæ cum euigilasset, talē se vidisse hominem dei viro suo, qualem ille eum nouerat, & quid ab illo audierit, indicauit. Qui hoc ab eis comperit, retulit mihi vir grauis & nobilis & dignissimus, credidi. Sed si illum sanctum monachum ipse vidissem, quia, sicut fertur, patientissime interrogabatur, & sapientissime respondebat, quæsissem ab eo quod ad istam pertinet quæstionem: vtrū ipse ad illam fœminam venisset in somnis, idest spiritus eius in effigie corporis sui, sicut nosipsos in effigie corporis nostri somniamus: an ipso illud agente, vel si dormiebat aliud somniante, siue per angelum, siue quocunque alio modo in mulieris somnio talis facta sit visio: atque id futurum, vt ipse promitteret prophetiæ spiritu reuelante præsciuerit. Si enim ipse interfuit somnianti, mirabili gratia vtique id potuit, non natura: & dei munere, non propria facultate. Si autem ipso aliud agente, siue dormiente, & visis alijs occupato, eum mulier vidit in somnis: profecto tale aliquid factum est, quale illud est quod in Actibus Apostolorum legimus, vbi domi- I
nus Iesus loquitur Ananiæ de Saulo, & indicat ei quòd Saulus vidit ad se venientem Ananiam, cum hoc Ananias ipse nesciret. Quodlibet horum mihi respōderet ille homo dei: & de martyribus ab illo pergerem Acto. 9.
quærere: vtrum ipsi adsint in somnis, vel quocunq; alio modo videntibus eos in qua figura voluerint: & maxime quando ab eis se torqueri dæmones in hominibus confitētur, & rogant eos vt parcant sibi: an ista fiāt dei nutu per angelicas potestates, in honorem commendationemque sanctorum, ad vtilitatem hominum, illis in summa quiete positis, & ad alia longe meliora visa vacantibus seorsum à nobis, orantibusque pro nobis: Nam Mediolani apud sanctos Protasium & Geruasium martyres, expresso no De sctō
mine, sicut defunctorum quos eodem mo- Ambro-
do commemorabant, adhuc viuum dæmo- sio.
nes Episcopum cōfitebantur Ambrosium, atque vt sibi parceret obsecrabant, illo aliud agente, atque hoc eum ageretur omnino nesciente. An forte aliquando per ipsam præsentiam martyrum fiant ista, aliquando per angelorum; & vtrum possint, vel quibus signis possint à nobis duo ista discerni: an ea sentire ac iudicare nō valeat, nisi qui habeat K
illud donum per dei spiritum diuidentem 1. Co. 12
propria vnicuiq; prout vult. Dissereret mihi, vt arbitror, hæc omnia sicut vellem ipse Ioannes: vt aut eo docente discerem, & ea quæ audirem, vera & certa esse cognoscerem: aut ego crederem quæ nescirem, illo docente quæ sciret. Quòd si mihi forsitan de sancta scriptura responderet ac diceret, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne Eccl. 3.
scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper: id etiam gratanter acciperem: non enim paruus est fructus, si aliqua obscura & incerta, quæ comprehendere non valemus, clarum saltem certumq; sit nobis non esse quærenda: & quod vnusquisque vult discere, putās prodesse si sciat, discat non obesse si nesciat. Quæ cum ita Epilo-
sint, non existimemus ad mortuos, pro quibus gus dis
bus curam gerimus, peruenire, nisi quòd putatio-
pro eis siue altaris, siue orationum, siue eleemosynarum sacrificijs solenniter supplica- Cap. 18.

mus: quamuis non pro quibus fiunt omni-
bus prosint, sed ijs tantum, quibus dum vi-
uunt comparatur vt prosint. Sed quia non
discernimus qui sint, oportet ea pro rege-
neratis omnibus facere, vt nullus eorum
prætermittatur, ad quos hæc beneficia pos-
sint & debeant peruenire. Melius enim su
L pererunt ista eis, quibus nec obsunt nec pro
sunt, quàm eis deerunt quibus prosunt.
Diligentius tamen facit hęc quisque pro ne
cessarijs suis, quòd pro illo fiat similiter à
suis. Corpori autem humano quicquid im-
penditur, non est præsidium salutis, sed hu
manitatis officium, secundum affectum, quo
nemo vnquam carnem suam odio habet.
Ephe. 5. Vnde oportet vt quã potest pro carne pro-
ximi curam gerat, cum ille recesserit qui ge
rebat. Et si hæc faciunt qui carnis resurre
ctionem non credunt, quanto magis debent
facere qui credunt, vt corpori mortuo, sed
tamen resurrecturo & in æternitate mansu-
ro impensum eiusmodi officium, sit etiam
quodammodo eiusdem fidei testimonium?
Quòd vero quisque apud memoriam mar-
tyrum sepelitur, hoc tantum mihi videtur
prodesse defuncto, vt commendans eum e-
tiam martyrum patrocinio, affectus pro il-
lo supplicationis augeatur. Habes àd ea
quæ à me putasti esse quærenda qualem po-
tui reddere responsionem meam, quæ si vl-
tra quàm sat est prolixa est, da veniam, id
enim factum est amore diutius loquendi te-
cum. Hunc ergo librum quemadmodum
acceperit venerabilis dilectio tua, peto re-
scriptis tuis nouerim, quem tibi perlator
eius faciet sine dubio gratiorem, frater sci-
M licet & compresbyter noster Candidianus,
quem per tuas literas cognitum toto corde
suscepi, inuitusque dimisi. Multum enim
nos in charitate Christi sua præsentia con-
solatus est, & quod fatendum est, eius
instantia tibi parui. Nam cor
meum tanta distendunt,
vt nisi ipso assidue
commonente
non sine-
ret
obliuisci, profecto interroga-
tioni tuæ mea respon
sio defuisset.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI De Catechizandis rudibus,

Liber vnus.

PEtis à me frater Deogratias,
vt aliquid ad te de catechi-
zandis rudibus, quod tibi
vsui esset scriberem. Dixi-
sti enim quòd apud Car
thaginem vbi diaconus es,
ad te sæpe adducantur, qui fide Christiana
primitus imbuendi sunt, eo quòd existime- A
ris habere catechizãdi vberem facultatem,
& doctrina fidei & suauitate sermonis: te
autem penè semper angustias pati idipsum
quòd credendo Christiani sumus, quo pa-
cto commode intimandum sit vnde exor-
dienda, quousque sit perducenda narratio:
vtrum exhortationem aliquam terminata
narratione adhibere debeamus, an præce-
pta sola quibus obseruandis cui loquimur
nouerit Christianam vitã professionemq́;
retinere. Sæpe autem tibi accidisse confes-
sus atque conquestus es, vt in sermone lon-
go & tepido tibi ipse vilesceres essesq́ue fa-
stidio, nedum illi quem loquendo imbue-
bas, & cæteris qui audientes aderant eaq́;
te necessitate fuisse compulsam, vt ea me
quam tibi debeo charitate compelleres ne
grauarer inter occupationes meas, tibi de
hac te aliquid scribere. Ego vero non ea II
tantum quam familiariter tibi, sed etiã quã
matri Ecclesiæ vniuersaliter debeo, charita-
te ac seruitute compellor, si quid per operã
meam quam domini nostri largitate possum
exhibere, idem eos dominus quos mihi fra-
tres fecit adiuuari iubet, nullo modo recusa-
re, sed potius prompta & deuota voluntate
suscipere. Quanto enim cupio latius ero- B
gare pecuniam dominicam, tanto magis me
oportet, si quam dispensatores conseruos
meos difficultatem in erogando sentire co-
gnosco, agere quantum in me est, vt facile
atque expedite possint, quod impigre ac stu-
diose volunt. Sed quod ad tuam proprie
considerationem pertinet, nolim te moueri
ex eo quod sæpe tibi abiectum sermonem fa
stidiosumq́; habere visus es. Fieri.n.potest,
vt ei quem instruebas, non ita sit visum, sed
quia tu aliquid melius audiri desiderabas eo
tibi quod dicebas videretur indignum au-
ribus aliorum. Nam & mihi propè sem-

Debet sibi non omnino displicere qui di cit. ca. 2.

per

per sermo meus displicet. Melioris enim auidus sum, quo sæpe fruor interius, anteq̃ eum explicare verbis sonantibus cœpero: quod vbi minus q̃ mihi notus est euaserit, contristor linguam meam cordi meo non posse sufficere. Totum.n.qđ intelligo, volo vt qui me audit intelligat, & sentio me non ita loqui vt hoc efficiam: maxime ꝙ ille intellectus quasi rapida coruscatione perfundit animum. illa autem locutio tarda & longa est, longeq; dissimilis. Et dum illa voluitur, iam se ille in secreta sua condidit: tamen C quia vestigia quædam miro modo impressit memoriæ, perdurant illa cum syllabarũ morulis atq; ex eisdem vestigijs sonantia signa peragimus, quæ lingua dicitur vel Latina, vel Græca, vel Hebræa, vel alia qualibet: siue cogitentur hæc signa, siue etiam voce proferantur, cum illa vestigia nec Latina, nec Græca vel Hebræa, nec cuiusq; alterius gentis sint propria, sed ita efficiantur in animo vt uultus in corpore. Aliter enim Latine ita dicitur aliter Græce, aliter atq; aliter aliarum diuersitate linguarum, non autem Latinus aut Græcus est vultus irati. Non itaque omnes gentes intelligunt cum quisque dicit, iratus sum, sed Latini tantum: at si affectus excandescentis animi exeat in faciem, vultumq; faciat, omnes sentiunt qui intuentur iratum. Sed neque ita licet educere & quasi exporrigere in sensum audientiũ per sonum vocis illa vestigia quæ imprimit intellectus memoriæ, sicut apertus & manifestus est vultus. Illa enim sunt intus in animo, iste foris in corpore. Quapropter conijciendum est quantum distet sonus oris nostri ab illo ictu intelligentiæ, quando ne ipsi quidem impressioni memoriæ similis est. Nos autem plerunque in auditoris vtilitatem vehementer ardentes, ita loqui volumus quemadmodum tunc intelligimus, cum per ipsam intentionem loqui non possumus: & quia non succedit angimur, & D velut frustra opera insumamur, tædio marcescimus: atque ex ipso tædio languidior fit idem sermo, & hebetior quam erat, vnde perduxit ad te tædium: sed mihi sæpe indicat eorum studium, qui me audire cupiunt, non ita esse frigidum eloquium meum vt videtur mihi: & eos inde aliquid vtile capere, ex eorum delectatione cognosco, mecumque ago sedulo, vt huic exhibendo ministerio non desim, in quo illos video bene accipere quod exhibetur. Sic & tu, eo ipso quòd ad te sæpius adducuntur qui fide imbuendi sunt, debes intelligere non ita displicere alijs sermonem tuum vt displicet tibi: nec infructuosum te debes putare, ꝙ ea quæ cernis non explicas ita vt cupis, quando forte vt cupis nec cernere valeas. Quis 1.Co.13 enim in hac vita nisi in ænigmate & per speculum videt? Nec ipse amor tantus est vt carnis dirupta caligine penetret in æternum serenum, vnde vt unque fulgent etiam ista quæ transeunt. Sed quia boni proficiunt de die in diem, ad videndum diem sine volumine cœli, & sine noctis incursu, quem oculus non vidit, nec 1.Co.2. auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: E nulla maior causa est cur nobis in imbuendis rudibus noster sermo vilescat, nisi quod libet inusitate cernere, & tædet vsitate proloqui. Et re quidem vera multo gratius audimur, cum & nos eodem opere delectamur: afficitur enim filum locutionis nostræ ipso nostro gaudio, & exit facilius atque acceptius. Quapropter non arduum est negocium, ea quæ credenda insinuantur præcipere vnde & quousque narranda sint: nec quomodo sit varianda narratio, vt aliquando breuior, aliquando longior, semper tamen plena atque perfecta sit: & quando breuiore, & quando longiore sit vtendum: sed quibus modis faciendum sit, vt gaudens quisque catechizet. Tanto enim suauior erit, quanto magis id potuerit: ex cura maxima est: Et præceptum quidem rei huius in promptu est. Si enim in pecunia corporali, quanto magis in spiritali, hilarem datorem diligit deus. Sed hęc hilaritas 2.Co.9 ad horam vt assit, eius est misericordiæ qui ista præcepit. itaque prius de modo narrationis qđ te velle cognoui, tũ de pcipiẽdo atq; cohortãdo, postea de hac hilaritate cõparanda, q̃ deus suggesserit disseremus. Narratio plena est, cũ q̃sq; primo F catechizat ab eo qđ scriptũ est, In principio fecit deus cœlũ & terrã vsq; ad psentia tpa Ecclesię: nõ tũ ppea debemus totũ Pẽtateucũ, totosq; Iudicũ & Regnorũ & Esdræ libros, totumq; Euãgelium & Actus Apostolorũ, vel, si ad verbũ edidicimus memoriter reddere, vel nostris verbis omnia quæ his continentur voluminibus narrando euoluere & explicare: quod nec tempus capit, nec vlla necessitas postulat: sed cuncta summatim generatimque complecti, ita vteligantur quædam mirabiliora quæ suauius

Quo sacri libri catechumenis exponẽdi. Cap. 3.

uius audiuntur, atque in ipsis articulis constituta sunt: & ea tanquā inuolucris ostendere, statimq; à conspectu abripere non oportet, sed aliquantum immorando quasi resoluere atque expandere, & inspicienda atque miranda offerre animis auditorum: cætera vero celeri percussione inserendo contexere: Ita & illa quæ maxime commendari volumus, aliorum submissione magis eminēt: nec ad ea fatigatus peruenit, quem narrando volumus excitare, nec illius memoria confunditur, quē docendo debemus instruere. In omnibus sanè non tantū nos oportet intueri præcepti finem, qđ est charitas de
1.Ti. 1. corde puro & conscientia bona, & fide non
G ficta, quò ea quæ loquimur cuncta referamus, sed etiam illius quē loquendo instruimus, ad id monendus atque illuc dirigendus aspectus est. Neq; enim ob aliud ante aduētum domini scripta sunt omnia quæ in sanctis scripturis legimus, nisi vt illius cōmendaretur aduentus, & futura præsignaretur Ecclesia: id est, populus dei per omnes gentes, quod est corpus eius: adiunctis atque annumeratis omnibus sanctis, qui etiam ante aduentum eius in hoc seculo vixerunt, ita
Ge. 25. cum credentes venturum esse, sicut nos venisse. Sicut enim Iacob manum prius dum nasceretur emisit ex vtero, qua etiā pedem prænascentis fratris tenebat, deinde vtiq; secutum est caput, tum demū necessario membra cætera: sed tamen caput non tantum & membra q̄ secuta sunt, sed etiā ipsam manū quæ in nascendo præcessit, dignitate ac potestate præcedit, & quamuis nō tempore apparendi, tamen naturæ ordine prius est, Ita & dominus Iesus Chrs, & si antequam appareret in carne, & quodammodo ex vtero secreti sui, ad hominū oculos mediator dei & hominū hō procederet, qui est super oēs deus bñdictus in secula, præmisit in sanctis Patriarchis & Prophetis quandā partē cor-
H poris sui, qua velut manu se nasciturū esse
1.Ti. 1. pnuncians, etiam populū præcedentē super-
Rom.2. be, vinculis legis tanquā digitis quinq; supplantauit: ꝙ & per quinq; tēporum articulos prænunciari venturus prophetariq; nō destitit: & huic rei consonans per quē lex data est, libros quinq; conscripsit. Et superbi
Ro. 10. carnaliter sentiētes, & suā iustitiā volentes
Psal.19. constituere, nō aperta manu Christi repleti sunt benedictione, sed constricta atq; conclusa retenti sunt. Itaq; illis obligati sunt pedes, & ceciderunt, nos vero surreximus &

erecti sumus. Quāuis ergo, vt dixi, præmiserit dñs Christus quandam partē corporis sui in sanctis, qui cū nascendi tēpore præierunt, tamē ipse est caput corporis Ecclesiæ, il- Col.1.
lic; oēs eidem corpori cuius ille caput est cohæserunt, credendo in eū quem pnunciabant. Non.n. præcurrendo diuulsi sunt, sed adiuncti potius obsequēdo. Nā & si manus à capite præmitti potest, cōnexio tamen eius sub capite est. Quapropter omnia quæ an- Ro. 15.
te scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, & figuræ nostræ fuerunt, & in figura cōtingebant eis: scripta sunt aūt ꝑpter nos, in quos finis seculorum obuenit. Quæ 1.Co.10
aūt maior causa est aduētus dñi, nisi vt ostē I
deret deus dilectionem suam in nobis, com- Præci-
mendans eam vehementer, quia cum adhuc pua cau-
inimici essemus, Christus ꝑ nobis mortuus sa aduen
est? Hoc aūt ideo, quia finis præcepti & ple- tus Chri
nitudo legis charitas est: vt & nos inuicem sti.
diligamus, & quēadmodum ille ꝑ nobis ani Cap.4.
mam suā posuit, sic & nos pro fratribus ani Rom.5.
mā ponamus: Et ipsum deū quoniam prior 1.Ti. 1.
dilexit nos, & filio suo vnico non pepercit, Ro. 13.
sed pro nobis omnibus tradidit eum, si ama 1.Ioā.3.
re pigebat, saltem redamare nō pigeat. Nul 1.Ioā.4:
la est enim maior ad amorem inuitatio, q̄ Rom. 8.
præuenire amando. Et nimis durus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit & rependere. Quòd si in ipsis flagitiosis & sordidis amoribus videmus, nihil aliud eos agere, qui amari vicissim volunt, nisi vt documentis quibus valent aperiant & ostendant quantum ament, eamque imaginem iustitiæ prætendere affectant, vt vicem sibi reddi quodammodo flagitent ab eis animis quos illecebrare moliuntur. ipsique ardentius æstuant, cum iam moueri eodem igne etiam illas mentes quas appetunt sentiunt, Si ergo & animus qui torpebat, cum se amari senserit excitatur, & qui iam feruebat cum se redamari didicerit, magis accenditur: manifestum est nullam esse K
maiorem causam, qua vel inchoetur vel augeatur amor, quàm cum amari se cognoscit, qui nondum amat, aut redamari se vel posse sperat, vel iam probat qui prior amat. Et si hoc etiam in turpibus amoribus, quanto plus in amicitia? Quid enim aliud cauemus in offensione amicitiæ, nisi ne amicus arbitretur quòd eum vel non diligamus, vel minus diligamus quàm ipse nos diligit? Quod si crediderit, frigidior erit in eo amore quo inuicē homines mutua

tua familiaritate perfruuntur: & si non ita est infirmus vt hæc illum offensio faciat ab omni dilectione frigescere, in ea se tenet qua non vt fruatur, sed vt consulat diligit. Operæprecium est autem animaduertere, quo modo, quanquam & superiores velint se ab inferioribus diligi, eorumq; in se studiose delectentur obsequio, & quãto magis id senserint, tanto magis eos diligant, tamen quãto amore exardescat inferior, cum à superiore se diligi senserit. Ibi enim gratior amor est, vbi non æstuat indigentiæ siccitate, sed vbertate beneficentiæ profluit. Ille nanque amor ex miseria est, iste ex misericordia. Iã
L vero si etiam se amari posse à superiore desperabat inferior, ineffabiliter commouebitur in amorem: si vltro ille fuerit dignatus ostendere, quantum diligat eum qui nequaquam sibi tantum bonum promittere auderet. Quid autem superius deo iudicante, & quid desperatius homine peccante: qui se tãto magis tuendum & subiugandum superbis potestatibus addixerat, quæ beatificare non possunt, quãto magis desperauerat posse sui curam regi ab ea potestate, quæ non malitia sublimis esse vult, sed bonitate sublimis est? Si ergo maxime propterea Christus aduenit, vt cognosceret homo quantum eum diligat deus: & ideo cognosceret vt in eius dilectionem à quo prior dilectus est inardesceret: proximumq; illo iubente & demonstrante diligeret, qui nõ proximum, sed longe peregrinantem diligendo factus est proximus: omnisq; scriptura diuina quæ ante scripta est, ad prænunciandum aduentum domini scripta est, & quicquid postea
Mat. 22 mandatum est literis & diuina authoritate firmatum, Christum narrat & dilectionem monet: manifestum est non tantum totam legem & Prophetas in illis duobus pendere
M præceptis, dilectionis dei & proximi, quæ adhuc sola scriptura sancta erat cum hoc dominus diceret, sed etiam quæcunque posterius salubriter consecrata sunt, memoriæq; mandata diuinarum volumina literarum. Quapropter in veteri testamento est occultatio noui, in nouo testamento est manifestatio veteris. Secũdum illam occultationem, carnaliter intelligentes carnales, & tunc & nunc pœnali timore subiugati sunt. Secundum hanc autem manifestationem spiritales, & tunc quibus pie pulsantibus etiam occulta patuerunt, & nunc qui non superbe quærunt, nec etiam aperta claudunt, spiritaliter intelligentes donata charitate liberati sunt. Quia ergo charitati nihil aduersius quam inuidentia, Mater autem inuidentiæ superbia est, idem dominus Iesus Christus, deus homo, & diuinæ in nos dilectionis indicium est, & humanæ apud nos humilitatis exemplum, vt magnus tumor noster maiore contraria medicina sanaretur. Magna est enim miseria, superbus homo, sed maior misericordia, humilis deus. Hac ergo dilectione tibi tanquam fine proposito, quo referas omnia quæ dicis: quicquid narras ita narra, vt ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amet. De ipsa etiam seueri-
A tate dei qua corda mortalium saluberrimo terrore quatiuntur, charitas ædificanda est, vt ab eo quem timet, amari se gaudens, eum redamare audeat, eiusq; in se dilectioni etiã si impune posset, tamẽ displicere vereatur. Rarissime quippe accidit, immo vero nunquam, vt quisquam veniat volens fieri Christianus, qui non sit aliquo dei timore perculsus. Si enim aliquod commodum spectando ab hominibus quibus se aliter placiturum non putat, aut aliquod ab hominibus incõmodum deuitando, quorum offensionẽ aut inimicitias reformidat, vult fieri Christianus, non fieri vult potius quam fingere: fides. n. non res est saluandi corporis, sed credentis animi. Sed planè sæpe adest misericordia dei per ministerium catechizãtis, vt sermone commotus iam fieri velit quod decreuerat fingere: quod cum velle cœperit, tunc eum venisse deputemus: & occultum quidẽ nobis est quando veniat animo, quem iam corpore præsentem videmus: sed tamen sic cum eo debemus agere, vt fiat in illo hæc voluntas, etiam si non est. Nihil enim deperit, quando si est, vtique tali nostra actione firmatur, quanuis quo tempore vel qua hora cœperit ignoremus. Vtile est sanè vt præ- B
moneamur antea, si fieri potest, ab ijs qui eum norunt, in quo statu animi sit, vel quibus causis commotus ad suscipiendam religionem venerit. Quòd si defuerit alius à quo id nouerimus, etiam ipse interrogãdus est, vt ex eo quod responderit ducamus sermonis exordium. Sed si ficto pectore accesserit, humana commoda cupiens, vel incommoda fugiens, vtique mentiturus est: tamẽ ex eo ipso quod mentitur capiendũ est principium: non vt refellatur eius mendacium quasi tibi certum sit, sed vt si dixerit eo proposito se venisse quod vere approbandum est,

Ficte accedẽs ad catechismũ qualiter sit instruendus. c. 5.

est, siue ille verum siue falsum dicat, tale tamen propositum quasi se venisse respondit, approbantes atque laudantes, faciamus eum delectari esse se talem qualem videri cupit. Si autem aliud dixerit quàm oportet esse in animo eius qui Christiana fide imbuendus est, blandius & lenius reprehendendo tanquam rudem & ignarum, & Christianæ doctrinæ finem verissimum demonstrando atq; laudando breuiter & grauiter, ne aut tempora futuræ narrationis occupes, aut non prius collocato animo audeas imponere, facias eũ velle quod adhuc per errorem aut per simulationẽ nondum volebat. C Quòd si forte se diuinitus admonitum vel territum esse respõderit vt fieret Christianus, lætissimum nobis exordiendi aditum præbet, quanta deo sit cura pro nobis. Sanè ab huiusmodi miraculorum siue somniorum, ad scripturarũ solidiorum viã & oracula certiora transferenda est eius intentio: vt & illa admonitio quàm misericorditer ei prærogata sit, nouerit, antequam scripturis sanctis inhæreret. Et vtique demonstrandum est ei, quòd ipse dñs non eum admoneret aut compelleret fieri Christianum, & incorporari Ecclesiæ, & talibus signis aut reuelationibus erudiret, nisi iam præparatum iter in scripturis sanctis, vbi non quæreret visibilia miracula, sed inuisibilia sperare consuesceret, neque dormiens sed vigilans moneretur, eum securus & tutius carpere voluisset. Inde iam exordienda narratio est ab eo quòd fecit deus omnia bona valde, & producenda vt diximus vsq; ad præsentia tempora Ecclesiæ: ita vt singularum rerum atque gestorum quæ narramus causæ rationesque reddantur quibus ea referamus ad illum finem dilectionis, vnde neque agentis aliquid neque loquentis oculus auertendus est. Si enim fictas poetarum fabulas, & ad voluptatem excogitatas animorum quorum cibus nugæ sunt, tamen boni qui habentur atque appellantur Grammatici, ad aliquam vtilitatem referre conantur quanquam & ipsam vanam & auidam saginæ secularis: quanto nos decet esse cautiores, ne illa quæ vera narramus, sine suarum causarum redditione digesta aut inani suauitate, aut etiam periculosa cupiditate credantur? Non tamen sic asseramus has causas, vt relicto narrationis tractu cor nostrum & lingua in nodos difficilioris disputationis excurrat: sed ipsa veritas adhibita rationi, quasi aurum sit gemmarum ordinem ligans, non tamen ornamenti seriem vlla immoderatione perturbãs. Narratione finita, spes resurrectionis intimanda est, & pro captu, iudi capacitate ac viribus audientis, proque ipsius temporis modulo, aduersus vanas irrisiones infidelium, de corporis resurrectione tractandũ, & futuri vltimi iudicij bonitate in bonos, seueritate in malos, veritate in omnes: commemoratisq; cũ detestatione & horrore pœnis impiorum, regnũ iustorum atq; fidelium, & superna illa ciuitas eiusq; gaudium, cum desiderio prædicandum est. Tum vero instruenda & animãda est infirmitas hominis aduersus tẽtationes & scandala, siue foris siue in ipsa intus Ecclesia. Foris, aduersus gentiles vel Iudæos vel hæreticos: intus aũt, aduersus areæ dñicæ paleas. Non vt contra singula peruersorũ genera disputetur, omnesq; illorum prauæ opiniones propositis quæstionibus refellantur: sed pro tempore breui demonstrandum est, ita esse prædictum, & quæ sit vtilitas tentationum erudiẽdis fidelibus, & quæ medicina in exemplo patientiæ dei qui statuit vsque in finem ista permittere. Cũ vero aduersus eos instruitur, quorum peruersæ turbæ corporaliter implẽt Ecclesias, simul etiam præcepta breuiter & decenter cõmemorantur Christianæ atque honestæ conuersationis, ne ab ebriosis, auaris, fraudatoribus, aleatoribus, adulteris, fornicatoribus, spectaculorũ amatoribus, remediorum sacrilegorum alligatoribus, præcantatoribus, mathematicis vel quarumlibet artiũ vanarum & malarum diuinatoribus, atq; huiusmodi cæteris ita facile seducatur, & impunitum sibi fore arbitretur, quia videt multos qui Christiani appellantur, hæc amare, & agere & defendere, & suadere, & persuadere. Quis enim finis præstitutus sit in tali vita perseuerantibus, & quàm sint in ipsa Ecclesia tolerandi, ex qua in fine separandi sunt diuinorum librorum testimonijs edocendum est. Prænunciandum etiam inuenturum eum in Ecclesia multos Christianos bonos, verissimos ciues cœlestis Hierusalem si esse ipse cœperit. Ad extremum ne spes eius in homine ponatur sedulo monendus est: quia neque facile ab homine iudicari potest quis homo sit iustus: & si facile posset, non ideo nobis proponi exempla iustorum, vt ab eis iustificemur, sed vt eos imitantes ab eorum iustificatore, nos quoque iustificari sciamus. Hinc enim fiet, quod maxime commendandum est, vt cum

Marginalia: C; Exordiũ catechismi. Cap. 6.; Gen. 1.; D; Resurrecti, vita. c. 2.; E; F; Hie. 17.

eum ille qui nos audit, immo per nos audit deum moribus & sciẽtia proficere cœperit, & viam Christi cum alacritate ingredi, nec nobis audeat assignare, nec sibi, sed seipsum & nos & quoscunq; alios diligit amicos in il lo & propter illum diligit qui eum dilexit inimicum, vt iustificans faceret amicũ. Hic iã non te puto præceptore indigere, vt cum occupata sunt tempora, vel tua vel eorum qui te audiunt, breuiter agas: cũ autem largiora, largius eloquaris, hoc enim nullo admonente ipsa necessitas præcipit. Sed illud planè non prætereundũ est, vt si ad te quisquã catechizandus venerit liberalibus doctrinis excultus, qui iam decreuerit esse Christianus, & ideo venerit vt fiat, difficillimũ omnino est vt non multa nostrarũ scripturarũ literarũq; cognouerit, quibus iã instructus ad sacramentorum participationẽ tantummodo venerit. Tales.n. nõ eadẽ hora Christiani fiunt, sed ante solent omnia diligẽter inquirere, & motus animi sui cũ quibus possunt cõmunicare atq; discutere. Cum his itaq; breuiter agendũ est, & nõ odiose incul cando quæ norunt, sed modeste perstringendo: ita vt dicamus nos credere quod iã nouerint illud atq; illud: atque hoc modo cursim enumerare omnia q̃ rudibus indoctisq; inculcanda sunt, vt etsiquid nouit eruditus iste, non tanquã a doctore audiat: & si quid forte adhuc ignorat, dum ea cõmemoramus q̃ illum nosse iã credimus, discat. Nec ipse sanè inutiliter interrogatur, quibus rebus motus sit vt velit esse Christianus vt si libris ei persuasum videris, sicut canonicis, siue vtilium tractatorum, de his aliquid in principio loquaris, collaudãs eos ꝓ diuersitate meritorũ canonicæ authoritatis, & exponentiũ solertissimæ diligentię: maximeq; cõmendans in scripturis canonicis admirãdæ altitudinis saluberrimam vtilitatẽm illis aũt pro sua cuiusq; facultate aptum superio bus & per hoc infirmioribus animis stylũ sonantioris & quasi ornatioris eloquij. Sane etiam exprimendũ de illo est, vt indicet quem maxime legerit, & quibus libris familiarius inhæserit, vnde illi persuasum est, vt sociari vellet Ecclesiæ. Quod cum dixerit, tum si nobis noti sunt illi libri, aut Ecclesiastica fama saltem accepimus a catholico aliquo memorabili viro esse conscriptos, læti approbemus. Si autem in alicuius hæretici volumina incurrit, & nesciens forte quòd vera fides improbat, tenuit animo, & catholicum esse arbitratur: sedulò edocendus est, prælata authoritate vniuersalis Ecclesiæ aliorumq; doctissimorum hominũ, & disputationibus & scriptionibus in eius veritate florentium. Quanquam & illi qui catholici ex hac vita migrarunt, & aliquid literarum Christianarum posteris reliquerũt, in quibusdam locis opusculorũ suorum, vel non intellecti, vel sicuti est humana infirmitas, minus valentes acie mentis abditiora penetrare, & verisimilitudine aberrantes a veritate præsumptoribus & audacibus fuerunt occasioni ad aliquã hæresim moliendam atque gignendam. Quod mirũ non est, cum de ipsis canonicis literis vbi omnia sanissime dicta sunt, non quidem aliter accipiẽdo quædam, q̃ vel scriptor sensit, vel ipsa veritas habet: nam si hoc solũ esset, quis non humanæ infirmitati ad corrigendum paratæ libenter ignosceret: sed id quod peruerse ac praue opinati sunt, animositate acerrima, & peruicaci arrogantia defensitantes, multi multa perniciosa dogmata, conscissa cõmunionis vnitate pepererunt. Hæc omnia cũ illo, qui ad societatem populi Christiani, non idiota, vt aiunt, sed doctorũ libris expolitus atq; excultus accedit, modesta collatione tractãdã sunt tm̃ assumpta pcipiendi authoritate, vt caueat præsumptionis errores, quantum eius humilitas quæ illum adduxit iam sentitur admittere. Cætera vero secundum regulas doctrinæ salutaris, siue de fide quęcunque narranda vel disserenda sunt, siue de moribus, siue de tentationibus, eo modo percurrendo quo dixi, ad illam supereminentiorem viam omnia referenda sunt. Sunt item quidam de scholis vsitatissimis Grammaticorum Oratorumq; venientes, quos neque inter idiotas numerare audeas, neq; inter illos doctissimos quorum mens magnarum rerum est exercitata quæstionibus. His ergo qui loquendi arte cæteris hominibus excellere videntur, cum veniunt vt Christiani fiant, hoc amplius quàm illis illiteratis impartire debemus, quòd sedulo monendi sunt, vt humilitate induti Christiana, discant, non contẽnere, quos cognouerint morũ vitia quàm verborum amplius deuitare: & cordi casto linguam exercitatam nec conferre audeant, quam etiam præferre consueuerant. Maxime autem isti docẽdi sunt scripturas audire diuinas, ne sordeat eius solidum eloquium, quia nõ est inflatũ: neq; arbitrentur carnalibus

Docti quomodo tractandi. Cap. 8. G

H

I

Grãmatici & rhetores quo accipiendi. Cap. 9. K

Dist. 38. ca. Sedulo.

libus integumentis inuoluta atque operta dicta vel facta hominum, quæ in illis libris leguntur, non euoluenda atque aperienda vt intelligantur, sed sic accipienda vt literæ sonant: deq; ipsa vtilitate secreti, vnde etiã mysteria vocantur, quid valeant ænigmatũ latebræ ad amorem veritatis acuendum, discutiendumq; fastidij torporem, ipsa experientia probandum est talibus, cum aliquid eis quod in promptu positum non ita mouebat, enodatione allegoriæ alicuius eruitũ.

Dist. 38. ea. Sedulo.

His enim maxime vtile est nosse, ita esse prę ponendas verbis sententias, vt præponitur animus corpori. Ex quo fit, vt ita malle de- L beant veriores quã disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores quã formosiores habere amicos.

Non uocem sed affectũ audit deus.

Nouerint etiam non esse vocem ad aures dei, nisi animi affectum. Ita.n. non irridebunt, si aliquos antistites & ministros Ecclesiæ forte animaduerterint, vel cum barbarismis & solœcismis deum inuocare: vel eadem verba quæ pronunciant non intelligere, perturbateq; distinguere. Non quia ista minime corrigẽda sunt, vt populus ad id quod plane intelligit dicat amen: sed tamen pie tolerãda sunt ab eis qui didicerunt, vt sono in foro, sic voto in Ecclesia benedici. Itaque forensis illa nonnunquam forte bona dictio, nunquam tamen benedictio dici potest. De sacramento autem quod accepturi sunt sufficit prudẽtioribus audire quid res illa significet: cum tardioribus autem aliquanto pluribus verbis & similitudinibus agendum est, ne contemnant quod vident.

Remedium aduersus tædium catechi. Ae.c.10.

Hic tu fortasse exẽplum aliquod sermonis desideras, vt ipso tibi opere ostendam, quomodo facienda sint ista quæ monui. Quod quidem faciam quantum domino adiuuante potuero, sed prius de illa hilaritate comparãda quod pol- M licitus sum dicere debeo. Iam enim de ipsis præceptis explicandi sermonis, in catechizando eo qui sic venit ut Christianus fiat, quantum satis visum est quod promiseram exolui. Indebitum quippe est, ut etiam ipse faciam in hoc uolumine, quod fieri oportere præcipio. Si ergo fecero, ad cumulum ualebit. Cumulus autem quo pacto à me superfundi potest, antequam mẽsuram debiti expleuero? Neque enim te maxime conqueri audiui, nisi ꝙ tibi sermo tuus vilis abiectusque uideretur, cum aliquem Christiano nomine imbueres. Hoc autem scio, non tam rerum quæ dicendæ sunt, quibus te satis noui paratum & instructum, neque ipsius locutionis inopia, sed animi tædio fieri vel illa causa quam dixi, quia magis nos delectat & tenet, quod in silentio mente cernimus, nec inde volumus euocari ad verborum longe disparem strepitum: vel quia etiam cum sermo iocundus est, magis nos libet audire aut legere quæ melius dicta sunt, & quæ sine nostra cura & solicitudine promuntur, quã ad alienum sensum repentina verba coaptare incerto exitu: siue vtrum occurrant pro sententia, siue vtrum accipiantur utiliter: vel quia illa quæ rudibus insinuantur, eo ꝙ nobis notissima sunt & profectui nostro iã non necessaria, piget ad ea sæpissime redire, A nec in eis tam vsitatis & tanquam infantilibus, cum aliqua voluptate iam grandiusculus animus graditur. Facit etiam loquenti tædium auditor immobilis, vel quia nõ mouetur affectis, vel quia nullo motu corporis indicat se intelligere, uel sibi placere quæ dicuntur: non quia humanæ laudis nos esse auidos decet, sed quia ea quæ ministramus dei sunt. Et quãto magis diligimus eos quibus loquimur, tanto magis eis cupimus vt placeant, quæ ad eorum porriguntur salutẽ. Quod si non succedit, cõtristamur, & in ipso cursu debilitamur & frangimur quasi frustra operam conteramus. Nonnunquam ẽt cum auertimur ab aliqua re quam desideramus agere, & cuius actio aut delectabat nos, aut magis nobis necessaria videbatur, & cogimur aut iussu eius quem offendere nolumus, aut aliquorum ineuitabili instantia catechizare aliquem, iam conturbati accedimus ad negocium, cui magna tranquillitate opus est, dolentes ꝙ neque ordinem actionum nobis conceditur tenere quem volumus, nec sufficere omnibus possumus: atque ita ex ipsa tristitia sermo procedens minus gratus est, quia de ariditate mœstitiæ minus exuberat. Aliquando item ex aliquo scandalo mœror pectus obsidet, & tunc nobis di B citur, Veni loquere, Hic Christianus vult fieri. Dicit enim ab ignorantibus, quid nos clausum intus exurat: quibus si affectum nostrum aperire nõ oportet, suscipimus ingratius quod volunt: & profecto languidus & insuauis ille sermo erit per venam cordis æstuantem fumantemq; traiectus. Tot igitur ex causis, qualibet earum serenitatẽ nostræ mentis obnubilet, secundum dominum sunt quærenda remedia, quibus relaxetur illa contractio, & feruore spiritus exultemus & iocun-

& iocundemur in trãquillitate boni operis.
2.Co.9. Hilarem enim datorẽ diligit deus. Si enim
causa illa contristat quòd intellectum no-
strum auditor non capit, à cuius cacumine
quodammodo descendentes cogimur in syl
labarum longe infra distantium tarditate de
morari, & curam gerimus quemadmodum
longis & perplexis anfractibus procedat ex
ore carnis, quod celerrimo haustu mentis
imbibitur, & quia multum dissimiliter exit,
tædet loqui & libet tacere: cogitemus quid
1.Pe. 2. nobis prærogatum sit ab illo qui demõstra-
uit nobis exemplum, vt sequamur vestigia
C eius. Quantumuis enim differat articulata
vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuaci-
tate, longe differentior est mortalitas carnis
ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadẽ for-
Phil.2. ma esset semetipsum exinaniuit formam ser-
ui accipiẽs, &c. vsq; ad mortem crucis. Quã
ob causam, nisi quia factus est infirmis in-
firmus, vt infirmos lucrifaceret? Audi eius
1.Co.9. imitatorem alibi etiam dicentem, Siue enim
2.Co.5. mente excessimus, deo: siue temperantes su
mus vobis: Charitas enim Christi compel
2.Co.12 lit nos iudicantes hoc, quia vnus pro omni-
bus mortuus est. Quomodo.n. paratus esset
impendi pro animabus eorum, si eum pige-
rẽt inclinari ad aures eorum? Hinc ergo fa-
ctus est paruulus in medio nostrũ tanquam
1.Th.2. nutrix fouens filios suos. Num enim dele-
ctat, nisi amor inuitet, decurtata & mutilata
verba immurmurare? Et tamen optant ho-
mines habere infantes quibus id exhibeant,
Et suauius est matri minuta mansa inspue-
re paruulo filio, quam ipsam mandere ac
deuorare grandiora. Non ergo recedat de
Mat.23. pectore etiã cogitatio gallinæ illius quæ lan
guidulis plumis teneros fœtus operit, & su-
surrantes pullos confracta voce aduocat, cu-
ius blandas alas refugientes superbi, præda
fiunt alitibus. Si enim intellectus delectat in
penetralibus syncerissimis, hoc etiam intel-
D ligere delectet, quomodo charitas, quanto
officiosius descendit in infima, tanto robu-
stius recurrit in intima per bonam conscien
tiam, nihil quærendo ab eis ad quos descen-
Error in catechismo quõ sanãdus. Cap.11. dit præter eorum sempiternã salutem. Si
autẽ magis appetimus ea quæ iã parata sunt,
& melius dicta legere vel audire & ideo pi-
get incerto exitu ad tempus coaptare quæ
loquimur, tantum à veritate rerum non ab-
erret animus. Facile est vt si in verbis audi-
torem aliquid offenderit, ex ipsa occasione
discat, q̃ sit re intellecta contemnendum, si
minus integre, aut si minus proprie sonare
potuit, quod ideo sonabat vt res intelligere-
tur. Quòd si humanæ infirmitatis intentio
etiam ab ipsa rerum veritate aberrauerit,
quanquã in catechizandis rudibus, vbi via
tritissima tenenda est, difficile potest accide-
re, tamen ne forte accidat vt etiam hinc of-
fendatur auditor, non aliunde nobis debet
videri accidisse, nisi quia deus experiri nos
voluit, vtrum cum mentis placiditate corri
gamur, ne in defensionẽ nostri erroris maio-
re præcipitemur errore. Quod si nemo no-
bis dixerit, nosq; & illos qui audierũt omni
no latuerit, nullus dolor est, si nõ fiat iterũ.
Plerunq; autẽ nosipsi recolentes quæ dixeri- E
mus, reprehendimus aliquid, & ignoramus
quomodo cũ diceretur acceptũ sit magisq;
dolemus qñ in nobis feruet charitas, si cum
falsum esset libẽter acceptũ est. Ideoq; opor
tunitate reperta, sicut nosipsos in silentio re
prehendimus, ita curandũ est, vt etiã illi sen
sim corrigantur, qui nõ dei verbis, sed pla-
nè nostris in aliquam lapsi sunt falsitatem. Ro. 12.
Si vero aliqui liuore vesano cæci errasse nos
gaudent, susurrones, detractores, deo odibi-
les, præbeant nobis materiam exercendæ pa
tientiæ cum misericordia, quia & patientia Rom.2.
dei ad pœnitentiam eos adducit. Quid.n.
est detestabilius, & quid magis thesaurizat
iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij
dei, quàm de malo alterius mera diaboli si-
militudine atq; imitatione lætari? Nonnun-
quam etiam cum recte omnia vereq; dican
tur, aut non intellectum aliquid, aut contra
opinionem & consuetudinẽ veteris erroris
ipsa nouitate asperum, offendit, & pertur-
bat audientem. Quòd si apparuerit, sanabi-
lemq; se præbet, authoritatum rationumq;
copia sine vlla dilatione sanandus est. Si au-
tem tacita & occulta offensio est, dei medi- F
cina opitulari potest. At si resilierit & cu-
rari recusauerit, consoletur nos dominicum
illud exemplum: qui offensis hominibus
ex verbo suo, & tanquam durum refugienti
bus, etiam ijs qui remanserant ait, Nunquid Ioan. 6.
& vos vultis ire? Satis enim fixum atq; im-
mobile debet corde retineri, Hierusalem ca-
ptiuam ab huius seculi Babylonia, decursis
temporibus liberari, nullumque ex illa esse
periturum, quia qui perierit nõ ex illa erat.
Firmum enim fundamentum dei stat, habẽs
signaculum hoc, Nouit enim dominus qui
sunt eius, & recedit ab iniquitate omnis qui 2.Ti. 2.
nominat nomen domini. Ista cogitantes &
inuocantes

inuocantes dominum in cor nostrum, minus timebimus incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitque nos etiam ipsa perpessio molestiarum pro misericordi opere, si non in eo nostram gloriã requiramus. Tunc .n. est vere opus bonum, cum à charitate iaculatur agẽtis intentio: & tanquã ad locum suũ rediẽs, rursus in charitate requiescit. Lectio vero quæ nos delectat, aut aliqua auditio melioris eloquij, vt eam promendo sermoni nostro præponere volentes, cum pigritia vel tædio loquamur, alacriores nos suscipiet, iu-

G cundiorq; præstabitur post laborem: & maiore fiducia deprecabimur vt loquatur nobis deus quomodo volumus si suscipiamus hilariter, vt loquatur per nos quomodo possumus: ita fit vt diligentibus dñm omnia concurrant in bonum.

Rom. 8.

Hilaritas in catechismo.

Cap. 12.

Iam vero si vsitata & paruulis congruentia sæpe repetere fastidimus, congruamus eis per fraternũ, paternum maternumq; amorem, & copulatis cordi eorum etiã nobis noua videbuntur. Tãtum.n. valet animi cõpatientis affectus, vt cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discentibus, habitemus in inuicem: atq; ita & illi quæ audiunt quasi loquantur in nobis, & nos in illis discamus quodãmodo quę docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quædã ampla & pulchra, vel vrbium vel agrorũ, quæ iam nos sæpe videndo sine aliqua voluptate præteribamus, ostendimus eis qui antea nunquã viderant, vt nostra delectatio in eorum nouitatis delectatione renouetur? Et tãto magis quanto sunt amiciores: quia per amoris vinculũ inquantum in illis sumus, intantum & nobis noua fiunt quæ vetera fuerunt. Sed si in rebus cõ-

H templandis aliquantũ proficimus, iam nolumus eos quos diligimus lætari & stupere cum intuẽtur opera manuum hominũ: sed volumus eos in ipsam arcem cõsilium ve institutoris attollere, atq; inde exurgere in admirationem laudemq; omnicreantis dei, vbi amoris fructuosissimus finis est: quãto ergo magis delectari nos oportet, cum ipsum dñm iam discere homines accedunt, ꝑpter quem discenda sunt quæcunq; discẽda sunt, & in eorum nouitate innouari: vt si frigidior est solito nostra prædicatio, insolita eorum auditione feruescant? Huc accedit ad comparandam lætitiam, ꝙ cogitamus & cõsideramus, de qua erroris morte in vitam fidei transeat hõ. Et si vicos vsitatissimos eũ benefica hilaritate transimus, qñ alicui forte qui errando laborauerat, demonstramus viã. quanto alacrius & cum gaudio maiore in doctrina salutari, etiã illã ꝗ propter nos retexere nõ opus est, pambulare debemus: cum animã miserandam, & erroribus seculi fatigatam per itinera pacis, ipso qui nobis eam præstitit iubere deducimus? Sed reuera multũ est perdurare in loquendo vsque ad terminum præstitutum, cũ moueri non videmus audientem: ꝙ siue nõ audeat, religionis timore constrictus, voce aut aliquo motu corporis significare approbationem suã, siue humana verecundia reprimatur: siue dicta non intelligat, siue contemnat: quãdoquidem nobis non cernentibus animum eius incertum est, omnia sermone tentanda sunt, quæ ad eũ excitandum, & tanquã de latebris eruendum possint valere.

Fastidio catechumeni quomodo medendũ.

Cap. 13.

Nam & timor nimius atq; impediẽs declarationem iudicij eius, blanda exhortatione pellendus est, & insinuando fraternam societatem verecundia temperanda: & interrogatione q̃rendum vtrum intelligat, & danda fiducia, vt si quid ei contradicendum videtur libere proferat. Quærendum etiã de illo, vtrũ hæc aliquando iam audierit, & fortassis eum tanquam nota & peruulgata non moueant, & agendum pro eius responsione, vt aut planius & enodatius loquamur, aut opinionem contrariam refellamus, aut ea quæ illi nota sunt non explicemus latius, sed breuiter cõplicemus, eligamusq; aliqua ex his quæ mystice dicta sunt in sanctis libris, & maxime in ipsa narratione, quæ aperiendo & reuelando noster sermo dilucescat. Quod si nimis tardus est, & ab omni tali suauitate absurdus & auersus, misericorditer sufferendus est, breuiterque decursis cæteris ea quæ maxime necessaria sunt, de vnitate catholicæ, de tentationibus, de Christiana conuersa- K tione propter futurum iudicium terribiliter inculcanda sunt, magisque pro illo ad deum, quàm illi de deo multa dicenda. Sæpe etiam fit vt qui primo libenter audiebat, vel audiendo vel stando fatigatus, non iam laudans sed oscitans labia diducat, & se abire velle etiam inuitus ostendat. Quod vbi senserimus, aut renouare oportet eis animum, dicendo aliquid honesta hilaritate cõditum & aptum rei quæ agitur, vel aliquid valde mirandum & stupendum, vel etiam dolendum atque plangendum: & magis de ipso vt propria cura punctus euigilet, quod

tamen

tamen non offendat eius verecundiam asperitate aliqua, sed potius familiaritate conciliet: aut oblata sessione succurrere, quanquã sine dubitatione melius fiat vbi decenter fieri potest, vt à principio sedens audiat. Longeq; consultius in quibusdam Ecclesijs trãsmarinis, non solũ antistites sedentes loquuntur ad populum, sed ipsi etiam populo sedilia subiacent ne quisquam infirmior stando lassatus à saluberrima intentione auertatʼ, aut etiam cogatur abscedere. Et tamen multum interest, si se quisquam de magna mul-
L titudine subtrahat ad reparandas vires, qui iam sacramẽtorum societate deuinctus est: & si ille discedat, quod plerunque ineuitabiliter vrgetur, ne interiore defectu victus etiam cadat, qui primis sacramentis imbuẽdus est: & pudore enim non dicit cur eat, & imbecillitate stare non sinitur. Expertus hoc dico, Nam fecit hoc quidam cum eum cathechizarem homo rusticanus. Vnde magnopere præcauendum esse didici. Quis.n. ferat arrogantiam nostram cum viros fratres nostros vel etiam quod maiore solicitudine curandum est, vt sint fratres nostri, coram nobis sedere non facimus: & ipsum dominum nostrum cui assistunt angeli, sedens mulier audiebat? Sanè si aut breuis sermo futurus est, aut consessui locus non est aptus stantes audiant, sed cũ multi audiunt, & non sunt initiandi. Nam cum vnus, aut duo, aut pauci, qui propterea venerunt vt Christiani fiant, periculose loquimur stantibus: tamen si iam sic cœpimus, saltem animaduerso auditoris tædio, & offerenda sessio est, immo vero prorsus vrgendus vt sedeat, & dicendum aliquid quo renouetur, quo etiã cura si qua forte irruens eum auocare cœperat, fugiat ex animo. Cum enim causæ incertæ sint, cur iam recuset audire, iam sedenti aliquid aduersus incidentes cogitationes secularium negociorum dicatur, aut hilari, vt dixi, aut tristi modo: vt si ip-
M sæ sunt quæ mentem occupauerant, cedant quasi nominatim accusatæ: si autem ipsæ nõ sunt & audiendo fatigatus est, cum de illis tanquam ipsæ sint, quandoquidem ignoramus, inopinatum aliqd & extra ordinariũ, eo modo quo dixi, loquimur, tædio renouatur intentio. Sed & breue sit, maxime quia extra ordinem inseritur, ne morbum fastidij cui subuenire volumus, etiam augeat ipsa medicina: & acceleranda sunt cætera, & promittendus atque exhibendus finis propinquior. Si autem cõfregit animum tuum alterius actionis, cui tanquam magis necessariæ iam suspensus eras omissio, & propterea tristis insuauiter catechizas: cogitare debes, excepto quòd scimus misericorditer nobis agendum esse quicquid cum hominibus agimus, & ex officio syncerissimæ charitatis hoc ergo excepto, incertum esse quid vtilius agamus, & quid opportunius, aut intermittamus, aut omnino omittamus. Quia enim merita hominum pro quibus agimus, qualia sunt apud do- A minum non nouimus, quid eis ad tempus expediat aut nulla aut tenuissima & incertissima cõiectura suspicamur, potius quàm comprehendimus. Quapropter res quidẽ agendas pro nostro captu ordinare debemus, quas eo modo quo statuimus si peragere potuerimus, non ideo gaudeamus quia nobis, sed quia deo sic eas agi placuit. Si aũt aliqua inciderit necessitas qua noster ille ordo turbetur, flectamur facile ne frangamur: vt quem deus nostro præposuit, ipse sit noster. Aequius est enim vt nos eius, quàm vt ille nostram voluntatem sequatur: quia & ordo agendarum rerum, quem nostro arbitrio tenere volumus, ille vtique approbandus est vbi potiora præcedunt. Cur ergo nos dolemus homines à domino deo tanto potiore præcedi, vt eoipso quo nostrũ amamus ordinem, inordinati esse cupiamus? Nemo enim melius ordinat quid agat, nisi qui paratior est non agere, quod diuina potestate prohibetur, quàm cupidior agere qđ humana cogitatione meditatur. Quia multæ cogitationes sunt in corde viri, consilium autem domini manet in æternum. Si vero ex aliquo scandalo perturbatus animus nõ valet ædere serenum iocundumq; sermonẽ, tantã esse charitatem oportet in eos ꝑ quibus Christus mortuus est, volens eo pretio B sanguinis sui ab errorum secularium morte redimere, vt hoc ipsum quod nobis tristibus nunciatur, præsto esse aliquem qui desideret fieri Christianus, ad cõsolationem illius resolutionemque tristitię valere debeat, sicut solent lucrorum gaudia dolorem lenire damnorum. Non enim scandalum nos contristat alicuius, nisi quem perire aut per quem infirmum vel credimus vel videmus. Ille igitur qui initiandus aduenit, dum speratur posse proficere, dolorem deficientis abstergat.

Catechista quo suũ animum debeat extimulare cap. 14.

Pro. 19.

Mat. 23. abstergat. Quia & si timor ille suggeritur, ne fiat proselytus filius gehennæ, dũ multi tales versantur ante oculos ex quibus oriuntur ea quibus vrimur scandala, nõ ad retardãdos nos pertinere debet, sed magis ad excitandos & acuendos. Quin & quem imbuimus moneamus, vt caueat imitationem eorum qui non ipsa veritate, sed solo nomine Christiani sunt: ne eorum turba commotus, aut sectari velit eos, aut Christum nolit sectari propter eos: & aut nolit esse in Ecclesia dei vbi illi sunt, aut talis vbi velit esse

C quales illi sunt. Et nescio quomodo in huiusmodi motu ardentior sermo est, cui fomitem suum ministrat præsens dolor: vt non solum pigriores non simus, sed eo ipso dicamus accensius, atque vehementius, quod securiores, frigidius & lentius diceremus, gaudeamusq; nobis occasionem dari, vbi motus animi nostri sine fructificatione nõ trãseat. Si autem de aliquo errato nostro vel peccato nos mœstitudo comprehendit: nõ

Psal. 50. tantum meminerimus sacrificium deo spiritum esse contribulatum, sed etiã illud, Quia
Eccl. 3.
Oseæ. 6. sicut aqua ignem, sic eleemosina extinguit peccatum. Et quia misericordiã, inquit, magis volo q̃ sacrificium. Sicut ergo si periclitaremur incendio, ad aquam vtique curreremus, qua posset extingui, & gratularemur si quis eam de proximo offerret, Ita si de nostro fœno aliqua peccati flamma surrexerit, & propterea conturbamur, data occasione misericordissimi operis, tanquam de oblato fonte gaudeamus, vt inde illud quod exarserat opprimamur. Nisi forte tã stulti sumus, vt alacrius arbitremur cum pane currendũ, quo ventrem esurientis impleamus, q̃ cum verbo dei, quo mentem studentis instruamus. Huc accedit, quia si tantummodo prodesset hoc facere, non facere autẽ nihil obesset, infœliciter in periculo satis, non iã pro-

D ximi sed nostræ, oblatum remedium sperneremus. Cum vero ex ore domini tam mi-

Mat. 25. naciter sonet, Serue nequam & piger, dares pecuniam meam nummulariis: quæ tandẽ dementia est, quoniam peccatum nostrum nos angit, ideo rursus velle peccare, non dãdo pecuniam dominicam volenti & petenti? His atque huiusmodi cogitationibus & considerationibus depulsa caligine tædiorũ, ad catechizandum aptatur intentio, vt suauiter imbibatur quod impigre atque hilariter de charitatis vbertate prorumpit. Hæc enim non tam ego tibi, q̃ omnibus nobis dictat ipsa dilectio, quæ diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum qui datus est nobis. Rom. 5.

Pro personarũ diuersitate temperãda oratio. c. 15.

Sed nunc etiam illud quod priusquam promitterem non debebam, iam fortasse debitum flagitas, vt aliquod sermonis exemplum tanquam si ego aliquem catechizem, non pigeat explicare, & intuendum tibi proponere. Quod priusquam faciam, volo cogites aliam esse intentionem dictantis, cum lector futurus cogitatur: & aliam loquentis, cum præsens auditor attenditur: & in eo ipso aliam in secreto monentis, dũ nullus alius qui de nobis iudicet præsto est: aliam palam docentis aliquid, vbi dissimiliter opinantium circũstat auditus. Et in hoc genere aliam, cum docetur vnus, cæteri autẽ E tanquam iudicantes aut attestantes quæ sibi nota sunt audiunt: aliam cum omnes communiter quid ad eos proferamus expectãt. Et rursus in hoc ipso aliam, cum quasi priuatim consideretur, vt sermocinatio conferatur: aliam, cum populus tacens, vnum de loco superiore dicturum suspensus intuetur. Multumq; interest, & cũ ita dicimus, vtrũ pauci assint an multi: docti an indocti an ex vtroque genere mixti: vrbani an rustici, an hi & illi simul, an populus ex omni hominum genere temperatus sit. Fieri enim non potest, nisi aliter atque aliter afficiant locuturum atque dicturum: & vt sermo qui profertur, affectionis animi à quo profertur, quendam quasi vultum gerat, & pro eadem diuersitate diuerse afficiat auditores, cum & ipsi seipsos diuerse afficiant inuicem præsentia sua. Sed quia de rudibus imbuendis nunc agimus, de meipso tibi testis sum: aliter atque aliter me moueri, cum ante me catechizandum video eruditum, inertem, ciuem, peregrinum, diuitem, pauperem, priuatum, honoratum, in potestate aliqua constitutum, illius aut illius gentis hominem, illius aut illius ætatis aut sexus, ex illa aut illa secta, ex illo aut illo vulgari errore ve- F nientem, ac pro diuersitate motus mei sermo ipse & procedit & progreditur & finitur. Et quia cum eadem omnibus debeatur charitas, non eadem est omnibus adhibenda medicina, ipsa item charitas alios parturit, cum aliis infirmatur, alios curat ædificare, Gal. 4. alios contremiscit offendere, ad alios 2. Co. 11. se inclinat, ad alios se erigit: aliis blanda, aliis seuera: nulli inimica, omnibus mater.

Et

Et qui nō expertus est eadē charitate quod dico, cum videt nos, quia facultas aliqua nobis donata delectat laudabiliter innotescere in ore multitudinis, inde nos beatos putat. Deus autem in cuius conspectum intrat gemitus compeditorū, uideat humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Quamobrem si quid tibi in nobis placuit, vt aliquam obseruationem sermonis tui à nobis audire quęreres, melius videndo & audiendo cum hæc agimus, quàm legendo cum hæc dictamus edisceres. Sed tamen faciamus aliquem venisse ad nos qui vult esse Christianus, & de genere quidem idiotarum, non tamen rusticanorum, sed vrbanorum, quales apud Chartaginem plures experiri te necesse est. Interrogatum etiam vtrum propter vitæ præsentis aliquod commodum, an propter requiem, q̄ post hanc vitam speratur, Christianus esse desiderat, propter futurā requiē respondisse: tali fortasse à nobis instrueretur alloquio. Deo gratias frater, valde tibi gratulor, & gaudeo de te, q̄ in tantis ac tam periculosis huius seculi tempestatibus de aliqua vera, & certa securitate cogitasti. Nā & in hac vita homines magnis laboribus requiē quærunt & securitatē, sed prauis cupiditatibus non inueniunt. Volunt enim requiescere in rebus inquietis, & non permanentibus. Et quia illę tempore subtrahuntur et transeūt, timoribus & doloribus eos agitāt, nec quietos esse permittunt. Siue.n. in diuitijs velit homo requiescere, magis superbus efficitur quàm securus. An nō videmus q̄ multi eas subito perdiderint, multi etiam propter illas perierint, aut cum eas habere cupiūt, aut cum eius oppressis à cupidioribus auferūt? Quę si etiam per totam vitam cum homine permanerent, & non deserentes delectorem suū, ipse illas sua morte desereret. Quāta est enim vita hominis etiam si senescat? Aut cum sibi homines optant senectutem, quid aliud optant nisi longam infirmitatē? Sic & honores huius seculi, quid sunt nisi risus & inanitas & ruinę periculum? Quia sic scriptura sancta dicit. Omnis caro fœnum, & claritas hominis vt flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit, verbum autem domini manet in æternum. Ideo qui veram requiem & veram felicitatem desiderat, debet tollere spē suam de rebus mortalibus & prætereuntibus, & eam collocare in verbo domini, vt hærens ei quod manet in æternum, etiam ipse cum illo maneat in æternū. Sunt etiā homines qui nec diuites esse quærunt, nec ad vanas honorū pompas ambiunt peruenire, sed gaudere, & requiescere volunt in popinis & in fornicationibus, & in theatris atq; spectaculis nugacitatis, quæ in magnis ciuitatibus gratis habentur. Sed sic etiam ipsi aut consumunt per luxuriam paupertatem suam, & ab egestate postea in furta & effracturas, & aliquando etiam in latrocinia prosiliunt, & subito multis & magnis timoribus implentur: & qui in popina pauloante cantabant, iam planctus carceris somniāt. Stadijs autem spectaculorum fiūt dæmonibus similes clamoribus suis incitando homines, vt se inuicem cædant, secumque habent contentiosa certamina qui se nō læserunt, dum placere insano populo cupiūt: quos si animaduerterint esse concordes, tunc eos oderunt, & persequuntur, & tanquam collusores vt fustibus verberentur exclamāt, & hanc iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum iudicem cogunt. Si autem horrendas aduersus inuicem inimicitias eos exercere cognouerint, siue sint qui appellentur scænici & thymelici, siue aurigæ, siue venatores quos miseros non solum homines cum hominibus, sed etiam homines cum bestijs in certamen pugnamque committunt. quo maiore aduersus inuicem discordia furere senserint, eo magis amāt & delectantur, & incitati fauent, & fauentes incitant, plus aduersus seipsos insanientes ipsi spectatores alter pro altero, quàm illo quorum insaniam insani prouocant, & insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere animus potest, qui discordijs & certaminibus pascitur? Qualis enim cibus sumitur, talis valitudo consequitur. Postremo quamuis insana gaudia non sint gaudia tamen qualiacunque sint, & quantumlibet delectent, iactantia diuitiarum, & tumor honorum, & uorago popinarum, & bella theatricorum, & immundicia fornicationum, & prurigo thermarum, aufert omnia ista vna febricula, & adhuc uiuentibus totam falsam beatitudinem subtrahit: remanet inanis & saucia conscientia, dominum sensura iudicem, quem noluit habere custodem, & inuentura asperum dominum quem dulcē patrem quærere, & amare contempsit. Tu autem quia ueram requiem, quæ post hanc vitam Christianis promittitur quæ-

Psa. 78. Psa. 24. Formula oratio nis catechiste. Ca. 16. G H I K

tis, etiam hic eam inter amarissimas vitæ huius molestias, suauem iocundamq; gustabis, si eius qui eã promisit præcepta dilexeris. Cito enim senties dulciores esse iustitiæ fructus, quàm iniquitatis, & verius atq; iocundius gaudere hominem de bona conscientia inter molestias, quàm de mala inter delitias, quia nõ sic venisti cõiugi Ecclesiæ dei, vt ex ea temporalem aliquã vtilitatẽ requiras. Sunt enim qui propterea uolũt esse Christiani, vt aut promereantur homines à quibus temporalia commoda expectant, aut quia offendere nolunt quos timent. Sed illi reprobi sunt, & si ad tempus eos portat Ecclesia sicut area vsque ad tempus ventilationis paleam sustinet: si non se correxerint, & propter futuram sempiternã requiem Christiani esse cœperint, in fine separabuntur. Nec sibi blandiantur quòd in area possunt esse cum frumento dei, quia in horreo cum illo non erunt, sed igni debito destinabuntur. Sunt etiam alij meliore quidem spe, sed tamen non minore periculo qui iam deũ timent, & non irrident Christianum nomẽ, nec simulato corde intrant Ecclesiam dei, sed in ista vita expectant fœlicitatem, vt fœliciores sint in rebus terrenis, quàm illi qui non colunt dominum. Ideoque cum viderint quosdam sceleratos & impios ista seculi prosperitate pollere & excellere, se autem vel minus habere ista vel amittere, perturbantur tanquam sine causa dominum colant, & facile à fide deficiunt. Qui autem propter beatitudinem sempiternam & perpetuam requiem, quæ post hanc vitam sanctis futura promittitur, vult fieri Christianus, vt non eat in ignem æternum cum diabolo, sed in regnum æternum intret cum Christo, vere ipse Christianus est: cautus in omni tentatione, ne prosperis rebus corrumpatur, & ne frangatur aduersis, & in abundantia bonorum terrenorum modestus & temperans, & in tribulationibus fortis, & patiens. Qui etiam proficiendo perueniet ad talem animum vt plus amet dominum quàm timeat gehennam: vt etiam si dicat illi deus, vtere delitijs carnalibus sempiternis, & quantum potes pecca: nec morieris, nec in gehennam mitteris, sed mecum tantummodo non eris: exhorrescat, & omnino non peccet, non iam vt in illud quod timebat non incidat, sed ne illum quem sic amat offendat: in quo una est requies, quam oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quam præparauit deus diligentibus se. De qua recte significat scriptura, & non tacet, quòd ab initio mundi ex quo fecit deus cœlum, & terram & omnia, quæ in eis sunt sex diebus operatus est, & septimo die requieuit. Poterat enim omnipotens, & uno momento temporis omnia facere, non autem laborauerat vt requiesceret, quando dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt: sed vt significaret, quia post sex ætates mundi huius septima ætate tanquam septimo die requieturus est in sanctis suis: quia ipsi in illo requiescent post omnia bona opera in quibus ei seruierunt, quæ ipse in illis operatur qui uocat, & præcipit, & delicta præterita dimittit, & iustificat eum qui prius erat impius. Sicut autem cum illi ex dono eius bene operantur, recte dicitur ipse operari: sic cum illi requiescunt, recte dicitur ipse requiescere. Nam quod ad ipsum attinet, pausationem non quærit, qui laborem non sentit. Fecit autem omnia per verbum suum, & verbũ eius ipse Christus, in quo requiescunt angeli, & oẽs cœlestes mundissimi spiritus in sancto silentio. Homo autẽ peccato lapsus perdidit requiem quam habebat in eius diuinitate, & recepit eã in eius humanitate: ideoq; opportuno tempore, quo ipse sciebat oportere fieri, homo factus & de fœmina natus est. A carne quippe contaminari non poterat, ipse carnem potius mundaturus. Ipsum etiam antiqui sancti venturum in reuelatione spiritus cognouerũt & prophetauerunt: & sic salui facti sunt credendo quia ueniet, sicut nos salui efficimur credendo quia uenit: vt diligeremus dominum qui sic nos dilexit, ut vnicum filium suum mitteret, qui humanitate nostræ mortalitatis indutus, & à peccatoribus, & pro peccatoribus moreretur. Iam enim olim ineuntibus seculis mysterij huius altitudo præfigurari prænunciarique non cessat. Quoniam deus omnipotens, & bonus & iustus & misericors: qui fecit omnia bona, siue magna siue parua, siue summa siue infima: siue, quæ videntur, sicuti sunt cœlum, & terra & mare, & in cœlo sol & luna, & cætera sydera: in terra autem & mari arbores, & frutices, & animalia suæ cuiusq; naturæ, & omnia corpora vel cœlestia vel terrestria: siue quæ nõ vidẽtur, sicuti sunt spiritus quibus corpora uegetantur & viuificanĩ. Fecit &

Marginalia (left): Qui vere Christiani. — Cap. 17. — Mat. 3. — L — Mat. 25. — M
Marginalia (right): 1. Co. 2. — Gen. 1. & 2. — Ps. 148. — A — Cur ita cõditus homo. Ca. 18. — B

& hominem ad imaginem suam: vt quemadmodum ipse per ommpotentiã suã præest vniuersę creaturæ, sic homo per intelligẽtiã qua etiam creatorem suum cognoscit & colit, præesset omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adiutorium fœminã: nõ ad carnalem concupiscentiam, quandoquidem nec corruptibilia corpora tunc habebant antequam eos mortalitas inuaderet pœna peccati: sed vt haberet & vir gloriam de fœmina, cum ei præiret ad dominum, seq; illi præberet imitandum in sanctitate atq; pietate, sicut ipse esset gloria dei cum eius sapientiã sequeretur. Itaq; constituit eos in quodã loco perpetuæ beatitudinis, quẽ appellat scriptura paradisum, præceptumq; illis dedit, quod si non transgrederetur, in illa semper
I immortalitatis bearitudine permanerent, si
C autem transgrederetur, supplicia mortalitatis expenderẽt. Præsciebat aũt deus eos trãsgressuros, sed tñ quia conditor est & effector omnis boni, magis eos fecit, qũ feræ & bestias, ut impleret terram bonis terrenis. Et vtiq; melior est homo etiam peccator q̃ bestia. Et præceptum quod non erant seruaturi, magis dedit vt essent inexcusabiles, cũ in eos vindicare cœpisset. Quicquid.n.hõ fecerit, laudabilẽ in suis sanctis inuenit deũ: si recte egerit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit, laudabilẽ inuenit per misericordiam indulgentiarum. Cur ergo non faceret deus hominẽ, quanuis eum peccaturum prænosceret, cum & stantem coronaret, & cadentem ordinaret, & surgentẽ adiuuaret, semper & vbiq; ipse gloriosus bonitate, iustitia, clementia maxime quia & illud præsciebat, de propagine mortalitatis eius futuros sanctos, qui non sibi quærerent, sed creatori suo gloriam darent, & eum colendo ab omni corruptione liberati, cum angelis sanctis viuere semper, & bẽ viuere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberum arbitrium, vt non seruili necessitate, sed ingenua voluntate deum
D colerent, dedit etiam angelis. Et ideo nec angelus, qui cum spiritibus alijs satellitibus
Iudæ. 1. suis superbiendo deseruit obedientiam dei,
2. Retr. & diabolus factus est, aliquid nocuit deo, sed
cap. 14. sibi: Nouit enim deus ordinare deserentes se animas, & ex earum iusta miseria inferiores partes creaturæ suæ, conuenientissimis & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ornare. Itaque nec diabolus aliquid deo nocuit, quia uel ipse lapsus est, uel hominem seduxie ad mortem: Nec ipse hõ in aliquo minuit veritatem aut p̃tatem aut beatitudinem conditoris sui, quia coniugi
suæ seductæ à diabolo, ad id quod deus pro- Gen. 3.
hibuerat, propria voluntate consentit: iustissimis enim dei legibus omnes damnati sunt deo glorioso per æquitatem vindictæ, ipsi ignominiosi per turpitudinem pœnæ: vt & homo à suo creatore auersus victus diabolo subderetur, & diabolus homini ad creatorẽ suum conuerso vincendus proponeretur, vt quicũq; diabolo usq; in finem cõsentirẽt, cum illo irent in æterna supplicia quicunq; aũt humiliarent se deo, & per eius gratiã diabolum vincerent, æterna præmia mererentur. Neque hoc nos mouere debet, quia multi diabolo consentiunt, & pauci dominũ sequũtur: quia & frumẽtum in cõparatione
palearũ ualde paucior ẽ habet numerũ. Sed E
sicut agricola nouit quid faciat de ingenti Q đ Ec-
aceruo paleæ, sic nihil est deo multitudo pec- clesia p̃-
catorum, qui nouit quid de illis agat, ut ad- figurata
ministratio regni eius ex nulla parte turbe- in ueteri
tur. Neque ideo putandus est uicisse diabo- testamẽ-
lus, quia secum plures, cum quibus à paucis to, semp
uinceretur attraxit. Duæ itaq; ciuitates, una pauciori
iniquorum, altera sanctorum, ab initio ge- numero
neris humani vsq; in finem seculi perducũ- contra
tur, nunc permixtæ corporibus, sed volun- diabolũ
tatibus separatæ, in die iudicij uero etiã cor- uicerit.
pore separandæ. Omnes enim homines ca. 19.
amantes superbiam & temporalem dominationem, cum vano typho & pompa arrogantiæ, omnesq; spiritus qui talia diligunt, & gloriam suam subiectione hominum quærunt, simul una societate deuincti sunt: sed & si sæpe aduersum se pro his rebus dimicant, pari tamen pondere cupiditatis in eandem profunditatem præcipitantur, & sibi morum & meritorum similitudine coniunguntur. Et rursus omnes homines & oẽs spiritus humiliter dei gloriã q̃rentes nõ suã, & eã pietate sectãtes, ad unã p̃tinẽt societatẽ: & tñ deus misericordissimus, & sup F
impios homines patiens est, & præbet eis Gen. 7.
pœnitentiæ atq; correctionis locum. Nã & q̄ omnes diluuio deleuit, excepto uno iusto cum suis, quos in arca seruari uoluit, nouerat quidem q̄ non se correcturi essent, uerũ etiam tum, per centum enim annos arca fabricata est, prædicabatur vtique eis ira dei uentura super eos, vt si conuerterentur ad dominum, parceret eis: sicut pepercit postea Niniue ciuitati agenti pœnitentiam, cum ei

per Prophetam futurum interitum prænū-
Ionæ.3. ciasset. Hoc autē facit deus etiam illis quos
nouit in malitia perseueraturos, dans pœnitendi spatium, vt nostram patientiam exerceat & informet exēplo suo: quo nouerimus quantum nos oporteat tolerabiliter malos sustinere, cum ignoremus quales postea futuri sint quando ille parcit & finit eos viuere, quem nihil futurorum latet. Prænunciabatur tamen etiam diluuij sacramento, quòd per lignum iusti liberati sunt, futura Ecclesia, quam rex eius & deus Christus mysterio suæ crucis ab huius seculi submersione suspendit. Neq; enim deus ignorabat ꝙ etiam ex illis qui fuerant in arca seruati, nascituri erant mali, qui faciem terrę iniquitatibus implerent, sed tamen & exemplum
G futuri iudicij dedit, & sanctorum liberatione ligni mysterio prænunciauit. Nam & post hæc non cessauit repullulare malitia ꝑ superbiam & libidines & illicitas impietates, cum homines deserto creatore suo, non solum ad creaturam quam deus condidit lapsi sunt, vt ꝓ deo colerēt quod fecit deus: sed etiam ad opera manuum hominum, & ad fabrorum artificia curuauerunt animas suas, vbi de illis turpius diabolus & demonia triumpharent: quæ se in talibus figmentis adorari venerariq; lætantur, dum errores suos humanis erroribus pascunt. Neq; tunc sanè defuerunt iusti qui dominum piè quærerent, & superbiam diaboli vincerent, ciues illius sanctæ ciuitatis, quos regis sui Christi ventura humilitas per spiritum reuelata sanauit. Ex quibus Abraham pius &
Gen.22 fidelis dei seruus electus est, cui demonstraretur sacramentum filij dei, vt propter imitationem fidei, omnes fideles omnium gentium, filij eius futuri dicerentur. Ex illo natus est populus, à quo vnus deus verus coleretur, qui fecit cœlum & terram, Cum cæteræ aūt gentes simulachris & dæmonijs seruirent, in eo planè populo multo euidentius
H futura Ecclesia figurata est. Erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter visibilia beneficia colebat dominum. Erāt autem ibi pauci futuram requiem cogitantes, & cœlestem patriam requirentes, quibus prophetando reuelabatur futura humilitas dei regis & domini nostri Iesu Christi, vt per eā fidem ab omni superbia & tumore sanarentur. Horum sanctorum qui præcesserunt tempore natiuitatem domini, non solum sermo, sed etiam vita & coniugia & filij & facta, prophetia fuit huius temporis, quo per fidem passionis Christi ex gentibus congregatur Ecclesia per illos sanctos Patriarchas Prophetas carnali populo Israel, qui postea etiam Iudæi appellati sunt, & visibilia beneficia ministrabantur, quæ carnaliter à domino desiderabant, & coercitiones pœnarū corporalium quibus pro tempore terrerentur, sicut horum duritiæ congruebat. Et in his tamen omnibus mysteria spiritalia significabantur, quæ ad Christum & Ecclesiam pertinerent: cuius Ecclesiæ membra erant etiam illi sancti, quamuis in hac vita fuerint antequam secundum carnem Christus dominus nasceretur. Ipse enim vnigenitus dei filius, verbum patris, ęquale & coæternum patri, per quod facta sunt omnia, homo propter nos factus est, vt totius Ecclesiæ tanquam totius corporis caput esset: sed velut totus homo dum nascitur, etiam si manum nascendo præmittat, tamen vniuerso corpori sub capite coniuncta atq; compacta est, quemadmodum etiam nonnulli in ipsis Patriarchis ad huius ipsius rei signum manu præmissa nati sunt: ita omnes sancti qui ante domini nostri Iesu Christi natiuitatem in terris fuerunt, quamuis ante nati sunt, tamen vniuerso corpori cuius ille caput est, sub capite cohæserunt. Populus ergo ille delatus in Aegyptum, seruiuit regi dirissimo: & grauissimis laboribus eruditus, quæsiuit liberatorem deum, & missus est eis vnus de ipso populo sanctus dei seruus Moyses, qui in virtute dei magnis miraculis terrens tunc impiam gentem Aegyptiorum, eduxit inde populum dei per mare rubrum: vbi discedens aqua viam præbuit transeuntibus. Aegyptij autem cum eos persequerentur, redeuntibus in se fluctibus demersi, extincti sunt. Ita quemadmodum per diluuium aquis terra purgata est à nequitia peccatorum, qui tunc in illa inundatione deleti sunt, & iusti euaserunt per lignum, Sic ex Aegypto exiens populus dei, per aquas iter inuenit, quibus ipsorum hostes consumpti sunt. Nec ibi defuit ligni sacramentum. K
Nam virga percussit Moyses vt illud miraculum fieret. Vtrunque signum est sancti baptismi, per quod fideles in nouam vitam transeunt: peccata vero eorum tanquam inimici delentur atque moriuntur. Apertius autem Christi passio in illo populo figurata est, cum iussi sunt ouem occidere & manducare, & de sanguine eius postes suos

I (margin)

Gradus Iudaici populi vsq; ad Hierosolymā Ecclesiæ typus. cap. 20. Exo. 7. &.8. Exo.14. Gen. 7. Exo.14

suos signare, & hoc celebrare omni anno, &
appellare Pascha domini. Manifestissime
quippe Propheta de domino Iesu Christo
Esai. 53. dicit, Quia tanquam ouis ad immolandum
ductus est. Cuius passionis & crucis signo
in fronte hodie tanquam in poste signãdus
es omnesq; Christiani signantur. Inde per
desertum populus ille ductus est p quadra-
ginta annos: accepit etiam legem digito dei
scriptam quo nomine significatur spũssan-
Deut. 9. ctus, sicut in Euangelio manifestissime de-
Luc. 11. claratur. Neq; enim deus forma corporis
finitus est, nec sic in illo membra & digiti
cogitandi sunt, quemadmodum uidemus in
nobis: sed quia per spiritumsanctum dona
dei sanctis diuiduntur, vt cum diuersa pos-
sint, non tamen discedant à concordia chari
tatis: in digitis autem maxime apparet quæ-
dam diuisio, nec tamen ab unitate præcisio:
L siue propterea siue propter aliam quãcunq;
que causam spiritussanctus appellatus est di
gitus dei, non tamen cum hoc audimus, hu-
1. Co. 3. mani corporis forma cogitanda est. Acce-
pit ergo ille populus legem digito dei scri-
ptam in tabulis sanè lapideis, ad significan-
dam duritiam cordis illorum quòd legem
non erant impleturi. Corporalia quippe do
na desiderantes à domino, magis carnali ti-
more quàm spiritali charitate tenebantur,
Ro. 13. legem autem non implet nisi charitas. Ideo
multis sacramentis visibilibus onerati sunt,
quo seruili iugo premerentur, in obserua-
tionibus ciborum & in sacrificijs animaliũ,
& in alijs innumerabilibus, quæ tamen si-
gna erant rerum spiritalium, ad dñm Iesum
Christum & ad Ecclesiam pertinentium:
quæ tunc à paucis sanctis & intelligebãtur
ad fructum salutis, & obseruabantur ad cõ-
gruẽtiam temporis; à multitudine vero car
nalium tantũmodo obseruabantur, non in-
telligebantur. Per multa itaq; & varia signa
rerum futurarum quas longum est omnes
M cõmemorare, & eas nunc in Ecclesia vide-
mus impleri, perductus est ille populus ad
terrã promissionis, vbi temporaliter carnali
terq; regnaret pro modo desiderij sui, quod
tamen regnum terrenũ regni spiritalis ima-
ginem gessit. Ibi Hierusalem condita est fa
mosissima ciuitas dei, seruiens in signo libe
ræ ciuitatis, quæ cœlestis Hierusalẽ dicitur,
quod verbum est Hebræũ, & interpretatur
visio pacis. Cuius ciues sunt omnes sancti
ficati homines, qui fuerunt & qui sunt, &
qui futuri sunt, & omnes sanctificati spiritus
etiam quicunque in excelsis cœlorum parti
bus pia deuotione obtemperãt deo, nec imi
tantur impiam diaboli superbiam & angelo
rum eius. Huius ciuitatis rex est dominus
Iesus Christus verbum dei quo reguntur
summi angeli, & verbũ hominem assumẽs
vt eo regerentur & homines qui simul om-
nes cum illo in æterna pace regnabunt. Ad
huius regis præfigurationem in illo terre- Rom. 9.
no regno populi Israel maxime eminuit Captiui
rex Dauid, de cuius semine secundum car- tas Ba-
nem venit & uerissimus rex noster domi- byloni-
nus deus Christus, q̃ est super omnia deus ca & in
benedictus in secula. Multa in illa terra pro- ea gesta
missionis gesta sunt in figurã venturi Chri q̃d signi
sti, & Ecclesię, q̃ in sanctis libris paulatim ficent.
discere poteris. Post aliquot tamen gene Ca. 21.
rationes ostendit alium typum ad rem ma- A
xime pertinentem. Nam captiuata est illa
ciuitas, & multa pars eius ducta in Babylo
niam. Sicut autem Hierusalem significat ci-
uitatem societatemq; sanctorũ, sicut Babylo
nia significat ciuitatẽ societatẽq; iniquorũ,
quoniã dicitur interpretari cõfusio. De qui-
bus duabus ciuitatibus, ab exordio generis
humani vsq; in finem seculi permixtã tem-
porum varietate concurrentibus, & vltimo
iudicio separandis pauloante iam diximus.
Illa ergo captiuitas Hierusalem ciuitatis, & Hie. 25.
ille populus in Babyloniam ductus, ad serui &. 29.
tutem ire iubetur à domino per Hieremiã
illius temporis Prophetam. Et extiterũt re- 1. Esd. 1.
ges Babyloniæ sub quibus illi seruiebant, q̃ Hie. 29.
ex eorum occasione cõmoti quibusdã mira-
culis, cognoscerent & colerent & coli iube-
rẽt vnũ uerum deũ qui condidit vniuersam
creaturã; iussi sunt & orare pro eis à qui-
bus captiui tenebãt, & in eorum pace parẽ
sperare, ad gignẽdos filios & domos ædificã
das, & plantandos hortos & uineas. Post se-
ptuaginta aũt annos promittitur eis ab illa
captiuitate liberatio. Hoc autem totũ figu-
rate significat Ecclesiã Christi in omnibus
sanctis eius, qui sunt ciues Hierusalem cœle
stis, seruituram fuisse sub regibus huius secu
li. Dicit enim & Apostolica doctrina, vt om Ro. 13.
nis anima sublimioribus potestatibus subdi B
ta sit: & vt reddantur omnibus omnia, cui Ptãtes
tributum tributum, cui vectigal vectigal: munda-
& cætera quæ saluo dei nostri cultu, consti- nę.
tutionis humanæ principibus reddimus:
quando & ipse dominus, vt nobis huius sa-
næ doctrinæ præberet exemplum, pro capi-
te hominis quo erat indutus, tributum sol- Mat. 17.

uere non dedignatus est. Iubentur aūt etiā
Ephe.6. serui Christiani & boni fideles dñis suis tē-
poralibus æquanimiter fideliterq; seruire:
quos iudicaturi sunt, si vsq; in finē iniquos
inuenerint, aut cū quibus æqualiter regna-
turi sunt si & illi ad verum dūm cōuersi fue
rint. Omnibus tamē præcipitur seruire hu-
manis potestatibus atque terrenis, quousq;
post tempus præfinitum, qđ significant se-
ptuaginta anni, ab istius seculi cōfusione tan
quam de captiuitate Babyloniæ, sicut Hieru
salem liberetur Ecclesia. Ex cuius captiuita
tis occasione ipsi etiam terreni reges deser-
tis idolis, pro quibus persequebantur Chri-
stianos, vnum verum deū & Christum do-
minum cognouerunt & colunt, pro quibus
Apostolus Paulus iubet orari, etiam cū per-
1.Ti.2. sequerentur Ecclesiam. Sic enim dicit. Ob-
C secro itaq; primum fieri deprecationes, ora-
tiones, interpellationes, gratiarū actiones, p
regibus, pro omnibus hominibus, & omni-
bus qui in sublimitate sunt, vt securā & trā
quillam vitā agamus, cum omni pietate &
charitate. Itaq; per ipsos dati pax est Eccle
siæ: quāuis tēporalis trāquillitas tpis ad ędi
ficādas spiritaliter domos & plantandos hor
tos & uineas. Nā & te modo per istum ser-
monē ædificamus atq; plantamus. Et hoc
fit per totum orbē terrarum cū pace regnī
1.Co.3. Christianorum, sicut idem dicit Apostolus,
Hie.25. Dei agricultura, dei ædificatio estis. Et post
&.29. annos quidem septuaginta quos mystice
prophetauerat Hieremias, vt finem tempo
rum præfiguraret, tamen vt ipsa figura inte
graretur, facta est in Hierusalem restitutio
ædificationis templi dei. Sed quia totum
figurate agebatur, non erat firma pax ac li-
bertas Iudæis. Itaque postea à Romanis
victi sunt, & tributarij facti. Ex illo sanè
tempore ex quo terram promissionis acce-
perunt, & reges habere cœperunt, ne in
aliquo regnum suorum completum esse ar-
bitrarentur, quod eis liberator Christus
promittebatur, apertius per multas pro-
phetias prophetatus est Christus, non so-
lum ab ipso Dauid in libro Psalmorum, sed
D etiam à cæteris & magis & sanctis Prophe-
tis, vsque ad tempus captiuitatis in Babylo-
niam. Et in ipsa captiuitate fuerunt Prophe
tæ, qui uenturum dñm Iesum Christum li
beratorem omnium prophetarēt: & postea-
quam templum transactis septuaginta annis
restitutum est, tantas pressuras & calamita-
tes regibus gentium Iudæi perpessi sunt, vt
intelligerent nondum venisse liberatorem
quem non spiritaliter liberaturum intelli-
gebant, sed pro liberatione carnali desidera
bant. Peractis ergo quinque ætatibus se- Aetate
culi, quarum prima est ab initio generis hu- sexta
mani, id est ab Adam, qui primus homo qualis
factus est vsque ad Noe, qui fecit arcam in Christ
diluuio. Inde secūda est, vsque ad Abraam, venerit.
qui pater dictus omnium quidem gentium, Ca. 22.
quæ fidem ipsius imitarentur, sed tamen ex Gen. 6.
propagine carnis suæ futuri populi Iudæo- Ge. 17.
rum: qui ante fidem Christianam gentium,
vnus inter omnes omnium terrarum popu
lus, vnum verum deum coluit ex quo popu
lo saluator Christus secundum carnem ve-
niret. Isti enim articuli duarū ætatum emi-
nent in ueteribus libris, reliquarum autem
trium etiam in Euangelio declarantur, cum Matt. 1
carnalis origo domini Iesu Christi comme- E
moratur. Nam tertia est ab Abraham v-
que ad Dauid regem, Quarta à Dauid vs-
que ad illam captiuitatem quā populus dei
in Babyloniam transmigrauit. Quinta ab
illa transmigratione vsque ad aduentum do
mini nostri Iesu Christi, ex cuius aduentu
sexta ętas agitur; vt iam spiritalis gratia,
quæ paucis tūc Patriarchis & prophetis no-
ta erat, manifestaretur omnibus gentibus ;
ne quisquam dominum nisi gratis coleret,
non uisibilia præmia seruitutis suæ, & præ-
sentis vitæ fœlicitatem, sed solam vitam
æternam in qua ipso deo frueretur, ab illo
desiderans, vt hac sexta ætate mens huma
na renouetur ad imaginem dei, sicut sexta Gen. 1.
die homo factus est ad imaginem dei. Tūc
enim & lex impletur, dum non cupiditate
rerum temporalium, sed charitate illius
qui præcepit fiunt quæcunque præcepit.
Quis autem non redamare affectet iustissi-
mum, & misericordissimum deum, qui
prior sic amauit iniustissimos, & super-
bissimos homines, vt propter eos mitte-
ret vnicum filium per quem fecit omnia;
qui non sui immutatione sed hominis as-
sumptione homo factus, non solum cum
eis viuere, sed etiam pro eis, & ab eis pos-
set occidi? itaque nouum testamentum F
hæreditatis sempiternæ manifestans, in
quo renouatus homo per gratiam dei age
ret nouam vitam, hoc est vitam spiritalem,
ut uetus ostenderet primum, in quo car-
nalis populus agens hominem veterem
exceptis paucis intelligentibus Patriarchis
& Prophetis, & nonnullis latentibus san-
ctis,

ctis,carnaliter uiuens,carnalia præmia desi-
derabat à domino deo, & in figura spiritua-
lium bonorum accipiebat. Omnia ergo bo-
na terrena cõtempsit homo factus dominus
Christus, vt contemnenda monstraret: &
omnia terrena mala sustinuit quæ sustinẽda
præcipiebat: vt neq; in illis quæreretur fœ-
licitas, neq; in istis infœlicitas timeretur.
Natus enim de matre, quæ quanuis à uiro
Mat. 1. intacta conceperit, semperq; intacta perma-
serit, uirgo concipiens, uirgo pariens, uirgo
moriens, tamen fabro desponsata erat, om-
nem typhum carnalis nobilitatis extinxit.
Natus etiam in ciuitate Bethleẽ, quæ inter
Mat. 2. omnes Iudææ ciuitates ita erat exigua, vt
hodieq; uilla appelletur, noluit quempiam
de cuiuspiam terrenæ ciuitatis sublimitate
gloriari. Pauper etiam factus est cuius sunt
omnia, & per quem creata sunt omnia: ne
G quisquam cum in eum crederet, de terrenis
diuitijs auderet extolli. Noluit rex ab homi
A nibus fieri, quia humilitatis ostendebat viã
miseris, quos ab eo superbia separauerat:
quamuis sempiternum eius regnum vni-
uersa creatura testetur. Esuriuit qui om-
Mat. 4. nes pascit, Sitiuit per quem creatur omnis
Ioan. 4. potus, & qui spiritaliter panis est esurien-
Mat. 26 tium, fonsq; sitientium. Ab itinere terrestri
fatigatus est, qui seipsum nobis viam fecit
in cœlum, Velut obmutuit & obsurduit co-
ram conuitiantibus, per quem mutus locu-
tus est, & surdus audiuit, Vinctus est qui de
infirmitatis uinculis soluit. Flagellatus est
qui omnium dolorum flagella de hominum
corporibus expulit, Crucifixus est, qui cru-
ciatus n-stros finiuit. Mortuus est qui mor
tuos suscitauit, Sed & resurrexit nunquam
moriturus, ne ab illo quisquam sic disceret
Primor morte contẽnere, quasi nunq̃ futurus. In-
dia Eccle de cõfirmatis discipulis, conuersatus cũ eis
siæ. quadraginta diebus, eisdem spectãtibus ascẽ
Cap. 23. dit in cœlum, & completis à resurrectione
Acto. 1. quinquaginta diebus, misit eis spiritumsan-
& 2. ctum, promiserat enim: per quẽ diffusa cha
Rom. 5. ritate in cordibus eorũ, nõ solũ sine onere,
H sed etiã cum iucunditate legẽ possent imple
re, quæ data est Iudæis in decem præceptis,
quod appellant decalogum. Quæ rursus
Deut. 6. ad duo rediguntur, vt diligamus dominum
ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mẽ
te, & diligamus proximum sicut nosipsos,
Nam in his duobus præceptis totam legem
Prophetasque pendere ipse dominus & di-
Mat. 22. xit in Euangelio, & suo manifestauit exem-

plo. Nã & populus Israel ex die quo pri-
mum Pascha in imagine celebrarunt, ouem Mat. 12.
occidentes & manducantes, cuius sanguine Exo. 12.
postes eorum ad salutis tutelã signati sunt.
Ex ipso ergo die quinquagesimus dies im-
pletus est, & legem acceperunt scriptam di- Exo. 19.
gito dei, quo nomine iam diximus significa- Deut. 9.
ri spiritumsanctum: sicut post domini passio Luc. 11.
nem & resurrectionẽ qđ est uerũ Pascha,
quinquagesimo die ipse spiritussanctus disci
pulis missus est. Non iam lapideis tabulis
corda dura significans, sed cum essent vnũ
in locum congregati in ipsa Hierusalem, Acto. 2.
factus est subito de cœlo sonus quasi ferre-
tur flatus uehemẽs: & uisæ sunt illis linguę
diuisæ quasi ignis, & cœperunt linguis lo-
qui, ita vt omnes qui ad illos venerant, suã
linguam agnosceret quisque. Ad illam.n.
ciuitatem ex omni terra conueniebant Iu-
dæi quacunq; dispersi erant, & diuersas gen
tium linguas diuersarum didicerant. Dein-
de cum tota fiducia Christum prædicantes, I
in eius nomine multa signa faciebant, ita vt
quendam mortuum transeunte Petro vm-
bra eius tetigerit, & resurrexerit: Sed cum Acto. 5.
viderent Iudæi tãta signa fieri in eius nomi
ne, quem partim per inuidiam, partim per
errorem crucifixerunt, alij irritati sunt ad
persequendos prædicatores eius Apostolos:
alij vero idipsum amplius admirantes, quòd
in eius nomine quem veluti à se oppressum
& victum riserunt, tanta miracula fierent,
pœnitendo conuersi crediderunt in eum mi
lia Iudæorum. Non erant illi temporalia
beneficia terrenumque regnum desideran-
tes à deo, nec promissum regem Christum
carnaliter expectantes, sed immortaliter in-
telligentes, & diligentes eum qui pro ipsis
ab ipsis tanta mortaliter pertulit, & eis vsq;
ad sui sanguinis effusionẽ peccata donauit,
& immortalitatem à se sperandam & deside I
randam exemplo suæ resurrectionis osten-
dit. Itaq; iam veteris hominis terrena deside
ria mortificantes, & spiritalis vitæ nouitate
flagrantes, sicut præceperat in Euangelio Acto. 2.
dñs, vendebant omnia quę habebant, & pre- &. 4.
cia rerum suarum ante pedes Apostolorum K
ponebant, vt ipsi distribuerent vnicuiq; si-
cut cuiq; opus erat: viuentesque in Chri-
stiana dilectione concorditer, non dicebant
aliquid suum, sed erant illis omnia commu
nia, & anima & cor vnum in dño. Deinde
etiam ipsi à Iudæis carnalibus ciuibus car-
nis suæ persecutionẽ passi atq; dispersi sunt,

vt latius Christus eorum dispersione prædicaretur, & imitarentur etiam ipsi patientiam domini sui: quia qui ante eos mansuetus passus fuerat, mansuefactos pro se pati iubebat. Ex ipsis sanctorũ persecutoribus fuerat ẽt Apostolus Paulus, & in Christianos maxime sæuiebat: sed postea credẽs & Apostolus factus, missus est vt gentibus Euangeliũ prædicaret, grauiora ꝑpessus ꝓ nomine Christi q̃ fecerat contra nomẽ Christi. Ecclesias aũt cõstituens per oẽs gentes quà Euangelium seminabat, impense pcipiebat, vt quoniã ipsi ex idolorũ cultu veniẽtes, & ad vnum dñm colendum rudes, non facile poterant rebus suis venditis & distributis seruire deo, oblationes facerent in pauperes sanctorum qui erant in Ecclesijs Iudeæ qui Christo crediderant: ita illos tanquam milites, illos autem tanquam stipendiatios ꝓuinciales Apostolica doctrina cõstituit: inferens eis Christum velut lapidẽ angularẽ, sicut per Prophetam prænunciatus erat; in quo ambo quasi parietes de diuerso venientes, de Iudæis videlicet atq; gentibus, germana charitate copularentur. Sed postea grauiores & crebriores persecutiones ex incredulis gentibus aduersus Christi Ecclesiã surrexerunt, & implebatur in dies singulos verbum domini prædicentis, Ecce ego mitto vos velut oues in medio luporũ. Sed illa vitis quæ per orbem terrarum, sicut de illa prophetatum & ab ipso domino prænunciatum erat, fructuosos palmites diffundebat, tanto pullulabat amplius, quanto teneriore martyrum sanguine rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus, etiam ipsi persequentia regna cesserunt, & ad Christum cognoscendum atq; venerandum fracta superbię ceruice conuersa sunt. Oportebat autem vt eadẽ vitis, sicut à domino identidem prædictum erat, putaretur, & ex ea præciderentur infructuosa sarmenta, quibus hæreses & schismata per loca facta sunt, sub Christi nomine, non ipsius gloriam sed suam quærentium, per quorum aduersitates magis magisque exerceretur Ecclesia, & probaretur atque illustraretur & doctrina eius & patientia. Omnia ergo hæc, sicut tanto ante prædicta legibus, sic & facta cognoscimus: & quemadmodum primi Christiani, quia nondum ista prouenisse videbantur, miraculis mouebantur vt crederent: sic nos quia omnia ista ita completa sunt, sicut in eis libris

Acto. 8: — Psa. 117. — L. — Ephe. 2. — Mat. 10. — Persecutio et hæreses, & iudicij expectatio. c. 24 — Ioan. 15. — M

legimus, quia longe ante quam hæc implerentur conscripti sunt, vbi omnia futura dicebantur & præsentia iam videntur, ædificamur ad fidem, vt etiam illa quę restant sustinentes & perseuerantes in domino, sine dubitatione ventura credamus. Sic quidem adhuc tribulationes futuræ in eisdem scripturis leguntur, & ipse vltimus iudicij dies, vbi omnes ciues ambarum ciuitatum receptis corporibus surrecturi sunt, & rationem vitę suæ ante tribunal Christi iudicis reddituri. Veniet enim etiam in claritate potestatis, qui prius in humilitate humanitatis venire dignatus est, & omnes pios ab impijs segregabit: non tantum eis qui in eum credere omnino noluerunt, sed etiam eis qui frustra & infructuose crediderunt in eum: illis daturus regnum secum æternum, illis autem pœnam æternam cum diabolo. Sed sicut nullum gaudium rerum temporaliũ ex aliqua parte simile potest inueniri gaudio vitæ æternæ, quam sancti accepturi sunt. ita nullus cruciatus pœnarum temporalium potest sempiternis iniquorum cruciatibus comparari. Itaque frater, confirma teipsum in eius nomine atque adiutorio cui credis, aduersus linguas eorum qui fidem nostram irrident, de quibus diabolus seductoria verba loquitur, maxime volens irridere fidem resurrectionis. Sed ex teipso crede futurum te esse cum fueris, q̃ñ cum ante non fueris, nũc esse te vides. Vbi.n. erat ista moles corporis tui, & ista forma membrorumq; cõpago ante paucos annos priusquam natus, vel etiam prius quam in matris vtero conceptus esses? Vbi erat hæc moles & hæc statura corporis tui? Nonne de occultis huius creaturæ secretis, domino deo inuisibiliter formante, processit in lucem, certisq; ætatum incrementis in istam magnitudinem formamq; surrexit? Nunquid ergo difficilius est deo, qui etiam aggeres nubium ex occulto in momento cõtrahit, & cõtegit cœlũ in ictu tp̃is, reddere istã quãtitatẽ corporis tui sicut erat, qui eã facere potuit cum non erat? Crede ergo fortiter & inconcusse, quia omnia quæ videntur quasi pereundo humanis oculis subtrahi, salua & integra sunt omnipotentiæ dei, qui eam cum voluerit, sine vlla mora & difficultate reparabit, ea duntaxat quæ iustitia eius reparanda esse iudicat: vt in his corporibus reddant homines factorum suorum rõnẽ, in q̃bus ea fecerũt: & in his mereãtur, aut

Ro. 14. — 2.Co. 5. — Mat. 25. — A — Exhortatio ad cõstãtiã in fide. cap. 25. — B

aut commutationem cœlestis incorruptionis pro meritis pietatis, aut corruptibilem corporis conditionem pro meritis iniquitatis, non quæ morte soluatur, sed quæ materiam sempiternis doloribus præbeat. Fuge ergo per immobilẽ fidẽ ad mores bonos. Fuge frater illa tormenta, vbi nec tortores deficiunt, nec torti moriuntur, quibus sine fine mors est, non posse in cruciatibus mori: & exardesce amore, atq; desiderio sempiternæ vitę sanctorũ, vbi nec operosa erit actio, nec requies desidiosa: laus erit dei sine fastidio, sine defectu: nullum in animo tædium, nullus labor in corpore, nulla indigentia, nec tua cui subueniri desideres, nec proximi cui subuenire festines. Omnes deliciæ deus erit, & societas sanctę ciuitatis in illo,

Mat. 22 & de illo sapienter beateq; viuentis. Efficiemur enim sicut ab illo promissum speramus

C & expectamus, æquales angelis dei, & cum

2.Co.5 eis pariter illa trinitate perfruemur iam per speciem, in qua nũc per fidem ambulamus. Credimus enim quod non videmus, vt ipsis meritis fidei etiam videre qđ credimus & inhærere mereamur: vt æqualitatem patris & filij & spiritussancti, & ipsius trinitatis vnitatem, quõ sunt hæc tria vnus deus, non iam verbis fidei & strepentibus syllabis personemus, sed contemplatione purissima & ardentissima in illo silentio sorbeamur. Hæc tene fixa in corde tuo, & inuoca dominum cui credis, vt tueatur te aduersus tentatio nes diaboli: & esto cautus, ne tibi aliunde hostis ille subrepat, qui ad solatiũ maleuolentissimum damnationis suæ, cum quibus damnetur inquirit. Non enim per eos solos qui Christianũ nomen oderunt, & dolent eo nomine occupatum esse orbẽ terrarũ, & adhuc simulacris & dæmoniorum curiositatibus seruire desiderant, audet ille tentare Christianos: sed etiam per eos quos pauloante commemorauimus, de unitate Ecclesiæ, velut putata vite præcisos, qui hæretici vel schismatici dicuntur, conatur etiam id quidem interdũ. Sed tñ id etiã aliqñ conatur & per Iudæos tentare atq; seducere. Sed maxime cauendũ est, ne per homines qui sunt in ipsa catholica Ecclesia, quos velut paleam vsque ad tps

D uentilationis suæ sustinet, vnusquisq; tentetur & decipiatur. Propterea.n. deus patiẽs est in illos, vt & suorum electorum fidem atq; prudentiã, p illorum peruersitatẽ exercendo confirmet. Et quia de numero eorũ multi proficiunt, & ad placendum deo, miserati animas suas, magno impetu conuertũtur. Non.n. omnes sibi per patientiam dei Rom.2. thesaurizant iram in die iræ iusti iudicij eius, sed multos eadẽ omnipotentis patientia perducit ad saluberrimũ pœnitentiæ dolorem. Quod donec fiat, exercetur per illos illorum qui iam rectã viã tenent, non solũ tolerantia, sed etiã misericordia. Multos ergo visurus es ebriosos, auaros, fraudatores, aleatores, adulteros, fornicatores, remedia sacrilega sibi allegantes, præcantatoribus & Mathematicis, vel quorumlibet impiarum artium diuinatoribus deditos. Animaduersurus etiam ꝙ illæ turbæ impleant Ecclesias per dies festos Christianorum, quæ implent & theatra per dies solẽnes Paganorũ, & hæc videndo ad imitandum tentaberis. Et quid dicã, videbis ꝙ etiam nũc iam vtique nosti: non.n. nescis multos qui appellãtur Christiani, hæc omnia mala operari, q̃ breuiter cõmemoraui. Et aliqñ fortasse gra E uiora facere homines nõ ignoras, quos nosti appellari Christianos. Sed si hoc animo venisti vt quasi securus talia facias, multũ erras: nec tibi ꝓderit nomen Christi cum cœperit ille seuerissime iudicare, qui prius dignatus est misericordissime subuenire. Prędixit.n. ista & ait in Euãgelio, Nõ om- Matt. 2. nis q dicit mihi dñe dñe, intrabit in regnũ cœlorũ, sed is qui facit volũtatẽ patris mei. Multi dicent mihi in illa die, Dñe dñe, in nomine tuo mãducauimus & bibimus. Om Luc. 13. nibus ergo qui in talibus operibus perseuerant, damnatio finis est. Cum ergo videris multos, non solum hæc facere, sed etiam defendere atque suadere, tene te ad legem dei, & non sequaris præuaricatores. Non.n. secundum illorum sensum, sed secundum illius veritatem iudicaberis. Coniungere bonis, quos vides amare tecum regem tuum. Multos enim inuenturus es, si & tu talis esse cœperis. Nam si in spectaculis cum illis esse cupiebas, & eis inhærere qui tecum vel aurigam, vel venatorem, vel aliquem histrionem simul amabant: quanto magis te delectare debet eorum coniunctio qui tecũ amant dominum, de quo nunquam erubescet amator eius, quia non solum ipse non potest vinci, sed etiam dilectores suos reddet inuictos? Nec tamen etiam in ipsis bonis qui te vel prçcedunt vel comitantur ad F dominum, spem tuam collocare debes: quia nec in teipso debes quantumcunque profeceris,

teris, sed in illo qui eos & te iustificando ta-
les facit. Securus es enim de deo quòd non
mutatur, de homine autem imprudenter
securus es: sed si illos qui nondum iusti
sunt amare debemus vt sint, quanto arden-
tius qui iam sunt, amandi sunt? Sed aliud est
diligere hominem, aliud spem ponere in
homine: tantumq; interest, vt illud deus iu
Hie.17. beat, hoc prohibeat. Si autem aliquas, vel
insultationes vel tribulationes pro nomine
Christi passus non defeceris a fide, nec a bo
na vita deuiaueris, maiorem mercedem ac-
cepturus es. Qui autem in his diabolo ces-
serunt, etiam minorem perdunt. Sed humi-
lis esto deo, vt non te permittat tentari vl-
1.Co.10. tra vires tuas. His dictis interrogandus
Exposi- est, an hæc credat, atq; obseruare desiderat,
tio signo Quod cum responderit solenniter, vtique
rum. signandus est, & Ecclesiæ more tractandus.
Cap.26 De sacramento sanè quod accepit, cum ei
bene commendatum fuerit, signacula qui-
dem rerum diuinarum esse uisibilia, sed
res ipsas inuisibiles in eis honorari: nec sic
habendam esse. Illam speciem benedictio-
ne sanctificatam, quemadmodum habetur
G in usu quolibet: dicendum etiam quid signi-
ficet & sermo ille quem audiuit, quid in illo
condatur, cuius illa res similitudinem gerit.
Deinde monendus est ex hac occasione, ut
si quid etiam in scripturis audiat quod car-
naliter sonet, etiam si non intelligit, credat
tamen spiritale aliquid significari, quod ad
sanctos mores futuramq; uitam pertineat.
Hoc autem breuiter discet, vt quicquid au-
dierit ex libris canonicis quod ad dilectionē
æternitatis & ueritatis & sanctitatis, & ad
dilectionem proximi referre non possit fi-
guratè dictum uel gestum esse credat, atque
ita conetur intelligere, vt ad illam geminā
referat dilectionem, Ita sanè ut proximus
non carnaliter intelligat, sed omnem qui cū
eo in illa sancta ciuitate potest esse, siue iam,
siue nondum appareat. Et ut de nullius ho-
minis correctione desperet, quem patientia
Rom.2. dei uidet uiuere, non ob aliud, sicut Aposto
lus ait, nisi ut adducatur ad pœnitentiam. Si
longior tibi uidetur iste sermo, quo tanquā
præsentem rudem hominem instruxi, licet
ea tibi dicere breuius, longiorem tamen esse
debere nō puto: quamquam multum inte-
H rest, quid res ipsa cum agitur moneat &
quid audientium præsentia, non solum fer-
re, sed etiam desiderare se ostendat. Cum
aūt celeritate opus est, uide q̄ facile explica

ri tota res possit. Fac rursus adesse aliquē, qui
velit esse Christianus, Ergo & interrogatū
illud qđ superius respondisse, quia & si hoc
nō respōdet, hoc eū respōdere debuisse dicē-
dū est. Deniq; hoc mō & cætera contexen-
da, Vere frater, illa magna & vera beatitudo
est, quæ in futuro seculo sanctis promittitur.
Omnia vero visibilia transeunt, & omnis
huius seculi pompa & deliciæ & curiositas
interibunt, & secum ad interitum trahunt
amatores suos. A quo interitu, hoc est, pœ-
nis sempiternis deus misericors volens ho-
mines liberare, si sibi ipsis non sint inimici,
& non resistant misericordiæ creatoris sui,
misit vnigenitū filiū suū: hoc est, verbū suū
æquale sibi, per qđ cōdidit omnia: & manēs
quidem in diuinitate sua, & non recedens à
patre, nec in aliquo mutatus, assumendo ta-
men hominem, & in carne mortali homini-
bus apparendo venit ad homines vt quem- Rom.5.
admodum per vnum hominem qui primus
factus est, id est Adam mors intrauit in ge-
nus humanum, quia consensit mulieri suæ
seductæ à diabolo, vt præceptum dei trans-
grederentur: sic per vnum hominem qui ēt
deus est dei filius, Iesum Christum deletis
omnibus peccatis præteritis, credentes in eū
omnes in æternam vitam ingrederentur. Qđ fa-
omnia enim quæ nunc vides in Ecclesia cta in Ec
dei, & sub Christi nomine per totum or- clesia vi-
bem terrarum geri, ante secula iam prædi- deantur
cta sunt, & sicut ea legimus, ita videmus, in scri-
& inde ædificamur in fidem. Factum est ali- ptura &
quando diluuium per totam terram, vt pec- futura fi
catores delerentur, & tamen illi qui euase- enda si-
runt in arca, sacramentum futuræ Ecclesiæ, cut & p̄-
demonstrabant, quæ nunc in fluctibus secu- cedentia
li natat, & per lignum crucis Christi à sub- credēda
mersione liberatur. Prædictus est Abrahæ sint.
fideli seruo dei vni homini, quòd de illo es- Ca. 27.
set populus nasciturus, qui coleret vnum
deum inter cæteras gentes quæ idola cole-
bant. Et omnia quæ illi populo ventura præ-
dicta sunt, sic euenerunt ut prædicta sunt.
Prophetatus est in illo populo etiam Chri-
stus rex omnium sanctorum & deus ventu
rus ex semine ipsius Abraham secundum K
carnem quam assumpsit, vt omnes etiam fi-
lij essent Abrahæ, qui fidem eius imitaren-
tur, & sic est factum. Natus est Christus de
Maria virgine, quæ ex illius genere fuit.
Prædictum est per Propheta q̄ in cruce pas
surus esset ab eodem populo Iudæorum, de
cuius genere secundum carnem veniebat, &
sic

sic est factum. Prædictum est quod resurrecturus esset, resurrexit: & secundum ipsa prædicta Prophetarum ascendit in cœlum, & discipulis suis spiritumsanctum misit. Prædictum est non solum à Prophetis, sed etiam ab ipso domino Iesu Christo, quòd Ecclesia eius per vniuersum orbem terrarum esset futura, per sanctorum martyria passionesq; disseminata: & tunc prædictum quando adhuc nomen eius & latebat gentes, & vbi notum erat irridebatur: & tamen in uirtutibus miraculorum eius, siue, quæ per se, ipse, siue quæ per seruos suos fecit, dum annunciantur hæc & creduntur, iam videmus quod prædictum est esse completū regesq; ipsos terræ, qui antea persequebantur Christianos iam Christi nomini subiugatos. Prædictum est etiam q schismata & hæreses ex eius Ecclesia essent exituræ, & sub eius nomine per loca ubi possent, suam non Christi gloriam quæsituræ, & ista cōpleta sunt. Nunquid ergo illa quæ restant non sunt ventura? Manifestum est quia sicut ista prædicta uenerunt, si etiam illa ventura sunt: quæcunque tribulationes iustorum adhuc restant: & iudicij dies qui separabit omnes impios à iustis in resurre-

Mat. 25. ctione mortuorum; & non solum eos qui sunt extra Ecclesiā, sed etiā ipsius Ecclesiæ

Matt. 3. paleas, quas oportet vsque ad nouissimam ventilationē patientissime sufferat, ad ignē debitum segregabit. Qui autem irrident resurrectionem, putantes q caro ista putrescit, resurgere non potest, ad pœnas in ea resurrecturi sunt: & ostendet eis deus, quia q potuit hæc corpore facere antequam essent, potest ea in momento restituere sicut erāt. Omnes autē fideles regnaturi cū Christo, ita resurgent in eodē corpore, ve etiam commutari mereantur ad incorruptionē angelicā: vt fiant æquales angelis dei, sicut dominus ipse promisit, & laudēt eū sine aliquo

Mat. 22. defectu, & sine aliquo fastidio, semper viuētes in illo & de illo, cum tali gaudio & beatitudine, qualis nec dici nec cogitari ab homine potest. Tu itaq; credens istis, caue tentationes, quia diabolus quærit qui secū pereant: vt nō solū per eos qui extra Ecclesiā sunt, siue Pagani, siue Iudæi, siue hæretici, non te hostis ille seducat, sed etiam quos in ipsa Ecclesia catholica videris male uiuentes, aut immoderatos voluptatibus uentris & gutturis, aut impudicos aut vanis curiositatibus vel illicitis deditos, siue spectaculorum siue remediorum sacrilegorū, aut diuinationum diabolicarum, siue in pompa & typho auaritiæ atq; superbiæ siue in aliqua vita quam lex damnat & punit, non eos imiteris: sed potius coniungaris bonis quos inuenturus es facile, si & tu talis fueris, vt simul colatis & diligatis dūm gratis, quia totum præmium nostrū ipse erit, vt in illa æterna vita, bonitate eius & pulchritudine perfruamur. Sed amandus est, non sicut aliquid qđ videmur oculis, sed sicut amatur sapientia, & veritas, & sanctitas, & iustitia, & charitas, & si quid aliquid tale dicitur, non quemadmodum sunt ista in hominibus, sed quemadmodum sunt in ipso fonte incorruptibilis & incommutabilis sapientiæ. Quoscunque ergo videris hæc amare, illis coniungere, vt per Christū qui homo factus est, vt esset mediator dei & hominum, reconcilieris deo. 1. Ti. 2. Homines autē peruersos, etiam si intrent parietes Ecclesiæ, nō eos arbitreris intraturos in regnū cœlorū, q̄a suo tpe separabuntur, si se in melius nō cōmutauerint. Homines ergo bonos imitare, malos tolera, oēs ama, quoniam nescis quid cras futurus sit qui hodie malus est. Nec eorum ames iniustitiam, sed ipsos ideo ama vt apprehendant iustitiam, quia non solum dilectio dei nobis præcepta est, sed etiā dilectio proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Mat. 22. Quam non impleuit nisi qui donum acceperit spiritumsanctum patri & filio vtique æqualem: quia ipsa trinitas deus est, in quo deo spes omnis ponenda est. In homine non est ponenda, qualiscunque ille fuerit: Aliud est enim ille à quo iustificamur, aliud illi cum quibus iustificamur. Non autem solū per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationum & dolorum & ipsius mortis. Quicquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, & pro spe vitæ æternę & permanens tolerauerit, maior ei merces dabitur: quia si cesserit diabolo, cū illo damnabitur, sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant à domino, vt non permittat seruos suos tentari plusquā possint sustinere. 1. Co. 10 Finis.

BD. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

liber de Incarnatione verbi, qui aliquibus intitulatur, de deitate, & incarnatione verbi, ad Ianuarium.

Tres p- SPecies vero eorum quæ per
sonę c.1 prædicationẽ Apostolicã manifeste traduntur, istę sunt. Primo ꝙ vnus est deus qui omnia creauit atq; composuit, quiq; cum nihil essent esse fecit vniuersa. Deus à prima creatura & conditione mundi omnium iustorum: deus Adam, Abel, Seth, Enos, Enoch, Noe, Sem, Abraham, Isaac, Iacob, duodecim Patriarcharum, Moysi & Prophetarum, Et quòd hic deus in nouissimis diebus, sicut per Prophetas suos ante promiserat, misit dominũ Iesum Christum, primo quidem vocaturũ Israel, secundo vero etiam gentes post perfidiam populi Israel. Hic deus iustus & bonus pater domini nostri Iesu Christi, legem
Ioan. 1. & Prophetas & Euangelia ipse dedit, qui & Apostolorum deus est & veteris ac noui testamenti. Tum deinde quia Iesus Christus ipsę qui venit ante omnem creaturam natus ex patre est: qui cum in omni conditione patri ministrasset, per ipsum nanque omnia facta sunt, nouissimis temporibus seipsum exinaniens homo factus est, incarnatus est cum deus esset, & homo factus, mansit quod erat deus. Corpus assumpsit nostro corpori simile, eo solo differens, quòd natum ex virgine & spiritusancto est. Et quoniam hic Iesus Christus natus & passus est in veritate, & non per phantasiam communem hanc mortem vere mortuus est. Vere enim & à mortuis resurrexit, & post resurrectionem conuersatus cum discipulis suis assumptus est. Tum demum natura, honore ac dignitate patri ac filio sociatum tradidit spiritumsanctum. Sanè ꝙ iste spiritussanctus vnumquenq; sanctorum vel Prophetarũ vel Apostolorum inspirauerit, & non alius spiritus in veteribus, alius vero in his qui in aduentu Christi inspirati sunt fuerit, manifeste
Animæ in Ecclesia prædicatur. Post hæc iam ꝙ
liberũ ar anima substantiam, vitamque habens pro-
bitriũ & priam, cum ex hoc discesserit mundo pro
ergo. suis meritis dispensabitur, siue vitæ æternæ
Cap. 2. ac beatitudinis hereditate potitura, sicut hoc ei sua gesta præstiterint: siue igni æterno ac supplicio mancipanda, si in hoc mundo eandem scelerum culpam non deterserit. Sed & erit tempus resurrectionis mortuorum, cũ corpus hoc quod nunc in corruptione seminatur, surget in incorruptione, & quod seminatur in ignominia, surget in gloria.
Est & illud definitum in ecclesiastica prædi- 1. Co. 15.
catione, omnem animam esse rationalem, liberi arbitrij & voluntatis: esse quoque ei certamen aduersus diabolum & angelos eius, contrariasque virtutes: ex eo quòd peccatis eam illi onerare contendant, nos vero si recte consulteque viuamus, ab huiuscemodi labe nos exuere conemur. Vnde & consequens est intelligere, non nos necessitati esse subiectos, vt omnino etiam si noli-
mus, vel bona vel mala agere cogamur. Si E
enim nostri arbitrij sumus, impugnare nos fortasse possunt aliquæ virtutes ad peccatũ, & aliæ iuuare ad salutem, non tamen necessitate cogimur, vel recte agere, vel male: qđ fieri arbitrantur hi qui stellarũm cursum & motus, causam dicunt humanorũ esse gestorum, non solum eorum quæ extra arbitrij accidunt libertatem, sed eorum quæ in nostra posita sunt potestate. De anima vero vtrum ex seminis traduce ducatur, ita vt ratio ipsius, vel substantia inserta ipsis corporalibus seminibus habeatur: an vero aliud habeat initium: & hoc ipsum initium si est genitum, aut non genitum: vel certe si extrinsecus corpori inditur, nec ne, satis manifesta prædicatione distinguitur.
De dia- De diabolo quoque & angelis eius contrarijsque
boli sta- virtutibus, Ecclesiastica prædicatio docuit,
tu ambi- quoniam sint quidem hæc: quæ autem sint,
git. ca. 3. aut quomodo sint, non satis clare disposuit. Apud plurimos tamen ista habetur opinio, ꝙ angelus fuerit iste diabolus & apostata effectus, quam plurimos angelorum secum declinare persuaserit, qui & nunc vsq; angeli ipsius nuncupantur.
Mundi Est & præterea illud in Ecclesiastica prædicatione, quòd mun-
prĩcipiũ dus iste factus sit, & à certo tempore cœperit, & sit pro ipsa sui corruptione soluen-
& finis. dus.
Cap. 4. Tum demum quod per spiritum
Scriptu- dei scripturæ conscriptæ sint, & sensum
ræ sẽsus habeant, non eum solum qui in manifesto est, sed & alium quendam latentem
arcanus. quamplurimos.
Cap. 5. Formæ enim sunt hæ quę describuntur sacramentorum quorundam & diuinarum rerum imagines: de quo totius Ecclesiæ vna sententia est, esse quidem omnem legem spiritalem, Non ta-

men

men ea quæ ſpirat lex eſſe hominibus nota, niſi ijs ſolum quibus gratia ſpiritusſancti in verbo ſapientiæ ac ſcientiæ condonatur.

Boni angeli. c. 6. Eſt etiam illud in Eccleſiaſtica prædicatione, eſſe angelos dei quoſdam & virtutes bonas, quæ ei miniſtrant ad ſalutem hominum conſummandam: ſed quando iſti creati ſint, vel quales aut quomodo ſint, non ſatis manifeſto diſtinguitur. Oportet igitur ueluti elementis ac fundamẽtis huiuſmodi vti ſecundum mandatum, quo dicitur, Illuminate vobis lumen ſcientiæ. Omnis qui cupit ſeriem quandam, & corpus ex horum omnium ratione perficere, vt manifeſtis & neceſſarijs aſſertionibus de ſingulis quibuſque quid ſit in vero rimetur, & vnum, vt diximus, corpus efficiat, exemplis & affirmationibus, vel ijs quas in ſcripturis ſacris inuenerit, vel quas conſequenter ipſius indagine ac recti tenore repererit.

Quo indaganda veritas. Cap. 7. G

Filius abſque initio natus. Cap. 8. Nos ſemper deũ patrem nouimus vnigeniti filij ſui, ex ipſo quidem nati, & quod eſt ab ipſo trahentis, ſine vllo tamen initio: non ſolum eo quod aliquibus tẽporum ſpatijs diſtingui poteſt, ſed ne illo quidem, quod ſola apud ſemetipſam mentis inuenire ſolet, & nudo, vt ita dixerim, intellectu, atque animo conſpicari. Extra omne ergo quod vel dici vel intelligi poteſt initium, generatam eſſe ſapientiã credendum eſt. In hac ipſa ſapientiæ ſubſiſtentia, qua omnis virtus ac deformatio futuræ inerat creaturæ, vel eorum quæ principaliter exiſtunt, vel eorum quæ accidunt conſequenter virtute præſcientiæ præformata atque diſpoſita. Pro ijs ipſis quæ in ipſa ſapiẽtia velut deſcripta ac præfigurata fuerant creaturis, ſeipſam per Salomonẽ dicit creatã

Pro. 8. eſſe ſapientia initium viarũ dei, continẽs ſcilicet in ſemetipſa vniuerſę creaturæ, vel initia, vel rationes, vel ſpecies. Quali autẽ modo intelleximus, ſapientiã initium viarum dei eſſe, & quomodo creata eſſe dicitur, ſpecies ſcilicet in ſe & rationes totius præformans & cõtinens creaturæ, hoc modo etiã verbum dei eã eſſe intelligẽdum eſt. per hoc ꝙ ipſa cæteris omnibus, id eſt, vniuerſæ creaturæ, myſteriorum & arcanorum rationẽ, quę vtrique intra dei ſapientiam continetur, aperiat: & per hoc verbũ dicitur, quia ſit arcanorum mentis interpres eſt. Ioannes in

H

Ioan. 1. initio Euangelij ſui propria definitione deũ definiens, eſſe verbum dicit, Et deus erat verbum, & hoc erat in initio apud deũ. Qui autẽ dat initium verbo dei vel ſapientiæ dei, intuere ne magis in ipſum ingenitum patrem impietatem ſuam iactet, cum eum neget ſemper patrem fuiſſe, & genuiſſe verbũ, & habuiſſe ſapientiam in omnibus anterioribus vel temporibus vel ſeculis, vel ſi quid

Ratio cur a filius in uerbo. cap. 9.

illud eſt quod nominari poteſt. Hic ergo ex filius, etiam omnium quæ ſunt, veritas eſt, & res vita, & via. Et recte: Nam quomodo uiuerent quæ facta ſunt, niſi ex uita? Vel quõ ueritate conſtarent ea quæ ſunt, niſi ex ueritate deſcenderent? Vel quomodo rationales eſſe poſſent ſubſtantię, niſi uerbũ uel ratio pcederet? Vel quo modo eſſent ſapientes, niſi eſſet ſapientia? Via factum eſt uerbum dei & ſapientia, quæ uia idcirco dicitur, ꝙ ad patrem ducit eos qui incedunt per eam. Quęcunq; ergo diximus de ſapiẽtia dei, hæc etiam conuenicẽter aptabũtur & intelligentur pro eo ꝙ filius dei uita eſt, & pro eo ꝙ verbũ eſt, & ꝑ eo ꝙ ueritas eſt, & pro eo ꝙ uia eſt, & pro eo ꝙ reſurrectio eſt: quia hæ omnes appellationes ex operibus eius ac uirtutibus nominatæ ſunt: & in nulla harum uel leui opinione intelligi corporale aliquid põt, uel qđ magnitudinem deſignare uideatur, uel habitum, uel colorem.

In cogitabilis

Verum qm̃ ij qui apud nos filij hominũ uerbi na uidentur, uel cæterorũ animaliũ, ſemẽ eorũ ſiuitas. à quibus ſeminati ſunt, rñdent, uel earũ in

cap. 10.

quarũ utero formantur ac nutriuntur, habentes ex his quicquid illud eſt qđ in lucẽ hanc aſſumunt ac deferunt proceſſuri: nephandum eſt & illicitum, deum patrem in generatione vnigeniti filij ſui, atq; in ſubſtantia eius exæquare alicui uel hominũ uel aliorũ animantium generãti. Sed neceſſe eſt exceptum aliquid eſſe & deo dignum, cuius nulla prorſus cõparatio, non in rebus ſolũ, ſed ne in cogitatione quidẽ uel ſenſu inueniri poteſt, ut humana cogitatio poſſit apprehendere, quomodo ingenitus deus, pater efficitur unigeniti filij. Eſt nanq; ita æterna ac ſempiterna generatio, ſicut ſplendor generatur à luce: Non enim per adoptionem ſpiritus, filius fit extrinſecus, ſed natura filius eſt. Videamus tamen quomõ hæc quæ dicimus etiam diuinæ ſcripturæ autoritate muniamus. Ait Apoſtolus Paulus, unigenitum filium imaginem eſſe inuiſibilis dei, & primogenitum eſſe totius creaturæ. Ad hebræos uero ſcribens de eo dixit, quia ſit ſplendor gloriæ & figura expreſſa ſubſtantię eius. Inuenimus etiam nihilominus in ſapientia quę dicitur Salomonis deſcriptionem

K

Col. 1. Heb. 1.

scriptionem quandam de dei sapientia, hoc modo scriptã, Vapor est enim, inquit, virtu
Sapië.7. tis dei. Et ait, ἀπόρροια, id est emanatio gloriæ omnipotentis purissima. Ideo ergo nihil commaculatum in eam incidere potest: Splendor est enim lucis æternæ & speculũ immaculatum operationis dei, & imago bonitatis eius. Sapientiam vero dei dicimus sicut superius diximus, subsistentiam habentem non alibi nisi in eo qui est initium omnium, ex quo nata est. Quæ sapientia, quia ipse est qui est solus natura filius, idcirco &
L vnigenitus dicitur. Videamus sanè quid
Verbum intelligi debeat etiam de hoc, quod imago inuisibilis dei dicitur, vt & per hoc aduertamus
imago patris. quomodo deus rectè pater dicitur filij sui.
Cap.11. Et consideremus primo ex ijs quæ consuetudine hominum imagines appellari solẽt. Imago interdum dicitur ea quæ in materia aliqua, id est, ligni vel lapidis depingi vel sculpi solet. Interdum imago dicitur eius qui genuit, is qui natus est, cum in illo similitudinem liniamenta eius qui genuit in eo qui natus est mentiuntur. Puto ergo posse quidẽ priori exẽplo aptari eum qui ad imaginẽ & similitudinẽ dei primus factus est hominũ, de quo diligentius, deo fauente, cũ locũ ipsum in Genesi exponere cœperimus, videbimus. Secundę vero comparationi imago filij dei, de quo nunc sermo est, comparari potest, etiam secundum hoc quod inuisibilis dei inuisibilis imago est. Sicut secundum historiã dicimus imaginem Adæ esse filium eius Seth. Ita enim scriptum est, Et genuit
Gene.5. Adam Seth secũdum imaginẽ suam & secundũ speciem suam. Quæ imago etiã naturę ac substantiæ patris ac filij continet veritatem. Si enim omnia quæ fecit pater hæc & filius similiter facit, in eo quòd ita facit omnia filius sicut pater, imago patris deformatur in
M filio, qui vtiq; natus ex deo est velut quædã
Ioan. 5. voluntas eius ex mente procedens. Et ideo ergo arbitror, quòd sufficere debeat voluntas patris ad subsistendum hoc quod vult pater. Volens enim non alia via vtitur, nisi quæ consilio voluntatis profertur. Ita ergo & filij ab eo subsistentia generatur, quod necesse est in primis suscipi ab his qui nihil ingenitum, id est, innatum præter solum deum fatentur patrẽ. Obseruandum namq; est, nequis incurrat in illas absurdas fabulas eorum qui prolationes quasdam sibiipsis depingũt, vt diuinam naturam in partes vocẽt & deum patrem quantum in se est diuidãt: cum hoc incorporea natura vel leuiter suspicari non solum extremæ impietatis sit, verumetiam vltimę insipientiæ, nec omninò vel intelligentiam consequens, vt incorporeæ naturæ substantialis diuisio possit intelligi. Magis ergo sicut voluntas procedit è mente, & neque partem aliquam mentis secat, neque ab ea separatur aut diuiditur, tali quidem specie putandus est pater filium genuisse, imaginem scilicet suam: vt sicut ipse inuisibilis est per naturam, ita imaginem quoque inuisibilem genuerit. Verbum enim est filius, & ideo nihil in eo sensibile intelligendum est. Sapientia est, A & in sapientia nihil corporeum suspicandũ est. Lumen est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ; Ioan. 1. sed nihil habet commune ad solis huius lumen. Imago ergo est inuisibilis dei patris saluator noster: quantum ad ipsum patrem quidem veritas, quãtum autem ad nos quibus reuelat patrem, imago est per quam cognoscimus patrem, quam nemo alius nouit Mat.11. nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Reuelat autẽ per hoc quòd ipse intelligitur. A quo.n. ipse fuerit intellectus, consequenter intelligitur & pater, secundum hoc quod ipse dixit, Qui videt me, videt & patrem. Ioã. 14.
Sed quoniam sermonem Pauli inserui- Christus mus de Christo dicentis, in eo quod ait, Quia figura splendor est gloriæ dei & figura expressa substan- substantiæ eius, quid de hoc sentiendum sit, tiæ pater videamus. Deus lux est secundum Ioannẽ. næ.
Splendor ergo huius lucis est vnigenitus fi- Cap.12. lius, ex ipso inseparabiliter, velut splendor Hebr.1. ex luce procedens, & illuminans vniuersam 1.Ioan.1 creaturam. Secundum hoc nanque superius exposuimus, quomodo uia sit & ducat ad patrem & quomodo verbum sit, arcana sapientiæ & scientiæ mysteria interpretans ac proferens rationabili creaturæ: quomodo etiam ueritas uel uita est, uel resurrectio est. Consequenter intelligere debemus etiam B splendoris opus, Per splendorem nanque quid sit lux ipsa cognoscitur & sentitur. Quia splẽdor fragilibus se & infirmis mortalium oculis placidius ac lenius offerens, & paulatim velut edocens & assuescens claritatem luminis patri, cum ab eis dimouerit omne quod uisum obducit & impedit, secundum quòd dixit dominus, Ejice trabem Matt. 7. de oculo tuo, capaces eos efficit ad suscipiendam gloriam lucis, etiam in hoc velut quidam mediator hominũ ac lucis effectus. Ve- Hebr.1 rum

rum quoniam non solum splendor gloriæ esse dicitur ab Apostolo, sed & figura expressa substantiæ vel subsistentiæ eius, non mihi videtur ociosi esse intellectus, aduertere quomodo alia præter ipsam dei substantiam vel subsistentiam, quæcumque illa substantia vel subsistentia dicitur, figura substantiæ eius esse dicatur. Et vide ne forte quoniam filius dei, qui & verbum eius & sapientia dicitur, qui & solus nouit patrem, & reuelat quibus vult, id est, qui capaces verbi ipsius & sapientiæ fiunt, secundum hoc ipsum quod intelligi ac agnosci deum facit, figuramque substantiæ vel subsistentiæ eius dicatur exprimere, id est, cum in semetipsa primum describit sapientia quæ reuelare vult cæteris, ex quibus ab illis cognoscitur & intelligitur deus: & hæc dicatur figura expressa substantiæ dei. Vt autem plenius adhuc intelligatur quomodo saluator figura est substantiæ vel subsistentiæ dei, vtamur etiam exemplo, quod quanuis rem non plene nec proprie significet de qua agimus, tamen ad hoc solum videatur assumptum, quod exinaniens se filius qui erat in forma dei, per ipsam sui exinanitionem studuit nobis diuinitatis plenitudinem demonstrare. Verbi gratia, Si facta esset aliqua statua talis quæ magnitudine sui vniuersum orbem terræ teneret, & pro sui immensitate considerari à nullo posset: fieret autem alia statua membrorum habitu ac vultus liniamentis, specie ac materia per omnia similis absque magnitudinis immensitate, pro eo vt qui illam immensam considerare atque intueri non possent, hanc videntes illam se vidisse confiderent, pro eo quod omnia membrorum vel uultus liniamenta, vel ipsam speciem materiamque similitudine prorsus indiscreta seruaret, Tali quadam similitudine exinaniens se filius dei de æqualitate patris, & viam nobis cognitionis eius ostendens, figura expressa substantiæ eius efficitur: vt qui in magnitudine claritatis suæ positam gloriam meræ lucis non poteramus aspicere, per hoc quod splendor nobis efficitur, intuendæ diuinæ lucis viam, per splendoris capiamus effectum. Comparatio de statuis quasi sanè in rebus corporalibus posita, ad nihil aliud recipiatur quàm ad hoc, quòd filius dei breuissime insertus humani corporis formæ, ex operum virtutisque similitudine, dei patris in se immensam atque inuisibilem magnitudinem designabat, per hoc quòd dicebat ad discipulos suos, Quia qui videt me, videt & patrem. Et Ego & pater vnum sumus. Quibus & illud simile intelligendum est, quod ait, Quia pater in me, & ego in patre. Videamus nunc etiam illud qualiter sentiendum est quod in sapientia Salomonis scriptum legimus, qui ita ait de sapientia. Quia vapor est, quidem virtutis dei, & ἀπόῤῥοια, id est, emanatio omnipotentis gloriæ purissima, & splendor lucis æternæ, & speculũ immaculatum inoperationis siue virtutis dei, & imago bonitatis eius.

Margin notes (left): Mat. 11. — C — Phili. 2. — D — Ioã. 10. & 14.

Margin notes (right): Filius qualiter por unitatis diuinæ. — Cap. 13. Sapie. 7.

Quinque igitur hæc de deo definiens, ex singulis quibusque certa quæ dã in se sapientiæ dei designat. Virtutem nanque dei nominat, & gloriam & lucẽ æternã, & inoperationẽ, & bonitatem. Ait aũt sapientiam vaporem esse non gloriæ omnipotentis neque æternæ lucis, neque inoperationis patris, nec bonitatis eius: Neque.n. conueniens erat alicui horum ascribi vaporem: sed cum omni proprietate ait, virtutis dei vaporem esse sapientiã. Intelligenda est ergo virtus dei, qua viget, qua omnia visibilia & inuisibilia, vel instituit, vel continet, vel gubernat: quia ad omnia sufficiens est quorum prouidentiam gerit, quia velut vnita omnibus adest. Huius ergo totius virtutis tantæ & tam immensæ vapor, & vt ita dixerim, vigor ipse in propria subsistentia effectus, quanuis ex ipsa virtute velut voluntas ex mente procedat, tamen & ipsa voluntas dei nihilominus dei virtus efficitur. Efficitur ergo virtus altera in sua proprietate subsistens, vt ait sermo scripturæ. Vapor quidem primæ & ingenitæ uirtutis dei: hoc quidem quod est inde trahens, non est autem quando non fuerit. Si.n. quis dicere voluerit quasi prius non extiterit, sed postea ab subsistentiã venerit: dicat cãm quare, qui eam subsistere fecerit, pater autẽ hoc non fecerit. Quòd si aliquod initium semel dederit, quo initio uapor iste uirtute dei processerit, iterum interrogabimus, quare non & ante illud quod dixit initium. Et ita semper de anterioribus inquirentes, & uerbo interrogationis ascendentes, peruẽniemus in illum intellectum: ut quoniam & poterat deus semper & uolebat, nunquam uel decuerit, uel causa aliqua existere potuerit, ut non hoc quod bonum uolebat semper habuerit: Ex quo ostẽditur semper fuisse uaporẽ istum uirtutis dei, nullum habẽtẽ initium nisi ipsum deũ. Nõ.n. decebat aliud esse initium, nisi ipsum deum, unde est & nascitur. Secũ Apostolum uero dicentẽ, quia Chrs dei uirtus est: iam nõ solũ uapor uirtutis

Margin notes (right): E — A — F — 1. Co. 1.

tutis dei, sed virtus ex virtute dicenda est: ne autem videatur alicui anterior esse in deo omnipotentis appellatio, natiuitate sapientiæ per quam pater vocatur, quoniam dicta est aporrhœa omnipotentis gloriæ purissima esse sapientia, qui est filius dei. Audiat qui hæc ista vult suspicari, quod manifeste
Ps. 103. pronunciat scriptura diuina, dicens. Quia
Ioan. 1. omnia in sapientia fecisti. Et Euangelium docet, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et intelliget ex hoc, quia non potest antiquior esse in deo appellatio omnipotentis quam patris: Per filium etenim omnipotens est pater. Sed quũ gloriam dixit esse omnipotentis, cuius gloria
G aporrhœa dicitur, id est, sapientia, hoc intelligi datur, quod etiam in omnipotentia gloriæ societatem habeat sapientia, per quam deus omnipotens dicitur. Per sapientiã quæ est Christus, tenet deus omnium potentatum, non solum dominantis authoritatem, uerum etiam subiectorum spontaneum famulatum. Vt autem vnam eandemq; omnipotentiam patris ac filij esse cognoscas, sicut
Apoc. 1. vnus atq; idem est cum patre deus & dñs, audi hoc modo Ioannem in Apocalypsi dicentem, hæc dicit dñs deus, qui est, qui erat, & qui venturus est omnipotens. Qui enim venturus est, quis est alius nisi Christus? Et sicut nemo debet offendi cum deus sit pater quod etiam saluator deus est ita & cum omnipotens dicitur pater, nullus debet offendi ꝙ etiam filius dei omnipotens dicitur. Hoc namq; modo verum erit illud quod ipse di-
Ioã. 17. cit ad patrem, Quia omnia mea tua sunt, & tua mea, & glorificatus sum in eis. Si ergo omnia quæ patris sunt Christi sunt, inter omnia vero quæ est pater, est etiam omnipotens, sine dubio etiam vnigenitus dei filius esse debet omnipotens, vt omnia quæ habet
Phili. 2. pater, etiã filius habeat. Et glorificatus sum, inquit eis, In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum,
H & omnis lingua confitebitur, quia dñs Iesus in gloria est dei patris. Igitur aporrhœa gloriæ dei, secundum hoc quòd omnipotens est, pura ac limpida ipsa sapientia dei est glorificata tanquam aporrhœa omnipotentiæ vel gloriæ. Vt autem manifestius intelligatur quæ sit gloria omnipotentiæ, etiam hæc addimus. Deus pater omnipotens est, eo ꝙ potentatum omnium teneat, id est, cœli & terræ, maris & omnium quæ in eis sunt. Horum autem potentatum gerit per verbum suum, quia in nomine Iesu omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorũ. Et si omne genu flectitur Iesu, sine dubio Iesus est omnipotens cui subiecta & per quem subiecta patri sunt omnia. Per sapientiam namq;, id est, verbo & oratione, nõ ui & necessitate subiecta sunt. Et ideo in coipso ꝙ obtinet omnia, gloria sua est: & hæc est omnipotentiæ purissima ac limpidissima gloria, cum ratione ac sapientia, non vi ac necessitate cuncta subiecta sunt. Purissima vero
Gloria splendor & ingens.
ac limpidissima gloriæ sapientia satis conuenienter dictum est, ad distinctionem eius gloriæ quæ non pura nec syncera gloria dicitur. Omnis enim natura quæ cõuertibilis Cap. 14.
I & commutabilis est, etiam si glorificetur in operibus iustitiæ vel sapientiæ per hoc ipsum quòd accidentem habet iustitiam vel sapientiam, & quod accidit etiam discedere potest, gloria eius syncera ac limpida dici nõ potest. Sapientia vero dei, qui est vnigenitus filius, quoniam in omnibus inconuertibilis est & incommutabilis, & substantiale in eo omne bonum est, quod vtiq; mutari ac conuerti nunquam potest, idcirco pura eius ac syncera gloria eius prædicatur. Sempiternũ vel æternum propric dicitur quod neque initium vt esset habuit, nec cessare vnquam potest esse quod est. Hoc autem designatur apud Ioannem, cum dicit, Quia deus lux est.
Sempiternum quod dicatur.
Splendor autem lucis eius, sapientia sua, non 1. Ioan. 1
solum secũdum id quòd sempiterna lux est, ita vt æternus & æternitatis splendor sit sapientia sua. Quod si integre intelligatur, manifeste declarat quia substantia filij ab ipso patre descendit, sed non temporaliter, neque ab vllo alio initio, nisi vt diximus ab ipso deo. Sed & speculum immaculatum paternę operationis, dei nominatur sapientia esse. Ergo inoperatio virtutis dei quæ sit prius intelligenda est, quæ est vigor quidam, vt ita dixerim, per quem inoperatur pater, vel cum creat, vel cum prouidet, vel cum iudicat, vel cum singula quæq; in tempore suo disponit atque dispensat. Sicut enim in spe- K
culo omnibus motibus atque omnibus actibus, quibus is qui speculum intuetur mouetur vel, agit ijsdẽ ipsis etiã ea imago quę per speculum deformatur, actibus vel motibus commouetur, vel agit, in nullo prorsus declinans, ita etiam sapientia de se vult intelligi, cum speculum immaculatum paternæ uirtutis, inoperationisque dei nominatur, sicut & dominus Iesus Christus, qui sapientia dei

dei est, de semetipso pronunciat, dicẽs. Quia opera quæ facit pater, hæc et & filius facit similiter. *Ioan. 5.* Et iterũ dicit, Quoniam non põt filius à semetipso facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. *Ibidem.* Quoniam ergo in nullo prorsus filius à patre virtute operum immutatur ac differt, nec aliud est opus filij quàm patris, sed vnus atq; idem, vt ita dicam, etiam motus in omnibus est, idcirco eum speculum immaculatum nominauit: vt per hoc nulla dissimilitudo filij intelligatur à patre, cũ in Euangelio filius similia facere nõ dicatur, sed eadem similiter facere. Superest, quid sit imago bonitatis eius inquirere, in quo eadem, vt opinor, intelligi conuenit, quæ superius de imagine ea quæ per speculum formatur expressimus.

Filius imago bonitatis diuinæ. c. 15.

Principalis nanque bonitas sine dubio pater est, ex qua filius natus, qui per omnia imago est patris, proculdubio et bonitatis eius conuenienter imago dicitur. Non. n. alia aliqua secunda bonitas existit in filio, præter eam quæ est in patre. Vnde & recte ipse saluator in Euangelio, dicit, Quia nemo bonus, nisi vnus deus. *Mar. 10* Quo. s. per hoc intelligatur filius non esse alterius bonitatis, sed illius solius quę in patre est, cuius recte imago appellatur, quia neq; aliunde est, nisi ex ipsa principali bonitate, nec altera bonitas quàm ea quæ in patre est, videtur in filio, Neque aliqua dissimilitudo aut distantia in filio est bonitatis, propter quod non debet velut blasphemiæ aliquod genus putari in eo quod dictum est, Quia nemo bonus, nisi vnus deus: vt propterea putetur, vel Christus vel spiritussanctus negari quod bonus sit: Sed vt superius diximus, principalis bonitas in deo patre sentiẽda est, ex quo vel filius natus, vel spiritussanctus procedens, sine dubio bonitatis natura in se fert, quæ in eo fonte de quo vel natus est filius, vel procedens est spiritussanctus. Iam vero si qua alia bona in scripturis dicũtur, vel angelus, vel homo, vel seruus, vel thesaurus, vel cor hominum, vel arbor bona: hæc omnia abusiue dicuntur, accidentem, non substantialẽ in se continentia bonitatem.

Spiritussancti dignitas. cap. 16.

Multum aũt est, & alterius vel operis vel temporis, congregare omnes filij dei appellationes. Verbi causa, quo vel lumen verum est vel hostia, vel iustitia, vel sanctificatio, vel redemptio, & alia innumera, quibus ex causis, vel virtutibus, vel affectibus vnumquodque horum nominetur, exponere. Sed contenti his de quibus superius disseruimus, consequenter et reliqua perquiramus. Consequens est igitur nunc de spiritusancto, quàm possumus, breuiter requiramus. Et oẽs quidem, qui quoquomodo prouidentiam esse sentiunt, deum esse ingenitum qui vniuersa creauit atque disponit, confitentur, eumq; parentem vniuersitatis agnoscunt: hunc tñ esse filium nõ nos soli pronunciamus, quanuis satis hoc & mirum & incredulũ videatur his qui apud Græcos vel Barbaros philosophari videntur: tñ ipsorum et à nonnullis habita videtur eius opinio, cum verbo dei vel ratione creata esse omnia confitentur. Nos vero secundum fidem doctrinæ eius quam diuinitus inspiratam pro certo habemus, eminentiorem diuinioremq; rationem de filio dei nullius alterius possibilitatis esse credamus exponere, atq; in horum cognitionem proferre, nisi eius scripturæ solius quæ à spiritusancto inspirata est. i. Apostolicæ atque Euangelicæ, necnon legis & Prophetarum, sicut ipse Christus asseruit. De substantia vero spiritussancti nec suspitionem vllam habere quis potuit, præter eos qui in lege & Prophetis versati sunt, vel eos qui se in Christo credere profitentur. Nam de deo quidem patre quanuis digne proloqui nemo valeat, tamen possibile est intellectum aliquem capi ex occasione visibilium creaturarum, & ex his quæ humana mens naturaliter sentit. Insuper etiam de scripturis sanctis confirmari possibile est. Sed & de filio dei quãuis nemo nouerit filium nisi pater, tamen ex diuinis scripturis etiam de ipso qualiter sentiri debeat mens humana firmatur nõ solum in nouo, sed etiam in veteri testamento, per ea quæ à sanctis gesta figuraliter ad Christũ referuntur, ex quibus aduerti vel diuina natura eius, vel humana quæ ab eo est assumpta, potest. De spiritu vero sancto, quia sit, multæ nos scripturæ docuerunt: sicut Dauid in quinquagesimo Psalmo dicit, Et spiritumsanctum tuum ne auferas à me. Et in Daniele dicitur, Spiritussanctus qui in te est. In nouo vero testamento abundantibus testimonijs edocemur, cum spiritussanctus super eum descendisse scribitur, *Matt. 3.* & cum ipse dominus insufflauit in Apostolos post resurrectionẽ, dicens, Accipite spiritũsanctũ. *Ioã. 20.* Et ad Mariam dicitur ab angelo, Spiritussanctus superueniet in te. *Luc. 1.* Paulus vero docet quia nemo potest dicere dominus Iesus nisi in spiritusancto. *1. Co. 12* Et in actibus Apostolorũ per impositionẽ manuum Apostolicarũ spi- *Acto. 8.*

ritusſanctus dabatur in baptiſmo. Ex quibus omnibus didicimus tantæ authoritatis eſſe & dignitatis ſpūſſancti ſubſtantiam, vt ſalutare lauacrum non aliter niſi excellentiſſimæ omnium trinitatis authoritate.i.patris & filij & ſpiritusſancti cognominatione cōpleatur, & ingenito deo patri, & vnigenito

Mat. 12. eius filio nomē quoq; ſpiritusſancti copuletur. Quis ergo non ſtupeſcat quanta maieſtas ſit ſpūſſancti, cum eum qui dixerit verbum in filium hominis audeat ſperare poſſe veniā, eum vero qui in ſpūſanctum blaſphemauerit, veniam non habere, neq; in præſenti ſeculo, neq; in futuro. Veruntamē vſq; ad præſens, nullum ſermonem inuenire in ſcripturis ſanctis potuimus, per quem ſpiritusſanctus factura eſſe vel creatura diceretur, ne in eo quidem modo quo de ſapientia referre Salomonem ſupra docuimus, vel q̄ de vita, vel verbo alijsque appellationibus filij dei intelligenda eſſe tractauimus. Spiritus igitur dei qui ſuper aquas ferebatur, ſicut ſcriptum eſt in principio facturæ mundi, puto quòd nō ſit alius q̄ ſpiritusſanctus, ſecundum quòd ego intelligere poſſum: ſicut & cum ipſa loca exponeremus, oſtendimus: non tñ ſecundū hiſtoriam, ſed ſecundum intelligentiam ſpiritalem. Quidam ſanè ex præceſſoribus noſtris in nouo teſtamento obſeruauerunt, quòd ſicubi ſpiritus nominat̃ ſine adiectione ea q̄ deſignet qualis ſit ſpiritus, de ſpūſancto debere intelligi: vtputa, Fructus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax &c. Item ibi, Cum cœperitis ſpiritu, carne conſummamini. Nos vero etiam in veteri teſtamento putamus diſtinctionem iſtā poſſe ſeruari: ſicut cum dicit, Qui dat ſpiritum populo qui eſt ſuper terram, & ſpiritum his qui calcant eam: Sine dubio enim omnis qui calcat terram, id eſt terrena & temporalia, particeps eſt ſpiritusſancti, a deo eum accipiens. Sicut enim de filio dicitur, quia nemo nouit eum niſi pater: & patrem, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare: hæc eadem docet etiam Apoſtolus de ſpiritusancto, cum ait, Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam alta dei. Sed & rurſus in Euangelio de diuinis ac profundioribus doctrinis commemorans ſaluator, quæ nondum capere poterant diſcipuli ſui, ita ait ad Apoſtolos, Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed nō poteſtis illa portare modo: cum aūt venerit conſolator ſpūſſanctus qui à patre procedit, ille vos docebit omnia, & commonebit omnia quæ dixi vobis. Et ita ſciendum eſt, q̄ ſicut filius dei qui ſolus cognoſcit patrem, reuelat cui vult, ita & ſpiritusſanctus q̄ ſolus ſcrutatur etiā alta dei, reuelat deum quibus vult. Spūs enim, vbi vult ſpirat. Neq; n. putandum eſt, q̄ etiam ſpūs filio reuelante cognoſcit: Si n. filio reuelante cognoſcit patrem ſpiritusſanctus, ergo ex ignorantia ad ſcientiam venit, quod vtiq; & impium pariter & ſtultū eſt, ſpūſanctum conſiteri, & ignorantiam ei aſcribere. Non .n. cum aliquid aliud eſſet antequam ſpiritusſanctus per profectum venit in hoc vt ſpiritusſanctus eſſet: aut quis audeat dicere, quia tunc quidē cum nondum eſſet ſpiritusſanctus, ignorabat patrem, poſtquam vero recepit ſcientiam, etiā ſpiritusſanctus effectus eſt? Quod ſi eſſet, nunquam vtique in vnitate trinitatis, ideſt dei patris inconuertibilis, & filij eius, etiam ſpūſſanctus haberetur, niſi quia & ipſe ſemper erat ſpiritusſanctus. Hoc ſanè quod dicimus, vel ſemper, vel erat, vel ſi quod aliud tale temporalis ſignificationis nomen aſciſcimus, ſimpliciter & cum venia accipiendum eſt, qm̄ nominum quidem horum ſignificationes temporales ſunt. Ecce autē de quibus loquimur, tractatu quidem ſermonis temporaliter nominatur, natura autem ſui omnē intelligentiam ſenſus temporalis excedunt. Deus pater præſtat omnibus vt ſint, participatio vero Chriſti ſecundum id quod verbum vel ratio eſt, facit ea eſſe rationabilia. Ex quo conſequens eſt, ea vel laude digna eſſe, vel culpa, quia & virtutis & malitiæ ſunt capacia. Propter hoc conſequenter adeſt etiam gratia ſpūſſancti, vt ea quæ ſubſtantialiter ſancta non ſunt, participatione ipſius ſancta efficiantur. Cum vero primo vt ſint, habeāt ex deo patre: ſecundo vt rationabilia ſint, habeant ex verbo: tertio, vt ſancta ſint, habeāt ex ſpiritusſancto: rurſum Chriſti ſecundū hoc quòd iuſtitia dei eſt, capacia efficiuntur ea quæ ſanctificata ante iam fuerint per ſpiritum ſanctum. Et qui in hunc gradum profecere per ſanctificationem ſpūſſancti, conſequuntur nihilominus donum ſapiētiæ ſecundum virtutem inoperationis ſpūs dei. Et hoc puto Paulum dicere, cum ait, Quibuſdam dari ſermonē ſapientiæ, alijs ſermonem ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum. Et deſignans vnāquanq; diſcretionū donorum, refert omnia ad vniuerſitatis fontem &

Marginal notes: Spūs vocabulū in ſcripturis. Cap. 17. Gen. 1. Gal. 5. Gal. 3. Mat. 11. 1. Co. 2. Ioā. 16. De ſpūſſancti in fluxibus variis nibus. Cap. 18 Ioan. 3. 1. Co. 12.

& dicit, Diuisiones.n.operationum sunt,sed vnus est deus qui operatur omnia in omnibus: Vnde & in operatione patris,quæ esse præstat omnibus, clarior ac magnificentior inuenitur: cum vnusquisq; per participationē Christi secundum id quod sapientia est, & secundum id quod scientia est, & sanctificatio ē, proficit, & in altiores profectuum gradus venit: & per hoc quod participatione spūsancti sanctificatus est quis purior ac syncerior effectus dignius recipit sapientiā ac scientiæ gratiā: vt depulsis omnibus expurgatisque pollutionis atq; ignorantiæ maculis, tantū profectum synceritatis ac puritatis accipiat, vt hoc quod accepit à deo vt esset, tale sit quale deo dignum est, eo qui vt esset vtiq; pure præstitit ac tam perfecte, vt tā dignū sit id quod est quàm est ille qui id esse fecit.

G Ita nanq; & virtutem semper esse, atque in æternum manere: percipiet à deo id is qui talis est, qualem eum voluit esse ille qui fecit. Quod vt accidat, & vt indesinenter atq; inseparabiliter assistant ei qui est, ea quæ ab ipso facta sunt sapientiæ, id opus est astruere atque erudire ea, & ad perfectionem adducere spūsancti confirmatione, atq; indesinēti sanctificatione, per quam solum capere possunt. Ita ergo indesinenti erga nos opera patris & filij & spiritussancti confirmatione atque indesinenti sanctificatione, per quā solum vix, si forte aliqñ, intueri possumus sanctā & beatam vitā. In quam cum post multos agones peruenire potuerimus, ita perdurare debemus, vt nulla vnquā nos boni illius satietas capiat, sed quanto magis de illa beatitudine percipiemus, tanto magis in nobis vel dilatetur desiderium eius, vel augeatur: dū semper ardentius ac capacius patrem & filium & spiritumsanctum, vel capiamus, vel teneamus. Si autem satietas aliquando ceperit aliquem ex his, qui in summo perfectoq; constiterint gradu, non arbitror, quòd ad subitum quis euacuetur ac decidat, sed paulatim & per partes defluere eū

H necesse est: ita vt fieri possit interdum, vt si breuis lapsus aliquis acciderit, & cito resipiscat, atq; in se reuertatur, non penitus ruere, sed reuocare pedem, & redire ad statum suum, ac rursum statuere possit id quod per negligentiam fuerat elapsum. Nam vnigenitus filius dei qui erat verbum & sapientia patris, cum esset in ea gloria apud patrem, quam habuit antequā mundus esset, exinaniuit semetipsum, & formā quæ serui est, accipiens: efficitur obediens vsq; ad mortem, vt obedientiam doceret eos qui non aliter, nisi per obedientiam, salutem consequi poterant, in semetipso prius complēs, quod ab alijs volebat impleri. Idcirco non solum vsque ad mortem crucis patri obediens factus est, verumetiam in consummatione seculi, in semetipso complectens oēs quos subijcit patri, & qui per eum veniunt ad salutem, cum & ipsi & in ipsis ipse quoq; subiectus dicitur deo patri: dum omnia in ipso constant, & ipse est caput omniū, & ipse est salutē cōsequētium plenitudo. Hoc ergo est quod de eo dicit Apostolus, Cū aūt ei omnia subiecta fuerint, tūc & ipse filius subiectus erit ei qui sibi subdidit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Verū nescio quo pacto hæretici non intelligentes Apostoli sensum qui in his verbis continet, subiectionis in filio nomen infamant: cuius appellationis ꝓprietas si requiratur, ex cōtrarijs facile poterit inueniri. Nā si subiectū esse, non est bonum, restat vt illud quod contrarium est, bonum sit, idest non esse subiectum. Sermo nanque Apostoli secundum quod isti volunt, hoc videt ostendere, dū dicit, Cum aūt subiecta fuerint ei omnia, tūc & ipse filius subiectus erit ei qui sibi subdidit omnia: vt quasi is qui nunc patri subiectus non sit, subiectus futurus sit, tunc cum ei pater prius vniuersa subiecerit. Sed miror quo hoc intelligi possit, vt qui nōdum subiectis sibi omnibus, non est ipse subiectus, tunc cum subiecta sibi fuerint omnia, cum rex omniū fuerit, & potestatem tenuerit vniuersorū, tunc eum subijciendum putent, cum subiectus ante nō fuerit. non intelligentes quòd subiectio Christi ad patrem beatitudinem nostræ perfectionis ostendit, & subiecti ab eo operis palmam declarat: cum non solum regendi atq; regnādi summam, quam in vniuersa emendauerat creatura, verumetiam obedientiæ & subiectionis correcta reparataq; humani generis patri offerat instituta. Si ergo bona & salutaris accipitur ista subiectio, qua subiectus esse dicitur filius patri: valde consequens & cohærens est, ut & inimicorum, quæ dicitur filio dei esse subiectio, salutaris quædam intelligatur esse & utilis: ut sicut cum dicitur filius patri subiectus, perfecta uniuersæ creaturæ restauratio declaratur: ita cum filio dei inimici dicuntur esse subiecti, subiectorum salus in eo intelligatur, & reparatio perditorū. Verū cæteris quibusq; & modis & di-

Phil. 2.

1. Co. 15

I

Ibidem

K

sciplinis & temporibus subiectio ista cóplebitur.i.non necessitate aliqua ad subiectionem cogente: nec per vim subditus fiet omnis mundus deo, sed verbo, ratione, doctrina, prouocatione meliorum, institutis optimis, comminationibus quoq; dignis & competentibus, quæ iuste immineant his q salutis & vtilitatis suæ curam sanitatemq; contemnunt. Deniq; ét nos homines, vel cũ seruos vel filios erudimus, dum adhuc p ætaté rationis incapaces sunt, minis eos & metu coercemus. Cũ vero boni & vtilis & honesti intelligentiã cœperint, tunc iam cessante verberũ metu, verbo atq; rõne suasi, ad omnia q̃ bona sunt, acquiescunt. Quõ aũt seruata omnibus rationabilibus creaturis arbitrij libertate, vnusquisq; debeat dispensari

L .i.quos velut iam paratos & capaces sermo dei & inueniat & instruat: quos aũt interim differat: à quibus vero penitus occultetur, & longe eorũ à se fieri dispenset auditum: quousq; rursum contemnentes indicatũ sibi & pdicatũ verbũ dei correptionibus quibusdam & castigationibus illatis perurgeat ad salutẽ, conuersionemq; eorũ quodammodo exigat & extorqueat: quibus vero ét occasiones quasdã præstet salutis, ita vt interdũ ét ex responsione sola fide prolata indubitatam quis cœperit salutem: quibus ex causis, vel quibus occasionibus fiãt, quid vel introspiciens diuina sapiẽtia, vel quos motus propositi eorum videns hæc vniuersa dispenset, soli deo cognitum est & vnigenito eius, per quem creata ac reparata sunt vniuersa: & spirituisancto, per quem cuncta sanctificantur, qui ab ipso patre & filio procedit, cui est gloria in æterna secula. Amen.

LIBER SECVNDVS in quo tractat eadem.

M VBique & in omnibus dicimus esse deum, pro eo q nihil potest esse vacuum deo, non tamen ita esse dicimus, vt omnia sit nũc in quibus est. Vnde diligentius intuẽdum est, quale est hoc quod perfectionem beatitudinis rerumq; finem significat, quod non solum in omnibus deus esse dicitur, sed etiam omnia esse dicitur deus. Quæ sunt ergo ista omnia quæ deus futurus sit in omnibus, inquiramus. Et ego quidẽ arbitror, quia hoc quod in omnibus omnia deus esse dicitur, significet ẽt in singulis eum omnia esse. Per singulos autem omnia erit hoc modo, vt quicquid rõnabilis mens expurgata omnium vitiorum fece, atq; omni penitus extersa nube malitiæ, vel sentire, vel intelligere, vel cogitare põt, omnia deus sit: nec vltra iam aliud aliquid nisi deũ sentiat, deum cogitet, deum videat, deũ teneat, omnis motus deus sit, & ita erit ei omnia deus. Non.n.iam vltra mali boniq; discretio, quia nusquam malum. Omnia.n.ei deus est, cui iam non adiacet malum. Nec vltra ex arbore sciendi bonum & malum edere concupiscet, qui semper in bono est, & cui omnia deus est. Sic ergo finis ad principiũ reparatus, & rerum exitus collatus initijs, restituet illum statum quem tunc habuit natura rationalis, cum de ligno sciendi bonum & malum edere non egebat. Et amoto omni malitiæ sensu, & ad syncerum purumque deterso, solus deus qui est vnus bonus, hic ei fiet omnia, & non in paucis aliquibus vel in pluribus, sed vt in omnibus ipse sit omnia. A
Et cũ iã nusquã mors, nusquã aculeus mortis, nusquã omnino malum, tunc vere deus omnia in omnibus erit. Tempus est iam decursis his prout potuimus q̃ supra dicta sunt, nunc cõmemorationis grã eorum quæ sparsim diximus recapitulare singula: Et primo omnium de pre & filio & spũsancto repetere. Deus pr cum & indiuisibilis sit, & inseparabilis à filio, non prolatione ab eo, vt quidam putant, generatus est filius. Si enim prolatio est filius patris, prolatio vero dr q̃ talem signat generationem, qualis animaliũ & hominum solet esse progenies, necessario corpus est, & is qui protulit, & is qui prolatus est. Non enim dicimus, sicut hæretici putant, partem aliquam substantiæ dei in filium versam, aut ex nullis subsistentibus filium creatum à patre.i.extra substantiã suã ut fuerit aliquando, quando non fuerit: sed abscisso omni sensu corporeo, ex inuisibili & incorporeo deo, verbum & sapientiam genitam dicimus, absq; vlla corporali passione, velut si voluntas procedat è mente. Nec absurdum videbitur cum dicatur filius charitatis, si ét hoc modo voluntatis putetur. Sed & Ioannes indicat, quia deus lux est: & Paulus designat, quia filius splẽdor lucis æternæ sit. Sicut ergo nunquã lux sine splendore esse potuit, ita nec filius quidẽ sine patre intelligi põt, qui & figura expressa substantiæ eius, & uerbum, & sapientia dicitur. B

Quõ filius pri subijciẽdus. Cap.19

1.Ioã.1.

Heb.1.

Quõ

Quomodo ergo poteſt dici, quia fuit aliqñ qñ non erat vel fuerat filius? Nihil enim aliud eſt dicere, niſi quia fuit aliqñ qñ veritas non erat, qñ ſapientia non erat, qñ vita non erat, cũ in his omnibus perfecte dei patris ſubſtantia ſentiatur: Non.n. ab eo dirimi hæc, vel ab eius poſſunt vnquam ſubſtantia ſeparari. Quæ quidem quamuis intellectu multa eſſe dicantur, re tñ & ſubſtantia vnum ſunt, in quibus eſt plenitudo diuinitatis. Hoc autem ipſum quod dicimus, quia nunquam fuit qñ non fuit, cum venia accipiendum eſt, ne & hæc ipſa nomina temporalis vocabuli ſignificantiam gerant, vt eſt quando, vel nunquam: ſupra omne autem tempus, & ſupra omnia ſecula, & ſupra omnem æternitatem intelligenda ſunt ea quæ de patre & filio & ſpirituſancto dicuntur. Hæc.n. ſola trinitas eſt, q̃ omnẽ ſenſum in-[C]telligentiæ, non ſolum temporalis, verũetiã æternalis excedit. Cætera vero quæ ſunt extra trinitatem, in ſeculis & in tẽporibus [Ioan. 1.] metienda ſunt. Hunc igitur filium dei ſecũdum hoc ꝙ verbũ eſt deus, qui erat in principio apud deum, nemo conſequenter putat in loco aliquo contineri, neq; ſecundum ꝙ ſapientia eſt, neq; ſecũdum ꝙ vita eſt, neque ſecũdum ꝙ iuſtitia vel ſanctificatio vel redemptio eſt: hæc.n. omnia non indigent loco vt agere quid vel operari poſsint, ſed pro his qui virtutis eius inoperationiſque participant hæc ſingula intelligenda ſunt. Si vero quis dicat, per eos qui participes ſunt verbi dei, vel ſapientiæ eius, vel veritatis, vel vitæ, ẽt ipſum verbum & ſapientiam videri in omni loco eſſe. Reſpondendum eſt ei, quia dubium non eſt, ꝙ Chriſtus ſecundũ ꝙ verbum & ſapientia eſt, vel cætera omnia, erat [2. Co. 13] in Paulo. Propter quod dicebat, An experi-[Gal. 2.]mentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Et iterum, Viuo aũt, iam nõ ego, viuit vero in me Chriſtus. Tunc ergo cum eſſet in Paulo, quis dubitabit ꝙ ſimiliter erat in Petro, & in Ioanne, & in ſingulis quibuſq; ſanctorum, & non ſolum in his qui in terris ſunt, verumetiã & in his qui in cœlis [D] ſunt? Abſurdum namque eſt dicere, quia in Petro quidem & in Paulo erat Chriſtus, in Michaele vero archãgelo & in Gabriele nõ erat. Ex quo manifeſte deprehenditur, quia diuinitas filij dei non in loco aliquo cõcludebatur: alioquin in ipſo tantum fuiſſet, & in altero non fuiſſet: Sed ſecundum incorporeæ naturæ maieſtatẽ, cum in nullo loco includatur, in nullo rurſum deeſſe intelligitur. Verum illa ſola intelligenda eſt differentia, ꝙ ẽt ſi ſit in diuerſis, ſicut diximus in Petro vel Paulo, vel Michaele, vel Gabriele, non tamẽ in vniuerſis ſimiliter eſt. Plenius .n. & clarius, vt ita dixerim, apertius in archangelis eſt, q̃ in alijs ſanctis viris. Quod [Mat. 22.] ex eo manifeſtum eſt, quia cum ad ſummã perfectionem venerint ſancti quique, dicũtur angelis ſimiles effici vel æquales, ſecundum Euangelicam ſententiam, Vnde cõſtat, in ſingulis quibuſq; tñ effici Chriſtũ, quãtum ratio indulſerit meritorum. His igitur nobis de trinitatis fide breuiter repetitis, cõſequens eſt ẽt illud pariter admonere, ꝙ per filium creata dicuntur omnia quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue poteſtates, ſiue principatus, omnia in ipſo & per ipſum creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes, & [E] omnia illi conſtant qui eſt caput. Quibus conſona ẽt Ioannes in Euãgelio dicit, Quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ [Ioan. 1.] eſt nihil. Dauid vero totius trinitatis myſterium in vniuerſorum conditione ſignificãs, ait, Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiri-[Pſal. 32.]tu oris eius omnis virtus eorum. Poſt hæc vero competenter admonebimus de aduentu corporali & incarnatione vnigeniti filij dei. In quo non ita ſentiendum eſt ꝙ omnis claritatis eius maieſtas, intra breuiſsimi corporis clauſtra concluſa ſit, ita vt omne verbum dei & ſapientia eius, ac ſubſtantialis veritas & vita, uel à patre diuulſa ſit, vel intra corporis illius breuitatem coercita & circũſcripta, nec vſquam præterea putetur operata. Sed inter vtrunque tãta pietatis debet eſſe confeſsio, vt neq; aliquid deitatis in Chriſto defuiſſe credatur, & nulla penitus à paterna ſubſtãtia, q̃ vbiq; eſt, facta putetur diuiſio. Tale nanq; aliquid ẽt Baptiſta Ioãnes indicat, cum corporaliter abſente Ieſu, dicebat ad turbas, Medius veſtrum ſtat, quẽ vos [Ioan. 1.] neſcitis, qui poſt me venit, cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamentorum. Quod vtiq; dici non poterat de eo qui abſens erat, quantũ ad præſentiam corporalem pertinet, quia medius ſtaret eorũ inter quos [F] corporaliter non aderat. Vnde oſtenditur, quia & in corpore totus, & vbiq; totus ade-[Ioan. 1.]rat filius dei. Ne quis tamen nos exiſtimet per hoc illud affirmare, ꝙ pars aliqua deitatis filij dei fuerit in Chriſto, reliqua pars alibi vel vbiq; qđ illi ſentire poſſunt, q naturam

substantiæ incorporeæ atq; inuisibilis ignorant: Impossibile nanq; est de incorporeo, diuisionem aliquã fieri, Sed in omnibus & per omnia, & super omnia est, eo modo quo superius diximus. i. quo sapientia, vel verbū, vel vita, vel veritas intelligať, per quē intellectū omnis sine dubio conclusio localis excludit. Volens igitur filius dei deus pro salute humani generis apparere hominibus, & inter homines cōuersari, suscepit non solū corpus humanū, vt quidā putant, sed & animā quidē nostrarum animarum similē per naturā: proposito vero & virtute similē sibi, & talē qualem oēs voluntates & dispensationes verbi & sapiētię indeclinabiliter posset implere. Quòd aūt habuerit animā, manifestissime in Euangelio designat ipse sal-
Ioā. 10. uator, dicens. Nemo tollet à me animā meā,
Mat. 26. sed ego pono eam. Et iterum, Potestatem
G habeo ponendi animā meam, & potestatem habeo iterū sumendi eam. Et rursum, Tri-
Ioā. 12. stis est anima mea vsq; ad mortem. Et iterum, Nunc anima mea turbata est. Neq;. n. tristis & turbata anima, verbū dei intelligēdum est, quod ex authoritate diuinitatis, dicit, Potestatem habeo ponedi animā meā.
Ioā. 10. Nec tamen ita dicimus fuisse filiū dei in illa anima, sicut fuit in anima Pauli vel Petri cæterorumq; sanctorū, in quibus Christus similiter vt in Paulo loqui creditur. Sed de
Iob. 25. illis omnibus illud sentiendū est quod scriptura dicit, Quia nemo mūdus est à sorde, nec si vnius diei fuerit vita eius. Hæc vero
Esa. 4. anima q̄ in Christo fuit priusquā sciret ma-
Psal. 44 lū, elegit bonum, & q̄a dilexit iustitiam, & odio habuit iniquitatem, ꝓpterea vnxit eā deus oleo lætitiæ p̄ participibus suis. Oleo ergo lætitiæ vngitur, cum verbo dei immaculata fœderatione cōiuncta est: & per hoc sola omnium animarū peccati incapax fuit, q̄a filij dei bene & plane capax fuit. Ideoq; & vnum cum ipso est, atque eius vocabulis nuncupatur, & Iesus Chrs appellatur, per quē omnia facta esse dicunť. De qua anima, q̄m totam in se sapientiā dei & veritatem vitamq; receperat, etiam illud arbitror dixisse Apostolum, quod ait, Q̄m vita vestra abscondita est, cum Christo in deo: Cum aūt Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos
H apparebitis cum ipso in gloria. Quid enim
Col. 3. aliud hic intelligendum est Christus, qui in deo absconditus dicitur, & postea appariturus, nisi ille qui oleo lætitiæ vnctus, refertus. i. substantialiter deo repletus est, in quo nunc absconditus dicitur? Propterea. n. & omnibus credentibus ad exēplum Christus exponitur. Quia sicut ille semper, & antequā sciret omnino malū elegit bonum & dilexit iustitiā, & odio habuit iniquitatem, & ꝓpterea vnxit eum deus oleo lætitiæ, ita vnusquisq; vel post lapsum vel per errorem expurget se à maculis, exemplo proposito: & habens itineris ducem, arduā viam virtutis incedat: vt si forte per hoc, inquantū fieri pōt, per imitationem eius, particeps efficiatur diuinæ naturæ. Sicut scriptum est, Quia Ioan. 2.
qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Hoc ergo verbū & hæc sapientia, p̄ cuius imitationē, vel sapientes, vel rōnabiles dicimur, omnibus fit omnia, vt oēs lucrifaciat. Et fit infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciat: Et q̄a 1. Co. 9.
infirmus efficitur, propter hoc dicit de eo, 2. Co. 1.
Etiā si crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. De quo Corinthijs qui 1. Co. 2.
infirmi erant, Paulus nihil se scire indicat inter ipsos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quidam aūt volunt de ipsa anima dictum videri, cū primum de Maria corpus assumpsit, etiā illud quod Apostolus dicit, Qui cū in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetip Phil. 2.
sum exinaniuit formam serui accipiens: quo eā sine dubio in formā dei melioribus exemplis & institutionibus repararet, atq; in eam plenitudinē vnde se exinaniuerat, reuocaret. Sicut. n. participatione filij dei quis in filiū adoptatur, & participatione sapientiæ in deo sapiens efficitur: ita participatio spiritus sancti, sanctus & spiritalis efficitur. Vnum. n. atque idem est spiritussancti participium sumere, quod est patris & filij, quippe cum vna incorporea sit natura trinitatis. Igitur vnigenitus filius dei, per quem omnia facta esse visibilia & inuisibilia, in superioribus sermo disputationis edocuit, secūdū scripturæ sententiā, & fecit omnia, & quæ fecit diligit. Nā cum inuisibilis dei ipse sit imago inuisibilis, participationē sui vniuersis rationabilibus creaturis inuisibiliter præbuit, ita vt tantum ex eo vnusquisque participij su- K
meret, quanto erga eum dilectionis inhæsisset affectu. Verum cūm pro liberi arbitrij facultate varietas vnumquemq; ac diuersitas habuisset electorem, vt alius ardentiore, alius tenuiore & exiliore erga suum authorem amore teneretur: Illa anima, de qua dixit Iesus, Quia nemo aufert à me animam Ioā. 10.
meam:

meam inseparabiliter atq; indissociabiliter inhærens, vtpote verbo & sapientiæ dei & veritati ac luci veræ,& tota totū recipiens, atq; in eius lucem splendoremq; ipsa cedēs, facta est cum ipso principaliter vnus spiritus. Sicut & Apostolus his qui eā imitari deberent, promittit, Quia p se iunxit deo, vnus spūs est. Hac ergo substantia animæ inter deum carnemq; mediante,non.n.possibile erat dei naturā corpori sine mediatore misceri, nascitur vt diximus, deus homo, illa substantia media existēte,cui vtiq; con tra naturā non erat corpus assumere. Sed neque rursum anima illa vtpote substantia rationalis, contra naturā habuit capere, in quē vt superius diximus,velut verbū & sapientiam & veritatem tota se cesserat: vnde & merito pro eo φ vel tota esset in filio dei, vel totū in se caperet filium dei,etiā ipsa,cū ea quam assumpserat carne, dei filius, & dei virtus Christus,& dei sapientia appellatur. Et rursum dei filius, per quē omnia creata sunt, Iesus Christus & filius hominis nominatur:nam & filius dei mortuus esse dicitur,pro ea.s. natura,quæ mortem vtique recipere poterat. Et filius hominis appellat, qui venturus in gloria dei patris cū sanctis angelis prædicatur. Et hac de causa secundum oēm scripturam,tā diuina natura humanis vocabulis appellatur, q̄ humana anima nuncupationis diuinæ insignibus decoratur. Magis.n. de hoc,q̄ de vllo alio dici potest,quod scriptū est: quia erunt ambo in carne vna: & iam non sunt duo, sed vna caro.Magis.n. verbum dei cū anima in carne vna esse,q̄ vir cum vxore putandus est. Sed & vnus spiritus esse cum deo, cui magis cōuenit,quàm huic animæ, quæ se ita deo per dilectionem iunxit, vt cum ipso deo vnus spiritus merito dicatur, Propheta dicente, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis? Dilectionis ergo merito vngitur oleo lætitiæ, id est, anima cum verbo dei Christus efficitur. Vngi náque oleo lætitiæ, nō aliud intelligatur quàm spiritusancto repleri. Quòd autem præ participibus dixit, indicat,quia nō gratia spiritus, sicut Prophetis data est, sed ipsius verbi dei in ea substantialis inerat plenitudo. sicut & Apostolus dixit, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Denique propter hoc,non solum dixit, Dilexisti iustitiam:sed addidit,& odisti iniquitatem. Odisse enim iniquitatem, illud est quod scriptura dicit de eo, Qui peccatum non fecit,nec inuētus est dolus in ore eius. Et quod ait. Tentatus est per omnia pro similitudine absq; peccato.Et iterum ipse dicit de se, Ecce venit princeps mūndi huius, & in me non habet quicquam. quæ omnia nullum in eo peccati sensum indicant extitisse. Quod vt Propheta euidentius designaret, quia nunquā in eum iniquitatis sensus intrasset,ait, Priusquam sciret puer vocare patrem aut matrem:auertit se ab iniquitate. Quòd si alicui difficile id videbitur,pro eo φ rationabilem animam esse in Christo supra ostendimus, (quam vtiq; naturam animarum boni maliq; capacem per oēs dispu tationes nostras frequenter ostēdimus)arbitror sanè Hieremiam Prophetā intelligentem q̄ sit in eo natura dei sapientiæ,quæ etiā hæc quam pro salute mundi susceperat,dixisse, Spiritus vultus nostri Christus dñs, cui diximus,φ in vmbra eius viuemus in gentibus. Pro eo enim φ sicut vmbra corporis nostri inseparabilis est a corpore, & indeclinabiliter motus ac gestus corporis suscipit & gerit, puto eum animæ Christi opus, ac motum qui inseparabiliter inhærebat, & pro nutu eius ac voluntate cuncta perpetrabat,ostendere volentem vmbrā Christi domini hanc vocasse,in qua vmbra nos viuere mus in gentibus. In huius nanq; assumptionis sacramēto gentes viuunt q̄ imitantes eā per fidem veniunt ad salutem.Sed & Dauid dicit, Memor esto opprobrij mei domine quod exprobrauerunt me in commutationē Christi tui: similiā mihi videtur ostendere. Et Paulus quid aliud sentit, cū dicit, Vita nostra abscondita est cum Christo in deo? Et quid enim in alio loco dicit, An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Et nunc Christum in deo dicit absconditum: Cuius rei intellectus est difficilis, nisi talis aliquis indicetur qualem per vmbram Christi à Propheta significatum esse supra diximus. Fortasse enim hoc sensum humanæ mentis excedit. Quinimo quod verius est, massam sicut in fornacibus sæpe fieri oculis deprehendimus: quia nec aliud in ea nisi ignis cernitur, Sed & siquis contingere atque contrectare attentauerit, non ferri, sed ignis vim sentiet. Hoc ergo modo etiam illa anima quæ quasi ferrum in igne, sic semper in

Marginal notes: 1.Co.6. — I. — Gen. 2. — Psal.44. — M — Col.3. — 1.Pet.2 — Heb.4. — Ioan.8 — Ioā.14. — Esa.8. — A — Thrē.4. — Psal.88. — Col.3. — 1.Co.13 — B

verbo, semper in sapiētia, semper in deo posita est: omne quod agit, quod sentit, quod intelligit deus est. Et ideo nec vertibilis, nec mutabilis dici potest, q̄ inconuertibilitatem ex uerbi dei vnitate indesinenter ignita possidebit. Ad omnes denique sanctos calor aliquis verbi dei putandus est peruenisse. In hac autem anima ignis ipse diuinitus substātialiter requieuisse credendus est, ex quo ad cæteros calor aliquis uenerit. Denique quod
Psal. 44. dixit, Quia vnxit te deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis: ostendit quod ista anima aliter oleo lætitiæ. i. verbo dei & sapientia ungitur, & aliter participes eius. i. sancti
Cant. 1. Prophetæ & Apostoli. Illi. n. in odore unguentorum eius cucurrisse dicuntur, ista vero anima vasculum vnguenti ipsius fuit, ex cuius fragrātia participes digni quique Prophetæ & Apostoli fiebant. Sicut ergo alius est unguenti odor, & alia est unguenti sub-
C stantia, ita aliud est Christus, & aliud participes sui. Et sicut vas ipsum quod substantiā continet unguenti, nullum genus potest aliud recipere liquoris: ita anima Christi velut uas in quo inerat substantia unguenti, impossibile fuit, ut contrarium reciperet odorem. Participes uero eius q̄ proximi fuerint uasculo, tam odoris erunt participes & capaces. Et qui ex ordine eius participant, si se paulò longius à fragrantia eius amouerint, impossibile est ut non incidant in odorem contrarium. Hoc modo huius rei explanabitur difficultas, naturam quidem animæ illius hanc fuisse, quæ est omnium animarū, non potest dubitari: alioquin nec dici anima potuit, si uere non fuit anima: uerum quoniam boni maliq; eligendi facultas omnibus præsto est, hæc anima quæ Christi ē, ita elegit diligere iustitiam, vt pro immensitate dilectionis ei incōuertibiliter atque inseparabiliter inhæreret: ita ut propositi firmitas & affectus immēsitas, & dilectionis inextinguibilis calor omnem sensum conuersionis abscinderet: ut quod in arbitrio erat positum, longi usus affectu iam uersum sit in naturam. Ita & fuisse quidem in Christo humana & rationabilis anima credenda est,
D & nullum sensum uel possibilitatem eā putandum est habuisse peccati. Ad pleniorem tamen rei explanationem nō uidetur absurdum, si etiam similitudine aliqua utamur. Licet in re tam ardua tamq; difficili, ne exēplis quidem uti commodis copia est, tamen ut absque aliquo præiudicio dicamus: Ferri metallum capax est, & frigoris & caloris. Si ergo massa aliqua ferri semper in igne sit posita, omnibus suis poris, omnibusq; uenis ignem recipiens, & tota ignis effecta, si neque ab ea ignis cesset aliquando, neq; ipsa ab igne separetur, nunquam dicemus hanc quæ natura quidem ferri massa est, in igne positam, & indesinenter ardentem posse aliquando frigus recipere. Sed & quamplurima alia in scripturis diuinis de umbræ significantia uidemus inserta; ut illud in Euangelio secundum Lucam, cum dicit Gabriel Luc. 1.
ad Mariam, Spiritus domini ueniet super te, Hebr. 8.
& uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et Apostolus de lege dicit, quia similitudini & umbræ deseruiunt cœlestium, hi qui carnalem habent circumcisionem. Et alibi dicitur, Nonne uita nostra umbra est super terrā? Si ergo & lex quæ super terram est, umbra est: & uita omnis nostra quæ est super terram umbra est: & in umbra Christi uiue- 1. Co. 13
mus inter gentes: uidendum est, ne omniū E
harum ueritas umbrarum in illa reuelatione noscatur, cum iam non per speculum, & in ænigmate, sed facie ad faciem, sancti quique, & gloriam dei, & rerum causas ac ueritatem speculari merebuntur: cuius ueritatis accepto iam pignore per spiritum sanctū, dicebat Apostolus, Et si cognouimus Christum secundum carnem aliquando, sed nūc iam non nouimus: Hæc interim nobis ad præsens de rebus tam difficilibus disputantibus, id est de deitate & incarnatione Christi, occurrere potuerunt. Si quis sanè melius aliquid potuerit inuenire, & euidētioribus de scripturis sanctis assertionib. q̄ dicit comprobare, illa potius q̄ hæc recipiantur.

FINIS.

DE TRINITATE ET VNItate Dei, Liber unus.

F

PErsonam geniti filij princi- Ingenitus, genitus, & procedens. c. 1
pium Genescos euidenter ostendit; ait enim, In principio fecit deus cœlum & terrā. Quem alium princi-
pium intelligendum puta- Gen. 1.
mus, nisi filium? Ipse enim de se interrogantibus Iudæis quis esset, respondit. Prin-
cipium qui & loquor uobis. Ergo prin- Ioan. 8.
cipium filius. Per filium fecit deus cœlum & terram, sicut Ioannes Euāgelista narrat,
Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso Ioan. 1.
factum

factum est nihil. Filius dei natura est filius, non adoptione, sicut scriptum est, Ante Luciferum genui te. Deus pater vterum non habet sicut nos, aut corporeus esse credendus est: sed per vterum substantiam intelligi voluit, de qua natus est filius. Quod est pater, hoc genuit: deus deum, lux lucem: sicut homo hominem gignit, & canis canem.
G nem. Nunquam visum est vt homo gigneret canem. Ac per hoc pater non de nihilo, neque de aliqua alia substantia, sed de seipso genuit filium. Spiritumsanctum neq; ingenitum neq; genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur: si autem genitũ, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est, nec genitus, sed ab vtroq; procedens, id est à patre & à filio. Et vt hoc testimonijs approbemus, ipsum dominum nostrum Iesum Christum ad discipulos audi dicentem, Cum venerit,
Ioã. 15. inquit, paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursum ipse dñs Iesus Christus post resurrectionem suã, vt ostenderet à se procedere spiritumsanctum, sicut & à patre, insufflans
Ioã. 20. in discipulos suos, ait, Accipite spiritumsanctum. Vnus est ergo spiritus patris & filij, vnus amborum spiritus. Igitur ꝙ patris sit spiritus, ipse dominus & Saluator noster di-
Mat. 10. scipulis suis ait, Non .n. vos estis qui loquimini, sed spũs patris vestri, qui loquitur in vobis: Et ꝙ idem & filij sit spiritus, Paulus
H Apostolus testis est, Si quis autem, inquit,
Rom. 8. spiritũ Christi non habet, hic non est eius.
Spiritus deus & Chrs vnus. Proculdubio in nomine dei pater: in nomine principij, filius intelligẽdus est. Profecto cũ dixisset, In principio fecit deus coelum & terrã: & subsecutus adiunxit, Et spi-
Cap. 2. ritus dei ferebatur super aquas: qui est tertia
Gen. 1. in trinitate persona. Igitur si non esset trina persona, nunquam dñs noster Iesus Chri-
Mat. 28. stus diceret dicipulis suis, Ite baptizate oẽs gẽtes in nomine patris & filij & spiritussancti. Nec baptizato domino à Ioanne in Iordane, fieret vox de coelo dicens, Hic est fi-
Matt. 3. lius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui: nec spũssanctus in specie columbæ descendisse super eum, & mansisse diceretur. Ideo tres personas secũdum scripturas sanctas intelligimus .i. alium esse patrem, alium filium, qui genitus est à patre, alium spiritũsanctũ: non aliud, quia substantia vnũ sunt. Personas distinguimus, non deitatẽ separamus. Quod autẽ pater & filius & spiritussanctus de vna substantia sit, beatus Paulus Apostolus de filio ad Romanos scribens demonstrat. Quorũ patres, inquit, ex quibus Rom. 9.
Christus secundum carnẽ, qui est super omnia deus bñdictus in secula. Et iterũ in Euã I
gelio secundum Ioannem, Vt cognoscant te Ioã. 17.
solum verũ vnum deum, & quem misisti Iesum Christum .i. te; & quem misisti Iesum Christũ verum vnũ deum. Et rursus scriptura dicit, Vt simus in vero filio eius Iesu Ioan. 5.
Christo, ipse est verus deus & vita æterna. Et vt æqualitatem suam ostenderet, ait ipse dñs, Ego & pater vnum sumus .s. natura nõ Ioã. 10.
persona. Et iterum inquit, Propterea quærebant Iudæi interficere Iesum, quia non Ioan. 5.
solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Et rursus beatus Paulus inquit, Qui cũ in for- Phil. 2.
ma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo. Non poterat esse rapina, vbi æqualis erat natura: non erat vsurpata, sed nata: non rapuit, quia vere habuit. Spiritum vero sanctum deum, acta Apostolorum apertissimè docent. Anania, inquit Pe Acto. 5.
trus, cur tentauit Satanas cor tuũ, mentiri te spirituisancto? Et infra, Non hominibus, mentitus es, sed deo. Et in Euangelio, inqt, secundum Ioannem, Dñs spiritus est. Pau- Ioan. 4.
lus ad Corinthios scribens, ait, Nescitis q 1. Co. 6.
corpora vestra templum sunt spũsancti, qui in vobis est, quem habetis à deo, & nõ estis vestri? Idem Paulus. Empti enim estis pre- Ibidem.
tio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro. Pater, inquam, deus, filius deus, spiritussanctus deus: non tres dij, sed K
vnus est deus, vt Moyses dicit, Audi Israel, Deut. 6.
dñs deus tuus, vnus est deus: ac per hoc sicut dicimus, non tres deos, nõ tres essentias: ita nec tres sapientias, nec tres spiritus. Nã interrogati de singulis personis, si sit pater sapientia, vel filius, vel spiritussanctus. Respondemus, pater est sapientia, filius est sapientia, spiritussanctus est sapientia: nõ tres sapientiæ, nec tres spiritus, sed vna sapientia, & vnus spiritus, sicut vna substantia, & vna essentia: quia hoc illi patri est esse, qđ filio sapientiæ & spirituisancto est esse. Et cum æquales sint pater & filius & spiritussanctus, filius tamen dicit, Pater maior me Ioã. 14.
est. Et, Non veni voluntatem meam facere, Ioan. 6.
sed voluntatem eius qui me misit. Et, Pater Mat. 26.
si possibile est, transeat à me calix iste. Et,

Mea

Ioan. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Ista omnia, & alia q̃ dicit filius secundum formã serui quã assumpsit intelligenda & dicta sunt. Igitur cũ primus homo cõditus esset à deo, & libero arbitrio muneraretur, præceptumq; ei positum esset, vt si cu-
L stodisset q̃ ei deus p̃ceperat, morte nõ corporis, nec animæ moreretur, sed ille inobediens mandato dei, atq; elatus superbia, suasioni serpentis obediẽs, mandata contẽpsit: Et hęc causa extitit vt mortis periculum incurreret; & ab illo vno homine omnis humana natura vitiata, atq; peccato obnoxia,
Rom. 5. mortalis existeret. Vñ Apostolus Paulus inquit, Per vnum hominẽ peccatũ introiuit in mundum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines mors pertransiuit, in quo oẽs homines peccauerũt. Quia sicut p vnũ hominem omnes homines in condẽnationem ceciderunt, ita & per vnius iustitiam oẽs homines in iustitiam vitæ surrexerũt.
1. Co. 15 Et iterum, Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Cœlestẽ itaq; dico, quia non ex humano conceptus semine, sed de Maria virgine, pro nostra salute, assumptus à filio dei, sicut Ioannes te-
Ioan. 1. statur, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum caro factũ est, non in carnem mutatum, vt desisteret esse quod erat, sed cœpit esse, quod non erat: sumpsit .n. carnem, nõ conuertit in carnem. Carnẽ istam à parte totum hominẽ intelligimus .i. carnem & animã rationalem: vt primus homo & carne & anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit, vt per mediatorẽ dei & hominum, hominẽ Christum Iesum & carne
M & anima viuificaretur. Ergo, vt supra diximus, secundum assumptionis formam carnis, dictum est, Pater maior me est. Nõ est credendum posse filium dei, & filium hominis duos filios esse: quia non sunt duo filij, sed vnus. Nã ille qui erat filius dei, factus est filius hominis in vnitate p̃sonæ: vt anima & caro vnus est homo, ita verbũ & hõ vnus est Christus. Duas substantias accipimus in vno filio dei, vnã deitatis, aliam humanitatis, non duas personas. Et si dixerimus duas personas, introducemus etiam duos filios dei: & iam tunc nõ erit trinitas, sed quaternitas: quod absit. Profecto .n. per id quod est deus, & æqualis patri, & vbique præsens est: & in cœlo est totus, & in terra totus, & in nullo continetur loco. Per id qđ homo, & passus & mortuus, & resurrexit & ascendit in cœlũ, sedetq; ad dexterã patris, & sic veniet ad iudicandũ viuos & mortuos, quẽadmodum est ire visus in cœlum, in eadem forma carnis atq; substãtia, cui profecto immortalitatẽ dedit, naturam non abstulit: licet vna substantia sit, neq; p̃sona patris, neq; spũssancti, sed sola filij suscepit carnẽ. Et vt hoc intelligamus, cõparationibus vtar. Certe vt ex creatura intelligãs creatorem, sic in anima est ratio: & cum A sint vnum, aliud anima egit, aliud rõ: anima viuimus, ratione sapimus: ita pater & filius & spũssanctus cum sint vna substantia, tota trinitas operata est hominem, quẽ non tota trinitas assumpsit, sed sola filij persona. Nec voluntate, nec necessitate genuit pater filiũ. Non necessitate, quia necessitas in deo non est: nõ voluntate, quia voluntas præire sapientiam non potest, quæ est filius. Igitur prius est rationabiliter sapere, q̃ rationabiliter velle. Vnde nec voluntate nec necessitate, sed naturaliter sola sapientia pater genuit filium. Ioan. 5. Sicut pater vitam habet in semetipso, sic dedit filio habere vitam in semetipso. Scimus filium dei à semetipso non esse, sed à patre genitum esse: patrem vero à nullo genitum esse, à nullo vitam accepisse. Dedit pater filio vitam, gignendo uitam quam pater habuit in se: non quòd prius fuerit filius sine uita, & postea acceperit uitam: sicut nos qui per peccatum amisimus uitã, & per gratiam Saluatoris recepimus uitam. Ideo de eo dicitur, Filius à patre accepit uitam, quia non a seipso est genitus, non existendo dedit, sed gignendo. Quoniã & ratione & testimonijs persuasimus de subiectione filij, quia non secundum substãtiam minor, sed secundum formã serui quã assumpsit. Sed ut missus esse dicatur, aliquid dicere uolumus. Scimus sicut filius, non secundum substantiam dicitur missus, seu minor: ita nec spiritussanctus propter columbam vel ignem missus dicitur .s. quia non ea substantia, qua æqualis est patri, apparuit, sed ut dictum est per subiectam creaturam. Non enim sicut filius hominem assumpsit, ut in æternum permaneat, sic spiritussanctus columbam uel ignem: sed illæ factæ uisiones de creatura inferiore ad manifestandum spiritum, esse postea destiterunt. Nunquam enim illa incomprehensibilis immutabilisq; diuinitas, q̃ est trinitas deus, ab oculis carnalibus uideri potest, nisi vt dictum est per subiectam creaturam. Inter genitum

Natiuitas & p̃cessio quid differant. Cap. 3.
B

genitum filium & processionem spiritussancti hoc distat, quod filius dei sic est de patre, quomodo natus, non quomodo datus: spus uero sanctus sic est de patre & filio nō quō natus, sed quomodo datus. Filius natus solius est patris, nō spiritussancti. Amborū est spus.i.patris & filij: quia si spus filius diceretur, amborū filius diceretur. Nullus autē filius est duorum nisi patris & matris: quod absit vt inter deum patrem & filium quis
C suspicetur, quia nec filius hominis simul & ex patre & matre procedit: sed cum procedit ex patre, non tunc procedit ex matre: & cū procedit ex matre in hanc lucem, non tunc procedit & ex patre. Spiritus vero sanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam, sed simul de vtroq; procedit. De eo quod à Ioanne dicitur, quod spiritussanctus non loquitur à
Ioan.16. semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur: nō loquitur à semetipso, quia non est à seipso: pater enim à nullo est natus, filius à patre est genitus, spiritussanctus à patre & filio procedens: ideo non loquitur à seipso, sed quæcunque audiet, loquetur. Audire illi esse est, à se non est, sed à patre: ideo quæcunque audiet, loquetur. Quid sit quod spiritussanctus pro nobis interpellare dicitur, quod dicit Paulus ad Romanos scribens, Nam quod
Rom.8. oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundum deū postulat pro sanctis. Modus iste locutionis, qui frequenter in scripturis sanctis inuenitur, est: sicut deus dicit ad Abraham, Nunc
D cognoui quòd timeas deū, hoc est cognoscere
Gen.22 te feci: sicut dicit Apostolus, Nunc cogno-
Gala.4. scentes deum, immo cogniti à Deo. Nempe omnia in præscientia dei sunt anteq̃ fiant, præsentia sunt futura, quasi iam facta sunt: quomodo dicit cogniti à deo, nisi faciente deo vt cognoscamus deum: sic & hic scribitur spiritussanctus gemere pro nobis.i.gementes nos facere, infundendo nobis charitatem in deum & proximum, sicut legitur, Lætus dies, quia lætos homines faciat. Pater solus nusquam legitur missus, sed missionem filij
Ibidem. ita scribit Apostolus, Cum autem venerit plenitudo temporis, misit deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Quòd filius dei natus de Maria virgine, venit in mun-
Ioan. 1. dum, testatur Euangelista dicens, In mundo erat, & mundus per ipsum factum est. Et ipse ait, Ego à patre exiui, & ueni in hunc Ioan.16
mundum. Item Euangelista dicit, Et mun- Ioan. 1.
dus eum non cognouit. Deinde subiungit, In sua propria uenit: illuc vtiq; missus est, quò uenit: sed in hunc mundum est missus, vbi erat, Quæ missio tamen esse opus sanctæ trinitatis, nulli sit catholico dubitandū. Solœcismus.
Nusquam scriptum est, quod deus pater maior sit spiritusancto, uel spiritussanctus minor
deo patre, quia non est ita. Quia persona diuinitatis suæ assumpta est à filio dei ex virgine Maria in personam suæ humanitatis, unitatem habitumq; coniunxit æternum. E
Quanuis spiritussanctus apparuisset in specie columbæ vel ignis, non possumus tamē dicere spiritumsanctum deum & columbā, aut deum & ignem, sicut dicimus filium deum & hominem. Propter has igitur corporales formas, in quibus apparuit spiritussanctus, missus dicitur, non propter has minor patre dici potest: sicut filius propter formam serui, quæ inhæsit illi ad unitatem personæ perpetualiter. Illi uero species corporaliter, vt est columba, uel ignis, ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, & esse postea destiterunt. Nonne apparere debuerunt creaturæ sicut oportuit, seruientes creatori ad nutum eius, qui incommutabiliter in seipso permanet, ad eū significandum & demonstrandum, sicut significari & demonstrari mortalibus oportebat mutatæ atq; conuersæ? A quibusdam dubitari solet, an spiritumsanctum ha- Triplex uis spūs
buerunt Apostoli illo tempore, quo fuerūt Cap. 4.
cum Christo domino, secundum quod Euan- Ioan. 7.
gelista dicit, Spiritus nondum erat datus, Ioan.14.
quia Iesus nondum erat glorificatus. Et in F
alio loco ait, Si diligitis me, præcepta mea seruate: & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis: quem mundus non potest accipere; quia non uidet eum, neque cognoscit eum. Vos autem uidetis eum, & cognoscitis eum: quia apud uos manet, & uobiscū est. Et ēt post resurrectionē suā le- Ioan.20
gitur insufflasse & dixisse discipulis, Accipite spmsanctū. In Pētecoste uero legit̃ spūs- Acto.2.
sanctus in Apostolos descēdisse. Ad hæc dicēdū, qā unus spūs ē, sed dona habet multa. Nō ē dubiū, quin spūssāctus erat cū eis: qa vbi Cristus ē, spūssanctus est. Et qa uerū spmsanctum à patre promiserat Christus, nō desunt in hoc indifferens eius diuinitas.

Trium

Trium officiorum formæ doni spiritussancti in Apostolis sunt ostensæ: quarum prima hæc est, quæ ad ius ecclesiasticum pertinet, in regenerandis: ecclesiastica potestas intelligitur esse in officijs Episcoporum & sacerdotum, qui omnia in traditione dominica per spiritumsanctum agere debent,
Ioā. 20. Vnde illis dicit Iesus, Quorū tenueritis peccata, tenebuntur: & quorum remiseritis, remittuntur eis. Secunda est, quæ in Pentecoste data est, quæ generalis est: non solum.n. in Apostolos, verumetiam in omnes credentes decidit spiritussanctus. Tertia est, quæ solum Apostolis vel ordinatis in initio concessa est, in signis ac virtutibus faciendis, vsque dum fidei semina iacerentur ad incrementum. Semina.n. fidei sunt virtutes per Apostolos factæ: ipsi.n. Apostoli antistites positi sunt huiusmodi veritatis, qui per signa & prodigia rationabilem esse fidem nostrā testātur. Igitur spiritussanctus datur omnibus generaliter credentibus, sed si manet in eis: in signis vero & prodigijs filij dei esse probantur. Etiam spūsanctus non manet quandoq; in homine, sed vocatus aduenit, vt suggerat necessaria, & recedat. Similiter & in traditione vel ordinatione, de foris gratiam & tuitionem præstat deuotis fidei; vt commendatiores habeantur per inspirationem

Filius patri coæternus. Pater, filius, & spūsanctus vnus est verus deus, secundū illud quod scriptū est, Audi Israel, dñs deus tuus deus vnus est.
Deut. 6. Cap. 5. Et in Euangelio scriptum est, Vt cognoscāt te solum verū deum, & quem misisti Iesum
Ioā. 17. Christum. Et de Christo dicitur à Ioanne
1. Ioā. 5. Apostolo, Ipse est verus deus, & vita æterna. Ante omnia tempora filius erat, vt intel
Ioan. 1. ligendum in hoc est, In principio erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt, quia & tempus sine aliquibus creaturæ motibus nō potest esse. Et ideo per filium facta confitemur & tempora, per quæ facta sunt omnia: ideo proculdubio æqualis genitus, & coæternus est patri filius. Dicitur filius dei ex voluntate & præcepto patris, cœlestia, terrestria, visibilia & inuisibilia, corpora & spūs ex nullis extantibus.i. ex nihil vt essent, sua virtute fecisse, cum ipse ex nullis extātibus, hoc est ex nihilo non factus sit, sed ex deo patre deus; quæ res indicat, vnam & eādem patris, filijque naturam. Filius per seipsum non potuit, tanquam non esset antequā fieret, vt esset ipse per quem fieret idem ipse. Porrò si per aliquē alium à patre factus est filius: quis est ipse alius, cum omnia per ipsum facta sunt, hoc est per verbum eius? Antequam faceret vniuersa omniū futurorum deus & dñs, rex & creator erat constitutus, & omniū futurorum in natura habens præscientiam, & in faciendo in omnibus expectans patris iussionem. Ipse voluntate patris descendit de cœlo, & venit in mundum, sicut ipse ait, Non enim à meipso veni, sed
Ioan. 8. ille me misit. Vna quippe ipsa trinitas est, quoniā ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Dicimus iubente patre filium creasse omnia, non esse nisi verbum, per quod facta sunt omnia. Quod aūt pater miserit filium, qui cum ipso venit, ipse testatur qui
Ibidem. ait, Non sum solus, quoniam pater mecum est. Nunquā ideo diuersa natura est, quia pater mittit, & mittitur filius: pōt homo pater mittere hominē filium, nō vnius eiusdemq; substātiæ, cum homo missus ab homine mittente separetur, quod non potest deus. Sed ignis mittit splendorem suum, nec pōt splēdor separari ab igne mittente. Cum.n. splendorem mittit ignis, longius peruenit inde splendor, quò ignis non peruenit. Vñ splendor ab igne qui est in lucerna missus, vtiq; vere posit dici in pariete, quò sine lucernæ igne peruenit ignis. Super hoc filius dicit,
Ibidem. Qui me misit, mecum est: quod vere potuit filius dicere, Pater mecum est. Cum igitur hæc à patre missio filij prorsus ineffabilis sit, nec capi vllius cogitatione posit, hoc ēt hic potest intelligi, vt à patre missus esse dicat, quòd filius hominibus apparuit in carne, non pater: quò.n. mittitur filius vbi non est? vbi autem non est sapientia dei, quod est Christus? De qua legitur, Attingit à fine
Sapiē. 8. vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter. Cum ergo etiam vbiq; sit filius, quò mittendus fuerat vbi non erat, nisi apparendo sicut in carne apparebat? Quanquam & spiritumsanctū missum legamus, q certe in vnitatem personæ suæ naturam non assumpsit humanam: nec à filio solo missus est, sicut scriptum est, Cum ergo iero, mittam il-
Ioā. 16. lū ad vos.s. à patre, sicut scriptum est, Quē
Ioā. 14. mittet pater in nomine meo: vbi ostendit, q nec pater sine filio, nec filius sine patre misit spūsanctum, sed cum pariter miserunt: inseparabilia quippe sunt opera trinitatis. Solus pater non legitur missus, quoniam solus non habet authoritatem, à quo genitus sit, vel à quo procedat. Et ideo non propter naturæ diuersitatem, quæ in trinitate nulla est:

est: nec propter authoritatẽ alius super eũ, solus pater non dicitur missus: non enim splendor aut feruor ignem, sed ignis mittit siue splendorẽ siue feruorem, sic pater mittit filium, & spiritussanctus ab vtroq; procedit. Dñs Iesus Christus honorans factũram suam, dum dignatur se humanam carnem suscipere, & ostendere, quia nõ est homo vilis, sed preciosus, sicut scriptum est, Magnus homo, & preciosus vir: ideo solum hominem patri suo hæredem, sibi enim cohæredem facere dignatus est, vt quod minus acceperat in natura, plus haberet in honore. Vnde de susceptione carnis in epistola quæ ad Hebræos scribitur, Minorasti eũ paulominus ab angelis. Et in alio loco ipse dicit, Pater maior me est: Non ad diuersitatem naturæ patris & filij illud valet dici, sed ad illud potius, quòd in forma serui propter infirmitatem, in qua & pati & mori potuit, minor etiam angelis factus est. Cũ venit plenitudo temporis, misit deus filium suum natum de muliere, ipse qui voluntate patris carnem suscepit, ipse & voluntate & præcepto ipsius in corpore conuersatus est, sicut & ipse ait, Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Ipse & voluntate patris triginta annorum baptizatus, voce & testimonijs patris manifestatus, voluntate & præcepto patris Euangelium regni cœlorum prædicabat, sicut ipse ait, Et alijs ciuitatibus oportet me Euangelium prædicare: in hoc enim missus sum, & ipse mandatum dedit mihi. Ipse etiam voluntate & præcepto patris ad passionem & mortem properauit: sicut ipse ait, Pater, transeat a me calix iste: non tamen quod ego volo, sed quod tu vis: Et Apostolo asserente & dicente, Christus obediens, inquit, factus patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. His testimonijs sanctarum scripturarum ad illud referatur, quod dicitur, Per vnum hominẽ peccatum venit in hunc mundum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertransijt, in quo oẽs peccauerunt: faciẽdo voluntatem suam, non eius à quo factum est vniuersum genus humanum, quod propagine vitiata culpæ & pœnæ fecit obnoxium. Vnde à contrario, per quem liberandi fueramus, non fecit voluntatem suam, sed eius à quo missus est. Homo qui contra voluntatem dei fecit: hanc habuit Adam, vt in illo moreremur. hanc nõ habuit Christus, vt in illo viueremus. De natura quippe humana hoc rectè dici potest, in qua extitit per obedientiã voluntas propria, quæ dei voluntati esset aduersa. Cæterũ quod attinet ad diuinitatẽ filij dei, vna eademq; voluntas est patris & filij: nec põt vllo modo esse diuersa, vbi est natura trinitatis immutabilis ad vniuersa. Et ideo non potuit fieri, vt mediator dei & hominum, homo Christus Iesus facere propriam, quæ deo aduersa est voluntatem: nõ erat tantũ homo, sed deus & homo in natura sua, per quã mirabilem singularemq; gratiã, vt humana in illo sine peccato vllo esse posset natura. Propter hoc ergo ait, Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meã, sed voluntatem eius qui me misit: vt ea causa esset tantæ obediẽtiæ, quę omnino sine vllo peccato esset hominis, quem gerebat, quia de cœlo descenderat: hoc est non tantum homo, verumetiam deus erat: vnã quippe ostendit esse personã in vtraq; natura, hoc est dei & hominis. Qm itaq; gemina quædam substantia, scilicet vna persona est, propterea quòd dictum est, Descendi de cœlo: refertur ad dei excellentiam: quod vero adiunctum est, non vt faciam voluntatẽ meam: propter Adam qui fecit suã, refertur ad hominis inobedientiam. In Christo autem, idest deo & homine, obediẽtia in illo quæ est contraria inobedientiæ primi hominis secundum id quod homo est commendatur. Vnde ait Apostolus, Sicut enim per inobedientiã vnius hominis peccatores constituti sumus multi, ita per iustitiam vnius hominis multi sunt iustificati. Nec enim quia dixit, vnius hominis: separauit deum ab homine, quẽ in hominem assumpsit: ac per hoc propter istã vnitatẽ personæ in vtraq; natura intelligendam, & filius hominis dicitur descendisse de cœlo, & filius dei dicitũ crucifixus & sepultus. Quãuis hæc non in diuinitate ipsa qua est vnigenitus patri coæternus, sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpessus: nã filium hominis descendisse de cœlo, ipsum dixisse sic legimus, Nemo ascendit in cœlum: nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Vnigenitum vero filium dei crucifixum & sepultum, oẽs etiã & in symbolo confitemur, vnde est illud Apostoli, Si enim cognouissent, nunquam dñm gloriæ crucifixissent. Hanc vnitatem personæ Christi Iesu dñi nostri, sic ex natura vtraq; cõstantẽ, diuina scilicet & humana, vt quælibet earũ vocabulum

Marginal notes (left column): Christ' factũram suam nõ ęq; pre. — Cap. 6. — L. — Heb. 2. — Psal. 8. — Ioã. 14. — Gal. 4. — Ioan. 6. — Luc. 3. — Luc. 4. — M — Mat. 26. — Phil. 2. — Rom. 5.

Marginal notes (right column): 1.Ti. 2. — A — Ioan. 6. — Rom. 5. — B — Ioan. 3. — 1.Co. 2.

vocabulum et alteri impertiat, & diuina hu
manæ, & humana diuinæ: beatus ostendit
Apostolus, vbi nos ad humilitatem p Chri
sti misericordiam exhortatur exéplũ. Hoc
sentite, inquit, in vobis quod & in Christo
Phil. 2. Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinã
arbitratus est se esse æqualẽ deo, sed semetip
sum exinaniuit formam serui accipiens, in
similitudine hominum factus & habitu in-
C uentus vt homo, humiliauit semetipsum, fa-
ctus obediens vsque ad mortem, mortem au
tem crucis. Cum ergo Christi nomẽ ex eo
Psal. 44. illi sit quod scriptum est in prophetia, Vn-
xit te deus, deus tuus oleo exultationis, præ
participibus tuis: vnde ad id quod homo fa-
ctus pertinet. i. quod formã serui accipiẽs,
habitu est inuentus vt homo, qui vtique ha
bitus cœpit ex tempore: de ipso tñ eodẽq;
Christo dictũ est, Cum in forma dei esset:
cum profecto in forma dei antequam ab il-
lo forma serui esset accepta, nondũ erat filius
hominis, sed filius dei, cui patris æqualitas
rapina nõ erat, sed natura. Non. n. erat vsur-
pando electus, sed ad hoc erat natus. Et ideo
Phil. 2. veritas dicitur. Nondũ ergo erat Christus,
quod esse cœpit, cũ semetipsum exinaniuit,
non formam dei amittens, sed formã serui
accipiens. Verum si quæramus, Quis ille q
cum in forma dei esset, non rapinam arbitra
tus est esse æqualis deo: Respondetur nobis
voce Apostolica, Christus Iesus. Ergo & il
la diuinitas, huius humanitatis nomen acce
pit. Item si quæramus, Quisnam sit factus
obediens vsq; ad mortem, mortem aũt cru-
cis: Rectissime respondetur, Ille qui cum in
forma dei esset, non rapinam arbitratus est
esse æqualis deo. Ergo & ista humanitas, il-
D lius diuinitatis nomen accepit. Et apparet
tñ idem ipse Christus geminæ gigas substã
tiæ. Dñs Iesus Christus pendens in cruce,
voluntate & præcepto patris carnem huma
nam, quã de sancta virgine Maria suscepit,
in manus hominum dereliquit, & diuinita-
tem suam in manus patris commendauit di-
Luc. 23. cens, Pater, in manus tuas commendo spiri-
tum meum: quia Maria moriturum corpus
peperit, deus autem immortalis, immortalẽ
filium genuit. Ergo mors Christi, non dimi
nutio est diuinitatis, sed depositio corporis.
Sicut. n. generatio eius ex virgine, non fuit
corruptio deitatis ipsius, sed susceptio corpo
ris: Ita & in morte ipsius, non fuit passio &
defectio deitatis ipsius, sed separatio carnis
eius. Sicut. n. qui vestimenta conscindit, in-

duto facit iniuriam: Ita qui carnẽ eius cru-
cifixerunt, diuinitati ipsius cõtumeliam in-
tulerunt. Ad vnitatem etiam personæ Hypo-
Christi, vt anima humana pertineat, sicut stasis
in Christo carnem & diuinitatem tantum- Christi,
modo confitemur, quandoquidem cum pen q̃ cõple-
deret in ligno, ut ait, Pater, in manus tuas cõ ctatur.
mendo spiritum meum: humanum spiritũ cap. 7.
intelligimus filium commẽdasse patri quod E
est anima. Audiamus ergo Christũ adhuc Mat. 26.
plura exempla de anima sua cõmemorasse, Ioã. 10.
Tristis est anima mea usque ad mortem: Po Ioã. 15.
testatem habeo ponendi animam meam, & Psal. 15.
iterum sumendi eam: Maiorem charitatem
nemo habet, q̃ ut animam suam pro amicis
suis ponat. Et de hac etiam dicitur in Psal-
mo, Quoniam non derelinques animam
meam in inferno, nec dabis sanctum tuum
uidere corruptionem. His atque huiusmo-
di sanctarum scripturarum testimonijs fate
mur Christum, carnem, animam quoq; hu-
manam uerbo unigenito coaptasse, ꝙ esset
una persona, ut Christus est, uerbum & ho
mo: sed & ipse homo, anima & caro. Et ideo
sic intelligendum, geminæ substantiæ, diui-
næ. s. & humanæ: ac per hoc Christus, uer-
bum, anima & caro, ut ipse ex anima huma-
na constet & carne: tantum dictum est, Ver
bum caro factum est: quasi diceretur. Ver- Ioan. 1.
bum homo factum est: de quo homine aper
tissime dictum est, Vnus mediator dei & ho 1. Ti. 2.
minum, homo Christus Iesus. Item dñs no
ster Iesus Christus uoluntate & ꝑcepto pa-
tris totã dispensationem adimpleuit, corpus
suũ à morte suscitauit: & cũ ipso corpore, ut
pastor cũ oue, & sacerdos cum oblatione, &
rex cũ purpura, & deus cũ tẽploã pr̃e assum
ptus est in gloriã. Quærendũ est nobis, qua
lẽ ouẽ pastor reportauerit pr̃i. Si. n. caro si-
ne anima est, quã reportauit, q d ẽ ouis ista, F
nisi terra sine sensu, q̃ nec gr̃as agere potest:
q a sine anima caro nihil est quod facere po
test? Deus q uoluntate patris descendit &
ascendit, uoluntate & ꝑcepto patris sedet ad
dexterã eius. Audiens patrẽ sibi dicentem, Ps. 109.
Sede ad dexteram meã, donec ponã inimi-
cos tuos scabellũ pedũ tuorũ: iste uoluntate
& ꝑcepto pr̃is in cõsummatione seculi uẽtu-
rus est, Apostolo uociferante & dicente, Et
ipse dñs in iussu in uoce archangeli, & in tu 1. The. 4
ba dei descendet de cœlo. Filius dei uolunta
te & ꝑcepto patris iudicaturus est totũ mun
dũ in æquitate, & redditurus singulis secun
dũ fidẽ & opera sua, sicut ipse ait, Pater iu-
dicat

Ioan. 5. dicat neminem, sed omne iudicium filio dedit. Item, Sicuti, audio, iudico, & iudicium
meum verum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. Vnde & in iudicando patris præsentiam
Mat. 25 præponit, & suam diuinam dignitatem & potestatem postponit, dicens, Venite benedicti patris mei. Ergo iustus iudex est filius:
iudicatis vero est honor sine officiosa aduo-
G catio & consolatio vnigeniti dei iusti iudicis est dignitas. Quòd voluntati & præcepto patris obediens est filius, secundum ꝙ homo factus est, hoc patet: quia diuersam imparemq; naturam patris præcipientis, & filij obedientis deus habet in se. Quòd Christus non tantum sit deus, qua natura æqua-
Psal. 2. lis pater, sed etiam homo, qua natura maior est pater: nam inde est illud propheticum, Dominus dixit ad me filius meus es tu. Ibi est quippe filius inferior substantia, quàm pater maior sit: & serui forma, cui pater dñs sit. Hæc autem forma humanitatis eius, qua manente formam diuinitatis accepit, vt in iudicio homo apparebit. Ideo dictum est de patre, ꝙ non iudicabit quemquam, sed omne iudiciũ dedit filio: Formã nãq; in Christo hominis tantum, ab eo iudicandi vide-
Zac. 12. bunt impij, de quibus dictum est, Videbunt
Ioan. 19. in quem transfixerunt. dei vero formam in eodem ipso Christo, quæ æqualis est patri, utique non uidebunt. Deniq; vt Propheta
Esa. 26. testatur, Tollatur impius, ut non uideat claritatem dei: ad hoc enim pertinet, Beati mũ
Matt. 5. do corde, quoniam ipsi deum videbunt. Deniq; hoc apertissime testatur, ubi dicit, Potestatem dedit ei iudicium facere, quoniam
Ioan. 5. filius hominis est, Nõ ergo quoniam filius deus est: sed tamen coæterna illi cum patre, una eademq; potestas est. Secũdum ꝙ filius
H hominis est, illi est quod cœpit esse ex tempore. Quomodo aliquid faceret pater, nisi ꝑ unigenitum filium: nec sine spiritusancto, quia inseparabilia sunt opera trinitatis? Ac per hoc ꝙ potestatem filio dedit, quã filius est, per eundẽ ipsum ipse dedit, quã filius dei
Ioan. 1. est. Omnia.n.ꝑ ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Sed honorifice & cõpete-
Filius ter tribuit pater filio, quod ẽt ipse facit ut
quõ ni- deus, qa de patre est deus, ipse nãq; deus est
hil agit de deo. Audiuit ẽt filius de patre, Sede ad
nisi iuſ- dexterã meã. Et ideo sedet ad dexteram pa-
ſu patris tris tanquam paterna iussione, non ẽt sua id
Cap. 8. fecerit potestate. Quæ est autem patris dex
Psa. 109. tera, nisi paterna illa ineffabilisq; fœlicitas,

quo peruenit filius hominis, etiam carnis immortalitate percepta? Nam si secundum effectiuam virtutem sapienter & fideliter cogitemus, quid intelligimus de filio, nisi ipsum vnigenitum, per quem facta sunt omnia? De quo etiã Propheta dicit, Et brachiũ
domini cui reuelatum est? Quõ aũt audit filius patrem? Quõ dũr à patre multa verba vnico verbo? Quomodo transeunter loquitur ei, quẽ stabiliter loquitur? Quõ tẽporaliter ei dicit, in quo sibi coæterno iam erant omnia, quæ congruis quibusq; temporibus dicit? Quis hæc audeat quærere? Quis valeat inuenire? Et tamẽ, Dixit dñs dño meo, Sede à dextris meis. Et quia dictum est, ideo factum est. Hoc ergo iam erat in verbo, qđ verbum caro factum est. Et quia in verbo ante carnem iam erat sine tempore: ideo in carne completum est suo tempore. In qua carne ascendit in cœlum, qui de cœlo non recessit, & tamen inde descendit. Et in qua carne sedet ad dexteram patris, brachium patris. Et in qua descensurus est ad iudiciũ in iussu in voce archangeli, & in tuba dei, vbi filius minor patre videtur potestate, qa iussu dictus est descensurus. Sed quærendũ quomodo temporalibus verbis iubeat pater æterno suo verbo, vt descendat de cœlo. Si quidem vt est ipsa dei iussio quæ fiet in tpe suo, ita iam erat ante omnia tempora in ipso dei verbo. Per hoc ꝙ verbum dei filius patris est, per ipsum patrem iubetur, vt descendat de cœlo. Quicquid ergo illud erat quod fieri oportebat ad filium, non facit pater, nisi per eundem filium: ad ipsum scilicet, qa filius hominis est, & factus est inter omnia. Per ipsum autem, quia filius dei est: & per illum fiunt à patre omnia. Quòd dictũ est, in iussu, in voce archangeli, quid in his restat, nisi vt vnigenitus filius angelis etiam minor dicatur humanitate, quorũ iussis obedire perhibetur? Vnde in Psalmo, Minorasti eum paulominus ab angelis. Nõ sic hic, vt iubente archangelo, minor sit ille cui iubetur. Vel potest sic intelligi & melius, vt ipsa vox archangeli iussu dei accipiatur: id est, vt angelus dei qui tuba dei esse intelligendus est, à domino deo iubeatur emittere vocem suam, quod inferiori creaturæ necessarium erit audire, cum filius dei descendet de cœlo. Ipse enim est tuba de qua dicitur alio loco, Canet enim tuba, & mortui resurgẽt icorrupti. Dixit ergo filius Sicut audio, iudico: & hoc siue ex humana, subiectione

[Margin, right column: Esa. 53. — I — Psa. 109 — Ioan. 1. — 1. Th. 4. — K — 1. Co. 15 — Ioan. 5.]

subiectione, qua & filius hominis est: siue secundum illum incommutabilem simplicemq; naturam, quæ sic est filij, vt ei tamen de patre sit: in qua notatur: non esse aliud audire, aliud videre, aliud esse: sed quod est esse, hoc audire, hoc videre. Vnde ab illo est ei audire &
Ibidem. videre, à quo illi est ipsum esse. Nam illud quod alibi ait, Non potest filius à se facere quicquam nisi quod viderit patrem facientem, multo est ad intelligendum difficilius quàm
L istud, Sicut audio, iudico. Quomodo poterit filius iudicare, si patrem non viderit iudicantem?
Ibidem. Sed pater non iudicat quenquam. Omne quippe iudicium dedit filio, ideo .n. dictum est, quod non facit aliquid filius à se, quia non est à se. Et quicquid facit, patrem audit iubentem, & videt facientem. Hoc est, quia audit & videt ex ipso faciendi se habere potentiam, ex quo se videt existendi habere naturam. Et quòd ait, se non posse: non deficientis est, sed in eo quòd de patre natus est permanentis. Tam laudabile est omnipotentem non posse mutari, quàm laudabile est quod omnipotens non potest mori. Ita bene posset filius facere quod non vidisset patrem facientem, sicut posset filius facere quod per illum non fecit pater. Neq; naturæ immutabiliter bonæ quæ à patre genita est, hoc conueniret si facere posset: quia non potest, hoc non est deficientis, sed potentis. Eadem nanq; sunt opera patris & filij, quia nullum opus est filij quod non per eum pater facit, nec vllum patris quod non per filium simul facientem facit. Quæcunq;.n. pater facit, hæc eadem filius facit. Nec vtiq; pater & filius operantur sine spiritusancto: neque enim ad faciendum amborum operibus vllo modo amborum separabitur spiritus, cum tamen operandum est in his tribus dissimili facilitate, non
M tamen diuersa potentia & potestate. Miro itaq; eodemque vtique diuino modo, ab omnibus fiunt etiam opera singulorum, nam omnium opera sunt cœlum & terram, omnisque creatura. De filio quidem dictum est, Omnia per ipsum facta sunt. Quis autem à spiritusancto audeat alienare opera quælibet creaturarum, quem cernit operari per dona sanctorum? De quibus scriptum est, Om-
Ioan. 1. nia autem hæc operatur vnus atq; idem spi-
1. Cor. 12 ritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult.
Trinitatis opera indiuisa. cap. 9. Postremo cum sit Christus dominus omnium, & super omnia deus benedictus in secula, quis ex omnibus negare potest etiam spiritussancti opus, quod ipsum Christum in vtero virginis est operatus? Cum.n. angelo futurum partum sibi nuncianti virgo dixisset, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. Responsum accepit, Spiritussanctus superueniet in te. Singulorum autem opera dicuntur, quæ ad vnamquanque manifestantur pertinere personam: sicut natus ex virgine, non nisi filius: & vox de nube, Tu es filius meus dilectus, ad solius personam pertinet patris: & in specie corporali columbæ solus apparuit spiritussanctus: tamen & illam carnem solius filij, & illam vocem solius patris, & illam speciem columbæ solius spiritussancti vniuersa trinitas operata est: non quòd inualidus sit vnusquisque eorum sine alijs quod operatur implere: sed non potest operatio esse diuisa, ubi non solum æqualis esset, ueruntamen indiscreta natura: ita ut cum tres sint, ac eorum singulus quisq; deus sit, tres tamen dij non sint. Nam & pater deus est, & filius deus est, & spiritussanctus deus est: nec filius idem est, qui est pater: nec idem spiritussanctus, qui aut pater aut filius: sed pater semper pater, & filius semper filius: & amborum spiritus nunquam cuiquam eorum aut pater, aut filius, sed semper utriusq; spiritus: uniuersa tamen trinitas, unus est deus. Quis itaque neget non patrem, non spiritumsanctum, sed filium ambulasse super aquas? Solius .n. caro est, cuius carnis illi pedes aquis impositi, & per aquas ducti sunt. Absit autem, ut hoc sine patre fecisse credatur, cum de suis operibus uniuersaliter dicat, Pater in me manens, facit opera: aut sine spiritusancto, cum similiter sit opus filij, quòd eiecit dæmonia: Illius quippe carnis, ad solum filium pertinentis, lingua erat, in qua imperabatur dæmonibus, ut exirent, & tamen dicit, In spiritusancto eijcio dæmonia. Item quis nisi solus filius resurrexit, quia solus mori potuit, qui carnem habuit? Et tamen ab hoc opere, quo solus filius resurrexit, non erat pater alienus, de quo scriptum est, Qui suscitauit à mortuis Iesum. An forte seipsum suscitauit, ut qui ait, Soluite templum hoc, & triduo suscitabo illud? Qui etiam potestatem se habere dicit ponendi, & iterum sumendi animam suam. Quis autem ita desipiat, ut putet spiritumsanctum resurrectionem hominis Christi Iesu non cooperatum, cum ipsum hominem Christum in virgine Maria fuerit operatus? Est in homine simile etiam quoddam, illius trinitatis quæ deus est, excellentiæ comparandum, Ille .n. deus, ista creatura homo est: habet tamen

Luc. 1.
Matt. 3.
A
Ioan. 14.
Mat. 12.
B
Gal. 1.
Ioan. 2.
Ioan. 10.

& ista ubi qualicunq; modo, id quod de il-
Gen. 1. la ineffabili natura dicitur, posnt intelligi.
Non est frustra dictum, Faciamus hominẽ:
quia pater non dicit, ad imaginem meam,
neq; filius ad imaginem meam, neq; spiri-
tussanctus: sed ad imaginem nostram. Q đ
ex persona. i. natura ipsius trinitatis rectis-
sime accipitur. Tria itaq; ista in hominis a-
nima cogitemus: memoriá, intelligentiá, &
voluntatem: ab his tribus fit omne quod fa-
cimus. Et cum tria ista bene recteq; se ha-
C bent, bonum & rectum est omne quod faci-
mus: si nec memoriá decipiat obliuio, nec er-
ror intelligentiam, nec iniquitas voluntatẽ.
Ad dei quippe imaginem sic reformamur.
Omne igitur opus nostrum ab his tribus
fit: nihil enim agimus, quod non hæc tria si-
mul agant. Deinde cú de singulis loquimur,
etiam quod ad singula pertinet, ab omnibus
agitur. Nec. n. sermonem, quem de sola me-
moria facimus, memoria sola facit: sed intel-
ligentia voluntasq; cooperantur eum, q̃uis
ad solam memoriam pertineat. Hoc & de
duobus ceteris videri facillimũ est: ná qcqd
d. se intelligentia loquitur, non sine memo-
ria & voluntate loquitur: & quicquid ipsa
voluntas de se dicit aut scribit, hæc non fa-
cit sine intelligentia & memoria. Quatenus
sint autem ista similia in anima, & rursum
quantum sint dissimilia illi incommutabili
trinitati, quæ est deus, longum est enuclea-
tissime disputare. Sed ideo tantum hoc com-
memorandum putaui, vt etiam de ipsa crea-
tura, quæ est homo & anima, aliquid adhi-
Probat berem: vnde intelligamus q̃ non absurdum
deitaté sit, quod de patre & filio & spiritusancto di
spũ ſſan- cimus, inseparabilia fieri ab omnibus opa,
cti. C. 10 non solum ad omnes, verumetiam ad singu-
los pertinentia. Sicut audit ergo filius, iu
D dicat: siue quia & filius hominis est, siue q a
non de ipso est, sed verbum patris est. Q đ
enim nobis est, cum audimus verbum, acci-
pere, hoc illi est, à patre verbum esse. Quo-
niam sic pater dici potest filio dedisse ver-
bum, hoc est vt verbum sit: quemadmodum
dicitur pater dedisse filio vitam: hoc est, vt
vita sit. Ipse nanq; ait, Sicut habet pater vi-
Ioan. 5. tam in semetipso, ita dedit filio habere vitá
in semetipso. Non itaq; vt aliud sit ipse fi-
lius, aliud sit pater quam vita quæ in ipso
est: sed vt eadem uita sit idem ipse filius, si-
cut pater non aliud est q̃ vita quæ in ipso
est. Sed illam vitam filius patri nõ dedit, q a
patrem nõ genuit: dedit aút pater filio vitá,
sicut est etiam pater ipsa vita: nec etiam pa-
ter sic genuit verbum, tanq̃ & ipse sit ver-
bum. Vitam quippe cum dicimus, pót esse
de nullo alio, sicut est patris vita, vel quod
expressius dicitur, pater vita, cui de alio non
est vt sit. Cum vero dicitur verbum, nullo
modo potest nisi alicuius intelligi, & illius
vtiq; de quo est. Non itaq; sicut est filius
deus de deo, lumen de lumine, uita de uita,
dici potest verbum de verbo, quoniam so-
lus est verbum. Et sicut patri proprium est
verbum gńare, ita filio proprium est esse
verbum. Et ideo sicut audit, iudicat: quia si-
cut genitum est verbum, vt idem uerbum E
sit veritas, ita secundum veritatem iudicat:
& iudicium eius vtiq; iustum est, quia non
quærit voluntaté suam, sed volútaté eius q̃
eum misit. Hoc enim dicens, ad illum homi Ibidem.
nem Adam voluit referre intentionem no-
stram: qui voluntatem suam quærendo, non
eius à quo factus est, non habuit iustum iu
dicium de seipso, sed iustum iudiciũ habitũ
est de ipso. Ipse quippe homo perficiens vo-
luntatem suam, non dei, moriturum se esse
non credidit, sed hoc iudicium eius non iu-
stũ fuit. Deniq; fecit vt sit mortuus, quia iu-
dicium dei iustum. Quod iudicium facit
dei filius, nõ quærẽdo voluntatẽ suam, cũ ẽt
sit hominis filius, non quia ipsius iudicádo
nulla volútas est. Quis itaq; insipiẽtissimus
dixerit, ꝙ voluntas filij sit ita propria, vt
sit a voluntate patris aliena: vt tres, patrem,
filium & spiritumsanctum, tanquam tres
homines inæquales, ac dissimilis dignitatis
faceret: tanquam imperatorem, patrem: iudi-
cem, filium: aduocatum, spiritumsanctum:
secundum quos iudicaret filius, velut im-
periales leges: tanquam iudicis sit dgnitas,
ꝙ habeat aduocatum, sicut imperatoris est F
dignitas. Animalis enim homo non perci- 1. Co. 2.
pit q̃ sunt spiritus dei. Ergo patris & filij &
spiritussancti disparem non cogitet potesta-
tem, qui natura saltem cofitetur æquales.
Absit in illa trinitate, vt sit ea conditio tan-
quam in generis humani mortalitate. Por-
rò sancta scriptura quæ illos diuinos actus,
non differentia potestatum, sed operum in-
effabilitate metitur: aduocatum nostrum,
etiam ipsum iudicem nouit, dicente Aposto
lo Ioanne, Si quis peccauerit, aduocatum 1. Ioã. 2.
habemus apud patrem Iesum Christum iu-
stum. Quod etiam ipse significat vbi di- Ioã. 14.
cit, Rogabo patrem, & alium aduocatum
dabit vobis. Neq; enim esse spiritussanctus

aduocatus alius, nisi hoc esset & filius: qui tamen vt inseparabilia sua & patris opera
Ioã. 16. demonstraret, ait, Cum ipse iero, mittam eũ ad vos: quanuis alio loco dicat, vbi ostendi-
Ioã. 14. tur, ꝙ pater & filius miserunt spiritumsanctum. Quem mittet pater in nomine meo. Etiam ostenditur per Prophetam, ꝙ & pater & spiritussanctus miserunt filium. Nam
Esa. 48. quis nisi filius per Esaiam aduentum suum prænuncians, dicit, Audite me Iacob & Israel quem ego vocabo, Ego sum primus, &
G ego in æternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cœlum: vocabo illos, & astabunt simul? Conuenient etiam vniuersi & audient. Ego vocaui, adduxi illum, & prosperam eius viam feci: conuenite ad me, & audite ista. Hæc enim ab initio in obscuro locutus sum, cum fiebant, ibi eram: & nunc dominus misit me & spiritus eius. Vide euidentius, Ecce ipse se dicit missum à spiritusancto, qui fundauit terram, & solidauit cœlum. vbi agnoscitur vnigenitus per quem facta sunt omnia. Consolatorem verum, quod officium tanquam personę infimę, in illa trinitate isti spirituisancto deputant, deum dicit Apostolus, sicut in epistola eius legimus ad Corinthios, Is qui consolatur humiles, consolatur nos deus. Sanctorum ergo deus est consolator, ipsi quippe sunt humiles. Vnde tres illi viri in camino
Dani. 3. dicunt, Benedicite sancti & humiles corde. Deus est itaq; spiritussanctus, qui consolatur humiles. Quòd spiritussanctus cum filio aduocatus sit, & Apostoli iudices, hoc
Mat. 19. ostendit dominus vbi dicit, Vos qui secuti estis me, sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Absit autem ista à fideli corde vecordia, ut sit iudicibus minor aduocatus spiritussanctus, cum illi vtiq; vt iudices sint repleantur spiritusancto, secundum quem viuentes fiunt spiritales. Spiritalis enim omnia iudicat. Quo-
H
1. Co. 2. modo ergo minor est iudice, qui iudices facit: cum faciat vt membra sint iudicis illius,
1. Co. 6. & membra & suum templum, dicente Apostolo, Corpora vestra membra sunt Christi? Eodemq; itidem dicẽte, Corpora vestra templum in vobis est spiritussancti. Hinc Salomonẽ regẽ nec lignis, nec lapidibus iussu dei templũ ita bonũ fertur struxisse spirituisancto, vt illi ẽt tã acceptabile templum fabricaretur. Sicut est enim dñs dicat, Dñm
Matt. 4. deum tuum adorabis & illi soli seruies. Et ita membra Christi fiant templum dei, cũ

ipse sit uerbum dei: nec vllo modo imperatorum legi subiaceat, sed leges faciat. Filius à patre est, non factus, sed genitus: & spiritussanctus à filio non factus est, sed à patre & filio procedens. Pater prædicat filium dicendo, Hic est filius meus dilectus, in quo Matt. 3.
mihi bene complacui, ipsum audite: spiritussanctus annunciat filium esse venturum: ac per hoc non solum patris gloriam filius, uerumetiam gloriam filij reuelat pater: nec solum filij spiritussanctus, sed etiam filius manifestat sanctispiritus dignitatem. Et ideo sicut filius patri, ita & pater filio: & sicut spiritussanctus filio, ita filius spirituisancto perhibet testimonium. A patre autem & filio missus est spiritussanctus, & à patre & spiritusancto missus est filius. Filius non est minister patris, nec spiritussanctus minister filij. Vnde Apostoli, qui se ministros dei esse dicũt: eius qppe ministri facti sunt, in cuius nomine etiam baptizati. i. patris & filij & spiritussancti: sic ministri trinitatis sunt, in qua tres personæ secundum deitatem ęquales sunt in ministerio. Filius non iubetur à patre, nec spiritussanctus à filio: quis in sacris scripturis filium obedientem legamus secundum formam serui, qua minor est patre. Legitur itaque in scripturis sanctis, filius subditus patri: ibi enim est forma serui, in qua & parentibus hominibus subditus erat, sicut Euangelium loquitur, Et descendit cum eis, & uenit Nazaret, & Lucæ. 2.
erat subditus illis. Non alicubi scriptura sancta dicit spũm sanctũ subditũ filio. Proinde & quæ iubet pater, operatur filius pp formã serui: & quæ operatur pater, opatur & filius pp formam dei. Nõ.n.ait, Pater iubet hæc quæcunque facit filius: sed hoc ait, Quæcunq; pater facit, hæc & filius facit si- Ioan. 5.
militer. Porrò ẽt spiritussanctus loquitur q̃ mandat filius, quia scriptum est, De meo accipiet, & annunciabit vobis. Et filius ea lo- K
quitur q̃ mandat spũssanctus, cũ dicat Apo- Ioã. 16.
stolus, Quę dei sunt, nemo scit nisi spũs dei. 1. Co. 2.
Et cũ ipse Iesus de seipso impletũ esse cõfir- Lucę. 4.
met, qđ scriptum est, Spũs dñi super me, pp Esa. 61.
qđ vnxit me euangelizare paupibus. Si.n. pp hoc vnctus est euãgelizare pauperibus, quia spũs dñi super eũ erat, quid euãgelizabat pauperibus, nisi quod spiritus dñi habebat, quo repletus erat? Nam & hoc de illo scriptum est, ꝙ repletus sit spiritusancto. Filius adorat & honorat pttrem, & spiritussanctus adorat & honorat filium. Propter

formam

formam.n.serui dicuntur ista de filio, quia
Ioā. 17. videlicet scriptum est, Pater ego te honorificaui super terrā, opus qđ mihi dedisti, cōsummaui: & de spirituſancto dicit filius, Ille me honorificabit, quia de meo accipiet, et
Ioā. 16. annunciabit vobis. Ista vt visa sunt, ad rem nō pertinēt, sed vt postea videbuntur. Honorat.n. omnis qui adorat, non autē adorat omnis qui honorat. Nā & scđm Apostolū,
Ro. 12. fratres inuicem honore se præuenium, nec tñ inuicem adorant: alioquin honorificare, hoc est hic qđ adorare. Cū filius & spūſſanctus ambo à patre, ille nascatur, iste pcedat, quæ duo in illius naturæ sublimitate discernere omnimodo sit difficile. Ergo ne putaretur, dictum est, Quia de meo accipit ista si-
Ioā. 16. ne dubio intelligi volēs, ꝙ de patre accipiet: sed ideo de ipso filio, quia omnia q̄ habet pater, ipsius sunt: hic aūt nō est diuersitas naturæ, sed vnius principij cōmendatio. Secūdum hoc itaq; spūſſanctus nō à seipso loquitur, quia nō est à seipso, qui de patre procedit. Sicut nec filius pōt à se facere quicquā, qui nec ipse à seipso est: nō qđ in omnibus nutum patris expectat, aut qđ viderit patrē innuentē, sed vt ipse faciat ꝙ viderit patrē
Ioan. 5. facientē. Quòd aūt spiritusſanctus Xpi filij pceptum expectet: sicut.n. dictū est, A seipso
Ioā. 16. non loquitur, sed quæcunq; à me audierit, loquitur: hoc est, omnia q̄ habet pater, mea sunt: propterea dixi, de meo accipiet. Vnde aūt accipiet inde est proculdubio quod loquitur, quia inde audit vnde procedit. Scit .n. verbum dei procedendo inde, vnde nasci tur verbum, ita vt sit cōmuniter spiritus & patris & verbi. Nec moueat quenquam ꝙ futuri temporis verbum est, accipiet, quasi nondum haberet: Et indifferenter quippe dicuntur temporis uerba, quamuis sine tempore manere intelligatur æternitas. Nam &
Rom. 8. accipiet, quia de patre nunquam procedere desinet, sicut deus est, & fuit, & erit. Et cū initium vel finem temporis nec habet nec habuit nec habebit filius pro nobis interpellat patrem; spiritusſanctus postulat pro nobis, non autem postulat Christum vel filium, sed interpellare nos facit ad deum, sicut deus dicit ad Abraham, Nunc cognoui:
Gene. 22. non quòd ante nesciebat. Quod quid est
Gala. 4. aliud, nisi feci vt cognoscat? Sic ergo, & ait Apostolus, Cogniti à deo: ut intelligerent, quòd illos gratia sua deus fecerit cognitores suos. Vel secundum istum locutionis modum, dictum est, Nolite contristare spiritum dei: hoc est, nolite nos con-
Ephe. 4. tristare, qui secundum spiritum dei contristamur ex vobis. Charitate quippe confundebantur, quam diffundebat spūſſanctus in
Rom. 5. cordibus eorum, & per hoc alios fratres tristes ipsi faciebāt. Deniq; idē Apostolus, Accepistis, inquit, spm̄ adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, abba pater. Quomodo
Rom. 8. ibi, in quo clamamus, hoc mō hic clamantē faciet clamare. Vt autem scđm ipsorum sensum sic accipiamus clamantē, tanquam non solum clamare nos faciat, sed ipse clamet, ecce dicendo, Abba pater: non interpellamus filium, sed patrem. Non ergo alio modo au-
A debimus dicere, quàm patrem filium & spiritūſanctum idem esse. Nō scimus per nosmetipsos quod oremus sicut oportet, sed ipse spūs interpellat, id est, interpellare nos facit, quæ sunt scđm deum. Quod nisi faciat, non oramus nisi scđm hunc mundum, ad
1. Ioā. 2. explendam concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & ambitionem seculi, q̄ non sunt ex patre, sed ex mūdo sunt.

Totius sanitatis & sapiētiæ & virtutis pa-
Inter filium naturæ, & adoptionis quid intersit. Cap. 11.
tris, uiua & uera pria & cōdigna imago dr̄ filius. At Apostolus Paulus, non uirtutis dei & sapientiæ imaginē, sed cū ipsum esse dicit uirtutem & dei sapientiā. Eoipso ergo ꝙ imago patris est filius, uirtus eius & sapientia eius: imago autem plena, & perfecta id est, non ab illo ex nihilo facta, sed de illo genita, nihil minus habet q̄ ille, cui imago est. Patris quippe imago summa, id est similis est filio unigenito, ut in dissimile aliquid nō sit. Non tñ audemus diuidere ab his imaginē spiritusſancti, qui dr̄ manifestatio. Quis autem catholicus dixerit esse partē uel portionem patris filium, aut partem filij spiritū
B sanctum? Quòd omnino negandū est vt inter nos nulla sit quæstio. Eiusdē naturæ dicimus esse trinitatē, nō aliquā ibi personam partē cuiuspiā nūcupamus. Sed eum negamus partē patris esse filiū, ut tamē dicamus proprium, & dilectissimū, perfectum & plenum, unigenitum filiū, quærendū est, à nobis, quos filios suos facit deus uoluntarie gignens eos uerbo ueritatis, cum ad eā perfectionē peruenerint ut pfectiores esse nō possint, utrū sit ēt ipsi proprij dilectissimi perfecti & pleni filij dei? Quòd si erūt, nec unigenitus ille erit, quia æquales multos habebit, sed tantūmodo primogenitus. Si autem non erunt, qūo accipienda est illius plenitudo, & pfectio, ut sit prorsus gignenti æqua-

Personæ tres eadē operantur. rificare ac clarificare, tria quidem uerba, sed res vna est. Proinde adorare filiū in spiritu sancto etiam nos dicimus. Spiritussancti. n. opus est, & diligentia sanctificare, & sanctos

Cap. 12. custodire, & non solum rationabilia, sed et irrationabilia plura sanctificare: & etiam eos qui ceciderunt propter suam negligentiam, ad pristinum statum reuocare: ignorantes docere, obliuiscentes admonere, peccantes arguere, errantes ad viam veritatis deducere: pigros hortari de salute sua cogitare, & sollicite agere: infirmos curare, & fragilitatem corporis p alacritatem animæ contiG nere, & ad amorem pietatis & castitatis confirmare & omnes illuminare. Super omnia fidē & charitatē præbet singulis, pro studio quoq; et diligentia, pro synceritate et simplicitate mētis, pro merito fidei & merito cōuersationis gratiam ad vtilitatem vult diuidere, & vnusquisq; in quo opere & proposito fuerit habilis, in ipso eū vult ordinare facto. Hæc quidem spiritussanctus facit, sed absit vt hæc sine filio faciat. Quis. n. sic deuiet a uia veritatis, ut neget ā Christo custodiri sanctos, lapsos aūt in statum pristinum reparari, ignorantes doceri, obliuiscentes admoneri, peccantes argui, pigros hortari, errantes ad uiam adduci, infirmos sanari,

Ma. 23. cæcos illuminari? Et cetera quæ sunt spiritui sancto attribuenda, tāquam ipse solus faciat, non putemus. Vt. n. de cæteris ne longum sit taceam; quomodo negabimus ā Christo doceri sanctos, quibus idem dicit, Nolite ab

Ioan. 1. hominibus vocari rabbi, vnus enim est magister vester Christus? Quomodo negabimus à Christo illuminari, de quo scriptum legimus, Erat lux vera quæ illuminat omnē hominem: & cætera? Spiritus ergo sanctus sicut sine Christo non docet aut illuminat

Exo. 31. quenquam, ita sine Christo non sanctificat

H quenquam. Illud autem dictum eligamus, quod per Prophetam dicit deus, Vt sciant, quia ego sum qui sanctifico eos: & non separemus à patre, nec à filio opera spiritussancti sanctificatoris. Sed quòd melius est, vox illa est intelligenda per Prophetam ip-

Rom. 11. sius trinitatis nullo dubitante. Vnus deus est pater & filius & spiritussanctus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Cum itaque fateamur fieri a spiritusancto, quæ ab illo fieri commemoramus, non est ex eo consequens, alium esse à filio quàm à patre spiritumsanctum natura & ordine, gradu, affe-

ctu, dignitate & potestate, virtute & operatione. Quā quidem hominum vniuersa natura est, quorū separabilia opera esse possunt, quod trinitatis non esse nosciturq; aut gradus, aut affectus, qui inuenitur in creaturæ dispar ilitate & infirmitate, nullus est in illa coæterna & æquali & impassibili trinitate. Dignitas vero & potestas quo non æqualis est omnibus, qui eadē & similiter operantur? Has omnino falsum esse cōmonemus diuersas in operatione trinitatis, sed dicimus similes esse. Hoc nos catholici impossibile esse dicimus de deo vt vnus idemq; sit pater & filius: generans & nascens: cui testimonium perhibetur: & qui testimoniū perhibet: maior, & is qui minorē cōfitetur: is qui ad dex- I teram sedet & stat, & is qui sedens dat honorem: qui missus est, & is qui misit: discipulus & doctor, vt ipse dixit & docuit, Sicut docuit me pater, ita loquor. Similis imitator, & Ioan. 8. is cui similis, & quem imitatur: is qui orat, & is qui exaudit: is qui gratias agit, & is qui benedicit: is qui suscipit mandatum, & is qui dedit mandatum, minister & præcipiens: supplex & eminens: subditus & superior: vnigenitus & ingenitus: sacerdos & deus.

Licet ex parte aliqua vera sint prædicta in patre diuinitatem secundum deitatem, & in fi- Quòd lio secundum humanitatem, non tamen eū non sit vnum & eundem filium dicimus esse qui patre maior pater est. Nos aūt patrem gignentem & fi- ior filius, lium genitum, duas dicimus esse personas, sed coæsed non duas diuersasq; naturas. Non ergo tern: & vnus & idem est pater & filius. Quòd uero quomomaior est pater, non pertinet ad naturam do in fugignentis & geniti, sed hominis & dei, secū turo etiā dum quàm formam suscepit hominis, & ad seculo dexteram sedet vel stat, & orat, & gratias patri suagit, sacerdos est, & minister est, & supplex bijciēd- est, & subditus est. Secundum autem formā asserat. dei in qua æqualis est patri, vnigenitus est, Cap. 13. & gignenti coæternus. Et licet vt tunc sit K primogenitus omnis creaturæ, quia in illo cōdita sunt omnia, prius quē ille est genitus quàm hæc condita, tamen sempiternus est, sicut pater, nec cœpit ex tempore. Nam & patrem rectissime dicimus priorem esse q̄ vniuersa q̄ condidit, quamuis genitus nō sit. Nihil. n. tam primum q̄ id ante quod nihil est. Sed sicut nihil est ante patrem, ita & nihil est ante vnigenitum filium, patri vtiq; coæternum. Neque enim quia ille genitus est, ideo est pater tempore anterior: nam si inter patrem gignentem, & genitum filium

aliquod tempus est, profecto tempus est ante filium, & non est iam primogenitus omnis creaturæ, quia & tempus vtiq; creatura est. Nec omnia per ipsum, si tempus ante ipsum: sed omnia per ipsum, nullum ergo tempus ante ipsum. Ac per hoc quemadmodum ignis & splendor qui igne gignitur, & circunquaq; diffunditur, simul esse incipiunt, nec genitus à gignente præceditur, & sicut ignis gignens & splendor genitus coæui sunt: ita deus pater gignens, & deus filius genitus coæterni sunt. Sed quia iste de illo, ille non de isto, ideo & mandatum accepit à patre, cum mandatum ipse sit patris, & docet eum pater, cum ipse sit
L paterna doctrina. Sic enim accepit à patre vitam, cum sicut pater ipse sit vita; ita est patris similis, vt in nullo sit omnino dissimilis. Testimonium cum inuicem sibi perhibeant pater, & filius, quomodo isti alterum eorum faciant testimonium perhibentem, & alterum cui testimonium perhibeatur, ignoro.
Matt. 3. Nonne pater dicit, Hic est filius meus dilectus? Nonne & filius cum testimonium petit à patre, dicit, Testimonium perhibet de
Ioan. 8. me, qui me misit? Ergo eos ita distinguemus, vt patrem dicamus qui testimonium perhibet, & filium secundum carnem cui testimonium perhibetur. Secundum deitatem autem inter præcipientem, & cui præcipitur, nullam faciemus distinctionem: similiter de patre mittente, & de filio emisso. Pater vnigeniti dei nunquam præscius erat se patrem futurum, quia nunquam non pater erat habens filium coæternum, & eum generans sine tempore, per quem condidit tempora. Et sicut deum se non præsciuit futurum quod semper erat, sic non tempore se præsciuit patrem, quia cum filio semper erat. Nec magno filio maior, nec bono melior, quia non patri tantum, sed vniuersæ trinitati dictum est, Tu es deus solus
Psal. 89. magnus. Nec de patre tantum, sed de vni-
M uersa trinitate recte intelligitur dixisse idem filius, Nemo bonus nisi vnus deus: quando appellauit magistrum bonum qui eum nondum intelligebat. sed tanquam diceret, si vocas bonum intellige deum. Nemo tamen bonus nisi vnus deus. Trinitas igitur vnus deus solus magnus & bonus, cui vni soli, sicut præcepit lex eius, illa quæ latria dicitur seruitute seruimus. Absit autem vt dicamus, humilitatis & non veritatis gratia filium aliquando sic loqui, ut se patri subijciat, eumq; secun-
Mat. 10. dum deitatem maiorem esse testetur. Nouimus quippe in filio formam serui secundum carnem, non fictam simulatamq; sed veram: propter quam scilicet humanum habitum, & propter quod ipse de patre, non de ipso deus est. Nam deus pater & filius & spiritussanctus vnius eiusdemq; substantiæ: vel vt expressius dicatur, essentiæ sunt & naturæ, quæ ὀυσία Græce nuncupatur. Quanta igitur voragine impietatis immerguntur, qui confitentes vnigenitum dei filium, nolunt eiusdem naturæ cuius est pater confiteri, sed diuersæ atq; imparis & multis modis rebusq; dissimilis; tanquam non ex deo natus, sed ab illo de nihilo sit creatus: ac per hoc & ipse creatura gratia filius non natura? quem nos fatemur filium esse patris ante omnia secula sine tempore.
Dicit Apostolus etiam in futuro seculo patri filium subiectum futurum, ubi ait, Tunc & ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia. Quid mirum, quandoquidem illa in filio forma humana mansura est, qua semper maior est pater, & nos illam filij subiectionem ipsius humanæ formæ, in diuinam substantiam credimus commutatam? Ostendimus ideo dixisse Apostolum, etiam tunc patri filium subiectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum aliqua conuersione periturum, vt sit deus per omnia, non tantum in illius unius forma hominis, sed in omnibus, i. ad exhibendam uitam, & faciendum in bonis desiderium nostrum natura diuina sufficiat. Tunc enim deus omnia erit in omnibus, cum præter ipsum nihil omnino habere velle cœperimus. Omnia quippe ipse erit nobis, si quando sufficiente ipso nihil deerit nobis.

A 1.Co.15 B

FINIS.

DE ESSENTIA DIVINITATIS, Liber unus.

OMnipotens deus pater & filius et spiritussanctus, unus atque trinus; unus uidelicet in natura, trinus uero extat in personis: solus inuisibilis, solus immensus atque incomprehensibilis, solus incircunscriptus, solus immutabilis, incorporeus & immortalis: ubique præsens, sed latens: ubique totus, sed immensus. Inuisibilis est, quia
in essentia sua uideri omnino non potest, Apo- Inuisibilis deus.
stolo attestante, qui ait, Quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. Et in Euan- 1. Ti. 6.
gelio, Deum nemo uidit unquam. Incor- Ioan. 1.
poreus

Incorporeus deus. poreus est, quia nullius membrorum linia-
mentis compositus, siue compactus existit:
sicut veritas in Euangelio ait, Spiritus est
Ioan. 4. deus, & eos qui adorant eum, in spiritu &
C veritate adorare oportet. Immensus est, q a
Immensus deus. quantitas eius vel qualitas à nullo ex crea-
turis metiri potest. Cui Salomon oratione
3. Re. 8. sua supplicans ait, Si cœlum & cœli cœlorū
Incircū te non capiunt, quanto magis domus ista q
scriptus aedificaui? Incircumscriptus est, quia circun-
& illoca scribi nullo modo potest. Illocalis est, quia
lis deus. de loco ad locum nequaquam transit, sed ne
Esa. 66. que in loco quolibet retinetur, ipso de seme-
tipso per Esaiam Prophetam testimonium
perhibente atq; dicente, Cœlum mihi sedes
est, terra autem scabellum pedum meorū.
Hie. 23. Et per Hieremiam, Nunquid non cœlū &
Psa. 138. terram ego impleo dicit dominus? Cuius im
mensitatem Propheta in Psalmo confitens
ad ipsum deum ait: Si ascendero in cœlum,
tu illic es: & si descendero ad infernū, ades.
De cuius adhuc immensitate in libro beati
Iob scriptum est, Excelsior cœlo est, & q d
Iob. 11. facies? Profundior inferno, & vnde cogno-
sces? Longior terra mensura eius, & latior
mari. Qui enim cœlum & terram implet,
proculdubio nullus est locus ab eius præ-
sentia absens. Super omnem quippe creatu-
ram præsidet regendo: subtus omnia est su-
stinendo atq; portando, non pondere labo-
ris, sed infatigabili virtute: q m nulla creatu-
D ra ab eo condita per se subsistere valet, nisi
ab illo sustentetur qui illam creauit. Extra
Immutabilis deus. omnia est, sed non exclusus: intra omnia est,
sed non inclusus. Immutabilis est, quia mu-
tari omnino ab eo quod est non potest, ipso
Mala. 3. dicente per Malachiam Prophetam, Ego
dominus & non mutor. Ideo autem deus
immutabilis dicitur, quia in natura eius, ira,
furor, pœnitentia, obliuio, recordatio, & alia
his similia, nullo modo accidunt. Simplex
enim natura est & immutabilis atq; imper-
Immortalis deus. turbata, neq; aliud est ipse & aliud quod ha-
bet & quod est. Immortalis est, quia mori
nullo modo potest. Apostolo hoc attestante
1. Ti. 6. atque dicente, Qui solus habet immortali-
tatem, lucem habitans inaccessibilem, quem
nullus vidit hominum, nec videre potest.
Vbicunq; autem sacra scriptura sparsim per
diuinos libros, motus in deum animæ seu
humana membra describit. i. caput, capillos,
oculos, palpebras, nares, os, labia, linguam,
cor, imaginem, vterum, manus, dexteram, si-
nistram, digitos seu digitum, brachium, alas,
posteriora, pedes: item motus animæ, iram,
furorem, obliuionem, recordationem, pœni-
tentiam: hæc & alia his similia non carnali-
ter iuxta historiam à recte intelligentibus
sentienda sunt, sicut à Iudæis & à plerisque
hæreticis carnaliter sentientibus, qui deum E
corporeum atq; localem opinantur, sed spi-
ritaliter omnia de eo intelligenda & confi-
tenda sunt. Si quis autem humana in deo mē
bra, seu motus animæ more humano inesse
credit, proculdubio in corde suo idola fabri-
cat. Igitur vt dictum est figuraliter in deo Caput dei.
caput eum legimus, ipsam essentiam diuini-
tatis eius quæ omnia præcedit, & cui omnia Capilli dei.
subiecta sunt intelligere debemus. Capillos
uero capitis eius, sanctos angelos seu vni- Dani. 7.
uersos electos typicè accipi oportet. Vnde
in libro Danielis Prophetæ scriptum est,
Aspiciebam donec throni positi sunt, & an-
tiquus dierum sedit. Vestimenta eius quasi
nix candida, & capilli capitis eius quasi lana
munda. Hoc enim significat per vestimētū
eius candidum quod & per capillos capitis
eius, sanctos videlicet angelos & multitudi-
nem sanctorū dealbatorum. Vel certe ideo
capilli eius lanæ mundæ comparantur, vt p
hoc antiquus dierum esse credatur. Oculos
habere dicitur deus, eo q omnia videt, & Oculi dei.
nihil eum latet, in cuius conspectu, vt ait
Apostolus, nulla creatura inuisibilis est, Heb. 5.
Omnia. n. nuda & aperta sunt oculis eius.
Aliter vero oculi dn̄i, respectus gratiæ eius
intelligitur, ut est illud in Psalmo, Oculi Psal. 33.
dn̄i super iustos. Itē aliter oculi dn̄i, præce- F
pta eius per quæ nobis lumen scientiæ sub-
ministratur, mystice accipiuntur, vt est illud
in Psalmo, Præceptum dn̄i lucidū illumi- Psal. 18.
nans oculos. Palpebræ dn̄i occulta atq; in Palpebræ dei.
comprehensibilia iudicia eius, siue spiritalis
in diuinis libris locutio innuitur, de quibus
in Psalmo scriptū est, Palpebræ eius interro
gant filios hominū. i. probant. Aures habe Psa. 10.
re dicitur deus, pp q omnia audit & nihil Aures dei.
illi sub silentio latet. Hinc in libro Sapiētiæ
est scriptum, Auris zeli audit omnia, & tu- Sapiē. 1.
multus murmurationum non absconditur.
Nares dei, inspiratio eius in corda fideliū, Nares dei.
vt est illud in libro Regum, Ascēdit fumus
de naribus eius. i. lachrymosa compunctio 2. Re. 22
pœnitentis per inspirationem illius. Facies Facies dei.
dei est cognitio diuinitatis eius ad homines,
de qua cognitione scriptum est, Ostende Psa. 76.
nobis domine faciem tuam & salui erimus.
Hoc est, da nobis cognitionem tuam: quæ

cognitio per filium hominibus innotuit, ip-
so dicente in Euangelio, Nemo nouit patrē
Mat.11. nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ali
ter vero facies dei significat inuisibilem es-
sentiam diuinitatis, filij dei. De qua ipse
G Moysen per angelum respondens ait, Po-
Exo.33. steriora mea videbis, faciem autē meā vide-
re non poteris. Ac si diceret, Incarnationē
meā videbis in nouissimis diebus, diuinita-
Os dei. tē aūt meā videre non poteris. Os dei, filius
Thre. 1. dei patris. i. Christus dominus: de quo Hie-
remias propheta ex persona Iudæorū effa-
tus ait, Quia os eius ad iracundiā prouoca-
uimus. Aliter vero os dñi sermo eius siue
Esa. 58. iussio accipitur. De quo sermone domini
Verbū Esaias Propheta ait, Os dñi locutum est.
dei. Verbum dei, est filius dei patris, per quē om-
Psal.32. nia facta sunt. De quo in Psalmo, Verbo do-
Psa.106. mini cœli firmati sunt. Et alibi, Misit verbū
Ioan.1. suū & sanauit eos. In principio inquit, erat
Lingua verbū, & verbū erat apud deū, & deus erat
dei. verbū. Lingua dei mystice significat spiri-
Psa. 44. tumsanctū, per quem deus pater secretum
Labia. suū hominibus manifestauit. Vnde in Psal-
dei. mo, Lingua mea calamus scribæ velociter
Prou.16 scribentis, Labia dñi, vtriusq; testamenti cō
Esa. 51. sonantia intelliguntur. De quibus duobus
Brachiū testamentis in Prouerbijs scriptū est, Diui-
dei. natio in labijs eius, in iudicio non errabit os
Hie.32. eius. Brachia dei patris, filius eius & spiri-
H tussanctus intelliguntur: Sic in Esaia, Et bra-
chia mea populos iudicabunt. Brachiū dei
patris singulariter, filius eius accipitur. De
quo Hieremias propheta ad ipsum ait, Et
nunc dñe deus meus qui eduxisti populum
tuum de terra Aegypti in manu forti & bra
chio extento. Idcirco aūt filius dei patris,
brachiū eius, dr, quia omnis creatura electa
Dextera ab ipso continetur. Dextera dei patris. i. vni
dei. genitus filius eius accipitur. De quo in Psal-
Psa. 117 mo ex persona hominis assumpti, Dextera,
inquit, dñi fecit virtutē, dextera dñi exalta-
uit me, Aliter aūt dextera dñi gloriā patris
significat. i. æternam beatitudinē. De qua in
Psa.109. Psalmo ex persona patris ad filium, Sede ā
dextris meis. Dicitur autem & dextera dei
omnis electa creatura in cœlo & in terra, si-
cut & per sinistram eius intelligitur reproba
creatura. i. dæmones & omnes impij qui ad
læuam positi æterna supplicia sustinebunt.
Manus Manus dei patris, filius accipitur, pro eo q
dei. per ipsum facta sunt omnia. Sicut est illud
Esa. 66. in Esaia Propheta, Omnia hæc manus mea
fecit, & facta sunt omnia. Aliter vero ma-

nus dei, potestas eius intelligitur. De qua
potestate in libro Hieremiæ scriptū est, Si Hie.18.
cut lutum in manu figuli, ita vos in manu
mea domus Israel. Iterum manus dñi, fla-
gellum ipsius accipitur. De cuius percussio
ne in Sophonia Propheta scriptū est, Et ex- Soph.1.
tendā manū super Iudam & Hierusalē, & L
disperdā de loco hoc reliquias Baal &c. De
qua percussione domini, beatus Iob ait de
semetipso, Manus dñi tetigit me. Digitus dei. Iob.19.
singulariter, spiritussanctus accipitur, à quo Digitus
spiritusancto lex in duabus tabulis lapideis dei.
in monte Sina scripta narratur. Ipse enim
scripsit qui scribenda dictauit, i. spiritussan-
ctus. De quo spiritusancto, dominus in Euā-
gelio, Si ego, inquit, in digito dei eijcio dæ- Luc. 11.
monia. Quod alius Euāgelista declarans ait, Mat. 12.
Si Ego in spiritu dei eijcio dæmonia. Sicut Digiti
enim digitus cum manu & brachio, manus plurali-
vero & brachium vnum sunt cum corpore ter.
in natura, ita pater & filius & spiritussan- Psal.8.
ctus tres quidem sunt personæ, vna autem
substantia diuinitatis. Digiti vero pluraliter
sancti intelliguntur Prophetæ, per quos
spiritussanctus libros legis ac Prophetarum
sua inspiratione descripsit. De quibus in
Psalmo scriptum est, Videbo cœlos tuos,
opera digitorum tuorum. Per cœlos enim
libros legis & prophetarum: per digitos ve-
ro sanctos, vt dictum est, Prophetas accipi-
mus. Imago dei patris inuisibilis, vnigeni-
tus est filius eius, de quo Apostolus ait, Qui Col. 1.
est imago dei inuisibilis. Aliter nanque est K
imago dei patris in filio suo, quem non ali-
unde, sed ex semetipso, hoc est ex substantia
sua per omnia sibi similem genuit & æqua-
lem: aliter vero est in anima hominis, quam
non ex se. i. de substantia sua, sicut plerique he
retici opinati sunt, genuit, sed ex nihilo crea
uit. Sicut aliter est imago cuiuslibet regis in
filio eius quem ex semetipso genuit sibi si-
milem, id est, homo hominem: aliter vero in
annulo eius, siue in cæra imago eius impres-
sa, quæ non est hoc quod ipse; sicut filius
qui naturaliter est hoc quod & pater. Cor Cor dei
dei patris, arcanum sapientiæ eius mystice
innuit, ex quo verbum, id est, filium suum
impassibiliter sine initio genuit, ipso di-
cente per Prophetam, Eructauit cor meum Psa. 44.
verbum bonum. Alas habere dicitur deus, Alæ dei
pro eo quòd more auis electos suos tanquā
pullos sub se colligit, fouet, & ab insidijs
diaboli & malorum hominum protegit. De
cuius protectione Propheta in Psalmo ad id
sum

sum ait, Sub umbra alarum tuarū protege
Psal.16. me. Scapulas habere dicitur deus, quia infir
Scapulæ ma membra ecclesię patienter quasi in sca-
dei. pulis suis portat, & portando protegit. De
quo in Psalmo viro iusto dicitur, Scapulis
Psal.90. suis obūbrabit tibi, & sub pēnis eius spera-
Venter bis. Venter dei pris, secreta origo substantiæ,
dei. vel scientię eius accipit ex qua origine inef
fabiliter ante oēm creaturā filiū suū genuit:
ipso testimoniū perhibente per Prophetā.i.
Ps. 109. patre ad filium, Ex vtero ante Luciferū ge-
nui te. Aliter vterus dei incomprehensibilia
& occulta iudicia eius, q̄ rimari nequeunt,
mystice insinuat. De quibus occultis iudi-
Iob 38. cijs eius in Iob scriptum est, De cuius vte-
Posterio ro egressa est glacies, & gelu de cęlo quis ge
ra dei. nuit? Posteriora filij dei, incarnatio eius ac-
cipit, quę extremo tpē ob redēptionē huma
ni generis facta est. De qua posteriori parte
filius dei in mōte Sinai ad Moysen p ange-
lum ait, Posteriora mea videbis, faciē autem
Exo.33. meam videre non poteris. Ac si diceret, In-
carnationem meam videbis, diuinitatē meā
Pedes videre non poteris. Pedes dei, stabilimen-
dei. tum virtutis ac potentiæ eius sunt, eo quòd
vbique præsens sit & vniuersa illi sint sub-
iecta, ipso dicente per Esaiam Prophetam,
Esai.66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabel-
lum pedum meorum. Aliter vero pedes fi-
lij dei, incarnatio eius intelligitur, quæ di-
uinitati subiecta est, tanquam capiti pedes.
Siue pro eo quòd circa finem mundi ipsa
incarnatio facta est. Sicut enim per caput,
vt dictum est, diuinitas, ita per pedes figura
liter humanitas eius exprimitur. De qua
humanitate in Exodo scriptum est, Viderūt
Exo.24. eum filij Israel, hoc est, Moyses & Aaron
& Nadab & Abiu & septuaginta de senio-
ribus populi. Et paulopost, Sub pedibus
eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi
cœlum cum serenum est. Sicut autem per
lapidem sapphirum cœlestes creaturas, id
est, angelos sanctos: ita per cœlum sere-
num sanctam electorum ecclesiam ex homi
nibus assumptam figuraliter demonstrare
voluit. Super quas duas creaturas homo
Psal. 8. assumptus à filio dei in perpetuum regnat.
De quo in psalmo, Omnia, inquit, sub pe-
dibus eius oues & boues vniuersas. Aliter
per pedes domini Iesu Christi, signati sunt
sancti prædicatores, de quibus in Deutero-
De. 33. nomio scriptum est, Qui appropinquāt pe-
Vestimē dibus eius, accipient de doctrina eius. Vesti
tum dei. mentum filij dei aliquando caro eius, quæ
à diuinitate assumpta est in diuinis libris fi-
guraliter accipitur. De quo indumento car
nis eius Esaias propheta vaticinās ait, Quis Esa. 63.
est iste qui venit de Edom tinctis vestibus
de Bosra? Rursum vestimenta eiusdem do-
mini, sancta accipitur ecclesia, quæ per fidē
& dilectionem ei coniuncta est. De qua in A
Psalmo scriptum est, Dominus regnauit, de Psal. 92.
corem indutus est. Et in alio Psalmo ad ip- Psal. 30.
sum dominum, Confessionem & decorē in-
duisti amictus lumine sicut vestimento. Pal Pallium
liū dei, antedicta ecclesia recte intelligitur, dei.
de qua in libro Genesis scriptū est, Lauabit Ge. 49.
in uino stolam suā: hoc est, in sanguine pas- Calcea-
sionis carnem suā: & in sanguine vuæ palliū menta
suum, i. ecclesiam. Calceamenta dei mystice dei.
significant incarnationē suam, quā ex mor-
talitate humani generis assūmere dignatus
est. De qua incarnatione sua ipse per Pro-
phetā in Psalmo ait, In Idumæam extendā Psal. 59.
calceamentum meum, i. plebi Gentiliū ma-
nifestabo incarnationem meā. Gressus do-
mini, aduentus filij dei in mundum est, & re
gressio eius ad patrem. De quibus gressibus Psal. 67.
Psalmista canit, Visi sunt gressus tui deus,
ingressus dei mei regis qui est in sancto. De
cœlo .n. venit in vterum virginis, de vtero
virginis nascendo, positus est in præsepio.
Postquam autem omnia impleuit pro qui-
bus à patre missus venerat, appensus est li-
gno crucis: de cruce autem depositus, secun-
dum carnem sepultus est: secundum animā
vero ad inferna descendit tertia vero die p
potentiam diuinitatis suæ carnem suam de B
sepulchro suscitauit: & post dies resurre-
ctionis suæ, quadragesimo .s. die, uidētibus
Apostolis ascēdit in cœlum, & sedet ad dex
teram patris, id est, in gloria eius. Hi sunt .n.
gressus filij dei, iste descensus & ascensus &
regressus eius qui frequenter in sacris scri-
pturis legitur. Ascendere deus dicitur, cum Ascende
filius dei carnem de nobis assumptam in cę re dei.
lum velut captiuam duxit: sicut est illud in
Psalmo, Ascendit in altum, captiuam duxit
captiuitatem: quia naturam humani generis
quæ à diabolo captiua in mundo retineba-
tur, assumens, secum in cœlum ubi nunquā
antea fuerat tanquam captiuam deporta-
uit. Abscondere faciē suā deus legitur, cum Abscon-
quibusdam reprobis eorū exigētibus culpis dere dei.
cognitionem suam abscondit: sicut in popu-
lo Iudæorum nunc impletum videmus, qui
negantes filium dei, scientiam ueri dei per-
diderunt, vt similes forent gentibus, quæ
deum

deum non nouerunt. Ostẽdere dicitur deus faciem suam, cum respectu grãe suæ quibus volt, electis.f.suis, seipsum in corda eorũ oc culta inspiratione insinuat, & ad diligendũ se amorẽ suũ infundit. Sedere dicitur deus, non corporaliter humano more, sed potentialiter super omnẽ creaturã rationalẽ præsidere, vt est illud in Psalmo, Regnauit dñs super gentes, deus sedet super sedẽ sanctam suã. Sedere etĩ dñs dicitur super Cherubin qđ interpretaƀ plenitudo scientiæ siue multitudo, per qđ significantur sancti angeli, siue mẽtes spiritualiũ virorũ in quibus deus inuisibiliter præsidet & regnat. In illis enim sedet q scientia eius & dilectione pleni sunt. In Prouerbijs quippe Salomonis scriptum est, Anima iusti sedes est sapientię. Sapientia vero dei patris Christus est, qui super animas iustorum sedere dicitur. Descendere in mundum deus legitur, quando aliquid nouum quod antea non fuerat in creatura humana operatur: sicut filius dei patris descendisse narratur, quando verã carnem ex Maria virgine propter redẽptionem nostram suscepit, & verus homo fieri dignatus est, nõ amittendo quod erat, sed assumendo quod non erat. De cuius descensione, hoc est, incarnatione, de ipso scriptum est in Psalmo, Inclinauit coelos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Coelos inclinauit, quia ante aduentum suum prænũcios angelos siue Prophetas misit, qui eius aduentum hominibus nunciarent. Caligo sub pedibus eius fuit, quia impij homines à sua militia cæcati, eius incarnationẽ agnoscere non potuerũt: sed neq; nunc põt. Stare deus dr, cũ nos infirmos.i. creaturam suam ad pœnitentiam conuersione vitæ patienter sustinet, vt est illud in Abacuc Propheta, Stetit & mensus est terram & dissoluit gentes, id est, stetit ad sustinendum & dissoluit credentes in se à peccatorum vinculis. Transire dicitur deus, cum à cordibus quorundam hominum, in quibus ante per fidẽ inhabitare credebatur: postea surrepente perfidia vel quolibet delicto ab his recedit, & ad alios transit. Quemadmodum de Iudæis ad gentes, & de hæreticis ad catholicos, seu de quibuslibet irreligiosis & negligentibus à quibus pro uitio suo recedere dicitur deus, & ad alios transire, quod non localiter aut visibiliter, sed inuisibiliter occulto iustoque iudicio facere consueuit. Ambulare dicitur deus non de loco ad locum transcundo,

Ostende re dei.

Sedere dei.

Psal. 46.

Descẽdere dei.

Psal. 17.

Stare dei

Abac. 3.

Transire dei.

Ambulare dei.

quod impium est ita credere, sed deambulatio eius est in cordibus sanctorum delectari, sicut scriptũ est, Et inhabitabo in eis & inambulabo, & ero illorũ deus. Vel certe ambulare dei est in sanctis pdicatoribus suis de loco ad locũ transire. Loqui dei, est inuisibiliter sine sono vocis vel quolibet strepitu occulte in mentibus sanctorũ voluntatẽ suã atq; rectũ intellectũ inspirare, seu futura sicut sanctis Prophetis reuelare. Quæ locutio oris dei, vt quidã volunt, tribus modis accipitur. Primo nanq; mõ per subiectã creaturã, sicut ad Moysen, cum in rubo & igne apparuit, vel sicut ad Abrahã, ad Iacob, siue vt iã dictũ est Moysen & cæteros sanctos, quibus voluit, in angelis apparere dignatus est. Secũdo mõ in somnis, sicut ad Iacob & ad Zachariã Prophetã & ad Ioseph sponsum Mariæ, & ad alios sanctos quibus voluit secreta reuelare. Tertio autẽ modo, neq; per creaturam visibilem, neq; per somnium, sed occulta tãtum inspiratione inuisibiliter corda sanctorum tangendo loquentes efficit, quemadmodum in libris Prophetarum legitur, cum ipsi Prophetæ diuino subito afflati spũ exclamabant dicentes, Hæc dicit dominus. Videre dei, est acta bona approbare, sicut illud est in Genesi, vidit deus cuncta q fecerat, & erant valde bona .i. intelligentibus bona esse demonstrauit. Aliter videre dei est mala hominum sciendo reprobare, sicut est illud in Esaia Propheta, Et vidit dominus, & apparuit malum in oculis eius. Itẽ aliter videre dei est, nos videntes, id est, scientes facere, vt est illud in Psalmo, Proba me domine & scito cor meum: interroga me & cognosce me, & semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est: &c. Modus iste locutionis & in libro Iob similiter reperitur, vbi de sapientia dei patris postquam plurima, & insignia locutus est de deo patre, adiecit, Tunc vidit illam & narrauit & inuestigauit & præparauit, id est, videntes fecit atque prædicantes, & inuestigantes atque alijs nunciantes. Cognoscere dei, est cognoscentes facere, sicut ait ipse ad Abrahã, Nũc cognoui q timeas deũ. Neq; .n. ille ex tpe nouit q scit oĩa anteq fiant. cognoscere dicit deus cognoscẽtes facere, vt q prius de se quales essent incogniti erãt, p eius interrogationẽ.i. probationẽ sibimetipsis manifesti fierent. Tale est & illud in lege Moysi de populo Israelitico, Vt tẽtẽ, inquit, eos vtrũ custodiãt mãdata mea, an nõ.

Loqui dei.

Triplici mõ deus loqui dicitur.

Videre dei.

Esa. 59.

Ps. 138.

Iob. 28.

Cognoscere dei quid sit.

Ge. 22.

Deu. 13.

Nescire dei quid sit.

Nes-

Nescire dei, est quosdam reprobos reproba
Zelare dei quid sit. re, sicut in Euāgelio, Nescio vos vnde sitis,
recedite à me omnes qui operamini iniqui-
tatem. Zelare dicitur deus cum creaturam
Luc. 13. suam quam non vult perire sæpe castigat,
Psal. 6. corripit atq; flagellat, & flagellando ad se re-
G ducit. Vel certe zelare deus dicitur cum nul
lum peccatum impunitum vult relinquere.
Iustus.n.est, & ideo omnis iniustitia execra
bilis est illi, quam vt dictum est impunitā
Irasci dei quid sit. nullo modo relinquere patitur. Irasci dicitur
deus, non animi motu vel qualibet pertur-
batione, quæ illi omnino accidere non pōt:
sed creaturæ delinquenti.i. hominibus im-
pijs & peccatoribus iustam inferre dicitur
vltionē: hoc est.n. illis reddere quod meren
Pœnitere dei quid sit. tur, & hæc vltio diuina & ira vel furor eius
dicitur. Pœnitere deus dicitur, non q̄ more
hominum pro transactis operibus suis pœ-
niteat. Qui enim omnia nouit antequām
fiant, pro præteritis factis suis pœnitere nō
potest. Sed pœnitentia dei est statuta muta-
re, & quod prius aliter inchoatum fuerat In
1. Re. 15 aliud mutare.i. de bono exigentibus culpis
in malum: sicut de Saule legitur pœnituis-
se dūm, quòd constituit eum regem: & sicut
nunc videmus in populo Iudæorum factū,
qui cum esset populus dei, ob Impietatem
suam facti sunt synagoga satanæ. De malo
vero in bonum, sicut accidit in populo gen-
tium, qui ante non populus dei, nunc autem
per grām Christi populus dei effectus est.
Hoc quippe modo occulto dei iudicio Iu-
H das proditor de Apostolatus gradu lapsus in
inferni barathrum demersus est, Latro vero
post crimen rapacitatis de cruce ad paradi-
sum translatus est. Hanc vero immutationē
de bono ad malum, vt dictum est, siue de ma
lo ad bonū quæ occulto iustoq; iudicio dei,
seu per seueritatem iustitiæ, seu per miseri-
cordiam eius fiat, pœnitentiam dei dicimus.
Non pœnitere dei quid sit. Quod expresśius in libro Hieremiæ scri-
ptum est. Non pœnitere dei est, statuta nul-
lo modo mutare. Vt est illud in Psalmo, Iu-
rauit dñs & non pœnitebit eum.i. pater ad
filium: tu es sacerdos in æternum secundum
ordinem Melchisedech. Sacerdos patris di-
ctus est filius dei, non secundum diuinitatē,
sed propter humanitatem, in qua se pro no-
bis per passionem & mortem suam accepta-
Obliuisci dei quid sit. bile sacrificium deo patri obtulit, vt ipse es-
set sacerdos qui sacrificium. Obliuisci di-
citur deus cum quibusdam impijs & pecca-
toribus non miseretur, quod vtique non
facit per credulitatem, quæ in deo non est,
sed per occultum iustumq; iudicium suum. Indurare dei quid sit.
Indurare dicitur deus quorundam malorū
corda, sicut de Pharaone rege Aegypti scri-
ptum est: non q̄ omnipotens deus per poté-
tiam suam corda eorum induret, quod est im
pium ita credere: sed exigentibus eorum cul
pis, cum duritiam cordis, quam ipsi sibi ma- I
la perpetrando nutriunt non aufert: quasi
ipse eos induret, quia iusto iudicio indurari Dormire dei quid sit.
sinit. Dormire dei est, cum vnigenitus filius
patris in assumpta carne pro nobis mori di
gnatus est. Cuius mors recte dulcis somnus Hier. 31
prædicatus est, ipso dicente per Hieremiam
Prophetam, Ideo quasi de somno suscita-
tus sum & vidi, & somnus meus dulcis est
mihi. Aliter dormire dicitur deus, cum fides
eius inter prospera huius mundi in quorun-
dam fidelium corde non vigilat, sed dormit.
Hanc dormitionem Saluator noster in se si- Matt. 8.
gnificauit, cum in naui inter fluctus maris
dormiuit. Vel certe dormire dei, est electis
suis in tribulationibus huius mundi positis
tardius subuenire, sicut illud in Psalmo,
Exurge, quare obdormis domine? Vigilare Psal. 43.
dei, est in defensionem electorum suorū & Vigilare dei quid sit.
in vltionem inimicorum suorum se manife-
stum deum demonstrare. Hæc omnia quæ
prædicta sunt, & alia ijs similia quæ de deo
sacra scriptura iuxta historiam narrat, non
secundum literam, vt dictū est, sed figurati-
ua locutione accipienda sunt: quia omnipo-
tens deus in essentia diuinitatis suæ spiritus
est non caro inuisibilis atque incorporeus,
nullisq; humanis membris compositus est, K
Et idcirco non de oculis carnis, sed de ocu-
lis cordis contemplandus est. Deus sapien-
tia est, veritas est, charitas est, iustitia est,
& ideo eisdem oculis videndus est quibus
hæc omnia contemplantur. Et idcirco non
corporeis, vt dictum est, obtutibus, sed ex
corde mundo à fidelibus intuendus est. Scri
ptum quippe est in Euangelio, Beati mundo
corde qm̄ ipsi deum videbunt. Hoc est.n. p̄- Matt. 5.
mium sanctorum, non in hac tm̄ vita, sed po
tius in futura repromissum dicente beato
Ioanne Apostolo, Charissimi, nunc filij dei
sumus & nondum apparuit quid erimus.
Scimus.n. qm̄ cum apparuerit, similes ei eri 1. Ioā. 3.
mus, qm̄ videbimus eum sicuti est. Hæc p̄-
missio, vt dictum est, post resurrectionem
carnis & iudicium dei, est in seculo futuro
sanctis reposita. In præsenti vero vita nullus
tam sanctus, nemo ita perfectus ex electis
dei

dei qui ipsum dñm in essentia diuinitatis suæ sicuti est, vidit vnquam, aut videre poterit, ipso dicente ad Moysen, Non.n.videbit
Exo.33. me homo & viuet. Ac si diceret, Nemo quandiu mortaliter viuit, deum vt est videre poterit. Vident.n.sancti in præsenti vita deū; non ita vt est in substantia, sed per speculum in ænigmate, postea aūt facie ad faciem. L Vident in hac vita credendo, non cor-
1.Co.13 poreis oculis cernendo. Videre enim deum est recte illum credere & ex corde illum diligere. Hoc quippe signat nomen Israel, qđ interpretaĩ vir uidens deum. Sed quia filius dei qui in substantia diuinitatis cum patre vnum est, ob reparationē humani generis, quod in Adā lapsum fuerat, prope finē mundi in vterum Mariæ uirginis illapsus, veram carnem eius substantia creauit, atq; in singularitate personæ suæ ita vniuit, vt deus pariter esset & homo: simplici vero ꝑsona, vt dictum est, gemina vero substantia ex eadem virgine incorruptio pudore nasceretur: vt qui erat & est in diuinitate verus deus à patre genitus inuisibilis & incorporeus atq; incomprehensibilis sicut & pater, ipse esset & verus homo visibilis, corporeus, & circumscriptus, atq; idem ipse, non alius deus & alius homo, sed deus & homo, vnus est Christus dei filius, passus pro salute nostra, in sola carne mortuus & sepultus, in eadem carne in qua etiam die tertio per virtutem diuinitatis suæ de sepulchro resurgens ascendit in cœlum & sedet ad dexteram patris: quem inde venturum ad iudicandū viuos M & mortuos in eadē carne in qua ascendit, sed glorificata, uniuersalis expectat ecclesia, quemadmodum & in symbolo vniuersi decantant fideles. Et idcirco eundem dei filium secūdum substantiā diuinitatis suæ inuisibilem & incorporeum & immortalem atq; incircumscriptum sicut & patrē & spm̄sanctum nos credere & confiteri oportet. Iuxta humanitatem vero visibilem, corporeum, localem atq; omnia membra humana veraciter habentem credere conuenit & cōfiteri. Quoniam sicut eundem dei filium & redemptorem nostrum secundum diuinitatem inuisibilem & incorporeum, sicut & patrem & spiritumsanctum non credere impium est: ita eundem dei filium in homine assumptum, visibilem, corporeum, atque localem post resurrectionem non credere & profiteri prophanum est. Illud enim quod in Genesi scriptum est dicente deo patre ad filium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: non ita accipiendū est quasi deus corporeus sit & membrorum liniamentis compositus: ad quam compositionem corpoream exteriorem hominem nostrum, humanum videlicet corpus, veluti ad similitudinem suam fecerit, sicut Iudæi & cæteri infideles plerią; opinati sunt, A quod ita credere impium est. Deus autem, vt sæpe dictū, spiritus est, non caro: substantia est, non corpus. Ad imaginem quippe suam deus hominem fecit, non in corpore, sed in anima: non in corpore, sed in sensu, nō in exteriore homine, sed in rōne. Animaque hominis, vt dictum est, ideo ad imaginē dei facta esse perhibetur, quia spiritalis creatura est inuisibilis & incorporea atq; immortalis: non de substantia dei originem trahens, sicut Manichæi & Priscillianistæ hæretici falsę opinati sunt, sed ex nihilo à deo creata. Quare anima ad imaginem dei facta sit. Quæ initium habet, finem vero habere nescit. Quæ humana anima, ob hoc quòd à deo rationalis, quòd intellectualis facta est, imago dei dicitur. Inest enim illi per naturam rationalis sensus, per quem intelligit, sapit, atq; inter bonum malumque discernit. Inest illi memoria, per quam transacta recordatur. Inest volūtas, per quam quæ vult eligit. Inest & sensus, per quem & sentit. Inest & ratio, per quam & occulta & inuisibilia contemplatur, per quam deum creatorem suum intelligit, per quàm vera à falsis discernit, per quam inuisibilia & deum oculis cordis contemplatur seu speculatur. In his omnibus anima hominis ad imaginē B dei facta esse narratur, hæc omnia cōmunia habet cum angelis, Corpus vero cū animalibus brutis quæ intellectu carent. Huius animæ origo occulta est, & soli deo cognita. Ipsa quoq; anima hominis pro eo ꝙ spiritalis creatura est, aliqñ in sacra scriptura spiritus dicitur, aliqñ vero natura, aliquando etiā vita, nonnunquam vero cor esse dicitur. Et cum sit vna in natura sua, propter varios effectus, diuersa vocabula sortita est. Similitudo vero dei in homine refertur ad opus iustitiæ, dicēte domino in lege, Sancti estote, Leui.19.
quia ego sanctus sum deus vester. De qua sanctitate beatus Paulus informans ait, Renouamini spiritu mentis vestræ, & indui- Ephe.4.
te nouum hominem qui secundum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Et iterum ipse, Imitatores mei estote si- 1.Co.11.
cut & ego Christi. Et Ioannes exhortans 1.Ioā.2.
ait,

ait, Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ille ambulauit. Et veritas in Euangelio, Estote misericordes sicut & pater vester celestis misericors est. (Luc. 6.) Sicut enim imago dei ad naturam pertinet animæ, ita similitudo refertur ad opus iustitiæ.

C

FINIS.

CENSVRA.

Libellus hic ex diuersis Augustini epistolis consarcinatus est, maxime quod ad sententias attinet. Probabile est & hunc esse Hugonis Victorini.

DE FIDE RERVM Inuisibilium, Liber unus.

Etiã in reb⁹ humanis multa credi, q̃ non cernuntur oculis. Cap. I.

Svnt qui putant Christianã religionem propterea ridẽdam potius quàm tenendam, quia in ea nõ res quæ videatur ostenditur, sed fides rerum quæ non videntur hominibus imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter sibi videntur nolle ostendere, quod videre non possunt, etsi non valemus humanis aspectibus monstrare diuina quæ credimus, tamen humanis mentibus & illa quæ non videntur credenda esse monstramus. Ac primum isti quos oculis carneis sic stultitia fecit obnoxios, vt quod per eos non cernunt, non sibi existiment esse credendum admonendi sunt, quàm multa non solum credant, verumetiam sciant, quæ talibus oculis videri D non possunt. Quæ cum sint innumerabilia in ipso animo nostro, cuius inuisibilis est natura, vt alia taceam, fides ipsa qua credimus, siue cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere nouimus cum prorsus aliena sit ab istorum conspectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum est interioribus visibus animorum? Quomodo ergo credendum non est quod corporeis oculis nõ videmus, cum vel credere nos, vel non credere vbi corporeos oculos adhibere non possumus, sine vlla dubitatione videamus? Sed inquiunt, Ista quę in animo sunt, cum possimus ipso animo cernere, non opus habemus per oculos corporis nosse: quæ autem dicitis vos vt credamus nec foris ostẽditis, vt ea per oculos corporis nouerimus, nec intus in animo nostro sunt, vt ea cogitando videamus. Sic ista dicunt, quasi quisquã credere videretur, si iam sibi præsentatum posset videre quod creditur. Ideo vtique debemus credere nonnulla etiam temporalia quæ non uidemus, vt æterna etiam mereamur videre quæ credimus. Sed quisquis es qui non vis credere nisi quod vides, ecce præsentia corpora corporeis oculis vides, E præsentes voluntates & cogitationes tuas, quæ in animo tuo sunt, ipso animo vides. Dic mihi obsecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri potest. An vero etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod si non vides, quomodo amicabili beneuolentiæ vicem rependis, si quod non potes videre nõ credis? An forte dicturus es alterius voluntatem per eius opera te videre? Ergo facta visurus, & verba es auditurus, de amici autem voluntate id quod videri & audiri non potest crediturus. Non enim voluntas illa color est, aut figura vt oculis ingeratur, vel sonus aut cantilena vt auribus illabatur, aut voluntas tua est, vt tui cordis affectione sentiatur. Restat itaque ut nec visa nec audita, nec apud te intus conscripta credatur, ne tua vita deserta sine vlla amicitia relinquatur, vel impensa tibi dilectio vicissim abs te non rependatur. Vbi est ergo quod dicebas, te credere non debere nisi quod videres, aut extrinsecus corpore, aut intrinsecus corde? Ecce ex corde tuo, credis corde non tuo: & quò nec F carnis, nec mentis dirigis aciem, accommodas fidem, amici faciem cernis corpore tuo, fidem tuam cernis animo tuo. Amici vero non abs te amatur fides, si non in animo tuo vlla sit fides, qua credas quod in illo non vides. Quamuis homo possit, & fallere fingendo beneuolentiam: aut si nocere non cogitat, tamen expectando à te aliquam commoditatem simulat, quia charitatem non habet. Sed dicis, ideo te credere amico cuius videre cor nõ potes, quia in tuis tentationibus eum probasti, & cuiusmodi animum erga te haberet in tuis periculis, vbi te non deseruerit cognouisti. Nunquid ergo ut amicorum probetur erga nos charitas, videtur tibi nostra optanda calamitas? Nec quisquam erit ex amicis certissimis fœlix, nisi fuerit aduersis rebus infœlix,

fœlix, vt videlicet explorato alterius amore nó fruaẽ, nisi suo dolore vel timore cruciẽ, & quo in habendis veris amicis optari iam potuisset, timeri fœlicitas potest, quam probare nisi infœlicitas non potest: & tamen verum est haberi posse amicum & in rebus prosperis, probari autem certius in rebus
G aduersis. Sed vtiq; vt eum probes periculis tuis, nec te committeres nisi crederes. Ac per hoc cum te committis vt probes, credis antequam probes. Certe.n.si rebus non vis credere, non debemus.qñq; & nondum certius probatis amicorum cordibus credere. Et cũ ea malis nostris bona probauerimus, etiam tunc eorum erga nos beneuolentiam credimus potius q̃ videmus: nisi quia tanta fides est, vt non congruenter quibusdã oculis eius, nos indicemus videre quod credimus, cũ propterea credere debeamus, quia videre non possumus. Si auferatur hic fides de rebus humanis, quis non attẽdat quanta earum perturbatio, & q̃ horrenda confusio subsequatur? Quis.n.mutua charitate diligetur ab aliquo, cum sit inuisibilis ipsa dilectio, si quod non video credere non debeo? Tota itaq; peribit amicitia, quia non nisi mutuo amore constat. Quid.o.eius poterit ab aliquo recipere, si nihil eius creditum fuerit exhiberi? Porrò amicitia pereunte, nec cõnubiorum neq; cognationum & affinitatũ vincula in animo seruabũtur, quia & in his vtiq; amica consensio est. Non ergo coniugẽ cõiunx vicissim diligere poterit, qñ se diligi, quia ipsam dilectionem non põt videre,
H non credit. Nec filios habere desiderabunt, quos vicissim sibi reddituros esse nõ credũt. Qui si nascantur & crescant, multo minus ipsi parentes suos amabunt, quorum erga se amorẽ in eorũ cordibus, quia est inuisibilis non videbunt; si ea quæ non videntur non laudabili fide, sed culpabili temeritate creduntur. Quid iã de cæteris necessitudinibus dicã, fratrum, sororũ, generorũ, atq; socerorũ, & qualibet consanguinitate & affinitate iũctorum, si charitas incerta, voluntasq; suspecta est, & filijs parentum, & parentibus filiorũ dum beneuolentia non redditur debita, quia nec deberi putatur, qñ in alio quod non videtur, esse non creditur. Porrò si non ingeniosa, sed odiosa est cautela, vbi nos amari non credimus, quia amorem amantium non videmus, vicemq; non rependimus, quibus eam nos debere mutuam non putamus: vsqueadeo res humanæ perturbantur, si quod non videmus, non credamus, vt omnino funditus euertantur, si nullas credamus hominum voluntates, quas vtiq; videre non possumus. Omitto dicere q̃ multa isti qui nos reprehendunt, quia credimus quæ non videmus: credant famæ & historiæ, vel de locis, vbi ipsi non fuerunt: nec dicant, non credimus, quia non vidimus. Qñ si hæc dicant, co-
I guntur fateri incertos sibi esse parẽtes suos: quia & hinc alijs narrantibus, nec tñ quia iam præteritum est id ostendere valentibus crediderunt, nullum retinentes illius temporis sensum, & tñ alijs inde loquentibus adhibentes sine vlla dubitatione consensum: quod nisi fiat incurratur necesse est aduersus parentes infidelis impietas, dum quasi vitatur in his quæ videre non possumus credendi temeritas. Si ergo non credentibus nobis que uidere non possumus, ipsa humana societas, concordia pereunte, non stabit, quanto magis fides, quanuis q̃ non videntur, rebus est adhibenda diuinis? Quæ si nõ adhibeaẽ, non amicitia quorumlibet hominum, sed ipsa summa religio uiolatur, vt summa miseria consequatur. Sed amici hominis inquies, erga me beneuolentiam q̃q̃ videre non possum, multis tñ indicijs indagare possum: uos autem que vultis vt non visa credamus, nullis indicijs potestis ostendere. Interim non paruum est, q fateris quorundam indiciorum perspicuitate res aliquas, etiam quæ nõ videntur, credi oportere: & iam sic constat non omnia quæ non videntur, non esse credenda. Iacetq; illud abiectũ atq; conuictũ, K q dicitur, ea quæ non videmus, nõ debere nos credere. Multum aũt falluntur qui putant nos sine vllis de Christo indicijs credere Chrm. Nam quæ sunt indicia clariora, q̃ ea que nunc videmus prædicta & impleta? Proinde qui putatis nulla esse indicia cur de Christo credere debeatis, quæ non vidistis, attendite quæ uidetis. Ipsa ecclesia vos ore maternæ dilectionis alloquitur, Ego quam miramini per vniuersum mundũ fructificantem atq; crescentem, qualem me cõspicitis aliquando non fui. Sed quia olim Abrahæ promissio à deo facta est, In semine tuo benedicentur oẽs gentes: me promittebat per oẽs gentes in Christi benedictione diffundi. Semen Abrahæ Christum, succedentium generationũ ordo testatur. Quod vt breuiter colligam, Abrahã genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, Iacob genuit duodecim filios, ex quibus ortus est populus Israel,

Indicia q̃ confirmant fidem. Cap.3.

Gen.22

Matt. 1.

Tractat idem. Cap.2.

Iacob

Iacob quippe ipse appellatus est Israel. In his duodecim filijs, genuit Iudã, vñ nomen est Iudęorum, ex quibus nata est virgo Maria, quæ peperit Christum. Et ecce in Christo, id est, in semine Abrahæ benedici oẽs gentes, videtis & stupetis; & adhuc in eum L credere timetis, in quem non credere, potius timere debuistis. An credere dubitatis vel recusatis virginis partum, cum magis credere debeatis, sic decuisse nasci hominem deũ?

Esaiæ. 7. Et hoc namq; accipite per Prophetã fuisse prædictum. Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filiũ, & vocabunt nomẽ eius Emanuel, quod est interpretatum, nobiscum deus. Non ergo dubitabitis virginẽ parientẽ, si velitis credere deum nascentem, mundi regimen non relinquentẽ, & ad homines in carne venientẽ: matri fœcunditatẽ afferẽtẽ, integritatẽ non auferentẽ. Sic hominẽ nasci oportebat, etsi semper erat deus, ex quo nascendo fieret nobis deus. Hinc de eo rursus

Psal. 44. Propheta dicit, Thronus tuus deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Ista vnctio spiritalis est, qua deus vnxit deum, pater. s. filium: vnde appellatum à chrismate. i. ab vn-

Psal. 44. ctione nouimus Christum. Ego sum ecclesia de qua illi in eodem Psalmo dicitur, & tanquã factũ quod futurum fuerat prænũciatur, Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato circumamicta varietate. i. in facerario sapientiæ linguarum varietate deco-

M rata: Vbi mihi dr̃, Audi filia & vide, & inclina aurem tuã, & obliuiscere populum tuũ, & domum patris tui: Quia concupiuit rex speciem tuã, q̃m ipse est dñs deus tuus. Et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabũtur oẽs diuites plebis. Omnis gloria eius filiæ regis intrinsecus in fimbrijs circumamicta varietate. Adducentur regi virgines post eam, proximæ eius adducentur tibi, Adducentur in lætitia, & exultatione, adducentur in templum regis. Pro patribus tuis, nati sunt tibi filij, cõstitues eos principes super omnem terram, Memores erunt nominis tui domine in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in seculũ, & in seculum seculi. Si hanc reginam non videtis, iam etiam regia prole fœcundam: Si non videt impletum, quod audiuit esse promissum, cui dictum est, Audi filia, & vide: Si non reliquit ipsa ritus pristinos mundi, cui dictum est, Et obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, Si non vbique Christum dominum confitetur, cui dictum est, Concupiuit rex speciem tuam, quia ipse est dominus deus tuus: Si non videt ciuitates gentium Christo preces fundere & munera A offerre, de quo illi dictũ est, Adorabũt eum filij Tyri in muneribus: Si non & superbia deponitur diuitum & ab ecclesia deprecantur auxilium, cui dictum est, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: Si non agnoscit filiam regis, cui dicere iussa est, Pater noster qui es in cœlis: Et in sanctis suis Matt. 6. interiori homine renouatur de die in diem, de qua dictum est, Omnis gloria eius filiæ regis intrinsecus, quæ & oculos extraneorũ surgentes fama prędicatorum suorum in diuersitate linguarum velut fimbrijs aureis, & vestis varietate perstringat. Si nõ posteaquam diffamatur in quocunque loco odore bono, eius etiam consecrandæ virgines adducuntur ad Chr̃m de quo dicitur, & cui dicitur, Adducuntur regi virgines post eam, proximæ eius adducentur tibi: Et ne quasi captiuæ in aliquem velut carcerẽ viderentur adduci, Adducẽtur, inquit, in lætitia & exultatione, adducentur in tẽplum regis. Si non parit filios, ex quibus habeat tanquã patres quos constituat sibi vbiq; rectores, cui dr̃, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super oẽm terrã: quorũ se orationibus mater & prelata & subiecta cõ- B mendat. Vñ subiectum est, Memores erunt nominis tui dñe in omni generatione & generatione, Si non propter eorundem patrum prædicationẽ nominis eius sine intermissione meminerunt, & tam magnæ in ea multitudines congregantur, eiq; laudẽ gratiæ sine fine linguis proprijs cõfitentur, cui dr̃, Propterea populi confitebũtur tibi in seculum, & in seculum seculi. Si non ista ita Pendet demonstrantur esse perspicua, vt non inueniant oculi inimicorum, in quam partẽ auertantur, ubi non eadem perspicuitate feriantur, vt ex ea fateri manifeste cogantur merito fortasse diceretis quòd nulla vobis ostendantur indicia, quibus visis credatis etiam illa quæ non videtis. Si vero hæc videtis, q̃ & longe ante prædicta sunt, & tanta manifestatione cõplentur, si se ipsa veritas & pcedentibus vobis & cõsequentibus declarat effectibus. O reliquiæ infidelitatis, vt credatis quæ non videtis, ijs erubescite, quæ videtis. à superiore. Cap. 4.

Me

Me attendite, vobis dicit ecclesia, me atten-
dite, quam videtis, etiam si videre nolitis.
Qui.n. temporibus illis in Iudæa terra fide-
les fuerunt, ex virgine natiuitaté mirabilé,
ac passioné, resurrectioné, ascensioné Chri-
C sti, omnia diuina dicta eius, & facta psentes
psentia didicerút. Hæc vos nó vidistis, pro-
pterea credere recusatis. Ergo hæc aspiciét,
in hæc intendite, hæc q̃ cernitis cogitate, q̃
vobis nó præterita narrantĕ, nec futura præ-
nunciant, sed psentia demonstrant. An vo-
bis inane vel leue videt, & nullú vel paruú
putatis esse miraculú diuinum, quod in no-
Esa. 7. mine Christi vnius crucifixi vniuersum ge-
nus currit humanum? Non vidistis q̃ præ-
dictum & impletum est de humana Xpi na-
tiuitate, Ecce virgo in vtero concipiet & pa-
riet filium: sed videtis q̃ pdictum & impletú
est ad Abrahá dei verbum, In semine tuo
Gen. 22. benedicentur oés gentes? Nó vidistis quod
de miraculis Christi prædictú est, Venite
& videte opera dñi quę posuit prodigia su-
Psa. 42. per terrã: sed videtis quod pdictú est, Dñs
dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie ge-
nui te. Postula à me & dabo tibi gẽtes hære-
Psal. 2. ditaté tuam & possessioné tuá terminos ter-
ræ? Non vidistis q̃ prædictú est & impletú.
Psal. 21. de passione Christi, Foderunt manus meas
& pedes meos, dinumerauerunt omnia os-
sa mea: Ipsi vero considerauerunt & con-
spexerunt me, Diuiserunt sibi vestimenta
mea, & super vesté meam miserunt sorté:
sed videtis q̃ in eodem psalmo pędictú est,
& nunc apparet impletum, Cómemorabú-
D tur & conuertentur ad dñm vniuersi fines
terræ, & adorabunt in cóspectu eius vniuer-
sæ patriæ gentium: Qm̃ domini est regnú,
& ipse dominabitur gentium? Nó vidistis
quod de resurrectione Christi prædictum
atq; cópletum est, loquéte Psalmista ex per-
sona eius prius de traditore & persecutori-
bus eius, Egrediebantur foras, & loquebant
Psal. 48. simul in idipsum: Aduersum me susurrabát
omnes inimici mei, aduersum me cogitabát
mala mihi: Verbum iniquú disposuerút ad-
uersum me? Vbi vt ostenderet nihil eos va-
luisse occidendo, resurrecturú subiecit atq;
ait, Nunquid qui dormit nó adijciet vt re-
surgat? Et paulopost cú de ipso suo traditore
per eandem prophetiá pdixisset, qđ in Euan-
gelio quoq; scriptum esse commemorauit,
Qui edebat panes meos ampliauit sup me
calcaneum: hoc est, conculcauit me: & conti-
nuo subdit, Tu autem domine miserere mei

& resuscita me, & redam illis. Impletum
est hoc, Dormiuit Xps & euigilauit, hoc est
resurrexit: qui per eandem prophetiam in E
alio Psalmo ait, Ego dormiui & somnú ce- Psal. 3.
pi, qm̃ dominus suscepit me. Verum hoc nó
vidistis, sed uidetis eius ecclesiam, de qua si-
militer dictum & impletum est, Dñe deus Hie. 16.
meus ad te gentes venient ab extremo ter-
ræ, & dicent, Vere mendacia coluerunt pa-
tres nostri, simulachra, & non est in illis vti-
litas. Hoc certe siue velitis seu nolitis
aspicitis; etiam si adhuc aliquam putatis
esse vel fuisse in simulachris vtilitaté: certe
tamen innumeros gentium populos relictis,
vel abiectis vel confractis huiusmodi vani-
tatibus audistis dicere, Vere mẽdacia colue-
runt patres nostri, simulachra, & non est
in illis vtilitas: si faciet homo deos, & ecce ip-
si nó sunt dij. Ne putetis aút ad unú aliqué
dei locú gentes prædictas fuisse venturas,
qm̃ dictum est, Ad te gentes venient ab ex-
tremo terræ: Intelligite si potestis ad deum
Christianorú q̃ summus & uerus est deus
non ambulando venire gentiú populos, sed
credendo. Ná res eadẽ ab alio Propheta sic
pronúciata est, Præualebit, inq̃t, dñs aduer-
sus eos, & exterminabit oés deos gentiú ter-
ræ: & adorabút eum vnusquisq; de loco suo
omnes insulæ gentiú. Qđ ait ille, Ad te om-
nes gentes veniẽt. Hoc ait iste, Adorabút eú
vnusquisq; de loco suo. Ergo veniẽt ad eú nó F
recedentes de loco suo, quia credentes in eú,
inuenient eú in corde suo. Non vidistis q̃
prædictú & impletú est de ascensione Chri- Ps. 107.
sti, Exaltare super cœlos deus: sed videtis q̃
continuo sequitur, Et super oẽm terrá glo-
ria tua? Illa de Christo facta atq; transacta
omnia nó vidistis, sed ista psentia in eius ec-
clesia videre vos non negatis. Vtraq; vobis
pdicta monstramus; vtraq; aút impleta p-
pterea demonstrare videnda nó possumus,
quia reuocare in conspectú præterita non
valemus. Sed quemadmodum voluntates Ex præ-
amicorum quæ non uidentur, creduntur p teritis fu-
indicia quæ videntur: sic ecclesia quæ nunc tura cre-
videtur, omnium quæ nó uidẽtur, sed in eis li- dimus.
teris vbi & ipsa est pdicta monstrantur, & Cap. 5.
index est præteritorú & prænuncia futuro-
rum. Quia & pterita quæ iam non possunt
uideri, & psentia quę nec pút uideri omnia,
cú prænunciarent nihil horum poterat túc
uideri. Cum ergo fieri prædicta cœperunt,
ex illis quæ facta sunt usque ad ista quæ fiút
de Christo & ecclesia, quæ prædicta sunt

ordinata

ordinata serie cucurrerunt: ad quam seriem
ptinet de die iudicij, de resurrectione mor-
tuorum, de impiorum æterna damnatione
cum de diabolo, & de piorum æterna remu
neratione cum Christo, quæ similiter prædi
G cta ventura sunt. Cur ergo res primas & no
uissimas quas non videmus non credamus,
cum testes vtrarunq; res medias quas vide-
mus habeamus, atque in Propheticis libris
& primas & medias & nouissimas vel au-
diamus prænunciatas antequam fierent, uel
legamus: nisi forte arbitrentur homines in-
fideles à Christianis illa esse conscripta, vt
ista quæ iam credebant maius haberent pon
dus authoritatis si antequam venirent puta
Iudæo- rentur esse promissa? Quod si suspican-
rum ge- tur, inimicorum nostrorum Iudæorum cō-
nus quo- dices perscrutentur. Ibi legant siue ista quæ
re nō oc commemorauimus prænūciata de Christo
ciditur. in quem credimus, & ecclesia quam cerni-
Cap.6. mus ab initio laborioso fidei vsque ad sem-
piternam beatitudinem regni: Sed cum le-
gunt, non mirentur ꝙ ista illi quorum codi
ces sunt, propter inimicitiarum tenebras nō
intelligunt. Nam eos non intellecturos, ab
eisdem Prophetis ante prædictum est: quod
vt cætera oportebat impleri, & occulto iu-
stoq; iudicio dei, meritis eorum pœnam de-
bitam reddi. Ille quippe quem crucifixe-
runt, & cui fel & acetum dederunt: quanuis
in ligno pendens propter eos quos fuerat in
lucem de tenebris educturus, dixerit patri,
Luc.23. Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, tā
H propter cæteros quos occultioribus causis
fuerat deserturus, per Prophetam tanto an-
Psal.68. te prædixit, Dederunt in escam meam fel, &
in siti mea potauerunt me aceto: Fiat men-
sa eorum coram ipsis in muscipulam, & in
retributionem & in scandalum: Obscuren-
tur oculi eorum ne videant, & dorsum eo-
rum semper incurua. Cum causæ itaque no
stræ preclarissimis testimonijs circumqua-
que ambulant oculis obscuratis, vt per eos
hæc prohibeantur, vbi & ipsi reprobentur,
ideo factum est, ne sic delerentur, vt eadem
facta omnino nulla essent: sed dispersa est
super terras, vt portans in nos collatæ gra-
tiæ prophetias ad conuincendos firmius in-
fideles nobis vtiq; prodesset. Et hoc ipsum
quod dico, accipite quemadmodum fuerit
Psal.58. prophetatum, Ne occideris eos, inquit, ne-
quando obliuiscantur legem tuam: disper-
ge eos in virtute tua. Non sunt ergo occisi,
eo ꝙ non sunt quæ apud eos legebantur &
audiebantur obliti. Si.n. scripturas sanctas,
quanuis eas non intelligant, penitus obliui-
scerentur, in ipso Iudaico ritu occiderētur,
quia cum legis & Prophetarum nihil nos-
sent, Iudæi prodesse nō possent. Ergo occisi
non sunt, sed dispersi, vt quanuis in fide vn-
de salui fierent, non haberent, tamen vnde
nos adiuuaremur, memoria retinerent, in li I
bris suffragatores, in cordibus nostri hostes,
in codicibus testes: Quanquam etiam si Prædica
de Christo & Ecclesia testimonia nulla pce tio mira
derent, quem non mouere deberet vt crede bilis.
ret, repente illuxisse diuinam humano gene Cap.7.
ri claritatem, quando videmus relictis dijs
falsis, & eorum confractis vsquequaq; simu-
lachris, templis subuersis, siue in vsus alios
commutatis, atque ab humana & veterno-
sissima consuetudine, tot vanis ritibus extir
patis, vnum verum deum ab omnibus inuo-
cari, Et hoc esse factum per vnum hominē
ab hominibus illusum, comprehensum, vin
ctum, flagellatum, expoliatum, exprobratū,
crucifixum, occisum. Discipulos eius idio-
tas, & imperitos, & piscatores, & publicanos
per quos eius magisterium commēdaretur,
elegit: annunciantes eius resurrectionem,
ascensionem, quam se vidisse dixerunt, & im
pleti spiritusancto, hoc Euangelium linguis
omnibus quas non didicerant, sonuerunt.
Quos qui audierunt partim crediderunt,
partim non credentes prædicantibus fero-
citer restiterunt. Ita fidelibus vsq; ad mor-
tem pro veritate, non mala rependendo, sed
perpetiendo certantibus, nec occidendo, sed
moriendo vincentibus: sic in istam religio-
nem mutatus est mundus, sic ad hoc Euan- K
gelium corda conuersa mortalium, marium
& fœminarum, paruulorum atque magno-
rum, doctorum atque indoctorum, sapien-
tium atque insipientium, potentum & infir-
morum, nobilium & ignobilium, excelsorū
& humilium, & per omnes gentes Ecclesia
sic diffusa succreuit: vt etiam contra ipsam
catholicam fidem nulla secta peruersa, nul-
lum genus exoriatur erroris, quod ita repe-
riatur Christianę veritati aduersari, vt non
affectet atque ambiat Christi nomine glo-
riari: quod quidem non sineretur pullula-
re per terram, nisi exerceret sanam & ipsa
contradictio disciplinam. Quando tandem
crucifixus illa potuisset, nisi deus hominem
suscepisset, etiam si nulla per Prophetas fu-
tura talia prædixisset? Cum vero tam ma-
gnum pietatis sacramentum habuerit ante

credentes vates suos atque præcones, quorum diuinis vocibus est prænunciatum, & sic venerit quemadmodum est prænunciatum, quis ita sit demens, vt dicat Apostolos de Christo fuisse mentitos, quem sic venisse prædicauerunt, quemadmodum eum venturum Prophetæ antea prædixerant, q nec
L de ipsis Apostolis vera futura tacuerunt?
Psal. 18. De his quippe dixerant. Non sunt loquelę neque sermones quorum non audiantur voces eorum: In omnem terram exiuit sonus eorum. Quod certe in orbe videmus impletum, & si in carne nondum vidimus Christum. Quis itaque nisi mirabili dementia cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit habere sacris literis fidem, quæ totius orbis prædixerunt fidem? Vos autem charissimi qui hanc fidem habetis, vel qui nunc nouam habere cœpistis, nutriatur & crescat in vobis. Sicut.n. venerunt temporalia tanto ante prædicta, venient & sempiterna promissa. Nec vos decipiant vel vani Pagani, vel falsi Iudæi, vel fallaces hæretici, necnon in ipsa catholica ecclesia mali Christiani, tanto nocentiores, quanto interiores inimici. Quia & hinc ne perturbarentur infirmi prophetia diuina non tacuit,

Ad fidei immobilem obseruātiā cohortatio. c. 8.

Cant. 2. vbi loquens in Cantico canticorum, sponsus ad sponsam.i. Christus dominus ad Ecclesiam, Sicut lilium, inquit, in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum. Non dixit in medio extraneorum: sed in
Mat. 13. medio filiarum. Qui habet aures audiendi, audiat. Et dum sagena quæ missa est in mare & congregat omnia genera piscium, sicut
M sanctum loquitur Euangelium, trahitur ad litus.i. ad seculi finem, secernat se à piscibus malis, corde non corpore: mores malos mutando, non retia sancta rumpendo: vt qui nunc probati reprobis videntur esse permixti: non vitam sed pœnam reperiant sempiternam, cum cœperint in litore separari.

LIBER DE SVBSTANTIA dilectionis & amoris.

Cupiditas & amor. Cap. 1.

QVotidianum de dilectione sermonem serimus, ne forte scintillet in cordibus nr̃is, & exardescat ignis, flammam faciens, aut totū consumens, aut purgās totum. Ex eo namque totum est quod bonum est: & totum quod malū est, ex eo est. Vnde fons dilectionis intus saliens, duos riuos infundit. Alter est amor, mundi cupiditas: al- A
ter est amor, dei charitas: medium quippe est cor hominis, vnde fons amoris erumpit: & quum per appetitum ad exteriora decurrit, cupiditas dicitur: quum vero desideriū suum ad interiora dirigit, charitas nominatur. Ergo duo sunt riui qui de fonte amoris emanant, cupiditas & charitas, & omnium malorum radix cupiditas, & omniū bonorū radix charitas. Ex eo igitur totum est, quod bonum est, & totum quod malum est, ex eo est. Quicquid ergo illud est, magnū est quod in nobis est: & ex eo totum est, quod ex nobis est: hoc autem est amor. Quid est amor: quid & quantum est amor, & vnde est amor? Et sermo dei de amore loquitur. Nunquid hoc negocium non potius illorū est, qui pudicitiam prostituere consueuerunt? Ecce q̃ multi qui eius ministeria volentes suscipiunt: & q̃ pauci qui verba eius in medium proferre nō erubescunt? Quid ergo nos facimus? Forsitan multa improbitate frontem fractam habemus, qui non verecundamur amorem indictatum sonare: quem & impudici aliquando non possunt sine verecūdia verbis exprimere. Sed aliud est inuestigare initium vt eradicetur: aliud exhortari ad vitium, vt virtus & veritas nō ametur. Nos igitur inuestigamus & quærimus, vt sciamus & scientes caueamus, quod B
illi inuestigant vt sciant, sed sciant, vt faciāt. Quærimus igitur: quid illud in nobis sit, quod desideria nostra sic multifariam diuidit, & cor vnum in diuersa diducit. Inuenimus autem hoc aliud non esse præter amorem: qui quum sit motus cordis secundum naturam singularis & vnicus, secundum affectionem autem diuisus, cum se inordinatè mouet.i. ad ea quæ non debet, cupiditas dicitur, cum vero ordinatus est, charitas appellatur. Ipsum igitur hūc cordis motum, quē amorem appellamus, qua definitione significare poterimus? Expedit nobis propius intueri eum, ne lateat aliquatenus & non sciatur, proptereaq; nec caueatur, cū malus est: nec appetatur aut inueniatur, cum bonus est, vt impleatur: de quo & cum malus est tanta mala veniunt, & cum bonus est tāta bona procedunt. Ipsum igitur quomodo definimus inuestigemus: consideremus q occultum est quod dicitur, quantoq; interius collocatum est, tanto magis in vtraq; parte cordi dominatur. Illud igitur videtur esse

Quid sit amor. Cap. 2.

esse amor. Et amor est delectatio cordis alicuius ad aliquid, propter aliquod desideriũ in appetendo, & gaudium in perfruendo, per desiderium currens, requiescens per gaudium. Hinc bonum est, & hinc malum est cor tuum humanum, quia nec aliũde bonus es si bonus es, nec aliunde malus es si malus es, nisi quod bene vel male amas. quod bonum est. Nam omne quod est, bonum est: sed cum id bonum est male amatur, illud bonum nõ est, & hoc malum est. Igitur nec qui amat malum est, nec quod amat malum est, nec amor quo amat malũ est, sed quod male amat malũ est, & hoc oẽ malũ est. Ordinate ergo charitatẽ, & iam malum nullum est. Magnam rem cõmendare volumus. Omnipotens deus qui nullo indiget, quia ipse summum & vnum bonum est: qui nec de alio accipere potest quo crescat, quia ex ipso sunt omnia: nec de suo amittere quo decidat, quoniam in ipso immutabiliter consistunt vniuersa: ipse rationalem spiritum creauit sola charitate, nulla necessitate, vt eum suæ beatitudinis participem faceret. Porrò vt idem aptus esset tanta beatitudine perfrui, fecit in eo dilectionem spiritalem, palatum cordis quodammodo per hanc sensificans ad gustum dulcedinis internæ: quatenus per ipsam videlicet dilectionem, suæ fœlicitatis iocunditatem saperet, eiq́; infatigabili desiderio inhæreret. Per dilectionem ergo copulauit sibi deus creaturam rationalem, vt ei semper inhærendo, ipsum quo beatificanda erat bonum, ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & in ipso semper gaudium possideret. Suge ò apicula, suge suge & bibe dulcoris tui inenarrabilem suauitatem: immergere, & replere, quia ille deficere nescit, si tu non incipias fastidire. Adhære ergo & inhære, sume, fruere: si sempiternus gustus fuerit, sempiterna quoque beatitudo erit. Nõ iam pudeat nos neque pœniteat de amore fecisse verbum: non pœniteat, vbi tanta vtilitas, non pudeat vbi tanta honestas. Igitur per amorem sociata est factori suo creatura rationalis, solumq́; est dilectionis vinculum quod ligat vtrosque in idipsum, & tanto fœlicius, quanto fortius. Propter quod vt indiuisa societas & concordia vtrobique perfecta haberetur, geminatus est nexus, in charitate dei & proximi: vt per charitatem dei omnes vni adhærerent, per charitatem proximi omnes vnum fierent: vt quod de illo vno cui omnes inhærebant quisque in semetipso non caperet, plenius atque perfectius per charitatem proximi in altero possideret, & bonum omnium, fieret totum singulorum. Ordinate ergo charitatem. Quid est, ordinate charitatem? Si desiderium est amor, bene currat: si gaudium, bene requiescat. Est enim amor, sicut dictum est, delectatio cordis alicuius, ad aliquid, propter aliquod desiderium in appetendo, & in perfruendo gaudium, per desiderium currens, & requiescens per gaudium: currens ad illud, requiescens in illo, ad quid? aut in quo? Audite si forte explicare possimus quo currere debeat amor noster, aut in quo requiescere. Tria siquidem sunt quæ amari bene aut male possunt, deus, proximus, & mundus. Deus super nos est, proximus iuxta nos est, mundus subter nos est. Ordinate ergo charitatem. Si currit, bene currat: si requiescit, bene requiescat. Desiderium currit, gaudium requiescit. Propter quod gaudium vniforme est, quod semper in vno est, nec vicissitudine variari potest. Desiderium autem mutabile est, & mutabilitatem suscipit, & idcirco non se continet in vno, sed varias species repræsentat. Omnis nanque cursus aut de illo est, aut cum illo, aut in illo ad quod est. Quomodo ergo currere debet desiderium nostrum? Tria sunt, deus, proximus, mundus. Tria deus, duo proximus, vnum mundus habeat in cursu desiderij nostri, & in desiderio ordinata charitas. Amor nanque per desiderium & de deo, & cum deo, & in deum ordinate currere potest. De deo currit, quando de eo accipit vnde eum diligit. Cum deo currit, quando eius voluntati in nullo contradicit. In deum currit, quando in ipso requiescere appetit. Hæc sunt tria quę ad deũ pertinent. Duo autem sunt proximi. Potest enim desiderium de proximo & cũ proximo currere, sed in proximum non potest. De proximo, vt de eius salute gaudeat & profectu. Cum proximo, vt eum in via dei comitem itineris & socium peruentionis habere concupiscat. Sed in proximum non potest, vt scilicet in homine spem & fiduciam cõstituat. Hæc sunt duo quæ ad proximum pertinẽt, id est de ipso, & cum ipso, & non in ipsum. Vnum est mundi, de ipso currimus, non ad ipsum, aut cum ipso, aut in ipsum. De mundo enim desiderium currit, quando inspecto foris dei opere, per admirationem & laudem

Charitate deo connectimur. cap. 3.

De gemino charitatis funiculo. c. 4

Ordinata charitas. ca. 5.

laudem ardentius intus ad ipsum se conuertit. Cum mundo curreret, si se per mutabilitatem temporalium, siue deijciẽdo in aduersis, siue eleuando in prosperis, huic conformaret. In mundum curreret, si in eius delectationibus semper requiescere vellet. Ordinate ergo charitatẽ, vt per desiderium currat de deo, & cum deo, & in deum: de proximo, cum proximo, & non in proximum: de mundo, nec cum mundo, nec in mũdum: vt in solo deo requiescat per gaudium. Hæc est ordinata charitas, & præter ipsam omne quod agitur non ordinata charitas est, sed inordinata cupiditas.

G

In quo sit cordis nostri vera requies. Cap. 6.

Vita cordis amor est, & idcirco omnino impossibile est, vt sine amore sit cor quod viuere cupit. Quid hinc sequatur considera. Si enim humana mens sine amore esse nõ potest, vt seipsam, aut certe, aliud aliquid à se diligat necesse est. Quia vero in seipsa perfectum bonum nõ inuenit, si se solam diligeret, fœlix amor non esset. Oportet ergo si fœliciter amare desiderat, aliud aliquid præter se quod amet inquirat. Si autem imperfectum aliquid extra se amare cœperit, amorem quidem suũ irritat, sed miseriam non excludit. Fœliciter ergo non diligit, donec ad vnum & summũ bonum per amoris desiderium se cõuertit. Et quia summum & vnum bonũ solus est deus, ille fœliciter amat, qui deum amat, & tanto fœlicius quanto amplius. Hæc igitur est cordis nostri requies, cum in amore dei per desiderium figitur: nec vltra quicquam appetit, sed in eo quod tenet, quadam fœlici securitate delectatur. Quando enim nec appetitus vltra protrahit, nec timor repellit, quodammodo in idipsum iocunditatis vexatione requiescit. Sed quia humanæ mentis infirmitas, vt non dicam semper, sed vix aliquando in illam diuinæ cõtemplationis dulcedinem figi potest: quodam interim studio ad illam, ad quam necdum pertingere sufficit stabilitatem, assuefacienda est, id est, si deum semper cogitare non possumus, saltem cor nostrum ab illicitis & vanis cogitationibus restringendo, in cõsideratione operum dei, & mirabilium eius teneamus: vt dũ semper minus instabiles esse satagimus, tandẽ aliquando domino donante, vere stabiles fieri valeamus.

H

Qua in naui præsentis vitæ diluuiũ euadimus.

Vt autẽ huius promotionis aliquod tibi exemplum subijciã, vniuersus iste mundus quasi quoddam diluuium est, eo ꝙ omnia, quæ in hoc mundo sunt, ad similitudinem aquæ incertis euentibus fluctuando decurrant. Vera autem fides quæ non transitoria, sed æterna promittit, quasi à quibusdam fluctibus, sic ab huius mundi cupiditate in superna animum attollit: & portari quidem ab aquis potest, sed mergi omnino non potest: quia ad necessitatem hoc mundo vtitur, sed eius desiderijs per affectum non implicatur. Quisquis ergo æterna non credens: sola quæ transeunt appetit: hunc quasi sine naui laborantem in fluctibus, impetus aquæ decurrentis secũ trahit. Qui vero æterna credens, transitoria diligit, hic iuxta nauem naufragium facit: qui autem æterna bona credit & diligit, hic in naui positus, fluctuantis maris vndas securus pertransit: quia qui per desiderium fidei nauem non transgreditur, iam quodãmodo in fluctibus terræ stabilitatem imitatur. Primum ergo, si hoc mare magnum illæsi pertransire volumus, fabricemus nauẽ, vt fidem integram habeamus: deinde nauẽ fidei inhabitemus per charitatem, vt credamus quod diligere debemus, & diligamus quod credimus: sicq; & lex dei in corde nostro sit per rectę fidei cognitionem, & cor nostrum in lege dei sit per dilectionem. Sed vt facilius cognoscas quo vel vnde hanc, quam dixi, nauem vel arcam in corde tuo ædificare debeas, per quã huius diluuij naufragio eductus, ad portum quietis perueniasi duo opera dei considerã, videlicet opus conditionis, & opus restaurationis. Opus autem conditionis est creatio cœli & terræ, & omnium quæ in eis continentur, quæ sex diebus facta sunt. Opus vero restaurationis, incarnatio verbi, & omnia quæ à principio mundi vsque in finem, vel ad eam prænunciandam præcesserunt, vel ad ipsam confirmandam secuta sunt, aut sequentur: quæ sex ætatibus fiunt. Sed opera restaurationis magis pertinent ad fidem catholicam, quæ idcirco sancti amplius diligunt, quia in eis suæ salutis remedia agnoscunt. Hæc autem partim per homines, partim per angelos, partim per semetipsum operatus est deus: vt in arca spiritali prima sit mãsio opera hominum, secunda opera angelorum, tertia opera dei: supremus cubitus, ipse author vniuersorum deus.

[...]dere pos[...]simus. Cap. 7.

I

K

DE CONTINENTIA,

Liber vnus.

L Continētia libidinis oris & cordis Cap. 1.
DE virtute animæ, quę continentia nominatur, satis cō
uenienter & digne disputa
re difficile est, sed exigui-
tatem nostrā sub tanti pō-
deris sarcina ille cuius hęc
virtus magnum est munus, adiuuabit. Nā
qui eam donat continentibus fidelibus suis,
ipse dat sermonem de illa loquentibus mini
stris suis. Deniq; de re tanta, quod ipse de-
derit locuturi, dei donum esse continētiam
primum dicimus & probamus, In libro sa-
Sap. 8. pientiæ scriptum habemus, Nisi deus det,
continentem esse neminē posse, Dñs de ipsa
maiore & gloriosiore continentia, quæ con-
Mat. 19. iugali vinculo continetur, ait, Non omnes
capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.
Et qm̄ ipsa quoque castitas coniugalis, nisi
contineatur ab illicito concubitu, nō potest
custodiri, vtrunque Apostolus donum dei
esse prædicauit, cum de vita vtraque .i. &
coniugali & ea quæ est sine coniugio loque
retur dicens, Vellem oēs homines sic esse si-
1. Co. 7. cut meipsum. Sed vnusquisq; proprium do
M num habet a deo, alius sic, alius autē sic. Et
ne in sola inferiorum partium carnis libidi
ne continentia necessaria videretur à dño
Ps. 140 sperāda, etiam in Psalmo canitur, Pone dñe
custodiam ori meo, & ostium continentiæ
circum labia mea. In hoc autem diuini elo-
quij testimonio, si os intelligamus sicut in-
telligere debemus, ibi posita continentia
quantum sit deī munus agnoscimus. Parum
est quippe os corporis continere, ne aliquid
inde quod non expedit per sonum vocis
erumpat. Intus est os cordis, vbi sibi custo
diam & ostium continentiæ poni desidera-
uit à dño, qui verba illa dixit, nobisq; dicen
da conscripsit. Multa .n. corporis ore nō di-
cimus, & corde clamamus. Nullum autem
procedit rei alicuius ex ore corporis verbū,
cuius est in corde silentium. Inde igitur qđ
non emānat, foris nō sonat: quod vero ema
nat inde, si malum est, & si non moueat lin-
guam, inquinat animam. Ibi ergo ponenda
est continentia, vbi & tacentium loquitur
conscientia. Fit enim per ostium continen-
Os corporis & cordis. cap. 2. tiæ, vt non inde exeat quod etiam clausis la
bijs carnis vitam polluat cogitantis. De-
nique vt apertius os interius quod per illa
verba significauit ostenderet, cum dixisset,
Pone dñe custodiam orī meo, & ostiū con- Ps. 140.
tinentiæ circum labia mea: continuo subdi A
dit, Ne declines cor meum in verba mali-
gna. Declinatio cordis quid est, nisi consen-
sio? Nondum .n. dixit, quisquis in corde
occurrentibus suggestionibus quorumque
visorum, in nulla cordis declinatione con-
sensit: si autem consensit, iam corde dixit,
etiam si ore non sonuit, etiam si manu vel
qualibet corporis parte non fecit, fecit tamē
quod cognitione faciendū sibi esse iam sta-
tuit: diuinis legibus reus, quamuis huma-
nis sensibus absconditus, verbo in corde di-
cto, nullo facto per corpus admisso, Nequa
quam vero membrum foris mouisset in fa-
cto, cuius facti initium non intus præcessis-
set in verbo: neque enim mendaciter scriptū
est, initium omnis operis, verbum. Multa
quippe homines faciunt ore clauso, quieta
lingua, voce frenata: sed tamen nihil agunt
corporis opere, quod non prius dixerint in
corde. Ac per hoc multa sunt peccata in in-
terioribus dictis, quæ non sunt in exteriori-
bus factis: nulla sunt autem in exterioribus
factis, quæ non procedant ab interioribus
dictis. Erit ab vtrisque puritas innocentiæ,
si circum interiora labia ponatur ostiū con-
tinentiæ, propter quod etiam ipse ore pro-
prio dñs ait, Mūdate quæ intus sunt, & quæ Mat. 23.
foris sunt, munda erunt. Itemq; alio loco cū B
Iudæorum stultiloquia refutaret, quia ca-
lumniabantur discipulis eius non lotis ma-
nibus manducantibus, Non quod intrat in
os, inquit, coinquinat hominem, sed quod
procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.
Quæ sententia si tota de ore corporis acci- Marc. 7.
piatur, absurda est. Neque .n. quem nō coin
quinat cibus, coinquinat vomitus. Cibus
quippe in os intrat, vomitus ex ore proce-
dit. Sed proculdubio priora verba pertinent
ad os carnis, vbi ait, Non quod intrat in os, Mat. 15.
coinquinat hominem: Posteriora vero ad
os cordis, vbi ait, Sed quod procedit ex ore,
hoc coinquinat hominē. Denique cū ab illo
Apostolus Petrus expositionē velut parabo
læ huius exquireret, ille respondit, Adhuc
& vos sine intellectu estis? non intelligitis,
q̄a oē quod in os intrat, in ventrem vadit,
& in secessum emittitur? Hic certe in quod
intrat cibus os carnis agnoscimus. In his ve
ro quæ adiūgit, vt agnosceremus os cordis,
non sequeretur nostri tarditas cordis, nisi &
cū tardis ambulare veritas dignaretur. Ait .n.
Quæ aūt procedunt de ore, de corde exeūt

tanquam diceret. Cum audis de ore, de corde intellige vtrunq; dico; sed alterum ex altero expono. Habet os interius, homo interior, & hoc discernit auris interior: de hoc ore quæ procedunt, de corde exeunt, & ea coinquinant hominē. Deinde iā relicto oris nomine quod potest & de corpore intelligi, apertius quid dicat ostendit De corde enim exeunt, inquit, cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc sunt quæ coinquinant hominem. Nihil est certe istorum malorum, quæ perpetrari etiā membris corporis possunt, quod cogitatio non antecedat mala, & coinquinet hominem, etiam si aliquid impediat, ne subsequantur opera flagitiosa & facinorosa membrorum. Si.n. potestas non datur, vacat manus ab hominis interfectione, nunquid ideo mundū est ab scelere cor homicidæ? Aut si rem surripere alienam, non vt quis vult, potest: nunquid ideo in ipsa voluntate fur non est? Aut si casta est, quam vult adulterare non castus, ideo eam non est in corde mœchatus? Aut si meretrix non inueniatur in fornice, ideo qui eā quærit, non fornicatur in mente? Aut si cupienti per mendacium lædere proximum, tempus vel locus desit, ideo falsum testimonium nō ore interiore iam dixit? Aut si quisquā homines timens, non audeat lingua carnis sonare blasphemiam: ideo non est huius criminis deus, qui dicit in corde suo, non est deus? Ita cætera mala facta hominum, quæ nullus agit corporis motus, quæ nescit vllus corporis sensus, reos suos occultos habent, quos etiam solus inquinat in cogitatione consensus, idest interioris verbum malignum. In quo timens ille declinari cor suum, ostium cōtinentiæ circum labia oris huius poni poscit a domino, quę contineat cor, ne declinetur in verba maligna. Contineat autem, non sinendo cogitationem procedere in consensionem, sic enim secundum præceptum Apostolicum, non regnat peccatum in nostro mortali corpore, neq; exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato. A quo præcepto implendo vtiq; alieni sunt, qui ob hoc ad peccandum membra non mouent, quia potestas nulla permittitur: quæ si assit protinus ex membrorū velut armorum motibus, quis in eis intus regnet, ostendunt. Proinde quantum in ipsis est, membra sua exhibent arma iniquitatis peccato: quia hoc volunt, qui propterea non exhibeāt, quia non possunt. Ac per hoc illa quæ in genitalibus mēbris pudicitia resistenatis, solet maxime ac proprie continentia nominari, nulla transgressione violatur, si superior continentia, de qua iam diu loquimur, in corde seruetur. Propterea dn̄s cum dixisset, De corde.n. exeūt cogitationes malæ deinde quid pertineat ad cogitationes malas adiunxit, homicidia, adulteria: & cætera. Nec dixit omnia, sed quibusdam exēpli gratia nominatis, & alia intelligenda commonuit. Quorū nihil ē quod fieri possit, si mala cogitatio non præcesserit, qua intus instituitur, quod foris agitur: & ex ore cordis procedens, iam coinquinat hominem, etiā si nulla facultate permissa foris per membra corporis non agatur. Posito igit̄ ostio continentiæ in ore cordis, vnde cuncta exeunt q̄ coinquinant hominem, si nil tale inde permittatur exire, sequitur mundiua qua possit iam gaudere cōscientia, quamuis nondū sit illa perfectio vbi non luctabitur cum vitio continentia. Nunc autem quandiu concupiscit caro aduersus spiritum, & sp̄us aduersus carnem, sat est nobis non consentire malis quę sentimus in nobis. Cum.n. fit ista consensio, tunc exit ex ore cordis quod coinquinat hominem. Cum vero per continentiam consensio non tenetur, malum concupiscentiæ carnalis, contra quod pugnat concupiscentia spiritalis, nocere non sinitur.

Sed aliud est bene pugnare, quod nunc est, quando mortis contentioni resistitur: aliud aduersarium non habere, quod tunc erit quando mors nouissima inimica destruetur. Nam & ipsa continentia cum frenat cohibetq; libidines, simul & appetit bonum, ad cuius immortalitate tendimus, & respuit malum, cū quo in hac mortalitate contendimus. Illius quippe amatrix & spectatrix, huius vero & hostis & testis est, & decus eius appetens, & dedecus fugiens. Non vtique in cupiditatibus frenandis continentia laboraret, si nihil nos contra quod contenderet detineret, si nihil nostræ bonæ voluntati ex mala concupiscentia repugnaret. Clamat Apostolus, Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum: Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Nunc enim fieri bonum potest, vt malæ concupiscentiæ nō cōsentiatur: perficietur autem bonum, quādo ipsa mala cōcupiscentia finietur. Itemq; idem doctor gentium clamat, Condelector legi

Marginalia: C; D; Psal. 13.; Rom. 6.; E; Mat. 15.; Gal. 5.; F; Bellum spiritale. Cap. 3.; Rom. 7.

legi dei secūdum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, G repugnantem legi mentis meæ. Hanc pugnam non experiuntur in semetipsis nisi bellatores virtutum, debellatoresq; vitiorum. Non expugnat concupiscentiæ malū, nisi continentiæ bonum. Sunt autem qui legem dei omnino nescientes, ne malas concupiscentias nec in hostibus deputant, eisq; misera bili cæcitate seruientes, insuper etiam beatos se putāt, satiādo eas potius q̄ domādo. Qui
Rom. 3. vero per legem cognouerūnt eas, Per legē
Rom. 7. enim cognitio peccati: Et concupiscentiā, inquit, nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces: earum tamen oppugnatione vincūtur, qui sub lege viuunt, quia iubetur qđ bonum est, & nō datur: nō viuunt sub gratia, quæ dat per spm sanctum quod per legē iubetur. His ideo subintrauit lex, vt in eis abundaret delictum. Auxit prohibitio concupiscentiam eamq; fecit inuictam, vt accederet præuaricatio, quæ sine lege non fuit;
Rom. 4. etiam si peccatum fuit, Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ita lex gratia non adiuuante, prohibens peccatum, virtus est in-
1. Co. 15 super peccati. Vñ ait Apostolus, Virtus peccati lex. Nec mirandum est q̄ humana infirmitas etiam de lege bona vires malo addi
Ro. 10. dit, dum ad ipsam legem faciendam de suis H viribus fidit. Ignorans quippe dei iustitiā, quam dat deus infirmo, & suā volens constituere, qua caret infirmus, iustitiæ dei non est subiectus reprobus & superbus. Si autē lex factum præuaricatorem, tanquā ad hoc grauius vulneratum vt desideret medicum, tanquam pædagogus perducit ad gratiam, contra suauitatem noxiam qua vincebat cōcupiscentia, dominus dat suauitatem beneficam, qua delectetur amplius continentia, & terra nostra dat fructum suum quo pascitur miles, qui debellat deo iuuante peccatum. Tales milites Apostolica tuba isto sonitu accendit in prælium, Non ergo regnet,
Rom. 6. inquit, peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibueritis mēbra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ deo: Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et alio loco, Ergo, inquit, fratres debitores sumus, non carni, vt secundum carnē viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis moriemini: si aūt spū facta carnis mortificaueritis viuetis. Quotquot. n. spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Id ergo nunc agitur quādiu est mortalis hæc vita nostra sub gratia: nec peccatum. i. concupiscentia peccati, hanc enim hoc loco peccati nominē ap- I pellat, regnet in nostro mortali corpore, Tunc aūt regnare ostenditur, si desiderijs eius obeditur. Est ergo in nobis peccati concupiscentia, quæ non est permittenda regnare. Sunt eius desideria, quibus non est obediendum, ne obedientibus regnet. Propter quod membra nostra non sibi vsurpet concupiscentia, sed sibi vindicet continentia, vt sint arma iustitiæ deo, ne sint iniquitatis arma peccato. Sic. n. nobis peccatū non dñabitur, Non. n. sumus sub lege, bonum quidē iubente, non tñ dante: sed sumus sub gratia, quæ id. quod lex iubet faciens nos amare, potest liberis imperare. Itemque cum hortatur, vt nō secundum carnem viuamus ne moriamur, sed spiritu facta carnis mortificemus vt viuamus: tuba vtiq; canit, bellum in quo versamur ostendit: & vt acriter dimicemus, & hostes nostros mortificemus, ne ab eis mortificemur accendit. Qui sint vero isti hostes, satis euidenter expressit. Quos enim in nobis voluit mortificari, ipsa sunt opera scilicet carnis. Sic enim ait, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, Rom. 8. viuetis. Et ista quæ sint vt sciamus, eundē iidem audiamus ad Galatas scribentem & dicentem, Manifesta sunt opera carnis, quæ K sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, Gal. 5. idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissentiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Ipsum enim bellum etiam ibi vt hæc diceret ostendebat, & ad hostes mortificandos eadem cœlesti & spiritali tuba Christi milites excitabat. Supra. n. dixerat, Dico autē, Spiritu ambulate, & desideria carnis ne perfeceritis. Caro. n. concupiscit aduersus spm, spiritus autē aduersus carnē: Hæc enim inuicem sibi aduersantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege. Ergo sub gratia constitutos vult illū aduersus opera carnis habere conflictum. Et hæc opera carnis vt demonstraret, adiūxit quæ supra commemoraui, Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes: & cætera, siue quæ commemorauit,

siue quæ intelligenda commonuit, maxime
adijciens,& his similia. Denique in hoc prę
lio aduersus carnalem quodammodo exerci
tum velut aliam producens aciem spiritalē,
L Fructus autem spiritus est,inquit,charitas,
gaudium,pax,longanimitas,benignitas, bo-
nitas,fides,mansuetudo,continentia: aduer-
sus huiusmodi non est lex, Non,ait,aduer-
sus hęc: ne sola esse putarentur: quanuis &
si hoc diceret, omnia debuimus intelligere
ǭ eiusdem generis bona cogitare possemus:
sed ait,aduersus huiusmodi:& hæc.s.& quę-
cunque similia. Veruntamen ꝙ in eis bonis
quæ commemorauit,vltimo loco posuit cō-
tinentiam, de qua nunc disputare cœpimus
& propter quam multa iam diximus, præci
puè voluit eam nostris mentibus inhærere.
Ipsa quippe in hoc bello valet plurimum,in
quo aduersus carnem spiritus concupiscit,
qm̄ ipsas carnis concupiscētias quodammo-
do crucifigit. Vnde cum hæc dixisset Apo-
stolus, continuo subiecit, Qui autem Iesu
Christi sunt,carnem suam crucifixerunt cū
passionibus & concupiscentijs. Hæc est a-
ctio continentiæ,si opera carnis mortifican
tur. Mortificant vero eos quos deficiente
continentia,ad consensionem perpetrando-
rum talium operum trahit concupiscentia.

Totus homo caro est. Vt autem à continentia non deficiamus,
aduersus illas præcipue diabolicarum sugge
stionū insidias,vigilare debemus, ne de no-
Cap. 4. stris viribus præsumamus. Maledictus.n.
omnis, qui spem suam ponit in homine. Et
Hier.17. quis est iste,nisi ipse homo? Non potest er
M go veraciter dicere non se spem ponere in
homine,qui eam ponit in se. Nā & hoc se-
cundum hominem viuere, quid est nisi se-
cundum carnem viuere? Audiat ergo qui
tali suggestione tentatur,& si vllus ei Chri
stianus sensus,cōtremiscat,audiat, inquam,
Si secundum carnem vixeritis, moriemini.
Rom. 8. Sed quispiam dicturus est mihi, aliud esse
secundum hominem,aliud secundum carnē
viuere,quia homo videlicet rationalis crea-
tura est, & in eo rationalis est animus, quo
distat à pecore: caro autem est infirma &
terrena pars hominis, & ideo secundum eā
viuere vitiosum est: propter quod ille qui
secundum hominem viuit, non vtique se-
cundum carnem, sed potius secundum eam
partem hominis viuit qua homo est,hoc est
secundum spiritum mentis quo pecoribus
præeminet. Verum hæc disputatio valet for
sitan aliquid in scholis Philosophorū: nos

autem vt intelligamus Apostolum Christi,
libri Christiani quemadmodum loqui so-
leant debemus aduertere. Fides certe om-
nium nostrum est quibus Christus viuere
est, hominem à verbo dei assumptum, non A
vtique sine anima rationali, sicut quidā hæ-
retici volunt, & tñ legimus, Verbum caro
factum est. Quid hic caro intelligenda est, Ioan. 1.
nisi homo? Et videbit omnis caro salutare Luc. 3.
dei: quid potest intelligi, nisi omnis homo? Psal. 64.
Ad te omnis caro veniet: quid est nisi om- Ioā. 17.
nis homo? Dedisti ei potestatem omnis car Rom. 3.
nis: quid est,nisi omnis hominis? Ex ope- Gal. 2.
ribus legis non iustificabitur omnis caro: 1.Co. 3.
quid est, nisi nullus iustificabitur homo?
Quod idē Apostolus alibi exprimens mani
festius, Non inquit, iustificabitur homo ex
operibus legis. Corinthios quoq; increpat
dicens, Nonne carnales estis, & secundum
hominē ambulatis?Cum carnales eos dixis-
set,non ait,secundum carnē ambulatis: sed,
secundū hominem: quia & hoc quid voluit
intelligi,nisi secundū carnē?Nā vtiq; si cul
pabiliter quidē secundū carnē, laudabiliter
aūt secundū hominē ambularet.i.viueret,
non exprobrans diceret,Secundū hominem
ambulatis. Audiat homo opprobriū,mutet
propositū,vitet interitum. Audi homo,noli
ambulare secundū hominē, sed secundū eū
q fecit hominem: ab eo q fecit te noli defi-
cere,nec ad te ò homo. Homo.n.dicebat,q
tū non secundū hominē viuebat.Non quia 2. Co.3.
idonei sumus cogitare aliquid à nobis quasi B
ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex
deo est. Vide si secundū hominē viuebat, q
veraciter ista dicebat. Admonens ergo Apo
stolus hominem,ne viuat secundum homi-
nem,deo reddit hominem. Qui autem non
viuit secundum hominem,sed secundū deū,
profectò non viuit etiam secundū seipsum:
quia homo est & ipse. Sed ideo dicitur etiā
secundum carnem viuere, cū ita viuit, quia
& carne sola nominata intelligitur homo,
quod iam ostendimus, sicut sola anima no-
minata intelligitur homo. Vnde dictū est,
Omnis anima sublimioribus potestatibus Rom.13
subdita sit: id est, omnis homo. Et septua Deu. 10.
gintaquinque animæ descenderunt in Ae- Gen.46.
gyptum cum Iacob.i. septuagintaquinque Acto. 7.
homines. Noli ergo viuere secundum tei-
psum ò homo,vnde perieras,sed quæsitus es:
noli, inquam, viuere secundum teipsum, si
quia perieras, inuentus es: noli carnis accu
sare naturam,qn̄ audis, Si secūdum carnem Rom. 8.
vixe-

vixeritis, moriemini. Sic.n.dici potuit, & verissime potuit, Si secundum vos vixeritis, moriemini. (Ioan. 8.) Nam diabolus non habet carnem, & tamen quia secundú seipsum viuere voluit, in veritate non stetit. Quid ergo verius, si secundum seipsum viuens, cum loquitur mendaciú, d. suo loquitur? Quod verè de illo veritas dixit. Cum ergo audis, Peccatum vobis non dominabitur: noli de te fidere vt peccatum non dominetur, sed de illo cui dicit orans quidam sanctus, Itinera mea dirige secundum verbum tuú, & non dominetur mihi omnis iniquitas. Etenim ne fortasse cum audissemus, Peccatum vobis non dominabitur: nosipsos extolleremus, & viribus nostris hoc tribueremus, statim hoc vidit Apostolus atq; subiecit, Non n.estis sub lege, sed sub gratia. Gratia itaq; facit, vt peccatum tibi non dominetur. Noli ergo de te fidere, ne multo amplius inde tibi dominetur. Et cum audimus, Si spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis: non hoc tantum bonum spiritui nostro, quasi per seipsum possit, ista tribuamus. Ná ne istum carnalem sensum spiritu mortuo potius quàm viuificante saperemus, illico addidit, Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt. Itaque vt spiritu nostro opera carnis mortificemus, spiritu dei agimur: qui dat continétiam qua frenemus, domemus, vincamus concupiscentiam.

(C. Fiducia sui & excusatio peccati. Cap. 5. Rom. 6. Ps. 118. Rom. 8.)

D In hoc tam magno prælio in quo viuit homo sub gratia, & cum bene pugnat, adiutus exultat in domino cum tremore: non desunt tamen etiam strenuis bellatoribus, & operum carnis quamuis inuictis mortificatoribus aliqua vulnera peccatorum, propter quæ sananda quotidie veraciter dicát, (Matt. 6.) Dimitte nobis debita nostra: contra eadem vitia, & contra diabolum principem regemque vitiorum, multo vigilantius & acrius ipsa oratione certantes: ne valeant aliquid mortiferæ suggestiones eius, quibus instigat insuper peccatorem ad sua excusanda potius quàm accusanda peccata: ac sic illa vulnera nó modo non sanentur, verúetiam & si mortifera non erant, grauiter & letaliter infligantur. Et hic ergo cautiore opus est continentia, qua cohibeatur superbus hominis appetitus, quo placet sibi & non vult culpabilis inueniri, dedignaturque cum peccat conuinci, quòd ipse peccauerit, non salubri humilitate suscipiens accusationem sui, sed excusationem potius ruinosa elatione conquirens. Ad hanc superbiam coercendam, continentiam petiuit a domino ille cuius superius verba iam posui, & sicut potui, commendaui. Nanq; cú dixisset, Pone domine custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea: (Ps. 140.) Ne declines cor meum in verba maligna: Vnde hoc diceret euidentius explicans, Ad (E) excusandas, inquit, excusationes in peccatis. Quid enim malignius his verbis, quibus malus malum se negat, etiam de opere malo conuictus, quod negare non valeat? Et qm factum nó potest tegere nec bñfactum pôt dicere, & a se factum videt patere, quęrit in alium referre qđ fecit, tanquá inde possit auferre qđ meruit. Nolens se esse reum, addit potius ad reatú, & sua excusando non accusando peccata, ignorat non se pœnam remouere, sed veniam. Apud homines.n. iudices, qm falli possunt, quacunque velut purgare fallacia qđ perperam factum est, prodesse aliquid videtur ad tempus: apud deum aút, qui falli non potest, non est adhibenda fallax defensio, sed verax confessio peccatorum. Et alij quidem, qui sua consueuerút excusare peccata, fato se ad peccádum queruntur impelli: táquam hoc decreuerint sydera, & cœlum prius talia decernendo peccare, & homo postea talia committédo peccare. Alij fortunæ malunt imputare q̃ peccant, qui omnia fortuitis casibus agitari putant: nec tñ hoc se fortuita temeritate, sed perfecta ratione sapere atq; asseuerare contendunt. Qualis ergo dementia est, disputationes suas rationi tribuere, & actiones (F) suas casibus subiugare? Alij totum quod male faciunt, in diabolum referunt: nec volunt cum illo habere vel partem, cum illú sibi, occultis suggestionibus mala suasisse suspicari possint, se autem illis suggestionibus vndecunq; fuerint, consensisse dubitare non possint. Sunt etiam qui excusationem suam extendunt in accusationem dei, diuino iudicio miseri, suo autem furore blasphemi. Etenim aduersus eum ex cótrario principio inducunt mali substantiá rebellanté, cui non potuerit resistere, nisi substantiæ naturæque suæ partem eidem rebellandi contaminandam corrumpendamq; miscuisset: & tunc se peccare dicunt quádo natura mala præualet naturæ dei. Hæc Manichæorú (Manichæi.) est immundissima insania, quorum machinamenta diabolica, facillime veritas indubitata subuertit, quæ dei naturam incontaminabilem

nabilem atque incorruptibilem confitetur. Quid autem flagitiosæ contaminationis & corruptionis de istis merito non creditur, à quibus deus, qui summe atque incomparabiliter bonus est, contaminabilis & corru-
G ptibilis creditur? Sunt & hi qui eo modo
Deus & in excusatione peccatorum suorū accusant
de malis deum, vt dicant ei placere peccata. Nam si
bene fa- displicerent, inquiunt, nullo modo ea fieri
cit. ca.6. omnipotentissima vtique potestate permitteret: quasi vero deus impunita peccata esse permiserit, etiam in eis quos a supplicio sempiterno remissione liberat peccatorū. Nullus quippe debitæ grauioris pœnæ accipit veniam, nisi qualemcunque, & si longe minorem q̃ debeat soluerit pœnam: Atque ita impartitur largitas misericordiæ, vt non relinquatur etiam iustitia disciplinæ. Nam & peccatum quod inultum videtur, habet pedissequam pœnam suam, vt nemo de admisso nisi aut amaritudine doleat, aut caecitate non doleat. Sicut ergo tu dicis, cur permittit ista si displicent: ita ego dico, cur punit ista si placent? Ac per hoc sicut ego confiteor, q̃ omnino ista nō fierent nisi ab omnipotente permitterentur, ita tu cōfitere facienda non esse, quæ a iusto puniantur: vt non faciendo quæ punit mereamur ab eo di-
Hebr.5. scere, cur permittat esse quæ puniat. Perfectorum est.n. sicut scriptū est, solidus cibus: in quo hi q̃ bene profecerūt, iam intelligūt ad omnipotentiam dei potius id pertinuisse, vt ex libero arbitrio voluntatis venien-
H tia mala esse permitteret. Tanta quippe est omnipotens eius bonitas, vt etiam de malis possit facere bona, siue ignoscendo, siue sanando, siue ad vtilitates piorum coaptando atque vertendo, siue etiam iustissime vindicando. Omnia namque ista bona sunt, & de deo bono atq; omnipotenti dignissima, nec tamen fiunt nisi de malis. Quid igitur melius, quid omnipotentius eo, qui cum mali nihil faciat, bene etiam de malis facit? Cla-
Matt. 6. mant ad eum, qui mala fecerūt, Dimitte nobis debita nostra: exaudit, ignoscit. Nocuerunt sua mala peccantibus, subuenit eorum medeturq; languoribus: sæuiunt eorum hostes, de illorum sauitia facit martyres. Postremo etiam condemnat eos quos damnatione iudicat dignos, sua licet illi mala patiantur, facit ipse ille quod bonum est. Non potest.n. bonum non esse quod iustum est. Et vtique sicut iniustum est peccatum, ita iustum est peccati supplicium. Non autem potestas deo defuit talem facere hominem qui peccare non posset: sed maluit eum talem facere, cui adiaceret peccare si vellet: nō peccare, si nollet: hoc prohibens, illud præcipiens: vt prius esset illi bonum meritum, non peccare: & postea iustum præmium, I
non posse peccare. Nam etiam tales sanctos suos in fine facturus est, qui omnino peccare non possint. Tales habet quippe & nunc angelos suos, quos in illo sic amamus, vt de nullo eorum ne peccando fiat diabolus, formidemus. Quod de nemine homine iusto in huius vitæ mortalitate præsumimus, tales autem omnes futuros in illius vitæ immortalitate confidimus. Omnipotens enim deus qui operatur bona etiam de nostris malis, qualia dabit bona, cum liberauerit ab omnibus malis? Multa de bono vsu mali copiosius possunt & subtilius disputari, sed neque hoc isto sermone suscepimus, & eius nimia vitanda est longitudo. Nunce ergo Conti-
ad illud propter quod diximus ista, redeamus. Continentia nobis opus est, & eam di- nentia à
uinum esse munus cognoscimus, ne declinet cor nostrum in verba maligna ad excu- malis, Iustitia ad bona.
sandas excusationes in peccatis. Cui autem Cap.7.
peccato cohibendo non habemus necessariam continentiam ne committatur, quan- Ps. 140.
do & hoc ipsa cohibet ne commissum si fuerit, nefaria superbia defendatur? Vniuersaliter ergo continentia nobis opus est, vt declinemus à malo: vt autem faciamus bonū ad aliam videtur virtutem, hoc est ad iustitiam pertinere. Hoc nos admonet sacer Psal K
mus, vbi legimus, Declina a malo & fac bo- Psal.33.
num. Quo autem fine ista faciamus, mox addidit, dicens, Quære pacē, & sequere eā. Pax.n. perfecta tunc erit nobis, quando natura nostra creatori suo inseparabiliter cohærente, nihil nobis repugnabit ex nobis. Hoc & ipse saluator voluit quantum mihi videtur intelligi, vbi ait, Sint lumbi vestri Luc.12.
præcincti, & lucernæ vestræ ardētes. Quid est lumbos accingere? Libidines coercere, quod est continentiæ. Lucernas vero ardentes habere, est bonis operibus lucere atque feruere, quod est iustitiæ. Neque hic tacuit quo fine ista faciamus, addendo atq; dicendo, Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, q̄n veniat a nuptijs. Cum enim venerit, nos remunerabit, qui continuimus nos ab his quæ cupiditas, & ea quæ imperauit charitas fecimus, vt in eius perfecta & sempiterna pace, sine vlla mali

mali contentione, & cum summa boni delectatione regnemus. Omnes ergo qui credimus in deum viuum & verum, cuius summe bona immutabilisque natura, nec mali aliquid facit, nec mali aliquid patitur, à quo est omne bonum, quod etiam minui non potest, & qui suo bono quod ipse est omnino

Gala. 5. minui non pôt, cum audimus Apostolú dicentem, Spiritu ambulate, & concupiscétias L
carnis ne pfeceritis: caro.n.côcupiscit aduersus spm, spiritus autem aduersus carnê: Hæc enim inuicem sibi aduersantur, vt non ea q̃ vultis faciatis. absit vt credamus quod Manichæorum credit insania, duas hic demonstratas esse naturas ex contrarijs inter se principiis confligentes, vnam boni, alteram mali. Prorsus ista duo ambo sunt bona, & spiritus bonum est, & caro bonum, & homo qui ex vtroq; constat, vno imperante alio seruiente, vtiq; bonum est, sed mutabile bonú: quod tamen fieri non posse constat, nisi ab incommutabili bono, a quo est omne bonum creatum, siue paruum, siue magnum, sed quamlibet paruú a magno tamen factú, & quamlibet magnum, nullo modo tú factoris magnitudini comparandum. Verum in hac bona hominis & bene a bona condita institutaq; natura nunc bellum est, quoniã salus nõdum est. Languor sanatur, pax est. Languorem autem istum culpa meruit, natura nõ habuit: quã sanè cu'pã per lauacrú regenerationis dei grã fidelibus iã remittit, sed sub eiusdem medici manibus adhuc na-

M tura cum suo languore confligit. In tali aût pugna sanitas erit tota victoria: nec temporaria sanitas, sed æterna: vbi non solum finiatur hic languor, verumetiam deinceps nullus oriatur. Propter quod alloquitur animam suã iustus, & dicit, Benedic anima mea

Psa. 102. domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius: Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat oẽs languores tuos. Propitius fit iniquitatibus, cum peccata dimittit: sanat languores, cum desideria praua compescit. Propitius fit iniquitatibus, dãdo indulgentiam: sanat languores, dando continentiam. Illud factum est in baptismate confitentibus, hoc fit in agone certantibus, in quo à nobis noster per eius adiutorium vincendus est morbus. Etiam nunc illud fit, quo exaudimur, dicentes, Dimitte nobis de-

Matt. 6. bita nostra: hoc autem cum exaudimur, dicentes, Ne nos inferas in tentationem. Vnus-

Iaco. 1. quisque cum tentatur, sicut ait Apostolus Iacobus, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Contra quod vitium, medicinale poscitur adiutorium, ab illo qui potest omnes huiuscemodi sanare languores, non à nobis aliena separatione, sed in nobis nostræ reparatione naturæ. Vnde & prædictus Apostolus, non ait, Vnusquisque tentatur a

A concupiscentia: sed addidit, sua: vt qui hoc audit, intelligat quomodo clamare debeat, Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quoniam peccaui tibi. Psa. 40
Non enim sanatione indiguisset, nisi se ipsa peccando vitiasset, & aduersus eam caro sua concupisceret. id est, ipsa sibimetipsi ex ea parte qua in carne infirmata est repugnaret.

Carnis pugna usq; ad huius di tæ finê. Cap. 8.

Caro enim nihil nisi per animam concupiscit: Sed concupiscere caro aduersus spiritum dicitur, quando anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur. Totum hoc nos sumus: & caro ipsa quæ discedente anima moritur, nostra pars infirma est, non fugienda dimittitur, sed recipienda deponitur, nec recepta vlterius relinquetur. Seminatur autem corpus animale, resurget corpus 1.Co. 15
spiritale. Tunc iam caro nihil concupiscet aduersus spiritum, quando & ipsa spiritalis uocabitur, quoniam spiritui non solum sine ulla repugnantia, uerumetiam sine ulla corporalis alimenti indigentia in æternum uiuificanda subdetur. Hæc itaque duo quæ nunc inuicem aduersantur in nobis, quoniam in utroque sumus, ut concordent, oremus & agamus. Non enim alterum eorum putare debemus inimicum, sed vitium quo caro concupiscit aduersus spiritum. quod sanatum nec ipsum erit, & substantia vtraque

B salua erit, & inter vtraq; nulla pugna erit: Audiamus Apostolum. Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bo-

Rom. 7. num. Hoc utiq; ait, quia uitium carnis in re bona non est bonum. Quod cum esse destiterit, caro erit, sed iam uitiata uel uitiosa nõ erit. Quam tamen ad nostram pertinere naturã idê doctor ostendit, prius dicendo, Scio quia non habitat in me, quod vt exponeret, addidit, hoc est in carne mea, bonum. Se itaque dicit esse carnem suam. Non ergo ipsa est inimica nostra, & quando eius uitijs resistitur, ipsa amatur, quia ipsa curatur. Nê-

Ephe. 5. mo enim unquam carnem suam odio habuit: sicut ipse Apostolus dicit. Et alio loco ait, Igitur ipse ego mente seruio legi dei,

Rom. 7. carne autem legi peccati. Audiant qui aures habent. Igitur ipse ego, ego mente, ego carne, sed

re, sed mente seruio legi dei, carne aût legi peccati? Quo aût carne legi peccati? Nũquid concupiscentiæ consentiendo carnali? Absit: Sed motus desideriorum illic habendo quos habere nolebat,& tamen habebat. Sed eis nõ consentiendo mente seruiebat legi dei & tenebat membra ne fierent arma peccati. Sunt ergo in nobis desideria mala, quibus non consentiendo non viuimus ma
C le: sunt in nobis concupiscentiæ peccatorũ, quibus non obediendo non perficimus malum, sed eas habendo nondũ perficimus bonum. Vtrunq; ostẽdit Apostolus, nec bonũ hic perfici, vbi malum concupiscitur, nec malum hic perfici, qũ tali concupiscentiæ non obeditur. Illud quippe ostendit, vbi ait, Velle adiacet mihi, perficere autem bo-
Rom.7. num non. Hoc vero vbi, ait, Spũ ambulate, & desideria carnis ne perfeceritis. Neq; .n. ibi dicit, Non sibi adiacere facere bonum: sed, nõ perficere: neq; hic dicit, Concupiscẽtias carnis ne habueritis: sed, ne perfeceritis. Fiunt itaq; in nobis concupiscentia ma-
Gal.5. læ, quando id quod non licet, libet: sed non perficiuntur, cum legi dei mente seruiente libidines comprimuntur. Et bonum fit, cum id quod male libet vincente bona delectatione non fit: sed boni perfectio non impletur, quandiu legi peccati carne seruiente libido illic, & quamuis contineatur, tñ mouetur. Non enim opus esset ut contineretur, nisi moueretur. Erit quandoq; etiã perfectio boni, qñ erit consumptio mali: illud erit summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tũc
D enim erit quando mors non erit, & ibi erit vbi vita æterna erit. In illo enim seculo & in illo regno erit bonum summum, malum nullum: quando erit & vbi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Non igitur mala est caro si malo careat .i. vitio quo vitiatus est homo, non factus male, sed ipse faciens. Ex vtraque enim parte, id est, & anima & corpore a bono deo factus bonus, ipse fecit malum quo factus est malus. A cuius mali reatu iam etiam solutus per indulgentiam, ne leue existimet esse quod tulit, adhuc enim suo vitio pugnat per continentiam. Absit autem vt sint vlla vitia in natura sanata: sunt pie regnantibus: quæ de die in diem in bene viuentibus quotidie minuuntur in proficientibus, non peccata solum, sed ipsa quoque concupiscentiæ, cum quibus non consentiendo confligitur, &

quibus consentiendo peccatur. Quòd ergo caro concupiscit aduersus spiritum, & non habitat in carne nostra bonum, & lex in mẽbris nostris repugnat legi mentis, non est duarum naturarũ ex contrarijs facta principijs commixtio, sed unius aduersus seipsam propter peccati meritum facta diuisio. Non sic fuimus in Adã antequã nostra natura suo deceptore audito ac secuto, suum contempsisset atque offendisset authorem: nõ est ista prior uita creati hominis, sed posterior pœna damnati. Ex qua damnatione per Iesum Christum gratia liberati, cũ pœna sua dimicant liberi, nondum salute plena, sed iam pignore salutis accepto: non liberati aût, & peccatis rei sunt, & supplicijs implicati. Post hanc vero uitam reis manebit in æternum pœna pro culpa: liberis non remanebit in æternum, nec culpa nec pœna: sed permanebunt in æternum substãtiæ bonæ spiritus & caro, quas deus bonus & immutabilis bonas quãuis mutabiles cõdidit: Permanebunt autẽ in melius commutatæ, nunquam iam in deterius mutandæ, consumpto penitus omni malo, & quod homo fecit iniuste, & quod passus est iuste. Quibus duobus mali generibus omnino pereuntibus, quorum est unũ præcedentis iniquitatis, alterum consequentis infœlicitatis, erit hominis sine ulla prauitate uoluntas recta. Ibi omnibus erit clarum atq; perspicuum, quod nunc à fidelibus multis creditur, à paucis intelligitur: malum non esse substantiam, sed sicut uulnus in corpore, ita substãtiam quæ seipsam uitiauit, esse cœpisse peste inchoata, atq; ibi esse desinere sanitate perfecta. Omni ergo malo exorto à nobis, & perdito in nobis, bono etiam nostro usque ad culmen fœlicissimæ incorruptionis & immortalitatis aucto atq; perfecto, qualis erit utraque nostra substantia: quandoquidem nunc in ista corruptione & mortalitate, cũ adhuc corpus corruptibile aggrauat animã, & quod Apostolus dicit, Corpus mortuũ est propter peccatum, tale tamen testimoniũ perhibet idem ipse carni nostræ, idest parti nostræ infirmæ atq; terrenæ: ut dicat quod paulo ante commemorani, Nemo unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit eam & fouet, sicut Christus Ecclesiam. Quo igitur non dico errore, sed prorsus furore, Manichæi carnem nostram nescio cui fabulosæ genti tribuunt tenebrarum, quam uolunt suam sine ullo initio

Gal.5.
Rom.7.
E
F
Rom.8.
Sapié.9.
Ephe.5.
Carné natura non esse malum.
Cap. 9.

tio malam semper habuisse naturam: cum verax doctor, viros diligere vxores suas exẽplo suæ carnis hortetur, quos ad hoc ipsum Christi quoque & Ecclesiæ hortatur exemplo? Totus denique ipse Apostolicæ epistolæ locus, valde ad rem pertinens, recordan-
Ephe.5. dus est. Viri, inquit, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret,
G mundans lauacro aquæ in verbo: vt exhiberet sibiipse gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata: Ita, inquit, & viri debent diligere vxores suas, sicut corpora sua. Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Deinde subiunxit quod iã commemorauimus, Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Quid ad hæc dicit immundissimæ impietatis insania? Quid ad hæc dicitis Manichæi? quid nobis vel ex Apostolicis literis duas sine initio naturas, vnam boni, alteram mali, conamini inducere: & Apostolicas literas, quæ vos ab ista sacrilega peruersitate corrigant,
Rom.7. non vultis audire? Sicut legitis, Caro concupiscit aduersus spiritum: Et, Non habitat in carne mea bonum: Ita legite, Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit
Ephe.5 & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Sicut legitis, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ:
Rom.7. ita intelligite, Sicut & Christus dilexit Ec-
Ephe.5. clesiam, ita viri debent diligere vxores suas sicut sua corpora. Nolite in illis sanctæ scripturæ testimonijs esse insidiosi, in his surdi, & eritis in vtrisque correcti. Hæc enim
H si accipiatis vt dignum est, conemini & illa intelligere vt verum est. Tres quasdam
Tres copulæ. copulas nobis insinuauit Apostolus, Christum & Ecclesiam, virum & vxorem, spiritum & carnem. Horum priora posterioribus consulunt, posteriora prioribus famulantur. Omnia bona sunt, cum in eis quædam ordinis pulchritudinem excellenter præposita, quædam decenter subiecta custodiũt. Vir & vxor quales secum esse debeãt, præceptum accipiunt & exemplum. Præceptum est, Mulieres viris suis subditæ sint sicut domino, quia vir caput mulieris est: Et, Viri diligite vxores vestras. Exemplũ autem datur mulieribus de Ecclesia, viris de Christo. Sicut Ecclesia, inquit, subdita est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Similiter & viris dato præcepto, vt vxores suas diligant, adiecit exemplum, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Sed & viros à re inferiore adhortatus est, idest à corpore suo: non tantum à superiore, id est, à domino suo: Non.n. solum ait, Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam: quod est à superiore: verumetiam dixit, Viri debent diligere vxores suas, sicut corpora sua: quod est ab inferiore: quia & superiora & inferiora bona sunt omnia. Nec tamen mulier à corpore vel carne accepit
I exemplum, vt ita esset subdita viro, sicut spiritui caro: Sed aut consequenter Apostolus intelligi voluit, quod dicere prætermisit: aut forte quia caro concupiscit aduersus spiritum in huius vitæ mortalitate atque languore, ideo de illa noluit mulieri exemplum subiectionis adhibere. Viris autem ideo voluit, quia etsi concupiscit spiritus aduersus carnem, etiam in hoc ipso consulit carni: nõ sicut caro concupiscens aduersus spiritum, nec spiritui consulit talis repugnatio: nec sibi: Non tamen ei spiritus bonus, siue eius naturam per prouidentiam nutriendo ac fouendo, siue eius vitijs per continentiam resistendo, consuleret, nisi vtraque substantia vtriusque artificem deum, etiam decore huius ordinis indicaret. Quid est ergo quod vos vera dementia, & Christianos esse iactatis, & contra scripturas Christianas oculis clausis, vel potius extinctis tanta peruersitate contenditis: Christum asserentes in falsa carne apparuisse mortalibus: & Ecclesiam in anima ad Christum in corpore ad diabolum pertinere: & sexum virilem atq; muliebrem diaboli opera esse, non dei: & spiritui carnem tanquam malam substantiam bonæ substantiæ cohærere? Si parũ K
Idem probat. vobis videntur respondere quæ de Apostolicis commemorauimus literis, audite adhuc alia, si aures habetis. Quid de carne
Cap.10. Christi dicit insanissimus Manichæus? Quòd non fuerit vera, sed falsa. Quid ad hoc dicit beatus Apostolus? Memor esto
2.Ti.2. Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euãgelium meũ. Et ipse Christus Iesus, Palpate, inquit, &
Luc.24. videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Quomodo est in eorum doctrina veritas, quæ id prædicat quod in carne Christi erat falsitas? Quomodo in Christo non erat nullum malum, in quo erat tã grande mẽdacium? Quia videlicet

licet hominibus nimium mūdis malum est caro vera, & non est malum falsa? Pro certo malum est caro vera nascentis ex Dauid semine, & non est malum lingua falsa dicētis, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. De Ecclesia quid dicit deceptor hominum in mortifero errore, quod ex parte animarum pertineat ad Christum, ex parte corporum
1.Co. 6. ad diabolum? Quid ad hæc dicit doctor gentium in fide & veritate? Nescitis, inquit, quia
L corpora vestra membra sunt Christi? De sexu masculi & fœminæ quid dicit filius perditionis, quòd vterque sexus non ex deo sit,
1.Co.11 sed ex diabolo? Quid ad hæc dicit vas electionis? Sicut, inquit, mulier ex uiro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex deo. De carne quid dicit per Manichæum spiritus immundus, quòd sit mala substantia, nec dei sed inimici creatura? Quid ad hæc dicit per Paulum spiritussanctus? Sicut enim corpus vnum est, inquit, & membra habet multa,
1.Co.12. omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, ita & Christus. Et paulopost, Posuit, inquit, deus membra singula quæq; eorū in corpore prout uoluit. Itē paulopost, Deus, inquit, temperauit corpus, ei cui deerat, maiorem honorem dans, vt nō essent scissuræ in corpore, sed in id ipsum, vt pro inuicem solicita sint membra: & siue patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Quō est mala caro, quando ipsæ animæ pacem membrorum eius vt imitentur, monentur? Quomodo est inimica creatura, quādo ipsę animę quæ corpora regunt, vt inter se inimicitiarum scissuras non habeant, exemplū de membris corporis sumunt, vt quod præstitit deus corpori per naturam, ament & ipsæ habere per gratiam? Merito ad Romanos cum scriberet, Obsecro, inquit, vos fra-
M tres per misericordiam dei vt exhibeatis
Ro. 12. corpora vestra hostiam viuam, sanctā, deo placentē. Sine causa.n. tenebras lucē, & lucē tenebras esse contendimus, si hostiam viuā, sanctam, deo placentem de gentis tenebrarū corporibus exhibemus. Sed inquiunt, Quomodo caro per quandam similitudinē
Etiā Ecclesia ca comparatur Ecclesiæ? Nunquid Ecclesia ro est. concupiscit aduersus Christum, cum idem Apostolus dixerit, Ecclesia subdita est Chri
Cap.11. sto? Plane Ecclesia subdita est Christo, quia
Gala. 5. ideo spiritus concupiscit aduersus carnem, ut omni ex parte Christo subdatur Ecclesia. Caro autem concupiscit aduersus spiritum, quia nondum pacem quæ perfecta promissa est accepit Ecclesia. Ac per hoc Ecclesia subdita est Christo ex pignore salutis, & caro concupiscit aduersus spiritum ex infirmitate languoris. Neque enim non Ecclesiæ membra erant iidem ipsi, quibus ista dicebat, Spiritu ambulate, & desideria carnis ne Ibidem
perfeceritis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: Hæc enim sibiinuicem aduersantur, ut non ea quæ vultis faciatis. Hæc vtique Ecclesiæ A
dicebantur, quæ si Christo subdita non esset, non in ea spiritus aduersus carnem per continentiam concupisceret. Propter quod poterant concupiscentias carnis non perficere, sed carne concupiscente aduersus spiritum non poterant ea facere quæ volebant: id est, etiam ipsas carnis concupiscentias nō habere. Deinde, cur non confiteamur in hominibus spiritalibus Ecclesiam subditam Christo, in carnalibus autem hanc adhuc concupiscere aduersus Christum? An aduersus Christum non concupiscebant, quibus dicebatur, Diuisus est Christus? Et, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi 1.Co.1.
si carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: non- 1.Co. 3.
dum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Cum enim sint in vobis, æmulatio, & contentio, nōnne carnales estis? Aduersus quem concupiscit æmulatio & contentio, nisi aduersus Christum? Has enim carnis concupiscentias Christus in suis sanat, sed in nullis amat. Vnde sancta Ecclesia quandiu habet etiam membra talia nondum est sine macula & ruga. Huc accedunt & illa Matt.6.
peccata pro quibus quotidiana vox totius B
Ecclesiæ est, Dimitte nobis debita nostra, à quibus ne spiritales putaremus alienos, non quicunque carnalium, nec ipsorum Ioā.13.
rum quicunque spiritalium, sed qui super 1.Ioā.1.
pectus domini discumbebat, & quem præ cęteris diligebat, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est. In omni autem peccato plus in maiore, minus in minore, tamen contra iustitiam concupiscitur. Et de Christo scri- 1.Co.1
ptum est, Qui factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. In omni igitur peccato contra

tra Christum sine dubio concupiscitur. Sed qui sanat oẽs languores nostros, cum perduxerit Ecclesiam ad promissam languoris sanitatem, tunc in nullo membrorum eius quamlibet minima erit vlla macula & ruga. Tunc nullo modo caro aduersus spiritum concupiscet, & ideo nulla erit causa cur aduersus carnem etiam spũs concupiscat. Tunc finẽ accipiet omnis hæc pugna, tunc ambarum substantiarum erit summa concordia, tunc vsqueadeo ibi nullus erit carnalis, vt etiam caro ipsa sit spiritalis. Quod ergo nunc agit cum carne sua quisq; secundum Christũ viuens, cum & concupiscit aduersus eius malam concupiscentiam, quando sanandã continet, quam nondum satanam tenet, & tamen eius bonã nutrit naturam fouetq;, quoniã nemo vnquam carnem suam odio habuit: hoc etiam agit cum Ecclesia Christus quantũ fas est comparare minora maioribus. Nã & correptionibus eam reprimit, ne impunitate inflata dissiliat: & consolationibus erigit, ne grauata infirmitate succumbat. Hinc est illud Apostoli, Si enim nosipsos diiudicaremus, à domino nõ iudicaremur: cum iudicamur aũt, à domino corripimur, ne cum hoc mũdo damnemur. Et illud in Psalmo, Secundum multitudinẽ dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ iocundauerunt animam meam. Tunc ergo speranda est carnis nostræ sine vlla repugnatione perfecta sanitas, quando erit Ecclesiæ Christi sine vllo timore certa securitas. Hæc aduersus Manichæos fallaciter continentes, pro veraci continentia disputare suffecerit, ne continentię fructuosus & gloriosus labor, partem infirmam nostram: id est, corpus quando ab immoderatis & illicitis voluptatibus cohibet & refrenat, non salubriter castigare, sed insectari credatur hostiliter. Corpus quippe ab anima est quidem natura diuersum, sed non est a natura hominis alienum. Non.n. animus constat ex corpore, sed tamen hõ ex animo constat & corpore: & vtiq; deus quem liberat, totum hominẽ liberat. Vnde totum hominem etiam saluator ipse suscepit, dignatus in nobis totum liberare quod fecit. Qui contra istã sentiunt veritatem, quid eis prodest libidines continere, si tamen aliquas continent? Quid in eis per continentiam potest fieri mundum, quorũ continentia talis immunda est, quæ nec continentia nominanda est? Scatere qppe quod sentiũt, virtus est diaboli, continẽtia vero munus est dei: sicut aũt non omnis qui aliquid patiẽ, aut quoslibet dolores tolerantissime patitur, habet eã virtutem quæ similiter dei munus est, & patiẽtia nuncupatur. Multi.n. tolerant multa tormenta, ne in suis criminibus prodant, aut male sibi conscios, aut seipsos. Multi pro explẽdis ardentissimis libidinibus & obtinendis, vel non relinquendis eis rebus quibus vinculo praui amoris obstricti sunt, multi pro diuersis & perniciosis quibus vehementer tenentur erroribus, quos omnes absit vt verã dicamus habere patientiam. Ita nõ omnis qui aliquid continet vel ipsas etiam carnis aut animi libidines mirabiliter continet, istã continentiã, de cuius vtilitate & decore disseruimus, habere dicendus est. Quidã enim quod mirum dictu videri pôt, per incontinentiã se cõtinent: velut si se mulier cõtineat a marito, quia hoc iurauit adultero. Quidã p iniustitiã, veluti si miscendi sexus nõ reddat cõiunx coniugi debitum, quia ipse vel ipsa iã pôt vincere talem corporis appetitũ. Idem quidã cõtinent decepti fide falsa, & vana sperantes, vana sectãtes: in quibus sunt oẽs hæretici, & quicunq; sub nomine religionis aliquo errore falluñ. Quorum cõtinentia vera esset si esset & fides vera. Cum vero illa propterea nec fides sit appellanda, quia falsa est, sine dubio & ista cõtinentiæ nomine indigna est. Nunquid .n. continentiam fidei, quã munus dei verissimè dicimus dicturi sumus esse pctm? Absit a nostris cordibus tã detestanda dementia. Beatus autem Apostolus ait, Omne quod non est ex fide, peccatũ est. Quæ igitur nõ habet fidem, nec continẽtia nominanda est. Sunt etiã qui aperte malignis seruiendo dæmonibus, à corporis voluptatibus continent, vt per eos expleant nefarias voluptates quarũ impetum ardoremq; non cõtinent. Vnde vt aliquid dicã, & cætera propter sermonis longitudinẽ taceam quidã non attingunt etiã vxores suas dum quasi mundi per magicas artes peruenire ad vxores moliuntur alienas. O mirabilem continentiam, immò vero nequitiam atq; immunditiã singularem. Si.n. vera eẽt cõtinẽtia, magis ab adulterio q̃ ppter adulteriũ perpetrandũ, carnis cõcupiscentiã debuit a coniugio continere. Hanc quippe concupiscentiam carnis relaxare solet continentia coniugalis, eiusque frenis hactenus moderamen imponere: vt nec in ipso coniugio immoderata

Margin notes: Gal. 5. — Ro. 7. — C — Ephe. 5. — 1.Co. 11. — Psal. 93. — Continẽtia vera & falsa. Cap. 12. — D — E — Ro. 14. — F

immoderata licentia diffluatur, sed custodiatur modus: aut infirmitati coniugis debitus, cui hoc non secundum imperium præcepit, sed secundum veniam concedit Apostolus: aut filijs procreandis accommodatus, quæ vna fuit causa miscendæ inuicē carnis & patribus quondam & matribus sanctis. Id aūt faciens continentia, id est, moderans & quodammodo limitans in coniugibus carnis cōcupiscentiam, & eius inquietum atq; inordinatum motum certis quodammodo finibus ordinans, bene vtitur hominis malo, quē facit & vult perficere bonum: sicut deus vtitē etiā hominibus malis, propter eos quos ꝑ-

Cōtinentia nō tātum libidinū moderatur.

ficit bonos. Absit ergo vt continentiam, de qua scriptura dicit. Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum: etiam eos habere dicamus, qui continendo vel erroribus seruiunt vel aliquas minores cupiditates ideo vincunt, vt alias expleant, qua-

Cap. 13.

G rum granditate vincuntur. Ea vero quæ uera est desuper veniens continentia, non alijs malis mala premere alia, sed bonis mala sanare vult omnia. Cuius vt breuiter cōplectar actionem, omnibus prorsus delectationibus concupiscentiæ, quæ aduersantur delectationi sapientiæ, coercendis atque sanandis inuigilat officium continentiæ. Vnde angustius eam sine dubitatione metiuntur qui solas libidines corporis cohibere definiunt: melius profecto illi qui non addunt corporis, sed generaliter libidinem siue cupiditatem regendam dicunt ad continentiam pertinere. Quæ cupiditas in vitio ponitur, nec tantum est corporis, verum & animi. Etenim si cupiditas corporis est in fornicationibus & ebrietatibus: nunquid inimicitiæ, contentiones, æmulationes, postremo animositates, in corporis voluptatibus, ac non potius in animi motibus & perturbationibus exercentur? Carnis tamen opera hæc omnia nuncupauit Apostolus, siue quæ ad animum, siue quæ ad carnem proprie pertinent, ipsum scilicet hominem nomine carnis appellans. Opera quip-

H pe hominis sunt quæ non dicuntur dei, quoniam homo qui hæc agit secundum seipsum viuit, non secundum deum, inquantum hæc agit. Sunt autem alia opera hominis, quæ magis dicenda sunt opera dei, Deus

Phil. 2. est enim, inquit Apostolus qui operatur in vobis, & velle & operari pro bona volun-

Rom. 8. tate. Inde est & illud, Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Spiritus itaque hominis adhærens spiritui dei, concupiscit aduersus carnem, id est aduersus seipsum, sed pro seipso: vt motus illi siue in carne, siue in anima, secundum hominem, non secundum deum, qui sunt adhuc per acquisitum languorem, continentia cohibeantur propter acquirendam salutem: vt homo non secundum hominem viuens, iam possit dicere, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. Gal. 2. Vbi enim non ego, ibi fœlicius ego: vt quando secundum hominem reprobus vllus motus exurgit, cui non consentit qui mente legi dei seruit, dicat etiā illud, Iam non ego operor illud. Talibus Rom. 7. quippe & illa dicuntur, quæ sicut eorum socij participesque debemus audire, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: Col. 3. quæ sursum sunt sapite non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: cum autem Christus apparuerit vita vestra, tūc & vos apparebitis cum illo in gloria. Quibus loquatur intelligamus, immò vero attentius audiamus. Nam quid hoc planius? quid apertius? Eis certe loquitur qui conresurrexerant Christo, nondum vtique carne, sed mente, quos mortuos dicit, & magis hinc viuos. Nam vita vestra, inquit, abscondita est cum Christo in deo. Talium mortuorum vox est, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. Quorum ergo vita erit abscondita in deo, admonentur & exhortantur, vt membra sua mortificent quæ sunt super terram. Id enim sequitur, Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram. Et ne quisquam nimis tardus membra ista visibilia corporis mortificanda putaret, talibus continuo quid dicat aperiens, Fornicationem, inquit, immundiciam, perturbationem, concupiscentiam malam & auaritiam quæ est idolorum seruitus. Itane vero credendum est, quòd isti qui iam mortui erant, eorumque vita abscondita erat cum Christo in deo adhuc fornicabantur, adhuc in moribus immundis operibusque viuebant, adhuc perturbationibus, concupiscentiæ malæ atque auaritiæ seruiebant? K Quis demens ista de talibus senserit? Quid ergo vult vt mortificent opere continentiæ, nisi motus ipsos adhuc in sua quadam interpellatione, sine nostræ mentis consensione, sine membrorum corporalium operatione viuentes?

Et

Et quomodo isti mortificantur opere continentiæ, nisi cũ eis mente non consentitur, nec exhibentur eis arma corporis mẽbra: & quod est maius atq; vigilantia continentiæ maiore curandũ, ipsa etiam nostra cogitatio quãuis eorũ quodammodo suggestione, & quasi susurratione tangatur, tamẽ ab eis ne oblectetur auertitur, & ad superna cogitanda delectabilius cõuertitur ad hoc ea nominans in sermonibus ne habitetur in eis, sed fugiatur ab eis? Quod fit si efficaciter audiamus ipso adiuuante, qui hoc per Apostolũ suũ precipit, Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera dei sedens, q̃ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Cum aũt mala illa commemorasset, adiunxit atque ait, propter quę venit ira dei in filios infidelitatis. Vtique salubriter terruit, ne putarent fideles propter solam fidẽ suam, et si in his malis uiuerent, se posse saluari: Apostolo Iacob contra istum sensum voce manifestissima reclamante ac dicẽte, Si fidẽ quis dicat se habere, opera autẽ non habeat nunquid poterit fides saluare eum? Vnde & hic doctor gentiũ propter illa mala venire iram dei dixit in filios infidelitatis. Cum autem dicit, in quibus & uos aliquando ambulastis cum viueretis in illis: satis ostendit quòd in illis iam, non in his quippe uiuendo mortui erant, vt eorum vita in deo cum Christo esset abscondita. Cum ergo iam in illis non uiuerent, mortificare iam talia iubebantur. Ipsis quippe in eisdem non uiuentibus illa uiuebant: sicut pauloante iam ostendi. Et membra dicebantur ipsorum, ea videlicet vitia, quæ in membris habitabant ipsorum, modo locutionis quo per id quod continet id quod continetur significatur, sicut dicitur, totum forum inde loquitur, cum homines loquantur qui sunt in foro, Ipso locutionis modo, in Psalmo canitur, Omnis terra adoretur cst, omnes homines qui sunt in terra. Nunc autem deponite, inquit, & vos vniuersa: & commemorat plura eiusmodi mala. Sed quid est quod non ei sufficit dicere deponite vos vniuersa: sed addita cõiunctione, dixit, & vos. Nisi ne propterea se putarent hæc mala facere, atque impune in eis viuere, quia fides eorum liberaret eos ab ira quę uenit in filios infidelitatis ista facientes, & in his finẽ fide viuentes? Deponite inquit, & vos illa mala, propter quæ uenit ira dei in filios infidelitatis: nec vobis eorum impunitatem propter fidei meritum promittatis. Non autem diceret, deponite eis qui iam deposuerant ex ea parte qua talibus vitijs non consentiebant, nec sua membra eis arma peccati dabant: nisi quia in hoc facto est, & in hac adhuc operatione versatur, quandiu mortales sumus, vita sanctorum. Dum enim spiritus concupiscit aduersus carnem, hæc magna in contentione res agitur, delectationibus prauis, libidinibus immundis, motibus carnalibus atque turpibus: suauitate sanctis, amore castitatis, spiritali vigore & continentię decore resistitur. Sic deponuntur ab eis qui mortui sunt eis, nec consentiendo viuunt in eis: Sic inquam, deponuntur, dum continuata continentia ne resurgant premũtur. Quisquis quasi securus ab hac eorum depositione cessauerit, illico in arcem mentis prosilient, eamq; inde ipsam deponent atq; in suã redigent seruitutem turpiter deformiterq; captiuam. Tunc regnabit peccatum in hominis mortali corpore, ad obediendum desiderijs eius. Tunc sua membra exhibet arma iniquitatis peccato, & erunt nouissima illis peiora prioribus. Multo est enim tolerabilius certamen huiusmodi non cœpisse quàm cœptum reliquisse conflictum, & factum ex bono præliatore, vel etiam victore captiuum. Vnde dominus non ait, qui cœperit: sed, qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Si autem ne uincamur acriter confligentes, siue aliquotiens vel etiam insperata vel inopinata facilitate vincentes, ei qui nobis dat continẽtiam demus gloriam. Meminerimus quendam iustum dixisse, in abundantia mea, non mouebor in æternum: demonstratumq́ue esse quàm temere hoc dixerit, tanquam suis viribus tribuens, quod ei desuper præstabatur. Hoc autem ipso confitente didicimus, mox enim adiunxit, Domine in voluntate tua præstitisti decori meo uirtutem, auertisti autem faciem tuam, & factus sum conturbatus. Per medicinalem prouidentiam paululum desertus est à recto re, ne per exitialem superbiam desereret ipse rectorem. Siue ergo hic, vbi cum vitijs nostris domandis minuendisq́ue confligimus: siue ibi, quod in fine futurum est, ubi omni hoste & omni peste carebimus: id nobiscum salubriter agitur, vt qui gloriatur, in domino glorietur.

Libri de Continentia animæ, finis.

[Marginal notes: Colo. 4. — Quod nec fides sine operib⁹, nec continẽtia sine pseuerãtia saluet. L — cap. 14. Ephe. 5. Iacob. 2. — Psal. 65. — M — Gala. 5. — Mat. 10. — Psal. 29. — B — Hier. 9. 1. Co. 1.]

LIBER DE PATIENTIA.

Patientia dei qualis. Cap. 1.

VIrtus animi quæ patientia dicitur, tam magnum dei donum est, vt etiam ipsius qui nobis eã largitur, qua malos vt corrigantur expectat, patientia prædicetur. Ita quamuis deus nihil pati possit, patientia vero à patiendo nomen acceperit, patientẽ tamen deum non modo fideliter credimus, C verumetiam salubriter confitemur. Sed dei patientia qualis & quanta sit, quem nihil patientem nec tamen impatientem, immò etiã patientissimum dicimus, verbis explicare quis possit? Ineffabilis est ergo illa patientia, non tamen nulla, sicut zelus eius, sicut ira eius, & si quid huiusmodi est. Nam si tanquã nostra ista cogitemus, in illo nulla sunt. Nihil enim horum nos sine molestia sentimus. Absit autem vt impassibilem dei naturam perpeti ullam molestiam suspicemur. Sicut autem zelat sine aliquo liuore, irascitur sine aliqua perturbatione, miseretur sine aliquo dolore, pœnitet eũ sine alicuius prauitatis correptione, ita est patiens sine ulla passioq;. Nunc itaq; humana patientia quam capere possumus, & habere debemus, cuiusmodi sit quantũ dominus tribuit, & quanty patitur breuitas pſentis sermonis expediatur. Patiẽtia hominis, q̃ recta est atq; laudabilis & uocabulo digna virtutis, ea perhibetur qua æquo animo mala toleramus, nec animo iniquo bona desideramus, per quæ ad meliora perueniamus. Quapropter impatientes dũ mala pati nolunt, non efficiunt vt a malis eruantur, sed vt mala grauiora patiantur. Patientes autem qui mala malunt non committendo ferre, quam non ferendo cõmittere, & leuiora faciunt q̃ quæ per patientiam patiuntur, & peiora euadunt quibus per im D patientiam mergerentur. Bona uero æterna & magna non perdunt, dum malis temporalibus breuibusque non cedunt. Quoniam non sunt condignæ passiones huius temporis, sicut Apostolus dicit, ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis. Et iterũ ait, Qđ est temporale leue tribulationis nostræ, in incredibilem modum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Intueamur itaq; charissimi quanta in laboribus & doloribus homines dura sustineant, pro rebus quas vitiose diligunt, & quantum se his fœliciores fieri putant, tanto infœlicius concupiscunt.

Patiẽtia piorum. Cap. 2.

Rom. 8. 2. Co. 4.

Patiẽtia malorũ. Cap. 3.

Quanta pro falsis diuitijs, quanta pro vanis honoribus, quanta pro ludicris affectionibus periculosissima, & molestissima patientissime tolerantur. Pecuniæ & gloriæ cupidos videmus, vt ad desiderata perueniant, adeptisq; non careant, soles, imbres, glacies, fluctus, & procellosissimas tempestates, aspera & incerta bellorum, immanium plagarum ictus, & vulnera horrenda, nõ ineuitabili necessitate, sed culpabili voluntate perferre. Verũ hæ licitæ quodammodo videntur insaniæ. Nanq; auaritia, ambitio, luxuria, & variorum oblectamenta ludorũ nisi propter illa facinus aliquod admittatur siue flagitium quod legibus prohibetur humanis, putantur ad innocentiam pertinere: E immò etiam qui sine fraude cuiusquam, aut pro habenda vel augenda pecunia, aut pro adipiscendis vel retinẽdis honoribus, aut in agone certando seu uenando, seu theatricũ aliquid plausibiliter exhibendo, magnos labores dolorosq; pertulerit, parum est quòd populari vanitati nullis reprehensionibus cohibetur, sed insuper extollitur laudibus. Quoniam laudatur, sicut scriptum est, peccator in desiderijs animæ suæ. Vis enim desideriorum, facit tolerantiam laborum & dolorum: & nemo nisi pro eo quod delectat, sponte suscipit ferre quod cruciat. Sed istæ, vt dixi, cupiditates, propter quas explẽdas qui eis flagrant, multa dura & acerba patientissime sustinent, licitæ existimantur legibusque concessæ. Quid quòd etiam pro apertis sceleribus, non vt ea puniant, sed vt perpetrent, multa homines grauissima perferunt? Nonne de quodam nobilissimo patriæ parricida secularium literarum loquũtur authores, quòd famẽ, sitim, frigus ferre poterat, eiusque erat corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm cuiquã credibile est? Quid de latronibus dicam, F quorum omnes cum insidiantur viatoribus noctes perpetiuntur insomnes, atq; ut transeuntes excipiant innocentes, sub qualibet cœli asperitate nocentem animum corpusque defigunt? Quidam vero eorum inuicem torqueri perhibentur, ita vt exercitatio contra pœnas nihil distet a pœnis. Non enim tantum fortassis excruciantur a iudice vt à dolentibus ueritas inquiratur, quantum à suis socijs vt a patientibus non prodantur. Et tamen in his hominibus miranda est potius quàm laudanda patientia: immo nec miranda nec laudanda quæ nul-

Patiẽtia apud homines laudata. Cap. 4.

Psal. 9.

Immanis tolerantia latronum. Cap. 5. Catilina Salusti in principio Catilinarij.

la

la est: sed miranda duritia neganda patientia. Nihil autem illic iure laudandum, nihil vtiliter imitandum. Tantoq; rectius maiore supplicio dignum iudicaueris animum, quanto magis vitiosus odit instrumenta virtutum. Patientia comes est sapientiæ, non famula cõcupiscentiæ. Patiẽtia amica ẽ bonæ cõsciẽtiæ, nõ inimica innocẽtiæ. Cum ergo videris quẽquã patiẽter aliqd pati, noli cõtinuo laudare patiẽtiã, quã nõ oñdit nisi causa patiẽdi. Qñ illa bona est, tũc ista vera est. Qñ illa nõ polluit cupiditate, tũc a falsitate ista distinguit. Cũ vero illa tenet crimine, tũc multũ huius errat in nomine. Nõ.n. sicut omnes qui sciũt sunt participes sciẽtiæ, ita oẽs qui patiuntur sunt participes patientiæ: sed qui passione recte vtuntur, hi patientiæ veritate laudantur, hi patientiæ munere coronantur. Verũtamen vel cum pro libidinibus vel etiam sceleribus, cum deniq; pro ista temporali vita ac salute multa homines horrenda mirabiliter sufferunt, satis nos admonẽt quanta sufferenda sint pro vita bona, vt etiam postea possit esse æterna, et sine ullo tpis termino, sine utilitatis illius detrimẽto vera fœlicitate secura. Dominus ait, In vestra patientia possidebitis animas vestras. Non ait, villas vestras, laudes vestras, luxurias vestras: sed animas vestras. Si ergo tantã suffert anima vt possideat vnde pereat, quanta debet sufferre ne pereat? De inde vt illud dicam quod culpabile non est, si tanta suffert pro salute carnis suæ inter manus secantium siue urentium medicorũ, quanta debet sufferre inter furores quorũlibet inimicorum? cum medici ne corpus moriatur per pœnas corpori consulant, inimici autem pœnas & mortem corporis cõminando, vt anima & corpus in gehenna occidatur impellant: quanquam & ipsi corpori tunc prouidentius consulatur, si tem oralis salus eius pro iustitia cõtemnatur, & pœna vel mors eius patientissime pro iustitia sufferatur? De corporis quippe redemptione quæ in fine futura esse loquitur Apostolus, vbi ait, Et ipsi in nobilmetipsis ingemiscimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri. Deinde subiunxit, Spe enim salui facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est spes, Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Cum ergo torquent alia mala, sed non extorquent optera mala, non solum anima per patientiam possidetur, uerumetiam cum per patientiam corpus ipsum ad tempus affligitur vel amittitur, in æternam stabilitatem salutemque resumitur, & ei per dolorem & mortem inuiolabilis sanitas, & fœlix immortalitas cõparatur. Vnde & dominus Iesus ad patientiam exhortans martyres suos, etiam ipsius corporis integritatem futuram sine cuiusquam non dicam membri, sed & capilli amissione promisit. Amen dico vobis, inquit, capillus capitis vestri non peribit. Vt quoniam nemo unquam, sicut Apostolus dicit, carnem suam odio habuit, magis homo fidelis per patientiam quàm per impatientiam pro statu suæ carnis inuigilet, et futuræ incorruptionis inæstimabili lucro quantalibet eius præsentia damna compenset. Quanuis autem patientia virtus sit animi, partim tamẽ ea vtitur animus in seipso, partim vero in corpore suo. In seipso vtitur patientia, quando illæso & intacto corpore, aliquid quod non expediat, vel non deceat facere aut dicere, quibuslibet aduersitatibus aut fœditatibus rerum seu verborum stimulis incitatur: & patienter mala omnia tolerat, ne ipse mali aliquid opere vel ore committat. Per hanc patientiam sustinemus etiam cum corpore sani sumus, quòd inter huius seculi scandala beatitudo nostra differtur. Inde dictum est quod pauloante commemoraui. Si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Patientia sanctus Dauid conuiciantis opprobria tolerauit, & cum facile posset ulcisci, non solum non fecit, uerum & alium pro se dolentem commotumq; cõpescuit: & ptãtẽ regiã magis adhibuit, phibendo quàm exercendo vindictam. Neq; tunc eius corpus aliquo morbo affligebatur, aut uulnere: sed humilitatis tempus agnoscebatur ac ferebatur voluntas dei, propter quã patientissimo animo amaritudo contumeliæ bibebatur. Hãc patientiã dominus docuit, qñ commotus zizaniorum permixtione, seruis volentibus ea colligere, dixit respondisse patrem familias, Sinite vtraque crescere, vsque ad messem. Oportet.n. patienter ferri, qđ festinãter nõ oportet auferri. Huius & ipse patiẽtiæ præbuit & demõstrauit exemplũ, quòd ante passionem corporis sui, discipulum priusquã ostenderet traditorem, pertulit furem, & ante experimentum vinculorum & crucis, Iudam & mortis, labijs eius dolosis non negauit

Marginalia (left): Causa pbat patientiã. Cap. 6. — G — De uera patiẽtia. Cap. 7. — Luc. 21. — H — Rom. 8.
Marginalia (right): Patiẽtia quomõ utẽ ũm. Cap. 8. — Luc. 21. Ephe. 5. — I — Patiẽtia animi. Cap. 9. — Dom. 8. 2. Re. 16 — K — Mat. 14.

Ioan.12 osculũ pacis. Hæc omnia, & siqua alia sunt
&.13. quæ commemorare longum est, ad eum pa-
Mat.26. tientiæ modum pertinent, quo animus non sua peccata, sed quæcunq; extrinsecus mala patienter sustinet in seipso, suo prorsus cor-
Patiẽtia pore illæso. Alius est autẽ patientiæ mo-
gemina. dus, quo idem ipse animus quæcunq; mole-
cap. 10. sta & grauia in sui corporis passionibus pfert, non sicut stulti vel maligni homines propter adipiscenda uana vel scelera perpetranda, sed sicut à domino definitum est
Matt.5. propter iustitiam. Vtroq; mõ sancti martyres certauerunt. Nam & impiorum opprobrijs saturati sunt, vbi animus corpore in-
Heb.11. tacto quasdam veluti plagas suas integer sustinet: & in corporibus vincti sunt, inclusi sunt, fame ac siti affecti sunt, torti sunt, secti sunt, dilaniati sunt, incensi sunt, trucidati
L sunt, & pietate immobiles subdiderunt deo mentem cum paterentur in carne quicquid exquirẽti crudelitati venit in mentẽ. Maius sane patientiæ certamen est, qñ non visibilis inimicus persequendo atq; sæuiendo vrget in nefas, qui palam & aperte à nõ cõsentiẽte vincatur. Sed ipse diabolus qui ẽt p filios infidelitatis tanquã per sua vasa filios lucis insequitur, per seipsum occultus impugnat, sæuiendo instans vt contra deum fiat aliqd,
De patiẽtia sancti Iob.c.11. vel dicatur. Talẽ illũ Iob sanctus expertus est, vtraque tentatione vexatus, sed in vtraq; stabili patientiæ robore & armis pietatis inuictus. Nam prius illæso corpore cũ-
Iob.1. cta quæ habebat, amisit, vt animus ante suæ carnis cruciatum subtractis rebus quas magnipendere homines assolent, frangeretur, & aduersus deũ loqueretur aliquid, his amissis pp quæ illum dolere putabat. Percussus ẽt omniũ subita orbitate filiorum, vt quos singillatim susceperat, simul perderet tanq̃ eorum numerositas non uñ fœlicitas ornaretur extiterit, sed unde calamitas augeretur. Vbi aũt ista perpessus in deo suo mansit immobilis, eius affixus est voluntati, quem non posset amittere nisi propria voluntate: & pro ijs quæ pdidit eũ qui abstulit tenuit,
M in quo inueniret quod nunquam periret. Neq; enim ille abstulerit qui nocendi habuit voluntatem, sed ille qui dederat piãtẽ.
Cõparatio Iob ad Adã cap. 12. Aggressus est inimicus & corpus, nec ea quæ homini extrinsecus inerant, sed ipsum iam hominem in qua potuit parte pcussit. A capite vsq; ad pedes ardebãt dolores, sca-
Iob 12. tebant vermes, sanies defluebat, manebat in putrido corpore animus iteger, horrẽdosq; cruciatus carnis cõtabescẽtis inuiolata pietate & incorrupta patiẽtia pferebat. Aderat vxor, nec ferebat opẽ aliquã viro, sed in deũ blasphemiã suggerebat. Nõ.n.eẽ diabolus, cũ ẽt filios obstulisset, tãquã nocendi impitus reliqrat: qui quãtũ esset necessaria tentatori, iã in Eua didicerat, sed modo alterum Adã quẽ per mulierẽ caperet nõ inuenerat. Cautior fuit iste in doloribus, q̃ ille in nemoribus. Ille victus est in delitijs, iste vicit in pœnis. Cõsensit ille oblectamẽtis, nõ cessit iste tormẽtis. Aderant & amici non vt in malis cõsolarẽtur, sed vt mala suspicarẽtur. Neq;.n. eũ qui tanta patiebatur innocentẽ esse credebant, nec tacebat eorum linqua qđ illius conscientia non habebat, vt inter immanes cruciatus corpis, ẽt falsis animus cęderetur opprobrijs. At ille sustinens in car A
ne dolores suos, in corde errores alienos, cõiugis corripiebat insipiẽtiã, amicos docebat sapientiã, seruabat vbiq, patientiã. Hunc Impatiẽ
intueantur qui sibi ingerunt mortẽ quando tia sibi
queruntur ad vitã, & sibi auferẽdo præsen- manus
tem, abnegant & futuram. Qui si ad Chri- ad feren
stum negandum vel aliquid contra iustitiã tium.
faciendum sicut veri martyres cogerentur, cap. 13.
omnia potius patienter ferre, q̃ sibi impatienter mortem inferre debuerant. Quod si fugiendorum malorum causa recte fieri posset, Iob sanctus se ipse perimeret, vt tãta mala in rebus suis, in filijs suis, in membris suis diabolicæ crudelitatis effugeret. Nõ aũt fecit: Absit enim, vt in se committeret ipse vir sapiens, quod nec mulier suggessit insipiens: quia etsi suggessisset, merito & hic illud audisset quod audiuit suggerendo blasphemiã. Locuta es tanquã vna ex insipientibus mu-
lieribus, Si bona percepimus de manu dñi, Iob.2.
mala quare non sustineamus? Et ipse qppe patientiã perdidisset, siue blasphemando sicut illa voluerat, siue se interficiẽdo, quod nec illa ausa fuerat dicere, moreretur: atq; es-
set inter illos de quibus dictũ est, Væ ijs qui Eccl. 2.
pdiderũt patientiã: & augeret potius q̃ eua- B
deret pœnas, qui post sui corporis mortẽ, siue ad blasphemorum siue ad homicidarum vel etiam plus q̃ parricidarum supplicia raperetur. Si enim parricida eo sceleratior est q̃ quilibet homicida, quia non tm̃ hominẽ, verumetiam propinquũ necat: in ipsis parricidis, quãto propinquiorẽ quisq; pmerit, tanto iudicatur immanior: sine dubio peior est qui se occidet, quia nemo est homini seipso propinquior. Quid ergo miseri faciũt, q̃, cum

cum & hic sibimet ingestas, & postea non solum impietatis aduersus deum, sed etiam ipsius quam in se exercuerunt crudelitatis luant debitas pœnas, insuper quærunt & martyrum glorias: cum et si pro vero Christi testimonio persecutionē paterētur, & se interficerent ne aliquid à persecutoribus paterentur, recte illis diceretur, Væ ijs qui perdiderunt patientiam? Quo enim iusto præmiū patientiæ redditur, si & impatiens passio coronatur? Aut quomodo innocens iudicabitur, cui dictum est, Diliges proximum
Leu. 19 tuum sicut teipsum: si homicidium committit in seipso quod committere prohibetur in
Patiētia bonorū. proximo? Audiant ergo sancti de scripturis sanctis præcepta patientiæ. Fili accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore, &
C
cap. 14. præpara animam tuam ad tentationē. De-
Eccle. 2. prime cor tuum & sustine, vt crescat in nouissimis vita tua, Omne quod tibi superuenerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: qm̄ in igne probatur aurum & argentū, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Et alio loco legitur. Fili ne deficias in disciplina dn̄i,
Prou. 3. neq; fatigeris cum ab illo increparis. Quem
Heb. 12 enim diligit dominus corripit, flagellat autē omnem filium quē recipit. Quod hic positū est, filium quem recipit: hoc in supradicto testimonio est, homines receptibiles. Hoc enim iustum est, vt qui de pristina fœlicitate paradisi propter contumacem delitiarum appetentiam dimissi sumus, per humilē molestiarum patientiam recipiamur, fugaces mala faciendo, reduces mala patiendo: ibi cōtra iustitiam facientes, hic pro iustitia patiē-
Deo fidens patientia. tes. Sed vera patientia quæ huius est nomine digna virtutis, quærendum est vnde sumatur. Sunt enim qui eam tribuant viri-
cap. 15. bus voluntatis humanæ, non quas habent ex diuino adiutorio, sed quas ex libero arbitrio. Error autem iste superbus est: Eorū
Psal. 22. est enim qui abundant, de quibus dicitur in Psalmo. Opprobrium eis qui abundant,
D & despectio superbis. Non est ergo ista pa-
Psal. 9. tientia pauperum, quæ non perit in ęternū.
Psal. 17. Hi enim pauperes, ab illo eam diuite acci-
Iaco. 1. piunt, cui dicitur, Deus meus es tu quoniā bonorum meorum non eges. A quo est oē datum optimum, & omne donum perfectū. Ad quem clamat egenus & pauper qui laudat nomen eius, & petendo, quęrendo, pul-
Psal. 70. sando, dicit, Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu legem prætereuntis & iniqui, quoniā tu es patiētia mea dn̄e, spes mea à iuuētute mea. Isti aūt q abūdāt, & egere ad dn̄m dedignantur, ne ab illo accipiant veram patientiam, de sua falsa gloriantes, consilium inopis volunt confundere, qm̄ dn̄s spes eius est. Nec attendunt cū ho- Psal. 13.
mines sint, & suæ, id est, humanæ voluntati tantum tribuunt, in illud se incurrere quod scriptum est, Maledictus omnis, qui spem suam ponit in homine. Vnde etiam si eis cō Hie. 17.
tingat vt aliqua dura & aspera, vel ne displiceant hominibus, vel ne grauiora patiātur, vel sibi placendo amandoq; præsumptionem suam eandem ipsa superbissima volūtate sustineant: hoc illis dicendum est de patientia, quod de sapientia beatus Iacobus Apostolus dicit, Non ęst ista patientia de- E
sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Cur enim non sit superborum falsa patientia, sicut superborum falsa sapientia? A quo est autem vera sapientia, ab illo est et vera patientia. Huic enim cantat ille spiritu Psa. 61.
pauper, Deo subiecta ęst anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Sed respondent & loquuntur dicentes, Sicut volun- Obiectio.
tas hominis sine vllo dei adiutorio viribus liberi arbitrij tam multa grauia & horren- cap. 16.
da perfert, siue in animo, siue in corpore, vt mortalis vitæ huius & peccatorum delectatione perfruatur: cur non eodem modo eadem ipsa voluntas hominis eisdem viribus liberi arbitrij, non ad hoc sperans se diuinitus adiuuari, sed sibi naturali possibilitate sufficiens, quicquid laboris vel doloris ingeritur, pro iustitia & vita æterna patientissime sustinet? An vero, inquiunt, idonea est iniquorum voluntas, deo non adiuuante, vt se ipsi in cruciatibus pro iniquitate, & antequam ab alijs crucientur, exerceant: idonea est voluntas moras vitæ huius amantium, vt deo non adiuuante, inter atrocissima & longa tormenta in mendacio perseuerent, ne sua facinora confitentes, iubeantur occidi: & non est idonea iustorū volūtas, nisi ei F
vires desuper suggerātur qua subeat pœnas, vel ipsius decore iustitiæ, vel æternę vitæ amore perferre? Qui hæc dicunt, non in- Solutio.
telligunt quemque iniquorum tanto esse ad cap. 17.
quęcūq; mala perferēda duriorē, quāto in eo maior est cupiditas mūdi: & quęq; iustorū tanto esse ad quæcunq; mala perferenda fortiorem, quanto in eo est maior charitas dei. Sed cupiditas mundi initium habet ex arbitrio volūtatis, progressum ex iocūditate uolu

Rom.5. ptatis, firmamentum ex vinculo consuetudinis. Charitas aũt dei diffusa est in cordibus nostris: non vtiq; ex nobis, sed per spiritumsanctum, qui datus est nobis. Proinde ab illo est patientia iustorum, per quem diffunditur charitas eorum. Quã charitatem laudans atq; commendans Apostolus, inter cætera eius bona dixit eam & cuncta sufferre. Charitas, inquit, magnanima est. Paulopost
1.Co.13 ait, Omnia tolerat. Quanto ergo maior est in sanctis charitas dei, tanto magis pro eo quod diligitur: & quanto maior est in peccatoribus cupiditas mundi, tanto magis pro eo quod concupiscitur, omnia tolerantur. Ac per hoc inde est patientia vera iustorũ, vnde est eis charitas dei: & inde est patientia falsa iniquorum, vnde est in eis cupiditas mundi. Propter quod dicit Ioannes
G Apostolus, Nolite diligere mundum, nec ea
1.Ioan.2 quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in ipso: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi: quæ non est à patre, sed ex mundo est. Hæc igitur concupiscentia, quæ non est ex patre, sed ex mundo, quanto fuerit in homine vehementior & ardentior, tanto fit quisq; pro eo quod concupiscit, omnium molestiarum dolorumq́; patientior. Idcirco, sicut supra diximus, non est ista patientia desursum descendens: patientia vero piorum desursum est descendens à patre lu-
Iaco.3. minum. Itaq; illa terrena est, ista cœlestis: illa animalis, ista spiritalis: illa diabolica, ista deifica: quoniam concupiscentia, qua fit vt peccantes omnia pertinaciter patiantur, ex mundo est: charitas autem, qua fit vt recte viuentes oĩa fortiter patiantur, ex deo est. Et ideo illi falsæ patientiæ põt sine adiutorio dei volũtas humana sufficere: tãto durior, quãto cupidior: & eo tolerabilius mala sustinẽs, quo ipsa sit peior. Huic ãt, quę vera patientia est, ideo volũtas humana, nisi desuper adiuta & inflãmata, nõ sufficit, quia spiritussanctus est ignis eius: quo nisi accẽsa, diligat impassibile
H bonũ, ferre non põt qđ patitur malũ. Si-
Patiẽtia vera & falsa. cut enim diuina testãtur eloquia, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & deo in eo: Quisquis ergo conten-
Cap.18. dit haberi posse dei charitatem sine dei ad-
1.Ioan.4 iutorio, quid aliud contendit, nisi haberi deum posse sine deo? Quis autem hoc dicat Christianus, quod nullus audet dicere
Rom.8. insanus? Exultans ergo apud Apostolum vera, pia, fidelisque patientia, dicit in ore sanctorũ, Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te Psal.43. mortificamur tota die, deputati sumus sicut oues victimæ. Sed in his omnibus superuincimus per eum, qui dilexit nos: Nõ per nos, sed per eũ qui dilexit nos. Deinde sequitur & adiungit, Certus sum enim, quia neque mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei quæ est in Christo Iesu domi- Rom.8. no nostro. Hæc est illa charitas dei, quæ diffunditur in cordibus nostris: non ex nobis, sed per spiritumsanctũ, qui datus est nobis. I Malorum autem concupiscentia, propter quam in eis est falsa patientia, non est ex patre, sicut dicit Apostolus Ioannes, sed ex mũdo est. Hic dicet aliquis, Si ex mundo est concupiscentia malorum, per quã fit vt ma- 1.Ioan.2 la omnia pro eo quod ab illis concupiscitur, perferãt, quõ ex eorũ dr̃ voluntate? Quasi vero nõ & ipsi ex mundo sint, cũ ab eis diligit mundus: deserentes eũ per quẽ factus est mundus. Seruiunt.n. creaturæ potius q̃ creatori, q est bñdictus in secula. Siue itaq; mũdi vocabulo Ioãnes Apostolus dilectores significauerit mũdi, voluntas, q̃ ex ipsis est, vtiq; ex mũdo est, siue mundi noĩe cœlũ & terrã, & q̃cunq; in eis sunt: hoc est, vniuersam cõplexus sit creaturã: volũtas ꝓculdubio creaturæ, q̃ nõ est creatoris, ex mundo est. Pro- Ioan.8. pter qđ talibus dñs dicit, Vos de deorsum estis, ego de sursum sum. Vos de hoc mũdo estis, ego nõ sum de hoc mundo. Apostolis Ioan.15. ãt dicit. Si de mũdo hoc essetis, mundus qđ suũ erat diligeret. Sed ne sibi amplius arrogarent, q̃ eorũ mensura poscebat, & hoc qđ eos nõ esse dixit ex mundo, naturæ putarẽt esse non gratiæ, Quia vero, inquit, de mũdo non estis, sed ego elegi vos, de mundo, ꝓpterea odit vos mundus. Ergo de hoc mundo erãt: nam vt & de mundo non essent, electi sunt K de mundo. Hanc aũt electionẽ nõ ꝓcedẽtiũ in bonis operibus meritorũ, sed electionẽ gratiæ demõstrãs Apostolus, sic inqt. Et in hoc tp̃e reliquiæ ꝑ electionẽ grẽ saluæ factæ sunt. Si ãt grã, iã non ex operibus, alioquin gratia iã nõ est gratia. Hæc est electio Cap.20. gratiæ. i. electio qua per dei grãm hoĩs eligũ Rom.11. tur. Hæc est, inquam, electio gratiæ, qua om-

Quid sit mundus, & q mũdanī. Cap.19 Rom.1.

Nõ grã ex meritis, sed meritũ ex grã.

nia

nia bona merita præueniuntur humana. Si enim ullis bonis meritis datur, iã non gratis donatur, sed debita redditur: ac per hoc non uero nomine gratia nũcupatur: ubi merces
Rom. 4. sicut idẽ dicit Apostolus, nõ imputat̃ scd̃m grã̃m, sed scd̃m debitũ. Si aũt vt vera sit gr̃a id est, gratuita, nihil inuenit in homine, cui merito debeat: qđ bene intelligitur & in eo, quo dictũ est, Pro nihilo saluos facies eos: profectò ipsa dat merita, non meritis datur.
Psa. 55. Præuenit ergo etiã fidẽ, ex qua omnia bona
Abac. 2. opera incipiũt. Iustus. n. sicut scriptũ est ex fide uiuit. Porrò aũt gr̃a nõ solũ adiuuat iustũ, verũetiã iustificat impiũ. Et ideo ẽt cũ adiuuat iustũ, & videtur eius meritis reddi, nec sic desinit esse gratia, qm̃ id adiuuat qđ
L ipsa est largita. Propter hãc itaq; gratiam, q̃ cuncta bona merita humana præcedit, non
Rom. 4. solum Christus ab impijs occisus est: uerũ etiam pro impijs mortuus est. Et antequã moreretur, non vtiq; iustos, sed iustificãdos
Ioã. 15. elegit Apostolus, q bus ait, Ego vos de mũdo elegi. Quibus enim dixit, De mundo nõ estis: ne putaret se nũq̃ fuisse de mũdo, mox addidit, Sed ego vos de mundo elegi. Profectò ut de mũdo nõ eẽnt ipsius in eos electiõe collatũ ẽ. Quocirca si per suã iustitiã, nõ p gratiã ei⁹ eligerent̃, nõ de mũdo electi eẽnt: qm̃ de mũdo iã nõ eẽnt, si iã iusti eẽnt. Deinde si p pea sunt electi, quia iã iusti erãt, ipsi priores iam dñm elegerant. Quis enim potest esse iustus, nisi eligendo iustitiam? Finis autem legis Christus ad iustitiam om-
Ro. 10. ni credenti. Qui factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio,
1. Co. 1. vt quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in domino glorietur. Ipse est ergo nostra iustitia. Vnde & antiqui iusti ante incarnationem verbi, in hac fide Christi, & in hac uera iustitia, quod est nobis Christus,
Gatia et veteres seruati sunt.
Cap. 21. iustificati sunt: hoc credentes futurum, qđ
Ephe. 2. nos credimus factum. Gratia salui facti per
M fidem, non ex seipsis, sed dei dono: non ex operibus, ne forte extollerentur. Bona quippe opera eorum non præuenerunt misericordiam dei, sed secuta sunt. Ipsi quippe audierunt, ipsi scripserunt longe ante quam
Exo. 33 Christus uenisset in carne, Miserebor, cui misertus ero: & misericordiam præstabo cui misericors fuero. E quibus dei verbis, tanto post Apostolus Paulus diceret, Igitur nõ uolentis neque currentis, sed miserentis est dei. Ipsorum etiam vox est longe ante quã Christus venisset in carne. Deus meus, misericordia eius præueniet me. Quomodo autem possent alieni esse à fide Christi, Rom. 9.
quorum charitate etiam nobis prænunciatus est Christus Psal. 58.
sine cuius fide quisquam mortalium nec fuit, nec est, nec esse aliquando poterit iustus? Si ergo iam iusti à Christo eligerentur Apostoli, prius illum ipsi elegissent, vt iusti eligi possent, sine illo iusti esse possent. Sed non ita factum est, ipse quippe illis ait, Non uos me elegistis, sed ego uos elegi. Vnde dicit Apostolus Ioannes. Ioã. 15
Non quòd dilexerimus deum, sed quia 1. Ioã. 4
ipse prior dilexit nos. Quod cum ita sit, quid est homo utens in hac vita propria uoluntate, antequam eligat & diligat deum, nisi iniustus & impius? Quid est, inquam, homo, aberrans à creatore creatura, nisi creator eius memor sit eius, & eligat eum gratis, & diligat gratis, quia ipse non potest eligere vel diligere, nisi prius electus dilectusque curetur, qui cæcitate eligenda non cernit, & languore diligenda fastidit? Sed forte quis dicat, Quomodo deus prius eligit & diligit iniquos, aut iustificat, cum scriptum sit, Odisti domine omnes operantes iniquitatem? Psal. 5.
Quomodo putamus, nisi miro & ineffabili modo? Et tamen etiam nõ possumus cogitare quòd medicus bonus ægrotum & odit & diligit. Odit enim, quia ægrotat: qui diligit ita vt ægritudinem pellat.

Ante gratia in iusti omnes. Ca. 22. A

Hæc propter charitatem dicta sint, sine qua in nobis non potest esse vera patientia: quia in bonis charitas dei est, quæ tolerat omnia, sicut in malis mundi cupiditas. Sed hæc charitas per spiritumsanctum est in nobis, qui datus est nobis. Vnde a quo nobis est charitas, ab illo est patientia. Mundi aũt cupiditas qũ patiẽter sustinet, onera cuiuslibet calamitatis, gloriat̃ de viribus propriæ voluntatis tanquã de stupore morbi, nõ de robore sanitatis. Insania est ista gloriatio, non est patiẽtię, sed dementiæ. Voluntas ista tanto videtur patiẽtior acerborum malorũ, quanto est auidior temporalium bonorum, quia inanior æternorum. Quod si eam exagitat & inflammat fallacibus uisis & suasionibus immundis & diabolicus spiritus: & maligna conspiratione sociatus, efficit hominis volũtatẽ, vel errore demẽtẽ vel appetitu cuiuslibet mundanæ delectationis ardentem quæcunque videntur intolerabilia, mirabiliter sustinere, non tamen in deo etiam voluntas mala sine instigatione alterius immundi spiritus, sicut voluntas bona

Cupiditas fons malę patientię. Ca. 23. 1. Co. 13. Rom. 5. B Ipsa voluntas concipit malitiã. Cap. 24.

sine adiutorio sancti spiritus nō potest esse. Nam esse posse voluntatem malam ēt sine aliquo spiritu vel seducente vel incitante, in ipso diabolo satis ostenditur: qui per nullū aliū diabolū propria volūtate factus diabolus inuenitur. Voluntas itaq; mala siue cupiditate rapiatur, siue timore reuocetur, siue lætitia diffundatur, siue tristitia coutrahatur, atq; in his omnibus pertusbationibus animi quæcunq; sunt, alijs vel alio tempore grauia contemnat & perferat: potest & sine alterius spiritus instinctu seipsam seducere, & defectu à superioribus in inferiora lapsando, quanto iocundius æstimauerit, quod adipisci appetit, vel amittere metuit, vel adeptum gaudet, vel amissum dolet: tanto tolerabilius perferre, quod sibi minus est ad patieudum, q̄ illud ad fruendum. Quicquid enim illud est, ex creatura est, cuius nota voluntas. Quodammodo enim familiari contactu atq; connexu ad experiēdam eius suauitatem, adiacet amāti creaturæ amata creatura. Voluntas autem creatoris, de qua scriptum est, Et torrente voluptatis tuæ potabis eos: longe alterius gñis est: neq; enim sicut nos creatura est. Nisi ergo amor eius detur inde nobis, nō est vñ esse possit in nobis. Ac per hoc voluntas bona, qua diligitur deus, in homine non potest esse, nisi in quo deus operatur & velle. Hæc igitur volūtas bona, id est voluntas deo fideliter subdita, voluntas sanctitate superni ardoris accensa, voluntas q̄ diligit deum & proximum pp deum: siue amore, de quo respondit Apostolus Petrus, Domine tu scis quia amo te: siue timore, de quo dicit Apostolus Paulus, In timore & tremore vestram ipsorum salutē operamini: siue gaudio, de quo dicit, Spe gaudentes, in tribulatione patientes: siue tristitia, qualem se dixit habuisse magnā pro fratribus suis, quæcunq; amara & aspera sufferat, charitas dei est, quæ omnia tolerat, quæ non diffunditur in cordibus nostris, nisi p spiritumsanctum, qui datus est nobis. Vnde nequaquam dubitante pietate, sicut charitas sancte amantum, ita patientia pie tolerantiū dei donum est. Neq; enim diuina scriptura fallit aut fallitur, quæ non solum in veteribus libris habet huius rei testimonia, cū deo dicitur, Patientia mea tu es: & ab ipso est patientia mea: & vbi alius Propheta dicit accipere nos spiritum fortitudinis: verumetiam in Apostolicis literis legitur, Quia vobis datū est pro Christo, nō solū vt credatis in eum, sed ēt patiamini pro eo. Nō ergo quasi de proprio faciat animum elatum, qđ sibi audit esse donatum. Si quis aūt non habens charitatem, quæ pertinet ad vnitatem spūs, & vinculum pacis, quo catholica Ecclesia cōgregata connectitur, in aliquo schismate constitutus, ne Christum neget, patitur tribulationes, angustias, famē, nuditatem, persecutionē, pericula, carceres, vincula, tormēta, gladium vel flammas, vel bestias, vel ipsam crucem timore gehennarū & ignis ęterni: nullo mō ista culpanda sunt, immò vero & hæc laudanda patientia est. Non. n. dicere poterimus, melius ei fuisset vt Christum negando nihil eorum pateretur, quæ passus est confitendo: sed existimandū fortasse tolerabilius ei futurū iudiciū, q̄ si Christū negando cuncta illa vitaret: vt illud quod ait Apostolus, Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem aūt non habeā, nihil mihi prodest: nihil prodesse intelligatur ad regnū cœlorū obtinendum, non ad extremi iudicij tolerabilius suppliciū subeūdum. Sed merito quæri potest, vtrum ista patientia donum dei sit, an viribus tribuendū sit voluntatis humanæ, qua quisq; ab Ecclesia separatus, non pro errore, qui eum separauit, sed pro veritate sacramenti seu verbi, quę apud eum remansit, timore pœnarum æternarū, pœnas patitur temporales. Cauendum est enim, ne forte, si dei donum istam patientiā dixerimus, hi quibus inest etiam ad regnum dei pertinere credantur. Si autem donum dei esse negauerimus, cogamur fateri, sine adiutorio & munere dei in voluntate hominis esse posse aliquid boni, Neq; enim hoc non est bonum, vt credat homo æterno supplicio se esse puniendum, si negauerit Christum, vt pro ista fide qualecunque supplicium perferat & contemnat humanum. Proinde sicut negandum non est etiam hoc esse donum dei, ita intelligendum est alia' esse dei dona filiorum illius Hierusalem, quæ sursum libera est mater nostra. Hęc sunt enim quodammodo hæreditaria, in quibus sumus hæredes dei, cohæredes autem Christi. Alia vero, quæ possunt accipere etiam filij concubinarum quibus Iudæi carnales & schismatici vel hæretici comparantur. Quā uis enim scriptum sit, Eijce ancillam & filium eius, neq; enim hęres erit filius concubinæ cum filio meo Isaac. & Abrahæ dixit deus, In Isaac vocabitur tibi semē: quod sic est Apostolus interpretatus, vt diceret, id est

Margin notes (left column): C — Bōa voltūtas nō nisi ex deo. c. 25 — Psal. 35. — Phili. 2. — Ioan. 21 — Phil. 2. — Rom. 13 — 1. Co. 13. — Rom. 5. — D — Schismatici patiēsia pro Christo quātum valeat. cap. 26. — Psa. 61. — Phili. 1. — Ephe. 5.

Margin notes (right column): E — 1. Co. 13 — Quęstiūcula. cap. 28. — F — Gala. 4. — Donaria. cap. 28. — Rom. 8. — Gala. 4. — Gen. 21.

est non qui filij carnis, hi filij dei, sed filij
Rom. 9. promissionis deputantur in semine vt intel
Gala. 4. ligeremus semē Abrahæ secūdm Isaac ꝑpter
Christum ad dei filios pertinere, qui sunt
corpus Christi & membra, id est Ecclesia
dei una, vera, germana, catholica, tenēs piā
fidem: non eā quę ꝑ elationē vel timorem,
Gala. 5. sed eā quę per dilectionem operatur: Tamē
etiā filios concubinarum, quando a filio suo
Isaac diuisit Abraham nonnulla eis largi-
tus est munera, ne relinquerentur omnino
inanes, non vt tenerentur hæredes. Sic. n. le-
gimus, Dedit aūt Abraham omnem cēsum
suum Isaac filio suo, & filijs concubinarū
suarū dedit Abraham munera, & diuisit eos
ab Isaac filio suo. Si ergo filij sumus liberæ
Hierusalem, alia dona exhæredatorum, alia
intelligamus hæredum. Hi. n. hæredes sunt,
G quibus dicitur, Non. n. accepistis spiritum
Rom. 8. seruitutis iterum in timore, sed accepistis spi
ritum adoptionis filiorū, in quo clamamus,
De fru- abba pater. Clamemus ergo spū charita-
ctu pati- tis, sed donec veniamus ad hæreditatem, in
entiæ. qua semꝑ maneamus, liberali amore simus,
pauperū non seruili timore. Patienter clamemus,
Christi. quandiu pauperes sumus, donec illa hæredi
Ca. 29. tate ditemur. Magna quippe inde pignora
accepimus, quòd ad nos ditandos pauper fa-
ctus est Christus, quo in supernas diuitias
exaltato, missus est qui sancta desideria no-
stris cordibus inspiraret spiritussanctus.
Psal. 9. Horum pauperū adhuc credentium, nondū
contemplantium: adhuc sperantium, nondū
tenentium: adhuc desiderio suspirantium,
nondum fœlicitate regnantium. adhuc esu-
rientium & sitientium, nōdum satiatorum:
Horum ergo pauperum patientia non peri
bit in æternum: non quia & illic patientia
erit, vbi quod toleretur non erit, sed non pe
ribit, sicut dictum est, quia infructuosa non
erit. Fructum autem habebit æternum, ideo
non peribit in æternum. Quisquis autem la
borat inaniter, cum eum spes fefellerit, pro-
pter quam laborabat, merito dicit, Perdidi
H tantum laborem: quisquis vero ad sui labo-
ris promissa peruenerit, gratulans dicit, Nō
perdidi laborem meum. Dicitur ergo labor
non perisse, non quia manet perpetuus,
sed quia non est inaniter fusus. Sic & pati-
entia pauperum Christi, sed ditandorum
hæredum Christi non peribit in æter-
num: non quia & illic patienter ferre vide-
bimur, sed quia pro ijs, quæ hic patienter
pertulimus, æterna beatitudine perfrue-
mur. Non dabit finem sempiternæ fœli-
citati, qui donat temporalem patientiam
voluntati, quia vtrunque munus donatæ
donatum est charitati.

FINIS.

LIBER DE BONO SIVE
Perfectione viduitatis ad Iulianum: ti-
tulus talis habebatur, Augustinus Epi-
scopus seruus Christi, seruorumque
Christi, religiosæ famulæ dei Iulianæ
in domino dominorum salutem.

NE petitioni tuæ, & in Chri- Ad unā
sto dilectioni diutius essem scribit,
debitor promissionis meæ, sed non
arripui vtcunq; inter alias uni. c. 1.
vrgentissimas occupatio-
nes meas de ꝓfessione san-
ctę viduitatis aliquid ad te scribere: quo-
niam & præsentem me rogando onerasti, &
cum tibi hoc non potuissem negare, sæpe
promissum meum literis flagitasti. In quo
sanè opere nostro cum aliqua legeris ad tuā
vel ad vestram, quæ simul in Christo ui-
uitis, personam minime pertinere, nec ideo
admonitioni uitę vestrę proprie necessaria, K
non ideo debebis superflua iudicare. Istæ
quippe literæ quanuis ad te, non tamen tan
tummodo tibi scribendæ fuerunt. sed ut alijs
per te quoq; prodessent, non vtique à nobis
negligendum fuit. Quicquid ergo hic inue
neris, quod vobis necessarium vel nunquā
fuerit, vel iam non sit, & tamen alijs esse
perspexeris, nec habere te pigeat, nec dare le
gendum, vt & tua charitas sit vtilitas alio-
rum. Cum igitur in omni quæstione, quæ
ad vitam moresq; pertinet, non sola doctri-
na, uerumetiam exhortatio sit necessaria:
vt doctrina quid agendum sit nouerimus,
exhortatione autem excitemur, ne pigeat
agere quod agendum esse iam nouimus:
quid ergo amplius te doceā quàm id quod
apud Apostolum legimus? Sancta enim Ro. 12.
scriptura nostræ doctrinæ regulam figit,
ne audeamus sapere plus quam oportet sa-
pere: sed sapiamus, vt ipse ait, ad tempe-
rantiam, sicut unicuique deus partitus
est mensuram fidei. Non sit ergo mihi
aliud te docere, nisi uerba tibi doctoris ex-
ponere, & de ijs quod dominus dederit di-
sputare. Ait itaque Apostolus doctor
gentium vas electionis, Dico autem innu-
ptis

ptis & uiduis, bonum esse illis si sic perman-
Innuptę serim, sicut & ego. Hæc verba ita intelligen-
q̃ Paulo. da sunt, vt nõ existimemus viduas nõ opor-
Cap. 2. tere innuptas dici, quia nuptias vidētur ex-
L pertæ: innuptarum enim nomine illas signi-
ficat, quę non sunt nuptijs alligatæ, siue fue-
1.Co.7. rint, siue non fuerint. Quod alio loco ape-
rit, vbi ait, Diuisa est mulier innupta & vir-
go. Quando vtiq; & virginem adiungit, q̃d
mulierem innuptã, nisi uiduam vult intelli-
gi? Vnde etiam deinceps vno innuptæ nomi-
ne professionem vtranq; cõplectitur, dicēs,
Quæ innupta est solicita est ea q̃ sunt dñi,
quomodo placeat domino, quæ autē nupta
est, solicita est ea quæ sunt muudi, quomodo
placeat viro. Innuptã certe non eam tantũ
intelligi uoluit, quæ nunquam nupsit, sed ẽt
eam, quę nuptiarum vinculo per uiduitatē
liberata nupta esse destitit: nam ideo & nu-
ptam non dicit, nisi eam quæ uirum habet,
non etiã eã quæ habuit, & non habet. Qua-
propter vidua omnis innupta est: sed quia
non omnis innupta vidua est, sunt enim &
uirgines, ideo hic vtrunque posuit, ubi ait,
Dico autem innuptis & uiduis: tanquam di-
ceret, Quod dico innuptis, non eis solis di-
co quę virgines sunt, sed etiam eis quæ vi-
duæ sunt, bonum esse illis, si sic permãserint
Fides cõ sicut & ego. Ecce est bonum tuum ei bono
iugij. comparatum, quod dicit Apostolus suum,
Cap. 3. si fides adest, immo quia fides adest. Breuis
est ista doctrina, nec ideo cõtēnenda q̃a bre-
uis: sed ideo facilius, & charius tenenda,
quia in breuitate non vilis: non enim qua-
lecunque bonum hic commendat Aposto-
M lus, quod fidei nuptarum sine vlla ambigui-
tate præposuit: quantum enim bonum ha-
beat nuptarum fides: id est, Christianarũ &
religiosarum coniugatarum, hinc intelligi
potest: quòd cum de fugienda fornicatione
præciperet, vbi vtique & coniugatos allo-
1.Co.12. quebatur, Nescitis, inquit, quia corpora ue-
stra membra sunt Christi, Tantum ergo
bonum est fidelis coniugij, vt etiam ipsa
membra sint Christi. Hoc autem bono,
quo melius est bonum continentiæ vidua-
lis, non hac professione id agitur, vt ali-
quid plus sit catholica vidua, quàm mem-
brorum Christi, sed vt meliorem quàm
Ro. 12. cõiugata locum habeat inter membra Chri-
sti. Dicit quippe idem Apostolus, Sicut
enim in vno corpore multa membra ha-
bemus, omnia autem membra non eosdem
actus habent: ita multi vnum corpus sumus
in Christo, singuli autem alter alterius sunt
membra, habentes dona diuersa secundum
gratiam quę data est nobis. Ideo etiam cum
moneret coniugatos, ne debito carnalis cõ-
mixtionis fraudarent inuicem: & per hoc A
alter eorum negato sibi debito coniugali, p̃
intemperantiam suam tentatus à Satana,
in fornicationem prolaberetur: hoc autem 1.Co.7.
dico, inquit, secundum veniam, non secun-
dum imperium. Volo autem omnes esse si-
cut meipsum. Sed vnusquisque proprium
habet donum à deo, alius quidem sic, alius
vero sic. Vides etiam coniugalem pudici- Iteratę
tiam, & tori Christiani matrimonialem fi- nuptiæ
dem donum esse, & hoc à deo: vt illud, q̃d nõ dam
ultra liberorum procreandorum necessita- nantur.
tem modum concumbendi aliquatenus cõ- Cap. 4.
cupiscentia carnalis excedit, non nuptiarũ
sit hoc malum, sed ueniale sit propter nu-
ptiarum bonũ. Nõ.n. de coniugio, quod co-
pulatur liberorum procreandorum causa, et
fide pudicitiæ coniugalis, & indissolubili,
quandiu ambo viuũt, matrimonij sacramē-
to, quæ omnia bona sunt: sed de illo immo
dico carnis usu qui infirmitate coniugum
agnoscitur, & interuentu boni nuptialis
ignoscitur, ait Apostolus, Secundum veniã 1.Co.7.
dico, non secundum imperium. Item cum
dicit. Mulier alligata est, quandiu vir
eius uiuit, quòd si mortuus fuerit vir eius,
liberata est: cui uult nubat, tantum in do-
mino: beatior autem erit si sic permanserit, B
secundum meum consilium: satis ostendit
beatam esse in domino, etiam post mortem
viri iterum nubentem fidelem, sed in eodē
domino viduam beatiorem: hoc est, vt scri-
pturarum non tantum verbis, verumetiam
exemplis loquar, beatam esse Ruth, sed
Annam beatiorem. Quapropter hoc primũ
oportet vt noueris, bono quod elegisti non
damnari secundas nuptias, sed inferius ho-
norari: nam sicut bonum sanctæ virginita-
tis, quod elegit filia tua non damnat vnas
nuptias tuas, sic nec uiduitas tua cuiusquã
secundas. Hinc enim maxime Catapbry-
garum ac Nouatianorum hæreses tumue-
runt, quas buccis sonantibus nõ sapientibus
etiam Tertullianus inflauit, dum secundas
nuptias tanquã illicitas maledico dente con-
cidit, quas omnino licitas Apostolus sobria
mente concedit. Ab hac sanitate doctri-
næ, nullius indocti, nullius docti disputatio-
ne mouearis: nec ita extollas bonũ tuum, ut
quod malum non est, tanquam malum cri-
mineris

mineris alienum:sed tanto magis gaude tuo bono, quanto magis vides non tantum illo deuitari mala, sed quædam etiam bona supe rari. Mala sunt enim adulterium vel fornica C tio. Ab his aût illicitis valde longe est, q̄ Nō ideo voti libertate se obstrinxit,& sibi etiam licimalū cō ta ne licerent, non imperio legis, sed cōsilio iugiū si charitatis effecit. Et bonū est pudicitia con melior iugalis, sed melius bonum est continentia vi est casti- dualis. Hoc ergo melius illius boni submis tas. sione honoratur:nō illud bonū melioris hu Cap. 5. ius laude dānatur. Quod aût Apostolus cū 1.Cor.7 cœlibum & innuptarum cōmēdaret fructū, quia cogitant quæ sunt dei quō placeāt deo, subiecit & ait, Hoc aût ad vtilitatē vestram dico, non vt laqueum vobis injeciam: id est, non vt vos cogam, sed ad id quod honestū est horter: non quia innuptarum bonū honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum coniugale, Alioquin etiam primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, nec Nouatiani, nec disertissimus eorum astipulator Tertullianus turpes ausus est dicere. Sed quemadmodum cum ait, Dico autem innuptis & viduis, bonum esse illis si sic permanserint: vtiq; bonum posuit pro meliore, qm̄ omne quod bono compara tum melius dr̄, etiam hoc proculdubio bonū est. nam quid est aliud quod ita dicitur melius, nisi quod magis bonū est? nec ideo consequenter eum sensisse arbitramur, malum esse si nupserint, quoniam dixit bonum est D illis si sic permanserint. Ita etiam cū ait, sed ad id quod honestum est, non matrimonium turpe esse mōstrauit, sed quod honestū erat, honestius generalis honesti nomine com mendauit. Quia honestius quid est, nisi qđ magis honestum est? Magis autem honestū, vtiq; honestum est. Aperte quippe declarauit, hoc esse bono illo melius, vbi ait, Qui dat nuptum bene facit, & qui non dat nuptū melius facit & hoc illo beato beatius, vbi ait, Beatior autem erit, si sic permanserit. Sicut ergo bono melius, & beato beatius, sic honesto honestius est, quod honestum voluit appellare. Absit enim vt turpe sit vnde lo- 1.Pet.3. quens Apostolus Petrus ait, Viri vxoribus uestris tanquam uasi infirmiori & subiecto tribuite honorem quasi cohærentibus gratiæ. Et illas alloquens subditas esse viris suis Ibidem. exemplo Saræ adhortatur. Nam sic quadā, inquit, sanctæ mulieres: quæ in dn̄m sperabant, ornabant se obsequentes uiris suis: quō Sara obediebat Abrahæ dn̄m eum uocans, cuius factæ estis filiæ, benefacientes & non timentes vllam perturbationem. Vnde & Et cōiu illud qđ de innupta Paulus Apostolus di- gatorū xit, Vt sit sancta & corpore & spiritu, nō sic membra accipiendum est, quasi nupta fidelis & casta, E & secundum scripturas subdita uiro, non sit sancta. sancto corpore, sed tantummodo spiritu. Fie Cap. 6. ri enim non potest ut sanctificato spiritu, nō 1.Co.7. sit sanctum etiam corpus, quo sanctificatus utitur spūs. Sed ne cuiquam nos potius argumentari, q̄ hoc diuino eloquio probare uideamur, qm̄ petrus Saram cōmemorans, Sanctæ, inquit mulieres tantummodo: non ait, & corpore: illud eiusdem Pauli consideremus, ubi prohibens fornicationes ait. Nescitis quia corpora uestra mēbra sunt Chri- 1.Co.6. sti? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Audeat ergo aliquis dicere membra Christi sancta nō esse: aut uero audeat à membris Christi fidelium coniugatorum corpora separare? Vnde etiā paulopost ait, Corpus uestrum templum in uobis est spūssancti, quem habetis à deo, & non estis uestri. Empti estis precio magno. Corpus fidelium & membra Christi esse Ibidem. dixit, & templum spiritussancti, ubi profecto utriusq; sexus fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptæ ibi & innuptæ, sed distinctæ meritis: & tanquam membris membra prælata, quorum tamen neutra sint à corpore separata. Quod igitur de innupta loquēs ait, Vt sit sancta & corpore & spiritu: amplio F rem innuptarum & in corpore & spū sanctificationē intelligi uoluit, non corpus nuptarum omnino sanctificatione priuauit. Disce itaq; bonum tuum, immo memento q̄ didicisti, bonum tuum amplius laudari, quia est aliud bonum quo sit hoc melius, q̄ si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud malū esset, aut omnino non esset. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent si soli essent, & alia minoris honoris membra non essent. In cœlo ipso sua luce sol lunam superat, non uituperat. Stella 1.Co.15. ab stella differt in gloria, non dissidet in su- Gene.1. perbia. Ideo fecit deus omnia, & ecce bona ualde: non tantum bona, sed etiam ualde: nō ob aliud nisi quia omnia. Nā & per singula opera dicebatur. Vidit deus quia bonum est. Vbi aūt omnia nominata sunt additum est, ualde, & dictum, Vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona ualde. Meliora enim quędam singula quàm alia singula: sed meliora simul omnia q̄ quælibet singula. Christi itaque

itaque te doctrina sana in eius corpore sanã faciat per eius gratiam, vt id quod alijs melius habens in corpore, & spiritu, idem ipse spiritus tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat inscienter, Nec quia Ruth beatam, Annam beatiorem,
G cum illa bis nupserit, hæc vno viro cito viduata diu vixerit continuo etiam te meliorem putes esse q̃ Ruth. Alia quippe propheticis temporibus sanctarum fœminarum dispensatio fuit, quas nubere obedientia, nõ concupiscentia compellebat, vt propagaretur populus dei, in quo præmitterētur Prophetæ Christi: cum & ipse populus per ea quæ in figura contingebãt in illis, siue in ijs qui scirent, siue in ijs qui illa nescirent, nihil aliud esset q̃ Propheta Christi, ex quo nasceretur etiam caro Christi. Vt ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam qui non suscitaret semen in Israel. Vnde & sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concũbendi, sed pietate pariendi, ut rectissime credant coitũ nõ fuisse quæsituras si proles posset aliter prouenire. Et viris vsus plurium viuarum concedebatur vxorum. Cuius rei non concupiscentiam carnis, sed prouidentiam generationis fuisse causam illud ostendit: quòd sicut viris sanctis habere plures vxores viuas non ita etiam sanctis fœminis licebat misceri maritis pluribus viuis quoniam tanto essent turpiores, quanto magis appeterent vnde non essent fœcundiores. Proinde sancta
H Ruth, cum semen quale illo tp̃e necessariũ fuit in Israel nõ haberet, mortuo viro quæsiuit alterum de quo haberet. Hac itaque bis coniugata ideo Anna vno viro viduata beatior fuit quia & prophetissa Christi esse meruit. Quam credendum est etiam si filios nullos habuit, quod quidem scriptura reticendo reliquit incertum, eo spiritu præuidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere & paruulum. Vnde merito etiam sine filijs, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusauit: quia nouerat iam tempus esse quo Christo non officio pariendi, sed studio continendi, nec coniugalibus fœtandis visceribus, sed castificandis vidualibus moribus, melius seruiretur: Si uero etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semen, vnde Christus carnem fuerat habiturus, & huic scientiæ nubendo exhibuit ministerium, nõ audeo iam dicere beatiorem fuisse Annæ viduitatem q̃ illius fœcunditatem. Tu autem quæ & filios habes & in seculi fine viuis, quo iã tẽpus sit non mittendi lapides, sed colligendi: non amplectendi, sed continendi ab amplexu, cũ clamet Apostolus, Hoc autem dico fratres tempus breue est, reliquum est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: profecto si secundas nuptias appetisses, nullum prophetiæ vel legis obsequium, nullum prolis saltem carnale desiderium, sed solius incontinentiæ fuisset indicium. Fecisses.n. quod ait Apostolus, cum dixisset, bonum esse illis si sic permanserint sicut & ego: cõtinuo quippe addidit, Quòd si se non continent, nubant: malo enim eas nubere q̃ uri. Hoc enim dixit, vt effrenatæ libidinis malum nõ præcipitaretur in turpitudinem flagitiorũ, cum exciperetur honestate nuptiarum. Gratias autem dño, quoniam peperisti quod esse noluisti, & virginitas prolis tuæ compensauit dispendium virginitatis tuæ. Nam diligenter interrogata doctrina Christiana, & primas nuptias iam isto tp̃e, nisi incontinẽtia sit impedimento, contemnendas esse respondet. Qui enim dixit, Si se non continent nubant: potuit dicere, Si filios non habent, nubant. Sed post resurrectionem prædicationemque Christi, qñ iam ex omnibus gentibus filiorum spiritaliter gignendorum tanta suppetit copia, tale officium esset ex carne filios propagare, quale primis tp̃ibus fuit: Et quòd alibi dicit, Volo igitur iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse: nuptiarum bonum Apostolica sobrietate & authoritate cõmendat non procreãdi officium etiam eis, quæ continentiæ bonum capiunt tanquam ad obsequelam legis imponit. Denique cur hoc dixerit, pandit, cum adiungit & dicit, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia, iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanam: vt his verbis eius intelligamus, eas quas nubere voluit, melius posse continere quàm nubere, sed melius nubere quàm retro post satanam ire: id est, ab illo excellenti virginalis vel vidualis castitatis proposito, in posteriora respiciendo cadere & interire. Proinde quæ se non continent, nubant antequam continentiam profiteantur, antequam deo voueant, quod nisi reddant, iure damnantur. Alio quippe loco de talibus dicit, Cum enim in delitijs egerint in Christo nubere volunt habentes damnationẽ, qm primam fidẽ irritam fecerunt: id est, voluntatẽ ad

Margin notes: Veterũ polygynecia & fœcundi tas. Cap. 7. — Quare sit uiduis cõcessa nubẽdi facultas. — I — Cap. 8. Eccle. 3. 1. Cor. 7 — Ibidem. — 1. Ti. 5. — K — Ibidem.

ad nuptias à proposito continentiæ deflexerunt. Irritam quippe fecerunt fidẽ qua prius: nouerant, quod perseuerantia implere noluerunt. Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum: sed in populo dei fuit aliqñ legis obsequium: nunc est infirmitatis remedium: in quibusdam uero humanitatis solatiú.

L Filiorum quippe procreationi operam dare non canino more p usum promiscuum fœminarum, sed honesto ordine coniugali non est in homine improbandus affectus: etiam ipsum tamen laudabilius transcendit & vincit cœlestia cogitans animus Christianus.

Quæ post votum nubunt, verum contrahunt matrimoniú. Cap.9. Mat.19.

Sed qm̃ sicut ait dñs, Non omnes capiunt verbum hoc, quæ potest ergo capere capiat: quæ se non continet, nubat: q̃ non cœpit deliberet, quæ aggressa est, perseueret: nulla aduersario detur occasio, nulla Chr̃o subtrahaẽ oblatio. In cõiugali quippe vinculo si pudicitia cõseruatur, dãnatio nõ timetur, Sed in viduali & virginali continentia, excellentia muneris amplioris expetitur, Qua expetita, & electa, & voti debito oblata, iam nõ solum non capessere nuptias, sed etiam si non nubatur nubere velle damnabile est. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, non ait, cum in delitijs egerint, in Christo nubunt, sed nubere nolunt habentes, inquit, damnationem, qm̃ primam fidem irritam fecerunt: etsi non nubendo, sed tamẽ volendo: non quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ iudicantur, sed damnatur propositi fraus,

1.Tim.5

M damnatur fracta voti fides, damnatur non susceptio à bono inferiore, sed ruina ex bono superiore. Postremo damnantur tales, non quia coniugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ primam fidẽ irritam fecerunt. Quod vt breuiter insinuaret Apostolus, noluit eas dicere habere damnationem, quæ post amplioris sanctitatis propositum nubunt: non quia non damnentur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixisset, nubere volunt: cõtinuo addidit, habentes damnationem. Et dixit quare, quoniam primam fidem irritã fecerunt: vt voluntatem quæ à proposito cecidit appareat esse damnata, siue subsequantur nuptiæ, siue desint.

Quę uoto soluto nubũt dirimi non debent.

Proinde qui dicunt talium nuptias non esse nuptias, sed potius adulteria non mihi videntur satis acutè ac diligenter considerare quid dicant, Fallit eos quippe similitudo veritatis. Quia enim coniugium Christi dicuntur eligere quæ Christiana sanctitate non nubunt, hinc argumentantur quidam dicẽtes, Si uiro suo viuo, quæ alteri nubit adultera est, sicut ipse dñs in Euangelio definiuit: viuo ergo Christo, cui mors vltra non dñatur, quæ coniugium eius elegerat, si homini nubit, adultera est. Qui hoc dicunt, acute quidem mouẽtur, sed parum attendunt hanc argumentationẽ quanta rerũ sequaẽ absurditas.

Mat.19. Rom.6.

A Cũ.n. laudabiliter etiam viuente viro ex eius consensu continentiã fœmina Chr̃o voueat, iã secundum istorum rationẽ nulla hoc facere debet, ne ipsum Christũ, quod sentire nefas est, adulterum faciat, cui viuente viro nubit. Deinde cum primæ nuptiæ melioris sint meriti q̃ secundæ, absit vt sanctarum viduarũ iste sit sensus, vt Chr̃s eis videatur quasi secundus maritus. Ipsum.n. habebãt & antea, qñ viris suis fideliter seruiebant subditæ, non carnaliter, sed spiritaliter virum: cui Ecclesia ipsa, cuius mẽbra sunt coniux est: quæ fidei, spei, charitatis integritate, non in solis uirginibus sanctis, sed ẽt in viduis & coniugatis fidelibus, tota virgo est. Vniuersæ qppe Ecclesiæ cuius illæ mẽbra sunt, Apostolus dicit, Aptaui vos vni viro virginẽ castã exhibere Christo. Nouit autem ille coniugẽ virginẽ sine corruptione fœtare, quẽ in ipsa ẽt carne potuit mr̃ sine corruptione pcreare. Fit autẽ per hanc minus consideratã opinionẽ, qua putant lapsarũ à sancto proposito fœminatũ, si nupserint, non esse coniugia, non paruum malũ, vt à maritis separentur vxores quasi adulterę sint, non vxores: & cũ nolunt eas separatas reddere continentiæ,

1.Co.11.

B faciunt maritos earum adulteros, viros, cum suis vxoribus viuis alteras duxerunt. Quapropter non possum quidem dicere à proposito meliore lapsas, si nupserint fœminas, adulteria esse, non coniugia: sed planè nõ dubitauerim dicere, lapsus et ruinas à castitate sanctiore, quæ nouetur deo adulterijs esse peiores. Si.n. quod nullo mõ dubitandũ est ad offensionẽ Christi pertinet cũ mẽbrorũ eius fidẽ non seruat marito, quanto grauius offenditur, cum illi ipsi non seruaẽ fides in eo, qđ exigit oblatũ, q non exegerat offerẽdũ? Cũ.n. quisq; nõ reddidit, qđ nõ imperio compulsus, sed consilio commonitus nouit, tanto magis fraudati voti auget iniquitatẽ, quanto minus habuit vouendi necessitatẽ. Hæc ideo disputo, ne arbitreris, vel secundas nuptias crimen esse, vel qualescunq; nuptias, cũ sint nuptiæ, malũ esse. Nõ itaq; illas abs te dãnatus velis eẽ, sed spretas. Bonũ

Solutio voti mala coniugium tñ bonum. Cap.11.

ergo

ergo continentiæ vidualis luculentius decet, cum pro illo uouendo & profitēdo possunt contemnere fœminæ, quod & libet & licet. Sed post uti professionem perseueranter frenandum & vincendum est quod libet, q. iā nō licet. De tertijs & de quartis & de vltra pluribus nuptijs solēt homines mouere qōnē. Vū vt breuiter rūdeam, nec vllas nuptias audeo dānare, nec eis vere cūdiā numerositatis auferre. Sed ne cuiquā breuitas huius respōsionis meæ forte displiceat, vberius disputantē reprehēsorē meū audire paratus sum. Fortassis.n. afferet aliquā rationem, quare secundæ nuptiæ nō damnētur, tertiæ damnentur: nam & ego, sicut in exordio sermonis huius admonui, non audeo plus sapere q̃ oportet sapere. Quis.n. sum, qui putē definiendū, qđ nec Apostolū video definisse? Ait enim, Mulier alligata est quandiu vir eius viuit: Non dixit, primus, aut secūdus, aut tertius, aut quartus: sed, mulier, inquit, alligata est, quādiu vir eius viuit: si autē mortuus fuerit vir eius liberata est, cui vult nubat tm̃ in dño: Beatior aūt erit si sic pmāserit. Quid huic sententiæ, quātum ad hanc rē attinet, addi vel detrahi possit ignoro. Deinde ipsum quoq; Apostolorū, ac nostrum magistrū & dñm, audio Sadducæis rūdentem, cum proposuissent mulierē non vniuirā vel biuirā, sed si dici pōt, septuirā, in resurrectione, cuius futura esset vxor. Increpās.n. eos, ait, Erratis, non scientes scripturas, neq; virtutē dei. In resurrectione enim nec nubent, nec uxores ducent: non enim incipient mori, sed erunt æquales angelis dei. Eorum itaq; resurrectionem commemorauit, qui resurgent ad vitam, non q resurgent ad pœnā. Potuit ergo dicere, Erratis, nescientes scripturas, neq; virtutē dei: in illa enim resurrectione multinubę istæ eē non poterūt: deinde addere, quia nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipsam, vt videmus tot maritorum mulierē vlla suæ sententiæ significatione damnauit. Quapropter nec cōtra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, vt quotiens voluerit, viris mortuis nubat fœmina: nec ex meo corde præter scripturæ sanctæ authoritatem quantaslibet nuptias audeo condēnare. Quod aūt dico vniuiræ viduæ, hoc dico omni viduæ, Beatior eris, si sic permanseris. Nam & illud non insipienter proponi solet, vt dicat qui pōt quęnā vidua meritis præferenda sit: verū vniuira, q̃ cū vixisset diutius cum marito, filijsq; procreatis saluisq; viduata, continentiā professa est: an ea, quæ adolescentula intra duos annos amissis duobus viris, nullis ad consolationem extantibus liberis, continētiam deo uouit, & in ea perseuerantissima sanctitate consenuit. Hic se exerceāt, si possunt, disputando, & nobis aliquid demonstrando, qui de numero virorum, non de ipsius continētiæ viribus pensant merita viduarum. Si.n. illi biuiræ illam vniuiram esse præferendā censuerint, nisi attulerint specialem aliquā rationem vel authoritatem, profecto inuenientur virtuti animi non maiorem virtutem animi, sed carnis fœlicitatem anteponere. Ad fœlicitatē quippe carnis ptinuit, & diu cum viro uiuere, & filios procreare: sed si non eā ob hoc præponunt, quia filios habuit, idipsum, certe, qđ diu cum uiro vixit, quid aliud q̃ carnis fœlicitas fuit? Meritum porrò Annæ illius eo maxime cōmendatur, quia cum tam cito extulisset virū, per prolixā ætatem suam diu cum carne conflixit & vicit. Sic enim scriptum est, Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel de tribu Aser, hæc processerat in diebus multis, & vixerat cū viro suo annis septem à uirginitate sua, & hæc vidua vsque ad annos octogintaquatuor, quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Vides quemadmodum sancta vidua non solū eò prædicatur φ vniuira fuerit, verūetiā qđ paucos annos cum marito vixerit a virginitate sua, & vidualis continentiæ munus vsq; ad tantā senectutem tanta pietatis seruitute perduxerit. Constituamus igitur ante oculos nostros viduas tres habentes singula eorum quæ huic inerant omnia. Vnā ponamus vniuiram, cui desit & tanta prolixitas viduitatis, φ diu cum marito vixerit, & tantum studium pietatis, φ non ita ieiunijs & obsecrationibus seruiat. Alteram q̃ post prioris mariti breuissimam uitam, etiā secundum cito amiserit, & diuturna ætate sit vidua, sed etiam ipsa non tantum det operam ieiuniorum & obsecrationum religiosissimæ seruituti. Tertiam quæ non solum duos uiros habuerit, sed etiam cum ambobus singillatim, vel cū aliquo eorū diutius vixerit, & posteriore ætate viduata, in qua quidem si nubere voluisset posset, & filios procreare, susceperit contiuentiam vidualē: sed plus intenta in deum, plus sit solicita q̃ illi placeat actitare, die ac nocte sicut Anna ieiunijs & obsecrationibus seruiens. Si contendatur

Marginal notes: C — De polygamia. cap. 12. — Ro. 12. — 1. Co. 7. — D — Mat. 22 — Ex ipsis continentiæ viribus æstimanda. — laus. cap. 13. — E — Lucæ. 2 — F — Cōparatio alia inter triplices uiduas. cap. 14.

tendatur quænam istarum sit meritis potior, quis non videat in hoc certamine palmam dandam esse maiori feruentiorique pietati? Itaque si tres aliæ constituantur,
G quibus illorum trium bina insint, singula desint: quis dubitet eas meliores fore, quibus præpollentius fuerit in suis bonis duobus pia humilitas, vt alta sit pietas? Nulla quidem istarum sex viduarum tuæ normæ adæquatur. Tu enim hoc totum cum ad senectutem vsque perduxeris, omnia tria potes habere, quibus Annæ meritum excelluit. Nam & unum virum habuisti, & non diu tecum vixit in carne: ac per hoc si
1.Ti.5. exhibueris obedientiam verbis Apostoli dicentis, Quæ autem vere vidua est & desolata sperabit in dominum, & persistet in orationibus nocte ac die: Atque illud quod sequitur sobria vigilantia deuitauerit, Quæ autem in delitijs agit, viuens mortua est? omnia illa tria bona quæ Annæ fuerunt & tua erunt. Tibi autem sunt & filij quos forte illa non habuit: nec ideo laudanda es, quia eos habes, sed quia pie nutrire atque educare studes. Vt enim tibi nascerentur, fœcunditatis, vt viuant, fœlicitatis est: vt autem sic instituantur, voluntatis est & potestatis. In illis tibi homines gratulantur, in hoc te imitentur. Anna per propheticam scientiam cognouit apud matrem virginem Christum, te Euangelica gratia fecit matrem vir
H ginis Christi. Illa itaque sancta virgo, quam Christo volentem & petentem obtulistis, vidualibus auiæ matrisque meritis addidit aliquid de merito virginali. Non enim nihil inde habetis, quæ hanc habetis: & in illa estis, quod in vobis non estis. Nam vt sancta virginitas adimeretur nubentibus vobis, ideo factum est vt nasceretur
Epilogus super his coniugatarum viduarum. Cap.15. ex vobis. Hæc itaque de meritis diuersis coniugatarum diuersarumque viduarum, hoc opere non disputarem, si id quod ad te scribo, tibi tantummodo scriberem. Sed quoniam sunt quædam in hoc genere sermonis difficillimæ quæstiones, aliquid amplius quàm quod ad te proprie pertinet, dicere volui, propter quosdam qui sibi docti non videntur, nisi alienos labores non iudicando conentur discutere, sed lacerando conscindere. Deinde vt etiam tu ipsa non solum serues quod vouisti, & in eo bono proficias, verumetiam diligentius firmiusq; noueris, idem bonum tuum non à malo nuptiarum distingui, sed bono nuptiarum anteponi. Nam qui viduatarum fœminarum nuptias damnant, etiam si continentiam suam multarum, quibus tu vteris, rerum abstinentia mirabiliter, & feruenter exerceant, non ideo te seducant, vt sentias quod sentiunt, etiam si facere I
non possis quod faciunt. Nemo enim vult esse phreniticus, etiam si videat phreniticí vires viribus sanorum esse fortiores. Præcipue igitur doctrina sana bonitatem propositi & ornet & muniat. Inde est quippe quòd catholicæ fœminæ etiam sæpius nuptæ, non solum uniuiris viduis, sed & virginibus hæreticorum iusto iudicio præferuntur. Multi sunt quidem de his tribus rebus coniugij viduitatis & virginitatis, quæstionum sinus, multæ perplexitates: quibus disputando penetrandis vel dissoluendis, & maiore cura opus est, & copiosiore sermone vel in omnibus eis recte sapiamus, vel si quid aliter sapimus, id quoque nobis deus reuelat. Veruntamen quod etiam illic consequenter dicit Apostolus, In quod peruenimus, in eo ambulemus.
Peruenimus autem, quod ad hanc rem de Phili.3.
qua loquimur attinet, vt continentiam coniugio præponamus: sanctam vero virginitatem etiam continentiæ viduali: Et ne aliquas nuptias, quæ tamen non adulteria, sed nuptiæ sunt, cuiuslibet nostri nostrorumve propositi laude damnemus. Multa alia de istis rebus dicta sunt a nobis in libro de sancta virginitate: & in opere, quod aduersus Faustum Manichæum quanto potuimus labore conscripsimus: quoniam Patriarcharum & Prophetarum casta coniu- K
gia mordacissime reprehendendo scriptis suis quorundam indoctorum animos à fidei sanitate detorsit. Proinde quoniam Exhortans [illegible]
in exordio huius opusculi duo quædam necessaria proposueram, quæ exequendo pollicitus eram: vnum, quod ad doctrinam, alterum quod ad exhortationem pertinet: & priori parti, vt potui, pro suscepto negocio non defui: ad exhortationem ve[illegible]mus, vt quod bonum prudenter scitur, etiam diligatur ardenter. Qua in re prius illud moneo, quantam cunque tibi inesse sentis præ continentiæ dilectionem, beneficio dei tribuas, eique gratias agas, qui ac[illegible] tu [illegible] tibi tantum largitus est, vt eius in[illegible] tuo charitatis diffusa, [illegible] rei [illegible]
[illegible]

tiam tibi amor melioris boni auferret. Donauit enim ne liberet nubere cum liceret, vt iam non liceret, etiam liberet: & ex hoc firmius non liberet, ne fieret quod non liceret, quod factum non est etiam cum liceret: tantóq; mereréris vt te existéte vidua Christi: filiam quoq; videres virginem Christi: dũ enim tu oras sicut Anna, facta est illa quod Maria. Hæc dona dei esse quanto magis nosti, tanto magis es eisdem donis beata: immò

L aliter non es beata, nisi quod habes, noris à

1.Co.2. quo habeas. Attende enim quid de hac re Apostolus dixit, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spm̃ qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Multi quippe habent multa dei dona, & nesciendo à quo habeant, impia vanitate iactantur. Nemo est autem donis dei beatus, qui donanti existit ingratus: quia & illud quod inter sacra mysteria cor habere sursum iubemur, ipso adiuuãte id valemus, quo iubente admonemur, & ideo sequitur, vt de hoc tanto bono sursum leuati cordis, non nobis gloriam, quasi nostrarum virium tribuamus, sed dño deo nostro gratias agamus. Hoc enim continuo cõmonemur, quia hoc dignum est, hoc iustum est recordari. Hæc verba vnde sint, intus qua sanctione, & quãta sanctitate commendentur agnoscis. Tene igitur & habe quod accepisti, & datori gratias age. Quanuis enim & accipere & habere tuum sit, id tamen habes quod accepisti: quoniam superbienti, & ex eo qđ habebat, quasi à seipso haberet impie glorianti, veri-

1.Co.4. tas per Apostolum dicit. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid

M gloriaris quasi nõ acceperis? Hæc me admo

De libe- nere compellunt cauendi atque deuitandi

r arbi- quorundam sermunculi, qui per aures &

trio. animos multorum serpere cœperunt, quod

Cap.17. cum lachrymis dicendum est, inimici gratię Christi: per quos suadetur: ut nec oratio nobis ad dñm necessaria videatur, ne intremus in tentationem. Sic enim conantur defendere hominis liberum arbitrium, vt eo solo etiam dei gratia non adiuti, valeamus, quod diuinitus iubetur, implere: ac per hoc sequi-

Mat.26. tur, vt frustra dominus dixerit, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: & frustra quotidie in ipsa dominica oratione dica-

Matt.6. mus, Ne nos inferas in tentationem. Si enim nostræ tantummodo potestatis est, ne tentatione superemur, vt quid oramus, ne intremus vel inferamur in eam? Faciamus potius quod nostri est liberi arbitrij, atq; absolutissimę potestatis, & irrideamus Apostolum dicentem. Fidelis deus, qui non uos permittit tentari super id quod potestis: & resistamus ei dicẽtes. Vt quid peto à dño quod 1.Co.10

in mea posuit potestate? Sed absit vt hoc sapiat qui sanũ sapit. Proinde petamus vt det, quod vt habeamus, iubet. Ad hoc enim qđ nondum habemus iubet vt habeamus, vt admoneat quid petamus: & quod nos cum iusserit, posse inuenerimus, etiam hoc vnde acceperimus, intelligamus, ne inflati & elati A

huius mundi spiritu nesciamus quæ à deo donata sunt nobis. Proinde arbitrium volũtatis humanæ nequaquam destruimus, qñ dei gratiam qua ipsum adiuuatur arbitrium non superbia negamus ingrata, sed grata potius pietate prędicamus. Nostrum enim est velle, sed voluntas ipsa etiam monetur vt surgat, & sanatur vt valeat, & dilatatur vt capiat, & impletur vt habeat. Nã si nos non vellemus, nec nos vtiq; acciperemus ea quę dantur, nec nos haberemus. Quis enim haberet continentiam, vt inter cætera dei dona de ipsa potius loquar de qua ad te loquor: quis, inquam, haberet continentiam nisi volens, quia & nemo acciperet nisi volens? Sed à quo detur, vt nostra voluntate accipi & haberi possit, si quæris, attende scripturam: immo quia nosti, recole quod legisti. Cum Sapię.8.

scirem, inquit, quia nemo esse potest continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ scire cuius esset hoc donum. Magna ista sunt duo munera, sapientia & continentia: sapientia scilicet, qua in dei cognitione formamur: continentia vero, qua huic seculo non conformamur. Iubet autem nobis deus vt & sapientes & continentes simus, sine quibus bonis iusti perfectióq; esse nõ possumus. B

Sed oremus ut det quod iubet adiuuando & inspirando, qui commonuit quid velle debeamus præcipiendo & vocando. Quicquid hic dedit, vt conseruet oremus: quod autem nondum dedit vt expleat oremus, tamen oremus & gratias agamus de acceptis: & quod nondum accepimus, eoipso quod de acceptis ingrati non sumus nos accepturos esse fidamus. Qui enim dedit coniugatis fidelibus vt contineant ab adulterijs & fornicationibus, ipse dedit sanctis virginibus & viduis vt contineant ab omni concubitu, in qua virtute iam proprie vel integritas vel continentia nominatur. An forte ab illo quidem accepimus continentiam, sed à nobis

Iacobi. 1

bis habemus sapientiam? Quid est ergo quod Iacobus Apostolus dicit, Si quis autẽ vestrum indiget sapientia postulet à deo, q dat omnibus affluenter & non improperat & dabitur ei? Sed de hac quæstione, & in alijs iam opusculis nostris quantum adiuuit dominus multa diximus, & alias quantum per ipsum potuerimus, data opportunitate dicemus. Nunc inde aliquid ideo dicere volui, propter quosdam fratres nostros a-

Oratio plus cõfert quã exhortatio. c. 18.

C micissimos & dilectissimos nobis, nec fallaciose quidem errori huic implicatos, sed implicatos tamen: qui putant cum aliquos ad iustitiam pietatemque exhortantur, vires non habituram exhortationem suam nisi totum illud quod vt agat homo agunt cũ homine, in hominis constituant potestate, non adiuta dei munere, sed solo arbitrio liberæ voluntatis exerta: quasi possit esse ad perficiendum opus bonum voluntas libera, nisi dei munere liberata. Nec attendunt idipsum etiam seipsos dei dono habere, quòd ea facultate exhortantur vt ad capessendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant prauas, auersas conuertant, repugnãtes pacificent. Si enim non possunt persuadere quod suadent, aut si hæc in voluntatibus hominum non agunt, quid agunt aut quid loquuntur? Dimittant eas potius arbitrio suo. Si autem in eis hæc agunt, itane tandem homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & deus illic non agit aliqd adiuuando? Immo vero quantalibet homo sermonis facultate præpolleat, vt solertia disputandi & suauitate dicendi in hominis voluntate inserat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem. Neque qui plantat est aliqd, neque qui rigat, sed qui incrementum dat

1. Co. 3.

D deus. Frustra quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Spero ergo has literas meas merito excellentiæ vestræ cito in manus etiam talium esse venturas: ideo nonnulla hinc dicenda arbitratus sum. Deinde vt tu ipsa & quæcunque aliæ viduæ ista legerint, vel cum leguntur audierint, noueritis vos ad diligendum & habendũ continentiæ bonum, plus proficere orationibus vestris, quàm exhortationibus nostris: quoniam si quid vos adiuuat, quod vobis etiam nostra ministrantur alloquia, totum illius gratiæ tribuendum est, in cuius manu sunt, sicut scriptum est, & nos & sermones nostri. Si ergo nondum deo vouisses continentiam vidualem exhortaremur profecto vt voueres. Quia vero iam vouisti, exhortamur vt perseueres. Talia mihi tamen video esse dicenda, quibus eã diligant & arripiant, & quæ adhuc nubere cogitabãt. Audiamus igitur intelligentius Apostolum, Quæ innupta est, inquit, solicita est ea quæ sunt dñi, vt sit sancta & corpore & spũ: quæ aũt nupta est, solicita est ea quæ sunt mundi, quõ placeat viro. Non ait, solicita est ea quæ

Exhortatur ad perseuerantiã. cap. 19.

1. Co. 7.

E

sunt mundi vt sancta non sit: sed certe minor est ea coniugalis sanctitas, ex ea parte curarum qua mundana cogitatur voluptas. Quicquid itaque intentionis animi etiam his rebus impenderetur quibus placendum esset viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta Christiana in eam intentionem qua placẽdum est dñõ & videat cui placeat quæ domino placeat: & vtique tanto est beatior, quanto plus placet ei: quanto autem magis cogitat ea quæ sunt mundi, tanto minus placet. Placete itaq; tota intentione specioso forma præ filijs hominum: eius enim gratia illi placetis, quæ diffusa est in labijs eius. Placete illi ea quoque parte cogitationis quæ occuparetur mundo, vt placeretur viro. Placete illi qui displicuit mundo, vt placentes ei liberarentur ex mundo. Hunc enim speciosum forma præ filijs hominum, viderunt homines in cruce passionis, & non habuit speciem neq; decorẽ, sed facies eius abiecta & deformis positio eius. Ex hac tamen deformitate redemptoris vestri, manauit precium decoris vestri, sed decoris interioris, Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus. Hac pulchritudine illi placete: hanc pulchritudinem studiosa cura, & solicita cogitatione componite.

Psal. 48.

Esa. 53.

F

Non amat ille fallaciarum fucos, veris veritas delectatur: & ille, si quod legisti agnoscis, veritas vocatur, Ego sum, inquit, via, & veritas & vita. Currite ad illum per illum, placete illi ex illo, viuite cum illo, in illo, de illo. Affectibus veris & sanctissima castitate à viro tali amate amari. Audiat hæc virginis etiam sanctæ, prolis tuæ, auris interior. Quæ vero quantum te præcedat in regno regis illius, alia quæstio est. Inuenistis tamen mater & filia, cui cõtemptis nuptijs, illa omnibus, tu secundis pulchritudine castitatis simul placere debeatis. Certe si mariti essent quibus placendũ esset, iam te for-

Ioã. 14.

taſſe cum filia puderet ornari. Nunc nō pudeat agere quibus ſimul ornemini, quia nō eſt criminoſum, ſed potius glorioſum, vt ab illo vno ſimul amemini. Simulatū aūt candorē ac ruborem & pigmentis illitū, nō adhiberetis etiam ſi viros haberetis: nō putantes dignos quos falleretis, nec vos quæ falle re deberetis. Nunc ergo illi regi, qui vnicæ ſponſæ, cuius membra eſtis, ſpeciē concupiuit, veraciter ſimul placete, ſimul inhærete: illa integritate virginali, tu continentia viduali, ambæ pulchritudine ſpiritali. In qua pulchritudine etiam illius auia ſocrus tua, q̄ iam certe ſenuit, eſt pulchra vobiſcū,
G Vigorē quippe huius pulchritudinis dum extendit in anteriora charitas, rugā in ea non facit annoſitas. Habetis vobiſcū Annam ſanctam & in domo & in Chriſto, quā de perſeuerantia conſulatis: quomodo cū illa contra bella tētatoris pugnandum ſit, quid agēdum vt facile ſuperetur, quod munimentū ſumendum, ne facile rurſus inſidietur: & ſi quid huiuſmodi eſt, docet vos diuturnitate iam certa, amore beneuola, pietate ſolicita, ætate ſecura. Præcipue tu conſule in talibus,
Apo.14. eam quæ experta eſt. Nam proles veſtra illud canticum cantat, quod in Apocalypſi niſi virgines cantare non poſſunt: pro ambabus tamen vobis ſolicitius orat quàm pro ſeipſa: ſed magis pro nepte ſolicita eſt, cui vincendarum tentationum ſpatium plus reſtat annorum: te autē videt æuo ſuo viciniorem, & eius filiæ matrem: quam ſi nuptam, quod iam non licet atque abſit, vidiſſes, puto quòd parere cum illa erubuiſſes. Quantulum eſt ergo quod iam tibi periculoſæ reſtat ætatis, quæ ideo non diceris auia, vt ſanctarum cogitationū & operum fœtibus, cū filia poſſis eſſe fœcunda? Non itaq; immerito magis pro illa ſolicita eſt auia, pro qua
H & tu mater: quia & maius eſt quod vouit, & totum ei reſtat quod modo cœpit. Exaudiat dominus preces eius, vt ſanctè obſequamini meritis eius, quæ carnem viri tui in iuuenta peperit, cor filiæ tuæ in ſenecta parturit. Omnes itaque pariter atq; concorditer vni viro vnius coniugis, in cuius corpore vno ſpiritu viuitis, placere moribus, in-
Exhortatio c.20 ſtate orationibus. Præteritus dies non reuertitur in futurum, & poſt heſternū pergit hodiernus, & poſt hodiernum perrecturus eſt & craſtinus. Et ecce omnia tempora & temporalia tranſeunt, vt veniat manſura promiſsio, & qui perſeuerauerit vſq; in

finem hic ſaluus erit. Si mundus iā perijt, Mat. 10.
nupta cui parit? Aut corde paritura, & carne non paritura, cur nubit? Si aūt adhuc duraturus eſt mundus, cur non magis amatur per quem factus eſt mundus? Si iā deficiunt illecebræ ſeculares, non eſt quod Chriſtianus animus cupiditate conquirat. Si aūt adhuc manebunt, eſt quod ſanctitate contemnat. Horum duorū in altero ſpes nulla libidinis, in altero maior eſt gloria charitatis. Quot aūt & quanti ſunt ipſi anni quibus videtur vigere flos carnalis ætatis? Nōnul- I
læ fœminæ nuptias cogitantes, & ardenter optantes, dū ſpernuntur aut differuntur, repente ſenuerunt, vt eas nubere iam puderet amplius q̄ liberet. Multæ autē nuptæ recentiſsima ſua coniunctione in lōginqua profectis viris ſuis, reditū eorum expectando, grandæuæ factæ ſunt, & tanquā cito viduatæ aliquando nec remeantes ſaltē ſenes ſuos anus ſuſcipere meruerunt. Si ergo vel ſpernentibus vel tardantibus ſponſis vel peregrinantibus maritis, carnalis concupiſcentia potuit contineri, ne ſtuprum aut adulterium committeretur, cur contineri non poteſt ne ſacrilegium committatur? Si repreſſa eſt, cum ferueret dilata, cur non opprimitur cum friguerit amputata? Plus enim ardēter ferunt libidinem, quæ nō deſperant eiuſdem voluptatem. Quæ aūt innuptarum caſtitatē deo vouent, ipſam ſpem ſubtrahunt, quæ fomes amoris eſt. Vnde facilius concupiſcentia refrenatur, quæ nulla expectatione ſuccenditur, contra quā tamen niſi oretur vt ſuperetur, ipſa illicita exoptatur ardētius. Delitiæ igitur ſpiritales delitijs car- Oblecta
nalibus in ſancta caſtitate ſuccedant, lectio, mēta vi
oratio, pſalmus, bona cogitatio, bonorum duarum.
operum frequentatio, ſpes futuri ſeculi, & cap. 21.
cor ſurſum, atq; de his omnibus gratiarum actio patri luminum, à quo ſine vlla dubitatione, omne datum optimum, & omne donum perfectum, ſcriptura teſte deſcendit. K
Nam quando pro delitijs nuptiarum quas Iacobi.1
in carne virorum habent, aliarum carnaliū delitiarum tanquam in ſolatio vſus aſſumitur, quid ego dicam quæ ſequantur mala cum breuiter Apoſtolus dixerit, viuentem 1.Ti. 5.
mortuam eſſe viduam, quæ in delitijs viuit? Abſit autem a vobis vt diuitiarum cupiditate capiamini pro cupiditate nuptiarum, & in cordibus veſtris nummus pro viri amore ſuccedat. Intuentes enim hominum cōuerſationem, ſæpe experti ſumus, in quibuſdam

laſciuia

lasciuia compressa creuisse auaritiam. Nam sicut in ipsis sensibus corporis acutius audiunt qui non vident, & tangendo multa discernunt, nec tanta viuacitate tangunt qui oculis vtuntur: vbi intelligitur, ex vno aditu, id est luminum, repressa intentione, tendendi vim in alios sensus promptiorem dignoscendi acumine exerere, tanquam ex altero conetur implere quod negatur in altero. Ita etiam sæpe carnalis cupiditas, à concumbendi voluptate cohibita, maioribus viribus in pecuniæ se porrigit appetitum, & illinc auersa, huc se impetu ardentiore conuertit. In vobis aût amor diuitiarum simul

L frigescat cum amore nuptiarum, & pius vsus rerū quas possidetis, ad spiritales delitias cōferatur vt liberalitas vestra magis ferueat adiuuandis egenis q̃ ditandis auaris. In thesaurū quippe cœlestē non mittuntur dona cupidorū, sed eleemosynæ pauperum, quæ in immensum modū orationes adiuuāt viduarū. Ieiunia quoq; ac vigiliæ inquantū valetudinem non perturbant, si orando, psallendo, legendo, & in lege dei meditando sumantur, in delitias spiritales etiam ipsa quæ videntur laboriosa vertuntur. Nullo modo enim sunt onerosi labores amantium, sed etiam ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium, vindemiantium, negociantium, ludo aliquo sese oblectantium. interest ergo quid ametur. Nā in eo quod amatur aut non laboratur, aut & labor amatur. Et vide quàm pudendum & dolendum sit, si delectat labor vt fera capiatur, vt cupa & sacculus impleatur, vt pila iaciatur, & non delectat vt deus acquiratur.

Famæ custodia. cap. 22.

In omnibus sanè spiritalibus delitijs quibus fruuntur innuptæ, sancta earum conuersatio cauta etiam debet esse, ne forte cum mala vita non sit per lasciuiam, mala sit fama per

M negligentiam. Nec audiendi sunt, siue viri sancti siue fœminæ, quando reprehensa in aliquo negligentia sua, per quam fit vt in malam veniant suspitionem, vnde suam vitam longe abesse sciunt, dicunt sibi corā deo sufficere conscientiam, existimationem hominum non imprudenter solum, verumetiā crudeliter contemnentes: cum occidunt animas aliorum, siue blasphemantium viam dei, quibus secundum suā suspitionem quasi turpis quæ casta est displicet vita sanctorum: siue etiam cum excusatione imitantium, nō quod vidēt, sed quod putant. Proinde quisquis a criminibus flagitiorū atq; facinorum vitam suam custodit, sibi bene facit: quisquis aût etiam famam, & in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, alijs fama nostra: & vtique etiam quod alijs ministramus misericorditer ad salutē, ad nostram quoq; redundat vtilitatem. Vnde non frustra Apostolus, Prouidemus, inquit, bona, non solum corā deo, verumetiā coram hominibus. (1.Co.8.) Item dicit. Placete omnibus p omnia sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi vtile ē, sed quod multis, vt salui fiant. (1.Co.10) In quadā etiā exhortatione dicit, De cætero fratres quæcunq; sunt vera, quæcunq; sancta, quęcunq; iusta, quæcunq; casta, quæcunque charissima, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate quæ & didicistis & accepistis, & audistis, & vidistis in me. (Phil.4.)

A Cernis quemadmodum inter multa quæ exhortando commonuit, non neglexerit ponere, quæcunq; bonæ famæ, duobusq; verbis cūcta concluserit, vbi ait, si qua virtus, si qua laus. Ad virtutem nanq; pertinent quæ antea memoraui bona, fama vero ad laudem. Puto quòd non laudem hominum pro magno sumebat Apostolus alio loco dicens, Mihi autē minimum est vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Et alibi, Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. (1.Co.4.) Et iterum. Nam gloria nostra, hæc est testimoniū conscientiæ nostræ. (Gal.1.) (2.Co.1) Sed illorū duorum, id est, bonæ vitæ, & bonæ famæ, vel quod breuius dicitur, virtutis & laudis, vnum propter seipsum sapientissime retinebat, alterū propter alios misericordissime prouidebat. Sed quoniam quantalibet humana cautela suspitiones maleuolētissimas nō potest omni ex parte vitare, vbi pro existimatione nostra quicquid rectè possumus fecerimus, si aliqui de nobis vel male fingendo, vel male credendo famam nostram decolorare conantur, assit conscientiæ solatium, planeque etiam gaudium, quòd merces nostra magna

B est in cœlis, etiam cū dicunt homines mala multa de nobis, pie tamen iusteq; viuentibus. Illa enim merces tanquam stipendiū est militantium, per arma iustitiæ, non solū dextra, verumetiā sinistra, per gloriam scilicet & ignobilitatē, per infamiam & bonam famam. (2.Co.6.)

Exhortationis & libri conclusio. cap. 23.

Agite itaq; cursum vestrū & perseueranter currite vt comprehendatis, & exemplo vitę exhortationisq; sermone, rapite in eundē cursum vestrū quascunq; potueritis. Nō vos ab hoc studio, quo multas ad

imitandum vos excitatis, frangat querela vanorum, qui dicunt, quomodo subsistet genus humanum si omnes fuerint continentes? Quasi propter aliud retardetur hoc seculum, nisi vt impleatur prædestinatus numerus ille sanctorum, quo citius impleto, ꝑfecto nec terminus seculi differetur. Nec illud vos retardet ab studio persuadēdi alijs bonum vestrum, si dicatur vobis cum & nuptiæ bonæ sint, quomodo erunt omnia bona in Christi corpore, & maiora scilicet & minora, si omnes continentiæ laudem atq; amorem imitentur? Primo quia conando vt omnes sint continentes, tunc erunt vel paucæ, neque enim omnes capiunt verbū hoc. Sed quoniam scriptum est, Qui potest capere capiat: tunc capiunt quæ possunt, si nec illis quæ non capiunt taceatur. Deinde nec timere debemus ne forte omnes capiant, & aliquid de minoribus bonis, id est, cōiugalis vitæ, Christi desit in corpore. Si enim omnes audierint & omnes ceperint, intelligere debemus hoc ipsum fuisse prædestinatum, vt coniugalia bona in illorum numero mēbrorum etiam sufficiant, quæ tam multa ex hac vita transierunt. Neque enim nunc si omnes fuerint continentes, honorem continentium daturi sunt eis qui tricenariū fructum, qui cōiugali bono inesse intelligitur, iam dominicis horreis intulerunt. Habebūt ergo illic omnia ista bona suum locum, etiā si deinceps nulla velit nubere, vel nemo ducere vxorem. Secure itaque instate quibus potestis, vt fiant quod vos estis: & orate vigilanter atque feruenter, vt adiutorio dexteræ excelsi & abundātia misericordissimæ gratiæ domini, & perseueretis in eo quod estis, & proficiatis ad id quod eritis. Deinde obsecro vos per illum à quo & hoc donū accepistis, & huius doni præmia speratis, vt me quoque orationibus vestris memineritis inserere cum tota domestica vestra Ecclesia. Ordinatissime quippe prouenit, vt matri vestræ iam grādæuæ de oratione Epistolam scriberem. Ad ipsam quippe maxime pertinet orando concertare pro vobis, quæ de se minus solicita est q̄ de vobis. Et vt ad te potius q̄ ad illam hoc de continentia viduali opusculum facerem, quia tibi superare adhuc restat quod iam ætas illius superauit. Virgo autem sancta proles vestra, si aliquid de sua professione desiderat, ex laboribus nostris habet grandem librum de sancta virginitate quem legat. De quo legēdo etiam te commonueram, quoniam multa continet vtique necessaria castitati, hoc est virginali atque viduali, quæ hic propterea partim tenuiter attigi, partim omnino prætermisi, quia ibi copiosius disputaui. Perseueres in gratia Christi.

Mat. 19. C

Libri de bono viduitatis finis.

LIBER DE VERA ET falsa pœnitentia ad Christi deuotam.

QVantum sit appetenda gratia pœnitentiæ omnis authoritas declarat, omnis bonorum vita conatur ostendere: languores .n. sanat, leprosos curat, mortuos suscitat, vitia fugat, virtutes exornat, mentem munit & roborat, omnia satiat, omnia redintegrat, omnia lætificat, sanitatem auget, quā conseruat. Claudis gressum, aridis copiam, cæcis restituit visum. Temperat successus, constringit impetus, moderatur excessus. Ignorans se, per hanc se recognoscit: quærens se, per hanc se inuenit. Hæc est quæ homines ad angelos ducit, & creaturam reddit creatori. Ista ouem perditā monstrauit quærenti, & decimam drachmā obtulit anxianti. Hæc dissipatorem filium ad patrem reduxit, & vulneratum à latronibus custodi curandum reseruauit. In hac omne bonum inuenitur, per hanc omne bonum conseruatur: fugat tenebras, inducit lucem, excoquit omnia ipsa ignis cōsumens. Hæc omnia prouida virago sensisti, quæ hoc bonum tantū dilexisti. Vix enim diligitur quod omnino ignoratur. Super hoc bonum innixa, fortis esse poteris ad omnia bona. Itaque voluntatem tuam, quam super hoc bono cognoui, libenter adiuuo: & suauem laborem vt rogasti super hac re desideranter suscipio, sperās dei adiutorium in tuo merito. Scio enim intentionem tuam nunquam frustrādam, sed in omnibus quæ desiderat dilatandam. Nam cum esses diues, pauperem te pro Christo reddidisti, & in anima diues eris sancti commercij. Vnde fœlix ego, si quid auxilij ad veras tuas diuitias adhibere potero. Tuæ itaque trado dilectioni, quicquid de pœnitentia sentio authoritate patrum & illustratione sancti spiritus. Nec modo huius tēporis tm̄ impugnamus errorē; sed et de impugnātis

Laus pœnitentiç. Cap. 1.

Luc. 15.

Luc. 10.

F

G

D

tis per copiam rationum conamur tibi adere dulcedinē suauitatis, vt integritas tuæ mentis, quæ deo donante omnes repulit falsitates, super fugatis ratiocinando lætetur.

Pœnitētia quo paretur. cap. 2.

Si fides fundamentum est pœnitentiæ preter quam nihil est quod bonum sit, appetenda est pœnitentia quam constat in fide esse fundatam. Nō enim potest arbor bona (*Mat. 7.*) fructus malos facere. Pœnitentia itaque quæ ex fide non procedit, vtilis non est. Oportet autem credi, remedium pœnitentiæ à saluatore concedi. Si.n. omnis pœnitentia sterilis esset peccatoribus, nequaquam ad pœnitentiam reuocarentur Christi interfectores, quā prædicauit dñs mitis & mansuetus, & eius (*Matt. 3.*) præcursor: dixit.n. Fructus facite dignos pœnitentiæ: ostendens pœnitentiam non sterilem, sed digne fructificare. Qui enim (*Oseæ. 6.*) maluit misericordiam quam sacrificiū, non H expectabat mortem peccatoris, sed vt cōuersus (*Ezec. 18*) viueret. Quis autem conuerti potest vt (*Psal. 50.*) viuat, nisi qui erat in regione longinqua? In iniquitatibus se meminit cōceptum Dauid: & in delictis à matre sua genitum, cui dñs testimonium perhibet, Inueni hominem secundum cor meum. Hic idem à dño laudatus præsumens de domino dicit, Propitius eris peccato meo, multū est.n. non quia multum erat, sed quia id Dauid multum reputabat sicut qui iam inde satur erat & fastidiosus. Non.n. laborat exonerari peccato, cui non videtur nimium. Quomodo ergo multū videretur, si adhuc in illo delectaretur? Quomodo rogaret perdere, nisi doleret habere? Si.n. non doleret habere, gauderet cōmisisse. Scimus quia deleuit dñs peccatum Dauid, aut quia dolebat peccasse, aut quia gemebat, & stratum suum lachrymis rigabat, & tanquam panem cinerem manducabat. Si autem gauderet, non magnum, sed paruū peccatum suum diceret. Falluntur itaq; qui obijcientes pœnitentiam Apostolo, & eum irridentes dicunt contra eum, Peccabimus vt gratia abundet. Dicebat.n. Conuertimini I per pœnitentiam, sperate de venia, etiam si maxima sit iniquitas, quia vbi abundauit peccatum, superabundabit ibi & gratia. Nul- (*Rom. 5.*) lum peccatum poterit remanere ante pœnitentiam, Prædicat enim conuerti. Sed vnde se cōuerteret aliquis, cui prior status placeret? Qui itaque conuertitur, necessario dolet habere, quod gaudet perdere. Pœnitentia itaque acquirit indulgentiam, sine qua nemo peruenit ad veniam. Si enim sine ea anima saluaretur, nō diceretur, Peccasti, quiesce. Quomodo.n. quiescere nisi quia malum est si peccaret? Quomodo diligi & non odio haberi potest, quod retentū damnat, & fugatum saluat? Qui ergo nūc quiescit, dolere oportet quòd non prius quieuit. Sicque saluatur quia dolet, sicque liberatur quia pœnitet. Ex dolere enim dictum est, Peccaui, quid faciam tibi? Quasi dicat, adeo doleo peccasse, quòd mihi tam graue est vt non velim contra me te non vindicare. Quæro enim in me quid supplicij possim excogitare, quòd tibi possit sufficere. Nihil mihi graue, si me à peccato potest liberare. Relinquitur ergo pœnitere volentibus veniam inuenire.

Pœnitētia post baptismum. cap. 3.

Sunt autem qui credunt vsque ad baptismum pœnitentiam proficere, Nanque Syrus erat Naaman, qui per aquam perdidit lepram, sed postea peccantibus cassam perseuerare. Gaudent enim singularitate, arrogantes ex hoc quod non ha- (*4. Reg. 5*) K bent, iactantes se mundos esse, vtpote quasi nihil post baptismum commiserint vnde iure dolere possint. Hi sinistre omnia intelligentes, vires ex sanctorum authoritate sumentes, & sequentes patrem mendacij, mendaciter exponunt quod concordat veritati. Legant in Apostolo quod intelligere no- (*Hebr. 6.*) lunt, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cœleste & participes effecti sunt gratiæ spiritussancti, & gustauerunt bonum verbum dei virtutesq; seculi futuri, iterum renouari per pœnitentiam, rursum crucifigentes filium dei, & ostentatui habentes. Sed si superbia eos non excæcasset, viderent Apostolum nō ita esse destructorem sui laboris atque sui gaudij. Quos enim per Epistolas correxit, nisi qui post baptismum ceciderant, & in peccato perseuerabant? Gentiles enim visitabat corporali præsentia, & rationibus & miraculis eos confutans. Quomodo scriberet infidelibus, ipsis eidem multipliciter contradicentibus? Hunc lapidabant, virgis cædebant, & eis scriberet vt se corrigerent? Cur autem correctionem infidelibus indiceret, si de eorum salute desperaret? Quomodo scriberet, qui scienter & necessario nihil om- L nino proficeret? Si non possent renouari per pœnitentiam, cur prædicaret eam? Præterea Corinthiū reuocat post baptismū peccantem & fornicationem gentium superantem. Quomodo reciperet pœnitentem, si sic contra suum prædicaret præceptum?

Sed de baptiſmo hoc intellexit, Dixit enim
eos renouari per pœnitentiam impoſsibile
eſſe, vt rurſum crucifigant filiũ dei, & oſten
tatui habeant: id eſt, vt iterum baptizentur.
Qui enim baptizatur, mortem crucis & ſe-
pulturam Chriſti repræſentat in immerſio
ne ſua. In ſigno enim crucis quiſq; in aqua
ſubmergitur, & ſubmerſus ſepultus oſtendi
tur: Non.n. qui lapſi ſunt, per iteratum ba-
ptiſmum conſequi veniam poterunt. Sicut
enim ſemel Chriſtus crucifixus eſt, ſic ba-
ptiſmus iterandus non eſt. Vna enim mor-
te ſua omnes redemit, vt amplius mori non
oporteat. Quod videns Eccleſia, intellexit
non iterandum baptiſmum. Per fructus ita
que pœnitentiæ, baptizatis adhibetur ſpes
veniæ. Nam filius qui receſſerat a patre in
regionem longinquam, ſuſceptus eſt a pa-
tre per pœnitentiam confitentem, Dixit.n.
patri confitens, iam non ſum dignus vocari
filius tuus. Non n. iſta a te didici, iſta apud
M te reperi, Hunc ſuſcepit paterfamilias, & ſto
Luc. 15. la, & anulo induit eũ. Stola induit eũ, quia
in eo integritatẽ charitatis reſtaurauit: atque
anulum in manu poſuit, quia arratum ex fi-
de eum fecit operari, per ſpirituſſancti dona
eum ſubarrauit: & etiã calciamenta pedum
reddidit, quia Eccleſiã eius prædicatione di-
tauit. In cuius conuiuio occiſus eſt vitulus
Col. 2. ſaginatus, quia in quo habitat omnis pleni-
tudo diuinitatis corporaliter illi factus eſt
cibus: per hoc oſtendens etiam ſacramenta
dominici corporis per pœnitentiã & cõfeſ-
ſionem reddi peccatoribus baptizatis. Si.n.
Acto. 8. aliter eſſet, Petrus poſt domini aſcenſionem
caput Eccleſiæ, non perſuaſiſſet Simoni in
emptione ſpirituſſancti ſpem habẽti, ut pœ-
nitentiam ſumeret inde, cui pecuniã dicaue-
Luc. 10. rat in maledictionem. Ille quoque qui inci-
dit in latrones ab Hieruſalem deſcendebar,
non in Aegyptum ad tenebras, non ad Idu-
mæos ſanguineos, & puluere aſperſos, ſed
ad Hiericho: qui incidit in latrones, non ha
bitauerat cũ eis. Sed licet inciderit qui prius
latro non erat: non eſt relictus a Samarita-
no, ſed adiutus & cura refectus. Quod non
fuiſſet, ſi ſolum non baptizatis ſpem veniæ
reliquiſſet. Amicus vocatus eſt Lazarus,
A & poſtea reſuſcitatus eſt fœtidus & quatri-
Ioã. 11. duanus à mortuis: oſtendens quantumcun
que peccet homo, etiam poſtquam fuerit
amicus dei, viuere poterit eius ſpiritus. Sed
valido dei clamore & multorum fletu foras
à peccato vocabitur, prius tolletur lapis de-
ſuper ab ipſo, quia cordis duricia proijcie-
tur ex animo, quam tollent interceſſores
& prædicatores labore ſuo. Filiam Abrahę
quam alligauerat ſatanas, ſoluit dominus
reclamantibus Iudæis: hæc filia erat & li-
gata & ſoluta in ſabbato. Adhuc ſunt qui Luc. 13.
reclamant non eſſe remiſsionem peccatorũ Peccatũ
baptizatis per pœnitentiam, dicentes pecca in. ſpiri-
tum in patrem & filium remitti, in ſpiritũ- tũſanctũ
ſanctum omnino non ignoſci, putantes pec & ad
cata in patrem & filium eſſe infidelium, & mortem
habere remiſsionem per baptiſmum, Iſti quod.
peccant abſque ſpiritu, quem non accepe- Cap. 4.
runt, Illi autem in ſpiritumſanctum pec-
cant quem acceperunt per baptiſmum, qui
eius dona non retinent, & diaboli venena
eligunt. Iſtos intelligunt nec hic, nec in fu-
turo miſericordiam conſequi poſſe. Sed iſte
intellectus magis eſt erroris quam fidei ſan
ctæ. Si enim per ſolum baptiſma quod ite-
randum non eſt, fit peccatorum remiſsio:
cur adderet dominus, neque in futuro? Cõ-
ſtat autem quædam in futuro remitti, vbi Mat. 12.
non eſt operatio baptiſmi. In futuro autem
nemo baptizabitur, & à peccato liberabi- B
tur. Sicq; falſa eſt interpretatio, quæ remiſ-
ſionem concedit ſoli baptiſmo. Non itaque
ſoli infideles peccant in patrem & filiũ ſed
quicunq; peccata cõmittunt. Sed ſoli peccãt
in ſpiritumſanctum, qui impœnitentes exi-
ſtunt vſq; ad mortẽ, Spiritus.n.ſanctus, cha-
ritas eſt deitatis, amor eſt genitoris & geni-
tæ veritatis: q̃ ſuã gratiã nobis tribuit ſuip-
ſius arram: Qui igitur peccat: & gratiã ſuã
recuperare non amat, & nunquam curat ab
eo diligi, qui totus eſt amor & charitas: nec
ad eum tendit vnde ſumpſit arram, in ſpiri-
tũſanctũ peccat, & nunquam poſt mortem
ſicut nec viuens conſequetur veniam. Sicq;
nullus peccat in ſpũſanctum, qui fugit ad ip
ſum. Si quis lectionis ſeriem, & vbi hoc legi-
tur, & verbi cauſam cogitauerit, & ſi aliter
intelligat, ſiniſtre interpretantibus non cõ-
cordat. Dicebant.n. Iudæi, In Beelzebub Ibidem.
eijcit dæmonia: opus ſpirituſſancti attribuẽ-
tes diabolicæ poteſtati. Dixit ergo. Sunt pec
cata q̃ quoquomodo ſunt ferenda, ſunt bla-
ſphemiæ conſecuturæ miſericordiam, ſed
blaſphemiæ in ſpiritumſanctũ, vt incepiſtis
ducent vos ad mortem. Vnde poſtea dixit,
Non poteſt arbor mala fructus bonos face-
re: quaſi dicat, Conuenit vitæ veſtræ de ſpi C
ritu talia dicere, Arbor bona non poteſt fru
ctus malos facere conſilium eſt, Conuerti-
mini

mini, in arborem bonā transite, nec iam po-
i. Ioan. 5 teritis de spiritusancto talia sentire. Obij-
ciunt aliud dictum Ioannis, Est aũt pecca-
tum non ad mortem pro quo oret quis: Est
aliud ad mortem pro quo non oret quis:
quasi pro peccatis ante baptismum est oran-
Apoc. 2: dum, pro alijs non. Falluntur qui sic intelli-
gunt. Contrarius.n. esset sibi ipsi, qui pœni-
tentiam admonet Ecclesiæ Pergami, Sed
sunt quædam peccata venialia, quę oratione
dominica quotidie soluuntur, cum dicitur,
Matt. 6. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos
dimittimus debitoribus nostris: Et hæc vt
idem ait non sunt ad mortem. Alia vero q̃
sunt ad mortem, non sic, sed per fructus pœ-
nitentiæ soluuntur. Qui Petrum lachry-
mantem suscepit, remissionem non negauit
Mat. 15. baptizatis. Iã.n. audierat, Tibi dabo claues
Mat. 26. regni cœlorum, qui licet postea dñm nega-
uerit, & à se amicos Christi excommunica-
uerit, per pœnitentiam & amaros fletus ve-
niam recuperauit. Aegrum se dñs dicit, re-
spiciens ad membra sibi vnita. Qui Christi
membra sunt, per baptismi sacramenta deo
D vniti sunt, In quibus se ęgrum cum commę-
morat, non ab hominibus peccata committi
negat, q̃ quotidie p̃ pœnitentiam destruit.

Semper paratum pœnitentiæ remedium. Cap. 5. De pœni. dist. 3 c. adhuc 4. sen. di. 14. cap. Quòd vero.

Adhuc instant perfidi qui sapiunt plus
q̃ oporteat, non sobrij, sed excedentes men-
surã. Dicunt.n. Vt si semel peccantibus post
baptismum valeat pœnitentia, non tã sæpe
peccantibus proderit iterata, alioquin re-
missio, ad peccatum esset incitatio. Dicunt
.n. Quis non semper peccaret, si redire sem-
per posset? Dicunt.n. dñm incitatorem ma-
li, si semper pœnitentibus subueniret: & ẽẽ
ei placere peccata, quibus semper præsto est
gratia. Errant autem, immo constat ei pecca-
ta multum displicere, qui semper præsto est
ea destruere. Si.n. ea amaret, non ita semper
destrueret, sed conseruaret, atque vt sua mu-
nera foueret. Semper destruit peccata quæ
inuenit, ne soluatur quod creauit, ne corrũ-
patur quod amauit. Sumunt occasionem hy-
Ioã. 11. pocritæ isti ex factis domini. Quem enim
Luc. 7. cæcum bis illuminauit? quem leprosum bis
Luc. 15. mundauit? quem mortuum bis suscitauit?
Luc. 13. Non Lazarum quem prius dilexit, Non
E filium viduæ, quem misertus matri reddi-
dit, Non filium dissipatorem legitur bis su-
scepisse, Non filiam Abrahæ bis à dæmo-
nio liberasse. In nulla persona iterauit fa-
ctum, docens, vt aiunt, non sæpe à domino
fieri remedium. Dixit mulieri, Vade & am-
plius noli peccare, ne deterius aliquid tibi Ioan. 8.
contingat: promittens pœnam, nõ amplius
veniam. Qui autem multos cæcos & diuer-
so tempore illuminauerit, & multos debiles
confortauerit, ostendit in diuersis illis ea-
dem sæpe peccata dimitti, vt quem prius sa-
nauit leprosum, alio tempore illuminauit
cæcum. Ideo enim tot saluauit febricitan-
tes, tot languidos, tot claudos, cæcos & ari-
dos, ne desperet de se peccator. Ideo non
scribitur aliquis, nisi semel sanatus, vt timeat
quisq; iungi peccato. Videmus adhuc quoti-
die in Ecclesia sæpe febricitantes, sæpe lan-
guidos, sæpe passionibus captos, sæpe libera-
ri, vt appareat toties opus miserantis, quo-
ties confessio sit pœnitentis. Quomodo e-
nim corpus quod vilius est, & ab ipso dissi-
milius, sæpe sanaret: & animam digniorem
& redemptam, non toties liberaret? Me-
dicum se vocat, & non sanis, sed male ha-
bentibus opportunum. Sed qualis hic me-
dicus, qui malum iteratum nesciret curare?
Medicorum enim est centies infirmum vi- F
sitare, centies curare. Qui cæteris minor Matt. 9.
esset, si alijs possibilia ignoraret. Memor Ezec. 18
est sui qui dicit, Nolo mortem peccatoris, & 33.
sed vt conuertatur & viuat. Quem enim
peccatorem excludit? Et q̃ omnibus pro-
misit indulgẽtiam, alijs promissionibus de-
clarat. Qui me confessus fuerit coram ho- Mat. 10.
minibus, id est omnis quantumcunque &
quotiescunque peccator, cuiuscunque ordi-
nis, etiam si fuerit sacerdos: confitebor &
ego eum coram patre meo, Nam qui inuo- Iohel 2.
cauerit nomen domini, id est, secundum q̃
nominatur dominus, id est, qui inuocauerit
eum ad se seruiendo, non contradicendo, vel
forsitan sæpe fecit: omnis, id est, quicunque
sit ille peccator, saluus erit. Omnem enim
animam iste promissor saturauit bonis, e-
tiam sedentes in tenebris & vmbra mor-
tis, nullam excipiens animam. Hunc ma-
gistrum intellexerat discipulus ille, qui
Corinthios per epistolas suas voluit corri- 2. Co. 13.
gere, & vt ipse testatur ter in litteris suis
eos correxit. Oportebat enim vt quoties
videret eos cadere, toties iuuaret eos sur-
gere. Memor enim erat illius qui dixerat,
Quorum remiseritis peccata, remittun- G
tur eis. Scimus autem & primos patres, & Ioã. 10
in omni tempore Ecclesiã dei semper vsq;
in septuagiessepties, quod est semper, pec-

cata dimittere. Quam potestatẽ isti ab Ecclesia dei conantur auferre. Oportet .n. sic
Iacobi. 3 Ecclesiam credere, qui cõfitetur se sæpe pec
Iob. 25. care. Negant .n. veritatem in se esse, qui se absq; peccato audent iactare. In multis .n. offendimus oẽs, Nec infans vnius diei absque peccato super terrã esse potest. Quapropter elimandus est ab Ecclesia iste error qui vnquam pœnitentibus negat indulgentiam. Non .n. inquirit quid Apostolus senserit,
1.Co.4. qui dixit, Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Scimus enim & iustis peccata soluere contingere. Non se confirmabat absq; peccato, qui se nouit indissolubili vinculo charitatis Christo conuictũ. Nisi enim sciret sæpe iustos ad veniam venire, quomodo dubitaret se peccare, qui se sciebat spiritum dei habere, & intẽtione mũ
Ioã. 13. dissima ei seruire? Cur enim dñs Petri pedes lauisset, & Ecclesiam hoc idẽ docuisset, nisi quia quotidiana est offensio, oportet vt
Matt. 6. quotidiana sit remissio? Cur docuisset ipse dominus orantes dicere, Dimitte nobis de-
H bita nostra: nisi ipse misericors perseueraret, qui nos ab hac petitione non vult deficere? Nullus itaque tantum vnquã posset peccare, quòd pœnitens velit desperare. Quid enim aliud est desperare, q̃ deum sibi com-
Despera parare? Nam qui de deo non præsumit ve-
tio quid. niam, nõ animaduertit plus peccato suo dei posse clementiam. Si enim sentiret deum magis bonum q̃ se malum: quicquid in se iustitiæ non inueniret, à deo magis bono expectaret: & quidem diffidit, quia summi boni bonitatem maiorem sua nequitia nõ sentit, Ille enim solus diffidat qui tantum peccare potest quantum deus bonus est. Cum sit autem nullus qui hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore. Diabolus
Miseri- enim & omnis nequitia minor est, quàm
cordię dei misericordia. Ipse enim si posset spera-
Dei ma- re & culpam in se sentire, quod non inue-
gnitudo nit in se præsumeret in dei bonitate. Adhuc qui diffidit & suam nequitiam dei pietati cõparat, finem imponit diuinæ virtuti, dãs finem infinito, & perfectionem diuinitatis auferens deo: cui nihil deest, quod etiam cogitari non potest. Non itaque etiam si sacerdos peccauerit desperare debet, licet scriptum sit, Quis orabit pro eo? Tota nanque Ecclesia, atque alius sacerdos, & omnis san-
.1 R. 2. ctorum ordo orabit pro eo, & ipse Chri-
I stus qui pro nobis offert se deo. Sed hoc considerandum est sacerdoti, ne facile cadat, cui in hoc grauior notat pœna. Dicat apud se. Si plebs ieiuna verbi dei peccauerit, oportebit me ferre partem ponderis: non audebo Mat. 23
illi importabilia imponere, & non digito ea mouere. Sed ego si peccauero, quid faciam? Non sic facile euadam, me oportebit flere miseriam, Non enim est sic statutum de me, sicut de subiecta plebe. Sic sacerdos & timeat peccare, sed magis timeat desperare.

Sunt alij inimici desperationis, qui adeo Qui fi-
præsumunt & de deo confidunt, quòd quã- ducia mi-
dam sibi licentiam acquirunt peccandi: & sericor-
sine pœnitentia expectant veniam, quia cre- diæ pec-
dunt quoniam Christiani sunt, non posse cant.
damnari: adulantes sibi, eo quòd scriptum Cap. 6.
est, Omnis quicunque inuocauerit nomen Iohel. 2.
domini, saluus erit. Putant enim se nomen domini inuocare, qm̃ possunt Christum cre- Mat. 20
dere & sacramenta Ecclesiæ sumere, non verentes multos esse vocatos, sed paucos electos. Putant enim Christianos paucos esse, in multitudine gentium & Iudæorum: quare & si omnes saluantur credentes, paucorũ K
tamen electio in tanta multitudine. Sed si quis animaduertere voluerit, deceptos hos esse Ecclesia iudicabit, licet cõfidãt in Christi redemptione. Dicunt enim. Quid prodesset Christum venisse, si mali tantum sicut & ante aduentum suũ adhuc perirent? Ante .n. quàm fieret deus homo, mali tantũ damnabantur: & si adhuc idem esset eum venisse quid prodesset? Multum, inquã, Nam omnis bonus ante aduentum dñi saluus factus est per venturum. Nemo .n. infernum egredi posset, nisi à Christo perueniente in eum extrahi meruisset. Neque enim facultas bene operandi & diabolo contradicenti tanta hominibus inesset, nisi Christus tanta pati & resurgere decreuisset. Hi neque Apostolorum neque dñi verba attendunt, qui fornicatoribus & criminosis hominibus tam multipliciter & toties pœnas promittunt. Adhuc additur iniquitas priori consimilis, licet contraria. Desperantes Contra
enim dei iudicant misericordiam, hi condẽ- eosdem
nant iustitiam, iniustum deum blasphemantes, qui reddere mala malis ignorat, & peccata eorum exaltat. Sed miror cur non cre- Cap. 7.
dant Apostolo dicenti, Spes non confundit: Rom. 5.
qui negant pœnam quam idem criminosis L
promittit. Si enim vbi minatur verax non est, cur confidunt quòd sperantibus verum dicat? Sed qui verus est in promittendo, verus est etiam in minando. Sed non est spe-

sare

tate, tandem bonum pro malis expectare, immo temerarius est qui peccatum non abhorret. Sed cum peccat ad pœnitentiam recurrat, confidat in domino, quem timeat iu-
Peccatorũ differentiæ. stum & immunditiarum inimicum. Cũ itaq; pœnitentia efficax est & fructifera, neminem relinquens sine venia, mortuos resuscitans: de modo & varietate eius disseramus aliqua. Pœnitentia enim baptizandis non est necessaria, sed baptizatis de maioribus & minoribus peccatis pœnitẽdum est. Per fidem.n. Ecclesiæ sola remittuntur peccata quæ contraxit homo in origine, vt sicut à patre peccante damnationem accepit, ita per matris Ecclesiæ fidem consequatur remissionem. Sed qui per se peccauit, per dolorem proprium, & per fidem Ecclesiæ indulgentiam acquisiuit. Hæc per baptismũ reddunt hominẽ mundum & nouum, vt nihil remaneat qđ deo displiceat. Sine pœnitentia nulli profuit baptismus, qui peccauit spontaneus. Si quis autem baptizaretur inuitus, & in falsitate confessus, cum pœni-
M tuerit saluus erit, adiuuante fide & charitate totius matris Ecclesiæ per totum orbem diffusæ. Ob hoc sunt catechumeni ab Ecclesia constituti, vt dum baptismum expectãt, vnde iure pœniteant doceantur. Hæc restituit hominem in libertatem arbitrij primi parentis, adhue in abundantia virtutum cõstituti. Est enim pœnitentia assidue peccantibus, assidue necessaria. In multis enim of-
Iacobi. 3 fendimus omnes, quæ quotidie remittuntur si semper deplorantur. Ista per sacramenta Ecclesiæ & orationes semper fugantur,
Canti. 4 vt iure audiant, Tota pulchra es, & macula non est in te. Non quin fiat dico, sed manere non potest. Tanta est virtus petitionis tuæ & vnitatis Ecclesiæ, vt quicquid extraneum acciderit, durare non possit. Li-
Esa. 52. cet enim speciosi sint pedes euangelizan-
Ro. 12. tium pacem, euangelizantium bona, lauatis tamen in remissionis figura excutiendus est puluis qui contrahitur in via. Hæc peccata etsi sint parua per dei misericordiam, fiunt magna in peccatoribus negligentia. Nullum enim peccatum adeo paruum, qđ non crescat neglectum. Non enim conside-
A randum est quod fecerit, sed quẽ offenderit: ꝗ bonus est, quàm benignus, ꝗ pius, ꝗ propitius, qui illũ sua dulcedine & pietate creauit ex nihilo, qui eum absque merito perduxit ad baptismum, & educauit & nutriuit vt filium: ad cuius commodum creauit cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt ex nihilo, cui seruiunt omnia tanquam filio, cui misit angelum in auxilium, propter quem fortem & callidum debellauit hostem eius antiquum, propter quem tam multipliciter pati sustinuit, vt eum mereretur habere filiũ cum quo dignaretur habere consortium. Qui deus maiestate sua regit & gubernat omnia propter eum potestate sua. Talem patrem offendere, contra eius voluntatem aliquid committere, animaduertentibus ac se non ignorantibus quàm est crudele? Vnde qui se cognoscunt, sicut semper peccant, Eoan. 7.
ita semper plorant, vt totam vitam suam, quæ est tentatio super terram, plorent tota vita sua. Ista autem sunt, cum aliquid citra vel vltra modum agitur. Ipsa enim bona quæ per se bona sunt, aliquid contrahunt cum excedunt. Quicquid deest à perfectio B
ne, quicquid deficit ab homine, quicquid & nostrum est, plorando dolendum est. Quicquid alio modo agitur, non recta & mundissima intentione, quicquid alio modo operamur, & non tamen purissimo dei amore, non est liberum à fragilitatis operatione. Quicunque tam miserum esse vt hominis est dilexerit, & qui eius fragilitatem omnino non abhorruerit, ied omnino sibi reseruauerit, & suum esse nunquam nisi propter acquirendum verum esse quod deus est tolerauerit, addit operi diuino procul dubio dolendum. Et qui se cognoscit quid est, diligat hoc solum quod spectat ad illum qui est. Si quis enim sapienter cogitat, quid turpissimæ fragilitati ab ipsa conditione inhæreat, quàm fœdus, ꝗ turpis sit in carne, ꝗ mutabilis in mente, hoc solum in se diliget, quia talem eum ad deum ducet. Quicquid enim boni facimus, si id melius facere possumus, à nobis est, quòd in culmine boni non sumus. Si quid boni nouerimus, & minus aliquo modo operamur, non omnino à nostra operatione est alienum. Ista continua & assidua, & quasi quodammodo necessaria, assidua lauentur confessione, assidua restaurentur compunctione. Surgamus C
purissimi ad purissimam perfectionem, ne istis quæ parua sunt multiplicatis, quasi quadam scabie patiamur corrumpi & collidi: ne pinguedine charitas imminuta finamur macie affligi, & tortura immundæ cõscientiæ macerari. Semper rendamus in melius, semper in puritatem baptismi tendentes & eam summopere conseruantes: vt cũ de

de hac vita exibimus, ad eum qui mundissimus est mundi perueniamus, & sine mora ab eo suscipiamur. Doleamus esse exules à patria, doleamus viuere in corruptibili materia. Hic dolor magis ex desiderio, quàm ex vindicta fit. Vnde differt à pœnitentia. Pœnitentia enim est quædam dolẽtis vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Qui autem dolet quod retinetur in mortali corpore, desiderat quod amat plorans quòd tardat. Omnis pœnitentia est de male vsa libertate. Iste vero dolor magis de necessitate est, Nullum enim peccatum est necessariũ. Ipsum autem peccatum originis ob hoc est malum, quia fuit in Adam spontaneum, Illius enim voluptas male vsæ libertatis punitur in nobis, non quia necessarium, sed quia fuit spontaneum. Nihil enim à nobis quæritur, quod cõmisissemus, nihil à nobis exigitur nunc quod fecissemus. Relinquitur in

Differũt pœnitentia et dolor.

D filijs opus paternæ voluptatis. Requirit diabolus filios in seruitutem, quorum patris emit libertatem. Iste dolor factus est, non ex conscientia peccatrice, sed ex operante charitate: non puniens malum, sed augmentans bonum, non impatienter habitus, sed ex desiderio susceptus. In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus à domino requirebat, Tempus est vt commendes terræ corpus meum. Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit dominũ rogare, Ne me permittas domine descendere viuum, sed tempus est vt commendes terræ corpus meum: tandiu enim iam portaui, tandiu super commendatum vigilaui & laboraui, quod vellem iam ab ipsa obedientia liberari, & isto grauissimo indumento expoliari, Recordor quantum in portando onerosum, in fouendo infirmum, in coercendo lentum, in domando superbum laboraui. Scis domine quotiens à puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties à dulcissimo quietis tuæ somno me excitare contendebat, quantum & quotiens dolorẽ

E ingerebat. Qui igitur tandiu pater benignissime pugnanti restiti, & tua ope superaui & vici, à te pio & iusto remuneratore posco, ne mihi vltra commendes, sed depositum reddo. Commenda alij quem illud vltra non impediat, & resurrecturum seruet & reddat, vt & ipsum quoque sui laboris mercedem recipiat. Terræ me commenda, vt vigilare me amplius non oporteat: & libere ad te fontem indeficientis gaudij tendere anxiantem me iam non retrahat, nec impediat. Hic dolebat iam non esse cum domino, nec pœnitebat commendatum resurrexisse domino. Sic itaque nõ omnis dolor est pœnitentia. Sunt etiam peccata alia quæ omnino eripiunt vitam, nisi succurrat pœnitentia. Non enim omnis qui dicit mihi, domine dñe, intrabit in regnum cœlorum. Quare agẽda est pœnitentia vt deleãtur crimina. Sed quoniam pœnitentia non omnis est bona, dicamus aliqua quæ separant veram à falsa, sterilem a fructuosa. Sũt enim quos peccasse pœnitet pp præsentia supplicia. Displicent enim latroni pctã quãdo agitur de pœna. Desit vindicta, reuertitur ad crimina. Ista est pœnitentia non ex fide procedens, nec est charitate munita, sed sterilis & sine misericordia. Hæc non purgat conscientiam, nec lauat crimina. In hac nulla est spes veniæ, nulla expectatio indulgentiæ. Hinc concordant qui confitentur inuiti, non amore boni, sed vt fugiant damnum vel incommodum seculi. Seruiunt mundo quem amant, quærunt suam gloriam quam anhelant, recipiunt mercedem quam expectant. Si quis tali pœnitentia securus exiterit, & ad veram pœnitentiam de ista non conscenderit, deceptus & miser æternaliter peribit. Vtilis ergo erit pœnitentia si sit spontanea, dominum quærens quẽ amisisse doleat, ad illum anxians præter quem non est vita. Sunt plures quos pœnitet peccasse, sed non omnino, reseruantes sibi quædam in quibus delectentur: non animaduertentes dñm simul surdum & mutũ à dæmonio liberasse, per hoc docens nos nunquam nisi de omnibus sanari. Si enim vellet ex parte peccata reseruari, habenti septem dæmonia, manente vno proficere potuerat sex expulsis. Expulit autem septem vt omnia crimina simul eijcienda doceret. Legionem aũt ab alio eijciens neminem reliquit ex omnibus qui liberatũ possideret, ostendens ꝙ si etiã peccata sint mille, oportere de omnibus pœnitere. Laudatus est.n. dominus, quando eiecto dæmonio locutus est mutus. Nunquam aliquem sanauit, quẽ omnino non liberauit. Totum.n. hominem sanauit in sabbato, quia & corpus ab infirmitate, & animam ab omni contagione liberauit, indicans pœnitentem oportere simul dolere de omni crimine orto in anima & corpore. Scio enim deum inimicũ omni criminoso. Q̃uo ergo qui crimẽ reseruat, de alio

De omnib⁹ pœnitendũ. Cap. 9.

De pœni. dist. 3. c. sunt plures. 4. sen. di. 15. c. satis arbitror

Mat. 12. Marci. 5.

G

alio recipiet veniam? Sine amore dei conse-
queretur indulgentiam, sine quo nemo vn-
quam inuenit gratiam. Hostis.n.dei est, dũ
offendit perseueranter. Quędam enim im-
pietas infidelitatis est, ab illo qui iustus &
iustitia est dimidiam sperare veniam. Iam
enim foret sine pœnitentia inuenire gratiã.
Pœnitentia enim vera ad baptismi puritatẽ
confitentem conatur adducere. Recte enim
pœnitens quicquid sordiũ post purificatio-
nem contraxit, oportet vt abluat saltem la-
chrymis mentis. Sed satis durus est cuius
mentis dolorem oculi carnis nequeunt de-
clarare. Sed sciat culpabiliter se durum, qui
deflet damna temporis vel mortem amici,
& dolorem peccati lachrymis non ostendit.
H Non itaque est vt quis excuset, sed non ha-
Quõ q bere fontem lachrymarum, qui nonnunquã
bus cõsi lachrymis ostendit dolorem temporalium.
tendum. Quem ergo pœnitet, omnino pœniteat,
Cap.10. & dolorem lachrymis ostendat, repræsen-
de pœn. tet vitam suam deo per sacerdotem, præue-
dist.1.c. niat iudicium dei per confessionem. Præce-
Quem pit enim dominus mundatis vt ostenderent
pœnitet ora sacerdotibus: docens corporali præsen-
& d.3.c. tia confitenda peccata, non per nuncium,
Sũt plu- non per scriptum manifestãda. Dixit enim,
res.4.se. Ora monstrate, & omnes, non vnus pro
di.17.c. omnibus. Non alium statuatis nuncium
Sed q̃ sa qui pro vobis offerat munus à Moyse sta-
cerdoti- tutum. Sed qui per vos peccastis, per vos
bus. erubescatis. Erubescentia enim ipsa par-
Luc.17. tem habet remissionis, ex misericordia
Leui.9. enim hoc præcepit dominus, vt nemi-
nem pœniteret in occulto. In hoc e-
nim quod per seipsum dicit sacerdoti &
erubescentiam vincit, timore offensi, fit
venia criminis: fit enim per confessio-
nem ueniale, quod criminale erat in ope-
ratione. Et si non statim purgatur, fit
tamen veniale, quod commiserat mor-
tale. Multum enim satisfactionis obtu-
lit, qui erubescentiæ dominans nihil eo-
rum quæ commisit nuncio dei denegauit.
Deus enim misericors & iustus est, sicut
conseruat misericordiam in iustitia, ita
I & iustitiam in misericordia. Opus enim
est misericordiæ, peccanti peccata dimit-
tere. Sed oportet vt iustus misereatur iu-
ste. Oportet enim vt non solum quid, sed
in quo doleat consideret, si dignus est,
non dico iustitia, sed misericordia. Iusti-
tia enim sola damnat. Sed dignus misericor-
dia est q̃ spiritali labore petit gratiã. Labo-
rat enim mens patiendo erubescentiam. Et
quoniam verecundia magna est pœna, qui 4.sen.di
erubescit pro Christo, fit dignus misericor 17.c. sed
dia. Vnde pater q̃ quanto pluribus confite- q̃ Para
bitur in spe veniæ turpitudinem criminis, graphus
tanto facilius consequitur misericordiam Vnde pa
remissionis. Ipsi enim sacerdotes plus iam tet.
possunt proficere, plus confitentibus parce- Ioan.11.
re: quibus enim remittunt, remittit domi- De pœ-
nus. Lazarum quem de monumento iam ni.dist.1.
suscitatum obtulit dominus discipulis sol- ca.quem
uendum, per hoc ostendens potestatem sol- pœnitet.
uendi concessam sacerdotibus. Dixit enim, Mat.18.
Quodcunq; solueritis super terram, solue-
tur & in cœlis: hoc est, Ego deus & omnes
ordines cœlestis militiæ, & omnes sancti in
mea gloria laudant vobiscum & confirmãt
quos ligatis & soluitis. Non dixit, quos puta
tis ligare & soluere, sed in quos exercetis
opus iustitiæ aut misericordiæ. Alia autem
opera uestra in peccatores non cognosco. K
Quare qui confiteri vult peccata vt inue De pœ-
niat gratiam, quærat sacerdotem scientem ni.dist.1
ligare & soluere: ne cum negligens circa se ca.Quẽ
extiterit, negligatur ab alio qui eum miseri- pœnitet
corditer monet & petit, ne ambo in foueam De pœ-
cadant quam stultus euitare noluit. Tanta ni.dis.6.
itaq; vis confessionis est, vt si deest sacer- cap. qui
dos, confiteatur proximo. Sæpe enim con- vult. 4.
tingit, q̃ pœnitens non potest confiteri co- se.di.17.
ram sacerdote, quem desideranti nec locus c.Nunc
nec tempus offert. Et si ille cui confitebitur prius q̃.
potestatem soluendi non habet, fit tamen di Paragra
gnus venia ex desiderio sacerdotis, qui so- phus.
cio confitetur turpitudinem criminis. Mũ- Sed eu-
dati enim sunt leprosi, dum irent ostende- ret.
re ora sacerdotibus, antequam ad eos per- Luc.17.
uenirent. Vnde patet dũm ad cor respicere,
dum ex necessitate prohibetur ad sacerdo-
tes peruenire. Sæpe quidẽ eos quęrunt sani
& læti, sed dum quærunt antequam perue-
niant ad eos moriuntur. Sed dei misericor-
dia est vbiq;, qui & iustus nouit parcere, &
si non tam cito sicut si soluerẽtur à sacerdo-
te. Qui igitur omnino confitetur, sacerdoti L
meliori, q̃ potest confiteatur. Et si peca- Priuata
tum occultum est, sufficiat referre in noti- & publi
tiam sacerdotis, vt grata sit oblatio mune- ca cõfes
ris. Nam in resuscitatione filiæ principis sio &
pauci interfuerunt qui viderent. Nondum satisfactio
enim erat sepulta, nondum extra portam ci Cap.1 8
uitatis delata, nondum extra domum in
notitiam deportata. Intus resuscitauit quã
intus inuenit, relictis solis Petro & Ioan-
ne

De pœ- ne & Iacobo & patre & matre puellæ. In
ni.dist. quibus figuraliter continentur sacerdotes
1. cap. Ecclesiæ. Quos aūt extra inuenit, animad-
Quem uertendum est quō suscitabit. Flebat autem
pœnitet. turba post filium viduæ, fleuit Martha &
Et dist. Maria supplicans pro fratre, flebat etiā tur-
6. cap. ba q̄ Mariam fuerat secuta, lachrymis Ma-
Qui riæ admonita: In quo docemur publice pec-
vult.) cantibus, non propriū, sed Ecclesiæ sufficere
4.sen.di. meritum. Sic itaq; mortuus iaceat, sicque se
17.c.nūc mortuum ostendat, publice mortem suam
prius- p̄dicando, publice fructus pœnitentiæ osten
quam. dendo, vt turba ploret amissum, & defleat
Luc. 8. quē dolet mortuū. Istis lachrymis mouebi
Luc.7. tur dominus, qui reddet matri vnicū filiū.
Ioan.11. Si nimis perseuerauerit, si se mortuum per
fructus pœnitentiæ non declarauerit, tanto
M plus oportet addere, Vnde lachrymis excite
tur, non solum Marthæ, sed etiam Mariæ.
Tantū se affligat, tātum se dolere & se mor
tuum sentire ostendat, vt audientes & con-
templantes orent veniam. Quorum fletum
miretur Ecclesia, Qui enim multos offen-
dit peccando, placare multos oportet satisfa
ciendo: vt Ecclesia prius offensa per culpā,
in conuersione flectatur per misericordiā,
orans pro ipso quem defunctum dolebat,
vnde deus flecteretur ad veniam qui prius
Extra adhibuit misericordiam. Laboret itaque
Ecclesiā pœnitens in Ecclesia esse, & ad Ecclesiæ
non est vnitatem tendere. Nisi enim vnitas Eccle-
pœniten siæ succurrat, nisi quod deest peccatori sua
tia. opitulatione compleat, de manibus inimi-
Cap.12. ci non eripietur anima mortui. Creden-
De pœ- dum est enim, & pietas fidei expostulat cre
ni.dist. dere, quòd omnes eleemosynæ totius Ec-
6. cap. clesiæ & orationes & opera iustitiæ & mi-
Qui sericordiæ succurrant recognoscenti mor-
vult. tem suam ad conuersionem suam. Ideoque
4.sen.di. nemo digne pœnitere potest quem non su-
17.c.nūc stineat vnitas Ecclesiæ. Ideoque non pe-
prius- tat sacerdotes per aliquam culpam ab vni-
quam. tate Ecclesiæ diuisos. Iudas enim pœnitens
iuit ad Pharisæos, reliquit Apostolos: ni-
hil inuenit auxilij, sed augmentum despe-
Mat.27. rationis. Dixerunt enim, Quid ad nos tu
A videris. Si peccasti, tibi sit, non tibi succur-
rimus, non peccata tua charitatiue suscipi-
mus, non comportanda promittimus, non
qualiter deponas onus docemus. Quid
enim nobis & misericordiæ, qui nec ope-
ra sequimur iustitiæ? Si esset ad fratres, si
esset ad illos qui orauerant pro socru Petri
Luc.4. fabricante, qui Chananæam improbā mise

ricordiæ obtulerant, Interrogasset Petrum
pro se lachrymas effundentem, non fugisset Mat.15.
Mariam & Martham, quæ vitam Lazaro Ioan.11.
impetrauerant, nō turbam plorantem, quæ Luc.7.
vnicum filium acquisierat viduæ: Iuit ad
diuisos, & diuisus perijt. Hanc vnitatem
omnis boni sensit operatricem qui dixit, Vi
nea fuit pacifico in ea quæ habet populos.
Nisi enim in Ecclesia vniuersali populos
se continentes cognosceret, se vineam impe
traturum nō præsumeret. Scit enim & ex-
perimento cognoscit, vtpote qui pro om-
nium salute laborauerat, se absque auxilio
Ecclesiæ stare non posse. Non enim est pa-
rum cui omne bonum succurrit, siue in cœ-
lo siue in terra constitutum. Hoc amittens
per excommunicationem, nisi recuperet
per sanctæ matris vnitatem vel pietatem,
quomodo vnquam poterit pœnitere, quo-
modo deum beneuolum poterit inuenire, B
qui eius sanctissimam sponsam & matrem,
filiam & sororem non dubitauit offendere,
& eius auxilium omnino contemnere.
Et fide pœniteat, credat hanc esse medici- Dolor
nam, omnes fructus sub pœnitentiæ par- ex fide.
uos habeat, nunquam credat sufficere, sem- Cap.13.
per doleat, semper coram domino ante quē
peccauit erubescat, dolorem cum vita fi-
niat. Nam si & Apostolus etiam peccata
per baptismum remissa continue plorat, no
bis etiam super fundamentum Apostolorū
positis quid præter plorare restat? Quid ni
si semper dolere in vita? Vbi enim dolor fi-
nitur, deficit & pœnitentia. Si autem pœ-
nitentia finitur, quid relinquitur de venia?
Tandiu enim gaudeat & speret de gratia,
quandiu sustentatur a pœnitentia. Dixit.n. Ioan. 8.
dominus, Vade, & amplius iam noli pecca-
re. Non dixit, nec pecces: sed, nec voluntas
peccandi in te oriatur. Quod quomodo ser-
uabitur nisi dolor continue in pœnitentia
custodiatur? Hinc semper doleat, & de do
lore gaudeat, & de doloris pœnitentia, si
contigerit, semper doleat. Et non sit satis
quòd doleat, sed ex fide doleat, & non sem C
per doluisse doleat. Consideret qualita- Circun-
tem criminis, in loco, in tempore, in perse- stantiæ
uerantia, in varietate personæ, & quali hoc peccato-
fecerit tentatione, & in ipsius vitij multi- rum.
plici executione. Oportet enim pœnitere Cap.14.
fornicantem secundum excellentiam sui sta De pœ.
tus aut officij, & secundum modum mere- distin.5.
tricis, & secundum modum operis sui, & cap.
qualiter turpitudinem suam peregit. Si in
loco

Confide- rarет er- go. 4 sen. di- stin. 16. cap. In perfe- ctione.

Consideret ergo loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, vt sunt domus dominorum & aliorum multorum. Si in tempore orationi constituto, aut in festiuitate sanctorum, & in tempore ieiunij. Consideret quantum perseuerauerit, & defleat quod perseueranter peccauerit, & quanta victus fuerit impugnatione. Sunt enim qui non solum non vincuntur, sed vltro se peccato offerunt: nec expectant tentationem, sed praeueniunt voluptatem: & pertractant secum quàm multiplici actione vitij delectabiliter peccent. Omnis ista varietas confitenda est & deflenda, vt cum cognouerit quod peccatum est multum, cito inueniat deum propitium. In cognoscendo augmentum peccati, inueniat se cuius fuerit aetatis, cuius sapientiae & ordinis, & statum bene alterius non peccantis. Immoretur

D in singulis istis, & sentiat modum criminis: purgans lachrymis omnem qualitatem vitij, defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est .n. & dolore purgandum, non solum quia peccauit, sed etiam quòd se virtute priuauit. Nam licet speret se consecuturum veniam, dolere tamen potest, quia non promeruit vnde remunerari confidat: anxietur & doleat quòd modo effugiens de praeteritis poenam miser non inde expectet gratiam, cuius omne tempus quamuis breuissimum est, debuit decertauisse ad consequendum praemium. Defleat etiam quoniam in vno offendens factus est omnium per ingratitudinem reus. Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus deum omnino non timuit. In hoc enim quisque peccator fit culpabilior, quò est deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium, quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vitio. Nam si quis cadit in auaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret. Si enim propter deum tanta adhuc castitas inest, vt nolit eam perdere: tamen saltem minori gaudio, minori affectu tuetur

E eam, vbi videt inde procedere damnum pecuniae. Sicque & in alijs, quae etiam si non expellantur, tamen per conceptionem vnius vitij vel satis vel parum minuuntur, vel intentione deteriorantur, vnde omnis virtus cuicunque crimini est defluenda, & de omnibus indulgentia est petenda. Animaduertere etiam oportet, & animaduertenti

De pœ. distin. 15. cap. Conside- ret.

Iacobi. 2

4. sen. di. 16. cap. in perfe- ctione.

De pœ. distin. 5. cap. conside- ret.

tendo deum, re animam proximi, quam fornicator deo eripuit, vel ereptam in malo confirmauit: etiam quod exemplum extitit mali in operatione sui criminis, cui magis profuisset si alijs fuisset causa conuersionis. Gemat itaque aliorum vitam in sua corruptam, vel incorruptam non conseruatam, & commodum proximi quod dedisset exemplo boni. Doleat de tristitia, quam peccando bonis intulit, & de laetitia quam eis non adhibuit. Et non solum cogitet quid & qualiter fecerit, sed quàm iniuste deum, vt diximus, peccando offenderit. Timeat illam veritatis sententiam, Non potestis duobus dominis seruire. Timeat ergo ne omnia bona quae fecit, dum in vno peccato perseuerauerit, ex contaminatione mali perdiderit: vt qui seruiuit diabolo per crimen, dei quam obtulit amiserit seruitutem. Pium est tamen credere, vt recepta dei gratia, quae in eo destruit mala priora, etiam remuneret bona: vt cum destruxerit quod suum non inuenit, amet & diligat bonum quod etiam in peccante plantauit. In omnibus dolens, aut seculum derelinquat, aut saltem illa quae sine admixtione mali non sunt administrata, vt mercatura & militia, & alia quae vtentibus sunt nociua, vt administrationes secularium potestatum, nisi his vtatur ex obedientiae licentia. Ponat se omnino in potestate iudicis, in iudicio sacerdotis, nihil sibi reseruans sui, vt omnia eo iubente paratus sit facere pro reparanda animae vita, quaecunque faceret pro vitanda corporis morte, & hoc cum desiderio, quia vitam recuperat infinitam vt deus. Cum gaudio nam debet facere immortalis futurus, quae faceret pro differenda morte moriturus. Semper deprecetur deum, certus de venia, qui omnibus modis & sine taedio dubius rogaret potestatem terrenam. Abstineat à multis licitis, qui per libertatem arbitrij commisit illicita. Semper offerat deo mentem & cordis contritionem, & deinde quod potest de possessione. Tunc quod offert securus offerat. Respexit .n. dominus ad Abel & ad munera eius, sed prius respexit ad Abel quàm ad munera. Sumens enim mentem quam cognouit humilem ac puram, remunerauit eius largitatis munera. Ad Cain vero non respexit, nec ad eius munera. Mentem enim eius quam viderat, quoniam non cognouit humilem eius munera non accepit. In iudicio enim cordis considerandae est eleemosyna tribuentis. Nec etiam considerandum

Matt. 6.

De pœ. distin. 3. cap. Pium est. & di. 5. c. Consideraret. 4. sen. di. 5. cap. Quibus da. Satisfactio. Cap. 15 De pœ. di. 5. ca. Conside- ret. 4. sen. di. 16. ca. in perfe- ctione.

Gen. 4.

dum est quantum, sed qua mente, qua affe-
Luc. 21. ctione dat quod potest: Vidua enim duobus quæ habuit larga minutis, plus omnibus misit. Qui igitur vult peccata sua redimere temporalium oblatione, caueat vt offerat mentem prius. Cautus sit ne verecundia ductus diuidat apud se confessionem, & diuersa diuersis sacerdotibus velit manifestare. Quidam enim vni celant, quæ alij manifestanda conseruant: quod est se laudare & ad hypocrisim tendere, & semper venia carere ad quam per frusta totam putat peruenire. Caueat præterita quem vera delectat pœnitentia, non prius ad domini corpus accedat quàm confortetur bona cōscientia. Sed in hac separatione tremendum dei iudiciū cogitet, vbi magis terribilis sententia peccantes separabit in ignem. Gemat
H quòd nōdum audet sumere quem multum desiderat cibum salutarem. Illi sunt digni fructus pœnitentiæ, animam captiuam eliqueantes, & in libertate seruātes. Cohibeat
4. sen. di. 16. ca. in pfectione. se præterea à ludis & a spectaculis seculi, qui perfectam vult consequi gratiam remissionis. Nam Dina si se cohibuisset, si inter
Gen. 34 suos remansisset, ab extraneo raptore corrupta non fuisset. Tanto igitur magis sibi caueat & cohibeat se anima quæ sæpe vel semel corrupta est & rapta: timeat iam docta experimento, quod ignorauit virgo, eligat quem imitetur, non sequatur quem animus suus damnat. se enim iudicat qui fructus pœnitentiæ non habentem a se non elongat. Laudet enim & amet quos digne fructificare non ignorat: quærat fructus dignos, & si non dignos pœnitentiæ. Sunt.n. digni fructus virtutum fructus, qui non sufficiunt pœnitentibus. Pœnitentia enim grauiores expostulat, vt sic pacetur Ecclesia, vt pacata dolore & gemitibus mortuis impetret vitam.

Accuset nō excuset se cōfitens. Sentiat culpam, nec velit excusare ne augeat crimen: vt Adam cui non sufficiebat peccasse, sed ampliauit crimen culpando vxorem, & culpam transferens in authorem.
Cap. 16. Istud peccatum multoties
I incurritur, sed neglectum ignoratur. Non itaque peccantes dicamus, Non aliud potui: cur me constituisti furem, quia deus fecit me pauperem, Nec mirum si deditus sum fornicationi, quia talis creatus sum naturæ & fragilitatis. Fragilitas enim vi cogit, vt voluntas committat criminalia. Errat qui fallitur, Natura enim talis est, vt quisque possit resistere malo, cui se subijcit ex arbitrio. Sunt autem qui defendunt culpam in dei prouidentia, reputantes dei ordinationi & necessitati, quod relictum est voluntati & arbitrij libertati. Sciuit enim deus quid facturus esset qui peccat, sed non ordinauit peccatum qui nullum relinquit impunitum. Ordinauit pœnam, amantibus culpam. Ignis enim opus est iustitiæ, vt habeant vnde doleant, qui gaudere non amant. Non ordinauit peccare, qui peccatum voluit curare: sed permisit libertati, quod peccator donauit necessitati. Si enim non posset peccare, non deberet qui totus est iustitia remunerare. Ideo non sanctificat animalia muta, quia nulla possunt committere crimina. Angeli quoque qui perstiterunt si liberi non fuissent, vnde coronarentur? Potuerunt enim peccare, quorum K
similes ceciderunt. Licet .n. misericorditer cuncta creauerit, iustitiam tamen in misericordia qui iustus est custodire oportuit. Sed dicit qui non sentit culpam suam, Nihil boni possum habere, nisi inspirante grā, nihil.n. sine gratia possum facere. Si ipse itaque me non conseruat, ego qui ex me nihil possum, quam habeo culpam? Si ego sine eo possum vitare crimen, me sentire culpabile, Adhuc omnia quæcunq; voluit dn̄s. fecit in cœlo & in terra. Quid itaq; culpæ in me est, si non vult saluare? Multum, inquā, Licet enim nil consequi possis sine misericordia illa quā repellis: potes tamen libere tenere gratiam, quam retinendo potes, si tamen placeat, euitare culpam. Deus enim qui semel incepit benefacere, nisi quod omnino nostrum est, derelinquamus eius beneficium, qui pius est inspirando, cogitur ex necessitate iustæ misericordiæ, neminem prius posse relinquere. Non enim sui relinquere est, nisi relinquentem. Idcirco.n. culpa nostra est, quia fugimus gratiam quam possemus habere perpetuam: semper inuita recedit, & nunquam aliquem spontanea deserit. Cui tamen sententiæ non contradicit, Sed omnia quæcunq; voluit fecit. crea- L
uit enim quicquid voluit, nec plus creauit quàm voluit. Vult tamen in vnoquoq; bonum, & in nullo malum. Sed sic vult, vt homo quem non vult peccare non desinat esse homo. Non tamen vult ita hominem non peccare, vt eum velit bouem statuere. Non enim haberet quem remuneraret, nec cui fulgorem suæ claritatis infunderet, nec quem cohæredem statueret, nec

in

in quo imaginem & similitudinem suam in ueniret. Nec illius qui totus iustitia est, fuit aliquem sic creare vt non posset peccare, nisi hoc ponferetur in humana libertate. Vult itaq; fieri bonus saluo vtriusque esse, vt ipse permaneat deus & iste homo. Si enim formaret hominem sine libertate, contra iustitiam faceret quæ deus est. Si auferret libertatem, humana dignitas non remaneret. Voluit itaq; non peccare hominem s. humanam naturam non amittere. Sic itaque prius est, q nostram vult salutem: & non est impotens, qui hoc vult saluo vtriusque iure. Iustus enim est rex, cuius ius tueri oportet: præsto semper est gratia quæ nunquam defuit nisi prius expulsa. Continue & necessario quod suum est inspirat, si est qui recipiat, & expulsa reuertitur per pœnitentiam. Et vt non pereat creatura quam pietate sua liberam creauit, & ex libertate ditatam, in auxilium gratię retinendæ, quæ semper præcedit omnem creaturam, fecit vt libere seruiret. Ad hanc protegendam, ad hanc non expellendam addidit angelos & sanctos omnes beatos, addiditq; omnes in æterna vita collocatos, addidit & in carne viuos, & totam sanctam Ecclesiam, omnibus & inhumani suo bono succurrentem; & quod maximum est, filium suum misit in auxilium quem tanta pro nobis pati decreuit, & interpellatorem constituit continuum quem dilexit. Inspirationē suæ pietatis, præter quam nihil creauit, nō expellamus, non fugiamus, nō fastidiamus, omnibus adiuuantibus firmiter & cum gratiarum actione teneamus. Sic culpa nostra est non creaturarum nobis in auxilium tributarum, non authoris nihil iniuste, sed pie volentis, & in omni voluntate sua omnipotentis. Qui itaque in confessione ista animaduertit, aut saltem contra istam culpam suam non defenderit, per pœnitentiam consequetur veniam. Hæc est vera pœnitentia quæ sic est fructifera, quam nobis concedat qui totus est vera misericordia. Nullus ergo expectet quando iam non possit peccare. Arbitrij enim quærat libertatem vt dolere possit commissa, non necessitatem. Qui prius itaque à peccatis relinquitur quàm ipsa relinquat, ea non libere, sed quasi ex necessitate condemnat. Licet enim latro ueniam meruisset in fine de omni suo crimine, non tamen dedit baptizatis peccandi & perseuerandi authoritatē. Tunc.n. baptizatus est, q̄ tūc primū in cruce Christū confessus est, Pœnitētia enim si in extremo hiatu vitæ aduenerit, sanat & liberat in ablutione baptismi, ita q̄ nec purgatoriū sentiunt qui in fine baptizātur. Sed ipsi ditati bonis sanctę matris Ecclesię, sunt recepturi multiplex bonum in vera beatitudine. Illi aūt qui cum potuerunt nunquā conuerti voluerunt, confitentes cum iam peccare nequeunt, non sic facile acquirunt quod volunt. Oportet.n. vt pœnitentia fructificet, ad hoc vt mortuo vitam impetret. 1. Co. 13 Scriptum est enim sine charitate neminem saluū esse. Non itaque in solo timore viuit hō. Quē ergo sero pœnitet, oportet nō solū timere deum iudicē, sed & iustum diligere. Non timeatur pro pœna, sed ametur pro gloria. Debet enim dolere de crimine, & de omni eius prædicta varietate. Quod quanuis licet de eius salute Augustinus potuit dubitare, credo quidem illi qui dixit, Quacunq; hora peccator ingemuerit & conuersus fuerit, vita viuet. Ezc. 33. Dixit conuersum, non tantum versum vita viuerē. Versum quidem puto qui dolet de crimine, conuersum qui dolet de animi eius quam exposuimus varietate. Vertitur a peccato qui iā vult dimittere peccatum, Conuertitur qui iā totus & omnino vertitur, qui iam non tantū pœnas non timet, sed ad bonū dn̄i contendere festinat. Quæ conuersio si cōtigerit alicui et in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed q̄ñ vix vel raro est tā iusta cōuersio, timendū est de pœnitente sero. Quē.n. morbus urget, pœna terret, ad veram vix veniet satisfactionē, maxime cum filij quos illicite dilexerit sint præsentes, vxor & mūdus ad se vocent. Multos.n. solet sera pœnitentia decipere. Sed qm̄ deus semp potens est, semper etiam potest in morte iuuare quibus placet. Cū itaq; opus sit non hominis sed dei, fructifera pœnitentia, inspirare eam potest quandocunq; vult sua misericordia, & remunerare ex misericordia quos damnare potest ex iustitia. Sed qm̄ multa sunt quę impediunt & languentem retrahūt, periculosissimum est & interitui vicinum, ad mortē protrahere pœnitentiæ remediū. Sed magnum est cui deus tu inspirat. Si quis est igitur qui veram tūc quærat pœnitentiam, expectet dei clementiam, maiorem sentiens dei bonitatem sua nequitia. Sed si etiam sic conuersus euadat, vt purgato igne viuat & non moriatur: non tamen ei promittimus, quòd euadat omnem pœnam. Cap. 18.

Dilatio cōfessionis. — Cap. 17. — Luc. 23. — De pœni. dist. 7. cap. nullus. — 4. se. di. 20. c. Sciēdum. 1.

Nam

De pœ- Nam prius purgãdus est igne purgationis, ni.dist.7 qui in aliud seculum distulit fructum con- c. nullus uersionis. Hic aūt ignis & si æternus nō sit, 25. dist. miro tñ modo est grauis: excellit.n.omnem pœ- ca. Qui nã quam vnquã passus est aliquis in hac in aliud. vita. Nunquã in carne tanta inuēta est pœ- 4 sen. di. na, licet mirabilia passi sint martyres tor- 20. cap. menta, & multi nequiter iniqui tanta susti- Sciēdū a huerint supplicia. Studeat ergo quilibet sic delicta corrigere, vt post mortem non opor teat [illegible] pœnã tolerare. Quædam.n.peccata sunt quæ sunt mortalia & in pœnitentia fiant venialia, non tñ statim sanata. Sæpe.n.quidam ægri morerentur nisi medica- D rentur, nec statim sanantur. Languet victu rus qui prius erat moriturus. Qui autē impœnitens moritur, omnino moritur, & æternaliter cruciabitur. Qui enim impœnitens [illegible] finitur, si semper viueret, semper peccaret. At dei est miserentis qui operatur finem peccantis: ob hoc etiam sine fine torquetur, quia nunquam ditatur virtute: semper plenus iniquitate, semper sine charitate torquetur sine fine. Omnia ista mala [illegible] pœnitentia, quæ dolorem sem

Dolor de pecca tis.c.19. 4.sen.di. 14. cap. Posthæc per expetit in pœna. Continue.n.dolendū est de peccato, quod declarat ipsa dictio- [illegible] virtus. Pœn tere.n.est pœnam tenere, vt semper puniat in se vlciscendo quod cō- misit peccando. Pœna.n.proprie dicitur læ- [illegible] quæ punit & vindicat quod quisque cō- [illegible] Ille [illegible] tur pœnam tenet qui semper pun[illegible] commisisse dolet. Supradictis itaque mod[illegible] requirat indulgentiam, qui dolet de culpa. Non erubescat confiteri peccata peccatori. Si.n.sacerdos peccata non haberet, erubescere posset qui peccata sua ei ma-

Sacer- dos qua lis esse debeat. Cap.20 De pœ- ni.dist.6 ca Qui vult. nifestaret. Sacerdos itaque cui omnis pro fertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit iudicandus quę in a[illegible] iudicare est promptus. Iudicans.n. alium qui est iudicandus, condemnat seipsum. Cognoscat, igitur se & purget in se quod alios videt sibi offerre. Caueat ergo Qui vera se abiecerit quicquid in alio damnosum reperierit. Animaduertat, quod qui sine pecca- E to est, primus in eam lapidem mittat. Ideo

Ioan. 8. enim [illegible] peccatricem, quia nō erat qui iuste proij[illegible] lapidem. Quomodo lapidaret qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, in quo intelligitur omnes crimine fuisse reos, Nam venialia semper remittebantur per ceremonias. Si quod igitur peccatum in eis erat, criminale erat. Deteriores itaque in hoc sunt sacerdotes si prius non ædificant, illis qui dominum obseruabant insidijs. In hoc itaque patentissimum est crimen sacerdotum & vltra modum detestabile, qui non prius se iudicant, & alios alligare. Deberent enim in se timere crimen, quod in alijs timuerūt & detestabile senserunt. Illi quidem adeo cæci erant, quod summam sapientiam sperabant capere suis insidijs. Quod illis placuit, quod tunc quisque vitauit, vitet sacerdos qui in hoc errore peior illis Iudæis extiterit. Caueat spiritalis iudex, vt sicut non commisit F crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet enim vt sciat cognoscere quicquid debet iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc expostulat, vt quod debet iudicare, discernat. Diligens igitur inquisitor & subtilis inuestigator sapienter & quasi astute interroget à peccatore quod forsitan ignorat, vel verecundia velit occultare. Cognito itaque crimine, varietates eius non dubitet inuestigare, & locum & tempus, & cætera quę supra diximus in exponendo eorum qualitates. Quibus cognitis adsit beneuolus, paratus erigere & secum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, discretionem in varietate. Adiuuet confitentem orando, eleemosynis dando & cætera bona pro eo faciendo. Semper enim iuuet leniendo, consolando, spem promittendo, & cum opus fuerit etiam increpando: doceat loquendo, instruat operando. Sit particeps laboris, qui particeps vult fieri gaudij. Doceat perseuerantiam, caueat ne corruat, ne iuste perdat potestatem iudiciariam. Licet.n.pœnitentia ei possit acquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Licet.n.Petrus post lapsum restitutus fuerit, & sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas, non est G tamen necesse vt hoc omnibus concedatur quasi ex authoritate. Inuenitur enim authoritas quæ concedit & quasi imperat. Inuenitur alia quæ minime concedit, sed vetat. Quæ scripturæ non repugnant, sed concordant, si tempus & locus & modus pœnitentiæ pacem adhibeant. Cum.n.tot sunt qui labuntur, vt pristinam dignitatem ex authoritate defendant, & quasi ausum peccandi sibi faciant, rescindenda est spes ista. Si vero locus est vbi ista non concurrant, restitui possunt qui peccant. Itaque pontifex iustus atq; discretus, non cogitur sacerdotes suos

suos semper abijcere, nec mox restituere, nisi statutum fuerit à Romano pontifice. Ex supradictis itaque patet q͂ pœnitentia omnibus utilis est, nec spem auferens, nec temeritatem cōcedens, sed digne & uere suscepta promittit non solū indulgentiam, sed certa præmia. Hæc scribimus tibi studiosa ueritatis, & amatrix certitudinis, de uera pœnitentia, ueram à falsa separantes. Quam nobis det experimento cognoscere, & eius vsque ad finem dulcedinem sentire, qui tibi illustratione sui luminis prærogamen contulit bonitatis, & in ipso stabilitatis in odorem
H suauitatis. Amen.

Finis.

LIBER SIVE EXHORTATIO de salutaribus documētis ad quendam Comitem.

Vera iustitia. Cap. 1.

O Mi frater, si cupias scire, quamuis ego nesciam, quæ perfectissima atq; plenissima sit iustitia. Iustitia namque est, deum ex toto corde amare, illiq; adhærere tota uoluntate qui est summum bonū, Summum uero amare bonum, summa est beatitudo. Qui deum amat, bonus est, Si bonus, ergo & beatus. Quem quanto quis ardentius amat, tanto melior efficietur: quatenus hoc beatissimo bono abundare te faciat, charissime frater, ipse qui est hoc bonum, quotidianis precibus, integro cordis desiderio

Conditus hō. Cap. 2.

eum, etsi indignus, deprecari studeā. Tu uero frater charissime intellige, quia cōsilio sanctæ trinitatis & opere maiestatis diuinæ creatus es. Ex primoq; cōditionis honore intellige quantū debeas cōditori tuo,
I dum tantū mox in cōditione dignitatis priuilegium præstitit tibi conditor æternus, vt tanto eum ardentius amares, quanto mirabiliorem te ab eo esse conditum intelligeres.

Imago dei quō in homine. Cap. 3.

Nec hoc solum quòd consilio sanctæ trinitatis sic excellenter à conditore conditus es, sed etiam quòd ad imaginem & similitudinem suam ipse creator omnium creauit, quod nulli alij ex creaturis nisi soli homini concessit. Et hæc est imago vnitatis & trinitatis omnipotentis dei, quā anima tua habet in se. Primum, quia secundum dei donum viuis ac sapis. Secundum, quia ad imaginem tui conditoris creatus es. Tertium, licet vnus appelleris homo, tū tres habes à patre & filio & spiritusancto cōcessas dignita-
K tes. i. intellectum uolūtatem & memoriam. Quod idem licet alijs verbis designatur in Euangelio cum dicitur, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. In his enim tribus imaginem cōditoris nostri mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt quantum à nobis intelligitur diligatur, semperq; in memoria qua recipitur, habeatur. Nec solum sufficit nobis, deum intelligere, nisi fiat in amore eius uoluntas nostra: immo nec hoc sufficit, nisi cum memoria & uoluntate opus addatur. Tuo vero capiti frater charissime, assit gratia spiritalis scientiæ, quæ mentem tuam illuminet, & ad uitam æternam sicut desidero & opto, perdueat. Toto etenim cor cordis mei affectu opto, deumq; deprecor vt semper ad anteriora te extendas, donec peruenias ad sublimē perpetuæ beatitudinis coronam: & animi tui nobilitatem quam in te optime scio,
L nullis amicorum consilijs, nulla secularium ambitione desideriorum, ab amore Christi immutari permittas. Noli tuam bonitatem aliorum malignitate obscurare, sed vbique quantum uales amabilis coram deo & omni populo appareas. Noli putare q͂ is qui hominibus aliqn displicet, deo per omnia displiceat. Non deerit tibi gratia adiuuantis dei, si tibi aderit uoluntas admonitionis sanctæ, quam sæpius in scripturis diuinis mens bonitatis tuæ attendit. Esto quæso te quamuis laicus ad omne opus dei promptus, pius ad pauperes, mediocris ad delinquentes, ad dei infirmos misericors, consolator mœrentium, compatiens miserijs omnium, largus in eleemosynis, memorans Euangelicæ viduæ offerentis duo minuta, Et audi Prophetam dicentem, Frange esurienti panem tuum. Et cautè præuidens discretionem eleemosynæ, ita vt vtrisq; danti scilicet & accipienti sit solatium. Itaque non solum de salute tua, verumetiam de multorum prosperitate meditare. Elige tibi consiliarios bonos, deum timentes & veritatem amantes. Sæpe etenim adulatores blanda facie decipiunt animas audiētium se, & perpetuæ mortis laqueis interimunt. De talibus enim dicit
M Psalmista, Quoniam deus dissipauit ossa

Mat. 22.

Conuersio ad deum. Cap. 4.

Eleemosyna. Cap. 5.

Luc. 21.

Esa. 58.

Qui cōsulendi. Cap. 6.

Psal. 52

sa eorũ qui hominibus placent, confusi sunt, quõ deus spreuit eos. Et Apostolus dicit, Si hominibus placerem, Christi seruus nõ essem, Vnusquisq; ad ædificationem, & non ad destructionem placeat proximo suo: quia non omnis amicus consiliarius esse poterit, dicente scriptura, Amici tibi sint multi, cõsiliarius autem vnus. Licet enim me mutationis locus longe tulisset à vobis corpore, sed nullatenus charitate: quia charitas quæ deseri potest, nunquam fuit vera. Ideo intima amicitiarum charitate quantum possumus domino Christo coniungamur, quia ipse ait, Vos amici mei estis si feceritis, q ego præcipio vobis. Et iterum ad discipulos suos, iam non dicam vos seruos, sed amicos meos. Et si præmia æternæ uitæ uolumus promereri, illius præcepta totis uiribus satagamus custodire. Præcepta nanq; eius nolẽtibus grauia sunt, uolentibus leuia, sicut ipse ait, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et iterum, Super quem requiescam nisi super humilem & quietum & timentẽ sermones meos? Seculi enim amicitia aut lucro, aut beneficijs, aut diuersis honoribus constat. Saluatoris autem amicitia in se & in proximo diligendo consistit. Igitur quotiescunq; bonis actibus mãdata Christi facimus, toties Christi amici vocamur. Ille semper inuitat nos ad amicitiam suam, & diabolus inuidẽs quærit nos mergere in infernũ. Saluator nos amat, & proditor nos odit: ideo non prætermittamus redẽmptorem, ne sequamur prædonem. Charior nobis sit q libertatem restituit, quàm qui nos captiuauit & seruituti subdidit. Semper ante oculos cordis pone, quòd nec amicorum turba, ne familiæ multitudo, nõ auri argentiq; congestio, non gemmarum lapilli fulgentes, nõ uindemiarum vbertas, non densitas segetũ, non iucunditas extensa pratorum possunt animæ exeunti de corpore vllum afferre præsidium, sed potius lugent qui ea diligũt. Ideo diligendus est verus amicus noster dominus Iesus Christus, qui præsentem fœlicitatem nobis & æternę vitę tribuet beatitudinem. Nam redemptor noster ideo dicitur, quia nos redemit à diaboli captiuitate: & Saluator, nos saluando à peccatis nostris: adiutor, adiuuando nos in opportunitatibus, in tribulatione: protector noster, protegendo nos vt inter inimicos nostros maneamus illæsi: susceptor, suscipiendo nos in æterna tabernacula. Ideo charitatem & pręcepta & amorem tanti amici nostri totis viribus adimpleamus, & nobilitatem imaginis illius in nobis seruemus, & rememoremur semper, quàm inclitus & ualde gloriosus Imperator & amicus noster est. Ille à nobis non aliud quærit munus nisi spirituale. Caueamus quantum possumus ne aliquid in nobis inueniat, quod oculos eius offendat. Et si forsitan, vt solet humanæ fragilitatis conditio, aliquam negligentię maculam malignus spiritus in nobis infigit, citius per confessionem & sapientiam fontemque lachrymarum abluere eam omni studio festinemus, ne diu sine amici nostri amplexu maneamus, quia paratior est nos recipere quàm perdere, tantum si non tardemus de die in diem reuerti ad illum. Hæc enim duo malà omnipotens deus odit in omnibus hominibus; id est, negligentiam reuertendi, & desperationem salutis. Tantum hęc absint à cogitationibus procul nostris: & ille tũc animis prope erit nostris. Ne quæ so de terrena fœlicitate gloriantes confidamus, sed gratias agamus ei, qui dũm homines uoluit esse rationales, non superbia, sed humilitate prosequi se rogauit. Quæ rogo maior eẽ nobis poterit gloria vel sublimior honor, quam eius imperatoris esse amicos, qui super omnes imperatores est? Et quanto ille sublimior est in omnipotentia & uirtute, tanto nos maioris debemus esse diligentię in sanctitate & iustitia, & humilitate & obseruantia mandatorum illius. Sanctitas uero in iustitiæ operibus constat. Iustitia vero duobus adimpletur: vt quę prohibita sunt ab eo, non faciamus: & quæ iussa ab eo faciamus: iuxta Prophetam, Diuerte a malo & fac bonum. Omnis enim librorũ sanctorum series ad nostrã salutem scripta est: & hoc maxime nostris auribus intonat, & iterum atq; iterum replicat, quid sit homini cauendum vel quid sequendum. In quibus libris tua dignitas optime exerceri solet, quia per illos nobis loquitur deus ipse & dominus noster, & piæ nobis voluntatis demõstrat affectum. Recognoscamus & recogitemus, quali honore nobis illius sit legatio accipienda. Quid si legãtio à rege aut à iudicibus ad nos veniret, nunquid nõ mox alijs curis post positis prompta voluntate & cũ omni deuotione literas acciperemus, & legẽtes implere satageremus? Et ecce de cœlo rex regũ & dñs dominantiũ, immo & redẽptor noster per Prophetas & Apostolos dignatus

Marginalia: Gala. 1. — Eccle. 6. — Charitas in absentes. — Cap. 7. — Ioã. 15. — Obseruatio præceptorũ. — Mat. 11. — Esa. 66. — A — B — C — Iustitia. Cap. 9. — Psal. 33. — D

ignatus est nobis dirigere literas suas, non ut aliquod seruitium sibi necessariũ demãdet, sed quæ ad salutem & gloriam nobis prodesse possint innotescat. Proinde si aliquid in hoc seculo possidere delectamur, deum qui possidet omnia, qui creauit omnia, expetit ut mẽte possideamus, & in eo habeamus quæcunque fœliciter & sancte desideramus. Sed quoniam nemo possidet deum, nisi qui possidetur ab eo: simus nosipsi facti dei possessio, & efficietur nobis possessio deus. Et quid potest esse in mundo fœlicius, q̃ cui efficitur suus Imperator & redemptor census, & hæreditas dignatur esse ipsa diuinitas? Omnes.n.ex illo fructus percipimus, si in illo & de illo semper uiuimus. Quid rogo homini sufficit, cui ipse cõditor nõ sufficit? Quid ultra q̃rit, cui oẽ gaudiũ & omnia suus redẽptor esse debet? Heu q̃ subtiliter nos ille antiquus hostis decipiẽdo fallit, eamq; cæcitatẽ ante oculos mentis nostræ abducit, ne discernere ualeamus gaudium huius seculi & gaudia regis æterni. Nã gaudere siquidem bonum est, sed qui gaudet, si non inde gaudet vnde debet, non potest bonum esse quod gaudet. Gaudet miles terrenus acquisisse honores huius seculi perituros, uestes pulchras, & speciosas armillas brachio circũdatas, coronam capiti impositã: & tale gaudiũ nõ est æternũ, sed periturum. Gaudet & raptor, cũ desiderata rapuerit. Gaudet ebriosus, cũ occasionẽ potationis inuenerit. Gaudet adulter, cũ ad delectationẽ corporis fruendi meretricis puenerit. Gaudet periurus, si huius seculi facultates iurãdo acquisierit. Gaudet iracũdus, si irã suã pfecerit. Et multa alia quæ mẽs bonitatis tuæ frater charissime cõprehendere poterit. Et cum sit gaudere bonũ, de his atque hmõi tamẽ gaudere grande malũ est, & perducens usq; ad mortem peccati. Nec ullum quodlibet scelus corã deo tam abominabile fit, q̃ præterita peccata unicuiq; nostrum reminiscendo gaudere & inde exultare, atque in eis semper iacere. Hæc sunt quæ superius diximus, vnde nos uult gaudere mundus, ut pereamus cum amatoribus huius mundi. Hæc.n.gaudia uelut uenena diaboli repudiare debemus, quia nõ solũ corpora, sed & animam nostram perpetualiter necare festinãt. Quæso frater mi, quæso has diaboli spiritale sagittas ad petram quæ Christus est allidẽs, sume fidei scutum, in quo possis omnia tela diaboli ignea extinguere, & gaudeas de bõis, de conscientia pura, de confessione uera & sapientia digna, de luctu et uera tristitia quę non secundum mortem, sed scd'm deum salutem operatur æternam. Eam uero quæ secundũ hoc seculũ est tristitiã, firmiter Apostolus phibet dicẽs, Nolite cõtristare spm sanctũ dei in quo signati estis in die redemptionis. Sed omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia tollatur à uobis eum omni malitia: & estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem sicut & deus in Christo donauit uobis. Et quantũ possumus solerti studio mores nostros corrigamus, & uirtutes omnũ bonorũ acquirere festinemus: quatenus pietatem dei & misericordiã in tempore opportuno consequi ualeamus, & de pmissione futuri illius regni ineffabiliter gaudeamus. Hæc sunt arma quæ nos cõtra impetũ diaboli armant, & deo cõmendãt. Hæc sunt arma quę animos nostros confortãt, muniunt, atque nobilitant. Hæc arma semper nobiscũ sunt, & intra nos, deo donante. Hæc sunt ueræ diuitiæ nostræ. Nam pudicitia pudicos facit nos, & iustitia iustos, & pietas pios, & humilitas humiles, & mansuetudo mansuetos, & innocentia innocentes, & simplicitas simplices, & puritas puros, & prudentia prudentes, & temperantia temperantes, & charitas deo & hominibus facit charos. Hæc omnia bona à deo & à bono deo creata sunt. Et ideo si in illo esse volumus quod esse debemus, sicut sanctus Apostolus Ioannes dicit, Quomodo ille ambulauit, ita & nos spiritaliter ambulemus. Quid est ambulare sicut Christus ambulauit, nisi contẽnere vanitatem & fœlicitatem huius seculi, & non timere aduersa pro nomine illius pati? Speremus quæ promisit, & sequamur quò ipse præcessit. Non nos ullo modo ab amore Christi separet huius seculi miserabilis dulcedo, neque excusatio uxoris, aut filiorum gratia, sed nec multa auri argentique congestio & possessionum delectatio, dum terribiliter contestatur nobis sanctus Ioannes Apostolus dicens, Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi. Hæc sunt, quæ à paradiso deliciarum in hoc miserabile exilium, Adam & Euam proiecerunt. Quia nisi dilectio dei ab eis defecisset, nunquã diligere cœpissent

Marginalia: De possessio nostra. Cap. 10. — Gaudiũ mundi. Cap. 11. — E — F — Gaudiũ spiritale Cap. 12. Ephe. 6. — Ephe. 4. — G — Mũdi cõtẽptus. Cap. 13. Ioan. 2. — 1. Ioã. 2. — H

fent male suadentis serpentis consilium, immo nec credidissent. Et concupiscentia carnis ab eis impleta est, quod de ligno vetito gustauerunt. Et concupiscentia oculorum, quod sibi aperiri oculos cupierunt. Et ambitio seculi, quod se fieri posse qđ deus est, crediderunt. Et ideo volens nos oēs Apostolus ab his tribus gñibus mortis cauere, dixit, Omne qđ in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorũ, & ambitio seculi. Et vt facilius, frater mi, bonitas tua intelligat, si placet qualiter illi primi homines Adam.s. & Eua cōmiserunt tā grande peccatum, pandam, quatenus gratia domini nostri Iesu Christi te ab hoc semp cauere concedat, quia in illis duobus originaliter totum dānatũ est genus humanũ, Il li.n.non ederent de ligno prohibito, nisi cōcupiscerent, nec concupiscerent nisi tentati, nec tentarentur nisi deserti, nec desererētur à deo, nisi prius deseruissent deum, nec illi deum desererent nisi prius superbirent, & similitudinem dei ad quam facti erant, damnabiliter neglexissent. Pro quo morbida eorum corpora contraxerunt mortē, & iuxta sententiam dñi eo die creduntur mortui, quo in eis pœnaliter facta est necessitas moriendi. Hæc pauloante diximus de primis hominibus, vt lapsum & damnationis eorũ euadere possimus exēplum siue suppliciũ, quia q̃uis ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamē debemus sequi, sed Iesum Christum dominum nostrum in quo renati sumus per baptismum & viuimus. Quid est sequi Adam, nisi carnalibus concupiscētijs & desiderijs morte nos perpetua occidi? Et quid est sequi Christum, nisi carnales concupiscentias ac desideria in nobis mortificare, & cum ipso qui precio sui sanguinis nos redemit feliciter regnare? Et sicut quādo in Adam fuimus, omnes in illo cecidimus, ita iam in Christo cœpimus esse, vt spiritualiter omnes cum illo resurgamus, Et vt totum dicam, Adam nobis abstulit paradisum, & Christus donauit regnum cœlorum, & corpus suum pro nobis peccatoribus tradidit, Christus enim mortuus est ꝑ pctō, non suo, sed nostro, vnusquisq; aūt nostrũ nō pro omniũ moritur pctō, sed suo. Quid est peccato mori, nisi opera maligna in nob.s damnare, & hoc miserabile seculũ fugere? Vt sicut homo mortuus in sepulchro, nulli detrahit, nemini violentus existit: neminem calumniatur, neminem opprimit: non inuidet bonis, non insultat malis: non luxuriæ carnis seruit, non bibendo magis ac magis in se sitim accendit: non odiorum flamma inardescit, non potentibus aut diuitibus huius seculi vt multi nostris temporibus faciunt, adulatur: non inquieta curiositate raptatur, non turbæ maximæ sibi astantis curam gerit: non auro argentoque siue palio circundatus distenditur, non salutationibus potentum nec parentum delectatur: non se iniurijs stipat: non eum superbia inflat, non ambitio huius seculi necat, non vana gloria turpiter iactat: non aurum siue armillæ atque omnes huius seculi falsæ diuitiæ inflammant, non rabies insani furoris exagitat: non equorũ crassitudo & amor inuitat, non pulcherrima species fœminarũ auidum reddit: non histrionorũ miserabiliũ verba in risum excitant, non contentiones huius seculi perturbant, non audacia extollit, non gaudia huius seculi delectant, non iracundum animositas, non suspitiosum peruersitas, non verbosum vanitas, non riforē malignitas, non mobilem instabilemq; huius seculi versatilis amor facit. Hæc & alia huiusmodi enumeranda protelaui, vt intelligat dulcissima fraternitas tua, quatenus homo carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati. Et vt his talibus non torqueamur, sed studeamus quantũ possumus, cum dei adiutorio corpora nostra cum vitijs & concupiscentijs mortificare, & induamus nouum hominem, qui secūdum deum creatus est in iustitia & veritate sanctitatis, Nec humanis laudibus delectemur, nec detractoribus libenter aurem prębeamus, nec adulatoribus nostris credamus, nec discordes simus cum subiectis & fratribus, sed magis eos quos valemus, ad concordiam prouocemus, quia secundum Euangelium, Beati pedes qui ad pacem currunt. Nec simus carnales, id est, in hoc seculo carnaliter viuentes, quia dicit Apostolus, Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Igitur ille secundum carnē viuit, qui secundum seipsum viuit: quia ipse homo est & viuit & secundum seipsum viuit, id est, pergit quò vult, dormit quando vult, & quandiu vult: loquitur quæ vult, & cui vult, & vbi vult: manducat & bibit quando vult, & quantum vult: ridet & iocundatur turpiter inter quos vult, & quando vult. Postremo quicquid naribus suaue est, quærit: quicquid tactu blandum, quicquid

Marginalia (left column): Transgressio primorum parentum. Cap. 14. — I — Imitandus Xp̄s nō Adam. Cap. 15. — Quid sit mori mundo. Cap. 16. — K

Marginalia (right column): L — Gala. 5. Eph. 4. — Matt. 5. — Secūdũ carnē uiuere. Cap. 17 — M

quid oculis delectabile, quicquid corpori suo iucũdum, exercet & sequitur, qualiter vult & quando vult, quia omnia licita & illicita carnaliter uult. Delectatur in uestimentis pulcherrimis & equitibus & armis, sicut vult & qñ vult, Et sic non secundum deum sed carnaliter uiuit & delectatur: & omnia desideria carnis suæ perficit sicut uult, & quando uult. Quapropter charissime in Christo frater, deprecanda est nobis diuina clementia, vt desideria carnalia delectatio spiritalis minuat; & pietas in nobis crudelitatis iram restringat, & malignitatem patientia coerceat, & libidinẽ pudicitia vincat, & animositatem tranquillitas tolleret, scurrilitatem & verbositatem taciturnitas moderata compescat, curiositatem studium spiritale in uigilijs & orationibus & eleemosynis succidat, ebrietatem sobrietas domet, iræ & furori mansuetudo dominetur, lenitatem maturitas regat, luxuriam uera castitas excludat, mundi cupiditatem dei & proximi charitas refrenet, iactantiam & superbiam cõculcet profunda humilitas:

De uitiorum remedijs. Cap. 18.

A quia humilitas homines sanctis angelis similes facit, & superbia dæmones ex angelis fecit. Et ut euidenter ostendamus, ipsa est omnium peccatorum initium, & finis, & causa: quia non solum peccatum est ipsa superbia, sed etiam nullum peccatum esse potuit, aut potest aut poterit sine superbia. Siquidem nihil aliud omne peccatum est, nisi dei contemptus quo eius præcepta contemnimus: & hoc nulla res alia persuadet homini, nisi superbia. Porrò superbia & cupiditas intantum est vnum malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit cupidus inueniri. De superbia nanque nascuntur hæreses, schismata, detractiones, inuidiæ, iræ, rixæ, dissensiones, contentiones, animositates, ambitiones, elationes, præsumptiones, iactantia, uerbositas, vanitas, inquietudo, mendacium, periurium, & cætera huiusmodi, quæ dinumerare per singula longum est. Cupiditas quoque facit homines gulosos, intemperantes, ebriosos, auidos, rapaces, fornicarios, adulteros, stupratores, incestuosos, flagitiosos, & alia innumerabilia, per quæ diabolus genus humanum præcipitare solet. Per superbiam nanque & cupiditatem diabolus dicit, In cælum ascendam. Christus cum humilitate dicit, Humiliata est in terra aĩa mea. Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit,

Humilitatis la. Cap. 19.

Esa. 14. Psa. 43. B

Ero similis altissimo. Christus per humilitatem cum esset in forma dei exinaniuit semetipsum formam serui accipiens, humiliauit se, patri factus obediẽs vsq; ad mortẽ. Esa. 14. Phili. 2.
Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit, Supra astra dei exaltabo solium meum, Christus cum humilitate dicit, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Mat. 11.
Diabolus cupidus & superbus per Pharaonem loquitur dicẽs, Nescio dñm & Israel non dimittam. Exo. 5. Christus cũ humilitate dicit, Si dixero quia non noui eũ, ero similis nobis mẽdax, sed noui eum, & mandata eius seruo. Ioan. 7.
Diabolus superbus, & cupidus dicit, Mea sunt flumina & ego feci ea. Christus cum humilitate dicit, Non possum à me ipso facere quicquẽ, sed pater meus in me manẽs ipse facit opera. Eze. 29. Ioã. 14.
Diabolus superbus & cupidus dicit, Mea sunt omnia regna mundi & gloria eorum, & cui volo do ea, Christus cũ diues eẽt, ꝓ nobis factus est pauper, vt eius inopia nos diuites redderemur. Matt. 4. Esa. 10. C
Diabolus superbus & cupidus dicit, Sicut colliguntur oua quę derelicta sunt, sic vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam & aperiret os atque ganniret. Christus cum humilitate dicit, Similis factus sum pellicano solitario, uigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Ps. 101.
Diabolus per superbiam & cupiditatem dicit, Exiccaui vestigia pedum meorum omnes riuos aggerum. Christus cum humilitate dicit, Nunquid non possum rogare patrem meum & exhibebit mihi plusquã duodecim legiones angelorum? Et ut ad vltimũ concludam, Diabolus cum ruina magna ꝑ superbiam & cupiditatem ad infernum præcipitatur, Christus cum humilitate ad cœlos subleuatur: ideo frater charissime paucos tibi diabolicæ fraudis laqueos & sanctæ humilitatis gradus descripsi, vt facilius tibi subiectos valeas docere, quomodo & qualiter hos euadant atq; per humilitatem regna cœlorum possideant. Esa. 37. Mat. 26
Et nos si volumus perficere nostri certaminis cursum, & ad ęternam peruenire beatitudinem caueamus in primis cupiditatem malam, superbiam diabolicam, Et cum omni humilitate Christi conemur sequi vestigia. & si quis militans imperatori terreno omnibus iussis eius obedire decertat, quanto magis militaturus imperatori cœlesti debet custodire præcepta cœlestia? Frater mi, frater charissime mi animam tuam ad uigilandũ D

excitatā & nullus eam prægrauet somnus.

Militia spiritalis. Cap 20.

Miles terrenus ad quécunque locum mittitur paratus ac promptus est, neque se uxoris aut filiorum gratiâ excusare poterit, multo magis miles Christi sine impedimento huic seculi imperatori suo dño Iesu Christo debet obedire, qui ipsum pretioso sanguine suo redemit. Tu miles terrenus contra hostem visibilem pergis ad pugnam, cum illo uero hostis inuisibilis quotidie dimicare non cessat. Tu contra corporis tui inimicos pugnare decertas, armis utens carnalibus, illius uero aduersus diabolum est colluctatio cum armis spiritalibus. Tu in prælio galeam ferream gestas in capite, sed illius galea Christus ē. Tu ne vulnereris lorica indutus es, sed ille pro lorica Christi charitate est uestitus. Tu contra inimicum tuum lanceas & sagittas emittis, ille contra inimicum suum humilitatem, & salubria verba dirigere studet. Tu donec pugnam perficias, arma a temetipso non proijcis, ne ab aduersario vulneteris, ille nunquam debet esse inermis, quia illius hostis tuo est

E callidior. Tuus hostis ad tempus dimicat: illius vero hostis quandiu in corpore consistit, cum illo pugnare non cessat. Tua arma laboriosa & grauia sunt ad portandū: illius uero arma suauia ac leuia sunt. Tu pro terreno labore terrenum accipis donatiuum: ille vero pro labore spiritali, cœleste accipit præmium. Tu ornamento armillarum brachia decoras, ille virtutum ornamento animæ suæ à Christo decorem accipit. Semper enim cœleste donum à Christo expectat, q terrenam huius seculi pompam proijcit. Væ nobis si iugum Christi suaue à nobis repellimus, & quicquid graue ac onerosum est animę nostræ, superponamus nos ad portandum, & dum diligimus periculum, incidimus in mortem.

Amor erga deum. Cap.21.

Ideo frater charissime consideremus quis sit qui nos pretioso sanguine redemit, & quid ei debeamus qui nos cum tanta penuria redemit. Si terrenos parentes cum tanto affectu diligimus, qui paruo tempore pro nobis sustinuerunt labores: nonne magis cœlestis pater noster amandus est, qui pro nobis crucifixus est? Nam quicquid parentum nostrorum circa nos fuit obsequium, eius est beneficium: qui, & antequam nasceremur in hoc seculo, sua prouidentia parentes nobis præparauit, quorum obsequio nutriremur, & vbera matris lacte impleuit vnde nutriremur. Ergo magis omnibus diligamus redemptorem

F nostrum, qui & nos & parentes nostros proprijs manibus finxit, & cuncta bona, quę erga nos geruntur quotidie, eius misericordiæ, non nostris uiribus ascribamus. Iubet enim scriptura parentes nostros uel propria viscera diligere, si tamen accedere ad seruitium Christi non prohibeant: si autem prohibuerint, nec sepultura à nobis illis debetur. Christus diligendus est super parentes nostros, quia non nobis tribuunt parentes ea, quæ Christus.

Luc. 9. Matth. 10.

Ipse enim dixit in Euangelio, Qui amat patrem aut matrem aut filios, aut agros, plusquam me, non est me dignus. Quanto quis eum plus amat, tanto fœlicior, & beatior efficietur. Intantum enim nos amauit, vt etiam pro nobis mori dignatus sit: & manus eius, quæ virtutes plurimas faciebant, clauis pro nostra redemptionis affixę sunt: & ori mellifluo, quo salutaris doctrina profluxit, fel pro cibo impij porrexerunt: & qui neminem læsit, cæsus est, & qui nullum maledi-

A xit, opprobria, & maledicta pro nobis pertulit. Hæc omnia perpessus est, ut nobis vitam æternam donaret. Et cum nobis tanta beneficia præstet, nihil quærit à

G nobis, nisi vt diligamus eum: & animas nostras, & corpora impolluta ei seruemus, vt ille in nobis semper habitet, & nos in illo permaneamus. Non enim postulat à nobis aurum neque argentum, neque pallia, neque uestes preciosas, neque armillas, neque agros, & cætera huiusmodi: sed nosipsos quærit, & in nobis requiescere cupit. Accedamus ergo ad eum, vt vitam æternam habeamus.

Amor proximi. Cap.17.

Habeamus ergo in nobis dilectionem dei & proximi. Qui diligit proximum, legem impleuit: qui autem econtrario odit, homicida est. Qui diligit fratrem suum, in tranquillitate est cor eius, fratrem uero odiens tempestate circundatus est. Vir mitis & benignus, etiam si patitur mala, pro nihilo ducit, Iniquus autem etiam paruum uerbū audiens à proximo, contumeliā arbitratur. Qui charitate plenus est, tranquillo & serenissimo uultu procedit: vir odio plenus ambulat iracundus. Tu autē frater charissime ne moueas cuiquā scandalū in uia tua: rē quæ ad te non ptinet alijs tractā-

H dā dimitte: & nisi rogatus vel interrogatus

enoda

enoda te inde, & quod soli deo est placi-
tum iudica, & iniustas aliorum sententias,
si aliter non potes, euita, misericordiæ lo-
cum da: & non quod tibi vtile, sed quod deo
Tob. 4. placitum sit facias: & quod tibi non vis fie-
ri, ne proximo tuo cupias euenire. Si eum
videas in bonis actibus conuersantem, con-
gratulare ei, & illius gaudium tuum duci-
to: & si aliquid aduersum patitur, illius
tristitiam tuam deputa: & non solum iu-
stis, sed & peccatoribus condole. Ne si-
mulato corde vnquam diligas proximum
tuum, quia in his deus ad iracundiam pro-
uocatur. Qui enim amplectitur pacem, in
mentis suæ hospitio, mansionem præparat
Christo, quia Christus pax est, & in pace
requiescere vult. Virum autem iracundum,
inuidum, detractorem, mendacem, superbũ
omnibus modis execratur deus. Inuidus au
tem vir similis est naui quæ iactatur flucti-
bus maris, in perturbatione est semper vt
lupus rapax, insanit inaniter, in miseria de-
tinetur, & tabescens ad nihilum redigitur
semper furore plenus particeps dæmonio-
rum efficitur. Homo pacificus securam pos-
sidet mentem: totus est ab angelorum agmi-
ne munitus & fructu iucunditatis repletus,
gaudens & delectans in domino. Omnia
I eius in pace versantur. Discordiam fugat, se-
creta mentis suę illuminat. Consortium an-
De vir- gelorum merebitur, & regnum ęternæ bea-
turibus titudinis perpetualiter obtinebit. Ne
animæ. quæso frater mi fabulosa arbitreris dei prę-
Cap. 23 cepta, aut quasi à me ædita, dum ex fonte
saluatoris nostri sint emanata. Ne frangat
animam tuam vlla aduersitas vel prosperi-
tas mundi, à præceptis & à mandatis dei, &
à charitate quę est in Christo Iesu domino
nostro. Nam virtus est animæ tuæ, deum di-
ligere, & odire illa quæ deus non diligit,
Virtus est animæ tuæ, patientiam sectari, &
ab omni impatientia declinare, Virtus est
animæ tuæ, castitatem tam corporis quàm
animæ custodire, Virtus est animæ tuæ, va-
nam huius mundi gloriam contemnere, &
omnia caduca calcare, & pro illius amore
qui te redemit, dum viuis in corpore, labo-
rare, Virtus est animæ tuæ, humilitati stu-
dere & superbiã abominari, Virtus est aĩæ
tuæ, iram & furorem cohibere ac reprime
re, Virtus est animæ tuæ, ab omni stulti-
tia declinare, & sapientiam diuinam am-
plecti, Virtus est animæ tuæ, omnem de-
lectationem carnis subiicere & mentem
tuam ad Christum erigere. Has ergo virt-
utes facile & perfacile potuisses obtinere,
si secularium curam & caducas ac terrenas
res deuitare valuisses, & nihil amori Chri-
sti præposuisses. O mi frater charissime K
ex tota mente dilige deum, vt in omnibus De stabi
actibus tuis placeas illi. Qui enim coniu- litate a-
gio copulatur, festinat placere vxori suæ: moris
multo magis anima Christi sanguine re- dei.
dempta, debet placere Christo sponso suo. Ca. 24.
Deus enim non se vult verbis tantum dili-
gi, sed corde puro & operibus iustis, bo-
na non verborum sed cordis est auditor &
inspector. Nunquam, quæso te frater mi,
carnalis amor amorem cœlestem à te exclu
dat. Nunquam, quęso te, huius fluctiua-
gi ac miserabilis seculi dulcedo decipiat.
Nulla te seducat corporis pulchritudo, ne
intret mors in animam tuam per fene-
stras oculorum tuorum. Dic mihi quæ- Caro
so frater mi, qualis profectus est in pulchri- fœnum.
tudine carnis? Nonne sicut fœnum æsta- Ca. 25.
tis ardore percussum arescit, & paula-
tim decorem pristinum amittit? Et quan-
do mors venerit, dic mihi quæso, quanta
remanebit in corpore pulchritudo? Tunc
recognosces, quia vanum est quod antea
inaniter diligebas. Cum videris totum
corpus intumescere, & in fœtorem esse con-
uersum, nonne claudes nares tuas, ne su-
stineas fœtorem fœtidissimum? Vbi quęso
erit tunc suauitas luxuriæ, & conuiuiorum
opulentia? vbi blanda verba, quæ corda L
audientium molliebant? vbi sermones dul-
ces, qui amaritudinem amantibus infun-
debant? vbi immoderatus risus & iocus
turpis? effrenata & inutilis lætitia? Iste est
finis pulchritudinis carnis & oblectionis.
Mundus enim peribit, & concupiscentia
eius. O quàm fœlicissimum bonum est, &
quàm valde fœlicissimum, splendidam
pulchritudinem Christi amare, & radi-
antibus fulgoribus eius, pectora nostra
illustrare, & omnem obscuritatem à no-
bis expellere. Non accommodes aures Detra-
tuas ad percipienda verba detrahentium, ctio ca-
ne concipias mortem in anima tua: De- uenda.
trahenti enim & audienti, vtrique esca Ca. 26.
mortis animæ, est detractio & lingua.
Et vt breuius concludam, detractor &
libens auditor, diabolum portant in lin-
gua. Illum autem qui conqueritur audi, si
nõ detrahit: quia non omnis querimonia
est detractio. Euita quæso à tuis auribus

laqueos detractionum, per quos plurimos audis captos. Postula tibi domino deo cor prudens & peruigilem sensum, vt discernere valeas verba detrahentium: non ignores frater fraudes & insidias eorũ, quia qui tibi
M vtilia nunciare videntur, viã tuam explorare veniunt, vel vtrũ culpatum diligas, an non, sed deus pedẽ tuũ custodiat, ne in rete eorũ veniat. Frequenter.n. qui tecũ concordare volunt, aliorũ scandala fingũt. Aliena debent esse à nobis omnia vitia mala, dũ
Peccatorum cõfesio. Cap. 27 hæreditas nostra Christus esse vult: Ideo quia incerti sumus de talibus, prosternamus nos humiliter in conspectu pij patris nostri, & peccata nostra cito producamus in medium, vt deleat ea ipse pater noster cœlestis. Et cum confessi fuerimus, nõ nos iustificemus orantes, ne sicut Pharisæus ille discedamus condẽnati. Memoremur publicanum illũ, & ita oremus, vt veniã delictorũ consequi mereamur. Clamor cordis nostri, pulset ad aures omnipotentis dei, quia in pura mente placabitur in tẽpore orationis.
Oratio qualis. Cap. 28 Omnem malitiã cordis proijciamus à nobis, & remittamus in nos peccantibus, non duplici corde, sed vero. Est deniq; genus serpentis, qđ cum cœperit ire ad bibẽdum aquam, antequã veniat ad fontem euomit omne venenum. Imitare & tu hunc serpentem in hac parte, secundum Euangelicum domini nostri Iesu Christi præceptũ,
Mat. 28 vbi ait, Estote prudentes sicut serpentes: & omne venenũ iræ & odij amarum euome,
A & remitte conseruis tuis, vt & tibi remittã-
Luc. 6. tur à domino peccata tua: sicut Euangelium præcipit, Dimittite & dimitteť vobis, date & dabitur vobis. Et qualem cupis erga te esse deum, talis esto ipse conseruo tuo. Et ad omne opus qđcunq; inchoaueris facere, primũ inuoca deum, & gratias ei age, & cum consummaueris illud, similiter fac. Inuoca deum ex toto corde tuo, & inuenies eum: & cum inueneris, ne dimittas eum, vt coniungatur mens tua in amore eius. Hoc mi frater stude in vita tua, & orationem tuam puram offer domino Christo, ne cogitationes huius seculi superfluæ conturbent cor tuum: Neq; in diuersa rapiatur mens tua. Memento.n. te sub dei stare conspectibus, qui occulta cordis perspicit, & secreta mentis tuæ nouit. Vigilanter ergo & assidue assiste in conspectu dei in tempore orationis: vt imminentem diaboli tentationem facilius possis effugere. Si enim cogitationes huius seculi malæ & sordidæ turbant cor tuum, & cogunt illicitum aliquid perpetrare, per orationes puras & vigilias sanctas depellantur ab anima tua. Oratio nanque grãdis munitio est animæ tuæ. Per orationes purissimas omnia nobis vtilia tribuuntur à domino, & cuncta noxia effugantur. Et ne diutius de hac re disputem B
vel immorer, sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex diuinis eloquiis & orationibus interior homo nutritur & pascitur. Pasce quæso animam tuam spiritalibus cibis, id est, spe, fide, & charitate, & reliquis virtutibus, per quas intelligas deum amari, & eius præcepta seruari: vt cum extrema dies tibi euenerit, angeli pacis te suscipiant, & de potestate diaboli eripiant, & merearis consortio sanctorum in beata requie perfrui, & vitam æternam cum omnibus sanctis possidere. Nam certissime scis, quia possessio regni cœlorum promissa tibi est, sed vide ne ab ea extraneus efficiaris. Quæso mi frater, quæso omnibus tibi subiectis & bonæ voluntatis in domo tua, à maiore vsque ad minimum, amorem & dulcedinem regni cœlestis, amaritudinem & timorem gehennæ annuncies, & de eorum salute solicitus ac peruigil existas: qui pro omnibus tibi subiectis, qui in domo tua sunt, rationẽ domino reddes. Annuncia, præcipe, impera, suade eis, vt caueant se à superbia, à detractione, ab ebrietate, à fornicatione, à luxuria, ab ira, à periurio, à cupiditate, quæ est radix omnium malorum. Cupidus enim vir animam suam venalem habet, si inuenerit tempus vt concupiscat alicuius aurum & argentum, seu vestes pulchras, vel etiam cuiuslibet mulierem pulchram facie, pro nihilo homicidium perpetrat. Et ut quis effundit aquam in terram, ita ei est effundere sanguinem proximi sui. Plurimæ animæ in mortis periculum inciderunt propter cupiditatem, & multi domino iubente ob hoc lapidati sunt. Saul enim alienus à deo effectus est propter auaritiam, & ad extremum de culmine regali expulsus, ab inimicis suis peremptus est. Et de multis multa dicere potuissem, sed sapienti pauca sufficiunt. Dominus vero noster & saluator voluit de cordibus Pharisæorum pecuniarum amorem excludere, sed quia erant cupidissimi, salutaria domini verba deridebant. Nã illum diuitem, quẽ dominus ad regna cœlorum

Cura familiæ. Cap. 29

C Cupiditas. Cap. 30

lorum prouocauit, amor pecuniarum eum intrare non permisit: Sed & Iudæ pectus auaritiæ flamma exarsit, vt dñm cunctorum bonorum largitorem, in manus traderet impiorum. Auarus enim vir inferno est similis. Infernus enim quantoscunq; deuorauerit, nunquam dicit, satis est. Sic etsi omnes D thesauri confluxerint in auarum, nunquam satiabitur. Ideo frater mi, omnibus qui in domo tua sunt, præcipe ab hoc vitio cauere. Melius est enim vt ex paupertate sua pusillum tribuat indigentibus, quàm multum ex acquisitione iniusta. Vnusquisque iuxta quod habet, porrigat. Tantum enim expetitur ab vnoquoque eorum, quantum ei dominus dedit. Nec enim plus ab eo exigit, quàm quod ipse dedit. Eleemosyna cum cupiditate acquisita, abominabilis est coram deo, & acceptum ei quod fideliter fuerit acquisitum. Sunt enim nonnulli qui diripientes aliena, facere se simulant eleemosynam: & cum alios premant, alijs se misereri fingunt. Si autem ex proprio labore dederint, gratum & acceptum erit deo. Et roga eos, vt in omnibus operibus suis humiliter coram deo agant quicquid eis agendum sit: quia non erit gratum deo quicquid homo facit cum superbia. Quod autem humiliter fit, hoc est ei acceptum. In omnibus operibus suis fint humiles: quia humilitas, virtutum sublimitas est, nec ad regnum cœlorum quislibet veniet, nisi per humilitatem. Multorum autem temporum labores, & orationes, & eleemosynæ, & ieiunia, & vigiliæ, si cum superbia finem habuerint, pro nihilo apud deum computantur.

Eleemosynæ de tuo. Cap. 31.

De laude humilitatis & vitio superbiæ. Cap. 32.

E Acceptus est deo vir humilis, & in se deum gestat. Iam paulatim superius disseruimus de superbiæ malo, sed propter tibi subiectos, necessarium hunc locum inueni, vt contra sagittas diaboli, discant clypeum humilitatis erigere. Superbus autem deo est odibilis, & diabolo similis. Humilis licet habitu vilis sit, gloriosus tamen est virtutibus apud deum. Superbia autem, etsi decorus & clarus videatur aspectu, tamen apud deum operibus vilis est: & verbis, & gestis, & vultu, & incessu, semper eius dignoscitur superbia & leuitas. Cupit se semper laudari ab omnibus hominibus, & bonis, quibus alienus est, prædicari se vult: non patitur se cuiquam esse subiectum, sed semper inter suos pares primatum cupit tenere, & in maiorem gradum ascendere: & quod meritis obtinere non potest, adulando prælatis, detrahendo & inuidendo æqualibus, humilesque contemnendo, vult inuadere. Et sicut nauis est absque gubernatore cum iactatur in fluctibus, ita & superbus leuis circunfertur, instabilis per omnes F actus suos. Humilis autem vltimum se iudicat, & blando vultu terram intuens, coram deo eminens apparet, & cum omnia fecerit, dicit, Inutilis seruus sum, & nihil se fecisse testatur. Et deus diuulgat opera ipsius, & profert in medium, mirificatque facta illius & exaltat & clarum facit eum, & in tempore precum suarum, quod postulat impetrare apud deum potest. Hæc & his similia sola humilitas obtinet apud deum, quia ipsa est sessio & delectabile cubile domini nostri Iesu Christi, qui ait. Super quem requiescā, Esa. 66. nisi super humilem & quietum & pauentem sermones meos? Et iterū, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Annuncia Iaco. 4. quæso tuis & dicito eis, Quia deus superbis Iaco. 1. resistit: Et ira viri, iustitiam dei non operatur. Multi se blandos & patientes simulant, & si tempus inueniunt, amariores fiūt. Fornicatores & adulteros diiudicabit deus Heb. 13 in die iudicij. De periuris scriptum est, Vir Ecclesia multum iurans, non effugiet peccatum, nec stici. 23. recedet plaga de domo eius. Detractio, Ps. 100. fornicatio est animæ. Vnde Psalmista, Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Discordiam vt Salomon cecinit, detestatur dominus, dicens, Septimum est Prou. 6. quod detestatur anima mea, id est, qui se- G minat inter fratres discordiam, Hos nulli rei similes iudico, nisi diabolo, qui seminauit discordiam inter deum & hominem. Hi sunt cibi & pocula mortis animæ nostræ. Ab his venenis pietas domini nostri Iesu Christi nos liberet, & seipsum nobis edendum tribuat, qui dixit, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meū, habet vitam æternam in semetipso. Sed vnusquisque antequam corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi accipiat, 1. Co. 11 seipsum probet, & secundum Apostoli præceptum, Sic de pane illo edat, & de calice bibat, quia qui indigne manducat & bibit, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Quando enim illud accipere debemus, antea ad confessionem & pœnitentiam recurrere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere: & pecca-

Eucharistiæ sumptio. Cap. 33

ta obnoxia si in nobis senserimus cito festinemus per confessionem & veram pœnitétiam abluere, nec enim Iuda proditore diabolum intra nos celantes, pereamus, protrahentes & celantes peccatum nostrum de die

Peccatá cordis. Cap.34. in diem. Et quid mali aut nequam cogitamus, de eo pœnitentiam agamus, & velociter illud de corde nostro eradere festinemus: Ne velimus dicere, non est hoc grande peccatum quod cogitaui. Heu insipientes quæ non cogitamus vel intelligimus, quia in conspectu domini cogitationes nostræ antequam in opus procedant, manifestæ & apertæ sunt? Dicit enim Psalmista, Scrutans

Psal.1. corda & renes deus. Et iterum, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Et alibi, Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam & funiculum meũ inuestigasti. Ne quæso permittamus in nobis cogitationes prauas, neque tanquam minima negligamus: quia qui minima spernit,

Ecclesia stici.19. paulatim defluit. Non spernamus morsum serpentis, ne venenum eius conspergatur in corda nostra: quia quamuis venenum vita sit serpentis, tamen mors est hominis. Abscindamus virgulta spinarum de agro cordis nostri, ne defigant in nobis altas radices. Scimus enim quód cor nostrum ager est domini nostri Iesu Christi: excolamus eum cœlestibus disciplinis, & non sinamus in agro tanti imperatoris seminari zizania, sed cunctis floribus virtutum decoremus. quia in his delectatur omnipotens deus, sicut &

Cant.2. in Canticis canticorum legitur, Ego flos cãpi, & lilium conuallium, id est, ego decus

Caro domanda. Cap.35. mundi, & virginitas humilium. Et semper atq; semper caro nostra subiecta sit animæ nostræ, & sicut ancilla famuletur dominæ suæ. Ne præbeamus vires illicitas corpori nostro, ne committat bellum aduersus spiritum nostrum: sed semper subiecta sit caro, vt obtemperet iussis spiritussanctus. Neque incrassati permittamus ancillam, ne contemnat dominam suam, sed omnibus iussis eius & obsequijs mancipetur. Sicut enim equis frena sunt imponenda, ita corpora nostra, ieiunijs, vigilijs, & orationibus sunt infrenanda. Nam quemadmodum aurigæ si frena laxauerint per præcipitia ducuntur, ita & anima nostra cum ipso corpore si ei frenum non imposuerimus, ad inferni præci-

Luxus in cibis Cap.36. pitia delabitur. Simus ergo boni & edocti aurigæ corpori nostro, vt per viam rectam possimus incedere. Escæ enim nimiæ nõ solum animas, sed etiam corpora nostra plurimum lædunt, & ad infirmitatem perducunt. Solet enim per nimiam ciborum auiditatem & poculi intemperantiam frangi stomachi fortitudo: nec non & abundantia sanguinis per choleram, & plurimæ ægritudines escarum largitate contingunt. Sicut enim animæ & corpori sunt ista contraria, ita medela est vtriusque temperantia ieiunij. Et si non per omnia tempus, saltem sacratissimis diebus ieiuniorum quantum possumus cum dei adiutorio, delitias mundi, & ciborum opulentiam fugiamus: nequando, quod auertat deus, in cruciatu flãmæ, quæramus guttam aquæ, & nullum refrigerium consequamur. Fugiamus ebrietatem ne

De ebrietatis malo. Cap.37. crimen luxuriæ incurramus, quia Apostolus præcipit, dicens, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Vinum enim nobis deus ad lætitiam cordis, non ad ebrietatem donauit. Bibamus ergo nõ quantum gula exigit, sed quantum naturæ imbecillitas postulat: ne id qđ ad medelam corporis nostri tributum est, ad perniciem deputemus. Annuncia quæso tuis in domo tua subiectis, quód plerique per vinum, homicidia, & fornicationes perpetrauerunt, nec ipsam mortem recusauerunt, alij per vinum à dæmonibus capti sunt, Nec est aliud ebrietas, quàm manifestus dæmon. Ebriosus putat se aliquod optimum gerere, cum fuerit ad præcipitia deuolutus. Per vinolentiam armatur ad maledicta & conuitia proximorum, & immutatur mens eius, & lingua balbutit. Huiusmodi enim vir cum se putat bibere vinum, bibitur à vino. Plurimi nanque homines per vinum maximam debilitatem contraxerunt nec potuerunt consequi pristinam sanitatẽ, quia non temperauerunt gulæ ardorem. Sicut enim piscis cum auidas fauces profert vt glutiat escam, repente hamum intra fauces reperit: ita & ebriosus intra se vinum suscipit inimicum, qui eum vt introierit, mox impellit ad omne opus nefandissimum: & sic homo rationalis capitur, vt irrationale

Præceptia dei ad oẽs Xpianos pertinent. Cap.38. animal. Tu autem frater mi, omnibus domesticis tuis & tibi subiectis præcipe, vt se sobrios exhibeant, & iterum propter abstinentiam in superbiam se non erigant, sed omnia temperate, iuste, pie, & religiose secundum dei adiutorium faciant: quia non solum pro nobis clericis, sed etiam pro omni genere humano, qui prædestinati sunt ad vitam æternam Christus sanguinem suũ

fudit:

fodit: nec ſuſum nobis ſed etiam omnibus laicis, eius præcepta ex toto corde ſeruantibus, regnum cœlorum promiſſum eſt. Grādis namque confuſio eſt animalibus laicorū, qui dicunt. Quid pertinet ad me legendo libros ſcripturarum audire vel diſcere, vel etiam frequenter ad ſacerdotes, & eccleſias ſanctorum recurrere? Dum clericus fiam,
M faciam ea quę oportet clericos facere. Quare non intelligit, quia panem & vinum, & omnia huius terræ bona &, regni fœlicitatem æqualiter vult participare, & æquali labore iugum Chriſti ferre non vult? Quid prodeſt talibus vna parte in hoc ſeculo eſſe ſublimes, alia proſtratos: in vna parte fulgere auro & precioſis veſtibus, & in alia miſerijs & vitiorum caligine occupari? Non ſit tibi aliqua ſolicitudo de laici habitus perſona, quia non eſt perſonarum acceptio apud deum. Similiter enim mandata dei ſeruantibus laicis, cœleſte palatium patet, velut clericis & ſanctimoniali habitu præditis: dum non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus, Quicunque in corpore illius eſt, magnus eſt. Inſere teipſum ſuo ſancto corpori, vt ſis membrum nobiliſsimi capitis. Ama ex toto corde caput tuum, & mēbra capitis illius. Quomodo poteſt manus manui inimica eſſe, vel pes pedem odiſſe, vel cætera membra ſuæ iuncturæ non congaudere? Creſcere debent in virum perfectum, in augmentum corporis Chriſti. Omnis enim clericus & laicus qui precioſo ſanguine Chriſti redemptus eſt, qui baptiſmo
A Chriſti tinctus eſt, debet humiliter ambulare & perſeuerare in ſpiritu ſancto: quia nihil prodeſt Chriſtianum ſe reſpondere verbis, & factis negare, dum corruptus eſt
Matt. 7. mente & ſpiritu. De talibus in Euangelio ipſa veritas dicit, Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum. Et alio loco Propheta increpando, di-
Eſa. 29. cit: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. Nam ciuitas ſi fuerit in vna parte munita & ex alia deſtructa, aditum ad ſe hoſtibus præbet. Et nauis ſi fuerit fortiter compaginibus ſolidata, & vnam habuerit tabulam perforatam, aquę fluctibus mergitur in profundum. Omnibus enim laicis, clericis, monachis æqualiter conuenit fidem, ſpem, & charitatem habere & deo ex toto corde ſeruire, etiam confeſsionem facere, & dignam pœnitentiam agere: quia clementiſsimus dominus confugientibus ad pœnitentiam ignoſcit.

Sed ne de miſericordia domini tantum ſecuri exiſtamus, vt peccatis peccata augeamus, neque dicamus, donec viget ætas noſtræ carnis, concupiſcentias noſtras exerceamus, & poſtremo in ſenectute malorum noſtrorum pœnitentiam agamus, pius eſt enim dominus & miſericors nec vltra facinorum noſtrorum recordabitur. Ne quæſo taliter cogitemus, quia ſumma ſtultitia eſt hæc cogitare: cum & impium ſit talem licentiam à deo pullulare quempiam velle, cuius initium eſt, nos ſeparare à deo: ideo, inquam, talia ne cogitemus, cum neſciamus qua die morituri ſumus. Nemo enim hominum nouit diem exitus ſui: Non omnes in ſenectute moriuntur, ſed in diuerſis ætatibus de hoc mundo migrant. Et in quibus actibus vnuſquiſque homo inuentus fuerit, in eiſdem iudicabitur quando anima exierit de corpore, Dicit enim Pſalmiſta, Nemo in inferno confitebitur tibi. Ideo feſtinemus ad pœnitentiam conuerti. Semper ante oculos noſtros verſetur vltimus dies: & cum diluculo ſurrexerimus, ne ad veſperam nos confidamus peruenire: & cum in lectulo membra depoſuerimus, de lucis non confidamus aduentu: ſic & facillime poterimus corpus noſtrum à vitijs & concupiſcentijs refrenare.

Dilata pęnitentia.
Cap. 39.
B
Pſal. 6.

Semper cor noſtrum promiſſa dei cœleſtia meditetur, omnia terrena quæ poſsidemus in futuras cœleſtes manſiones transferamus, vt cum ibi profecti fuerimus fruamur bonis cœleſtibus. Nam credimus, quia cum à carnis vinculo anima noſtra fuerit abſoluta, ſi bene & recte curam deo vixerimus, mox in occurſum noſtrum angelorum chorus occurret, omniumq́ue ſanctorum agmina in noſtros miſcentur amplexus, & ad adorandum verum iudicem perducent, Si dum in corpore viuimus, ſicut dixi, quæ deo ſunt placita faciamus, tunc erit nobis pax in circuitu & ſumma ſecuritas: nec timebimus vltra diaboli ignita iacula, nec vllum quemlibet inimicum qui cupit animas noſtras ad periculum iaculare: non ferrum, non ignem; non faciem truculentam tortoris, non famem, non ſitim, non vllam carnis ægritudinem, non vltra aduerſabitur caro ſpiritui, nec vllum ti-

Gaudia futuræ vitæ.
Cap. 40
C

timebimus periculum: sed cum carnis abiecerimus sarcinam, tūc spūssanctus tribuet nobis in cœlestibus mansionem, cui nos paulo ante intra corporis nostri hospitium feceramus mansionem: & læti gaudentesq; futuri iudicij diem expectabimus, in quo singulorum animæ pro suis actibus recipient merita. Et ecōtra pctōres & impij peribūt. Tunc frustra rapaces & auari, superbi & adulteri, iracundi & cupidi, maledici & periuri amarissime flebunt, quia malorum veniam non consequentur. In luctu maximo detinebuntur omnes, qui carnis suæ voluptates secuti sunt: in mœrore & gemitu sempiterno erunt, qui vitijs & passionibus seruierunt. Et cum hi omnes pro criminibus & sceleribus suis gehennæ ignibus deputādi erunt, nos si deo dum in hoc corpore sumus placuerimus, cum sanctis sempiterna præmia accepturi sumus. Ideo contemnamus cuncta quæ vana & caduca sunt, vt tātam gloriam, Christo miserāte, adipisci mereamur. Declinemus semper à vitijs, & ad virtutes tendamus, nec superflui sermones procedant ex ore nostro, quia pro ociosis sermonibus reddituri sumus rationē in die iudicij. Nec ad maledicendum quemquam cōsuescamus linguam nostram, quæ ad benedicendum & laudandum deum creata est: quia consuetudo quæ longius fuerit protracta & confirmata, non cum paruo labore vitatur vel expellitur. Simus in malitia paruuli, & viri perfecti in sensu: in quibusdam vero nos exhibeamus senes, in quibusdam iuuenes: quia paruulis est ludere, perfectis autem viris est lugere. Nam præsens luctus lætitiam generat sempiternam. Omne autem quicquid immoderatum est, dissolutionem efficit animæ, & negligentem erga domini præcepta: nec delicta sua facile potest ad memoriā reuocare, & obliuiscens ea, non se instigat ad pœnitētiam, & ita paulatim ab omnibus bonis cadit. Nullum habet it accessum cordis compunctio, vbi fuerint immoderata vitia & concupiscētiæ malæ. Vbi autem fuerint lachrymæ, ibi spiritalis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat. Nullus nos sæculi amor ab amore Christi segreget, & totę nostræ cogitationes ad præmia futuræ patriæ tendant, & de cœlestibus meditentur. Hæc est gloria tua, hæc est perfectio cursus certaminis tui. Perfectus enim dicitur, nō qui ætate, sed qui in sese perfectus est. Nulli nocet puerilis ætas, si fuerit mente perfectus. Nec senilis proderit ætas, si fuerit paruulus mente vel sensu. Nam & Dauid cum puer esset & perfectus, cor suum & mentem habebat in domino defixam, & ob hoc in regem eleuatus est. Et Saul cum esset in senili ætate, quia in se malignam nequitiam habuit, de culmine regali expulsus est. Dominus vero ac saluator noster à senioribus crucifigitur, & ingressus Hierosolymā à paruulis collaudatur. Nam & arbor si multorum annorum fuerit infructuosa, exciditur: si autem fuerit nouella & fertilis, colitur, vt magis ampliorem proferat fructum. Ideo has similitudines pono, vt nec iuuenis nec senex in domo tua de salute sua vel etiam de operibus suis cōfidat, sed qui gloriatur, in domino glorietur. Perfectorum autem virorum cōsortio fruere, & à verbis eorum ne auertas aurē tuam, & in eorum consilio delectetur anima tua: verba enim vitæ sunt verba hominū deum timentium, & incolumitas animæ ijs qui ea libenter audiunt & attendūt. Sicut enim sol oriens effugat caliginem, ita sanctorum doctrina à sensibus nostris pellit tenebras. Deuita quæso viros superbos, inuidos, detractores, mēdaces, periuros, seipsos & salutem suam negligentes, qui mortui sunt virtutibus, & lætantur in proprijs voluptatibus, vt gaudijs careant diuinis. Non dico, vt vel vnum talem in domo tua habeas, sed etiam vbicunque tales audieris esse, hos deuita. Cum huiusmodi hominibus nulla sit tibi cōnexio, vel familiaritas, nec velis cum eis sermocinari, si non valeas domino miserante, eos ab errore suo reuocare. Nam sæpe p vnam ouem morbidā, polluitur totus grex: & modica pars fellis magnum dulcorem vertit in amaritudinem. Nam talis si in habitu videatur clarus ac nobilis, ac dulcia verba proferat, operibus tamen si agat tēcum contrarijs, magis nocet illius talis factura qua placeat ex verbis figura: nō enim ex verbis, sed ex virtutibus homo probatur. Sic & tu sis apud deum probatus, & omnia pro Christi amore libenter sufferas, & pro tribulationibus carnalibus, quando tibi euenerint, non frangatur animus tuus, nec vigor patientiæ tuæ. Res huius sæculi caducæ te non molliant: Sed time potius deum si à proposito tuo retardaueris: quando te peccatis obnoxium senseris, ad pœnitentiam cōuerti non confundaris: quia qui hic pœnitet in nouissimo nō pœnitebit. In omnibus

Marginal notes: De pœna damnādorū. Cap.41. — D — De linguæ custodia. Cap.42 — Non in annis sed ī aīs est pfectio. Cap.43. — E — F — 1.Co.1. — De vitādo malorum cōsortio. Cap.44. — G — Intentio recta & pcatio. Cap.45.

omnibus actibus & cogitationibus tuis placeas deo, nec studeas placere alteri, nisi ad ædificationẽ animæ. Et in omni opere qđ cogitas facere, primo cogita deũ: & si scđm deũ est qđ cogitas, diligenter examina: & si est rectũ coram deo, perfice illud: si vero aduersum fuerit repertum, amputa illud ab anima tuã, & omnia per consiliũ sapientiũ facito, vt opera tua & gressus tui secundum dñi voluntatẽ dirigantur. In omni oratione
H & obsecratione, & dñi voluntatem in te, nõ tuam deprecare fieri: & secundum Aposto-
1.Th.5. li præceptum, orare sine intermissione oportet, & sanctas manus sine ira & disceptatio-
Benefi- ne ad deum leuare. Misericors est dñs, &
cẽtia in misericordiam in se sperantibus præstat.
omnes. Non illi misericordia opus erat, qui nullũ
Cap. 46 habuit peccatum, qui angelos fecit, & ar-
1.Tim.2 changelos præposuit, sed vt nos misericordiã ab illo consequamur eleemosynã dedit. Non illi eleemosyna necessaria fuit, cuius sunt omnia regna cœlorũ, qui cõstituit dñationes, principatus, virtutes, potestates, sed vt nos eleemosinis nostris participes regni
1.Ioan.5 cœlorũ efficeret. Patiens & pacificus est dominus, vt patiẽtia & pace sua mũdũ totũ, q in maligno positus erat, reconciliaret deo. Et nos patientes & pacifici sine ira & disceptatione simus, si ad deũ volumus peruenire, & ad oẽs homines faciamus bonum. Ad oẽs dico, non per partes, nõ ad vnũ vel ad duos aut ad tres, sed ad oẽs homines. Christus.n. non pro sanctis tantum passus est, sed pro peccatoribus & impijs & sceleratis ascendit in crucem, & passione sua nos oẽs reuoca-
I uit ad vitã. Non sanctis tm̃ dedit deus solẽ
Matt.5. & lunã & pluuiam & omnia nascentia terrę, & oẽs fructus qui oriuntur in terris: sed in cõmune omnibus hominibus dedit illa, qui solẽ suũ facit oriri sup bonos & malos, & pluit sup iustos & iniustos. Ideo omnibus hominibus dedit illud in commune, vt bonũ nostrũ & eleemosynæ nostræ, & charitas nostra, & humilitas nostra, & patiẽtia nr̃a in cõmune omnibus hominibus distri-
Gala.6. buatur. Quãdiu fuerimus in hoc mũdo, faciamus bonũ ad oẽs, maxime aũt ad domesticos fidei, & oremus pro inimicis nostris,
Præmia & bonũ pro malo restituamus. Pauperes
iustorũ. honoremus, & suscipiamus Christũ in ip-
Cap. 47 sis, qui dixit, Quãdiu fecistis vni ex his mi-
Mat. 25 nimis fratribus meis, mihi fecistis. Et filij dei erimus & hæredes dei, cohæredes autem Christi, & participes regni eius erimus: vbi nunquã senescemus, nunq̃ moriemur, vbi nõ est humanæ naturæ, nec vllus dolor, nec tristitia post gaudiũ, nec lux solis, nec lunæ, nec stellarum splendor: sed dñs noster Iesus Christus lux erit & sanitas & vita, & charitas, & pax, & gaudiũ, & oẽ bonũ omnibus credentibus in se. Ibi est terra viuẽtiũ, quã Propheta decantauerat, dicens, Credo videre bona dñi in terra viuẽtiũ: id præmium cœleste visurum se significabat, & cũ Xp̃o K
in ppetuum viuere & regnare: vbi nec nox vlla inspirat, nec dies terminabitur, nec inopia videbitur, neq; cupiditas apparebit, sed perenne gaudiũ & sempiterna lætitia. Hæc sunt promissa iustorum, & hæ sunt promissiones eorũ propter quas laborauerunt & festinauerunt, & non cessauerunt currere in bonis operibus q̃diu fuerunt in hoc mundo, in ieiunijs, eleemosynis, in castitate, in cõtinentia, in longanimitate, in patientia, in suauitate, in beneuolentia, in labore multo, in orationibus, in persecutionibus, in fame, in siti, in frigore & nuditate, in vigilijs multis pro Christi amore, & per omnia inutiles vigilias deuitauerunt. Vigiliæ autem sunt inutiles, cum quis vigilauerit circa cogitationes multas & turpes, vel ad gerendum contrarium aliquid vel ad facinus perpetrandum. Tales vigilias iusti deuitauerunt, & sanctas vigilias arripuerunt. Hi tales calcauerunt præsentem mundum, vt futurum lucrarentur regnum. Non acceperunt hic promissiones vel diuitias huius seculi miserabiles, quæ homines male eis vtentes ad inferna perducunt: & hanc præsentem patriam relinquentes, ad ciuitatem cœlestem, L
cuius artifex & conditor est deus, intuitum animi sui præmiserunt. Vitauerunt peccatum in verbo, in facto, in cogitatione, in risu, in visu, in motu, in annuendo oculis, in manibus, in pedibus, in ira, in rixa, in furore, in dissensione, in vanagloria, in superbia, in elatione, in cupiditate, custodientes corpus suum & animas suas. Pariter enim Ieiuniũ
duo ieiunia ieiunauerunt, id est, ieiunium & cibus corporis & animæ, hoc est ab ira & ab ira animæ
re, & detractione, & blasphemia & rixa, Ca. 48.
abstinentes se: quia sicut iam superius intimauimus, isti sunt mortiferi cibi animę, qui pascunt eam in malum & occidunt eam in morte sempiterna. Iterum cibi corporis simul & animæ isti sunt voracitas, somnolentia, fornicatio, vinolentia, lecacitas, suauitas, homicidium. Isti sunt cibi cor-

pore

poris simul & animæ, qui pascunt corpus &
occidunt & aggrauant animã. Cibaria ista
deuitemus, escas aũt cœlestes appetamus q̃
ad cœlum nos trahant & deducant, sapientiã
scilicet diuinam, fidem robustã in Christo,
M benignitatem, beneuolentiam, patientiã, hu-
Terret militatem, virtutem, diuinam lætitiã. Ser
malis ge mones boni & optimi procedant ex ore nó-
he·inæ. stro, sale diuino conditi, ad ædificationẽ au-
Cap.49. dientium. Dilectionem dei & proximi, in
Mat.22. qua tota lex pendet & prophetæ, semper mẽ
te meditemur & opere pficiamus. Hæc sunt
mandata Christi quæ nos iubet facere. Si fe
cerimus ea, erimus participes regni eius, &
regnabimus cũ eo. Si aũt non fecerimus, &
ipse non dabit nobis regnũ suum. Si denega-
mus, & ipse denegabit nos. Si nó credimus,
ipse fidelis permanet, q̃a omnis incredulus
Seneca. infideliter agit, dũ & vitiũ hominis est oĩa
credere, & vitiũ est nihil credere, et maxime
semper mala de inimico cuius alioquin si ad
nos dura sunt verba, tñ forsitan Christianũ
se recordatur, & se reũ corã deo plorat. Su-
surri aũt verba semper mala de inimico, sed
si tu bona loqueris continuo illũ confundis,
nunquã.n.concordiã faciunt sed discordiã:
ligna in ignẽ mittunt. Summo studio sum-
maq; vigilantia nobis est curandũ, vt non
linguã detrahentẽ audiamus ne audiamus à
Christo iudice omnium in die iudicij, quod
audient pctõres. Ite in ignẽ æternũ, qui pa-
ratus est diabolo & angelis eius. Vere.n.dia-
bolo est pparata gehenna, & omnibus homi
nibus facientibus opera diaboli. Væ ijs qbus
præparatur dolor vermiũ, ardor flãmæ, sitis
sine extinctu, fletus & stridor dentium, ocu-
A lorum lachrymæ, tenebræ exteriores sine lu-
ce, pœna inexterminabilis: vbi non est vllus
honor, siue agnitio proximi, sed continuus
dolor & gemitus, ubi mors optatur & non
datur: vbi non est honor senioris & regis,
nec dñs super seruum, nec mater diligit filiũ
aut filiam, nec filius honorat patrem: vbi
omne malum, & omnis indignatio, & fœtor
& amaritudo abundat. Hæc timuerũt iusti,
& hæc fugerunt. Rogo & supplico, iterum
atq; iterum deprecor frater charissime, vt &
nos deum amemus & timeamus & hæc fu-
Tria pes giamus, quia mors perpetua est animæ nr̃æ
si ... si in his perseuerauerimus. Tria.n.sunt
d... in hoc mundo deteriora omni malo: anima
... a. pctõris in peccato perseuerans, quæ nigrior
... 50. coruo est, & mali angeli qui eam rapiunt,
Isa.37. & infernus in quem ducitur: Nó sunt.n.de-
teriora his tribus. Eadẽ.n.anima metu futu
ri iudicij expauescens, & putredinem suam
inspiciens, dicit, Putruerũt & corruptæ sunt
cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. Ite-
rum tria sunt quibus in hoc mundo nó sunt
meliora, anima sancti in bonis operibus
perseuerans, quę speciosior est sole: & sancti
angeli qui eam suscipiũt: & paradisus in quẽ
ducitur, & expectatio regni cœlestis. His B
tribus non sunt meliora in hoc mundo. An-
geli.n.sancti delectant animã spiritali canti-
co: sicut Psalmista ait, Beatus quẽ elegisti & Psal.65.
assumpsisti dñe, habitabit in tabernaculis
tuis: Replebimur in bonis domus tuæ, san-
ctum est templum tuũ mirabile in æquitate.
Hæc frater charissime meditemur. Hæc Hiclabo
in animo firmiter teneamus, & caueamus, randum
nos ab omni peccato & iniquitate, in verbo, Cap.51.
in facto, in cogitatione, in manibus, in pedi-
bus, in visu, in auditu, custodiamusque cor-
pus nostrum & animam. Christus.n.dñs
noster, qui est deus & dei filius, descendit
de cœlo in terram, vt nos de terra ad cœlũ
secum portaret: pro nobis peccatoribus cru-
cem ascendit, vt nos à cruciatu diaboli libe-
raret: ab inimicis pœnam suscepit, vt nos
de morte eriperet: a mortuis resurrexit, vt
nos resurgamus anima & corpore in die ma
gno iudicij. Ideo dum tempus habemus la-
boremus, & bona opera deoque placita vna
cum dei adiutorio semper facere studea-
mus, ne subito præoccupati die mortis quæ-
ramus spatium pœnitentiæ & inuenire nó
possimus. Dum sumus in hoc corpore se-
minare nos oportet: tempore enim suo, id
est, post mortem, siue in die iudicij mete-
mus, quod in vita æterna habere debeamus. C
Hic enim laboremus, & inuicem onera
nostra portemus. Quo enim præcessit ca-
put, & cætera membra secutura sunt. Te Mutua
neamus sicut iam superius insertum est, fi- charitas.
dem rectam, spem certam, charitatem perfe- Cap.52.
ctam: quia fides tanquam sensus noster est,
& charitas tanquam sanitas nostra. Fides
credit, charitas operaĩ, spes roborat: & quã-
uis diuersa membra diuersa habeant offi-
cia, si charitatis tamen unitate teneantur o-
mnia membra, tunc merebuntur ire post ca
put. Caput enim nostrum Christus in
cœlo est: Et ipsa veritas dominus noster Ie
sus Christus, de suis fidelibus ait, Si quis Iano.12
mihi ministrat, me sequaĩ: & vbi ego sum,
illic & minister meus erit. Caueamus, &
per omnia caueamus, ne per inuidiam,
odium,

odium, detractionẽ, iram & rixam, à capite nostro dño Iesu Christo præcidamur: & quicquid mali iusti pro amore Christi, nostriq; proximi pertulerint, charitatis affectu compatiamur: & quicquid boni aliud quislibet acceperit, quasi nos acceperimus, ita gaudeamus, & pro illo qui accepit gr̃as referamus. Ecce, vt iã diximus, cũ patit aliquis tribulationẽ, aut damnum huius seculi, aut pro culpis suis uapulat, vel iubente imperiali sublimitate, in carcerẽ retruditur, tristatur parentũ siue amicorũ morte: si dolemus pro illo, & compatimur, quantũ possumus, in corpore ecclesiæ constituti sumus: si non dolemus, iam à corpore præcisi sumus. Sed proh dolor nos aliqñ rigorem simulantes materiam in flammam mittimus, & cum ignis incensus fuerit fugimus. Charitas quę colligat & viuificat omnia mẽbra ecclesiæ, si nos videat de ruina alterius gaudere, statim nos præcidit à corpore. Forte igitur nõ dolemus de ruina proximorũ nostrorũ, sed insidiamur, quia præcisi sumus à corpore: Si.n.ibi essemus, sine dubio doluissemus. Cõsideremus charissime, & diligenter attendamus, quia tandiu dolet membrum quandiu in corpore continetur: si aũt abscissum fuerit, nec dolere poterit, nec sentire. Cum.n. manus aut aliquis alib mẽbrũ abscisum fuerit à corpore, si totum corpus tunc in multis partibus diuidatur, manus illa non sentit, q̃ iam à reliquorũ mẽbrorum societate diuisa est. Talis est omnis Chr̃ianus q de alterius dãno, afflictione, aut ẽt morte nõ dolet, sed quod peius est, forte etiam subsannat & gaudet. Ideo affectũ charitatis nõ hẽt in corde, qa iam alienus est à corpore: cũ Apostolus Rom. 12 præcipiat, gaudere cũ gaudentibus, flere cũ Pro. 17. flentibus, idipsum inuicẽ sentientes. Et Salomon, ne de ruina fratrum nostrorũ gaudeamus, manifestissime admonet. Nos vero mi seri de inimicorum nostrorum ruina gaudemus, subsannamus, & si non cadit cadere eũ in vltionem nostri optamus: sed oremus dñũ mi frater, si veram & perfectam charitatem custodire volumus, vt eius adiutorio omnes homines sicut nosmetipsos studeamus diligere: vt quia caput nr̃m Christus est, mẽbra illius nos esse mereamur: vt cũ Christus apparuerit gloria nostra, & nos per concordiã charitatis, & per dilectionem d.dei & proximi quasi vera & perfecta membra illius absq; vllo dolo malitiæ, vel inuidiæ, omnes homines sicut nos ipsos amantes, cum ipso apparere mereamur in gloria. Ipsa etenim ait: In hoc cognoscent oẽs, quia mei estis di- Ioã. 13.
scipuli, si dilectionẽ habueritis adinuicem: Dilectio etenim proximi, malũ nõ operat. O mi frater, si dñs & Saluator nr̃, qui nullũ pctm̃ habuit, tanto affectu & tãta dilectione nos pctõres amare dignatur, vt quod nos patimur, seipsum pati testetur: quare nós qui sine pctõ non sumus, & qui peccata nr̃a per charitatem redimere possumus, non tã perfecto amore cum diligimus, dum tanto nos dilexit, vt ẽt proprium filium suũ pro nobis pctõribus morti traderet? Et cum tantã benignitatem & misericordiam erga nos exhibuit, vigilemus ne perdamus bonum quod nobis dedit: & sacrum baptismi nr̃i, in quo iurauimus abrenunciare diabolo & pompis eius & omnibus peccatis. Et si trãsgredimur in aliquo peccato post baptismum, nos ablue re pœnitentię lachrimis curemus, quia pius deus dedit secundum baptismum.i.fontem lachrymarum, & ordinauit nobis pœnitentiam pp fragilitatem nr̃am. Ideo debemus nostras confessiones veraciter confiteri, & fructus dignos pœnitentiæ facere: præterita ne reiteremus, scd̃m iussionem dñi & cõsilium sacerdotis deum timentis. Qui sacerdos, vt sapiens & perfectus medicus, primũ sciat curare peccata sua, & postea aliena vulnera detergere & sanare, & non publicare. Hos perquiramus & sequamur, & cum talibus consilium salutis nostræ ineamus: vt nõ perdamus hæreditatem cœlestem quam nobis dñs ab initio mundi præparauit, si seruiamus ei in iustitia & sanctitate, & puritate cordis, & charitate non ficta, clamantes cum Apostolo. Quis separabit nos à charitate Rom. 8.
Chri? Tribulatio? an angustia? an gladius? Et cætera q̃ sequũtur. Dictũ est.n. Neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neq; aliqua creatura poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu dño nostro. Dictum est etiam de ecclesia primitiua, q̃ erat illis cor vnum & anima vna in dño, & erat eis vnum velle & nolle, quia in vnum eos Christi charitas copulauerat. Econtrario vero Consilia carnales & amatores huius mundi contra femalorũ. inuicem separantur & disiungũtur: mouen- Cap. 53.
tes in alterutrũ scandala, contentiones, iras, rixas, dissensiones, homicidia, periuria, furta, rapinas, & omnia quæ mundus iste amat, & delectatur dicens vnusquisque in corde suo. Faciam quod volo, dominum meum amicum

amicum & defensorem habeo, nemo mihi obstat, interim faciam quod possum, implebo cogitationes meas, & delectationes corporis: suffragantur mihi consilia mea siue amicorum meorum, vel parentum potentum: adest mihi aurum, superabundat argentum: eloquentia mea omnes praecellit: quem vereor? Assunt mihi serui & ancillae, agri, & multae possessiones huius mundi, pal
H lia, vestes pretiosae, vnde me redimere possum: adimplebo voluntatem meam, deus da
Luc.12. bit mihi spatium vitae & poenitentiae. Heu quare non timemus quod Euangelium terribiliter insonat, dicens: Stulte, hac nocte exposcent à te animam tuam, quae praeparasti, cuius erunt? Homines nos esse cognoscamus, nec sic superbiamus cōtra deū & proximum nostrum, & voluntates nostras malas perficiamus & postponamus, ac deinceps domini bonam voluntatem ad nostras malas reflectere cum muneribus posse nitamur, cum nos nostramq; voluntatem prauam ad dñi semper rectam voluntatem corrigere negligamus: sed vbicunq; nos delectat, iniurias nostras volumus vindicare: nec fratri parcimus dicentes, faciam vindictam in fratrem vel patrem meum, faciam homicidium, periurium, adulterium, fornicationem, & postea dabo domino redemptionem meam. Quare non intelligimus, dum sic audacter peccamus, aestimantes deum posse muneribus placari, quod tunc multo plus eum ad iram quam ad misericordiam prouocamus: quia deus non delectatur in auro vel argento, nec aliud a nobis quaerit, quam animas nostras mundas in conspectu suo praesenta-
I ri? Nec enim consilijs peccatorum se immiscet, sed ex salute nostra nos semper admonet & salubre dat consilium: quia ipse est cō-
Esaię.9. siliarius salutis nostrae, sicut Propheta ait, Et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius. Et iterum dictum est de deo in Psal-
Psal.1. mo, Beatus vir qui non abijt in consilio im-
Rom.9. piorum. Et iterum, Quia non est iniquitas in eo. Et forte ipsa quam putamus pro nobis facere eleemosynam de praedis mortuorum siue de rapinis pauperum non videtur esse eleemosyna. Qualis est enim eleemosyna vt vnus iniuste vestiatur, & alius iniuste spolietur: & vnus iniuste pascatur, & alius iniuste fame torqueatur? Non quaerit ista deus à nobis: audeo dicere odit ista deus omnipo
Eccl.4. tens. Ipsum audi Prophetam, q. dicit, Qui offert sacrificium ex rapina, siue ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Non accipiam, inquit Esaię.1.
deus, ista de manibus vestris: manus enim vestrae sanguine plenae sunt. Et alius Propheta, Panis egentium, vt vita pauperū est: Eccl.34.
qui defraudat illum, vir sanguinū est. Contemnamus facere iniustas eleemosynas, qui volumus facere iustas. Studeamus facere spiritales eleemosynas, vt de iustis laboribus faciamus, non de rapinis, siue multiplicatione frugum, aut de ineptis negocijs: ne forte K
in hoc multa sacrilegia incurrantur, vel etiā quod peius est, cupiditate vel inebrietate sanguis fundatur, clamentq; eorum voces ad deum cōtra nos, multo labore afflicti. Vnde & Psalmista, ait, Qui pecuniam suam non Psal.14.
dedit ad vsuram, & munera super innocentes non accepit: & caetera quae superius in eodem Psalmo audientem & credentem & pauentem, beatum efficere possunt, sicut & idem Psalmus concludit, Qui facit haec, nō mouebitur in aeternum. Et quia talia & Psal.14.
his similia creator omnium creaturae suae ra- Deo hae-
tionali annunciando insinuat, credimus qa rendum
qui diligit quod creauit creator neminem nō mun
persequitur, si ipse homo se non persequa- do.
tur. A nullo quolibet homine recedit deus, Cap.54.
nisi prius ipse homo ab eo recedat, nec naturam non nobis vel vitium quod contraximus odit, non prodest nobis, immò et obest Christi sanguine esse redemptos, & voluntarie diabolo esse subiectos. Ideo cogitemus & recogitemus, quòd non propter foelicitatem terrenam Christiani effecti sumus. Non enim omnes qui in hoc seculo foelices sunt, foelices erunt & in futuro: nec omnes infoelices in hoc seculo, infoelices erunt L
in futuro, nec propter diuitias huius seculi, vel ꝓpter istam vitam Christum colimus: sicut Apostolus ait, Si in hac vita tantum 1.Co.15.
speramus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Christus enim ne aurum diligeremus, oblata munera contemnere docuit. Ne famem timeremus, quadraginta diebus ieiunauit. Ne nuditatem pertimesceremus, praeter vnam tunicam, aliam discipulis suis habere vetuit. Ne tribulationes expauesceremus, omnia ipse sustinuit. Ne mortem formidaremus, & hanc ipse suscepit. Et cum ista omnia nos docuerit, non tantum verbo, verumetiam exēplo ipse praecesit. Hoc suauiter flagret in cordibus nostris, hoc ignis spiritussancti in nobis feruere faciat, vt sequamur vestigia eius,

ne desideremus remanere in hoc mundo, & pereamus cum hoc mundo. Heu quam miseri sumus, si hoc credere nolumus, & ab amore huius seculi mentem nostram non reuocemus, dum perpetualiter ista tenere non possumus & illa p securitatē amittimus. Quid faciemus? quid agemus? Lugendū nobis est,
M si regnum dei promissum perdamus, & subito dicatur nobis, ô vos amatores mundi exite obuiam sponso Christo, & ad illum uenitte quē vidcre non vultis, quia præcepta eius postposuistis, Videbitis.n. plagas ipsas quas in corpore suo pro vobis ipse ptulit. Quid tunc gementes & dolētes dicemus? Et quid meritis nostris in eum exigentibus respon suri sumus, dum frequenter audimus, & negligimus quod Psalmista cecinit, Quid retribuā domino pro omnibus quæ retribuit
Psa.115. mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Firmiter teneamus, quia spes bonorum in isto mundo non est posita, quamuis videatur spes humana vel mundana esse, quæ in amaritudinem vertitur, & amaram potionem ipse mūdus amatoribus suis propinat. Et ipsa veritas eos alloquitur dicens, Vbi est quod pro mago tenebatis?
De lugēda aiarū perditione. O mi frater, nunquid ferreæ sunt carnes nostræ vt non contremiscant, vel etiam sensus noster adamantinus vt non mollescat, aut etiam minime euigilet ad talia dei verba? Quare
Cap.56. non dicimus, cum Propheta, Quis non da-
Hier. 9. bit capiti nostro aquam, & oculis nostris fontem lachrymarum, & non ploremus die ac nocte, filios vulneratos plebis nostræ? Deficiunt flendo oculi eorum qui considerant, non solum mortes corporum verum
A etiam animarum Christianorum. Quis luctus idonior, quis plāctus certior inueniri potest, quando unusquisque nostrum de anima perdita luget & dolet cum Apostolo, qui dixit, Quis infirmatur, & ego non infir
2.Co.11. mor? Quis scandalizatur, & ego non uror? Atque iterum in alio loco dilectioni proxi-
Rom.9. morum compassus, dicit, Optabam esse anathema pro fratribus meis a Christo. Discamus in tanto Christi Apostolo tantam flagrare Christi charitatē, dum sciebat q̄ vnico filio suo non pepercisset, sed pro omnibus nobis tradidisset eum. Pro omnibus nobis, dicit, ideo nulli laici, nulli clerici, nullę sacræ virgines, nullæ viduæ debent negligere salutem animarum suarum, dum tanti sanguinis precium pro nobis fusum esse manifestum est. Ideo omnes nos qui reliqui-

Nūc tē-pus misericordię
Cap.57.

sumus super terram, peccata nostra agnoscamus, ne cum impijs pereamus, cum cito iudicemus. Quàm velociter placauit irā eius, ille, qui dixit, Peccatum meum cognoui, & Psal.31.
iniustitiam meam non operui. Dixi pronun B
ciabo aduersum me iniustitiam meam domino. Promittit se pronunciaturum & illi iam dimittitur, Attende mi frater, magna res, Dixi, pronunciabo, non dixit, pronunciaui & tu remisisti: quia ex eo ipso q̄ dicit, pronunciabo: ostendit, quia nondum pronunciauerat, sed corde pronūciauerat. Hoc ipsum dicere, pronunciabo, pronunciare est, ideo & dimisisti impietatem cordis mei. Vox mea nondum in ore erat, confessio ergo mea nōdum ad os venerat. Dixeram pronunciabo aduersum me: Veruntamen deus audiuit vocem cordis mei: Vox mea mondum in ore, sed auris dei iam in corde erat. Et quid secutum est? Et tu remisisti impietatem cordis mei. Paratus est semper deus peccata nostra indulgere, si non tardauerimus ad eum reuerti. Si.n. tardauerimus, timeamus ne inferat nobis iram suam, quia quosdam prædestinauit ad supplicium, nec tamen hoc iniuste, sed in alto suo iudicio. Nam Cain perfecit fratricidium, & Iob vulneratus dei amicus est effectus, & Abel innocens à fratre suo occisus: tamen nec Iob diutius passus est cruciatum, nec Ananiæ locum donauit ad ignoscendum, nec Paulum deseruit colaphizatum quem sua gratia fecit robustum, nec Iudam suscepit pœnitentem, nec Petrum deseruit flentem, nec Saul respexit pœnitentē, nec Dauid despexit confitentem. Et sic pius C
& misericors dominus, alto suo iudicio separat vasa iræ, à vasis misericordiæ. O si attendamus miserum Iudam, uas olim perfectū & in perditionem perductum: Mustum sancti spiritus potare non potuit, quo accepto continuo crepuit, totumque fractū, ad nihilum vtile est. Hæc pertimescentes conuertamur dum tempus est. Ait enim Psalmista, Psa.104.
Inquirite dominū dum tempus est, & cōfirmamini, quærite faciem eius semper. Tempus est enim vt reparemur, & si in aliquo per peccatum fracti sumus, omnipotentem deum figulum & artificem habemus: credamus quia potēs est reparare perdita, qui creauit hæc omnia integra. Ipse enim ait, Sicut Eccl.33.
lutum in manu figuli, ita vos estis in manu mea. Ideo humiliemus nos sub manu omnipotentis dei, vt nos exaltet in tempore visitationis. Cogitemus nos in conspectu

dei stare: Agnoscamus quid simus, Agnosca
mus quia terra & cinis sumus, dum Prophe
Eccl.10. ta contra nos dicat, Quid superbis terra &
cinis? Quod si nos non agnoscimus, frustra
exaltare volumus ceruices nostras, dum
Iacob.1. deus superbis resistet, humilibus autem dat
gratiam. Consolamini humiles, dicit domi-
nus deus vester, consolamini qui estis pusil
D lanimes & confortamini, & iam nolite time
Phili.4. re, ecce deus vester retribuet iudicium, ipse
veniet & saluos nos faciet. Dominus in pro-
ximo est, nihil soliciti sitis, nihil vos terreat
mundi infœlicitas, nihil dominorum iniu-
storum impietas, quia si illam infœlicitatem
mūdanam sancti dei omnes timuissent, per-
petuam fœlicitatem non haberent. Si fœli-
citas huius mundi transitoria diligitur, hic
perpetua non inuenitur. Si vero perpetua
fœlicitas quæritur, quoniam hic non inue-
nitur, ad perpetuam fœlicitatem tendamus,
vbi patriam & parentes nostros habemus,
patientissime omnia huius mūdi pro Chri-
sti nomine toleremus. Quid ergo rogo est
quod toleretur, cōtra illud quod nobis pro-
mittitur? Apostolus inquit, Non sunt con-
dignæ passiones huius temporis, ad futuram
Fiducia gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nulla
in pasto- ergo pressura nos terreat, nulla calamitas
re Xpo. frangat: dominus in proximo est, & pastor
Cap.58 noster circa nos est, quid metuemus? Et si
Ps.118 metuimus clamemus ad pastorem nostrum,
vt nos audiat: clamemus in compunctione
cordis, dicentes, Erraui sicut ouis quæ perie
Psal.21. rat, require seruum tuum domine. Clame-
E mus & dicamus, Libera à framea deus ani-
Ps.141. mam meam, & de manu canis vnicam meā,
& salua me ex ore leonis. Clamemus & di-
camus, Perijt fuga à me, & non est qui re-
quirat animam meam, Considerabo ad si ni-
stram ecce diabolus vt lupus rugit, sicut leo
frendet. Ecce lupus est, contra latrat canis.
Clamaui ad te domine dixi tu es spes mea,
portio mea in terra viuentium: Libera me
de manibus inimicorum meorum, & eorum
qui me persequuntur. Nunquid pastor no-
ster bonus, qui animam suam posuit pro oui
bus suis, ad quem si clamemus, dimittet nos
diutius errare, aut à feris vel à bestijs dila-
niari atque consumi? Absit. Quinimo reli-
ctis in deserto nonaginta nouem, perrexit
vnam ouem quæ tere perditam. Nec quia
clamantem audiuit, ideo perrexit, sed ante-
quam clamaret: ait enim Euangelista, Reli-
Luc.16. ctis nonaginta nouem in deserto, abijt quæ-
rere vnam ouem quæ perierat, quam inuen
tam & lassatam atq; fatigatam, impositam
humeris suis reportauit ad gregem. Pastor
eam ad gregem suis humeris reportare di-
gnatus est, & misericordia sua ab errore re-
uocare. Quod vero ouem istā dominus suis
humeris impositam reportauit ad gregem,
quantæ misericordiæ eius grāe agendæ sunt,
qui tm̄ se ad nos humiliauit & inclinauit, F
portat & reficit, regit & custodit. Depre Implo-
camur te domine bone summe & optime rat opem
pastor, ne pereat ouis, imple officium sum- dei.
mi pastoris. Persequere leonem, qui rapuit Cap.59.
ouem de grege tuo: leo interficiatur, & ouis
de faucibus eius eruatur. Tu enim es pastor
ouium rex noster potens, contere Satanam
sub pedibus nostris. Et nunc domine pastor
rex noster tot de grege tuo quotidie rapiun
tur oues, quare taces? Responde quare tan-
tum taces? Ecce per diuersa præcipitia rapiū-
tur oues tuæ, & inimici tui qui te oderunt
leuāt caput contra te & tu taces. O domine
deus responde. Quare tam diu taces? Ad
hæc dominus per prophetam clamat, & di-
cit, Tacui tacui, sed non semper tacebo. Aget
iudicium manus mea. Ergo domine Iesu pa
stor noster, rex noster accipe arma tua &
progredere, vt pugnes contra leonē aduer-
sarium nostrum, qui circuit quærens nos
deuorare. Esto nobis domine turris forti- Psal.60.
tudinis à facie inimici. Petimus, & instantis-
sime petimus vt liberes nos. Mundus enim
in maligno positus est. Ecce sæuiunt ma-
la, & pereunt mundi dilectores, blasphe-
mant, insaniunt & aduersus te murmurant,
non solum tuam misericordiam non pre-
cantur, verumetiam tuum iudicium repre-
hendunt. Quis in eis talia operatur, nisi au G
thor mali angelus superbus & perditus, &
omnes perdere cupiens? Libera nos domine
deus noster ab omni malo, & pars nostra sit
cum omni bono. Ab omni malo libera nos,
quia tunc ab omni malo liberamur, quando
à diabolo & angelis eius separamur. Ange-
li eius sunt, qui faciunt voluntatem eius,
Non sit nobis pars cum talibus qui faciunt
voluntatem diaboli, sed cum illo qui dixit,
Si quis fecerit voluntatem patris mei, ipse Mat.12.
meus frater, soror, & mater est. Nos enim
illius precio redempti sumus. Societatem
malorum fugientes, bona quæramus, summo
bono inhæreamus, illi seruiamus, eius volū-
tatem faciamus: vt simus & nos angeli dei,
de quibus dicit Propheta, Benedicite domi- Ps.109.
no

nō omnes angeli eius,ministri eius,facientes voluntatem eius:quia voluntas patri nostri est, sicut Euangeliū ait, vt non pereat vnus ex pusillis suis,& ne pereamus & euellamur de via iusta. Deponamus opera tenebrarum,& induamur arma lucis,vt expulsa no

Arma lucis. ctis caligine effugatisq; vmbris tenebrarū, radius veri luminis fulgeat in cordibus no-

Cap.60. stris. In nocte non opera noctis,sed diei ope

Rom.13 ra peragamus,quia filij dei appellati sumus. Neq; enim delectatione somni sensus noster torpescat, nec vanis phantasmatibus animas nostras illudat,nec ipsa corpora stramento-

H rum calore depressa in alto torpore quies inclinet:sed vigilando,orando,ieiunando,psallendo cōtra diabolum aduersarium nrm dimicemus, & magnā lucē infusam cordibus nostris sentiamus,& in nocte opera diei peragamus. Quid.n.agendum nobis est in nocte huius seculi caliginosa,nisi diabolum effugere & Chrm introducere? Quid agendū est nobis in huius noctis cæcitate nisi captiuatorē captiuare,& liberatorē sequi? Quid agendum est nobis in nocte, nisi tenebras diabolicas de cordibus nostris excutere, & lumen verum haurire? Quid agendum est nobis in nocte, nisi superbiam extirpare & humilitatem introducere? Quid agendum est nobis in nocte,nisi principē omniū vitiorum à nobis expellere,& fontē omnium bonorū suscipere? Suscipiamus eū frater charissime suscipiamus eum, vt & suscipiamur ab eo, & videamus quæ bona præparata ab eo habeamus,qui nos quotidie vocat: suscipiamus iugum eius leue & sarcinā eius suauē, qui sarcinā peccatorum nostrorum reuelat: deponamus opera tenebrarum,& induamur

I arma lucis. Quid est.n.deponere opera tenebrarum,nisi renunciare diaboli pompis & angelis eius? Et quid est nos arma lucis indui,nisi credere in deum patrem omnipotentem,qui illuminauit oēm hominem veniētem in hunc mundum, qui hoc dixit, Dum lucem habetis,credite in lucem,vt filij lucis sitis? Prius tamen dilectissime si vis, immò quia vis,discutiamus & inuestigemus, quis

Diabolus author mortis. sit, vel quid sit diabolus. Diabolus enim est angelus per superbiam separatus à deo, qui in veritate non stetit: & doctor mendacij,& pater mendacij,quia ab ipso primum

Cap.60. inuentum est mendacium:& ipse est mendacium, sicut verissima veritas dn̄s noster Iesus Christus in Euangelio Ioānis loquitur: quia ipse est caput,& finis mendacij,& à se-metipso deceptus,nos decipere festinat. Iste est aduersarius effectus generis humani, inuentor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ,scelerum caput, princeps omnium vitiorum,persuasor etiam turpium voluptatum. Hic ergo cum illum primū hominē à deo factum, Adam.s.patrē omniū nostrum intueretur, sicut superius crebro intelligere potes:videretq; eū ex limo terræ ad imaginē dei factū,pudicitia ornatū,tēperantia cōpositū,charitate circundatū,immortalitate vesti- K

tū:æmulus atq; inuidus tātā beatitudinē hominē terrenū accepisse,quā ipse,dū esset angelus, p superbiā cognoicit amisisse,inuidit statim insatiabilis homicida primo parēti nostro,nos nostrosq; parentes à tātis & talibus bonis expoliauit, insuper & peremit. Nam & multis bonis in prima frōte diabolus nos expoliauit,id est,pudicitia, continentia, patientia,mansuetudine, charitate,immortalitate. Sic nos nudos & miseros reddidit,suisque pannis derisit esse inuolutos,& suo dominio esse astrictos, atque ex ipso vinculo omnem prolem nostram sibi obligauit. Expoliauit nos pudicitia, & accinxit impudicitia, Expoliauit nos temperantia, & fecit intēperatos. Expoliauit charitate, & vestiuit malitia. Expoliauit immortalitate,& propinauit mortem. His etiam turpissimis & fœtidissimis pannis nos posterosq; nostros inuoluit & semiuiuos reliquit. Et quia sic mi- Renunciandū diabolo.

serabiliter atrocissimus hostis circa nos egit,eia frater charissime, eia renunciemus huic dānosę hęreditati: pupilli facti sumus, Cap.61

antequam exactor veniat tā pessimæ hæreditatis, omnibus q̄ eius sunt renunciemus. Si q̄s itaq; huic hæreditati, in qua sunt panni diaboli,pompæ.s.seculi,& angelis eius re- L

nūciare neglexerit,cum iudex venerit,sicut Euangelium loquitur,tradetur debitor exactori, exactor autem debitorē tradet in carcerem. Amen dico vobis,dicit dn̄s,nō exiet inde, donec reddat nouissimum quadrantem. Omne itaq; genus humanum tanquam pauperē,& pupillū diuina scriptura cōmen- Psal.9.

dat deo, dicens, Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor: eiusq; aduersarium diabolū demonstrans,secutus adiunxit, Cōtere brachium peccatoris & maligni. Assit dn̄s noster Iesus Chrs pius & misericors, q aliquam misericordiam huic pauperi & pupillo exhibeat, quia callidum atq; ferocissimum aduersariū patitur: etiam pupillus in causa deficit sua: quapropter suus aduersa-

 rius

rius prauis artibus decipere eum festinat. Assis dñe Iesu Christe huic pupillo idoneus defensor, sta in causa illius, qui iussisti recte iudicare filijs hominum. Eleua brachium tuum, & contere brachium peccatoris & maligni. Optime nosti huius pauperis & pupilli, generis.s.humani causam, quæ ex paterno chirographo debetur. Inuentus est reus, & obstrictus aduersario detinetur: non est aliud quemadmodum nobis subueniatur, nisi ex tuo cõsilio: & per necessariũ
M adiutoriũ iudica causa nostrã: defende, quia
Dæmon accusator in iudicio. potẽs es domine. O mi frater charissime, quã fœlix anima, quæ tam potentem habet defensorem: ideo nunc quæso vigilet vnusquisq; nostrũ, ne apud eum diabolus in die
Cap.62. iudicij suos pãnos agnoscat, & incipiat reus ex hoc semper detineri, quem Christus sua grã voluit liberare. Nec sibi male blandiantur, qui post acceptã grãm corrigi nolunt, atq; rursus ad illas suas pristinas redeunt voluptates. Expectatur.n.dies iudicij, aderit ille æquissimus iudex, qui nullius ptãtis personam accipiet, cuius palatiũ auro argẽtoq; nullus Eps, nec Abbas, nec Comes corrũpe
2.Cor.5 re poterit. Omnes animæ astabunt, vt referat vnaquæq; secundũ quod gesserit in corpore, siue bonũ siue malũ. Præsto.n.erit aduersarius diabolus, & recitabunt verba professionis nostræ, & obijciet nobis in faciem quicquid fecimus: & qua die peccauimus, & quo loco, & quid boni tũc tpis facere debuimus. Et si tales inuenti fuerimus, exultabit ille aduersarius ĩ cõspectu pijssimi iudicis, superiorẽ se esse nobis declamans, agẽs talẽ cãm apud talẽ iudicem: habet.n.tunc dicere ipse diabolus, Aeqssime iudex, iudica istũ
A meum esse ob culpam, qui tuus esse noluit per gratiam: tuus est per naturam, meus est per miseriam: tuus est ob passionem, meus per suasionẽ: tibi inobediens, mihi obediẽs: à te accepit immortalitatis stolam, à me hãc pannosam, qua indutus est, vestem: tuam vestem amisit, cum mea veste huc aduenit. Quid apud eum impudicitia faciebat, quid intemperantia, quid auaritia, quid ira, quid superbia quid cætera mea membra? Dimisit re, confugium fecit ad me. Meas sorores video comitari cum illo. Quid enim? Idcirco omnia faciebat, quia cum superbie disputabat, quia cum ira furebat, thesaurizauit sibi iram in die iræ. Aequissime iudex, iudica inquã, quia iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Iudica illum meum esse, & me cum damnãdum esse. Hæc omnia quæ huc attulit, mea esse cognosco, meus esse voluit, & mea cõcupiuit, mecum puniri debet, quoniam quem tu dignatus es tanto precio libe rare, ipse mihi voluit se postmodum libẽter obligare. Heu heu frater charissime, poterit ne talis aperire os, qui talis ibi iuenietur, vt iuste ire cum diabolo deputetur? Videamus quid agamus, ab illo videamus quõ liberemur: videamus & caueamus ne ĩ vacuũ gratiam dei suscipiamus, sed integro corde, perfectaq; fide renũciemus, atq; spernamus tam damnosam diaboli hæreditatem, ne pupilli & pauperes remaneamus. Recitetur ĩ medio nostrum sententia beati Pauli Apostoli terribilis terribiliterq; prolata, quę corda simul & corpora nostra contremiscere faciat: ait enim, Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia. Terribilis est autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, q̃ consumptura est aduersarios. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum suum. Horrendum est.n.incidere in manus dei viuẽtis. Et paulopost, Nolite itaq; amittere confidentiam vestram, quæ magnã habet remunerationem. Patientia.n.vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc.n.modicũ aliquãtulum, qui venturus est veniet, & nõ tardabit reddere vnicuiq; secũdũ opus suũ. Hæc.n.verba non ex me, sed ex ipso qui dixit, An experimentum eius quæritis, qui in me loqui Christus, profluxerunt. Extendamus aciem oculi cordis nostri, & videamus: & aurem cordis accommodemus ad terribilem Apostoli sententiam perspiciendam & inuestigandam. Mundemus oculos cordis, immo ipsa lux, quã desideramus videre, mũdet cor nostrum: & sit à peccatorum tenebris ipso miserante mundatum. Beati.n.ait, mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt: nõ sit nobis hic labor inutilis ad perniciem, sed vtilis ad salutem. Curramus dum lucem habemus, ne tenebræ nos cõprehendant. Et iterum Apostolus nos hortatur intentissime

Marginal notes (right column): Relabi periculo sum. — Cap.63 — B — Hebr.10 — C — 2.Co.13 — Matt.5. — Ioã.12. — Hebr.12

me dicens, Remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus uestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniã, sine qua nemo videbit deũ cõtemplantes, ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illã inquinentur multi. Et paulopost, Videte ne recusetis loquentẽ, si.n.illi, qui incteduli fuerunt verbo dei, nõ effugerũt, recusantes eum qui super ter
D rã loquebatur: multo magis nos, qui de cœlo loquẽtẽ nobis aduertimus cuius vox mouit terram tunc, mõ aũt repromittit dicẽs, Adhuc semel, & ego moueбо, non solum terrã,
Agge.2. sed & cœlum. Quod autem adhuc semel, dicit, declarat mobilium trãslationem tanquã factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnũ immobile suscipientes habemus grãm p quã seruiamus placẽtes deo cum metu & reuerẽtia: etenim deus noster ignis consumens est, qui consumpturus est aduersarios. Accedamus ad eum antequam cõsumamur ab illo, postulantes vt cor no-
Psal.65. strũ, & renes nostros. Et iterũ, Q ñ probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentũ. Apertissime.n.patet, quia si hic ab illo non vrimur, illic velut aduersa
Ephe.5. rij cõsumemur. Ait.n. Apostolus, Nemo se circunueniat, nemo se seducat inanibus verbis, quia quæcunque seminauerit hõ, hæc & metet. Non aliud lingua loquamur & aliud corde, ne simus Iudas & Herodiani, alij in perditionem, alij in confusionem, alij in dissimulationem, sed in veritatis humilitate. Ideo cũ vero corde in plenitudinẽ fidei properemus, asperfi corda à consciẽtia mala. Te
E neamus spei nostræ confessionẽ indeclinabilem, & bonorum operũ inchoationem non deseramus, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes tanto magis q̃to videCarnis rimus appropinquãtẽ diẽ iudicij. Teramus
rebellio. carnis nostræ superbiam, quia caro est quæ
Ca. 64. aiam perdit, & totam superbiã effert: & qui in carne seminat, sicut Apostolus ait, de carne & metet corruptionem. Caro est quæ recipit diabolum, diabolus.n. seminat in carne nostra semina sua in homicidium, fornicationem, concupiscẽtiam, libidinem, iram, rixam, ebrietatem, superbiam, furtum, & omnem suggestionem malam, dicente Apo
Ephe.6. stolo, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritus aeris huius, aduersus spiritalia in cœlestib.

De diabolo dicit, qui spiritus malus est, & non videtur. Et ipse spiritus nequissimus proiectus est de cœlo cum angelis suis de quib. dicitur in Apocalypsi, Ecce proiectus Apo. 12.
est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos die ac nocte, & ipsi uicerunt cũ propter sanguinem agni. De quo Apostolus dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui, vt discederet à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, nã virtus in infirmitate perficitur. Idem ipse F
repetens, dicit, Video aliam legem in mem- Rom.7.
bris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Iterum ipse, Ego.n. mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Et iterũ,
Nunc nihil damnationis est his qui sunt in Rom.8.
Christo. Caro est quæ recipit diabolum, & carnem diabolus habet in potestate, non animam: ideo dicit Apostolus. Datus est mihi stimulus carnis meæ, non dicit animæ, sed carnis meæ angelus Satanę. Deniq; in carne Iob tentatus est à diabolo, dicente domino, Et data est ei potestas à domino in facultate eius. Et iterum, Dabo tibi illum in pote Iob. 1.
state, præter animam eius. Caro.n. concupi- & 2.
scit aduersus spiritum, spũs autem aduersus carnem, Hæc autem sibi inuicem aduersan-
tur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. Galat.5.
Caro est misera bestia, quæ grauat animam, dicente Apostolo, Qui in carne sunt placere deo non possunt. Iterum ipsa veritas do-
minus noster Iesus Christus de seipso dicit, Mat.26.
Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caro.n. nostra in malitia sẽp vult potens esse, in abstinentia autem, id est, in ieiunio & in vigilijs & orationibus ac bonis operibus infirmam se esse fingit. Caro no- G
stra est quæ nos demergit in foueam, dicen-
te Apostolo, Mortificate mẽbra vestra, quæ Colo.3.
sunt super terram. i. fornicationem, immundicam, iram, rixam, & cætera quæ sequun-
tur. Et iterum, Curam carnis ne feceritis in Ro.13.
concupiscẽtijs vestris. Itaque mortificemus carnem nostram per abstinentiam in ieiunijs, & orõnibus, & vigilijs, ne nobis adducat diabolum cum cõcupiscentijs malis. Caro autem data est nobis, quasi animæ bellũ: quæ si mortificetur, adducit vitam, si nutriatur. pparat se contra aiam bellũ. Laudo aũe illũ, qui carnis suę põt hre ptãtem. Dũ infirmitatem carni nostræ timemus, salutem aię nostræ negligimus. O anima nostra misera,

quid dicis, quam caro sic fortiter grauat? dicente Salomone, Caro quæ corrūpitur, aggrauat animam. Et iterū repetit, Os quod mentitur, occidit animam. Væ væ miseræ animæ, quā caro persequitur. Caro nostra quotidie cōtra animam pugnat, & nos quotidie contra carnē pugnare debemus, sicut Apostolus præcipit, Si secundū carnem vixeritis, moriemini: si autē spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Omnem suggestionem malam caro concupiscit & demonstrat, caro concupiscit omne malum, caro horratur maleficia, caro prouocat iram, caro prouocat homicidiū, caro prouocat adulterium & rixam, caro inserit ebrietatem, caro portat omnem concupiscentiam malam huius seculi, & omnia mala caro desiderat. O caro bestia crudelis, quid habes, quid grauas animam, quæ nihil desideraret nisi deo seruire, si tibi inimicæ non se iunxisset? Tu autem caro misera, non solum teipsam occidis, sed & animam necas. Non sufficit tibi perditio tua, sed & adhuc animam vis in infernum demergere. Væ tibi anima, quæ carnem accepisti contrariam, quæ nec ipsa intrat, nec te permittit intrare in regnum cœlorum. O caro mala, quid quæris? quid desideras? Non vis laborem sustinere, nō vis inquieta conquiescere? Suffocas animā, vt versa vice tu sis domina, & illa ancilla. Rogo quare grauas animam, quæ molesta non est tibi? Non tu effugies pœnam, dum ipsa patitur gehennam: nec. n. sine te poterit iudicari in die iudicij. Quare non consentis spiritui & animæ nostræ, sicut Euangelium te hortatur dicens, Esto consentiens aduersario tuo, cum es eum ipso in via, hoc est in hoc seculo, ne forte tradat te iudici, hoc est Christo: & iudex tradat te ministris, hoc est angelis malis: & ministri mittant te in carcerem, hoc est in gehennam: non exies inde, donec reddas nouissimū quadrantem. i. vsq; ad minimum peccatum. Quid es tu? qd aduersus nobis præstas, nisi detrimentum animæ nostræ? Qui te nutrit, ad malum faciēdum te nutrit, quia non peccat anima, nisi per carnem, sicut scriptum est, Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Verbi gratia dicit aliquis, Anima quomodo potest peccare, cum non videatur? Quid potest tenere, cum ipsa non teneatur? Ipsa caro peccat, quæ animam grauat: & anima à carne superata, cōsentit carni in peccatis. Caro enim præceps est ad libidinem, improba ad petulantiam, frequēs ad luxuriam, inuerecunda ad fornicationem: crimen quotidie crimini supponens, peccata peccatis, non cessat pessimis deteriora cō iungere: volūtate crudelis, vana & insipiēs, semper ad malum prona, ad bonum excusabilis & pigerrima, velox ad mortem, ad vitam difficilis: cui exosa sunt opera lucis, & tenebrarum amantissima, quia cadere diligit, surgere negligit: amara est illi salus, & dulcis perditio: de malo semper corruens in deterius, & de peiori in pessima defluens: inquieta & impatiens, flammis gehennæ animas circundans, inijciens se inter germina cupiditatis & auaritiæ, vanitatis & arrogantiæ, iræ & impatientiæ, cæterarūq; nequitiarum superflua: inhonestis se deprimit, abstrahens se à cœlestibus, & delectans in terrenis. Relinquit veritatē, festinat haurire vanitatem, & verba mendacij. Et quid plura? Sicut tinea lanam deuorat, & sicut ignis lignum, fœnum, & stipulam consumit: ita caro rebellis & delicata animam consumit & concremat. Quid tu ad hæc anima, quid tu ad hæc respondes? Dicam, inquit, redemptori meo, antequam carne exuar, quid ad hæc respōdeam, & ad quod bonum corpus, quod inhabito, incitare voluissem. Non sit in me, obsecro domine, cōcupiscentia libidinis, sed amor pulcherrimæ castitatis: Sim ad malū audiendum tarda, ad verbum tuum festina, ad perficiendum accelerans: Sim in timore tuo solicita, in amore perfecta, in fide constans, in spe nullatenus dubitans. Dilectione proximi feruean, odij ardore non vrar, nec inuidiæ liuore tabescam: sanctum semp in me opus spira vt cogitem, compelle vt faciam, suade vt diligam te, confirma me vt teneam te, custodi me ne perdam te. Non ingrediatur nec requiescat in domicilio meo, vbi tua debet esse mansio, pes superbiæ, nec gula, nec concupiscentia, nec fornicatio, nec auaritia, nec inuidia, nec ira, nec tristitia, nec vana gloria: sed profundam humilitatem posco à te, qui dixisti, Super quē requiescam, nisi super humilem & quietum? Da mihi profundā humilitatem, qua curuetur altitudo carnis superbiæ, quæ me suffocat. Da mensuratā abstinentiam, qua superflua ventris refrenetur edacitas, quę me perimit. Da castitatem cordis, quæ me impollutam reddat: da munditiam spiritus, quia immunda carnis luxuria me demergit: da manus largifluas ad erogandas eleemosynas, qua tenax auaritia respuatur: de dilectionis amorem, quo

Marginalia (left column): Sapiē. 9. — Sapiē. 1. — Roma. 8 — H — I — Precatio ad minimum aduersus mala carnis. — Cap. 65 — Ezec. 18.

Marginalia (right column): K — L — Esai. 66.

Quo zelus extinguatur inuidiæ, concede to-
lerantiæ patientiam, per quam ira crudelis
bestia superata deficiat: tribue æterni gaudij
spem, qua tristitiæ amaritudo demulceatur:
fac intrinsecus mentem de bono gloriari in
te, vt vanæ gloriæ foras ex me non procedat
iactantia. Dona etiam mihi in omnibus te-
nere iustitiam, magnanimitatem, temperan-
tiam, & fac me cum simplicitate esse prudē-
tem, vt beatam vitam synceriter agā, & ma
lum prudenter fugiam: atque fraudulentam
& deceptoriam astutiam diaboli intelligere
valeam, ne me per speciem boni fallat: & ne
ab aliquo decipiar, nec aliquem decipiam, &
discernere rationabiliter valeam, & præui-
M dere quid boni agam, vel quid mali refugiā.
Fac me post hæc mitem, beneuolam, pacifi-
cam, & modestam, mansuetam, sine simula-
tione esse, omnibus bonis concordē: in vigi-
lijs, in ieiunijs, in orationibus constanter
strenuam. Da etiam mihi in mansuetudine
moderati sermonis adipisci silentium, vt lo-
quar quod condecet, taceam quod loqui nō
oportet: vel quicquid ex virtutū fructibus
conferre dignaberis. Da sine aliquo errore
immaculatam tibi seruare fidem, & iuxta fi
dem digna esse opera mea, vt fidem rectam
opere prauo non polluam: & te, quem bene
credendo confiteor, male viuendo nō dene
gem: & te quem strenua fide sequor, actu &
negligentiæ operibus non offendam. Fac me
in sancto conuersari proposito, sequi iusti-
tiam, diligere misericordiā, amare veritatē,
refutare mendacium, falsum nihil meditari,
vel loqui. Fac me te indesinenter timere, te
amare, te diligere, tua præcepta seruare, pacē
cū omnibus sine dolo retinere: subditos non
opprimere, me præ omnibus peccatorem in
spicere, discordes sine simulatione ad cōcor
diam prouocare, charitatem cunctis insimu
A latam offerre, nullum scādalizare, nulli me
præferre, sed omnibus inferiorem iudicare:
reuerentiam & honorem nō propter timo
rem potētum, sed ob altissimum exhibere:
senioribus obedientiam, & charitatem sine
despectione æqualibus offerre: principibus
& potestatibus Christianis in nullo resiste-
re, sed in omnibus obtemperare: gratiā op-
portunæ dilectionis minoribus ostendere,
paternum affectū monstrare, fraterna one-
ra siue pericula æquanimiter sustinere. Ami
cum velut animā meam diligere, proximū
sicut memetipsum amare, cunctis simul pro
desse, nō obesse: nulli nocere, nulli aduersari,
nullū calūniari, nulli offendiculū ponere,
nullū iudicare, nulli detrahere, nulli iniurio-
sam esse, nullius carpere vitam, nullius ex-
plorare semitā: sed de me ipsa tm̄ esse solici-
tā, malū pro malo nequaq̄ rependere. Iniu
riarū mearū nec memorem esse vllatenus,
nec vindicē, sed in oī bonitate superare ma
litiā. Maledicenti benedictionē parare, Ini-
micum vt amicū diligere, Conuitia & con-
tumelias irascentiū sustinere, nō rependere
iniurias, sed cito obliuisci offensionum mea
rum, & ignoscere. Ad veniā concedendā sp B
paratam esse, Aliena non concupiscere, nec
occasione qualibet auferre: mea vero nō ha
bentibus misericorditer erogare. Aduenam
& peregrinum pp te, qui redemisti me, reti
nere: esurientē reficere, sitientem potare, ho
spitem colligere, nudū operire, uisitare lan-
guidum, requirere incarceratum, consolari
tristē, afflicto & lugenti cōpati, nō hn̄ti præ
bere necessaria, victū & vestitū diuidere cū
egeno. Amplecti indigenā, fouere domesti-
cū, amare peregrinū, redimere captiuum, su
stentare aduenā, tueri pupillū & orphanū,
suffragari viduæ, subuenire oppresso, præsta
re auxilium desolato, dirumpere colligatio-
nes impietatis: vel quæcunq; præceptorum
tuorū documenta declarant, diligenter cre-
dere & audire, ardenter inuestigare, pruden
ter scire, festinanter exercere, desideranter
implere, & coram te humilē sp existere: vt
surgā, nō deijciar: erigar, non subruar: ascen
dā, nō descēdā: quia caro, cū qua inhabito,
semper ducere me vult ad pctm̄: mecū vult
coronari, sed non mecū decertare. Nullum
peiorem patior hostem, q̄ corpus meum in
quo habito, Est.n. quasi leo subuersor in do
mo mea, vndiq; me pestifero morsu dilace-
rando consumens. Ideo longa trahens suspi C
ria clamitando, dicam. Infelix ego homo, q̄s Roma. 7
me liberabit de corpore mortis huius? Gra
tia dei. Per quem? Per Iesum Christū do-
minū nostrum. Hæc velim ô Iesu saluator,
bone redemptor, hæc velim quæ hucusque
supplicando deprecata sum: hæc deprecor,
quæ pretiosissimo sanguine tuo redempta
sum: vt propter carnis corruptionem nō pe-
ream in æternum, non veniam in mortē se-
cundam, nec in terram obliuionis. Hæc vox
mea in auribus misericordiæ tuæ sonet, vt
tuam non carnis faciam voluntatem, & om
nis mens mea te meditetur, in te delectetur,
te sequatur, te cōfiteatur, qui redemisti me,
in æternum misericordia tua, & in tua mise-

ricordia reuixi perdita peccatis, & surrexi à mortuis: quoniam segregasti me à peccatis adolescentiæ meæ, & egi pœnitentiã coram te: quia seruasti mihi tempus conuersionis, quæ considerans peccata mea compuncta sum, & te inspirãte egi pœnitentiam coram te. Læta iam inde tibi nunc & semper innumeras gratias refero: quia vt inuenirem te, tu prius quæsisti me: vt redirem ad te, tu compulisti: vt vererer, tu sicut pius pastor & pater respexisti: vt confiterer, tu es operatus: & vt me recognoscens plangerem, tu
D dedisti mihi, Pone domine lachrymas meas in conspectu tuo, & perueniat ad te in cœlũ deprecatio mea: adesto precor & subueni, atque in manibus tuis commendatam tibi meipsam suscipe: liberans me de ore sæuissimi draconis, & de manu atrocissimi inferni, cum acceperis me, & auferes de medio vmbræ mortis: immo deduces in semitam lucis in clarissimam regionem viuentium. Colloca me in caulis tutissimis gregum tuorum, quia tu es pastor bonus, qui requiris & reducis perditam ouem, tueris & saluas inuentã, sanas & foues languidã. Et tu es misericors dominus, qui sperantes in te non cõfundis, requirentes te non derelinquis, reuertẽtes ad te non respuis: sed exultando & laudando suscipis, atque in æterna beatitudine vnà cũ sanctis & electis tuis æternaliter regnare concedis: quia est tibi cum æterno patre spũ sancto vna deitas, gloria, virtus, & imperiũ, & potestas in secula seculorum. Amen.

Finis.

DE AMICITIA.
Liber vnus.

Quid sit amicitia. Cap. I.

QVum essem adhuc puer in scholis, & sociorum meorum me gratia plurimum delectaret, inter mores & vitia, quibus illa ætas periclitari solet, tota se mens mea dedit affectui, & deuouit amori: ita vt nihil mihi dulcius, nihil iocundius, nihil vtilius, quàm amari & amare videretur. Itaq; inter diuersos amores & amicitias fluctuãs, rapiebatur animus huc atque illuc: & veræ amicitiæ legem ignorans, eius sæpe similitudine fallebatur. Tandem venit mihi in ma-
F nus liber, quem de amicitia Tullius scripsit, qui statim mihi & sententiarum grauitate vtilis, & eloquentiæ suauitate dulcis apparebat. Et licet nec ad illud amicitiæ genus me videbam idoneũ, gratulabar tamen quãdam me amicitiæ formulã reperisse, ad quã animi mei & affectionum valerem reuocare discursus. Cum vero placuit bono domino meo corrigere deuium, elisum erigere, salubri contactu mundare leprosum, relicta spe seculi, ingressus sum monasterium: & statim legendis sacris literis operã dedi, vbi mellifluum Christi nomen meum sibi totũ vendicauit affectum: ita ꝙ nihil aliud potest mihi sapidum esse vel lucidum. Cõstat mihi Tullium veræ amicitiæ ignorasse virtutem, cum eius principium finemq; Christum penitus ignorauerit: qui est alpha & ω, principium & finis omnium bonorũ. Quid est amicitia? Tullius ait. Amicitia est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate consensus. Quis huic gentili sortem charitatis affectum, beneuolentiæq; operum expressit? Sed hæc vera amicitia Inter
non potest esse inter eos, qui sine Christo quos sit
sunt. Ab amore, vt mihi videtur, amicus di amicitia
citur: ab amico, amicitia. Est amor quidem vera.
animæ rationalis affectus, per quem ipsa ali Cap. 2.
quid cũ desiderio quærit, & appetit ad fruẽ G
dum: per quem & fruitur eo cum quadam suauitate interiori, amplectitur & cõseruat adeptum. Porrò amicus quasi amoris vel ipsius animi custos dr: qm amicum meũ amoris mutui, vel ipsius animi oportet esse custodem, vt omnia eius secreta fideli silentio seruet: quicquid in eo vitiosum viderit, pro viribus caueat, & deleat: cui & gaudenti congaudeat, & dolenti condoleat, & omnia sua consentiant, qui amici sunt. Amicitia igitur ipsa virtus est, quæ talis dulcedinis ac dilectionis fœdere ipsi amico copulatur, vt vnũ fiat de pluribus: vnde ipsam amicitiam non inter fortuita vel caduca, sed inter ipsas virtutes quæ æternæ sunt, etiam mundi huius
philosophi collocauerunt. Vnde Salomon Pro. 17.
in prouerbijs, Omni tempore diligit, qui amicus est. Manifeste declarans eam æternam, si vera est: si autem desierit, nunquam vera fuit. Hoc volo te scire, nunquam fuisse amicum, qui læsit eum, quem in amicitiam semel recepit: nec eum veræ amicitiæ gustasse delitias, qui vel læsus desinit diligere quem semel amauit. Sed si arguatur, si tradatur flammis, si cruci affigatur, omni tempore diligit qui amicus est. Vnde dicit Hieronymus, Amicitia quæ desinere potest, nunquam

H nunquam vera fuit, cum amicitiæ deberent esse immortales. Cum tanta sit in amicitia vera perfectio, non est mirum, quod rari fuerunt hi, quos veros amicos antiquitas commendauit. Vix enim, vt ait Tullius, tria vel quatuor amicorum paria, in tot retro seculis fama concelebrat. Magna res est, ait quidam, & etiam ipse conatus magnus est. Vnde virtuosæ mentis est sublimia semper & ardua meditari, vt adipiscatur optata, vel lucidius intelligat & cognoscat optanda, cũ non parum credendus sit profecisse, qui virtutis cognitione didicit quã longè sit à virtute. Nonne Pylades & Horestes parati fuerunt pro inuicem mori? Sed maiori virtutis amore pollebant, de quibus legitur, Multitudinis credentium erat cor vnũ, & anima vna. Et sancti martyres pro fratribus animas posuerunt, non pepercerunt laboribus, non corporis cruciatibus. Sed mirum non est, quòd multo plures gremio charitatis quã amicitiæ amplexibus recipiendos sanxit authoritas, quæ non solum amicos, sed etiam inimicos charitatis lege complectitur. Amicos solos illos dicimus, quibus cor nostrũ, & quicquid in illo est, cõmittere non formidamus, illis vicissim nobis eadem fidei lege & securitate constrictis. Falso ergo præclarum nomen amicitiæ assumunt, inter quos est conuenientia vitiorum: quoniam qui nõ amat, amicus non est. Nõ autem amat hominem, qui diligit iniquitatem: & hic odit animam suam, & alterius amare non poterit. Cũ vero in tali amicitia, quam libido cõmaculat, vel auaritia fœdat, vel incestat luxuria, tãta & talis experiatur dulcedo: libet conijcere quantum habeat suauitatis illa, quæ quanto honestior est, tanto est & securior: quãto castior, tanto iocundior: quãto liberior, tanto fœlicior.

Acto. 14

I

Amicitia triplex. Cap. 3.

Amicitia itaq; alia carnalis, alia mundialis, alia spiritalis. Carnalem creat vitiorum consensus, Mundialẽ spes quæstus accendit, Spiritalem inter bonos vitæ morũ studiorumq; similitudo conglutinat. Exordium carnalis amicitiæ ab affectione procedit, quæ instar meretricis diuaricat pedes suos omni transeunti, sequens aures & oculos suos per varia fornicantes: per quorum aditus usq; ad ipsam mentem pulchriorum corporum vel rerum voluptuosarum infertur imago, quibus ad libitum frui putat esse verum, sed sine socio minus existimat esse iocundum. Tunc motu, nutu, verbis, obsequijs animus ab animo captiuatur: & accenditur vnus ab altero, & conterminantur in vnum, vt vnico fœdere miserabili, quicquid sceleris, quicquid sacrilegij est, alter agat & patiatur pro altero: nihilq; hac amicitia dulcius arbitrantur, vel iudicant iustius, idem velle & idem nolle sibi existimãtes amicitiæ legibus imperari. Hæc amicitia nec deliberatione suscipitur, nec iudicio probatur, nec regitur ratione, sed secundũ impetum affectionis per diuersa raptatur: non modũ seruans, non honesta procurans, non commoda incommodave prospiciens, sed ad omnia inconsiderate, indiscrete, leuiter, immoderateq; progrediens. Idcirco quibus agitata furijs à semetipsa cõsumitur, eadẽ leuitate resoluitur, qua contrahitur.

K

Amicitia mundialis.

Amicitia mundialis est, quæ rerum bonarum temporaliũ cupidine protrahitur: semper est plena fraudis atq; fallaciæ, nihil in ea certũ, nihil cõstans, nihil securum semper cũ fortuna mutatur, & sequitur marsupium. Vnde Salomon dicit, Est amicus secundũ tempus, & nõ permanebit i tẽpore tribulationis. Tolle spem quæstus, & statim definet esse amicus. Vnde quidam, Non est personæ, sed prosperitatis amicus, quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.

Eccl. 6.

Amicitia spiritalis.

Amicitia spiritalis, quam ueram dicimus, non vtilitatis cuiusq; mundialis intuitu, non qualibet extra nascente causa, sed ex propriæ naturæ dignitate, & humani pectoris sensu desideratur, ita vt fructus eius præmium non sit aliud, quã ipsa. Vnde in euangelio, Posui vos, inquit, vt eatis, & fructũ afferatis, i. vt inuicem diligatis. In ipsa nanq; vera amicitia itur proficiendo, & fructus capitur perfectionis illius dulcedinẽ sentiendo: vera charitas amicitia nũcupatur, vt omne vitium excludatur, cum beneuolentia dicitur ipse cõsensus amandi, qui cum quadam dulcedine mouetur, iterius exprimitur: vbi talis est amicitia, ibi idem velle, & idem nolle tanto dulcius, tanto syncerius, tanto suauius, quanto sacratius: vbi sic amantes nihil possunt velle quod dedeceat, nihil quod expediat nolle. Hanc amicitiam prudentia dirigit, iustitia regit, fortitudo custodit, tẽperantia moderatur.

L

Ioã. 15.

Amicitiam natura i se

Amicitiæ primum, vt mihi videtur, ipsa natura humanis mẽtibus etiam impressit affectum, deinde experiẽtia auxit, postremo legis authoritas ordinauit. Deus enim summe potens, & summe bonus, sibi est ipsi sufficiens, qui bonorum nostrorum nõ eget: voluit vt omnes creaturas, quas [illegible] componeret, per[illegible] societas, [illegible] natura

Cap. 4.

Psal. 15.

[illegible]

mentibus humanis ab ipso exordio amicitię & charitatis impressit effectum, quem interiorum morum sensus amandi quodam gustu suauitatis adauxit. Manifestum est amicitiam naturalem esse, sicut virtuté, sicut sapientiam & cæteras virtutes. Sed multi abutuntur sapiẽtia, qui pro ea aliquid inde suscipiunt, vel qui eã vẽdunt, sic aliqui male utũtur amicitia, qui pro ea aliquid appetunt, vel cum ea. Quid vtilitatis habeat, cũ in rebus humanis nihil sanctius appetatur, nihil grat vtilius, nihil difficilius inueniat, nihil experiat dulcius, fructuosius teneatur. Habet.n. fructum vitę pſentis & futuræ: ipsa.n. oẽs virtutes sua ostendit suauitate, vitia sua virtute confodit, aduersa temperat, componit prospera: ita vt sine amico inter mortales nihil ferè posait esse iocundum: & hõ bestiæ compareretur, non habens qui secũ collętetur in rebus secundis, in tristibus contristetur: cui euaporet, si quid molestum mens conceperit, cui communicet, si quid præter solitum sublime vel luuosum accesserit. Væ soli quia cum ceciderit, non habet subleuanté se. Solus omnino est, qui sine amico est. At quæ fœlicitas, quæ securitas, quæ iocunditas est, habere cum quo æquè audeas loqui, vt tibi, cui confiteri non timeas, si quid deliqueris: cui non erubescas reuelare in spiritalibus, si quid profeceris, cui cordis tui oia secreta cõmittas, & cõmendes cõsilia? Quid igitur iocundius, q̃ ita vnire animum alterius, & vnum efficere de duobus, vt nulla iactantia timeatur, nulla formidetur suspicio: nec correptus alter ab altero doleat, nec laudantem alter alterum adulationis notet vel arguat? Amicus, ait sapiens, medicamentum est vitæ. Non.n. validior vel efficacior est vulneribus nostris medicina, q̃ habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans: vt iunctis suis humeris, onera sua inuicé tolerent, & ꝙ vnusquisque propriam leuius, quã amici portet iniuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendidiores, aduersas partiens cõmunicansque reddit leuiores: nam & Philosophis etiam placuit, Non aqua, non sole, non igne pluribus locis vtimur, quam amico: in omni actu, in omni studio, in certus, in dubijs, in quolibet euentu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, in omni consolatione domi forisque ubique amicitia grata, amicus necessarius, vtilis gratia reperitur. Quocirca amici, ait Tullius, & absentes assunt sibi, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius est dictu, mortui viuunt. Igitur amicitia est diuitibus pro eleemosyna, exulibus ꝓ patria, pauperibus pro censu, ægrotis pro medicina, mortuis pro vita, sanis pro gratia, imbecillibus pro uirtute, robustis pro præmio. Tantus.n. amicos honor, memoria, laus, desideriumque prosequitur, vt & eorum vita laudabilis, & mors pretiosa iudicetur, & q́d his omnibus excelsius, quidam gradus est amicitia vicinus perfectioni, quæ in dei dilectione & cognitionę consistit, vt homo ex amico hois dei efficiatur amicus. In Euangelio, Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos. In amicitia ꝙ pe nihil inhonestum est, nihil fictum, nihil simulatum, & quicquid est, id sanctũ, & voluntarium, & verum est, & hoc ipsum charitatis proprium est. In amicitia coniungunttur honestas & suauitas & iocunditas, dulcedo & volũtas & actus. Quæ omnia à Christo inchoantur, per Christum promouentur, in Christo perficiuntur. Itaque amicus in spiritu Christi adhærens amico, efficitur cũ eo cor vnũ, & aĩa vna: & sic per amoris cantica gradu ad Christi conscendens amicitiam, unus cum eo spũs efficitur, in osculo vno, Osculetur me, inquit, osculo oris sui.

Est osculũ corporale, quid impressione fit labiorum, quod non est ostendendum, nisi certis & honestis horis, ut in signum recõciliationis, qñ fiunt amici, qui fuerunt inimici. In signum pacis, sicut communicati in ecclesia interiorem partem exteriori osculo demonstrant. In signum dilectionis inter spõsum & sponsam fieri permittitur, uel sicut ab amicis post diuturnam absentiam & porrigitur & suscipitur. In signum catholicæ vnitatis, sicut fit, cum hospes suscipitur. Sed sicut plerique aqua, igne, ferro, cibo, & aere, quæ naturaliter bona sunt, in suæ crudelitatis vel voluptatis satellitium abutuntur: ita peruersi & turpes, & hoc bono suo quodãmodo flagitia condire nituntur, ipsum osculum tãta turpitudine & fœdãtes, vt sic osculari nihil sit aliud quam adulterari. Porrò osculum spiritale proprie amicorum est, qui sub vna lege amicitiæ tenentur. Non enim fit oris attactu, sed mentis affectu: non coniunctione labiorum, sed commixtione spirituum, castificante omnia dei spiritu, & ex sui participatione cœlestem immittente saporem. Nam ipse hunc sacratissimum inspirat affectum, vt videatur alteri quasi vnam animam

Marginalia: De amicitiæ fructibus. Cap. 5. — Amicitiæ vtilitas. — Ecclesia. 4. — De fructibus veræ amicitiæ. — Amicitiæ vtilitates. — B — Ioan. 15. — C — Canti. 1. Osculũ pacis. Cap. 6.

animam habere in diuersis corporibus: Psal D mista, Ecce quam bonum & quam iocundū habitare fratres in unum. Anima sic affecta ad osculum intellectuale suspirat, & cum maximo desiderio clamans, Osculetur me osculo oris sui: vt iam terrenis affectibus mitigata, & omnibus quæ de mundo sunt cogitationib. desiderijsq; sopitis, in solius Christi delectetur osculo, & quiescat amplexu, exultans dicit: Læua eius sub capite meo.

Psa. 132. Canti. 1. Câti. 2.

Vera amicitia. Cap. 7. Amicitia quid.

Ego amicitiam nihil aliud credo, quā inter duos tantam voluntatū societatem, vt nihil velit unus quod alter nolit, sed tanta sit inter vtrosque in bonis malisque consensio, vt non species, non sensus, non honor, non quicquam quod alterius sit alteri denegetur ad uouendum pro uoluntate, & ad utendum, ut unusquisque sicut erga ipsum, sic afficiatur erga proximum in omni officio & obsequio, ꝙ rependant vicem & fugiantur honores. Inter bonos oriri potest amicitia, inter meliores proficere, consummari autē inter perfectos. Quandiu enim quemquam in studio malum delectat, & inhonesta honestis præponit, & ei voluptas gratior est puritate, temeritas moderatione, adulatio correptione, quomodo ad amicitiam eum fas est aspirare, cum ortus eius ex virtutis opinione procedit? Fœdus est amor, nec amicitiæ E nomine dignus, quo tēpore aliquid ab amico exigitur, quod necesse est eum facere, qui nec dum uitijs, aut sopitis, aut depresis, ad quælibet illicita, uel illicitur, uel compellitur. Nulla peccati est excusatio, si amici causa peccaueris: Ionadab quoque amicus Amnon salubrius prohibuisset incestum, quam ꝙ potiretur optato præbuisset consilium. Nos bonum hominem dicimus, qui sobrie & pie & iuste uiuit in seculo, nihil à quolibet inhonestum petit, nec rogatus præstat: inter tales oriri potest & conseruari amicitia.

2. Reg. 13

Amicorū cōtaminia. Cap. 8.

Quidam dicunt cauendum esse amicitiam rem plenam solicitudinis atque curarum; nec timoris vacuam, & multis obnoxiam doloribus, nihilque difficilius quā custodire usque ad extremum diem. Si iudicāt cum Tullio amare, ut possint odire cum uelint: sic placet amare hodie: ut cras oderint, sic amicus esse, ut nulli sit fidus, nunc laudans, nunc vituperans, nunc blandiens, nūc mordens: hodie paratus ad oscula, cras ad opprobria. Amor taliū leuissima recedit offensa. De his Tullius, Solē, inquit, è mūdo tollere uidentur, qui amicitiā de uita tollūt: quia

Tullius in lib. de

nihil à deo melius habemus, nihil iucūdius. amicitia. Qualis sapiētia est, amicitiā detestari ut solicitudinē caueas, curis careas, exuaris timore, qñ uirtus nulla sine solicitudine, aut prudētia cōtra errores, uel tēperātia cōtra libidines, uel iustitia cōtra malitiā, aut fortitudo cōtra ignauiā pugnat. Quis ergo hoīum maxime adolescentiū, sine dolore, aut timore tueri pudicitiā, uel lasciuiētem refrenare pōt affectū? Stultus fuit Paulus qui uoluit sine cura & solicitudine uiuere, sed intuitu charitatis, quā uirtutem maximā credidit, infirmabatur cū infirmis, & cū scādalizatis urebaī. Sed & tristitia illi erat, & continuus dolor cordis eius pro fratrib. suis secūm carnē. Ego eos non tā hoīes ꝗ bestias dixerim, ꝗ sic dicūt esse uiuendū, ut nu'li consolationi sint, nulli & oneri uel dolori: qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua alijs peruersitate inferāt, amare nullū, amari à nullo curantes. Est amicitia puerilis, quā vagus & lasciuiēs creat affectū, sine rōne, sine pōdere, sine mēsura, sine alicuius cōmodi uel incōmodi cōsiderōne. Hæc ad tps uehemēter afficit & stringit, blādius allicit. Sed affectus sine rōne motus bestialis est ad quæque illicita pronus, & licet amicitiā ꝑmoueat affectus, nō est sequēdus nisi eū rō ducat, & honestas tēperet, & regat iustitia. In pueris magis regnat talis affectus. Affectus infidus & instabilis & impuris mixtus semper amoribus, ab ijs quos spiritalis amor delectat caueatur, nam uenenū est. Primordia amicitiæ spiritalis primū intentionis habeant puritatē, rōnis magisteriū, tēperantiæ frenum: & sic suauissimus accedens affectus, ita profecto sentietur dulcis ut esse nunquā desinat ordinatus. Quid sit uera amicitia, nōdū nouit, qui aliā uult esse mercedē ꝗ ipsam. Nā cū multas & magnas utilitates pariat amicitia fida bonorū, nō illā tñ ab istis, sed ab illa istas procedere non ambigimus: cum in bonis semper præcedat amicitia, sequatur utilitas, profecto non tam parta ꝑ amicum, quam amici amor ipse delectat. Nihil est negandum amico, omnia pro eo sustinenda sunt: & uita corporis ponenda est pro amico, ut sanxit diuina authoritas: Fons & origo amicitiæ amor est: nam amor sine amicitia esse potest, amicitia sine amore nunquam. Amor vero ex natura, aut ex offitio, uel ratione sola, uel solo affectu, uel more, nonnunquam ex utroque simul procedit ex natura, sicut.

F

1. Co. 13. 1. Cor. 5.

Amicitia pueri lis. Cap. 9. G

Amicitia spiritalis. Cap. 10

Ex quibus procedat amicitia.

Mater

H Mater diligit filium. Ex offô, qñ ex rône
datı & accepti, quodam speciali affectu con
junguntur. ex sola rône, sicut inimicos, non
ex spontanea mētis inclinatione, sed ex prę
Matt. 5. cepti necessitate diligimus. Ex solo affectu,
qñ aliquis ob ea sola, quæ corporis sunt, ver
bi gratia, pulchritudinem, fortitudinem, fa-
cundiam, sibi quorundam inclinat affectū
Ex rône simul & affectu, qñ is, quem ob uir
tutis meritum ratio suadet amandum, mo
rum suauitate, & vitæ laudandæ dulcedine
in alterius influit animum, & sic rō iungi-
tur affectui, vt amor ex rône castus fit, dul-
Amor cis ex affectu. Fundamētum amicitię dei
dei finis amor est ad quē omnia, quę vel amor sug-
amici- gerit vel affectus, oīa q̄ vel occulte aliquis
tię. spūs, vel palam quislibet suadet amicus refe
Cap. 11. renda, sunt diligenter inspicienda: vt quic-
quid astruitur, fundamento conueniat, &
quicquid illud excedere deprēditur ad eius
formam reuocandum, & scdm̄ eius qualita
tem oīmodam conuertendum non dubites.

Delect' Nec oēs tñ quos diligimus in amicitiā
amici. sunt recipiēdi, quia nec oēs sunt ad hoc ido
Cap. 12. nei. Nam cum amicus tui consors sit animi,
I cuius spūi tuum cōiungas & applices, & ita
misceas, vt vnum fieri velis ex duobus, cui
te tanq̄ tibi alteri committas, cui nihil oc-
cultes, a quo nihil timeas, primum certe eli
gēdus est, qui ad hoc aptus putetur, deinde
probandus, & sic demum admittendus. Sta-
bilis enim debet esse amicitia, & quandam
æternitatis speciem præferre, semper per-
seuerans in affectu, non pueri modo amicos
mutare aut lædere. Nemo aūt detestabilior,
q̄ qui amicum læserit, nihilq; magis animū
torquet, q̄ vel se ab amico impugnari, sed
eligendus est, & probandus, & tolerandus.
Quatuor sunt gradus, quibus ad amicitiæ
perfectionem cōscenditur, quorum primus
est electio, secundus probatio, tertius admis
sio, quartus rerum diuinarum cum quadam
charitate & beneuolentia summa consen-
sio. Sunt vitia quædam, quibus si quis fue-
rit inuolutus, non diu leges amicitiæ vel iu
ra seruabit. Non. n. ad amicitiam sunt ido-
nei nimis iracundi, instabiles, suspiciosi, ver
bosi, quæ quatuor in electione amici notan
da sunt. Difficile est eū, quem sæpe iracū
diæ furor exagitat, non aliqñ insurgere in
amicum. Vnde Ecclesiasticus, Est amicus
K qui odium & rixam & conuitia denudabit.
Pro. 22. Noli esse amicus homini iracundo: neq; am
bules cum viro furioso, ne sumas scādalum
aīæ tuæ. Sunt quidam ex naturali cōspersio
ne iracundi, qui tñ hanc ita comprimere &
temperare soliciti sunt passionem, vt in qn-
que, quibus teste scriptura amicitia dissolui
tur atque corrumpitur, nunq̄ prosiliant, q̄-
uis nonnunquā amicum sermone vel actu,
vel zelo nimis offēdit. Tales tolerādi sunt,
& cum nobis constet de affectu certitudo, si
quis fuerit vel sermonis vel actionis exces-
sus, amico id indulgendum est, vel certe sine
aliquo dolore iocunde insuper, in quo ex-
cesserit cōmonendus. Qui conuiciatur aūt Ecclesia
amico, dissoluit amicitiā. Ad amicum si pro stici 22.
duxeris gladium, non desperes, si protulerit De cau-
os triste, non timeas. Est. n. reuertio ad ami sis dissol
cum; excepto conuitio, & improperio, & su uendæ
perbia, & mysterij reuelatione, & plaga do- amicitiæ
losa in his omnibus effugiet amicus. Conui C. 13.
tium quippe lædit famam, charitatem extin
guit. Tanta est. n. hominum malitia, vt quic
quid ira instigante, ab amico iaculatum
fuerit in amicum, quasi à secretorum suorū
conscio, si non credatur, verum tamen esse
clametur: multi enim sicut proprijs laudi-
bus, ita in aliorum vituperationibus dele-
ctantur. Quid scelestius improperio? Qđ L
etiam falsa obiectione innocentis faciem mi
serando rubore perfudit. At superbia quid
minus ferendum? Quę solum id quo fractę
amicitiæ subueniendū fuerat, humilitatis &
confessionis excludit remedium, reddens ho
minem audacem ad iniuriam, tumidum ad
correptionem. Secretorum reuelatio, qua ni
hil est turpius, nil execrabilius, nihil amoris
vel gratiæ reliquens inter amicos, sed oīa
replens amaritudine indignationis, & odij
atque doloris felle cuncta aspergens. Salo-
mon, Qui denudat arcana amici, perdit fi-
dem. Quid enim infœlicius illo qui perdit Ecclesia
fidem, & desperatione languescit? Vnde de- stici. 27.
nudare amici arcana, desperatio est animæ
īfœlicis. Plaga dolosa, est occulta detractio,
plaga serpentis est & aspidis mortifera. Salo
mon, Si mordeat serpens in silentio, nihil il Ecclesia
lo minus habet qui occulte detrahit. Quem stes. 10.
cunque in his vitijs assiduum inueneris, ca
uendus tibi est ille, nec donec sanetur eli-
gendus est, Abiuremus conuitia, quorum 1. Reg. 2.
vltor est deus. Semei Dauid conuitiis im- 3. Reg.
petentes à Salomone occisus est. Infœlix 25.
Nabal carmelus Dauid seruitutem & fu-
gam improperans, à domino percuti me-
ruit & occidi. Vitemus & superbiam, &
amici gratiam humilitatis beneficio perue-

niamus. Ob hanc causam populũ,& vrbes filiorum Ammon, gladius Dauid & ignis consumpsit. Amicorum reuelare secreta, sacrilegiũ est, quo fides amittitur,& animæ captiuatæ desperatio importatur, vt patet in Achitophel proditore. Detrahere amico, venenũ amicitiæ putemus, qđ Mariæ sororis Moysi corpus lepra fœdauit,& eiecta est ex tra castra sex diebus. Cauẽdi sunt etiam instabiles & suspiciosi, quia fructus amicitiæ sit securitas, quomodo te credis & committis amico, quomô in eius amore aliqua poterit esse securitas, qui omni circunfertur vento, omni acquiescit consilio: cuius affectus molli luto comparatur, diuersas & cõtrarias tota die pro arbitrio imprimentis suscipit & format imagines? Quid magis competit amicitiæ, quàm pax & tranquillitas cordis, cuius semper expers est suspiciosus? Nunquam enim requiescit, semper cũ curiositas comitatur, quæ continuos stimulos acuens, inquietudinis & perturbationis materias subministrat. Si viderit amicum secretius loquentem cum aliquo, proditionem putabit. Si se beneuolum alteri præbuerit vel iocundum, ille se minus diligi proclamabit: si eum corripuerit, odium interpretabitur. Sed nec verbosum arbitror eligendum, quia vir linguosus non iustificabitur. Salomon, Si vides hominem promptum ad loquendum, magis illo spem habet stultus:

2.Re.10

2.Re.12

Nu.12.

Qui minus idonei ad amicitiã.

Ca. 14.

Suspiciosi.

A

Verbosi

Pro.26.

De eodem.

Ca. 15.

Hic ergo tibi eligendus est in amicum, quem non iracunde furor inquietet, non instabilitas diuidat, non conterat suspitio, non verbositas à debita grauitate dissoluat. Præcipue vtile est, vt eum eligas qui tuis conueniat moribus, tuæ congruat qualitati. Nam inter dispares mores, firma non potest esse amicitia: & ideo sibi conuenire debet vtriusque gratia. Multi sunt qui his passionibus mouentur sed superiores inueniuntur: quia iracundiam patientia comprimunt, leuitatem seruata grauitate cohibent, suspiciones dilectionis contemplatione compellunt. Quos in amicitiam quasi extractos assumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto securius possidentur, quantò fortius etiam tentantibus vitijs resistere consueunt. Cauẽdum est in ipsa electione vel dilectione, ne nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni sunt amicitia, quibus inest causa cur diligantur. Sed in his qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tam in ipsos amicos quam in

B

alienos, quorum cum ad amicos redundat infamia, talibus est adhibenda diligentia vt sanentur. Et si impossibile est, non statim rumpenda est amicitia sed dissuenda, vt ait quidam, Dissuendæ sunt amicitiæ, non rũpendæ omnino. Amicitia æterna est. Vnde, Omni tempore diligit qui amicus est: si te læserit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit vt amicitia retrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potest saluti, prospice famæ: nec unquam amicitiæ eius prodas secreta, quamuis ipse tua prodiderit. Quinque illa quæ ante scripsimus, conuitium, improperium, superbiam, reuelationem secretorum & occultos morsus detractionum, his sextum addimus, si eos qui diligendi sunt læserit & scandali materiam præbuerit, vbi vitiorum ipsorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati multorum nec saluti. Hoc scitote inter perfectos sapienter electos & caute probatos, quos vera & spiritalis amicitia copulauit, non venire dissidium. Cum enim amicitia de duobus fecerit vnum, sicut id quod vnum est, non potest diuidi, sic & amicitia non potest à se separari. Sed virtus in hoc probatur, quod diligit a quo non diligitur: honorat a quo spernitur: benedicit a quo maledicitur: benefacit ei, qui sibi malum machinatur. Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur, s. dilectio & affectio, securitas & iocunditas. Ad dilectionem spectat, cum beneuolentia beneficiorum exhibitio: Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio: Ad securitatem, sine timore & suspicione omnium consiliorum & secretorum reuelatio: Ad iocunditatẽ, de omnibus quæ contingunt, siue læta sint siue tristia: de omnibus quæ cogitãtur, siue nociua sint, siue vtilia: de omnibus quæ docentur vel discũtur, quædã dulcis & amica collatio. Ista pdit qui soluit amicitiã.

Pro.10.

Sexta cã solucdæ amicitiæ Cap.16

C

Ad amicitiã quatuor requirũtur. Ca. 17.

Quatuor probanda sunt in amico: fides, intẽtio, discretio, patientia. Fides, vt ei te secure cõmittas. Intẽtio, vt nihil ex amicitia nisi deũ & naturale eius bonũ expectes. Discretio, vt quid præstandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contristandũ pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum tempus & locum non ignorare. Patientia vero, ne correptus doleat, ne corripientẽ cõtẽnat vel odiat, vt cum pro amico, qualibet aduersa

Amici pbatio. Cap. 18

D

Fides amicitiæ. Ca. 19. sa sustinere non pigeat. Nihil in amicitia fide præstantius, quæ ipsius nutrix videtur & custos. Ipsa se in omnibus aduersis & prosperis, lætis & tristibus, iocundis & amaris præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem & sublimem, pauperem & diuité, fortem & debilem. Fidelis proprie amicus nihil in amico, quod extra eius animum intuetur. virtutem in propria sede complectens, cætera omnia quasi extra eum posita, nihil multum probat si assint, nec cũ absint requirit. Ipsa tamen fides in prosperis latet, sed eminet in aduersis. In necessitate probatur

Pro. 14. amicus. Amici diuitis multi, sed verum veri amici sint, interueniens aduersitas probat.

Pro. 17. Salomon. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur. Et arguens infidelem, dicit Dens putridus, & pes lapsus, qui sperat super infideli in die an

Pro. 25. gustiæ. Diximus etiam intentioné esse probandam. Sunt pleriq;, qui in rebus humanis

De amicis quæstuosis. Ca. 20. nihil norunt bonú, nisi quod temporaliter fructuosum sit. Hi amicos sicut boues suos diligunt, ex quibus aliquid boni sperant capturos: qui profecto germana & spiritali carent amicitia, pp deum & se expetenda, nec

E in seipsis naturale contuentur exemplar: vbi facile deprehenditur vis eius qualis sit & quanta, secundum formã, quam sermo diui-

Mat. 22. nus præscripsit, Diliges, inquit, proximũ tuũ sicut teipsum. Tunc erit ipse qué diligis alter tu, si tuam in ipsum transfuderis charitatem. Non. n. vt ait Ambrosius, vectigalis est amicitia, sed plena decoris gratiæ virtus; est non quæstus, quia pecunia non potitur, sed gratia: nec licitatione preciorum, sed cócertatione beneuolentię. Non debet esse mercenaria, sed gratuita. Certiores sunt amicitiæ inopum, q̃ diuitum, cum spem lucri sic tollit paupertas, vt augeat charitatem. Diuitibus pleriq; assentatorie gratificantur, ergà pauperem nemo simulator est: verum est quicquid defertur pauperi, eius amicitia inuidia caret. Quidã peruerse & indiscrete

Qualis eligendus. Ca. 21. talem amicũ habere volunt, quales ipsi esse non possunt. Hi sunt qui leues amicorum transgressiones impatienter ferunt, austere corripiunt, & carentes discretione, magna negligunt, contra queq; minima se erigunt, confundunt omnia, non locum seruãtes, vbi: non tempus, quando: non personas, qui bus quælibet vel publicare conueniat, vel celare. Circa illum, quem eligis, probanda est discretio, ne improuidum vel imprudété tibi sumas, & lites quotidianas & iurgia tibi ipse perquiras. Si quis sine discretione fuerit, sicut nauis absq; gubernaculo pro impetu suo instabili motu semper fertur. Pa-

Quõ arguẽdus amicus. Ca. 22. tientia probanda est cum necesse erit arguere quem diligis: quod aliquando quasi ex industria durius fieri oportet, vt sic eius probetur vel exerceatur tolerantia. Non quandoque in amicis eligendis tædeat esse solicitum, cum huius laboris fructus sit vitæ medicamé, & immortalitatis fundamentum. Cauendus est quidem impetus amoris, qui præcurrit iudicium, & probandi adimit potestatem. Est proinde viri prudentis, suscitatam hunc refrenare impetum, ponere modum beneuolentiæ, paulatim procedere in affectum, donec iam probato se totum det & committat amico. Hæc est magna fœlici- G tas, quam expectamus deo operante, & infundente inter se & creaturam suam, inter ipsos gradus & ordines quos elegit esse tantam amicitiam & charitatem, vt sic quisque diligat alium sicut seipsum, & sicut vnusquisque de propria, sic de alterius fœlicitate lætetur, & ita singulorum beatitudo sit omnium, & omnium beatitudinum vniuersitas singulorum. Ibi nulla cogitationum occultatio, nulla affectionum dissimulatio. Hæc est vera amicitia quæ hic inchoatur, ibi perficitur: quæ hic est paucorum, ibi omnium vbi omnes boni, Hic necessaria probatio, vbi est sapientium & stultorum cómixtio. Plerosq; omni affectu amplectimur, quos tñ ad amicitiæ secreta non admittimus, nec ad cósiliorũ reuelationem. In

Nõ pariter admittẽdi omnes. Ca. 23. Ioan. 15. Euangelio Christus de discipulis suis quos de seruis amicos fecit, ait, Iã nõ dicã vos seruos, sed amicos. Ambrosius dedit formam amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici volũtaté, & aperiamus secreta nr̃a illi quæcũque in pectore habemus, & illius arcana nõ ignoremus: nihil. n. occultat amicus si verus est, effundit animũ suũ sicut effundebat mysteria patris sui dñs nr̃ Iesus Christus.

De cultu amicitiæ. Ca. 24. Quemadmodum amitia sit colenda videamus. Firmamentum ergo stabilitatis & constantię In amicitia est fides, nihil enim est stabile quod infidum est. Nou fidum potest esse multiplex ingenium & tortuosum, neq; qui non eisdem rebus mouentur, nec eisdé consentiunt nec stabilis esse possunt amicitiæ aut fidei. Præ omnibus cauenda est suspitio quæ est amicitiæ venenum. Nunquã de amico mala sentiamus, nec mala dicenti

centi credamus. Accedat hinc in sermone iocūditas, hilaritas in vultu, suauitas in moribus, in oculorum etiam nutu serenitas. Tristitia nanq; & seuerior facies habet quandā honestam, grauitatem, sed amicitia quasi remissior aliquando debet esse liberior & dulcior ad comitantē fœlicitatem, quia sine leuitate & dissolutione procliuior. Est praeterea illius amicitiæ, parem esse inferiori superiorem. Sæpe quidem inferioris gradus & ordinis, dignitatis & scientiæ, ab excellentioribus assumūtur in amicitiam, ita vt sublimis descendat, humilis ascēdat, diues egeat, pauper ditescat, & ita unusquisq; alteri suā conditionē communicet ut fiat æqualitas. Vnde qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum, non minorauit. Nunquā tuo te pferas amico, sed si forte in ijs quæ diximus superior inuentus, tūc te magis ami co submitte. Nō ēt ceteris præstare confidentiam, extollere ne necessum, & tanto plus ci conferre honoris, quāto minus conferendū conditio vel paupertas præscribit. Ionathas enim fœdus iniji cum Dauid, & seruulum in amicitiā adæquans, dño fugatum à patre sic adiudicatū mortive sic definitū, sibi ptulit, se humilians, & illū exaltans, Tu, inqt, eris rex, & ego ero secundus post te. Si non vt dominum tibi uideri pferre cum quem diligis, vel parē facere cum tibi nō negligas. Non .n. amicitia recte colis a quibus æqualitas non seruatur. Defer amico vt æquali, nec te pudeat vt præuenias eū officio. Amicitia .n. nescit superbiā. Fidelis quippe amicus medicamentum est uitæ. Hæc est igitur lex in amicitia, vt ab amicis, honesta petamus, & pro eis honesta faciamus, nec expectemus vt rogemur: cūctatio semper absit, studium semper assit. Perde, inquit Salomon, pecuniam propter amicum. Si enim pecunia perdēda est propter amicum, multo magis amici utilitatibus vel necessitatibus conferenda. Sic igitur des amico vt nō improperes, non mercedem expectes, non frontem obducas, non vultum auertas, non deponas oculos: sed serena facie, hilari vultu, sermone iocundo intercide verba petentis: occurre beneuolentia vt non rogatus videaris patrare qđ petitur. Ingenuus animus nihil magis erubescendum æstimat q̄ rogare. Cum igitur tibi cum amico tuo esse debeat cor unum & anima una, iniuriosum est si non sit & pecunia una. Sic se sibi suaque impendant, vt qui dat, seruet hilaritatem, qui accipit, non perdat securitatē. Sunt in amicitia aliqua in quibus sibi adesse possunt amici. Primum vt so licitii sint pro inuicem, orēt pro inuicē, erubescant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapsum vt suū doleat, suo dilecto suus ille q̄ diligitur in ter variabiles fortunæ casus & in varietate mutabilium, nihil vtique a sapientibus potius, benignius, suauius ac honestius æstimatur quàm uetā amicitiā inuenire. Quod tenere diligimus, id uidendi desiderio æstuamus. Ea nanque est uis amoris vt oculus mentis offerat, qđ ardentius mens desiderat. Occurrunt enim notæ tuæ, verba tua melle condita. Occurrit fœlicium noctium iocunditas, quę me mihi furantur & studio & labori: in media nanque lectione te somnio, in somnis amplector te, in amplexibus tē amitto, & te et somno cum sua fallacia discedente. Medere ergo desideriis, medere absentiæ, diligentem te diliget, sitque remedium id nostri furoris, vt sciant qui te diligunt me amare. Minus enim amor habet amoris, vbi se sentit qui diligit non amari. Amicorum enim est inuicem sua negocia agnoscere, & suis opportunitatibus mutuam vicissitudinem impendere. Non est amicus qui amico non subuenit, nec etiam bonus socius, qui socij aduersum parum lugeat, alterius profectum non suum ęstimet. Quibus modis impendi potest, erigat pusillanimitatē, suscipiat infirmum, consoletur tristem, iratum sustineat: sic oculos ueteatur amici, vt nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod dedeceat loqui præsumat. Nam quicquid ipse deliquerit, in amicum redundat.

Quicquid suadendum est ab amico facilius recipiatur, & facilius retineatur: cuius magna debet esse in suadendo authoritas, cū nec fides eius dubia, nec adulatio sit suspecta. Non solum arguendi sunt amici, sed si opus fuerit, obiurgandi. Obiurgandus est amicus si ueritatē aspernatur, & obsequijs atque blandimijs in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, obiurgatio contumelia careat. Ambrosius, Si quid vitij in amico deprehenderis, corripe occulte. si te non audierit, corripe palam. Sunt enim bonę correptiones, & plerunq; meliores q̄ tacita amicitia: & si lædi se putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabiliora .n. sunt amici vulnera, q̄ adulantiū oscula. Debet amicus amico compati & condescendere, vitia eius suum putare,

Margin notes: 2.Co.8. — 2.Reg. 23. — Beneficentia in amicos. Cap.25 — Ecc.29. — Mutua inter amicos. Ca. 26. — Correptio amici. Ca. 27. — Pro. 27.

tare, corripere humiliter, compatienter. Corripiat eum vultus tristior, & sermo deiectior. Intercipiat verba lachrymæ, ut nõ solum videat, sed & sentiat correptionẽ ex amore, & nõ ex rãcore pcedere. Amicus amico se ita cõformet, vt eius cõgruat qualitati: & cui in exteriori aduersitate debet adesse, multo magis spiritui occurrere. Moneri & monere nõ repugnãt, nõ adulatorie nõ simulatorie, sed vere. Nã simulator ore decipit amicũ suũ. Præstemus amico quicquid amoris est, quicquid gr̃æ, quicquid dulcedinis, quicq̃d charitatis. Subtiles honores & onera illis quos præscripserit ratio impo nimus, scientes quia nunquã uere diligit cui amicus ipse nõ sufficit; nisi hæc uilia & cõtemptibilia abiecerit. Cauendũ est ne tenerior affectus maiores vtilitates impediat, dũ eos quos ampliori charitate complectimur, si magna spes fructus uberioris elucet, nec absentare volumus, nec ignorare. Hæc est enim amicitia ordinata, vt rõ regat affectũs: nec tã quid illorũ suauitas, q̃ quid multorũ petat vtilitas, attendamus. Qui semetipsum non amat, alium amare non põt. Se autem nõ diligit, qui turpe aliquid vel inhonestũ, vel à se exigit, vel sibi impetit. Primum ergo est, vt semetipsum quisque castificet, nihil sibimet indulgens quod indecens sit, nihil subtrahens quod utile sit. Sed quia hinc amor multos diligit, ex ipsis eligat quem ad amicitiæ secreta lege familiari admittat, in quem copiose suum infundat affectum, denudans pectus suum vsque ad spectationem viscerum, medullarum, cogitationum & intentionum cordis. Non eligatur secundum affectionis lasciuiam, sed secundũ perspicaciam rationis, similitudinem morum, & contemplationem uirtutum. Sic se impendat amico, vt leuitas omnis absit, iocunditas assit, nec ordinatæ desint beneuolentiæ, & charitatis obsequia vel officia. Probetur fides eius, honestas & patientia. Accedat amicorum consiliorum communio, assiduitas parium studiorum, quædam conformatio vultuum. Ita electus & probatus nihil velit quod dedeceat, vel petere ab amico, uel præstare rogatus. Amicitiam virtutẽ putare, non quæstum: adulationem fugere, detestari assertionẽ liber in discretione, patiens in correptione, firmus & stabilis in dilectione: utile tunc dolore pro inuicem laborare, onera sua portare pro altero, semetipsum negligere, alterius voluntatem suæ perferre, illius necessitatis magis q̃ suę occurrere, aduersus semetipsum opponerę & exponere, dulce adinuicem conferre, studia sua mutuo patefacere. Accedit pro inuicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius admittitur, profluentibus lachrymis, quas vel timor excitet, vel affectus elicit, uel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, ipsum desideranter & diligenter intendit, subito transit affectus in affectum, ipsius Christi dulcedinem tangens incipit gustare, q̃ dulcis est, & sentire quam suauis. Ita à sancto illo amore quo amplectimur amicum, ad illum conscendens quo amplectimur Christum, spiritalem amicitiæ fructum capit.

Prouer. 11.

1 prolog. Ca. 28.

M A B

Finis libri de Amicitia.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, De sermone domini in mõte secundum Matthæum, Liber primus.

Sermonem quem locutus est dominus noster Iesus Christus in monte, sicut in Euangelio secũdum Matthæum legimus, si qs pie sobrieque considerare voluerit, puto quòd inueniet in eo, quod ad mores optimos pertinet, perfectum uitæ christianæ modum. Quod polliceri non temere audemus, sed ex ipsis eiusdem dñi verbis cõijcictes. Nam sic ipse sermo concluditur, vt appareat in eo præcepta esse omnia, quæ ad informandam uitam pertinent. Sic enim dicit, Omnis ergo qui audit verba mea hæc & facit ea, assimilabo eum uiro sapienti: & reliqua vsque ad eum locum, Et Matt. 7 facta est ruina eius magna. Cum ergo nõ dixit, qui audit verba mea tantum: sed addidit dicens, Qui audit uerba mea hæc: satis, vt arbitror, significauit, hæc verba in monte locutus est, tam perfecte instruere uitam eorum qui uoluerint secundum ea uiuere, ut merito comparentur ædificanti super petram. Super petram autem dixit, vt appareat iustum sermonem omnibus præceptis quibus Christiana uita informatur, esse perfectum. Nã de hoc capitulo diligentius suo loco tractabitur. Huius igitur sermonis initium sic assumitur, Cum uidisset autem Iesus turbas multas, cesan-

C

Verba q̃ in mõte locutus est dominus Aedificare supra petram.

Cap. 1. Mat. 5.a

D

ascendit in montem, & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos dicens. Si quæritur quid significet mons, bene intelligitur significare maiora præcepta iustitiæ. quia minora erant quæ Iudæis data sunt. Vnus tamē deus per sanctos Prophetas & famulos suos, secundum ordinatissimam distributionem temporum, dedit minora præcepta, populo quem adhuc timore alligari oportebat: & per filium suum maiora, populo quem charitate iam liberari conuenerat. Cum autem minora minoribus, maiora maioribus dantur, ab eo dantur qui solus nouit congruentem suis temporibus generi humano exhibere medicinam. Nec mirum est quòd dantur præcepta maiora propter regnum cœlorum, & minora data sunt propter regnū terrenum, ab eodem vno deo qui fecit cœlum & terram. De hac ergo iustitia, quæ maior est, per Prophetam dicitur, Iustitia tua sicut Montes dei: & hoc bene significat, quod ab vno magistro solo docendis tantis rebus idoneo, docetur in monte. Sedens autem docet, quod pertinet ad dignitatem magisterij. Et accedunt ad eum discipuli eius, vt audiendis illius verbis, hi essent etiam corpore viciniores, qui præceptis implendis etiam animo propinquabant. Et aperiens os suum docebat eos dicens. Ista circumlocutio qua scribitur, Et aperiens os suum, fortasse ipsa mora commendat aliquanto longiorem futurum esse sermonem, Nisi forte nou vacet quod nunc eum dictum est aperuisse os suum, quod ipse in lege veteri, aperire solebat ora Prophetarum. Quid ergo dicit? Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Legimus scriptum de appetitione rerum temporalium, Omnia vanitas, & præsumptio spiritus. Præsumptio autem spiritus, audaciam & superbiam significat. Vulgo etiam magnos spiritus superbi habere dicuntur, & rectè, quandoquidem spiritus etiam ventus vocatus. Vnde scriptum est, Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Quis vero nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Vnde est etiam illud Apostoli, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Quapropter rectè hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles & timentes deum, id est, non habentes inflantem spiritum. Nec aliunde omnino incipere oportuit beatitudinem. Siquidem peruentura est ad summam sapientiā.

Mōs quid signat. — Psa. 35. — Cap. 2. — Eccl. 6. — Præsumptio spiritus. — Psa. 148. — 1. Co. 8.

Initium autem sapientiæ timor domini. Quoniam & econtrario, Initium omnis peccati superbia scribitur. Superbi autem appetunt & diligunt regna terrarum. Beati autem pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. Illam credo terram, de qua in Psalmo dicitur, Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. Significat enim quandam soliditatem & stabilitatem hæreditatis perpetuæ, vbi anima per bonum affectum, tanquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra: & inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra: ipsa est requies & vita sanctorum. Mites autē sunt qui cedunt improbitatibus & non resistunt malo, sed vincunt in bono malum. Rixentur ergo immites & dimicent pro terrenis & temporalibus rebus. Beati autem mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram, de qua pelli non possunt. Beati lugentes, quoniam ipsi consolabūtur. Luctus est tristitia de amissione charorum. Conuersi autem ad deum, ea quæ in hoc mundo chara, amplectabantur amittunt. Non enim gaudent his rebus, quibus ante gaudebant: & donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla mœstitia sauciantur. Consolabuntur ergo spiritusancto, qui maxime propterea paracletus nominatur. i. consolator, vt temporalia amittentes, æterna lætitia perfruantur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā, quoniam ipsi saturabuntur. Iam istos amatores dicit veri & inconcussi boni. Illo ergo cibo saturabuntur, de quo ipse dominus dicit, Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei: quod est iustitia: & illa aqua de qua quisquis biberit, vt idem dicit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus. Beatos esse dicit qui subueniunt miseris quod eis ita rependitur, vt de miseria liberentur. Beati mundicordes, quoniam ipsi deum videbunt. Quàm ergo stulti sunt qui deum istis exterioribus oculis quærunt cum corde videatur, sicut alibi scriptum est, Et in simplicitate cordis quærite illum. Hoc est enim mundum cor, quod est simplex cor: & quemadmodum lumen hoc videri non potest nisi oculis mundis, ita nec deus videtur nisi mundum sit illud quo videri potest. Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. In pace perfectio est vbi nihil repugnat, & ideo filij dei

Eccle. 1. — Ecclesi. 10. — Ps. 110. q. — Ecclesi. 10. b — Cap. 3. — Psa. 141. — Mites q̄. sint. — Ro. 12. — Cap. 4. — Luctus quid. — Paracletus. — Cap. 5. — Ioan. 4. — Iustitia cibus dei. — Ioan. 4. — Cap. 6. — Cap. 7. — Sapiē. 1. — Cor mūdum. — Cap. 8.

dei pacifici, quoniam nihil in his resistit deo, Pacifici. & vtique filij similitudinem patris habere debent. Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes & subijcientes rationi, id est, menti & spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum dei. In quo ita sunt ordinata omnia, vt id quod est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt nobis bestijsque communia. Atque idipsum quod excellit in homine, id est, mens & ratio, subijciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus filius dei. Neque enim imperare inferioribus potest nisi superiori se ipse subijciat. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: hæc vita consummati Pax Luc.2. perfectiq; sapienti. De huiusmodi regno pacatissimo & ordinatissimo missus est foras princeps huius seculi, qui peruersis inordinatisque dominatur. Hac pace intrinsecus constituta atque firmata, quascunque persecutiones ille qui foras missus est, forinsecus concitauerit, auget gloriam quæ secun-I dum deum est, Non aliquid in illo ædificio labefactans, sed deficientibus machinis suis innotescere faciens quanta firmitas intus Cap.5. extructa sit. Ideo sequitur, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Sunt autem omnes istæ octo sententiæ. Iam enim cætera compellans loquitur ad illos qui aderant, dicens, Beati eritis cum vobis maledicent, & persequentur nos. Superiores autem sententias generaliter digesserat. Non enim dixit, beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cœlorum: sed quoniam ipsorum est, inquit, regnum cœlorum. Neque beati mites, quoniam uos possidebitis terram: sed, quoniam ipsi possidebunt terram. Et ita cæteras vsque ad octauam sententiam vbi ait, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Inde iam incipit loqui præsentes compellans, cum & illa quæ supra dicta sunt ad eos etiam pertinerent qui præsentes audiebant: & hæc postea quæ uidentur præsentibus specialiter dici, pertineant etiam ad illos qui absentes vel post futuri erant. Quapropter iste sententiarum numerus diligenter considerandus est. Incipit enim beati-Paupe-res spû. tudo ab humilitate. Beati pauperes spiritu, id est, non inflati, dum se diuinæ authoritati K subdit anima, timens post hanc uitam ne pergat ad pœnas, etiam si forte in hac vita beata sibi esse videatur. Inde uenit ad diuinarum scripturarum cognitionem, vbi oportet eam se mitem præbere pietate, ne id quod imperitis videtur absurdum, uituperare audeat, & peruicacibus concertationibus efficiatur indocilis. Inde iam incipit scire, quibus nodis seculi huius per carnalem consuetudinem ac peccata teneatur. Itaque hoc tertio gradu in quo scientia est, lugetur amissio summi boni, quia inhæretur extremis. In quarto autem gradu labor est vbi uehementer incumbitur, vt se animus auellat ab eis quibus pestifera dulcedine innexus est. Hic ergo esuritur & sititur iustitia, & multum necessaria est fortitudo, quia non relinquitur sine dolore quod cum delectatione retinetur. Quinto autem gradu perseuerantibus in labore dat euadendi consilium, quia nisi quisque adiuuetur à superiore, nullo modo sibi est idoneus, vt se tantis miseriarum implicamentis expediat. Est autem iustum consilium, vt qui se à potentiori adiuuari vult, adiuuet & infirmiorem in quo est ipse potentior. Itaque beati misericordes, quia ipsorum miserebitur deus. Sexto gradu est cordis munditia de bona con- L scientia bonorum operum, ualens ad contemplandum summum illud bonum quod solo puro & sereno intellectu cerni potest. Postremo est septima ipsa sapientia, id est, contemplatio ueritatis, pacificans totum hominem & suscipiens similitudinem dei, quæ ita concluditur, Beati pacifici, quoniam ipsi filij dei uocabuntur. Octaua tanquam ad caput redit, quia consummatum perfectumq; ostendit & probatur. Itaque in prima & in octaua nominatum est regnum cœlorum, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Cum iam dicitur, Quis Rom.8. nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Septem sunt ergo quæ perficiunt, nam octaua clarificat, & quod perfectum est demonstrat, vt per hos gradus perficiantur & cæteri tanquam à capite rursum exordientes. Videtur ergo mihi etiam septiformis operatio spû sancti, de qua Esaias loquitur, his gradibus sententijsq; congruere. Sed interest ordinis, Esa. 11. Nam ibi enumeratio ab excellentioribus cœpit, hic vero ab inferioribus. Ibi nanque M incipit

incipit à sapientia dei, & desinit ad timorē
Ecclesia dei,sed initium sapientiæ timor domini est.
stici.1. Quapropter si gradatim tanquā ascenden-
Et. tes numeremus,primus ibi est timor dei,se-
Ps. 110. cunda pietas,tertia scientia, quarta fortitu-
do,quintū cōsilium,sextus intellectus,septi-
ma sapientia. Timor dei congruit humili-
bus,de quibus hic dicit, Beati pauperes spi-
ritu,quoniā ipsorum est regnum cœlorū .i.
Ro. 11. non inflati,non superbi,de quibus Aposto-
lus dicit, Noli altum sapere,sed time.i.noli
extolli. Pietas congruit mitibus. Qui enim
pie quærit, honorat sanctam scripturam,
& nō reprehēdit qđ nōdū intelligit, & p-
pterea non resistit,qđ est mitē esse. Vñ hic
dicitur,Beati mites,qm ipsi hæreditate pos-
sidebunt terram. Scientia congruit lugenti-
bus,qui iam cognouerunt in scripturis qui-
bus malis vincti teneantur, que tanquā bo-
na & utilia ignorantes appetierunt,de qui-
bus hic dicitur,Beati qui lugent nūc. Forti-
tudo congruit esurientibus & sitientibus.
Laborant enim desiderantes gaudiū de ve-
ris bonis,& amorem a terrenis & corporali
bus auertere cupientes. De quibus hic dici-
tur,Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.
A Consilium cōgruit misericordibus: hoc.n.
vnū remediū est de tantis malis euadēdi,vt
dimittamus sicut nobis dimitti volumus,
& adiuuemus,in quo possumus alios, sicut
& nos in quo nō possumus cupimus adiu-
uari. De quibus hic dr̄, Beati misericordes,
qm̄ ipsorū miserebiť deus:& reliqua. Intel-
Esa.64. lectus cōgruit mūdis corde, tāquā purgato
&.1. oculo, quo cerni possit qđ corporeus ocu-
Cor. 2. lus nō uidit,nec auris audiuit,nec in cor ho
minis ascēdit. De qbus hic dr̄, Beati mundi
corde:& reliqua. Sapiētia cōgruit pacificis,
in qbus iā ordinata sunt oīa, nulliusq; mo-
tus aduersus rōnē rebellis est,sed cūcta ob-
tēperāt spūi hominis,cū & ipse obtemperet
1. Ret. deo,de qbus hic dicit, Beati pacifici: unum
Cap.19. autem prēmiū quod est regnū cœlorum, p
his gradibus varie nominatum est. In pri-
mo sicut oportebat positū est regnū cœlo-
rum,quod est perfectæ summæque sapiētiæ
Eec. 1. animę rōnalis. Sic vtiq; dictū est, Beati pau
&c. peres spū, qm̄ ipsorū est regnū cœlorum:
Ps. 110. tanquā diceretur, Initium sapientiæ timor
est pro domini. Mitibus hæreditas data est, tanquā
uer. 9. testamentū patris cum pietate quærētibus,
Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possi-
B debunt terram. Lugentibus consolatio, tan-
quam scientibus quid amiserint, & quibus

mersi sunt. Beati qui lugent nunc, quo-
niam ipsi consolabuntur. Esurientibus &
sitientibus saturitas, tanquam refectio labo-
rantibus fortiterque certantibus ad salu-
tem. Beati qui esuriunt & sitiunt iusti-
tiam, quoniam ipsi saturabuntur. Mise-
ricordibus misericordia, tanquam vero &
optimo cōsilio vtentibus, vt hoc eis exhibea
tur à potentiore quod inualidioribus ipsi ex
hibent. Beati misericordes, qm̄ ipsorum mi-
serebitur deus. Mundis corde facultas est
videndi deum, tanquam purum oculum ad
intelligenda æterna gerentibus. Beati mun-
dicordes, quoniam ipsi deum videbunt. Pa-
cificis dei similitudo est, tanquā perfecte sa-
pientibus formatusq; ad imaginē dei per re-
generationem renouati hominis. Beati paci
fici quoniā ipsi filij dei vocabuntur. Et ista 1. Retra.
quidem in hac vita possunt compleri, sicut Ca. 19.
completa esse in Apostolis, credimus. Nam
illa omnimoda & in angelicam formā muta
tio, quę post hanc vitam promittitur, nullis
verbis exponi pōt. Beati ergo qui persecu-
tionem patiuntur p iustitiam, qm̄ ipsorū
est regnū cœlorū. Hæc octaua sententia, q
ad caput redit perfectūq; homiē declarat, si- C
gnificatur fortasse & circuncisione octaua
die in veteri testamento: & domini resur-
rectione post sabbatum, qui est vtique
octauus, idemque primus dies, & cele-
bratione octauarum feriarum quas in re-
generatione noui hominis celebramus: &
numero ipso pentecostes. Nam septena-
rio numero septies multiplicato, quo fiunt
quadragintanouem, quasi octauus addi-
tur vt quinquaginta compleantur. Et
tanquam redeatur ad caput, quo die mis-
sus est spiritussanctus, eo in regnum cœlo-
rum ducimur, & hæreditatem accipimus,
& consolamur, & pascimur, & misericor-
diam consequimur, & mundamur, & paci-
ficamur. Atque ita perfecti, omnes extrinse-
cus illatas molestias pro veritate & iustitia
sustinemus. Beati eritis, inquit, cū vobis ma-
ledicent & persequentur vos, & dicent oē
malum aduersum vos mentientes propter
me. Gaudete & exultate, qm̄ merces vestra
multa est in cœlis. Animaduertat quisquis,
delitias huius seculi, & facultates rerū tem-
poralium quærit in nomine Christiano in-
trinsecus esse beatitudinem nostram, sicut
de anima ecclesiastica ore prophetico di- Psa. 44
citur, Omnis gloria eius filiæ regis ab intus:
nam extrinsecus maledicta & psecutiones D

& detractiones promittuntur: de quibus tamé magna merces est in cœlis, quæ sentitur in corde patiétium, eorum qui iam possunt
Rom.5 dicere, Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spé, spes autem non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non enim ista perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum æquo animo, sed etiam cum exultatione tolerare. Nam multi heretici, nomine Christiano animas decipiétes, multa talia patiuntur. Sed ideo excludútur ab ista mercede, quia nó dictum est tátum, beati qui persecutionem patiuntur: sed addi tum est, propter iustitiam. Vbi autem sana fides non est, non potest esse iustitia, quia iustus ex fide viuit. Neque schismatici aliquid sibi ex illa mercede promittant, quia similiter vbi charitas non est, nó potest esse iusti-
Aba.2. & Ro.1. tia. Dilectio enim proximi malum non operatur. Quam si haberent, nó dilaniarét cor
Rom.13 pus Christi quod est ecclesia. Quæri auté potest quid intersit quod ait, Cú vobis maledicent, & omne malum dicent aduersum
E vos: cum maledicere, hoc sit, malum dicere.
Malum dicere, et maledicere. Sed aliter maledictum iactatur cum contumeliá coram illo cui maledicitur, sicut domino nostro dictum est, Nonne verum dicimus, quia Samaritanus es & dæmoniú habes? Aliter cum absentis fama læditur, sicut
Ioan.8. Ioan.7. de illo ité scribitur, Alij dicebant, quia Propheta est: alij autem dicebant, non sed seducit populum. Persequi autem est vim inferre vel insidijs appetere, quod fecit qui eum
Persequi quid. tradidit, & qui eum crucifixerút. Quid est sané quod etiam hoc non est nude positum, vt diceretur, Et dicent omne malú aduersum vos: sed additum est mé tientes. additum est etiam, propter me? Propter eos additum puto, qui volút de persecutionibus & de famæ suæ turpitudine gloriari: & ideo dicere ad se pertinere Christum, quia multa de illis dicuntur mala: cum & vera dicantur, quando & de illorum errore dicuntur: & si aliquádo etiam nonnulla falsa iactentur, quod temeritate hominum plerunque accidit, non tamen propter Christú ista patiuntur. Non
Quis Christú nó sequitur. enim Christum sequitur, qui non secundú veram fidem & catholicam disciplinã Christianus vocatur. Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœ-
C lis. Non hic cœlos dici puto superiores partes huius visibilis mundi. Nó enim merces nostra, quæ inconcussa & æterna esse debet, Cœli. in rebus volubilibus & temporalibus collo-
F canda est: sed in cœlis dictum puto, in spiritalibus firmamentis, vbi habitat sempiterna iustitia: in quorum comparatione terra dicitur anima iniqua, cui peccanti dictum est, Terra es & in terram ibis. De his cœlis di- Gene.3.
cit Apostolus, Quoniam conuersatio nostra Philip.3.
in cœlis est. Sentiunt ergo iam istam mercedem qui gaudent spiritalibus bonis, sed tú ex omni parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem. Ita enim persecuti sunt, inquit, & Prophetas qui ante vos fuerunt. Nunc persecutionem generaliter posuit, & in maledictis & in dilaceratione famæ, & bene exéplo adhortatus est, quia vera dicentes solent persecutionem pati: nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore persecutionis à veritatis prædicatione defecerunt. Rectissime itaq; sequitur, Vos Cap.10
estis sal terræ, Ostendens fatuos esse iudicandos, qui temporalium bonorú, vel copiam 1.Cor.15
sectantes, vel inopiam metuentes amittunt æterna, quę nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. Itaque si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, si vos per quos con- G
diendi sunt quodammodo populi metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum: qui erunt homines per quos à vobis error auferatur, cum vos elegerit deus, per quos errorem auferat cęterorum? Ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi vt mittatur foras, & calcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior, sed inferior non est, qui quamuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est. Vos estis Cap.11.
lumen mundi. Quomodo dixit superius sal terræ: sic nunc dicit, lumen mundi. Nam neque superius ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus: sed homines qui in terra habitant, vel etiam peccatores, quorum condiendis & extinguendis putoribus, Apostolicum saltem dominus misit, Et hic mundum non cœlum & Múdus.
terram, sed homines qui sunt in mundo vel diligunt mundum oportet intelligi, quibus Cap.12
illuminandis Apostoli missi sunt. Non Ciuitas
potest ciuitas abscondi super montem posita, id est, fundata super insignem magnamq; iustitiam, quam significat etiam ipse mons in supra montem posita.
quo

quo disputat dominus. Neque accendunt lu
H cernam & ponunt eam sub modio. Quid
putamus, ita esse dictum sub modio, vt oc-
cultatio tantum lucernæ accipienda sit, tan
quam si diceret, Nemo accendit lucernam
& occultat illam? An aliquid etiam modius
significat vt hoc sit ponere lucernã sub mo-
dio, superiora facere corporis cõmoda, quã
prædicationem veritatis: vt ideo quisque ve
ritatem non prædicet, dum timet ne aliquid
in rebus corporalibus & temporalibus mo-
Modius lestiæ patiatur? Et bene modius dicitur, Si-
ue propter retributionẽ mensuræ, qua quis-
que recipiet quæ gessit in corpore, vt illic,
inquit Apostolus, recipiet vnusquisque quæ
gessit in corpore, & tanquam de hoc modio
2.Co.5. corporis alio loco dicitur, In qua mensura
Matt.7. mensi fueritis, in ea remetietur uobis. Siue
quoniam temporalia bona quæ corpore pe-
raguntur, certa dierum mensura & inchoan
tur & transeunt, quã fortasse significat mo-
dius, Aeterna vero & spiritalia nullo tali fi
Ioan.3. ne coarctentur. Non enim ad mensurã dat
deus spiritum. Sub modio ergo lucernã po-
nit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commo
dis temporalibus obscurat & tegit. Super
candelabrum autem, qui corpus suum mini
sterio dei subijcit, vt superior sit prædicatio
veritatis, & inferior seruitus corporis: per ip
sam tamen corporis seruitutem excellentior
luceat doctrina, quæ ꝑ officia corporalia. i.
per uocem & linguam & cæteros corporis
motus in bonis operibus insinuatur etiam
I discentibus. Super candelabrum ergo ponit
Lucer- lucernam cum dicit Apostolus, Non sic pu
nam sub gno tanquam aerem cædens, sed castigo cor
modio pus meũ & seruituti subijcio, ne forte alijs
ponere prædicans ipse reprobus inueniar. Quod
& super vero ait, Vt luceat omnibus qui in domo
candela- sunt, Domum puto dictam habitationẽ ho-
brum. minum. i. ipsum mundum, propter id & su-
1.Retra. perius ait, Vos estis lumẽ mundi. Aut si do-
Cap.19. mum quisque vult accipere Ecclesiam, nec
1.Cor.9 hoc est absurdum. Sic luceat, inquit, lumen
vestrum coram hominibus, vt uideant bona
facta vestra, & glorificent patrem vestrum
qui in cœlis est. Si tantummodo diceret, sic
luceat lumen uestrum coram hominibus, vt
videant bona facta vestra, finem constituis-
se videretur in laudibus hominum, quas
quærunt hypocritæ, & qui ambiunt ad ho-
nores & captant inanissimã gloriam. Con-
Galat.1. tra quos dicitur, Si adhuc hominibus place
rem, Christi seruus non essem. Et per Pro-
phetã, Qui hominibus placent cõfusi sunt, Psal.52.
quia deus nihil fecit illos. Et iterum, Deus K
confringit ossa eorũ qui hominibus placent.
Et rursum Apostolus, Non efficiamur ina Galat.6.
nis gloriæ cupidi. Et ipse iterum, Probet au
tem se homo, & tunc in semetipso habebit
gloriam, & non in altero. Non ergo tãtum
dixit, vt uideant bona opera vestra: sed addi
dit, & glorificent patrem vestrũ qui in cœ-
lis est, vt hoc ipsum ꝙ homo per bona ope-
ra placet hominibus, non ibi finem consti-
tuat vt hominibus placeat, sed referat hoc
ad laudem dei, & propterea placeat homini
bus ve in illo glorificetur deus. Hoc enim
laudantibus expedit, vt non hominem, sed
deum honorent, Sicut in ipso homine quem
portabat dominus ostendit, vbi admiratæ
sunt turbæ paralytico sanato virtutes eius,
sicut in Euangelio scriptũ est, Timuerunt, Matt.9.
& glorificauerunt deũ qui dedit potestatem
talem hominibus. Cuius imitator Aposto-
lus Paulus dicit, Tantum autem audientes Galat.1
erant, quoniam qui aliquando nos perseque
batur, nunc euangelizat fidem, quam aliquã
do vastabat, & in me glorificant deum.
Posteaquam ergo cohortatus est audientes, Cap.13
vt se præpararent ad omnia sustinenda pro
veritate atque iustitia, & non absconderent
bonum quod accepturi erant, sed ea beneuo
lentia discerent vt cæteros docerent, non ad L
laudem suam, sed ad gloriam dei bona sua
opera referentes, incipit eos iam informare
& docere quid doceant, tanquam si quære-
rent dicentes, Ecce volumus omnia sustine-
re pro tuo nomine, & doctrinam tuam non
abscõdere, sed quid est hoc ipsum quod veri
tas abscõdit, & pro quo iubes omnia tolera
ri? Nunquid aliud dicturus es contra ea
quæ in lege scripta sunt? Nõ inquit. No
lite enim putare, quoniam veni soluere le- Cap.14.
gem aut Prophetas, non ueni soluere, sed
adimplere. In hac enim sententia sensus du
plex est, secundũ vtrunque tractandum est.
Nam qui dicit, non ueni soluere legem, sed
adimplere: aut addendo dicit quod minus
habet, aut faciendo quod habet. Illud ergo
prius consideremus quod primo posuit.
Nam qui addidit quod minus habet, non
vtique soluit quod inuenit, sed magis perfi-
ciendo confirmat, & ideo sequitur, & dicit,
Amen dico vobis, donec transeat cœlum Cap.15.
& terra, iota unum, aut unus apex non præ-
teribit à lege, donec omnia fiant. Dũ enim
fiunt etiam illa quæ adduntur ad perfectio-
 Ddd 3 nem,

nem, multo magis fiunt illa quæ præmissa
1.Retra. sunt ad inchoationem. Quòd autem ait, Io
Cap.19 ta unum, aut unus apex non transibit à le-
M ge, nihil potest aliud intelligi nisi vehemens
Iota. expressio perfectionis, quádo per literas sin
Apex. gulas demonstrata est, inter quas literas io-
Cap.16 ta minor est cæteris, quia vno ductu fit,
apex autem est etiam ipsius aliqua in sum-
mo particula. Quibus uerbis ostendit in le
ge ad effectum etiam minima quæque per-
duci. Deinde subiecit, Qui enim soluerit
vnum de mandatis istis minimis, & docue-
rit sic homines, minimus vocabitur in re-
gno cœlorum. Mandata ergo minima si-
gnificantur per unum iota unum apicem.
1.Retra. Qui ergo soluerit & docuerit sic, i. secundú
Cap.19. id quod soluit, non secundum id quod inue
nit & legit, minimus vocabitur in regno
cœlorum, & fortasse ideo non erit in regno
cœlorum, vbi nisi magni esse non possunt.
Qui autem fecerit & docuerit sic, hoc est,
qui non soluerit, & docuerit sic, secundum
id quod non soluit, magnus vocabitur in re
gno cœlorum. Qui ergo magnus vocabi-
tur in regno cœlorum, sequitur ut etiam sit
in regno cœlorum, quò magni admittútur,
Cap.17. ad hoc enim pertinet quod sequitur. Di-
cò enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia
vestra plusquam Scribarum & Pharisæo-
rum, non intrabitis in regnum cœlorum i.
A id est nisi non solum illa minima legis præ-
cepta impleueritis quæ inchoát hominem,
sed etiam ista quæ à me adducuntur, qui nó
ueni soluere legem, sed adimplere, non in-
trabitis in regnú cœlorum. Sed dicis mihi,
Si de illis mandatis minimis cum superius
loqueretur dixit, minimum vocari in regno
cœlorum quisquis vnum eorum soluerit,
& secundum suam solutionem docuerit,
magnum autem vocari quisquis ea fecerit &
sic docuerit, & ex eo iam in regno cœlorum
futurum esse quia magnus est, quid opus
est addi præceptis legis minimis, si iam in re
gno cœlorum potest esse, quia magnus est
quisquis ea fecerit & sic docuerit? Quapro
pter sic est accipienda illa sententia, qui au-
tem fecerit & docuerit sic, magnus vocabi-
tur in regno cœlorum, id est, non secúdum
illa minima, sed secundum ea quæ ego dictu
rus sum. Quæ sunt autem ista? Vt abundet
iustitia, inquit, vestra super Scribarum &
Pharisæorum, quia nisi abundauerit iusti-
tia, non intrabitis in regnum cœlorum. Er
go qui soluerit illa minima & sic docuerit,

minimus vocabitur, quia autem fecerit illa
minima & sic docuerit, non iam magnus ha
bendus est & idoneus regno cœlorum, sed
tamen non tam minimus quam ille qui sol-
uit. Vt autem sit magnus atque illi regno B
aptus, facere debet & docere, sicut Christus
nunc docet: id est, vt abundet iustitia eius
super Scribarum & Pharisæorum. Iusti-
tia Pharisæorum est, vt non occidant: iusti- Cap.18.
tia eorum qui intraturi in regnum cœlorú, Iustitia
vt non irascantur sine causa. Minimum pharisæo
est ergo non occidere, & qui illud soluerit, rum.
minimus vocabitur in regno cœlorum.
Qui autem illud impleuerit vt non occi-
dat, non continuo magnus erit & idoneus
regno cœlorum: sed tamen ascendit aliqué
gradum, perficietur autem si nec irascatur
sine causa. Quod si perfecerit multo remo-
tior erit ab homicidio. Quapropter qui do-
cet vt non irascamur, non soluit legem ne
occidamus sed implet potius, ut & foris dú
non occidimus, & in corde dum non irasci-
mur, innocentiam custodiamus. Audistis Cap.19.
ergo, inquit, quia dictum est antiquis, Non Exo.20
occides? Qui autem occiderit, iudicio reus 1.Ret.19
erit. Ego autem dico uobis, quia omnis qui
irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudi-
cio, qui autem dixerit fratri suo racha, reus
erit concilio, qui autem dixerit fatue, reus
erit gehennæ ignis. Quid interest inter Reus iu
reú iudicio, & reum cócilio, & reum gehen- dicio, có
næ ignis? Nam hoc postremú grauissimum cilio, ge-
sonat, & admonet quosdam gradus factos à hennæ
leuioribus ad grauiora, donec ad gehennam ignis.
ignis ueniretur. Et ideo sicut leuius est reú
esse iudicio quam reum esse concilio, ita le-
uius est reum esse concilio, quam esse reum
gehennæ ignis. Itaque oportet vt leuius es- C
se intelligatur irasci sine causa fratri quam
dicere racha, & rursus leuius esse dicere ra-
cha quam dicere fatue. Non enim reatus ip
se haberet gradus, nisi gradatim etiam pec-
cata commemorarentur. Vnum autem hic
uerbum obscurum positum est, quia nec
Græcum, nec Latinum est, racha, cetera ve-
ro in sermone nostro usitata sunt. Nonnul
li autem de Græco trahere uoluerunt inter
pretationem huius uocis, putantes panno-
sum dici racha, quoniam Græce dicitur
pannus ῥάκος. A quibus tamen cum quæ-
ritur quid dicatur Græce pannosus, non re
spondent racha: sed deinde non posset Lati
nus interpres ubi posuit racha, pannosum
ponere, nec uti uerbo quod & in Latina lin
gua

guã nullum sit, & in Græca inusitatum.

Racha quid. Probabilius est ergo, quod audiui à quodã Hæbreo, cum id interrogassem: dixit enim esse uocem non significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem.

D Has interiectiones Grãmatici uocant, particulas orationis significantes commoti animi affectum: velut cum dicitur à dolente, heu: uelut ab irascente, hem. Quæ uoces quarũcunque linguarum sunt propriæ, nec in aliam linguam facile transferũtur. Quæ causa utique coegit tam Græcum interpretem quam Latinum uocem ipsam ponere, cum quomodo eam interpretaretur non inueniret.

Tres gradus. Gradus itaque sunt in istis peccatis, ut primo quisque irascatur & eum motum retineat corde conceptum. Iam si extorserit uocem indignantis ipsa commotio non significantem aliquid, sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille cui irascitur, plus est utique quam si surgens ira silentio premeretur. Sin uero non solum uox indignantis audiatur, sed etiam uerbum quo iam certam eius uituperationem in quem profertur designet & notet, quis dubitet amplius hoc esse quam si solus indignationis sonus æderetur? Itaque in primo unum est: id est, ira sola: in secundo duo, & ira & uox quæ iram significat: in tertio tria, & ira & uox quæ iram significat, & in uoce ipsa certæ uituperationis expressio.

Tres reatus iræ. Vide nunc etiam tres reatus, iudicij, concilij, & gehẽnæ ignis. Nam in iudicio adhuc defensioni datur locus. In concilio autem

E quanquam & iudicium esse soleat, tamen quia interesse aliquid hoc loco fateri cogit ipsa distinctio, uidetur ad consilium pertinere sentẽtiæ prolatio. quando non iam cum ipso reo agitur, utrum damnandus sit, sed inter se qui iudicant conferunt quo supplicio damnari oporteat quem constat esse damnandum. Gehenna uero ignis, nec damnationem habet dubiam sicut iudicium, nec damnati pœnam, sicut concilium: in gehenna quippe ignis certa est & damnatio & pœna damnati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatu, sed quibus modis inuisibiliter exhibeantur pœnæ meritis animarum, quis potest dicere? Audiendum est itaque quantũ intersit inter iustitiã Pharisçorum, & iustitiam maiorem quæ in regnum cœlorũ introducit.

Iustitia phariseo rũ & iustitia maior.

Quòd cum sit grauius occidere quam uerbo irrogare conuitium, ibi occisio reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod trium illorum peccatorum leuissimum est: quia illic quæstionem homicidij inter homines agitabat: hic autem omnia diuino iudicio dimittuntur, ubi finis damnatorum est gehennæ ignis.

F Quisquis autem dixerit ꝙ grauiore supplicio in maiore iustitia punitur homicidium, si gehenna ignis punitur conuitium, cogit intelligi esse differentias gehennarum. Sanè in tribus istis sententijs subauditio uerborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia uerba necessaria, vt nihil subaudiatur. Qui irascitur, inquit, fratri suo sine causa, reus erit iudicio: In secunda uero cum ait, Qui autem dixerit fratri suo racha, subauditur sine causa: & ita iungitur, reus erit in concilio. Iam in tertia ubi ait, Qui autem dixerit fatue, duo subaudiũtur, & fratri suo, & sine causa. 1.Ret.19 Hoc est unde defenditur qđ Apostolus Galatas uocat stultos, quos etiam fratres nominat, nõ enim id fecit sine causa. Galat.3 Ideo autẽ hic frater subaudiendus est, quia de inimico postea dicitur, quomodo etiam ipse tractandus sit maiore iustitia. Deinde hic sequitur, Si ergo obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris, ꝙ frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius recõciliari fratri tuo. Et tunc ueniẽs offer munus tuum. Cap.20. Hinc itaq; apparet de fratre dictum esse superius, quoniam sententiam quæ sequitur, ea cõiunctione connectitur ut superiori attestetur, non enim ait, Si autem obtuleris munus tuum ad altare, sed ait, Si ergo obtuleris munus tuum ad altare. Nam si irasci fas non est fratri suo sine cã, aut dicere racha, aut dicere fatue, multo minus fas est aĩo tenere aliquid, ut in odiũ indignatio cõuertatur.

G Ad quod pertinet etiã quod alio loco dicitur, Non occidat sol sup iracundiã uestrã. Ephes.4 Iubemur ergò illaturi munus ad altare, si recordati fuerimus aliquid aduersum nos habere fratrẽ, munus ante altare relinquere & pergere ac recõciliari fratri, deinde uenire & munus offerre. Quod si accipiatur ad literã, fortassis aliquis credat ita fieri oportere, si præsens frater sit. Nõ.n. diutius differri põt, eũ munus tuum relinquere ante altare iubearis. Munus quo reliquẽdum ante altare. Si ergo de absente, & qđ fieri põt, ẽt trans mare constituto aliquid tale ueniat in mẽtem, absurdum est credere ante altare munus relinquendũ, quod post terras & maria perer rata offeras deo. Et ideo prsus intrò ad spi

ritali

ritali refugere cogimur, vt hoc quod dictũ
est sine absurditate possit intelligi. Altare
Altare. itaque spiritaliter in interiore dei tẽplo ip-
sam fidem accipere possumus, cuius signum
est altare visibile. Quodlibet enim munus
offerimus deo, siue ꝓphetiã, siue doctrinã,
H siue orationẽ, siue hymnũ, siue psalmum, &
si quid tale aliud spiritaliũ donorũ animo
occurrerit, acceptũ esse non põt deo, nisi fi-
dei synceritate fulciatur, & ei fixæ atq; im-
mobili atq; firmæ imponatur, vt possit inte
grum atq; illibatũ esse quod loquimur. Nã
multi hæretici non habentes altare: id est,
veram fidẽ, blasphemias pro laude dixerũt,
terrenis videlicet opinionibus aggrauati, uo
tum suũ tanquã in terram projciẽtes. Sed
debet esse sana ẽt offerẽtis intentio. Et pro-
pterea cum tale aliquid oblaturi sumus in
corde nostro: id est, in interiore dei tẽplo,
1.Co. 3. Templum.n.dei sanctũ est, inquit, qđ estis
Eph. 3. vos: & in interiore homine habitare Chri
stum per fidem in cordibus vestris: si in mẽ
tẽ uenerit ꝙ aliquid habeat aduersum nos
frater: id est, si nos eum in aliquo læsimus,
tunc enim ipse habet aduersum nos. Nam
nos aduersus illum habemus si ille nos læse
rit, vbi non opus est pergere ad reconcilia-
tionem: non.n.veniam postulabis ab eo qui
tibi fecit iniuriã, sed tm̃ dimittis, sicut tibi
mitti a dño cupis, quod ipse cõmiseris. Per-
gendum est ergo ad recõciliationem, cum
in mentem venerit quod nos forte fratrem
I in aliquo læsimus. Pergendum est ergo nõ
pedibus corporis, sed motibus animi, vt te
humili affectu prosternas fratri ad quem
chara cogitatione cucurreris, in conspectu
eius cui munus oblaturus es. Ita enim etiã
si præsens sit, poteris eum non simulato
animo lenire, atque in gratiam reuocare
veniam postulando, si hoc prius coram deo
feceris: pergens ad eum non pigro motu
corporis, sed celerrimo dilectionis affe-
ctu. Atque inde ueniens: id est, intentio-
nem reuocans ad id quod agere cœperas,
offers munus tuum. Quis autem hoc facit
vt fratri suo vel non irascatur sine causa,
vel racha non dicat sine causa, vel eum fa-
tuum non appellet sine causa, quod totum
superbissime admittitur: vel forte si in ali-
quo horum lapsus fuerit vnum remedium,
vt supplici animo veniam deprecetur: qđ
quisquis non fecerit, inanis iactantiæ spiri-
tu inflatur. Beati ergo pauperes spiritu,
quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Nunc iam uideamus quod sequitur. Esto,
inquit, aduersario tuo beneuolus cito dum Ca. 21.
es in uia cum eo, ne forte te tradat aduersa- Mat.5.d
rius iudici, & iudex tradat te ministro & in
carcerem mittaris. Amẽ dico tibi nõ exies Ioan. 5.
inde donec reddas nouissimum quadrantẽ. Iudex.
Iudicem intelligo: Christum: pater enim nõ Chri-
iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit stus.
filio. Ministrum intelligo angelum, Et an- K
geli, inquit, ministrabãt ei: & cum angelis Mini-
suis uenturum credimus ad iudicandos ui- ster an-
uos & mortuos. Carcerem intelligo pœnas gelus.
videlicet tenebrarum, quas alio loco exte- Mat. 4.
riores vocat: credo propterea quòd intrin- Carcer,
secus sit in ipsa mente, vel etiam si quid se- pœnæ te
cretius cogitari potest, gaudium diuino- nebra-
rum præmiorum. De quo dicitur seruo rum.
bene merito. Intra in gaudium domini tui,
Quẽadmodum etiam & in hac ordinatio-
ne reipublicæ, vel à secretario, vel à præto- Matt. 5.
rio iudicis extra mittitur, qui in carcerem
truditur. De soluendo autem nouissimo
quadrante, potest non absurde intelligi, aut
pro eo positum quod nihil relinquitur im-
punitum. Sicut loquentes etiam dicimus
vsq; ad fecem, cum uolumus exprimere ali- Qua-
quid ita exactum vt nihil relinqueretur: drãs no
vel ut significarentur nomine quadrantis uissi-
nouissimi terrena peccata. Quarta.n.pars mus.
distinctorum membrorum huius mundi, et
ea nouissima, terra inuenitur: vt incipias
à cœlo, secundum aerem numeres, aquam
tertiam, quartam terram. Potest ergo con-
uenienter videri dictum, Donec soluas no-
uissimum quadrantem: id est, donec luas
terrena peccata. Hoc enim & peccator au- L
diuit, Terra es & in terram ibis. Donec sol Gen. 3.
uas aũt quod dictũ est, miror si nõ eã signi
ficat pœnam, quæ vocatur æterna. Vnde
enim soluitur illud debitum, ubi iam non
datur pœnitendi & correctius uiuendi lo-
cus? Ita enim fortasse hic positum est,
Donec soluas: quomodo in illo vbi dictũ
est, Sede a dextris meis, donec pœnam oẽs
inimicos tuos sub pedibus tuis. Non enim Ps. 109.
cum fuerint inimici sub pedibus positi, de- Donec.
sinet ille sedere ad dextrã. Aut illud Apo- 1.Co.15.
stoli, Oportet.n.illũ regnare, donec ponat
inimicos suos sub pedibus suis. Non enim
cũ positi fuerint, desinet regnare. Quemad
modum ergo ibi intelligitur, de quo dictũ
est, Oportet eum regnare donec ponat om-
nes inimicos suos sub pedibus suis: semper
regnaturum, quoniã semper illi erunt sub-
pedi-

pedibus:ita hic accipi potest,de quo dictum est, Non exies inde donec soluas nouissimum quadrantem, semper non exiturum esse: quia semper soluit nouissimum quadrantem, dum sempiternas pœnas terrenorum peccatorum luit. Neq; ita hoc dixerim vt diligentiorem tractationem videar ademisse de pœnis peccatorum, quo in scripturis dicantur æternæ, quanquã quolibet mõ vitandæ sint potius q̃ sciendæ.

Cap. 22 M Sed videamus iam quis sit ipse aduersarius, cui iubemur esse beneuoli cito,cum sumus cum illo in via. Aut enim diabolus est, aut hõ, aut caro,aut deus, aut præceptum eius. Sed diabolo non video quomodo iubeamur beneuoli esse: id est: concordes aut consentientes. Nanq; alij quod Græce positum est εὐνοῶν interpretati sunt concors: alij,cõsentiens. Sed neq; beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi enim beneuolentia, ibi amicitia: neq; quisquã dixerit amicitiam cum diabolo esse faciendam. Neq; concordare eum illo expedit cui semel renunciando bellum indiximus, & quo victo coronabitur. Neq; consentire illi iam oportet,cui si nunq̃ consensissemus, nunquam in istas incidissemus miserias. De homine autem quanquam iubeamur cum omnibus quantum in nobis est pacem habere,vbi vtiq; & beneuolentia & concordia & consensio potest intelligi:non video tamen quõ accipiã ab homine nos iudici tradi, vbi Christum

Ro. 14. iudicem intelligo, ante cuius tribunal om-

2.Co. 5. nes oportet exhiberi sicut Apostolus. Quomodo ergo iudici traditurus est,qui ante iudicem pariter exhibebitur? Aut si propterea

A traditur quisq; iudici, quia hominem læsit, quanuis illo non tradente qui læsus est, multo commodius accipitur à lege ipsa reũ tradi iudici contra quem fecit cum hominem læderet. Quia etsi occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus quo concordet cum eo,quia iam nõ est cum illo in via, id est,in hac vita. Nec tamen ideo non sanabitur pœnitendo, vt ad illius misericordiam cum sacrificio contribulati cordis refugiendo non mereatur venire qui donat peccata conuersis ad se, & qui plus gaudet de uno pœnitente,quàm de nonagintanoue

Luc. 15 iustis. Carni vero multo minus video quomodo beneuoli vel concordes vel consentientes esse iubeamur. Magis enim peccatores amant carnem suam & concordant eum illa & consentiunt ei. Qui vero eam seruitute subijciunt, non ipsi ei consentiunt, sed eam sibi consentire cogunt. Fortasse ergo iubemur deo consentire & illi esse beneuoli,vt ei reconciliemur, a quo peccando recessimus, vt aduersarius noster dici possit. Quibus enim resistit, recte dicitur eorum aduersarius. Deus enim superbis resistit, Iaco. 4.

B humilibus autem dat gratiam. Et initium omnis peccati superbia, Initium autem superbiæ hominis apostatare à deo. Et Apostolus dicit, Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius,multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Ex quo intelligi potest, nullam naturam malam inimicam deo esse,quando quidem & ipsi reconciliantur qui inimici fuerunt. Quisquis ergo in hac via, id est,in hac vita, non fuerit reconciliatus deo per mortem filij eius,tradetur iudici ab illo: qa pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio atq; ita cætera quæ in hoc capitulo scripta sunt consequuntur,de quibus iam tractauimus. Vnum solum est quod huic intellectui difficultatem facit,quomodo possit recte dici,in via nos esse cum deo, si hoc loco ipse accipiendus est aduersarius impiorum, cui iubemur cito reconciliari. Nisi forte quia ipse vbiq; est, nos autem cum in hac via sumus, cũ illo vtiq; sumus. Si enim ascendero in cœlum,inquit,tu illic es:si descendero in infernum, ades. Si recipiam pennas meas in directum,& habitabo in nouissimo maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & continebit me dextera tua. Aut si non placet impios dici esse cum deo,quanquam nusquam non præsto sit deus, quemadmodum nos dicimus cæcos esse cum luce,tametsi oculos eorum lux circunfundat, vnum reliquum est, vt hic aduersarium præceptum dei esse intelligamus. Quid enim sic aduersatur peccare volentibus quàm præceptum dei, id est,lux eius & scriptura diuina quæ data est nobis ad hanc vitam,vt sit nobiscũ in via, cui non oportet cõtradicere, ne nos tradat iudici,sed ei oportet consentire cito? Non.n.quisquam nouit qñ de hac vita exeat. Quis autẽ consentit scripturæ diuinæ,nisi qui legit, & audit,pie deferens ei culmen authoritatis, vt quod intelligit nõ propter hoc oderit q̃ peccatis suis aduersari sentit, sed magis diligat correptionem suam, & gaudeat quòd morbus suis donec sanentur non parcatur. Qđ vero aut obscurũ ,aut absurdũ illi sonat,nõ inde

Marginal notes (right column): Ecc. 10. — Rom. 5. — Ioan. 5. — Deus quõ nobiscũ sit in uia. — Psa. 138. — Impios esse cum deo. — C — Cecos esse cum luce.

inde cōcitet cōtradictionum certamina, sed
oret vt intelligat, beneuolentiam tū & reue
rentiam tantæ authoritati exhibendam esse
meminerit. Sed quis hoc faciat nisi quisquis
ad testamentum patris aperiēdum & cogno
scendum, non litium minitatione acerbus,
sed pietate mitis accesserit? Beati ergo mites,
qui ipsi hæreditate possidebunt terram. Vi
Cap. 23. deamus sequentia. Audistis quia dictum
Exo. 20. est antiquis, Nō mœchaberis, Ego aūt dico
D vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad
concupiscendum eam, iam mœchatus est eā
in corde suo. Iustitia ergo minor est nō mœ
Mœcha- chari corporum cōiunctione. Iustitia uero
ri corde, maior est regni dei non mœchari cor non
corpore. mœchari in corde. Multo facilius custodit
ne mœchetur in corpore, quisquis non mœ
chatur in corde. Illud ergo confirmauit qui
hoc præcepit. Non enim venit legem solue-
Matt. 5. re sed implere. Sane considerandum est q
non dixit, omnis qui concupiuerit mu-
lierem: sed, qui viderit mulierem ad con-
cupiscendum eam, id est hoc fine & hoc ani-
mo attenderit ut eam concupiscat, quod
iam non est titillari delectatione carnis,
sed plene consentire libidini, ita vt non re-
frenetur illicitus appetitus, sed si facultas
data fuerit satietur. Nam tria sunt quibus
impletur peccatum, suggestione, delecta-
Pctm̄ tri tione, & consensione. Suggestio, siue per
[illegible] im memoriam fit, siue per corporis sensus, cum
[illegible] aliquid videmus aut audimus, vel olfaci-
Sugge- mus, vel gustamus, uel tangimus. Quo si
stio. frui delectauerit, delectatio illicita refrenan
Delecta da est. Velut cum ieiunamus & visis cibis pa
tio. lati appetitus assurgit, non fit nisi delectatio
E ne, sed huic si non consentimus, si eam do-
minantis rationis iure cohibemus. Si aut
Cōsēsio. consensio facta fuerit, plenum peccatum
erit. Notum autem Deo in corde no-
stro, etiam si facto non innotescat homi-
nibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi
à serpente suggestio fiat, id est lubrico & uo
lubili, hoc est temporali corporum motu:
quia & si qua talia phātasmata intus uersan-
tur in aīa, de corpore forinsecus tracta sunt:
& si quis occultus præter istos quinque sen
sus motusque corporis animum tangit, est
etiam ipse temporalis & lubricus: & ideo
quanto illabitur occultius vt cogitationē cō
tingat, tanto conuenientius serpenti compa-
ratur. Tria ergo hæc vt dicere cœperam, si-
milia sunt illi gestæ rei quæ in Genesi scri-
pta est ut quasi à serpente fiat suggestio, &
quædam suasio, In appetitu autem carnali
tanquam in Eua delectatio, in ratione vero
consensio. quibus peractis, tanquam de para
diso, hoc ē de beatissima luce iustitiæ in mor
tum homo expellitur, iustissime omnino.
non enim cogit qui suadet. Et omnes nature
in ordine suo gradibus suis pulchræ sint, sed
de superioribus in quibus rationalis animus
ordinatus est, ad inferiora non est declinan-
dum. Nec quisquam hoc facere cogitur, & F
ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur.
Non enim hoc committit inuitus. Veruntā
men delectatio ante consuetudinem vel nul
la est, vel iam tenuis vt propè nulla sit, Cui
consentire magnum pctm̄ est cum illicita
est. cum autem quisque consenserit, cōmittit
peccatum in corde suo. Si autem etiam in fa
ctum processerit, videtur satiari, & extingui
cupiditas. Sed postea suggestio repetitur, ma
ior accenditur delectatio: quæ tamen adhuc
multo minor est quam illa quæ assiduis fa-
ctis in consuetudinem vertitur. Hanc enim
vincere difficillimum est: & tamen etiam ip
sam consuetudinem si se quisque non dese-
rat, & Christianam militiam non reformi-
det, illo duce atque adiutore superbit: ac si in
pristinam potestatem atque ordinem & vir al. pacē.
Christo & mulier viro subijcitur. Sicut er-
go tribus gradibus ad peccatum peruenitur,
suggestione, delectatione, consensione: ita ip Pc̄tī tres
sius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in differen-
facto, in consuetudine, tanquam tres mor- tiæ.
tes. Vna quasi in domo, id est cum in corde
consentitur libidini, altera iam prolata, qua-
si extra portam cum in factum procedit as-
sensio: tertia cum ui cōsuetudinis malæ tan-
quam mole terrena premitur animus, quasi
in sepulchro iam putens. Quæ tria genera G
mortuorum dominum resuscitasse, quisquis
Euangelium legit, agnoscit. Et fortasse con
siderat quas differentias habeat etiam ipsa
vox resuscitantis, cum alibi dicit, Puella sur
ge, Et alibi, Iuuenis tibi dico surge, Alibi, Matt. 9.
Infremuit in spiritu & fleuit, & rursus fre- Luc. 7.
muit, & post deinde voce magna exclama- Ioā. 11.
uit Lazare veni foras. Quapropter nomi- Mœchā
ne mœchantium qui hoc capitulo comme- tiū noīe
morantur, omnem carnalem & libidinosam quid in-
concupiscentiam oportet intelligi. Cum telliga-
enim tam assidue idololatriam scriptura for tur.
nicationem dicat, Paulus autem Apostolus Ephe. 5.
auaritiam idololatriæ nomine appellet, quis
dubitet omnem malam concupiscentiam re
cte fornicationem vocari quando anima ne-
glecta

glecta superiore lege qua regitur, inferiorum naturarum turpi voluptate, quasi mercede prostituta, corrumpitur? Et ideo quisquis carnalem delectationem aduersus re-
Rom.7. ctam voluntatem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cuius indomi-
H tæ violentia trahitur in captiuitatem, recolat quantum potest qualem pacem peccando amiserit, & exclamet. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ita enim eum se infœlicem excla
Ca. 24. mat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec paruus est ad beatitudinem accessus, cognitio infœlicitatis suæ, & ideo, Beati etiam lugentes: quoniam ipsi consolabuntur. Deinde sequitur & dicit, Si autem oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proijce abs te: Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gehennam. Hic vero magna opus est fortitudine ad membra præcidanda. Quicquid enim est quod significat oculus sine dubio tale est quod vehementer diligitur. Solet enim & ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam ita dici, Diligo eum vt oculos meos, aut etiam plusquam oculos meos. Quod autem additum est, dexter, fortasse ad augendam vim dilectionis ualet. Quanquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter intendatur, & si ambo intendatur æqualiter possint, amplius ta
I men formidant homines dextrum amittere, Vt iste sit sensus, quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est si tibi impedimento est ad veram beatitudinem, erue illud & proijce abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum horum quæ ita diligis tanquã membra tibi hæreant, quam totum corpus tuum eat in gehẽnam. Sed quoniam sequitur de manu dextera, & similiter dicitur, Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam & proijce abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum
Oculus membrorum tuorum, quam totum corpus
amicus tuum erat in gehennam: cogit quærere dili
dilectissi gentius, quid dixerit oculum, in qua quæ-
mus. stione nihil mihi occurrit congruentius, quam dilectissimum amicum. Nam hoc est vtique quod membrum recte possumus appellare, quod vehementer diligimus, & hunc cõsiliarium, quia oculus est tanquam demonstrans iter & in rebus diuinis, quia dexter est: vt sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus, de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextro parcendum sit. In rebus autem
Manus diuinis consiliarius scandalizans est, si in ali
dextera quam perniciosam hæresim nomine religio id est di-
nis atque doctrinæ conatur inducere. Er-
lectus ad go & dextera manus accipitur dilectus adiu
iutor. tor & minister in diuinis operibus, nam quemadmodum in oculo contemplatio, sic in manu operatio recte intelligitur, vt sini-
K stra manus intelligatur in operibus quæ huic uitæ & corpori sunt necessaria. Di- Cap. 25.
ctum est autem. Quicunque dimiserit uxo Matt. 5.
rem suam, det illi libellum repudij, Hæc iustitia minor est Pharisæorum, cui non est contrarium quod dominus dicit, Ego autem dico uobis, quicunque dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui solutam à uiro duxerit, mœchatur. Non enim qui præcepit, Matt.19.
vt vxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det illi libellum repudij: vt iracundiam temeraria proijcientis vxorem libelli cogitatio temperaret. Qui ergo dimittendi moram quæsiuit, significauit quantum potuit duris hominibus, se nolle dissidium. Et ideo ipse dominus alio loco de hoc interrogatus ita respondit, Hoc Moyses propter duritiam cordis vestris fecit. Quantumuis enim durus esset qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudij dato iam sine periculo eam posse nubere alteri, facile precaretur. Dominus ergo ad illud confirmandum vt non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit: cæteras uero uniuersas molestias si quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali, pro castitate fortiter sustineri, & mœchum dicit etiam virum qui
L eam duxerit quę soluta est à viro. Cuius Ro. 7.2.
rei Apostolus Paulus terminum ostendit, quia tam diu obseruandum dicit quandiu uir eius viuit. Illo autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam ipse regulam tenuit, & in ea non suum consilium sicut in nonnullis monitis, sed præceptum domini iubentis ostendit, cum ait, Eis autem quæ nuptæ sunt præcipio, non 1. Cor.7.
ego, sed dominus, mulierem à viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & uxorem non dimittat. Credo similiter forma, ut si dimiserit non ducat aliam, aut reconcilietur uxo-

ri. Fieri

ri. Fieri enim potest vt dimittat vxorem cau
sa fornicationis, quam dñs exceptam esse
voluit. Iam vero si nec illi nubere concedi-
tur viuo viro à quo recesserit, neque huic
alteram ducere viua vxore quam dimisit:
multo minus fas est illicita cum quibuslibet
De cõti stupra committere. Beatiora sanè coniugia
nẽtia cõ iudicanda sunt quæ siue filijs procreandis,
iugata- siue etiam illa terrena prole contempta, cõ-
rum. tinentiam in se pari consensu seruare potue-
M rint: quod neque contra illud præceptum
fit, quo dominus dimitti coniugẽ vetat, Nõ
enim dimittit qui cum ea non carnaliter, sed
spiritaliter viuit: & illud seruatur quod per
1. Co. 7. Apostolum dicitur, Reliquum est, vt qui
habent vxores, quasi non habentes sint. Il-
lud magis solet solicitare animum paruulo-
rum, qui tamen secundum præcepta Chri-
sti iam viuere gestiunt, quod alio loco ipse
Luc. 14. dominus dicit, Quisquis venit ad me, & nõ
odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &
Vxor filios, & fratres, & sorores, insuper & ani-
quomõ mam suam, non potest meus esse discipulus.
odio ha Videri enim potest contrarium minus intel
benda. ligentibus, quòd hic vetat dimitti vxorem,
excepta causa fornicationis: alibi vero di-
scipulum suum negat esse posse quenquam
qui non oderit vxorem. Quod si propter
concubitum diceret, non etiam patrem &
matrem & fratres & sorores in eadem con-
ditione poneret. Sed quàm verum est, quòd
Mat. 11. b regnum cœlorum vim patitur, & qui vim
faciunt diripiunt illud. Quanta enim ui o-
pus est, vt homo diligat inimicos, & oderit
patrem & matrem & vxorem & filios & fra-
tres. Vtrunque enim iubet, qui ad regnum
cœlorum vocat. Et quomodo hæc non sine
contraria inter se, ipso duce ostendere faci-
A le est: sed ea intellecta implere difficile est,
quanquam & hoc ab eodem ipso adiuuan-
te facillimum. Regnum enim æternum quo
discipulos suos, quos etiam fratres appellat,
vocare dignatus est, non habet huiusmodi
Gal. 3. necessitates temporales. Non est Iud
Colo. 2. que Græcus, nec [illegible]
Mat. 22. na, neq [illegible]
& Luc. 10 [illegible]
20. f. [illegible]

ragitur: quod qui non odit, necdum amat
illam vitam vbi nulla erit conditio nascen-
di, atque moriendi quæ copulat terrena con-
iugia. Itaque si aliquem bene Christianum,
qui tamen habet vxorem, quanuis cum ea
adhuc filios generet, interrogam, vtrum in
illo regno habere uelit vxorem: memor vti-
que promissorum dei & vitæ illius vbi cor-
ruptibile hoc incorruptionem, & mortale
hoc induet immortalitatem: iam magno 1. Corin.
vel certe aliquo amore suspensus cum exe- 15. g
cratione respondebit, se vehemẽter id nol- B
le. Rursus si interrogem, vtrum vxorem
suam post resurrectionem accepta angelica
immutatione, quæ sanctis promittitur, se-
cum ibi viuere velit: tam vehementer se id
velle quàm illud nolle respondebit. Sic in-
uenitur bonus Christianus diligere in vna
fœmina creaturam dei, quam reformari &
renouari desiderat: odisse autem coniun-
ctionem copulationemque corruptibilem
atque mortalem: hoc est diligere in ea quòd
homo est, odisse quòd vxor est. Ita etiam
diligit inimicum, non inquantum inimi-
cus est, sed inquantum homo est: vt hoc ei
velit prouenire quod sibi, id est vt ad re-
gnum cœlorum correctus renouatusque
perueniat. Hoc & de patre & de matre &
cæteris vinculis sanguinis intelligendum
est: vt in eis oderimus quod genus huma-
num nascendo & moriendo sortitum est, 1. retrac.
diligamus autem quod nobiscum potest ad cap. 19.
illa regna perduci: vbi nemo dicit pater
meus, sed omnes omnino vno deo, pa-
ter noster: nec mater mea, sed omnes illi
Hierusalem, mater nostra: nec frater meus,
sed omnes de omnibus, frater noster.
Coniugium vero cum illo simul nobis in
vnum redactis, quasi vnius coniugis erit,
qui nos de prostitutione huius seculi sui C
sanguinis effusione liberauit. Necesse est
er[illegible] oderit ea quæ transeunt discipulus
[illegible] in ijs quos secum ad ea venire de-
[illegible] quæ semper permanebunt: & tan-
[illegible]s hæc in eis oderit, quanto magis
[illegible]git. Potest igitur Christianus cum
[illegible]ge concorditer viuere: siue indigen-
[illegible]m carnalem cum ea supplens, quod secun
dum veniam, non secundum imperium di-
cit Apostolus: siue filiorum propagationem, 1. Co. 7.
qu[illegible]d iam nonnullo gradu potest esse lau- b.
[illegible]e: siue fraternam societatem, sine vlla
[illegible]m commixtione, habens vxorem
[illegible]m non habens, quod est in coniu-
gio

gio Christianorum excellentissimum atque sublime, vt tamen oderit in ea omnes temporales necessitates, & diligat spē sempiternæ beatitudinis. Odimus enim sine dubio, quod certe vt aliquando non sit optamus: si cut istam ipsam præsentis temporis uitam, quam temporalem si non odissemus, non desideraremus futuram, quæ non est tempori obnoxia. Pro hac enim vita posita ē anima, de qua ibi dictum est, Qui non oderit insuper & animam suam, non potest meus esse
Lucę 14. discipulus. Huic neque vitæ cibus est necessarius iste corruptibilis, de quo ipse domi-
D nus dicit, Nō ne anima plus est quam esca,
Ma. 2. c. id est hæc uita cui necessaria est esca? Et qđ dicit, vt animā suam ponat pro ouibus suis: hanc utique vitam dicit, cum se pro nobis
Io. 12. b. moriturum esse pronunciat. Exoritur
Cap. 26. hic altera quæstio, Cum dominus causa for
1. Re. 19. nicationis permittat dimitti vxorem, quate-
Fornica nus hoc loco intelligenda sit fornicatio: utrū
tio quō quousque intelligunt omnes, id est, vt eam
intelligē fornicationem credamus dictam quę in stu
da. pris committitur? An quemadmodum scripturæ solent fornicationem uocare, sicut supra dictum est, omnem illicitam corruptionem, sicut est idololatria vel auaritia, & ex eo iam omnis transgressio legis propter illicitam concupiscentiam. Sed consulamus
1. Cor. 7. Apostolū, ne quid temere dicamus, Ijs qui sunt in coniugio, inquit, præcipio non ego sed dñs, vxorem à uiro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam aut uiro suo reconciliari. Potest enim fieri vt discedat ea causa qua dñs permisit. Aut si fœminæ licet virum dimittere etiam præter causam fornicationis, & non licet viro, quid rūdebimus de hoc quod dixit posterius, Et uir vxorem ne dimittat? Quare non addidit, excepta cā
E fornicationis quod dominus permittit? Nisi quia similem formam vult intelligi, vt si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine vxore, aut recōcilietur vxori. Non enim male reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum lapidare nemo ausus es-
Ioan. 8 set, dicit ei dominus, Vade & uide deinceps ne pecces: quia & qui dicit, non licet dimittere vxorem nisi causa fornicationis, cogit retineri vxorem, si causa fornicationis non fuerit, si autem fuerit, non cogit dimittere,
1. Ret. c. sed permittit, sicut dicitur, Non licet mulie
19. ri nubere alteri viro, nisi uiro suo mortuo. Si ante uiri mortem nupserit, rea est, si post uiri mortem non nupserit, non est rea: Nō enim iussa est nubere, sed permissa. Si enim par forma est in isto iure coniugij inter uirum & mulierem, usqueadeò ut non tantum de fœmina idem Apostolus dixerit, Mulier non habet potestatem sui corporis, 1. Co. 7.
sed uir, sed etiam de illo non tacuerit dicens similiter & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, Si ergo similis forma est, oportet intelligi non licere mulieri uirum dimittere, nisi causa fornicationis, sicut & uiro. Considerandum est itaque quatenus Cap. 27.
fornicationem intelligere debeamus, & con F
sulendus vt cœperamus Apostolus, Sequi- 1. Co. 7.
tur enim & dicit, Cæteris autem ego dico, non dominus. Hic primo uidendum est quibus cæteris, Dicebat enim superius ex domini persona ijs qui sunt in coniugio, nunc uero ex sua persona cæteris dicit. Ergo fortasse ijs qui non sunt in coniugio. Sed non hoc sequitur. Ita enim subiūgit, Si quis frater ha 1. Co. 7.
bet uxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Ergo etiam non ijs dicit qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo uult quod ait, cæteris, nisi quia superius eis loquebatur qui sic copulati erant, ut pariter in fide Christi essent: cæteris uero nunc dicit, id est, eis qui sicut copulati sunt ut non ambo fideles sint? Sed quid eis dicit? Si quis frater habet vxorem infidelem, & hæc cōsentit habitare cum illo, non dimittat illam: Et si qua mulier habet uirum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat uirum. Si ergo non præcipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, ut si quis aliter fecerit, non sit precepti transgressor, sicut de uirginibus paulopost dicit, præceptum domini se non habere, consilium au G
tem dare: atque ita laudat virginitatem, ut arripiat eam qui uoluerit, non tamen vt si non fecerit, contra præceptum fecisse iudice
tur. Aliud enim est quod iubetur, aliud [illegible]
quod monetur, aliud quod ignoscitur. [illegible] tur mulier a uiro non discedere, [illegible] scesserit, manere innuptam, [illegible] liari: Aliter ergo non licet [illegible] aūt uir fidelis, si habet [illegible] consentientem [illegible] mittere. Licet ergo [illegible] est præceptum [illegible] silium Apost[illegible] nubere, [illegible]

eo secundum veniam non secundum imperium. Quapropter si licet vt dimittatur coniunx infidelis, quamuis melius sit non dimittere, & tamen non licet secundum præceptum domini vt dimittatur coniunx nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis Apostole? Certe vt uir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat.
H Ita, inquit, Cum ergo hoc, & dominus præcipiat, ne dimittat vir vxorem, nisi causa fornicationis, quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quia scilicet idololatria quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis vxorem dimitti: sed quia permisit non iussit, dedit locum Apostolo monendi, vt qui voluerit non dimit-
1.Co.7. tat vxorem infidelem, quo sic fortasse possit fieri fidelis. Sanctificatus est enim, inquit, vir infidelis in vxore fideli: & sanctificata est mulier infidelis in fratre fideli. Credo iam prouenerat vt nonnullæ fœminæ per viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent: & quamuis non dicens nomina, exemplis tamen exhortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde sequi-
1.Co.7. tur, Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Iam enim erant paruuli Christiani, qui siue authore vno ex parentibus, siue vtroque consentiente sanctificati erant. Quod non fieret si vno credente dissociaretur coniugium, & non toleraretur infidelitas coniugij vsq; ad opportunitatem credendi. Hoc est ergo cõsilium eius cui credo dictum esse, Si quid supererogaue-
Luc.20. ris, rediens reddam tibi. Porrò si infide-
Cap.28 litas fornicatio est, & idololatria infidelitas,
I & auaritia idololatria, non est dubitandum & auaritiam fornicationem esse. Quis ergo iam quàmlibet illicitam concupiscentiam potest rectè à fornicationis genere separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quòd propter illicitas concupiscentias, non tantum quæ in stupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, sed omnino quaslibet quæ animam corpore male vtentem à lege dei aberrare faciunt & perniciose turpiterque corrumpunt, possit sine crimine & vir vxorem dimittere, & vxor virum, quia exceptam facit dominus causam fornicationis. Quam fornicationem sicut supra commemoratum est, generalem & vniuersalem intelligere cogi- 1.Re.15
mur. Cum autem ait Excepta causa fornicationis: non dixit cuius ipsorum viri, an fœminæ. Non enim tantum fornicatorem vxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque vxorem dimittat a qua ipse cogitur fornicari causa fornicationis vtique dimittit, Velut si aliquem cogat vxor sacrificare idolis. Qui talem dimittit causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed & suæ: illius, quia fornicatur: suæ, ne fornicetur. Nihil autem K
iniquius quàm fornicationis causa dimitte- Rom.2.
re vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult obijcere vxorem, prior debet esse à fornicatione purgatus: quod similiter etiam de fœmina dixerim. Quod autem dicit, Quisquis solutam à viro duxerit mœchatur, quæri potest vtrũ quomodo mechatur ille qui ducit, sic & illa quam ducit. Iubetur enim & illa manere innupta, aut viro reconciliari. Sed si discesserit, inquit, à viro, maneat innupta. Multum autem interest vtrum dimittat, an dimittatur. Si enim ipsa virum dimiserit & alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugij virum priorem reliquisse, quæ sine dubio adulterina cogitatio est. Si autem dimittatur a viro cum quo esse cupiebat, mœchatur quidem qui eam duxerit secundum domini sententiam, sed vtrum & ipsa tali crimine teneatur, incertum est. Quamuis multo minus inueniri possit, quomodo cũ vir & mulier pari consensu sibi misceantur, L
vnus eorum mœchus sit, & non alter. Huc accedit, quia si mœchatur ille ducendo eam quæ soluta est a viro, quanquam non dimiserit, sed dimissa sit, ipsa eum facit mœchari, quod nihilominus dominus vetat. Ex quo colligitur, siue dimissa fuerit, siue dimiserit, oportere illam manere innuptam, Ca. 29.
aut viro reconciliari. Rursum quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicationis. Et in historia quidem veteris testamenti inuenitur exemplum: sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illũ gradum generatio humana peruenit. Tractanda

ctanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidétiæ quæ humano generi ordinatissime subuenit, non auté ad uiuédi regulas usurpandas. Sed tamen vtrum quod ait Apostolus, Mulier non ha-
1.Co. 7. bet potestatem sui corporis, sed uir: similiter & uir non habet ptãtem sui corporis sed mulier: possit in tm̃ valere, vt permittente vxore quę maritalis corporis potestaté habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit, nec a uiro disiuncta, concumbere:
M sed non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina, viro permittente facere posse videatur: quod omniũ sensus excludit. Quan quam nonnullæ causæ possint existere, ubi & uxor, mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur, Sicut Antiochię factum esse perhibetur ante quinquaginta fermè annos Constantij temporibus. Nam Accindinus tunc præfectus, qui etiam consul fuit, cum quendam libræ auri debitoré fisci exigeret, nescio vnde commotus: quod plerunq; in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere, comminatus est iurans & uehementer affirmans quòd si certo die quem constituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec posset debito illo expédire, dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et forte habebat vxorem pulcherrimã, sed nullius pecuniæ qua subuenire posset viro. Cuius mulieris pulchritudine cum quidam diues esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens ꝓ vna nocte si ei misceri vellet se auri libram daturum. Tum illa quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virũ suũ, pertulit ad eum dicens paratam se esse pro
A marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterinum esse concubitum, quòd & libido nulla & magna mariti charitas se iubente, & uolente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis, fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, vt solet, sed uiuere cupienti: accepit aurum. Sed ille qui dedit fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iam domi suæ posita inuenit, prosiliuit in publicum ea dem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est: interpellat præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum vero præfectus primo se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronunciat, tanquam in alium sententiam diceret, de Accindini bonis auri libram fisco inferendam, illam vero mulierem in dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hic in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit, Non enim de diuinis au toritatibus deprompta historia est, sed ta- B
men narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea cum sine vllo exemplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Euangelij ca pitulo nihil fortius considerandum est, q̃ tantum malum esse fornicationis, vt cũ tanto vinculo sibi coniugia constringantur, hæc vna causa solutionis excepta sit. Quæ sit autem fornicatio, iam tractatũ est. Ite
rum, inquit, audistis quia dictum est anti- Ca. 30.
quis, Non periurabis, reddes autem do- Matt. 5.
mino iuramentum tuum: Ego autem dico Leui.19.
vobis non iurare omnino, neque per cœlũ, quia thronus dei est: neque per terrã, quia scabellũ est pedum eius: Neq; per Hierosolimam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes facere capillum vnum album aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est: non, non: quod autem amplius est, à malo est. Iustitia Pharisæorum est non periurare, Hanc confirmat qui vetat iurare, quod pertinet ad iustitiam regni cœlorum. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic periu- C
rare non potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet testem deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum domini Apostolus se
cisse videatur, qui sæpe hoc modo iurauit Galta.1.
cum dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce
coram deo, quia non mentior? Et iterum, 1.Co. 1.
Deus & pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula, sciti quia non
mentior. Tale est etiam illud, Testis Rom.1.
enim mihi est deus, cui seruio in spũ meo in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semp in orationibus meis. Nisi forte q̃s dicat tũc cauédam

dam esse iurationem eum per aliquid dicitur quod iuratur: ne non iurauerit, quia nō dixit per deū: sed dixit, testis est mihi deus. Ridiculum est hoc putare. Tū propter contentiosos aut multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc mō iurasse
1.Co.15. se Apostolum dicentem, Quotidie morior, per vestram gloriam. Quod ne quid existimet ita dictum tanquam si diceretur, vestra gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur, per illius magisterium doctus factus est, id est illius magisterio factum est vt perfecte doceretur: Græca exemplaria diiudicant, in quibus scriptum est νὴ τὴν καύχησιν ὑμετέραν,
D quod non nisi a iurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse dominum ne iuretur, ne quisquam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis iurationem habendam, refrenet se quantum potest vt non ea vtatur, nisi necessitate: cum videt pigros esse homines ad credendum, quod eis vtile est credere, nisi iuratio-
Mat. 5. ne firmentur. Ad hoc itaq; pertinet quod sic dicitur, Sit aūt sermo uester, est, est: non, non. Hoc bonum est, & appetendum, quod autem amplius est, à malo est: id est si iurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades. Quę infirmitas vtique malum est, unde nos quotidie liberari deprecamur cum dicimus, Libera nos à malo. Itaq; autem non dixit: qđ
Mat. 6. autem amplius est, malum est, Tu autē nō malū facis qui bene vteris iuratione, quæ etsi non bona, tamen necessaria est ut alteri persuadeas quod utiliter persuades, sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris. Sed nemo nouit nisi qui expertus est, quàm sit difficile & consuetudinem iurandi extinguere, & nunquam temere facere
E quod nonnunquam facere necessitas cogit.
Cap. 31. Quæri autem potest, cum diceretur, Ego autem dico vobis, non iurare omnino: cur additum sit, neque per cœlum, quia thronus dei est: & cætera usque ad id qđ dictum est, neque per caput tuum. Credo propterea, quia non putabant Iudæi se teneri iureiurando, si per ista iurassent: & quoniam audierant, Reddes autem domino iusiurando tuum, non se putabant domino debere iusiurandum, si per cœlum, aut terram, aut per Hierosolymam, aut per caput suum iurarent: quod non vitio præcipientis, sed illis male intelligentibus, factū est. Itaque dominus docet nihil esse tam uile in creaturis dei, vt per hoc quisq; peiurandum arbitretur: quando a summis vsq; ad infima diuina prouidentia creata regerentur, incipiens a throno dei, vsq; ad capillum album aut nigrum. Neq; per cœlum, inquit, quia thronus dei est: neq; per terrā, quia scabellum pedum eius est: id est cum iuras per cœlum aut terram, nō te arbitreris non debere domino iusiurandum tuum, quia per eum iurare conuinceris cuius cœlum thronus est, & cuius scabellum terra est: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, melius quā si diceret, mea, cum tamen hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse vtiq; dominus est, domino iusiurandum debet qui per Hierosolymam iurat. Neque per caput tuum iuraueris.

Iurare per cœlum, per terram. &c.

F Quid enim poterat quisq; magis ad se pertinere arbitrari quàm caput suum? Sed quo modo nostrum est, vbi potestatem faciendi vnius capilli albi aut nigri non habemus? Ergo deo debet iusiurandum ineffabiliter tenenti omnia & vbique præsenti, quisquis etiam per caput suum iurare voluerit: & hinc etiam cætera intelliguntur quę omnia vtique dici non poterant, sicut illud quod commemorauimus dictum ab Apostolo,
Quotidie morior, per vestram gloriam. 1.Co.15.
Quam iurationem ut domino se debere ostenderet, addidit, quam habeo in Christo Iesu. Veruntamen propter carnales dico, non oportet opinari quod dictū est cœlum thronus dei est, & terra scabellum pedum eius, quod sic habeat deus collocata membra in cœlo & in terra vt nos eum sedemus sed illa sedes dei, iudicium dei significat. Et quoniam in hoc vniuerso mundi corpore maximam speciem cœlum habeat, & terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini uis diuina, minimam vero ordinet in extremis atque infi- G
mis, sedere in cœlo dicitur terramque calcare. Spiritaliter autem sanctas animas cœli nomine significat, & terræ, peccatrices:
& quoniam spiritalis omnia iudicat, ipse 1.Corin.
autem à nemine iudicatur, conuenienter 2.d.
dicitur sedes dei, Peccator vero cui dictū Gen. 3.
est, Terra es & in terram ibis: quia per iustitiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur, & qui in lege manere noluit, sub lege punitur, congruenter accipitur scabellum pedum dei. Sed iam vt Ca. 32.
istam

iſtam quoque concludamus ſummam, quid laborioſius aut operoſius dici, aut cogitari poteſt, ubi omnes neruos induſtrię ſuę animus fidelis exerceat, quam in vitioſa conſuetudine ſuperanda præcidat membra impedientia regnum cœlorum, nec dolore frangatur: toleret in coniugali fide omnia quæ quamuis ſint moleſtiſsima, crimen tamen illicitæ corruptionis, id eſt fornicationis non habent? Veluti ſi vxorem quiſque habeat, vel ſterilẽ, vel deformem corpore, ſiue debilem membris, vel cæcam, vel ſurdam, vel claudam, vel ſi quid aliud ſiue morbis & doloribus languoribuſque confecta, & quicquid excepta fornicatione cogitari poteſt vehementer horribi-

H le, pro fide & ſocietate ſubſtineat, neque talem abijciat, ſed etiam ſi non habeat non ducat eam, quæ ſoluta eſt à viro pulchram, ſanam, diuitem, fœcundam. Quæ ſi facere nõ licet, multo minus ſibi licere arbitretur ad vllum alium illicitum concubitũ accedere, fornicationemque ſic fugiat vt ab omni turpitudine ſe penitus extrahat. Verum loquatur, neque iurationibus crebris, ſed morum probitate commendet. Rebellantes aduerſum ſe omnium malarum conſuetudinum innumerabiles turbas, de quibus vt omnes intelligerentur, paucæ commemoratæ ſunt, confugiẽs ad arcem Chriſtianæ militiæ, tanquam de loco ſuperiore proſternat. Sed quis tantos labores inire audeat, niſi qui ſic flagat amore iuſtitiæ, tanquam fame & ſiti uehemẽtiſsime accenſus, & nullam ſibi vitam donec ea ſatietur exiſtimans, vim faciat cœlorum? Non enim aliter poterit eſſe fortis ad toleranda oĩa, quæ in præcidendis conſuetudinibus laborioſa & ardua & omnino difficilia ſeculi

Matt. 5. huius amatores putant. Beati ergo qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, qm̃ ipſi ſaturabuntur. Veruntamen in his laboribus cum quiſque difficultatem patitur, & per dura & aſpera gradum faciens circumuallatus varijs ten-

I tationibus, & hinc atq; illinc inſurgere præteritæ vitæ moleſtias intuens, timet ne aggreſſa implere non poſsit, arripiat cõſilium vt auxilium mereatur. Quod eſt aũt aliud conſilium, niſi vt infirmitatem aliorum ferat, & eis quantum poteſt opituletur, qui ſuę diuinitus deſiderat ſubueniri? Conſequenter itaque præcepta miſericordię videamus. Mi-

Mitis & miſericors differunt.

tis aũt & miſericors vnum videntur, Sed hoc intereſt, ꝙ mitis, de quo ſuperius tractatum, eſt qui pietate non contradicit diuinis ſententijs, quæ in ſua peccata proferuntur, neq; illis dei ſermonibus quos nondum intelligit, ſed nullum beneficium præſtat ei cui non cõtradicit nec reſiſtit. Miſericors autem ita nõ reſiſtit, vt propter eius correptionem id faciat quem redderet reſiſtendo peiorem.

Cap. 33. Matt. 5. Exo. 21.

Sequitur ergo dñs & dicit, Audiſtis quia dictũ eſt, Oculum pro oculo, dentem pro dente, Ego aũt dico vobis nõ reſiſtere aduerſus malum. Sed ſiquis te percuſſerit in dexterã maxillam, præbe illi & alterã. Et qui voluerit tecum iudicio contẽdere & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium, & qui te angariauerit mille paſſus vade cũ illo alia duo. Omni petenti te da, & qui voluerit à te mutuari, ne auerſatus fueris. Phariſæorum iuſtitia mi- K

nor eſt, non excedere vindictæ modum ne plus rependat quiſque quàm accepit. Et magnus hic gradus eſt, Nemo enim facile inuenitur qui pugno accepto pugnum reddere uelit & vno conuitiante uerbo audito, unũ & quod tantundem valeat referre contẽtus ſit: ſed ſiue ira perturbatus immoderatius vindicat, ſiue quia iuſtum putat, eum qui læſerit prior grauius lædi, quàm læſus eſt qui non læſerat. Talem animum magna ex parte refrenauit lex in qua ſcriptum eſt, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Quibus nominibus ſignificatur modus, vt iniuriam vindicta non tranſeat, & hæc eſt pacis inchoatio. Perfecta aũt pax eſt, talem penitus nolle vindictam.

Perfecta pax.

Inter illud ergo primum quod præter legem eſt, vt maius malum pro minore malo reddat: & hoc quod dñs perficiendis diſcipulis dicit, ne pro malo ullum malum reddatur: medium quendam locum tenet, vt tantum reddatur quãtum acceptum eſt: per quod a ſumma diſcordia pro temporum diſtributione tranſitus factus eſt. Quiſquis ergo malum infert prior, ſtudio lædendi & nocendi, vide quantum diſtat ab eo L

qui nec læſus rependit. Quiſquis ergo nulli prior male fecit, ſed tamẽ læſus rependit grauius, vel voluntate vel facto, receſsit aliquantum a ſumma iniquitate & proceſsit ad ſummam iuſtitiam, & tamen nõdum tenet quod lex quæ per Moyſen data eſt imperauit. Qui ergo tãtum reddit quantum accepit, iam donat aliquid: non enim tantam pœnam meretur nocens, quantam ille qui ab eo læſus innocens paſſus eſt. Hanc ergo inchoatam non ſeueram, ſed miſericordem iuſtitiam ille perfecit qui legem venit implere, non ſoluere. Duos ergo adhuc gradus qui interſunt intelligendos reliquit, quibus & de ipſo ſummo miſeri-

Matt. 5. Cap. 34.

misericordiæ culmine dicere maluit. Nã est adhuc quod faciat, qui non implet istam magnitudinem præcepti quæ pertinet ad regnum cœlorum: vt non reddat tantum, sed minus, vt uel pro duobus pugnis vnum, aut pro euulso oculo aurẽ præcidat. Hinc ascendens qui omnino nihil rependerit, propinquat præcepto domini, nec tamen adhuc ibi est. Parum enim adhuc videtur domino si pro malo quod acceperis nihil reddas mali,
M nisi etiam & amplius sit paratus accipere. Qua propter non ait, ego autem dico uobis, non reddere malum pro malo, quanquã hoc etiam magnum præceptum sit, sed ait, non resistere aduersus malum, ut non solum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, sed etiam nõ resistas quo minus aliud irrogetur. Hoc est enim quod etiam consequenter exponit. Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, non enim ait, si quis te percusserit, noli tu percutere, sed para te adhuc percutienti. Quod ad misericordiam pertinere, hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt tanquam filijs uel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus seruiunt vel paruulis uel phreneticis a quibus multa sæpe patiuntur, & si eorum salus id exigat, præbent se etiam ut plura patiantur, donec uel ætatis vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo dominus medicus animarum, curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere possit, nisi ut eorum, quorum saluti consulere uellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis nanque improbitas ex imbecillitate animi uenit, quia nihil innocentius
Cap. 35 est eo qui in uirtute perfectus est. Quæri autem potest, quid sibi uelit dextera maxilla, Sic enim in exemplaribus Græcis, quibus maior fides adhibenda est, inuenitur. Nam
A multa Latina, maxillam tantum habent, nõ etiam dexteram, Facies est autẽ qua quisq; cognoscitur. Et legimus Apud Apostolum, Toleratis enim si quis uos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem uos cædit. Deinde continuo subiungit, secundum ignobilitatem dico, ut exponat quid sit in faciem cædi, hoc est contemni atque despici. Quod quidem non ideo dicit Apostolus ut illos non sustinerent, sed ut se magis, qui eos sic diligeret ut seipsum pro eis uellet impendi. Sed quoniam facies non potest dici dextera & sinistra, & tamen nobilitas & secundum

Facies.
2. Corin. 11. d.
In faciẽ cædi, q d sit.

deum & secundum hoc seculum potest esse, ita tribuitur tanquam in dexterã maxillam & sinistrã, ut in quocunque discipulo Christi contemptum fuerit quod Christianum est, multo magis in se contemni paratus sit, si quos huius seculi honores habet. Sicut idem Apostolus, cum in eo persequerentur homines nomen Christianum, si taceret de dignitate quam habebat in seculo, non præbuerat alteram maxillam cædentibus dexteram, Non enim dicendo, Ciuis Romanus sum: non erat paratus hoc in se contemni Acto. 22
quod pro minimo habebat, ab eis qui in illo nomen tam preciosum & salubre contempserant. Nunquid enim ideo minus postea uincula tolerauit, quę ciuibus Romanis non licebat imponi, aut quenquam de hac iniuria uoluit accusare? Et si qui ei propter ciuitatis Romanæ nomen pepercerunt, nec tamen ille ideo non præbuit quod ferirent, cum eos de tanta peruersitate corrigere cupierit patientia sua, quos uidebat in se sinistras partes magis quam dexteras honorare. Illud est enim tantum attendendũ quo animo fecerit omnia, quam beneuole & clementer in eos, à quibus ista patiebatur. Nã & pontificis iussu palma percussus, & quod contumeliose uisus est dicere cum ait, Percutiet te dominus paries dealbate. minus intelligentibus conuitium sonat: intelligentibus vero prophetia est. Paries quippe dealbatus, hypocrisis est, id est simulatio sacerdotalem præferens dignitatem, & sub hoc nomine tanquam candido tegmine interiorem quasi luteam turpitudinem occultans. Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter custodiuit cum ei diceretur, Principi sacerdotum maledicis. Et respondit, Nesciui fratres quia princeps est sacerdotum. Scriptum est Exo. 22
enim, Principi populi tui ne maledicas. Vbi ostendit quanta tranquillitate illud dixisset, quod iratus dixisse uidebatur, ꝙ tam citò, tam mansuete respondit, quod ab indignantibus & perturbatis fieri non potest. Et in eo ipso intelligentibus uerum dixit, Nesciui quia princeps est sacerdotum: tãquam si diceret, Ego alium sciui principem sacerdotum, pro cuius nomine ista sustineo, cui maledicere fas non est, & cui uos maledicitis, cum in me nihil aliud quam eius oditis Psal. 56.
nomen. Sic ergo oportet non simulate Cap. 36
ista iactare, sed in ipso corde esse ad omnia præparaturum, ut possit canere illud Propheticum, Paratum cor meum deus, paratum

B
Acto. 23
Paries dealbatus.
C

Maxillã tum cor meum. Multi enim alteram maxil-
alteram lam præbere nouerunt, diligere vero illum
pbere. à quo feriuntur, ignorant. At uero ipse do-
Ioã. 18. minus, qui vtique præcepta quæ docuit pri-
mus impleuit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis non præbuit alteram: sed insuper dixit. Si male locutus sum exprobra de malo. si bene, cur me cædis? Nõ tamen ideo paratus corde non fuit, nõn solum in alterã maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi. Ergo & illud quod sequitur, Et qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & vestimentum, ad præparationem cordis non ad ostensionem ope-
D ris præceptum recte intelligitur. Sed de tunica & uestimento quod dictum est, non in eis solis, sed in omnibus faciendum est, quæ aliquo iure tẽporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessarijs hoc imperatum est, quanto magis superflua contemnere conuenit? Veruntamen ea quæ nostra dixi, eo genere includẽda sũt, quo dominus ipse præscripsit dicens, Si quis uult iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere. Omnia ergo intelliguntur, de quibus iudicio nobiscum contendi potest: ita ut à nostro iure in ius illius trãseant, qui contendit vel pro quo contendit: sicuti est uestis, domus, fundus, iumentum, & generaliter omnis pe-
Seruus inter Christianos quõmodo possidendus. cunia. Quod utrũ etiam de seruis accipiendum sit, magna quæstio est. Nõ enim Christianum oportet sic possidere seruum, quomodo equum aut argentum: quanquã fieri possit, ut maiore precio ualeat equus quam seruus, & multo magis aliquod aureum uel argenteum. Sed ille seruus si rectius & honestius, & ad deum colendum accommodatius abs te domino educatur aut regitur, quam ab illo potest qui eum cupit auferre; nescio utrum quisquam dicere audeat, vt ve-
E stimentum eum debere contemni. Hominem nanque homo tanquam semetipsum diligere debet, cui ab omnium domino, sicut ea quæ sequuntur ostendunt, etiam ut inimicos diligat imperatur. Sanè animaduertendum est, omnem tunicam uestimentum esse, non omne uestimentum tunicam esse.
Tunica vestimẽti. Vestimenti ergo nomẽ plura significat quã nomen tunicæ. Et ideo sic dictum esse arbitror, Et qui noluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & uestimentum: tanquam si diceret, qui uoluerit tunicam tuam tollere, remitte illi, & si quid aliud indumenti habes. Ideo nonnulli pallium interpretati sunt, quod Græce positum est ἱμάτιον. Et qui te angariauerit, inquit, mille passus, vade cum illo alia duo. Et hoc vtiq; non tam ut pedibus agas, quã vt animo sis paratus. Nam in ipsa Christiana historia in qua est authoritas, nihil tale inuenies factum à sanctis, uel ab ipso domino in homine, quem suscipere dignatus est, ut uiuendi nobis præberet exemplum: cum tamẽ omnibus ferè locis eos inuenias paratos fuisse æquo animo tolerare quicquid eis improbe fuisset ingestum. Sed verbi gratia dictum putamus, uade cum eo alia duo: an tria compleri uolui, quo nume- F
ro significatur perfectio: ut meminerit quisque cum hoc facit perfectam se implere iustitiam, misericorditer perferendo infirmitates eorum quos uult sanos fieri. Potest videri propterea etiam tribus exemplis hæc præcepta insinuasse. Quorum primum est, si quis te percusserit in dexteram maxillam: Secundum, si quis tunicam tuam tollere uoluerit: Tertium, si quis mille passus angariauerit: in quo tertio exemplo simplo duplum additur, ut triplũ compleatur. Qui numerus hoc loco si non ut dictum est significat perfectionem, illud accipiatur, quòd in præcipiendo tanquam tolerabilius incipiens paulatim creuerit, donec perueniret usque ad duplum aliud perferendum. Nam primo præberi uoluit Dextera
alteram maxillam cum fuerit dextra percus- Sinistra.
sa, vt minus præferre paratus sis quam pertulisti. Quicquid enim dextera significat, & charius est vtrique quam id quod sinistra significat, & qui in re chariore aliquid pertulit, si & in uiliore perferat minus est. Deinde illi qui tunicam uult tollere, iubet & uestimentum dimitti, quod aut tantundem est, aut non multo amplius, non tamen duplum. Tertio de mille passibus, quibus dicit duo millia, usque ad duplum aliud perferas iubet, ita significans siue aliquanto minus quam iam fuit, siue tantundem, siue G
amplius quisque improbus in te esse uoluerit, æquo animo tolerandum esse. In his
sanè generibus trium exemplorum nullum Cap. 37.
genus iniuriæ prætermissum esse uideo. Iniuria-
Nanque omnia in quibus improbitatem rũ duo
aliquam patimur, in duo genera diuidũtur: genera.
quorum alterum est quod restitui non potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui nõ potest, uindictæ solatium quæri solet.

inde cōcitet cōtradictionum certamina, sed oret vt intelligat, beneuolentiam tn̄ & reuerentiam tantæ authoritati exhibendam esse meminerit. Sed quis hoc faciat nisi quisquis ad testamentum patris aperiēdum & cognoscendum, non litium minitatione acerbus, sed pietate mitis accesserit? Beati ergo mites, qui ipsi hæreditate possidebunt terram. Videamus sequentia. Audistis quia dictum est antiquis, Nō mœchaberis. Ego aūt dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eā in corde suo. Iustitia ergo minor est nō mœchari corporum cōiunctione. Iustitia uero maior est regni dei non mœchari cor non mœchari in corde. Multo facilius custodit ne mœchetur in corpore, quisquis non mœchatur in corde. Illud ergo confirmauit qui hoc præcepit. Non enim venit legem soluere sed implere. Sanè considerandum est ꝙ non dixit, omnis qui concupiuerit mulierem: sed, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, id est hoc fine & hoc animo attenderit ut eam concupiscat, quod iam non est titillari delectatione carnis, sed plene consentire libidini, ita vt non refrenetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit satietur. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & consensione. Suggestio, siue per memoriam fit, siue per corporis sensus, cum aliquid videmus aut audimus, vel olfacimus, vel gustamus, uel tangimus. Quo si frui delectauerit, delectatio illicita refrenanda est. Velut cum ieiunamus & visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione, sed huic si non consentimus, si eam dominantis rationis iure cohibemus. Si aut consensio facta fuerit, plenum peccatum erit. Notum autem Deo in corde nostro, etiam si facto non innotescat hominibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi à serpente suggestio fiat, id est lubrico & uolubili, hoc est temporali corporum motu: quia & si qua talia pbātasmata intus uersantur in aīa, de corpore forinsecus tracta sunt: & si quis occultus præter istos quinque sensus motusque corporis animum tangit, est etiam ipse temporalis & lubricus: & ideo quanto illabitur occultius vt cogitationē cōtingat, tanto conuenientius serpenti comparatur. Tria ergo hæc vt dicere cœperam, similia sunt illi gestæ rei quæ in Genesi scripta est ut quasi à serpente fiat suggestio, & quædam suasio, In appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio, in ratione vero consensio, quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc ē de beatissima luce iustitiæ in mortem homo expellitur, iustissime omnino. non enim cogit qui suadet. Et omnes naturæ in ordine suo gradibus suis pulchræ sint, sed de superioribus in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit, sine iusta defensione punitur. Non enim hoc committit inuitus. Veruntamen delectatio ante consuetudinem vel nulla est, vel tam tenuis vt propè nulla sit, Cui consentire magnum pc̄m est cum illicita est. cum autem quisque consenserit, cōmittit peccatum in corde suo. Si autem etiam in factum processerit, videtur satiari, & extingui cupiditas. Sed postea suggestio repetitur, maior accenditur delectatio: quæ tamen adhuc multo minor est quam illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertitur. Hanc enim vincere difficillimum est: & tamen etiam ipsam consuetudinem si se quisque non deserat, & Christianam militiam non reformidet, illo duce atque adiutore superbit: ac si in pristinam potestatem atque ordinem & vir Christo & mulier viro subijcitur. Sicut ergo tribus gradibus ad peccatum peruenitur, suggestione, delectatione, consensione: ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam tres mortes. Vna quasi in domo, id est cum in corde consentitur libidini, altera iam prolata, quasi extra portam cum in factum procedit assensio: tertia cum ui cōsuetudinis malæ tanquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulchro iam putens. Quæ tria genera mortuorum dominum resuscitasse, quisquis Euangelium legit, agnoscit. Et fortasse considerat quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cum alibi dicit, Puella surge, Et allibi, Iuuenis tibi dico surge, Alibi, Infremuit in spiritu & fleuit, & rursus fremuit, & post deinde voce magna exclamauit Lazare veni foras. Qua propter nomine mœchantium qui hoc capitulo commemorantur, omnem carnalem & libidinosam concupiscentiam oportet intelligi. Cum enim tam assidue idololatriam scriptura fornicationem dicat, Paulus autem Apostolus auaritiam idololatriæ nomine appellet, quis dubitet omnem malam concupiscentiam recte fornicationem vocari quando anima neglecta

Marginal notes (left column): Cap 23. — Luc. 20. — D — Mœcha-chari corporum... maior... corpore (partly cut) — Matt. 5. — Pc̄ti tri... in... (partly cut) — Sugge-stio. — Delecta-tio. — E — Cōsēsio.

Marginal notes (right column): F — al. pacē. — Pc̄ti tres differentiæ. — G — Matt. 9. — Lucę. 7. — Ioā. 11. — Mœchā-tiū noīe quid intelligatur. — Ephe. 5.

glecta

glecta superiore lege qua regitur, inferiorum naturarum turpi voluptate, quasi mercede prostituta, corrumpitur? Et ideo quisquis carnalem delectationem aduersus re-
Rom.7. ctam voluntatem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cuius indomi-
H tæ violentia trahitur in captiuitatem, recolat quantum potest qualem pacem peccando amiserit, & exclamet. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ita enim cum se infœlicem excla
Ca. 24. mat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec paruus est ad beatitudinem accessus, cognitio infœlicitatis suæ, & ideo, Beati etiam lugentes: quoniam ipsi consolabuntur. Deinde sequitur & dicit, Si autem oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proijce abs te: Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gehennam. Hic vero magna opus est fortitudine ad membra præcidanda. Quicquid enim est quod significat oculus sine dubio tale est quod vehementer diligitur. Solet enim & ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam ita dici, Diligo eum vt oculos meos, aut etiam plusquam oculos meos. Quod autem additum est, dexter, fortasse ad augendam vim dilectionis ualet. Quanquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter intendatur, & si ambo intendátur æqualiter possint, amplius ta
I men formidant homines dextrum amittere, Vt iste sit sensus, quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est si tibi impedimento est ad veram beatitudinem, erue illud & proijce abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum horum quæ ita diligis tanquã membra tibi hæreant, quam totum corpus tuum eat in gehẽnam. Sed quoniam sequitur de manu dextera, & similiter dicitur, Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam & proijce abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum erat in gehennam: cogit quærere diligentius, quid dixerit oculum, in qua quæstione nihil mihi occurrit congruentius, quam dilectissimum amicum. Nam hoc est vtique quod membrum recte possumus appellare, quod vehementer diligimus, & hunc cõsiliarium, quia oculus est tanquam demonstrans iter & in rebus diuinis, quia dexter

Oculus, amicus dilectissimus.

est: vt sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus, de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextro parcendum sit. In rebus autem Manus diuinis consiliarius scandalizans est, si in aliquam perniciosam hæresim nomine religio id est dinis atque doctrinæ conatur inducere. Ei-lectus ad go & dextera manus accipitur dilectus adiutor. tor & minister in diuinis operibus, nam quemadmodum in oculo contemplatio, sic in manu operatio recte intelligitur, vt sini- K stra manus intelligatur in operibus quæ huic uitæ & corpori sunt necessaria. Di- Cap.25. ctum est autem. Quicunque dimiserit uxo Matt. 5. rem suam, det illi libellum repudij, Hæc iustitia minor est Pharisæorum, cui non est contrarium quod dominus dicit, Ego autem dico uobis, quicunque dimiserit uxorem suam excepra fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui solutam à uiro duxerit, mœchatur. Non enim qui præcepit, Matt.19. vt vxor dimittatur, sed qui dimiserit, inquit, det illi libellum repudij: vt iracundiam temerarIa proijcientis vxorem libelli cogitatio temperaret. Qui ergo dimittendi moram quæsiuit, significauit quantum potuit duris hominibus, se nolle dissidium. Et ideo ipse dominus alio loco de hoc interrogatus ita respondit, Hoc Moyses propter duritiam cordis vestris fecit. Quantumuis enim durus esset qui vellet dimittere uxorem, cum cogitaret libello repudij dato iam sine periculo eam posse nubere alteri, facile precaretur. Dominus ergo ad illud confirmandum vt non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit: cæteras uero uniuersas molestias si quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali, pro castitate fortiter sustineri, & mœchum dicit etiam virum qui L eam duxerit quę soluta est à viro. Cuius Ro. 7.2. rei Apostolus Paulus terminum ostendit, quia tam diu obseruandum dicit quandiu uir eius viuit. Illo autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam ipse regulam tenuit, & in ea non suum consilium sicut in nonnullis monitis, sed præceptum domini iubentis ostendit, cum ait, Eis autem quæ nuptæ sunt præcipio, non 1. Cor. 7. ego, sed dominus, mulierem à viro non discedere. Quód si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & uxorem non dimittat. Credo simili forma ut si dimiserit non ducat aliam, aut reconcilietur uxo-

ri. Fieri

ri. Fieri enim potest vt dimittat vxorem cau
sa fornicationis, quam dñs exceptam esse
voluit. Iam vero si nec illi nubere concedi-
tur viuo viro à quo recesserit, neque huic
alteram ducere viua vxore quam dimisit:
multo minus fas est illicita cum quibuslibet
De cõti stupra committere. Beatiora sanè coniugia
nētia cõ iudicanda sunt quæ siue filijs procreandis,
iugato- siue etiam ista terrena prole contempta, cō-
rum. tinentiam in se pari consensu seruare potue-
M rint: quod neque contra illud præceptum
sit, quo dominus dimitti coniugē vetat, Nō
enim dimittit qui cum ea non carnaliter, sed
spiritaliter viuit: & illud seruatur quod per
1.Co.7. Apostolum dicitur, Reliquum est, vt qui
habent vxores, quasi non habentes sint. Il-
lud magis solet solicitare animum paruulo-
rum, qui tamen secundum præcepta Chri-
sti iam viuere gestiunt, quod alio loco ipse
Luc.14. dominus dicit, Quisquis venit ad me, & nō
odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &
Vxor filios, & fratres, & sorores, insuper & ani-
quomō mam suam, non potest meus esse discipulus.
odio ha Videri enim potest contrarium minus intel
benda. ligentibus, quòd hic vetat dimitti vxorem,
excepta causa fornicationis: alibi vero di-
scipulum suum negat esse posse quenquam
qui non oderit vxorem. Quod si propter
concubitum diceret, non etiam patrem &
matrem & fratres & sorores in eadem con-
ditione poneret. Sed quàm verum est, quòd
Mat.11.b regnum cœlorum vim patitur, & qui vim
faciunt diripiunt illud. Quanta enim ui o-
pus est, vt homo diligat inimicos, & oderit
patrem & matrem & vxorem & filios & fra
tres. Vtrunque enim iubet, qui ad regnum
cœlorum vocat. Et quomodo hæc non sint
contraria inter se, ipso duce ostendere faci-
A le est: sed ea intellecta implere difficile est,
quanquam & hoc ab eodem ipso adiuuan-
te facillimum. Regnum enim æternum quo
discipulos suos, quos etiam fratres appellat,
vocare dignatus est, non habet huiusmodi
Gal.3. necessitates temporales. Non est Iudæus, ne
Colo.2. que Græcus, neque masculus, neque fœmi-
Mat.22. na, neque seruus, neque liber: sed omnia &
& Luc. in omnibus Christus. Et ipse dominus dicit,
20.f. In resurrectione enim neque nubent, neq;
vxores ducent, sed erunt sicut angeli dei in
cœlis. Oportet ergo vt quisquis illius regni
vitam iam hic meditari voluerit, oderit non
ipsos homines, sed istas necessitudines tem-
porales quibus ista quæ transitura est vita
fulcitur, quæ nascendo, moriendoque pe-

ragitur: quod qui non odit, necdum amat
illam vitam vbi nulla erit conditio nascen-
di, atque moriendi quæ copulat terrena con-
iugia. Itaque si aliquem bene Christianum,
qui tamen habet vxorem, quanuis cum ea
adhuc filios generet, interrogam, vtrum in
illo regno habere uelit vxorem: memor vti-
que promissorum dei & vitæ illius vbi cor-
ruptibile hoc incorruptionem, & mortale
hoc induet immortalitatem: iam magno 1.Corin.
vel certe aliquo amore suspensus cum exe- 15.g
cratione respondebit, se vehemēter id nol- B
le. Rursus si interrogem, vtrum vxorem
suam post resurrectionem accepta angelica
immutatione, quæ sanctis promittitur, se-
cum ibi viuere velit: tam vehementer se id
velle quàm illud nolle respondebit. Sic in-
uenitur bonus Christianus diligere in vna
fœmina creaturam dei, quam reformari &
renouari desiderat: odisse autem coniun-
ctionem copulationemque corruptibilem
atque mortalem: hoc est diligere in ea quòd
homo est, odisse quòd vxor est. Ita etiam
diligit inimicum, non inquantum inimi-
cus est, sed inquantum homo est: vt hoc ei
velit prouenire quod sibi, id est vt ad re-
gnum cœlorum correctus renouatusque
perueniat. Hoc & de patre & de matre &
cæteris vinculis sanguinis intelligendum
est: vt in eis oderimus quod genus huma-
num nascendo & moriendo sortitum est, 1.retrac.
diligamus autem quod nobiscum potest ad cap. 19.
illa regna perduci: vbi nemo dicit pater
meus, sed omnes omnino vno deo, pa-
ter noster: nec mater mea, sed omnes illi
Hierusalem, mater nostra: nec frater meus,
sed omnes de omnibus, frater noster.
Coniugium vero cum illo simul nobis in
vnum redactis, quasi vnius coniugis erit,
qui nos de prostitutione huius seculi sui C
sanguinis effusione liberauit. Necesse est
ergo vt oderit ea quæ transeunt discipulus
Christi, in ijs quos secum ad ea venire de-
siderat quæ semper permanebunt: & tan-
to magis hæc in eis oderit, quanto magis
eos diligit. Potest igitur Christianus cum
coniuge concorditer viuere: siue indigen-
tiam carnalem cum ea supplens, quod secun
dum veniam, non secundum imperium di-
cit Apostolus: siue filiorum propagationem, 1.Co.7.
quod iam nonnullo gradu potest esse lau- b.
dabile: siue fraternam societatem, sine vlla
corporum commixtione, habens vxorem
tanquam non habens, quod est in coniu-
gio

gio Christianorum excellentissimum atque sublime, vt tamen oderit in ea omnes temporales necessitates, & diligat spē sempiternæ beatitudinis. Odimus enim sine dubio quod verte vt aliquando non sit optamus: sicut istam ipsam præsentis temporis uitam, quam temporalem si non odissemus, non desideraremus futuram, quæ non est tempori obnoxia. Pro hac enim vita posita ē anima, de qua ibi dictum est, Qui non oderit insuper & animam suam, non potest meus esse

Lucę 14. discipulus. Huic neque vitæ cibus est necessarius iste corruptibilis, de quo ipse domi-

D nus dicit, Nō ne anima plus est quam esca,

Ma.2.c. id est hæc uita cui necessaria est esca? Et qđ dicit, vt animā suam ponat pro ouibus suis: hanc utique vitam dicit, cum se pro nobis

Io.12.b. moriturum esse pronunciat. Exoritur

Cap.26. hic altera quæstio, Cum dominus causa for

1.Re.c.19. nicationis permittat dimitti vxorem, quate-

Fornicatio quō intelligēda. nus hoc loco intelligenda sit fornicatio: utrū eo usque intelligunt omnes, id est, vt eam fornicationem credamus dictam quę in stupris committitur? An quemadmodum scripturæ solent fornicationem uocare, sicut supra dictum est, omnem illicitam corruptionem, sicut est idololatria vel auaritia, & ex eo iam omnis transgresio legis propter illicitam concupiscentiam. Sed consulamus

1.Cor.7. Apostolū, ne quid temere dicamus, Iis qui sunt in coniugio, inquit, præcipio non ego sed dñs, vxorem à uiro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam aut uiro suo reconciliari. Potest enim fieri vt discedat ea causa qua dñs permisit. Aut si fœminæ licet virum dimittere etiam præter causam fornicationis, & non licet viro, quid rūdebimus de hoc quod dixit posterius, Et uir vxorem ne dimittat? Quare non addidit, excepta cā

E fornicationis: quod dominus permittit? Nisi quia similem formam vult intelligi, vt si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine vxore, aut recōcilietur vxori. Non enim male reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum lapidare nemo ausus es-

Ioan. 8 set, dicit ei dominus, Vade & uide deinceps ne pecces: quia & qui dicit, non licet dimittere vxorem nisi causa fornicationis, cogit retineri vxorem, si causa fornicationis non fuerit, si autem fuerit, non cogit dimittere,

1.Ret.c.19. sed permittit, sicut dicitur, Non licet mulieri nubere alteri viro, nisi uiro suo mortuo. Si ante uiri mortem nupserit, rea est, si post uiri mortem non nupserit, non est rea: Nō enim iussa est nubere, sed permissa. Si enim par forma est in isto iure coniugij inter uirum & mulierem, usqueadeò ut non tantum de fœmina idem Apostolus dixerit, Mulier non habet potestatem sui corporis, 1.Co.7.

sed uir, sed etiam de illo non tacuerit dicens similiter & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, Si ergo similis forma est, oportet intelligi non licere mulieri uirum dimittere, nisi causa fornicationis, sicut & uiro. Considerandum est itaque quatenus Cap.27.

fornicationem intelligere debeamus, & con F

sulendus vt cœperamus Apostolus, Sequi- 1.Co.7.

tur enim & dicit, Cæteris autem ego dico, non dominus. Hic primo uidendum est quibus cæteris, Dicebat enim superius ex domini persona ijs qui sunt in coniugio, nunc uero ex sua persona cæteris dicit. Ergo fortasse ijs qui non sunt in coniugio. Sed non hoc sequitur. Ita enim subiūgit, Si quis frater ha 1.Co.7.

bet uxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Ergo etiam non ijs dicit qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo uult quod ait, cæteris, nisi quia superius eis loquebatur qui sic copulati erant, ut pariter in fide Christi essent: cæteris uero nunc dicit, id est eis qui sicut copulati sunt ut non ambo fideles sint? Sed quid eis dicit? Si quis frater habet uxorem infidelem, & hæc cōsentit habitare cum illo, non dimittat illam: Et si qua mulier habet uirum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat uirum. Si ergo non præcipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, ut si quis alter fecerit, non sit precepti transgressor, sicut de uirginibus paulopost dicit, præceptum domini se non habere, consilium au G

tem dare: atque ita laudat virginitatem, ut arripiat eam qui uoluerit, non tamen vt si non fecerit, contra præceptum fecisse iudicetur. Aliud enim est quod iubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur. Iubetur mulier a uiro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut uiro reconciliari: Aliter ergo non licet facere. Monetur aūt uir fidelis, si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo & dimittere, quia non est præceptum domini ne dimittat, sed consilium Apostoli: Sicut monetur uirgo non nubere, sed si nupserit consilium quidem non tenebit, sed contra præceptum non faciet. Ignoscitur cum dicitur, Hoc autem dico secun- Aliud ē pceptū aliud cōsilium aliud uenia.

co secundum veniam non secundum imperium. Quapropter si licet vt dimittatur cõiunx infidelis, quanuis melius sit non dimittere, & tamen non licet secundum præceptum domini vt dimittatur coniunx nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis Apostole? Certe vt uir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat.

H Ita, inquit, Cum ergo hoc, & dominus præcipiat, ne dimittat vir vxorem, nisi causa fornicationis, quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quià scilicet idololatria quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis vxorem dimitti: sed quia permisit non iussit, dedit locum Apostolo monendi, vt qui voluerit non dimit-
1.Co.7. tat vxorem infidelem, quo sic fortasse posit fieri fidelis. Sanctificatus est enim, inquit, vir infidelis in vxore fideli: & sanctificata est mulier infidelis in fratre fideli. Credo iam prouenerat vt nonnullæ fœminæ per viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent: & quanuis non dicens nomina, exemplis tamen exhortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde sequi-
1.Co.7. tur, Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Iam enim erant paruuli Christiani, qui siue authore vno ex parentibus, siue vtroque consentiente sanctificati erant. Quod non fieret si vno credente dissociaretur coniugium, & non toleraretur infidelitas coniugij vsq; ad opportunitatem credendi. Hoc est ergo cõsilium eius cui credo dictum esse, Si quid supererogaue-
Luc.10. ris, rediens reddam tibi. Porrò si infide-
Cap.28 litas fornicatio est, & idololatria infidelitas,
I & auaritia idololatria, non est dubitandum & auaritiam fornicationem esse. Quis ergo iam quàmlibet illicitam concupiscentiam potest recte à fornicationis genere separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quòd propter illicitas concupiscentias, non tantum quæ in stupris cum alienis viris aut fœminis committuntur, sed omnino quaslibet quæ animam corpore male vtentem à lege dei aberrare faciunt & perniciose turpiterque corrumpunt, posit sine crimine & vir vxorem dimittere, & vxor virum, quia exceptam facit dominus causam fornicationis. Quam fornicationem sicut supra commemoratum est, generalem & vniuersalem intelligere cogimur. 1.Re.1. Cum autem ait Excepta causa fornicationis: non dixit cuius ipsorum viri, an fœminæ. Non enim tantum fornicatorem vxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque vxorem dimittat a qua ipse cogitur fornicari causa fornicationis vtique dimittit, Velut si aliquem cogat vxor sacrificare idolis. Qui talem dimittit causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed & suæ: illius, quia fornicatur: suæ, ne fornicetur. Nihil autem K
Rom.2. iniquius quàm fornicationis causa dimittere vxorem, si & ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abijcere vxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus: quod similiter etiam de fœmina dixerim. Quod autem dicit, Quisquis solutam à viro duxerit mœchatur, quæri potest vtrũ quomodo mechatur ille qui ducit, sic & illa quam ducit. Iubetur enim & illa manere innupta, aut viro reconciliari. Sed si discesserit, inquit, à viro, maneat innupta. Multum autem interest vtrum dimittat, an dimittatur. Si enim ipsa virum dimiserit & alteri nupserit, videtur cupiditate mutandi coniugij virum priorem reliquisse, quæ sine dubio adulterina cogitatio est. Si autem dimittatur a viro cum quo esse cupiebat, mœchatur quidem qui eam duxerit secundum domini sententiam, sed vtrum & ipsa tali crimine teneatur, incertum est. Quanuis multo minus inueniri posit, quomodo cũ vir & mulier pari consensu sibi misceantur, L
vnus eorum mœchus sit, & non alter. Huc accedit, quia si mœchatur ille ducendo eam quæ soluta est a viro, quanquam non dimiserit, sed dimissa sit, ipsa eum facit mœchari, quod nihilominus dominus vetat. Ex quo colligitur, siue dimissa fuerit, siue dimiserit, oportere illam manere innuptam, Ca. 29.
aut viro reconciliari. Rursum quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro seiunctam, posit esse sine crimine fornicationis. Et in historia quidem veteris testamenti inuenitur exemplum: sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illũ gradum generatio humana peruenit. Tra-

ctanda

ctanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidētiæ quæ humano generi ordinatissime subuenit, non autē ad uiuēdi regulas usurpandas. Sed tamen vtrum quod ait Apostolus, Mulier non habet potestatem sui corporis, sed uir: similiter & uir non habet ptātem sui corporis sed mulier: possit in tm̄ valere, vt permittente vxore quę maritalis corporis potestatē habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit, nec a uiro disiuncta, concumbere: sed non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina, viro permittente facere posse videatur: quod omniū sensus excludit. Quanquam nonnullæ causæ possint existere, ubi & uxor, mariti consensu, pro ipso marito hoc facere debere videatur, Sicut Antiochię factum esse perhibetur ante quinquaginta fermè annos Constantij temporibus. Nam Accindinus tunc præfectus, qui etiam consul fuit, cum quendam libræ auri debitorē fisci exigeret, nescio vnde commotus: quod plerunq; in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet licet, aut potius putatur licere, comminatus est iurans & uehementer affirmans quòd si certo die quem constituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cum ille teneretur immani custodia, nec posset debito illo expedire, dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et forte habebat vxorem pulcherrimā, sed nullius pecuniæ quā subuenire posset viro. Cuius mulieris pulchritudine cum quidam diues esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam pollicens ꝓ vna nocte si ei misceri vellet se auri libram daturum. Tum illa quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virū suū, pertulit ad eum dicens paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse coniugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterinum esse concubitum, quòd & libido nulla & magna mariti charitas se iubente, & uolente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis, fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, vt solet, sed uiuere cupienti: accepit aurum. Sed ille qui dedit fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iam domi suæ posita inuenit, prosiliuit in publicum ea dem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est: interpellat præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum vero præfectus primo se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronunciat, tanquam in alium sententiam diceret, de Accindini bonis auri libram fisco inferendam, illam vero mulierem in dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hic in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit, Non enim de diuinis autoritatibus deprompta historia est, sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea eum sine vllo exemplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Euangelij capitulo nihil fortius considerandum est, q̄ tantum malum esse fornicationis, vt cū tanto vinculo sibi coniugia constringantur, hæc vna causa solutionis excepta sit. Quæ sit autem fornicatio, iam tractatū est. Iterum, inquit, audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis, reddes autem domino iuramentum tuum: Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cœlū, quia thronus dei est: neque per terrā, quia scabellū est pedum eius: Neq; per Hierosolimam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes facere capillum vnum album aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est: non, non: quod autem amplius est, à malo est. Iustitia Phariseorum est non periurare, Hanc confirmat qui vetat iurare, quod pertinet ad iustitiam regni cœlorum. Sicut enim falsum loqui non potest qui non loquitur, sic periurare non potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet testem deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum domini Apostolus fecisse videatur, qui sæpe hoc modo iurauit cum dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior: Et iterum, Deus & pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula, sciti quia non mentior. Tale est etiam illud, Testis enim mihi est deus, cui seruio in spū meo in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semp in orationibus meis. Nisi forte q̄s dicat tūc cauēdam

Margin notes: 1.Co. 7. — M — A — B — Ca. 30. Matt. 5. Leui. 19. — C — Galta. 1. 1.Co. 11. — Rom. 1.

dam esse iurationem cum per aliquid dici-
tur quod iuratur: ut non iurauerit, quia nõ
dixit per deũ: sed dixit, testis est mihi deus.
Ridiculum est hoc putare. Tñ propter cõ-
tentiosos aut multum tardos, ne aliquid in-
teresse quis putet, sciat etiam hoc mõ iuras-
1.Co.15. se Apostolum dicentem, Quotidie morior,
per vestram gloriam. Quod ne quid existi
met ita dictum tanquam si diceretur, vestra
gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur,
per illius magisterium doctus factus est, id
est illius magisterio factum est vt perfecte
doceretur: Græca exemplaria diiudicant, in
quibus scriptum est νὴ τὴν καύχησιν ὑμετέραν,
D quod non nisi à iurante dicitur. Ita ergo in
telligitur præcepisse dominum ne iuretur,
ne quisquam sicut bonum appetat iusiuran
dum, & assiduitate iurandi ad periurium
per consuetudinem delabatur. Quapropter
qui intelligit, non in bonis, sed in necessa-
rijs iurationem habendam, refrenet se quã-
tum potest vt non ea vtatur, nisi necessitate:
cum videt pigros esse homines ad creden-
dum, quod eis vtile est credere, nisi iuratio-
Mat. 5. ne firmentur. Ad hoc itaq; pertinet quod
sic dicitur, Sit aũt sermo uester, est, est: non,
non. Hoc bonum est, & appetendum, quod
autem amplius est, à malo est: id est si iura-
re cogeris, scias de necessitate venire infir-
mitatis eorum quibus aliquid suades. Quę
infirmitas vtique malum est, unde nos quo
tidie liberari deprecamur cum dicimus, Li-
bera nos à malo. Itaq; autem non dixit: qđ
Mat. 6. autem amplius est, malum est, Tu auté nõ
malũ facis qui bene vteris iuratione, quæ
etsi non bona, tamen necessaria est ut alteri
persuadeas quod utiliter persuades, sed à
malo est illius cuius infirmitate iurare co-
geris. Sed nemo nouit nisi qui expertus est,
quàm sit difficile & consuetudinem iuran-
di extinguere, & nunquam temere facere
E quod nonnunquam facere necessitas cogit.
Cap. 31. Quęri autem potest, cum diceretur,
Ego autem dico vobis, non iurare omnino:
cur additum sit, neque per cœlum, quia
thronus dei est: & cætera usque ad id qđ
dictum est, neque per caput tuum. Credo
propterea, quia non putabant Iudæi se tene
ri iureiurando, si per ista iurassent: & quo-
niam audierant, Reddes autem domino iu
siurando tuum, non se putabant domino
debere iusiurandum, si per cœlum, aut
terram, aut per Hierosolymam, aut per ca
put suum iurarent: quod non vitio præci-
pientis, sed illis male intelligentibus, factũ
est. Itaque dominus docet nihil esse tam
uile in creaturis dei, vt per hoc quisq; pe- Iurare per cœlum, per terram. &c.
riurandam arbitretur: quando a summis
vsq; ad infima diuina prouidentia creata re
gerentur, incipiens a throno dei, vsq; ad ca-
pillum album aut nigrum. Neq; per cœ-
lum, inquit, quia thronus dei est: neq; per
terrã, quia scabellum pedum eius est: id est
cum iuras per cœlum aut terram, nõ te ar-
bitreris non debere domino iusiurandum
tuum, quia per eum iurare conuinceris cu-
ius cœlum thronus est, & cuius scabellum
terra est: neq; per Hierosolymam, quia ci-
uitas est magni regis, melius quã si diceret,
mea, cum tamen hoc dixisse intelligatur.
Et quia ipse vtiq; dominus est, domino iu-
siurandum debet qui per Hierosolymam
iurat. Neque per caput tuum iuraueris. F
Quid enim poterat quisq; magis ad se per-
tinere arbitrari quàm caput suum? Sed quo
modo nostrum est, vbi potestatem faciendi
vnius capilli albi aut nigri non habemus?
Ergo deo debet iusiurandum ineffabiliter
tenenti omnia & vbique præsenti, quisquis
etiam per caput suum iurare voluerit: &
hinc etiam cætera intelliguntur quę omnia
vtique dici non poterant, sicut illud quod
commemorauimus dictum ab Apostolo,
Quotidie morior, per vestram gloriam. 1.Co.15.
Quam iurationem ut domino se debere
ostenderet, addidit, quam habeo in Chri-
sto Iesu. Veruntamen propter carnales di-
co, non oportet opinari quod dictũ est cœ-
lum thronus dei est, & terra scabellum pe-
dum eius, quod sic habeat deus collocata
membra in cœlo & in terra vt nos cum se-
demus sed illa sedes dei, iudicium dei signi
ficat. Et quoniam in hoc vniuerso mundi
corpore maximam speciem cœlum habear,
& terra minimam, tanquam præstentior sit
excellenti pulchritudini uis diuina, mini-
mam vero ordinet in extremis atque infi-
mis, sedere in cœlo dicitur terramq́ue cal- G
care. Spiritaliter autem sanctas animas cœli
nomine, significat, & terræ, peccatrices:
& quoniam spiritalis omnia iudicat, ipse 1.Corin 2.d.
autem à nemine iudicatur, conuenienter
dicitur sedes dei, Peccator vero cui dictũ Gen. 3.
est, Terra es & in terram ibis: quia per iu
stitiam meritis digna tribuentem, in infi-
mis ordinatur, & qui in lege manere no-
luit, sub lege punitur, congruenter acci-
pitur scabellum pedum dei. Sed iam vt Ca. 32.
istam

istam quoque concludamus summam, quid laboriosius aut operosius dici, aut cogitari potest, ubi omnes neruos industrię suę animus fidelis exerceat, quam in vitiosa consuetudine superanda praecidat membra impedientia regnum cœlorum, nec dolore frangatur: toleret in coniugali fide omnia quae quamuis sint molestissima, crimen tamen illicitae corruptionis, id est fornicationis non habent? Veluti si vxorem quisque habeat, vel sterilē, vel deformem corpore, siue debilem membris, vel caecam, vel surdam, vel claudam, vel si quid aliud siue morbis & doloribus lāguoribusque confecta, & quicquid excepta fornicatione cogitari potest vehementer horribi-

H le, pro fide & societate substineat, neque talem abijciat, sed etiam si non habeat non ducat eam, quae soluta est à viro pulchram, sanam, diuitem, fœcundam. Quae si facere nō licet, multo minus sibi licere arbitretur ad vllum alium illicitum concubitū accedere, fornicationemque sic fugiat vt ab omni turpitudine se penitus extrahat. Verum loquatur, neque iurationibus crebris, sed morum probitate commendet. Rebellantes aduersum se omnium malarum consuetudinum innumerabiles turbas, de quibus vt omnes intelligerentur, paucae commemoratae sunt, confugiēs ad arcem Christianae militiae, tanquam de loco superiore prosternat. Sed quis tantos labores inire audeat, nisi qui sic flagat amore iustitiae, tanquam fame & siti vehementissime accensus, & nullam sibi vitam donec ea satietur existimans, vim faciat cœlorum? Non enim aliter poterit esse fortis ad toleranda oīa, quae in praecidendis consuetudinibus laboriosa & ardua & omnino difficilia seculi

Matt. 5. huius amatores putant. Beati ergo qui esuriunt & sitiunt iustitiam, qm̄ ipsi saturabuntur. Veruntamen in his laboribus cum quisque difficultatem patitur, & per dura & aspera gradum faciens circunuallatus varijs ten-

I tationibus, & hinc atq; illinc insurgere praeteritae vitae molestias intuens, timet ne aggressa implere non possit, arripiat cōsilium vt auxilium mereatur. Quod est aūt aliud consilium, nisi vt infirmitatem aliorum ferat, & eis quantum potest opituletur, qui suę diuinitus desiderat subueniri? Consequenter itaque pręcepta misericordię videamus. Mi-

Mitis & misericors differunt. tis aūt & misericors vnum videntur, Sed hoc interest, ꝙ mitis, de quo superius tractatum, est qui pietate non contradicit diuinis sententijs, quae in sua peccata proferuntur, neq; illis dei sermonibus quos nondum intelligit, sed nullum beneficium praestat ei cui non cōtradicit nec resistit. Misericors autem ita nō resistit, vt propter eius correptionem id faciat quem redderet resistendo peiorem. Se- Cap. 33.

quitur ergo dn̄s & dicit, Audistis quia dictū Matt. 5.

est, Oculum pro oculo, dentem pro dente, Exo. 21.

Ego aūt dico vobis nō resistere aduersus malum. Sed siquis te percusserit in dexterā maxillam, praebe illi & alterā. Et qui voluerit te cum iudicio contēdere & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium, & qui te angariauerit mille passus vade cū illo alia duo. Omni petenti te da, & qui voluerit a te mutuari, ne auersatus fueris. Pharisaeorum iustitia mi- K

nor est, non excedere vindictae modum ne plus rependat quisque quam accepit. Et magnus hic gradus est, Nemo enim facile inuenitur qui pugno accepto pugnum reddere uelit & vno conuitiante uerbo audito, unū & quod tantundem valeat referre contētus sit: sed siue ira perturbatus immoderatius vindicat, siue quia iustum putat, eum qui laeserit prior grauius laedi, quàm laesus est qui non laeserat. Talem animum magna ex parte refrenauit lex in qua scriptum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Quibus nominibus significatur modus, vt iniuriam vindicta non transeat, & haec est pacis inchoatio. Perfecta aūt pax est, talem penitus Perfecta pax.

nolle vindictam. Inter illud ergo primum quod praeter legem est, vt maius malum pro minore malo reddat: & hoc quod dn̄s perficiendis discipulis dicit, ne pro malo ullum malum reddatur: medium quendam locum tenet, vt tantum reddatur quātum acceptum est: per quod a summa discordia pro temporum distributione transitus factus est. Quisquis ergo malum infert prior, studio laeden-

di & nocendi, vide quantum distat ab eo L

qui nec laesus rependit. Quisquis ergo nulli prior male fecit, sed tamē laesus rependit grauius, vel voluntate vel facto, recessit aliquantum a summa iniquitate & processit ad summam iustitiam, & tamen nōdum tenet quod lex quae per Moysen data est imperauit. Qui ergo tātum reddit quantum accepit, iam donat aliquid: non enim tantam pœnam meretur nocens, quantam ille qui ab eo laesus innocens passus est. Hanc ergo inchoatam non seueram, sed misericordem iustitiam ille perfecit qui legem venit implere, non soluere. Duos ergo adhuc gradus qui intersunt intel- Matt. 5.

ligendos reliquit, quibus & de ipso summo Cap. 34.

misericordiæ culmine dicere maluit. Nã est adhuc quod faciat, qui non implet istam magnitudinem præcepti quæ pertinet ad regnum cœlorum: vt non reddat tantum, sed minus, vt uel pro duobus pugnis vnum, aut pro euulso oculo aurẽ præcidat. Hinc ascendens qui omnino nihil rependerit, propinquat præcepto domini, nec tamen adhuc ibi est. Parum enim adhuc videtur domino si pro malo quod acceperis nihil reddas mali,
M nisi etiam & amplius sit paratus accipere. Qua propter non ait, ego autem dico uobis, non reddere malum pro malo, quanquã hoc etiam magnum præceptum sit, sed ait, non resistere aduersus malum, ut non solum non rependas quod tibi fuerit irrogatum, sed etiam nõ resistas quo minus aliud irrogetur. Hoc est enim quod etiam consequenter exponit. Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, non enim ait, si quis te percusserit, noli tu percutere, sed para te adhuc percutienti. Quod ad misericordiam pertinere, hi maxime sentiunt, qui eis quos multum diligunt tanquam filijs uel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus seruiunt vel paruulis uel phreneticis a quibus multa sæpe patiuntur, & si eorum salus id exigat, præbent se etiam ut plura patiantur, donec uel ætatis vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo dominus medicus animarum, curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere posset, nisi ut eorum, quorum saluti consulere uellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis nanque improbitas ex imbecillitate animi uenit, quia nihil innocentius
Cap. 35 est eo qui in uirtute perfectus est. Quæri autem potest, quid sibi uelit dextera maxilla, Sic enim in exemplaribus Græcis, quibus maior fides adhibenda est, inuenitur. Nam
A multa Latina, maxillam tantum habent, nõ
Facies. etiam dexteram, Facies est autẽ qua quisq; 1. Corin. 11. d. cognoscitur. Et legimus Apud Apostolum, Tolcratis enim si quis uos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis
In faciẽ cædi, qd sit. extollitur, si quis in faciem uos cædit. Deinde de continuo subiungit, secundum ignobilitatem dico, ut exponat quid sit in faciem cædi, hoc est contemni atque despici. Quod quidem non ideo dicit Apostolus ut illos non sustinerent, sed ut se magis, qui eos sic diligeret ut seipsum pro eis uellet impendi. Sed quoniam facies non potest dici dextera & sinistra, & tamen nobilitas & secundum deum & secundum hoc seculum potest esse, ita tribuitur tanquam in dexterã maxillam & sinistrã, ut in quocunque discipulo Christi contemptum fuerit quod Christianum est, multo magis in se contemni paratus sit, si quos huius seculi honores habet. Sicut idem Apostolus, cum in eo persequerentur homines nomen Christianum, si taceret de dignitate quam habebat in seculo, non præbuerat alteram maxillam cædentibus dexteram, Non enim dicendo, Ciuis Romanus sum: non erat paratus hoc in se contemni Acto. 22
quod pro minimo habebat, ab eis qui in il- B
lo nomen tam preciosum & salubre contempserant. Nunquid enim ideo minus postea uincula tolerauit, quę ciuibus Romanis non licebat imponi, aut quenquam de hac iniuria uoluit accusare? Et si qui ei propter ciuitatis Romanæ nomen pepercerunt, nec tamen ille ideo non præbuit quod ferirent, cum eos de tanta peruersitate corrigere cupierit patientia sua, quos uidebat in se sinistras partes magis quam dexteras honorare. Illud est enim tantum attendendũ quo animo fecerit omnia, quam beneuole & clementer in eos, à quibus ista patiebatur. Nã & pontificis iussu palma percussus, & quod contumeliose uisus est dicere cum ait, Per- Acto. 23
cutiet te dominus paries dealbate. minus intelligentibus conuitium sonat: intelligentibus vero prophetia est. Paries quippe dealbatus, hypocrisis est, id est simulatio sacerdotalem præferens dignitatem, & sub hoc nomine tanquam candido tegmine interiorem quasi luteam turpitudinem occultans. (Paries dealbatus.) Nam quod humilitatis fuit, mirabiliter custodiuit cum ei diceretur, Principi sacerdotum maledicis. Et respondit, Nesciui fratres quia princeps est sacerdotum. Scriptum est Exo. 22
enim, Principi populi tui ne maledicas. Vbi C
ostendit quanta tranquillitate illud dixisset, quod iratus dixisse uidebatur, ꝙ tam citò, tam mansuete respondit, quod ab indignantibus & perturbatis fieri non potest. Et in eo ipso intelligentibus uerum dixit, Nesciui quia princeps est sacerdotum: tãquam si diceret, Ego alium sciui principem sacerdotum, pro cuius nomine ista sustineo, cui maledicere fas non est, & cui uos maledicitis, cum in me nihil aliud quam eius oditis Psal. 56.
nomen. Sic ergo oportet non simulate Cap. 36
ista iactare, sed in ipso corde esse ad omnia præparatum, ut possit canere illud Propheticum, Paratum cor meum deus, paratum

Maxillã alteram pbere. Ioã. 18. — tum cor meum. Multi enim alteram maxillam præbere nouerunt, diligere vero illum à quo feriuntur, ignorant. At uero ipse dominus, qui vtique præcepta quæ docuit primus impleuit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis non præbuit alteram: sed insuper dixit. Si male locutus sum exprobra de malo. si bene, cur me cædis? Nõ tamen ideo paratus corde non fuit, non solum in alterã maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi. Ergo & illud quod sequitur, Et qui voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & vestimentum, ad præparationem cordis non ad ostensionem ope-

D ris præceptum recte intelligitur. Sed de tunica & uestimento quod dictum est, non in eis solis, sed in omnibus faciendum est, quæ aliquo iure tẽporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessarijs hoc imperatum est, quanto magis superflua contemnere conuenit? Veruntamen ea quæ nostra dixi, eo genere includẽda sunt, quo dominus ipse præscripsit dicens, Si quis uult iudicio tecum contendere, & tunicam tuam tollere. Omnia ergo intelliguntur, de quibus iudicio nobiscum contendi potest: ita ut à nostro iure in ius illius trãseant, qui contendit vel pro quo contendit: sicuti est uestis, domus, fundus, iumentum, & generaliter omnis pe-

Seruus inter Christianos quõ modo possidendus. — cunia. Quod utrũ etiam de seruis accipiendum sit, magna quæstio est. Nõ enim Christianum oportet sic possidere seruum, quomodo equum aut argentum: quanquã fieri possit, ut maiore precio ualeat equus quam seruus, & multo magis aliquod aureum uel argenteum. Sed ille seruus si rectius & honestius, & ad deum colendum accommodatius abs te domino educatur aut regitur, quam ab illo potest qui eum cupit auferre; nescio utrum quisquam dicere audeat, vt ve-

E stimentum eum debere contemni. Hominem nanque homo tanquam semetipsum diligere debet, cui ab omnium domino, sicut ea quæ sequuntur ostendunt, etiam ut inimicos diligat imperatur. Sanè animaduertendum est, omnem tunicam uestimentum esse, non omne uestimentum tunicam esse.

Tunica vestimẽti. — Vestimenti ergo nomẽ plura significat quã nomen tunicæ. Et ideo sic dictum esse arbitror, Et qui uoluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte illi & uestimentum: tanquam si diceret, qui uoluerit tunicam tuam tollere, remitte illi, & si quid aliud indumenti habes. Ideo nonnulli pallium interpretati sunt, quod Græce positum est ἱμάτιον. Et qui te angariauerit, inquit, mille passus, vade cum illo alia duo, Et hoc vtiq; non tam ut pedibus agas, quã vt animo sis paratus. Nam in ipsa Christiana historia in qua est authoritas, nihil tale inuenies factum à sanctis, uel ab ipso domino in homine, quem suscipere dignatus est, ut uiuendi nobis præberet exemplum: cum tamẽ omnibus ferè locis eos inuenias paratos fuisse æquo animo tolerare quicquid eis improbe fuisset ingestum. Sed verbi gratia dictum putamus, uade cum eo alia duo: an tria compleri uoluit, quo nume- F

ro significatur perfectio: ut meminerit quisque cum hoc facit perfectam se implere iustitiam, misericorditer perferendo infirmitates eorum quos uult sanos fieri. Potest uideri propterea etiam tribus exemplis hæc præcepta insinuasse, Quorum primum est, si quis te percusserit in dexteram maxillam: Secundum, si quis tunicam tuam tollere uoluerit: Tertium, si quis mille passus angariauerit: in quo tertio exemplo simplo duplum additur, ut triplũ compleatur. Qui numerus hoc loco si non ut dictum est significat perfectionem, illud accipiatur, quòd in præcipiendo tanquam tolerabilius incipiens paulatim creuerit, donec perueniret usque ad duplum aliud perferendum. Nam primo præberi uoluit alteram maxillam cum fuerit dextera percussa, vt minus præferre paratus sis quam pertulisti. — Dextera Sinistra. Quicquid enim dextera significat, & charius est vtrique quam id quod sinistra significat, & qui in re chariore aliquid pertulit, si & in uiliore perferat minus est. Deinde illi qui tunicam uult tollere, iubet & uestimentum dimitti, quod aut tantundem est, aut non multò amplius, non tamen duplum. Tertio de mille passibus, quibus dicit duo millia, usque ad duplum aliud perferas iubet, Ita significans siue aliquanto minus quam iam fuit, siue tantundem, siue G

amplius quisque improbus in te esse uoluerit, æquo animo tolerandum esse. In his sanè generibus trium exemplorum nullum genus iniuriæ prætermissum esse uideo. — Cap. 3. Iniuriarũ duo genera. Nanque omnia in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera diuidũtur: quorum alterum est quod restitui non potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui nõ potest, uindictæ solatium quæri

solet. Quid enim prodest ꝙ percussus repercutis? Nunquid propterea aliquid quod in corpore læsum est restituetur in integrũ? Sed tumidus animus talia fomẽta desiderat, Sanum autem firmũq; ista non iuuant, qui potius misericorditer perferendam alterius infirmitatem iudicat, q̃ alieno supplicio suã mitigandam quę nulla est. Neq; hic ea vindicta prohibetur, quę ad correptionem valet, etiam ipsa enim pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum quo quisque paratus est ab eo quem correctum esse vult, plura perferre. Sed huic vindictæ referendæ non est idoneus, nisi qui odium quo solent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis magnitudine superauerit.

H Non enim metuendum est ne odisse paruulum filium parentes videantur, cum ab eis vapulat peccans, ne peccet vlterius: & certe perfectio dilectionis ipsius dei patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderũt vos, & orate ꝓ eis qui vos persequuntur: & tamen de ipso dicitur per Prophetam, Quem.n.diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quẽ recipit. Dicit & dominus, Seruus qui nescit voluntatem domini sui & facit digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem qui scit voluntatem domini sui, & faciens digna plagis vapulabit multis. Non ergo quęritur, nisi vt & ille vindicet cui rerum ordine potestas data est: & ea voluntate vindicet qua pater in paruulum filium, quem per ætatem odisse nondum potest. Hinc enim aptissimum exemplum datur, quo satis appareat, posse peccatum amore potius vindicari quã impunitum relinqui: vt illum in quem vindicat non pœna miserum, sed correctione beatum velit: paratus tamen, opus sit, æquo animo plura tolerare ab eo illata quem vult esse correctum, siue in eum habeat potestatem coercendi siue non habeat.

Mat.5.g
Hebræ. 12.b.
Luc.12.

Cap.38. I Magni autem & sancti viri, qui iam optime scirent, mortem istam quæ animam dissoluit à corpore, non esse formidandam, secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo & viuentibus vtilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset si viuerent. Non temere illi iudicabant quibus tale iudicium donauerat deus. Inde est ꝙ Helias multos morte affecit, & ꝓpria manu, & igne diuinitus impetrato: cum & alij multi magni & diuini viri eodem spũ consulendis rebus humanis non temere fecerint. De quo Helia cum exemplum dedissent discipuli dño, cõmemorantes quid ab eo factũ sit, vt etiã ipsis daret potestatẽ petendi de cœlo ignẽ ad cõsumendos eos qui sibi hospitiũ non præberent: reprehendit in eis dominus noster nõ exemplũ Prophetæ sancti, sed ignorantiam vindicãdi, quę adhuc erat in rudibus, animaduertens eos non amore correctionẽ, sed odio desiderare vindictam. Itaq; posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam spiritusancto, quem decem diebus cõpletis post ascensionem suã desuper vt promiserat misit, non defuerunt tales vindictæ, quanuis multo rarius q̃ in veteri testamento. K Ibi enim ex maiore parte seruientes timore premebantur: hic autem maxima dilectione liberi nutriebantur. Nam & verbis Apostoli Petri Ananias & vxor eius, sicut actibus Apostolorum legimus, exanimes ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti. Sed si huic libro hæretici, qui aduersantur, & veteri testamento, nolunt credere, Paulum Apostolum quem nobiscum legunt intueantur dicentem de quodam peccatore quem tradidit satanæ in interitum carnis, vt anima salua sit. Et si nolunt hic mortem intelligere, fortasse enim incertum est, quamlibet vindictam per Satanam factam ab Apostolo fateantur, quòd non eã odio, sed amore fecisset manifestat illud adiectum, vt anima salua sit. Aut in illis libris quibus ipsi magnam tribuunt authoritatem animaduertant quod dicimus, vbi scriptum est Apostolum Thomam imprecatum cuidam à quo palma percussus esset atrocissimæ mortis supplicium, animam eius tamen commendat vt in futuro ei seculo parceretur: cuius à leone occisi, à cætero corpore discerptam manum canis intulit mensis in quibus conuiuabatur Apostolus, cui scripturæ licet nobis non credere, L non est in catholico canone. Illi tamen eam legunt, & tanquam incorruptissimam verissimamque honorant, qui aduersus corporales vindictas, quæ sunt in veteri testamento, nescio qua cæcitate acerrime sæuiunt, quo animo & qua distributione temporum facta sint omnino nescientes. Tenebitur ergo in hoc iniuriarum genere, ꝙ per uindictã luitur, iste à Christianis modus,

3.Re.18 & 4. Reg. 1.
Luc. 9.
Acto.3. Acto.5.
1.Co.5.
Thomę imprecatio.
Cap. 5.

dus, vt accepta iniuria non surgat in odium, sed infirmitatis misericordia paratus sit animus plura perpeti, nec correptionem negligat, qua vel consilio vel authoritate uel potestate vti potest. Aliud iniuriarũ genus est quod in integrum restitui pôt. Cuius duæ species, vna ad pecuniam, altera ad operam pertinet. Quapropter illius de tunicæ vestimento, huius de angaria mille passuum & duum milium exempla subiecta sunt: quia & reddi vestimentum pôt, & quem adiuueris opera pôt te etiam ipse si opus fuerit adiuuare. Nisi forte ita potius distinguendum est, vt prius quod positum est de percussa maxilla, omnia significet quæ sic ingerũtur ab improbis, vt restitui nõ possint nisi vin-
M dicta. Scdm quod positũ est de vestimento, omnia significet quæ põt restitui sine vindicta. Et ideo fortasse additum est, qui voluerit tecum in iudicio contendere quia quod per iudiciũ aufertur non ea vi putatur auferri cui uindicta debebatur. Tertium vero ex vtroq; confectũ sit, ut sine vindicta, & cũ vindicta possit restitui. Nam qui operã indebitam violẽter exigit sine vllo iudicio, sicut facit qui angariat hominem improbe & cogit se illicite adiuuari ab inuito, & pœnam improbitatis potest luere & operã reddere, si hanc ille repetat qui improbũ pertulit. In his ergo omnibus generibus iniuriarum dñs docet patientissimũ & misericordissimum & ad plura perferenda paratissimum animum Christiani esse oportere.

Ca. 40. Sed quoniam parum est non nocere, nisi etiam præstes beneficium quantum potes, consequenter adiungit & dicit, Omni petẽ-
Matt. 5. ti te da, et qui uoluerit mutuari à te, ne auersatus fueris. Omni petẽti, inquit, nõ omnia petẽti, vt id des qđ dare honeste & iuste po-
Petenti, quid sit dandũ. tes. Quid si.n. peccuniam petat, qua innocẽtem conetur opprimere? Quid si postremo stuprum petat? Sed ne multa persequar quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est quod nec tibi nec alteri noceat quantum sci-
A ri aut credi ab homine potest: & cui iuste
Omni petenti se dare. negaueris quod petit, indicanda est ipsa iustitia, vt non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quanuis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis, cum petentẽ iniuste, correxeris. Quod autem ait, Qui vul à te mutuari, ne auersatus fueris: ad animum refe-
2. Cor. 9. b. rendum est, Hilarem enim datorem diligit deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiam si non ipse soluturus est. Cum enim misericordibus deus plura restituat, omnis qui beneficiũ præstat fœneratur. Aut si nõ placet accipere mutuantem nisi eum qui accipit redditurus, intelligendũ est dñm duo ipsa genera præstãdi esse cõplexũ. Namque aut donamus qđ damus beneuole, aut reddituro cõmodamus. Et plerunq; homines, q proposito diuino pmio donare parati sunt, ad dandum quod mutuũ petitur pigri fiũt: quasi nihil recepturi à deo, cum rem quę ad dat, ille qui accipit exoluat. Recte itaq; ad hoc beneficij tribuendi genus nos diuina authoritas dicent, Et qui voluerit à te mutuari, ne auersatus fueris: id est, ne ꝑpterea voluntatem alienes ab eo qui petit, quia & pecunia te vacuat, & deus tibi non reddituru est, cum homo reddiderit. Sed cũ id ex præcepto dei facis, apud illum qui hæc iu- B
bet infructuosum esse non potest. Dein- Ca. 41.
de adiunxit & dicit, Audistis quia dictum Deu. 23.
est antiquis, Diliges proximum tuum, & oderis inimicum tuum. Ego autem dico uobis, diligite inimicos uestros, & benefacite his qui vos oderunt, & orate pro eis q uos persequunt: vt sitis filij patris uestris qui in cœlis est, qui solẽ suũ oriri iubet sup bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim dilexeritis eos qui uos diligunt, quã mercedẽ hbebitis? Nonne & Publicani hoc faciũt? Et si salutaueritis fratres uestros tãtũ, quid amplius facitis? Nõne & Ethnici hoc faciũt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester qui in cœlis est pfectus est. Sine ista dilectione, qua etiã inimicos & psecutores nostros diligere iubemur, ea quæ superius dicta sunt implere quis potest? Per- Perfectio misericordiæ.
fectio autem misericordiæ qua plurimum animæ laboranti consulitur, vltra dilectionem inimici porrigi non potest, Et ideo sic clauditur, Estote ergo vos perfecti, sicut & C
pater vester qui in cœlis est pfectus ẽ. Ita tamẽ vt deus intelligatur perfectus tanquã deus, & anima perfecta tanquã anima. Gradum tñ esse aliquẽ in Pharisęorum iustitia, quæ ad legẽ veterẽ pertinet, hinc intelligitur: quòd multi homines eos etiam à quibus diliguntur oderunt, sicut luxuriosi filij parentes coercitores luxuriæ suæ. Ascendit ergo aliquem gradum qui proximum diligit, quanuis adhuc oderit inimicum. Eius autem imperio qui uenit legem implere nõ soluere, perficiet beneuolentiam & benignitatem, eũ eam vsq; ad inimici dilectionem

perduxerit. Nam ille gradus quamuis nonnul
lus sit, tam paruus est tamen vt cum publi-
canis etiam possit esse communis: Nec quod
in lege dictum est, Oderis inimicum tuum:
vox iubentis iusto accipienda est, sed per-
Cap. 42. mittentis infirmo. Oritur hic sanè nullo
modo dissimulanda quæstio, quod huic præ
cepto domini, quo nos hortatur diligere ini
micos nostros, & benefacere his qui nos ode
runt, & orare pro his qui nos persequūtur,
multæ aliæ scripturarum partes minus dili-
genter & sobrie considerantibus videntur
aduersæ: quia & in Prophetis inueniuntur
multæ imprecationes aduersus inimicos
quæ maledictiones putantur, sicut est illud:
Fiat mensa eorum in laqueum: & cætera q
Psa. 68. ibi dicuntur: Et illud, Fiant filij eius pupil-
Psa. 108. li, & vxor eius vidua: & alia quæ vel supra
vel infra in eodem Psalmo in personam Iu-
D dæ per Prophetam dicuntur. Multa alia v-
quequaq; in scripturis reperiuntur, quæ vi-
deantur esse contraria, & huic præcepto do-
Ro. 12. mini, & illi apostolico, quo ait, Benedicite
Lu. 10. et & nolite maledicere: cum & de domino scri
Mat. 11. ptum sit, q maledixerit ciuitatibus quæ ver
2. Ti. 4. bum eius non acceperunt: Et memoratus
Apostolus, de quodam ita dixerit, Reddet
illi dominus secundum opera illius. Sed hæc
facile soluuntur, quia & Propheta per im-
precationem quod esset futurum cecinit, nō
optantis voto sed spiritu præuidentis, ita &
dominus, ita & Apostolus: quanquam in ho
rum etiam verbis nō hoc inuenitur, q opta-
uerint, sed q prædixerint. Non enim cum
ait dominus, Væ tibi Capharnaum: aliud so
nat nisi aliquid ei mali euenturum merito
infidelitatis quod futurum dominus nō ma
leuolentia optabat, sed diuinitate cernebat.
Et Apostolus, non ait, reddat: sed, reddet il-
li dominus iuxta opera eius: quod verbum
prænunciantis est, non imprecantis. Sicut
& de illa hypocrisi Iudæorum, de qua iam
dictum est, cui euersionem imminere cer-
Act. 23. nebat, dixit, Percutiet te deus paries dealba-
te. Prophetæ autem maxime solent figura
Psal. 2. imprecantis futura prædicere, sicut figura
præteriti temporis ea quæ ventura erat sæ-
E pe cecinerunt: sicut est illud, Quare fremue
runt gentes, & populi meditati sunt inania?
Non enim dixit, quare frement gentes, &
Psa. 21. populi meditabuntur inania: cum ea non
quasi iā transacta meminisset, sed ventura p-
spiceret. Tale et illud est, Diuiserūt sibi ve-
stimēta mea, & sup vestē meā miserūt sor-
tē: & hic.n. non dixit, diuident sibi vestimē-
ta mea, & super vestē meā mittent sortem.
Nec tamen de his verbis quisquā calumnia
tur, nisi qui non sentit varietatē istā figura-
rū in loquēdo nihil veritati rerum minue-
re, & plurimum afferre affectibus animarū.

Sed illud magis vrget istam quæstionem, Ca. 43.
quod dicit Apostolus Ioannes, Si quis scit 1. Ioā. 5.
peccare fratrem suum peccatum nō ad mor
tem, postulabit, & dabit illi dñs vitam qui
peccat non ad mortem: Est autem peccatum
ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis.
Aperte enim ostendit, esse quosdam fratres
pro quibus orare non nobis præcipitur, cū
deus etiam pro persecutoribus nostris ora-
re nos iubeat. Nec illa quæstio solui potest,
nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus
quæ inimicorum psecutione grauiora sint.
Fratres autem Christianos significari, mul-
tis diuinarum scripturarum documentis F
probari potest. Manifestissimū tñ illud est, 1. Co. 7.
quod Apostolus ita ponit, Sanctificatus est
enim vir infidelis in vxore fideli, & sanctifi-
cata est mulier infidelis in fratre. Non.n. ad
didit, nostro: sed manifestū existimauit, cū
fratris nomine Christianū intelligi voluit
qui infidelem haberet vxorē. Et ideo paulo
post dicit, Quòd si infidelis discedit, disce-
dat: Non.n. seruituti subiectus est frater vel
soror in huiusmodi. Peccatū ergo fratris ad Peccatū
mortē puto eē, cū post agnitionē dei p gra- ad mor-
tiam domini nostri Iesu Christi quisq; op- tem.
pugnat fraternitatem & aduersus ipsam gra
tiam, qua reconciliatus est deo, inuidentiæ
facibus agitatur. Peccatum autem non ad
mortem est, si quisquam non amorem à fra- Peccatū
tre alienauerit, sed officia fraternitati debita non ad
per aliquam infirmitatem animi non exhi- mortem
buerit. Quapropter & dominus in cruce 1. Retra
ait, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid c. 19.
faciunt: Nondum enim gratiæ spiritussan- Luc. 23.
cti participes facti, societatem sanctæ frater- Acto. 7.
nitatis inierant. Et beatus Stephanus in acti
bus Apostolorū orat pro eis à qbus lapida-
tur, quia nondum Christo crediderant, neq;
aduersus illam communem gratiam dimica-
bant. Et Apostolus Paulus, propterea cre- G
do non orat, pro Alexandro, quia iam frater
erat, & ad mortem, id est, inuidentiæ facibus
fraternitatem oppugnando, peccauerat. Pro
his autem qui non abruperant amorem ad
mortem, sed timori succubuerant, orat,
vt eis ignoscatur. Sic enim dicit Alexan-
der ærarius multa mihi mala ostēdit, reddet 2. Ti. 4.
illi

illi dñs secundum opera eius, quẽ & tu deuita: valde enim resistit nostris sermonibus. Deinde subiungit, pro quibus orat, ita dicẽs, In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur.

Ca. 44. Ista differentia peccatorum Iudam tradentẽ à Petro negãte distinguit: nõ quia pœnitenti vel petenti nõ sit ignoscen-
Luc. 17. dum, ne contra illã sententiã dñi veniamus,
Mat. 18. qua præcepit semper ignoscendũ esse fratri petẽti vt sibi frater ignoscat: sed quia illius peccati tãta labes est, vt deprecandi humilitatẽ subire non possit, etiam si peccatũ suũ mala conscientia & agnoscere & annuncia-
Mat. 27 re cogatur. Cum enim dixisset Iudas, Peccaui, quòd tradiderim sanguinem iustum: facilius tñ desperatione cucurrit ad laqueũ, quàm
H humilitate veniam deprecatus est. Quapropter multum interest quali pœnitẽtiæ ignoscat deus. Multi enim multo citius se fatentur peccasse, atq; ita sibi succensent vt uehementer se peccasse nollẽt: sed tamen animã ad humiliandum & obtẽperandũ cor implorandanq; veniam non deponunt: Quam mentis affectionem propter peccati magni-
Peccare in spiritumsanctum. tudinem iam de damnatione illos habere credẽdum est. Et hoc fortasse peccare in spiritusanctum: id est, per malitiam & inuidiã, fraternam oppugnare charitatem post acceptam gratiam spiritussancti: quod peccatum dominus neque hic neque in futuro seculo dimitti dicit. Vnde quæri potest, vtrum in
Mat. 12. spiritumsanctum Iudæi peccauerint, quan-
Marc. 3. do dixerunt, quòd in Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia dominus expelleret: vtrum hoc in ipsum dominum dictum
Mat. 10. accipiamus, quia de se dicit alio loco: Si. n. patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? An quoniã de magna inuidentia dixerunt, ingrati tam præsentibus beneficijs, quamuis nondum Christiani fuerint, tamen propter ipsam inuidentiæ magnitudinem in spiritumsanctum peccasse credendi sunt? Non enim hoc colligitur de verbis domini. Quan-
Mat. 12. uis enim in eodem loco dixerit, Quicun-
I que enim dixerit verbum nequam in filiũ hominis remittetur ei: qui autem dixerit verbum aduersus spiritumsanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro: tamen videri potest ad hoc eos monuisse, vt accedant ad gratiam, & post acceptam gratiam non ita peccent vt tunc peccauerunt. Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & potest eis dimitti si conuersi fuerint & ei crediderint & spiritumsanctum acceperint: quo accepto si fraternitati inuidere, & gratiam quã acceperant oppugnare voluerint, non eis dimitti, neque in hoc seculo neque in futuro. Nam si eos sic haberet condemnatos, vt nullam spem illis reliquisset, non adhuc monendos iudicaret, cum addidit, dicens, Aut Mat. 12.
facite arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum. Sic itaq; accipiatur diligendos inimicos esse, & benefaciendum his qui nos oderunt, & orandum pro his qui nos persequuntur, vt pro quibusdam etiam fratrũ peccatis intelligatur nõ præceptũ esse, vt oremus: ne per imperitiã nostram diuina scriptura, quod fieri non pôt, à se dissentire ui- Ca. 45.
deatur. Sed vtrum sicut pro quibusdam K
non est orandum, ita etiam contra aliquos Ro. 12.
orandũ sit, nondum satis apparet. Generali- 1. Pet. 3.
ter enim dictum est, benedicite, & nolite ma- b
ledicere: Et illud, Nemini malum pro malo reddẽtes. Pro quo aũt non oras, non etiam contra illũ oras: potes enim videre certam eius pœnã, & penitus desperatã salutem: & non quia odisti eũ, ideo pro illo oras: sed quia sentis nihil te posse proficere, & orationem tuam non uis repelli à iustissimo iudice. Sed quid agimus de his, contra quos oratũ à sanctis accipimus, vt non corrigerentur, nã hoc modo potius pro ipsis oratum est: sed ad illam vltimam damnationẽ: non sicut contra domini traditorẽ per Prophetã, nã illa, vt dictum est, prædictio futurorum nõ optatio supplicij fuit. Nec sicut Apostolus 2. Tim. 4. (Rpo. 6.)
contra Alexandrum, nam & inde satis di- Acto. 7.
ctum est: sed sicut in Apocalypsi Ioannis legimus martyres orare vt uindicentur, cum ille primus martyr vt lapidatoribus suis ignosceretur, orauerit. Sed hinc non oportet moueri. Quis enim audeat affirmare, cũ illi sancti candidati se vindicari petierint, verum contra ipsos homines, an contra re- L
gnum peccati petierint? Nã ipsa est syncera & plena iustitiæ & misericordiæ uindicta martyrũ, vt euertatur regnũ peccati. Nõ. n. contra ipsos homines, sed cõtra regnũ peccati petierũt, quo regnãte tanta perpessi sunt. Ad cuius euersionem nititur Apostolus, di- Rom. 6.
cens, Non ergo regnet peccatum in vestro Peccati
mortali corpore. Destruitur aũt & euertitur pec- regnum
cati regnũ, partim correctione hominũ, vt quo de-
caro spiritui subijciatur. partim damnatio- struit.

ne perseuerantiam in peccato vt ita iustitia ordinentur, vt iustis cum Christo regnantibus, molesti esse non possint. Intuere Apostolum Paulum, nonne tibi videtur in seipso Stephanum martyrem vindicare, cum dicit,
1.Co.9. Non sic pugno tanquam aerem cædens, sed castigo corpus meum, & seruituti subjicio? Nam hoc in se utique prosternabat & debilitabat & victum ordinabat, unde Stephanum cæterosq; Christianos fuerat persecutus. Quis ergo conuicit, martyres sanctos non talem suam uindictam à domino esse deprecatos, cum etiam finē huius seculi, in quo tanta exitia pertulerunt, ad suam uindictam potuerunt libéter optare? Quod qui orant, & pro inimicis suis orant qui sa-
M nabiles sunt, & contra illos nō orant qui insanabiles esse uoluerunt: quia deus quoque puniendo illos non est maleuolus tortor, sed iustissimus ordinator. Sine ulla ergo dubitatione diligamus inimicos nostros benefaciamus his qui oderunt nos, & oremus pro eis
Cap.46. qui nos persequuntur. Quod autem con-
Matt. 5. sequenter positum est, Vt sitis filij patris ve
Ioan. 3. stri qui in cœlis est: ex illa regula intelligen
Qūo su dum est, qua & Ioannes dicit, Dedit illis po
mus filij testatem filios dei fieri. Vnus enim natura-
dei. liter filius est, qui nescit omnino peccare:
Rom. 2. Nos autem potestate accepta efficimur filij,
Gala. 4. inquantum ea quæ ab illo præcipiuntur implemus. Vnde & apostolica disciplina adoptionem appellat, qua in æternum hæreditatē uocamur: vt cohæredes Christi esse possimus. Filij ergo efficimur regeneratione spiritali, & adoptamur in regnum dei, non tanquam alieni, sed tanquam ab illo facti & creati, hoc est conditi: vt vnum beneficium sit, quo nos fecit esse per omnipotentiam suam, cum ante nihil essemus: alterum quo adoptauit, vt cum eo tanquam filij uita æterna, pro nostra participatione frueremur. Itaque non ait, facite ista quia estis filij sed facite ista vt sitis filij. Cum autem ad hoc nos vocat per ipsum unigenitum, ad similitudinem suam nos vocat. Ille enim, sicut conse-
A quenter dicit, Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Siue solem suum non istum carneis oculis uisibilem accipias, sed illam sapientiam,
Sapiē. 7. de qua dicitur, Cādor est enim lucis æternæ:
Mala. 4. De qua item dicitur, Ortus est mihi iustitiæ sol: Et iterum, Vobis autem qui timetis nomen domini, orietur sol iustitiæ: vt etiam pluuiam accipiat irrigationem doctrinæ veritatis, quia & bonis & malis apparuit, & bonis & malis euāgelizatus est Christus. Siue istum solem mauis accipere non solum hominum, sed etiam pecorum corporeis oculis prolatum, & istam pluuiam qua fructus gignuntur, qui ad refectionem corporis dati sunt. Quod probabilius intelligi existimo, vt ille sol spiritalis non oriatur, nisi bonis & sanctis: quia & hoc ipsum est quod plangunt iniqui in illo libro qui sapientia Salomonis
inscribitur: Et sol non est ortus nobis: Et Sapiē. 5.
illa pluuia spiritalis non irrigat nisi bonos: quia malos significabat vinea, de qua dictū
est, Mandabo nubibus meis ne pluant super Esa. 5.
eam. Sed siue illud, siue hoc intelligas, magna dei bonitate fit, quæ nobis imitāda præcipitur, si filij dei esse volumus. Quantum B
enim huic vitæ solatium afferat lux ista visibilis, & pluuia corporalis, quis tam ingratus est, vt non sentiat? Quod solatium videmus & iustis in hac uita & peccatoribus communiter exhiberi. Non autem ait, qui facit solem oriri super bonos & malos: sed addidit, suum: id est, quem ipse fecit atque
constituit, & à nullo aliquid sumpsit vt fa- Gene. 1.
ceret: Sicut & in Genesi de omnibus luminaribus scribitur: qui proprie potest dicere sua esse omnia quæ de nihilo creauit: vt hinc admoneremur, quanta liberalitate inimicis nostris ex præcepto eius præstare debeamus, quæ nos non creauimus sed muneribus eius accepimus. Quis autem potest vel paratus esse ab infirmis iniurias sustinere, quantum eorum saluti prodest: & malle se amplius iniquitatis alienæ perpeti, quàm id quod perpessus est reddere: Omni petenti à se aliquid, vel id quod petit, si habetur, & si rectè dari potest, vel consilium bonum vel beneuolum dare animum, nec se auertere ab eo qui mutuari cupit: diligere inimicos, benefacere his qui se oderunt, orare pro eis qui se persequuntur. Quis ergo hæc facit, nisi plene perfecteque misericors? Quo vno consilio miseria deuitatur, opi-
tulante illo, qui ait, Misericordiam volo C
magis quàm sacrificium. Beati ergo miseri- Osee. 6.
cordes, quia ipsorum miserebitur deus. Sed Matt. 9.
iam commode fieri puto, vt hic lector tam longo volumine fatigatus respiret aliquantulum, & ad cætera reficiatur in alio libro consideranda.

Finis libri primi.

DIVI AV-

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, de sermone domini in monte,

Liber secundus.

Cap. 1. Cordis. mũdatio

Misericordiam, vsq; ad cuius tractationem liber primus terminum accepit, sequitur cordis mundatio, vnde iste sumit exordium: Cordis autem mũdatio est tanquã oculus quo videtur deus, cuius simplicis habendi tantam curam esse oportet, quantam eius rei dignitas flagitat, quæ tali oculo conspici potest. Huic autem oculo magna ex
D parte mundato difficile est non surrepere sordes aliquas de his rebus, quæ ipsas nostras bonas actiones comitari solent, veluti laus est humana. Siquidem non recte viuere, perniciosum est: recte autem viuere, & nolle laudari, quid est aliud quam inimicũ esse rebus humanis, quæ vtique tanto sunt miseriores, quanto minus placet recta vita hominum. Si ergo inter quos viuis, te recte viuentem non laudauerint, illi in errorẽ sunt: si autem laudauerint, tu in periculo. Nisi tam simplex cor habueris & mundum, ut ea quæ recte facis non propter laudes hominum facias: magisq; illis recta laudantibus gratuleris, quibus id qđ bonũ est placet q̃ tibi nisi quia recte viuis, etiã si nemo laudaret: ipsamq; laudem tuam tunc intelligas vtilem esse laudantibus, si non teipsum in tua bona vita, sed deum honorent, cuius sanctissimum templum est quisquis viuit bene:
Psal. 33. vt impleatur quod ait Dauid, In dño laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur. Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in recte faciendo laudes hominum, & ad eas referre quod recte facis: id est, propterea recte facere aliqd vt hominibus pla-
E ceas: Sic enim etiam simulare bonum libebit, si non attenditur nisi vt homo laudet: qui quoniam videre cor non potest, potest etiam falsa laudare. Quod qui faciunt, id est, qui bonitatem simulant, duplici corde sunt. Non ergo habet simplex cor, id est mũdum cor, nisi qui transcendit humanas laudes, & illum solum intuetur, cum recte uiuit, & ei placere nititur, qui conscientiæ solus inspector est: De cuius conscientiæ puritate quicquid procedit, tanto est laudabilius, quanto humanas laudes minus desiderat. Cauete ergo, inquit, facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab Cap. 2.
eis: id est, cauete hoc animo iuste viuere, & Matt. 6.
ibi constituere bonum vestrum, vt vos videant homines: Alioquin mercedem non habebitis: & reliqua. Non si ab hominibus videamini, sed si propterea iuste viuatis, vt ab hominibus videamini. Nam vbi erit, Matt. 5.
quod in principio sermonis huius dictũ est, Vos estis lux mundi: non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & reliqua vsq; ad id quod ait, Vt videant opera vestra bona. Sed non ibi constituit finem: Addidit enim, & glorificent patrem vestrum qui in F
cœlis est. Hic aũt, quia hoc reprehendit, sibi sit finis recte factorum, id est, si propterea recte faciamus, vt tantum videamur ab hominibus: posteaquam dixit, Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus vt videamini ab eis: nihil addidit, In quo apparet, non hoc eum prohibuisse vt recte fiat coram hominibus, sed ne ob id forte recte fiat coram hominibus, vt videamur ab eis, id est, vt hoc intueamur, & ibi finem nostri Gal. 1.
propositi collocemus. Nam & Apostolus 1. Co. 10.
dicit, Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem: Cum alio loco dicat, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt, contrarium putant, cum ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideo recte faciebat vt placeret hominibus, sed vt deo, ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, eoipso quo placebat hominibus. Itaque & non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso vt deo placeret intuebatur: & placendum esse hominibus recte præcipiebat, non vt hoc appeteretur tanquam merces recte factorum, sed qa deo placere non posset qui non se iis quos saluos fieri vellet præbuerit imitãdum: imitari autem illum qui sibi non placuerit, nul- G
lo pacto quisquam potest. Sicut ergo non absurde loqueretur, qui diceret, in hac opera qua nauem quæro, non nauem quæro, sed patriam: sic Apostolus conuenienter diceret, in hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, sed deo placeo: quia non hoc appeto, sed ad id refero, vt me imitentur quos saluos fieri volo. Sicut dicit de oblatione quæ fit in sanctos. Non quia quæro datum, sed requiro fructum: id est, quòd Phili. 4.
quæro datum vestrum: non hoc quæro, sed fructum vestrum. Hoc enim indicio appa-

rere

rere poterat, quantum profecissent in deum:
cum id libenter offerrent, quod nō propter
gaudium de muneribus, sed propter cōmu-
nionē charitatis ab eis quærebatur. Quan-
quam & cū addidit, & dicit, Alioquin merce
dem non habebitis apud patrē vestrum qui
in cœlis est: nihil aliud demonstrat, nisi id
nos cauere oportere, ne humanam laudem
pro nostrorum operum mercede quæramus,
Cap. 3. id est ea nos beatos effici arbitremur. Cú
ergo facis eleemosynam, noli tuba canere, &
reliqua. Noli, inquit, sic velle innotescere,
vt hypocritæ: Manifestum est autem, hypo-
H critas non quod oculis prætendunt homi-
Hypocritæ. num, id etiam corde gestare. Sunt enim hy-
pocritæ simulatores, tanquam pronunciatō-
res personarum alienarú, sicut in theatricis
fabulis: Non enim qui agit partes Agamen-
nonis in Tragœdia, verbi gratia, siue alicu-
ius alterius, ad historiá vel fabulam quæ agi
tur pertinentis, vere ipse est, sed simulat eū,
& hypocrita dicit. Sic in ecclesia, vel in om
ni vita humana, quisquis se vult videri qđ
non est, hypocrita est. Simulat.n. iustú & nō
exhibet, quia totum fructum in laude homi
num ponit, quá possunt etiá simulantes per-
cipere, dum falluunt eos quibus videntur bo-
ni, ab eisq; laudantur: Sed tales ab inspecto
re cordis deo mercedem non capiunt, nisi
fallaciæ supplicium. Ab hominibus autem,
inquit, perceperūt mercedem suam. Rectis-
simeque his dicitur, Recedite a me operarij
dolosi, nomen.n. meum habuistis, sed opera
mea non fecistis. Illi ergo perceperunt mer
cedem suam, qui non ob aliud eleemosyná
faciunt, nisi vt glorificentur ab hominibus:
non si glorificentur ab hominibus, sed si ideo
faciunt, vt glorificentur, sicut superius tracta-
tum est. Laus.n. humana non appeti a recte
I faciente, sed subsequi debet recte facientem:
vt illi proficiant qui etiam imitari possunt
quod laudant, non vt hic putet aliquid eos
Cap. 4. sibi prodesse quem laudat. Te autem fa-
ciente eleemosyná, nesciat sinistra tua quid
Sinistra. faciat dextera tua: & reliqua. Si intellexeris
sinistram infideles dici, uidebitur nulla esse
culpa placere fidelibus velle, cum prorsus ni
hilominus in quorumlibet hominum laude
fructum, & finem boni operis constituere
prohibeamur. Quod autem ad id pertinet
vt te imitentur quibus recte facta tua pla-
cuerint, non tantum fidelibus sed etiam in-
fidelibus exhibendum est, vt laudandis bo-
nis operibus nostris deum honorent & ve-

niant ad salutem. Si autem sinistram inimi-
cum putaueris, vt nesciat inimicus tuus cū
eleemosynam facis, cur ipse dominus inimi-
cis Iudæis circumstantibus misericorditer sa
nauit homines? Cur Apostolus Petrus sana Act. 3. a
to eo quē ad portam speciosam debilem mi-
seratus est, etiam iras inimicorum in se atq;
in alios Christi discipulos pertulit? Deinde
si non oportet scire inimicum cum eleemo-
synam facimus, quomodo cum ipso inimico
facimus, vt illud impleamus præceptum,
Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si si- Pro. 25.
tierit, potum da illi? Tertia solet esse carna- Ro. 12.
lium opinio, tam absurda, & ridenda, vt non K
eam commemorarē nisi expertus essem non
paucos eo errore detineri, qui dicūt sinistræ
nomine uxorē significari, Vt qm̄ in re fami-
liari tenaciores pecuniarū solent esse fœmi- Fœminæ
næ, lateat eas cum aliquid misericorditer vi- tenacio-
ri earum egenis impendunt propter dome- res.
sticas lites: quasi vero soli viri Christiani
sint, & non hoc præceptū etiam fœminis da
tum sit. Cui ergo sinistræ iubetur fœmina
occultare opus misericordiæ suæ? An etiam
vir sinistra erit fœminæ, quod absurdissime
dicitur? Aut si quispiá putat inuicem sibi si-
nistras esse, si ab altero ita erogetur aliqd de
re familiari, vt sit contra alterius uoluntatē
non erit Christianum tale coniugium. Sed
necesse est, vt quisquis eorum eleemosynam
facere voluerit ex præcepto dei, quencunq;
aduersum habuerit inimicus sit pcepto dei,
& ideo inter fideles deputetur. Præceptū est
aūt de talibus, vt bona sua conuersatione ac
moribus lucrifaciat vxorem maritus fidelis,
vel maritū mulier fidelis. Quapp non sibi
debent occultare bona opera sua quibus in-
uitandi sunt abinuicē, vt alter alterū possit
ad Christianæ fidei cōmunionem inuitare:
Nec furta facienda sunt, vt pmereat deus. L
Quod si occultandum est aliquid, quandiu
alterius infirmitas æquo animo id non pōt
sustinere, quod tamen non iniuste, atq; illicite
fit, non tamen ipsam nunc sinistram signi
ficari totius capituli consideratione facile
apparet, in qua simul inuenietur quam sini-
stram vocet. Cauete, inquit, facere iusti- Cap. 5.
tiam vestram coram hominibus: Et reli-
qua. Generaliter hic iustitiam nominauit,
deinde particulariter exequitur. Est enim iustitiæ
pars aliqua iustitiæ, opus quod per eleemo- pars.
synam fit, & ideo connectit dicendo. Cum
ergo facis eleemosynam, noli tuba canere:
Et reliqua. Ad hoc respicit, quod superius
ait,

ait, Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus. Et reliqua. Quod aút sequitur, Amen dico vobis perceperunt mercedẽ suá: ad illud respicit qđ supra posuit, Alioquin mercedem non habetis apud patrem vestrũ qui in cœlis est. Deinde sequitur, Te autem faciente eleemosynam: Cum dicit, Te autẽ faciente, quid aliud dicit, q̃ non quomodo illi? Quid ergo mihi iubet? Te autem faciente, inquit eleemosynam, nesciat sinistra tua

M quid faciat dextera tua. Ergo illi sic faciant, vt sciat sinistra eorum quid faciat dextera eorum. Quod igitur in illis culpatum est, hoc tu facere vetaris: In illis autem hoc culpatum est: quòd ita faciunt vt laudes hominum quærant. Quapropter nihil consequẽtius sinistra videtur significare, q̃ ipsam delectationem laudis. Dextera autem significat intentionem implendi præcepta diuina. Cum itaq; conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscia operis dexteræ: nesciat ergo sinistra tua, quid faciat dextera tua: id est, non se misceat conscientiæ tuæ laudis humanæ appetitio, cum in eleemosyna facienda diuinum præceptum contendis implere, vt sit eleemosina tua in abscondito. Quid est in abscondito, nisi in ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non pôt, nec verbis aperiri? Quandoquidem multi multa mentiuntur: Quapropter si dextera intrinsecus agit in absc̃ondito, ad sinistrã pertinent omnia exteriora, quæ sunt visibilia & temporalia. Sit ergo eleemosyna tua in ipsa conscientia, vbi multi eleemosynam faciũt bona voluntate, etiam si pecuniá, vel si quid aliud est quod inopi largiendum est, non habent: Multi autem foris faciunt, & intus nõ

A faciunt, qui vel ambitione, vel alicuius rei temporalis gratia volunt misericordes videri, in quibus sola sinistra operari existimanda est. Item alij quasi medium inter vtrosque locum tenent, vt & intentione quæ in deum est eleemosynam faciant, & tamen inserat se huic optimæ voluntati, nonnulla etiam laudis vel cuiuscunq; rei fragilis & temporalis cupiditas: Sed dominus noster multo vehementius prohibet solam sinistrã in nobis operari, quando etiam misceri eam vetat operibus dexteræ: vt scilicet non modo sola temporalium rerum cupiditate caueamus eleemosynã facere, sed nec ita in hoc opere attendamus deum vt sese misceat vel adiungat exteriorum appetitio commodorũ. Agitur enim de corde mundando, q̃ nisi fuerit simplex, mundum non erit. Simplex autem quõ erit, si duobus dñis seruiat, nec vna intentione rerum æternarum purificet aciem suam, sed eam mortalium qu[illegible]que fr[illegible]ilium que rerum amore obnubilet? [illegible] ergo eleemosyna tua in abscondito: Et reliqua. [illegible]sime omnino & verissime. Si enim præmiũ ab eo expectas qui conscientiæ s[illegible] [illegible]ctor est, sufficiat tibi ad prom[illegible] [illegible] præmium ipsa conscientia. Mu[illegible] Latina exem- B plaria sic habent. Et pater [illegible] qui videt in abscondito, redd[illegible] tibi palam. Sed quia in Græcis quæ prior[illegible] sunt non [illegible], palam, non putauimus hinc aliquid disserendum esse.

Et cum oratis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, qui amant in synagogis: & reliqua. Neq; hic videri ab hominibus nephas est, sed ideo hoc age[illegible] vt videamini ab hominibus & superflu[illegible] [illegible] eadẽ [illegible], cũ sit iã vna regula custodienda: qua [illegible]tum est, non [illegible] hæc sciant homines, si[illegible] [illegible]dum esse [illegible] fugiendum. [illegible] si hoc animo fiat, vt fructus in eis expectatur placendi hominibus. Seruat etiá ipse dñs eadem ver[illegible], cum adiungit similiter, Amen dico vobis, perceperunt mercedem s[illegible]. [illegible] id se prohibere, vt ea merce[illegible] [illegible]ratur, qua stulti gaudent vt laudentur [illegible]. Vos autem cum or[illegible], inquit [illegible] in cubicula vestra. Q[illegible] sunt illa cubicula, [illegible] ipsa corda, quæ in [illegible] [illegible]tur, cum dicitur, Quæ [illegible] vestris & in cubilibus vestris c[illegible]ni. Et claudentes ostia, orate [illegible] vestrum in abscondito. Parum est intrare C [illegible]cula si ostium pateat im[illegible] ostium ea quæ foris sunt [illegible] gunt & interiora nostra appet[illegible]. [illegible] item diximus esse omnia temp[illegible] & visibilia, quæ per ostium, id est, [illegible] sensum in cogitationes nostras [illegible]rant, & turba vanorum phantasmatum [illegible] bus obstrepunt. Claudẽdum est [illegible], id est, carnali sensui resistendum e[illegible], vt [illegible]tio spiritalis dirigatur ad patrem, [illegible] timis cordis, vbi oratur pater n[illegible] ab- scondito. Et pater, inquit, ve[illegible] videt in abscondito, reddet vobis. E[illegible] clausula terminandum fuit: non enim hoc monet nunc vt oremus, sed quomodo oremus: neque vt superius, vt faciamus eleemosynam, sed quo animo faciamus: quoniam de corde mundando præcipit, quod non mundat

Marginal notes: Sinistra delectatio laudis. — Dextra intentio implẽdi præcepta diuina. — Cap. 6. — O[illegible]m, [illegible] carnal[illegible]. — O[illegible]um quo[illegible] deducat.

dat nisi vna & simplex intentio in æternam
Cap. 7. vitā solo & puro amore sapientiæ. Orantes aūt ait, nolite multum loqui sicut ethnici faciunt, arbitrantur enim quia in multiloquio suo exaudiantur. Sicut hypocritarum est præbere se spectādos in oratione, quorū fructus est placere hominibus, ita ethnicorum, id est, Gentilium in multiloquio suo se putare exaudiri. Et reuera omne multiloquium a Gentilibus venit, qui exercendæ
D linguæ potius q̃ mundando animo dant operam, Vt hoc nugatorij studij genus etiam ad precem fundendam transferre conantur, arbitrantes deum sicut hominē iudicē verbis adduci in sententiā. Nolite itaq; similes illis esse, dicit vnus & verus magister. Scit.n. pater vester quid vobis necessarium sit antequam petatis ab eo. Si enim verba multa ad id proferuntur, vt instruatur & doceatur ignarus, quid eis opus est ad rerum omnium cognitorem: cui omnia quæ sunt ipso quo sunt loquuntur seseq; indicāt facta: & ea quæ futura sunt eiusdem artem sapientiā, qua nimirum latent in qua sunt & quæ transierunt & quæ transitura sunt omnia, præsentia & non transeuntia: Sed qm̄ quamuis pauca verba & ipse dicturus est, quibus nos doceat orare, quæri potest cur vel his verbis paucis opus sit ad eum qui scit omnia antequam fiant, & nouit vt dictum est, quid nobis necessarium sit antequam petamus. Primo hic respondetur non verbis nos āgere debere apud deum vt impetremus qd̄ volumus, sed rebus quas animo gerimus & intētione cogitationis cū dilectione pura & simplici affectu: Sed res ipsas verbis nos docuisse dominum nostrum, quibus memoriæ mādatis
E eas ad tempus orandi recordaremur. Sed rursus quæri potest, siue rebus, siue verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si deus iam nouit quid nobis necessarium sit: nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrū serenat & purgat, capaciusque efficit ad excipienda diuina munera, quæ spiritaliter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit deus, q semper paratus est dare suam lucem nobis, nō visibilem sed intelligibilem & spiritalem, sed nos non semper parati sumus accipere, cū inclinamur in alia, & rerū tēporalium cupiditate tenebramur. Fit ergo in oratione conuersio cordis ad eū qui semper dare paratus est, si nos capiamus qd̄ dederit: & in ipsa purgatione cōuersio interioris oculi, cum excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur: vt acies cordis simplicis ferre possit simplicem lucē, diuinitus sine ullo occasu aut immutatione fulgentem: nec solum ferre, sed & manere in illa, non tantum sine molestia, sed etiam cum ineffabili gaudio, quo vere ac synceriter beata vita perficitur. Sed iam considerandū
F est, quæ nos orare ille precepit, per quem & discimus quid oremus, & consequimur qd̄ orāmus. Sic itaque orate vos, inquit, Pater noster qui es in cœlis: Et reliqua. Cum in omni deprecatione beneuolentia concilianda sit eius quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur, laude illius ad quem oratio dirigitur soler beneuolentia cōciliari, & hoc in orationis principio poni solet: In quo dn̄s noster nihil aliud nos dicere iussit, nisi, Pater noster q̃ es in cœlis: Multa enim dicta sunt in laudem dei quę per oēs sanctas scripturas varie lateq; diffusa poterit quisque considerare cum legit: nusquam tn̄ inuenitur præceptum populo Israel, vt diceret, Pater noster, aut oraret patrem deū: sed dominus eis insinuatus est, tāquam seruientibus, id est, secundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico, cum mandata legis acciperent, quæ obseruare iubebantur: Nam Prophetæ sæpe ostendunt eundem dominū deum etiam patrem eorūdem esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent: Sicut est illud, Filios genui & exaltaui, ipsi autē spreuerunt me: Et illud, Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: Et illud, Si dominus Esaiæ. 1.
sum, vbi est timor meus: & si pater sum, Psal. 8.
vbi est honor meus? Et alia permulta, vbi Malac. 1
G arguuntur Iudæi, quia filij esse peccando noluerunt: exceptis eis quæ in prophetia dicuntur de futuro populo Christiano, quia patrē deus esset habiturus secūdm illud Euangelicū, Dedit eis ptātē filios dei fieri. Apostolus aut Paulus dicit, Quādiu hæres par- Ioan. 1.
uulus est, nihil differt a seruo: & spūm ado- Galat. 4.
ptionis nos accepisse cōmemorat, in quo clamamus, abba pr̄. Et qm̄ q̄ vocamur ad æter- Rom. 8.
nam hæreditatem, vt simus Christi cohæredes & in adoptionē filiorū veniamus, nō est meritorū nostrorū, sed gratiæ dei: eandē ipsam grām in orationis principio ponimus, cū dicimus, Pater noster. Quo nomine & charitas excitatur. Quid.n. charius filijs debet eē q̃ pater? Et supplex affectus, cū homines dicunt deo, Pater noster, & quædā impetrandi præsumptio quæ percepturi sumus, cum priusquā aliquid peteremus tam magnum donum

Multiloquium a gentibus venit.

Quō sit orandum.

donum accepimus, ut sinamur dicere, Pater
Pater. noster, deo. Quid enim iam non det filijs
petentibus, cum hoc ipsum ante dederit, ut
filij essent? Postremo quanta cura animum
tangit, ut qui dicit, Pater noster, tanto patre
H non sit indignus? Si.n. quisquam plebeius
senatorem gr[illegible]ris ætatis ab ipso patrē
vocare permittatur, sine dubio trepidabit
nec facile audebit, cogitans humilitatē gene
ris sui & opum ind[illegible]tiam & plebeiæ per-
sonæ vtilitatem. Quanto ergo magis trepi-
dandum est appellare patrem deum, si tan-
tæ sunt labes, tantæque sordes in moribus, ut
multo iustius eos a sua coniunctione deus
expellat, quā ille senator cuiuslibet mendici
egestatē? Quandoquidē ille hoc contemnit
in mēdico, quo & ipse pōt humanarū rerū
fragilitate deuenire: Deus autē in sordidos
mores nunquā cadit: & gratias misericor-
diæ ipsius, qui hoc à nobis exigit, ut pater
noster sit, quod nullo sumptu, sed sola bona
voluntate cōparari potest. Admonentur ēt
hic diuites, uel genere nobiles secundum se-
culum, cum Christiani fuerint, non superbi
re aduersus pauperes & ignobiles, quoniā
simul dicunt deo, Pater noster: quod non
possunt uere ac pie dicere, nisi se fratres esse
Cap. 9. cognoscant. Vtatur ergo voce noui testa
menti populus nouus, ad æternam hæredi-
tatem vocatus, & dicat, Pater noster qui es
I in cœlis: i. in sanctis & iustis: Non.n. spa-
Pater q tio locorum continetur deus. Sunt.n. cœli
es in cœ excelsa mundi corpora, sed tamen corpora,
lis. i. in quæ non possunt esse nisi in loco. Sed si in
sanctis. cœlis tanquam in superibus mūdi partibus
locus dei esse creditur, melioris meriti sunt
aues, quarum uita est deo uicinior. Nō aūt
scriptum est, prope est dominus excelsis ho
minibus, aut eis qui in montibus habitant:
Psalmus sed scriptum est, Prope est dñs obtritis cor-
Gene. 3. de: quod magis pertinet ad humilitatē. Sed
Terra quēadmodū terra appellatus est pctōr, cū ei
pctōr. dictū est, Terra es & in terram ibis: sic cœ-
Cœlū, lum iustus econtrario dici pōt. Iustis.n. di-
iustus. citur, Templum dei sanctum est, quod estis
1. Cor. 3 uos. Quapropter si in templo suo habitat
deus, & sancti templū eius sunt, recte dicit
qui in cœlis es, qui es in sanctis. Et accōmo
datissima ista similitudo est, ut spiritaliter
tantū interesse uideatur inter iustos & pec-
catores, quantum corporaliter inter cœlum
& terram. Cuius rei significandæ gratia, cū
ad orationes stamus, ad Orientem conuerti
mur, unde cœlum surgit: non tanquam ibi
sit deus & quasi cæteras mundi partes dese- Deus
ruerit, qui ubique præsens est, non l corum quō vbi-
spatijs, sed maiestate potentiæ: sed ut admo que præ
neatur animus ad naturam excellentiorē se sens.
conuertere, id est ad dominum, cum ipsum K
corpus eius quod est terrenū ad corpus ex- In cœlis
cellentius, id est, ad corpus cœleste conuerti i. in cor-
tur. Conuenit etiam gradibus religionis & dibus iu
plurimum expedit, ut omnium sensibus & storum.
paruulorum & magnorū bene sentiatur de
deo. ideo qui uisibilibus adhuc pulchritudi-
nibus dediti sunt, nec possunt aliquid incor-
poreum cogitare, quoniā necesse est ut cœ-
lum præferant terræ, tolerabilior est opinio
eorum si deum quem adhuc corporaliter co
gitant, in cœlo potius credant esse quàm in
terra: Vt cum aliquando cognouerint di-
gnitatem animæ, cœleste etiam corpus exce
dere, magis eum quærat in anima quàm in
corpore etiam cœlesti: Et cum cognoue-
rint quantum distat inter peccatorum ani-
mas & iustorum, sicut non audebant eum
adhuc carnaliter saperent eum in terra col-
locare, sed in cœlo: sic postea meliori fide
uel intelligentia magis eum in animis iusto
rum quàm in peccatorum requirant. Re-
cte ergo intelligitur, quod dictum est, Pa-
ter noster qui es in cœlis: in cordibus iusto
rum esse dictum, tanquam in templo sancto
suo. Simul etiam ut qui orat, in se quoq; ip- L
so velit habitare quem inuocat: & cum hoc
affectu teneat iustitiam, quo munere inuita
tur ad inhabitandum animum deus. Iam Cap. 10.
videamus quæ sint petenda: Dictum est.n.
qui sit qui petitur & ubi habitet. Primum Prima
autem omnium quæ petuntur hoc est, San- petitio.
ctificetur nomen tuum. Quod non sic peti-
tur, quasi non sit sanctum nomen dei, sed ut
sanctum habeatur ab hominibus: id est, ita
illis innotescat deus, ut non existiment ali-
quid sanctius quod magis offēdere timeāt.
Neque.n. quia dictum est, Notus in Iudæa Psal. 75.
deus, in Israel magnum nomen eius: sic in- Nomē
telligendum est quasi alibi minor sit deus, domini
alibi maior: sed ibi magnum est nomē eius, vbi sit
vbi pro suæ maiestatis magnitudine nomi- magnū.
natur. Ita ibi dicitur sanctum nomen eius,
vbi cum veneratione & offensionis timore
nominatur. Et hoc est quod nūc agitur, dū
Euangeliū adhuc vsque quaq; per diuersas
gentes innotescendo, cōmendat vnius Dei
nomen per administrationē filij eius. Dein-
de sequitur, Adueniat regnum tuum. Sicut Petitio
ipse dñs in Euāgelio docet, tunc futurū esse secunda.
iudicij

iudicij diem, cum Euangelium prædicatum M fuerit in omnibus gẽtibus, quæ res pertinet ad sanctificationem nominis dei. Non enim & hic [illegible] Adueniat regnum tuũ: quasi [illegible] non regnet. Sed forte quis [illegible] esse in terra [illegible] terra [illegible] in ca[illegible] manifestetur [illegible] etiam præ[illegible] nunc iã [illegible] notau[illegible] 1. Cor. [illegible] licebit ignorare regnũ dei, Cap. 9. cu[illegible] sed etiã [illegible] in [illegible] dominico de cœlo veniet [illegible] mortuos: [illegible] discretio & [illegible] facta fuerit, ita [illegible] opus sit cui[illegible] sint omnes, Esa. 54. vt scriptum est, [illegible] dei. Deinde beata ui Ioan. 6. ta omni ex parte [illegible] in sanctis in æternum [illegible] cœlestes angeli sancti[illegible] sunt atque beati [illegible] deo illustrante sapientes, & beati sunt: quia & hoc promisit Matt. 22 dominus sanctis suis: In resurrectione erunt, A [illegible] angeli in cœlis. Et ideo post Cap. [illegible] petitionem qua dicimus, Adueniat re[illegible] gnum tuum: sequitur, Fiat voluntas tua si[illegible] tertia. cut in cœlo & in terra.i. sicut est in angelis qui sunt in cœlis uoluntas tua, vt omnino tibi adhæreant teq; fruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla miseria impediente beatitudinem eorum: ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt & de terra, quod ad corpus attinet facti sunt, & quãuis ad cœlestẽ habitationẽ atq; immutationẽ, Lucæ 2. tamen de terra assumendi sunt. Ad hæc respiciet [illegible] angelorũ prædicatio, Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, vt cũ præcesserit bona voluntas nostra, quæ uocãtem sequitur, perficiatur in Vel sic ta- nobis uolũtas dei sicuti est in cœlestibus an- tem dei gelis: ut nulla aduersitas resistat nostræ bea- fieri. titudini, quod est pax. Itẽ fiat uoluntas tua, recte intelligitur, obediatur præceptis tuis, sicuti in cœlo & in terra.i. sicut ab angelis, Ioan. 4. ita ab hominibus. Nam fieri uoluntatẽ dei & 6. cum obtẽperatur præceptis eius, ipse dominus dicit, cum ait, Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui me misit. Et sæpe, Nõ veni facere voluntatẽ meam, sed eius q me Matt. 12. misit. Et cũ ait, Ecce mater mea & ecce fra-

tres mei, & quicunque fecerit voluntatẽ dei, B hic mihi est frater, & mater & soror. Qui enim faciunt voluntatem dei, in illis vtiq; fit voluntas dei: Non quia ipsi faciunt, ut vult deus, sed quia faciunt quod ille vult, id est, secundum voluntatem eius. Est etiam ille intellectus, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra: sicut in sanctis & iustis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi potest. Sic ut vt oremus etiam pro inimicis nostris. Quid enim sunt aliud habendi contra quorum voluntatem Christianum & catholicum nomen augetur? Vt ita dictum sit, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra: tanquam si diceretur, faciant voluntatem tuam sicuti iusti, ita etiam & peccatores, ut ad te conuertantur. Siue ita, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra: vt sua cuique tribuãtur, quod fit in extremo iudicio, vt iustis præmium, peccatoribus damnatio tribuatur, cum agni ab hædis separabuntur. Illic etiam Mat. 25. non absurdus, immo etiam & fidei & spei nostræ conuenientissimus intellectus est, vt cœlum & terram accipiamus, spiritũ & car- C nem. Et quod dicit Apostolus, Mente ser- Rom. 7. uio legi dei, carne autem legi peccati, videa- Cœlũ, mus factam uoluntatem dei in mente, id est, spiritus. in spiritu. Cum autem absorpta fuerit mors Terra, in victoria, & mortale hoc induerit immor- caro. talitatem, quod fiet carnis resurrectione, at- 1. Co. 15. que illa immutatione quæ promittitur iu- stis, secundum eiusdem Apostoli prædicatio- nem, Fiat voluntas dei sicut in cœlo & in terra.i. vt quemadmodum spiritus non resistit deo, sequens & faciens voluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui vel animæ, quæ nunc corporis infirmitate vexatur, & in carnalem consuetudinem prona est, quod erit summæ pacis in vita æterna, vt non solum velle adiaceat nobis, sed etiam perficere bonum: Nunc enim velle, inquit, adiacet mi- Rom. 7. hi, perficere autem bonum non inuenio: quia nondum in terra sicuti in cœlo.i. non dum in carne, sicut in spiritu facta est voluntas dei. Nam & in miseria nostra fit voluntas dei, cum ea patimur per carnem quæ nobis mortalitatis iure debentur, quam peccando meruit nostra natura. Sed id orandũ est, D vt sicut in cœlo, ita & in terra fiat voluntas dei.i. vt quemadmodum corde delectamur lege, secundum interiorem hominem, ita etiam corporis immutatione facta, huic nostræ delectationi nulla pars nostra terrenis doloribus seu voluptatibus aduersetur. Nec illud

illud à veritate abhorret, ut accipiamus, Fiat
uoluntas tua sicut in cœlo & in terra: sicut in
ipso domino nostro Iesu Christo ita & in
Ecclesia: tanquam in uiro qui patris uolúta-
tem impleuit, ita & in fœmina quæ illi despó
sata est: Cœlum.n.& terra conuenienter in
telligitur, quasi uir & fœmina, quoniam terra
Petitio quarta. cœlo fœcundante fructifera est. Quarta
petitio, panem nostrum quotidianum da no-
Cap. 12. bis hodie. Panis quotidianus aut pro ijs om
Panis quotidianus. nibus dictus est, q̃ huius uitæ necessitatem su
stētāt, de quo cû præcipit, ait, Nolite cogitare
de crastino: ut ideo sit additum, da nobis ho
Matt. 6. die: Aut pro sacramento corporis Christi,
quod quotidie accipimus: Aut pro spiritali
Ioan. 6. cibo, de quo idem dominus dicit, Operami-
ni escam quæ non corrumpitur. Et illud,
Ego sum panis uitæ, qui de cœlo descendi.
Sed horum trium quid sit probabilius consi-
derari potest. Nam forte quispiam moueа-
tur cur oremus pro his adipiscendis quæ huic
uitæ sunt necessaria, ueluti est uictus & tegu
Matt. 6. mentum, cû ipse dñs dicat, Nolite soliciti es
E se quid edatis, uel quid induamini. An po-
test quisque de ea re pro qua adipiscēda orat
non esse solicitus, cum tanta intentione ani-
mi oratio dirigenda sit, ut ad hoc totum il-
lud referatur quod de claudendis cubiculis
Ibidem. dictum est. Et illud quod ait, Quærite pri-
mum regnû dei & iustitiam eius, & hæc oîa
apponentur uobis? Nô ait utiq;, quærite pri
mum regnum dei, & deinde ista quærite: Sed
hæc oîa, inquit, apponētur uobis.s. etiam nô
quærentibus. Quomodo autem recte dicatur
non quærere aliquis, quod ut accipiat inten-
tissime deum precatur, nescio utrum inueni
ri queat. De sacramento autem corporis do
mini, ut illi non moueant quæstionem qui
plurimi in Orientalibus partibus, non quo-
tidie cœnæ dominicæ communicant, cum iste
panis quotidianus dictus sit: ut ergo illi ta-
ceât, neque de hac re suam sententiam defen-
dant, uel ipsa authoritate Ecclesiastica sint
contenti quod sine scandalo ista faciunt, ne-
que ab eis qui Ecclesijs præsunt facere pro-
hibentur, neque non obtemperantes damnâ
tur. unde probatur non hunc in illis parti-
F bus intelligi quotidianum panem. Nam ma-
gni peccati crimine arguerentur qui ex eo
non accipiunt quotidie. Sed ut de istis,
ut dictum est, nihil in aliquam partem dis-
seramus, illud certe debet occurrere cogi-
tantibus, regulam nos orandi à domino ac-
cepisse, quam transgredi non oportet uel ad-
dendo aliquid uel prætereundo. Quod cum
ita sit, quis est qui audeat dicere semel tan-
tum nos orare debere orationem dominicā;
aut certe etiam si iterum uel tertio usque ad
eam tátum horam qua corpori domini com-
municamus, postea uero non sit orandum
per reliquas partes diei? Non enim iam dice
re poterimus, da nobis hodie, quod iam acce
pimus. Aut poterit quisque cogere ut etiam
ultima diei parte sacramentum illud celebre
mus? Restat igitur ut quotidianum panem
accipiamus spiritalem, præcepta scilicet diui-
na, quæ quotidie oportet meditari & ope-
rari. Nam de ipsis dominus dicit, Opera-
mini escam quæ non corrumpitur. Quotidia
nus autem iste cibus nunc dicitur, quádiu Ioan. 6.
ista uita temporalis per dies decedentes suc-
cedentesque peragitur. Et reuera quamdiu
nunc in superiora, nunc in inferiora, id est
nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi
affectus alternant, tanquam ei qui aliquan-
do pascitur cibo, aliquando famem pati-
tur, quotidie panis necessarius est, quo refi G
ciatur esuriens, & relabens erigatur. Sicut
itaque corpus nostrum in hac uita, ante il-
lam scilicet immutationem, cibo reficitur,
quia sentit dispendium: sic & animus quo-
niam temporalibus affectibus quasi dispen-
dium ab intentione dei patitur, præceptorû
cibo reficiatur. Da nobis hodie dictum est,
quamdiu dicitur hodie.i. in hac temporali ui
ta. Sic enim cibo spiritali post hanc uitam
saturabimur in æternum, ut non tunc dica-
tur, quotidianus panis: quia ibi temporalis
uolubilitas, quæ diebus dies succedere facit,
unde appelletur quotidie, nulla erit. Ve au- Psal. 94.
tem dictum est, Hodie si uocem eius audieri-
tis: quod interpretatur Apostolus in Epistо- Hebr. 3.
la quæ est ad Hebræos, quamdiu dicitur ho-
die, ita & hic accipiendum est, da nobis ho-
die. Si quis autem etiam illa quæ de uictu
corporis necessario, uel sacramento domini-
ci corporis istam sententiam uult accipere,
oportet ut coniunctè acipiantur omnia tria,
ut scilicet quotidianum panē simul petamus,
& necessariû corpori, & sacramentum uisibi
le, & inuisibile uerbi dei. Sequitur quinta pe H
titio, Et dimitte nobis debita nostra, sicut & Quinta
nos dimittimus debitoribus nostris. Debita petitio.
peccata dici manifestum est, uel illinc quod
ait idem dominus, Non exies inde do- Matt. 5.
nec reddas nouissimum quadrantem. uel il- Luc. 13.
linc quòd debitores appellauit qui ei nunciati
sunt extincti, uel ruina turris, uel quorum
sanguinem

sanguinem Herodes sacrificio miscuit. Dixit enim putare hoies q illi vltra modum debitores essent.i.peccatores: & addidit, Amen dico vobis, nisi pœnitentiam egeritis, similiter
Luc.13. moriemini. Non hic ergo quisque vrgetur pecuniā dimittere debitoribus, sed quæcunque in eum alius peccauerit. Nam pecuniam dimittere illo potius iubentur præcepto, quod superius dictum est, Si quis tibi
Matt. 5. tunicam tollere uoluerit, & iudicio tecum cōtendere, dimitte ei & pallium: nec ibi necesse est omni pecuniario debitori dimittere debitum, sed ei qui reddere noluerit, in tantū
2. Ti. 2. vt velle etiam litigare: Seruum autem domini, vt ait Apostolus, non oportet litigare. Qui ergo vel sponte conuentus pecuniam debitam reddere noluerit, dimittenda illi est. Duas enim ob res non est reddere, vel q non habet, uel q auarus sit reique alienæ cupidus. Vtrunque autem pertinet ad inopiam. Nam illa inopia est rei familiaris, hęc animi. Quisquis itaque tali dimittit inopi debitum, inopi dimittit opusque Christianum operatur, manente illa regula, vt in illo animo paratus sit amittere quod sibi debetur. Nam si modeste & leniter omnimodo egerit, vt sibi restituatur, non tam intendens fructum pecuniæ, quam vt hominem corrigat, cui sine dubio perniciosum est habere vnde reddat, & non reddere: non solum non peccabit, sed proderit ei etiam plurimū: ne ille dum aliena pecunia lucrum facere vult, damnum fidei patiatur, quod tanto est grauius, vt nulla sit comparatio. Ex quo intelligitur etiam in ista quinta petitione, qua dicimus, Dimitte nobis debita nostra: non de pecunia quidem dici, sed de omnibus quæ in nos quisque peccat, ac per hoc etiam de pecunia. Peccat nanque in te, qui tibi pecuniam debitam cum habeat vnde reddat recusat reddere. Quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere, dimitte nobis sicut & nos dimittimus. Si autem ignoraueris, vides etiam de pecunia animi dimittenda admoneri eum, cui tali prece orare præcipitur.

Pecunia duabus de causis nō redditur.

I

Illud sane tractari potest, vt quando dicimus, Dimitte nobis debita nrā, & reliqua:
K tunc conuincamur contra istam regulam fecisse, si eis non dimittimus qui veniam petunt: quia & nobis veniam petentibus à benignissimo patre dimitti volumus. Sed illo rursus præcepto, quo iubemur orare pro inimicis nostris, non pro his iubemur qui ve-
Matt. 5. niam petunt. Iam.n.qui tales sunt, non sunt inimici: Nullo modo autem quisquam vere dixerit orare se pro eo cui non ignouerit.

Quapropter fatendum est omnia peccata dimittenda esse, quæ in nos admittuntur, si uolumus nobis à patre dimitti quæ admittimus. Nam de uindicta superius, ut arbitror, satis disputatum est. Sequitur sexta petitio, Et ne nos inferas in tentationem. Non nulli codices habent inducas, quod tantundem ualere arbitror: Nam ex uno Græco quod dictum est εἰσενέγκῃς utrunq; translatū est: Multi autē precando, ita dicunt, Ne nos patiaris induci in tētationem, exponentes uidelicet quomodo dictum sit inducas. Nō.n. per seipsum inducit deus, sed induci patitur eū, quē suo auxilio deseruerit ordine occultissimo ac meritis: Causis etiam sæpe manifestis dignum iudicat ille quem deserat, & in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud est tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, siue sibiipsi, sicut scriptum est, Qui non est tentatus, qualia scit? siue alij, sicut Apostolus ait, Et tētationem uestram in carne mea non spreuistis: Hinc.n. eos firmos cognouit, quia eius tribulationibus, quæ Apostolo in carne acciderant non sunt à charitate deflexi: nam deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit oīa antequam fiant. Quod ita que scriptum est, Tentat uos dominus deus uester, ut sciat si diligatis eum: illa locutione positum est, ut sciat, pro eo quod est, ut scire uos faciat, sicut diem lætū dicimus, q lætos faciat, & frigus pigrum, q pigros facit, & innumerabilia huiusmodi, quæ siue in consuetudine loquendi, siue in sermone doctorum, siue in scripturis sanctis reperiuntur. qd̄ nō intelligentes hæretici ueteri testō aduersantur, uelut ignorantiæ uitio notandū putantes, de eo quod dictū est, Tētat uos dñs deus uester: quasi in Euangelio de domino scriptum non sit, Hoc autem dicebat tentans eum, nam ipse sciebat quid esset facturus. Si enim nouerat cor eius quem tentabat, quid est quod uoluit uideri tentando? Sed profecto illud factum est, ut ipse sibi notus fieret qui tentabatur, suamque desperationem contemneret saturatis turbis de pane domini, qui eas non habere quod ederent existimauerat. Non ergo hic oratur ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem: tanquam si quispiam cui necesse sit igne examinari, non oret ut igne non contingatur, sed ut non exuratur. Vasa enim figuli

Cap. 14. Sexta petitio.

Inducit quo deus in tentationem. Induci in tentationem, & tentari.

Ecclesiastici. 34. Galat. 4. Deu. 13.

Ecclesiastici 27. guli probat fornax, & homines iustos tenta-
tio tribulationis. Ioseph ergo tentatus est il
Gen. 39 lecebra stupri, sed non est illatus in tentatio
Dan. 13. nem. Susanna tentata est, nec ipsa inducta
vel illata in tentationē: Multiq; alij utrius-
Cap. 15. que sexus. Sed Iob maxime: cuius admi
Iob. 1. rabilem stabilitatem in deo domino suo, cū
illi hæretici hostes veteris testamenti ore
sacrilegio irridere voluerint, illud præ cæte
ris uentilant, q̄ Satanas petierit eum tentan
dum. Quærunt enim ab imperitis homini-
bus, talia intelligere nequaquam valētibus,
quomodo Satanas cum deo loqui potuerit:
non intuentes, non enim possunt superstitio
ne & contentione cæcati, dominum non lo-
ci spatium mole corporis occupare, & sic ali
A bi esse, alibi non esse, uel certe hic habere
partem aliam, & alibi aliam: sed maiestate
vbiq; præsto esse, non p̄ partes diuisum, sed
Esa. 66. vbiq; perfectū. Quod si carnaliter intuen-
tur quod dictum est, Cœlū mihi sedes est,
Matt. 5. & terra scabellum pedum meorum, Cui lo
co dominus attestatur dicens, Non iuretis,
neq; per cœlum, quia thronus dei est, neq;
per terram, quia scabellum est pedum eius:
quid mirum si in terra diabolus constitu-
tus, ante pedes dei stetit, & coram illo aliq̄d
locutus est? Nam quando illi valent intelli
gere, nullam esse animam, quamuis peruer-
sam, quæ tamen vllo modo ratiocinari po-
test, in cuius conscientia nō loquatur deus?
Quis enim scribit in cordibus hominū na-
Rom. 2. turalem legem, nisi deus? De qua lege Apo
stolus ait, Cum.n. gentes quæ legem nō ha-
bent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi le
gem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostē
dunt opus legis scriptum in cordibus suis,
contestante conscientia ipsorum, & inter se
inuicem cogitationum accusantium, aut ēt
excusantiū, in die qua iudicabit dominus
B occulta hominum. Quapropter si hominis
anima rationalis etiam cupiditate cæcata, ta-
men cum cogitat & ratiocinatur, quicquid
in ea ratiocinatione verum est, non ei tri-
buendum est, sed ipsi lumini ueritatis, a quo
uel tenuiter pro sui capacitate illustratur, ut
verum aliquid in ratiocinando sentiat: quid
mirū si diaboli anima praua cupiditate per
uersa quicquid tamen uerum de iusto viro
cogitauit cum eum tentare vellet, ipsius dei
voce, id est ipsius veritatis voce audisse per
hibetur? Quicquid autem falsum, illi cupi
ditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit.
Quamuis etiam per creaturam coporalem
atque visibilem deus plerunque locutus est
seu bonis, seu malis. tanquam omnium do-
minus & rector & pro cuiusque rei meritis
ordinator: sicut per angelos qui hominum
quoque aspectibus apparuerunt, & per Pro
phetas dicētes, Hæc dicit dñs. Quid ergo
mirū, si quanquā nō ipsa cogitatione, p̄ ali-
quā certe creaturā tali operi accōmodatam
deus locutus esse cū diabolo dr̄? Nec digni
tatis esse arbitrētur, & quasi iustitię meritū,
q̄ cū illo deus locutus est: qm̄ locutus est
cū anima angelica quāquā stulta, & cupida, C
tanquā si loqueretur cū aīa humana stulta
& cupida. Aut ipsi dicant quō locutus est
deus cū illo diuite, cuius cupiditatē stultissi-
mam arguere voluit, dicens, Stulte, hac no- Luc. 12.
cte aīa tua expostulatur à te, hæc quæ præ-
parasti cuius erunt? Certe hoc ipse dñs in
Euangelio dicit, cui hæretici isti velint no-
lint colla submittunt. Si aūt hoc mouētur, Iob. 1.
q̄ tentandum iustum Satanas petit à deo:
non ego expono quare sit factum, sed ipsos
cogo exponere quare sit dictum in Euange-
lio ab ipso dño discipulis, Ecce Satanas pe- Luc. 22.
tijt uos vexare quasi triticum. Et Petro ait,
Ego autem postulaui ne deficiat fides tua.
Cum autem hæc exponūt mihi, simul illud
quod a me quærunt exponunt sibi. Si ue-
ro non valuerint hoc exponere, non audeāt
id quod in Euangelio sine offensione non
intelligunt, in alio libro cum temeritate cul
pare. Fiunt igitur tentationes per Satanam Tētatio
non potestate eius, sed permissu domini, ad quō
homines aut pro suis peccatis puniendos, fiat per
aut pro domini misericordia probandos & Satanā.
excercendos. Et interest plurimum in qua-
lem quisq; tentationem incidat. Non.n. in
talem incidit Iudas qui uendidit dominum,
in qualem incidit Petrus, cū territus domi-
num negauit. Sunt.n. tentationes humanæ, D
credo cum bono quisq; animo secundū hu-
manam tamen fragilitatem in aliquo consi-
lio labitur: aut irritatur in fratrem studio
corrigendi, paulo tamen amplius quā Chri-
stiana trāquillitas postulat: de quibus Apo
stolus dicit, Tentatio vos non apprehendat 1. Co. 10.
nisi humana: cum idem dicat, Fidelis deus
qui uos non sinat tentari supra quam pote-
stis ferre, sed faciet cum tentatione etiam
prouentum ut possitis tolerare. In qua sen-
tentia satis ostendit, non id nobis orandum
esse vt non tentemur, sed ne in tentationem
inducamur. Inducimur enim si tales accide
rint quales ferre non possumus. Sed cum

Quo in tentationes periculosæ, in quas inferri atque ducatur induci periculosum est, aut prosperis rebus temporalibus, aut aduersis oriatur, nemo frangitur aduersarum molestia qui prosperarum dilectione non capitur. Vltima & septima petitio est, Sed libera nos à malo. Orandum est enim ut non solum non inducamur in malum, quo caremus, quod sexto loco petitur, sed ab illo et liberemur, quo iam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla tentatio. Quod tamen in hac uita quandiu istam mortalitatem circunferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, non sperandum est posse fieri, sed tamen aliquando futurum sperandum est, & hæc est spes quæ non uidetur. De qua cum loqueretur Apostolus, ait, Spes autem quæ uidetur, non est spes. Sed tamen sapientia quæ in hac quoque uita concessa est, fidelibus seruis dei non est desperanda. Hæc est autem, ut id quod domino reuelante fugiendum esse intellexerimus, cautissima uigilantia fugiamus: id quod domino reuelante appetendum esse intellexerimus, flagrantissima charitate appetamus. Ita etiam relicto mortalitatis huius onere, ipsa morte deposita, ex omni hominis parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac uita inchoata est: & cui capessendæ atque obtinendæ aliquando, nunc omnis cõatus impenditur.

in tentationem. Septima petitio. Cap. 16. E Gene. 3. Rom. 8.

Cap. 17. Sed harum septem petitionum consideranda & commendanda distinctio est. Nam cum uita nostra temporaliter nunc agatur, atque speretur æterna, & cum æterna priora sint dignitate, quamuis temporalibus prius actis ad illa transeatur, trium primarum petitionum impetrationes in hac uita, quæ in isto seculo agitur, exordium capiunt. Nam & sanctificatio nominis dei ab ipso humilitatis domini aduentu agi cœpit, & aduentus regni eius, quo in claritate uenturus est, nõ iam finito seculo, sed in fine seculi manifestabitur: perfectio uoluntatis eius, sicut in cœlo & in terra: siue iustos & peccatores cœlũ & terram intelligas, siue spiritum & carnem, siue dominum & Ecclesiam, siue omnia simul, ipsa perfectio est nostræ beatitudinis, & ideo seculi terminatione complebitur, tamen omnia tria in æternum manebunt, nam & sanctificatio nominis dei sempiterna erit, & regni eius non est finis, & perfectæ nostræ beatitudini æterna uita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa uita, quæ nobis promittitur. Reliqua uero quatuor quæ petimus, ad tempoſalem istam uitam pertinere mihi uidentur. Quorum primum est, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hoc ipso enim quod dictum est quotidianus panis, siue spiritalis significetur, siue in sacramento, aut in uictu iste uisibilis, ad hoc tempus pertinet, quod appellauit hodie: non quia spiritalis cibus non est sempiternus, sed quia iste, qui quotidianus dictus est in scripturis, siue in strepitu sermonis, siue quibusque tẽporalibus signis exhibetur animæ, quæ omnia tunc utique non erunt, cum omnes erunt docibiles deo, & ipsam ineffabilem lucem ueritatis, non motu corporum significantes, sed puritate mentis haurientes. Nam fortasse & propterea panis dictus est, non potus: quia panis frangendo atque mandendo, in alimentum conuertitur, sicut scripturæ aperiendo & disserẽdo animam pascunt: potus uero paratus, sicuti est, transit in corpus, ut isto tempore panis sit ueritas, cum quotidianus panis dicatur: tunc autem potus, cum nullo labore disputandi & sermocinandi, quasi frangendi atque mandendi, opus erit, sed solo haustu sinceræ & perspicuæ ueritatis. Et peccata nunc nobis dimittuntur, & nunc dimittimus, quæ harum quatuor reliquarum secunda petitio est. Tunc autem nulla erit uenia peccatorum, quia peccata & tentationes temporalem istam uitam infestant. Non autem erunt, cum perfectum fuerit quod dictum est, Abscondes eos in abdito uultus tui, Et malum, à quo liberari optamus, & ipsa liberatio à malo ad hanc utique uitam pertinet, quam & iustitia dei mortalem meruimus, & unde ipsius misericordia liberabimur. Videtur etiam mihi septenarius iste numerus harum petitionum, congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit. Si enim timor dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, petamus ut sanctificetur in hominibus nomen dei, timore casto permanente in seccula seculorum. Si pietas est, qua beati sunt mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram, petamus ut ueniat regnum eius, siue in nosipsos, ut mitescamus, nec ei resistamus: siue de cœlo in terras in claritate aduentus domini, quo nos gaudebimus & lætabimur, dicente illo, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. In domino, inquit Propheta, laudabitur anima

Aeterna dignitate priora. F G Esa. 54. Ioan. 6. Panis. Potus. Psal. 30. H Ca. 18. Mat. 25. Psal. 33.

anima mea, audiant mansueti, & iocundentur. Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: oremus ut fiat voluntas eius, sicut in cœlo & in terra, quia cum corpus tanquam terra, spiritui tanquam cœlo summa & tota pace consenserit, non lugebimus: nam nullus alius huius temporis
I luctus est, nisi cum aduersus se ista confligunt & cogunt nos dicere, Video aliam legem
Rom.7. in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & luctum nostrum lachrymosa uoce testari, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, oremus ut panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo fulti atque sustentati, ad plenissimam illam saturitatem uenire possimus. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus, dimittamus debita debitoribus nostris, & oremus ut nobis nostra dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt, oremus non induci in tentationem: ne habeamus duplex cor, non appetendo simplex bonum, quo referamus omnia quæ operamur, sed simul temporalia & terrena sectando. Tentationes enim ex his rebus quæ graues & calamitosæ uidentur hominibus, non in nos ualent, si non ualeant illæ, quæ blanditijs earum rerum accidunt, quas homines bonas & lætabundas putant. Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quo
K niam ipsi filij dei uocabuntur, oremus ut liberemur a malo: ipsa enim liberatio liberos nos facit, id est filios dei, vt spiritu ado
Rom.8. ptionis clamemus Abba pater. Sanè non
Gala.4. negligenter prætereundum est, quòd ex omnibus ijs sententijs, quibus nos orare dominus præcepit, eam potissimum commendandam esse iudicauit, quæ pertinet ad dimissionem peccatorum: in qua nos misericordes esse uoluit, quod unum est consilium miserias euadendi. Nulla enim alia sententia sic oramus, ut quasi paciscamur cum domino: dicimus enim, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. In qua pactione si mentimur, totius orationis nullus erit fructus. Sic enim dicit, Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pa
Matt.6. ter vester qui in cœlis est peccata uestra. Si autem non dimiseritis hominibus, neque pater vester dimittet uobis delicta uestra.
Cap.19. Sequitur de ieiunio præceptum, pertinens ad eandem cordis mundationem, de qua nunc agitur. Nam & in hoc opere cauendum est, ne surrepat aliqua ostentatio & appetitus laudis humanæ, qui duplicet cor nostrum, & non sinat mundum & simplex esse ad intelligendum deum. Cum autem ieiu natis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tri L
stes: Exterminant enim vultum suum vt ui- Matt.6.
deantur hominibus ieiunantes. Amen dico vobis perceperunt mercedem suam. Vos aũt ieiunantes vngite capita vestra, & facies uestras lauate ne uideamini hominibus ieiunantes, sed patri uestro qui est in abscondito: & pater vester qui videt in abscondito, reddet uobis. Manifestum est his præceptis omnem nostram intentionem in interiora gaudia dirigi, ne foris quærentes mercedem, huic seculo conformemur, & amittamus professionem tanto solidioris atque firmioris, quanto interioris beatitudinis, qua nos elegit deus conformes fieri imaginis filij sui. In hoc autem capitulo maxime aduertendũ est, nõ in solo rerum corporearum nitore atque popa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam: & eo periculosiorem, quo sub nomine seruitutis dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitu, vel cæterarum rerum nitore præfulget, facile conuincitur rebus ipsis, põparum seculi esse sectator, nec quenquam fallit dolosa imagine sanctitatis. Qui autem in profe- M
ssione Christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cum id uoluntate faciat, non necessitate patiatur, cæteris eius operibus potest conijci, utrum hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat: qa & sub ouina pelle cauendos lupos dñs præcipit, Sed ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Cum enim cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa scilicet illis subtrahi uel negari, quæ isto uelamine cõsecuti sunt, uel consequi cupiũt, tunc necesse est ut appareat, utrum lupus in ouina pelle sit, an ouis in sua. Non.n. propterea ornatu superfluo debet aspectus hominũ mulcere Christianus, quia illum parcum habitum ac necessarium, etiam simulatores sæpius usurpant, ut incautos decipiant. quia & illæ oues non debent pelles suas deponere, si aliquando eis lupi se contegant. Quæri
ergo soler quid sit quod ait, Vos autem cum Ca.20.
ieiunatis, ungite capita uestra: & reliqua. Non enim recte quisquam præceperit, quãuis faciẽ quotidiana consuetudine lauemus,

vnctis etiam capitibus,cũ ieiunamus, nos eſ
ſe debere. Quod ſi turpiſsimũ oẽs fatẽtur,
intelligendum eſt hoc præceptũ vngendi ca
A put,& faciem lauandi,ad interiorem homi-
Vngere caput. nẽ pertinere. Vngere ergo caput ad lætitiã
pertinet,lauare autem faciem ad mundicitiã:
& ideo caput vngit, qui lætatur interius &
mente atq; ratione. Hoc.n.recte accipimus
caput,quod in anima præeminet,& quo cæ-
tera hominis regi & gubernari manifeſtum
eſt. Et hoc facit qui non foris quærit læti-
tiam,vt de laudibus hominũ carnaliter gau
deat. Caro aũt,quæ ſubiecta eſſe debet, nul-
lo modo eſt totius naturæ humanæ caput.
Nemo quidem vnquã carnẽ ſuam odio ha-
Eph. 5. buit, ſicut Apoſtolus dicit, cũ de diligenda
1.Co.11. vxore præcipit, ſed caput mulieris vir, cui
viro caput eſt Chriſtus. Interius ergo gau-
deat in ieiunio ſuo, eoipſo quo ſic ſe ieiunã-
do auertit à voluptate ſeculi, vt ſit ſubditus
Faciem lauare. Chriſto,qui ſecundum hoc præceptũ caput
vnctum habere deſiderat, Ita.n.& faciem la
uabit.i.cor mundabit,quo viſurus eſt deum,
non interpoſito velamine pp infirmitatem
contractam de ſordibus:ſed firmus & ſtabi-
Eſai. 1. lis, quoniam mundus & ſimplex. Lauami-
ni, inquit, mundi eſtote, auferte nequitias
ab animis veſtris, atq; à conſpectu oculorũ
meorum. Ab his igitur ſordibus facies no-
ſtra lauanda eſt, quibus dei aſpectus offen-
B ditur. Nos.n.reuelata facie gloriam domini
2.Co.3. ſpeculantes, in eandem imaginẽ trãsforma
bimur. Sæpe etiam cognitio neceſſariarum
rerum ad iſtam vitam pertinẽtium ſauciat,
& ſordidat interiorem oculũ noſtrũ: & ple-
runq; cor duplicat, vt ea quæ videmur cum
hominibus recte facere, non eo corde facia-
mus,quo dñs præcipit.i.quia eos diligimus,
ſed quia commodum ab eis aliquod ꝓpter
neceſſitatem præſentis vitæ adipiſci volu-
mus. Debemus ergo benefacere illis ꝓpter
ſalutem ipſorum æternam, non propter tẽ-
porale commodum noſtrum. Inclinet ergo
Pſa.118 deus cor noſtrum,in teſtimonia ſua,& non
1.Tim.1 in emolumentum.Finis.n.præcepti eſt cha-
ritas de corde puro, & conſcientia bona,&
fide non ficta. Qui autem propter ſuam in
hac vita neceſſitatem fratri conſuluit, non
vtique charitati conſuluit:quia non illi, quẽ
debet tanquam ſeipſum diligere,ſed ſibi cõ-
ſulit, uel potius nec ſibi: quandoquidem
hinc ſibi facit duplex cor, quo impeditur
Ca.21. ad videndum deum: in qua ſola viſione eſt
C beatitudo certa atq; perpetua. Recte er-
go ſequitur,& præcipit,qui mundando cor-
di noſtro inſtat, dicens, Nolite vobis con-
dere theſauros in terra, vbi ærugo & tinea
exterminãt. Et reliqua.Ergo ſi in terra erit
cor.i.ſi eo corde quiſq; operetur aliquid, vt
terrenum commodum adipiſcatur,quo erit
mundum cor, quod in terra volutatur? Si
autem in cœlo, mundum erit, quia munda I
ſunt quæcunq; cœleſtia: ſordeſcit enim ali-
quid, cum inferiori miſcetur naturæ quan-
uis in ſuo genere non ſordidæ: Quia etiam Aurum de puro argento ſordidatur.
de puro argẽto ſordidatur aurum,ſi miſcea-
tur:ita & animus noſter terrenorum cupi-
ditate ſordeſcit,quanuis iſta ipſa terra in ſuo
genere atq; ordine munda ſit. Cœlum au-
tem in hoc loco non corporeum accipimus,
quia omne corpus pro terra habendum eſt.
Totum enim mundum debet contemnere,
qui ſibi theſaurizat in cœlo, de quo dictum Pſa.113
eſt,Cœlum cœli domino,id eſt in firmamẽ
to ſpiritali. Non enim in eo quod tranſiet,
conſtituere & collocare debemus theſaurũ
noſtrum & cor noſtrum, ſed in eo quod
ſemper permanet. Cœlum autem & terra Mat.24
tranſibunt. Et hic manifeſtat de mundando
corde ſe cuncta iſta præcipere, cum dicit,
Lucerna corporis tui oculus tuus eſt. Si er-
go oculus tuus ſimplex fuerit,totum corpus
tuum lucidum fuerit:Et reliqua. Qui locus D
ſic intelligendus eſt, vt nouerimus omnia
opera noſtra tunc eſſe munda, & placere in
cõſpectu dei, ſi fiant ſimplici corde.i.inten-
tione ſuperna,fine illo charitatis: qa & ple-
nitudo legis charitas.Oculum ergo hic acci Ro. 13.
pere debemus ipſam intẽtionẽ,qua facimus,
quicquid facimus.quæ ſi munda fuerit & re Oculus, intentio.
cta,& illud aſpiciens quod aſpiciendum eſt,
omnia opera noſtra, quæ ſcdm eam opera-
mur,neceſſe eſt bona ſint. Quæ omnia opa
totum corpus appellauit: qꝛ & Apoſtolus
membra noſtra dicit quædam opera: quę
improbat, & mortificanda præcepit dicens,
Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper Colo.3.
terram,fornicationem, immunditiam,auari
tiam,& cætera talia.Non ergo quid quiſque
faciat,ſed quo animo faciat, conſiderandum
eſt. Hoc eſt.n.lumen in nobis,quia hoc no-
bis manifeſtum eſt bono animo nos facere
quod facimus:omne enim quod manifeſta-
tur,lumen eſt. Nam ipſa facta, quæ ad ho-
minum ſocietatem à nobis procedunt,incer
tum habent exitum:& ideo tenebras ea vo-
cauit. Non enim noui,cum pecuniã porri-
go indigenti & petẽti, qd inde aut facturus
ſit,

E sit, aut passurus: & fieri potest vt vel faciet
ex ea, vel propter eam patiatur aliquid ma-
li, quod ego cũ darẽ, non euenire voluerim,
neq; hoc animo dederim. Itaq; si bono ani-
mo feci, quod mihi cum facerem, notũ erat,
& ideo lumen vocatur: illuminatur etiam
factum meum, qualecunq; exitum habue-
rit: qui exitus quoniam incertus & ignotus
est, tenebræ appellatæ sunt, Si autẽ malo ani-
mo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt.
Lumen. Lumen.n. dicitur, quia nouit quisque quo
animo faciat, etiam cũ malo animo facit: sed
ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in su-
perna dirigitur simplex intentio, sed ad in-
feriora declinatur, & duplici corde quasi vm
bram facit. Si ergo lumen, quod in te est, te-
nebræ sunt, ipsæ tenebræ quantę sunt? Hoc
est, si ipsa cordis intentio, qua facis quod
facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu
rerum terrenarum & temporalium, atq; cæ
catur, quanto magis ipsum factum, cuius in-
certus est exitus, sordidum & tenebrosum
est? quia & si bene alicui preueniat, quod tu
non recta & munda intentione facis, quomõ
F tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi
Cap. 22. prouenerit. Quod autem sequitur & di-
cit, Nemo potest duobus dominis seruire:
ad hanc ipsam intentionem referendum est:
quod consequenter exponit, dicens, Aut.n.
vnum odio habebit, & alterum diliget: aut
alterum patietur, & alterum contemnet.
Quæ verba diligenter consideranda sunt:
nam qui sint duo domini, deinceps ostendit,
cum dicit, Non potestis deo seruire & Mã-
Mãmonæ. monæ. Mammona apud Hebræos diuitiæ
appellari dicuntur. Congruit & Punicum
nomen: nam lucrum punice mãmon dici-
tur. Sed qui seruit mammonæ, illi vtiq; ser-
uit, qui rebus istis terrenis merito suæ per-
uersitatis prępositus, magistratus huius se-
culi à dño dicitur. Aut.n. vnũ odio habebit,
& alterum diliget homo.i. deum: aut alte-
rum patietur, & alterum contemnet. Patie-
tur.n. durum & perniciosum dominum, q̃ si
quis seruit mammonæ: sua enim cupiditate
implicatus, subditur diabolo: & non eum
diligit, quis enim est qui diligat diabolum?
sed tamen patitur. Sic in maiore aliqua do-
mo, qui ancillæ alienæ coniunctus est, pro-
pter cupiditatem suam duram patitur serui-
tutem, etiam si non diligat eum, cuius ancil-
lam diligit. Alterum autem contemnet, di-
G cit, non odio habebit. Nullius.n. ferè consci-
1. Re. 19 entia deũ odisse potest: cõtemnit autẽ.i. nõ
timet eum, qui quasi de eius bonitate secu-
rus est. Ab hac negligentia & perniciosa se-
curitate reuocat nos spiritussanctus cum p
Prophetam dicit, Fili ne adijcias peccatũ su Ecclesia
per pctũ, & dicas, Miseratio dei magna est. stici. 5.
Ignoras quia patiẽtia dei ad pœnitẽtiã te in Rom. 2
uitat? Cuius.n. tanta misericordia cõmẽda- Ro. 11.
ri potest, q̃ eius qui omnia donat peccata cõ
uersis: & oleastrum facit participem pingue-
dinis oliuæ? Et cuius tanta seueritas, q̃ eius
qui naturalibus ramis non pepercit, sed pro-
pter infidelitatem fregit illos? Sed quisquis
vult diligere deum, & cauere ne offendat, nõ
se arbitretur duobus dominis posse seruire,
& intentionem cordis sui rectam, ab omni Sapiẽ. 1.
duplicitate explicet. Ita enim sentiẽs de deo
in bonitate, & in simplicitate cordis quærit
illũ. Ideo, inquit, dico vobis, nõ habere soli-
citudinem animæ vestræ quid edatis, neque
corpori vestro quid induatis. Ne forte, q̃uia
iam superflua non quęrantur, propter ipsa
necessaria cor duplicetur: & ad ipsa cõquirẽ
da nostra detorqueatur intentio, cũ aliquid
quasi misericorditer operamur.i. vt cũ cõ- H
sulere alij videri volumus, nostrum emolu-
mentum ibi potius, q̃ illius vtilitatem atten-
damus, & ideo nobis non videamur pecca-
re, quia non superflua, sed necessaria sunt q̃
consequi volumus. Dñs autem admonet, vt
meminerimus multo amplius nobis deum
dedisse, quando nos fecit & composuit ex
anima & corpore, q̃ est alimentum atq; te-
gumentum, quorum cura nos duplicare cor
non vult. Nonne, inquit, anima plus est q̃
esca? Vt tu intelligas eum, qui dedit animã,
multo facilius escam esse daturum: & corpus
q̃ vestimentũ.i. plus est: vt similiter intelli-
gas, eum qui corpus dedit, multo facilius da-
turum esse vestimentum. Quo loco quæri
solet, vtrum & animam cibus iste pertineat,
cũ anima incorporea sit, iste autẽ cibus cor-
poreus. Sed animã hoc loco pro ista vita po
sitam nouerimus, cuius retinaculũ est alimẽ
tum istud corporeum. Secundũ hanc signi-
ficationẽ dictum est etiam illud, Qui amat
animã suã, perdet illam. Quod nisi de hac Ioan. 12
uita accepimus, quã oportet pro regno dei
perdere, qđ potuisse martyres claruit, cõtra
riũ hoc præceptũ erit illi sententiæ, qua di- Mat. 16.
ctũ est. Quid prodest homini, si totum mũ-
dum lucretur, animę autem suæ detrimẽtũ I
faciat? Respicite, inquit volatilia cœli, qm̃
nõ serũt, neq; metũt, neq; cõgregãt in hor-
rea, & pater vester cœlestis pascit illa. Nõn-

ne uos pluris estis illis.i.carius vos valetis? Quia utiq; rōnale animal, sicuti est hō, sublimius ordinatū est in rerū natura, quàm irrationabilia, sicut sunt aues. Quis aūt uestrum curans, inquit, pōt adijcere ad staturam suam cubitū unum? Et de uestimento quid soliciti estis? id est, cuius potestate atq; dominatu factum est, vt ad hanc staturam corpus vestrū produceretur, eius prouidentia etiam vestiri potest. Non autē vestra cura factū esse, vt ad hāc staturā veniret corpus vestrum, ex hoc intelligi potest, quòd si curetis, & velitis adijcere vnū cubitū huic staturæ, nō potestis. Illi ergo iam tegendi corporis curam relinquite, cuius videtis cura factū esse, vt tantæ staturæ corpus habeatis. Dandū aūt erat etiā documentū pp vestimentū, sicut datū est pp alimentū. Itaq; sequitur & dicit, Cōsiderate lilia agri quō crescūt, nō laborant neq; nent: & reliqua vsque, Quanto ergo vos modicæ fidei? Sed ista documēta nō sic allegorice discutienda sunt, vt quæramus quid significent aues cœli, aut lilia agri. Posita sunt.n. vt de rebus minoribus maiora psuaderent: sicuti illud est de iudice, qui nec deū timebat, nec hominem reuerebat: & tamen sæpe interpellanti uiduæ cessit, vt eius causam cōsideraret: nō pp pietatē aut humanitatē, sed ne tædiū pateretur. Nō.n. vllo mō ille iniustus iudex personā dñi allegorice sustinet, sed tamen quantum deus, qui bonus est & iustus, curet deprecantes se hinc conijci dñs voluit: quia nec iniustus hō eos, qui illum assiduis precibus tundunt, vel propter tædiū deuitādū, potest cōtemnere. Nolite ergo, inquit, soliciti esse dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus? & reliqua. Hic manifestissime ostēdit, non hæc esse appetenda, tanquā talia bona nostra, vt propterea ipsa debeamus bene facere, si quid facimus, sed tamen esse necessaria. Quid.n. intersit inter bonū quod appetendū est, & necessariū quod sumendū est, hac sententia declarauit, cū ait, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur uobis. Regnū ergo & iustitia dei bonū nostrū est: & hoc appetendū, & ibi finis constituēdus, propter qđ omnia facimus quæcunq; facimus. Sed qa in hac vita militamus, vt ad illud regnum peruenire possimus, quæ uita sine his necessarijs agi non pōt: Apponentur uobis hæc, inquit, sed uos regnum dei & iustitiam eius primum quærite. Cum.n. dicit illud primū,

Ca. 23. — K — Luc. 18. — I — Bonum appetendum, & necessarium differunt. — Ca. 24. — L

significauit q hoc posterius quærendū est, non tempore, sed dignitate. Illud tanquam bonū nostrum, hoc tanquā necessariū nostrū: necessariū aūt propter illud bonū. Neque.n. verbi gratia, ideo debemus euangelizare, vt manducemus: sed ideo manducare, vt euangelizemus: nā si propterea euangelizamus, vt māducemus, vilius habemus euāgeliū quàm cibum: & erit iam bonum nostrū in manducando, necessarium autem in euangelizando. Quod enim Apostolus phibet, cū dicit, licere sibi quidem, & permissum esse à dño, vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant.i. de Euangelio habeant ea quæ huic vitæ sunt necessaria: sed tamē se nō esse abusum hac ptāte. Erant .n. multi, qui occasionē habere cupiebāt acquirendi & uendēdi Euāgeliū, quibus eam volēs amputare, Apostolus manibus victū suum tolerauit. De his.n. alio loco dicit, Vt amputem occasionem, ijs qui quærunt occasionem. Quanquā etiā si vt cæteri boni Apostoli permissu domini de Euangelio uiueret, nō in eo victu constitueret finem euangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in Euangelio collocaret.i. vt superius dixi, non ideo euangelizaret, vt perueniret ad cibum, & si qua sunt alia necessaria: sed ideo ista sumeret, vt illud impleret, ne nō volēs, sed necessitate euangelizaret. Hoc enim improbat, cū dicit, Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de tēplo sunt edūt: & qui altario deseruiunt, altario compartiūtur? Sic & dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio uiuere: ego aūt nullius horū vsus sum. Hic ostendit permissum esse, non iussum: alioquin cōtra præceptū domini fecisse tenebit: Deinde sequitur & dicit, Non aūt scripsi hæc, vt ita fiat in me. Bonū est mihi magis mori, q̃ gloriā meam quisq; inanem faciat. Hoc dixit, quia iam statuerat pp quosdam occasionem quærentes manibus suis victum transigere. Si.n. euangelizauero, inquit, nō est mihi gloria: id est, si euangelizauero, vt ista fiant in me: id est, si propterea euangelizauero, vt ad illa perueniam, & finē euangelij in cibo & potu & vestitu collocauero. Sed quare non est ei gloria? Necessitas enim, inquit, mihi incumbit.i. vt ideo euangelizem, quia vnde uiuam non habeo, aut vt acquiram tēporalem fructū de prædicatione æternorū. Sit.n. iam necessitas erit in Euāgelio non voluntas. Væ enim mihi est, inquit, si

Euangelizandū est non vt manducem', sed manducādū vt euāgelizemus. — I — 1.Co. 9. — M — 1.Co. 11. — 1.Co. 9. — A

nõ euangelizauero: scilicet qm̃ debet euágelizare sic, vt in ipso Euangelio & in regno dei ponat mercedem: ita enim potest nõ coactus euangelizare, sed volens. Si enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo. Si aũt inuitus, hæc dispensatio mihi credita est: id est, si coactus inopia earũ rerũ, q̃ tẽporali vitæ sunt necessariæ prædico Euãgeliũ, alij per me habebũt mercedẽ Euangelij, qui Euangelium ipsum me prædicante diligũt: ego aũt non habebo, quia non ipsum Euangelium diligo, sed eius pretiũ in illis tẽporalibus constitutũ. Q͞d nefas est fieri, vt non tanquam filius ministret quisq; Euãgeliũ, sed tanquam seruus cui dispensatio credita est: vt tanquã alienũ eroget, nihil inde ipse
B accipiat præter cibaria, q̃ non de participatione regni, sed ad sustentaculũ miseræ seruitutis dantur extrinsecus. Quanquam alio loco dispensatorem se dicat, Potest.n.& seruus in filiorũ numerũ adoptatus, eam rem in qua cohæredis sorte meruit, fideliter dispẽsare participibus suis. Sed nũc vbi ait, Si aũt inuitus, hæc dispensatio mihi tũc credita est: talem dispensatorẽ intelligi voluit, qui alienum dispensat vnde ipse nihil accipit.
Ca. 25. Ergo quæcunq: res propter aliud aliquid quæritur, sine dubio inferior est, q̃ id ꝑpter quod quæritur: & ideo illud primũ est pp quod istam rem quæris: non ista res quam propter aliud quęris. Quapropter si Euangeliũ & regnum dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum & posterius Euangelium.i.regnũ dei: ita vt si non desit cibus, non quæramus regnum dei. Hoc est ergo primum q̃rere cibũ, & deinde regnum dei.i.hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autem ideo quæramus cibũ vt habeamus regnum dei, facimus quod dictum est, Quærite primũ regnũ dei & iustitiã eius, & hæc omnia apponentur vobis. Quærẽti-
C bus.n.primũ regnũ dei & iustitiam eius.i. hæc præponentibus cæteris rebus, vt ꝑpter hæc cætera quæramus, non debet subesse solicitudo ne illa desint, q̃ huic vitæ propter regnum dei sunt necessaria. Dixit enim superius, Scit pater vester ꝙ horũ omniũ indigetis. Et ideo cũ dixisset, Quærite primũ regnum dei & iustitiã eius, non dixit, deinde ista quærite, quamuis sint necessaria: sed ait, hęc omnia apponentur vobis.i.cõsequẽtur, si illa quæratis, sine vllo vestro impedimẽto: ne cum ista quæratis illinc auertamini: aut ne duos fines constituatis, vt & regnum dei propter se appetatis & ista necessaria, sed hæc potius propter illud. Ita vobis non deerunt, quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus aũt dominis seruire conatur, qui & regnum dei pro magno bono appetit, & hæc omnia temporalia. Non poterit aũt simplicem habere oculũ & vni dño seruire, nisi quæcunq; sunt cætera, si sunt necessaria, propter hoc vnũ assumat.i.propter regnũ dei. Sicut autẽ omnes militantes accipiunt annonã & stipendiũ, sic omnes euangelizantes accipiunt victum & tegumentũ. Sed non omnes propter salutem reipublicæ militant, sed propter illa quæ accipiunt: sic & non omnes pp salutem Ecclesiæ ministrant deo, sed propter hæc temporalia, quæ tanquã annonã & stipendia cõsequãtur, aut
D pp hoc & ꝑpter illud. Sed supra iã dictum est, Nõ potestis duobus dñis seruire. Ergo simplici corde tãtummodo propter regnum dei debemus operari bonum ad omnes. Nõ aũt in hac operatione, vel solam, vel cum regno dei mercedem temporalem cogitare, quorũ omnium temporalium nomine crastinum posuit dicens, Nolite cogitare de crastino. Non enim dicitur crastinus dies, nisi in tẽpore vbi præterito succedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur, nõ temporalia sed æterna cogitemus, tunc erit illud bonum & perfectum opus. Crastinus enim dies, inquit, solicitus erit sibijpsi.i.vt cum oportuerit sumas cibum vel potũ vel indumẽtũ, cũ ipsa.s.necessitas vrgere cœperit. Aderunt enim hæc, quia nouit pater vester ꝙ horum omnium indigeatis. Sufficit enim, inquit, diei malitia sua.i.sufficit quod sumere vrgebit necessitas ipsa. Quam propterea malitiam nominatam arbitror, quia pęnalis est nobis. Pertinet enim ad hanc fragilitatem & mortalitatem quam peccando meruimus. Huic
E ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliquid grauius, vt non solum patiaris harũ rerum indigentiam, sed etiam propter hanc explendam militᵉs deo. Hoc autem
Ca. 26. loco vehementer cauendum est, ne forte cũ viderimus aliquem seruum dei prouidere ne ista necessaria desint, vel sibi, vel eis quorum sibi cura commissa est, iudicemus eum contra præceptum domini facere & de crastino esse solicitũ. Nam & ipse dñs, cui ministrabant angeli, tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cum aliquẽ seruorũ eius animaduertisset ista necessaria ꝓcurare, loculos habere dignatus est

Marginal notes: Quiꝰ duobus dñis seruiat. — Crastinus dies — 1. Retra 19. — Matt. 4.

cum pecunia, vnde vsibus necessarijs quic-
quid opus fuisset præberetur: quorú loculo
Ioã.12. rú custos,& fur,sicut scriptú est, Iudas fuit,
qui eú tradidit. Sicut & Apostolus Paulus
pôt videri de crastino cogitasse,cú dicit,De
collectis autem in sanctos, sicut ordinaui
1.Co.16. Ecclesijs Galatiæ,ita & uos facite: secundú
vnã sabbati vnusquisq; vestrú apud se po-
nat thesaurizans,qđ sibi placuerit: vt nõ cú
venero,tũc collectæ fiant. Cú aũt aduene-
ro, quoscúq; approbaueritis per Epistolas,
hos mittã pferre gratiã vestrã in Hierusa-
F lẽ,Quod si dignú fuerit vt ego eam, mecú
ibunt. Veniam aũt ad vos, cú Macedoniam
transiero,nam Macedoniã pertrãsibo: apud
vos aũt forsitan remanebo: vel etiam hye
mabo, vt vos me deducatis quocunq; iero.
Nolo aũt vos nunc in transitu uidere: spe-
ro.n.me aliquod tẽporis manere apud vos,
si permiserit dñs. Permanebo autẽ Ephesi
vsq; ad Pentecosten. Item in Actibus Apo
stolorú scriptum est,ea quæ ad victum sunt
necessaria,procurata esse in futurú propter
imminentẽ famẽ. Sic enim legimus, In illis
Acto.11. diebus descenderunt ab Hierosolymis Pro
phetæ Antiochiã, eratq; magna exultatio.
Congregatis aũt nobis, surgens vnus ex il-
lis,nomine Agabus,significauit per spiritú,
famem magnam futuram in vniuerso orbe,
quæ & facta est sub Claudio Cæsare. De-
scendentium autem vt quisq; abúdabat,sta-
tuerunt vnusquisq; eorum in ministerium
mittere presbyteris habitantibus in Iudæa
fratribus, & miserunt per manus Barnabæ
& Sauli. Et quia nauigãti eidem Apostolo
Acto. Paulo imposita sunt vtensilia, quæ offere-
bantur,non ad vnum tantum diem videtur
victus esse procuratus. Et quod idẽ scripsit,
Eph. 4. Qui furabatur,iam non furetur: magis au
G tem laboret operando manibus suis bonú,
vt habeat vnde tribuat cui opus est qđ bo-
num est,Male intelligẽtibus nõ videtur ser
uare præceptú dñi,quo ait, Respicite,inqt,
volatilia cœli,qm̃ non serunt neq; metunt,
neq; congregãt in horrea:& cõsiderate lilia
agri quõ crescunt,non laborant neq; nent:
cum istis pcipit vt laborent, operantes ma-
1.The.2 nibus suis,ita vt habeãt qđ etiã alijs possint
2.Thes. tribuere: & qđ sæpe de seipso dicit,qđ ma-
3. nibus operatus est,ne quẽ grauaret. Et de il
Acto.18 lo scriptum est, ꝙ coniunxerit se Aquilæ
propter artis similitudinẽ,ut simul operarẽ
tur vnde victú trãsigerent,nõ videtur imi-
tatus aues cœli & lilia agri. His & huius-
modi scripturarum locis, satis apparet dñm
nr̃m nõ hoc improbare,si quis humano mo
re ista procuret: sed si quis propter ista deo
militet,vt in operibus suis nõ regnum dei,
sed iustorum inquisitionẽ intueatur. Ad Ca. 17.
hanc ergo regulã hoc totum præceptú diri-
gitur, vt etiam in istorú prouisione regnú
dei cogitemus, in militia vero regni dei ista
non cogitemus. Ista.n.etiam si aliqñ defue-
rint, quod plerunq; propter exercitationẽ
nostrã deus sinit,non solú nõ debilitant ꝓ- H
positú nostrum,sed etiam examinatú proba Rom.5.
tumq; confirmant. Gloriamur.n.inquit,in
tribulationibus,scientes ꝙ tribulatio patiẽ-
tiam operatur,patientia autem probationẽ,
probatio autem spem,spes vero non confun
dit.quia charitas dei diffusa est in cordibus
nostris per spiritum sanctum,quia datus est
nobis. In commemoratione autem tribula- 2.Ca.11.
tionum ac laború suorú idẽ Apostolus non
tantum in carceribus & naufragijs, atq; hu
iusmodi molestijs,sed etiã fame & siti,in fri
gore & nuditate se laborasse commemorat.
Quod cú legimus,nõ æstimemus deú pro-
misso titubasse, vt famem ac sitim & nudita
tem pateret Apostolus,quærẽs regnú & iu
stitiam dei,cú dictú sit nobis,Quærite pri-
mum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc
omnia adijcientur vobis. Quandoquidem
ista sicut adiutoria nouit ille medicus,cui
semel nos totos commisimus, & à quo habe
mus promissionem vitæ præsentis & futu-
ræ,qñ apponat,qñ detrahat, sicut nobis iu-
dicat expedire: quos cõsolandos & exercen
dos in hac vita,& post hanc vitam in perpe
tua requie stabiliẽdos atq; firmãdos guber- I
nat ac dirigit. Nõ.n.& homo,cum plerun-
que iumento suo cibaria detrahit,deserit il-
lud cura sua,ac non potius curando hæc fa-
cit. Et qm̃ cum illa vel procurantur in fu- Ca. 18.
turú,vel si causa non est quare illa impẽ-
das,reseruãtur,incertú est, quo animo fiãt:
cú possint simplici corde fieri & duplici, op
portune hoc loco subiecit, Nolite iudicare, Matt. 7.
ne iudicetur de vobis. In quo.n.iudicio iu-
dicaueritis,iudicabitur de vobis: & in qua
mensura mensi fueritis, remetietur vobis.
Hoc loco nihil aliud nobis pcipi existimo,
nisi vt ea facta, quæ dubiú est quo animo
fiant, in meliorem partem interpretemur.
Quod.n.scriptum est, Ex fructibus eorum Ibidem.
cognoscetis eos: de manifestis dictú est quæ
non pñt bono animo fieri: sicut sunt stupra,
vel blasphemiæ, vel furta, vel ebriositas: &

si

si quæ sunt alia de quibus nobis iudicare
1.Co.5. permittitur,dicente Apostolo. Quid enim mihi de his qui foris sunt indicare? Nonne de ijs qui intus sunt vos iudicatis? De genere aût ciborũ,quia pñt bono animo & simplici corde sine vitio cõcupiscentiæ,quicunque humani cibi indifferenter sumi, prohibet idẽ Apostolus iudicari eos,qui carnibus
K vescebantur & vinum bibebant, ab eis qui
Ro.14. se ab huiusmodi alimentis sẽperabant, Qui mãducat,inqt, nõ mãducantẽ nõ spernat: & qui nõ manducat,manducantẽ non iudicet. Ibi etiam ait. Tu quis es qui iudicas alienum seruũ? dño suo stat,aut cadit. De talibus.n.rebus,quæ pñt bono animo & simplici & magnanimo fieri,quãuis etiam possint nõ bono, volebant illi cũ homines essent in occulta cordis ferre sententiã,de quibus solus deus iudicat. Ad hoc pertinet etiã illud quod alio loco dicit, Nolite ante tempus iu-
1.Co.4. dicare,quo vsq; veniat dñs,qui & illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit cogitationes cordis:& tunc laus erit vnicui que à deo. Sunt ergo quædã facta media q̃ ignoramus quo animo fiãt, quia & bono & malo fieri pñt de quibus temerariũ est iudicare,maxime vt condemnemus. Horũ aût veniet tempus vt iudicentur,cum dominus illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit cogitationes cordis. Item alio loco
1.Ti.5. dicit Apostolus, Quorundã aût hominum peccata manifesta sunt pcedentia ad iudicium,quędã aût & subsequuntur. Manifesta ea dicit,de quibus clarum est quo animo fiant. Hæc pcedunt ad iudicium: id est,quia
L si fuerit ista subsecutum iudicium, non est temerarium. Subsequuntur aût illa quæ occulta sunt,quæ nec ipsa latebũt tẽpore suo. Sic & de bonis factis intelligendũ est. Nam ita subiunxit:similiter & facta bona manifesta sunt, & quęcunq; aliter se habent abscondi non pñt. De manifestis ergo iudicemus, de occultis vero deo iudicium relinquamus: quia & ipsa abscondi non pñt, siue mala siue bona, cũ tempus aduenerit quo manife-
Iudiciũ temerarium. stentur. Duo sunt aût in quibus temerariũ iudicium cauere debemus: cũ incertum est quo animo quidq; factum fuerit: vel cum incertum sit qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Si ergo quispiam,verbi gratia, cõquestus de stomacho ieiunare noluit:& tu id nõ credẽs edacitatis vitio tribueris,temere iudicabis. Itẽ si manifestã edacitatẽ ebriositatemq; cognoueris, & ita reprehenderis quasi nunquam illa possit corrigi atq; mutari, nihilominus temere iudicabis. Nõ ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiãt:neq; ita reprehẽdamus q̃ manifesta sunt, vt desperemus sanitatẽ. Euitabimus iudiciũ, de quo nũc dicit, Nolite iudicare ne iudicẽt de vobis. Potest aût mouere qđ ait, In quo.n. M
iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis: Ca. 29.
& in qua mensura mẽsi fueritis, remetietur vobis. Nunquid.n.si nos in iudicio temerario iudicauerimus, temere ẽt de nobis deus iudicabit? Aut nũquid si mẽsura iniqua mẽsi fuerimus, apud deum iniqua mensura est vnde nobis remetietur? Nã & mẽsuræ nomine ipsum iudiciũ significatum arbitror. Nullo modo deus vel temere iudicat, vel iniqua mensura cuiquã rependit. Sed hoc dictum est,qm̃ temeritas qua punis alium,eadem ipsa te puniat necesse est. Nisi forte arbitrandũ est, ꝙ iniquitas ei noceat aliquid in quem procedit,ei autẽ nihil à quo procedit: immo vero sæpe nihil nocet ei qui patitur iniuriã,ei aût qui facit necesse est vt noceat. Quid.n.nocuit martyribus iniquitas persequẽtium? Ipsis aût persecutoribus plurimũ,Quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequebãtur,excęcauit illos malitia eorum. Sic & temerariũ iudiciũ plerunq; nihil nocet ei de quo temere iudicatur, ei aût qui temere iudicat ipsa temeritas necesse est vt noceat. Ista regula etiã illud dictũ arbitror, Omnis qui percusserit gladio,gladio morietẽ. Quàm mul- A
ti.n.gladio percutiũt, nec tamen in gladio moriuntur, sicut neq; ipse Petrus. Sed ne istum dicere venia peccatorũ talem euasisse pœnã quis putet: quanquã nihil absurdius, quàm vt maiorem putet gladij pœnam esse potuisse,quæ Petro non accidit, q̃ crucis q̃ accidit, quid tamen de latronibus dicturus est,qui cum domino crucifixi sunt: quia & Luc.23.
ille qui meruit veniam, posteaquã crucifixus est meruit,& alter omnino nõ meruit? An forte omnes quos occiderant,crucifixerant,& p pea hoc etiam ipsi pati meruerãt? Ridiculũ est hoc putare. Quid ergo aliud Qui gla
dictum est, Omnis.n.qui in gladio perẽt dio per-
ferit,gladio morietur: nisi quia ipso peccato cusserit,
anima moritur,quodcunq; cõmiserit? Et gladio
quoniam de temerario, & iniquo iudicio morietẽ.
hoc loco dñs monet: vult.n.vt simplici cor- Ca. 30.
de,& in vnũ deũ intenti faciamus quæcunque facimus: & multa incertũ est quo animo

mo fiat de q̃bus iudicare temerariũ est, Maxime hi temere iudicant de incertis, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & dãnare, q̃ emendare atq; corrigere: quod vitiũ vel superbiæ est, uel inuidentiæ. Et consequenter subiecit & dicit. Quid aũt B vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides? Vt si forte verbi gratia, ira ille peccauit, tu odio reprehendas. Quantũ aũt inter festucã & trabẽ, quasi tantum inter iram distat & odium.

Odium. Odium.n.est ira inueterata, quasi quæ vetustate ipsa tm̃ robur acceperit, vt merito appelletur trabes. Fieri aũt potest, vt si irascaris homini, velis eum corrigi. Si autẽ oderis hominẽ, non potes eũ uelle corrigere. Quõo enim dicis fratri tuo, Sine eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabes est in oculo tuo? Hypocrita, eijce primum trabem de oculo

Trabem eijcere de oculo. tuo, & reliqua: i. primo abs te expelle odiũ, deinde poteris iam eum quem diligis emendare. Et bene ait Hypocrita. Accusare.n.vitia, officium est bonorum virorum & beneuolorum. Quod cum malefici agunt, alienas partes agunt: sicut hypocritæ, qui tegũt sub persona quod sunt, & ostẽtant in persona qđ nõ sunt.

Hipocritæ. Hypocritarũ ergo noĩe simulatores acceperis. Et est uere multũ cauendũ & molestũ simulatorum genus, qui cum omnium vitiorum accusationes odio & liuore suscipiant, etiam consolatores videri se volunt. Et ideo pie cauteque vigilandum C est, vt cum aliquem reprehendere vel obiurgare nos necessitas coegerit, primum cogitemus

Qũo debeamus alium reprehendere. vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, vel quo iam caruimus. Et si nunquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si vero habuimus, & non habemus, tangat memoriam communis fragilitas, vt illam reprehensionem aut obiurgationem non odium, sed misericordia præcedat: vt siue ad correctionem eius, propter quem id facimus, siue ad peruersionem valuerit, nam incertus est exitus, nos tñ de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos inuenerimus in eo esse vitio, in quo est ille quem reprehendere parabamus, non reprehendamus neq; obiurgemus, sed tñ congemiscamus: & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter cauendũ inuitemus. Nã & illud qđ dicit

1.Co.9. Apostolus, Factus sum Iudęis tanq̃ Iudæus vt Iudæos lucrifacerem. His qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum non sim ipse sub lege, vt eos qui sub lege erant lucrifacerem: His q̃ sine lege sunt, quasi sine lege, cũ sine lege dei non essem, sed sim in lege Xp̃i, ut lucrifacerem eos q̃ sine lege sunt. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifa- D cerem: omnibus omnia factus sum, vt oẽs lucrifacerem: non vtiq; simulatione faciebat, quemadmodũ alij intelligi volunt, vt eorũ detestanda simulatio tanti exempli authoritate muniatur: Sed hoc faciebat charitate, qua eius infirmitatẽ, cui volebat subuenire, tanquam suam cogitabat. Hoc.n.præstruxit dicendo. Cũ n. liber sim ex omnibus, me omniũ seruum feci, vt plures lucrifacerẽ. Qđ vt intelligas, non simulatione, sed charitate fieri, qua infirmis hominibus tanquã nobis compatimur, ita monet alio loco, dicẽs, Vos Galat.5. in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisq; habeat quasi suam: vt eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem. Raro ergo & in magna necessitate obiurgationes adhibendæ sunt: ita tamen vt etiam in his ipsis nõ nobis, sed dño vt seruiatur, instemus. Ipse est.n. finis: vt nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro inuidentiæ vel malitiæ vel simulationis, vt videamus eijcere festucam de oculo fratris. Videbimus.n. eam oculis colum- E bæ, quales in sponsa Chri prædicantur, quã 1.Ret.19. sibi elegit deus gloriosam ecclesiam non habentem maculã neq; rugam. i. mundam & Ephes.5. simplicem. Sed qm̃ potest nonnullos dei Cap.31. præceptis obtemperare cupientes, nomen simplicitatis decipere, vt sic putent vitiosum esse aliqñ uerum occultare, qũo uitiosum est aliquando falsum dicere, atq; hoc modo aperiẽdo ea quæ hi quibus aperiuntur sustinere non pñt, amplius noceant q̃ si ea penitus semperq; occultarent, rectissime subiungit: Nolite sanctum dare canibus, neq; mittitis margaritas vestras ante porcos, &c. Matt.7. Quia dñs quamuis nihil mẽtitus sit, uera tñ aliqua occultare se ostendit dicens, Adhuc Ioã.16. multa habeo vobis dicere, sed adhuc non po 1.Cor.3. testis illa portare. Et Apostolus, Non potui, inquit, uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Neq;.n. poteratis, sed neque nunc potestis. Adhuc enim estis carnales. In hoc autem præcepto quo prohibemur sanctum dare canibus,

&

& mittere ante porcos margaritas nostras, F diligenter quærendum est quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctū est, quod violare atq; corrūpere nephas est, cuius vtiq; sceleris conatus & uoluntas tenetur rea: quamuis illud sanctum natura inuiolabile atque incorruptibile maneat. Margaritæ aūt, quæcunq; spiritalia magni æstimanda sunt, & quia in abdito latēt, tanq̄ de profundo eruuntur & allegoriarum integumentis quasi apertis conchis inueniūtur. Licet itaque intelligi, quòd vna eadēq; res & sanctum & margarita dici posit. Sed sanctum ex eo quod non debet corrūmpi, margarita ex eo quod non debet contemni. Conatur aūt vnusquisq; corrumpere quod nō vult esse integrum: contemnit uero quod vile ducit, & quasi infra se esse existimat, & ideo calcari dicitur quicquid contemnitur. Quapropter canes, q̄m insiliunt ad dilacerandum: quod aūt dilacerant integrum esse non sinunt, Nolite inquit, sanctum dare canibus: quia & si dilacerari & corrumpi non pōt, & manet integrum atq; inuiolabile: illi tñ quid uellent cogitandum est, ꝙ acriter atq; inimicissime resistunt, & quantum in ipsis est si fieri posit conantur perimere veritatem. Porci uero quamuis non ita vt canes G morsu appetant, passim tñ calcando coinquinant. Neq; ergo miseritis, inquit, ante porcos margaritas vestras, &c. Canes ergo pro oppugnatoribus ueritatis, porcos pro contemptoribus, positos, non incongrue accipimus. Quod autē ait, Conuersi dirumpant uos: non ait ipsas margaritas dirumpant, Illas enim conculcant etiam cum conuertūtur vt adhuc aliquid audiant, dirumpant ât eum à quo iam missas margaritas conculcauerunt. Non enim facile inueneris quid gratum ei esse posit qui margaritas conculcauerit. i. cum magno labore diuina inuenta contempserit. Qui autem tales docent qūo non dirumpantur indignando, & stomachando, non uideo, utrunq; autē animal immundū est, & canis & porcus. Cauendū est ergo ne quid aperiat ei qui non capit: melius. n. quærit quod clausum est, q̄ id quod apertum est aut infestat aut negligit. Neque uero alia causa reperitur, cur ea quæ manifesta & magna sunt, non accipiantur præter odium & contemptum, quorum ꝑp vnum canes, ꝑp alterū porci nominati sunt. Quæ tñ omnis immunditia rerum temporalium dilectione concipitur. i. dilectione huius seculi, cui iubemur renunciare vt mundi H esse posimus. Qui ergo mundum & simplex cor habere appetit, non debet sibi reus videri si aliquid occultat, qđ ille cui occultat capere non pōt. Nec ex eo arbitrandum est licere mentiri: non. n. est consequens, vt cum verū occultatur, falsum dicatur. Agendum ergo primum est, vt impedimenta detrahantur quibus efficitur vt non capiat: q̄a vtiq; si propter sordes non capit, mundandus est vel verbo vel opere, quantum fieri à nobis pōt. Quòd aūt dñs noster q̄dā dixisse inuenitur, quæ multi qui aderant, vel resistendo vel contemnendo non acceperunt, non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas misisse ante porcos: non. n. dedit eis, qui capere non poterant, sed eis q̄ capere poterant, & simul aderant: quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, respondebatq; illis ita, vt qđ eō tradicerent non haberent, q̄uis venenis suis cōtabescerent potius, q̄ illius cibo saturarētur, alij tñ qui poterant capere, ex illorum occasione multa vtiliter audiebant. Hoc dixi, ne quis forte, cū interroganti rñdere nō potuerit, hac sententia se excusare videatur, I si dicat, nolle se sanctum dare canibus, vel ante porcos mittere margaritas. Qui enim nouit q̄d rñdeat, debet rñdere, vel ꝑp alios, quibus desperatio suboritur, si propositam quæstionem solui non posse crediderint: & hoc de rebus vtilibus, & ad instructionem salutis pertinentibus. Multa sunt. n. quæ inquiri ab otiosis possunt, superuacua, & inania, & plerunq; noxia, & quibus tamen nōnihil dicendum est: sed hoc ipsum aperiendum & explicandum, cur inquiri talia non oporteat. De rebus vero vtilibus aliq̄n ad id rñdendum est, quod interrogamur: sicut dñs fecit, cum eum Sadducæi de muliere interro gassent, quæ septem viros habuit, cuius eorum in resurrectione futura esset. Rñdit. n. ꝙ in resurrectione neq; vxores ducent, neque nubent, sed erunt sicut angeli in cœlis. Aliquando autem ille, qui interrogat, interrogandus est aliud: ꝙ tamen si dixerit, ipse sibi ad id quod interrogabat, rñdeat. Si autē dicere noluerit, non videatur ijs qui assunt iniustum, si & ipse quod interrogauit non audiat. Nam & Pharisæi qui interrogauerunt tentantes, verum reddendum esset tributum, interrogati sunt alud. i. cuius habe- K ret nūmus imaginē, qui ab ipsis platus est. Et

Marginalia: Sanctū quid sit. — Margaritæ. — Canes. — Porci. — Cap. 32. — Mat. 22. Mar. 12. Luc. 20. — Mat. 22.

Et quia dixerunt quod interrogati erant.i. Cæsaris imaginē habere nummum, ipsi sibi quodammodo responderunt id quod dñm interrogauerant. Itaq; ille ex eorū responsione ita conclusit, Reddite ergo Cæsari quod
Mat.21. Cæsaris est, & deo quod dei est. Cum autē principes sacerdotum & seniores populi interrogassent, in qua potestate illa faceret, interrogauit eos de baptismate Ioannis: & cū nollent dicere, quod contra se videbant dicere de Ioanne autem nihil maledicere auderent propter circunstantes, Nec ego vobis dicam, inquit, in qua potestate hæc facio, quod iustissimum apparuit circunstātibus. Hoc enim se dixerunt nescire, quod sciebāt, sed dicere nolebant. Et reuera iustum erat, vt qui sibi volebant responderi quod interrogauerant, prius ipsi facerent qđ erga se fieri postulabant. Quod si fecissent, ipsi sibi vtiq; respondissent. Ipsi.n.miserant ad Ioannem quærentes quis esset: vel potius ipsi miserunt sacerdotes & leuitas, putantes ꝙ ipse
Ioan.1. esset Christus: quod ille se negauit esse, & de domino testimonium perhibuit: de quo testimonio si confiteri vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa faceret Christus: quod quasi nescientes interrogauerunt vt calum-
L niandi aditum reperirent. Cum igitur
Cap.33. præceptum esset, ne sanctum daretur canibus, & margaritæ ante porcos mittantur, potuit auditor occurrere & dicere, conscius ignorantiæ atq; infirmitatis suæ: & audiens præcipi sibi ne hæc daret: quæ seipsum nondum accepisse sentiebat, Potuit ergo occurrere ac dicere, Quod sanctum me dare canibus, & quas margaritas me mittere ante porcos vetas, eum adhuc ea me habere non vi-
i.Ret.9. deam? Opportunissime subiecit, dicens, Petite, inquit, & dabitur vobis: q̄rite, & inuenie-
Petitio. tis: pulsate, & aperieē vobis, &c. Petitio pertinet ad impetrandum sanitatem firmitatēq; animi, vt ea quæ præcipiuntur, implere pos-
Inquisitio. simus: inquisitio autem ad inueniendā veritatē. Cum enim beata vita actione & cognitione completur, actio facultatem uirium, cōtemplatio manifestationē rerū desiderat. Horum ergo primum petendū, secūdm quærendum: vt illud detur, hoc inueniatur: sed cognitio in hac vita viæ priusquam ipsius possessio est: sed cum quisq; veram viam inuenerit, perueniet ad ipsam possessionem, q̄
M tñ pulsanti aperietur. Vt ergo tria ista.i.petitio, inquisitio, pulsatio, manifesta fiant, sub aliquo exemplo ponamus. Videmus aliquē infirmis pedibus ambulare non posse: prius ergo sanandus est, & firmandus ad ambulandum: & ad hoc pertinet, quod dicit, Petite. Quid aūt prodest ꝙ ambulare iam, vel etiā currere potest, si per deuia itinera errauerit?
Secundum est ergo, vt inueniat viam quæ Petite.
ducat eum quo vult peruenire: quam cum Quæri-
tenuerit & peruenerit ad eum ipsum locum, te.
vbi habitare vult, si clausum inuenerit, neq; Pulsate.
ambulare potuisse, neq; processe ac peruenisse, profuerit, nisi aperiatur: ad hoc pertinet qđ dictum est, Pulsate. Magnam autem spem dedit & ille qui promittendo non decipit. Ait enim, Omnis qui petit, accipit: & qui q̄rit, inuenit: & pulsanti aperietur. Ergo perseuerantia opus est, vt accipiamus quod petimus, & inueniamus quod quærimus, & quod pulsamus aperiatur. Quemadmodum autē egit de uolatilibus cœli & de lilijs agri, ne uictum nobis uestitumq; desperaremus adfuturum, vt spes à minoribus ad maiora consurgeret, ita & hoc loco, Aut quis erit ex
vobis, inquit, homo, quem si petierit filius A
suus panē, nunquid lapidē porriget ei? Aut si piscē petierit, nunquid serpētem porriget
ei? & reliqua. Qūo ergo mali dāt bona? Sed Male, di-
malos appellat dilectores adhuc seculi huius lectores
& peccatores: bona vero quæ dant, secundū seculi.
eorum sensum bona dicenda sunt, quia hæc pro bonis habent. Quanquam & in rerum natura ista bona sint, sed temporalia ad istā vitam infirmam pertinentia: & quisquis ea malus dat, non de suo dat, Domini est enim
terra & plenitudo eius: qui fecit cœlum & Psal.23.
terrā, mare & omnia quæ in eis sunt. Quā- Ps.145
tum ergo sperandum est daturum deum nobis bona petentibus, nec nos posse decipi, vt accipiamus illud pro alio cum ab ipso petimus, qñ etiam nos, cū simus mali, nouimus id dare quod petimur? Non.n.decipimus filios nostros, & qualiacunque bona damus,
non de nostro, sed de ipsius damus. Fir- Cap.34.
mitus autem & valentia quædam ambulandi per sapientiæ viam, in bonis motibus cōstituta est, qui perducuntur vsque ad mundationem simplicitatemq; cordis, de qua iā diu loquens ita concludit, Omnia ergo quę-
cunq; vultis vt faciant vobis homines bo- B
na, ita & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. In exēplaribus Græcis sic inuenimus, Omnia ergo q̄cunq; vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Sed ad manifestationē sententiæ puto à Latinis additum, bona. Occurrebat enim quid si quis-

quam

quam flagitiose aliquid erga se fieri vellet, & ad hoc referat illam sententiã? Veluti si uelit aliquis prouocari vt immoderate bibat & se ingurgitet poculis, & hoc prior illi faciat à quo sibi fieri cupit. Ridiculú est hunc putare illam impleuisse sententiam. Cú ergo hoc moueret, ut arbitror, additum est ad manifestationem rei unum verbum: vt posteaquam dictum est, Omnia ergo quæcunque uultis vt faciãt vobis homines, adderetur bona. Quod si deest exẽplaribus Græcis, etiã illa emendanda sunt. Sed quis hoc audeat? Intelligendú est ergo, plenã esse sententiã, & omnino perfectam, etiã si hoc verbum nõ addatur. Id.n. quod dictum est, Omnia quæcunq; vultis: non vsitatè ac passim, sed pro-
C prie dictum accipi oportet. Voluntas namq; non est nisi in bonis. Nam in malis flagitiosisq; factis cupiditas proprie dicitur, non voluntas. Non quia sic semper loquantur scripturæ, sed vbi oportet, ita omnino proprium verbum tenent, vt non aliud sinant intelligi. Videtur aût hoc præceptum ad dilectionem proximi pertinere, non etiam ad dei, cum alio loco duo præcepta esse dicat, in
Matt.22 quibus tota lex pẽdet & Prophetæ. Nam & si dixisset, omnia quæcunq; uultis fieri vobis, hæc vos facite: hac una sententia vtrunq; illud præceptú complexus esset, Cito.n. diceretur, diligi se velle unumquenq;, & a deo, & ab hominibus. Cum itaq; & hoc ei præciperetur ut quod sibi facere velit, hoc faceret: id vtiq; præciperetur, ut diligeret deum & homines. Cum vero expressius de hominibus dictú est, omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, ita & uos facite illis: nihil aliud dictum videtur, q̃ diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed non est negligenter attendẽdú quod subiecit. Hæc est.n. lex & Prophetæ. In his autem duobus præceptis, non tm̃ ait, lex pendet & Prophetæ:
D sed etiam addidit, tota lex & Prophetæ, pro eo quod est omnis prophetia. Quod cú hic non addidit, seruauit locum alteri præcepto, quod ad dilectionem dei pertinet. Hic autem quoniam præcepta simplicis cordis exiguntur, & erga eos metuendú est ne habeat quis duplex cor, quibus occultari cor põt, id est, erga homines, quibus idipsum præcipiendú fuit. Nemo.n. ferè est qui velit quẽquã duplici corde secum agere. Id aút fieri non potest, i. vt simplici corde homo homini aliquid tribuat, nisi ita tribuat vt nullum ab eo temporale commodum expectet, & ea intentione faciat de qua superius satis tractauimus, cum de oculo simplici loqueremur. Mundatus ergo oculus simplex q; Cap. 5
redditus, aptus & idoneus erit ad intuendú & cõtemplandum interiorem lucem suam. Iste enim oculus cordis est. Hunc enim ta- Oculus
lem oculum habet ille qui finem bonorum cordis.
operú suorum, ut uere bona opera sint, non in eo constituit ut hominibus placeat: sed etiam si puenerint ut eis placeat, ad eorum salutem potius hęc refert & ad gloriam dei, non ad inanem iactantiam suam. Neq; propterea boni aliquid ad salutẽ pximi operatur, ut ex eo comparet ea quæ huic uitæ trãsigendæ sunt necessaria: neque temere animum hominis uoluntatemq; contemnit in eo facto, in quo non apparet quo animo & uoluntate sit factum: & quicquid officiorú exhibet homini, hac intẽtione exhibet, qua, E
sibi exhiberi vult. i. vt non ab eo aliquid cõmodi temporalis expectet. Ita erit cor simplex & mundum in quo quæratur deus. Beati ergo mundo corde, quoniam ipsi deum ui-
debunt. Sed hoc quia paucorum est, iam in- Matt. 5.
cipit de inuestiganda & possidenda sapiẽtia loqui, quod est lignum uitæ: cui vtiq; inuestigandæ ac possidendæ. i. contemplandæ, talis oculus p omnia superiora perductus est, quo uideri iam possit & arcta via & angusta porta. Quia ergo deinceps dicit, Intrate per angustã portam, quia lata porta: & reli-
qua: nõ ideo dicit, quia iugum Christi aspe Matt. 7.
rum est & sarcina grauis: sed quia labores finire pauci nolunt, minus credentes clamãti, Venite ad me oẽs qui laboratis & ego resi- Matt. 11.
ciã uos, Tollite iugum meú super uos: & reliqua. Hinc ergo sermo sumpsit exordiú de humilibus & mitibus corde, qm̃ iugú lene & leuem sarcinam multi respuunt, pauci subeút: eo q̃ fit arcta uia quæ ducit ad vitam, & angusta porta qua intratur in eam.

Hic ergo illi qui promittunt sapientiam Cap. 36.
cognitionemq; veritatis quã nõ habẽt, ptræ- F
cipue cauendi sunt, sicut sunt heretici, qui se plerunq; paucitate cõmẽdant. Et ideo cum dixisset, paucos esse qui inueniút angustam portã & arctam uiam, ne se illi supponant nomine paucitatis, statim subiecit. Cauete à pseudoprophetis qui veniunt ad vos in vestitu ouiú intrinsecus aút sunt lupi rapaces. Sed isti non fallunt oculú simplicẽ, qui arborẽ dignoscere ex fructibus nouit. Ait.n. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Deinde similitudines adiúgit. Nunquid colligũt de spinis

de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fructus facit: & reliqua. Quo loco illorum error maxime cauẽdus est, qui de ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarũ una sit dei, altera vero neque ex deo. De quo errore & in aliis libris disputatum est uberius, &, si adhuc parum est, disputabitur. Nunc aũt, non eos adiuuare duas istas arbores, docendum est. Primo, quia de hominibus cum dicere tam clarum est, vt quisquis præcedentia & sequentia legerit, miretur eorum cæcitatẽ. Deinde attendunt quod dictu est, Non põt arbor bona fructus malos facere, neque ar-

G bor mala fructus bonos facere. Et ideo putant neque animã malã fieri posse ut in melius cõmutetur, neq; in deterius bonã. quasi dictũ sit, Non põt arbor bona mala fieri, neq; arbor mala bona fieri: sed dictum est, Non põt arbor bona malos fructus facere, neque

Arbor, arbor mala bonos fructus facere. Arbor est
anima. quippe ipsa aĩa. i. ipse hõ, fructus vero opera
Fructus, hõis. Non ergo põt malus homo bona ope
opa ho- rari, neq; bonus mala. Malus ergo si uult
minis. bona operari, prius bonus fiat. Sic alio loco
euidentius dicit ipse dñs, Aut facite arborẽ bonã, & fructus eius bonos: aut arborẽ ma

Matt. 12 lam, & fructus eius malos. Quòd si duas naturas illorum, his duabus arboribus figuraret, non diceret, Facite. Quis. n. hominũ, põt facere naturam? Deinde etiam ibi, cum ipsarum duarum arborum mentionem fecisset, subiecit. Hypocritæ, quo potestis bona lo-

Cap. 37 qui, cum sitis mali? Quandiu ergo quisq; malus est, non potest facere fructus bonos. Si enim bonos fructus fecerit, iam malus nõ erit. Sic uerissime dici potuit, non põt esse nix calida: cum. n. calida esse cœperit, non

H iam niuem, sed aquam vocamus. Potest ergo fieri, vt quæ nix fuit, non sit: non autem potest fieri, vt nix calida sit. Sic potest fieri, vt qui malus fuit, non sit malus, non tamen fieri potest vt malus bene faciat. Qui etiam si aliquando vtilis sit, non hoc ipse facit, sed fit de illo diuina prouidentia procurante, sicut de Pharisæis dicit, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc ipsum quòd bona dicebant, & ea quę dicebant utiliter audiebantur & fiebant, non erat ipsorum.

Matt. 23 Cathedram. n. inquit, Moysi sedent. Per diuinam ergo prouidentiam legem dei prædicantes, possunt esse audientibus vtiles, cum ipsi sibi non essent. De talibus alio loco per prophetam dictum est, Seminastis

Hier. 12 triticum & spinas metetis: quia bona præcipiunt & mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant & faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant uuas, sed per spinas de vite legebant uuas: tanquam si manũ aliquis per sepem mittat, aut certe de vite quæ sepi fuerit inuoluta uuam legat, non spinarum est fructus iste, sed vitis. Rectissime sanè

Cap. 38 quæritur quos fructus nos attendere voluerit, quibus cognoscere arborem possimus.

I Multi. n. quædam in fructibus deputãt, quæ ad vestitum ouium pertinent, & hoc modo à lupis decipiuntur. sicuti sunt vel ieiunia, vel orationes, vel eleemosynæ: quæ omnia nisi fieri etiam ab hypocritis possent, non superius diceret, Cauete iustitiam vestram facere corã hominibus vt videamini ab eis. Qua sententia præposita, ipsa tria exequitur, eleemosynam, orõnem, ieiunium. Multi. n. multa pauperibus, non misericordia, sed ambitione largiuntur. Et multi orãt vel potius videntur orare, nõ intuentes deum sed hoibus placere cupientes. Et multi ieiunãt & mirabilem abstinentiam prætendunt eis quibus ista difficilia videntur, & honore digna existimantur. & huiuscemodi dolis eos capiunt, dum aliud ostentãt ad decipiendũ, aliud exerunt ad deprædandum, uel interficiendum eos qui sub vestitu ouino lupos videre non possunt. Hi ergo non sunt fructus de quibus cognosci arborem monet. Ista. n. cũ bono animo in veritate fiunt, propriæ sunt ouibus vestes: cum autem malo in errore, nõ aliud quam lupos tegunt. Sed non ideo debent oues odisse vestimentum suum, quia plerunq; illo se occultant lupi. Qui sunt ergo fructus quibus inuentis cognoscamus arborẽ malam? dicit Apostolus.

Galat. 5 Manifesta autẽ sunt opera carnis, quæ sunt

K fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorũ seruitus, ueneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, qm qui talia agunt regnum dei nõ consequentur. Et qui sunt fructus per quos cognoscimus arborẽ bonã, idẽ ipse Apostolus consequenter dicit, Fructus aũt spũs est charitas, gaudiũ, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, cõtinentia. Sane sciẽdum est, hic gaudium proprie positum, mali. n. hoies non gaudere, sed gestire dicuntur proprie: sicut superius diximus volun-

tatem

tatem proprie positam, quā non habent ma
li, vbi dictum est, Omnia quæcunq; vultis
vt faciāt vobis homines: & reliqua. Ex ista
proprietate verbi qua gaudium non dicitur
nisi in bonis, ēt Propheta loquitur dicens.
Gaudiū. Non est gaudere impijs dicit dñs: Ita quo
nō dicit que posita est fides, non quæcunq; vtiq; sed
nisi i bo vera fides, & cætera quæ hic posita sunt ha-
nis. bent quasdam imagines suas in malis homi-
Esa. 57. nibus & deceptoribus: vt omnino fallant,
nisi quisq; iam mundum oculum & simpli-
L cē habuerit, quo ista cognoscat. Optimo
Cap. 39 itaq; ordine primo actum est de mūdando
oculo, & deinde dicta sunt quæ cauerentur.
Sed qm̄ quamuis quisq; oculo mundo sit.i.
simplici & syncero corde viuat, non potest
tamen cor alterius intueri: quæcunq; ergo
in factis vel dictis apparere non potuerunt,
Tētatio tentationibus aperiuntur. Tentatio aūt du
duplex. plex est, aut in spe adipiscēndi aliquod com
modum temporale, aut in terrore amittēdi.
Et maxime cauendum est, ne tendentes ad
sapientiā, quæ in solo Christo inueniri po-
test, in quo sunt omnes thesauri sapiētiæ &
Colos.2 scientiæ absconditi, Cauendum, inquam, est
ne pro Christi nomine ab hæreticis vel qui
buslibet male intelligentibus & seculi huius
amatoribus decipiamur. Nā ideo sequitur
& monet dicens. Non omnis qui dicit mihi
dñe dñe, intrabit in regnum cœlorum: & re
liqua. ne putemus ad illos fructus pertine-
re, si quis domino nostro dicat, dñe dñe, &
ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi
sunt fructus, facere voluntatē patris qui est
in cœlis, cuius faciendæ seipsum exemplum
M præbere dignatus est. Sed merito potest mo
1.Co.12 uere, qūo huic sententiæ conueniat illud
Apostoli vbi ait, nemo in spū dei loquēs di
cit anathema Iesum: & nemo potest dicere
dñs Iesus nisi in spūsancto: quia neque ali-
quos habentes spiritū sanctum possumus di-
cere nō introituros in regnum cœlorum si
perseuerauerint vsq; in finem: neque illos
qui dicunt dñe dñe, & tamen non intrant in
regnum cœlorum, possumus dicere habere
spiritumsanctum. Quomodo ergo nemo di
cit dominus Iesus nisi in spiritusancto, nisi
quia proprie Apostolus posuit verbū quod
est, dicit, vt significet voluntatem atq; intel
lectum dicentis? Dominus vero generali-
ter posuit verbum quod ait, Nō omnis qui
dicit, & reliqua. Videtur enim dicere etiam
ille qui nec vult nec intelligit quod dicit:
sed ille proprie dicit, qui volūtatem ac men
tem suam sono vocis enunciat, Sicut paulo
ante quod dictum est, gaudium in fructibus
spiritussancti, proprie dictum est, eo mo
do quo alibi dicit idem Apostolus, Nō gau 1. Co. 13
det super iniquitatem: quasi quisquam pos-
sit super iniquitatem gaudere: quia illa ela-
tio est animi turbide gestientis, non gaudium:
nam hoc soli boni habent. Ergo dicere vi-
dentur etiam illi qui non hoc quod sonant
dicere videntur, & intellectu cernunt & vo A
luntate agunt, sed voce tantū sonant, secun-
dum quem modum dominus ait, Non om-
nis qui dicit, &c. Vere autem ac proprie illi
dicunt, à quorum voluntate ac mente non
abhorret prolatio sermonis sui, secundum
quam significationem dicit Apostolus, Ne-
mo pōt dicere dominus Iesus nisi in spiritu
sancto. Atq; illud ad rem maxime pertinet Cap.40
ne decipiamur tendentes ad contemplatio-
nem veritatis, non solum noie Christi, per
eos qui nomen habent & facta non agunt,
sed etiam quibusdam factis atq; miraculis:
qualia pp infideles cum fecerint, dominus
monuit tamen ne talibus decipiamur, arbi-
trantes ibi esse inuisibilē sapientiā, ubi mira
culum uisibile uiderimus. Adiungit ergo &
dicit, Multi mihi dicent in illa die, dñe dñe,
Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus?
& reliqua. Nō ergo cognoscet nisi eum qui
operatur æquitatem. Nam & ipsos discipu-
los suos ꝓhibuit gaudere ex talibus: id est,
quia dæmonia illis subiecta fuerint. Sed gau Lucæ.10
dete, inquit, qa nomina vestra scripta sunt
in cœlis. Credo in illa ciuitate Hierusalem
quę est in cœlis, in qua non nisi & iusti &
sancti regnabūt. An nescitis, ait Apostolus, 1. Cor.6
qm̄ iniqui regnum dei nō possidebunt? Sed B
fortasse quis dicat, non posse iniquos uisibi-
lia illa miracula facere, & mentiri potius il-
los credat, qui dicturi sunt, in nomine tuo
ꝓphetauimus & dæmonia eiecimus, & vir
tutes multas fecimus. Legat ergo quanta fe
cerint resistentes famulo dei Moysi magi
Aegyptiorum: aut si hoc non vult legere qꝛ
non in noīe Christi fecerunt, legat quæ ip-
se dñs dicit de pseudoprophetis, Tunc si qs
nobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut il- Mat.24.
lic, nolite credere. surgent.n. pseudochristi Marc.13
& pseudoprophetæ, & dabunt signa magna
& prodigia, ita ut in errorem ducantur etiā
electi. ecce prædixi vobis. Quàm ergo mun
do & simplici oculo opus est, ut inuenia-
tur uia sapientiæ, cui tantæ malorum &
peruersorum hominum deceptiones erro-
resq;

resque obstrepunt, quos omnes euadere, hoc
est venire ad certissimam pacem & immobi
lem stabilitatem sapientiæ. Vehementer.n.
metuendu est, ne studio altercandi & côten
dendi quisque non videat quod à paucis vi-
deri; ut, vt paruus sit strepitus contradicen
tium, nisi etiam sibiipsi obstrepant. Quod
pertinet etiam ad illud quod Apostolus di-
C cit, Seruum autem domini non oportet liti-
2.Ti. 2. gare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, pa
tiëtem, in modestia corripiëtem diuersa sen-
tientes, ne forte det illis deus pniam ad co-
gnoscendam veritatem. Beati ergo pacifici,
quoniam filij dei vocabuntur. Conclusio er
Mat. 5. go huius totius sermonis quam terribiliter
inferatur, ualde attendendum est. Omnis er
go, inquit, qui audit verba mea hæc & facit
ea, similis est uiro sapienti qui ædificauit do-
mum suam super petram. Non.n. quisque
firmat quæ audit vel percipit, nisi faciendo.
1.Co.10. Et si petra Christus est, sicut multa scriptu-
Aedifi- tarum testimonia prædicant, ille ædificat in
care in Christo, qui quod audit ab illo facit. Sequi-
Xpo. tur, descendit pluuia, uenerût flumina, & fla
uerunt venti, & irruerunt in domum illam,
& non potuerunt illam mouere, fundata.n.
erat supra petram. Nô ergo iste metuit ullas
Pluuia. caliginosas superstitiones. Quid enim aliud
Ventus. intelligitur pluuia, quum in mali alicuius si
Fluuius. gnificatione ponitur? Aut rumores hominû
quos uentis comparatos puto. Aut vitæ hu-
ius fluuium, carnalibus concupiscentijs tan-
quâ fluentem super terram vel petram. Ho-
rum enim trium qui prosperitatibus induci
D tur, aduersitatibus frangitur: quorum nihil
Fundatâ metuit, qui fundatam habet domum super
hêre do- petram, id est qui non solum audit præcepta
mum su domini, sed etiam facit. Et his omnibus peri
pra pe- culose subiacet, qui audit & non facit, non
tram. enim habet stabile fundamentum, sed audien
do & nô faciendo ruinam ædificat. Ait enim
consequenter, omnis qui audit verba mea
hæc & non facit ea, & reliqua usque, Et fa-
ctum est quum consummasset Iesus verba
hæc, admirabantur turbæ super doctrinam
eius: erat enim docens eos sicut potestatem
habens, non quasi Scribæ eorum & Phari-
sæi. Hoc est quod ante dixit per Prophetam
Psal. 11. esse significatum in Psalmis, cum diceret, Fi
ducialiter agam in eo, eloquia domini elo-
quia casta, argentum igne examinatum, pro
batum terræ, purgatum septuplum. Propter
quem numerum admonitus sum etiam præ
cepta ista ad septem illas referre sententias,
quas in principio sermonis huius posuit de
beatis quum diceret, & ad alias septem illas
operationes spiritussancti, quas Esaias pro-
pheta commemorat: sed siue iste ordo in
his côsiderandus sit, siue aliquis alius, facien
da sunt quæ audiuimus à domino, si uolu-
mus ædificare super petram. E

De sermone domini in monte,
Libri secundi finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

Expositionis epistolæ Pauli ad Romanos inchoatæ, salutatione tantummodo expedita,

Lib. vnus.

IN epistola quâ Paulus apo-
stolus scripsit ad Roma-
nos, quantum ex eius textu
intelligi potest, quęstionem
habet talem: vtrum Iudæis
solum Euangelium domini
nostri Iesu Christi venerit propter merita
operum legis: an vero nullis operum meri-
tis præcedentibus, omnibus gentibus vene-
rit iustificatio fidei quę est in Christo Iesu:
vt nô quia iusti erant homines, crederent: sed F
credendo iustificati, deinceps iuste viuere in
ciperent. Hoc ergo docere intendit Aposto-
lus, omnibus venisse gratiam euangelij do-
mini nostri Iesu Christi. Quam propterea
etiam gratiam vocari ostendit, quia non quasi
si debitum iustitiæ redditû est, sed gratuito
datum. Cœperant enim nonulli qui ex Iu-
dæis crediderant tumultuari aduersus gêtes,
& maxime aduersus Apostolum Paulum,
quod incircuncisos & à legis veteris uincu-
lis liberos admittebat ad euangelij gratiam,
prædicans eis ut in Xpm crederent, nullo im
posito carnalis circuncisionis iugo. Sed pla-
nè tanta moderatione, vti nec Iudæos super
bire permittat, tanquam de meritis operum
legis: Nec gentes merito fidei aduersus Iu-
dæos inflari, quod ipsi receperint Xpm quem il-
li crucifixerunt, tanquam.n. sicut alio loco
dicit, pro ipso domino legatione côfungens,
hoc est, pro lapide angulari, vtrunque popu-
lum tam ex Iudæis quam ex gentibus cône-
ctit in Christo per vinculum gratiæ, utrisq; 2.Co.5.
auferens omnem superbiam meritorum, & Ephe.2.
iustificandos vtrosque per disciplinam humi
litatis

G litatis associans. Itaque epistolam sic exorsus est, Paulus seruus Iesu Christi vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei. Breuiter in duobus verbis ecclesiæ dignitatem à synagogæ vetustate discernit. Ecclesia quippe ex vocatione appellata est, synagoga vero ex congregatione. Conuocari. n. magis hoībus congruit, congregari autem magis pecoribus, vnde greges proprie pecorum dici solent. Quanquam ergo plerisque scripturarum locis ipsa ecclesia grex dei, & ouile dei & pecus dei uocetur, tamen quum in comparatione homines pecora dicuntur, ad uitam ueterem pertinet. Et apparet huiusmodi homines, non cibo sempiternæ ueritatis, sed temporalium promissionum tanquam terreno pabulo esse cōtentos. Paulus ergo seruus Christi Iesu uocatus est apostolus, quæ uocatio illum coaptauit ecclesiæ. In euangeliū autem dei segregatus est, unde nisi à grege, synagogæ, si uerborum latinorum significatio oīmodo cū Græca interpretatione cōcordat? Sanè euangelium dei in quo segregatū se esse commemorat, commendat authoritate prophetarum: ut quonim credentes Christo, in quorum numero uocatus est, Iudæis præposuerat, à quibus se dixerat segregatū, gentes rursus iam non superbire admoneat.

Non cō cordat.

H Siquidem de populo Iudæorum fuerūt Prophetæ, per quos euangelium, cuius fide credentes iustificantur, ante promissum esse testatur. Segregatus enim inquit, in euangelium dei quod ante promiserat per Prophetas suos. Fuerunt enim & Prophetæ non ipsius, in quibus etiam aliqua inueniūtur quę de Christo audita cecinerunt, sicut etiam de Sibylla dicitur, quod non facile crederem, nisi ꝙ poetarum quidam, in Romana lingua nobilissimus, antequam diceret ea de innouatione seculi, quæ in domini nr̄i Iesu Christi regnum satis concinere & conuenire uideantur, præposui uersum dicens. Vltima Cumæi iam uenit carminis ætas. Cumæū autē carmen Sibyllinum esse nemo dubitauerit. Sciens ergo Apostolus ea in libris gētium inueniri testimonia ueritatis, quod etiam in actibus Apostolorum loquens Atheniensibus manifestissime ostendit, Non solum ait per Prophetas suos, ne quis à pseudoprophetis per quasdam ueritatis confessiones in aliquam impietatem seduceretur, sed addidit

Aegl. 4.

Act. 17.

Colos. 4.

I etiam in scripturis sanctis, uolens utique ostendere literas gentium superstitiosæ idololatriæ plenissimas, non ideo sanctas habe-ri oportere, quia in eius aliquid quod ad Christum pertinet inuenitur. Et ne quisquam etiam Prophetas aliquos remotos atque alienos a gente Iudæorum forte præferret, in quibus nullus simulachrorum cultus esset, quantum attinet ad simulachra quæ humana operatur manus, Nam simulachris phantasmatum suorum sectatores suos omnis error illudit, Ne quis tamen aliqua huiusmodi præferens, quia ibi Christi nomen ostentat, eas potius sanctas scripturas esse asserat, non eas quæ populo Hebræorum sunt diuinitus creditæ, satis opportune mihi uidetur adiungere cum dixisset, In scripturis sanctis, quod adiecit, de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem. Dauid. n. certe rex Iudæorum fuit. Oportebat autem ut ex illa gente orirentur Christi prænunciatores Prophetæ, ex qua gente carnem assumpturus erat quem prænunciabant. Occurrendum autem erat etiam illorum impietati, qui dominum nostrum Iesu Christum secundum hominem tantummodo quem suscepit, accipiūt: diuinitatem autem in eo nō intelligunt ab uniuersæ creaturæ communione discretam: velut ipsi Iudæi, qui Christum filium Dauid tantummodo esse opinabantur, ignorantes excellentiam qua dominus est ipsius Dauid, secundum id quod est filius dei. Vnde illos in euangelio redarguit per prophetiam quæ ipsius Dauid ore prolata est. Quærit enim ab eis, quem ipse Dauid dominum appellat, quomodo filius eius sit. Cum deberent utique respondere, ꝙ secundum carnem filius esset Dauid, secundū diuinitatem autem filius dei & dominus ipsius Dauid. Quod Paulus apostolus quia iam didicerat, posteaquam dixit, in euangelium dei qđ ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid: Addidit, secđm carnē: ne hoc solum & totum in Christo esse arbitrarentur, quod factum erat secđm carnem. Addendo ergo, secđm carnē, seruauit diuinitati dignitatē suam. Quæ non solum semini Dauid, sed nec alicui angelicæ aut cuiusuis excellentissimæ creaturæ generationi tribui potest, quandoquidem ipsum est verbum dei, per quod facta sunt omnia. Qđ verbum ex semine Dauid caro factum est, & habitauit in nobis, non mutatum & conuersum in carnem, sed carne ut carnalibus congruenter appareret indutum. Quapropter Apostolus non solum eo uerbo quòd ait,

K

Mat. 22.

Ioan. 1.

L

ſecundum carnem;humanitatem à diuinitate diſtinxit: ſed etiam illo quo ait,factus eſt. Non eſt.n.factus ſecūdum id quod verbum dei eſt, Omnia.n.per ipſum facta ſunt. Nec fieri cū omnibus poſſet per quem facta ſunt omnia Neq; ante omnia factus eſt,vt per ipſum fierent omnia: Ipſo n.excepto, ſi ante illa iam factus eſſet,nō eſſent illa omnia quæ per illum fierent: nec poſſent vere dici facta omnia per ipſum in quibus ipſe non eſſet, ſi ipſe etiam factus eſſet. Et ideo Apoſtolus cū factum diceret Chriſtum,addidit,ſecundum carnem: vt ſecundum verbum quod eſt filius dei, non factum à deo, ſed natum eſſe monſtraret. Eundem ſanè ipſum qui ſecundum carnem factus eſt ex ſemine Dauid prędeſtinatum dicit filium dei,in virtute: non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum: nec quemlibet ſpiritum,ſed ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum. In reſurrectione enim virtus morientis apparet, vt diceretur prædeſtinatus in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurre-
M ctione mortuorum Deinde ſanctificatio vitam nouam fecit,quę in domini noſtri reſurrectione ſignata eſt. Vnde idem Apoſtolus
Coloſ.3 alio loco dicit, Si conſurrexiſtis cum Chriſto,quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. Poteſt quidē etiam ſic eſſe ordo uerborum, ut non ad ſpiritum ſanctificationis quod ait, ex reſurrectione mortuorū: ſed ad id quod ait,prædeſtinatus eſt ex reſurrectione mortuorū, cui ordini interpoſita ſunt hæc, Filius dei in uirtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis. Et nimirum iſte ordo certior & melior videtur, vt ſit filius Dauid in infirmitate ſecundum carnem, filius autem dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis. Factus eſt ergo ex ſemine Dauid,id eſt,filius Dauid ex mortali corpore,propter quod & mortuus eſt. Prędeſtinatus eſt autem filius dei,& dominus ipſius Dauid ex reſurrectione mortuorum. Inquantum enim mortuus eſt,ad id pertinet ꝙ eſt filius Dauid: inquantum autem reſurrexit à mortuis, ad id ꝙ eſt filius dei, & dominus ipſius Dauid, ſicut alibi idem Apo-
2.Co.13 ſtolus dicit. Nam & ſi mortuus eſt ex
A infirmitate, ſed uiuit in uirtute dei: ut infirmitas pertineat ad Dauid, uita uero æterna ad uirtutem dei. Ideoque in his ipſis uerbis dominum ſuum deſignat eum Dauid,dicens Dixit dominus domino meo, ſede ad dexteram meam,Donec ponam inimi- Pſa. 109

cos tuos ſub pedibus tuis. Ex eo.n.ꝙ reſurrexit à mortuis,ſedet ad dexteram patris: Prædeſtinatum ergo ex reſurrectione mortuorum,vt ſederet ad dexteram patris,videns in ſpiritu Dauid, non auderet dicere filium ſuum,ſed dominum ſuum. Vnde & conſequenter hic adiungit, Ieſu Chriſti domini noſtri: Poſteaquam dixit, ex reſurrectione mortuorum: tanquam admonens vnde illū Dauid dominum ſuum potius quā filiū eſſe teſtatus ſit: nō aūt ait eum prædeſtinatum à mortuis, ſed ex reſurrectione mortuorū. Nō.n.reſurrectione ipſa ſua filius apparet, de propria illa & eminentiſſima dignitate, qua ēt eſt caput eccleſiæ, cum & cæteri mortui reſurrecturi ſint: ſed filius dei prædeſtinatus eſt quodā principatu reſurrectionis, qui ex reſurrectione oīum mortuorū ipſe prædeſtinatus eſt.i.vt præ cæteris & ante cæteros reſurgeret deſignatus. Vt qđ hic poſi- B
tum eſt,filius dei, cū dixiſſet,prædeſtinatus eſt, ad documētum ualeat tantæ ſublimitatis. Non.n.ſic prædeſtinari oportuit,niſi filium dei ſecundum quod eſt etiam caput Eccleſiæ, vnde illum alio loco primogenitū ex
mortuis appellat. Eum.n.decebat uenire ad Coloſ.1
judicium reſurgentium, qui præceſſerat ad exemplum: neq; ad exemplum oīum reſurgentium, ſed ad exēplum eorū qui ſic reſurrecturi ſunt, vt cū illo viuant & regnent in ſempiternū,quorū ēt caput eſt, tanquā corporis ſui. Ex ipſorū.n.reſurrectione ēt prædeſtinatus eſt, vt ipſis princeps fieret: cæterorum autem in ſua conditione reſurgentium non princeps,ſed iudex eſt. Non itaq; ex illorū mortuorū reſurrectione prædeſtinatus eſt quos eſt damnaturus. Prædeſtinatū.n.eſſe ex reſurrectione mortuorū,vt præcederet reſurrectionē mortuorū, vult intelligi Apoſtolus. Hos autē præceſſit,qui ad ipſum cœleſte regnū quò eos præceſſit ſecuturi ſunt. Propter qđ nō ait qui prædeſtinatus eſt filius dei ex reſurrectione mortuorū Ieſus Chriſtus dominus noſter: ſed, ex reſurrectione mortuorū Ieſu Chriſti dn̄i noſtri.
Tanquam ſi diceret,qui prædeſtinatus eſt filius dei ex reſurrectione mortuorū ſuorum: C
hoc eſt,ad ſe pertinentium in vitam æternā: velut ſi interrogaretur, quorum mortuorū, & reſponderet, ipſius Ieſu Chriſti domini noſtri. Ex reſurrectione.n.cæterorū mortuorum nō eſt prædeſtinatus,quos non præceſſit ad gloriam vitæ æternæ,nō vtiq; ſecuturos, quoniā ad pęnas ſuas impij reſurrecturi ſunt.

funt. Ergo ille tãquã filius dei vnigenitus,&
primogenitus ex mortuis prædestinatus est,
ex resurrectione mortuorum. Quorũ mor
tuorum,nisi domini nostri Iesu Christi?Per
quẽ accepimus,inquit,gratiã & apostolatũ.
Gratiã cũ oĩbus fidelibus,apostolatũ aũt nõ
cũ oĩbus. Et ideo si tantummõ apostolatum
se diceret accepisse,ingratus extitisset gratiæ,
qua illi peccata dimissa sunt.tanquam.n.me
ritis priorum operũ accepisse apostolatũ vi
deretur.Optime itaq; tenet ordinẽ causæ,vt
31. nemo audeat dicere vitæ prioris meritis se
ad Euangelium esse perductum:quando nec
ipsi Apostoli, qui cæteris membris post ca
put corporis supereminent, accipere aposto
latum proprie potuissent, nisi prius cõmu
niter cũ cæteris gratiam quæ peccatores sa
nat & iustificat accepissent. Quod aũt subiũ
git, Ad obediendum fidei in oĩbus gentibus
pro nomine eius: ad hoc dicit apostolatũ se
D accepisse, vt obediatur fidei pro noĩe dñi nři
Iesu Christi,hoc est,vt credant oẽs in Chri
sto,& signentur in eius nomine qui salui es
se cupiunt. Quam salutem nõ solis Iudæis,
sicut nõnulli qui ex ipsis crediderant arbitra
bantur,venisse iam ostendit cum ait, in om
nibus gẽtibus, in quibus estis,inquit, & vos
vocati Iesu Christi,i.vt & vos sitis eius Ie
su Christi, qui omnium gentium salus est,
quanquã non in numero Iudæorum, sed in
numero cæterarum gentium sitis inuenti.
Hucusq; dixit ipse quis esset qui scribit epi
stolã.Est.n.qui scribit epistolam,Paulus ser
uus Iesu Christi,vocatus Apostolus,segre
gatus in Euangelium dei. Sed quia occurre
bat,quod Euangelium? respondit, quod ante
promiserat per Prophetas suos,in scripturis
sanctis,de filio suo.Item quia occurrebat,de
quo filio suo? respondit,qui factus est ex se
mine Dauid secundum carnem, qui prade
stinatus est filius dei in virtute secundũ spi
ritum sanctificationis ex resurrectione mor
tuorum,domini nostri Iesu Christi. Et qua
si diceretur, quo tu ad eum pertines? respon
dit, Per quem accepimus gratiã,& apostola
E tũ,ad obediendũ fidei in oĩbus gentibus pro
noĩe eius. Itẽ quasi diceretur, Quæ igitur
causa est vt scribas ad nos? respondit, In qui
bus estis & uos uocati Iesu Christi. Nunc
deinde adiũgit ex more epistolæ quibus scri
bat, Oĩbus, inquit, qui sunt Romæ dilectis
dei,uocatis sanctis,etiã hic significauit beni
gnitatẽ dei potius quã meritũ illorũ. Nõ.n.
ait,diligentibus deum:sed,dilectis dei. Prior
enim dilexit nos ante oĩa merita, vt & nos
eum dilecti diligeremus. Inde ẽt addidit,vo
catis sanctis. Quanquam.n.sibi quis tribuat
ꝙ vocanti obtẽperat,nemo põt sibi tribuere
ꝙ vocatus est. Vocatis autem sanctis,nõ ita
intelligendum est tanquam ideo uocati sint,
quia sancti erant: sed ideo sancti effecti,qa
vocati sunt. Restat ergo vt salutem dicat, vt
compleatur vsitatum epistolæ principium,
tanquam ille illis salutem: pro eo autem ac si
diceret salutem, Gratia uobis, inquit, & pax
à deo patre nostro,& domino Iesu Christo.
Non.n.omnis gratia est à deo. Nam & iudi
ces mali præbent gratiam in accipiendis per
sonis aliqua cupiditate illecti,aut timore per
territi. Neque omnis pax dei est uel ab illo, F
vnde ipse dominus discernens ait, Pacẽ meã Ioã. 14.
do vobis:adiungens etiã & dicens, non sic ta
lem pacem dare, qualem dat hic mundus.
Gratia est ergo à deo patre, & domino no
stro Iesu Christo, qua nobis peccata remit
tuntur,quibus aduersabamur deo, Pax uero
ipsa qua reconciliamur deo. Cum enim per
gratiam remissis peccatis absumptæ fuerint
inimicitiæ, restat vt pace adhæreamus illi, à
quo nos sola peccata dirimebant. Sicut Pro
pheta dicit, Non grauabit aurem ut non au Esa. 59.
diat,sed peccata vestra inter vos & deum se
parant. Quibus remissis per fidem domini
nostri Iesu Christi,nulla separatione inter
ueniente pax erit. Fortasse autem quisq; mi
retur quomodo intelligenda sit iustitia iudi
cis dei,cum gratiam præbet ignoscendo pec
catis. Sed hoc planè iustum est apud deum,
quia uere iustum est,vt ij quos peccatorum
suorum pœnitet, eo tempore quo nondum
pœnarum manifestus terror apparet,miseri
corditer separẽtur ab eis qui defensiones pec
catorum suorum pertinaciter exquirentes,
nulla pœnitentia corrigi uolunt. Iniustum
est enim ut cum his illi ad consortiũ pœnale
copulentur,qui vocantem deum non spreue
runt,& peccantes displicuerunt sibi,ut quẽ-
admodum ille peccata eorum, sic etiam ipsi G
odissent sua. Ea.n.demum est humanæ iusti
tiæ disciplina, non in se amare, nisi quod dei
est,& odisse quod proprium est: nec appro
bare pctã sua, nec in eis aliũ improbare, sed
seipsum,nec putare satis sibi esse vt sua pec
cata displiceant,nisi etiã uigilantissima dein
ceps intentione uitentur: nec in eis vitãdis
vires suas existimare sufficere, nisi diuini
tus adiuuẽt. Iustũ est ergo apud deũ,vt igno
scatur talibus quæcunq; antea cõmiserunt,

ae quid iniustissimum est, cum eis qui tales nō sunt confundantur atq; misceatur. Quapropter & quia talibus non ignoscitur iustitia dei est, & quia ignoscitur gratia est. Iusta est ergo gr̄a dei, & gratia iustitia, cum in eo quoq; ēt pœnitentiæ meritum gratia præcedat, quod nemině peccati sui pœniteret, nisi admonitione aliqua vocationis dei. Porro iustitiæ diuinę tanta constantia est, ut eum pœna spiritalis & sempiterna pœnitenti fuerit relaxata, pressuræ tamen cruciatuśq; corporales, q̄bus etiam martyres exercitatos nouimus, postremo mors ipsa, quam peccādo meruit nostra natura, nulli relaxet. Quòd.n.
H iustitia iusti hoīes & pij tamē exoluunt ista supplicia, de iusto dei iudicio venire credendum est. Ipsa est quæ in sacris scripturis ēt
Hebr.12 disciplina noīatur, quā nemo iustorū effugere sinitur. Nemině quippe excepit cum diceret, Quem.n. diligit deus, corripit: flagellat autē oēm filium quem recipit. Vnde ēt ipse Iob, qui propterea tā multa illa passus est, ut hoībus quis vir esset & quantus dei seruus eluceret, pœnas tamen corporis pro peccatis suis se exoluere sæpe testatur. Petrus quoq;
1.Pet. 4. Apostolus exhortans fratres ad perferendas pro Christi noīe passiones ita loquitur, Nemo autē vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledic⁹, aut euras alienas agēs, Si vero quasi Christianus, non erubescat: glorificet autem deum in isto noīe, quia tem
Prou.11. pus inchoationis iudicij à domo dei. Si autē initium à nobis, quis finis eorū qui non credunt Euangelio dei? Et si iustus quidem uix saluus fit peccator & impius ubi parebit? Manifeste ostendit easdē ipsas passiones, quas iusti patiuntur, ad iudiciū dei pertinere. Quod inchoari dixit ex domo dei, ut inde conijcia-
I tur, quanta impijs futura seruantur. Vnde
2.Thes.1 etiam ipse Paulus ad Thessalonicēses dicit, Ita vt nosipsi de vobis gloriemur in Ecclesijs dei, pro vestra patientia & fide in omnibus persecutionibus vestris, & p̄ssuris quas sustinetis in exemplum iusti iudicij dei. Quod omnino ad illud respicit, quod ait Petrus, tēpus esse inchoationis iudicij à domo domini: & illud quod de Propheta interpo-
Prou.11 suit. Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebit? Vnde mihi videtur etiā illa quæ per Nathan Prophetā regi Dauid
2.Reg. 12. comminatus est deus, quāquam statim ignouerit pœnitenti, propterea tamen accidisse, omnia, vt demonstraretur illam veniam spiritaliter datam propter futurum iudicium pœnarum, quod expectat eos qui hoc tempore corrigi nolunt. Dicit.n. & alibi Petrus, Propter hoc.n. & mortuis euangelizatū est, 1.Pet.4. vt iudicentur quidem secundum hominē in carne, uiuant autem secundum deum in spiritu. Hoc dixi, vt ostenderem quantum possem, & quantum opportunitas præsentis loci scripturarum sinit: non sic accipiendam gratiam & pacem dei cum dicitur, vt existiment homines à iustitia deum posse discedere. Nam & ipsam pacem cum ꝓmitteret dominus ait, Hæc dixi, vt in me pacem habea- Ioan.16 tis, in mundo autem pressuram. Sed tribulationes & molestiæ cum per iustitiam dei reddantur p̄ctis, bonos & iustos, & quibus iam K plus p̄cā ipsa displicent, quā vlla corporis pœna, nō reflectunt ad peccandum, sed ab oī labe penitus purgant. Pax.n. perfecta ēt corpore suo tpe roborabitur, si nunc pacē quā dominus per fidem dare dignatus est incon cusse sp̄ūs nr̄ atq; incommutabiliter tentat. Quod aūt Apostolus gratiā & pacem à deo Romā.1 patre, & domino nostro Iesu Christo dicit, nō adiungens etiam sp̄m sanctum: non mihi alia ratio videtur, nisi quia ipsum donū dei spiritumsanctum intelligamus. Gratia porrò & pax, quid aliud est quam donum dei? Vnde nullo modo dari hominibus gratia potest qua liberamur à peccatis: & pax quā reconciliamur deo, nisi in spiritusancto. Et iō ipsa trinitas, pariterq; incōmutabilis vnitas in ista salutatione cognoscitur. Quod propterea maxime credo, quoniam excepta epistola quā ad Hebræos scripsit vbi principiū salutatoriū de industria dicitur omisisse, ne Iudæi qui aduersus eum pugnaciter oblatrabant, nomine eius offensi, uel inimico animo legerent, vel oīno legere non curarent quod ad eorum salutem scripserat. Vnde nonnulli L eam in canonem scripturarū recipere timuerunt. Sed quoquo modo se habeat ista quæstio, excepta hac epistola, cæteræ omnes quæ nulla dubitante Ecclesia Pauli Apostoli esse firmantur, talem cōtinent salutationem, nisi q̄ ad Timotheum in vtraq; interponit, misericordiam. Nam ita scribit, Gratia, misericor 1.Tim.1 dia, pax à deo patre, & Iesu Christo domino & 2. nostro. Quo.n. familiarius, eo dulcius quodammodo scribens ad Timotheū, id verbū interposuit, quo planè aperitur atq; ostenditur, nō meritis operū priorum, sed secundū misericordiam dei nobis dari spiritumsanctum: ut & peccatorum abolitio fiat, quibus seiungebamur à deo, & reconciliatio, ut illi inhæreamus.

inhæreamus. Nec aliæ Apostolorũ episto-
læ quas vsus Ecclesiasticus recipit, parum
nos admonẽt de ista trinitate in principijs
1.Pet. 1. suis. Nã Petrus ita dicit, Grã vobis & pax
adimpleaẽ. Deinde statim subiecit, Benedi-
ctus deus & pr̃ dñi nostri Iesu Christi: vt
ꝑ grãm & pacẽ spũsancto intellecto, patris
& filij cõmemoratio animum de trinitate
2.Pet. 1. commoneat. Et in alia sic ait, Grã vobis &
pax multiplicẽ in recognitiõe dei & Chri-
sti Iesu dñi nostri. Ioannes aũt nescio quã
M ob causam omisit tale principiũ sed planè
trinitatis cõmemorationẽ nec ipse neglexit,
pro gratia & pace, societatẽ interponens.
1.Ioã. 1 Quod ergo vidimus, inquit, nunciamus &
vobis, vt & vos societatẽ habeatis nobiscũ,
& societas nostra sit cum patre & filio eius
Iesu Xp̃o. In secũda vero illis quæ ad Ti-
2.Ioã. 1 motheũ sunt cõsonat dicẽs, Sit vobiscũ gra
tia, misericordia, pax, à deo patre & Iesu
Christo filio patris. In tertiæ principio de
trinitate penitus tacẽ, credo ꝙ sit omnino
breuissima. Sic.n.incipit, Senior Gaio dile-
3.Ioã. 1 ctissimo, quẽ ego diligo in ueritate. Quã ue-
ritatẽ ꝓ ipsa trinitate positã puto. Iudas no-
Iudæ. 1. minato deo pr̃e & dño Iesu Christo, ad in-
telligẽdũ spũmsanctũ, hoc est, donum dei,
tria verba ponit: sic quippe incipit, Iudas Ie-
Ibidem. su Christi seruus, frater aũt Iacobi, in deo
patre dilectis, & in Iesu Christo conserua-
tis & vocatis, misericordia vobis, & pax, &
charitas adimpleatur. Gratia.n.& pax sine
misericordia & charitate intelligi non põt.
Iacobus aũt vsitatis simum exordium fecit
Epistolę, ita scribens, Iacobus dei & domi-
Iaco. 1. ni nostri Iesu Christi seruus, duodecim tri-
bubus quæ sunt in dispersione salutẽ, Cre-
A do considerans salutẽ non esse nisi in dono
dei vbi gratia & pax. Et quanquã ante hoc
verbum nominauerit deũ & dñm nostrum
Iesum Christũ: tamen quia nulla gratia &
nulla pace salui fiũt homines, nisi quæ est à
1.Ioã. 1 deo patre & dño Iesu Christo, sicut Ioãnes
in tertia veritatem, sicut iste salutẽ pro ipsa
trinitate posuisse mihi videtur. Quo loco
prorsus non arbitror prætereundum, quod
pater Valerius animaduertit admirans. In
quorundã rusticanorũ collocutione, cum al
ter alteri dixisset, salus: quæsiuit ab eo qui
& Latine nosset & punice, quid esset salus,
Rñsum est, tria. Tum ille agnoscẽs cũ gau-
dio salutem nostrã esse trinitatẽ, cõuenien-
tiã linguarũ non fortuitu sic sonuisse arbi-
tratus est, sed occultissima dispẽsatione di-
uinæ ꝓuidẽtiæ: vt cũ Latine nominatur, sa
lus, à Punicis intelligatẽ, tria: & cũ Punicę
lingua sua tria nominãt, Latine intelligatur
salus. Chananęa.n.hoc est Punica mulier, Mat. 15.
de finibus Tyri & Sidonis egressa, quæ in
Euangelio ꝑsonã gentium gerit, salutẽ pete
bat filiæ suę, cui rñsum est à dño, Nõ est bo
num panẽ filiorũ mittere canibus. Quod
crimen obiectum illa non negãs, tanquã de
cõfessione peccatorũ impetratura salutẽ fi-
liæ, hoc est, nouæ vitæ suę, Ita inquit, Dñe, B
Nam & canes edunt de micis quæ cadunt
de mẽsa dominorũ suorũ. Tria.n.mulieris
lingua salus vocatur. Erat.n.Chananea. Vn
de interrogati rustici nostri, quid sint, puni
ce rñdentes Chanani, corrupta.s.sicut in ta
libus solet, vna litera, quid aliud respõdent ꝙ,
Chananæi? Petens itaq; salutẽ, Trinitatem
petebat quia, & Romana lingua quę in salu
tis nomine Trinitatis nomẽ sonat, caput
gentium inuenta est in aduentu dñi. Et dixi
mus, Chananæam mulierẽ, gentiũ sustine-
re personam. Panẽ aũt appellans dñs, id ip-
sum quod à muliere petebatur, quid aliud
quàm Trinitati attestatur? Nanque alio lo
co eandẽ Trinitatem in tribus panibus in-
telligẽdã esse apertissime docet. Sed hęc ver
borũ cõsonãtia, siue prouenerit, siue prouï-
sa sit, non pugnaciter agendũ est, vt ei quis-
que cõsentiat, sed quantũ interpretantis ele
gantiam hilaritas audientis admittit. Illud
lanè magna intentione animi cõsiderandũ,
& totis viribus pietatis amplectẽdũ satis ap
paret, qm̃ si grã & pax ad implendã Trini-
tatis cõmemorationẽ sic ab Apostolo poni- C
tur, ac si spũmsanctũ nominasset: ille peccat
in spũmsanctũ, qui desperãs vel irridens, at-
que contẽnẽs ꝑdicationẽ gratiæ, ꝑ quã pec
cata diluuntur, & pacis, per quã reconcilia
mur deo, detrectat agere pœnitentiã de pec
catis suis, & in eorum impia atq; mortifera
quadã suauitate perdurandũ sibi esse decer-
nit, & in finẽ vsq; perdurat. Qđ ergo ait Mat. 12.
dñs, dimitti homini si verbũ dixerit aduer-
sus filium hominis: si aũt verbũ dixerit ad-
uersus spũmsanctũ, non ei dimitti, neq; hic,
neq; in futuro seculo, sed reũ esse ęterni pec
cati, non negligenter audiendũ est. Cõstitua-
mus.n.aliquẽ Latinæ linguę ignarũ, cum il
lo audiente pronũciatus fuerit ab aliquo spi
ritussanctus, quærere quid rerũ significetur
sub isto syllabarũ sono, Ab aliquo aũt dece
ptore vel irrisore impio rñderi aliqd aliud,
quodlibet vile & abiectũ, vt quærẽtem di-

cipiat, sicuti à talibus fieri solet ridendi grã. Illum aũt per ignorantiam cõtẽpsisse hoc nomen, dũ nescit quid significet, & aliqua ẽt in hoc conuitia iactitasse: neminem esse arbitror tam uanũ & inconsideratũ, qui hunc hoĩem vllo crimine impietatis aspergat. at contra, si tacito noĩe, res ipsa verbis quibus
D pót ad quærentis intelligentiã perducatur, tũ vero si aliqua cõtumeliosa in tantam sanctitatẽ vel verba vel facta protulerit, reus tenebitur. Quæ cũ ita sint, manifestũ esse arbitror, eũ qui hoc noĩe audito, aliã pro alia re significari putauerit: & aduersus eam rẽ quã significari hoc noĩe credidit, verbum dixerit: nõ hunc sic peccare vt aduersus spiritũ sanctũ verbũ dixisse iudicetur. Itaq; si quisquã quærẽs quid sit spũssanctus, audiat ab imperito, hunc esse filiũ dei per quẽ facta sunt oĩa, qui ẽt certa opportunitate tpis de virgine natus sit, & occisus à Iudæis, & resurrexerit: quibus auditis vel neget, vel irrideat quæ dicta sunt: nõ eum sic teneri putandũ est, ac si verbũ aduersus spiritũmsanctum dixerit: sed potius aduersus filiũ dei, vel filium hoĩs, sicut & vocari & esse dignatus est. Non. n. quid sit imperito per vocem propositum, sed per rationem expositũ, considerandũ est: quia ille cum maledicta proferret, ei vtiq; maledicebat, quem sibi enarratũ in cogitatione intuebatur. Quodlibet aũt vocaretur, vtrũ res ipsa venerãda, an neganda, vel vituperanda esset, hoc quæritur. Hoc modo etiam si quispiã quærat quis sit Iesus Christus: & ea quærenti rñdeantur
E quæ non in filiũ dei, sed potius in spiritum sanctum cõueniunt, quibus auditis ille blasphemet: non vtiq; aduersus filium, sed aduersus spiritum sanctũ verbũ dixisse tenebitur. Sed si transitorie ac negligenter attẽderimus quod dictũ est, Si quis verbũ dixerit aduersus spũmsanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, quis inueniri poterit cui veniam peccatorum dederit deus? Nam & pagani qui appellãtur, etiam nunc totam nostram religionem, quia iam ferro & cædibus prohibentur, maledictis cõtumelijsq; insectantur: & quicquid de ipsa Trinitate dicimus, negando & blasphemando contemnunt. Non enim excipiunt sibi spiritum sanctum quem venerentur, vt in cætera sæuiant: sed simul aduersus omnia quæcunq; solicite de trina maiestate loquimur, q̃to possunt furore ĩpietatis oblatrant. Nam neq; de ipso deo patre digna sentiũt, quem partim penitus negant, partim sic fingentur, vt de illo falsa fingendo, non vtiq; illum, sed sua figmẽta venerentur. Multo magis ergo quod de filio dei, vel de spiritusancto dicimus, suo impio more deridere, quã nostra pia societate colere maluerũt. Quos tamẽ q̃tum possumus adhortamur ad Chri- F
stum cognoscẽdum, & per ipsum patrẽ deũ summoq; & vero imperatori militandum esse suademus: eosq; promissa impunitate præteritorum omnium peccatorum inuitamus ad fidem. Qua in re satis iudicamus, ẽt si quid aduersus spiritumsanctum in sua sacrilega superstitione dixerunt, cũ Christiani facti fuerint, sine vlla caligine dubitationis ignosci. Iudæi vero quales aduersus spiritumsanctum fuerint, testis est Stephanus, quem ipso spiritusancto plenũ lapidauerũt, cũ illa oĩa quę in eos dixit, ipse spiritus dixerit. In quibus verbis apertissime dictum est Iudæis, Vos semp restitistis spirituisancto. Acto. 4.
In illo tamen numero Iudæorum resistentium spirituisancto, & non ob aliud Stephanũ vas eius, nisi q eo plenus erat, lapidãtiũ, ẽt Paulus Apostolus erat, i manibus oĩum quorum vestimenta seruabat: quod sibi postea etiam pœnitendo increpitat, eoipso spiritu iam plenissimus, cui primo inanissimus resistebat, & paratus iam lapidari pro talibus dictis, qualiũ prædicatorem ipse lapidauerat. Quid Samaritani? Nonne ita in spiritusancto aduersantur, vt ipsam prophetiam G
penitus conentur extinguere, quæ per spiritumsanctũ ministrata est? Quorũ tñ saluti, & ipse dominus attestatur, in eo qui decẽ leprosis mũdatis solus reuersus est vt ageret Luc. 17.
grãs, cũ esset Samaritanus. Et in illa muliere, cũ qua ad puteũ sexta hora locutus est, & eis qui per illam crediderunt. Post domi- Ioan. 4.
ni aũt ascensionẽ, sicut in actibus Apostolorũ scriptũ est, q̃ta gratulatione sanctorũ recepit Samaria verbũ dei. Acto. 8.
Simonẽ quoq; magnũ arguens Petrus Apostolus, q tam male de spũsancto senserit, vt eum venalem putans pecunia sibi emendum poposcerit: non tamen ita de illo desperauit, vt veniæ locum nullum relinqueret. Nam benigne ẽt vt eũ pœniteret admonuit. Ipsa deniq; catholicæ Ecclesiæ tam insignis authoritas, quæ in eodem dono spũssancti oium sanctorũ mater toto fœcunda orbe diffunditur, cui vnquam hæretico vel schismatico spem liberationis si se corrigat amputauit, cui placandi dei aditum clausit? Nonne omnes ad vbera sua,

qui

qui eam superbo fastidio reliquerunt, cũ lachrymis reuocat? Quis vero vel de principibus, vel de regibus hęreticorũ inuenitur, qui
H nõ aduersetur spirituisancto? Nisi forte quisq̃ tã peruerse sentit, ut abitretur eum teneri reũ qui aduersus spiritũsanctũ aliquid dixerit: eũ uero qui aduersus spũmsanctũ multa fecerit, non teneri. Qui aũt tãta euidẽtia cõtra spũmsanctũ pugnant, quã illi qui aduersus Ecclesiæ pacem superbissimis contentionibus sæuiunt. Sed si de uerbis quæstio est, quæro vtrum nihil dicant aduersus spũmsanctũ, cum alij eũ, q̃d ad ipsum proprie pertinet, oĩno non esse, asseuerent, sed ita esse vnũ deum, vt idem ipse pater, idem ipse filius, idẽ ipse spũssanctus appelletur. Alij fateãtur quidem esse spiritumsanctũ, sed æqualem filio, vel oĩno esse deum negent. Alij vnam quidẽ & eandem trinitatis substantiam esse fateantur, sed de ipsa diuina substantia tam impie sentiant, ut eam comutabilem & corruptibilem putent, ipsumque spiritũ sanctũ, quẽ dominus discipulis se missurũ esse promisit, nõ quinquagesimo die post eius resurrectionem,
Acto. 2. sicut Apostolorũ acta testantur, sed post trecentos ferè annos per hoĩem venisse confingant. Alij similiter aduentum eius, quem tenemus, negant: & eum Prophetas in Phrygia per quos tanto post loqueretur elegisse contendant. Alij sacramẽta eius exufflent, &
I baptizatos in noĩe patris, & filij, & spiritussancti denuo baptizare nõ dubitent. Sed ne pergam per singula quę sunt innumerabilia, his certe omnibus quos pro tempore breuiter attigi, ad sponsam Christi redeuntibus, & errorem atque impietatẽ pœnitendo damnantibus, nulla catholica disciplina negandã Ecclesiæ pacem, & claudenda uiscera misericordiæ iudicauit. Quòd si quisquam tunc putat verbũ dici aduersus spiritũsanctũ, cũ ab eo dr̃ cui iam per baptismũ dimissa sunt peccata, attendat nec talibus per Ecclesiæ sanctitatem auferri pœnitentiæ locũ. Si.n. propterea credit non dari veniam, quia gratia fidei sacramentisque fidelium iam perceptis non potest dici peccatum ignorantiæ, uideat aliã causam esse, eum dicitur propterea nõ ignosci, quia ignorantiæ tempore pctũ est, & aliã causam esse, eum dicitur propterea non ignosci, quia uerbum dixit aduersus spiritumsanctum Si.n. sola ignorantia veniam meretur, & ignorantia non accipitur, nisi antequam quisque fuerit baptizatus: nõ solum si aduersus spiritumsanctum, sed etiam si aduersus filium hominis post baptismum dixerit verbum: & omnino si qua fornicatione vel homicidio, uel ullo flagitio aut facinore post ba K
ptismum sese maculauerit, non potest pœnitendo curari. Quod qui senserunt, exclusi sunt à cõione catholica, satisque judicatum est eos in illa crudelitate, diuinæ misericordiæ participes esse non posse. Si autem illud solum, quod aduersus spiritum sanctum dr̃, sine venia esse post acceptum baptismum putatur: primo dñs cum inde loqueretur nullũ tempus excepit, sed regulariter ait, Qui dixerit verbũ aduersus spũmsanctum, nõ remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Deinde Simon quem pauloante commemoraui, jam baptismũ acceperat, cũ spũmsanctum turpissimo mercatui subditum credidit. Cui correpto a se Petrus, tñ consiliũ pœnitẽdi dedit. Quid aũt agimus de ijs, qui cũ baptismi sacramenta pueri vel infantes perceperint, postea negligenter educati, per ignorantiæ tenebras vitam turpissimam ducunt: nescientes oĩno quid Christiana disciplina iubeat aut vetet, quid polliceatur & quid minetur: quid credendum, quid sperandũ, quid diligendũ sit: num audebimus peccata eorũ propterea non ignorantiæ peccato deputare, quia baptizati peccauerũt, cum oĩno ignorantes, & oĩno quemadmodum dr̃, ubi caput L
haberent nescientes, in magno errore peccauerint? Quod si eo tp̃e cũ scientia quisque peccasse dicatur, quo scit malum esse quod faciat, & tamen facit, cur hoc in spũmsanctum solum, non ẽt in dominum Iesum Christum irremissibile iudicatur? Adhuc si hoc ipsum est creditur peccare, uel verbũ dicere aduersus spũmsanctũ, quodlibet peccatũ cũ scientia cõmittere: ut quicq̃d hoĩes ignorãdo peccãr, in filiũ peccare, quicq̃d aũt scientes peccant, in spiritumsanctum peccare iudicentur: quæro quis nesciat malum esse, verbi gr̃a, corrumpere pudiciam vxoris alienæ, uel eo ipso certe q̃ hoc in sua coniuge nollet perpeti: aut fraudare quenquam in negotio, aut circunuenire mendacio, aut opprimere testimonij falsitate, aut auferendæ rei causa insidiari & occidere quempiam, & si quid omnino est q̃d sibi ab altero fieri non vult, & fieri senserit, toto corde indubitãter accusat. aut si hæc ab ignorantibus fieri dicimus, quid inueniemus quo scientes homines peccare videantur? Restat ergo ut si hoc est peccare in spiritumsanctum, peccare cum scientia, illis peccatis quæ commemoraui negetur pœ-

M nitendi locus, quoniam peccato in spiritum sanctum omnem spem veniae dominus amputauit. Quod si regula Christiana respuit, omnesque illos qui sic peccant ad correctionem vitae vocare non cessat, adhuc quaerendum est quid sit peccare in spiritum sanctum, cui peccato venia nulla conceditur. An forte non est dicendus cum scientia peccare, qui peccatum ipsum malum esse nouit, & tamen deum voluntatemque eius ignorans peccat? Hoc enim videtur & ad Hebraeos dicere cum dicit, Voluntarie enim peccantibus nobis postquam ac-
Heb. 10 cepimus scientiam veritatis, non adhuc relinquitur pro peccatis sacrificium. Parum enim erat si tantummodo diceret voluntarie peccantibus nobis: nisi adderet, postquam accepimus scientiam veritatis, in qua utique deus voluntasque eius cognoscitur. Quae scientia videtur congruere dominicae illi sententiae, cum ait, Seruus ignorans
Luc. 2 voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, vapulabit pauca. Seruus autem sciens voluntatem domini sui, & faciens digna plagis, vapulabit multa: vt hoc putemus dictum esse quod dictum est, vapulabit pauca: tanquam si diceret, leuiter emendatus ad veniam pertinebit: in eo vero quod dictum est, vapulabit multa: sempiternum suppli-
A cium intelligatur, quod minatur peccantibus in spiritum sanctum, quibus dicit nunquam posse dimitti peccatum: vt hoc sit peccare in spiritum sanctum, cognita dei voluntate, peccare. Quod si ita est, cogitari oportet & discuti prius, quando cognoscatur voluntas dei. Nonnulli enim & ante perceptum baptismi sacramentum cognouerunt eam. Nam & Cornelius Centurio voluntatem dei vtique Apostolo Petro docente cognouit, & ipsum spiritum sanctum manifestissimis coattestantibus signis antequam baptizaretur accepit: quanquam non ideo sacramenta illa contempserit, sed multo certior baptizatus sit: vt etiam ipsa sacrosancta signacula, quorum res in eo praecesserat, ad perficiendam scientiam veritatis percipere nullo modo moraretur. Multi autem nec post acceptum baptismum curant cognoscere voluntatem dei. Quapropter quisquis ante baptismum cognita dei voluntate peccauerit, non possu-
Mat. 22. mus dicere, aut vllo modo credere, cum ad baptismum accesserit, non ei dimitti omnia quaecunque peccauit: Huc accedit, quod voluntas dei in diligendo deo & proximo breuiter in
B finuetur credentibus, ita vt in his duobus praeceptis tota lex pendeat, & omnes Prophetae. Dilectionem autem proximi, id est dilectionem hominis, vsque ad inimici dilectionem, nobis dominus ipse commendat: & videamus quam mul-

ti iam baptizati, & vera esse ista fateantur, & tanquam domini praecepta venerentur: cum autem perpessi fuerint alicuius inimicitias, ita rapiuntur animo ad vlciscendum, & tantis H inardescunt facibus odiorum, vt nec prolato & recitato Euangelio placari possint: & talibus hominibus iam baptizatis Ecclesiae plenae sunt: quos tamen spiritales viri fraterne admonere non cessant, & in spiritu lenitatis instanter instruunt: vt huiusmodi tentationibus occurrere ac resistere parati sint, & magis diligant in Christi pace regnare, quam de inimici oppressione laetari. Quod inaniter fie- 2. Re. n.
ret, si talium peccatorum nulla spes veniae, nulla poenitentiae medicina remaneret. Et certe &. 12.
caueant qui hoc sentiunt, ne Dauid patriarcham diuina electione probatum atque laudatum ignorasse affirment voluntatem dei, cum alienae coniugis amore perculsus, etiam maritum eius decipiendum necandumque curauit: de quo tamen scelere cum esset primo sua, deinde Prophetae voce damnatus, poenitendi humilitate, & peccati confessione liberatus est. Sed plane vapulauit multa, & exemplo suo docuit in C
telligi, non ad sempiternam poenam, sed ad seueriorem domino disciplinam pertinere quod dictum est a domino, Qui autem nouit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit multa. Nam & illud ad Hebraeos qui diligentius pertractant sic intelligunt, vt non de sacrificio contribulati per poenitentiam cordis accipiendum Heb. 10.
sit quod dictum est, non adhuc pro peccatis relinquitur sacrificium: sed de sacrificio de quo tunc loquebatur Apostolus, id est holocausta dominicae passionis, quod eo tempore offert quisque pro peccatis suis, quo eiusdem passionis fide dedicatur, & Christianorum fidelium nomine baptizatus imbuitur: vt hoc significaret Apostolus, non posse deinceps eum qui peccauerit iterum baptizando purgari. Quo intellectu non intercluditur poenitendi locus, ita sane, vt eos qui nondum baptizati sunt, nondum plenam scientiam veritatis accepisse fateamur. Ex quo conficitur, vt omnis qui scientiam veritatis accepit, etiam baptizatus intelligatur. Non autem omnis baptizatus etiam scientiam veritatis accepit, propter quorundam posteriorum profectum vel miserabilem negligentiam: & tamen illud sacrificium de quo loquebatur, id est holocaustum domini, quod tunc pro vnoquoque offer D
tur quodammodo, cum eius nomine in baptizando signatur, iterum si peccauerit offerri non potest. Non enim possunt denuo baptizati qui semel baptizati sunt, quanuis etiam post baptismum,

ptiſmum, ꝑ ignorantiam veritatis peccauerint. Ita fit vt qm̃ ſine baptiſmo nemo recte dicitur accepiſſe ſcientiã veritatis, omnis q̃ accepit eam nõ ei relinquat̃ ꝑ peccatis ſacrificium, hoc eſt, nõ poſsit denuo baptizari. Nec tñ omnis qui nõ accepit per doctrinam ſcientiã veritatis, debeat arbitrari poſſe pro ſe illud offerri ſacrificium ſi iam oblatũ eſt. i. ſi iam eiuſdẽ veritatis poſt baptiſmum ſacramenta percepit, non põt iterum baptizari, Tanquã ſi diceremus oẽm hominẽ nõ eſſe quadrupedẽ, nõ ideo tamẽ omne animal quod hõ non eſt etiã quadrupes eſſe. Eos.n. qui iam baptizati fuerint, curari melius dicimus per pœnitentiam, non renouari, quia renouatio in baptiſmo eſt, Vbi quidem operatur pœnitẽtia, ſed tanquã in fundamento. Manẽte itaq; fundamento recurari ædificium poteſt: ſi aũt fundamentũ iterare quis voluerit, totũ ædificiũ ſubuertat neceſſe ẽ.
E Propterea hoc dicit Hebræis, qui ex nouo teſtamento ad ſacerdotiũ vetus declinaſſe videbant̃, Ideoq; remittẽtes, inquit initio Chriſti verbũ, in conſummationẽ reſpiciamus, nõ iterũ iacientes fundamentũ pœnitentiæ à mortuis operibus, & fidei in deũ lauacri doctrinæ, impoſitionis manus, reſurrectionis etiã mortuorũ, & iudicij æterni. Iſta oĩa in baptiſmo tradunt̃, q̃ negat eẽ repetẽda vtiq; in cõſecrãdis fidelibus fidelibus. Nã in verbi dei tractatione atq; doctrina, ñ iterũ tñ, ſed ſæpius dicẽda ſunt, ſicut rerũ de quibus diſſeritur opportunitas flagitat. An uero iã illud occurret, vt non ſi quodlibet peccatum ſciens admiſerit, ſed ſi proprie peccatum in ſpiritumſanctum ſciẽs admiſerit, tunc nõ habere veniã iudicetur? Quo loco q̃ri põt, vtrum ſcirent Iudæi per ſpũſanctum operari dominum, qñ eum in principe dæmoniorũ dæmonia excludere blaſphemabant? Miror aũt quõ poſſent in illo ſpiritumſanctum cognoſcere eũ ipſum dñm filiũ dei eſſe neſcirent: in illa ſcilicet cæcitate q̃ ex parte in Iſrael facta ẽ, donec plenitudo gentiũ intraret. De qua opportunius ſuo loco, domino adiuuante atq; permittente, tractabitur.
F Deinde ſi dijudicatio ſpirituum illa intelligitur, qua quiſque dijudicat vtrum in quoquã ſpiritusſanctus, an fallaciæ ſpiritus operetur: hæc aũt dijudicatio certo quodam tempore per ſpiritumſanctũ fidelibus dat̃, ſicut alio loco idẽ Apoſtolus dicit: quõ poterãt fideles Iudæi ſine iſto munere dijudicare, vtrum per ſpũſanctum dñs operaretur? Et tñ in eis vt iuſta pœna ferireotur apertiſsimæ indicia maleuolentiæ claruerunt: & cum falſos teſtes in eum cõpararunt & ſubmiſerunt ſimulatores qui eũ in uerbo caperẽt: & cũ tremenda mirabilia quæ in eius reſurrectione facta ſunt eis renunciarẽtur, famã falſam diſſeminare, ac veritatẽ abſcondere cuſtodũ corruptione conati ſunt, & alta malitioſi & veneno ſi animi ſigna in eis, quantũ Euãgelica narratio demonſtrat, apparerent, Vnde iam velut incepit elucere eũ peccare in ſpũſanctũ q̃ operibus quæ ꝑ ſpũſanctũ fiunt maleuolo animo cõtradicit. Quanquã.n. neſciat, vtrum ille ſit ſpiritusſanctus qui hoc animo eſt, vt ea opera quibus inuidet, malit non eſſe ſpũſſancti, nõ quia mala ſunt, ſed quia inuidet eis, quia ipſi bonitati eſt cõtrarius per malitiam ſuã, recte in ſpũſanctum peccare iudicatur. Veruntamẽ ſi ex eo quoque hominũ numero, quibus dñs illud crimen obijcit, veniẽs ad fidẽ Chriſti, & pœnitendi cruciatibus edomita inuidia ſalutẽ cũ lachrymis poſcẽs, ſicut etiam nõnulli eorũ fortaſſe fecerũt, quæro vtrũ quiſquã tanto
G errore crudeſcat, vt aut neget eos ad Xp̃i baptiſmum admitti oportuiſſe, aut fruſtra admiſſos eſſe contendat. Nã ſi quis per inuidiam opera diuina blaſphemat, qm̃ bonis dei, hoc eſt donis dei malitia ſua reſiſtit, in ſpũſanctum peccare, & propterea ſpẽ ueniæ nõ habere exiſtimandus eſt. Attendamus vtrũ ex eo numero fuerit idẽ Apoſtolus Paulus, Dicit.n. Qui prius fui blaſphemus & perſecutor, & iniurioſus, ſed miſericordiã cõſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. An forte ideo nõ ꝑtinuit ad hoc genus criminis, quia nõ erat inuidus? Audiamus quid alibi dicat, Fuimus.n. inq̃t, & nos ſtulti aliquãdo & increduli, errãtes, ſeruiẽtes voluptatibus, & deſiderijs varijs, in malitia & inuidia agẽtes, abominabiles, inuicẽ odio habẽtes. Si ergo nec Paganis, nec Hebræis, nec hæreticis, aut ſchiſmaticis
H nondũ baptizatis ad baptiſmũ Xp̃i aditus clauditur, vbi condemnata vita priore in melius cõmutentur, quanuis Xp̃ianitati & Eccleſiæ dei aduerſantes antequã Xp̃ianis ſacramẽtis abluerẽtur, etiam ſpiritui ſancto quanta potuerũt infeſtatione reſtiterunt, ſi etiam hominibus qui vſq; ad ſacramẽtorũ ꝑceptionẽ veritatis ſcientiã perceperũt, & poſt hæc lapſi ſpiritui ſancto reſtiterunt, ad ſanitatem redeuntibus, & pacem dei pænitendo

Marginal references: Heb. 6. — Matt. 9. & 12. — Ro. 11. — 1.Co. 12. — Mat. 26 — Mat. 28 — Mat. 28 — 1.Ti. 1. — Titũ. 3.

tendo

tendo quærentibus, auxilium misericordiæ non negatur, si denique de illis ipsis quibus blasphemiam in spiritumsanctũ ab eis prolatam dñs obiecit, si qui resipiscentes ad dei gratiam confugerunt, sine vlla dubitatione sanati sunt: quid aliud restat, nisi vt peccatũ in spiritumsanctũ, quod neq; in hoc seculo neq; in futuro dimitti dominus dicit, nullũ intelligatur nisi perseuerantia in nequitia, & malignitate cum desperatione indulgentiæ dei? Hoc est.n.gratiæ illius & paci resistere, de quibus nobis sermo nũc ortus est. Nã hinc licet aduertere etiam ipsis Iudæis, quorum blasphemiã dominus arguit, non fuisse clausum corrigendi se & pœnitendi locum, quod idem dominus in ea ipsa reprehensione ait illis, Aut facite arborem bonã, & fructũ eius bonũ: Aut facite arborem malam, & fructũ eius malũ. Qđ vtiq; nulla ratione diceretur eis, si pp illã blasphemiã iã commutare animũ in melius, & recte factorum fructus generare non possent, aut frustra etiã sine peccati sui dimissione generarent. Ergo quia dominus in spiritu dei expellebat dæmonia, cæterosq; humanorum corporum morbos, languoresq; sanabat, nõ ab aliud nisi vt crederetur dicenti sibi, Agite pœnitentiã, appropinquabit.n.regnum cœlorũ. Inuisibiliter.n.peccata dimittũtur, cui dimissioni fidem miraculis comprobãt, quod in illo paralytico manifestissime ostẽditur. quum.n.primo ei donum visibile obtulisset, propter quod uenerat, non.n.iam venerat filius hominis, vt iudicaret seculũ, sed vt seruaret mundum. quum ergo dixisset, Dimissa sunt tibi peccata: murmuratum que esset à Iudæis indignãtibus, qđ eis tantam potestatẽ sibi arrogasse videretẽ, Quid est, inquit, facilius dicere, Dimissa sunt tibi peccata: An dicere, surge & ambula? Vt sciatis ãt, quia potestatẽ habet filius hominis dimittere peccata, dicit paralytico: Tibi dico surge, tolle grabatũ tuũ & vade in domum tuã. quo facto, &. quibus dictis, satis declarauit, ideo se illa facere in corporibus, vt crederetẽ animas peccatorũ dimissione liberare. i. vt de potestate visibili potestas inuisibilis mereret fidẽ. Quia ergo in spũ dei faciebat ille omnia, vt gratiam pacemq; hominibus largiretur, gratiam in remissione peccatorum, pacem in reconciliatione dei, a quo sperãtur sola peccata quum dixissent Iudæi qđ in Beelzebub eijceret dæmonia, misericorditer eos voluit admonere ne verbũ dicerent, & blasphemiam in spmsanctũ, hoc est ne gratiæ dei paciq; resisterent, quã per spm sanctum donare dñs venerat. Non quia iã hoc fecerant quod sibi neq; in hoc seculo, neque in futuro dimitteretur, sed ne desperãdo de venia, aut quasi de sua iustitia plumẽdo, & pœnitentiam non agendo, aut perseuerando in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim dicerent verbum, hoc est blasphemiã in spiritumsanctum, in quo dominus signa illa propter largiendam gratiam pacemque faciebat. Si perseuerantia peccatorũ, ipsi gr̃æ paciq; resisterent. Verbum.n.dicere, nõ ita videtur hic positum, vt tãmodo illud intelligatur, quod per linguã fabricamus, sed qđ corde conceptum, etiã opere exprimimus. Sicut.n.non confitentur deum, qui tantum oris sono confitentur, non etiam bonis operibus. Nam de his dictum est, Confitentur enim se nosse deum, factis autem negãt. Ex quo manifestum est, dici aliquid factis, sicut manifestum est negari aliquid factis. Et sicut illud quod ait Apostolus, Nemo dicit dñs Iesus, nisi in spiritusancto: non potest recte intelligi, nisi in factis dicere intelligatur. Non.n.hoc in spiritusancto dicere putandi sint, quibus ipse dñs dicit. Vt quid mihi dicitis, dñe dñe, & non facitis quæ dico vobis? Et illud, Nõ omnis qui mihi dicit, dñe dñe, intrabit in regnum cœlorũ. Sicut etiam qui hoc verbum, quod sine venia uult intelligi dominus, in spmsanctum dicit, hoc est, qui desperans de gratia & pace quam donat, in peccatis suis perseuerandum sibi esse dicit, ne dicere intelligendus est, si non facit. Vt quõ illi factis dñm negant, sic isti in factis dicant se in mala vita sua & perditis moribus perseueraturos, vt etiam ita faciant, hoc est perseuerent. Quod si faciunt, quis iam miretur, aut qs nõ intelligat, et dñm Iesum Xpm per illam cõminationẽ ad pœnitentiã vocasse Iudæos, vt eis in se credentibus, gratiam pacemq; donaret: & huic gratiæ paciq; resistentibus, & hoc modo verbum atq; blasphemiam in spiritumsanctum dicentibus, hoc est in peccatis suis desperata atq; impia mentis obstinatione perseuerantibus, & aduersus deum sine humilitate confessionis atque pœnitentiæ superbientibus, neq; in hoc seculo neq; in futuro veniam posse concedere? Quæ si ita sunt, opportunitate tractãdi de gratia & pace, quæ nobis est à deo patre & dño nostro Iesu Christo, magna & difficillima eodẽ ipso dño largiẽte qõnio dissoluta

[Marginal notes: Mat. 12. — Peccatũ in spiritumsantum qđ sit. — Mat. 12. — Matt. 3. — Mar. 2. — Ioan. 3. — Mar. 2. — 1. Retr. Cap. 25 — Mat. 12. — Titum. 1 — 1. Co. 12. — Luc. 6. — Mat. 7. — Section letters: I, K, L, M]

soluta est. Quisquis autem adhuc de re tāta diligentiorē consideeationē tractationemq; desiderar, in Euangelij tractatione, atque in verbis Euangelistarum sibi desideranda esse cognoscant. Et meminerit nos nunc Epistolam Pauli Apostoli ad Romanos suscepisse tractandam, cuius Epistolæ textū consequentem in alijs uoluminibus, si dominus uoluerit, vestigabimus. Vt in huius salutatione iam tandem iste sit modus.

Finis expositionis epistolæ ad Romanos.

AD. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

Expositionis quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos, Liber.

SEnsus hi sunt in Epistola
ad Romanos Pauli Aposto
li. Primo omnium vt quis
intelligat in hac Epistola
quæstionem uersari operū
1 legis & geatiæ. Quod autē
Rom.1. ait, Secūm spūs sanctificationis, ex resurre-
ctione mortuorū.i.quia spiritus donū acce-
perunt post eius resurrectionē, mortuorum
vero resurrectionē memorat, quia in ipso o-
2 mnes crucifigimur & resurgimus. Quod
aūt dicit, Vt grām uobis spiritalē impertiā,
dilectionē.s.dei & proximi, vt per charitatē
Christi gentibus in Euangeliū vocatis mini
3 me inuiderent. Quod aūt dicit, Reuela-
tūr ira dei de cœlo super oēm impietatē: &c.
Sapiē.13 Ait & Salomon de sapientibus mundi, Si n.
tantum potuerunt scire vt possint æstimare
seculum, qūo ipsius mundi dñm & creatorē
B non facilius inuenerunt? Sed quos arguit Sa
lomon, non cognouerunt per creaturā crea-
torē: hos autem arguit Apostolus, cognoue
Act.17. runt, sed gratias non egerunt, & dicentes se
esse sapientes, stulti facti sunt, & ad colenda
simulachra deciderunt. Nam sapientes gen-
tium quòd inuenerint creatorem, manifeste
idem Apostolus cum Atheniensibus loque-
retur ostendit. cum enim dixisset, Quia in
ipso uiuimus & mouemur & sumus: addi-
dit, Sicut & quidam secundū vos dixerunt.
Hac autem intentione prius arguit impie-
tatem gentium, vt ex hoc probet etiam ad
gratiam posse pertinere cōuersos. Iniustum
est enim vt pœnam subeant impietatis, &
præmium fidei non accipiant. Quod au- 4
tem dicit, Cognoscentes dominum non vt
deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.
Hoc caput est peccati, de quo dictum est, Eccl.10.
Initium omnis peccati superbia. Qui si gra
tias egissent deo, qui dederat hanc sapien-
tiam, non aliquid tribuissent cogitationibus
suis. Quapropter in desideria cordis sui tra-
diti sunt à domino, vt facerent quæ non
oportet. Quod autem dicit, Tradidit, in- 5
telligitur dimisit in desideria cordis eorum.
Mercedem autem mutuam dicit recepisse à C
deo vt traderetur in concupiscentias cordis
eorum. Quod autem denuo dicit, Tra- 6
didit illos deus in reprobam mentem, & cæ
tera, repletos omni iniquitate, datur in-
telligi ad nocendum pertinere ista, quæ
nunc dicit, id est, facinora. Superius au-
tem dicebat de corruptelis, quæ flagitia no-
minantur, ex quibus ad facinora perueni-
tur, quoniam quisque perniciosam dulce-
dinem flagitiorum sequens, dum impedien-
tis personam remouere conatur pergit in
facinus. Sic distinctus etiam ille locus in
sapientia Salomonis, vbi cum enumeras-
set superiora flagitia: ait, circunueniamus
pauperem iustum, quoniam inutilis est no Sapiē.2.
bis: &c. Quod autem dicit, Non solum 7
qui faciunt, sed etiam qui consentiunt fa-
cientibus, significat quia quæcunque fece-
runt, non inuiti fecerunt. Nam cum ad ma-
la facta consentiunt, etiam illa quæ non fece-
runt approbant, & ideo de perfectis iam pec
catis dicit. Quod autē ait, Propterea in- 8
excusabilis es ò homo omnis q iudicas, O- Rom.2.
mnis autē cum dicit, subintrat iam vt mon
stret non solum gentilem, sed etiam Iudæū,
qui secundum legē uolebat iudicare de gen- D
tibus. Quod aūt dicit, Thesaurizas tibi 9
iram in die iræ. Iram dei ubiq; loquitur pro
uindicta. Idcirco ait, Iusti iudicij dei. Notā-
dum autem, quia ira dei ponitur & in nouo
testamento, quod cum in uetere legunt ho-
mines qui legi veteri aduersantur, culpandā
eam putant, cum deus utiq; sicut uos pertur
bationibus non subiacet, dicente Salomo-
ne, Tu autem dñe virtutum cum tranquilli Sapiē.12
tate iudicas, Sed ira vt dictum est in vindi-
ctæ significatione ponitur. Quod autem 10
dicit. Contestāte conscientia illorum. Secun
dū illum locum loquitur Ioannes Aposto-
lus quo ait, Dilectissimi, si cor nostrum nos 1 Ioā. 3
reprehenderit, maior est deus conscientia
nostra: &c. Quod autem dicit, Spiritu 11
non

non litera:hoc est, vt secd̄m spiritū,nō secd̄m
quod habet litera lex intelligatur, quod cō-
tingit illis qui circuncisione magis carnali-
12 ter, q̄ spiritaliter acceperunt. Quod au-
tem dicit, Cuius laus non ex hominibus,
sed ex deo. Illi conuenit quo ait, Qui in se-
13 creto Iudæus est. Quod autē dicit, Quia
Rom.3. non iustificabitur in lege omnis caro coram
E illo. Per legem enim cognitio peccati,& cæ-
tera similia, quæ quidam putant in contu-
meliam legis obijcienda, solicite satis legen-
da sunt, vt neque lex ab Apostolo improba-
ta videatur, neque homini arbitrium libe-
rum sit ablatum. Itaque quatuor istos gra-
dus hominis distinguamus, ante legem, sub
lege, sub gratia, in pace. Ante legem, sequi-
mur concupiscentiam carnis. Sub lege, tra-
himur cum ea. Sub gratia, nec sequimur eā,
nec trahimur ab ea. In pace, nulla est con-
cupiscentia carnis. Ante legem ergo nō pu-
gnamus, quia non solum concupiscimus &
peccamus, sed etiam approbamus peccata.
Sub lege pugnamus, sed vincimur. Fatemur
enim mala esse quæ facimus, & fatēdo mala
esse, vtiq; uolumus facere: sed quia nondum
est gratia, superamur. In isto gradu ostendi-
tur nobis qūo iacemus, & dum surgere volu
14 mus & cadimus, grauius affligimur. Inde
Rom.4. hoc dicitur, Lex subintrauit vt abundaret
15 delictum. Inde & quod nūc positum est,
Rom.3. Per legem cognitio peccati. Non.n.ablatio
F peccati est, quia per solam gratiam aufertur
Rom.4. peccatum. Bona ergo lex, quia ea uetat quæ
uetanda sunt, & ea iubet, quæ iubenda sunt.
Sed cum quisquam illam viribus suis putat
implere, non per gratiam liberatoris sui, ni-
hil ei prodest ista præsumptio. Immo ēt tan-
tum nocet vt uehementiori peccandi deside
rio rapiatur, & in peccatis etiam præuarica-
tor inueniatur. Vbi.n.non est lex, nec præ-
uaricatio. Sic ergo iacens cum se quisque co-
gnouerit, per seipsum surgere nō valere, im
plores liberatoris auxilium. Venit ergo gra-
tia quæ donet peccata præterita, & conantē
adiuuet, & tribuat charitatē iustitiæ, & aufe-
16 rat metum. Quod cum sit, tametsi deside
ria quædam carnis dum in hac vita sumus;
aduersus spiritum nostrū pugnāt ut eum du
cant in peccatum, non tñ his desiderijs con-
sentiens spiritus qm̄ est fixus in gratia & cha
17 ritate dei, desinit peccare. Non.n.in ipso
desiderio prauo, sed in nostra consensione
peccamus. Ad hoc valet, quod dicit idē Apo
stolus, Non regnet peccatum in uestro mor-
tali corpore ad obediendum concupiscentijs
eius. Hic enim ostendit esse desideria qui-
bus non obediendo peccatum in nobis re-
gnare non sinimus. Sed qm̄ ita desideria car-
nis de carnis mortalitate nascuntur, quam
trahimus ex primo peccato primi hominis,
vnde carnaliter nascimur, nō finietur hæc G
nisi resurrectione corporis immutata illa q̄
nobis promittitur, meruimus, vbi perfecta
pax erit, quā in quarto gradu constituimus.
Ideo āt perfecta pax, q̄a nihil nobis resistit,
nō resistētibus deo. Hoc est qđ dicit Apo 18
stolus. Corpus quidē mortuū est pp pct̄m:
spūs āt vita est pp iustitiā. Si ergo spūs eius Rom.8.
q̄ suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vo
bis, q̄ suscitauit Chr̄m Iesum viuificauit &
mortalia corpora vr̄a per inhabitantē spm̄
eius in vobis. Liberū ergo arbitriū perfecte
fuit in primo hoīe, in nobis aūt ante gratiā
non est liberū arbitrium, vt non peccemus,
sed tñ vt peccare nolimus. Gratia vero effi-
cit vt non tm̄ velimus recte facere, sed etiam
possimus, nō viribus nr̄is, sed liberatoris au
xilio, qui nobis ēt perfectam pacē in resurre
ctione tribuit, q̄ pax pfecta bonā voluntatē
consequitur. Gloria.n.in excelsis deo, & in Luc.2.
terra pax hoibus bonæ voluntatis. Quod 19
āt dicit. Legē euacuamus per fidē. Absit, sed Rom.3.
legē statuimus.i.firmamus. Sed quēadmodū
firmanda fuerat lex, nisi per iustitiā? Iustitia
aūt quæ est ex fide, quia ex ipsa quæ non po
terant impleri per legem, per fidem impleta
sunt. Qđ āt ait, Si.n. Abrahā ex operibus 20
iustificatus est, habet gloriam, sed non apud H
deū. Hoc est quia Abrahā sine lege dū non Rom.4.
ex operibus legis gloriā conquirit, quasi suis
viribus legē impleat. Cū aūt adhuc lex ista
data non esset, dei illa gloria, non sua est. Nō
immeritus vtiā, quam ex operibus, sed dei
gr̄a fide iustificatus est. Quod aūt ait, Ei 21
aūt qui operatus merces nō imputat secd̄m
gratiam, sed secd̄m debitum: dixit quēadmo-
dū homines hoibus reddant mercedē. Nam
deus per gratiā dedit, quia, peccatoribus de-
dit, vt p fidē iuste viuerēt.i.bene operarent.
Quod ergo bene operamur iam accepta gra
tia, non nobis, sed illi tribuendum est qui p
gratiam nos iustificauit. Nam si debitā mer
cedem vellet reddere, & pœnā redderet debi
tam peccatoribus. Quod aūt ait, Qui iu 22
stificat impium, hoc est de impio pium facit,
ut de cætero in ipsa pietate permaneat atq;
iustitia, quia ideo iustificatus est vt iustus
sit, non ut peccare sibi licere arbitretur.
Quod

23 Quod aút ait, Lex.n.irã operatur, vindi-
ctã significat, ad illũ secũ gradum pertinet,
24 cũ est q̃sq; sub lege. Quod aút ait, Ante
dñm cui credidisti: significauit fidẽ in inte-
I riore homine esse in cõspectu dei, nõ in ostẽ
tatione hominum, sicuti est carnis circunci-
25 sio. Quod aút ait, de Abrahã. Dans glo-
riã deo, aduersus illos positum est, q̃ gloriã
suã de operibus legis corã hominibus quære
26 bant. Q̃d aút ait, Nõ solũ aút, sed gloria-
Rom.5. mur in tribulationibus: &c. gradatim per-
ducit vsq; ad charitatẽ dei, quam charitatẽ
dicit non hẽre per donum spiritus, monstrat
illa oĩa quæ possimus nobis tribuere, deo eẽ
tribuenda, qui per spm̃sanctũ grãm dare di-
27 gnatus est. Quod aút ait, Vsq; ad legẽ.n.
peccatum in mundo fuit. Intelligendum est
quousq; ueniret gratia, Contra eos.n.dictũ
est, qui arbitrant̃ p legẽ auferri potuisse pec
28 cata. Dicit aút Apostolus manifestata esse
peccata per legẽ, non aút ablata cũ dicit, Pec
catũ aút non deputabatur, cũ lex non esset.
Non.n.ait, nõ erat: sed, non deputabat̃. Ne-
que cũ lex data est, ablatum est, sed deputari
cœpit.i.apparere. Nõ ergo putemus vsq; ad
legẽ ita dictum esse, quasi iã sub lege non es-
set peccatum, sed sic dictũ est vsq; ad legẽ, vt
totũ legis tempus annumeret vsq; ad finẽ le
29 gis: quod est Christus. Quod aút ait, Sed
regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, &
K in ijs qui nõ peccauerũt in similitudinẽ præ
Frobe- uaricationis Adæ duobus modis distinguit:
nianum aut, In similitudinem præuaricationis Adæ
exẽplar regnauit mors: quia & qui nõ peccauerunt,
hẽt hoc ex origine mortalitatis Adam, mortui sunt.
loco in Aut certe regnauit mors & in ijs qui non in
cõtextu similitudinem præuaricationis Adæ pecca-
Hic mi- uerunt, sed ante legẽ peccauerunt: vt illi pec
nus hẽt. casse intelligantur in similitudinẽ præuari
cationis Adæ qui legẽ acceperũt, q̃a & Adã
accepta peccati lege peccauit. Sane ẽt id q̃d
dictũ est, ad Moysen: totũ tp̃s legis intelligi-
tur. Forma aút futuri dictus est Adam, sed à
contrario, vt quõ per illũ mors, sic per dñm
nostrũ uita. Quod aút ait, Sed non sicut de-
lictũ, ita est & donatio: Duobus modis dona
tio præcellit, vel q̃ multomagis abundet gra
tia, qua vtiq; in æternum viuitur, Tempo-
raliter aút per mortem Adæ mors regnauit,
vel q̃ unius delicti condẽnatione mors mul
torũ facta est per Adã, per dñm aút nostrũ
Iesum Chrm̃ multorum delictorum dona-
tione data gratia in vitã æternam. Aliam ue
rò differentiã sic explicans dicit, Et non si-
cut per unũ peccantẽ, ita est & donũ: Nã iu
dicium quidem ab vno in condẽnationẽ, gra
tia aút ex multis delictis ad iustificationem.
Ex vno ergo quod dictũ est, subauditur deli L
ctũ, quia sequitur, gratia aút ex multis deli-
ctis. Ergo hæc differentia est, q̃ in Adam v-
nũ delictum dãnatũ est, à dño aút multa do
nata sunt. Quod ergo sequitur ambas istas
differentias tenet, vt explicetur sic, Si.n.ob
vnius delictũ mors regnauit per unũ, mul
to magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ
accipiunt in vita regnabunt per vnũ Iesum
Christum. Quod aút dixit, Multo magis re
gnabunt: ad uitã æternã pertinet. Quod aút
dixit, Abundantiã gratiæ accipient: ad dona-
tionẽ multorũ pertinet delictorũ. Post expli-
catas aút hãs differentias redit ad formã vn
de cœperat, cuius ordinem suspenderat, cũ
diceret. Sicut.n. per unum hominem pecca
tum intrauit in hunc mundũ, & per pecca-
tum mors: ad q̃d nunc redit cũ dicit, itaque
sicut per vnius delictũ in oẽs ad condemna-
tionẽ, ita & per vnius iustificationẽ oẽs ho-
mines ad iustificationẽ vitæ. Sicut enim per
inobedientiã vnius hominis peccatores cõ-
stituti sunt multi, ita & per vnius obedien-
tiam iusti constituti sunt multi. Hæc est for
ma futuri Adam, de qua superius loqui cœ-
perat, & eius aliquas differentias interponẽs
distulerat ordinem, sed quẽ nunc redeundo
conclusit dicẽs. Itaq; sicut per vnius delictũ M
in oẽs homines: &c. Quod aút ait, Lex su 30
bintrauit vt abundaret delictũ, Ipso uerbo
satis significauit nescisse Iudæos qua dispen
satione lex data sit. Non.n.data est quæ pos
set uiuificare, quia gratia uiuificat per fidẽ,
sed data est lex ad ostendẽdum quantis, quã-
que arctis uinculis peccatorum cõstricti te-
nerentur qui de suis uiribus adimplendam
iustitiã præsumebant. Sic abundauit pecca-
tum cum & concupiscentia ex prohibitio-
ne ardentior facta est, & peccantibus contra
legem præuaricationis crimen accessit. Q̃d
intelligit qui secũdum gradum in illis qua-
tuor gradibus considerat. Quod autem 31
ait, Quid ergo dicemus? Permanebimus in Rom.6.
peccato vt gratia abundet? Absit. Qui mor
tui sumus peccato, quomodo viuemus in eo?
Hinc ostendit de præteritis peccatis factum
esse vt donarentur, & in eo superabundasse
gratiam vt præterita peccata dimitterentur.
Ergo quisquis adhuc quærit augmenta pec-
cati, vt augmentum gratiæ sentiat, non in-
telligit id se agere, vt nihil in eo gratia ope-
retur,

A retur, Opus.n.gratiæ est, vt moriamur pec-
32 cato. Quod autem ait, Hoc scientes, quia
Deu. 21 vetus homo noster simul crucifixus est, vt
Ibidem. euacuetur corpus peccati: refertur ad illud
quod per Moysen dictū est, Maledictus om
nis qui in ligno pepēderit. Veteris hominis
crucifixio significata est in cruce dñi, sicut
noui hominis instauratio in resurrectione
signata est. Manifestum est autem secundū
eum nos agere veterem hominem qui male-
dictus est propter peccatū, & de dño dictum
esse nemo ambigit q̃ peccata nostra porta-
uit, & peccatum pro nobis fecit, & de pecca-
33 to condemnauit peccatum. Quid est au-
tem euacuare corpus peccati? Ipse exposuit,
34 Vltra nō seruiamus peccato. Et illud qđ
ait, Si mortui sumus cum Christo, hoc est si
crucifixi sumus cū Christo. Dicit.n.alio lo-
Gala. 5. co, Qui aut Christi Iesu sunt, carnē suā cru-
cifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.
Non ergo dñm maledixit Moyses, sed quid
35 ostenderit eius crucifixio, prophetauit.
Qđ aūt ait, Peccatum.n.in vobis nō domi-
nabitur, Nō enim estis sub lege, sed sub gra-
tia: vtiq; ad tertium illum gradum iam per-
tinet, vbi homo iam mente seruit legi dei,
B quanuis carne seruiat legi peccati, Nō enim
abaudit desiderio peccati, quāuis ad hoc so-
licitent concupiscentiæ, & prouocent ad cō-
sensionem, donec viuificetur etiam corpus,
& absorbeatur mors in victoria. Quia ergo
non consentimus desiderijs prauis, in gratia
sumus, & non regnat peccatū in nostro mor
tali corpore, & omnino ex illo loco vbi ait,
Qui mortui sumus peccato, quō viuemus
in eo? eum describit, qui est sub gratia cōsti-
tutus. Cui autem dominatur peccatum, quā
uis peccato non resistat, adhuc sub lege est,
36 non sub gratia. Quod autem dicit, Mu-
Rom. 7. lier.n.sub viro viuo marito, vincta est legi:
si autē mortuus fuerit vir eius, euacuata est
à lege uiri: &c. Animaduertendum est, istā
similitudinem in hoc differre ab ea re pro-
pter quam adhibita est, q̃ hic virum dicit
mori, vt mulier nubat cui uolet liberata à le
ge viri, ibi autem constituat animam quasi
mulierem, virum autem quasi passiones
peccatorum, quæ operantur in membris, vt
fructum ferant morti.i.ut tali coniugio pro-
les digna nascatur, & lex q̃ data est non ad
auferendum peccatum, vel ad liberationem
à peccato, sed ad ostendendum peccatum an
te gratiam. Per quod factum est, ut sub lege
C politi, & vehementiori desiderio peccandi

raperentur, & amplius etiam de præuarica-
tione peccarent. Cum ergo & ibi tria sint,
anima tanquam mulier, passiones peccato-
rū tanquā vir, & lex tanquā lex uiri, nō ibi
peccatis mortuis tanquam uiro mortuo libe
rari animā dicit, sed ipsam animā mori pec-
cato & liberari a lege, ut sit alterius.i. Chri-
sti cum mortua fuerat peccato, quanuis ad-
huc quasi viuente ipso peccato, quod fit cū
adhuc manentibus in nobis desiderijs & in
uitamentis quibusdā ad peccandū, non obe-
dimus tñ, neq; consentimus mēte seruiētes
legi dei, quia mortui sumus peccato. Morie-
tur aūt & peccatum, cū reformatio corporis
in resurrectione facta fuerit, de qua post di-
cit, Viuificabit & mortalia corpora vestra Rom. 8.
propter spm̃ manentem in vobis. Quod 37
autem dicit, Occasione accepta peccatum p̃ Rom. 7.
mandatum operatum est in me omnem cō-
cupiscentiam: intelligendum est non omnē
fuisse concupiscentiam antequam prohibi-
tione aucta esset, Augetur enim prohibitio-
ne concupiscentia quando deest gratia libe-
rantis, ideo nondum est omnis antequam
prohibeatur, cum aūt prohibita fuerit, desi- D
stente, vt diximus, gratia, tantum crescit cō-
cupiscentia, vt ita in suo genere omnis.i.cō-
summata fiat, vt etiam contra legem faciat,
& præuaricatione crimen accumulet. Cum
autem dicit, Sine lege enim peccatum mor-
tuum est: Non quia non est, dixit mortuum
est, sed quia latet, quod in consequentibus
manifestat cum dicit, Sed peccatum vt appa
reat peccatū, per bonum mihi operatum est
mortem. Bona est enim lex, Sed sine gratia
ostendit tantummodo peccata non tolli. 38
Quod autem ait, ego autem uiuebam ali-
quando sine lege: intelligendum est, uiuere
mihi uidebar, quia ante mandatum latebat
peccatum. Et quod ait, Adueniente autem
mandato, peccatū reuixit, Ego autem mor-
tuus sum: intelligendum est, peccatum appa-
rere cœpit, ego autem mortuum me esse co 39
gnoui. Quod autem ait, Peccatū occasio-
ne accepta per mandatum fefellit me, & per
illud occidit: Ideo dictum est, quia desiderij
prohibiti fructus dulcior est. Vnde etiam q̃-
cunq; peccata occulte fiunt dulciora sunt,
quanuis mortifera ista dulcedo sit. Inde est E
q̃ apud Salomonem fallacis doctrinæ ima- Prou. 9.
gine sedens mulier & inuitans ut ad se ue-
niant insipientes, scribitur dicere, Panes oc-
cultos libenter edite, & aquā furtiuā dulcem
bibite. Ista dulcedo est occasio per mandatū
inuenta

inuenta peccati:quæ cum appetitur utique
fallit,& in maiores amaritudines uertit.
40 Quod autẽ ait, Quod ergo bonum est,
mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum.
vt appareat peccatum, per bonum mihi ope
ratum est mortem. Hic euidenter ostendit
quod superius dixerat, Sine lege enim pecca
tum mortuum est:ideo dixisse, quia latet:
quando quidem nunc dicit, Non illud bo-
num.i.legẽ factam sibi esse mortem, sed pec
catum operatum esse mortem per bonum
legis.i. vt appareret peccatum quod latebat
sine lege. Tunc enim se mortuũ quisq; co-
gnoscit, seũ illud quod recte pceptũ esse cõ-
fitetur implere non põt, & præuaricationis
crimine amplius peccat, q̃ si non prohibea-
tur. Hoc est quod in cõsequẽtibus dicit, Vt
fiat supra modum peccator peccans per mã
datũ quod ante mãdatum minus erat, quia
41 vbi nõ est lex, nec pũaricatio. Quod au-
1. Retr. tẽ ait, Scimus, quia lex spiritalis est, ego aũt
Ca. 23. carnalis sum. Satis ostendit non posse im-
F pleri legem; nisi ab spiritalibus, quales facit
gratia dei: similis.n.quisq; factus ipsi legi, fa
cile implet quod præcepit, nec erit sub illã
sed cum illa. Is est aũt qui iã nõ capitur tẽ-
poralibus bonis, nec terretur temporalibus
42 malis. Quod aũt ait, Venũdatus sub pec
cato: Intelligendũ est, q̃ vnusquisq; peccan
do animã suã diabolo uendit, accepto tãquã
precio dulcedine temporalis voluptatis: Vñ
& dñs redẽptor noster dictus est, quia hoc
43 modo quo dictum est, uenditi eramus.
Quod autem ait; Quod.n.operor ignoro,
Potest uideri minus intelligentibus contra-
rium esse illi sententiæ qua dixit, Peccatum
ut appareat peccatum, per bonũ mihi ope-
ratum est morté. Q̃uo enim apparet si igno
ratur? Sed ignoro, sic dictum est hoc loco,
vt intelligatur, non approbo. Q̃uo enim te-
nebræ non videntur, sed lucis cõparatione
sentiuntur: hoc est autem sentire tenebras
quod est non uidere: sic & peccatũ, quia nõ
illustratur luce iustitiæ, non intelligẽdo di-
gnoscitur, sicuti tenebras dictũ est non uidẽ-
Psa. 18. do sentiri. Et ad hoc pertinet qđ in Psalmo
43 dicitur. Delicta quis intelligit? Quod aũt
G ait, Non.n.quod uolo hoc ago, sed quod no
lo hoc facio. Si autem quod nolo hoc facio,
consentio legi quoniam bona est. Satis qui-
dem lex ab omni criminatione defenditur.
Sed cauendum ne quis arbitretur his uerbis
auferri nobis liberum voluntatis arbitriũ,
quod nõ ita est, Nunc.n.homo describitur
sub lege positus ante gratiam. Tunc enim
peccatis uincitur, dum uiribus suis iuste ui-
uere conatur sine adiutorio liberantis gra-
tiæ dei. In libero ẽt arbitrio habet ut credat
libere & accipiat grãm, vt iam illo qui eam
donat liberante & adiuuante non peccet: at-
que ita desinat esse sub lege, sed cũ lege vel
in lege implens eã charitate dei, quod timo-
re non poterat. Quod aũt ait, Video aliã 45
legem in membris meis: Et reliqua, Legem
peccati dicit, qua quisq; carnis consuetudine
implicitus astringitur, Hanc repugnare ait,
legi mẽtis suę, & se captiuare sub lege pecca
ti. Vnde intelligitur ille hõ describi qui nõ-
dum est sub gratia. Si.n.repugnaret tantum
consuetudo carnalis & nõ captiuaret, nõ es-
set dãnatio. In eo.n.est dãmnatio q̃ obtem
peramus & seruimus desiderijs prauis car-
nalibus. Si autẽ existant, & non desint talia
desideria, nõ tamen his obediamus, non ca- H
ptiuamur & sub grã iam sumus, de qua lo-
quitur cum exclamauit liberatoris auxiliũ,
ut possit per grãm charitas, quod per legem
timor non poterat. Dixit.n. Infęlix ego hõ,
quis me liberabit de corpore mortis huius?
Et subiecit, Grã dei per Iesum Chrm̃ dñm
nrm̃. Deinde incipit describere hominẽ sub
gratia constitutũ: qui tertius gradus est illo-
rum quatuor quos distinximus. Ad hunc 46
gradũ iam pertinet quod statim subiungit,
Igitur egoipse mente seruio legi, carne au-
tem legi peccati, quia licet existentibus desi-
derijs carnalibus, iam non seruit consentiẽ-
do ad faciendum peccatum, qui sub gratia
constitutus, mente seruit legi dei. Legẽ aũt
peccati dicit transgressionem Adæ conditio
nem mortalẽ, qua mortales facti sumus. Ex
hac,n.labe carnis concupiscentia carnalis so
licitat, & secundũ hanc dicit, Fuimus & nos
natura filij iræ sicut & cæteri. Quod aũt 47
dicit, Nulla ergo condemnatio est nunc his Ephe. 2.
qui sunt in Christo Iesu, satis ostendit cõ Rom. 8.
demnationem non esse si existant desideria
carnalia, sed si eis ad peccandum obediatur.
Quod contingit his qui sub lege constituti
sunt, nondum sub gratia. Nã sub lege cõsti- I
tuti non solũ repugnantem habent concu-
piscentiam, sed etiam captiui ducuntur cum
obtẽperant. Nõ aũt contingit his qui mẽte
seruiunt legi dei. Quod aũt ait, Quod.n. 48
impossibile erat legi, in qua infirmabatur p
carnẽ, deus filium suum misit in similitudi-
nẽ carnis peccati, & de peccato dãnauit pec
catum in carne, vt iustificatio legis imple
retur

retur in nobis, qui non secđm carnē ambulabus,sed secundum spm̄. Manifestissime docet eadem ipsa præcepta legis propterea nō impleta,quanuis essent implēda,qm̄ quibus data erat lex ante grām, dediti erant carnalibus bonis,& ex his beatitudinem acquirere cupiebant,neq; metuebāt,nisi cū talibus bonis imminebat aduersitas,& ideo cū illa tēporalia deturbatentur, facile recedebant à præceptis legis. Infirmabatur ergo lex non implendo quod pcipiebat, nō sua culpa,sed p carnē.i.per eos homines qui carnalia bona appetendo non amabant legis iustitiam, sed ei temporalia cōmoda præponebant. Et ideo liberator dominus noster Iesus Christus suscipiendo mortalem carnē, venit in similitudinē carnis peccati. Carni.n.peccati debita mors est. At vero illa mors domini, dignationis fuit,nō debiti:& tamē hoc quo-
K que Apostolus peccatum uocat susceptionē mortalis carnis,quāuis nō peccatricis, ideo quia immortalis tanquā peccatū facit cum moritur. Sed de peccato,inquit,condēnauit peccatū in carne.Id.n.egit mors domini,ne mors timeretur,& ex eo iam nō appeterent temporalia bona,nec metuerentur temporalia mala in quibus carnalis erat illa prudentia,in qua impleri legis pcepta nō poterāt. Hæc aūt prudētia in homine dominico extincta & ablata,iustitia legis impletur,cum secđm carnē nō ambulatur, sed secđm spm̄. Vnde uerissime dictū est, Non ueni soluere legem,sed adimplere. Plenitudo ergo legis charitas, & charitas eorū est qui secđm spm̄ ambulant, Hæc.n.ad grām pertinēt spiritussancti. Qm̄.n.non erat charitas iustitiæ sed timor,lex non implebat.

Matt. 5.
Ro. 13.

49 Quod autē
Rom.8. ait,Quia prudētia carnis inimica ē in deū. Legi.n.dei nō est subiecta,nec.n.pōt:ostendit quid dixerit,inimica:ne quis putaret tāquā ex aduerso principio aliquā naturam quā non condidit deus inimicitias aduersus deum exercere. Inimicus ergo dei dicitur, qui legi ipsius non obtēperat,& hoc per carnis prudentiam.i.cum appetit temporalia bona,& timet temporalia. Definitio.n.prudētiæ in appetendis bonis,& vitandis malis explicari solet. Quapropter recte appellat
L Apostolus carnis prudentiam, qua hæc appetuntur pro magnis bonis quæ non perseuerant cū homine,& ne hæc amittantur timetur,quæ quandoq; amittenda sunt. Nō pōt aūt talis prudētia legi dei obtemperare. Sed tūc obtēperatur legi, cū hæc prudentia extincta fuerit, vt ei succedat prudētia spiritus,qua nec in temporalibus bonis spes nostra est,neq; in malis timor. Eadem nanq; animæ natura & prudentiā carnis habet,cū inferiora sectatur: & prudentiā spūs,cū superiora elegit,diligit. Quemadmodū eadē aquæ natura & frigore cōgelascit, & calore resoluitur.Sic ergo dictū est, Legi dei non est subiecta prudentia carnis:nec enim pōt: quo diceretur, niuem non posse calefieri, neq;.n.potest.Sed cū adhibito calore soluitur,& calescit aqua, iā nemo potest eam niuem dicere. 50

Quod autē ait, Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiā. Corpus mortuū dicit mortale: ex ipsius enim mortalitate indigētia rerū terrenarum solicitat animam: & quædam desideria excitat,quibus ad peccandum non obtemperat qui iam mente seruit legi dei. M

51 Quod aūt ait,Si spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Xp̄m viuificabit & mortalia corpora uestra per inhabitātem spiritum eius in uobis. Iam quartum gradum demonstrat ex illis quatuor quos superius distinximus. Sed gradus iste in hac vita non inuenitur, Pertinet.n.ad spem qua expectamus redēptionem corporis nostri, quando corruptibile hoc induet incorruptionem,& mortale hoc induet immortalitatē. Ibi pax perfecta est, quia nihil molestiarū anima de corpore patietur iam uiuificato,& in cœlestem qualitatem immutato. 1.Co.15.

52 Cum autem ait, Non enim accepistis spiritū seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Euidentissime duorum testamētorum distincta sunt tempora. Illud enim ad timorē pertinet,nouum autem ad caritatem. Sed quæritur quis sit spiritus seruitutis. Nam spiritus adoptionis filiorum vtiq; spūsſanctus est. Spiritus ergo seruitutis in timore, ille est qui potestatē habet mortis, quia in ipso timore per totā uitam rei erant seruitutis qui sub lege agebant,non sub grā. Nec mirādum est φ cum acceperunt per diuinam prouidentiam qui bona tpalia sectabantur, non quia ipsius est lex,& mādatū, Nam lex sancta est, & mādatū sanctū & iustū & bonum. Ille aūt spūs seruitutis non vtiq; bonus est, quē accipiunt qui pcepta datæ legis implere non pñt,dum seruiūt desiderijs, carnalibus, nondū gratia liberatoris assumpti in filiorum

Rom.8.
A
Rom.7.

filiorum adoptionem, quia & ipse spûs seruitutis non habet quenq̃ in ptãte, nisi qui ei per ordinem diuinæ prouidentiæ traditus fuerit, dei iustitia sua cuiq; tribuente. Quã ptãtẽ acceperat Apostolus cũ dicit de qbus
i. Ti. 1. dã, Quos tradidi Satanæ vt discant non bla-
i. Co. 5. sphemare. Et iterũ de alio, Iã iudicaui, inqt tradere hmôi Satanæ in interitũ carnis vt anima salua sit. Qui ergo necdum sub gratia sunt, sed sub lege constituti, vincuntur peccatis ad obediendum desideriis carnalibus: & præuaricatione augent reatum criminum suorum, spm̃ acceperũt seruitutis. i. spm̃ eius qui ptãtem mortis habet. Nam si
B spm̃ seruitutis ipsum spm̃ hoîs intellexerimus, incipit & spûs adoptionis ipse intelligi tanq̃ in melius commutatus. Sed quia spm̃ adoptionis, spm̃sanctũ accipimus, qđ manifeste ostendit cum dicit, Ipse spûs testimonium reddit spiritui nostro: restat vt spm̃ seruitutis illum intelligamus cui seruiunt pctõres, vt quemadmodum spiritusſanctus timorem mortis vincit, sic spiritus seruitutis qui ptãtem habet mortis, eiusdem terrore reos teneat, vt se ad liberatoris auxilium quisq; conuertat, etiam ipso diabolo inuito qui eū
53 semper in potestate habere desiderat. Qđ
Rom. 8. autem ait, Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati. n. creatura subiecta est non sponte: &c. vsq; ad id quod ait, Et ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem expectãtes redemptionem corporis nostri. Sic intelligendum est, vt neq; sensum gemendi & dolendi opinemur esse in arboribus & oleribus & lapidibus & cæteris huiuscemodi creaturis. Hic enim error Manichæorum est. Neque angelos sanctos vanitati subiectos esse arbitremur & de his existimemus q liberabuntur à seruitute interitus, cum interituri vtique non sint: sed oẽm creaturã in ipso homine sine vlla calũ
C nia cogitemus. Nõ. n. creatura vlla esse põt, nisi aut spiritalis quę excellit in angelis, aut animalis, quæ ẽt in vita bestiarũ satis apparet, aut corporalis quæ videri & tangi põt. Omnis aũt est ẽt in homine, quia homo cõstat spiritu & anima & corpore. Ergo creatura reuelationẽ filiorũ dei expectat quicquid nũc in homine laborat, & corruptioni subiacet, illã. s. manifestationem de qua idem
Col. 3. dicit Apostolus, Mortui. n. estis, & vita vestra abscondita est cũ Christo in deo: Cum Xp̃s apparuerit vita vestra, tũc & vos cũ ip
i. Ioan. 3 so apparebitis in gloria. Dicit. n. & Ioãnes, Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondũ apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, qm̃ videbimus eum sicuti est. Hanc ergo reuelationẽ filiorũ dei expectat creatura, q̃ in homine nunc vanitati subiecta est, quandiu dedita est tẽporalibus rebus quę trãseunt tanq̃ vmbra. Psa. 143.
Vnde & in Psalmis dicitur, Homo vanitati similis factus est, dies eius velut vmbra prętereunt. De qua vanitate etiam Salomon loquitur cum dicit, Vanitas vanitantium, & Eccle. 1.
omnia vanitas. Quę abũdantia homini in omni labore suo quem ipse laborat sub sole? D
De qua item dicitur, Vt quid diligitis vanitatẽ, & q̃ritis mẽdaciũ? Non spõte aũt dicit Psal. 4.
esse subiectã vanitati creaturã, qm̃ pœnalis est ista subiectio, Non. n. homo sicut sponte peccauit, sic etiam sponte damnatus est, quæ tamen damnatio non sine spe reparationis irrogata est naturæ nostræ. Et ideo pp eũ, inquit, qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute interitus in libertatem glorię filiorum dei. i. etiã ipsa natura, quæ tantummodo creatura est, nondũ per fidem aggregata numero filiorum dei, sed tamen in eis qui credituri erant videbat Apostolus quod dicit, quia creatura liberabitur à seruitute interitus, vt interitui non seruiat, cui seruiũt oẽs pctõres. Peccatori. n. dictũ est, Morte morieris. Liberabitur autẽ in libertatẽ gloriæ filiorũ dei. i. vt & ipsa perueniat ad libertatẽ glorię filiorũ dei per fidem, quę fides cũ in ea non erat, tm̃modo creatura dicebatur. Et ad ipsam refert quod sequitur, scimus enim quia creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc. Erant enim adhuc credituri qui spiritui subiacebant, laboriosis erroribus. Sed ne quis putaret de ipso rũ labore tm̃ dictum esse, subiungit ẽt de ijs qui iam crediderant. Quanq̃ enim spiritu, E
hoc est mente seruirent legi dei, tñ q̃a carne seruitur legi peccati, quãdiu in hac vita molestias & sollicitudines mortalitatis nostræ patitur, ideo addidit dicens, Non solum aũt ipsi, sed & nos primitias spûs habentes, & ipsi in nobis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Nõ solum ergo, inquit, ipsa quę tantummodo creatura dicitur in hominibus, qui nondum crediderunt, & ideo nondũ in filiorũ dei numero constituti sunt, congemiscit & dolet: sed ẽt nosmetipsi qui credimus & spûs primitias habemus, q spiritu adhæremus deo per fidẽ, & ideo non iã creatura sed filij dei

appellamur, tamen & ipsi in nobis ingemisci
mus adoptionem expectātes redemptionem
corporis nostri. Hæc enim adoptio quæ iam
facta est, in ijs qui crediderunt, in spiritu nō
corpore facta est, Nondum enim etiam cor-
pus reformatum est in cœlestem illam muta
tionem, sicut spiritus iam mutatus est recon
ciliatione fidei ab erroribus conuersus ad
deum. Ergo etiam in ijs qui crediderunt, ex
pectatur adhuc illa manifestatio quæ in cor
F potis resurrectione proueniet : quæ perti-
net ad quartum illum gradum, vbi ex toto
perfecta pax erit, & requies æterna, nulla no
bis ex aliqua parte corruptione existēte, aut
54 solicitante molestia. Quod autem ait, Si-
militer & spiritus adiuuat infirmitatem no-
stram. Quid enim oremus sicut oportet, ne
scimus. Manifestum est enim de spiritusan-
cto dicere, quod in consequentibus clarum
est, ubi ait, quia secundum deum interpellat
ꝓ sanctis. Nos ergo quid oremus sicut opor
tet, nescimus. Duas ob res, & illud quod fu-
turum speramus, & quò tendimus necdū ap
paret: & in hac ipsa vita multa possunt no-
bis prospera videri quæ aduersa sunt, & ad-
uersa quæ prospera. Nā & tribulatio quādo
accidit seruo dei ad probationem vel emen-
dationem, videtur nonnunquam minus in-
telligentibus inutilis: sed si referatur ad il-
Psal.59. lud quod dictum est, Da nobis auxilium de
tribulatione, & vana salus hominis: intelligi
tur, quia plerunq; de tribulatione nos adiu-
uat deus, & frustra salus optatur, quæ aliquā
do aduersa est, cū delectatione & amore hu-
ius vitæ implicat animam. Inde est & illud,
Ps.114. Tribulationem & dolorem inueni: Cum.n.
G dicit, inueni: significauit vtilem. Non.n. re
cte gratulamur nos inuenisse, nisi quod quæ
rebamus: ergo quid oremus sicut oportet,
nescimus. Deus.n. nouit, & quid nobis i hac
vita expediat, & quid post hanc vitam datu-
rus sit. Sed ipse spiritus interpellat gemitib⁹
inenarrabilibus. Gemere dicit spiritum, ꝙ
nos gemere faciat charitate concitans deside
Deut.13 rium futuræ vitæ, sicut dicit, Tentat uos do
Rom.8. minus vester vt sciat si diligatis eum.i.vt sci
re vos faciat, Non enim deum aliquid latet.
55 Quod aūt ait, Quos vocauit ipsos & iu-
stificauit. Pōt mouere & quæri, vtrum oēs
qui vocati sunt, iustificentur: sed alibi legi-
Matt.22 mus, Multi vocati, pauci autē electi. Tamē
qꝛ ipsi quoq; electi vtiq; vocati sunt, mani-
festum est non iustificatos nisi vocatos: quā
quam non omnes vocatos, sed eos qui secun
dum propositum vocati sunt, sicuti superius
dixit. Propositum autem dei accipiendū est,
non ipsorum: Ipse autem exponit quid sit
secūdum propositum, cum dicit, Quoniam
quos ante præsciuit & prædestinauit confor-
mes imaginis filij dei: Non.n. omnes qui vo
cati sunt, secundum propositum vocati sunt:
hoc enim propositum, ad præscientiam & ad
prædestinationem dei pertinet: nec prædesti
nauit aliquem, nisi quem præsciuit creditu-
rum & secuturum esse sanctorum vocatio- H
nem, quos & electos dicit, Multi enim non
veniunt cū vocati fuerint, Nemo aūt venit
qui vocatus non fuerit. Quod autē dicit, 56
Vt sit primogenitus in multis fratribus. Sa
tis docet aliter intelligendum deum nostrū
vnigenitum, aliter primogenitū. Nam ubi
vnigenitus dicitur, fratres non habet, & na-
turaliter est filius dei verbum in principio,
per quod facta sunt omnia. Secundum susce Ioan.1.
ptionem autem hominis & incarnationis di
spensationem, per quam nos etiam non na-
turaliter filios in adoptionem filiorum voca
re dignatus est, primogenitus dicitur cum
adiunctione fratrum. Vbi enim primus dici
tur, non vtique solus, sed consecuturis fratri
bus in quo ipse præcessit. Vnde & alio loco Colos.1
primogenitum eum à mortuis dicit, vt sit in
omnibus ipse primatum tenēs. Resurrectio
enim mortuorum vt iam non moriatur, an-
te illum nulla, post illū aūt multorū sancto
rum est, quos fratres non confunditur appel
lare propter ipsam cōmunicationem huma-
nitatis. Quod autem dicit, Quis nos se- 57
parabit à charitate Christi? Tribulatio, an
angustia, an persecutio, & cætera. Ex superio
re sententia pendet vbi ait. Si tamen compa- I
timur vt & glorificemur. Existimo enim ꝙ
non sunt condignæ passiones huius tēporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in no-
bis. Ad ipsam.n. hortationem omnis huius
loci intentio directa est, ne illi quibus loqui
tur persecutionibus frangerentur, si viuerēt
secundum prudentiam carnis, qua tempora
lia bona appeterēt, & timerent tpalia mala.
Quod autem ait, Certus sum.n.& nō di 58
xit, opinor: plena fide tenuit, ꝙ nec mors vl Rom.8.
la, nec vitæ temporalis promissa, nec cætera
subsequentia possunt credentem à charitate
dei detorquere. Nemo ergo separat, nec qui
minatur mortem, quia qui credit i Christo,
licet moriatur, viuet. Neq; qui pollicetur vi
tam, quia ille dat vitam æternam. Nam tem-
poralis vitæ pollicitatio, æternæ vitæ cōpa-
ratione

Gala. 1. ratione contemnenda est. Neque angelus separat, quia licet angelus, inquit, de cœlo descendat & annunciet uobis præter quam
Colo. 2. quod accepistis, anathema sit. Neque principatus, id est contrarius, quia exuit seipse hos principatus & potestates triumphans eos in semetipso. Neque præsentia neque futura .i. temporalia uel quæ delectant, vel quæ premunt, uel quæ spem dant, uel quæ incutiunt timorem. Neque virtus, Et hic virtutem contrariam oportet intelligi se-
K cundum quam dicit, Nemo vasa fortis di-
Mat. 12. ripiet, nisi prius alligauerit fortem. Neque altitudo, neque profundum: plerunque .n. non inanis curiositas earum rerum quæ inueniri non pōt aut frustra etiam inueniuntur siue in cœlo siue in abysso, separat a deo: nisi charitas uincat, quę ad certa spiritalium non vanitate rerum quæ foris sunt, sed interno volumine inuitat. Neq; creatura alia. Quod duobus modis intelligi pōt, Aut visibilis creatura, quia & nostræ aīæ creatura sunt, sed inuisibilis: vt hoc dixerit, ꝙ non separet alia creatura à charitate dei .i. amor corporum, Aut certe quia nos non separat alia creatura à charitate dei, ex eo ꝙ nulla creatura est alia inter nos & deum, quæ se opponat & à complexu eius nos excludat: supra humanas .n. mentes quæ rationales sunt, iam
59 nulla creatura, sed deus est. Quod autem
Rom. 9. dicit, Quorum patres & ex quibus Xp̄s secundum carnem: & adiecit, Qui est super omnia deus benedictus in secula: plenissima fide cōmendat ꝙ deū nostrum sc̄d̄m susceptionem carnis filium hoīs confitemur, & secundum æternitatem & verbum in principio deum benedictum super oēs in secula. Huius autem confessiōis Iudæi qm̄ partem
L tenuerunt, refelluntur à dño. Nam cum eos interrogasset, cuius filium diceret esse Christum, R̄nderunt, Dauid. Hoc aūt sc̄d̄m car
Ma. 22. nem est. De diuinitate vero eius quod deū est, nihil r̄nderunt. Ideò dn̄s ait eis. Q̄uo ergo Dauid in spiritu vocat eum dn̄m? Vt intelligerent hoc se cōfessos esse tātū, ꝙ Christus filius est Dauid, hoc aūt tacuisse, ꝙ est Christus dn̄s ipsius Dauid. Illud .n. est secū dum susceptionē carnis, hoc sc̄d̄m diuinita-
60 tis. Quod autem ait, Nondum .n. nascen-
Rom. 9. tium, neque agentium aliquid boni aut mali, ut sc̄d̄m electionē propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori: Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nonnullos mouet, ut putent apostolum Paulum abstulisse liberum voluntatis arbitrium, quo promeremur deum bono pietatis, vel malo impietatis offendimus. Dicunt enim ꝙ ante opera, aliqua, seu bona, seu mala, duorum necdum nascentium deus unū dilexerit, & alterum odio habuerit. Sed r̄ndemus, præsciētia dei factum esse, qua nouit ēt de nondum natis, qualis quisque futurus sit. Sed ne quis dicat, Opera ergo elegit deus in eo quem dilexit, quanquam nondum erant, M
ꝙ erant futura præsciebat, ꝙ si opera elegit, quomodo dicit Apostolus, non ex operibus factā electionem. Propterea ergo intelligendum est, opera bona per dilectionem fieri, dilectionem autem esse in nobis per donum spiritussancti, sicut idē Apostolus dicit, Cha Rom. 5.
ritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum qui datus est nobis. Non ergo quisquam gloriari debet ex operibus tanquam suis, quæ per donum dei habet, cū ipsa dilectio in eo bonum operatur. Quid ergo elegit deus? Si .n. cui vult donat spiritū sanctum per quem dilectio operatur bonū, quo elegit cui donet? Si .n. nullo merito, non est electio, æquales .n. omnes sunt ante meritum, nec potest in rebus omnino æqualibus electio nominari. Sed qm̄ spiritussanctus nō datur nisi credentibus non quidem deus elegit opera quæ ipse largitur, cum dat spiritū sanctū, ut per charitatem bona operemur, Sed tamen elegit fidem. Quapropter nisi quis credat in eum & in accipiendi uolunta A
te permaneat, non accipit donum dei, id est, spiritumsanctum per quem infusā charitate bonum possit operari. Nō ergo elegit deus 1. Retr.
opera cuiusquam in præscientia, quæ ipse da Ca. 23.
turus est, sed fidē elegit præsciētia, ut quem sibi crediturum esse præsciuit, ipsum elege- 1. Co 12.
rit cui spiritumsanctum daret, ut bona ope 1. retra.
rando etiam uitam æternam consequeretur. Ca. 25.
Dicit enim idem Apostolus, Idem deus qui 2. sēt. dif.
operatur omnia, & in omnibus. Nusquam 28. ca. in
autem dictum est, Deus credit omnia in om expositi-
bus. Quod ergo credimus, nostrū est: quod tione.
autem bonum operamur, illius est credentibus in se dat spiritumsanctum. Hoc autem exemplum quibusdam Iudæis obiectū est, qui Christo crediderant, & de operibus ante gratiam gloriabantur, & dicebant se Euangelij gratiam per sua bona opera præcedentia meruisse, cum bona opera in nullo esse possint, nisi qui acceperit gratiam. Est autem gratia, ut uocatio peccatoris prorogetur, cum

tur, cum eius merita nulla, nisi ad damnatio
nem præcesserint. Quòd si vocatus uocanté
secutus fuerit, quod est iam in libero arbi-
trio, merebitur & spiritumsanctum per qué
bona posit operari, í quo permanens, quod
nihilominus est í libero arbitrio, merebitur
B ét vitá æterná, quæ nulla posit labe corrú-
61 pi Quod aút ait, Miserebor cui misertus
ero, & misericordiá præstabo cui misericors
fuero. Hinc ostenditur non esse iniquitatem
apud deú, quod possunt dicere, quidam cum
audiunt antequá nascerentur: Iacob dilexi,
Esau aút odio habui. Miserebor, inquit, cui
misertus ero. Primo enim misertus est no-
stri, deus cum peccatores essemus vt voca-
ret nos. Cui ergo misertus ero, inquit, vt eú
uocé, miserebor adhuc eius cum crediderit.
Quómo aút adhuc, nisi vt det credenti & peté-
ti spiritumsanctum? Quo dato misericor-
diam præstabit cui misericors fuerit. i. vt fa-
ciat eum misericordem quo bona posit per
dilectioné operari. Nemo ergo sibi audeat
tribuere quod misericorditer operatur: quia
deus illi per spiritumsanctum dedit dilectio
nem, sine qua nemo potest esse misericors.
1. retra. Non ergo elegit deus bene operantes, sed
Cap. 23 credentes potius, vt ipse illos faciat bene ope-
rari. Nostrum enim est credere & velle, il-
lius autem dare credentibus & volentibus fa
cultatem bene operandi per spiritúsanctum
per quem charitas dei diffunditur in cordi-
bus nostris, vt nos misericordes efficiat.
62 Quod autem ait, Igitur non uolentis, neq;
currentis sed miserentis est dei: Non tollit
C liberum voluntatis arbitrium, sed non suf-
ficere dicit velle nostrum, nisi adiuuet deus,
misericordes nos efficiendo ad bene operan
dum per donum spiritussancti: ad hoc refe-
rens, quod superius dixit, Miserebor cui mi-
sertus ero, & misericordiam præstabo, cui
1. retra. misericors fuero. Quia neque velle possu-
Cap. 23 mus: nisi vocemur: & cum post vocationé
voluerimus, non sufficit voluntas nostra, &
cursus noster, nisi deus & vires currentibus
præbeat, & perducat quò vocat. Manifestú
est ergo, non volentis neque currentis, sed
miserentis esse dei quod bene operamur: quan-
quam ibi sit etiam voluntas nostra, quæ sola
nihil posset. Vnde sequitur etiam de Pharao
nis supplicio testimonium, cum ait scriptura
de Pharaone, Quia ad hoc te excitaui, vt
ostendá in te potentiam meam, & vt annun
cietur nomen meum in vniuersa terra. Sicut
enim legimus in Exodo, Obduratú est cor
Pharaonis, vt tam euidentibus signis nó mo Exod. 9.
ueretur. Quòd ergo tunc Pharao non obté Exo. 10.
perabat præceptis dei, iam de supplicio ve-
niebat. Non autem quisquam potest dicere
obdurationem illam cordis immerito acci-
disse Pharaoni, sed iudicio dei retribuentis
incredulitati eius debitam pœnam. Non er-
go hoc illi imputatur quod tunc non obtempe- D
rarit, quádoquidem obdurato corde obtem-
perare non poterat, sed quia dignum se præ-
buit, cui cor obduraretur priori infidelitate.
Sicut enim in ijs quos elegit deus, non ope- 1. retra.
ra, sed fides inchoat meritum, vt per munus Cap. 23
dei bene operentur: sic & in ijs quos dam-
nat, infidelitas & impietas inchoat pœnæ
meritum, vt per ipsam pœnam etiam male
operentur: sicut & superius idem dicit Apo-
stolus, Et quoniam non probauerunt deum Rom. 1.
in notitia habere, tradidit illos deus in repro
bum sensum, vt faciant quæ non conueniút.
Quapropter ita concludit Apostolus, Ergo
cuius vult miseretur, & quem vult obdurat.
Cuius enim miseretur, facit eum bonú ope- Rom. 9.
rari, & quem obdurat, relinquit eum vt ma- 1. retra.
la operetur. Sed & illa misericordia præce- Cap. 23
denti merito fidei tribuitur, & ista obdura-
tio præcedenti impietati, vt & bona per do-
num dei operemur, & mala per supplicium:
cum tamen homini non auferatur liberum
voluntatis arbitrium, siue ad credendú deo
vt consequatur nos misericordia, siue ad im
pietatem vt consequatur nos supplicium.
Qua conclusione illata, infert quæstionem
tanquam à contradicente. Ait enim, Dicis
itaque mihi: Quid adhuc conqueritur? Rom. 9.
Nam voluntati eius quis resistit? Cui sané E
quæstioni sic respondet vt intelligamus spi-
ritalibus viris, ét nó secundú terrenum ho-
minem viuentibus, patere posse prima meri
ta fidei & impietatis, quomodo deus præ-
scientia eligat crediturós, & damnet incre-
dulos: nec illos ex operibus eligens, nec istos
ex operibus damnans, sed illorum fidei præ-
stans vt bene operentur, & istorum impieta
tem obdurans deserendo vt male operen-
tur. Qui quoniam intellectus, vt dixi, spi-
ritalibus patet, à carnali autem prudentia
longe remotus est, sic refellit inquirentem,
vt intelligat se deponere debere prius homi-
nem luti, vt ista per spiritum inuestigare me
reamur. Itaque, inquit, O homo tu quis es
qui respondeas deo? Nunquid dicit figmen-
tum ei qui se finxit, quare sic me fecisti?
An non habet potestatem figulus luti, ex ea
dem

dem conspersione vas facere, aliud quidem in honorem, aliud in cōtumeliam? Quādiu
1.Co. 2. figmentum es, inquit, & ad massam luti pertines, non perductus ad spiritalia, ut sis spiritalis, omnia iudicans & a nemine iudicatus, cohibeas te oportet ab huiusmodi inquisitione, & non respondeas deo. Cuius consilium quisq; scire cupiens, oportet ut prius in eius amicitiam recipiatur. Quod contin-
F gere nisi spiritalibus non potest, iam portā-
Ioā. 15. tibus imaginem cœlestis hominis. Iam.n.inquit, non vos dicam seruos, sed amicos: Omnia.n. quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Quandiu itaq; vas figuli es, conterendū est hoc ipsum in te prius virga illa ferrea, de
Psa. 2. qua dictum est, Reges eos in virga ferrea,
Ephe. 3. tanquam vas figuli confringes eos, ut corrupto exteriore homine, interiore innouato, possis in charitate radicatus & fundatus, comprehendere latitudinem, lōgitudinem, altitudinē, & profundum, cognoscere etiam supereminentiā scientiæ charitatis Christi. Nunc itaq; cū ex eadem conspersione deus alia vasa in honorem fecit, alia in contumeliam, non est tuum discutere, quisquis secūdum eandem conspersionem adhuc viuis, i.
63 terreno sensu carnaliter sapis. Quod autem ait, Attulit in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem: Hinc satis significauit obdurationem illam cordis, quæ in Pharaone facta est, ex merito venisse occultæ superioris impietatis: quem tamē patienter sustinuit deus, donec ad illud tempus perduceretur, quo opportune in eum vindicta procederet, ad correctionem eorū quos ab errore instituerat liberare, & ad cul
G tum suum pietate vocando perducere, precibus eorum & gemitibus opem præbens.
64 Quod autem ait, Quos & vocauit nos,
Osee. 2. non solum ex Iudæis, sed etiam ex gētibus: Sicut & Osee dicit, Vocabo non plebem meā, plebē meā & cætera totius huius disputationis propositū ad hoc pducit. qm̄ docuit misericordiam dei esse, q̄ bene operamur,
1. retra. non tanquam ex operibus Iudæi glorietur,
cap. 23. qui cum Euangelium percepissent tanquā meritis suis id retribuendum existimantes, nolebant gentibus dari, a qua superbia iam debent desistere, intelligentes, quoniā si non ex operibus, sed misericordia dei vocamur ut credamus, & credentibus præstatur ut bene operemur, non est gentibus ista inuidenda misericordia, quasi prælato merito Iudæorum, quod nullum est. Quod autem dicit, Esaias autem clamat pro Israel, Si 65
fuerit numerus filiorum Israel quasi arena Esa. 10.
maris, reliquiæ saluæ fient: Ostendit quemadmodum sit dominus lapis angularis, verū Ephe. 2.
que parietem in se iungens. Testimonium enim Osee Prophetæ dictum est pro genti-
bus, Vocabo non plebem meā, plebem meā, Osee. 2.
& non dilectam meam, dilectam meam: & H
Esaiæ testimonium dictum est pro Israel, quoniam reliquiæ saluæ fient, ut ipsi deputentur in semen Abrahæ qui crediderunt in Christum: ita concordes ambos populos facit secundum domini testimonium dicentis
in Euangelio de gentibus, Habeo alias oues Ioā. 10.
quæ non sunt de hoc ouili, quas oportet me adducere, & erit vnus grex & vnus pastor.

Quod autem ait, Bona voluntas cordis 66
mei & deprecatio fit pro illis in salutem: Rom. 10
Hinc iam incipit de spe Iudæorum loqui, ne etiam gentes superbire audeant aduersus Iudæos. Sicut enim Iudæorum superbia refellenda erat tanquam ex operibus gloriantium, sic & gentibus occurrentibus, ne tanquam Iudæis prælati superbiant. Quod 67
autem dicit, Prope est verbum in ore tuo, Rom. 10
& in corde tuo: hoc est, verbum fidei quod prædicamus: Quia si confitearis in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiā, oris autem confessio fit ad salutem. Totus
hic locus ad illud refert, quod supius dixit, Rom. 9.
Verbum enim consummans & breuians faciet dominus super terram. Remotis enim innumerabilibus & multiplicibus sacramētis, quibus Iudaicus populus premebatur,
per misericordiam dei factum est ut breui- I
tate confessionis fidei ad salutem perueniremus. Quod autem dicit, Secundum testi- 68
monium fidei Moysi, ego ad æmulationem Rom. 10
vos adducam in non in gentem, in gentem insipientem irritabo vos. dicendo, gentem insipientem, exposuit quid dixerit, in non gentem: quasi quòd nec gens dicenda sit quæ insipiens est. De cuius tamen fide iri-
tandum dicit populum Iudaicum, quia illi Rom. 2.
apprehenderunt quod isti respuerunt. Vel certe in non gentem, in gentem insipientē, quia cū esset gens insipiens omnis gēs idola colens, tamen gentilitatem credendo deponunt. Vnde etiam illud est, Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium eius in circuncisione deputabitur? Vt sit hic sensus, Ego in æmulationem vos ad-

adducam in eam gentem, quæ non gens fa-
cta est, deponēdo gentilitatem per fidem
Christi, cum fuisset gens insipiens colen-
69 do idola. Quod autem ait, Nunquid re-
Ro. 11. pulit deus plebem suam? Absit: Nam & ego
Israelita sum ex semine Abraham de tribu
Beniamin: Ad hoc refertur: quod superius
dixit, Non pōt aūt excidere verbū dei: Non
Rom. 9. enim oēs qui sunt ex Israel, hi sunt Israeli-
K tæ, neq; qui sunt semē Abrahā, oēs filij: sed
in Isaac vocabitur tibi semen, vt de ipso.s. po
pulo Iudæorum illi deputentur in semen, q
domino crediderunt. De hoc item dicit su-
70 perius, Reliquiæ saluæ fient. Quod autē
Rom. 9. dicit, Ergo nunquid deliquerūt vt caderēt?
Ro. 11. Absit: Sed illorum delicto salus gētibus est.
Non ideo dicit, quia non ceciderunt, sed q2
casus ipsorum non fuit inanis, qm̄ ad salutē
gentium profecit. Non ergo ita deliquerūt
vt caderent.i. vt tantummodo caderent, qua
si ad pœnam suā solum, sed vt hoc ipsum ꝙ
ceciderunt, prodesset gentibus ad salutem.
Deinde incipit ex hoc loco Iudæorum po-
pulum commendare, etiam de ipso casu infi-
delitatis, vt non superbiant gentes, qui etiā
casus Iudæorum tam preciosus extitit pro
salute gentium: sed magis debent cauere gē-
71 tes ne dum superbiunt similiter cadant.
Ro. 12. Quod autē dixit, Si esurierit inimicus tuus,
Pro. 25. ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim fa-
ciens, carbones ignis congeret super caput
Luc. 6. eius: Multis videri potest repugnare illi sen
tentiæ, qua dominus præcepit, vt diligamus
inimicos nostros & oremus pro ijs qui nos
L persequuntur: vel huic etiam quam idem A-
Ro. 12. postolus superius dixit, Benedicite persequē
tes vos, benedicite & nolite maledicere: Et
iterum, Nulli malum pro malo reddentes.
Quomodo enim quisq; diligit eum cui pro
pterea cibum & potū dat, vt carbones ignis
congerat super caput eius, si carbones ignis
hoc loco aliquam grauem pœnam signifi-
cant? Quapropter intelligendum est ad hoc
dictum esse, vt eum qui nos læserit prouo-
cemus ad pœnitentiam facti sui, cum ei nos
bene facimus. Isti enim carbones ignis ad
exustionem.i. contribulationem spūs valēt,
qui est quasi caput animæ, in qua exuritur
omnis malitia, cū homo in melius, per pœ-
nitentiam commutatur: vt sunt illi carbo-
bones, de quibus dicitur in Psalmis. Quid
detur tibi, aut quid apponatur tibi ad lin-
guam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum
Psa. 119. carbonibus desolatorijs. Quod autem
ait, Omnis anima potestatibus sublimiori-
bus subdita sit: Non est enim potestas nisi à
deo: Rectissime admonet ne quis ex eo ꝙ à 72
domino suo in libertatem vocatus est, fa Ro. 13.
ctus Christianus, extollatur in superbiam,
& non arbitretur in huius vitæ itinere ser-
uandum esse ordinem suum, vt potestati-
bus sublimioribus quibus pro tempore re-
rum temporalium gubernatio tradita est, M
existimet non se esse subdendum. Cum e-
nim constemus ex anima & corpore, quan-
diu in hac vita temporali sumus, etiam re-
bus temporalibus ad subsidium degendę hu
ius vitæ vtamur, oportet nos ex ea parte q̄
ad hanc vitam pertinet subditos esse pote-
statibus, id est, hominibus res humanas cū
aliquo honore administrantibus. Ex illa ve-
ro parte qua credimus deo & in regnum
eius vocamur non nos oportet esse subditos
cuiquam homini, idipsum in nobis euerte-
re cupienti quod deus ad vitam æternam
donare dignatus est. Si quis ergo putat
quoniam Christianus est, non sibi esse vecti
gal reddendum, aut tributum, aut non esse
exhibendum honorem debitum eis qui hæc
curant potestatibus, in magno errore ver-
satur. Sed modus iste seruandus est quem
dominus ipse præscribit, vt reddamus Cęsa
ri quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Mat. 22.
Quanquam enim ad illud regnum voce-
mur vbi nulla erit potestas huiusmodi, in
hoc tamen itinere dum agimus, donec per-
ueniamus ad illud seculum vbi fit euacua- A
tio omnis principatus & potestatis, condi-
tionem nostram pro ipso rerum humana-
rum ordine toleremus, nihil simulate faci-
entes, & in eoipso non tam hominibus quam
deo qui hæc iubet obtemperantes. Quod 73
autem ait, Vis non timere potestatem? bo Ro. 13.
num fac, & habebis laudem ex ea: Potest
mouere aliquos cum cogitauerint ab istis
potestatibus persecutionem se passos fuisse.
Christiani ergo non faciebant bonum, qui
non solum non sunt laudati ab istis pote-
statibus, sed & pœnis affecti & necati
sunt. Consideranda ergo sunt verba Apo-
stoli. Non enim ait, Bonum fac & lauda-
bit te potestas: sed ait, Bonum fac & habe-
bis laudem ex illa: siue enim probet factum
tuum bonum, siue persequatur, laudem ha-
bebis ex illa: vel cum eam in obsequium dei
lucratus fueris, vel cū eius persecutione co-
ronā merueris. Hoc ēt in cōseq̄ntibus intel-
ligit, cū dicit, Dei.n. minister est, tibi in bo-
num,

74 num, etiam si sibi in malũ. Quod aũt ait, Ideoq; necessitate subditi estote: Ad hoc valet vt intelligamus, quia necesse est propter hanc uitam subditos nos esse oportere, non resistentes si quid illi auferre voluerint in quo sibi potestas data est de tẽpalibus rebus.
B Quæ qm̃ transeunt, ideo & ista subiectio nõ in bonis quasi permãsuris, sed in necessarijs huic tempori constituenda est. Tamen qm̃ dixit, Necessitati subditi estote: ne quis non integro animo & pura dilectione subditus fieret huiusmodi potestatibus, addidit dicẽs, Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. i. non solum ad iram euadendam, quod potest etiam simulate fieri, sed vt in tua conscientia certus sis, illius dilectione te facere cui subditus fueris iussũ domini tui qui omnes vult saluos fieri, & in agnitionem
1.Tim.2 veritatis venire. Et hoc enim cum diceret
Ephe.6. Apostolus de ipsis potestatibus monebat. Hoc est, quod seruis alio loco suadet, Non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes: vt ipsum ꝙ subduntur dominis suis non eos oderint, aut fallacijs promereri desiderent.
75 Quod autem dicit, Qui. n. diligit
Rom.13 proximum, legem impleuit: Ostendit consummationem legis in dilectione positam,
Mat.22. id est, in charitate. Vnde & dñs in illis duobus præceptis totam legem pendere dicit, & omnes Prophetas. i. in dilectione dei & proximi. Vnde & ipse qui legem uenit implere, dilectionem donauit per spiritũ sanctum, vt
C quod antea timor implere non poterat, charitas postmodum impleret. Inde est & illud
Ro. 13. eiusdem Apostoli, Plenitudo autem legis
1.Tim.1 charitas. Et illud, Finis autem præcepti est,
76 charitas de corde puro, & conscientia bona,
Rom.13 & fide nõ ficta. Quod autem ait, Et hoc
2.Co.6. scientes tempus quia hora est iam nos de somno surgere: illuc spectat quod dictum est, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Tempus enim Euangelij significatur, & illa opportunitas saluos faciendi
77 credentes in deum. Quod aũt ait, Carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs: Ostendit non esse culpandã carnis prouidentiam, qñ ea prouidentur quæ ad necessitatem salutis corporalis ualent. Si autem ad superfluas delectationes atq; luxurias, vt quisq; in his gaudeat quæ carne cupit, recte reprehenditur, quia prouidentiam carnis in concupiscentijs facit. Qm̃ qui seminat in
Galat.6. carne sua, de carne metet corruptionem. i. qui delectationibus carnalibus gaudet.

Quod autẽ dicit, Infirmum autẽ in fide recipite, non in diiudicationibus cogitationum: Hoc dicit, vt eum qui infirmus in fide est recipiamus, & nostra firmitate infirmitatem eius sustineamus, neque dijudicemus cogitationes eius, id est, quasi ferre audeamus sententiam de alieno corde, quod non uidemus. Ideo sequitur & dicit, Et alius quidem credit manducare omnia: Qui autem infirmus est, olus manducet: Quia illo tempore multi iam firmi in fide, & scientes secundum sententiã domini, quod non maccularent ea quæ in os intrãt, sed quæ exeũt, indifferenter sumebant cibos salua conscientia. Quidam uero infirmiores abstinebant à carnibus & à vino, ne vel nescientes inciderent in ea quę idolis sacrificabantur. Omnis enim tunc immolatitia caro in macello venundabatur, & de primitijs uini libabant gentes simulachris suis, & quædam in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Iubet ergò Apostolus & his qui salua conscientia talibus alimentis vtebantur, non spernere infirmitatem illorum qui se à talibus cibis & potu abstinebant. Et illis infirmis, ne eos qui carnibus vescebantur & vinum bibebant, tanquam pollui iudicarẽt. Ad hoc valet qđ consequenter dicit, Qui manducat, non mãducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem nõ iudicet. Firmi. n. infirmiores contumaciter cõtemnebant, & infirmi firmos temere iudicabant. Quod aũt dicit, Tu quis es qui iudicas alienum seruũ? ad hoc dicit, vt in his rebus, quę pñt & bono animo fieri & malo, iudicium deo dimittamus, nec audeamus de alterius corde, quod non videmus, ferre sententiam. In his. n. rebus quæ ita comprehenduntur, vt eas bono & casto animo non posse fieri manifestum sit, nõ improbatur si iudicemus. Itaque hoc quod de cibis dicit, quia ignoratur quo animo fiat, non vult nos esse iudices, sed deum. De illo autem nefario stupro, vbi vxorem patris sui quidam habuit, præcepit debere iudicari. Non. n. poterat ille dicere, bono animo se tam immane flagitium commisisse. Ergo quæcunq; facta ita manifestantur, vt nõ possit dicere. Bono animo fecit, iudicanda sunt à nobis: quæcunq; aũt ita fiunt, in quo animo fiant incertum sit, non sunt iudicanda, sed seruanda iudicio dei: sicut scriptum est, Quæ occulta sunt, deo: quæ autem palam sunt, vobis, & filijs vestris. Quod autem ait, Alius quidem iudicat alternos

78 Rom.14
D
Mat.15.
A
79 E
1.Co.5.

80 dies, alius aũt iudicat oẽm diem, Sequestrata
Ro. 14. interim meliore consideratione, non de duo
bus hoĩbus mihi uidetur dictũ, sed de homi
ne & de deo. Qui.n. alternos dies iudicat, ho
mo est: potest.n. hodie aliud, cras aliud iudi-
F care.i. vt quem hodie malum conuictum cõ-
fessumq; damnauerit, cras bonum inueniat
& correctum vel contra, cum aliquem iu-
stum hodie laudauerit, cras inueniat depra-
uatum. Qui aũt iudicat oẽm diẽ, deus est,
quia non solum qualis quisq; sit, sed etiam
qualis omni die futurus sit, nouit. Vnusquis-
que in suo intellectu abundet, inquit, id est,
quantum humano intellectui, vel unicuiq;
homini concessum est, tantum audeat iudica
re. Qui sapit, inquit, diem, domino sapit.i.
quia hocipsum ad præsentem diem bene iu-
dicat, dño sapit. Hoc est aũt bene iudicare ad
diem, vt noueris non esse de correctione e-
ius desperãdum in futurum, de cuius culpa
81 manifesta in præsentia iudicauerit. Qđ
Ro. 14. autem ait, Beatus qui iudicat semetipsum in
quo probat, ad id potissimum referendum
est, quod superius dixit, Non ergo blasphe-
metur bonum nostrum. Hoc est etiã quod
ait ante istam sententiam. Tu fidem quam
habes penes temetipsum, habe coram deo:
Vt quõ bona est hæc fides, qua credimus o-
Ad Ti.1 mnia munda mundis, & in ea fide proba-
mus, bene utamur ipso bono nostro: ne forte
G cum ad offendiculum infirmorum fratrum
eo bono abusi fuerimus, peccemus in frẽs,
& in eoipso bono nos iudicemus cum scan-
dalizamus infirmos, in quo bono nos proba
82 mus, cum ipsa fides non placet. Quod
Ro. 15. autem ait, Christum Iesum ministrum fuis-
se circuncisionis propter veritatem dei ad
confirmandas promissiones patrum, gentes
super misericordiam glorificare deum: Ad
hoc dicit, ut intelligentes gentes, dominum
Christum ad Iudæos esse missum, & non
superbiant. Iudęis enim repellentibus quod
ad ipsos missum est, factum est vt genti-
bus Euangelium prædicaretur, quod & in
Actibus Apostolorum manifeste scribitur,
Act. 13. cum dicunt Apostoli Iudæis, Vobis pri-
mum oportuit prædicari verbum, sed quo-
niam indignos vos iudicastis, ecce conuerti-
mus nos ad gentes. Secundum ipsa etiam
domini testimonia, cum dicit, Non sum
missus nisi ad oues perditas domus Israel.
Mat 15. Et iterum, Non est bonum panem filiorum
mittere canibus. Quod gentes si bene con-
siderent, intelligant ista fide qua iam cre-

dunt, omnia munda mundis, non se debere
insultare his si qui forte infirmi ex circunci
sione fuerint, qui propter communicatio-
nem idolorum nullas omnino audeant car-
nes attingere. Quod autem dicit, Vt mi- 83
nister sum Christi Iesu in gentibus, conse- H
crans Euangelium dei, vt fiat oblatio gentiũ Ro. 15.
acceptabilis sanctificata in spũsancto. Hoc
intelligitur, vt offerantur gentes deo tanquã
acceptabile sacrificium, cum in Christo cre-
dentes per Euangelium sanctificantur: sicut
& superius dicit, Obsecro itaq; uos fratres Ro. 12.
p misericordiam dei &c. Quod ait, Ob- 84
secro uos fratres vt intendatis in eos qui dis
sensiones & scandala præter doctrinam quã
vos didicistis faciunt. De his intelligitur di
cere, quibus ad Timotheum scripsit dicens, 1. Tim. 1.
Sicut rogaui te vt sustineres Ephesi, vt cum
irem in Macedoniam vt denunciares qui-
busdam ne aliter docerent, neque intende-
rent fabulis & genealogijs indeterminatis
quæ quæstionem magis præstant quàm ædi
ficationem, quæ est in fide. Et ad Titum, Titum. 1
Sunt enim multi non subditi, vaniloqui &
mente seductores qui maxime ex circunci-
sione sunt, quos oportet refelli, qui vniuer-
sas domos subierunt docentes quę non opor
tet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex ipsis
proprius eorum Propheta, Cretenses sem-
per mendaces, malæ bestiæ, vẽtres pigri. Ad
hoc enim refertur quod & hic ait. Hi enim
Christo domino non seruiunt, sed suo ven- I
tri: De qbus alio loco dicit, Quorum deus
uenter est.

FINIS.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, in librum expositionis Epistolæ Pauli ad Galatas.

PRAEFATIO.

Causa propter quã scribit Apostolus ad Galatas hæc est, vt intelligãt gratiam dei id secum agere, vt sub lege iam non sint. Cum enim prædicata eis esset euangelij gratia, non defuerunt quidam ex circuncisione, quanuis Christiani nomine, nondum tamen tenentes ipsum gratiæ beneficium, & adhuc uolentes esse sub oneribus legis quæ dominus

dominus deus imposuerat, non iustitiæ
K seruientibus sed peccato, iustam scilicet legem iniustis hominibus dando ad demonstranda peccata eorum, nō auferēda: Nō.n. aufert peccata nisi gratia fidei quæ per dile-
Gala. 5. ctionē operatur. Sub hac ergo grā iam Galatas cōstitutos, illi volebant constituere sub oneribus legis, asseuerantes nihil eis prodesse Euangelium nisi circunciderentur, & cęteras carnales Iudaici ritus obseruationes subirent. Et ideo Paulum Apostolū suspectum habere cœperant, a quo illis euangelium prędicatum erat, tanquā non tenentē disciplinam cæterorū Apostolorū qui gentes cogebāt Iudaizare. Cesserat.n.taliū hominū scādalis Apostolus Petrus & in simulationē ductus erat, tanquā & ipse hoc sentiret, nihil prodesse gentibus Euangelium, nisi ouera legis implerent: A qua simulatione eundem Apostolus Paulus eum reuocat, sicut in hac ipsa epistola docet. Talis quidē quæstio est & in epistola ad Romanos. Verum tamen videtur aliquid interesse, ꝙ ibi contentionē ipsam dirimit, litemq; componit, quæ inter eos qui ex Iudæis & eos qui ex gentibus crediderāt orta erat. Cum illi tanquam ex meritis operū legis sibi redditum Euangelij pręmium arbitrarentur, qđ præmium incircuncisis tanquā immeritis nolebant dari. Illi contra Iudæis se pręferre ge-
L stirent, tāquam interfectoribus domini. In hac vero epistola ad eos scribit, qui iam cōmoti erant authoritate illorum qui ex Iudæis erant, & ad obseruationes legis cogebat.cœperant.n.eis credere, tanquā Paulus Apostolus non vera prædicasset ꝙ eos cir-
Gala. 1. cuncidi noluisset. Et ideo sic cœpit: Miror ꝙ tam cito transferimini, ab eo qui vos vocauit in gloriam Christi, in aliud euangeliū. Hoc ergo exordio causæ quæstionem breuiter insinuauit, quanquam & in ipsa salutatione, cum dicit se Apostolum, non ab hominibus neque per hominem, quod in nulla alia epistola dixisse inuenitur, satis ostēdit & illos qui talia persuadebant non esse à deo, sed ab hominibus. & cæteris Apostolis, quantum ad authoritatem testimonij Euāgelici pertinet, imparem se haberi non oportere: quandoquidem non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christū & deum patrem se Apostolū nouerit. Singula igitur ab ipso epistolæ vestibulo, permittente domino & adiuuante studium nostrum; sic consideranda & tractanda suscepimus. Paulus Apostolus non ab homi- M
nibus neque per hominem, sed per Iesum Expositio capituli primi.
Christum & deum patrem qui suscitauit illum à mortuis, & qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesijs Galatiæ. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: qui per hominem mittitur potest esse verax, quia & deus uerax potest per hominem mittere. Qui ergo neque ab hominibus, neque per hominem, sed per deum mittitur, ab illo verax est, qui etiam per hominē missos veraces facit. Priores ergo Apostoli veraces, qui non ab hominibus, sed à deo per hominem missi sunt, per Iesum Christum scilicet adhuc mortalem. Verax etiam nouissimus Apostolus, qui per 1. Retra.
Iesum Christum totum iam deum post re- Cap. 24.
surrectionem eius missus est. Priores sunt cæteri Apostoli per Christum adhuc ex parte hominem id est mortalem: Nouissimus est Paulus Apostolus per Christum iam totum deum, id est omni ex parte immortalē. Sit ergo testimonij eius æqualis authoritas, in cuius honorem implet clarificatio domini, si quid habebat ordo temporis minus. Ideo enim cum dixisset, Et deum patrē: addidit, Qui suscitauit illum à mortuis, vt etiam ex hoc modo breuiter iam clarificato missum se esse cōmemoraret, Gratia uobis & pax à deo patre & domino Iesu Christo, A
Gratia dei est qua nobis donantur peccata 1. retra.
vt reconciliemur deo, pax autem qua recō Cap. 24
ciliamur deo. Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eximeret nos de præsenti seculo maligno. Seculum præsens malignū, propter malignos homines qui in eo sunt intelligendum est: sicut dicimus etiam malignam domum, propter malignos inhabitantes in ea. Secundum voluntatem dei & patris nostri, cui est gloria in secula seculorum, Amen. Quanto igitur magis homines non debent arroganter ad seipsos referre si quid operantur boni, quando & ipse dei filius in Euangelio, non gloriam suam se quærere di Ioan. 6.
cit, neque uoluntatem suam venisse facere, sed volūtatem eius qui eū misit. Quam uoluntatē gloriamque patris nunc commemorauit Apostolus, ut ipse quoque domini exēplo, à quo missus est, non se quærere gloriam suam significaret, nec facere uoluntatem suam in prædicatione Euangelij: sicut paulo post dicit, Si hominibus placerē, Christi seruus non essem. Miror ꝙ sic tam cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gloriam Christi, in aliud Euangeliū quod
non

non est aliud. Euangelium.n.si aliud est præter id quod siue per se siue per aliquem dñs
B dedit, iam nec Euangelium recte dici potest. vigilanter autem cum dixisset, transferimini ab eo qui uos uocauit in gloriam Christi: quam volebant illi euacuare, quasi frustra venerit Christus si iam venerit circuncisio carnis atq; huiusmodi opera legis tantum, vt per illa homines salui fierent. Nisi aliqui sunt conturbantes vos & uolentes conuertere euangelium Christi. Non quemadmodũ istos conturbant, ita etiam conuertunt Euãgelium Christi, quia manet firmissimum: sed eũ conuertere volunt qui ab spiritalibus ad carnalia reuocant intentionem credẽtiũ. Illis enim ad ista conuersis, manet Euangelium non conuersum. Et ideo cum dixisset, conturbantes vos: non dixit, & conuertens: sed, volentes, inquit, conuertere Euangeliũ Christi. Sed licet si nos, aut angelus de cœlo vobis euangelizauerit, præterquam quod euangelizauimus vobis anathema sit. Veritas pp seipsam diligenda est, non pp hominem, aut pp angelum p quẽ annunciatur. Qui.n.pp annunciatores diligit eã, potest etiam mẽdacia diligere, si quã forte ipsi sua protulerint. Sicut prædiximus, & nũc iterũ dico, si quis vobis euangelizauerit, præter-
C quam qđ accepistis, anathema sit. Aut præsens hoc prædixerat, aut quia iterauit quod dixit propterea voluit dicere, sicut prædiximus. Tamen ipsa iteratio saluberrime intentionem mouet ad firmitatem tetinendi eam quæ sic commẽdatur fidem. Modo ergo hominibus suadeo, an deo? Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem. Nemo deo suadere potest, quia manifesta sunt illi omnia: sed hominibus ille bene suadet, qui non se illis placere vult, sed ipsam quam suadet veritatem. Qui enim placet hominibus non ab ipsis suam gloriam quærens, sed dei, vt salui fiãt, non iam hominibus, sed deo placet: aut certe iam cum & deo placet simul & hominibus, non vtique hominibus placet: Aliud est enim placere hominibus, aliud & deo & hominibus. Item qui hominibus, propter veritatem placet, non ipse illis, sed veritas placet: placere autem dixit quantum in se ipso est, quãtum ad eius voluntatem attinet: ac si diceret, placere vellem. Non enim si hoc eo non agente placeat alicui, quasi propter seipsum & non propter deũ atque Euãgelium quod annunciat, superbiæ ipsius potius, quàm errori eius cui peruerse placet, tribuendum est. Iste itaq; sensus est. Modo
do ergo hominibus suadeo, an deo? Aut quia D
hominibus suadeo quæro hominibus placere? si adhuc hominibus quærerem placere, Christi seruus nõ essem. Iubet enim ille seruis suis, vt discant ab eo mites esse & humiles corde. Quod nullo modo potest, qui pro- Mat. 11.
pter seipsum.i. propter suam quasi priuatam & propriam gloriã placere hominibus quærit. Dicit autem & alibi. Hominibus suademus, deo autem manifesti sumus: vt intelligas quod hic ait Hominibus suadeo, an deo? 2. Co. 5.
non vtiq; deo, sed hominibus suadendum. Non ergo moueat, quod alibi dixit. Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Addidit.n. 1. Co. 10
Non quærens quod mihi prodest, sed quod multis, vt salui fiant. Nulli autem prodest, vt saluus fiat, si homo ei propter seipsum placeat. Qui non placet vtiliter, nisi cum propter deum placet, id est, vt deus placeat & glorificetur, cum dona eius attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cum autem sic hõ placet, non iã homo, sed deus placet. Vtrunq; ergo recte dici potest, & ego placeo, & non ego placeo. assit bonus intellector, piusq; pulsator, patebit vtrunq; & nulla inter se repugnantia repellet intrantem. Notum enim vol is facio fratres Euangeliũ quod euangelizatũ est a me, quio non est secũdm hominem: Neq;.n. E
ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Euangelium quod secundum hominem est, mendacium est: Omnis.n. homo mendax: quicquid ueri Ps. 115.
ritatis inuenitur in homine, non est ab homine, sed à deo p hominem. Ideo iam quod secundum hominem est nec Euangelium dicendum est: quale illi afferebant qui in seruitutem ex libertate attrahebant eos quos deus ex seruitute in libertatem vocabat. Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quia supra modum persequebar Ecclesiam dei, & vastabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. Si persequendo & vastando Ecclesiam dei proficiebat in Iudaismo, apparet contrarium esse Iudaismum Ecclesiæ dei, non per illam spiritalem legem quam acceperunt Iudæi, sed per carnalem conuersationem seruitutis ipsorum. Et si æmulator, id est, imitator paternarum suarum traditionum,

aum, persequebatur Paulus Ecclesiam dei, paternæ ipsius traditiones cōtrariæ sunt Ecclesiæ dei, Non autem legis illius culpa est:
F Lex enim spiritalis est, nec carnaliter se cogit intelligi: sed illorum vitium est, qui & illa quæ acceperūt, carnaliter sentiunt, & multa etiam sua tradiderunt, dissoluentes, sicut
Matt.15. dominus dicit, mandatum dei propter traditiones suas. Cum autem placuit deo, qui me segregauit de uentre matris meæ, & uocauit per gratiam suam, reuelare filium suum in me, vt annunciarem eum in gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini. Segregatur quodammodo de vetre matris, quisquis à carnalium parentum cōsuetudine cæca separatur: Acquiescit autem carni & sanguini, quisquis carnalibus propinquis & consanguineis suis carnaliter suadentibus assentitur. Neque veni in Hierosolymam ad præcessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres, ascendi Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud illum diebus quindecim. Si cū euangelizasset Paulus in Arabia, postea vidit Petrum, nō ideo vt per ipsum Petrum disceret Euangelium, nam ante eum vtique vidisset, sed vt fraternam charitatem etiam corporali notitia cu-
G mularet. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Iacobus domini frater, vel ex filijs Ioseph de alia vxore, vel ex cognatione Mariæ matris
Lib. 1. De sermone domini in monte. eius debet intelligi. Quæ autē scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Quidixit, Ecce corram deo quia non mentior, iurat vtique: Ecquid sanctius hac iuratione? sed non est contra præceptum iuratio quæ à malo est, nō iurantis, sed incredulitatis eius cui iurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita dominum prohibuisse à iurando, vt quantum in ipso est quisq; non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum aut suaue aliquid. Nam vtique Apostolus nouerat præceptum domini, & iurauit tamen: Non enim audiendi sunt qui has iurationes esse non putant:
1.Co.15. Quid enim faciet de illa, Quotidie morior per gloriam vestram fratres, quā habeo in Christo Iesu domino nostro: quam Græca exemplaria manifestissimam iurationem esse conuincunt. Quantum ergo in ipso est, non iurat Apostolus: Non enim appetit iurationem cupiditate, aut delectatione iurandi: amplius est enim quàm est, est: non, non: & ideo à malo est, sed infirmitatis aut incredulitatis eorum qui non aliter mouen-
Matt.5. tur ad fidem. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Eccle-
H sijs Iudææ quæ in Christo sunt: Animaduertendum, non in sola Hierosolyma Iudæos in Christo eredidisse, nec tam paucos fuisse, vt ecclesijs gentium miscerentur, sed tam multos vt ex illis Ecclesiæ fierent: Tm̄ autem audientes erant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem quā aliquando vastabat, & in me magnifica-
Matt.5. bat deum: Hoc est ꝙ dicebat non se placere hominibus vtiq; per seipsum, sed vt in illo magnificaretur deus. Hoc est quod etiam dominus dici, Luceant opera vestra coram hominibus ut videant bona facta vestra, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.

Expositio capituli secūdi.

Deinde post annos quatuordecim iterū ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et am Tito: Tanquam testimonijs pluribus agit, cum etiam istos nominat. Ascendi autem secundum reuelationem: Ne moueret eos quare uel tunc ascenderit quò tandiu non ascenderat. Quapropter si ex reuelatione ascendit, tunc prndera vt ascenderet. Et exposui illi Euangelium quod prædico in gentibus, seorsum his qui videbantur. Quod seorsum exposuit Euangelium eis qui eminebant in Ecclesia, cum iam illud exposuisset coram omnibus, non ideo fa-
I ctum est, quòd aliqua falsa dixerat, vt seorsum paucioribus vera diceret, sed aliqua tacuerat quæ adhuc paruuli portare non po-
1.Co.3. terant. Qualibus se ad Corinthios lac dicit dedisse, non escam. Falsum enim dicere nihil licet. Aliquando autem aliquid veritate vtilius est. Perfectinnē ipsius opus erat vt scirent cæteri Apostoli: Non enim sequebatur vt si fidelis esset, veramq; & rectam teneret fidem, iam etiam Apostolus esse deberet. Illud autem quod subiungit, Ne forte in vacuum curram aut cucurrissem ad illos cum quibus seorsum contulit Euangelium, sed ad istos quibus scribit quasi per interrogationem dictum intelligēdum est: vt ex eo appareret non eum in vacuum currere aut cucurrisse, quia iam etiam attestatione cæterorum nihil ab Euangelij veritate dissentire approbatur. Sed neq; Titus qui mecum erat, inquit, cū esset Græcus compulsus est circumcidi. Quanuis Titus Græcus esset, & nulla eum consuetudo aut cognatio parentum circuncidi cogeret sicut

Timo-

Timotheum, facile tamen etiam istum circuncidi permisisset Apostolus: Non.n.tali circuncisione salutem docebat auferri, sed si K in ea constitueretur spes salutis, hoc esse cōtra salutem ostendebat. Poterat ergò vt superfluam æquo animo tolerare, secundum 1.Co.7. sententiam quam alibi dixit, Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorũ dei. Propter subintroductos autem falsos fratres non est compulsus Titus circuncidi.i.non ei potuit extorqueri vt circuncideretur: quia illi qui subintroierunt dicit proculcare libertatem eorum, vehemēter obseruabant & cupiebant circuncidi Titum, vt iam circuncisionem etiā ipsius Pauli attestatione & consensione, tanquam saluti necessariam prædicarent. Et sic eos, vt ait, in seruitutem redigerent.i.sub onera legis seruilia reuocarent. Quibus se nec ad horam.i.nec ad tempus cessisse dicit subiectioni, vt veritas Euangelij permaneret ad gentes. Denotabant autem suspectumq; haberi volebant inuidi Apostolum Paulum, quòd aliquando persecutor Ecclesiarum fuerit: & ideo dicit. De his autem qui videntur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest: Quia & qui videntur esse aliquid, carnalibus hominibus videntur esse aliqd: Nam non sunt ipsi aliquid: Et si enim boni ministri dei sunt, Christus illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi per se essent ali- L quid, semper fuissent aliquid: quales aliquādo fuerint.i.quia & ipsi peccatores fuerunt, nihil sua dicit interesse. Quia deus hominis personam non accipit.i.sine personarum acceptione omnes ad salutem uocauit, non reputans illis delicta eorum: Et ideo absentibus illis qui priores facti erāt Apostoli, Paulus à dño perfectus est: vt qũ cũ eis cōtulit, nihil esse quod perfectioni eius adderent: sed potius viderent eundem dominũ Iesum Christum, qui sine personarum acceptione saluos facit, hoc dedisse Paulo vt ministraret gentibus, quod etiam Petro dederat, vt ministraret Iudæis. Non ergo inuenti sunt in aliquo dissentire ab illo, vt cum ille se pfectum Euangelium accepisse diceret, illi negarent & aliquid vellent tanquam imperfecto addere: sed econtrario pro reprehensoribus imperfectionis, approbatores perfectionis fuerunt. Et dederunt dexteras societatis.i.consenserunt in societatem, & paruerunt voluntati domini consentientes, vt Paulus & Barnabas irent ad gentes, ipsi autem in circuncisionem, quæ præputio, id est, gentibus contraria videtur. Nam etiam sic potest intelligi, quod ait, econtrario, vt ordo iste sit, Mihi enim qui videntur nihil apposuerunt sed econtrario, vt nos quidem in gentes iremus, quæ sunt contrariæ circuncisioni, ipsi autem in circuncisionem, con- M senserunt mihi & Barnabæ: hoc est, dexteras societatis nobis dederunt. Neq; in contumeliam præcessorum eius putet quis ab eo dictum: Qui videntur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Et illi enim tanquam spiritales viri volebant resisti carnalibus, qui putabant aliquid ipsos esse & non potius Christum in eis, multumq; gaudebant cum persuaderetur hominibus, & seipsos præcessores Pauli sicut eundem Paulum ex peccatoribus iustificatos esse à domino, qui personam hominis non accipit, quia dei gloriā quærebant, non suā: Sed quia carnales & superbi homines si qd de vita ipsorum præterita dicitur irascuntur & in contumeliam accipiunt, ex animo suo conijciunt Apostolos. Petrus autem & Iacobus & Ioannes honoratiores in Apostolis erant, quia ipsis tribus se in monte dominus ostendit in significatione regni sui, cum ante sex dies dixisset, Sunt hic quidam de circunstantibus qui non gustabunt mor- Mat.16. tem donec videant filium hominis in regno &.17. patris sui. A Nec ipsi erant columnæ, sed videbantur. Nouerat enim Paulus sapientiā ædificasse sibi domum, & non tres colūnas constituisse, sed septē: Qui numerus vel ad unitatem Ecclesiæ refertur. Solet enim pro vniuerso poni, sicut in Euangelio dictum est, Accipiet in hoc seculo septies tantum: ac si Mat.19. diceret, Quasi nihil habentes, sed omnia pos- 2.Co.6. sidentes. Apoc.1. Vnde etiam Ioannes ad septē scribit Ecclesias, quæ utique vniuersitatis Ecclesiæ personam gerunt. Vel certe ad septenariam operationem spiritussancti magis refertur septenarius numerus columnarum: sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis & timoris dei, quibus operationibus domus filij dei, hoc est, Ecclesia continetur. Quod autem ait, Tantum vt pauperum memores essemus, quod & studui hocipsum facere, Communis cura erat om- Acto.4. nibus Apostolis de pauperibus sanctorum qui erant in Iudæa, qui rerum suarum uenditarum precia ad pedes Apostolorum posuerant. Sic ergo ad gentes missi sunt, Paulus & Barnabas, vt Ecclesiæ gentium quæ hoc

hoc non fecerant, ministrarent oratione ip-
Ro. 15. sorum eis qui hoc fecerant: sicut ad Romanos dicit, Nunc aũt pergam Hierusalem ministrare sanctis, placuit.n. Macedoniæ & Achaiæ cõmunionem aliquam facere in pau-
B peres sanctorum qui sunt in Hierusalẽ. Placuit.n.illis, & debitores eorum sunt. Si enim spiritalibus eorũ cõmunicauerunt gentes, debẽt & in carnalibus ministrare eis. In nulla ergo simulatione Paulus lapsus erat, quia seruabatur vbiq; quod congregari videbat, siue Ecclesijs gentium, siue Iudæorum, vt nusquã auferret consuetudinẽ, dum regnũ dei tantum admonens, ne quis superfluis poneret spem salutis, etiam si consuetudinem
1.Co.7. in eis propter offensionem infirmorum custodire vellet. Sicut ad Corinthios dicit, circuncisus quis vocatus est, non adducat præputium: in præputio quis vocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorũ dei: Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Hoc enim ad eas consuetudines vel conditiones vitæ retulit, quæ nihil obsunt fidei bonisq; moribus: Non enim si latro erat quisq; cum vocatus est, debet in latrocinio permanere. Petrus autem cum venisset Antiochiam obiurgatus est à Paulo, non quia conseruabat consuetudinẽ Iudæorũ in qua natus atq; educatus erat, quanquã apud gentes eam non seruaret, sed obiurgatus est, quia gentibus, eam volebat
C imponere cum vidisset quosdam venisse ab Iacobo.i.à Iudæa: Nam Ecclesiæ Hierosolymitanæ Iacobus præfuit. Timẽs ergo eos qui adhuc putabant in illis obseruationibus salutem constitutam, segregabat se à gentibus, & simulate illis consentiebat ad imponenda gentibus illa onera seruitutis, quod in ipsius obiurgatione verbi satis apparet. Non enim ait, Si tu cum Iudæus sis gentiliter & non Iudaice viuis, quẽadmodum rursus ad consuetudinem Iudæorũ reuerteris: sed, quẽadmodũ, inquit, gentes cogis Iudaizare. Quod aũt hoc ei corã omnibus dixit, necessitas coegit, vt omnes illius obiurgatione sanarentur. Non enim vtile erat errorẽ qui palam noceret, in secreto emẽdare. Huc
Ioã. 21. accedit quòd firmitas & charitas Petri cui ter à domino dictũ est, Amas me? Pasce oues meas, obiurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat: Nam erat obiurgatore suo ipse qui obiurgabatur mirabilior, & ad imitandũ difficilior. Facilius est enim videre quid in alio corrigas, atq; id vituperando vel obiurgando corrigere, quàm videre quid in te corrigendum sit, libenterq; corrigi, vel per alium adde posteriorem, adde coram omnibus. D

Valet autem hoc magnum humilitatis exẽplũ, quæ maxima est disciplina Christiana: humilitate enim conseruatur charitas. Nam nihil eam citius violat q̃ superbia. Et ideo dominus non ait, Tollite iugum meum & discite à me, quoniam quatriduana de sepulchris cadauera exuscito, atque omnia dæmonia de corporibus hominum morbosq; de- Mat. 11.
pello, & cætera huiusmodi: sed, Tollite, inquit, iugum meum, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde: Illa.n.signa sunt rerum spiritalium: mitem autem esse & humilem, charitatis conseruatio est. Res ipsæ spiritales sunt, ad quas per illa ducuntur, qui oculis corporis dediti fidem inuisibiliũ quã iam de notis vsitatisque non possunt, de nouis & repentinis visibilibus quærunt. Si ergo & illi qui cogebant gentes iudaizare, didicissent mites esse & humiles corde, quod à domino Petrus didicerat, saltem correcto tãto viro ad imitandũ inuitarentur, nec putarent Euangelium Christi iustitiæ suæ tanq̃ debitum redditum. Sed scientes quoniam nõ iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Iesu vt impleat opera legis adiuuantem infirmitatem suam, non merito suo, sed gratia dei, non exigerent de gẽtibus carnales legis obseruationes, sed per ipsam E
gratiam dei, spiritalia opera legis eos implere posse cognoscerent. Quoniam ex operibus legis, cum suis viribus ea quisq; tribuit, non gratiæ miserantis dei non iustificabitur omnis caro.i.omnis homo siue oẽs carnaliter sentientes. Et ideo illi qui cum iam essent sub lege, Christo crediderunt, non quia iusti erant, sed vt iustificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Peccatorum aũt nomen gẽtibus imposuerant Iudæi iam vetusta quadã superbia tanquam ipsi iusti essent, uidendo stipulam in oculo alieno, & non trabem in suo. Secundum eorum morem locutus Apostolus ait, Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores: id est, quos appellant peccatores cum sint & ipsi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Iudæi, cum gentiles non essemus, quos nisi peccatores appellant, & tamẽ et nos peccatores in Christo Iesu credimus, vt iustificemur per fidem Christi. Non aũt quærerent iustificari nisi

essent

essent peccatores. An forte quia in Christo voluerunt iustificari peccauerũt, quia si iam iusti erant, aliud quęrẽdo vtiq; peccauerũt? sed, si ita est, inq̃t, ergo Christus peccati mi-
F nister est. Quod vtiq; non possunt dicere, quia & ipsi qui nolebãt nisi circuncisis gentibus tradi Euangelium, in Christo crediderant. Et ideo quod dicit, Absit: nõ solus, sed cũ ipsis dicit. Destruxit aũt superbiã gloriãtem de operibus legis quæ destrui & deberet & posset, ne gratia fidei videretur nõ necessaria, si opera legis etiã sine illa iustificari crederentur. Et ideo præuaricator est si rursus illa ædificat, dicens, ꝙ opera legis ẽt sine gr̃a iustificant, vt Christus peccati minister inueniatur. Posset ergo illi obijci, Si.n.quæ destruxi hæc eadẽ rursus ædifico, præuaricatorem meipsum constituo. Quid ergo, quia fidem Christi oppugnabas antea, quã nunc ædificas, pręuaricatorem te constituis. Sed illam non destruxit, quia destrui non potest. Hanc aũt superbiam uere destruxerat, constanterq; destruebat, quia destrui poterat: & ideo non ille præuaricator est qui rem verã cum conaretur destruere, & postea veram esse ac destrui non posse cognosceret, tenuit eam vt in ea ædificetur. Sed ille præuaricator est qui cum destruxerit rem falsam, quia destrui potest, eam rursus ædificat. Mortuũ
Præuaricator q̃s sit.
G aũt se legi dicit vt iam sub lege non esset, sed tamen per legem. Siue quia Iudæus erat, & tanquam pedagogum legem acceperat: sicut
Galat.3 postea manifestat. Hoc aũt agitur per pædagogum, vt non sit necessarius pædagogus, sicut per vbera nutritur infans vt iam vberibus non indigeat, & per nauem peruenitur ad patriam, vt iam naui opus non sit. Siue per legem spiritaliter intellectam legi mortuus est, ne sub ea carnaliter viueret. Nam hoc mõ per legem legi vt morerentur volebat, cũ eis paulo post, ait. Dicite mihi sub lege volentes esse legẽ non legistis? Scriptum
Galat.4 est.n.q̃d Abraham duos filios habuit &c. vt per eandẽ legẽ spiritaliter intellectam more rẽtur carnalibus obseruationibus legis. Q̃d aũt adiungit, ut deo uiuã. Deo viuit qui sub deo est, legi aũt qui sub lege est. Sub lege aũt viuit iniq̃tum quisque pctõr est.i.inq̃tum à vetere hoĩe nõ est mutatus: sua.n.vita viuit, & ideo supra illũ est: quia qui eam non im-
1.Tim.1 plet infra illã est. Nã iusto lex posita nõ est i.imposita, vt supra illũ sit: in illa est.n.potius quã sub illa, quia non sua vita viuit, cui coercendæ lex imponitur. Vt.n.sic dicam, ipsam quodãmodo legẽm viuit qui cũm dilectione iustitię iuste viuit, nõ proprio ac tran-
H sitorio, sed cõmuni ac stabili gaudens bono. Et ideo Paulo non erat lex imponenda, qui dicit, Viuo aũt iam nõ ego, viuit vero in me Christus. Quis ergo audeat Christo legem imponere qui viuit in Paulo? Non.n.audet quis dicere Christum nõ recte viuere, vt ei coercendo lex imponenda sit. Quòd autem nunc viuo, inquit, in carne, quia non posset dicere Christum adhuc mortaliter viuere, vita aũt in carne mortalis est. In fide, inq̃t, viuo filij dei: vt ẽt sic Christus viuat in credente habitando in interiore hoĩe per fidẽ: vt postea per speciem impleat eum cum absorta fuerit mortalis vita. Vt aũt ostenderet ꝙ viueret in illo Christus, & quòd in carne viuens in fide viuit filij dei, non meriti sui esse, sed gratiæ ipsius: Qui me, inquit, dilexit, & tradidit seipsum pro me. Pro quo vtique, nisi pro peccatore, vt eum iustificaret? Et dicit hoc qui Iudæus natus & educatus erat, & abundantius æmulator extiterat paternarum suarum traditionũ. Ergo si & ꝓ talibus se tradidit Christus, etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis iustitiæ suæ datum dicant, quod nõ opus erat iustis dari.
Galat.1
Nõ.n.veni vocare iustos, ait dominus, sed peccatores: ad hoc vtiq;, ne sint peccatores. Matt. 9.
I Si ergo Christus me dilexit & tradidit seipsum pro me, non irritam facio gratiam dei, vt dicam per legem esse iustitiam. Nam si ꝑ per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.i.sine causa mortuus est, quãdo per legem: i.per opera legis quibus Iudæi confidebãt, posset esse iustitia in hominibus. Gratis autem mortuum Christum nec illi dicũt quos refellit, quoniam Christianos se volebant haberi. Non ergo recte per illa legis Opera Christianos iustificari persuadebãt, quibus recte dicit, O stulti Galatæ quis vos fascinauit? Quod non recte diceretur de his qui nunquam profecissent, sed de his qui ex profectu defecissent. Ante quorũ oculos Christus Iesus proscriptus est, crucifixus: hoc est, quibus videntibus Christus Iesus hæreditatem suam possessionemq; suam amisit: his vtique auferentibus eam, dñmq; inde expellẽtibus, qui ex gratia fidei per quã Christus possidet gentes, ad legis opera eos qui crediderant reuocabant, Christo auferendo possessionem suam.i.eos quibus iure gratiæ fideiq; inhabitabat. Quod in ipsis Galatis accidisse vult videri Apostolus.
Expositio capituli tertij.
προεγράφη

Nam

K Nam ad hoc pertinet, quod ait, Ante quorũ oculos. Quid.n. tam ante oculos eorum contigit, quam quod in ipsis contigit? Cum aũt dixisset Iesus Christus proscriptus est: addidit, crucifixus: vt hinc eos maxime moneret, cum considerarentur quo precio emerit possessionem quam in eis amittebat: vt parum esset gratis eum mortuum, quod superius dixerat, Illud.n. ita sonat tanquam non peruenerit ad possessionem pro qua sanguinem dedit. Proscriptio autem quæ tenebatur, aufertur. Sed hæc proscriptio non obest Christo, qui etiam per diuinitaté dominus est omniũ: sed ipsi possessioni, quæ eius gratiæ cultura caret. Hinc iam incipit demonstrare quemadmodum gratia fidei sufficiat ad iustificandum sine operibus legis, ne quis diceret non se quidem operibus legis rãtum totam hominis iustificationem tribuere, sed neq; tantum gratiæ fidei: ex vtroq; aũt perfici salutem. Sed hæc qõ vt diligenter tractetur, ne quis fallatur ambiguo, scire prius debet opera legis bipertia esse. Nam partim in sacramentis, partim uero in moribus accipiuntur. Ad sacramenta pertinent, circuncisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificia, atq; omnes huiusmodi innumeræ

Opa legis biper tita.

L obseruationes. Ad mores autem, Non occides, non mœchaberis, nõ falsum testimoniũ dices, & talia cætera. Nunquid nã ergo Apostolus ita põt non curare vtrum Christianus homicida aut mœchus sit, an castus atq; innocens, quemadmodum nõ curat vtrum circuncisus carne an præputiatus sit? Nunc ergo de his opibus maxime tractat quę sunt in sacramentis, quanquam & illa interdũ se admiscere significet. Prope finem aũt epistolæ de his separatim tractauit, quæ sunt i moribus: & illud breuiter, hoc autem diutius. Hæc.n. onera potius imponi gentibus, quorum vtilitas in intellectu est: nam hæc oia exponũtur Christianis, vt quid valeant, tñ intelligant, ét facere nõ cogantur: in obseruationibus aũt si nõ intelligantur, seruitus sola est: qualis erat in populo Iudæorum, & est vsq; adhuc. Ss aũt obseruentur illa, & intelligantur, nõ modo nihil obsunt, sed etiam prosunt aliquid, si tpi congruant. Sicut ab ipso Moyse Prophetisq; obseruata sunt, congruentibus illi populo, cui adhuc talis seruitus utilis erat, ut sub timore custodiretur. Nihil.n. tam pie terret aiam quã sacrẽm non intellectũ: itellectũ aũt, gaudiũ piũ parit, & celebratur libere, si opus est tpi: si aũt nõ est

Exo.20

opus, cũ suauitate spirituali tñmõ legitur & tractatur. Oẽ aũt sacrẽm cũ intelligitur, aut M ad contemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in Matt.22 solius dei dilectione fundata est: boni mores in dilectione dei & proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Nunc igitur quemadmodum circuncisio carnis, & cætera hmõi legis opera, ubi iam gratia fidei est, nõ sint necessaria, videamus. Hoc solum, inquit, uolo discere à vobis, ex operibus legis spũm accepistis, an ex auditu fidei? Rñdet, Vtiq; ex auditu fidei. Ab Apostolo.n. prædicata est eis fides, in qua prædicatione vtiq; aduentũ & pñtiam sanctispũs senserant: sicut illo tpe in nouitate inuitationis ad fidem etiam sensibilibus miraculis pñtia sanctispũs apparebat: sicut in Actibus Acto.2. Apostolorum legitur. Hoc aũt factum erat apud Galatas, antequam isti ad eos peruertendos & circuncidendos uenissent. Iste ergo sensus est; Si in illis operibus legis esset salus uestra, nõ uobis spiritussanctus nisi circuncisis daretur. Deinde intulit, Sic stulti estis, vt cum spũ cœperitis, nunc carne consummemini. Hoc est quod superius in exor A dio dixerat, Nisi aliq sunt cõturbãtes uos, Galat.1 & uolentes conuertere Euangelium Christi. Cõturbatio.n. ordini cõtraria est. Ordo est aũt à carnalibus ad spiritalia surgere, nõ ab spiritalibus ad carnalia cadere, sicut istis acciderat. Et hæc est Euangelij conuersio retrorsus, quod quia bonum non est, non est Euangelium cum hoc annunciatur. Qđ autem dicit, Tanta passi estis: Multa iam p fide tolerauerant, non timore tanquam sub lege positi, sed magis in ipsis passionibus charitate timorem vicerant. Qm̃ charitas Rom.5. dei diffusa est in cordibus eorum per spiritumsanctum, quem acceperant. Sine causa ergo, inquit, tanta passi estis, qui ex charitate, quæ in uobis tanta sustinuit, ad timorem relabi vultis. Si tñ sine causa tãta passi estis. Quod.n. sine causa factum est, dicitur super fluum, nec prodest nec nocet. Hoc uero uidendum est, ne ad perniciem ualeat, non.n. hoc est non surgere, quod est cadere, quamuis isti nondum cecidissent, sed iam inclinarentur vt caderent. Nam utique adhuc in eis spiritussanctus operabatur, sicut consequenter dicit, Qui ergo tribuit uobis spiritum, & uirtutes operatur in uobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Respondetur. B Vtique ex auditu fidei, sicut superius tractatum

tũ est. Deinde exhibet exẽplũ patris Abraham, de quo in Epistola ad Romanos vberius apertiusq; dissertũq; est. Hoc.n. maxime in eo victoriosum est, quod antequã circũcideret deputata est fides eius ad iustitiã: &
Gen. 22 ad hoc rectissime refertur, quod ei dictũ est, Quia bñdicentur in te oẽs gentes: imitatione utiq; fidei eius, qua iustificatus est etiam ante sacramentũ circuncisionis, quod fidei signaculũ accepit, & ante oẽm seruitutẽ legis, quæ multo post data est. Quod autẽ ait, Quicunq;.n. ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis, Sub timore vult intelligi, non in libertate: vt scilicet corporali præsentiq; vindicta vindicaretur in eos, qui non permanerent in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt facerent ea. Huc quoq; accedebat, vt in ipsa corporum pœna etiam maledicti ignominiam formidarent. Ille autem iustificatur apud deũ, qui eũ gratis colit: nõ scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, aut timore amittendi. In ipso enim solo vera nostra beatitudo atq; perfecta est, & qm̃ inuisibilis est oculis carneis, fide colitur quandiu in hac carne viuimus: sicut supra dixit, Quod autem nunc viuo in
C carne, in fide viuo filij dei: & ipsa est iusti-
Abac. 2. tia, quo pertinet quod dictũ est, Quia iustus ex fide viuit. Hinc.n. ostendere voluit, quia in lege nemo iustificatur, quia scriptũ est iustum ex fide viuere. Quare intelligendũ est in lege, quod nunc ait, in operibus legis dictũ esse: & hoc istis, qui in circuncisione carnis, & talibus conseruationibus continentur, in quibus qui uiuit ita in lege est, ut sub lege viuat. Sed legẽ, vt dictũ est, pro ipsis operibus legis nunc posuit, quod de posterioribus manifestatur. Ait.n. Lex aũt nõ est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis. Non ait, quæ fecerit eã, viuet in ea: vt intelligas legẽ in hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui aũt viuebant in his operibus, timebant vtiq; ne si nõ ea fecissent, lapidationem, vel crucem, vel aliquid huiusmodi paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, viuet in illis.i. habebit pmium, ne in ista morte puniatur. Non ergo apud deum, cuius fide siquis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit, tunc eum magis habebit præsentissimum præmium. Nõ itaq; ex fide viuit, quisquis præsentia quæ videntur, vel cupit vel timet. Quia fides dei ad inuisibilia
D pertinet, quæ post dabuntur. Nam est ista quædã in operibus legis iustitia, quæ sine suo præmio relicta non est: vt qui fecerit ea, viuat in eis. Vnde & ad Romanos dicit, Si.n. Rom. 4.
Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad deũ. Aliud est ergo nõ iustificari, aliud non iustificari apud deum: Qui omnino nõ iustificatur: nec illa seruat, quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum: qui autem in operibus legis iustificatur, non apud deum iustificatur: quia tẽporalem inde expectat visibilemq; mercedẽ. Sed tñ est & ista, vt dixi, quædã, vt sic dicã, terrena carnalisq; iustitia: nam & ipse Apo Phili. 3.
stolus eam iustitiam vocat, cum alibi dicit, Secũdũ iustitiã quæ in lege est conuersatus, qui fuerim sine querela. Propterea dñs Iesus Christus iam libertatem daturus credentibus, quædam earum obseruationum nõ seruauit ad literam. Vnde etiam cum sabbato Mat. 12.
esurientes discipuli spicas euulsissent, respondit indignantibus, dñm esse filium hominis etiam sabbati. Itaq; illa carnaliter nõ obseruando, carnalium conflagrauit inuidia: & suscepit quidem pœnam propositã illis, qui eã non obseruassent, sed vt credentes in se talis pœnæ timore liberaret: quo pertinet quod adiũgit, Christus nos redemit de maledicto E
legis, factus pro nobis maledictum: quia scri Deu. 21.
ptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quæ sententia spiritaliter intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus carnaliter, si Iudæi sunt, iugum est seruitutis: si Pagani aut hæretici, velamentum est cæcitatis. Nam quod quidam nostri minus in scripturis eruditi, sententiã istam nimis timentes, & scripturas veteres debita pietate approbantes, non putant hoc de dño esse dictum, sed de Iuda traditore eius. Aiunt.n. propterea non esse dictũ, Maledictus omnis qui figitur in ligno: sed, qui pẽdet in ligno: quia nõ hic dñs significatus est, sed ille qui se de laqueo suspendit. Nimis errant, nec attendunt se contra Apostolum disputare, qui ait, Chr̃s nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pẽdet in ligno. Qui ergo pro nobis factus est maledictum, ipse vtiq; pependit in ligno.i. Xps, qui nos liberauit à maledicto legis: vt non iam timore iustificaremur in operibus legis, sed fide apud deũ: quæ non per timorẽ, sed per dilectionem operatur. Spiritus.n. sanctus, qui hoc per Moysen dixit, utrũq; præ- Galat. 5.
uidit: vt timore uisibilis pœnæ custodiren- F
tur, qui nondum poterant ex inuisibilium fide uiuere: & ipse timorem istum solueret

suscipien-

suscipiendo quod timebatur, qui timore sublato donum dare poterat charitatis. Nec in hoc q maledictus est appellatus, qui pendet in lege, contumelia in dñm putanda est: ex parte quippe mortali pependit in ligno: mortalitas autem vnde sit, notum est credenti- 1.Pet.2. bus. Ex pœna quippe est, & maledictio peccati primi hominis, quã dñs suscepit, & peccata nostra pertulit corpore suo per lignum. Si ergo diceretur, mors maledicta est: nemo exhorresceret. Quid autẽ nisi mors dñi pependit in ligno, vt mortem moriendo superaret? Eadẽ igitur maledicta, quæ victa est. Item si diceretur, peccatum maledictum est: nemo miraretur. Quid autem pependit in ligno, nisi peccatum veteris hominis, quod 2.Co.5. dñs pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit? Vnde nec erubuit nec timuit Apostolus dicere, peccatum eum fecisse pro nobis: addens, vt de peccato condemnaret peccatum. Non enim & vetus homo noster simul F crucifigeretur, sicut Apostolus alibi dicit, G nisi in illa morte domini, peccati nostri figura penderet, vt euacuaretur corpus peccati, Nũe.21. vt vltra non seruiamus peccato. In eius peccati & mortis figura etiam Moyses in eremo super lignum exaltauit serpentem. Persuasione quippe serpentis, homo in damnationem mortis cecidit. Itaque serpens ad significationem ipsius mortis, conuenienter in ligno exaltatus est: in illa.n. figura mors dñi pendebat in ligno. Quis aũt abhorreret si diceretur, Maledictus serpens qui pendet in ligno? & tñ mortem carnis domini præfigurans serpens pendebat in ligno, cui sacra- Ioan.3. mento ipse dñs attestatus est, dicens, Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, ita & exaltari oportet filium hominis super terram. Non enim & hoc in contumeliam dñi Moyses fecisse aliquis dixerit, cum tantam in ea cruce salutem hominum esse cognosceret, vt non ob aliud ad eius iudicium serpentem illum erigere iuberetur, nisi eum intuẽtes, qui morsi à serpentibus, morituri erant, continuo sanarentur. Nec propter aliud ille serpens æneus factus erat, nisi vt permansuræ passionis domini fidem significaret. Etiam vulgo quippe dicuntur ænea, quorũ numerus manet. Si enim obliti essent homi- H nes, & obliteratum esset de memoria temporis, q Christus pro hominibus mortuus est, vere morerentur, nunc autem tanquam ænea permanet crucis fides vt cum alij moriantur, alij nascantur, ipsam tamen sublimẽ permanere inueniant, quam intuendo sanentur. Non igitur mirum, si de maledicto vicit maledictum, qui vicit de morte mortẽ, & de peccato peccatum, de serpente serpentem. Maledicta aũt mors, maledictum peccatum, maledictus serpens: & hæc omnia in cruce Deu.21. triumphata sunt. Maledictus igitur omnis qui pendet in ligno. Quia ergo non ex operibus legis, sed ex fide iustificat Christus in se, timor maledictionis crucis ablatus est: charitas benedictionis Abrahæ pp exemplum fidei permanet ad gentes: vt annunciationẽ, inquit, spiritus per fidem accipiamus, id est, vt non quod timetur in carne, sed quod spiritu diligitur, credituris annuntietur. Vnde etiam testamenti humani mentionem facit: quod vtiq; multo est infirmius q̃ diuinum. Tamen hominis confirmatum testamen- Heb.9. tum, inquit, nemo irritum facit, aut superordinat, quia cum testator mutat testamentũ, non confirmatum mutat: testatoris n. morte confirmatur. Quod autem mors testatoris valet ad confirmandum testamentum eius, quia consilium mutare iam non potest: hoc I incommutabilitas promissionis dei valet ad confirmandam hæreditatem Abrahæ, cuius Rom.4. fides deputata est ad iustitiam. Et ideo semẽ Abrahæ, cui dictæ sunt promissiones, Christum dicit Apostolus, hoc est omnes Christianos fide imitantes Abraham: quod ad singularitatem redigit, commendando q non dictũ est, & seminibus: sed, semini tuo: quia & vna est fides, & non possunt similiter iustificari qui viuunt ex operibus carnaliter, cũ his qui viuũt ex fide spiritaliter. Inuincibiliter autẽ infert, q lex nondum data erat: nec posset post tantos annos ita dari, vt antiquas Abrahæ promissiones irritas faceret. Si.n. lex iustificat, non est iustificatus Abraham, qui multũ ante legem fuit. Quod qa dicere non possunt, coguntur fateri non legis operibus iustificari hominem, sed fide. De fide antiquorum. Simul etiam nos cogit intelligere omnes antiquos, qui iustificati sunt, ex ipsa fide iustificatos. Quod enim nos ex parte præteritum. i. primum aduentum domini: ex parte futurum, id est, secundum aduentum domini credendo salui efficimur: hoc totum illi. i. K vtrunque aduentum futurum credebant, reuelante sibi spiritusancto, vt salui fierent. Vnde est etiam illud, Abraham concupiuit diẽ meum videre, & vidit & gauisus est. Sequitur quæstio satis necessaria. Si.n. fides iustificat, & priores sancti, quia apud deum iusti-

ficati sunt, per ipsam iustificati sunt, quid opus erat legem dari? Quam quaestionem tractandam sic intulit, interrogans & dicens, Quid ergo? Hucusque enim interrogatio est. Deinde infertur
1. Retra. 24. responsio, Lex transgresionis gratia proposita est, donec veniret, inquit, semen, cui promissum est, dispositum per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est, deus uero unus est. Mediatorem Iesum Christum secundum hominem dici, ex illa eiusdem Apostoli sententia fit planius, cum ait, Vnus
1. Tim. 2 enim deus, unus & mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Mediator ergo inter deum & deum esse non potest, quia unus est deus: mediator autem unius non est, quia inter aliquos medius est. Angeli porrò, qui non lapsi sunt à cõspectu dei, mediatore nõ opus habent, per quem reconcilientur. Item angeli qui nullo suadente spõtanea præuaricatione sic lapsi sunt, per mediatorem non recon
L ciliantur. Restat ergo, vt qui mediatore superbo diabolo, superbia persuadente deiectus est, mediatore humili Christo humilitatem persuadente erigatur. Nam si filius dei in naturali æqualitate patris manere uel
Phil. 2. let, nec sé exinaniret, formã serui accipiens, non esset mediator dei & hominum, Quia ipsa trinitas unus deus est, eadem in tribus patre & filio & spiritusancto deitatis æternitate & æqualitate constante. Sic itaque unicus filius dei mediator dei & hominum factus est, cum verbum dei deus apud deum, & maiestatem suam vsque ad humana deposuit, & humilitatem humana vsque ad diuina subuexit, vt mediator esset inter deũ & homines,
Psal. 44. homo per deum ultra homines: Ipse est enim speciosus forma præ filijs hominum, & unctus oleo exultationis præ participibus suis. Sanati sunt ergo ab impietate superbiæ, ut reconciliarentur deo, quicunque homines humilitatem Christi, & per reuelationem antequam fieret, & post Euangelium posteaquã facta est, credendo dilexerunt, diligendo imitati sunt. Sed hæc iustitia fidei, quia non pro merito data est hominibus, sed pro misericordia & gratia dei, non erat popularis antequam dominus homo inter homines nasceretur. Semen autem, cui promissum est, populum significat: non illos paucissimos, qui
M reuelationibus ea futura cernentes, quamuis per eandem fidem salui fierent, populum tamen saluum facere nõ poterant. Qui populus sanè, si per totum orbem consideretur, nam de toto orbe Ecclesiam Hierusalem cælestem congregat, pauci sunt, quia via angusta paucorum est: in unum tamen congregati, quotquot existere potuerunt, antequã Euangelium prædicabatur: & quotquot existere potuerunt, ex quo Euangelium prædicatur: & quotquot poterunt usque in finem seculi per omnes gentes, adiunctis sibi etiam illis quamuis paucissimis, qui ex fide domini fidei prophetica ante ambos aduẽtus eius salutem gratiæ perceperunt: implent sanctorum beatissimum ciuitatis sempiternæ statum. Superbienti ergo populo lex posita est vt quando gratiam charitatis nisi humiliatus accipere nõ posset, & sine hac gratia nullo modo præcepta legis impleret, transgressione humiliaretur ut quæreret gratiam, nec se suis meritis saluum fieri, quod superbum est, opinaretur: vt esset non in sua potestate & viribus iustus, sed in manu mediatoris iustificantis impium. Per angelos autem ministrata est omnis dispẽsatio veteris testamenti, agente in eis spiritusancto, & ipso verbo A
veritatis nondum incarnato: sed nunquam ab aliqua ueridica administratione recedente. Quia per angelos disposita est ipsa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando dei personam, sicut Prophetarum etiã Moyses, agerẽt, perque illam legem morbos ostendentem, non auferẽtem etiam præuaricationis crimine contrita est superbia. Dispositum est per angelos, sed in manu mediatoris, vt ipse liberaret à peccatis, iam per transgresionem legis coactos confiteri opus sibi esse gratiam & misericordiam domini: ut sibi peccata dimitterentur, & in noua vita per eum, qui pro se sanguinem fudisset reconciliarentur deo. In istis enim erat per transgresionem legis confringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraam, quasi naturalẽ se iactabant habere iustitiam, & merita sua in circuncisione, cæteris gentibus tanto perniciosius, quanto arrogantius præferebant. Gentes autem facillime etiam sine huiusmodi legis transgresione humiliarentur. Homines enim nullam ex parentibus originem iustitiæ se trahere præuidentes, simulachrorum etiam seruos inuenit Euangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illam iustitiam parentum eorum in colendis idolis, quam esse arbitrabantur: ita B
etiam Iudæis dici poterat falsam fuisse iustitiam patris Abraam. Itaque illis dicit, Facite ergo fructum dignum Pœnitentiæ: & ne Matth. 3
dixeritis uobis, patrem habemus Abraam:
potens

potens est.n.deus de lapidibus istis suscita-
Ephes.2 re filios Abraham. Istis autem dicitur, Propter quod memores estote, quia uos aliquã do gentes eratis in carne, qui dicimini præputium, ab ea, quæ dicitur circuncisio in carne manufacta, qui eratis illo tẽpore sine Christo, alienati a societate Israel, & peregrini testamentorum, & promissionis spem nõ habentes, & sine deo in hoc mundo. Denique
Rom.11. illic infideles de oliua sua fracti, hic autem fideles de oleastro in oliuam illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione conterenda superbia, Sicut ad Romanos cum scripturarum uerbis
Rom.3. peccata eorum exaggerasset. Scitis autem, inquit, quoniam quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt loquitur: ut omne os obstruatur & reus fiat omnis mundus deo. Iudæi.s.de transgressione legis, & gentes de impietate
Rom.11. sine lege, Vnde & iterum ait, Conclusit.n. deus omnia in incredulitatem, ut omnibus
C misereatur. Hoc & nunc dicit, refricans ipsam quæstionem, Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si.n.data esset lex, quæ posset uiuificare, omnino ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Non ergo lex data est, ut peccatum auferret, sed ut sub peccato omnia concluderet. Lex enim ostendebat peccatum esse, quod illi per consuetudinem cæcati, possent putare iustitiam: ut hoc modo humiliati, cognoscerent non in sua manu esse salutem suam, sed in manu mediatoris. Maxime quippe humilitas reuocat, unde nos deiecit superbia. Et ipsa humilitas est accommoda ta percipiendæ gratiæ Christi: qui singulare humilitatis exemplum est. Ne quisquam hic tam imperite dixerit. Cur ergo non profuit Iudæis, quod per angelos legem ministrantes, in manu mediatoris dispositi sunt? Profuit enim quantum dici non potest. Quæ enim gentium ecclesiæ uenditarum rerum suarum precia ad pedes Apostolorum posuerunt, quod tot milia hominũ tam
Acto.4. repente fecerunt? Nec turbæ infidelium cõsiderandæ sunt: omnis enim area multis partibus ampliorem habet paleam, quam frumentum. Vnde etiam illa eiusdem Aposto-
D li uerba ad Romanos, nisi de sanctificatione
Rom.11. Iudæorum. Quid ergo? Nunquid repulit deus plebem suam? Absit, nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam, quam præsciuit. Cum autem laudaret præ cæteris ecclesiis gentium, ecclesiam Thessalonicensium, similes eos fa- 1.Thes.2
ctos ecclesijs Iudææ, quia multa a contribulibus suis pro fide passi erant, quomodo & illi a Iudæis. Hinc est, & illud quod pauloante commemoraui, quod ait ad Romanos. Si enim spiritalibus eorum Rom.15
communicauerunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis. De ipsis ergo Iudæis etiam consequenter dicit, Prius autem quam ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ postea reuelata est. Vt enim tam propè inuenirentur, etiam de proximo ad deum venditis suis rebus accederent, quod dominus eis præce- Matt.19
pit, qui uellent esse perfecti, lege ipsa factum est, sub qua custodiebantur, conclusi in eam fidem, id est in aduentum eius fidei, quæ postea reuelata est, conclusio enim eorum erat tum timor unius dei. Et quòd præuaricatores ipsius legis inuenti sunt, non ad perniciem, sed ad utilitatem ualuit eis, qui crediderunt, cognitio enim maioris ægritudinis, & desiderari medicum uehementius fecit, & diligi ardentius, Cui.n.plurimũ di- E
mittitur plurimum diligit. Ita lex, inquit, pædagogus noster fuit in Chro: hoc est qđ ait, Sub lege custodiebamur conclusi in ea. Posteaquam venit fides, iam non sumus sub pædagogo. Eos erbo nunc reprehendit, qui faciunt irritam gratiam Christi: quasi enim nondum venerit, qui vocaret in libertatem si adhuc volunt esse sub pædagogo. Quod autem filios dicit esse omnes per fidem, quia induerunt Christum, quicunq; in Christo baptizati sunt, ad hoc valet, ne gentes desperarent, quia non custodiebantur sub pædagogo, & ideo se filios non putarent: sed per fidem induendo Christum, omnes fiũt filij: non natura sicut vnicus filius, qui etiam sapientia dei est: neque præpotentia & singularitate susceptionis ad habendam naturaliter & agendam personam sapientiæ, sicut ipse mediator, vnum cum ipsa suscipiente sapientia sine interpositione alicuius mediatoris effectus: sed filij fiunt participatione sapientiæ, id præparante atque præstante mediatoris fide: quam fidei gratiam nunc indutum vocat, vt Christum induti sint, qui in eum crediderunt: & ideo filij dei fratresque eius mediatoris effecti sunt. In qua fide non est distantia Iudæi neque Græci: F
nõ serui, neque liberi: non masculi & fœmi-

næ: inquantum.n. omnes fideles sunt, omnes vnũ sunt in Christo Iesu. Et hoc facit fides, per quam in hac vita iuste ambulatur, quãto perfectius atq; cumulatius id species ipsa
I.Ioan.3 factura est, dum videbimus facie ad faciem.
Rom.8. Nam nunc q̃uis primitias habẽtes spiritus, qui vita est, propter iustitiam fidei, tñ quia adhuc mortuũ est corpus propter peccatũ, differentia ista vel gentium, vel cõditionis, vel sexus iam quidem ablata est ab vnitate fidei, sed manet in conuersatione mortali. Eiusq; ordinem in huius vitæ itinere seruãdum esse & Apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberrimas tradunt: quemadmodum secum viuant pro differentia gentis Iudæi & Græci: & pro differentia conditionis domini & serui, & differentia sexus viri & vxores: vel siqua talia cætera occurrunt. Et ipse prior dominus, qui ait, Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Alia sunt enim quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distantia: & alia in ordine vitæ huius tanq̃ in via, ne nomen dei & doctrina blasphemetur. Et hoc non solum propter
G iram, vt effugiamus offensionem hominũ, sed etiam propter conscientiam: vt non simulate, quasi ad oculos hominũ ista faciamus: sed pura dilectionis conscientia propter deũ, qui omnes homines vult saluos fieri, & in
I.Tim 2 agnitionem veritatis venire. Omnes ergo, inquit, vos vnum estis in Christo Iesu. Et addidit, Si autem, vt hic subdistinguatur, & subaudiatur, vos vnum estis in Christo Iesu: ac deinde inferatur, Ergo Abrahæ semen estis: vt iste sit sensus, Omnes ergo vos vnũ estis in Christo Iesu. Si autem vos vnum estis in Christo Iesu, vos ergo Abrahæ semen estis. Superius enim dixerat, Non dicit & seminibus, tãquam in multis, sed tanq̃ in vno, & semini tuo quod est Christus. Hic ergo ostendit vnum semen Christum, non tñ ipsum mediatorem intelligendum esse, verumetiam Ecclesiam, cuius ille corporis caput est: vt omnes in Christo vnum sint, et capiant secundum promissionem hæreditatem per fidem: in quam conclusus erat.i.in cuius aduentu tanq̃ sub pædagogo custodiebatur populus vsq; ad ætatis opportunitatẽ: quia in libertatem vocandi erant: qui in eodem populo secundum propositum vocati sunt.i. qui in illa area frumentum inuenti
H sunt. Ad hoc enim subiungit. Dico autẽ,
Expositio capi- Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omniũ: sed sub procuratoribus & actoribus est vsq; ad tuu præfinitum tempus à patre. Sic & nos cum quarti.. essemus paruuli, sub elementis huius mũdi eramus seruientes. Quæri autem potest, quomodo secundum hanc similitudinẽ sub elementis huius mundi fuerint Iudæi: cum illis per legem quam acceperunt, vnus deus qui fecit cœlum & terram, colendus cõmendaretur. Sed potest esse alius exitus capituli huius, vt cum superius legem pædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Iudæorũ: nũc procuratores & actores dicat elementa mũdi, sub q̃bus seruiebãt gẽtes: vt filius ille paruulus.i. populus propter vnam fidem ad vnum semen Abrahæ pertinens, quoniã & de Iudæis & de gentibus cõgregatus est: partim fuerit sub pædagogo legis, tempore pueritiæ suæ.i.ex ea parte, qua de Iudæis congregatus est: partim sub elementis huius mũdi, quibusdam tanq̃ procuratoribus & actoribus seruierit, ex ea parte qua de gentibus congregatus est: vt q̃ immiscet Apostolus p̃sonam suam, non dicẽs, cum essetis paruuli, sub elementis huius mundi eratis seruien-
I tes: sed dicens, Cum essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes: non pertineat ad significationem Iudæorum, ex quibus Paulus originem ducit, sed magis ad gentium, hoc duntaxat loco: quoniam & eorum personæ decenter se potest annectere quibus ad euangelizandum missus est. Deinde iam dicit, Veniente plenitudine temporis, deum misisse filium suum ad liberandum paruulum hæredem, seruientem ex parte legi, tanquam pædagogo: ex parte elementis huius mundi, tanquam procuratoribus & actoribus: Misit deus, inquit, filium suum factum ex muliere. Mulierem pro fœmina posuit, more locutionis Hebræorum.
Gen. 2. Non enim quia de Eua dictum est, Formauit eam in mulierem: iam passa erat concubitus viri, quos non scribitur passa, nisi cum dimissi erant de paradiso. Factum autem dixit, propter susceptionem creaturæ: quia qui nascuntur ex fœminis, non tunc ex deo nascuntur, sed tamen deus illos facit: vt sic nasci possint, vt omnis creatura. Factum autẽ sub lege dixit, quia & circuncisus est, & hostia pro illa legitima oblata est. Nec mirum si & illa legis opera sustinuit: ex quibus liberaret qui eis seruiliter tenebantur, qui etiam mortem sustinuit, vt ex ea liberaret eos qui
K mortalitate tenebantur. Vt adoptionem, inquit,

quit, filiorum recipiamus. Adoptionem propterea dicit, vt distincte intelligamus vnicũ dei filium. Nos enim beneficio & dignatione misericordiæ eius, filij dei sumus: ille natura est filius, qui hoc est quod pater. Nec dixit accipiamus, sed recipiamus, vt significaret hoc nos amisisse in Adam ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait, Vt eos qui sub lege erant redimeret: & ad liberandum eum populum pertinet, qui paruulus sub pedagogo seruiebat: & refertur ad id quod dixit, factum sub lege. Illud autem quod ait, vt adoptionem filiorum recipiamus, refertur ad id quod dixit, factum ex muliere. Hinc enim adoptionem recipimus quod ille vnicus non dedignatus est participationem naturæ nostræ, factus ex muliere, vt non solum vnigenitus esset vbi fratres non habet, sed etiam primogenitus in multis fratribus esset. Duo enim proposuit, factum ex muliere, factum sub lege: sed mutato ordine respondit, Iam illum populum adiungens qui paruulus sub procuratoribus & actoribus seruiebat. i. elementis huius mundi: ne
L putarent se non esse filios, quia non erant sub pædagogo. Quoniam autem filij estis, inquit, misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Duo sunt verba quæ posuit, vt posteriore interpretaretur primum, Nam hoc est abba, quod pater. Eleganter autem intelligitur nõ frustra duarum linguarum verba posuisse idem significantia, propter vniuersum populum qui de Iudæis & de gentibus in vnitatem fidei vocatus est: vt Hebræum verbum ad Iudæos, Græcum ad gentes, vtriusq; tamen verbi eadem significatio ad eiusdem fidei spiritusque vnitatem pertineat. Nam & ad Romanos, vbi similis quæstio de pace in Christo
Rom. 8. Iudęorum gentiumq; tractatur, hoc dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Recte autẽ de præsentia & de dono spiritussancti probare voluit gentibus, q̃ pertineant ad promissionem hæreditatis. Non enim euangelizatum est gentibus, nisi post ascensum domini & aduentum spiritussancti. Cœperant enim iam Iudæi credere cum
M in terris adhuc filius dei mortalem hominẽ gereret: sicut in Euãgelio scriptum est, Vbi quanquam & Chananææ mulieris fidem ipse laudauerit, & illius Centurionis, de quo
Matt. 8. ait, Non se inuenisse talem fidẽ in Israel: tã

proprie tunc Iudæis esse euangelizatum, verbis ipsius domini satis clarum est, cum ad ipsius Chananeæ deprecationem dixit, Mat. 15.
non se esse missum nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, & discipulos cum mitteret, ait, In viam gentium ne abieritis, & in ci Mat. 10.
uitates Samaritanorum ne introieritis, sed ite primum ad oues quæ perierunt domus Israel. Gentium autem aliud ouile appellauit cum diceret, Habeo alias oues quæ non Ioan. 10.
sunt de hoc ouili: quas tamen se adducturũ ait, vt esset vnus grex, & vnus pastor. Quãdo autem, nisi post clarificationem suam? Post resurrectionem autem ad gentes discipulos misit, cum eos interim Hierosolymæ Acto. 10.
manere iussisset, donec eis secundum promissionem suam spiritumsanctum mitteret. Cum ergo dixisset Apostolus, Misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum recipiamus, restabat vt etiam gentes, quæ non erant sub lege, ad eandem, adoptionem filiorum pertinere ostenderet: quod de sancti spiritus dono, qui omnibus datus est docet. Vnde se etiam Pe- A
trus de baptizato incircunciso centurione Cornelio defendit apud Iudæos qui crediderant, dicens, Non se potuisse aquam nega- Acto. 10.
re illis, quos sanctum spiritum accepisse clamuerat. Nam ipso grauissimo documẽto ẽt superius vsus est Paulus cum diceret. Hoc solum uolo discere à uobis, ex operibus le- Gala. 3.
gis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Et paulopost, Qui ergo tribuit vobis spiritum & virtutes, operatur in vobis ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sic & hic, Quoniã, inquit, filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Deinde manifestissime ostendit, de his etiã se dicere qui ex gentibus ad fidem venerãt, ad quos etiam epistolam scribit, Ita iam, inquit, non est seruus, sed filius: propter id q̃d dixerat, Quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo. Si autem filius, inquit, & hæres, per deum, id est, per misericordiam dei, nõ per promissiones patrum: de quibus quãquam carnaliter sicut Iudæi natus non es, es tamen filius Abrahæ secundum imitationem fidei, cuius fidei gratiam per misericordiam domini meruisti. Sed tunc quidem, inquit, ignorantes deum, his qui naturaliter non sunt dij seruistis. Nunc certe quia non Iudæis scribit sed gẽtibus, nec, ait, seruimus: sed, seruistis: satis probabile est etiam supe- B

rius de gentibus dictum, quod sub elementis huius mundi erant, seruientes tanquam sub
i.Co. 8. procuratoribus & actoribus. Nam ipsa elementa utiq; non sunt naturaliter dij, siue in cœlo, siue in terra: quemadmodum multi dij, & domini multi: sed nobis vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Cum autem dicit, His qui natura non sunt dij, seruistis: satis demonstrat vnum verum deum natura esse deum, quo nomine trinitas fidelissimo & catholico gremio cordis accipitur. Eos autem qui natura non sunt dij, propterea superius procuratores actoresq; appellat: quia nulla creatura est: siue quæ in veritate manet, dans gloriam deo: siue quæ in veritate non stetit, quærens gloriam suam: Nulla ergo creatura est, quæ non, velit nolit, diuinæ prouidentiæ seruiat: sed volens facit cum ea quod bonum est: de illa vero, quę hoc non vult, fit quod iustum est. Nam si etiam ipsi præuaricatores angeli, cum principe suo diabolo non recte dicerentur procuratores vel actores diuinæ prouidentiæ, non dominus magistratum huius mũdi diabolum diceret: nec vte-
C retur illo ad correptionem hominum ipsa
1.Tim.1 potestas apostolica, eodem Paulo alibi dicē-
1.Co. 5. te, Quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare: & alio loco ad salutem, ait enim, Ego quidem sicut absens corpore, præsens spiritu, iudicaui quasi præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu, cũ potentia domini nostri Iesu Christi, tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Sed magistratus sub tanto imperatore nõ facit, nisi quantum illi permittitur: & procuratores actoresq; huius mundi nihil faciũt, nisi quantum dominus sinit: non enim latet eum aliquid sicut hominem, aut in aliquo est minus potens: vt procuratores atq; actores, qui sunt in eius potestate, aliquid ipso siue non permittente, siue nesciente in subiectis sibi pro suo gradu rebus efficiant: nõ eis tamen rependitur quod de ipsis iuste fit, sed quo animo ipsi faciunt: quia neq; liberam voluntatem rationali creaturæ suæ deus negauit, & tamen potestatem, qua etiam iniustos iuste ordinat, sibi retinuit. Quem locũ latius & vberius in libris alijs tractauimus.
D Siue ergo solem & lunam & sydera & cœlum & terram, cæteraq; huiusmodi gentes colebant, siue dæmonia, recte sub procuratoribus & actoribus fuisse intelliguntur. Verumtamen ea quæ sequuntur, iam quasi explicatam quæstionem rursus implicant. Cum enim per totam epistolam nõ ab alijs ostendant solicitatam fuisse Galatarum fidem, nisi ab eis qui ex circuncisione erant, & ad carnales obseruationes legis tanquam in eis salus esset, adducere cupiebant: hoc tãcum loco ad eos loqui videtur, qui ad gentilium superstitiones redire tentarent. Ait enim. Nunc autem cognoscentes deũ: immo cogniti à deo, quomodo reuertimini ad infirma & egena elementa, quibus rursus vt antea seruire vultis? In eo enim quod dicit, Reuertimini, quando non circuncisis, sed gentibus loquitur, sicut in tota epistola apparet, non vtiq; ad circuncisionem dicit eos reuerti, in qua nunquam erant, sed ad infirma, inquit, & egena elementa, quibus rursus vt antea seruire vultis. Quod de gentibus intelligere cogimur: his enim supra dixerat, Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non sunt dij, seruistis. Ad quam seruitutem reuerti eos velle significat, cum ait. Quomodo reuertimini ad infirma & egena elementa, quibus rursus vt antea ser- E
uire vultis? Quòd autem adiungit, Dies obseruatis, & menses, & annos, & tempora. Timeo ne forte sine causa laborauerim in uobis: magis hanc sententiam confirmare uideri potest. Vulgatissimus est enim error gẽtilium iste, ut uel in agendis rebus, uel in expectandis euentibus uitæ ac negociorũ suorũ, ab Astrologis & Chaldæis notatos dies, menses, & annos, & tempora obseruent. Fortasse tamen non opus est, ut hoc de gentiliũ errore intelligamus, ne intentionem causæ, quam ab exordio susceptã ad finem usq; perducit, subito in aliud temere detorquere uel le uideamur, sed de his potius de quibus cauẽdis eum agere per totam epistolam apparet. Nam & Iudæi seruiliter obseruant dies & mẽses & annos & tẽpora in carnali obseruatione sabbati & neomeniæ & mense nouorum, & septimo quoq; anno, quem uocant sabbatum sabbatorum. Quæ quoniam erãt umbræ futurorum, iam adueniente Christo in superstitione remãserunt, cũ tanquã salutaria obseruarentur à nescientibus quò referenda sint: ut eanquam hoc dixerit Apostolus gentibus. Quid prodest uos euasisse seruitutẽ qua tenebamini, cũ seruiretis clemẽtis mundi, qñ rursus ad talia reditis, seducti

ab eis

F ab eis qui nõdum agnoscentes libertatis suæ tempus, inter cætera opera legis quæ carnaliter sapiunt, etiam temporibus seruiunt: quibus & vos rursus vt antea seruire vultis, & obseruare cum eis dies & menses & annos & tempora, quibus seruiebatis antequã Christo crederetis? Manifestum est enim volumina temporum per elementa huius mũdi, hoc est, cœlum & terram & motus atque ordinem syderum administrari. Quæ infirma appellat ex eo ꝙ infirma & instabili specie variantur. Egena vero ex eo ꝙ egent summa & stabili specie creatoris, vt quoquo modo sunt, esse possint. Ergo eligat lector vtrã volet sententiam, dũmodo intelligat ad tantum periculum animæ pertinere superstitiosas temporum obseruationes, vt huic loco subiecerit Apostolus, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Quod cum tanta celebritate atq; authoritate per orbem terrarum in Ecclesijs legatur, plena sunt cõuenticula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarũ à Mathematicis accipiunt. Iam vero ne aliquid inchoetur, aut ædificiorum aut huiusmodi quorumlibet operum, diebus quos Aegyptiacos uocãt, sæpe etiam

G nos monere non dubitãt, nescientes, vt dicitur, ubi ambulant. Quòd si locus iste de Iudæorum superstitiosa obseruatione intelligendus est, quam spem habent, cum Christianos se dici velint, ex ephemeridis vitam naufragam gubernantes: quando de diuinis libris, quos deus adhuc carnali populo dedit si more Iudæorum tempora obseruarent, diceret eis Apostolus, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis: & tamen si deprehendatur quisquã vel catechumenus Iudaico ritu sabbatum obseruans, tumultuatur Ecclesia. nunc autem innumerabiles de numero fidelium eum magna confidẽtia iu faciem nobis dicunt, die post calendas nõ proficiscor. & vix lente ista prohibemus arridentes, ne irascantur, & timentes ne quasi

1.Cor.5 nouum aliquid mirentur. Væ peccatis hominum, quæ sola insitata exhorrescimus. Vsitata vero pro quibus abluendis filij dei sanguis effusus est, quamlibet magna sint, & omnino claudi contra se faciant regnum dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur, atq; vtinam ò domine non omnia quæ non potuerimus prohibere faciamus. Sed iam videamus quæ sequuntur. Sanè prætereramus quod dictũ est, Nunc aũt cognoscentes deum, immo cognit gniti à deo. Videtur enim certe hoc loco & H

Apostolica locutio congruere velle infirmitati hominum. Neque tantummodo in veteris testamenti libris vsque ad terrenas hominum cogitationes modus diuini eloquij descendisse videatur. Nam quoniam correxit quod dixerat, cognoscentes deum: nihil nos mouere debet. Manifestum est enim quãdiu per fidem ambulamus non per speciem, non dum nos cognouisse deum, sed ea fide purgari, vt opportuno tempore cognoscere valeamus. Sed quod in ipsa correctione ait, immo cogniti à deo: si proprie accipitur, putabitur deus quasi ex tempore aliquid cognoscere quod ante non nouerat. Translate ergo dictum est, vt oculos dei accipiamus ipsam dilectionem eius, quam commendauit mittendo pro impijs vnicum filium: sic enim de ijs qui diligũtur dicere solemus, quòd ante oculos habeantur. Hoc est ergo cognoscẽtes deum, immo cogniti à deo. Quod & Ioã- 1.Ioã.4.

nes dixit, Nõ quod nos dilexerimus deum, sed quoniam ipse dilexit nos. Dicit aũt, Esto te sicut & ego: Qui vtiq; cum Iudæus natus sim, iam ista carnalia spiritali dijudicatione contemno. Quoniam & ego sicut vos.i. homo sum. Deinde opportune ac decenter facit eos recolere charitatem suam, ne tanquam inimicũ illum deputent. Dicit.n. Fra- I

tres precor uos nihil me læsistis. Tanquam si diceret, ne ergo putetis quòd ego lædere vos cupiã. Scitis quia per infirmitatẽ carnis iam pridem euangelizaui vobis.i.cum persecutionem paterer. Et tentationem uestrã in carne mea nõ spreuistis neq; respuistis. Tentati sunt.n.cũ persecutionẽ pateretur Apostolus, verũ timore desererent eũ, in charitate amplecterentur. Et neq; spreuistis, inq̃t, tanquã vilẽ istã tẽtationẽ, neq; respuistis, vt nõ susciperetis cõionẽ periculi mei. Sed sicut angelũ dei excepistis me, sicut Christũ Iesum. Deinde admirãs opus eorũ spiritale cõmendat, vt hoc intuentes, in carnalem timorẽ nõ decidãt. Quæ ergo fuit, inquit, beatitudo vestra? Testimoniũ vobis perhibeo, qm̃ si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi. Ergo inimicus factus sum vobis, verũ prædicans? Videtur vtiq;, non. Sed quid uerũ prædicans, nisi vt nõ circuncidantur. Et iõ vide quid adiungit, Aemulantur uos non bene.i. inuident uobis, qui uos carnales de spiritalibus uolunt facere: hoc est æmulãtur nõ bene, sed excludere, inquit, vos voiũt, vt illos æmulemini, hoc est imite

K mini. Quo,nisi ut seruitutis iugo attineamini, sicut ipsi attinentur? Bonum autem est,ait,æmulari in bono semper. Vult enim ut seipsum imitentur, propter hoc addidit, Et non solum cum præsens sum apud vos. Cum.n.præsenti oculos suos dare vellent, vtique ipsum conabantur imitari, quem ita diligebant. Ad hoc dicit etiam, Filioli mei, vt tanquam parētē vtique imitentur. Quos iterū,inquit,parturio, donec Xp̄s formetur in vobis. Magis hoc ex persona matris Eccl'e si æ locutus est:nā & alibi dicit, Factus sum
1.The.2. paruulus in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos, Formatur autem Xp̄s in credente per fidem in interiore hoīe, vocato in libertatem gratiæ:miti & humili corde,non se iactante de operum meritis, q̄ nulla sunt, sed ipsa gratia meritum aliquod inchoante, quo possit dicere minimus sum,
Mat.25. id est ipse sum ille,qui ait,Cum enim fecistis vni ex minimis meis,mihi fecistis. Formatur enim Xp̄s in eo,qui formam accepit Xp̄i:formam autem accipit Xp̄i, qui adhæret Xp̄o dilectione spiritali. Ex hoc enim fit,ut huius imitatione sit quod ille, quantum gradu
1.Ioā.2. suo finitur. Qui.n.dicit in Xp̄o manere, ait
L Ioannes,debet quo & ille ambulauit & ipse ambulare. Sed cum homines à matribus concipiantur ut formentur, iam formati autem parturiantur ut nascantur,potest moueре quod dictum est,Quos iterum parturio, donec Xp̄s formetur in uobis. Nisi parturitionem hanc pro curarum angoribus positam intelligamus, quibus eos parturiuit ut nascerentur in Xp̄o,& iterum parturit propter pericula seductionis,quibus eos conturbari videt. Solicitudo autem talium de illis curarum,qua se quodammodo parturire dicit,tandiu esse poterit, donec perueniant in
Ephe. 4. mēsuram ætatis plenitudinis Xp̄i,ut iam nō moueantur omni vento doctrinæ. Nō ergo propter initium fidei, qm̄ nati erant, sed propter robur perfectionis dictum est, Quos iterum parturio, donec Xp̄s formetur in uobis. Hanc parturitionem alijs verbis etiam alibi commendat,ubi dicit, Incursus in me
2.Co.11. quotidianus, solicitudo oīum Ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non uror? Quod uero subiecit. Vellem autē nunc adesse apud vos, & mutare vocem meam, quia confundor in vobis: quid aliud intelligitur,nisi q̄a filiolos suos dixerat,parcens eis fortasse per literas,ne feueriore obiurgatione commoti, facile in eius odium traducerētur à decepto-

ribus illis,quibus absens nō posset resistere? Vellem ergo,inquit, nunc adesse apud nos, M & mutare uocem meam,idest negare vos filios,quia confundor in nobis, Malos enim fi lios ne de his erubescant, etiam parentes abdicare solent. Deinde subiungit, Dicite mihi sub lege uolentes esse, Legem non audistis? Et de duobus quidem filijs Abrahæ quod dicit,facile intelligitur,nam ipse interpretatur hanc allegoriam. Hos enim duos habebat Abrahā,cū duo testamenta significata sunt. Gen.21. Post mortem autem Saræ, quos de alia vxore genuit,non pertinent ad hanc significationem, Et ideo multi legentes Apostolum,librum autem Geneseos ignorantes,putant solum duos filios habuisse Abrahā. Hos ergo solos commemorat Apostolus,quia solos adhuc habebat cum hæc significarentur, quæ cōsequenter exponit. Quod ille de ancilla, quæ Agar uocabatur,uetus testm̄ significat. id est populum veteris testamenti, propter iugum seruile carnalium obseruationum, & promissa terrena,quibus irretiti & quæ tantummodo sperantes de deo, non admittuntur ad hæreditatem spiritalem cœlestis patrimonij. Non autem sufficit q̄ de libera vxore natus est Isaac, ad significandum populum hæredem noui testamenti: sed plus A istic valet q̄ secundum promissionem natus est. Ille autem & de ancilla secundum carnē & de libera nasci potuit secūdum carnem, sicut de Cethura quam postea duxit Abrahā Ge. 25. non secundum promissionem,sed secundum carnem suscepit filios. Isaac enim mirabiliter natus est per repromissionem cum ambo parētes senuissent. Quòd si data p̄ Apostolum fiducia,duos illos allegorice accipiēdos apertissime ostendit, uoluerit aliquis & Ceturæ filios in aliqua rerum figura futurarum inspicere, non enim frustra de talibus personis administratione spūssancti hæc gesta conscripta sunt,inueniet fortasse hæreses & schismata significari. Qui filij de libera quidem sicut isti de ecclesia, sed tamen secundum carnem nati sunt, non spiritaliter per repromissionem. Quod si ita est,nec ipsi ad hæreditatem inueniuntur pertinere, id est ad cœlestem Hierusalem,quam sterilem vocat scriptura quandiu filios in terra non genuit. Quæ deserta etiam dicta est cœlestem iustitiam deserentibus hominibus terrena sectantibus,tanquam virum habente illa terrena Hierusalem, quia legem acceperat. Et ideo cœlestem Hierusalem Sara significat,quæ

eat, quæ diu deserta est à concubitu uiri pro
B ter cognitam sterilitatem, Non enim tales
homines qualis erat Abraham ad explen-
dam libidinem utebantur fœminis, sed ad
successionem prolis. Accesserat autem steri
litati etiam senectus, ut ex omni desperatio-
ne diuina promissio magnum meritum cre
dentibus daret. Certus ergo de promissione
dei, officio gignendi accessit ad etate iam
grauem quam in annis uegetionibus corpo
rali copulatione deseruerat. Non enim ob
Esai.54. aliud Apostolus adiuncta earum mulierum
figura interpretatur, quod per Prophetam
dictum est, Quoniam multi filij desertæ ma
gis quam eius quę habet virum, Cum & ma
rito prior Sara sit mortua, neque inter eos
vllum extitisset diuortium. Vnde ergo illa
deserta, aut illa habẽs virum, nisi q̃ Abrahã
propagandæ prolis operam ad Agar ancillæ
fecunditatem ab vxoris Saræ sterilitate tran
stulerat: ipsa tamen promittente & ultro of-
ferente ut maritus eius de ancilla susciperet
filios? Antiqua enim iustitiæ regula est, quã
1.Co.7. commẽdat ad Corinthios idem Apostolus,
Mulier sui corporis potestatem non habet,
sed vir: Similiter autem & vir sui corporis
potestatem non habet, sed mulier. Et huius-
modi enim debita, sicut cætera, in eorum
C quibus debentur potestate consistunt, Cui
potestati qui fraudem non facit, ille castita-
tis coniugalis iura custodit. Senectus autem
parentum Isaac ad eam significationem va-
let, quoniam noui testamenti populus quã-
uis sit nouus, prædestinatio tamẽ eius apud
deum, & ipsa Hierusalem cœlestis antiqua
1.Ioã.2. est. Vnde & Ioannes ad patres dicit, Scribo
vobis patres, quoniã cognouistis quod erat
ab initio. Carnales autem qui sunt in eccle-
sia ex quibus hæreses & schismata fiunt, ex
Euangelio quidem occasionẽ nascendi acce-
perunt, sed carnalis error quo concepti sunt
& quem secum trahunt, non refertur ad an
tiquitatem veritatis. Et ideo de matre adole
scentula, & de patre sine repromissione nati
sunt. Quia & dominus non nisi ob antiqui-
Apoc.1. tatem veritatis in Apocalypsi albo capite ap
paruit. Nati sunt ergo tales ex occasione an
tiquæ veritatis in nouitio temporalique mẽ
dacio. Dicit ergo nos Apostolus secundum
Isaac promissionis filios esse, Et sic persecu-
tionem passum Isaac ab Hismaele, quemad-
modum hi qui spiritaliter uiuere cœperant,
à carnalibus Iudæis persecutionem patiebã
tur: frustra tamen, cum secundum scripturã
eijciatur ancilla & filius eius, nec hæres esse Gen.21.
posit cum filio liberæ. Nos autem, inquit,
fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ. D
Ea enim libertas nunc maxime opponenda
est seruitutis iugo, quo in operibus legis tene
bãtur, qui ad circuncisionẽ istos trahebant.
Cum autẽ dicit, State ergo, significat eos Exposi-
nondum cecidisse: accommodatius enim di- tio capi-
ceret, surgite. Sed quod addidit, Et ne ite tuli qui-
rum seruitutis iugo attineamini, quandoqui ti.
dem hic nullum aliud iugum potest intelligi
quo eos attineri nolit, nisi circuncisionis ta-
liumque obseruationum Iudaicarum. Ita
enim & sequitur, Ecce ego Paulus dico vo-
bis, quia si circuncidamini, Christus uobis
nihil proderit: quomodo accepturi sumus
quod ait, Ne iterum seruitutis iugo attinea-
mini: cum ad eos scribat qui Iudæi nun-
quam fuerant? Nam hoc agit vtique, ne cir-
cuncidantur. Sed nimirum hic declaratur &
confirmatur illa sententia, de qua superius
disputauimus. Quid enim aliud hoc loco gẽ
tibus dicat, non inuenio, nisi vt prosit illis q̃
à seruitute superstitionis suæ per fidẽ Chri-
sti liberati sunt, ne iterum serui esse velint
sub iugo obseruationum carnalium, quam-
uis sub lege dei, tñ carnalem populum serui-
liter alligantium. Christum autem nihil eis
profuturum esse dicit, si circuncidãtur. Sed
illo modo, quo eos isti uolebant circũcidi.i. E
ut in carnis circuncisione poneret spem salu
tis. Non.n. Timotheo nõ profuit Christus, Act.16.
quia Paulus ipse illum iam Christianum iu
uenem circuncidit: facit autem hoc pp scã
dalum suorum, nihil simulans omnino, sed
ex illa indifferentia, qua dicit, Circuncisio 1.Co.7.
nihil est, & præputium nihil est: nihil.n.ob
est illa circuncisio ei, qui salutem in illa esse
non credit. Secundum hanc sententiam etiã
illud addit, Testificor autem omni homini
circũcidenti se.i. tanquam salutarem istã cir
cuncisionem appetenti, quia debitor est uni
uersæ legis faciendæ. Quod ideo ait, ut uel
terrore innumerabilium obseruationũ, quæ
in legis operibus scriptæ sunt, ne omnes im-
plere cogerentur: quod nec ipsi Iudæi, nec
parentes eorum implere potuerũt, sicut Pe- Act.15.
trus in actibus apostolorum dicit: abstine-
rent se ab his, quibus eos isti subiugare cupie
bant. Euacuati inquit, isti Christo, qui in
lege iustificamini. Hæc est illa proscriptio,
qua Christum proscriptum superius dixe-
rat, ut cũ isti euacuarẽtur à Christo.i. Chri-
stus ab eis tanquam à possessione, quam tene
bat,

F bat,abscedit,opera legis in eam possessionem tanquam in uacuam inducantur: quod quia non Christo,sed illis obest,addidit, A gratia excidistis. Cum.n.hoc agat gratia Christi, vt ijs qui debitores erant operum legis, liberentur hoc debito, isti ingrati tantæ gratiæ, debitores esse uolunt vniuersæ legis faciendæ. Nondum autem erat factum,sed q̃a voluntas iá moueri cęperat,ita plerisq; locis loquitur quasi factum sit. Nos.n.inquit,spiritu ex fide spé iustitiæ expectamus, In quo demonstrat ea pertinere ad fidem Christi, quæ spiritaliter desiderantur & expectãtur, non quæ carnaliter: quibus promissionibus seruitus illa tenebatur: sicut alio loco dicit,
1.Co.4. Non respicientibus q̃ videntur,sed quæ nõ uidétur. Quæ.n.uidentur temporalia sunt: quæ aũt non uidentur,æterna sunt. Deinde subiunxit, In Christo.n.Iesu neque circuncisio quicquam ualet,neq; præputium: vt illam indifferentiam declararet,nihilq; perniciosum esse in hac circuncisione ostenderet, nisi ex illa salutem sperare. Nihil ergo valere dicit in Christo circuncisionem aut præputium, sed fidem quæ per dilectionem ope
Galat.5. ratur. Et hic illud tetigit,quia sub lege seruus tus per timorem operatur. Currebatis bene, inquit,quis uos impediuit ueritati non obe-
G dire? Hoc est quod superius ait, Quis vos fa
Galat.3. scinauit? Suasio,inquit,vestra,non ex eo est, q̃ vocauit vos. Hæc.n.suasio carnalis est,ille aũt in libertatem vocauit. Suasionem aũt eorum dixit,quod eis suadebatur. Eos auté paucos,qui ad illos veniebant, vt ista suaderent,quia in comparatione multitudinis credentium Galatarum exiguo numero erant, fermentum appellat. Recipient autem isti fermentum:& tota massa, id est,tota eorum ecclesia in corruptione carnalis seruitutis quodammodo fermentabitur, si tales suasores tanquam iustos & fideles recipientes honorauerint. Ego,inquit,confido de vobis in domino,quòd nihil aliud sapietis. Hinc vtique manifestum est nondum illos fuisse possessos à talibus. Qui autem conturbat vos, inquit,portabit iudicium, quicunq; ille fuerit. Hæc est illa conturbatio contraria ordini, vt de spiritalibus carnales fiant. Et quoniam intelligendum est fuisse quosdam, qui cum vellent eis istam seruitutem persuadere, & viderent eos Pauli Apostoli authoritate reuocari,dicerent etiam ipsum Paulum id sentire, sed non eis facile aperire voluisse sententiam suam opportunissime subiecit,

Ego autem fratres,si circuncisionem adhuc H
prædico,quid adhuc persecutionem patior? 1. Co.11.
Etiã ab ipsis enim patiebatur persecutioné, Galat.2.
quia talia persuadere moliebantur,cum iam euangelium suscepisse viderentur. Quos tãgit alio loco, vbi ait, Periculis in falsis fratribus:& hic in capite epistolę,vbi dicit, Propter subintroductos aũt falsos fratres,qui subintroierunt proscultare libertaté nostram, quã habemus in Christo Iesu,vt nos in seruitutem redigerent. Ergo si circuncisionem prædicabat, desinerent eum persequi. Qui tñ non timerentur ab eis quibus Christiana libertas annunciabat; aut ne ab ipso Apostolo timeri putarentur, propterea superius libera plenus fiducia nomen suum etiã professus est,dicés, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit: tanquã si diceret, Ecce me imitamini vt non timeatis,aut in me causam refundite si timetis. Quod autem dicit, Ergo euacuatum est scandalum crucis: sententiam
illam repetit, Si ex lege iustitia,ergo Chr̃us Galat.2.
gratis mortuus est. Sed hic q̃m scãdalum nominat,in memoriam reuocant propterea ma ximein Christo passos esse scandalum Iudæos, quia istas carnales obseruationes quas pro ipsa salute se habere arbitrabantur eum sæpe animaduertebant præterire atq; contemnere. Hoc ergo ita dixi,ac si diceret, Sine I
causa ergo Christum,cum ista contemneret scãdalizati Iudæi crucifixerunt, si adhuc eis pro quibus crucifixus est talia persuadẽtur. Et adiecit elegantissima ambiguitate quasi sub specie maledictionis benedictionem dicens, Vtinam abscindantur qui vos conturbant. Non tantum,inquit,circuncidantur, sed abscindantur. Sic enim fiunt spadones propter regnum cœlorum, & carnalia seminare cessabunt. Vos enim,inquit,in libertatem vocati estis fratres. Quia illa conturbatio à spiritalibus ad carnalia reuocans in seruitutem trahebat. Sed iam hinc opera illa legis tractare incipit, de quibus eum supra dixeram in fine epistolæ tractaturum, q̃ ad nouum quoq; testamentum pertinere nemo ambigit,sed alio fine: quo liuore se ea facere dicit: id est,charitatis æterna sperantis hinc præmia, & ex fide expectantis. Non sicut Iudæi, qui timore ista implere cogebãtur non illo casto permanente in seculum seculi, sed quia timebant præsenti vitæ suæ: & ideo quædam opera legis implebant quæ in sacramentis sunt, illa verò quæ ad bo-

nos

nos mores pertinent omnino nō poterant. Non enim implet ea nisi charitas. Quia &
K hominem si propterea nō occidit aliquis, ne & ipse occidatur, nō implet pceptū iustitię: sed si ideo nō occidat, quia malū est, ēt si id
1.Re.24 possit facere impune, nō solū apud homines sed ēt apud deum. Sicut Dauid cū diuinitus accepisset in ptātem regem Saul, impune vti que occideret: nec hominibus in se vindicaturis, quia multō ab eis diligebaī idē Dauid: nec deo qui hāc ipsam ptātem dedisse se dixerat, vt omnino ei faceret quod vellet. Pepercit ergo diligēs pximū tanquā seipsum, nō solū persecutū, sed etiā persecuturū, qui eum corrigi q̄ interfici maluit: homo in uete ri testō, sed non homo de veteri testō, quem fides futuræ hæreditatis Christi reuelata sic reddita saluum faciebat, & ad imitandum vocabat: ideo nūc dicit Apostolus, In libertatem vocati estis fratres, tm̄ ne libertatē occasionem carnis detis. i. ne audito nomine libertatis impune vobis peccandū esse arbitremini. Sed per charitatem, inquit, seruite inuicem. Qui. n. per charitatem seruit, libere seruit, & sine miseria obtēperans deo, cum amore faciendo quod docetur, nō cū timore qđ cogitur. Omnis. n. lex, inquit, in vno sermone impleta est, in eo q̄ diliges proximū tuū
Mat,22. tanquā teipsum. Oēm ergo legē nunc dicit
L ex his operibus quæ ad bonos mores pertinent. Quia & illa quæ sunt in sacris, cum bene à liberis intelliguntur, nec carnaliter obseruantur à seruis, ad illa duo pcepta referantur necesse est, dilectionis dei & pximi. Recte itaq; accipitur, ad hoc pertinere quod ēt
Matt.5. dominus ait, Nō ueni legem soluere sed implere: q̄a erat ablaturus timorē carnalē, Spi
Ro. 13. ritalem aūt charitatem daturus qua sola lex
Rom.5. impleri potest. Plenitudo. n. legis charitas, vt qn̄ fides impetrat spm̄sanctum, per quem charitas dei diffusa est in cordibus operantium iustitiam, nullo modo quisquam ante gratiam fidei de bonis operibus glorietur. Quapropter istos iactantes se de operibus legis ita refellit Apostolus dū ostēdit opera vetusta sacrorū umbras futurorū fuisse, quas iā aduentu dn̄i libero hæredi necessarias nō esse mōstrauit. Opera vero ad bonos mores pertinentia non impleri nisi dilectione, per
Gala. 5. quam fides operaī. Vnde si opera legis quæ-
Abac.2. dam post fidem superflua, quædā ante fidem
Mat.11. nulla sunt, viuat iustus ex fide vt & onus graue seruitutis abijciat, leui sarcina Christi vegetatus, & iustitiæ metas nō transgrediatur, leui iugo charitatis obtēperās. Quæ
ri autem pōt, cur Apostolus & hic solā cō M
memorauit pximi dilectionē, quā lege dixit impleri, & ad Romanos cū in eadē qōne ver
saretur, Qui. n. diligit alterū, inquit, legē im Ro. 13.
pleuit. Nā non adulterabis, nō homicidiū facies, nō furaberis, nō cōcupisces, & si qđ est aliud mandatū, in hoc sermone recapitulaī, Diliges proximū tuū tanquā teipsum. Dilectio pximi malū nō operatur, Plenitudo āt legis charitas. Cū ergo in duobus pceptis dilectionis dei & pximi perfecta sit charitas, cur Apostolus & in hac & in illa epistola solam proximi dilectionem commemorat, nisi quia de dilectione dei possunt mentiri homines, quia rariores tentationes eam probant: in dilectione autem proximi facilius conuincuntur eam nō habere, dum inique cum hominibus agunt? Consequēs est aūt vt qui ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente deū diligit, diligat pximū tāquā seipsum. Quia hoc iubet ille quē ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligit: item diligere proximum, id est, omnem hominem tanquam seipsum, quis potest, nisi deum diligat, cuius præcepto & dono dilectionē pximi possit implere? Cū ergo vtrunq; præceptum ita sit, vt neutrum sine altero possit teneri, etiā
vnum horum commemorare plerunque suf- A
ficit, cum agitur de operibus iustitiæ: sed opportunius illud de quo quisque facilius
conuincitur. Vnde Ioānes dicit, Qui enim 1.Ioā.4.
non diligit fratrem suū quem videt, deum quem non videt quomodo potest diligere? Mentiebantur enim quidam dilectionem se dei habere, & de odio fraterno eam non habere conuincebantur. De quo iudicare in quotidiana vita & moribus facile est. Si autem mordetis, inquit, & comeditis inuicem, videte ne abinuicem consumamini. Hoc enim maxime vitio contentionis & inuidentiæ, perniciosæ disputationes inter eos nutriebatur, male de inuicem loquēdo, & quærendo quisque gloriam suam vanamque uictoriam, quibus studijs consumitur societas populi, dum in partes disiungitur. Quomō autem ista vitare possunt, nisi spiritu ambulent, & concupiscentias carnis non pficiant? Primū. n. & magnū munus est spiritus, humilitas & mansuetudo. Vnde illud quod iā
memoraui, dominus clamat, Discite à me, Mat.11.
quia mitis sum & humilis corde. Et illud Esa.66.
Prophetæ, Super quem requiescit spiritus meus, nisi sup humilē & qetū, & trementē

verb i

uerba mea? Quod aũt ait, caro concupiscit
B aduersus spm̃, spiritus autẽ aduersus carnẽ. Hæc.n.inuicem aduersantur, vt non ea quæ vultis faciatis: putant hic homines liberum uoluntatis arbitrium negare Apostolum nos habere. Nec intelligunt hoc eis dictum si gratiam fidei susceptam tenere volunt, per quam solam possunt spũ ambulare & concupiscẽtias carnis non perficere. Si ergo nolũt eam tenere, non poterunt ea quæ uolunt facere. Volunt.n.operari opera iustitiæ quæ sunt in lege, sed uincuntur concupiscentia carnis, quã sequendo deserunt gratiã fidei.
Rom.8. Vñ & ad Romanos dicit, Prudentia carnis inimica in deum, legi.n.dei non est subiecta, neque.n.potest. Cum enim charitas legem impleat, prudentia uero carnis cõmoda temporalia consectando spiritali charitati aduersetur, quõ potest legi dei esse subiecta.i.libenter atq; obsequenter implere iustitiam eiq; non aduersari: qũ etiam dum conatur, vincatur, necesse est, vbi inuenerit maius commodum temporale de iniquitate posse assequi q̃ si custodiat æquitatem? Sicut enim prima hominis vita est ante legem, cum nulla nequitia & malitia prohibebatur, neq; vlla ex parte prauis cupiditatibus resistit, quia non est qui prohibeat: sic secunda est sub le
C ge ante gratiam, qñ prohibetur quidem & conatur à peccato abstinere se, sed vincitur: quia nõdum iustitiam propter deum & pp ipsam iustitiam diligit, sed eam sibi vult ad conquirendum terrena seruire. Itaq; vbi viderit ex alia parte ipsam ex alia commodum temporale, trahitur pondere temporalis cupiditatis, sed qua relinquit iustitiam. Quam propterea tenere conabatur, vt haberet illud quod se nunc videt amittere si illam tenuerit. Tertia est vita sub gratia, qñ nihil temporalis commodi iustitiæ præponitur, quod nisi charitate spiritali quã dñs exemplo suo docuit & gratia donauit, fieri non potest. In hac enim vita etiam si existant desideria carnis de mortalitate corporis, tñ mentem ad
Rom.6. consensionem peccati non subiugant. Ita iam non regnat peccatum in nostro mortali corpore, quanuis non possit nisi in habitare in eo quandiu mortaliter potest. Primo enim non regnat cum mente seruimus legi
Rom.7. dei, quanuis carne legi peccati, id est, pœnali consuetudini, cum ex illa existunt desideria quibus tñ non obedimus. Postea vero ex omni parte extinguitur. Qm̃ si spiritus Iesu habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia cor-
D pora nostra propter spm̃ qui habitat in nobis. Nunc ergo implendus est gradus sub gratia, vt faciamus quod volumus spũ, etiã si carne non possumus.i.nõ obediamus desiderijs peccati ad præbendum illi membra nr̃a arma iniquitatis, etiam si non ualemus efficere, vt eadem desideria non existant: vt quanuis nondũ simus in pace illa æterna ex omni hominis parte perfecta, iam tñ desinamus esse sub lege, vbi præuaricationis rea mens tenetur, dum eã concupiscentia carnis in consensionẽ peccati captiuã ducit: simus aũt sub gratia, vbi nulla est condemnatio ijs qui sunt in Christo Iesu, quia non certantẽ, 1.Retra.
sed uictũ pœna consequitur. Ordinatissime cap. 24.
itaq; subiungit, Quod si spũ ducimini, non adhuc estis sub lege: vt intelligamus eos esse sub lege, quorum spũs ita concupiscit aduersus carnem, vt non ea quæ volunt faciant, i. nõ teneant coniunctos in charitate iustitiæ, sed à concupiscente aduersum se carne vincantur: non solum ea repugnante legi mẽtis E
eorum, sed etiã captiuante illos sub lege peccati, q̃ inest in membris mortalibus. Qui.n. non ducuntur spũ, sequitur vt carne ducantur. Non autẽ pati aduersitatem carnis, sed duci à carne damnatio est. Et ideo ꝙ si spũ, inquit, ducimini, non adhuc estis sub lege. Nam & superius non ait, spũ ambulate, & concupiscentias carnis non habueritis: sed, ne perfeceritis. Quippe non eas omnino habere, non iã certã, sed certaminis præmium est, si obtinuerimus victoriam perseuerando sub gratia. Commutatio.n.corporis in immortalem statum, solas carnis concupiscentias non habebit. Deinde incipit opera carnis enumerare, vt intelligant se, si ad operandum ista desiderijs carnalibus consenserint, tunc duci carne, non spũ. Manifesta aũt sunt, inq̃t, opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, animositates, æmulationes, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico uobis sicut prædixi, qm̃ qui talia agunt regnum dei nõ possidebunt. Agunt ãt hæc qui cupiditatibus carnalibus consentientes facienda esse decernunt, ẽt si ad implendum facultas nõ datur. Cæterũ qui tãgunt F
hm̃oi motibus, & immobiles, & in maiore charitate cõsistũt, non solũ non eis exhibentes membra corporis ad male operandũ, sed neque nutu consensionis ad exhibendum
consen-

consentientes, nō hæc agūt,& iō regnū dei possidebūt. Nō.n.iam regnat pctm̄ in eorū mortali corpe,ad obediēdū desiderijs eius, quāuis habitet in eodem mortali corpore pctm̄ nondū extincto impetu consuetudinis naturalis,quia mortaliter nati sumus,& propriæ vitæ nostræ,cū & nosipsi peccādo auximus quod ab origine peccati humani dāna-
63 tionisq; trahebamus. Aliud est.n.non peccare,aliud nō habere pctm̄. Nam in quo pctm̄ nō regnat, non peccat.i.qui non obedit desiderijs eius. In quo aūt nō existunt omnino ista desideria,nō solū non peccat, sed ēt non habet pctm̄. Quod etiā si ex multis partibus in ista vita possit effici,ex oī tamen parte nō nisi in resurrectione carnis atq; cōmutatione sperandum est. Potest autem mouere qđ ait,quæ dico vobis,sicut prædixi,qm̄ qui talia agunt,regnum dei nō possidebunt:si quæratur ubi ista prædixerit, nam in hac epistola non inuenitur. Ergo aut pūs cū esset hoc prædixerat,aut cognouerat peruenisse ad illos epistolā quæ missa est ad Corinthios. Ibi
1.Cor.6. enim sic ait,Nolite errare,neque fornicatores, neq; idolis seruiētes, neq; adulteri neq; molles,neq; masculorū cōcubitores, neque fures neq; auari,neq; ebriosi,neq; maledici, neq; rapaces regnū dei possidebunt. Hic ergo cū enumerasset opera carnis quibus clau-
G sum est regnū dei, subiecit ēt opa spūs quos spūs fructus vocat, Fructus aūt spūs est, inquit,charitas,gaudiū, pax,longanimitas,benignitas,bonitas,fides,mā suetudo, cōtinentia: & addidit, Aduersus hmōi non est lex: vt intelligamus illos sub lege positos,in quibus ista non regnant. Nam in quibus hæc non regnant,ipsi lege legitime utuntur, qa nō est illis lex ad coercendū posita. Maior.n.
1.Tim.1 & præpollentior delectatio eorum iustitia est,sic.n.ad Timotheū dicit, Scimus.n.quia bona est lex si quis ea legitime utatur,sciens hoc quia lex iusto posita nō est. Iniustis aūt & nō subditis & impijs peccatoribus, & scelestis & contaminatis, parricidis & matricidis homicidis,fornicatoribus,masculorū cōcubitoribus,plagiarijs,mēdacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, subaudiatur,his lex posita est. Regnant ergo spiritales isti fructus in homine in quo pctā non regnant. Regnant aūt ista bona si tantū delectāt, vt ipsa teneāt aīum in tētationibus, ne in pctī consensionem ruat. Quod.n.amplius nos delectat, secundū id operemur necesse est, vt verbi grā, occurrit forma speciosæ fœminæ,& mouet ad delectationem fornicationis: sed si plus delectat pulchritudo illa intima & sincera spēs castitatis, per grām quæ est in fide Christi, secundum hanc viui- H
mus & secundum hanc operamur, vt nō regnante in nobis pctō ad obediendum desiderijs eius, sed regnāte iustitia per charitatem cū magna delectatione faciamus quicquid in ea deo placere cognoscimus. Quod aūt de castitate & de fornicatione dixi, hoc de cæteris intelligi volui. Neq; moueat, uel q non oīno ad eundem numerum & ordinem opera carnis in hac epistola enumerauit, atq; in illa ad Corīthios,uel q spiritalia bona pauciora, pluribus carnalibus vitijs opposuit; neq; ita econtrario ut fornicationibus castitas, immundicijs mundicia, atq; ita cæteris cætera occurrant: non.n.hoc suscepit vt doceret quot sint, sed ut quo gñe illa uitanda, illa uero expetenda sint, cum carnis & spūs oībus à pœna peccati atq; peccato ad gratiam domini atq; iustitiæ nos conuerti oportere prædiceret, ne deserendo gratiam tpalē,qua pro nobis dominus mortuus est,non perueniamus ad æternam quietem in qua pro nobis dominus uiuit, neq; intelligendo pœnam tpalem,in qua nos dominus mortalitate carnis edomare dignatus est, in pœnā sempiternam incidamus, quæ perseueranti I
aduersum dominū superbiæ præparata est. Cum.n.commemoratis multis operibus carnis,addidit & his similia, satis ostendit nō se ista examinatiore numero collocasse,sed liberiore sermone posuisse. Hoc etiam de spiritalibus fructibus fecit. Nō.n.ait aduersus hæc non est lex,sed aduersus hmōi, hoc est, siue ista,siue ēt cætera hmōi. Sed tamen diligenter considerantibus, non hic oīmodo carnalium spiritaliumq; operum oppositio inordinata atq; confusa est. Ob hoc aūt latet,quia pauciora sunt, uel singula quibusdam pluribus opponuntur. Nam ex eo quòd carnaliū vitiorū in capite posuit fornicationes,in capite autem uirtutum spiritalium charitatē, quem non diuinarum literarum studiosum faciat intentum ad perscrutāda cætera? Si.n. fornicatio est amor à legitimo connubio solutus,& uagus explendæ libidinis consectando licentiam, quid tam legitime ad spiritalē fœcunditatem coniūgitur quā anima deo? Cui quanto fixius inhæserit, tanto est incorruptior, Inhæret autem charitate. Recte igitur fornicationi opponitur charitas, in qua sola est custodia castitatis. Immunditiæ aūt

sunt

sunt perturbationes de illa fornicatione cōceptæ, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorū aūt seruitus vltima fornicatio est animæ pp quam et bellum aduersus Euangeliū cum reconciliatis deo furiosissimum gestum est, cuius reliquiæ quāuis interdiu, adhuc tamen recalēt. Huic itaq; pax contraria est qua reconciliamur deo, eadēq; pace ēt cū hominibus custodita, ueneficiorum, inimicitiarū, tētationū, æmulationum, animositatū, dissensionūq; vitia sanātur in nobis. Vt autem ea in alijs, inter quos viuimus, iusta moderatione tractentur, & ad sustinendum longanimitas, & ad curandū benignitas, & ad ignoscendū bonitas militat. Iam vero hæresibus fides, inuidiæ mansuetudo, ebrietatibus & comessationibus continentia reluctatur. Nec quis sanè arbitretur hoc esse inuidiā quod est æmulatio. uicina.n. sunt, & pp ipsam vicinitatē plerunq; vtrūlibet horū pro altero, vel æmulatio pro inuidia uel inuidia pro æmulatione ponitur. Sed quia vtrūque hic locis suis dictū est vtiq; distinctionem de nobis flagitant. Nā æmulatio est dolor animi cū alius peruenit ad rē quam duo pluresve appetebant, & nisi ab vno haberi non pōt. Istā sanat pax, qua id appetimus quod oēs qui appetunt si assequantur vnū in eo fiunt. Inuidia uero dolor animi est, cū indignus vr aliquis assequi, ēt quod tu nō appetebas. Hanc sanat mansuetudo, cū qsq; ad iudiciū dei reuocans non resistit voluntati eius, & magis ei credit recte factū esse q̄ sibi quod putabat indignū. Crucifixerūt āt carnem suam cū passionibus & concupiscētijs, sicut cōsequēter dicit, qui sunt in Christo Iesu. Vnde āt crucifixerunt, nisi timore illo casto permanente in seculū seculi, quo cauemus offendere illū quē toto corde, tota anima, tota mente diligimus? Non.n. hoc timore timet adultera ne custodiatur a viro, quo timet casta, ne deserat. Illi enim tristis est præsentia viri, huic absentia. Et ideo timor ille corruptus est & transire non vult hoc seculū: iste āt castus pmanet in seculum seculi. De quo timore crucifigi se optat Propheta eū dicit, Confige clauis à timore tuo carnes meas. Ista crux est de qua dñs dicit, Tolle crucē tuā, & sequere me. Si spiritu, inquit viuimus, spū & sectemur. Manifestū est certe scd'm id nos viuere qd' sectati fuerimus, sectabimur āt qd' dilexerimus. Itaq; si ex aduerso existāt duo, præceptum iustitiæ & cōsuetudo carnalis & vtrunq; diligit, id sectabimur quod amplius dilexerimus. Si tantundē vtrūq; diligit, nihil eorū sectabimur, sed aut timore inuiti trahemur in alterutrā partē: aut si vtrunq; æqualiter ēt timemus, i periculo sine dubio remanebimus, fluctu dilectionis & timoris alternāte quassati. Sed pax Xpi vincat in cordibus nostris. Tunc.n. oñones & gemitus, & in auxiliū inuocata dextera misericordiæ dei, sacrificiū contribulati cordis non despicit, charitatēq; sui ampliorē cōmēdatione periculi, de quo liberabit, & exuscitat. In eo āt illi fallebantur, quod negare quidē non poterant, sectādū sibi esse spm sanctū assertorē atq; ducem libertatis suæ, sed ad opera seruilia carnaliter conuersi, retrorsum se conari nō intelligebant. Propterea non ait, si spū viuimus, spm sectemur: sed spū sectemur, inqt. Fatebant.n. spūi sancto seruire oportere, & eū nō spū suo, sed carne volebāt sectari: nō spiritaliter obtinētes grām dei, sed in circūcisione carnali & cæteris hmōi spē constituentes salutis. Non efficiamur, inquit, inanis gloriæ cupidi, inuicē inuidentes, & inuicem prouocantes. Prorsus magnifice & omnino diuino ordine, posteaquā eos instruxit aduersus illos à quibus in seruitutē legis seducebātur, hoc in eis cauetne instructiores facti, & volentes iā calumnijs carnaliū respondere cōtentionibus studeant, & appetitu inanis gloriæ, legis oneribus nō seruientes, vanis cupiditatibus seruiant. Nihil āt sic probat spiritalem virum, q̄ peccati alieni tractatio, cū liberationem eius potius quàm insultationē, potiusq; auxilia q̄ cōuicia meditat, & quātū facultas tribuit suscipit. Et ideo dicit, Frēs, & si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi. Deinde ne sibi quisq; videatur instruere, ēt eū pperue exagitat irridetq; peccantem, aut superbe tāquā insanabilem detestatur: In spiritu, inquit, mansuetudinis: intendens teipsum, ne & tu tēteris. Nihil.n. ad misericordiā sic inclinat, q̄ pprij periculi cogitatio. Ita eos nec deesse voluit fratrū correptioni, nec studere certamini. Multi .n. homines cum à somno excitant, litigare volūt: aut rursus dormire, cū litigare phibentur. Pax igit & dilectio & cōis periculi cogitatio in corde reseruet: modus aūt sermonis, siue actius siue blandius proferatur, sicut salus eius quē corrigis videtur postulare, moderādus est. Nam & alio loco dicit, Seruū aūt dñi litigare non oportet, sed mitem

K · L · M · A (section letters in margins)

Marginal notes: Aemulatio. — Inuidia. — Psal. 18. — Deut. 6. — Ps. 118. — Mat. 16. — Expositio lexti capituli. — 1. Ti. 2.

tẽ esse ad oẽs, docibilẽ, patientẽ. Et ne quisquam ex eo putet cessandũ sibi esse à correptione erroris alterius, vide quid adiungat In modestia, inquit, corripientẽ diuersa sen
B tientes. Q̃uo in modestia, quomodo corripientẽ, nisi cũ lenitatẽ corde retinemus, & aliquam medicaméti acrimoniã verbo correptionis aspergimus? Nec aliter accipiẽdũ
1. Ti. 4. video quod in eadẽ epistola positũ est, Prædica verbũ, insta opportune importune, argue, hortare, increpa in omni longanimitate & doctrina. Importunitas.n. opportunitati vtique contraria est: neq; omnino vllũ medicamentum sanat, nisi quod opportune adhibueris. Quanquã ergo & sic possit distingui, insta opportune, ut alius sit sensus, importune argue, deinde cætera contexantur, hortare, increpa cũ omni longanimitate & doctrina. Vt tunc opportunus sentiaris cum instans ædificãdo, cum ãt destruis arguẽdo, non cures ẽt si importunus videaris, si hoc est talibus importunũ. Ita duo quoque sequuntur, ad duo superiora põt singillatim referri: hortare cũ opportune instas, increpa cum importune arguis. Deinde cætera duo similiter, sed conuerso ordine, referuntur, cũ omni longanimitate ad sustinendas indignationes eorũ quos destruis, & doctrina ad instruenda eorum studia quos ædificas. Tamẽ
C ẽt si illo vsitatiore modo distinguatur: insta opportune, quod si hoc modo non proficis, importune: ita intelligendũ est, vt tu opportunitatem omnino non deseras, & sic accipias quod dictum est, importune, vt illi videaris importunus qui nõ libenter audit q̃ dicuntur in eum: tu tñ scias hoc illi esse opportunũ, & dilectionẽ curamq́; sanitatis eius animo teneas mansueto & modesto & fraterno. Multi.n. postea cogitantes quæ audierint, ipsi se grauius & seuerius arguerũt: & quamuis perturbatores à medico viderentur abscedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante, sanati sunt: qđ non fieret, si semper expectaremus periclitantem putrescentib. membris, qñ vrs liberet aut secari. Qđ nec ipsi corporis medici attẽdũt, qui terrenæ mercedis intuitu curant. Quotus enim quisq; reperitur qui ferrum corũ aut ignem non ligatus expertus sit, cum & illi rariores sint, qui volentes ligati fuerint. Plures enim resistentes & mori se malle clamantes quàm illo curari modo, vix lingua ipsa eorum relicta libera omnibus mẽbris constrinxerunt, neque ad suum, neque ad reluctantis, sed ad ipsius artis arbitrium: quorum tamen vocibus conuicijsq́; dolentium nec commouetur curantis animus, neque secantis manus. Medicinæ aũt cœlestis
ministri aut per odiorum trabem cernere stipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius mortem videre peccantis, q̃ verbũ indignantis audire. Quod non ita accidissent, si tam sanum animũ curando alterius animo adhiberemus, quàm sanis manibus illi medici aliena membra pertractant. Nunquam itaque alieni peccati obiurgandi suscipiendum est negocium, nisi cum internis interrogationibus examinantes nostrã conscientiam, liquido nobis corã deo respõderimus, dilectione nos facere. Quod si conuicium vel minæ, vel etiã persecutiones eius quem argueris, lacerauerint animũ, si adhuc ille p te sanari posse videbitur nihil respondeas donec saneris prior: ne forte carnalibus motibus tuis ad nocendum consentias, & exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato ad reddendũ malũ pro malo, aut maledi- Rom. 6.
ctum pro maledicto. Quiquid.n. lacerato a- & 12.
nimo dixeris, punientis est impetus, nõ charitas corrigentis. Dilige & dic quod voles, nullo modo maledictum erit quod specie maledicti sonuerit, si memineris senserisq́; te in gladio verbi dei liberatorem hominis esse velle ab obsidione vitiorũ. Quòd si forte, vt plerunq; accidit, dilectione quidem talem suscipis actionẽ, & ad eã corde dilectionis accedis, sed inter agendũ surrepserit ali
E quid dum tibi resistitur, quod te auferat ab hominis vitio percutiendo, & ipsi homini faciat infestum: postea te lachrymis lauantẽ hmõi puluerem, multo salubrius meminisse oportebit, q̃ non debeamus sup aliorum supbire peccata, qñ & ipsa eorũ obiurgatione peccamus, cũ facilius nos ira peccatis iratos, q̃ miseria misericordes facit. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legẽ
Christi: legẽ vtiq; charitatis. Si autem im- Ro. 13.
plet legẽ qui diligit proximum, dilectioque Leuit.
proximi etiam in veteribus scripturis maxi 19.
me commendatur: in qua dilectione dicit a-
lio loco idẽ Apostolus recapitulari omnia Ro. 10.
mandata legis manifestum est ẽt illam scripturam q́ priori populo data est, legẽ Christi esse, quam venit implere charitate, q́ nõ implebatur timore. Eadẽ igitur scriptura & idem mandatum cum bonis terrenis inhiantes premit seruos, testamentũ vetus, cum in bona æterna flagrãtes erigit liberos, testamentum

mentum nouū vocatur. Si.n.aliquis, inquit, videtur esse aliquid cū nihil sit, seipsum seducit. Non.n.eum seducūt laudatores eius,
F sed ipse potius, quia cum sibi sit ipse præsentior q̃ illi, mauult se in illis quærere q̃ in seipso. Sed quid dicit Apostolus? Opus āt suū probet vnusquisq;, & tunc in seipso tm̄ gloriam habebit & nō in altero.i.intus in conscientia sua, & nō in altero.i.cū eū alter laudat. Vnusquisq;.n.inquit, ꝓpriū onus portabit. Non ergo laudatores nostri minuunt onera conscientiæ nostræ, atq; vtinā non ēt accumulent, cū plerūq; ne illis offensis laus nostra minuatur, aut obiurgatione illos curare negligimus, aut iactanter eis aliquid nr̄ū ostentamus potius q̃ constanter ostendimus. Omitto ea quæ finguntur & mentiūtur de se homines pp hominū laudes. Quid enim ista cęcitate tenebrosius, ad obtinēdā inanissimam gloriā errorē hominis aucupari, & deum testem in corde contemnere? Quasi vero vllo modo cōparandus sit error illius qui te bonū putat, errori tuo, qui homini de falso bono placere studes, de vero malo displices deo. Iam cætera planissima esse existimo. Nam & illud vsitatū prę ceptū est, vt prædicatori verbi dei præbeat necessaria cui prædicatur. Ad bona.n.opera hortandi erant, vt ēt egenti Christo ministrarent, statuti ad dexteram cum agnis vt plus in eis operet̄ dilectio fidei, q̃ legis pos-
G set timor. Neq; hoc quisquā maiore fiducia
2.Th.3. debet præcipere q̃ hic Apostolus, qui mani
Act.18. bus suis victū transigens hæc in se nolebat fieri, vt maiore pondere, pp eorū magis vtilitatem qui hæc exhiberent, q̃ pp eorum quibus exhiberent ea se monere, omnibus demonstraret. Quod āt deinde subiungit, Nolite errare, deus nō subsannatur, Q̃d.n. seminauerit hō, hoc & metet. Nouit inter q̃ verba, perditorū hoīum laborent, qui constituūtur in fide rerū earum quas nō vidēt. Vidēt.n.seminationē operū suorū, sed messem non vident. Nec talis eis messis promittitur qualis hic reddi solet, quia iustus ex fi-
Abacuc. de viuit. Quia q̃ seminauerit, inquit, in car-
2. ne sua, de carne metet corruptionē. Hoc dicit de amatoribus voluptatū magis q̃ dei. In carne.n.sua seminat, q omnia quæ facit, etiā si bona videantur, ꝓpea tamen facit vt carnaliter ei bene sit. Qui āt seminauerit in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Seminatio in spiritu est, ex fide cum charitate seruire iustitiæ, & non obaudire desiderijs peccati, quāuis de mortali carne existentib. 1.Co.15.
Messis āt vitæ æternæ cum inimica nouissima destruetur mors, & absorbebitur mortale à vita, & corruptibile hoc induet incorruptionem. In hoc ergo tertio gradu quo sub gratia sumus, seminamus in lachrymis cum
H existunt desideria de animali corpore: quib, nō cōsentiendo renitimur, vt in gaudio metamus, cum ēt reformato corpore, ex nulla parte hominis, vlla nos solicitabit molestia, vllumve tētationis periculū. Nam ēt ipsum animale corpus deputatur in semine. Seminatur.n.corpus animale, ait alio loco: vt ad messem pertineat quod adiunxit, surget corpus spiritale. Huic ergo sententiæ Propheta Ps. 125.
concinit, dicens, Qui seminat in lachrymis, in gaudio metet. Bene āt seminare.i.bene operari, facilius est q̃ in eo perseuerare, Fructus.n.solet laborem consolari. Messis āt nostra in fine promittitur, & ideo perseuerantia opus est. Qui enim perseuerauerit vsq; Mat.10.
in finē, hic saluus erit, Et Propheta clamat, Psal.26.
Sustine dn̄m, viriliter age, & cōfortetur cor tuū & sustine dn̄m. Quod nunc Apostolus, Bonū āt facientes, inquit, non infirmemur, proprio.n.tēpore metemus insatiabiles: itaq; dum tempus habemus, operemur bonum ad oēs, maxime āt ad domesticos fidei. Quos eū credēdū est, nisi christianos signāre? Omnibus.n. pari dilectione vita æterna optāda est, sed non omnibus eadē pōt exhiberi dilectionis officia. Deinde cū docuisset, opera I
ipsa legis, quæ sunt salubria, & ad bonos mores pertinent, dilectione fidei posse tantummodo impleri, non timore seruili, redit ad illud vnde tota causa agitur, Vidistis, inqt, qualibus literis vobis scripsi manu mea. Cauet ne quisquā sub nomine epistolæ eius fallit incautos. Qui volunt, inqt, placere in carne, hi cogunt vos circūcidi, tm̄ in cruce Christi persecutionē nō patiantur. Multū enim persequebantur Iudæi eos qui videbantur deserere traditas huiusmodi obseruationes: quos ipse quàm non timeat satis ostendit eum tales literas etiā sua manu scribere noluit. Docet ergo timorem adhuc in istis operari tanquam sub lege constitutis, qui ad circuncisionem gentes cogerent. Neque.n.qui circuncisi sunt, hi legem custodiunt, Illam.n.dicit custoditionem legis, nō occidere, non mœchari, non falsum testimonium dicere, & si qua huiusmodi ad bonos mores pertinere manifestum est, q̃ nisi charitate & spe bonorum æternorū, quæ fidem acci-

accipiuntur impleri nō posse iā dictum est.
Sed volunt vos circuncidi, inquit, vt vestra
glorientur carne. i. vt non solum nō patian
tur persecutionem à Iudæis, qui nullo mo-
do ferebant in circuncisis legem prodi, sed
K et apud eos ꝙ tā multos proselytos faciūt.
Mat. 23 Vt.n. vnū proselytum Iudæi faciant, mare
& terram eos circumire solere dominus di-
xit. Mihi āt absit gloriari nisi in cruce dñi
nostri Iesu Christi per quem mihi mundus
crucifixus est,& ego mundo. Mundus mihi
crucifixus est ait,vt me nō teneat:& ego mū
do, vt eum non teneam. i. vt neq; mundus
mihi nocere possit, neq; ego de mundo ali-
quid cupiam. Qui āt in cruce Christi glo-
riatur,non vult placere in carne: quia perse
cutiones carnalium non timet, quas prior
vt crucifigeretur ille sustinuit, vt vestigia
sua sectantibus præberet exemplum:neq;.n.
circuncisio aliquid est, neque præputium.
Act. 16. Seruat vsque in finem illam indifferentiā,
ne quis eum putaret, vel in Timothei cir-
cuncisione simulate aliquid egisse, vel in cu
iusquam agere si forte aliqua talis causa ex-
titisset. Ostendit.n. non ipsam circuncisio-
nem obesse aliquid credentibus,sed spē salu
tis in talibus obseruationibus constitutam.
Nam & in actibus Apostolorū hoc mō in-
ueniuntur illi circuncisionem persuadere,
vt aliter eos qui ex gentibus crediderant sal
uos fieri negent posse. Non ergo ipsius ope
ris,sed huius erroris perniciem refellit Apo
stolus. Neq; circuncisio ergo aliquid, neq;
L præputium,sed noua,inquit, creatura. No-
uam creaturam dicit vitā nouā per fidē Ie-
su Christi: & notandū verbū est. Difficile
enim inuenit creaturā vocari ēt eos qui iā
credendo in adoptionē filiorū venerunt. Di
2.Co.5. cit tñ & in alio loco, Si qua igitur in Chri-
sto noua creatura, vetera trāsierunt,ecce fa
Rom.8. cta sunt omnia noua. Omnia āt ex deo. Vbi
āt dicit. Et ipsa creatura liberabitur à serui-
tute interitus:& postea dicit,Non solum āt,
sed & nosipsi primitias spiritus habentes:di
scernit eos qui crediderunt ab appellatione
creaturæ,quomodo eosdem aliqñ homines,
aliqñ non homines dicit. Nam exprobrans
obiecit Corinthiis quodā loco ꝙ adhuc ho
1.Co.3. mines essent,vbi ait. Nonne homines estis,
& secdm hominem ambulatis? Qūo eundē
dominum etiam post resurrectionem,alicu-
bi non hominem appellat,sicut in principio
huius epistolæ cum ait, Non ab hominibus,
neque per hominem, sed per Iesum Chri-
stum:alicubi āt hominem,sicut illo loco vbi
ait, Vnus.n. deus, vnus & mediator dei &
& hominum homo Christus Iesus. Et qui-
cunque,inquit, hanc regulā sectantur pax
sup illos & misericordia, & sup Israel dei.i.
eos qui vere ad visionē dei ꝑparantur, non
qui vocantur hoc nomine, & carnali cæcita M
te videre dñm volunt qñ gratiā eius seque-
tes serui esse temporū cupiunt. De cætero,
inquit, laborem nemo mihi præstet. Non 1.Ti.1.
vult per turbulentas cōtētiones tædiū sibi
fieri de re,quantū satis erat,exposita,& in e-
pistola quā ad Romanos scripsit, & hac ipsa.
Ego.n. stigmata dñi Iesu Christi in corpore
meo porto.i. habeo alios conflictus & certa-
mina cum carne mea, quæ in persecutioni-
bus quas patior mecum dimicant. Stigmata
.n. dñr notæ quædam pœnarum seruilium,
vt si quis, verbi gratia,seruus in compedib.
fuerit pp noxam.i.propter culpam,vel hu Act.10.
iusmodi aliquid passus fuerit,stigmata habe
re dicatur:& ideo in iure manumissionis,in-
ferioris est ordinis. Nunc ergo Apostolus
stigmata voluit appellare,quasi notas pœna
rum ex persecutionibus quas patiebatur.
Propter culpā.n.persecutionis, qua persecu
tus erat Ecclesias Christi, hæc sibi retribui
cognouerat. Sicut ab ipso dño dictū est Ana
niæ,cum idē illū Ananias tanquā persecuto
rem Christianorū formidaret, Ego illi o-
stendam,inquit,quæ oporteat eum pati pro
nomine meo. Verūtamen propter remissio A
nem peccatorum in qua baptizatus erat:oēs
illæ tribulationes non ei valebant ad perni-
ciem, sed ad coronam victoriæ proficiebāt.
Conclusio Epistolę tanquā subscriptio ma-
nifesta est. Nam & in nonnullis alijs episto
lis ea vtitur. Gratia domini Iesu Christi
cum spiritu vestro fratres. Amen.

Expositionis epistolę Pauli ad Galatas finis.

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, Annotationum in Iob Liber vnus.

De ca. 1

ET opera magna erant ei super terram) Quia operabatur de ipsis operibus. Faciebant cōuiuium quotidie donec eorum numerus impleretur) Signū est charitatis. Et offerebat pro eis victimas se-

secundum eorũ numerũ) Intelligendũ alias esse peculiares cõfessiones quasi singulas vi-
B ctimas. Aliud vero sacrificiũ pro omniũ & pro omnibus peccatis, quod significat dñm. Ne forte peccauerint filij mei, & maledixerint deo in cordibus suis) Bene additur, ne forte: quia in corde eos maledixisse suspicabatur. Et ecce venerunt angeli dei vt starent coram deo) Affectio animæ, ad veritatem non potuit aliter narrari, nisi temporaliter & localiter quodammodo diceretur.

Et venit equidẽ diabolus cum eis) Verũ quia non potuit nisi per eos audire, dictum est, cum eis. Et dixit dñs diabolo, Vnde ades?) Collatio præteritæ actionis cum eo, vnde permittitur aliquid deinceps agere, responsio ad interrogationem est, Ipsa vero interrogatio vis diuina est, in qua non permit-
Sap.1. titur agere quodlibet. In cogitationibus.n. impij interrogatio erit ad manifestandum eum nobis. Sed mitte manũ tuã, & tange omnia quæ habet da potestatem, nisi in faciẽ tuã benedixerit tibi) Pendens locutio: Id est, si non tibi in faciem benedicit tactis rebus suis, quasi subaudiretur, quid iubes?

Et discessit diabolus à facie dñi) A consulta-
C tione ad actionem. Et venerunt hostes & ceperunt eos) Secundum illud, Qui nunc
Ephe.2. operatur in filijs diffidentiæ, etiam istos excitauit. Notandum autem quõ in hominibus habuerit potestatem & in elemẽtis, sed tñ datam à deo. Nudus exij de vtero matris meæ) Notandũ q̃ consolatorie loquat̃, quamuis secundum consuetudinem luctum
De ca.2 fecerit. Ecce trado illum tibi, tantum animã eius custodi) Ne vitam eripere posse præsumeret. Et tulit sibi testam vt raderet saniem) Per passionem domini significat radi
De ca.3 peccata confitentium. Et nox in qua dixerunt, conceptus est homo,) Aliquæ superiores potestates quæ hoc scire potuerunt.

Dies illa fiat tenebræ) Ne patiatur iam quæ passus est: hoc est, fiat tenebræ: id est, fit obliuioni. Neq; requirat eam dominus desuper) Non reparetur per immortalitatem: id est, pereat mortalitas. Nec veniat in eam lumen) Lumen memoriæ. Sed excipiant illam tenebræ & vmbræ mortis) Vita ista quæ vmbra est futuræ vitæ, vt sit sensus, Iustus qui lumen est, non eam videat, sed tenebræ, hoc est, peccatores & carnales tribulationes de vita ista. Et conturbent eam quasi amaritudines diei) Præcepta bonæ
D vitæ, vel dies iudicij, quibus perturbantur carnales. Et noctem illam accipiant tenebræ perpetuę, Non sit in diebus anni) Iustis spiritalibus qui sole fruuntur & maiores sunt. Sed nox illa sit dolor) quia dolorem facit diligentibus se. Neq; numeretur in diebus mensium) Iusti in Ecclesia propter lunam tanquam minorem, Ad quos dicitur, Et ego fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, vt ipse Paulus 1.Co.3.
sit de diebus anni. Sed maledicat illam maledicẽs illi diei dominus) Qui maledicit amantes carnalia. Tenebrescant sydera noctis illius) Eminentes in peccatis. Permaneat, & in lucem non veniat) Quia non conuertentur, dicit per Prophetam.

Quia non conclusit portas ventris matris meæ) Ciuitatem terrenam, quam significat Babylon. Concluderentur enim Psal. 9.
portæ si non laudaretur peccator in desiderijs animę suæ. Quare enim in ventre non obij?) Antequam eminerem ibi per aliquam actionem. Conceptus enim ad spem pertinet. Ex vtero exij, & non protinus perij) Huius ergo figura intelligenda est in his verbis, qui in talibus concupiscentijs fuerat inueteratus. Et vt quid cõsti- E
terunt mihi genua) vt ibi confirmarer. Quare vbera suxi? doctrinæ nutrientes ad nequitiam. Nunc vtique dormiens quiescerem) moriendo huic mundo. Cum regibus honoratis terræ) in Ecclesia, qui gloriabantur in gladijs, Vnde est, Et gladium Ephe. 6.
spiritus, quod est verbum dei. Aut cum principibus quibus multum fuit aurum (sapientia. Qui compleuerunt domus suas argento (eloquio domini. Aut tanquã abortiuum prolapsum de vulua matris vt nunquam emineret. Aut tanquam infantes qui non viderunt lucem) Ad nobilitatem aliquam non peruenerunt. Ibi impij deposuerunt furorem suum) In morte ab hoc mundo. Ibi requieuerunt fatigati corpore) Aut fatigati corpore, non animo, aut finem corporalium consecuti. Non audierunt vocem exactoris) Iudex tradet se exactori, inde est: hoc est donata illis es- Matt. 5.
se peccata: de impijs quippe dicebat. Pusillus & magnus ibi est) De vno dictum puto bene intelligi, secundum illud, Luc.14.
quòd qui se humiliat, exaltabitur. Et seruus non timens dominum suum) Siue secundum illud, Vis non timere potestatem, F
bonum fac. Siue secundum illud, Consum Ro.13.
mata dilectio foris mittit timorem. Vt 1.Ioan.4
quid

quid enim datur eis qui in amaritudine sunt lux?) peccatorum honor. Et vita animabus quæ sunt in doloribus?) In dolorum materia hoc est, in peccatis. Quæ desiderant mortem, & non contingit illis) Adeptionem fructus peccati. Mors viro requies, cuius vita abscondita est) vel quia coram deo, vel quia paucis nota. De ea vero morte accipiendum per quam morimur mundo, in illa enim non est requies.

Conclusit enim deus aduersus eum) nō eum dando in desideria cordis sui. Ante escas quippe meas gemitus adest) Ante gaudium ciborū dei tribulationes præcedere. Et fleo coarctatus timore) videns quia euitare non possum quæ timui. Timor quē verebar, venit mihi (Aduersa quæ de misericordia dei ad correptionem fiunt.

Neque in pace, neque in silentio, neque in requie) Falsa enim fuerunt propter quæ timebat. Venit enim mihi ira) vindicta, secundum quam iustus vix saluus fit.

Verba eliphaz ex cap.4. Pondus autem verborum tuorum quis sustinebit?) Hic ergo dicit se cogi ad loquendum, quia non sustinet dicta eius. Non ne timor tuus stultus est?) Paratus enim

G ad hęc esse debueras, si alijs veraciter suadebas. Nec talia bene timuisti, cum diceres, Timor enim quem verebar venit mihi. Et spes tua & simplicitas vitæ tuæ quasi stultitia) Qua ista bona putantur. Fremitus leonis & uox leenæ) Ipse diabolus & superbiæ ciuitas, quæ sæpe etiam bestiæ more à Prophetis ponitur. Et gaudium draconum extinctum est) superborum & insidiosorum. Myrmicoleon periit, eo quòd non haberet escam) Quia in nouissimo non erunt, quos inducens comedat, Separabuntur enim pij ab impijs. Hic autem errat, quòd ea quæ de diabolo audierat prophetata, de Iob intelligebat. Myrmicoleon, vero accipiendus est, vel quia utrunque in eo est, cum & rapit & occulte prosequitur frumenta quę sublato oculo facit non germinare: vel quia auaris, & in terra thesaurizantibus dominatur: vel quia iustos persequitur, quasi formicas præparantes sibi escas ætate ad hyemen, quibus tum pascentur, cùm boni ab impijs fuerint separati. Et catuli leonum diuisi sunt ab inuicem) Conspiratio principum ciuitatis illius dissipata est, quia nati sunt de illa societatis ciuitate & diabolo: vel quia seinuicē

Mar.13. H vastauerunt. Inde est Exurget gens supra vel contra gentem. Nihil horū tibi accidisset) Vel illa damna & torpedinis & plaga vulneris, Vel te nō penetraret dolor animi, quia & te consolareris, si alijs ex corde dixisses. Nunquid non capit auris mea ab eo magnifica?) Quia ista quę dicit, ex reuelatione se dicit dicere. Et spiritus in faciem mihi occurrit) Quasi flatum sensisse vult intelligi, nam negat in consequentibus fuisse figuram. Reminiscendum ita ēt spm in Apostolos descendisse. Quid.n.nunquid hō coram dño mundus erit?) Aut hæc audisse se dicit, aut dicit ideo se horruisse, quia nemo mundus coram dño, vt dcum, vt est, videat. Modo mundus secundum perfectionem accipiēdus, vt quod superius negat mundum hominem perire, sed m quendam modū intelligamus. Si cōtra seruos suos non credit] Quod euenit cum diceret Helias Domine, Prophetas tuos occiderunt. 3.Re.19

Et dicit illi, Reliqui mihi septem milia viro rum. Non.n.inde septem milia virorū iam munda erant, Nā angeli dicti sunt & Prophetæ. Et aduersus angelos suos paruum quid reperit,) Vel quod aduersus eos dicitur, vel quod ipsi dicunt. Hoc tñ pōt ēē de veris angelis accipi. Habitantes etiam domos luteas, quorum conuersatio non est in cœlis, percussit illos tāquam tinea,) Aut aliqua corruptio percussit eos tanquam tinea: aut deus eos percussit, vel hac tinea, vel sicut percutit tinea: hoc est, latenter intrinsecus corruptione ab eisipsis exorta per con cupiscentias carnales, hoc est, habitatione in domibus luteis. Et à mane vsq; ad vesperam vltra non sunt,) Aut vltra secundum hoc non sunt, aut à prosperis rebus vsque ad tribulationem, pœnam.n.consecuti sunt.

Et ꝗ non possent sibiipsis subuenire, perierunt,) eum in se habent spem. Interierunt, quia non habebant sapientiam,) in se sperando. De ca.5. Inuoca autem si quis tibi respōdeat.) Illis enim respondetur qui mundi sunt coram deo. Etenim stultum perimit ira.) Indignatio qua quisq; angitur tanquā iniquè sibi aliquid acciderit: dum non cogitat vsqueadeo se immundum esse coram deo, vt inuocanti non angeli respondere, aut se demonstrare dignati sint. Qui enim hoc non cogitat, stultus est, & ira irrationabili interimitur. Aut idcirco angelos non audire, non videre potest stultus, quia ira interemptus est, & à zelo occisus. Errantem autem occidit zelus,) ad iuuandū pec-

 catores.

K catores. Ego autem vidi stultos, radicem mittentes.) Stultos nunc impios accipiēdū, vt econtrario sapientia hominis pietas fit, sicut in consequentibus dicitur. Et cōteratur super ianuas infirmorū humiliū, cū recepti fuerint in cubiculum à sponso, & stul
Matt. 5. ti foris remanserint. Quę.n.illi congregauerunt, iusti comedent.) Et de Iudæis pōt intelligi, congregantibus prophetias, quas gētiles congregatas potius comederunt, Et de his qui facientes comedunt, quæ alij præcipiūt & nō faciūt. Ipsi vero de ma'is nō liberabūtur, quāuis prædicēt non esse facienda. Exhauriatur fortitudo eorū) qua superbiūt aduersus infirmos, Exhauriatur aūt vt iā incipiat laborare. Non.n.prodiet de terra labor).i.de creatura non cōquerātur, sed de se. Sed homo in labore nascitur) Secundū id dictum est, nascitur, secundum ꝙ in laboriosam vitam ex quieta quisq; conuertitur.

Pulli autem vulturis altissime volitant) Vultur bene intelligitur dñs, quia altitudine prophetiæ vidit mortalitatē nostrā, qua descendens pasceretur, conuertens nos in
Phili. 3. corpus suū. Pulli ergo vulturis, filij sponsi dicti sunt. Altissime autem volitantes, conuersationem in cœlis habentes, vt à labore
L liberētur in quo homo nascitur. Secuti sunt
Mat. 11. quippe vocem dicētis, Venite ad me omnes q laboratis. Possunt & pulli vulturis in malo intelligi aereæ potestates quæ moribus, hoc est, peccatis nascūtur, Quoniā hmōi p̄uaricatores angeli non sunt perducti ad humilitatem mortalitatis multum laboriosam qua homo nascitur, valde illi superbiūt hoc est, altissime volitāt. Qui dat pluuiā super faciē terrę) Tanquā cōfitentibus faciat misericordiā. Vt non faciat manus eorū veritatem) Non faciēt qđ promittunt. Inhiātes dominari infirmis in die occurrent illis tenebræ) Vt Iudæis qui dominum non cognouerunt quis esset. An tanquā in nocte palpabunt in meridie) Sicut uidentes signa, tamen dubitabant dicentes. Propheta est.
Ioan. 7. Alij, Seducit populum qū nec ad lucernā videre voluerūt. Et pereant in bello) In tētationibus. Et egrediatur de manu potentis) diaboli, infirmus. Sit autem infirmo spes) Illi.n.fortes rem hic quærunt. Btūs aūt vir quē arguit dñs) In hoc.n.errat, quia videtur sibi, ꝙ Iob iniquitatibus suis hæc patiatur, cū ex hoc beatus fit, quia in hac vita cū arguitur, habet corrigendi possibilitatem.

Et in septimo non te tanget malū) Sacramentum sabbati. In fame te liberabit à morte) Verbo.n.alit & facit firmum ad tentationes. In prælio vero de manu ferri sol uet te) De potestate vinculorum. A flagel lo linguæ abscondet te) Ne sentias contume M lias. Nōnne patieris iniustos, & iniquos deridebis?) Vt sapientia perditioni iniquorū irridebit. Et feroces bestias nō timebis.i. Iudæos non timebis. Quia gentes tibi obaudient) Hæc autem de domino accipienda sunt. Eliphaz hic, errat quia putat de Iob intelligenda quæ ei reuelata sunt, cum totum domino competat. Quia enim lapidibus agri habebis fœdus) Lapides agri, quia in gentibus nulla ordinatio legis fuit, vt quasi de ædificio lapides essent, Bestiæ enim feræ pacatæ erunt tibi) Siue de Iudæis, siue de gentibus. Deinde scies ꝙ in pace erit domus tua.i. Ecclesia. Et filij tui erunt quasi omnis herba in campo) sine ariditate. Et veniens in sepulchrum tanquā frumentū maturum) post passionem. Ecce hæc ita exquisiuimus. Hic authoritas huius prophetiæ confirmatur. Tu vero scito temetipsum quid egeris. Non.n.ininste hæc tibi deus p̄misit accidere. Sed ut videtur, verba mea A
sunt mala. Non enim verba Iob de impatientia sunt flagellorum, cum significent dolorem, non peculiarem Iob, sed quem habuit de omni genere humano. Sagittæ enim domini in corpore meo sunt Verba dei quibus anima transfigitur, cum cogitur ad confessionem. Quarum furor bibit sanguinem meum) Tollunt enim peccatū. Cum.n. incipio loqui stimulant me, Quòd enim loquor illi cogunt. Quid enim? Nunquid frustra onager clamabit nisi escam reqrēs? ne inde famē patiatur, quia liber esse voluit.

Verba Iob ex cap. 6.

Aut bos mugiet cum habeat in præsepi cibos? Asino cibaria labore bonis præparantur sicut gentibus labore Prophetarum & Apostolorum, qui utiq; Iudęi fuerunt. Itaq; hęc verba cibum desiderantis sunt, id est, auxilium, non impatiētis ad dolorē. Nūqd potest sine sale edi panis? Quasi ei diceretur: Cur sic ea per figuras dicis? Respondit, quia si ex persona sua ea diceret, insulsa essent. Aut est sapor in sermonibus vanis? Vanos sermones hominū dicit, quia panis verba dei sunt, sed panis cœlestis. Sic nec anima mea potest cessare. Quomodo non potest sine sale edi panis, sic nunc ministerium præbeo verbo dei propter illud. Quō B
audient sine p̄dicante? Fœtidas enim escas Ro. 10.
meas

meas video, sicut est odor leonis.) Nã verba mea fœtida sunt sicut leo, vel propter superbiã, per quã iactantes putent, vel ꝓpter qđ amplexantes carnalia fœtorẽ leonis habent, qui proprijs verbis gaudent. Quis det vt veniat postulatio mea? Postulationem dicit rẽ quam petebat. Et spem meã det dñs.) Sic enim confidens ob spẽ post tribulationẽ venturæ consolationis, opportune tentatur. Bene aũt spem dicit, quia cum res venerit, iam tentatio non erit necessaria. Sit mihi ciuitas sepulchrum, super cuius muros saliebam.) Societatem illã Babilonij uult sibi sepulchrum, non vt eum obruat, sed vt sciat quia mortuos teget quicunq; in illa fuerũt, de cuius tanquã firmamento & munimine superbiebat. Non parcã. Non enim mentitus sum: verba sunt sancti dei mei.) Quia non alia dixit q̃ audiuit à deo, id est, de homine generaliter prophetat, quia auxilio indiget in confessione. Quæ enim virtus mea vt sufferã? (Quid significabat vulnus eius.

Aut quid ips meum vt sustineat anima
C mea?) Quia imminente morte terrentur homines vt conuertantur & confiteantur deo putredinẽ peccatorũ, cuius cõsideratione se dicit cogi ad cõfessionẽ. Nunquid virtus lapidum uirtus mea?) Duros & impenetrabiles iaculis uerborum dei, qui non mouẽtur ad confitẽndum. Aut non in ipso confidebam cum mihi bene esset?) id est, cum essem immortalis ad imaginẽ dei. Sed adiutoriũ à me recessit.) Factus mortalis volẽs in me
Psal. 8. confidere. Et visitatio dñi me despexit.) Secundum quod dictum est: Aut filius hominis, quoniam visitas eum. Propinqui mei non respexerũt me.) Horrui angelis. Tãquam torrens deficiens: Misericordia enim aliquando ir audiuit me. Et siccaui & nõ fui mihi fons. Aut sicut fluctus transierunt me. (Tanquam sint consolationes potus.

Qui me metuebant, nunc irruerent super me.) Diabolus cum angelis suis. Perij, & exul de domo mea factus sum. Aut de habitatione cœlesti, aut de conscientia. Idcirco foras extra domum suam sedebat. Vias Themanorum videte, semitas Sabæorum intuemini.) Illos significat qui in temporalibus fidunt, de quibus se, id est, hominem quem significat, dicit non præsumere: Nunc autem & uos insurrexistis in me sine misericordia) putantes beatitudinem hominum si carnalibus abundent, quia insultabant po
D tius quàm compatiebantur. Sed videntes vulnus meum, timete.) Intelligentes quid significet timete futuras pœnas. Quid enim? nunquid aliquid vos petij? aut fortitudine vestra indigeo?) Quia coram eo infirmus est qui potest eum saluare. Docete me, & ego obmutescam.) Idcirco enim patientes debuerunt esse ad doctrinam eius, quia ipsi eum docere non poterant. Sed vt video, parua ueri hominis verba dicitis:) Tum dicit verum hominem qui personam significat agentis pœnitentiam, conuersione ad dominum, cuius parua verba dicebant. Nõ enim à vobis auxilium peto.) Verus enim homo à deo petit auxilium. Ille enim verus est qui confitetur. Vnde est, Qui facit veritatem venit ad lucem. Neq; enim elocu- Ioan. 3.
tionẽ sermonis vestri sustinebo. (Dei enim locutionem se dixit sustinere qua instruatur. Veruntamen super pupillum irruistis.) Quod ad vos pertinet, insultare mihi voluistis, quamuis non intellexeritis quid significet, quia neq; Iob quem videbant, insultare debuerant. Ideo veniunt iñ. Nũc autem aspicientes vacate mihi:) Non habẽtes quod me doceatis. Et rursum iustitia E
adestote.) Quia primo videbantur sibi iustitia cogi ad loquendum. Non est enim in ore meo iniquitas, & fauces meæ nonne sapientiam meditabantur?) Dicit se non deũ accusasse, sed hominem induxisse accusantem iniquitates suas, sicut superius sermo eius intellectus est, Hanc dicit meditationẽm sapientiæ. Nunquid non tentatio est vi- De ca. 7.
ta humana super terram?) Hic iam apertius ostendit ex cuius significatione superius loqueretur: Tentationem vero dicit tanquã studium certaminis, vbi vincit homo vel uincitur. Et sicut quotidiani mercenarij vita eius:) Temporalem mercedem expectantis, vt iam eorum qui iustitiæ suæ fructum in futuro expectant, non sit vita super terram. Aut tanquam seruus metuens dominum suum & consecutus umbrã.) Quod significat abscõditio Adæ a facie domini, & Gene. 3.
tectio foliorum de quibus umbra fit, quam relicto Deo consecutus est homo. Aut antequam mercenarius qui expectat mercedem operis sui.) Iste a superiori in hoc differt, quòd superior habuit, hic autem habere desiderat ipsa temporalia. Sic & ego expectaui menses vanos.) Iam ad vmbram dixit vanos, id est, temporalia bona.

Et noctes dolorum datæ sunt mihi.) In quibus & lux amittitur sapientiæ, & mate- F

F ries est pœnarum. Si dormiero, dico, quando dies est? & si surrexero, rursum, quando vesper?] Quando cupiditatem negocii patiē hō in ocio, & in ocii in negocio. Rep cor āt doloribus a vespere vsque ad

Ibidem. mane.] Quo occidit a deo. Vnde & ad vesperam deambulans deus eos dimisit: quod significat volentes, quibus nulla expectatio

Psal. 5. est remedij, nisi mane. De quo dicitur, Mane astabo tibi, id est, qsi post iudiciū mane deus reuelabitur iustis. Vnde & dominus vespere sepelitur, & mane resurgit. Hanc ergo vitam tanquā lucifero potest comparare.

Et concrescit corpus meū putredine,) vermium multitudine. In fundo globo terræ radens saniē.] Expressio cupiditatum vel curarum confessionis, in qua gaudēt iniqui, quod ad occasionem redigunt peccādi, quæ alij per pœnitentiam confitentur, vnde

Luc. 16. sunt canes qui Lazari vulnera lingebant.

Et vita mea exilior est q̄ loquela.] Minus.n. facio quam loquor. Recordare ergo quia spiritus est vita mea,] id est, in vita spiritali. Et non reuertar ad visibilia: Nō me cognoscet oculus vidētis, quia mutabor vt vidente hic diabolum accipiamus inui-

G dentem. Oculi tui in me, & nō subsisto.] interficis.n. in me vitā carnalem in qua fui.

Tanquam nubes expurgata de cœlo] Aut per cœlum turbata, Quomodo dicimus de ferro purgato, vt hic significauerit auxilium sibi fuisse de cœlo, vt purgaretur: Aut certe vt iam non sit nubes, sed in aerē purum extenuetur, tāquam radijs solis expurgata, vt obscuritas carnis & sanguinis

1. Co. 15. non sit in cœlo: Non enim caro & sanguis regnū dei possidebunt eū corruptibile hoc induerit incorruptionem, & absorbebitur mors in victoria. Si.n. homo descenderit ad inferos, vltra non ascendet.] Ad hoc ergo recordare, vt non descendas. Et non reuertetur amplius in domū suam,] id est, ad requiem suam. Propterea itaq; & ego nō parcā ori meo:] Confitendo cum tempus est, Verum ne mare sum ego, aut draco?] Non enim sicut impios aut diabolum repulisti: quia statuisti super me custodiam,] vt non me moueam ad perturbationē, vt sunt maris termini. Quia dixi cōsolabitur me lectus meus.] Carnalia in quibus requiescebat. Et referam ad meipsum consolationem in thoro meo.] Ad te enim debeo referre consolationē meam. Exterres me

H per somnia, & p visionē me obstupefacis,] per tribulationes vitæ huius, quæ ita somnia sunt: quomodo & bona vitæ huius somnia.

Absoluet a spiritu meo animam meam,] propter visibiles terrores a quibus liberabitur anima metuēs venire ad eos, Et a morte ossa mea repuli, nam ierant in mortem ossa mea:] nisi his exterritus fortior essem, & patiens,] quod est ossiu͞m firmitas. Non enim in sempiternum viuā, vt patienter feram breuitatē vitæ. Et metu mortis me correxi.] Vnde inconuertibilis diabolus, quia non moritur, sed damnatur. Initium sapientiæ timor domini est. Disce a me, uana est.n. vita mea:] Quia nō suffero tentationes. Aut quia sensu tuo intendisti in eum,] propter quod rationalis est. Vnde illud, nos aūr sensum domini habemus. Rationis vero munus dicit extensionē intellectus. Et in requie iudicabis eum,] dignū requie. Vsquequo me non dimittis,] vinctum tribulationib. neq; deseris donec deglutiam saliuā meā?] In dolore ac flagellis contineā & absorbeā voluptatū fluxus, per tribulationes admonitus. Si ego peccaui, quid possum tibi facere?] Sensus hic est, Si peccaui, nihil possum facere. An forte loquendo molesti tibi sunt homines?) Tu ergo qui scis sensum: Quare cōstituisti hominem vt loqueretur aduersus te, vt esset tibi oneri?) Si āt peccatum hominis, nec facto nec dicto tibi nocet: quare non obliuisceris peccatum eius?) Sed purgas illud potius: Nisi quia illa quæ supra dicta sunt, ad bonitatem tuā referuntur. Quid est enim hō ꝙ exaltasti eū, &c.) Quæ non intelligentes amici eius, putauerunt ab eo deum reprehendi. Si enim non propterea facis mihi tentationes ut cohibeam fluxos motus meos, vt mihi ita consulas, quæ alia causa est, vt corripias hominem? Non enim nocere tibi potest quia peccat: Aut sentis quasi aduersitatem loquelæ eius, cum scias sensum humanum, & utique posses, quod tibi aduersariū est, non constituere. Et quare non es oblitus iniquitatis meæ? Si non ea causa vt mihi prodessent tentationes istæ, vt bonitatis tuæ sit totū, & ꝙ me corripis? Nunc autē in terram ibo. Cum enim purges peccatum meum, restat mihi tamen adhuc in terram ire per mortem corporalem. Nam euigilabo, & vltra non ero,] in hac terra.

Eccli. 1.

1. Co. 2.

Baldath Misit in manum iniquitates eorum,) Suitis in manum misit, aut in vindictam aut sup- verba. plantationem: Debitores eos,] id est pec- De ca. 8. catores

K catores demonstrauit. Et restituet tibi vitam,) iustitiæ, quæ debetur iustitiæ, id est, beatã. Et erunt priora tua minima, in cõparatione posteriorũ, quæ infinita erũt. Aut nunquid, non hi docebunt te & referent tibi?] Quoniam nonnullorum maior est authoritas. Iam & hic de Christo dicturus au dita narrat, qũo Eliphaz reuelationem.

Nunquid viret scirpus sine aqua?] Ita ergo & impij arescent sine misericordia dei.

Adhuc in sua radice consistit, & non metetur.) Si aquam nõn habeat. Antequam viuat omnis herba, nonne arescit,) nisi bibat? Non enim aliquando viruit impius, atq; araneis implebitur tabernaculum eius) Opera inutilia. Iam vero de Iudæis & dño videtur dicere. Quòd si & suffulserit domum suam, non stabit.) Aut scripturis sanctis, aut spe promissionis dñi, aut regnum ipsum. Et cum cœperit, non permanebit sequi deum.) Quod Iudæis euenit, qui secuti non sunt incipientes. Humidus enim est ante solem,) carnalis fluxu putrescens. Ante solem vero, sub tribulationibus, vt ante, sub, significet, sicut dicimus, ante me fac. Et de

L putredine eius germen eius ascendet.] Nisi

Rom. 1. enim illi tam mali essent, non per passionem exaltaretur dñs, qui de illis secundum carnem natus est. In congregationibus lapidum dormit.] Maiores enim illum crucifigent, & in medio lapillorum viuet humiliũ, de quibus fuerunt Apostoli. Si deglutietur locus, mentietur eum.] Si absconderit ꝙ filius dei sit, dicetur, quia nõ est filius dei. Opus est ergo vt ipse sese iudicet: In hoc. n. loco non possunt diuina cognosci. De terra autem alterum germinauit,] vel dñs resurgendo, vel alterum genus piorum, id est, Christianorum. Dominus enim nõ probauit innocentem.) An non reprobauit? Vel illud, Impium non probauit innocentem. Nec ullum munus:] Id est, sacrificia quæ habebant Iudæi. Veracium autẽ os impleuit risu,] confitentium. Et tabernaculum impij non permanebit,] vel ipsum templum, vel regnum.

Verba Iob. De cap. 9. Vere scio qa ita est:] Id est, quia secundum iniquitates meas hoc mihi restituit: Sed non sicut uos arbitramini. Sed quia nemo est in conspectu eius iustus, non respondebunt ei vnus de mille.] In omnibus quippe conuincet. Qui in uetustatem perducit montes

Psal. 6. & nesciunt:] Id est, ad infirmitatem. Vt

M est. Inueteraui in omnibus inimicis meis.

Qui vertit eos in ira.] Irascendo eos uertit, id est, vt aliud inueniant, quàm appe tierant, cum qui se exaltat, humiliabitur. Luc. 14

Qui commouet orbem a fundamentis,] per vocationem quæ facta est, per quã commoti sunt excellentes in mundo Et columnæ eius mouebuntur. Qui præcipit soli, & non oritur:] Vt aut sapientia non intelliga Dan. 12. tur, aut qui scripserunt. Vt est, Signa libri.

Qui extendit cœlum solus.] ecclesiam, quæ proprie Dei sedes est, quam extendit per totum orbem solus, ad significandã vnitatem trinitatis. Nam vtiq; per filiũ in spiritusancto omnia facta sunt. Et ambulat super mare tanquam super terram] Super terram.] id est, firmiter confirmans Ecclesiam in seculo. Vel subijciendo sibi peccatores in quibus non mergitur, non cedendo tentationibus eorum. Si transgressus me fuerit, non videbo. Si altior me fuerit, aut celeritate perstrinxerit me, non agnoscam.] Opus est ergo, vt & congruat infirmitati meæ, & non me deserat. Si enim morti tradiderit, quis auertet?] Morti enim tradit, cum vel transgreditur, vel transit, vt nesciatur. Hæc est mors animæ, vt deum nesciat.

Ipsius enim inauertibilis ira:] Aliorum enim potest auerti. A potentiore ab ipso subdita sunt cætera sub cœlo.] Excepto ipso cœlo, id est, rationali creatura, quia si ipsa sibi cætera subdidisset, nunquam per ea, quæ sibi subdiderat puniretur. Quia vero Deus ei illa subdidit, punitur per ea quãdo offenderit eum qui subdidit. Quòd si ẽt iustus fuero, non exaudiet me.] Rogans eum, præsumens de mea iustitia. Comparans enim ea his, quæ apud se sunt incommutabilibus, & perpetuis, tanquam iniustũ me non exaudiet. Ergo eius mihi misericordia necessaria est. Iudicium eius rogabo.] Quia ego iudicare non possum me iustum esse. Vnde est, Sed neque meipsum iudico, 1. Co. 4. qui autem iudicat me, dominus est. Si vero inuocauero, & non exaudierit, non credam, quoniam exaudiuit vocem meã.] Cũ iudicium eius rogo, si nõ exaudierit, nõ credam ꝙ aliquando exaudierit me: Occultis enim causis me audiuit, nõ merito deprecationis meæ, aut certe non credam non me exauditum nũc: Aliqñ enim exauditus sum. Aut ita. Quia si exaudierit quod peto, credam etiam exauditum me: Nam si non credidero, quamuis fiat quod peto, tamen non exauditus sum, vt signum exauditionis

Quasi & ista ad prophetiam sanctæ ciuitatis vel ad populũ dei pertinentia, audita, vel
K reuelata dicuntur, sicut a superioribus amicis eius dicta sunt. Et rogabunt faciẽ tuã
Verba multi.) Omnia ista de Ecclesia. Sed iu-
Iob. De stus vir & sine crimine venit in derisum.)
Ca. 12. De dño intelligendus est sensus. Non ergo mirum si & ego vobis in derisum veni. Et domus eius vt deuastaretur ab iniquis.) Ecclesia à persecutoribus: Immo uero nullus cõfidat, cum sit nequã, se impunitũ futu-
1. Pet. 4. rũ: Quia iudiciũ à domo dei. Tanquã inquisitio in eos nõ sit futura,) non cõfidant.

Sed tamen interroga quadrupedia si tibi respondeant:) Ideo recte inquirit iniquos, quia ex operibus potuerunt cognoscere creatorẽ, & colere debuerunt. Non.n.creaturarum rñsione doceri nõ debuerant, cũ acceperint rationẽ qua ista cognoscerent. Si non in manu est anima omniũ viuẽtium.) Hinc ergo scitur quia ipse omnia creauit, quia anima omnium viuẽtiũ in manu eius: Et spiritus omnis carnis humanæ, id est, rationalis anima. Auris enim sermones diiudicat.) Quemadmodum sensus sensibilia diiudicat, ita spiritalia spiritus, quæ debuit cognoscere, quoniam in manu domini, est opera domini, In multo tempore sapientia est.) Non vtique in multo tempo-
L re, Sed apud dominum,) a quo petenda est. Si destruxerit, quis ædificabit?) propter uirtutem destruxerit, & propter sapiẽtiam clauserit, vt ad eam nõ perueniat. Si prohibuerit aquam, siccabit terram.) Sapiẽtiam ipsam, terram vero hominem. Quod & si emiserit, pdet euertens terram.) Multis enim sapientibus factis turbabuntur peccatores. Qui ducit cõsultores captiuos.) subiugat enim sibi eos qui se consulunt.

Iudices enim terræ in pauorem misit.) Aut Iudæos, aut Pilatum, aut sensu terreno iudicantes. Qui collocat reges super sedes,) id est Apostolos. Et circundedit baltheo lumbos eorum,) id est, continentia. Qui emittit sacerdotes captiuos, vt ab hominibus ducantur: Et significantur Iudæi. Qui permutat labia fidelium.) Permutat in bonum, vt non de iustitia sua, sed
Gala. 4. de gratia eius præsumant. Et intelligen-
Mat. 25 tiã senum cognouit.) Cui placet intelligen-
M tia senum. Vnde est, Cogniti estis à deo. Cui aduersariũ est, Non noui vos. Et bene cœpit à fide, & peruenit ad intelligentiæ canos. Qui reuelat pfunda de tenebris,) aperiendo prophetias. Et pduxit in lucẽ umbrã mortis,) id ẽ, fecit vt cognosceretẽ vita ista, quia vmbra mortis est. Decipiens gentes & perdens eas,) putãtes q nocerent Ecclesiæ dei cũ sibi nocerent: quod de impijs intelligendũ est. Sternens gentes, & in uiã ducens eas.) ad humilitatem tanquã illum asinum. Reconcilians corda principum populi terræ.) Sibi reconcilians vel Iudæos vel reges terræ, qui primò persequebantur Ecclesiam. Eduxit autem eos in viã quã non nouerant:) Subruendo legis opera, vt simpliciter intelligerentur: Hinc eis visus est peccator. Quo errore tenebrati sunt tanquam ebrius.) Et arguam in conspectu De.c.13.
eius si voluerit,) vt arguat seipsum, quod est confessionis. Et curatores malorũ omnes vos:) Bonos enim non potestis consolatione curare. Audite ergo obiurgationẽ oris mei:) in uos. Et añ cõspectũ eis profertis dolum:) cum uultis vos videri iustos quod non estis. An substrahitis vosipsos iudices fieri? Nunquid potestis dissimulare, & non peccare?) Iudicare, quia de uobis verum dico, Si enim omnia facietis, adijciemini ei) Id est, etiam si omnia præcepta faciatis, inueniet in vobis quod arguit: Nemo enim iustus in cõspectu eius. Quòd & si A
occulte personas mirati fueritis suas,) seipsos iustificando, non solum ad homines, sed etiam ad seipsos. Corpus autẽ luteum.) ut fragilitatis saltem vestræ consideratione timeatis. Apprehendens meas carnes dentibus meis.) Non mihi parcam, vt non solum uos arguam, sed etiam me. Et animã meam ponam in manu:) inspiciendam vt nihil celem, siue vt computem peccata mea.

Licet occidat me ille qui potens est, qui, & cœpit.) Quanuis occidat peccata mea: Tamen loquar, & coram eo arguam me,) non me iustificabo abscondens peccata mea. Ecce enim appropinquo iudicio meo,) vt iudicem de me. Quasi ipsa sit hominis iustitia in confessione sibi non parcere. Tunc a facie tua non abscondar,) quemadmodum absconduntur peccatores.

Manum aufer a me, vt nihil in me sit castigandum, & sit in me charitas. Et timor tuus non me terreat. quot sunt iniquitates meæ?) Hinc potest videri illud dixisse animam meam ponam in manu mea ad computandũ. Aut putas me esse contrariũ tibi?) Cũ vtiq; infirmus sum, & quasi hoc metuis ne si iustificatus fuero, par tibi sim. Cum

folium

folium fim.) Ergo est aliqua latens causa qñ
B hoc non est. Et posuisti mihi peccata iuuentutis:) Vt hæc sit causa quare dicat ab scondi a se peccata sua, quia superbierit, qđ est pctm̃ iuuentutis. Et posuisti in compede pedē meum,) in vinculo mortalitatis.

Et radices pedũ meorum cōtēplatus es:) Cupiditates meas. Qui ueteraisco sicut vter, vt vinum nouum portare nō possim: Aut pãno nouo cōsiti, velut vestimētum qđ à tinea comestũ est: Homo enim natus ex muliere, breui viuēs tpe, & plenus ira cundiæ p'cnæ: Et hũc fecisti venire iu iudiciũ corã te.) Quamuis.n.ita mortalis sit, & ipse habet tamen vnde rationem reddat: Exigitur tũ de illo qđ põt, quamuis perparum possit. Dinumerati enim sunt menses eius apud te.] Eo.n.quod tēporalis est, de pctō conuincitur: Nã æternum illũ tu fecer. Discede ab eo, sine requiescat.] Secũdum opinionem carnalis & animalis hominis, cui totum bonũ hæc vita est. Et ideo sibi vult parci vt fruat hac vita. Est.n.arbori spes.] Irridenter hæc pronunciãda: Vtiq;
C n.mag-a est spes hominis, qđ carnales nolunt credere. Vir vero cũ mortuus fuerit
De c.14. abijt.] Et hic ironia est. Tempore.n.minuetur mare, nã post implet.] Dicit autē de his locis vbi accessus & recessus fit, vel ꝙ omnia littora latenter minuuntur & augentur, horis lunaribus scilicet, cũ oritur luna vel nobis vel alijs vsq; ad mediũ mēsem crescit & inde minuitur. Vsquequo cœlum est, non cōsuetur ad nouum:] d est, ipsi cœlo. Atq; vtinam apud inferos me custodisses:] Vsqueadeo est spes resurrectionis, vt iam & his carerem vitæ incertis. Et abscondisses me donec requiesceret ira tua.] Hinc est abscondere pusillum donec transeat ira domini, id est, donec trãseat ista mortalitas & ad resurrectionem veniatur. Si enim mortu us fuerit homo, viuet.] Nã hæc non est uita. Cōsummatis diebus vitæ suæ, tunc uiuet. Deinde vocabis, & ego respōdebo tibi. Obediens tibi sine impedimento mortalitatis. Signasti in sacculo iniquitates meas,] vt redderes mihi. Annotasti si quid inuitus errraui:] Etiam hoc annotasti, Inuitum autem errare pœna peccati est. Et quidem mons cadens defluit:] Ita & homo ex altitudine & firmitate sua cecidit. Et petra ueterascit in loco suo,) vt homo in genere suo & conditione sua. Et al
D luuione frequētium gurgitum, quasi & homo ita ad exilitatē perductus sit,) cum crebris cupiditatum alluuionibus ateritur.

Spem vero hominis perdidisti.) Gradus fecit de monte ad petram, a petra ad lapides, à lapidibus ad arenam, quia has mutationes carnales patiuntur. Et bene iam perdidisti dixit: Impulisti enim in finem,) in consumptionem, Vt pereat spes ista,) qua carnales gaudent. Mutasti faciem eius, dimisisti eum,) cum imago dei in eo exterminata est: Et cum multi fuerunt filij eius, nescit.) Quia moritur, quamuis propagetur soboles. Sed carnes eius super eum doluerunt,) id est, talem cōditionem suam homo carnaliter dolet, & animaliter luget. Spiritalis enim nouit, quia & si exterior hõ corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, quia hoc fieri sentit in seipso. Et impleuit dolore ventrem. Spiritus enim scientiæ per consolationem sanat potius à doloribus. Tu autem qui imples ventrem dolore, non spiritu scientiæ respondes. Nonne tu repulisti timorem?) Deum non timuisti in eum talis dicens. Et elegisti linguã malorum,) qua homines maledicunt. Quid enim? Nunquid primus homo natus es?) Quia tantum superbis: Aut ante colles E concretus es?) Etiam mõtes nomine colliũ accipiendos, id est, ante omnes virtutes spiritus potentes. Sed & senex & decrepitus in nobis est:) Qui sciat etiam quæ nos nescimus, est inter nos. Quid ausum fuit cor tuum, & quid sustinuerunt oculi tui? Sperauerunt, quid est cur homo vt sit sine crimine?) Quod tu dixisti, Si in sanctis eius non est fides,) propter incerta temporum quibus plerunque falluntur, vt multa dicãt, & non faciant. Et cœlum non est mundum ante eum,) pro his qui habitant in cœlo. Aut certe cœlum pro ipsis sanctis poni tur. quia in his habitat deus. Quæ sapientes dixerũt, & non celauerũt parētes suos.] Quia etiam Iudæi Apostoli pdicauerunt: Ipsis solis data est terra.] In hac tantũ. Nec superueniet illis quisquam extraneus,] nec sanctus homo vel angelus: id est, in securitate possidebunt. Cum putauerint se eē iã in pace.) Ita dicit quasi hoc putet ipsi Iob euenisse. Non credit conuerti à tenebris,] non credit vt conuertatur à peccatis. Et decretus est in escã vulturũ,] aerearũ ptãtum, quę mortibus peccatorũ pascũtur. Sicut dux in prima acie decidet] Audax est & nõ fert tribulationes: Quia F eleuauit

2. Co.4
Elephaz Thema nitis verba.
De.c.15.

eleuauit manus contra deum.) An quia eleuauit,& currit contra eum contumeliose,ad uersaria faciendo q̃ præcepit? In crassa ceruice scuti sui,)præsumens de protectiõe sua. Quia operuit faciẽ eius in adipe suo.) Per adipẽ.i.per exaltationẽ superbię suę abscondit a se deũ. Et fecit capistrũ super femora:) Vt libidinibus suis colligaretur,quo vinculo duceretur ad mortẽ. Quæ.n.illi parauerunt,alij auferunt.) Ipsum etiam regnum terrenum,vel quancunq; spem tẽporalẽ,quã cũ toto mũdo iusti accipient. Et non ditabitur,nec permanebit substantia eius,) impij scilicet. Non immittet super terram umbram,) id est non viret, Sed stirpem eius arefaciet ventus:)Tentatio. Præcisio eius ante horam:) Corrumpetur priusquã sperat. Decidat tanquã flos oliuæ.) Decidat a patre, vel quia meliora hos sequuntur quemadmodũ florem fructus. Testimonium enim impij mors?)Signum. Et ignis comburet domus eorũ qui munera accipiunt.) Hi sunt enim impij qui munera temporali præponunt iustitiæ. Concipiet & in ventre gemitus, Fa quæ sperat,

G in pœnam illi proficiũt. Audiui alia multa,) Non solum quæ vos dicitis, Consolatores malorum oẽs,) Malos potestis consolari,quia ipsi vos imitantur,nõ bonos.¦Est vocatiuus. A nullo enim vestrum audiui aliquid boni. Quid enim? Nunquid ordo in sermonibus est) Spiritus superbiæ. Aut in quo molestum tibi erit?) Quanuis non ames quod dicis, Et ego secundum vos loquor?) Quomodo digni estis. Si subiecta esset anima vestra pro mea.)Si uos pateremini quod ego,loquerer sermonibus, non factis:ita nihil loqui quod non facitis.Si enim loquar non dolebo vulnere,)Ostendi tis vos neq; in loquendo,neq; in tacẽdo prudentes esse: Nam sapientes & cũ loquũtur, in consolationibus condolescunt,vel in confessione sua loquentes dolent vulnus suum vel cum tacent, prudenter tacent. Nunc autem lassauit me,& fecit stultũ & putrẽ,) vt non contra vos loquar. Deus fregit superbiam,) ut stultus factus sapiens fiã. Apprehendisti me, & in testimonium factus sum.)Conuicisti me de peccatis meis,& aduersum me ego sum testis. Et surrexit super me mendacium meum:) eũ mihi iustus videbar. Cõtra faciem meã respõdi,) hoc

H est, statuam te ante faciẽ tuã. Iracundiæ vsus deiecit me) Bñdixit, vsus iracundiæ,nõ enim eam patitur. Deiecit me tanquam superbum,fremuit super me dentibus.) Obiurgauit me, vt dentes pro verbis intelligantur. Sagittæ piratarum eius super me deciderunt.) Aereas potestates quibus vtitur deus,& eis permittit vt aut exerceantur boni,aut puniantur mali. Piratæ autẽ quia in hoc mari nauigantibus insidiantur. Acie oculorum irruit:) Non dissimulauit a peccatis meis,tãquam innuit ut punirer. Ipse enim tanquam lumen est punitoribus, ostendens puniendos. Ruina mihi fuit aspectio eius) Aut ita fecit ut uiderem peccatum meum, ante enim non sic mihi ad sensum perductum fuit. Acriter pcussit me ingẽs dominus,& simul cõcurrerũt in me,) Deo enim percutiente,illi concurrerunt angeli satanæ. In pace cum essem,discerpsit me.) Ab ipsa pace aut a semetipso discerpsit, ut ab aduersarijs & sibi aduersantibus dilacerer. Et tenens comam eam diuellit,) per peccata mea me aduersum me diuisit. Statuit me sicut signum,) in quem iacularẽtur, ut solet signum poni iaculantibus quò iacula dirigantur. Circundederunt me lãceis, I emittentes in renes meos,non pepercerũt,) propter desideria carnalia, quę sibi impacta dicit per malas persuasiones ab angelis malis. Effuderunt in terram fel meum,) ut terrena bona zelarer in ijs qui his abundant. Deiecerunt me prostratione magna,)ne carnalem prostrationem intelligeremus. Cilicium assuerunt corio meo,)pctã interiora q bus reminiscitur se fuisse in bonis. Et super palpebram meã umbra mortis.) Volo uidere, & impedit me consuetudo carnalis.

Terra ne operiar super sanguinem carnis meæ,)id est,ne si immũda fuerit oratio mea, optando terrena,accedat cumulus terræ super uinculum mortalitatis meæ,quod significauit nomine sanguinis:id est,ne cupiditate terrena maioribus calamitatibus uoluntarij peccati operiar quod est illud naturale peccatum de conditione mortali. Nec sit locus clamori meo:) Intercludatur meritũ orationis meæ: Et ecce nunc in cœlis est testis meus.) De domino uidetur dicere,qa nondum in terram descenderat. Et conscius meus in excelsis,) propter participationem mortalitatis. Diiudicetur uir cum domino:) Veniat dominus ut cũ eo uir iudicetur,tanquam Ioannes cũ Chro, In duorũ diiudicatiõe intelligitur qd distet inter hominẽ perfectum,& deũ hominẽ factũ. Sicut K filius

Verba Iob. De cap. 16.

filius hominis ad proximũ suũ,) dñs homi-
Luc.10. ne suscepto ad eũ qui inciderat in latrones.
Anni.n.dinumerati venerũt mihi:) Q̃d
mihi per Chr̃m subueniatur plenitudine tẽ-
porũ. Et viá per quam non reuertar, in-
De ca.17 grediar,) via renunciandi seculo. Defeci
agitatus spũ.) Ordo, Defeci spũ laboribus
concussus. Oro vt sepeliar,& nõ cõtingit
mihi,) vt absorbeatur mortale à vita: Inge-
2.Co.5. miscimus enim grauati, in quo nolumus spo
liari, sed superuestiri: id est, mutemur potius
q̃ moriamur. Quod vtiq; quanuis hic ho-
mo cupiat, non contingit. Debet enim mor-
tem condemnatione peccati. Preces adhi-
beo cum labore,& quid feci,non mihi feci,)
impetrás. Furati sunt externi bona mea:)
Ipsam immortalitatem qua spoliatur signi-
ficat,q̃ semiuiuus a latronibus est relictus.
Luc.10. Quis est iste, ad manum meam ligetur?)
qui mihi subuenturus est, dominum signifi-
cás. Sed ideo dicit, quis est, quia inter hoĩes
futurus erat, ut uix ab eis discerneretur vincu
lo charitatis, ut custodiat me & ducat quo
volt. Quia cor eorũ abscondisti a prudẽ-
tia:) Qui eũ nõ cognouerũt abscõdisti pp
hoc nõ exaltabis eos,) quia humiles nõ fue-
runt. Ideo cæcati sunt,) & nõ potuerunt
L humilitate Christi exaltari. Partim annũ
Rom.11. cientur mala:) Quod cæcitas ex parte in
Israel facta est, siue quia eis mala videbanť,
quæ Christus annunciabat, ut diceret, Sedu
Ioan. 7. cit turbas: Siue p Prophetas, quę annũciata
sunt de cæcitate Israel, nõ vtiq; toti, sed par
ti acciderunt. Et oculi super filios eorum
tabuerunt,) admiratiõe miraculorũ, quibus
Mat.12. dictũ est, Si ego in Beelzebub eijcio demo-
nia, filij vestri in quo eijciũt? Posuisti aũt
me in loquelam nationibus,) hoĩem quẽ re-
demit: id est, Ecclesiã de qua loqueretur na
tiones, siue quæ loqueretur nationibus. Et
in risum illis deueni,) aut nationibus, cũ ei
detraherẽt, aut Iudæis qui loq̃bãtur natio-
nibus. Obscurati sunt ob irã oculi mei,)
Obscurati sunt oculi Ecclesiæ. i. Apostoli:
cum intellecti nõ sunt ab ijs qui hac pœna
erant puniendi. Et expugnatus sum valde
ab oĩbus:) Tã Iudæi q̃ gẽtes expugnauerũt
Ecclesiã. Et numerati sunt sup hoc vera
ces.) Vel quare potestas data sit impijs in Ec
clesiã, vel quare ab impijs Euangelium agni
tum non sit. Iustus autem sup inimicum
consurgit:) Qui tẽporaliter cadit persecutio
nibus, vt postea infidelibus dñetur. Et pu-
M rus membris sumat audaciam:) Speí auda-

ciam, ut confiteatur Christum in persecu-
tione. Non enim inuenit in vos verita-
tem.) Omnibus enim tam Iudæis, quàm
alijs gratia necessaria est. Et conuulsæ
sunt compages cordis mei:) Vt non celem Esa.5.
peccata mea. Noctem in diem verterũt
impij.) Vnde est, Væ illis qui dicunt quod
bonum est malum, & malum bonum, qui
ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras.
Si sustinuero, inferi domus mea erunt:)
Pertulero peccata mea, vt non confitear.
Interitum appellaui patrẽ meum:) Nõ
ero filius vitæ. Appellauit autem Deus
matrem meam, & sororem tabem: Ex eo,
quòd inseparabiliter hæreant tanquam co-
gnati. Quæ est enim mihi iam spes?) Sub
auditur. Si sustinuero inferi domus mea
erunt. Aut bona mea videbo.) Quis se-
ductus conuerti noluit, & sustinuit pecca-
torem? Et lumen impiorum extingue- Baldath
tur.) Noli ergo mirari, si & tuum tanquã suitis
impij lumen extinctum est. Lux eius verba.
fuerunt tenebræ, in domo claritas domus De c.18
eius:) id est, aut diabolus, aut antichristus. A
Et lucerna super eum extinguetur: Exi-
guum & terrenum lumen. Accipiant in-
fimi substantiam eius:) Quæ habere ille no
luit,, habeant humiles. Immissus est pes
eius in laqueum.) Ipse enim captus est, do-
minum persequendo. Confortauit super
eum sitiens: Vt vincant eum esurientes &
sitientes iustitiam. Absconditus est super
terrã funiculus eius:) Quo capiatur: Hoc
est, ea quæ illi quasi conceduntur: Et ca-
ptio eius in semitis,) quà transit. Per cir
cumitũ perdant eum dolores,) vndique.
Et multi circa pedes eius veniunt in an-
gustia famis,) Multi qui eum sequũtur, uel
qui ei obsequuntur, Comedantur rami
pedum eius,) doctrinarũ eius: id est, qua it:
Rumpantur de habitaculo eius sanitas,)
tranquillitas huius uitæ. Et teneat eum
necessitas causæ regalis.) Opportunitas pu-
nitionis eius, quæ ualebit ad gloriam dei,
propter quod modo illi permittitur cupidi-
tas sua. Causam regalem dicit, quia se Chri-
stum iactabit. Habitet in tabernaculum
eius in nocte eius, necessitas causæ regalis
cruciet conscientiam eius.) Appetitio tyran
nidis, in nocte in supplicio cæcitas eius quan
do damnatur. Aspergentur speciosa eius
sulphure,) quibus placebat igne fœtido con B
crementur. Et de sursum irruet messio
eius,) à deo. Et non sit nomen eius in fa-
cie

cie platearum vbi erat:] Tollatur de memoria populi. Et non sit cognominatio in populo suo.] Ad tantam deiectionem veniat, vt à suis nō agnoscatur. Neq; resaluetur sub cœlo domus eius.] Aliqui enim resaluabuntur. Sed in populo eius viuāt alteri.] Alij subiugetur populus eius. Et destruitis me verbis:] Infirmatis me, qui me consolari debuistis. Scitote tantum, quia deus fecit mihi sic,] apud quem possum de peccato conuinci, non apud homines. Et vallū suum circa me circundedit, fossa circa muros est:] Coactus sum ad confessionem.

Verba Iob. De c.19

Ecce rideo opprobria, & non loquor.] Vtilitatem dicit confessionis, quia si vellet ridere peccatum suum, & non illud proloqui, clamaret, & non exaudiretur. In vultu meo tenebras posuit] Illuminationē vultus mei abstulit à me, quod contingit auersis. Et abstulit coronam de capite meo.] Dignitatem spiritalem quam dat sapientia. Et dirupit me vndique, & abij.] Omnia tenebam, & abstulit illa à me, aduersus illud quòd acceperat virtutem continendi omnia. Et arbi-

C tratus est me tanquam inimicum.] Sic me iudicauit, quasi ei nocerem si ei par essem. Et circundederunt tabernaculum meum:] Cor & conscientiam. Fratres mei recessērunt,] in spe correctionis, quia fratres sunt, quamuis primo correctionem meam aspernati sint. Et eos secuti qui sibi aliena,] hoc est perniciosa, suaderēt. Et amici mei immisericordes facti sunt,] In malis spiritalibus, qui non condolent proximis suis, sed potius eos irrident, quos non irriderent in malis carnalibus constitutos. Et scientes nomen meum, obliti sunt me.] Non me cognoscentes quòd mutatus sum. Vicini domus & ancillæ meæ cum quibus secreta cōmunicabam.] Adulatores qui recedunt ab eo qui confitetur deo: Ipsi enim dicuntur ancillari. Seruum meum vocaui, & non respondit.] Aut corpus, aut eos qui ei ad mala seruiebant: Os meum deprecabar, & rogabam vxorem meam,] tanquam dicens,

Psal.41. Quare tristis es anima mea, & quare cōturbas me? id est cupiens, vt ei consentiat. Inuocaui blandiens filios vteri mei, quos genueram,] persuadens eis spem seculi. Et quos dilexeram, consurrexerunt in me,] in illa uita. In cute computruerunt carnes meæ:] Amore eorum quæ forinsecus sentiuntur, computruerunt interiora mea.

D Nam vtique leue est si ad literā accipiamus tanquam scabiem habuerit. Et ossa mea in dentibus meis sunt,] Firmitas & fortitudo mea in verbis est, non in factis. Miseremini mei miseremini mei, ò amici.] Angelos videtur postulare, vt pro eo deprecētur, aut certe sanctos, vt pro pœnitente orent. Manus enim domini est quæ tetigit me.] Manu domini se tactū dicit, vt doleret uulnus suum quod sine sensu eius fuit. Quare me persequimini sicut & dominus? Detestamini & horretis sicut dominus, vel obiurgatis, cùm iam confitear. De carnibus meis non satiamini.] Non gaudetis si carnaliter viuam. Stylo ferreo & plumbo.] vt quemadmodum cedit plumbum stylo ferreo, sic cedant sermonibus meis corda hominum. Aut in testimonium in petris sculpantur,] vt illi ea discant qui firmi sunt ad Euangelizandum. Scio enim quia æternus est qui resoluturus est,] quia potest me reparare. Quorum ergo mihi conscius sum,] quia merui illa. Quæ oculus meus vidit & non alius.) Hoc est, Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus qui in ipso est. Et omnia mihi consumpta sunt in sinum,) In interioribus ubi nemo videt, id est in conscientia. Quod si & dixeritis, quid dicemus contra eum?) Secundum quòd dictum est in spiritalibus, In tendens teipsum, ne & tu tenteris. Et radicem sermonis in ueniemus in eo,) vt de ipsis eum conuinceamus. Ira enim super iniquos ueniet:) Qui se extollunt super peccatores, & putant se tales esse non posse, ipsos dicit iniquos. Non enim intelligitis magis quam ego,) Ad alios se conuertit, qui eum eo Iob consolabantur. Eruditionem confusionis meæ audiam.) Oblique vult ut Iob audiat eruditionem confusionis suæ: Tunc enim potest etiam spiritum sapientiæ consequi. Hæc autem locutio solennis est, cum dicimus, Bonum est mihi vt caueam: Nam mālum mihi erit cum volumus ut alius caueat. Nunquid hæc nostis à seculis?) Ex quo sunt secula, sic est. Et hoc putat, quòd Iob ignoret tanquā impius. Oculus videbit, & non adijciet.) Nō.n.videbitur. Filios eius disperdat impius:) Siue imitatores, siue seductos ab eo diabolus. Et manus eius succedantur doloribus:) Operibus eius crucientur. Ossa eius impleta sunt iuuentute eius,) Superbit de firmitate sua. Abscondet eam sub lingua sua.) Non illā demōstrabit tāquam do-

1.Cor.2

E

Gal.6.

Verba Sophar. De c.20

F

dolosus,ut tacite illa vtatur. Parcet ei & non relinquet eam:) Amans eã & nolẽs ea carere,nõ eã persequitur. Aut parcit ei dñs, & hac impunitate nõ eã relinquet. Et tenebit eã in medio gutture suo:) Tãquã qđ eũ delectat. Et nõ poterit subuenire sibi:) Non ideo se liberabit. Fel aspidis in uentre eius:) In interioribus, in occultis habens nocendi maliciam. Diuitiæ inique congregatæ euomentur:) Cũ tormento interiorũ & pressura cordis. De domo eius protrahit eũ angelus.) Quicunque manifestã abũtur occulta eius per tribulationes. Et furore draconũ fulgebit,)ut ille qui primo occultus fuit tribulationibus proditus, furore draconum fulgeat iam palam. Interficiat illum lingua colubri:) Seducat eum diabolus. Et non uideat mulctram pecorum.)

Fructus ouium,id est,iustitiæ opera non faciat, vt se inde intelligat posse redimi.

Neque pabula mellis & butyri.) Opera bonã cũ charitate,& hilaritate cordis, & largitate præbentis:Butyrum.n.lac pingue est.

Inuanum & frustra laborauit:) Quia non intelligit hæc dẽ his operãda quæ ad misericordiam pertinẽt. Vnde & dominus butyrum & mel dr̃ manducare,quia hæc illi in

G

Esa. 7. humilibus eius præbentur. Quæ egerũt vt durũ:)quod mandi non potest, nec glutiri: Durũ nescio quid est,puto,iniquitas vel superbia. In desiderio suo nõ saluabitur, quia iniqua desiderauit. Nõ erunt reliquæ de cibis eius:) Trãsierunt cupiditates eius.

Cum putauerit se repletũ esse,coartabitur.) Non tã satietas est de plenitudine cupiditatum quam pressura. Si quomodo impleat ventrem suum.) Talis necessitas ei veniet, vt dubitet impleat ventrẽ suum, cum vtique ista ideo quærantur, vt pellatur necessitas. Hoc autem dixit,quia tanto plus cupit, quanto plus habuerit. Et emittet super eum furorem iracundiæ:) Quia nõ vidit facere opa bona. Vulneret eũ sagitta ærea,)perpetua. Pertrãseat corpus eius iaculũ.) Penetret eũ tentatio,vt & de his quæ sperat, & de his quæ relinquit,

Vulneretur tanquã à pectore,) p tergũ traiectus. Fulgura in tabernaculis eius:) terrores repentini, in cogitationibus eius.

Lædat aduena domum eius;) Diabolus qui aduenticius est ad tentandum,liquidem habeat homo etiam proprias tentatio-

H nes. Et detegat cœlum iniquitates eius:) Cœleste iudicium. Et possessio bonorum eius ab ipso:) Hæc illi largietur deus. Et nõ sit mihi a uobis hæc consolatio: Qua pu- Verba

tatis bonis tẽporalibus gaudendum, cũ cõmunia sint piis & impijs. Et si quando Iob. Cap. 21.

quis iniquus esset, hinc in eum vindicari) Cum Iob dicat usque ad sepulchrum per manere bona ista impijs, & non in eos per ea vindicari. Quid enim?, Nunquid humana est castigatio mea?) A deo mihi est castigatio. Itaque & ipse potest consolari non vos. Aut quare non irascar?) Nolite ergo me ita consolari: Nam impiorũ utique fœlicitatem video. Respicite ad me & admiramini,) tanquam inania dicentem: Si enim recordor,perturbor) In dignitates humanæ uitæ rediens ad affectum perterritũ ab eo quo nunc est, cum confitetur. Et tenentur carnes meæ doloribus:) Carnaliter doleo: Quare impij uiuunt:) Quærit ab eis causam,quia dicebant hic in impius uindicari. Et permanent sicut vetustate oues eorum.) Quomodo possunt uetustate perseuerare? Non enim semper erunt. Erant ãt in manibus eorum bona.) Non

I

tulit eis bona ipsa cum hæc dicerent: Immo uero,impiorum,lucerna extinguetur,) claritas temporalis,etiam si non sicut isti intelligebant. Deficiant filij eius,) bona eius, bona quæ eis persuasit temporalia, scilicet, aut antichristi,aut diaboli. Videant oculi eius necem suam.) Significat & hanc prosperitatem ignorari ab his qui hac gaudent, in futuro autem ad sensum etiam impiorum perducetur. Quia nulla uoluntas eius in domo sua post eum:) Quia in conscientia sua dominum non consecuti sunt in tribulationibus: Licet numerus mensium eius dimidiatus sit.) Quanuis dominum præsentem coluerit, tamen quia non futura sperauit, quod est plenus mensium numerus. Ipse enim homicidia iudicat.) Quia impii cum persuaserint impietatem per dilectionem carnalium impietatum, futuro seculo utique occidunt. Non tamen talia homicidia iudicant homines,sed solus deus. Hic morietur in robore simplicitatis suæ.) Videtur exequi occulta homicidia, commemorans largum vnum,& alium auarum, quia homines abundantes, & largi putantur & boni. Intestina eius plena sunt adipe,) habet lætitiam. Et medulla eorum diffunditur,) intestinorum,quia non tenet intra se bona sua, sed impendit illa,uel in se vel in aliis. Itaq; scio uos K

auda-

audacter mihi insistere.) Non enim considerate dicitis, Quia dicitis, Vbi est domus principis?) vel impiorũ, vel superbi, quia putabant hic eis auferri bona, cũ plerique etiam pleni vitã finierũt per ea puniẽdi. Et vbi est velamẽ in tabernaculis impiorũ?) Honor. Interrogate eos qui transeunt per viam,) qui nõ delectantur via, sed transeunt per eam. Et signa eorũ non ignorabatis,) vel impiorum q̃ dant transeuntes, dicentes quid eis futurũ sit, vel à quibus cognoscunt impij. Quis annunciabit coram eo viam eius?) Corã impio viã suã nemo, nisi dominus annunciat fiducialiter, quia ipse ei rñdet. Et tamen ipse) dñs, in sepulchrũ deductus est,) ita merces pietatis non hic speranda est. Et super aceruum vigilauit.) Ante enim ipse resurrexit quàm aceruus resurgeret resurgentium. Dulces fuerunt ei lapides torrentis.) quos seculum non subuertit, id est, discipulos suos. Et post eum omnis homo sequitur, & ante eũ innumerabiles.) Aut post eum omnis homo, id est vnus homo. Et ante eum innumerabiles, qui nunc in
L numero hominum deputati sunt. Aut post eum turba credentium, & ante eum patriarchæ & prophetę: Quomodo ergo consolamini me?) inaniter præsentia bona vel ma
Eliphar la suadentes. Nonne dominus est qui do-
Thema cet sensum & sciẽtiam?) Quasi dixerit Iob,
nitis non eum recte iudicare, cum vtique repre-
uerba. hendi deus non possit, nisi per intelligentiã
Ca. 22. qua superior est, si quidem ab ipso detur homini. Et veniet tecum in iudicium.) vt cõpareris ei? Lumen tuum in tenebras conuersum est,) dignitas, & dormiẽtem te aqua operuit.) securum inundatio tribulationis.

An per nebulam diiudicat?) Quasi per nebulam videre non possit. Nubes latibulum eius & non videbitur.) Latent quæ in terra sunt, & ambitum cœli percurrit,) figuram & nõ terram. Ergo ne semitam seculi custodis?) Quasi Iob putarit à deo res humanas non curari. Quia capti sunt immaturi,) secundum se immaturi. Putabant enim se in perpetuum permansuros: aut certe antequam peruenirent ad sapientiam, sed quia hoc audierant, nõ quia ista sentiebant isti amici Iob. Et cogitatio impij longe est ab eo, & implet domos eorum bonis.) Et longe ab eo cogitatio impij, quia
M non sic facit sicut sperat impius: id est, aut quia placet ei impietas, aut non videt eam.

Videntes iustiores erunt:) Intelligentes, quamuis isti non intellexerint, putantes quia hic redditur impijs. Et inculpabilis subsannabit eos, impios. Esto durus,) si sustinueris patiens, hoc est dura.

Procul facies iniquitatem à tabernaculo tuo:) Conuersationem vel vitam tuam, quamuis hæc isti carnaliter dicant. Et ponens illud super aggerem in petram:) Ad- Phil. 2.
uersus id quæ quod dixit, Flumen decurrẽs fundamenta eorum, quia humiliauit semetipsum ipsum lumen. Et dices, elatus es in superbiam,) aduersus superbos. Erue innocentem, & saluaberis munditia manuũ tuarum.) Noli deficere in bonis operibus, quia curat deus humana. Et quidem scio Verba
quia de manu est increpatio,) de peccatis Iob.
meis. Et manus mea grauis facta est su- cap. 23.
per gemitum meum,) Ideo me percussisti vt doleam. Et venire vsque ad solium eius,) vt sim tam sanctus vt perueniam ad eorum numerum qui sedes eius sunt. Tunc enim possum dicere vera & audire: Vnde & cœli dicuntur sancti. Et cognoscam causationes quas loquetur mihi,) Redditiones causarum, quibus se omnia iuste iudicare demonstrat. Et sentiã quæ annunciat mi A
hi,) Iam proximus ei. An in multa virtute dijudicabitur mecum?) vt per potẽtiam resistat mihi. Nequaquam tamen in terrore abutatur me, propter peccata mea pro quibus timeo modo, cum sum in terrore, non abutatur me. Cæterum cum ad eum veniero,) in illa libertate qua ego annumerabor solio eius: omnia amabo, & nõ mihi resistet virtus eius, quamuis modo possit me abuti vt pote peccatore: id est faciat de me quod vult etiam cum pœna mea, iuste tamẽ. Veritas enim & increpatio est ab eo,) id est, nõ iniuste increpat. Educit in finem iudiciũ meum:) Etiã si modo corripit, postea manifestabit. Nam si primus ambulauero, postea non ero.) Non arroganter sperem, nõ infideliter desperem: Hoc est, non declinare dextera aut sinistra: Inde est, Si ascendero in cœlum, tu ibi es. Quis me inde potest pellere, &c. A leua quid aget? Non apprehendam.) Superiora repetit, A leua autem dicit non se apprehensurum deditum temporalibus. Conuertetur ad dexteram & non uidebo.) Ideo non debeo esse a leua. Conuertetur autem dixit, quia ipse in spiritalibus est: Vnde ego me auerto, si a leua fuero?

Scit ipse viam meam,) vt etiam si per tri B
bulationes duxerit, sequar. Probauit me

sicut

ficut aurum) in tribulationibus. Ingrediar in præceptis eius.) De tenebris meis exeam, sed tamen in præceptis eius. Si ac ipse iudicauit,) sic vt per tribulationes me tanquam aurum probet: Propterea ad eũ festinauit.) Quia me tribulauit, ideo relictis temporalibus ad eum festinaui. Et commonitus solicitus sui de eo,) vt his pœnis carnalibus æterna supplicia deuitarẽ. Idcirco a facie eiꝰ turbabor:) Modo turbabor, vt caueam cogitans futurum iudicium, vbi erit eius manifestatio. Et dominus molliuit cor meũ,) Et ipsum timere, quo cauet futuras pœnas misericordiæ dei, deputat. Nõ enim sciret superuentura pœnas & tenebras malis, nisi dominus molliret cor eius præsentibus tribulationibus aduersus illud, ꝙ

Exo. 10. indurat deus cor Pharaonis. Quare dñm

De.c.24 non latuerunt horæ: Quamobrem finem transgressi sunt,) Christum. Et inclinauerunt pauperes a uia iusta,) vt uel imitarẽtur eos, vel inde arbitrarentur non esse diuinũ iudiciũ quia impunitam videbant malitiã, quia eis nocebant relinquentes iustitiã. Simul absconditi sunt mites terræ: Cum

C his qui declinauerunt a uia iusta absconditi sunt mites, ne mihi ferrent auxilium. Nam tria sunt genera hominum in Ecclesia cum fit persecutio: alij enim consentiunt, alij fugiunt, alij patiuntur, quorum personam sustinet Iob. Et irruerunt asini feri in agro super me,) stulti & indomiti, & ob hoc superbi irruerunt super me confitentem, scilicet Ecclesiam. Et exeuntes ad opus suũ.) Hoc enim opus est eorũ vt in me irruant: id est, ad hoc deputati sunt a deo. Suauis factus est ei panis in adolescentes.) Impio & persecutori suauem panem dicit, id est, persecutionem, qua libenter fruebatur, cum eam faceret adolescentibus: ut adolescentes, aut pro amatoribus voluptatũ accipiamus, quia ipsi facile talibus consentiunt: aut pro eis qui tantum in Ecclesia profecerunt, vt pueritiæ quidem simplicitatem transierint, sed nondum peruenerunt ad robur illud virile, quo etiam persecutor contemnitur.

Agrum ante tempus non suum demessuerunt.) Aut genera dicit persecutionum vt aliquem agri damno terrerent, aut pro agro Ecclesia intelligenda, quam ante ma-

D turitatem persecutionibus metere uoluerũt,

Mat. 13. id est, antequam simul zizania crescerent, vt tempore messis separentur. De stillicidijs montium madescent:) Confugientes nudi ad speluncas, vbi saxa distillant.

Rapuerunt ab ubere pupillum.) Pupilli & viduæ plerunq; ex persona Ecclesiæ accipiendi. Est populus sub tormento, & eũ qui ceciderat, humiliauerunt.) Deserũ vel auxilio dei, vel alicuius, quod est magnæ sæuitiæ non talibus parcere. In angustijs insidiati sunt iniq;,) in necessitatibus. De ciuitatibus & de domibus eijciebantur,) ab eis eijciebantur alij. Anima uero paruulorum in gemitu,) valde fuit. Ipse autem deus eorum curam non habendo fecit eos desperare de iudicio dei. Quia impune mala faciebant. Et ideo in tenebris traditi sunt) ignorantiæ iudicij dei: Et repente eos vt fur occupabit dies ille. Oculus adulteri obseruat tenebras.) Ostendere vult in quas tenebras tradantur impij per impunitatem. Non enim eas quas captant adulteri & cæteri qui male faciũt per noctẽ, ne agnoscantur per diem, sed illas quæ etiam male sup eos sunt. Suffodit in tenebris domos) E

Alia mala facta commemorat: Per diem obsignauerunt semetipsos,) occultauerunt.

Non cognouerunt lucem, quia simul eis manet vmbra mortis.) Non quia nox recessit propterea eos deseruit vmbra mortis. Leuis est super faciem aquæ:) Ad comparationem terræ splẽdidiores accipiendi sunt quos lux penetrat & imago leuitatis, & ideo leuis est super eos vmbra mortis. Nam & ipsi portant eam per conditionem carnis. Vel leuis est super faciem aquæ, dixit super eos qui in baptismo confitentur. Maledicatur pars eorum super terrã: sterile sit quod delegerunt,) de sinu enim pupillorum rapuerunt. De ore infirmorum verbum,) per malam suasionem. Deinde rememoratum est peccatum eius, quod putabat in obliuionem venire. Conteratur sicut lignum insanabile omnis iniquus,) quod non sanat. Sterili enim non fecit bene,) quæ sine consolatione filiorum est. Consurgẽs ergo non credit contra vitam suam,) Non credit aduersus vitam suam, debuit enim credere malam se habere vitam, & eo ipso consurgere. Cum infirmari cœperit, non speret sanitatem) tribulari, sed cadit in lan- F

guorem. Tales enim impius consolationes quærit in rebus aduersis, quibus infirmior fiat. Emarcuit sicut malua in æstu altitudo eius,) quia non tulit æstum tribulationis, Maluam autem propter infirmitatem: Aut sicut de stipula spica decidens,)

ſponte eius quia mane erat in culmine ip-
ſius,) Ipſe enim ſibi elegit tales conſolatio-
nes quibus peius infirmetur. Alioquin
quis eſt qui loquatur mendacium me dice-
De.c.25 re?) ſi & aliter ſunt. Quid enim exordiú
quam timor ab eo?) Iſta ſubiunctio uidet
illis verbis conſentire, quibus dicit Iob, Id-
circo à facie eius turbabor, conſiderabo & ti
mebo ab eo. Nemo putet eſſe moram pi-
ratis) ſine mora ſecundum permiſſum eius
tentant. In quem enim non venient inſi-
diæ ab eo?) Hoc eſt, cum ipſe permittit.
Inſidias auté dicit tentationes. Aut quo-
modo erit hõ iuſtus corã dño?) ergo iuſte
eum tentari permittit. Vel quõ ſe mundauit
natus ex muliere?) Niſi enim a deo munda
tus fuerit, immundus eſt. Si lunæ præci-
pit, & non lucet.) Qm̃ ſi exigant rationes,
& ordo prouidentiæ ipſius vel luna non lu
ceat p̃cipiat ut non luceat, & nõ lucebit. Sed
quare? Verú inde velit videri non mundã lu
G nam corã eo, quia p̃cipit ei & nõ lucet: Aut
Ioan. 1. forte rationalis animæ natura figurate hic
inſinuatur, cui ſol intelligibilis eſt, lumẽ il-
lud verú quod illuminat oẽm hominẽ. Et
qm̃ tanto magis luna lucet terrenis aſpecti-
bus, quanto magis recedit a ſole, cú aút pro-
pinquat ſoli, intermitur terris: intelligamus
animæ diuinitus p̃cipi, vt ſuperata natiuitate
terrena atq; mortali, qua ſplendor eius ap-
paret, terreno ſenſu uidentibus appareat &
propinquet, ſubiugeturq; ſapiẽtiæ, quo eius
luce ſecretiſsima exultans, caueat facere iu-
ſtitiam ſuam coram hominibus, vt videatur
ab eis, ſed cú gloriatur, in dño gloriet, Quia
& cú apparet hominibus, dono creatoris ap-
paret. Nec ſtellæ ſunt mundæ apud eú,)
Mat. 6. in comparatione eius. Cui audes? vel quem
Hier. 9. adiuturus es) Cum indignans tanquã iniu-
ſtitiæ eorum putaret eos a deo puniendos.
Verú ſibi ipſi loquens ſeipſum reuocat, vt
deo potius dimittat iudicium eorum, ne aut
adeſſe deo videatur aut adiuuare eú uelle.
De.c.26 Quaſi inualidum ad coercendos vel cor-
rigendos homines:) Aut cõſiliú dare quid
cum illis agat, aut ſequi eum tanquam aſſe-
cuturus cauſam, quare doloſos homines eſ-
ſe & viuere patiatur, Cum ſuperet omnẽ
animam quærentem,) virtute incomprehẽ
ſibili: Aut quaſi annúciarem illi aliquid de
H illis: Cum ab ipſo habeat homo & ſpira-
men,) cum aliquid enunciat. Nunquid
gigantes redigentur in nihilum? Non ergo
mirandum ſi illis deus parcit, quãdo gigan-
tem nõ redegit in nihilum. Et ne diceretur,
Sed ad inferos detruſi ſunt, ſubiecit, quia
infernum vides deus,) & tamen eos ibi ordĩ
nauit vbi eſſe meruerunt, ſicut iuſtos ſiuẽ
nunc ſicut ſunt, ſiue poſtea ſicut erunt, quan
uis eos nunquam remoueat a facie ſua, quiã
omnia nuda ſunt corã eo:) Ita de proximo
gigantes ẽt iſtos conſolatores ſuperbos acci
pias. Subter aquam & proximi eorum.) I
An ſubter aquam, ſubaudiendum, tenentur,
vel aliquid tale. Et non eſt velamen per-
ditionis:) Etiam perditio cú nõ latet. Ex
tendens Aquilonẽ ſuper nihilum,) Poteſt
Aquilo diabolum ſignificare, & terra pecca-
torem, quoniã & illi & illis inanis eſt ſpes.
Suſpendens terram ſuper nihilum,) in
aerem: Ligans aquam in nubibus ſuis,)
propter obſcuritatem prophetiæ: Et non
eſt ſciſſa nubes ſub eo,) veritate quam ha-
buit nubes, quæ non ſcinditur, ſcripturas in-
telligentibus, non enim aduerſa dicuntur
ſicuti putant nõ intelligentes, Qui tenet
faciem ſolis,) ne agnoſceretur ab impijs ſol
iuſtitiæ: Et extẽdit ſuper eum nubẽ ſuã)
carnem quam dominus ſuſcepit. Præce-
ptum circundedit ſuper faciem aquæ,) po-
pulos, vſque ad conſummationem lucis,)
huius vitæ fidem, hoc eſt finẽ ſeculi. Aut
quouſque conſummentur,) id eſt, perfician
tur homines, quibus dictú eſt, Fuiſtis enim
aliquando tenebræ, nunc autem lux in do-
mino. Columnæ cœli contremuerunt & Ephe. 5.
obſtupuerunt ab increpatione eius,) quod
contigit Petro per Paulum. Virtute ſua Gala. 2.
ſedauit mare,) placauit ſeculum, à quo per-
ſecutionem patiebatur Eccleſia. Vt etiam
columnas cœli contremuiſſe ab increpatio-
ne eius, poteſt hoc modo intelligi, ut robu-
ſtiſsimi Eccleſiæ contremuerint pro infir-
mis, ab increpatione domini permittentis tẽ
tationes perſecutionis. Columna enim cla
mat, Quis infirmatur, & ego non infirmor? 2. Co. 11.
quis ſcandalizatur, & non vror? Pruden-
tia eius vulneratus eſt cetus,) Vulneratum
dicit diabolum dolore, quo ei iuſti non cede
bant. Et clauſtra cœli metuút eum,) vel K
angeli vel qui acceperunt claues regni cœ
lorum. Præcepto autem peremit dracone
deſertorem.) Eúdem dixit & cetú: Sed núc
oſtendit quomodo ſit vulneratus, cum acce
perunt præceptú qui renunciauerunt. Ec
ce hæ partes viæ huius,) qua ad dominum
venitur. Virtutum aút tonitrus eius quis
ſciet?) quando faciet. Tonitruú dicit euidẽ-
tiſsimum

tissimam vocem manifestationis eius: Aut
Ioan.1. illa forte vocem, quā dedit per filium tonitrus, In principio erat verbū, & verbū erat apud deum, & deus erat verbum: vt sit ordo, Quis faciet, quis sciet virtutē tonitrus eius?
De c.27 Et spiritus diuinus in naribus meis.] Hic ostenditur prophetiee eum dicere, quæ dicit, & prophetiee cognoscere, quia isti consolatores eius dolo pleni sunt. Absit à me iustos vos dicere donec moriar,) etiam si vsque ad mortem persequamini me, quis vos libere reprehendo. Nec enim separabo innocentem,]nec vos autem. Nec enim cōscius sum mihi iniquum quid commisisse.] Illi enim solent plerunque alijs parcere, qui metuunt sibi aliquid veri obijci. Quæ enim spes est impio?] Quia expectat ne quis putaret, male eum optasse inimicis suis, hic
L aperuit quo animo dixerit. Impietatē quippe illorum vult euerti, & perire superbiam, quod fit cum soluitur ab impietate anima quę tenebatur rea: soluitur autem per confessionem pœnitentis hominis, & gratiam ignoscentis dei. Ergo quæ enim spes est impio? Interrogatio & respōsio. Quia expectat & confidit in dño si forte saluatur, aut preces eius exaudiat dñs.] Potest quidem & alius sensus occurrere in his verbis, sed non ita contexitur & libro & fidei, vt quasi totum ex desperatione fit, quòd spem prorsus
Rom.4. non habeat impius: Cum aduersus scriptum sit. Credenti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam: Et ideo quod sequitur, gratia dñi dicere intelligē. Aut si euenerit ei necessitas:) Ideo debemus expectare gratiam soluentis. Nunquid enim in necessitate,]id est, in tentatione, habuit fiduciam?) meritorum in conspectu dei. Aut si inuocauerit exaudiet eum?]si tanquam fiducia operum suorū inuocat, quæ nulla sunt: Quapropter annunciabo vobis quid sit in manu dñi,] quid disponat deus. Ecce oēs nostis, quia vane
M vana loquimini,) ob hoc gratia iam expectāda est. Qūo enim allegauit merita operū suorum vane vana loquens? Possessio vero potentium veniet ab omnipotente super eos vt possideant eos potentes:]id est, diabolus & angeli eius. Potentes autem ideo dicit, quia illi infirmabuntur sequentes vanitatem, vt in eos illi præualeant duces & principes vanitatis, quomodo & dominus fortem eum appellat, non ob aliud nisi quia tenet inualidos. Quòd si multi fuerint filij eius, in

occisionē erunt.) Filios eius dicit qui eū ad seducendum imitantur, falsorum dogmatū persuasorem in damnationē. Si aūt iuuenes facti fuerint, indigebunt.] id est, si cōfirmati fuerint in errore, indigebunt: Nō enim eos satiauit vanitas. Et qui circa eum sunt morte morientur,] qui simillimi ei sunt ad seducendum. Et uiduis eorum non miserebitur,)plebibus quas seduxit cum eis, viri morte desertis, quasi fidem illis coniugalem in erroris promissione seruauerit. Quod & si collegerit vt terrā argērū:) id est, si prudentes & sapientes: Cum adhuc terra & lutum sunt,) id est, cum adhuc stulta & carnalia sentiunt, eis consenserint postea correcti & cognoscentes ad iustos conuertentur.
Erūt.n.eorū domus sicut tinea & araneę, quæ seruabat:) Cor vel conscientia. Aut domus dixit munimenta quibus se protegunt, A verū astuta & latebrosa, sed inualidissima, sicut tineæ folliculus quo se abscondit, & araneę cauerna, in quam se recipiendo cooperit, & claudit eā. Quā seruauit aūt, intelligitur seipsam in illa cauerna: Qui non oēs araneæ hoc faciunt, propter spontaneā & interiorem corruptionē iniquę cogitationis, & propter inutilia opera, quæ quasi diligenter i domo seruauit sibi impius. Diues dormiet & non adijciet, quia post mortē non adijciet ad ipsas impietates diuitias. Oculos suos aperuit, & non est.) In resurrectione.n. non inueniet seipsum diuitem quod putauerat. Tollet eū æstus & abibit:] Aut æstus maris tribulatio seculi: Aut æstus, quo arescunt herbæ quæ radicem non habent. Et ventilabit eum de loco suo,)aut de spe sua, aut deus eum ventilabit de loco suo, vt non sit in loco dei: hoc est, in populo quem inhabitabit deus: Et proijciet sup eum & non parcet, tanquā aggerē pœnarū plaudet super manibus suis,) sicut dictum est, Et ego perditioni superridebo: non enim superlugebit perditionem impiorum. Est enim argenti locus vnde fit,] prudentes qui magis in B
Prou.1. actione sunt: Locus aūt auro vbi purgatur,] sapientes qui in contemplatione sunt,
De c.28
Ferrum de terra fit,) Hæc metalla indifferenter in bono accipienda sunt: Nam ideo ferrum dixit, quasi superius de ferro diceret, quan uis per ferrum possint fortes intelligi, Reuera.n. nulla distinctio est in sapientia hominum q in ea sunt. Aes aūt similiter vt lapides excluditur:] quia totum de terra separatur: Vt ostendat propterea esse bonos

 ma!s

malis mixtos ad tempus, quia de ipsis malis seducuntur boni, & per illos purgantur tanquam metalla operi vel ædificio necessaria, cum ipsa terra opus habeant eliquari ac formari, vnde & separandi sunt, vt post hãc separationẽ habeat terra locum atq; ordinem suum, sicut impij per damnationem pro meritis suis. Et omnem finem ipse inuenit.) Quid quò perduceret. Inuenit ãt dixit, instituit. Lapis tenebræ & vmbra mortis.) Lapis, id est, vetus testamẽtum, tenebris & vmbræ mortis datum est: id est, carnalia sectantibus, quanuis ab vno deo hoc expectarent.

Vbi superbientes non descendebant torC rentem,) id est, non transibant per lapsum temporalium ad aliquam soliditatem, sed ipso lapso ferebantur. Et facta est discissio torrentis à cinere,) hoc est à confitente peccata sua, & non superbiente de meritis operum, quod factum est per gratiam noui testamenti: discissio torrentis à cinere ab hominibus: Et commoti sunt ab hominibus adulantibus non increpante deo, ab ipsa quæ eis promissa erant perdendo primatum suũ:

Terra de qua egressus est panis,) subaudiendum, ipsos deo commotos, de quibus tanquam de terra panis domini exijt, Et eam incensurus est,) infidelem cœlesti iudicio dominus. Locus saphyri lapides eius.] Ordo, locus saphyri, id est, preciosi & necessario ædificio ciuitatis cœlestis: Et aggeres aurum ei.) Aurum ei non modicum est, sed aggeres. Semitam quam non cognouit auis,) humilitatem domini.

Nec vidit eam oculus vulturis,) diaboli. Non transijt super eam leo,) per fortitudinem superbiens. In durissimo lapide exMatt. 3. tendit manum suam.) Potens est enim deus de lapidibus excitare filios Abrahæ: Et ripas fluminum dirupit,) vt totum irrigaret. Flumina enim dixit prædicatores verbi, voluerunt quippe ripis suis contineri, vt D tantum circuncisioni prædicarent. OmIoan. 1. ne vero preciosum vidit oculus meus.) Humanus, per verbum carnem factum. Altitudinem fluminum reuelauit.) Virtutes tolerandi persecutiones in martyrio. Occultæ & altæ sunt in homine,) donec tentatione persecutionis reuelentur: Ostendit virtutem suam in lumine:) In eis quibus Matt. 5. dixit, Vos estis lux mundi: Per quos etiam pars Iudæorum non parua conuersa est.

Abyssus dixit, non est in me.) Ideo in abysso constituti homines eam inuenire nõ potuerunt, quia in ea non est. Non dabitur aurum pro ea inclusum.) id est thesaurus. Non erit deterior auro Ophir.) Tanquam si diceret, vel sic eam quærite, siquidem deterior non sit auro Ophir.

Non æquabitur ei aurum & vitrum. Aut intelligendum aliquod vitrum speciosum, aut quia sunt homines, qui vitrum plus diligant quàm sapientiam. Et commutatio eius vasa aurea,] non sunt subaudis. Et excelsa & grauis non erunt in memoria,) obliuione erunt in comparatione eius. Aut excelsa & grauis tanquam superba quæque nõ sint in memoria, vt per humilitatem trahas de absconditis sapientiam. Sapientia E vnde inuẽta est?) Dicit, quia non potuit eam inuenire homo nisi per gratiam, ideo ad deũ conuertendum esse cor. Latet ab oculis omnis hominis:] Quia non est in sensibilibus. Perditio & mors dixerunt.] Perditi & mortui, cum in delitijs viuunt. Dominus commendauit viam eius,) humilitatem, quę abscondita est volucribus cœli. Et ipse nouit locum eius.) Locus sapientiæ quis nisi pater est? Cum enim dicitur, Ego in illo, & ille in me, inuicem sibi quasi loca Ioan. 4. sunt. Ipse enim omne quod est sub cœlo perspicit, hoc modo ea nouit quo fecit, & non sensibiliter. Ventorum libramenta atque mensuras,) tota creatura per partẽ significatur. Et bene pondere, mensura & Sap. 11. numero, omnia dixit facta, in quibus intelligitur creator. Quando fecit, sicut vidit numerauit.] Non extra vidit vt faceret, sed in semetipso sicut artifex: Et vim tempestatum vocibus: Tempestatum pro tentatione positum est. Tentationem autem pro his qui tentantur, quomodo dicerentur voces naufragij pro vocibus naufragorum.

Tunc vidit eam & exposuit eam.) In prædestinatione dominus vidit viam qua se conuertent tentati. Parauit & inuestigauit,) F in prædestinatione, non in actione.

Quisnam me restituet in menses prio- Dec. 25 rum dierum?) Hæc ex persona dici videntur Ecclesiæ simul cum capite Christo, tanquam totus ipse homo loquatur tempore abundantię, tribulationum, & tentationum, tanquam his diebus, de quibus dominus dicit, Venient dies quando optabitis videre vnum de diebus istis & non videbitis. Eo enim tempore quo dominus erat in terra nulla erat solicitudo, quanuis adhuc populo paruo Christiano, cui constabat

stabat ex his qui in eum crediderãt, ex quibus erant plusquam quingenti fratres, quibus etiã post resurrectionẽ apparere dignagnatus est, sicut Apostolus dicit, Nulla er-
1.Co.15 go tunc erat solicitudo, ne aut a malis male gubernaret Ecclesia, aut hæresum vel schismatum laniaretur insidijs: Nã nec ipsas corporales persecutiones passa est, & aliquas ptulit vel intrinsecus, vel extrinsecus aduersitates. Loquitur itaq; Iob ex persona hominis: hoc est, populi ad nouum testamentum pertinentis, desiderantis illos dies, sicut pdixerat dominus: Et fortasse ideo menses appellat, non annos, quia ex quo elegit domi-
G nus discipulos, vsq; ad passionẽ, nõ anni, sed menses fuerunt. Cum lucebat lucerna eius super caput meum. Vel carnem domini visibiliter præsentem, vel verbum ex ore p̃sentis corporaliter. Cum verbum dñi inspiceret domũ meã,) ad diligentiam custodiendi conuersationem. Et circum me pueri mei,) qui obsequebantur humiliter necessaria ministrãtes. Cũ flueret per vias meas butyrũ,) per mores meos exultationẽ fidei & bonorum operũ. Cũ montes mei abundarent lacte.) Prophetę bene paruulis exponerentur. Cum exirem matutinis in ciuitate,) aut cum iam claritas lucesceret, transactis tenebris timoris, aut in exordio Ecclesiæ, vt non satis occultus, non satis manifestus. Et in plateis ponebatur mihi sella,) a turbis deferebatur mihi docendi authoritas. Videntes me adolescentes abscondebantur,) dediti concupiscentijs. Senes aũt assurgebãt,) prudentes. Et potentes cessauerunt loqui,) superbientes de do-
Psa. 17. ctrinis suis, quia auris audiuit, & beatificauit me:) Populus quẽ non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Et oculus videns me, declinauit,) Iudæorum nõ
H credentium, & os viduæ bñdixit me:) eius
Lucæ.7. animæ, q̃ diaboli coniugio renunciauit, Ecce
Matt. 6. ferebãt mortuus filius vnicus matris suę q̃ erat vidua. Et vestiebar iudicio sicut chlamyde.) In præferendis spiritalibus, carnalibus nesciat sinistra quid faciat dextera tua: id est quia in tentatione opereretur: operta n. sinistra dextra exerta est in vestitu chlamydis, quod facit qui recte iudicat, quo sit referendum quod operatur. Iudicium quod non noueram exquisiui:) Ecce nos dimisimus omnia & secuti sumus te, quid nobis e-
Mat. 19 rit? Dicit fœlicitatis suæ fuisse q̃ habuerit à quo q̃reret de futuro iudicio. Cõfregit molas iniquorũ,) vt iam non deuorarent plebẽ de cibo panis. Aetas mea senescit sicut arbor palmæ) Multo viuam tempore: Prolongabitur.n.& ero sicut arbor palmæ in honore sempiterno, & celsitudine & rectitudine: Et ros morabitur in messe mea,) ex quo seminatur & germinat ager, messis dicitur. Gloria mea noua mecum,) id est, noui testamenti, & arcus meus in manu mea gradietur,) faciam quod præcipio. Et in sermone meo nõ adiecerũt,) perfectionem Euangelij significat: Nã sermo synagogæ datus indiguit adiectione, Sed gauisi sunt cũ lo I
quererer eis,) quia prior locutio timorẽ habebat, sequens charitatem. Quod & si riderẽ ad eos, nõ credebant,) de his quæ in parabolis ita loquebatur vt non intelligeretur: Nam non sicut verba sonare videbantur, vana dicere putaretur. Hic est risus Sarę, qui Ge. 18.
significabat omnia eos in prophetia fecisse vnde figurate aliquid df. Elegi eorũ viã & sedi princeps, aut suscipiẽdo mortalitatẽ, aut cũ publicanis & peccatoribus conuiuando, sed ita vt princeps eis essem ad salutẽ. Et Lucæ.5.
habitabã sicut rex cinctus fortibus,) q̃ suis dimissis eũ secuti sunt. Quasi consolans tristes.) Eos dicit qui spe gaudebãt, cum de præsenti vita erãt tristes: Beati lugentes, vt Matt.5.
dictũ est, Et quasi tristes, semper ãt gauden- 2.Co.6.
tes, qui non possunt tenere illam magnitudinem, de qua dictũ est, Qui ãt fecerit & sic docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. Nunc ãt derident me infimi, nunc Matt. 5.
monẽt me minores tẽpore.) Quia & postea De c.30
nati sunt in Ecclesia tales, & non proficiunt plurimũ. Monet me, ãt dixit, quia honores ecclesiasticos accipiunt, potestatem prædicandi populo quæ ipsi nõ faciunt. Quorum spernebam parentes.) Parentes eorum dixit, quorum imitatione filij sunt, quibus tunc dicebatur, Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ. Et virtus manuum eorum K
quasi nihilum mihi erat.) Parentum pote- Mat. 23
states qui tunc vsqueadeo plurimum poterant vt crucifigerent dominum. In eis peribat omnis vita:) Quia non se vel in fine correxerũt. Egestate & fame instabiles,) à varijs desiderijs insatiabiles: Qui fugiebant in desertum heri,) conferendo se ad excusationem legis, quã non simpliciter intelligebant. Et quia in deserto acceperant, fugientes in deserto heri: sicut enim hodie, ptinet ad nouũ testamentum: sic ad vetus, heri. De nouo enim dictum est, Hodie si vo- Psa. 94.

cem eius audieritis. nolite obdurare corda vestra. Et Filius meus es tu, ego hodie genui
Psal. 2. te. Qui radebant cortices arborum,) qa figuras legis quibus vtilia tegebantur, pro cibo habebant, Quorum erat ciuibus radix herbarum,) sacramenta quæ corporaliter iussi erant celebrare, tanquã terræ inhærentia, ex quibus tñ simplicis intelligentiæ fructus surgeret, & supra terram in libertatem ferretur, quò illi peruenire nõ poterãt.

Inhonorati & abiecti, & egentes omni bono,) amissõ primatus honore ab spe promissionis, quia & ipsum terrenum donum
L pro meritis suis amiserant, & regnum cœlorum non tenent. Qui radices lignorum manducabant,) propter magnã famẽ, quod de radicibus herbarũ dictum pp fructũ frumenti, hoc de radicibus lignoru intelligendum est, & pp fructum vini & olei: Nam omnes istos spiritales fructus accepit Ecclesia, quorum radices terræ implicatæ & sacramenta erãt quæ corporaliter Iudæi obseruare cogebantur: Sabbatum circuncisionem & victimas, & cætera huiusmodi spiritalium ciborum. Insurrexerunt super me fures,) qui ad honores indebitos, qui iustorum sunt proprij, p tenebrosas fallacias peruenerunt. Quorum domus erant cauernæ petrarum,) qui concupiscentias suas defendebant, & tagebãt quibusdã obscuritatib. diuinorũ librorum. Et inter arbores cla-
Ge. 18. mabant.) Manifesta erant pctã eorum, quãuis ea scripturarũ obscuritate quasi umbris arborum tegere conarentur. Hinc est, Clamor Sodomorum ascendit ad me. Et plerisque locis pro manifestis peccatis clamorem ponit scriptura, vt verbũ sic quicquid corde concipitur, clamor cũ procedit in factum.

Qui sub stirpibus terræ manebant,) nõ
M saltem in stirpib. sed ẽt inferius in stirpibus manere possunt intelligi, qui vel carnaliter præcepta custodiunt. Stirpes.n. sunt non iã ipsi fructus, sed vnde surgunt partes fructiferæ, vel arborum, vel herbarũ, si tñ fructiferum genus est, quia & non fructiferi generis stirpes dicuntur filij stultorum & ignobilium Iudæorum: Nam hos dixit superius parentes eorum propter imitationem, quia & isti sub dei nomine ambulant quẽ nõ colunt. Stultos ãt & ignobiles dicit Iudæos, qui è contrario nõ solum se confidebant esse duces cæcorum, sed etiam filios esse Abrahæ, quo patre se esse iactabant nobiles: Sed cum audiunt, Cæci sunt & duces cæcorum: stulti demonstrantur. Et cũ audiunt, Si filij Mat. 15.
Abrahæ estis, facta Abrahæ facite: degenerando demonstrantur ignorabiles. Nomen Ioan. 8.
& honor extinctus à terra,) erat enim, sed extinctum est. Nunc ãt cithara eorũ ego sum,) horũ quorũ illi partes sunt, qui me ad aurẽ habebant, non ad cor. Et me habent ad fabulã,) inanem & inutilẽ narrationẽ & auditionem, quãuis me & narrẽt & audiãt.

Abominati sunt.n. me discedẽtes pcul:) Longè facti sunt à iustitijs peccando, & pcepta iustitiæ malis moribus execrando.

Nec enim in faciem meam pepercerunt
spuere.) Execranda namque facies Christi A est, his qui præcepta eius cũ contemptu exhorrent: vel, male me innotescere fecerunt morũ suorũ prauitate. Aperiens.n. pharetram suam afflixit me,) secreta rerum, vnde tentationes existunt, Et frenũ in faciẽ meam miserunt, vt eis inuitus consentirem, portans eos ducentes quo vellẽt ad ima sua,

Et a dextris germinantes consurrexerunt,) & fauẽdo bene monendo exorti sunt quidem vt suas cupiditates explerent nõ psequendo. Pedes meos vinxerunt compedibus,) officiorum ecclesiasticorum, vt non eos possent fugere, Cõtritæ sunt semitæ Philip. 2.
meæ,) vt non apparerent per quas solẽt boni ambulare, non quærẽtes sua, sed Christi.

Exuit.n. me stolã,) authoritate pristina, cui credi solet, quod contingit multitudine & consuetudine peccatorum præualente.

Et iaculis suis vulnerauit me,) præceptis qbus video mala, & quia coercere non possum crucior. Abusus ẽ me sicut voluit,) ẽt calamitate & miseria mea vsus est ad iustitiã suã deus sicut voluit. Doloribus inuo 2. Co. 7.
lutus sum,) & in me & in alijs patior. Foris 2. Cor.
pugnæ, intus timores. Quis infirmatur, & 11
ego non infirmor? Et iterantur dolores B
mei, discedit sicut spiritus spes mea Quasi inane aliquid conuersi ad spẽ temporaliũ habẽtes quod promitto. Et sicut nubes transijt salus mea,) non sperãtes salutẽ promissam amore psentis salutis. Et nũc sup me effundetur anima mea, peccando. Nocte vero ossa mea cõfracta sunt,) firmitatẽ quã habuit, dixit sibi ereptã. Et nerui mei dissoluti sunt,) actiones præteritæ. In multa virtute apprehendit stolã meam.) ad demonstrãdã virtutem suã mõ affligendo, & postea reparando. Et quasi ora vestimenti mei circundedit me) Modicum mihi reliquit authoritatis. In terra & in cinere pars

& pars mea, in pœnitentia, quia extremum. Steterunt & considerauerunt me,) Et me iacente superbe steterunt, quętes quid in me reprehenderent. Et proiecisti me à salute.) Illos dolet quòd spē reparationis amiserūt. Domus.n. est omni mortali terra.) Ideo se dicit mortē metuere quia conuersatio eius nō sit in cœlo secundū plures qui male sunt
Philip.3 in Ecclesia, & terrenè viuunt. Atq; vtinā
C possem meipsum interficere,) vt morerer seculo, aut, rogarē aliū & faceret mihi, hoc,) vel angelum meliorem, vel deū per quē corrigerer. Ego bono pstolabar.) Dolet quia repente sibi ista euenerunt. Venter meus efferbuit & nō tacebit.) Interiora, vel memoria qua recordatur quid fuerit primo, & quō afflicta est in gemitibus. Et steti in cœtu clamans:) Quia nō in frequentia audita est eorum qui se nolebant corrigere. Cutis mea innigrata est valde,) ex his quę forinsecus patiebatur. Versa est in luctū cithara mea,) opera bona quibus laudabat deū gau-
De ca.31 dens. Testū feci oculis meis:) Nunquid cœpi sperare visibilia? Vt non cogitē de virgine, vt subaudiatur absit. Hinc iam incipit merita Ecclesiæ commemorare, in his quę perseuerant in fine in tentationibus magnis abundante iniquitate, & refrigescente
Mat.24. charitate multorum. Et non cogitabo de virgine, incorruptione sapiētiæ vel iustitiæ: Et quæ est alia pars dei super?) subaudit, non cogitabo, aut ita, & quæ est: nisi illa? Si incessi cū irrisoribus:) Iā bonis qui sunt in ecclesia difficile est non talibus sociari. Vel si festinauit ad dolū pes meus,) hypo-
Mat.23. crisis. Seram, & alij fructus meos edant.)
D Quō Iudæis contingit, id est, ea dicere quę alij faciant magis quàm ipsi. Sine stirpe sim super terrā,) vt facile arescā: Ille.n. in terra quantū in petra firmus est, qui facit quod dicit. Si secutū est cor meū mulierē,) vt suā quæreret gloriā in populo dei potius quàm dei, cui vni iure debetur. Aut si obsedi ianuas eius.) Insidiose captaui desideria plebis eius, uel timorem, quibus agerer, vt mihi potius seruiret quàm deo. Placet quoq; vxor mea alteri,) fama mea diabolo, cui qū placemus, displicemus deo: Ille enim malis nostris gaudet. Et filij mei humilientur,) facta, vel imitatores mei. Furor enim animæ meæ est indomitus, commaculare viri vxorem,) mihi eam vendicando. Quod si & despexi iudicium famuli mei aut ancillæ cum iudicarētur apud me, secūdum quod dictum est, Secularia igitur iudicia si habueritis. Famulos aūt dixit laicos adhuc secularibus dedi-
tos. Quòd si & uisitationē, quod respon- 1.Co.6.
sum dabo?) In tribulatione quā cōscientiam habeo, quia ista despexi? Nonne sicut ego conceptus sum in vtero, & illi?) Eadem.n. in sacramentis omnibus prædicantur eadē credunt. Et fuimus similiter in ventre.) Nō enim ille aliter renuntiat, quàm ille qui plene
seruiturus est deo. Et de uentre matris E
meæ dux eis fui.) Ab initio.n. fui: Hæc operatur Ecclesia. Aut si despexi nudū pereuntem & non operui.) Si non de fide remissionis peccatorum tanquam tunicam non habentem, velaui à nuditate fœditatis. id est, peccati pereuntem. Iam enim desperat mul-
titudine peccatorum. Et hinc est, Et quo- Psal.31.
rum tecta sunt peccata infirmorum.) Si non bene dixerunt mihi humeri,) spe immortalitatis tanquam pallio desuper cooperti. Ne autem post fidem remissionis peccatorum sufficere putarent præteritarum pœnarum metu carere, & inciperent sperare temporalia, bene adiecit. De tonsura ouiū mearū calefacti sunt.) Quòd a frigore spei terrenæ illorum vindicati sunt cōsideratione, si carnalia per renūciationem posuerunt, exēplo gregis detōsarum. Si leuaui super pupillum manum meam,) qui non inueniēdo patrem poterat creaturam vel hoīem sequi: Fidens quia mihi est adiutoriū multū,) volens eis dominari. Discedat humerus meus a iugulo meo.) Quod his cōtingit qui se ab ecclesia separant, dum volunt populis dominari, vt præcisionem præcisionis pa-
tiantur. Per humerum autem, aut bra- F
chium significantur actiones. Timor enim continuit me,) ne leuaret manum super pupillū, & à pōdere eius nō sustinebar.) hoc velim vt pupillū opprimā. Posui aurū robur meū, nūquid prēsumpsi?) de doctrina, aut sapientia Dei. Quod si & in lapide precioso fidebam quasi de operibus
meis. Si & lætatus sum cū esset mihi cen- Hie.9.&
ses multus,) quasi de meo, vt qui gloriatur 2.Co.10.
in dño glorietur. Si & innumerabilibus posui animā meam,) subaudiedū ad omnia, Discedat ab humero meo brachiū meum, quod amaretur multis. Et deceptum est clam cor meum.) Ordo, Si & in innumerabilibus posui animam meam, & deceptum est clām cor meum, si consensi tali cogitationi, vt in me præsumerem. Quòd si & osculatus sum manum meam,) ponens

ad os meum,gauisus sum tanquam de operi
bus meis. Quòd si & gauisus sum super
ruina inimici mei) Ecclesiæ,vt sunt persecu
tores Ecclesiæ, audiat auris mea maledictio
nem meam,) perducatur ad sensum meum.
Opprobrio sim in populo meo) diffama-
tus plebi sanctorum, vt separetur tanquam
illusus. Quòd si sæpe dixerunt ancillæ
meæ,) adulatores,Quid det nobis ut carni-
G bus eius satiemur,) cú satis bonus essem vt
imitaretur fœlicitatē carnalē in me: Non
tamen hæc gessi,) ne dicerent.n.hæc,nō me
præbebam in talibus bonū. Foris non ma
nebat hospes,) recipiebam peregrinum in se-
culo. Quòd si & sponte peccaui,abscondi
pctm̄ meum.) Voluntarie.n.peccãtibus no-
bis,postquam accepimus sciam veritatis.
Aut si dimisi infirmum sine vacuo exire ia-
nuam meam,) vt ideo exierit ianuam, quia
sinu vacuo fuit, Quis mihi tribuat audi-
torem?)quis mihi præstat vt audiar? Ma-
num dñi si non timui,)qua scripsit? Si nō di
miseritis, nec pater vester dimittet vobis..
Matt.6. Conscriptionē si quā habeo.)Ordo,Cōscri
ptionē si quā habeo: Et si nō dirupi eam
super humeros meos, & coronatus publice
legā:) id est aduersus faciē meā statuam te
ante faciem tuam? Quia populi corona
confundar,) quia non feci mandatum dñi
quod me fecisse iam dixeram negādo primo
me habere conscriptionem quæ mihi postea
obijcitur. Si super me vnquam terra ge-
muit,stipendiarij Ecclesiæ ꝙ malus sum:.
H Aut sulci eius plorauerunt simul,)quo semi
na recipiuntur,& vnde fructus dantur,quia
malus sum, & mala semina seminabā: Ideo
simul: Aut si & virtutem eius comedi so-
lus sine precio:) Ipsa misericordia qua par-
ticipat cathechizanti qui cathechizatur,hoc
est,solus non retribuens ei qui daret: Aut
si aiam dñi terræ decipiens cōtristaui,)non
me dignū exhibens passioni eius qui me ani
mam fudit: Nolite contristari spiritumsan-
Ephe.4. ctum in vos: Pro tritico germinet mihi
vrtica,) pro spiritalibus doctoribus magi-
stri prurientium auditu per confricationes
hoium mente corruptorum & à veritate de
1.Tim.4 stitutorum: Et pro hordeo spina,pro carna
libus obedientibus peccatores & resistentes.
Erat.n. Iob in conspectu suo iustus in con-
Verba scientia sua. Deus abiecit eum,& nō vir,)
Heliu vt hanc dicam causam cur tacuerint: Et
Buzitis. sermonibus vestris non respondebo ei.)
Dec. 32 Ego.n.talia dicam,vt mihi quemadmodum
vobis respondere non possit. Quia ergo
expectaui,& non sunt locuti,) quasi ad Iob
conuersus, dixit, Venter meus sicut vter
musto plenus) Commendat hunc scriptu-
ra,quia in prophetia locuturus sit. Et ve- I
luti follis ærarij diruptus,) ad duritiam sol-
uendam. De vi loquor,) inde & iratus di
citur, Non.n.opus esset vt ego loquerer,si
vos ei responderetis, alioquin & me tineæ
edent,aut sicut vos,aut sicut omnes qui mi-
rantur personas. Mundum est cor meum Dec.33
in verbis,) non duplex: Spiritus diuinus
qui me fecit,) subaudis,est,Spiritus diuinus
est qui me fecit. Quomodo ergo dicis,Iu
stus sum,& non exaudiuit me?)quasi aduer
sario dixerit Iob. Semel.n.loquitur domi
nus,)Quasi vocationem omnium iustorum
semel fecit dominus,& tēpotaliter circa sin-
gulos hoc agit diuina prouidētia. Per som
niū aut in visitatione nocturna,aut in igno-
rantia,aut in tribulatione. Aut sicut inci-
dit sæuus timor in homines cum dormiunt
in cubiculis,) securi, & corpus eius à ruina
eruat,)translate sicut ossa. Et pepercit ani
mæ eius à morte.) Cum eum conuertit par
cet ei, Quia venturum est bellum, & ite-
rum arguet eum in infirmitate in cubili,)
post conuersionem iam probat ne de se præ
sumat. Et multitudo ossiū eius emarcuit.)
fiducia de se, Omnemq; escam non pote-
rit sumere,) consolationem de temporali-
bus. Et renouabit corpus suum sicut litu-
ra in pariete,) mutationem vitæ,& hic trans
late propter ædificium in societatem. Et K
molliet carnes suas sicut paruuli,) ne sit du
rus superbia, secundum quòd Heliu vide-
tur, teratur Iob humilis per innouationem.
Et intrauit facie hilari cum professione,)
paratus ad tentationes. Salua animam,)
ne veniam in corruptionem,hic tētatio mor
tis. Vices tres cum viro, conuersionis,
probationis mortis. Sed eruit animam
meam de morte:) Quia adhuc hæc mortis
restat: Vt anima mea in lumine collau-
det eum,) Iam ergo orationes cessabunt,
quia nulla erit indigentia. Respondens
autem Heliu dixit) Quomodo dicitur, & Dec.34
adiecit? Et qui habetis scientiam,auribus
percipite,)spiritalibus, Quia auris sermo
nes probat,) ista carnalis. Quid est bo-
num quia dixit Iob,iustus sum?) Quid bo
ni dixit,quia dixit? Et in iudicio meo mē-
titus est.) Hinc est,Ego bona præstolabor:
Ideo præter spem,quòd est,mentitus est.

Quis

Quis est vir vt Iob?) Adhuc verba Iob sunt. Dixit enim. Non uisitabitur qui ambulauerit cum deo,) Hic illum putat decepi:ú,qa hoc sperás illa omnia fecerit. Aut
L certe q̃ in bonú non putat visitari eum qui ambulauerit cú dño. Absit a deo impietas.) Aut vt non visitet in bono qui cum eo ambulauerit, vt aut etiá si uisitauerit in tétatione, impie & iniuste agat. Impius est qui dicit regi,iniuste agis.) Tu autem nō debes illud dicere,qui nō es impius. Bene,qui dicit,non qui dixerit,ne iam etiam Iob hoc esset. Quomodo dicitur, factum est,qui hoc facit. Impijssime principibus,) tanquam
Dani.10 angelis dicat, Nisi Michael princeps vester, impijssime agitis. Aut si ita impijssime dicitur principibus,quanto magis regi. Abusi sunt enim iniq; cú excluderétur infirmi.) Male vsi sunt exclusione sua, cú propter infirmitatem excludentur ab ea visione, qua videtur omnia diuinitus ordinatissime ordinari & administrari. In eo autem male vsi sunt, quia spiritum suum sequi maluerunt, deum ista non curare: Ex hoc.n.illis vane veniet,ut in necessitatibus suis clamét & rogent hominem,cú deú rogare debuerunt:

Neq; erit locus,& non est vmbra mortis ut latitent qui faciunt iniqua.) Non ad hoc est umbra mortis ut latitent,vt est, Non senes habent sapientiam,quia non senectus est
M causa sapientiæ: Et, Hæreticum ne salutes, ne inde,quia hæreticus est. Et euertet noctem & humiliabuntur,ut supra eos sit quod sub ipsis erat,) id est,premat eos quod subditum illis erat. Et extinxit impios, lucere sibi videbantur, & iustitias eius non cognouerút.) Dicit quod bona deus fecerit de iniquitate eorum, vt perferatur ad eú clamor pauperis. Ipse quietem dabit,& quis poterit condemnare?) Nō qualem quærunt ho-
Rom.8. mines, quæ illis tribulationibus turbatur. Si deus iustificat,quis est qui condemnet?

Et contra hominem,) simul aduersus gentiles & Iudæos: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruersitatem po-
Rom.2. puli.) Quoniam dicitur, Qui ergo doces alium,teipsum non doces. Absq; me uidebo,tu ostende mihi, te reprehendens,meipsum forte reprehédendum esse non uideo?) Interroganter pronunciandum. Si iniquitates operatus sum, non adijciam,) correptus a te. Nunquid a te exiget eá quia repulisti?) quia reprehendisti. Et vir sapiens audiet verbum meum,) deum omnia curare. Iob autem non in sapientia locutus est,) putando quod aliquid sibi iniq; diuinitus acciderit. Quare hoc existimasti in iudicio?) Quare hoc iudicasti? Tu qs es q̃ dixisti,iustus sum ante conspectu domini?) A Verba Helui. Dc c.25
Ante conspectú domini dixisti, iustus sum: Vtrunq; enim reprehésibile est in homine, Vnum,si aut superbe dicatur, aut falsum sit iustum eum esse, etiam secundum humaná iustitiam: Alterum aút,quia nunquam vere ab homine dici potest. Quod ante conspectum dei sit iustus,) cui cóparatus quilibet iniquus est. Aut dicis quid prodest tibi, aut quid faciam si peccaui?) Hoc enim ei uidetur Iob dixisse deo,quasi aut prosit peccatum eius,vt isto dolore ad impietatem cogatur,vbi ait, Nolite me docere impium esse: Aut bonum est tibi si inique egero, aut deo noceat peccando, & ideo illum sic insequatur deus quasi hostem suum premens,ne aliquid ab illo mali patiatur. Nam hoc etiám dixerat, Si ego peccaui,quid possum tibi facere? Aut si multa iniusta feci,quid poteris facere? Ad vtrunque ergo Helu respondit, consequentibus verbis, Ego dabo tibi responsum, & tribus amicis meis: Aspice in cœlum & vide,respice in nubes quàm altæ sint à te.si peccasti,quid agis?) Confirmat quod ab eo dictum est, Si ego peccaui, quid possum tibi facere? Plus est,multa iniusta fecisti,quàm quod superius dixit, peccasti. Sed tamen quid poteris facere deo?) B quando ne nubes quidem poteris lædere.

Et si iustus es,quid dabis ei?) E contrario quomodo iustitia tua nihil ei prodest, sic iniustitia nihil nocet. Aut quid de manu tua accipiet?) Etiá si dare velis propter sacrificia, quæ stulti putant deum sumere velut eis indigentem. Viro simili tui impietas tua, & filio hominis iustitia tua, vel illa nocet, vel hæc prodest.) Sed his versibus confirmauit potius quàm retellit sententiá, quá dixit Iob, Si ego peccaui, quid possum tibi facere? Consequenter ergo oportet vt ostédat, quare in hac vita homines affligantur iniurijs malorum, inter quos etiam diabolus cum angelis suis numeratur princeps iniuriarú et iniquitatú omnium. Cum enim deo non possint nocere peccantes, cur eos tradit in potestatem affligendo malis? Et exponit deinceps, dicens. A multitudine clamabunt, vociferabuntur à brachio multorum,& non dixit, vbi est deus qui fecit me.) A deo enim patiuntur hæc, vt do-

minum

minum quærant, non vt inaniter vociferentur. Quod autem ait, fecit me, pro documento est. Quia quærẽtem se non relinquet quẽ
C ipse fecit. Qui distribuit custodias nocturnas:) Tempora huius seculi sub certis potestatibus ordinata, quia nec in ista erroris nocte relinquet hominẽ sine custodia qui eum fecit. Qui separat me à quadrupedibus terræ, & à volatilibus cœli sapientiorem me fecit.) Sic enim quærendus est dominus in afflictionibus vitæ huius, vt non ab eo terrena bona desideremus, quia iam bestijs meliores sumus antequam illa accipiamus. Ibi clamabunt & non audies.) Ibi dixit, in multitudine, in afflictione clamantium, & à brachio
Psal.35. multorum. Aut certe ibi, propter hoc, sicut est, Ibi ceciderũt qui operantur iniquitatẽ: Et non audies quod dixit, de eo dixit, ab iniurijs malorum, subaudiendum clamabunt. Vana enim non vult dominus videre.) Non vult subuenire vana petentibus, & non ideo vociferantibus in afflictione vt bona sempiterna percipiant, cum propterea separati sint à quadrupedibus terræ, & sapientiores facti volatilibus cœli: Sed vociferantur, quia non sunt in huius seculi iniquitate fœlices. Ipse enim omnipotens perspicit eos qui faciũt iustitiam, & saluum me faciat.) Sicut ipse videt faciẽtes, qui cordis intima perspicit, sic ea salute saluos facit, quam ipse videt in occul-
D to. Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit,
1.Cor.2. nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit
Esa.64. deus diligentibus se. Ideo etiam si perturbetur vana salus hominis, dat tamen auxilium de tribulatione pater qui videt in abscondi-
Matth.6 to. Iudicare itaq; eum si potes,] collaudare eum sicuti est. Hoc enim uisus est Iob dicere, cum ait, Vtinam esset nobis arbiter. Et nunc quia nõ est uisitans iram suam, nec cognouit delicta vehementer.] Cognouit ad
Psal.50. vindictam. Vnde est, Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Et in eodẽ loco, Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cognouit ergo delicta: Nam ideo patiuntur homines tribulationes in hoc seculo. Sed non vehementer, quia partibus corrigens das locum pœni-
Verba tentiæ. Et Iob vane aperuit os suum, in
Heliu. ignorantia sua verba multiplicat.) Sustine
De c.36 me pusillum vt doceam, adhuc.n.in me sunt
2.Cor.5 sermones, suscipiens scientiam meam de longe] Quoniam quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Operibus autẽ meis quæ iusta sunt loquar.) Ne dicatur
Psal.49. ei quod peccatori dicit deus, Quid tu enarras iustitias meas, & assumis testũ meum p
E os tuum? Tu vero odisti eruditionem? Ergo hic operibus loquendum est: Nam sciẽtia de longe suscipitur ex parte & in ænigmate. Cum autem venerit quod perfectum 1.Cor.13 est, quod ex parte est, auferetur, & non iam de longe erit, quoniam videbimus eum sicuti est. In veritate & non iniusta verba in 1.Ioã.3. iuste intelliges:] Ea ipsa quæ patiebatur Iob, verba dei dicit esse in veritate & nõ iniusta, sed ab isto iniuste intelligi existimat, quem putat conqueri se immerito pati, cum etiam de iustorum tribulatione dictum sit, Tẽpus est vt iudiciũ incipiat à domo domini. Et 1.Pet.4. scito quia dominus nõ abijciet innocentẽ,] quamuis corripiat quem diligit, & flagellet omnem filium quem recipit. Fortis robo Heb.12. re cordis nõ viuificat impium,) quamuis ad tempus ei parcere videatur. Et bene fortis robore cordis, quia tunc eum non viuificabit, quando sero pœnitentiæ locum quærit cum lachrymis, & non inueniet, nec flectet ad misericordiam fortiter iudicantem, quem modo misericorditer admonentem contemnit. Et iudiciũ pauperibus dabit,) qui iudicent eos à quibus patiuntur iniquitatem. Et bene pauperem, vt superius impium diuitem intelligas, i.superbum. Non aufert à F iusto oculos eius,) etiam cum eum velut in fornace probat tentatione tribulationis. Non ei auferet intelligẽtiam,) qua cognoscitur & colitur deus. Ex quo satis ostendit impiorum pœnam esse ipsam cæcitatem, etiam cum videtur eis parci. Et cum regibus in solio,) subauditur sedere eos fecit, hoc est iustos. Reges autem dicit qui carnem suam regunt. vnde est illud. Quis est rex qui uadit Luc.14. cõmittere bellum cum alio rege & cætera?
Et sedere eos fecit in perpetuum, & exaltabuntur.) Et hic subauditur quod suprà dixit, cum regibus in solio. Exaltabũtur autẽ dixit, quoniã humiliati sunt. Et qui com- Philip.1 pediti sunt compedibus:) A quo vinculo dicit Apostolus, sibi bonũ esse dissolui & esse cũ Christo, i.retinacula huius vitæ, in qua corpus quod corrumpitur aggrauat animã. Capientur in funibus paupertatis. Sapie.9. Conuincientur longis consuetudinibus delectationum carnalium, quæ sunt de rerum indigentia, quibus mortalis vita sustentatur & agitur. Et annunciantur eis opera eorum.) Non vtiq; bona, siue ista ipsa concupiscentialia, de quibus dicitur, Scio quia non habitat in carne mea bonum, quæ etiam si non

non regnent in nostro mortali corpore ad
G audiendum eis, non tamen desunt, siue qui-
bus ad hæc homo venire meruit ex traduce
peccati. Et delicta, cum fuerit roborati.) Ipsa sunt opera quæ supra dixit, Non enim infirmis facile possunt annunciari, id est ma nifestari, sed ijs qui iam ita profecerunt vt
Abacuc. 2. transierint omnem istam iniquitatem, quæ vulgo nota est in apertissimis operibus flagitiosis & facinorosis. Sed iustum exaudiet,) eum scilicet, qui ex fide viuit, vt gratiæ dei deputet, non meritis suis, non solum quod secũdum vitæ istius modum iustificatus est, sed etiam quod restat, vt ab vniuerso delictorum malo liberetur. Quem annũciat veritas,) fidelibus cum fuerint roborati: Quando capientur in funibus paupertatis. Adhuc enim compediti sunt compedibus nondum exaltati, vt sedeant in solio cum regibus in perpetuum. Et dixit qui conuertũtur ab iniquitate.) Et dixit, subaudiẽdum est deus. Si obaudierint, & seruierint, complebunt in dies suos in bonis, & annos suos in gloria.) Tũc vero nullum peccatũm erit in homine, quia nulla erit mortis contentio, id est, indigentia mortalitatis, quæ facta est
1.Cor.15 de peccato, cum iam dicetur. Vbi est mors
H contentio tua? Impios vero non faciet saluos,) eo quòd noluerũt scire deum. Hoc ad gẽtes magis videtur pertinere. Et cum monerentur inobedientes erant. Hoc ad Iudæos & omnes qui eis per inobedientiam similes sunt, etiam in ecclesia. Et hypocritæ corde ponẽt furorem,) quo dominũ crucifixerunt. Non clamabunt, quia ligabit eos,) honore nominis super omnes gentes. Moriatur ergo in iuuentute anima eorum, in superbia qua se extollebant ueluti de meritis operum suorum. Et vita eorum vulneretur, ab angelis. Commodius accipitur
2.Cor.2 à nuncijs veritatis quorum alijs odor vitæ
1.Cor.1 in vitam, alijs odor mortis in mortem.
Quòd tribulauerit infirmum & inualidũ.) Illud infirmum dei, quod fortius est hominibus. Iudicium vero mansuetorum statuet,) ipse dominus exemplo mansuetudinis suæ differens etiam vindictam imitantium se, sed tamen certo futuram. Et quia decepit te ab ore inimici abyssus,) Decepit, sicut visum est persecutoribus eius, profunditas huius seculi Christum ab ore falsi testis, ad ipsum enim dominum cõuertit sermonem.
At effusi subter ea, subaudiendum decepe
I runt te, grauati enim terrenis cupiditatibus subter abyssum effusi dicti sunt. Et descẽdit mensa tua plena pinguedine,) sacramentum corporis & sanguinis eius panis qui de cœlo descendit: Ioan.6.
Non deficiet iustos iudicium?) Quamuis edant pauperes & saturentur ad imitandas passiones domini, parati de plenitudine charitatis, non tamen ideo non facit iudicium ipsorum cito. Et ira super impios erit propter impietatem munerum quæ accipiebant iniquitatibus. Omnia munera dicit quæcunque commoda temporalia, propter quę cõmoda iniquitates fiunt.

Non te auertat voluntas animi.) Domino dicitur, non monentis authoritate ac iubentis audacia, sed locutione prophetiæ per imperatiuum modum futura prædicentis: sicuti est, Accingere gladium tuum super femur potentissime. Psal.44. A precibus infirmorum,) eum in necessitate fuerint clamantium. Infœlix ego homo quis me liberabit Rom.7. de corpore mortis huius? Et omnes qui habent fortitudinem,) præsumentes de operibus suis, & suam iustitiam volentes constituere: Nolite extrahere per noctem, Ma Rom.10 nifestum fit, quod eos a populo secernis, siue illos superbos qui de oliua fracti sunt, siue sarmenta de vite amputata, vnde hæreses & schismata exorta sunt. Vt ascendant po- 1.Cor.1 puli pro eis:) vt inferantur infirma huius K mũndi confusis fortibus: Quoniam qui se Luc. 14 humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Sed cura ne quid facias indecens:) Ne nomen domini dei & doctrina Esa.52. blasphemetur, dum dicunt, quorũ iudicium iniustum est. Faciamus mala, vt veniant bo Rom.3. na. Hoc enim elegisti super inopiam:) Non solum elegisti inopiam confitentis, sed super hanc vitæ ac morum decus, vt doctrina salutaris ornetur in omnibus. Ecce deus consolabitur,) vel roborabitur in fortitudine sua:) Quia etsi crucifixus est ex 2.Co.13 infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Quis enim est sicut ille potens? uel quis est qui discutiat opera eius) tanquam iudicans de illo, cum ipse sit iudex viuorum & mortuorum. Aut quis est qui dicat ei inique? 1.Tim.4 Memento quia magna sunt opera eius quẽ laudauerunt viri, Euangelistæ atque omnes prædicatores uerbi ministerio suo vita congruentes. Omnis homo respicit ad eum,) memor infirmitatis humanæ. Quicunque compunguntur homines pœnitentia peccatorum, homines sunt. Ecce deus multus, & nescimus.) Multus, quia sicut abũdauit peccatum,

Rom.5. peccatum, superabũdauit gratia. Nesciemus
Ro.11. autem ex persona eorũ dictũ est, quorũ ex
L parte cæcitas facta est, donec plenitudo gentium intraret. Numerus annorũ eius infinitus.) Propter æternitatẽ positum est. Et innumerabiles stellæ & pluuiæ.) Hoc enim qđ homines prædicatores impleuit Euangelium, numerabile est vsq; in cõsummationẽ seculi, donec auferatur sciẽtia quæ ex parte est, & veniat qđ perfectũ est facie
1.Co.13 ad faciem. Effundetur imber per semitas suas,) Non.n. viæ malorum capient eũ. Fluent nubes & tenebrascent sup homines plurimos.) Quia etsi obuelatũ est, Euangeliũ in his qui pereunt est obuelatũ: Horá
Esaia.1. constituit iumentis, & sciũt cubiles ordinẽ) Qm̃ cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus
Psal.110. præsepe domini sui. In his omnibus non obstupescit animus eius.) Initium sapientiæ timor dñi. Nec mutatur cor tuũ a corpore,) vt eleuatũ a terra sursum habeatur ad
Ioan.9. dñm. Si cogitauerit extẽdere nebulam,) vt qui vident cęci fiant, Aeque per tabernaculum expandit eam.) In carne quippe mortali tanquam tabernaculo habitans per eã non est agnitus a persecutoribus dum eis cessit, & eam extendit atq; expandit in cru-
M ce. Ecce fundit super omnia lucem suã,)
Ro.11. quam absconderat, cum cæcitas ex parte in Israel fieret. Effundit super omnes gentes, & radices maris contexit.) Cupiditatem seculi redarguit. Non enim ad abscondendũ lux contexit, sed ad manifestandum. In eis enim iudicabit populos, ostendẽdo illis peccata eorũ per lucem veritatis. Dabit escã plurimis:) vtriq; agnoscentibus, cum arguũtur peccata sua, & esurientibus ac sitientibus iustitiã. Immanibus contexit lumẽ.) Si ab eo quòd sunt immanes his qui non dimittunt pecata hominibus, cum sibi a deo dimitti velint. Si ab eo q̃ sunt manus his q̃ de manibus suis: hoc est, de operibus extolluntur seipsos iustificantes. Contexit enim lumen, ad hoc dixit, ne videatur ab eis quia
Rom.1. excæcatum est insipiens cor eorum. Et mandauit de eo in contrarium,) vt qui faciunt veritatem, vel dimittendo vt dimittatur eis, vel cõfitendo mala sua vt gratiæ dei subdantur, ipsi veniant ad lucem vt manifestentur opera eorum, qm̃ in deo sunt operata, non in ipsis. Contrarius est enim, & immani misericors & superbo humilis. Vt nunciaret super illo amico suo, super illo lumine, hoc est, de illo quod contexit vt abscõderet immani & ingrato, vel id annuncia- A
ret.i. aperiret, nõ iã seruo sub lege, sed recõciliato per grãm, vt amico suo, imitatori suo: Mat.20.
Quia & filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Possessionem cõtra eos qui ascendere nituntur.) vt ipsum lumen possideant qui se à terrenis extrahunt. Ipsis.n. annunciatur qui ad hoc nituntur ascẽ- A
dere, quia cũ ascenderint, non opus erit annunciatore facie ad faciẽ videntibus. Cõtra eũ vero qđ ait, ascendere nituntur; nõ quasi aduersantes, sed obuiã euntes, sicut Apo- 1.Th.4.
stolus dicit, In obuiam Christo. Sed & in De.c.37
hoc obstupuit cor meũ,) admiratione. Et euulsum est de loco suo,) de terrenis rebus quibus delectabatur, vt sursum habeatur ad dñm. Audite sonitum terroris & vocis eius.) Hinc eum apparet ista in spiritu dicere. Nam incipit dicere cur euulsum sit cor eius de loco suo, authoritate.s. Euangelij p̃ totũ orbẽ terribiliter sonantis, Pœnitentiã agite, appropinquabit.n. regnũ cœlorũ. Matt.4.
Et strepitu oris illius exeunt,) ad eos vtriq; qui foris sunt in delectationibus rerũ visibiliũ. Subter vniuersum cœlũ circuit, & lumen eius in finibus terræ.) Dum Ecclesia p̃ oẽs gentes diffunditur. Post eum fremet vox.) Post primum aduentum eius nouissima tuba secundi aduentus eius in claritate tonabit. In sonitu superbiæ suæ.) Superbiam pro celsitudine posuit: Quia primus aduentus in humilitate fuit. Et non poterit inuestigari cum audita fuerit vox eius. Nunc ergo quæratur dominus dum inueniri potest: hoc est, comprehendi ad salutem per fidem non fictam. Tunc enim non poterit cum venerit iudicare, & audita fuerit vox eius, dicentis, Ite in ignem æternum. Quoniam fera tunc erit & infructuosa infi- Mar.25.
delium pœnitentia. Tonabit fortis in voce sua mirabiliter.) Quia non fortitudinis eius, sed infirmitatis nostræ ex participatione mortalitatis vox illa fuit primi aduentus 1.Co.1.
eius, de quo dictum est, Quod infirmũ est dei, fortius est hominibus. Fecit enim magna quæ nesciebamus.) Hæc in primo aduentu: Et ideo postea ad exigenda quæ dedit iudex venturus est. Quæ nesciebamus autem, dictum est ex persona eorum quos latuit diuinitas domini in infirmitatem carnis intuentes. Præcipiens nubi ut sit super terram.) carni suæ, vt per sacramentum accipiatur in memoria eius ad imitationem humilitatis & formationem charitatis. Et

tempestas

C tempestas pluuiæ & tempestates imbrium potestates eius.) Est.n.nubes quædã sup'terram. Sed quã exprimatur ad irriganda corda per pluuiã imbresq; sermonis, quod fit cũ sacramenta intelliguntur, non in nostra, sed in ipsius potestate est. In manu omnis hominis signa.) Signat ei per opera eius quod reus sit, vt sciat omnis homo infirmitatẽ suam,
Rom. 7. & clamet. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Introierunt autem bestiæ sub protectione, & quieuerunt in cubili.) Introierunt autem peccatores sub indulgentia gratiç, & quieuerunt in conscientia, remissis peccatis. De promptuarijs superuenit tempestas.) Tẽtatio de occulto rerũ ordine: Et de promptuarijs frigus,) de secretis iudicium in eos qui non perseuerant, vt refrigescat eorum charitas
Mat. 24. ex abundantia iniquitatis. Merito.n.contingit, dum spem suam non in deo, sed in hominibus ponũt. Et ab spiritu dei dabitur glacies:) Non solũ ex abundantia iniquorũ frigescent, qui spem ponunt in hominibus, sed ẽt ex opibus bonis ipsorũ, in quibus est spiritus dei, durescunt quidã quasi glacie li
D uoris, quibus est Paulus odor mortis in mor-
2.Co.2. tẽ. Et ad hæc quis idoneus? vt intelligat quomodo rectè ac iuste à spiritu dei dabitur glacies. Sicut enim carnalibus hominibus labentibus contingit ex hominum iniquitate frigescere desperando, ita carnalibus laudari cupientibus contingit & hominum iustitia durescere inuidẽdo. Gubernat aũt aquã qualiter illi placuerit,) vt pluat super vnam
Amo. 4. ciuitatẽ, & sup aliã nõ pluat. Quod ad imbrẽ attinet spiritalẽ, pro subditarũ aut nõ subditarũ meritis animarũ. Et frumẽtũ si cupimus irrigari, dissẽminauit nubẽ lucẽ suã.) Euangelium incarnationis suç. Et ipsa per circuitum vertitur,) per orbem terræ ipsa tractatur. In gubernaculis,) ad operandum omnia quæ mandauerit eis. Gubernacula, in quibus illa nubes per circuitũ vertitur, prædicatores sunt verbi, per quos ecclesiæ gubernantur ad operanda omnia mandata dei. Hæc constituta sunt ab'eo super terram,) à dño nostro Iesu Christo, siue in tribu, siue in terra sua: Si ue in tribu Iuda, vñ secundum carnem natus est, & passus, & resurrexit, & ascẽdit in cœlũ. Ex hac.n.geniti erãt Apostoli, & multi fratres propè inuenti & salui facti: Siue ante passionẽ eius per ipsum
E vocati, siue post ascẽsionem per Apostolos in ipsa Hierusalẽ, atq; in ecclesijs Iudeæ quæ erãt in Christo, sicut commemorat Apostolus Paulus, pro veritatẽ dei, ad cõfirmãdas pa- Ro. 15.
trũ promissiones, siue in misericordia inueniri voluerit eã,) illã nubem.s.in misericordia voluerit inueniri à credẽtibus gentibus. Hoc.n.sequitur, Gentes aũt super misericordiã glorificare deũ. Auribus percipe hæc Iob,) Quasi renouati intentionẽ, dicturus de vocatione gentiũ, Sta & commoue virtutem dñi,) Noli moueri mente, aliquid tibi tribuendo. Scimus quia deus posuit opera tua,) reprobans vtiq; gloriantes de operibus suis. Cum faceret lucẽ de tenebris,) cum iustificaret impios. Fuistis.n.
aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in dño. Eph. 5.
Scit differentiã nubiũ,) Euangelistarum aliorũ sibi ante passionem, aliorũ post passionem credentium. Et ingentes lapsus malorum.) Non eorũ qui lapsi sunt crucifigentes eum, vt eos postea pœniteret, vt baptizarentur in eo: sed eorum lapsus qui nec corrigi poterunt, perseuerãter etiam postea persequentes ecclesiã, horum.n.non parui, sed ingentes lapsus sunt. Tua vero stola est valida.) Dignitas superba, tanquam in eum quippe dicitur qui de operibus suis audet F
extolli. Quiescente terra ab austro, firmabis cum eo cœlos?) Qui æqualiter ad uidendum fusi sunt ab austro. Terram congruenter intelligimus eos qui de Iudæis crediderunt in Christum. Sicut enim sol ab aquilonali terra remotior est, australi autem uicinior: ita quos prope inuentos dicit Apostolus luci Euangelistarũ, non absurde accipiuntur terra ab austro, Sicut autem cœlos Euangelistas solemus accipere, vt est, Cœli
enarrant gloriã dei. De his.n.dictum est, In Psa. 18.
oẽm terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ: Ita terras rectè accipimus plebes, quibus euangelizatum est. Et quomodo plebes quæ de Iudæa crediderunt, posteaquam quieuerunt, exeũtes de hac terra, nunc.n.hic non sunt, firmata est tamen authoritas Euangelistarum in ecclesijs quæ sunt ex gentibus, firmata aũt misericordia dei, non iam opitulante authoritate ecclesiarũ Iudæç quæ in Christum est, propterea sensus hic est, vt per interrogationẽ pronũcietur. Nunquid tu quiescente terra ab austro) id est, iam nõ existẽte in hac vita plebe ulla Christiana, ex Iudæis, firmabis cum eo Euãgelistas, & diuinarũ scripturarũ libros G
qui per manũ dei nõ solis Iudæis, sed ẽt gentibus æqualiter ad vidẽdũ fusi sunt? Grãtiã

quippe

quippe dei cōmendat & misericordiam, ne
quis de meritis glorietur, q̄ Iudæorum erat.
superbia. Quare doce me quid dicamus
ei & requiescamus multa dicētes,) quia non
est qđ ei dicāt conuicti, nullū se hr̄e meritū
p̄ seipsos, sed eius indigere misericordia.
Nunquid liberans scriba assistis mihi?) vt
stās factū hominē tacere. Quare ergo nō
dicis?) si habes qđ dicas: Nō.n. quasi dictāti
mihi excipis, vt tu nihil dicas. Sed vtiq; col-
loquimur, omnibus autem nō est visibile lu
men,) qđ refulget in nubibus. Redit ad ea q̄
dicebat de spe remissionis peccatorū, & illu
minationis gratiæ per misericordiā dei: re-
fulget.n. lumen in nubibus: Non tñ illarum
nubium propriū est, illuminantur.n. Aliud
est.n. quod fulget suo lumine, aliud quod re
fulget illustratum. Sed non est omnibus visi
bile. Multi.n. putāt lumine suo fulgere ani-
Rom.1. mas, cū sapientes sunt. Vnde sunt illi, qui di
centes se esse sapiētes, stulti facti sunt. Et
Psal.17. spiritus transijt, & mundabit eas.) Hic spi-
Psa.138 ritū dixit, de quo dictū est, Ab increpatione
H spiritus iræ tuę, & a spiritu tuo quò fugiā?
Per correptionis.n. tentationem ostenditur
hominibus meritum eorum, quia ipsi pecca
tis suis tenebræ sunt, & egent gloria dei, vt
illius lumine illustrari velint, illi dantes ho-
norem, non sibi, atq; ita superbia deposita,
mundentur à delicto magno: Nam spiritus
sanctificationis non trāsit, sed manet. Ab
aquilone nubes coloris aurei,) ab sceleratis-
sima impietate, & a deo longe remota, ve-
niunt tñ mundati atq; conuersi, & illumina
ti sapientia, vnde nisi gratiam qua non me-
rita attenduntur, sed peccata dimittuntur?
Psa.50. vnde ille cum sibi vellet ignosci, Doceam, in
quit, iniquos vias tuas, & impij ad te con-
uertentur: tanq̄ nubes ab Oriente vel Aqui
lone iam coloris aurei, illuminatis tenebris
suis. In his est magna gloria & honor
omnipotentis,) cui plurimum dimittitur,
plurimum diligit. Quoniā potest & impiū
iustificare qui est omnipotens. Et non in
ueniemus alium similem virtuti eius,) solus
enim hic peccata non fecit, nec inuentus est
1.Pet.2. dolus in ore eius. Solus enim deus verax,
Psa.115 omnis autem homo mendax: vnde vicit cū
iudicaretur deus homo factus. q iuste iudi-
cat, non putas exaudire eum? Non itaq; hō
de venia desperanda addat peccata peccatis,
tanquam addictus iam damnationi, quia cer
tus est de iustitia dei, sub qua non potest esse
impunitus. Ita enim deus iuste iudicat vt
etiam exaudiat veniam deprecantes, & tāto
magis quanto magis iuste iudicat. Nō enim
iusti iudicij est pœnitentes supplices misere-
re eum ijs qui recusant humilitatem & sa-
tisfactionem pœnitentię. Propterea time
bunt eum homines,) si se homines esse me-
minerint, cōfitendo peccata sua, quia adhuc
homines sunt, quibus dicitur. Nonne homi
nes estis? Timebunt quoq; eū & sapiētes
corde,) ne sibi tribuendo qđ acceperunt, &
dicēdo se esse sapientes, stulti fiant. Potest.n.
auferri superbis qđ datur humilibus. Qua- Rom.1.
propter & sapientes quamuis cordis illumi-
natione, non linguæ iactatione sapientes sint
& reges, spiritaliter iudicantes terrā, ipsi aūt
à nemine iudicētur, seruiāt tñ dño in timo-
re, & exultent eum tremore, ne pereant de
via recta. Deus.n. est qui operatur in eis &
velle & operari pro bona voluntate. Et Phili.2.
postq̄ quieuit Heliu loqui, dixit dominus De.c.38
ad Iob per turbinem nubis.) Etiam si hoc
modo vox ista facta est quomodo ad Moy- K
sen, vel quomodo cum se dominus tribus di Mat.17.
scipulis in monte ostendisset, tamen quod
non dictum est simpliciter per nubem, sed p̄
turbinem nubis hoc significari arbitror, q
non per sanam carnem interrogatus, hoc est
tentatus est Iob, sed per tribulationem per-
turbationemq; carnis. Quis est qui celat
meum consilium, contemnens sermones in
corde, & me putat dare?) Nemo est ergo q
se immeritum pati aliquid asperum dicat,
quia si non factis saltem verbis peccatur: &
si non verbis, saltem temeraria prę sumptio-
ne intus in corde, vel sermonibus cogitatio-
num. Et deum non latet, nemo flagellatus
dicat indigne se accipere disciplinam: qua-
si vltra non sit quo per illam proficiat. Sci-
endum est enim sic in principio libri huius
diabolo laudatum Iob testimonio dei, &
in fine tribus amicis eius, vt tamen nosset
deus quantum ei deesset ad perfectionem,
quò etiam laudabiles secundum hanc vi-
tam viros, & deo iam placentes, paterna fla-
gella perducunt, quæ noluit ab Apostolo
remouere, dicens. Sufficit tibi gratia mea,
Nam virtus in infirmitate perficitur. Ac 2.Co.12
cingere tanquam vir lumbum tuum:) Signi
ficat ad hoc pati dura & amara dei seruos in
hoc seculo, vt omnes affectiones suas à ter-
renarum delectationum fluxu colligant at-
que constringant. Interrogabo te, tu au- L
tem responde mihi. Vbi eras cum fundarem
terrā?) Hinc iam cōmēdare incipit eminē-
tiam

tiam domini nostri Iesu Christi, quia in ipso est salus omniũ percussorum venenata suasione serpentis, ne in se sibi quispiam esse salutem putet. Ille.n.deus, non sicut dictũ
Psal.81. est, Dij estis & filij altissimi: sed cui rapina
Philip.2 non fit esse æqualẽ patri: & filius hominis,
Ps.145. nõ sicut filij hominũ in quib.non est salus:
Ioan.1. sed præ participibus suis. Non.n.iustus tñ, sicut Iob, sicut Paulus, sicut Ecclesia, sed etiã iustificans tanquam vnigenitus à patre, plenus gratia & veritate. Ad insinuandam ergo differentiam diuinæ humanitatis eius, in quo princeps huius mundi nihil inuenit:
Ioã.14. quia in passione, quæ non rapuit tunc hæc
Psal.68. exoluebat, & iustificationem sanctorum p peccatorum remissionem, quibus sanctis in vnum redactis, sit corpus eius Ecclesiã, cuius & particula est Iob secundum historiã, quia iustificatus, & figura vniuersæ, per ꝓphetam incipit dicere, quæ dicturus est.

Vbi eras cum fundarem terrã?] Vtrum quia nondum erat? an quia non per eũ fundata est, sicut per vnicum filium & terram istam, an ipsam Ecclesiam? Ipsa autem accepit lapidem angularem, de quo mox dictu-
M rus est. Indica mihi si nosti scientiam.] Hæc.n.q̃ à dño pro nobis tẽporaliter gesta sunt, ad scientiam pertinent. Quis posuit mensuras eius si nosti?] secundum distributionem donorum spiritalium. Vnicuique enim nostrum data est gratia secundum mẽ
Ephe.4. suram donationis Christi. Propter quod dicit, Ascendens in altum, captiuauit captiui
Psal.67. tatem, dedit dona hominibus. Quia si totum corpus oculus, vbi auditus? Secundum mensuram quippe vniuscuiusq; partis incremẽtum corporis facit, in ædificationem sui in
1.Co.12. charitate. Aut quis est qui induxit super eam funiculum?] vt eam faceret hæreditatẽ
Matt.7. suã, distinguens ab eis, quibus dicit, Nõ noui
1.Ti.2. vos. Nouit.n.dñs qui sunt eius. Aut super quo circuli eius fixi sunt?] Quia constringũt eã ne dissoluatur, diuini libri fixi super deũ: quia quisq uis eos sine illo interpretari
Ps.117. voluerit, fluitet atq; erret necesse ẽ. Quis est ãt qui misit lapidem angularem?] Super
A eam, quẽ reprobauerunt ædificantes. Qñ facta sunt sydera,] simul baptizata tot milia verbo vitæ, inter peccatores tanquam in tenebris fulgentia. Laudauerunt me voce magna omnes angeli mei,] Euangelistæ.

Conclusi portis mare,] populos amaricantes amore terrenorum. Sed quare portis? An forte vt non solum modum haberet exercendi iustos persecutionibus, sed ẽt vt liceret iustis inde egredi? Cum fremeret ex vtero matris suæ, volens progredi.] Cum ira saeuiretur in concilio Babyloniæ ciuitatis, fornicantis amore huius sæculi, volens extendere persecutiones suas ad perdendos de terra eos, de quibus dictum est, Non peto vt tollas eos de sæculo: sed, vt tollas eos de malo. Ioan.17.

Circumposui nubem operimentũ.] Nõ.n.boni tñ, sed etiam mali multi amatores, que huius sæculi sacramento corporis Christi subiecti sunt: Cuius authoritate à sanctorum persecutione reprimuntur. Et nebula obuolui illud.] Ignorantia qua terrenã inde expectãt fœlicitatẽ terrenãq; infelicitatẽ timẽt: Et ppea timent quos nisi ita esset persequerẽtur. Non.n. solũ dictũ est, Psal.21. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum: sed etiã dictum est, Manducauerunt & adorauerũt omnes diuites terræ. Et posui illi termi- B nos, & imponens claustra & portas. Terminos quibus sæuitia cohibeatur, non vt nihil affligat, sed quousque exerceat: Claustra, vt iniusti non progrediantur: Portas, vt ab eis iusti egrediantur. Et dixi, Hucusq; venies & non transibis:] Sicut ipse diabolus Iob.1. modum accepit quousq; affligeret Iob, ita il & 2. lud mare quousq; persequeretur Ecclesiã.

Sed in temetipso comminuentur fluctus tui,] alterna vastatione discordiarum atq; bellorum. Aut nunquid tecũ lucem constitui matutinam?] id est, cum consilio tuo tempus resurrectionis ꝓdestinaui. Aut cognouit lucifer ordinẽ suũ? subaudiendum est, Nunquid tecũ? Dñm ãt luciferum dicit, propter ipsum matutinũ resurrectionis exortu. Non.n.de alio dici potuit, Et lucifer 2.Pet.1. oriatur in cordibus vestris. Ipse agnouit ordinẽ suum, vt esset primitiæ dormientiũ, primogenitus a mortuis, caput Ecclesiæ se- 1.Co.15 cuturo etiam corpore in futura resurrectione sanctorum. Apprehendere pennas terræ,] dictum est, Si recipiam pennas meas Ps.138. in directum:] virtutes vtique spiritales fidelium quibus à secularibus suspenduntur illecebris: Excutere impios ex ea.] Ad C hoc enim prior tanto antè resurrexit agnoscens ordinem suũ, vt fidem resurrectionis insinuaret, atq; per ipsas pennas Ecclesiæ vbiq; ꝓdicatus ministerio circũuolantium nunciorũ iuste apprehendat eas in opus iudicãdi duodecim tribus Israel, cum uenerit excutere impios ex Ecclesia, q nũc añ iudicium

diciũ permixti tolerantur. Et tu sumens,
Gene. 1. terræ lutũ figurasti animal. | Siue ipsum
Adã cõmemoret, siue q nunc sexta ætate se
culi, sicut tunc sexto die de peccatoribus tan
quã de luto terræ homo factus est, secundũ
imaginẽ eius qui creauit eũ. Non vtiq; hoc
fecit Ecclesia, sed in hoc potius facta est per
Ioan. 1. verbũ opportuno tpe incarnatum, p quod
facta sunt omnia. Et famosum eum posui
sti super terram? Magis iste homo famosus
positus super terram, qui sexta ætate seculi
factus est, q̃ ille qui sexta die antequã essent
cæteri homines per quos diffamaretur. Nisi
forte, quia nunc ita innotuit. Et abstulisti
ab impijs lucẽ?) Sicut ille qui venit, vt qui
Ioan. 9. non vident videant, & qui vident, cæci fiãt.
Aut brachiũ superborũ comminuisti?)
1. Co. 1. Potentiam eorum, sicut ille qui infirma mũ
di elegit vt confunderet fortia. Aut venisti
ad fontem maris?) sicut ille cui venienti pa-
D tuit confitendo quicquid occultũ erat in cor
dibus eorũ, qui credendo in eum iustificati
sunt. Nam quem fontem maris melius acci-
pimus, nisi secretum vnde erumpit omnis
hęc amarissima impietas, quæ ingentes flu-
ctus iã manifestorũ malorũ operũ cõcitat,
q̃ vident homines in apertis factis, qui fon-
tem ipsum videre non possunt? Aut in vesti
gijs abyssi ambulas?) Abyssus hic recte in-
Pro. 18. telligitur vita secularis, quęcunq; est in pro-
fundo malorum, quo sicut scriptum est, cum
venerit peccator, contemnet. Quia ipsi quo-
que desperatissimi subiecti gratiæ remissio-
nis peccatorũ, salui facti emerserũt, & rece-
perunt Chrm̃, non in abyssum quo preme-
bãtur, Sed in locũ eius vbi ambulabat cal-
cans eos ambulet,) inhabitãs eos Christus,
in vestigijs abyssi remanentibus per memo
riam peccatorũ suorũ, vt dum recolunt vbi
fuerint, amplius diligant quẽ receperunt, à
quo sibi tãta dimissa sunt. Aut tibi aperiunt
metu portæ mortis?) Omnibus. n. morienti
bus aperiuntur portæ mortis, sed non metu
sicut vni illi qui destruendæ mortis causa
E mortuus est. Aut certe aperiuntur ad resur-
gendum. Aut ianitores inferni videntes
te timuerunt?) Sicut illum vnũ in quo nihil
dignum morte princeps mundi inuenit, quẽ
tam cito dimiserunt, quem inuiti amiserunt.
Inferi autem ianitores, aliquæ inferiores po
testates morti præpositæ intelligendæ sunt.
Aut cognouisti latitudinem sub cœlo?)
sicut cognouit q per illã diffudit Ecclesiã.
Narra ergo mihi quanta quæq; sint.) Quis
ergo hoc sciat, nisi quem ille docuerit? Aut
in qua terra habitat lux?) Ille. n. docet, quia
manifestatio verborũ eius illuminat, & intel
ligere facit infantes. Aut quis tenebrarũ
locus?) Hoc ille vtiq; docet, qui dicit, Acce-
dite ad eum & illuminamini. Hinc. n. osten Psal. 33.
dit eos tenebrescere, qui recedunt dum no-
lunt esse infantes. Initium. n. superbiæ homi Eccl. 10.
nis à deo. Inde qui nõ glorificauerunt deũ, Rom. 1.
aut gratias egerunt, euanuerunt in cogita-
tionibus suis, & obscuratum est insipiẽs cor
eorum, & facti sunt tenebrarum locus. Nisi
forte ille est tenebrarum locus, qui excipit
perseuerãtes in peccatis, vt ipsi sint tenebræ
quarum ille est locus, quem vere nullus ho
minum nouit. Similiter & terra in qua ha- Ephe. 5.
bitat lux, põt intelligi terra illa viuentiũ. i. F
beatitudo exceptura pseuerantes in fide &
spe & charitate, qui fuerunt aliqñ tenebræ,
nunc aũt lux in domino. Si duces me in
fines eorum, quousq; perueniunt qui tales
sunt. Quid est. n. vbi nõ sit sapiẽtia Dei?] Sapiẽ. 8.
quæ attingit a fine vsq; ad finem fortiter, &
disponit omnia suauiter. Cui vtiq; nullus
hominum cõparãdus est. Quod si & no-
sti semitas eorũ, nũquid scis quia tũc natus
es, & numerus annorum tuorum multus?)
Quòd si & nosti semitas impiorum, qui vel
tenebræ sunt, vel tenebrarũ locus, quia oẽs
etiam qui iam ad deum conuersi sunt, in ip-
sis semitis ambulauerunt antequam accipe-
rent a deo gratiam, qua iustificat impium.
Nunquid scis tũ, quia tunc tibi extitit causa
mortaliter nascendi in hoc seculo, cũ easdẽ
semitas inierunt primi omniũ parentes, qui
præuaricatione impij manibus, & verbis ac
cersierunt mortẽ, vt omnes in Adam more-
rentur? Non. n. ex quo quisq; in hac vita ap
paruit, computandus est numerus annorũ
eius tam paruus, sed ex quo facta est prima
mortalis natiuitas. Cum enim, verbi gratia,
natus est Abraham, tũc omnes in illo He-
bræi nati sunt. Numerus ergo annorũ vni-
cuiq; multus est secundum mortalitatis ori
ginem, quæ exorta est in semitis impiorum.
Quis ãt meminit fuisse se, aut cũ esset, scire
potuit esse se in lũbis patris sui? Qñquidem G
nec illud tps quisq; recolit, quo non in parẽ
tibus, sed in seipso natus est, quo tpe certe
nemo dubitat quod iã erat & viuebat & sen
tiebat. Omnia aũt fecit illa sapientia quæ for
mat omnia, non tm̃ illa supercœlestia, sed ẽt
illa mortalia. Et quia Christus dei virtus 1. Cor. 1.
est & dei sapiẽtia, scit ista ille qui etiam mor
taliter

taliter natus est, nō cōditione mortali, quia in mortuis liber, sed miseratione mortaliū, vt a morte faceret liberos. Aut venisti in thesauros meis?) Id est ad eam cognitionē peruenisti sicut ille sciebat etiā opportunas causas imminentium scandalorum secretas atq; abditas. Nam inde appellat thesauros, ad probanda & exercenda spiritalium cor-
Mat. 18. da, tum exclamaret, Væ mundo a scandalis. Oportet āt venire scandala: Væ autē illi homini p quē scandalum venit. Per superbiā quippe elati in alto more niuis cōgelascunt & cadunt: Ex quorū iniquitate abundante refrigescit charitas multorum. Qui āt sustinent dñm viriliter agentes & spū feruentes, perseuerēt vsq; in finē, & salui erūt. Aut
H thesauros grandinis vidisti?) Grādo sunt illi iniqui, qui non solū torpent nullū feruorē spiritus habentes, sed ēt obstinata duritia psequendo vel irruendo contūdunt. Quæ reposita sunt tibi in tēpus inimicorū, & in die pugnæ & belli.) Vel hinc qui nō videat, cuius personā in pphetia gestet Iob? Non .n. huic uni homini reposita sunt ista in tēpore inimicorū, & in die pugnę, & belli, sed vtiq; vnico populo dei. Tēpus quippe inimicorū est, donec transeat iniquitas, q̄ quanto magis abundat, tanto magis aduersus diaboli acrius pugnandū atque bellandum est, ne charitas psmeranciū refrigescat. Vnde āt procedit pruina, quis hoc nouit?) nisi quia hæc vt initia parturitionum sunt. Pruina quippe minutissima grando est. Et dispergitur auster sub cœlo,) Auster quāuis mortalib. carnibus grauis sentiatur, nō tū vspiā memini in sanctis libris mali aliquid significare, sicut Aquilonē nunq̄ in bonum. Illū quia ea parte flat. qua lux claret, istū quia ex ea vñ lux est remotior dispergitur. Ergo Auster sub cœlo, vt aduersus illas oēs iniquitates auxiliū aliquod intelligat Dei, quādiu nondum in cœlo, sed sub cœlo sumus. Quis pparauit flumē validę pluuiæ, & viā vocib. tēpestatis?) Vide quēadmodū tria illa
Matt. 7. breuiter cōplexa sunt, quæ dñs in tentationibus ponit cōtēnenda his qui ædificant super petrā, & perniciosa his qui ædificāt sup arenā. Pluuiā cōmemorauit & flumē & voces tempestatis, vbi ventos intelligimus. Pluuia ergo teneatur, q ex ipsa celsitudine scripturarū diuinarū peccandi occasionem praue intelligendo accipit: tanquā si audiens,
Lucæ 7. Cui modicū dimittit, modicū diligit dicat
Rom. 3. sibi, Faciamus mala vt veniant bona, & permaneat in peccato vt grā abundet: & multā hmōi, quibus se homines sermonē diuinum mala interpretando subuertunt, impunitatē sibi promittentes, qā misericordia dei in diuinis libris cōmendatur. Flumine āt qā ab hominibus qui hæc ita intellexerūt & acceperunt, teneatur. Flumen .n. nunc dicit illud quod de pluuia colligitur, & torrens vocāt, cum ait. Quis præparauit validæ pluuiæ flumen, q impleatur, & q currat? Sicut sunt vasa iræ perfecta ad perditionem, quæ illo modo quo dixi, scripturas accipiunt. Per illos .n. habet liberiorem cursum perniciosa illa interpretatio quam agri fructiferi nō recipiunt, Et tanto maiore impetu impellit & deijcit & trahit qđ instabile inuenerit quanto vī de authoritate diuina suscepta. Ventis
K
vero tentatur, quem instant inanes suasiones hominum superborum, i. ex propria authoritate verba vana iactantium. Qui ergo iudicio dei præparatur ad perditionē, nō obtēperando verbis eius, quod est super arenā ædificare, non resistit ventis talibus & cadendo fit via vocibus tempestatis: Validæ āt pluuiæ dictū arbitror difficiles ad capiendum. i. ad intelligendum. Vt pluat super terram vbi nō est vir.) Subaudiendum est, Quis præparauit? Per virum autem vī legem significare, quæ data est Iudæis. Ergo super gentes intelligimus imbrem Euangelij: in deserto, vbi non est homo: in ipsis gentibus, vbi non erat aliqua authoritas cognoscentis deū. Vt faciat inuium & inha
Esa. 54.
bitabile, & vt germinet herbæ viror.) Mul-
Gala. 4.
ti filij desertæ magis q̄ eius quæ habet virū? In omnibus aūt his quatuor versibus, subaudiendum est, Quis præparauit? Quis est pluuiæ pater?) sicut spōsus qui filios suos misis pdicatione regni cœlorum irrigare terram. Et quis est qui peperit glebas roris?) Bene suscipientes illā pdicationē. Sic .n. ait glebas roris, quō dñr vasa vini ad hoc facta vt vinum suscipiant. De cuius vtero pro-
L
cedit glacies?) Verum glacies in bono accipienda est, propter stabilitatem & à fluxu continentiam vt ita dictum sit, De cuius vtero pcedit glacies: quēadmodū illud, Quis est pluuiæ pater? An vterus pro secreto positus est, vt de eius vtero procedat glacies? sicut dedit illos deus in reprobum sensum? An potius illius vtero procedit glacies, qui
Rom. 1.
persuadendo impietatē qua intrinsecus plenus est, facit frigescere & durescere amisso calore charitatis? Quis .n. hunc nouit?)

Sicut ille qui ait duris & resistentibus Euan
Ioan.8. gelio. Vos ex patre diabolo estis. Aut prui-
ná in cœlo quis genuit?) quæ descẽdit sicut
aquæ flumen. Quod de glacie in vltimo
sensimus, hoc & de pruina intelligendũ pu
to. Nec sũ frustra est additũ, in cœlo, vt ex
ijs qui p̃sunt intelligantur, limitãtibus sanè
bonos nuncios ueritatis, qui transfigurant
se sicut ministri iustitiæ. Quò ptinet quid
adiunctũ est, Quæ discẽdit sicut aquæ flu-
men. Aut faciem impij quis tabefecit?)
Id est, cõfudit. Quis nisi ille qui quos iusti-
Rom.8. ficauit, ipsos & glorificauit? Aut intellexi-
sti nexus pleiadis, & septum orionis aperui
sti? An aperies arcturos in tempore suo, &
uesperũ super ædificationem eius inducis?)
Nam & astrologia perscrutãda est ad co-
M gnoscendũ proprietates istorum syderũ, vt
hunc locũ intelligere possimus. Miror & si
hoc cõgruit sermoni nr̃o: & certe nimis lon
gũ est, transimus ergo ad alia. An quibusdã
syderibus nominatis, figura locutionis q̃ua
intelligitur à parte totũ, oĩa sydera accipien
da sunt? Si tũ & Maziroth sydus est, quod
interpretatum nec in Græca lingua inueni-
mus. Nã Hebræum esse nomen satis appa-
ret. Ita.n. à parte totũ intelligitur, & q̃d scri
Psal.109 ptũ est, Ante luciferũ genui te. Non n. luci-
fer in omni creatura prior est conditus, vt
ante luciferum, ante omnem creaturam di-
ctum videatur: Sed per luciferum oĩa syde
ra, quod est à parte totũ: Et per oĩa sydera
Gene.1. oĩa tempora intelliguntur. De syderibus.n.
scriptũ est, Et sint in signis & in tẽporibus,
vt dominus natus ante omnia tempora, nõ
vtiq; natus in tempore, & ob hoc patri coæ
ternus insinuaretur. Pleiadis ergo & orio-
nis & maziroth & vesperi commemoratio,
cuncta sydera intelligenda de cõpendio per
suadet. Si.n. vno lucifero, quanto magis tot
nominatis etiam cætera accipi per huiusmo
di locutionem licet? Cur ergo alibi dictum
A est, Intellexisti nexus: alibi, aperuisti. alibi,
aperiens in t̃pe suo: & alibi, super ædificatio
nem eius inducens, propria sunt ista singulo
rum ex ordine cõmemoratorũ. An recte di
ci possit ẽt septũ pleiadis intellexisti, & ape
ruisti nexus orionis? Atq; ita & alia duo cõ
Psal.2. memorari p̃nt, sicut illud in Psalmo, Qui
habitat in cœlis irridebit eos, & dñs subsan-
nabit eos. Nihil sniæ deperiret, ẽt si ita dice
retur, Qui habitat ĩ cœlis subsannabit eos,
& dñs irridebit eos. Sicut.n. Ille q̃ habitat
in cœlis, ipse est dñica siue pleiadis nomen,
siue orionis, in eadem significatione est, si p
vtrumlibet oĩa sydera intelligũtur. Oĩum
itaq; syderum noĩe, oẽs in ecclesia tales in-
telligendi sunt, qui conuersationem habent
in cœlis, nexus eorũ intelligũtur, quibus &
inuicem sibi & deo connectuntur ne cadãt.
Charitas aũt nunquã cadit. Quis aũt hoc 1.Cor.13
nosset, nisi ille ostendisset, qui ait, Mãdatum Ioan.13
nouũ do vobis, vt vos inuicẽ diligatis, Et, Ioan.14
Qui me diligit, diligetur à patre meo? Sep-
tum eorũ est quo sepiuntur diuina scriptu-
ra, quã nõ transgrediuntur. Quis aũt hanc
aperit, nisi ad quẽ trãsitur, vt auferatur ve-
lamen? T̃ps apertionis est eorum).i. de- 1.Cor.4
monstrationis & manifestationis, cũ veniet B
dominus illuminabit abscondita tenebrarũ,
& manifestabit cogitationes cordis, & tunc
erit laus vnicuiq; à deo. Solus n. hæc ipsa
faciet in t̃pe suo:] Quia cũ ipse apparuerit Colos.3
vita nostra, & nos cum illo apparebimus in
gloria. Inducet aũt eos super ædificationem
eorũ, qui eos faciet hoc possidere, quod hic
ædificauerunt. Si cuius.n. opus permanserit, 1.Cor.3
quod superædificauit mercedem accipiet.
Scis cõmutationes cœli?) vtrũ in deterius,
sicut ij qui cognoscẽtes deũ, nõ sicut deum Roma.1
glorificauerunt. Noluerunt.n. esse sedes
dei.] Ac per hoc mutati sunt, cum euanue-
runt in cogitationibus suis? An in melius?
Quia oẽs quidem resurgemus, sed non om- 1.Cor.15
nes immutabimur. Qui aũt immutabũtur
manifestum est, cum ait, Et nos immutabi-
mur. Cum.n. iusti immutabuntur, cœlum
immutabitur: Quia thronus dei cœlum Matt.15
est, & sapientia verbum dei, & deus erat ver Ioan.1.
bum, & thronus sapientiæ, anima iusti. An
vtrunq; potius. Non.n. cõmutationem cœ
li, sed cõmutationes dixit. Aut omnia quæ
sub cœlo sunt, pariter fiunt? Sicut.n. hu-
ius mutationes afficiunt ea quæ sub cœlo
sunt, ita & commutantur iusti siue in dete- C
rius, siue in melius afficiunt carnales ad
vtrunque. Vocabis nubem voce,) aut in
teriore, aut illa qua dictum est, Sequere me: Ioan.21
Aut illa qua dictũ est, Saule Saule, quid me Actor.9
persequeris? Et in tremore atque valide
obedient tibi populi potẽtes.] Cum audiũt, Philip.2
In timore & tremore vestram ipsorum salu
tem operamini. Deus est.n. qui operatur in
vobis & velle & operari pro bona volũtate.
Mittis vi flumina, & ibunt.] Flumina, in- Ioan.7.
quit, de vẽtre eius fluent aquæ viuæ. Vi aũt
dicit, fiducia, qua persecutores nõ timuerũt:
Quia & q̃ vi faciũt, diripiũt regnũ cœlorũ. Matt.11
Aut

Aut dicent tibi, quid est?) Quid est, nũquid abs te quærunt vel voluntatem iussionis tuæ, Sicut Saulus ait, Quid me iubes facere? Aut spẽ mercedis suæ, sicut dixerunt, Ecce dimisimus omnia, & secuti sumus te: Quid ergo erit nobis? Quis dedit mulieribus texturæ sapientiã, & varietatũ scientiã? Texit & apud Salomonẽ mulier vestiméta viro suo. Opera ergo intelligenda sunt ecclesiarũ, quibus honoratur deus. Nã & ipsa textura.i. infirmos fratres, tanq̃ lanuginatẽ tramã, firmorum atq; electorũ spiritalium, quasi staminum contextione constringere, maximum & singulare opus est ecclesiarũ. Et varietatũ sciẽtia ad id valet, vt tanq̃ in polymito ea est varietas colorũ, qua nõ turbetur decus vnitatis, sic in fratribus ita sunt dona diuersa, vt nulla inuidię discrepantia cohæreant, sibi sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spũs in vinculo pacis. Aut quis est qui numeret nubes sapiẽtiæ?) Nouit, n. dñs qui sunt eius. Quis aũt hominũ, inquit, nouit? Et organa cœli in terrã declinauit. Angelos ecclesiæ, per quos diuinę voces enunciari solent. Non enim sicut ille vnus, sed flexu obedientiæ declinati sunt in terram, maxime cum & ipse dominus esset in terra: Nam Euangelista, inquit, Et angeli ministrabant ei. Diffusus est autem sicut terra cinis, & agglutinauit eum sicut lapidibus cibum.) Diffusa est late atq; abundanter humilitas pœnitentiæ, ad hoc vt dominus qui superbis resistit humilibus autem dat gratiã, cohæreret eis tanquam glutine charitatis, homo hominibus, vt mediator esset dei & hominum, seipsum illis dans cibum per sacramentum corporis & sanguinis sui, stulta mundi tanq̃ lapides eligẽs, vt confundat sapientes. Angelis enim cibus est inquantũ est verbũ dei apud deũ: lapidibus autem vt cibus esset, Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Ergo agglutinabis tu hominibus, p̃cedente penitẽtia Tanq̃ cinis diffundatur faciens ei viã.) Nã ille qui dicit, Facite ergo fructus dignos penitentiæ: Et ne dixeritis vobis, Patrẽ habemus Abrahã, potẽs est enim deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ. quibus lapidibus eum tanq̃ cibũ agglutinandum esse nũciabat. Si autem non præcedit humilitas pœnitendi, non agglutinabitur, quia excelsa à longe cognoscit. Aut capies leoni escas, aut animas draconum replebis.) De diabolo dictũ est, Et conculcabis leonẽ & draconẽ, pp insidias & irã. Oẽs ergo angelis eius leonibus & draconibus comparantur. Ille aũt capit eis escas & animas eorũ replet, qui de impietate cõuictos tradit in eius ptãtem. Volunt. n. latere impietatẽ suã, sed eũ producunt, utiq; capiuntur, vt sint in ptãte diaboli & angelorũ eius, quibus consenserunt. Pauidi ergo sunt in cubilib' suis, in latebris insidiarũ suarũ. Nã si pauidi nõ essent, quis subsisteret? Pauent aũt illius imperium, sub quo exclamarũt. Quid venisti ante tp̃s perdere nos? Et quemadmodum de porcis manifestum est, q̃ in eos non issent nisi permissi essent, sic intelligendũ est, nihil eos in quẽquam posse nisi permissos. Permittit aũt iustitia qua reguntur omnia, siue probationis causa, siue vindictæ, vel ad dãnationẽ, uel ad correctionem irrogatæ. Et sedent in insidijs insidiantes.) Non. n. quiescit in eis voluntas nocendi, et cum ptãs non datur, Obseruant aũt in insidijs in tam syluosa densitate occasionum carnalium quis capiatur di uinis legibus. i. conuincatur de p̃cõ suo, ita ut eorũ escæ deputari mereantur. Quis aũt præparauit coruo escam? pulli. n. eius ad deum clamantes & errantes, & escã quærẽtes.) Vt in Psalmo, Et pullis coruorum inuocantibus eũ. Cui sententiæ est locus ille simillimus. Nec in malo põt intelligi, quia in vocant eum. Significantur ergo nigri, hoc est, peccatores nondum dealbati remissione peccatorum. Sed ideo pulli, quia iam humiles: ideo errantes, quia nondum cognouerũt veritatem, quam tñ pie quærũt cum ad deũ clamant. Præparari aũt coruo esca põt pp eius præscientiam, qui nouit et nondũ humilem quenquam conuersum iri: Sed tñ pulli, hoc est, humiles ad dñm clamant. Si cognouisti tp̃s pariendi tragelophorũ petras.) Tragos hircus, elaphos ceruus. Tragelaphus ergo compositum ex hirco & ceruo animal. Significat igitur mentem seruientẽ legi dei scd̃m interiorem hominem. Videt autem quantum adhuc ex parte hircus est, aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suę, & captiuãtem se in lege peccati. Peperit autem talibus petras opportuno tẽpore.) Ille qui firmaméta solida exẽplorum in scripturis posuit, in q̃bus & quiescentes de se non desperent, quorũ caro cõcupiscit aduersus spm̃, & spiritus aduersus carnem, donec uiuacitate serui serpentinis suasionibus superatis spiritu viuant, & spiritum sectentur ne regnet peccatũ. Vnde si-

Marginalia: Acto. 9. — Mat. 19 — Pro. 31. — D — Ephe. 4. — 2. Ti. 2. — ceciderunt. — Matt. 4. — Iaco. 4. — 1. Ti. 2. — 1. Co. 2. — Ioan. 1. — E — Matt. 3. — Psa. 137. — Psal. 90. — Mar. 1. — F — Ps. 146 — De. c. 39 — G — Rom. 7. — Gala. 5.

militudo ceruī dicitur in eorum mortali corpore ad obediendum desiderans eius. Aut partus ceruarum custodisti.] Ecclesiarum. In numero spiritalium materno affectu imitationem suam persuadentiū, quibus iā non possunt serpentinæ opiniones nocere, tū. & ideo custodiuntur non de se, sed de deo præsumentes. Et numerasti menses partus earum.) Non enim patiunt nisi per euangelium, quod ū baptismo suo dñs vsq; ad passionem & ascensionem suam certis mensibus magisterij sui authoritate prædicauit. Et dolores earum soluisti?] Non.n.sine dolore dicebatur, Filij mei quos iterū parturio, donec Christus formetur in vobis. Soluuntur isti dolores cum fuerit partus æditus.i. veritas persuasa eis pro quibus ita ingemiscitur, id agente in interioribus conscientiæ verbo dei. Et nutristi hinnulos earū sine metu.] In lacte sacramentorū non timidos. Non.n.acceperunt spm̄ seruitutis iterū in timore, partus earū euntes in libertatē vberioris pascuæ spiritalis, abrumpent filij eorum vincula concupiscentiarū secularium. Multiplicabuntur in tritico,) solidiore cibo sapientię post nutrimenta lactis. Exibunt & non reuertentur eis.] Exibunt, tanq̃ ex angustiis doctrinæ, quæ per homines incipientibus traditur. Et non reuertentur matribus suis.) Non iam opus habentes lacte, nec doctoribus hominibus indigentes. Sanè isti tres versus nō per interrogationē pronunciandi sunt. Quis aūt est qui dimisit onagrū liberum?] Mirum nisi eos p onagrum significant, qui pauci ab omni negocio liberi deo seruiunt: Et vincula eius quis resoluit?] Affectionum carnalium atque popularium. Posui.n.habitaculum deserrum & tabernacula eius salsuginem Vnde clamet, Sitiuit in te anima mea. Irridens multitudinem ciuitatis,] quam Babyloniam scriptura dicit, perambulantem p latam viam, quæ ducit ad perditionē. Et querelam exactoris non adiens:] Nemini quicquam debens. Considerauit montes pascuæ suæ. Magnitudinē reuelationū. Et post omne viride quærit.] Omne sempiternū. Volet aūt monoceros seruire tibi: superbus dignitate huius seculi. Quia & tales subiugauit Christus, & ministros ecclesiæ constituit. μονόκερως enim vnicornis est, qd̄ superbiam significat. Aut dormire sup præsepe tuū.) Sicut sup illius humilitatē q̄ ēē in præsepi est infans positus, requiescitur securitate veniæ peccatorū, & obliuione curarū malæ conscientiæ. Et alligabit in loris iugum suum.] Iugum leue portans alligatum loris: hoc est, in authoritatibus eorū qui carnē mortificauerunt atq; domuerunt. Vñ & Ioannes zona pelliceа cingebat, non asperis restibus pilorum. Addetne tibi sulcos in cāpo,) aperiet pectora plebis obedientis ad obtinendum regnū dei. Cōfidis aūt in eo, quia multa est virtus eius,) vt non vanitatem humanæ laudis & honoris ēt in ecclesiæ ministerio requirat, sicut requirebat in seculo. Aut dimittes ei opera tua?] sicut ille pro quo se dicit Apostolus legatione fungi, exhortans pro Christo reconciliari deo. Credes ei, quia reddet tibi sementē.) Nihil ex eo suo dominatui vendicabit. Sementem quippe dicit opus seminandi. Et in aream suam inferet:) Vt sit inter illos quibus ipse dominus præcepit rogandum dñm messis, vt mittat operarios in messem suam, nō aūt vt sibi velit aream facere, sicut princeps hæresum & schismatū, & quicunq; nō dei gloriam quærunt, sed suam. Difficillimum est n.vt velit iste monoceros, sed tamen & hoc præstat, & deficit in hominis animo, qui facit mirabilia solus, consilia destruens, & oēm altitudinem extollentē se aduersus scientiam dei. Et captiuans omnem intellectum ad obedientiam suam. Penna struthionum. mixta ex alis herodianis & accipitris.] tardis ingenio, qd̄ signāt struthiones, quia volare nō pñt, donatum esse per eius gratiam, qui stulta mūdi elegit, vt æquarentur ingeniosorū celeritati pariter credentium, qui per alias aues quas cōmemorauit, signan tur, per hunc versum intelligendum est. Et relinquit in terra oua sua.) Iā incipit de struthione dicere.i. de his quos per hoc animal signat. Non.n. misererentur pennę eorū tarde alis velociū auium ad pariter volandū, nisi spem priorē in terra relinquerent, quam per oua signat. Et in puluere calefiunt:] Quia & si id qd̄ sperabat in seculo non attenderit plerūque fauentibus amatoribus seculi, qui pulueri comparantur, prouenit. Et oblita est quia pes disperdidit ea, & bestia agri conculcauit.) Quod si & aduersa cuiusquā cupiditas & iniqui huius mundi perturbent & obterāt spem eius, talem tanq̃ oua eius quæ relinquit in terra, ita nōn curat vt tanq̃ oblita non sentiat. Obdurnit contra filios suos ne sint eius,) etiā si iam non spes sit sicut

Gala. 4.

Rom. 8.

Psa. 62.

Matt. 3.

2.Co. 5.

Luc. 10.

cat oua, sed res ipsa, sicut filij iam nati, hoc est, fœlicitas téporalis, fortiter côtemnit eã, nolens eam suam esse fœlicitatem, quia illã v... desiderat. Frustra laborauit absque vllo timore,) hoc antequã conuertatur, laborat. n. spe seculi sine fructu, & quod est insipientius sine ullo timore, dũ præsumit in te bus incertis. Quia despexit eam deus in sapiẽtia, & non distribuit intellectũ.) Quid .n. stultius q̃ fidere in vanitate, & laborare ad acqrẽda peritura sine ullo timore amittẽdi? Concipiunt.n. plerią; hunc affectum, quibus longa fœlicitas seculi prouenit, præsertim si ab auis & atauis perpetua successione ducatur, vt se repente infœlices fieri posse non credant. Et quia magni solent apparere in terra, non tñ pẽnis virtutũ cœlesti conuersatione frui, recte struthionibus côparantur. Sed attende quod sequitur. Cũ tempus fuerit, in altũ euolabit, & irridebit equitẽ & ascensorem.) Posteaquã uenit plenitudo téporis, vt præciperetur diuitibus huius seculi, non superbe sapere in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, cœperunt sursum corda habere ad deum, & deridere superbos persecutores, quos dominus proiecit in mare. tunc enim penna struthionis mixta velocibus auibus, cœlum petit, & cætera quæ de hoc animali supra dicta sunt. An tu circundedisti equo virtutem?) Martyrẽ videt describere, intrepidum & alacrem testẽ fidei salutaris, non tamen virtute propria, sed qua eum circundedit dñs. Et inseruisti collo eius hinnitũ.) Induite vos armatura dei, vt possitis resistere in die malo. Et gloria pectoris eius audacia.) Hæc est audacia, qua Esaias audet & dicit, Gloria vero pectoris est conscientia hominis probans, vt in semetipso habeat quisque gloriam, & non in altero. Prodiens in campo luxuriat:) In lucẽ libertatis exiens facilitate boni operis in latitudine caritatis exultat. Et pcedit in prælium,) cum virtute aduersus tentationes ad uersitatum! Occurrens iaculo côtemnit,) quia circumposita sunt ei arma, in qbus est illud scutum fidei, in quo ignitia inimici iacula extinguuntur. Nec se auertit à ferro:) Vel à morte visibili, vel quia sunt & duri ad non consentiendum veritati, & acuti ad persequendum à quibus se non auertit, quia ipsos etiam vt diligat, iubetur. Super ipsum enim gaudet arcus & gladius.) Per confessionem quippe eius asseritur, & comminatio dei, quæ iniustis alles pœnas longe pnunciat, & testificatio verbi, qua omnes tãquã cominus errores debellat. Aliud est enim minari, q longe futura sunt supplicia peccatorum, quod est tanquã arcu tela intendere: aliud tanquam manu ad manum gladio verbi pſentes debellare cupiditates.

1\. Ti. 6.

Eph. 6.

Lanceæ, hastæq; tremore,) Quid est q lanceæ hastæq; tremore super ipsum gaudet arcus & gladius? An qa nisi & ipse treme... hoc est, timeat futuram mortem, quam iaculatur diuina iustitia, non potest præsentem contemnere, quam persecutor minatur, vt intrepidam habeat confessionem, & prædicit cum fiducia veritatem, cui non possint inimici resistere, atque ita super eam gaudeat, hoc est, per ipsum libere asseratur doctrina dei, per quã minatur impijs futurũ interitũ, & interficit præsentem iniquitatẽ? Nisi.n. gaudiũ spei nostræ cũ tremore dãnationis eẽt, in nobis negligens esset ipsa securitas & superba præsumptio: Neque in Psalmo nobis diceretur, Exultate ei cum tremore. Et iracundia euertit terram.) Apud semetipsum irascens, ad euertendas in se terrenas concupiscentias & timores carnales, quibus quisque a tolerantia passionis auertitur. In hac sententia forte dictum est, Irascimini & nolite peccare. Cum iracundia enim saluberrima se debet quisq; correctione corripere, dicens. Vt quid tristis es anima mea, & quare côturbas me? Spera in domino quia confitebor illi. Quia enim orẽ côfessio fit ad salutem, statim sequitur, Salutare vultus mei deus meus. Nec credit donec clamauerit turba.) Ante tẽpus quippe tentationis, etiam si euersa est terrena trepidatio, non apparet nec facile credendum est, nisi tempus ipsum tentationis docuerit. Cum autem tuba cecinerit, dicet. Euge, Cum tempus tentationis uenerit, tunc vero placebit ei anima eius si gloriatur in tribulationibus: Quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, vt iam nô dicat animę suæ irascens: Vt quid conturbas me? Sed glorians dicat, Lauda anima mea deum. Et procul odoratur pugnam.) non quasi in hominibus persequẽtibus qui videtur, sed procul, hoc est, pro longe ab oculis: Sciens quia non est ei colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harũ aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus, hoc est procul. Apte autem dictum est, odoratur,

Psal. 2.

Psal. 4.

Psal. 31.

Rom. 5.

Ephe. 6.

Ephe.2. tur, propter principem potestatis aeris hu-
ius. Odores quippe olfactu sentiuntur, siue
boni siue mali. Odoratur ergo pugnam qui
intelligit principem potestatis aeris huius
operari in filijs diffidentiæ quorũ persequẽ-
tiũ iras aut insidias patitur, vt aduersus spiri
talia nequitiæ spiritalibus armis dimicet, nõ
corporalibus aduersus carnẽ & sanguinẽ.i.
malos & perditos hoĩes quos carneis oculis
D videt. Tonitrum ducum & clamorem,)
subaudiẽdum est odoratur. Tonitrũ autem
pp ipm aerem puto dictum esse, in quo clau
sa spiritalia nequitiæ versantur. Nõ.n.recto
res mundi ppea dicti sunt hi spũs, quia cœ-
lum & terram regunt, sed sicut ipse exponit
Apostolus, Etenim ne ita intelligeret̃ subie-
cit, statim quid dixerit rectores mundi tene-
brarum harum, inquit, hoc est, impiorum:
Ephe.5. Quibus ad dñm conuersis, dixit, Fuistis.n.
aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño. In vo-
luntate.n.cuiusq; est, vtrum tenebræ sit an
lux. Sed cum tenebræ, in seipso, hoc est, pctis
quæ ipsius sunt propria: cum aũt lux, nõ in
seipso, sed in dño à quo illuminatur, vt quẽ-
admodum dixit Esaias, Tenebræ eius sint
velut meridies. Dicitur & in Psalmis, Illu-
Esai.58. minabis tenebras meas. Quos ergo dicit
Psal. 17 Apostolus rectores tenebrarũ, ipsi & in hoc
versu dicti sunt duces. Ducũtur.n.& ab his
tenebræ, hoc est, impij, vt persequãtur pios,
i.eos qui persecutionem patiuntur pp iusti-
tiam, non eos qui patiuntur pp impietates
Ephe.6. & iniquitates suas. Ducum aũt taliũ clamo-
rem dicit odorari martyrem, non quia soni-
tus aliquis inde audit̃ auribus corporis, sed
quia cordis auribus per fidem clament, q̃ta
diabolus & angeli eius aduersus dei seruos
2.Cor.2 machinẽtur. Ait.n.Apostolus, Non.n.igno
E ramus astutiam eius. Aduersus quẽ clamorẽ
ducum, surdæ vtiq; sunt aures infidelium.

Nunquid in sapientia tua plumescit acci-
piter?) Sicut in sapientia dei, quæ est Chri-
stus, nouus hõ paulatim innouatur, conuer-
sationem habiturus cœlestibus. Expansis
pennis immobilis, respiciens ad austrum?]
explicatis ab oĩ impedimẽto seculari virtu-
tibus geminæ dilectionis permanens incon-
cussus in fide, nõ tñ in hoc ipso de seipso psu
mens, sed sperans in deũ, & in illũ reuocans
intentionem, à quo ipse charitatis ardor in-
spiratur, vt fortitudinẽ suã ad ipsum custo-
Psal.61. diat, dicens. Nonne deo subiecta erit anima
mea. ab ipso.n.salutare meum. Etenim ipse
est deus meus & salutaris meus, susceptor
meus, non mouebor amplius. Ac tuo prę
cepto exaltabitur aquila?) Sicut eius præce-
pto, q ait, Cum exaltatus fuero, oĩa trabam Ioan.12
ad me. Pro nobis.n.moriturus, & corpus re
surrectione leuaturus in cœlum. Vbi fuerit, Matt.24
inquit, cadauer, illic cõgregabuntur & aqui- F
læ. Satiauit.n.in bonis cœlestibus desideriũ
eius, cuius sicut aquilæ renouabitur. Potest Psal.102
& exaltatio aquilæ ad id pertinere, quod ait
Apostolus, Siue.n.mẽte excessimus, deo: vt
versus qui etiã ibi sequitur de vulture, ad id 2.Cor.5
pertineat quod etiam ibi sequitur, Siue tem-
perãtes sumus, vobis. Sicut.n.aut vultur
super nidũ suum in petra fides morabitur,)
quia ex affectu dictum videtur, nõ sublimia
contemplandi mentis excessu, sed inferiori-
bus consulẽdi per temperantiam qua huma
nis rebus coguntur. Vt impij qui pro mor-
tuis habentur iustificati per verbũ, hoc est,
quasi ore deuorati conuertantur in corpus
Ecclesiæ. Vultur.n.de mortuis pascitur, &
ideo super nidum suum vbi tanquam fœtus
ponit opera huic vitæ necessaria. Ideo autẽ
in petra, quia cum dixisset Apostolus. Siuę
temperantes sumus, vobis: cõtinuo subiun
xit, Charitas.n.Xpi cõpellit nos, petra autẽ 2.Co.10.
erat Xps. Et bene sedens morabitur,] se-
cundum id quod dictum est, Compellor au Philip.1
tem ex duobus, concupiscentiam habens dis
solui & esse cum Christo, multo.n.magis
optimum, vt hoc ad exaltationẽ aquilæ per- G
tineat, ad vulturem vero sedentem in nido
& morantem, manere in carne necessarium
propter vos. Et quia petra ẽt tota ecclesia be
ne intelligitur, pp ẽt Simonem, qui ob hoc
à dño Petrus appellatus est, summitas petrę
est caput Ecclesiæ. Ad hoc additur versus q
sequitur, In summitate petræ & in cauer
na) Summitas.n.refertur ad id quod est ca-
put: cauerna vero ad id, q vita nostra abscõ-
dita est cum Christo in deo. Et cum ibi Colos.3
fuerit, quærit escas,] de quibus dictum est
Petro, Macta & mãduca, vt incorporaret ec
clesiæ crediturus ex gentibus. Longe ocu Actuũ.
li eius respiciunt, & pulli eius volutantur in 11.
sanguine,] spe futuræ immortalitatis, in vi-
tam æternam intentionem suam longe por-
rigit, quamuis corpora eius in carnis infir-
mitate volutentur.i.dubijs motibus iacten-
tur, dum incertum habet humana ignoran-
tia ex ijs quæ misericorditer facit, quid cui
prosit ad deum, cum tñ longè oculis prospi-
cientibus propter æternam salutem syncera
charitate dispensat. Sed cum inuenerit iste
talis

H talis dispensator & operator eos qui per affectum, quo renunciant diabolo, iam mortui sunt huic seculo, sine dubitatione aliqua ex exhibet oris ministeriû in opere sermonis quo eos in corpus ecclesiæ iam paratissimos traijciat: Et ideo sequitur, Vbicunq; fuerint cadauera, confestim reperiuntur. Respondit dominus & dixit,) Quòd nunc dominus tanquam repetit sermonem cum ipse loqueretur, intelligitur Iob ad ea quæ dicta sunt obstupuisse in silentio & quieuisse, vt nihil amplius dicere auderet. Ergo duobus qui sequuntur versibus exhortatur eum dominus ad respondendum. Nunquid qui disputat cum omnipotente quiescit?] hoc est, Quare tu quiescis cum omnipotente disputans? Arguens deum respõdebit ita,) subaudiendum est, nunquid, vt sit sensus, Nunquid arguit deum qui disputãs respondebit? Quærendo.n.cum omnipotente disputatur, non conuincendo aut refellendo. Non ergo quia omnipotens est, ideo quiescendû est à disputando cum eo: Neq; enim ad arguendum ab eo aliquid per disputationem tanquam ab ipsa veritate requiri-
I tur. Potest & sic intelligi. Nunquid qui disputat cum domino quiescit.i.quia non quiescit qui cum omnipotente disputat, non est cum eo disputandum vt quiescat: Solet.n. disputans contradicere. Qui autem contradicit deo, quiescere non potest: hoc est, non inuenit quietem nisi in eius voluntate sine vlla contradictione consentiat. Arguens.n. deum respondebit ita.i.cum disputando respondet domino, arguit deum, & propterea non peruenit ad quietem. Vnde dictum est, O homo, tu quis es qui respondeas deo? Sed
Rom.9. quid tale fecerat Iob? Non.n.deus illum accipit tanquam cõtradicentem sibi, sicut amici eius non intelligentes, cum tale testimonium illi perhibeat, & in capite libri, & in fine. an propter personam quam Iob gestabat, dictû est, hoc est, corporis domini, quod est ecclesia, in qua multa infirmorum pars est, non quidem desperatorum, sed tamen adhuc in prouentu suo periclitantium, quibus bene commouentur pedes, & quorum paulò minus effunduntur gressus, cum ze-
Psal.42. lant in peccatoribus, pacem peccatorum intuentes? Qui dicunt quõ sciuit deus, & si est scientia in altissimo? Ecce ipsi peccato-
K res & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Nûquid vano iustificaui cor meum, & laui in innocentibus manus meas, & fui flagellatus tota die, & argutio mea in matutinum? Nam hinc potius Iob ipse videtur respõdere sequentibus versibus, Respondens autem Iob dixit. Quid ergo iudicer cõmonitus & increpatus a domino, audiẽs talia cû nihil sim?] Id est, Quid ergo mihi iudicium comparo, cum me commonet & arguit dominus? Si ei contradicam audiens talia.i.intelligens quanta iustitia & misericordia mecum sic agatur, cum per meipsum vtiq; nihil sim. Quod responsum dabo?] i.quid potero contradicere veritati? Manum ponam ad os meum,] i.tenebo & cohibebo loquacitatem meam. Semel locutus sum, iterum non adijciam: Nisi in mysterio accipiatur, qũo semel locutus est Iob, qui toties locutus est? Aut qũo iterum non adijciet, post paulułum locuturus? Sed locutio hic intelligẽda est progressus animæ in hæc exteriora, quo relinquit deum: & ei resistit. Vnde maior iste progressus, etiam clamor in scriptura appellatur, cû dicit deus clamorem Sodomorum ad se peruenisse. Gene.18
Cui locutioni atq; clamori contrarium est beatissimum illud silẽtium, de quo dicitur, Et silebit sine timore ab omni malignitate. Bene itaq; dicit se semel locutum continua quadam locutione in tota vita veteris homi L
nis, cum esset spiritus ambulans & non reuertens. Nunc autem manum imponens Psal.77.
ori, ne ultra progrediatur, promittit se non adijcere iterum, ne recedat à deo. Amen.

Tomi quarti operum Diui Augustini, Finis.

a b c d e f g h i k l m n o p q r
s t u x y z Aa Bb Cc Dd Ee Ff
Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz
Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg
Hhh Iii Kkk Lll Mmm.

Omnes sunt quaterniones, præter Mmm duerniones.